

22-57

7

2. a. 4. 5.

A
6
135

111853013

Del Collegio de la Comp. de S. Victor. 1734

B-5469

H V G O N I S DE SANCTO VICTORE.

Cañonicis Regularis Lateranensis,
TVM PIETATE TVM DOCTRINA INSIGNIS;
OPERA TRIVS TOMES DIGESTA.

*Nunc à Donno Thoma Garzono de Bagnacallo postillis, Annotatiunculis,
Scholijs, ac vita auctoris expolita.*

IN GRATIAM REVEREND. D. PETRI FRANCISCI
à Ripa Veronensis eiusdem Congregationis Rectoris Generalis.

T O M V S P R I M V S.

M. D. LXXVIII.

Venetijs, Apud Ioannem Baptistam Somaschum.

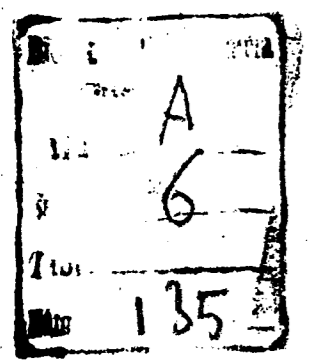
Del Collegio de la Comp. de Jesus de Granada B. 13. 17

B-5469

1
22-57

7

2. a. 4. 5.

11853013

HUGONIS DE SANCTO VICTORE.

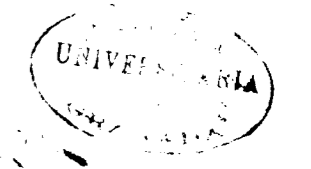
Cañonici Regularis Lateranensis,

TVM PIETATE TVM DOCTRINA INSIGNIS;
OPERA TRIBVS TOMIS DIGESTA.

*Nunc à Donno Thoma Garzonio de Bagnacaballo postillis, Annotatiunculis,
Scholijs, ac vita auctoris expolita.*

IN GRATIAM REVEREND. D. PETRI FRANCISCI
à Ripa Veronensis eiusdem Congregationis Rectoris Generalis.

T O M V S P R I M V S.

M. D. LXXVIII.

Venetijs, Apud Ioannem Baptistam Somaschum.

ILLVSTRISSIMO,

A. C. REVERENDISSIMO S. R. E.

CARDINALI M. ANTONIO COLUMNAE.

PETRVS FRANCISCVS VERONENSIS

Rector Generalis Canon. Regular. Lateranenf. S. D.

I quis forte miratur, Amplissime, omniq; virtutum genere ornatissime Cardinalis, & querat praeterea, quid causa me impulerit, ut Patris Vgonis, vulgo à Sancto Victore nuncupati, viri alioqui eximia tum pietate, tum eruditione insignis, opera, quae multis ab hinc annis publicum acceperunt, iterum ipse imprimendi curam nunc susceperim, is, si mei consilij rationem cognovrit, continuo (ni fallor) causa sibi exposita, mirari desinet, & unà meum hoc institutum vehementer probabit. Cum sapius animadvertissem Illustriss. Princeps, egregia tanti Patris, & praeclarissima monumenta priore illa, non solum tenui, inepta, & indecora, prorsus editione deturpata iacere, verum etiam pulvere, tineis, ac squallore obsita in diuturna latere obscuritate, ac proinde nullis omnino mortalium visibus profutura, nec id absq; ulla totius nostrae Congregationis inertia, atq; ingrati animi nota, quod opulentissimos ab Vgone admirabilis doctrinae sibi relictos thesauros sub terra velut sepultos iacere pateretur, quo nomine male ipsa apud gravissimos viros audire videbatur. Cum hac inquam animadvertissem, animoq; evolvissem, capi mirabiliter satis, & nimio plusquam satis angere, & contristari, atque etiam temporum iniuriam, maiorumq; nostrorum incuriam eam ob causam valde improbare: & ad meum, quo hoc tempore praecipuo fungor officio, magnopere pertinere existimaui, è tenebris Vgonem nostrum eruere, & à morte ad vitam quasi reuocare, id quod haectenus ego publicis undique ingruentibus negotijs implicatus, prestare non potui. Cogitabam praeterea sacrarum praesertim litterarum studiosis qualemcunque meum hunc laborem gratissimum futurum, quippe qui ex nobilissimi Theologi scriptis omnis vera, solidaq; eruditionis refertis, & omnibus, (ut mihi quidem videtur) numeris absolutis, mirificos utilitatis fructus, quibus tot annis caruerunt, percipere potuissent; in dies enim ad aures perferebatur nostras, miro eos teneri desiderio, novam videndi eorum librorum impressionem. His igitur, & alijs minime contentemendis rationibus adductus, imo vero impulsus, id oneris libentissime, avidissimeq; omniq; animi contentione suscepi. Sed cum mecum ipse diu-

tius agitare, cui potissimum hos libros cultiore, ac diligentiore quadam
 ascia politos, elegantiore habitu, & forma augustiore conspicuos dicarem,
 additionibus, postillis, summarijs, (qua vocant) multisq; id genus alijs ad-
 iectis ornamentis, Tu mihi prater ceteros Magnanime M. Antoni Cardi-
 nalis occurristi, qui non solum dignitatis amplitudine praeulges, verum
 etiam omnibus animi dotibus, religione, probitate, continentia, eruditione,
 & quod est praestantis, singularisq; tuae humanitatis proprium, in bonarum
 disciplinarum cultores, summa liberalitate, benevolentiaq; adeo praestas, ut
 pauci, qui tecum conferri possint, reperiantur: & ut tandem finiam, cui
 magis Patris Vgonis Canonici Regularis scripta dici potuissent, quam cui
 maxime debentur? debebantur autem ei, in cuius praestantissimo patrocini-
 o, tanquam firmissima Columna Canoniorum Reg. Religio innititur. Te
 igitur etiam atque etiam oro, obtestorq; (Illustriss. Domine) ut meos hos qua-
 lescumque labores, alacri fronte, eaq; qua maxima polles, humanitate, su-
 scipere, & animum meum ad te observandum, ac colendum satis iam per-
 spectum, & cognitum habere digneris. quod si (ut maxime spero, imo po-
 tius confido) feceris, & summum desiderij mei fructum feram, & ad alia
 incredibilis benignitatis tuae auspicijs, ego, ceteriq; Congregationis Patres
 promptiores longe, atque alacriores reddemur. Vale vir praestantissime,
 omniq; nostra laude maior; nosq; omnes amplitudini tuae addictissimos, qua
 soles benignitate amplectere. Deus Opt. Max. Te, nobis, diu incolumem,
 felicemq; seruet.

CELEBERRIMI HVGONIS DE S AN T O V I C T O R E CANONICI REGVLARIS LATERANENSIS.

Ac Theologi praestantissimi Vita à Domino Thoma Garzonio eiusdem Ordinis
 Theologo Compendiosè descripta.

NINDIGNVM quidem, & mihi summo probro visum est, ut
 vulgarium quandoque vita elegantissimis excusa Characteribus, ac
 stylo conspicuo literis demandata appareret, dum clarissimorum vi-
 rorum gesta, indecoro silentio, & miserabilibus suffusa tenebris ita
 delitescerent, ut ineptorum luci perpetua doctissimorum caligo, &
 gloria, & nominis splendore maxime impar esse videretur. Quo
 circa ego à teneris (ut aiunt) unguiculis, bubonum, ac nebulonum imperitia maxime in-
 fensus, huic rei totis viribus, et omni semper studio incubui, ut contra inertiam peritia, &
 aduersus ignorantia tyrannidem eruditissimi cuiusque virtus, & vi, & iure, se ipsam eri-
 gere, ac tollere posset. Hinc nouiter onus illud praclarissimum suscepi, quo celeberrimi Hu-
 gonis de Sancto Victore vitam egregiam literis exararem, ut nedum Canoniorum Re-
 gularium Lateranensium praestantissima Congregatio, verum totus terrarum orbis, deper-
 ditum sibi lumen tum scientia, tum disciplina, & probitatis, iniuria ferè temporis memo-
 ria extinctum, & sibi, & posteritati, iure restitutum agnoscat. Floruit igitur eruditissi-
 mus Hugo sub iisdem temporibus, quibus Romana Ecclesia sedi Calistus eius nominis
 secundus Viennensis praerat, & sacratissimi imperij fastigium Henricum Quintum ob-
 tinuisse contigit; & turbulenta illi atati bellis intestinis, singularibusq; Burdini Anti-
 papa dissidijs grauata, duo infelicitatis illius temporis solatia occurrerunt, Bernardus sci-
 licet Clareuallensis Abbas, & Parisiensis Hugo, quos veluti duo Caeli luminaria infau-
 sto illi saculo omnipotens rerum Conditor prouidit, ut eorum virtutibus, scientia, inge-
 nio, probitate, ac singulari verbi Dei facundia, totum reuirescere videretur. Nec immeri-
 to quos aetas illa vita inuicem, eosdem charitate, & amicitia fraterna deuinxit; siquidem
 hoc congruum omnino videbatur esse, ut praestantissimi duo viri eadem tempestate exorti,
 mutua quadam in Ecclesia Dei se ipsos benevolentia complecterentur, mutuo ad se literas
 dirigerent, & mutuo tum scientia non vulgaris, tum probitatis mirifica, profectus am-
 plissimos declararent. Fuit autem hic celeberrimus Auctor natione Saxo, licet nonnulli
 eum Gallum falso arbitrati fuerint, ac ex oppido Sancti Victoris nuncuparint, cum San-
 ctum Victorem Lutetia Parisiorum Monasterium, non autem oppidi nomen esse apertis-
 sime constet. Is verò, in iuuenili aetate constitutus, Canoniorum Regularium Lateranensium
 Ordinem ingressus, tantis adeo meritis effulsit, ac tanta Ordinis obseruantia se ipsum spe-
 ctabilem reddidit, ut omnium oculos in se verteret, & dignissimus quandoque appareret,
 ut illius sacratissimi Cœnobij Sancti Victoris Abbas, notabili exemplo, una omnium vo-
 ce, & consensu deligeretur. Verū quanta omni quidem tempore, & morum grauitate, &
 vite praestantia, sui admiratione extiterit, non facile esset verbis exprimere, ni quanta fue-
 rit apud Ludouicum Galliarum Regem, euectus auctoritate & gratia, testatissimum foret,
 cuius instantia, ac urgenti petitione profundissimum illud Dionysij Volumen de Hierar-
 chia

Ex Bi-
 blio. Sã-
 cta.
 Notatur
 Auctor
 supple-
 menti
 Chroni-
 carum.

*chta explanauit, ac mirabilibus commentarijs aggressus, se ipsum sapientia, orationisq;
 grauitate, deuicit. Nemini quoque dubium est, Hugonem nostrum diuinarum, at-
 que humanarum literarum exquisita eruditione Clarissimum, & Augustini Doctrina,
 ac Phraeos usq; adeo amulatore[m] extitisse, ut Augustini LINGVA, communi om-
 nium eruditorum sui temporis adagio dictus sit. Qui vero doctrina huius praecleara posteris
 relicta monumenta intelligere cupit, immensum operum eius Catalogum attendat, ubi &
 varietate scientia, & admirabili in omnibus discussione, singularem illum Doctorem per-
 cipiet, ac tandem subtilitate, & sensuum variorum indagine primatem mirabitur. Cum
 autem tot scientijs praeditus, tot literis praeclearus extiterit, mirabile est ipsum nulli super-
 bia igniculo fuisse subiectum, sed millies Socraticum illud Elogium repetisse, hoc unum
 se scire, quod nihil sciret: & tanta quidem animi humilitate fuit insignis, quod in gra-
 tiam Raynerij nuperrime conuersi, de animalibus, & plantis, quae in scripturis leguntur,
 mysticarum significationum libros tres in unum digessit, quod non modo Reges curare, sed
 simplices quoq; & idiotas, apertissime demonstraret. Quid amplius de virtute, & scien-
 tia Auctoris differam, cum sui temporis Historici, atq; Chronista magis in solius Hugo-
 nis commendatione sint defessi, quam in ceteris quibuscunq; extollendis? cum tamen lite-
 ris non aspernandis quam plures fuerint insignes, & notabili gloria, ac nominis dignitate
 praecipui. Ad quod illud amplius accedit, quod sanctitatis cuiusdam incredibilis fuerit
 exemplum omnibus venerandum, ut pote qui vitam sanctissime inceptam usq; ad fi-
 nem laudabiliter transfegerit, ac honestatis, & deuotionis potissima fructus non mediocres
 semper sperarit. Inter quae illud maxime notabile visum est, quod in extremo senio dum
 morti foret proximus, & infirmitatis stimulo summopere grauatus, stomachi nauseam
 pateretur, sacratissimi corporis Domini nostri Communionem instanti, & feruenti deuo-
 tione petijt, quam cum nonnulli parum sapienter consularent, ob nauseae periculum, fictae
 praeparari, & simulatam Hostiam a sacerdote minime consecratam aegroti offerrent, spi-
 ritus sancti illuminatione ipsam dignouit, & fortiter exclamauit, illud non esse corpus Do-
 mini Dei sui, cui verus, & Catholicus Christianus sacramentali unione iungeretur.
 Cumq; tandem, simulatione detecta, sacramentalis Hostia deferretur, nec propter stoma-
 chi indignationem desumere posse tuto videret, illud verbum deuotissimo quodam necessi-
 tatis impulsu, protulit: Ascendat filius ad patrem, & seruus ad Dominum suum: Vnde
 de mortis stimulum aduertens, ad parietem veluti alter Ezechias conuersus, peccata sua
 cum amaritudine cordis recolens, & vera omnium paenitentia commotus, inter Canoni-
 corum suorum fletus, exuberanti lachrymarum spiritualium copia, feliciter ex hac vi-
 ta migravit.*

A D L E C T O R E M D O M I N I T H O M A E G A R Z O N I I P R A E F A T I V N C V L A .

QVAE temporum iniuria, & seculi calamitate, Hugonis no-
 stri opera luce clariora, haecenus tenebris, & caeca quadam
 suffusa caligine delituerat, post eruditorum quam plurimum
 expectatione, fauente Dei Gratia, & pijsimo Reuerendis-
 simi Domini Petri Francisci a Ripa, Canonicorum Regula-
 riu[m] Lateranensium Praesidis studio (dum ego ipse precum,
 & supplicationum stimulos minimè utiq; necessarios, quasi equo currenti cal-
 car, adderem) nunc tandem luculentis excusa typis, multis adaucta notulis,
 quamplurimis expolita incrementis (vt videre licet,) in lucem prodeunt. Et
 quam verborum correctio, characterum venustas, ornamentorum ampliatio,
 noua sub hac incude, veri decoris lumen redoleant, non liuidi Lectoris, sed be-
 neuoli (vt decet) iudicio libenter quidem submittimus. Nostrum autem fuit,
 tanti Doctoris, huiusce nostrae societatis quasi Numinis cuiusdam, opera tan-
 diu desiderata, & olim a Iodoco Badio summo conatu in ordinem redacta, &
 postea labe temporum ferè extincta, in lucem reuocare; ac vitam, quae im-
 pressorum studio reddi potest, integram, ac perfectam quodammodo illis
 exhibere. Tuum verò, Candidissime Lector, opus erit, laborem nostrum
 non contemnendum aequo animo accipere, ac pro tanto aetati nostrae colla-
 to beneficio, immortales Deo nobiscum gratias reddere, qui semper viuit,
 & regnat omni gratiarum actione dignus.

Ex S. An-
tonino.

T A B V L A
R E R V M I N S I G N I V M.
Q V A E I N H O C P R I M O
T O M O C O N T I N E N T V R.

A

ABRAM vtrum mētiri vo
luerit dicens Sarā, dic quod
soror mea sis. fol. 2. A
Ad Adam absconditū pulchra
conuersio. fol. 52. F
Aduētus dñi triplex. f. 228. F
Aetatum diuisio. fol. 4. Y
Aeternitas ligni vitæ quomo-
do intelligenda. fol. 9. H

Affliguntur homines quinque de causis molestijs carnis.
fol. 159. Z
Agiographi. Auctores. fol. 3. Q
Alæ Dei quæ. fol. 30. S
Angelorum variæ appellationes. fol. 294.
Angeli conditiones, & nomina varia. fol. 292. & 293.
Anima Christi est framea, quæ partem ab inferno absci-
dit. fol. 30. X
Animorum confusio ex temporum transitu. fol. 70. A
Animus Amantis qualis. fol. 35. O
Apocriphi libri. fol. 3. Q
Arca Noe consideratio. fol. 10. Q
Arca Noe moralis sententia. fol. 115. A
Arma sapientiæ. fol. 32. F
Asteriscon quid. fol. 6. A
Auersio à Deo. fol. 97. N

B

Baptismi efficacia. fol. 184. B
Baptizari in Christo duob. cōtingit modis. f. 184. Q
Beatitudo an possit mereri. fol. 185. B
Beatitudinis inæqualis pulchra exempla. fol. 217. I
Benedictionum Dei pulchra distinctio. fol. 35. X
Benedictionis diuinæ genera tria. fol. 97. R
Bonum, & iucundum simul quod sit. fol. 39. Q
Bibliotheca interpretatio. fol. 3. P
Bibliotheca veteris testamenti præparatio. fol. 3. L

C

Carnis pulchra acceptio. fol. 203. B
Cataractæ celi quæ. fol. 10. R
Cathedra pestilentia quæ. fol. 27. A
Causa multiplex. fol. 208. E
Causæ inferiores, & superiores quæ. fol. 205. O
Charitas in affectu, & opere. fol. 191. T
Christum spiritualiter significantia. fol. 119. M
Christus Medicus. fol. 222. E
Christus est nobis lucerna. fol. 39. O
Christus in sui legatione quam secum attulit. fo. 104. I
Christus per Esdram figuratus. fol. 138. P
Christus quomodo à Nazareth. fol. 173. E

Christus est serpens æneus. fol. 174. T
Circuncisio triplex. fol. 116. L
Circuncisio cur iussa. fol. 197. M
Circuncisio cur Baptismus successit. fol. 197. O
Cithara spiritualis. fol. 37. K
Clamor multiplex. fol. 87. D
Cælum triplex. fol. 57. P
Cæli tertij pulchra consideratio. fol. 220. O
Cogitatio quid. fol. 40. H
Cognoscendi Deum modi. fol. 194. L
Collisio manuum diuersa signat. fol. 85. T
Comestio Christi quatuor fit modis. 83. S
Comparatio fit multis modis. fol. 183. O
Compunctio triplex. fol. 208. R
Confessio duplex. fol. 37. H
Confusio duplex. fol. 95. B
Coniugium multiplex. fol. 189. D
Coniugij error multiplex. fol. 189. D
Coniugium an solui possit. fol. 189. F
Coniugium quid. fol. 214. R
Coniugij bona, & causa efficiens. fol. 214. R
Conscientiæ lucta pulcherrima. fol. 110. Y
Contemplatio quid. fol. 40. H
Contentio multiplex. fol. 183. Q
Conuersio ad Deum. fol. 97. N
Cordis directio. fol. 38. T
Corinthiorum errata. fol. 211. B
Corpus peccati quid. fol. 184. Q
Cornu pulchra consideratio. fol. 10. R
Coste Adam consideratio. fol. 9. Z
Credientium genera quatuor. fol. 96. E
Curiosi malum. fol. 34. U
Custodiri quomodo cupiat iustus. fol. 30. R

D

David comparatio ad vermiculum pulchra. f. 24. C
Deus homo factus quid inuenerit in mūdo quod suū
esset, & quid quod Diaboli, & quomodo vterque pro
suo iure certauerit. fol. 29. D
Deus quomodo est liberator noster, refugij, firmamentū,
fortitudo, adiutor, spes, protector, cornu salutis, susce-
ptor. fol. 31. X & 32. B
Deum ex toto corde exquirere quid sit. fol. 38. T
Deus omnia in pōdere, numero, & mēsurā fecit. f. 183. A
Dei extensio ad omnes. fol. 243.
Dexteræ, ac sinistræ Dei, & Diaboli pulchra considera-
tio. fol. 30. F
Dextera Dei quæ sit, & qui ei resistent. fol. 30. Q
Diaboli insidiæ. fol. 32. G
Dilectio Dei magna in nos. fol. 17. N
Dilectionis pulchra consideratio. fol. 265.
Disciplina Domini in finem corrigens. fol. 31. D

Doctrina

T A B V L A.

Doctrina genera tria. fol. 103. N
Dona Dei in homines. fol. 120. S

E

Effusio Spiritus Dei. fol. 99. Q
Eloquia Domini quomodo abscondenda. f. 38. Y
Eloquia Dei dulcia. fol. 39. F
Essentijs celestibus communitè attributa. fol. 291.
Examen bonorum, & malorum. fol. 30. m
Expositio Historica quæ. fol. 1. E
Expositio Allegorica quæ. fol. 1. E
Expositio Anagogica quæ. fol. 1. E
Expositionis Historicae & literalis necessitas. fol. 2. G
Euangelij præstantia. fol. 184. C
Euangelij Ioannis pulchra cōsideratio. f. 170. per totum.

F

Factura rerum tēporaliū pulchra distinctio. f. 43. T
Falces tres. fol. 102. Y
Fidem habentium pulchra distinctio. fol. 120. A
Fides catholica quæ. fol. 216. F
Fides vtrum haberi possit sine charitate. fol. 216. P
Filij Dei quales in Genesis sexto. fol. 10. P
Finis varius. fol. 186. X
Finis multiplex. fol. 56. L
Finis bonus, & malus. fol. 31. D
Fletus duplex. fol. 209. Y
Floris consideratio pulchra. fol. 117. Z
Fluuiorum paradisi consideratio. fol. 8. X
Folia sunt species rerum visibilibus. fol. 53. U
Fons Paradisi qualis sit. fol. 8. P
Fontium nomine summum bonum significatur. fol. 34. X

G

Gaudium multiplex. fol. 93. U
Gaudium mortalium fallax. fol. 52. D
Genesis liber quomodo Hebraice dicitur. fol. 6. D
Genesis in libro quomodo se gerat moyses. fol. 6. C
Genesis in libro moysi intentio. fol. 7. D
Gratiæ diuinæ oblatio. fol. 255.

H

Hæreticorum caligo. fol. 95. D
Herodis primi mors. fol. 5. Z
Herodes secundus. fol. 5. Z
Herodes Agrippa. fol. 5. Z
Herodes tres. fol. 5. Z
Hierachia quid, & dispositio eius, & exordium. f. 240.
Hierarchiarum materia, & dispositio. fol. 239.
Hierarchia tres. fol. 239.
Hierusalem quomodo sancta. fol. 103. m
Homo nouus multiplex dicitur. fol. 227. S
Hominum quinque genera tempore christi. fol. 189. m
Hominū genera quatuor Dei iudicio obnoxiorū. f. 28. C
Hominem Deus perdit duobus modis. fol. 28. F
Homo ex natura ad imaginem Dei creatus, ex sola gratia
in Domino letatur. fol. 28. E
Homo tribus malis affligitur, & quatuor bonis conso-
latur. fol. 36. D

Hominum varia studia. fol. 70. G
Humane disputationes. fol. 70. D
Humilitatis genera duo. fol. 188. A

I

Iacob minor cur dictus frater Domini. fol. 221. H
Ignorantia multiplex. fol. 191. Z
Imago Dei quid. fol. 8. N
Incarnationis quinque sunt fenestrae. fol. 96. I
Inferni dolores, & laquei. fol. 31. A
Inimici spirituales qui, & quomodo eos persequamur.
fol. 31. R
Inobedientiæ Decalogus pulcher. fol. 107. O
Non intelligere quot modis dicitur. fol. 183. R
Iterum dictio varie capitur. fol. 203. H
Iudicium Dei multiplex. fol. 35. Q
Iudicium quadruplex. fol. 157. R
Ad Iudicium venientium quatuor genera. fol. 228. Q
Iudicia multiplicia. fol. 38. A
Iudicia hominis tria. fol. 98. Y
Iudicia tria in genere. fol. 102. F
Iustitia bonorum occulta est interim, donec educatur ius-
dicanda de præmio. fol. 33. I

L

Lamentatio spiritualis pulchra. fol. 94. L
Leges malæ tres. fol. 185. Y
Leges bonæ. fol. 185. Y
Legem habentes in corde, & non cor in lege. fol. 28. B
Leprosus mundatus. fol. 156. C
Libatio qualis erat. fol. 17. Q
Liber Vitæ, & in eo scribendi. fol. 165. X
Libertates quatuor. fol. 110. E
Liber Vitæ dupliciter sumitur. fol. 16. L
Librorum varia nomina. fol. 3. P
Lignum Vitæ. fol. 8. T
Lignum scientiæ. fol. 8. T
Lit is inter Deum, hominem, & Diabolum causa. f. 28. H
Loquutio Dei interna. fol. 186. Z
Loquutio in voce, & opere consistit. fol. 28. Q
Loquendi impedimenta. fol. 38. A
Loth concubitus cum filia. fol. 11. H
Luctus Christiani qualis. fol. 147. D
Lumen quomodo sint pater, & filius. fol. 241.

M

Magna in Maria facta. fol. 163. S
manducantium panem Christi pulchra distinctio.
fol. 176. X
manus, oris, & capitis diuersa acceptio in scripturis. fol.
85. C
materia prima quando, & vbi, & qualis sit creata. f. 7. F
matrimonium Mariæ Virginis. fol. 189.
meditatio quid. fol. 40. H
melchisedech cur dicitur sine patre, & matre. fol. 11. C
meritum duplex. fol. 184. L
merita Sanctorum. fol. 184. L
meriti, & valoris comparatio. fol. 185. B
meruit quomodo Christus. fol. 184. L

mira-

mirabilia Dei fo. 34.T
 misericordie, & veritatis disceptatio, & osculatio pulchra. fol. 36.F
 misericordie diuina impetranda ordo. fol. 94.H
 misericordia Dei penitentibus necessaria. fol. 32.X
 mentia, & munitiones anime quae. fol. 79.Z
 mortis dolores, & laquei. fol. 31.A
 mortis christi amaritudo. fol. 185.Y
 mortuorum trium suscitatio mystica. fol. 166.m
 motio capitis diuersa significat. fol. 85.T
 motus affectus patris. fol. 241.
 mutationum genera notabilia. fol. 201.X

N

Natura tribus modis sumitur. fol. 224.P
 Numeri undenarij pulchra speculatio. fol. 201.R
 Numeri Duodenarij pulchra consideratio. fol. 118.P
 Numeri mystici sacra scriptura. fol. 4.V

O

Obeus quid. fol. 6.A
 Oblationes quomodo fiebant. fol. 17.P
 Oblationum loca. fol. 18.T
 Oculus triplex. fol. 250.
 Oculus Dei dexter, & sinister qualis. fol. 28.N
 Oculi bonorum quomodo sint ad dominum. fol. 39.P
 Occupatio hominum pessima. fol. 49. per totum, & 50. quasi per totum.
 Offerentium personae quanam erant. fol. 17.Q
 Offerendi tempora, & causa. fol. 17.R
 Opera sex dierum distincta. fol. 7.G
 Operum tria genera per Deum facta. fol. 171.Q
 Operum Dei pulchra distinctio. fol. 175.E
 Opus conditionis quodnam sit. fol. 1.C
 Opus restorationis quodnam sit. fol. 1.C
 Orationis dominicae consideratio pulchra. fol. 148.N
 Oraticnis dominicae excellentia. fol. 149.Z
 Orationis dominicae adaptatio contra septem peccata mortalia. fol. 150.N
 Orandum qualiter sit pro remissione peccatorum. fol. 36.A
 Orantium tria genera. fol. 30.K
 Originale peccatum quot modis dicitur. fol. 184.H

P

Pascha multis dicitur modis. fol. 189.Z
 Pater, & filius quomodo vni sint, non vnus. fol. 177.V
 Pauli nominis interpretatio pulchra. fol. 192.A
 Pax quadruplex. fol. 36.E
 Pax quomodo inueniatur. fol. 29.V
 Peccati maxima ruina. fol. 78.O
 Peccator vagus. Et profugus. fol. 50.I
 Peccator quomodo non esse dicitur. fol. 108.H
 Peccatoris pulchra consideratio. fol. 178.C
 Peccans ad mortem. fol. 84.F
 Peccatorum capitalium pulchra consideratio. fol. 107.K
 & 111.Q. & 112.S. & 150.E
 Peccatorum capitalium perniciēs. fol. 154.C. & infra.
 Peccatorum septem capitalium effectus pulchri. fol. 154.I
 Peccatorum abissus abissum inuocans. fol. 156.A

Peccatorum distinctio. fol. 195.A
 Peccatum originale quot nominibus vocatur. fol. 199.E
 Peccatum per confessionem foras expellitur. fol. 28.G
 Pentateuchon quid significet. fol. 6.A
 Petitionum nostrarum impedimenta tria. fol. 191.B
 Pena hominum duplex. fol. 71.A
 Penitentia laus. fol. 98.C
 Penitentia seruati. fol. 98.C
 Potestas quid. fol. 187.F
 Praedestinatio quid. fol. 206.C
 Praedicatores. fol. 106.A
 Preparatio quid. fol. 206.
 Praescientia duplex. fol. 186.D
 Preuenire quid sit. fol. 30.V
 Primitiarum diuersa acceptio. fol. 16.C
 Praeceptorum Dei nomina varia. fol. 38.Q
 Praemium duplex. fol. 71.A
 Prodigia Domini super terram. fol. 36.Z
 Promissiones Dei, vel prophetiae tribus modis sunt. fol. 185.m
 Prophetia quid. fol. 187.O
 Prophetiae genera tria. fol. 100.Y
 Prouidere Dominum in conspectu suo semper quid sit. fol. 29.E

R

Regni filij multiplex acceptio. fol. 226.E
 Reprobatio quid. fol. 206.C
 Respiciere Dei quid sit. fol. 163.H

S

Sabbata quatuor in scripturis. fol. 15.V. & item. fol. 120.Y
 Sacerdotis vestes. fol. 121.I
 Sacerdotes reprobandi. fol. 121.m
 Sacerdotes mali. fol. 149.S.
 Sacerdotum iniquitas. fol. 93.R
 Sacramenti corporis Christi pulchra consideratio. fol. 215.A
 Sacrificia Deo offerenda. fol. 121.G
 Sacrificiorum participatio Deo soli quae nã erat, & quae nam Deo, & sacerdoti simul. fol. 18.X
 Sacrificiorum distinctio. fol. 17.O
 Sagittandi ars utilis. fol. 23.P
 Salomonis nomina tria. fol. 40.D
 Salomonis penitentia ambigua. fol. 49.A
 Saluatoris nomen notabile. fol. 162.C
 Sabas humana, & diuina quomodo homini impertiatur. fol. 31.B
 Sapientia, & scientia Dei quomodo diuersa accipiuntur. fol. 216.F
 Schola virtutis, & veritatis. fol. 27.O
 Scientia quomodo inflat, & non charitas. fol. 214.I
 Scripta Apocriphe. fol. 3.O.
 Scriptores noui testamenti. fol. 3.N
 Scriptores sacrorum librorum. fol. 1.R
 Scripturae sacrae fructus. fol. 4.T
 Scripturae sacrae Translationes. fol. 4.m
 Scripturae sacrae librorum ordo, numerus, & auctoritas. fol. 2.I
 Scripturae quae diuinitatis nomen merentur. fol. 1.A
 Scripturae diuinae ab alijs distinctio. fol. 1.C
 Scriptura. fol. 15.V

Scripturae sacrae multiplex intelligentia. fol. 1.E
 Scripturae sacrae numeri mystici. fol. 4.V
 Scripturae sacrae loca, tempora, ac gesta mystica. fol. 4.X
 Scripturae sacrae materia. fol. 4.Y
 Scripturae sacrae difficultates. fol. 5.Z
 Scutum patientiae. fol. 32.F
 Secta Iudeorum tres. fol. 173.R
 Septena quinque in sacra scriptura contenta. fol. 153.A
 Sermo Dei. fol. 102.D. & E
 Seruitutis modi quatuor. fol. 163.L
 Sibylus diuersa significat. fol. 85.T
 Significata rerum septem circumstantijs discernuntur. fol. 4.T
 Silentia tria pulchra. fol. 222.D
 Similitudo Dei quid. fol. 8.N
 Similitudo duplex. fol. 190.P
 Somniorum genera tria. fol. 99.X
 Sperare in aliquo, & sperare in aliquem differunt. fol. 191.B
 Spiritus sancti dona septem. fol. 155.O. & infra.
 Sponsae thalami ornamenta. fol. 110.X
 Subtus, & supra nos quid sit. fol. 31.I
 Subijcere se Deo quam utile sit. fol. 33.K
 Superbiae genera duo. fol. 188.A
 Supplantare quid sit. fol. 30.V
 Supplicatio nostra ad Deum. fol. 93.B
 Sufficere malum. fol. 34.V
 Syntagma quid. fol. 6.A

T

Tabernaculum Dei quid sit. fol. 32.A
 Temeritas hominum in iudicandis operibus Dei. fol. 71.L
 Tempus suum omnia habent. fol. 61. per totum, & per sequentia.
 Tentare Deum quid sit. fol. 15.Q
 Tentationum remedia. fol. 190.F
 Tentationum pulchra distinctio. fol. 133.P
 Terra mortalitatis nostra. fol. 58.N
 Testamentorum duorum discrimina. fol. 236.X
 Theologiae mundanae, ac diuinae differentia. fol. 238. per totum.
 Thronorum gratia triplex. fol. 268.

Timor seruilis. fol. 32.N
 Timor multiplex. fol. 185.Z
 Timorem Dei qui nam habeant. fol. 29.R
 Timores quattuor in scripturis. fol. 164.H
 Torrentes iniquitatis qui. fol. 31.A
 Trinitatis vestigium. fol. 294.L
 Turris Nemroth consideratio. fol. 11.Y

V

Vanitas rerum temporalium. fol. 32.C. & 40.G
 Vanitas hominum duplex. fol. 34.R
 Vanitatem quis in corde habeat, & loquatur. fol. 28.Q
 Vanitatis distinctio. fol. 41.S
 Vanitas omnium operum hominis. fol. 48.N
 Vanitas hominis. fol. 43.T
 Vanitatum tria potissima genera. fol. 40.P
 Vanus hominis labor. fol. 41.H
 Vanus philosophorum conatus in quaerenda sapientia. fol. 55.P
 Varietas triplex. fol. 204.R
 Velle triplex. fol. 202.m
 Verbi Domini consideratio pulchra. fol. 91.A
 Veritas Dei penitentibus necessaria. fol. 32.X
 Vestigia cuius non infirmantur. fol. 31.I
 Viarum, & semitarum Dei diuersa acceptio. fol. 30.P
 Via Dei multiplex. fol. 39.E
 Viatrium dierum. fol. 121.F
 Via dura huius vitae. fol. 30.N
 Viae tres. fol. 38.R. & fol. 85.Z
 Victimae. fol. 122.S
 Vigilia peccatoris. fol. 88.Q
 Vinea Noe pulchra declaratio. Virtutes septem beatificantes. fol. 154.B. fol. 115.D
 Visus utilis. fol. 46.Q
 Vita duplex. fol. 67.Q. & fol. 68.m
 Vitiolorum descriptiones. fol. 150.B
 Vitiolorum consuetudo. fol. 61.S
 Vmbra corporis, & spiritus differentia. fol. 227.O
 Voluntas Dei. fol. 183.T
 Voluntas pluribus dicitur modis. fol. 204.S
 Vt particula pulchra consideratio. fol. 201.I
 Vulnerati spiritualiter qui nam dicantur. fol. 33.L

Fol. 1. A Hibes. pœte. legas. Poetæ.	Fol. 94. K. Aquilia. leg. Aquila.	Fol. 197. K. immediate non tamen leg. immediate, non tamen, quia aliter legendo variatur sensus.
Fol. 1. B. Habes quid præcipitur. Legas. quicquid præcipitur.	Fol. 107. in margine in Episcopalis leg. in Epistolis.	Fol. 200. X. scire. leg. sciret.
Fol. 2. G. Christum significa. leg. Christū significat.	Fol. 108. C. allegorice leg. allegorice.	Fol. 202. A. ppppter. leg. propter.
Fol. 2. G. apertis oculis. leg. apertis.	Fol. 110. Y. apathiam. leg. sympathiam.	Fol. 203. C. in margine sapere. leg. sapere.
Fol. 2. G. telligitur leg. intelligitur.	Fol. 111. Q. sedutum. leg. seductum.	Fol. 204. R. in margine varietas. leg. varietas.
Fol. 2. H. Corporaliter. leg. corporaliter.	Fol. 114. Q. puntur. leg. punitur.	Fol. 207. N. Excœcatis. leg. Excœcatis.
Fol. 3. M. pœne. leg. penē.	Fol. 118. E. egrestes. leg. Agrestes.	Fol. 209. E. iliges Damicum. leg. Diliges amicum.
Fol. 3. Q. liberum. leg. librum.	Fol. 120. X. in secunda. leg. in secunda.	Fol. 222. D. in margine elegenti. leg. eleganti.
Fol. 6. B. Bresich. leg. Bresith.	Fol. 121. D. Pistilla leg. epistylla.	Fol. 224. N. humanitatem. leg. humanitatem.
Fol. 12. F. Concobitum leg. concubitum.	Fol. 123. A. fermo. leg. sermo.	Fol. 224. C. sicut. leg. sicut.
Fol. 13. V. regressi. leg. regressi.	Fol. 126. C. cōteplatiua. leg. cōtēplatiua.	Fol. 224. E. intelligens. leg. intelligens.
Fol. 14. L. inuit. leg. innuit.	Fol. 127. S. auertere. leg. auertere.	Fol. 231. F. origenem. leg. originem.
Fol. 18. V. similia leg. simila.	Fol. 131. P. fauillan. leg. fauillam.	Fol. 236. H. peccate. leg. peccante.
Fol. 19. F. fe. leg. fed.	Fol. 131. in margine. iter. leg. inter.	Fol. 245. fac. 3. craremur. leg. crearemur.
Fol. 20. E. laphidot. leg. lapidoth.	Fol. 132. C. deuuratum. leg. deauratum.	Fol. 248. fac. 4. nel. leg. vel.
Fol. 28. E. dubus. leg. duobus.	Fol. 132. k. deferentrs leg. deferentes.	Fol. 270. fac. 4. Quærunt. leg. quærunt.
Fol. 31. I. Isubtus. leg. subtus.	Fol. 142. Z. Thoiæ. leg. Thobix.	Fol. 270. fac. 3. arpetunt. leg. appetunt.
Fol. 44. A. Ecclesiastæ. leg. Ecclesiastes.	Fol. 143. P. vldens. leg. videns.	Fol. 282. fac. 4. transeat. leg. transeat.
Fol. 48. N. inrerim. & ramē. leg. interim, & tamen.	Fol. 145. H. correptionem. leg. correptionem.	Fol. 287. fac. 2. inuisibilrm. leg. inuisibilem.
Fol. 48. O. sermone. leg. sermone.	Fol. 161. Z. Vt. leg. Aut.	Fol. 291. fac. 2. flagrantia leg. flagrantia.
Fol. 51. Y. ignorantiam. leg. ignorantiam.	Fol. 162. C. Saluator. leg. Saluator.	Fol. 294. fac. 4. in fine. illus. leg. illius.
Fol. 54. H. sequitur. leg. sequuntur.	Fol. 168. k. sciendam. leg. scientiam.	
Fol. 70. H. coacernant. leg. coaceruant.	Fol. 173. Y. msnistrorum. leg. ministrorū.	
Fol. 78. O. saltem. leg. saltem.	Fol. 173. D. à creationē. leg. à creatione.	
Fol. 90. F. abduci. leg. adduci.	Fol. 178. O. forsitam. leg. forsitam.	
Fol. 92. in margine tropologicæ. leg. tropologica.	Fol. 186. F. diffinire. leg. diffinire.	
Fol. 92. k. prx se leg. pro se.	Fol. 188. H. allgatam leg. allgatam.	
	Fol. 193. P. Deua. leg. Deus.	
	Fol. 197. K. afferuisti. leg. afferuisti.	

Si autem quidquam aliud erratum fortè per incuriam supersit; illud prudentis Lectoris iudicio corrigendum relinquitur.

M. HUGONIS DE SANCTO VICTORE

CANONICI REGVLARIS

LATERANENSIS.

De Scripturis & Scriptoribus sacris Prenotatiuncule,
Quarum hæc sunt capita.

Que scripturę diuinitatis nomine singulariter appellari debeant. Cap. I.
Quod diuina scriptura ab alijs distinguitur in materia & modo tractandi. Cap. II.
De triplici intelligentia sacre scripturę. Cap. III.
Non omnia in diuino eloquio comperta, sed quedam dumtaxat ad hanc triplicem interpretationem esse adigenda. Cap. IIII.
Quod sit necessaria interpretatio literalis & historica. Cap. V.
De ordine, Numero, & authoritate librorum sacre scripturę. Cap. VI.
De sacrorum librorum scriptoribus. Cap. VII.
De Bibliothecæ ueteris testamenti reparatione. Cap. VIII.
De diuersis scripturę sacre translationibus. Cap. IX.
De scriptoribus noui testamenti. Cap. X.
De scripturis apocryphis. Cap. XI.
De Bibliothecæ interpretatione & varijs librorū nominibus. Cap. XII.
De fructu diuinę lectionis. Cap. XIII.
Quem fructum sacra scriptura ex alijs capiat: & quid alijs præstet: & de sex circumstantijs quibus res significatæ discernuntur mystice: & primum de tribus, quę sunt res, personarum numeri. Cap. XIIIII.
De numeris sacre scripturę nouem modis significantibus. Cap. XV.

De tribus alijs circumstantijs, videlicet locis, temporibus, & gestis sacre scripturę. Cap. XVI.
De materia sacre scripturę. Cap. XVII.
De difficultatibus sacre scripturę, præsertim in historijs. Cap. XVIII.

Que scripturę & c. ut iam præmissum est. Cap. I.

Lectorem diuinarū scripturarum primum erudire oportet, ut sciat quę scripturę diuinitatis nomine singulariter dignę sunt honorari. Nam quidam per spiritum huius mundi locuti multa scripserunt. Legimus carmina poetarum, in quibus cum delectatione nonnulla etiam utilitas est: sicut ait quidam. Aut prodesse uolunt, aut delectare poetarum: lo-
gica, mathematica, & physica, ueritatem quandam docent, sed ad illam ueritatem non pertinent, in qua salus animę est: sine qua frustra est, quicquid est. Ethicam quoque scripserunt gentilium philosophi, in qua quasi membra quaedam uirtutum de corpore bonitatis truncata pinxerunt: sed membra uirtutum utua-

M. Hug. a S. Vic. To. j. A esse
Horati⁹ in arte.

esse non possunt sine corpore caritatis Dei. Omnes uirtutes unum corpus faciunt: cuius corporis caput caritas est. Nec possunt uiuere membra corporis nisi sensificetur a capite. Scripturæ igitur illæ in quibus ueritas sine cõtagnone erroris nõ percipitur, neque ad ueram Dei cognitionem siue dilectionem anima reparatur: nequaquam diuinitatis nõmine censerì dignæ sunt. Sola autem illa scriptura iure diuina appellatur, quæ per spiritum Dei aspirata est, & per eos qui spiritu Dei loquuti sunt, administrata, hominem diuinum facit: ad similitudinem Dei illum reformans, instruendo ad cognitionem, & exhortando ad dilectionem ipsius. In qua quicquid docetur, ueritas: quid præcipitur, bonitas: quicquid promittitur felicitas est. Nam Deus ueritas est sine fallacia, bonitas sine malitia, felicitas sine miseria. Si uis igitur diuinam scripturam ab alijs, quæ hoc nomen non merentur, recta consideratione distinguere, materiam ipsam circa quam & in qua uersatur eius tractatio, diligenter cõsidera, quoniam notitiã rerum ad apertionem uerborum facit. Facilius quippe intelliges quod dicitur: si bene notum fuerit, unde dicatur.

Quod diuina scriptura ab alijs distinguitur in materia & modo tractandi.
Cap. II.

Duo sunt opera Dei, quibus consummantur omnia quæ facta sunt. Primum est opus conditionis, quo facta sunt quæ non erant: secundum est opus restaurationis, quo reparata sunt quæ perierant. Opus conditionis est creatio mundi cum omnibus elementis suis. Opus restaurationis est incarnatio uerbi cum omnibus sacramentis suis: siue quæ ante incarnationem præcesserunt ab initio seculi: siue quæ post subleuantur usque ad finem mundi. Prima igitur opera ad seruitutem facta sunt, ut homini per iustitiam stãti subessent. Secunda uero ad salutem, ut hominem per culpam iacentem erigerent: id circo maiora hæc. Propterea illa quasi modicum quid & exiguum uirtutis diuinæ indicium, breui tempore id est sex tantum diebus perfecta sunt. Hæc uerò quasi excellentia ad comparationem priorum, & maiorem uirtutis effectum habentia, non nisi sex ætatibus consummari possunt. In his itaque materiam diuinarum scripturarum considera, ut & in illo de quo tractant & illo modo quo tractant, hoc est in materia & modo ab alijs eas scripturis distinguere possis. Aliarum enim scripturarum omnium materia est in operibus conditionis, diuinarum scripturarum materia in operibus restaurationis constat. Hæc igitur est prima discretio in eo de quo tractant. Itæ alia scripturæ si quam ueritatem docent, non sine contagione erroris est, si quam bonitatem commendare uidentur, uel malitiæ mixta est, ut non sit pura, uel sine cognitione & dilectione

B Vide amplius Drie. lib. 1. ca. 1. De Ecclesiasticis scripturis, & Dogmaticis: atq; æconomia Bibliorum li. 1. Tab. 5.

D Plures sacra scriptura ab alijs scripturis distinctiones nã per nãda idno sat iorg.

Dei est, ut non sit perfecta. Propterea sicut id quod in eis diuinum dici putatur, legentis animam per adiunctam falsitatem ad terrena præcipitat, ita quoque quod in scriptura sacra terrenum esse uidetur, per uerã creatoris agnitionem, quæ in his omnibus commendatur, ad diuina & cœlestia cogitanda & amanda exaltat.

De triplici intelligentia sacra scriptura.
Cap. III.

Secundum triplicem intelligentiam exponitur sacrum eloquium. Prima expositio est historica, in qua cõsideratur prima uerborum significatio ad res ipsas de quibus agitur. Habet enim sacrum eloquium proprietatem quandam ab alijs scripturis differentem, quæ in eo primum per uerba quæ recitantur, de rebus quibusdam agitur, quæ rursus uice uerborum ad significationem aliarum rerum proponuntur. Historia dicitur a uerbo græco ἱστορεω historeo, quod est uideo & narro. Propterea quod apud ueteres nulli licebat scribere res gestas, nisi a se uisitas, ne falsitas admisceretur ueritati peccatoris scriptoris, plus aut minus aut aliter dicentis. Secundum hoc propriè & distinctè dicitur historia: sed solet largius accipi, ut dicatur historia sensus qui primo loco ex significatione uerborum habetur ad res. Secunda expositio est allegorica. Est autem allegoria, cū per id quod ex litera significatum proponitur, aliud aliquid siue in præterito siue in præsentis siue in futuro factum significatur. Dicitur allegoria quasi alieniloquiũ, quia aliud dicitur & aliud significatur, quæ subdiuiditur in simplicem allegoriã & anagogen. Et est simplex allegoria, cum per uisibile factum aliud inuisibile factum significatur. Anagoge. i. sursum ductio, cum per uisibile inuisibile factum declaratur. Huius triplicis intelligentiæ unum ponatur exemplum. Erat uir in terra. Hus, nomine Iob, qui prius diues ad tantam deuenit miseriam, quod sedens in sterquilinio etiã faniem corporis sui testa radebat. Sensus historici patet. Veniamus ad allegoriã ut per res a uocibus significatas, alias res significari consideremus, & per factum aliud factum. Iob itaque qui interpretatur dolens, Christum significat, qui prius in diuitijs gloriæ patris eidem cœqualis condescendit nostræ miseriam, & sedit humiliatus in sterquilinio huius mundi, omnibus nostris defectibus præter peccatum communicans. Quid etiam per hoc factum, faciendum id est dignum fieri significetur, inquiramus. Iob quilibet iustum uel animam pœnitentem pôt significare, quæ componit in memoria sua sterquilinum ex omnibus peccatis quæ fecit, & non ad horam, sed perseveranter super hoc sedendo & meditando flere non cessat. Et hæc facta ad literam, quæ representant huiusmodi spiritualia, sacramenta dicuntur.

Ederus in suis æconomis Bibliorum. lib. 1. Ta. 12. 13. 14. & 15.

E Circa diuina scriptura expositionum genera, uide q̄ uberius & abundantius colligit F. Sixtus in sua Bibliol. lib. 3. 1. par. 2. p. 6. Et Giorg. Ederus in suis Bibliol. lib. 1. Tab. 65. 66. 67. 68. 69. 70. & 71. Historia Allegoria.

Anagoge.

Non

Non omnia in diuino eloquio comperta, sed quedam duntaxat ad dictam triplicem interpretationem esse adigenda.
Cap. IIII.

F Idem ferè adnotat D. Georg. Ederus in suis æconomis Bibliorum. lib. 1. Tab. 72.

Sane non omnia, quæ in diuino reperiuntur eloquio, ad hanc triplicem torquenda sunt interpretatiõnem, ut singula historiam allegoriam & tropologiam simul continere credatur. Quod & si in multis congrue assignari possit: ubique tamen obseruare, aut difficile est, aut impossibile. Sicut enim in cithara & huiusmodi organis musicis, non quidem omnia quæ tanguntur canorum aliquid resonant, sed tantum chordæ: cætera tamen in toto citharæ corpore ideo facta sunt, ut esset ubi connecteretur, & quod tenderetur illa quæ ad cantilenam suauitatem modularurus est artifex: ita in diuinis eloquijs quædam posita sunt quæ tantum spiritualiter intelligi uolunt; quædam uero morum grauitati deseruiunt: quædam etiam secundum simplicem historiam sensum dicta sunt: nonnulla uerò quæ secundum historiam & allegoriam & tropologiam conuenienter exponi possunt.

Quod sit necessaria interpretatio literalis & historica. Cap. V.

G Vide Bibliothecã Sanctam li. 3. 1. par. Tit. De Visu, & Utilitate Historica, ac Mystica Expositionis.

Quia igitur mystica intelligentia nõ nisi ex ijs quæ primo loco litera proponit, colligatur: miror quæ fronte quidam allegoriarum se doctorum iactant, qui ipsam adhuc primam literæ significationem ignorant. Nos in quiunt scripturam legimus, sed non legimus literam. Nõ curamus de litera: sed allegoriã docemus. Quo ergo scripturã legitis, & literam non legitis? Si enim littera tollitur, scriptura quid est? Nos (inquiunt) literam legimus, sed non secundum literam. Allegoriam enim legimus, & exponimus literam non secundum literam, sed secundum allegoriã. Quid ergo est, literam exponere, nisi id quod significat litera, demonstrare? Sed litera, inquiunt, aliud significat secundum historiam, aliud secundum allegoriam. Leo quippe secundum historiam bestiam significat: secundum allegoriam Christum significat: ergo uox ista, leo, Christum significat. Ego igitur interrogo te qui hoc probas, quare leo Christum significet? Respondes fortassis, qualiter rñderi solet in eiusmodi pro conuenientia similitudinis ad significationem propositã: quia leo apertis oculis dormit, uel aliud tale aliquid: igitur leo Christum significat, quia apertis oculis dormit. Sic enim dixisti tu, quod, leo, dictio ista Christum significat, quia apertis oculis dormit. Aut igitur sententiam tolle, quam proposuisti: aut mura causam, quam subiunxisti. Aut enim falsa est sen-

tenria, qua dixisti, quod dictio ista, leo, Christum significat: aut inconueniens causa, quam subiunxisti, quod ideo leo Christum significat, quia apertis oculis dormit. Non enim dictio apertis oculis dormit, sed animal ipsũ quod dictio significat. Intellige igitur, quod cum leo Christum significare dicit, non nomen animalis, sed animal ipsum significatur. Hoc enim est quod (ut dicitur) apertis oculis dormit, secundum quod alia qua similitudine illum figurat, quæ in somno mortis susceptæ dormiuit humanitate: sed oculos habuit apertos uigilans diuinitate. Noli itaque de intelligentia scripturarum gloriari, quamdiu literam ignoras. Literam autem ignorare est ignorare quid litera significet, & quid significetur a litera. Nam quod significatur a primo, tertium significat. Cũ igitur res illæ quas litera significat, spiritualis intelligentiæ signa sint, quomodo signa tibi esse possunt, quæ nec dum tibi significata sunt? Noli ergo saltũ facere, ne in præcipitium incidas. Ille rectissime incedit, qui incedit ordinate. Primum igitur illarum rerum quas tibi sacrum eloquium proponit, ad mysticam significationem istud legendo comparare notitiam, ut ex ijs specie cognitis, postmodum meditando colligas, quod uel ad fidei ædificationem, uel ad instructionem bonorum morum per similitudinem adducas. Sed non omnia, inquit, secundum literam legi possunt, uel conuenienter intelligi. Cum enim propheta dicat, fluuium igneum de sub throno Dei egredientem se uidisse, & quædam pennata & oculata animalia in circuitu uolantia, & clamantia contesteretur, & multa in hunc modum similia, non dubium est, quin ex ijs quæ sacrum eloquium narrat, quædam secundum literam conuenienter accipiantur, quædam uerò per figuram tantum dicta intelligantur. Sic igitur hæc dicunt, quasi nos existimemus omnia quæ per literam dicuntur, sic omnino accipiẽda, nec aliud quod intelligendum ex ijs quæ dicuntur, quod quid est per literam, non dicitur, sed per id quod litera dicit, significatur. Nam in eo etiam quod figuratiuè dictum accipitur, litera suam significationem habere non negatur: quia cum id quod dicitur, non sic, ut dicitur, intelligendum esse asserimus, id ipsum aliquomodo dictum esse affirmamus. Dicitur igitur aliquid & significatur a litera, tunc etiam quando id quod dicitur, nõ ita, telligitur ut dicitur, sed aliud quod per id dictum significatur. Sic igitur omnino aliquid dicitur & significatur a litera, & intelligendum est illud primum quod significatur a litera, ut quid per illud significetur, postea intelligatur. Ad hunc modum lectorem admonitum esse nõ lumus, ne forte hæc prima doctrinæ rudimenta despiciat. Neque contemnendam putet harum rerum notitiam, quas nobis sacra scriptura per primam literæ significationem proponit: quia ipsæ sunt quas spiritus sanctus carnalibus sensibus, & nõ nisi per uisibilia inuisibilia cape ualẽtibus, quasi quædam simulacra mysticorũ intellectum

Dante. 7. & Eze. 1.

depinxit: & per similitudines propositas, eorum quæ spiritualiter intelligenda sunt, clarâ demonstratio-
 ne figuravit. Quod si, ut isti dicunt, a litera statim ad id quod spiritualiter intelligendum est, transiliendum foret, frustra a spiritu sancto figuræ & similitudines rerum, quibus animus ad spiritualia erudiretur, in sacro eloquio interpositæ fuisset. Teste namque apostolo. quod carnale est, prius est, deinde quod spirituale. Et ipsa Dei sapientia nisi prius corporaliter cognita fuisset: nunquam lippientis mentis acies ad illam spiritualiter contemplandam illuminari potuisset. Noli igitur in uerbo Dei despiciere humilitatem, quia per humilitatem illuminaris ad diuinitatem. Quasi lutum tibi uidetur totum, hoc quod uerbum Dei foris habet: & ideo forte pedibus conculcas, quia lutum est, & continens quod corporaliter & uisibiliter gestum littera narrat. Sed audi: luto isto quod pedibus tuis conculcatur, cæci oculus ad uidentium illuminatur. Lege ergo scripturam, & discite primum diligenter quæ corporaliter narrat. Si enim formam horum secundum seriem narrationis propositæ studiose animo impresseris, quasi ex fauo quodam postmodum meditando spiritualis intelligentiæ dulcedinem fuges.

1. Cor. 13.

Ioan. 9.

De ordine, numero, & authoritate librorum sacra scriptura. Cap. VI.

Imnis diuina scriptura in duobus testamentis continetur: ueteri uidelicet & nouo. Vtrumque testamentum tribus ordinibus distinguitur: uetus testamentum continet legem, prophetas, agiographos. Nouum autem euangelium, apostolos, patres. Primus ordo ueteris testamenti, id est lex quam hebrei thorath nominant, pentateuchon habet. id est quinque libros Moysi. In hoc ordine primus est Genesis. Secundus Hellesmoth, qui est Exodus. Tertius Vagethra, qui est Leuiticus. Quartus Vagedaber: qui est Numeri. Quintus Elleaddaberim, qui est Deuteronomius. Secundus ordo est prophetarum. hic continet octo uolumina: primum est Benuin, id est filius Nun: qui & Iosue & Iesus, & Iesus Naue nuncupatur. Secundum est Sothim, qui est liber Iudicum. Tertium est Samuel, qui est primus & secundus regum. Quartum Malachim, qui est tertius & quartus regum. Quintum est Esaias. Sextum Hieremias. Septimum Ezechiel. Octauum Thereasra qui est duodecim prophetarum. Deinde tertius ordo noue habet libros. Primus est Iob: secundus Dauid Tertius Masloth, quod græce parabola, latine proueria sonat, uidelicet Salomonis. Quartus coeleth, qui est ecclesiastes. Quintus Sirasirimi. cantica canticorum. Sextus Daniel. Septimus Dabreiamin, qui est Paralipomenon. Octauus Eldras. Nonus Hester. Omnes ergo sunt numero uiginti duo. Sunt præterea alij quidam libri, ut sapientia Salomonis, liber Iesu filij, Sirach, & liber Iudith, & Thobias, & libri Maccabæorum, quæ

leguntur quidem, sed non scribuntur in canone. His uiginti duobus libris ueteris testamenti octo libri noui testam. iunguntur. In primo ordine noui testam. sunt quatuor euangelia: Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis. In secundo similiter sunt quatuor: Actus uidelicet apostolorum, Epistolæ Pauli numero quatuordecim sub uno uolumine contextæ. Canonice epistolæ, Apocalypsis. In tertio ordine, primum locum habent decretalia, quos canonicos, id est regulares appellamus. Deinde sanctorum patrum scripta, id est Hieronymi, Augustini, Ambrosij, Gregorij, Isidori, Origenis, Bedæ & aliorum doctorum, quæ infinita sunt. Hæc tamen scripta patrum in textu diuinarum scripturarum non computantur, quæ admodum in ueteri testam. (ut diximus) quidam libri sunt qui non scribuntur in canone, & tamen leguntur, ut sapientia Salomonis & ceteri. Textus igitur diuinarum scripturarum quasi totum corpus principaliter triginta libris continetur. Horum uigintiduo in ueteri. Octo uero in nouo testam. (sicut supra monstratum est) comprehenduntur. Cætera uero scripta quasi adiuncta sunt, & ex his præcedentibus manantia. In his autem ordinibus, maxime utriusque testamenti, apparet conuenientia: quia sicut post legem prophetæ, & post prophetas agiographi, ita post euangelium apostoli, & post apostolos doctores ordine successerunt. Et mira quadam diuine dispensationis ratione actum est, ut cum in singulis scripturis plena & perfecta ueritas consistat, nulla tamen superflua sit.

De sacrorum librorum scriptoribus. Cap. VII.

Quinque libros legis Moyses scripsit. Libri Iosue idem Iosue, cuius nomine inscribitur, author fuisse creditur. Liber Iudicum a Samuele editum fuisse creditur. Primam partem libri Samuelis ipse Samuel scripsit; sequentia uero usque ad calcem, Dauid. Malachim Hieremias primum in uolumen unum collegit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias. Esaias, Hieremias, Ezechiel, singuli suos libros fecerunt, qui inscripti sunt nominibus eorum. Liber etiam duodecim prophetarum authorum suorum nominibus prænotatur, quorum nomina sunt. Osee, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Aggeus, Zaccharias & Malachias: qui propterea minores dicuntur, quia sermones eorum breues sunt, unde & uno uolumine comprehenduntur. Esaias autem & Hieremias & Ezechiel & Daniel, hi quatuor maiores, sunt singulis suis uoluminibus distincti. Liber Iob: alij Moysen, alij unum ex prophetis, nonnulli ipsi Iob scripsisse credunt. Liber psalmorum Dauid edidit. Eldras autem postea psalmos ita, ut nunc sunt, ordinauit, & titulos addidit. Parabolas autem & ecclesiastæ, & cantica canticorum Salomone composuit. Daniel sui libri author fuit. Liber

Liber Eldras authoris sui titulo prænotatur. In cuius textu eiusdem Eldræ Neemiæque sermones pariter continentur. Liber Hester Eldras creditur conscripsisse. Liber sapientiæ apud hebræos nusquam est: unde & ipse titulus græcè magis eloquentiam redolet. Hunc quidam Iudæi Philonis esse affirmant. Liber ecclesiasticum certissime filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni, cuius meminit Zacharias, composuit. Hic apud Hebræos reperitur: sed inter apocryphos habetur. Iudith uero & Thobias, & libri Maccabæorum, quorum ut testatur Hieronymus, secundus liber magis græcus esse probatur, quibus authoribus scripti sunt minimè constat.

De bibliothecæ ueteris testamenti reparatione. Cap. VIII.

Bibliothecam ueteris testamenti Eldras scriba post incensam legem a Chaldæis dum Iudæi ingressi sunt Hierusalem diuino afflatus spiritu reparauit. Cunctaque legis ac prophetarum uolumina quæ fuerant a gentilibus corrupta, correxit: totumque uetus testamentum in uiginti duos libros constituit ut tot libri essent in lege, quot habebantur & literæ.

De diuersis scripturæ sacra translationibus. Cap. IX.

Scripturam ueteris testamenti prius in hebraica lingua editam constat. Postea Ptolomæus, qui Philadelphus cognominatus est, & secundus post Alexandrum magnum, regnum Aegypti obtinuit, per septuaginta interpretes, quos ab Eleazaro pontifice acceperat, bibliothecam ueteris testamenti in græcè linguam ex hebræa interpretari fecit. Et (ut aiunt quidam) ne posset decipi ab eis falsitate translationis, diuisit eos, ut singuli in singulis cellis separati essent. Illi uero ita omnia per spiritum sanctum interpretati sunt, ut nihil in unius codice inuentum esset, quod in alterius similiter non inueniretur. Propter quod una est eorum interpretatio. Sed Hieronymus dicit, huic rei non esse adhibendam fidem. Post ascensionem uero domini, prædicantibus apostolis euangelium, hæc eadem translatio in gentibus reperta est, & secundum hanc ab ecclesijs Christi primum sacra scripturæ legi cœperunt. Postea uero, quia eidem translationi quædam deesse probata sunt, quæ in hebraica ueritate tam ipsius Christi quam apostolorum prædicantium auctoritas contineri promulgauerat: conati sunt & alij sacra scripturam de hebraica lingua in græcè transferre sermonem. Secundam igitur & tertiam & quartam translationem fecerunt Aquila, Symmachus, Theodotion. Quorum primus uidelicet Aquila, iudæus: Symmachus uero & Theodotion Hebræi heretici fuerunt. Obtinuit tamen usus ut post se

In prol. bibliorū

septuaginta interpretes ecclesiæ græcorum eorum recipere exemplaria & legerent. Post hæc accessit quinta quæ uulgaris dicitur: quæ quodam tempore in hierico reperta est. Sed quis author eius fuerit, usque hodie ignoratur. Sextam & septimam Origenes fecit, cuius codices Eusebius & Pamphilus uulgauerunt. Octauo loco Hieronymus accessit, non iam de hebræo in græcum sicut priores, sed de hebræo in latinum transferens sermonem. Cuius translatio, quia hebraicæ ueritati concordare magis probata est, idcirco ecclesiæ Christi per uniuersam latinitatem præcæteris omnibus translationibus, quas uitiosa interpretatio, siue prima de hebræo in græcum, siue secunda de græco in latinum facta, corruperat, hanc solam legendam & in autoritate habendam constituit. Vsu autem præuio inualecente, quod nonnunquam solita magis quam uera appetit, factum est, ut diuersas diuersis sequentibus translationes ita tandem omnia confusa sint, ut pœne nunc quid cui tribuendum sit, ignoretur.

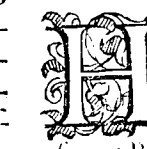
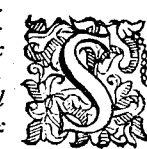
De scriptoribus noui testamenti. Cap. X.

Literes euangelia scripserunt, sed quidam sine spiritu sancto magis conati sunt ordinare narrationem quam historiam texere ueritatem. Unde sancti Patres, per spiritum sanctum docti, quatuor tantum in autoritatem receperunt euangelia. id est Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, ad similitudinem quatuor fluminum paradisi, & quatuor uectium arcum, & quatuor animalium in Ezechiele. Primus Matthæus Euangelium suum scripsit hebraicè. Secundus Marcus, græcè scripsit. Tertius Lucas inter omnes euangelistas græci sermonis eruditissimus euangelium suum scripsit. Theophilo archiepiscopo: ad quem etiam actus apostolorum scripsit. Quartus & ultimus Ioannes euangelium suum scripsit. Paulus quatuordecim scripsit epistolas. Canonice epistolæ septem sunt. una Iacobi: duæ Petri, tres Ioannis, una Iudæ. Apocalypsim scripsit Ioannes apostolus in pathmo insula.

De scriptis apocryphis. Cap. XI.

Non sunt scriptores sacrorum librorum, qui per spiritum sanctum loquentes, ad eruditionem nostram præcepta uiuendi regulamque conscripserunt. Præter hæc alia uolumina apocrypha nominantur: Apocrypha autem dicta. id est abscondita & secreta: quia in dubium ueniunt. Est enim eorum origo, occulta, nec patet sanctis patribus a quibus edita sint. In quibus & si aliqua ueritas, tamen per multa falsa nulla est in eis canonica auctoritas: quod recte non iudicatur esse eorumque ascribuntur: nam multa sub nomine prophetarum, & recentiora sub nomine apocryphorum ab hæreticis præferuntur: quæ omnia sub nomine M. Hug. a. S. Vic. To. j. A 3 apocry-

De his copiosius hæc apud F. Sixtum in sua Bibliotheca, lib. 1. 1. par. quasi per totum. Et apud Georgium Ederum in œconomis Bibliorū, lib. 1. Tab. 17. usque ad 47. Et apud D. Michaelē de Medina, in suis Commentarijs. Sicque apud Petrum Aureolum in suo compendio.

primo

Quam plura differit de hoc F. Sixtus in sua Bibliotheca, lib. 1. 1. par. Tit. de Scripturis, & scriptoribus Noui Testamenti. Ezech. 1.

De scriptis Apocryphis uide que ad unguem colligit idem F. Sixtus in sua Bibliotheca, lib. 1. 1. par. Tit. de scripturis Apocryphis: Et D. Georg. Ederus in suis œconomis Bibliorū, lib. 1. Tab. 44. Apocrypha.

apocryphorum a diuina authoritate per examinationem remota sunt.

De his uide Isidorii Hispal. li. 6. Echimo.

De bibliotheca interpretatione, & varijs librorum nominibus. Cap. XII.

Bibliotheca. Codex.

Volumen. Liber.

Tractatus. Testamentum.

Vetus.

Novum. Propheeta multipliciter dicitur.

Bibliotheca a graeco nomen accepit, eo quod ibi libri recondantur. Na biblion librorum, theca repositio interpretatur. Codex multorum librorum est, liber unius uoluminis, & dictus codex per translationem a caudicibus arborum siue uitium, quasi caudex q in se multitudinem librorum quasi ramorum continet. Volumen dicitur a uoluendo. Liber est interior cortex arboris, in quo antiqui ante usum membranae solebant scribere. unde scriptores librarios uocabant. inde dictus est liber uolumen. Tractatus est unius rei multiplex expositio. Testamentum dicitur sacra scriptura, humana consuetudine data occasione: antiquitus. n. qui carebant liberis adoptabant sibi filios, & cum constituiebant illos heredes, uocabant testes & scribebant chi rographum. non erat tamen ita ratum quin posset mutari, nisi mortuo testatore. Similiter Deus unum solum filium habens ex natura, multos uoluit adoptare ex gratia. Et primitus unum elegit Abraham: cui praecepit exire de cognatione sua, & promisit terram palæstinam: nec tamen ipse legitur inde aliquid possessisse. Posthac filijs Israel eductis de aegypto, eandem terram palæstinam repromisit, & ne dubitarent, fecit testamentum in certitudinem promissae hereditatis. Nlegem, quæ per Moysen data est. Sed quia Deus non poterat mori, & testamentum morte testatoris confirmandum erat, interfectus est pro eo agnus mysticus: cuius sanguine respersus est liber & totus populus, in confirmationem promissae hereditatis. Eodem modo dominus Iesus Christus uocans ad æternam hereditatem, non unum tantum hominem, sed omnes gentes, fecit testamentum, euangelium uidelicet. In cuius confirmationem non agnus ille antiquus occiditur: sed ipse (quia homo erat & mori potuit) mortem subiit. Et sicut Deus ad uetus testamentum dandum uocauerat testes, Aaron. s. & Mariam sorore eius & Vr, Ita Christus qui maiora promisit, plures uocauit testes, apostolos uidelicet & martyres. Vetus dicitur testamentum primum, uel quia prius datum, uel quia de rebus ueterascētibus est institutum. Nouum dicitur secundum: quia de immutabilibus & semper nouis loquitur. Propheeta tripliciter dicitur, officio, gratia, missione. Officio, sicut quando eligebatur aliquis qui imminente bello de dubijs consuleret dominum, siue per assumptum ephor, siue alio quolibet modo. Gratia, sicut ille, cui dominus per internam inspirationem dabat notitiam rerum quæ nec natura nec disciplina habere poterat: sed sola gratia. sicut Dauid & Daniel & Iob. Missione, sicut ille quem mittebat dominus ad prædicandum ea quæ ei in

spirauerat: ut Ionas. Sed tñ sicut in istis diebus non dicuntur episcopi, nisi qui officij dignitate & potestatem habent, licet meritum habeant & uirtutē huius nominis abundantius illis qui episcopi sunt: ita nec tunc prophete dicebantur, nisi qui officio aut missione prophete essent. Unde Dauid, Iob, Daniel, licet contineant prophetias in libris suis: inter agiographos tamen positi sunt; & e contrario Iosue, liber Iudic & liber Samuelis, & Regum qui solam historiam texerunt uel texere uidentur, inter prophetas connumerantur. Queritur etiam, cur nouem tantum dicantur agiographi, id est sancti scriptores, cum hoc nomen conueniat omnibus sacrae scripturae authoribus? Ad quod respondendum, quia quod nullam habet specialem proprietatem qua distinguatur à cæteris commune nomen, quasi proprium obtinet, non ex prerogatiua, sed potius quasi ex quadam indignitate respectu aliorum: sicut in nouem ordinibus angelorum minimus simpliciter obtinet commune nomen, & querenti quis sit, respondetur: angelus est, cum etiam principatus & potestates angeli sint. Apocryphus. i. dubius & absconditus liber, duobus modis dicitur: uel quia author eius incertus, uel quia communi assensu fidelis synagoga uel ecclesie non est receptus & confirmatus, & si etiam nihil in eo reprehensibile reperiatur. Unde & liber Iob apocryphus est, quia dubij authoris, in canone tamen confirmatus est authoritate fidelis synagoga. Itē ecclesiasticus, liber sapientiae Salomonis & duo libri Maccabæorum, Thobias, Iudith, & liber Iesu filij Sirach apocryphi sunt, leguntur tamen & ad uetus testamentum pertinent, sed non sunt confirmati in canone.

De fructu diuinae lectionis. Cap. XIII.

Siquis ad diuinam lectionem accesserit primū qualis sit fructus eius, agnoscat. Nihil enim sine causa appeti debet: nec desiderium trahit quod utilitatem non promittit. Geminus est diuinæ lectionis fructus: quia mentem uel scientia erudit, uel moribus ornat. Docet quod scire delectat, & quod imitari exediat. Quorum alterum .i. scientia magis ad historiam & allegoriam, alterum .i. instructio morum ad tropologiam magis respicit. Omnis diuina scriptura refertur ad hunc finem. Septem liberales artes huic scientiae subseruiunt. Triuū ad significationem uocum. Quadriuium ad rerum significationem respicit. Grammatica recte loqui & competenter pronunciare uoces docet. Dialectica ad distinguendas in eis significationes, & ad ueritatem per disputationem inquirendam ualeat. Rhetorica ad utrumque spectat. Physica interiores res rerum naturas; mathematica exteriores figurat & numeros docet.

Questio.

Responsio.

Apocryphus.

Circumstantie si gnificandi sex.

Res.

Persona.

Quem fructum sacra scriptura ex alijs capiat: & quid alijs præstet: & de septem circumstantijs quibus res significata discernuntur. Cap. XIII.

Illigens scrutator sacri eloquij rerū significationes nequaquam negligere debet: quia sicut p uoces primarum rerum notitia acquiritur: ita per significationem rerum eandem intelligentia, quæ spirituali notificatione percipiuntur, & manifestatio perficitur. Philosophus in alijs scripturis solam uocum nouit significationem: sed in sacra pagina excellentior ualde est rerum significatio quam uocum: quia hæc usus instituit, illam natura dictauit. Hæc hominū uox est, illa Dei ad homines. Significatio uocum est ex placito hominum: significatio rerum naturalis est, & ex operatione creatoris uolentis. quædam res per alias significari. Est etiam longe multiplicior significatio rerum quam uocum. Nam pauca uoces plusquam duas aut tres significationes habent: res autem quælibet tam multiplex potest esse in significatione aliarum rerum, quot in se proprietates uisibiles aut inuisibiles habet cōes alijs rebus. Hæc autem res primæ per uoces significatæ, & res secundas significantes: sex circumstantijs discretæ considerantur: quæ sunt hæc, uidelicet Res, persona, numerus, locus, tempus, gestum. In his, n. sex, significatio rerum primarum ad secundas consideratur. Res aut in hoc loco intelligimus in materia quacūque, uel substantia inanimata cœlestium siue terrestriū, constitutas: ut sunt lapides, ligna, herbae, & cetera hmoi, quæ in elementis, uel ex elementis sunt. Omnis autem res quæ ad significandum proponitur in scriptura sacra, aut secundum exteriorē formam, aut secundum interiorē naturam significat. Rem autem large hic accipimus supra dicta sex continentem, sub qua & res continentur, id est materia, quam proposuimus in prima circumstantia. Omnis igitur res aut secundum interiorē naturam, aut secundum exteriorē formam significat. Sub exteriori forma figure rerum & colores continentur: quæ uisu percipimus. Ad interiorē naturam pertinent alia rerum proprietates, quas cæteris sensibus cōprehendimus, ut est dulcedo in sapore, quæ percipimus gustu. fragrantia in odore, quæ percipimus olfactu. melos in sono, quod & quem percipimus auditu. Lanitas siue asperitas in corpore & cætera huiusmodi, quæ percipimus tactu. Prima illa circumstantia, .i. res quæ in hoc loco strictè accipitur, dupliciter significat. uerbigratia. Nix interiorē natura .i. frigiditate extinctionem feruoris significat; & exteriori forma, uidelicet candore, nitiditiam operum designat. Persona est rōnis substantiæ indiuidua essentia. Personæ sunt quæ in sacra scriptura commemorantur, in quibus euentus & opera & alio quolibet modo rerum mysticarum significatio præparatur.

Persona igitur in sacro eloquio significat, ut Iacob qui hereditatem patris accepit, Christū uel populum gentilem designat. Isaac, qui filium benedixit, Deum patrem figurat. Numerus quoque significat, ut uerbigratia, senarius perfectionem. Unde ait B. Augustinus. Nō quia Deus sex diebus cuncta opera sua condidit perfectus senarius: sed potius quia perfectus est, illum numerum. Deus ad operandum prælegit: sed quia numerus multifariam significationem habere dignoscitur, de eo aliquanto latius tractandum est.

Numerus.

De numeris mysticis Sacrae Scripturae. Cap. XV.

Table with 2 columns: Significatio and Numerus. Rows include Secundum ordinem positionis (1), Secundum qualitatem compositionis (2), Secundum modum porrectionis (3), Secundum formam dispositionis (4), Secundum computationem (5), Secundum multiplicationem (6), Secundum partium aggregationem (7), Secundum multitudinem (8), Secundum exaggerationem (9).

Pulchra observatio significationis numerorum mysticorum scripturae sacrae.

Umeri igitur nouem modis significant in diuino eloquio: secundum ordinem positionis, secundum qualitatem compositionis, secundum modum porrectionis, secundum formam dispositionis, secundum computationem, secundum multiplicationem, secundum partium aggregationem, secundum multitudinem, secundum exaggerationem. Secundum ordinem positionis: ut unitas, quia prima est in numeris, rerum omnium significat principium. Binarius, quia secundus est, & primus ab unitate recedit: peccatum significat quo a primo bono deuiatum est. Secundum qualitatem compositionis numeri significant, ut idem binarius qui sectionem recipit & in duo diuidi potest, corruptibilia & transitoria significat. Ternarius uero, quia unitate media interueniente sectionem non recipit, ut in duo æqua diuidatur: indissolubilia & incorruptibilia designat. Secundum modum porrectionis numeri significant, ut septenarius ultra senarium requiem post operationem. Octonarius ultra septenarium, eternitatem post mutabilitatem. Nouenarius ante denarium, defectum intra perfectionem. Undenarius ultra denarium, extra mensuram transgressionem. Secundum formam dispositionis, ut denarius qui in longum tenditur, rectitudinem fidei significat. Centenarius, quia in latum expanditur, amplitudinem caritatis. Milenarius qui in altum leuatur, altitudinem spei designat. Rectitudinem ad se, latitudinem ad proximum, altitudinem ad Deum. Primæ igitur & principali unitati ex his tribus membris ordine positionis, denarius proximus est. Millenarius forma dispositionis. Ille loco uicior, iste perfectione similior.

De Numeris sacrae scripturae Mysticis uide Rabanum, Iodocum Clithouell, & inter recentiores Petrum Bonum Bergomensem.

Unitas. Binarius. Ternarius. Septenarius. Octonarius. Nouenarius. Vndenarius. Denarius. Centenarius. Milenarius.

Denari^o. 5 similor. ¶ Secundum numeri computationem, ut denarius perfectionem significat, quia in eo porrectio cõputationis finē facit. ¶ Scdm multiplicationem numeri significant, ut duodenarius uniuersitatis signum est, quia ex ternario & quaternario inuicem multiplicatis perficitur: qm̄ quaternarius corporalium, ternarius spiritualium forma est. ¶ Secundum partium aggregationem numeri significant, ut ternarius forma est perfectionis, propterea q̄ partes eius ternarius, binarius, unitas aggregatæ simul totū complent: & nec ultra exuberāt, nec infra subsistūt, quod perfectioni conuenit: in qua nec plus iusto nec minus esse debet. ¶ Secundum multitudinem partium numeri significant, ut binarius propter duas unitates caritatem Dei & pximi. Ternarius propter tres, trinitatem. Quaternarius, propter quatuor tempora, temporalia. qm̄ annus & mundus quatuor partibus distinguuntur. Quinarius, quinq; sensus. Septenarius præsens sc̄culū, quod septē diebus uoluitur. ¶ Scdm exaggerationem numeri significant, cum causa exigit aggrauari, & cum quadam exaggeratione ijs quæ præmissa sunt, rñderi, quale est illud in **Leui. 26.** Ad Adam correptiones uestras septimum pp̄ peccata uestra ubi nihil aliud q̄ multiplicitas pœnæ signatur, expressa per septenariū. Ex paucis multa sapiens perpendere discat.

Ne tradas me dñe à desiderio meo peccatori, i. diabolo. ¶ Tempora significant. Exempli causa, Iesus erat in porticu Salomonis, & hyems erat. Ideo de hyeme habita est mentio: ut per qualitatem temporū designaretur qualitas animorū. i. torpor & infidelitas iudæorum. ¶ Gestum significat: ut in euangelio patet. Venit Iesus in Bethaniam, & suscitauit Lazarum: deinde per montē oliueti uenit in uallem Iosaphat, & misit discipulos in ciuitatem pp̄ afinam &c. Bethania domus obedientiæ. Ad obedientem tm̄ uenit Christus, ut resuscitaret Lazarū, id est animam prius mortuam in peccatis. Cum itaq; sex sint circumstantiæ quæ dicuntur significare: quæcunq; earū significet, aut factum significat factum: & est allegoria. aut factum faciendum significat, & est moralitas. In his duobus ad cognitionem ueritatis, i. integritatem fidei, & ad amorem bonitatis, i. ad perfectionem bonorū operum instrui mur. Propter quæ duo legenda est diuina scriptura, scilicet ut credamus sincere: & bene operemur.

De materia sacre scripturae. Cap. XVII.

Materia diuina scripturae est uerbū incarnatum cum omnibus sacramentis suis, tam præcedentibus à principio mundi q̄ futuris usque ad finem sc̄culi. Et sciendum q̄ tota ista series & porrectio tēporis diuidenda est in duos status: ueterem, & nouum, & tria tempora naturalis legis, & scriptæ & gratiæ: & sex ætates. Prima ætas ab Adam usque ad Noe. Secunda à Noe usque ad Abrahā. Tertia ab Abraham usque ad Dauid. Quarta à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigracione Babylonis, usque ad aduētum Christi. Item quinque ætates præcedentes id est ab Adā usque ad Christum distinguuntur in quatuor successiones. Prima patriarcharum fuit ab Adam usque ad Moysen. Secunda fuit à Moysen usque ad Dauid, quæ est iudicum. Tertia, quæ est regū, à Dauid usque ad transmigracionem Babylonis. Quarta à transmigracione Babylonis usque ad Christum: & hæc successio sacerdotum fuit. Status dicuntur, quia ad esse hominis pertinent. Verus dñi status, quia in culpa & pœna usque ad resurrectionem Christi. Nouus autem dñi propter inuouationem uitæ humanæ, quæ per gratiam Christi facta est usq; ad finem sc̄culi. Item tempus naturalis legis dicitur, eo quod homo sicut naturali sensui relictus fuit sine communi præceptione. Tempus scriptæ legis dicitur, eo q̄ tunc lex scripta in populo Dei præcepta dabat. Tempus gratiæ, quia Christus gratis dedit implere, quod lex præceperat. Ætates dicuntur sex ad similitudinem ætatis hominum. Fuit enim mundus & infans & puer &c. Et notandū q̄ ætates istæ non distinguuntur, s̄m æqualia spatia temporū, sed s̄m cões inuouationes rerū: ut fuit diluuium, & electio Abrahæ, & institutio regum,

Psal. 139. Tēpora. Gestum. Bethania.

mutabilitate, quō mundus fuit quandoq; puer, quandoq; adole scens, quandoq; iuuenis, quandoq; senex, quandoq; decrepitus

gum, & transmigratio in Babylonem, & aduentus Christi. Successio patriarcharum dicitur, quia eo tempore soli patres præerant filijs suis: quod durauit usque ad Moysen: qui primus in populo Dei principatum tenens, iudex cõstitutus est, non tantum super filios suos, sed super totū populū Israel: licet iam multi reges essent in gentibus. Vel ideo patriarcharum successio nominatur: quia eo tempore successerunt sibi ad inuicē primitiui illi patres a quibus genus humanum disseminatum est & familiæ deriuatæ, & patriæ denominatæ, ut ab edom edumei, a leui leuitæ, a

De difficultatibus sacre scripturae. Cap. XVIII.

Toti huic cap. multū cõferet Doctrina Melchioris Cani, in lib. 11. suorū locorum Theolog. Difficultas in libro Iudith.

Multa in scriptura sacra occurrūt, quæ rerum gestarum seriem ignorantibus, difficultatem pariunt intelligēdi. Quemadmodū hoc quod in libro Iudith. legitur, Arfaxat rex iudæorum multas gentes suo imperio subiugasse: ac cõtra Nabuchodonosor regem Assyriorum pugnassee, & iure obtentus belli eidem regi Assyriorum ad omnia regna suæ ditioni subiicienda spem ac confidentiam addidisse. Hinc Nabuchodonosor Holofernem principem militiæ ad debellandas gentes misisse: qui subactis cæteris, iudæos rebellare conantes in Bethulia obsedit: atq; Achior principe filiorum Amon narrante, dicit ipsum esse populum qui nuper a captiuitate reuersus, eadem montana possedit. Si igitur querimus, quo tempore hæc gesta sint, uel quis fuerit Nabuchodonosor iste qui in Niniue regnauit, cum Nabuchodonosor nō in Niniue, sed in Babylone regnassee perhibeat, neque Assyriorum, sed chaldæorum fuisse rex legatur. Idemq; in reditu populi de captiuitate Babyloniis iā mortuus nequaquam dubitetur, non parua in his diligenter considerantibus dubitatio exoritur. Dicit itaque hunc Nabuchodonosor Cambysem filium Cyri intelligendum: qui propterea ab Hebræis secūsus Nabuchodonosor appellatus est, q̄ ut credebatur, illius Nabuchodonosor facta imitans, magnam in filios Israel crudelitatem exercuit. Vbi reliqua forsitam conuenire potuissent, nisi q̄ in libro Iudith legitur uerbum factum in domo Nabuchodonosor anno duodecimo regni eius, cum Cambyfes filius Cyri non nisi octo annis regnassee perhibeat. Verum in numeris uariorū librorū.

Nabuchodonosor tēpore Iudith.

Errata in numeris uariorū librorū.

Daniel.

Ætates sex. Successiones. 4. Stat^o unde dicuntur. Lex naturæ. Scriptæ. Gratiæ. Ætates quare.

Nota Crenacionator, q̄ aliquando discursis de mundi

austrum nihil aliud quàm regnū Ægypti: & per Aquilonem nihil aliud quàm regnum Syriæ, secundum literam intelligi oportet: quorum reges alternis uicibus nunc pace nunc bello ad inuicem uaria tempora habuisse leguntur. Quas uicissitudines, nisi prius earum gestis cognitis, non facile discernes. Item q̄ in filio Macchabæorū legimus, Antiochum atque Demetrium eorum, que successores pro regno Syriæ ex aduerso pugnant, ipsumque regnum quasi paterno iure hinc inde utrosque uendicantes, intelligere non poteris qua de causa factū sit, nisi agnoueris qualiter Seleucus filius Antiochi magni rex Syriæ moriens successorem reliquerit Antiochum Epiphaneum fratrem suū. Quo mortuo Demetrius Seleuci filius egressus ab Vrbe Roma uenit in Syriam: in regnum uidelicet patris sui. Cuius aduentu cõperto, exercitus qui cum Antiocho epiphaneo fuerat, eiusdem Antiochi filium, hoc est Antiochum Eupatorem interfecit. Sicq; Demetrius regnum obtinuit. Alexander uero filius Antiochi Eupatoris, cum creuisset, exercitū collegit: oppressoq; Demetrio regnum recepit. Post Demetrius filius Demetrii fugato Alexandro potestatem ad se reuocauit. Deinde Tryphō quidam partium Alexandri filium, quem nutriendum acceperat, occidit. Sed illo tandem oppresso, regnum in progenie Seleuchi permāsit. Hæc breuiter ad euidentiā lectionis distinximus, ut ea quæ scripta sunt, aut non legantur, aut intelligantur. Hæc uero tempora Macchabæis insignia fuerunt: quorum primus Iudas, zelo diuinæ legis accensus, impetus græcorum fortiter propulsauit: quo mortuo Ionathas frater eius successit. Postremo sanguine & uirtute germanus, defuncto Symone, successit Ioānes Hircanus filius eius, & post Ioannem filius eius Aristobolus, & post Aristobolum Alexander filius eius: post quem Alexandria uxor eius tenuit quidem principatū generis. Hircano autem filio suo pontificalem dignitatem tribuit. Huius hircani tempore quidam latrumculi ab Hierosolymis egressi circa Ascalonem prædas egerunt, ubi inter cæteros captiuos Antipater quidam iuuenis, cuiusdam Herodis genere idumei, qui in Ascalone templi Apollinis sacerdos extitit, filius, Hierosolymam captiuus ductus est. Hic itaque Antipater in domo Hircani aliquot annis seruiens, industria ac probitate spectabilis, eidem Hircano domino suo gratus extitit: intantum ut ei uniuersam domum suam committeret. Circa hæc tempora contigit, ut Antigonus Hircani pontificis frater iunior, eundem Hircanum a pontificatu propellens, sacerdotij dignitatem arriperet. Cumq; Pompeius cõsul Romanorum tunc per Syriam exercitum duceret, supradictus Antipater missus ab Hircano domino suo ad Pompeium ueniens impetrauit, ut cum exercitu Hierosolymam ascenderet, & deiecto Antigono, sacerdotij dignitatem Hircano reformaret. Pompeius itaque restituto Hircano tributa terræ soluēda indixit, atq; eundem

Auster. Aquilo. Macch.

Antiochus.

Macchabæi atq; successores.

Popeius magnus.

Loca. **H**æc de numeris pp̄ multiplicem significationem eorum paulo prolixius profecuti sumus. Nunc aut ad quartam circumstantiam, id est locum, uertamus sermonem. Loca significant, unde dñs in certis & determinatis locis certa negocia geri uoluit, pp̄ significatione: ut uerbi gratia, filij Israel descendentes in Ægyptum, cogente fame, oppressi sunt graui seruitute: inde uero educti à dño per desertū quadraginta annis iter agentes, uenerunt in terrā promissionis, quæ sita est inter Babylonem & Ægyptum: Et utraque gens. i. Ægyptij & Assirij captiuauerūt eos: sed prius Ægyptij: ista omnia significationi apta sunt. Ægyptus, quæ est terra uoluptuosa & delicijs affluens, mundū significat: nō machinam istam, sed uoluptates mundi & secularia desideria. Desertū significat uitam religiosam, per quam quasi repatriatē ieiunamus à uitijs & concupiscentijs huius sc̄culi. Babylon ad aquilonem posita est, ubi frigus perpetuū & obscuritas est, cum nunquam pars illa à sole contingatur. Per Assyrios igitur id est Babylonios, demones competenter designantur, qui ad aquilonem sedem sibi elegerunt, utpote frigore infidelitatis torpētes, & ueritatis luce priuati. Prius Ægyptij opprimunt Israel, deinde Assyrij. non enim in nobis potest quicquam diabolus, nisi prius trahamur à proprijs concupiscentijs. Vnde,

M. HVGONIS DE S. VICTORE
CANONICI REGVLARIS
LATERANENSIS.

Annotationes elucidatoriæ in pentateuchon
quorum hæc sunt capita.

- In Prologum diui Hieronymi in Pentateuchon.* Cap. I.
- De nomine primi libri Pentateuchi.* Cap. II.
- Quòd scribendo Genesim Moyses fuit historiographus & propheta, & quòd duo sunt in ea attendenda: vt pote veritas rerum gestarum, & forma uerborum.* Cap. III.
- Quæ sit intentio Moysi in Genesi: & an omnia simul creata sint.* Cap. IIII.
- De materia prima, quando & ubi & qualis creata sit.* Cap. V.
- De operibus sex dierum distinctis.* Cap. VI.
- Expositiones tam uerborum quam sententiarum Geneseos, per singula fere (vti ea adnotabimus) capita.* Cap. VII.
- Annotationes expositoriae in Exodum quæ constituunt.* Cap. VIII.
- Annotationes in Leuiticum hæc habent capita.*
- De nomine Leuitici, & quinque in eo distinctè tractatis, quæ sunt sacrificia, personæ, tempora, loca, & causæ.* Cap. I. quod annotat. in pentateuchon est. Cap. IX.
- De sacrificijs, oblatione, & libatione.* Cap. II. & totius libri. X.
- De personis à quibus fiunt predicta.* Cap. III. & totius. XI.
- De temporibus & causis in eis offerendi.* C. IIII. & XII.
- De locis, causis & expositione literali Leuitici.* Cap. V. & XIII.
- Annotationes pauca in numeros.* Cap. XIII.
- Annotatione etiam pauca in Deuteronomion.* Cap. XV.

In Prologum diui Hieronymi in Pentateuchon annotationes elucidat. Cap. I.

Esiderius proprium nomen est: hinc desiderij mei, subauditur amici: desideratas accepi epistolas. Qui cum Daniele sortitus est nomen: quoniam ipse Daniel uir desideriorum uocatus est ab Angelo: sicut iste nunc desiderius appellatur. Quod uocabulum præfatio quodam futurorum impositum dicitur: ut in eo quòd desiderius uocatus est, desiderabilem futu-

rum, uel desiderabilia postulaturum significaretur. Pentateuchon græcum nomen est: quod in latinam linguam translātū quinq; uoluminū interpretatur. Πεντε Penthe enim græcè, latinè sonat quinque τεύχος teuchos uolumen. Hinc Pentateuchon opus quinq; uoluminum siue librorum. Significat autē quinq; libros legis editos à Moysē. Suggillationem, detractionem siue oppressionē quidam interpretantur, quasi subgulationē à sub & gula: sicut suffocatio quasi subfaucatio à sub & fauce dicitur. Ita ingeniū quasi uinum probantes, quo superueniente nouo, uetus acēscit: cum eisdem similitudo non sit: quæ ex sensu præsentium sapientis antiquorum dulcior apparet uili portione. Iudicio meo exiguū est & contemptibile quicquid facere possum in domo dñi. Editioni antiquæ. i. translationi septuaginta, quæ antiquior cæteris: translationē Theodotionis: adijciens illi ex translatione Theodotionis, quia minus ante habuerat. Deinde appositis duab; notis. i. asterisco & obelo, omne opus, id est totā seriem eiusdem antiquæ editionis distinctit. Asteriscum namque quod interpretatur stellula, ijs locis apposuit ubi adiectione facta, quæ minus ante fuerant, suppleto dilucidauerat. Obelum uero, quod uerū dī, quia ea quibus apponitur quasi confodienda, & perimenda significat, adiunxit ijs, quæ eadem editio antiqua superflua cōtinebat. Quòd uerò supradictæ editioni septuaginta multa desint, quæ in Hebraica ueritate reperiuntur, ex ijs ostenditur, quæ Euan gelistarum & Apostolorum autoritas promulgauit: in quibus multa de ueteri testamento legimus, quæ in nostris codicibus s̄m septuaginta interpretes non habentur: ut est illud. Ex Ægypto uocauī filium meum: & cætera in litera quæ sequuntur: quæ omnia propriū syntagma, id est compositionem requirunt. Ne forte quis dicat: hoc in Hebraica ueritate secundum sensum, & non ad uerbum contineri: ideo dicit, proprium syntagma desiderant, ut suorum uerborum forma & compositione exprimentur. Quia igitur in septuaginta non inueniuntur, ad Hebraicā ueritatem curramus, ubi inueniuntur. Quod. i. defectum hunc esse in septuaginta translatione, multi ignorantes, apocryphorum. scilicet librorum, deliramenta sectantur. In quibus nec autoritas nec ueritas est. Et hiberas nānias. i. eorundem dicta, hiberis nānias. i. hispanicis fa-

Pentateuchon.

Suggillatio.

Asteriscon.

Obelos. De his notis uis diffusus apud F. Sixtum, in sua Bibli. lib. 3. 1. part. ac in meo Platæa libro. Disc. Cabalistarū. Syntagma.

eundem Antipatrum uniuersæ regioni præfecit recedens: Antipater autē antiquæ gratiæ nō immemor erga Hircanum benignus exitit: tātaq; modestia iniunctū officium exercuit, ut tam Iudæis, quàm Romanis complaceret. Genuit autē filium Herodem noīe: qui post mortem patris merito propriæ uirtutis, tum et gratia paternæ deuotionis à Romanis coronam accepit, & rex factus est. Hic est Herodes, cuius regni anno tricesimo primo natus est Christus. Qui quā alienigena primus Iudææ regnum susceperat, aucta fama per magos de natuitate regis Iudæorum, territus est. Et ne forte regnum quod usurpauerat, amitteret, quem successorem timuit, extinguere conabatur. Peremit itaq; inno centes, ut uniuersis morientibus, ille quem unū insectabatur, non euaderet. Hic etiā Herodes post alias uxores quas primitus duxerat, Mariannem quādam Hircani pontificis nepotem, factus rex duxit uxorem, de qua duos genuit filios Alexandrum & Aristobolū. Sed hæc cum postea & pp speciē, & pp generis dignitatem insolesceret, animum eius aduersum se grauius exacerbauit. accessit huic molestiæ q̄ alijs concubinis de stupro accusata est, intm̄ ut etiam Antonio consuli Romanorū, qui tunc in partibus orientis agebat, imaginem sui pictam ad ipsius animū in amorē sui concitandum misisse diceretur. Qua suspitione fractus Herodes fororū suo cum quo consilia sua cōicere consueuerat, secretum aperit, eamq; interfici iubet. Ille uim amoris considerans, & furoris iussū pœnitentiam subsecuturam sciens, Mariannem secrete corripit, & nisi aduersus maritū humilietur, quod periculū imminet, ostendit. Timor contumacem mansuefecit: sicq; in breui mutatis moribus Herodis animū ad amorem sui reparauit. Inter hæc, cum quadā die solus cū sola blandius iocaretur, suumq; amorem iactaret: Verum (inquit illa) quō amas, quā mortuam malles q̄ uiuam? Nam & interfici me præcepisti. Ille se proditum agnoscens cum furore surrexit: & quia iam prius quēdā uerba de amore huius ac fororij sui sinistra audierat: nūc quasi rem auditam probatam credens iubet utroque occidi. Post autē pœnitentia ductus, furorē mutauit: & per singula momenta Mariannem clamans, se sine illa uiuere nō posse dicebat. Accessit concubinarum pestifera delatio: quæ filios in ultionem sanguinis aduersus patrem armari testatur. Ille ergo missis Romam literis a senatu impetrauit, ut parricidas & insidiatores uitæ suæ necaret: sicq; post matrem filijs trucidatis, & ipse postea quoque diuturnis doloribus cōturbatus, morte miserabili uitam finiuit. Reliquit successores filios, Archelaum regem in Iudæa: Herodem tetrarcham in Galilæa: Philippum autem tetrarcham in Iturea & Traconitide regione, & Lisaniam in Abilina. Archelaus autem cū nouem annis post ipsum patrem regnasset,

set, apud Romanos à Iudæis de insolentia accusatus, regno exulans Lugdunum in exilium mititur: ubi & uita functus est. Romani autē ad procurandam Iudæam præfides posuerūt. Herodes autē tetrarcha Galilææ Philippo fratri suo uxore eius noīe Herodiadem filiā Areræ regis Arabū, abstulit: eamq; sibi contra morem in coniugiū copulauit. Pro quo scelere cū ab Ioanne Baptistā argueretur, suggestionē Herodiadis ipsum Ioannem decollauit. Hic est Herodes tetrarcha filius magni Herodis qui in passione dñi Hierosolymam ascendisse legitur, & qui Iesum à Pilato præfide ad se missum, alba ueste indutū, illuc, atque ad Pilatum iudicandū remisit. Porro Aristobokus filius Herodis magni, atque huius Herodis frater ex Maria ne matre natus: quem superius à patre Herode & ob suspicionem parricidij trucidatū diximus, filium habuit noīe Agrippam. Qui cum adultus esset, orbatum & ex hære datum secernens, quanta potuit pecunia collecta, Romam perrexit: ibiq; cuidam Caio Caligulæ nepoti Tyberij Cæsaris familiaritate iunctus est. Qui Caius cum post mortem Tyberij imperium implesset, eundem Agrippam ob meritū pristinae deuotionis in Phœnicia regem constituit. Herodias autē hoc audito, Herodē de ignavia reprehendere cepit: q̄ uidelicet ipse diuitijs maior & potentijs, à Romano principe hanc dignitatem sibi non acquisisset. qua exprobratione irritatus Herodes, cum ipsa Herodiade pecunia multa assumpta, Romam profectus est. Cūq; apud Caium quæreretur, q̄ sibi hic honor collatus potius non fuisset: indignatus Caius inconcessa petenti, etiam concessa tollenda decreuit. Sicq; Herodes pariter cum Herodiade ad Hispanias in exilium missus est, hic finis Herodis. Verum Agrippa, qui Herodes cognominatus est, ipse est qui iacobū fratrem Ioannis gladio peremit; Petrumq; in carcerem missum quatuor quaternionibus militum custodiendum tradidit. Hic cum quadam die cum Tyrijs ac Sidonijs causam acturus processisset, & pro splendore deauratarum uestium solisq; radio lucēbium Deus & non homo conclamaretur: in superbiam elatus subito ab angelo percussus est. Et post aliquot dies perseverante ægitudine uitam finiuit. Huic successit filius Agrippa: qui in actibus Apostolorum cum Bernice matre suā ad festū præfidem uisendum & salutandum descendisse legitur: atque cum Paulo eidem præfidi præsentato quædam iocunde confabulatus memoratur. Huius tempore regnum Iudæorum, à Tito & Vespasiano subuersum est. Primus itaque Herodes fuit ille, sub quo Christus natus est, qui & paruulos trucidauit. Secundus filius eius sub quo Christus passus est, qui Ioannem Baptistam decollauit. Tertius Agrippa Herodes, cuius auus fuit primus Herodes, secundus patruus qui Iacobum interfecit.

Herodes secūdus.

Herodes Agrippa

Herodis secundi exilium. Herodes Agrippa

Eius superbia & exitus.

Act. 25. Alijs Bernice dicitur.

Act. 26. Herodes tres.

bulis comparanda, præferunt libris authenticis, hebraicis: in quibus & autoritas & ueritas prima est. Si autem quaeritur, qua de causa sic errauerint septuaginta: causas, inquit, erroris non est meum exponere: tamen Iudaei in excusationem eorum dicunt hoc eos ex industria fecisse: quod quaedam, quæ in hebraica ueritate erant, aut omnino tacuerunt, aut aliter interpretati sunt: maxime ubi scriptura sacra aliquid de patre & filio & spiritu sancto testatur: propter Ptolemæum, qui unius Dei cultor, unitatem deitatis nouerat, sed Trinitatis mysterium capere non ualebat. præcipue, ne hoc magis Platonicum quam diuinum esse uideretur: quia Plato quædam uestigia Trinitatis *ἐν τῶν περὶ τὸν ἀγαθὸν, καὶ νοῦ*. i. in libro de bono & mente: siue in Agathe ne & mente, & de mundana anima dogmatizauerat. Sed si forte hæc excusatio pro septuaginta interpretum errore recipitur, tamen hoc nullo modo approbandum est, quod quidam eos singulos per singulas cellas diuisos, omnino eadem scripsisse mentiuntur: quia si hoc uerum fuisset, Aristarchus eiusdem Ptolemæi Hyperaspistes, i. protector & propugnator, qui eiusdem Ptolemæi facta fideliter defendit: Et Iosephus qui multo post tempore, gesta illius scripsit, non racuissent. Si enim in hunc modum diuisi sine collatione mutua eadem omnino & indifferenteria dixissent, uates potius & propheta quam interpretes dicendi essent: quod dicere non conuenit. Aliud est, non esse uatem, aliud interpretem: nisi forte aliquis insipiens astruere uelit, idem esse uatē, & interpretem. quod si concessum fuerit, hoc ridiculum inde consequitur: quod Tullius, qui quosdam oratorum libros de graeco in latinum transtulit, rhetorico afflatus spiritu eos transtulisse dicitur: hoc est quod dicit. Nisi forte putandus est Tullius afflatus rhetorico spiritu transtulisse economicum Xenophontis, & Plat. & Pythagoram, & Demosthenis subaudi orationem, pro Ctesiphonte. i. libros illos quorum primus inscribitur economicus Xenophontis, secundus Pythagoras Platonis: quemadmodum legitur Timæum Platonis inscriptum librum quem Plato ipse composuit & inscripsit nomine discipuli sui Timæi. Pari modo fortassis & hunc librum Plato composuit, quem Pythagoræ Platonis uoluit appellari: uel propterea quod Pythagoras in eodem libro loquitur, uel quod quæ ibidem scripta sunt, de ipso dicuntur. Sic & Xenophontis liber: cui nomen economicus. i. dispensatoris præfigitur, economicus Xenophontis appellatur. Tertius liber, cuius titulus est Demosthenis pro Ctesiphonte, eiusdem Demosthenis est, pro causa Ctesiphontis factus: quemadmodum liber Tullij, in quo causa regis Deiotari agitur, Tullius pro Deiotaro uocatur. Sic igitur si septuaginta interpretes uates dicimus, quia interpretes fuerunt: Tullium quoque, qui interpretes fuit, uatem esse dicemus. Aut etiam aliud inconueniens: quod si eos Spiritu sancto locutos asserimus, eundem Spiritum sanctum aliter per ipsos, & aliter per Apostolos lo-

cutum inuenimus: sibi quod contrarium Spiritum sanctum: per quem isti scriptum esse falso testati sunt: quod illi omnino tacuerunt. Ex quibus omnibus constat, septuaginta interpretes humano, non diuino spiritu locutos: ac per hoc si, utpote homines, errauerunt, inconueniens nullum esse. Igitur o amule qui tantopere septuaginta interpretes defendis, quid liuore torqueris, cum audis illos reprehendi? Sic ubi tibi in translatione uideor errare, interroga Hebræos, utrum, si nostra, an illorum translatio uerior sit. Illi ubi dicent: quia quod illi habent de Christo, tui codices secundum septuaginta interpretes scripti non habent. Quod si dicere uolueris, idcirco Hebræos testimonia ab Apostolis falso usurpata habere, cum in translatione septuaginta non inueniantur: quia ea postea prolata habuerunt libri quod suis ascripserunt: hoc iam aliud est defensionis genus, in quo tamen uerisimilitudo nulla est, cum illi non solum falsa refellere, sed uera et, si possent, libenter negare uellent. Postremo si dixeris, idcirco magis approbandam esse translationem septuaginta quam Hebraicam ueritatem, quod ueriora sint exemplaria Græca quam Hebræa: & Latina quam Græca quam Latina, & Hebræa quam Græca.

De nomine primi libri Pentateuchi. Cap. I I.

Liber iste, qui primus est diuinorum uoluminum, Hebraicè dicitur, Breshich, quod tantundem ualeat, ac si diceretur, in principio. Quidam Hebræi habent consuetudinem, ut imponant nomina libris suis à principio libri, id est à prima dictione. sicut & nos nominamus unum psalmum, Miserere mei Deus: & alium: Beati immaculati. Græcè autem dicitur Genesis, tamen per generationem cæli, & terræ, quæ primo tractatur: ut per creationem hominis siue propagationem generis humani super unam faciem terræ. Et in istis tribus progressionibus proprie sistit, & terminat hunc librum.

Quod scribendo Genesim Moyses fuit historiographus, & propheta: & quod duo sint in ea attendenda: utpote ueritas rerum gestarum, & forma uerborum. Cap. I I I.

Sciendum quod Moyses in hoc libro est Historiographus, texens historiam à principio mundi usque ad mortem Iacob. Et sicut propheticè narrat quædam, quæ fuerunt ante creationem hominum: ita & in benedictionibus quædam futura prædicit Iacob post mortem suam, quæ ibi introducit: & sic exhibitio futurorum in argumentum est fidei præteritorum: sicut e contrario iuxta Gregorium, qui dicit quodam loco, quod exhibitio præteritorum fides est futurorum. In hoc

In hoc autem libro duo præcipue attendenda sunt, scilicet ueritas rerum gestarum, & forma uerborum: quia sicut per ueritatem uerborum cognoscimus ueritatem rerum: ita contra, cognita ueritate rerum, facilius cognoscimus ueritatem uerborum: quia per istam historicam narrationem ad altiarum rerum intelligentiam prouehimur.

Quæ sit intentio Moysi in Genesi, & an simul omnia creata sint. Cap. I I I I.

Intentio eius est in hoc libro, tria principaliter ostendere. In primis Deum creatorem, & materiam creatam, & formationem eius, & totum hoc ad laudem Dei, & utilitatem hominis: cui utile est & Deum admirari, & uenerari. In eo quod creauit, id est de nihilo fecit mundum, miramur eius potentiam. In eo, quod ornauit, id est pulchrum fecit mundum, eius sapientiam miramur. In hoc enim differunt authores nostri, a philosophis, quod philosophi Deum opificem tantum, & tria ponunt principia: Deum materiam, & archetypas ideas. nostri uero unicum ponunt principium, & hoc Deum solum. Et cum hoc constet apud omnes diuini uerbi tractatores, scilicet, quod unum solum sit principium, de modo tamen creandi magna quaestio est. Quidam enim dicunt, Deum omnia simul fecisse quæcumque, alii distinguunt per sex dierum operationem, & dicunt illam distinctionem figuratiuam esse, & propter mysterium tantum, nec ita fuisse ad literam. Et hoc uolunt probare illa autoritate. Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. & alia etiam de hoc eodem libro sumpta, ubi recapitulando post opera sex dierum: ista sunt (inquit) generationes cæli, & terræ, quando creatæ sunt in die, quo fecit Deus cælum, & terram, & omne uirgultum agri. Dicunt etiam hanc rationem, quia Deo non conuenit ad modum hominis aliquid imperfectum facere, aut inordinatum aut deforme. Sed facile est illas autoritates soluere. Contra hanc rationem quoque, possumus dicere, quod Deus, qui in momento poterat omnia facere, sex diebus distinxit opera sua: non propter suam (quæ nulla est) impotentiam, sed propter rationabilium creaturarum instructionem & exemplum. Sicut enim prius rebus dedit esse, & postea pulchrum esse: ita & angelo, & homini, qui bus dederat rationales esse, si perstitissent, dedisset & beatos esse: & hoc esset pulchrum esse. Quod exemplum, quia neglexit angelus, respiciens ad esse suum quod rationale erat, nimium de se presumens, cecidit irrecuperabiliter, sicut alii immobili liter sunt confirmati. Ad hominis uero reparationem sex diebus distinguere uoluit opus suum, ut in hoc haberet homo animum occupatum ad sui institutionem. Quod autem Deus dicitur creasse aliquid imperfectum aut informe, non nocet, nec est inconueniens: quia ad comparisonem maioris perfectionis aut pulchritudinis, quas ipse

Eccl. 18.

Gen. 2
Ad propositum quaestionis. An Deus creauerit omnia simul, uide quod adnotat F. Sixtus in sua Bibl. li. 5. 2. par. Annot. 24. Vide mox in Gen. 2.

E

met per se, quando oportuit, addidit, dici debet: sicut cotidie facit pueros imperfectos quantum ad augmentum, quod sequitur, sed tamen perfectos ad numerum partium, manuum scilicet pedum, & cæterorum membrorum, & hæc sententia probabilior uidetur.

De materia prima, quando, & ubi, & qualis creata sit. Cap. V.

Veritur etiam quando, & ubi, & qualis creata sit materia rerum, sed constat, quod in principio temporum ante omnem diem, ita scilicet ut simul cœperint tempus, & materia, & in eodem tempore angelus, de qua re dictum est: Prima omnium creata est sapientia: Non ante mundi constitutionem, sicut quidam græci existimauerunt. cui sententiæ alludens Hieronymus dicit: Quis nouit, quot annis aut lustris ante mundum angeli laudauerunt creatorem suum? Et simile Salomon dicit in quodam loco. Quis nouit, an spiritus iumentorum feratur inferius, hominum superius? Neuter tamen ponit hoc pro sententia, quod in quaestione proponit. Propterea dicimus simul creata esse tempus, & materiam: quia tempus non est aliud nisi mutabilitatis successio, quæ cum mutabili materia cœpit esse. ubi autem formata modo consistit, ibidem creditur prius creata, implens etiam tunc eandem capacitatem localem quam modo implet. Creata est autem informis, non ex toto carens forma: sed ad comparisonem sequentis pulchritudinis, & ordinis informis potest dici. Terra autem erat in medio, habens in se alueos, & uenas, receptacula, scilicet aquarum, tam super terram, quam intra eam labentium. Tria uero reliqua elementa confusa in unum ad modum spissæ nebulæ ferebantur super terram ex omni parte ac superficie terræ, usque ad empyrium summum: & ideo nomine terræ appellantur, ubi dicit: Creauit deus cælum, & terram.

De operibus sex dierum distinctis. Cap. VI.

Prima die distinxit Deus ignem a cæteris elementis, & hoc est, quod ipse dicit. Fiat lux, id est distinguatur ignis a cæteris elementis. Fieri enim in hoc loco distingui intelligitur. Fecit enim Deus omnia, & creando, & distinguendo, non operatione, sed sola uoluntate, quæ fuit ab æterno. Ignis uero distinctus lumen præbuit mundo inferiori, quaecumque; & motum habens circularē, quasi quædam lucida nubes circumferebatur, sicut modo sol. Ortus, & occasus illius fecit tres primos dies, & noctes. Qualis autem forma ei fuerit, rotunda scilicet, an longa, ignoratur. Creata autem creditur lux illa in eo loco ubi sol oritur, & ita initium illius primi diei non præcessit aurora siue mane, id est lux prænuncia ortus solis, quod caute inueniens scriptura distinguit naturalem diem per M. Hug. a S. Vict. To. j. B duos

Ἰππεραστίας.

† Protagorā potius.

Oeconomicus.

F Adpositum huius uide notataa F. Sixto in sua Bibl. li. 5. 2. par. sup prima Genesim uerba Eccl. 1.

Eccl. 3.

Gen. 1

De tota hac materia per lege Annot. lib. 5. 2. par. Bibliotheca F. Sixti.

duos extremos articulos ita. Et factum est, inquit, uespere, quod est finis artificialis diei, & factum est mane, quod est finis noctis. Dies enim incipit ab ortu solis, & terminatur in occasum. Quod per æqualitatem æquinoctialis diei, & noctis potest probari. Et totum illud spatium est unus dies naturalis. ¶ Secunda die factum est firmamentum ut diuideret aquas ab aquis. Beda dicit, quod firmamentum sit de aquis solidatis quasi crystallin^o lapis. quod uerisimile uidetur: cum color eius hoc uisibus nostris indicet. Alii dicunt, quod igneæ naturæ sit. Quod autem aquæ super firmamentum sint, & in Genesi, & in Propheta etiam habetur; ubi dicitur: Aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen domini. Quales autem sint, a quæ illar, non est nobis certum. Dicunt tamen quidam expositores, quod glacialiter ibi solidatæ sunt: mihi autem uerisimilius uisum est, quod uaporali ter suspensæ ad similitudinem uaporis, scilicet fumi uel nebulæ ibi consistant. ¶ Tertia die congregatæ sunt aquæ in locum unum: idest alueum proprium, & abyssum matricem aquarum, uel locum magni maris, & omnium aliorum uel subterraneæ concauitatem. Vnde per tracones, idest ductus subterraneos, flumina deriuata sunt, & sub terra, & super terram: & arida apparuit, & accepit uim germinandi. ¶ In quarta die de luce siue igne prædicto meliorando cum forma, & splendore fecit solem. Quod de supra memorato igne factus sit, sol, inde coiicimus, quod de lege factum est quodammodo euangelium: & in nuptiis de aqua uinum. Sicut enim per significantia aliquando comprehendimus ueritatem significatorum: ita e contrario per significata, & hic, & alibi sæpe possumus conicere ueritatem significantium. Solus sol propriam habet lucem: & solus de igne factus est; stellæ autem omnes sicut, & luna de aerea materia factæ sunt, & tantum reuolunt, & non lucent. ¶ Quinta die pisces, & aues de aquis facti sunt, unde illud: partim remittis gurgiti, partim leuas in aera. ¶ Sexta die produxit terra animalia diuersi generis: & in eadem factus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei. Et merito post omnia factus est homo, qui omnibus præferendus erat. Hæc sūt opera sex dierum. Tribus primis diebus Deus cuncta in materia creauit, & ordinauit: tribus uero sequentibus diebus ornauit. Sed modo ueniamus ad litteram.

Psal. 148

In hymno.

nebræ autem erant super faciem abyssi. Tenebras possumus dicere nebulam illam, scilicet commixtionem trium elementorum ignis, aeris, aquæ. Abyssum concauitatem. Vel aliter nebulam, abyssum, & tenebras, absentiam lucis. Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Spiritum Dei uocat eius intentionem: qui quasi artifex operi formando præerat: aquas uocat nebulam illam propter nobilitatem: & ita eandem rem modo abyssum, propter profunditatem: modo tenebras, propter absentiam lucis: modo aquas, propter mobilitatem appellat. Nota, quod terra, & aer nõ mutauerunt priora loca, sicut ignis, & aqua: propterea, quia terra, & aere ubiq; indiget humana natura. Terra, ut sustentetur: aere, ut trahat, & emittat flatum, quo uita subsistit. Calore uero ignis, & aquæ humiditate non semper eget. Fiant luminaria in firmamento cæli. Ecce incipit dicere de ornatu trium sequentium dierum, post distinctionem trium præcedentium: & primum de ornatu superiorum dicit: Sicut sol diem inchoat, & terminat per ortum, & occasum, & distinguit in certas partes per processum, & discernit a nocte per lucis suæ splendorem: similiter luna, & stellæ diuidunt noctem. Tempus distinguitur per solem, quod modo necessarium est ad reparationem generis humani: cum enim tempus sit successio mutabilitatis, necesse est eam esse modo, ut homo de hoc statu imperfectionis perueniat ad immutabilitatem, & perfectionem, ad quam cum peruentum fuerit, non erit mutatio necessaria, sed potius tunc sit mala: mutatio enim a perfectione in imperfectionem relabitur. Et sint in signa, & tempora, scilicet quarundam nostrarum actionum, sicut seminandi, metendi, transfretandi, & huiusmodi. Non enim important necessitatem aliquam animis nostris, ut auferant liberum arbitrium, inclinando eos ad quaslibet actiones, sicut fabulantur genethliaci. Verum est tamen, quod quodammodo corporibus dominantur. Tria enim miræ uirtutis, & efficacis fecit Deus in creaturis, herbas, lapides, stellæ. Herbarum enim fruges faciunt, & calefaciunt, & totum statum corporis permutant: quam potentiam a domino in creatione susceperant. Lapidibus similiter statum corporum diuerso modo permutant. Stellæ quidem omnes, & principaliter planetæ in corporibus subiectis suos habent effectus permutandi mediante aere. Immutatis uero corporibus per affinitatem, quam habent cum animabus sibi adiunctis: & ipsæ quoque animæ mutantur, gaudium uel tristitiam, & consimiles affectiones sortientes ab extrinsecis. Istæ tamen affectiones non intantum dominantur animis hominum, ut actiones nostræ magis sequantur eas, quam discretionem mentis, & liberum arbitrium. Istæ autem opinio (ut aiunt quidam sancti) orta est ab Hercule, Atlante, Prometheo: qui creduntur fuisse demones incarnati, & tradiderunt mathematicam, falsam quidem doctrinam, sed per quasdam uerisimiles rationes eam probauerunt ut facilius

Annotationes elucidatoriæ, tam uerborum, quam sententiarum Geneseos, per singula ferè uti ea adnotabimus, capita.
Cap. VII.

Gen. 1. I Non inuitale erit lecto ribus attendere Ann. F. Sixti in sua Bib. li. 5. 2. par. in principio.

In principio creauit Deus cælum, & terram. Tria superiora elementa cælum uocat. Terra autem erat inanis, & uacua. Inanis a seminibus: uacua a germinibus. uel inanis propter concauitatem: uacua, quia in tanta concauitate terræ non erat, nisi aer, & nebula. Te-

deciperent homines: & istam sollicitudinem intimarent. Animam uiuentem, atque motabilem, uel mutabilem, ut est in Hebræo. Quicquid enim factum est propter hominem, fecit Deus ad mutationem, & mortem: hominem uero solum ad immortalitatem. Quam producerant aquæ, idest produxerunt, uel postquam Deus creauit. Crescite, idest multiplicamini: ut unum sit glossa alterius. Iumenta, & reptilia, & bestias. tria ponit. Iumenta quæcunque mansuescunt. Reptilium, tria sunt genera: trahentia, serpentina, repentia. Trahentia sunt uermes, qui primo terram figentes ore, sese postea trahunt. Serpentina, serpentes qui extra cutem pedes non habent, sed intra habent costas, quibus innitentes toti simul feruntur. Repentia, qui extra cutem pedes habent, ut botracæ, lacertæ, stelliones. Bestiæ dicuntur feræ, quæ lædunt ungue, uel dente, uel animi bestiali stultitia, ut lupus. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Primo dixit: In principio creauit Deus cælum, & terram. Deinde dixit. Fiat lux. hic tertio adiungit: Faciamus hominem &c. In hoc uocari possunt tres progressus. Primum opus, deinde informans uerbum, Tertio consilium: per hoc, quod hic adiungit: Faciamus hominem &c. Nec propterea consilium inducit, quin æque possit facere, & magna, & parua: sed ut dignitatem creati hominis ostenderet: & ut nos cautos reddat ne dedignemur consilium accipere, & ab æqualibus, & a minoribus: cum ipse ad angelos ita loquatur: quorum ministerio forsitan formatum est corpus hominis. Vel quod melius est: accipiamus consilium trinitatis fuisse, & per uerbum plurale distinctionem personarum: per hoc quod subiungit singulariter ad imaginem, & similitudinem nostram, unitatem essentia. Quid autem uocet imaginem, quid similitudinem, uideamus. Imago est in lineamentis similibus. Similitudo in cuiuslibet eiusdem proprietatis participatione. Imaginem Dei ad hominem possumus dicere recognitionem ueritatis. Similitudinem, dilectionem unitatis, quæ in utroque, s. Deo & homine sunt. Ad imaginem Dei, factus est homo secundum animam. Sicut enim imago rei cernitur in speculo: ita anima in sua ratione Deum cognoscere potest. Ad imaginem, quia non est ei usquequaque similis. Filius imago est patris: non ad imaginem: quia quicquid habet pater, totum habet, & filius per naturam. Homo uero ita est imago Dei, quod ad imaginem: quia non per naturam sed participatione, uel imitatione habet ea quæ Dei sunt. Vel ad imaginem Dei, quæ in Deo est: sicut est omnium creaturarum in mente. Ad similitudinem, quod ipsi Deo similis est homo, in eo, quod sicut ab uno Deo omnia, ita ab homine omnes homines. Vel imago, quod est rationalis. Similis, quod sicut Deus hominibus: ita homo animalibus dominatur. Presit piscibus maris

&c. Dominari debuit homo omnibus: sed per peccatum amisit dominium, & in maximis, & in minimis. Retinuit tamen dominatum in mediis ad consolationem. In maximis, ut in leonibus perdidit dominium, ut cognosceret se amisisse dignitatem propriam. In minimis amisit, ut in pulicibus, & muscis, ad cognoscendum suam uilitatem. Vnde dominus exercituum uespærum misit ad uindictam contra Aegyptum: ut notaretur eorum uilitas. Ad imaginem Dei creauit illum. hoc inculcat ad expressionem, ut in hoc, quod Deus notet, reperiat homo similis Deo, idest in simplicitate substantiæ, & multiplicitate scientiæ, & hoc secundum animam. Et erant ualde bona. Nota tres gradus: bonum simpliciter, quamlibet creaturam: ualde bona, uniuersa simul: summe bonum, solum Deum. Istæ sunt generationes cæli, & terre. Hæc recapitulatio uidetur contraria esse suppositæ expositioni sex dierum. Ibi enim uisus est dixisse, sex diebus omnia esse creata: hic uero uno die. sed si diem confuse pro tempore accipiamus, & uerisimilis, & facilis erit solutio: & sic de tempore sex dierum dictum fuisse intelligatur. Generationes uel actiue, uel passiue possunt accipi. Passiue sic: cælum, & terra generata, sunt ista, idest talia: uel actiue, idest operatus est Deus circa ea. Antequam oriretur &c. Idest ita operatus est Deus antequam operatione artificis imitantis, & iuuantis naturam, arbores, & herbes crescerent per successionem: sicut modo, scilicet in momento reddidit arborem perfectam, & fructum afferentem: similiter &c. Prius quàm germinaret: quia totum simul prouenit in perfectum statum. Non enim pluerat Deus &c. Quare nec opere naturæ sicut modo, nec opere artificis tunc prouenirent incrementa rerum: aperit dicens. Non enim pluerat, unde terra fecundata per calorem superuenientem pulularet: quod est opus naturæ. Nec adhuc homo, idest artifex erat qui terram coleret. Sed fons ascendebat &c. Quasi dicat. non pluerat: Sed fons ascendit. Quod est dicere: etsi non habebant auxilium per pluuiam ut crescerent, habebant tamen per fontem remedium arbores, & herbes creatæ, ne arescerent. Fons iste potest intelligi abyssus, scilicet matrix omnium aquarum, ex qua omnes fontes aquarum, & flumina egrediuntur. uel singulare leges pro plurali, ut dicatur fons, idest fontes. Ascendit uniuersam superficiem rigans: non diluuium faciens, sed sicut modo humorem in alimentum terræ ministrans: non enim sola illa terra, quæ circa ripas est fluminum, humectatur, & irrigatur ab aqua uicini fluuij, sed circumquaque usq; ad duodecim uel sexdecim stadia per tracones infundi creditur. Formauit igitur dominus Deus hominem &c. Quia homo non erat, qui terram coleret: igitur formauit &c. Hic primum, uocat Deum dominum: quia tum primum uere fuit domi-

Gen. 2. Multa adnotat F. Sixtus in sua Bib. li. 5. 2. par. super cap. 2. Gen. hinc proposito de seruitutia.

Q

R

R

R

R

R

R

R

nus quando feruum, scilicet hominem habuit. De angelo enim non facit mentionem: sed sicut historiographus de uisibilibus intendit: hominem idest corpus eius dicit formatum de limo, qui est terra tenax: ut per hoc hominem ad mortalitatem factum, idest mori posse inuatur. uel per hoc ammonet eum cogitare de uilitate sua: ut humilitatem sequatur. Et inspirauit scilicet corpori preparato: animam praecipue in faciem: quia in ea uigent operationes animae in corporalibus sensibus, & in ea discernitur utrum homo uiuat an non, facilius, quam in ceteris partibus. Plantauerat autem dominus Deus Paradisum uoluptatis a principio. Non antequam celum, & terram crearet (ut uidetur uelle Hieronymus) sed a tempore conditionis, quod fuit tertio die. In quem posuit hominem. Extra paradisum uoluit eum facere Deus, ut intelligeret se ex gratia, non ex natura in paradiso locatum. Lignum uitae: duo ista ligna, idest lignum uitae, & lignum scientiae boni, & mali, propter maiora sacramenta, quae significant, dicuntur fuisse in medio: & diuersis de causis habent haec nomina. Lignum enim uitae: quia in se habuit naturam ut continuaret homini uitam si comederetur competenter. Factus est enim homo mortalis, & immortalis. Sed sic immortalis, quod poterat non mori per cibi sustentationem, quo egebat. Item mortalis, quia perire potuit per extrinsecam uolentiam. Sed Deus ita munierat eum intus per lignum uitae sumptum in cibum: & extra per diuinam potentiam, ut posset non mori. Intus portam negligentiae per rationem humanam, extra portam uolentiae obserans per diuinam custodiam: ut nisi homo ratione abutens portam negligentiae aperiret, nunquam per portam uolentiae aliquid nocuum intraret. Sed quia noluit sibi cauere, ut seruaret portam sibi commissam: merito Deus deseruit eius custodiam. Lignum autem scientiae dictum est, non propter naturam, quam in se haberet: sed quia per ipsum scitum est, utrum esset homo bonus, an malus: idest obediens an inobediens. Vel quia per obedientiam eius habiturus erat homo bona ad quae transiret: per inobedientiam uero mala, quae ei comminatus fuerat. Deus: uel quia per ipsum experimento utrumque cognouit. Quae autem sint illa sacramenta principalia, pro quibus illa ligna posita fuerint in medio paradisi: sic accipe. Lignum uitae datum fuit homini ad sustentationem uitae temporalis. Per lignum autem scientiae obediendo habiturus erat eternam uitam. Et fluius egrediebatur. Hic est fons supradictus, uel fluius oriens a fonte illo prius unus, post in quatuor diuisus, de loco quodam uoluptatis, idest paradisi, non quod ibi ortus statim exiret ad alia loca, sed ad irrigandum paradisum egrediens: Qui inde diuiditur: uel in ipso paradiso postquam aliquandiu ut unus manauit:

uel postquam a paradiso egressus est. Queritur, X Quomodo, & in paradiso orientur haec flumina: & in terra nostra habeant notos fontes, ut dicit Beda. Vnde, & quidam affirmant totam terram futuram paradisum, si homo non peccasset: totam autem factam exilium per peccatum. Nos uero etsi probabiliter ita dici possit, non asserimus nisi, quod sancti communiter asserunt: scilicet paradisum esse quemdam locum determinatum in parte terrae: & flumina illa ortum habere in paradiso, & item a terra ibidem absorpta, & extra paradisum iterum oriri: qui secundi ortus nobis noti sunt. Praecipit ei Deus de omni ligno paradisi &c. Ecce dat praecipitum per quod si seruaret homo, custodiret paradisum: & hoc solum est praecipitum de ligno scientiae ne comedas. Quod autem praemittitur: ex omni ligno paradisi comedere: permissio est. Et primum blanditur permittendo, post durius locuturus in prohibitione. Sed queritur, quare absque omni praecipito non dedit Deus homini bonum quod daturus erat ei? Quare etiam, tot permisit, & unum solum prohibuit? Quare etiam, quod prohibuit, non praecipit comedere: quod homini esset facilius, & aequiuale obediencia ad meritum? Praecipitum datum est, ut per meritum obedienciae gloriosius obtineret bonum. Multa concessa sunt ut fragilitati humanae prouideretur: & ut non posset excusari inobediencia. Non praecipit comedere de ligno scientiae boni, & mali, ut pura esset obediencia. Causaretur enim diabolus dicens, non tantum propter praecipitum hominem comedere de illo ligno, quantum pro sua utilitate. Faciamus ei adiutorium simile sibi. Quia multa iam habebat adiumenta, sed tamen omnia dissimilia erant. Adduxit ea ad Adam &c. Vel sexto die sicut ordo narrationis uidetur continere: uel longo tempore post, quando diuersa in diuersis locis forte uidit. Quod autem ad eum adducta sunt, haec est ratio, scilicet quia futurus erat dominus super omnia illa: & ideo decebat ut pro arbitrio suo daret eis nomina. Immisit ergo soporem in Adam, hoc ideo factum est, ne si uigilanti auferret costam, uideretur Deus eum lesisse: Nunc uero ita leniter eam sumpsit, quod nec etiam dormientem excitauit. Quod quidam querunt, utrum plures costas habuit prius in illo latere de quo illa costa sumpta est: quia si sic, tunc Adam per eam erat superfluius: sin autem non plures nisi quot in alio latere habuit, tunc postea diminutus fuit: friuolum est: quia nec dentes puerorum, qui postea mutantur, dicuntur superflui: nec ipsimet, quamuis nondum habeant naturae augmentum, diminuti iudicantur. Sed potius attendendum est, quod nec de capite, nec de pedibus uiri sumptum est id, unde fieret mulier: ne aut domina, si de capite: aut ancilla, si de pedibus

Quaestio insignis.
Solutio.
Y
Questio nesbone
Rnsio.
Z
Questio
Solutio.

putaretur. Ideo de medio, idest costa sumi de-
cuit, ut socia intelligeretur. Queritur etiam,
utrum cum additione rei extrinsecus sumpta de
costa illa facta sit mulier, an de sola costa?
& dicunt quidam additum esse. Sed si ad per-
ficiendum corpus mulieris de costa illa Deus ex-
trinsecus augmentum sumpsit, cum illud quod ad
debatur maius, quam ipsa costa fuerit, potius de
illo mulierem factam scriptura debuit dicere, un-
de plures partes substantiae suae acceperit. Restat
igitur, ut dicamus, costam illam in semet ipsam
multiplicatam: & ex ea mulierem formatam, nul-
lo additamento extrinsecus sumpto. Maius enim
fuit de nihilo omnia facere, quam paruam sub-
stantiam in ipsam multiplicare. Idem dicimus de
illis quinque panibus in euangelio. Et repleuit car-
nem pro ea. Ne aut turpis esset fossa, si uacua om-
nino: aut si os pro ossibus regeneretur, nullum signum
remaneret ablatae costae, per quam constat, unum
tantum principium esse totius generis humani: &
ideo retentum est signum, & sicut cicatrices Chri-
sti in triumphum. Quamobrem relinquet homo
&c. Duae istae tantum personae in paradiso excluduntur,
scilicet ne pater cum filia, aut filius cum matre
coeat. Lex autem decem personas: euangelium
usque ad septem generationes omnes excludit. Quid
est, quod dicit relinquet? nunquid ut prius faciat,
& postea dimittat? non. Sed relinquet, idest nun-
quam carnaliter adhaerebit. Nec dicendum, quod
relinquat habitationem aut omnino dilectionem, sed
praerogatio dilectionis, quod ad uxorem transferre
debet, & etiam relinquat subiectionem, & tutelam pa-
terna a qua emancipatus est, ex quo fit pater fami-
lias, ut curam propriae familiae impendere possit.
Et erunt duo in carne una, idest tanta erit dilectio
inter uirum, & mulierem, quae utriusque spiritus nul-
lam habeat differentiam inter carnem a se uiuifi-
caram, & carnem alterius dilectam, etsi possent,
in una, & eadem carne liberet habitarent. Et quia
in re non possunt facere hanc unitatem, quod pos-
sunt, faciunt unionem dilectione. uel in carne una,
scilicet in generatione unius carnis, idest prolis
cooperabuntur.
Sed, & serpens &c. Permissus est homo tentari:
Sed aliter non esset gloriosum stare. Sed nota, quod
non est tentatus per aliquam simplicem bestiam,
ut est columba uel agnus: ne posset, scilicet excusa-
re transgressionem, dicens: Quis putaret dolum
inesse in huiusmodi specie uel forma? Cur praeci-
pit uobis Deus? Cautè fingit se dubitare de praeci-
pto prohibente, & ut mulierem faciat dubitare, &
Deum qui tam boni ligni fructum prohibuit, ostendit
dat non tantum eos diligere quantum oportebat.
Ne forte moriamur. Nota, dominus affirma-
uit, dicens. Morite moriemini. Mulier dubita-
uit, inquiens. Ne forte moriamur. Vnde diabo-
lus sperans per hoc se posse efficere, quod uole-
bat, plane, ut aduersarius, negauit, dicens. Ne-
quaquam moriemini. Aperientur oculi uestri,
diuinam cognitionem, qua Deus omnium natu-
ras perfecte, & uno intuitu comprehendit, pro-
mittit ei. Et eritis sicut Dij, scientes bonum, &

malum. Duo promittit, dignitatem, & abun-
dantiam rerum, ut unum persuadeat, idest come-
stionem pomi. Per duo illa, quae promittit, indu-
cit in superbiam, & auaritiam. unde ipsa mulier
actuando dubitans atque ponderans promissa dia-
boli, & prohibitionem Dei respexit ad lignum:
& ita capta est gula, ut etiam absque promissis
diaboli per solum uisum ad esum ligni persuasa
est merito, ut qui, in sordibus est, sordescat ad-
huc. Dicitur tamen comestio pomi primum pec-
catum, sed actuale intelligendum est, quia praec-
cesserunt superbia, & auaritia. Aperti sunt ocu-
li amborum, non, quod uiderent aliqua, quae non
ante uiderent: sed quia uisu percipiebant, & cogi-
tabant tale quid, quod non ante. Cumque cog-
nouissent se esse nudos, idest nuditatem discon-
uenire pro motu illicito: & quia auferre non po-
tuerunt, tegere uoluerunt partes illas, in quibus
motum illicitum senserunt. Iuste quidem infli-
cta est homini haec poena a domino: ut quia ra-
tio noluit obcedere suo superiori, idest Deo: nec
ei obcedat suum inferius, idest caro. Ex miseri-
cordia tamen Dei, & ut homo subsistere possit, fa-
ctum est ut ceterae partes corporis ad nutum ra-
tionis stent aut moueantur. Vna autem pars ratio-
ni non obcedit, in signum transgressionis, scilicet
pudenda. Ideo uidelicet, quia tota propagatio
generis humani per partem illam erat transitura.
Scriptum est in ea, quasi in porta, signum inobedi-
entiae parentum: inobediencia inliet mem-
brorum. Folia ficus. Per hoc quidam existimant
fuisse lignum scientiae boni, & mali: Et
quia dominus dixit ad Natanaelem in euangelio:
Priusquam te Philippus uocaret, cum esses sub fi-
cu, uidi te. Vocem domini deambulantis. Ecce
quanta est misericordia Dei: non uult eos subito
conuenire de culpa sua, ne amissa uerecundia in-
uerecundi fiant, & pertinaces. Sed dat eis locum
penitentiae, & consilii: unde deambulat ut au-
diant, & sic fiant memores ipsius Dei. Adam,
ubi es? Queritur, uel ex increpatione, uel ex com-
passione. Eo quod nudus esset. Nota quod itul-
te agit inducens ad se excusandum, quod potius
ueritur in eius accusationem: ut potius per hoc
conuincatur peccasse in pomo, quam se excuset.
Quis enim indicauit? Ac si dicat: per nuditatem
uolebas te excusare, sed potius te accusat: quia
significat nequitiam, & peccatum praecessisse in-
te. Et uere hoc significat: quia quis, nisi tua ne-
quitia, indicauit tibi, quod nudus esses? Mulier
quam dedisti mihi &c. Conuictus de facto, re-
mouet crimen in mulierem, & mulier similiter
in serpentem: & per hoc uterque retorquet cul-
pam in authorem Deum. Quia hoc fecisti, ma-
ledictus es. De homine peccante non statim de-
dit sententiam: sed propolita quaestione dedit ei
spatium ut cogitaret de causa sua, & penite-
ret. Super diabolum autem statim ponit
sententiam: quia, & ante peccauerat in se, &
modò hominem ad peccandum impulerat. Vnde
magis reus factus meruit, ut liceret ei tentare om-
nes alios futuros. Et hoc totum ad detrimentum,
M. Huga S. Vict. To. j. B 3 suip-

sui ipsius. Et sicut unus lucifer elatus est & omnes ei consentientes ceciderunt cum eo: ita hic ipse solus in serpente decepit mulierem: & quia oēs alij consenserunt ei, omnes cum eo susceperunt maledictionem. Non enim serpens, sed qui in serpente latebat diabolus maledicitur. Vocatur tamen nomine eius, quia eum quasi tunicam induerat, sed derisorie: quemadmodum si latro aliquis assumeret uestes monachi, ut magis latenter posset furari inter monachos, & sic deprehensus de furto derisorie quidem monachus appellaretur propter assumptas uestes. Et uocando eum attribuit ea illi quæ sunt serpentis, & est historia metaphorica. Inimicitias ponam inter te &c. Hic innuitur, quod Eua respiciens pœnitentiã egerit: Vnde diabolus doluit. Quasi dicat, tu gaudebas modo, quia eam deieceras: sed frustra, quia uictus eris a muliere. Semen tuum &c. Semen diaboli uocat alios demones. Mulieris semen alios homines: quorum quidam futuri erant sancti & illi conterent caput, idest superbiam diaboli de homine deiecto. Et tu insidiaberis calcaneo eius, idest semper sequeris ut decipias. Multiplicabo ærumnas tuas, respectu ærumnarum uiri. Et conceptus tuos non uideris esse hoc maledictio, sed potius benedictio. In lege n. maledicta erat sterilis: sed hoc dicens ad dolorem respicit pariendi: uel propter inutilitatem concipiendi, quia non totiens pariet: uel quia morituri erant etiam post partum, uel quia non omnes prædestinandi erant ad æternam uitam, sicut futurum fuit si non peccasset. In dolore paries &c. Iste dolor superat omnes dolores. Et sub uiri potestate eris. Non sub regimine tantum ut prius, sed sub uiolenta dominatione, ut te uulnibus affligat. Maledicta erit terra &c. Non feret p se sponte fructum ut uiuas, uel non respondebit tibi aliquando secundum opus tuum. Comedes hærbas terræ. Superius dixerat. Ecce dedi uobis omnem hærbam uirentem & omne lignum pomiferum in escã. Sed ibi dedit eis hærbam ad opus animalium: eis ipsis uero lignum pomiferum in escam: hic uero maledicendo dat hominibus hærbam in escã, cibum scilicet inimicorum. Mater esset, scilicet futura, cunctorum uiuentium. Fecit eis tunicas pelliceas: uel de elementis ministerio angelorum, uel docuit eos facere detrahendo pelles ab animalibus. Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis. Irrisio est, quæ respicit ad stultã credulitatem eius de uerbis serpentis. Eritis sicut dii scientes bonum & malum: & quamuis sola Eua, nõ Adam, hoc crederet, tamen illi quasi prælato & doctori imputatur. Talis autem irrissio aliquando fit merito patientis & iuste, ut hic: aliquando nequitia insultantis, & est sarcasmos figura. Nunc ergo ne forte mittat manum &c. Hinc innuitur, quod etiam post peccatum si comederet homo de ligno uitæ, fieret immortalis, & est oratio defectiua. Quid autem deficiat, subiungens aperit historiographus ibi, Emisit eum &c. In quo innuitur supra defecisse. Emittamus eum extra paradysum: & sic subiungetur. Emisit eum &c. Cherubin & flammeu gladium, atque uersatilem. Quia & homo & diabo-

Notat Gu glielmus Bonglion, quod l. in æternam non reuertitur, sed largitus est in ænum.

lus uterque in paradiso peccauerant, uterque eius est. Et ne alterutri illorum iterum liceret intrare, contra utrumq; posita est custodia & offendiculum. Cherubin ut repellat diabolus, ignis ut hominem. Et notandum, Deum speciem ignis facere aut fecisse, ut in uita sancti Nicolai legitur, cuius natura dicitur esse, ut si quis manũ adhibuerit, ardorem quidem sentit, sed nullam patitur adustionẽ, & est ignis ille talis natura, quod comburit spiritum, nec eget materia, quam consumat: sicut nec ille qui est in sphaera solis. Iste autem noster ignis & eget materia, & solum corpus urit. **F**uit Abel pastor &c. Breuiter trãscurrit ea, quæ non est opus narrare. Cayn de fructibus terræ. Credimus, Deum docuisse Adam cultum diuinũ, quo recuperaret eius beniuolentiam quam amiserat per peccatum transgressionis: & ipse docuit filios suos, dare scilicet decimas & primitias. Respexit dominus ad Abel &c. hanc cõsuetudinẽ creditur Deus habuisse erga illos primitiuos patres sacrificantes, quod mittebat ignem de cælo ad comburenda sacrificia eorũ qui ei placebant. Quod autem munera, non ex se, sed ex merito offerentis ei placebant, per hoc innuitur qd ad Abel offerentem, prius qd ad munus, dicitur respexisse. Peccatũ in foribus aderit. Duabus de causis dicitur aliquid in foribus adesse: uel ut intret, uel ut exeat. Similiter & hic de peccato potest intelligi. Peccatum in foribus est, ut intret post malam cogitationem occasio parata peccandi, quam merito malæ uoluntatis homo meretur, & Deus iusto iudicio ei obijcit. Hominis autem bene aut male agere, ideo bonum uelle aut malum uocat, quia uoluntas hominis libera est, & ad hoc & ad illud absque exteriori adminiculo. Peccatum quidem quod est in foribus ut exeat, praua uoluntas est, quæ non potest celari, quin aliquando exeat, & appareat aliquo signo. Sub te erit appetitus eius. Hoc est in tua potestate erit cauere tibi, uel ab interiori praua uoluntate, uel ab exteriori occasione peccandi. Vbi est Abel frater tuus? Confessionem requirit dominus ubique, uel possit uoluntas excusari. Vox sanguinis &c. Quia indiget uindicta, ideo clamat. Vagus, mutatione scilicet mansionum: Profugus timore. Maior est iniquitas. Ecce semper augmentatur peccatum: primum fecit fratricidium, deinde mendacio uolens latere factum, negauit: modo cõuictus de crimine, desperat. A facie terræ & a facie tua. Omnem humanam consolationem putat sibi auferri: scilicet bonitatem hominum & diuinã colloquutionẽ. Qui interfecerit Cayn. Malo suo, quia uolo ut septuplum puniatur, idest temporaliter de te punitio fiat, uel interfecto Cayn multipliciter puniatur. Plus etiam qd Cayn, propter prohibitionem homicidij factam a Deo, quæ non erat facta Cayn. In Cayn signum, id est tremorem membrorum quasi phanatici, idest furibundi. unde dignus apparebat misericordia, quia percussus erat ira Dei, & excommunicatus. Cognouit Cayn uxorem suam, quæ concepit & peperit. Post peccatũ dicuntur uiri cognoscere uxores, & uxores concipere & parere: p quod notatur, qd & filij nascebatur

K., Gen. 4.

Videas Annot. F. Sixti, super Gen. 4. in lib. 5. 2. par. Bibl. Sancta.

L

M., Spatic i: cõcus si & stare nequeutis.

Questio

Gen. 5. O

Gen. 6. P

Pulcherri ma annotat pradius F. Sixtus super hoc capitulum in lib. 5. sua Bibl.

tur peccatores, & omnes isti de genere Cayn per opera propria notantur peccatores fuisse. Occidi uirum in uulnus meum. Opinio antiqua tradit heræorum, Lamech fuisse cæcum, & tamen uacasse uenationi per quoddam instrumentum, idest arcum qui non fallit: cuius chordam extensam quodcunque animal tangit, retendit arcũ & uulneratur. Si quæratur, ad quid uenaretur, cum non liceret carne uesci ante diluuium: dicimus, ppter pelles animalium, quibus faciebãt calciamenta & pelliceas. Cum igitur quodam tempore Lamech & puer, qui eum ducebat, uacarent uenationi, & Cayn sicuti furibundus curreret per illũ locum, cum directione sui ductoris Lamech eum interfecit. Vnde ille iratus puerum suum qui eum ducebat, occidit: & ideo de utriusque interfectione conqueritur cum uxoribus suis hoc modo. Occidi uirum &c. Septuplum ultio &c. Quasi dicat, multum punitus est Cayn, sed multo amplius punietur Lamech. Est etiam alia opinio de conquestione Lamech. Dicunt enim quidam, quod istæ duæ uxores Lamech male tractabant eum assidue, & hoc sine causa. Vnde ipse iratus aliquando conuenit eas & allocutus est his uerbis. Audite uxores Lamech &c. Occidi uirum: aut feci aliqd aliud scelus pro quo sic debeam tractari? Certe septuplum ultio sumetur de Cayn, idest de interfectore Cayn magna pœna accipietur: sed multo maior pœna in uos pro me irrogabitur. Iste cepit inuocare nomen domini. Nouum cultum uel nouas orationes inueniens ad inuocandum Deum, specialiter, uel imagines ad Deum representandum & magis diligendum. **H**ic est liber generationis &c. Ideo recapitulat, ut reprobata progenie Cayn, ostendatur per Seth facta propagatio humani generis. Et uocauit nomen eorum Adam. Prius fuit eis commune nomen Adam. Postea solus uir obtinuit ipsum proprium. Genuit ad imaginem mortalis mortalem: uel corpus corpus, non anima animam. Iste cõsolabitur nos operibus, & laboribus manuum nostrarum &c. Prophetia est: per opera peccata, per labores pœnam peccati significat. Vel consolabitur nos, scilicet postquam diluuium deletum fuerit humanum genus, per istum saltẽ restaurabitur, quod diluuium propter opera manuum nostrarum & propter labores a diuina ultione irrogabitur. In terra cui maledixit dominus: loquens ad Adam: Maledicta terra in opere tuo. Noe cum esset quingentorum annorum genuit, id est cepit gignere, non quod illos tres statim genuerit, sed per successionem. **V**identes filij Dei &c. In Hebræo est, filij angelorum: siue bonorum siue apostatarũ, qui a quibusdam putantur concubuisse cum mulieribus, & genuisse fortissimos, & maximos uiros. Non permanebit spiritus meus: idest spiritus quem dedi homini ad uitam, hoc est anima: quia caro est. totus homo scilicet deprimit totum hominem: & redigit spiritum in animalitatem: qui potius debuerat extollere carnem ad spiritualitatem. Centum uiginti annorum &c. Sicut Ezechia mortem

instantem minatur, & quia pœnitet, differt mortem: ita istis ad pœnitendum certum uiginti annorum spatium concesserat: & quia sunt deteriores patientia, spatium indultum abbreviatur: nec in aliquo istorum mutatur consilium Dei, sed tantũ sententia. Item quod dicit generaliter: Non permanebit spiritus meus in homine: & tamen Noe octauus seruator a misericordia eius: non discrepat: uniuersaliter minatur: sed ut benignus in parte punit. Gigantes erant super terram, ut enormitas membrorum significaret superbiam animorum. Potentes a seculo, idest in secularibus: uel quantum potentes a principio seculi non sunt uisi. Videns autẽ Deus quod multa esset malitia &c. Totiens replicat malitiam istorum & inculcat, ut ostendat, patientiam Dei non potuisse leuiter incitari ad tantam subuersionem generis humani absque iustissima causa. Pœnituit eum, qd hominem fecisset. Pœnituit enim mutando, quod uidebatur incepisse in paradiso, ubi ita loquitur hominibus. Crescite & multiplicamini & replete terram. Præcauens in futurum. Non quod per imprudentiam modo ad hoc uenerit quod non putauerat: quem nihil latet: sed tam præcauet qui prohibet ne fiat, qd cui prohibetur & sollicitus id uitat. Tactus dolore cordis. Nota: non est dolor nisi de amore amisso. Vnde cum amittimus rem de qua curamus: dicimus, non attingit nostrum cor. Quanto igitur profundior erat amor, tanto altius tangit dolor. Hic uero agitur de rei dilectæ destructione: & ideo merito dolor dicitur adesse magnus. Ab homine usq; ad animalia, maximam ostendit iram Dei trãsituram a maximo ad minimum: & inde ab imo ad summum. Hæ sunt generationes Noe: scilicet filij de quibus & iam prædixit, & item reperit ut addat. Corrupta est terra coram domino &c. Totum hoc repetit & inculcat, ad augmentum sceleris ostendendum, & iustam iram uindicis. Quod dicit, coram domino, notat personam iudicis: scilicet Deum, scire ut iudicem, qui nescire dicitur rem, nisi cum probata coram eo fuerit, & si enim per se sciat, nescit tamen ad uindictam. Hoc autem facinus ita erat manifestum, quod nulla egebat probatione: uel coram dño, qui peccatum eorum attendebat. Ipsi enim ita negligenter peccabant, quod nec et peccatum esse reputabant. Finis uniuersæ carnis &c. Secundum uniuersale meritum peccatorum, sequeretur uniuersalis pœna omnium, sed per misericordiam temperatur in parte. Trecentorum cubitorum. Cubitus proprie tenet pedem & dimidium: sed hic Moyses de geometrico cubito agit, quem nouerat in Ægypto: qui nouem integre cubitos continet. Vnde constat, tantam fuisse magnitudinem arcæ, quæ sufficeret ad omnia animalia capiendã quæ uenerunt ad eam. De compositione arcæ, utrum in imo lata fuerit & semper usque ad summum surgens intringeretur magis ac magis, an parietes surrexerint æqualiter in summo, uel etiam plus quàm in imo a se distantes, & in tecto tantum fuerit cacuminata, diuersa sunt opiniones. Cœnacula a cœna. l. solaria. Trigesta, idest

Cubitus

Tristega. idest distinctiones tricameratas secundum longi-
tudes mansionum, a tris, & stega, qui est locus,
quo statur in naui dicta. Bina induces in arcam.
Hic notat parilitatem masculi, & foemellae.

Gen. 7. **T**olles septena. Hic notat numerum. Septem
in quolibet genere, non quatuordecim. Simi-
liter duo, de singulis immundis, non quatuor. Ru-
pti sunt omnes fontes abyssi magnae &c. Quaritur,
utrum ex solis illis aquis, quae tunc erant, factum
sit diluuium, an aer, & caetera elementa conuersa
sint in aquas, tam pluuiiales, quam labiles, quibus
factum sit diluuium? Quod quidem dubium est,
sicut, & illud, quando scilicet aquae uaporaliter
eriguntur ad superiora, ad temperandum superio-
rem calorem, utrum minuatur aqua, an tantum de
inferioribus remaneat. Cataracta caeli aperta sunt.
Quidam uolunt firmamentum apertum fuisse, &
supercaelestes aquas descendisse per pluuias: quod
dubium est similiter.

Gen. 8. **R**ecordatus est autem Deus Noe, scilicet secun-
dum effectum, non affectum. Oblitus enim
uidebatur, quia tam diu dimiserat in periculo: mo-
do dicitur recordatus, quia liberat eum. Post cen-
tum quinquaginta dies. Ab ingressu, uidelicet Noe
in arcam, idest primo die sexti mensis ab inunda-
tione. Centum enim quinquaginta dies, quinque
mentes integre faciunt. & hic dies est decimus oc-
tauus septimi mensis anni. Requieuit arca men-
se septimo, uigesimo septimo die. Hic est uicesi-
mus dies noni mensis, anni uidelicet non inunda-
tionis. Decimo enim mense, scilicet inundationis,
prima die mensis, quae est scilicet, decima octaua
noni mensis. Apparuerunt cacumina montium.
Cumque transissent quadraginta dies, idest post ui-
cesimam septimam diem duodecimi mensis. Emi-
sit coruum &c. Emisit quoque columbam &c. tran-
sactis septem diebus post coruum emissum. Et ex
hoc conicitur, quia in secunda emissione colum-
bae dicit, expectatis aliis septem diebus, post pri-
mam, scilicet emissionem. At illa uenit ad eum ad
uesperam, decimanona die primi mensis, sexcente-
simi primi anni: sed ab inundatione secundo die
duodecimi mensis, id est quadraginta diebus mi-
nus. Expectauitque nihilominus septem aliis diebus,
ut perficerentur noue dies duodecimi mensis ab
inundatione: sed uigesimo quinti, sexcentesimo pri-
mi anni. Igitur sexcentesimo primo anno &c. Nota,
quod sequitur, secundum congruentiam narra-
tionis: secundum ordinem rerum gestarum, sequi
non potest. Sed per recapitulationem dictum in-
telligamus, quod prius in narrando praetermiserat.

Obiectio. Si quis autem opponat, quod sexcentesimo primo an-
no prima die uidit Noe exsiccataam superficiem
terrae, & tamen iam ante diximus, quod nonodecimo
die eiusdem mensis columba attulit ramum: quae
octauo praecedenti, idest duodecimo die mensis
eiusdem emissa, nec locum, ubi pes eius quiesce-
ret, inuenerit, sciat hanc esse naturam columbae, quod
non potest pes eius quiescere in luto: terramque
non ideo dici in hoc loco exsiccataam, quod ex to-
ro abesset aqua, sed quia uis aquae recesserat, nec
aderat aqua nisi luculenta, Vnde in secundo men-
se dicit terram arefactam, quod plus est.

Terrae dicitur arefacta, quod plus est.
Error uelut ac tremor sit super cuncta ani-
mantia. Non est enim ita uehemens leo si
non sit irritatus, qui non reuereatur hominem.
Erit uobis in cibum. Hic apparet non propter esum
carnium deletos esse homines in diluuium, unde non
cibus, sed inter peratus usus arguitur. Carnem
cum sanguine non comedetis. Hoc prohibet pro-
pter signum: ut intelligant se debere abstinere a
fundendo sanguine carnis humanae, quam non li-
cet comedere, cum tantopere prohibeantur a co-
mestione sanguinis licitae carnis. Et ut hoc intelli-
gatur esse prohibitum: ipse ostendit subiungens.
Sanguinem enim animarum uestrarum &c. Et
hic proprie est prohibitio homicidij per poenam,
quam minatur: praecedens uero prohibitio, quaedam
competentia est ad istam faciendam. Cum enim
bestiae dignae sint poena, & uindicta, quae non pro-
pter malitiam, sed propter bestialitatem, & irra-
tionabilitatem suam sanguinem fundunt huma-
num, quanto magis homo, qui ratione utitur, si sa-
guinem hominis fundat, debet mulctari? Requiritur
de manu bestiarum, ut in resurrectione tota sub-
stantia hominis ei restituatur, licet prius in substā-
tiam bestiae comedētis hominem transferit. Et de
manu hominis, dupliciter, scilicet uel restituendo
substantiam, uel irrogando uindictam. Recordabo-
r sceleris mei, idest recordari faciam uos ut co-
fidatis, & non timeatis iterum perire diluuium. Por-
ro Cham ipse est pater Chanaan. Hoc ideo praemis-
sum est, quia Noe statim maledicturus erat Cha-
naan nepoti suo pro peccato, scilicet Cham patris
eiusdem Chanaan. Verenda patris nudata. Hinc
apparet homines antiquitus non esse ufos foemo-
ralibus. Nunciauit duobus fratribus. Magna osten-
ditur nequitia Cham: non enim suffecit ei, quod
solus uidisset, nisi, & alios participes suae impieta-
tis faceret. Maledictus Chanaan. Quasi dicat, sicut
non est mihi letitia de te filio meo: sic nec tu pos-
sis letari de tuo. Ibi inducit maledictionem, ubi ma-
ius tolet esse gaudium. Praecipue enim de filiis letatur
patres. Et benedictus dominus Deus Sem.
Non Sem, sed Deo eius benedicit: ut intelligamus
omne bonum nostrum non nobis, sed Deo esse ad-
scribendum.

Obiectio.
Responso.

Habsum generationes Noe. Quae scilicet sequuntur
distincte in septuaginta duos patriar-
chas, populos, & linguas diuersas, scilicet quatuor
decim filios Iafeth. Et uiginti septem filios Sem,
& triginta unum filios Cham: qui omnes septua-
ginta duo sunt numero, siue filij, siue populi. Ab
his diuisae sunt insulae. Post diuisionem linguarum
hoc modo terra fuit diuisa, quod filij Iafeth obtinuerunt
septentrionalem partem Asiae, & totam Euro-
pam. Filij Chama australem partem Asiae, & totam
Africam. Medium autem Asiae, quae maior est quam
Europa, & Africa, filij Sem possederunt. Ipse coepit
esse potens in terra. Iste Nemroth mole corporis,
& uirtute superans alios homines, dominium coepit
exercere super caeteros per uolentiam: & induxit
eos ad idololatriam, ut ignem quasi Deum co-
lerent, quia utilitates maximas beneficio solis, qui
igneus est, in terra contingere uidebat. Quae erro-
re Chaldaei postea secuti sunt. Multiplicem iniuriam
& Deo, & homini fecit: Deus enim solus debebat
praesse homini, quod ille ei abstulit, cum se illi inter-
posuit, & in ignorantiam redegit, auferendo ei cultum
debitum: homini uero iniuriam fecit, quia eum dominio
iniusto oppressit, & in errore decipiendo induxit.

V
Gen. 9
Vide Ann.
praedicti F.
Sexti: sua
Bib. li. 5. 2.
par. super
hoc Gen. c.

X
Gen. 10.

De turri
agitur
Gen. 11.

Zoroas-
tes.

Venator

Quasi.

Niniue.

Sale uel
Phalech

Y Consilio, & imperio huius facta fuit turris, con-
sentientibus ei malis ex uoluntate: melioribus au-
tem ex coactione, ut Sem, & Heber, & caeteris bonis
uiris. Huius turris faciendae, liber dicit causam tale
fuisse: scilicet ut antequam diuiderentur in diuersas
terras, facerent aliquid gloriosum in memoriam po-
sterorum. Alii dicunt, ideo factam fuisse ab eis, ut pre-
cauerent sibi a simili diluuium: ut etiam Deus non
posset eis nocere, si forte iterum puniret homines
per diluuium. Potest etiam dici a Nemroth factam
esse cupiditate regnandi. Vnde diuisis linguis, ip-
se cum familia sua ibi remansit, caeteris recedentibus:
& Assur expulsus, cui paterno iure contingebat illa
mansio: quia erat de Sem maiore filio. Assur autem
recedens in terram, quae postea ab ipso dicta est Assy-
ria: multiplicatus est usque ad regem Ninum, qui ab
eius progenie ortus est. Hic condidit ciuitatem, &
uicit Cham in bello, qui usque ad illud tempus ui-
xerat: factus rex Battie Nino uicinus, & uocatus
Zoroastes inuentor, & author maleficae mathema-
ticae artis: qui etiam septem liberales artes quatuor-
decim colonis septemque eneis, & septem lateritiis co-
tra utrumque diluuium in utilitatem posterorum
prauidens scripsit. Huius libros mathematicae, Ninus
adeptus uictoriam combussit. Post haec audacior
factus inuasit Nemroth, id est Chaldaeos: & acqui-
siuit Babylonem, transferens illuc caput imperij
sui: & inde dicit sequens litera. De terra illa egres-
sus est Assur &c. Quia autem dictus est uenator, si-
mile est quasi dicat, scilicet ita concludens coarctauit
homines, quemadmodum uenator bestias. Quasi:
istud quasi in usu dicendi prouerbiu illud con-
struebatur hoc modo: tu es crudelis quasi Nemroth
robustus &c. Haec est ciuitas magna, scilicet Ninive. De
quibus egressi sunt Philistiim, & Capturim. Isti sunt
populi, qui processerunt ab illis: nec tamen post di-
uisionem linguarum, sed ante ut discederent in proprias
linguis populi: alioqui non septuaginta duae linguae
reperiretur. Nec possumus dicere ista nomina fuisse
propria personarum: quia nec inuenitur in libro,
quorum filij fuerint. Factique sunt termini Chanaan &c.
Ideo Moyses ad populum suum loquens, describit ter-
minos terrae Chanaan: quia ea erat possessurus ex
promissu Dei. At uero Arphaxat genuit Sale. Nota se-
cundum Lucam, hunc habuisse filium nomine Chayna,
quae posuit in generatione Christi per Sela. Igitur ni-
si hunc Chanaan in numero caeterorum ponamus, non
complebuntur septuaginta duo. Haec familiae Noe. Re-
petit communiter de generationibus Noe, ut ueniat
ad diuisionem linguarum per superbiam turris. Nota, quod
omnes praecedentes Patriarchae quae, & a tribus filiis Noe
descenderunt, & alios supranominatos, genuerunt:
praeter eos, quos liber nominat, alios quosdam habuerunt
filios non nominatos, qui remanserunt in propriis fami-
liis patrum suorum. Filij autem, qui nominati sunt,

per se discretas fecerunt familias a familiis patrum
suorum.

Mortuus est Aram ante Thare: uel in conspe-
ctu patris sui positus in ignem quem adora-
re uolebat: uel antequam pater suus moreretur.

Dlc ergo obsecro te, quod soror me sis. Queritur,
quare tam iustus homo uoluerit mentiendo
uitam corporis seruare per mortem animae: uel ui-
tae suae prouidere, & uxoris suae pudicitiam negligere:
quasi Deus non potuerit aequae seruare eius ui-
tam, & mulieris pudicitiam. Sed constat hunc non me-
ritum: quia soror eius erat. Item si proferatur uer-
bum, uel signum ad significandum, quod non est,
non tamen propter deceptionem, sed uel propter uti-
litem, uel correctionem, uel increpationem: non dicitur
mendacium: sicut ipse dominus Cleophae, & alio discipulo
finxit se longius ire: nec tamen abire uoluit, sed retineri,
ut increparet, & confirmaret eos. Item Heliseus ligatus
querentibus eum dixit se non esse quem querebant: seque
perduciturum eos ad eum promissit: & duxit eos inter
medios hostes, quod ipsi meruerant apud Deum. Fuitque
relator diuinae uoluntatis, non suae: nec accusatur de
mendacio: sicut nec ille, qui refert aliena uerba. Vel si
coedamus Abrahami meritum fuisse sicut hominem, non
est mirum: non enim semper uerum dixit. Nunquid non
est mentitus beatus Petrus timore mortis in passione
domini? Sed sciendum, quod casus sanctorum uirorum,
quando contingit permittente Deo nobis in spem
proponitur resurgendi. Flagellauit dominus Pharaonem
per sterilitatem. Concluit enim dominus per idem tempus
omnes uxores Pharaonis, & familiae eius, ut nec con-
ciperent. Praecipit Pharaon super Abraham uiris: ut
praerberent ei, scilicet conductum securum, ad edu-
cendum quicquid habebat, nec quis noceret.

Etinuocauit tibi nomen domini. Hoc dupliciter potest
intelligi. Quod tunc quando altare fecerat, inuocauit, uel
modo. Si ad sinistra ieris. Cum coedit ei potestatem
eligendi, amputat ab anno Loth, ne existimet ipsum
uelle discedere ab eo ideo, ut meliorem partem terrae
sibi eligat, & retineat. Tibi dabo, & semini, id est tibi
in semine tuo, non in persona tua. Usque in seipiternum.
non, quod semper ea habuerit ex tempore illo, sed quia nul-
lus terminus ponitur amittendi ea, uel auferendi.
Sicut, & Melchisedech dicitur non habere patrem, &
matrem, solummodo quia non nominat eos scriptura.

Chodorlaomor. Iste congregauit omnes remo-
tos in auxilium contra quinque reges Sodomorum
factos sibi rebelles. Rex gentium. Non dicit, quatuor,
quia pluribus dominabatur gentibus. Contraque re-
gem Bale. Istum non nominat, quia minus peccauerat
nominatis. At uero Melchisedech proferens panem,
& uinum. Quod inter gentiles signum est pacis, sicut,
& oliua solebat esse. Et nota ordinem: haec proferens,
bene dixit. scilicet de Deo excelso: quod ad eum pertinebat.
Erat enim sacerdos Dei altissimi, uel ita intellige. Pro-
ferens panem, & uinum, quae sunt erant, non purus cibus,
sed sacrificium. Erat enim sacerdos &c. Leua manum.
Non cupidus terrenorum. Ad dominum Deum: qui meli-
ora, & plura dare potest. A filo subtegminis. Per hoc
notat interiora. Usque ad corrigiam calciamen-

Z
Gen. 11.
Pulebra
an. notat F.
Sextus in
sua Bib. li.
5. 2. par. su-
per istud
caput.
A
Gen. 12.
Quaestio
Satisf. ut
huic oia-
stio pienis.
F. Sixtus in
sua Bib. li.
5. 2. pa. An-
not. super
Gen. 22.
Luc. ult.

B

C
Gen. 13.

D
Gen. 14.

Inspice An-
not. F. Six-
ti super i-
stud caput
in sua Bib.
li. 5. 2. par.

ciamenti. Per hoc exteriora significat, & omnia communiter excludit.

Gen. 15. **D**omine Deus, quid dabis mihi? Non ex diffidentia dicit hoc: sed ex desiderio cognoscendi, quid dari deberet. Et filius, est scilicet, procuratoris. Iste Damascus &c. Quali iratus defectiue loquitur.

Gen. 17. **D**elebitur anima illa de populo. Si ueniens ad aetatem discretionis neglexerit accipere: uel interficietur, uel expelletur a populo.

Gen. 18. **C**umque leuasset oculos suos. Non uidit eos de procul uenientes: sed ex improuiso apparerent. quod signum est potentiae. Vita comite. Modus loquendi talis est: uel comitante uos, quia uiuatis, & tunc est hoc etiam promissio. Quare risit uxor tua? Virum increpat, quia eius est castigare uxorē suam. Descendam. Tunc descendit Deus, quando de inferioribus se intromittit. Nunquid perdes iustum cum impio? Caute uult per inductionem peruenire ut parcat etiam iniustis pro iustis, & tamen interrogat, an pro iniustis uelit interficere iustos: quod non oportet.

Gen. 19. **M**inime. Non negant se intraturos in ciuitatem: sed secundum oratoriam qualitatē loquendi innuunt ciues indignos esse ad quos diuertant. Non potero facere quicquam. Modus est humanae consuetudinis, quod dicit, quasi dicat: Postquam proposui ita facere, non potero aliter facere. Pluit dominus. A domino. Dominus existens in terra praesens; a domino existente in caelo pluit. Dominus iudicās, a domino imperante. Abraham confurgens mane surgit: ut uideat si dominus seruauerat eos pro quibus orauerat. Recordatus est Abraham. Non tamen in hoc ut pro iniustis iniustos saluaret: sed ne pro iniustis iustum perderet. quod primū promiserat Abraham. At ille non sensit neque; quando accubuit &c. Mirū uideatur, quod concubuerit cum filia, nec sensit tale opus se facere: sed ita possumus existimare, quod Loth consueuerat uxorē suā habere, & tunc ebrius factus putabat illā esse praesentem; & ita non sensit nec cogitauit filiam suā esse propter ebrietatem. Vterque; tamē & pater, & filia peccauit, licet malignā intentionē neuter habuerit. Moab quod interpretatur ex patre: quia de patre eū cōceperat, dedit hoc nomen. Altera uocauit filium suū Amon: quod interpretatur filius populi mei: & non ita manifestauit facinus suum, sed tantum ostendit, quod de quodam de populo suo conceperat.

Gen. 20. **P**rofectus inde Abraham in terrā australē &c. Peregrinatus est in geraris. Videtur hoc esse dictū per recapitulationem: quia dicit placuisse Sarā Abimelech, ob nimiam pulchritudinē: quod non uidetur uerum, cum iam superius dictum sit eam esse uetulam, & emortuā, & muliebria ei cessasse, propter senectutem. Potest etiam dici, quod licet multū aetate processisset, non tamen amiserat pulchritudinē, quā habebat magnā naturaliter. Venit autē de ad Abimelech per somnū. Idē fuisse factū apud Pharaonē. intelligendū ē; quia ibi taceatur. Filia patris mei, id est filia Thare, dicitur, non sicut quosdam Thare pater Abraham mortua matre ipsius Abra-

hā, duxit aliam uxorē: de qua genuit Sarā: & ita non fuit filia Aram. uel potest dici, quod fuerit filia patris Abraham. i. Thare: quia neptis. Vel aliter filia patris, mei. i. qui est meus: s. meus frater. Hoc erit tibi in uelamē oculorū, id est ad uela, aut pepla emēda, ne amplius detegas faciē tuā, & ameris ab aliquo, & capiatis sicut modo. Vel aliter, in uelamen oculorū, id est in opprobrium, & erubescentiā: quia illi erubescūt, qui de aliquo facto solēt uelare oculos, & ut amodo caueas huiusmodi enētū. Memēto te esse deprāhensum. In hoc. s. quod dixisti: quod uir tuus erat frater tuus. Orante autē Abraham sanauit Deus Abimelech, & uxorem &c. Quod hic addit de Abimelech, quod eū sanauit, & uxorem, & ancillas quas concluderat ne parerent, totum intelligendū est de Pharaone similiter factū fuisse: sed ibi taceatur. Igitur hic manifestatur quo flagello flagellatus sit Pharaon, id est sterilitate: & eodem modo sicut Abimelech sanatus fuit per orationem Abraham.

Gen. 21. **A**peruit oculos eius Deus, quā uidens puteū. Non subito factus est puteus: sed qui prius erat factus, subito uisus est ab ea.

Gen. 22. **T**olle filium tuum unigenitū, quē diligis &c. Omnibus istis uerbis intendit hoc, ut magis, & magis accēdat carnalem amorem patris erga filium: ut postea preponat amorē Dei suo carnali amorī: & cum uicerit gloriosior sit uictoria. Die autem tertio eleuatis oculis. Quia non sūt tres dietae a Bersabee usque; Hierusalem: dicunt quidā, quod ille mons super quem sacrificauit Abraham, non sit ille idem, ubi crucifixus est Christus. Sed falluntur (ut credimus) quod haec dicunt. Potuit enim Abraham facere paruas dietas: ut homo qui ualde sollicitus erat, tum de morte filii sui, tum de imperio domini: & minus cogitabat de festinatione itineris. Filio tuo unigenito: respectu liberę. Possidebit semen tuum portas inimicorū suorū, id est fortes erunt, & bellatores: & ita ui obtinebunt ciuitates inimicorū suorū. uel quia in portis solet fieri iudicium: notat eos futuros iudices inimicorum suorū.

Gen. 23. **S**ed quantū est hoc? Quasi dicat magnum esset tibi, & grauarem te. Potius facias quod uis, & nihil mihi des, uel aliter; quantum est hoc? Quasi dicat. Quare parū est quantū ad me? & nunquā pro tā paruo precio ero uenditor, potius accipe sine precio. Spelūca duplex. Domus quēdā fuit subterranea, in qua erat solarium: & multi poterāt sepeliri in ea in diuersis foneis ut subter & supra. Non peccauit Ephrō, qui uendidit; nec Abraham, qui emit. Nec etiā hodie peccaret, si quis emeret purū agrum, ut faceret ibi cœmiterium: sed qui cœmiterium uendit, grauiter peccat.

Gen. 24. **D**omine Deus Domini mei. Secundū opinionōnes gentium loquitur, quā habebāt singulę proprios Deos. Igitur puella cui dixero &c. Auguriū est; nec tamen peccat, quia spiritu sancto dictate hoc fecit. Deposuit hydriā sup. ulnā. de scapula seu humero usque; super ulnā deposuit, ut ille cōperentius posset bibere. Ad lauādos pedes camelorū, id est ad uadandū ne immūditia eis noceret. In cōspectu eius panis. Nota in ueteri testamento, uix aliquando dicitur apponi cibus, nisi panis: non quod so-

lo pane uiuerent, sed quia panis principalis est in mensa, & maxime quia principalem, & spirituale panem significat. Respondit ei, Bathuel pater puellae scilicet. Et dominus benedixit domino meo. In tota sua ista oratione intendit persuadere, ut, & parentes uelint filiam suam concedere filio Abraham: quia est scilicet a Deo dilectus, & diues, & iuuenis, futurus hāeres totius hereditatis patris. Denique; quia, & diuino ductu, & sorte aduenit. Ex quibus omnibus diuina uoluntas probata est, contra quam non oporteret fieri. Et non dederint tibi. Ecce quasi onus repulsae superimponit eis, si noluerint acquiescere illi facto, quod non solum Abraham appetit, sed etiam dominus ad id dirigit. Si facitis ueritatem, & misericordiam. Saepe coniungit haec duo: & est ueritas, quando aequum est: misericordia, quando potest negari, nec est quod cogat. A domino est sermo. Illi argumento, quod firmiter est, respondet. Rebecca pro munere: quasi in arram. Quaramus ipsius uoluntatem. Hinc est orta consuetudo inquitendi uoluntatem in desponsationibus. In tantum dilexit ut dolorem temperet. Non tamen omnino auferat: nec luxuriae causa hoc dictum est: sed consolationis.

Gen. 25. **C**uncta quae possederat. Capitalem censum Cut domos, & aedificia dedit Isaac. Vende mihi primogenita: uel primogenita animalium, quae extra partem contingebant maiori: uel primogenita dicebantur sacerdotalis dignitas. Nam de benedictione paterna non possumus hoc intelligere. In sequentibus enim dicit Esau. En altera uice me supplantauit. primogenita mea ante tulit: modo item benedictionem subripuit. En morior. quasi dicat, non semper uiuam, sed moriar, nec scio quando: quid igitur ualebit mihi primogenita? Iura ergo mihi. non credit ei sine iuramento, quod pactum teneat. Et lentis edulio. Hic ostendit quae supradicta fuerit decoctio.

Gen. 26. **A**d torrentem gerarā fodit puteos. Quia in torrente non est aqua, nisi ad horam post pluuiam, & statim deficit. Nunc dilatauit me dominus. Patet, quod pro magno bono reputabant puteum in terra aliena arenti.

Gen. 27. **B**enedicens ergo ait illi. Tu es &c. Nondum ponit benedictionem, sed praeparatio est ad benedictionem: quod ita interrogat. Tu es filius meus Esau? & caetera quae sequuntur. Fragrantia a fragrando, & illud a frangendo dicitur. Illa enim quae redolent, maiorem emittunt odorem, quando franguntur. Sicut odor agri pleni, scilicet floribus redolentibus. Cui benedixit dominus. Magnam abundantiam florum talium conferendo. Det tibi Deus de rore caeli, & de pinguedine terrae. Hic continetur benedictio temporalium, quae principaliter constat in duobus quae coniungit, scilicet rore caeli, & pinguedine terrae. Si enim pluat, & terra non sit pinguis: aut si sit pinguis, & non pluat, non est perfecta abundantia. Et notandum, quod non secundum intentionem, immo magis secundum uerba, facta est ista benedictio: sicut aliquis episcopus putans se ordinare aliquem de clericis propriae ecclesiae, ordinaret clericum alte-

rius ecclesiae ei consimilem, ille tunc qui ita fraudulenter accederet, esset reuera ordinatus, non ille quem episcopus ordinare putauit. Queritur etiam si aliqua fraude supponitur desponsanda alicui uiro, putanti aliam se desponsare sibi, utrum firmum debeat esse coniugium. Sed sciendum, quod ideo firmum haberi non debet, quia in nuptiis quicquid teneri oportet, solo consensu utriusque ratum efficitur. Si tamen postea utriusque consentire uoluerint, erit coniugium, & firmum censetur. Sciendum autem apud ueteres patriarchas, hanc gratiam collatam fuisse eis a domino: ut cui benedicerent filio, ille multiplicabatur etiam in temporalibus super fratres suos. Dominum tuum illum constitui. Ecce apparet, quod benedictionem factam mutare non potest. In pinguedine terrae, & rore caeli erit benedictio tua. Quasi dicat in partem recipies: non in perfectionem. Si acceperit Iacob uxorem &c. Non uult ei manifestare odium Esau, ne pater odio haberet Iacob filium suum.

Gen. 28. **T**vlit de lapidibus, qui iacebant &c. Verisimile est, quod non solus ibat Iacob eo, quod dormierit extra ciuitatem: quae ciuitas prius uocata est Luz, & postea dicta est ab illo Bethel, propter uisionem quam uidit iuxta ciuitatem dormiens lapide supposito ad caput suum. Quā terribilis est locus iste. Dignus reuerentia, cum timore scilicet, propter maiestatem ibi uisam. Erexit in titulum. Signum scilicet, & monumentum uisionis suae. Et lapis iste quem erexit &c. Et ciuitatem, & ipsum lapidē domum Dei, id est Bethel uocat.

Gen. 29. **A** mouit lapidem, quo puteus claudebatur. Per hoc etiam pater, quod non solus erat Iacob: sed focios de domo patris sui adduxerat. Eleuata uoce fleuit. Pietatis est indicium. Auditis causis itineris. Non, quod pro timore fratris exulasset, sed pro uxore accipienda de genere suo aduenisset. Os meum, & caro mea. Verba pietatis sunt. quod. Quacumque; causa huc ueneris, iustum est, ut te recipiam. Facere uoluisti. Quare ad hanc uoluntatem te inclinasti? quasi dicat, in quo promerui hoc a te fieri?

Gen. 30. **N**um pro Deo ego sum? id est loco Dei, ut restitutam, quod ille abstulit? Dormiuit cum illa, & exaudiuit Deus. In hoc apparet, quod non ex luxuria, sed causa prolis tamen emit concubitus. Non enim Deus inhonesta uota exaudiret. Nihil uolo. Nunc accipere a te de tuo. Vel nullū certū praemium, sed quod Deus mihi dederit secundum certā conuentionem. Et omnia quae non fuerint maculosa &c. Subauditur: si accepero. Argues me de facto. Diuisit grege Iacob. s. separando arietes ab ouibus usque; ad horā adaquandi, ut tunc tantum arietes ascenderent oues, quādo uirgas in canalibus uiderent utriusque.

Gen. 31. **V**idi enim omnia, quae fecit tibi Laban. Ecce per diuinū responsū apparet, eū non peccasse fraude aliqua, quia iustum erat eū accipere aliam merce de uxores, quas dono debuisset ei dare Laban.

Gen. 32. **Q**uasi uideri uultū Dei. Adulatur, ne moriatur. Reuersus est itaque; die illo Esau itinere, quo uenerat in Seyr, Non uidetur uerū, quod uno die cum tanto exercitu rediret usque; in Seyr sed illo profectus est: non tamen eodem die peruenit illuc. Quando

Pulchra dubitationis dissolutio.

Questio. Rñsio. X Gen. 28. Vide eiusdem Ann. super Gen. 28. ibidem. Y Gen. 29. Z Gen. 30. Vide Ann. F. Sixti super cap. in sua Bib. li. 5. 2. part. A Gen. 31. Gen. 32.

Gen. 34. **Q** Vando grauissimus uulnere dolor est. For-
sitan rationem physicam tangit, quod in
tertia die grauior est dolor uulnere.

Gen. 35. **A** Biscite Deos alienos &c. Fortasse aliqui erant
in societate Iacob, qui colebant Deos alie-
nos, Vel aliter. Consuetudo erat apud illos anti-
quos, licet unum solum Deum crederent: imagi-
nes tamen quasdam habebant, quas uerebantur:
non quod Deos crederent ut idololatra: sed ut re-
cordarentur p eas summi Dei. Has tamē imagines
ne in deterius uertatur, prohibet modo Iacob, ne
habeat sua familia. Et effundens oleum. Secunda
uice oleum modo fundit.

Gen. 36. **T** Vlit autem uxores suas, & filios &c. Quid
est quod dicit post mortem patris Isaac,
totam substantiam suam quam habebat Esau in
terra Chanaan, tulisse in montem Seyr, & ibi de
inceps mansisse: cum ante iam dictum fuerit, q
Esau iam in monte Seyr habitabat: & inde etiam
mouit ut ueniret in occursum Iacob fratris sui: &
a fratre recedens illuc iterum reuersus est, ut ibi
habiraret? Ad quod possumus dicere, quod ad fu-
nus patris celebrandum cum pecunia sua accessit:
uel propter aduentum fratris, lætitia exhilaratus,
ut cum fratre habitaret, uenit in terram Chanaā:
& ibi moratus est usque ad obitum patris. Postea
uero recessit in montem Seyr: quod modo dicit.
Reges autem qui regnauerunt in terra Edom. Ve-
rissimile est post combustionem legis per Babylo-
nios in restitutione hanc partem appositam ad le-
gem ab Esdra, qui potuit scire qui reges præcesse-
rint i populo Esau, ante Saulem regē Israel. Friuo-
lum enim uidetur dicere quod Moyses istud per
spiritum Prophetiæ narraret. Et hæc sunt genera-
tiones eius. Reuertitur ad generationes Iacob præ-
missas, ut eas prosequatur.

Gen. 37. **T** Vnicam polymitam multicolore uarijs fi-
lis & licijs contextam. Ex hoc aut & ex alijs
pluribus, quæ concurrerunt, cõflata est inuidia &
augmētata: probet enim dominus occasiones pec-
candi eis qui meruerūt. Vnde supra, Si male egeris,
statim peccatū in forib. aderit. Vidi quasi solem &
lunam. Ad hoc alludit somniū, quod si mater ui-
ueret, sicut pater & fratres, eum adoraret. Nū ego
& mater tua? Hoc dicit pater, ut ostendat somniū
sine interpretatione esse, quia matri conuenite nō
potest ut eum adoret: & per hoc intendit lenire in-
uidiam fratrum. Et sedentes ut comederent. Absē-
te Ruben, quo solo nesciente inuentum nouū cō-
siliū, ut eum uederent. Ipse autem cogitabat ab-
strahere eum a cisterna latenter & reddere patri.
Vnde doluit ualde, postquam nō inuenit eum ibi.
Resinam & stactem. Resina dicitur quicquid de
arbore fluit, siue liquidum remaneat siue indure-
tur ut gūmi. Stactis est flos myrrha: quæ & gutta
& aloë dicitur. Madianitæ & Ismaelitæ. idem po-
pulus, uel si diuersi, de utroque populo erant mer-
catores, qui uendiderunt Ioseph.

Cap. 4. **R** uben, quo solo nesciente inuentum nouū cō-
siliū, ut eum uederent. Ipse autem cogitabat ab-
strahere eum a cisterna latenter & reddere patri.
Vnde doluit ualde, postquam nō inuenit eum ibi.
Resinam & stactem. Resina dicitur quicquid de
arbore fluit, siue liquidum remaneat siue indure-
tur ut gūmi. Stactis est flos myrrha: quæ & gutta
& aloë dicitur. Madianitæ & Ismaelitæ. idem po-
pulus, uel si diuersi, de utroque populo erant mer-
catores, qui uendiderunt Ioseph.

Gen. 38. **E**odem tempore descendēs Iudas. Reuertitur
ad narrandum de alijs filijs Israel. Virum ado-
lamirem. Iste fuit opilio Iudæ: & tamen accersit si-
bi filiam eius in uxorem. Ingrederet ad uxorem fra-

tris tui. Nota: multa ante legem tenebant in con-
suetudine, quæ postea scripta sunt in lege: ut est
istud, quod iubet, filium ad uxorem fratris ingre-
di: & quod in sequentibus præcepit Thamar cõ-
buri quasi in adulterio deprehensam. Theristru.
Vestis est adeo subtilis, quod mulier per eam pōt
uidere alie: ipsa tamen non uidetur in facie aper-
te. Ad unum concubitum mulier concepit. Iudas
non potest excusari, quin ex libidine sola petierit
concobitum, quia meretricem putabat: Thamar
autem excusatur, quia prolem tantū desiderabat.

Nec quicquā aliud nouerat, nisi panem quo
uescebatur: id est de nulla re uim suarum cu-
ram habebat ille Ægyptius. Sed omnia tradiderat
Ioseph, ignorans, id est non curans cetera, præter
panem, quo uescebat. Vel potest dici q̄ quam-
uis Ioseph ita seruiret, tamen de seruitio nō lucra-
batur, nisi uictum.

Nam alter pincernis præerat &c. Quasi dicat
non mirum est si istis iratus est: quia in do-
mo regis præerant talibus officijs, ex quibus facile
poterant eum offendere. Hæc est interpretatio sō-
nij. Hodie non conceditur nobis exponere aliqd
somnia, sed potius prohibetur.

Non mouebit quisquam manum aut pēdem
&c. Hyperbolica est locutio, ad significandū
magnam eius esse potestatem. Vel possumus dice-
re, quod mouere manum aut pedē, uocat hic ma-
gna negocia: sicut turrem aliquam construere:
aut habitationem mutare, uel exeundo extra, uel
intrādo Ægyptum. Quod dicit, Ego sum Pharaō:
quasi iurans per nomen suum, confirmat, ita hoc
qd sequitur. Vestiuit eum stola biffina. Stola dici-
tur a stolon græco, quod est longum: & est uestis
longa, totum corpus operiens usque ad talos: quæ
& talaris & poderis dicitur. Illa stola qua modo
utuntur sacerdotes orarium dicitur ab orando:
quia nulla communis oratio fit sine ea, sicut exor-
cismi, & absolutiones, & aquæ benedictio, & cæte-
ra huiusmodi.

Exploratores estis &c. Hic tacentur quædam,
quæ in sequentibus quasi per recapitulatio-
nem dicentur. s. quod Ioseph in primis quæsiuit
ab eis, utrū haberent patrem, & si haberent aliqū
aliū fratrem: & totā cognationem ex ordine. Quib.
cognitis uoluit eis ci imen imponere, non maliuo-
le, sed ut adducerēt ei uterinum fratrem Bēiamin.
Si etiam mentitus est, non est curandum, quia nō
egit malitiose. Apertoque unus sacco ut daret &c.
Idem intelligendum est de ceteris, quod in sequē-
tibus manifestabitur.

Interrogauit nos homo per ordinem nostrā
progeniem. Non est credendum mentiri eos
patri, ut se defendat: sed qd in superioribus nunc
fuerat dictum, hic subiungunt. Donec ingrederet-
ur Ioseph meridie &c. Hic notatur frugalitas an-
tiquorum qui non erant adeo gulosi ut ante mer-
id em comederent, sicut illa de quibus dicitur.
Vah terre, cuius rex puer est, & cuius principes
mane comedunt.

Et in quo augurari solet. Hoc fingit ad aggra-
uandam causam maleficij eorum, non quod
uerum

capitulum
in sua Bib.
li. 5. 2. par.

Theri-
strum.

G.,
Gen. 39.

H.,
Gen. 40.

I.,
Gen. 41.

K.,
Gen. 42.

L.,
Gen. 43.

M.,
Eccl. 10.

N.,
Gen. 44.

O.,
Gen. 45.

P.,
Gen. 46.

Q.,
Gen. 47.

R.,
Gen. 49.

S.,
Gen. 50.

T.,
Gen. 51.

U.,
Gen. 52.

V.,
Gen. 53.

W.,
Gen. 54.

X.,
Gen. 55.

Y.,
Gen. 56.

Z.,
Gen. 57.

uerum fuerit Ioseph de tali maleficio se intromi-
sisse. Fiat iuxta sententiam uestram. Sententia
eorum est, ut unus fiat seruus, quia hoc conti-
netur in ea, quamuis & plus. An ignoratis quod
non sit similis mei in augurandi scientia: Deri-
sio est. Interrogasti prius seruos tuos &c. Hinc
apparet, eos non fuisse mentitos patri suo, quan-
do dixerunt: Interrogauit nos homo per ordi-
nem generationem nostram: quia ipsi modo in
tanto periculo positi, non poterant ei mentiri
de re cognita.

O Loriam meam. Non superbe hoc dicit: sed
ad consolationem & lætitiā patris sui. Re-
uixit spiritus eius. Superueniente gaudio consola-
tionis post desolationē. Sufficit mihi. Quasi dicat
de pœna & gloria eius nō multū curo si tū uiuit.

P restantur ægypti oēs pastores ouium. Quia
nō comedūt eas, sed potius colunt ut Deū.
scilicet Ammonem.

Deus omnipotens apparuit mihi in luza. Hoc
repetit ut per benedictionē a Deo susceptā
ostendat se habere potestātē cōstituendi Effraim
& Manasse principes familiarum, & adoptan-
di eos. Mortua est Rachel. Hoc malum ponit
quod mortua est ante diem: ut amplificatio
filiorum Rachel quos ipse hic dicat, consolatio
sit infortunij materni. Vel excusat se quod Ra-
chelem mortuam non sepeliuit, ubi modo sepe-
liri uolebat. Cumque tulisset eos Ioseph de
gremio, id est amplexu patris Iacob pronus ado-
rauit id est humiliavit se Deo, prostratus in ter-
ram. Posuit Effraim &c. Vel possumus dicere
q̄ Ioseph humiliavit se ad benedictionem susci-
piendam pro filiis suis. Benedixitq; Ioseph, in filijs
suis scilicet: unde tota benedictio filijs subsequen-
ter attribuitur.

T V fortitudo mea. Tu debuisses esse fortitudo
mea & tamen effusus es sicut aqua: id est ita
uificatus sicut aqua quæ effunditur de uase aliquo.
Non crescas, id est non ascendas ad dignitatē prin-
cipatus super alios quam lege natiuitatis debue-
ras obtinere, si non peccasses. Vasa iniquitatis: quæ
prauam uoluntatem iniquitatis intra se clausam
tenentes, uolunt uasa celabant & cogitabāt. Reque-
scens accubui ut leo & quasi leona. Metaphori-
ce ostendit eum futurum fortem bellatorem, quæ
nemo audeat inquietare. Non auferetur sceptrū,
id est dominium quoddam, sicut quod primus in-
trauit mare rubrū: uel quod primus obtulit ob-
lationem in deserto constructo tabernaculo, &
huiusmodi parua prælatio. Donec ueniat qui mit-
tendus est. In hebræo est, donec ueniat Silo, ubi
Saul a Samuele inunctus est in regem. Et est sen-
sus usque ad Saulem, & post eum habebit Iu-
das principatum: quia eripuit scilicet Ioseph
a manibus fratrum suorum: Quod sequitur.
Et ipse erit expectatio gentium: hebræi hoc
totum ad ipsum referunt, de quo dominus re-
spondit. Iudas ascendet pro uobis in prælium.
Gentes uocat diuersas tribus. Ligans ad ui-
neam pullum suum. Quasi dicat tanta erit
fertilitas in uinea eius, quod ad unam uitam

poterit onerari unus asinus, & ad eam ligabi-
tur usquequo oneratus sit. Quod autem sequi-
tur. Et ad uitam &c. Replicatio est, & habetur
ita in hebræo, & ad uitam filios asinæ: non o fi-
li mi. Lauabit in uino &c. Hoc item exaggeratio
est fertilitatis. Et in sanguine uinæ. hoc etiam re-
plicatio. Pallium & stolam quamlibet uestem
appellans. Pulchriores sunt oculi eius uino. In
hebræo habetur, rubicundiores: & notat secun-
dum hebræos abundantiam uini, quod apparet in
oculis potantium. Dentes eius lacte candidiores.
Hic notatur etiam secundum illos abundantia
ouium, & lactis, quod in dentibus apparet come-
stum. Zabulon in littore maris &c. Hic notatur
locus habitationis eius in terra promissionis. Ya-
char asinus fortis. Istum prædicit mansurum in
terminis diuersarum regionum, & futurum mer-
catorem & inde multa lucraturum: quod per hoc
notat ubi dicit. Factusque est tributis seruiens:
non quod alicuius seruus fiat. Vidit requiem. Re-
quiem uocat terram fœcundam quam possidebat:
quod & subinnuit dicens. Et terram quod esse
optima. Dan iudicabat &c. Nec iste existimare-
tur uilius alijs, quia erat filius ancillæ: dicit
quod iudicabit sicut, & ceteri. Et hoc dicit pro-
pter Samson quem metaphorice & colubrum &
cerastē nominat: quia quasi humilis & terra, gra-
diens non æques, multos æquites philistinorum
prostrauit. quod uero dicit. Mordens ungulas
equi: metaphorice alluit. Salutare tuum expe-
ctabo domine. Quasi dicat quamuis tantus & ta-
lis sit futurus: non tamen debet existimari esse
messias, id est Christus: sed alium expectabo salua-
torem. Gad accinctus &c. Notat hic quod Ru-
ben & Gad & dimidia tribus Manassē, ante alios
transierunt Iordanem, ad acquirendam terram
promissionis fratribus suis, & post regressi sunt
iterum ad terram suam citra Iordanem, quam
petiuerant, quia erat pascuosa. Quidam tamen
dicunt, quod antequam simul illi tres redirent,
post debellatam terram promissionis, solus Gad
redijt ad liberandos filios & uxores quos hostes
inuasert, dum ipsi fuerunt in expeditione ultra
Iordanem. Et hoc uolunt per hoc intelligi, ubi
dicitur: Accingetur retrorsum. Aser pinguis
&c. Solummodo abundantiam & delicias fu-
turas notat secundum hebræos. Nepralim cer-
uus emissus. Ceruus emissus dicitur, quia ter-
ra quam obtinuit citius quam alię messēm ma-
turam ferebat. Vnde in pascha primum sacri-
ficium fiebat & laus Deo quam uocat eloquium
pulchritudinis. Ioseph filius accrescens. Du-
plicem partem quam filij eius habuerunt, no-
tat, & illam etiam partem quam Ioseph seorsum
obtinet. Decorus aspectu. Pulchritudinem eius
innuit, propter quam Ægyptiæ mulieres eum
amabant: quod ibi aperit ubi dicit. Filia di-
scurrerunt super murum: ad illum uidendum
scilicet. Sed propter eandem causam uiri ha-
buerunt eum odio: quod ibi dicit. Sed exaf-
perauerunt eum &c. Vel ad fratres eius potest
hoc retorqueri: qui contra eum, quamuis tam
M. Hug. a S. Viçt. To. j. C magnus

magnus futurus esset, inuidiam habuerunt. Sed contra hæc mala liberauit eum potens patris sui Jacob, id est Deus. Quia in forti, scilicet Deo sedit arcus eius, scilicet Ioseph, & uincula impedimenta brachiorum, & inde omnium operum per manus potentis: id est per operationem diuinã.

Diffoluta sunt inde, id est a potente patris Jacob. Est ipse effectus pastor in Aegypto scilicet, totius familie suæ. Et per hunc pastorem (a Deo tamen) Israel est effectus lapis: id est firmus. Vel sicut in hebræo est: inde pastorauit lapidem Israel. Benedictionibus cæli, & abyssi. In his duobus, id est superiori bono cæli, & inferiori bono terre, perfectam temporalium rerum notat abundantiam. Verberum, & uulnæ. Ordo conuersus: & notat benedictionem, conceptionis, & nutritionis. Alterum enim sine altero non ualet. Confortatæ benedictiones: patris tui benedictionibus præcedentiũ, scilicet Abraham, & Isaac, qui benedixerunt filiis suis: cumulentur super Ioseph per benedictionem patris sui Jacob. Donec ueniret desiderium collium æternorum: id est donec ueniat desideratus cunctis gentibus, qui est Christus. Vel donec coniungantur colles æterni cælo: quod habetur in hebræo. id est benedictus sit Ioseph ubiq; sicut solet dici. Viquequo cælum, & terra cohærent, id est per totum orbem. In uertice nazarei, id est sanctificati, & dignioris reputati inter fratres. Benjamin lupus rapax &c. Quia hæc tribus multum fuit bellicosa: & sicut consuetudo est raptorum, quod acquirebant, statim dabant largiẽdo: quia ille cui ex facili uenit, facile expendit. Benedictionibus propriis, uel propter maiorem partem secundum consuetudinem scripturæ: uel quia unicuiq; secundum meritum suum benedictionem uel maledictionem dedit: potius tamen prophetaudo, quàm imprecando.

Gen. 50. **N**ati sunt in genibus Ioseph, id est eos natos tenuit Ioseph super genua. *Repetitio quorundam locorum qui aliter habentur in hebræo.*

Collegit pedes suos super lectulum. In hebræo est, inclinauit, ad caput lectuli. Pulchriores oculi eius uino, id est rubicundiores de uino uel propter uinum. Et dentes eius lacte candidiores, id est de lacte, uel propter lac haustum. Dan iudicabit populum suum, sicut alia tribus in Israel. Hoc dicit ideo, quia de ancilla, ne putetur eiiciendus sicut Hismael. Postea de aliis filiis ancillarum non repetit, quia prius de isto dixerat: ut similiter intelligatur de aliis. Neptalim ceruus emissus. In hebræo habetur cerua emissa propter delboren: quæ impetu currit ad prælium. Et dás eloquia pulchritudinis: propter canticum illius, quod post uictoriam fecit. Inde pastor egressus est lapis Israel. In hebræo habetur, Inde pastor lapis Israel. Donec ueniret desiderium collium æternorum. In hebræo est. Utq; ad desiderium altitudinis seculi, id est usq; ad id quod cæteris altius, & maius desiderari potest, in hoc seculo.

† pastorauit lapidem.

Finis Annotatiuncularum M. Hugonis Canonici Reg. Lat. in Genesim.

Sequuntur eiusdem Annotatiuncularum elucidatorie in Exodum. Cap. VIII.

Aedificauerunt urbes tabernaculorum Pharaoni Phiton, & Ramasses. In hebræo ubi nos habemus tabernaculorum, est quidam sermo, qui transpositione puncti modo ad dexteram modo ad sinistram, uel sonat in uoce mischenoth, & significat pauperum: uel sonat mischenoth, & significat positionum: & secundum hoc, quod prior uox subinnuit, urbes pauperum ædificatas intelligitur: urbes prius debiles, & pauperum mansiones operatione hebræorum fortiores effectas. Secundum hoc autem, quod mischenoth significat positionum, intelligitur ita fortes urbes compositas, & thesauri regis reponerentur ibi in custodia pro firmitudine loci, siue ante fuerint ibi urbes, siue non. Obstetricibus: hebræorum. Quidam dicunt istas duas Sephoram, & Phuum fuisse hebræas: unde maluerunt infantes seruare: alii potius Aegyptias. Vnde commendabilior fuit earum pietas. Sed queritur, quomodo duæ tantum obstetrices potuerint sufficere toti regno? Ad quod respondetur, has duas esse prælatas, & multas sub se habere subiectas obstetrices. Mentitæ sunt quidẽ, sed propter pietatem ueniale fuit earum mendacium. Misericordiam exhibuerunt infantibus: sed propter mendacium diminutum est meritum, & conuersum in temporale premium: & ita utrumq; quodam modo minuit alterum, & re ducit ad mediocritatem, id est tam culpa mendacii meritum pietatis, quàm pietas dannationem mendacii. Ædificauit illis domos: abundantiam tri buendo, uel filios. Aliter. Ædificauit illis, scilicet hebræis ædificauit Pharaon domos: quia eos qui fuerant in gessen collecti, uoluit ut sparsim in Aegypto habitarent: quatinus facilius masculi geniti opprimerentur ab Aegyptiis.

A ,, Exod. 1.

Dubitatio Responso.

B ,, Exod. 2.

C ,, Exod. 3.

Ces, & defensio puellis. Constat per hoc negocium, quod ab uno fieri non potuit, Moysen non fuisse solum: sed comites duxisse secum. Iurauit: id est pactum iniuit post multa uerba habitata ad inuicem de aliis antequam ad pactum accederent, quæ tamen tacentur.

Locus in quo stas, terra sancta est. Non propter aliud, nisi propter diuinam presentiam. Habebis signum: cum eduxeris. Quomodo posset esse signum, quod futurum remotum erat, rei quã nuper facturus fuit? Dicimus itaq; habebis signum hoc scilicet, quod miserim, id est quod mitto te, sit tibi signum, quod educes filios Israel de Aegypto: ut hoc, scilicet cum eduxeris, sit principium alterius narrationis. Ego sum, qui sum. Ac si diceret, nomen meum non dicam eis: qui scilicet nomen meum scire deberent, & est ironice dictum.

Quasi

Quasi diceret, nomen meum ignoratur? Vel sic. Ne diffidas quid loquaris, & quid dicas ei: quia ego sum, qui tecum sum, id est quod iuuante facies illa miracula. Vel aliter. Ego sum, qui immutabiliter sum: cuius nomen proprium est ens. Postulabit uasa argentea. Tradunt hebræi, quod tantam gratiam habuerint a domino filij Israel coram Aegyptiis, ut dono postularent eorum uasa, & ipsi darent. Nostri uero expositores dicunt uerisimilium, mutuo accepisse.

Non sum eloquens ab heri, & nudius tertius. Nota, quod per interualla temporum loquebatur Deus ad Moysen. Vnde dicit ab heri, & nudius tertius non sum eloquens in comparatione Dei. Quidam dicunt Moysen propterea non esse eloquentem, quia diu moratus fuerat in terra Madian: unde oblitus erat aliquantulum lingue Aegyptiæ. Aaron autem semper in Aegypto morabatur: quare datur ipse interpretis ad Pharaonem. Quis fecit os hominis? q. d. Qui os do, uerba dare possum. Quis fabricatus est mutum, & surdum, uidentem, & cæcum? His instrumentum dedi: alteri instrumentum, alteri cum instrumento officium. Qui ergo oculo dedi uisum, & ori uerbum dare possum: perge igitur. In qua facturus es signa: non solum ea, quæ fecit ad Israel, sed & illa, quæ fecit coram Pharaone: quæ omnia uidentur hic distinxisse, sed scriptura præterit hic, ne bis narret. Qui quærebant animam tuam. Iste Pharaon, qui modo regnabat, non fuit ille quem Moyses fugit pergens in Madian. Dicetque ad eum: Hæc dicit dominus Deus: Dixi tibi &c. Hæc sunt ea, quæ Moyses dixit Pharaoni in ultima plaga. Vnde ponit hic uerba præteriti temporis, quibus significatur præcessisse alias comminationes, ut est: dixi tibi, & noluisti. His uerbis, in ultima plaga, exprobat ei contemptum Dei in præcedentibus admonitionibus. Circumcidit præputium filij sui. Quare non dicit filiorum? Quia forsitan mater unum sibi uidelicet maiorem natu proprium, & incircuncisum retinuerat. Alterum uero Moyses, qui circumcisus erat, quasi suum circumciderat: quod etiam innuitur ex interpretationibus nominum. Vel forsitan solum maiorem filium secum ducebant, & minorem apud auum reliquerant.

Flagellatique sunt qui præerant. Nota, quod diuersi erant præpositi: quidam de hebræis qui uerberabantur: quidam de Aegyptiis, qui uerberabant illos: & uiolenter exigebant opera ab ipsis præpositis hebræis.

Et nomen meum adonay non indicaui eis. Quasi dicat, quamuis ego qui sum omnipotens, apparuerim eis: tamen fortitudinem, & potentiam meam, ad quam pertinet

hoc nomen meum adonay, non indicaui eis: sed pietatem aut sapientiam indicaui, ad quas pertinet el, & eloym. Aut sic. Nomen adonay non indicaui eis: quod modo indicabo dans terram promissionis filiis Israel. Qui ergo hæcenus omnipotentem me dixi, nondum me dominum esse ostendi, sicut modo faciam: ut sciant iure se possidere, quod me tribuente accipiunt. Super quam leuauit manum meam. Consuetudo est iurantis eleuare manum ad sacra, ut per ea confirmet, quod iurat: ita & Deus dicitur leuasse manum suam propter illam terram, ut confirmaret eam in hereditatem Abraham. Isti sunt principes domorum per familias. Nota, non ponit hic omnes duodecim tribus, sed tres tantum: ut ad Leui, qui tertius fuit, ueniat: & ut ab eo ostendat prouenisse Moysen, & Aaron, de quibus in præsentia agitur: pro quibus totum hoc dicit. Iste est Moyses, & Aaron in die quo &c. Ne æquiocatione horum nominum de aliis, & aliis intelligatur, determinat de illis, qui fuerunt in die illa, qua locutus est dominus ad eos de educendo populo ex Aegypto.

Vocauit Pharaon sapientes, & maleficos: & in hoc, & in aliis sequentibus miraculis semper Pharaon recurrit ad magos suos, tentans si possint eadem facere, quæ & Moyses faciebat. Non enim putabat ea fieri diuina potestate, & uoluntate: sed artificio, & maleficio Moyli: & ita si facerent eadem, tunc propter hoc uidebatur ei se non debere dimittere populum. Proiecerunt singuli uirgas suas, quæ uersæ sunt &c. Totum hoc faciebant demones siue in ueritate formas rerum mutant, sicut uidebant: siue potius uisum hominum decipientes, & magis illis famulantes: & se cogi per incantationes eorum deceptorie simulantes. De illo uero serpente, quem fecit Moyses, non est dubitandum, quin uerus fuerit: & sibi alios deuoratos incorporauerit. Egredietur ad aquas: causa spatiandi. Super ripam fluminis, scilicet nili. Feceruntq; similiter. In aliis aquis.

G ,, Exod. 7.

H ,, Exod. 8.

I ,, Exod. 10.

K ,, Exod. 11.

Digitus Dei est hic. In hoc grauissime peccauit: quia sciens. Ut non sint ibi muscæ. Hoc idem intelligendum est de aliis plagis.

Non uidebo ultra faciem tuam. Subaudi nisi me accerseris prius: quia uidit postea eo accersente.

Dices ergo omni plebi. Per recapitulationem debet intelligi hoc esse dictum, & iam ante nunciatum esse a Moyse omnibus hebræis, ut in ultima plaga tali die hoc facerent. Dabit autem dominus gratiam. Hinc innuitur uerum esse, quod non mutuo, sed dono postulauerint.

Exod. 12 **M**ensis iste vobis principium mensium &c. quod hic dicit, dominum dixisse, totum est intelligendum per recapitulationem: & longe ante dominum dedisse Moyse præcepta, & per eum cæteris indicasse de agno siue hædo accipiendo, decimo die, & seruando usque in quartumdecimum diem primi mensis, & tunc immolando, & de superliminari, & postibus limiendis sanguine agni, contra angelum percussorem, qui transiturus erat per Ægyptum ad primogenita Ægypti interficienda eadem decimaquarta nocte, & multa alia istis adiacentia, quæ necesse est eos ante sciuisse: vt in ista nocte ad exeundum essent parati. Masculus anniculus. Per duo, scribendum est, idest unius anni. Assumet vicinum: ita tamen, vt ille assumptus non idcirco dimittat suum immolare. Tolleris, & hædum: qui non habebit agnum, saltem hædum immolet secundum ritum agni. Immolabitque eum uniuersa multitudo: non ut omnes unum, sed ut nulla domus careat suo. Est enim phæse, non quia erant transituri filii Israel, sed quia dominus erat transiturus in angelo exterminatore: quod sequens litera, inuit ibi scilicet. Et transibo. Quod autem addit. Nocte illa, non ista: signum est per recapitulationem esse dictum, quicquid hic præcessit de agno paschali, & cæteris coherentibus. Habebitis autem hunc diem in monumentum. Hic dat præceptum de pascha deinceps celebrando in commemorationem huius facti: quod totum, sicut, & prædicta, per recapitulationem hic dicitur: quod ibi notatur. In eadem enim die educam exercitum &c. Nullus vestrum egredietur &c. Hinc apparet, quod in nocte tantum acceperunt licentiam: in die autem decimoquinto egressi sunt. Incuruatusque populus adorauit &c. quando scilicet audierunt hæc præcepta domini per Moysem. Et egressi a concione, quam habuerat Moyse, fecerunt sicut præceperat: quando uentum est ad determinatum tempus, & tunc scilicet in noctis medio &c. Quasi dicat, dominus compleuit sicut ante per Moysem promiserat. Neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus. Mirum est si in unaquaque domo fuit aliquis primogenitus. Sed esse potuit in armentis, vel pecudibus, & si in hominibus defuerit: vel cum tali determinatione: in qua scilicet esset primogenitus, non erat domus &c. Vel forsitan dominus tunc ita fecerat, ut in omni domo esset aliquis primogenitus. Tulit igitur populus conspersam farinam, non ex præcepto Dei hoc factum est, vel ex articulo temporis, vt quidam falso existimant: cum hebræi iam longe ante didicerant se illo die exituros ex Ægypto: sed secundum consuetudinem terræ illius: in qua farina conspergi solet, & ita referuari ut cotidie panis coquatur quantum opus est. In una domo, id-

est unus in una: ita quod nihil efferatur de carnis.

Sanctifica mihi omne primogenitum. pro M, interfectis primogenitis Ægyptiorum. Sanctificabantur autem ad opus leuitarum, vt se eis redimerent, quia pro eis domino seruiebant, pro toto Israel. In columna nubis, & ignis. Vna & eadem columna erat contra calorem obumbrans, & contra tenebras illuminans, ut dux esset utriusque temporis.

Contra Beelsephon: in conspectu eius. Illud N, eius, potest referri ad Beeliephon, & tunc plana est litera: vel ad Pharaonem, ut interponatur relatiuum eius ad quod refertur, præter consuetudinem, sicut est illud. Fundamenta eius in montibus sanctis &c. Tollensque se angelus domini. Aliquando domino, aliquando angelo factum attribuitur: quia reuera angelus domini minister aderat: & dominus in ipso, & per ipsum operans. Abiit post eos, ut defenderet eos per nubem: suis lumen, alijs tenebras per eadem simul faciens. Ægyptii ingressi sunt post eos. Queritur si non uidebant eos præcedentes propter nubem interpositam: quomodo sequi potuerunt? Aut si uidebant miraculum maris, quomodo ausi sunt eos persequi? Ad quod respondetur, quod non poterant eos uidere perfecte, & tamen quia abire eos sentiebant, per aliam uiam pedetentim eos sequebantur, nescientes se uel illos mare ingredi. Et ecce respiciens supra castra per columnam. Quid est, quod per nubem dicitur, Deus respicere super castra: nisi hoc scilicet, quod nubes, quæ prius tenebras faciebat Ægyptiis, lucem præbuit eis? Sed ad confusionem eorum totum hoc factum est, scilicet vt uiderent se in arcto. Interfecit exercitum, &c. Breuiter totum negotium comprehendit, & deinde prolixius idem repetit: ibi scilicet. Dixeruntque Ægyptii &c. Fugientibusque Ægyptiis &c. Prius fugati, & prostrati sunt a domino Ægyptii: ad ultimum aquis obuoluti.

Abyssii operuerunt eos. Ex nimia lætitia sepe idem aliter, & aliter replicatur. Congregatæ sunt abyssi, idest profunditates undarum, & aquarum. Flauit spiritus tuus, & operuit eos: diuinæ potentiæ notat facilitatem. Quasi dicat, quàm facile aliquis flando proiicit puluerem, tam facile tu eos interfecisti. Deuorauit eos terra. uno communi nomine duo inferiora elementa uocat: sicut, & ibi. Formatis igitur cunctis animalibus de humo, & alibi. In principio creauit Deus cælum, & terram &c. Ascenderunt populi, & irati sunt &c. Hucusque de re præterita canticum. A modo quicquid sequitur, prophetia est de futuro. Ex tanto enim gaudio, quod in præsentem habebant: spiritus sanctus in corda eorum intrauit, & omnes idem prophetati sunt. In æternum, & ultra, idest per præsens seculum totum, & etiam per futurum. Vel per spatium totum, quod cum mundo incepit,

cepit, & cum mundo finiet: & ultra, non quantum ad spatium, sed quantum ad dignitatem, scilicet super omnes, & super omnia. Sumpsit ergo Maria &c. Hoc factum est postquam uiri cantauerunt: ut mulieres idem quod uiri cecinerant, & ipsæ quoque canerent.

Vespere comedetis carnes: & mane saturabimini panibus. Vespere, quando plena sarietas conuenientior. Mane, solito pane contenti. Quasi tufum pilo, scilicet qualis est grossa farina attrita in pilo, idest pistillo. Sed dimiserunt, quædam ex eis vsque mane. Diffidentes, ne in crastino non inueniretur manna. In die uero sexta collegerunt cibos duplices. Videtur, quod per miraculum collegissent: quia, & si hoc Deus præcepit Moyse, nondum tamen inuentum est Moyse præcepisse, populo, sed quasi admirans respondit principibus. Hic est sermo quem præcepit &c. Vel possumus intelligere Moyse ita præcepisse, quamuis nondum scriptura dixerit. Cras quicquid est operandum, facite hodie: & quæ coquenda, idest quæ oportebat facere, vel coquere si non esset sabbatum: facite vel coquite hodie: quia cras est requies sabbati. Usquequo non uultis credere mandata mea, & legem meam? Nondum lex erat data: sed legem uocat, quodlibet mandatum, sicut de obseruatione sabbati, & de mensura gomor. Quasi similæ cum melle, idest mellitæ similæ. Alii tamen dicunt, quod sapiebat unicuique, quod magis appetebat. Imple gomor ex eo, & custodiatur. Hoc dictum est per anticipationem.

Cum postulare aliquid ad experiendum, an Deus hominem diligat ex quadam diffidentia. Manus Moyse erant graues, quia tota die steterat eleuatis manibus. Lassus erat, nec poterat ultra leuare manus, nec etiam stare. Vnde sedere eum fecerunt Aaron, & Hur, & manus eius leuauerunt. In ore gladii. In instantia gladij. Scribe hoc monumentum in libro, ne oblivioni tradatur in futuro.

Cum intrasset tabernaculum. Quidam sunt qui intelligunt hoc de tabernaculo domini, & dicunt hoc esse dictum per anticipationem: sed non oportet. neque enim vnquam in tabernaculo domini immolauit, uel etiam illud intrauit, quia gentilis erat.

In die hac, idest tertia die, sicut, & tertio mese. iam nunc ueniam ad te, idest in tertia die ab ista quando danda erat lex. Nunciauit ergo Moyse uerba populi ad dominum. Ex breuitate prætermittit, quod Moyse prius tulerit uerba Dei ad populum: & ille omnia concesserit se facturum: sed istam concessionem statim, dicit Deo nunciatam per Moysem. Vel dicere possumus, quod totum est interpositio ab illo loco. Cumque retulisset Moyse &c. Ad hunc locum, ita quod hic uersus ordine narrationis debet coherere cum præcedentibus: & tunc tota

illa interpositio sequi: hoc modo. Respondit uniuersus populus se facturum: hoc nunciauit Moyse domino. Cumque retulisset &c. Ait ei dominus. iam nunc &c. Confodietur iaculis. Expressius fortasse dixisset, iaculis, ut intelligatur lapidum ictibus, in eum diuinitus uolitantibus necandus. Præterea præmisit, manus, scilicet hominis, non tanget eum. Ne ascendatis in montem: cum ceperit clangere buccina: tunc ascendant, idest non ascendant donec clangat buccina. Quidam uolunt humanam esse buccinam institutam ad hoc officij signum intimum populo: sed mihi uersimilium uidetur diuinam fuisse. Quod autem sequitur. Tunc ascendant montem: mirum est, cum ante prohibitum sit etiam tangere montem. Et dicunt quidem, quod prohibitum est, tangere dum dominus adest: Permissum uero, non præceptum etiam ascendere quando abest, vel recessit: quod hic innuitur secundum hanc sententiam: & quando debebant non tangere. Quando autem licebat ascendere, diuerso sonitu buccinæ indicabatur. Mihi autem probabilius uidetur, quod hic dicat ex præcepto debere ascendere in montem usque ad eius radicem, non usque ad cacumen. Vnde in sequentibus præcipitur Moyse providere ne transgrediatur populus terminos constitutos, id est ne uelque ad collem, uel usque ad cacumen ascendat: quod ad mortis pœnam erat interdictum. Cumque lauissent uestimenta. Mirum uidetur dicere, scilicet post uestimenta abluta die tertio ab ablutione futuros paratos, & post ablutionem præcipere. Sed fortasse talis erat ordo sanctificationis, ut statim a primo die lauarent uestimenta, deinde ab immunditijs abstinentes, & ieiunantes ita se in tertium diem pararent, quod uoluit innuere. Moyse loquebatur, & dominus respondebat ei. Nota ordinem paulo ante educebat populum de castris: hic dicitur loqui cum domino, & statim subiungit, descendit dominus, & uocauit Moysem in cacumen montis. Loquebatur ne Moyse cum domino, dum in imo erat cum populo? Non ita est credendum, sed aliquantulum confundit ordinem narrationis, qui talis est: dum Moyse erat in imo ad educendum populum, dominus descendit in montem, & uocauit Moysem ad cacumen montis, & ita colloquebantur: & in hac colloquutione præcipitur Moyse descendere ad populum, & contestari, ne transeat terminos constitutos cupiditate uidendi Deum, ne moriatur. Contra quam præceptionem dixit Moyse ad dominum. Non poterit uulgus ascendere &c. Quasi dicat, non liceat eis ascendere, & audire te. Quis te igitur audiet? Ad hoc dominus respondet. Vade, & descende, & item ascendes ad me tu, & Aaron. Quasi dicat, vt ego uobiscum loquar ea, quæ non poterit populus me audire. Et ita notantur duæ locutiones Dei: vna, quæ fuit prima in decem mandatis Hug. a S. Vict. To. j. C 3 com-

communiter ad totum populum. Secunda pri-
uata ad Moysen in cacumine montis.

Exod. 20 **V**Go sum dominus. Hæc cunctis audienti-
bus locutus est: & totum, quod sequitur,
pertinet ad primum mandatum usq; . Non assu-
mes nomen Dei tui in vanum: & illinc usq;
ad, Memento diem Sabbati &c. ad tertium. Vi-
sitans iniquitatem patrum in filios in tertiam
& quartam generationem. De illis filiis pro-
prie constat hoc esse dictum, quos genuere pa-
tres post peracta maleficia: & merito parentum
puniuntur, sicut aliquod membrum ipsorum:
quia in ipsis malefactoribus quodammodo e-
rant seminaliter, & peccabant. Unde claudi,
& cæci pro scelere parentum nascuntur. Quod ue-
ro dixit in tertiam, & quartam generationem, i-
deo dictum est, quia usq; illuc solent parentes ui-
uere, & uidere possunt propter peccatum suum
suos posteros dannatos. Vel possumus dicere,
quod ponit finitum pro infinito: sicut, & ex al-
tera parte bonorum faciens misericordiam in-
milia, iis qui diligunt &c. Et quia ob bonitatem
patrum melius fiat a domino ipsis filiis, non est
dubitandum. Diem sabbati sanctifices. Quatuor
memorantur sabbata in diuina scriptura. Pri-
mum Dei: in quo perfectis operibus suis requie-
uisse dicitur. Secundum illud quod populo Is-
rael obseruandum mandatur. Tertium illud,
quod populo Dei spiritualiter custodiendum
præcipitur. Quartum illud quod in repromis-
sione, sabbatum pro sabbato, suis Deus dile-
ctoribus pollicetur. Primum, scilicet Dei tan-
tum fuit sacramentum secundi, idest legalis sab-
bati: quod item sacramentum fuit nostri sabbati,
in quo debemus cessare ab omni opere prauo:
sed, & istud etiam nostrum sabbatum sacra-
mentum est, & meritum illius futuri sabbatismi, ubi
accipietur sabbatum pro sabbato. Duo igitur
sunt sabbata exterius, unum Dei, & unum homi-
nis: & duo interius, unum Dei, & unum homi-
nis. Primum, & ultimum sunt domini: duo me-
dia hominis. Non concupisces domum &c. Si
quis uelit facere de primo mandato duo, tunc
faciet istud unum: si autem primum indiuisum
reliquerit, oportet istud distinguere in duo: &
præponere præceptum de aliena uxore, ei quod
est de aliena possessione, & non interponere. Di-
xit præterea dominus ad Moysen: Hæc dices &c.
A modo ad solum Moysen loquitur dominus præ-
cepta, & iudicia: quæ omnia quasi explanatio
sunt decem prædictorum mandatorum. Altare
de terra facietis mihi. In sequentibus tamen fa-
ctum est æneum. Sed, & illud tantum terra imple-
batur, quando sacrificia fiebant: & hæc est senten-
tia Iudæorum de altari.

Exod. 21 **X**Et percussit quis mulierem, uolentem iu-
uare alterum uirum, contra quem ille pu-
gnat. Filium quoq; & filiam, non illius cuius est
bos, sed alterius: quod apparet per hoc quod sub-
iungit, de seruo.

Y **Exo. 22.** **M**axime si conductum uenierat pro mer-
cedo operis sui: quasi dicat tunc non
reddet quis mutuo acceptum, quando præ-
sente domino illud amittit: sed & illud præ-
sertim non reddet, quod conduxerat præsen-
te domino, similiter amittit: & hoc dicit li-
tera, quod uenierat, idest uenditum erat:
non quidem finaliter, sed & pro mercede sui
operis, idest quam mercedem expetebat suum
opus, id est usus: & referatur suum ad rem
conductam. Ipsum est enim solum quo ope-
rietur. Hic de pauperrimo loquitur, qui non
habet nisi unum uestimentum, nec uiuere posset
si ei non redderetur. Ne autem diues amittat suam
pecuniam, poterit inducere testes, & coram eis
reddere illi uestimentum, postea requirat si uol-
uerit.

Z **Exo. 23.** **N**ec iunges manum tuam. Consuetudinem
confirmationis notat. Non declinabis in-
iudicium pauperis. In hoc præcepto prohibet
contemptum, ne pro parua re dimittat iudici-
um. Scitis animas aduenarum, id est affectus, quam le-
uiter contristentur. Nomen meum est in illo.
Gloriam, & potentiam meam manifestabo per il-
lum.

A **Exo. 24.** **M**oyse quoq; dixit. Ascende ad dominum
tu, & Aaron &c. Ecce confusio ordinis:
quomodo enim præcipitur hic ascendere Moy-
ses in montem, qui secundum competenti-
am narrationis cum eo est in monte: & solus audit iudi-
cia, quæ proferat ad populum: Sed sciendum est,
quod secundum ordinem rerum gestarum opor-
tet hic interponi totum sequens capitulum ab
eo loco. Venit ergo Moyses, & narrauit plebi:
usq; Ascenderuntq; Moyses, & Aaron &c. & tunc
congrue concordat istud capitulum, in quo præ-
cipitur Moyses ascendere, cum illo in quo ascen-
dit: & illud secundum capitulum. Venit ergo
Moyses &c. concordat cum præterita narratio-
ne, in qua exponit Moyses, quæ ipsi præceperat
dominus. Ascenderuntq; Moyses, & Aaron &c.
Hic tertio ascendit Moyses. Primus enim ascen-
sus eius fuit in die, quo uenerunt in montem Si-
na, siue primo, siue tertio mensis, in quo ammo-
niti sunt de purificatione ad suscipiendam le-
gem tertia die. Secundus ascensus fuit post audi-
ta decem mandata a domino: ad audiendum iudi-
cia, quæ hucusq; narrata sunt. Modo ascendit
tertio ducens secum Aaron Nadab, & Abiu, &
septuaginta seniores de Israel, qui essent ei testes.
Unde omnes illi ascenderunt cum eo uersus me-
dium montis usq; dum uiderent Deum: & sta-
tim iussi sunt omnes redire præter Iosue, de quo
tamen non est omnino certum, an cum Moysse
per illos quadraginta dies manserit in monte.
Quod uero sequitur statim. Dixit dominus ad
Moysen. Ascende ad me in montem. sic intelli-
gendum est: ut de colle in quo erat, ad altiora
montis procederet. Nec tamen adhuc ad ip-
sum cacumen montis uocatur: sed in sequenti-
bus

bus ubi dicitur. Septima autem die &c. Expe-
ctate hic. Non puto, quod in colle eos præce-
perit expectare, sed in planitie cum populo: quod
exigit sequens litera. Si quid natum fuerit qua-
stionis &c. Cumq; ascendisset Moyses: Recedens
ab Aaron, & senioribus aliquantulum progre-
diens uersus cacumen, non tamen ad ipsum ac-
cedens ante septimum diem: in quo iterum uo-
cabitur.

C **Exod. 25** **V**t tollant mihi primitias. Primitias dicitur
non segetum, quod exigeret proprietas no-
cabuli: sed partem quandam separatam desti-
natam pecuniæ cuiusque in opus diuinum, ad con-
struendum tabernaculum: sicut primitiæ solent
Deo separatim dari: quantum quisque uult non
pars determinata, sicut decima: & hoc notat li-
tera, quæ sequitur. Qui offert ultroneus. Non
enim uult ut cogantur: sed quisque quantum
uult, offerat. Faciesq; supra coronam auream
per circuitum. Ista improprie dicitur corona:
non enim est rotunda, sed ad formam, & quan-
titate arcæ, quædam gyratio (quæ, & limbus)
siebat per circuitum in superiori parte arcæ.
Faciesq; illi labium aureum. Labium istud erat
quædam gyratio dependens, sicut supradicta coro-
na erat gyratio erecta. Coronam interrasilem.
Similiter de ista corona dicimus sicut, & de su-
pradicta, quod erat scilicet limbus quidam adhæ-
rens mensæ, & de ipsa mensa sculpta secundum
eius quantitatem. Quod dicit, interrasilem: sic
est intelligendum, quod artificiose erat sculpta
admodum annuli torno rasi. Quod dicit: Et su-
per illam alteram coronam aureolam: significat
eam de simplici opere, sed tamen auream, & mi-
norem inferiore, & similiter adhaerentem ei con-
tinue quasi idem. Item coronam interrasilem
altam quatuor digitis, idest ambitum labii, qui
corona dicitur: non pro rotunditate, sed pro cir-
cuitione. Quod autem sequitur. Et super illam
alteram coronam aureolam, idest auream, he-
braica ueritas habere non uidetur. Subter coro-
nam auream erunt circuli. Modo duas illas coro-
nas quasi unam coronam dixit: & ostendit, quod
annuli, qui erant in pedibus arcæ ad eam portan-
dam, statim iuxta mensam, & non uersus terram
in imo erant.

D **Exod. 26** **O**pere plumario. Augustinus. Pluma est acus
per quam facta iam panno inferuntur fila
aurea aut argentea, ut fiat aurificium aut diuer-
sæ figuræ in ipso panno. Quod autem super-
fuerit in sagis &c. Constructio distorta est, sen-
sus autem talis est, quod superabundantia sago-
rum ultra cortinas unum sagum est, secundum
longitudinem tabernaculi: ex cuius una medie-
tate operatur una frons tabernaculi, & ex altera
medietate reliqua frons: & duo cubiti in longi-
tudine sagorum omnium protegentes ex toto
usq; ad terram latera tabernaculi. Et una omnes
compago retinebit, idest eadem consimilis iun-
ctura ligabit omnes. Facies, & uertes de lignis

Sethim quinque. Non potest teneri, quod eiu-
dem numeri uertes lateris, & frontis erant, sed
illi sex cubitorum erant, isti uero duorum. A-
summo usq; ad summum, idest in medio duarum
extremitatum. **E** **Exo. 27.** **F**acies in usus eius, idest altaris Lebetas ad
suscipiendos cineres, & forcipes atque fu-
scinulas, & ignium receptacula. In Hebræo sic
habetur. Facies eius olas, ad suscipiendos cine-
res eius, & eius palas, & eius pelues, & eius un-
cinos, & eius ignium receptacula. Palas uideli-
cet ad tollendos cineres: olas ad suscipiendos:
pelues ad sanguinem fundendum: uncinos ad
tollendas carnes de cacabis: ignium receptacu-
la, ad portandas prunas. Sequitur Craticulam
que subauditur facies ei: in modum retis enea:
per cuius quatuor angulos erunt quatuor an-
nuli ænei: quos pones subter arulam altaris: e-
ritq; craticula usq; ad altaris medium. De hac
craticula magna ambiguitas est tam apud He-
bræos, quam apud nostros, præcipue cum he-
braica ueritas non nihil a nostra translatione di-
scere uideatur. Sic enim ibi habetur. Facies
nuchhar facturam retis ænei: & facies super
rete quattuor annulos æneos super quatuor fi-
nes siue cornua eius: & dabis illam scilicet
nuchhar, siue pones illud scilicet rete subter
fundum arcæ de subter: eritque rete usque ad
altaris medium. Secundum hanc itaque lectio-
nem non uidetur nuchhar craticulam sonare,
cui assandæ carnes superponerentur, sed o-
pus quadrangulum propter leuitatem undi-
que perforatum in similitudinem uasis fa-
ctum: in quo quasi sedere altare uidetur, cui
parietum altitudinem ambiens usque ad me-
dium altaris eleuata esset. in cuius quatuor an-
gulis sursum quatuor annuli pendeabant, per
quos uertibus insertis altare ipsi insidens por-
taretur. Altare enim alios annulos non le-
gitur habuisse, quibus portaretur præter an-
nulos retis. Sed hoc rete utrum seorsum per-
se ab altari diuisum, & separabile esset, & suo
fundo inferiorem partem altaris contineret, &
sic parietibus suis altaris parietes ambiens in-
cluderet: an deorsum inferiorem margini parie-
tum opere fusili cohereret, & aliquo interual-
lo latitudinis fundo suo in circuitu a parietibus
remotum sic tandem parietes suos usque
ad medium altaris erigeret: non satis patet,
nisi quod sequens dispositio conuenientior
uidetur. Quidam hoc altare nec rectum de-
super nec fundum deorsum habuisse dicunt.
sed parietes tantum positos terra repleri. Se-
cundum, quod dicit: Altare de terra facietis
mihi: & in eius arca superiori ignem construi,
ubi holocausta imposita cremabantur. Fue-
runt etiam qui assererent inter parietes alta-
ris craticula posita, & usque ad medium al-
titudinis eius, erecta sub ipsa craticula aru-
la parua, formata: in eadem ignem extrui
per

per ostium ad orientalem altaris parietem patēs. & sic carnes craticule superpositas introrsum cremari fumo per os altaris desuper apertum egrediente, & ne forte de ligneis introrsum altaris parietibus igne uicino comburendis aliqua suspicio nasceretur: eadem ligna incombustibilia asseuerant. Sed si hæc ligna talia fuisse putanda sunt, ut uel aqua uel igne omnino corrumpi non possent: quid opus fuerit æneis laminis extrinsecus, regi non uideretur. Sed nec qualiter introrsum ipsa craticula uectibus suis apte collocaretur: aut quemadmodum per annulos eius uectibus insertis altare portaretur, siue etiam quomodo sub illa arula interiori annuli craticulæ ponerentur, satis patere potest.

Exo. 28. **F**acies in rationali cathenas sibi inuicem coherentes. Non sic accipiendum quod dicit sibi coherentes, quasi una cathena alteri cohereret, sed facturam cathenæ exprimit, in qua circuli cum circulis cohererent uel fila cum filis contorquerentur. Vnde pro eo quod nos dicimus coherentes, hebræus expressius habet: plexas opere plexo & spisso. Secundum chaldaicum sonat terminatas, idest in oris siue marginalibus angulis, quasi in termino, idest sine rationalis positas. Pones autem in rationali iudicij doctrinam & ueritatem. Pro doctrina & ueritate in hebræo habetur urim tumim. Nam urim doctrina siue iudicium interpretatur: tumim ueritas. Hinc & sortes quibus antiquitus ad iudicium ueritatis utebantur, urim tumim dictæ sunt. Erantque characteres inscripti diuersis literis, quibus proiectis ex iunctura literarum de super apparentium, quid faciendum siue uitandum foret uero iudicio monstrabatur. Pones in rationali iudicij doctrinam & ueritatem, hæc nomina scilicet scripta in textura. In conspectu domini semper. In solis horis, quando ministrabatur coram domino. Facies & laminam de auro purissimo: in qua sculpes opere cælatoris, sanctum domino, has duas scilicet dictiones. Pro eo quod nos habemus sanctum domino: in Hebræo habetur anoth adonay. hoc autem nomen idest adonay quatuor litteris scribitur. he. ioth. beth. uau. quod interpretatur iste principium passionis uite, & ineffabile dicitur. Semper in fronte: congruo scilicet tempore. Tunicam de bysso factam stringes idest compones uel adaptabis. Arenibus usque ad fœmina. idest femora: tantum protenditur caro turpitudinis quamuis ultra extendantur fœminalia.

Exo. 29. **S**anctificabisque & pectusculum consecratum & armum, Hucusque que dicit ad presentem pertinent consecrationem Aaron & filiorum eius: quæ uero sequuntur, ad futuram deinceps consuetudinem, ut scilicet, quia sacerdotes in consecratione sua de pacificis suis obtulerunt pectus & armum: hæc eadem accipiant a filiis Israel de pacificis eorum lege perpetua.

Sanctificabis, idest confirmabis, & nota quod primus aries fuit oblatus in holocaustum. Secundus in pacifica. Vnde dominus habuit suam partem armum & adipem: & Moyses qui obtulit pectus: Aaron cuius erat oblatio, reliquas carnes quas cepit, & comedit cum filiis suis in atrio tabernaculi: sicut deinceps facturi erant filij Israel. Erat sanctum sanctorum, idest sanctum ad sanctas hostias sacrificandas.

Compositionis alterius: quam illius de qua dicturus sum. Quando tuleris summam, filiorum Israel, idest quando numerabis eos, quod fiet in libro Numerorum. Et mensuram ponit, cassæ myrrhæ. Cassæ olei, idest cuiusque speciei, Non facies aliud, ad usum scilicet communem.

Ecce uocauit ex nomine Beseleel &c. Hinc oritur mihi insolubilis quæstio: quia legitur in libro Paralipomenon, quod Caleph fuit pater Hur & ille Caleph non habuit nisi quadraginta annos in exitu ab Ægypto: Beseleel igitur modo non habebat nisi duos annos ad summum.

Audiens autem Iosue tumultum populi &c. & in ascensu, & descensu legitur Iosue fuisse cum Moysse, sed non legitur cum eo in monte permanisse: unde etiam dubitatio orta est. Vtrum ibi tamdiu cum Moysse ieiunauerit, an non. Confregit eas &c. Vtrum ex humano affectu, an ex diuino instinctu hoc fecerit, non patet. Tu nocti populum quod pronus sit ad malum. Quod non potuit prohibere, dolens passus est, ita tamen quod preciosis ornamentis quæ magis diligebant, spoliavit eos, ut saltem per hoc reprimeret eos a stulta uoluntate illa: nec tamen potuit. Egressus est hic uitulus: opere scilicet hominis, non miraculo. Et inter hostes nudum, & spoliatum a pecunia supradictorum ornamentorum: hostes uocat adiacentes gentes. Si quis est domini, iungatur mihi, idest si quis habet zelum Dei, accipiat mecum uindictam de populo peccante. Dele me de libro tuo. Non ex ratione, sed ex impetu humanæ affectionis & fiducia magna in Deum hoc dicit. Et quod non fuerit crudelitas in occidendo, ostendit magna pietas que secuta est in orando. Scribi autem in libro uitæ aut deleri, dupliciter intelligitur: aut secundum præscientiam Dei, aut secundum præsentem statum secundum quem quandoque contingit, quod si talis permaneret aliquis saluaretur: sed quia præsentem quam habet iustitiam deserit, dicitur deleri de libro uitæ, in quo Deus eum tunc scripsit, quando illam iustitiam ei dedit. Secundum præscientiam uero qui scriptus est nunquam secundum eadem delebitur. Percussit ergo dominus populum. Supradicta interfectione quæ fecerunt Leuitæ. Vnde etiam apparet hoc instinctu Dei esse factum: non maliuolentia Moysi.

Ne disperdam te. Iratus aliquando tuus stultitia si tecum essem assidue. Semel ascendam

ascendam in medio tui, & delebo te. Comminatio est, & nota, quod dicit, ascendam. Est enim ascensus, uel ab inferioribus ad superiora: uel ab occultis ad manifesta, sicut hic. Promittit enim se manifestare eis cum malo eorum. Depone ornatum tuum: idest primum tabernaculum in quo consulebatur dominus antequam factum esset illud magnum: de quo dominus instruxit Moysen in monte, uel depone, idest extra castra fige. Ut sciam quid faciam, humano more loquitur. Ornatum suum in monte Oreb. Prope montem erat tabernaculum quamdiu Moyses morabatur in monte: & ibi Aaron, & septuaginta seniores tractabant de dubiis, que ferebantur ad eos de castris. Postquam autem populus peccauit, & Moyses descendit, præcepit dominus: ut tabernaculum remoueretur a monte Oreb uersus populum. Moyses uero tunc extra castra, non intra, ipsum locauit. Vocauit nomen. Non modo, sed ante: ut pro plusquam perfe-

cto, perfectum accipiamus. Noui te ex nomine: Magnum signum est dilectionis, quod rex non negligens seruum suum eius proprium nomen cognoscit, & eo illum ad se uocat. Ita hic de Deo, & Moysse intelligendum est, quod dederat ei Deus specialem gratiam præ ceteris: sicut proprium nomen specialem proprietatem significare habet. Ostende mihi faciem tuam, idest præsentiam tuam. Requiem tibi dabo, ducendo in terram promissionis. Ostendam tibi omne bonum. hoc erit in futuro, in quo uisio Dei erit uita æterna. Et in presenti. Vocabor in nomine domini, scilicet faciam me uocari Deum ducem uestrum ex miraculis, quæ faciam. Et si quis causam querat quare ego hoc faciam: non est alia causa nisi, quia uolo: & hoc est, Miserebor cui uolero &c.

Et hæc in Exodum: in reliqua enim capita nihil scriptum ab Hugone nostro hætenus comperi.

SEQVUNTUR AD NOTATIONE CVLAE EIVSDEM IN LEVITICVM: QVARVM HAEC SVNT CAPITA.

De nomine Leuitici, & quinq; in eo distincte tractatis: quæ sunt sacrificia, personæ, tempora, loca, & causæ. Cap. I. quod in pentateuchon est. Cap. IX.
De sacrificijs, oblatione, & libatione. Cap. II. & X.
De personis a quibus sũt prædicta. Cap. III. & XI.
De temporibus offerendi. Cap. IIII. & XII.
De locis, causis, & expositione literali. Cap. V. & XIII.

runtur, & personæ, a quibus offeruntur: & tempora, quando offeruntur: & loca, ubi offeruntur: & causæ, pro quibus offeruntur: quæ in hoc libro distincte tractantur. Nos ergo de singulis, quantum ratio introductionis exoptulat, aliquid prælibare oportet.

De sacrificijs, oblatione, & libatione Cap. II. quod est totius operis. X.

De nomine Leuitici, & ceteris iam dictis. Cap. I. & IX.

N

iber Leuiticus hebraicæ dicitur uagethra, quod sic sonat ac si diceretur uocauit. A principio namque suo nomen accepit more hebraicorum uoluminum: quæ a principiis suis nuncupari solent. Hic nobis leuiticus dicitur, a leuitis: quia in eo de ministerio leuitarum plenius tractatur. Quinque namque sunt, idest sacrificia, quæ Deo offe-

N primis igitur: triplex nobis eorum, quæ rite offeruntur, discretio occurrit: autem enim de animalibus oblatio fiebat, & sacrificium dicebatur: aut in sicca materia, ueluti in pane aut farina, siue in eis que ex his conficiuntur, que proprie oblatio uocabatur: aut in liquoribus, quale est uinum, & cætera huiusmodi: quam scriptura specialiter libationem appellat. Quamuis igitur aliquando scriptura, & sacrificium oblationem, & uicissim oblationem sacrificium appellare consueuerit: magis tamen proprie sacrificia de animalibus: oblationem de siccis: libationem, de liquidis accipiendam putamus. Porro sacrificiorum: alia holocausta dicebantur, & personæ, a quibus offeruntur: & tempora, quando offeruntur: & loca, ubi offeruntur: & causæ, pro quibus offeruntur: quæ in hoc libro distincte tractantur. Nos ergo de singulis, quantum ratio introductionis exoptulat, aliquid prælibare oportet.

Pulchra sacrificiorum distinctio.

cebantur: quia tota cremabantur. Alia sacrificia, in quibus pars cremabatur pars referuabatur. Eorum item quorum, pars comburebatur, & pars referuabatur, alia pro peccato siue delicto offerebantur: in quibus præter id quod in holocaustum domini cremabatur: reliquum totum in esum sacerdotum cessit. Alia pacifica dicebantur, quæ vel pro gratiarum actione, vel pro soluendo voto, vel pro spontanea deuotione offerebantur. De quibus pars in igne altaris cremabatur, pars autem, idest pectusculum, & armus dexter sacerdotum erat, reliquum offerentes acceperunt. In holocausto sacerdos, qui ipsum holocaustum obtulit, solam pellem accepit. In sacrificijs præter adipem, & renunculos, & reticulum iecoris, & alia quæ ignis consumpsit, reliquum totum sacerdotum fuit. In pacificis similiter adipem, & omnem pinguedinem intrinsecam, & duos renes cum adipe quo reguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis: & sic de ouibus foret, caudam etiam cum renibus, & uniuersa vitalia ignis altaris consumpsit: pectusculum, & armum dexterum sacerdos habuit: reliquum totum iis, qui hostiam pacificam obtulerant, remansit. Item in holocausto, quando de armentis, vel pecoribus immolatio fiebat, masculina tantum offerri iussa sunt. In sacrificijs autem, pro peccato atque delicto, siue in pacificis, tam foemina, quam masculina poterant immolari: eo uidelicet ordine, quo ea lex immolari præcepit: ut uidelicet in sacrificio pro peccato, cum quis de populo peccauerit perignorantiam, capram iubeatur offerre: in pacificis autem marem, uel foeminam, pro uoto offerentium, quia gratuita erat oblatio, quisque offerre poterat. Porro pacifica dicta sunt siue propterea, quod non pro culpa aliqua offerebantur, siue quia pacem fecerunt ex omni parte, unicuique, quod suum est tribuentes: quia in eis pars in sacrificijs domini cremabatur: pars sacerdotibus cedebat: reliquum offerentium erat. Pacifica autem, vel pro gratiarum actione offerebantur, cum uidelicet aliquis de periculo liberatus in gratiarum actione domino munus obtulit: uel pro uoto soluens promissum, uel spontanea uoluntate offerens.

Oblatio- nes. **Q**uando uero oblatio fiebat: aut de simila, idest subtili farina, illam esse oportuit: aut de panibus costis in clibano: aut de patella sine frixura: aut de sartagine cum frixura. Similæ superfundebatur oleum, & thus superponebatur: reliqua oleo superfundebantur sine thure. Mel autem, & fermentum uniuersaliter ab oblationibus domini remouetur. Nam, & quando primitiæ horum offerebantur, sicut aliarum rerum, non tamen super altare ponebantur: neque aliquid ex eis in igne altaris cremabatur, sed eleuata tan-

tum coram domino, post a sacerdotibus suscipiebantur. Sal uero omnibus sacrificijs misceri præcipitur, idest oblationibus.

Loblationem in liquidis accipimus, ut pote in oleo, & uino. **Q** Libatio.

De personis a quibus fiunt prædicta. Cap. III. & XI.

NUNC igitur, quia ostendimus differentiam eorum quæ offeruntur, consequens est ut distinguamus etiam personas a quibus offeruntur: hoc est uel eos qui offerunt dona, uel eos qui pro ministerio offerunt sacrificia. Vtrique enim offerre dicuntur: siue uidelicet qui dant siue per quos dant. Sacerdotum est sacrificia offerre: non unius specialiter: ne si uni cotidie necessitas sacrificandi indicetur, a copula carnalis commercij prohiberi uideretur: secundum illud, quod uir a quo exit semen coitus, sancta ingredi uel tangere prohibetur, & immundus usque ad uesperam esse decernitur. Cotidiana uero sacrificia & oblationes uicissim ab omnibus sacerdotibus fieri potuerunt, excepto illo sacrificio, quo semel in anno in Sancta Sanctorum summus Pontifex per sanguinem intrare præcipitur: tamen quicumque sacrificium offerret, æqua erat portio omnibus sacerdotibus, & similiter diuidebatur singulis.

De temporibus & causis in eis offerendi. Cap. III. & XII.

TEMPORA offerendi diuersa fuerunt. Erat enim sacrificium quod cotidianum dicebatur, propterea quod illud cotidie offerri oportebat. Singulis namque die-

bus duos agnos Deus immolari præceperat in holocaustum, unum mane, & alterum uespere: & hoc cotidianum & iuge ac sempiternum sacrificium uocabatur. Singulis uero sabbatis duos alios in holocaustum adiaci, præter holocaustum cotidianum, ut essent simul quatuor, sancitum fuerat. Porro in Calendis, id est in initijs singulorum mensium, cotidianum sacrificium addebantur in holocaustum duo uituli, aries unus, agni septem, & hircus pro peccato. Mense autem primo, idest mense phase, qui mensis nouorum dicitur: præter agnum pascalem qui quartadecima die ad uesperam immolabatur: sequenti, idest quintadecima die in holocaustum, cotidianum sacrificio addebantur uituli duo, aries unus, agni septem, & hircus pro peccato. eodem modo per singulos septem dies azimorum fiebat. In festo etiam primitiuorum, quod septies post phase hebdomadibus transactis, idest quinquagesimo die (in quo

quo de nouis frugibus dño panes offerre primū cœperunt: sicut in festo nouorum falcem in segetem mittere, & de granis contractis oblationem facere) cotidianum sacrificio addebantur uituli duo, aries unus, agni septem. Quā uidelicet diem quinquagesimum existimo computandum a sextadecima die primi mensis, quæ proxima sequitur post quintadecimam, non a quintadecima, ut quidam existimant, quæ illam uidelicet sextam decimam esse putant: in qua primum falx in segetem mittebatur, & manipulus primitiarum corā domino eleuabatur. Deinde prima die septimi mensis, hoc est in festo tubarum, cotidianum sacrificio addebantur in holocaustum, uitulus unus, aries unus, agni septem, hircus pro peccato: præter holocaustum calendarum. Hoc autem festum idcirco tubarum, quidam appellatum credunt: quia tunc secundum reuolutionem anni, expleto canone scripturarum, rursus ab exordio eisdem scripturas legere, & recitare cœperunt. De hinc eiusdem mensis decima die festum expiationis sequitur, ubi affligere animas suas iubentur filii Israel: ut quidam arbitrantur pro peccato uituli, quem fecerunt morante Moyse in monte: cuius reatus ueniam Moyses a Deo hoc eodem tempore impetrauit existimatur. Sic enim antiqua traditione perhibetur, quod lex quinquagesimo die post quintadecimum diem primi mensis, qui secundum Hebræos sextus est tertii mensis, data sit indecem mandatis: post quem diem Moyses ascendens in montem ad Deum, quadraginta dierum ieiunio expleto, duas tabulas lapideas eiusdem præceptis inscriptas accepit, quas descendens ad montis radicem uiso uitulo confregit. Rursusque ascendens post alios quadraginta dies in alijs tabulis quas domino iubente ad similitudinem priorum fecerat, eadem præcepta accepit. Sicque demum tertio ascendens quadraginta diebus ueniam, pro delicto impetrauit. Post quem numerum si duos dies adiacias, quorum primus inter primam, & secundam ascensionem, secundus, inter secundam, & tertiam fuisse creditur: decimus septimi mensis dies occurrit: qui merito dies per singulos annos celebrari iussus est: & dies expiationis uocatur pro eo, quod in eo animas suas, pro commisso affligentes poenitentia culpam expiabant. Nouissime festum sequitur scenophegiorum, idest tabernaculorum, quod agebatur in recordationem peregrinationis, quia filii Israel exeuntes de Aegypto per desertum in tabernaculis habitabant. Quod festum a primo mense, quando egressi sunt de Aegypto ad septimum translatum est, quod duo simul festa celebrari conuenienter non poterant: quod etiam post festum primitiuorum nisi prius collectis messibus toti populo in unum conuenire facile non erat. Quidam idcirco hoc festum septimo mense institutum putant, propter septem nubes, quibus populū de Aegypto egredientem obumbratum ex antiqua traditione asserunt. Octauum diem, qui contra morem ueteris testamenti celebrandus indici uidetur, non ad hoc festum pertinere putant: sed aliud per se esse festum, &

alio tempore celebrandum. nisi quod ex dispersione huic festo coniunctus est, ne forte populus tum ex frequenti conuocatione, tum ex imminente hyeme molestiam sustineret. Hoc autem ex Deuteronomii autoritate probant, ubi in festo scenophegiorum non nisi septem dies commemorantur, quādo ipsum celebrandum indicitur:

De locis, causis, & expositione literali Leuitici. Cap. V. quod est annotatiuncularum in pentateuchon. Cap. XIII.

IS breuiter prælibatis, ad literam ueniamus. Ad ostium tabernaculi restimonia. In uno eodemque loco immolabantur, idest laniabantur a sacerdotibus, & offerebantur a populo uictimæ, tam holocaustorum, quam pacificorum, & pro peccato, & pro delicto: qui locus diuersis nominibus designatur. Erant autem quinquaginta cubiti ab introitu atrii ex parte orientis usque ad introitū atrii scilicet, & testimonij: erant duo oraria, unum uirorum Israel, & alterum mulierum. Inter hæc autem, & introitum tabernaculi erat altare holocaustorum, non tamen in ipso introitu, sed sursum uersus austrum. Victimæ uero offerebantur iuxta altare ad aquilonarem partem magis in introitu tabernaculi, & immolabantur: Caput uidelicet, & cuncta, quæ adhærent iecori. Ideo potius caput nominauit, quam pectus aut armum: quia caput non solum per se offerebatur ab uno sacerdotum, uel leuitarum, sicut cætera membra: sed cum eo adhærentia iecori, & pedes, & intestina lota aqua iungebantur. Quæ quatuor unus sacerdotum eleuabat, & ponebat in altare. Alii octo sacerdotes reliqua membra. Non uero sacerdotes offerebant membra holocausti omnia bene lota aqua. Duo uero alij offerebant sanguinem, ut omnes simul essent duodecim. Decebat autem, ut illa, quæ in cultu Dei immolata erant, a pluribus etiā sacerdotibus offerrentur.

Tolle pugillum plenum simila, & olei, ac totum thus. Expressius dixisset pariter cum thure, totum thus, thure adiuncto, quod totum complectitur. Sin autem de craticula fuerit sacrificiū, æquæ similia oleo conspergetur. In Hebræo craticula habetur marhesit, quod est proprie sartago: in quo frixura fit, quod & sono ipsius nominis innui uidetur. Nam marhesit consiliatrix interpretatur propter stridorem, uidelicet frixuræ & susurrium siue murmur, quo consiliantem imitari uidetur. Vbi autem in Leuitico habetur, oblatio de sartagine, in Hebræo est mahhebar. Potest igitur ita distingui, michhar, i. cribrum uel rete. Mahhebar, i. patella, ubi decoctio fit liquida. Marhesit, i. sartago ubi frixura fit. Nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. Primitias tamen eorum offeretis ac munera. Nam in sequentibus dicitur quod cum hostia gratiarum panes duo fermentati offerentur. Ex quibus unus pro primitiis offeretur dño, & erit sacerdotis, ut intelligatur quod hæc fermentum & mel, quando pro primitiis

T Leuiti. i. Vide Ann. F. Sixti super hoc caput, in sua Bibl. lib. 5. 2. part. 5.

V Leuiti. 2.

recte hircus, & vitulus. Sed quod post hircu sub- iunxit vitulum, dubium est an pro peccato, an in holocaustum sit. Absq; cerimonia holocausti ma- tutini, idest agno, qui cotidie, & mane, & uespere offerebatur. Sicq; completis hostiis pro peccato, & holocaustis pacificis descendit. Non descendit de gradibus: quia prohibitum erat ne gradibus ad altare ascenderetur: sed de aliquo forte eminentiori loco in quo ad horam stabat ut apte ministrare posset: ne altitudo altaris impedimen- to esset.

Leui. 11. **Q**uicquid ambulat quidem super quatuor pe- des: sed habet longiora retro crura, propter illos quatuor pedes debetis, idest potestis comedere, & de uolucris hic agitur. Omnis a- quarum congregatio munda erit: quicquid in- eam cadat, ipsa non potest immunda fieri, sicut nec fons.

Leui. 14. **D**vos passeres uinos pro se, quos uesci licitū est. Non dicit ad differentiam aliorum pas- serum, se aliarum auium, quibus uesci licitum nō est. Purificatus ingredietur castra, non tamen eo- dem die rasurā, & purificationis suā: sed post illū diem expectabit adhuc septem dies extra castra sui tabernaculi, scilicet antequam liceat ei intra- re in domum suam propriam: uel si sint in expe- ditione (sicut modo in deserto) antequam intret in suum proprium tabernaculum: non tamen ita ut liceat ei interim intrare in tabernacula alio- rum.

Leui. 15. **O**mnis quem tetigerit, qui talis est, idest im- mundus factus ex contactu rei immundæ: tetigerit dico, non lotis ante manibus, idest ante- quam lauerit manus. Per contactum immunditi- æ si quidem uas illud fictile fuerit &c. Quod au- tem interponit: Lauabit uestimenta sua: quomo- do mundandus sit, ostendit: & deinde redit ad id quod proposui: uas fictile &c.

Leui. 16. **A**ccingetur zona linea: cydarim lineam im- pones capiti &c. Omni die quo sacrificab- at summus sacerdos, utebatur aureis uestimen- tis: sed quando intrabat sancta sanctorum retine- bat tantum linea. Iuxta hunc ritum faciet taber- naculo, idest idem faciet de tabernaculo testimo- nii: insum similiter expiando.

Leui. 17. **H**omo quilibet de domo Israel, si occiderit bouem, aut ouem, aut capram, in castris, uel extra castra: & non obtulerit ad ostium taberna- culi oblationē domino, sanguis reus erit. Hoc intelligendum est de illo tantum tempore, quo morabantur in deserto, & tabernaculum domi- ni iuxta se habebant. Nam in terra promissionis iis, qui longe erant a loco sacrificandi, concedeba- tur ad esum pecora mactare, uesciq; carnibus, etsi non immolarent.

Leui. 18. **Q**uæ domi, uel foris genita est, idest ex legiti- ma copulatione, uel ex concubinato.

Leui. 19. **P**oma, quæ germinant, immunda erunt uobis. hoc non est in Hebræo. Quarto anno sancti- ficabitur, idest dabitur domino, & tamen poterit redimi alio precio.

DE semine tuo, idest de filiis tuis: non dabis, idest non immolabis idolo Moloch, more gentium.

Imundum super mortuo, idest immunditiā morticiani.

Altero die sabbati, & sanctificabit illum: id- est decima sexta luna. In quo die consecra- batur, & prius eluabatur coram domino, & pos- tea tortebatur igni, & terebatur in farinam, & fie- bat inde sacrificium. Et ab isto die computaban- tur septem septimanæ: & dies primus post eas e- rat pentecoste, qui dies semper est sextus tertii mē- sis: sicut, & in donatione legis contigit. Sciendum autem q; & hic manipulus, & omnia sacrificia fe- storum, sicut, & cotidianum holocaustum, com- muniter ab omni Israel accipiebatur: & diues nō plus quàm pauper ponebat in collecta, quæ ad ar- bitrium summi sacerdotis seruabatur. Mense se- ptimo, prima die mensis. hoc die descendit Moy- ses de monte transactis tribus quadragenis, qui- bus, & ieiunauit. Finita enim prima descendit Moyses: quia populus peccauerat in uitulo con- flatili: & facta uindicta, & fractis tabulis, altero die ascendit in montem: & ieiunauit item alia quadragena, ut impetraret ueniam. Qua finita, di- xit ei dominus, ut descenderet, & excideret alias tabulas super quas, & ipse dominus iterū se scri- pturum decem præcepta promittit in Deutero- nomio. Quod cum fecisset Moyses: & item altero die post descensum ascenderet, ieiunauit ter- tio: & in ultimo die tertriæ quadragenæ cum de- beret descendere Moyses, indixit ei dominus fes- tum expiationis in signum, & memoriam remis- sionis peccatorum quam dominus fecit tunc po- pulo precibus Moysi. A quintodecimo die post omnem collectionem fructuum oportebat fieri hoc festum, propterea q; de omnibus fructibus oportebat domino offerri. Ideo autem quinrode- cimo die mensis fit: quia quintodecimo die men- sis, licet non huius, sed primi: in tabernaculis nu- bium habitare cœperant filii Israel. Nubes septē circuibant ex omni parte tabernaculum, & etiā totum populum. Baculum, idest Robur potius.

Animal immundum, quod immolari domi- no non potest &c. Hic de animali agit, qd immolari posset domino si careret macula. Quod si dare uoluerit &c. Omne quod domino conse- cratur, siue homo, siue animal. Ista consecratio in Hebræo dicitur anathematizatio: quia ista a cō- muni hominum usu remouebantur. Quicquid hoc modo sacrabatur domino, nulla redemptio- ne poterat reuerti ad hominem, etiam si pater cō- secrasset filiam, prius moreretur, quam redimere- tur: & hoc est morte morietur. Solummodo ma- sculos in primo genitis Ægypti interfecit domi- nus, & ideo solos masculos, tam in hominibus, quam aliis in animalibus præcepit redimi, etsi prius nasceretur fœmina, quicunq; filii post eam nascerentur: non oportebat redimi.

M., Leui. 20.
N., Leui. 22.
O., Leui. 23.

M. HVGONIS DE SAN- Eto Victore Canonici Regularis Late- ranensis Adnotatiuncula Elucidatorie in Numeros.

Nu. 14

Voniam Amalachites, & Chananeus habitant in uallibus, per quos tutus transitus non est: Ideo cras mouete castra, & reuertimini.

Nu. 18. † patris

Sceptro, idest fami- lia, † fratris tui, idest Moyti: hoc est leuitas sume tecum. Sceptrū pro- cognitione ponitur: quoniam honor, & exalta- tio hominis est. Vel sceptrum pro officio, & mini- sterio diuino, cui seruire regnare est. Sume sce- ptrum fratris tui, qui leuita est, idest eos qui fun- guntur officio illius ut ministrent tibi.

Nu. 21.

Vnde dicitur in libro bellorum domini. hec eadem scriptura intelligenda est. In qua bel- la domini commemorantur, quæ fecit pro popu- lo suo. In qua etiam dicitur hoc q; Israel pugnatu- rus contra regem Seon in torrentibus Arnon di- xit. Sicut fecit nobis dominus in mari rubro sub- mergens Ægyptios: sic faciet in torrentibus Ar- non prosternens amorreos. Dicitur etiam in hoc libro, quod scopuli torrentium inclinati sunt, um- braculum præbituri, ut requiescerent filii Israel in Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt. Mu- ta elementa obsequio accurrunt, & homo morta- lis, quid poterit? Figura est loquendi cum hyper- bole. Vel scopuli torrentium inclinati sunt, idest superbi, & impetiosi humiliati sunt, resistere nō ualentes. Ex eo loco ubi, scilicet castrametati sunt in deserto, apparuit puteus uirtute diuina factus, super quo priusquam appareret, locutus est domi- nus ad Moysen. Congrega populum, & dabo ei a- quam. Tunc, idest facta promissione, exultans in spe cecinit Israel carmen istud. Ascendat puteus inundans largiter usq; ad summum. hoc concine- bant filii Israel iterantes. Puteus quem foderunt principes, & parauerūt duces multitudinis. Quo- modo parauerunt. In datore legis, & in baculis suis. Homines enim terram fodere potuerunt, sed aquam, nisi dante Deo, habere non potuerunt. Tali fossore, & tali datore aqua data est populo in solitudine. De qua solitudine exeuntes uene- rūt Mathana: de Mathana in Nahalihal: de Naha- liheli in Bamoth, de Bamoth, in uallem, quæ uallis est in regione Moab in uertice phasga. i. in illa re- gione, ubi est uertex phasga, & respicit contra de- sertum. Tunc misit Israel nuncios ad Seon usq; † Iesboth, & filios Anon: non ultra: quia forti præsidio tenebantur termini amonitarum. Vrbs Efebon fuit regis Seon Amotrei, qui pugnauit &c. Idcirco, quia Seon uastauit Moabitas, dicitur in prouerbio de hac re facto. uenite in Efebon, & edificetur, & construatur ipsa Efebon, quæ est ci- uitas regis Seon. Ciuitas. n. regis uictoriosi edifi-

canda est, & sublimanda: quia de ipsa Efebo, Ignis egressus est, & flamma similiter egressa est de ip- sa, quæ est oppidum regis Seon: & deuorauit ipsa flamma, Arnon. i. ciuitatem Moabitarum, & ha- bitatores excelsorum Arnon: quia in excelsis locis, & turribus illius: uel in locis ubi idola cole- bantur, habitabant. unde merito dicitur, Vah tibi Moab. Quare? Quia peristi, o popule chamos, idest colens idolum † chamos. Dedit iuste deserēs, uel chamos defendere non ualens, filios eius po- puli in fugam, & filias in captiuitatem regi Amor- reorum Seon. Iugum, idest potestas ipsorum Moa- bitarum deperit ab Efebon usq; dibon: & ipsi Moabitæ fugientes † lassu peruenierunt in † Iophe & usq; † madaba.

Perdatur reliquias ciuitatis. f. Seyr. Vidit quoque Cæneum, & assumpta parabola ait: Robustū quidem est habitaculum tuum, sed si in petra po- fueris nidum tuum, & fueris electus de stirpe Cæ- ni, quamdiu poteris permanere? Cæni in hoc lo- co non filius Adam, qui fratrem suum Abel inter- fecit, significatur: Sed Cæni, unde cæneus dicitur populus: in prima syllaba post c, ae sequente: in- ultima syllaba n præcedente, & sequente i. Vel (ut alii) Cam filius Noe. In Hebræo autem pro toto, quod dictum est si fueris electus de stirpe Cæni, quamdiu poteris permanere? hoc solum sonare uidetur: ac si diceret Cineus destruetur: ut sic di- catur. Sed si in petra posueris nidum tuum, Ci- neus destruetur, idest tu, idest quamuis, ita secutus & munitus esse uidearis, destrueris tamen. Assur enim capiet te.

Et hæc in Numeros. Reliqua enim desideramus.

EIVSDEM ADNOTATIUNCULE in Deuteronomion itidem mançs, & nescio quo pacto, intercepte.

Ahir quoq; dedi Galaad. Per anticipationem ter- ram uocat Galaad, quod nomen postea impositū est a Galaad, qui descendit de Machir. Et tribubus Ruben, & Gad dedi de ter- ra Galaad usq; ad torren- tem Arnon.

Non seres uineā tuā altero semine. Preter ui- tē: quia si hoc feceris, illicitū est: & sanctifi- cabuntur: nō cedent usui tuo: qd tñ ex sola prohi- bitione fit, nō natura. Funiculos in simbriis facies p quattuor angulos pallii tui. Quadrāgulis palliis, utebantur. in quibus philacteria facere iubentur.

Eriges ingētes lapides: & calce lauigabis eos: ut possis in eis scribere omnia uerba legis hu- ius. In eo igitur, q; ingentes lapides erigi iubet, structura ingēs ostenditur: In quo qstio soluitur. Quo uidelicet potuit Iosue in altari, quod erexit, Deuteronomiū legis describere: præsertim cū stru- ctura magna fuerit, & nō oīa, quæ in hoc libro cō- tinētur: sed præcepta tantū oportuerit describi.

M. Huga S. Vict. Toj. D 2 Be-

Y, **B**enedicat sibi in corde suo dicens. Pax erit mihi, & ambulatio in gravitate cordis mei: & assumat ebria sitientem, id est anima, quæ iam usu peccati inebriata est, nec sentit, neque ueretur male agere: assumat, uel trahat ad consortium peccati sitientem, id est aliam animam in seruire tentationis positam per concupiscentiam sitientem, sed potum pravi operis nequaquam adhuc sumere praesumentem. Ne igitur hoc contingat, addit. Et dominus non ignoscat ei, id est peccanti, & alium peccare facienti. Cauendum ne sit inter uos radix germinans felix, talis homo a quo malitia procedit ad alios, & plures corrumpat. Abscondita a domino Deo nostro; quæ manifesta sunt nobis, & filiis nostris usque in sempiternum: ut faciamus uniuersa legis huius. Ad superiora referendum: quoniam dixerat. Quia dereliquerunt pactum domini, quod pepigerat cum patribus eorum: ut seruarent precepta eius, & secreta, quæ reuelauerat eis, quæ abscondita erant a domino Deo nostro. Quia non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et idcirco, quia manifestata sunt nobis, & filiis nostris post nos nascituris usque in æternum; uel ut faciamus ea, usque in æternum: ideo si non seruauerimus; uenient super nos uniuersa mala hæc.

Psal. 147

M. HUGONIS DE S. VI-
ctore Canonici Regularis Lat. Annota-
tiuncule Elucidatorie in librum Iudi-
cum, exponentes primo nomen, & farraginem libri: deinde literam: superaddita annotatione una in lib. Ruth. Qui sit huius Tomi Lib. III.

Iber Iudicum, qui Hebraice Iophim dicitur: post quinque libros Moysi, & librum Iosue, septimus ordinatur. Hic tempora iudicum describit, qui post Iosue usque ad Heli sacerdotem populum Israel iudicauerunt. Hic in superficie literæ apertior reliqua apparet.

B Idas ascendet. Per Iudam in hoc loco non perso nam, sed populū, tribū uidelicet Iuda intelligere debemus: quemadmodum per Simeonē tribū Simeonis: quam tribus Iuda contra Chananeos pugnatura in auxilium uocat. Quem secuti comprehenderunt cæcis summitatibus manuum eius ac pedū. Quidam de Hebraica ueritate magis proprie interpretari putauerunt: cæcis pollicibus, eo quod truncato pollice ad ferenda arma deinceps homo idoneus non sit. Adduxerunt eū in Hierusalē. Cū usque ad tempora Dauid Iebusei Hierusalē tenuisse legatur, quō hic filii Israel Adonibezēch in Hierusalē adduxisse dicuntur, quasi in suam ciuitatem?

Sed quod sequitur: Oppugnantes igitur filii Iuda Hierusalē, ceperunt eam, & percusserunt in ore gladii, quæstionem soluit. Sic enim intelligendum est, quod primum urbem ceperunt, deinde ad urbem captam, & ditioni suæ subiectam captum regem adduxerunt. Dedit ergo ei Caleph irriguum superius, & irriguum inferius. Per superius, & inferius montana, & campestria intelligimus. Filii autem Cinei cognati Moysi ascenderunt de ciuitate palmarum cum filiis Iuda in desertū sortis eius, quod est ad meridiem Arath: & habitauerunt cum eo. Cineus ipse est Ietro, & Raguel pater Sēphoræ uxoris Moysi a quo Cinei dicti sunt, qui hic ad filios Iuda ascendisse, & cum eis habitasse dicuntur. Iebuseum autem habitatorem Hierusalē non deleuerunt filii Benjamin: habitauit que Iebuseus cum filiis Benjamin in Hierusalē usque in præsentem diem. Cum superius filii Iuda Hierusalē oppugnasse, & cepisse cunctamque ciuitatem incendio tradidisse legantur: quo modo in hoc loco filios Benjamin Iebuseum habitatorem Hierusalē non deleuisse, sed potius ipsum Iebuseum cum filiis Benjamin in Hierusalē usque in præsentem diem habitasse memoratur? Intelligitur ergo, quod filii Benjamin, quorum possessio tribui Iuda iuncta erat, & Hierusalē contigebat: postquam filii Iuda ciuitatem ceperant atque uastauerant, in eadem habitare ceperunt: ipsumque Iebuseum habitatorem loci a filiis Iuda subactum secum habitare passi sunt: atque in hunc modum Hierusalē usque ad tempora Dauid Iebuseorum pariter, & filiorum Israel habitatio fuit: donec tandem ab ipso Dauid Iebuseo plene eiecto Hierusalē ad sortem filiorum Iuda uocata est: & ciuitas Dauid appellata est.

Ascenditque angelus domini de Galgala ad locum flentium. Per anticipationem nunc locus flentium appellatur. Nam postea nomen inditum est. Dimisit ergo Iosue populum. Quomodo cum iam Iosue mortuum esse dixerit, & post eius mortem Iudam ad prælium coram filiis Israel ascendisse, & cetera, quæ usque huc dicta sunt: nunc subsequenter Iosue populum dimisisse commemorat? Sed narratio ad superiora reuertitur ac si diceret: in eo quod post mortem Iosue filii Israel gentes illas quas dominus deleri præceperat, seruauerunt, pater, postquam Iosue eos dimisit, qualiter sibi relictis præcepta Dei seruare contempserunt. Nam postquam Iosue dimisit populum, & mortuus est; atque alii seniores, qui legem Dei nouerant, decesserunt, subsequens generatio, cultu Dei derelicto, idolis seruire, & iram Dei aduersum se prauis operibus prouocare cepit. Sic ad superiora referendum, quod ait: dimisit ergo Iosue populum.

Qui suscitauit eis saluatorem Aioth filiū Gerara filii Iemini. Ieminus ipse est Benjamin. Nam Benjamin filius dexteræ interpretatur. Sublato igitur ben, quod filius interpretatur, quod relinquitur iamin ieminum facit, id est dextrarū, uel dextralem, uel dextrū, siue alio quolibet modo formetur a dextra nūcupatus: unde ieminus non per

C., Iud. 2.

D., Iud. 3.

per g scribendum est, sicut geminus, quod significat duplum: sed per i & e, ut sit Ieminus a Iemin uel Iamin dictus uelut a dextra dexter. Hinc filii Iemini dicuntur filii Benjamin.

E Ipse autem habitauit in Aroseth gentium. Hęc regio idcirco gentium dicitur, quod non ab uno populo solum, sed a multis gentibus habitabatur. Quæ misit, & uocauit Barach filium Abinoe. hic Barach idē ipse esse putatur, qui & Laphidoth, hanc autem existimationem exinde natam credimus, quod utrunque nomen unam interpretationē habere inuenitur. Barach enim, uel Laphidoth, titio, & fulgur interpretatur. Barach igitur ipse est Laphidoth, maritus eius, quem utpote uirū mulier ad prælium itura uocat. Aber autē cineus recesserat quōdam a ceteris cineis fratribus suis, filiis Obab cognati Moysi. Legimus in Exodo quomodo Ietro socer Moysi in deserto ad eum uenit, adducens illi Sēphoram uxorem suam, & filios suos: deinde cum rediret ipse Ietro in terram suā, Moyses filium eius Obab cognatum suum fratrem, scilicet uxoris suæ secum detinuit, ut pariter cum filiis Israel ad terrā promissionis proficisceretur. De cuius uidelicet Obab progenie iste Aber descēdēs a ceteris fratribus suis filius Obab inter filios Israel habitantibus, sicut superius in hoc iudicū libro legimus, quod filii cinei ascenderunt de ciuitate palmarum cum filiis Iuda in desertum sortis, & habitauerunt cum eis: discedens ad aliū locum illius tamen regionis, id est ad uallem Sennā habitauit in ea cuius uxor Sifaram interfecit.

Cecineruntque Delbora, & Barach filii Abinoem in die illo: dicentes. Qui sponte obtulisti de Israel animas uestras ad periculum, benedicite dominum. Hoc canticum post uictoriam in laudem Dei cecinerunt Delbora, & Barach. Domine cum exires de Seyr, & transires per regiones Edom, terra mota est: cælique ac nubes distilla uerunt aquis. Montes fluxerunt a facie domini: & Sinai a facie domini Dei Israel. Præterita Dei mirabilia in augmentum presentium ad memoriam reuocat. Significat autem, quod olim cum populum suum de Ægypto educturus Deus præcederet ducatum præbens per desertum, quod coniunctum est terræ Edom atque Seyr: præsentia creatoris etiam muta elementa senserunt, & quasi uicina maiestate territa atque turbata motu ipso præsentis numini deitatis reuerentiam præbuerunt.

Terra mota est. Ecce signum presentis deitatis. Qui fundauit solus mouere potuit. In Exodo legimus, quomodo mons Syna descendente in ipsum domino totus fumauit: eratque mons omnis terribilis, & ascendit ex eo quasi fumus de fornace, & nubes densissima montem operuit. Illic ergo ex presentia creatoris terra mota fumigauit: illic cæli in nube densissima aquis distillant pauorem, & reuerentiam quasi quodam suo sudore testati motesque ipsa nubium obumbratione recti fluxerunt in fluctuatione nubium uolitantium, & descensu aquarum. Sinai a facie Dei Israel. hac una clausula omnia præcedentia comprehendit. Sina motus est a facie domini. Sina stillauit aquis. Sina a facie

domini defluxit. Quod enim quasi generaliter propter miraculi excellentiam præmiserat: terra mota est, cæli ac nubes stillauerunt aquis, montes fluxerunt: ubi hoc totum adimpletum sit specialiter subiungens determinat dicens: Sinai a facie domini. Quod autem ait: Montes fluxerunt, per hyperbolen dictum intelligi potest, quasi nimio terrore liquefacti. Sed & quod ait, terra mota est, ad perturbationem hominum habitantium in terra conuenienter referri potest: qui auditis tantis mirabilibus moti sunt atque turbati. Sequitur. In diebus Sangar filii Anaah, in diebus Iahel quieuerunt semite: & qui ingrediebantur per eas ambulauerunt per calles deuos. Post antiqua mirabilia ad noua miracula narranda accedit. Significat autem, quod filii Israel ante tempora sua intantum circumquaque hostium terrorem arcebantur, ut semite quiescerent nemine ambulante per eas: & si qui forte per eas incedere cogebantur, non publica uia, sed per calles deuos latenter eundo assultus hostium declinarent. Et hoc etiam in diebus Sangar factum est: qui licet tantæ fortitudinis esset, ut sexcentos uno uomere sterneret: tamen eousque non potuit ut tantam ac talem pacem in terra poneret, qualem modo Deus per hanc uictoriam populo suo dedit. Hoc est quod sequitur. Cessauerunt fortes Israel, & quieuerunt, scilicet non ualentes resistere inimicis. Donec surgeret Delbora: surgeret dico mater in Israel. Ideo noua bella elegit dominus per infirma fortia destruens, per feminam superbos hostes prosternens. Et ut maius sit miraculum Dei, hoc non solum duce femina, sed & parua manu pugnantem factum est. Nam sequitur: Clypeus, & hasta si apparuerunt in quadraginta milibus Israel. Non erat in tot milibus, qui clypeum Israel aut hastam leuauerit contra inimicos, exceptis paucis, id est decem milibus, qui pro salute populi sui periculo se dederunt: de quibus subdit. Cor meum diligit principes Israel. Ad quos rursum. Qui propria uoluntate obtulisti uos discrimini: benedicite domino. Qui ascenditis super nitentes asinos, & sedetis in iudicio: & ambulatis in uia. Vos qui modo prostratis hostibus auxilio Dei, & in gloria estis, & potestatem habetis, & pacem: Nolite obliuisci operum domini quibus hæc collata sunt nobis, loquimini ubi collisi sunt currus, & hostium est suffocatus exercitus. Per nitentes asinos significat gloriam: per sessionem in iudicio, potestatem: per ambulationem in uia, pacem. Ibi ergo narrentur, iustitię domini: quantum ad suffocationem hostium: & clementia in fortes Israel, quantum ad liberationem suorum. Tunc descendit populus domini ad portas: qui prius timore hostium egredi non audebat, prostratis hostibus non solum egrediebatur, sed etiā dominabatur. Inde letitia, & gratulatio, quæ sequitur. Surge, surge Delbora. Dominus in fortibus dimicauit: ex Effraim, siue in Effraim, deleuit eos in Amalech, & post eum: siue (ut quidam rectius ex Hebræo interpretari putant) & post te in Benjamin in populos tuos o Amalech. Sensus hic est ad augmentum letitię presentis, præterita, & futura Dei mirabilia

H.,

lia instantibus adnumerat Dominus in fortibus dimicans ex Effraim. In fortibus ex Effraim dimicauit dominus: & p illos deleuit eos qui erant in Amalech. Siue in fortibus qui erant in Effraim dimicauit dominus: & per illos deleuit eos qui erant in Amalech: ut sit sensus, deleui eos qui erant in Amalech, sicut supra. Notat quomodo tempore Moyfi, Iosue (qui erat ex Effraim) dimicante per eum & in eo domino, Amalech superauit, & hoc de præterito. De futuro autem subiungit, significans q adhuc dominus per Saulem qui de Benjamin nasciturus est, Amalech delebit: hoc est quod sequitur. Et post eum, idest Effraim, siue post te, o tu Effraim dimicabit dominus in fortibus in Benjamin, idest per fortes qui erunt in Benjamin per Saulem scilicet, qui nascetur de Benjamin: dimicabit dico in populos tuos, idest cõtra populos tuos o Amalech. Sequitur. De Machir principes descenderunt, & de Zabulõ qui exercitum ducerent ad bellandum. Hoc ad præsentem historiam spectat. Laudat enim illos, qui de Machir, siue de Zabulon, siue de Ysachar, pro populo suo discrimen belli subire non dubitauerunt. Ecõtrario arguit eos, qui se subtraxerunt, idest Ruben, & Gad, uel Galaad, & Dan, & Aser: & dignos irrisione p sua dissimulatione notat. Hoc est qd sequitur. Diuiso contra se Ruben magnanimorũ reperta contentio est. In Hebræo sic habetur. Bithagoth ruuen gotholim helchiche leu. idest diuisiones Ruben magna calliditas cordis. Quod sic intelligendum putant. Ex magna calliditate cordis diuisit se Ruben ab aliis: & terminos suos longe posuit a frequẽtia bellorũ in tali diuisione ab utraq; parte: ut undecumq; siue hinc siue illinc bella surgerent, ad eum secure quiescentem, non pondus prælii, sed sibilus tantum leuis fame perueniret. unde subdit. Quare habitas, scilicet, o tu Ruben, inter duos terminos: idest, ut ad neutram partem te teneas: & hoc ideo facis ut audias sibilos: idest leuem famam tantum, securus de longe: sibilos inquam gregum, idest castrorum, & exercituum. audias dico, & nihil facias. unde iterum ad irrisionem eius repetit: diuisiones Ruben magna calliditas cordis. Si uero sic legatur: Diuiso contra se Ruben, magnanimorum reperta contentio est. hoc modo intelligi potest. Cum Ruben esset diuisus contra semetipsum, idest cũ dnbitaret, & in semetipso uariis cogitationibus, & contrariis desideriis fluctuaret, & secum rixaretur utrum ad bellum pergeret necne, atq; in hac dubitatione moram faceret: magnanimi de Zabulon, & Neptalim prompti ad contentione, & certamen inuenti sunt. Vel Ruben diuiso ab aliis, & recedente ne pergeret ad prælium, quod tamen contra ipsum erat, idest contra honorem eius: magnanimorum reperta contentio est. Post ad alios quoque irrisionem conuertit. Galaad, Dan, Aser. Isti uocabant, sed Zabulon, & Neptalim obtulerunt animas suas morti in regione Irome. Locum notat ubi pugnatum est. In Hebræo habetur: Romẽ Zache, quod interpretatur super altitudinem campi. Significatur autem quod in

campo ubi præliatum est, inimicis superiores facti sunt, ubi se dederunt discrimini. Sicutaq; Rome non nomen loci intelligendum est, sed altitudinem significat: in quo errauit translatio. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo aduersus Syfaram pugnaverunt. Non ut mathematici putant per constellationis fatum uictum Syfaram scriptura affirmat: sed figuratiue celestia ipsa ad eius oppressionem quasi intendisse dicit: quia dominus cæli, ut uinceretur sua prouidentia disposuit: Quemadmodum ergo in terra montes, siue ualles, siue quelibet alia terrena arguuntur, uel laudantur, cum ab hominibus in eis manentibus, & eis præsentibus reprehensibile, siue laudabile quid agitur, & ipsa hæc loca fecisse dicuntur, quæ ab hominibus in eis facta sunt: sic, & stellæ de cælo dicuntur fecisse, quod eis præsidens in cælo Deus fecit. Stellæ manentes in ordine suo pugnaverunt. Intentionem, & rationem ostendit in eo quod ait: manentes in ordine suo. Manent enim ubi moram faciunt, & uehementer intendunt. In ordine autem manent, ubi in eo quod agunt, rationem non deserunt. Maledicite terræ † meroth, dixit angelus domini. Vel nuncius Dei ad me ueniens dixit: uel ego ipsa angelus Dei existens dico uobis ex parte eius, ut maledicatis terræ meroth. Nomen est regionis, uel hominis possessoris eius a quo dicta est terra meroth. Maledicite habitatoribus eius. Subdit causam: quia non uenerunt ad auxilium domini, idest in adiutorium fortissimorum eius.

I Oas patrem familiæ † Ezri. Patrem hic dicit, I maiorem, seniore, honorabiliorem inter alios illius familiæ: de qua, & ipse fuit.

D E Phano baal berith. Berith coniuratio interpretatur: hinc Baal berith idolum coniurationis. Occidit fratres suos filios Hierobaal, septuaginta uiros. Si oēs septuaginta occidit, quomodo remansit unus illorum? Sed sic dictum est: occidit septuaginta, & remansit unus quasi diceretur: occidit septuaginta præter unũ, qui remansit. Vinum meum, quod lætificat Deum, cum sacrificatur, & homines, cum bibitur. Quis est iste Abimelech? Quasi d. nullius precii est. Et adhuc aliud: quia seruum suum Zebul abiectionem quendam, & uile constituit principẽ sup nobiles uiros.

L Ocutus est Iepthe omnes sermones suos corã domino in maspha. Sermones dicit uerba, quæ facta fuerãt inter ipsum, & principes Galaad de principatu suo. Hæc locutus est coram domino ad confirmationem pacti quod erat inter eos. Nisi forte melior es Balach filio Sophor: qui .i. hoc repetis, quod magis iuris illius esse uidebatur: quoniam hæc terra eius fuit, quam illi abstulimus, concedente Deo nostro: quam sublata tamen ille nunquam repetisse cognoscitur: nisi forte tu docere, & monstrare potes, quod ipse unquam iurgatus sit pro repetenda terra ista cõtra Israel: aut pugnauerit contra eum. Israel omni illo tempore, quando Israel habitauit in hesebon, & uiculis eius &c. quod iam est per trecentos annos. Si tradideris in manus meas filios Amon, qui-

quicumq; primus fuerit egressus, holocaustum offeram domino. Ritus gentilium secutus humanum sanguinem uouit: sicut postea legimus regẽ Moab filium suum immolasse super muros. Hoc ergo contra legem: nisi forte occulto instinctu diuino excusetur, ut recte ab apostolo inter sanctos numeratus sit.

Heb. 11. Percusseruntq; uiri Galaad Effraim. quia dixerat fugitiuus est Galaad de Effraim, & habitat in medio Effraim, & Manasse. In Hebræo sic habetur Atem Galaad. Quod interpretatur uos Galaad, quod est cum indignatione pronunciatum. Quasi diceretur. Vos qui estis? aut quales inter nos habitetis? Atẽ Galaad inter Effraim, & Manasse.

Iud. 12. Cœpitq; spiritus domini esse cum eo in castris Dan. Vel sic intelligendum est, quod dicitur in castris Dan: ac si diceretur in exercitu siue in multitudine, siue in agminibus Dan. Vel per castra Dan nomen loci signatur, ubi mansit Samson primum. Et forte per anticipationem dictum: quia postea locum ubi sexcenti uiri de tribu Dan in cariathiarim Iudæ manserunt, legimus ex eo castrorum Dan nomen accepisse. Nisi forte idcirco hic locum illum conuenienter intelligere non possumus: quod ille in cariathiarim Iudæ, iste inter Iaraa, & esthaol nominatur.

Iud. 13. Non potuerunt per tres dies soluere propositionem. Cumq; adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson: Blandire uiro tuo. Quæ fundebat lachrymas apud Samson: & septem diebus conuiuui flebat apud eum. Hęc series, est narrationis. Sed aliquid inconuenientis hinc surgeret. Si enim usque ad diem septimum terminus soluendæ propositionis positus fuerat, & illi suscepta ppositione p tres dies in soluenda laborates, nihil pficientes tãdẽ, sicut legitur cũ dies septimus adesset, ad uxore Samson locuti sũt. Illa uero tam precibus, quam cõminatione illorum flexa, tunc demum ab ipso Sansone, ut sibi propositio solueretur, lachrymis extorsit: quomodo stare potest, quod per septem dies conuiuui fleuit apud eum? Quomodo enim per septem dies conuiuui solutionem propositionis postulans fleuit: quæ septima die primum rogare cœpit? Si autem post tres dies quibus frustra in soluendo problemate laborauerant, quarta die locuti sunt ad uxorem Samson. Sed nec tunc stare potest, ut septem diebus fleuisse legatur pro solutione propositionis. Itaq; si, ut scriptum est, suscepta propositione per tres dies laborantes soluere illam conati sunt: quarta autem die ad eam locuti sunt: quomodo uerum est, quod dictum est: cum adesset dies septimus locuti sunt ad uxorem Samson, ut solutionem eius inuestigaret: & illa quatuor diebus qui superauerũt, importuna uiro suo existens, tandem die septima solutionem extorsit, quibusq; suis nunciauit. Verum est itaque quod dicitur, quod per tres dies non potuerunt soluere propositionem: Quod aut sequitur, Cum que adesset dies septimus: per se legendum est, ac distinguendum, ut sequenti clausulæ non copuletur sic: per tres dies non potuerunt soluere pro-

positionem. Cumque adesset dies septimus: hic suspende, ut subaudiatur, tunc soluerunt eam. Et quomodo solutionem eius inuenerunt, subiungit: quia locuti sunt ad uxorem Samson; locuti sunt scilicet post diem tertium cum defecissent. Et illa precibus eorum susceptis fleuit apud uirũ suum: septem diebus conuiuui, non tamen totis septẽ diebus: sed quatuor diebus qui superauerũt de septem post tres. Fleuit igitur septem diebus. i. in illis septẽ diebus fleuit. Fleuit septem diebus, idest usq; ad consumationem septẽ dierũ fleuit.

S Amson gener Thãnatei. Thãnata locus est, unde Thãnateus dicitur, nomẽ patrium, nõ proprium. Licet hæc feceritis, licet hæc uindictam p mea iniuria ulciscenda in focerum meum exercueritis; tamen nondum me ita placastis, ut adhuc a uobis ultionem non expetam. Percussitque eos ingenti plaga, ita ut stupẽtes suram femori imponerẽt. Typum stupentium exponere uoluit scriptura, per suram femori impositam. Solent enim stupentes & fatigati nonnunquam tibiam reflexam femori alteri imponere: sutaque ipsius tibi, utpote parte inferiori, femori affixa sic sedere, quasi consilium non habentes & nescientes q se mouere possint. In hebræo sic habetur. Sogal ghereth. i. tibiam super femur: ut sic dicatur, percussit eos ingenti plaga tibiam super femur. Quod tamen ad eandem sẽsum referri potest. Alius sensus est. Percussit eos ingenti plaga sic scilicet quod percussit tibiam super femur: hoc est percusso femore insuper & tibiam percussit. Quia uero stantes uel ambulantes tibijs innituntur, sedentes uero femori, possumus non inconuenienter per tibiam pedes, per femur equites intelligere. Quid est ergo super femur tibiam percutere, nisi percussis maioribus etiam minores delere? In loco qui postea uocatus est lechi. id est maxilla ubi eorum fusus est exercitus, idest diffusus, uel effusus, siue expansus ingenti multitudine terram occupans. Sicut solent ad odorem ignis lina consumi. Lina absque g. unde uestis linea: non ligna per g. unde domus lignea. Odorem autem primam calefactionẽ intellige ignis, quia leuis materia facili incendio concrematur. In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum deleui eos, & percussi mille uiros. In hebræo sic habetur. In maxilla asini homor hemor, in maxilla asini percussi mille uiros. Interpretatur autem homor hemor, cumulum de cumulis, quasi diceret, idest aceruum de cadaueribus mortuorum quos strauit in maxilla asini. Quod autẽ dicit cumulum de cumulis, sic intelligendum est, quia eos in diuersis locis prostrauerat, & multos cumulos fecerat: de omnibus autem quasi unus factus est aceruus, & cumulus ingens. Idcirco appellatum est nomen loci illius: fons inuocantis de maxilla. Ne forte contrarium esse uideatur, qd superius locus hic lechi. i. maxilla, uocandus dicitur: hic autem non maxilla simpliciter, sed fons inuocantis de maxilla appellatus perhibetur. Sicut enim in Genesi Abraham locum appellasse legitur, dominus uidet: & statim subiunxit scriptura: usq; hodie dicitur: in mote dominus uidebit. Gen. 22.

† Morome

Solutio.

Rud. 15

† ardore

Gen. 22

Ita

Ita & hic nomen loci, lechi, i. maxilla dicitur: & tamen eius loci postea nomen non maxilla, sed fons inuocantis de maxilla esse perhibetur. Appellatum est nomen loci illius maxilla. Appellatum est & fons inuocantis de maxilla: ut pro diuersis euentibus, aliud nomen loci sit id est campi, pro interfectione hominum: aliud fontis pro emanatione aquarum. Fons igitur, fons dicitur de maxilla, scilicet productus: & ipse idem fons inuocantis appellatur uidelicet Sāsonis, qui Deum inuocans illum de maxilla produxit. Hebræus autem quod dicitur inuocantis, non ad precem, sed ad appellationem nominis referendum dicit: ut sit sensus. Nomen loci est inuocantis, id est nominatis uel appellantis, fons de maxilla. hoc est qui locum suo nomine appellare uoluerit, fontem de maxilla appellandum dicit, id est lechi. Sic ergo nomen loci est inuocantis uel appellantis fontem de maxilla. Nomen itaque loci & inuocantis est, & loci est. Inuocantis, quia ipse dicit: loci autem, quia de ipso dicit. Dicit autem, quia locum illum uel fontem illum nominare uult: quod locus ille uel fons ille de maxilla nominandus est & maxilla nominandus. Nam de proiecta maxilla inuocans locum uel fontem lechi uocat, id est maxillam.

Lateatibus apud se insidijs. Non mirum uideatur, quod Philistei Samsonem occidere que rentes nec dormientem nec ligatum aggredi ausi sunt: donec uerum fortitudinis eius experimentum cepissent. Tantus enim terror in ipsis erat, ut nec appropinquare illi auderent: ne forte si in dormientem aut ligatum subito irruerent, priusquam eum extingueret possent, excitatus, & uinculis ruptis uniuersos trucidaret: quemadmodum cum quis dormientem etiam leonem expauescit, neque appropinquare audeat ut tangat: ne subito uigilans irruat in authorem uulneris, tanto crudelius sauiens, quanto iratus magis.

Impleuitque unius filiorum suorum manum, & factus est ei sacerdos. Quod ait, impleuit manum filiorum suorum: uel ad munera referendum est, quibus conduxit illi: sicut de hebræo expressus dicendum uidetur. Inuestiuit manum unius filiorum suorum, donans ut sacerdotio fungeretur. Fuit quoque in illo tempore alter adulescens de Bethleem Iuda ex cognatione eius: scilicet Iuda: eratque ipse leuites tam officio quam genere: ex patre de una tribu: ex matre de altera. habitauitque ibi: id est in Bethleem. Habuit apud se puerum. Puerum uocat uel pro etate, quia adulescens erat, uel pro ministerio quia famulus.

Ventesque illius diuersorio. Diuersorium dicit secretum colloquium uel cubiculum, in quo seorsum manebat.

Erant filij Iemini: filij Beniamin. Nunc uadimus ad domum Dei. Dominum Dei uocat tabernaculum in sylo, sine phanum quod Michæ edificauerat, sculptili quod fecerat.

Volentes me occidere & uxorem meam incredibili libidinis futuro uexantes. Pudice de se tacet, quod facere uoluerunt, aliud commemorans pro illo.

Annotatiuncula una in librum Ruth.

Soluebat homo calciamentum. Ille homo, qui suo iure cedebat proximo, soluebat calciamentum suum, & dabat proximo suo cui cedebat. Hic Booz ergo qui propinquus erat, dixit alteri qui ei cedebat: Tolle calciamentum &c.

M. HVGONIS DE SANCTO Victore Canonici Regularis Lateranensis Annotationes Elucidatorie in libros Regum: qui sit huius Tomi Liber. iij. Et primo de numero librorum, deinde de explanatione.

Liber Regum apud nos quatuor distinctionibus clauditur, quarum duæ priores apud Hebræos liber Samuelis dicuntur: Duæ sequentes Malachim, Ramathā, sicut in hebræo, uelut quidam Arimathiam: unde Arimathia in euangelio.

Donec sterilis peperit plurimos, id est septem. Post Samuelem. n. tres filios, & tres filias: itaque septem. Addunt de uno filiorum septimum natū, qui est & eius, ut sint septem. Videbis amulum tuū in templo in uniuersis prosperis Israel. Videbis in filijs tuis: ipsi enim uidebunt post te.

Heli iacebat in lectulo suo, & oculi eius caligauerant nec poterat uidere, hic distingue, Postea sequitur, & lucerna Dei extingueretur. Samuel autem dormiebat in templo domini, ubi erat arca Dei, & uocauit dominus Samuel: & hoc antequam lucerna Dei extingueretur: qui Samuel dormiebat in templo domini. Quod autem dictum est antequam lucerna extingueretur, uocatum a domino Samuel: uel sic accipiendum est: quasi diceretur nocte uocauit, uel ideo quia ipse Samuel qui nondum cum Deo loqui consueuerat, lucerna lucente nullum alium in templo præter Heli esse uideret. Cumque ipsum Heli nequaquam locutum didicisset, Dei uocem hanc esse non dubitaret.

Aburbe murata usque ad uillā, quæ erat absque muro. Quod dicit quinque ciuitates quinq; mures dedisse, & quemque anos aureos, & postea subiungit, ab urbe murata usque ad uillam quæ erat absque muro, ita intelligendum est quod quinque prouinciæ quinq; mures dederunt, & quinque anos singulæ singulos: quos licet pro dignitate specialiter ciuitates quasi capita prouinciarum dedisse dicuntur, tamen pecunia non solum ab ijs qui in ciuitatibus erant, sed etiam a uillis

lis que erant absque muro: hoc est tam a minimis quam a maximis collecta est, ut sicut periculum erat omnium, ita oblatio esset uniuersorum. Sic igitur omnes dederunt per uniuersam regionem a fine usque finem. hoc est quod sequitur. Et usque ad Abel magnum: lapidem dicit de quo superius dixerat. Erat autem ibi lapis magnus, & ceciderunt ligna plaustris: uaccasque imposuerunt super ea. Hic ergo lapis quasi terminus erat terræ philistiim, & Israel usque ad quem Philistei arcam domini profecuti sunt: ubi, & Bethsamitæ arca suscepta holocausta obtulerunt. Usque ad hunc igitur lapidem omnes tam uillæ, quæ erant absque muro, quam ciuitates muratæ terræ Philistiim ad debitum munus domino persoluendum pecuniā & impensam tribuerunt. hoc est quod dicitur: Usque ad Abel magnum, usque ad lapidem magnū. Nam, & ipsum nomē lapidem sonat. Abel enim hebraicæ lapis dicitur, ut proprium nomen ex communi uocabulo deriuatum intelligatur. Super quem lapidem posuerunt arcam domini: sicut superius dictum est. Quæ arca erat usque in illa die, quo scilicet percussit dominus Bethsamitas, in agro Iosue. In quo etiam culpa eorum notari potest quod non eam in domum introduxerunt, sed foris dimiserunt: ubi ab omnibus irreuerenter aspiceretur. Nam uiri Cariathiarim non sic fecerunt postea, propter quod nec percussi sunt illi. Et percussit de populo septuaginta uiros, & quinquaginta milia plæbis. Quidam per septuaginta uiros maiores, & principes populi intelligendos putant. Ut quod sequitur: Quinquaginta milia plæbis, sic accipiendum sit, quasi in morte horum tantum damnus sit factus, quantum foret si quinquaginta milia de plebe prostrata fuissent. Sed in hebræo plæbis non habetur. Sic igitur accipiendum supradictum putant: percussit de populo septuaginta uiros, & quinquaginta milia. Ac si dixisset. Quinquaginta milia, & septuaginta percussit de populo: neque hos solum de Bethsamitis, ne forte non de populo: sed ipsū populum prostrauisse uideatur: sed de tota prouincia, & regione circuniacente ciuitati Bethsamis. Subdit causam, quare sint percussi, dicens. Eo quod uidiissent arcam domini: scilicet non reuerenter, neque cum timore, ut tantam rem cedebat: sed audacter irruentes respexissent arcam domini. Dignum quippe fuerat, ut quia Philisteos, qui digni non erant arcam Dei retinere, præsumentes pro sua temeritate percussos audierant: ipsi quoque infirmitatis suæ memores cum magna reuerentia, & timore ad illam respiciendam accederent. Quia igitur pro sua præsumptione percussifunt: inuuit eosdem percussos nominans. Hinc est quod Oza in sequentibus cum ad eandem arcam sustentandam manum extenderet, percussus periiit, quia inclinato uehiculo, & ruinam minitanti auxilium laturus maiestatem præsentis non cogitauit.

Et factum est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies: erat quippe iam annus uigesimus. Ab eo scilicet tempore,

quando ingressa est in Cariathiarim usque ad hoc tempus, quando ait Samuel ad uniuersam domū Israel, quod sequitur. Vocauit nomen illius, lapis adiutorii. Quod igitur superius Israel iuxta lapidem adiutorii castra posuisse dicitur, per anticipationem dictum est, id est in loco ubi postea hic lapis positus est sic appellatus.

Vt ascenderet in excelsum. Post silo, ante edificationem templi excelsa, id est loca eminentiora, ubi Deo sacrificaretur, non reprehendebantur: que post, loco sacrificandi determinato, illicita facta sunt.

Militiæ Asor, id est militiæ Iabin regis: qui habitabat in Asor, de qua superius in Asor gentium.

Filius unius anni erat Saul cum regnare cepisset: & duobus annis regnauit super Israel. Et elegit sibi Saul tria milia de Israel. Quidam sic exponunt. Ipsi autem Saul, cum regnare cepisset, erat filius unius anni, uel ipse Saul erat filius unius anni, id est innocens, & simplex ut puer unius anni. Et duobus annis regnauit in illa simplicitate: Postea mutatus est in peius. Hebræi dicunt Saul duobus tantum annis regnasse, Samuelem uiginti annis iudicasse Israel. Secundum hanc existimationem sic intelligitur. Saul duobus annis regnauit super Israel, qui cum regnare cepisset, & esset filius unius anni, id est unum annum iam habuisset in regno, fecit quod sequitur. Elegit sibi tria milia de Israel. Nam, & David postea secundum eandem loquendi formam filius triginta annorum dicitur: id est habens triginta annos cum regnare cepisset. Quod idioma in hebræo frequens, & usitatum est: ut filius iniquitatis, filius pacis, filius unius anni, filius triginta annorum. Percussit Ionathas stationem Philistinorum, quæ erat in Gabaa: id est exercitum eorum, qui in illo loco morabantur. Quod cum audissent Philistei, Saul cecinit buccina. Saul cum cognouisset Philisteos audiuisse, quod Ionathas filius eius stationem eorum percussisset, sciens eos in ultionem percussorum aduenturos: cecinit buccina in omni terra: dicens audiant hebræi. Ideo enim buccina cecinit, ut hebræi audirent percussos Philisteos, & animarentur ad prælium. Quod factum est. Nam uniuersus Israel audiuit huiusmodi famam: quod scilicet Saul percussit stationem Philistinorum. Fama regi attribuenta, quod filius fecerat. Et ideo fiducia accepta erexit se Israel aduersus Philistiim. Clamauit ergo populus Israel, currens post Saul, ad prælium in galgala. Hebræi autem transierunt Iordanem. Hebræos hic uocat partem populi, quæ trans Iordanem morabatur: id est tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manassæ. Reliquos Israel: hinc, & Saul buccina cecinit, ut remoti famam uictoriæ audirent: quos, & Hebræos discrete scriptura nominat, alludens uocabulo, quia ad auxilium reliquo Israeli uenientes frequenter Iordanem transire oportebat, quia hebræus transiens interpretatur.

Porro triumphator in Israel non parceret: nec poenitudine flectetur. Hebræus habet sic. Vagham,

„ Vagham, Neza Izraheloe Zachir. Id est, porro
 „ uirtus Israel non mentietur. Hoc uult dicere, q
 „ Deus qui est triumphator in Israel, quia per eum
 „ Israel triumphat, & uincit: siue uirtutis Israel,
 „ id est dans uirtutem & fortitudinem Israel: ipse
 „ non mentietur, ut uerbum suum mutet, sicut tu
 „ modo uerbum eius cassare conatus es, non facies
 „ quod præcepit. Ipse autem non mentietur, sed ad
 „ effectum perducet uerbum suum: siue non par-
 „ cet quasi miseratione aliqua mutatus, ut non im-
 „ pleat quod proposuit: sicut tu prius uideri uo-
 „ luisti parcens hominibus dignis morte, & men-
 „ dacem faciens Deum. Nec pœnitentia fleatur,
 „ ut pœniteat eum proposuisse, & sic fleatur, &
 „ non faciat quod facere cogitauit. Neque enim
 „ homo est ut agat penitentiam. Homo enim qui
 „ malum uelle potest & mutare potest, pœnitentiã
 „ agere potest.

„ I
 1.Reg.13 **N**um coram domino est Christus eius? Id est
 „ nunquid iste qui tibi nunc præsentatus est,
 „ & corã adductus, prouisus est a te, ut sit Christus
 „ tuus? Adduxit itaque Isai septem filios suos co-
 „ ram Samuele: Et ait Samuel ad Isai: Non elegit
 „ dominus ex istis. Quomodo uerum est q Isai se-
 „ ptem filios suos ad Samuelem adduxisse dicitur,
 „ & Samuel ex illis adductis nullum electum esse
 „ testatur, cum Dauid unus de septem adhuc & ad-
 „ ductus non sit, & electus sit? Qua propter sic in-
 „ telligendum est quod sex adduxit, illo solo exce-
 „ pto quem superesse dixit, & uerum est, quod de
 „ reliquis nullum elegit dominus.

„ K
 1.Reg.17 **D**auid caput Philistei attulit in Hierusalem.
 „ Hinc apparet iam eo tempore communem
 „ fuisse habitationem in Hierusalem, & filijs Israel
 „ & Iebuseis: ad quam uelut excellentiorem ciuita-
 „ tem, ob gloriam triumphi caput Philistei Dauid
 „ attulit. De qua stirpe descendit hic adolescens? Re-
 „ sponditq; Abner &c. Quomodo Saul hic Dauid
 „ ignorat, & progeniem eius quærît: cum superius
 „ ad Isai patrem eius misisse legatur: dicens, mitte
 „ ad me Dauid filium tuum, qui est in pascuis. Da-
 „ uid quoque ad eum uenisse, & coram eo steterisse,
 „ dilectusque ab eo fuisse, & armiger eius factus as-
 „ seratur? Sed notandum quod potentes in coti-
 „ diana hominum frequentia positi, non omnes
 „ circa se conuersantes possunt agnoscere: præci-
 „ pue eos quos nec dignitas personæ commendat,
 „ nec diutina conuersatio familiares efficit. Quia
 „ igitur Dauid puer adhuc & contemptibilis, neq;
 „ regia familiaritate dignus breui tempore cū Sau-
 „ le manserat, non mirum est si eundem modo ad-
 „ tam egregium opus procedentem diligentius no-
 „ tatum ignorat. Nam quod prius eum ad Isai pa-
 „ trem eius mittens ex nomine uocat: nequaquam
 „ notitiæ adscribendum est, quia eo nomine illum
 „ uocat quod ex relatione suggerentium didicit.
 „ Non autem ex præcedentis notitia familiarita-
 „ tis agnouit.

„ L
 1.Reg.18 **P**osuitque eum Saul super uiros belli. Hoc non
 „ amore, sed odio fecisse intelligendus est, ut
 „ cupiditate laudis bellis se ingerens interiret. Iam
 „ enim audierat mulieres canentes: Percussit Saul

mille, & Dauid, decem milia. Atque hac laude
 „ Dauid in iram excitatus mortem eius meditari
 „ cœperat. Ideoque subiungitur. Porro cum reuer-
 „ teretur percusso Philisteo Dauid &c. Hoc iã præ-
 „ cesserat, sed narratur præpostere. In duab⁹ rebus
 „ gener meus eris. Primum scilicet de Merob pro-
 „ missa & deinde Michol data.

Ferunt uasa puerorum sancta. Porro uia hæc
 „ polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in
 „ uasis. Secundum ritum legis loquitur, secundum
 „ quem illicitum erat ut in uasis, in quibus ante cõ-
 „ munitatis cibis positus fuisset, sanctificatus postea
 „ panis poneretur. Ideo dicit uasa puerorum, id est
 „ comitum suorum sancta: quod nihil in eis cõmu-
 „ ne continebatur, quominus cibum sanctificatũ
 „ caperent. Porro hæc (inquit) uia polluta est: id est
 „ nos uia polluti sumus aliquid uidendo forte uel
 „ contingendo propter quod iure secundum legis
 „ consuetudinem a contingendis sacris prohiberi
 „ deberemus. Sed & ipsa sanctificabitur in uasis: id
 „ est parceretur nobis de his si qua tetigimus immũ-
 „ da. Parceretur dico pp uasa quæ munda portamus.

Si dominus incitat te aduersum me, odoretur
 „ sacrificiũ; placatur Deus si ex ira eius est. Aliud
 „ consilium non habeo pro parte hac. Si autem fi-
 „ lij hominum hoc faciunt: ipsi maledicti sunt in
 „ conspectu domini, quia iniuste agunt qui eie-
 „ cerunt me &c.

Est apud me multis diebus uel annis. Superius
 „ dictum est quod quatuor tantum mensibus
 „ fuit in regione Philistinorum: nunc autem ac-
 „ his dicit multis diebus uel annis moratur apud
 „ se: quod fortassis idcirco dicit ut rectius argumẽ-
 „ tum fidelitatis ipsius caperent ex temporis proli-
 „ xitate, ideoque annis adiunxit.

*SEQUUNTUR ADNOTA-
 tiuncula Elucidatorie eiusdem Magi-
 stri Hugonis Canonici Regularis Late-
 ranensis in Lib. Regum secundum.*

Lanxit autem Dauid plan-
 „ ctum huiuscemodi super
 „ Saul & super Ionathan
 „ filium eius: & præcepit,
 „ ut docerent filios Iuda ar-
 „ cum, id est artem sagittã-
 „ di: quoniam Saul, & Io-
 „ nathas filius eius sagittis
 „ Philistijm interierant, ut si denuo bellum surge-
 „ ret, cõtra aduersarios se defendere possent. Sicut
 „ scriptum est in libro iustorũ. Quidam librum iu-
 „ storum hunc eundem librum intelligendum pu-
 „ tant, propter Samuelẽ & Dauid: de quibus prin-
 „ cipaliter agit. Alij librum iustorum, legem Moyfi
 „ interpretantur: in qua forma iustitiæ homini-
 „ bus proponitur. Ex qua conijci putant in nonnul-
 „ lis locis artem sagittãdi utilẽ, sicut fortassis illud
 „ in Genesi Iacob dicente q portionem tulerit de
 „ manu amor rei in gladio & arcu, Alij librum iu-
 „ storum

storum non hominum interpretantur, sed iudi-
 „ ciorum, uel præceptorum. Ac si diceretur in li-
 „ bro iuris: ut sit sensus, præcepit ut docerent filios
 „ Iuda arcum: ut hoc ita quasi pro lege teneretur:
 „ & inuolubiliter obseruaretur, secundum q scri-
 „ ptum est in libro iuris: & præcepto legis editum.
 „ Clypeus fortium, pluraliter pronuncianum: qd
 „ tamen singulariter exponens, adiungit: clypeus
 „ Saul. Modus dicendi quando aliquid communi-
 „ ter proponitur: cui singularis executio adiungẽ-
 „ da est. Hic fit in rerum exaggeratione: quando
 „ quid cum ualida intentione narratur. Abiectus
 „ est clypeus fortium, clypeus Saul: quasi non esset
 „ unctus oleo. Quasi hominis uilis: quasi hominis
 „ sanctificationem diuinam non habentis. Deinde
 „ sequitur. A sanguine interfectorum ab adipe for-
 „ tium, sagitta Ionathæ nunquam abiit retrorsum.
 „ Ac si diceret. Non abiit retrorsum sagitta Iona-
 „ thæ in præliis ut emissã unquam cassã resili-
 „ ret a sanguine fortium, ab adipe medullatorum: sed
 „ fortiter penetrauit effundens sanguinem, & per-
 „ stringens adipem fortium, quos interficiebat. Io-
 „ nathas in excelsis tuis, o Israel, interfectus est. Do-
 „ leo super te frater mi Ionatha.

Dictum Dauid ab eis, id est a Iebuseis. Non in-
 „ gredieris huc, nisi abstuleris cecos, & clau-
 „ dos. Cecos, & claudos super muros suos posuerunt,
 „ ut dicerent Dauid aduenienti. Non ingredieris
 „ huc ad contemptum, scilicet illius quasi tales ad-
 „ uolentiam eius repellendam sufficerent. Ideo-
 „ q; dixerunt ei: Non ingredieris huc nisi istos ui-
 „ delicet cecos, & claudos, qui ad resistendum tibi
 „ propositi sunt, abstuleris. Proposuerat enim Da-
 „ uid in die illa præmium, illi scilicet, qui percussis-
 „ set Iebuseum: & tetigisset domatum fistulas. Id
 „ est fistulas canalium, prominentes per summitatẽ
 „ muri a domatibus, id est tectis domorum ad edu-
 „ cendam aquam stillicidiorum. Illi ergo, qui pri-
 „ mus usq; ad canaliam desuper prominentia ascen-
 „ dens urbem ingrederetur, præmium proposue-
 „ rat Dauid: quod tamen præmium hic non deter-
 „ minat, sed in libro Paralipomenon exponit, scili-
 „ cet q decem exercitus faceret. Vnde Ioab prim⁹
 „ ascendens, princeps militiæ factus est. A mello, &
 „ intrinsecus. Mello locus erat in ciuitate a quo in-
 „ cipiens ædificare per circuitum, & intrinsecus æ-
 „ dificauit.

S facie populi tui faceres, scilicet horribilia:
 „ id est propter populum tuum. Ab eo enim
 „ iunxisti causam faciendi. Quem redemisti tibi
 „ ex Ægypto. Hic sistendum est: deinde subiunge.
 „ Gentem, & Deum eius: subauditur ubi inuenie-
 „ mus talem gentem, & talem Deum eius, qualis
 „ populus tuus Israel, & qualis tu Deus eius.

Sanctificata est ab immunditia sua, id est lauit
 „ se post coitum: uel quia steterunt menstrua ei-
 „ us propter conceptum.

In me domine mi rex iniquitas, & in domo pa-
 „ tris mei: rex autem, & thronus eius sit inno-
 „ cens. Quasi diceret. Caue ne forte promissio tua
 „ inanis sit: quod non conuenit tibi, qui rex es, &
 „ dominus, ut iniquitas inueniatur in te, sicut, & de

me, & domo patris mei, id est mei similibus. Quã-
 „ to enim maior es, tanto iniquitas tua deformior.
 „ Recordetur rex domini Dei sui, id est timeat do-
 „ minum Deum suum. Ut non multiplicentur, id
 „ est ut non permittat multiplicari, & multiplici-
 „ ter insurgere: proximos sanguinis, id est cogna-
 „ tos interfecti ad ulciscendum: & tunc non inter-
 „ ficient filium meum. Loquar ancilla tua &c. Ac-
 „ cepta securitate de causa quã suam finxerat: nũc
 „ infert quo regem ad parcendum cogat proprio
 „ iudicio, dicens. Quare cogitasti huiuscemodi rẽ:
 „ id est q filium tuum eiecisti pro nece fratris: qd
 „ quidem contra populum Dei fuit: quia nocere
 „ poterit in posterum hoc exemplum populo Dei,
 „ si imitatus hoc fuerit populus, similiter hoc agẽs.
 „ Nunc igitur ueni, quia bonum est parcere, & mi-
 „ sereri. Ideo ueni, & loquar ad te regem dominũ
 „ meum uerbum hoc, quod feci de filio meo. Qd
 „ sequitur: præsentate populo: in hebræo expressius
 „ inuenitur. chi, chire, id est quoniam terrue-
 „ runt me: quasi diceret, quia terruerunt me illi,
 „ qui filium meum interficere uoluerunt: Ideo ue-
 „ ni pro impetranda uenia. Quod tamen, & in
 „ prioribus uerbis conuenienter intelligi potest, ut
 „ sit sensus: ueni ut loquar uerbum, præsentate, hoc
 „ est instante, & urgente me populo: qui filium
 „ meum ad mortem exposcunt. Et dixit ancilla
 „ tua. Loquar ad regem siquo modo faciat rex uer-
 „ bum ancillæ suæ: id est si forte exaudiat me de-
 „ precantem pro filio meo. Et exaudiuit rex. Di-
 „ cat ergo ancilla tua, ut fiat uerbum domini mei
 „ regis, ut iudicium quod de mea causa fecisti, in
 „ tua conserues: quia tu sicut angelus Dei nec pro-
 „ ita quam aduersus aliquem habeas, nec pro gra-
 „ tia a ueritate moueri debes. Per salutem animæ
 „ tuæ domine mi rex, nec ad dexteram, nec ad sini-
 „ stram est: nusquam scilicet deuiat quicquam ex
 „ omnibus, quẽ locutus es, quin ita sit ut dicis, q
 „ scilicet manus Ioab mecum est. Sapiens est in om-
 „ nibus istis, ut intelligas omnia: hoc est quod expe-
 „ diat fieri in omnibus, quæ agenda super terram.
 „ Captatio est, ut attendat quid agendum sit ut sa-
 „ piens.

Portantes arcam fœderis domini: & deposue-
 „ runt arcam Dei. Quidam idcirco arcam Do-
 „ mini depositam putant, ut Dauid Dominum con-
 „ fuleret. Sed quia tunc ei respondere noluit: id-
 „ circo dixisse Dauid ad Sadoch. Reporta arcã Dei
 „ in urbem. I. Hierusalem. Alii depositam putant,
 „ ut populum trahentem præstolaretur. Vnde est
 „ quod sequitur. Ascendit Abiathar, hoc est seor-
 „ sum stetit in loco eminentiore præstolans, donec
 „ omnis populus congregaretur.

Ingressus est ad Abigail filiam Naas. Naas ip-
 „ se est Isai & Iesse pater Dauid.

A B initio messis donec, stillaret aqua super
 „ eos. Nota quod in illis regionibus, æstate
 „ maximè tempore messis nec tonitrua sonant nec
 „ pluuia fiunt, usque ad circa Kalendas Septem-
 „ bris. Factum est autem rursum prælium Philisti-
 „ norum aduersum Israel: & descendit Dauid. &c.
 „ Quam in hoc loco t arepham, scriptura nomi-
 „ nat.

nat, ipsa creditur fuisse Orpha moabitis, nurus Noemi, socia Ruth: de cuius progenie nati sunt hi quatuor gigantes, qui hic in manu David, & feruor eius cecidisse dicuntur. Repetit autem a superioribus scriptura, bella ista commemorans fortassis alio ordine quam gesta sunt. In primo Abisai filius Saruie interfecit Iesbidenob. In secundo Sobochai interfecit Sephi. In tertio David hic dicitur, Adeodatus, quoniam ad liberatione Israel a Deo donatus est, & filius saltus, quia de pascuis & saltu sumptus est, & polymitarius, quia multiplici decore cultum Dei ornauit, in psalmis & canticis: & bethleemites, propter patriam. Ipse. f. David interfecit Goliath gertheum. Quod bellum primum fuisse uidetur: quamuis hic commemoretur tertiu. In quarto Ionathas interfecit uirum fenos digitos singulis manibus pedibusque habentem qui similiter fuit de stirpe sarepha.

† Zaph. † Arasa. 2. Re. 23. Hæc sunt uerba nouissima quæ dixit David. Hæc uidelicet quæ supradicta sūt: uel hæc quæ sequuntur: dixit David filius Isai. More scripturæ de se loquitur quasi de alio. Dixit uir cui constitutum est de Christo Dei Iacob. i. cui gratia uel officium concessum est de Christo Dei Iacob: ut uidelicet sit Christus Dei Iacob. In hebræo sic est: dixit uir leuatus super Christo Dei Iacob. i. uir qui est Christus Dei Iacob: quæ ipse Deus Iacob supleuauit. i. exaltauit, ut eēt superior oībus. Egre g. psaltes siue psalmista i Israel. Quid dixit? Hoc. f. Spiritus domini locutus est per me: & sermo eius per linguam meam: Deus Israel dixit mihi & fortis Israel loquutus est mihi. Quid dixit mihi? hoc uidelicet quod ille qui iustus est, debet esse dominator hominum. Ita tamen quod dominator sit in timore Dei: ut sic per iustitiam homines inferiores regat, quatenus semper per timorem Deo se subdat superiori. Vel hoc dixit mihi, quod dominator hominū iustus & dominator in timore Dei rutilat & germinat. Hoc dixit mihi ut sciam qualiter præesse debeam, & qualiter subesse: & per hoc factus sum splēdidus. Sicut lux auroræ quæ rutilat clare abiq; nubilo mane oriente sole; & factus sum germinans: sicut pluuījs, i. irrigatione pluuiarum germinat hæra de terra. Quod tamē factū non est meritis meis: quia apud Deum cuius est totus mundus, non est tota domus mea, id est familia & progenies mea, ut pactum æternum iniret mecum: ita firmum in omnibus atq; munū nisi gratia sua hoc fecisset. Ex qua gratia est cuncta salus mea & omnis uoluntas mea. i. quicquid uolo & desidero per eā datur & impletur, & nō est quicquam circa me uel ad me pertinēs, quod non germinat & proficiat. Præuicatores autem, qualis Saul fuit, quasi spinæ euellēt uni uerū, quoniam indigni sunt, ut permaneant in agro Dei, quia spinæ non tolluntur manibus, quia intractabiles sunt, & per rebellionem pungunt tangentes. Et si quis eas tangere uoluerit increpando, i. & castigando, armabitur ferro & ligno lanceato. Hasta lignum est, lancea ferrū. Quasi diceret, Qui in eos sauire uoluerit, utetur non solis uerbis quibus erudiantur, sed uindicta extirpē-

tur, ut extirpati comburantur igne scilicet inextinguibili usque ad nihilum consumendi. Nota autem quod ligno percussio fit, ferro sectio: lignum ergo lanceatum est uindicta nō solum crucians, sed exterminans. Hæc sunt nomina fortium David. Hic enumerat eos qui in exercitu David fortitudine excellentes erant: quibus & ipsum David annumerat: quia perfecta gloria regis non esset fortes habere milites, nisi & ipse fortis esset. Propter quod ipsum cæteris omnibus præfert, quasi fortibus fortioem: quatenus etiam ipso commendatio ad gloriam illi cedat. Numerat autem primum tres seorsum per se, quasi excellentiores omnibus, in quibus David primum ponit ac principem. Secundum Eleazarum. Tertium Semmaa. Hi primi tres. Deinde ponit alios tres & uirtutem eorum exponit quod per media hostium castra irrumpentes aquam de cisterna, quæ erat in Bethleem, attulerunt: quos tamen licet inter alios triginta insignes effulserint, primis tribus nequam equandos esse testatur. Deinde annumerat reliquos & in summa triginta sex, & cum Vriatriginta septem, qui sunt hi.

Incipiunt nomina fortium de Israel.

David primus fortium primorum.	Banai	12
Elazar.	Heldai	13.
Semmaa. 3. hi primi.	Albis don †	14.
Abisai primus fortium secundorum.	Azinueth	15.
Banaias	Eliaba	16.
Ashel 3. hi secundi	Ionathas	17.
Eleanan primus tertiorum.	Ara	18.
Semmaa	Semma	19.
Elicha	Haian	20.
Heles	Heleseleth	21.
Hira	Helian	22.
Abieser	Efrai	23.
Mobonnai	Farai	24.
Selmon	Igaal	25.
Macharai	Bonni	26.
Heleph	Selech	27.
Hithai	Naharai	28.
	Hira	29.
	Gareb	30.
	Vriat	31.

† Ioab non numeratur uel propterea, quia princeps aliorum & notus: uel propter mortem Abner & Amasa. C. David in cathedra sedens. Ecce magisterium. Merito quia sapientissimus. Ipse est quasi tenerimus ligni uermiculus. Vermiculus ligni in se tener & mollis, durum lignum perforat. Quando tangitur, nihil molius illo: quando tangit, nihil durius. In eo igitur quod tenerimus appellatur, notatur humilitas & mansuetudo: in eo quod uermiculus ligni dicitur, fortitudo signatur. David quando lædebat, nihil mansuetius: quando lædere uolebat, nihil ferocius. Tres principales uirtutes. Sapientia, humilitas, fortitudo. Has omnes nullus aliorum habere potuit, nisi ille solus, in quo directus est spiritus Dei. Has sequuntur tres quasi imagines aliarum. Disciplina, sapientia.

tiæ. Mansuetudo, humilitatis. Constantia, fortitudinis. Has autem secundas tres nouissima sequentes peruerse imitantur. Disciplinam hypocritis. Mansuetudinem, pigritia. Constantiam, pertinacia. David sedens in cathedra, qui octingentos interfecit impetu uno. Vbi hoc factum sit, non legimus, nisi quantum hic commemoratur. In hebræo sic est. Octingentos una uice. Quod sic intelligi potest, quasi diceret David ligni uermiculo comparatur propter fortitudinem: qua omnia penetrat, & nihil ei resistere potest: intantum ut super octingentos una uice irruere possit, & uincere. Post hunc Eleazar: secundus scilicet in fortitudine post David. Inter tres fortes, qui erant cum David quando Philistiini exprobaerunt Israel scilicet timiditatem, & quod eis resistere non poterant: & congregati sunt ipsi Philistei illuc (ubi erat David) in præliū. Hoc iudæi dicunt ibidem factum ubi Goliath agminibus Israel exprobrauit. Aliud non legimus nisi quantum hic dicitur. Et post hunc Semmaa filius Aggæ de arari. Et congregati sunt Philistiini in statione. Hoc coherere non uidetur. Sed sic legendum est: post hunc Semmaa. Et ipse similiter Philisteos percussit, & ubi subiungit: quia congregati sunt Philistiini in statione: id est in loco ubi castris positis stabant, & morabantur. Cumque fugisset populus Israel a facie Philistiini, stetit ille in medio agri: id est in campo, unde populus fugerat: & tutatus est, id est defendit eum: scilicet campum ut eum obtineret fugatis, uel prostratis hostibus. Necnon, & ante: in alio scilicet prælio, quod ante hoc factum fuerat. Descenderant tres fortes, qui erant principes inter triginta, id est alii triginta excellentiores. Et uenerant tempore mellis ad David in speluncam Odollam. Horum omnium, quæ dicuntur aliam notitiam habere non possumus, nisi quantum coniiicimus ex his, quæ in hoc loco commemorantur. Ipse percussit duos leones Moab. In hebræo euidentius legitur duos principes Moab. Et ipse descendit, & percussit leonem in media cisterna. Magna audacia ad tam ferocem aggrediendum solum descendere. Verum tamen usq; ad tres, scilicet primum nominatos: non peruenerat, ut illis æqualis esset. Fecitque eum David sibi auricularium: id est consiliarium, a secreto, uel pro una dictione accipiendum est, uel a secreto, id est de secreto. quasi diceret de secretis, uel in secretis fecit eum consiliarium sibi. D. ET addidit furor domini. Addidit supra dictis flagellis hoc, id est hanc iram. Et commouit ipse dominus, commouit David in eis, id est ad faciendum, quod fieret contrarium illis: David dico dicentem Ioab. Vade numera Israel, hoc est quod sequitur. dixit rex ad Ioab. Percussit autem cor David eum, id est conscientia remordebat eum eo, quod fecerat.

ADNOTATIUNCVLÆ Eiusdem in Reg. Tertium.

Eicitque in templo fenestras obliquas, id est arcuatas desuper: uel in toto obliquas, id est interius latiores propter claritatem. Super parietes. Id est extrinsecus ad parietes, fecit tabulata quasi solaria per circuitum triplici ordine: imum strictius, medium latius, supremum latissimum: ut columnæ quibus sustentabantur superiora, non contingerent inferiora tabulata: sed extrinsecus ab imo surgerent singulæ. Ista tabulata quasi hexedræ fuerunt foris adhærentia muro. Tribes autem quibus sustentabantur tabulata ipsa, posuit in domo per circuitum, id est adiunxit domui: per circuitum tamen forinsecus, ita scilicet ut non hærerent muris templi, id est ut non essent infixæ muris, quia eiectura quædam in ipso muro per circuitum facta, ipsas excipiebat, & portabat in illo capite quo murum contingebat, in altero capite columnis innitentes. Vel de trabibus intra domum intelligi potest ad eundem modum dispositis. Texit quoq; domum laquearibus cedrinis. Tectum domus more regionis planum fecit, quemadmodum extrinsecus tabulata. In recto igitur domus laquearia cedrina posuit: & domum lignis, & pauimentū texit tabulis abiegnis. Et ædificauit uiginti cubitorum tabulata cedrina: uiginti cubitos de sexaginta, qui in longitudine domus erant, separauit in posteriori parte domus. i. occidentali: quia introitus ad orientem erat. Atq; in illa parte similiter ædificans tabulata cedrina, a pauimento sursum fecit de parte eadem domū oraculi in sanctū sanctorū. i. ad hoc ut ipsa esset sanctū sanctorū: ipsam dico interiorē, quæ ad eam nisi per alia introitus non patebat. Porro quadraginta cubitorū erat ipsum templū pro foribus oraculi. A foribus enim oraculi usq; ad portā orientalem quadraginta cubiti erant: quod totum dicebatur sancta. Et iuncturas suas, iuncturas dicit, ubi tabulata iungebantur. Oraculum autem in medio domus. i. intra domum, fecerat in interiori parte. i. remotiori ab introitu. Porro ipsum oraculum habebat uiginti cubitos longitudinis: & uiginti cubitos latitudinis: & uiginti cubitos altitudinis. In hoc patet, quod oraculū uiginti cubitis inferius erat reliqua domo. Sed, & altare uestiuit cedro. Hoc est altare thymiamatis, quod stabat ante oraculū. i. sancta sanctorū. Sed, & totū altare oraculi texit auro. Ipsū ē quod superius texit cedro: nunc auro, quod stabat ante oraculū. Quinq; cubitorum ala cherubin una, subaudiendum est lata erat, & quinq; altera, ut a summitate, id est extremitate, unius usq; ad summitatem alterius, per transversum, scilicet decem essent cubiti, latitudo æqua altitudini. Nam corpus cherubin inter alarū expansionē tenebatur: Posuitq; cherubin in medio templi interioris. M. Hug. a S. Vict. To. j. E ora-

oraculi uersis uultibus ad orientem in propicia-
 torium coram positum. Ita ut alter ala una parie-
 tem meridianum tangeret, alter ala una septentrio-
 nalem: reliquas duas adinuicem iungerent in
 medio oraculi tanta fieret extensio alarum, quan-
 ta fuit latitudo oraculi. Et fecit in eis, scilicet pa-
 rietibus, cherubin: alias formas cherubin in di-
 uersis locis sculpsit in parietibus: & palmas ma-
 nuum, & alias figuras uarias. In ingressu oraculi
 fecit ostiola duo, ut post determinat. Duo ostia
 de lignis abiegnis altrinfecus: scilicet unum hic,
 alterum illinc. Et utrumq; ostium duplex erat,
 id est duas ualuas habens: & se inuicem tenens,
 quia connexae ualuae ad postem in medio posi-
 tum aperiebantur. Et aedificauit atrium interius,
 quod exteriori cingebatur. Dispositis tribus ordi-
 nibus in pariete. tribus lapidum politorum, &
 uno lignorum cedri.

F 3. Reg. 7. Aedificauit quoque domum saltus libani.
 Propter immensitatem, & multitudinem
 operis saltui comparatur domus: uel quia ex illo
 materia sumpta est. Quatuor deambulacra inter
 columnas cedrinis fecit: & tabulatis cedrinis ue-
 stiuit totam cameram, quae quadragintaquinque
 columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habe-
 bat columnas quindecim. Secundum hanc di-
 spositionem tres ordines intrinfecus erant colu-
 narum: & quatuor deambulacra. hoc est inter-
 ualla. Et inter columnas a pariete usq; ad primū
 ordinem, unum interuallum: a primo ad secun-
 dum, alterum: a secundo usq; ad tertium aliud: à
 tertio item usq; ad parietem iterum aliud. In he-
 braelo habetur. Tabulata cedrina desuper ordi-
 nes columnarum quadragintaquinque. Quinde-
 cim unus ordo. Quod sic intelligi potest, ut non
 quadragintaquinque columnas, sed tabulata, id est
 tabulas quadragintaquinque, quibus tabulatum
 compactum est esse dicamus: & tres ordines in
 tabulato: quorum singuli quindecim tabulas cō-
 tinebant. Hoc est quod dicit, coopertura tres or-
 dines, subauditur habebat, respicientes alterum
 ad alterum ter. In ipsis ordinibus singulae tabulae
 ordinis unius singulas tabulas alterius ordinis op-
 positas respiciebant: ita, quod altera ad alteram
 iungebatur ter, id est tres in singulis ordinibus a-
 liis tribus alterius ordinis oppositis connecteren-
 tur, insertis capitibus alterius ad alteram. Et su-
 per columnas quadrangulata ligna in cūctis equa-
 lia. In hebreo hoc sic habetur. Et omnia ostia, &
 postes quadrata unum contra alterum. Quod au-
 tem dicit hic, ostia quadrata. id est desuper non rotū-
 da: ad comparationem fortassis dictum est eorū
 quae erant in introitu oraculi sic formata. Et por-
 ticum columnarum fecit. id est porticum in qua simi-
 liter columnas posuit, quae porticus longa erat quā-
 tuaginta cubitorū secundum latitudinē domus:
 & alteram porticum in facie maioris porticus. id
 est ante maiorem porticum. Porticum quoque solij
 in qua tribunal fecit. Solium regnantis, tribunal
 iudicantis: & est domuncula in qua sedetur ad iu-
 dicandum: seorsum ad dictandam sententiam, uel
 palam ad proferendam. Tam intrinfecus, quam

extrinfecus ferrati, id est secti, & politri in utraque
 superficie parietis. Et extrinfecus usque ad maius
 atrium porrecto tali opere. Maius atrium extrin-
 fecus, minus atrium interius. Necnon, & in atrio
 domus domini interiori: & in porticu domus
 domini, tale opus factū est. Quod autem in stru-
 ctura parietum per uarios ordines, nunc quadra-
 tos, siue politos lapides posuit, nunc cedros, id est
 ligna imputribilia: idcirco factum, ut uarietas ip-
 sa structure gratior fieret atq; decentior. Alia au-
 tem fuerunt atria domus domini: alia domus re-
 gis, siue extrinfeca, siue intrinfeca. Et finxit, id est
 artificiose composuit, uel formauit, duas colum-
 nas aereas, id est ex aere fusas. Ista columnae non
 ad portandam fabricam, sed ad ornatum factae
 sunt, & in porticu templi erectae. Altitudinis o-
 ctodecim cubitorum: in circuitu duodecim cu-
 bitorum. hoc est, quod Linea duodecim cubito-
 rum ambiebat columnam utranq; haec erat men-
 sura rotunditatis. Si linea duodecim cubitorum
 cingeretur, ambiret eam, & totam rotunditatem
 eius complecteretur. Vel ambitus columnae se-
 cundum ductum linearem duodecim cubitorū
 erat, uel linea fusili opere illi circumducta, ambie-
 bat eam duodecim cubitorum. Capitella summi-
 tatibus columnarum superposita magna erant
 singula altitudine quinq; cubitorum: quorum o-
 pus, & factura talis describitur. Vtrumq; capitel-
 lum fusile erat quasi in modum retis, & catenarū
 sibi inuicem miro opere contextarum. Quem
 admodum ex hac descriptione apparet ipsa capi-
 tella non solida sed perforata undiq; fusa sunt, ut
 connexiones eorum introrsum, & exterius retis
 formam exprimerent. Quae connexiones, & per-
 plexitates septem modis ab imo sursum in capi-
 telli ambitu uariatae sunt: quos modos septem
 uersus notant. Deinde duo ordines malogranato-
 rum in circuitu capitellum ambiebat: ut ipsa
 malogranata extrinfecus pendentia quasi tegere
 uiderentur retiacula capitellorum, id est ipsa ca-
 pitella, quae erant super summitatem columna-
 rum. Capitella autem ista, quae erant super summi-
 tatem columnarum quasi opere lilij fabricata e-
 rant, id est in eisdem capitellis cum malogranatis
 similitudo foliorum lilij facta erat desuper in ip-
 sis. Quod sequitur. In porticu quatuor cubitorū:
 obscurum est. Et fortassis sic intelligi potest, qd
 ipsa capitella desuper non rotunda ad similitudi-
 nem columnarum quibus superposita erant, sed
 quadrata fuerunt, habentia in singulis lateribus
 quatuor cubitos. Quod ergo ait. In porticu qua-
 tuor cubitorum: non sic legendum ut ipsa porti-
 cus quatuor cubitos habuisse dicatur: sed potius
 ipsa capitella quatuor cubitos habentia fabricata
 fuisse in porticu. Et rursus alia capitella in sum-
 mitate columnarum desuper iuxta mensuram co-
 lumnarum contra retiacula. Vtrum haec secunda ca-
 pitella prioribus superposita fuerint, an iuxta po-
 sita, non satis litera manifestat. Fecit quoque ma-
 re fusile. Luterem magnum significat fusilem,
 ex aere rotundum desuper in circuitu triginta cu-
 bitorum, per transversum decem. Quod dicit
 resticulam

resticulam triginta cubitorū cinxisse luterem: uel
 sic accipiendum est, qd simpliciter quantitas am-
 bitus significata sit, cum fune tantae longitudinis
 posset ambiri: uel restem intellige torquem a-
 ream ex ipso opere fusam in similitudinem restis
 ipsum mare ambientem. Sculptura subter labiū
 circumibat illud decem cubitis. Quomodo decē
 cubitis circuire poterat: cum dictum sit ipsum
 ambitum triginta fuisse cubitorum? An non totū
 circuibat, sed decem tantum cubitis ipsius ambi-
 tus sculpti fuerunt. An deorsum ambitus arctaba-
 tur subter labium, ut decem cubitis subter labiū
 posset ambiri ubi sculptura erat in circuitu in duo-
 bus ordinibus circa inferiorem partem luteris:
 ubi duodecim boues ex aere fusos super quos po-
 situs fuerat, contingebat. Sic enim uidetur, quod
 basis luteris significata sit quadrata decem cubito-
 rum in singulis lateribus, in qua erant duo ordi-
 nes sculpturarum histriatarum bubus supposita
 duodecim: super quam ipsum mare fundatum
 erat. Crassitudo autem luteris, id est spissitudo e-
 rat trium unciarum. duo milia batos capiebat lu-
 ter: & tria milia metretas. Par quantitas in dissi-
 mili numero. Idem enim ualent, uel si de eadem
 mensura legitur, tantum sunt duo milia bati in
 siccis per cumulum: quantum tria milia in liqui-
 dis per planum. Cumulata enim mensura, pla-
 nam continet totam, & dimidium eius. Et fecit
 decem bases aereas. Ista bases non ad mare, sed ad
 alios luteris praeparantur: quibus singuli superpo-
 siti sunt. Ipsum opus basium interrasile erat: id
 est interrasili opere factae sunt bases. Et sculpturae
 inter iuncturas, & inter coronulas, & plectas: leo-
 nes, & boues, & cherubim, & inter iuncturas si-
 militer, & subter leones, & boues quasi lora ex a-
 ere dependentia. Obscura est descriptio nec facile,
 quid intelligendum sit, agnoscitur. Videtur autē
 significare, quod in ipsis basibus per singula late-
 ra diuersi fuerint ordines sculpturarum: & ubi il-
 li ordines siue uersus iungebantur sculpturae uari-
 ae in lineam ductae, inter uersum, & uersum dif-
 creationem facientes. Ipsi autem uersus, quasi a-
 reolae quaedam inter lineas, & lineas patentes, ha-
 bebant circulos insculptos in similitudinem co-
 ronarum, & plectarum quorum alii leones, alii
 boues, alii cherubin continebant. Et inter iun-
 cturas similiter desuper. ubi desuper? Fortassis
 hoc dicere uult, quod eiusmodi sculpturae non p-
 totum factae sunt, sed sursum, & deorsum in lateri-
 bus basium: quasi orae quaedam, & sculpturae. Et
 subter leones, & boues quasi lora ex aere depen-
 dentia. Et quatuor rotae per bases singulas, & axes
 aerei, & humeruli a quatuor partibus erecti: quasi
 ad continendas bases rotis superpositas, & luterē
 basibus impositum. Os quoq; luteris intrinfecus
 erat. Sic dicere uidetur, quod a fundo luteris in-
 trinfecus quasi fistula rotunda surgens in altum,
 cubito, & dimidio tenebatur, cuius altitudinis cu-
 bitus quidam supra luterem eminebat. Dimidius
 autem cubitus intra profundum luteris erat. In
 cuius fistulae summitate os erat ipsius luteris, per
 quod aquae egrediebantur. In angulis autem co-

lumnarum, id est basium uarię calaturae erant: &
 media intercolumnia, id est quae inter angulos e-
 rant, quadrata erant, & non rotunda. Haec sunt
 latera basium plana: quae intercolumnia uocat-
 quadrata: quia super quatuor humeros in qua-
 tuor angulis erectos apparebant. In summitate au-
 tem basis, id est ipsa basis in summitate sua, erat
 unius cubiti, & dimidii: ut cōuenienter luterem
 superpositum portaret. Sculpsit quoq; in tabula-
 tis illis, quae erant ex aere, & in angulis: fortassis
 humeros significat, qui in angulis erant colum-
 narum, in quibus similiter sculpturae factae sunt.
 Mare autem posuit ad dexteram partem templi
 contra orientem ad meridiem, id est in angulo, u-
 bi orientalis, & meridionalis paries domus iunge-
 batur. Columnas duas, & funiculos capitellorū
 super capitella columnarum duos. In hebreo sic
 est. Columnas duas, & coronas super capita co-
 lumnarum, & retiacula duo. Per coronas super
 capita columnarum aliquis fortassis intelligat, ni-
 hil aliud significari nisi ipsa capitella rotunda, co-
 lumnis superposita. Quia autem funiculos nomi-
 nauit, aliud uoluisse uidetur: quod tamen non sa-
 tis patet nisi in ipsis capitellis sculpturam factam
 fuisse dicamus in modum coronae, uel funis circū-
 ducti, & ambientis.

C Herubim expandebant alas suas super locū
 carcae, & protegebant arcam, & neptes eius
 desuper. Cumq; eminent uectes, & apparerent
 summitates eorum extra sanctuarium ante ora-
 culum, non apparebant ultra extrinfecus, id est
 cum tantum porrigerentur in anteriora ut usq;
 ad uelum peruenientes ipsum uelum contingere-
 rent, & aliquantulum in ipsum impingerent: ut
 per uelum ab eis, qui extrinfecus stabant, eorum
 capita notari possent: non tamen uelum penetrā-
 bant, neq; extrinfecus extra uelum prominebāt.

K Si peccauerit homo in proximum suum, hoc mo-
 do scilicet, si habuerit aliquod iuramentum, quo
 teneatur astrictus: id est si astrictus est aduersus
 proximum aliquo iuramento, & non teneat quod
 iurauit: coactusq; ab illo cui iurauit: ueniat corā
 altari tuo in domum tuam, ut testificatione pra-
 sentis diuinitatis se absoluat: si negauerit coram
 te iuramentum, quod fecit proximo suo occulte
 de quacunq; re, & non reueritus fuerit praesentia
 tuam, quominus mentiatur: tu exaudies in caelo,
 id est cognosces, & intelliges fallaciam illius qui
 fraudat, & facies hoc, scilicet iudicabis se uos
 tuos, nō secundum hoc quod ille hominibus mē-
 titur: sed secundum, quod tu nosti, cui quod uerū
 est, abscondi non potest: condemnans impium, &
 iustificans iustum.

L Appellauit eas terram Chabul, id est paludo-
 sam, uel palustrem propter uilitatem mu-
 neris.

M In domo saltus libani, quia forte de libano
 materia sumpta est.

N Aedificauit mello, & coaequauit uoraginem
 id est locum illū, partem scilicet inferiorem ciuita-
 tis coaequauit ipsum, qd prius uorago, & quasi sē-
 M. Hug. a S. Vict. To. j. E 2 tina

tina erat ciuitatis David patris sui: ut equalis, scilicet esset parti eminentiori ciuitatis, in quo iniuriam patri facere uidebatur uilissima & abiecta sumis operibus illius coequans. In hebræo sic habetur. **A**edificauit mello & clausit aperturam ciuitatis David patris sui: quod sic intelligi potest, quod mello edificauit & extulit in altum & per hoc exitum, qui prius erat in ciuitate David patris sui clausit: Hanc fabricam contra portam ciuitatis extruens. In libro uerborum Salomonis. hic apud nos non inuenitur: quemadmodum nec liber uerborum regum Israel uel Iuda.

3. Re. 12. **A**scendit super altare. sic dictum est, quasi ascendit ad altare. Ascendit ut super altare incensum poneret, siue aliud in hunc modum,

3. Re. 14. **M**e proiecisti post corpus tuum, id est contempsisti.

3. Re. 18. **C**ircauit altare domini quod destructum fuerat & edificauit altare ex lapidibus in nomine domini. Sic est quasi diceret. Mundauit locum, ubi prius altare destructum fuerat: & edificauit aliud nouum,

3. Re. 19. **O**mne os quod non adorauit eum osculans manum uidelicet eius Baal. In hebræo sic habetur. Omne os quod non osculatum est eum. Notat modum uenerationis in curuatione genum & osculo oris.

3. Re. 20. **O**mnia propter quæ misisti ad me seruum tuum in initio faciam: hanc autem rem facere non possum. Sic est quasi diceret quod in initio petitionis tuæ fuit dā argēto & auro tribuēdo faciam: hanc autem rem, hoc est ut etiam uxores & filios tribuam, facere non possum. Quis incipiet præliari? Et ait. Tu; ne uideatur contrarium quod prius dixerat per pedissequos principum prouinciarum uictoriam obtinendam, Nunc autem uolo ipsum regem pugnam incipere. Sic enim dictum est, ut non expectet assultum hostium; sed ut ipse, id est sui prælium incipiant: uel ipse incipiet totum exercitum producens, & deinde pedissequi principum prouinciarum uictoriā obtinebunt. Hoc est quod sequitur. Egredi si sunt autem pueri prima fronte. Incipiente igitur rege prælium cum uniuersis, isti præeuntes uictoriam obtinuerunt.

3. Re. 21. **P**rædicate ieiunium & sedere facite Naboth &c. Religiose inchoari uult opus malitiæ, ut per deuotionem ieiunij crudelitas homicidij tegatur. Benedixit Naboth Deum & regem. Ironia est: quasi maledixit regem, ac per hoc Deum cuius minister est. Occidisti insuper & possedisti. Et post hæc addes. In hebræo sic est. Occidisti, & post hæc hæreditabis? sub interrogatione. quasi dicat, Nunquid non sufficit tibi occidisse hominem: nisi & hæreditatem eius possideas? In loco hoc &c. Quomodo dictum est ad Achab. In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque tuum sanguinem; cum sanguis Naboth in Iezrahel effusus sit: sanguinem uero Achab iuxta piscinam Samariæ canes linxerunt? Sed in hoc loco dictum est, i. tali loco: quasi ita uiliter effusus, sicut tu sanguinem Naboth effudisti.

ADNOTATIUNCVLÆ
Eiusdem in Quartum Librum Regum.

Dixitque Naaman, ut uis. Fiat. scilicet uoluntas tua. Sed tamen obsecro ut tua concedas. Concede mihi seruo tuo, ut de hac terra sancta in qua Deus uerus adoratur, tollam & feram mecum onus duorum burdonum. Quare autem portare uoluerit terram subiugit. Non enim faciet seruus tuus ultra holocaustum aut uictimam dijs alienis, nisi domino. Ad hoc igitur terram ferre uolebat. Ut ex ea in terra sua altare faciat domino: in quo imolaret. Abiit ergo ab eo electo tempore. Ambiguitate dictionis in terræ spatium & tempus deceptus esse uidetur. Nam in hebræo sic expressius sonat. Abiit ab eo ergo quasi aliquanto terræ spatium & sic conuenienter adiungitur. Dixitque lezi puer. i. famulus, uiri Dei. Simile est quod in Genesi legitur. Eratque uernum tempus & iugrediebar effrata. In hebræo expressius sonat: & adhuc spatium terræ, subauditur supererat: & iugrediebar effrata.

Quarta pars cadi stercoreis columbarum. Cuius mensura est: stercois columbarum quidam idcirco ab esurientibus ereptum putant: ut quidam a colubis a longe delata stercorei forte mixta & electa aliquā famelicis refectioem præberet.

Cumque uenisset dies altera: tulit stragulum & infudit ipsi aquam: uel aqua ipsum infudit. i. perfudit, hoc est accepit panem & madefecit in aqua & expandit super faciem eius. Ipse Azahel tulit pannum & madefactum expandit super faciem domini sui. scilicet ad refrigerandam faciem eius, quia calore æstuabat. In hebræo expressius dicitur. Expandit super faciem suam, ut non Azahel, sed ipse Benadab pannum madefecisse & ob refrigerium super faciem suam expandisse intelligatur. Quod tamen nil prodesse potuit, quia mortuus est. Quo mortuo regnauit Azahel pro eo.

Deprecatus est autem Ioachā faciem dñi & audiuit eum & dedit dñs saluatorem Israel. Ioann. i. h. i. u. eius, quia ipse postea liberauit Israel de manu regis Syriæ.

Muach quoque; sabbati. Tectum significat. uel cooperaturā ubi sabbato rex sedere consueuerat iuxta templum. Hoc igitur Muach & ingressus regis. i. porticum per quod iugrediebat extrinsecus positus, cōuertit in templum dñi, pro timore regis Assyriorum.

Nunquid non audiuisti quod ab initio fecerim? Nid est quomodo olim Pharaonē & Egyptios populū meū persequentes submersi: Ex diebus antiquis

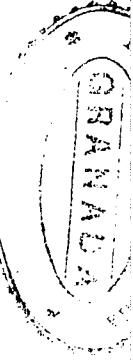
,, aliquis plasmam illud, id est in diebus antiquis operatus sum illud, id est illam uindictam: Et nunc adduxi, id est nunc iterum ad exemplum reuocare uolo ut simile in te exerceam. Tibi autem Ezechia hoc erit signum. Hoc scilicet, quod hostem tuum prosternam, & repellam: hoc erit signum sequentis propitiationis: quod uidelicet terram ab eodem uastatam post eius abscissum multipliciter germinare faciam, ut populus meus afflictus abundantia releuetur. Igitur hoc anno comedere quod repereris. Id est contentus esto eo quod habere poteris: ut si quid minus fuerit, patienter feras. Et si non habes, quod semines, ne timeas. In secundo anno germina sponte nascencia multiplicabuntur: intantum ut abundantia frugum, & ad præsentem sustentationem, & ad futuram sementem sufficiat. Propterea, in tertio anno seminare. Porro quod hoc futurum sit, scire poteris ea eo, quod regem Assyriorum tibi modo comminantem repellam, & destruiam.

Et hæc in Quartum Regum.

M. HUGONIS DE SANCTO VICTORE Canonici Regularis Lateranensis Annotationes in plurimos Psalmos David, Quarum hæc sunt capita.

- De fabrica cathedra pestilentia, & quæ eam concernunt. Cap. I
- De habentibus legem in corde: non cor in lege. Cap. II.
- De quatuor generibus hominum iudicio Dei obnoxiorum. Cap. III.
- De æterna Christi generatione Cap. IIII.
- Quod ex natura homo ad imaginem Dei creatus sit: ex sola autem gratia in domino latari possit Cap. V.
- Quod duobus modis Deus hominem perdit Cap. VI.
- Quod hic expelli debet peccatum per confessionem, ne in iudicium compellatur ad confusionem. Cap. VII.
- De causa litii, inter Deum, hominem, & diabolū. Cap. VIII.
- Quomodo Deus dextrum, & sinistrum dicatur oculos habere Cap. IX.
- Quod locutio sit in uoce, & opere: & quis uanitate in corde habeat, quis loquatur, et quis loquatur eam ad proximum Cap. X.
- Qui sint timorem Dei habentes, & Christo credentes: & quomodo uia pacis Christus cognoscatur Cap. XI.
- Quid Deus homo factus inuenit in mundo, quod suum esset: & quid, quod diaboli: et quomodo uerterq; pro suo iure certauerit Cap. XII.
- Quid sit prouidere dominum in conspectu suo semper. Cap. XIII.
- Quibus, & quando dominus, & diabolus a dextris & a sinistris sint. Cap. XIII.
- Vbi detur impleri letitia Cap. XV.

- Dextera, & sinistra Dei, quæ sint. Cap. XVI.
- De tribus orantium generibus Cap. XVII.
- De examine bonorum, & malorum, sed non mediocrium Cap. XVIII.
- De uis duris huius uitæ, & qui eas custodiunt propter uerba labiorum Dei Cap. XIX.
- De uis, & semitis Dei Cap. XX.
- Quæ sit dextera Dei, & qui ei resistent: & quomodo ab eis custodiri cupiat iustus cap. XXI.
- Quæ sint ala Dei, sub quibus protegamur. Cap. XXII.
- Faciem, & latus occurrenti opponere, quid sit. Cap. XXIII.
- Præuenire, & supplantare quid sint. Cap. XXIII.
- Quod framea sit Christi anima quæ partem ab inferno abscidit Cap. XXV.
- Quomodo dominus noster est liberator noster, refugium nostrum, firmamentum, fortitudo, Deus, adiutor, spes protector, cornu salutis &c. Cap. XXVI.
- Dolores, & laquei mortis, & inferni, & torrentes iniquitatis, qui sint Cap. XXVII.
- Salus humana, & diuina quomodo homini imperiatur Cap. XXVIII.
- Dextera, & sinistra Dei, quos suscipiant. Cap. XXIX.
- De fine bono, & malo, & de disciplina domini in finem corrigente. Cap. XXX.
- Quid subtus, & quid supra nos: & cuius uestigia non infirmantur Cap. XXXI.
- Qui sint inimici spirituales, & quomodo eos persequamur. Cap. XXXII.
- De timore seruili, & custodia legis diuinæ, & deletionem varia: de terra, frumento, oculo, & necessitate diuersis. Deq; humilitate. C. XXXIII.
- Misericordiam, & ueritatem Dei penitentibus esse necessariam Cap. XXXIII.
- De agnitione, & dilectione ueritatis. Cap. XXXV.
- De tabernaculo Dei. Cap. XXXVI.
- Deum fortitudinem, & refugium esse pugnantium. Cap. XXXVII.
- De uanitate rerum temporalium. Cap. XXXVIII.
- Reprobatio luxuriæ, auaritiæ, & superbiæ. Cap. XXXIX.
- Occultos istorum inimicos in iudicium reseruari: manifestos in hac uita aliquando puniri. C. XL.
- De armis sapientiæ, & scuto patientiæ. Cap. XLII.
- De manifestis, & occultis diaboli insidijs. C. XLII.
- Quod temporalis malorum prosperitas, electis testimonium est æternæ felicitatis Cap. XLIII.
- Quod occulta est interim bonorum iustitia, donec educatur iudicanda de premio cap. XLIIII.
- De utili subiectione erga Deum, & ipsius reuera expectatione. cap. XLV.
- De quatuor hominum generibus, quantum ad uulnera, & cicatrices: de uera sapientiæ, & præteritorum memoria. cap. XLVI.
- De duplici hominum uanitate. cap. XLVII.
- Quid dicendum Deo cum breuis, mala, & incerta sit dies. cap. XLVIII.
- De mirabilium Dei multitudine, & profunditate. M. Hug. a S. Vict. To. j. E 3 cap.

cap. xlix.
 De curioſi, & ſuſpicioſi malo. cap. l.
 Quod fontium nomine ſummum bonum ſignificetur, idq; maxime ſit deſiderabile, & quæ toto psalmo. xli. tractentur. cap. li.
 De iudicio ſecundum cauſam, & ſecundum retributionem: de luce, & ueritate Dei: de monte, & tabernaculo, & de latificatione iumentæ noſtræ. cap. liij.
 Quas ſemitas declinauerit dominus. cap. liij.
 De puluere cogitationum, & terra deſideriorum inutilium. cap. liij.
 De forma, gratia, & benedictione a deo, ad hoc, & propter hoc &c. cap. lv.
 Quomodo Deus mentem beatam ſibi per pacem, et amorem coniunctâ adiuuet, & quando. ca. lvi.
 Quæ ſint opera domini nobis uidentia: & prodigia, quæ poſuit ſuper terram &c. cap. lvij.
 Qualiter orandum ſit pro remiſſione peccatorum a Deo obtinenda ad imitationem David. cap. lvij.
 Quod Deus in ſanctis, ideſt intus plus, quam foris mirabilis eſt. cap. lix.
 Quod ad hæerere Deo, & ponere ſemper ſpem in eo bonum ſit. cap. lx.
 De tribus malis, quibus homo affligitur, & quatuor bonis quibus conſolatur. cap. lxi.
 De quadruplici pace quam diuerſis loquitur dominus. cap. lxij.
 Miſericordia, & ueritas, qua diſceptatione ſibi mutuo obuiam uenerint, & iuſtitia, & pax ſe oſculata ſint. cap. lxij.
 De confeſſione duplici, & quod dominus mitis eſt, & ſuauiſ. cap. lxij.
 De ſpirituſuſ cithara. cap. lxv.
 De fide, operatione, & retributione bonorum. cap. lxvi.
 De duabus ſcholis, ſcilicet uirtutis, & ueritatis: & duplici genere diſcentium: & quod omnes cupiant eſſe beati, ſed pauci ſtudeant eſſe immaculati. cap. lxvij.
 De nominibus præceptorum Dei contentis Pſalm. 118. & de cauſis eorumdem. cap. lxvij.
 De tribus uiſis, Dei, hominis, & diaboli. cap. lxix.
 Qui ſint in lege domini ambulantes, qui ſtantes, & qui declinantes. cap. lxx.
 De directione cordis humani. cap. lxxi.
 Qui Deum ex toto corde requirant: et quid ſit Deum requirere, & quomodo ſit requirendus: & quomodo, quis repellatur a mandatis Dei. ca. lxxij.
 Abſcondenda quæ ſint eloquia domini. cap. lxxij.
 Quod iuſtificationes ſiant propter opera. ca. lxxij.
 Loquendi, quæ ſint impedimenta, & quæ iudicia cordis, & oris: Item de quatuor quibus iudicia ſunt. cap. lxxv.
 Quis in mandatis Dei exerceatur. cap. lxxvi.
 De multiplici uia Dei, & qui eam conſiderent. cap. lxxvij.
 Quomodo dulcia dicat eloquia domini faucibus ſuis: utrum ea manducando: & ſi ſic, quia cibus ſunt: qualis ergo cibus? cap. lxxvij.
 Quomodo Chriſtus ſit nobis lucerna. cap. lxxix.

Oculi bonorum, quomodo ſint ad dominum. ca. lxxx.
 Bonum, & iocundum ſimul, quid ſit. cap. lxxxxi.
 Quare dominus iudicium ſuum in ſinem ſeruauit. cap. lxxxij.

Prologus.

Q uoſdam tibi, frater Cariffime, pſalmiſtæ uerſiculos prælibaui: de profunda abyſſo ſtilliculam modicam hauriens.

De fabrica cathedræ peſtilentiæ, & quæ eam concernunt. Cap. I.

B eatuſ uir qui non abiit in A,, conſilio impiorum: & in Pſal. i.
 uia peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Quam diu anima per contemplationem Deo adheret, manet in patria: quando cogitationem ſuam ad terrena, & tranſitoria inſleclit, a patria in exilium uadit. Primum per uanitatem abit. Deinde per delectationem ſtat. Deinde per contentum ſedet: per opus ædificat, per deſperationem habitat. Qui malum operatur, cathedrâ fabricat: in cathedra ſedet, qui in malo perfeuerat. Inſtrumenta operis mali, ſunt quinque: ſenſus corporis: materia eſt illud in quo quiſq; explet proſiſitum prauæ uoluntatis. Modus fabricandi talis eſt: uifus eligit, ſermo præcidit, officium coaptat, experientia componit. Viſus pertinet ad oculum, ſermo ad auditum, officium ad manum, experientia ad olfactum, & guſtum. Quem in prauo opere ipſa propter ſe actio delectat, is in agendo guſtat: quales ſunt gula, & luxuria. Cum autem ipſe actus prædicandi per ſe non placet, ſed per id quod agitur, aliud quod deſiderat homo conſequi cupit: iſte de longe olfacit: qualia ſunt latrocinium, & furtum. Neque enim latronem delectat hominem occidere, ſed delectat ſpolia poſſidere. Neque furem limum ſuffodere, ſed pecuniam obtinere. Iſta quinque inſtrumenta non operantur in omni peccato: quædam tamen ſunt peccata ubi omnia ſimul inueniuntur. ut eſt uerbi gratia, Luxuria. Cum enim primum ardorem libidinis per cogitationem quis mente conceperit, ad implendam deinde prauam uoluntatē per oculos materiam eligit: quando conſortem turpitudinis eam, quæ magis placere poſſit, inquirit. Deinde per ſermonem materiam præcidit: quia inuentam noxijs perſuaſionibus a ſtatu rectitudinis ad conſenſum peruerſitatis trahit. Deinde officio coaptat: quia iugi oblequio (quasi palpan-do) in prauo conſenſu confirmat. Adaptata materia, fabricam conſtruit: quia conſenſu communi habito, ad actum turpitudinis uenit. Quatuor ergo iſta, hoc eſt eligere, præcidere, coaptare, conſtruere: quatuor ſunt piſtylla cathedræ quæ uidelicet cathedra tunc cathedra peſtilentiæ ſit: quæ in prauo opus in apertū ueniens plures corrumpit.

De habentibus legem in corde: non cor in lege. Cap. II.

Eodem. **S**ed in lege domini uoluntas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte. Multi habent legem in corde: ſed non habent cor in lege. Legem in corde habent, qui cognoscunt ueritatem: cor in lege habent, qui diligunt ueritatem. Qui uero legem in corde habent, non cor in lege, hi portat legem, non portantur a lege: onerati ſunt, non adiuti, quia ſcientia ubi non eſt caritas, grauatur, non alleuat.

De quatuor generibus hominum Dei iudicio obnoxiorum. Cap. III.

Eodem. **D**eus non reſurgunt impii in iudicio: neque peccatores in conſilio iuſtorum. Quatuor ſunt maneris, hominum: iudicati, & damnati: iudicandi, & damnandi: iudicari, & ſaluati: iudicandi, & ſaluandi. Iudicati, & damnati ſunt. quorum damnatio iam certa eſt. Iudicandi, & damnandi, quorum damnatio adhuc certa non eſt. Iudicari, & ſaluati ſunt, quorum ſaluatio iam certa eſt. Iudicandi, & ſaluandi, quorum ſaluatio adhuc certa non eſt.

De æterna Chriſti generatione. Cap. IIII.

Pſal. 2. **D**ominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. Quando pater uerbum cœternum ſibi genuit, tunc dixit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. In uerbo dixit, quia genuit, filius meus es tu: & quia non tranſit genitura, hodie.

Quod ex natura homo ad imaginem Dei creatus ſit: ex ſola autem gratia in domino lætari poſſit. Cap. V.

Pſal. 4. **S**ignatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine: Hæc eſt ratio. De-diſti lætitiã in corde meo: hæc eſt aſpiratio. Signatum eſt lumen per naturam: dediſti lætitiã per gratiam. Ideo ait ſuper nos, non ſuper me: quia communis eſt natura, & poſtea in corde meo, non noſtro: quoniam ſingularis eſt gratia.

Quod dubus modis Deus hominem perdit. Cap. VI.

Pſal. 5. **T**erres omnes qui loquuntur mendacium. Duobus modis perdit Deus hominem: primum, quando homo peccando a Deo recedit: ſecundo, quando Deus iudicando hominem abiicit.

Quod hic expelli debet peccatum per confeſſionem: ne in iudicium compellatur ad conſuſionem. Cap. VII.

Eodem. **S**ecundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Intus eſt peccator, quamdiu iniquitatem ſuam abſcondit: quando autem confeſſetur iniquitatem ſuam, foras uenit. Nunc ergo uocat Deus Lazarum, & præcipit ut foras ueniat: quia monet peccatorem, ut peccatum ſuum reuelare non erubelcat. Sed quiſquis in hac uita ſponte exire noluerit, in futuro expelletur inuitus: quia qui hic peccatum ſuum reuelare neglexerit ad ſalutem: eius peccatum ibi uelit nolit reuelabitur ad conſuſionem. ſicut dicitur in alio psalmo: arguam te, & ſtatua contra faciem tuam.

De cauſa litis inter Deum, hominem, & diabolum. Cap. VIII.

Honiam feciſti iudicium, & cauſam meam. Tres in cauſam ueniunt: diabolus, homo, & Deus. Diabolus Deo iniuriam feciſſe conuincitur: quia ſeruum eius, hoc eſt hominem, & fraudulenter abduxit, & uiolenter tenuit. Homo iniuriam Deo feciſſe conuincitur: quia, & præceptum eius contempſit, & ſe ſub manum alienam ponens ſuæ ſeruitutis damnum illi intulit. Item diabolus homini iniuriam feciſſe conuincitur: quia illum, & prius bona promittendo decepit, & poſtea mala inferendo læſit. Iniuſte ergo diabolus tenet hominem: ſed homo iuſte tenetur: quia diabolus numquam meruit, ut hominem ſibi ſubiectum præmeret: ſed homo meruit per culpam ſuam, ut ab eo præmeretur. Licet enim ignoraret falſum eſſe, quod diabolus promiſit: non tamen ignorauit, quod illud etiam ſi uerum eſſet contra creatoris uoluntatē concupiſcere non debuit. Iuſte ergo ſubiectus eſt homo diabolo, quantum pertinet ad culpam eius: iniuſte autem, quantum pertinet ad diaboli fraudulentiã. Si igitur homo talem patronum haberet, cuius potentia diabolus in cauſam compelli poſſet, iuſte dominio eius homo contradiceret: quia nullam diabolus iuſtam cauſam habuit, quare ſibi ius in homine uendicare debuiſſet. Patronus autem talis nullus inueniri poterat niſi Deus. Sed Deus cauſam hominis ſuſcipere noluit: quia homini adhuc pro culpa ſua iratus fuit. Oportuit ergo, ut prius homo Deum placaret, & ſic deinde fiducialiter Deo patrocinante cum diabolo litem iniret. Sed Deum rationabiliter placare non poterat, niſi & damnum, quod intulerat, reſtitueret, & de contemptu ſatiſfaceret. Homo uero nihil habuit, quod digne Deo pro illato damno recederet: quia ſi quid de irrationabili creatura recederet, pro rationali ſublata, minus eſſet. Sed nec hominem, pro homine reddere potuit: quia iuſtum, & innocentem abſtulerat, & neminem niſi peccatorem inuenit. Nihil ergo homo inuenit unde

unde Deum sibi placare posset. quia siue sua, siue seipsum daret, digna recompensatio non esset. Videns ergo Deus hominem sua uirtute iugū dā nationis euadere non posse, misertus est eius: & primum gratuito preuenit eum per solam misericordiam, ut deinde liberaret per iustitiā. Hoc est, quia ex se homo iustitiā euadēdi non habuit, Deus homini per misericordiam iustitiam dedit. Neque enim ereptio hominis perfecte rationabilis esset, nisi ex utraque parte iusta fieret: hoc est. Sicut Deus iustitiam habuit hominem requirendi: ita & homo iustitiam haberet euadendi. Sed hanc iustitiam homo nūquam habere potuisset, nisi Deus ei per misericordiam suam illā tribueret. Vt ergo Deus ab homine placari posset, Deus dedit gratis homini, quod homo ex debito Deo redderet. Dedit homini hominem, quem homo pro homine redderet: qui ut digna recompensatio fieret, priori non solum æqualis, sed & maior esset. Vt ergo pro homine redderetur, homo maior homine, factus est Deus homo pro homine: & dedit se homo homini, ut se acciperet ab homine. Incarnatus est Deus Dei filius, & datus est hominibus Deus homo Christus. Sicut Esaias dicit. Puer natus est nobis: & filius datus est nobis. Et uocabitur nomen eius admirabilis, Deus fortis &c. Quod ergo homini datus est Christus, Dei fuit misericordia: quod ab homine redditus est Christus, hominis fuit iustitia. In natiuitate enim Christi iuste placatus est Deus homini, quia talis homo inuentus, pro homine, qui non solum, ut dictum est par, sed & maior esset homine. Ideo in natiuitate Christi angeli mundo pacem nunciāt, dicentes. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Sed adhuc supererat homini, ut sicut restaurando damnum placauerat iram: ita quoque pro contemptu satisfaciendo, dignus fieret euadere pœnam. Sed hoc conuenientius fieri non poterat, nisi ut pœnam, quam non debebat, sponte, & obediēter susciperet: ut de pœna, quam per inobediētiā meruerat, eripi dignus fieret. Hanc autem pœnam homo peccator soluere non poterat: qui quamcunq; pœnam susciperet, non nisi digne, & iuste propter primi contemptus reatum sustineret. Vt ergo homo iuste debitam pœnam euaderet, necesse fuit, ut talis pro homine pœnam susciperet: qui nil pœnæ debuisset. Sed talis nullus inueniri poterat nisi Christus. Christus ergo, & nascendo debitum hominis patri soluit, & moriendo reatum hominis expiuit: ut cum ipse pro homine mortem, quam non debuit, sustineret, iuste homo pro ipso mortem quam debebat, euaderet. Et iam locum calumniandi diabolus non inueniret: quia, & ipse homini dominari non debuit: & homo liberari dignus fuit. Idem itaque, & iudicium nostrum, & causam nostram fecit. Causam, quia nascendo debitum patri pro nobis soluit, & moriendo reatum expiuit: iudicium uero, quia descendens ad inferos, & portas mortis frangens, captiuitatem, quæ ibidem tenebatur, liberam eduxit.

Quomodo deus dextrum, & sinistrum oculos habere dicatur. Cap. IX.

Culi eius in pauperem respiciunt: N palpebræ eius interrogant filios hominum. Deus oculos habere dicitur: quia bonorum, & malorū uias iugiter contempletur. Et quasi sinistrum oculum habet, quando malos ad damnationem præuidet. Dextro autem aspicit, quando in præscientia sua bonos ad salutem disponit. Isti oculi palpebras habent: quæ aliquando aperiuntur. Quando in hac uita Deus bonis prospera, & malis aduersa tribuit: quasi palpebras leuat: quia se uidere opera hominum bona, & mala, etiam præsentis retributione, manifestat. Quando uero bonis aduersa, & malis prospera euenire permittit, quasi palpebras claudit: quia dum merita singulorum quodammodo dissimiliter recompensat: quasi quid factum sit se uidisse dissimulat. Istæ palpebræ interrogant filios hominum: quia inde Deus cor humanum tentat, unde aliquando similia, aliquando dissimilia, semper tamen iusta meritis hominum recompensat. Item oculi eius in pauperem respiciunt. Duo sunt, pastor, & lupus: ambo in ouem respiciunt, alter ut rapiat, alter ut custodiat. Item oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur lupus in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur ut rapiat pauperem. Oculi eius, id est pastoris in pauperem respiciunt, ut seruent eum. Hinc est lupus: hinc est pastor. Ouis in medio, est pauper. Pastor Deus. Lupus diabolus. Hinc pastor, illinc lupus. numquam ex uno latere occurrunt. Si pastor a dextris, lupus a sinistris. A dextris est mihi ne commouear. Si pastor a sinistris: & diabolus stet a dextris eius: & obseruat lupus. & cum pastor elongat, lupus appropinquat. cum pastor redit, lupus recedit. Egre dietur diabolus ante pedes eius. Omne autem iudicium procedit ab oue. Timida deseritur: timida uisitat. deseritur ne præsumat: uisitat ne desperet. Ideo. Ne declines in irā a seruo tuo. Et uelociter exaudi me domine: defecit spiritus meus.

Quod locutio sit in uoce, & opere: & quis uanitatem in corde habeat, quis loquatur: & quis loquatur eam ad proximum. Cap. X.

Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. Locutio non incongrue intelligi potest, non solum in uoce, sed etiam in operatione: quia indicium cordis non solum uox est, sed etiam exhibitio operis. Scimus autem, quod uanum est omne quod transit. Ille uanitatem in corde habet, qui transitoria diligit. Vanitatem loquitur, qui pro hac uita transitoria, immoderate laborans ipso suo studio, & opere eam se diligere ostendit. Vanitatem autem ad proximum suum loquitur, qui exemplo suo eum ad petenda transitoria cohortatur.

Qui

Qui sunt timorem Dei habentes, & Christo credentes: & quomodo uia pacis Christus cognoscatur. Cap. XI.

R
Psalm. 13.
Inspicias
Annotat.
F. Sixti sup
hunc Psalmum
in eius Bib. li.
5. 2. par.
Ioan. 5.

lam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum. Qui timorem Dei ante oculos habere noluerint, uiam pacis agnoscere nō possunt. Sed si timorem Dei ante oculos haberent: proculdubio uiam pacis agnoscerent. Sicut ipse dominus in euangelio iudæis loquens. Si crederitis (inquit) Moysi, crederetis forsitan, & mihi. Quid enim in Moysē nisi legem: & quid in lege nisi timorem Dei intelligere debemus? Et quid in Christo nisi gratiam, & ueritatē accipimus. Quid est ergo Moysi credere, nisi acceptæ legis mandata fideliter obseruare? Obseruare autem mandatum, hoc est uere timere Deum sicut scriptum est. Qui timet Deum, nihil negligit. Et sicut in psalmo dicitur. Beatus uir qui timet dominum: in mandatis eius uolet nimis. Quid est autem Christo credere: nisi confiteri, & agnoscere gratiam, & ueritatem Dei: hoc est redemptionem humani generis, & salutem omnium per Christum compleri, & in Christo consistere, eamq; cū amore, & deuotione suscipere. In qua uidelicet gratia uia pacis agnoscitur. quia homini aditus ad Deum reconciliationis aperitur. Dicatur ergo contumacibus, & transgressoribus legis: qui timorem Dei ante oculos non habebant, & ideo uiam pacis, hoc est Christum, non agnoscebant. Dicatur si crederetis Moysi, crederetis forsitan, & mihi: ac si diceret. Si seruassetis legem, intelligeretis ueritatem. Si audiissetis præceptorē, cognosceretis saluatorem. Scio quidem, quod me Deū cognoscere non potest, qui a me illuminatus nō est. Et ideo uos non creditis, quia a me illuminati non estis. Ego autem idcirco uos ad me cognoscendum non illuminō: quia uestram contumaciam, & præuicationem scio: & dignum est ut me præsentem iam non cognoscatis, cuius præcepta prius ad uos per Moysē missa seruare nolulistis. Audiant hoc illi, qui præcepta Dei non custodiunt, & tamen secreta Dei se cōprehendere posse præsumunt. Audiant quod dicitur. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan, & mihi. Hoc est enim aperte dicere: habetote experimentum uirtutis, si habere uultis agnitionem ueritatis. Neque enim potest perfecte cognoscere bonum, qui boni adhuc non attingit experimentum. Idem est quod alibi dicitur. Scrutamini scripturas. Quasi unicuique diceretur. Experire, & discite: fac, & intellige, id est faciendo melius, quàm loquendo inuestigas. cum expertus fueris, tunc fideliter diiudicas. Necessè est ergo, ut si nondum agnita cognoscere cupimus, in uis, quæ iam cognouimus, torpentes non simus: quia quisquis timorem Dei non custodit, ut bonum, quod potest faciat: ille non solum maiora dona percipere dignus non est: sed eo ipso etiam priuari, quod iam perceperat. Si igitur iudei idcirco uiam pacis, hoc est Christum cognoscere non potuerunt, quia timorem Dei, in cu-

stodiendo mandata ante oculos habere noluerunt: patenter nobis ostenditur, quod per experimentum boni operis aperitissime peruenitur ad agnitionem ueritatis. Sed adhuc testimonium psalmistæ, quod supra positum est, ad moralem intelligentiam adaptare uolumus: ut in eo non solum doctrinæ, sed, & disciplinæ ordinem esse ostendamus. Viam inquit pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos eorum. Anima duas uias habet: Vnam bonam, & alteram malam, per quas ambulat non passibus pedum, sed desideriorum. Vna uia est caritas, altera cupiditas. Cupiditas est amor huius mundi. Caritas est amor Dei. Anima, quæ Deum diligit quibusdam amoris passibus, per caritatem ad Deum currit. Animam, quæ mundum hunc diligit: affectus carnis ad ea quæ amat per cupiditatem abducit. Caritas autem uia pacis est, quia in amore cōditoris currens animus, nihil quod lædat, inuenit. Cupiditas uia pacis nō est: quia mentem per multos labores, & dolores distrahit. Huius uia portæ sunt sensus corporis: quia per eos animam concupiscentia educit. Sed inter has portas, prima est uisus: quia oculi aliorum sensuum duces sunt, & eos fere in omni actione ad concupiscentiam præcedunt, dum enim gustare desideras, prius manum porrigis, ut accipias. Sed priusquam accipis, uisum dirigis ut eligas. hoc ordine, & primum peccatum perpetratum est. Vidit mulier lignum, quod esset pulchrum uisu, & ad uescendum suaue: & tulit de fructu eius, & comedit. Primum uidit, deinde attigit, & tulit, demum gustauit. Si non uidisset, nec tetigisset, nec gustasset. Ecce quomodo uisus ante alios sensus in concupiscentia etiam in ipso uisu fuit. Cū enim dicitur: uidit, quod esset pulchrum uisu: ecce in uisu concupiscentia uidendi. Cum dicitur, & suaue, ecce in uisu concupiscentia tangendi. cum dicitur ad uescendum: ecce in uisu concupiscentia gustandi. Non solum igitur uisus in concupiscentia præcedit sensus alios, uerum etiam omnes alii sensus in concupiscentia uidendi præcedunt semetipsos: & totum quodammodo in uisu prius per delectationem agit quicquid post modum a ceteris sensibus in operatione perpetratur. Ideo dixit dominus. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum, iam in echatus est in corde suo. quia profecto animus uidendo totum delectabiliter cogitat, quicquid eum postmodum in agendo delectat. Si igitur porta oculorum bene munita fuerit, tota illa interior ciuitas cordis nostri ab insultu uiciorum quieta erit. Sed huic portæ nullus custos esse potest melior, quam timor domini: ut ille uidelicet carnalem mentem, quæ lubrica est, ne ad antiquas delectationes redeat, semper in proposito disciplinæ configat, atq; coerceat. Hanc custodiam psalmista desiderabat, cum diceret. Confige timore tuo carnes meas. Et sapientia hanc custodiam nos habere monuit, quando uirtutis studium aggredienti formā disciplinæ præscripsit, dicens: Fili accedens ad seruitutem Dei sta in timore, & præpara cor tuum ad tentationes. Sta in timore, ne te blandimenta carnis seducant.

Matth. 5

Psalm. 118

Eccl. 2.

gant. Præpara cor tuum ad tentationes: ne aduersa superuenientia frangant. Lasciuam carnis per timorem comprime. Pressuram tribulationis per patientiam uince. Duo quippe ista sunt, quæ præcipue inchoatium propositum labefactare solent: incumbentium scilicet tentationum molestia, & præteritarum delectationum memoria. Illæ namque dum solito grauiore superueniunt, saepe pusillanimes per impatientiam deiiciunt. Istæ uero dum solito male dulces redeunt, per incontinentiam incautos seducunt. Ponamus ergo custodè optimum ante oculos nostros timorem domini ut dum scilicet ipse reliquorum sensuum duces custodit, omne sequentium actionum corpus sanum, & integrum esse possit. Hanc custodiam Ibsoloth, quia domui suæ præficere noluit, in inguine uulnus mortis accepit. Quia quisquis sensus suos timore domini munire negligit: huic subito irrepens delectatio carnis uitæ animæ extinguit. Recte ergo dicitur: uiam pacis non cognouerunt non est timor Dei ante oculos eorum: quia quisquis foris sensus suos per timorem Dei a delectatione carnis non restringit, quæ sit interni amoris dulcedo gustare non poterit.

2. Re. 4.

Quid Deus homo factus inuenit in mundo, quod suum esset: & quid, quod diaboli: Et quomodo uterque pro suo iure certauerit. Cap. XII.

D Psal. 15. Vide Ann. F. Sixti sup hunc Psalmum in sua Bib. li. 3. 2. par.

D Vnes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Deus per hominem mundum redempturus in mundum uenit: & toti mundo diabolus dominantem inuenit. Deus per hominem mundum uisitans in propria uenit: & homo per Deum mundum non amans, ubi caput reclinaret, non habuit. Deus homo in hoc mundo elementis imperauit: & homo Deus de hoc mundo regnum se non habere dixit. Ergo ad aliquid totum Dei erat: & ad aliquid totum diaboli. Totum Dei erat, quod ipse fecerat: & totum diaboli, quod ipse possidebat. Deus in principio mundum creauerat: & diabolus a principio mundum possidebat. Ergo certamen factum est Deo, & certamen factum est diabolo. Deus dixit se, quod suum erat, debere recipere. Diabolus dixit, se post tam longam negligentiam sua possessione non priuandum. Deus dixit, aliena eum fraudulenter abstulisse, & uiolenter tenuisse: diabolus dixit, eum nec cum abstulit contradixisse: nec cum tenuit, aliquando reperisse. Deus dixit, potentem se ad sua recipienda, si uellet uiribus uti: diabolus dixit, contra iustitiam non debere uiribus abuti. Deus dixit, iustum non esse, si quod pie creauerat, perire permetteret: diabolus dixit, iniustum non esse si quod sponte perierat, non restitueret. Deus dixit, se uelle misereri per benignitatem propriam: diabolus dixit, se nolle pari damnum per potestatem alienam. Deus dixit, iustum esse, ut de peccato poenitentem ad salutem reciperentur: Diabolus dixit, iustum non esse, ut in peccato persistentes ad salutem cogerebantur. Deus dixit, se uenisse non ut nolentes cogeret, sed ut uolentes adiuuaret: Diabolus dixit, interim pro tempore æquanimiter se passurum uolentes perdere, si nolentes retineret. Deus dixit, se in aliena ad gehennam manum non mittere, si sua redderentur: Diabolus dixit, se aliena paratum reddere, si sua non auferrentur. Deus dixit, nullum se a misericordia posse repellere: diabolus dixit, si omnes perderet, non se posse æquanimiter tolerare. Deus dixit, se suadere, ut in toto ab alieno iure secederet: diabolus dixit, se postulare, ut saltem pro reuerentia pristina dominationis aliqua in parte reuicium sibi non negaret. Deus dixit, se cum prius potiora elegisset, post illi abiectiora concessurum: Diabolus dixit, iure se si electionem habere non posset, saltem partitionem facturum. Deus dixit, se priuilegio dominationis utriusque potestatem uendicare: diabolus dixit, se quia iam amplius non posset nihil ex iure: sed ex permissione postulare. Deus dixit, se tantum ei permissurum, quantum etiam avari famem satiare possit. Diabolus dixit, se non tantum accepturum, quin amplius cupiat si fieri possit. His dictis, iussit Deus tendi funiculos in partitionem: & inuenit uidentia, & irrigua in uallibus imis, minora spatio, maiora pretio: & hæc præcepit seponi ad partem alteram: de ferta autem, & arida in ruribus, & montibus altis, lata, & aspectu patentia: magna spatio, uilia precio: & hæc iussit ad alteram partem discerni. Tunc mandauit diabolum adesse, & assistenti sic ait. Ne forte aut uolentiam iudicantis, aut auiditiam dantis causari ualeas: quicquid oculus tuus uidet, tibi dabo. Tunc diabolus, qui omne sublime considerat, & humilia non ualeat intueri, leuans oculos aspexit montes altos, & saxa prominentia in rupibus ac deserta patentia: & quasi totum sibi cessisse glorians, despexit, quod Deus elegerat. Tum deus increpitans ac cæcitatem elati deridens ait. Funes ceciderunt mihi in præclaris. Tu laudas, quod uides, & ego laudo, quod uideo. Tu in imo es, & propterea oculis tuis nisi alta, & extantia non patent. Ego desuper contemplor, quam habeant amœnitatem humilia. Etenim hæc hereditas mea præclara est mihi.

Quid sit prouidere dominum in conspectu suo semper. Cap. XIII.

Prouidebam dominum in conspectu meo semper. Dominum prouidet, qui in tribulatione positus, spem in domino habet. Quasi enim prouidere est de præsentibus tribulatione futurum auxilium expectare. Sed si quando diuturna expectatione fatigatus animus spem ceptam deserit, quasi conspectum a domino auertit. Semper autem in conspectu suo dominum prouidet: qui in pressura constitutus, & diuinum auxilium quandoque sibi affuturum confidit, & spem ceptam usque in finem non deserit.

Qui-

Quibus & quando dominus & diabolus a dextris & a sinistris sint. Cap. XIII.

Eodem Pulchra de dextra & sinistra Dei ac diaboli.

D Vniam a dextris est mihi, ne commouear. Dominus a sinistris est, quando exterius salutem temporalem tribuit. Dominus a dextris est, quando interius uirtutes animæ custodit. Diabolus a sinistris est, quando foris per aduersa impugnat. Diabolus a dextris est, quando intus per uitia tentat. Hinc est, quod de reprobo scriptura loquitur, dicens. Diabolus stet a dextris eius. Diabolus quippe interpretatur deorsum fluens: quia de illa primæ conditionis suæ gloria per superbiam cecidit. Tunc ergo diabolus nobis a dextris stat, quando ille qui de cælo cecidit, nos sibi per consensum peccati subiiciens in nobis ascendit. Quando enim nos cadimus, diabolus erigitur: quando nos surgimus, ipse prosternitur. Hinc Hieremias plangit, dicens. Vide domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus meus. de hac etiam sinistra in euangelio dicitur. Si quis te percusserit in sinistram maxillam: præbe ei & alteram. Sinistram quippe maxillam percutit, qui exterius nocet. Cui nos dexteram maxillam præbeamus: si contra exteriora damna, animæ uirtutes opponimus: ut scilicet tanto minus foris periculum timeamus: quanto certius præsidium intus est in quo confidimus.

Psal. 8.

Thre. I.

Matt. 5.

Lætitia impleri ubi detur. Cap. XV.

Eodem.

A Dimplebis me lætitia cum uultu tuo. In hac uita mortali aliquando lætari possumus: impleri lætitia non possumus: quia & si quædam sunt quæ lætificant, multa sunt quæ cõtristat.

Dextera & sinistra Dei quæ sint, & ubi delectatio usque in finem. Cap. XVI.

Eodem.

D Electationes in dextera tua usque in finem. Sinistra Dei bona sunt temporalia: dextera Dei bona æterna. In temporalibus autem bonis delectationes quædam sunt, sed usque in finem non sunt: quia in hac uita semper gaudium dolor sequitur: & omnis delectatio amaro fine terminatur. In dextera autem Dei delectationes usque in finem sunt: quia in uita æterna nec gaudia in mœrorem, nec delectationes in dolorem mutari possunt.

De tribus orantium generibus Cap. XVII.

Psal. 21.

Orantium tria genera

A Vribus percipe orationem meam: non in labijs dolosis. Ideo exaudiri postulat, quia non solum labijs, sed corde orat. Tria sunt genera orantium. Alij qui solis labijs, alij qui solo corde, alij qui & labijs & corde orant. Qui solis labijs orant dolosi sunt, quia non habent in corde quod

ore proferunt. Qui corde & labijs orant, ueraces sunt: quia sicut loquuntur, ita sentiunt. Qui solo corde orant, deuoti sunt, quia orationem suam a Deo tantum audiri uolunt. Quando ergo in oratione uerba proferimus: si cogitamus quod loquimur, facimus quod debemus. Si autem uerba orationis fundimus, aliud quodcumque in corde uerfamur, etiam si illud bonum sit, quia tamen ordinatum non est, profusus a culpa liberi non sumus: ita tamē si id quod dicimus, intelligere ualemus. Si quis autem non intelligens uerba orationis proferat, & si non intelligere ualet quod dicit: si tamen bona intentione dicit, sine fructu non erit. Si autem orantes uana cogitamus, etiam si ueritatem loquimur, cogitando uanitatem uani effici mur. Si autem dum os ueritatem loquitur, in corde turpitudine uersatur: iam non solum uani, sed etiam abominabiles in conspectu Dei reputamur. Aliud tamen est, quando homo hæc inuitus patitur: atque aliud, quando in eis per deliberationem delectatur.

De examine bonorum, & malorum, sed non mediocrium Cap. XVIII.

D Gne me examinasti: & non est inuenta in me iniquitas. Examen in libra est illud desuper, in quo perpenditur ad quam partem pondus seorsum inclinaret. Igne ergo tribulationis iustus examinatur: quia perfecta uirtus in aduersitate cognoscitur. ualde mali iam examinati sunt, quia per iniquitatis pondus ad sinistram partem se inclinauerunt. Valde boni examinati sunt: quia per grauitatem constantiæ & perseuerantiæ uirtutis ad dextram se conuerterunt. Mediocres adhuc examinati non sunt: quia ad quam partem pertineant, humana iudicia necdum discernere possunt.

De uis duris huius uitæ: & qui eas custodiunt propter uerba labiorum Dei. Cap. XIX.

D Ropter uerba labiorum tuorum, ego custodiui uias duras. In hac præsentia uita in uia sumus: quia per hanc ad aliam uitam transimus. Sed quia humana infirmitas diu in eodē persistere non potest: tot quasi uias ingredimur, per quot actiones uariamur. Quia uero in hac uita nihil sine labore facere possumus: quasi gradientes duras uias habemus. Sed has duras uias illi non custodiunt, qui in hac uita delectari querunt. Qui autē sponte hic se humiliant, & affligunt, duras uias custodiunt. Sed quis est qui Deo dicere potest: propter uerba labiorum tuorum ego custodiui uias duras? Quæ sunt uerba labiorum eius? Verba labiorum nostrorum peccata nostra sunt. Sicut dicitur in Psal. Longe a salute mea uerba delictorum meorum. Verba labiorum Dei, præcepta eius sunt. Quisquis ergo præteritorum delictorum conscius, sponte per poenitentiam se affligit: is

M Eodem.

N Eodem.

O

gitis propter uerba labiorum suorum uias duras custodit. Qui autem laborat ne praecepta Dei transgrediatur, & ut uoluntatem eius impleat, suis uoluntatibus uim facit, is propter uerba labiorum eius uias duras custodit. Ille soluit debitum: hic implet praeceptum. Deus enim homini praecipit, ne cadat: Sed cum ceciderit, iam non praecipit, sed monet ut resurgat, praeceptum namque non pertinet nisi ad obediētes: sed qui in peccato adhuc permanet, obediens non est. Cum autem poenitendo ad obediētiā redit, dignus efficitur ut praeceptum accipere possit.

De uis, & semitis Dei Cap. XX.

P Erfice gressus meos in semitis tuis ut non moueantur uestigia mea. Viae Dei sunt praecepta leuia. Semitae Dei sunt strictiora mandata: in quibus pauci ambulare possunt. In uia Dei ambulat qui proximo suo malum non facit. In semita Dei ambulat, qui etiam malum inferentem diligit. Qui uero adhuc ambulare nescit in semita: saepe mouetur a uia, quia saepe caritatem deserere cogitur, qui non didicit adhuc diligere, nisi eum a quo amat.

Dextera Dei, quae sit & qui ei resistant: & quomodo ab eis custodiri cupiat iustus Cap. XXI.

Resistētibus dexterae tuae custodi me: ut pupillam oculi. Dextera Dei est Christus, quia per eum Deus pater operatus est propitiationem nostrā. Vel dextera Dei potiora sunt opera eius id est aeterna bona. Illi ergo dexterae Dei resistent: qui uel male credendo, uel male uiuendo Christo contradicunt. Dexterae Dei resistent, qui terrena amantes aeterna bona quaerere contemunt. Ab his omnibus custodiri iustus desiderat: ne uidelicet malo exemplo illorum prouocatus ad iniquitatem cadat. Sed quomodo se uult custodiri: Audite quomodo: ut pupillam inquit oculi. Multum diligenter uult custodiri is qui uult custodiri ut pupilla oculi. Pupilla quidem pars oculi modica est & tenera, sed tamen preciosa. Diligenter custoditur, quia multum custoditur. Mystice oculus Dei est ecclesia sanctorum: pupilla oculi est humanitas Christi. Per pupillam animal aciem dirigit, ut ea quae foris sunt, discernat: & Deus pater omne iudicium filio dedit: & neminem nisi per filium iudicat, quasi lumen a tenebris, sic iustus discernens ab iniustis. Quid est ergo quod iustus se custodiri uult ut pupillam oculi? Christus multa aduersa in hoc mundo passus est: sed per praesuram tribulationis ad gloriam resurrectionis peruenit. Hoc igitur nos debemus orare ut custodiamur sicut pupilla oculi: uidelicet non ut nihil mali patiamur in hoc mundo: sed ut per mala praesentia transeamus ad gaudia aeterna.

Quae sint alae Dei sub quibus protegamur. Cap. XXII.

Sub umbra alarum tuarum protegeme. Duas alas habet Deus, misericordiam & caritatem. Per misericordiam peccatores protegit: per caritatem iustos. Ille ergo non sub umbra alae, sed umbra alarum protegi se postulat, qui & in quibusdam misericordia se indigere agnoscit, & in quibusdam dignum amore sperat.

Faciem, & latus currenti opponere, quid sit. Cap. XXIII.

Afacie impiorum qui me afflixerunt: Inimicus quasi faciem nobis opponit, quando currenti in desiderio Dei animo praua delectatio obstitit. Alatere est inimicus, quando currentem fatigat tentatio, sed a cursu, praua delectatio non retardat.

Praeuire, & supplantare quid sint. Cap. XXIII.

Rurget domine, praueeni eum, & supplantare eum. Praeuire currētis est, supplantare luctantis. Nam qui ad finem propositi operis tendit, quamuis non passibus pedum, promotione tamen actionum currit. Diabolus ergo in passione Christi cucurrit: quia eum quem purum hominem existimabat, per traditionem ad passionem, per passionem ad mortem, per mortem ad damnationem ducere uoluit. Similiter cucurrit Deus, quia eum per traditionem ad passionem, per passionem ad mortem, per mortem ad resurrectionem promouere disposuit. Vtrique ergo cucurrerunt, & Deus & diabolus: sed diabolus praueuentus est, quia ne ad finem propositi sui peruenire posset, diuina uirtute est impeditus. Et supplantat inquit eum. In passione Christi diabolus cum Deo luctabatur: diabolus foris luctabatur ut deiceret: Deus intus luctabatur ut sustineret. Sed diabolus supplantatus est, quia occulta quadam uirtute & sapientia Dei subito & ex improuiso est deiectus.

Quod framea sit Christi anima: quae partem ab inferno abscidit. Cap. XXV.

Ripe animam meam ab impio: frameam tuam ab inimicis manus tuae. Anima Christi framea est, id est gladius Dei, quia per Christum dum Deus electos suos redemit, quasi quaedam membra praecidit a corpore diaboli. Unde alibi dicitur. Ero mors tua, mors: morsus tuus inferne. Deus enim quasi infernum momordit, quando descendens ad inferos, quosdam inde abstulit, quosdam ibi reliquit. Dicit ergo, eripe animam meam ab impio per frameam tuam. Ac si diceret.

ret. Si prius gladium, quo pugnaturus es non custodis, quomodo eos, qui per gladium saluandi sunt, liberare poteris?

Quomodo Deus noster est liberator noster, refugium nostrum, firmamentum, fortitudo, Deus adiutor, spes protector, Cornu salutis, susceptor &c. Cap. XXVI.

Diligam te domine fortitudo mea: dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Deus meus, adiutor meus: & sperabo in eum. Protector meus, & cornu salutis meae, & susceptor meus. Humanitas Christi in resurrectione loquitur. Diligam te dñe. In periculis timor: post pericula amor. Diligam te domine. Causas dilectionis, subiungit: quia fortitudo mea, quia firmamentum, quia refugium meum, quia liberator meus. Cōuerso ordine narrat usque ad ipsum diuinæ gratiæ principium meum re recurrere. Primum liberator, quia hominem a potestate diaboli eripuit: deinde refugium, quia de propriis uiribus dissidentē, benigne ad patrocinandum excipit. Deinde firmamentum, stantem ne cadat. Deinde fortitudo pugnanti ut uincat. Liberator per baptismum, Refugium per poenitentiam, Firmamentum per patientiam, Fortitudo per uictoriam. Ecce quo ordine euasit malum. Deinde secundus uersiculus quomodo consequutus sit bonum. Deus meus, quia per fidem illuminat. Adiutor meus, quia ad bene operandum adiuuat. Sperabo in eum: quia cor ad amorem sui inflamat. Protector meus, quia supra id quod ferre possumus, tentari non permittit. Cornu salutis meae, quia etiam persequentem diabolum nos contemnere facit. Postremo susceptor meus, quia finito cursu peruenientibus caelum aperit. In cornu fortitudo signatur. Cornua confusionis est superbia: cornua salutis est fiducia bona.

Dolores, & laquei mortis, & inferni, & torrentes iniquitatis, qui sint. Cap. XXVII.

Aircunderunt me dolores mortis: & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Dolores inferni circumdederunt me: praecupauerunt me laquei mortis. Dolores mortis, passibilis, & mortalitas. Torrentes iniquitatis, huius mundi uanitas. Dolores inferni, praena aeterna. Laquei mortis, originalis culpa. Dolores mortis, & dolores inferni circumdederunt: quia illos homo ante Christum euadere non potuit. Torrentes iniquitatis conturbauerunt: quia huius mundi uanitas ad actualia peccata hominem impulit. Laquei mortis praecupauerunt, quia antequam homo actualiter peccatum perpetrare potuit, culpa originalis in eo fuit.

Salus humana, & diuina quomodo homini imperiatur. Cap. XXVIII.

Dedisti protectionem salutis meae. Salus humana est sanitas carnis: salus diuina integritas mentis. Hanc homo diligit: illam Deus tribuit. Hanc homo conseruat molestias fugiendo: illam Deus confirmat, molestias inferendo. Sic tamen si mens intus custoditur, ut nec per aspera carnis ad impatientiam proruat: nec per blanda ad lasciuam emollescat. Tunc ergo Deus salutis suae protectionem nobis tribuit: quando animam nostram dum caro foris patitur intus illa saluam custodit: ut praesura quam caro foris terat, intus ad mentis corruptionem non peringat.

Dextera, & sinistra Dei, quos suscipiat. Cap. XXIX.

Dextera tua suscepit me. Sinistra Dei bona sunt temporalia: dextera Dei bona aeterna. Et saepe contingit, ut illos Deus spiritualibus bonis abundantius repleat, quos inopia rerum temporalium exterius coangustat. Istos ergo, qui quasi foris per egestatem corruunt, & intus uirtutum diuitiis solidati sunt: quasi sinistra Dei deseruit, & dextera suscepit.

De fine bono, & malo, & de disciplina domini in finem corrigente. Cap. XXX.

Disciplina tua correxit me in finem. Est quidam finis bonus: & est quidam finis malus. Finis malus est profundum peccatorum: finis bonus consummatio uirtutum. Disciplina autem Dei in finem corrigit: quia eos etiam, qui in profundum peccatorum lapsi sunt, ad consummationem uirtutum perducit. O bona, o dulcis disciplina Dei: utinam cognoscamus eam, utinam suscipiamus eam, utinam sustineamus eam. Quae tamen est, ut uideamus, ut concupiscamus, ut apprehendamus, ut teneamus eam. In tribus consistit: in preceptis, in teramētis, in flagellis. In preceptis experitur Deus obediētiā tuā, in teramētis constantiā, in flagellis paciētiā. Praecepta obediēter suscipe: teramētis constantiter resiste: flagella patienter sustine. Haec tria, id est obediētia, constantia, patientia, sibi inuicē deesse non possunt: quia in singulis oīa necessaria sunt. In preceptis quidem, ut ea primū obediēter suscipias, deinde constantiter perficias, postremo ipsa retributionis patienter sustineas. In teramētis autem obediētes esse debet: ut si forte Deus uitiorum incursum te sollicitari, & ad tempus uoluerit fatigari, per elationem non contradicas. Costas, ne per delectationem ad consensum defluas. Patiēs, ne importunitate, uel instituta tentationis, tandem aliquādo emollescas. Hoc autem praecipue dicimus propter quosdam minus discretos: qui spiritualis studii modum ignorant.

tes, post prima initia bonæ conuersationis, ita a tēratione uitiorum liberi esse uolunt: ut si se, uel tenuiter delectatione illicita pulsari persenserint, statim tumido corde infirmitatis suæ oblitū contra Deum murmurent: & si uel modicum fatigentur per inconstantia, & impatientiæ uitium eneruat, ad consensum iniquitatis declinent. ¶ Sed nesciunt isti, quā pia sit dispensatio Dei, ut mala quæ iam uoluntate dimissimus (quamuis inuiti) adhuc in tentatione sentiamus: quatinus in eis nunc expietur cum cruciant: quod prius in eis commissum est, cum delectabant: & nostræ infirmitatis memores dum semper cogimur reminisci, quod fuimus, non nos extollat, quod sumus. Præterea etiam cum mala nostra cum tanta difficultate uincimus, amplius peccare timeamus. Cum itaque tot utilitates ex tentatione proueniant, oportet quotiens tentamur, dispensationem Dei obædienter excipere, & constanter prauæ delectationi contraire, & patienter uiolentiam tentationis sustinere: quatinus, & fatigatio nostra nobis placeat, & tamen delectatio praua ad consensum non accedat. In flagello autem obædientiam seruat: qui etsi causam percussione sui ignoret, tamen contra Deum non murmurat. Constans autem, & patientis est, quem nec pondus tribulationis opprimit, nec diuturnitas frangit. Primus ergo gradus disciplinæ Dei est, custodia mandatorum. Secundus gradus est, pugna tentationum. Vnde manifestum est, quod ij, qui mandata Dei non custodiunt, adhuc in disciplina Dei esse non cœperunt. Qui autem sub disciplina Dei non est, ad hæreditatem filiorum Dei pertingere non potest. Nemo ergo contemnat disciplinam Dei: quia si peccator est, necessaria est illi, ut corrigatur: si iustus est, necessaria est illi ut erudiatur. Propterea iste, qui eam ad correctionem acceperat, adhuc eam ad eruditionem necessariam sibi esse confirmat: ut sicut correctus expiavit culpas præteritas: ita eruditus cautelam habeat contra culpas futuras. Dicat ergo: Disciplina tua correxit me in finem: disciplina tua ipsa me docebit.

Quid subtus, & quid supra nos: & cuius uestigia non infirmantur. Cap. XXXI.

Dilatasti gressus meos subtus me: & non sunt infirmata uestigia mea. Subtus non est quicquid transitorium est, & caducum: quod autem æternum est, supra nos est. Mens ergo iusti supra se dilatatos gressus habet: quia quanto altius per contemplationem in amorem æternorum dirigitur, tanto amplius desiderio gustatæ dulcedinis dilatatur. Cum autem in rebus transitoriis subtus se per cogitationem ambulat: ipsa eā quodammodo suæ occupationis molestia coangustat. & totiens intra semetipsam stringitur, quotiens foris aduersis occurrentibus præpeditur. Sed firmiter nonnunquam, ut etiam subtus se mens diuina amore succensa, dilatatos gressus habeat: quia dum totā se intus per desiderium retinet, & si foris per

operatione occupata sit, nullius tñ molestia aduersitas libertatem eius coangustat. Vnde recte cū dixisset: Dilatasti gressus meos subtus me: statim subiunxit dicens. Et non sunt infirmata uestigia mea. Quando enim gressus in lubrico figitur, & si pes fortis permaneat, uestigia tamen eius infirmantur. Ita quoque necesse est ut, qui uel modicam in rebus perituris fiduciam posuerit, etsi per turpia desideria non langueat: tamen, quia transitorium est, quod amat, stabilis non sit: & cum labi cœperit cui innititur: mox innitentis uestigia ab ipsa sua stabilitate infirmetur. Cum autem totum animi desiderium in æternis figitur: quasi pede in soliditate constituto, uestigia non infirmantur.

Qui sint inimici spirituales, & quomodo eos persequamur. Cap. XXXII.

Ressequar inimicos meos, & comprehendam illos: & non conuertar donec deficiant. Quosdam spirituales inimicos habemus, qui nobis insidiantur, qui quanto magis occulti sunt, tanto amplius nocere possunt. Hi sunt motus carnales, qui in corde nostro oriuntur, & quia de latentibus desideriis prodeunt, incautos sepe sub specie uirtutum fallunt. Quos tunc nimirum persequimur: quando ipsam originis eorum radicem subtiliter inuestigamus, quatinus dum illos illicito motu oriēte pulsare senserimus: statim de qua affectione ille natus sit, & ad quem finem eius appetitus tēdat, perspicere studeamus. Hoc fortassis qualiter fieri possit, citius agnosceretur: si eius aliquod exemplum in medium proponatur: Verbi gratia. Est aliquis, qui de se ipso plusquam oportet sentiens, occulta superbia laborat. Hic ergo si forte inter ceteros, uel ad colloquendum, siue ad consulendum confederit, quia se singulariter sapientē existimat, singulariter se audiri debere putat. Si uero alios ad uerbū suū minus attentos fortassis uiderit, suūque consiliū repudiari aliquādo perspexerit: statim per impatientiæ uitium tumens, totum, quod contra uoluntatem suam agitur, ad iniuriā suam fieri arbitratur. Et quia eos non ratione, sed odio potius aut inuidia ad contēptū sui excitatos credit: iam omnino ut pote a maliuolis suum colloquium subtrahere disponit. Cūque se immoderate lingua a loquutione stringit: a caritate animus refrigescit. Oportet ergo ut dum nos uel loquentes, uel consulentes minus audiri, & exinde cor nostrum aliquo fortassis subito dolore tangi senserimus: impetum animi nostri refrinemus: & hunc dolorem quasi inimicū a latere de insidiis persilientem instanter persequamur, & latebram eius occultam de qua prodijt. i. superbiā, & occursum eius ad quem tendit. i. odiū fraternū perscrutantes, dum laqueos conspiciamus, periculum caueamus. Cōprehensus est inimicus, quia cū finem prauū desiderii prouidemus: animū a consensu retrahimus. Sicut enim uitia inuestigando persequimur, sic cōprehēdimus inueniēdo, & donec deficiant, non reuertimur, si ab instantia boni operis ante subiugationem uitiorum non relaxamur.

K Eodem.

L

De

De timore seruili & custodia legis diuinæ & delectatione uana. De terra, firmamento, oculo, & necessitate uarijs: deq; humilitate. Cap. XXXIII.

Dilectus & rectus dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in uia. Non est seruilis timor, ubi constitutio legis fit in electione uoluntatis. Primum timemus, deinde uiam eligimus: deinde lex nobis proponitur qua in uia ambulemus. Legem custodientes, præmium accipimus: in presenti animæ iocunditatem, in futuro animæ pariter & corporis beatitudinem: hoc est quod sequitur. ¶ Anima eius in bonis demorabitur, hoc est de presenti, & semen eius hæreditabit terram, hoc est de futuro. Et satis eleganter spirituales delectationes exprimit, cum dicit. Anima eius in bonis demorabitur. Quicquid. n. carnaliter dulce est suæ quidem delectationis experientiam fructibus præstat: sed diu cū eis morari non potest, quia dum gustu appetitū prouocat, transitu desiderii fraudat. Spūales autem deliciae quæ nec gustatæ transiunt, nec reficiētes decrescunt nec fatiātes tædiū generant: diu cū fructibus permanere possunt. Sequitur. ¶ Semen eius hæreditabit terrā. Terrā uiuenti in futuro in hæritatem accipiet pro bonis opibus suis, quæ pro semine significatur. Vel per terrā caro accipi potest, quam in futuro immortalē & impassibile accipiet, quisquis eā in presenti in ope uirtutū exercet. Sed quō illuc perueniet? ¶ Firmamentū est dñs timētibus eū: & testamētū ipsius ut manifestetur illis. Qui uincētibus promittit præmiū: pugnantibus præstat adiutoriū. Præmiū tale est: quia. i. Dei testamētū. i. cōtestata promissio est ut ipse manifestetur illi uidelicet uidenti se. Adiutoriū tale est: quia firmamentū est dñs. i. protectio timētibus se. Ideo securus de promisso fiducialiter curro. ¶ Oculi mei semper ad dñm, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Oculus actionum intentio est. Oculos ad dñm semper habet, qui per intentionem ad amorem Dei dirigit omne quod agit. Cuius nimirum pedes a laqueo enelluntur: quia actio mala esse non potest, cuius amor Dei origo est. Sine periculo nāque uia actionū curritur: cum intentio animi caritate duce gubernatur. Sed quis potest semper respicere Deum, nisi quem semper Deus respicit? Quia nimirum dilectionem hoīs semper dilectio Dei sicut præueniendo excitat: sic subsequendo conseruat. Hoc est. n. quod sequitur. ¶ Respice in me, ac si diceret. Ut te diligere possim, tu dilige me, & ut amore tuo dignus sim, miserere mei relaxando peccata mea. ¶ Quia unicus & pauper sum ego. Ideo respice, quia sum unicus: ideo miserere, quia pauper. Vnicus. n. plus diligitur: pauper plus doletur. ¶ Tribulationes cordis mei multiplicatę sūt: de necessitatibus meis erue me. Quæ est paupertas tua? Tribulationes cordis mei multiplicatę sunt. Non est periculosa afflictio carnis: quæ non frangitur constantia mentis. Cum autem dolor intima tangit: maius periculum est etiā si foris tribulatio desit. De necessitatibus meis erue me. Multę sunt ne-

cessitates bonorum, in quibus periclitantur: quibus fortassis melius cognoscemus, si eas distinguendū proponamus. Gemina si quidem est necessitas sanctorum: altera quā intus, altera quam foris sustentent. Altera a proximis: altera a semetipsis. Quādiu. n. in hac corruptibili carne uiuunt: molestias & tentationes, quæ ex carne corruptibili oriuntur, omnino declinare non possunt. In quibus tantum cum labore periculum est, ut eas quotidie sentire necesse sit: & tamen consentire eis nemo unquā sine graui detrimento possit. Altera necessitas est bonorum: quia cum inter malos quos declinare non possunt, conuersantur, ex illorum praua conuersatione quotidiana quadam persecutione uita eorum affligitur. Quos ita tolerare necesse est, ut nec propter iniquitatem eorū odio habeamus hoīes: nec propter amorē hoīum, iniquitatis efficiamur consortes. Sed hoc sine humilitate & labore nemo facere potest. Humilitate uidelicet, ne se per superbiam a consortio uanitatis diuidat: & dum malorum societatem habere contemnit, quasi de singulari iustitia perniciosius intumescat. Labore autem opus est, ut quorum societatem non deserit: semper fugere quantum potest, studeat conuersationem. Hoc est quod sequitur. Vide humilitatem meam & laborem meum.

Misericordiam & ueritatem Dei penitentibus esse necessariam. Cap. XXXIII.

Misericordia tua ante oculos meos est: & complacui in ueritate tua. Misericordia Dei est, quæ parit: ueritas qua corrigit. per misericordiam penitentes ab indulgentia non repellit: per ueritatem peccata puniens, carnam, non personam respicit. Quisquis ergo ad salutem peruenire desiderat, hæc duo necesse est medicinæ Dei remedia non contemnat. Sine misericordia enim ueniam non consequitur: sine ueritate non emendatur. Sunt uero nonnulli, qui dum culpas suas per misericordiam temeraria quadam presumptione a Deo relaxari expectant: diuinæ correctionis flagella patienter sustinere nolunt. Et si fortassis aliqua se pro peccatis suis aduersa pertulisse cognouerunt: statim typo superbiæ eriguntur, eoque minus misericordiam Dei necessariam existimant, quousque sua se satisfactione apud diuinum examē plenius purgatos putant. Contra quos quod iste dicat, audiamus. Misericordia (inquit) tua ante oculos meos est: & complacui in ueritate tua. Ac si diceret. Misericordiam tuam ubique mihi necessariam esse uideo: & tamen correctionis tuæ uerbera, quibus peccata mea districte punis, non solum non repello, sed & gaudens suscipio: immo et in ipsis misericordiam tuam non desesse cognosco. Complacui (inquit) in ueritate tua. Eleganter dictū, laudabiliter dictū, dictū imitatione dignissimū: complacui in ueritate tua. Quasi dicat. Non mihi nisi in tua ueritate complacere: quia quod tibi me displicet, hoc et ipse reprehendo. In tua ueritate mihi complacere: quia dum mea peccata persequeris flagellando, lætificas me amore correctionis.

X Psal. 25

Y

Cur enim mihi in tua ueritate non placeam, qui in mea prius falsitate male mihi complacebam? Quoniam misericordia tua ante oculos meos est: & complacui in ueritate tua.

De agnitione, & dilectione ueritatis.
Cap. XXXV.

Z Pfal. 26. **V**ideam uoluntatem domini: & uisitem templum eius. Videre uoluntatem domini, est ueritatem agnoscere: uisitare templum eius, est ueritatem diligere.

De tabernaculo Dei. Cap. XXXVI.

A Eodem. **Q**uoniam abscondit me in tabernaculo suo. Tabernaculum Dei est ecclesia catholica, in qua fideles laborant: & in procinctu cuiusdam spiritualis militiæ contra aereas potestates pugnanturi excubant. In hoc autem tabernaculo illos Deus abscondit: quibus amorem quietis inspirando, eos a strepitu huius mundi secretum expe-tere facit. Sed in abscondito tabernaculi protecti non sunt, qui in loco quietis, quiete uiuere nolunt.

Deum fortitudinem, & refugium esse pugnantium. Cap. XXXVII.

B Pfal. 30. Pulchra Dubitatio Solutio. **Q**uoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu. Contraria loqui uidetur. Si, n. timet, quomodo fortitudinem se habere dicit? Et si non timet, quare refugium querit? Sed mens humana iter spem, & timorem constituta, dum fortitudinem adiutoris sui considerat: de uictoria presumens sponte prouocat inimicum. Cum uero propriam infirmitatem ad memoriam reuocat, superari metuens, querit refugium.

De uanitate rerum temporalium. Cap. XXXVIII.

C Eodem. **Q**uidisti obseruantes uanitates superuacue. Vox iusti est presentem felicitatem despicientis. Superius commendauerat spiritum suum Deo, & quasi nunc quereretur, quid de carne fieri uellet: respondet se carnis curam non habere: quia uanitas est omnis caro. Quia ii est qui ea illicite, & superflue amando omni studio, & diligentia custodiunt, eadem a corruptione seruare non possunt. Quos nimirum odit Deus, quia dum nimis rem corruptibilem diligunt, ad amorem Dei incorruptibilem non assurgunt. Odisti (inquit) obseruantes uanitates superuacue. Bene superuacue. Quia, & si transitoria ad necessitatem appetimus: nunquam tamen ad superfluitatem diligere debemus: carnemque; morituram non in deliciis fouere, sed ab incommodis (his precipue, quæ ad salutem animæ minus conducere uidentur) defendere.

Reprobatio luxurie, auaritiæ, & superbiæ.
Cap. XXXIX.

Dominus dissipat consilia gentium: D reprobatur autem cogitationes populorum, & reprobatur consilia principum. Gentes intelliguntur peccatores, populi stulti, principes superbi. Consilium gentium est concupiscentia carnis. Cogitatio populorum, est concupiscentia oculorum. Consilium principum est superbia uitæ. Quæ omnia ideo Deus reprobatur: quia mundus transit, & concupiscentia eius. Bene tamen populi cogitationes habent, non consilium: quia stulti in populis significantur.

Occultos inistorum inimicos in iudicium seruari manifestos in hac uita etiam aliquando puniri. Cap. XL.

E Pfal. 34. **V**dica domine nocentes me: expugna impugnantes me. Nocentes sunt, qui uoto malignitatis insidiantur. Impugnantes sunt, qui aperte persequuntur. Iustus ergo occultos inimicos suos iudicari tantum, id est ad futurum iudicium seruari: manifestos expugnari, id est in hac uita etiam puniri postulat: ut eorum poena manifesta alios ab iniquitate retrahat: quos prius eorum malitia per exemplum ad iniquitatem animabat. Ideo Deus omnipotens manifestas iniurias seruorum suorum sapiens etiam in hac uita ulciscitur, ut quanti meriti sit apud eum iustitia, aperte demonstraretur: quatinus hoc alios ad amorem iustitiæ accendat: quod ipse auctor iustitiæ se eam tantum diligere manifestat.

De armis sapientiæ, & scuto patientiæ. Cap. XLI.

F Eodem. **A**pprehende arma, & scutum: & exurge in adiutorium mihi. Armis pugnamus: scuto tegimur. Mundus enim contra electos duobus modis pugnat: uerbo, & gladio. Verbum falsitatis expugnamus per sapientiam: gladio aduersitatis resistimus per patientiam. In sapientia igitur accipimus arma: & scutum in patientia. Sed cur Deo dicitur, apprehende arma, & scutum, nisi quia ille in nobis dimicans, aduersarios superat, qui nos pugnaturos contra aduersarios armat. Quia sicut ab ipso dona eius accepimus: ita sine ipso donis eius uti ad salutem non ualeamus.

De manifestis, & occultis diaboli insidiis. Cap. XLII.

G Eodem. **R**ipiens inopem de manu fortiorum eius: egenum, & pauperem a diripientibus eius. Quosdam diabolus apta temptatione opprimit: quosdam occultis insidiis seducit. Vnde in scriptura sacra diabolus aliquando per leonem, aliquando per draconem exprimitur. Per leonem aperta eius fiducia: per draconem uero occulta eius uersutia significatur.

ficatur. Vnde Psalmista hæc duo tentationum genera exprimens, dicit. Eripiens inopem de manu fortiorum eius: egenum, & pauperem a diripientibus eum. Quis est enim inops, nisi qui uirtutum diuitias non habet? Et quis est pauper, nisi qui iam aliqua uirtutum dona accipere meruit: sed tamen adhuc ad perfectionem uirtutis non peruenit? Inopem ergo manus fortiorum opprimit: pauperem uero manus diripientium affligit: quia nimirum antiquus hostis eos, qui nulla uirtute roborati sunt, uiolenter sibi per consensum iniquitatis subiicit. Ab his uero, qui iam aliqua spiritalis lucris bona colligere incipiunt, occulta direptione dona uirtutum tollit. His ergo quos aperta sæuitia perimit, latro est: fur uero illis quos occulta fraude seducit. Vnde, & his fortitudo necessaria est, ut possint aperte impugnantem uincere: illis uero circumspectio, ut possint occulte insidiantem cauere. Cum igitur diuina pietas quosdam contra apertam sæuitiam inimici corroborando, quosdam autem contra occultas eius insidias per circumspeditionem illuminando custodit: quid aliud facit, quam inopem de manu fortiorum, & a diripientibus pauperem eripit, ut & illi euadant dominum, & isti caueant damnatum?

Quod temporalis malorum prosperitas, electis testimonium est æternæ felicitatis. Cap. XLIII.

H Eodem. **S**urgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. Omnes iniqui quæ temporalia bona æternis preferunt, cum in hac uita prosperantur, quasi in testimonium contra electos surgunt: quia dum ipsa sua felicitate de uisibilibus (non loquendo sed prosperando) testimonium perhibent: iudicium bonorum (quod de æternis, & inuisibilibus bonis dant) conuincere student. Vnde recte, quæ ignorabam (inquit) interrogabant me. Mali enim bonos de præfenti felicitate interrogant: quia cum eis dulcis sit, mirantur, quod illi se ad appetitum eius non inclinant. Sed quia hæc non dulcis, sed amara bonis est: quicquid de eius laude in medium proferunt, hoc boni per experientiam non cognoscunt.

Quod occulta est interim bonorum iustitia: donec educatur iudicanda de premio. Cap. XLIII.

I Pfal. 36. **R**educet quasi lumen iustitiam tuam: & iudicium tuum tanquam meridiem. Iustitia bonorum nunc occulta est: quia ibi se iustificari satagunt, ubi ab hominibus uideri non possunt. Et quauis in eis iam luceat exemplum boni operis, tamen in abscondito est uirtus intentionis. In futuro autem quasi lumen iustitiæ eorum educitur: quia, qui modo bona opera sua ab humana laude abscondunt, ueniente iudice iam securè pro eis in æterna claritate gloriabuntur. Vnde & in alio psalmo dicitur. Vanum est uobis ante lucem surgere, id est ante fu-

turi iudicii claritatem exaltari. sed surgite postquam sederitis: quia tunc fructuosa ibi erit uestra exaltatio, si prius in huius uitæ exilio sponte propter Deum uos humiliaueritis. Sequitur. Et iudicium tuum tanquam meridiem. Iustitia bonorum est opus uirtutis, quod faciunt: iudicium eorum est premium uirtutis, quod eligunt. Deus ergo educet iustitiam sanctorum quam manifestabit opera uirtutum; quæ fecerunt: educet iudicium, quam manifestabit quale boni operis premium elegerunt. Et ideo iustitia tanquam lumen, iudicium uero tanquam meridies, id est clarum lumen educitur: quia minor est omnis claritas boni operis claritate æternæ retributionis.

De utili subiectione erga Deum, & ipsius rectæ expectatione. Cap. XLV.

K Eodem. **S**ubditus esto domino, & ora eum. Perfecta hic nobis forma uiuendi præscribitur. Audi ergo homo, quid dicitur tibi. Subditus esto domino, & ora eum. Primum subditus esto, ne male agendo præcepta eius despicias. Deinde subditus esto, ut ad bona agenda de uiribus tuis non presumas. Nam, & ille quoque Deo subiectus esse renuit: qui aliquid de sua uirtute posse presumit. Sed inquit mihi. Si hoc ad obediendum pertinet, ut nihil ex me esse intelligam, quid ergo frustra conor? Quiescam potius, & expectabo dominum, ut faciat, quod suum est. Optime dixisti: expecta dominum. Sed uide quomodo expectes. Nam, & montes expectant, & homines expectant: sed montes aliter, & aliter homines. Montes expectant durando: homines expectare debent desiderando. Montes pluuiam: homines gratiam. Montes ne arescant: homines ne pereant. sicut in psalmo legitur. Expectans expectaui dominum, & intendit mihi. Qui, n. durando expectat, sed desiderando non expectat, non expectans expectat. Qui uero perseverat, & desiderat, hic expectans expectat. Expecta ergo, & non solum expecta: sed expectans expecta. id est. perseverans desidera, & desiderans persevera, & non fraudaberis a desiderio tuo: sicut, & ille fraudatus non fuit, qui dominum expectans expectauit. Ait enim. Expectans expectaui dominum, & intendit mihi. Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis. Vide ergo quomodo ille expectauit. Cum precibus expectauit: cum desiderio expectauit. Et quod ipse tunc fecit, hoc tibi nunc præcipit. Nam cum dixisset, subditus esto domino, statim adiunxit: & ora eum, ut & subditus Deo sis, de te non presumendo: & ores, eius auxilium extendendo. Nam quid est aliud Deum orare, nisi mentem humiliter atque deuota ad eius misericordiam semper respicere: Propterea, n. non dixit tibi, ora eum hoc, siue illud: sed tamen, ora eum: quia nil aliud a te quam affectum bonum exigit: qui tuam necessitatē, et te non loquentem, cognoscit. Cum ergo oras, quæ petas potius, quam quid petas cogitare tibi dulce sit: & ipse quem petis, quicquid tibi petendum fuerat, prouidebit. Sicut in alio psalmo Psalmista idem testatur, dicens. Oculi mei semper ad dominum: quoniam ipse euellat de laqueo pedes meos.

De quatuor hominum generibus, quantum ad uulnera, & cicatrices: de uera sapientia, & prae-
teritorum memoria. Cap. XLVI.

L
Pfal. 37.

Detrinuerunt, & corruptae sunt cicatrices meae, a facie insipientiae meae. Consideranti mihi huius uersiculi uirtutem, non potest iam legenti esse incognitum, quod totiens est patienti expertum. Sed utinam mihi, uel experientia cognitionem non dederit; uel si aliter cognoscere non debueram, ipsa potius cognitio data non sit. Quod si sic necesse fuit, & sine manu ualida erudiri non poteram: utinam iam nunc uel ipsa mea cognitio mihi sic saperet, quatinus praeteritorum dolorum experientia a futura me iniquitate coereret. Sed quia totiens post experientiam malorum desipuisse me uideo: ipsos adhuc amaritudinis gustus pertimesco. Dicam tamen, & non sine dolore dicam. Putruerunt, & corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae. Et licet horum uerborum expositio non sit mihi necessaria: quia tamen multi feliciter eam non nouerunt; propter eorum instructionem, non est omnino tacenda. Putruerunt (inquit) & corruptae sunt cicatrices meae. Diligentius consideranti quatuor hic genera hominum occurrunt. Primum est eorum, qui nunquam uulnerati sunt. Secundum est eorum, qui post uulnera perfecte sunt sanati. Tertium est eorum, quibus obducta quidem sunt uulnera, & tamen adhuc permanserunt cicatrices, id est uulnerum signa. Quartum est eorum in quibus ipsa adhuc uulnera hiantia sunt, & necdum obduci coeperunt. Si igitur per uulnera peccata intelligimus, ij qui in peccati desiderio permanent, quasi uulnera aperta habent. Qui uero peccatum deserunt, & tamen adhuc a reatu peccati per satisfactionem plene purgati non sunt: in his quasi quaedam signa uulnerum permanserunt.

Pulchre
discurrit
uulneratis
spiritualiter,
& non
erit inutile
concionato-
ribus hunc
Discursum
annotare.

1. Cor. 4

Qui autem post perpetrata scelera, & peccandi affectum deserunt, & reatum peccati plena satisfactione obducunt, ab iis etiam ipsa uulnerum uestigia discesserunt. Sic sanctus erat Paulus, qui post tanta mala dicebat. Nihil mihi conscius sum. Quia nimirum praeteritorum uulnerum in se ne signa quidem inuenire poterat, quem de antea prauidate conscientia non accusabat. Hos sequuntur ij, qui etsi uitam, sine peccato ducere nequeunt, nunquam tamen culpae criminalis uulnus perceperunt. Primum genus est peccantium: secundum poenitentium: tertium eorum, qui poenitentiam sunt correcti: quartum eorum, qui per iniquitatem non sunt corrupti. Primi sunt aegri: secundi sunt ad sanitatem conuersi: tertij sunt sanati: quarti sunt sani. Ex his satis colligi potest de quo genere hominum iste sit, qui cicatrices suas ad corruptionem reuerfas plangit. Poenitere enim iam coeperat, & peccatum iam uoluntate deseruerat: sed reatus peccati nondum adhuc in eo plene sanatus erat: & priusquam peruenisset ad integram sanitatem uulneris, corruptus est per iterationem iniquitatis. Vnde recte prius dicitur.

Putruerunt, ac deinde adiungitur: corruptae sunt cicatrices meae. Prius enim praua desideria ad mentem redeunt: & sic quodammodo cicatrices obductae interius computrescunt. Deinde uero cum uoluntas mala usque ad operationem ire permittitur, iam ipsae cicatrices quasi ex superabundanti sanie corrumpuntur. Causa quoque corruptionis explanatur cum dicitur. A facie insipientiae meae. Sapiens a sapiendo dicitur. non ille qui sapores palato oris percipit, sed ille, qui ueritate iudicio mentis comprehendit, unde etiam cor, quod ueritatis expers est, non absurde sapiens dici potest. Notandum uero est, quod non quaelibet ueritatis cognitio proprie sapientia dicitur, nisi illa quae non solo auditu, sed per ipsam experientiam rerum comparatur. Familiarius enim quodammodo atque perfectius experta, quam audita cognoscimus: & cognitionem ueritatis, quam in nobis doctrina inchoat, experientia consummat. Ipsa etiam rerum docente natura didicimus, quod cuiuslibet rei qualitatem perfectius per sui contrarii experientiam iudicamus: quia & bona quaelibet tunc iocundius, & delectabilius amplectimur, cum post longam miseriam fatigati respicimus. Hinc quoque est, quod Dei misericordiam tanto amplius in nostra liberatione diligimus: quanto magis nobis e uicino sapit ipsa miseria de qua erepti sumus. Et derelicti aliquando melius per tribulationem cognoscimus, quam stricte tenenda fuerat gratia, quam tempore quietis minus fortassis amabamus. Propterea in quodam loco scripturam admonens nos dicit. Fili in tempore malorum ne immemor sis bonorum: & in tempore bonorum ne immemor sis malorum. Memoria namque bonorum in tempore tribulationis animum per spem erigit: & memoria malorum in tempore prosperitatis ad custodiam sui cautiorem facit. Cumque alterno sapore se utrumque contemperat, nec aduersitas per desperationem deiicit, nec prosperitas per inanem laetitiam mentem dissoluit. Hinc populo Israel a Moysse in increpationem dicitur. Gens absque consilio, & sine prudentia, utinam saperent, & intelligerent ac nouissima prouiderent. Quia enim nec praesentia Dei beneficia cognoscere, nec sua pericula futura prauidere poterant: quasi prudentiae saporem in mentis palato non habebant. Duo igitur sunt, qui nobis semper sapere debent: & mala uidelicet nostra quae euasimus: & gratia Dei quam consecuti sumus. Mens etenim stulta cum malarum delectationum laborem non meminit, easdem delectationes si quando pulsata fuerit tetatione, iterare non pertimescit: & quemadmodum mulier cum angustia pariendi praemittitur, concupiscentiae carnalis delectationem abominatur: sed cum memoria doloris a mente recesserit, iterum carnis illecebras concupiscit, totaque auditate ad earum experientiam rapitur, quia eis quantus admixtus sit dolor, non recordatur. Nam si bene memoriae saperet dolor ipse, qui malam delectationem sequitur; nequaquam ita infranis mens ad eius appetitum traheretur. Ipsa quoque gratia accepta,

M

N

Eccl. 11.

Deut. 32

O

cepta, si animus ab eius recordatione non desipere, ab iniuria conditoris uel solo pudore nos coerere potuisset. Quia igitur cicatrices peccatorum nostrorum nequaquam aperirentur ad actum, nisi prius putrefactae essent per desiderium: neque ullo modo per praua desideria mens intus putresceret, si non prius a memoria praeteritarum miseriarum suarum, & praesentis beneficii Dei consideratione desipisset; plangat iste insipientiam suam & dicat. Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae. Sed liber adhuc considerare, quare non simpliciter dixit, ab insipientia mea, uel propter insipientiam meam, sed a facie insipientiae meae: utrum ne aliquid nobis ista adiectione signare uoluerit. Primum ipse modus loquendi considerandus est, quia saepe in diuino eloquio similis positio inuenitur: cum dicitur, a facie domini, uel a facie inimici: siue et quod magis obscurum est, cum de rebus humana figuratone carentibus, corporeis nonnunquam et incorporeis agitur, facies memoratur; quod in usu loquendi nunc minime esse cognoscitur: tunc tamen fuisse dubium non est: quod satis ex tam frequenti scripturarum positione colligi potest. Quia enim, ubique occurrentis faciem declinare non possumus, congrue in scriptura per faciem praesentiam siue instantiam atque importunitatem significamus. Quid est ergo quod cicatrices non solum ab insipientia, sed a facie insipientiae putruerunt & corruptae esse dicuntur: nisi quod Dei gratia nequaquam nos usque ad lapsum peccati deserere, si non prius nostra insipientia Deo in nobis habitanti diu importuna fuisset? Qui cum per longam negligentiam nostram a nobis recedere inuitus cogitur, statim cicatrices uulnerum nostrorum non solum per praua desideria putrescunt, sed usque ad operationem prauam corrumpuntur.

Pulchra
observatio

De duplici hominum uanitate. Cap. XLVII.

R
Pfal. 38.

Nuqua uanitas omnis homo uiuens: Alia est uanitas quam in rebus istis uisibilibus cernimus; alia est uanitas quam in nobis inuisibiliter sentimus. Ista exteriora uana sunt, quia cum in corruptionem labuntur, speciem suam perdunt. Anima autem quae per iniquitatem defluit, magis miserabili uanitate iustitiae decorem amittit. Vniuersa ergo uanitas omnis homo uiuens, quia & foris per mortalitatem praeterit, & intus per iniquitatem: qui si saltem in altero persisteret, uniuersa uanitas non fuisset.

Quia dies hominis breuis, mala & incerta est, quid dicendum Deo. Cap. XLVIII.

S
Eodem.

Notum fac mihi domine finem meum. Vita ista praesens breuis est, mala est, incerta est. Quia incerta est, dic Deo. Notum fac mihi domine finem meum. Quia breuis est, dic Deo. Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Quia mala est, dic

Deo: Substantia mea tanquam nihilum agere te est.

De mirabilium Dei multitudine & profunditate. Cap. XLIX.

Multa fecisti domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Omnia quae sunt, fecit Deus: & tamen illa specialiter Deus fecisse dicitur, per quae homo ad Deum reuocatur. Illa ergo mirabilia Deus quasi non sua fecit, quorum admiratio humanam mentem ab amore ipsius auerit. Illa autem mirabilia quae hominem ad amorem Dei reuocant, quia nos illius faciunt, quodam singulari priuilegio eius dici possunt. Quia igitur superius Psalmista beatus dixerat, qui ad huius mundi uanitatem non respicit; ubi fructuosa esse possit admiratio, consequenter adiungit. Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua. s. opera restorationis nostrae: quae ne in eis fastidium metuas, multa sunt numero: & ne facilitatem contemnas, profunda in sacramento. Hoc est enim, quod cum dixisset, multa fecisti tu domine deus meus mirabilia tua: statim ipsam eorum profunditatem demonstrare uolens, adiunxit: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. ut & multitudo mirabilium uarietate delectationem afferat: & profunditas exercitationem.

T
Pfal. 39.

De curiosi & suspiciosi malo. Cap. L.

Dum si ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur cor eius; congregauit iniquitatem sibi. Magnum malum est curiositas, seque a uicio alienum non esse indicat quisquis animum suum ad suspicionem facile inclinat. Neque enim alieni peccati suspectus cor eius ureret, si non prius eiusdem peccati affectus in eo radicaliter. Iusto ergo iudicio, dum ex sui cordis prauitate falsam de alio existimationem colligit; per eandem se existimationem in affectum prauitatis amplius accendit: & inde ueraciter mens eius corrumpitur: unde fallaciter aliena actio insinulatur. Propter quod Psalmista contra eiusmodi loquens dicit: Et si ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur. Curiosus etenim quisque tunc quasi ad uidendum ingreditur, quando alienum secretum sagaci studio perscrutatur. Vana loquitur, quia ut minus suspectus esse possit, eos a quibus cauere non uult, se diligere fingit. Deinde iniquitatem congregat, quia cum libere admissus fuerit, quicquid reprehensibile inuenire potest, fraudulenter in corde suo coaceruat. Congregat autem paulatim minima, ut post longum silentium cuncta simul obiecta plus noceant, quae minus opinionem laederent, si per se singula prolata fuissent. Sed quia hoc non correctionis, sed laesionis affectu iniquus operatur, sibi potius nocitura colligit: quia sicut dictum est. Vnde aliena actio fallaciter per infamiam obfuscat: unde ueraciter mens eius per nequitiam corabescit.

V
Pfal. 40.

Quod

Quod fontium nomine summum bonum significetur: idque maxime sit desiderabile, & quae toto psalmo tractentur. Cap. LI.

X
Psal. 41.

Vemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus. Quae sunt dona Dei: fons aquarum auctor est donorum: fontem aquae desiderat, cuius desiderium non impletur, donec ad Deum perueniat. Qui dona Dei propter Deum non amant, ij quasi aquas, & non fontem desiderant. Summum autem bonum ideo plurali nomine fontium exprimitur, quia licet in se unum sit, omnium tamen origo bonorum in ipso continetur. Viuus fons, quia uiuificat. Viuus fons, quia indeficiens perseuerat. Ideo sicut ceruus desiderat: quia uetus stans defectum reparare exoptat. Sed differtur desiderium, ut crescat. Sed quia omnis mora desideranti longa est: exclamat, quando ueniam, quando perueniam, quando apparebo ante faciem domini: non ut uideri, sed ut uidere incipiam, quem prius uisus non uidebam. Sed hoc nunc desiderari potest, haberi non potest. Quid ergo interim? Fuerunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte. Pasce doloribus, requiram fletibus, uocabo suspiriis, lachrymae nutriunt desiderium: donec praesentia satiet affectum. Flebo, quia abest, quod desidero. Flebo, quia adest quod non amo. Non amo praesentem infelicitatem, desidero futuram beatitudinem. Irriguum superius: quia desiderat anima mea ad Deum fontem uiuum. Irriguum inferius, quia dicitur mihi, ubi est Deus tuus: hoc ad praesentem miseriam pertinet, quod opprobria malorum sustineo, quia terrenam felicitatem non amo. Et quae me in praesenti felicitate derelictum aspiciunt, me Deum non habere insultantes dicunt. His igitur insultationibus fractus taedere coeperat, sed mox ad semet ipsum reuersus, & qualis sit praesentis uitae conditio considerans, a tali se merore castigat, dicens. Haec recordatus sum, quoniam transibo per tabernaculum ad domum, id est per laborem ad requiem. Quasi dicat. Cum de praesentis uitae molestia contristatus sum, qualis sit praesentis uitae conditio, recordatus non sum. Nunc autem recordatus sum, quia nemo potest peruenire ad requiem, qui prius noluerit aequanimiter sustinere laborem. Quia transibo per tabernaculum ad domum. Tabernaculum est praesens ecclesia: domus est caelestis patria. In tabernaculo locus est, quia extra fidem tuta mansio esse non potest. Nec solum transibo per locum tabernaculi, sed in locum tabernaculi, id est de infidelitate ad fidem: de fide ad beatitudinem. Ideo in locum, ut fidem rectam non solum tenere incipiam, sed usque in finem in ea permaneam. Nec terrere debet labor certaminis: quia mirabile est tabernaculum: & multa iam in eo fulgent exempla uirtutis. Et quia per tabernaculum ad domum, id est per laborem ad requiem transitum esse agnouit: ideo animam meam iam amplius extra me non effudi, sed in me effudi. Sicut angustia animum constrin-

git, sic laetitia diffundit. Quisquis ergo in rebus transitorii letari appetit, extra se animam suam effundit. Qui uero terrena omnia uana esse considerans, securius in conscientia bona gaudium quaerit, hic intra se animam suam effundit: Supra te autem anima effunditur, quando per contemplationis gaudium in amore conditoris dilatatur. Sed cum anima intra se effunditur, statim animalitas, quae exteriorem delectationem amat, contristatur: quam unusquisque fidelis nutu rationis corrigere debet, dicens. Quare tristis es anima mea? B quare doles te perdere, quod non potes retinere? Quare conturbas me? quia tibi per naturalem affectum coniunctus sum, in tui turbatione ego inturbatus esse non possum. Spera in Deo, quia si nunc propter eum transitorias delectationes sponte respicis, permanuras postmodum ipso tribuente consequeris. Quoniam adhuc confitebor illi. Cum adeptus fuero, quod spero tunc laudabo illum, & confitebor illi de quo dubitandum non est: quia ipse est salutare uultus mei, id est similitudinis meae, i. homo: & est Deus meus. Non est dubitandum, quin mortalibus promissam aeternitatem tribuat: quem pro salute mortalium assumptum pati uoluit, multo magis nobis uitam suam donabit. Quod potest facere, quia Deus est: ut nec de uoluntate eius dubites, qui pro nobis homo factus est: nec de potestate, quia Deus est. Ad me ipsum anima mea conturbata est. Quod anima mea conturbata est, ad me solum referendum est: quia nisi prius meum peccatum praecessisset, caro foris corrupta non esset: & ideo eius corruptio ad mei conturbationem iuste reducitur: quia ex mea culpa primum eius corruptio oriebatur. Vel ad me ipsum, id est in me ipso: quia, & si foris conturbationem non inueniat ipsa, eam suae conditionis corruptio conturbat. Id est licet exteriora incitamenta peccati desinant, ipsa tamen uitia ex naturali corruptione orta me conturbant. E Quae ergo adhibenda sunt remedia contra reciduum peccati? Baptizari iterum non possumus: & tamen uice baptismatis contra quotidiana peccata quotidianum fontem lachrymarum habemus: et si saepius baptizari prohibemur per aquam, nunquam prohibemur per poenitentiam. Sequitur ergo nos gratia primi baptismatis in poenitentia: sicut populum Israel per desertum gradientem aqua de petra: ut quotiens in huius uitae deserto peccatum arefcimus, per poenitentiam reficiamur. Quia igitur quotidie anima nostra ad nosmet ipsos conturbatur, memores Dei simus de terra iordanis, ut scilicet illam adhuc remissionem quaeramus in poenitentia, quam olim accepimus in aqua: & tanto fiducialius quanto apertius nos ipsius sacramento signatos esse cognoscimus. Quid enim per Iordanem rectius accipitur, quam baptisma? Et quid per terram Iordanis, nisi humana natura abluta fonte baptismatis? De terra ergo Iordanis memores Dei sumus, quando eandem ablutionem quaerimus in poenitentia, quam iam olim meminimus nos ab eo accepisse in aqua. Sequitur, & hermonij

monij a monte modico. Subauditur memor ero tui. Hermonium interpretatur anathematizatio. In baptismo autem diabolus, cum omnibus operibus & popis eius anathematizauimus: & Christo conformes facti a membris diaboli separati sumus. Homo igitur per Baptismum a diabolo separatus, fit hermon mos per uirtutem, modicus per humilitatem. Quando itaque per poenitentiam a Deo, uirtutum dona per peccatum amissa requirimus, quasi de modico monte hermonij, eius memores sumus, quia sic olim nos a diabolo separatos & per uirtutem exaltatos, & per uirtutem conformitatis Christi temperatos, meminimus. De terra Iordanis eius memores sumus, quando eandem naturam, quam prius per aquam baptismi a peccato abluimus, per poenitentiam nunc abluendam offerimus. De modico monte hermonij eius memores sumus, quando praecamur dona uirtutum cum humilitate nobis restitui: quae prius nos ab eo accepisse meminimus. Quod utrumque memoria dicitur: quia hoc iterato petimus, quod prius accepisse nos recordamur. Et necesse est poenitere, quia Abyssus abyssum inuocat, i. iudicium damnationis ad confirmationem sui adducit iudicium mortalitatis. Si uidemus uerum quod primo homini peccanti minatus es mortem: credamus etiam uerum esse quod peccantibus nunc & in peccato perseuerantibus minaris damnationem. Abyssus igitur id est iudicium damnationis: abyssum, i. iudicium mortalitatis inuocat: quia hoc illud confirmat. Vel iudicium ignis futurum, iudicium aquae praeteritum: uel nouum testamentum, quod poenitentiam praecipit: ad hoc confirmandum uetus testamentum adducit. Vel abyssus diuiniae sapientiae inuocat abyssum conscientiae humanae: quia Deus qui per sapientiam suam occulta nostra subtiliter penetrat, eandem ipsa conscientia nostra accusante condemnat. Ac per hoc ualde nobis necessarium est eius nunc misericordiam poenitendo quaerere: in cuius iudicio testis alienus non quaeritur: quia sua quisque conscientia accusante condemnatur. Hoc autem totum cognouimus: In uoce cataractarum tuarum id est in sermone praedicatorum tuorum. Qui praedicatores ideo cataractae dicuntur: quia eis pluuiam doctrinae stilatibus, cordis humani terra infunditur. In uoce ergo cataractarum audiui quod sicut olim cassa non fuit in peccatis comminatio mortis: ita nunc quoque cassa non erit in peccato perseuerantibus comminatio damnationis. Quo autem scimus quod antiqua comminatio cassa non fuerit? Omnes iam experimento didicimus, quam nimis uerum fuerit, quod peccanti homini olim comminatus est Deus. Quomodo didicimus? Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt. Sicut uolumina undarum super naufragia alia post alia pertranseunt & obruunt, donec conuulsatum & confectum deorsum demergant: sic poena & passiones uitae huius super hominem mortalem alia atque alia conuulsantes & confringentes pertranseunt: & tandem deficientem in profundum mortis demergunt. Fluctus sunt communes & quoti-

Pulchra
similitudo

monij a monte modico. Subauditur memor ero tui. Hermonium interpretatur anathematizatio. In baptismo autem diabolus, cum omnibus operibus & popis eius anathematizauimus: & Christo conformes facti a membris diaboli separati sumus. Homo igitur per Baptismum a diabolo separatus, fit hermon mos per uirtutem, modicus per humilitatem. Quando itaque per poenitentiam a Deo, uirtutum dona per peccatum amissa requirimus, quasi de modico monte hermonij, eius memores sumus, quia sic olim nos a diabolo separatos & per uirtutem exaltatos, & per uirtutem conformitatis Christi temperatos, meminimus. De terra Iordanis eius memores sumus, quando eandem naturam, quam prius per aquam baptismi a peccato abluimus, per poenitentiam nunc abluendam offerimus. De modico monte hermonij eius memores sumus, quando praecamur dona uirtutum cum humilitate nobis restitui: quae prius nos ab eo accepisse meminimus. Quod utrumque memoria dicitur: quia hoc iterato petimus, quod prius accepisse nos recordamur. Et necesse est poenitere, quia Abyssus abyssum inuocat, i. iudicium damnationis ad confirmationem sui adducit iudicium mortalitatis. Si uidemus uerum quod primo homini peccanti minatus es mortem: credamus etiam uerum esse quod peccantibus nunc & in peccato perseuerantibus minaris damnationem. Abyssus igitur id est iudicium damnationis: abyssum, i. iudicium mortalitatis inuocat: quia hoc illud confirmat. Vel iudicium ignis futurum, iudicium aquae praeteritum: uel nouum testamentum, quod poenitentiam praecipit: ad hoc confirmandum uetus testamentum adducit. Vel abyssus diuiniae sapientiae inuocat abyssum conscientiae humanae: quia Deus qui per sapientiam suam occulta nostra subtiliter penetrat, eandem ipsa conscientia nostra accusante condemnat. Ac per hoc ualde nobis necessarium est eius nunc misericordiam poenitendo quaerere: in cuius iudicio testis alienus non quaeritur: quia sua quisque conscientia accusante condemnatur. Hoc autem totum cognouimus: In uoce cataractarum tuarum id est in sermone praedicatorum tuorum. Qui praedicatores ideo cataractae dicuntur: quia eis pluuiam doctrinae stilatibus, cordis humani terra infunditur. In uoce ergo cataractarum audiui quod sicut olim cassa non fuit in peccatis comminatio mortis: ita nunc quoque cassa non erit in peccato perseuerantibus comminatio damnationis. Quo autem scimus quod antiqua comminatio cassa non fuerit? Omnes iam experimento didicimus, quam nimis uerum fuerit, quod peccanti homini olim comminatus est Deus. Quomodo didicimus? Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt. Sicut uolumina undarum super naufragia alia post alia pertranseunt & obruunt, donec conuulsatum & confectum deorsum demergant: sic poena & passiones uitae huius super hominem mortalem alia atque alia conuulsantes & confringentes pertranseunt: & tandem deficientem in profundum mortis demergunt. Fluctus sunt communes & quoti-

dianae poenalties: excelsa, excrecentes & singulares aduersitates: quae nec eadem omnibus nec eisdem semper eueniunt. Omnes tamen aliquibus: & aliqua omnibus. Quia ergo praesens iudicium tam graue sentio, merito futurum iudicium pertimesco. Et ideo ut possim illud euadere, dum adhuc tempus superest, necesse est poenitere. Quomodo scis, an recipiatur poenitentia tua? Scio, quia in die mandauit dominus misericordiam suam. Misericordia Dei est, quod peccatum hominis in praesenti uita punit, ut aeternam damnationem homo euadere possit. Hanc ergo misericordiam Deus per praedicores homini mandat, ut praesentis mortalitatis utilitatem agnoscens, pro liberatione sui futura, libenter istas poenalties suscipiat. Hanc autem misericordiam ideo in die, hoc est in prosperitate mandat: quia homo minus parato animo susciperet quicquid in tribulatione positus de utilitate tribulationis audiret. Sequitur sicut alia translatio habet. Et nocte declarauit, subauditur ipsam misericordiam. Quod enim in die, id est prosperitate de utilitate huius communis miseriae uerbo docuit hoc in nocte, id est in aduersitate per singulares quasdam tribulationes exemplo declarauit. Qualis enim in futuro patientiae fructus sit, satis innotuit, cum in praesenti etiam uita nonnunquam, quam necessariae sunt, tribulationes, ostendit. Quod ergo in die mandat, in nocte declarat: quia quod uerbo dicitur, experimento comprobatur. Vel sicut alia translatio habet. In die mandauit dominus misericordiam suam: & nocte canticum eius. Quod sic intelligi potest. Mandauit, hoc est per nuncios suos praedicores, scilicet ueritatis promissit misericordiam suam, id est quod nos de miseria huius uitae liberaret: in die, id est cum claritas uitae aeternae pulsus tenebris mortalitatis illucesceret. Et ideo interim in nocte uita huius, mandauit canticum eius, id est laudem suam: ut si in futuro die eius misericordiam percipere uolumus, in praesenti aduersitate ab eius laude non recedamus. Dignum est enim, ut si in gloria sua propitium eum habere uolumus, in nostra hunc miseria iustum praedicemus. Quia igitur peccauimus, quia flagellum sustinemus, quia ereptionem expectamus: in peccato confiteamur nostram culpam, in flagello laudemus eius iustitiam, in ereptione speremus eius misericordiam. Apud me oratio. Pro iniquitate, Deo uita mea in corruptione dicam Deo susceptor meus es in miseratione. Apud me oratio, in secreto in abscondito. Ideo in abscondito, quia per eam non hominibus sed Deo soli placere concupisco: Deo uita mea: quia dum me foris flagellando mortificat, in tus uiuificando aspirat. Dicam Deo, in futuro cum susceptus ad gloriam fuero securus, dicam susceptor meus es: quod in dubio constitutus adhuc dicere non praesumo. Vel in praesenti dicam praesumens de promissione, quam habeo iam in spe, quia iam quasi factum te neo, quod faciendum sine dubitatione expecto. Quare oblitus es mei? Animus amantis, & pauentis ad diuersa rapitur: nunc de promissione gloria-

Pulchra
animo
amantis.

riatur, nunc de dilatione conqueritur: nunc se derelictum propter pondus tribulationis, nunc se susceptum gratulatur propter fiduciam repromissionis. Quare oblitus es mei? Paruulus delicatus patri amanti irascitur: & quia non ad omnia uota respondet, de oblivione causatur. Enumerat etiam mala, quae patitur. Quare tristis incedo? & ne uideatur superflua tristitia, dum affligit me (inquit) inimicus. Et quia saepe plus gaudendum, quam tristandum est: in afflictione corporis exaggerat causam, adiungens etiam detrimenta uirtutis: dum confringuntur ossa mea, id est uirtutes destruantur. Postremo summam mali addens irrisionem inimicorum: exprobrauerunt, inquit, mihi qui tribulant me inimici mei. In quo non unus laeditur, sed tota societas per infamiam obscuratur. haec omnia patior dum incedo, id est dum in uia recta gradiendo proficio ubi occulte meritum inuit: dum se, & bona agentem, & mala patientem dicit.

De iudicio secundum causam, & secundum retributionem. De luce, & ueritate Dei, de monte, & tabernaculo: & de laetificatione iuuenta nostrae. Cap. LII.

Q Psal. 42. **V**dica me Deus, & discerne causam meam: de gente non sancta. Aliud est iudicium secundum causam, aliud secundum retributionem. Boni ergo, qui in praesenti inter malos sunt, & tamen in causa eis uniti non sunt, orant ut Deus primum eorum causam discernat: & sic iudicet, quia tunc nos salubriter in retributione iudicat: si prius causam nostram hic a gente non sancta discernat. Quia tu es fortitudo mea. Ideo per te ab eis separari peto: quia cum eorum malitiam grauius portem: non tamen ab eorum societate me per superbiam, & confidentiam uirtutum mearum disiungo. Sed differtur, quod petitur, iudeo clamat. Quare me repulisti? Emitte lucem tuam & ueritatem tuam. Per fidem illumina: per ueritatem fidem remunera: illuminando misericors, remunerando uerax. Ipsa duo deduxerunt me a malis meis, & adduxerunt ad bona tua. Quae bona? In montem, in tabernacula. In montem ductus sum per fidem. In tabernacula ductus sum per operationem. Introibo ad altare per dilectionem. In montem ut alta credere: in tabernacula, ut fortia facerem: ad altare, ut me immolem. Mons, & tabernacula de praesenti: altare de futuro, ubi plena caritas: & ideo ait introibo ut immoler, & contempler ad altare, id est ad Deum, qui laetificat iuuentutem meam. Et bene iuuentutem laetificat. Uetustatem enim non laetificat, sed contristat. Ad Deum, qui laetificat iuuentutem meam. Si exterior homo noster uetus corrumpitur: sed interior ille homo noster de die in diem renouatur. Caro enim nostra, quae per mortem dissoluitur, in praesenti uita non renouatur. Spiritus autem iuuentutem suam in hac uita renouare incipit, quando per gratiam Dei uirtutibus renouatis de-

sideria uetusta deponit. Deus ergo non uetustatem nostram, sed iuuentutem laetificat: quia quanto magis caro foris atteritur, tanto magis mens interiori spirituali gaudio consolatur. Ideo inquit: confitebor tibi in cithara. Quia tu laetitiam non uetustatis, sed iuuentutis, id est non gaudium carnis, sed spiritus diligis: ideo, & ego carnem affligam, & laudabo te in maceratione carnis. Contra, quod quia animalitas murmurat: ipse eam increpando castigat, dicens: Quare tristis es enima mea?

Quas semitas declinauerit dominus. Cap. LIII.

D Declinasti semitas nostras a uia tua. Tu ueniens in homine uiam nobis exemplum strauisti: & ab illa uia quicquid boni in nobis est per imitationem deduxisti. Vel semitas nostras, id est perplexas, & laboriosas uias nostras: in quibus prius secundum carnem ambulauimus, a uia tua bona declinasti, id est remouisti, quia amplius per illas non currimus, postquam in uiam tuam directi sumus.

De puluere cogitationum, & terra desideriorum inutilium. Cap. LIIII.

H Umiliata est in puluere anima nostra: conglutinator est in terra uenter noster. Puluis sunt cogitationes uanae. terra autem praua desideria. Bene autem prius anima in puluere humiliatur ac demum uenter conglutinatur in terra: quia nisi prius anima uanis se cogitationibus subderet nequaquam carnis desideria immunda obligarent: sed quia prius anima a uanitate uincitur, postmodum caro ad immunditiam conglutinatur.

De forma, gratia, & benedictione a Deo, ad hoc, & propter hoc &c. Cap. LV.

S pectiosus forma prae filiis hominum: rectitudo opis. Diffusa est gratia in labiis tuis, puritas praedicationis. Propterea benedixit te Deus in aeternum: felicitas retributionis. Primum benedixit ad hoc: postea benedixit propter hoc. Ad hoc, in tempore: propter hoc, in aeternitate. Ad hoc benedixit ut bonum perficeretur: propter hoc benedixit, ut bonum remuneraretur.

Quomodo Deus mentem beatam sibi per pacem, et amorem coniunctam adiuuet, & quando. Cap. LVI.

D eus in medio eius non commouetur: adiuuabit eam Deus mane diluculo. Beata ciuitas, quae regem habet Deum: quia cum foris bella patitur, pax eius intus non commouetur.

barur. Felix ille, qui talem habet animam ita in amore Dei solidatam, ut quaecunque foris molestiae perstreperant, tamen usque ad silentium internae quietis non irrumpant: quia Deus, qui pacis amator est, cor turbatum inhabitare non potest: sed quia tam pacificam habitationem Deus non inueniret, nisi ipse eam faceret, adiuuabit eam Deus mane diluculo. Mane, tempestiue, diluculo, in luce. Mane, quia adiutor in opportunitatibus. Diluculo, quia in tenebris operari nescit. Adiuuabit uolentem, quia nemo inuitus bonum facit. Adiuuat ciuitatem, & aedificat ciuitatem, requiescit in ciuitate, & protegit ciuitatem.

Quae sint opera domini nobis uidentia. Et prodigia quae posuit super terram. Cap. LVII.

Z Eodem. **V**enite, & uidete opera domini, quae posuit, prodigia super terram. Venite (inquit) & uidete opera domini. Primum uenite, postea uidete. Vos enim in tenebris estis, & ibi opera domini uidere non potestis. Venite igitur ad lucem, & uidete per lucem: quae lux fecit in luce: uidete opera domini. Quae opera domini? Num quid caelum, & terram? Non, sed quae desuper caelum posita sunt super terram. Primum enim Deus caelum, & terram fecit: deinde quaedam in caelo, & in terra de caelo, & terra produxit. Sed haec, quae terrena sunt, ubique terrarum uideri possunt, nec ut ista uideantur alicunde alio homines inuitantur. Sunt quaedam alia, quae non de caelo, uel de terra produxit: sed de super caelum secum afferens super terram posuit: non deiiciens ea, sed inclinans: nec terram per ea praemans, sed releuans. Quae sunt ista opera domini. Domine audiui auditum tuum, & timui. Domine opus tuum in medio annorum notum facies: quando uidelicet in medio duum animalium cognosceris. Quomodo posita super terram? Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quomodo prodigia? Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis: & uocabitur nomen eius admirabilis, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Super terram posita sunt: quia terrena ad pacem componunt: prodigia sunt, quia uenturi seculi gaudia portendunt. Prodigia sunt, quia pater futuri seculi. Super terram posita sunt, quia princeps pacis, Auferens bella, Pacificans hominem intus, & extra: ac terram carnis, dominio anime usquequaque subiiciens. Arcum conteret, & confringet arma: uerlutias, & machinationes diaboli ad nihilans. Scuta comburet igni: dura corda molliet igne spiritus sancti. Quibus patris, & pace plena reddita, exhortatoria uox sequitur, qua omnes uoluntarii ad uerum bonum inuitantur: Vacate, & uidete quoniam ego sum dominus.

Qualiter orandum sit pro remissione peccatorum a Deo obtinenda ad imitationem David. Cap. LVIII.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Audite peccatores orantem peccatorem: & discite qualiter uos pro peccatis uestris orare debetis. Audite, quid dicit. Miserere mei Deus. Reus enim in causam ductus, considerat, quod iudex suus nec falli potest, quia sapiens est: nec corrumpi potest, quia iustus est: nec uinci potest, quia omnipotens est: nec declinari potest, quia ubique est. Videte ergo nullum omnino exultationi, siue defensionis locum esse: & idcirco ad solam misericordiam flagitandam se conuertit, dicens. Miserere O quanta est uirtus uis uerbi miserere? Ac si diceret. O domine, agnosco culpam meam, intelligo reatum meum, scio quid feci, scio quid merui: non ignoro cum quo mihi causa agitur, non ignoro quid pro culpa mihi debetur. Volo peccatum meum abscondere, sed tu nosti omnia. Volo resistere, sed tu potes omnia. Volo effugere, sed tu complecteris omnia. Quod ergo solum restat, de te fugio ad te. Fugio iram, fugio ad misericordiam. Miserere. Nolo ut intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: quanto magis ego peccator, & criminis reus? Non ego peto ut iudicaris mecum: sed ut miserearis mei. Miserere mei. Tu quis es? edicito, qui sis. Citius fortassis ad misericordiam flectar, si personam agnouero. Non inquit domine, non: Sed uolo interim latere, quem tamen latere non possum. Volo ut interim me nescias licet non ignorem, quod omnia scias. Timeo enim simulque erubescio nomen edere: personam designare: & quanto tibi familiarior ante culpam extiti, tanto magis nunc confundor post culpam agnosci. Non ergo dico tibi, domine miserere David: quemadmodum a tibi dixi. Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Nec sicut aliquando blandiens dicere consueueram, puero tuo: non saltem seruo tuo, aut filio ancillae tuae: quia haec omnia nomina familiaritatis sunt: & ideo quanto manifestius prolata maioris gratiae beneficium ad memoriam reducerent, tanto grauius sequentis culpae reatum accusarent. Taceo igitur haec omnia, sileo, dissimulo, abscondo: ne forte aliquid eorum commemorans, & te magis iratum redderem, & me magis reum demonstrarem. Volo interim ego non agnosci, ut citius possis tu complicari. Ne ergo quodaras domine, quis sim ego: tantum miserere confidenti peccatum suum, damnanti culpam suam, querenti misericordiam tuam. Miserere mei Deus. Non enim audeo dicere, Deus meus: Deum solummodum agnosco: meum non praesumo. Ego enim peccando te perdidisti: inimicum sequendo, a te recessi: malum amando, a bono elongaui. Propterea quasi leprosus, quasi eiectus, quasi separatus, quasi immundus, quasi alienus, appropinquare non audeo, accedere non praesumo. Sed tantum delon-

A Psal. 50. Vide Ann. F. Sixti in sua Bib. sa p. huc psal. lib. 5. 2. pa.

delonge stans, & ad te uocem leuans, cum magna deuotione, cum magna cordis contritione, clamo & dico: Misere mei Deus. Dicant qui boni sunt, dicant qui mundi sunt, dicant qui puri sunt, dicant qui familiares sunt, dicant qui filij sunt, qui hæredes sunt dicant: Deus meus. Ego qui immundus sum: qui pollutus sum, qui abiectus sum, qui longe sum, qui patrem deserui, qui inimico me uendidi, qui in regionem longinquam abij, qui hæreditatem meam perdididi, qui substantiam meam luxuriose uiuendo dissipauit: ego non dicam Deus meus, non dicam pater meus, sed tantummodo: misere mei Deus, fac me sicut unum de mercenarijs tuis: quia non sum dignus uocari filius tuus. Misere ergo mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: non secundum magnam misericordiam meam, sed secundum magnam misericordiam tuam: quia licet magna sit mea miseria, maior tamen est tua misericordia. Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Nolo paruam misericordiam querere: quia nec te decet paruam misericordiam dare. Iam enim exauditione dignus non essem, si a magno paruam quererem. Misere ergo mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Nequaquam domine magna postulans de meis meritis confido: sed tuam magnificentiam honoro. Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Propter magnam misericordiam tuam, & secundum magnam misericordiam tuam. Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.

Quod Deus in sanctis, id est intus plus, quam foris mirabilis est. Cap. LIX.

Mirabilis Deus in sanctis suis. Quid miraris foris? Intus est mirabilis Deus. Si enim mirabile est, quod ad seruitutem factum est: quod ad imaginem factum est, quomodo mirabile non est? Mirabilis Deus in sanctis suis. Ne ergo illos foris respicias. Non quod foris est mirabile est: quod intus est, mirabile est. Intus ergo uide & non miraberis quicquid foris apparet.

Quod adherere Deo, & ponere spem in eo semper bonum sit. Cap. LX.

Mihi autem adherere Deo bonum est: ponere in domino Deo spem meam. Habent homines bona sua: alijs in necessitate bonum est consilium suum, alijs in prosperitate bonum est consilium suum, alijs in prosperitate bonum est gaudium suum. Mihi autem unum est bonum, adherere Deo: ponere in domino Deo spem meam. Si inundant flumina temptationum, bonum est mihi adherere ne dissoluatur. Si flauerint uenti aduersitatis, bonum mihi est in illo anchoram spei figere, ne conquasset uel dissipet. Illis autem nec in aduersitate bonum est consilium suum, quia non liberat: nec in prosperitate gaudium, quia non con-

seruat. Ideo unus consilium improbauit, alter gaudium. Usque quo ponam consilia in anima mea. Et gaudio dixi quid frustra deciperis? Psal. 12. Eccle. 2.

De tribus malis, quibus homo affligitur, & quatuor bonis quibus consolatur. Cap. LXI.

Affligit in ira sua misericordias suas. Tria sunt mala quibus homo affligitur: & quatuor bona quibus consolatur. unum malum est exterius sub homine, alterum malum est exterius in homine, aliud est malum interius in homine. Malum exterius sub homine est, cum in ijs quæ foris possidet, damna patitur. Malum exterius in homine, cum caro eius infirmatur. Malum interius in homine, est uermis conscientie. Tribus his malis quatuor bona opponuntur ut misericordiam ira non contineat. Sed beneficia propitij, irati flagella transcendat. Est namque bonum exterius sub homine in tranquillitate rerum temporalium: & est bonum exterius in homine, securitas conscientiarum: & est bonum interius supra hominem, dulcedo celestium gaudiorum. Plus ergo confert propitius quam abstulit iratus: quia prius peccates in nostris percutimur: sed postmodum est in his quæ supra nostra sunt, consolamur.

De quadruplici pace quam diuersis loquitur dominus. Cap. LXII.

Pacem loquitur pacem in plebem suam: & super sanctos suos. Quatuor sunt paces. duas dat mundus: & duas dat Deus. Mundus dat pacem in tranquillitate rerum temporalium: & in sanitate corporum. Deus dat pacem in tranquillitate mentis: & in gaudio contemplationis. Sed ea pax quæ est in tranquillitate mentis, in homine est: ea quæ est in gaudio contemplationis, supra hominem est. Illam Deus in plebem loquitur: quia eam imperfectioribus tribuit: hæc super sanctos, quia eam perfectioribus concedit.

Misericordia, & ueritas, qua disceptatione sibi in tuo obuiam uenerint, & iustitia, & pax se osculatæ sint. Cap. LXIII.

Misericordia & ueritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculatæ sunt. Veritas de terra orta est, & iustitia de celo prospexit. Deus sursum erat & homo deorsum. Veritas erat in celo cum iudice Deo: & misericordia in terra cum homine iudicando: ubi enim misericordia esset, si cum misero non esset? Descenderat enim forte nesciente ueritate, quoniam illam ad hominem uenturam sciebat: & de illius aduentu metuebat. Descendit ergo prius misericordia: ne si ueritas præueniret accessum ad hominem, ipsa postea non inueniret. Accepto igitur tempore assumpta ueritate descendit

Dulcebra disceptatio misericordie, & ueritatis, & conuersionatoribus.

Psal. 24

dit Deus ut rationem poneret cum homine. Quod cum uidisset misericordia: non ignara diuini consilij, perrexit obuiam illi, Deum cupiens mitigare, & placatum adducere. Cernens autem ueritatem obstinato uultu incedentem primum occurrit illi rogans ut gradum sisteret, nec nimis properaret, donec funderet orationem suam ad dominum. Ibi ergo misericordia, & ueritas obuiauerunt sibi. Tunc misericordia clementi causatione querelam coram Deo deposuit, dicens, ægre se ferre, quod ad hoc negocium socia aduocata non fuerat: præsertim cum nunquam Deus sine utraque hac comite iter aliquod facere consueuerit. Cum enim, inquit, scriptum sit: uniuersæ uie domini, misericordia, & ueritas: quomodo sola ueritate contentus misericordiam dominus meus non uocauit? præcipue cum non solum æqualem, sed priorem etiam misericordiam esse debere scriptura ubique commemoret? Neque enim scriptum est: ueritas, & misericordia, sed misericordia, & ueritas, uniuersæ uie domini. Quare ergo, quæ prima esse debui, nunc postrema, & quod magis me grauat ad comitatum tuum non uocata accedo? Contrario ueritas respondit. In hac uia misericordiam comitem domini nec esse posse nec debere: tum quia consilium uoluntati eius contrarium ordinatum sit, & idcirco in eius opere præfens ipsa esse non possit: tum etiã quia cum ipso egressa non sit. Dixit etiam ipsam misericordiam magis oportere rationem reddere, quare ipsa egredienti domino non affuerit: & absentia eius magis esse læsum dominum, intantum ut una comite iter capere compulsus sit. Ad hæc misericordia respondit: se nec mala intentione egressam, nec malo opere occupatam: Sed magis se honori, & utilitati domini sui consulere, quæ non perdere studeat, & destruere, sicut ipsa ueritas, sed seruare. Illam esse notandam potius, & accusandam, quæ famulos, & ministros domini tantum uelit imminui: ut cum omnes abierint, nullum patiat per indulgentiam aliquam leuari, & renocari. Veritas autem respondit non esse decens, bonum dominum, & iustum malos seruos, & iniustos habere. Misericordia dixit tantum dominum sine ministris esse non debere. Veritas affirmavit, nequam homines merito debere darnari. Misericordia respondit, eos ut boni fierent, spontanea etiam pietate debere reuocari. Veritas dixit: quod Deus malis omnino parcere non deberet. Misericordia dixit. Si nemini parceret Deus, quid nunquam bonos haberet. Veritas dixit se nolle nec posse tot scelera hominum tolerare. Misericordia respondit: gratiam domini ad indulgendum superabundare. Veritas dixit: Vnusquisque prout gessit in corpore accipiat. Misericordia dixit. Omnis homo magis conuertatur ad dominum, & uiuat. His ergo ita sibi obuiantibus, & ad diuersa uoluntatem Dei inclinare desiderantibus: uidens Deus tam diuersas sententias ad effectum simul procedere non posse, ait. Scriptum est. Misericordiam, & ueritatem diligit Deus. Quas ergo diligit, uult

Psal. 24.

sibi semper præsto esse: & quia rursus dicitur de Deo. In pace factus est locus eius, non potest illas discordes sustinere. Concordia autem esse non potest ubi uoluntas tam diuersa est. Veritas enim uult ut totum imputetur. Misericordia uero ut totum condonetur: quæ simul fieri non possunt. Propterea ne ego, qui amator pacis sum, compellar uestram societatem relinquere: necesse est ut uos studeatis utrinque uestras uoluntates ad unum consensum inclinare. Ad hæc ueritas respondit, se minus laudabilem si aliquid inultum relinquatur. Misericordia dixit se minus amabilem si non totum gratuita pietate soluatur. Tunc Deus interrogauit utrum uellent ambe suas uoluntates in eius arbitrium ponere: & quod ipse inde discerneret sine contradictione annuere. Quod utraque in quantum fieri posset sine diminutione nominis, & dignitatis suæ concedente: Deus dixit. Æquum sibi uideri ut peccatum hominis, & ex parte propter ueritatem puniatur: & propter misericordiam ex parte dimittatur. In hoc ergo ambabus consentientibus: ueritas adiecit dicens, iustum esse ut sicut prius misericordia cum homine fuit, & ipsa in celo permanit: ita nunc ipsa in terra cum homine permaneat, & misericordia cum Deo celum conscendat. Scriptum est enim. Misericordia, & ueritas præcedent faciem tuam. Si ergo prius misericordia præcessit, & ueritas permanit: iustum est ut nunc misericordia maneat: & ueritas præcedat. Tum misericordia rogans ueritatem memorem esse communis pacti: scilicet ne quicquam ultra concessum contra hominem molitur, cum domino ascendit. Veritas autem intrans cor hominis inuenit ibi omnia mala, & digna pœnis: & clamare cœpit de terra hominem accusans. Misericordia uero non desistebat in celo dominum orare pro homine postulans. Homo in terra per ueritatem stimulatus, peccasse se confitebatur: & Deus in celo per misericordiam flexus, contenti miserabatur. Homo confessionem ad salutem ore proprio faciebat: & misericordia precibus suis dominum ad iustificationem hominis compellebat. Veritas de terra per confessionem hominis oriebatur: & iustitia de celo prospiciens per misericordiam Dei ad terras mittebatur. Veritas dixit, prius puniendum, qui prius malum fecerat: Misericordia dixit postea iustificandum, & saluandum qui, & malum confitendo benefecerat. Per ueritatem accusabatur, & per misericordiam propter ueritatem iustificabatur. Quia ueritas de terra orta est, & iustitia de celo prospexit. Quia ergo misericordia cum Deo pro homine erat: & iustitia, & ueritas a Deo cum homine erat iam inter Deum, & hominem pro iustitia pax erat, & ascendit iustitia ab homine ad Deum, pacem postulans: & descendit pax a Deo ad hominem iustitiam amplectens, & osculans. Tunc ait iustitia ad pacem. Nunquid optimo factus est mala dimittere: nisi etiã studeat bona conferre?

re: Laxauit peccata per indulgentiam: nunc con-ferat dona uirtutum per gratiam. Respondit pax & dixit. Dominus dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum suum. Nunc autem interim iustitia ante eum ambulabit: & ponet in uia gressus suos. Quod audiens iustitia precurrens reuersa est ad hominem, ut ab eo non discedat: donec dominus ponat in uia gressus suos, & ueniat.

De confessione duplici: & quod dominus mitis est, & suavis. Cap. LXIIII.

H Psal. 91. **B**onum est confiteri domino: & psal-tere nomini tuo altissime. Duplex est confessio, altera criminis, altera laudis. Confessio criminis est conuersio peccatoris: confessio laudis gloriificatio creatoris. Confessio criminis est in de-stitutione mali: confessio laudis in exaltatione boni. Confessionem criminis parit timor: confessionem laudis parit amor. Propterea bonum est confiteri domino, quoniam mitis est: & psalle-re nomini eius bonum, quoniam suavis. Exemplum mansuetudinis eius fuit, quod peccatores ad se ue-nientes non repulit. Exemplum suauitatis eius, quod qui eum gustauerunt, fastidire non potuerunt. Ex-emplum mansuetudinis fuit, quod infirmantibus compatiabatur. Exemplum suauitatis, quod im-perfectis conformabatur. Infirmitatibus compatiabatur, confitentibus dans ueniam: & prenitentibus non indicens prenam. Imperfectis conformabatur spiritalia seminans, & metens carnalia. Seminans uerbum cibum mentis, & metens ui-ctum cibum carnis. Venit ad illum peccatrix, & fudit lachrymas ad pedes eius per confessionem criminis: ipse ut ostenderet mansuetudinem suam & paruicordibus daret fiduciam appropinquan-di, cito ueniam indulsit, prenam nullam indixit. Sed ait, uade, & amplius noli peccare. Dicitur, & in alio loco, quod habebat Iesus oculos: & ea que dabantur, suscipiebat: conformans se imperfectis, ut qui euangelium predicant, de euangelio uiuant. Paulus autem noluit sumptus accipere de euange-lio: sed gratis factus est minister uerbi. Et inueni-tur Paulus magis aliquid fecisse, quam Christus. Christus autem in numero imperfectorum inue-niri uoluit, ne presumerent non accipientes, & confunderentur accipientes: & existimaretur non esse christianus, faciens quod uoluit facere Chri-stus. Propterea cum fiducia accedamus ad mitem: & non derelinquamus suauem.

Ioan. 8. Ioan. 12. 1. Cor. 9. Ibidem.

De spiritali cithara. Cap. LXV.

K Eodem. **U**m cantico in cithara. In cithara duo ligna sunt, unum inferius, alte-rum superius. Inferius lignum ca-uum est, superius solidum est. Inter utraque ligna tenduntur chordæ

clausis: quibusdam deorsum tendentibus, qui-busdam sursum trahentibus. Superiores clauos plectrum torquet: ad inferiores autem clauos chordæ digitis percussæ resonant. Duo ligna duæ sunt cruce: inferius lignum crux carnis, superius lignum crux mentis. Crux carnis est afflictio in corpore. Crux mentis est compassio in corde. In-ferius lignum solidum non est, quia omne quod in carne dolet, si conscientia bonæ gaudium tol-litur, foris speciem doloris habet: intus uerita-tem non habet. Superius lignum solidum est, quia dolor mentis ad intima penetrans, monstrari po-est, fingi non potest. Chorda est corpus, quod te-ditur, & maceratur inter prenam carnis, & dolo-rem cordis. Inferior clauus est timor, superior est amor: quia timore caro configitur, amore ani-mus uulneratur. Illa, ne ad mala moueatur: iste ut ad bona sensificetur. Plectrum est gratia, quæ affectum cordis apprehendens ad se trahit, & ad superiora ire facit. Chorda siccatur, & tenditur ut sonitum reddat: & caro hominis prius a malo mundatur, postea in bono excitatur, ibi siccata, hic tensa. Siccata per abstinentiam: tensa per pa-tientiam. Inferiores clauus rotundi sunt, superio-res solidi: quia timor circumspectus esse debet: a-mor perfectus.

Conformitas Citharæ, & cruce pulchra

L

M

De fide, operatione, & retributione bonorum. Cap. LXVI.

Nortum est in tenebris lumen rectis corde: misericors, & miserator, & iustus dominus. Hæc est fides. Iocun-dus homo qui miseretur, & comodat, disponet sermones suos in iudicio: quia in æternum non commouebitur. hæc est operatio. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Hæc est retri-butio.

N Psal. 111

De duabus scholis uirtutis, & ueritatis: & dupli-ci genere discentium: & quod omnes cupiant esse beati, & pauci studeant esse immaculati. Cap. LXVII.

Beati immaculati in uia: qui ambulat in lege domini. Beati qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum. Duæ sunt scholæ, & duo sunt genera discentium. Alij uirtutem quærunt, alij ueritatem. Qui tamen alterum in ueritate appetunt, neutrum contem-nunt: quia nec uirtus odibilis est amatoribus ueritatis, nec ueritas contemptibilis amatoribus uirtutis. Sunt autem qui ueritatem quærere uidentur, qui tamen quia non in ueritate, & pro ue-ritate, sed pro uanitate eam quærunt: ueritatem si-ne uirtute habere uolunt. Sed, & ueritas non est si-ne uirtute, nec uirtus nisi in ueritate. Alij dicunt boni esse uolumus, sed sapientes esse nolumus: & hi non iustificatur, quia uirtus sapientia dicitur. Sicut qui dicunt, sapien-

O Psal. 118

sapientes esse uolumus, sed boni esse nolumus, non erudiuntur: quia sapientia per uirtutem confirma-tur. Schola uirtutis est. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Schola sapientia. Beati qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum. Sic & in Psalmo primo. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum: & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilen-tia non sedit. Hæc est schola uirtutis: Sed in lege domini uoluntas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte. Hæc est schola sapientia. Vtrobique tamen studium uirtutis premititur: quia multi scire uolunt, pauci facere: ut prius per stu-dium boni operis mundetur conscientia, postea au-tem corde mundo quæratur sapientia. Primum discere quod facias, postea quare quod scias. Ideo prius beati immaculati: postea beati qui scruta-ntur. Beati immaculati. Omnes libenter audiunt beati: sed non omnes libenter audiunt immaculati. Tu autem si uis esse beatus, esto immaculatus. Quis est immaculatus? Nunquam pollutus uel ablutus: sanctus immacula-tus, & sanctificatus immaculatus. Primo qui non est auersus. Secundo qui est reuersus. Ille quia non est preuaricatus: iste quia est recon-ciliatus.

P

De nominibus preceptorum Dei, contentis psal. cxvii. & de causis eorundem. Cap. LXVIII.

Eodem. Quam ele-ganter dis-currat de Nominibus Preceptorum Dei. Via. Lex. Testim. Mandata. Iustific. Iudicia. Sermo. Eloquia. Mirabil. Æquitas. Verba. Veritas. Iustitia.

Recepta Dei multis nominibus signi-ficantur. Via, lex, testimonia, mandata, iustificationes, iudicia, sermones, eloquia, mirabilia, equitas, uerba, ueritas, iustitia. Via di-cuntur, quia ea faciendo peruenimus ad uitam. Lex dicuntur, quia obseruationum ritu proposi-to ligant. Testimonia dicuntur, quia euidenter ammonent prenis uel promissis, uel premijs uel donis contestantia. Mandata dicuntur, quia facienda indicunt. Iustificationes dicuntur, quia impleta a reatu liberant. Iudicia dicuntur, quia unicuique pro merito debitam retributionem pronunciant. Sermones dicuntur, quia narra-ndo instruunt. Eloquia dicuntur, quia aperte si-gnificant. Mirabilia dicuntur, quia insolita præci-piunt & incognita promittunt. Æquitas dicuntur, quia secundum iustitiam facta sunt. Verba dicuntur, quia significationes Dei sunt ad homi-nes. Veritas dicuntur, quia ita est ut dicunt. Iusti-tia dicuntur, quia nihil inordinatum continent.

De tribus uis. Cap. LXIX.

R Eodem. Pulchra & uis Dei, hominis, & diaboli

Vtinam dirigantur uia mee &c. Tres sunt uia. Via Dei, uia hominis, uia diaboli. Via Dei est ueritas, uia hominis est necessitas, uia dia-boli iniquitas. Via Dei & diaboli nunquam flecti possunt, ut ad aliud tendant: quia

nec uia Dei mala, nec uia diaboli bona aliquan-do esse potest. Via hominis mutabilis est, & ad diuersa inflectitur: hoc est uel ad uiam Dei uel ad uiam diaboli. Si enim necessitas in torquetur ad cupiditatem, & cupiditas ad iniquitatem: uia hominis flectitur ad uiam Diaboli. Si autem di-rgitur ad mensuram, & mensura ad iustitiam: uia hominis directa est ad uiam Dei. Propterea ait. Vtinam dirigantur uia mee &c.

Qui sint in lege domini ambulantes, qui stantes, & qui ab ea declinantes. Cap. LXX.

Beati qui ambulant in lege domini &c. Alij sunt in lege ambulantes: alij sunt in lege stantes: alij a lege declinantes. In lege ambulant, qui in bono proficiunt. In lege stant, qui a bono non recedunt. A lege declinant, qui non facienda presumunt.

S Eodem.

De directione cordis humani. Cap. LXXI.

Consitebor tibi in directione cordis. Cor hominis dirigitur, quando humana uoluntas diuinæ uolunta-ti conformatur: id est, ut homo id quod Deus odit, odiat: & quod dili-git, diligit. Ad hoc autem per legem Dei in-struimur, in qua nobis uoluntas Dei demon-stratur: quæ uidelicet uoluntas nostræ uolun-tatis regula est. Ideo prius uia hominis, id est opera ad custodiendas iustificationes Dei di-riguntur: postea homo Deo in directione cordis confitetur. Quis est qui Deo confitetur? Cui placet quod facit Deus, hic Deo confitetur. Ille autem est cuius uoluntas, & cor directum est, ut a uoluntate Dei non discrepet: uel approbando uel improbando, uel odiendo, uel amando, nec infra subsistens, nec ultra transgrediens.

T Eodem.

Qui Deum ex toto corda exquirant & quid sit Deum exquirere & quomodo sit exquirendus. Et quomodo quis repellatur a manda-tis Dei. Cap. LXXII.

N toto corde meo exquisiui te: ne repellas me a mandatis tuis. Paga-ni & infideles Deum non exqui-runt, qui diuinum honorem crea-turæ tribuunt. Similiter falsi fi-deles: qui aliud plus quam Deum diligunt, Deum non exquirunt. Deum exquirere, est ex-tra omnia quærere: fide ut aliud esse credatur: di-lectione, ut plus diligatur. Toto corde exquiri, quod hunc solum inuenire concupiscit. Ne repellas me a mandatis tuis. Sæpe homo accedens ad Deum M. Hug. a S. Vi. & To. j. G 2 a seipso

V Eodem.

Pulchre di a seipso repellitur. Saepe a mudo: Saepe a diabolo, scurris quo aliquando a Deo. A seipso repellitur, uel per uoluntatem propriam, uel per carnis concupiscentiam. Per uoluntatem propriam repellitur: quia in hoc aliquando graue fit illi quod Deus uult: quia cum eo quod Deus uult propria uoluntate aliud uult, quod simul fieri non potest cum eo qd Deus uult. Per carnis concupiscentiam repellitur: quia dum aliud caro appetiuit, uoluntas spiritus non sine difficultate ad effectum procedit. A mundo repellitur: dum uel aduersis premitur, uel prosperis irretitur. A diabolo repellitur, quando suggestionum illius importunitate sine cessatione uexatur. A Deo repellitur: quando ad illius maiestatem contemplandam allurgens, incomprehensibilis lucis radijs reuerberatur. Quae tamen repulso ira non est, sed exercitatio: quoniam idcirco homo ad tempus a summis repellitur, ut per humilitatem melius in minimis exerceatur. Vnde dictum est. Ne declines in ira a seruo tuo: hoc est si declines, declina ut redeas. Memeto ergo scalae Iacob.

X Ascendunt angeli & descendunt. Quidam ascendere sciunt; descendere nesciunt. Aliud est enim descendere, aliud praecipitare. Non est hominis semper sursum ire. Si ascendere nosti per deuotionem mentis: scias & descendere per exercitium boni operis. Si nescis descendere, nescis conscendere, & incipies tandem post indiscretam & immoderatam uehementiam ascendendi, cadere. Cum descendis uidetur elongare Deus qui sursum est. Sed scriptum est. Excelsus dominus & humilia respicit. Melius ergo tibi est, ut humilis sis & uidearis: quam sublimis & ignoreris. Aues uolando lassescunt, & descendunt super terram ut requiescant. Sed aliae loca munda diligunt, aliae lutofa & pollutata exquirunt. Si ergo descendis: munda sit requies tua. Quid est contemplatio nisi caelum? Quid operatio nisi terra? In contemplatione uolas. In operatione sedes. Sed elige loca munda: opera bona, uita, & fuge lutofa ubi coinquinatio est contingentis. Haec sunt opera immunditiae inquinantia appropinquantem. Nunc ergo repelleris, cum repararis: quia si bene resides, ualidior conturges.

Abcondenda quomodo sint eloquia domini. Cap. LXXIII. **Y** Eodem. **N** corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. In corde eloquium Dei abscondit, qui illud per dilectionem suscipit, per memoria retinet, per humilitatem tegit. Si nunquam tegetur, non foueretur. Si nunquam manifestaretur, non multiplicaretur. Cor nidus est, uerbum ouum, opus pullus. Foue & nutri. Non uiuificatur nisi nutriatur. Peccas si non recipis: peccas si receptum reijcis. peccas si retentum ante tempus exponis, Primo duritia, secundo negligentia, tertio superbia. Ideo absconde, ne pecces.

Quod iustificationes fiant propter opera. Cap. LXXIIII.

Benedictus es domine doce me iustificationes tuas. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores. Igitur per bonum opus iustificat Deus. Iustificationes Dei nouit qui intelligit iustum esse, ut qui mala cum delectatione perpetravit, bonum sine dolore & labore facere non possit: nec murmurat in poena qui humiliatur pro culpa.

Loquendi quae sint impedimenta: & quae iudicia cordis & oris. Item de quatuor quibus iudicia fiunt. Cap. LXXV.

Labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Bonus ordo. Primum humilitas silentij, deinde studium boni operis. postremo fiducia pronuntiandi uerbi. In corde meo, silentium. Doce me iustificationes, opus. In labijs meis pronunciaui, uerbum. Duo sunt quae homini labia tollunt ut loqui non possit. Ignorantia, quando nescit: & conscientia mala, quando erubescit. propterea contra ignorantiam, in corde meo abscondi eloquia tua: contra conscientiam malam, doce me iustificationes tuas. Pronunciaui, fiduciam loquendi significat. Omnia iudicia oris tui. Nihil abscondi, hoc est totum dixi. Quae dixisti mihi ego pronunciaui. Nihil de tuo abscondi. Nihil ex meo adieci: ne uel falsitatem predicarem uel ueritatem negarem. Iudicia cordis quae sunt abscondita. Iudicia oris quae sunt manifesta. Iudicia oris quae proposita sunt. Iudicia cordis, quae abscondisti. Iudicia cordis ubi sententia est dictata. Iudicia oris ubi sententia est prolata. Quae ergo manifesta sunt, pronuntiantur: quae abscondita sunt, sciri non possunt. Ista tacere torpor esset: in illis praesumere, elatio esset.

Quatuor autem sunt quibus iudicia fiunt. Aliquando reddit Deus malum pro malo ad bonum: ut Saulo poenam pro culpa ad correctionem. Aliquando bona pro bono ad malum: ut diuiti abundantiam bonorum pro iustitia, ad retributionem. Aliquando malum pro malo ad malum: ut Herodi & Antiocho & Iudae poenam pro culpa, ad damnationem. Aliquando bonum pro bono ad bonum: ut Abrahae & Iob abundantiam pro iustitia, ad saluationem.

Quis in mandatis Dei exerceatur. Cap. LXXVI.

In mandatis tuis exercebor. Exerceatur qui praesenti studio ad meliora & futura bona eruditur. In mandatis ergo Dei exerceatur, qui sic se per bona quae agit, considerat, ut per

per ea se ad bona agenda quae nec dum coepit preparari credat: ut se non quasi consummatum existimet, sed semper quasi incipientem attendat.

De multiplici uia Dei, & qui eam considerent. Cap. LXXVII.

Considerabo uias tuas. Via Dei est, per quam ad nos uenit interna aspiratio. Via Dei est per quam ad illum imus. bona operatio. Vias ergo Dei considerat qui studio boni operis exercendi inuigilat. Vias etiam Dei considerat qui aduentum eius internum ad se diligenter obseruat: quando ueniat, & ad quales ueniat ut agnoscat tempus uisitationis suae.

Quomodo dulcia dicat eloquia domini faucibus suis: utrum ea manducando: & si sic, cibi sunt: qualis ergo cibus? Cap. LXXVIII.

Va dulcia faucibus meis eloquia tua super meliori meo. Nunquid putas frater, iste manducare consueuerat uerba Dei, ut diceret. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? Et quis est, qui uerba manducaret? Si ergo manducantur uerba Dei, utique cibus sunt. Et qualis cibus? Non puto uentris, sed mentis: in uno illo ieiunium uentris, & cibus mentis: Non (inquit scriptura) in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod procedit ab ore Dei. Et tamen aliqua similitudo est inter cibum uentris & cibum mentis: quia & ideo uerba Dei cibus dicta sunt, quoniam sicut cibus corporalis carnem reficit, ita sapientia mentem pascit. Cibus corporalis tria habet in se, saporem, nutrimentum, massam. Sapor delectat, nutrimentum sustentat, massa onerat. Sapor ad palatum pertinet: nutrimentum ad naturam: massa ad miseriam. Gula percipit saporem, Stomachus nutrimentum & massam. Alterum ad refectionem, alterum ad grauam. Nutrimentum ut illud in corpus traiciat: massam ut illam eiiciat. Sapor quodammodo spiritualis est, & ideo solummodo delectat, non grauatur. Inde est quod fames in fauce cibis satiari nunquam potest, quia ibi nec appetitus mensuram habet, nec delectatio finem. In stomacho autem fames fatietatem recipit: quia ibi appetitus edendi certam mensuram habet & delectatio finem. Nam quia ille nutrimentum quod sustentat, non percipit sine massa quae grauatur: ne id quod prodest, ultra modum appetere incipiat, ipsa quam simul percipit massa illum onerando refrenat. Nam cum eum praegrauare, & quodammodo suffocare incipit pondus ipsum quod inuitus tolerat, uoluntarie iam appetere desinit nutrimentum quod reficiebat. Ergo frater cum manducas, noli interrogare fauces tuas an satis est: quia si iudicium illarum sequeris, priusquam eas delectatione repleas, stomachum tuum onere suffocabis.

Quam pulchre dicitur de cibo corporis, et mentis, & conuersionatoribus.

Pulchra distinctio & quatuor Dei iudicij.

uentrem potius de mensura edendi consule: & priusquam ille tibi dolere incipiat, fauces auiditate compece. Hoc tamen de cibo corporali intelligendum. Nam de refectione spiritualis cibi fauces potius quam uenter sunt consulendae. Fauces dico non carnales, sed spirituales: & uentrem dico, non uentrem carnalem, sed spiritualem. Nam sicut cibum spiritualem nouimus: ita fauces & uentrem spiritualiter intelligere debemus. Habet quippe spiritualis cibus, id est uerbum Dei similiter saporem suum qui fauces spirituales delectat. Nutrimentum suum, quod substantiam spiritualement pascit & uegetat. Habet etiam massam suam quae infirmitatem quodammodo premit & grauatur. Fauces spirituales dicimus palatum cordis. Sapor uerbi Dei est gustus internae dulcedinis. Anima autem, ipsa est substantia spiritualis. Nutrimentum uerbi Dei est exercitium uirtutis. Massa uero pondus laboris. Quia igitur sapor ille internae dulcedinis sine fastidio sumitur, quasi de quodam spiritualis cibi gustu fauces cordis delectationem percipiunt: sed saturari non possunt. Quia uero exercitium uirtutis, quo anima pascitur, non sumitur sine pondere laboris, quo caro grauatur: quasi quidam sensualitatis nostrae stomachus dum cibum boni operis exercendo percipit, ne uirtutem qua reficitur ultra modum appetat, ipse eum quo premitur labor operis castigat. Iam (ut existimo) satis intelligis quid sibi uult quod iste dicebat. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Non, ait dulcia uentri meo, sed faucibus meis. Non stomacho meo, sed ori meo. Ac si diceret: per uerbum quidem tuum domine uenter carnalitatis praemittitur, sed palatum cordis intus sapore dulcedinis delectatur: quia & si foris infirmitatem grauatur labor operis: intus tamen desiderium dulcedo & gustus suauitatis. Hinc est quod dilectus ille & carus Ioannes qui uerbum Dei tam frequenter & tam libenter edere consueuerat, de se perhibet, dicens. Accepi librum de manu angeli & deuoravi eum: & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cum deuorarem eum amari catus est uenter meus. Sic & tu frater deuora librum uitae, comede uerbum Dei: nec solum comede, sed auide comede: & noli propterea dulcedinem saporis eius deserere, si aliquid amaritudinis sentis in uentre.

Quomodo Christus sit nobis lucerna. Cap. LXXIX.

Lucerna pedibus meis uerbum. Lucerna lumen in testa: lumen in uase, diuinitas in humanitate. Vas humanitas: lumen diuinitas. Vita uita, tenebrae ignorantia. Praecessit Christus ferens lucernam: sequitur Christianus tenens exempli semitam. Proposuit humanitatem lucentem: ex diuinitate extulit lucernam: ut uideamus fide, ambulemus operatione, dirigamur imitatione: praecedentem unum multi sequentes.

Oculi bonorum quomodo sint ad dominum &c. Cap. LXXX.

Pfal. 122. Sicut oculi seruatorum in manibus dominorum suorum. Vbi baculus, ibi oculus. Seruus enim est, qui timet flagellum. Oculus filii ad faciem, Oculus serui ad manum. Ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

Bonum, & iocundum simul quod sit. Cap. LXXXI.

Pfal. 132. Re, quam bonum, & quam iocundum: habitare fratres in unum. In hoc mundo, quaedam bona sunt, sed iocunda non sunt: & iterum quaedam iocunda sunt, sed bona non sunt. bonum, & iocundum est habitare fratres in unum, hoc est caritas. In uno animo, non in uno loco. Nam loco unum esse, & animo non esse, poena est. Animo non loco bonitas: loco, & animo felicitas. Prima unitas est, ut membra capiti cohaereant. Secunda ut ab se inuicem non recedant. Ex prima uiuunt: ex secunda unum sunt.

Quare dominus iudicium suum in finem serua- uit. Cap. LXXXII.

In cantico Anne 1. Reg. 2. Dominus iudicabit fines terrae. Dominus iudicium suum in finem serua- uit, ut compleatur iustitia. Non est in iudicio hominis iustitia consummata: & idcirco iudicium hominis praecedit ut probetur homo, deinde subsequitur iudicium Dei, ut remuneretur. Si totum iudicaret homo, non haberet iudicium Deus.

M. HVGONIS DE SAN- cto Victore Canonici Regularis Late- ranensis in Salomonis Ecclesiasten, Ho- milia. XIX. Quarum haec sunt ar- gumenta.

In Homiliis XIX. in Ecclesiasten: de uaria sacre scripturae expositione, & de Salomonis inten- tione, Praefatio.

De titulo operis, Salomonis nominibus, & libris, & de principij huius libri, de uanitatatum expla- natione. Homilia. I.

De probatione uanitatis omnium sub calo: per ele- mentorum corruptionem, per rerum generatio- nem, & earum, quae fuerunt obliuionem. Ho- milia. II.

Quomodo Ecclesiastes probet per sua opera omnia hominum opera esse uana, cum praedictorum e- pilogo. Hom. III.

De triplici rerum uanitate, & hominum occupa-

tionem pessima. Hom. IIII.

De uerborum ecclesiastae literalis, & morali expo- sitione. Hom. V.

Quid sit distendi in occupatione pessima. Hom. VI.

Quod peruersi difficile corrigantur, &c. Hom. VII

Quod homo a ueritate aufugit: ut Adam in para- diso fugit, & abscondit se. Hom. VIII.

De diuersis Ecclesiastae uanis conatibus. Hom. IX.

De reliquis usq; in eum locum: stultus in tenebris ambulat. Hom. X.

Quomodo sapientia attingit a fine usq; ad finem forti- ter &c. Hom. XI.

In illud secundum aliam translationem oculi stul- torum in finibus terrae: ubi nostra habet. Stul- tus in tenebris ambulat, & in reliqua capituli secundi. Hom. XII.

Quomodo omnia tempus suum habeant. Ho. XIII.

Reliquorum, quae tempus suum habent declaratio, & dictorum repetitio. Hom. XII I.

De tempore, & tempori subiectis: per aliam inter- pretationem. Hom. XV.

De spirituali intelligentia eorum, quae de tempore dicta sunt. Hom. XVI.

De animorum confusione ex temporum transitu. Hom. XVII.

De peruersis hominum moribus: & quid ex eis ce- suerit Ecclesiastes. Ho. XVIII.

De innocentium oppressione, & derelictione: & ua- no ac stulto impiorum de hac uita iudicio. Ho- milia. XIX.

In Homiliis XIX. in Ecclesiasten de uaria sacra scripturae expositione: & de Salomonis in- tentione, Praefatio.

De libro Salomonis, qui ecclesiastes dicitur, nup- uobis coram disernit bre- uiter nunc perstringens (quia, quaedam ibi digna memoria uidebantur) sti- lo signaui. ¶ Omnis scri- ptura secundum propria interpretationem exposita, & clarius elucescit, & ad intelligendam se faciliorem legentibus pandit accessum. Multi uirtutem scripturarum non in- telligentes, expositionibus peregrinis decorem ac pulchritudinem earum obnubilant: & cu oculo referare debuerint, etiam manifesta obscu- rant. Mihi uero simili culpa tubiacere uidentur, uel qui in sacra scriptura mysticam intelligentiam, & allegoriarum profunditatem, uel inquirenda pertinaciter negant, ubi est: uel apponendam (superstitione contendent, ubi non est. Qua propter in hoc opere non multum ego laborandum existi- mo tropologiis, siue mysticis allegoriarum sen- sibus per totam duntaxat narrationis eius seriem Intentio Salomo- nis.

perquirendis: praecipue cum ipse auctor hic non tam moribus instruendis, uel mysteriis enarran- dis intendat, quam ut cor humanum ad rerum mundanarum contemptum manifesta rationum ueritate

ueritate atq; exhortatione euidenti commoueat. Neque hoc tamen nego, multa huic narrationi mystica inserta, quae propriam explanationem re- quirant: praecipue in consequentibus, sicut sem- per in procurfu narrationis secundum contem- plationis incrementum magis ac magis spiritua- lia attingit, & a uisibilibus sustollitur. Sed aliud est, quo tora scribentis intentio totaq; narrationis series ducitur attendere: atque aliud quaedam ex accidenti mystice dicta, & spiritualiter intelligen- dam non negligenter praetereunda putare. Nunc itaq; narrationis superficiem, quae tanta eloquii ac sententiarum uenustate pollet explanandam suscipimus: ut ea, quae scripta nunc legitis (hac qualicunq; lucubratiuncula, iter ad intelligentiam praebente) amodo non solum uobis scripta, sed a uobis intellecta gaudeatis.

Finis Praefationis.

DE TITULO OPERIS, SA- lomonis nominibus, & libris, & princi- pii huius operis de uanitate uanitatatum explanatione. Homilia Prima.

Ecclesi. 1. Erba ecclesiastae filij Dauid, regis Hieru- salem.

¶ Titulus libri est iste: in quo breuiter, & qualitas exprimitur sequentis ope- ris, & pariter persona com- mendatur auctoris. Nam in eo, quod dictum est, uerba: multiplex disputatio signatur, & ad diuer- sas deducta sententias. Quia enim in hoc libro multorum mores, studia, & opera describuntur: propterea necesse est loquentem multorum uo- ces assumere: multorum opiniones in suo sermo- ne exprimere, ut ualeat multorum personas (cu ipse tamen non nisi unus sit, qui loquitur) in sua persona praesentare. Nam circa finem libri mul- tis locutus se, & in se multos fuisse testatur, di- cens. Finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est om- nis homo. Hoc est etiam cur se in hoc opere ecclesiasten nominari uoluit: quia uidelicet sermo eius hic non ad unum aliquem specialiter, sed ad totam ecclesiam, id est concionem, siue mul- titudinem populi dirigitur, & multorum moribus exprimendis simul, & informandis, eius in hoc libro oratio famulatur. Tribus sane uocabulis Sa- lomoni appellatum legimus. Id id, quod inter- pretatur dilectus: & Coeleth, quod graece eccle- siastes, latine concionator dicitur, & Salomon, quod sonat pacificum. Porro ecclesiastes, uel con- cionator dici potest, qui ecclesiam, siue concione, id est multitudinem populi instruit: sicut ipse in hoc libro fecisse manifeste monstratur. Dilectum autem a domino Salomonem, & pace magna in

Ecclesiastes.

Nota Sa- lomonis tria.

Libri.

regno suo perfruitum usque ad nouissima tempo- ra uita sua, quando pactum, & legem domini pra- uaricatus est: manifeste regnum pandit historia. Itaque secundum tria uocabula tria composuit uolumina. Primum cui titulus parabola, siue pro- uerbia Salomonis. Secundum, quod nunc in ma- nibus habemus, quod ecclesiastes dicitur. Tertiu, quod Canticum canticorum appellatur. In primo quasi ex paterno affectu dilectum filium allo- quitur, eumque crebra ammonitione ad uitia de- clinanda, & ad consecandas uirtutes exhortatur. In secundo prouectum, & maturae aetatis uirum admonet, ne quicquam in mundi rebus putet esse perpetuum. Ad extremum uero iam consum- matum, & calcato seculo expeditum in Canticis canticorum sponsi iungit amplexibus. Haud lon- ge sane ab hoc genere tractationis etiam gentiliu philosophi auditores suos informare consueue- rant: Primum, Ethicam: Deinde physicam: Po- stremo, theologiam proponentes instruendis. ¶ His ad aperiendam dicendorum intelligentiam praemissis: nunc ad ipsam libri seriem accedamus. Materia Salomonis in hoc opere, sunt omnia uanitati subiecta, id est caduca, & transitoria. Inten- tio est mundi contemptum persuadere. Modus tra- ctandi est talis. Ostendit secundum triplicem uan- itatem, omnia esse uanitati subiecta, id est cadu- ca, & transitoria, uidelicet, & quae propter homi- nes facta sunt, & quae ab hominibus facta sunt, & quae in hominibus facta sunt. In his, quae pro- pter homines facta sunt: uanitas est mutabilita- tis. In his, quae ab hominibus facta sunt: uanitas est curiositatis. In his, quae in hominibus facta sunt: uanitas mortalitatis, & omnia uanitas. Et de his quidem latius postmodum differemus: si pri- quae dicenda sunt, tractauerimus, de ipso contem- plationis genere. In quo mens speculantis suble- uata, tam noua, & tam miranda de humani status conditione, uel uidere potuit, uel enarrare. Videamus enim quid ait.

Materia Intentio. Mo. tra.

G De uanien- te Pulchra

H

Eleganter discurrit & Cogitatio- ne. Medita- tione, et Co- ntemplatione.

Vanitas uanitatatum, dixit Ecclesiastes &c.

¶ Vbi autem putatis mens erat huius hominis cu hac diceret? Homo erat, sed supra hominem erat. Quia nisi hominem excederet, omnem hominem mendacem esse non uideret. Propterea de confi- deratione huius: consideratio prius nobis habenda est: & distinguenda sunt genera speculationu spiritualium. Tres sunt anime rationalis uisiones, cogitatio, meditatio, contemplatio. Cogitatio est, cum mens notione rerum transitoriae tangitur: cum ipsa res, sua imagine animo subito praesentatur: uel per sensum ingrediens, uel a memo- ria exurgens. Meditatio est assidua, & sagax retra- ctatio cogitationis, aliquid, uel inuolutum expli- care nitens: uel scrutans penetrare occultum. Con- templatio est perspicax, & liber animi contuitus in res perspicendas usquequaque diffusus. Inter meditationem, & contemplationem hoc inter se uidetur. Quod meditatio semper est de rebus ab intelligentia nostra occultis. Contemplatio uero de rebus, uel secundum suam naturam, uel secundum

secundum capacitatem nostram manifestis. Et quod meditatio semper circa unum aliquid rimā dum occupatur: Contemplatio ad multa, uel etiā ad uniuersa comprehendenda diffunditur. Meditatio itaq; est quaedam uis mentis curiosa, & sagax nitens obscura inuestigare, & perplexa euoluere. Contemplatio est uiuacitas illa intelligentia, quæ cuncta in palam habens, manifesta uisione comprehendit. Et ita quodammodo id quod meditatio quærit: contemplatio possidet. Contemplationis autem duo sunt genera. unum quod, & prius est, & incipientium: In creaturarum consideratione: alterum quod posterius, & perfectiorū est.

K In contemplatione creatoris. In prouerbis Salomon quasi meditando incescit. In ecclesiaste ad primum gradum contemplationis ascendit. In canticis canticorum ad supremum se transtulit. In meditatione quasi quædam lucta est ignorantia cum scientia: & lumen ueritatis quodammodo in media caligine erroris emicat. uelut ignis in ligno uiridi, primo quidem difficile apprehendit, sed cum flatu uehementiori excitatus fuerit, & acris in subiectam materiam exardescere cepit: tunc magnos quosdam fumose caliginis globos exurgere, & ipsam adhuc modicæ scintillationis flammam rarius interlucentem obuoluere uidemus: donec tandem paulatim crescente incendio uapore omni exhausto, & caligine disiecta, splendor serenus appareat. Tunc uictrix flamma in omnem crepitantis rogi congeriem discurrens, libere dominatur: subiectamq; materiam circumuolitans, ac molli tactu perstringens lambendo exurit ac penetrat: nec prius quiescit, quam intima penetrando succedens, totum quodammodo traxerit in se, quod inuenit præter se. Postquā autem incendio id quod exurendum est concrematum a suo quodammodo natura totum in ignis similitudinem proprietatemque transferit: tunc omnis fragor decedit, & strepitus sopitur: atque illa flammæ spicula e medio sublata tolluntur, sæuusque ille, & uorax ignis cunctis sibi subiectis, & amica quadam similitudine concorporatis, in alta se pace silentioque componit: quia iam non inuenit nec diuersum aliquid præter se, nec aduersum contra se. Primum ergo uisus est ignis cum flamma, & fumo, deinde ignis cum flamma sine fumo, postremo ignis purus sine flamma, & fumo. Sic nimirum carnale cor quasi lignum uiride, & necdum ab humore carnalis concupiscentia exsiccatum, si quando aliquam diuini timoris seu dilectionis scintillam conceperit, primum quidem prauis desideriis reluctans passionū, & perturbationum fumus exoritur: deinde robata mente cum flamma amoris, & ualidius ardeat, & clarius splendere cepit, mox omnis perturbationum caligo euanescit: & iam pura mente animus ad contemplationem ueritatis se diffundit. Nouissime aut postquam assidua ueritatis contemplatione cor penetratum fuerit, & ad ipsum summæ ueritatis fontem medullitus toto animæ affectu intrauerit: tunc in idipsum dulcedinis quasi totum ignitum, & in ignem amoris conuer-

Pulcherri-
ma simili-
tudo.

sum, ab omni strepitu, & perturbatione pacatissimum requiescit. Primum ergo, quia inter pericula tentationum consilium quæritur: quasi in meditatione fumus cum flamma est. Secundo quæ mente pura cor ad contemplationem ueritatis diffunditur: quasi in principio contemplationis flamma sine fumo est. Tertio, quia iam inuenta ueritate, & perfecta charitate, nihil ultra id quod unicum est, quæritur: in solo amoris igne summa tranquillitate, & felicitate suauiter repauescit. Tunc corde toto in ignem amoris conuerso, uere Deus omnia in omnibus esse sentitur: cum tam intima dilectione suscipitur, ut præter illum etiam de se metipso cordi nihil relinquatur. Ut igitur tria hæc propriis uocabulis distinguamus. Prima est meditatio. Secunda, Speculatio. Tertia, Contemplatio. In meditatione, mentem pia deuotione succensam, perturbatio passionum carnalium importune exurgens obnubilat. In speculatione, nouitas insolitæ uisionis in admirationem subleuat. In contemplatione, miræ dulcedinis gustus totā in gaudium, & iocunditatem commutat. Igitur in meditatione est sollicitudo: In speculatione, ammiratio. In contemplatione, dulcedo. Sæpe tamen etiam speculatio ipsa spiritalis, magna animi iocunditate reficere, dum post luctam tentationum, & caliginem erroris, subito insperata pace componit, & insolita claritate perfundit. In hanc igitur iste supra omnia caduca, & transitoria, mente raptus, uidit uniuersorum nihil esse quod maneat, & quasi stupore nouæ huius atque insolitæ uisionis territus exclamauit. Vanitas uanitatū, & omnia uanitas. Uniuersitatem enim intuebatur, & totam uanitati subiectam, eiusque uanitatem, omnium uanitatū uanitatem, id est omnem uanitatem in se continentem, quasi genus omnium generum (eo quod omnia in se rerum genera contineat) appellauit. Omnia enim uanitas, & ex omnibus uniuersitas, & uniuersa uanitas. Nunc autem, quia de ipso contemplationis genere quo ista mens humana de homine, siue de humanis perspicere potuit, quantum ad præsens uidebatur, iam diximus. Ad propositum reuertemur, & consequenter genera uanitatū omnium quas ipsa contemplatione illuminatus, rebus caducis inesse deprehendit, distinguemus: quia in eo quod ipsam operis totius materiā primum dilucide explicare nitimur: textum quoque eius legentibus manifestus aperimus. De uanitate enim rerum temporalium tota eius narratio contexta est. ¶ Tria igitur sunt genera uanitatū, quas liber iste specialiter prosequitur, in quibus omnem uanitatem complectitur: & omnia, quæ sub sole fiunt, his subiacere testatur. Prima est uanitas mutabilitatis, quæ omnibus rebus caducis inest per conditionem. Secunda est uanitas curiositatis siue cupiditatis, quæ mentibus hominum inest per rerum transeuntium & uanarum inordinatam dilectionem. Tertia est uanitas mortalitatis quæ corporibus humanis inest per pœnalitatem. Prima ergo uanitas naturalis est, & apta siue congrua: Secunda uanitas culpabilis, quia per-

M

N

O

P

Tria potissima genera uanitatū.

uersa. Tertia uanitas, pœnalis, & misera. Propterea uero naturalem uanitatem, id est mutabilitatem aptam dicimus: quod ex ordinata uicissitudine rerum transeuntium, maior uniuersitatis pulchritudo constat, maioriq; commode eius instabilitas dispensatur: quia in eo, & fastidium rerum uarietate mentibus humanis tollitur, & decor (ut dictum est) uniuersitatis augetur. Corpora enim natura, cuius pulchritudo secundū species, & formas diuersas perficitur, ex ipsa sua mutabilitate ampliori decore adornatur, dum per interualla temporum, & alterationem tempore transeuntium ac tempore succedentium capit, quod simul capere non potuit: quia species eius per successionem adueniunt, quæ illi pariter inesse non potuerunt. Porro illa uanitas, quæ mentibus prauis dominatur, ceteris tanto deformior existit, quantum a spiritali substantia mutabilitas non solum per gratiam, sed etiam per naturam aliena fuit. Propterea sola hæc in ceteris omnibus arguitur, & præ ceteris omnibus sola hæc iniqua atq; peruersa demonstratur. Pœnalis autem uanitas, quæ est in corporibus humanis per mortalitatem, idcirco misera dicitur, quoniam homo nunc ex pœna peccati hoc habet, ut conditioni rerum temporaliter transeuntium subiaceat, qui prius in creatione sui supra omnium uisibilium conditionem stare acceperat. Condicio quippe rerum transeuntium est: ut omnia orta occidant, & aucta fescant. Natura autem hominis de corruptibili quidem materia sumpta, sed per gratiam supra corruptionem eleuata, & contra corruptionem confirmata: hoc in dono acceperat, ut ortum quidem cum ceteris haberet: occasum autem non haberet: & in nascituris, sed non morituris per incrementa ætatis susciperet augmentum, non pateretur defectum. Hanc dignitatem homo per peccatum præuaricationis perdidit, quando immortalitatis stola exutus, & ad suæ originis conditionem relapsus: ex sententia creatoris audiuit. Terra es, & in terram ibis. Huic ergo uanitati (quæ ceteris natura est subiacere) soli homini deputatur ad pœnam, quia solus homo supra illam stare acceperat per gratiam. Cum igitur tres uanitates distinxerimus. Prima quidem, id est uanitas mutabilitatis, causa est peccati. Secunda, id est uanitas cupiditatis, peccatum. Tertia uero, id est uanitas mortalitatis pœna peccati. Vanitas ergo cupiditatis in uanitate mutabilitatis arguitur. In uanitate mortalitatis punitur. Quia sicut dicit Psalmista. Homo cum in honore esset non intellexit: sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Nisi enim prius ipse per inordinatam concupiscentiam carnis ad ea, quæ sunt iumentorum se inclinasset: nequaquam per mortalitatem carnis, iumentis similis factus fuisset. Nunc autem, quia per desiderium mentis mutabilibus inniti cœpit, ipse quoque in eo quod fuerat, stabilis esse non potuit. Possimus adhuc alia diuisione has uanitates distinguere, ut id ipsum quod multiplicitus exponitur tanto euentius agnoscat. Vanitas alia est in rebus conditis, Alia in operi-

Psal. 48.

Alia uanitatū pulchra distinctio.

bus humanis, alia in corporibus, alia in mētibus. Prima est mutabilitatis. Secunda curiositatis. Tertia, mortalitatis. Quarta, iniquitatis. Vanitas mutabilitatis duobus modis in rebus consideratur: Siue quia inanes sunt: siue quia transitoria sunt. In illo uanæ sunt, quia ostendunt, quod non habent. In isto uanæ sunt, quia non permanent in eo quod habent. Ibi uanæ sunt, quia solam formam habent: essentiam non habent. Hic uanæ sunt, quia etsi aliquam habent essentiam, tamen substantiam nullam habent. Illic uanæ sunt, quia sine ueritate speciem opponunt. Hic uanæ sunt, quia statum prætendunt, & transeunt. Sic sunt omnia caduca, & transitoria falsa, & fallentia: qui uana diligunt, & in uanitate confidunt: & pro eo non solum uani, sed nanitas ipsa ex uanitate facti deficiunt. ¶ Vanitas cupiditatis in tribus constat, in concupiscentia, scilicet oculorum, in concupiscentia carnis, & in superbia uitæ. In omnibus enim istis uanitas est. Quia omnia, quæ ad carnem pertinent, siue bona, siue mala uideantur: nec uera mala, nec uera bona sunt: nec possunt semper esse, siue bona, siue mala sint, id quod sunt. Propterea tam uanum est in iis, quæ bona uidentur, spem ponere, quam ea quæ mala putantur, formidare. Quid enim facit concupiscentia oculorum? Videte quid facit, & inuenietis quantalateat uanitas palliata sub hoc uelo. Fallaces rerum fucos, & lubricos captat aspectus. Oblita sui, foras funditur, ac totam se curiositatis dedens, circuit omnia, lustrat uniuersa, si qua forte noua, si qua insolita, si qua mira occurrant: quid sibi illa, uel illa uelint, quam habeant speciem singula, uel quam prætendant significationem. Ad omnes rerum motus semper altera, semper præceps, temeraria, procax, instabilis, petulans, impatiens, & lubrica: sæpe uana spe exultans, sæpe inani timore trepidans, nullam interius radicem habens, sed se per suspecta ad exteriores rerum pendēs motus. Ante periculum nutat, ante discrimen trepidat: omne quod euenire potest in utraq; partem, siue bonum, siue malum sit metuens, & cupiens utrunque uane sola suspitione declinat. Vritur more impatientis, expectans uidere quod futurum est: ad instantia dissoluitur, ad consistentia habetatur, & ad omnem rerum uicissitudinem, siue tristitia, siue læta fuerint, inconstanti mentis fluctuatione uariatur. Hoc autem, quam uanum sit, considerate. Certe omnis creatura talis est homini, qualis homo ipse est illi: ut ab iis, quæ foris sunt, nec bona mens lædi possit, nec mala iuari. Igitur hæc omnia nec ad malum bono, nec ad bonum malo esse possunt, nisi quantum ipse animus uel ista aspernando proficit, uel deficit peruerse amando, aut metuendo uane. Quanta ergo uanitas est, hæc quasi alicuius sint momenti, siue ad dandā, siue ad tollendam salutem tanta sollicitudine, ac curiositate prospicere: & ea in quibus uera salus constat, interiora bona aut non attendere aut dissimulare: Quid de concupiscentia carnis dicam: quam sit uana, cum ipsa carnis delectatio quantacunque fuerit, nec præterita iuuare possit, nec

T

V

nec praesens permanere? Quid prodest carnis morituram deliciarum luxu, & uoluptatum affluentia contra corruptionem tanto adnifu defendere, cum nemo sit, qui possit eam a corruptione custodire? Nam superbia uitae, siue de diuitiis siue dignitatibus gloriari uelit, quid uanius esse potest? Quis enim non uane gloriatur amplius se caeteris oneratum esse? Hoc profecto diuitiae, hoc dignitates suis possessoribus solum conferunt, ut quo in eis plus aliis accipere uidentur, inde plus aliis onerati inueniantur: quos certe pro eisdem acquirendis, uel conseruandis plus semper, uel labore atterunt, uel cura affligunt. Sed in his omnibus uanitas magna est, & cura superflua. Vanitas mortalitatis, quae in duobus constat, in pena uide licet quae atterit, & in pena, quae dissoluit. Pena quae atterit, primum nos facit per defectum uitae senescere. Pena quae dissoluit, postmodum compellit in putredinem ire, & in puluerem de quo sumpti fuimus per carnem, reuerti per carnis corruptionem. Hinc ergo perpendat homo: in qua uanitate uiuat omnis homo, qui nolens, carnis corruptionem patitur: quia uolens mentis corruptionem operatur. Totus ergo uanitati subiectus est, qui & carne per mortalitatem defluit: & mente per iniquitatem: Sed alterum suum est, ex ipso alterum suum contra ipsum: & totum in ipso. Haec tria genera uanitatum mox in principio libri sui author distinguit, quae postea per omnem operis sui seriem singillatim prosequendo copiosa disputatione extendit. ubique in tribus quartum illud genus uanitatis, quod mentibus prauis inesse diximus, arguens, & solum hoc culpae obnoxium, & penae debitum ostendens. Vanitatem, quae rebus conditis per mutabilitatem inest, primum proponit. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Deinde secundo loco uanitatem, quae est, in operibus humanis, adiungit. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? Tertio loco, illam uanitatem, quae corporibus humanis per mortalitatem inest, subdit dicens. Generatio praeterit, & generatio aduenit. Et secundum has tres distinctiones, totam quoque sequentis operis seriem in tres partes diuidit, singulis, singulas tribuens portiones. In prima parte cuius initium est. Oritur sol, & occidit, disputat de uanitate mutabilitatis. In secunda parte, quae sic incipit. Ego ecclesiastes fui rex Israel in Hierusalem. Persequitur latissime uanitatem humanae cupiditatis. In tertia parte (quae quasi clausula loco nouissimo in disputatione collocatur, cuius initium est. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuae) uanitatem mortalitatis commemorat: ut quasi hoc animus humanus in fine audiat: quod magis necesse est intenta consideratione percipere, & saepius ad memoriam reuocare. Haec nos pro captu intelligentiae nostrae in Ecclesiastem, qui secundus est librorum Salomonis aperiendum ingredientibus eius lectionem preparauimus. Caeterum totam eius latitudinem dignè explanare supra uires nostras fatemur esse: magis in rebus huiusmodi alta profunditate tectis, doctorem audire quae-

rentes, quam doctoris uicem arripere. Magis enim bonum est (ut ait Plato) aliena uerecunde discere, quam sua ingerere impudenter. Quod si qua super hoc conuenienter ualuerimus dicere, praeter spem sit, & existimationem. Si qua utiliter, non praeter intentionem. Primum quasi prooemium quoddam praemittit libro suo: in quo eam quam commemorauimus sequentis operis triplicem materiam distinguit, de qua postmodum latius ingreditur disputationem. Prooemium igitur est. Vanitas uanitatum, uanitas uanitatum, & omnia uanitas. usque, Oritur sol, & occidit. Abinde prima pars libri inchoatur, & caetera sicut diximus. Nunc ipsa litera uerba consideremus, si quid in eis ex iis, quae supra dicta sunt, comprehendere ualeamus.

Vanitas uanitatum (dixit Ecclesiastes): uanitas uanitatum, & omnia uanitas.

Cum pondere pronuntiandum est quod de se quasi de alio loquitur, dixit ecclesiastes. Nam quae pro autoritate suam personam apposuit: conuenienter se non quasi se, sed quasi alium dixit, ut quia magnum aliquem se prout res postulabat dicere habuit: decentius ac maturius hoc diceret de se in alio, quam in se. Sic Balaam de se loquens ait. Dixit auditor sermonum dei, qui uisiones omnipotentis intuitus est, qui cadit & apertos habet oculos. Et Ioannes in euangelio suo. Ipse de se quasi de alio loquitur, dicens. Hic est discipulus ille quem diligebat Iesus, qui testimonium perhibet de his, & scimus quia uerum est testimonium eius. Et Paulus de se quasi de alio Corinthiis loquitur, dicens. Scio hominem in Christo siue in corpore siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum eiusmodi usque ad tertium caelum & raptum eiusmodi in paradysum, & audisse arcana uerba, quae non licet homini loqui. Sed hoc genus locutionis quotiens in scriptura assumitur, uel humilitatis causa fit, uel admirationis: ut scilicet cum magna dicere uolumus, haec potius quasi aliis ascribamus: ne uel superbum, uel nimium uideatur, si nobis ea tribuamus. Nam, & magna propter humilitatem a nobis remouere debemus, & mirabilia propter admirationem, quasi de longe ostendere. Minus enim mira sunt, quae magis ad cognitionem accedunt. Ut ergo omnium animi ad futuram dictionem erigantur, & quasi miraculo quodam nouitatis euigilent, dicitur recte. Dixit Ecclesiastes. Ac si diceretur. Quod tantus ac talis dixit, uanum esse non potuit, etiam si de uanitate dixit. Communis doctor, & omnium eruditor Ecclesiastes ipse dixit. Quid dixit? Audite quid dixit, & intendite. Non enim parua sunt, quae dicuntur. Vanitas uanitatum, uanitas uanitatum, & omnia uanitas. Si omnia uanitas: Ergo, & ipse uanitas, qui hoc dixit. Et quomodo constabit non esse uanum, quod uanitas dixit de uanitate? Quod si uerum est, quia uanum est quod dixit, audiendum non est, sed respuendum. Quid ergo dicemus? Aut non omnia uanitas, ut dixit, & falsum dixit:

A Notabile de illis uerbis. Dixit Ecclesiastes.

Nu. 24.

Ioan. ult.

2. Co. 12

B

aut

aut omnia uanitas, ut dixit: & ipse uanitas, uanum dixit. Sed profecto ut ipse dixit: omnia uanitas, & ipse, qui dixit, uanitas: & non solum uanitas, sed etiam uniuersa uanitas: & tamen, quod dixit, non est uanitas, sed ueritas: quia in eo, quod dixit, ipse non erat uanitas: quia contra uanitatem dixit, quod de uanitate dixit: & constat, quod contrarius uanitati esse non potuit in eo quod uanitas fuit. Aliquid ergo in ipso fuit, quod uanitas non fuit, & id contra uanitatem non uane loqui potuit. Sed quid erat hoc, aut ubi erat? Certe si corpus hoc fuisse dixerimus, aut in corpore aliquid, quod si ne uanitate locutum sit de uanitate: ergo corpus quod corrumpitur uanitati subiectum, & ad uanitatem natum, aliquando sine uanitate esse potuit, quod totum in uanitate uiuit? Meminimus dictum Psalmistae. Uniuersa uanitas omnis homo uiuens. Quod enim moritur, ipsum est quod uiuit: quod ut uiuat, nascitur: & uiuit ut moriatur. Quid autem est quod moritur: nisi id quod uita priuatur? Ipsum ergo moritur in homine: quod a uita extinguitur. Et quid hoc est: nisi corpus, & sensus corporeus? Ipsum enim post animal non est, ex quo ipsum est animal, & cum sensibile esse desinit, desinit esse sensus. Ergo quod moritur in homine, ipsum est quod uiuit in homine: quod ideo uanitati subiectum est, quia obnoxium est mortalitati. Ergo sensus corporeus non potuit uanitatem arguere, in quo nihil reperiri potest liberum ac purum a uanitate. Quid ergo dicendum est illud fuisse? Nunquid anima? Nonne, & illam superius uanitati subiectam esse ostendimus. In ea namque uanitatem posuimus iniquitatis: quae caeteris rebus omnibus eo deformior existit: quod ea tantum caetera habent, uel quod noxia sunt, uel quod omnino sunt. Sine hac namque uanitate, nec uanitas mortalitatis esset: nec uanitas mutabilitatis noxia esset. Quomodo ergo anima, quae tantae uanitati subiecta est, uanitatem ueraciter arguere potest? An aliquid in ea superstes inuenitur liberum a uanitate, & sine causa dictum est: Uniuersa uanitas omnis homo uiuens? Uniuersa quippe uanitas, homo est, quia corpore, & mente uanitati subiectus est. Quis homo? Omnis homo uiuens. Non omnis homo uita, sed omnis homo uiuens. Nam, & uita est homo, & uiuens est homo. Vbi uita, & ubi uiuens. Vita in eo, quod uiuificat: uiuens in eo, quod uiuificatur. Viuit autem, & caro ex anima, & anima ex carne: & utrunque uiuit: sed caro ex anima totum habet quod uiuit: anima in carne non totum habet quod uiuit. Nam uiuit etiam in Deo: & uicinat uiuat. Quod uiuit in carne, uanum est: Quod uiuit in Deo, non uanum est: sed uerum est, quia ex ueritate est. In ea igitur parte, qua ex ueritate uiuit: ueraciter uanitatem arguit, & inuenitur quomodo uanitas arguit uanitatem: non per uanitatem, sed per ueritatem. Recte ergo ecclesiastes, qui mente eleuatus erat supra omnem uanitatem, & ad ipsam peruenerat ueritatem: in eadem ueritate sublimiter uidit quod de arguenda uanitate ueraciter dixit. Vanitas uanitatum, uanitas uanitatum, & omnia uanitas. In-

Psal. 38.

C

Gen. 1.

R. mo 2

Gen. 1.

culcatio uerborum cum affectu loquentis: & rei magnitudinem, & admirationis significat nouitatem. Et est cum exaggeratione prolata sententia. Nam sunt gradus quidam, & quasi quaedam progressiones, & in melius, & in deterius eunti. Sic enim canticum canticorum dicitur, & seculum seculorum, quemadmodum nunc hic dictum est, uanitas uanitatum: ut quadam parili distantia, & differentia consimili, tantum superexcellere intelligatur canticum canticorum a canticum quantum canticum a uerbo: & deinceps uerbum a silentio. Et tantum seculum seculorum a seculo: quantum seculum solum a momento, uel item momentum a nihilo. Similique progressionem hic per contrarium facta: Tanto uanitas uanitatum deterior esse a simplici uanitate: quanto simplex uanitas ab essentia solida, & permanente. Sic per inculcationem legi potest sententia uanitas uanitatum, uanitas uanitatum, & omnia uanitas. ut in omnibus omnimoda uanitas exprimat: & ex omnibus summa quaedam confici intelligatur, quae omnem contineat uanitatem: ut quasi singula quaeque, per se uanitas sint: & uniuersitas ex omnibus collecta, uanitas uanitatum. Sic in creatione rerum, cum opera sua completeret Deus unumquodque opus per se bonum dicitur, & nouissime uniuersitas perfectis omnibus ualde bona nominatur. Nam si id quod in parte bonum est, in toto melius inuenitur: id quoque quod in parte malum est, in toto deterius esse necesse est. Ergo uanitas est uanitatum, & uanitas omnium uanitatum uniuersa uanitas, & uanitatis uniuersitas, omnia uanitas. Vel uanitas illa mentium humanarum hic per comparisonem aliarum uanitatum arguitur: quae uelut ex aliis uanitatibus orta, & cunctas uanitates, uanitatis comparatione supergressa, merito uanitas uanitatum appellatur. Potest etiam non incongrue trina haec uanitatis repetitio ad tria uanitatum genera supra memorata referri, ut quasi una uanitatum sit opus hominis, alia natura mortalis, tertia mundus hic totus cum sua uniuersitate mutabilis. Considerauit enim iste opera mortalium, & uidit singula quaeque, quae cum labore, & dolore ad effectum ueniunt: facta breui tempore subsistunt: Transientia autem fructum post se non relinquunt. Vidit quanta afflictione ac miseria cotidie sine cessatione uita humana atteritur, etiam in iis, quae pro sui consolatione operatur: & quemadmodum semper ferè plus detrimenti patitur in quaerendo remedio: quam recipiat consolationis in percipiendo fomento. Et in his omnibus, quam uane conturbetur omnis homo uiuens, admirans, & stupens ait. Vanitas uanitatum. Deinde conditionem ipsam mortalium attendens, & in ea maiorem ac miserabiliorem uanitatem inueniens, uidit quod si magna uanitas existimatur dum praeterit id quod homo facit: illa prorsus dolenda, & miseranda sit uanitas, dum stare non potest id quod homo est. In hanc ergo, rursus ingeminans, exclamauit & dixit. Vanitas uanitatum. Postremo omnium mutabilium rerum, & ad occasum properantium incon-

799

Inconstantiam, & fluctuationem intuens: quasi in summa cōcludens adiunxit, & ait, Oīa uanitas.

G Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole?

¶ Quid habet amplius, subauditur, quàm id quod de omnibus dictum est. Vanitas uanitatum, uanitas uanitatum, & omnia uanitas? ac si diceret. Si omnia uanitati subiecta sunt: opera hominum a uanitate aliena esse quomodo possunt? Si secundum aliquid uanum est quod Deus creauit: quomodo non multo magis uanum est, quod homo facit? Si temporale est quod fecit æternus: quod temporalis facit, quid est? Ergo quid habet amplius homo de uniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Laborat sub sole scilicet, uel agens, uel patiens. Duo hæc distinguite, agens, & patiens laborat sub sole. uterque laborat, & agens laborat, & patiens laborat. Sed hoc interest, quòd alter quasi inuitus laborat: alter uoluntarius. Agens. n. laborat, & facit ipse unde laborat. Patiens autem laborat: & non facit ipse, sed sustinet unde laborat. Hæc duo genera hominum in hoc mundo uiuunt, scilicet laborantium, & agentium, laborantium, & patientium. Qui sunt laborantes, & agentes? Audi Psalmistam. Verumtamen uniuersa uanitas omnis homo uiuens. Verumtamen in imagine pertransit homo: sed, & frustra conturbatur. Theaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Qui sunt laborantes, & patientes? Paulum Apostolū audi. Vanitati, inquit, subiecta est creatura non uolens: sed propter eum, qui subiecit eam in spe. Ergo utriusque laborant, & ij uidelicet quibus hæc uita dulcis est, & ij quibus amara est hæc uita. Illi laborant eius delectationibus perfrui: Isti laborant ab eius miseria liberari. Illi laborant metuentes, ne citò hinc exeant: isti laborant timentes ne diu hic permaneant. Labor illorum pro uana sollicitudine arguitur. Labor istorum pro patientia coronatur. Illis dicitur. Sufficit diei malitia sua. Et illud. Nolite solliciti esse, dicentes. Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Istis dicitur. Patientes estote confirmantes corda uestra. Et illud. Si compatimur, conregnabimus. Si commorimur, credimus quia, & simul uiuemus cum illo. Illis dicitur. Filii hominum usquequo graui corde, ut quid diligitis uanitatē, & quæritis mendacium? Istis dicitur. Beati omnes, qui timent dominum, qui ambulant in uis eius. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Ergo labor illorū pœnam habet in opere, & pœnam in retributione. Labor autem istorum pœnam, quidem habet in opere: sed premium in retributione. In illorum labore uera miseria est. In fructu laboris, falsa, & uana consolatio. In labore istorum, temporalis, & transitoria afflictio. In fructu laboris, æterna beatitudo. Propterea labor illorum fructu inanis est, miseria uerus. Labor istorum pœna transitoria, fructu æternus. Illic uero malo, quod boni inesse uidetur, uanum est: horum malum quod apparet quasi uanum est: quia transitorium est.

bonum uero quod non apparet, perpetuum. Nō ergo mirum uideatur, quòd malos in hac uita laborantes, & agentes: bonos uero laborantes tantum, & patientes dicimus: quia si proprius ueritatem intuemur, semper malos agendo laborare: & bonos semper patiēdo inueniemus. Nam sicut malos tunc etiam cum quieti uidentur, incontinentia exagitat: ita bonos in laboribus quoque constitutos, tranquillos patientia seruat. Vnde miro quodam modo boni quique, & iusti cum semetipsos propter Deum spontanea afflictione macerant, tunc etiam patiēdo laborant: quia se contra se statuentes, quod foris per distractionē faciētes irrogant: intus quieti ac sine perturbatione permanentes in patientia portant. Sed peruersi quique, & uitæ carnalis amatores, etiā tunc cum mala foris per alienam uolentiam illata sustinent: quia semetipsos intus furoris, & impatientiæ stimulis perturbant, ipsi potius faciunt unde laborant. Ergo boni in hac uita laborant. Mali uero etiam pro hac uita laborant: quia temporales labores quibus prauis, & peruersis quique se subdunt pro adipiscenda temporali dulcedine: boni patienter tolerant pro æterna consolatione. Quia uero uita hæc mortalis in qua, & pro qua laboratur, per spatia uiuendi cotidie ad uitæ finem tendit: recte omnis labor hominis in numero uanitatum computatur, cum dicitur. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? (Subauditur præter uanitatem.) ¶ Notandum tamen est, quòd non ait. Quid amplius est labor hominis? Sed, Quid habet (inquit) amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? Vnde constat, quòd hic non tam de labore hominis, quàm de fructu, & emolumento agitur humani laboris: quia non quid sit aut qualis labor hominis queritur: sed quem homo fructum de labore suo omni, quo laborat sub sole consequatur. Et hic fructus omnis non aliud, quàm uanitas esse perhibetur, cum dicitur. Quid habet amplius? Ac si diceretur. Nihil amplius habet, quàm uanitatem homo de labore suo. Ergo uanitas totus est fructus laboris hominis, & in uanum laborat omnis homo, nihil accepturus præter uanitatem de uniuerso labore suo. Ergo uanus fuit, & labor sanctorum, qui Deo fideliter seruiuerunt: & pro eius amore tot supplicia ac tormentorum genera passi sunt? Quis hoc dicere præsumat? Nam quomodo uanus fuit illorum labor, qui in modico quidem uexati, per dolores transitorios ad gaudia mansura peruenerunt, & per mortem temporalem, uitam adepti sunt sempiternam? Aut nunquid uanus dicitur est labor ille propterea, quia transit quod passi sunt: & secundum aliquid tamen non uanus, quia permanet quod acceperunt. Vanum etenim esse, & ipsum iustorum laborem, quantum scilicet ad pœnam transitoriam, & hanc quasi imaginariam speciem miseriæ spectat, Psalmista inuere uidetur, cum dicit. Qui fingis laborem in præcepto. Quasi enim electis suis Deus laborem fingit: cum eis exterius uelut iratus per iudicium temporalem pœnam irrogat, quibus intus

per prouidentiam misericordiæ suæ, æternæ beatitudinis præmia seruat. Quia igitur psalmista laborē iustorū & hūc imaginariū dolorē, quia speciē miseriæ hēt, uerā miseriā non hēt: fictū noiāt: Ipsum profecto eūdē, sūm aliquid etiam uanū nō incōuenienter dici posse demōstrat. Ecce ergo pertransit labor operis. Pertransit quod uanum fuit: quod trāsitoriū fuit, pertransijt: pertransijt labor, pertransijt dolor. Nūquid pertransijt fructus operis aut merces laboris? Propterea licet: ecce secundum aliquem dicendi modū labor ipse & dolor temporalis uanus non inconuenienter dicitur: Nūquid tamen merces laboris ipsius uanitas unquā recte dicitur? Absit. Quomodo ergo stabit quod dictum est. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo? De præmio enim laboris & non de ipso labore: de utilitate, non de opere, hoc dictū est. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo? Ecce amplius hēt homo & multo amplius habet, & tu dicis. Quid amplius habet? Propterea adiunxit & ait. Quo laborat sub sole. Ecce habemus solutam quōniam huius difficultatem. Nam hic aperte ostendit quos labores arguat uanitatis. Qui sunt, inquit, sub sole? Quid est, sunt sub sole? Fortassis simpliciter accipiendum est quod ait, sub sole: Quia homines in hac mundi parte inferiori degentes: desuper solis lumen accipiunt, & ad agēda opera uisibus humanis necessaria illuminantur ut uideant. Propterea namque uitæ humanæ tempora per diuinā prouidentiam alternis uicibus sic distributa sunt, ut ægra corpora actionū suarū nimia protensione fessā: ipsa alternatiū temporū uicissitudo repararet. Ideo nox & dies incessanter mutua sibi paritate succedūt: ut per diem ab ortu ad occasum sol cursu suo desuper pertransiens: lumen suum usquequaq; in subiecta diffundat: & humanos oculos sua præsentia illustrans, cæterorūq; animantium terræ ad exercitationem agendi excitet, & simul operandi præbeat facultatem. Noctē uero se humanis aspectibus subducens, & quasi quibusdam pannis in fantiā, uelamine tenebrarum oppanso, lumina mortalium contegens, fessos artus ad quietem foueat & soporem, ut iterum reparatos labori atq; exercitationi diurnæ, alacrior es restituat. Hanc admirabilem diuinæ dispensationis ordinem psalmista intuens cum eius opera commendaret, hoc inter cætera quasi excellens aliquod & non parua laude dignum commemorat, dicens. Fecit lunam in temporibus sol cognouit occasum suum. Posuit tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestię syluæ. Catuli leonum rugientes ut rapiant, & quærant a Deo escā sibi. Ortus est sol & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exhibet homo ad opus suum: & ad operationem suam usque ad uesperam. Hinc etiam est illud quod Deus Noe egredienti de arca post diluuiū quasi pro magno aliquo signo pietatis suæ, ac munere largitionis repromittit, dicens: Cunctis diebus semētis, & messis, frigus, & æstus, ætas & hyems, nox, & dies, nō requiescēt. Pulchre igitur hoies in hac mundi arca deorsum per uarios discursus occupationū uitæ mortalis distentos sub sole laborantes dixit: ut hoc etiā ad uanitatem operis humani pertinereat, quod hominem ad operandum præstans & tenebris finiendum desuper lumē illustrat. Cōsiderauit quippe quod abiecta & misera sit mortaliū cōditio, quæ in terræ superficie quasi uermes quodā uana curiositate reptantes, subito lumine desuper infuso, quasi ad illusionem excitatur captare, quod uane appetunt: & eodem post modicū subtracto subita rursū cæcitate obuoluuntur, & nequaquam ultra in effectū perdire possunt. Iō & ipsū lumē quod illuminatur, eminus ac procul desuper & hominem in accessum ostēditur, ut ipsum nequaquam in hominis cōfistere prætere perbetur: quatinus ex eo tamen homo accipiat, quātum permiserit largientis & cuncta ordinātis Dei grā: non quātum appetit cupiditati seruiens hominis uoluntas peruersa. Magna ergo uanitas laborare sub sole: & parua fiducia laborare sub sole: cuius lumen quod uis iocundum aspectu & uisu sit delectabile: non semper tamen humanis aspectibus adesse potest nec prodesse. Quod si altius adhuc considerationem promouere, & subtilius rem inspicere libeat: possumus noīe solis tēps significatum accipere, ut quod dixit sub sole, idem sit ac si dixisset sub tēpe. Nam quia per solem præcipue & tēporum cursus distinguitur: & temporalium natura uariatur: congrue per solem tēps ipsum exprimitur, cum dicitur sub sole, idem est, ac si dixisset, sub tēpe. Sed nunquid est in hoc nobis aliquid innuere uoluit quod nō ait in tēpe, uel cum tēpe, sed sub tēpe: & discretio nobis habēda est, ut intelligamus alia esse, quæ quasi cum tēpe facta sunt: alia uerò illa quæ uel in tēpe facta, uel sub tēpe fiūt? Discernamus ergo si possumus, si forte cām inuenire ualeamus, quare potius sub tēpe quæ uel cum tēpe, uel in tēpe, facta dixit uana esse opera hominum. Oīa quæ facta sunt, uel cum tempore facta sunt, uel in tempore. Cum tempore n. facta sunt, quorum ortum tēps non præcessit: qualis est angelica natura, & illa informis materia rerum uisibilium, quam in principio creauit Deus. In tempore facta sunt, quorum ortum tēps præcessit, sicut illa sex dierum opera in quibus Deus perfecit atq; cōpleuit huius sensibilis mundi fabricam: sed & illa quæ postmodum formaliter, siue essentialiter facta sunt, omnia in tempore facta sunt. Rursus eorum quæ sunt in tempore: Alia sunt in tēpe tamen, non sub tēpe. In tempore fiunt, & non sub tempore: quæ tempore quidem incipiunt, sed tempore non finiuntur. In tempore & sub tēpe fiunt: quæ simul & in tempore incipiunt, & in tempore finiuntur. Item eorum quæ sub tempore fiunt: Alia fiunt pro tempore, alia fiunt pro æternitate. Quæ ergo pro tēpe fiunt, & actu & fructu uana sunt. Quæ uerò pro æternitate fiunt: actu quidem uana sunt: sed fructu uana non sunt. quia & si trāseunt in opere: permanent tamen in retributione. Bonum. n. opus non hoc solū est quod foris transitoriū apparet: quia & actione uisibili constat, & uisibili deuotione. Nam sicut homo ex uiuere constat & uita, & uiuēs quod moritur, sed uita nō moritur. Ita nimirū bonū, & actionē in se uisibilem

De uano hominis labore.

H

Psal. 38

Rom. 8

Matt. 6
Ibidem.

Iaco. 5
2. Tim. 2

Psal. 4

Psal. 127

Psal. 103

Psal. 93

Pulchra distinctio de fabrica rerum temporalium

habet, & inuisibilem deuotionem. Visibilis actio quasi corpus est: Interior deuotio, quasi spiritus est. Actio per deuotionem uiuit, sicut corpus per animam. Deuotio autem actionem uiuificat, sicut anima corpus. Omnis enim actio quae sine deuotione est, mortua est. Visibilis igitur actio, ipsa quasi uiuit, & inuisibilis deuotio, ipsa uita est. Quod autem uiuit hoc moritur: sed quod uita est ipsum non moritur. Quia actio transitoria sicut ex tempore initium habet: ita etiam finitur in tempore. Quod ergo moritur quod finitur, quod transit, quod mutabilitati deditum est: ipsum obnoxium est uanitati. Quod autem uita est, quod permanet, quod finem aut corruptionem non recipit: ipsum uanitatem non admittit. Dicitur ergo, quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? (subauditur praeter uanitatem) Nihil amplius, quia uana sunt omnia quae sub sole fiunt. Et quid de uanis haberet nisi uanitatem. Quid ergo? Bona opera quae sub sole fiunt, nihil amplius conferre poterunt suis operarijs nisi uanitatem? Et quomodo superius quoniam hanc solutam diximus per id quod ait, sub sole? Ecce nobis iterum eadem oboritur non minus quam supra difficilis, quia & bona opera sub sole, id est sub tempore fieri secundum id quod supra expositum est, negare non possumus: & tamen ex eis nihil praeter uanitatem consequi, dicere non audeamus. Et ecce manifeste liber dicit. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? Sed si diligentius uerba ipsa considerare uolumus: manifeste ostenditur, quae sint illa opera quae uana esse arguuntur. Non enim dixit, Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quod fit, uel qui factus est sub sole? Sed ait potius, quae ipse homo laborat sub sole. Non ergo tantum laborare quod laborat arguit esse sub sole. Vt quia ipse homo sub sole positus laborat: idcirco uanum sit quod laborat. Sed quis est qui sub sole laborat? Qui rerum temporalium & transitoriarum amore pressus, pro eisdem adipiscendis (si non habet) uel conseruandis (si habet) laborat. Iste sub sole positus laborat: & iste in uanum laborat. Qui autem pro spe & desiderio aeternorum bona opera exercet: iste sub sole non laborat, etiam si sub sole est labor in quo laborat: quia licet temporalis sit opus quod peragit: ipse tamen omnia temporalia & caduca, mente ac deuotione transcendit. Iste ergo in uanum non laborat, etiam si uanum est in quo laborat: quia uanum non est pro quo laborat. Et dum transierit quod uanum est in quo laborat, paratum habet quod uanitas non est pro quo laborat. Non ergo iste eiusmodi ad hanc sententiam pertinet, qua dictum est. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? Quia non laborat sub sole, sed supra sole: qui laboris sui mercedem non constituit in rebus uolubilibus & tempore transiuntibus.

S Generatio praeterit & generatio aduenit. Ecce uanitas. Generatio praeterit & generatio aduenit. Haec humana natura in prima radice sui generis uitiata concepit, & in omnem propa-

gine posteritatis cum hac eadem seminata pullulauit. Primus enim generis humani parens, ut audiuit: Terra es & in terram ibis: exinde mortalis factus: quia a statu incorruptionis cecidit: quasi a uita ad mortem per mortalitatem transire coepit. Hanc ergo uiam omnes homines post ipsum pertranseunt, qui ab ipso per carnis natiuitatem descendunt. Haec est illa uanitas, de qua psalmista locutus est, dicens. Veruntamen uniuersa uanitas omnis homo uiuens. Veruntamen in imagine pertransit homo. Hanc ergo uanitatem quasi ceteris maiorem & humanis animis propterea diram mortis necessitatem magis horribilem, nouissimo loco adiunxit: ut hoc ad extremum homo audiat, in quo euidentius miseriam conditionis suae agnoscat. Prima enim uanitas nec in homine est: nec refertur ad hominem. Secunda uanitas in homine quidem non est: sed tamen refertur ad hominem. Tertia uanitas & in homine est, & refertur ad hominem. Proinde quasi per gradus quosdam semper ad altiora progrediens: Primum posuit illam uanitatem quae nec poena hominis est: nec culpa. Deinde illam uanitatem adiunxit, quae poena hominis non est, sed culpa. Postremo illam quae culpa non est, sed poena: licet tamen nec talis culpa sine poena unquam esse possit: nec talis poena in ijs duntaxat quibus sacramentum salutis non subuenit, a culpa prorsus libera sit. Sed illam culpam hominis dixi, non poenam: & hanc poenam, non culpam: quia in illa meritum hominis cernitur: & in ista, iudicium inuenitur. Hanc ergo poenam quasi ceteris grauiorem & immaniolem nouissime apposuit: quae licet culpa nequior non sit, molestior tamen carni est & ad excitandas carnales mentes efficacior. Dicit ergo, Generatio praeterit, & generatio aduenit. Ac si diceret, Si negligendum putatis quod uanum est omne quod agitis: Nunquid uel hoc negligendum est quod ipsi uanitas estis? Generatio praeterit & generatio aduenit. Si morientes discedunt & morituri succedunt, quod gaudium est? Videtur quidem dolor uiuentium in nascentibus consolationem accipere: sed unde finiri putatur ut non sit, inde accipit ut semper sit. Quod enim morientes discedunt, dolor est. Quae consolatio sequitur quod morituri adueniunt? Consolatio quae luctu terminatur. Et quid in utroque uanius esse potest. Generatio praeterit & generatio aduenit. Si paucos uel non uniuersos saltem lamentabilis casus inuolueret, tolerabile uideretur: nunc autem saeva lues omnes secum ad interitum trahit. Generatio praeterit & generatio aduenit. Si praeterit, quo uadit? Si aduenit, unde uenit? Heu dira fors. Quomodo securus esse potes o homo tantis tenebris inuolutus? Ecce scis quod uiuendo tendis ad mortem. Sed nunquid scire potes qualis aut ubi futurus sis post mortem? Considera ergo in quanta uanitate uiuis, qui cotidie cernis praeterire quod es: nec tamen scire ulla ratione potes quale sit quod futurus es. Generatio praeterit & generatio aduenit.

Terra autem in aeternum stat.

Ausculata

Psal. 38.

De Vanitate Hominis pulchra.

Nota.

Ausculata homo, & erubescere. Terra in aeternum stat. Quare terra stat, & tu stare non potes, propter quae facta est terra. Fortassis dices, quia ad consolationem tui stat. Stat ut uenientes mittat, pertranseunt per portem, discedentes recipiat. Nascentes enim de terra ueniunt per carnis originem: & uiuentes super terram pertranseunt, per carnis mutabilitatem: & morientes in terram redeunt, per carnis corruptionem. Ergo stat ad consolationem tui: Immo uero ad confusionem tui stat. Quomodo? Vide qualis stat, qualis portat, & quales portat, & de quali portat. Qualis ergo portat? Audi qualis. Maledicta terra in opere tuo, spinas, & tribulos germinabit tibi. Quales autem portat? Rursus audi. Maledictus es super terram. Et de quali portat? In sudore uultus tui uesceris pane tuo: & comedes herbas terrae. Ergo maledicta, maledictos portat. Et tamen portat. Sed unde portat, habet aliquid ad consolationem tui: & aliquid ad poenam tuam. Quod ad consolationem tui, est cum labore tuo: quod ad poenam tuam, est per laborem tuum. Habet panem: habet, & spinas. Panem cum labore tuo ad consolationem tui: Spinis per laborem tuum, ad poenam tuam. In sudore uultus tui uesceris pane tuo: hoc ad consolationem tui cum labore tuo. Cum operatus fueris: terra non dabit tibi fructum suum: sed spinas, & tribulos germinabit tibi. Hoc ad poenam tuam per laborem tuum. Ergo non solum stat ad consolationem tui: sed multo magis stat ad confusionem tui. Stat non solum ad leuamen miseriae tuae: sed stat in testimonium, & poenam culpae tuae. Terra stat: & tu super terram stas. Stabilis ipsa est quae portat, & tu corruis qui portaris. Quare hoc? Nunquid, & tu terra non es? Quid ergo dictum est tibi? Terra es, & in terram ibis. Ergo terra es, & super terram es, & de terra es. Quare ergo non stas in aeternum? Nunquid tu infirmior factus es terra illa de qua sumptus es? Quid ergo operata est manus artificis si non prorexit opus suum in melius? Ergo scientia non erat apud ipsum, aut infirmus inuentus est ut in manibus eius bona illa materia deterior efficeretur? Absit. Immo uero multo meliorem te fecit: quam illud fuerat unde te fecit: quia terram fecerat stabilem: te autem de terra fecit immortalem. Ergo meliorem te fecit, quam fuerat unde te fecit. Non ergo ex artifice processit corruptio tui, qui tanta potestate, & tali bonitate te fecit, ut nihil posset a perfecto minus, nihil ab optimo uellet deterius. Itaque optimus artifex plasma bonum fecit, cuius aeterna incorruptio, & bonitas immortalis nec uitium gignit nec uitium recipit.

Y Sed forte materia culpanda sit, quae talis erat de qua aliud fieri non poterat. Terra enim erat materia: & exiit uas testium. Quid? Mirum hoc est. Hoc ergo tu dicere respicere debueras, quia si uas testium es: ergo de molli luto in testam solidatus es, & gleba tua si naturam non habuit firmitatis: habuit tamen naturam confirmationis. Si non habuit ut hoc esset ex natura: habuit tamen ex natura ut hoc esse posset ex gratia. Ergo materia tua nihil tibi nocuit, quae & hoc integrum conseruat.

quod natura contulit: & quod gratia dedit, ipsa non minuit. Nam terra in aeternum stat. Quid est stat? Perseuerat in eo quod facta est: seruat naturam suam: conditionem suam non deserit: quod accepit, hoc retinet incorruptum. Terra facta est, & terra permanet, nunquam aliud est, quam quod est. Et cum aliud est, non ex defectu corruptionis aliud est, sed ex prouectu sublimationis. Quemadmodum, & in te aliud effecta est: & aliud futura est, quam nata est: sed sublimatione, non corruptione. Et cum in quibusdam terrenis se de alio transferre uidetur in aliud, nunquam tamen aliud est, quam est: quia terra est, & semper terra est: & id quod transit, terra est, & in quod transit, terra est: & cum hoc in illud, uel in illud transit, non transit tamen quod terra est: quod in hoc, & illo idem est. Ergo terra intra naturam suam gremium moueri habet, & operari habet de illo quod est, hoc quod est: extra terminos naturae suae transire non habet de eo quod est in id, quod non est: & idcirco, terra in aeternum stat in eo quod est. Quare igitur, & tu non stetisti in eo, quod factus es super terram: sicut, & terra stat in eo, quod facta est? Quare degenerasti ut non saltem imiteris materiam tuam, quae intantum seruat quod est: ut & tu cum terra factus fueris, non possis aliud esse, quam terra est? Usque ad illam defluis uitio tuo: ultra progredi non permittis natura eius. Ecce quantum euodit quod est: ut & te fluentem, & instabilem cum exceperit, non sinat ultra transire in aliud quod ipsa non est. Vnde ergo tibi fluere? Quare diligenter, & cogita. Neque artifex tuus neque materia tua hoc tibi fecit: quia, & illa stando in aeternum, & in te seruat, quod ipsa est: & ille te ad aeternitatem faciendo, & amplius dedit, quam ipsa est. Vnde igitur tibi hoc nisi uitio tuo ex quo tibi nunc poena est ut reuertaris in illam, cui hoc ex gratia datum erat ut stares semper supra illam? Igitur tu transis, & terra stat in testimonium contra te, ut mortalem arguens, & morientem excipiens, prius te conuincat, quam puniat. Propterea terra in aeternum stat. Generatio praeterit, & generatio aduenit: terra autem in aeternum stat. Haec secundum paruitatem, uel exiguitatem sensus nostri diximus in exordium libri Salomonis, qui Ecclesiastes dicitur: nequaquam praesumentes nos dixisse, quod potissimum dicendum erat: cum hoc tantum nobis magnum sit nihil dixisse, quod dicendum non erat. Ceterum sciendum est, hunc librum nouum quoddam expositionis genus requirere: quia cum totus ad commouendos affectus cordis humani intendat: sapius in eo quasi colloquendo, quam exponendo sermonem formare oportet. Vnde necesse est in iis etiam aliquando, quae plana, & aperta uidentur, diutius uerbis immorari: ut ipsa locutionis inculcatio ualidius tangat, & efficacius penetret cor audientis. Qui aliter hanc scripturam tractare uoluerit, etiam si commode intelligentiae audientium seruit: uim tamen, proprietatemque non retinens, minus fortassis proficit ad edificationem.

De probatione uanitatis omnium sub cælo: per ele-
mentorum corruptionem, per rerum gene-
rationem, successionem & eorum, quæ
fuerunt obliuionem. Hom. I I.

A Erba ecclesiastæ, quæ cuncta sub sole
uana esse testantur, nescio quo pa-
cto, modo cū legerentur dulcia fa-
cta sūt in auribus nostris. Et ecce cę-
pimus libenter audire mala nra: &
quæ nō diligimus, tñ audire diligimus. Mala n.
nra nō diligimus: & mala nostra audire diligim⁹.
Quia audiēdo mala, quæ non diligimus: bonorū
recordamur, q̄ diligimus. Et ipsa hæc bonorū re-
cordatio (et inter mala) dulcis aīo est, & tāto uelq;
dulcior: quāto amariora sunt ipsa mala, q̄ uel au-
diendo, uel sentiēdo, agnoscimus lōge nos esse ab
iis bonis ad quæ, uel saltem per recordationem
suspiramus. Hoc totum erat, quod in hac relatio-
ne nobis modo tantum lapsisse miramur: in qua
exilii nostri nobis ærumna describitur, & nostra
miseria atq; calamitas qualis ac quanta sit declara-
tur. Mens. n. nra in auditu malorum suorum qua-
si de quodam somno pristini temporis euigilans
subito agnouit ubi esset: stupensq; & mirans tan-
tum ruinae baratrum, simul etiam considerare cœ-
pit de quanta sublimitate in hoc ipsum miseriae
profundum cecidisset: & ad illam quia necdum
effectū potuit: miro quodam ardoris intimi desi-
derio suspirauit. Hoc ergo erat qd̄ in illis uerbis
quæ nostram recitabant miseriam, nostrū traxit
affectum. Hoc fecit ut mala nostra sic nobis sem-
per audire libeat: nec possit amarū esse quicquid
illud est quod cū eo percipitur quod tā dulce est.
Hoc cotidie miseris lamenta ipsa dulcia facit, & i-
ter suspiria ac gemitus lachrymis delectabiliter
pascit afflictos: quia eorū quæ diliguntur inter ad-
uersa recordatio suauior est, & ipse animus deside-
rio absentium amplius inardescit: præteritorum
memoria dulcius tangitur, dilatione futurorum
ualidius inflāmat. Hoc noster Ecclesiastes opti-
me nouerat, qui in oī narratione sua tā diligenter
exequitur uanitatem rerū trāseuntium, ut ex eius
consideratione cor humanū admoneat cælestia
meditari, & euigilare in desiderio æternorum. Sci-
uit. n. q̄ quātō euidentius eorum quæ tēporaliter
prætereunt uanitas agnoscitur: tantō sublimius
intus mentis oculus ad statum æternitatis aperit-
tur. Incipiens ergo, in hac prima parte operis sui,
ostendit omnia uana esse quæ sub sole sunt. i. quæ
cunq; uisibilia sunt corruptioni subiecta esse, uel
obnoxia mutabilitati. Ostendit enim neq; in cælo
neq; sub cælo, neque super terram, neq; in terra
aliquid esse perpetuum quod uicissitudinem nō
patiatur nec transeat in alterationem. Ideoque ni-
hil uere esse ex omnibus iis quæ semper sine cessa-
tione in id trahuntur, quod non sunt: & quod
sunt, stabile, uel incorruptū seruare non possunt.
Oritur sol, & occidit, & ad locum suum
reuertitur: ibiq; renascens gyrat per Me-
ridiem, & flectitur ad Aquilonem.

Hoc per se distinguendum est. Deinde sequitur.

Lustrans uniuersa in circuitu pergīt spiri-
tus, & in circulos suos reuertitur.

Et hoc per se ponendum est. Postea sequitur.

Omnia flumina intrant in mare, & mare
non redundat: ad locum unde exeunt
flumina reuertuntur ut iterum fluant.

Et hoc simul coniungendum est.

¶ Tria ergo quædam proponere uidetur in argu-
mentum mutabilitatis omnium, solem, spiritum, B
flumina, idest ignem, aerem, humorem, ut per solē
quidem ignem, per spiritum aerem, per flumina
humorem, uelut a parte totum significatum intel-
ligatur. Superius nāq; terram quasi fundamentū
immobile medio loco cōstituit. Nunc cætera tria
elementa, idest ignem, aerem, aquam, circa ipsam
motu instabili fluctuātia disponit: ut in procreā-
dis mutabilibus, his tribus elementis motum agē-
di, & quodammodo uicem artificis attributam
ostendat. Terram uero quasi materiam quādam
procreandorum omnium immobilem subiace-
re: impotentem quidem agendi, sed aptam tantū-
modo ut ex ea cæteris operantibus formentur, q̄
creanda sunt. Per hæc igitur tria elementa in illo
quarto uim suam natura exercet, quæ circa illud,
& in illo discurrentia, lege mirabili, & se inuicem
contemperantia, tam innumerabiles formas, &
species rerum ex ea producant: quot annuis, men-
struis, diurnis temporum uicissitudinibus in eo-
rum accessu, & recessu iugiter sine cessatione alter-
nantibus demonstrantur. Quia igitur cuncta nati-
uitas, quæ de terra oriuntur, & ex terra substan-
tiam nutrimentumque accipiunt: ab his tribus
elementis uitalis motus naturam fortiuntur: re-
cte in eis, & mutabilitatis originem posuit, & mu-
tabilitatem omnium naturam proprietatemq; ex-
pressit: ut in his pariter uideamus, & unde sit qd̄
stare non potest, quicquid sub tempore oritur, &
qua uia ad esse prodeat quod non est, uel quod ē,
ad non esse reuertatur. ¶ Oritur sol, & occidit, &
ad locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat
per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Paucis
uerbis rem magnam comprehendit: de quibus a-
liqua nos pro tempore dicere oportet, non tñ ani-
mū auditoris diutius in eiusmodi detinere: ne ui-
deamur contra propositum nostrum sacram ex-
positionem relinquentes, ad describendos side-
rum cursus deuolui. Omnia quidem hæc ob id so-
lummodo dicta sunt, ut humanus animus earum
rerum quas nouit relatione, cōmodius excitetur:
& ut per hæc ad cogitanda ea quæ non nouit, eui-
gilet: & idcirco non nobis pigrum esse debet, aut
indignum uideri, ad ea diligenter intendere, quæ
nobis diuinus sermo studuit tam diligenter enar-
rare. Demonstrat ergo quali uia luminare hoc
magnum, quod sua præsentia uniuersa illustrat, in-
cessabili agitatione in hoc mundi sensilis globo
circūferatur, suoq; accessu, & recessu uarias rerū
mutationes efficiat. Oritur sol, & occidit, & ad lo-
cum suum reuertitur. Primum ostendit eum, C
circularem

circularem habere motum, & ad id semper unde
progreditur, reuertitur quia in circulo finis nō po-
test inueniri, cur sus eius perpetuus demōstratur.
Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertit-
tur: Deinde anfractus p̄gressionis eius describit,
dicens. Gyrat p̄ Meridiē, & flectitur ad Aquilonē.
Ut id ipsum ad magnā rerū mutationē pertineat,
q̄ non semper eodem mō neq; in directū cursum
suum dirigit incedens. Oritur sol, & occidit. Ori-
tur quotidie, quando emergens humanis præsen-
tatur aspectibus. Occidit, quando descendens ad
inferiores partes secundū cōiuitatem circūactio-
nis suæ oculis nostris se subducit. Reuertitur ad
locum suum: quia impellente uolubilitate subtrus
rursum ad ortū reuocatur. Post ortum uero ad oc-
casum tendens, primū flectitur ad meridiem, q̄
obliquo ductu præcipue cum in æstiuālibus com-
moratur signis, ab ortu ad lineam meridianam
conscendit. Deinde aut ad occasum descendens:
rursum obliqua progressionē ad aquilonem inchi-
natur. Pōt alia adhuc in his uerbis expositio fati-
conueniens adhiberi: scilicet ut hæc omnia nō de
diurno, sed de annuo cursu solis dicta accipia-
mus. Oritur quippe nobis sol: quando per uerna-
le æquinoctiū ingrediens ad nostrum polū cō-
surgit. Occidit autē, qñ p̄ autumnale æquinoctiū
exiens ad inferiora descendit. Gyrat per meridiē:
quando in hyemalibus signis commoratur. Flecti-
tur ad Aquilonem: quando in æstiuis signis quæ
polo boreali uiciniora sunt, circumfertur. Oritur
ergo sol, & ipso oriente omnia pariter oriuntur,
quæ ex eius calore renouiscunt. Occidit, & statim
igne uitali subducto, uniuersa occumbunt, quæ ex
eius præsentia uiguerunt. Gyrat per meridiem:
ut æstiuā incendia algor temperet hyemalis. Flecti-
tur ad Aquilonem, ut quæ brumæ gelu, & torpor
glacialis astrinxerat: æstiuis ardoribus rursum ca-
lescēt animentur. Vides igitur unum corpus quā-
tas secum trahat rerum mutationes. Lustrans uni-
uersa in circuitu pergīt spiritus, & in circulos suos
reuertitur. Si per spiritū, aerē accipimus: congruo
ordine postquam instabilitatem cælestis elemen-
ti descriperat: eandem quoq; inferiora legē pati
demonstrat, dicens. Lustrans uniuersa in circuitu
pergīt spiritus. Ac si diceret. Si ea quæ in cælo sūt,
uis naturæ stare non patitur, necesse est, ut ea quo-
q; quæ sub cælo sunt, eadem conditio mutabilita-
tis moderetur. Sane quemadmodum soli: ita quo-
que aeri orbicularem tribuit motum, ut eius agi-
tatio, perpetua esse demonstratur. Qd̄ autem plu-
raliter subiungit. In circulos suos reuertitur: hoc
significare potest, q̄ motus aeris non semper ubi-
q; idem est: sed cum alibi uehementius, alibi mo-
deratius agitetur: ipsa eius fluctuatio uersa uice in
semetipsam refusa dissimiliter moueatur: & non
uniformiter conquiescat: ut non cogamur motū
semel cœptum usq; ad extrema extendere: ut sin-
gulæ motiones impulsioneq; quasi in se factæ, &
paulatim spatio motu languente quiescant. Sed,
& illud quod ait. Lustrans, apte huic elemento tri-
buitur, quod sordes uniuersas sua mobilitate ubi-
cunque aspersas siue collectas purget ac dissipet.

Siue q̄ sua subtilitate cuncta penetrans ubiq; se
diffundat. Vel ad superiorem hoc uerbum senten-
tiam copulatur sic. Oritur sol, & occidit, & ad lo-
cum suum reuertitur: ubiq; renascens gyrat p̄ me-
ridiem, & flectitur ad aquilonem, lustrans uniuersa
in circuitu. Et hic distinctione facta: deinde se-
quēs sententia subinfertur ita. Pergit spiritus &c.
Sol. n. cursu suo uniuersa in circuitu lustrat: quia
omnes partes mundi per diuersa signa oriens, uel
occidens attingit. In cancro enim oriens, & occi-
dens, aquilonem tãgit. In capricorno, meridiem.
In libra, & ariete, per orientem, & occidentē me-
dium pertransit. Sequitur. Pergit spiritus, & in cir-
culos suos reuertitur. Secundum præcedentem ex-
positionem, spiritum nunc non inconuenienter
accipere possumus igneam uim quæ ab ipso sole
procedens, per cuncta se diffundit, & uniuersa in-
uisibiliter penetrans uegetat, & mouet. Vnde, &
ueteres naturam esse dixerunt. Ignem artificem p̄-
cedentem in res sensibiles procreandas. Vitalis. n.
motus, & uegetationis sensibilis in cunctis nascē-
tibus ignea uis origo est: quæ rebus omnibus in-
crementum subiicit, & inuisibili eas nutrimento
alens ac fouens, ad uisibilem tãdem producit: sub-
stantiam. Hanc autem occultam naturæ uim cun-
cta mouentem, & alentem poeta quoq; spiritum
nominauit: & nota sunt eius uerba. Principio cæ-
lum ac terras, camposq; liquentes, Lucentemque
globum lunæ, titaniaq; astra, Spiritus intus alit: to-
tamq; insula per artus, Mens agitat molem, & mā-
gno se corpore miscet. Quamuis in his uerbis illū
potius errorem probare uideatur, qui mundum
hunc sensilem quasi animal constans ex anima, &
corpore, ipsamq; eius animam spiritum esse cun-
cta mouentem asseueret. Sed quomodo libet opi-
nio errantium exponatur: nos sano intellectu spi-
ritum pergentem in oīa, & in circulos suos reuer-
tentem: occultam naturæ uim accipere possum⁹:
quæ uniuersa inuisibiliter nutrit, & uegetat, & u-
numquodq; ad certum finem legitimumq; termi-
num perducit. Hic ergo spiritus, id est hæc occul-
ta naturæ uis omnia lustrat: quia per omnes rerū
partes inuisibiliter se diffundens, unicuiq; secun-
dum suæ naturæ capacitatem, propriam qualitatē
distribuit. Pergit, & reuertitur: quia uniuersa quæ
oriuntur in tempore prius per incrementum pro-
uehit: ac deinde senescencia ad originem suam re-
ducit. Pergit. n. quia in nascentibus egreditur: in
crescentibus usq; ad certā mensuram procedit:
Reuertitur: quia in senescentibus, & per defectū
naturæ suæ retro labentibus usq; ad originis suæ
principiū reuocatur. Sic igitur singularū rerū cur-
sus, & progressiones, quasi circulos quosdā, & or-
bes in semetipsos recurrentes recte accipimus: q̄
oīa tēporaliter orta illuc tandē p̄ occasū redeunt,
unde p̄ natiuitatis principiū exiuerūt. Et unūq; d-
q; qd̄ s̄m p̄pria mensurā, & tēpus quo subsistit,
differentē ab alio, id est maiore minorēue excu-
sū habere probatur. Oīa aut sicut originem unā,
sic & finem unum habere noscuntur: quia omnia
per occasum ad terram redeunt, quæ in ortus sui
principio de terra exiuerūt. Sicut ergo sol oritur,
M. Hug. a S. Viet. To. j. H 3 &

Aenci. 6.

& occidit, & ad locum suum reuertitur: sic spiritus pergit, & in circulos suos reuertitur. Quia sicut in corpore solis localiter ignis progrediens, ad ortum sui principium reducit: sic etiam naturaliter in cunctis nascentibus motum quem per incrementum rerum erexit; per defectum, & occasum earundem, ad originem suam reducit. Sequitur terra clausula in qua tractatur de elemento aqua, quod in ordine rerum, tertium, post ignem ponitur in procreatione secundum sociatur. Quantum ad dispositionem, & ordinem rerum, primum, & supremum locum ignis possidet: aer secundum igni proximum. Postea aqua tertium uendicat locum; nouissimo, & imo loco terra residet. In his quatuor ignis, & aqua, natura quidem maxime repugnantia, consideratione tamen aequali amica, omnium nascentium origo sunt. Et ideo si locum, uel naturam attendimus a se inuicem duos hęc disparata cernimus. Si efficientiam respicimus, proxima sibi utraq; & amica inuenimus. Igitur de elemento aquę, quod alterum cum igne fomentum uitale præbet nascentibus; quasi post ignem, & aerem tertio, uel cum igne secundo; inter rerum mutabilium naturas tacendum non fuit. Et idcirco huius quoque circuitum, & excursum in res sensibiles procreandas describit, dicens. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Et causam statim adiungit, quare non redundet mare omnibus in se fluminibus receptis: Quia scilicet rursus ad locum unde exeunt flumina reuertuntur ut iterum fluant. Ductus enim aquarum per omne corpus terrę intrinsecus, & de foris in modum uenarum humorem trahunt: ut æquabiliter irrigatio in omnem partem diffundatur. Hęc autem infusio ut iugis, & perpetua esse possit, idcirco aquarum cursus in orbem dispositus est, & in illa perenni circuitione ut nunquam deficiat quod desuper infunditur; quantum in parte altera deorsum fluit, tantum in altera parte per occultos meatus ad ortum reuocatur. Sic, & cibus corporis quodam circuitu fertur, & primum a palato in aluum descendens, ac deinde in secessum pertransiens; & in ipso eius transitu quasi quadam instillatione naturę deficienti nutrimentum subiicitur, quo euaporato, & exinanito necesse est rursus ut membris fatiscentibus reparandis edendi subsidio concurratur. Quasi ergo circuitus renascentis semper indigentiam in suam originem recurrere ducitur: quia dum sine cessatione quod sumptum est præterit: semper iterato sumi necesse est, quod suppleto defectui substantiam ministrare possit. Quale ergo nutrimentum substantia cibi assidua iteratione alendo corpori subiicit; tale omnino elementorum reflexio nutrimentum in terrę corpore procreandis fetibus semini busque uiuificandis infundit. Hoc ignis, hoc aqua, hoc aer perpetui accessu, & recessu sine intermissione agere non cessant: ut semper accedentia repleant, & recedentia euacuent; ut quia subsistere non potest uigor infusionis præterite, ex necessitate denuo iteretur irrigatio plenitudinis reparanda. Quam ergo rerum alimenta fiduciam perpetuis

substantiæ præstare poterunt: cum in rebus omnibus sic semper sine cessatione, & reparantia transeant, & deficient reparata? Licet enim huic defectui qualemcunque consolationem præstare uideatur repetita infusio; magna tamen est miseria semper ad indigentiam accipere: & nunquam indigentia accipiendi posse carere. Unde manifestum est quod omnia transitoria, & caduca uana sunt, quæ a sui status soliditate ingiter, uel transitu, uel defectu inanesunt. Magnum ergo hic spectaculum sanctis mentibus præparatum est, quæ norunt ex uisibilibus trahere inuisibilem cognitionem. Quæ norunt dicere creatori suo: Omnia in sapientia fecisti domine. Delectasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quam magnificata sunt opera tua domine: nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ. Ecce enim quomodo in circuitu feruntur omnia transitoria, & uanitati subiecta. Et scimus, quia circuitus finem non habet. Quæ ergo in circuitu currunt: currunt quidem: sed ad finem nunquam perueniunt. Quæ ergo requies sperari potest: ubi status nullus esse potest? Vbi enim perpetuus cursus est: status nullus est. Vbi autem circuitus uia est: ubi cursus certe finem habere possit, non est. Quæ ergo in circuitu currunt, semper currunt: & nunquam ad statum perueniunt. Semper transeunt; & nunquam subsistunt. Semper finiuntur: & finem inuenire non possunt. Cum præterierint, futura sunt: cum superuenerint, non subsistunt. Hęc est uia omnium mutabilium: & uia omnium mutabilia amantium: & mutabilia sequentium. Nam, & de impiis dictum est. In circuitu impij ambulant. Et iterum. Caput circuitus eorum: Et pone illos ut rotam domine. Caput quoque impij omnium de se testatur, dicens. Circuitui terram, & perambulauit eam. Et de ipso apostolus ait. Circuitus tanquam leo rugiens quærens quem deuoret. Vides ergo quemadmodum peruersi semper circuitum diligunt; & a circuitu non recedunt. Idcirco quæ a peruersis peruersè amantur: etiam ipsa in circuitu omnia currunt in testimonium illis, quod circuitum sequuntur, & ipsi. E contrario amator æternorum dicit. Pes meus stetit in directo. Et iterum. Dirige me in semita mandatorum tuorum: quia ipsam uolui. Et iterum. Rectus est callis iusti. Et alibi rursus. Ibunt, inquit, directe emissiones; & ad certum locum deducet eos dominus Deus noster. O uia recta: o circuitus, quod ducis tu; Et tu quo ducis? Tu ducis, & perducis. Tu uero ducis, & seducis: quia quos ducis, perdis: non perducis. O circuitus quomodo inuoluis: quomodo complecteris sequaces tuos? Tu currentibus per te, neque exitum tribuis a te: nec in reuentionem. Ergo omnia transitoria, & caduca per circuitus uoluntur dum transeunt; ut in eis bonum eternitatis non quæramus, quæ cernimus semper, & sic aduenire ut transeant, & sic transire ut non subsistant. Videamus ergo adhuc circuitus istos uanitatis. Dei enim sapientia (ut iam dictum est) hoc mirabiliter prouidit: ut rerum omnium motus in orbem ageretur: quatinus corporea natura

K
Psal. 103
Psal. 91.

Psal. 11.
Psal. 139
Psal. 82.
Iob. 1.
1. Pet. 5.

Psal. 27.
Psal. 118
Ela. 26.
Sap. 5.

L

tura quæ effluendo aliquando defectum sentire poruisset, semper in suam recurrendo originem dum sine intermissione recipit quod effudit: sine defectu effundat quod recipit: & sit defectus sine defectu: nec unquam desit quod possit deficere, ut semper deficiat. Unde in una eademque re, & miserum est, quod est: & mirabile quod factum est, quia in eodem opere & fragilis inuenitur materia, & ratio artificis admiranda. Et contemptum quidem mundi suadet natura corruptibilis: sed succumbit mens admiratione in contemplatione rationis. Ad hanc ergo rationem intuendam post explicitum cursum rerum mutabilium: noster Ecclesiastes se conuertit: ut in ea mentis acie per contemplationem exerceat: quia eam scientia sufficienter non ualet comprehendere: digna studet uenerari admiratione. Nam quia mutabilitate omnium, in tribus rerum generibus igne, aere, & aqua, secundum motum mouentem explicuit: quam inexplicabilis eadem sit secundum motum qui mouetur per singula quæque; orientia & occidentia in uniuersitate subsequenter ostendit. Cuncta res difficiles non ualet eas homo explicare sermone: non saturatur oculus uisu, nec auris impletur auditu. Cum res qualibet in superficie sua cernitur, nondum adhuc uel causam eius occulta, uel natura penetratur. Videtur namque quod est: sed quale sit illud quod uidetur: uel quam in occulto (quo sensus corporeus accedere non potest) retineat qualitatem: cur etiã sic sit ut uidetur: uel unde sic sit: uel ad quid sic sit: quis hominum (non dicam in rebus omnibus sed nec in una qualibet re) ad plenum comprehendere ualet? Quantis ergo tenebris homo inuoluitur: quanta ignorantie cæcitate coarctatur: cuius sensus uix etiam superficie tenus pauca rerum potest attingere? Qui & si cuncta quæ sunt secundum speciem exteriorem, cerneret: nondum tamen uim latentem rerum, inuisibilemque naturam penetraret. Ergo uniuersitas rerum utroque modo homini incomprehensibilis est: uidelicet & secundum exteriorem speciem, & secundum interiorem qualitatem. Singule autem rerum, aliæ quidem ex parte foras specie ad sensum ueniunt: aliæ prorsus absconduntur: uel quia localiter remotæ sunt: uel quia etiam loco, præsentibus, subtilitate sui, tarditatem sensus humani excedunt. Vix ergo aliqua sensus humanus in rebus attingere sufficit: nihil autem uniuersorum (perfecte ut est) comprehendit. Ergo cuncta res difficiles sunt: & secundum uniuersitatem uidelicet ut nec ualeant attingi: & secundum singula quæque; difficiles: quia nullo sensu possunt uel intellectu plene comprehendere. Quæ si ratione perfecte inuestigari non possunt: multo minus sermone possunt explicari. Nam hoc ipsum in rebus magis omnibus ineffabile est: quod in tanta mutabilitatis confusione nusquam bene considerati ratio euidens & manifesta deest: quod tam bene disponitur id etiam quod in rebus bonum non est, ut quodammodo singulorum corruptio, uni

uersorum sit pulchritudo. Propterea sensus humanus in consideratione horum succumbens suauiter ex defectu suo reficitur: quia in eo quod secundum corruptionem displicet: in ordinatissima pulchritudine uniuersitatis, etiam ipsa corruptio pulchra est & placet. Sic miro & ineffabili modo, conditor in creatura sua simul & per corruptionem rerum punit malitiam: & per pulchritudinem delectat naturam, ut agnoscat homo in pœna sua quid per culpam meruit, & in delectatione quid amisit. Quantam enim in creatore rerum dulcedinis affluentiam esse credimus: si tam miram in creaturarum pulchritudine suauitatem inuenimus? Propterea cum dixisset in tam multiplici & perplexa uariaque rerum profunditate defectum humanæ intelligentiæ: Subdit statim in pulchritudine earundem iocunditatem naturæ. Non saturatur oculus uisu: nec auris impletur auditu. Cum omnes sensus corporei in rebus conditis oblectamenta sua, & quasi proprias quasdam delicias singuli preparatas inueniant: ut pote uisus speciem auditus melodię dulcedinem, olfactus odorem, saporem gustus, & tactus lenitatem. Ceteri quidem omnes, corporeæ necessitati, uel etiam uoluptati seruiunt: Hi uero duo sensus, id est uisus, & auditus alimenta sua magis ad spiritalem iocunditatem trahunt. Unde & illorum refectio defæcationem non habet, quia cum perceptione dulcedinis nullam trahunt massam corruptionis. Propter quod illorum refectio ad dulcedinis satietatem non peruenit: quia a percipienda dulcedine appetitum illorum nec percurrrens difficultas tardat: neque succedens molestia ulla restringit. Purum ergo atque sincerum hoc alimentum sine omni mole corporea totum in refectio nem animæ transit: quia licet a specie corporali emanet, & per corporis sensum transeat: non potest tamen retineri a corpore: quia corporeum nihil habet, nec ingerit corpulentum. Idcirco ergo uisus & auditus quasi excellentiores ceteris & nihil ponderis deprimentis habentes, sublimiorem in corpore sedem sortiti sunt: ut libere & sine obstaculo ad suas delectationes effluant, uel influentes in se sine difficultate admittant. Sane duo sunt quæ ex rerum specie per uisum intrant ad animam. Et duo item quæ ex uocum perceptione ingrediuntur per auditum. Per uisum namque ad animi cognitionem ex rebus peruenit substantia, & forma. Ex uocibus per auditum, significatio & melodia. Et idem operatur in animo per uisum substantia ex rebus: quod per auditum significatio ex uocibus. Itemque idem facit per uisum in animo forma ex rebus: quod per auditum melodia ex uocibus. Duo quippe sunt, quibus animæ rationalis natura tota disponitur, uidelicet cognitio & affectus: id est sapientia & amor. Quæ duo si anima perfecte obtineat, & legitime disponat: beata est. Si uero uel in his quantum natura expetit, obtinendis deficiat: uel obtenta, contra naturam peruertat: in ea procul dubio parte quæ uel defectum uel confusionem horum paritur: misera (necesse est) efficiatur. Tota ergo animæ rationalis

tionalis substantia his duobus regitur, id est cognitione & affectu: ut per sapientiam quidem, ueritatem inueniat: per amorē autem, amplectatur uirtutem. Vt igitur ob beatitudinē rationali animæ etiam exteriora seruirent, posita sunt in corpore humano hæc duo instrumenta sensuum: ut per ea ad animam notiones uisibilium ingrederentur: atque in ipsa sapientiam siue uirtutē, uel si omnino non esset, efficerent: uel si minus esset, auergerent. Ergo essentia rerum per uisum ad animam ingrediens: & uocum significatio per auditum, scientiam pariunt. Forma uero rerum per uisum intrans, & melodia uocum per auditum: ad iocunditatem animum accendunt. Quotiens enim foris siue rerum specie uisus afficitur: siue auditus uocum dulcedine demulcetur: euigilat animus intus miris affectibus, illi quo exterius tactum se sentit, respondens. Et fit nonnunquam ut per eam quam sensu corporeo trahit dulcedinē, redeat ad inuisibilem bonorum recordationē: & quodammodo ex similitudine, ammonitus inenarrabili desiderio illud incipiat concupiscere: cuius quasi umbram & imaginem in affectu corporali se sentit percepisse. Dicat ergo Ecclesiastes. Non saturatur oculus uisu: nec auris impletur auditu. Quia per hos sensus, uisibilem pulchritudinem, dum animum iocunditate in sui contemplatione afficit: inenarrabilem in eo concupiscentiā inuisibilem bonorum accendit. Quæ uidelicet concupiscentia ineffabilem dulcedinē sitiens: uisu uel auditu corporeo quo excitatur quātamcūque iocunditatem afferant, irritari potest potius quā expleri: & sermone humano quātumlibet profusus fuerit uel disertus, & si tenuiter uix dicitur, nunquam perfecte explicatur. A specie. n. uisibilem rerum, quasi quādam tantummodo rōnalis animus semina concipit gaudiorum: sed excrefcēte mox in immensum desiderio parturit ipse, & non se capit in tanta iocunditate. Nemo ergo uisibilem rerum aspectum castis mentibus noxium putet: Quia si uidere opera Dei oīno noxiū foret: nequaquam ab ipso uidendi usus creatus fuisset. Opus enim Dei quasi uerbum illius est, p quod nobis loquitur: & ipsi oculi quasi instrumenta sunt, quibus per contemplationem uerba Dei percipiuntur. Sicut ergo auris instrumentū est ad percipiendum uerbum hominis: sic oculus instrumentum est ad percipiendum uerbū creatoris. Propterea congrue in humano corpore, & oculi coram positi sunt, & aures a latere constitutæ: quasi per hoc nobis significetur quod nostra intentio secundario dirigi debeat ad proximum: principaliter ad Deum. Recte ergo ut ostendetur qualiter ex consideratione rerum uisibilem, nascitur in animo desiderium æternorum, soli oculi & aures commemorantur. Quia his solis ferre sapientiæ & uirtuti uia patet ad animum: quia dum uisibilem pulchritudinem præcæte: is sensibus meram percipiunt: soli interius amorem inuisibilem bonorum sincerius accendunt. Cū cæ res difficiles non ualet eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus uisu: nec auris

impletur auditu. Mirum est. Cor humanum toti mundo non sufficit: & totus mūdus cordi humano non sufficit. Quare cor humanum toti mundo non sufficit? Quia cunctæ res difficiles nec ualet eas homo explicare sermone. Quare cordi humano totus mundus non sufficit? Quia non saturatur oculus uisu: nec auris impletur auditu. Ergo scientia succumbit: affectus trāscendit. Tendit se scientia quantum potest, & totum capere nō potest. Amor uero totum haurit: & adhuc satiari nō potest. Quare hoc? Quia scientiæ charitas supereminet: nec dicit, sufficit cor humanum: donec ad illum peruenerit, & illum inuenit a quo factum est, ut esset, & ad quem factū est, ut ī illo beatus esset. Omnis iocunditas, omnis luauitas, omnis pulchritudo rerum conditarum afficere cor humanum potest: satiari non potest: nisi sola illa dulcedo ad quam factum est. Nam species rerum uisibilem quasi uenæ tantummodo quædā sūt, per quas inuisibilis pulchritudo se manifestans, ad nos usque emanat. Et ideo cum ista sensum nostrum atque affectum in se naturaliter prouocant: non quidem desiderium replent: sed ad inquirendam conditoris speciem, & eius pulchritudinem concupiscendam irritant. Ergo ista omnia: quæ foris uidentur, ad prouocandum affectum humanum, non ad satiandum facta sunt: ut ab eis excitatus surgat: & ea auctus trāscendat. Quapropter non saturatur oculus uisu, nec auris impletur auditu. Quia delectat quidem quæ pulchrum factum cernimus: sed non sufficit, nisi illud qui fecit, inueniamus. ¶ Vel sic intelligi potest quod dicit. Non saturatur oculus uisu, nec auris impletur auditu. Quia enim præmiserat cunctas res esse difficiles, nec posse hominem eas explicare sermone. Ne forte putaretur uel scientia eas comprehendere posse, adiunxit. Non saturatur oculus uisu: nec auris impletur auditu. Ac si diceret. Non est mirum si homo rerum difficultatem sermone explicare non potest: qui nec sensu, earum profunditatem capere uel peruestigare potest. Siue enim per semetipsum inuenienda quærat: siue ab alio iam inuenta audiat: infra plenitudinis satietatem est omne quod capere potest. Nam si per semetipsum contemplari incipiat: non saturatur oculus uisu. Si erudiri quærat ab altero: non impletur auris auditu. Angustiæ enim corporalium instrumentorum, si se foras effundant, profunditati rerum siue immensitati explicandæ non sufficiunt. Si autem se infundat, capacitatem cordis humani implere nō possūt. Quia enim cor hominis peccati tenebris cæcatū, intus oculum non habet quo lumen ueritatis plene uideat, nec aurem qua Dei uerbum intrinsecus sonans percipiat: ad ariditatem ignorantia suæ rigandam, corporeos oculos & aures aperire cogitur: ut foris aliquam saltem in rerum specie ueritatis stillam hauriat: qua sitis eius licet non ualeat omnino extinguere, uel ad modicum ualeat temperari. Hoc est enim quod dominus per prophetam populo suo impropert, dicens. Duo peccata fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem

R
Nota de corde hominis.

S

Hiere. 2.

tem

tem aquæ uiuæ: & foderunt sibi cisternas dissipatas, & non ualentes aquas continere. Scimus namque quia cisterna idcirco foditur: ut aqua extrinsecus collecta in eam defluat: & ex ea rursum in usus hominum transitura hauriatur. Sed hæc quæ uenam uiuam non habet: quantumlibet magna & aquarum collectione redundas uideatur: aliquando exhauriri potest & exsiccari: quia cum sublatū fuerit & consumptum quod aliunde infunditur: nihil ei de suo superest unde reparetur. Sed fons qui uinam habet uenam etiam si modicus est, deficere omnino non potest: neque effusionis suæ defectum aliquando sentit, cui sine defectu semper de proprio incrementum accedit. Corporales igitur oculi, & aures, licet præcipua sint instrumenta, quibus uia disciplinis aperitur ad animum: quia tamen intus a fonte ueritatis non ueniunt notiones rerum uisibilium: ad cor hominis per angustos suæ capacitatis ductus, & quasi aquas sparsim collectas, in cisternam deducunt. Et quia in eisdem rebus quas percipiunt, neque uniuersitatem comprehendere, neque intima penetrare ualent: recte nunc dicitur. Non satiatur oculus uisu: nec auris impletur auditu. Quia humanus animus uel uidendo uel audiendo, etiā si aliquid quantumlibet de ueritate percipit: longe tamen ab eius plenitudine, suæ eum conditio infirmitatis repellit. Non ergo mirum est si humani sermonis ariditas ad explicandam rerum difficultatem nō sufficit: quia sensus etiam humanus in eius consideratione succumbit. Ideoque cunctæ res difficiles: nec ualet eas homo explicare sermone: non saturatur oculus uisu nec auris impletur auditu.

Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole nouum: nec ualet quisquam dicere, ecce hoc recens est. Iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos.

T ¶ Existim et fortassis aliquis errorem hic illum cōfirmari, quo philosophi gentilium de seculorum reuolutione, & rerum omnium recursu in idipsum, mira dementia temporum æternitatē astruere conati sunt. Dixerūt quippe rerum mutabilitū seriem ab æterno eodem ordine quo nunc cernitur cucurrisse: & sine fine lege eadem mundo in sua uniuersitate nec principium nec finem habēte, per secula quædam sibi succedentia cursuram. Sæculum autem in quindecim milibus annorum constare (quæ magnum annum appellant) quo expleto, omnibus sideribus ad locum suū unde singula quæque ab initio seculi progressa fuerant reuocatis, rursusque in exordium alterius seculi simili ratione ac modo motum inchoantibus, subiectamque naturam simili itidem ratione mouentibus: rursus eadem prorsus omnia quæ in seculis præcedentibus ordine præcessissent: eodē nihilominus ordine, eadem essentia, eadem forma, eisdem omnino & locis & temporibus, iterato consurgere, cursumque suum ac fatum simile

Hic fuit Platonis error.

Annus magnus.

priori atque idem per agere: eandem quoque legem pati, fortunamque subire: ita ut eosdem homines nasci, itidem eosdem filios gignere: eadem fortuna uiuere, eadem sorte mori contingat: eundem rerum euentum eandem prorsus qualitatem, eundemque statum & procursum omnium quæ præterita prioris securi tempora tenuissent. Talem autem rerum omnium reuolutionem atque iterationem in idipsum semper fuisse semperque futuram esse sine fine, ut quemadmodum recursu unius sideris per singulos annos ad pristinum ista tum renouatur omnia: ita recursu omnium siderum totiusque nature ad ortum suum per singula secula & magnos annos ad primam conditionem reparentur uniuersa. Hic uero error quātus sit, facile arguet ratio manifesta. Nam temporæ eterna esse non posse in hoc euidentissime comprobatur: quod omne tempus initium habuit: & sine contradictione constat, quod omne quod initium habuit, aliquando non fuit. Amplius. Omne tempus præteritum, aliquando præsens fuit. Omne autem tempus quod aliquando præsens fuit: antequam præsens esset, nondum fuit. Alioquin si semper præsens fuit: non iam tempus fuit, sed æternitas. Si ergo omne tempus præteritum aliquando non fuit: fuit quando nullum tempus fuit. Itaque tempora æterna esse non potuerunt: sed erat ante tempora æternitas sine tempore: quam tempora quidem nec auxerunt cum inciperent: nec cum finientur, consumunt. Liqueat ergo falsam esse assertionem eorum qui seculorum æternitatem prædicauerunt: & mutabilitatis principium sine principio fuisse testati sunt. Sed ne forte in hoc loco error huiusmodi confirmari uideatur, cum dicitur. Nihil nouum sub sole: neque ualet quisquam dicere, ecce hoc recens est. Iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos. Quo intellectu id accipiendum sit: statim sublequentibus uerbis ostendit, dicens.

Non est priorum memoria, sed nec eorum quidem qui postea futuri sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo.

¶ Nam si priora & nouissima cum præsentibus prorsus eadem essent: nequaquam præsentibus homines a prioribus, & a futuris in nouissimo alios diceret: nec diceret, apud eos qui post nos futuri sunt in nouissimo: sed diceret, apud nos qui futuri sumus in nouissimo. Nisi forte primos & nouissimos ad principium & finem eiusdem seculi referendum quis dicat. Alioquin nec primos esse nec nouissimos qui sine principio fuerunt: & sine fine futuri sunt. Sed primos & nouissimos ad principium & finem eiusdem seculi referre prohibet, quod ait. Iam præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos. Quia dum alia secula præcedentium, atque alia sublequentium dicit: nequaquam se primos & nouissimos eiusdem seculi significasse ostendit. Ergo quia non solum a catholica ueritate, sed a ratione quoque sententia abhorret, nos dictum hoc referamus ad rerum similitudinem,

Vifus utilis.

211011

nem, quę in suis generibus sic a principio instituta sunt: ut unumquodq; secundum similitudinem & formam primę originis suę propaginē extendat. & nihil sit qđ terminum primę dispositionis in suo genere excedat. Sic in ipsis elementis mundi, sic in ijs quę ex ipsis procreata sunt uel procreantur, omnibus natura primam dispositionem custodit: ut nihil a primo alterum idest diuersum, aut dissimile inueniri possit sub sole. Ut uerbi gratia, ab initio cęlum sursum, & terra deorsum. Ab initio luminaria in cęlo, sol, luna, & stelle; aues in aere: pisces in aqua: bestię in terra. Ab initio uolatus auibus, natatus piscibus, gressus hominibus, & bestijs quibuscumq; reptatus, & tractus serpentibus. Et hęc omnia sicut fuerunt, sic sunt, sic permanent. Et si quando forte miraculo aliquo pręter usitatum naturę cursum accidente, aliud sunt quā semper sunt: non tamen in toto sunt nec semper sunt, ut prima illa institutio & si aliquando intermitti uideatur: nunquā tamen uideatur dissolui. Ergo & hanc confusionem regit sapientia Dei. Et quod nobis confusum est, ipsi non est. Et ideo sub sole nihil nouū est: Quia ab illo qui est supra solem quod temporaliter transit, ab æterno ordinatum est. Atque id singula quęque quia in semetipsis per immutabilitatem stare non possunt: in suo tamen genere per similitudinem statum custodiunt, ut licet quod sunt, semper esse non possint singula: nunquam tamen inueniuntur aliud esse uniuersa, qđ singula. Ergo nihil nouum sub sole. Quanto magis supra solem? Nam & ideo nihil nouum sub sole: quia æternum est supra solem. Sub sole & luna nouum non est: nec est tamen æternum. Æternum enim non est sub sole aliquid: quia omne quod sub sole est, in semetipso pręterit: & tamē nouum non est: quia in similitudinem sui generis subsistit. Ergo sub sole nihil nouum est: & nihil æternum. Quia enim pręcessit in seculis quę fuerunt ante nos, ideo nouum non est: & quia non est pręteritorū memoria: ideo eternū nō est. Ideoque quia omne quod uenit, pręterit, & non subsistit, aut permanet quicquā sub sole: non saturatur oculus uisu, nec auris impletur auditu: quia dum intrat elabatur, & fugit omne dum teneri putatur: & completur sententia. Vanitas uanitatū, & omnia uanitas. Quid ergo quia sub sole non saturatur oculus uisu, nec auris impletur auditu? Supra solem eat ubi non solum nouū non est aliquid, sed nec transitorium: ubi & priorum memoria & pręsentia futurorum, immo omnia pręterita & futura pręsentia sunt: quia nec pręteritū nec futurū aliquid ibi est, ubi pręsens est omne quod est: & omne quod est, ibi est. Ibi ergo & oculus uisu satiari & auris auditu impleri potest: ubi consummata & plena perfectio percipitur: & percepta plenitudine æternitas non euacuatur. Sic ergo tota hęc sententia qua sub sole, nec nouum aliquid nec æternum esse dicitur, ad hoc spectare uidetur: ut agnoscat homo quid uel fugere debeat uel sequi. In eo enim quod sub sole nihil nouum est: æterna dispositio ostēditur.

In eo autem quod nihil sub sole permanens esse potest: in ijs quę sub sole sunt, eternitatem quidē significari, non tamen esse demonstratur. In ipsis ergo quę sub sole sunt, simul agnoscimus, & in eo quod nihil æternum est, fugiendum esse quod sunt. In eo autem quod nihil nouum: sequendū esse quod non sunt. Quapropter recurrit ad summam sententia: ut quia in ijs quę sub sole sunt, oculi satiari, & aures impleri, nec scientia possunt, quia non comprehendunt totum quod est: nec desiderio possunt: quia & si comprehendant, nō sufficit totum quod est, nec quantum possunt permanet quod pręsens est. Sciunt uanitatem esse omne quod sub sole est: & quod nihil de uniuerso labore suo quo laborat sub sole, homo amplius habere potest. Dicat ergo. Cunctę res difficiles ut comprehendatur ab humano sensu, quę nec numerari possunt multitudine, nec comprehendere quantitate, nec profunditate peruestigari. Et id non mirum est si sermo deficit, ubi intelligentia succumbit: & ob hoc nō ualet eas homo explicare sermone: ut rationem reddat de singulis qui omnia non nouit: Non enim saturatur oculus uisu, cum per se cōsiderat: nec auris impletur auditu, cum eruditur ab alio: ut uel intentio exiens ad inquisitionem rerum quantum extra est, totum cōprehendat: uel cognitio ingrediens quantum intus est, totum repleat. Ergo oculus & auris nec toti mundo sufficiunt ut totum capiāt: nec toti animo ut totum impleant: Et tamen per ea quę foris sunt, admonentur ut pergant illuc ubi uita est, ubi totum inueniant, & totū capiant: quia omnia in ipso uita erant, & uita erat lux hominum. Illuc ergo pergant, ubi simul totum inueniant: & totum capiant, totumque possideāt: ubi in æterna dispositione iā facta sunt, quę sunt futura in tempore. Nam quid est quod fuit? Ipsū enim idem, & non aliud futurum est in tempore quam quod fuit ante tempora, in æterna Dei dispositione. Nec aliud subsequens in rerum ordine explicatur mutabile: quā quod fixum & permanens semper fuit in illa rata & inuariabili diuina dispositione. Et ut manifeste pateat quod subsequens rerum effectus cum prouidentia cōcordat: ideo etiam in ipsa rerum serie, futurum a pręterito non discordat. Quid est, n. quod factū est: ipsum quod faciendum est. Ergo quod fuit in prouidentia semper: aliquando futurum est in re: & quod factū est iam in re: per similitudinem adhuc est faciendum. Sed nō prętereundum mihi uidetur quod non ait. Quid est quod futurum est, ut deinde subiungeret. Ipsum quod fuit: cum pręterita magis certa sint futuris: quia & si non sunt: fuerunt tamen aliquando, & uisa sunt. Futura autem nunquā fuerunt. Et ideo magis in quō ne ponendum uideretur, quod minus certū est. In responsione autem: quod magis notū esse constat. Sed notandum quod effectus rerum secundū causam, prouidentia posterior est: in nostra cognitione, prior. Quia donec in actu suo rem cognimus: quid de ipsa in æterna prouidentia dispositum sit, prorsus ignoramus. Atque ideo recte cū quę-

G

Ioan. 1.

D.,

E

F

quæretet dicens. Quid est quod fuit? (quia ipsa per se prouidentia occulta est) statim ad intelligendam eam auditori ad actū rerum mittit, dicens. Ipsum quod futurum est: quia scire non possumus quod in pręsentia pręcedat, donec uiderimus quid in effectu rerum subsequatur. Sed & in rebus ipsis, pręteritorum qualitatem quę non uidimus: ex futurorum comparatione cum superuenerint, colligemus. Dicat ergo. Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quia sicut dictum est, quod pręcedit in prouidentia: hoc idē & nō aliud in effectu rerum subsequitur. Et deinceps Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendū est. Quia eadem rerum natura in singulis generibus eandem similitudinem actu exhibuit in pręteritis: quā producet cum superuenerint in futuris. Et ideo nihil nouum est in rerum generibus sub sole, cuius similitudo nō pręcessit. Nec ualet quisquam dicere, Hoc recens est: quantum ad similitudinem generis sui, iam enim pręcessit in seculis quę fuerunt ante nos in genere suo, cuius ipsum est. Et tamen fluunt omnia: nec permanet quicquā sub sole. Et quę in dispositione ordinantis fixa sunt, a nostra pręsentia simul & a memoria in semetipsis transeuntia recedunt. Nam prius a pręsentia nostra subtrahuntur ut nō subsistant per speciem: deinde etiam a memoria oblivione delentur: ut nec subsistant saltem per recordationem. Et ne forte dura corda hominum transitus pręteritorum ad contemptum rerum uisibilem trahere non sufficeret, si illis sublatis ij qui pręsentes sunt de statu suo fiduciam habere potuissent: Ideo post quā illorum transitum commemorando ait, Nō est priorum memoria, statim istorū etiam interitum demonstrat dicens: Sed nec eorū qui post nos futuri sunt, Nā si post nos futuri sunt alij: profecto constat quod nos quoque modo subsistimus, cum uenerint qui post nos futuri sunt & nos quoque eadem sorte sublati, etiā in recordationem uiuentium tunc nequaquam ueniamus. Quid ergo nobis prodest quod illis qui per mortem sublati sunt, in hanc uitam successimus: quia & nos quoque cum tempus nostrū aduenerit descendentes, alios successores relinqueamus. Si ergo scire uolumus quales erimus apud eos qui post nos futuri sunt: consideremus quales modo apud nos sint qui nos ab hac uita iam olim sublati pręcesserunt. Et ut omnis improbitatibus spes pręsentium tollatur: ij quoque qui post nos futuri sunt, non permanuri dicuntur: nec in recordationem apud suos posteros uenturi: ne uel hoc in consolationem prauis mentibus ueniat: si is qui in semetipso stare non potest: saltē in suo hærede aut successore subsistat. Propterea, pręteritorum, pręsentium, ac futurorum omnium unum ostendit interitū. Non est priorum memoria: sed nec eorum qui post nos futuri sunt, erit recordatio, apud eos qui futuri sunt in uouissimo: ut omnia uanitati subijciat, & humanum animū ab amore eorum quę sub sole uidentur, ad desiderium eternorum cōuertat. Si quis autem simplici expositione contentus esse uelit, habet aliud

H

I

K

quod in his uerbis, quę supra exposita sunt, conueniēter satis & forte manifestius intelligere possit. Quia enim dixerat nec oculū uisu satiari, nec aurem impleri auditu: confestim causam adiūgit quare nec oculus uisu, nec aurem possit impleri auditu: Quia uidelicet rerum transitoriarum species per sensum quidem aduenientes, concupiscentiam excitant: sed cito fugientes, transitu desiderium fraudant. De hoc enim transitu, sententiam subiungit dicens. Quid est quod fuit? Iā nō est: pręterit enim, & iam nō est. Ipsum idem tale erit & id quod futurum est: nam & ipsum cum uenerit, pertransibit: & cū pertransierit, amplius non erit. Quid est quod factum est? Etiam ipsum iam pertransiit, & nō est ipsum. Ergo idem tale erit & illud quod faciendum est: quia & ipsum cum factum fuerit, pertransibit, & amplius nō erit. Sed queri potest, quare pręterita solum & futura commemorauit, cum pręsentium rerum potius contemptum persuadere intendat? Sed hoc ipsum ad magnū cōtemptū pertinet eorum quę uidentur quod ea solum in numero eorum commemorare noluit quę sola sensus carnis pręsentia comprehendit: quasi illa solum non esse uideat, quę sola esse uidentur, ut ne dicere quidem possit, quod est. Quod est, dum est, pene nihil est: nam pręsentium momenta ita cursu festino & ueloci elapsu fugiunt: ut etiam de se loquentiū, sermones expectare non possint. Nam & si aliquā ab interrogante secundum quid recte dici possit, est, a respondente tamen semper iterius dicitur, fuit, & nō est. Sic ipsa interrogatio responsionē quidem querit, quę nondum est. Sed responsio ueniens interrogationem non inuenit, quę iam nō est. In uera igitur consideratione hoc solum quasi non esse uidit, quod solum esse uidetur. Quia dum simul & esse incipit ex eo quod nondum est: & esse desinit in id quod iam nō est: pene nihil est, quod est. Et idcirco nequaquam interrogat, quid sit quod est? quia & ipsum interrogantis est respondenti quantum uis proximo, fuit iā, & nō est. Recte ergo dicitur. Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est. Ac si diceret. Ex pręteritorum consideratione perpendite, quid debeat de superuenientibus expectare, idem nō est utrunque. Et quod fuit, & quod futurum est. Quod factum est, & quod faciendum est. Idē est, non per essentiam: sed per consimilem naturam. Quod enim fuit (quantum ad res) Et quod factū est (quantum ad actiones) utrumque pertransiit. Et nō est iam uel quod fuit, uel quod factum est. Similiter quod futurum est in rebus, & quod faciendum est in actionibus, totū pertransibit: & nō erit aliquid sub sole perpetuum. Vnde hoc? Quia eadem est conditio pręteritorum, & eorū quę futura sunt, & natura consimilis. Nihil enim nouum est sub sole, nec ualet quisquam dicere: Ecce hoc recens est. Iam enim pręcessit in seculis quę fuerunt ante nos. Et quia similis conditio est: Ergo sicut pręterita: sic & futura. Et qualia sunt putas ipsa pręterita? Audi qualia. Nō est, inquit,

L

M

inquit priorum memoria. Ergo non solum presentia eorum, interitu sublata est: sed memoria quoque obliuione deleta est. Magna ruina. Talia sunt & ipsa quæ futura sunt. Nam & eorum qui post nos futuri sunt, non erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo. Veraque sententia est. Vanitas uanitatatum, uanitas uanitatatum, & omnia uanitas.

Quomodo Ecclesiastes probet per sua opera omnia hominum opera uana, cum predictorum epilogo. Hom. III.

Eccle. 1. **G**o Ecclesiastes fuit rex Israel in Hierusalem: & proposui in animo meo querere & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole.

N Sermones sapientium & ænigmata eorum scrutari, & eam quæ intrinsecus abscondita est sapientia dulcedinem ad gustum elicere, speciemque eius in lucem proferre quis potens est? Scriba doctus in regno celorum qui profert de thesauro suo noua & uetera; si nobis adueniat, ecce ille qui dedit Deus sapientiam & intelligentiam adaperire eam & manifestare, ut sciant homines, quoniam in ipsa est uita. Sed nos quid sumus? tenebræ ad lucem ut comprehendere cogitemus quod abscondit Deus ab oculis hominum, amicis suis reuelare secretum sapientia suæ: Quid facimus nos? Ergo non meditabimur in mandatis eius, neque inuestigabimus semitas illius, & requiescere poterit cor nostrum donec inueniat illa: Tamen ipsis sermonibus persequamur illa: & si forte inuentio differatur: pascat in rerum inquisitio illius super omnia: si inuentam non possumus, ramen quæsitam doceamus. Ecce Ecclesiastes noster hucusque de rerum mutabilium uanitate disputans breui sermone tam multa complexus est: ut in illis eius uerbis hoc nobis mirabile appareat, quo pacto totum & de toto totum, ita dictum sit: ut ad breuitatem quidem nihil minus: ad euidenciam uero nihil amplius dicendum uideatur. Sed hoc sapientia fecit quæ in toto tota est: & in singulis tota. Nec in singulis tota contrahitur: nec in toto tota dilatur: sed tanta in singulis, quanta in toto: & in toto talis, qualis tota in singulis: quia nec unitas minor se esse potest: nec immensitas maior. Ipsa ergo sapientia in hoc breui sermonis corpore totam uersitatis effigiem expressit: ut parui in paruo magnum uideamus, quia in se ipso totum non possumus. Et uidimus illic totum mundum, & agnouimus uere uniuersorum nihil esse quod maneat: sed fluere ac pertransire omnia quæ sub sole sunt, ueramque constare sententiam: quod omnia uanitas. Nunc ergo postquam nobis demonstrauit qualia sint ea quæ nobiscum facta sunt: transit ut doceat nos quid sentire debeamus, aut expectare de ijs quæ a nobis fiunt. Quia si id quoque uanitati subiectum est quod Deus fecit, dubitari non potest omnino uanum esse, & multo magis unum,

quod homo uanitas facit. Hoc est quod modo ingreditur demonstrare omnia uidelicet opera hominum quæ sub sole fiunt uana esse: & nihil amplius habere hominem de uniuerso labore suo quo laborat sub sole. Ut autem suæ assertioni fidem faciat: seipsum in exemplum proponit omnium quæ diciturus est: asserens se cuncta quæ loquitur experimento didicisse ac probasse uera. Et id circulatorum proponit suam personam, ut non incredibile uideatur harum rerum omnium, eum experimentum habere potuisse. Propterea potentia & dignitatem suam demonstrat: rex Israel in Hierusalem. Sapientiam quoque ostendit. Et præcessit sapientia omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem. Diuitias enumerat, domos, uineas, hortos, pomaria, piscinas, seruos, ancillas, armenta, greges, aurum, argentum. Postremo ne quid defuisse putetur: Luxum quoque & uoluptatem adiungit. Cantores, cantatrices & delicias filiorum hominum: & omnia (inquit) quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis: nec prohibui cor meum quin omni uoluntate sua frueretur in ijs quæ paruerauimus. Et in ijs omnibus per omnia rerum experimenta cucurrisse: nihilque se præter uanitatem & spiritus afflictionem, curamque superflua inuenisse, testatur in cunctis quæ fiunt sub sole. Quæ autem sint illa quæ fiunt sub sole, supra iam dictum est. Sed ut competentiùs sermo ad ea quæ sunt dicenda, transeat, breuiter nunc & summam repetemus quæ dicta sunt. Per solem namque tempus significari ostendimus, propterea quia per solem præcipue omnis temporum, mutabilitas atque uicissitudo distinguitur, ut idem intelligatur per id quod dictum est, sub sole, ac si dictum fuisset, sub tempore. Rursum ut euidencius pateret quæ essent illa quæ sub tempore facta author uanitatis argueret: Distinximus alia esse quæ facta sunt cum tempore, alia quæ facta sunt in tempore. Eorum item quæ facta sunt in tempore: Alia facta sunt in tempore, non sub tempore: Alia in tempore, & sub tempore. Et ea quidem quæ facta sunt sub tempore, magis subiecta sunt tempori, & obnoxia mutabilitati: quia in tempore cæperunt, & pariter finientur in tempore, atque ideo ne se ad æternitatem aliquatenus extendant, quodammodo tempore concluduntur: quia eorum tempus & præcessit initium, & subsequitur finem. Tamen in his ne prorsus uanitas dominetur, & non inueniat ueritas sub sole ubi caput reclinat, excepimus quedam ex his quæ fiunt sub tempore, & eis si uanitatem prorsus non tollimus: seruire tamen uanitati prohibemus. Eorum quippe quæ fiunt sub tempore: alia fiunt pro tempore, alia fiunt pro æternitate. Et ea quæ sub tempore fiunt pro tempore, actu & fructu uana sunt. Ea uero quæ sub tempore pro æternitate fiunt, actu quodammodo uana sunt, sed fructu non sunt: quoniam & si transeat in opere, permanent tamen in retributione. Quia propter eiusmodi & si plene uanitatem non euaserunt: non tamen uanitati sed ueritati seruiunt: neque in eis omnino uanum est quod sunt, quia uanitas non est pro quo sunt. Illa uero quæ sub tempore & pro tempore fiunt

fiunt, prorsus uanitati subiecta sunt: quia, & quod illis est, uanum est, & uanitas pariter, quod ex illis est. Et hæc sunt illa de quibus in præfatione agitur. In quibus sub sole nihil præter uanitatem, & afflictionem spiritus, uel cum fiunt, uel cum facta sunt: ab eis, qui transitoria diligunt, inuenitur.

De rerum uanitate, & hominum occupatione pessima. Hom. III.

Tamen in his ipsa uanitas quasi per quosdam gradus ad incrementum confurgit, & corruptio uelut a modico excrecens, paulatim aucta semper in peius procedit. Nam in eis prima origo uanitatis inuenitur, curiositas. Deinde cupiditas, postremo uoluptas. Inter quas prima, quidem ad concupiscentiam oculorum pertinet. Secunda ad ambitionem seculi. Tertia ad concupiscentiam carnis. Per quas uidelicet uanitates humanus animus a summa ueritate defluens intantum præcipitatur: ut carnalibus tandem desideriis pressus, totusque uoluptatum illecebris deuinctus, suæ originis non solum per se reminisci non ualeat, sed nec admonitus quidem uelle possit aut non esse quod male est, aut esse quod male non est. Nam quod est, male est, & quod esse deberet, male non est. Et quod uult, aut non esse, quod est, aut esse quod non est: hoc utroque peius est. Hoc igitur noster Ecclesiastes exemplo sui demonstrare hic incipit. Qualiter humanus animus per hos errorum gradus a summa ueritate in uanitatem corruat, & ipso suo uitio se propellente semper in deterius eat. Veritati enim inhæret, & ipsam propter se diligere ueritatem, uelut bonum eius esse debuerat. Cum ergo ueritatem deserit, & se ab illa, auersione mentis deflectit: hanc primam repulsum, erroris sui poenam patitur, ut ipsam quam in se, & propter se amare noluit ueritatem: iam pro uanitate querere incipiat: & quia desit illud unum cõtempnari in quo omnia uideret, modo non iam ueritate, quam nouitate affectus, multa scire concupiscat. Quia nihil in qua ueritatis refectio est: interna cõtemplatione perdidit in eam, quæ facta sunt rerum cognitione quasi cibum intelligentia esurendo requirit. Sed quia in eis, quæ extrinsecus apparent uniuersis nequaquam perfecta cognitio ueritatis inueniri potest: incipit miser defectus sui grumna languere, quasi quodam fastidio de aliis tempore ad alia appetenda discurre: & priora abiiciens quasi uacua, & sterilia sperat se desiderium sui effectum in ijs, quæ superiunt posse obtinere: tam stultus, & cæcus, ut cum se in ijs semper frustrari uideat, nec unquam ad desiderium finem pertingere: nequaquam tamen hæc aliquid quasi uana, & infructuosa cõceller ambire. Sed huius tam impudentis desiderii, & stultæ curiositatis, qua se in cognitione uisibilium rerum inuacue excedit, & sui creatoris cognitione in qua sola uera beatitudo consistit, aut habitam negligit, aut non habitam querere diffinuit: ista tamen poena subsequitur: quoniam ibidem ubi poenæ deletionem querit, nihil præter dolorem, & spiritus afflictionem

inuenit. In tanta occupatione maiorem suis uiribus difficultatem reperiens, quasi quodammodo potestatem anxietatis suæ opprimitur: quia dum eum ad querendam in huiusmodi sapientiam ubi inueniri non potest, desiderium impellit: & multitudine pariter distrahitur, & profunditate reuerberatur. Hic est ergo labor, & afflictio spiritus: quo mens stulta, & impudens merito pro sua temeritate atteritur: dum non solum creatoris sui obliuiscens, sed semetipsam quoque negligens, in rebus infimis (quæ ad salutem non pertinent) inuestigandis occupatur. Et tamen aliquando scientia tali uanitate quæ sita, tantoque labore ex parte quantum tunc inueniatur, autem pro superbia inflatur: & de curiositate ad elationem quasi de uanitate ad uanitatem precipitat. Quæ uidelicet elatio ambitionem seculi inducens, dum laudis cupidum efficit: ad amoris pompam, & gloriæ diuitiarum uiam accedit, ut dum de boni interioris gloria ad appetitum exterioris labitur: semper ad deterius uanitatem precipitetur. Sed neque hic stare potest semel cepta corruptio. Nam bona carnis sicut prius dum non habentur, ut quæri debeant, cupido blandiuntur per speciem: ita postea dum possidentur fractum eneruunt, & emolliuntur usu illiciti ad uoluptatem. Sicque miser animus post amoris uanæ laudis, post ardorem magis uanæ cupiditatis, nouissime ad appetitum uoluptatis inflammatum: ut iam etiam in carne uanitate seminare incipiat: ut post de carne caro factus fructum uanitatis in corruptione metat. Hic est, n. fructus uanitatis, ut mens misera tandem carnalibus desideriis obruta, & uoluptate carnalium desideriorum sopita, intantum obdormiat: ut iam nunc sapientiam non solum ueritate, sed nec specie quidem requirat. Tantoque auidius totam se ad carnis uoluptatem male dulcem experiendam effundat: quanto magis interius fatigata, & ab inquisitionis suæ intentione repulsa, de inuenienda ueritate desperat. Et quia supra se tendens pro inquisitione labore se atque difficultate nimia succubuisse cõsiderat: ad aliam se, & quæ sine labore haberi ualeat cõsolationem tota auaritate relaxat. Sed, & ibi quoque uanitatem inueniens, requiescere non sinitur: quia in carnis uoluptate fugientem delectationem nec cum presentis est retinere potest: nec cum præterierit, reuocare. Sicque undique fatigata, & dissipata, procella uanitatis suæ cõcutitur: ut pro idipsum quo male delectata abiit, salubriter tandem afflictam, redire cõpellatur. Et sæpe grauis, quedam sit lucta in animo: ut dum se in infimis delectari pariter, & affligi cõsiderat: magno desiderio amore libertatis dilecta etiam, si fieri possit, deserere concupiscat. Hanc igitur luctam, & tunc multationem humanæ mentis per uaria uitæ mortalis studia, in uerbis sequentibus omnium causam in se per sententiam transumens Ecclesiastes exprimit: & qualiter de uanitate curiositatis ad uanitatem pompam, & ambitionis, ac deinde ad uanitatem uoluptatis corruat, ostendit: sicut in serie libri ac ordine demonstratur. Sed quia, quæ in præfatione dicenda erant, expleuimus: nunc ad exponenda uerba narrationis eius reuertamur.

De dictorum uerborum ecclesiaste literalis, & morali expositione. Hom.V.

A Go Ecclesiastes fui rex Israel in Gierusalem.

B Primum mihi hoc nequaquam praterendum uidetur, quod quidam hunc librum Salomonem in penitentia existimant conscripsisse: & quod idcirco in eo uanitatem mundanarum rerum, & maxime carnalis uoluptatis tam studiosè arguat: quoniam ipse experimento cuncta didicerit deliciarum luxu corruptus, & blademis se ductus mulierum. Et quod idcirco noluit dicere: Rex sum Israel in Hierusalem: quia de posita regni purpura de folio tuo iam descenderat: contempaque, quam male tenuerat, potestate: in habitu penitentiae reatum suum plangebat: ideoque ait. Rex fui in Hierusalem. Atque utinam hoc uerum esse constaret, & tam certum de penitentia illius, quam non dubium de culpa testimonium haberemus. Nunc autem, quia dubia pro certis affirmare non possumus: illa quae dubia non sunt prosequamur. Ego Ecclesiastes. Seipsum (ut diximus) in exemplum proponit omnium, quae dicitur: quatenus uerbis illius eo citius auditores fidem adhibeant, quod eum non audiendo solum, sed experiendo intelligunt didicisse, quae docuit. Ac si diceret. Ego, qui uos doceo expertus sum uniuersa, quae dico. Nam, quae sit uanitas in culmine terrenae potestatis: quis scire melius potuit? Ego quippe fui rex Israel in Hierusalem. Satis magna sublimitas in tanto populo, & in tam nobili ac famosa ciuitate regnare: sed, in regni folio uidere cunctis, & potestate dominum, & honore praeratum. Et haec quorsum? Fui inquit. Quasi dicat iam non sum: Quia etsi sum, id ipsum iam nihil esse agnosco, quod sum. Et quomodo ad id peruenerit ut nihil se esse agnosceret: deinde prosequitur dicens.

Proposui in aeo meo querere, & inuestigare prudenter de omnibus, quae fiunt sub sole.

Quasi diceret. Ego exterius potestate tum idus, & interius scientia inflatus: altiora me querere conatus sum. Sed ubi innaniter presumendo supra me tum uisibi deficiente ueraciter directione mei agnoui.

C Proposui in aeo meo querere, & inuestigare sapienter de omnibus, quae fiunt sub sole. Magnam propositum, si ad effectum uenire potuisset: sed mens humana quo ad tanta sufficeret? Magna igitur superbia mortalem hominem de tam multis presumere: & rursus magna curiositas tam multa appetere. Proposui inquit. Videre quomodo elatione sonant omnia. Non ait, cogitavi, sed proposui: ut saltem uenialis fuisset, & humana tentatio si subito ac transitorie (sicut nonnunquam solet) tumida cogitatio animi tangeret: & tunc pro consensu recepta, uel approbata non fuisset. Nunc uero non solum elata, uerum et caeca mens, ad tantum erroris profundum corrui: ut non solum id quod inordinatum erat facere cogitaret: sed etiam id quod impossibile fuerat implere se posse presumeret. Proposui in aeo meo. Ingens conatus. Et quod? Quare, & inuestigare. Querere ignota, & inuestigare profunda. Quomodo sapienter. Cor insipientis. Ego sapienter

non quis: sed tamen modo pro sapientiam, querere te proferis. Hoc enim dixisti. Proposui in aeo meo querere, & inuestigare sapienter, de cunctis, quae fiunt sub sole. Si ergo sapienter queras: pro sapientiam queres. Et dicis, Vtique sic: pro sapientiam quera. Male enim queres, si pro sapientiam non queres. Nam si sine sapientia queres: etiam si sapientiam queres, insipienter queres. Sapientiam uero insipienter queres, id ipsum iam sapere non esset, sed desipere. Quapropter sapienter quera: & pro sapientiam quera: & sapientiam quera. Dic ergo mihi sapientiam pro qua queres: & pro qua sapientiam queres sapientiam. Per quod queres? Inquit habeo sapientiam per quam quaram: & ideo per sapientiam, quam habeo: quam, & sapientiam per quam quaram, non quaram. Quid queres? De cunctis, quae fiunt sub sole? Quare non dixisti cuncta, quae fiunt sub sole? Quia inquit maius aliquid, & multo maius propositum. Nam ea, quae fiunt sub sole cuncta uisibilia sunt, & ideo si magnam est, summum tamen non est, querere & inuestigare ea, quae oculo comprehendere possunt. Idcirco illa non quera: sed de illis, quaram. Querere, & inuestigare de cunctis, quae fiunt sub sole. Non illa, quae uidentur, sed de illis, quae uidentur illa, quae non uidentur. Non illa, quae fiunt sub sole, quae uidentur: sed de illis, quae fiunt sub sole, rationes, & causas eorum, quae non uidentur. Haec ergo proposui, querere, & inuestigare sapienter de cunctis, quae fiunt sub sole. Magnam profecto sapientiam habes. Quis tibi tantam sapientiam dedit? Homo es tu, & quares sapienter de cunctis, quae fiunt sub sole? Vnde tibi talis sapientia? Deus in quis dedit. Videamus modo. Non enim indiscussus pertransibis. Volumus enim prius scire utrum possis de temetipso rationem reddere: qui cum tanto proposito aduenisti, ut putes eorum, quae fiunt sub sole, omnem rationem inuestigare. Dic ergo in illa sapientia, per quam rationem omnem inuestigare proponis, tuam saltem possibilitatem adhuc agnoscere potuisti? Ego inquit nisi sperassem me ipsam rem posse ad effectum producere: quod omnino impossibile crederem, & si facere cogitarem, nequaquam tamen me facturum proponerem. Cor insipientis. Hoc est quod dixi: quia non cognouisti te: idcirco presumpsisti appetere, quod erat supra te: in altero caecum, in altero tumidum, in utroque stultum. Tu ergo inuestigabis sapienter de cunctis, quae fiunt sub sole? Inuestiga modo, satage, da operam. Quare, & inuenies. Quid inuenies? Sapientiam inuenies. Quam sapientiam? Ut cognoscas tuam stultitiam. Queres enim, & non inuenies, quod queres, laborabis, & non proficies: & sola uexatio dabit intellectum auditui.

Hanc enim occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum ut occuparentur in ea.

Recte, & iuste: ut quia in ueritate stare noluerunt per multipliciter diuisi distendantur, & occupentur in uanitate. Propterea inquit. Vidi cuncta, quae fiunt sub sole, & ecce uniuersa uanitas, & afflictio spiritus. Deo gratias. Modo primum sapere coepisti. Modo uideo te sapientiam habere, per quam possis querere, & inuestigare sapienter de cunctis, quae fiunt sub sole. Sapienter enim inuenisti & sapienter intellexisti: quod

uniuersa uanitas & afflictio spiritus. Velim tamen scire unde ista tibi praenitudo tam subita? Magnam quoddam expectauimus, & illud propositum grande oes nos attentos & expectantes iam fecerat. Quis enim de tanta promissione exiguum aliquid exire posse putaret? Querere inquit & inuestigare sapienter de cunctis quae fiunt sub sole. Et quid postea? Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum: ut distendantur in ea. Quam occupationem dicis? Hanc inquit ut proponant in aeo suo querere & inuestigare sapienter de cunctis quae fiunt sub sole. Quare ergo tu hanc occupationem pessimam dicis, querere & inuestigare sapienter de cunctis quae fiunt sub sole? Tolle ait, sapienter. Non enim occupatio pessima, esset sapienter querere & inuestigare de cunctis quae fiunt sub sole. Sed quod hoc potest? Supra hominis sensum est causas inuestigare omnium, & comprehendere rationem uniuersorum quae fiunt sub sole. Ergo proponi potest, fieri non potest, querere & inuestigare sapienter de cunctis quae fiunt sub sole. Multa enim latebant & absconduntur plurima, & cuncta reseruantur in posterum, nec debet inuestigari quod fieri non licet. Ergo quod non potest sapienter fieri, non potest sapienter proponi, et si proponitur sapienter fieri. Ego igitur insipienter proposui quod sapienter facere non potui: querere & inuestigare de cunctis quae fiunt sub sole. Utrobique insipientis, & dum proposui quod non potui, & dum feci quod non debui: tertia adiuncta insipientia: quod utrumque ignorauimus. Quasi tamen & inuestigari quod querere & inuestigare propositum fui, & non inueni quod quaeui. Aliquid tamen inueni: scilicet non posse me quod credidi: & ibi agnoui quod hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum ut distendantur in ea. Ergo insipientem fuisse profuit: sed tamen insipientia, sapientia non fuit. Data est tamen insipientia, ut ad sapientiam erudiat filios hominum. Dimissi sunt sibi, ut agnoscant se, & agnoscentes damnent: et fugiant quod facti sunt ex se. Hanc ergo occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum ut distendantur in ea.

I Quia enim mens hominis in illo uno bono stare non uult, in quo potuit feliciter requiescere: et sine distractione uel occupatione, summam ueritatis plenitudinem possidere: proiecta foras extra semet ipsam, in multipliciter rerum uisibilium spargitur, et ueritatem quam intus caecata a fonte haurire non potest, quasi per riuulos quoddam uisibilium, arefcantibus precordiis saltim fugere conatur. Sed quo magis se foras pro intentionem ad uisibilia fundit, tanto magis intus ab inuisibilium cognitione tenebre scit: quia dum amplius per exteriora spargitur, magis ab interioribus auersa caecatur. Vnde bene Cain cum scelus suum detectum cerneret, et maiori sceleris reprobis, de uenia sceleris desperaret: legitur dixisse ad dominum. Ecce eiecisti me hodie a facie terrae: et a facie tua abscondar: et ero uagus et profugus super terram. Reproba etenim mens eiecta a facie domini absconditur, dum se per exteriora spargens, tanto magis in interni luminis aspectu regitur: quanto magis in ijs quae foris sunt, cogitatis sepe occupata tenetur. Vnde bene illic dicitur, uagus & profugus. Vagus enim pro inordinata

Gen. 4. Pulchra de peccatore.

concupiscentia: & profugus pro peccatrice conscientia: dum se in concupiscentia pro cogitationem diuidit, & in conscientia pro desperatione auertit: ipse sibi peccator ne redire ualeat, ad se lumen ueritatis abscondit. Ergo hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum ut distendantur in ea. Quare dedit: ut distendantur in ea? Ut se detant & distendant, laborent & deficiant: & reuertantur & sanent eos. Si enim in occupatione sua non distenderentur neque laborarent: dulcis fieret nimis ipsa occupatio: & nollent illam deserre, neque redire amplius, concupiscerent ubi ueritas est. Propterea dedit illis occupationem pessimam Deus, ut distendantur in ea. Agamus pietati eius gratias, quia laborare nos fecit in malo nostro: in auersione nostra: quia sepiuit spiritus uiam nostram ut reuertamur & conuertamur ad ipsum uirum & spiritum & amicum animae nostrae: quia bene erat nobis tunc, magis quam nunc. Hoc autem non intelleximus nos & patauimus nobis bene esse cum male erat. Et ideo asperit ipse amaritudinem & absinthium, & felix poculum dedit super male dulcem & bladem ad mortem auersionem nostram & occupationem pessimam. Et dedit hanc occupationem pessimam filiis hominum ut distendantur in ea. Occupatio enim est distractio & illigatio mentium quae auertit & dissipat animas ne cogitare ualeant ea quae salutis sunt: & ideo occupatio. Quare pessima? Quia est & alia mala occupatio, sed non pessima: & ipsa est quae circa necessitates uitae mortalis uerfatur, & sollicita est erga plurima: & ipsa occupatio mala est: & ut amplius aliquid dicamus, ipsa malitia est, ut de illa recte dictum intelligatur. Sufficit diei malitia sua. Haec ergo occupatio miseriae uitae mortalis necessaria est: postea a gloria uitae immortalis absorben la: & ideo mala est ad miseriam, sed mala non est ad culpam: quoniam si poena haret a beatitudine aliena: culpa non habet iustitiae ac ueritati contraria. Occupatio autem curiositatis qua se mens ad illicita extendit, & instat scrutari & inuestigare quod ei scire aut non conuenit, aut noxiu est: ipsa est pessima occupatio: quia dum se dilatat ultra mensuram, aut affectum capit, & animu per inanem scientiam inflat: aut si apprehendere non ualeat, per dilationem & desperationem fatigat.

Quid sit distendi in occupatione pessima. Hom. VI.

Hanc ergo occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum ut distendantur in ea. Quid est distendatur? Exterius intumescat: iterius inanes fiat. Nam quod distenditur, foris quidem maius apparet: sed unde extrinsecus incrementum accepisse cernitur: inde ueraciter iterius soliditatem amisisse comprobatur. Dum enim ultra se protingere nititur in id quod non est: in semetipso deficere incipit, & inanescere ab eo quod est. Sic nimirum mens humana dum pro curiositate ad inquirenda ea quae extra ipsam sunt, tenditur: ne se metipsam considerare ualeat, ipsa suae inquisitionis occupatione prope ditur. Haec ergo occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum ut distendantur in ea. O pessima occupatio? o distentio pro nicio? quo trahis animu? Quantu pro mittis, & quantu tollis? Pro mittis homi totu quod ipse non est: & tollis totum quod M. Hug. a S. Vi. To. j. I 2 ipse

Matt. 6.

doctores habuisti uniuersos? An forte non ab hominibus didicisti: sed experimenta rerum te docuerunt quę mēs tua contemplata est sapienter: ut inde contemplatio sapientię rationi certior fieret quod hanc ipse rerum effectus experienti manifeste comprobaret? Neque enim congruere uidetur typo tuo ut ab hominibus disceres qui in tantum supra homines æstimatione eleuatus fueras: ut non solum multa sapienter, sed & uniuersa quę sub sole fiunt quærere & inuestigare putares? Ergo contemplatus es & didicisti: quia cogitasti & probasti, quatinus eo maiorem uim atque potentiam intelligentię tuę demonstrares: quo cuncta argumenta rationis tuę ad uisibilia rerum experimenta euidentius produceres. Et forsitan iste uoluntarie in sapientia sua stultus factus est: ut stultos sapientiam doceat. Non enim uias erroris sui tam diligenter nobis exponeret: nisi in eodem suo errore nostri eruditionem cogitaret. Propterea ingeminat adhuc & commendat malam illam diligentiam suam, atque eam de qua tumuit, sapientiam qualiter adeptus sit, subiungit dicens.

Dediq; cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam: errorēque & stultitiā.

Quę uerba sub eodem sensu duobus modis superioribus coniungi possunt. Quia, n. primum hanc elationem ostensurus, sic ceperat. Locutus sum in corde meo: Ac deinde quid locutus sit subiunxit, Ecce magnus effectus sum: & præcessi sapientia omnes qui fuerunt ante me in Hierusalē: & mens mea contemplata est multa sapienter & didici: Et postea id quod modo proposuimus intulit. Deditque cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinā, errores & stultitiā. Potest hæc tota series sub una continuatione comprehendī: ut totum hoc in corde suo dixisse intelligatur, scilicet quod magnus effectus sit: & quod omnes qui ante eum fuerunt in Hierusalem sapienter præcesserit; & quod mens eius multa sapientia & contemplata sit: multaque didicerit, & quod cor suum dederit ut sciret prudentiam atque doctrinam errorēque & stultitiā: & quod post hæc omnia cum ita locutus esset in corde suo, & se exulisset de inuestigatione & consideratione tantarum rerum: tandem resipiscens agnouerit hanc quoque gloriationem uanam, & propter hoc subiungat. Et agnoui quod in his esset quoque uanitas & afflictio spiritus: eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, & qui addit scientiam, addit & laborem.

Si quis autem distinguere uelit sententiam, & hoc quod postremo intulimus seorsum a supradictis partiri: potest sic a præcedentibus inferre, ut quasi ea quę supra dicta sunt, omnia locutus sit in corde suo, scilicet quod magnus effectus est, quod præcessit sapientia omnes qui fuerunt ante eum in Hierusalem, quod mens sua contemplata est multa sapienter & didicit: & cū hæc omnia dixisset in corde suo, deinde altiora adhuc inuestiganda

restetur: ac si diceret, Hęc omnia quę supra dicta sunt, locutus sum in corde meo: & cum hæc uniuersa locutus essem in corde meo, tunc demum ex præcedenti contemplatione fiduciam fumens dedi cor meum, ut adhuc altiora quærerem, & profundiora inuestigare: ut scirem prudentiam atque doctrinam, errorēque & stultitiā. Quod autem dicit dedisse se cor suum: sic intelligendum est, quod liberum illud fecit & expeditum ut non per illa aut illa diuideretur, sed totum propositione considerationi intenderet. In quo uerbo etiam typum superbię & tumorem elationis exprimit: quod cor suum contemplationi sapientię dedisse se dicit: quasi illi possibilitas inueniendi uerum protinus subesset: si tantum uoluntas quærendi non desset. Ad quid autem dederit cor suum, exponit dicens. Ut scire prudentiam atque doctrinam, errorēque & stultitiā. Superius multa se sapienter contemplatum fuisse & didicisse testatus est: nunc autem post hæc omnia inuestigare disponit, ut sciat prudentiam, atque doctrinam, errorēque & stultitiā. Unde patet quod superiora ad rerum naturā referenda sunt: hæc uero quę subiungit ad mores hominum, præpostero quidē ordine usus: quia prius uita propria corrigenda erat per circumspectionē morum: ac deinde ceteris quę extra propriam naturā fuerunt, studium adhibendum: ut primum interiores cordis oculi mundarentur a uitijs, & postea aperirentur in contemplatione ueritatis. Sed elatio quę foris magna apparere uoluit, primum exteriora quasi uisit, ut prius per exteriorē scientiam uiam iactantię aperiret, deinde etiam interiora sua scrutando ad ostentationem foras proiiceret. Unde recte cum dixisset prudentiam se quæsisse, pariter adiunxit etiam doctrinam: quia mens glorię & ostentationis, cupida, nequaquam prudentiam circumspectionis ad bene uiuendum, sed ad docendum habere uoluit: & ideo scientiam prudentię, sine scientia doctrinę inutilem sibi & infructuosam fore reputauit. Quod autem etiam errores & stultitiā scire se uoluisse fatetur: nequaquam ad hoc mala cognoscere uoluit, ut cognita uitaret: sed ut & se de malorum cognitione extolleret, & alios de opere damnaret. Error uero est cum per ignorantiam malum committitur: stultitia autem cum malum cognitum non uitatur. Ergo & bona pariter & mala scire uoluit, & cum scientia utrumque doctrinam simul concupiuit: ut totum quod mens per scientiam comprehenderet, per doctrinam ad ostentationem manifestare ualere. Sed peruersus animus ubique nequitie suę pœnam inueniens, totum quod inordinate propter elationem appetijt, propter laborem & afflictionem spiritus refugit, Nam quia hunc pariter, & curiositas ad inquisitionē impellebat, & superbiā ad ostentationem; dignum erat, ut & tumidum labor præmeret, & curiosum occupatio dissiparet: quatinus in pœna saltem uitium suum agnosceret: eumque & si non amor uirtutis, uel dolor afflictionis ad mensuram cohiberet. Propterea superius curiosus occupationem inuenit:

Hic

Hic uero elatus laborem & afflictionem: quoniam dum mala & bona non ad ædificationem, sed ad elationem scire quærit: ipsa ei cognitio testimonium fit prauitatis suę, ut ipsa iniquum per conscientiam arguat, quam elatus ad ostentationem quærebat. Inde, n. semetipsum despiciere cogitur: unde in oculis aliorum magnus fieri conatur: quod amplius scire quærit quod de ueritate alijs insinuet, magis in semetipso uidet de prauitate quod dānet. Hinc ergo sibi ipsi animus indignatur & rixam quandam ac luctam sumit contra se, quia turpitudinem uitiorum quam superbiā despicit, prauitas defendit. In hac ergo huiusmodi conflictatione gradis superbię labor nascitur & indignatio: quia dum subiacere uitijs dedignatur, atque ea a se propellere nititur: ne perficere ualeat quod uult, prauis suis desiderijs superatur. Inde ergo iam ipsam etiam cognitionem ueritatis abominari incipit: ut quia id quod in semetipso odit, propter infirmitatem, non potest tollere, possit saltem per ignorantiam non uidere. Propterea cum dixisset in sua scientia laborem & afflictionem inuenisse: atque eadem afflictio & labor unde esset, exposuisset, dicens. Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, & qui addit scientiam, addit & laborem, protinus qualiter per eandem afflictionem spiritus & laborem & indignationem artrit & acidiatus ipsam scientiam spreuerit: & animum suum ab inquisitione sapientię ubi affligebatur ad delicias & uoluptatem conuerterit, subiungit, dicens.

Quod homo a ueritate aufugit: ut Adam in paradiso fugit, & abscondit se. Hom. VIII.

Eccle. 2. Dixi ergo in corde meo, Vadam & affluā delicijs & fruam bonis.

Ecce qualiter desperata mens totā se in uoluptatem proicit, & carnis blandimenta iā solū bona uocat: quia in eis laborem & afflictionem non inuenit, quasi malam reputans inquisitionē ueritatis: in qua prius plus iusto per curiositatem se distēdens laborauit. Sed hæc rursus existimatio, quia manifestam stultitiā præfert, citius deprehenditur: quia carnis uoluptas quę appetenti dulcis uisa est, statim ab experto reprobatur. Unde cōtinuo infert, dicens.

Et uidi quod hoc quoque esset uanitas. Risum reputaui errorem: & gaudio dixi, quid frustra deciperis?

Quanta autem uanitas in delicijs carnis sit, me supra dixisse memini. Unde reliqua quę sequuntur consideranda nobis sunt, quia & ipsa licet plana per se uideatur, habent tamē fortasse aliquid quod diligens inuestigatio adijcere possit. At ergo. Risum reputaui errorem: & gaudio dixi, quid frustra deciperis? Cunctis liquet quod per risum quodammodo concepta lætitia foras trahitur: & quod de gaudio intus latuit, ruptis uelut modestiæ claustris, quadā leuitate & incontinentia lu-

bricę mentis propalatur. Et idcirco recte risus error dicitur: quia cum mens gaudium suū per inestram lætitiā foras fundit: quasi ad sinistram pergens rectum iter, quo in Deum gaudento pergere debuerat, derelinquit. Sed sciendum est quod spirituale gaudium nequaquam animum ad risū dissoluit: sed ea tantum lætitia quę a carnis blandimento concipitur, etiam per carnis motum facile aperitur. Nam quia primum ad animum ingrediendo inordinatum gaudium claustra continentię rupit: eadem postmodum uia quę illapsū est, cum introrsum excrecere ceperit, sine modestia facile erumpit. Lubrica, n. mens semen peruersum, quod primum sine modestia concipit, quasi parturiēs postmodum sine pudicitia, effundit: nec se continere potest, quin excrecentem intus lætitiā eiciat, cuius integritatis claustra rupta sunt, quando eam concipiebat. Primum ergo decipitur, quando blandientis mundi illecebras intro ad gaudium suscipit: postea errat, quando cōceptum introrsum gaudium ad lasciuiā mundi perisum foras effundit. Notandum quod gaudium ratum arguitur, risus uero omnino reprobatur: quia risus omnimodo malus est: gaudium non semper malum est, nisi quando de malo est: & idcirco illum reprobatur, hoc castigat: quatinus & id quod profus malum est, caueatur: & id quod bonum esse potest, corrigatur. Propterea, inquit: Risum reputaui errorem: & gaudio dixi, quid frustra deciperis? Decipitur ergo, cum delectatur in rebus noxijs, & bene sibi esse putat, cum male est. Decipitur etiam cum præsentium occupatione delectationū inuoluitur, & ne futura mala considerare ualeat, præpeditur. Sed quare frustra? Frustra decipitur, quia ipse mundi delectationes a consideratione futurorum malorum cor auerte re possunt: sed a præssura superuenientium liberare non possunt. Frustra etiam decipitur, quia fallacis boni gaudia in quibus exultat, tantis amaritudinibus admixta sunt: ut iure displicere debeant, etiam si debeant permanere. Frustra ergo utrobique decipitur: uidelicet & cum malum non uidet quod patitur: & cum non præuidet malum quod patietur: quoniam & ratio manifesta est, quę illud bene considerati iudicare ualeat: & experientia præsens, quę hoc patienti ostendat. Propterea infert & dicit.

Cogitauit ergo in corde meo abstrahere a uino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam: deuitaremque stultitiā, donec uiderem quid esset uisibile filijs hominum: quo facto opus est sub sole numero dierum uitę suę.

O cor humanum: ubi es? quomodo huc uenisti, ut hoc nescias quid utile sit filijs hominum, quo facto opus est sub sole numero dierum uitę suę? Vbi es, ut hoc ignores: ubi es Adam, ubi es? Audiui (inquit) uocem tuam & abscondi me. O abscondite, cui abscondite? O abscondite, ubi es? Quam longe es? & quam propè es? Quam longe es ab il-

C

D

Fallax gaudium mortalium.

E

F

Gen. 3. Pulchra ad Adam absconditū conuersio.

lo, & quam propè es illi? Propterea ubi es? Ecce quærit te Deus tuus & clamat. ubi es? Tu te auertis ut lateas: & claudis oculos ne uideas. Ille autem non uidentem uidens: & ideo non uidentem: quia non uideri cupientem: propter tuum affectum, non propter suum defectum clamat & dicit: Adā ubi es? Quærit ergo te, ut tu ipsum inuenias: & querit te, ut & tu ipsum quæras & dicas: Domine ubi es? Tu uero quid facis? Nā ipse si perdidit, tamē quærit. Si perdidit, non totū perdidit: quia uidet quod perdidit. Et ideo quærit quod perdidit, quia uidet quod perdidit. Nō enim quæreret nisi uideret. Tu autem quid? Adam ubi es? Tu perdidisti & totum, perdidisti, quia & perdidisti ne habeas: & uidere desisti ne requiras. Nam si uides quod nō habeas: intelligis quid requiras. Nunc autem longe es & exulas a ueritate: ut non possis uidere unde ueneris, & quo tibi redeundum sit. Propterea quæris quid querere debeas: quia quid amiseris, ignoras. Quæris quid utile sit filiis hominum: quo facto opus est sub sole numero dierum uitæ suæ. O quam scire hoc debuisti: sed nunc absconditus es a ueritate, latens sub umbra ignorantia tuæ: quia recessisti longe & noluit cum illa esse, sine qua esse nō potes. Nam quia a ueritate es & absconditus, propterea nescis quid querere debeas: cum tamen in hoc abscondi ab ea omnino non potuisti: ut non intelligas quærendum tibi esse cum uideas, & hoc deesse tibi quod quæras. Intellige ergo te uel in hoc prorsus non esse absconditum: quia illa fugientem sequitur atque auerso te ingerit, ac quærendam docet cui se uidendam non præbet. Quāuis & hoc ipsum extra ueritatē nō uideas quod tibi quærendum esse uides, quod deesse uides: licet hoc quid sit, non uideas. Ergo in ueritate uides quærendum tibi esse quod ueritatem esse non uides. Quare hoc? Quia absconditus es. Nam si absconditus non esses, nihil præter ueritatem quærendum esse uideres: & ipsam ueritatem non quæreris, sed haberes. Nunc absconditus es, & non uides: & tñ derelictus nō es, quia quære admoneris quod nō uides. Iō dicitur tibi, Adā ubi es? ut ad ueritatem, redeas, & inuenias ueritatem. Noluit stare in ueritate: modo redi ad ueritatem, quia stare non potes extra ueritatem. Vagus & profugus & instabilis eris omnibus diebus quibus cum ipsa & in ipsa non fueris: nec inueniet cor tuū ubi requiescat, si in ipsa stare noluerit: quia nec stabit extra ipsam ut quærat: nec inueniet præter ipsam ut requiescat. Sursum, deorsum, longe, & prope, quouis pergat: non inueniet requiem, donec illam inueniet. Quid tumultuaris infelix? Rides, ploras, foveris, affligeris: quid ad ad sapientiam? Nam quia in lasciuia & uoluptate stultus fuisti: in afflictione miser eris. Quid amplius tibi conferre poterunt? Vanitas uanitatū: uanitas uanitatū & omnia uanitas. Sed nondū ista cognoueris. Propterea sensu tuo & sapientia tua, quæ apud ipsam stultitia est, inflatus magis quam solidus, obniti conabar: & existimasti te aliquid facturū cum nihil esses. Tentasti omnia:

& ubique defecisti. Mollia & dura, læuia, & aspera, prospera & aduersa: extra ueritatem corrumpere possunt, emendare non possunt. Ergo fluctuas, & iactaris: cadis, & ruis, & impelleris: appetris nec consequeris. Palpando & non uidendo frustra ex aduerso incedis, quærens ueritatē ubi non est. Et tu ubi es? Illa intus est: & tu foris es. & ideo clamat tibi: & dicit, Adam ubi es? Quærit ut tuā ignorantiam arguat: ambulat ut instabilitatem tuam ostendat. Cum deambularet dominus in paradiso ad auram post meridiem uocauit & dixit. Adam ubi es? Non ambulauit, sed deambulauit. Quid est deambulauit? Huc & illuc quasi errabundus & uagus in directum non uadens: sed pergens quocumque, hoc est, deambulauit. Et quare ita deambulare uoluit? Ut talem se ostenderet foris: qualis intus esse cœperat. Iā enim mora erat ueritas, & fluctuabat: ut recederet a corde peccatoris. Immo ueritas stabat, & peccatrix conscientia fluctuabat: & ideo ueritas foris deambulabat: quia intus peccator a ueritate fluctuabat. Deambulabat tamen & non discedebat, neque abiit in directum elongās quasi irremouibilis, nec reuersura amplius: sed prope gyrans & iuxta deambulans, abiit & non abiit: modo uadens, & modo rediens: & magno quodam incerto æstuās: quasi nolens sedem suam deserere, nec ualens pollutā mansionem sustinere. Quid facis Adam? Quare si les. Voca discedentē, sequere fugientem: quoniā adhuc prope est & expectat si forte reuocetur: & ideo moram facit & blande minatur abscessum: lætam se dolens & uolenter eiectam: ac redire uelle indicat, si fors inuitetur ut ueniat. Idcirco non cito abiit, sed postulat adhuc: Iturā tamē, & iam, quia non est qui reuocet, ituram, & ecce ambulare ut abeat: quoniam nemo est dilectionis memor, qui caritatis recordetur, cui cordi sit societatis affectus: O infelix Adam, ubi est recordatio tua? Vbi fixisti animam tuam ut hæc sustineas? Dure, indurate, & obdurate, non te emolliere potuit tanta benignitas, tanta flamma, tam ingens ardor dilectionis, ut liquefieres & curreres post eam? Tu uero quid facis? Audiui, inquit, uocem tuam & abscondi me. Quare? Eo quod nudus essem. Ergo fugis ueritatem: quia amas prauitatem. Ipsa autem quid facit? Sequitur fugientem: quæ deseruit discedentem. Quæ aduersa est iniqua facientem: reuocat in iniquitate persistentem. Adam ubi es? Ego, inquit, scio ubi es: tu nescis. Ideo ubi es? Attende ubi es, ut corrigas quod factus es: & redeas ad eum a quo factus es. Adam ubi es? Audiui domine uocem tuam, & abscondi me. O abscondite & non abscondite: non uidens & uise, cui abscondisti te? Audisti uocem, & faciem non uidisti. Quare. Quia absconditus. Hoc n. lucratus es abscondendo te: ut nō uideres a quo uidebaris. Quem quidem fugere potuisti, sed effugere non potuisti: quia eum nec absconditus latuisti. Propterea quæsitus inuentus es: quia latens absconditus nō es. Tu uero malitia tua iterū fugis, & iterū fugis, & inuenires & fugis: & semper fugis, & non effugis. Habitus fugis, quæsitus fugis, requi-

Gen. 3.

Eccle. 2.

M

N

O

requisitus inficiaris. Propterea quæsitus inueniris: inficiatus conuinceris: conuictus condemnaris. Videamus ergo nunc, ne forte sine causā tantum excessum fecerimus. Videamus nostrum Adam antiquum illum, & nouum adhuc iterata malitia. Videamus eum uetera adhuc studia renouantem: & transfugam ueritatis umbram: ac latebras, & tegmina foliorum requirentem, undi que conuinci: nunquam uelle reprehendi. Non posse latere, & semp fugere. Videamus ergo, quid facit. Quid enim facit? Vidit cibum, & contemplatus est: quoniam delectabilis est uisu, & suauis ad uescendum: & aperuit fauces, & ait. Vadā, & affluam deliciis, & fruam bonis. Et ecce post tergum eius sapientia, & ueritas clamauit, & dixit. Adam ubi es? Ille uero audiens uocem eius: & conuictus a ueritate intus clamante, negare non potuit ueritatem, & ait. Audiui domine uocem tuam: & uidi uere, quod hoc esset uanitas, & ideo risum reputaui errorem, & gaudio dixi: quid frustra deciperis? Ecce hominem audientem ueritatem, & confitentem ueritatem. Quis putatis iste est? Magnus uidetur omnino, & appropinquans ueritati, qui sic profiteretur ueritatem. Vere magnus, si non absconditus. Audit enim, & non uidet ueritatem: quia ipse per concupiscentiam foris est: ueritas autem per sapientiam intus. Et uult eum lucrari ueritas: & reuocat ad se, & iterū atque iterum de intus clamat, & dicit. Adam ubi es? Ille uero proditum se sentiens, & conuictum, uno aditu obstruso, alias fugā latebras quærit: & coercitus a uoluptate ad auaritiam se effundit. Etenim: prius fructum ad esum expetiit: nunc folia ad umbram quærit, & tantō profundius se a luce ueritatis abscondit, quantō nequius sub stultio parsimoniam uitium ambitionis tegit. Propterea infert, & dicit. Cogitauit in corde meo abstracta uino carnem meam. Quare? Ut animum meum, inquit, transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam. Bene hoc fecisti. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Idcirco bene fecisti, ut præcideres a te nebulosam, & tenebratē conscientiam, delectationem carnis, quatinus inuenire posses luminosam, & nihil impuritatē habentem delectationem ueritatis. Bene in hoc fecisti, quod abstrahere proposuisti a uino carnem tuam, ut melius inebriares sapientia animam tuā, & eam ad semetipsam introrsum colligeres: ubi sapientia lucet, ubi ueritas cognoscitur, & prudentia inuenitur. Nam, & hoc ipsum erat deuita re stultitiam, non se ad inania, & uana appetenda effundere: sed totam animi intentionem omnesque cordis conatus sub rationis moderamine cohibendo ueritati conformare. Hoc ergo bene fecisti. Sed usquequo? Donec, inquit, uiderem, quid esset utile filiis hominum: quo facto opus est sub sole numero dierum uitæ suæ. Vide ergo ut perseueres, ut in ueritate quæras, & ut perseueranter quæras, quia non inuenitur ueritas nisi ab iis, qui eam in ueritate quærent. Qui sunt, qui eam in ueritate quærent? Qui toto corde ad eam accedunt, Qui non dimidii ueniunt, & dimidii rece-

dunt: sed toti ueniunt, & ex toto ueniunt. Hi ueritatem in ueritate quærent. Qui autem cor suum alibi colligunt, & alibi dispergunt: isti non toti accedunt, nec ex toto accedunt: & ideo ueritatē non inueniunt: quia id quod de ueritate alibi lucrati uidebantur, alibi perdunt. Qui congregant mercedes, & mittunt eas in sacculum pertusum. Si parsimonia colligit, & auaritia dispergit: quid prodest? Quid confert si gulam stringens, per continentiam uoluptatis, collegisti: & oculos aperies per ambitionem disperdisti? Attendis, quod intra sit: sed quod exiisti, non attendis. Si intras, & exis, foris es: quemadmodum si exis, & intras, intus es. Si autem foris es, ubicumque es cum ueritate non es: quia ueritas intus est. Et quid interest ubi sis, si ibi non es, ubi ueritas est? Undecumque uenias, & quacumque ingrediaris, si intus es, bene es: quia cū ueritate es. Et quocumque pergas, quacumque egrediaris, si foris es, male es: quia cum ueritate nō es. Si ergo in ueritate quæris: totus quære, totus accede, totus intra: quia ueritas intus est. Quare tam diu quæris: & non inuenis, quod quæris? Quia male quæris, quia ibi quæris, ubi non est, quod quæris. Tu enim foris, quæris: & quod quæris intus est. Ideo male, quæris, & ideo inuenire non potes, quod quæris, & propterea non ibi requiem inuenire poteris, ubi es: quia ueritas ibi nō est, ubi es. Vbi es? Sub umbra, sub foliis: quia fructum perdidisti, & ideo species fallit te: & ueritas non est in te. Quocumque perrexeris, fraudaberis. umbra totum est quod uides, & ueritas later. Quæ est umbra? Species rerum uisibilium umbra est: & tu animam tuam in eas effudisti, & abscondisti te sub foliis ut lateres. Et quo modo lucem quæris tenebras intrans? In fructu uanitatē conspexisti, & in foliis ueritatem esse putas? Si terrena omnia ad fruendum uana sunt: quomodo ad uidendum multo magis uana non sunt? Si enim fruuentibus uerum bonum non conferunt, possidentibus nec fruuentibus conferre quid possunt? Quare ergo post bonum propositum continentia, & quærendæ sapientia studium, tam cito iterum ad occupationem uanam conuerteris? Quare? Nisi quia mens tua foras eiecta est, & uaga ac profuga effecta super terram. Ideoque stare non potest, quia in ueritate fixa non est. Idcirco inquit Magnificauit opera mea, &c.

De diuersis uanis Ecclesiasta conatibus.

Homilia. IX.

Magnificauit opera mea. Quæ opera? Aedificauit mihi domos: plantaui uineas, feci hortos, & pomaria, & conserui ea cuncti generis arboribus: & extruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem syluam lignorum germinantium.

Hoc est, quod dixi. Extra quæris, quod intus perdidisti. Magnificas opera tua: quia in temetipso minoratus es. Aedificas domos, quia proiectus es

Pomeria

Q

de

Annotationes Elucidatoriae

de habitaculo conscientiae tuae. Plantas uineas & facis hortos: quia germina sapientiae in corde tuo aruerunt. Extruis piscinas, qui fontem uitae intus salientis non habes. Syluam irrigas lignorum germinantium: quia umbram quaeris luce ueritatis amissa. Quid tibi cum istis delectationibus infelix, & bonorum tuorum oblite? Vbi est nunc quod paulo ante proposuisti a uino abstrahere carnem tuam: qui modo omni lasciuia & uanitate inebrias animam tuam? Nunquid ita quaeritur sapientia? Exisse illic uidebaris: quomodo tam cito reuersus es? Quomodo? nisi quia in circuitu ambulasti: & inuoluta fuit semita tua: & reduxit te parsimonia, ubi gula prostrauerat. Ecce iterum in uoluptatem corruisti: & captiuus factus es uanitatis. Quomodo huc uenisti: nisi quia audisti uocem eius, & abscondisti te. Haec est enim umbra uanitatis, sub qua lates: ne uideas ueritatem. Quomodo ergo huc uenisti? Nonne debueras quaerere sapientiam? Sed mens tua longe exulans a ueritate & uia ueritatis ignorans, unde ab uno se uitio uoluptatis per continentiam gulae cohibuit: inde licentius in omnem se lasciuiam & superstitionem per concupiscentiam oculorum effudit: & eo nequius nunc in toto corrumpitur, quo magis in parte quantalacumque correcta uidebatur. Prius, n. corruppebaris & humiliabaris: quoniam uidisti & intellexisti quod patiebaris. nunc sub specie uirtutum, uitiorum praeda factus es. Intra uanitas sub obtentu parsimonie: & dum persuadet animo in rebus habitis temperantiam non desere, facit non profutura seruare. Inde multiplicatis diuitijs superbia sequitur: dum id quod per ambitionem quaesitum est, ad elationem possidetur. Inde omnia haec portenta uanitatis orta sunt: quod mens stulta in rerum experimentis uerum bonum extra existimat inueniendum, non quasi per ea que foris sunt, uerum bonum intus quaerendum sit, sed quasi in eis consistat. Idcirco sine modestia audacter per omnia se diffundit: & quae in abstinentia carnis afflictionem inuenerat: alio aditu reperto per concupiscentiam oculorum, carnalem affectum multiplicius pascit. Neque, n. lasciuienti sufficit, ut in rebus quae ad humanam seruitutem factae sunt, & iocunditatem delectentur: nisi etiam superbia aequalitatem conditionis transgrediens, hominibus dominetur. Hoc est, n. quod post caeteras & inter caeteras superstitiones suas adiungit, dicens.

Possedi seruos & ancillas: multamque familiam habui.

S Dominus factus est hominum, qui seruus erat uitiorum. Quanto melius esset ibi dominus: & hic socius? Nam illic dominari, regnantis foret probitas. Hic uero dominari, non repugnantis probitas est, sed praementis iniquitas, & patientis utilitas. Sed gloria animal speciem attedit exterius: morbum interius non attendit. Putat magnum esse quod inflatum est, & ideo gaudet exterius magnus uideri. Intra uero uacuum & inanis esse non timet. Possedi, inquit, seruos & ancillas, multam-

que familiam habui. Quid multa familia sine possessione multa: & pecunia multa atque abundantia sumptuum facere potuisset? Propterea adiungit, & ait.

Armenta quoque, & magnos omnium greges ultra omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem.

Ecce abundantia. Gloria ubi est? Coaceruauit mihi argentum & aurum: & substantias regum & prouinciarum. Quanta gloria. Et quid sequitur? nisi quod mens procax ad iactantiam cito per lasciuiam mollescit & eneruatur & dicit.

Feci cantores mihi & cantatrices & delicias filiorum hominum. Cyphos & urceos in ministerio ad uina fundenda: & supergressus sum opibus omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem. Sapientia quoque perseverauit mecum.

Grandis fiducia. Ideo secure peccasti. Ideo confidenter effudisti cor tuum in delicias uoluptatis, & super illecebras pulchritudinum & iocunditatem uanitatis. Quare? Quia sapientia perseverauerat tecum. Quare enim tu intus positam quaereres: si ipsa foris uagam non reliquit? Quae tamen est ista sapientia quae ita discursus amat, & secretum fastidit? Vide ne forte similitudo fallat te: & non sit sapientia quod sapientia esse uidetur. Caue ne in umbra filiorum decipiaris: ubi latuit pater tuus qui ueritatem uidere non potuit. Umbra n. obscurum facit: & si requiem habere uidetur, lumen non habet. Caue ergo ne & tu dum sub umbra foliorum requiem quaeris, incipias pati caliginem. Nec possis in umbra positus clare discernere: quia imago quae apparet umbra, sola est, non ueritas. Hanc ergo umbram foliorum suspectam habere ne decipiaris. Quae sunt folia? Species rerum uisibiliu folia sunt: quae modo quidem pulchra & uirentia apparent, sed cadunt subito cum turbo exierit. Quae sunt folia? Domus, uineae, horti, piscinae, sylua lignorum germinantium, familiae, possessiones, aurum, argentum, substantiae regum & prouinciarum: lyrae, citharae, tibiae, organa, cyphi, & urcei, & uasa preciosa diuitiae, & popae, & gloria: omnia haec folia sunt. Quare folia? Quia uana, quae caduca, quia transitoria: ideo folia. Virent quidem modico tempore: sed cito arescunt & cadunt. Sed tamen dum stant, umbram faciunt & habent refrigerium suum: sed est obscura umbra & inimica lumini. Carni quidem ad tempus refrigerium praestare uidetur: sed oculos caligare facit. Idcirco suspectam habere debemus umbram: nec facile credere ijs quae uidentur in umbra. Fallunt enim oculos imagines: quia & ipsa umbra imago est, non ueritas. Ideo dixi ut suspectam habeas umbram, qui te sub folijs positum confiteris. Sub folijs es, in umbra es: & sapientiam iuxta te uides. Vide diligenter ne forte non sit sapientia, sed aliud aliquid latens sub specte illius. Quae est enim sapientia in umbra foliorum? Nam umbra foliorum

† urceos

T

V

Pulchre discursus, & species rerum uisibilium folia sunt.

X

Y

Luc. 16.

rum delectatio est, & iocunditas in specie, & pulchritudine rerum transitoriarum. Et habet ista sapientiam suam. Sic enim homines uocant sapientiam qua ista requies, & tranquillitas ista carnis callide, & astute quaeritur, & prudenter conseruatur. Et ista est sapientia, qua filii huius seculi, & filii tenebrarum prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua, quae perseverat cum ijs, qui iacent in umbra foliorum: & lumen uerae sapientiae, apud quam stultitia est sapientia ista, uidere non possunt. Quia enim ad sola commoda carnis respiciunt, detrimenta animae non attendunt: & quia cauti esse uolunt ubi timendum non est: stulti, & imprudentes fiunt ibi, ubi periculum graue est, & intolerabile detrimentum. Nam quae est sapientia, carnem fouere, & animam negligere? Quae est sapientia id quidem, quod modico tempore molestum est carni, tota intentione fugere: & id quod animae semper exitiale esse constat, non cauere? Haec est sapientia de qua iste gloriatur sub umbra foliorum iacens. O folia, & umbra qualis est fructus uester? uide Adam qualia sunt folia tua, & qualis est fructus tuus? Abscondisti te, & folia tua umbraculum praebuerunt, ut tectus non uideres ueritatem. Manducaisti, & fructus tuus cibum praestitit: ut corruptus edulio perdesse immortalitatem. Recognosce miser recognosce malum tuum: recognosce miseriam tuam: recognosce ubi es, & qualis factus es. Conuertere de umbra ad claritatem luminis, ut non solum uerba audias, sed etiam faciem uideas ueritatis.

De reliquis uanitatibus usque in eum locum: Stultus in tenebris ambulat. Hom. X.

Umque me conuertissem ad uniuersa opera, quae fecerant manus meae, & ad labores in quibus frustra sudaueram; Vidi in omnibus uanitatem, & afflictionem animi: & nihil permanere sub sole.

A Audiuimus supra, iste quanto studio diuitijs congregandis augendisque rebus insudauerit: ac deinde de lasciuia, & uoluptati experienda, in ijs, quas parauerat, rerum affluentis, quemadmodum animam suam effuderit, ipso testante cognouimus: Nunc uero quid post haec omnia subiungat, audiamus. Cum, inquit, me conuertissem ad uniuersa opera, quae fecerant manus meae, & ad labores in quibus frustra sudaueram: uidi in omnibus uanitatem, & afflictionem animi: & nihil permanere sub sole. Hoc itaque in principio quaestionem nobis ingerit, quomodo nunc primum iste conuersum se dicat ad uidentum opera sua cum nihil aliud haecenus fecisse uideatur, quam his rebus intentionem adhibuisse, & studium? Quando magnificauit opera sua aedificauit domos, plantauit uineas, & hortos fecit, & pomaria, atque piscinas extruxit: seruos, & ancillas habuit, arma, & greges, argentum, & aurum, substantias regum, & prouinciarum: & delicias filiorum hominum. Quan-

Questio.

do denique non solum opere, sed & mente quoque rerum se suarum amori, & uoluptati tantum immergerat, ut hanc partem suam existimaret: neque ob aliud quodam modo se factum crederet, quam ut oblectaret se in his omnibus, quae parauerat: Nunquid non uidebat quod faciebat? Sed uidit speciem: non prauidit corruptionem. Vidit quid esse uidebantur, quae stabant: sed non attedit quid facta fuissent, quae perierant. Amor enim praesentium dum in se totam animi intentionem conuerteret: & in eorum, quae uidebantur fallaci specie per carnis aspectum ingressus cordis quoque oculos occuparet: simul, & praeteritorum memoriam abstulit, & futurorum prouidentiam abscondit. Vnde factum est, ut dum ad ea, quae uidebantur sola respiceret: in ipsis quoque ueritatem agnoscere non ualere. simulque in suis operibus, & conuersus, quae concupisceretur uideret speciem: & auersus, quae caueretur non agnosceret uanitatem. Fit autem nonnunquam ut temporalia bona tunc citius uana esse deprehendantur: cum magis abundare ceperint: quae saepe cum non habentur prodesse potuisse existimantur, si affuerint. Cum uero habita, mentis inopiam, nec in sua affluentia expellere ualeant: tunc primum experientiam, quam exiguum pro laborantibus fructum conferunt manifestant. Vnde conuenienter iste post tantam rerum omnium affluentiam, usumque uoluptatum: conuersum se dicit, ut intelligeret uanitatem suam. Quia cum experiri cepit, quod felicem facere non poterant habita: tunc agnouit quod multo magis miserum fecerant casto labore quaesita. Cum, inquit, me conuertissem ad uniuersa opera, quae fecerant manus meae: uidelicet respiciens qualis fructus tantos labores sequi potuisset: tunc ait inueni non aequa lance recopensari mihi fructum laborum meorum: ideoque frustra melaborasse iudicauit respiciens labores in quibus frustra sudaueram. In omnibus enim uanitas, & afflictio animi. Prius afflictio. postea uanitas. Sed, & post uanitatem afflictio: & ante uanitatem afflictio: & in uanitate afflictio: & totum uanitas, & totum afflictio. Vana quippe sunt uniuersa, quae suis dilectoribus, & cum sunt, non exhibent, quod promittunt: & cum teneri existimantur pertranseunt. Sed poterat fortassis tolerabile uideri, si sola uanitas esset: & afflictio non esset: Nunc autem, et ante uanitatem afflictio, & in uanitate afflictio, & post uanitatem afflictio, quoniam nec sine labore acquiri, nec sine sollicitudine conseruari, nec sine dolore amitti possunt: quae cum amore possidebantur. Ideoque & totum uanitas, & totum afflictio: quia, & in afflictione uanitas, & in uanitate afflictio. Et propter hoc recte conuersus ait. Vidi in omnibus uanitatem, & afflictionem animi: & nihil permanere sub sole. Eruditus namque in propriis, etiam aliena iudicare cepit: & quod in parte cognouerat, ueraciter de toto pronuntiabat dicens: nihil permanere sub sole. Hinc uero colligi potest, quantum in rebus alijs, siue ad bonum, siue ad malum conducatur homini nosse qualis homo ipse fuerit sibi. Na-

Ratio.

C

D

secun-

secundum aliquid omnia hoc tibi esse incipiunt, quod tu ipse fueris tibi. Si te ipsum non uides: nihil bene uides. Si in tui iudicio non falleris: facile dirigeris in alieno. Sicut hic quoque conuersus, & directus cum de suis operibus subiunxisset: uidi in omnibus uanitatem, & afflictionem animi: statim quasi in propriis eruditus, aliena di iudicare incipit: & de iudicio suorum operum sententiam format uniuersorum dicens: Et nihil permanere sub sole. Sed quia ad perfectum non sufficit mala reprobare, nisi etiam bona elige re, quis nouerit: subiunxit, & ait.

Transiui ad contemplandam sapiētiam.

E Hebræus transiens interpretatur. Hebræus ergo factus est iste ad contemplandam sapientiam: Et erat quidem ipse etiam prius hebræus secundum carnem: sed hebræus non fuit secundum ueritatem, donec transire cepit ad contemplandam sapientiam: Quemadmodum iudæus secundum carnem dicitur, & iudæus secundum ueritatem: ita alius hebræus est secundum carnem, & alius hebræus secundum ueritatem. Qui autem in manifesto secundum carnem iudæus est, & qui in manifesto secundum carnem hebræus est: non uere iudæus est, & non uere hebræus. Sed qui in occulto secundum spiritum iudæus est, & secundum spiritum hebræus est: uere iudæus est, & uere hebræus. Nam multi transeunt secundum carnem, & non transeunt secundum ueritatem: quia non transeunt ut perueniant ad ueritatem. Facilius maria transeant, & longinquas peragant regiones: quæ pertingant ad ueritatem: & ipsa prope est. Prope est (inquit scriptura) uerbum in ore tuo: & ueritas uerbi in corde, & ipsum uerbum est ueritas, quia ueritas uerbum est. Et cum tam prope sit ipsa ueritas: nihil tamen longius ab iis, qui stultitiam amant. Quid autem stultius, quam semper ima respicere: & uultus habere pronos in terrâ? Hoc enim bestiis datum est, quibus ultra nihil appetere est concessum. Sapientia autem habitat in supernis: ad quam erigi nolunt, qui bestiis comparati sunt, & terram intuentur. Hæc est ipsa stultitia, de qua transiuit iste ad contemplandam sapientiam: cum falsa bona, quæ in terra amaue rat, despexit: & ad uera bona, quæ sursum sunt, contemplanda, & amanda se erexit: quia in his, quæ deorsum sunt sub sole omnibus uanitatem aspexit. Propterea cum uidisset in omnibus uanitatē & afflictionem animi, & nihil permanere sub sole: transiuit ad contemplandam sapientiam supra solem. O quam difficilis transitus, & quam multorum dierum uia infirmos gressus habentibus? Et nescio an tota uita hominis sufficere possit ad conficiendum hoc iter. Quis enim in hac mortali uita degens, sapientiam plene apprehendere poterit? Sapientia enim de occultis trahitur, & in occultis inuenitur: & semper secretum amat sapientia, nec se contemplandam præbet, nisi iis, qui ingrediuntur ad eam. Sed hoc ualde graue est infirmis animis, ut dilecta relinquunt, & deserant amat.: & ad ea transeant appetenda, quæ non no

runt: nisi doloribus suis erudiantur: & amara esse incipiant, quæ ante dulcia fuerunt: & ita quodammodo multi retrahantur, & compellantur intrare, & transire ad contemplandam sapientiam. Nam cum gustare cœperint, & intelligere suauitatem, & iocunditatem sapientię: tunc iam compelli opus non habent, sed sequitur uolentes: & libenter uniuersa despiciunt: & relinquunt omnia, ut transeant ad contemplandam sapientiam: & tunc cito perueniunt, quia currunt uelociter, & ardentem requirunt, & incipit prope esse illis sapientia, quia ipsi appropinquant ei, & non elongant ab ea in concupiscentias alienas. Sic cum esset Moyses in deserto pastor animalium: & æthiopiā habebat uxorem, non nouerat adhuc nisi ignem consumentem: Propterea mirabatur, quod rubus ardebat, & non comburebatur. Quamdiu enim animus desideria sua in infimis uoluptatibus pascit, & carnali concupiscentia uinctus nondum ad amplexus sapientię peruenit: in igne consumente est, & deuorante usque ad perditionem. Flama enim libidinis, & amor carnis eos quos accendit, consumit. Amor uero sapientię lumen habet: sed consumptionem non habet, & si accendit frigidus, ardentem tamen non comburit. Propterea Moyses mirabatur quomodo ardebat rubus, & non comburebatur. Nam, & ipse ardebat, quia uxorem æthiopiā habebat: neque hoc ei miraculum fuit, sed ardere, & non comburi: quod expertum non fuit, hoc ei miraculum fuit. Et ipsum miraculum trahebat eum, & hortabatur ut transiret, & uideret uisionem maximam, quomodo rubus ardebat, & non comburebatur: & currere cœpit in concupiscentiam suauiore: & obliuisci desideria antiqua ubi ardebat, & comburebatur: atque æthiopię uxoris amorem fastidire: quia nigra erat, & formosa non erat: neque similis ad illam sunamitem, quæ senes calefacit, & iuuenes non urit. Huius enim sunamitis, id est sapientię, amorem significabat ignis ille quo rubus ardebat, & non comburebatur: & ideo Moyses postquam transiuit ad uidendam uisionem: ac sentire cœpit, quam suauiter arderet flamma eius: non amplius teneri potuit æthiopię uxoris amore: sed accenso corde meliori igne, usque ad colloquium altissimi peruenit: & missus est in populi saluationem. In igne enim ei Deus loquebatur: & de igne audiebatur, & per ignem intelligebatur. Et erat intus flamma, quæ cor succenderat: quæ si cut rubus ardebat, & non comburebatur. Mens ipsa in igne Deum conceperat: & per ignem Deum cognoscebat. Nisi enim arsisset, non uidisset nec cognouisset: quia ignis ipse, dilectio est: & dilectio ipsa cognitio. Cognouit ergo, & dilexit, uidit, & arsit, gustauit, & amauit, & uicit ignis ignem, dilectio superauit dilectionem. Contempta est æthiopiā: deformis, & nigra: quam sua flamma fuscauerat, & amor ipse suus, non amabilem faciebat. Contempta est in comparatione pulchrioris: neque ultra seruire pro illa uoluit, qui se cum illa seruum semper futurum agnouit. Vita enim carnalis, & concupiscentia carnis ex patre Deo non est,

est, sed ex patre diabolo: & ipsa amatores suos, patris sui seruituti addicit: & subiicit dominationi. Et seruit Moyses, & pascit pecora: & amorē fœdę cōiugis turpi famulatu mercatur: nec potest liber esse, donec Deus in igne adueniat, & appareat in dilectione. Tunc, n. facile contēnit, quod male amaue rat: cū gustare cœperit, quod dulcius concupiscat. Et iā pro æthiopiā Moyses seruire non dignatur: quā et si postea sequeretur non abiicit, non suscipit tñ ad dilectionem. Curā, n. carnis, amator sapientię effectus sic admittere debuerat, ut proterue lasciuienti se per affectū non subiiceret: sed tñ infirmati, & obsequenti cōdescenderet per cōpassionē. Aliud est, n. amare ad gaudiū: aliud sustinere ad usū. Aliud in societatem dilectionis suscipere: atque aliud in parte cōpassionis sustinere. Vita carnis in necessitate portada est, sapientia in dilectione socianda. Illa propter se appetenda est: ista propter se fugienda, pro nos sustinenda. Ideo Moyses post uisionem non seruit in madian patri æthiopiā: neque ipsa amplius parit filios quasi a thoro repulsa, ubi locus amoris est, & dilectionis: & alia pulchriore atque amabiliore recepta ex cuius cōsortio non fuscus, sed luminosus fieret uultus Moysi, cuius amor in illo igne monstrabatur: quoniam rubus ardebat, & non comburebatur. Cucurrit autem Moyses ut transiret, & cōtemplaretur uisionem: quia nondum adhuc sapientię ignem cōceperat, neque senserat suauitatē. Ideo mirabatur, & ipsa admiratione trahebatur: ut appropians calefieret, & arderet. Et ignis ipse, qui absentem illuminabat: appropinquantem accēdebat. Propterea appropians soluit calciamētū: libenter iā carnalibus concupiscentiis abrenunciatis, degustata illius amoris dulcedine, & agnita suauitate. Quid, n. concupiscentia carnis potuisset amori sapientię comparata? Propterea ergo Moyses festinauit currere, & uidere uisionem: atque transire ad cōtemplandā sapientiam. Et manifestū factum est, quō ille transiuit: & quō peruenit ad cōtemplandā sapientiam. Quantū in illa uidit, & quantū de illa agnouit: & quō amicus factus est sapientię: usque in profunda eius penetrans, & cōscius secretorū illius. Et quoniam multi sunt ab initio, qui sic transire uoluerunt ad cōtemplandā sapientiam: Primus Abraham magnus ille pater de igne Chaldæorū exiuit: & transiuit ad cōtemplandā sapientiam: & uenit in terrā uisionis, quam monstrauit ei Deus, & uidit claritatem sapientię, & gauisus est. Et Isaac ad meditandū egressus fuerat, & transiuit ad cōtemplandā sapientiam: & locutus est cū eo Deus. Iacob quoque ad cōtemplandā sapientiam pergens transiuit, de Mesopotamia ueniens: & uidit dominū facie ad faciem, & salua facta est anima eius. Post istos, oēs patriarchę & oēs prophete transierunt: & oēs sapientiam contemplari uoluerunt. Et uenit nouissime sapientia ipsa, & transiuit, & cōtemplati sunt eam amici eius: quoniam ad hoc uenerat ut uideretur, ne icañum quæreretur, si nunquam uideretur: & dixit eis, qui transierant, ut cōtemplarentur eā. Beati oculi, qui uident, quod uos uidetis. Multi reges, & multi prophete uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt. Hoc dixit, &

Matt. 13.

transiuit: ut post illā transirent, qui eā cōtemplari concupiscerent: ne forte iam non quæreretur, si semper uideretur. Et secuti sunt post eā alii multi, & pertransierunt plurimi, & multiplex facta est sapientia. Et multi transire uoluerunt, & peruenire non potuerunt: quia uiam non tenuerunt. Alii transierunt, & peruenierunt. Alii transire uoluerunt, & pertransire non potuerunt, quia per se ire putauerunt. Nam et gentium philosophi, & ipsi ad cōtemplandā sapientiam transire uoluerunt, sed errauerunt atque euauerunt, quia semetipsos ducere putauerunt. Et tñ transire cœperant: & peruenierunt usque ad aliquid, & ad uiam accesserunt: sed uiam non intrauerunt, quia in Christū non crediderant. Vultis scire usque quo peruenierunt? In terra erant corpore, & ascenderunt mente, & transierunt terrena omnia, cælestia scrutando. Usque ad lunā, & usque ad solem, usque ad sidera cæli, denique usque ad ipsum cælum, & usque ad ipsum firmamentum ingenio suo ascenderunt, & intellectu peruenierunt. Et quid erat ultra quo pergere potuissent? Sed sapientia super omnia est: neque inueniri potest intra omnia, per quā omnia facta sunt. Nihil horū est, a quo est omne quod est. Sed ubi illud inuenire potuissent? Non uidebatur, & tamen quærebatur: nec latere potuit, ut non loqueretur, nec inuestigari ut inueniretur. Sapientia intus erat, & ipsi foris erant: & ingressi sunt mente post eā, ut transirent ad contemplandā sapientiam. Et inuestigauerunt, & perscrutati sunt sapienter: & comprehenderunt secreta naturæ: & inuenierunt occulta multa: & nihil horū sapientia fuit: quia omne hoc per sapientiam factū fuit. Supra omnia quo ascenderunt, intra omnia quo intrauerunt: & non erat ultra aliquid ubi sapientiam quærerere potuissent. Et ceciderunt, & defecerunt scrutantes scrutationes: & uisum est illis diuinum aliquid esse supra omnia: & tamen illud non cognouerunt neque intellexerunt: sed uidentes amplius caligauerunt, quia infirmis oculis contra lumen splendidū impegerunt. Et cœperant falsa multa de uero existimare: & Deum corde suo peruerso cōparare, non quod ipse erat, sed quod ipsis uidebatur, qui uidere non potuerunt quod erat. Illi autem bene uidere se existimauerunt, & in cogitationibus suis euauerunt: & peius excecati sunt, & inuenti sunt profundius errantes, subtilius perscrutantes. Alii autem subtilius moribus sapientiam quærendā putauerunt: et facti sunt plurimi bonorū suorū cōreptores: sed non uitiorū suorū correctores. Et isti quoque usque ad aliquid peruenierunt: quia specie pietatis habuerunt, sed ueritatē non tenuerunt. Abiecerunt pecuniā: sed malitiā retinuerunt. Quod foris erat, mūdauerunt: & quod intus erat, politū tenuerunt. Hoc autem sapientia non fuit, quia ueritas non fuit: sed falsa imago sola. Illi autem putauerunt se per iter uirtutum incedere: sed quod tēderēt, nesciuerant, quia directionē suā, & finem non cognouerunt. Et erant adhuc alii, qui uirtutes quasdam habuerunt, & naturali ductu in eas ferebantur: & transierunt, & peruenierunt usque ad aliquid: & ex parte quadam naturæ, qua non tota corruptioni subiicit, bonum uiderunt, & concupierunt. Et datum est eis multa posse de studio uirtutum: & affectu p-

M. Hug. à S. Vic. To. j.

K bo

De uano philosophorum conatu in quaerenda sapientia.

R

R

S bo ad bonitatem proclui. Quis hoc nescit quam
ros, & illi viros uirtutum habuerunt, & quanta il
li miranda, & imitatione digna fecerunt: scilicet
iustitiam, pietatem colentes, seruantes casti
moniam, patientia confirmati, stabiles fidelitate,
prudencia circumspecti, & quid dicemus: Nunq
hec omnia bona non fuerunt? Fuerunt utiq;, sed
naturæ, non gratiæ: conditionis, nō reparationis:
bona quæ natura conseruauerat ne tota corrup
peretur: non bona quæ gratia dederat, ut natura
a corruptione liberaretur. Bona quæ naturæ quid
dem gratia primum conditæ dederat: postea cor
ruptæ reliquerat: sed a corruptione purgandæ
non superaddiderat. Bona quibus bene conditæ
naturæ pulchritudo probaretur: non quibus glo
rificandæ cellendo acquireretur. Bona igitur p
parte sua omnia ista fuerunt, sed uera bona non
fuerunt: quia mentem per intentionem ad sum
mum bonum non direxerunt. Et his omnibus sa
pientia inuenta non est: quia in ueritate non est
quæ sita: & non appropinquauit, uel illis, ut eorū
gressus ad uirtutem dirigeret. Atq; ideo nec cæci
eam inuenire potuerunt: nec claudi ad eam per
uenire. Sed dicat iste noster hebræus quid fece
rit: quantum transitu suo profecerit: quoniam,
& ipse se cum cæteris ad contemplandam sapien
tiam transire testatur, dicens. Transiui ad contem
plandam sapientiam. Hoc est ergo, quod confide
rare debetis. Qui enim ad sapientiam transit: stul
tiam relinquit. Et quid est quod sequitur?

Errores quoque, & stultitiam.

¶ Si ad sapientiam transit, qui ad contemplandā
sapientiam trāsit: quō a stultitia recedit, uel errorē
relinq;: qui ad contēplandos errores, & stultitiā
trāsit? Sed sapiētia lux est: error aut, & stultitia te
nebræ sunt. Qui aut in tenebris est: nec tenebras
uidet, nec lucē. Qui uero in luce est: & tenebras ui
det, & lucē: quia oīa, q̄ arguuntur, arguuntur per
lucem. Qm̄ igitur tenebras suas uidere nō potest,
qui adhuc ipse in tenebris est, sed a tenebris ad lu
cem uenit: ut uideat p lucem, & tenebras, & lucē:
non p tenebras tenebras, & p lucē lucē, sed tene
bras, & lucē per solā lucem. Nemo ad tenebras ua
dit, ut tenebras uideat: sed ad lucē uenit ut uideat
p lucē non solū lucē, sed & tenebras, & lucē. Qui
ergo uidere uult tenebras suas, recedit ab eis: ne
in tenebris sit ipse, & nihil uideat: & trāsit ad lu
cē, ut p lucē, & tenebras pariter, & lucē uideat. Re
cte igitur ecclesiastes cum ad sapientiam cōtemplā
dā transit: errores quoq; & stultitiam cōtemplaturus
ad ipsam uenit, quasi ad lucem: ut in ipsa ui
deat, & tenebras, & lucē. Hoc est, ut in ipsa uideat,
& quod ipsa est sapientia: & per ipsam uideat erro
res, & stultitiā, qd̄ ipsa nō est sapientia. Nam q̄
sapientia uidet, uidet qd̄ ipsa est sapientia: & q̄ er
rores, & stultitiā uidet, uidet qd̄ ipsa nō est sapien
tia: & tñ sapientia uidere, & errores, & stultitiā ui
dere non nisi per ipsam potest, & ipsa est sapien
tia. Qui ergo ad contemplandos errores, & stulti
tiam contemplādā transit, ad sapientiam transit: qm̄

V lucem. Qm̄ igitur tenebras suas uidere nō potest,
qui adhuc ipse in tenebris est, sed a tenebris ad lu
cem uenit: ut uideat p lucem, & tenebras, & lucē:
non p tenebras tenebras, & p lucē lucē, sed tene
bras, & lucē per solā lucem. Nemo ad tenebras ua
dit, ut tenebras uideat: sed ad lucē uenit ut uideat
p lucē non solū lucē, sed & tenebras, & lucē. Qui
ergo uidere uult tenebras suas, recedit ab eis: ne
in tenebris sit ipse, & nihil uideat: & trāsit ad lu
cē, ut p lucē, & tenebras pariter, & lucē uideat. Re
cte igitur ecclesiastes cum ad sapientiam cōtemplā
dā transit: errores quoq; & stultitiam cōtemplaturus
ad ipsam uenit, quasi ad lucem: ut in ipsa ui
deat, & tenebras, & lucē. Hoc est, ut in ipsa uideat,
& quod ipsa est sapientia: & per ipsam uideat erro
res, & stultitiā, qd̄ ipsa nō est sapientia. Nam q̄
sapientia uidet, uidet qd̄ ipsa est sapientia: & q̄ er
rores, & stultitiā uidet, uidet qd̄ ipsa nō est sapien
tia: & tñ sapientia uidere, & errores, & stultitiā ui
dere non nisi per ipsam potest, & ipsa est sapien
tia. Qui ergo ad contemplandos errores, & stulti
tiam contemplādā transit, ad sapientiam transit: qm̄

admodū, qui ad contemplādā sapientiam trāsit, ad
sapientiam trāsit. Cum tñ altera. i. errores, & stul
tiam contemplatur ut fugiat: ad alteram uero,
hoc est ad sapientiam, ut eā cōtempletur, accedat:
quia utrunq; sapientia non est, sed utrunq; contē
plari sapientia est: & qui ad utrunq; contēplā
dum transit, non ad aliud, q̄ ad sapientiam transit:
neq; aliud, quam errores, & stultitiam relinquit.
Dicat ergo. Transiui ad contemplandam sapien
tiam erroresq; & stultitiam. Quid est error? Nescire
quod rectum est. Quid est stultitia? Scire, & non
sequi. Quid est sapientia? Cognoscere, & amare
bonum. Malum uero cognoscere, & odisse: & ip
sum est sapientia, & prima sapientia, quia odisse
malum, bonum amasse est: & cognouisse malum,
rectum intellexisse. Quapropter cognoscere, & a
mare bonū, sapientia est: & ipsum est odisse malū,
& cognouisse. Et hoc totū in sapientia cognoscitur:
cum sapientia uideretur, & quod ipsa est ut dili
gatur, & qd̄ ipsa non est, sed p ipsam manifestū ē,
ut odiatur. O q̄ bonus transitus iste est: & q̄ felici
ter migrat, qui ad contemplandam sapientiam
migrat. Quid mirum est si Deus Hebræorum do
minus Deus est: qui tales transitores facit, & ad ta
lia transire facit? Transite ad me, inquit sapientia,
omnes qui concupiscitis me, & a generationibus
meis implemini. Spiritus enim meus super mel
dulcis: & hæreditas mea super mel, & fauam. Qui
edunt me adhuc esuriunt: & qui bibūt me, adhuc
sitient: qui elucidant me, uitam æternā habebūt.
Quoniam doctrinam quasi antelucanū illumino
omnibus: & illuminabo omnes sperātes in domi
no. Vultis enim scire quomodo illuminat sapien
tia eos, qui ad se contemplandā transierint? Istum
ipsum interrogate, qui ad contemplandam sapien
tiam transiuit: & considerate qualiter illumina
tus sit, ex quo cœpit uidere eā. Nam prius, quā
ad ipsam contemplandam transisset: quam cæcus
fuerit, satis supra audistis: quādo ire putauit ubi
homini uia non erat: q̄rere, & inuestigare uniuersa,
quæ erant sub sole: & magnū aliquid esse credi
dit illorum inuestigare naturam: quæ extra homi
nis naturam consistunt: quæ etsi sciuntur quan
tum in ipsis est, nec salutem conferre possunt: ne
q; si nesciantur, auferre. Ibi ergo cæcus fuit, nō ui
dendo neq; cognoscendo in se quod potuit: nec
pro se appetendo, quod debuit. Sed nunc illumina
tus a sapientia: quid dicat, intendite.

Quid est inquā homo? Quid est inquam?

¶ Non quæro quid est quasi admirando dignita
tem, sed cognoscendo infirmitatē. Quid est hō?
nihil est homo. Nō aliquid tale est homo: ut suffi
ciens inueniatur ad hoc. Ad quid?

Vt sequi possit regem factorem suum.

¶ Si enim non pōt consequi facturam: multoma
gis factorem sequi non pōt. Si non pōt inuestiga
re qd̄ factū est: eum qui fecit, quō potest compre
hendere? Quid est homo ut sequi possit regem
factorem suū? Regē suū, & factorem suū. Idē ipse
qui rex est, factor est. Factor est, quia creauit: Rex,
quia

quia gubernat in eo, quod creauit: & dirigit ad
quod creauit. Creauit enim in magno bono, & di
rigit ad summum bonum. Quis est, qui sequitur
factorem suum? Qui uiuit, ut factus est. Qui ince
dit secundum quod institutus est. Qui seruat bo
num, quod creatus accepit: & quod natura con
tulit impollutum custodit. Iste sequitur factorem
suum. Et quis est, qui sequitur, & regē suum? Qui
tendit ad quod dirigitur: qui festinat peruenire
quo inuitatur: qui legibus bene præsentis obtē
perat: qui iubentis imperio spontanea se ad om
nia uoluntate inclinatur. Iste sequitur regem suum.
Sed quis est homo, qui Deo respondere possit?
Quis sufficiens inuenietur reddere uicem Deo? Si
ipse præcedit, & tu sequeris: ergo aliud illius est,
aliud tuum. Immo si ipse bonum inchoat: tu cō
summas: quod minus est illius est, & quod maius
est, tuum est. Si Deus præcedit bonum inchoādo,
tu subsequeris perficiendo: iam non solum æqua
lis Deo, sed maior inueniris. Sed forte ipse præce
dit ostendendo, tu sequeris imitando. Et ubi qd̄
dicitur: Misericordia eius præueniet me: & subse
quetur? Vbi est. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sūt
omnia? Vbi est. Quid habes, quod non accepisti?
Si autem accepisti, ut quid gloriaris, quasi non ac
ceperis? Nam si ostendere illius est, tuum sequi:
iam aliquid habes, quod non accepisti: neq; ex ip
so, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: sed quædā
hominis sunt, quæ ex ipso non sunt: si aliqua po
test per se homo, quæ per ipsum non sunt. Sed nō
ad hoc illuminat sapientia, ut sic sentiat homo:
aut sic dicat quasi ex se aliquid habere possit ho
mo: qui neq; hoc a se habere potuit, quod est ho
mo. Quid ergo dicit? Quid est homo, ut sequi pos
sit regem factorem suum? Quod longe enim pu
tas homo est a Deo ut pertingat ubi ille est? Quid
enim est pertingere ubi ille est: nisi esse quod il
le est? Et quid est Deus? Aut homo quid est? Vide
te, quā longè sunt. Deus iustus est, & beatus: Ho
mo iniustus, & miser. Videte quantum distant iu
stus, & iniustus: miser, & beatus. Non potest autem
esse cum beatitudine miseria: nec ad beatitudinē
peruenire iniustitia. Iustitia uia est: beatitudo pa
tria. Peccati autem seruus iustus esse non pōt: nisi
fuerit a peccato liberatus. Videte ergo, q̄ non po
test homo sequi regem factorem suum: nisi prius
uisitetur a rege factore suo. Non potest homo ad
illum ire: sed ille potest, si uoluerit, ad hominem
uenire. Propterea rex, & factor hoīs uenit ad hoī
nem. Venit ad id, quod homo erat: & factus est ip
se, quod non erat. Factus est homo pro homine: af
fumens nostram miseriam, retinēs suam iustitiā.
Et apparuit inter Deum, & hoīes mediator Dei, &
hominum hō Deus. Appropians hominibus De
per miseriam: nec recedens a Deo homo per iu
sticiam. Ita Deus descendit ad unū: & homo ascen
dit ad unū: & in uno duo inuenta sunt, alterū ex
nō, alterū ex suo. Erant quippe tria quædā. Deus
erat, iustus, & beatus: & homo erat, miser, & iniu
stus: & quia hæc cōuenire nō potuerunt, posuit se
in medio hō Deus coniungens miseriam, & iustū,
ut per iusticiam, miseriam uinceret: & iusticiam

Psal. 58.

Rom. 11
1. Cor. 4.

C

D

Y
Felix trā
situs ad sa
pientiam.
Eccl. 24.

Z

ad beatitudinem repararet. Igitur cum esset no
biscum Emmanuel per iusticiam quam ad nos at
tulerat: & per miseriam quā a nobis assumpserat,
redire cœpit unde uenerat. Ut in homine per iusti
tiam, miseriam uinceret: & hominem cū iustitia p
miseriam ad beatitudinē reuocaret. Tenuit igitur
iusticiam, & sustinuit miseriam quouisque miseriam
uinceret: & iusticiam coronaret. Et cucurrit, & p
cessit nos. Passus pro nobis, & exemplum relin
quens nobis, ut sequamur uestigia eius. Liberans
nos a seruitute peccati, ut & nos in miseria, iusti
tiam habeamus, & per miseriam cū iustitia ad bea
titudinem transeamus. Promittens nobis, quod
accepit: si patimur, quod sustinuit. Ut regnemus
cum ipso, si patiamur pro ipso. Ita igitur uerbum
incarnatū factor, & rex noster, quia sequi ipsum
non potuimus in sua maiestate, præcessit nos in
nostra humilitate: & de nō uia strauit ut ad sua p
ueniamus. Sed nec sic quidem sequi eū posset hō:
nisi adiutus esset ab ipso: quia nec iustus homo p
mortem ad uitam curreret, nisi ille qui peccato
ri dedit iusticiam etiam patienti constantiam dar
et. Recte igitur, qui sapientiam contēplatus fue
rat, & quā per se nihil sit homo agnouerat: dixit.
Quid est homo, ut sequatur regem factorem
suum? Vere enim iste ad contemplandam sapien
tiam transiuerat: & uere a sapientia illuminatus
erat: multo magis nunc sapiendo ueraciter hoīs
infirmitatem agnoscens: q̄ prius inaniter se ultra
hoīs possibilitatem extendens. Ibi enim elatus est
ut deficeret: hic ut proficeret humiliatus. Illic ex
tra se per elationem tumuit, ut in se euacuaretur:
hic se per humilitatem ad se collegit ut solidaretur.
Et hoc totum sapientia fecit postquam eam
contemplatus est: ostendens illi in luce sua prius
tenebras eius: postea, & lucem suam: & totum in
luce sua, & per lucem suam. Et non erant tenebræ
lux: nec in luce tenebræ erant: sed per lucem tene
bræ uidebantur, & a luce diuidebantur: & ait.

Et uidi quia tantum præcederet sapiētia stultitiam, quantū differt lux a tenebris.

¶ Quomodo hoc uidebatur? Quia sapiētia illumi
nata: stultitia excæcat. Et unde hoc probari pōt: q̄
sapientia illuminat, stultitia excæcat? Intendite.

Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat.

¶ Modo pbatū est, q̄ sapiētia illuminat: stultitia
excæcat. In quo pbatū est? Quia sapiens oculos il
luminatos hēt: stultus nihil uidet. Si. n. sapiens o
culos illuminatos habet: ergo sapiētia illuminat.
Et si stultus nihil uidet: ergo stultitia excæcat. Nā
sapientia lux est: & illuminat. Si habueris oculos
quo illa attingit. Si autem oculos habes ubi lux
non est: oculos habes, sed nihil uides. Et quid pro
dest hoc? Sint ergo oculi tui ubi lux est: ne efficia
ris quasi oculos non habens, si lucem non habes.
Vbi aut est lux? Sursum est lux ubi est sapiētia. Nā
sapientia sursum est: & lux sursum, & oīs lux de sur
sum uenit. Et sicut deorsum tenebræ sunt sine lu
ce, ita sursum lux sine tenebris. In medio uero post
M. Hug. à S. Viç. To. j. K 2 lu-

E
1. Pet. 2.

F

G

H

lucē tenebrę: & post tenebras lux. Propterea sunt dies cęli quos tenebrę non diuidunt, neque obscurum interpolat. Et dies terrę sūt quib. tenebrę succedunt. Quia ubi sapientia semper est, semper lux est: & ubi sapientia non semper est: tantum lux est, quantum sapientia est. Et ubi sapientia nunquam est: nunquam lux est. Ergo lux est quo attingit sapientia, & quo nō attingit sapiētia, lux non est. Et quo non attingit sapiētia, si attingit a fine usque ad finem: quid relinquitur extra quo attingere non possit quę totum penetrat & completur totum? Gyrū cęli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui: & in fluctibus maris ambulauit: attingens a fine usque ad finem fortiter, & disponēs omnia suauiter. Magna igitur quęstio est, quidnam sit quo non attingit sapientia. Vbi oculi stultorum sunt, qui ambulāt in tenebris & non uident. Aliam itaque scripturā interrogemus: ubi sunt oculi stultorum qui in tenebris ambulant & non uident, Dicit enim. Oculi sapientis in capite eius: oculi autem stultorum in finibus terrę. Ergo in finib. terrę tenebrę sunt: & propterea non uident stulti qui ambulant in tenebris, quia oculos habent in finibus terrę. Nā si lumen ibi est, ubi oculos habent: non ambulāt in tenebris stulti: sed illuminatos habent oculos & uident. Si uero stultus in tenebris ambulat: & oculi stultorum sunt in finibus terrę, ibi proculdubio tenebrę sunt: ubi oculi uidere non possūt. Et ubi est hoc? In finibus terrę. Ergo procul sunt tenebrę: & lumen propē est. Quare ergo facilius tenebras inuenimus quam lumē? Forte, quia nos longe nō sumus a finibus terrę: & habitamus iuxta populum tenebrarum: neque perreximus adhuc a finibus terrę ad audiendam sapientiam Salomonis, ubi lumen est. Idcirco impingimus in tenebras & caligamus a luce. Ipsa tamen lux propē est & ingerit se: Sed lippientes oculi fuscum amant, & conuertuntur in tenebras. Ergo propē est lux, nos autem longe sumus: & tenebrę longe sunt, & nos propinquamus ad illas.

Qui sint fines terrę in quibus sunt oculi stultorum: & quomodo sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter &c. Homilia XI.

Vbi tamē sunt tenebrę, & ubi est lux? Et quis est finis? & finis quo attingit sapiētia. Et qui sunt fines terrę, ubi sunt oculi stultorum qui ambulāt in tenebris, & non uident. Et quod est caput sapientis ubi sunt oculi eius qui nō ambulat in tenebris sicut stultus: sed illuminatos hēt oculos? Ne forte ergo & nos in tenebris remaneamus, inquiramus lucē sapiētie, ut intelligamus, ubi ipsa maneat sapiētia: & diuisionem lucis & tenebrarum. Vbi finiūtur lux & tenebrę, & terminum uniuersiusque. Usque quo ipsa sapiētia, & quid ipsa: & quid extra ipsam, & quid sine ipsa. Primum, quia duos fines audiimus, alterū a quo, & alterum usque ad quem se extendit sapientia, attingens a fine usque ad finem fortiter,

& disponens omnia suauiter; Et nondum adhuc cognouimus, qui sunt isti duo fines, & ubi sunt: & an finem habeant isti fines: & an ultra istos aliud aliquid sit, quo non attingit sapientia. Et si ē, quomodo fines sunt, qui non perueniunt ad finem? Si autem non est, quomodo fines terrę ubi tenebrę sunt, intra istos fines cōtinentur: & tenebrę esse possunt in luce: quia sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Primum ergo duo sunt fines rerum omnium. Alter est finis supra quem nihil. Et alter sub quo nihil. Finis supra quem nihil, summum omnium est. Finis sub quo nihil, infimum. Itaq; duo sunt fines omnium: summum, & infimum. Et quicquid in uniuersitate est præter summum, & infimum, medium est inter summum, & infimum. Et unumquodque quanto magis discedit ab altero, tanto magis accedit ad alterum: siue a summo ad infimum: siue ab infimo ad summum. Vis nosse si forte scriptura manifestius alicubi fines istos cōmemoret? Si ascendero (inquit Psalmista) in cęlū, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Ergo cęlum, & infernum duos fines constituit excursus sui. Nihil autem altius est cęlo: & nihil profundius inferno. Itaque cęlum summum omnium ē. Infernus infimum, supra quod nihil, & sub quo nihil: & pertingit sapientia a fine usque ad finem: & implet totum ac penetrat. Si ascendero in cęlum (inquit) tu illic es: si descendero ad infernū, ades. Non dixit, in cęlo ades. Neque in inferno illic es. Sed si ascendero in cęlum, illic es: si descendero ad infernum, ades. Ergo in cęlo est. In inferno adest: in cęlo manens: in infernum adueniēs. In cęlo expectat aduenientes. In inferno sequitur fugientes. Ascendentes in cęlum illic eum inueniunt, descendentes ad infernum illic eum non effugiunt. Si ascendero in cęlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Et tamen utrobique es: & ubi es, & ubi ades: pertingens a fine usque ad finem. A fine ubi es, usque ad finem ubi ades, fortiter, & disponens omnia suauiter. Ecce modo distinxim⁹ duos fines ad quos pertingit sapientia: summum, & infimum, quorum alter quasi locus est sapientię ubi consistit: alter uero uelut excursus quidā, & (ut ita dicatur) meta porrectionis qua se extendit. Finis ille a quo exit sapientia, caput est, ante quem nihil. Finis uero in quem excurrit: finis ultra quem nihil. Finis ille caput est, & finis. Finis iste non caput, sed tantum finis. Caput est ille finis, quia ab ipso, & non supra: finis est, quia usque ad ipsum, & non ultra. Alter autem finis, caput non est: quia ab ipso nihil: sed tantum finis, quia quicquid usque ad ipsum, non ultra ipsum. Ille igitur finis qui sursum est: quasi principium, & origo ē, supra quę nihil. Finis uero, qui deorsum est: quasi meta, & terminus ultra quę nihil. Om̄. n. rerū origo, & principiu a summo est: terminus aut, & finis, in infimo. Quapropter finis deorsum finis est, & tm̄ finis. Finis uero sursum, nō solū finis: sed, & caput, & finis. Si ergo cęlum sursum est, & infern⁹ deorsum: & nihil altius cęlo, & nihil profundius inferno inueniri potest: principium est cęlum, & infer-

infernus finis. O quā bonum principium: & quā malus finis. Ideo fortassis oculi sapientis in capite eius sunt, quia in medio constitutus respicit principium suum: ut ibi finem faciat ubi accepit originem. Non est enim bonum in alium finem fini ri, ubi finis est consumptionis non consummationis. Propterea homo qui ad æternitatem creatus est, solus inter omnia animalia uultum erectum habet, ut cęlum contemplerur, & in finem consummationis tendat: & non solum uisibile hoc cęlum oculis corporeis suspiciendum existimet: sed mente quoque, & cordis uisione supra cęlū usque ad inuisibilia cęli, & spiritalia uirtutum, oculos interiores clariore atq; perspicaciore intuitu attollens, usque ad finem, qui non habet finem, in lumine æternitatis contemplatione conscat. Illud est uerum cęlum supra omne cęlū: quod non solum cęlum cęli est: sed cęlum cęlorum. Non primo secundum: sed primo, & secundo tertium. Propter hoc Paulus usque ad tertium cęlum raptum se gloriatur, qui ad summum omnium mente peruenit: & non solum uisibile hoc cęlum, quod & humana cogitatio superare potest, transierat: sed ea quoque, quę inuisibilia super hoc uisibile totum creata sunt omnia transfessus ad primum principium, & æternitatis caput inspicendum eleuatus erat. Hoc est cęlū tertium. Primum enim cęlum uisibile est cęlum. Secundum cęlum est uisibile cęli inuisibile cęlū. Tertium cęlum est cęli uisibilis, & cęli inuisibilis inuisibile cęlum. Primum cęlum tantum est cęlum, & terrę cęlum. Secundum cęlum: cęli cęlum. Tertium cęlum: cęlorum cęlum. Et hoc cęlum supra se non habet cęlum. Primum cęlum est supremus status conditionis. Secundum cęlum est supra conditionem prouectus uirtutis. Tertium cęlum est sublime cōtemplationis. Primum infernus est infimus status conditionis. Secundus infernus est sub conditione defectus iniquitatis. Tertius infernus est profundum damnationis. Primum cęlum, & primus infernus: finis, & finis. Secundum cęlum, & secundus infernus: finis & finis. Tertium cęlum, & tertius infernus: finis, & finis. Et ubique sapientia pertingit a fine usque ad finem fortiter: & disponit omnia suauiter. A primo cęlo usque ad primum infernum: primus est excursus sapientię. Incipiens enim a summo deorsum, & a summo usque ad fundum rerum descendens, comitatur ac fouet cuncta, quę operata est: ut non subsistant sine ipsa, quę facta, & creata sunt ab ipsa. A summo autem usque ad infimum in uniuersis, quę subsistunt, singula quęque quantomagis a perfecta pulchritudine consummatoq; decore summorum degenerant: tanto magis quasi fugientia quodammodo a sapientia elongant. Sed ipsa sapientia fugam rerum a fine usque ad finem sequitur: quia in uniuersis, quę fecit nihil ex toto deserens, singula quęq; a summis usque ad infima proprio conuenienti; suo generi decore moderando: his quoque se præsentem esse testatur. Eadem enim ipsa, quę excellentissima creaturarum in summa, & superemi-

menti pulchritudine disposuit: inferiora quoque consequēter coaptans, & dispositione prosequēs, usque ad fundum rerum nihil inordinatum relinquit. Pertingit itaque sapientia ad finem usque ad ea, quę in rebus omnibus infima sunt: quia in his etiam aliquid eius inuenitur, quę per infirmitatem conditionis, & defectum naturę a summis longe recesserunt. Sed tamen ipsa sapientia in summis quasi permanendo consistit: ad infima uero quasi excurrendo pertingit, quia illa in perfecto decore suo immutabiliter subsistentia nusquam ab eius similitudine defluunt: ista uero per defectum fugientia per idipsum tamen, quod in suo genere retinent pulchritudinis: sibi quoque sapiētia adesse ostendunt. Pertingit ergo ubique sapientia: quia in omni quod est, pulchrū aliquid est: & omne quod pulchrum est, sapientię opus est. Quod uero in eo, quod est, pulchrum non est, sapientię opus non est: quia quod pulchrum est in omni quod est, ipsa fecit: quod autem pulchrū non est, ipsa non fecit, sed permisit in eo, quod pulchrum fecit. Quare ergo non totum pulchrū fecit in eo, quod fecit: & quare non fecit ut non pulchrum nusquam esset in eo quod fecit? Fortassis fatigata erat priora illa faciendo in quibus summam quandam perfectamque pulchritudinem effecerat. Et idcirco cętera quomodo potuit, postea profecuta est: faciendo quidem ut totum pulchrum esset, quod in eis fecit, sed non faciēdo ut non pulchrum in eis non esset, quod non fecit sed permisit: quia ut omnino non esset, facere nō potuit. Deinde itaque ad alia post alia descendendo: & alia post alia faciendo, tanto minus semper posterioribus operum suorum pulchritudinis ac decoris contulit, quanto magis priora faciendo, & uires fortitudinis suę qua amplius possēt, & qua sciret amplius, prudentię suę uim ingentūq; consumpsit. Propterea rerum ordo deorsum degenerauit ad infima descendens. Et nisi sapientia sibi prospexisset, ut in his tandem faciendi finem constitueret, non erat fortasse ultra pulchritudinis aliquid quā faciendis conferre potuisset. Quid dicimus? Ergo in faciendo minorata est sapientia Dei: & debilis profecuta opus suum in finem? Et ubi est pertingens a fine usque ad finem fortiter? Si fortiter pertingit sapientia a fine usque ad finem: ergo non est defectu opificis, differens pulchritudo conditionis. Quare ergo non eque pulchra sunt omnia: nisi ut magis pulchra sint simul uniuersa? Nā si nō essent differēter pulchra singula: nō essent incōparabiliter pulchra uniuersa: quia summa esset pulchritudo in singulis quālibet excellens illa foret, & cęteris oibus eminentior, nō esset oīs pulchritudo in uniuersis. Ergo sapientia a fine usque ad finem fortiter pertingit: quia sic opera sua usque ad fundum rerum persequitur, ut etiam defectum inferiorum ad uniuersorum pulchritudinem moderetur, ut inde uniuersitas magis pulchra sit, quod in uniuersitate quędam aliorum comparatione, & respectu defectum patiuntur. Nā hoc ipsum, quod in quibusdā eius operibus pulchris non pulchrum uidetur: turpe tamen nō

Eccl. 24. Sap. 8.

Alia interpretatio.

Luc. 11. & 3. Re. 10.

Psal. 138

Pulchra de calo triplici.

S

T

est, ubi est: sed minus in parte pulchritudinis habet, quia hoc in toto pulchrum est ad quod est. Ergo in nulla parte turpitudine: sed tamen in quibusdam partibus maior, in quibusdam minor pulchritudo est: quia ex eo in toto partium maxima est: quod in partibus differens, & multipliciter uariata distincta; omnifariam pulchritudo est.

Y Deinde sequitur, & dicit. Disponens omnia suauiter. Suauiter enim omnia disponit, quia in tam multis tamque diuersis rerum generibus, singula quæque ad terminum suum promouens: nihil uniuersitatis concordiam pacemque turbare permittit: sed sic unicuique quod suum est tribuit, ut dissimiliter currentia ad unum finem conducant, & ut unius operatio uim effectumque alterius non impediat. O sapientia, quàm late diffunderis, & tamen non dissiparis? quàm in longinquum porrigis te, & defectum non pateris? Quantum est excursus tuus? A summo usque ad infimū. Quantum cælum distat a terra: & infernus sub terra ubi est finis terre, & ultra non est terra: quantum distat summum ab infimo, totum penetrat sapientia. Et breuis est tamen uia hæc sapientiæ, & compendiosa porrectio, & modicum putat sibi omne quod est, ut transeat, & apprehendat, & penetret: nec lōge esse quicquid spatio porrigitur, quod bonitate proximum sit. Multo uero amplius distare a iustitia iniquitatem; & longinquius duobus, cælo a terra, & inferno sub terra. Iustitia enim altior cælo est, & non solum cælo, sed etiam iis, qui sunt in cælo. Angeli in cælo sunt, & a principio in cælo sunt: & inde supra id quod facti fuerant per iustitiam ascenderunt. Et iustitia altior cælo est: iniquitas profundior inferno. Profundior enim est omni, quod in creatura innum est: quia quod per iniquitatem lapsus est sub omni creatura est: nec potest esse profundius quam eo quo nihil est peius. Quantum igitur ascendit, qui in cælum ascendit: tantum ascendit, qui ad iustitiam proficit. Et quantum descendit, qui ad infernum descendit: tantum descendit, qui ad iniquitatem cadit. Quantum autem ascendit, qui de inferno ad cælum ascendit: tantum ascendit, qui de iniquitate ad iustitiam redit. Quantum uero descendit, qui de cælo ad infernum descendit: tantum descendit, qui de iustitia ad iniquitatem ruit. Et in his omnibus ascendunt usque ad cælos, & descendunt usque ad abyssos: & animarum in malis tabescebat. Ergo cælum est iustitiæ, & infernus iniquitatis: & rapiuntur motus animarum alterna fluctuatione incessanter quasi contrariis flatibus acti ascendentes, & descendentes; & fiunt exaltationes, & depressiones, & commotiones magnæ in illo inuisibili salo fluctuantium desideriorum. Venit spiritus bonus, & sursū impellit. Venit spiritus malus, & impellit deorsū; & ascendunt usque ad cælos, & descendunt usque ad abyssos: anima illorum tabescente in incerto malorum suorum. Et quid dicit? Si ascendero in cælum, tū illic es: si descendero ad infernum, ades. Si enim ascendis in cælum iustitiæ, habes illic tecum sapientiam continentem te ne cadas: si autē

descendis ad infernum culpæ: adest illic sapientia apprehendens te ne effugias. Sursum dexterā habet, & deorsum sinistram, pertingens a fine usque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Sursum fortis, deorsum fortis, ubique inuincibilis. Sursum fortis est ut eos, qui in ipsa confident a malo cōseruet, & eos, qui de se præsumunt in malum deserendo præcipitet. Deorsum fortis est ut contemnes pro malo condemnet; pœnitentes a malo iustificet. Ecce quantos in summo conseruauit, quantos de summo præcipitauit, quantos de imo erexit; quantos in imo deseruit. Manifesta sunt iudicia eius: & qui seipsum nouit, nouit quomodo hæc omnia cotidie sapientia operatur in secreto cordis humani: semper iudicio præuidens, & occulta retributione ac dispensatione inuisibili, merita examinando, nunc per gratiam assumit; nunc per iustitiam deserit; nunc per lenitatem parcat; nunc per distractionem puniat. Et cum deseruerit iterum assumit, & cum assumpserit iterum derelinquit: ut nesciat homo finem suum, & sollicitus ambulet omni tempore uite suæ: ut qui iacent non desperent, & qui stant non præsumant. Si in cælo iustitiæ sunt, timeant ruinam. Si in inferno culpæ, quærant misericordiam. Ideo ipsa iustitia primum descendit ad infernum: postea ascendit ad cælum ut descendens, spem daret liberandis: ascendens uiam ostenderet glorificandis. Attingit ergo sapientia a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Finem enim utriusque comprehendit, & boni uidelicet quod est in ipsa: & mali pariter, quod in ipsa non est. Sed in eo quod est ex ipsa defluit ab ipsa, nec tamen omnino sine ipsa: quia quod natura nõ gignit ex suo, coercet potestate in suo. Malum enim propriam sedem non habet: sed natura peregrinum a suo, in alieno commoratur, ut constet quod non est in suo: quia si bona non essent in quibus mala essent, mala omnino non essent. Cum enim malum aliud non sit, quàm boni corruptio: & omne quod corrumpitur bonum, aliud est a quo deficit, aliud in quo consistit. Et in quo consistit bonum est, quod deficit autem a quo deficit a bono, malum est: defectus a bono alibi omnino esse non potest, nisi in eo, quod constat in aliquo bono. Igitur si nullum bonū esset, nullum omnino malum esset: quia non esset ubi esse posset malitia, si non eam in suo pateretur, quæ eam non fecit, sapientia. Non enim sapientia malitiam fecit: sed in eo quod fecit, malitiam esse permisit: ut collata malitiæ sapientia uinceret: & cōparata pulchrior appareret. Confert. n. se, & committitur sapientia malitiæ in operibus suis, & uincit eam utrinque ut attingat a fine usque ad finem: quia sapientiam malitia ad defectum currens nõ euadit, sed sapientia malitiam ad prouectum surgens transcendit. Ideo enim malitia ad defectum currens sapientiam non euadit: quia non potest malitia ipsa quæ corrumpat inuenire, nisi in iis, quæ sapientia creauit. Sapientia uero propterea malitiam ad prouectum surgens transcendit: quia non potest totū malitia corrumpere,

quod sapientia potuit creare. Ut ergo malitia comparatur, nihil per malitiam ad non esse deduci potest, quod a sapientia esse nõ acceperit; ut autem malitia superetur, non totum quod a sapientia factum est, malitia corrumpit. Currit ergo sapientia ut attingat a fine usque ad finem transcendens malitiā in incorruptis bonis, quo malitia nõ accedit: & consequens malitiam in ijs quæ corrupta sunt, quo malitia non præcedit. Nõ enim malitia sapientiā præcedere potest ut uel ante illius exortum prior inueniatur, uel post illius defectū, posterior: quia & prius corruptione inuenitur, quod aliquando corruptionem admittit: & posteriùs corruptione, quod totum corrupti non potuit: & supra corruptionem, quo corruptio non accessit. Et propterea sapientia malitiam uincit, & stultitiam præcedit: quia attingit a fine usque ad finem: id est ab exortu, omnis boni ut malitiam transcendat: ultra defectum cuiusdam boni, ut malitiam concludat. In quo enim omne bonum aliquando sine corruptione extitit: prior sapientia agnoscitur. In quo autem etiam bono quod corrumpitur, post corruptionem aliquid superest boni, quod nõ corrupti nõ potest: posterior sapientia inuenitur. Vincit ergo sapientia malitiā: quia attingit a fine in quo omne bonum, initium accepit: usque ad finem, in quo etiam corruptum bonum post defectum boni in aliquo bono subsistit. Attingit autem a fine usque ad finem fortiter, ut ipsam malitiam potestate ad mensuram cohibeat, & ratione ad ordinem restringat: ne uel in finem se porrigat totum perimens corruptio: uel ad extrema se diffundat, totum deformans confusio. Propterea ergo fortiter ubique pertingit subiiciens malitiam dominationi suæ: & quicquid illa corruptionis ad confusionem ingerit, hæc lege mirabili secreta que dispositione ad decorem operum suorum conuertit: ex nõ pulchro efficiens ut pulcherrimum fiat quod pulchrum est: & quod bonum per se constat ex eo quod bonum non est, in consumationem bonitatis cōsurgat. Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter. Nihil excipitur a suauitate eius: Omnia disponit suauiter. Quæ omnia? Præua & recta, bona & mala, obnoxia & aduersa. Omnia disponit suauiter: non solum bona, sed etiam mala: non solum recta, sed etiam præua: non solum obnoxia, sed etiam aduersa. Omnia disponit suauiter. Quàm suauiter? Vultis scire quàm suauiter disponit omnia? Sine uolentia, aduersa subiicit: sine tumultuatione, præua dirigit: & in pacatissimo regno suo quod iustitia intus tenet, mala quoque & aduersantium uitiorum motus, sine coactione secreto ordine, sapientissimaque dispositione seruire facit. Tam suauiter enim oia etiam non suauia disponit: ut oia quæ contra eius uoluntatem se erigunt, neque potenter extinguat ut nihil sint, neque uolenter compellat ut nihil possint: sed esse sinens & posse annuens, currentia contra suam uoluntatem manifeste permittit, & occulte conducit ad implendam suam uoluntatem. Et cum mali uolunt illa contra ipsam, sine ipsa uolunt: cum autem possunt quod

uolunt, ab ipsa possunt: Cum uero faciunt quod possunt; putant quidem & uolunt facere se quod ipsa non uult, & tamen non aliud faciunt nec facere queunt quàm quod ipsa uult. Manifeste. n. permittuntur, & occulte conducuntur ut suauiter disponantur: & pertingit usque ad eos sapientia fortiter, ut ipsos ad suam dispositionem restringat: & disponit suauiter, ne ipsos contra eorum uoluntatem compellat. Sed & si quando exterius uolentiam prauis uoluntatibus cohibendis siue plectendis adhibet: nunquàm tamen suauitatem suæ dispositionis deserit: quia in se tranquilla permanens, unde aduersantium pacem male quietam turbat; inde regnum iustitiæ suæ solidius ad pacem componit. Propterea ergo pertingit a fine usque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter. Restat nunc maximus ille & supremus sapientiæ excursus, a fine usque ad finem; qui nullum habent finem. Sursum sublime contemplationis, & deorsum profundum dānationis. Isti. n. fines non habent ultra alios fines, quibus ipsi finiri possint; sed oia usque ad ipsos quæ facta sunt ad ipsos, & ultra ipsos nihil. Ad istos duos fines uniuersorum cursum, incipiens a medio sapientia hinc inde siue promouendo siue deserendo disponens, conducit. Sursum ascendentibus uiam sternens iustitiam: deorsum descendentibus uiam relinquens iniquitatem; ut per iustitiam eatur ad beatitudinem, per iniquitatem uero & iniustitiam perueniatur ad dānationem. Quo cum uentum fuerit, sistet uniuersa in finibus suis: & fines ipsi nunquàm habebunt finem. Et tunc quoque ipsa sapientia pertingerit a fine usque ad finem fortiter: ut amplius nunquàm uel a retributione iustorum deficiat, uel a pœna iniquorum desistat: disponens omnia suauiter; hinc ad gaudium, illinc ad supplicium æternum. Sed quæ so quæ suauitas in inferis erit: quæ suauitas in tormentis æternis esse poterit: ut dicatur disponens omnia suauiter? An ideo suauiter: quia ipsa suauis permanet quæ disponit, licet illi suauis non sint quos disponit: nec illud suauis sit in quo disponit? Quomodo tamen suauiter disponit? An ideo suauiter disponit, quia ipsa dispositio suauis est, etiam si illa suauia non sunt quæ disponit: & sicut mala non male sed bene disponit, ita in suauia & amara suauiter disponit? Propterea enim mala sunt & ob omnipotenti bono mala esse permittuntur, non ut mala bona fiat: sed ut de malis bonum fiat, & bona ipsa malorum cōparatione pulchrius elucescant: non ut bona malis augeantur adiunctis, sed comendentur comparatis. Quis autem sapiens est, ut intelligat hæc, quid mala faciant in regno boni: & tamen si nihil facerent in regno sapientiæ omnino mala non essent? Ergo aliquid faciunt mala propter quod esse permittuntur: & bonum faciunt ipsa & mala & non ipsa mala faciunt bonum, sed ex ipsis malis facit bonum: qui & bonis & malis uti nouit ad bonum. Hoc autem sapientia est quæ pertingit a fine usque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter.

Psal. 138

In illud, secundum aliam translationem: Oculi
stultorum in finibus terrae: ubi nostra habet,
Stultus in tenebris ambulat, & in reli
qua capitis Secundi. Ho. XII.

Dicitur fortassis, quam tractatus breui-
tas postulat in his discutiendis
immorati sumus: sed non plane, quod
rei difficultas exigeret. Nunc igitur
quia inuenimus finem, & finem
de quibus scriptura locuta est, cum diceret sapien-
tiam pertingere a fine usque ad finem fortiter, &
disponere omnia suauiter: & istos fines quaerere
propositum erat propter fines terrae, ubi sunt o-
culi stultorum, qui ambulant in tenebris, ne for-
te pertingat sapientia ad fines terrae: quae a fine
pertingit usque ad finem: & lux in tenebris lu-
ceat in finibus terrae: Si sapientia pertingit ad
fines terrae, quae pertingit a fine usque ad finem
fortiter, & disponit omnia suauiter. Quia igitur
istos fines inuenimus. Si tamen ea, quae de finibus
istis diximus, interpretationi scripturae suam ue-
ritatem digne accommodare ualeant: & non sit
alia excellentior interpretatio cui ista iure con-
cedat: nunc restat inquirere, qui sint isti fines
terrae, qui commemorati sunt, & ubi sunt, sed &
quae sit terra ipsa, & ubi sit, in cuius finibus sunt
oculi stultorum, qui non respiciunt ad caput suum
ut uideant, & non ambulent in tenebris. Primum
ergo quaeramus quae sit terra ista: & ubi sit terra
ista. Scimus autem quod in hoc mundo terra est
& caelum est: & inter terram, & caelum est quic-
quid in hoc mundo est. Nam in huius mundi cor-
pore caelum supremum est: & terra infima: & si-
cut supra caelum nihil huiusmodi est, quod in ip-
so caelo non est: ita sub terra nihil est, nisi forte
quod in terra est. Et si dicimus de terra ista quod
in finibus eius oculi stultorum sunt, quomodo
hoc stare poterit? Magis enim perspicaces quam
caecos oculos praedicamus, quos usque ad fines
terrae uisione sua porrectos asserimus. Quis iusto-
rum hoc potuit ut ambitum terrae oculis iustra-
ret, & tam longinqua spatia quae multorum labo-
re annorum uix confici potuissent, una uisione
percurreret? Ridiculus est uel hoc cogitare, quod
scriptura de uisione corporali dixerit: & de ter-
ra ista uisibili oculi stultorum in finibus terrae: ni-
si forte quis in his uerbis hoc significari credat,
quod stulti quique, & carnalis uitae amatores,
quia terrena bona tota, mentis intentione sem-
per ambiunt: pro eis adipiscendis ac quaeren-
dis usque ad exterarum nationes, & saepe usque ad
ultimos fines terrarum discurrent: & propte-
rea illic oculos habere dicuntur, quod cogitatio-
ne ac desiderio semper illuc intendunt. Sapiens
autem qui ad ea, quae sursum sunt mentem ere-
xit, & intentionem dirigit: ipse oculos in capite
suo habeat: pro eo, quod ad id quod summum
omnium ac principale est adipiscendum inten-
dat. Posset hoc quantum ad ueritatem interpreta-
tionis pertinere: satis conuenienter induci: si sa-
pientia nos ad altiore intelligentiam, & ter-

ram aliam, aliosque fines, & oculos alios cogitan-
dos non uocaret. Nam si caput sapientis recte spi-
ritualiter intelligitur: necesse est, ut terram quo-
que & fines eius propter oculos stultorum mysti-
ce & non corporaliter interpretemur. Sicut ergo
hic mundus uisibilis habet terram suam & caelum
suum: sic homo habet terram suam, & caelum suum,
Nam & ipse homo mundus est & minor mundus
dictus est homo. Huius terra est caro eius: & caelum
eius anima eius. Sed in hoc mundo maiore intra
caelum terra est: in mundo autem minore caelum
intra terram. Et tamen mundi minoris caelum ma-
ius est quam caelum mundi maioris. Terra uero
eius quid est ad terram illius? Quam parua est: &
tamen caelum eius in terra eius. Quid est caelum in
terra? Anima in corpore. Anima caelum, corpus
terra. Anima in corpore: caelum in terra. Et tamen
semper caelum sursum: terra deorsum. Nam si-
cut caelum hoc terra suo loco excelsius est: ita caelum
illud terra sua natura sublimius. Propterea in
mundo maiore quae in terra sunt sub terra sunt:
quae extra terram sunt supra terram sunt. In mun-
do minore quae intus sunt supra sunt, quae foris
sunt subtus sunt. Quae sunt intus & quae sunt for-
is: Inuisibilia intus sunt, uisibilia foris sunt. Ergo
inuisibilia supra sunt, uisibilia subtus: & inuisibi-
lia supra caelum nostrum, uisibilia sub terra no-
stra. Omnia terrena sub terra nostra sunt: quia ad
eius seruitutem facta sunt, & ad eius obsequium
ordinata. Ergo supra terram terra nostra. Et quid
dicam? Nonne & supra caelum est terra nostra?
Nonne illic portauit eam, & illic collocauit eam, su-
ptam de nobis: qui eam sumpsit pro nobis? Ergo
supra caelum est terra nostra. Facta erat primum
per naturam supra terram terra nostra, postea inuit
per culpam in terram, & sub terram terra nostra:
sed nunc per gratiam eleuata est supra caelum ter-
ra nostra. Ergo terrena omnia sub terra nostra
sunt. Et est tamen ipsa terra terrenis iuncta, & qua-
dam amicitia copulata: sicut caelum caelestibus iun-
ctum est & foederatum, & terra usque ad terrena,
& caelum usque ad caelestia. Ergo terrena fines sunt
terrae: & caelestia fines caeli: quia terra usque ad ter-
rena, & non ultra: & caelum usque ad caelestia, &
non ultra. Terra per concupiscentiam tendit se
usque ad terrena: & caelum per sapientiam tendit
se usque ad caelestia. Caro enim (ut ait apostolus)
concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduer-
sus carnem. Spiritus enim concupiscit sursum &
caro concupiscit deorsum: & ideo in contrarium
alteri utrumque se tendit. Et utrumque cum per-
uenerit quo tendit, ibi finem facit, & non ultra se
redit. Ergo fines terrae terrena sunt, quo terra car-
nis per desiderium carnale tenditur. Et habet qui-
dem terra nostra alium finem iudicij, sed deside-
rij alium finem non habet. Hucusque per deside-
rij tenditur, sed per iudicium ultra ducitur.
Per desiderium quidem concupiscentia tenditur
ad terrena: sed per iudicium post terrena in terram
ducitur post terram ad gehennam. Per concupi-
scentiam ad uoluptatem: post uoluptatem ad ini-
quitatem: post iniquitatem ad mortem: post mor-
tem

L

M

N

De terra
mortalita-
tis nostra
sublimata

O

Gala. 5.

Iacob. 1. rem ad damnationem. Vnusquisque (ait scriptu-
ra) tentatur a propria concupiscentia abstractus,
& illectus. Concupiscentia enim cum coeperit,
parit peccatum: peccatum autem cum consum-
matum fuerit, generat mortem. Coepit dolor,
& peperit iniquitatem. Conuertetur dolor in ca-
put eius, & in uerticem ipsius iniquitas eius descen-
det. Itaque carnalium uoluptatum delectationes
fines terrae sunt: & delectationes quidem carnis
sequitur mors carnis. Mortem uero carnis sequi-
tur ultio damnationis. Igitur fines terrae unum fi-
nem habent mortem quo excipiuntur, & consu-
muntur: mors autem finem habet damnationem:
quo excipitur, & consummatur. Delectationes. n.
carnales morte consumuntur, ut amplius non
sint: mors uero carnis damnatione consumma-
tur ut semper sit. Istos fines stulti considerare no-
lunt, qui oculos habent in finibus terrae. Tantum
modo enim primos fines terrae intuentur circa
terram: ubi terra ipsa finitur: non ultra alium fi-
nem, ubi isti fines finiuntur. Intendunt ad fines
desiderij sui: non ad fines iudicij sui. Ad delecta-
tionem carnis suae, & ad uoluptatum suarum ille-
cebras oculos aperiunt: & quid ultra postea futu-
rum sit, non attendunt. Ideo stulti sunt, qui in me-
dia uia finem faciunt, ubi non est finis: & non
prospiciunt finem ubi est finis. Cor stultorum ubi lae-
titia est: & cor sapientum ubi tristitia. Et alia scri-
ptura dicit. In omnibus operibus tuis omnibus
diebus uitae tuae, memorare nouissima tua: & in
aeternum non peccabis. Propterea stulti peccare
non timent, quia ad solam respiciunt peccati de-
lectationem, non autem prospiciunt, quae deinde
sequitur, delectationis damnationem. Oculi stul-
torum in finibus terrae: oculi sapientis in capite
eius. Quod est caput sapientis? Quod cuique sum-
mum est, hoc caput est illi. Caput enim summum
hominis est. Caput ergo sapientis, hoc est quod
sapienti summum est. Quid autem sapienti sum-
mum est, nisi quod summum omnium est? Neque
enim sapiens esset, qui pro summo haberet, quod
summum non esset. Itaque summum omnium ca-
put sapientis est, & fortasse ipsa sapientia, hoc ca-
put est: quam qui sapiens est, cunctis praepone-
re, & in eius comparatione despiciat uniuersa. Et recte, quia
sapientia summum omnium est: caput sapientis
ipsa est, quoniam, & hoc ipsum, quod sapiens est,
ab ipsa sapientia est, & quod esse cupit, sapiens to-
tum in ipsa est. Quapropter caput sapientis non
aliud rectius accipitur, quam ipsa sapientia: quo-
niam ab ipsa est bonitatis origo, & in ipsa confi-
sit omnis boni consummatio. Itaque summum om-
nium caput sapientis est, & hoc caput non aliud
quam ipsa sapientia est: quoniam sapientia sum-
ma omnium est. Summum ergo bonum caput
est: & summum malum finis. Duo enim sunt sum-
mum bonum, & summum malum, aliter in se ex
aduerso constituta: & de medio uniuersa bona,
& mala ad istos duos fines recurrunt. Omne bo-
num ad summum bonum, & omne malum ad
summum malum. Non enim est uerum bonum,

Psal. 7

P

Eccle. 7.

Eccle. 7.

Q

R

nisi conducatur ad summum bonum: nec uerum
malum nisi recurrat ad summum malum. Ergo
similiter omne malum ad summum malum: sicut
omne bonum ad summum bonum. Sed non si-
militer omne bonum a summo bono. Omne
enim datum optimum, & omne donum perfectum
desursum est descendens a patre luminum. Et de
malis quid? Initia (inquit) dolorum sunt haec. Er-
go a summo bono omne bonum, & ad summum
bonum omne bonum. Similiter ad summum
malum omne malum, sed non a summo malo om-
ne malum. Ergo summum bonum omnium
bonorum, & caput est, & finis. Summum malum
omnium malorum caput non est: sed tantum fi-
nis. Igitur omne bonum praeter summum bonum,
intantum bonum est, quantum conducit ad sum-
mum bonum: & omne malum praeter summum
malum, intantum malum est, quantum conducit
ad summum malum. Multi enim fuerunt, qui me-
dia ista bona habuerunt: & uera bona eis non fue-
runt, quia per ea ad summum bonum non perue-
nerunt. Et multi fuerunt, qui media mala graui-
sustinerunt: & mala eis non fuerunt, quia per ea
ad summum malum non descenderunt. Illi itaque
falsis bonis elati ad summum malum corruerunt:
isti falsis malis exercitati, & humiliati ad summum
bonum profecerunt. Propterea sapiens usque ad ca-
put suum oculos leuat: & non sufficit ei aliquid,
quod infra est, donec perueniat ad id quod sum-
mum est. Quidam enim oculos sursum habuerunt
& usque ad caput oculos non erexerunt, sed in
corpore medio remanserunt. Sed quid facerent
membra sine capite? Nunquid uiuere possent me-
bra a capite praecisa? Ita omne bonum, sine sum-
mo bono non est uerum bonum. Vidistis homi-
nem abstinentem ab his, quae lege prohibentur,
non homicidium facientem, non adulterantem,
non rapientem, non falsum testimonium perhi-
bentem, non concupiscentem rem proximi sui:
& dixistis hominem bonum, bonae uitae, bonae co-
uersationis, dignum laude, dignum retributione:
Et quam multi fecerunt haec, & Deo non placue-
runt: quia propter Deum non fecerunt, quod fe-
cerunt: & ideo nec bene fecerunt, quia propter
summum bonum non fecerunt. Vidistis alium
adhuc altius ascendentem, & maiora bona facien-
tem: non solum a malo abstinentem, sed etiam
in bono se exercentem: ieiunantem, orantem, ele-
mosynas multas tribuentem, compatientem mi-
seris, subuenientem in angustia, & tribulatione
constitutis: & praedicatis magnum, & imitatione
dignum, iam quasi Deo proximum, & dilectum:
Et tamen multi omnia ista fecerunt, & nihil pro-
fecerunt: quoniam Deum in causa non posue-
runt. Non habuerunt oculos in capite suo, sicut
sapientis: sed intentionem suam deorsum curuan-
tes, uel sibi, uel aliis placere cupientes, & de bo-
no suo sine Deo gloriantes: & bonum suum per-
diderunt, & ad summum bonum non perue-
nerunt. Merito enim membra uiua tenere non po-
tuerunt, qui caput a corpore praeciderunt. Ideo
oculi

Iacob. 1.
S
Mat. 24

T

oculi sapientis in capite eius, ut ad summū bonū prius mētis intentione ac desiderio præcedat: postea studio & actione subsequatur: deinde retributione perueniat. Præcedat intentione, ut omne quod facit, pro illo adipiscendo faciat: subsequatur studio, ut in illo perseveret: perueniat retributione, ut illud in præmium accipiat. Tali modo igitur oculi sapientis sunt in capite eius. Propterea namque caput nostrum cum esset deorsum, nobiscum ne forte nostra quoque intentio deorsum remaneret, ascendit sursum caput ad caput: ut nos traheret post se: & ecce sursum sunt non duo capita, sed unum caput. Caput enim deorsū fuit Christus homo in mundo: & caput sursum fuit Deus pater in cælo. Vis scire quod Christus caput est? Caput mulieris uir: caput uiri Christus. Et caput oīs ecclesiæ Christus cōstitutus ē a Deo. Et ipsa ecclesia spōsa Christi, & corpus Christi, quid dicit de spōso suo Christo, & de capite suo Christo? Ipsa nāq; sponsa est quę in cātico cātico rū dilectū suū cōmendās: post multa talia & alia multa, hoc in eius laudē addit, dicens. Caput eius aurum optimum. Ergo Caput est Christus: & caput habet Christus. Et quod est caput Christi? Audi apostolū. Caput mulieris uir: caput uiri Christus: caput Christi Deus. Itaque caput Christi est Deus: & ipse Christus ascensus in cælum dixit. Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: Deum meum & Deum uestrum. Si ergo ad Deū ascendit, ad caput suū ascendit: quia caput Christi Deus. Et hoc caput est aurum illud optimum, quod nulla rubigo consumit, nulla uetustas conficit: quia immortalis diuinitas corruptionē non recipit. Ecce igitur caput nostrū sursum est Christus, & caput nostrum sursum est Deus: & unum caput nostrum Christus & Deus; quia & Christus Deus, & unus Deus Christus: & caput Christi Deus: sicut unum principium Christus: & caput Christi Deus. Ego (inquit) principiū, qui & loquor uobis. Hoc enim principium ipsum est caput nostrum: ad quod sapiens oculos suos erexit: nūc ad illud intendendo per fidem, ut postmodum in illud oculos suos habere possit, illud contemplando per speciem. Ad hoc principium & ad caput istud ut oculos leuemus, scriptura nos ammonet, dicens. Si consurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt sapite: ubi Christus est in dextera Dei sedēs, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cū Christo in Deo. Nam ubi mortui sumus, ibi sapere non debemus: sed ibi sapere debemus, ubi uitā habemus. Si mortui sumus super terram, quomodo sapimus super terrā? Quis enim mortuus sentit? Ibi itaque sentire debemus, ubi uitam habemus: ibi sapere, ubi uita nostra abscondita est cum Christo in Deo, ubi Christus est ad dexterā Dei sedens. Quid est sapere? Amare ipsum, est sapere. Amor enim ipse sapor est, & dilectio ipsa sapientia est. Amare itaque quæ sursum sunt, hoc ē sapere ea quæ sursum sūt: quia ipsa dilectio illuc trahit, ubi est quod diligitur: & habet interim fa-

porem suum quo reficitur, donec perueniatur ad id quod diligitur. Quia ergo quod per sapientiā diligitur, sursum est: idcirco sursum trahit ipsa sapientia. Et quia quod per concupiscentiam diligitur, deorsum est, deorsum quoq; trahat necesse est ipsa concupiscentia. Ab eo autem quo sapientia sursum trahit, & concupiscentia deorsum: quasi diuisio est tenebrarū a luce: & quæ corda deorsum descendunt, a luce deficiūt: quæ uero ascendūt, in luce sunt. Qui enim ad uanitatem descendunt, a ueritate deficiūt: & qui a ueritate deficiūt, deficiunt a luce: quia ueritas lux est. Et non deficit ipsa lux, sed ipsi a luce deficiunt, quando tenebrę sunt: quia tenebrę non sunt lux, nec illuminantur a luce ut luceant. Tamen ipsa lux lucet et in tenebris: sed tenebrę eam non compræhēdūt, ut eam in se suscipiant, & participes eius fiāt: quoniam tenebrę luci communicare non possunt. Istæ ergo sunt tenebrę in quibus ambulant stulti: quæ terrena sapiunt & non intelligentes honorem suū, comparati sunt iumentis insipientibus & similes facti sunt illis. Nam quia more iumentorum sola terrena appetūt & cælestia nullo mentis affectu requirunt: ita tandem carnis delectatione cæcantur, & uoluptatum illecebris sopiuntur: ut nec cogitare ualeant a quibus bonis ceciderint, neq; ad quæ mala sint peruenturi, prospicere. Quid igitur isti, nisi in tenebris ambulant, qui ita praua delectatione cæcati sunt, ut nec uera bona possint cognoscere, nec uera mala præuidere? Quas tenebras intus patiuntur qui lucem præsentem non uident, & illud bonum non possunt agnosce- re: cuius præsentiam nulla ualent auersione declinare? Quare hoc: nisi quia stultitia excæcauit oculos eorum: quoniam in finibus terrę illos defixerunt: statuentes apud se oculos suos declinare in terram. Sed ne forte contrarium quis putet, quod hic stultus in tenebris ambulare dicitur, & quod illic (ut commemoratum est) oculi stultorum in finibus terrę esse perhibentur. Videtur enim quasi utrumque affirmatum, quod uideant & non uideant, cum utrumque tamen uerum simul esse non possit, quod uideant & non uideāt. Nam qui dixit: stultus in tenebris ambulat, uidetur omnino dixisse quod stultus nō uideat. Et rursus qui dixit: oculi stultorum in finibus terrę, uidetur dixisse, quod aliquid uideāt uel ea quæ sunt in finibus terrę. Quomodo ergo in tenebris ambulant, si uident? Quomodo autem non uident, si ea uident quæ sunt in finibus terrę? Sed sciendum est, quod stulti non ideo in tenebris ambulare dicuntur, quod nihil uideant: uident enim quæ sunt in finibus terrę, sed quod siue in his quæ uident, siue in his quæ non uident, ueritatem non uideant. Visibilia enim tantum per intentionem & desiderium uident, & inuisibilia non uident. Et in his quæ uident, putant bonum esse, quod nō est: & in his quæ non uident, nesciūt bonum esse, quod est. Itaque nusquam ueritatē uident: & ideo in tenebris ambulant etiam in his quæ uident. Excæcauit enim corda eorū delectatio carnis, & illecebra uoluptatum: ut ueritatem non

A

Ioan. 1.

Psal. 48.

B

Pulchra Obiectio.

Solutio.

C nō uideant. Quia mens falsa dulcedine inebriata dū hoc solū, quod in præsentī dulce, & iocundū uidetur, cogitat, nec reminisci potest quanta dulcedo sit eorum bonorum a quibus auersione sua corrui: nec prouidere quanta sit amaritudo malorum superuenientium, ad quam semper præcipationis suæ ruina festinat. Et nota quomodo se consequitur sententia ueritatis. Superius namque iste considerata uanitate rerum mundanarū, contemptis omnibus ad contemplandam sapientiam se transfudit, dicens. Transiui ad contemplandam sapientiam: erroresque, & stultitiam. Deinde considerans, quod uera sapientia hominis alia non est, quàm uera bona quærere, & amare, quæ sursum sunt, ubi rex noster est: qui nos idcirco præcessit, illuc ascendens, ut quo sequeremur, ostenderet. Attendens quoque, quàm difficile sit mentem terrenis delectationibus assuetam ad desideria æternorum erigere: adiunxit, & ait. Quid est homo ut sequi possit regem factorem suum? Videns tamen, quod corda, quæ ad delectationes carnales se mergunt, a lumine ueritatis tenebescunt, quasi definitiuam boni malique sententiā dedit, dicens. Vidi, quod tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. Deinde studium utriusque commendans nouissime adiunxit, & ait. Sapientis oculi in capite eius, stultus autem in tenebris ambulat. Quapropter ad summam recurrat sententia, & dicat. Difficile quidem est hominem mortalem ad contemplationē supernæ sapientiæ cor desiderijs terrenis præsum erigere: sed tamen quia sapientia lux est, & omnes qui ab eius contemplatione deficiunt, in tenebris sunt: necesse est, quantum possibilitas superpetit, etiam mortalem hominem quærendæ atq; inuestigandæ sapientiæ studium adhibere. Hæc est enim sapientia hominis in hac uita, sapientiā quærere, & inuestigare. Nam inuenire sapientiā, & perfecte apprehendere uerum, non huic uitæ datum est, sed futuræ repositum. Habet tamen ipsa inquisitio sapientiæ nunc lucem suam: qua discernit eos, qui amant sapientiam, & quærunt: ab iis, qui stultitiam amant, & ambulant in tenebris. Sed mens carnalis iocunditatem uisibilis lucis amans, pro interna luce quærenda laborare uanū existimat: quia eius claritatem post hanc lucem sublatam, in mentibus sanctis inextinguibilem permanere, aut dubitat aut prorsus ignorat. Nam quæ pari sorte similique conditione sapientes patitur & stultos, ab hac luce uisibili cernit post mortem carnis subtrahi: dubium ei sit etiam de luce sapientiæ, an ipsa possit in mentibus sanctis post mortē carnis inextinguibilis conseruari. Propterea licet studium ipsius sapientiæ bonum ac laudabile esse consideret, utrum tamen tanto labore comparandum sit, dubitat, cuius fructus an perpetuus esse possit, nondum adhuc ei ratio ulla indubitata manifestat. Hanc ergo fluctuationem humani cordis iste in semetipso, & per contemplationem ueritatis uidentis, & per affectum communis infirmitatis sentiens: per sententiam quoq; assumit, ostendens qualiter post quæsitam uisamq; sapien-

tiam, ipsa eum mortalis uitæ consideratio a studio sapientiæ reuocabat: & quod idcirco alios in sapientia procedere uanum omnino existimauerit: quia in reddendo mortis debito, parem cæteris se esse agnouit. Hoc est enim, quod post laudatā sapientiam studiiq; eius cōmendationem, subito nunc ad considerationem communis infirmitatis conuersus infert: dicens.

Didici, quod unus utriusque esset interitus.

¶ Quia enim uidit utrumque, id est, & sapientem & stultum uno mortis interitu ab hac uita subtrahi: etiam hoc dubitare cœpit, utrum post hanc uitam diuersa meritorum præmia secundū hanc ipsam diuersam huius uitæ conuersationem debeant inueniri. Et si hoc uerum esse constat, quare una uia ab hac uita exeunt, qui post hanc uitā ad unum præmium non pertingunt? Si uero quæ admodum unus cunctis transitus est, ita etiam uniuersis sit una peruentio: quare ante mortē dissimiliter laborando current, qui simili morte exeuntes ad dissimile post mortem præmium, non peruenirent? Hoc est enim quod sequitur.

Ex dixi in corde meo. Si unus, & stulti, & mens occasus erit: quid mihi prodeit, quæ maiorem sapientiæ dedi operam?

¶ His enim, qui hanc uitam solam esse credunt, studium sapientiæ uanum omnino existimatur: propterea, quod eius labor præsentis uitæ est, præmiū autem, & fructus laboris, futuræ. Idcirco quia laborem uident, & præmium laboris non uident: cito ipsum laborem fastidiunt, & facile ad ea conuertuntur, quæ etsi sapientia nequaquam appetenda esse doceat, quia tamen eorum fructus præses est, commodiora existimant. Sed quia sapientia etiam in hac uita laborem suum omnino infructuosum esse non sinit: eosq; qui se sectantur, magna intus consolatione refouet, ac per illuminationem ueritatis in hac mortalitatis miseria de æternitatis præmio habere fiduciam suadet: iste statim postquam pro uitæ carnalis defectu de fructu uitæ perpetuę dubitare cœperat, pro eadem sua dubitatione ex intima se consideratione accusat, dicens.

Locutusque cum mente mea, animaduerti, quod hoc quoque esset uanitas.

¶ Et continuo causam adiungens quare supradictam dubitationem rem uanam esse testatur, & uanitatem ipsam: cuius respectu ueritas ei in dubium uenire potuisset, infert, dicens.

Non enim erit memoria sapientis similiter ut stulti in perpetuum.

¶ Sapientia enim, quæ uitæ præsentī mortalitatē non tollit, futuræ uitæ tribuit æternitatem: & licet sapientis, & stulti in exitu huius uitæ similis conditio sit: in futura tamen uita similis memoria non erit. Sicut enim hic eos dispar uiuendi cōuersatio diuidit: ita illic quoque cum in memoriam

riam

riam uenerint ut ad iudicium adducantur, dissimilis pro meritis suis retributio separabit. Neque enim futura tempora obliuione cuncta operiet, sed uenient in recordationem tempore suo cuncta quae facta sunt; ut in iudicium aduocetur omne opus, siue bonum, siue malum sit. Propterea sapientis memoria non in perpetuum non erit, similiter ut stulti: & futura tempora non operiet cuncta obliuione: quia cum tempus aduenerit, & iste pro merito uirtutis suae gloriam: & ille pro stultitiae suae excessu poenam percipiet. Hoc est ergo pro quo uanum non est stultitiam deuitare, & maiorem sapientiae dare operam; quia cum praemium retributionis percipitur, quantus sit iusti laboris fructus manifestatur. Habet tamen iustum quoddam tedium, haec ipsa nostrae mortalitatis consideratio: quia dignum est ut homo quod transitorium uidet etiam prius, quam finiatur, despiciat: & pro eo adipiscendo, quod diu stare non potest, inani se labore non affligat. Propter hoc rursum de eadem pari mortalitatis conditione sententiam ingeminat, dicens.

Moritur doctus similiter, ut indoctus: & idcirco tædium me uitae meae.

Merito siquidem talis uita in tedium uenit, quae tota confusione obnoxia, neque in bonis suis dum stare uidetur, neque in malis suis, dum finitur: bonos a malis, uel dignos ab indignis secernit. Bona siquidem eius sine discretionem ad indignos pariter ut ad dignos perueniunt: & mala illius bonos simul, & malos pariter sorte, & eodem prouentu affligunt. Vnde, & bona quoque uitae huius iusti in despectum iure ueniunt: quae & pro se laborantes uariis doloribus affligunt, & saepe multo labore quaesita sine utilitate possidentium ad malos a bonis: & a suis ad alienos, transeunt. Quod iste considerans non solum, quae mala uidentur huius uitae, sed ea quoque quae speciem boni praetendunt, re autem uera mala sunt, uniuersa ad unam partem constituens, similique aestimatione adiudicatis unam de cunctis sententiam dat, dicens.

Videns mala esse uniuersa sub sole, & cuncta uanitatem, & afflictionem spiritus: rursus detestatus sum omnem industriam meam.

Et ne forte putares eum illam hic industriam detestari qua maiorem sapientiae dedit operam, & non illam potius qua eorum occupatione, quae sub sole uana sunt, distendebatur: mox quam industriam detestandam existimet, exponit, dicens. Et quae sub sole studiosissime laborant. Subauditur detestatus sum. Continuoque causam quare, & haec, & eorum pariter industriam detestetur, aperit, cum subiungit.

Habiturus heredem post me, quem ignore, utrum sapiens an stultus futurus sit: & dominabitur in laboribus meis quibus defudavi, & sollicitus fui.

Et nouissime de hoc commendans iudicium suum infert.

Et est quicquam tam uanum?

Ac si diceret: Nihil ego tam uanum iudico, quae admodum cum alius auare congregans casto labore atteritur, alius, & ociose, & luxuriose uiuens in alienis laboribus dominatur. Multiplex enim uanitas est, ubi alius sine causa affligitur; alius illi cite delectatur. Prima namque uanitas est non profutura appetere; secunda transeuntia congregare: tertia nostro labore pariti aliis, & eis maxime quos quales futuri sint, nesciamus, possidenda relinquere. Si enim uana essent haec omnia, etiam in nostros uis quaesita, & retenta: quid erunt ad stultorum uoluptatem transmissa? Vnde ait.

Cessauit, renunciauitque cor meum ultra laborare sub sole.

Causam quoque quare a labore cessauerit ingeminans subiungit, dicens.

Nam cum alius laboret in sapientia, & doctrina, & sollicitudine homini ocioso quae sita dimittit.

Hoc ipsi contigit Salomoni, qui in sapientia, & doctrina, & sollicitudine laborans congregauit diuitias, & opes cumulauit, & tandem omnia stultitiam haredi possidenda reliquit. Reliquit enim stultitiam generis sui filium Roboam; qui in paternas opes succedens, omnia dissipauit: regnumque patrum, quod amplum satis, & magnificum suscepit, minoratione sensus, & cordis fatuitate scissum turbatumque dereliquit. Sed, & multi laborant in sapientia, & doctrina, & sollicitudine cum magno labore, & studio secreta naturae, & arcana ueritatis rimantes: & inuenta memoriae posteritatis ad commendanda studia sua uerbo pariter, & scripto transmittentes: ac saepe ociosis quaesita relinquunt: quia nonnunquam subsequentiū negligentia hoc paratum in usum assumere respuit, quod priorum sagax diligentia non sine grandi labore, & cura acquisiuit.

Hoc ergo uanitas est, & malum magnum.

Vanum est idcirco in cognitione ueritatis laborare, ut in notitiam illorum ueniamus, qui ueritatem nec propter se suscipere uolunt, neque in aliis sciunt approbare. Huiusmodi ergo laborem fructus non sequitur: quia nec sibi profutura congregat, nec quibus congregata derelinquit, aliqua uirtutis emulatione ad studium boni prouocantur. Si enim quaerenti labor est, & accipienti utilitas non est: quid prodest labor talis? Sed, & malum magnum est: ut unde alius labore atteritur, alius ociose, & illicite abutatur. Malum enim est magnum, quia, & ille malo suo colligit, & iste accipit in malum suum. Propterea uanitas est hoc & malum magnum.

Quid enim prodest homini de uniuerso labore suo, & afflictione spiritus, qua

sub sole cruciatus est?

Si non ad aliud prodest, nihil prodest: immo uero si non ad aliud prodest, multum nocet, quia praenata magna haec eius inquisitio, sed fructum inuentio non habet. Quae est enim poena nunquam esse sine poena?

Cuncti dies eius doloribus, & aerumnis pleni sunt: nec per noctem mente requiescit.

Multum miser est, qui nec illud tempus, quod naturaliter quiescitur datum est, quietum habere potest. Per diem laborat atteritur: per noctem cura, & sollicitudine laboris cruciatur. Quae, non uigilantem distensio laboris, & inquietudo exagitat: dormientem quoque, animo per imagines, & phantasias infomniorum ingestis fatigat. Nullum ergo tempus intermittitur quiescendi, totum dolori, & labori occupatur: & nihil utilitati ac saluti acquiritur.

Et hoc nonne uanitas est?

Vere uanitas est: & magna uanitas profus. Sed quid tunc? Si hoc uanitas est: quid ergo faciendum est?

Nonne melius est, inquit, comedere, & bibere, & ostendere animae suae bona de laboribus suis?

Si uani sunt labores, qui utilitatem non conferunt laborantibus: ergo melius est laborare, & fructum capere laborum suorum. Ratio manifesta uidetur: sed multa habet exceptionem. Multo enim melius sic dictum fuisset: & ubique uerum constaret. Si uani sunt labores ex quibus laborantibus fructus non prouenit: ergo eiusmodi labores omnino postponendi sunt, & laborandum potius in iis ubi certus, & uerus laborantibus fructus proueniat. Nunc autem hac ratione uanitas mirata est, non dimissa, & alia alii uanitas successit, non omnis uanitas discessit. Vana sollicitudo reprehenditur, ut male secura mens per torporem, & otium, & incontinentiam ad turpitudinem relaxetur. Si enim ille, qui superuacuo labore se distendit, uere reprehensibilis cernitur: Cur propterea, qui ad uoluptatem, & incontinentiam se resoluit, placeat putatur? Sed carnalis animus difficile medium ueritatis inuenit: & propterea nonnunquam unum uitium deserere sponte acquiescit: quoniam per id sibi uiam ad aliud, quod magis placet aperiri cernit. Et tunc audacius se in contrarium tota intentione effundit: quanto magis certum habet aliud malum esse, quod deserit. Ita enim se in suo malo non solum nulla reprehensione dignum existimat: uerum etiam laudabilem suspicatur: & cum malum manifeste committat, non se malum facere uideri uult: sed potius malum deuitare. Non enim considerat uitium declinando in uitium se corruisse: & idcirco nequaquam, id quod agit malum sinistre notandum putat: quia in eo quasi non tam facere, quam declinare malum laborat. Vnde, & hic quoque cum uidisset eos, qui non profuturas sibi diuitias cum labore, & sollicitudine auare congregant: neque his, quae possident utuntur, sed aliis post se possidenda, & utenda relinquunt, miseris, & reprehensione dignos: ut illorum deuitet stultitiam, libere se in contrariam sententiam

proicit, dicens. Nonne melius est comedere, & bibere, & ostendere animae suae bona de laboribus suis? Vna omnium sententia est, qui procliuus sunt in uitium. Semper aduersa reprehendunt: ut sua commendent. Pereant auari, dicit uorax, & prodigus: & deuorat, & inebriatur, & distendit se ac replet usque ad suffocationem. Et proverbium illi est semper. Pereant auari: & commendari se putat: quia talis non est, ne reprehensibiliter talis sit, qualis est. Immo etiam propterea talis esse, qualis est, uideri uult: ne forte talis sit, quales esse se alios accusat, qualis esse non uult: quasi uero medium aliquod non sit, ubi fieri utrumque possit: & ne talis sit, quales esse alios accusat, et tamen talis non sit, qualem impudenti gloriatione se esse exultat. Melius est comedere, & bibere: & ostendere animae suae bona de laboribus suis. Quod pulchra uerba manducare, & bibere: Quis est, qui obhorreat, cum audit manducare, & bibere: aut contra modestiam, siue pudicitiam hic aliquid dictum putet? Sed latet impudens turpitudine uelo pudicitiae testis. Dicat ergo manifeste. Melius est deuorare, & inebriari, & concupiscentiae suae desideris effreni libertate seruire. Si enim sic dixisset, qualis esset sententia? Et quidem omnino sic dixit: quia hoc significare uoluit in eo, quod dixit. Melius est manducare, & bibere, & ostendere animae suae bona de laboribus suis.

Et hoc de manu Dei est.

Dicit hoc homines, et est hominum genus, qui hoc dicere solent. Deuoremus, et inebriemur, et benefaciamus nobis ex iis, quae Deus dedit nobis, quia hoc de manu Dei est: quia, et haec ideo nobis data sunt, ut bene nobis faciamus. Quare enim haec omnia facta sunt, nisi in usus hominum: ut eis utantur homines, et bene sit ipsis in iis, quae dedit Deus ipsis? Et haec dicendo excruciantur, et rapiuntur sine mensura, et pudicitia in uoluptates suas: ut applaudant sibi, quoniam haec omnia Deus ad utendum fecit: sed nesciunt neque considerant, quod etsi Deus bona omnia ad usum fecit, ad prauos tamen, et inordinatos usus nihil fecit.

Quis ita vorabit, & deliciis affluet ut ego?

Mala gloriatio ista. Et sunt tamen, qui in eiusmodi gloria iuratur: & istos quoque sapientia praerire non debuit in numero uanitatum. Tales in alio loco, propheta increpauit. Esai. 5. par, dicens. Vespere qui potentes estis ad bibendum uinum: et uiri fortes ad miscendam ebrietatem. Quis ita vorabit, et deliciis affluet ut ego? Qualis amator sapientiae? Quatum retrorsum conuersus, imo quantum auersus, et puerus ab illo, qui paulo ante lucem sapientiae uidit: eaque stultitiae tenebris tam subtili consideratione diuisit, dicens: uidi, quod tamen praecedere sapientiam stultitiam: quantum differt lux a tenebris. Vnde tam cito persumatus est sensus iste putatis? An pro se non dixit, quod de se dixit, quod amator sapientiae fuit: & hoc non fuit quod dixit: sed quidam tales significare uoluit: propter quos hoc dixit, quod de se dixit? An, & hoc totum est ipse secundum aliquid uere fuit, & tamen amator sapientiae propter hoc esse

Notabile de uiriosis rum confusio sudina.

T

V

K

N

R

O

Qua

sub

non desit: quia simul in uno homine, & sensus carnis secundum ingenitam corruptionem: & peccatum, quod habitat in eo suavitatis nequitia: & tamen spiritus secundum uirtutis affectum, & iudicium probitatis dilexit sapientiam? Videte tamen quid sit homo, siue in eo, qui hoc dixit, & talis fuit, siue in iis pro quos dixit, quod de se dixit, quos tale esse significare uoluit. Videte prorsus, quid sit homo. Quis ita uorabit, & deliciis affluet ut ego? Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Si nemo potest, quod tu potes: magnum est si bonum potes. Si uero amplius in malo potes, quid gloriaris? Malum enim potestas non est, sed infirmitas. Quis ita uorabit, & deliciis affluet ut ego? Quis enim ait, qui contradicat, cum Deus hoc iubeat? Deus enim letitiam creauit: & uoluit ut qui ei placet in ipsa iocundentur.

Peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, ut laboret, & distendatur, & congreget, & non possideat, sed tradat ei, qui placet Deo.

Z Ergo bona bonis, & mala malis. Considerate quanta est peruersitas ista. Mentita est iniquitas sibi. Et de se mentita est iniquitas, & de Deo mentita est: & tamen non nisi sibi mentita est. Dixit iniquitas: Bona bonis, & mala malis. Et ubi est, Misericordia, & ueritas obuauerunt sibi? Vbi est, Vniuersae uiae domini misericordia, & ueritas? Vbi est: Homines, & iumenta saluabis domine: quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus? Vbi est denique, quod ueritas ipsa, & misericordia dicit: Estote misericordes, sicut, & pater uester misericors est: qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos? Si bonis tantum bona data sunt: quid est, quod dicit scriptura de bonis: Vala figuli probat fornax, & homines iustos caminus tribulationis? Et, Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo, necesse est, ut persecutionem patientur? Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, nudi, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. In fame, & siti: in frigore, & nuditate? Itaque, mentita est iniquitas de Deo: cum dixit, quod bonis tantum bona, & malis tantum, mala dat Deus. Nam, & bonis bona dat: & malis mala dat: & bonis mala, & malis bona. Bonis enim, & bona dat, ut foueantur, & mala dat ut exerceantur: & malis mala dat ut castigentur, & bona dat ut prouocentur. Itaque, mentita est iniquitas de Deo: cum dixit: bona bonis, & mala malis dat Deus. Verum autem dixisset, si de ueris bonis, & de ueris malis dixisset: quod uera bona, & uera mala non nisi bonis bona, & malis mala. Propterea ergo de Deo mentita est iniquitas. Sed, & de se quoque, mentita est iniquitas. Quando mentita est iniquitas de se? Quando se bonitatem dixit, tunc de se mentita est iniquitas: quia iniquitas bonitas non est. Et ubi iniquitas bonitatem se dixit? Quando dixit: quis ita uorabit, & deliciis affluet ut ego? Tunc bonitatem se dixit: hoc enim iniquitas dixit, quia dictum iniquitatis, & impuritatis est hoc, contra bonitatem, & honestatem. Ergo iniquitas hoc dixit, & in hoc bonitatem se dixit: quia hoc bonitas tantum esse dixit, non

quod se facturam dixit: quia se bonitatem esse presumptit. Dixit enim.

Homini bono dedit Deus in conspectu suo sapientiam, & scientiam, & letitiam.

¶ Primum dedit sapientiam, & scientiam ut intelligat Cc & sciat querere letitiam in conspectu suo: quia eam fecit Deus ut exultent in ea, qui placent ei. Quasi uero sapientia non sit, & multo maior sapientia illa tristitia, quam secundum Deum est, querere, & amplecti: quam ineptam letitiam: cum e contrario dicat scriptura. Cor stultorum ubi letitia, & cor sapientium ubi tristitia est. Yerum quid hoc est, quod Deus letitiam electis suis in conspectu suo prae parauit: & sapientiam, & scientiam in corde eorum posuit: ut sciant, & intelligant querere eam ubi ipsa est. Sed haec non est illa letitia qua letantur, qui male faciunt: & qui exultant in rebus pessimis. Non enim est in conspectu eius illa letitia, quia de iis, qui eam amplectuntur, dixit scriptura. Pones eos deorsum, in reliquiis tuis prae parabis uultum eorum. Ergo Deus homini bono letitiam dedit, sed eam, quam in conspectu suo est. De qua scriptum est: iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei: delectentur in letitia. Et iterum. Visita nos in salutari tuo, ad uidentium in bonitate electorum tuorum: ad letandum in letitia gentis tuae: ut lauderis cum hereditate tua. Et rursum dicit. Adimplebis me letitia cum uultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem. Haec ergo letitiam dedit Deus homini bono in conspectu suo.

Peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam.

¶ Non malitiam inferendo, sed ad malitiam descendendo in occupationem pessimam.

Vt addat, & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo.

¶ Ideo tamen, quia ille per auaritiam diuitias congregauit, & iste in usum misericordiae acceptas dispersit. Alioquin nec qui congregauit, iure reprehenditur: nec qui possidet, commendatur. Nunc autem omnia peruersae dicuntur: cum dicitur: quod qui deuorat, & deliciis affluit, bonus est, & illi dedit Deus sapientiam, & scientiam, & letitiam in conspectu suo: cum supradictum sit, stultos esse, qui oculos habent in finibus terrae, respicientes ad delectationes terrenas, & uoluptati carnis seruientes. Itaque, mentita est iniquitas: quod dixit, uoluptate primum esse iustitiae fructumque, sapientiae in ipsa consistere: & corporales delicias existimauit felicitatis summum continere. Sed non diu in gloria falsum iudicium stare potest. Exit enim ueritas, & prosternit mendacium. Aut quippe.

Sed, & hoc uanitas est, & casta sollicitudo mentis.

¶ Quid hoc? Non solum hoc ut peccator addat, & congreget, & non possideat, uanitas est, & casta sollicitudo: sed hoc et uanitas, & casta sollicitudo est: ut iustus diuitias peccatoris requirat, & concupiscat, aut si acceperit, cor apponat. Totum ergo uanitas est, & casta sollicitudo: quod nec utenti, nec querenti diuitias, & uoluptates, & gaudium, & letitiam: quicquam sub sole permanere potest. Transiunt enim

enim omnia, & fluunt: & non subsistit, quicquam sub sole, ut impleatur sententia. Vanitas uanitatum, uanitas uanitatum, & omnia uanitas. Complectur etenim in eo quoque, uanitas quod, & ipsum cor hominis in eodem statu non permanet: sed semper a se alterum, & sibi aduersum atque extra se peregrinum, ab eo semper, quod est, elongat in id, quod non est: & transit, & rapitur maxima uanitate: siue de uanis ad uera, siue de ueris ad uana: ubique, uanum, & instabile: nunc summa appetens, nunc se in infima demergens. Illic approbans ueritatem: hic anteponeus uanitatem. Et uidimus nunc fluctuationem istam maximam mentis humanae in uno homine uniuersum genus hominum contemplantes: & mirabamur quomodo tam cito pessunderetur sensus mortalium, & post tam sublimem contemplationem ueritatis, ire patiarur in aliena turpitudinis. Ex quo quidem non aliud datur intelligi, nisi ut cognoscamus miserabilem uanitatem nostram: & in eo, quod ad alta pertingimus, & potiora probamus: consideremus qualis homo ex natura factus: sit in eo uero, quod tam misera, & abiecta appetimus, intelligamus qualis homo ex culpa sua sit effectus: ut uel in hoc ueritatis participes esse incipiamus, quod nostram ueraciter uanitatem agnoscimus.

Quomodo omnia tempus suum habeant. Homilia XIII.

M Vlti sunt sermones hominis: quia cor hominis unum non est. Nisi enim prius mens a fonte ueritatis introrsum se per multa desideria spargere: nequaquam sermo foris per tam multas se assertiones deriuaret. Nunc autem quia animus rector ab amore uirtutis per uaria desideria in concupiscentiam uanitatis scinditur: idcirco in approbatione eiusdem uanitatis uario ei incostantique iudicio lingua foris per uerbum famulatur. Propterea ergo Salomon de uanitate disputans, totiens in sermone sententiam mutat: ut uidelicet sensum in cogitatione per amorem uanitatis mutatum ostendat. Cor namque humanum quod in desiderio eternitatis fixum non est, nunquam stabile esse ualet: quoniam est desideriorum carnalium totiens a sua stabilitate concutitur, quotiens ab iis quibus per amorem inhaererat, ad alia concupiscenda mouetur. Quia enim in rerum transeuntium usu fructum eternitatis exquirat, & in iis, quae solum ad temporis consolationem facta sunt, felicitatis gaudium inuenire se putat: ideo semper cum in rebus habitis, experientia docente, aut iocunditatem falsam, aut ueram miseriam inuenit: continuo ad alia se quasi potiora quibus, uel dolorem suum alleuet, uel expleat iocunditatem, appetenda conuertit. Hinc ergo semper futura appetit, praesentia fastidit: & sit miro quodam modo, ut quae semper in desiderio futurorum fallitur: uix aliquando in experientia praesentium omnino decipiatur. Ipse enim sibi testis est homo: uera bona non esse haec ipsa, quae diligit: quia dum semper a se futuris inhiat, & nunquam se in

iis, quibus fruitur, uere felicem agnoscit: in hoc plane, & ipse probat, quod haec omnia licet possint a stultis cum non habentur, pro summa felicitate, appeti, nunquam tamen cum habentur, possunt ad summam felicitatem possideri. Et tamen carnalis mens concupiscentiae suae tenebris caecata, plane uidere non potest, quod nec ipsa omnino ignorare potest: quod cum semper uanitatem uideat in experientia praesentium, nunquam tamen se cohibet ab appetitu futurorum. Experta improbat, experienda laudat: & quo immoderatus in desiderio eorum, quae nondum habet, per concupiscentiam effunditur: eo grauiore, in defectu eorum, quae iam habet, dolore uexatur. Hanc ergo fluctuationem mentis humanae haecenus nobis ecclesiastes in semetipso expressit: cum in rerum approbatione, uel pro fastidio praesentium, uel pro futurorum appetitu, mente mutata torrens iudicium uariatur. Putauit enim in iis, quae sub tempore uoluuntur, aliquid stabile inuenire, ubi animo requiesceret: & idcirco alia post alia quasi experiendo probans, & omnia experta improbat, agnouit tandem nihil esse in omnibus, quod fruentibus se, aut perpetuo consistere possit aut plenum iocunditatis fructum, dum praesens est, exhibere. Idcirco nunc arguens ignorantiam suam, pro eo, quod in rebus mutabilibus permanentem credidit letitiam possidere: ostendit, quod sicut omnia non solum prospera, sed aduersa quoque suo tempore bene uerenti bona sunt: ita iis, qui peruerso amore temporalia pro aeternis diligunt, & in eis felices se posse fieri sperant: nec ipsa prospera ueram felicitatem conferre possunt. Male ergo fecit cum quadam ex iis sibi quasi potiora praeparauit omnibus ad iocunditatem elegit: quia fortis animus, qui per temporalia ad eternitatis statum festinat: non solum prospera huius mundi interim ad consolationem experit, sed aduersa quoque cum tempus postulat, ad exercitationem uirtutis suae libenter in usum allumit. Et ideo omnibus experimento probatis mutabilium tandem conditionem agnoscit: & quod nihil ex omnibus quae transeunt perpetuo stare possit, fatetur, dicens.

Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub caelo. Eccl. 3

¶ Quare ergo tu huius mundi, uel mala metuas, uel bona concupiscas: cum transeant uniuersa sub caelo? Cum potius hoc ueritati concordet, ut in omnibus iis nec aliquid, siue in bono, siue in malo pro summo habeas: quia transeunt omnia. Nec aliquid suo tempore abiiciendum existimes: quia iuste ordinata sunt uniuersa. Omnia enim tempus habent: & suis spatiis transeunt uniuersa sub caelo. Omnia tempus habent: ut nihil perpetuum semperque permanens inueniatur: sed omne, quod est, aut aliud subsequatur, ut non ab initio ueniat, aut praerurrat aliud, ut usque ad finem se non extendat. Tempus etiam habet omnia certum, & determinatum, quoniam incipiant, & quando finiantur: siue etiam quod diu subsistant, & quando subsistant singula: ut nihil praeter rationem sit: & prudens animus sic se, & temporibus, & temporalibus aptare studeat: ut & in iis quae transeunt quasi permanentibus fiduciam suam M. Hug. a S. Vict. Toj. L 2 non

Psal. 51.

Psal. 84.
Psal. 118

Psal. 35

Matt. 5

Eccli. 37
2. Tim. 3.

Heb. 11.

Aa

Bb

Cc

Eccl. 7.

Dd

Prou. 2.

Psal. 20.

Psal. 67.

Psal. 105

Psal. 115.

Ee

Ff

non constituat: & in iis, quæ bene ordinata sunt contra dispositionem creatoris murmurare non præsumat. In omni autem euentu ueris, & permanentibus bonis se conformans, ita rerum mutabilitatem uarietatem despiciat: ut licet unaquaque re pro tempore utatur dum præsens est: nunquam tamen in eius transitu animum a statu suo declinare permittat. Ille enim prudentissimus est, qui sic scit transeuntia in usum uertere: ut tamen non norit in eorum defectu mentem a sua stabilitate inclinare. Omnia enim suo tempore bene utenti bona sunt, & tamen uniuersa, quæ mutabilitati subiacent: licet in miseria qualescunque consolationem præbeant: scilicet tamen conferre non possunt. Nihil ergo suo tempore abiciendum: & nihil non suo tempore eligendum: sed sic animus ad usum temporis præparetur: ut tamen ad mutabilitatem temporis non mutetur. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub cælo. Quare ergo eligatur ad omne tempus aliquid unum: cum omnia tempus habeant? Si enim unum aliquid ex omnibus omne tempus haberet, non omnia tempus haberent: quoniam ex duobus contrariis sibi que repugnantibus si tempus esset ut alterum semper esset, tempus esset ut alterum nunquam esset. Sicque hoc nullum tempus haberet: cum illud cum quo idem tempus habere non posset, omne tempus haberet. Nunc ergo quia omnia tempus habent: nihil unum ex omnibus omne tempus habet: sed habet suum tempus unumquodque, quando ut sit bonum est, & tempus quando bonum est, ut non sit. Quando ergo tempus habet, bonum est, ut sit: etiam si bonum non est illud quod bonum est, ut sit: & quando tempus non habet ut sit, bonum est, ut non sit: etiam si bonum est, quod bonum est, ut non sit. Cognouit hoc Iob, & suscepit bona laudans Deum in beneficiis suis: & putauit hostis, quod tempori subiaceret conscientia sancta. Tulit diuitias, & facultates: pignora interfecit, percussit carnem, opprobriis, & iniuriis laceffit, ut frangeret aduersis quem prosperis emollire non poterat. Ille autem sciens, quod omnia tempus habent: sicut in bonis per continentiam semetipsum cohibuit: ita in malis quoque fortiter per patientiam aduersa tolerauit. Vxor autem eius quia stulta fuit, & non intellexit, quod omnia tempus habeant, putauit momentis temporum examinanda præmia meritorum: & ideo percussum uidens, & derelictum credens: frustra Deum coluisse increpuit: & quasi pro benedictione sua flagella meruisset, irrisit dicens: Nunc benedic Deum, & morere. Cui ille respondit. Quasi una de stultis mulieribus locuta es. Si bona suscipimus de manu domini: mala quare non suscipimus? Omnia enim tempus habent & suis spatiis transeunt uniuersa sub cælo. Si tempus est, ut prosperis foueatur in firmis: tempus est, ut aduersis quoque perfectus exerceatur. Si tempus est, ut bona bonis, & mala malis propter ueritatem, & tempus est, ut mala bonis, & bona malis propter probationem. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub cælo. Quid cau-

laris sub tempore omnes de legibus temporum? Temporis est subiacerere mutabilitati, & pati uicissitudinem. Nam si hæc oia in tempore non fiunt, quoniam fieri habent? Extra tempora enim æternitas erit, & mutabilitas non erit: & non erit ibi tunc, omnia tempus habent: sed omne quod erit, sic erit, ut pro tempore aliud, & aliud esse non possit: sed quod erit semper erit. Ergo quoad uis sub tempore, patere leges temporis. Patere uolens, ne forte etsi nolueris, tamen patiaris. Patere leges temporis: ut transeas per tempus ad statum æternitatis. Non enim potes in tempore æternitatem inuenire, quia post tempora tunc demum uenit æternitas: & illi post tempora æternitatem inueniunt, qui in fluxu temporum alternantiu mente in desiderio æternitatis defixi, immutabiles consistunt. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub cælo. Nam, & ipsum cælum omnium temporum spatia metitur: & omnia, quæ sub cælo sunt tempore transeunt: & non transit ipsum cælum a quo est tempus. Quasi enim ex ipso cælo tempus est, & in ipso cælo tempus non est: & cum omnia, quæ sub cælo sunt, tempus accipiant de cælo: in ipso tamen cælo æternitas constat. Magnum spectaculum sapientie uisibilis imago est, ut ex uisibilium contemplatione ad æmulationem inuisibilium prouocemur. Aspice cælum. Quasi moueri uidetur, & mutari non uidetur. Sed mutantur, quæ sub cælo sunt: & inde omnis motus origo est, ubi mutabilitas nulla est. Ideo transeunt uniuersa sub cælo: quia in cælo cuncta consistunt. Et ipsa que transeunt esse suum metiuntur ex ipsis, que subsistunt: quia non esset certa subsistentia transeuntium, si subsistentium status non esset perpetuus. Illa enim, que uere sunt, semper sunt: & semper sunt, quod sunt, & sunt alia, que uere non sunt, & ea que uere sunt, quodammodo emulantur, ut sint aliquid in eo, quod sunt: & cum esse creperint id quod sunt, transeunt in id quod non sunt: & non uere hoc sunt, quod sunt, quia desinunt hoc esse, & iam non sunt, nec uere hoc sunt, quod esse incipiunt: quia incipiunt tamen hoc esse, & nondum sunt. Ita sunt ista in uero esse errantia: & participare uidentur, in ipso transitu in quo currunt: esse quod non capiunt nec comprehendunt, licet attingere uideantur, ne omnino nihil sint. Apparere enim ibi, & cum quaeruntur non sunt, quia abierunt in nihilum unde uenerant: & non erant ex eo ubi erant. Ipsum, n. in quo erant solum uere erat: & totum quod erat ipsum erat, nec aliunde acceperat, quod erat: & in ipso admissa sunt hæc omnia, ut ex eo, quod ipsum uere erat, essent, & hæc aliquid. Quantum ergo participant uerum esse, tantum sunt omnia hæc, quæ non habent in seipsis uerum esse: quibus hoc totum est esse, quod sunt ipsum quod habet uerum esse. Et cum in se unum sit: in ipsis tamen per capacitatem participatiu aliud uidetur esse, cum sint ipsa alia in eo, quod non est aliud. Habet ergo singula secundum participationem eius, quod semper est, spatia subsistendi, alia maiora, & alia minora: prout sunt in eo, quod nec maius nec minus est, sed idem se per ipsum est. Ideo diuiditur, & comensuratur ex

eo unicuique spatium suum, & tempus suum: alii breue, alii longum: & sunt dies, & menses, & anni, & lustra, & secula, & horæ breues, & momenta, & instantia: & omnia hæc tempus sunt in ipsis que transeunt, & uere non sunt: & in ipso a quo sunt quod sunt, unum sunt: & inueniuntur illic non tempus, sed æternitas. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub cælo. Ex omnibus enim, quæ sub cælo sunt, nihil æternum est: sed omnia tempori subiacent, & mutabilitati. Omnia enim initium aliquando habuerunt, aliquando habitura finem: & inter initium, & finem spatium est ipsum temporis, quod tempus est illi quod principium habet, & finem: & ipsum æternitas illi, quod nec principium habet nec finem. Ipsum enim quod cœpit, antequam inciperet, non fuit: & cum desit esse, iam non fuit: & tunc illi nihil fuit, quia illud nihil fuit: & tamen fuit etiam tunc quod semper fuit: & idem ipsum postea fuit cum hoc fuit: & hoc quod cœpit, in illo cœpit: & quod fuit, in illo fuit, quamdiu fuit: & cum fuit hoc, quod non semper fuit, fuit, & illud quod semper fuit, quia hoc in illo fuit: & quod isti tempus fuit, quia non semper fuit: fuit illi æternitas, quia semper fuit. Ita ex eternitate omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub cælo. Tempus habent quando incipiunt: & quando finiuntur tempus habent. Spatia habent quamdiu subsistere habent, hoc enim spatium mora est subsistendi inter principium, & finem: & ipsa spatia multorum familia, multorum dissimilia sunt: omnia tamen æquo iudicio compensata. Et cum mora sit iis, qui in lætitia, & gaudio uiuunt, & in bonis ducunt dies suos, felicitas magna uidetur: & cum iis, qui in erumnis sunt, & aduersis fatigantur, spatia longa procurant, magna miseria, & infelicitas magna existimatur: & nescit tamen homo sortem suam neque iudicium Dei super se scrutari potest. Nam, & ipsa tempora longa finem habent: & cum finem acceperint, ipsa iam non sunt, quæ bona uidebantur: similiter, & quæ mala putabantur, iam non sunt. Et succedunt sæpe bonis transeuntibus mala mansura: & malis transeuntibus post finem, bona quæ non habent finem: & tunc bona præterita prodesse nil possunt in multitudinem malorum: & mala præterita in abundantia bonorum nihil obesse feliciter consummatis. Non ergo gloriatur homo pro tempore suo, ante tempus: neque temporum aduersis frangatur, qui in tribulatione est: quia transeunt omnia, donec ueniat tempus, quando remetietur in æternitate quicquid in temporum spatiis tractum est, siue maius, siue minus. Tunc longa spatia temporum non placebunt impiis, transacta felicitate temporum: & permanentibus culpis, quæ per tempora contraxerunt: cum æterna uiderint supplicia pro temporalibus commissis. Iustis autem tunc tempora sua longa etiam modica uidebuntur, cum merita temporalia uiderint præmiis æternis compensari. Ante hoc tempus quicquid in tempore agitur, occultum est, siue longum, siue breue sit: ut homo Dei iudicium scrutari non audeat, sed paratus sit ad omne tempus, siue bo-

num, siue malum sit, ut per bona, & mala probatus transeat ad bona glorificandus. Et si inter longas sint spatia temporis: non præsumat in bonis, non corruat in malis: quia spatiis suis transeunt uniuersa sub cælo: ut transeunte tempore sub cælo succedat æternitas, quæ est in cælo.

Tempus nascendi, & tempus moriendi.

¶ Nunc exemplis succedentibus prosequitur, quod generaliter præmiserat, dicens: Omnia tempus habent. Et enumerat hic, & bona, & mala: & post bona mala, & item post mala, bona: nusquam sola mala, uel sola bona. hoc enim tempore uitæ humanus, non est habere bona, sine malis, nec mala, sine bonis: quia mixta sunt omnia, quamdiu tempus est, ut omnia habeant tempus.

Tempus nascendi, & tempus moriendi: tempus plantandi, & tempus euellendi: tempus occidendi, & tempus sanandi: tempus destruendi, & tempus ædificandi.

¶ Primum bona, & mala: tempus nascendi, & tempus moriendi. Postea mala, & bona, tempus occidendi: & tempus sanandi. Non sola bona nec sola mala: sed & bona, & mala. Nec solum post bona mala: sed etiam post mala bona: prius tamen post bona mala, & deinde post mala bona subsequuntur. Duæ quippe uitæ sunt, una secundum carnem: altera secundum spiritum. Et scimus testante apostolo: quia non prius quod spirituale est, sed quod carnale est, prius est. Ergo duæ uitæ sunt: Prima carnalis, Secunda spiritualis. Et habet utraque uita bona sua, & mala sua: quia uniuersa uitæ domini misericordia, & ueritas: quoniam ipse saluat homines, & iumenta: aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Proposuit enim omni homini, & bona, & mala. Bona quidem, quibus per misericordiam foueat: mala, quibus per iustitiam culpas examinando addicat. Et habet omnis uita, bona sua, & mala sua: ut omnia tempus habeant, & suis spatiis transeant uniuersa sub cælo. utrunque datur, & utrunque proponitur: alterum ex iustitia, alterum ex misericordia. Uniuersa uita domini misericordia, & ueritas. Misericordia, & ueritas obuiauerunt sibi: iustitia, & pax obscuratæ sunt. Si sola mala, non esset misericordia: Si sola bona, non esset iustitia. Igitur, & bona, & mala proponit Deus: & potestatem electionis homini relinquit, utra prius accipiat. Nam utraque gustare oportet: sed utra prius, in ipso est. Carnalis autem quasi ad hæreditatem festinans, & declinans iudicium, ut careat benedictione in nouissimo: prius bona eligit: & dat illi Deus bona temporalia, quæ finem habeant, ut illis succedant mala mansura sine fine. Spiritualis uero prius probatur aduersis, ut ad prospera perducatur, & habeat ipse quoque mala sua, & bona sua: sed mala in tempore, bona in æternitate. Ita omnis uita alterna forte ducitur in consummationem: altera de bonis ad mala, altera de malis ad bona. Et oia tempus habent ut sint: et transeunt ut non sint, suis spatiis procurantia ad finem, quamdiu sint. Transeunt bona.

1. Co. 15

Psal. 24.
Psal. 35
Psa. 144.

Psal. 24
Psal. 84

R

na in malis, & mala in bonis: & dum transeunt aliquando moram faciunt, & habent spatia quaedam singula prout ordinantur, donec finem accipiant. Propterea enumerat quaedam alternantium in mundo: ut omnium mutabilium fluctuationem ostendat. Et primo ponit bona, & mala, quasi uitae carnalis statum describens. deinde mala, & bona, spiritualis uitae exprimens conditionem. Post alternat, & mutat bona, & mala: & mala, & bona, ut alteram quandam confusionem ostendat, quia nec malis usque in finem bona: nec bonis usque in finem mala. Sed, & ante finem nunc bona, & mala: nunc autem mala, & bona subsequuntur. Omnis tamen uariatio haec distributionis principium habet a bono in malum: cum dicitur. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Et finem a malo in bonum: cum dicitur tempus belli, & tempus pacis. Quia prima uita primum bonum, & ultimum malum. Secunda uita primum malum, & ultimum bonum habet: in medio utriusque malis, & bonis incerta sorte fluctuantibus. In his autem omnibus quae enumerantur pro exemplo uniuersorum quaedam sunt sumpta de ipsa uita humana, quaedam de iis, quae pertinent ad uitam humanam: ut totum mutabile ostendatur, quod hominis est: qui fortassis totus in corruptionem non irer, si uel in se, uel in suis saltem aliquatenus stare potuisset. Tempus nascendi, & tempus moriendi. hoc est de uita humana: tempus plantandi, & tempus euellendi, quod plantatum est: hoc est de iis, quae pertinent ad uitam humanam. Opus enim hominis si mul cum homine interibit: quia sicut in homine quod nascitur, nascitur ut moriatur: ita quod plantatur ab homine, plantatur ut euellatur. Non enim in uoluntate hominis tempus est omni rei sub caelo: sed in arbitrio conditoris. Quoniam omni rei sub caelo tempus est cum uult Deus, etiam si homo cum tempus est, non uult, quod uult Deus. Propterea, quae facit Deus, facit semper cum tempus est: quae uero facit homo, non semper cum tempus est, facit: cum uel ignorantia, quod rectum est, nescit, uel uoluntate praua appetit, quod est inordinatum. Ideo omnis rei tempus subest uoluntati creatoris, quando tempus est ut fiat, quod faciendum est in tempore: & omne quod fit in tempore, si eius uoluntati non concordat, tempus erat cum fieri: sed non erat tempus cum fieri debuisset. Propterea sola opera hominum tempora sua non seruat, etiam cum sunt in tempore: quia in ea parte solus homo tempus statutum non sequitur, ubi arbitrii libertate abutens se sub conditoris uoluntate non moderatur. Aliud est ergo tempus, quod unicuique rei per dispositionem conditoris tribuitur: aliud quod praesumptione humana contra dispositionem conditoris usurpatur. In illo tempore homo cum caeteris legem patitur: hic uero solus praeter caeteris legem praeruaricatur. Et ideo illic recte cum eo agitur, etiam in eo, quod ipse non uult: hic uero saepe contra rectum agit, non agendo nisi quod ipse uult. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Nemo cum uult nascitur,

etiam si quando uult aliquis moriatur. Et tamen multi cum moriuntur, uoluntate non moriuntur, quando tempus est: & multi qui necessitate nascuntur, nascuntur quoniam tempus est. Etiam ii, qui ante tempus nascuntur, nascuntur quoniam tempus est: & qui post tempus nascuntur, nascuntur quando tempus est: quia tempus nascendi confert necessitas, tempus moriendi aliquando eligit praua uoluntas. Ideo nemo cum nascitur, offendit in tempore: & multi offendunt in tempore cum moriuntur. Nam etsi natura aliquando praeterit, uoluntas tamen non offendit: quia pro culpa patienti non ponitur, quod non ipsius circa se uoluntas, sed dispositio desuper iusta moderatur. Tunc ergo tempus est omni rei quando iustum est ut fiat quod faciendum est, quicquid illud fuerit: uel a Deo sine homine, uel ab homine cum Deo. Nam sine Deo ab homine ut aliquid fiat, ita tempus nullum est, sicut iustum nihil fieri sine Deo ab homine potest. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Tempus plantandi, & tempus euellendi. Possumus hic summam quandam atque uniuersalem mutabilitatis omnium comprehensionem attendere: ut sicut in principio de tota operis serie distinximus, ita hic quoque primo illam cui omnia subiecta sunt, mutabilitatem exprimamus: ac deinde eam in qua humanae actiones fluctuant, latius prosequendo immanitorem cunctis plusque metuendam ostendat. Nam prima ista quatuor quae posita sunt ad illam specialiter mutabilitatem, quae inest rebus omnibus ortum, & occasum habentibus, spectare uidentur: caetera omnia ad eam proprie, quae in actionibus humanis uersatur, pertinere. Quod enim omnia orta occidunt: & aucta senescunt, propter ea quae uiuunt, & sentiunt dictum est: tempus nascendi, & tempus moriendi: propter ea quae uiuunt, & non sentiunt, tempus plantandi, & tempus euellendi: uel pro iis, quae naturalem habent ortum, primum tempus nascendi, & tempus moriendi posuit: ac deinde pro iis, quae studio, & industria ad uiuificationem aptantur, tempus plantandi, & tempus euellendi subiunxit. Haec est ergo illa magna uanitas, uanitas uanitatum: cui parum est, ut mutabilia sint omnia, nisi adhuc in contraria rapiantur, dum transeunt uniuersa. Quantum est enim elongare, & peregrinari a proprio esse, & ire ac pergere in contrarium esse, ubi non potest omnino esse, quod esse incipias, nisi id quod es, prorsus esse deseris: illic ergo durus transitus est, ubi nulla ratione subsistere potest, quod sequitur: nisi prius id quod praecedat, totum perimatur. Et quid putas cum de bonis ad mala iur, cum bona in mala contraria commutantur, qualis est mutatio illa, maxime illic ubi recursus nullus est, neque reditus ullus sperari potest? Nam, & mala aliquando in bona commutantur, & rursum bona in mala: & saepe fit hoc ut alternatim sibi succedant utraque. Nec graue omnino illud est, quod mutuo temperantur, ut nec magna sint mala, quibus bona succedunt: neque bona optima, quae malis subsequuntur terminantur: & totum hoc sustineri potest, & comparationem habet quodcumque cum acci-

acciderit ne nimium existimetur: unum est, quod cum euenerit, quis poterit sustinere?

Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus congregandi, & tempus perdendi. Tempus lugendi & tempus ridendi.

A Omnia haec portabilia sunt: & cum euenerit homini unum aliquod horum: transit illud & uenit aliud: & hoc quoque dum steterit tempore suo transit, & redit aliud quod transferat: & hoc usquequaque fit item & item quandiu uiuitur: & nunquam permanet unum aliquid ut solum sit semper.

Tempus nascendi & tempus moriendi.

B Haec horum similia non sunt: neque recursum habent cum semel euenerit. Vna est enim mors & una natiuitas: & sicut post unam natiuitatem una mors, ita ante unam mortem non nisi una natiuitas. Et nemo moritur qui prius natus non fuerit: nec cum semel mortuus fuerit, deinde nasci potest aliquis. Principium uitae natiuitas est, mors finis, & de natiuitate ad mortem itur: sed post mortem ad natiuitatem reditus non patet. A natiuitate enim incipit tempus hominis: & morte finitur. Et propterea ista dissimiliter omnibus tempus habent: aliud, ut in eo tempus primum sit, & ipsum amplius non sit: aliud, ut in eo tempus amplius non sit, & illud tempus sit. Hoc ergo grauius cunctis est, quod ita tempus habet, ut ipsum sit si ne tempore: quia post eius tempus non erit tempus, quo possit denuo reparari quod abstulit & contempserit eius tempus. Propterea melius uideatur tempus nascendi quam tempus moriendi: quia in tempore nascendi uita datur, in tempore autem moriendi tollitur uita. Et tamen qui nascuntur, moriuntur, & qui moriuntur, nascuntur: quoniam qui ad mortem nascuntur, ex eo mori incipiunt, ex quo sub mortalitatis defectu uiuere incipiunt: & qui ad uitam moriuntur, ex eo uiuere ueraciter incipiunt, ex quo post mortem iam mortales esse deserunt. Quo circa bona mors optanda magis est quam mala uita, quia bona morte ad bonam uitam pergitur, mala uita ad mortem malam peruenitur. Propterea omnia tempus habent, & nihil suo tempore abijciendum: quoniam & tempus nascendi est, ut prima uita incipiat, quae per iustitiam exercetur in tempore: & tempus moriendi, ut secunda uita succedat: quae premio iustitiae perfruitur in aeternitate. Postea adiungit quod sequitur.

Tempus plantandi: & tempus euellendi quod plantatum est.

D Hoc ergo secundum de opere est artificis, cum natura. Nam primum opus solius naturae erat: & ipsum transitorium erat. Nunc autem opus artificis cum natura simul subiungitur: & ipsum quoque transitorium esse demonstratur, ut nihil maneat sub sole: & letitia quae de natiuitate uel plantatione suboritur, mortis & eradicationis memoria temperetur. Deinde sequuntur opera so-

lius artificis sine opere naturae: & ipsa plurima enumerantur, & omnia transitoria esse demonstrantur: ut in gradibus suis uanitas excreseat: & tamen uniuersa haec sicut mutabilitate uana sunt: ita tempore congrua fiunt: ut in his omnibus homo, & si statum aeternitatis tenere non potest, seruate tamen studeat ordinem rationis.

Tempus occidendi & tempus sanandi: tempus destruendi & tempus aedificandi: tempus flendi & tempus ridendi: tempus lugendi & tempus saltandi.

E Et multa alia quae enumerantur: & alia multa quae enumerari non possunt. Et in his omnibus uita humana uicissitudinem patitur, & subiacet mutabilitati. Transeunt enim ista omnia super eam, & incurrunt uicissim alia post alia: & subsequuntur quae praecesserant, & rursum quae sequuta fuerant, praecedunt: & sine intermissione hoc agitur in undis magnarum fluctuationum. Venit post fletum risus: & post risum succedit fletus: & cum dolori gaudium successerit, iterum gaudia in dolorem commutantur. Et omnia haec tempus habent: cum uoluntas hominis se per iustitiam pro tempore diuinae uoluntati, uel ad haec agenda sponte conformat, uel ad patiendam supponit. Tempus enim habent omnia, quando ea homo uel agit secundum Deum, uel patitur pro Deo: quae secundum Deum ambulantes omnia in tempore suo si prospera eueniant, fouent: si contingant aduersa, exercent. Ideo omnia tempus habent quae homo iuste facere potest uel iuste pati. Quod autem sine iniustitia fieri non potest, non habet tempus unquam ut fiat: quia ad malum faciendum homo nullum tempus accepit: cui propter hoc solum tempus suum datum est, ut uel corrigat mala quae fecit, uel bona suppleat quae nondum fecit. Propterea peccata tempus non habent: & omnia tempus habent, quia in tempore suo omnia bene fieri habent, & bona sunt cum bene fiunt omnia: & ex omnibus non sunt peccata, quae bene fieri habent nec sunt bona peccata, tamen si bonum est ut sint ipsa peccata. Ideo tempus non habent peccata, & permittuntur in tempore fieri peccata: & non iuste fiunt quando fiunt, & iuste fieri permittuntur quando fiunt: & cum facta fuerint, iuste ordinantur: & fit tempus ut fieri permittantur, & non fit tempus ut fiant: quia non bene fiunt & bene permittuntur, ut iuste ordinentur. Tempus plantandi, tempus lugendi, tempus saltandi, tempus acquirendi. Vbi est tempus luxuriantis, & tempus inebriandi? Sed illa bene fieri possunt in tempore suo: ideo ipsa tempus habent. Ista tempus non habent, quia nunquam bene fieri habent. Sed forte contrarium uideatur quod positum est: tempus occidendi, Tempus belli, Tempus odij. Sed haec omnia bene fieri possunt: & ideo tempus habent cum iuste fieri habent. Nam est & gladius iustitiae, quo reges & principes criminosos puniunt pro zelo aequitatis: & interficiunt homines danatos pro sceleribus suis, secundum praeccepta legis diuinae accepta potestate in hoc ipso

fo Deo seruientes. Et hi pro defensione patrię, & pace ecclesiarum, bella gerunt, & expugnant inimicos pacis, ne opprimant innocētes. Est & odiū sanctum quo crimina odiuntur, non homines: & ipsum aliquando pro terrore salubri seueritatem districtam exterius corrigendis uitis irrogat: & intus dulcedinem dilectionis qua salutem hominum sitit, inuolantam conseruat. Propterea tempus est odij & tempus belli: & omnia tēpus habent quando iuste fieri habent. Profitari licet mihi quod & in principio: quod ad alta & sublimia ista sensu minor sum ut narrem quod oporteat, quia quod non oportet & non cōuenit, hoc satis est declinasse si datur. Multa enim sunt in profundo sapientię secreta abscondita: & non ualet homo scrutari arcana eius: & uerba sapientię ad sensum omnem excellentia spargunt de ijs quę latent, lumen aliquod & ipsum modicum est ad totum. Propterea laborat homo cum uidet illud, & existimat ingredi ut contempletur: & non ualet nisi fuerit cum ipso sapientia, & ostendat illi intus secreta uiarum suarum in parte qua gratio sus factus est ad eam. Et cum hauserit multū, hoc multum illi est, & exiguum est ipsum ad plenitudinem redudantem. Ideo multa diximus, de fluctibus rerum & de agitatione contraria eorum quę sub cęlo sunt; & parum est adhuc totū hoc ad totum; & erunt fortassis qui nos profusiores existimaturi sunt in loquendo: quia non attendunt multitudinem dicendorum, & eorum quę dicta sunt, profunditatem. Nos breuiter hoc prolucuti sumus ut nouam iterum reportemus ad principium futurę narrationis dictionem, & animos habeamus a lacriores.

Reliquorum quę tempus suum habent declaratio & dictorum repetitio. Hom. XIII.

Omnia tempus habent: & suis spatijs transeunt uniuersa sub cęlo.

Quęsierat supra ecclesiastes unū aliquid in mundo in quo animo requiescere potuisset: Et non inuenit illud inter omnia, siue quę imperfecta erant singula, siue quę transitoria erant uniuersa. Propterea cepit fastidire, & reprobare omnia: & tamen querere non desijt semper in his gaudium plenum: & inuenire non potat. Tandem ergo aliquando mutabilium conditionem agnoscens: uidit se in utroque errasse, siue quod ea quę in genere suo bona erant, mala esse arguit: siue quę ea quę transitoria erant, perpetuo stare posse putauit. Nunc itaque corrigens semetipsum pro existimatione præterita, proficitur omnia quę sub cęlo sunt simul & tempore transeuntia & tempore suo bona. Quorum omnium mutabilitas & fluctuatio quanta sit, ut melius intelligi possit, uniuersa hæc non solum transire tempore, sed tempore quoque in contraria in contraria ire ostendit dicens: Omnia tempus habent: & suis spatijs transeunt uniuersa sub cę-

lo. Et enumerat deinde uniuersa in genere suo: distinguens; Tempus nascendi & tempus & moriendi. Primum secundum principium & finem describit cursum rerum mutabilium, ut postea eorum quę in medio uersantur, mutabilitatem, & uicissitudinem diligentius prosequatur. Sane quatuor sunt opera, quibus omnia temporalia, & omnia tempore transeuntia explicantur: Primum est opus Dei, secundum est opus nature, Tertium est opus artificis cum natura. Quartum est opus solius artificis sine natura. Opus Dei est essentiam rerum de nihilo creare: materiam rerum in formam disponere, motum autem rerum sub certo ordine temperare. Propterea tria hæc ad opus Dei pertinent, id est essentia rerum, forma & ordo. Hæc autem tria, sicut postea author ipse attestatur de operibus Dei, stabilia sunt, nec temporis capiunt mutabilitatem: quia & rerum essentię hoc quod sunt nunquam esse desinunt: & rerum formę secundum primam conditoris sui institutionem suis generibus perpetuam identitatem custodiunt: & motus rerum primi ordinis legem nunquam transcendunt. Neque enim uel essentię rerum nihil esse, uel formę rerum aliter esse, uel ordo rerum dispositioque ab initio, aliter se habere potuerunt: sed seruant omnia primę legis normam: & antiquę institutionis pactum, nunquam secus currentia adhuc cuncta custodiunt. Propterea ergo permanent opera Dei, quia stabile est in rebus omnibus quod Deus fecit, ut maneat semper. Opus itaque Dei est creare, formare, disponere, uniuersa. Opus nature est semina rerum de occulto sinu per incrementum producere, eademque rursum marcescentia cum concidunt per defectum ad occultum sinum, unde prodierant, reuocare. Opus artificis cum natura est: ea quę oriuntur de terra, studio, & industria adiuuare. Opus solius artificis est: in subiecta rerum materia operari: uel disiuncta componendo, uel coniuncta separando: ita ut nec creare cū Deo possit, ut sit quod non erat: nec cū natura foetibus rerum incrementum tribuere, ut maius sit quod minus erat. Tres itaque opifices sunt in hoc mundo, Deus, natura, & artifex imitans naturam. Sed hi tres ualde dispari potētia id quod ad effectum producant, efficiunt: Nam Deus in opere suo, nec nature opera indiget, nec opificis imitantis naturam. Operatur enim Deus: aliquando sine natura, aliquando in natura, aliquando supra naturam. Nam sine natura primum fecit ipsam naturam. Quando enim naturam fecit, cooperantem naturam non habuit. Nō enim potuit quod nondum erat, semetipsum operari cum eo, qui solus erat. Sic ergo primum naturam fecit sine natura: ut postea in natura, alia faceret cum natura, alia supra naturam. Cum natura quippe facit ea: quę de natura secundum naturam producit. Supra naturam facit, quando in natura, præter nature cursum solitum & posse primum maiori addita potentia aliquid ad effectum producit. Quando ergo naturam operatur Deus, & quādo supra naturam operatur, natura Deo non cooperatur:

quod quia illic tantum natura accipit, quod non erat ut sit: hic uero accipit, quod non poterat ex eo, quod acceperat, ut possit. Ergo sine natura operari potest Deus, natura, sine Deo non potest: quia quod natura facit, ex eo facit, quod Deus facit, & cum eo, quod Deus facit. Possit enim natura primum Deus fecit: & ut ad effectum prodeat, rursum ipse facit cum ipsa natura quā facit. Omne ergo, quod natura facit, Deus facit: sed non omne, quod Deus facit, natura etiam facit: qui sine natura naturam facit. Tertio loco sequuntur opera artificis imitantis naturam, & ipse quidem aliquando cum Deo operatur sine natura, aliquando cum natura sine Deo: aliquando cum Deo simul, & cum natura: aliquando sine Deo pariter, & sine natura. Cum Deo operatur, quando opera iustitię operatur: quia rectę uoluntati, & secundum iustitię ordinatę Deus cooperatur. Sine Deo operatur, quando opera iniquitatis operatur: quoniam peccata a Deo non sunt, nec per eius cooperationem fieri habent, quod sit contra eius uoluntatem. Cum natura operatur artifex, quando feminibus rerum ac foetibus propagandis, quibus natura incrementum subiicit, foris industriam, & studium apponit. Sine natura operatur, quando præter ea, quę ad propagationem seminum spectant, & nascentium atque eorum quę uegetationis sensusque uim habent, culturam in subiecta materia studium explicat: ut aliquid quodcunque ad effectum promoueat: in quo natura patitur tantum, non operatur: quia materiam operanti præbet, non effectum operandi exercet. Talia sunt omnia opera hominum, quę fiunt super terram: ex quibus multa mortalis uitę necessitas cogit, multa suadet cupiditas, multa uanitas operatur. Et in his omnibus, quia nihil stabile inuenitur, & transeunt uniuersa, quę fiunt sub sole: quę uel natura producit, uel fingit artifex imitans naturam: cuncta subiicit uanitati, sapientię contemplator, sola opera Dei permanere probas: quoniam nec creata aliquando essentia consumitur, nec dispositionis aut ordinis rerum ratio immutatur. Propterea ostendit primum nature opera uanitati subiecta: siue in iis, quę natura sola operatur, quia orta occidunt: siue in iis, quę cum natura artifex facit, quia aucta senescunt. Postea opera artificis imitantis naturam multa ac diuersa enumerat: alia necessitatis, alia cupiditatis, alia uanitatis, & omnia uanitati subiicit: quia mutabilitati obnoxia ostendit. Opus solius nature narratur cum dicitur. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Deinde opus artificis cooperantis nature subinfertur, cum dicitur. Tempus plantandi, & tempus euellendi. Postremo opus hominis sine nature opera adiungitur, cum subinfertur. Tempus occidendi, & tempus sanandi: tempus destruendi, & tempus ædificandi. Et hoc deinde pluribus adnumeratis multiplicius exponitur: ut humani cordis uanitas, quam multis implicita sit & late dispersa patenter demonstraretur. Hoc enim ad rem maxime pertinet, ut uanitatem mentium humanarum, quę uitę mortalis incertum sequi-

tur, quia illam arguendam suscepit: & in narratione diligentius exponeret, & in comparatione anteferet. Ut ceterę omnes quasi ob hoc solum commemoratę uideantur, ut illarum comparatione, hæc quanta sit, agnoscat. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Tempus nascendi est, quando ducendus est homo in hanc uitam. Tempus moriendi est, quando ab hac uita est euocandus. Interim autem post natiuitatem ante mortem dum in hac uita mortali uiuit, quę sustentamento indiget, & alimentis nutritur, ut subsistat: Tempus est plantandi, & tempus euellendi: ut excolat homo terram de qua sumptus est, & feminet, & metat, & plantet, & carpat. Possunt autem, & hæc duo sequentia præcedentibus duobus per distinctionem conferri, hoc modo. Tempus nascendi, & tempus plantandi: tempus moriendi, & tempus euellendi. Nascente enim homine tempus est plantandi, ut fructibus terrenis alatur uita terrena. Moriente autem homine, tempus est euellendi: quia cū uita mortalis destruitur, etiam ea quę propter uitam mortalem condita fuerant, tolluntur. Quia autem infirmitati humana post fructus terre etiã carnis usus conceditur: idcirco post tempus plantandi, & tempus euellendi, congrue etiam tempus occidendi subinfertur. In quo esu, quia mensura necessaria est, ne hoc caro ad incitamentum uitiorum sumat, quod ad sustentamentum infirmitatis accipit: statim post tempus occidendi adiungit tempus sanandi: ut uidelicet ipsorum animalium uitam, quę pro nostra infirmitate sustentanda in tempore opportuno, id est cum necessitas exigit, occidenda accepimus: ceteris temporibus diligenti cura nutrire ac conseruare studeamus. Hoc enim quasi infirmitati sanare est: in quibus sibi non sufficiunt subueniendo, deficientia reparare. Vnde fortasse congrue cum dixisset: tempus occidendi, non addidit, tempus sanandi, quod occisum est. Sicut prius postquam dixerat tempus plantandi, statim adiunxit, & tempus euellendi, quod plantatum est. Quia scilicet plantata euelli possunt, sed occisa sanari non possunt. Sic fortasse si literę sensum, sequimur, nihil spiritali intelligentiæ (quę postmodum uestiganda est) præiudicamus.

Tempus destruendi, & tempus ædificandi.

Quando homo destruere debeat, & quando edificare, quispiam nequaquam, quęrendum esse existimet: quoniam hic solum hoc demonstrari putet, quod homo, qui forte uaria euentibus temporum subiicitur, ista dissimiliter etiam nolens patiat. Nos autem ad faciliorem intelligentiam hæc quę dicta sunt applicantes, dicere possumus: quod tempus occidendi sit, cum Deus peccata hominum punire uolens, ad castigationem gaudium interfectionis adducit. Tempus uero sanandi, cū afflictos, & tribulationum plagis sauios refouēs, solita miseratione restituit. Et plane hoc magis ueritati consonum esse uideatur: ut hic tempora rerum accipere debeamus, non quę humanę uoluntati seruiunt, sed quę diuinę obtemperant: dispo-

dispositioni. Neque enim tempus est cuiusque rei, cum homo uult, & Deus non uult. Quia & homo saepe uult cum tempus non est: & cum uult Deus, semper tempus est. Propterea omnia tempora ad diuinam referuntur ordinationem: & dicitur tunc tempus esse omnis rei, cum a Deo iuste disponitur, siue ad castigationem & correptionem criminis, siue ad consolationem infirmitatis. Tempus occidendi & tempus sanandi. Tempus destruendi: & tempus edificandi.

Tempus flendi & tempus ridendi: Tempus lugendi & tempus saltandi.

¶ Prius ubique mala enumerantur, postea adduntur bona: quia prius pro nostris peccatis iuste affligimur: postea Dei miseratione benigne refouemur. Et manifestum est, qualiter horum omnium cotidie uicissitudinem uita humana paritur: quod occulta dispensatione Deus nos uel flagellis erudit, uel donis consolatur. Deinde sequitur.

Tempus spargendi lapides & tempus colligendi.

¶ Quid autem secundum litteram hoc sibi uelit, merito quaeritur: cum tale aliquid ut inter humanas actiones tempus habere putetur, ociosum omnino atque incongruum uideatur. Nisi forte ita intelligendum sit: ut quia dicitur in sequentibus. Tempus belli & tempus pacis: conuenienter hic praemittat tempus spargendi lapides, & tempus colligendi: ut uidelicet tempore belli instante colligantur lapides ad extruendas munitiones & moenia murorum aduersum obsidiones: Tempore uero pacis, quia nulla pericula bellorum imminet, aggeres munitionum dispergantur: quatinus cunctis accessus sine contradictione pateant. Nec superfluum uideri debet propterea quod supra dixerat: Tempus destruendi, & tempus edificandi, quasi idem secundo repetitum sit: quia illud de edificandis domorum & habitaculis hominum conuenientius dictum accipitur: hoc uero magis proprie ad munimenta murorum refertur. Potest tamen alius sensus fortassis magis idoneus sub his uerbis intelligi. Nam quia supra praemiserat, Tempus occidendi & tempus sanandi: ne forte putaretur solos malos, & eos qui pro peccatis suis puniendi sunt ad interfectionem exponi: ostendit nunc iustos etiam aliquando Deo permittente in exemplum malorum & castigationem cum impijs & peccatoribus & mortibus subdi, & exilijs ac proseriptionibus dispergi: sicut per

1. Pet. 4. Petrum dicitur. Tempus est, ut incipiat iudicium a domo Dei. Quod autem lapidum nomine iusti significantur, per Hieremiam manifeste ostenditur, cum dicit. Dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum. Et Esaias rursus. Ponam omnes muros tuos in lapides sculptos, omnes filios tuos doctos a domino. Ergo tempus est spargendi lapides, ut iusti in hac uita ueram requiem non esse ex ipso sui dispersionis & concussionis labore intelligant. Et rursus tempus est lapides colligendi: ut post attritionem exilij corporalis,

ne deficient animo iterum pace reddita temporali beneficio ad aeterna conualescant. Sic quod occultum est difficile in unam aliquam partem iudicari potest: quoniam idcirco sermo diuinus in quibusdam locis se a nobis dissimulat, ut se et illic ubi manifestus putabatur, scrutatione dignum ostendat.

De tempore & tempori subiectis per aliam interpretationem. Homilia. XV.

Non nos igitur pigeat iterato parabolarum istarum duritiam attentare: donec forsitan usu sermonis attrito cortice uerbi eius interiora pateant. In temporibus enim sumus, & uoluitur nobiscum sermo noster, donec stabiliamur in eo quod tempore non mutatur: hoc autem est, ut humanas maxime actiones contempleremur: quia in illis est, quod ingemiscimus, totum uanitatis.

& uoluitur nobiscum sermo noster, donec stabiliamur in eo quod tempore non mutatur: hoc autem est, ut humanas maxime actiones contempleremur: quia in illis est, quod ingemiscimus, totum uanitatis.

Tempus occidendi & tempus sanandi.

¶ Quae fuerunt tempora occidendi: & tempora sanandi? Miserabile principium humanarum actionum, ab occisione & interfectione. Sic incipere debuit opus uitae morti addicere, ut sententiam sequeretur auctoris. Maledicta saeuens in necem suam. Percurramus animo tempora praeterita, & uideamus bella & interfectiones ab initio facta, usque adhuc, gentium & gentium: & innumera bilium populorum. Et sustinuit Deus humanum genus sauire in uiscera sua: & in his omnibus operatus est iudicia sua, furores hominum intorques ad uindictam iustitiae suae: ut alij iuste paterentur, quod alij iniuste uoluerunt. Et surrexerunt alij & multos oppresserunt: & multi interficiebantur & dānabatur: & multi interficiebantur & saluabatur: & alii a morte interfectionis liberabantur, & ad dānationem seruabantur & alij liberabantur, ne dānarentur si interficerentur. In omnibus his iustum iudicium compleuit super eos: ut castigaret & parceret secundum moderam aequitatis: quae disponit uniuersa Deus. Propterea tempus est occidendi & tempus sanandi: & alij faciunt quod uolunt, alij patiuntur, quod nolunt & sedet desuper arbiter iustus, faciens quod uult, & disponens omnia ut timeatur. Tempus occidendi & tempus sanandi: tempus destruendi & tempus edificandi.

¶ Quanta a principio edificauerunt amatores huius seculi, & nomen suum in terra sua uocauerunt, ut famam haberent apud posteros gloriosam. Laborauerunt enim labore graui in operibus suis, ut starent post ipsos monumenta iactantiae illorum & inualuerunt usque ad aliquid magna industriae signa posteris relinquentes: & apparent adhuc uestigia quaedam ruinarum in ipsis, praetertorum seculorum: & miramur ipsos quos non uidemus, quod talia potuerunt & magis ingemiscimus super eos: quia cum essent ipsi homines ad aeternitatem conditi, uana dilexerunt: & euauerunt, quia uani facti sunt in ipsis. Perierunt enim ipsi

ipsi: & post ipsos opera eorum ceciderunt, & successerunt alii: & fecerunt ipsi quoque opera magna, & abierunt posthaec in nihilum; & destructa sunt omnia, quae fecerant pariter cum ipsis. Et iterum alii surrexerunt, & edificauerunt, & non intellexerunt ubi esset prior generatio, & opera eius: ut uiderent uanitatem, quae est sub sole. Et permisit eos Deus frustra laborare, ut edificarent peritura: ut intelligat homo uanitatem suam, ut destruat, quod edificatum est, & iterum, quod destructum est, edificetur: & non sit stabile opus hominis super terram. Ideo omnia tempus habent: ut erudiat homo de uanitate sua, & de incerto uitae mortalis, per quam ambulat.

Tempus flendi, & tempus ridendi: tempus lugendi, & tempus saltandi.

¶ ¶ Fletus, & risus ad animum pertinent. Luctus uero uel, ut magis proprie dicatur, planctus, & saltatio ad corpus. Fletu itaque, & risu dolor, & laetitia mentis exprimitur: planctus autem, & saltatio eadem ipsa significant, sed quando per corporis motum demonstrantur. Tempus flendi, & tempus ridendi: tempus plangendi, & tempus saltandi. Habent omnia haec tempus suum in hominibus, dum currit uita ista mortalis: & permittit Deus uaria sorte, & euentu dispari secundum altitudinem iudiciorum suorum, & profundum consilii sui, quo disponit nos: ut haec currant, & uariantur super nos, prospera aduersis alternando, & aduersa prosperis commutans in tempore. Et ueniunt tempora lata, & ridet homines, & saltat, & putant bene sibi esse: & obliuiscuntur sepe creatoris sui, & se morituros esse non animaduertunt. Sola enim praesentia respiciunt: & laetantur in eis quasi permanitura sint semper: nec conditionem suam, & uitae mortalis dubium attendunt: neque cogitant pericula superuentura. Et ideo se cure peccant, & effundunt se in uoluptates noxias, & ambulat post desideria cordis sui, in intuitu oculorum suorum, ut faciant, quae non oportet: & multiplicent iram, & indignationem. Et uidet hoc Deus, & superfeminat dolores, & amaritudines lacrimis male dulcium uoluptatum: & reuocat ac cohibet effluentes ut non eant in omnem abalienationem. Tunc uenit tempus flendi, & tempus plangendi: & dolent homines, & causantur sepe Deum, quando bene cum eis agitur. Ipse autem dissimulat prauitatem illorum: & post tempus miscet iterum prospera aduersis, ne deficient: & rursus cum tempus est, aduersa prospere ne praesumant: & hoc saepe agit nutrens, & exercens, castigans, & refouens hominem, ut discat esse timoratus: & sciat quoniam apud dominum est potestas uitae, & mortis. Propterea est tempus flendi, & tempus ridendi: tempus plangendi, & tempus saltandi. Et succedit his tempus spargendi lapides, & tempus colligendi. Hoc tempus post illa enumeratum est, sed ordinatum in illis: quia in tempore saepe simul sunt causae, quae unam temporis rationem conducunt. Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi. Omnis mundus

exilium est iis, quibus caelum patria esse debuisset. Sed tamen animi mortalium usu coalescunt: & incipiunt homines diligere loca sua, & terras suas in quibus nati fuerant, uel nutriti: & succedit grandis obliuio aeternorum pro temporalium affectu: & nisi Deus tergeret istas passionum inolitas suauitates, non erat quo intraret ad nos desiderium eius. Propterea dat iudicia sua, & ueniunt commotiones, & concussiones gentium, & transmigrationes populorum: & surgunt alii, ut rapiant non sua, & alii diripiuntur, & dispergantur, & iterum fortiores quibus posse datum est, & ipsi cum uenerint, eiiciunt eos, qui aliena uolenter rapuerant, & possident non sua, & fluctuat mundus in semetipso: ut uideat homo non esse hic stabilem mansionem, & assuescat paulatim abstrahere animum, & soluere a uinculis terrenarum delectationum. Propterea uenit tempus spargendi lapides, ut non sit stabilis mansio super terram: & cogatur homo suspirare in exilio suo ad patriam, ubi manent gaudia inconcussa, & pacis securitas nulla superueniente in festatione turbatur. Hoc ergo facit dispersio lapidum in tempore suo. Sed quia humana infirmitas corrumpit cito, & non potest diu in aduersis salua consistere: uenit post tempus dispersionis tempus collectionis: ut quiete temporis coalescat: in hoc ipso admonita sapere, & experiri quanta sint gaudia uenturae quietis, ut ad illam festinet, ubi timor dispersionis non est, neque exilij arumna meruitur, quibus aeternitas uitae in patria data est. Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi. Deinde iterum aliud tempus sequitur post tempus istud: & nominantur alia, quae, & ipsa tempus habent sepe cum iis, quae dicta sunt temporibus, unum: saepe extra tempora ista tempore suo seorsum aliud.

Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.

¶ Castis amplexibus tempus datum est, ut femine tur caro in propagationem: & humani generis seges, quae cotidie per totum mundum morte meretur, studio generationis reparatur. Pactum enim institutionis primae, quae ex carne caro sumenda erat sine carnis contagio, post peccatum primae praeruaricationis in carne peccati, per indulgentiam confirmatur non solum pro explendo officio, sed etiam pro conferendo remedio: ne scilicet motus carnis immoderatus iam efferuens, turpius in omnem praeruaricationem proflueret, si licite nusquam laxari potuisset. Praescribitur itaque, meta usquequo se sine pudicitiae damno extendere possit carnis affectus: ut quod in matrimonii castimonia per concessionem agitur, etsi ad infirmitatem pertineat, ad turpitudinem tamen non imputetur. Sed ne rursus blandimenta uoluptatis auertant animum in obliuionem conditoris, salubri dispensatione aliquando homo, & a concessis suspenditur: ne forte si his, quae in praesenti dulcia uidentur, immoderatus inhiat, ad ea quae aeterna sunt, non festinet. Propterea datum est tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. Tempus

Tempus enim amplexandi datum est, ut reparetur mortalitas, & excipiat mortalium infirmitas: tempus longe fieri ab amplexibus datum est, ut dum caro a carnis delectatione subtrahitur, ad spiritualementem animus delectationem nutriatur. Tempus amplexandi & tempus longe fieri ab amplexibus. Quando enim colliguntur lapides, tempus est amplexandi: quando uero disperguntur, tempus longe fieri ab amplexibus: quoniam idcirco tempora angustiae data sunt, ut caro afflictata suis delectationibus temperet: ut post in tempore gaudij & consolationis se cum timore & reuerentia ab excessu castiget. Sūt & amplexus carorum & contubernia societatis amicę, in qua præter carnis experientiam, conuictus dulcis gratissimo fœderatur consensu qui & ipsi soluuntur tempore suo, ne cor hominis in homine requiescat, donec ueniat quod non soluitur pactum caritatis æternę. Propter hæc omnia tempus est amplexandi, & tempus lōge fieri ab amplexibus: ut in tempore non quærat homo quod æternum est: & qui hominis uiuentis societatem diligit, cogitet semper morituri separationem.

Tempus acquirendi & tempus perdēdi.

¶ Quę sunt bona quę primum acquiruntur, & postea perduntur? Perdita enim fuerant quędam bona & acquisita sunt postea, ut deinceps perdit non possint. Et erant rursum alia bona non similia prioribus, quę tamen bona uisa sunt: & erat uere aliquid in eis ad bonum, sed non ut prima bona quę uera erant. Et ista bona non bona erāt hominis ad uerum bonum: & uenit homo postquam uera amiserat, & acquisiuit falsa bona, felicem se existimans in illis. Voluit enim consolari & habere in tempore quod æternitas confert: & collegit peritura, quę tenere non possēt; & concessit hoc Deus, ut boni distantiam agnosceret, & erudiretur uanitate sua, ad conuertendum se in ea quę uera sunt. Propterea ergo dimisit Deus cor eius, ut congregaret ea quę stare nō possunt & ea ipsa in tempore suo nunc tribuit acquirenda, nunc acquisita subtrahit: probans hominem in cūctis operibus suis, & ostendens uana omnia esse sub celo. Propter hoc datur tempus acquirendi, & tempus perdēdi: ut dum adeptus fuerit homo quę concupierat, discat experiēdo quod possint hæc gaudia cōferre ijs, qui magni estimant peritura: cum uero habita perdit, agnoscat quod omnia quę inuito tolli poterant, fuerant etiam cum possidebantur extranea.

Tempus custodiēdi & tēpus abijciēdi.

¶ Bona temporalia tempore suo custodienda sūt, quantum uitę temporalis necessitas postulat: sed quia in morte carnis omne quod ad uitę carnalis iocunditatem pertinet, necessitate amittitur: dignum est, ut etiam ante mortem ab amore cordis uoluntate abijciatur.

Tempus scindēdi & tempus consuēdi.

¶ Qui scindit, unita diuidit: qui autem consuit, di-

uisa & separata coniungit. Omnia hæc in uita hominum quousque mutabilitati subiacet, sine cessatione agi iste prospexerat: in qua societas humana conuersationis, nunc quia utilitatis aliquid conferre uidetur, appetenda est: nunc uero quia sæpe eadem detrimentum adducit, fugienda. Habet ergo confutionem suam tempore suo consensu socialis: habet & scissionem suam in tempore suo zelus iustę contradictionis: ut & bene uolentibus & bona agentibus assensu & opere uniamur: ab his autem qui praua diligunt & iniqua operantur, animo pariter & operatione diuidamur. Sed ne forte hæc sententia eadem uideatur cum illa qua supradictum est: tempus amplexandi & tempus longe fieri ab amplexibus: quoniam in illa similiter de coniunctione & separatione socialis dilectionis tractari assēruimus, possunt non inconuenienter quę illic dicta sunt, tantum de amore ac dilectione significanda accipi: quę uero hic memorantur, ad quamcunque societatem siue pactiōem quamlibet, in qua idem consensus est & concordię placitū, figurandam referri. Sic se similitudines rerum præstāt ad sapientiā intelligendam: & utitur ipsa sapientia operibus suis ut se manifestet in nobis. Multa sunt quę in parabolis dicuntur, & profunda scrutatione digna: sed non cuncta exire uolunt, ut semper intus requirantur.

Tempus tacēdi & tempus loquēdi.

¶ Prius tempus tacēdi, postea tempus loquēdi. M Sapientia enim de corde exit, nec aliunde lingua habet, quod recte proferre possit, nisi prius uerbum intelligentia formet. Propterea prius est tempus tacēdi, post tempus loquēdi: ut prius in silentio sagax cogitatio in se sapientiam colligat, quā lingua postmodum ad audientiam aliorum per uerbum emittat. Propter hoc etiam tempus est tacēdi & tempus loquēdi: quoniam auditores uerbi aliquando illud cum desiderio & amore suscipiunt: aliquando uero sine reuerentia abijciendo contemunt. Qua propter tempus tacēdi est, cū auditores admonitionis omnimodo impatientes aspiciamus: tempus autem loquēdi, cū eos uerbum uel desiderare uel saltē sustinere uelle uideamus. Propter hoc quoque tempus tacēdi est, quia in ijs quę discutere non possumus, presumere non debemus. Et item tempus loquēdi: quia alia quę possumus comprehendere, propter eruditionem proximorum necesse est, non reticere. Vnde nō solum opera hominum, sed & uerba fugientis uitę incertum sequuntur, ut totum uanitas occupet: & nihil stabile uel constans relinquatur: cum nec semper dicere possimus quę scimus, nec sēper quę nouimus, retinere: & hunc tacuisse noceat, quę dicenda fuerant: nunc uero dixisse culpa sit, quę fuerant reticenda. Item sæpe non possumus, cum uolumus: & sæpe non uolumus, cum possumus: sæpius autē utrinque nō debeamus, cum facimus. In hoc magnum est incertum, & caligo ignorationis profunda: ut iactetur homo de tempore ad tempus, & non intelligat

telligat tempus suum in omni opere suo.

Tempus dilectionis: & tempus odii.

¶ Multa sunt, quę diliguntur in hoc mundo: & similiter odiuntur plurima. Et in omnibus, quę diliguntur, pauci ueritatem diligunt: & in ijs, quę odiuntur, pauci odiunt iniquitatem. Propter hoc diligunt hoies, & putant sæpe bene se diligere, & male diligunt: quia in ijs, quę diligunt, ueritatē nō diligunt: nec ea diligunt propter ueritatem. Similiter odia exercent plurimi, & iactant zelum suū pro iustitia, & æquitate: & latet intus rixa in corde: & furor sæuus odio se pascens iniquo. Et propterea non possunt discernere tempus suum primum amor, & odium: quia non sequuntur iudicium iustitię, & ueritatis, sed suo nutu feruntur appetitus prauos, ut faciant, quę uolunt. Diligunt, & odiunt, amant, & zelant, sæpe, quę nō debent, sæpe quę nō debent: & confusio fit magna amoris, & odii, & dispergitur cor in uniuersam uanitatem fugiens, quę recta sunt, & quę praua sunt, concupiscens. Propterea positum est homini tempus amoris, & odii: ut intelligat, & discernat, quando ex ijs, quę pro tempore bona, & mala esse possunt aliquid uel appetere debeat, uel declinare. Nam extra tempora quędam sunt, quę tempore non mutantur, ut aliud esse possint: & sunt in his bona, & mala. Et quę bona sunt, æterna sunt, ut semper bona sint: & quę mala sunt, similiter æterna sunt, ut semper sint mala. Non de illis tibi dicitur tempus dilectionis, & tempus odii. Nā illic æterna dilectio est, & odium æternum: quoniam quę diligenda sunt, ibi semper diligenda sunt: & quę odienda sunt, semper sunt odienda. Interim autē nūc in tempore dum cuncta incerta sunt, ea quę transeuntibus nobis occurrunt, pro tempore se commutant, ut alteri in malum cedat, quod alteri factum exiterat: & quod iste aduersum doluit, ille sibi feliciter prouenisse cognoscat. Propterea in ijs omnibus, quę tempore transeunt, tempus ē dilectionis, & tempus odii: ut non firmet cor suū homo ad ea, uel dilectione, uel odio: quę possunt & odio habita iterum iuste diligi, & dilecta rursum iuste odio haberi.

Tempus belli, & tempus pacis.

¶ Propter tempus occidēdi, tempus belli ordinatur: propter tempus sanandī, tempus pacis subsequitur. Et erat illud primum, hoc autem nouissime commemoratum est: ut principium, & finis, cum medijs omnibus laboribus, & periculis concludatur: ut uita hominis nunquam tuta sit, quę pertransit ut desinat. Exiuit enim homo ut recederet, & nō staret cum Deo: & fecit pactum dilectionis ad uoluptatem huius mundi, ut requiesceret in ea. Et noluit Deus fœdus istud sustinere ut permaneret in abalienatione: & suscitauit contra eū quę peruerse dilexerat, ut aduersarentur, & affligerent illum: & factum est homini bellum cū omnibus quę in mūdo sunt, ut dolorem, & afflictionem inueniat in eis donec reuertatur ad pacem cum Deo. Tunc ad pacem eius se component omnia: ut subiecta sint humili, quę fuerant aduersa

elato. Primū. n. cuncta pacata fuerant, sicut in nouissimo pacabuntur uniuersa: ut in medio quę transeant incerta sorte percurrant; donec ueniant ut uel sub iudicio cadenti in perpetuū aduersa sint oīa: uel feliciter cōsummatio subiecta sint uniuersa. Vbi enim odium æternum erit, illic erit, & bellū perpetuum: & ubi erit æterna dilectio, ibi pax sempiterna constabit. Neq; ibi dicitur tempus pacis, & tempus belli, sicut non dicitur tempus dilectionis, & tempus odii: sed erit bellū, & pax: bellum sine fine, & sine fine pax. Non ergo existimet homo ualde metuendum bellum, cui potest pax succedere: neq; pacem illam uerā, quā bellum subsequens potest perturbare: quia cuncta, quę transeunt uana in hoc ipso reputanda sunt, quę in bono, similiter, & in malo semper permanere non possunt.

Quid habet ampli⁹ homo de labore suo?

¶ Ergo in incerto currit labor hoīs: quia amplius habere nō potest de labore suo, ne contentus sit homini, quia labore suo constant: quia uana sunt omnia, & tempore transeunt, tempore finiēda.

De spiritali intelligentia eorum, quę de tempore dicta sunt. Hom. XVI.

Ediam tempus est ut post excursum temporum, secundum ea, quę foris uoluuntur in tempore: spiritalis etiā intelligentiæ recordemur. Paulatim namq; promouet se sermo sapientiæ ad spiritalia contingenda, ut exercitatum animum ad interiora subducatur. Duas ergo uitas supra distinximus: unam secundum carnem, alteram secundum spiritum. Vita autem carnalis tempore prior est: eo quod omnis homo prius in carne nascitur, quam in spiritu renascatur: & omnis, qui uiuit in carne, uel secundum carnem ambulat, & uitam spiritualementem nondum attingit: uel secundum spiritum ambulat, & uitam carnalem abdicauit. Qua propter omnis spiritalis ex carnali spiritalis factus est: sed non omnis carnalis ex spiritali carnalis est affectus. Vita enim carnalis semper, uel sola est, uel prima, ut illā omnis homo, uel solam teneat, ut spiritalē uitam nunquam inchoet: uel prius habitā spiritalis uitę studio subsequente cōmutet. Vtraq; hæc uita lectatores suos habet. Carnalis quidē eos, qui uitę presentis gaudia diligunt. Spiritalis uero eos, qui futurę uitę iocunditatem inquirunt. Quorum illi, quidē blandimentis terrenarum delectationum carnem fouent: hi uero studio uirtutum in spe ac desiderio futurorum spiritum exercent. Cum duobus istis populis mundus per temporum mutabilitatē ad finem decurrit, donec ueniat ut statuto pacto iustitię amorum iudicium fiat. Placuit. n. Deo ut ostenderet diuitias glorię superuenturę in uasa misericordię, etiā uasa irę in sustentatione per temporalem misericordiā traducere: & ipsa similiter uasa misericordię, ut iustitia, & ueritas adimpleatur, nunc interim molestiis tentationū exercere: ut habeat omnis uita, & quod dicitur misericordia gratuitum accipiat, ne bonitas relinquatur incognita: & M. Hug. a S. Vi. To. j. M quod

R quod de iustitia districtum sentiat, ut ueritas fiat manifesti. Propterea itaq; proposuit Deus omni homini, & bona, & mala: ut utrumque demonstraret, misericordiam. scilicet ueritatem: alterum, quo sine merito gratis beneficium tribuit: alterum, quo malo merito poenam dignam rependit. Propterea disposuit ut utrumq; accipiat homo: & reliquit potestatem homini, quid prius uelit, ut accipiat. Apposuit autem conditionem electionis in utroq;: ne forte excusabilis sit concupiscentia praua: ut si homo bona temporalia in hac uita ad iocunditatem eligeret, aeterna adipisci non ualeret: & si se hic flagello castigationis in iudicio ueritatis sponte supponeret, in futura uita tormenta damnationis non sentiret. Reprobi autem qui uitam temporalem diligunt, & eius iocunditatem uitae perpetuae gaudiis anteponunt: bona praesentia toto desiderio amplectuntur, atque in eis omnem felicitatem suam constitunt. Electi uero temporales dolores patienter sustinent, ut ad ea, quae promissa sunt gaudia aeternitatis possint peruenire: & in eorum respectu quicquid transitorium est, si amarum uideatur, non metuunt: si dulce, non concupiscunt. Vnde de accidit, ut carnalis uitae amatores prius habeant bona, deinde mala accipiant. Spirituales uero prius aduersis exercentur, deinde ab bona pertingant. Illis prima bona, ultima mala: istis prima mala, ultima bona. Sed quia rursus omnia, quae in tempore transeunt, confusa sunt, & permixta, ut ordinem non seruent: siue de bono in malum, siue de malo in bonum: idcirco nunc interim inter principium & finem multiplex uicissitudo incurrit: ut scilicet nunc post bona mala: nunc post mala bona, & malis pariter, & bonis incerta forte contingant. Omnia ista dum de temporum uolubilitate, & uicissitudine eorum, quae in tempore uariantur, distinctionem quandam proponeret ecclesiastes, pro exemplo uniuersorum diligenter expressit ut, & bonorum, & malorum simul sortem prouectumque in contraria currentem ostenderet. Cum enim dixisset omnia, quae sub caelo sunt temporis rota tu uariari, & in contraria ferri: subiunxit exempla, & enumerauit multa de omnibus, ut omnium natura patesceret. Et in iis, quae enumerauit, quaedam sunt in quibus commemorantur bona, & mala: quaedam in quibus mala, & bona: ut & carnalium, & spiritualium pariter status, & conditio agnoscat. Septem enim sunt in quibus bona prius commemorantur, postea mala: & iterum septem in quibus mala prius dicuntur, postea bona, ut uniuersitas in utraq; parte usque in finem decurrat. Septenario quippe tota haec uita praesens exprimitur: quae septem dierum curriculo prouoluitur usque ad finem suum. Habent ergo mali leprearium suum, & boni similiter septenarium suum habent: quia tota haec uita malorum est de bono in malum: & tota bonorum de malo in bonum euntium. Cuius uitae principium malorum est in bono, & finis in malo: bonorum autem principium in malo, & finis in bono: mediis alternatim fluctuantibus. Media enim incerta sunt: & ob hoc etiam quod medium positum est, dubie

est pronunciatum: siue de bono in malum, siue de malo in bonum. Medium enim fuit tempus spargendi lapides, & tempus colligendi: & ipsum ambiguum expositionem suscepit, siue de bello, siue de pace significans: ut media incerta relinquuntur. Si enim in hoc, quod prius dicitur, malum est, & quod postea bonum: iam octo erunt illa in quibus prius mala, postea bona nominantur: & sex in quibus prius bona postea mala commemorantur: quia bonorum uita recte ad numerum beatitudinis transit: malorum autem intentio simul, & uita temporalitatis laborem non excedit. Sic una est ueritas quocumq; sententiam per interpretationem intorseris. Multa sunt alia quae forte conuenienter in hac enumeratione, uel distinctione dici potuissent. Sed nos fastidium quantum possibile est, euitantes, ad ea, quae dicta sunt, spiritualiter exponenda ueniamus.

Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub caelo.

S Si in obcedientia mandati perstitisset homo, non esset de numero illorum, quae tempus habent sub caelo, & transeunt. Nam si mente per iniquitatem non defluxisset, etiam corpore stabilis maneret per immortalitatem. Neque tunc sub caelo esset, ut cum iis uolueretur, quae tempore transeunt: sed summo, & uero bono inharens, non subderetur momenti temporum, fixus per contemplationem in soliditate aeternorum. Ipsa enim aeternitas caelum erat, ubi mente fixus, tempore mutari non potuit: quia supra tempora eleuatus, subtus se labentia cuncta despexit. Postquam autem cor suum declinauit, ut illud per concupiscentiam rebus mutabilibus subiiceret: quasi de caelo lapsus coepit deorsum cum iis, quibus inharebat defluere: & per uolumina mutabilitatis suae ductus temporum momenta sentire. Hinc mens humana temporibus obnoxia facta est, ut in ea iam mala cum bonis uicem habeant: quam sola prius bona sine uicissitudine quietam, & inconcussam possidebant. Propterea omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub caelo: ut ille quoq; qui se per amorem mutabilibus subdidit, lege aliorum suae mutabilitatis fluctibus agitur, quietus stare non possit. Sic ergo tempora uenerunt in cor humanum, quando multa desideria introierunt in illud: & mutabilitas illic dominari coepit: & uenerunt alia, & alia discesserunt: & facta est fluctuatio, & inconstantia magna. Iam enim cum mundo uisibili mundus inuisibilis uolebatur: & coeperunt in eo temporum momenta discurrere: & esse anni, & menses, dies, & noctes, sementes, & messes: pluuia, & siccitates, fecunditates, & sterilitates. Omnia enim ista in spiritualium natura adducta similitudine corruptibiliu noxa peccati peraguntur: ut natura ad aeternitatem facta, ei quae temporaliter trahit, prae associata similiter in alterationem deficiat. Surgunt quippe germina uirtutum ex radice prima, & pergunt ut crescant, & ueniant in effectum consummationis. Et ueniunt contra uirtutum ortus, & zizania superfeminata: & extollunt

rollunt se, ut suffocent ea quae recta sunt, ne prospereantur: & sit magna expectatio, & periculum graue spei admixtum, & timori. Nam pluuia gratiae, & stillicidia ueritatis suae si effuderit Deus in animam sitientem, surgit messis uirtutum prouentu multiplici: & ueniunt anni fecunditatis & tempora serena illucescunt, nullo ignorantiae depulso. Sin autem auferat beneficia sua iratus, & contineat benedictionem suam, ut iudicia sua exercent: tunc tristitia tempora succedunt, & marcent genimina bona in siccitate: & tribuli, & spinae uirtutum multiplicuntur ad laborem, & dolorem homini peccatori. Et in his omnibus tempora sua patitur anima peccatrix: caelum desuper, quod perdidit, aeternitate immobile prospectans, cum ipsa deorsum uoluatur temporalis: & in ea pertranseant spatia, & mensuris suis quae stare non possunt omnia. Et ideo omnia tempus habent, & spatiis suis transeunt uniuersa sub caelo.

Tempus nascendi & tempus moriendi.

Z Haec est fors peccatorum in tempore, ut si forte in eis bona nascuntur aliqua; postea moriantur, & non perseuerent in finem. Nascuntur. n. etiam in malis aliquando bona aliqua, & incipiunt quasi oriri, & germine facere: sed nata mox arefcunt, quia non habent humorem. Ad tempus enim credunt, & in tempore tentationis recedunt: ut tempus habeant, & non perueniant ad aeternitatem. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Tempus nascendi in bono, prauis est, cum per subitum metis feruorem recta aliqua incipiunt, sed sequitur eos continuo tempus moriendi: quia perseuerantiam boni non habentes, eadem mentis leuitate qua ceperant, tempore pressurę imminentis cepta bona derelinquunt.

Tempus plantandi, & tempus euellendi.

A Plantantur in malis bona, cum per exhortationem, uel admonitionem rectam aliquando bona suscipiunt: euelluntur autem postea, quando praua suggestionem conquassati, bona coepta amittunt. Nascuntur itaque per propriam uoluntatem, plantantur per alienam ammonitionem: moriuntur autem, cum propria desideria a bono tepescunt: euelluntur, cum aliena supplantatione concidunt. Et in his omnibus habent mali tempora sua, in quibus iusto iudicio disponuntur, siue ad hoc siue ad illud: & ubique praueuunt bona, & mala subsequuntur praueuissis ad malum. Deinde sequitur uita bonorum in qua mala praecedunt, ut bona subsequantur, & ipsa mala quae praecurrunt, in bonum cooperantur.

Tempus occidendi & tempus sanandi.

B Occiditur in electis primum uetus homo, & uita carnalis quae uiuit secundum carnis affectum: deinde sanatur qui secundum spiritum est nouus homo, ut uiuat in Deum.

Tempus destruendi & tempus aedificandi.

C Omnis homo primum malam aedificationem

facit, quando operatur in carne, & malis mala apponit cotidie, ut surgat aedificatio praua: quae destruenda est, & subuertenda in iis, qui salui fiunt: ut iustitia aedificetur in eis.

Tempus flendi, & tempus ridendi.

Prius flere debet homo pro iis, quae praua ipse commisit: ut deinde secure rideat in iis, quae a Deo bona accepit. Nisi enim praecedens fletus in contritione conscientiam abluat: in uanum risus pro iis, quae foris laeta sunt, sine interna iocunditate exultat.

Tempus lugendi siue plangendi: & tempus saltandi.

Prius caro debet in poenitentia tormentis pro praua delectatione affici, postea in studio uirtutum bonis operibus exerceri. Sic nimirum uita iustorum doloribus eruditur, & poenis praeparatur ad gaudia, ut munda ueniat ad fructum suum: & praecedunt semper mala eius ut transeant, & bona differuntur in finem, ut maneat sine fine. Et possumus in hac narratione ordinem quaedam correctionis, & emendationis animae iustificandae considerare. Primum enim omnium est: ut in eo qui corrigitur, uoluntas praua interimatur: ac deinde bona, uel sanetur infirma, uel mortua uiuificetur. Quod enim male uiuit, bene occiditur: & quod male infirmum est, bene sanatur. Post inmutatam uoluntatem prauorum operum moles male aedificata destruitur, & bonorum operum studia longa negligentia dissipata reaedificantur. Deinde pro culpa praeterita fletus sequitur, qui cum lachrymarum fonte conscientiam mundaerit, in risum tandem consolationis, & gaudium commutatur. Sequuntur etiam in poenitentia planctus, uel luctus, cum dolor metis usque ad carnis afflictionem producit: ut postea cum exultatione animi caro etiam attrita sui consolatione laetificetur.

Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi.

Si per lapides fortia uirtutum opera accipimus, quid aliud in dispersione lapidum nisi multiplicationem bonorum operum accipere debemus? Lapidem enim spargere, est fortium exempla operum in multorum notitiam longe lateque offerre. Lapidem uero colligere, est post studium laboris fructum operum bonorum percipere. Tempus itaque est spargendi lapides, & tempus iterum lapides colligendi: quia prius debet homo in studiis actiuae uitae bonis se operibus exercere, ut possit postmodum fructum operis sui in gustu contemplationis percipere. De quo gustu quia fructibus iocundissimus est, & summa delectatione plenus: ut iis, quae amari possunt uniuersis praecellere uideatur: apte mox subditur.

Tempus amplexandi.

Sunt enim amplexus quaedam sapientiae, & interni amoris delectabiles nexus: cum mens introrsum admissa apprehendit gaudium dilectionis suae, & quibusdam brachiis desideriorum suorum astringens illud, foedus facit, & poscit pactum perpetis mansionis. Sed quia mortalis uita ab M. Hug. a S. Vi. To. j. M 2 in.

Qua pulchre describitur.

interni luminis aspectu cito tenebrarū suarū caligine intercepta repellitur, & mutabilitate conditionis suæ ab æternæ stabilitatis societate separatur, apte subiungitur.

Tempus longe fieri ab amplexibus.

¶ Post tempus enim amplexandi, sequitur tempus longe fieri ab amplexibus: quia humana mens, licet aliquando per gratiā subleuata, ad tactum internæ dulcedinis admittatur; tamen cito infirmitatis suæ pondere præssa, ad terrena rursum, & solita cogitanda relabitur. Hæc sententia licet specialiter ad malos pertinere uideatur: eo quod quasi prospera, & bona principium eius, finis uero aduersa commemorat: hanc tamen distinctionem in præcedentibus sex, quæ exposuimus, obseruasse sufficiat: ut cætera, quæ sequuntur, ad generalē potius significationem applicemus. Aliud enim per dispositionem notatur: atque aliud per significationem exprimitur: quia dispositio ordinis quasi distinctionem personarum innuit: significatio uero per sententiam rerum tatummodo ueritatem ostendit. Ergo id quod pro malis tantum uel bonis ordine dicendi commutato narratur, sine discretionem in bonis pariter, & malis non inconuenienter accipitur: ut etiam nonnumquam hoc magis ad bonos secundum significationem pertineat, quod uitam reproborū, quantum ad ordinem pertinet narrationis, demonstrat. Possunt tamen, & hoc ipsum de reprobis quibusque non inconuenienter dictum accipere: qui etsi aliquando ad amorem boni secundum quendam affectū, speciem uirtutis habentem, quasi ad amplexum sapientiæ approximare uidentur: tamen quia mentem a desiderijs carnalibus, & cupiditatibus terrenis non diuidunt, cito ad solita relapsi, in eo ipso, quod appropinquasse uidebantur, longe fiunt. Sicut ergo electi ab amplexu summæ ueritatis ad tempus suspenduntur, ut eius desiderio ex ipsa sui dilatione amplius inardescant, & tandem desideratam plenius capiant: ita reprobi quoque ad tempus secundum quendam modum, ut uideant quo confundantur, nec sit excusata malitia, sinuntur, ut ad eam cognitione aliqua contingendam accedant. Sed hoc interest, quod iusti quique atque electi post degustatam interni boni dulcedinem ideo ad tempus repelluntur, ut amplius desiderio ardeant: Reprobi uero post agnitam ueritatem abiiciuntur, ut ex ipsa cognitione contra se suæ damnationis testimonium sumant. Illi ergo admittuntur, & repelluntur ut prouocentur: isti admittuntur, & abiiciuntur ut confundantur. Sic philosophi gentilium in parte plurima admissi fuerunt; sed non deprope contingebant sapientiam: neque illam ad se attraxerunt ut perfruerentur suauitate illius. Viderunt enim, & cognouerunt, & diligere se putauerunt, sed erat peregrinus amor de longe, speciem commendans, sed non hauriens suauitatem illius. Procul quasi extensis brachijs, & manibus expansis, amplexū facere uoluerūt; & non erat dilectus inter ubera ut fortiter alringeretur, & moram faceret, & pma-

neret: & ideo cito, & uelociter fugit ab eis: nec prouit caritate extranea retineri. Fugit igitur dilectus. Sed dilectus non fugit ut effugiat: sed abscondit se in se, & celat in irritationem dilectionis, ut gratatur in desiderio, & non inueniatur quoad usque; ardentissime diligitur. Et sæpe iterum reuertitur quasi permanens, & præstat se experiendum: & post modicum rursum elabatur fructū referuans in posterum. Et in his omnibus tempus est amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.

Tempus acquirendi, & tempus perdendi.

¶ Quando est tempus acquirendi, nisi quando tempus est amplexandi? Et rursum, tempus perdendi quoniam est, nisi quoniam tempus est longe fieri ab amplexibus? Quoniam enim dilectus præsens est, successus omnium uirtutum multiplicatur, & repletur domus interior abundantia, & ubertate. Tunc sterilia fructū faciunt, & quæ emarcuerant, impinguntur fecunditate, & diuitias suas anima ipsa miratur quas possidet. Flagrat affectus sancti, & desideria castri: motus autem aduersi sopiuntur: & quicquid repugnare consueuerat, uel importunū obsistere, longe fit: ut pacata sint, & quieta uniuersa. Bene agendi facultas pro uoto suppeditat: & diuitis uoluntatis copia usque ad operum sanctorum multiplicationem redundat. Hæc ergo tempus est acquirendi: quoniam merita sancta cumulantur, & bonorum operum merces multiplicatur in thesauris æternarum diuitiarum. Sed ne forte successus continuus aliquatenus cor humanum per elationem precipitet: sequitur tempus perdendi: ut dum ab eo ad tempus salubri dispensatione successus uirtutum tollitur, melius per humilitatem in uirtute solidetur. Sic itaque mens sancta in amplexu sapientiæ quiescens, uirtutum diuitiis augetur: foris autem sparsa per occupationem stringitur egestate: & attenuatur inopia: quemadmodum contrario carnales quique pituras opes laborando colligunt, & dum amplexibus uoluptatum uacare conperint, easdem mox ociose, & luxuriose uiuendo consumunt. Possunt, & alio intellectu tempora acquirendi, & tempora perdendi conuenienter accipere. Duæ quippe uitæ sunt, actiua, scilicet, & contemplatiua: quarum una, id est actiua, in studio bonorum operum laboriosa exercitatione meritorum sanctorum lucra colligit: altera uero, id est contemplatiua, in cognitione ueritatis pacata dilectione quiescit. Quas uidelicet, uitas recte per duas Iacob uxores, Lyā scilicet, & Rachel significatas accipimus: quarum una, id est Lyā: lippis quidem oculis, sed fecunda exiitisse dicitur: Altera uero, id est Rachel oculis pulchris, at sterili fuisse perhibetur. Actiua quippe uita in prole boni operis secunda est: sed contemplatiua in cognitione ueritatis perspicua. Et quia in utraque uita uicissim sanctorum uirtus exercetur; & alterna quodammodo mutatione conuertitur: ut scilicet nunc eius patientia probeatur in labore operis; nunc uero eius desiderium reficiatur in dulcedine contemplationis: recte nunc dicitur. Tempus acquirendi, & tempus perdendi. Tempus, n. acquirendi est: cum deuota mens in studio boni operis meritorum lucra multiplicat: & quasi

K

L

M

Pulchra figura de duabus uitis.

N

deinde tempus perdendi sequitur, cum pro amore quietis intimæ, libenter sustinet detrimenta operationis. Quasi enim uoluntarie diuitias postponit boni operis, ut possit uel cum modico requiescere in dulcedine contemplationis. Cui tamen ex hoc nihil meritorum suorum minuitur, quod ipso desiderio & amore summi boni amplius quam operis studio promeretur. Tempus acquirendi & tempus perdendi. De peruersis quibusque constans est: quod si quando aliquid boni recte agendo acquirunt, cito illud, quia in bono cæpto perseverantiam non habent, amittunt. Quibus profecto tempus acquirendi prodesse nil potuit: quia illi tempus perdendi acquisita, successit. Quos sæpe in hoc ipso maius detrimentum sequitur: quia pro ijs quæ acquisierunt, intumescunt: sed pro ijs quæ perdunt, non humiliantur.

Tempus custodiendi & tempus abiiciendi.

¶ Tempus est, ut electos suos Deus, quia forsitan aduersis frangi potuissent, a tentione custodiat: & rursum tempus est abiiciendi, ut eos cum molestijs exercendi sunt, uelut iratus salubriter ad tempus ad tentationem exponat. Sed & malos Deus in hac uita sæpe a molestijs ingruentibus tutos atque quietos custodit: ut eos postmodum in iudicio tanto grauius abiiciat, quanto patientius hic etiam dum protegit aduersarios, portat. Sed & homo ipse multa pro tempore custodire debet: quæ postea in tempore suo abiiciat: quæ & suo tpe custodita possint seruanti ferre subsidium: & rursum nisi tpe suo abiiciantur, facere impedimentum. Terrena namque substantia recte pro tpe & ad carnis sustentationem custodienda est: & rursum tpe suo, si periculū animæ in illa constare cognoscitur, sine dubitatione abiicienda. Multa quoque in spiritali & studio uirtutum sunt, quæ pro tempore nunc custodire, nunc uero abiicere oportet: ne si forte opus uirtutis sine discretionem agatur, id ipsum ad culpam constet, quod pro merito reputari potuisset. Omnia enim tempore mutantur, & non est aliquid quod semper id ipsum permaneat: & ideo qui uiuit sub tempore, debet causas & prouentus rerum omnium temporibus compensare.

Tempus scindendi & tempus consuendi.

¶ Omnis qui in carne secundum carnem uiuit, per carnis affectum quasi unum est cum ijs quæ caro concupiscit. Necessè est ergo, ut homo qui a carnalibus ad spiritualia conuertitur, prius animo ab ijs quibus per affectum inhæserat, auellatur. Tunc si quidem libere se spiritualibus per amorem conglutinat, cum de terrenis affectibus nihil superest quod eius mentem in desideria aliena auertat. Itaque tempus est scindendi: ut prius homo mentem a desiderijs terrenis auellat: postea tps consuendi, ut animo per amorem spiritualium æternis & permanentibus bonis adherere incipiat. Nec hoc prætereundum uidetur: quod ea quidem quæ scinduntur, substantialiter unum sunt: ea uero quæ consuuntur, essentialiter quidem

Pulcher conceptus predicabilis.

diuersa sunt, sed mediante uinculo sibi quasi accidentaliter unum fiunt: Sic enim omnis homo corruptibilibus & perituris unitur per naturam: sed efficitur particeps æternorum per gratiam. Sic quippe consuuntur humana & diuina in unum, ut quæ duo fuerant per naturam, fiant unum per gratiam. Compunctio siquidem ipsa acus est: & dilectio filium. Et facit uiam acus, & perforat utrumque, ut filium utrumque contineat. Neque enim consuetio aliter fieri potuisset, nisi utrumque foraretur & utrumque contineretur: quia discederet alterum ab altero: & facile se ab unitate diuideret, si utrumque uinculum non contineret. Propter hoc utrumque perforat acus compunctionis, & filium dilectionis connectit utrumque: ut stent simul, & non discedant ab inuicem. Humana quippe perforat acus compunctionis, quoniam culpam persequitur: diuina perforat, quando occulta æternorum scrutatur. Sic, n. gemina constat compunctio: & est irriguum superius, & irriguum inferius. Per irriguum superius perforantur diuina: & per irriguum inferius perforantur humana. Per compunctionem quippe, quæ de culpa surgit, transfigitur peccatrix conscientia: & per compunctionem, quæ surgit de desiderio æternorum, penetrantur occulta. Illa subtiliter conscientiam penetrat, ut pellat noxia ista profunda consideratione inuisibilia scrutatur, ut apprehendat amata. Sic utrumque perforatur, & utrumque transfigitur: alterum dolore, quo reatus eruitur: alterum desiderio, quo concupita requiruntur. Post hæc succedit filium amoris: quo utrinque uinculum unitatis efficitur, ut ab inuicem deinceps iuncta non separentur. Utrinque enim amor surgit, & concurret uinculum dilectionis in unum: quia mens humana respiciens uidet illic quanta sibi commissa sunt per misericordiam: diuina uero considerans, contemplatur in eis, quanta sibi sint promissa ad gloriam. Et utrumque diligit, & fit nexus caritatis in ambobus: quia dulcis est misericordia ad gloriam, & gloria iocunda ad misericordiam. Et non potest dilectio horum separari: quia consuetio facta est, & firma sunt uincula caritatis æternæ. Tempus igitur scindendi tunc fuit: nunc autem tempus consuendi.

Tempus tacendi & tempus loquendi.

¶ Qui audit, inquit scripta, dicat, ueni. Qui enim prius aurem cordis per obedientiam ad uerbum Dei aperit: ille postmodum recte ad loquendum proximo linguam resoluat. Nam qui prius per obedientiam in uerbo edificationis alteri tacere non didicit: noxæ subiacere conuincitur, si alios ipse docere præsumit. Igitur prius est tempus tacendi, ut discat homo quod doceat: & deinde tempus loquendi, ut qui ueritatem iam cognouit, loqui eam in tempore suo non erubescat. Utrinque, n. culpa est, & cum uidelicet homo temere præsumit quod non debet: & cum per negligentiam torpet ab eo quod debet. Et ideo prius cauendum, ne committamus illicita, postmodum studendum, ne debita negligamus. Tempus tacendi & tempus loquendi. Succedunt sibi tpa & uenit tempus post tempora. M. Hug. à S. Vict. To. j. M 3 Tem-

7

Apo. 2. 2.

Tempus dilecti onis, & tempus odii.

V ¶ Si quis dixerit in tempore dilectionis tempus esse loquendi, & tempus tacēdi in tempore odii: ut non detur sanctum canibus, neq; margaritæ proiciantur ante porcos: sed ponat iustus digitū super os suum, quando dies mali sunt, & obmutescat, cum consistit peccator aduersus eum: nonne ideo iustitia uenit in terram: ut peccatores arguantur, & ut conuertantur iniqui ne pereant? Propterea ambigua sunt tempora, quoniam ipsorum est in incertum percurrere. Nihil tamen sine tempore est, siue dilectio sit, siue odium. Tempus enim habet dilectio: & tempus odium. Cui enim præcipitur, ut proximum diligat sicut seipsum: eidem dicitur ut odiat semetipsum. unde constat, quod qui Deum amat sicut se, cum in Deo diligit proximum: sic contra Deum nec diligere nouit semetipsum. Tempus ergo est dilectionis, & tempus odii, ut qui pro Deo studemus inimicos diligere: cum causa Dei læditur, non præsumamus etiam amicos amare. Est adhuc alia dilectio, & odium aliud. ut quisque carnem suam, & in iis diligat, que infirmitati sustentandæ necessaria sunt: & odiat in iis, quæ desideria praua exposcunt. Tempus itaque dilectionis est, & tempus odii, quoniam oportet nos quamdiu sub huius mortalitatis defectu uiuimus, & contradictionem peccati in carne nostra portamus: magnā adhibita discretione perscrutari: quando, & fathiscentem naturam per compassionem fouere debeamus, ne concidat: & quando rursum surgentem in carne motum uitiorum affligendo præmere, ne conualescat. Scriptū quippe est. Nemo carnem suam odio habuit. Et rursum dicitur. Carnis curam ne feceritis in desideriiis. Vnde patenter ostenditur: quod & diligenda caro est, quantum pertinet ad compassionem naturæ: & rursum quantum ad castigationem culpæ spectat, odienda. In quo quia magno discretionis moderamine opus est: tempus præscribitur dilectionis, & odii, ut medio incedentes limite, neq; suffocemus naturam, dum culpam persequimur: neque culpam nutriamus, quando naturam fouemus. Sed quia hoc sine labore magno, & luctu graui fieri non potest: subiungitur. Tempus belli, & tempus pacis ut simul agnoscat homo, & quod nemo sine pugna ad uictoriam peruenit, & quod qui legitime certat, post adeptam uictoriam in pace requiescit. Idcirco enim post tempus belli, tempus pacis ponitur: ut qui concertationis pondere frangi poterat, de pacis dono consoletur. Tempus belli, & tempus pacis. Tres sunt, qui bellum suscitant contra nos: uidelicet diabolus, & mundus, & caro nostra. Hos enim omnes hostes se habere Paulus cognouit: qui pugna se contra omnes suscepisse asseruit. Pugnam enim contra demones sibi pariter cum omnibus fidelibus iugem esse testabatur, cum diceret: Non enim est nobis colluctatio contra carnem, & sanguinem: sed aduersus potestates, & principatus: aduersus rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Rursum aduersus mundum, id est homi-

nes peruersos amatores mundi pugnam sibiuisse asseruit: qui se Ephesi contra bestias pugnasse narrauit. Item aduersus carnem propriam pugna sibi incessabilem esse testatur, dicens: Sic pugno non quasi aerem uerberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Tres igitur sunt tyranni, qui contra nos exercitus suos producant in prælium: & habent singuli acies suas instructas ad faciendum bellum animæ. Diabolus siquidem aduersus fidelem animam suggestionū agmina instruit. Mundus prospera, & aduersa ad nos superandos producit. Caro uero desideriorum carnalium turbas excitans, contra nos in prælium exurgit. Sed contra hos omnes oportet fidelem animam uiriliter decertare: & ad debellandas aduersæ potestates uires uirtutum iacula Dei protectione munitam exercere. Diabolum quippe uincimus, si cum uirtutum perseverantia eius suggestiones suscipere recusamus. Mundum uincimus: si & constanter prospera eius despiciamus, & patienter aduersa toleramus. Carnem uincimus, si prauis eius desideriis non consentimus. Sed hostes semel uicti non statim cessant, ut pax continuo esse possit: Sed tentant iterum, & iterum moliantur, & conantur quomodo possunt: & sæpe quasi audentes cum sint timidi, ipsi cum terrore impetum faciunt ut probent quid sit animi in nobis: sæpe insidias struunt, & progrediuntur occulte ad explorandum, & celant se, & uolunt esse occulti, donec improuisi superueniant. Et in his omnibus pericula multa oriuntur, & circumspectio cotidiana, & timor undique: & fit bellum magnum, & diuturna concertatio, donec pars nostra conualescat omni modo, & desperantes prorsus cessent, & discedant a spe sua: ut aut deterreantur a nobis, aut in nostram ditionem subiiciantur. Nam, et hoc sine dubitatione proueniet, si non defecerimus a spe nostra, & patientia bona: ut tandem pax plena, & integra restitatur, post consummatum laborem concertationis. Tunc enim fugabitur a nobis diabolus diuina uirtute, ut non audeat præsumere aduersum nos: sed territus fugiat, & abscedat in confusionem. Mundus quoque ipse, qui sæuire in commotionibus suis consueuerat, pacabitur: & carnis desideria spiritu roborato sopientur. Tunc in tempore pacis nostræ recordabimur temporum antiquorum, quando bellum fuit, & non penitebimus tunc: sed lætabimur, & exultabimus pro diebus in quibus uidimus mala: & erit pax dulcis in gratulatione præteritorum laborum. Propter hoc tempus belli est, & tempus pacis.

Quid habet amplius hō de labore suo?

¶ Quid amplius habet, quàm bellum, & pacem, dilectionem, & odium, & uniuersa alia, quæ temporum prouentus rota suæ uolubilitatis educit? Non ergo amplius habet de labore suo, quàm bellum, & pacem: quoniam hoc labore suo non potest ut habeat solam pacem. Igitur nec labore suo pacem habet: sicut uoluntate sua bellum non habet.

bet. Omnia enim nutum sequuntur dispositionis supernæ: neque arbitrio humano temporum momenta subduntur, ut hoc, uel illud eueniat: sed patitur legem homo in omnibus, siue uolens ad meritum, siue nolens ad tormentum. Non igitur cōfidere debet homo in labore suo: neque in actis suis spem ponere: quasi possit ipse, uel quod desuper non ordinatum est efficere, uel quod dispositum est, impedire. Nihil enim labor hominis uniuersis adicere potest, ut quid amplius sit: quia iusta artificis moderatio sic cuncta in equitate disposuit, ut omne, quod sine eius cooperatione nititur, uniuersitatis ordinem deserens, ad non esse potius moueatur.

De animorum confusione ex temporum transitu. Homilia. XV II.

A **M**odo de temporibus exiimus: sed utinam peruenissemus ad eternitatē. Restant enim adhuc multa, & plurima uoluuntur circa nos: & iterant rursum tempora orbem suum usquequaque, ut non sit finis, donec omnia fuerint consummata. Sequitur quippe post mutabilitatem rerum grauis confusio animorum: quoniam pergunt corda super uolumina, & transitus temporum ut non stent in ueritate: sed defluant cum eis, quæ uadunt ut transeant. Propterea cessat ab his omnibus, quæ foris nutant, & fluctuant, quasi modica sint uniuersa hæc, & non ualde ad periculum operantia: & conuertit se introrsum: & ingeminat illic quærelam de uanitate, quæ abscondita est: & illam graui examinat conuestione super eam, quæ foris paret aliena. Non enim nocuisset mutabilitas rerum, si animorum mutabilitas non fuisset: quoniam id ipsum bonum erat, ut transitoria pro tempore mutent speciem: sed non erat bonum, ut iudicia mentium humanarum deserant ueritatem. Non itaque causamur, quod tempora uaria sunt, quoniam bonum est: sed causamur, quod uaria sunt humana iudicia: quoniam hoc bonum non est. Neque enim ueritas a se esse potest alia: quia, quod bonum est in ueritate, malum non est: & quod in ueritate bonum non est, malum est. Quare ergo iudicatur, quod hoc bonum est, & hoc malum est, & iudicatur, quod malum est hoc, & hoc bonum est: cum in ueritate, uel bonum non est, si malum est, uel malum non est, si bonum est. Alter dicit, bonum est, & alter dicit, malum est: & qui dicit, hoc bonum est, dicit illud malum est: & qui dicit malum hoc est, dicit illud bonum est: & omnes male dicunt, quia totum bonum est. Hoc autem solum bonum non est, quod male dicunt de illo, quod bonum est. Quapropter bona sunt omnia: & soli mali alii sunt, quæ præ ceteris omnibus boni esse debuerunt. Cætera enim omnia sunt, quod esse debuerunt, & ipsi soli non sunt, quod esse debuerunt: quia ueraces non sunt, & in ueritate non sunt: & ideo bona sunt omnia in eo, quod sunt: ipsi autem boni non sunt in eo, quod sunt, quia non sunt, quod esse debue-

runt. Hoc itaque inter cæteras uanitates, & ipsū pro uanitate magna numeratur, & cunctis solum uanitatibus comparatione præponitur. Et dicit.

Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea.

¶ Quæ est enim illa afflictio?

Cuncta fecit bona in tempore suo: & mundum tradidit disputationi eorum: ut non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.

¶ Ergo mutabilitas rerum non affligit hominem, sed disputatio sua, ipsa affligit eum. Et merito: quia disputatio inquietudinem semper significat, & concertationem. Et ideo mutabilitas rerum, labor hominis non est: sed quod ipse inquietus factus est, hic est labor illius. Et ipsa inquietudo disputatio magna est, quam habet homo in instabilitate sua: ut non sentiat idem: quoniam diuisus est, & alius factus, ut non sit unus totus. Considerate nunc magnam disputationem, quam exercet homo super terram. Multa enim est, & prolixa, & inuoluta nimis: ut non facile finem habere possit, donec homo ipse finem accipiat. Et nunc ut credatis uidete, quam multas ab initio curiosi sapientiae de operibus Dei sententias formauerunt: & nemo fuit usque adhuc, qui negotio huic tam grandi finem imponere potuisset. Et litigant adhuc cotidie, & concertationibus pugnant disputantes: & dicit alius hoc est, & alius dicit non est, sed est aliud, & dicuntur multa, & constringuntur quasi fabrefacta mendacia opinionum de iudicio rerum. Et plurimi asserunt, quod nihil est nisi ipsum, quod uidetur, & ueniunt alii, & contestantur, quod nihil uere est, nisi ipsum, quod non uidetur. Et in his omnibus congerunt, & multiplicant argumenta sua: & texunt rationes, & quasi rationes: & est cuique ratio existimatio sua. Proposuit enim Deus opus suum in oculis hominum, ut interroget corda ipsorum de eo: & ipse retrorsum absconditus latet, donec experiantur exercitationem nostram in illo. Et hauriant sensu, & corde diiudicant, & proferunt plurima de thesauro iudiciorum suorum, & de profunda abyssophantasiarum, & opinionum falsarum suarum & cogitationum inanum. Et dicunt alii, quod natura sola est, & non est aliud: & Deus nihil est, sed timor uanus adinuenit omnia: & sic fuit semper quod est ab initio, & ante initium sine initio. Et uoluuntur secula, & operatur seipsum natura, & renouat, & non potest aliud esse, quàm semper erat. Alii contra proclamant, & litigant pro iniuria creatoris, & defendere se putant quem impugnant ipsi mendaciis suis. Dicunt esse opificem, qui de coæterna sibi materia uniuersa finxit, ut formam daret meliorem, & non cognoscunt isti creatoris potentiam, sed abnegant de nihilo factum aliquid: negantque horum, quæ sunt quippiam in nihilum posse relabi: sed tantum in alterationibus rerum operam conditoris consistere. Post hos alii succedunt litigantes, & disputantes, & pro-

De humanis disputationibus elegantè discursit.

Ephe. 5.

Rom. 13

X

Ephe. 6.

1. Co. 13

1. Co. 9.

Y

D

Z

Post hos alij succedunt litigantes & disputantes, & promittunt errorem tollere, & manifestare ueritatem: & ipsi de nihilo cuncta facta confitentur, & factum non esse per quem facta sunt omnia: & fuisse aliquando quando creatum nihil fuit: & fuisse tunc ipsum qui semper fuit. Et habent isti in suis dogmatibus quasi principium boni: sed succedit malus finis. Qui enim de rerum creatione quasi uera sentiunt, de subsistentia rerum plurima mentiuntur: & non est finis disputationum & adinventionum hominum. Fingunt essentias & formas & atomos & ideas principalium constitutionum: & elementa plurima, & nascentias infinitas, & motus inuisibiles & efficietas procreatrices. Et in ijs omnibus multiplicantur simulacra rationum, & fiunt disputationes plurimae: & ueritas non est in eis omnibus. Similiter. n. qui dicit, falsum dicit, & qui contradicit, falsum dicit: quia disputando & mentiendo omnes una uanitate a ueritate elongauerunt. Neque enim inuenire poterit homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Ex omnibus quae facta sunt ab initio & quae facienda sunt usque ad finem: non poterit homo inuenire unum aliquid ut comprehendat illud, & sciat totum quod est ipsum. Nam & si quidam uideantur inuenisse plurima, proposita erant omnia: & quae occulta fuerunt, nullatenus inueniri potuerunt. Tradidit. n. Deus mundum disputationi eorum, & proposuit eis opera sua ut uiderent ea & iudicarent. Et in ijs manifestauit multa quae uoluit agnosci, & quae abscondita esse uoluit, non potuerunt inueniri. Propterea omnia quae cognita sunt in eis manifesta uult Deus: & non inuenit ea homo sensu suo, donec reuelarentur in eo quantum uoluit Deus. Quaedam namque foris proposita fuerunt, & quaedam intus reuelata sunt, & non inuenit homo aliquid, ut sensu suo iret ad ea quae occulta fuerunt donec manifestaretur in ipso. Et si contendere uoluerit, quod aliqua inuenit ipse: nunquid tamen omnia inuenire potuit quae operatus est Deus ab initio usque in finem? Et in ipsis quae inuenit, si totum inuenire potuit quod fuit, & non reliquum permansit aliquid absconditum & occultum: quomodo non admissus est sensus eius, ut inueniret totum? Nam si totum inuenisset homo, non esset disputatio ulla neque current opiniones in aduersum, de ijs omnibus quae in mundo sunt. Omnes enim similiter mundum hunc uidemus: & est positus ante oculos nostros, ut traderetur disputationi nostrae: & uidemus totum hoc ante nos, & nescimus unde huc aduenerit. Latet. n. qui fecit eum: & praetendit opus suum ante se, ut abscondatur & manifestetur in eo. Factum quippe simulacrum humanam contemplationem e uicino excipiens, facit ut creatorem suum nec manifestum uidere, nec ignorare similiter totum possit. Propterea intellectus hominis excitatus rerum species surgit: & ex eo quod se offert manifestationi secundum aemulationem ueritatis ad interiora scrutanda conatur: & habet principium in operibus Dei primae contemplationis, sed non peruenit usque

ad finem operum Dei, ut capiat totum quod absconditum est. Si enim ad finem peruenire potuisset, inuenisset utique Deum: quoniam a quo sunt, ibi finem habent omnia & consummationem. Non ergo peruenit ad finem, quoniam Deum inuenire non potuit, donec ipse se manifestaret in nobis: & confusi sunt scrutationes, quoniam defecerunt, & non ualuerunt, ut comprehenderent, & finem faceret disputationum suarum. Propterea stultam fecit Deus sapientiam mundi: quia posuit mundum in disputatione eorum: permanens ipse occultus donec deficerent disputantes & querentes inania. Et non inueniet homo omne opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Post haec reuelauit se Deus & exiit ut inueniretur: cum gloriari iam non possit homo, quasi ipse sensu suo & sapientia Deum cognouerit: qui in opere Dei scrutando defecerat. Ad hoc ergo profuit, quod mundus in tempore traditus est disputationi eorum, ut non inueniret homo omne opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Ista sunt disputationes hominum uana curiositate quaerentium abscondita operum Dei, quas multiplicat sibi fabricando de ijs quae ignorant mendacia: & concertationibus muniunt errores suos. Et sunt adhuc aliae quaedam disputationes in desiderijs hominum multiplices nimis & uariae: & surgunt ex ipsis multarum studia uanitatium. Omnis enim homo praefert quod diligit ipse: & trahuntur corda omnium in infinitas scissiones, ut non consentiant in uno unquam. Alij lasciuiam & luxuriam & uoluptatem sequuntur: inebriari & ludere & ridere & saltare: & existimant hanc esse felicitatem hominis & iocunditatem suauissimam. Alij honores ambiunt, & dignitates, & famam magnam, in populis: & commendant studia sua, & disputant graui concertatione, quoniam melior est portio ista in uita hominis. Alij pecunias cumulant & coaccinant opes, & putant securitatem comparare, & fiduciam magnam contra ingruentem egestatem in tempore angustiae. Et laudant isti prouidentiam & sollicitudinem dicunt meliorem, cum uelint tamen securi esse ipsi. Et sic quidem feruntur omnes in appetitus suos seorsum singuli contraria approbatione: & disputant rixando, & dissentiendo desiderijs importunis. Et traditur mundus disputationi eorum, ut in eius affluentia experiatur singuli uoluptates suas et probent et uideant et consumant in argumenta alterutrum aduersum se de copia illius quisque quod ipse elegerit in approbatione desideriorum suorum. Et rapiunt pertinacia magna quisque quod sibi ipse elegerit: et laudant partem suam singuli, & fit disputatio magna & altercatio uoluntatum in uarijs aestimationibus quas pariunt desideria multa. Et in ijs omnibus non inuenit homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Initium namque operum Dei est usus rerum temporalium: finis uero & consummatio, fructus aeternorum. Propterea qui in rebus mundi disputationem suam constituit, et approbationem desideriorum suorum exquirat: non potest

Psal. 63.

1. Cor. 5.

G

H

I.

De uarijs hominum studijs pulcherrime discussis.

test inuenire in operibus quae operatus est Deus quicquam ab initio usque ad finem: quoniam licet experiri sinatur quanta esse possit delectatio in bonis huius seculi: illam tamen ineffabilem iocunditatem quae consummatam felicitatem confert, non apprehendit in contemplatione Dei. Idcirco traditus est mundus amatoribus mundi: quibus datum non est, ut ab initio usque ad finem inuenire mereantur opera Dei: quia quibus aeternorum bonorum dulcedo tollitur, eis carnales datae sunt delectationes, & mundi gaudia exposita in desideriorum suorum malorum dissipationem: Inuenimus, & alias adhuc disputationes in iudicijs hominum graues, & multiplices, & rixas concitantur horrendas: ita, ut in blasphemiam et excrescant creatoris, & dicant quae non oportet. Arripiunt enim homines uicem Dei uiolenter, & indices seculi se constituunt: & disputant de mundo, & de operibus Dei, & prouidentia eius, & iudicijs quibus mundum uniuersum disponit. Et dicunt alij hoc bene fecit Deus: & alij murmurant, & dicunt non bene factum est illud. Ista enim querelae sunt hominum, & praesumptiones quibus prouocant iram Dei: quia subdi nolunt legibus eius, sed disputant de operibus ipsius, & iudicia eius reprehendunt. Perijt aliquis morte crudeli aut graui damno, & casu miserabili attritus est: & uenit inimicus eius, & dicit. Bene fecit Deus: hominem impium & peccatorem secundum malitiam suam iudicauit: & murmurat amicus eius, & querelam mouet aduersus Deum, cur perire permiserit innocentem, & iustum non custodierit. Et damnatur ille pro malitia sua: & iste pro temeritate sua iudicatur. Et tamen non cessant homines disputare de operibus Dei, & iudicia illius pro sua existimatione pensare: & reprehenditur Deus a cogitationibus hominum malignorum. Dicunt enim homines, quod non debuit Deus creasse noxia, nec quae infesta sunt, & nocet posse in operibus suis: & maledicunt creaturas Dei bonas, & blasphemant creatorem earum. Ranas, & mucas, & serpentes, & uenenata omnia, & omnia aduersa & pestilentiosa quae fecit Deus: Melius. n. fecisset, si cuncta bona fecisset. Mala quippe plurima sunt: & mala omnia bona non sunt. Et fecit quidem cuncta bona ipse in tempore suo: sed solus homo malus non intelligens bonitatem neque retinens iudicium ueritatis, mala uoluntate a bonitate discordat: & cum sit quod male ipse non uult, dicit male fieri: cum bene fiat, & ipse male uelit. Idcirco malae uoluntates, & concupiscentiae nequam excacant corda hominum, ut non intelligant quod rectum est, quia non amant nec uolunt quod bonum est. Et reprehendunt Deum, quod noxia fecit: & nemo tamen reprehendit cum leditur inimicus suus, cum sint ipsi uniuersi inimici Dei, & aduersarij ueritatis. Propter hoc non intelligit homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Carnalis enim homo non sapit ea quae Dei sunt. Sequitur enim concupiscentiam suam: & laudat delectationem desideriorum suorum, & cum sibi datur quod diligit, putat se-

Temeritas hominum notatur in iudicijs operibus Dei.

cum bene agi: cum potius hoc fiat in malum eius: & cum obstititur desiderijs suis, murmurat, & mouet querelam: & causatur, quasi male actum sit quod iuste ordinatur: & non intelligit opera quae operatur Deus ab initio usque ad finem. Ex quo de terra educitur, donec in terram reuocetur: opera quae operatus est Deus non intelligit ab initio usque ad finem. Multa enim operatur Deus circa hominem ab initio eius usque ad finem illius: & non inuenit homo quo fine fiant omnia haec, donec ipse finem accipiat. Tunc autem intelligit, & tunc inueniet quae operatus est Deus in eo ab initio suo usque ad finem suum, uel in misericordia, uel in iudicio: ut eum ad talem finem perduceret, quem operibus suis ab initio usque ad finem probauit, ut ueniret in consummationem. Interim autem donec finis adueniat ab initio usque ad finem latent omnia, ut non inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Propterea disputare potest de operibus Dei, quae operatur Deus ab initio usque ad finem: sed inuenire non potest opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Si autem non potest homo inuenire opus quod operatur Deus ab initio suo usque ad finem suum, ut uel hoc saltem intelligat quod ipse uidit: quomodo tunc inueniet opera quae operatus est Deus ab initio mundi, usque ad finem seculi: quae ipse uidere non potuit? Cesset ergo homo disputare de iudicijs Dei, quibus mundum uniuersum gubernat, & disponit ab initio usque ad finem: quia homo neque rector neque iudex mundi a Deo positus fuit, sed possessor: neque ut sua uirtute aut potestate mundi elementa regeret aut prouentus temporum suo arbitrio dispensaret, sed ut fructus mundi, & temporum uices secundum creatoris dispensationem in usum alenda infirmitatis suae acciperet. Propterea adiunxit & ait.

Cognoui quod non esset melius, nisi latari & facere bene in uita sua. Omnis. n. homo qui comedit & bibit, & uidet bonum de labore suo, hoc donum Dei est.

¶ Nam omnis homo qui contendit, & disputat de operibus Dei, & causatur iudicia Dei, & eius dispositiones in mundo accusat: hoc donum Dei non est, neque ex Deo est illud, sed contra Deum, & melius facit qui licite in hoc mundo donis Dei iusto labore acquisitis utitur, quam qui aduersus Deum pro ijs quae in hoc mundo contra suam uoluntatem uel existimationem eueniunt, rixatur. Neque enim potest homo rixando, & murmurando contra Deum eius dispositionem immutare: & ideo melius est eius iudicia cum timore suscipere, quam in eius iniuria pro nostra lesione murmurare. Nam & ideo Deus iudicia sua abscondit a nobis: ut dum ea nec nostro intellectu penetrare, nec pro nostro arbitrio immutare possumus, amplius timeamus. Idcirco prosequitur, & dicit.

Didici quod omnia opera quae fecit Deus, perseverent in aeternum. Non possumus

eis quicquàm addere nec auferre quæ fecit Deus, ut timeatur.

S Non solum de operibus Dei quibus essentias rerum creauit: creatisque per singula genera, & species rerum formam modumque; imposuit, hoc uerum est, quod opera Dei perseverent in æternum: pro eo, quod eius dispositio in eis non mutatur, & seruat singula, ut sint quæ ea esse instituit: & si transeunt, non ex ipso hoc est, quod id quod sunt ex ipso sunt: quod autem esse desinunt, ex semet ipsis habent: sicut & hoc quod antequam essent, nihil fuerunt, ex semetipsis habuerunt. Non solum itaque uerum est hoc de operibus Dei quibus creaturam mundi disponit, quod sine immutatione, & confusione ordinis maneat in æternum: sed etiam de dispositione, & prædestinatione iudiciorum eius quibus facta hominum examinat, hoc uerum est, quod maneat in æternum: & legem prouidentiae suæ, & statutum cogitationis ipse non mutat. Et sicut operibus eius in rerum generibus neque addere possumus creando, ut sit quod non erat: neque auferre perimendo, & destruendo, ut omnino nihil sit quod aliquid erat: sic neque iudicia eius immutare possumus, uel addendo ut fiat quod ipse non disposuit: uel auferendo, ut non fiat quod ipse fieri ordinauit. Ut enim si solus ipse timeatur, & ad eum omni tempore in misericordia respectus sit conscientiae humanae: idcirco soli sibi potestatem seruauit operum, & iudiciorum suorum, ut nemo immutare possit quod ipse legibus æternis fixum constituit, ut adimpleret. Propter hoc non disputet homo in uersis quæ illi adueniunt, sed suscipiat iudicia Dei cum reuerentia, & timore: & cum quidem prospera tribuit Deus, & placita condonat, casta exultatione lætetur in beneficijs eius: cum uero ad uersa egrediuntur, & molesta occurrunt, mala sua merita confitens, iustitiam illius commendat, & ueritatem. Quod si quando molestis ingruentibus, patientiam suam labefactari conspexerit, contra murmurationis, & impatientiae uitium dona munificentiae creatoris sui opponat: ut animus quod pondere tentationis præmitur, ne aliquatenus in blasphemiam erumpat, recordatione beneficiorum Dei mitigetur. Tunc enim incipiet benefacere, & lætari in uita sua, & uidere bona de labore suo: non solum quando bonis huius mundi industria sua acquisitis cum gratiarum actione perfruitur: sed tunc etiam quando in aduersis constitutus, pro patientiae suæ labore spe futuræ consolationis lætatur. Comedet enim & lætabitur in donis Dei, quando in prosperis exultabit de munere: & in aduersis hilaris fiet de retributione. Sic se omni tempore componet ad pacem cum Deo, ut uideat, & intelligat, quod cuncta bona facit in tempore suo, ut non iuste accusetur ab homine in omnibus quæ acciderint. Rata enim sunt iudicia eius: & de legibus illius in æternū stantibus, non potest immutari magnum uel paruum aliquid. Nam sicut in cunctis rerum generibus quæ uidentur imminui uel deperire, in ijs quæ trahunt

in superuenientibus, & succedentibus restaurantur, ut dispositio uniuersitatis ordinem suum ratum immobilemque conseruet: & permaneat semper primæ dispositionis statutum inuiolabile: ut neque ultra transgrediatur uel infra remaneat operum Dei certa moderatio: sic & iudicia eius secundum certam prouidentiam currunt, ut his neque addi neque minui aliquid possit. Et si quando ipse aliter facere uidetur, & aliter iudicare: dispensatio occulta est, qua non mutatur consiliū, sed opus uariatur & iudicium exercetur. Nam & hoc ipsum iudicium est: quod iudicium differitur aliquando ut tempore suo restauretur, ut non pereat aliquid ex omnibus quæ facta sunt, ut maneat semper. Semper enim hoc est, ut culpa poenam habeat, & iustitia præmium consequatur. Sed est poena occulta, & poena manifesta. Similiter præmium occultum est, & præmium manifestum. Et sepe Deus malos tolerat, & differt poenam illorum manifestam: & habet tamen omnis malitia poenam occultam. Et iudicat Deus, & uidetur differre iudicium uel facta hominum omnino non attendere ab ijs qui non uident nisi ea quæ foris sunt. Similiter aliquando probat Deus iustos, aduersitatibus, & tribulationibus exercet: & uidetur iustitia non habere præmium apud ipsum: & tamen nunquam caret retributione sua occulta: & manifesta aliquando differtur, ut interrogarentur de perseverantia sua conscientie hominum. Et quia ea quæ in manifesto sunt, dissimiliter currunt, fluctuant corda hominum, & mirantur ubi sit iudicium ueritatis: cum in hoc mundo innocentia præmitur, & malitia prosperatur. Propter hoc subiunxit, & ait.

De peruersis hominum moribus: & quid ex eis censuerit Ecclesiastes. Hom. XV III.

Vidi sub sole in loco iudicij impietatem: & in loco iustitiæ iniquitatem. Et dixi in corde meo: iustum & impium iudicabit dominus: & tempus omnis rei tunc erit.

¶ Quia uero mentibus humanis de iudicijs Dei, & de rerum omnium prouentu contrario grauis aborta est disputatio: & subiicienda nunc sunt rationes, quare corda hominum aduersus ipsum moueantur, & in murmurationem cõsurgant: breuiter superiora repetemus, ut eorum quæ dicenda sunt, ex ipsis sententiam quasi a principio dicamus. Superius demonstraerat Ecclesiastes nihil in hoc mundo perpetuo in eodem posse consistere: sed temporum uices contrarijs euentibus sine cessatione raptari: quæ uidelicet rerum mutabilitas licet a creatore rerum omnium recte ordinetur, tamen cor humanum per impatientiam in murmurationem & blasphemiam aduersus ipsum concutitur. Et ideo subiunxit post enumerata rerum tempora, & ait. Vidi afflictionem quæ dedit Deus filijs hominum, ut distendatur.

¶ rur in ea. Cuncta fecit bona in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorum. Hæc est ergo afflictio hominum, disputatio eorum aduersus Deum: quia in eo, quod iudicijs Dei humiliter subdi nolunt, & eius dispositionem, quæ bona est in rebus omnibus, cum quid contra uoluntatem eorum prauam agitur, contumaciter reprehendunt: non solum eos exterius poena aduersitatis, & tribulationis molestia atterit, sed multo magis intus furor, & impatientia murmurationis affligit. Quam afflictionem Deus illis dedisse dicitur: non mentem illorum prauitate corrumpendo, sed iudicia sua iuste, ut probentur ipsi, quæ mali sunt, ab eorum cognitione subtrahendo: ut cum uidere non ualent qua iustitia fiat quæ circa eos agitur: amplius per impatientiae suæ uitium a cognitione ueritatis exceperentur. Idcirco dedit illis afflictionem, quando disputationem dedit celando iudicia sua: ut non inueniat homo omnino opus, quod operatur Deus ab initio usque ad finem. Nam præcedunt aliquando quædam causæ manifestæ in hoc mundo iudicia Dei: cum facta hominum in præfenti uita subsequente retributione uel bona remunerat, uel punit mala. Et in his tantum ualent aliquatenus discerni iudicia Dei, ut aliquid iudicium habeat homo occulte ueritatis, quatinus illa etiã quæ penetrare non potest, ueneretur. Cum uero causæ præcedentes occultæ sunt, uel quæ subsequuntur, latent: oriuntur disputationes plurimæ, & contradictiones, & affligunt se mentes hominum prauè rixando, & murmurando contra Deum: cum penetrare non possint iudicia ipsius, neque inuenire opus quod operatur Deus, ab initio usque ad finem. Non enim penetrare possunt in tanta caligine, quo sine fiat aliquid, & si quædam in principio causæ extare uidentur, sed occulta sunt omnia propter finem. Idcirco non inuenit homo omne opus Dei ab initio usque ad finem: quoniam & si quædam uidere uidetur non penetrat totum, & sit dubium totum, propterea, quia non manifestatur totum. Propterea ne rixetur homo in dubijs contra deum, & murmuret in aduersis constitutus: dono Dei conceduntur prospera multa, & placita plurima: ut licite utatur homo bonis iusto labore acquisitis, & gaudeat, & lætetur: & mitiget conscientiam suam aduersus Deum: ut bene sentiat de illo, & non disputet neque contendant aduersus illum: quasi aduersetur Deus qui bona largitus est. Hoc enim sibi uult quod subiunxit, dicens. Et cognoui, quod non esset melius nisi lætari, & facere bona in uita sua. Qui enim sibi benefacit in uita sua de his quæ dono Dei concessa sunt hominibus ad fruendum, ut lætetur, & gaudeat in Deo suo: melius facit, quam qui disputat, & contendit aduersus Deum. Omnis enim homo qui comedit, & bibit, & uidet bonum de labore suo, hoc donum Dei est. Idcirco hoc quia donum Dei est, & licite concessum a Deo, melius est quam disputare, & contendere, & murmurare: quod donum Dei non est, nec concessum hominibus a Deo: quia malum est, & afflictio ma-

gna. Multum quippe affligitur qui neque amare uel approbare potest, quod sustinet: nec quod odit, immutare. Idcirco multum affligitur qui disputat, & rixatur contra Deum, blasphemans iudicia eius, & opera eius deridens: cum ea quæ operatur Deus, homo nullatenus possit immutare. Propterea quod sequitur & dicit. Didici, quod omnia opera quæ fecit Deus perseverarent in æternum. Sicut enim opera conditionis in generibus suis ordinem diuinæ institutionis non transeunt: ita quoque opera iudiciorum eius, quibus facta hominum, & totum mundum disponit, sententiam prædestinationis, & prouidentiae eius in æternū fixam non confundunt. Neque enim addere illis quicquàm possumus, ut amplius sit quam prouisum est: neque auferre, ut sint minus quæ facta sunt, ut timeatur Deus. Propter hoc namque dispositio rerum uisibilium in cursu transeuntium rerum, & succedentium uicissitudine ordinem non confundit: ut sciat homo & intelligat prouidentiam esse æternam, quæ ab initio rata constantique præcepti sui examinatione quemadmodum prouentus suos temporibus suis consequerentur, cuncta disposuit. Ut illam quoque in factis suis discat metuere: cuius omnipotentiam cernit in cunctis suis operibus, & iudicijs constantiam atque immutabilem permanere. Rata quippe dispositio operis, & certa moderatio, qua cuncta temporibus suis ad effectum producit Deus, manifeste demonstrat, quod sicut sua sapientia in discernendo non fallitur, ita quoque consiliū suum in iudicando non mutatur: Quod factum est ipsum permanet. Sicut in hoc toto, rerum conditarum corpore quod factum est, permanet, quia dispositionis ordo non confunditur, etiam si natura mutabilis uarietur: ita etiam in iudicijs eius quod factum est, permanet, quia in eo etiam quod secundum ineffabilem dispensationem, uariationem temporum dissimiliter ordinat, prouidentiae suæ sententiam non immutat. Idcirco quod factum est, permanet, & in rerum uniuersitate, quantum pertinet ad ordinem dispositionis, & in iudicij eius exhibitione, quantum ad sententiam prædestinationis spectat. Quæ futura sunt iam fuerunt. In utroque etenim quæ futura sunt, iam fuerunt, quia & in generibus rerum omnium quod fuerunt ea quæ iam non sunt, hoc idem secundum naturæ similitudinem, & identitatem procurfus in genere suo singula futura sunt, quæ nondum sunt. Et in iudicijs diuinis, quam ueritatem in præteritis seruata audiimus: eadem in superuenientibus exhibendam expectamus. Instaurat enim Deus ubique quod abiit: quia sicut rerum transeuntium defectum per succedentiū in suis generibus multiplicatione reparat: ita cotidie facta hominum iudicando, antiquam iudiciorum suorum, quæ ab initio exercuit ueritatem, licet intermissa ad tempus uideretur, integram se tenuisse demonstrat. Semper enim apud ipsum malitia poenam habet: & præmium uirtus. Sed quia poenarum quædam occulta est, quædam manifesta: dum impios, & peccatores Deus per patientiam tolerat,

& eis statim poenam manifestam non irrogat: humana stultitia eum aut nescire aut non curare facta hominum, siue etiam (quod peius est) prauitate malignantium, approbare putat. Inde ergo cor hominis aduersus Deum concutitur: unde Deus ab hominibus amplius diligendus. & laudandus demonstratur. Conqueritur homo, quod malus homo a Deo toleratur, cum manifestum sit, quod nullus homo fuisset bonus, si nullus aliquando fuisset toleratus malus. Et tamen scandalizantur infirmantium corda, dum uident in hoc mundo impios prosperari & praemi innocentes: quia ad sola ea quae foris sunt in manifesto respiciunt, & illa quae uel intrinsecus latent occulta, uel in futuro manifesta exhibenda seruantur, non attendunt. Quorum quarela ex qua causa surgat, aperitur cum subditur.

Vidi sub sole in loco iudicii impietatem & in loco iustitiae iniquitatem.

L Vidit quippe, quod in hoc mundo Deus impios iudices esse permittit, & potestatem obtinere, ut dominantur, & opprimant innocentes: & facta hominum iniqua, quae iusta esse debuerunt: & in his omnibus confusionem magnam esse sub sole. Quia enim Deus potestatem in hoc mundo peruersis tribuit, propterea impietas est in loco iudicij: & in loco iustitiae iniquitas, ut ibi sit impietas, ubi esse deberet iudicium: & ibi iniquitas, ubi iustitia. Nam quia praelati sunt impii, idcirco sunt iniqui subiecti: quia nisi illi per impietatem innocentiam opprimerent, isti per iniquitatem iustitiam non impugnant. Propterea namque inferiores ad iniquitatem perpetranda audaces sunt, quia superiores ad tutandam innocentiam pij non sunt: quia si illi iniuriam patientibus iudicium facerent, isti ad inferendam iniuriam tam prompti non fuissent. Sed in hoc quoque sub sole impietas est in loco iudicij, & in loco iustitiae iniquitas: quod omnis homo mala proximi sui sine misericordia persequitur: sua uero mala unusquisque contra iustitiam etiam quantum potest, defendere conatur. In causa quippe proximi sui impius est omnis iudex: & in sua causa aduersus proximum iniquus quia cum mala proximi iudicanda sunt, misericordiam non meminit: cum uero acta sua aduersus proximum examinanda sunt, iustitiam non custodit. Et in hunc modum peruersa sunt iudicia omnia sub sole: & nutant mentes hominum, & mirantur ubi sit iudicium Dei qui haec sustinet.

M Adhuc possumus, & alio intellectu fortassis commodiore sub sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiae iniquitatem considerare. Est quippe sub sole in loco iudicij impietas, & iniquitas in loco iustitiae: quando in hoc mundo, & iustus sustinet poenam iniqui, & iniquus capit praemium iusti. Boni namque in hac uita tantum iudicantur, ut pro suis excessibus hic flagella Dei suscipiant, & ad futurum praemium transeant purgatiore: Mali uero, quia ad futurum seruantur iudicium, saepe in hoc mundo non solum nulla aduersa sustinent, sed desideria quoque sua implere permit-

tuntur: ut cuncta illis ad iocunditatem, & felicitatem uitae praesentis pro uoto succedant. Et uidentur dissimiliter currere retributiones, ut boni mala, & mali bona accipiant: & impium esse iudicium iustorum, ut opprimantur innocentes, & poenam sustineant iniquorum: & ut praemium iustorum tollat iniquus: & confusa omnia, & permixta, quia Deus non statim exercet iudicium ut innocentes eripiat, & iustos de oppressione impiorum: & eos puniat qui operantur iniqua. Inde grauis concussio nascitur animorum, & succedunt zelo pusillanimes qui non uident, nisi quae foris sunt solum, & putant, quasi Deus humana non curet, & fortunam commiserit uniuersa, & nihil iudicio fiat. Et, quod crudelius est, saepe in tantam itur peruersitatem ut blasphemetur Deus: & dicatur quasi approbet iniquitatem, & impietas apud ipsum sit: nec cognoscat iudicium uerum. Et hoc totum ex eo oritur, quod sub sole impietas est in loco iudicij: & in loco iustitiae iniquitas: & quasi in uanitate quae sub sole est, confusa sint omnia, & dissimiliter cuncta proueniant. Et tamen cum considerat homo opera Dei, & uidet qualiter rata constantique moderatione uniuersa disponit: intelligit, quod omnium inspector est Deus, & moderator: & quod cassari non possunt iudicia eius: & quod facta hominum quae in hac uita non iudicat, in posterum examinanda conseruat. Si enim quemadmodum ex operum eius dispositione probatum est, iustus iudex est Deus: superest, ut quod in praesenti in factis hominum iudicandis non agitur, in futuro perficiendum sine dubitatione credatur. Propterea, ut proponeret querelam infirmorum in eo, quod Deus in huius uitae uolubilitate, & transitu omnia quasi indiscussa relinquit, & facta hominum dissimili meritis retributione disponit: dixit. Vidi sub sole impietatem in loco iudicij: & in loco iustitiae iniquitatem. Statim uero consideras, quod iusta iudicia Dei cassari omnino non possent: intellexit differri tantum iudicium, non auferri: & ait.

Dixi in corde meo: Iustum & impium iudicabit dominus, & tempus omnis rei sub caelo tunc erit.

Q Tunc quando iustum, & impium iudicabit dominus, tempus erit omnis rei sub caelo: quia omne quod in uita agitur, siue bonum siue malum sit, tunc ad iudicium perducetur. Et nunc quidem in hac uita iustum, & impium iudicat dominus: sed occultae sunt retributiones istae: & quae manifestae erunt, differuntur in futurum. Et idcirco paruicordes murmurant, & queruntur, & putant non esse iudicium iustum: quia retributiones non ui unusquisque secundum merita sua iudicatur. Sed tamen, & nunc iudicium iustum agitur: & hoc totum intus est, quo carnis oculus non attingit. Et quae manifesta sunt, differuntur donec iudicium illorum adueniat: & tunc omnia occulta, & manifesta erunt manifestata: & iudicabuntur omnia secundum iudicium iustum. Et tunc iustum, & impium iudicabit dominus: & tempus omnis rei sub caelo tunc erit. Interim autem obscura sunt somnia: & permixta currunt ad finem suum.

Et

Et una sorte inuoluntur iusti cum impiis, donec pariter currunt in uia, ut cum simul exierint, discernantur, & ordinentur dispariter. Vsq; illuc. nulla discretio est in omnibus quae foris apparent sub sole. Sed sicut simul oriuntur omnia, sic uiuunt simul, & simul pertransiunt uniuersa. Et hoc totum fit ut per bentur corda hominum: an uiuat in eis aliquid de cognitione ueritatis, & affectu boni quod absconditum est: si forte ex illo argumentum fidei sumere incipiant se esse amplius, quam id quod uidetur solum. Nam extra nihil est, unde hoc possit agnosci: & tolluntur foris argumenta omnia, ut operari incipiat, quod intus est, & probetur quantum sit. Nam si cognouerit se ex eo homo magnum esse: & pro merito constat quod Deum requirit per fidem, quem non uidet per speciem. Recedit enim primum, & auerit se quam praesentem contemplabatur: & erat reatus magnus, & culpa grauis, lucem praesentem odisse: & constitutum est homini ad remedium placationis, si requisierit absentem, & absconditum desiderauerit: & sciat esse quod non uidetur: ut manifestum fiat tempore suo. Ideo nunc subtrahuntur omnia, & absconduntur quae inuisibilia sunt, & relinquitur homo foris solus cum alienis, ut nihil uideat de suo: ut probetur si forte recordatio in illo superest aliqua, ad conuertendum ad requisitionem illius. Propterea nunc iste altius considerans profunditatem iudiciorum Dei, uidet non esse meritum, si in huius uitae nubilo inter iustum, & impium non discernitur: cum tanta sit inuoluta caligine nostra mortalitas, ut in ea homo etiam bestiis similis uideatur. Propterea infert, & dicit.

Dixi in corde meo, de filiis hominum ut probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis. Idcirco unus est interitus hominis, & iumentorum, & aequa utriusque conditio.

S Idcirco enim mortalis factus est homo, & ideo moritur filii hominum similiter ut iumentorum probentur, & ostendantur similes esse bestiis. Duo quippe in homine facta erant, unum ad similitudinem Dei, alterum ad similitudinem iumentum. Et illud quidem quod creatum est ad similitudinem Dei, natura factum est immortale: sicut immortalis fuit Deus, ad cuius similitudinem factum est. Illud uero, quod ad similitudinem iumentum factum fuerat, corruptibile erat natura: sicut illa ad quorum similitudinem factum erat. De terra enim utraque sumpta sunt, & erat terra utriusque materia: & ipsa terra natura erat corruptibilis, sicut illa, quae facta sunt de terra. Ita ergo duo in homine facta sunt, unum terrenum, alterum caeleste: unum natura corruptibile, alterum immortale: unum similitudo iumentum, alterum Dei. Et erat quidem corpus terrenum natura corruptibile, factum ad similitudinem iumentum: Anima uero caelestis erat, natura immortalis, condita ad imaginem Dei. Et coniuncta sunt in homine corpus, & anima, duo in unum: & datum est corpori beneficium societatis, ut participaret de immortalitate animae ad incorruptionem: & hoc totum ad gloriam animae factum est, quia placita erat Deo in iustitia, & ueritate consistens, ut non attereretur uestimentum eius si perleueret obedientia illius. Et coopertum est glo-

ria incorruptionis, quod erat similitudo iumentum in homine: ut quasi dissimularetur. nec uideret illud in confusionem dilectionis: sed in toto conspiceret illius formam, quod amabat, & non elongaret alicubi. Postea auerit se anima in abalienationem amoris, & oblita est, quod melius erat suum: & intuita est foris pulchritudinem alienam. Et intendit in fucum pallii sui, ut se oblectaret ibi, & coepit fornicari ad illecebras corporales: & subtracta est ab oculis eius dilectio spiritualis. Et iratus est Deus, & non placuit ipsi auersio ista: & uoluit hominem reuocare intus ad id quod uerum erat, ut semper non haereret super imagines fucatas intuitus fallacis. Et abstraxit gloriam indumenti eius, ut iret in corruptionem, & iussit animam reuertere ne uegetaret illud, & portaret ad aeternitatem: & concidit uestimentum eius, ut ostenderet homini quod non esset in eo gloria eius ubi se bestis similem esse uideret. Et cecidit homo, & dilapsus est quod erat terrenum corruptibile, & fluere coepit ut rediret, unde uenerat. Factumque est ut probaretur homo, an meminisset boni sui, & si nosset requirere illud dum cogitur specie uana relinquere, & exire ab eo cui peruersae inhaererat.

Propterea ut probaret Deus filios hominum, & ostenderet eos similes esse bestiis. Idcirco unus est interitus hominis, & iumentorum, & aequa utriusque conditio. sicut moritur homo, sic, & illa moriuntur.

T In morte ergo una est hominis, & iumentum conditio: quia sicut homo moritur, ita etiam, & illa moriuntur. Sed tamen conditio mortalitatis homini ex iudicio est: iumento ex natura. Et quod similiter habent ex simili causa non habent: quia homo ut moriatur ex culpa habuit, iumentum uero ex natura ut moriatur, accepit. Tamen probatur homo, & ostenditur similis esse bestiis: quia unus est interitus hominis, & iumentorum: & similis utriusque conditio: & sic homo moritur sicut illa moriuntur.

Et similiter spirant omnia.

Id est, & ille, & ipse similem habent uitam, & spiraculum simile uiuificationis. Et in his omnibus.

Nihil habet homo iumento amplius:

Quia communis utriusque est, & ortus, quoniam pariter de terra facta sunt: & procurfus: quia simul:

Omnia uanitati, & mutabilitati subiecta sunt:

Et transeunt uniuersa: & consummatio finis eadem, quia moriuntur similiter, & reuertuntur ad terram de qua primum sumpta fuerunt. Sic, & prius homini cum iumentis una origo erat in corpore, quod sumptum est de terra: & una uiuendi conditio cum iumentis: ut similiter corpus terrenum aleretur de terra: sed unus finis cum iumentis homini non erat, quia factus erat homo ut non moreretur: neque inter-

ra reuertetur de qua factus est. Ita tunc p̄ incorruptione corporis humilis origo tegebatur, & dissimulatu erat per immortalitate ne ueniret in exprobratione: q̄ hō similis esset bestiis: neq; ostendere uoluit homini Deus unde esset ignobilitas eius, ut eum in ipsius conditione totum exponeret. Sed uestiuit eum pulchritudine immortalitatis, & posuit seorsum extra genus suum in sortem alteram. Cum uero peccasset homo Deo, priuauit eū gloria sua: & remisit ad originē suā, ut per id, quo ibat, agnosceret, unde uenerat. Propterea un⁹ est interitus hoīs, & iumentorum, & equa utriusq; conditio: quia sicut homo moritur, sic & illa moriuntur: & similiter spirant omnia, & in his oībus nihil habet homo iumento amplius, sed cuncta pariter subiacent uanitati.

Et pergunt omnia ad unum locum.

¶ Id est ad terram matrem suam, & originis principium: quia.

De terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur.

X ¶ Et si quis dicere uoluerit: q̄ habet homo amplius iumento in eo, q̄ spiritus filiorū Adā uadit sursū, ut occidēte in mortē corpore, superstes in uita remaneat: & spiritus iumentorū descendat deorsū: id est pariter cū morte corporis defluat in corruptionem: quis nouit hoc? Non tamen quia uerum non est hoc: sed quia occultum est: ideo

Quis nouit hoc?

¶ Non. n. dixit falsum est hoc, sed quis nouit hoc? Nemo hoc nouit. Non. n. sciri pōt hoc ab hoīe: & tamen credi potest. Et uerum est, quia creditur: & quod creditur, uerū est, & ipsa credulitas non dubia scientia firma est: & tamen nemo hominum hoc scit qualiter sciuntur ea, quæ uidentur, & audiuntur, & tanguntur, & ceteris sensibus percipiuntur: & qualiter sciuntur ea, de quibus naturaliter dubitari nō pōt: & quæ incredulis et dubitantib⁹, indubitabili ratione demonstrantur. Solā. n. fide hoc percipitur, & ideo dubitatio magna est fidē non habētib⁹ super hoc, quia illud nesciunt, nec demonstrari eis pōt ab iis, qui fide hoc capiūt: quia ipsi fidem non capiunt. Propterea putant ipsi hominē nihil prorsus iumento habere amplius, quā nesciunt, quod spiritus filiorum Adā uadit sursū, & spiritus iumentorum deorsum. Et cum dicitur eis, q̄ homo iumento amplius habet: quia spirit⁹ hominis sursum uadit ad uitā, & spiritus iumentorum ad mortem deorsum: dicunt. Quis nouit hoc? Non enim putant sciri aliquid posse, nisi oculo carnis uideatur, & contingatur sensu, & ideo scientiam fidei nō recipiunt, qua sola hō ad id reuocatur in quo iumento habet amplius. Et quia uidere non possunt illud, nec contingere in manifesto, ut cōprehendāt quid hoc est, qd̄ habet homo iumento amplius: desperant oīno de uita perpetua, & increduli fiunt iis, quæ dicuntur, & se in delectationes uitæ p̄sentis tota intētionē, p̄iciūt: quasi hęc sit portio illorum sola, & nihil amplius

sint accepturi postea. Nesciūt enim, q̄ ideo absconditū est, ut credatur, q̄ habet hō iumento amplius: & probetur homo ipse ignorantia sua in fide a Deo. Si. n. uideretur non crederetur, sed sciretur: nec esset meritum, nec p̄baretur homo, nec conuincerentur iniqui, nec boni exercerentur. Propterea absconditū est, ut non uideatur, qd̄ habet hō iumento amplius: ut fides meritum habeat, & infidelitas locum. Et sunt multi infideles: & dicunt, quis nouit hoc? Et probant certa p̄ incertis non esse relinquenda: & incipiunt p̄sentia amplecti, & ea, quæ uidentur rapere, ut teneant q̄ certa sūt: & ludificantur in incerto quia trāseunt, & elabuntur dū teneri putantur: & succedunt q̄ certa sunt, q̄ putabantur incerta. Hęc oīa demonstrat iste, & format narrationē suam huc, & illuc, ut sequatur mentes hoīm, qm̄ in hunc modum ipsæ nutāt, & fluctuant in incerto uitæ caliginose. Dixit. n. dubitationē hoīm de uita sua, quia ignorāt, an habeat homo iumento amplius: & non inueniunt quis nouerit, si post mortem corporis, spiritus hominis superstes in uita remaneat: nunc ipsorum uocem in approbationem p̄sentium delectationū pro hac ipsa sua dubitatione, ac desperatione uitæ futuræ assumit, dicens.

Deprehēdi nihil esse melius q̄ lætari hominē in opere suo: & hęc esse partē illi⁹.

¶ Qui. n. futuram uitā esse non credunt, ij partem Z hoīs hęc solā esse putant, ut lætetur in opere suo: & in hac uita labore suo perfruatur. qm̄, qui mercedem post opus contummatum subsequatur nō existimant, ii operis emolumentum non post op⁹, sed in opere capiendum arbitrantur: atq; illū felicem solum esse, qui sui laboris fructum in p̄senti ad usum p̄parat: non eum, qui sui operis mercedē in posterum capiendam referuat.

Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?

¶ Ex quo ab hac uita semel egressus fuerit homo, non adducitur amplius, nec reuocatur ultra in hanc uitam, ut experiatur, & sentiat rursus, quæ aguntur in hoc seculo: ut possit denuo delectationibus eius perfrui, & percipere iocunditatem illius, quæ futura est post eum. Ideo quamdiu uiuit, capiat quantum potest, & utatur hoc mundo antequam abeat, & educatur ex illo: quia non reuertetur amplius, nec reducetur, ut post se futura cognoscat. Et fieri potest, ut iis, quibus ipse uti nōluit, alius post ipsum abutatur, & gaudeat, & exaltet in bonis eius alienus: & non possint amplius ad usum ipsius reduci, cum semel ablatus fuerit. Propter hoc, & huiuscemodi putant homines hanc esse partem suam, ut fruantur uoluptate mundi dum uiuunt: & ob hoc solum factos se existimant, nec futuros post hęc aliquid, cum finem acceperit uita ista. Et multiplicant rationes, & argumenta, & quæ sibi sunt rationes, coaceruant alias post alias, ut seipsos decipiant, & confirmetur corda eorum in malum, & credant, quod falsum est. Et ædificant mendacis mu-

murū inter se, & ueritatē, ut non uideant eam: & proponunt cuncta, & exquirunt diligenter oīa, quibus possint uerisimiliter demonstrare, q̄ uita alia non est, & hęc sola bona est: & propter hanc uitam tantum factus est homo, & alia post ipsam non erit. Et hęc tota cōfessio de caligine iudiciorum Dei confurgit: quia in dubio hominem posuit, ut probaret eum, nec uideret quod habet homo iumento amplius. Et tñ ipse errorem istū rursus aliis iudiciis prosequitur, & ostendit bonam non esse uitam istā, in qua mala plurima regnant: nec potest uera delectatio, uel requies tranquilla inueniri. Et ideo superfeminat aduersa, & conuertitur retrorsum ad se, & elongat, ut oppressos nō liberet, ut ualde affligantur, & dolore, ac tristitia, mala dulcedo, & delectatio iniqua tergatur. Et idcirco qui uolunt in uita ista iocundari, & pactū faciunt amoris cum seculo, & inique proponunt non requirere ueritatem, coguntur ueris iudiciis uidere mala, quæ sub sole sunt: ut non placeant sibi nimis in auersione sua. Propterea iste cum dixisset bonum esse hominis lætari in opere suo, & hanc esse partem illius, & definitionem dedisset ad requiescendum in istis, mouetur alia consideratione, quod non sic uita ista est, ut requies in ea esse possit. Propterea adiungit, & dicit.

Eccl. 4. Verti me ad alia.

¶ Ad alia quippe recte conuersus dicitur: quia iis, quæ nunc uisurus est, aliud ab eo, qd̄ prius existimauerat, credere admonetur. Hęc. n. oīa, quæ uidebuntur nunc, alibi doceat esse uerū bonū hoīs, q̄ in hac uita, quæ tantis miseriis, & doloribus subiecta est, in qua innocentia p̄mitur, & dolor consolationem non meretur: hoc itaque aliud, & longe aliud ab eo, quod prius uidebatur, & putabatur, iste considerabat, & ait.

De innocentium oppressione, & derelictione: & uario, ac stulto impiorum de hac uita iudicio. Hom. XIX.

Eccl. 4.

Verti me ad alia, & uidi calumnias, quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & consolatorem neminem: nec posse resistere illorum uolentia, cunctorum auxilio destitutos.

A Ergo non putes hic patriā esse. Sed considera, & agnosce te sub sole esse, ubi noluuntur omnia, & cōfusa sunt uniuersa: qm̄ ideo hoc factum est, ut agnoscas exilium tuum, & patriam requiras aliā. Idcirco calumniae fiunt hic, & oppressiones iniuste: ut impetant alii alios sine causa, & opprimant sine misericordia infirmos fortiores: & non fert consolationem hic innocentibus Deus, quia illis alibi referuat consolationes suas, & nunc interim cūctorum auxilio destitutos relinquit: ne in alieno auxilio cōsolētur, q̄ tuum nō hēt, & minus gemāt, & suspirent, & desiderent eius consolationē, B quā nodū hnt. Sed peruerforū aīus i utraq; parte

correctionis impatiēs, nec p̄peris excitatur, nec castigatur aduersis. Cū. n. dulcia uitæ huius respiciunt, hærent aīo in illis, & dicūt: satis est hoc, & nō ē aliud bonū hoīs p̄ter istud futurū postea. Cū uero aduersa attendūt, hebetātur, & corruūt aīo, & corruūt dissidentia, & desperāt semetipsos, quæ sp̄c aliā non habent. Et optant magis nō esse, q̄ male esse: quia malū est, qd̄ sunt, & non nouerūt bonū esse, qd̄ optare possint, ut se transferāt ad illud: qm̄ in tēpore uoluptatis suæ discere illud noluerunt, ut in tēpore malo requiescerent in illo. Et ideo faciunt, qd̄ solū nouerunt: cū male sunt, nihil esse uolunt, quia non nouerunt uis aliā, qua effugiant malū esse, nisi trāseant ad non esse. Propterea uis malis, quæ sub sole sunt, continuo uoce illorum subinfertur, cum dicitur.

Et laudau magis mortuos, q̄ uiuentes: & feliciorē utroq; iudicau, qui necdū natus est: nec uidit mala, quæ sub sole fiunt.

¶ Ista quippe uox illorū est, qui uerū bonū nō nouerūt, nec aliud putant hoī ad bonū, uel ad malū esse, nisi qd̄ p̄sens est totū. Idcirco in bonis supra modū exultant, in malis desperant: & ubi spes illorum est, illic desperatio cōstitit. Propter hoc uis malis mūdi huius dicunt, feliciores mortuos q̄ uiuentes: & utriusq; necdū natos feliciores. Quia .n. hoc solū existimant esse, qd̄ uidentur: uisa miseria, q̄ in illo est, iā in esse alio felicitatē non requirunt, quæ esse aliud p̄ter hoc, nō nouerunt: sed in solo non esse eā cōstituant: qm̄ in hoc toto, qd̄ solū esse putant, infelicitatē inuenerunt. Idcirco magis laudāt eos, qui fuerūt, & nō sunt q̄ eos, qui adhuc sunt, & utriusq; beatiore p̄dicāt illos, qui necdum sunt. Si. n. (ut uideretur ipsis) malū est totū esse: bonū D est nō esse, & melius nō fuisse. Nā si malū est malū esse, bonū est malū nō esse: & meli⁹ nō fuisse. Qd̄ .n. longius a malo est in bono, ipsum maius est bonū. Sicut qd̄ lōgius a bono est in malo, ipsum maius est malū. Si ergo malū est esse, bonū utiq; est nō esse, & multo melius utroq; nunq̄ fuisse. Eiusmodi itaq; peruersitates pariunt de se mentes hominū sub sole, ut hoc etiā ad cōfusionē oīm accedat, q̄ homo ipse caligat ad uideūdū se. Si. n. uideret hō E quid homo sit, & quare factus sit hō: recognosceret utiq; bonū suū, & iā nō magis felices diceret, qui nihil sunt, q̄ eos, qui sunt aliquid. Desiderio nanq; tanti boni astrictus animus, licet malis tēporalibus afflictus, uitā p̄sentem fastidiret: spe tamen consolationis uenturæ omnino esse magis quā non esse, diligeret. Sed nunc peruersitas magna excrescit in mentibus hoīm ignorantium bonum suum, & uanitas in consummatione, quā maior esse non potest. Homo enim uanitate mutabilitatis suæ a uera essentia defluens, sine cessatione omni tempore id, quod est, esse desinit: & trāsit in id semper, quod nō est, & ita quodāmodo alluefactus malo suo tandem ad hoc peruersitatis semetipsum p̄cipitat, ut iam omnino nihil esse concupiscat. Sed hanc insaniam multi quasi in manifesto propositam, & quæ abscondi non pos- F

fit, euitare cupientes: conuertuntur, ut esse suum custodiant, & adhibent sollicitudinē, & industriā magnā laborum suorum: ut securam faciant uitā suā a malis, quæ sunt sub sole: & congregant opes, & multiplicat diuitias, & cætera omnia, quæ solatio uitæ esse possint, multa prouidentia, & sollicitudine exquirunt. Et faciunt multa, & operantur memoria digna plurima: & nonnunquam industria sua, & labore uiolentiam alienā effugiūt, sed inuidiam alienam euadere non possunt. Quia propter de iis quoque post impatientiam desperantium, sententiam subdit, dicens.

Rursus contemptus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi.

G Cum enim labores hominum consideraret: uidit, quod industriæ bonorum, proximorum inuidiæ patuit: quoniam peruersi quoque sicut per pigritiam ligantur, ut in semetipsis opera uirtutum non exercent, sic per inuidiam stimulantur, ut in proximis carpant.

Et in hoc ergo uanitas, & cura superflua est.

H Vel hoc uanitas est, quod homo bonis operibus alterius inuidendo curam animo suo, & angore malitiæ inducit, cum inuidendo non illi, cui inuidet, noceat, sed sibi. uel etiam hoc uanitas est, quod homo pro his temporalibus bonis laborat nimis, & sollicitus est, & cura superflua se affligit, cum eorum acquisitio citius proximum ad inuidiam excitet, quam protrahat ad dilectionem. Cum enim bona sit industria, qua homo exercetur: mala est cura superflua, & sollicitudo, qua affligitur. Simul, & fiducia uana, & spes, qua in multitudine diuitiarum uera securitas expectatur: cum earum acquisitio potius securitatem auferat: quando proximos, qui in paupertate forsitam amare nos potuissent, pro sua emulatione ad inuidendum nobis inflamat. Iure igitur industria approbatur, & sollicitudo uana arguitur. Sed uenit rursus aliud genus hominum de grege uanitatis querentium occasionem torpori suo. Et reprehendunt isti operantes: & quasi sollicitos arguere uidentur, ut ipsi sint dissoluti. Sic enim uanitas currit: ut nunquam medium limitem uirtutis inueniat.

K Et ideo stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens. Melior est pugillus cum requie, quam plena utraq; manus cum labore, & afflictione animi.

L Complicat stultus manus suas. Stultus enim est, qui sibi nescit prouidere in posterum. Stultus est, qui putat manus ocio complicatas impleri diuitiis. Complicat manus suas: alterā ad alterā plicat, ne extendantur ad operationem. Complicat manus suas, quasi pactū faciens cum ocio sitate. Et comedit carnes suas. Putat se corpori suo parcere, quia illud laboribus non affligit, sed inde caro eius egestate consumitur, unde ocio nutritur. Comedit carnes

M suas. Pascit. n. eum stultitia sua, & ociositas sua impinguat eū. Sed tamen caro eius quantum in utili uacatione pascitur: r̄m subsequenti inedia maceratur. Ideo comedit carnes suas, dicens: melior est pugillus cum requie, q̄ plena utraq; manus cum labore, & afflictione animi. Verum est, q̄ melior est pugillus si deficere nesciret, & cunctis benedictio uiduæ Sareptanæ data esset. Sed nō ad omnes Helias missus est. Quare ergo stulte dicitis meliorē pugillū cum requie, q̄ plenam utranq; manum cum labore? Forsitā consideras, quando pugillum habes, & requiem habes: sed non attendis quando nec ipsum pugillum habebis, quid tūc facturus sis, & quam requiem tunc iis habiturus. Ideo nunc comedis pugillum in requie, & placet tibi ociositas tua: neq; curas nunc interim alium pugillum querere cum labore, quem comedas, cum iste defecerit. Ideo comedis carnes tuas nunc, quia ipsæ uapulabunt post ocium hoc importunū, & sui maceratione post modum exsoluent, quod requies incōsulta expenderit. Et forte putes, q̄ nunc omnia genera uanitatum dicta sunt, & non est aliud genus uanitatis, quod inueniat speculator sub sole. Ideo sequitur.

Considerans reperi aliam uanitatem sub sole. Unus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat: nec fatiantur oculi eius diuitiis, nec recogitat, dicens, cui laboro, & cur fraudo animam meam bonis?

¶ Qui. n. unus est, & solus alium successorem non habet, nec filiū, quem genuit, nec fratrem, cum quo genitus est ipse: nā patris successor ipse est. Qui ergo secundū non habet, quē relinquat post se successorē in bonis suis: & tñ congregare nō cessat, nec perfruitur iis, q̄ possidet; sed seruat auare, quæ cupide congregauit: quid hoc uanitas esse potest? Qui. n. laborat, & fruitur labore tuo, aliquem fructum capit: & qui laborat, nec utitur iis, quæ labore suo acquirit, & tamen iis, quos diligit, possidenda ea relinquit, aliquod emolumentū capitis laboris sui, desiderium, & uotū dilectionis suæ. Qui uero laborat, & nec sibi, nec alii, quem diligit, laborat, quare laborat, nisi soli uitio suo cui seruit: hic. n. soli uitio seruitur: & non est alius affectus, q̄ excuset sollicitudinē uanā, cui ignosci possit, nisi solus ille, quē uitium genuit. Multi sunt labores hominum, qui alienis relinquuntur: & non capiunt fructū ex eis, qui faciunt illos. Et multi quoque in sapientia laborāt, & dāt operā, & student multa scire, & dicere plurima, & scripto sensa sua commendant, ut ad posteros trāsmissantur: nec capiūt fructū ex iis oibus, ut melius sit ipsis, sed inanes remanent a ueritate, & a dulcedine sapientiæ uacui. Et uanitas est oīs labor eorum: etiā si ueritati proximare uideatur. Nesciūt. n. hoīes huiusmodi, cui laborent, & fraudent aīam suam bonis: quia cum ad solam operis magnitudinem intendant, fructū ex eo non capientes, & sibi ex illo nullam utilitatem prouenire conspiciunt, & utrum hæc ipsa aliis post se profutura sint, ignorant.

¶ Qui. n. unus est, & solus alium successorem non habet, nec filiū, quem genuit, nec fratrem, cum quo genitus est ipse: nā patris successor ipse est. Qui ergo secundū non habet, quē relinquat post se successorē in bonis suis: & tñ congregare nō cessat, nec perfruitur iis, q̄ possidet; sed seruat auare, quæ cupide congregauit: quid hoc uanitas esse potest? Qui. n. laborat, & fruitur labore tuo, aliquem fructum capit: & qui laborat, nec utitur iis, quæ labore suo acquirit, & tamen iis, quos diligit, possidenda ea relinquit, aliquod emolumentū capitis laboris sui, desiderium, & uotū dilectionis suæ. Qui uero laborat, & nec sibi, nec alii, quem diligit, laborat, quare laborat, nisi soli uitio suo cui seruit: hic. n. soli uitio seruitur: & non est alius affectus, q̄ excuset sollicitudinē uanā, cui ignosci possit, nisi solus ille, quē uitium genuit. Multi sunt labores hominum, qui alienis relinquuntur: & non capiunt fructū ex eis, qui faciunt illos. Et multi quoque in sapientia laborāt, & dāt operā, & student multa scire, & dicere plurima, & scripto sensa sua commendant, ut ad posteros trāsmissantur: nec capiūt fructū ex iis oibus, ut melius sit ipsis, sed inanes remanent a ueritate, & a dulcedine sapientiæ uacui. Et uanitas est oīs labor eorum: etiā si ueritati proximare uideatur. Nesciūt. n. hoīes huiusmodi, cui laborent, & fraudent aīam suam bonis: quia cum ad solam operis magnitudinem intendant, fructū ex eo non capientes, & sibi ex illo nullam utilitatem prouenire conspiciunt, & utrum hæc ipsa aliis post se profutura sint, ignorant.

¶ Qui. n. unus est, & solus alium successorem non habet, nec filiū, quem genuit, nec fratrem, cum quo genitus est ipse: nā patris successor ipse est. Qui ergo secundū non habet, quē relinquat post se successorē in bonis suis: & tñ congregare nō cessat, nec perfruitur iis, q̄ possidet; sed seruat auare, quæ cupide congregauit: quid hoc uanitas esse potest? Qui. n. laborat, & fruitur labore tuo, aliquem fructum capit: & qui laborat, nec utitur iis, quæ labore suo acquirit, & tamen iis, quos diligit, possidenda ea relinquit, aliquod emolumentū capitis laboris sui, desiderium, & uotū dilectionis suæ. Qui uero laborat, & nec sibi, nec alii, quem diligit, laborat, quare laborat, nisi soli uitio suo cui seruit: hic. n. soli uitio seruitur: & non est alius affectus, q̄ excuset sollicitudinē uanā, cui ignosci possit, nisi solus ille, quē uitium genuit. Multi sunt labores hominum, qui alienis relinquuntur: & non capiunt fructū ex eis, qui faciunt illos. Et multi quoque in sapientia laborāt, & dāt operā, & student multa scire, & dicere plurima, & scripto sensa sua commendant, ut ad posteros trāsmissantur: nec capiūt fructū ex iis oibus, ut melius sit ipsis, sed inanes remanent a ueritate, & a dulcedine sapientiæ uacui. Et uanitas est oīs labor eorum: etiā si ueritati proximare uideatur. Nesciūt. n. hoīes huiusmodi, cui laborent, & fraudent aīam suam bonis: quia cum ad solam operis magnitudinem intendant, fructū ex eo non capientes, & sibi ex illo nullam utilitatem prouenire conspiciunt, & utrum hæc ipsa aliis post se profutura sint, ignorant.

¶ Qui. n. unus est, & solus alium successorem non habet, nec filiū, quem genuit, nec fratrem, cum quo genitus est ipse: nā patris successor ipse est. Qui ergo secundū non habet, quē relinquat post se successorē in bonis suis: & tñ congregare nō cessat, nec perfruitur iis, q̄ possidet; sed seruat auare, quæ cupide congregauit: quid hoc uanitas esse potest? Qui. n. laborat, & fruitur labore tuo, aliquem fructum capit: & qui laborat, nec utitur iis, quæ labore suo acquirit, & tamen iis, quos diligit, possidenda ea relinquit, aliquod emolumentū capitis laboris sui, desiderium, & uotū dilectionis suæ. Qui uero laborat, & nec sibi, nec alii, quem diligit, laborat, quare laborat, nisi soli uitio suo cui seruit: hic. n. soli uitio seruitur: & non est alius affectus, q̄ excuset sollicitudinē uanā, cui ignosci possit, nisi solus ille, quē uitium genuit. Multi sunt labores hominum, qui alienis relinquuntur: & non capiunt fructū ex eis, qui faciunt illos. Et multi quoque in sapientia laborāt, & dāt operā, & student multa scire, & dicere plurima, & scripto sensa sua commendant, ut ad posteros trāsmissantur: nec capiūt fructū ex iis oibus, ut melius sit ipsis, sed inanes remanent a ueritate, & a dulcedine sapientiæ uacui. Et uanitas est oīs labor eorum: etiā si ueritati proximare uideatur. Nesciūt. n. hoīes huiusmodi, cui laborent, & fraudent aīam suam bonis: quia cum ad solam operis magnitudinem intendant, fructū ex eo non capientes, & sibi ex illo nullam utilitatem prouenire conspiciunt, & utrum hæc ipsa aliis post se profutura sint, ignorant.

ANNOTATIVNCLÆ
Elucidatorie in Threnos Hieremie
Prophete, secundum multiplicem sensum. Secundum literalem.

Thren. t

Vomodo sedet sola ciuitas plena populo?

¶ Quantum ad literam spectat, desolationem Hierusalem plangit Hieremias: & admittatis, uel dolentis uox est ista. Ideo aut ab admiratione inchoat, ut magnitudinē calamitatis ostēdat, ac p hoc attētos faciat auditores: ut in quibus sint malis agnoscant, & ad penitentiam conuertantur. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo? quasi diceret. Ciuitas, quæ olim in tempore David, & aliorum bonorum regum, qui Deo placuerunt, plena populo fuit: attendite quare nunc sola remansit. Cur enim nisi, quia Deum offenderunt? Solam autem dicit, hoc est desolatā, propter populum abductum captiuatum in Babylonem. Vel si ad idem tempus referatur, plena populo est, & tamen sola sedet: quia Deum propitiū non habet: quoniam prodesse non potest multitudo populi, ubi deest auxilium Dei. Quod autē dicit, Sedet: ad deiectionem pertinet, & humilitationem. ¶ Facta est quasi uidua: hoc est uiuente adhuc uiro suo derelicta: & ideo non uidua, sed quasi uidua: quia si penituerit, adhuc reconciliari poterit. Propterea uerō Deus uir dicitur plebis illius: quia eam ad cultum suum casto sibi amore copulauerat, ne per uarias idolorum culturas fornicaretur.

Notabile uerbum quasi uidua.

Facta est quasi uidua domina gentium: princeps prouinciarum facta est sub tributo.

B Sic erat olim, quod gentes alienigenarum seruebant Iudæis: & prouincie nationum subditæ erant illis: nunc uerō ipsi a Deo derelicti tributarii facti sunt nationibus. Commemoratio igitur prioris gloriæ, presentis miseræ est exaggeratio.

C Allego. Secundum allegoriæ sensum Hieremias in ecclesia quoslibet spiritales uiros designat: qui cum uideant multitudinem hominum ad fidem confluisse, & nomen Christi per totum pene mundum dilatatum esse; nullos autem, uel admodum paucos inueniant, qui in ueritate Christum sequantur, & sincere fidem eius teneant: omnibus quæ sua sunt quærentibus, dolentes, & gementes dicunt. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo? Ut quid tantum in ecclesia populum cernimus, & tamen solam esse ecclesiam uidemus? quia uix aliquem, qui uere cum ecclesia sit, inuenire possumus. Simile quiddam in euangelio repperi. cōstituto in turba Domino undiq; circumuallante, &

premente se populo: uenit mulier fluens sanguine: & accedens retro tetigit fimbriam uestimenti eius: & ille confestim. Quis (inquit) tetigit me? Tetigit me aliquis? Quia, qui muliere fimbriam contingente, quasi nouum aliquid passus interrogat, quis me tetigit: pfecto declarat, qd̄ prius (quod) uis cunctis pungentibus, & prementibus) tactus non fuerit. Sicut ergo Christus turba premente intactus permanet: ita ecclesia corpus Christi inter multos sola sedet: quia fides catholica professor es multos habet, imitatores paucos: sicut, & tunc, qui Domino prop̄ erant per præsentiam corporale, non eum contingere poterant: quia longe erant per fidem, & dilectionem. Plangit ergo spiritualis Hieremias, & dicit. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo? Quia ubicunque serui Dei sunt sine dolore, & gemitu, hæc uidere non possunt. Facta est quasi uidua domina gentium: princeps prouinciarum facta est sub tributo. Per gentes recte accipimus carnales quosque intra ecclesiam positos: per prouincias uerō quoscuque extra ecclesiam constitutos: sicut sunt pagani, Iudæi, & hæretici. Tunc ergo sancta ecclesia domina est gentium: quando carnales quoque intus positos per disciplinæ rigorem ad seruiendum subicit. Princeps prouinciarum est: quando extra positos infideles per potentiam, ne nocere possint, repellit. Sed si forte quando peccatis exigentibus a Deo derelinquitur: quatenus nec eos, qui intus turbant, cohibere ualeat, nec ab iis, qui se foris impugnant, defendere: tunc domina gentium quasi uidua relinquitur: & princeps prouinciarum efficitur tributaria. Quando enim fideles, uel ab hæreticis deceptos, uel a potestatibus huius mundi premio, siue terrore fractos ad infidelitatem trahi conspiciunt, quid aliud, quam alienigenis tributum soluit?

¶ Secundum intellectum morale ciuitas significat animam: quæ sola sedet, quando a Deo derelinquitur: plena autē populo uirtutum, quando a Deo inhabitatur. Si autem ciuitatem inuenimus, cuius desolatio plangitur, ubi Hieremias inuenitur: uanquisque nostrum debet esse Hieremias: & plangere desolationem sui, quem admodum ille plangebat desolationem Hierusalem. Et certe si ille sic plangebat ruinam lapidum: nos multo magis plangere debemus desolationem animarum nostrarum, & dicere unusquisque. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo? Quomodo anima mea desolata est? Quomodo bonum illum habitatorē perdidit, quo præsentē olim plena populo uirtutum fuit? Facta est quasi uidua domina gentium. Gentes sunt desideria carnis, quæ nobis secundum corruptionem primæ natiuitatis ingenta sunt, & legi mentis contradicunt: quibus tunc bene aīa dominatur, quando Deo perfecta subiicitur. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Per prouincias accipere possumus sensus corporeos: quia, sicut in una prouincia multi sunt homines: ita quisque sensu diuersos habet motus, & diuersas operationes, per quas foris in uisibilibus diffunditur: & dum singulorum sensu appetitus ad nutū rationis. M. Hug. à S. Vict. To. j. N 3 nis

his mouentur: quasi quibusdam prouinciis anima principatur. Si ergo anima suo inferiori, hoc est sensualitati principari desiderat: necesse est, ut suo superiori, hoc est, Deo se subiciat: quia nequaquam subtrahere se a suo inferiori turbare poterit: dum supra se rectorem Deum habebit. Si uero oblita timoris Domini sequuta sit concupiscentias suas, aufert Deus gratiam suam ab ea: & tunc ex necessitate desiderijs eneruiter succumbit, quæ prius cum Deo subiecta esset: & ab ipso reuerteretur suorum sensuum appetitus ad imperium rationis potenter strinxit. Et nota, quod dicit domina, non princeps gentium, & princeps, non domina prouincia: quia uicia, quæ naturalia non sunt, comprimere, sensus enim quia naturales sunt non comprimere, sed regi necesse habent: ut in illis extirpatis homo esse studeat districtus, in istis moderatis, & custodiendis, discretus. Sed fit nonnumquam, ut dum homo licitis carnis suæ desiderijs resistere, & motus sensuum suorum custodire negligit: ita tandem praua consuetudine alligetur: ut postmodum etiam uolens eisdem resistere non possit. Quando ergo uitij seruire cogitur, quibus prius sponte consensit, quid aliud, quam prauæ consuetudini tributum soluit? Tria ergo bona, & tria mala enumerauit. Bona sunt: ciuitas plena populo, domina gentium, princeps prouinciarum. Mala: sola, uidua, tributaria. Sed uideamus primum quomodo bona obtineat: postea quomodo ad mala descendat. Priusquam spiritus sanctus ueniat ad cor nostrum, sterilis est anima nostra: cum autem uenerit, fecundat eam, ut pariat & nascantur uirtutes in ea. Quæ uidelicet uirtutes, quamdiu adhuc imperfectæ sunt, & incipientes, & necdum foras prodire possunt, sed intrinsecus adhuc per gratiam eiusdem spiritus nutriuntur, ut crescant, & robustæ fiant: quid aliud quam paruuli quidam in domo patris educantur, donec ad legitimam ætatem perueniant? Cum uero ad perfectum uenerint incrementum, & solido quodam sapientiæ cibo uti ceperint: tunc iam non ut paruuli nutririi indigent, sed quasi ut quidam populus in ciuitate sub lege imperatoris sui uiuere debent. Sed cum Deus intus presidens nos regit, tunc caro subiecta foris seruit: & quanto humilior ei intus subditur: tanto robustius foris principamur. Sic ergo anima nostra intus plena populo uirtutum, quando regem Deum habuit: extra etiam domina gentium, hoc est carnalium desideriorum, & prouinciarum, hoc est sensuum corporis princeps fuit: Nunc autem sola, quia regem perdidit: uidua, quia maritum amisit: tributaria, quia uitij subiecta seruit.

Plorans plorauit in nocte.

Inculcatio uerbi abundantiam doloris designat. Plorans plorauit in nocte, hoc est in tempore quietis, in tempore obliuionis: quoniam solent homines obliuisci malorum suorum. Et attendite quanta sit miseria illius, cui & tunc dolores deesse non possunt, quando alij a doloribus requiescunt.

Et lachrymæ eius in maxillis eius.

Est aliquando dolor, qui quomodocumque cor tangit: sed lachrymas extorquere non sufficit. Non est talis dolor huius: lachrymæ enim eius in maxillis eius.

Non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius.

Vel quia in tribulatione positam contemnunt: uel quia in tanto malo subuenire non possunt. Caros autem populi illius uocat prophetas, & principes, qui consolari eos consueuerant: prophetæ a Deo promittendo auxilium: & principes contra inimicos pugnando, & patriam defendendo. Nunc autem plebem in tribulatione positam minime consolabantur: quia & illi Deum iratum prædica-bant: & isti inimicis regionem uastantibus, & populum captiuantibus resistere non poterant. Vel aliter legi potest: Plorans plorauit in nocte: hoc est in secreto, in abscondito: quod tamatum est flentibus: qui consolari nolunt, sed pascuntur doloribus suis. Vel ideo plebs in captiuitate posita in abscondito plorat: quia tristitiam suam manifestare non audet, propter crudeles dominos, quibus subiecta est: ne erga se maiorum eorum excitaret iracundiam, si de sua seruitute tristis appareret. Sed tantus dolor abscondi non potest: quia lachrymæ eius in maxillis eius, hoc est in aperto, in manifesto: quia ex assiduitate flendi facies intumuit. Et in tantis malis istis, quæ consolationem expectare poterant: quibus etiam charissimi consolationem non ferunt?

Omnes amici eius spreuerunt eam.

Per amicos uult intelligi finitimas nationes olim federe iunctas populo Iudæorum: qui nunc in presuris constitutum non solum spreuerunt, auxilium non ferendo: sed etiam inimici facti sunt persequendo. Secundum sensum allegoriam: nox sunt peccatores, maxilla uero prædicatores, qui cibum uerbi Dei exponendo comminunt, & sic ad infirmos, & sensu hebetes transmittunt. Quoniam uero ecclesia in hoc uitæ presentis exilio in membris suis perfectionibus lapsus infirmatium plorat: quasi plebs in captiuitate posita per noctem lachrymas in maxillis portat. Vel nox hanc ipsam, qua uiuimus, presentem uitam significare potest: quoniam adhuc in uicem conscientias nostras non uidemus. Et sicut supra diximus, maxilla significat illos, qui scientiam uerbi Dei habent. Tunc ergo sancta ecclesia per noctem lachrymas in maxillis portat: quoniam perfecti qui que quanto uicinus per illuminationem mentis diæ æternitatis conspiciunt, tanto magis presentis uitæ tenebras plangunt: in finem Salomons, qua dicit. Qui addit scientiam, addit etiam dolorem. Non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius. Caros ecclesie eosdem peccatores accipimus, quos supra per noctem significari dicebam: quos perfectio dum plangit diligit, quia nequaquam de eorum perditione plageret, nisi salutem eorum, & conuersionem amaret. Sed tunc ab illis consolationem nullam accipit, quoniam nullus eorum ad penitentiam redit: quia consolatio flentium esset conuersio peccatorum. Vel cari ecclesie sunt illi beati angelici spiritus, uel anime sanctorum: ad quorum

Moral.

quorum consortium de huius exilij nocte suspirar: qui ei tunc consolationem non ferunt, dum eam adhuc sua societate peregrinari sinunt. De qua adhuc subditur. Omnes amici eius spreuerunt eam. Quos hic amicos ecclesie dicit, nisi potentes huius seculi, qui nonnunquam dum temporaliter sublimatam uident, honorant: & se diligere fingunt: sed dum in pressuris constituta conspiciunt, persequuntur, & spernuntur? Secundum moralem sensum habet anima diem suum: habet noctem suam. Diem habet, quoniam in lucem contemplationis erigitur: noctem habet, quoniam tentationum caligine tenebratur. Sed in die ridet, in nocte plorat: quia mens, quæ tentationum pondere pressa gemit, subleuata postmodum in gaudio contemplationis hilarescit. Plorat ergo anima in nocte: quoniam tenebrosam intus conscientiam salubri dolore compungit. Lachrymas in maxillis fert: quoniam districta foris castigatione carnem affligit. Tunc enim lachrymæ in maxillis sunt: quoniam dolores cordis usque ad macerationem carnis perueniunt. De quo ad maiorem adhuc doloris exaggerationem subiungitur. Non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius. Tribus modis homo a Deo derelinquitur: aliquando intus, & non foris, aliquando foris, & non intus. Aliquando & foris, & intus. Foris, & non intus derelictus fuit Iob, qui exterius flagella carnis sustinuit: sed intus constantiam mentis non amisit. Intus, & non extra derelictus fuit Dauid, cuius mentem intus sibi libido per consensum subdidit: sed prophetica foris admonitio ad penitentiam reuocauit. Intus, & foris derelictus fuit prodigus ille in euangelio filius, qui & luxuriose uiuens intus defluxit, & fame tabescens foris consolationem non inuenit. Sed quos hoc modo Deus deserit, alios ad probationem deserit, ut per tentationem exercentur: alios ad subuersionem deserit, ut per tentationem deiiciantur. Propter quod & psalmista precatur. Ne declines in ira a seruo tuo: quasi diceret. Et si me tentari permittis, ne dimittas in tentationem induci, hoc est a tentatione superari. Sed quia diuinorum iudiciorum profunditatem homo penetrare non potest: tunc maxime quisque in tentatione positus se derelictum esse timefcit: cum & intus, & foris tentationibus sollicitari se conspiciat. Facilius autem foris aduersa tolerari, cuius conscientiam intus delectatio peccati non conturbat. Et rursus, facilius intus tentationem sustinet, qui foris consolationem habet. Unde & magna tribulatio huius ostenditur, quæ, & intus, & foris derelicta esse demonstratur. hoc namque, quod dictum est. Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius: intus derelicta esse insinuat: quod uero dictum est, non est, qui consoletur eam ex omnibus caris eius, foris desolatam esse declarat. Sequitur Omnes amici eius spreuerunt eam: & facti sunt ei inimici: Videte quæ multæ sint tribulationes iustorum. Fortassis parum erat in prællis constituta, quæ consolationem a caris non acciperet, nisi etiam ab amicis persecutionem sustineret. Sed qui sunt amici isti, qui nos persequuntur, nisi illi, de quibus dicitur in euangelio. Inimici hominis domestici eius? Ergo isti sunt inimici

Psalm. 26.

Matt. 10

amicos

N Alleg

Eccl. 1. laboris

nostri, persecutores nostri, domestici nostri, amici nostri. secundum carnis affinitatem nobis propinqui, qui nos per amorem carnis ad uitam presentem diligunt: sed ambulantes in uia Dei contradicunt. Cum enim ab amore huius mundi nos elongare cupimus: confestim eos, qui prius amici uidebantur, aduersarios inuenimus. Primum siquidem ad Deum conuerti uolentes, sub obtentu pestiferæ dilectionis blandis persuasionibus reuocare contendunt. Quos si in proposito bono fixos, & immobiles uiderint, mox quasi aduersarios abdicant, & spernunt: & nonnunquam etiam odiis atrocissimis insectando, & pœnis affligendo, de falsis amicis ueri persecutores fiunt. Dicit ergo, non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius: quia in tribulatione uerba iustorum ad consolationem accipere non meretur: omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici: quia ab iniquis contumeliam, & contemptum patitur.

Migrauit Iudas.

Transiuit, recessit, fugit de terra sua in Babylonem: quia sustinere non poterat multam seruitutem, qua affligebatur a nationibus, existimans tolerabilius sibi fore, si uni genti seruiret in terra aliena, quam si omnibus gentibus præda esset in propria. Habitauit inter gentes, nec inuenit requiem.

Proprium est afflictorum, quod semper presens periculum grauius iudicant: sicut ægroti in nocte diem expectant, & in die noctem desiderant: & dum semper dolore transire cupiunt, semper ad dolorem tendunt. Sic nimirum populus iste, dum in terra sua affligeretur, fugam appetiit: dum uero in exilio desolatus esset, & uagus oberrans requiem inuenire non posset, ad reditum suspirauit. Exprimat autem hic affectum fluctuantium, non quia sponte migrauerint, sed quia in angustia constituti in diuersam mentem uota mutauerunt.

Omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

Coarctatus undique locum euadendi inuenire non potuit: fugiens Chaldæos, incidit in Aegyptios: & cum ab Aegyptiis fugeret, occurrit Assyriis. Mystice, Iudas, qui interpretatur confrensus, designat quosdam in ecclesia, qui nomen Christi continentur: sed quia in amore Christi adhuc firmi non sunt, pati pro Christo aduersa erubescunt. De quibus dictum est. Ad tempus credunt: & in tempore tentationis recedunt. Isti ergo propter afflictionem, & multitudinem seruitutis, in qua dum passionibus iustorum concitare nolunt, a consortio iustorum alieni sunt. Habitauit inter gentes. Habitare inter gentes, est uitam, & conuersationem prauorum imitari. Requiem non inuenire, est mundi huius actionibus implicari: quia enim in huius mundi actionibus finis non est, sectantibus eas requies esse non potest. Sæpe tamen homo pro amore presentis uitæ libenter labores tolerat: quos pro amore Dei ferre

Literal.

Allego.

Luc. 8.

ferre recubabat. Fit ergo magna exprobratio rece-
ditibus a Deo: simulq; excusatio tollitur eis, qm̄
aperte monstratur, q̄ sine causa prauaricati sūt,
dum utiles labores declinando ad labores inuti-
les descenderunt. Omnes persecutores eius appre-
henderunt eam inter angustias: Quādiu cor hoīs
caritate, & spe æternorum bonorum dilatatum
est, si forte foris tribulationem sustinet, intus tñ
angustiam non habet. Quantum ergo bonū per-
dat, qui fiduciam, quæ est in Deum, perdit, hinc
agnoscere pot̄ homo: q̄ semper angustia in aduer-
sis cor patitur, nisi p̄ spem futurorum bonorum
dilatetur: Inter angustias, inquit, comprehende-
runt eam, Et attende, quæ sint angustia eorum,
quia à Deo recedūt: nunquam securi sunt, semper
trepidant: in prosperitate timent, in aduersitate
desperant.

Moral. Migravit Iudas. Sunt nonnulli, qui dum pecca-
ta sua aspiciunt, transitoria quadam compūctio-
ne accensi, usque ad confessionem perueniunt:
melioris uitæ uias aggredi proponunt, ac se dein-
ceps ad perpetrata uicia nō redituros esse p̄mit-
tunt: Sed quia pro commissis condigna satisfac-
tione semetipsos affligere, & cum apostolo cor-
pus castigare, & in seruitutem redigere nolunt,
citò superueniente tentatione ad ea, quæ dereli-
querant, peccata reuertuntur: quia non facile ui-
tiis resistere possunt, qui uitiatorum affectus in
semetipsis mortificare negligunt. De quibus hic di-
citur. Migravit Iudas propter afflictionē, & mul-
titudinem seruitutis. Quid enim Iudas nisi pecca-
ta sua cōfiteres significat? qui migrant propter
afflictionem, & multitudinem seruitutis, quādo
uicti post concupiscentias suas abeunt: quia eas
per afflictionem, & seruitutem carnis suæ morti-
ficare pertimescunt. Contra quos sapientia dicit.

Eccle. 2. Fili accedens ad seruitem Dei, sta in timore: & p̄-
para cor tuum ad tentationes. Nam qui peccata
sua cōfitentur, & uitam suam emendare insti-
tuūt: isti nimirum ad seruitem Dei accedūt. Sed
ibi stare negligunt, quando aduersitatibus uicti, a
bono proposito cadunt. Hoc est, quod monuit,
p̄para cor tuum ad tentationes, ut in uia Dei
ambulantes, ad toleranda aduersa parati simus:
qui priusquam in uia Dei essemus, illicita nos per-
petrasse intumimus. Habitauit inter gentes: nec
inuenit requiem. Quid est inter gentes habi-
tare, nisi desiderijs carnalibus morem gerere: ubi
requies non inuenitur: illa nimirum, quam Do-
minus in euangelio laborantibus promittit, di-
cens. Inuenietis requiem animabus uestris: & de
qua peccatori dicitur. Peccasti, ne adicias iterū:
sed quiesce. Et meritò: qui in corpore laborem
sustinere noluerunt, ad laborem animæ perue-
niunt: eorūq; mentem furor malorum desiderio-
rum exagitat, quorum carnem debita p̄na non
castigat. Sic nimirum Sanson ille erutis oculis,
ad molam ponitur: quia animus amissio lumine
uirtutis per appetitum terrenorum desideriorū
circumfertur. Qui uidelicet Sanson quādiu cap-
illum capitis habuit, insuperabilis fuit: sed post
quā in sinu mulieris obdormiuit, & abrasus ca-

Matt. 11. Inuenietis requiem animabus uestris: & de
qua peccatori dicitur. Peccasti, ne adicias iterū:
sed quiesce. Et meritò: qui in corpore laborem
sustinere noluerunt, ad laborem animæ perue-
niunt: eorūq; mentem furor malorum desiderio-
rum exagitat, quorum carnem debita p̄na non
castigat. Sic nimirum Sanson ille erutis oculis,
ad molam ponitur: quia animus amissio lumine
uirtutis per appetitum terrenorum desideriorū
circumfertur. Qui uidelicet Sanson quādiu cap-
illum capitis habuit, insuperabilis fuit: sed post
quā in sinu mulieris obdormiuit, & abrasus ca-

put capillum perdidit, continuo ab hostibus capi-
tur, & cecatur, seruituti etiam addicitur. Sanson Y
interpretatur sol eorum: & significat animum
diuina cognitione illuminatum. Caput Sansonis
principale est mentis. Capillus capitis: radius est
contemplationis. Sinus mulieris, blandimentum
est carnis. Quādiu enim animus contemplatio-
ni inhæret, a tentatione superari non pot̄. Quod
si in carnis delectationem resolutus fuerit, ibiq;
obdormierit: continuo ueritatis intimæ lumen
amittit, & interciso radio contemplationis, pra-
uis motibus repugnare non sufficit: tandemque
erutis oculis ad molam ponitur, quando inter-
næ dulcedinis oblitus, per terrena desideria diffi-
patur. Quid enim est mola, nisi mens instabilis,
& inquieta: quæ dum semper nititur comprehē-
dere, quod appetit, quasi desiderijs suis circūagi-
rata, nūquam requiescit? Bene ergo dicitur. Habi-
tauit inter gentes: nec inuenit requiē. Quia mens,
quæ desideria carnis sequitur, tantum ab inter-
na quiete aliena est, quantum foris per labentia
dissipatur. Omnes persecutores eius apprehēde-
runt eam, inter angustias. Peiores sunt non nun-
quā qui a proposito uirtutum corruunt, quā
qui ad uirtutis propositum nondum peruenire
potuerunt: quia isti ad id, quod nondum habue-
runt, se sperant posse perungere: illi uerò tantò
longius a salute sunt, quantò euidentius cum de-
speratione inchoatam uirtutem perdiderūt. Mag-
is ergo hi insidijs dæmonum patent, quā illi:
quia illos spes futuræ correctionis quodam mo-
do retrahit: istos uerò desperatio sua ad ruinam
impellit. Propterea de illis, qui post inchoationē
boni, ad uomitum redeunt, hic dicitur. Omnes
persecutores eius apprehenderunt eā inter angu-
stias. Qui enim sunt persecutores nostri, nisi mali-
gni spiritus, & desideria carnis, quæ militant con-
tra nos in membris nostris? Et quæ est angustia,
nisi desperatio peccatricis conscientia, quæ intus
cor stringit? Ille ergo ab omnibus persecutorib;
inter angustias comprehenditur, qui propterea
dæmonibus suggerentibus peccatum, & proprijs
desiderijs non contradicit in culpa: quia ex lapsu
precedenti, iam desperat de uenia. Migravit er-
go Iudas propter afflictionem: quando hic, qui
per confessionem iam uitam suam emendare cœ-
perat, fractus molestia tentationum a proposito
cadit. Habitat inter gentes: quando mentem in
delectationem carnalium desideriorum figit. Nō
inuenit requiem, quando cor eius concupiscen-
tia per abrupta uitiatorum distrahit. Ab omnibus
p̄secutoribus inter angustias comprehenditur:
quando iam desperatione pressus nullis sugge-
stionibus prauis reluctatur.

Totius alphabeti primi epilodus.

¶ Medicus noster agrotum in manibus tenens:
ecce quomodo artis suæ peritiam probat: Primū
stipida membra diu palpando ad sensum reuo-
cat, & tactu leni uulnera dolentia attrectando ad
ictum confirmat, deinde secat, deinde ungit, de-
inde ligat, deinde fouet, & ad plenam sanitatem
reparat.

Z
Pulcher
conceptus
pro cōcio-
natoribus.

reparat. Sic alphabetum istud in quinque parti-
riones distinguitur. Prima est conquestio. Secun-
da est increpatio. Tertia est consolatio. Quarta est
p̄ceptio. Quinta est deprecatio. Per conquestio-
nem palpat: per increpationem secat: per conso-
lationem ungit: per p̄ceptionem ligat: per de-
precationem fouet. Conquestio est a principio
alphabeti usque ad eum locum, ubi dicitur. Cui
comparabo te &c. Ibi increpatio incipit, & ten-
ditur usque ad eum locum, ubi dicitur. Fecit Do-
minus quæ cogitauit &c. Ibi consolatio incipit,
& tenditur usque ad eum locum, ubi dicitur. De-
duc quasi torrentem lachrymas. In qua p̄ce-
ptione peccatores informantur ad penitentiam,
& tenditur usque ad eum locum, ubi dicitur, ui-
de domine. Et illinc usque in finem deprecatio
est: in qua propheta Dominum pro peccatoribus
exorat. His breuiter p̄libatis nūc ipsius conque-
stionis ordinem inspicimus. Primum quasi ab-
sentes plangit: quia eos, qui in amaritudine erāt,
tam citò p̄senti allocutione sollicitare non de-
buit: incipit quoque ea in primis, quæ minima
sunt, plangere, ne animos merentium improuisi
doloris pondus opprimat: sicque paulatim a mi-
noribus ad maiora enumerando progrediens, sen-
sim ad luctum excitat animos auditorum. Primū
ergo luget depopulationem regionis: deinde de-
structionem ædificiorum communium: deinde de-
uersionem sacrarum ædium: deinde contamina-
tionem sanctorum: deinde a rebus inanimatis p̄-
greditur ad miseriam hominum, deiectionem,
scilicet, & inopiam deplorandam, & sic tandem
finit conquestionem suam.

Thren. 2. Quomodo obtexit caligine in
furore suo Dominus filiam
Sion?

A
Literal. ¶ Lamentabile principium ab ad-
miratione inchoat: quod tam subito deiectus est
populus ille, qui prius usque ad cælum exaltatus
uidebatur. Caligo tristitia tribulationis designat.
Filiam, inquit, Sion: ipsam Sion, idest gentem Iu-
dæorum, quam paterno affectu dilexit, & custodi-
uit: uel ipsius Sion filiam, idest regionem Iudææ.
Mos enim scripturarum habet, ut Metropolita-
næ ciuitates matres appellentur: & circumiacen-
tes regiones oppida quoque, & castella, & uici, fi-
liæ. Incipit ergo, sicut supradictum est, e longin-
quo plangere ipsam, scilicet regionem, ut tandem
ad ipsum caput regionis Hierusalem perueniat.
¶ Sequitur.

Et nō est recordatus scabelli pedū suorū.
¶ Id est populi, qui seruituti eius humiliter subie-
ctus erat.
Precipitauit Dominus, nec pepercit:
¶ Hic distingue.
Omnia speciosa Iacob destruxit in furo-
re suo.
¶ Hic iterum distingue. Deinde sequitur.

Munitiones uirginis Iuda deiecit ī terrā.
¶ Hic rursus distingue. Deinde sequitur.
Polluit regnum, & principes eius.
¶ Quod in p̄cedenti clausula generaliter sub
nomine terræ p̄miserat, hoc hic per partes e-
xequitur Speciosa, Munitiones, Regnum, Princi-
pes, & quide quomodo lamentum crescit: prius so-
lum, inde terram nominauerat: sed ne forte ipsa
terra sterilis, & inculta, atque ideo minus plangē-
da putaretur, subsequenter de eius opulentiā, &
sublimitate lamentum confirmat. P̄cepit inquit,
plus est p̄cipitare, quā prolicere: &
quod est adhuc grauius, nec pepercit. Hoc ueraci-
ter in ultima captiuitate completum est: quia iā
amplius reuocandi non sunt: p̄cepit inquit. Quid?
Omnia Speciosa Iacob destruxit, munitiones uir-
ginis Iuda deiecit. Per Speciosa intellige opulen-
tiam: per Munitiones, fortitudinem, atque poten-
tiam. Per Iacob, & uirginem Iuda, idem populū
signatur: Iacob tamen generale nomen est duode-
cim tribuum: Iuda uerò ad duas tribus tantum
pertinet. Ideo generali nomine p̄missō statim
speciale nomen adiunxit: ut duarum se tribuum
captiuitatem plangere demonstraret: Iacob er-
go, & Iuda idem populus est: Iacob quia in pote-
ria, robustus, uirgo Iuda, quia in opulentiā desca-
rus. Quid est ergo Speciosa Iacob, nisi opulentiā
fortium? & quid est Munitiones uirginis Iuda, ni-
si fortitudinem opulentorum? Sequitur.
Polluit regnum, & principes eius:
¶ Hoc est uirginis Iuda. Polluit, dicit, propter gē-
tes inter quas dispersi sunt: ex quarum consortio,
& ritu prophanati sunt, qui prius in Dei prote-
ctione securi regnabant, & in principum suorū
fortitudine confidebant. Nunc autem regnum
eorum cum principibus suis polluitur: quia popu-
lus cum p̄secutoribus suis, gentibus subiugatur.

Confregit in ira furoris sui omne cornu:
& simul auertit retrorsum dexterā suam.
Per cornu, fortitudo principum eius signatur: p̄
dexteram uero Dei, protectio diuina intelligitur.
Quid est ergo, quod de Deo dicitur: confregit o-
mne cornu Israel, auertit retrorsum dexteram:
nisi q̄ in populo p̄uaricatore, & omnē huma-
nam fortitudinem comminuit, & suam tandem
protectionem abstulit: ut omnino desolati osten-
dantur, quibus post humana p̄sidia etiam diui-
num adiutorium tollitur. Auertit, inquit, dexte-
ram suam. Dexteram auertit, ne protegeret: & si-
nistram extendit, ut feriret. unde sequitur.
Et succendit in Iacob quasi ignem flam-
mæ deuorantis in gyro.
¶ Sicut enim ignis, accensus late uagatur, & consu-
mit omnia: sic hostes Iudæorum postquam in eis
omnis fortitudo defecerat, & diuinum auxilium
substractum erat: nullo sibi obstantē uniuersā
uastabant.
Tetendit arcum suum quasi inimicus.
¶ In

In arcu cominatio intelligitur. Arcum ergo tenere est cominationem amplificare, uel differre: qui autem post cominationem percutit, quasi inimicus arcum tetendit. Vnde sequitur.

Firmauit dexteram suam quasi hostis.

¶ Quando in scriptura dextera Dei ponitur, aliquando protectio, aliquando grauis percussio designatur: eo quod dextera naturali habilitate ad percutiendum sit promptior. Prius ergo Deus dexteram auertit, ne protegeret: postea dexteram firmauit, ut feriret. Quod autem dicitur, firmauit dexteram, grauem indignationem percutientis exprimit. Vel super percussos dexteram firmat: quia plagam quam semel iratus intulit, sanare amplius non disponit: quod proprie ad ultimam captiuitatem refertur. Vnde conuenienter adiungitur, quasi hostis: qui, si ad interniciem percutit, non ad correctionem. Non enim quasi hostis dexteram firmaret, si illo ad perdendum percutiente, ipse ad corrigendum percuteret. Vnde cum graui dolore pronuntiandum est: quasi inimicus: quasi hostis. Ille, cuius nec iram reus est fugere, nec misericordiam hostis potest impedire: Sequitur.

Et occidit omne, quod pulchrum erat uisu in tabernaculis filiae Sion.

¶ Non occiditur, nisi quod uiuit. Superius dixerat. Destruxit omnia speciosa: sed hic iam aliquid amplius dicere uolens, occidit, inquit, omnia pulchra: ut per hanc calamitatem, non tantum diuitias, sed ipsas etiam animas abstulisse ostendat. Vnde recte subinfertur cum dicitur.

Effudit quasi ignem indignationem suam.

Non quasi aquam, sed quasi ignem. Violentia, n. aquarum deicere, & dissipare res solet, non consumere. Quarum inundatione per alium prophetam Dominus comminatur, dicens. Adducam aquas diluuij super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus uitae est. Ignis uero non tantum destruit, sed consumit. Atque ideo recte indignatio Dei, quasi ignis effundi dicitur, quando diuina ultio usque ad consumptionem euagatur. Postremo etiam in ipso effusionis nomine uolentia, & (ut ita dicam) abundantia tribulationis exprimitur.

Factus est Dominus uelut inimicus: precipitauit Israel: precipitauit omnia moenia eius.

¶ Hucusque desolationem filiae Sion: id est regionis Iudaeae planxisse uidetur: nunc ad ipsam matrem Sion, scilicet ciuitatem Hierusalem deplorandam se conuertit, dicens. Factus est Dominus uelut inimicus, grauis dolor, Dominus, qui fouere, qui diligere consueuerat, factus est uelut inimicus, quia iam non ut pater ad correctionem percutit: sed ut hostis ad consumptionem. Praecipitauit moenia eius, i. Sion: dissipauit munitiones eius. Moenia in ciuitate ad decorem sunt: munitiones

ad tutamen. Quid est ergo, precipitauit moenia, dissipauit munitiones, nisi sublimia deiecit, & fortia confregit? Quod ergo superius de regione plaxerat, hoc idem nunc etiam in Hierusalem factum esse deplorat: ut ibi per speciosa Iacob, pulchritudinem regionis, hic per moenia Sion decorem ciuitatis: ibi per munitiones uirginis Iuda, munitiones regionis: hic per munitiones Sion, ipsius Hierusalem munitiones significari intelligas. Vnde satis conuenienter ibi speciosa tantum, hic moenia posuit: quia alius regionis, & alius ciuitatis decor est. Decor namque regionis magis consideratur in ubertate frugum, & fecunditate pecorum. Decor ciuitatis in sublimitate edificiorum: & ideo speciosa destrui, & moenia precipitari dicuntur, ut omnia uastata cognoscas: & ea uidelicet, quae intus ciuitatem decorabant specie, & quae foris regionem utilitate.

Et repleuit in filia Iuda humiliatum, & humiliatam.

¶ Descripta desolatione regionis, & ciuitatis quasi ad utramque respondens infert. Et repleuit in filia Iuda id est in gente Iudaea, quam quasi filiam paterno affectu dilexerat, humiliatum, & humiliatam: hoc est utriusque sexus humiliatis illam repleuit: ut humiliatis id est deiectis plena sit. Vel per humiliatum, ordinem praetorum accipere possumus: per humiliatam, plebem subiectam. Contra quod superius in uastatione regionis dixerat: Polluit regnum, & principes eius, ut idem per regnum, quod per humiliatam: idem per principes, quod per humiliatum intelligamus.

Et dissipauit quasi hortum tentorium suum.

¶ Nunc ad destructionem sacrarum aedium deplorandam accedit: Et quantum ad literam spectat per tentorium, & tabernaculum significat templum Domini, quod erat in Hierusalem, quod primum a Chaldaeis, deinde a Romanis subuersum est: id autem templum tentorium, siue tabernaculum uocat: quia uice illius antiquitus filij Israel primum in deserto, ac postmodum in Silo ad cultum Dei tentorio, & tabernaculo fugebantur. Ceterum tentorium dicitur proprie, ubi cortinae funibus ad palos terrae affixos extenduntur. Tabernaculum autem quibusdam tabulatis construitur: sicut de tabernaculo foederis scriptum est, quod Moyses in deserto extruxit, cui extrinsecus uela oppansa sunt, & cortinae ex omni latere distentae. Dicitur ergo de subuersione templi, dissipauit tentorium suum.

Demolitus est tabernaculum suum.

¶ Secundum literam autem congrua sunt uerba, ut id, quod expansum est, dissipetur: id, quod terrae fixum est, quadam quasi suffossione demolitur: Quasi hortum, inquit, dissipauit tentorium suum. Quod Esaias his uerbis ante praedixerat. De relinquetur filia Sion quasi umbraculum in uinea, & sicut turgurium in cucumerario. Ac si diceret, si

cut ab horto, & a uinea, postquam collecti fuerint fructus, custodia hominum tollitur: sic a populo isto, quia a fructu boni operis sterilis est, custodia diuina auferetur: ut sit in dissipationem, & direptionem inimicorum suorum. Vel per hortum locum uoluptatis, & luxuriae intelligere possumus, unde per legem prohibitum ne lucus in atrijs Domini plantaretur: quia, & idolorum cultores sub frondosis arboribus, & in locis uidentibus sacrificare solebant, lasciuiae, & uoluptati seruietes. Dicit ergo, dissipauit quasi hortum tentorium suum: ac si diceret, Quia in locum sanctitatis impudicitia, & uoluptas introijt ideo dissipatio, & desolatio uenit. Sequitur.

Obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem, & sabbatum.

¶ Id est, non solum repulit haec, sed post repulsam amplius non requirit: quod proprie ad ultimam captiuitatem pertinet: quando iam manifestata gratia, prioris legis obseruantiae penitus euerfae sunt, & repudiatae. Sequitur.

Et in opprobrium, & in indignationem furoris tui regem, & sacerdotem.

¶ Subauditur. Tradidit. Regi honor debetur: deuotio in sacerdote diligitur. Ac nunc pro honore opprobrium regi: ac pro deuotione indignatio redditur sacerdoti, ut omnis Iudaici populi excellentia, & religio destructa ostendatur. Sequitur.

Repulit Dominus altare suum.

¶ Hic iam de contaminatione sanctorum agere incipit. Repulit Dominus altare suum: implacabilem se esse ostendit, quando etiam illud, unde placari consueuerat, abijcit, Sequitur.

Maledixit sanctificationi suae.

¶ Id est sacrificijs, quibus offeretes sanctificare prius, solebant: quod nunc plane impletum cernimus, quando iam legales hostiae, quae suo tempore offerentes sanctificare poterant, si post impletionem gratiae teneantur, amplius Deum ad iracundiam prouocent. Sequitur.

Tradidit in manus inimici muros turrium eius.

¶ Id est sanctificationis: ut enim ostenderet se amplius priora illa sacrificia non recipere, ipsum locum, in quo offerri consueuerant, funditus eueri permisit: quatenus ex hoc liquido cunctis patere ret, quod desolato priore loco, ritus prior cessare deberet. Quod autem dicit, muros turrium: quantum ad literam sic intelligendum est: ac si diceret, turres munitas eius intranfituae, hoc est non solum muros ciuitatis extrinsecus, sed etiam muros turrium intrinsecus. Vnde sequitur.

Vocem dederunt in domo Domini sicut in die solenni.

¶ Ipsi uidelicet inimici nullo sibi obistente, uersa occupabant, & se praualuisse gaudebant.

Cogitauit Dominus dissipare murum filiae Sion.

¶ Ne haec tanta mala inconsiderate Deus intulisse uideatur, ante factum cogitasse id est deliberasse dicitur. Per murum filiae Sion, robur, & munimentum Iudaici populi intelligere debemus. Sequitur.

Tetendit funiculum suum.

¶ Ut merita mensuraret: & unicuique secundum opera sua redderet. Vel tetendit funiculum, id est pœnam, qua peccatores ligaret, protraxit diu per patientiam expectans: sed tanto grauius tandem feriens, propter quod sequitur.

Non auertit manum suam a perditione.

¶ Id est quia neminem inuenit liberum a culpa, neminem reliquit immunem a pœna. Sequitur.

Luxitque antemurale, & murus dissipatus est.

¶ Ita ambigue positum est pariter, ut ad utrumque referri posse uideatur: uidelicet quod, uel antemurale pariter cum muro dissipatum sit, uel quod murus pariter cum antemurale luxerit. Possumus autem non incongrue per antemurale custodiam hominum: per murum autem intelligere custodiam angelorum: quae utraque a populo Iudaicorum iusto Dei iudicio ablata est: ut nec homines foris, nec angeli intus ab instanti tribulatione populum, a Deo derelictum, defendere possent: secundum quam acceptionem conueniens est distinctio, quod antemurale luxit: & murus dissipatum esse deplorat, ut uidelicet illos id est bonos praetatos etiam subuersione populi sui per compassionem tribulatos: istos uero id est angelos ab eorum custodia, sublatis ostendat.

Defixae sunt in terra portae eius.

¶ Id est Sion. Ad monumentum perpetui doloris, post euerisionem omnium signa ruinae permanent. Neque enim portae ad munimentum, sed in signum calamitatis permanent: quae, ut late pateant, in terra fixae sunt, & ne defensionem praebent, perditis, & contritis uestribus, seras non habent. Sequitur.

Reges eius, & principes eius in gentibus.

¶ Subauditur perdidit, & contriuit: & respicit ad id, quod dixerat: Portae, & uectae, id est reges, & principes, qui munimentum, & fortitudo populi erant, deiecti, & abiecti, & contriti sunt. Sequitur causa tanti mali: quia

Non est lex Domini apud eos.

¶ Id est quia prauaricatores legis sunt: & quia Prophetae eius non inuenerunt uisionem a Domino.

¶ Id est quia illos prophetas audierunt, qui ex spiritu Domini locuti non sunt.

¶ Quomodo obtexit &c. Sub unius gentis specie totius humani generis casum deplorat. Primus A. lego. homo

homo tribus modis percussus est, ignorantia, concupiscentia, mortalitate. Mortalitas autem, mors ipsa cum uniuersis defectibus, & pennis ipsam mortem præcurrentibus, intelligitur. Dicit ergo. Quo modo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: quia hominem, quem ad contemplandum lumen æternitatis creauerat, peccantem deserens, in tenebris ignorantie reliquit. Sion namque interpretatur specula: ubi hostium incurfus de longe prospicitur. Primo autem homini dictum est: De ligno scientie boni, & mali ne comedas: quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Homo ergo quasi in quadam specula erigitur, quando iminentis mali periculum per circumspectionem cauere iubetur. Quid ergo per filiam Sion, nisi animam hominis, nondum adhuc usu circumspectionis roboratam, accipere debemus? Nam sicut dicitur filia Babylonis, id est filia confusionis: & filia Hierusalem, id est filia contemplationis: Sic dicitur filia Sion, id est filia speculationis, quasi in speculatione adhuc tenera, & nouella, & necdum in uirile robur solidata. Ac si diceret: uel hoc furorem iudicantis mitigasse potuit, quod ille, qui deliquerat, necdum usu, & experimento obediendi, in præcepto solidatus fuit. Quo modo obtexit, inquit: quod tegitur, absconditur quidem, non aufertur: quia lumen rationis per peccatum in homine obscuratum est, non ablatum. Quomodo obtexit, textit ne superiora, hoc est cælestia uidere posset. Sequitur. Proiecit de caelo terram inclytam Israel. Israel interpretatur uir uidens Deum. Primus autem homo, antequam peccaret, Israel fuit, quia per contemplationis internæ præsentiam Deum uidit. Per terram ergo Israel congrue corpus hominis accipimus: quod Deus quidem per creationem de terra sumpsit, sed per immortalitatem quodammodo ad cælum transtulit: quod quia rursus exigente peccato hominis in mortem dissolui iussit: quasi de caelo id est, de incorruptione ad corruptionem, terram Israel proiecit. Recte autem propheta plangendo casum hominis, primum caliginem mentis, ac deinde corruptionem carnis commemorat: quia merito præcedere debuit in pœna, quæ præcessit in culpa: ut sicut caro, nisi prius corrupta mēte, in delectationem illicitam non uenisset, ita quoque, nisi prius per ignorantiam cæcata mente, caro in corruptionem non descenderet: quia & ipse Adam prius, dum quæreretur, se abscondit: ac deinde inuentus sententiam mortis accepit. Sequitur. Et nō est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui. Per pedes Domini, præcepta eius intelliguntur: uestigia pedum, cognitio præceptorum. Per scabellū pedum intelliguntur ij, qui per obedientiam, præceptis Dei subiecti sunt: quasi ergo in scabellō pedes Deus posuit, quando primo homini, ad obediendum uitæ præceptum iniunxit: sed huius scabelli in die furoris quasi recordatus nō est: qui cum magna districtione ab eo pœnā transgressionis exigebat, cui prius mansuetē obediendi præceptum dederat. Præcipit autem Dominus nec pepercit. Præcipitatio ad magnam, & ad subitam

ruinam pertinet. Videte quā magna ruina de paradiso in hunc mundum, de hoc mundo in infernum, de immortalitate in mortem, de morte in damnationem. Unde bene adiungitur: Nec pepercit. Quasi enim peccanti pepercisset, si reatum eius per pœnam examinaret, sed ipsum per mortem carnis in corruptionem ire non compelleret: uel si post mortem carni, scilicet in damnationem animam etiam non præcipitaret. Sequitur. Omnia speciosa Iacob destruxit in furore suo, Iacob interpretatur supplantator: Et homo quodammodo non per pugnam, sed per gratiam diaboli supplantauit: quando illuc, unde diabolus ceciderat, ascendendi potestatem accepit. Iste Iacob in prima sui cōditione intus, & extra speciosus fuit: cuius conscientia per innocentiam, & caro per castitatem floruit. Sed destructa sunt speciosa Iacob: quia & castitatis decorem concupiscentia polluit, & conscientiam reatus sui sceleris sedam pariter, & tenebrosam fecit. Vel speciosa Iacob habuit, quia eum intrinsecus aspectus inuisibilium bonorum latificabat: & foris rerum uisibilium pulchritudo ad creatoris sui gloriam excitauit. Sed destructa sunt speciosa Iacob, quia Deus in ultionē primi reatus a mente eius inuisibilium bonorum cognitionem abscondit, & uisibilium rerum aspectum ab illa spiritali iocunditate in concupiscentiam carnis commutatit, unde bene adiungitur. Munitiones uirginis Iuda proiecit in terrā. Quid enim per uirginem Iuda, nisi castam animam intentionem accipimus: quæ uidelicet intentio, cum ubique ad arbitrium diuinæ uoluntatis dirigitur, quid aliud, quā Domino consistit? Cuius intentionis munitiones fuerunt bona desideria animæ, & naturales appetitus corporis. Quādiu, nec caro foris, nec anima intus aliquid inordinatum appetijt, quasi munita, & secura intentio hominis in omni actione fuit. Sed cū naturalia desideria in illecebrosos appetitus, & terrenos affectus degenerauerunt, quasi munitiones uirginis Iuda in terram proiectæ sunt: ut iam nunc in bonis intentione hominis secura non sit, cum facile e uicino per inordinata desideria corrumpi, ac deripi possit. Unde subiungitur. Polluit regnum, & principes eius. Regnum animæ caro fuit, quādiu ipsa in se Deum per amorem regnantem habuit. Principes regni, uirtutes animæ fuerunt, per quas anima motus carnis, & appetitus rex. Post quā autem spiritus cōtra Deum tumuit, statim contumaciam contradictionis in carne sua inuenit: quia Deo disponente actum est, ut munditia castitatis in pollutionem concupiscentie trāsiret: ut ubi prius humilis gloriabatur, ibi superbus erubesceret. Regnum ergo eius, hoc est animæ, & principes eius scilicet regni, Deus polluit: quia ex concupiscentia, per quam carnis integritas uiolata est, etiam uirtutes animæ maculari sinit. Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel &c. Per cornu fortitudo uirtutis signatur, per Israel homo, per dexteram Dei protectio, per inimicū diabolus, per faciem inimici instantia diaboli, per ignem concupiscentia, per gyrum corpus, quod circun-

Conceptus pro concionatoribus

Pulchra consideratio pro concionatoribus circa cornu moraliter.

circundat animam. Cornu cum animali non nascitur, & tamen inest ei naturaliter causa, unde cornu oriatur. Sic anima non ex natura, sed ex gratia uirtutes habet, quas tamen uirtutes eadem gratia, non sine naturali consensu liberi arbitrii in homine operatur. Sed quia homo libertatem arbitrii peccando perdidit, & Deus homini peccanti iuste gratiam suam subtraxit: quasi omne cornu Israel contractum est: quia & iam habitas uirtutes perdidit, & eas etiam, quas habiturus erat, obtinere non meruit. Est etiam aliud, quod in cornu notare possumus. Cornu nanque crescendo ex humore carnis indurescit: & rationalis creatura cooperante gratia ex promotione uirtutum robur accipit. Item sicut cornu caput, & pedes munit: sic uirtus mentem intrinsecus, & foris opera a læsione custodit. Auertit retrorsum &c. Primum hominem in uia obedientie ambulanti diabolus sequebatur, ut eum reuocaret, sed accessum nocendi ad hominem habere non potuit: quia dextera Dei inter eum, & hominem fuit. Cum uero homo ad suasionem diaboli sponte se conuertit, statim Deus dexteram suam retrorsum a facie inimici auertit: ut eum iam instantem a læsione hominis non repelleret, quatenus transgressionis suæ culpam præuaricator, uel in pœna sentiret. Sequitur. Et succendit in Iacob quasi ignem &c. Ignis est concupiscentia carnis, quam nascendo contrahimus: & quādiu in hac corruptione uiuimus, quasi quendam domesticum hostem intra nosmetipsos portantes toleramus. Iste ignis semper in nobis est, sed non semper ardet, non semper flammam habet. Tunc autem ignis in flammam accenditur, quando peccati fomes usque ad delectationem, & consensum suscitatur. Quæ uidelicet flamma in gyro deuorat: quia sicut tineæ uestimentum consumit: ita quoque integritatem carnis, qua anima uestitur, praua delectatio corrumpit. In gyro deuorat, quia per omnes sensus corporis ad castitatem animæ uiolandam circunquaque uirus corruptionis infundit: uel per gyrum, mundum istum accipere possumus. Concupiscentia autem carnis in gyro deuorat: quia per omnia huius mundi oblectamenta discurrens, desideria sua mala facere laborat. Tetendit arcum suum &c. In arcu comminatio accipitur: in dextera firmata uehemens percussio notatur. Deus ergo, & arcum tendit, & dexteram firmat, quia peccanti homini, & in futuro pœnas perpetuas comminatur: & interim præsentibus etiam flagellis reatum eius ulciscitur. Quod tamen, quoniam non ex ira, sed ex misericordia operatur, non inimicus, sed quasi inimicus, & quasi hostis dicitur. Quod legi etiam aliter potest. Arcum Deus tendit, quando comminatur peccatoribus pœnam, & tamen adhuc expectando differt sententiam: sed quia quosdam differt, ut correcti emendentur: quosdam uero, ut per-

Pulcher conceptus pro concionatoribus.

seuerantes grauius puniantur: in iis, quos ad emendationem expectat, arcum tendit, non quasi inimicus, sed quasi propitius: in iis uero, quos ad cumulum damnationis uiuere sinit, quasi inimicus arcum tendit. Similiter in iis, quos per flagella corrigit, firmat dexteram, sed non quasi hostis: quos autem ad internicionem percutit, in iis dexteram firmat quasi hostis. Quod autem dicitur, firmavit dexteram: sic intelligi potest. Primo nanque homini quasi dexteram Deus imposuit, quando peccanti plagam mortalitatis inflixit: quam dexteram Deus adhuc confirmat, quotiens primo uulneri quotidiana flagella superadiicit. Quod uero supradixit. Auertit dexteram suam, & hic dicit, firmavit dexteram suam: contrarium non est. Auertit enim, ne protegeret: conuertit, ut percuteret. Firmavit, ut flagella multiplicaret: quatenus præsens pœna percussos doceat: qualis eos, qui in malo perseuerauerint, pœna in futuro expectat. Unde dicitur in Psalmo. Dediti metuentibus te significationem: ut fugiant a facie arcus, & liberentur dilecti tui. Sequitur. Et occidit omne, quod pulchrum erat uisu in tabernaculis filie Sion. Tabernaculum animæ corpus est, quia illud sensificando inhabitat. Tabernaculum etiam animæ conscientia est, quia in illa quisque secum cum domesticis cogitationum suarum pauat. Omne igitur, quod pulchrum erat uisu in tabernaculis filie Sion, Dominus occidit: quia, & foris omnem uigorem, & pulchritudinem corporis humani ab illo immortalitatis statu arefcere fecit, & intrinsecus conscientiam hominis rectorum cogitationum honestate spoliavit. Vel per omne, quod pulchrum erat, accipere possumus foris disciplinam, & decorem bonorum operum, & intus (ut dictum est) munditiam bonarum cogitationum. Et nota, quod non occiditur, nisi quod uiuit. Viuunt bona opera, quando recta intentione fiunt: uiuunt bonæ cogitationes, quando amoris intimi affectum sentiunt. Cauendum autem est, cum Deus ab homine uirtutes perimere, & auferre dicitur: quatenus hoc non agendo, sed permittendo facere credatur. Facit enim, quia iusto iudicio fieri permittit. Sequitur. Et effudit quasi ignem, indignationem suam. In effusione abundantia signatur: Ac si diceret, non stillauit, sed effudit, quasi ignem: non quasi aquam, sed quasi ignem. Ignis enim dura, & fortia consumit: quasi ignis ergo indignatio effunditur, quia in uindictam præuaricationis peccatoris, non solum caro, sed anima quoque cruciatur. Vel quia ignis lutum indurat: dura uero aut liquefacit, aut incinetat: quasi ignis indignatio effunditur, ut in una, eademque pœna duri, & rebelles confundantur, & pereant: qui uero suam infirmitatem humiliter agnoscere uoluerint, confirmantur, & salui fiunt. Factus est Dominus, M. Hug. à S. Vict. To. j. O uelut

Psal. 59.

X

Y

Annotationes Elucidatoriae

„ uelut inimicus . Nos fecimus quare inimicus
 „ Z sit, qui prius inimicus non fuit: quia nō id, quod
 Pulchra
 consideratio
 „ ipse creauit, sed quod nos fecimus, odit . Sequi-
 tur. Præcipitauerit mœnia eius: dissipauit munitio-
 nes eius . Alia sunt mœnia animæ: aliæ sunt mu-
 nitiones . Mœnia ad decorem, munitiones ad tu-
 tam pertinent . Sic sunt quædam dona gratiarum,
 quæ ornant: ut est prophetia, genera linguarum,
 quæ ornant: ut est prophetia, genera linguarum,
 V niunt, ut est fides, spes, caritas . Illa si adsint, præ-
 bent uirtutibus ornamentum: ista si desint, peri-
 culum . Illa, & si desint, salutem tamen non im-
 pediunt: sine istis homines ad salutem peruenire
 non possunt . Bene autem prius dicitur . Præci-
 pitauit mœnia, ac deinde subiungitur: dissipauit
 munitiones: quia cum peccatrix anima relinquitur,
 prius auferuntur ab ea dona, quæ ad manifesta-
 tionem data sunt: ac deinde fidei, spei, & carita-
 tis fundamenta euertuntur . Præcipitauerit (inquit)
 mœnia . Quod sublime est, præcipitauerit: quod soli-
 dum est, dissipatur: quia, ut dictum est, mœnia ad
 gloriam, munitiones pertinent ad tutelam . Sequi-
 tur . Et repleuit in filia Iuda humiliatum, & humi-
 „ A liatam, id est spiritum, & carnem in homine mise-
 ria, & dolore replendo humiliat: ut qui bene
 humiliari noluerunt per uirtutem, humiliarentur
 per afflictionem . Vel per humiliatum, & humi-
 liatam, sensum, & cogitationem accipere pos-
 sumus . ut intus, & foris cōtumelijs agatur, donec
 confusa ad penitentiam redeat . Ad populum etiã
 Iudaicum hoc specialiter referri potest . Conside-
 rans namque propheta qualiter Deus, post eie-
 ctionem primi hominis, misereri uolens huma-
 no generi, solum hunc populum elegit, ut in eo
 nostræ salutis exordia præpararet: quomodo illū
 datæ legis mandatis coluit, & sua ubiq; protectio-
 ne sublimauit: & post hæc omnia peccantem,
 & præuaricantem abiect . Et ita primæ abie-
 ctioni secundam adnumerans, plangit dicens:
 Factus est Dominus uelut inimicus, præcipitauerit
 mœnia eius, dissipauit munitiones eius . Quando
 enim a populo Iudæorum prophetiam, & do-
 ctinam, & miraculorum signa abstulit: quasi
 mœnia eius præcipitauerit . Quando uero per in-
 fidelitatem eos excæcari permisit, & a spe promif-
 sionis, & hereditatis suæ alienos, quasi munitio-
 nes eius dissipauit . Sequitur . Et repleuit in fi-
 „ B lia Iuda humiliatum, & humiliatam . Quid per
 humiliatum nisi ordinem prælatorum: & quid
 per humiliatam nisi plebem subiectam accipie-
 mus? Vtrique enim in aduentu Christi humiliati
 sunt: quia ueritatem, quam uenturam prædi-
 cauerant, & crediderant, præsentem negauerunt .
 De quibus adhuc subditur . Et dissipauit quasi
 „ hortum tentorium suum &c . Tentorium defo-
 „ ris est, tabernaculum intrinsecus: sicut & taber-
 naculum fœderis, in quod Moyses intrauit ad
 consulendum Dominum . Recte ergo per ten-
 torium populus: per tabernaculum ordo præla-
 torum signatur . Quando enim populum illum
 antiquum Deus ita temporali gloria sublimauit:
 quasi tentorium ad decorem expandit . Cum

uero quosdam ex illis ad cognitionem secreto-
 rum suorum illuminans, etiam familiari allo-
 quio suo dignos habuit: quasi tabernaculum
 ad inhabitandum extruxit . Sed quia postmo-
 dum in carne ueniens populum illū, exigentibus
 peccatis eius, & cognitione ueritatis priuauit, &
 deinde per Romanos in omnes mundi nationes
 dispersit: recte nunc dicitur . Dissipauit
 C tentorium suum, demolitus est tabernaculum
 Pulchra
 consideratio pro con-
 siderationari-
 bus .
 suum . Et notandum, quod tentorium non
 demolitum, sed dissipatum dicit: & taberna-
 culum non dissipatum, sed demolitum alle-
 rit . Quod enim demolitur, sensim, & later
 destruitur . Quid ergo hoc loco per de-
 molitionem, nisi latens odium exprimitur?
 Tabernaculum ergo demolitum est, & tento-
 rium dissipatum: quia nisi scribas, & phari-
 sæos doctores populi in necem Saluatoris com-
 pulsisset inuidia, populum ipsum tam crude-
 liter non dissipasset captiuitatis uindicta . Et
 uidete qua similitudine tentorium dissipatum
 dicat: quasi hortum inquit . Sicut hortus
 dissipatur, quando collectis ex eo fructibus,
 sepi destruitur, & custodia remouetur: sic il-
 le populus postquam fructum iustitiæ ferre de-
 sinit, statim custodia, & tutela Dei ab eo re-
 cessit: secundum uaticinium Esaia dicentis . De-
 relinquetur filia Sion sicut umbraculum in ui-
 „ E sa . I . nea: & sicut tugurium in cucumerario . Et
 ipse Dominus in euangelio Iudæis loquitur, di-
 cens . Auferetur a uobis regnum Dei, & da-
 bitur genti facienti fructum eius . Hortus enim
 „ Matt . 21 . sterilis, & non faciens fructum, id est synagoga
 Iudæorum dissipatur: & hortus fructum faciens,
 id est ecclesia gentium munitur, atque conclu-
 ditur: sicut in cantico canticorum dicitur . Hor-
 tus conclusus, soror mea, hortus conclusus, D
 fons signatus . Bene autem sororem uocat,
 quam hortum conclusum nominat: quia ec-
 clesia gentium per fidem de synagoga nata est,
 de qua etiam Christus carnem sumpsit: sed
 tamen eandem synagogam, quia fructum iu-
 stitiæ non habebat: quasi hortum sterilem
 dissipauit . Mater ergo Christi, hoc est syna-
 goga, hortus est dissipatus . Soror Christi,
 id est ecclesia hortus conclusus . Sequitur . Oblu-
 uioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem,
 „ & sabbatum . Legales enim obseruantia: um-
 „ bræ quædam fuerunt futurorum: & ideo post-
 „ quam ipsa ueritas uenit, iam ultra Deus ad cul-
 tum suum priora non admittit . Quasi enim
 oblitum dicit, quia amplius illa sibi exhibe-
 ri non præcipit . Sequitur . In opprobrium,
 „ & indignationem furoris sui: regem, & sacer-
 „ dotem . Subauditur, tradidit . His duabus per-
 „ sonis regebatur populus ille, legali scilicet,
 „ & sacerdotali . Et conuenientia sunt uerba:
 „ honor ad regem, deuotio pertinet ad sacerdo-
 „ tem: nunc autem contra honorem opprobrium,
 „ contra deuotionem indignatio ponitur . Et sacrifi-
 „ cius eorū Deus nō placatur, sed irascitur . Sicut per
 „ Esaia . I . dicitur . Sanguinem hircorū, & uitulorū, &
 arietum

arietum nolui: incensum abominatio est mi-
 hi . Cum ueniretis ante conspectum meum, quis
 quæsiuit hæc de manibus uestris? Et per Psalmi-
 „ Psal . 49 . stam . Non accipiam, inquit, de domo tua uitu-
 los, neque de gregibus tuis hircos . Immola Deo
 sacrificium laudis: & redde altissimo uota tua .
 E ¶ Si autem ea, quæ supradicta sunt, ad moralem
 „ Morali . sensum conuertimus: Per tentorium non incon-
 grue accipere possumus bonam actionem: quæ fo-
 ris ad decorem panditur . Per tabernaculum uero
 conscientiam, in qua quisque familiari quadam,
 & domestica conuersatione secum commoratur .
 Nam, quod tabernaculum conscientiam signifi-
 cet, Psalmista manifestat cum dicit, Vox exultatio-
 „ Psal . 117 . nis, & salutis in tabernaculis iustorum: Iusti nam-
 que quasi in tabernaculis uocem proferunt, quia
 de bonis actibus suis intus in conscientia soli Deo
 innotescere uolunt . Quasi ergo tentorium dissipa-
 tur: quando boni operis nitor a statu rectitudi-
 nis, uento adulationis conquassatus impellitur .
 Tabernaculum autem demolitur: quando mudi-
 titia conscientia illicita delectatione latenter cor-
 rumperitur . Et recte dicitur . Dissipauit quasi hortū
 tentorium suum . In hoc enim quisque sterilis esse
 incipit, quod de bono opere suo in oculis homi-
 num gloriari quærit: ut iam de reliquo ad bene-
 operandum tutela Dei indignus sit: quia germi-
 nis sui fructum, id est operis sui mercedem apud
 Deum non custodit . Hoc etiam in tentorio nota-
 re possumus: quod sicut tentorium primum funi-
 bus extenditur, deinde ipsi funes palis affixis ter-
 ræ retinentur: ita quoque bona operatio per in-
 tentionis perseverantiam tendi debet, ne laxetur:
 & ipsa intentio, ne a proposito suo lentescat, per
 spem æternæ remunerationis, quasi palis quibus-
 „ dam soliditati terræ affixis, confirmari . Sequitur .
 „ Obluioni tradidit Dominus in Sion festiuitatē,
 „ & sabbatum . Quid per festiuitatem, nisi gaudium
 „ F internum: & quid per sabbatum, nisi quies men-
 tis accipitur? Duo enim supradixerat scilicet, dissi-
 pauit tentorium suum: & demolitus est taberna-
 culum suum . Ad hæc duo respondere uidetur: Ac
 si diceret . Quia dissipauit tentorium suum: ideo
 obliuioni tradidit festiuitatem . Quia uero demo-
 litus est tabernaculum suum: ideo obliuioni tra-
 didit sabbatum . Nam quanta sit interni gaudii
 dulcedo, non meminit, quisquis in laudibus ho-
 minum, & in rebus transitorijs gaudium quærit:
 & nequaquam uera pace intus mens fruitur: cum
 per incentiua uitiorum, & affectus carnalium de-
 sideriorum conturbatur . Sequitur . In opprobriū,
 „ & in indignationem regem, & sacerdotem . Ani-
 „ ma nostra, & rex debet esse, & sacerdos, quia
 „ G regere debet carnem suam . Sacerdos, quia Deo
 iugiter offerre debet deuotionem suam . Sed rex
 in opprobrium traditur, quando anima carni
 suæ subiecta, turpibus desiderijs famulatur . Sacer-
 dos in indignationem traditur, quando ab illa,
 quam ergo Deum habere consueuerat, deuotio-
 ne obstinata mens ex peccati consuetudine obdu-
 ratur . Deus ergo nos dissipat, nos demolitur: in
 obliuionem, in opprobrium, in indignationem

tradere dicitur: quia afflictæ mens hoc quasi a
 Deo fieri conqueritur, quod ab ipso, iusto iudi-
 cio suo permittente, non impeditur . Permittit
 enim ut nos dissipemur, ut dissipati eius obliui-
 scamur: ut oblitus eius in opprobrium, & in indi-
 gnationem ueniamus . Sequitur . Repulit Domi-
 „ nus altare suum . Supra de excæcatione Iudæorū
 „ loquutus fuit: nunc quo ordine eadem facta sit
 „ subiungit, dicens . Repulit Dominus altare suum .
 Quod est enim altare Dei nisi Christus? Quia cū
 „ H per ipsum mediatorem humano generi Deus pla-
 catus redditur, quasi propitiacionis nostræ sacri-
 ficium super ipsum Deo offertur . Hoc altare De-
 pater quasi repulit, quando Christum usque ad
 crucis patibulum in manibus persequentium Iu-
 dæorum in passione dereliquit . Sanctificationi
 quoque suæ Deus pater maledixit: quia ipsi, quæ
 singulariter sanctificauerat, & ad sanctificandos
 nos miserat: prius maledictionis nostræ pœnam
 expiandam imposuit, ac deinde nos a reatu maledi-
 ctionis absolutos, sanctificationis illius partici-
 pes fecit . Sequitur . Tradidit in manus inimici
 „ muros turrium eius . Muri turrium, qui in ciuita-
 „ te eminentiores sunt, apostolos designant: qui
 tunc in sancta ecclesia, & dignitate eminentiores,
 & constantia fortiores fuerunt . Sed isti quoque
 in manus inimici traditi sunt, quia cum Christū
 mori cernerent, quodammodo per infidelitatem
 corruerunt . Sequitur . Vocem dederunt in domo
 Domini sicut in die solenni . Domus Domini ec-
 „ clesia intelligitur . Vocem ergo exultationis inimi-
 „ ci in domo Domini dederunt, quando ipso pasto-
 re mortuo, & dispersis ouibus omnino se præua-
 luisset gloriati sunt . Vel per domum Domini ip-
 sum Christum accipere possumus: sicut dicit A-
 „ 2 . Co . 5 . postolus . Deus erat in Christo mundum reconcili-
 ans sibi . In domo itaque Domini uocem inimi-
 ci dederunt: quando ipsi in cruce pendenti insul-
 tabant, dicentes . Alios saluos fecit, seipsum non-
 „ Mat . 27 . potest saluum facere . Si filius Dei est, descendat
 nunc de cruce, & credimus ei . Vnde bene adiun-
 gitur sicut in die solenni . Solennitas enim gene-
 ralis, & communis est festiuitas . Quasi ergo in
 die solenni uocem dant, qui impleto gaudio ni-
 hil iam desiderijs suis superesse exultant . Repulit
 „ Dominus altare suum: Altare Dei in nobis fides
 „ K nostra est: supra quam sacrificium boni operis
 „ Morali . immolamus . Quod uidelicet altare tunc repel-
 litur, quando fides nostra bonis operibus nuda-
 ta, a Deo reprobatur . De qua adhuc subditur . Ma-
 ledixit sanctificationi suæ . Sanctificatur quippe
 fides nostra, quando ei per incrementa uirtutum
 merita augetur: sed sanctificationi maledicitur,
 quando amissis uirtutibus, fides ipsa prauis actio-
 nibus uiolatur . Vnde adhuc additur . Tradidit in
 manus inimici muros turrium eius . Quid enim
 „ muri turrium, nisi eminentiores uirtutes si-
 „ gnificant, quæ, & solidæ sunt per fortitudi-
 nem, & erectæ per circumspectionem? Muri
 ergo turrium in manus inimici traduntur,
 quando subiecta sibi per consensum iniquita-
 tis anima, etiam summis uirtutibus aduersarius
 M . Hug . à S . Viet . To . j . O 2 do-

dominatur. De quo recte subinfertur. Vocem de-
 derunt in domo Domini. Tunc enim in domo
 Domini inimici uocem dant, quado maligni spi-
 ritus intra conscientiam admissi, non iam foris
 pulsantes renitent peccatum suadent, sed intus p-
 fidentes consentienti imperant. Vnde pulchre p-
 similitudinem subinfertur. Sicut in die solenni.
 Tunc quippe diabolus plene exultat, quando ni-
 hil in nobis inuenit, quod eius uoluntati contra-
 dicat. Cogitauit Dominus &c. Deus quasi homo
 ante factum cogitare dicitur, ne quid temere, &
 absque deliberatione, facere credatur. Delibera-
 tio autem Dei nil aliud est, q̄ patientia, & iustitia
 eius. Patientia, qua delinquentes, ut corrigantur
 diu tolerat. Iustitia, qua perseuerantibus digna
 meritis recompensat: unde subiungitur. Tetendit
 funiculum suum. Quid est enim super delinquen-
 tes funiculum tendere, nisi prius modum, & quan-
 titatem delicti diligenter examinare: ac deinde se-
 cundum mensuram culpæ, mensuram moderari
 uindictæ? Propter quod subditur. Et non auertit
 manum suam a perditione. Ac si diceret: nemi-
 nem excepit a pœna, quia neminem inuenit liberum a
 culpa. Quod legi etiã aliter potest. Cogitauit Do-
 minus &c. Per cogitationem quippe Dei, occulta
 dispensatio incarnationis eius intelligi potest. Et
 quia in carne ueniens, occulto quodam consilio
 Iudæos repulit, ut gentes ad fidem colligeret: qua
 si prius murum filia Sion dissipauit, idest prote-
 ctionem suam a populo Iudæorum abstulit: ac sic
 deinde funiculum hæreditatis suæ super populũ
 gentium dilatauit. Quasi enim contractus erat fu-
 niculus eius, quando de populo Iudæorum tantũ
 dicebatur, Iacob funiculus hæreditatis eius: sed
 tunc funiculus tenditur, quando, ut dictum est,
 fors hæreditatis super omnes gentes dilatatur.
 Quia uero illuminationem gentium præcessit ex-
 cæcatio Iudæorũ, recte subinfertur cum dicitur.
 Et non auertit manum suam a perditione. Quasi
 enim funiculum tendens manum a perditione a-
 uerteret, si gentes colligens, Iudæos non reproba-
 ret. Hinc est, quod Etaias propheta cum fidem ge-
 tium, & futuram per spiritum cerneret excæcatio-
 nem Iudæorum, ait: Multiplicasti gentem, non
 magnificasti lætitiã. Multiplicata quippe gente,
 lætitiã magnificata non est: quia priores patres, q̄
 uis quidem lætarentur de futura salute gentium,
 simul tamen doluerunt de perditione Iudæorum.
 Vnde, & hic quoque recte subiungitur. Luxitq;
 antemurale, & inurus dissipatus est. Quid namq;
 in hoc loco antemurale, nisi priores patres: & qd
 murus, nisi ipsum mediatorem Dei, & hominum
 designat? Sicut per Esaiam dicitur. Vrbs fortitudi-
 nis nostræ Sion, saluator ponetur in ea murus, &
 antemurale. Ipse enim secundum formam allum-
 ptæ humanitatis, quasi murus nobis factus est: q̄
 quos per fidem in se credentes recipit, & contra
 impugnationem malignorum spirituum defen-
 dendo custodit. Sed quia sancti patres etiam ad
 custodiendam ecclesiam Dei iugiter prædicatione,
 & exemplo spiritualibus excubiis inuigilant:
 quasi antemurale in ciuitate Dei foris stant: dica-

tur ergo. Luxit antemurale, & murus pariter diffi-
 patus est: quia inde omnis priorum patrum multi-
 tudo doluit, quod perfidus Iudæorum populus
 saluatorem ad se missum non recepit. Quod au-
 tem dicitur, murus dissipatus est: quantum ad eos
 dictum est, a quibus est ablatum. Dissipatus est Iu-
 dæis, ut edificaretur gentibus: quia per hoc fides
 eius ad gentes transit, quod Iudæi illam in perfid-
 dia manens reprobauit. Sicut per Psalmistam dicitur.
 Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, Psa. 117.
 hic factus est in caput anguli. Per hoc namque, q̄
 a perfidis Iudæis reprobatus est: gentium pariter,
 & Iudæorum fidelium, quasi duorum parietum,
 ex diuerso in unum concurrentium, caput factus
 est. Quod autem dixit, pariter, sic accipi potest: uel
 quod murus pariter cum antemurali dissipatus
 sit. Neutrum enim a sana intelligentia discordat.
 Nam quod ipse etiã humani generis redemptor
 cum cæteris fidelibus, illius populi perfidiam, &
 dissipationem fleuerit, euangelium manifeste de-
 clarat, ubi dicitur. Cum appropinquaret Dominus
 Hierusalem, Videns ciuitatem fleuit super eam, &
 ait: quia si cognouisses, & tu: Quia uenient dies in
 te: & circumdabunt te, & coangustabunt te undi-
 que, & ad terram prosternent te. Item quod socie-
 tas sanctorum cum ipso suo capite ab eis dissipata
 sit, aperte in actibus apostolorum ostenditur:
 ubi narratur, quomodo gens Iudaica Christi fidẽ
 recipere noluit: & fideles illius a suis finibus eie-
 cit. Cogitauit Dominus &c. Quid est, quod Domi-
 nus ante factum cogitare dicitur, nisi q̄ Deus pec-
 catores prius per patientiam diu tolerat, ut distri-
 ctius postmodum per iustitiam, culpam exquirat?
 Vnde recte nunc dicitur. Cogitauit Dominus dis-
 sipare murum filia Sion. Quid namque per mu-
 rum filia Sion, nisi uirtutes animæ accipimus? Et
 sæpè omnipotens Deus eos, quos iam per fidem,
 & gratiam spiritualium donorum in uisceribus
 ecclesiæ suæ in filios adoptauerat: propter praua
 opera postmodum reprobans, ipsis etiam, quas iã
 tribuerat, uirtutibus priuat. Sed quia nobis peccã-
 tibus nunquam tam grauius irasci solet, nisi no-
 stris prius iniquitatibus diu pronocatus fuerit: re-
 cte nunc dicitur. Cogitauit Dominus dissipare
 murum filia Sion. Ac si diceretur. Deliberat prius
 quam feriat: nec cito profert sententiam, quous-
 que subtili consideratione examinet culpam. Qd̄
 etiam euidentius explanatur, cum dicitur. Tetendit
 funiculum suum. Quid est enim, funiculum
 tendere, nisi subtiliter mensuram peccati exami-
 nare? Vel funiculum tendere est, diu in peccato
 perseuerantes tolerare: non quod ipse patiẽdo
 iniquitatem augeat, sed quod iusto iudicio suo,
 uel non corrigendo, uel non puniendo in nobis
 prolongari permittat: quæ iniquitas funiculus
 Dei dicitur, quia in nobis inuenit unde ligamur.
 Propter quod necesse est semper solliciti simus,
 ne nos per accepta dona uirtutum, aut superbia
 eleuet, aut negligentia dissoluat: quia fortassis, dũ
 nos male securi acceptam gratiam custodire ne-
 gligimus, quã horrendũ sit, qd̄ de nobis inuisibi-
 lis

lis iudex cogitet ignoramus: qui quamuis peccan-
 tes nos dissimulans quidem, non ignorans diu pa-
 tiatur, scire tamen debemus, q̄ ubi longa delibera-
 tio præcedit, grauis animaduersio sequitur: quẽ-
 admodum cernimus, quod quãto quis attentius
 iustum uibrat, tanto periculosius iaculatur. unde
 subiungitur. Non auertit manum suam a perdi-
 tione. Ac si aperte diceretur. Quanto magis prius
 patiẽdo sustinuit: tanto minus nunc feriendo
 parcit: quia profecto iustum ualde est, ut si nos ma-
 nus nostras dum possumus ab illicito opere non
 retrahimus, Dei quoq; manus in ulciscendo a per-
 ditione non auertatur. Sequitur. Luxitq; antemu-
 rale, & murus pariter dissipatus est. Si per murum
 (ut dictum est) uirtutes animæ significantur, recte
 per antemurale opera uirtutum accipimus. Quid
 est ergo, q̄ Deo in nos uindicante antemurale lu-
 get, & murus dissipatur: nisi q̄ eius gratia recede-
 re, & uirtus tollitur, & opera uirtutis infatuantur?
 Tunc enim opera nostra bona lugent, quando a-
 missa uirtute, etsi ad tempus manent, meritum tñ
 non habent. Sunt qui per murum opera, per ante-
 murale fidem accipere uolunt: & bene fides destru-
 ctis operibus bonis lugere dicitur, quia absq; bo-
 no opere apud Deum fides non approbatur. De-
 fixæ sunt in terra portæ eius: perdidit, & contriuit
 uectes eius. In portis sublimitas regni: in uectibus
 fortitudo notatur. Portæ ergo in terra defixæ sũt,
 sublimitas humiliata, & deiecta. Uectes perditæ,
 & contriti, fortitudo amissa, atq; comminuta. Quod
 qualiter factum sit, adiungit dicens. Reges eius, &
 principes eius in gentibus (subauditur, perdidit
 Dominus) hoc est disperdit, & contriuit: idest, in
 nihilum redegit. Quo merito etiam hoc euenerit
 subinfert. Non est lex, uidelicet apud eos, quia le-
 gem Domini non custodiunt: & prophetæ eius
 non inuenerunt uisionem a Domino. Cum ama-
 ritudine pronuncianum est, prophetæ eius. Ac si
 diceret: Illos magis dilexit, qui suo spiritu falsa p-
 phetabant, q̄ illos, qui a Domino uisionem inue-
 nerunt. Defixæ sunt in terra portæ eius &c. Quid
 per portas, & uectes ciuitatis, nisi prælatos popu-
 li accipere debemus? Idem namque, & portæ sunt
 per uerbum, & uectes per consilium, & uia per e-
 xemplum. Per uerbum disertum, portæ aera: per
 consilium firmum, uectes ferrei: per exemplum
 bonũ, uia planæ. Portæ enim sunt, quando extra
 positos per uerbum prædicationis ad fidẽ intro-
 ducunt. Uectes sunt, quando intus per fidem con-
 stitutos per consilium salutis confirmant, & diri-
 gunt. Uia sunt, quando iam incipientibus, recte in-
 cedendi per bonam operationem exemplũ fiunt.
 Recte ergo per portas Hierusalem scribas, & pha-
 risæos doctores Iudæorum intelligere possumus.
 De quibus hic dicitur. Defixæ sunt in terra portæ
 eius. Portæ siquidem erectæ, & solidos uectes ha-
 bentes pro tẽpore claudi, & aperiri possunt: clau-
 di uidelicet inimicis, & amicis aperiri. Portæ au-
 tem solutæ a uectibus suis, & ablatæ, aditum non
 munijunt: neque intrare uolentibus obsistunt.
 Portæ uero, quæ contritis uectibus in terra defi-
 xæ sunt, munimentum quidem non præbent: sed

tamen intrare uolentes impediunt. Quid ergo
 sunt portæ erectæ, nisi doctores cælestia prædicã-
 tes: quæ bene in uectibus pendent: quia de consi-
 lio cordis firmatur uerbum prædicationis. Et quæ
 sunt portæ destructæ, & ablatæ, nisi prædicatores
 negligentes, & tepidi: quos Dominus per prophe-
 tam increpat, dicens. Canes muti non ualentes la-
 trare. Et alibi. Non ascendistis in die Domini ex
 aduerso ut poneretis uos murum pro domo Do-
 mini. De quibus etiam superius dixerat: Portæ ei-
 destructæ. Hic autem amplius aliquid insinuare,
 uolens, ait. Defixæ sunt in terra portæ eius. Tali-
 bus namque in euangelio Dominus dicit. Vñ uo-
 bis scribæ, & pharisæi: quia tulistis clauẽ scientiæ,
 ipsi non introistis, & alios intrare uolentes prohi-
 buistis. Dicitur ergo. Defixæ sunt in terra portæ
 eius. Per terram enim uel amor terrenarum rerũ,
 uel humanitas Christi, uel carnales obseruantia
 legis intelligi possunt. Bene ergo portæ in terra
 defixæ dicuntur: quia scribæ, & pharisæi doctores
 populi propter hoc, quod mentem in terrenis de-
 sideriis fixerant: non solum Christum recipere
 noluerunt, immo etiam, ne terram illam amitte-
 rent, Christum occiderunt. Vel in terra defixi
 sunt, quia solã in Christo carnem attendentes, in
 laqueum perfidiæ inciderunt. Vel in terra defixi
 sunt, quia translata spiritali intelligentia legis ad
 gentes, ipsi in carnalibus obseruantia remanse-
 runt. Vnde bene subditur. Perdidit, & contriuit
 uectes eius. Quid enim uectes nisi occulta, & for-
 tia cõsilia scribarum, & pharisæorum designant,
 quibus consiliati sunt Christum occidere, ne ter-
 ram perderent? Sed uectes perdidit, & contriuit:
 quia consilium eorum ad nihilum redegit. Consi-
 lium perditum est, quia Christum occidendo ex-
 tinguere non potuerunt. Consilium contritum
 est, quia ob hoc terram perdidit, quod Chri-
 stum occiderunt: propter quod subditur. Reges
 eius, & principes eius in gentibus: subauditur cõ-
 stituit Deus: ut scilicet gentiles regnent, & princi-
 pentur super eos. Sic igitur perditæ sunt, & contri-
 tæ uectes. Ut non solum regibus gentium tributũ
 soluerent, sed etiam præfetti, & præsidēs regum
 inter eos habitarent, & eos opprimerent, tandem
 que rebelles a terra eiicerent, & per totum mun-
 dum dissiparent. De quibus adhuc subditur. Non
 est lex, scilicet apud eos: quia, & si libros legis ha-
 beant, quia tamen in Christum non credunt, le-
 gem non obseruant. Sed quia ipsi Christum suũ
 adhuc sibi uenturum promittunt, contra hoc re-
 cte responderetur, cum dicitur.
 Prophetæ eius non inuenerunt uisionẽ
 a Domino.
 Ac si diceret. Quod de aduentu Christi falso si-
 bi blandientes prædicant, hoc a semetipsis, non
 a Domino reuelante, inuenerunt. Defixæ sunt
 in terra portæ eius. Quid per portas animæ, ni-
 si sensus corporis accipimus? Quas uidelicet
 portas tunc in terra defigimus, quando ipsos
 sensus nostros ad terrena desideria inclina-
 mus.

Esa. 9.

Q

Pulchra
considera-
tio pro con-
cionatori-
bus.

Esa. 56.

Ezec. 13

Luc. 11.

V

X

mus. Sed quia nunquam foris sensus turpibus de sideriis succumbit, nisi prius interius mentis custodia per negligentiam fracta, & dissipata fuerit: recte subinfertur, cum dicitur: Perdidit, & contriuit uectes eius. Uectes etenim perdit, quando sublato timore bono, mentem uagam, & dissolutam relinquit. Uectes conterit, quando ingredientibus uitis constantiam mentis frangi, & emolliiri permittit. De quo sequitur. Reges eius, & principes eius in gentibus. Per gentes enim uitia signantur. Reges ergo, & principes animæ in gentibus sunt, quando ipsa uitia ei per consensum dominari incipiunt. Vel per reges, & principes ipsas anime uirtutes, per quas prius regebatur, accipere possimus. Reges, quia intus uoluntatibus præsent: principes, quia foris animum ad bene agendum mouent. Et referendum est ad hoc, quod præmiserat: perdidit, & contriuit uectes eius: uidelicet reges, & principes: id est uirtutes perdidit, & contriuit in gentibus, id est per uitia frangi, & opprimi permittit. Hinc est enim, quod adiungit dicens. Non est lex. Animus enim legem intrinsecus habere debet: timorem uidelicet, & amorem Dei: & ad huius legis iudicium sensus suos foris regere. Timorem uidelicet, ne eum concupiscentia carnis per lasciuiam dissoluat. Amorem uero, ne in bono opere delidia torpentem reddat. Quod si forte portas suas, id est sensus suos animus in terrenis oblectamentis defigit: ipse sibi iudicio est, quod contritis uectibus, id est amissis uirtutibus, etiam legem intrinsecus, scilicet timorem Dei, & amorem perdidit. Cui bene adhuc exprobrando dicitur.

Propheta eius non inuenerunt uisionem a Domino.

Postquam enim animus, amisso moderamine mentis, iudicium sensuum sequi incipit, iam solū modo ea refugit, quæ affectus sensuum mala esse renunciat: & ea sequitur, quæ carnis affectus probat. Vnde necesse est eum sæpe decipi: qui cum præsentibus solummodo delectationes considerat, futuras amaritudines non euitat. Hinc est, quod tam sæpe Moyses ad tabernaculum recurrit, ut Dominum consulat: quia nihil homo temere foris, uel appetere, uel declinare debet, nisi prius intus quod Dei uoluntati placitum sit, iudicio mentis discernerat. Peruersæ autem animæ, quæ affectum carnis, non iudicium mentis ubique sequitur: recte hic per exprobrationem dicitur. Propheta eius non inuenerunt uisionem a Domino. Quia ille profecto se in foueam perditionis præcipitat, qui semper considerat, quid carni suæ dulce sit, & quid Deo placeat, non attendit.

Sederunt in terra, conticuerunt senes &c.

Hucusque quasi destructionem edificiorum descripsit: deinceps miseriam, & dolorem hominum plangit. Sederunt in terra, conticuerunt senes. Sessio deiectionem: silentium stuporem designat. Et congrue senes, in quibus consilii auctoritas esse debuit, siluisse dicuntur: quia tanta cala-

mitas fuit, cui nullo consilio subueniri potuit. Sequitur.

Cōsperserunt cinere capita sua uirgines.

Uitro speciem decoris sui forsdant, ut ipso (qualore foris interni doloris uehementiam ostendant. Pulchre autem in tribulatione senes conticescunt, uirgines autē cinere capita sua spargunt: quia malum cum uehementer ingruit, maturos sensus in stuporem, & lasciuos ad impatientiam uertit: de quibus adhuc subditur.

Accincti sunt ciliciis,

Hoc ad senes.

Abiecerunt in terram capita sua.

Hoc ad uirgines. Mortem accelerare uolunt, qui ingruentibus malis spontaneas etiam afflictiones adiiciunt. Sederunt in terra, conticuerunt senes &c. Propheta mens uniuersa mala præsentis uitæ considerans, compunctionis oculum ab exordio ducens, ab ipso primi hominis lapsu, usque ad excacationem Iudaici populi, ac deinde descendens per mala præsentis ecclesie, usque ad finem temporis planctum extendit. In superioribus enim edificia diruta, mœnia destructa, quasi a minori incipiens descripsit: hinc iam quasi ad maiora progrediens, hominum miseriam, & dolorem plangit: hæc igitur, quæ sequuntur, non incongrue ad præsentem ecclesiam referri possunt. Sederunt in terra, conticuerunt senes filie Sion. Quid per filiam Sion, nisi præsentis ecclesia accipitur: quæ de synagoga per fidem nata est? Senes ergo filie Sion prælati ecclesie dicuntur: quorum senectus non in numero annorum quæritur, sed in prouectu sapientie, & morum maturitate. Et bene senes, quia non ut paruuli sub lege, quasi sub pædagogico constituti. Populus enim antiquus quasi paruulus erat: quia per uirgam legis, & per terrenas promissiones nutriebatur, quousque ad sensum maturum conscenderet, ut Deo non pro terrenis, sed pro celestibus deseruiret. Isti ergo senes filie Sion in terra sedere non debent: id est terrena, & transitoria quærere: sed conuersatione, & desiderio in cælis esse: ut quod uerbo prædicant, moribus ostendat. Sed quia plerisque propheta in sancta ecclesia futuros præuidit, qui prælationis locum obtinentes peruersis moribus dignitatem officii sui macularent: in uocem doloris erumpens sic ait. Sederunt in terra senes filie Sion. Quid est enim in terra sedere, nisi terrenis delectationibus incumbendo a bono opere cessare: Sed quia ii, qui a bono cessando peruersa agunt, ne suæ prauitatis testes fiant, uerbum ueritatis loqui erubescunt, recte sequutus adiunxit: conticuerunt, quia profecto, ubi conscientiam remordet reatus sceleris, a prædicatione linguam ligat timor confusionis. Sequitur.

Consperferunt cinere capita sua uirgines Hierusalem.

Quid

Quid per uirgines Hierusalem nisi boni subiecti in ecclesia, qui fidei integritatem sinceritate morum conseruantes ad uisionem supernæ pacis festinant? Et quid per caput, nisi actio spiritualis, quid per cinerem, qui ab igne relinquitur, nisi terrenæ cogitationes signantur? Quasi enim ab igne cinis nascitur, quando cogitationum inanium reliquæ a concupiscentia carnali generantur. Bene ergo, postquam senes in terra sedent, & tacent: uirgines capita sua cinere conspergunt: quia simplices quiq; in ecclesia cum platis suis, postposito studio prædicationis, terrenis delectationibus uident incumbere, etiam in bonis, quæ agunt, carnaliter delectari incipiunt. Recte autem senes filie Sion, & uirgines Hierusalem nominauit, quia prælati in sancta ecclesia per prouidentiam circumspectionis sublimes debent esse. Subiecti autem in bonis, quæ humiliter peragunt, semper per intentionem mentis ad uisionem æternæ pacis respicere: quatenus, & illi in alto per uirtutem constituti ea, quæ subiecta sunt, custodiant: & isti, per humilitatem in imo positi, intentione semper ad superiora contendant. Hoc ergo propheta plangit, quod sedent ii, qui erecti esse debuerat, & qui cælestia contemplari consueuerant, cinerem sibi supermittunt: ne uisum ad sublimia leuare quant. Et nora, quod perfecti etiam in pedibus puluerem habere dicuntur: qui autem puluere capita sua aspergunt, iam inter plangendos numerantur: quia in terrenis quidem actionibus boni per infirmitatem aliquando leues maculas contrahunt: mali uero in ijs etiam, quæ fortiter agere uidentur, per intentionem laudis fordescunt. Sequitur.

Accincti sunt cilicijs.

Quid per cilicium, nisi cura terrenarum rerum signatur, quæ conscientiam assiduis occupationum aculeis pungit? Prius ergo senes in terra sedentes describuntur, & postea cilicijs accincti: quia ubi mens in amore carnalium delectationum primū resoluta fuerit, mox deinde cura sequitur, quæ illam pro adimplendis desiderijs suis sollicitando compungit. Virgines quoque prius capita sua cinere aspergere, ac postea ipsa capita sua in terram abijcere dicuntur: quia hic perditionis ordo est, ut primum quisque bona, quæ agit, per intentionem laudis humanæ offuscat: ac deinde etiam ipsa bona opera in prauas actiones commutat. Sederunt in terra, conticuerunt senes filie Sion. Per diuersas ætates, & sexus, atque officia personarum, interni motus anime distinguuntur. Nam quæ foris officia personarum discernunt: hoc intrinsecus affectionum motus discrete peragunt. Quid ergo per senes filie Sion, nisi consilia fidelis anime accipere debemus? Sed sciendum est, quod alia sunt electorum consilia, & alia reproborum. Consilia namque electorum sunt, præsentem uitam, & eius delectationes despiciere: in aduersis patientiam conseruare, per præsentibus tribulationibus ad futuram gloriam pertingere. Consilia reproborum sunt, aduersa fugere: præsentem uitam amare: carnalibus desiderijs morem gerere: uitam futuram

aut despiciere, aut desperare. De consilio impiorum per Psalmistam dicitur. Beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum: & de iustorum consilio in eodem postea consequenter adiungitur. Ideo non resurgunt impij in iudicio: neque peccatores in consilio iustorum. Si ergo ii, qui ad consilium iustorum conuertuntur, surgunt: merito sedere perhibentur, qui in consilio impiorum dilapsi sunt: quia & illa sursum, & ista deorsum redunt: illa cælum, & ista terram appetunt. Senes ergo filie Sion in terra sedent: quando affectus anime æternæ promissionis oblitæ, terrenis, & transitorijs delectationibus inhærent. De quibus recte dicitur, conticuerunt. Internum enim desiderium quasi clamor quidam est in auribus Dei. Et ideo praua mens quanto magis foris transitoria appetit: tanto amplius intus a desiderio eternorum conticescit. Sequitur. Cōsperserunt cinere capita sua uirgines Hierusalem. Per uirgines Hierusalem, mundas anime cogitationes intelligere debemus. Quid est ergo, quod postquam senes in terra sedent, uirgines cinere capita sua spargere dicuntur: nisi quod quando affectus anime deprauati sunt, statim caligo cogitationum generatur? Vnde adhuc subiungitur. Accincti sunt cilicijs. Post sessionem enim, & asperisionem cineris, cilicium sequitur: quia prauam delectationem, & confusionem mentis aspera peccatrici conscientie de reatu sui sceleris compunctio generatur. Postremo autem in fine cumulus infelicitatis apponitur, cum subinfertur. Abiecerunt in terram capita sua uirgines Iuda. Post accinctionem enim cilicij capita in terram abijcere, est post angustiam, & trepidationem mala conscientie, etiam de uenia desperare. Propter quod etiam recte uirgines Iuda dicuntur. Ad augmentum namque doloris postrema in eis confessio nominatur: quia & illa nouissima post omnes alias uirtutes amissa a desperatis excluditur.

Defecerunt prælachrymis oculi mei &c. Literal.

Propheta in persona ecclesie membra sua plangens enumeratis malis perditorum, compassionem bonorum adiungit: prius enim mali planguntur a bonis, qui a semetipsis: & dum male sani in sui adhuc perditione exultant, quantum flendi sint aliena suspiria, indicant. Dicit ergo.

Defecerunt prælachrymis oculi mei, cõturbata sunt uiscera mea: effusum est in terram iecur meum.

Oculi in sancta ecclesia sunt prouisoires, uiscera misericordes, iecur studiosi, & in bono opere feruentes. Ut enim ferunt Phisici in iecore calor decoctionis est. Sicut ergo iecur, uel hepar suo calore crudum cibum in ipso stomacho decoquit, & exinde succum nutritiuum in omnes corporis partes transmittit: sic nimirum ii, qui alios per feruorem suæ deuotionis a torpore ad bene operandum excitant, quasi ex sua decoctione alimentum corpori Christi suministrant. Quid est ergo, quod peccato uastante populum fidelem, oculi ecclesie

Annotationes Elucidatorie

filia deficiunt, & uiscera turbantur, iecur in terram effunditur: nisi quod ij, qui uere caritatem Christi habent, semper alienis miseris compatiuntur? Sicut Apostolus dicit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror? Nul lum enim certius indicium est ueræ caritatis, quam affectus fraternæ compassionis. Bene autem dixit oculos deficere præ lachrymis: quia sæpe tam uehementi plaga uitam subditorum culpa exulcerat: ut omnis ratio, & diligentia prælatorum succumbat: & iam in tantis malis aliud consiliu non sit, nisi ad lachrymas solum confugere, & diuinam clementiam implorare: hoc pulchre Psalmista significat dicens. Tubati sunt, & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularerentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos. Bene ergo oculi præ lachrymis deficiunt: quia sæpe cum malum uehementer ingruit, discretionis oculum mæror caligare facit. Uiscera turbantur, quia intrinsecus affectus pietatis concutitur. Iecur in terram effunditur: quia sæpe in electis præ mærore alieni periculi alacritas mentis obligatur: ut tanto amplius etiam in semetipsis ad bona agenda reddantur tepidi, quanto magis sunt in compassionem fraternæ tribulationis afflicti. Per oculos igitur, & uiscera, & iecur significantur ij, qui plangunt, non qui planguntur. Vnde & mox per sequentia uerba de ijs, qui planguntur sententiam adnectens, causam doloris exponit, dicens.

Super contritione filia: populi mei.

Quid enim per muliebrem sexum, nisi plebs in fima significatur? quam tamen, cum filiam nominat, fidei professionem habere demonstrat. Per contritionem autem irreparabilis calamitas ostenditur, sicut quod contritum est, amplius non reparatur. Sequitur.

Cum deficeret paruulus, & lactens in plateis oppidi.

Determinat contritionem per paruulum, populum rudem, & fide simplicem. Per lactentem, prauos doctores. Per plateas oppidi, uoluptates huius seculi accipere debemus. Paruulus ergo, & lactens in plateis oppidi deficiunt: quando carnales quique, & stulti cum peruersis doctoribus per latam uitam uoluptatum ad perditionem uadunt. Et nota, quod ait, deficeret. Magis enim sunt plangendi, qui a bono deficiunt, quam qui nunquam boni fuerunt.

Defecerunt &c.

Proprium est electorum aliena mala tanquam sua plangere. Sicut enim bonis congaudendo, in eorum meritis participes fiunt: ita quoque malis per compassionem condolendo, de illorum perditione sibi lucrum faciunt. Discat ergo peccator quomodo mala propria fieri debeat, cum iustus pro alienis delictis tanta contritione se affligat. Defecerunt (inquit) præ lachrymis oculi mei. Quam

tum, putatis, compunctus erat iste, qui sic plorauit? Non enim semel tantum se lachrymas fudisse ostendit, qui oculos suos præ lachrymis defecisse dicit. Sed quia multi lachrymas fundunt, & non compunguntur corde: sequutus adiunxit. Concutata sunt uiscera mea: id est usque ad cordis intima sagitta doloris penetrant, dolor sensum tetigit, & contremuit affectus pietatis. Sequitur. Effusum est in terra iecur meum. Quid per effusionem iecoris, nisi afflictio carnis signatur? Nam quia in iecore decoctio stomachi calorem accipit: qui in afflictione sui corporis curam postponunt, quid aliud quam iecur in terram effundunt? Ne igitur inanes lachryma: ne ficta suspiria, ne simulati gemitus credantur: ecce carnis afflictio manifesta sequitur. Sed fortassis pro parentibus, aut cognatis dolet iste. Audite quid dicit. Super contritione (inquit) filia: populi mei: non patris, non matris, non fratris, non sororis, non cognati, non affinis, sed populi mei inquit: ne affectus carnis, & non caritatis stimulus doloris putaretur. Sed credo famulos, & diuites in populo iste planctu suo honorat? Attende quid dicat. Cum deficeret (inquit) paruulus, & lactens. In primis animaduerte discretionem. Plangit quod deficiunt, nec plangit quod diuites non sunt. Quis? paruulus inquit, & lactens. Videte quod infirmitati compatitur: non fortitudinem, aut pompam ueneratur. Sed adhuc fortassis in infirmitate sexus, & ætatis honorat nobilitate generis: In plateis (inquit) oppidi. Non in aula, non in urbe, non in ciuitate, non saltem in domo: sed in plateis oppidi: quia quanto maior est contritorum abiectio, tanto grauior est: ideoque præciosior dolentis compassio.

Defecerunt &c.

Quid per oculos, nisi claritas contemplationis: & quid per uiscera, nisi sensus internæ dulcedinis: & quid per iecur, nisi fei uor diuini amoris accipitur? Quid est ergo, quod propheta in contritionem filia: populi sui, oculos suos defecisse, & uiscera conturbata, iecurque effusum in terram commemorat: nisi quod spiritualis quisque quanto magis animum suum in tribulatione proximorum ad compassionem foras effundit: tanto amplius interna illa gaudia, quæ quietus gustare conueniat, ex ipsa mæroris sui perturbatione subtracta deplorat? Sequitur. Super contritione &c. Per filiam populi, carnalis anima: per paruulum, sensus carnis: per lactentem, uirtus mentis accipitur. Sensus enim carnis quantum in se est, puerilia quedam, & leuia semper appetit, nisi quantum mentis constantia eum per disciplinam restringit. Quasi paruulus igitur lacte pascitur: quia per uirtutem animi ad maturitatem constantie uelut ad robur uirile paulatim enutritur. Sequitur. In plateis oppidi. Per oppidum, non incongrue corpus, quod anima inhabitat: & per plateas oppidi, fluxa desideria carnis intelligere possumus. Quare ergo in contritione filia: populi paruulus, & lactens in plateis oppidi deficere dicuntur: nisi quod in anima carnali prius per illecebrosa desi-

Moralis.

Notabilo punctum.

Nota conuicator.

deria foris sensus corrumpitur: ac deinde uirtus quoque, ac constantia animi emollitur?

Matribus suis dixerunt &c.

In matribus tenerior affectus dilectionis notatur: quæ filiorum affectus si possunt non solum audiunt, sed præueniunt. Cur igitur filios rogantes expectant, nisi quia non habent, quod egentibus offerat? Et ne maternam pietatem naturali uitio induruisse existimes: audi quales se olim filijs exhibuerint. Non petunt ordeum, & aquam, scilicet alimenta fetuilia, quia nihil eiusmodi dare solebant: sed

Vbi est inquit triticum, & uinum.

Hoc petunt, quod soliti fuerunt accipere. Non tamen petunt: sed admirantes interrogant, quia nec petere solebant, sed habere. Sed fortassis diceres, lasciu erat filij isti, & delicati, superflua quærebant: quibus etiam materna pietas contradicere deberet. Audi quid sequatur.

Cum deficerent, inquit, quasi uulnerati in plateis ciuitatis.

Duplex malum, egestas, & ignominia. Tolerabilius saltem fuisse in domo deficere, & in occulto fame consumi: quam in plateis, cum tabe famis confusionem ignominia: sustinere. Sequitur.

Cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.

Omnia cooperantur ad malum. In plateis deficiunt. In sinu matrum animas exhalant: ut & manifesta tabes confusionem, & mors præsens dolore multiplicent.

Matribus suis &c.

Prælati sanctæ ecclesie, senes prudentia, atque consilio, & matres pietate esse debent. Sed quia prauis quilibet, & negligentibus cum locum prælationis obtinent, curam subiectorum postponunt, & suæ potius auaritiæ, aut luxui suo student: recte nunc per prophetam dicitur. Matribus suis dixerunt: ubi est triticum, & uinum. Magnus dolor: quia quod petentibus subtrahunt, hoc etiam non petentibus offerre debuerunt. Sciendum autem, quod tribus modis uita subditorum prælati loquitur: per miseriam, per desiderium, per obedientiam. Petunt enim quando indigent: petunt quando desiderant: petunt quando audire parati sunt. Per miseriam petunt, quia uisa afflictorum indigentia, dum piæ mentes ad subueniendum prouocant, etiam si lingua silet, uita clamat. Per desiderium quoque petunt, quia quodammodo petere est uelle habere. Item per obedientiam petunt: quodam paratos se ad recipiendum offerunt, quasi uelle, & desiderare se dicunt. Negligentibus igitur prælati subiectorum & si non lingua, uita tamen semper loquitur: quia & malorum periculo, & bonorum desiderio, atque obedientia ad prædicationis studium, & bonæ conuersationis exemplum impendendum commouentur. Et attendite, quod in te

Notabilia ad prælatos, et subditos

pore necessitatis, filij non patres, sed matres uocant. Ac si dicant. Si debitum oblitus estis: pietatem saltem obliuisci non debetis. Erubescant canes muti, & non ualentes latrare. Erubescant, qui de pastoribus lupi facti sunt. Erubescant, qui non sicut pastores: sed sicut mercenarij gregem domini cum pascunt. Qui ad laniandum sunt fortes, & ad protegendum imbecilles. Ad accipiendum proprii, ad tribuendum pigri. Ad circumueniendum disertus, ad bene dicendum indoctus: qui aut plus debito exigunt; minus, uel nihil debito impendunt: qui iudicia ueritatis in causas forenses mutauerunt. Vah eis quare non attendunt quid debeant: & si petitionem præuenire noluerint, saltem petentes audiant: quia & in ipsa fortassis petitione discere etiam poterunt quid debeant. Vbi est, inquit illi, triticum, & uinum? Non petunt ordeum, & aquam: sed triticum, & uinum. Videamus ergo quod sit istud triticum, & uinum: & quare ordeum, & aquam non petat filij, quamuis in necessitate famis sint constituti. In euangelio legimus, quod quinque millia hominum quinque panibus ordeaceis pasta sunt. Ioan. 6: Postea uero quatuor millia satiantur, & tamē nihil ibi dicitur de panibus ordeaceis. Item legimus in euangelio, quod sex hydria: lapideæ prius aqua impletæ sunt, postea uero aqua ipsa in uinum commutata. De tritico quoque in euangelio dominus ipse mentionem facit, dicens. Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Quid igitur per triticum, nisi Christus: quid per ordeum, nisi lex: quid per aquam, nisi carnalis sensus: quid per uinum, nisi intelligentia spiritualis accipitur? Seruis igitur, qui sensu carnali legem tenuerunt, ordeum, & aqua sufficere poterant: filij autem, qui iam per gratiam in Christo adoptati sunt, & Christum spiritualiter edere sciunt, non nisi triticum, & uinum desiderant. Hæc omnia (inquit apostolus, uidelicet legales obseruantias) arbitror ut stercora, ut Christum lucrificia. Vide quomodo iste ordeum legis abijcit: & non nisi triticum, id est Christum edere querit. Et bene per ordeum, quod asperum est ad edendum, lex: & per triticum, quod suaue est, & dulce, Christus accipitur: quia lex uenit peccata punire: & Christus sol uere. Quare ergo Christus triticum dicatur, iam per Dei gratiam & legendo discimus, & edendo sentimus. Quatuor autem modis Christum comedimus. Christum enim edimus, quando corporaliter sacramentum corporis, & sanguinis eius sumendo, spiritualiter animas nostras saginamus. Christum edimus, quando Christum credendo diligimus. Christum edimus, quando Christum imitatur. Christum edimus, quando uerbum Dei audiendo in noua uitæ conuersationem transimus. Quid est ergo querere triticum: nisi querere Christum, querere uerbum Dei, doctrinam ueritatis, & conuersationem noui hominis? Triticum igitur querimus, quando uerbum uitæ audire, & Christum imitari desideramus. Sed si triticum edimus; uinum, & non aquam bibere debemus, id est uerbum

Q

Ioan. 6:

Ioan. 2.

Ioan. 12

Philip. 3

R

Quatuor modis Christum comedimus.

uerbum Dei audiendo sumere, & per spiritualem intelligentiam illud in nobis irrigare. Hoc est. n. quod in lege nobis præcipitur: ne carnes agni paschalis aqua coquamus: quia carnaliter nobis sapere non debet, quod ad pastum spirituale datum est. Interrogent ergo boni subiecti malos prælatos suos, & dicant, ubi est triticum? Ac si dicerent. Vbi est doctrina ueritatis? ubi exempla noui hominis? Ac si apertius dicerent. Vos nec loquendo ueritatem ostenditis, nec bene uiuendo imitatione dignos exhibetis. Vbi est uinum? Quasi dicerent. Vos, qui etiam spiritualia carnaliter tractatis, quomodo non carnalibus ad spiritualia euocare poteritis? Vos, qui terræna, quæ abieciſſe uidebamini, obliuiscitis non potestis: quomodo nos ad obliuionem eorū, quæ possidemus, inebriabitis? Manducate prius, & postea reficite: inebriamini, & deinde inebriate. Proh pudor. Quid dicemus ad hæc? Quid mirum est, si populus carnalia diligit, quando clerus spiritualia etiam pro carnalibus uendit? Vnde recte subinfertur: cum dicitur. Cum deficerent quasi uulnerati in plateis ciuitatis. Duæ sunt ciuitates. Babylonia, & Hierusalem. Sed Babylonia plateas habet. i. uias latas, quæ ducunt ad mortem. In plateis ergo ciuitatis deficiunt, qui per carnis illecebras defluentes a uirtute mentis emollescunt. uel per ciuitatem, ipsam ecclesiam non inconuenienter accipimus: habet namque sancta ecclesia plateas, habet & semitas. Quid. n. terrenæ actiones sunt, nisi quædam plateæ: & quæ spirituales actiones, nisi semitæ? In plateis ergo ciuitatis sunt, qui in sancta ecclesia licite terrenis actionibus inseruiunt. In plateis autem ciuitatis deficiunt, qui terrenis negociis occupati spirituales consolatores non inueniunt: qui profecto nequaquam deficerent, si detrimenta, quæ foris sæpe patiuntur, consilio, & admonitione bonorum prælatorum intus semper repararentur. unde bene de eiusmodi dicitur, quasi uulnerati. Quid. n. peccata sunt, nisi uulnera? Quasi uulnerati igitur deficiunt, qui sic per negligentiam, sicut alij per culpam, ad interitum tendunt. Cum magno igitur dolore pronuntiandum est, quasi uulnerati, ac si diceretur: Cur isti per negligentiam prælatorum pereunt: qui criminibus, & flagitijs uulnerati non sunt? unde sequitur. Cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. Quid namque est sinus matrum, nisi blanda adulatio prælatorum? Quasi morientes, namque filios matres in sinu tenent, quando carnalium mentes in corpore suo pereuntes mali prælati, non solum ad bonam operationem non exsuscitant: sed etiam blandis fauoribus palpando in sua perditione fouent.

Matribus suis dixerunt &c.

X Moral. Quid spiritualiter per filios matrum, nisi multitudinem cogitationum accipere debemus, quæ dum in una mente de diuersis affectionibus procedunt, quasi multarum matrum soboles in una domo, sed non ex una origine, procedunt? De affectionibus autem cogitationes nasci idcirco diximus: quia profecto illarum rerum frequentissime me-

moria nobis per cogitationem occurrit, quarum amore affecti sumus. Hoc per singula uitia, atque uirtutes facile uerum esse probamus. hinc est. n. q. in euangelio dicitur. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Ac si diceretur: ubi est amor tuus, ibi est animus tuus. Qualis est affectio tua, talis etiam est cogitatio tua. Sed sciendum est, quod sicut affectus de se cogitationes generant, sic ipsæ rursum cogitationes eos, a quibus oriuntur, affectus amplius inflammant. unde etiam in his, qui cor suum ab illicitis cogitationibus diligenter custodiunt, funditus tandem malarum radices affectionum areſcunt. Econtrario uero illi, qui mentem suam meditationibus sanctis exercere negligunt, etiam si aliqua diuini amoris scintilla prius incaluerint, paulatim tepescunt: ita tandem ut, & si forte bonarum affectionum cogitationes aliquando habuerint, nihil tamen ex ipsis internæ dulcedinis in sinum mentis uel tenuiter eliquari præsentiant. Propter quod recte in hoc loco dicitur. Matribus suis dixerunt: ubi est triticum, & uinum? Quid. n. per triticum, nisi cibus sapientiæ: & quid per uinum, nisi internum gaudium signatur? Nā sicut panis corporeus uentrem reficit: sic sapientia mentem pascit: & sicut uinum a uide potatum inebriat, sic internum gaudium mentem a carnalibus desiderijs alienat. Quid est ergo, quod filij famelici a matribus triticum, & uinum querunt, nisi quod cogitationes de bonis affectionibus natae, sed per negligentiam arefactæ pristina dulcedinis saporem in eis inuenire non possunt? De quibus recte subditur. Cum deficerent quasi uulnerati in plateis ciuitatis. Quid enim sunt plateæ ciuitatis, nisi uagationes mentis? In plateis ergo ciuitatis deficiunt, quia dum uaga mens eas ad internam quietem non colligit: usque ad gustum inrimis saporis non pertingunt. Quibus hoc etiam bene congruit, quod dicitur. quasi uulnerati. Præua quippe desideria uulnera sunt bonarum cogitationum: quia dum sua eas admixtione inficiunt, quasi plagæ quædam integritatem rectitudinis earum corrumpunt. Bene ergo steriles cogitationes animæ quasi uulnerati deficere dicuntur: quia sicut a fructu iustitiæ inanes permanent, sicut illæ, quæ per illicita desideria corruptæ sunt. Sequitur. Cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. Sinus matrum tepor, & desidia est bonarum affectionum: in quo merito paruuli cogitatus animas exhalare dicuntur, quia cum mens a feruore diuini amoris tepescit, omnis mox bonarum cogitationum uigor emoritur.

Cui comparabo te &c.

A Liter. Paulatim planctum promouet. Primum ædificia, & deinde homines, & ipsos quasi absentes luxit: nunc tandem uelut emollitis, & assueta factis longo fletu animis ad præsentia uerba conuertit, dicens. Cui comparabo te, & cui assimilabo te? ac si diceret. Quia tam magna est contritio tua, cui comparabo te? & quia tam grauis est, cui assimilabo te? Quo d est aperte dicere. Mala tua & magnitudine, & modo omnem miseriam superant.

Sed

Sed quia etiam magna minimis quadam differenti similitudine comparari aliquando possunt: subdit. Et exæquabo te &c. Quod est dicere. Alia mala & si per differentiam quandam tibi comparari possunt: tamen nulla per æqualitatem possunt. Quare? Sequitur. Magna enim uelut mare contritio tua. Mirum est, quod calamitatem eius nulli coæquari posse commemorat: & statim magnitudinem maris, ei in comparatione coæquat. Sed sic intelligendum est, ac si diceret. Quemadmodum mare super omnes, alias aquas & mole, & amaritudine excellens est: ita tuæ contritioni nulla calamitas coæquari potest. Sequitur. Quis medebitur tui? Sicut exsiccare non potest aqua maris: sic contritio tua ab homine æstimari non poterit: nec est in quo speres nisi solus Deus. Cui comparabo te? Illi, qui post agnitam ueritatem retro abeunt, peiores sunt ijs, qui nunquam ueritatem agnouerunt. Et quanto cuique excellentior gradus est, tanto periculosior est lapsus. Vnde propheta cum superius malorum prælatorum in ecclesia negligentiam, & subiectorum interitum planxisset: statim sequutus adiunxit.

Cui comparabo te, & cui assimilabo te, & exæquabo uirgo filia Sion?

B Allego. Inculcatio uerborum magni doloris uim exprimit. Ac si ipsi ecclesiam de membris eius arefactis loquatur, & dicat. Sicut prius cum fidem recte uideo, tenuisti nulli comparabilis fuit gloria tua: ita nunc cum per uitam reprobam a fide cecideris, nulli comparabilis est ignominia tua. Sequitur.

Magna enim uelut mare contritio tua.

C Quid per mare, nisi uita secularis accipitur: quæ dum semper motu instabili nunc de aduersis ad prospera, nunc de prosperis in aduersa trahitur, quasi quibusdam procellis fluctuantibus exagitur? Et quia nunquam uel in prosperis timorem, uel in aduersis dolorem excludit: quasi mare, in quamcunque partem resinat, amaritudinem non amittit: Dicatur ergo illi, quæ a dulcedine spiritualis uitæ per concupiscentiam carnalem, & curas seculares amareſcit: dicatur inquam. Magna uelut mare contritio tua. Ac si aperte diceretur. Tu, quæ per mundi contemptum, & desiderium æternorum bonorum ab amore carnali dulcorata fuisti, quomodo iterum in amaritudinē uersa es? Sequitur.

Quis medebitur tui?

D Audiant hoc prælati ecclesie, qui medici animarum constituti sunt: audiant quod dicitur. Quis medebitur tui? Ac si diceretur. Alios agros medici curant, sed medicos infirmantes quis curabit? Si populus peccat, orant sacerdotes pro eo. Sed pro sacerdotibus si peccauerint, quis orabit? Periculosa profus hæc sunt, & tamen uera. Quæ & si audire timemus: negare tamen non possumus.

Cui comparabo te &c.

Increpatur anima peccatrix, cuius tanta mala superius numerata sunt: quæ ab amore Dei fornicata tanto turpiorem incestum suum fecit, quanto preciosior fuit integritas eius. Cui bene dicitur. Magna uelut mare contritio tua. Quid enim per mare, nisi conscientia praua accipitur: quam & memoria præteritorum scelerum, & delectatio præsentium huc illucque impellendo exagitant? Quæ si enim fluctus quidam e regione uenientes ad inuicem se collidunt, quando infelicem animam quodammodo semper, & penitentia præteritorum errorum suorum retrahit, & amor præsentium impellit. Et quia in hac tanta contradictione illa qualiscunque miseræ delectationis dulcedo semper admixto dolore inficitur: recte praua conscientia non solum inquietudine, sed etiam amaritudine mare appellatur. Sequitur. Quis medebitur tui? Ostendit magnum profus, & difficile esse, non tamen Deo impossibile: ut talis ad sanitatem redeat. Hinc est, quod Ioannes de peccante ad mortem dicit. Non pro eo dico, ut oret quis: Ac si diceret. Sicut desiderare salutem eius non prohibeo, sic orare pro eo præcipere non præsumo: quia tam mortalis uulneris curatio quamuis potentiam Dei non excedat, omnem tamen humanam existimationem superat: & ideo consideratius agitur, si interim humiliter suppressa oratione desiderium tantum Deo offeratur: quia fortassis citius impetrabit in causa tam difficili humilis, & timorata deuotio, quam petitio præsumptuosa. Dicit ergo: Quis medebitur tui? Quasi dicat. Periculosa est plaga tua, cui per humanam industriam subueniri non potest: & quæ propter culpam præteritam a Deo sanari digna non est.

Prophetæ tui &c.

G Liter. Cum exprobratione dicitur: prophetæ tui, Ac si diceretur. Ecce ad quantam miseriam deuoluta es, prophetas falsos audiendo: quos tu dilexisti, & prophetas Dei uera dicentes audire noluiſti. Viderunt tibi. Tibi uiderunt, quia prophetæ tui fuerunt. Ideo mendacium illorum ad te redundauit: quia malitia illorum tibi placuit. Prophetæ tui uiderunt tibi. Quid tibi uiderunt? falsa, & stulta. Falsa, in quibus decepta es. Stulta, in quibus excusari non potes. Si tantum falsa uidissent, in quibus saltem fuisset aliqua ueritatis similitudo, poterat fortassis excusari per ignorantiam simplicitas tua: nunc autem, quia stulta etiam uiderunt, & credere non timuisti: merito punitur insipientia tua. Quæ autem falsa, & quæ stulta uiderunt? Falsas assumptiones, ecce stulta; falsas electiones, ecce falsas. Quando, & quibus uolebant, promittebantur prospera. Quando, & quibus uolebant, minabantur aduersa. Sed utrunque falsos, quia eiſciendis promittebant assumptiones: & assumendis electiones. Quando Deus iratus erat, nunciabant quæ te ad protegendum assumeret: quando placatus fuit, minabantur quod te ad tribulandum eiſceret. Sed cominatio falsa fuit, & promissio stulta. In promissione non tantum falsitas, sed etiam stultitia: quia & si terrores timuisti: Valde alienum est,

a ratione, quod tanti sceleris conscia, uanis promissionibus decipi potuisti. Ecce nesciebas quod futurum fuerat: non tamen ignorabas malum meritum tuum, quod presens erat. Ipsi autem falsa, & stulta uidendo, non aperiebant tibi iniquitatem tuam: quia cum peruersis in suo scelere prospera promitterent, & simpliciter gradientes uanis terroribus sollicitaret: non aperiebant, immo uelabant iniquitatem tuam, ne eam agnosceres. Vel aliter distingui potest. Quod dixit falsa, & stulta, hoc pertinet ad promissiones: quod autem sequitur, falsas assumptiones, & falsas eiectiones, utrumque referendum est ad terrores. Tribulationem nanque, & eiectionem uocat, eo quod populus a Deo eiciendus erat: & assumptionem ad similitudinem oneris, quod assumptum portantem grauat. Hinc est enim, quod ubi beatus Hieronymus transtulit onus Babylonis, siue Tyri, siue Damasci &c. Symmachus, & Theodotus, assumptio interpretati sunt. Et bene, propter supradictam causam, terrores solummodo falsos uocat: promissiones autem non solum falsas, sed & stultas nominat: quia & si homo quid futurum sit, non possit semper agnoscere: stultum tamen ualde est in presenti semetipsum ignorare. unde statim postquam dixerat: uiderunt tibi falsa, & stulta, subiungit: nec aperiebant tibi iniquitatem tuam. Qui enim peccatori premium iusti promittit, quasi iniquitatem illius, ne uideatur, abscondit.

Prophetæ tui &c.

K Allego. Sicut culpa malis prelati est, quod per eorum negligentiam subiecti pereunt: ita quoque subiectis in culpam deputatur, quod spretis bonis, malorum prelatorum exempla imitantur: & peruersas doctrinas audiunt. Congruè igitur postquam prelatorum peruersitatem arguit: nunc ad ipsos quoque subiectos uerba doloris per exprobrationem conuertit, dicens. Prophetæ tui uiderunt tibi falsa, & stulta. Prelati ecclesiæ prophetæ sunt, quando ad instruendam fidem, moresque subiectorum, nunc occulta scripturarum referant: nunc de præmijs bonorum, siue pœnis malorum uentura prædicunt. Peruersi autem quique, quia in loquendo non tam correctionem audientium, quam fauorem quærunt, rectè nunc de eis dicitur. Viderunt tibi falsa, & stulta. Falsa etenim, & stulta uident, quia in discernendis moribus subiectorum iudicium ueritatis non tenent. Et cum prauos quoslibet pro gratia fauoris in suis peruersitatibus laudant: stultos per negligentiam amplius per adulationem infatuant. Vnde rectè subditur. Nec aperiebant tibi iniquitatem tuam, ut te ad pœnitentiam prouocarent. Quia uero nonnunquam mali prelati subiectos etiam innocentes odio persequuntur, & cum suas iniurias uindictent, causam Dei se patrocinari simulant: rectè subinfertur, cum dicitur. Viderunt autem tibi assumptiones falsas, & eiectiones. Ac si diceretur. Quibus ipsi irati fuerant, illis iram, & ultionem diuinam imminere nunciabant; quatenus cum Deum luatum iniuriarum ultorem dicerent, animos populi ad exhibendam

sibi reuerentiam prouocarent.

Prophetæ tui &c.

L Moral. Qui sunt prophetæ peccatricis animæ, qui falsa, & stulta eis uident: nisi foris sensus corporis, & uersuti cogitatus intrinsecus, quos prudentia carnis gignit? Consideremus paulò attentius quam falsi sint isti prophetæ. Ecce unus est illis, uisus, quomodo falsa prophetando decipit. Si rem uideris concupiscibile: quid tibi prædicat? Ama, inquit, sequere, apprehende, fruere: felix eris si tali desiderio potitus fueris. Sed infelix anima, dum male credula fallacem promissionem sequitur: ampliori miseria per effectum sceleris obligatur. Sic auditus, sic olfactus, sic gustus, & tactus falsa prophetant, & credentes sibi illaqueant: quia priusquam concupiscentia experimentum capiat, prospera omnia, & blanda futura promittunt: cum uero misera delectatio breui degustata transierit, stupentem, & horrore plenam conscientiam relinquant. Sed isti prophetæ tantò facilius in suis fallacijs deprehendi possunt, quanto manifestius est, & ratione saepe carens hoc, quod promittunt. Versutia autem cordis tantò periculosior est, quanto occultior: quia non solum fallaciter promittit, sed etiam mentem ad credendum astute quadam faciendi ratione compellit. Hæc est prudentia carnis, quæ mortem operatur: quam filij nequam huius seculi habent: sicut Dominus in euangelio dicit. Filij huius seculi prudentiores sunt filij lucis in generatione sua. Hæc prudentia peruersos illos prophetas generat, uersutos scilicet animæ cogitatus: qui falsis promissionibus animam lactant, & consentientem sibi seducunt, atque illaqueant. Unus eorum patientiæ insidiatur: alter castitatem uiolare nititur: ille mundi contemptum irridet: iste simulationi studendum docet. Consideremus hæc per singula. Est unus cogitatus, qui de prudentia carnis nascitur: hic dicit homini, uindicta læsionem tuam, ulciscere iniurias tuas: quia si presentes patienter tuleris, ad futuras alios animabis: timeant te potius homines, quam contemnāt: omnes tibi exhibebunt reuerentiam, si te uiderint ulcisci uiriliter iniuriam tuam. Videte quam fallax est, & quæ falsus est, propheta iste pessimus. Callide persuasisse putabatur, cum furibundo reuerentiam exhibendam prædiceret: quæ cum in furorem conuerterit, non reuerendum, sed abominabilem omnibus hominibus reddit. Est adhuc alius pseudopropheta, integritatis, & continentiæ inimicus: qui hoc ordine seducit hominem. Sæpe sub obtentu sanitatis, aut necessitate operis, amplioribus, & deliciarioribus cibis indulgendum suadet: cum autem per crapulam corpore inflammauerit, continuo luxuriæ oblectamenta oculis anteponit: graue, atque impossibile asserit: ut homo in carne positus non carnaliter uiuat: inuenilibus annis facile ignosci posse: longa ad huc ad pœnitentiam superesse tempora: Deum esse misericordem: tormenta inferni, uel nulla, uel parua. Sed attendite quam fallax sit iste propheta. Delectationes plurimas, & in tempora longam

Moral.

Vifus.

M

Luc. 16.

N

O

ga permanens: pœnam autem exigam, & in breui transiuram promittit: & fortassis æterna sunt tormenta, quæ sequuntur: cum id, quod delectat, etiam ad momentum stare non possit. Altius quadam ratione faciendi, auaritiæ studendum docet. Talem hanc uitam esse, in qua homo non possit habere honorem, si non habuerit facultatem. Diuitias non solum corporibus: sed etiam saluti animarum plurimum sepe prodesse: inde pauperum alimoniam, & constructiones ecclesiarum procedere: postremo melius esse, ut habeat unde sibi meritum requirere possit, quam ut nihil habens ab alijs poscere cogatur, unde amplius debitor sit. Sed & istam prophetam mendacem cognoscite. Possidentibus diuitias posse uirtutum merita augmentari, pronunciat: ut ab amantibus diuitias omnia uirtutum merita tollat: & primū animos ad querendas diuitias cupiditate, deinde ad retinendas (cum acquisitæ fuerint) tenacitate corrumpat. Est adhuc unus de falsis prophetis, qui simulationi deseruire suadet. Bonam enim opinionem quam maxime ualere: famam suam hominē ubique, impollutam custodire debere: & si qua fuerint ex infirmitate potius quam ex deliberatione peccata, propter scandalum proximorum celanda esse: duplex damnum fieri si altero corrupto per factum, alter corrumpetur per exemplum. Propterea oportere semper hominem ad eruditionem aliorum, habitum laudabilem, & uirtutis indicem demonstrare, & nequid sinistrum, aut honestati contrarium de se aut dicatur, aut credatur, summo studio uitare debere. Vehementer meritum multiplicari, si & semetipsum homo per studium uirtutis exerceat, & alios per exemplum lucrificat. O quam subdola promissio: meritum per simulationem multiplicandum pronunciat, ut cum hominē, & mala sua tegere, & bona ostentare docuerit: omnē boni meriti soliditatem euertat. De istis prophetis peccatrici animæ, & in tribulatione positæ per exprobrationem dicitur. Prophetæ tui uiderunt tibi falsa, & stulta. Ac si diceretur. Falsum esse, quod carnales affectus promittebant, uel nunc agnosce erudita per pœnam, quod prius attendere noluisti, cum traheris ad culpam. Falsa, & stulta uiderunt tibi. Quando ratione faciendi malum tibi persuadebant: falsa uiderunt. Quando uero etiam ad irrationabiles actus cupiditate uictam impellebant: non solum falsa, sed & stulta uiderunt. Vnde sequitur. Nec aperiebant tibi iniquitatem tuam. Ac si diceretur. Iniquitatem tuam tibi aperirent, si ante factum, quæ pœna post sequeretur, ostenderet. Nunc autem ne iniquitatem tuam perspicere posses, quasi dextrum oculum tuum cæcabat simulata ratio: & sinistrum delectatio praua. Nec solummodo de ceperunt promittendo prospera: sed etiam terrendo per aduersum. Viderunt enim tibi assumptiones falsas, & eiectiones. Assumptiones uidelicet malorum, quæ imminere dicebant: & eiectiones bonorum presentium, quæ peritura nunciabant: quatenus tu cum bona, quæ amabas, perdere timeres; & mala, quæ timebas, euitare studeres, citius ad iniquitatem faciendam consentires. Plauserunt super te manibus omnes tran-

seuntes per uiam: sibilauerunt, & mouerunt capita sua super filiam Hierusalem.

S Literal.

S Quasi diceret, audi: & quantum miseranda sis, uel alieno testimonio, discite. Transeuntes per uiam, peregrini intelliguntur, & extranei. Nam qui transeuntes nominantur, ostenduntur & alium de uenire, & aliorum tendere. Per hoc enim, quod aliunde ueniunt, demonstrantur alieni sanguine: per hoc, quod aliorum tendunt, alieni intentione. Et tamen eos, quos & affectus sanguinis, & propositum intentionis diuidit; nouæ calamitatis stupor ad compassionem figit. Plauserunt, inquit, manibus super te. Pulchre dixit super te: quasi deiectam, & prostratam. Plauserunt manibus. Fuerunt non nulli, qui hæc omnia ad irrisionem, & subsannationem potius pertinere existimarent, propterea quod plausus, & sibilus insultantium esse uideantur. Quod uero in sequenti clausula rursus de sibili, & insultatione agitur: in hoc differre putatur, quod isti quasi extranei deiectionem despiciunt: illi uero quasi hostes, & inimici non solum despectum, sed odium quoque; sibilando, & exultando ostendunt. Qui sensus nec nobis rationi contraire uidetur. Quia tamen secundum spiritualem intelligentiam conuenientius hæc ad compassionem referuntur, dicere conuenienter possumus, quod per plausum non insultatio: sed simpliciter manuum collisio exprimitur. Collisio autem manuum non semper idem significat: sed aliquando gaudium, aliquando dolorem, aliquando admirationem, aliquando compassionem indicat. Sibilus quoque; diuersas affectiones indicat: aliquando enim contemptum, aliquando desperationem, aliquando blandimenta infirmitatis. Similiter motio capitis aliquando indignationem, aliquando insultationem, aliquando dolorem, aliquando admirationem exprimit. Quia uero motus isti ad diuersas affectiones respiciunt: possumus per plausum manuum admirationem, per sibilum desperationem, per motionem capitis compassionem: si uel e contrario per plausum compassionem, & per motionem capitis admirationem accipere. Transeuntes etenim cum aspiciunt tam lamentabiles ruinas, quadam humanitate ad compassionem prouocantur, & dolent de presenti, quam uident, miseria: desperant autem de reparatione futura: & admirantur de transacta gloria. Ex dolore compassionis, manibus plaudunt: ex desperatione, ore sibilant: ex admiratione, caput mouent: & hoc est, quod sequitur.

T

Quæ mirabiliter de istis potest discurrere concionator.

V

Hæcine est, dicentes, urbs perfecti decoris, gaudium uniuersæ terræ? Ac si diceretur. Olim tam gloriosa, modò tam misera: quod tamen, ut dictum est, non irridendo, sed compatiendo dixisse credendi sunt. Plauserunt &c.

X Alleg. Primū consideremus qui sint transeuntes isti: de inde quæ sit uia, per quam transeunt. Tota ista uita presens transitus quædam esse uidetur: quoniam ex quo eam nascendo ingredimur, sine intermissione per quotidianas mutationes ad mortem perperamus: sicut in Psalmo legitur. Homo sicut scænum dies eius: tamquam flos agri sic efflorescit. Quoniam spiritus prælibit in illo, & non subsistet: & non cognosceret amplius locum suum. Sed est alter quædam

Alleg.

Psal. 102

M. Hug. à S. Vi. & To. j. P. dan

dam transitus laudabilis: qui non oibus cois est. Oes nanque homines (sicut diximus) per necessitatem conditionis transeunt; mali uero cu per conditione hic manere no possint, metē tñ in desiderio uitae hui' p amore figūt. Trāseūt ergo mali necessitate, sed uolūtate nō trāseūt; boni uero, q psetē uitā nō amāt, sed futurā desiderant; necessitati uolūtate adiungūt; immo, ut uerius aliquid dicā, ipsam necessitatē uolūtate pueniunt: qā prius uolūtate hinc exeūt q̄ morte. Hi sūt ueri Hebræi. i. trāseuntes: ad quos illud sapientiae uerbū dirigitur. Trāsite ad me oēs, q̄ cōcupiscitis me. De quorū ē numero Apostolus Paulus se esse gloriatur, cū dicit. Hebræi sunt; & ego. Qūo. n. hebræus sit. i. trāsiens, in alio loco manifestat: Ea, inquit, q̄ retro sunt oblitus, semp in anteriora me extēdo. Et rur sū. Bonū certamen certauī, cursū cōsummaui, fidem seruaui. De hoc ē trāsitū Moyses dicit. Tranfibo, & uidebo uisionē hāc grādē. Quia igitur alii sola necessitate trāseunt, alij uero necessitati cōditionis arbitriū ēt uolūtatis adiugūt: recte hic cū de transeuntibus loqueretur; q̄ nō quoslibet trāseūtes acciperet necessaria adiectione declarauit, dicēs. Trāseūtes p uia. Via nāq; in sacro eloquio aliqñ Christiū, aliqñ legē Dei, aliquādo uitā p̄sentē significat. Via Christiū significat, i. cū ipse testatur, dicēs. Ego sum uia. Via legē Dei significat: sicut i Psalmo legitur. Beati immaculati in uia, q̄ ambulāt in lege dñi. Via p̄sentē uitā significat, sicut in euāgelio dicitur. Esto cōsentiens aduersario tuo dū es i uia. Quid nāq; sermo diuin⁹, nisi aduersari⁹ nobis efficitur, qñ nōis uolūtātibus prauis aduersatur? Cui uidelicet aduersario in uia cōsentientes sumus: si i hac uia mortali, ubi adhuc locus merendi est, p̄ceptis Dei, ēt cōtra n̄as carnales uoluntates, obtēperare fatigimus. Sed in hoc loco uia p̄sentem uitā significare nō pōt: quia cū oīs hō per eā necessitate conditionis transeat, distinctionem p̄pheta non faceret, si de transeuntibus loquens, p uia, uitā p̄sentē significaret. Via ergo Christus est. Et fortassis non sine causa factum est, q̄ cū psalmista in quodā loco transeuntes, uel p̄tergredientes, uia quodā ap pellauerit: hic nō transeuntes uia, sed per uia transeuntes dicit. Via. n. transeunt, qui legē Dei p̄uari cantur: & fidem Christi, uel acceptā deserunt, uel oblatam per uerbū p̄dicationis accipere contemnant. Ab his ergo separare uoluit, quos non transeuntes uia: sed per uia transeuntes dixit. Et attende, q̄ nō dixit, stātes in uia: sed trāseuntes per uia. In uia etenim stant, qui fidem sine bonis operib⁹ ociosam seruant; qui quidem in uia sunt per rectā fidem, sed non ambulant per bonā operationem. Per uia autē transeunt, qui in fide recta quotidiano profectu uirtutū semper de bono in melius tendunt. Dicatur ergo. Plauserunt super te manibus oēs trāseuntes per uia. Sed quid est, quod ecclesiae p mēbris suis infirmantibus dicitur: plauserunt super te manibus oēs transeuntes per uia: nisi q̄ electos quosq; quos huius mundi oblectamenta a cursu boni operis, siue a desiderio eternorū impedire non praeualent, pericula proximorū ad cōpassionē mouent? Quod pulchre in libro regū per duas illas uaccas significatum est, q̄ arcā

Domini ab allophilis redeūtem superimpositam plastro nouo gestabant: de quibus scriptum est. Tollentes duas uaccas, quae lactabant uitulos, iunxerunt ad plastrū, uitulosq; earum domi cōcluserunt. Et paulopost. Ibant in directum uaccā per uia, quae ducit Bethsamis pergentes, & mugientes: & nō declinabant, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram. Quid. n. uaccā, nisi fideles quosq; in ecclesia: & quid arca, nisi legē Dei: & quid Bethsamis, qd̄ interpretatur domus solis, nisi caelestē patriā designat? Vaccā igitur quasi arcā superimpositā gestantes pergentes, & mugientes recto itinere Bethsamis uadunt: qñ fideles legis diuinę meditationē iugiter in corde suo portātes, per uiam boni operis ad caelestem patriā tēdunt, & pergētes pro his, quos adhuc carnalis affectus in hoc mundo obligat, mugitus cōpassionis edūt: qui nec pp cōpassionē a recto itinere declinant, nec propter itinēris propositū a mugitu cōpassionis cessant. Idipsū in hoc loco propheta innuit, dicens.

Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per uiam.

Plaudūt enim, & simul trāseūt: quia sic afflictis cōpassionis suae affectū exhibent: ut tñ a proposito recti itineris nec deficiant, nec declinēt. Cuius cōpassionis modus recte subinfertur, cū dicitur: plauserunt manibus: sibilauerūt, mouerūt caput.

In sacro eloquio saepe per manus operatio, p os locutio, & per caput mēs designari solet. Si igitur per manus, opera designari dicimus: quid in plausu manū, nisi famā, & opinionē bonorū operū accipere debemus? Fama nāq;, & opinio bonorū operū uelut quidā manū plausus in auribus populi sonat: & saepe cū repentina perstreperit omniū oculos in suū, a quo orta est, authorem cōuertit. Hinc. n. est, q̄ peruersi quiq; in iis, quae recte agere uidentur, semper innotescere uolūt: ut uide licet, dū bene acta sua in mediū spectāda adduxerint, rudes aīos populi in admirationē sui conuertant. Electi uero in bonis actibus suis tāto ampli⁹ manifestari rēfugiunt: quāto magis eternae retributionis p̄miū ex admiratione terrenae laudis imminui sibi pertimescūt. Qui si aliqñ uirtutes suas, & fortia acta sua proximis ad exemplum proponunt; nequaquā hoc desiderio gloriādi, sed amore consulendi faciunt. Vnde, & hic recte sub typo desolatae ciuitatis multitudini peccatiū dicitur. Plauserunt super te manibus oēs trāseuntes per uiam. Electi nāq;, qui per uia mandatorū Dei de huius mundi exilio ad caelestem patriam transeunt: sepe dum infirmantes proximis uident, ex affectu caritatis ad prouocandos aīos eorū, uirtutes suas in exemplum proponunt. Illi autē, qui per deuiū trāseunt, super iacentes non plangunt: quia uirtutes suas nō propter utilitatē proximorū, sed propter gloriam propriam dilandam ostendunt. Sequitur. Sibilauerunt &c. Solēt ad sibilū formandum extrinsecus labia contrahi, & intrinsecus lingua quodāmodo in similitudinē canalis sinuata subterni: ut dū spiritus per arcū ductus, & extenuatus emanat, mollior, blandiorq; ad auditū demulcendū pueniat. Quid igitur rectius p sibilū oris, q̄ cō-

1. Re. 6.

Pulchra figura exposita.

Quid per manus, os, & caput i sacra scriptura accipiatur.

solationis uerbū intelligi pōt: Quasi. n. contractis labiis, & lingua substrata sibilare, est emollitis, & reperatis uerbis oē loquendi studiū ad usū consolationis inflectere. Trāseuntes igitur p uia sup desolatos, & manibus plaudunt, & ore sibilant: qñ spirituales quiq; peccatores, & p exēpla uirtutum ad bene agendū prouocant, & per uerbū cōsolationis ad spē uenia confirmant. Sequitur. Mouerunt caput suū. Per caput, nō inconuenienter mētē accipere possumus: p motionem capitis, cōpassionē mentis. Bene ergo transeuntes post plausū, & sibilū, etiā caput mouent: qā pfecto alienos dolores efficaciter consolari nequeunt, q̄ doloribus alienis ueraciter compari non nouerunt. Videte si Paulo aliquod horū defuit. Manibus plausit Paulus, qñ dicebat. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ore sibilauit, qñ Corinthios post p̄nitentiā consolans ait. Scripsi uobis non ut contristemini, sed ut sciatis quā caritatem habēā abundantius i uobis. Caput mouit qñ dicebat. Filioli, quos iterū parturio, donec formetur Christus i uobis. Sequitur in litera. Super filiā Hierusalē. Quid Hierusalē, q̄ uisio pacis interpretatur, nisi caelestē patriā designat? Ac si peccatoribus diceretur. Tantō grauiorem electis quibuslibet de uestri perditione luctū facitis, quātō iā certius est, q̄ ad confortiū, & societate electorū p̄tinere debuistis: Et qm̄ admodum uestra salus oibus gaudiū faceret: ita quoq; de ruina uestra dolor uniuersorū, & tristitia p̄cedit. Et hoc est, qd̄ sequitur. Hæccine est, dicentes, urbs perfecti decoris, gaudiū uniuersae terrae? Urbs nāq; in hoc loco, ecclesia catholica intelligenda est: in qua portae, & muri sunt iij, qui alios & doctrina ueritatis informāt, & circūspectione ambiunt: q̄ uidelicet ecclesia tunc p̄fectum decorum hēt, qñ, & in praelatis uirtus ornat sapientiā: & in subiectis obedientia bonorū operum disciplinā. Huius ergo ciuitatis decor, recte gaudium uniuersae terrae dicitur: qā eius disciplina iā p oēs mundi partes dilatatur. Dicatur ergo. Hæccine est urbs perfecti decoris, gaudiū uniuersae terrae? Quasi diceretur. Quomō tā citō in desolationem uenire potuit: q̄ prius decore suo uniuersos per mundi circulum electos lētificauit? Sed quid est, q̄ in ruina quorūdā tota ecclesia quasi desolata plangitur: nisi qā dū patitur unū membrū, oīa mēbra cōpatiuntur? Propter quod ualde pertimescere debent ii, qui in sua iniquitate caritatem aliorum contristant: quia pfecto, sicut illi malis cōpatiēdo, sibi adaugent meritum: ita, & isti bonos contristando, aggrauant reatum suum.

H Plauserunt &c.

Moral. Qui peccatorem blanda exhortatione ad p̄nitentiā puocat, qd̄ aliud, q̄ ægroti uulnera ante sektionē palpat? Sicut igitur plaga, q̄ nec lenem quidem medicamentis tactū sustinere pōt, oīno infanabilis creditur: ita peccator, q̄ etiā blandā admonitionem respuit, quasi incorrigibilis reputatur. hoc est, qd̄ p̄pheta hic peccatrici aīe cū graui dolore exprobrat, dicens. Plauserunt super te &c. Ac si diceret. Prius carnis suggestio facile tibi ad persuadendā iniquitatē p̄ualere potuit: nunc uerō oīs

sollicitudo, & industria bonorū in tui cōrrectione defecit: quātūq; prius ad perpetrandam iniquitatem per cōtemptū fuisti temeraria, tñ nunc in ipsa iniquitate tua per desperationē es obdurata. Plauserunt super te manibus oēs trāseūtes per uia: ut tantō grauior ruina eius ostendatur, iā boni operis uia ingressam fuisse cōmemorat: & quasi in medio itinere collapsam. unde, & alios transeuntes uocat: ut aperte demōstrer, q̄ ii, q̄ eam nūc merito uirtutū p̄cedere incipiunt: aliqñ posteriores fuerūt. Sed qā electos in ruina proximorū semper, & caritas ad cōpassionē prouocat, & exēplū ad timorē: recte, & transeuntes pariter, & plaudētes describuntur. Proficiēdo. n. transeunt: compatiēdo plaudunt, quatenus sic de p̄fectu suo gaudeant, ut tñ in infirmitate iacentes proximis despiciere nō p̄sumant. Plauserūt, inquit, manibus. Plausus manū exēplū boni operis: Sibilus uerbū cōsolationis: Motio capitis affectū cōpassionis designat: quia spirituales quiq; eos, quos per iniquitatē corruisse uidēt: & exemplo prouocāt, & uerbo confirmant, & quātū de eorū salute gauderent, ipso cōpassionis suae dolore demonstrāt. Sequitur. Hæccine est, dicentes, urbs perfecti decoris? Idcirco cōmemorat quid esse debuerat, ut ad quā miserā dilapsa sit, citius ex memoria p̄terita dignitatis agnoscat. Urbē uocant quasi sublimē, & munitā uirtutibus: q̄ prius Deū in se regnantē habuit: qñ adhuc dñio uirtiorū per consensum subiecta non fuit. Sequitur. Gaudiū uniuersae terrae. Ac si dicatur. Quātō plures de eius profectu gaudere debuerant, tantō plures nunc eius ruina, & desolatio contristat: ut si sibi parcere nō uult, sal tē alios in sui perditione affligere erubescat. Oib⁹ his modis conuenitur indurata conscientia: ut tam multiplici medicamine adhibito, tandem ad p̄nitentiam emollescat.

Aperuerunt super te os suum, omnes inimici tui &c.

Quasi diceret. Si non mouet te, q̄ a falsis p̄phetis illusa es: q̄ in calamitatē collapsa, in signū, & prodigiū transeuntibus posita es: uel hoc insensibilitatē tuā cōpungat: q̄ inimicis tuis in praeda, & conculcationem: in gaudiū, & subannationē facta es. Aperuerunt: inquit, super te os suū oēs inimici tui. Apertio oris crudelitātē, & subannationem designat. Aperuerunt os, auidi ad deuorandum. Aperuerunt os, superbi ad subannandum, Sibilauerunt, fremuerunt dentibus suis.

Sibilus contēptū exprimit: fremitus irā, & indignationem. Omnes inimici tui: Chaldæi, Romani. Grauis pressura ubi omnes infesti, ubi omnes praeuallent. Sequitur.

Et dixerunt: deuorabimus.

Nō parū nocere uolunt: sed usq; ad consumptionē delere, nec solū delere, sed deuorare: quia pascuntur, & delectātur in ruina tua. unde sequitur.

En ista est dies, quā expectauimus, desiderādo: Inuenim⁹, q̄ rēdo: uidim⁹, exultādo. Ut quātō affligentium te maior est lætitia, tantō M. Hug. à S. Viç. To. j. P 2 ama-

Eccli. 24. 2. Co. 11

Phil. 3.

2. Tim. 4. Exo. 3

Z Via tripliter accipitur.

Ioan. 14. Plal. 118

Matt. 5.

L Literal.

amarior, & intolerabilior sit miseria tua.

Aperuerunt &c.

Allego. **M** Inimici sancte ecclesie heretici sunt: quia fidei eius constantiam prauis dogmatibus impugnant. Sed isti contra eam os suum aperire non presumunt, quam diu in conversatione eius sapientiam simul, & disciplinam florere conspiciunt. Contra sapientiam namque os claudunt, quia ab iis, quos in cognitione veritatis stabiles uident, erroris sui documenta abscondunt. Contra disciplinam item os claudunt, quoniam in conversatione fidelium quod blasphemare possint, non inueniunt. Quod si forte sapientiam disciplinam perdidit, contra eam os aperit, ut blasphemet; aut si disciplina sapientiam non habuerit, contra eam os aperit: ut errores disseminet: si uero nec sapientia, nec disciplina in ea fuerit, iam non solum contra eam, sed super eam os aperit, ut deuorent, & quasi incorporando sibi omnes reliquias ueritatis consumant in eis, quos ad suum consortium trahere ualent.

N Sequitur. Sibilauerunt. In sibilu notare possumus ueritas, & blandas persuasiones, quibus incautos decipiunt: & quasi serpentes post lenem sibilum, uenenam mortis infundunt. Quia uero blandimenta hereticorum non ex pietate, sed ex crudelitate procedunt: recte subiungitur. Fremuerunt dentibus suis. Ac si diceretur. Blandum erat, quod locutio sibilauit: sed nimis crudele, quod intentio fremuit. Sequitur. En ista est dies, quam expectauimus, inuenimus, uidimus. Oppressionem honorum, non noctem, sed diem nominant: quia inde ipsi per iniquam latitudinem lucent, unde alios tenebrarum infidelitatis excant. Expectauimus, inquiunt, scilicet desiderantes: inuenimus quarentes: uidimus exultantes. Et nota, quia quod occultum est, inuenitur: quod uidetur, apertum. Ac si dicerent. Quod prius, uel in occulto inuenire desiderauimus, nunc manifestum uidemus.

Aperuerunt super te: &c.

Moral. **D**emonones contra animam os aperit: quoniam erectam in bonis desiderii uocibus suggestionis pulsant. Supra autem eam os aperit, quoniam iacete in praua delectatione non iam suadet iniquitatem, sed imperat. Vel supra eam os aperit, quam cum prius blandiendo ad culpam traxerunt, postmodum seruido ad poenam exposcunt. Unde subditur. Sibilauerunt, fremuerunt dentibus suis. Prius enim sibilant, ac deinde dentibus fremunt: quia (sicut diximus) post blandam suggestionem crudeliter poenam exposcunt. De qua uidelicet poena adhuc subfertur, cum dicitur. Et dixerunt: deuorabimus. Quid namque est aliud deuorare, nisi exeunte a corpore ad damnationem eternam, absorbere? Sciendum uero est, quod nunquam anima a corpore exeunte deuorare sufficit, quam prius in corpore positam igne uitiorum non excoxerunt. Et idcirco de futura damnatione hominis magna eis fiducia nascitur: cum ei in presenti uita per iniquitatem dominatur. Postquam igitur dixerat, aperuerunt os, sibilauerunt: recte statim adiunxit, dicens. Fremuerunt dentibus suis: dixerunt: deuorabimus: quia ex quo homo suggestioni eorum per consensum peccati subicitur: statim furore uentura crudelitatis accinguntur. Et quia etiam diuturna decoctione iam emollitam aspiciunt: proximam sibi deuorationem permittunt. In

quo uidelicet nomine deuorationis, & uehementis eorum desiderium demonstratur, & simul acerbitas damnationis exprimitur. Sequitur. En ista est dies, quam expectauimus, inuenimus, uidimus. Qui inuenisse se dicunt, quoniam se priusquam inuenirent, inuenerunt. Prius igitur demones querunt, quoniam secretam intentionem cordis nostri per suggestionem experiri satagunt: deinde expectant, quia etiam quoniam tentandi licentiam accipiunt, non quoniam tentato ad consentiendum inferre possunt. Post inquisitionem autem, & expectationem inueniunt, quoniam post immixtam suggestionem tandem spontanei consensus manifesta signa de corde prodire conspiciunt. Ad postremum etiam uident, quoniam consensus sceleris usque ad effectum procedit operationes.

Fecit Dominus quae cogitauit, compleuit sermonem suum &c.

R **Literal.** Deinceps post increpationem, consolationem subiungit, dicens. Fecit Dominus quae cogitauit &c. Primum consolatur moerentes per iustitiam iudicis: deinde per malitiam hostis. Per iustitiam iudicis, ne doleat de praeterito: per malitiam hostis, ne desperent de futuro. Magna enim est afflictis consolatio, quod ab illo poena illata est, cui iniustitia placere non potest. Magna item de impetranda misericordia fiducia praestat, quod ille nobis aduersatur, quod non quoque iudici non placere cognoscitur. Dicit ergo. Fecit Dominus quae cogitauit. Ac si diceret. Hostes nostri exultant, & suis uiribus ruinam nostram ascribunt: nos autem insultationem eorum tanto leuius ferre debemus, quanto uerius mala nostra non ex fortitudine eorum, sed ex iusto iudicio Dei procedere scimus. Fecit Dominus quae cogitauit. Ordinatam esse ostenditur, quod cum per meditationem factum memoratur: maxime quia longe ante predictum fuerat: ut murmurandi occasione contra Deum non habeant, qui periculum praescire poterant, & ca uere noluerunt. Unde sequitur.

Compleuit sermonem suum, quem praeeperat a diebus antiquis.

Praeperat prophetis suis hunc sermonem narrare: & ut saltem diu expectati poeniterent, non nouiter, sed a diebus antiquis, id est, longe antequam fieret. Sed quanto diutius per misericordiam expectati sunt: tanto iustius perseuerantes in malo grauiter puniri debuerunt. Unde sequitur.

Destruxit, & non pepercit.

Haec proprie ad ultimam captiuitatem referuntur.

Et laetificauit super te inimicum tuum.

Quanto maior opprimetis letitia: tanto grauior oppressor est miseria. Sed tamen facile inimici arrogancia contententur: si potestas eius non ipsi, sed Deo tribuatur. Et notandum, quod dixit, super te laetificauit inimicum tuum. Contra nos namque, non tamen supra nos, inimicus laetificatur: quando nocere quidem permittitur, sed non opprimere. Supra nos autem laetificatur, quoniam non solum affligit, sed etiam opprimit. Sequitur.

Exaltauit cornu hostium tuorum.

In cornu fortitudo, & potestas significatur: per hostes, Chaldaei, siue Romani intelliguntur.

Fecit Dominus quae cogitauit &c.

Per

Alleg. **T** Per hereticos facit Dominus quae cogitauit: quia dum ipsi quosdam de ecclesia ad suos errores pertrahunt: alij in fide, & agnitione ueritatis probatiores fiunt: unde sequitur. Compleuit sermonem suum, quem praeeperat a diebus antiquis. Sermo namque Dei, quem a diebus antiquis praeeperat, sacra scriptura intelligitur, quae iam olim mundo edita est: sed adhuc ex magna parte occulta. Quae quotidie in mentibus fidelium completur, quoniam ipsi hereticorum quonibus exercitati, ad maiora uirtutum studia succrescunt, & ad altiore diuinorum eloquiorum intelligentiam proficiunt. Sic nimirum mali etiam tunc diuinae uoluntati seruiunt, quando ei contraire nituntur: quia sic per eos dispositionem suam complet: quatenus eorum erroribus, & reprobos illaqueari permittat, & bonos exercent. Sequitur. Destruxit, & non pepercit. Quando ab ecclesiae unitate quosdam per infidelitatem praecidi patitur: non parcit, quia eos est, qui persistunt in ruina fratrum, moerore compassionis affligit. Sequitur. Laetificauit super te inimicum tuum. Singularis inimicus ecclesiae diabolus est, qui perpetuo odio fideles infectatur.

Apo. 12. Sicut in Apocalypsi legimus de Dracone, qui mulierem persequitur. Iste autem inimicus tunc supra sanctam ecclesiam laetificatur: quoniam de illa est accipit, per quos eam affligit. Sequitur. Exaltauit cornu hostium tuorum: hostes ecclesiae heretici sunt: qui contra eam expugnanda quotidie acie producant. Quorum cornu tunc nimirum exaltari dicitur: quoniam multis fidei deserentibus: & ad consortium eorum transeuntibus fidelium populus minor numero inuenitur.

Fecit Dominus &c.

Moral. **M**agna misericordia Dei est, quoniam peccatori in amaritudinem uertuntur ea, quae peruerse diligit: quia ex hoc ipso ad amorem Dei redire compellitur, quo sibi aduersari conspicit ea, quorum desiderio ab amore Dei trahebatur. Hinc est, quod peccatrici animae in iniquitatibus suis afflictam, hoc primum in hoc loco ad consolationem adducitur, quod scilicet afflictio eius Dei nutu dispensata: quatenus & eum timeat, cuius flagella sustinet, & de eius simul misericordia confidat, a quo se uisitari etiam per tribulationem uidet. Fecit Dominus, quae cogitauit. Ac si diceretur: quia tu noluisse facere, quod praecipit: ipse fecit, quod cogitauit. Et quia tu contempsisti complere sermonem illum, quem tibi de tua salute praeeperat: ipse compleuit sermonem suum, quem tibi de tua tribulatione minatus erat. Videte quid in primo homine gestum sit. Praeeperat ei Dominus. De ligno scientiae boni, & mali ne comedas: minatus fuerat. Quaecumque die comederis ex eo, morieris. Noluit homo implere praceptionem, & impleuit Deus comminationem. Adhuc quotidie ad illicita, & uetita inhiantibus Deus dicit: ne tetigeris, ne gustaueris: quaecumque die comederis ex eo, morieris. Ego statui, ego praeci, ut omnem illicitum affectum sua poena sequatur: comminatio mea uitari potest: praceptum autem meum cassari non potest. A diebus antiquis hoc praeci: a diebus antiquis ue-

rum esse ostendi. Propter hoc primus homo mortuus est: propter hoc mundus per aquam diluuii deletus est. Neque in te sententia mutari poterit, quae ab exordio mundi usque ad hoc tempus immutabilis semper permansit. Recte ergo afflicto dicitur: compleuit sermonem, quem praeeperat a diebus antiquis: ut eo patientius iustitiam Dei in sua tribulatione toleret, quo ab initio mundi hanc in peccatoribus exerceri uidet. Sequitur. Destruxit, & non pepercit. Quid est destruere, nisi ea, quae homo ad illicitam delectationem praeparauerat, dissipare? Destruit autem, & non parcit, quoniam delectationem auferit, & simul per subsequenter tribulationem reatum punit. Sequitur. Laetificauit super te inimicum tuum. Singularis inimicus noster diabolus est, qui contra nos laetificatur, quoniam in ijs, quae foris nobis adherent, potestas ei conceditur. Cum uero etiam in nosmetipsos seruire permittitur: tunc nimirum supra nos laetificatur. Sicut in beato Iob factum legimus: cuius prius substantiam perdidit, postmodum carnem percussit. Vel tunc supra nos laetificari, dicitur inimicus: quoniam nobis per consensum iniquitatis dominatur. Sequitur. Exaltauit cornu hostium tuorum. Quid rectius per hostes animae, desideria carnis accipimus, quae assiduis tentamentis eam impugnant? Quos uidelicet hostes tunc nobis quasi tributarios facimus: quoniam motum carnis ad nutum rationis temperamus. Cum uero affectus peccati in nobis dominari incipit, & mens, non iudicium rationis, sed appetitum carnis sequitur: tunc nimirum cornu, id est, fortitudo hostium nostrorum exaltatur. Haec Deus facere dicitur: quia iusto iudicio fieri permittit, ut dum aduersarius in culpa nostra nil nisi permissus potuisse cognoscitur: et in poena non timeatur. Tantoque humilius mens humana iustitiae Dei se in flagello subiiciat: quanto certius experimento didicit, quod per se prius per patientiam diu culpam tolerauit. Valde enim in afflictu animo pondus tribulationis alleuat, si nec in sua poena aequitati iudicis contradicat.

Clamauit cor eorum ad Dominum &c.

Literal. **Esa. 10.** Post aequitatem iudicis, et per malitiam hostis afflictos consolatur: quia quod Deus iuste permittit, ille inique peragit. Dum enim Deus per eum in peccatoribus iniuriam suam ulciscitur: ipse per intentionem iniquam Deo iniuriatur. Sicut in Esaia dicitur. Vah Assur uirga furoris mei in manu eorum indignatio mea: ipse autem non sic arbitratur. De quo & hic recte dicitur. Clamauit cor eorum ad Dominum super murum filiae Sion. In clamore etenim cordis uel crudelitatem accipere possumus, uel superbiam inimicorum. Crudelitatem contra eos, quos opprimebant: superbiam contra Deum, quem in oppressionem populi sui, blasphemabant, & impotentem esse ad saluandum credebant. Sed haec eorum cogitatio ad Deum clamat, quia eum quodammodo & ad miserendum suis, & ad puniendum aduersarios puocat. Clamauit, inquit, super murum. Inde superbiebant, quod pualuerant, quod muros, & munimenta urbium obtinebant. Siue per murum intelligere possumus diuinam protectionem, super quam inimici clamant: quia dum populo Dei propter peccata

eius dominari permittuntur: diuinæ potentia de-
rogant: & hoc eum prohiberi non posse existimant,
quod ipso permittente, & disponente fieri ignorat.

B Clamavit &c.

Allego. Murus filia Sion unumquemque ueritatis defen-
sorem significare potest: super quem cor inimico-
rum clamat ad Dominum: quia tunc magis hære-
tici per elationem cordis ueritatis authorem de-
spiciunt: cum non solum simplices quosque in eccle-
sia, sed ipsos etiam defensores ueritatis ad suos
errores conuertunt.

Clamavit cor eorum &c.

Moral. Si per hostes animæ, desideria carnis accipimus:
quid per cor hostium, nisi intimam delectationem
carnalium desideriorum accipere debemus? Rur-
sumque per murum filia Sion, quia tunc delectatio
carnis iniuriosa creatori efficitur: quando deside-
ria mala per consensum animi uirtutibus domi-
nantur. De Deo nanque dicitur. In pace factus est
locus eius: quia nimirum in ea mente Deus suani-
ter requiescit, quæ se ab huius mundi distractio-
ne colligens, ad internam pacem componit. In
qua & si foris quantum ad huius uitæ corruptio-
nem pertinet, terrena desideria perstrepunt: si ta-
men non admittuntur in consensum intro, ad au-
res usque Dei non pertingunt. Cum uero delecta-
tio carnis per consensum usque ad interiora ani-
mæ penetrat: tunc nimirum cor hostium ad Deum
intrinsecus præsidetem claudit, ut iam ipse impor-
tuno strepitu commotus de illa sua quiete exurgens
dicat. Clamor Sodomorum, & Gomorreorum
multiplicatus est, & peccatum eorum aggravatum
est nimis: sed descendam, & uidebo, utrum clamo-
rem, qui uenit ad me, opere compleuerint. Et re-
cte: quia iniquitas longe est a Deo, praua deside-
ria non coram Deo, sed ad Deum clamasse perhi-
bentur. Laus enim, & gratiarum actio, non solum
ad Deum: sed etiam coram Deo clamant. Necessitas,
& iniquitas ad Deum clamant. Quando enim Dei
uirtutem, & magnificentiam laudamus: siue quæ
de impensa nobis misericordia, ei gratias agimus:
tunc nimirum coram Deo clamamus. Quando
uero inique agendo eum ad iracundiam prouoca-
mus, siue quando in necessitate constituti auxili-
um eius exposcimus: tunc quasi de longinquo ad eum
clamamus. Clamat ergo iniquitas ad Deum, cla-
mat necessitas: sed illa clamat irritans, ista sup-
plicans: illa prouocat iram, ista flagitat misericor-
diam. De clamore necessitatis dictum est. Clamor
filiorum Israel uenit ad me: uidi que afflictionem
eorum, qua opprimuntur ab Ægyptijs. De clamo-
re iniquitatis dictum est. Clamor Sodomorum, &
Gomorreorum multiplicatus est, & peccatum eo-
rum aggravatum est nimis. De clamore laudis dic-
tum est. Clamabunt etenim hymnum dicent. De
clamore deuotionis dictum est. Clamor meus in
conspectu eius introiuit in aures eius. Clamant
Angeli in celo clamore laudis: clamat Moyses in
deserto clamore deuotionis: clamant filii Israel in
Ægypto clamore necessitatis: clamat Sodomia, &

Gomorra clamore iniquitatis. Sed tunc clamor
iniquitatis ad Deum puenire dicitur: quando in-
tantum excreuit malitia, quod amplius tolerari
non meretur.

Deduc quasi torrentem lachrymas per
diem & noctem:

E Literal. Erectis per consolationem animis, exhortatio se-
quitur, in qua peccatores ad pœnitentiam inuita-
tur. Nec sine causa factum est, quod ita quasi ex ab-
rupto in media clausula subito aliam materiam
arripit. Sed quia in ipso sermonis decursu occasio
exhortandi se obtulit, magisque animos mouere
consequitur, quod subitum est, quasi ex præcedenti
inferens, sic ait. Deduc quasi torrentem lachrymas:
ac si diceret. Quia inimici tui per elationem Deum
ad iracundiam prouocant: tu per humilitatem pœ-
nitentiæ eius misericordiam implora. Per torren-
tem autem uehemens motus compunctionis si-
gnatur. Cuius etiam perseverantia subinfertur, cum
dicitur: per diem & noctem. Instantia quoque adiu-
gitur, cum subinfertur: non des requiem tibi. Quasi
diceretur. Nec intermittas, nec relaxes impetum
lachrymarum: sed omni tempore, & omni instan-
tia fletibus insiste: quia & ipsa lachrymæ uocem
suam habet: & clamabunt pro te ad Dominum.
Hoc est, quod sequitur.

Neque taceat pupilla oculi tui.

Verbum misericordiae est istud. Pupilla inquit.
Non solum marginem oculorum, sed ipsum uisio-
nis radium procella lachrymarum irrumpens ob-
tenebret, ut dum id etiam, quod tenerum est, af-
fligitur, citius ad misericordiam pietas iudicis
moueat.

F Allego. Deduc quasi torrentem lachrymas. Exhortatur
propheticus sermo sanctam ecclesiam pro me-
bris suis in firmantibus lachrymas offerre Domi-
no. Quas lachrymas torrenti comparat. Torrens
enim riuus est ex hyemalibus aquis collectus: qui
cum impetu quidem decurrit, sed cito siccatur,
atque pertransit. Quid autem uita præsens est, ni-
si si hyes, in qua priusquam uite eternæ claritas appareat,
corda hominum nubila adhuc erroris inuoluunt? Be-
ne ergo sancta ecclesia lachrymas quasi torrentem de-
ducere præcipitur: quia uidelicet electi quique, qui ad
gaudia patriæ cælestis inhiant, de pœnitentiæ mi-
seria sine cessatiōe suspirant. Sed tunc sine dubio tor-
rens iste lachrymarum uenturæ ætatis feruore sicca-
bitur: quoniam illucescente claritate æterna, dolor omnis
in gaudium conuertitur: ut iam neque dolor ullus esse possit
de perditis, neque timor de perituris. Sequitur.
Per diem & noctem. Per diem, prospera: per noctem, signifi-
catur aduersa. Quia ergo sancta ecclesia quosdam
prospera huius uitæ decipi, quosdam per aduersa frangi
cospicit: utrorumque ruinam plagens, quasi per diem
& noctem lachrymas educit. Sequitur. Non des requiem tibi.
Electi quique, dum alios plangunt, sibi quoque, requiem
non dant: quia dum aliorum lapsus cospiciunt, amplius de
sua salute solliciti fiunt. Sequitur. Neque taceat pupilla
oculi tui. Pupilla oculi, per quam uisus dirigitur, con-
grue spirituales quosque, in sancta ecclesia designat:
quorum

quorum uerbo, & exemplo totum corpus eccle-
siæ illuminatur. Qui profecto in periculo pro-
ximorum nequaquam tacere debent: sed eos quæ-
ritum possunt, & precibus subleuare, & prædicatione eri-
gere. Nam quæ illorum periculum melius ipsis prospicere
possunt, peccat reuera si de illorum salute et plus ip-
sis solliciti non sunt. Quod bene singularis illa pupil-
la, per quam omnes illuminatur, id est Dominus
Iesus Christus, ostendit: quando ruinam perfidæ
ciuitatis præuidens ipsa exultante fleuit: & in pas-
sione positus, & pro persecutoribus orans, de il-
lorum salute sollicitus fuit. Pupilla ergo tacitas la-
chrymas habere non debet: quia spirituales quosque,
cum affectu compassionis exhibere etiam oportet
uerbum prædicationis.

H Deduc quasi torrentem lachrymas.

Moral. Perfecta hic pœnitentiæ forma proponitur. Ve-
ra namque pœnitentiæ a compunctione inchoat,
quæ per aquam lachrymarum, & sordes peccato-
rum abluit, & animam irrigando ad germina uir-
tutum fecundat. Unde peccatrici animæ dicitur,
ut primum lachrymas deducat: hoc est, deorsum
ducat. Riuos namque lachrymarum quasi sursum
ducimus: quando pro desiderio cælestis patriæ sus-
piramus. Quando uero ex recordatione peccato-
rum compuncti ploramus: riuos lachrymarum
nostrarum ad inferiora deducimus. Sed prius est,
ut quisque peccatorum maculas fonte lachrymarum
abluat: ac deinde mundata conscientia, compun-
ctionis suæ tramitem ad amorem æternorum con-
uertat. In eo quoque, quod peccator lachrymas
suas deorsum ducere præcipitur: pœnitenti cum
compunctione humilitas necessaria esse demon-
stratur: secundum sententiam psalmistæ, qui ait.
Cor contritum, & humilitatum Deus non despiciet.
Possumus adhuc subtilius aliquid notare in
nomine deductionis. Quod enim ducitur, per se
quidem mouetur: sed tamen motus eius alieno ar-
bitrio dirigitur. Sunt uero nonnulli, qui cum alios
flentes uiderint, habere siccos oculos erubescunt:
& quadam uiolentia lachrymas extorquen-
tes, humanos oculos simulata compunctione deci-
piunt. Quos profecto rectius lachrymas extrahe-
re dicimus, quam deducere. Sunt item alii, qui
per impatientiam cordis pro accidenti extrinsecus
molestia, lachrymas fundunt: quas tamen lachry-
mas nequaquam ipsi educunt: quoniam eas de
motu cordis sponte quidem manantes ratione
non præcedunt. Hi autem, qui uere pœnitent, la-
chrymas educunt: quia per se de ipso compunctio-
nis fonte emergentes ratione præcedente diri-
gunt: ut nec, si per impatientiam erumpant: nec se
in humanæ laudis campum a secreto alvei sui laxius
diffundant. Qualiter autem educendæ sint la-
chrymæ, pulchre insinuat cum dicitur: deduc
quasi torrentem lachrymas. Torrens namque cum
magno impetu decurrit: sed quanto uehementius
defluit, tanto citius pertransit. Recte ergo com-
punctionis feruor torrenti comparatur: quia quanto
maior uis doloris in compunctione fuerit, tanto
citius diuina consolatione superueniente, pertra-

fit. Sed quia inchoare bonum parum prodest, nisi
perseueranter teneatur: recte secutus adiunxit: per
diem, & noctem. Sunt nanque nonnulli, qui post
lachrymas, per inanem lætitiæ mentem dissol-
uunt: & quia cor suum in mœrore perseueranter
tenere negligunt, quicquid compunctionis tunc ob-
tinuisse poterat, perdit. Peccatrix etenim conscien-
tia, sicut ante compunctionis ardore graui sepe mœ-
roris tædio ex recordatione peccatorum afficitur:
sic nonnunquam post consolationem lachrymarum, si hanc
diligens censura non præmat, per ineptam lætiti-
am dissipatur. Et idcirco ualde necessarium est: ut post-
quam compunctionis gratia mentem a mœrore
erexerit, ne hanc postmodum sua lenitas per im-
moderatam lætitiæ dissolutionem, nunquam eam pri-
stini mœroris custodia derelinquat. Recte itaque
peccator monetur per diem, & noctem lachrymas
deducere. Mœroris nanque tædium quasi nox quæ-
dam mentis est: Dies uero mentis est gaudium com-
punctionis. Quasi ergo per noctem lachrymas de-
ducit, qui in mœroris tædio animam per compun-
ctionem releuat. Per diem lachrymas deducit,
qui post compunctionis lætitiæ, mentem in mœ-
rore conseruat. Dicatur ergo pœnitenti. Deduc
quasi torrentem lachrymas per diem, & noctem.
Ac si diceretur. Qui multum te peccasse conside-
ras: necesse est ut nec in magnitudine, nec in diu-
turnitate doloris tibi parcas. Sed quia multi cœp-
tum quidem pœnitentiæ studium non deserunt:
sed tamen ab illo feruore suo, quo cœperant, pau-
latim tempore succedente tepescunt: adiungit, di-
cens. Non des requiem tibi. Quia item instanti-
am laboris deuotio humilitatis commendabile Deo
reddit: postremo subinfert, & dicit. Neque taceat
pupilla oculi tui. Quid enim per pupillam oculi,
nisi humilem deuotionem mentis intelligere de-
bemus? Cum ergo requies non datur, pupilla quo-
que oculi clamat: si dum caro foris affligitur, intus
mentis deuotio orat.

Consurge lauda in nocte in principio uigili-
arum.

M Literal. Quantum ad literam pertinet: tres sunt uigiliae
noctis, singularum trium horarum spatio distinctæ.
Et mirabili satis dispensatione propheta peccato-
res ad pœnitentiam inuitans, non statim ipsam
pœnitentiæ perfectionem proponit: sed paulatim
exhortationem promouet: ut quod fortassis mens
infirmus simul non caperet, facilius diuisum ferre
possit. Supra peccatoribus præceperat, ut pro pec-
catis suis lachrymas pœnitendo funderent: hic
iam præcipit, ut in tribulatione sua etiam iustiti-
am Dei laudent: ibi in nocte flere, hic etiam in prin-
cipio uigiliarum ad fletum consurgere iubet. Plus
ergo est ad fletum consurgere, quam solummodo
flere: plus in principio uigiliarum, quam in
nocte. Sequitur.

Effunde sicut aquam cor tuum.

Sicut aquam cor effundit, qui ex intimo cordis
affectu lachrymas producit, quod adhuc planius
insinuans adiungit. Leua ad eum manus tuas.

¶ Ele-

Discurrit
optime de
multiplici
clamore.

Exod. 3.

Gen. 18.

Psal. 17.

Vide Domine, & considera quem uindemiaueris ita.

Y **Alleg.** **Matt. 20** **Ioan. 15** **A** **Ecclesiam sanctam, uineam appellari plurimis scripturarum testimonijs comprobatur. De quibus est illud euangelicum, ubi paterfamilias operarios in uineam suam misisse dicitur: qua uidelicet Deus pater, dum praedicatorum ad erudiendam ecclesiam dirigit, quasi ad excolendam uineam suam operarios mittit. Nam quemadmodum uitis magno quidem studio, & labore excolitur, sic nimirum uita fidelium non nisi magno studio, & labore ad uirtutem informatur. Et quemadmodum uinea si fecunda fuerit, quicquid sibi laboris impenditur, fructuum ubertate restaurat: sic nimirum uita fidelium, si studio disciplinae, & eruditionis ad uirtutem profecerit, omnem adhibitam diligentiam praecioso fructu recompensat. Item sicut lignum uitis sine fructu inutile est, & uniuersis lignis uilius: sic profecto iij, qui per fidei doctrinam excoluntur, & tamen fructum boni operis non afferunt, peiores sunt illis, qui ad agnitionem ueritatis nunquam peruenerunt. Et fit nonnunquam, ut hos tales Deus gratiam subtrahendo, tanto profundius deserat, quanto diutius prius post impensam gratiam ingratos tolerabat. Quorum tamen lapsus perfecti quique ex compassione caritatis plangunt, & qui eos iam per fidem eiusdem secum corporis membra esse gaudebant, praecisionem eorum sine dolore ferre non possunt. Ex quorum uoce hic dicitur. Vide Domine, & considera, quem uindemiaueris ita. Malos Deus uindemiare dicitur, cum eos, quos ipse prius per praedicatorum suos excoluit, subtracta gratia steriles, & inanes derelinquit. Potest etiam uindemiatio ipsa ad electos referri: quia nimirum cum quidam per infidelitatem ab unitate ecclesiae subtrahuntur, ipsa sancta ecclesia nuda sibi, & quasi spoliata remansisse uidetur. Vnde cum magno pietatis affectu pronuntiandum est hoc, quod dicitur. Vide Domine, & considera: quem uidelicet populum tuum, pusillum gregem tuum: uindemiaueris ita. Quomodo? Subiungit. Ergo ne comedent mulieres fructum suum: paruulos ad mensuram palmam? Per mulieres recte malos praelatos accipimus sensu carnali, & fluxis moribus emollos: qui fructum suum comedunt, quia de labore ministerij sui in praesenti uita remunerationem accipiunt. Econtrario bonis doctoribus dictum est: Posui uos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat. Electorum namque fructus permanere dicitur: quia in eis pro labore non transitoria merces, sed praemium aeternum conseruatur. Mulieres ergo comedunt fructum suum: quia carnales quique dum in hac uita laboris sui mercedem accipiunt, quasi fructum non conseruant: sed consumunt. Quis sit autem fructus iste, declaratur, cum dicitur. Paruulos ad mensuram palmam. Paruulos hic non aetate, sed fide intelligere debemus. Per palmam uero initium boni operis non inconuenienter accipimus. Quid est ergo, quod fructus mulierum paruuli dicuntur: nisi quod fi-**

des credentium doctoribus ad praemium reputantur? Quos uidelicet carnales praelati comedunt: quia nimirum dum terrenis inhiant, infirmos fide, & incipientes, per exemplum mali operis ad interitum pertrahunt: quos prius per uerbum praedicationis in fide genuerunt. Vel certe tunc mulieres paruulos suos comedunt: quando mali praelati in ecclesia subiectos quosque, quos cibo celestis alimoniae pascere debuerant, rebus suis amare spoliando per inopiam affligunt. Sequitur. Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, & propheta? Per sacerdotem, & prophetam, eisdem hic intelligere debemus, quos paulo ante, per mulieres, significatos accepimus: praelatos scilicet qui & per uerbum, prophetae sunt, & per ministerium, sacerdotes. Per sanctuarium autem, cultus diuinus exprimitur: Ac si diceretur: Si praelati spiritualia indigne administrando pereunt: quare ergo scelera eorum subiectos innocentes inuoluunt? **Vide Domine, & considera quem uindemiaueris ita.**

C **Moralis** **¶** Congrua similitudine anima a Deo uindemiari dicitur, quando donis uirtutum malis meritis suis exigentibus iusto Dei iudicio spoliatur. Sed est quaedam uindemiatio ceteris perniciosior. Minus namque periculosum est uirtutem perdere; quam de uirtute superbire. Qui enim uirtutem perdit, saltem detrimentum suum agnoscit: qui autem de uirtute superbit, danum tolerat, & ignorat. Propterea propheta plangens animam, non solum peccatricem, sed & de uirtute falsa inaniter gloriantem: Vide, inquit, Domine, & considera, quem uindemiaueris ita. Et quasi querens quomodo ita? exclamando subiungit, & dicit. Ergo ne comedent mulieres fructum suum? Mulieres namque fructum suum comedunt: quando carnales animae de uirtutis opere se per inanem gloriam pascunt. Fructum comedunt: quia inde uirtus ipsa consumitur, unde mens illicita refectione deletatur. Fructum, inquit, suum. Qualem fructum? Paruulos ad mensuram palmam. Per paruulos, accipere possumus uirtutes teneras, & nondum ad robur uirile promotas. Per palmam uero, boni operis initium. Paruuli ergo ad mensuram palmam sunt uirtutes tenerae, & ad initium bonae operationis nouiter productae. Quid est ergo, quod mulieres paruulos ad mensuram palmam comedere dicuntur: nisi quod mentes carnales etiam de initio boni operis gloriantur? Sequitur. Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, & propheta? Mens iusti, quae sanctuarium Dei est: duo in se habere debet, prudentiam scilicet, & deuotionem. Prudentiam, per quam instantia mala prospiciendo calcet: deuotionem, per quam mala praeteriti supplicando abstergat. Quid ergo deuotionem, nisi quendam animae sacerdotem expiationis sacrificium iugiter in conspectu Domini offerentem: & quid prudentiam, nisi prophetam accipimus? Quia ergo sacerdos, & propheta in sanctuario Domini occiditur: mulieres paruulos suos comedunt: quia nunquam mens hominis se de uirtute

uirtute sua extolleret, nisi prius per negligentiam, & praeteritorum malorum memoria, & futurorum cautela in ea tepuisset,

† sen ex. **Iacuerunt in terra furoris puer, & senes: uirgines meae, & iuuenes mei in gladio ceciderunt.**

F **Litteral.** **¶** Vel sic distinguendum est. Puer, & senex in terra iacuerunt: uirgines, & iuuenes in gladio ceciderunt. Siue ita, Puer, & senex, & uirgines in terra iacuerunt: & iuuenes in gladio ceciderunt. Quod propterea fortassis magis congruit: quia uirgines in bello gladio perimi non solent: sed in direptione, & depradatione abduci: nisi ex hoc ipso atrocitas hostium designetur, qui nec uirginibus parcerent. Dicit ergo, populum bellatorem cum regibus, & principibus gladio corruisse: reliquam multitudinem diuersi sexus, & aetatis in captiuitate distractam. Puer, inquit, & senex, & uirgines: infirma aetas, infirmus sexus: in terra iacuerunt, siue misericordia, siue humanitate abiecti: in terra furoris. Non solum in terra, quod ad poenam iustitiae esse possit eiusmodi: sed in terra furoris. Vel in terra sua, quam Dominus in furore suo uastari, & depopulari permisit: uel in terra aliena, ad quam furor Domini eos expulit. Sequitur.

Interfecisti in die furoris: percussisti, nec misereris.

† miser tus es. **¶** Quasi dicat. Tibi domine nostram calamitatem ascribimus: de nostra miseria tecum causam inimus. Quia plagam, quam hostis saeuientis furor intulit: ira tua nostris prius peccatis prouocata, dictauit. Interfecisti eos, qui in gladio ceciderunt: percussisti eos, qui in terra iacuerunt: nec misereris, ut cum tot iam perisse uideas, ab ijs saltem, qui superstites adhuc sunt, flagellum tuum in dignationis auertas. Quae Domine, obsecro Domine, miserere: ut exitium, quod te irascente incidimus: te miserante, euadamus.

Iacuerunt in terra puer, & senes.

G **Allego.** **¶** Sicut populus, sic & sacerdotes: In terra iacuerunt, in terrenis desiderijs quieuerunt. Nec solum qui euerunt (quod superius significatum est: cum dictum est, sederunt in terra conticuerunt, senes) sed & dormierunt: quia iacuerunt, ut iam se ipsos nesciant: & omni ratione sopita unde uenerint, non considerent, aut quod tendant. Quibus per Paulum dicitur. Surge qui dormis: & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Heu quae male iacent, qui in terra iacent? quam male dormiunt, qui in terra dormiunt: qui in terra quiescunt, & cum euigilant, nihil diuitiarum in manibus suis inueniunt? Quicquid enim temporaliter amatur, quasi somnium est, & euanescit, cum homo in morte euigilare coeperit. In terra, inquit, furoris iacuerunt. Quid per terram furoris: nisi hunc mundum accipere debemus: in quo genus humanum propter primi reatus uindictam, de paradisi felicitate eiectum, & exilio damnatum est? Quanta ergo uesania, ut in hac peregrinatio-

ne homo requiem quaerat, quo se in ira diuina ultionis proiectum esse non dubitat? Sequitur. Virgines meae, & iuuenes mei in gladio ceciderunt. Per gladium in hoc loco doctrina haereticorum signatur: de quibus in psalmo dicitur. Lingua eorum gladius acutus: quia dum aliquos ab unitate catholicae fidei ad suos errores pertrahunt: quasi membra a corpore praecidunt. Per uirgines autem, & iuuenes, fideles signantur: qui & uirgines sunt, quia integritatem fidei prauis operibus non corrumpunt: & iuuenes sunt, quia per constantiam mentis aduersis ingruentibus non cedunt. Quid est ergo, quod uirgines in gladio cadere dicuntur: nisi quia, testate apostolo, bonos mores mala colloquia corrumpunt: & dogmata haereticorum, in quibus fidei castitatem uiolare praesument: postmodum etiam bonorum operum integritatem subuertunt? Iuuenes in gladio cadunt, cum iij, quorum constantia aduersis superari non potuit, dolis uerborum succisi ad infidelitatem corruunt. Vel si alteram distinctionem sequimur, uirgines in terra iacent: quando iij mente terrenis desiderijs inhiant, qui foris per exhibitionem operis castitatem simulant intentionis. Per iuuenes etiam, superbos, & de suis uiribus praesumentes intelligere possumus, quia uita hois in hac praesentis aetate & calore, & robore uiget. Iuuenes ergo in gladio cadunt: quia cum Deus superbos despiciat, iij, qui haereticorum erroribus subuertuntur, constat quod nequaquam a cognitione ueritatis caderent, nisi prius alta de se sapuissent. Sequitur. Interfecisti in die furoris: percussisti: nec misereris. Interfecit eos, qui in lapsu pereuntium per passionem caritatis uulnerati sunt. Non miseretur: quia dum lapsos non erigit, etiam dolorem stantium non consolatur.

Iacuerunt in terra furoris puer, & senes.

M **¶** Terra furoris est caro nostra mortalis: quae ante peccatum primi hominis uirtutum germina prouulit, postea autem ex maledictionis sententia, spinas, & tribulos uitiorum germinare coepit. Paruulus autem, est sensus carnis: quia, quantum in se est, semper puerilia quaedam, & uana appetit. Sicut autem per paruulum, sensum carnis accipimus, ita per senes, iudicium, & appetitum mentis intelligere non inconuenienter possumus: quia & in discernendo mens esse debet matura, & in appetendo non temeraria. Paruulus ergo cum senibus in terra furoris iacet: quando id etiam nostrae corruptionis, quod uindicta prauaricationis intulit, carnalis mens non solum secundum sensum, sed etiam secundum iudicium, & appetitum sibi ad delectationem substernit, & ibi se putat quiescere, ubi proiecta est uapulare. Sequitur. Virgines meae, & iuuenes mei in gladio ceciderunt: Per uirgines, castas cogitationes: per iuuenes, fortitudinem atque constantiam animi: per gladium, tentationem aduersarij accipere non inconuenienter possumus. Quia enim aetas iuuentutis ampliori robore uiget: quid aliud fortitudo bene agendi,

agendi, & perseverandi constantia, quam quidam iuvenes sunt in animo rationali? Quia & ad inchoandum opus proprii sunt, & in corpore opere sine defectu persistunt. Recte ergo prius senes in terra iacuisse dicuntur: ac deinde uirgines, & iuvenes in gladio cecidisse memorantur: quia ex quo iudicium mentis, & appetitus terrena delectatione corrumpitur, superueniens tentatio facile & bonarum cogitationum integritatem uiolat, & fortitudinem, atque constantiam animi subneruat. Quia enim (ut saepe dictum est) cogitationes ab affectibus prodeunt: dum ex corruptis desiderijs cogitationes corrumpuntur, quasi ex infecta radice rami amaritudinem trahunt. Cumque carnalis animus extra carnem nil appetit, aut discernit: omnis mox fortitudo eius, atque constantia in tentatione carnis emollescit. Neque hoc pretereundum est, quod cum senes in terra sedent, uirgines capita sua cinere spargunt: cum senes cilio induuntur, uirgines capita in terram abiciunt: cum senes in terra iacent, uirgines in gladio cadunt: quia profecto secundum corruptionum affectuum crescit corruptio cogitationem. Sequitur. Interfecisti in die furoris, percussisti, nec misereris. Quasdam uirtutes Deus aliquando in animo per tentationem perimit, quasdam uulnerari permittit, ut dum tentatus aliqua adhuc bona se retinuisse uidet, prorsus in desperationem non corruat: dum uero quaedam se perdidisse aspicit, de suis uiribus non praesumat: & tanto uerius id, quod amisit, recuperet, quanto subtilius suo damno eductus, id ipsum, quod retinuit, ex se non esse iam uidet. Sed quia multi non ad correptionem, sed ad subuersionem tentari permittuntur: idcirco homo, qui suae tentationis causam semper scire non potest, periculum semper timere debet, propter quod recte ex uoce trepidantium subiungitur. Nec misereris. Quae nimirum sententia timoris est, non assertionis. Quia, n. cito a tentatione non liberat: ideo tentatus flagellum suum irae, & non misericordiae esse putat: quod tamen desperantis non est, sed timentis, ut diximus.

Vocasti quasi ad diem solemnem.

Quasi diceret. Inimici quidem semper ad nocendum parati sunt: sed tamen, nisi uocentur, uenire non possunt. Non igitur arguit, sed honorat Deum iste, qui nihil uiribus inimicorum tribuit, sed diuinam potentiam etiam in sui oppressione extollit. Vocasti, inquit. Quasi diceret: Eorum fuit uelle, tuum concedere: ut ex hoc ipso attendas, quod & tuum est liberare. Vocasti quasi ad diem solemnem, id est, ad diem laetitiae, & gaudij: non quod bonitas tua in nostra miseria delectata sit: sed quia malitia eorum in hoc exultauit: ut id ipsum te ad miserendum prouocet, & citius nobis compatiaris, dum eos iniquè super nos gaudere conspicias.

Qui terrent me de circuitu.

Qui me undique arcerent, ne manus persequendum euaderem: ad similitudinem uenatorum, qui clamore feras in retia compellunt. Notat tempus

illud, quando Iudaeis fugientibus Babylonios finitimae nationes circumquaesque eis fugae praesidium obstruxerunt, ne euaderent manus inimicorum: quando Sedechias cum exercitu bellatorum fugiens in campo Hiericon teo comprehensus est: & reductus in Reblata ad regem Babylonis: ibique filijs eius coram eo interfectis, ipse caecatus est: & abductus in Babylonem. Unde sequitur.

Et non fuit in die furoris Domini qui effugeret, & relinqueretur.

Relinqueretur, subauditur, uiuus: uel relinqueretur in terra sua, & non abduceretur captiuus.

Quos educaui, & enutriui.

Educaui ad disciplinam, & enutriui ad fortitudinem: qui magis plangendi.

Inimicus consumpsit eos.

Id est usque ad interniciem deleuit.

Vocasti quasi ad diem solemnem: qui terrent me de circuitu.

Potest non inconuenienter in hoc loco tempus extremi examinis designari: quae dies uel ideo solemnis dicitur, quia tunc gaudia iustorum inchoant: siue quia tunc omnia in medium discutienda deducuntur. Quod nimirum tempus ita nemo sine terrore expectat, sicut nemo est, cui sine culpa praesentis uitae cursum transire contingat. Electi uero dum se pro praesentis uitae miseria lamentis afficiunt, etiam mala, quae restant, ante oculos mentis adducunt: & sollicitè futuros terrores considerando, ut ibi iudicium euadant, hic se iudicant. Considerant saeuissimos exactores daemones, ad quorum praesentiam etiam electi terrentur: qui undique arcebunt iudicandos, ita ut nemo locum euadendi habeat, nisi misericordia iudicis distractionem temperaret ultionis. Quando multos, qui hic in disciplina ecclesiae educati, & doctrina ueritatis enutriti inter filios Dei computandi uidebantur: inimicus consumeret, & secum ad perditionem traheret. Potest etiam de paganis, & haereticis, siue quibuslibet infidelibus dici, praecipue in tempore Antichristi: quando diabolus undique in membris suis ad persecutionem fidelium laxabitur: qui dies ideo sollemnis dicitur, quia tunc iniqui de oppressione bonorum laetabuntur: quia non est qui effugiat, & relinquantur, dum alios in ueritate persistentes corporaliter puniunt: alios autem sibi consentientes spiritualiter occidunt. Unde sequitur. Quos educaui, & enutriui, inimicus consumpsit: quia nimirum multi tunc ad infidelitatem corruent, qui in disciplina ecclesiae educati, & doctrina enutriti fuerunt. Educaui, inquit, & enutriui, non solum nutriui: quia fortes etiam, quos pondus tribulationis oppressit: inimicus consumpsit. Bonos quidem persequendo affligere inimicus potest: consumere autem non potest: qui autem tribulatione superatur, ille ab inimico consumitur.

R. Allego.

Vocasti quasi ad diem solemnem, qui terrent me de circuitu.

Vita humana quasi circuitus quidam est: quae post excursum actionum temporalium, illuc tandem redit per mortem, unde praedixit per natiuitatem. Sed in hoc circuitu fidelis anima diem solemnem celebrat: quia dum per internum gaudium in amore aeternorum figitur, ab omni foris illicita occupatione feriat. Cum uero animus aucta mala ad memoriam reuocat: & ex eorum consideratione amplius per compunctionem accenditur, quasi de circuitu celebraturi ad solennitatem inuitatur. Sicut per psalmistam dicitur. Reliquiae cogitationum diem festum agent tibi. Sed quia peccatoris mentem ante compunctionis ardorem praeteritorum malorum recordatio quodam sui reatus terrore concutit, recte istos de circuitu, & ad solennitatem pariter, & ad terrorem uocatos dicit. Scien dum tamen est, quod aliter ille terretur, qui nil boni egisse se meminit: atque aliter ille, qui bonis actibus suis quaedam, pro quibus timeat, mala admixta cognoscit. Quando igitur homo circumspicit actiones suas, & in eis quaedam inuenit ubi confidat: quaedam uero, pro quibus timeat: terretur quidem, sed non de circuitu: quia in parte altera peccatrix conscientia ex memoria sui reatus stringitur: ex altera parte in fiducia boni operis dilatatur. Sed dum peccatoris animum ex omni parte facta sua accusant: tunc quasi in circuitu terretur: quia hinc inde omnia formidanda conspiciens, per solam angustiam intra semetipsum coarctatur. Hoc etiam conuenienter in persona peccatricis animae dicitur: quando de corpore exiens undique malorum suorum memoria occurrente turbatur. Unde & recte dictum est, uocasti. Homo nanque quamdiu in hac uita est, debet ante acta mala assidue ad memoriam reuocare: ut se ipse spontaneè terreat ad poenitentiam, sicut Psal mista de se testatur dicens. Peccatum meum contra me est semper. Et in alio loco idem ait: cogitabo pro peccato meo. Quisquis autem hic malorum suorum recordari noluerit, illic ea Deus in testimonium damnationis ante oculos mentis eius uocabit: quatenus ex memoria eorum ibi terreatur ad poenam, qui hic salubriter noluit terri ad poenitentiam. Sicut diuina uox per eundem psalmistam loquitur dicens. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. Cuius uocationis modus ad huc demonstratur cum dicitur. Quasi ad diem solemnem. Dies enim sollemnis, est dies quietis: dies uacationis quando operari non licet, sed iis quibus tunc cum gaudio frui incipit, quae prius cum labore sibi preparauit. Quid ergo est dies mortis, nisi dies sollemnis, in qua iam amplius non restat facultas operandi: sed quisque operum suorum mercede, & praemio incipit praeteritorum laborum perfrui? Sequitur. Et non fuit in die furoris Domini qui effugeret, & relinqueretur. Dies furoris Domini, finis uniuersumque est: quando quisque cum magna distractione ad reddendam rationem compellitur: qui prius in uita sua quasi in die misericordiae benigne ad poenitentiam expe-

Psal. 75.

Psal. 50. contra Psal. 37

Psal. 49

stabatur. Recte ergo de die furoris dicitur: non fuit qui effugeret, & relinqueretur. Effugeret, s. conscientia: relinqueretur ad poenitentiam. Nota te, & dicitur, Effugeret, s. conscientia. Magnū tormentum est conscientia mala. Sed peccatores hic conscientiam suam effugere possunt: dum exterioribus delectationibus dediti, mala, quae intrinsecus tolerant, interim quodammodo obliuioni tradunt. Minus enim nunc spina conscientiae cor pungit: quando ea (ut ita dicam) terrena delectationis fascia obuoluta contegit. Ibi autem conscientiae tormentum effugere non poterunt: quia cum sensus carnis in morte foris clauditur, horror praeteritorum malorum intus animo aperitur. Tunc infelix anima licet sero compuncta, uellet iam per poenitentiam emendare, quod non potest per conscientiam effugere. Sed iusto Dei iudicio, quae prius temporaria poenitendi indulta sibi neglexit: iam non relinquitur, quia semel irreuocabili sententia emissa, amplius in hac uita ad poenitentiam non differtur. Recte ergo dicitur. Non fuit in die furoris Domini qui effugeret, & relinqueretur. Quia cum mortis hora superuenerit: tunc quisque ad conscientiam suam redire compellitur, ut ipsa comitante ad excipiendam sententiam iudicis sine dilatione ab hac uita transferatur. Sequitur. Quos educaui, & enutriui, inimicus consumpsit eos. Ne sola conscientiae poenam peccatoribus praeparari putet: quos educaui, inquit, & enutriui, inimicus consumpsit eos: quia nimirum uirtus, & pulchritudo mortalium corporum, quae hic per illicita desideria pascitur, illic a tortoribus angelis in tormentis consumitur. Quae ideo consumi dicitur, non quod substantiam poena in nihilum redigat, sed quia dolor usque ad intima naturae percurrens, nihil intactum relinquit. Vel per educatos, & enutritos, ipsa carnis desideria accipere possumus: quae educantur per superbiam, & enutritur per luxuriam: & quanto magis ea explendo pascimus, tanto magis ad appetitum inflamamus. Hos educatos, & enutritos consumit inimicus, id est mors: de qua dicit Apostolus. Nouissime inimica destruetur mors: quia nimirum dum caro nostra in morte succiditur, omnia eius desideria pariter extinguuntur. Sicut per psalmistam dicitur. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Et considera quam conuenienter in fine laetissimi nouissima poena peccatoris animae plangitur: ut intelligamus ea mala, quae praedicta sunt, quanta miseria consequatur.

ADNOTATIONES IN CVLAE Elucidatoriae in Iohel Prophetam.

Verbum Domini, quod factum est ad Iohel filium Phatuel.

Historice. In uerbo tria attenduntur. Strepitus, forma, intellectus. Strepitus persecutionis, forma uocis, intellectus dictionis. Percussio ad M. Hug. à S. Vict. To. j. Q. uin-

1. Co. 13

Psal. 145

Iohel. 1. Verbum

Elegans discursus pro concionatoribus.

uindictam, uox ad lætitiã, dictio refertur ad gratiam. Siquidem uindicta percutit, uox consolatur, dictio erudit. Erudit filium, consolatur mercenarium; Erudit filium auide doctrinã patris sitientem. Consolatur mercenarium sub iudicio anxie laborantem. Filium erudit gratia obedientiã: mercenarium consolatur merces iustitiã: seruum affligit pœna malitiã. Strepitus ad pœnam, uox ad præmium, intellectus ad gratiam refertur. Hęc igitur tria considerantur in uerbo, quod factum est ad Iohel: quia in exitu sequentis prophetiã, & inimicorum ultio, & populi afflicti consolatio, & electorum prædicitur eruditio. Strepitus igitur soni ad aduersarium: forma uocis ad populum afflictum: intellectus uerbi ad mentem fit prophetica, & electorum chorum. Quia unde aduersarius affligitur, inde populus consolatur: quod mens electorum intelligens in Domino gloriatur. Strepitus igitur fit ad carnales: forma dirigitur ad animales: intellectus ad spirituales. Hoc aut uerbum Domini est. In Domino quoq; tria considerantur. Ultio, zelus, retributio. Ultio culpę, zelus disciplinae, præmium obedientię. Vnius igitur sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio accipiti. Penetrabilis; quia destruit malitiã. Vnius, quia reducit ad gratiam. efficax, quia perducit ad gloriam. Penetrabilis est iudicio, uiuus factus; efficax promisso. Penetrabilis, quia iudicium absconditur. Vnius, quia factum eius fructificatur. Efficax, quia promissum eius non inficiatur. Penetrabilis, quia destruit fortiter: uiuus, quia uiuificat potenter: efficax, quia reddit efficaciter. Hoc est uerbum Domini, quod factum est ad Iohel filium Phatuel. ¶ Primo uidentum est, quod constructio eclipsum patitur. Dicendo enim uerbum Domini, quod factum est ad Iohel filium Phatuel, aliquid ad perfectionem sensus subintellegendum est: uel ita. Hoc est uerbum, quod factum est. uel ita. Verbum quod factum est hæc alia ostendit. Sequitur.

B Domini.

Heb.4.

Quam lepido discernit de sermone Dei.

Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ: si factum est istud in diebus uestris: aut in diebus patrum uestrorum. Super hoc narrate filiis uestris, & filij uestri filijs suis, & filij eorum generationi alterę.

C Ex magnitudine uenturę calamitatis in stuporem uertitur admirationis. Ne uero uilipendenda uideantur: auctoritatem senum conuocat: ne parui momenti, uel exigui, habitatores terrę excitat dicens. Audite senes &c. Sapientia senum auctoritatem admirationi: sollicitudo habitatorum fidem dat stupori. Sur de uenturo infortunio minime queat dubitari: cui auctoritas sapientium, & sollicitudo plebium pro certo publice niderur attestari. Sequitur: partes exprimens infortunij dicens.

Residuum erucę comedit locusta: & residuum locustę comedit bruchus: & residuum bruchi comedit erugo. Expergitimini ebrij, & flete: ululate omnes, qui bibitis uinum in dulcedine: quoniam perijt ab ore uestro.

¶ Ostensa superiori parte infortunij, & subsecuta uoce lamenti: aggreditur aliud infortunij genus ostendere, & ad illam lamenti speciem conatur descendere. Ait enim.

Gens enim ascendit super terram meam fortis, & innumerabilis. Dentes eius, ut dentes leonis: & molares eius ut catuli leonis. Posuit uineam meam in desertum: & ficum meam decorticauit. Nudans spoliavit eam, & proiecit: albi facti sunt rami eius.

¶ Ecce lamentum. Nunc subiicit infortunium dicens.

Plange, quasi uirgo accincta sacco super uirum pubertatis suę.

¶ Et sic alternando: infortunium cum lamento decurrit usq; ad illud. Ad te Domine clamabo. Vbi fit ad Deum supplex inuocatio, & calamitatis miseranda expositio, & ipsius delendę humilis, & affectuosa deprecatio. Babyloniorum iuxta quosdam designat in Iudæam terribilem aduentum, hostilem impetum, ferocem animum: ubiq; frementem, cuncta uastantem uniuersa de lentem. Vel (quod uerius est) Assyriorum superbiam, & ipsius gentis audacem ferociam, sanguinis audam, glorię cupidam, casibus expositam, uictorię pronam. Qui sub Sennacherib. uniuersam Iudæam uastantes Hierusalem obsederunt. Et quia non diuino iudicio, sed proprię fortitudini fortunam negocij ascriplerunt: rege cum paucis fugiente omnes una nocte ab angelo percussi perierunt. Iohel per erucam: designat Assyrios: per locustam Babylonios: per bruchum Persas, & Medos: per rubiginem Macedones. Hi omnes per successionem temporum, populum Dei uastauerunt: & si quid unus floridum, aut uiride, uel forte inconsumptum reliquerat: alio succedente conculcatum, & ad nihilum redactum est. Iosephum antiquum, & traditiones Iudæorum, & ceteras ad id pertinentes historias legat, qui super hoc certificari desiderat.

¶ Allegorice uero de persecutione loquitur ecclesię generalis, quę quadrifaria legitur: quia primo ab idololatriis, secundo ab hæreticis, tertio a pseudochristianis impugnata fuisse: quarto ab Antichristo impugnanda legitur. Quod Iohel propheta puides oculo præ magnitudine persecutionis, senes, & habitatores terrę in consortiũ uocat admirationis. Ac si diceret. Veturã spõsã Christi

D

E

Eruca.

Locusta.

Bruchus.

Rubigo.

F Allego.

si

Eruca
Locusta.
Bruchi.
Rubigo.

2. Thef. 2

Leo: G

si infortunia uideo, calamitatis intueor, uarios labores ipsius prospicio: sed sapientiam spiritualiũ, sollicitudinẽ quoq; carnaliũ contestor, ut audita per successionem in posterũ trãsfundant: quousque surgat aurora de cœlo, ueniat agni sponsa, pullulet ecclesia: ut nostro præmunita oraculo solida maneat: ne riualem pro marito recipiat: ne florem sine fructu: monetam sine argento: manipulum sine grano: umbram sine corpore, decepta eligat. Per erucam, designat idololatrias: per locustas, hæreticos: per bruchos, pseudo, & carnales christianos: per rubiginem, Antichristi malitiosam sollicitudinem. Primos propter spurcitiam, & uarietatem idololatrię: secundos propter uolatum scientiã, agilitatem ingenij, elationem superbiã. Tertios propter æstum, & immunditiam carnalis concupiscentiã. Quartum propter immanitatem sãuitiã. Postquam enim ecclesia idololatrię euasit naufragium: in fluctus, & procellas hæreticorum decidit: sed dum spirituali flante fauonio, procella in leniorem uersa est auram, rursus in carnalium æstu sustinendo diu laborauit: demum a filio perditionis, qui extolletur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur: multis modis fatigata, uarie cruciata, grauissime anxiosa: tandem serenitate reddita, ad libertatis portum rediit: pacis domesticum subibit. Et hoc est, quod dicit. Residuũ erucę comedit locusta &c. Hęc est gens, quę super terram, id est: super ecclesiam dicitur ascendisse, fortis, & innumerabilis. Fortis magnitudine. Innumerabilis multitudine. Fortis crudelitate, innumerabilis assiduitate. Leo, diabolus, uel princeps in terrena potestate summus: ut aliquis hæresiarcha, uel ipse Antichristus. Dentes, eius satellites. Catuli, optimates, uel subreguli. Molares, carnifices. Eam, quam superius dixit terram, nunc uocat ficum, & uineam, id est ecclesiam. Terram, propter fidei stabilitatem. Vineam, propter pœnitentiã austeritatem. ficum, propter dilectionis dulcedinem. Vel terram, propter firmamentum iustitię. Vineam, propter lætitiã spiritualis intelligentiã. Ficum, propter suauitatem cœlestis doctrinã. Vel terram, propter fructum spiritualium exercitationum: uineam, propter gratiam cœlestium donorum. ficus, propter dulcedinem gaudiorum æternorum. Hęc agnus Christus sponse contulit suã, scilicet ecclesiã. Prima in horto: secunda in cellario: tertia in lecto. In horto nanq; exercitatur: in cellario lætificatur: in lecto felicitatur. Primo operibus pœnitentiã. Secundo muneribus gratiã. Tertio osculis sapientiã. Sed hanc gens præfata decorticauit, nudauit, proiecit. Membra sunt exercitiã, uerba doctrinã, merita gloriã. Sed hanc gens præfata decorticauit, nudauit, proiecit. Quia persecutione ingrauescente tepuerunt exercitiã religionis: siluerunt uerba prædicationis: uirtutum merita attenuata sunt in multis.

I Tropol. ¶ Tropologicè uero de tentationibus animę propheta loquitur. Gentem spiritualement ostendit super eam ascendisse, cateruam uitiorum eam iusto

Dei iudicio inuasisse, conculcasse, expugnasse dicens. Residuum erucę comedit locusta: & residuum locustę comedit bruchus: & residuum bruchi comedit erugo. Scio quosdam ante me hæc quatuor, animi perturbationes quatuor significare dixisse. Et erucam ad timorem, locustam ad spem, bruchum ad gaudium, rubiginem ad dolorem retulisse. De quibus est illud Boetii: Gaudia pelle, pelle timorem, spemque fugato, nec dolor adsit. Nubila mens est, uinctaque frenis, hæc ubi regnant. Nos autem eis suam interpretationem relinquimus, & ad alia, quę magis congrua uidentur, festinamus. Residuum erucę comedit locusta &c. Eruca igitur, est luxuria. Locusta, cenodoxia, id est uana gloria. Bruchus, gastrimargia. Rubigo, ira uel impatientia. Residuum erucę, est castitas. Residuum locustę, humilitas. Residuum bruchi, sobrietas. Residuum rubiginis, mentis lenitas, & patientia. Residuum igitur primi comedit secundum: secundi tertium, tertij quartum: quia sæpissime accidit, ut de continentia inanis oriatur gloria: humilitatem sequatur ebrietas, & crapula: Sobrietatem ira, uel impatientia. Nonnunquam enim accidit, ut mens adhuc imperfecta dum se uicisse, & ad culmen iustitię peruenisse existimat, cadat a uictoria, & dum aliquem hostium se uidet superasse, totum se sustinuisse belli existimat negocium: totumque se putat superasse exercitum. Sed dum mens decepta de triumpho unius exultat: non uidet misera, qd gladium alius exerit: & mortem cominus intentat. Hinc est, quod insultans neci luxuriã, iam quasi secuta, & minus prouida, gladio percutitur cenodoxiã. Quod si hanc mentis humilitate superasse contigerit: gastrimargia protinus se subingerit. Quia dum incautus animus uidet castitatem carnem restringere, dum prospicit humilitatem mentem reprimere, statim uoluptati properat condescendere: dicens ita. Quandoquidem nec mentem uentus inanis gloriã agit: nec carnem illecebra carnalis concupiscentiã titillat: genus esset crudelitatis, si conciuem meum stimulis cruciarem dirę necessitatis. Pax mihi in utraque reddita admonet, & indulget ministrare suauiã. Sic crapula inducitur, & ciuis interficitur. Porro si hanc diuino auxilio, & proprio studio superasse accidit: iam se putans ad integrum euasisse naufragium, in illud rursus incidit infortunium. Nam, quia animus continentiam in carne, humilitatem in mente, abstinentiam in corpore, surget considerat: iã de perfectione presumens, & præ se ceteros despiciens: si quando resistitur eius conamini, obuiatur impetui, occurritur affectui: protinus habenas laxat irę, in uerba profilit impatientiã dicens. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Ordo rerum exigit: ut priorem locum priora teneant. Inferiora inferius iaceant. Scriptum est. Spiritalis omnia iudicat: & ipse a nemine iudicatur. Et in lege os leprosi claudi præcipitur. Prius igitur recte discas: ut sane doceas, prius bene uiuas, ut iuste arguas. Hinc M. Hug. à S. Vict. To. j. Q. 2. Do-

Venusta expositio Tropologica.

K

Ioan. 9

1. Co. 2:

Iob. 40. Dominus per Iob. Memento belli, nec addas ultra loqui. Ac si diceret. Tanto se sollicitiorem oportet exhibere mentem contra nequitia spiritualia, quanto illorum arma magis existunt subtilia. Nec de triumpho gratia impatiens fieri debes, uel de uictoria aliquorum hostium elatus: qui multorum pates insidijs, & a multis es uallatus. Vnde Iohel. Residuum eruca comedit locustarum: & residuum locustarum comedit bruchus: & residuum bruchi comedit erugo. Sequitur. Expergi scimini ebrijs, & flete. Ululate omnes, qui bibitis uinum in dulcedine: quoniam periit ab ore. Ac si diceret. Iuxta est dies perditionis: & adesse festinant tempora tentationis. Expergi scimini igitur a somno letalis negligentia: a lecto carnalis concupiscentia: quia inebriati estis prosperitate uoluptatis transitoria, fundite lachrymas compunctionis: edite ululatum confessionis, qui uino aestuatis transitoria delectationis. Quoniam periit, inquit, ab ore uestro. Hinc Iacobus. Glorietur frater humilis in exaltatione sua: & diues in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit. Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum: & flos eius decidit: & decor uultus eius deperit: ita & diues in itineribus suis marcescet. Expergi scimini ad pœnitentiam, flete ad ueniam, ululate ad gratiam. Qui bibitis uinum in dulcedine, transitorie uoluptatis: qui inebriamini gloria momentanea uanitatis: quia scriptum est. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis. Sequitur. Quoniam periit ab ore uestro. Hinc Iacobus. Agite, inquit, nunc diuites plorate ululantes in miserijs uestris, quod uenient uobis. Diuitia uestra putrefacta sunt: & uestimenta uestra a tineis commesta sunt. Aurum, & argentum uestrum æruginauit: & erugo eorum in testimonium uobis erit: & manducabit carnes uestras sicut ignis. Theaurizastis enim uobis ita in diebus nouissimis. Periit, inquam, uinum ab ore uestro quia scriptum est. Ritus enim dolori miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat. Vnde sequitur. Gens enim ascendit super terram meam fortis, & innumerabilis. Dentes eorum ut dentes leonis: & molares eius ut catulus leonis. Posuit uineam meam in desertum, & ficum meam decorauit. Nudans spoliavit eam, & proiecit: albi facti sunt rami eius. Gens ista, turba est iniquitatis: multitudo superfluitatis: caterua curiositatis: cohors uoluptatis: populus uanitatis. Fortis est gens ista, in expugnatione uirtutum: innumerabilis, affiduitate tentationum. Fortis est, uictoria sceleris: innumerabilis, instantia suggestionis. Leo, diabolus: & dentes eius, animi prauis motus: molares, consensus. Catuli, actus. Terra, est anima: ipsa quoque ficus per dulcedinem superna contemplationis. Vel terra est per humilitatem pœnitentia: uinea per subtilitatem intelligentia: ficus per suauitatem eminentis gratia. Vel terra est per rigorem abstinentia. Vinea, per feruorem iustitia: ficus per dulcedinem caelestis sapientia. Sed hanc gens prefata decorticauit, nudauit, proiecit. Decorticauit actum, nudauit sensum, proiecit affectum. Actum probi-

tatis, sensu honestatis, affectu bonitatis. Vela actum iustitia, sensu continentia, affectu misericordia. Rami sunt anima desideria, per quae extenditur usque ad opera: qui albi facti sunt, quando naturam uirtutis colorem non amittunt. Sequitur.

Plange quasi uirgo accincta sacco super uirum pubertatis tuæ. Periit sacrificium, & libatio de domo Domini. Luxerunt sacerdotes ministri Domini. Depopulata est regio. Luxit humus, quoniam deuastatum est triticum. Confusum est uinum, & elanguit oleum. Confusi sunt agricolæ, & ululauerunt uinitores super frumento, & hordeo: quia periit messis agri. Vinea confusa est: & ficus elanguit. Malo granatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt, quia confusum est gaudium a filiis hominum.

Historice. Synagogam nuncupat uirginem, propter unius Dei, quam accepit, fidem. Gentes uero fuerunt meretrices, & fornicariae, propter uarium cultum idololatriæ. Hanc scilicet synagogam inuitat ad planctum, & saccum super uirum pubertatis suæ: quia scilicet pra multitudine cladis, & pra hostilis furore uastitatis: cessauit ritus cerimoniarum, & cultus legis. Legis enim cultus synagogæ fuit maritus. Vnde Apostolus. Mulier alligata est legi uiri quam diu uiuit uir eius. Si uero mortuus fuerit, soluta est a lege uiri. Synagoga quoque usque ad Christum, legis ex debito tenuit cultum. Vnde ipse Christus. Lex, & prophetæ usque ad Ioannem. Porro adueniente Christo audit. Si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit.

Allegorice. Virginem uocat ecclesiam: propter unius Dei fidem, & sacramentorum integritatem. Virgo est ecclesia: uirgo est maritus eius Christus. Qui merito uir pubertatis eius dicitur: quia ita de eo in Hieremia legitur. Nouum faciet Dominus super terram. Fœmina circundabit uirum, & illud. Virum dolorum, & scientem ferre infirmitatem. Item in Esaia in persona patris. Ego, inquit, sum Dominus uocans ab oriente auem, & de terra longinqua uirum uoluntatis meæ. Vir utique pubertatis. Vnde sponsa in canticis. Ego (inquit) dilecto meo: & ad me conuersio eius. Ac si diceret. Sicut ego sola illi, ita ipse solus mihi: & sicut ego illi soli, ita ille mihi uni. Hæc uirgo ad planctum, & saccum prouocatur super uirum pubertatis suæ: quia propter ea, quæ inferius continentur, infortunia, flere digne monetur ecclesia. Peccatis enim exigentibus ordo, status, splendor, cultus ecclesie negligitur, immutatur, deformatur, obfuscatur. Ordo præceptorum, status consiliorum, splendor iudiciorum, cultus sacramentorum. Ordo per negligentiam, uel incuriam: status per concupi-

O Historice.

I. Cor. 7

Matt. 1.

Gala. 5.

P Allego.

Hier. 31

Esa. 53. Esa. 46.

Cant. 7.

scientiam: splendor per auaritiam. Cultus per irreuerentiam. Vnde ecclesia super contemptum uiri sui dignissime per Iohel incitatur ad lameta. Plange, inquit, quasi uirgo accincta sacco super uirum pubertatis tuæ: quia periit sacrificium, & libatio de domo Domini. Sacrificium dicitur id, quod offertur de solido: libatio, quod de liquido. Per hæc, sacramenta ecclesie designantur: quæ partim in solido, partim in liquido tractantur. Sed utrumque de domo Domini perit: non per substantiam, sed per reuerentiam, quia prauolente uirtutum malitia, uix reperitur in ecclesia, qui digne tractet, uel sumat sacramenta. Vnde, & sequitur. Luxerunt sacerdotes ministri Domini. Sacerdotes dicuntur, quia sacramenta dant: ministri, quia uerbum uitæ ministrant. Sacerdotes lugent subditorum contemptum in præceptis, uel inobedientiam: etiam sui in sacramentis, quam iuste merentur, irreuerentiam. Hinc Dominus per Malachiam. Ecce (inquit) ego ad uos o sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis. In quo polluimus te? In eo, quod dicitis (hoc est dici facitis) mensa Domini polluta est. Si ergo cum tu minister, & sacerdos sis, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti uoluntatem eius, & probasti utiliora, instructus per legem confidis te esse ducem cæcorum: lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientia, & ueritatis in lege. Qui ergo alium doces, te ipsum non doces? Qui dicis non furandum, furaris. Qui prædicas non mœchandum, mœcharis. Qui abominaris idola, sacrilegium facis. Qui gloriaris in lege, per prauaricationem legis Deum inhonoras. Nomen Dei per uos blaspematur inter gentes. Hinc Hieremias. A sacerdotibus (inquit) egressa est iniquitas. Et Sophonias. Sacerdotes (inquit) polluerunt sanctum tuum: iniuste egerunt contra legem. Et Malachias. Vos autem (inquit) recessistis de uia: & scandalizastis plurimos in lege: & irritum fecistis pactum meum, dicit Dominus. Ecce praua eorum merita. Sequitur de luctu eorum, & irreuerentia: de quibus Dominus per Malachiam. Mittam (inquit) in uos egestatem: & maledicam benedictionibus uestris: & maledicam illis, quoniam non posuistis super cor. Item per eundem. Ecce ego (inquit) proieci uobis brachium, & dispergam super uultum uestrum sterces sollennitatum uestrarum. Item idem. Propter quod (inquit) ego dedi uos contemptibiles, & humiles omnibus populis: sicut non seruastis uias meas, & accepistis faciem in lege. Sequitur. Depopulata est regio. Luxit humus: quoniam deuastatum est triticum. Confusum est uinum, & elanguit oleum. Confusi sunt agricolæ, ululauerunt uinitores super frumento, & hordeo, quia periit messis agri. Vinea confusa est, & ficus elanguit. Malo granatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt. Regio ecclesie, latitudo est obedientia: humus, humilitas pœnitentia: triticum, sanitas doctrina: uinum, intelligentia spiritualis subtilitas. Agricolæ, & uinitores, sacer-

Mal. 1.

Rom. 2

Hier. 23.

Soph. 3.

Mala. 2.

S

Mala. 2

Mala. 2.

Mala. 2.

„

„

„

„

„

„

„

T

dotes, & prædicatores. Sed agricolæ dicuntur propter informationem morum: uinitores propter eam, quam infundunt mentibus audientium, lætitiæ æternorum. Agricolæ, quia ad actionem iustitia informant. Uinitores, quia ad amorem sapientia animos audientium excitant. Vel agricolæ, quia terrena opera, & desideria doctrina sua euertunt. Uinitores, quia dona spiritualia promittunt, & lætitiæ æternorum mentibus auditorum inferunt. Hordeum, est simplex doctrina, & historialis: messis agri, bonorum operum simplicitas fertilis. Vinea, scientia diuinæ ubertas. Ficus, dulcedo contemplationis, & æternorum suauitas. Malo granatum, est feruor martyrii. Palma, contemptus mundi. Malum simplex, opus fidei: omnia ligna cætera, sunt pœnitentia, uel misericordia opera. Singula uero suis coaptare locis ad alia festinantes omittimus: quod facile, & utile lectoris exercitio relinquitur. Sequitur.

Quoniam confusum est gaudium a filiis hominum.

Merito confusum esse dicitur gaudium ex defectu præcedentium: quia ex eorum inedia periclitatur populus: contemnuntur sacerdotes: infirmantur ecclesie.

Sciendum quoque, quod gaudium diuiditur quadrifariam. Est enim gaudium iniquitatis, est uanitatis, est charitatis, est felicitatis. De primo legitur. Qui lætantur cum malefecerint: & exultant in rebus pessimis. De secundo. Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. De tertio. Exultabunt sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis. De quarto. Beati, qui habitant in domo tua Domine: in secula seculorum laudabunt te. Gaudium igitur charitatis, & felicitatis præmium confusum est a filiis hominum: quia deficientibus præfatis uirtutibus, ubi cognitio ueritatis, & amor uirtutis non præcedunt, cessantibus meritis: nulla uel hic, uel in futuro salutis præmia succedent.

Tropologice uero ea, quæ allegorice de ecclesia diximus super statu animæ interpretari possumus. Anima namque uirgo est conditione nature: uirgo privilegio gratia, uirgo quoque præmio gloria. Animam siquidem meretricem facit inordinata concupiscentia: castitatem ei reddit uiriliter pœnitentia: uirginitatem sapiens innocentia. Quasi enim casta est anima, dum per opera, & affectum iustitia cruciatur, & timorem inuastit pœnitentia: necdum tamen ad culmen sublimatur innocentia. Fornicaria est igitur anima in prostibulo: coniugata in atrio: continens in domo: uirgo in thalamo. In primo exponitur concupiscentia: in secundo opera facit pœnitentia: in tertio plangens uirum, desiderio afficitur iustitia: in quarto uirgineis iocundatur amplexibus, & osculis sapientia. Fornicaria igitur est anima per concupiscentia iniquitate: casta per continentia humilitate: continens per iustitia puritatem: uirgo per contemplationis sublimitatem. Vir eius pubertatis Christus est, desponsator uirginitatis. Quia uero ab eo recessit per u-

Gaudiu.
Prou. 2
Nota de quadruplici gaudio.
Iob. 21.
Psal. 149
Psal. 83

X
Tropologice. Anima uirgo.

Anima
fornicaria.

Y
Aiç uir.

rum prauae concupiscentiae, ad eum reuerti monetur per luctum, & opera, & habitum poenitentiae. Et hoc est, quod dicit. Plange quasi uirgo accincta sacco &c. § Sacrificium, est mortificatio carnis; Libatio, fletus compunctionis. Regio, serenitas conscientiae. Humus, humilitas cognitionis propriae: Triticum, amor iustitiae; Vinum, seruior sapientiae; Oleum, odor misericordiae. Ficus, dulcedo, & suauitas contemplatiuae laetitiae. Hordeum, abiectione poenitentiae. Agricola, gemitus, & motus confessionis: Vinitores, desideria compunctionis & suspiria contemplationis. Palma, contemptus terrenorum: Malo granatum, ardor, & sitis praemiorum. Malum simplex, boni affectus. Ligna alia, ceterarum uirtutum sunt desideria: uel potius opera, & profectus. His amissis confusum est gaudium: quibus possessis ordinatum, & gloriosum disponitur praemium. Sequitur.

Accingite uos, & plangite sacerdotes; ululate ministri altaris. Ingridimini: cubate in sacco ministri Dei mei, quonia interijt de domo Dei uestri sacrificium, & libatio. Sanctificate ieiunium: uocate coetum. Congregate senes omnes habitatores terrae in domum Dei uestri: & clamate ad Dominum. A, A, A, diei: quia prope est Dies Domini, & quasi uastitas a potente ueniet.

A Vere tenebrosa est aqua in nubibus aeris: quia occulta scientia in prophetis. Tenebras utique latibulum suum Dominus posuit: quia propheticum eloquium, in quo lateret multis cibus absconditus, magnis, & multis obscuritatibus uerborum, & sermonum inuolucris circumsepfit. Ecce Iohel calamitatis ordinem miro dicendi artificio prosequitur, urbano, & colorato orationis genere ad mouendum iudicem eleganter nititur. Prius enim ex modo, & ordine infortunij: deinde ex dignitate, & habitu, & ordine supplicandi remedio pietatis innititur. Ordo infortunij hic est. Prius enim ostendit uastata sensu carentia, deinde afflicta sensum tantum habentia: deinde captiuata ratione utentia: ut ordinem scilicet calamitatis, ordo comitetur pietatis: Primò parcens conditioni: secundo sensualitati: tertio rationi. Còditioni creator: sensualitati ordinator: rationi saluator. Primò natura, secundo gloria, tertio gratiae. Primo parces, ne corrumpat naturam: secundo, ne deleat formam: tertio, ne retrahat gratiam. Ac si diceret, Iuste supplicamus tibi Domine pro natura, quia eam creati: iuste pro forma: quia eam sensibus formasti. Iuste pro gratia, quia eam gratis ratione illuminasti. Serua igitur Domine in creatura rationali gratiam uirtutis: & lumen rationis. Tuere in sensuali munus formae, & habitum compositionis. Serua in naturali opus, & munimentum conditionis. § In supplicandi quoque genere: dignitate uirginum, ordine sacerdotum, habitu utitur poenitentium: ut scilicet, & per humilitatem.

B Pulchrum de nostra ad Deum supplicatione.

poenitentiae seruus Dominum, & per reuerentiam sanctimoniae sacerdos Deum, & per affectum, & unionem coniugij, uirgo sponsa moueat maritum, ad indulgentiam, ad gratiam, ad gloriam. Seruus supplicat pro indulgentia: sacerdos pro gratia; sponsa pro gloria. Pro indulgentia peccatorum, pro gratia donorum, pro gloria praemiorum. Hoc est autem perfectissimum genus supplicationis: in quo supplicatur pro depulsiōe infirmitatis, pro restitutione sanitatis, pro cōseruatione libertatis. ut scilicet medelam adhibeat morbo, cautelam dono, tutelam bono. Hoc per excessum diximus, nunc ad expositionem literè redeamus. § Historice. Praefatum infortunium sub alio typo uerborum ostentat. Sacerdotes, senes, & terrae habitatores ad planctum, & sacco, & ieiunium conuocat: si forte conuertatur Deus, & ignoscat.

Allegorice. Infortunia, & detrimenta spiritalia significat ecclesiae: ostendens in ea defectum religionis, contemptum sanctimoniae, & periculum ordinis. Vnde & sacerdotes primo inuitat ad poenitentiam: per quorum praecipue negligentiam, & cultus iustitiae, & rigor disciplinae, & forma doctrinae, & facies ecclesiae, in irreuerentiam corruit. Vnde, & populus per diuersa uitiorum latibula cursitans disperijt. Vnde, & Hieremias. Non crediderunt reges terrae, & habitatores urbis, quod ingrederetur hostis, & inimicus per portas Hierusalem: propter peccata prophetarum eius, & iniquitatem sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum. Errauerunt caeci, polluti sunt sanguine. § Accingite, inquit, uos, & plangite sacerdotes. Quia de cinctione se intulit mentio: uideamus quae ex ea fieri possit diuisio. In diuino namque legimus eloquio, alios accinctos, nonnullos praecinctos: praecinctos quoque quosdam circa lumbos, zona uero aurea ad mammillas alios. Succinctos facit humilis poenitentia. Accinctos uirilis, & constans obedientia. Praecinctos, perfecta patientia. Praecinctos circa lumbos, corporis continentia, uel sanctimonia. Circa mammillas zona aurea, interioris hominis perfecta munditia, uel diuina scientia. Hic est ordo perfectae conuersionis. Hic est ritus deuotae religionis, ut prius reuertatur peruersus per humilem poenitentiam: deinceps conuersus ascendat ad splendorem sanctimoniae: demum constans, & patiens ad mentis puritatem euolet ad caelestis culmen sapientiae. Accingite igitur uos, & plangite sacerdotes: ululate ministri altaris. Ingridimini, & cubate in sacco ministri Dei mei: quoniam interijt de domo Dei uestri sacrificium, & libatio. Hic traditur ordo perfectae poenitentiae, quo sacerdotes iubentur ad statum redire obedientiae. Siquidem perfectae poenitentiae tria sunt necessaria: F

Allegorice. Thre. 4. Nota cōditionator d̄ Succinctis, Accinctis, & Praecinctis. Penitentiae ordo

D Historice.

Allegorice.

Thre. 4.

E

Nota cōditionator d̄ Succinctis, Accinctis, & Praecinctis.

Penitentiae ordo

Rom. 12

G

Vide quaso q̄ Lepide Hugo no-ster in oibus discursit.

Sacrificium & Libatio.

Pro. 28. Esa. 1.

I Nota ordinem imperandam misericordiam. Matt. 6.

designat propheta plactum referens ad compunctionem, ululatum ad confessionem, sacco ad mortificationem. Quod autem sacco iubet ingredi, innuit mortificatione carnis non passim effluere oportere, sed obsequium nostrum rationabile perutile fieri. Hinc & Apostolus, Obsecro, inquit, uos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium uestrum. In sacco itaque intratur: quotiens pure, deuote, discrete, casto mortificatur. Non sacco intrat, sed sacco diluit, quotiens quis excedendo modum, carnem suam cruciat, & atterit. Non in sacco ingreditur, sed sacco ungit: qui carnem illicitè fouet, & eius desideria collit. Sacco uero ingreditur: quisquis abstinentiae iugum deuote amplectitur. In sacco cubat: quisquis in mortificatione carnis se delectat. In sacco cruciatur, quisquis in angaria abstinentiam sectatur. Dominus Dei, est ecclesia: sacrificium, & libatio, gemina sunt sacramenta. Sacrificium ad illa pertinet, quae sunt de solido: libatio ad ea, quae sunt de liquido. Solida sunt illa, quae pertinent ad oblationes tam spirituales quam corporales. Liquida, ad baptismum, & unctiones. Vel sacrificium pertinet ad actionem: libatio ad contemplationem. In actione siquidem est afflictio, & anxietas: in cōtemplatione dulcedo, & suauitas. In sacrificio actionis homo salubriter affligitur. In libatione contemplationis anima feliciter delinitur, & suauiter refouetur. Sequitur.

Sanctificate ieiunium, uocate coetum. Congregate senes, omnes habitatores terrae in domum Dei uestri: & clamate ad Dominum. A, A, A, diei: quia prope est dies Domini, & quasi uastitas a potente ueniet.

Postquam sacerdotes purgati sunt per poenitentiam, & ordinati per obedientiam: iure cetum uocant ad ecclesiam, decenter senes, & habitatores terrae congregant ad extorquendam ueniam, ad placandam superni iudicis iram: ad impetrandam misericordiam, quia scriptum est. Qui obturat aurem suam ne audiat legem: oratio eius fiet execrabilis. Vnde & alibi dictum est. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, & fendite uiduam: & uenite, & arguite me, dicit Dominus. Inuenire, lector, ordinem impetrandae misericordiae, flagitandae diuinae clementiae: modum eundi ad thronum gratiae. Prius est enim sanctificare ieiunium: postea uocare coetum: deinde congregare senes, & populum: deinde clamare ad Dominum in cōmune. Ieiunium sanctificare ostendit nobis Saluator, dicens. Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, & faciem tuam laua. In facie operatio, in ablutione compunctio, in unctione compassio, in capite mentis deuotio. Haec omnia ieiunij exigit sanctificatio: ut scilicet abstinentia purificet compunctio, ordinet compassio, toleret

deuotio: formet operatio. Compunctio sui, compassio proximi, deuotio Dei. Actio uero ad alterum suum refert negocium. Coetus proprie est sapientium. Senes sunt prudentes. Terrae habitatores sunt legis inquisitores. Clamor ad Dominum: est supplicatio pro remedio contra infortunium. Cuiusmodi uero supplicatio debeat fieri propheta ostendit in praesenti, dicens Clamate ad Dominum. A, a, a, diei: quia prope est dies Domini. Non debemus praemere silentio, quae a quodam accepimus Iudaeo iuxta Gamalielis naenias eloquenti, & perito. Ait enim. Iohel prauidens uenturae captiuitatis imminens exitium: superni iudicis extinguere impetum ex affectu plangentis, praeterita reuocans ad memoriam, iudicè satagit circumuenire, & ad pietatem festinat inflectere, dicens. A, a, a, diei: quia prope est dies Domini. Terposuit A, quia tria praecipue fuerunt iudaici populi infortunia. Primum quando tenti sunt ab Aegyptijs: secundum quando ab Assyrijs: tertium quando a Babylonijs. A, interiectione est plangentis, & factum miserandum miserabiliter exponentis. Dicit ergo. a. Intrauit Israel in Aegyptum: Jacob accola fuit in terra Cham. A. Sicut turbines ab Africo ueniunt de deserto: ueniunt de terra horribili. A. Aquila gradis magnarum alarum, longo membrorum ductu: plena plumis, & uarietate, uenit ad libanum, & tulit medullam cedri. Ac si diceret. A. Aegyptum manum dedimus: & inde dolor. A. & Assyrijs, ut saturaremur panibus: & inde meror. A. repulit Dominus altare suum. & maledixit sanctificationi suae: & inde terror. Ac si diceret. A. Nunquid in aeternum projiciet Deus, aut non apponet ut complacidor sit adhuc? A. Vsq̄ quo exaltabitur inimicus meus super me. A. Tu exurgens Domine misereberis Sion: quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus. § Aliiter terposuit A: quia sunt mala quoque tria. Ignorantia, concupiscentia, & miseria. Legis naturalis praeratio atulit ignorantiam. Legis scriptae transgressio, inordinatam propagaui concupiscentiam. Prophetiae contemptus ministrat miserriam. Dicitur ergo A, praeruaricata est lex naturalis: idem dolor: sed uindicatum est in ea, captiuitate aegyptiaca. A. praeruaricata est lex scripta, inde meror: sed uindicatum est in ea, captiuitate Assyria. A. cōtempnitur prophetia, inde terror: sed & hoc disponis uindicare, captiuitate Babylonica. A. incidim⁹ in miseriam, quam uindicasti. A. decidimus in concupiscentiam, quam punisti. A. incidemus in miseriam horrendam: quam disposuisti. § Aliiter quæ super trina captiuitate diximus: ad ultimam referre possumus. Tria siquidem Babylonica captiuitatis fuerunt miserrima infortunia. Templi scilicet euersio, urbis destructio, populi transmigratio. Ac si diceret. A. populus tuus in transmigratioe in captiuitatem ducetur: sed misere Domine plebi tuae, super quam inuocatum est nomen tuum, & Israel, quem coaequasti primogenito tuo. A. ciuitas destruetur: sed misere ciuitati sanctificationis tuae Hierusalem: ciuitati requie tuae. A. templum euetur: Sed audi Domine hymnum,

'' K Iudaei interpretatio.

Ah Psa. 104 Esa. 2 1.

Ezec. 17.

Psa. 76.

Psa. 12. Psa. 101 L

M

Eccl. 3 6.

3. Reg. 8 num,

num, & orationem, quam serui tui orant coram te hodie: ut sint oculi tui aperti super domum hanc die ac nocte. Hæc historice dicta sunt. ¶ Allegorice uero aliter exponi possunt. Iohel namque præuidens ruinam populi sui in aduentu Iesu Christi, compatiendo lamentatur: lamentando ad caute- lam exhortatur, dicens. A, a, a, diei: quia prope est dies Domini: & quasi uasitas a potente ueniet. Ac si diceret. A, ueniet qui auertet impietatem a Iacob, & eripiet iugum ab Israel. A. Et non est ei species, neque decor: & uidimus eum, & non erat aspectus. A, & quasi absconditus uultus eius, & despectus. Vnde nec reputauimus eum. Ve re languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. A, & putauimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum. A, quia uidimus, & non cognouimus, A, quia audiuius, & contempsimus. A, quia operantem bona accepimus, & pro nobis orantem interfecimus. Audiuius uerba, accepimus beneficia, uidimus miracula. Sed A, uerba contempsimus. A, beneficiis ingrati fuimus. A, miraculis detraximus. Audiuius docentem in monte: sed A, hæc surda aure pertransiimus; inde dolor. Vidimus eum turbas pascentem iuxta mare, sed A, non curauimus: inde mæror. Vidimus eum pendentem in cruce: sed A, contempsimus, & inde terror. Audiuius doctrinam, accepimus uitam, uidimus mortem. Doctrina uero illius nostram cæcitatem illuminauit. A, cui non obtemperauimus. Vita eius nostram informauit. A, quam non recepimus. Mors eius mortem nostram captiuaui. A, quam contempsimus, immo quam fecimus. ¶ Dies &c. Iuxta allegorice leges, Tempus incarnationis uerbi significat: Dies Domini ipsum repræsentat: qui bene dicitur Domini, quia tunc factum est iudicium mundi. iuxta illud euangelij. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Dies Domini tripliciter accipitur: scilicet uel tempus incarnationis, uel dies obitus hominis, uel dies extremi examinis. Qui recte solius Domini dicitur: quia solius eius potestas noscitur: quia eius sapientia in primo iudicij facit examen: in secundo discernit meritum: in tertio uariat præmium. Sequitur.

Nunquid non coram oculis uestris alimenta perierunt: de domo Dei uestri lætitia, & exultatio? Computruerunt iumenta in stercore suo. Demolita sunt horrea: dissipata sunt hypothecæ: quoniam confusum est triticum. Quid ingemit animal: Mugierunt greges armentum? Quia non est pascua eis. Sed & greges pecorum disperierunt. Ad te Domine clamabo: quia ignis comedit speciosa deserti: & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestia agri, quasi arca ficti hymbrem, suspexerunt ad te quoniam exsiccati sunt omnes fontes aquarum: & ignis deuorauit speciosa deserti.

rum: & ignis deuorauit speciosa deserti.

¶ Post traditum modum supplicationis ipsius, subnequit causam doloris: ut dum multa, & magna patent detrimeta: supplicatio protendatur deuota, & ignita. Detrimeta uero sunt hæc: putredo fæti, da iumentorum: anxietas animalium: interitus pecorum: demollitio horreorum: apothecarum dissipatio: pascua inanius. Causa uero hæc est: speciosorum combustio, lignorum succensio, fontium exsiccatio. Sicut igitur corporalia alimenta constat esse trifaria: ita & spiritualia. Quædam enim sunt ad sanitatem, & non ad fortitudinem: quædam ad fortitudinem, & non ad sanitatem: nonnulla uero ad sanitatem, & ad fortitudinem. Ex primis nascitur elegans, & idonea forma. Ex secundis uiriliter, & constans audacia. Ex tertijs uenustas formæ, & fecunditas potentia. Sed quia tetigimus carnalia, nunc redeamus ad spiritualia. Quatuor enim sunt. scilicet. præcepta, exercitia, uirtutes, charismata. Præcepta uero sunt ad sanitatem: Exercitia ad fortitudinem: Virtutes ad formam: Charismata ad audaciam. Lætitia est de transitorijs: exultatio de æternis. Hæc autem alimenta, quæ sunt exultatio, & lætitia, perierunt de domo Dei. i. de ecclesia, quia præcepta calcantur: uirtutes contemnuntur, exercitia perierunt, charismata recesserunt. Vnde Saluator. Filius hominis ueniens, putas inueniet fidem super terram? Item idem. Vulpes foveas habent, & uolucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Et Paulus. In nouissimis (inquit) temporibus erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus inobedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, uoluptatum amatores magis quam Dei: habentes quidem speciem pietatis, uirtutem uero eius abnegantes. Iumenta sunt luxuriosi, armenta curiosi, porci gulosi, animalia petulantes, & cupidi. Horrea, authentica eloquia. Apothecæ, expositorum uolumina. Pascua, passionum sanctorum, & gesta, in quibus est uitæ forma, & morum decencia inueniuntur exempla. Triticum, est spiritualis doctrina: stercore, sunt uitia, & peccata. Lectoris uero ingenio singulorum adaptatio nem ad alia festinans committo. Sequitur. Ad te Domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti &c. Ignis occasionem facit propheta ad Dominum, ostendens causam omnium præfatorum inconuenientium: quia scilicet dum cessant uirtutum exempla, dum silet uitæ doctrina, dum religionis tepescit feruor, dum perfectionis torpescit rigor: uirtus fugit, succedentibus uitiiis: scientiæ lumen extinguitur, orientibus tenebris: religionis pulchritudo nigrescit, crescentibus negligentibus in mente pœnarum exitio, lætitia puniuntur: & exultatio scatentibus angustiis. Hinc Esaias. Propterea (inquit) captiuus ductus est populus meus: quia non habuit scientiam. Nobiles eius interierunt fame, & multitudo siti exaruit. Propterea infernus dilatauit animam suam, & ope-

P
Allegori
ce.
Iohel.2.
T
V
X
Y
Luc.18.
Luc.9.
2.Ti.3.
† pecora
»
»
R
Esa.5.

uit os suum absque ullo termino: & descendunt fortes eius, & populus eius, & sublimes, gloriosaque eius ad eum. ¶ Allegorice uero, Ager, est uita secularis: regio, uita ecclesiastica, sed communis: desertum, perfectio religionis: deserti speciosa, monachorum sunt, & anchoritarum ornatissima corda: ligna regionis, ecclesie prælatorum agmina: bestie, simplices, & idiotæ: fontes aquarum, doctores populorum: ignis, cupiditas: flamma, luxuria. Sequitur.

Canite tuba in Sion: ululate in monte sancto meo. Conturbentur omnes habitatores terræ: quia uenit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum, & caliginis, dies nubis, & turbinis. Quasi mane expansum super montes populus multus, & fortis &c.

¶ Post inuocationem, & infortunij multifariam expositionem, redit propheta ad populi exhortationem, ostendens magnitudinem uenturæ cladis proximæ captiuitatis excidij imminenti: ut scilicet populum ad terrorem diuini iudicij commoueat: ad dolorem compunctionis salubriter commoueat: ad amorem obedientiæ utiliter accingat. Hoc autem agit, a multitudine cladis, a qualitate hostis, a genere uictoriæ, a pondere miseriæ, a facilitate triumphis, a zelo mali, a metu obessorum principum, & ignauia uallati populi. Singula uero suis coaptare locis, non est animi ad sequentium explanationem festinantis. Quamobrem lectoris exercitio relinquimus ista, sicut & alia. Hortatur ergo propheta hyperbolice in Sion canere, in monte sancto ululare, omnes habitatores terre metu affici. Hortatur, inquam, in commune omnes diuinorum iudiciorum pedibus prosterne, si quo modo Deus de præparato habitaculo suo super filios hominum respiciat: si quandoque procellam in auram uertat: si tandem a naufragio captiuitatis ad portum consolationis eos reducat dicens. Canite tuba in Sion &c. Per Sion, intelligite arcem templi: per montem, ciuitatem: per terram, suburbana. In Sion regem, & principes: in templo prophetas, & sacerdotes: in terra populum, & inferiores dignitates. Dies Domini, aduentus exercitus Babylonis. Qui merito Domini dicitur, quia iniuriam Domini per inobedientiam populi diuino nutu ulciscitur. In qua die tenebræ, & caligo: nubes, & turbo Iudaico irrogatur populo. Tenebræ, quia nescierunt consiliū: caligo, quia ipsius non timuerunt iudicium: nubes, quia eiusdem non meruerunt subsidium: turbo, quia eum exasperando male, inciderunt tantæ cladis naufragium. Quæ dies uenit quasi mane expansum super montes: quia Dei non contemplati sunt consilium, & prudentiam tempore suæ cecitatis, subito præoccupati angustia necessitatis iuste corruerunt: negotiorum amittentes prudentiam. ¶ Sciendum uero, quod Iohel in præsentibus historialiter de captiuitate Babylonica loquitur: quod ex uerbis sequentibus manifeste colligitur. Dicenim.

Quasi mane expansum super montes populus multus, & fortis. Similis enim non fuit ei a principio, & post eum non erit usque in annos generationis, & generationis. Ante faciem eius ignis uorans, & post eum exurens flamma. Quasi hortus uoluptatis terra coram eo: & post eum solitudo deserti: neque est qui effugiat eum. Quasi aspectus equorum aspectus eorum: & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient: sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam: uelut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabantur populi: omnes uultus redigentur in ollam. Sicut fortes current: quasi uiri bellatores ascendent murum. Viri in uis suis gradientur: & non declinabunt a semitis suis. Vnusquisque fratrem suum non coarctabit: singuli in calle suo ambulabunt. Sed & per fenestras cadent, & non demolientur: urbem ingredientur: in muro current: domos conscendent: per fenestras intrabunt quasi fur.

¶ Hoc nequaquam de Ægyptia seruitute, uel Assyria captiuitate recte intelligitur. In illis nanque populus tantummodo captiuatur: in hac uero scilicet Babylonica uniuersa regio uastatur: humus ad integrum desolatur: ciuitas destruitur: regnum dissipatur: templum funditus euertitur: sacerdotium de medio tollitur. Ordinem uero exercitus Babylonicus, & modum, ritumque eius, & negotium diligenter Iohel prosequitur: commendans eum a multitudine, a fortitudine, ab immanitate crudelitatis. Ab impetu uastitatis, a ferocitate superbiæ, a cingulo gloriose militiæ, a prudentia sollicitudinis, a terrore sæui regiminis, a subiectione hostium, a metu, & pauore succumbentium, a facilitate uictoriæ, a uirtute constantiæ, a prudentia concordia, a tutela sui, a tutela negocij, a deprædatione inimici. Sequitur.

A facie eius contremuit terra: moti sunt & cæli. Sol, & luna obtenebrati sunt: & stellæ retraxerunt splendorem suum.

¶ Terra, est populus: cæli, sacerdotes & iusti: sol, rex: luna, iustitia: stellæ, propheta. A facie (inquit) eius contremuit terra: quia superueniente captiuitatis miseria, & prophetia siluit, & maiestas regia deperijt, & cultus iustitiæ euauit, & populus oppressus infortunio timore succubuit. Sequitur.

Et Dominus dedit uocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius; quia fortia, & facientia uerbum eius.

Z Vox Domini, inspiratio populi: facies, erat exercitus, ordo, cultus, splendor, ritus, forma, modus. Ordo uexillorum, cultus deorum, splendor armorum, ritus negotiorum, forma regiminis, modus itineris. Inde fortia, inde uerbum eius facientia. Hæc historialiter prælibauimus: nunc ea allegorice discutiamus. Quidam captiuitatem istam ad ultimum referunt iudicium, interpretantes ruinam in eo fieri ob præfata scelera. Hæc autem uidentur astipulari a psalmista dicente. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immisiones per angelos malos. Sed quomodo quædam huic intelligentiæ seruiant non uideo. Quomodo enim in illo examine, aspectus eorum, dæmonū scilicet, erit quasi aspectus equorum? & quomodo ut equites current? quomodo super capita montium exiliēt? quomodo quasi uiri bellatores murum ascendent? cum etiam de bonis angelis in eos legatur Cum sublatus (inquit Iob loquens de apostata angelo) fuerit: timebunt angeli; & territi purgabuntur. Nos autem huius explanationis opacitatem perspicaciori linquimus ingenio: aliam fortassis luculentiorē, & literæ uiciniū obsequentem cudentes: sine sententiæ melioris præiudicio. Propheta igitur Iohel oculo prophetiæ præuidens spiritualem Babylonium, uniuersum orbem tyrannice uastatē, humano generi crudeliter dominantem, absorbentem fluuium: non est euiratus, sed habet fiduciam, quæ influat iordanis in os eius. Videt gentilem populum dicatum i dolis, fraudatum gratia prophetiæ, uiduatum præuilegio gratiæ. Contemplantur quoque aduentum Christi, incarnationem uerbi, missionem paracliti, prædicationem Apostolorum, angulum duorum populorum, assumptionem gentilis populi, & partem minimam iudaici, contemptum uero maioris residui. Pro gratia ergo assumpti iudaici: hortatur in Sion tuba canere: pro ira reprobati residui in monte ululare dicens. Canite tuba in Sion: ululate in monte sancto meo. Quia uero scriptum est. In illa die duo erunt in agro, in lecto, in molendino: unus assumetur, & alter relinquetur: Assumendos iubet in Sion tuba canere: relinquēdos in monte sancto ululare. Sion est ecclesia, in aduentu sponsi sui posita specula. Mons sanctus: est Christus: de quo psalmographus. Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Quidam ergo cātant, & quidam ululant in hoc emanuel. Vnde Simeon. Ecce positus est hic in ruinā, & in resurrectionem multorum in Israel. Hæc autem de iudaico dicuntur populo. Sequitur de gentili. Conturbētur oēs habitatores terræ &c. Terræ habitatores merito dicūtur gentiles: quia sola terrena quærebant, sola terrena diligebant. De quibus Dominus per psalmistam. Ipsi uero (inquit) in uanum quæsierunt animā meam: introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes uulpium erunt. Porro gentiliū adueniente Christo, alij conturbati sunt ad salutē, alij uero ad mortem: Est enim quædam confusio adducens mortem: & est confusio adducens glo-

riam. De conturbatis ad salutem legitur in psalmo. Ipsi uidentes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt: tremor apprehendit eos. De conturbatis ad mortem, Esaias. Confractio (inquit) confrigetur terra: contritione conteretur terra, commotione commouebitur terra: agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculum unius noctis. Dies Domini aduentus est Christi. Hæc autem dies tenebrarū fuit gentilibus reprobatis, & caliginis hæreticis, & turbis perfidis iudæis, & nubis catholicis. Gentiles siquidem cæcati incarnatione uerbi uirtutē sancti sacramenti attingere nō ualentes, dicebāt. Maria aut peperit, aut nō peperit. Si peperit, cū uiro cōcubuit. Si cum uiro cōcubuit, quæ natū est, de massa peccatrice extitit. Quod autem de massa peccatrice natum est: peccato succubuit. Quod quia in Deum nō cadit, Mariæ filius Deus non extitit. Item Auicenna: duo contraria simul in eodem esse non possunt porro si filius Mariæ Deus est, & homo: cum Deus impassibilis, homo autem passibilis sit; passibile uero, & impassibile contraria sint: duo contraria simul reperiuntur in uno. Sic sic Domine in multitudine uirtutis tuæ mentiuntur tibi inimici tui. Si uero Maria nō peperit, Deus homo non extitit. Quod si uerum est: christianorum dogma falsissimum est. Hæc sunt tenebræ gentiliū: de quibus Esaias ait. Ecce disrumpentur spiritus Ægypti in uisceribus eius: & consilium eius præcipitabo. Caligo quoque occupauit hæreticos Cuius enim uisus caligat: minus quidē uidet materiā, sed non attendit formam. Sic & plerique hæretici materiam quidem habuere credendi: sed forma caruere fidei. Quidam enim recte uninitatem personæ, sed non sane crediderunt in uerbo incarnatione substantiæ. Alij ediuerso in eodem sane diuersitatem naturæ, sed non recte diuersitatem personæ. Nonnulli in diuinitate deitatis unitatē, sed disparem potestatem, inæqualem dignitatem. Plerique omnium æqualitatem: sed naturæ negauerunt unitatem. Alij, quod unum est, impie diuiserunt: alij, quod diuisum est, in sane confunderunt. Hæc fuit hæreticorum caligo: de qua psalmographus. Et caligo sub pedibus eius: quia scilicet nonnullos hæreticorū reuocauit per misericordiam a perfidiæ naufragio: plerosque autem permisit ire in interitum iusto iudicio. Iudæis quoque turbo fuit Christi incarnatio. De quibus uoce psalmistæ. Secundum (inquit) multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine, Quod utique factum est, quando populus Iudæorum a Romanis partim cæsus, partim uinculis addictus, partim exilio relegatus, partim per uniuersum orbem terrarum miserime dispersus est. Porro catholicis Christi incarnatio dies fuit nubis: qua eis præbuit & umbrā gratiæ, & pluuiam doctrinæ, & suauitatem conscientiæ, & securitatem gloriæ. Umbram contra ardorem tentationis: pluuiam, contra ariditatem hæreticæ peruersiatis, uel peruersionis: suauitatem, contra stimulum internæ reprehensionis:

Psal. 47.

Esa. 34.

C
Gentiliū
cōtra fi-
dē arg.

Esa. 19.

D
Hæreti-
corū ca-
ligo.

Psal. 17.

Iudæorū
turbo.
Psal. 5.

Dies na-
bis.

Esa. 4.

E
Quattuor
credentiū
genera.

Osea. 6.

1. Cor. 1.

F

Psal. 18.

Ag. 5.

Matt. 13

Esa. 60.

G

fionis securitatem, contra naufragium desperationis. Pluuiam dedit eis in monte: umbram exhibuit in cruce: in sepulcro suauitatem: in resurrectione securitatem. Vnde & Esaias. Et tabernaculum in umbraculum diei ab estu: & in absconsonem a turbine, & a pluua. Aliter. Quattuor sunt genera hominum. primū est nunquam credentium: secundum credentium, sed uix, & tarde: tertium facile, & non mature: & quartum facile, & nō mature. Primo generi fuit dies tenebrarum incarnatio uerbi: secundo dies caliginis: tertio dies nubis: quarto dies turbine. Dies autem hæc: quasi mane expansum fuit super montes. Montes sunt apostoli, mane illuminatio fidei: expansio per fidem operans dilectio. Quasi igitur mane expansum super montes fuit aduentus Christi, incarnatio uerbi, quia scriptum est. Quasi diluculum preparatus egressus eius; & ueniet quasi imber nobis temporaneus, & serotinus terræ. Vel per montes possunt accipi potentes huius seculi, philosophi huius mundi, quos subito operuit incarnatio uerbi: qua infatuata est seculi sapientia, confusa est mundi prudentia, calcata seculi potentia, unde Apostolus. Quod infirmum est Dei, fortius est omnibus hominibus: & quod stultum, sapientius. Et infirma elegit Deus, ut fortia confunderet. Sequitur. Populus multus, & fortis. Populum uocat apostolorum chorū, & ecclesiam Neophitorum. Populus uero iste multus fuit, non quantitate numeri, sed dignitate meriti: fortis nō robore corporis, sed uirtute mentis. Multus itaque, nō numero, sed merito: fortis, nō impetu carnis, sed consilio mentis. Multus, quia scriptum est. In omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ uerba eorum. Fortis, quia scriptum est. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Multus, unde impetrabilis: fortis, unde & insuperabilis. Sequitur. Laudes eius prosequendo. Similis ei non fuit a principio, & post eum non erit usque in annos generationis & generationis. Quod utique Saluator manifeste in euāgelio dicens ait. Beati oculi, qui uident quæ uos uidetis: quoniam multi reges, & propheta uidere uoluerunt quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire quæ uos auditis, & non audierunt. Quorum uitam gloriosam admiratur Esaias dicens. Qui sunt isti, qui ut nubes uolant, & quasi columbæ ad fenestras suas: In columna simplicitas sensuum: in nube ædificatio morum. Pluuia scilicet salutaris doctrinæ, & puritas conscientiæ. In uolatu, pennæ geminæ dilectionis, & excessus superne contemplationis. Sequitur. Ante faciem eius ignis uorās: & post eum exurens flamma. Ignis uorans, prædicationis ignea consumens peccatā, deuorās uitā. Exurēs flamma miraculorum coruscatio: per quam in corde rebellium fit salubris exustio, & ignita cōpunctio. Sequitur. Quasi hortus uoluptatis terra coram eo: & post eum solitudo deserti, nec est qui effugiat eum. Hortus uoluptatis est terra curiositatis. Hortus uoluptatis est cœnum gratæ super-

fluitatis. Hortus uoluptatis est theatrum mundanæ uoluptatis. Solitudo deserti est mortificatio carnis, contemptus mundi, abiectio sui. Apostoli uero hortum uoluptatis fecerūt solitudinē deserti: quia uanitatem deserti ipsius redigerunt in cōtemptum mundi: curiositatem in abiectio-nem, superfluitatem in mortificationem. Sequitur. Nec est qui effugiat eum. Quia necessario, aut uitam apostolicam, & doctrinam imitando meretur præmium: aut eam contemnendo incurrit supplicium. Quasi aspectus equorum aspectus eorum, & quasi equites sic current. In primo notatur hinnitus, & feruor prædicationis: in secundo pro fide conflictus, & labor cōgressionis. Sequitur. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient: sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam: uelut populus fortis præparatus ad prælium. Hic succincte inseritur labor, & uictoria euangelistarum: qui per uitam suam, per miracula, & doctrinam, confregerunt elationem superbiorum. Quadrigæ sunt euangelistæ: & montes superbi, sonitus prædicationis fidei, flamma miracula, stipula peccata. Sequitur. A facie eius Cruciabuntur populi: omnes uultus redigentur in ollam. Populi cruciatio, ipsius est salubris cōpunctio: uultus in ollam redactio, propria sui est, ac sincera cognitio. Sequitur. Sicut fortes current, quasi uiri bellatores ascendunt murum. Primo notatur prosperitas prædicationis: secundo uictoria certaminis, ac pro fide obedientia mortificationis. Sequitur. Viri in uis suis gradiētur, & non declinabunt a semitis suis. Primo notatur prædicatorum concordia: secundo uirtutū, & fidei perseverantia. Sequitur. Vnusquisque fratrem suū non coarctabit: singuli in calle suo ambulabunt. Adhuc prosequitur propheta unanimitatem apostolorum, & concordissimam uolū-tatem eorū, qui sic in mundo seminauerunt euāgelium, ne alter sibi usurparet semen alienū. Hinc apostolus: Non audeo loqui aliquid eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentiū, in uerbo, in factis, in ueritate signorum & prodigiorū: in uirtutes spiritus sancti: ita ut ab Hierusalem per circuitū usque ad Illiricum repleuerim euāgelium Christi. Idem ibidem. Sic autem prædicauit euāgelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem. Sequitur. Sed & per fenestras cadent: & non demolientur. Fenestras quinque sunt dispensationis: uel quinque modi diuinæ cōtemplationis. Primus modus contemplationis est consideratio culpæ, & gehennæ: secundus cōtemptus præsentium, & spes futurorum: tertius iudicium, & regnum: quartus status corporis, & glorificatio. Status secundum quod erit passibile uel impassibile: glorificatio secundum quod erit ineffabilis pulchritudinis, uel præfulgida claritatis: quintus unius spiritus cum Deo: quod est per omnia conformatio. Per has fenestras apostoli, & uiri apostolici salubriter cadunt: quādo deuota horum consideratione, creatori sese humiliter prosternunt. Sic cadendo nō demolitū-

Rom. 15

H

Duplex cō-
fusio.

Luc. 14. Apo. 4.

tur, sed potius eriguntur, & consolidantur, iuxta illud. Omnis, qui se exaltat, humiliabitur. Vnde in Apocalypsi. Et cum darent (inquit Ioannes) illa quatuor animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, uiuenti in secula seculorum, procidebant uiginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant uiuentem in secula seculorum. Et mittebat coronas suas ante thronum dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & uirtutem &c. Quinque sunt fenestras incarnationis: natiuitas, scilicet conuersio, doctrina, resurrectio, ascensio. Per quas illa quinque, quae de contemplatione dicta sunt, uidentur. Nam per natiuitatem eius, multis manifesta sunt peccata, & gehenna: conuersio eius aperte docuit praesentia contemnere, & ad aeterna spem dirigere: doctrina uero satis agit de iudicio, & regno: in resurrectione ostensus est status corporis, & glorificatio: quia sicut ipse surrexit in gloriam, ita & nos per ipsum: in ascensione autem aliquatenus nobis innotuit: quomodo spiritus noster cum Deo uniendus sit. Corpus enim humanum nisi per diuinitatem sibi unitam absque omni uehiculo eleuari sursum, uel transferri non potuit. Per has quoque fenestras apostolici uiri cadunt: quia praefatorum sollicita meditatione sese funditus humiliant, & carnem suam atterunt, membra sua mortificant dum ea neraciter, ac specialiter appetunt. Sed non demoliuntur: quia nec benignitas laedere, nec ueritas fallere, nec iustitia continere, nec castitas corrumpere nouit, cui innituntur: nec sapientia falli, nec uirtus infirmari, nec potentia superari, nec aeternitas mutari, cui iunguntur. Sequitur. Urbem ingredientur, in muro current, domos conscendent. Urbis, est in hoc loco coetus hominum ad uiuendum in commune congregatorum. Murus, est obstinatio animi: domus, singulorum conscientiae peccatis obdurata. Tanta erit gratia, & fortitudo apostolorum, & apostolicorum uirorum, ut etiam coetum malitiosorum hominum expugnent, obstinationem spiritu fortitudinis dissoluant, conscientias singulorum, spiritum gratiae & praecum obtineant. Sequitur. Per fenestras intrabunt quasi fur. Fenestras sunt in hoc loco timor, scilicet aeterni supplicij: dolor praesentis exilij: spes caelestis praemij: breuitas huius uitae: mutabilitas fortunae. Prima respicit ad occidendum, secunda ad aquilonem, tertia ad orientem, quarta ad austrum, quinta huius mundi considerat centrum. Per has singulorum furtim intrant conscientias, quas facile superant dum praefata ante mentis oculos congregant. Timor siquidem pungit, dolor expellit, spes trahit, breuitas instigat, instabilitas fortunae fugat: sicque mens Neophiti ad patriam fugiens festinat. Sequitur, A facie eius contremuit terra: & caeli moti sunt. Terra, sunt peccatores: caeli, iusti. Sed terra a praesentia apostolorum contremuit ad poenitentiam: iusti quoque erant in mundo audientes eorum doctrinam, uitam, famam, moti sunt pro nihilo sua ducentes iustitiam. Sequitur, Sol, & luna obtene-

brati sunt: & stellae retraxerunt splendore suum. Sol, est sapientia seculi: luna, potentia huius mundi: stellae, philosophorum sectae: splendor stellarum, cultus, & fama sectarum. Sed sol, & luna obtenebrati sunt a facie apostolorum, quia per stultitiam Dei destructa est sapientia seculi: & per infirmum Dei calcata est potentia mundi: & per uirtutem signorum, per claritatem miraculorum, per nudam ueritatem uerborum, delata est compositio colorum: obscuratus est rethoricus splendor sermonum: euacuatus est cultus, & nitor inanum sectarum. Hinc Psalmista. Tu dirupisti fontes, & torrentes: tu siccasti fluuios Etha. Fontes intelliguntur philosophi, Etha diabolus, qui interpretatur robustus: eius flamma; peruersarum sunt sectarum genera. Sequitur. Et Dominus dedit uocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: quia fortia, & facientia uerbum eius. Vox Domini, est diuina inspiratio. Vox Domini, inquam, caelestis illa, quae de omnibus docet unctio: de qua dicitur per psalmistam. Vox Domini confrigentis cedros. Vox Domini preparantis ceruos. Vox Domini intercedentis flammam ignis: uox Domini desertum concutietis. Haec uox facit castra, quia sanctorum iungit, & ordinat contubernia. Quae quidem sunt multa, & fortia, & uerbum eius facientia. Multa sunt dignitate meritorum: fortia uirtute signorum, & potestate miraculorum. Verbum eius facientia, per obedientiam mandatorum, per eminentiam exercitiorum, per excellentiam consiliorum. Sequitur. Magnus enim dies Domini, & terribilis. Quia aduentus Christi magnificauit credentes, & iustos: terruit, & condemnauit infideles, & reprobos. Magnus uirtute, quia quos praedestinauit: hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, illos glorificauit. Terribilis, quia remissus erit Niniuitis in die iudicij quam generationi huic pessima. Ipsi enim crediderunt ad praedicationem Ione: & ecce plus quam Iona hic. Sequitur. Quis sustinebit eum? Quia quis condigne poterit in se suscipere conditorem naturae, fontem uitae, gratiae sponsum, saluatoris aduentum? Vel quis poterit sustinere, pondus irae, onus misericordiae, animaduersionem uindictae, uermen qui non moritur: ignem qui non extinguitur? Sequitur. Nunc ergo dicit Dominus. Conuertimini ad me in toto corde uestro: in ieiunio, & flectu, & planctu: & scindite corda uestra, & non uestimenta uestra. Et conuertimini ad Dominum Deum uestrum: quia benignus, & misericors est: patiens, & multae misericordiae: & praestabilis super malitia. Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus: & relinquat post se benedictionem? Sacrificium, & libamen Domino Deo nostro.

Psal. 73.

Psal. 28.

Rom. 8.

Luc. 11.

M

Historice, sub persona Domini hortatur propheta

Psal. 17. Allego.

Discursus pulcher & Conciones oribus.

Sap. 1.

pheta populum suum misericordiam diuinam flagitare, lamentis, & uocibus flebilibus aures summae clementiae pulsare: dicens. Conuertimini ad me in toto corde uestro: in ieiunio, & flectu, & planctu &c. Ac si aperte dicat. Quandoquidem tempus captiuitatis appropinquat, Babylonius instat: uos ergo instate supplicationi, incumbite orationi: conuertimini ad me, ut Babylonius ad se conuertatur: reuertimini ad me, ut hostis retro uertatur. Cum sanctis. n. sanctus, & cum electis electus, & cum peruersis eris peruersus. Allegorice uero, sub persona Domini admonet in commune omnem statum ecclesiae fugere a uentura ira: diluuium peccatorum extinguere lachrymis poenitentiae: iram superni iudicij placare operibus misericordiae: dicens. Nunc ergo dicit Dominus: conuertimini ad me &c. Ac si diceret. Quoniam iuxta est dies praedictionis, & adesse festinat tempus, quoniam quidem terribilis ualde dies instat, & magna quoniam quidem uix fugiet quis a uentura ira: quoniam quidem districte iudex non poterit uincipi, quia uirtus est: non poterit falli, quia sapientia est: non poterit corrumpi, quia iustitia est: non poterit sustineri, quia aeternus est: non poterit uitari, quia ubique est. Potest tamen exorari, quia misericordia est: potest placari, quia benignitas est: potest mundare, quia fons gratiae: potest satiare, quia panis uitae: potest sedare, quia unctio: potest ornare, quia plenitudo: potest felicitare, & beatificare, quia beatitudo. Ergo auersi metuentes eius iustitiam: conuersi ad eius fugite misericordiam. De ipso fugite ad ipsum: de rigore iustitiae ad sinum misericordiae. Dominus, qui timendus est, dicit: qui ueritas est, id praecipit, quod iustum, quod utile, quod honestum est. Conuertimini, inquit, ad me &c. Quatuor sunt, duo mala, & duo bona. unum malum, alterum peius: unum bonum, alterum melius. Auersio, & euersio: en duo mala. Conuersio, & reuersio, en duo bona. Auersio a Deo per negligentiam: euersio a diabolo per malitiam. Conuersio ad Deum per poenitentiam: reuersio ad ipsum per innocentiam. Auersio uero fit tribus modis: uanitate, uoluptate, curiositate. Vanitate mundi, uoluptate sui, curiositate proximi. Euersio quoque tribus modis, praecipitatione, malitia, desperatione. Praecipitatione culpe, malitia inuidiae, desperatione ueniae. At conuersio fit tribus modis: confessione, compunctione, mortificatione. Confessione oris, compunctione mentis, mortificatione carnis: ut scilicet in ore ueritas, in mente puritas, in carne pudica sit sobrietas. Reuersio quoque fit tribus modis: deuotione, dilectione, contemplatione. Deuotione gratiae, dilectione iustitiae, contemplatione gloriae. Vos ergo, qui auersi estis a Deo per uitium negligentiae: quae euerfi, & submersi diluuium malitiae, conuertimini (inquit) ad me in toto corde uestro. Est conuersio cordis, est & conuersio operis. Conuersio quoque cordis alia est in toto corde, alia est in parte. Illam uero, quae in toto corde est, Dominus quaerit: quae ad salutem sufficit. Altera uero respicit, quae est in parte: quia ficta est, & longe a salute. Hinc scriptum est, Spiritus sanctus effugiet fictum discipline. In corde siquidem sunt tria: ratio, uoluntas, memoria. Ratio futurorum, uoluntas praesentium, memoria praeteritorum.

torum. Ratio namque quaerit futura, uoluntas diligit praesentia, memoria retinet praeterita. Ratio illuminat, uoluntas amat, memoria conseruat. Cum igitur ratio summum bonum quaerit, & inuenit, uoluntas recipit, & diligit, memoria sollicita seruat, & arctius stringit: tunc anima ad Deum se toto corde conuertit. Cum uero ratio sopita, superferdet caelestia quaerere, uel uoluntas tepida non curat diligere, uel memoria torpida contennit custodire: tunc fit anima ficta, primo uitium incidens ignorantiae, secundo delictum negligentiae, tertio peccatum malitiae. In utroque, fictam constat esse animam: quia alioqui posset & lumine rationis ignorantia pelli, & studio uoluntatis negligentia excludi, & sedulitate memoriae malitia sopiri. Ratio igitur quaerens parit eruditionem, uoluntas amplectens dilectionem, memoria stringens aedificationem. Prima parit lumen scientiae, secunda affectum iustitiae, tertia thesaurum conseruat gratiae. Haec est illa, quae prorsus ad salutem sufficit. Sequitur conuersio operis. In ieiunio, inquit, & flectu, & planctu. Planctus refertur ad confessionem, flectus ad compunctionem, ieiunium ad mortificationem. Sequitur. Et scindite corda uestra, & non uestimenta uestra. Scissio cordium est dissipatio prauorum affectuum. Uestimenta sunt sanctorum exempla. Iubemur itaque corda nostra scindere, sed uestimenta illa seruare: quia & uoluntas impura castiganda, ac purificanda per austeritatem poenitentiae, ac sanctorum exempla sumenda sunt ad documentum iustitiae. Hinc Iob. Instauras, inquit, testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & poenae militant in me. Item idem. Respiciet homines, & dicet: peccauit, & uere deliquit: & ut eram dignus, non recepi. Tunc uidebit faciem Domini in iubilo, & reddet homini iustitiam suam. Magnae utique utilitatis sunt sanctorum exempla: quae nos erudiunt ad scientiam, attrahunt ad ueniam, accedunt ad gratiam, informant ad iustitiam, pro uehunt ad gloriam. Hinc uoce psalmistae. Memoriam fecit mirabilium suorum &c. Sequitur. Et conuertimini ad Dominum Deum uestrum. Dominum, inquit, qui timendus est: Deum, qui diligendus est. Uestrum qui conditor est. Uestrum, inquit, quia conditor est naturae: Deum, quia largitor gratiae: Dominum, quia ultor culpe. Sequitur. Quia benignus, & misericors est, patiens, & multus misericordiae, praestabilis super malitia. Benignus est, peccatoris sustinens iram: misericors, sustinens saeuitiam: patiens, sustinens contemptum: multus misericordiae, sustinens odium: praestabilis super malitia, sustinens desperationis naufragium. Benignus, inquam, quia iram inimicorum uertit in mansuetudinem: misericors, quia saeuitiam in pietatem: patiens, quia contemptum in compunctionem: multus misericordiae, quia odium in dilectionem: praestabilis super malitia, quia baratrum desperationis in gratiam prouehit contemplationis. Haec ordine exposita sunt naturali, nunc ordine.

O

Iob. 10.

Iob. 33.

Psal. 110.

multa mia.

Uide q. so, & admiramini Conciones Hugonis nostri Discursus lepidos.

M. Hug. a. S. Vict. To. j. R. dine

Qdine exponantur artificiali. Præstabilis est igitur super malitia, dum desperatione trahit ad penitentiam: multus misericordia, dum odium ad ueniam: patiens, dum contemptum ad gratiam: misericors, dum crudelitatem ad innocentiam: benignus, dum iram, & rancorem ad osculorum gloriam. Sequitur. Quis scit si conuertatur, & ignoscat, & relinquat post se benedictionem? Quis, in hoc loco non dubietatem significat, sed charitatem. Ac si dicat. Quis scit si conuertatur homo, & Deus ignoscat? Tantummodo præcedat conuersio: nulla sequitur ueniam dilatio. De die autem, & hora conuersionis nemo nouit nisi solus filius, & cui uoluerit filius reuelare. Spiritus enim ubi uult spirat: & uocem eius audis, sed nescis unde ueniat, aut quo uadat. Sequitur. Et relinquat post se benedictionem. Tria sunt genera benedictionis diuinæ. primam dat ante se, secundam ministrat iuxta se, tertiam relinquit post se. Tria quoque sunt genera hominum bonorum, primi sunt innocentes. Secundi statim resipiscentes. Tertij tandem penitentes. Innocentes sunt, qui semper sine crimine uiuunt: qui ante Deum assidue assistunt: qui coram eo iugiter incedunt. Statim resipiscentes sunt, qui quidem labuntur, sed mox eis manus diuina porrigitur: & statim resurgunt. Tandem penitentes sunt, qui diu in facibus suis quiescentes, tandem diuino nutu ad penitentiam assurgunt. Innocentibus dat Dominus benedictionem ante se: statim resipiscentibus, ministrat eam iuxta se tandem penitentibus relinquit eam post se. In nocentibus benedictionis dat primitias: statim resipiscentibus, ipsius diuitias: tandem penitentibus, reliquias. Sequitur. Sacrificium, & libamen Domino Deo nostro. Hæ sunt reliquiae benedictionis: opera. scilicet sacrificij, & libationis. Sacrificium spectat ad mortificationem carnis: libamen ad compunctionem mentis. Quia uero opera carnis nepharia perpetrauimus, quia gaudia mentis illicita sequuti sumus: contrarijs reddamus contraria, ut & carnis opera extinguamus per mortificationem: & gaudia illicita per compunctionem. Aliter. Sacrificium potest intelligi recta operatio: libamen sancta contemplatio. In quo sensu libamen Deo, sacrificium attribuitur Domino. Recte enim agendum est, quia Dominus timendus est: de Deo gustatur: unde & diligendus est. Sequitur.

Canite tuba in Sion: sanctificate ieiunium, uocate coetum, congregate populum, sanctificate ecclesiam, coadunate senes, congregate paruulos & sugentes ubera. Egrediatu r sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. Inter uestibulum, & altare plorabunt sacerdotes ministri Domini: & dicent. Parce Domine, parce populo tuo: & ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominentur eis nationes. Quare dicunt in populis: ubi est Deus eorum?

Adhuc propheta præcipit populo suo, orationi deuotæ instare, & supplicationi humiliter incubere oem artem, ordinem, sexum, conditionem, ostendens periculo subijci. Vnde & in cõe consulit supplicationem fieri. Allegorice. Periculis ostendit ecclesiam, ad portum eos hortatur festinare penitentiam: ne forte sentiant manum Domini super se aggruari. Horrendum est enim in manu Dei uiuentis incidere. dicit ergo. Canite tuba in Sion. &c. Horum expositionem relinquimus, quia de his alias coplura diximus. Senes, sunt uirtute perfecti: paruuli, simplicitate, & innocentia præditi sugentes ubera, idiotæ positi sub doctrina. Senes coadunantur, utpote ratione utentes. paruuli congregantur, & sugentes, utpote sub doctrina positi, & sub uirga seruietes. ¶ Thalamus est dilectio, cubile contemplatio. Eadem uero anima fit diuerso respectu sponsus, & sponsa. Spõsa, dum uerbo unita per amorem secreto, quadam (ut ita dicam) & ineffabili dulcedine concipit, quod quibusdam caelestibus indicijs foras erumpentibus ostendit. Sponsus quoque fit dum sapientiæ iuncta, & illi soli dedita, per spirituale consortium sobolem parit, per doctrinæ magisterium. Sponsus itaque facit sapientiæ doctrina: sponsam gratiæ prærogatiua. Sed in tempore afflictionis egrediatu r sponsus de cubili suo: id est de priuilegio descendat contemplatiuæ gratiæ: & squalorem subeant penitentia, obtentu quærendæ ueniam. Cum. n. sponsus caelestis uidet sponsam suam flentem, & gementem, anxiam & supplicantem, pondus diei & ætus cum alijs, & pro alijs portatam: statim ab ira flectitur, patienti compatitur, & more impatiens dulcedine caelestis osculi mox placatur, & indulget: ac unicæ suæ fauorem populi donat. Hinc Moyses pro populo uice spõsæ supplicat dicens. Obsecro Domine peccauit populus iste peccatum magnum: feceruntque sibi Deos aureos: aut dimitte eis hæc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Cui Dominus. Ego, inquit, ad præsens condonabo: sed in die ultionis uisitabo. Hinc frequenter legitur in ueteri rota, propter Isaac, propter Iacob præuaricanti populo plurima condonata peccata, multa cessasse infortunia. Aliter. Cubile, est carnalis uoluntas: thalamus, curiositas. Tẽpore igitur luctus, & agendæ penitentia, excludenda est curiositas, & exterminanda est carnalis uoluntas: ut continentia, & mortificationis sacrificio expietur iniquitas, propietur diuinitas. Vnde & Esaias. Domine (inquit) in angustia requisierunt te: in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sequitur. Inter uestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri Domini, & dicent: Parce Dñe. parce populo tuo &c. Vestibulum est timor Dei: sancta sanctorum sponsa contemplatio: altare perfecta dilectio. In uestibulo est populus: circa altare pontifex sumus: in medio tẽpore plii sacerdotes lugent, ministri gemunt: æquæ omnes reconciliationis funguntur officio. Inter uestibulum, & altare pro populo supplicat sacerdotium: quia & timore præmiatur, ne diuina

T
Allego.
Hebr. 10
V
Exo. 32.
Esa. 26.
X

diuina populū destituat misericordia: & amore regitur, ut præsumat adire thronū gratiæ humili cõsciẽtia. Inter uestibulum & altare Deus placatur: quia quæ timor custodit ab illicitis, & amor subleuat in excelsis, ad integrū recõciliatur. Inter uestibulum, inquam, & altare: fit fructuosa, & humilis penitentia, quæ timor pungit, ne torpescat: amor accedit, ne tepescat. Vtilis, inquam, & fructuosa, quia timor temerariã excludit præsumptionem: & amor pusillanimitatis abiecit cõfusionem. Dicunt ergo, parce Dñe, parce populo tuo &c. Tria sunt iudicia hois p̄cipua: primum de seipso, secundum de proximo, tertiu de seipso, & de proximo. In primo debet esse districtus, in secundo pius, in tertio iustus. Debet enim quisque se accusare districte: proximum iudicare pie: se, & proximum discutere iuste. Quia ergo nobis remissi, & pij: proximo uero sumus districti, & austeri: dicimus. Parce Dñe propriæ remissioni, Parce fraternę districtioni, parce, inquam, nobis quod iniuste egimus: parce quod in proximo inique fecimus. Vel quia duo sunt loca, duo quoque his adiuncta pericula. Loca: mundus, & infernus. Pericula: uanitas, & calamitas. Dicitur ergo, parce Domine a uanitate mundi, parce a calamitate orci: parce, inquam, a prima, ne nos afficiat: parce a secunda, ne nos absorbeat. Vel quia hominis persona ex gemina constat natura, corpore scilicet, & anima, in qua quidem natura frequenter peccauimus. In anima enim impie egimus: in corpore inique fecimus. Dicamus ergo. Parce Dñe impietati mentis: parce iniquitati corporis. Vel quia lex duplex nobis est data. Lex, scilicet naturæ, & lex scripta: utriusque uero transgressores sumus: Dicamus ergo, Parce Domine præuaricationi primæ, parce transgressioni secundæ. Vel quia actio nobis datur ad perfectionem præsentis uitæ: contẽplatio quasi arra beatitudinis ad prælibationem futuræ: in actione uero remissi, ex contemplatione fuimus elati: dicamus, Parce remissioni, parce elationi. Parce populo tuo. Populo, scilicet cætui hominum ad iuste uiuendum tibi congregato. Tuo, a te condito, a te redempto, utrumlibet a te ponendo. Sequitur. Et ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dñentur eis nationes. Ac si diceret. Ne tradas bestijs aias consentium tibi: animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in fine. Sequitur. Quare dicunt in populis, ubi est Deus eorum? Ac si diceret. Cum populi tui desistis consilio, & ab impijs oppressi quasi carent auxilio: ab incredulis impijs, uel impotens iudicaris. Sed in hoc cognoui, quod uoluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Sequitur.

Zelatus est Dominus terram suam: & percipit populo suo.

B ¶ Zelus est feruor animi ad cõpationem naturæ, & ultionem culpæ, & deuotionem gratiæ: proni. Zelus itaque utiliter flagellat seruū: salubriter corrigit filiū: sollicitate, atque fideliter seruat cõiugiū. Seruū ultione, filiū cõpatione, cõiugiū deuotione. Terra (historialiter) est synagoga: allegorice eccle-

Nota de scribis Hominijs Iudicij.
Y
Z
A
Psal. 73.
Psal. 40.
Histori. &c.

sia: moraliter, fidelis aia. Prima pp terrenā cupiditatem: secūda pp fidei stabilitatem: Tertia propter uirtutem humilitatis, & abstinentiæ ariditatem. Sequitur. Et respondit Dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittam uobis frumentum, & uinum, & oleum: & replebimini in eis; & non dabo uos ultra opprobriū in gentibus. Et cætera, quæ sequuntur: usque ad illud. Et erit post hæc: effundam spiritum meum super omnem carnem. ¶ Vere cor contritum, & humiliatum Deus non spernit. Vere ad quietum, & humilem, & tremen- tem sermones eius, tempore opportuno respicit. Vere, conualles abundant frumento. uere misericordiam uult plusquam sacrificium, & scientiã Dei plusquam holocaustum. Quod in præsentis prophetici demonstrat eloquiū. Superius namque in supplicationis serie, aduentum, & crudelitatem hostium, cõtritionem terræ, & uastitatem animaliu, pestilentiam, & interitū, cõfusionem populi, afflictionem senum, squalorẽ uirginū lamentando miserabiliter exposuit: penitentia rigo rem, abstinentiæ ariditatem, singultus, & gemitus profunditatem, & disciplinam indixit. Egit, recepit, redijt. Egit penitentiam, recepit misericordiam, redijt ad gratiam. O fructuosa, & uiriliter penitentia? o uirago, amplectenda, mediatrix peccatorū fidissima? o secunda naufragij tabula? o refugium pauperum: miserorum auxilium, exulum spes, debiliū fomes, lumen cæcorum, solamen orbatorum, petulantiu uirga, uitiorū sera: uirtutū apotheca, quæ sola iudicem flectis, conditorem arguis, omnipotentem sternis: dum uinceris uincis, dum cruciatis crucias, dum uulneras sanas, dum salubriter succumbis, gloriose triumphas. Tu sola ceteris, silentibus thronum gratiæ audacter conscendis. Dauid manu ducens recõcilias: Petrum restituis. Paulum illuminas. Publicanum sumptum de theloneo, apostolorum fidenter in seris choro. Mariã de prostibulo, leuas in athera, & iungis Christo. Latrone affixum patibulo, adhuc uernatẽm sanguinem, inferis paradiso. Quid plura? Tui iuris est caelestis curia: quod in præsentis prophetica euidenter edocet pagina, dum per laborem, & penitentia fructum plebs non solum infortunij euasit naufragium: non modo ad pristinum gratiæ redijt statum: quin immo Saluatoris aduentu gauisa, eius doctrina illuminata, eius uita informata, eius passione sanata, eius resurrectione solidata, ipsius ascensione glorificata, eiusdem spiritu paraclito in præsentis dotata, coronã duplicauit, duplicia reportauit. Obmutescat canina facundia, secularis eloquentia: quæ rustica: & iculta, diuina asserit eloquia. Ecce in præsentis tri colorata ponitur sententia antitheti lege contrarijs reddens cõtraria. Cõtra si quidem terrę uastitatẽ: ipsius opponit ubertatẽ. Cõtra famẽ, sarrinitatẽ Contra opprobriū, glorię securitatẽ. Cõtra incurfionem, & crudelitatem hostiu: ipsorum ferore, & interitū. Cõtra sterilitatem fructuū, & arborum ariditatẽ: ipsorum germina, & ubertatẽ. Contra famẽ uerbi, & sitim doctrinæ: fontẽ uitæ inducit, & doctorem iustitiæ. Contra tristitiã, gaudium. M. Vgo. à S. Viçt. To. j. R. 2. dium.

Pœnitentiæ laus.
Pnã seruati.

diu. Contra confusionē, solatiū. Contra eōuiciū, gloriam. Contra mortē, uitam, Contra cinerē, coronā. Singula singulis adaptāda lectori reliquo, quia ad explicandas sinuosas allegoriæ rugas festino. Sciendum uero est quod de aduentu Saluatoris in præfenti euidentis est propheta: per quē hostis spiritualis extinguitur, fames spiritualis eicitur, ubertas redditur, gratia restituitur. Ecce, inquit, mittam uobis frumentum, & uinū &c. Frumentum, est doctrina uitæ: uinum, feruor spiritualis intelligentiæ: oleum, suauitas conscienciæ. Vel frumentum est, eucharistiæ gratia: uinum, spiritualis lætitia: oleum: quod cunctis liquoribus supernat, contemplationis gratia. Vel per uinū, intelliguntur opera pœnitentiæ: per frumentū, opera sapientiæ: per oleum, quia ungit opera misericordiæ, quia lucet opera gratiæ, quia pacificat opera iustitiæ. Sequitur. Et replebimini in eo. Nequaquam ieiunus sanē manet, qui interiora sua talibus epulis replet. Et nō dabo uos ultra opprobrium in gentibus. Quia scilicet cum talium studio, & amore nemo incurrit opprobrium: sed gloria coronatur & honore. Sequitur.

Et eum, qui ab Aquilone est, procul faciam a uobis. Et expellam eum in terrā inuiam & desertam. Faciem eius contra mare orientale: & extremum eius contra mare nouissimū. Et ascendet fœtor eius, & putredo eius, quia superbe egit.

Histor. G Historice iuxta quosdam de Sennacherib, & eius exercitu loquitur: qui superbe egit, quando Deum blasphemauit; qui in terra inuia, & deserta expulsus est: quando in Persidē per desertum fugiens in templo Nestac Dei sui a filiis suis occisus est. Quod autem dicit, faciem contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum: tale est. Intentionis eius erat transire Iordanem, & expugnare Hierusalem, sed finis aliter se habuit: quia circa Euphratem in Perside occubuit. Hebraica siquidem lingua congregationes aquarum appellauit maria. Vnde hic per mare orientale, Iordanē innuit: per nouissimū, Euphratē intelligit. Quod autem dixit, ascendit fœtor eius, & putredo eius: ad interitum exercitus ipsius respicit. De quo Esaias dicit. Egressus est autem angelus Domini: & percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et surrexit mane: & ecce omnia cadauera mortuorum. Iuxta alios, qui sincerius sentiunt, de Nabuchodonosor sermo est: qui expulsus est in terrā inuiam, & desertam, qñ amēs factus cū brutis animalibus diu cōuersatus est. Cuius facies cōtra mare oriētale, & extremum eius ad mare nouissimum: quia intentionis eius erat (ut asserunt historię, primum orientalem plagam expugnare; dein de occidentalem sibi subiugare. Quod autem dicit, fœtor, & putredo eius ascendit: tale est, Hebraica docet traditio, q̄ Nabuchodonosor mortuo, Euilmerodach filius eius metuens, ne pater suus reuiuisceret, corpus eius de sepulcro extra-

xit, combussit, & in cinerem redegit. Quo in quatuor marsupijs dispersito ad quatuor aquilam colla ligauit, quibus per quatuor orbis climata dispositis eas auolare permisit. Allegorice. Sermo est de hoste antiquo, de apostata angelo: qui per incarnationem Christi, per uerbum fidei, per gratiam baptismi expulsus est: in ariditatem gētilis, & iudaici populi. Mare orientale, sunt electi: nouissimum, reprobi: facies, intentio: extremū, inclusio. Vel mare orientale, primitiæ electionis gētiū: nouissimum, fœdilitas iudæorū: fœtor eius, crudelitas. Est mors antichristi: putredo super eum, sententia iudicij. Moraliter Terra, ē reprobā anima: inuia, est sine uisitatione electorum angelorum: de fœta, sine fructu uirtutum, & semine, inorum. Dæmonis expulsio, est peccati confessio. Mare orientale, est mens per compunctionem amara, per deuotionem contemplationis oriens facta. Mare nouissimum, est mens fœtore conscienciæ amara, desperatione uenię absorpta. Facies eius, astuta intentio nocendi: extremum eius, furor & infania triumphandi. Fœtor eius, est odium peccati: putredo, contemptus mundi. Sequitur.

Noli timere terra. (Ecce consolatio terræ) Exulta, & lætare: quia magnificauit Dominus, ut faceret.

Exulta Iudæa, super hostis tui cōfusione, & morte. Exulta ecclesia, super Saluatoris tui aduentu in carnem. Exulta fidelis anima, super sponsi tui aduentu in mentem. Lætare in merito uirtutum: exulta in præmio cœlestium: lætare in donis gratiæ: Exulta in coronis gloriæ. Sequitur.

Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti: quia lignum attulit fructum suum: ficus, & uinea dederunt uirtutem suam.

Historialiter post interitum hostis, post naufragiū captiuitatis Iudæa recepit pristinæ faciem serenitatis solis, testamentum ubertatis. Allegorice uero fructum suum attulit lignum Domini cæ passionis: ficus uirtutem, & dulcedinem resurrectionis. In aduentu paracliti: uinea apostolorū dedit fructum suum propagationis. Inde germinauerūt deserti speciosa: q̄ ex imitatione passionis, ex spe resurrectionis, ex doctrina, & uita apostolica: religionis ppagata sunt glotiosa cōuēticula. Animalia regionis, hoies sunt uitæ secularis. Ne metuāt ergo regionis animalia: q̄ germinauerūt deserti speciosa, qm̄ p doctrinā religiosorū, & sãctimoniã trahuntur seculares ad sacramentorū reuerentiã: ad p̄ceptorū obediētiã: ad morū innocentia: ad consiliorū eminetiã: ad imitationē Dñicæ passionis: ad spem cœlestis resurrectionis, ad solitudinē, & fructū religiosæ ppagatiōis. Sequitur.

Et filia Siō exultate in Dño Deo uestro: quia dedit uobis doctorē iustitiæ: & d̄scēdere faciet ad uos imbrē matutinū & serotinū, sicut a p̄cipio. Et implebuntur areæ frumento:

& redundabunt torcularia uino, & oleo. Et reddam uobis annos, quos comedit locusta, bruchus, rubigo, & eruca: fortitudo mea magna, quam misi in uos. Et comedetis uescentes, & saturabimini, & laudabitis nomen Dei Israel, qui fecit uobiscum mirabilia: & non confundetur populus meus usque in sempiternum. Et scietis quia in medio Israel ego sum. Ego Dominus Deus uester, & non est amplius: & non confundetur populus meus in æternum.

M Historice. Post consolationem terræ, fructuū, arborum, animalium: ad consolationem trāsit hominum dicēs. Et filia Siō exultate &c. Quia dedi uobis doctorem iustitiæ. Doctorem iustitiæ asserunt Hebræi Ezechiam: de quo scriptum est. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas: & succidit lucos: confregitque serpentem æneū, quem fecerat Moyses. Itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda: sed neque in his, qui ante eum fuerunt. Et adhæsit Domino, & non recessit a uestigijs eius, fecitque mandata eius, quæ præceperat Dominus. Alij Hebræorū Iosiam: de quo scriptum est. Ille fecit quod rectum erat coram Domino. & ambulauit per omnes uias Dauid patris sui: & non declinauit ad dexteram siue ad sinistram. Allegorice, doctor iustitiæ Christus est: doctor, qui docet hominē scientiam. Doctor utique: qui inuenit omnem uiam disciplinæ, & dedit eā Iacob puero suo: & Israel dilecto suo. Iustitiæ: unde scriptum est. Magister scimus, quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personas hominum. Iustitiæ utique, quia excussit manus suas ab omni munere. Iustitiæ reuera, quia reddit unicuique iuxta opera sua. Iustitiæ, inquam, quia iuste cæcat, iuste iustificat, iuste reprobat, iuste glorificat, iuste damnat. Imber matutinus est legis spiritualis scientia. Serotinus, euangelij gratia. Vel imber matutinus, est ipse, & apostolorum eius eloquia. Serotinus, patrum spiritualium expositiones, canones, & decreta: Aræ, sunt mentes fidelium iugo disciplinæ assuetæ, semitis religionis attritæ, traditionibus disciplinæ regularis politæ. Torcularia, ipsa sunt corda inter spem & timorem posita, constantia inferius, patientiam superius habentia. Constantia in tentatione: Patientia in tribulatione. In tentatione uitorum, in tribulatione flagellorum. Constantia siquidem premit, & desuper ardet: patientia inferius iacet, & pondus sustinet. Constantia ardet uitia: patientia sustinet certamina. In ter hæc duo mens sancta quasi in torculari posita præmitur, defæcatur, eliquatur. Præmitur flagellis, defæcatur uitijs, eliquatur ab ocijis. Præmitur a calamitate, defæcatur ab iniquitate, eliquatur a uanitate. Hinc nanq; elicitur gemitus purę confessionis, hinc fluunt lachrymæ anxie cōpunctionis, hinc manant suspiria iocundæ deuo-

Ezechias Iosias. N Allogo. P̄sal. 93. Baru. 3. Matt. 22

tionis. hinc liquefiunt desideria suauissimæ delectationis. hinc eliciuntur stillicidia limpidissimæ comtemplationis. Frumentum, est perfectio iustitiæ. uinum, claritas spiritualis intelligentiæ. Oleum, P., suauitas purissimę conscienciæ. Sequitur. Et reddam uobis annos, quos comedit locusta &c. i aduentu siquidem Christi nobis redduntur anni quos p̄fata pestis deuorauerat. quia in eo nobis cōtra locustam, ueram dedit humilitatem, dicens, Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Contra bruchum, perfectam sobrietatem, dicens. Videte, ne grauentur corda uestra in crapula, & ebrietate, & curis huius uitæ. Contra rubiginem, perfectam patientiã, dicens. Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. Contra erucam, perfectam castitatē, dicēs. Sint lumbi uestri p̄cincti, & lucernæ ardētēs &c. Locusta igitur exterminauit, dicens. Beati pauperes spiritu. Beati q̄ lugēt. Bruchum, dicēs. Beati q̄ eluriāt, & sitiunt iustitiã. Beati misericordes. Rubiginē, dicēs. Beati pacifici: beati mites. Erucam, dicens. Beati mūdo corde. Sequitur. Fortitudo mea magna, q̄ misi in uos. Magna utiq; fortitudo Christi fuit, quæ pater in mūdū misit, cū sit attingēs usq; ad finem fortiter, & disponens oīa suauiter. Qui expugnauit diabolū, spoliauit infernū, deleuit chirographū, reduxit captiuū, manu duxit seruū, se se seruauit illesum. Sequitur. Et comedetis uescentes, & saturabimini &c. Comedetis utiq; cibum suauitatis, doctrinā, si iustitiæ: cibum uirtutis, panem. sicut. Sequitur. Et nō confundetur populus meus in eternū. Ac si diceret. Quia mecū in præfenti sustinent cōfusionem, & opprobrium: lætitia sempiterna erit super capita eorū: hinc Saluator ad discipulos. Vos estis (inquit) qui permansistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnū &c. Sequitur.

Et erit post hæc: effundam spiritum meū super omnem carnem: & prophetabunt filij uestri, & filia uestra. Senes uestri somniabunt: & iuuenes uestri uisiones uidebunt. Sed & super seruos meos, & ancillas meas in diebus illis effundam spiritum meum: Et dabo prodigia in cælo, & in terra: sanguinē, & ignē, & uaporem fumi. Sol uertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies Domini magnus, & horribilis, Et erit: quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Hic Iudæus appella erubescat, hic cæcitatē, & infantiã erubescat, ut qui gloriatur se duces cecorum, & legis tenere lucernam: tenebras sui erroris, & imperitiæ suæ caliginem in hoc loco deprehendat. Asinus meus mihi deponat sarcinas: expectet donec ascendamus ad mortem, & postq̄ adorauerimus reuertemur ad ipsū: & uidens requiē, quæ est bona: & terrā, quia optima: supponat hum-

tionis. hinc liquefiunt desideria suauissimæ delectationis. hinc eliciuntur stillicidia limpidissimæ comtemplationis. Frumentum, est perfectio iustitiæ. uinum, claritas spiritualis intelligentiæ. Oleum, P., suauitas purissimę conscienciæ. Sequitur. Et reddam uobis annos, quos comedit locusta &c. i aduentu siquidem Christi nobis redduntur anni quos p̄fata pestis deuorauerat. quia in eo nobis cōtra locustam, ueram dedit humilitatem, dicens, Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Contra bruchum, perfectam sobrietatem, dicens. Videte, ne grauentur corda uestra in crapula, & ebrietate, & curis huius uitæ. Contra rubiginem, perfectam patientiã, dicens. Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. Contra erucam, perfectam castitatē, dicēs. Sint lumbi uestri p̄cincti, & lucernæ ardētēs &c. Locusta igitur exterminauit, dicens. Beati pauperes spiritu. Beati q̄ lugēt. Bruchum, dicēs. Beati q̄ eluriāt, & sitiunt iustitiã. Beati misericordes. Rubiginē, dicēs. Beati pacifici: beati mites. Erucam, dicens. Beati mūdo corde. Sequitur. Fortitudo mea magna, q̄ misi in uos. Magna utiq; fortitudo Christi fuit, quæ pater in mūdū misit, cū sit attingēs usq; ad finem fortiter, & disponens oīa suauiter. Qui expugnauit diabolū, spoliauit infernū, deleuit chirographū, reduxit captiuū, manu duxit seruū, se se seruauit illesum. Sequitur. Et comedetis uescentes, & saturabimini &c. Comedetis utiq; cibum suauitatis, doctrinā, si iustitiæ: cibum uirtutis, panem. sicut. Sequitur. Et nō confundetur populus meus in eternū. Ac si diceret. Quia mecū in præfenti sustinent cōfusionem, & opprobrium: lætitia sempiterna erit super capita eorū: hinc Saluator ad discipulos. Vos estis (inquit) qui permansistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnū &c. Sequitur.

Et erit post hæc: effundam spiritum meū super omnem carnem: & prophetabunt filij uestri, & filia uestra. Senes uestri somniabunt: & iuuenes uestri uisiones uidebunt. Sed & super seruos meos, & ancillas meas in diebus illis effundam spiritum meum: Et dabo prodigia in cælo, & in terra: sanguinē, & ignē, & uaporem fumi. Sol uertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies Domini magnus, & horribilis, Et erit: quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Hic Iudæus appella erubescat, hic cæcitatē, & infantiã erubescat, ut qui gloriatur se duces cecorum, & legis tenere lucernam: tenebras sui erroris, & imperitiæ suæ caliginem in hoc loco deprehendat. Asinus meus mihi deponat sarcinas: expectet donec ascendamus ad mortem, & postq̄ adorauerimus reuertemur ad ipsū: & uidens requiē, quæ est bona: & terrā, quia optima: supponat hu-

merum ad portandum. Dicat mihi, inquam, ubi Dominus spiritum effuderit? dicat, ubi prophetias, sōnia, uisiones, filij, senes, iuuenes uiderint? Sed quia hæc quoquomodo euoluere poterit, dicat saltem ubi sanguinem, ignem, & uaporem Dominus dedit? ubi sol uersus in tenebras, & luna in sanguinem mutata? Et cum ostendere nō poterit, regnet Christi sapientia a filijs suis glorificata. De aduentu igitur Christi præsens litera proprie intelligitur: de missione spiritus paracliti, prophetia clausa ad liquidum soluitur. Sed uidē dum primo, quod dicitur. Et erit post hæc. Quid est post hæc? Quid enim superius dixerat, ad quod id, quod subiungitur, referri debeat? Videndū est igitur, quomodo litera cohæreat. Commune nanque humani generis infortunium propheta superius multipliciter exposuerat, uota populi, lamenta sacerdotum, squalorem uirginum, suspiria patrum prædixerat. Deinde aduentum Christi, incarnationem uerbi, dispensationem mysterij: ad liberationem populi, ad remotionem infortunij supposuit, & post ad illuminationem gentium, ad perfectionem omnium subiunxit, dicens. Et erit post hæc: effundam spiritum meum, &c. Legimus Dominum de spiritu Moyſi abstulisse, & super septuaginta præbiteros, quod ablatum fuerat, posuisse, Legimus item Eliseum duplicem spiritum Eliæ accepisse: sed hæc tenus non legimus Christum spiritum suum effudisse. Hic uero effudit, non Moyſi abstulit, nec Eliæ duplicem rapuit, sed suū proprium largiter distribuit. Notandum uero, quod dicitur, effudit. Primo enim fudit, secundo infudit: tertio effudit. Fudit in paradiso, infudit in deserto, effudit in cænaculo. In paradiso legem dando naturæ in deserto præcepta, & cerimonias legis scriptæ: in cænaculo plenitudinem gratiæ. Vnde de primo dicitur. Infusfluauit Dominus in Adā. Et de secundo. Vocauit Deus Moysem de medio caliginis &c. Vnde infusa dicitur quasi intus fusa: quia intelligentia spiritalis uelamine legis erat inclusa, & corticis caligine obrumbrata. In tertio uero in igneis liquidis descendit Spiritus sanctus: quia de plenitudine eius omnes accepimus. Fudit ergo primo rigando aream naturæ: infudit secundo torrentem doctrinæ: effudit tertio fluuium gratiæ.

R ¶ Aliter possunt hæc tria referri congrue ad incarnationem uerbi. Fudit nanque ante resurrectionem aperte docendo, miracula faciendo, beneficia præstando. Infudit post resurrectionem, quibus uoluit quasi occulte se manifestando, discipulis in conclauis residentibus spiritum insufflando dicens. Accipite Spiritum sanctum &c. Effudit in die Pentecostes plenitudinem gratiæ præstando. Effudit, dico, non minuendo quicquid diuinæ sapientiæ, sed largiora solito præstando charismata gratiæ. Ac si diceret: In exordio mundi rigaui aridam naturam: in squalore deserti Moyſi in sinum legis stillaui doctrinam; in plenitudine temporis ubertatem gratiæ effundā. Necessaria utique fuit, & congrua hæc effusio in tempore nouissimo. Tria nanque erant, ignoran-

tia, concupiscentia, malitia. Ignorantia boni, concupiscentia mali, malitia impoenitendi. Venit ergo filius sapientia Dei, & uirtus: nullus est paraclitus benignitas ipsius. Sapientia fusa nauum ignorantia: uirtus infusa sordes purgauit concupiscentiæ. Effusio spiritus mundauit feces malitiæ. Siquidem sapientia illuminauit, uirtus sanauit, benignitas sedauit. Quod psalmista præuidens, & oculum prophetiæ in posterum extendens ait. Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius laua me Domine ab iniquitate mea: & a peccato meo munda me. Ac si diceret. Dele fundendo, laua infundendo, munda effundendo. Fundendo sapientiā, ab oculis dele ignorantiam: infundendo uirtutem, ab intimis laua concupiscentiam: Effundendo benignitatem, a toto corpore extermina malitiam. Sequitur. Super omnem carnem. Hyperbolice dictum est, super omnem carnem. Vel super omnem carnem. i. super omnis generis carnem. Quid est omnis generis? uniuersæ scilicet ætatis, omnis conditionis, omnis professionis, uniuersi ordinis. Nota coloratam ubertatem diuini eloquij Quintilian præponendam floribus: & coloribus Tullij. Nota, inquam, hæc tria succedenter posita, prophetiam, somnia, uisionem. Nota consequenter alia tria, filios, senes, iuuenes. Filij prophetant, senes somniant, iuuenes uident. Filij prophetauerunt, utpote Agabus d̄ uinculis Pauli. Paulus quoque de destructione Romani imperij, & de aduentu Antichristi. Quatuor quoque filia Philippi &c. Senes quoque somniauerunt, utpote Paulus, cui Dominus apparuit dicens. Transiens in Macedoniam adiuua nos. Iuuenes uiderunt, utpote Paulus, qui raptus est in tertium cælum, & inde in paradysum. Petrus quoque angelum Domini eum de carcere educentem. Ioannes quoque Dominum cum eo loquentem, & dicentem. Veni chara mihi: tēpus est, ut epuleris in conspectu meo cum fratribus meis. Mystice uero seruum, & ancillam facit humilis penitentia. Iuuenes facit constans obedientia. Senes iusta innocentia. Filium, & filiam dilectio perfecta. Tria quoque sunt genera uisionum. Prima est materialis, secunda spiritalis, tertia intellectualis. Prima est cum materia, & forma: secunda sine materia, sed cum forma. Tertia sine materia, & sine forma. Prima incipit elementata, secunda imaginata, tertia ab omni circumscriptione est aliena: utcunque Deū cōcipiens, uirtutes quoque, & uitia. ¶ Tria sunt quoque genera somniorum: unum sæculenti animi, alterum sobrij, tertium defæcati. Primum genus falsitati seruit, secundum alterutri aut ueritati aut falsitati famulatur, tertium ueritatem contempletur. Et ut aliquid de secretis physicæ interferam. Primum genus est ante digestionem realiū phantasmatum, secundum in digestionem eorum, tertium post digestionem ipsorum. In primo genere anima obruitur phantasmatum mole: inde falsitatis error. In secundo, quia anima incipit defæcari, aliquid lucis incipit contemplari: quia tamen ex parte maxima manet sæculenta eliquatur

Psal. 50.

2. Cor. 12 Act. 12.

X Tria sunt harmoniorū Genera

Tria Prophetia genera.

tur ad purum onus sæculentorum phantasmatum: inde ueritatis splendor. Est igitur primum genus somnij deceptorium, secundum reuelatorium, tertium contemplatorium. Tria quoque sunt genera prophetiæ. Primum est admirabile, secundum anceps, tertium humile. Prophetia est inspiratio diuina, occultorum euentus immobili ueritate pronuncians. Est igitur humilis prophetia, quæ de elementis fit, & elementatis: anceps, quæ de moribus hominum fit, & ipsorum consiliis: admirabilis, quæ de ueritate iudiciorum Dei, & ipsius arcanis. Humilis est, quæ de proximo fit, & noto: anceps, quæ de proximo, & ignoto. Admirabilis, quæ de occulto, & ignoto. Primum igitur, & secundum est filiarum. Tertium filiorum. In aduentu igitur paracliti filij, & filia prophetant omni genere prophetiæ: senes somniant genere somnij contemplatorio: iuuenes uident, intellectuali genere uisionis, & reuelatorio. Serui quoque effusionem Spiritus accipiunt. Sed quia tria sunt genera seruorum: uidendum est, qui sunt serui Dei accipientes effusionem paracliti. Primi siquidem sunt terui naturæ, secundi culpe, tertij gratiæ. Primi serui mundi, secundi peccati, tertij Christi. Super hos extremos effunditur paraclitus. Sed & Christi seruitus secundum tres timores, tres habet gradus differentes. Primus est timor supplicij, quo malū uitatur: hic bonus est. Secundus timor amittendi præmium, quo in uinea Domini anxie laboratur: hic melior est. Tertius timor offendendi, quo homo omnia opera sua ueretur sciens, quia Deus nō parcat delinquenti: hic optimus est. Seruus in primo gradu, accipit fusionem: in secundo, infusionem: in tertio, effusionem. Sequitur.

” Et dabo prodigia in cœlo sursum, & in terra deorsum. Sanguinem, & ignem, & uaporē fumi. Sol uertetur in tenebras &c.

A ¶ In cœlo Dominus prodigia debet: quia in passione sua, sol lucis suæ radios abscondit. Lunam quoque in sanguinem uersam esse credimus: licet hoc in nulla historia legamus, quia hoc a propheta dictū est: ab Apostolis uero assertum, nullatenus inde est ambigendum. In terra dedit prodigia: quia tam uehementi, & insolito motu terra intremuit, ut monumenta aperta, & saxa disrupta sint. Sanguinem dedit, quando Christus ante passionem prolixius orans, & in agonia factus guttū sanguinis decurrebant in terram. Vapores, sunt fluxus lachrymarum eius. Ignis, est Spiritus Sanctus. Allegorice. Sol, est Christus; luna, ecclesia. Sol in tenebras uersus; Christus cruci affixus. Vnde de cæcitate iudæorum Hieremias loquens: dabis (inquit) eis Domine scutum cordis laborem tuum. Luna uersa in sanguinem, ecclesia est Christi imitans passionem. Sanguis, professionem designat martyriū. Ignis, chorū uirginū ardore dilectionis æstantiū. Vapor, est frequēs, & deuota cōpunctio cōtinentiū. Hæc si quidē sunt subsecuta, ut luna fuerit uersa, antequam ueniat dies magnus, & horribilis. Dies magnus, & horribilis: dies est passionis, & resurrectionis. Magnus fidelibus: horri-

bilis nō credētibus. Horribilis ijs, qui dixerūt: Sā Mat. 27. gnus eius super nos, & super filios nostros. Magnis illis, qui dixerunt. Vere filius Dei erat hic. Marc. 15. Aliter. Sol in tenebras uersus, Christus est in cordibus electorum in articulo mortis obscuratus. Vnde & in euangelio quidam de eo dixerūt. Nos Luca ul. autem sperabamus, quod ipse esset redemptor Israel. hinc per Iob. Fratres mei elongauerunt a Iob. 19 me: & noti mei quasi alieni recesserunt a me. Luna in sanguinem uersa, synagoga est in Christi passione cæcata: testimonij sui sanguine perpetuo cōdemnata. Sanguis, ignis, uapor triplicem iudæorum significant pestem. Sanguis, corporum mortificationem. Ignis, rerum & possessionum combustionem. Vapor, per maria & insulas ipsorum relegationem. Siquis uero super his dubitat, Iosephum in libro antiquitatum; & Hegisippum legar. Hæc de aduentu Christi in carne: nunc loquamur moraliter de aduentu paracliti in mentem. Cum enim paraclitus animam fidelem dignatur uisitare, prius repperit eam uitiiis scatentem, mox per spiritum timoris compungit eam ad penitentiam: & ita eam suam facit ancillam. Quam pedetentim per opera penitentia permittit excrescere: deinde per deuotam præceptorum obedientiam incipit iuuenescere: deinceps per morum innocentiam, & consiliorum eminentiam maturescere: demum per dilectionis priuilegium ascescit in hæreditatis consortium. Iuxta leges tropologiæ. uisio, est propria cognitio sui: somniū, excessus animi: prophetia, contemplatio sponſi: cælum, animus: terra, caro. Vel cælum, contemplatiui: terra, actiui. Vapor, cōpunctio mentis: sanguis mortificatio carnis: ignis, seruior dilectionis. Sol uersus in tenebras, animus est in sui confusum cognitionem: luna in sanguinem, caro in sui mortificationem. Sequitur. Antequam ueniat dies Domini magnus, & horribilis. Dies Domini, illuminatio Dei per excessum a charitate sponſi. Magnus est Dominus, quia cuncta terrena despicit: horribilis, quia tremenda, & stupenda perspicit. Magnus, quia æterna ostendit. Horribilis, quia incomprehensibilia promittit. Horribilis hic non pro horrore confusionis, sed pro ueneratione admirationis ponitur. Magnus non pro uirio, sed pro uirtute dicitur. Hanc autem diem præfata quatuor præcedunt: quia dum cognitio sui, iudiciū culpæ: cōpunctio mentis, munus ueniam: mortificatio carnis, consilium iustitiæ: seruior dilectionis, priuilegium meretur gratiæ: statim subsequitur dies gloriæ: excessus scilicet animi, & contemplatio sponſi. Sequitur. Et erit. Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quæcunque super aduentum Christi, & missionem paracliti interpretati sumus: iudæi ad aduentum sui Messie referunt. In quo (ut ipsi aiunt) cultus legis ad integrum reparabitur, felicitas pristina restituetur. Solus populus Iudaicus Messiam recipiet: solus eum inuocabit, & ipse exaudiet. Quidam uero doctorum præfata prophetiæ interpretationem ad iudicium ultimum transferunt. In quo quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quia soli

Num. 6. 4. Reg. 2

Discurrit sanè pulcherrime.

Gen. 2. Exo. 24.

Ioan. 20

Mat. 27. Marc. 15. Luca ul. Iob. 19. C. Moralit Tripol. F. G.

Inuoca-
re.

foli electi tunc eum inuocabunt, reprobis uero a facie horroris Domini stupentes tacebunt. Hoc est enim inuocare ex securitate conscientie, & uirtute meritorum in se uocare. Nos uero sine cuiuscunque sententia preiudicio, ad aduentum Christi in carnem, & paracliti in mentem, & hoc referimus, quod dicitur. Omnis, quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vnde & Hieronymus. Quod (inquit) sequitur. Omnis, quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit: Melius de die passionis Christi, uel resurrectionis accipitur. Inuocatio uero, in qua salus consistit, non ex sermone tantum, sed etiam ex corde, & opere constat. Vnde huius tripartite inuocationis gratia, non incipientium, sed perfectorum esse credenda est. Quia quod cor credit, os confitetur, manus opere complet. Nec leuis momenti esse putetur hac inuocatio. Licet enim dicatur ab Apostolo. Nemo dicit, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: tamen hoc ipsum dicere non sermone tantum, sed & affectu ponderandum est. Vnde & de Samuele legimus. Et Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Hinc de Moyse, & Aaron. Inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos. E contrario de reprobis. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum. Moraliter. Post data in celo prodigia, post lucem propriae cognitionis, post fumum deuote compunctionis, post sanguinem iuste mortificationis, post ignem perfectae dilectionis, sola restat suauitas contemplationis. Ait ergo. Et erit tunc, scilicet omnis, quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quia in contemplationis florido lectulo, nihil aliud est nominis Domini inuocatio, nisi optata salutis adeptio, desideratissima sponsa, & sponsa unitio. Sic saluata sponsa fuerat, sic nomen Domini inuocauerat: quae dicebat. Oleum effusum nomen tuum. Oleum, inquam, nominis effusum sponsa acceperat: quae quia lux est, praesentia illius illuminata erat: quia unctio est, tactu illius sanata extiterat: quia panis uitae est, amplexu illius satiata fuerat. Illuminata cognitione spiritus, sanata a uanitate mundi, satiata osculo uerbi. Et haec est nominis inuocatio. Haec est salutis adeptio, osculum susceptio, lectuli communitio, uerbi & animae unitio. In qua omnis quidem saluatur: quia cum hac luce nemo caecatur: cum uirtute nullus infirmatur: cum salute nemo periclitatur. Sequitur.

1. Co. 12

Pfal. 98
Pfal. 98
Matt. 7.

H
Moral.

Cant. 1.

Cap. 3.

Quia in monte Sion, & in Hierusalem erit saluatio, sicut dixit Dominus: & in residuis, quos Dominus uocauerit. Quia ecce in diebus illis, & in tempore illo cum conuertero captiuitatem Iuda, & Hierusalem. congregabo omnes gentes, & deducam eas in uallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & haereditate mea Israel, quos disperferunt in nationibus: & terram meam diuiserunt: & super populum meum miserunt sortem. Et posuerunt puerum in prostibulum,

& puellam uendiderunt pro uino ut biberent.

Capitulum hoc prius moraliter discutiamus: I deinde ad opaca allegorie, & tropologiae iocunda transeamus. Iudaei in hoc loco promittunt sibi, immo somniant, quod in ultimo tempore congregabuntur a Domino, & reducentur in Hierusalem. Nec felicitate contenti ipsum Deum suis manibus Romanorum filios, & filias afferunt traditurum, ut uendant eos non Persis, & Aethiopiis, & caeteris, que uicinae sunt, nationibus, sed Sabaeis genti remotissima: quia Dominus loquutus sit, quod populi sui ulciscatur iniuriam. Haec illi, & nostri iudaizantes: qui mille annorum regnum in Iudaea sibi finibus pollicentur, & auream Hierusalem, & uictimarum sanguinem: & filios, ac nepotes, & delicias incredibiles, & portas gemmarum uarietate distinctas. Locus hic iuxta anagogen difficillimus est, & multiplicem recipiens explanationem: ut sub tropologia omnia illa, quae dicta sunt, referamus, & quae Petrus, & Paulus apostoli retulerunt, hoc est, quando passus est Dominus, & resurrexit. Neque enim fieri potest, ut superiora, in tempore passionis, & quae sequuntur, in die iudicii intelligamus: maxime cum sequatur. Quia ecce in diebus illis, & in tempore illo. Et iste uersiculus praecedentibus inferiora connectens, uno dicat cuncta tempore perpetranda. Dicatur ergo: in monte Sion, & in Hierusalem erit saluatio sicut dixit Dominus &c. Residui: sunt apostoli, caeterique discipuli. Vnde Esaias. Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen &c. Sicut Dominus dixit. Vbi, uel per quem Dominus dixit? Per Esaiam. De Sion (inquit) exibit lex, & uerbum Domini de Hierusalem. Et per Psalmistam. Diligit (inquit) Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Sequitur. Quia ecce in diebus illis &c. In diebus siquidem passionis, & resurrectionis cum captiuitatem Dominus Iuda, & Hierusalem conuertit: cum scilicet de filiis Abraham eligendo sibi aliquot uocauit, uocando iustificauit: omnes gentes in ualle Iosaphat congregando deduxit: quia scilicet iusta, & gratuita misericordia, alios fecit uasa misericordiae in gloriam: alios iusta uasa irae in interitum, & contumeliam. Moyse. n. dixit. Miserebor cui uolueris, & misericordiam praestabo cui miserebor. Iosaphat, iudicium Domini interpretatur: per quod damnatio reproborum designatur. In tempore igitur conuersionis electorum reprobatur multitudo impiorum: quia in articulo, & mysterio Dominicae passionis causa, & summa salutis constat, & perditionis. Vnde Apostolus. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Item idem. Ego. n. (inquit) stigmata Iesu Christi in corpore meo circumfero. Hic Dominus ad Moysen. Cum uiderit (inquit) angelus sanguinem in superliminari, & super utrumque postem, transcendet ostium: & non finet percussorem ingredi domos uestras, & laedere. Hinc Dominus per Ezechiel. Omnem (inquit) super quem uideris Thau, ne occidas. Et Aposto-

Moral.

Anagori
ce.

Residui:
Esai. 1.

Esai. 2.
Psal. 86.

K.,,

Rom. 9
Exod. 33

Gal. 6

Exod. 12

Ezech. 9

Heb. 9.

Ius. Omnia (inquit) pene in sanguine mundantur: & sine sanguinis effusione non fit remissio. Sequitur. Et disceptabo cum eis ibi. s. in ualle Iosaphat. Pro populo suo, & haereditate, pro causis subiunctis contra gentes Dominus disceptat: quia inde gentes iudicium suscipiunt damnationis: unde in sequentia facinora inciderunt. Hoc testimonium ad idololatrias, & haereticos respicit: qui populum Domini seducunt, ipsum populum partiti sunt: & terram illius diuidentes, multisque eam inter se erroribus separantes, ad culturam idolorum compulerunt: ut alij colerent Iouem, alij Phœbum, alij Iunonem, alij Mineruam, Rubiginem, Anubim, Crocodilum, & Ibim, Noctuas, Accipitres, & Ciconias. Haeretici quoque terram Domini, id est, ecclesiam diuiserunt: & super populum ecclesiasticum sortem miserunt: quando eos seducunt, & ad haesum errorem deducunt, Arrius Arrianos, Sabellius Sabellianos, Manes Manicheos, & alij alios erroris sui discipulos fecerunt. Sequitur. Et posuerunt puerum in prostibulum: & puellam uendiderunt pro uino ut biberent. Hic aliter utrumque, haeticum scilicet, & idololatram, super tribus arguit. De avaritia, de luxuria, & de gula. De avaritia, quia super populum Domini sortem misit. De luxuria, quia puerum prostituit. De gula, quia pro uino puellam uendit. Allegorice. Vterque puerum, ecclesiasticum scilicet populum, fide purum, spe rectum, charitate syncerum: suasionem malignam, & promissione fraudulenta decipiens, idololatra in prostibulum posuit idolorum: & haeticus in tugurium inclusit errorum. Et puellam uendiderunt pro uino ut biberent. Quia animam adhuc fide teneram, moribus delicatam: idololatra donis, & promissis corrumpens; haeticus uenenato uerborum colore circumueniens, argumentis sophisticis seducens, mancipauerunt eum haesi, uel idololatriae: accipientes de triumpho eius uinum laetitiae. Moraliter. Duae sunt spirituales captiuitates: captiuitas scilicet Iuda, id est, confessionis: & captiuitas Hierusalem, id est, contemplationis. Quando contemplatio captiuatur, statim anima curis impugnatur, negociis occupatur, tumultibus, & desideriis illicitis infestatur. Quando uero confessio tendit in captiuitatem, tunc infelix in tenebras descendit uitiorum, & desperationis calamitatem. Tunc demones terram Domini, id est, fidelem animam uitij diuidunt: super populum uirtutum, peccatorum sortem mittunt. Tunc puerum, id est, puritatem mentis, prostituunt illicitis desideriis. Tunc puellam, id est, cordis innocentiam uendunt pro uino, id est, laetitia temporali, & terreno delectamento. Sed cum in die salutis, & in tempore placito uisitare dignatur oriens ex alto: infundit cognitionem ueritatis, & tunc reuocatur confessio: praestat amorem uirtutis, & reducit contemplatio. Et tunc gentes uitiorum deducuntur in uallem iudicij: & eo quod egerunt inique aduersum chorum uirtutum, arripuit iter exterminij. Possumus ad diem iudicij superiora referre: sed quia ad alia festinamus, placet ea lectoris ar-

M

N

Allego.

Moral.

Q

bitrio committere. Sequitur: Verum quid mihi, & uobis Tyrus, & Sidon, & omnis terminus Palaestinarum? Nunquid ultionem uos reddetis mihi? Et si ulciscimini uos contra me, cito uelociter reddam uicissitudinem uobis super caput uestrum. Argentum enim meum, & aurum tulistis: & desiderabilia mea, & pulcherrima intulistis in delubra uestra. Et filios Iuda, & filios Hierusalem uendidistis filiis Graecorum, ut longe faceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo uendidistis eos, & conuertam retributionem uestram in caput uestrum. Et uendam filios uestros, & filias uestras in manibus filiorum Iuda: & uenundabunt eos Sabaeis, genti longinqua: quia Dominus loquutus est. Hae Iudaei aduersus Tyrum, & Sidonem, & Palaestinarum terminos dicit arbitrantur: quod tempore captiuitatis Iudaicae quando uicti sunt a Romanis, Dei populum persecuti sunt, immo in ipso populo ipsum Deum, qui praesuit populo. Ego igitur, inquit, reddam uobis, quae populo meo, immo mihi fecistis: quia argentum meum, & aurum meum, id est, uasa templi, & quicquid praeciosissimum fuit, tulistis, & consecratis idolis uestris. Haec autem narrat historia Chaldaeos magis fecisse, qui uasa templi Domini posuerunt in templo suo. Vnde Balthasar postea in phialis potat: statim que regnum eius in Medos, Persasque transferretur. Sed quia post diem Domini magnum, & horribilem haec futura dicuntur: quae Apostoli in resurrectione Domini interpretantur, & Hebraei in futurum tempus iudicij differunt. De Romanis magis intelligendum est: quod Vespasianus, & Titus Romae templo pacis aedificato, uasa templi, & uersa donaria in delubro illius consecrarunt: quae graeca, & romana narrat historia. Mystice uero de aduentu Christi in carnem agitur. Possunt per Tyrum, & Sidonem, & Palaestinos, intelligi idololatrae, & haeretici. Si de ipsius aduentu ad iudicium, demones: Si de ipsius aduentu in mentem, uicia, & carnales passionis. Omnibus uero uelociter, citoque Dominus uicissitudinem reddet: quia & de primo aduentu legitur: qui non credit, iam iudicatus est. Item. Nunc iudicium est mundi &c. Et de secundo. Ite maledicti in ignem aeternum. Et de tertio. Paupercula tempestate conuulsa, absque ulla consolatione. Ecce ergo sternam sicut aurum per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris &c. Argentum, est eloquentia: aurum, sapientia: desiderabilia, religiosissima: pulcherrima, honestissima. Honestum spectat ad famam: Religiosum ad conscientiam. Delubra, sunt culturae idolorum, uel sectae haeticorum, uel consuetudines uitiorum. Filij Iuda, aetij: filij Hierusalem, contemplatiui. Graeci mendaces, falsiloqui ho-

Q
Mystice

Ioan. 3.

Ioan. 12.

Matt. 25

Esa. 54

R

homines scilicet, uel motus animi. Græci siquidem interpretantur est & non: per quod designatur fallacia, & mendacium. Per hæc uero, quæ supra diximus, cætus eorum, uel chorus uirtutum longe fit a suis finibus. Sed Deus ultionis Dominus cito uelociter reddet uicissitudinem: qui retributionem inimicorum conuertit. Vnde, & sequitur

„ Ecce ego congregabo eos &c. Et uendam filios uestros, & filias uestras in manibus filiorum Iuda: „ & uentundabunt eos Sabæis, genti longinquæ. Filij præfatorum, allegorice, sunt discipuli gentium, uel hæreticorum. Moraliter, motus uitorum. Manus filiorum Iuda, sunt confessiones, & opera pœnitentiæ. Salubriter igitur præfati his manibus traduntur: quia & hi per confessionem fidei ad gratiam redeunt baptisimi: & illi per confessionem peccati, & opera pœnitentiæ ad ueniã culpæ, ad gratiam obedientiæ, ad puritatem euolant innocentia. Et hinc eos Sabæis genti longinquæ uenundant, quia præfatos præfati purificatos odio peccati, abiectioni sui, contemptui mundi applicant. Saba siquidem interpretatur captiuitas. Primo ergo captiuatur iniquitas odio peccati. Secundo curiositas abiectione sui. Tertio uanitas contemptu mundi. Aliter, præfatos præfati exercitatos Sabæis uenundant, quia post opera pœnitentiæ, post deuotionem obedientiæ, post fructus dignos iustitiæ subleuant præfatos ad quietem contemplatiuæ lætitiæ. Saba, dicitur gens longinqua. Vnde & contemplatiua familia, gens dicitur remota: quia a turbis uitorum, a curis negotiorum; ab exercitio actionum procul est sequestrata. Sequitur.

Clamate hæc in Gentibus, sanctificate bellum, suscite robustos. Accedant, & ascendant omnes uiri bellatores: concidite aratra uestra in gladios: & ligones uestros in lanceas. Infirmus dicat: quia fortis ego sum. Erumpite, & uenite omnes Gentes de circuitu, & congregamini. Ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos. Confurgant, & ascendant gētes in uallem Iosaphat: quia ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu. Mittite falces, quoniam maturauit messis. Venite, & descendite, quia plenum est torcular. Exuberant torcularia, quia multiplicata est malitia eorum. Populi, populi in ualle concisionis: quia iuxta est dies Domini in ualle concisionis. Sol, & luna obtenebrati sunt: sed & stellæ retraxerunt splendorem suum.

T Iudæi locum istum ad Goth, & Magoth gentes referūt seuiſſimas (de quibus nos supra diximus) arbitantes eas ultimo tempore quando Hierusalem fuerit instaurata sub mille annorum imperio contra Dei populum esse uenturas: & in ualle Iosaphat, quæ ad orientalem partem sita est, esse

ruituras. Aduenisse enim tempus occisionis earū dicunt, & effundendi sanguinis instare uindemiã. Hæc Iudæi frustra somniant. Nos autem ueritatē rei pendentes allegorice ea prosequamur, ac deinde ad iocunda tropologia secreta rimanda transeamus. Si de aduentu Domini in carnem in præfenti agitur, litera sic competenter legitur. Horatur ergo propheta in præfenti uates diuinos, & comphetas suos, ut denuncient de die in diē salutare Domini: annuncient inter gentes gloriã eius, in omnibus populis mirabilia eius. Annuncient, inquam, incarnationem uerbi, passionem, & resurrectionem Iesu Christi: super apostolos aduentum paracliti, prædicationes eorum, uirtutem signorum, gratiam miraculorum, conflictus uerborum, agones certaminum, passionem corporum: in omnibus uirilem constantiam, & celerem de gentibus uictoriam. Et hoc est, quod dicit. Clamate hæc in gētibus. Ac si diceret. Nolite parcere, nolite silere. Sic uinci gentibus erit gloria: ita siquidem succumbere gloriosa uictoria. Sanctificate bellum. Si enim cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: hoc bellum quoque proculdubio sanctum est, cuius finis sanctus est. Et hoc bellum sanctificare, est bellum sanctitate donare. Nonne bellum sanctificatur, ubi uirtus triumphat, & uitium necatur? Nonne, inquam, sanctificatur bellum, ubi uicto reputatur uictoria, succubenti corona, ubi fugienti pramium, superato ascribitur regnum? Suscite ergo robustos, apostolos scilicet, & apostolicos uiros. Quid est suscitare, nisi sursum excitare? Quid est sursum excitare, nisi sursum eleuatos uirtutibus munitos, miraculis decoros annunciare? Viri igitur bellatores, uerbi scilicet prædicatores, caelestis militiæ duces ad prædicationem accedant: super colla gentium accedant. Ascendant, inquam, super iugum fidei gentium per uirtutem prodigiorum, per coruscationem miraculorum. Deinde sermo propheticus ad eos conuertitur dicens. Concidite aratra uestra in gladios, & ligones uostros in lanceas. Quid sunt aratra, nisi membra mortificata? Quid est aratra in gladios concidere, nisi membra mortificata pro cura fidei, pro uirtute uerbi, neci frequenter opponere? Hoc illi fecerant, de quibus in Actibus apostolorum legitur. Ibant apostoli gaudentes, a conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Hinc Apostolus. Puto enim, quod Deus nos apostolos nouissimos ostendit, tãquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Item idem. Usque in hæc horam, inquit, esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cedimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & iustiamus: blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. Ecce quomodo aratrum conciditur. Nunc uideamus quomodo in gladium conuertatur. Bonum (inquit) est mihi magis mori, quã ut gloriam meam quis euacuet. Nam si euangelizauero

Allego.

V

Act. 5.

1. Cor. 4

1. Cor. 4

1. Cor. 9

zauero non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit. Vt enim mihi si non euangelizauero. Si autem uolens hoc ago, mercedem habeo. Si autem in uitis, dispensatio mihi credita est. Ligones, sunt uariæ mentis compunctiones. Lanceæ, sunt feueræ comminationes. Quid est autem ligones in lanceas concidere, nisi ex uaria mentis compunctione ardorem fidei, uirtutem uerbi, uim sententiarum concipere? Hinc sponsus ad sponsam in canticis. Oculi tui (inquit) sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiarum multitudinis. Oculi sponse, sunt claritas fidei, & intelligentia diuini eloquij. Hesebon, interpretatur cingulum mœroris: piscinæ Hesebon, sunt diuersa genera compunctionis. Oculi igitur sponsæ sunt sicut piscinæ in Hesebon: quia inde magis magisque clarificantur, unde in præfatis piscinis frequentius lauantur. Gladius, est de præfenti uirilis conceptio: lancea, de futuro salubris comminatio. Doctores igitur per contemptum sui, & mortificationem carnis, fidutiã diuinitus accipiunt fraternæ correptionis. Per deuotionem: compunctionis potestatem, & gratiã comminationis. Sequitur. Infirmus dicat, quia fortis ego sum. Quia scriptum est. Quando infirmior: tunc fortior sum, & potens. Item dicitur. Vir tus in infirmitate perficitur. Propheta præuidens electionem gentium, gloriam fidelium, conuersionem earum ad fidem: uitium in eis infirmari, triumphare, uirtutem ait. Erumpite de latibulis templorum: de angulis idolorum: & uenite per passus fidei, & fructus pœnitentiæ, de circuitu, in quo ut impij ambulastis: qui ueritatem contemnentes diu falsitatem palpastis. Congregamini intra retia diuini uerbi, intra caulas fidei, intra septa oculis Dominici. Ibi faciet Dominus occumbere robustos suos: quia scilicet per ardorem fidei, per uirtutem diuini eloquij, sibi doctores subiciant reges, optimates, sapientes, philosophos. Hinc Esaias. Omne pecus Cedar (inquit) congregabitur tibi: arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Hinc alibi. Gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron. Item alius. Gens, & regnum, quod nõ seruiert tibi peribit. At Esai. Gloria Libani ad te ueniet, abies, buxus, pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ. Idem ibidem. Venient ad te curui filij eorū, qui humiliauerunt te, & adorabunt uestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi. Quandoquidem tanti momenti est uictori cedere, tantæ utilitatis bellatores succumbere: confurgant ergo, & ascendant gentes in uallem Iosaphat, id est, in humilitatem iudicij. Iosaphat si quidem interpretatur iudicium Domini: quia ibi sedebo dicit Dominus, ut iudicem omnes gentes in circuitu. Hinc ipse in euangelio. In iudicium (inquit) ueni in hunc mundum, ut non uidentes uideant, & qui uident cæci fiant. Sequitur uox Saluatoris Apostolos suos cohortatis ad collectionem nouarum frugum, ad conuersionem gentium, & dicentis. Mittite falces, quoniam maturauit messis. Vide quanta sit prophetiæ conuenientia cum euangelica sententia. Saluator nanque in euangelio, sic ait ad Apostolos. Messis quidem mul-

Cant. 7.

X

2. Co. 12

2. Co. 12

Esa. 60

Esa. 35

Hier. 27

Esa. 60

Ioan. 9.

Y

Matt. 9.

Tres falces

Z

Ioan. 4

A

ta, operarij uero pauci. Item in præfenti propheta. Quando maturuerit messis falces mittite. Si quidem tres sunt falces eorum, qui ad fidem Trinitatis populos suscipiunt: qui ad horrea Domini ca nouas fruges mittunt. Prima est prædicatio uerbi. Secunda forma catechizandi. Tertia sacramentum baptisimi. Ac si diceret. Prædicate, instruite, abluite. Prædicate fidei regulam. Instruite ad pœnitentiam. Abluite ad ueniam. Sequitur ipsius Domini uox discipulos suos hortantis in cura fidei, & doctrina uerbi ad agonem martyrij. Venite (inquit) & descendite. Venite passibus prædicationis: descendite ad laborem, & humilitatem fructuosissimæ passionis: quia per passionem corporum, & uirtutem miraculorum: multa millia neophitorum uobiscum recipient gloriosi certaminis gloriosissima præmia: & qui participes erunt mœroris, participabuntur & gaudio. Et hoc est, quod dicit: quia plenum est torcular: exuberant torcularia. Quod autem dicit: multiplicata est malitia eorum, si de neophitis agitur, ita recte intelligitur. Ac si diceret. Multiplicata est malitia, & ad finem usque perducta, quæ ultra progredi non debuit: cui diuersa sententia terminum hic posuit. Si uero de reprobis, ita: multiplicata est malitia, id est, ad cumulum, & ad punctum perducta: ut scilicet abijciantur a gloria regni, & ouili fidei: ut gaudijs inferantur electi, malitia horum, & crudelitate uexati: gloria, & honore coronati, per meritum martyrij. Intuere conuenientiam euangelij, & prophetiæ. Saluator ait ad Apostolos in euangelio. Leuate oculos uestros, & uidete regiones, quoniam iam albæ sunt ad messem. Ipse in præfenti prophetam. Venite, inquit, & descendite, quia plenum est torcular: exuberant torcularia &c. Sequitur. Populi populi in ualle concisionis. Populi re peritio, opetis est inculcatio, negocij commendatio. Ac si diceret. Populi populi in ualle concisionis, id est, in humilitate iudicij, in discretionem fidei, uita est querenda salutis causa, iustitiæ summa. Et hoc est, quod sequitur. Quia iuxta est dies Domini in ualle concisionis: humilitatem enim recte confessionis, prosperitas sequitur æternæ retributionis, & claritas beatæ contemplationis. Sequitur. Sol, & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Sol, est mundi philosophia. Luna, secularis potentia: stellæ, ceteræ potestates subditæ. Sol uero, & luna in humilitate iudicij obtenebrati sunt: quia ex quo sapientes huius mundi, potentes huius seculi ad fidei claritatem accesserunt, statim sui erroris tenebras agnouerunt. Stellæ uero retraxerunt splendorem suum: quia dum discipulos Christi in causa fidei, contemptum arripere mundi, abiectionem sui, agonem sitire martyrij: dum eos fulgentes signis, ornatos prodigijs, gloriosos miraculis prospexerunt: mox ab elatione conuersi, a dignitate terrena prostrati, humilitatem Christi sectati, colla fidei dederunt. Et hoc est stellæ splendorem suum retrahere: potentes huius seculi, optimates huius mundi, amplectendo humilitatem fidei, florem mundi a modo despiciere. Hæc uero de aduentu Christi

B Christi in carnem. Si uero de ultimo aduentu legatur (ut quibusdā placet) facilis erit in parte interpretatio: difficilis uero, & absurda, & inconueniens erit quorundam assignatio. In illo enim disticto iudicio quæ erunt aratra? qui gladii? qui ligones? quæ lanceæ, falces, torcularia? Sed qui id asserunt, ad locum allegoriæ currunt. Nos uero, ut eis morem geramus, dicimus præfatas gentes iccirco deduci in uallem iudicij, ut interficiantur, & corruant, ut a Domino iudicentur. Cuius mœrorem diei, & tormenta pereuntium, nec sol quidem, nec luna, nec astra cætera poterunt intueri: sed retrahent fulgorem suum: & seueritatem iudicantis, reddentisque uniuscuiusque opus in caput suum, respicere non audebunt. Non quia clementiora sunt Dei iudicio, sed quod omnis creatura in tormentis aliorum, de sui pertimescit iudicio. Sequitur.

Et Dominus de Sion rugiet: & de Hierusalem dabit uocem suam: & mouebuntur cæli, & terra. Et Dominus spes populi sui: & fortitudo filiorum Israel. Et scietis, quia ego Dominus uester &c.

C Cœptam sequamur uisionē, & de ultimo aduentu explanationē. Cū solis, & lunæ, cunctarumque stellarum splendor tenebris fuerit commutatus: Dominus de Sion instar leonis rugiet, siue clamabit, & tam excelsa uox eius erit, atque terribilis, ut cælorum cardines, & terrarum fundamenta quatiantur. Cumq; tam feruus in eos fuerit, qui puniendi sunt: erit tamen clemens erga populum suum: & dabit eis fortitudinem, qui appellantur filij Israel, mente scilicet Deum uidentes: qui nō per prauas uias ambulauerunt, sed gradientes in uia Christi, oīa recta fecerunt. Tunc sciet & ij, qui punientur in gehenna, & illi, qui assumuntur in gloriā, q̄ Dñs habet in specula sua Sion, & in Christo monte sancto suo: scilicet in eo, qui se præparauerat habitaculum dignum Deo. ¶ Si uero de primo legatur aduentu facilis, & idonea erit explanatio, ita. Non mirum, si in humilitate iudicij per uirtutem uerbi, & discretionem fidei, gentes se subdant filio Dei, quia uiuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.

D Viuus, quia non mutatur: efficax, quia non deficit: penetrabilis, quia non fallitur. Non mutatur in promisso: non deficit in facto: non fallitur in iudicio. Promissio eius obliuione non moritur, operatio eius difficultate non uincitur: iudicium eius ambiguitate non fallitur. Veraciter promittit, fortiter facit, subtiliter discernit. Viuus est, ut credas: efficax, ut speres: penetrabilis, ut timeas. Viuus est in præceptis, & prohibitionibus: efficax in promissis, & comminationibus: penetrabilis in iudicijs, & damnationibus. Quia igitur uiuus est sermo Dei, credendum est eum uera promittere: quia efficax, credendum est eum promissa perficere: quia penetrabilis est & falli non potest, eum offendisse. Iugendum est: & de cætero offendere cauendum est. In sermone isto consideranda sunt tria. Sonus, uox, intelligentia. In

sono, strepitus: in uoce, sensus: In intelligentia, perfectio intellectus. Strepitus ad comminationem: Vox ad consolationem: Intelligentia ad sciētiam spectat perfectionem. Strepitus igitur ad cruciatum pœnitentiæ. Vox ad gratiam uenit: intelligentia ad claritatem gloriæ. Et hoc est, quod dicit. Dominus de Sion rugiet &c. Domini rugitus sermonis est strepitus. Vnde hæc tria, rugitus, uox, scientia. Rugitus fit comminatione, uox consolatione, scientia contemplatione. Comminando trahit ad pœnitentiam: consolando reuocat ad gratiam: contemplando sublimat ad gloriam. Per rugitum terra mouetur ad pœnitentiā: Per uocem cæli mouentur ad gratiam. Per intelligentiam cognoscimus te unum solum, & uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et hoc est, q̄ dicitur. Et scietis quia ego Dominus Deus uester, habitans in monte sancto meo. ¶ Si uero de aduentu Christi in mentem præsens prophetia intelligatur: hæc erit summa tropologiæ.

In uallem iudicij eundem est, ibi salutis causa, pniæ forma, iustitiæ norma quærenda est. Ibi perimitur hostis, liberatur ciuis, sublimatur erectus, perficitur sublimatus. Tria quidem sunt iudicia, proprium scilicet, humanum, & diuinum. Proprium fit de compunctione cordis, & humana pœnitentia: humanum publica disciplina: diuinum abscondita manifestans, & occulta. Per propriū perimitur hostis, & ciuis liberatur. Per humanum politur, & sublimatur. Per diuinum ad unguem perficitur. Vnumquodq; horum iudiciorum merito in ualle dicitur situm: quia unumquodque mentem deprimit, & humiliat, unumquodq; cor hominis metu concutit, & uarie cruciat. Primum mentem humiliat terrore gehennæ. Secundum animum deprimit pondere disciplinæ. Tertium animam sternit amore iustitiæ. In primo igitur iudicio fit uictoria gentiū, & mors robustorum: In secundo ubertas torcularium, & gratia donorum. In tertio spes populi, & fortitudo filiorum. Iuxta uallem iudicij dicitur esse dies Domini. Dies Domini dies est pœnitentiæ, dies disciplinæ, dies gloriæ. Iuxta primā uallē dies est pniæ: Iuxta secūdā dies disciplinæ. Iuxta tertīā dies gloriæ. Hinc Psalmographus. Annūciate de die in diē salutare eius. De die .i. pœnitentiæ, diem disciplinæ. De die disciplinæ, diem gloriæ. Et hoc est, quod dicitur. Et scietis quia ego Dominus Deus uester habitans in Sion monte sancto meo. Sequitur.

Et erit Hierusalem sancta: & alieni non transibunt per eam amplius. Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte. Et per omnes riuos Iuda ibunt aquæ: Et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.

¶ Hæc Iudæi, & nostri iudaizantes ad mille annorum fabulas referunt: quando putant Christum habitaturū Sion: & in Hierusalem auream, atq; gem-

De sermone Dei gratiosius dicitur.

Tropol.

Tria sunt iudicia.

G

H

Psal. 95.

»

»

»

I

gemmatam sanctorum populos congregandos: ut qui in isto seculo oppressi sunt ab uniuersis gentibus, in hoc eodem cunctis imperent nationibus. Hæc Iudæorum fabula somniat: dum nobis ueritas longe alia ministrat. Hierusalem significat huius temporis ecclesiam: significat quoque fidelem animam: etiam illam, quæ sursum est libera, matrem nostram. ¶ De triplici aduentu potest litera accipi, & de unoquoque competenter quod dicitur, intelligi. Post missionem nanque paracliti, post prædicationem apostolorum, post conuersionem gentium in ualle iudicij, per discretionem fidei, fit Hierusalem sancta: & alieni non transibunt per eam amplius. Alieni dicuntur idololatræ, hæretici, schismatici. Qui omnes in exordio primitiæ ecclesiæ ad eam impugnandam uenerunt unanimiter: sed per eam non transierunt: quia licet impugnare nitantur ipsius fidei castitatem: nullatenus tamen rumpere possunt unitatem, nec uiolare charitatem. Venerunt quidem rationibus armati phantasmaticis, argumentis sophisticis: sed transire nequiuērunt, repulsi ueritate uerbi, superati ratione iudicij, prostrati testimonijs scripturarum, & calore fidei. Venerunt quidem parati congredi, sed non transierunt, coacti regredi. Ex ipso uero nomine sanctitatis, uirtus eius multiplex ostenditur, & species sanctitatis. Quod sactum dicitur latine, *ἅγιος*, id est agios dicitur græce. Agios nomen est compositum ex *α* & *γι*. *α* dicitur terra, a sine. Vnde & illud sanctum dicitur, quod sine terra fit, & a terra eleuatur. Sancti erant, de quibus scriptum est. Nostra conuersatio in cælis est. Sancti quoque & illi erant, de quibus dicitur. Inter quos lucetis uelut luminaria in mundo, uerbum uitæ continentes.

K Est ergo Hierusalem, sancta in sacramentis, in præceptis, in iudicijs, in consilijs, in promissis. Sacramenta siquidem eius sunt sine fæce: præcepta sine mole: iudicia sine lite: consilia sine zelo: promissa sine fuco. Sine fuco fallaciæ: sine zelo inuidiæ: sine lite controuersiæ: sine mole angariæ: sine fæce concupiscentiæ. Est igitur sancta, cuius est contemplatiuus intellectus, cælestis affectus, spiritalis sensus, angelicus actus. Vnde Ioannes in Apocalypsi. Vidi (inquit) ciuitatem sanctam Hierusalem nouā descendentem de cælo, ornatam tanquam sponsam uiro suo. Sequitur. Et alieni non transibunt per eam amplius. Hinc Naum. Celebra (inquit) Iuda festiuitates tuas: & redde uota tua, quia non adijciet ultra ut pertrahat in te Belial: uniuersus interijt. Sequitur. Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinem &c. Dies illa, est aduentus paracliti: montes, apostoli: colles, discipuli: riuuli, subditi populi: dulcedo, sapientia: aqua, doctrina. Tria sunt genera doctrinæ, contemplatiuum, allegoricum, morale. Contemplatiuum purum, allegoricum nudum, morale solum. Solum a materia, nudum a forma, purum a circumscriptione omnimoda. Morale siquidem genus informat sine materia uitam. Allegoricum illuminat sine forma scientiam. Contemplatiuum sine phantasia sublimat ad sapientiam. Aliter. Aqua, est

L Philip. 3
Phili. 2.
M
Pulcher Discursus.
Apo. 21
Naum. 1

Philip. 3

Phili. 2.

M

Pulcher Discursus.

Apo. 21

Naum. 1

Tria sunt genera doctrinæ.

O riuus

conditio historialis. Lac, doctrina moralis: dulcedo, ædificatio spiritalis. Stillabunt a superioribus, fluent in campestribus, ibunt in uallibus. Superiora Dei, sunt eius inuisibilia iudicia: campestria, eius manifesta consilia: ualles, humilis pœnitentia, præceptorum obedientia, misericordiæ opera, Sequitur. Et fons egredietur de domo Domini, & irrigabit torrentem spinarum. Domus Domini, primitiæ ecclesiæ pulchritudo: P fons, euangelicæ doctrinæ plenitudo: torrens spinarum, est impetus, feruor, crudelitas gentium. Porro fons de domo Domini egressus spinarum torrentem rigauit: quando per Apostolos, & eorum successores euangelica doctrina gentilem populum ad fidem initiavit, ad crudelitatem conuertit, ad baptismi gratiam perduxit. Sequitur.

Q Aegyptus in desolatione erit: & Idumæa in desertum perditionis: pro eo quod iniue in filios Iudæi egerint, & sanguinem innocentem effuderint in terra sua. Et Iudæa in æternum habitabitur: & Hierusalem in generationem, & generationem.

¶ Nihil in terra fit sine causa: nec immerito Dominus super unam ciuitatem pluit: nec ab re alteram incomplutam relinquit. Ecce enim aliter Aegyptus, & Idumæa, pro causis subiunctis desolatæ manent: Iudæa, & Hierusalem pro eo quod innocenter, continenter, obedienter uixerunt: in æternum habitantur, & gaudent. Aegyptus, est pars populi gentilis reprobati, & cæcati per ignorantiam. Idumæa, pars Iudaici populi reprobati, & deferti a Deo per prauam, & immundam concupiscentiam. Iudæa, est uxor agni, sponsa Christi, confitens suam ignorantiam, compungens, & atterens se propter inordinatam concupiscentiam. Confitens sibi tenebras ignorantie, sordes concupiscentiæ, horrorem malitiæ. Confitens Deo gratiam ueniæ, puritatem innocentie, sublimitatem gloriæ. Sequitur.

Et mundabo sanguinem eorum, quem non mundauerunt: & Dominus commorabitur in Sion.

¶ Hic latenter subintroducitur per aduentum Christi remedium gratiæ contra naufragium originalis peccati, Sanguis scilicet iste, peccatum enim originale nullatenus cuiuspiam iustitia, uel uirtute mundari, uel deleri poterat, nisi agni immaculati sanguine, qui peccatum non nouerat. Vnde Apostolus. Sine sanguinis effusione non fit remissio. Item idem. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex: sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus: & excelsior cæli factus. Et hoc est, quod in præsentem Dominus per Prophetam dicit. Et mundabo sanguinem eorum, quem non mundauerunt, hoc est, quem mundare non potuerat. Et tunc Dominus commorabitur in Sion. M. Hug. a S. Viç. To. j. S Sion.

† que nō mundauerant.

Heb. 9 Heb. 7.

Sion. Tunc scilicet, quando omnia subijcientur ei, & ipse subijciet regnum Deo, & patri. Tunc in specula commorabitur: quia eius uisio ad gloriā electis ministrabitur. Tunc erit omnia in omnibus, uita, uirtus, panis, potus, forma, salus, lux, fons uitæ, dux, lex, medicina. Sic erit omnia in omnibus iuxta illud. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Hinc est illud, Hæc est (inquit) uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hinc est illud sapientis, Te cernere finis, Principium, uector, dux, semita, terminus idem. Hæc de aduentu Christi in carnem, nunc de aduentu eius ad iudicium dicamus. ¶ Et Hierusalem erit sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. Post datam sanæ iudicij sententiā, post diuortium electorum a reprobis, cætus sanctorum angelicis inseretur choris: & tunc Hierusalem uxor agni eleuabitur a terrenis. Tunc absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum: & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor: sed nec ullus dolor: quoniam priora transferunt. Non erit, inquam, amplius clamor suggestionis, dolor tentationis, luctus compunctionis: quoniam priora transferunt. Quæ sunt priora? Serpentis suggestio, mulieris delectatio, uiri consensus. Sed tranſiit suggestio, data impassibilitate: delectatio, perfecta charitate: consensus, plena felicitate. Hinc Elaias. Conſurge, inquit, conſurge, induere fortitudine tua Sion: induere ueſtimentis gloriæ tuæ Hierusalem ciuitas sancti: quia non adijciet ultra, ut pertranſeat per te incircuncisus, & immundus. Sequitur. Et erit in die illa stillabit montes dulcedinem &c. Per montes, & colles, & riuos diuerſitas meritorum ostenditur. Per dulcedinem, lac, & aquam uarietas præmiorum. Quod autem fons egreditur de domo Domini irrigans torrentem spinarum, illud est, quod alibi dicitur. Lætitia sempiterna super capita eorum. Et illud. Agnus, qui in medio eorum est, reget eos, & ad uiræ fontes aquarum deducet eos. Tunc Ægyptus, & Idumæa erunt in desertum perditionis: & Hierusalem cum Iudæa habitabitur in annos generationis: quia & illis dicitur. Ite maledicti in ignem æternum: & isti, Venite benedicti patris mei percipite regnum. Et tunc Dominus mundabit sanguinem electorum, quem prius non mundauerant: quia ut doctores asserunt, electi uidentes apostatam angelum irreuocabili sententiâ multatum, insolubili uinculo innodatum, horribili pœna damnatum: metu concutientur, ipſoq; metu ab eo, quod ægre mundauerant, purgabuntur.

Iob. 41. Iuxta illud Iob. Cum sublatus fuerit (inquit loquens de apostata angelo) timebunt angeli, & terri purgabuntur. Et post hæc Dominus commorabitur in Sion: hoc est, in specula uisionis: quia tunc præcinget se, & faciet illos discumbere: & tranſiens ministrabit illis. Moraliter de aduentu sponsæ ad sponsam Christi, ad columbam, ad unicam, dilectam, & fidelem animam. Cum Dominus habitans in Sion, in monte sancto, in sublimitate, scilicet contemplationis cum sponsa propius in copulam unionis: quando sponsus ei cælestia pro-

pinat oscula: quando angelico obsequio paradisi ministrat ei fercula: tunc Hierusalem fit sancta, utriusque sancta: quia a terrenis eleuata. Eleuata, inquam, ab iniquitate, eleuata a curiositate: suspensa a uoluptate, sequeſtrata a uanitate. Tunc alieni per eam amplius non tranſeunt: quia nec maligni suggestio, nec spiritus elatio, nec carnis titillatio, nec mundi infestatio, eam irritare ullatenus præsumunt: quam sponsi felicitas, contemplationis reclusam thalamo, unionis lectulo inserit. Non tranſeunt, inquam, per eam alieni amplius: quia quæ impassibili iungitur, & beato inseritur, nulla rerum molestia etiam ad modicum pullatur. Per gratiam sponsi, eam dico impassibilem factam, non substantialiter creatam. Sequitur. Et erit in die illa, hoc est, in illa contemplationis claritate, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ. ¶ Montes, sunt contemplationum sublimia: colles, inno centiæ opera. Riuus, pœnitentiæ exercitia: dulcedo, est perfecta dilectio: lac, est sancta deuotio: aqua, deuota compunctio. In illa ergo die, hoc est, in illa unionis felicitate, sponsa per gaudium contemplationis, dulcedinem accipit perfectæ dilectionis: a qua descendens, & ad seipsam rediens affluit lacte diuotionis. Vnde sese præ amore superiorum crucians immergitur aquis compunctionis: indeque egrediens per pœnitentiam exercetur asperam. post hæc ad innocentie trahitur opera: demum ad contemplationis auolat fastigia: dicens. Quid enim mihi est in cælo? & a te quid uolui super terram? Item. Elegit suspendium aia mea. Tunc fons egreditur de domo Domini, & irrigat torrentem spinarum: quia ubertas, & priuilegium spiritualis gratiæ de secreto gaudio purissimæ manat conscientie, aculeos retundens uitiorum, motum compescens tentationum, statum sedans desideriorum, & sedem poliens affectionum. Tunc fugatur ignorantia, tunc pessundatur carnalis concupiscentia: quia mens claritate contemplationis illuminatur, & perfectione dilectionis concupiscentia sanatur. Ægyptus siquidem interpretatur tenebræ, per quas ignorantia: Idumæa, terrena: per quam carnalis designatur concupiscentia. Iudæa uero, & Hierusalem in æternum habitabuntur. Iudæa, confessio: Hierusalem, dicitur pacis uisio. Mens enim deuota, & perfecta uel ad sui descendens cognitionem, delicta confitetur Deo per humilitatem compunctionis: uel ad Dei ascendens cognitionem, per gratiam contemplationis, sublimatur ad uisionem pacis, & tunc in uoce exultationis, & confessionis sonus fit in ea epulantis. Nunquam fidelis anima deserit Iudæam: quia uel compuncta confitetur scelera, uel deuota gratias agit, propter gratiæ muneris: uel sublimata eructat hymnum recipiens præmia. Tunc quoque sponsus sanguinem mundat, qui hætenus mundari non poterat, quia per consortium unionis, sponsus sponsæ præstat priuilegium perfectionis: ut contra naturam natura sentiat, cui naturaliter natura obuiat. Et tunc Dominus naturæ per priuilegium

legium gratiæ in Sion, hoc est, in specula gloriæ commoratur. Qui nostram purgare naturam, & suam nobis præstare gratiam, ad ipsius sublimitatis gloriæ dignetur: Qui trinus, & unus uiuit, & regnat, Amen.

Finis Annotationum Elucidatoriarum Magistri Hugonis de Sancto Victore Canonici Regularis Lateranensis in Iohelis Prophetiam.

SEQUITUR EIVSDEM in Abdiam moralis expositio, in quam est hæc ipsius præfatio.

A Abdias quartus in ordine prophetarum, sermone simplex, & sensu multiplex: rarus in uerbis, sed copiosus in sententijs. Iuxta illud Salomonis. Sapiens uerbis innotescit, paucis: Prophetiam suam literaliter aduersus Idumæam dirigit, Allegorice contra mundum, tropologice contra carnem, stilum suum acuit, Saluatoris typum gerens, ipsius aduentum subtiliter introducit, per quem mundus destruitur, per quem caro atteritur, per quem libertas redditur. Hinc est illud. Si filius uos liberauerit uere liberi eritis. Hic est Abdias, qui sub Achab rege centum Prophetas in specubus latentes paut: & dum corporalem ministrat alimoniam, spiritualem diuinitus accepit. Prophetauit autem præfatus uir quædo & alij prophetæ, Amos scilicet, Iohel, & Osee. Iacet que conditus in Samaria cum Eliseo, & Ioanne Baptista.

Finis Prologi, Sequitur Expositio.

B uisio Abdias. Abdias interpretatur Domini seruus: per quem Saluator significatur. Vnde & in Elaiâ sub persona patris ad filium loquentis ita legitur. Audi Iacob serue meus, & Israel quem elegi. Itæ ad eundem. Seruus meus es tu Israel: dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Hinc ipse Saluator humano generi exprobrans ita. Seruire (inquit) me fecisti in peccatis tuis. Quoniam uero quatuor sunt seruitutis genera: Alia nanque est necessaria, alia conditionalis, alia muneratoria, alia liberalis. Videamus sub quo seruitutis genere seruiuit libertas: infirmata est uirtus, humiliati se felicitas, inclinauit se Deitas. Neque enim primo genere seruiuit, qui necessitate nihil fecit. Neque secundo: qui captiuitatem captiuam duxit. Neque tertio, qui hominibus dona-

dedit: sed sub quarto. Hinc est illud: Holocaustum Psal. 39. & pro peccato non postulasti: tunc dixi, ecce uenio. Item. In capite libri scriptum est de me: uer facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui: & legem tuam in medio cordis mei. Vere seruitus libera, per quam nec natura corrupta: nec conditio mutata, nec pactio facta, sed uoluntatis identitas obedientiæ inclinata. Hinc est illud. Gratis uenundati estis: & sine argento redimemini. Hæc de nomine. Nunc dicamus de uisione. Prophetici idiomata est eloqui, ut ibi consolatio uentura innuatur, ubi uisio ponitur. Vnde & Abdias gentis aduersariæ, id est, Idumææ destructionem, quæ magnam Iudaico populo attulit consolationem, in exordio prophetiæ suæ proposuit uisionem dicens. Uisio Abdias. Ob humilitatis custodiam, Propheta de se quasi de alio loquitur: quia priuilegium meretur amittere, qui concessio dono abutitur, uel permissa potestate. Abdias uisio, Verbi est incarnatio. De qua uisione per Psalmographum Edicitur. De cælo respexit Dominus: uidit omnes filios hominum. Oculi Verbi, fuerunt iudicium, & misericordia. His oculis nostræ formam uidit redemptionis: dum incarnatum ueritatem exhibuit iudicij: & misericordiam præmij. Iudicium discretionis, & misericordiam remissionis. His oculis respexit Petrum, quando eum & per ueritatem iudicij uocauit ad fletum: & per misericordiam eius deleuit peccatum. Primum aperiendo, diluit culpam: secundum, reddit gratiam. Hos sponsa laudat oculos, in Canticis dicens. Oculi tui sicut columbæ super riuulos aquarum. Aquæ, sunt cælestis dona sapientiæ. Riuuli, sunt donorum uarietates. Columba, dantis est gratia. Oculi igitur sunt columbæ super riuulos aquarum: quia & per iudicij ueritatem gratis illuminat: & per misericordie benignitatem gratis muneribus ornat. Visio igitur Abdias: incarnatio est Sapientiæ: quæ oculo utroque respexit mundum. Iuxta illud in Euang. Ioannis. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriæ eius, gloriâ quasi unigeniti a patre plenum gratiæ, & ueritatis. Sequitur.

Hæc dicit Dominus ad Edom.

¶ Id est contra Edom. Quid est dicere, nisi uerbum proferre? Et quid est uerbum proferre, nisi a secretis exire? Dominus ergo dicit, id est, Pater protulit Verbum, quando Filius a Patre exiit, & uenit in mundum. Sed quia de diabolo triumphare, ideo Dominus: quia gratis humanum genus liberare, ideo Deus: quia mundum, & pompam eius conculcare uenerat, ideo qui contra Edom loquitur: Dominus qui timendus est; Deus qui diligendus est: contra Edom, qui conculcandus est. Timendus a diabolo, diligendus a populo suo, mundus conculcandus ab eo. Dominus ex genere uictoriæ, & Deus ex muneribus gratiæ, contra Edom languorem sanando concupiscentiæ. Dominus ergo, quia hostem prostrauit uiriliter. Deus, quia ciuem liberauit misericorditer. Contra Edom, quia mundi conculcandus est. M. Vg o. à S. Vi. To. j. S 2 pi.

Pfal. 16
Ioan. 17
Apo: 21
Pulcher
Discurſus.
Esa. 52
Esa. 35
Apo. 7
Mat. 25
Iob. 41
Luc. 12

,,
,,
,,
,,
Y
Pfal. 72.
Iob. 7
Z

Ibidem.
Esa. 52.
D
Pfal. 32.
Luc. 22.
Cant. 5.
F
Ioan. 1.

Hiscentiam expugnauit hostiliter. Edom ipse est Esau, qui etiam Seir nuncupatus est; frater Iacob simplicis: qui propter lenticulæ concupiscentiã, primogeniturã amisit gloriam: & propter fratrem inuidiam, paternã benedictionis perdidit gratiam. Hinc aduersus fratrem graui concitatus odio, dum uirus fouit in corde latitans, dilectionis corrumpens fœdera: in necem fratris exasperauit uiscera, locum querens, & tempus infortunio. Vnde dixit. Venient dies luctus patris mei: & tunc occidam eum. Per hunc ergo carnis designatur prudentia, mundi concupiscentia, semen pessimum, filij nequam, & scelerati, inimici gratiæ Dei. Edom terrenus, Esau sanguineus, Seir pilosus. Sanguineus peccatis, pilosus negocijs, terrenus curis. Sanguineus mundus utique in idololatrijs, pilosus in hæreticis: terrenus in carnalibus, & pseudochristianis. Sed contra Edom Dominus uerbum misit, quod & peccati chirographum de leuit: & quietem spiritualem præstitit, & æternã felicitatem spondit. Chirographum uenia, negocium gratia, curam exterminauit gloria. Venia peccatorum, gratia deuorum, gloria æternorũ. Hinc David. Misit uerbum suum, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorũ. Hoc, in quã, uerbum illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Hoc capit uulpes pusillas demolientes uineas: hoc pauperes facit, & ditat: humiliat, & subleuat. Sequitur.

Auditum audiuius a Domino, & legatum ad Gentes misit.

I Quæ obscure prius dixerat, nunc euidentius manifestat: aduentum scilicet Christi ad destructionem peccati, ad salutem mundi, ad cognitionem ueri, ad dilectionem summi boni. Legatus ipse est de quo Aggeus. Ecce uenit (inquit) desideratus cõtis gentibus, & gloria eius replet orbem terrarũ. Legatus iste sub habitu paupertatis diuitias nobis attulit immortalitatis. Vnde Apostolus. Qui pro nobis (inquit) pauper factus est, ut nos paupertate illius ditaremur. Legatus iste tria secum attulit. Lucem, unguentum, panem. Lucem cæcis, unguentum agrotis, panẽ famelicis. Lucem exposuit in monte, panem in cœnaculo, unguentum in crucis patibulo. Lucem in carcere, panem in deserto, unguentum posuit in teatro. In carcere ignorantia, in teatro carnalis concupiscentiã, in deserto humanã miseriã. Christus nanque mundum illuminauit pulsa ignorantia, ipse eum satiauit ordinata concupiscentia, idem ipsum in melius commutauit, exterminata miseria. Vnde ipse

Agg. 2. **2. Cor. 8.**

Pulcher Discurfus.

K in Euangelio. Ego sum, inquit, uia, ueritas, & uita.

Ioan. 14. Via illuminando, ueritas sanando, uita felicitando. Primo contra ignorantia: secundo contra concupiscentiam: tertio contra miseriam. Quarendum est autem ubi, uel a quo de legatione ista Propheta quicquam acceperat. Moyses in medium profiliat, & quicquid de eo acceperat aperiat. Prophe

Deut. 18. tam (inquit) suscitabit Dominus de fratribus uestris: ipsum tanquam me audietis. Esaias quoque.

Esai. 24. A sinibus terræ (inquit) laudes audiuius, gloria

iusti. Intuere lector, laudes & gloriam iusti. Gloriam in futuro, Laudes in presenti. Laudem, quippe permeruit multiplicem: quia & agrotis sanitatem, & egenis ubertatem, & captiuis libertatem donauit. Sit igitur laus eius in ore meo, qui me & sanitate roborauit, & ubertate ditauit, & libertate donauit. Post hanc arrham si pure, & fideliter accipio, ego gloriam iusti accepturum me nullatenus dubito. Auditum enim audiuius a Domino, & legatum misit ad gentes. Quod autem auditum audiuius dicit, locutio quidem minus est latina, sed ex græco fideliter expressã. Inculcatio uero uerbi intentionem significat eloquij. Historialiter autem aduentus regis Babylonici super Idumæos significatur: pro quo Dominus misit, quando ut ueniret, iusto iudicio permisit. Hic enim uocatus est malleus uniuersæ terræ: per quẽ Dominus dignatus est iustissimã uindictã exercere iudicia: & per quem iusto Dei iudicio innumeri populi attrita est superbia. Vnde legitur in alia prophetia. Fili (inquit) hominis quid dabitur Babylonio regi pro labore, quod apud Tyrum seruiuit mihi? Da (inquit) ei regnum Ægypti. Intuere lector formam diuinę prouidentię, & ordinem uindictæ, & normam iustitię. Babylonij siquidẽ expugnauerunt Assyrios, Medi Babylonios, Macedones Medos, Romani Macedones, Christus Romanos: sed ultima uictoria non ex crudelitate acta est, sed ex benignitate, & clementia. Alijs uero pro qualitate meritorum digne illata est ultio suppliciorum. Hęc per excessum iuxta historiam diximus. Nunc ea allegorice discutiamus. Missus, inquit, legatus de ualle Hebron uenit in Sichem: quia Christus Deitate fortis, & ordinibus celestium agminum regnum augmentans sempiternitatis, uenit ad laborem passionis: sed in agro errauit: in mundo nullum immunem a peccato reperit. Vnde fratres suos querens, in Dothain descendit: quia reconciliationem nostri sitiens, usque ad mortis defectum se humiliavit. Hebron, interpretatur fortitudo, uel augmentum sempiternum. Sichem, humeri. Dothain, defectus. Auditum igitur audiuius a Domino, & legatum misit ad gentes: quia in Verbi incarnatione certum nuncium accepimus de nostra redemptione. Quam prompte, quã deuote suam expleuerit legationem, nostramque operatus fuerit redemptionem, ipse manifestaturus.

Surgite (inquit) & confurgamus aduersus eum in prælium.

Magna fuit dignitas nostræ conditionis: sed maior reuerentia nostrę reparationis. Homo nanque conditus fuisse legitur cum diuino consilio: sed reparatus cum eodem, cui addita est gratia. Ibi. n. ex consilio dictum est, ut homo fieret: hic autẽ & consulte dicitur, & occulte Filius mittitur, ut eum redimeret. Ibi ostensa est dignitas humana in modo, & forma cõsiliij: hic privilegiũ gratiæ, & excellentia naturæ in qualitate mysterij, & quantitate supplicij. In utroq; negotio excitamur ad dilectionem: sed in secundo ad maiorem accendimur deuotionem.

Allego. tionem. Hinc filius. Surgite, inquit, & cõfurgam⁹ aduersus eum in prælium. Surgite, inquit, ad Angelos confurgamus. Pater, ego, & Paraclitus: hæc dicens non Deitatis diuido essentiã unitatem: sed personarũ fideliter distingo proprietatem. Aduersus eum. Aduersus. s. diabolu, aduersus mundu, aduersus peccatum, aduersus carnem. Surgite (inquit) ad Angelos. Hinc Esaias sub eadem persona. Ite (inquit) Angeli ueloces ad gentem conuulsã, & dilaceratã: ad populum terribilem, post quẽ non est alter. Hic in eodẽ de Filio. Ad gentem (inquit) fallacem mittam eum: & contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationẽ quasi lutum platearum. Hinc Filius ad Patrem per Psalmographum. Paratum (inquit) cor meũ Deus, paratum cor meum. Hinc de Spiritu Pater ad Filium. Ecce (inquit) puer meus, quem elegi: dedi spiritum meum super eum, iudiciũ Gentibus proferet. Item. Pater de Filio, & Spiritu paraclito. Qui scite (inquit) ab homine, cuius spiritus in naribus eius est: quoniam excelsus reputatus est ipse. Attẽdite diligenter quõ Angeli, quã prompte ad inimicorum mittuntur expugnationem: quomodo beata, & sancta Trinitas operatur redemptionem. Certissimus sum de uictoria: ubi confligit potentia, negocium ordinat sapientia, benignitas suggerit patientiam, & promittit stipendia. Confurgamus (inquit) Filius) Pater potenter extrudendo aduersarium, ego sapienter occultando mysterium. Si. n. cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Spiritus benigne suscipiendo, & sanando miserum. Benignus est. n. spiritus sapientiæ: & non liberabit maledictum a labijs suis. Surgat Pater hostem Filio potenter prosterendo: ego surgam sapienter nescium docendo. Clareat Patris potentia in hostium expugnatione. Pater uincula soluat humanæ captiuitatis. Filius tenebras illustret humanæ cæcitat. Spiritus munerat suggerat, & desideria charitatis. Caueat lector, ne personarum confundat trinitatem, nec diuinæ essentiæ diuidat unitatem. Per hęc enim, quæ distingo, personarum proprietatem ostendo, non naturã uanitatẽ confundo. Alioquin sicut Trinitas natura uel essentiã una, sic & operatio omnimodo una. Scriptum nanque est. Quacũquẽ pater facit, hæc eadem filius similiter facit: sed nec Spiritus ab hoc seducitur, qui eadem essentia, eadem potentia, eadem sapientia, idem Deus & est, & dicitur, & creditur &c. Sequitur.

Ecce paruulum dedi te in gentibus: Contemptibilis es ualde. Superbia cordis tui extulit te, habitantem in scissuris petrarũ, exaltantem solium tuum: qui dicis in corde tuo, Quis me detrahet in terram?

Literal. **O** Historialiter Propheta sub persona Domini arguit, & increpat, minatur, & imperat in Idumæu: quod aduersus fratrem suum, populum scilicet Iudæu, insurrexerit, quod ei tempore calamitatis suæ insultrauerit, quod hostes eius ad eum expugnandum

docuerit, sustentauerit, adiuuerit: ostendens quis, & qualis fuerit naturæ debito, uel gentis merito: quid factus sit proprio uitio. Hęc tria ostendit ei Deus: scilicet naturæ debitum, culpæ uitium, pœnæ supplicium. Quia scilicet, & contemptibilis natura: & sordidus cura, & detestabilis pœna. Primum ostendit ubi dicit. Ecce paruulum dedi te in gentibus &c. Secundum ibi. Si exaltatus fueris ut aquila, & reliqua. Tertium ibi. Usque ad terminum emiserunt te. Quod uero populum Idumæum dicit inscissuris petrarũ habitantem, morem gentis proprium tangit, quæ propter lignorũ inopiam, & solis ardorem in cauernis rupium habitat, & terreis caueis. Allegoricẽ. Dominus in Gentilem populum inuehitur: qui spreto Creatore, & suæ naturæ decore, & honore diuinæ gratiæ, & dono sciẽtiæ, & cultu iustitiæ: ad idololatrię spurcitiã, ad morum immunditiã, ad Nãnias errorum, & uanam philosophiam conuersus: unde sese deuote Creatori substernere debuit, inde pingui ceruice armatus, aduersus eum potius intumuit. Dicit ergo ad eum. Ecce paruulum sensu, gentilem cultu, cõtemptibilem actu, dedi te: hoc est, iusto iudicio fieri permisi. Paruulum, inquam, intelligentia ueritatis, gentile ritu, & cerimonia infidelitatis, contemptibilem actione iniquitatis. Ad cumulum uero malitiæ inflauit te uentus superbiæ: cuius exigente merito in infidelitatis tenebras, & errorum caliginem incidisti. Nec his solum non contentus, sed errores prædicando, lucem tenebras asserendo, & bonum malum, ueritatem mendacium autumando, alios ad ruinam ad duxisti. Hinc est quod sequitur. Superbia cordis tui extulit te, habitantem in scissuris petrarũ, exaltantem solium tuum: qui dicis in corde tuo, quis me detrahet in terram? Intuere ordinem miseriæ, cursum cadendi, & formam informem a Deo recedendi. Tumor præcedit superbię, tenebræ sequuntur ignorantia, infidelitas succedit idololatriæ. Hanc sequitur delectatio, & consensus immunditiæ, deinceps prædicatio malitiæ, demum contemptus uirtutis, & odium iustitię. Quod enim dicit: Superbia extulit te, tumor ostenditur superbiæ: per petram, infidelitas ignorantię: per scissuras, schismata idololatriæ: per habitantem, consensum immunditię: per exaltantem solium, prædicatio malitię. In eo, quod dicit. In corde sunt: Quis me detrahet in terram? contemptum significat uirtutis, & odium iustitię. Sed Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere agit: exaltatur iudicando terram, dum superbis retributionem reddit. Hinc est quod sequitur.

Si exaltatus fueris ut aquila: & si inter sidera posueris nidum tuum: inde detraham te dicit Dominus.

Literal. **Allego.** Quasi sidera uidebantur Gentili populo eorũ numina. Sophistæ uero, & philosophi ut aquila. Aquilæ nempe iuxta aliquid uisi sunt philosophi, & sophistæ: dũ cordis oculos ad solem iustitię erigunt: dum aciem mentis in ipsum ueritatis radiũ M. Vgo. à S. Vict. To. j. S 3 irre-

Nota quã eleganter discurrit.

Allego.

Literal. Allego.

irreuerberate figunt. Sed aquila inde statim rethititur: quia post acceptam ueritatis insitam notitiam: relationis merito Philosophus, & sophista ad erroru caliginem reuertuntur. Hinc Apostolus. Qui cum cognouissent (inquit) Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis. Nidum suum Gentilis populus inter sidera posuit: quando spem salutis suae uel in angelis statuit, uel in hominibus: quos luce sapientiae, & nitore iustitiae falso emicuisse credit. Sequitur.

Si fures introissent ad te per noctem: si latrones quomodo conticuisse? Nonne furati essent sufficientia sibi? Si uindicta tores intrassent ad te: nonne saltem raccum reliquissent tibi?

† nunquid

S
Literal.

¶ Latrones, fuerunt seculi potentes, Fures, flamines, & caeteri idolorum cultores: philosophi, & sophistae uindictatores. Haec .n. tria praecipue uigebant in idololatria: Philosophia, si nanis superstitio: infamis potentia. Seculares philosophi iactabant se possidere intelligentiam ueritatis: cultores idolorum sanctitatem religionis: potentes, dominium libertatis. Sed de primis legitur. Fel draconum uinum eorum, & uenenum aspidum infanabile. De secundis. Confundantur omnes, qui adorant sculptilia: & qui gloriantur in simulachris suis. De tertijs. Potentes potenter tormenta patientur: & fortioribus fortior instat cruciatio. Ac si diceret Dominus. Videte quod ego sum solus, & non sit alius Deus praeter me. Ego occidam, & ego uiuere faciam: percutiam, & ego sanabo: & non est qui possit de manu mea eruere. Si destruxero, nemo aedificat: si inclusero, nemo est qui aperiat. Nullus mihi similis in fortibus, nemo in legislatoribus: sanctitate sum magnificus, terribilis, atque laudabilis, & faciens mirabilia. Quae nec secularis agere potentia, nec superstitio pestifera, nec inanis philosophia potuit, mea potentia, mea sapientia, mea benignitas ualuit. Potentia mea destruxit: sapientia aedificauit, benignitas ornauit. Destruxit errorum falsitatem: aedificauit dogmatum ueritatem: ornauit infundendo charisma tum largitatem. De prima legitur. Deus, cuius irae resistere nemo potest. De secunda. Sapientia aedificauit sibi domum, & reliqua. De tertia. Spiritus eius ornauit caelos: obstetricante manu eius, educus est coluber tortuosus. Potentia seculi, superstitio idoli, utraque sibi sufficientia rapuit. Philosophia uero racemorum aliquos post se reliquit: quia nec prima libertatem, nec secunda securitatem, nec tertia ueritatem, ad salutem dare, uel ostendere potuit. Umbram, non corpus habuit: imaginem, non rem exhibuit. Verbum uero incarnatum ad liquidum enucleauit omnia: ad integrum possidet uniuersa, Esau perscrutatur abscondita: unumque ad terminum suum ducit: dum iusto iudicio pro cuiuscumque merito finem debitum singulis imponit. Hinc psal. Non est (inquit) qui se abscondat a calore eius. Calor Dei triplex esse legitur. Est. n. alius extremae damnationis, alius pie ul-

Deut. 32.
Psal. 96.

Sap. 6.

Deut. 32

Iob. 9.

Pro. 9.

Iob. 26.

T
Allego.

Psal. 18.

V

tionis, alius gratiae dilectionis. De primo legitur. Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima. De secundo. Deus noster ignis consumens est. De tertio. Viuit Dominus, cuius ignis est in Sion: & caminus eius in Hierusalem. Nullus igitur abscondetur a calore eius: quia & impenitens igne cruciabitur damnationis: & penitens igne purgabitur ultionis: & innocens igne iocundabitur dilectionis. Hinc Saluator de seipso. Mihi uindictam, & ego retribuam. Item idem. Rom. 12. Viuo ego (inquit Dominus) quia mihi flectetur omne genus: & omnis lingua confitebitur mihi. Et hoc est, quod subditur.

Quomodo scrutati sunt Esau: inuestigauerunt abscondita eius, usque ad terminum emiserunt te.

¶ Christus enim, & eius Apostoli, & eorum successores. Esau abscondita scrutati sunt: quia uita, moribus, doctrina, mundi pompae, eius concupiscentiam, ipsius stultam sapientiam, eiusdem idololatriam confutarunt, & condemnarunt. Primam Christus in praesepio. Secundam in deserto. Tertiam in monte. Quartam in Iordane condemnauit: dum Rex gloriae pannis inuoluit: dum panis uitae, fame affici: dum sapientia Dei, stulta fieri: dum Deitas, seruo sustineri uoluit. Quomodo autem Apostoli, & eorum successores contra mundum, & errorem Gentilium decertarunt, & eorum docent eloquia, & passionum Christi testantur stigmata. Unde sequitur. Usque ad terminum emiserunt te. Praefati uiri mundum emiserunt usque ad terminum: quia dum fregerunt lagunculas corporum: dum tubis sonuerunt praedicationum, dum lampade fulserunt miraculorum: mundus expauit, uictus succubuit, uinculis fidei colla praebuit. Hinc Psalmita. Ipsi uidentes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt: tremor apprehendit eos. Admirati praedicatione insolite nouitatis: conturbati sunt in auditu, qui passi sunt feruore charitatis: commoti sunt miraculis eareus inuisae claritatis: & ideo emiserunt Esau usque ad terminum: deduxerunt scilicet mundum usque ad praedestinatum fidei articulum. Unde & sequitur.

Omnes uiri foederis tui illuserunt tibi: Inuasertunt aduersus te uiri pacis tuae. Qui comedunt panem tecum, ponent insidias subter te.

¶ Viri isti cum diabolo, & mundo foedus inierant per cultum idololatriae: pacem fecerant per affectum concupiscentiae. Panem cum eo comedebant, per praedicationem errorum, & pullulationem malitiae. Sed uiri foederis illuserunt ei: quia hi, qui mundo curiosius seruiuerant, qui idololatriae deuotum cultum exhibuerant: postmodum contra mundum praedicationis erexerunt gladium: contra cultum idololatriae fidei obiecerunt scutum: contra uoraginem carnalis concupiscentiae tutissimum religionis portum. Illuserunt igitur ei amici ei, annihilando ei stultam sapientiam: ualuerunt, destruendo idololatriam: insidias posuerunt, carnalem annihilando concupiscentiam. Primo docendo fidei ueritatem. Secundo

Deut. 32

Heb. 12.

Rom. 12

Rom. 14

X
Literal.

Allego.

Psal. 47.

Y
Literal.

Allego.

mira-

Iob. 40.

1. Cor. 1.

Prou. 9.

Z
Ioan. 1.

A
Iob. 40.

Prou. 31

B

miraculorum ostendendo claritatem. Tertio corporalem sustinendo passionem. Hinc Dominus ad Iob de diabolo. Nunquid ligabis eum ancillis tuis? In seruis & si despecta conditio est, tamen uiriliter uiget: In ancillis uero cum conditione sexus iacent. Dominus autem diabolum, uel mundum ancillis suis ligare se asserit: quia ad nostri redemptionem ueniens, & suos contra mundum praedicatorum mittens, relictis sapientibus insipientes, relictis fortioribus debiles, relictis diuitibus elegit pauperes. Ancillis ergo suis Dominus fortitudinem, & mundi pompam deiecit: quia attestante Paulo. Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Unde bene per Salomonem dicitur, in aedificatione domus sapientiae inter caetera. Ancillas suas misit, quae nos ad arcem, & ciuitatis moenia uocarent. Quod praedicatorum infirmos, abiectosque habere studuit, qui fideles populos ad spiritualis patriae superna aedificia colligerent. Unde dominus in Euangelio. Nathanaele laudat, nec tamen in sorte praedicatorum numerat: quia ad praedicandum eum tales uenire debuerant, qui de luce propria nihil habebant, ut in tantum folium ueritatis cognosceretur esse quod agerent, quantum aperte cerneretur, quod ad hoc agendum idonei per se non fuissent. Ut ergo mira potentia per praedicatorum linguas claresceret, prius mirabilis actum est, ut ipsorum praedicatorum meritum nullum esset. Sed quia quos contra diabolum, uel mundum Dominus mittat, insinuauit: nunc etiam quid ipsi agant, qui mittuntur, adiungit. Sequitur in eodem Iob. Concident eum amici, diuident illum negociatores. Quos Dominus per Iob ancillas, amicos, negociatores, uocat: hos Abdias foederatos, pacificos, conuiuas nuncupat. De inde eosdem inuasores, illusores, insidiatores nominat. Sancti etenim praedicatorum prius fuerunt ancillae per formidinem: deinde facti sunt amici per fidem: deinde negociatores per praedicationis actionem: Prius, inquam, foederati cum mundo, uel diabolo per infidelitatem idololatriae, pacifici facti sunt turpissimae concupiscentiae, conuiuiae per doctrinam malitiae. Postea irrisores per fidei gratiam. Inuasores per obedientiam. Insidiatores per ueritatis doctrinam. Hinc per Salomonem de sancta muliere dicitur. Sindonem fecit, & uendit: & cingulum tradidit Chananeo. In linteo sindonem ecclesia fecit, & uendit: quia fidem, quam credendo texuerat, loquendo dedit: & in fidelibus uitam rectae conuersionis accepit. Quae & Chananeo cingulum tradidit: quia per uigorem demonstratae iustitiae fluxa opera Gentilitatis astrixit, ut hoc, quod praecipitur, uiuendo teneatur. Praedicatorum ergo suos Dominus, quaerendo ancillas inuenit, permutando amicos facit, ditando negociatores reddit, ditatos uirtutibus usque ad exercendum fidei negocium perducit: ut membra diaboli, & filios huius seculi increpando, & suadendo tanto seuerius incidant, quanto & amici facti amore ueritatis semetipsos uerius copulant, atque ab eo peccantium animas tanto. cele-

rius subtrahant: quanto citius negociatores idonei effecti, in semetipsis amplissimas uirtutum apothecas monstrant. Dicit ergo Abdias sub persona Domini. Qui comedunt panem tecum, ponent insidias subter te: quia uidelicet qui prius fluxerant, animam carni ancillari fecerant, & mensae demoniorum per consensum uitiorum participauerant: insidias demonum, mundi curas, carnis illecebras subtilius discernunt, celerius deprehendant, sagacius indicant, uirilius damnant. Prius nanque collegit indoctos, & postmodum philosophos: & non per oratores docuit piscatores: sed per piscatores erudiuit oratores. Sequitur.

Non est prudentia in eo.

¶ Prudentia salutis est prouidentia, quae nec in diabolo, nec in mundo, nec in carne fuit: quia & diabolus cecidit per elationem, & mundus per uanitatem corrumpitur, & caro per uoluptatem infirmatur. Diabolus per superbiam, mundus per petulantiam, caro per concupiscentiam. Quae autem super diabolo, uel mundo interpretati sumus ad haereticos, uel carnem referre possumus. Haeretici raptores spirituales terram sanctam inuadentes, & scripturas canonicas peruertentes induxerunt: linguas suas acuerunt, arcum suum, rem amaram, intenderunt, ut sagittent in occultis immaculatum. Contra quos Abdias sub persona Filij prophetarum intentat eloquium dicens.

Surgite (inquit) & consurgamus aduersus eum, id est, haereticorum conuenticulum, in praelium.

¶ Quia haeretica perfidia multa sanitati fidei profert contraria, multa ad Patris, & Filij, & Spiritus sancti profert iniuriam: Ideo Filius cum grauitate consilij, & pondere auxiliij, eorum expugnare decreuit dementiam. Surgite, & consurgamus, &c. Arrius minorem Patre Filium, Macedonius utroque minorem asserit Paraclitum. Sabellius ipsum Patrem quem Filium. Manichaeus Verbum negat carnem factum: & alter quod unum est, peruerse diuidit: alter uero quod diuinum uanissime confundit. Contra quorum destruendam insaniam Filius necessarium uidens Patris potentiam: suam quoque sapientiam, & benignitatem Spiritus sancti, ait. Surgite, & consurgamus: Pater per potentiam, haereticorum destruens falsitatem: ego docendo fidei ueritatem: Spiritus sanctus infundendo charitatem: ut quia unum deitate, essentia, uoluntate sumus: uno congressu uel coniunctos ad unitatem reducamus, uel reprobos ad aeternam calamitatem impellamus. Sequitur.

Ecce paruulum dedi te in Gentibus: contemptibilis tu es ualde.

¶ Paruulus fuit haereticorum conuentus inter gentes: contemptibilis merito. Paruulus sensu: contemptibilis actu. Paruulus agnitione ueritatis: contemptibilis actione iniquitatis. Cui hoc Dominus dedit, quando eum talem iusto iudicio fieri permisit &c. Sequitur.

Literal.

D
Allego.

Moral:

E
Moral.

Super-

ficationem ponit. In hac uero consensum figit, & postea deliberationem adhibet: deinceps operationem exhibet, postea contemptum Dei, deinde prædicationem peccati, deinceps odium boni, postea amorem mali, demum obliuionem Dei. Hic est decalogus inobedientiæ, quem in monte Sinay, quod interpretatur humilitas, Dominus dedit Moyfi. Hunc decalogum impleuerat, qui dicebat. Nescio Dominum, & Israel non dimittam. Hunc & alij dicentes. Quis est omnipotens, ut seruiamus ei? Et quid nobis prodest si orauerimus eum? Hunc etiam alij. Coronemus, inquit, nos rosas, antequam marcescant. Relinquamus ubique signa lætitiæ nostræ. Comedamus, & bibamus: cras etenim moriemur. Hæc enim est fors, & hæreditas nostra. Sequitur.

Pulcherrimus concipit.

Exo. 5. Iob. 21.

Sap. 2.

Esa. 22.

Si exaltatus fueris ut aquila: & si inter sidera posueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus.

P Aquila fuit conditione angelus apostata: sed per superbiam factus est Leuiathã. Sidera, sunt hominum genera lampade nobilitatis, claritate scientiæ, nitore diuitiarum in mundo præ alijs lucen-
tia. Nidus, est uoluptatis in honestæ pompa. Dicit ergo Dominus ad Esau. i. carnem. Si exaltatus fueris ut aquila &c. Ad si diceret. Si dos Ægypti tibi cedat, flos seculi arideat, pompa ad uotum tibi respondeat: si cutem apposite curaueris, si splendide epulata fueris, si in crassata diuitijs, impinguata delicijs, dilatata obsequijs: subter te tamen sternetur tinea, & operimentum tuum erunt uermes. Vnde Apostolus. Esca uentri, & uenter escis: Deus autem & hunc, & has destruet. Hinc Dominus per Ioannem in Apocalypsi. Quia dicis, inquit, sedeo regina, & uidua non sum, & luctum non uideo: ideo in una die uenient plagæ tuæ, mors, & luctus, & fames, & ignis comburet te: quia fortis est Dominus, qui iudicat illam. Item in eodem. Reddite illi sicut & ipsa reddidit nobis: & duplicate duplicia: secundum opera eius in poculo, quod miscuit, quod miscete, illi duplum.

Esa. 14. 1. Cor. 6. Apoc. 18.

Ibidem.

Si fures introissent ad te, & latrones quomodo conticuiiles? Nonne furati essent sufficientia sibi. Si uindemiatores intrassent ad te, nonne saltem racemos reliquissent tibi?

Q Fures, sunt simulatores & callidi: qui prouocant iram Dei. Latrones, sunt passiones & morbi. Porro demones, sunt uindemiatores. Primi simulate carnem macerant. Secundi eam grauissime cruciant. Tertij ipsam deturpant, & humiliant: sed omnes rapiunt sibi sufficientia: quia neque demon, neque morbus, neque hypocrita quicquam agit, nisi quod diuina dispensatio disponendo permittit. Hinc Dominus per Iob. Circundedi, inquit, mare terminis meis: & posui uectem, & ostia: & dixi. Hucusque uenies, & amplius non procedes: **R** & hic confringes tumentes fluctus tuos. Mare

Iob. 38.

uero Dominus circundat, quando impetus affligentium carnem iudiciorum suorum dispensatione modificat: ut insani tumida unda feruoris plano frangatur litore occulte. Dicit ergo Dominus. Si fures introissent ad te &c. Ac si diceret. Si illi, qui sine meo iudicio nil possunt, adeo te in angustia, & contra tuum commodum affligunt: quid facient amici mei, qui te affligendo placebunt mihi, tuæ prouidentes utilitati? Vnde & sequitur.

Quomodo scrutati sunt Esau: inuestigauerunt abscondita eius.

¶ Amici Christi ueritatis discipuli, Esau, id est, carnis abscondita inuestigant: quia non solum manifesta carnis opera, sed etiam carnalium cogitationum amputare student superflua. Vnde Iob. Quare lacero carnem dentibus meis: & animam meam porto in manibus meis? Item. Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de uirgine. Sequitur.

Iob. 13.

Iob. 31.

Vsque ad terminum emiserunt te.

¶ Terminum, Ianuæ dicit exitum: habet enim Esau, id est, caro thalamum, domum, atrium, lectulum. Lectus enim, iniquitas: thalamus, superfluitas: domus, curiositas: atrium, est uoluptas. Voluptas mouet affectum, curiositas sensum, superfluitas consensum, iniquitas actum operum. Sancti ergo uiri Esau usque ad terminum emittunt: quia iniquitatem ab actu, superfluitatem a consensu, curiositatem a sensu, uoluptatem ab affectu sollicito, deducunt. Emittunt: inquam, usque ad terminum carnem, quando eam ad iustam, & debitam retrahunt necessitatem. Hoc egerat ille, qui dicebat. Propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis. Hoc Apostolus dicens. Nihil in mundum intulimus, haud dubium quod nec inde auferre quid possumus. Habentes autem uictum, & uestitum; his contenti sumus &c. Sequitur.

T

Psal. 43.

1. Tim. 6.

Omnes uiri fœderis tui illuserunt tibi: inualuerunt aduersum te omnes uiri pacis tuæ. Qui comedunt panem tecum ponent insidias subter te.

¶ Mirabilis Domine facta est scientia tua ex me. Mirabilis, inquam, es in sanctis tuis: qui das uirtutem, & fortitudinem plebi tuæ. Qui educit uinctos in fortitudine: qui conuertit mare in aridam, ut in flumine sicco pertranseant pede: qui mundi filios, carnis amicos, seruos uitiorum, conuiuas demonum: mundi contemptores, carnis calcatores, uitiorum persecutores, demonum illusores fieri uoluisti: qui de execratione, & mendacio cõ summationem annunciaisti. Vnde scriptum est. In agro Iezrahel lingent canes sanguinem Iezrahel. In cane iuxta sinistram significationem considerantur tria: iuxta bonam quoque tria. Iuxta malam, furor, libido, clamor. Iuxta bonam, fides, zelus, doctrina. Fides custodia. Zelus uindictæ. Latratus doctrinæ. Iezrahel interpretatur semen Dei. Iezrahel fluxus uanus. Per Iezrahel significatur

V

Psal. 138

3. Re. 21

X

Psal. 118

Abd. 1. Y

Nota Discursus uos.

Z

mur Dei timor. Per agrum exercitatio, & labor. Per Iezrahel cura carnis, & amor. In agro ergo Iezrahel lingunt canes sanguinem Iezrahel: quia sancti, & timorati uiri per exercitium, & amorem diuini timoris, curam funditur, & amorem exterminant carnis. Hinc est illud Psalmographi. Confige timore tuo carnes meas: a iudicij enim tuis timui. Et hoc est, quod Abdias dicit. Omnes uiri fœderis tui &c. Nota tria hæc: Fœdus, pacem, conuiuium. Fœdus cum carne inierant per affectum, pacem per consensum, conuiuium per actum. Per affectum concupiscentiæ, per consensum petulantiae, per actum malitiæ. Contra hæc tria opponuntur altera tria. Contra concupiscentiam illusio, contra petulantiam impugnatio, contra malitiam insidia. Insidiæ ieiuniorum, impugnatio spiritualium exercitiorum, illusio uirtutum. Ieiunium nanque robur carnis, id est, eius malitiam attenuat: & spirituale exercitium sensuum petulantiam exterminat: chorus uirtutum inordinatam concupiscentiam amputat. Sequitur.

Non est prudentia in eo.

¶ Quia in Esau, uidelicet in carne, nulla prudentiæ eius apparent uestigia, nisi præfatorum trium claruerint uexilla. Primum nanque carnis malitiam excludit. Secundum eius petulantiam sopit. Tertium eius concupiscentiam eiicit &c. Sequitur.

Nunquid non in die illa dicit Dominus: perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? Et timebunt fortes tui a meridie, ut intereat uir de domo Esau.

Sensus multiplex.

A Iuxta historiam, excidium comminatur Dominus Idumææ plebi iuxta allegoriam, hæreticis, uel populo gentili. Iuxta tropologiam, carni. Dies illa, de qua Dominus dicit historialiter aduentum Babyloniorum significat ad Idumæam destructionem. Allegorice aduentum Christi in carne ad gentium uocationem. Tropologice ipsius aduentum in mentem ad religionis conuersionem. Dies hic prosperitatem, uel lætitiã significat uicinis gentibus collatam super Idumæam destructionem. Hoc idem uocatis ad fidem ex eorum conuersione. Hoc idem mutatis ad religionem ex eorum sanctificatione. Sapientia in hoc loco, significat affectum malitiæ. Prudentia, calliditatem mundanæ astutiæ. Fortitudo, secularis cornu potentiæ. Mons, elationem superbiæ. Meridies, feruorem immundæ concupiscentiæ &c. Sequitur.

Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confusio: & peribis in æternum.

B Causam euerisionis Idumææ historialiter Dominus ostendit eo quod aduersus populum Israeliticum inique egit, negando consilium, subtrahendo auxilium, & multos eorum tempore obsidionis, & calamitatis interfecit. Allegorice declarat

Dominus hæreticos: idcirco periisse, quod aduersus ecclesiam inique multis modis egerunt: quia fidem eius corrumpere, tunicam sponsi scindere, uineam Domini sabaoth depascere studuerunt: uiros ecclesiasticos persequentes, relegantes, circumdantes, multos quoque ui, uel fraude, & precio corrumpentes. Tropologice uero indicat de structionem carnis eo quod tempore têtationis insurrexerit inique aduersus dominium mentis: & inique depopulata est preciosa quæque uirtutis. Sequitur.

In die cum stares aduersus eum: quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius: & super Hiernsalem mittebant sortem: tu quoque eras unus ex eis. Et non despicias in die fratris tui, in die peregrinationis eius: Et non letaberis super filios Iudæ in die perditionis eorum. Et non manifestabis os tuum in die angustiae. Neque ingredieris portas populi mei, in die ruinæ eorum. Neque despicias & tu in malis eius, in die uasitatis illius. Et non emitteris aduersus exercitum eius in die uasitatis illius: neque stabis in exitibus, ut interficias eos, qui fugerint. Et non concludes reliquos eorum in tribulatione: quoniam iuxta est dies Domini super omnes gentes. Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum.

C Historialiter ostendit inhumanitatem Idumæorum, & crudelitatem eorum aduersus populum Israeliticum, qui non solum tempore angustiae eius defuerunt auxilio: sed etiam ad ipsum impugnandum inimicorum se iunxerunt consortio. Et hoc est, quod dicit. In die cum stares &c. usque & non despicias. Allegorice sæuitiam ostendit hæreticorum in christianis, qui tempore primitiuæ ecclesiæ, quando eos persequerentur, affligebant, trucidabant idololatram, non solum nullam præbuerunt defensionem: uerum etiam ipsi fuerunt præcipue in scandalum, & laqueum, & ruinam, & captionem. Hierusalem, est ecclesia: prælati, portæ eius: exercitus, populus Christianus. Tropologice ostendit petulantiam tempore tentationis insurgentem aduersus animam: quæ non solum sensus suos cohibendo, membra sua castigando, non exhibuit ea seruire iustitiæ, & Deo in sanctificationem: sed etiam arma iniquitatis peccato ea constituens, fecit illa seruire immunditiæ, & iniquitati ad animæ destructionem: Hierusalem, est contemplatio. Portæ eius, eminentia puritatis, spes immortalitatis, perfectio charitatis. Postquam ostendit præfatorum sæuitiam, subsequenter declarat eorum dignissimam retributionem, & ipsorum iusto Dei iudicio impotem uoluntatem in præfati populi destructione.

structionem dicens. Non despicias tu &c. Ac si diceret. Non despicias, quia de eodem calice bibes. **D** Historice, Dies peregrinationis, asperitas est captiuitatis. Allegorice, cursus uitae praesentis. Tropologice, ferox manifestae tentationis. Filij Iudae, filij sunt ecclesiae. Dies perditionis & angustiae, est in haeresim euidens lapsus, uel in tentatione carnalem subitus casus. Porta populi: sanitas fidei, uel confessio peccati. Exitus uiarum: multiplex dubietas sententiarum, uel multiformis occasio carnalium tentationum. Conclusio: infidelitas, & desperatio. Dies Domini: aduentus Christi, uel prosperitas uindictae, uel illuminatio gratiae. Super omnes gentes: quia Deus alios uasa facit misericordiae per gratiam, & alios per iustitiam relinquit uasa irae aptata in interitum, & contumeliam &c. Sequitur.

Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertam in caput tuum.

E Quia nulla iustior animaduersio quam ea, per quam recipitur talio. Qui enim parat foueam, iustum est, ut incidat in eam.

Quomodo bibisti super montem sanctum meum: bibent omnes gentes iugiter: & bibent, & absorbebuntur, & erunt quasi non sint.

Historice sermo propheticus dirigitur ad Idumaeos: Allegorice contra idololatrias, & hereticos. Tropologice contra carnem, & sensus eius animales: concupiscentiam, & impetus eius carnales. Mons historice Hierusalem est ciuitas illa terrena. Allegorice Christus, & ecclesia. Tropologice contemplatio sancta. Est autem super montem bibere, de euerfione praefate ciuitatis, uel de contemptu Christi, uel de abiectioe ecclesiae, uel de lapsu animae uirtutibus ornatae ad contemplationem sponsi sublimatae delectari, & gaudere. Legamus Herodotum, & graecas barbarasque historias: & uidebimus quomodo sub Assyrijs, & Babylonijs impletum est, quod dicitur: Iuxta est dies Domini super omnes gentes. Quod autem sequitur. Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam reddet in caput tuum: hic est sensus, quem in psalmo legimus. Memor esto Domine filiorum Edom, in die Hierusalem: qui dicunt, exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. Sicut enim supra montem sanctum meum bibisti cum Babylonijs, atque laetatus es: sic omnes gentes, quas tecum habebas Babylonis in praesidio, uersae contra te, bibent, & laetabuntur, & non solum bibent, sed et te absorbebunt: ut sint Idumaei quasi non sint. Vel certe ipse Gentes cum te absorbuerint, absorbebuntur a Medis. Et haec idcirco uindicta procedet, ut tu Hierusalem: te Babylonius: Babylonium Medius, ac Persa consumat. Sequamur interpretationis ordinem. Injta est, o haereticos, dies Domini super omnes gentes: prope est tempus iudicij, in quo omnes iudicandae sunt nationes: sicut fecisti contra ecclesiasticos, fiet tibi:

quomodo enim in nece eorum latatus conuiuium celebraisti: & in monte sancto meo, hoc est ecclesia, non meum calicem, sed diaboli bibisti, de quo in Abacuc dicitur. Vel qui potum dar amico suo: & inebriat miscens fel suum, ut aspiciat nuditatem eius. Ita uniuersae gentes, uel fortitudines contrariae supplicij delegatae: uel aduersariae uirtutes, quae bibent, & absorbebunt sanguinem tuum: & ad extremum in cunctos ueniente cruciatu, ipsae quoque erunt quasi non sint. Qui enim perit ei, qui est: & qui dicit ad Moysen: Qui est misit me ad uos secundum regulam scripturarum non esse dicitur. Unde & in Esther legimus. Ne tradas Domine regnum tuum ijs, qui non sunt. Itaque per Elaiam. Quasi non sint, sic sunt coram eo: & quasi nihilum, & inane reputare sunt ei. Possumus hunc locum aliter interpretari. Quia laetati estis in ruina seruatorum meorum, eadem persecutio contra uos quoque ueniet: & sicut laetati estis cum gentibus reliquis aduersus populum meum, ita omnes gentes contra uos quoque uenient, & deuorabunt, & bibent, & persecutione simili conterent. Tropologice aduersus carnem, quae dixerat: Sedeo, & luctum non uidebo. Hinc ad eam. Quantum praeparata est, & in delicijs fuit: tantum praeparate ei tormenta, & luctum. Hinc Psalmista. Filia Babylonis misera: beatus qui retribuet tibi retributionem &c. Hinc per Nahum dicentem ad spiritum. Intra sublutum & calca, subigens tene laterem: Laterem nuncupans carnem. Sequitur.

Et in monte Sion erit saluatio: & erit sanctus. Et possidebit domus Iacob eos, qui se possederant. Et erit domus Iacob ignis: & domus Ioseph flamma: & domus Esau stipula. Et succendentur in eis, & deuorabunt eos: & non erunt reliquiae domus Esau: quia Dominus locutus est.

Idumaea subuersa, & ab inimicis gentibus, cum quibus prius contra Iacob foedus inierat deuorata, in monte Sion reliquiae erunt eritque saluatio, & erit sanctus, hoc est, uel ipse Dominus reuertetur ad templum, quod propter peccatum populi dimiserat: uel dic sanctum absolute, id est, sanctum sanctorum. Et possidebit domus Iacob sub Zorobabel, Esdra & Nehemia eos, qui se hereditate possederant: & erit domus Iacob. i. domus Iuda ignis. Et domus Ioseph decem tribuum flamma. Domus autem Esau, id est, Idumaeorum, qui tam saui, & crudeles extiterant contra fratrem suum: uertetur in stipulam. Et quomodo ignis, & flamma stipulam: sic duo regna in unius sibi uirge (iuxta Ezechielem) copulam foederata uastabunt Idumaeam, & deuorabunt eam. Et non erit residuus ex populo qui possit euerfionem uicinis gentibus nunciare. Cuncta, quae diximus, & dicturi sumus, uideri sibi futuro tempore pollicetur, quoniam pro Christo recipient Antichristum impleta prophetae Saluatoris: Ego ueni in nomine patris mei,

mei, & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. Quicquid contra Idumaeam interpretati sumus, illi aduersus Romanum regnum somniant. Sanè quod diximus iuxta historiam sub Zorobabel esse completum: iuxta prophetiam, & mysticos intellectus in ecclesia quotidie asserimus fieri: & in regno animae aduersus carnem in unoquoque compleri. Mons Sion, allegorice est ecclesia. Tropologice anima in specula caelestium posita, contemplationis gaudio sublimata. Christo igitur super nubem leuem ingrediente in Aegyptum: In Dothain descendente: dum lauacro aquae salutaris per uerbum ecclesiam sanctificat Saluator: qui eius reuera sanctificatio, ut eam sibi sine macula, & ruga exhibeat. Mons Sion sanctificari dicitur: quia ei Saluator, eius (ut dixi) sanctificatio per gratiam, & mysterium coniungitur. Hinc ipse Filius ad Patrem. Pater, inquit, sanctifica eos in ueritate. Sermo tuus ueritas est. Item ipse. Ego inquit) pro eis sanctifico me ipsum. Vide lector nouum, & admirabile genus sanctificationis in forma nostrae redemptionis: cuius dignitatis fuerit hominis conditio: quantoque maioris momenti ipsius fuerit reparatio. Pater siquidem sanctificat, Verbum sanctificat, Spiritus sanctificat. Quid est enim sanctificare, nisi sanctum facere? Quid est sanctum facere, nisi a terreno appetitu, a terreno affectu, a terreno intellectu, a terreno contagio liberare? Agios enim graece id est sanctus, latine sine terra dicitur. Sanè in unoquoque homine naturaliter sunt tria, quae a terrenis contagijs pressa, uitiorum sordibus inquinata, superba daemonum tyrannide fuerunt subiugata. haec autem sunt posse, uelle, nosse. Potentia namque hominis erat infirmata: uoluntas laetata: scientia turbata. Potentiam infirmatam senserat Apostolus, qui dicebat. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: uideo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis. Voluntatem laetiatam nouerat, cum diceret. Non enim quod uolo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Scientiam quoque turbatam uiderat dicens. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetauimus. Hoc etiam Psalmista breuiter insinuat dicens. Cor meum conturbatum est. Ecce uoluntas laetata. Et dereliquit me uirtus mea. Ecce potentia infirmata. Lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Ecce scientia obscurata. Porro in monte Sion, id est, in sublimitate speculae, in perfectione ecclesiae, erit saluatio: per potentiam altissimi, per incarnationem Verbi, per aduentum paracliti. Et erit sanctus mos ille, uidelicet, ecclesia, actu, sensu, & affectu a terrenis omnino eleuata accidiens potentiam in sacramentis, sapien-

tiam in praecipis, fecunditatem in donis. A patre potentiam, sapientiam a filio, fecunditatem Spiritu, per infusam ab ipso nobis charitatem. Haec dicens non diuinae essentiae unitatem diuido, nec propriae personarum confundo: sed in operatione diuina: personarum discretione, & unitate essentiae sane, & fideliter ostendo. Est igitur mons Sion sanctus in aduentu Saluatoris: quia ecclesia in aduentu sponsi sui, ab ipso accepit sanctitatem sacramentorum, sanctimoniam praceptorum, sanctificationem donorum: Ab ipso, inquam, sanctificatur, id est, eleuatur a terrenis fide sacramentorum, ab ipso eleuatur spe praceptorum, ab ipso sublimatur charitate donorum caelestium. Sanctificata igitur sanctificat, & sanat: illuminata illuminat: quod accepit, praestat, ut sint ex uno omnes, & qui sanctificatur, & qui sanctificat. Sequitur.

Et possidebit domus Iacob &c.

Domus Iacob supplantatoris, Ecclesia est sponsa Saluatoris. De qua dicit Apostolus. Et Moyses quidem tanquam famulus erat in testimonium eorum, quae dicenda erant: Christus autem tanquam filius in domo: quae domus sumus nos, si ram in initium spei usque ad firmum tenemus. Iste Iacob. i. luctator, humani generis est Saluator. Historialiter Iacob quater luctatum reperimus. Ter cum fratre suo, semel cum Angelo. Primo in utero. Secundo de lentis edulio. Tertio de benedictionis paterna oraculo. Cum fratre de Mesopotamia rediens ut praefatum est. Allegorice noster luctator, qui fortior superueniens domum fortis intrauit, fortem alligauit. Cum angelo quarto loco uasa eius diripuit: cui pater certamen dedit forte qui uinceret, ut scirent omnes, quoniam omnibus potentior esset sapientia. Noster, inquam, Iacob ter iam luctatus dicitur: quarto luctaturus pro certo creditur. Primo in utero, secundo in patibulo, tertio in sepulcro, quarto in extremo iudicio: contra feruos, & semen pessimum. In utero, immunitate peccati. In patibulo, acquisitione gloriae, & honore regni. In sepulcro, immortalitate uitae, & gloria triumphi. In iudicio, iure uictoriae, & rigore iustitiae. Primo igitur supplantauit diabolum in utero: quia uigilauit, & factus est sicut passer solitarius in tecto. Secundo in cruce. Cum exaltatus, inquit, suero a terra omnia traham ad me ipsum. Tertio Iudaeum. Iuxta illud Psalmographi. In multitudine uirtutis tuae mentientur tibi inimici tui. Et in Genesi. Carulus leonis Iuda: ad praedam ascendisti fili mi, requiescens accubisti, ut leo, & quasi leona, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. Quarto quoque supplantabit agmen haedorum dicens: Ite maledicti in ignem aeternum. Vides ergo homuncio, M. Hug. a S. Viç. To. j. T ui-

Psal. 136

Abac. 2.

H Exo. 3.

Hest. 14.

Esa. 40.

Tropol. Apo. 18.

Ibidem. Psal. 136

Nahū. 3.

Literal.

Ro. 7.

Ibidem.

1. Cor. 13.

Psal. 37.

N Heb. 3.

Literal.

Morali.

Psal. 101.

Ioan. 12

Psal. 65.

Gen. 49.

Mat. 25. uides puluis, uermis, terra, cinis: Vides, inquam, quid pro te sustinuit sol iustitię: quid pro te **P**egit Dominus uirtutum quid per te passus est rex glorię. Hinc ipse per Esau. Laborate, inquit, me fecisti in peccatis tuis, seruire in iniquitatibus tuis. Item idem per eundem. Torcular calcaui solus, & de gentibus non est uir mecum. Circumspexi, & non fuit auxiliator: quęsiui, & non fuit qui adiuuaret: sed saluabit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Intuere quomodo indignatio auxiliata est ei. Eius siquidem indignatio ipsius est incarnatio, per quam mortem destruxit, & eum, qui mortis habebat imperium: expugnauit peccatum, subiugauit sibi mundum. Primo luctatus est pro te ut tu diaboli fastum, & eius regna uinceret. Secundo, ut mundi luxum, & gloriam superares. Tertio, ut carnis concupiscentiam, & petulantiam sensuum expelleres. Vltimam uero faciet luctam, ut præfatis omnibus spretis, uictor possideas glorię coronam. Hęc sunt quatuor uigilię, de quibus legitur in euangelio. Et si uenerit inquit in secunda uigilia, & si in tertia uenerit &c. beati sunt serui illi. Et de quarta in eodem. Quarta, inquit, uigilia uenio ad eos super mare. Prima uigilia excutit mentem a somno iniquitatis. Secunda a languore curiositatis. Tertia a torpore illicitę uoluptatis. Quarta a negligentia uanitatis. Prima triumphat de peccato. Secunda de mundo. Tertia de carne. Quarta de morte, & eius aculeo. Huius uitę formam, huius disciplinę normam, hanc quadrifariã luctã sponsę suę dereliquit. Vnde & ad Apostolos suos dicit. Ego dispono uobis sicut disposuit mihi pater regnum &c. Prima ecclesię lucta fuit cum idololatriis: secunda cū hæreticis: tertia cum carnalibus: quarta cum pseudo christianis. Prius supplantauit per confessionem unius Dei. Secundo per regulam sanctę fidei. Tertio uinculo ordinatę dilectionis. Quarto siti, zelo, æstu, gaudio beatę contemplationis. De prima ad sponsam dicitur. Quę est ista, quę ascendit sicut aurora confurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. De secunda quoque. Pulchri sunt gressus tui in calciamentis, filia principis. De tertia. Quę est ista, quę ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum sum. De quarta. Quę est ista, quę ascendit per desertum sicut uirgula sumi ex aromatibus myrrhę, & thuris. Hinc est quod Abdias dicit. Et possidebit domus Iacob eos, qui se possiderant: quia uidelicet ecclesia præfata luctarum genere de præfatis inimicis nouit gloriose triumphare: uel eos scilicet potestatiue sibi subijciendo, uel ad sui fidem, & disciplinam religiose conuertendo. Sequitur.

Esa. 43.
Esa. 63.

Mat. 14.

Luc. 22.

Cant. 6.

Cant. 7.

Cant. 8.

Cant. 3.

Et erit domus Iacob ignis: & domus Ioseph flamma: & domus Esau stipula: & succedentur in eis, & deuorabunt eos, & non erunt reliquię domus Esau: quia Dominus locutus est.

¶ Per domum Iacob, & Ioseph, significatur una ecclesia ex gemino munere gratię geminum possidens statum: iuxta disciplinę duplicem gradum, duplicem religionis habens ornatum. Domus siquidem Iacob, est actiua familia: domus Ioseph, contemplatiuorum excellentia. Iacob nanque dicitur, luctator. Ioseph augmentum, uel augmentator. Domus Iacob in conflictu laborat uirtutum, in exercitio sudat uirtutum, in palæstra æstuat disciplinę, anxiatur in operibus pœnitentię. Domus uero Ioseph in augmento gaudet consiliorum, in ostensione lætatur arcanorum, exultat in uarietate ferculorum, in suauitate tripudiat osculorum. Domus ergo Iacob in agro desudat actionis: domus Ioseph in lecto contemplationis. Iacob in Mesopotamiam fugit, confurgens de nocte: Ioseph cum fratribus suis epulatur, & gaudet feruente meridie. Ille fugit uitia, duce pœnitentię: iste celebrat fratribus suis conuiuia uidelicet spirituum intrantium suscipiens colloquia. Ignis, est æstus pœnitentię uirilis: flamma, splendor diuinę contemplationis. Ignis, est compunctio animi: flamma, ignea contemplatio sponsi. In igne duo: in flamma uero considerantur tria. In igne calor, & ardor. In flamma calor, ardor, & splendor. Ignis consumit, & accendit, Flamma deuorat, accendit, & illuminat. Ignis pœnitentię consumit culpam, accendit naturam: consumit uitia, accendit merita, consumit iniquitatem, accendit ad uirtutem. Flamma uero contemplationis consumit uanitatem, accendit ad perfectam charitatem, illuminat ad sponsi claritatem. Consumit quicquid est informe, accendit supercęleste, illuminat ad inuisibile. Per hæc, & his similia domus Esau fit stipula: quia & operibus pœnitentię deletur iniquitas: & operibus gratię carnis illicita uoluptas: & operibus glorię totius mundi expellitur uanitas. Esau interpretatur sanguineus: ipse est Seir, id est, pilosus: idem est Edom, id est, terrenus. Sanguineus iniquitate, pilosus curiositate, terrenus uoluptate. Sanguineus actu, pilosus sensu, terrenus affectu. Hęc est domus Esau, cetera demonum, & struthionum: grex porcorum, phalanx hædorum: seruitus nequitię, cohors immunditię, cętus gastrimargię. Horum sane partem succendit ignis domus Iacob: ardor uidelicet pœnitentię, & æstus compunctiois, partem deuorat flamma do-

S
Allego.

T
Nota q̄ eleganter dicitur.

X
Tropol.

Discurrit eleganter.

Cant. 5.
i. sol.

Cant. 4.

i. Cor. 6.

Y
Quam pulchre dicitur.

mus Ioseph: calor, scilicet diuini amoris, & splendor supernę contemplationis. Tunc succeduntur in eis, & deuorant eos: Esau uidelicet, quia rebelles filios, & immites ultricibus flammis, & gehennalibus incendijs deuorando hostiliter expellunt: uel per gratiam conuersationis, & uim dilectionis sibi misericorditer incorporant: & fideliter ad se conuertunt. Possimus tropologice interpretari, quę superius allegorice dicta sunt. Cum enim sponsus sponsam suam uisitare dignatur: illico sponsę thalamus ornatur. Ornatur, inquam, auro fidei, & argento sapientię, uirtutum gemmis, sanctimonię uellis, uerecundię rosis, lilijs castitatis, pudoris uiolis. Lectus ambitur purpura mortificationis, linteo deuotionis, lodice dilectionis: odorifera circa cęlestium affectuum sparguntur gramina. Circa collum sponsę, sanctę famę spirant opobalsama, in manibus unguentorum redolent preciosissima. Manus, inquit, meę distilla uerunt myrrham: & digiti mei pleni myrrha probatissima. Quod de supernis ¶ helios intuens, statim salit in montibus, colles transiens, & percurrrens hortum, transiens cellarium, festinat ad thalamum, & ruens in amplexum sponsę, in lecto collocat eam contemplatiuę glorię, dicens. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et sic in monte Sion, in sublimitate perfectionis, in specula contemplationis fit saluatio. Tunc fit sanctus mons prædictus, immo ipsa sanctificatio. Si enim uerum est, immo quia uerum, quod in Apostolo legitur. Qui adhęret Domino, unus spiritus est cum eo: spiritus ueritati adhęrens fit ueritas: sanctitati fit sanctitas. Et tunc domus Iacob possidebit eos, qui se possederant. Domus luctatoris conscientia est sponsę Saluatoris. Hęc conscientia Esau quadruplici afflixit, & supplantauit lucta: siquidem antequam persecutionem quis euadat, antequam ad arcem contemplationis transeat, in palæstra, & stadio huius luctę quadruplici, anxiatur, & desudat. Primum dum latet in utero, id est, dum moratur in seculo, properando ad primogenita, id est, ad religionis festinando exercitia. Secundo ius primogeniturę lenticulę precio, id est, cibi abstinentia coemendo. Tertio benedictionis paternę gratiam pro fraudis genere extorquendo. Quarto cum angelo spirituali luctando. Primo supplantauit per confessionem. Secundo per professionis subiectionem. Tertio per dilectionis confessionem. Quarto per supernę claritatis contemplationem. Primo supplantauit per pœnitentiã. Secundo per obedientiam. Tertio per innocentiam. Quarto per spirituale apathiam. In prima lucta superatur iniquitas. in secunda nephanda curiositas. in tertia illicita uoluptas. in quarta illecebrosa uanitas. Iniquitas diaboli, curiositas

proximi, uoluptas propria, uanitas mundi. Domus Iacob fit ignis, & domus Ioseph flamma: & domus Esau lupanar totius confusionis. In domo Iacob ardet ignis uirilis pœnitentię: & in domo Ioseph lucet flamma sapientię. In domo Esau abundat stipula totius malitię. In Esau reuera lupanari, dolus, fraus, & simulatio: quia pilosus est: concupiscentia carnis: & concupiscentia oculorum, quia sanguineus mendacium, crudelitas, depopulatio, quia terrenus. Sane in supplantatrice conscientia stipulam deuorante uitiorũ, fœnum comburentem delictorum, ligna in cinerem redigente peccatorum, ignis ardet salubris pœnitentię: qui Esau iniquitatem exterminat, curiositatem pestiferam pessundat. Porro in mente flamma diuinę dilectionis succensa, sole iustitię illustrata, ad ipsum iugi amoris studio conuersa, in ipsius pulchritudinem assidue purissimi cordis spirituales oculos defixa, in prouectum uirtutum, in agone cęlestium affectuum, in desiderio cęlestis amplexus, in spe diuini tactus, in odore osculorum, in siti supercęlestium desideriorum, penitus succensa flama lucet cęlestis sapientię: unde prodeunt fructus innocentię, gemmę nascuntur gratię, flores pullulant, & opera glorię, quibus inordinata uoluptas Esau comburitur, illecebrosa uanitas funditus atteritur, flamma siquidem cęlestis sapientię consumit peccata, accendit merita, illuminat præmia.

Et hæreditabunt ij, qui ad Austrum sunt montem Esau, & qui in campestribus Philistijm: & possidebunt regionem Ephraim, & regionem Samarię. Et Benjamin possidebit Galaad.

¶ Reuerso in regnum suum Iuda, qui habitauit in meridie: & possedit cunctam regionem iuxta diuisionem Iesu filij Naue, quę uergit ad scorpionem, id est, omnem Achartumnam. Hi, qui prius terminis arctabantur angustis, possidebunt montem Esau, id est, montes Scir & montana quę Edom ante possederat. Qui autem habitabant in Sichela, id est, in campestribus Lidan, & Emaus. Diospolim, scilicet Nicopolimque significans, possidebunt palestini nos, id est, quinque urbes Philistinorum Gazam, Ascalonem, Azotum, Acharon, Geth: uel omnem illam plagam, quę iuxta actus Apostolorum Salonas appellatur. Dilatabitur quoque terminus filiorum Iuda usque ad Ephraim: ubi nunc Neapolis est: & usque ad regionem Samarię: ubi Sebaste condita est. Benjamin autem, cuius ab Hierusalem contra septentrionem termini dilatantur, cunctam possidebit Arabiam, quę prius uocabatur Galaad, & nunc Gerasij nuncupantur iuxta septuaginta interpretes: & montem M. Hug. a S. Vict. To. j. T. 2. Ephraim,

A
Literal.

Effraim, & campos Samariae, & Benjamin, & Galaad, ij qui fuerunt in meridie, possidebunt. Hoc utrum factum sit Deus uiderit. Potest enim ex parte per annos quingentos usque ad aduentum Christi esse completum: Et post aduentum Christi per dilatationem fidei uerius esse completum: quod certissime scio: quia quotidie completur in nobis, & in regno ecclesiae confirmatur. Sequitur.

Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel omnia loca Canaanorum uique ad Sareptam: & transmigratio Hierusalem, quae in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. Et ascendent Saluatores in montem Sion, iudicare montem Esau; & erit Domino regnum.

Qui de Babylone, iuxta uolumen Esdrae, & Nehemiae, reuersi fuerint in Iudaeam recte transmigratio uocabuntur. Totus ille exercitus filiorum Israel tam ad meridiem, quam ad occidentem, & ad septentrionem possidebunt Idumaeos, & Palaestinos, & montem Ephraim & Samariam. Benjamin, quia confinis est solitudini, specialiter obtinebit Galaad. Contra orientem uero cunctis, qui in terra Chananeorum sunt, imperabunt usque ad Sareptam Sidoniorum: ubi quondam Eliam paupere uidua. Porro qui de ipsa Hierusalem Metropoli ciuitate translati fuerint in Bosphorum, possidebunt ciuitates Austri, quae sunt in tribu Iuda. Reuersi enim in urbem suam, quae uicina urbi sunt, obtinebunt. Cunque haec expleta fuerant sicut scriptum est in libro Iudicum: mittebat Dominus saluatores, qui populum de captiuitate saluarent. Sic accedent, & uenient in montem Sion, ut iudicent, atque discernant quasi subiectum, & seruientem sibi montem Esau. Idumaeos: subiugatisque omnibus erit Domino regnum. Hieronymus nos, inquit, ab Hebraeo, qui nos in scripturis erudiuit, didicimus. Iuxta hebraicam ueritatem Sapharat in praesenti id est Bosphorum uocari non Effrata ut placuit septuaginta. Et quasi uidens, inquit, est regio, ad quam Adrianus captiuos transtulit. Quando ergo Christus noster uenerit, tunc reuersura est in Iudaeam etiam illa captiuitas. Possumus autem locum quemlibet regni Babylonis intelligere: quem aliud arbitror. Nam consuetudinis est prophetarum, quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitas, Philistinim, & ceteras nationes multis sermonibus eorum abuti: & seruare idiomata prouinciarum. Quia ergo lingua Assyriorum terminus, qui hebraice uocatur Iebul, dicitur sapharat: hunc sensum esse conijcio. Transmigratio Hierusalem, quae in cunctis terminis, regionibusque diuisa est: urbes Austri, tribus suae recipiet. Hec

Hieronymus: ab Hebraeo: immo habraeus a Hieronymo. Nos autem quia iuxta historiam, ut potuimus, interpretati sumus, & inter cofragros scopolos nostram nauiculam rexiimus spiritualis intelligentiae uela pandamus, ut afflante Domi-

no, & sua refer ante mysteria leti perueniamus ad portum. Ecce Abdias in praesenti terram historia liter describit, spiritualiter diuidit. Multas diuisiones in diuino eloquio legimus. Diuisiones. s. maris rubrica, unde est illud. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Et in Apostolo. Diuisiones autem gratiarum sunt: idem autem spiritus. Et diuisiones ministracionum sunt: idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt: idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sed & terrae diuisiones quatuor extitisse legimus. Prima facta est a Iosue. Secunda ab Ezechiele. Tertia in praesenti Abdia. Porro a saluatore quarta. Prima sacramentum est secunda, secunda tertia, tertia quarta. Vnde prima eodem numero sic historialiter, quo & secunda spiritualiter iuxta legem istam sese habet: tertia ad quartam. Intuere lector formam ordinis, & splendorem proportionis. Sicut enim prima ad secundam, sic tertia se habet ad quartam. Et sicut prima ad tertiam, sic secunda ad quartam. Et sicut prima ad quartam, sic secunda ad tertiam. Super proportionum iudicio lectorem erudiendum arithmeticae committo. Nostri autem propositi est opacitatis allegoricae rimari latebras, & ipsius in lucem explanationis efferre tenebras. Prima ergo terrae diuisio fit expugnatione praemissa hostium, uel subiugatione eorum. Secunda sine traditione hostium, uel alteratione ciuili. Tertia cum subiugatione hostium uoluntaria. Quarta sine conditione, uel in uero subiectionis, sed cum gloria, & gaudio mutuae dilectionis. Prima diuisio fit cum poena, & miseria. Secunda cum poena, sine miseria. Tertia sine poena, & miseria ipsius retento pudore. Quarta sine poena, & miseria, omni remoto languore. Pugna est nolle consentire peccato: miseria est illicito nolente uexari in contentio: pudor miseriae eo titillari: remotio languoris exclusio tentationis. Quatuor sunt libertates: libertas arbitrij, libertas exercitij, libertas consilij, libertas gaudij. Prima diuisio facta est cum libertate arbitrij, sed non cum libertate exercitij. Voluntas siquidem proprio motu arbitrio expugnauit quos potuit, sed non omnes subiugauit quos uoluit. Vnde & libertatem habuit in facultate & motu iudicij: sed non eam habuit in negotio exercitij: quam reuera si habuisset cunctos sibi ad nutum subiugasset. Secunda prima libertatem, & secundam habuit, sed caruit tertia, quia propria se mouens uoluntate, oportata exercitij uirtute facultate: sed huic deficit consilij libertas: quia scientiae & ordinis, exitus; principij nesciuit attingere metas. Tertia oes has tres habuit, sed quarta caruit: quia & uoluntate in motu, & facultatem in actu, & claritatem in sensu obtinuit: sed securitatem in affectu non habuit. Quarta uero omnia possidet: quia & liberam uoluntatem in electione, & facultatem celerem in actione, & sinceram claritatem in intentione, & securam perpetuitatem possidet in fruitione. Prima ergo libertas communis est omnium. Secunda generalis est conuerforum, sed specialis imperfectorum.

Allego. Psal. 135 j. Cor. 12

Notabilia concionatoribus.

† neruo.

Libertates. 4.

Iudic. 3.

Iudic. 1.

Eze. 48.

H

etorum. Tertia generalis est perfectorum, & specialis in hoc seculo Deo militantium. Quarta singularis est sponsum contemplantium, & cum eo laetantium. Prima propria est seruorum. Secunda propria est mercenariorum. Tertia propria amicorum. Quarta propria filiorum. Prima diuisio fit per gratiam compunctionis. Secunda per disciplinam, & propositum conuersionis. Tertia per excessum mentis, & eminentiam contemplationis. Quarta per gloriae, & honoris assumptionem, & immortalitatis statim ad Dei uisionem. Prima fit, quando recedimus a tenebris, & teruitute peccati. Secunda, quando sponsum fugientem sequimur ad montem myrrhae, & ad colles libani. Tertia, quando per desertum ut acies ordinata ascendimus. Quarta, quando atria supernae ciuitatis intramus in hymnis. Quatuor sunt, quae electis ad utilitatem, & salutem, & felicitatem data sunt. Exercitia. s. gaudia, merita, praemia. Exercitia religionis, gaudia contemplationis, merita perfectionis, praemia beatissimae uisionis. Exercitia, inquam, disciplinae, gaudia spiritualis unionis, & caelestis copulae, & merita iustitiae, praemia gloriae. Prima ergo diuisio pertinet ad exercitia. Secunda ad gaudia. Tertia ad merita. Quarta ad praemia. Vnde & in prima diuisione a Iosue dicitur ad filios Israel. Hec sunt genes, quas Dominus Deus tuus dereliquit in medio tui: ut in eis erudiret Israel. Hinc iterum scriptum est. Iebuseu autem habitatorem Hierusalem non potuerunt filij Iuda delere. Item in eodem. Non potuerunt filij Manasse has subuertere ciuitates, sed coepit Chananeus habitare in terra sua. Postquam autem conualuerunt filij Israel subiecerunt Chananeos, & fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos.

De secunda diuisione sic legitur in Ezechiele. Hec est terra, quam mittentis in sortem tribubus Israel, & haec partitiones earum dicit Dominus. Ad plagam septentrionalem portae tres trium tribuum. A parte australi totidem aliarum trium. A parte orientali, totidem aliarum trium. A parte occidentali, totidem aliarum trium. Ab unaquaque plaga mensurabis quingentos cubitos & quatuor milia. Quid sunt haec quatuor plagae, nisi quatuor principalia genera compunctionis, per quae mens sancta intrat, & graditur ad templum sanctae contemplationis: Haec autem sunt: Timor supplicij, dolor praesentis exilij, spes caelestis praemij, affectus spiritualis coniugij. Timor, plaga occidentalis: dolor, septentrionalis: spes, orientalis: amor, australis. Quid autem sunt tres portae ad singulas sitae, nisi praefatae compunctionis occasiones trinitati dicatae, fidei, spei, charitati consecratae. Qui. n. recte timet supplicia, fide fugit uitia, spe tendit ad merita, charitate currit ad praemia. Cui uero dolet praesentis exilij miseria, is fide tendit ad obedientiam, spe festinat ad iustitiam, charitatis penis uolat ad gloriam. Porro qui immarcescibile sitit praemium, fide uitiorum fugit naufragium, spe spiritualis agonis ingreditur stadium, dilectionis studio suadente festinat ad praemium. Sane qui caelestis unius desiderat copulam, fide totius iniquitatis a se remouet

maculam, spe ubique, & semper innocentiae sequitur regulam, ardenti charitatis desiderio caeleste matrimonium flagrat: & ad nuptias spirituales uehementi festinat studio. In omnibus his, uisio ambitur Trinitatis: aeternitas gloriae possessio felicitatis. Quod autem a porta usque ad templum quingentos numerat cubitos & quatuor milia illud est centenarius & millenarius uterque perfectio nem significat. Centenarius quinquies multiplicatus honestam, & perfectam significat continentiam sensuum. Millenarius quater multiplicatus iuxta fidem, & regulam Euangelij significat puritatem conscientiae, perfectionem uitae, innocentiam morum. Per quatuor ergo milia integritas uitae: per quingentos cubitos designatur sanitas famae. A porta ergo usque ad templum praefata numerantur: quia ab ingressu compunctionis usque ad gaudium sanctae contemplationis necessaria est sensuum honestas, uitae integritas, conscientiae puritas. Necessaria est, inquam, continentia sensuum, iustitia actuum, innocentia affectuum. Sicutur de porta ad templum: quia per praefatorum custodiam & sollicitudinem ad spirituales matrimonij copulam, & sponsi peruenitur dulcedinem. Vnde subsequenter adiungitur. Et nomen ciuitatis ab illa die, Dominus ibidem. Ex illa die, illa claritate, illa copula, illa unione, est ciuitatis nomen, Dominus ibidem: quia custodit egressum sponsae suae ad actionem, & introitum ad contemplationem. Custodit portas professionis, obseruat uicos religionis, ueneratur templum sanctificationis, munit arcem perfectionis, protegit populum spiritualium exercitiorum, chorum custodit caelestium morum. In ea quoque Dominus panis est uitae, uinum caelestis iustitiae, indumentum iustitiae, lex clementiae, lux spiritualis intelligentiae, aqua spiritualis doctrinae. Quid plura. Ex quo ciuitatis nomen est, Dominus ibidem: in ea omnibus Deus fit omnia. Haec succincte diximus de prima diuisione, & secunda. Restat ut aliqua dicamus de tertia, & quarta. Et sicut prima pertinet ad exercitia, secunda ad gaudia: sic tertia spectat ad merita, quarta ad praemia. Et sicut illa duo denario distinguuntur numero, propter perfectionem actionis: sic ista septenario diuiduntur, propter spiritalem perfectionem, & gaudium supernae contemplationis. Dicit ergo Abdias.

Et haereditabunt ij, qui ad Austrum sunt, montem Esau &c.

Sub hoc septenario contra septem principalia uitia opponuntur septem terrae diuisiones, septem orationis dominicae petitiones, septem spiritum sancti dona, septem uirtutes illis contrariae, ad uitium septem beatitudines. Primo loco ponuntur septem uitia contra quae opponuntur praefatorum omnium antidota. Vitiarum primum est superbia, secundum inuidia, tertium ira, quartum accidia seu tristitia, quintum auaritia, sextum gula, septimum luxuria. Contra haec secundo loco constituuntur septem petitiones, quae M. Hug. a S. Vi. To. j. T 3 in

K Eze. 48

L

M

in dominica oratione continentur. Prima, qua dicitur Deo, Sanctificetur nomen tuum. Secunda, qua dicitur, Adueniat regnum tuum. Tertia, qua dicitur, Fiat uoluntas tua sicut in cælo, & in terra. Quarta, qua dicitur, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quinta, qua dicitur, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos d. de. nostris. Sexta, qua dicitur, Et ne nos inducas in tentationem.

N Septima, qua dicitur. Sed libera nos a malo. Postea tertio loco sequuntur septem dona spiritus sancti. Primum, spiritus timoris Domini. Secundum, spiritus pietatis. Tertium, spiritus scientiæ. Quartum, spiritus fortitudinis. Quintum, spiritus consilij. Sextum, spiritus intellectus. Septimum, spiritus sapientiæ. Deinde quarto loco succedunt quatuor uirtutes. Prima, paupertas spiritus, id est, humilitas. secunda, mansuetudo, siue benignitas. tertia, compunctio, siue dolor. quarta, efuries iustitiæ, siue desiderium bonum. quinta, misericordia. sexta, cordis munditia. septima, pax. Nouissimo uero loco disponuntur septem beatitudines. Prima, regnum cælorum. Secunda, possessio terræ uiuentium. Tertia, consolatio. Quarta, iustitiæ satietas. Quinta, misericordia. Sexta, uisio Dei. Septima, filiatio Dei. ¶ Superbia est amor propriæ excellentiæ. Inuidia est odium felicitatis alienæ. Ira est furor iniustus, uel illicita insania mentis commotæ. Accidia, seu tristitia est inordinata amaritudo animæ: uel peruersum animi tædium cum mœrore. Auaritia, quæ est immoderatus appetitus habendi, per montem Etsa significatur. Per Philistijm, qui interpretatur cadens poculo, Inuidia: nam quasi extranea cadit potione, quia felicitati inuidet alienæ. Hæc ita primo loco distinguitur, ut intelligas ipsa uitia quasi quosdam animi languores, siue uulnera interioris hominis. Ipsum uero hominem quasi ægrotum, medicum Deum, dona sancti spiritus antidotum, uirtutes sanitatem, beatitudines felicitatis gaudium. Sunt ergo septem uitia capitalia, siue principalia, & ex his uniuersa mala oriuntur. Hi sunt fontes abyssi tenebræ: de quibus flumina Babylonis exeunt, & in omnem terram deducta stillicidia iniquitatis diffundunt. De quibus fluminibus Propheta in persona populi fidelis cecinit dicens. Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus: dū recor. tui. Sion. De his septem uitijs uastatoribus, & uniuersam naturæ integritatem corrumpentibus, simulque malorum omnium germina producentibus quantum ad præsens officium explicandum sufficere putamus, loquamur. Septem ergo sunt: ex his tria hominem expoliant: Quartum expoliatum flagellat: Quintum flagellatum eijcit: Sextum eiectum seducit: Septimum seductum seruituti subijcit. Superbia enim aufert homini Deum. Inuidia aufert ei proximum. Ira aufert ei seipsum. Tristitia spoliatum flagellat. Auaritia flagellatum eijcit. Gula eiectum seducit. Luxuria seductum seruituti subijcit. Nunc reuertentes singula per ordinem explanemus. Superbia nanq; est amor propriæ excellentiæ, quando mens bonum, quod habet, singulariter diligit, id est, sine eo, a quo bonum accepit. Ope-

stifera superbia quid agis? cur suades riuulo, ut se a fonte diuidat? Cur suades radio, ut se a sole auferat? Cur nisi dum & ille infundi desinit, arefcit, & iste dum ab illuminante se auertat, tenebrosus fiat? Vtrunque uero dum accipere cessat id, quod necdum habet, cōtinuo illud etiam, quod habet, amittat? Sicq; fiat, ut nec id, quod habet, utiliter habere possit, dum illud in eo, a quo habet, non diligit. Sicut enim omne bonum ueraciter a Deo est: ita nullum bonum extra Deum utiliter haberi potest: immo uero per hoc ipsum id, quod habetur, non amatur. Nam quicumque non nouit, nisi hoc, quod habet, bonum in seipso diligere, necesse est ut dum in altero bonum, quod non habet, aspexerit, tãto amarius sua eum imperfectio torqueat, quanto eum, in quo omne bonum cōsistit, minus amat. Et idcirco semper superbiam inuidia sequitur: quia qui illic amorem non figit, ubi omne bonum est, quanto de suo peruersius extollitur, tanto grauius de bono alterius torquetur. Sua igitur elationi iustissime pœna deputata est, ipsa quam de se gignit inuidia: quæ quia omne, & commune bonum diligere noluit, recte nunc boni alieni liuore tabescit. Quam profecto alienæ felicitatis successus non ureret, si illū, in quo omne bonum est, per amorem possideret. Nunc ergo quantum se per elationem contra Creatorem extollit: tantum per liuorem sub proximo cadit: & quantum illic fallaciter erigitur, tantum hic ueraciter præcipitatur. Sed neque hic sistere potest semel cœpta corruptio. Mox enim ut de superbia, inuidia nata fuerit, iram ipsa de se mēs parit misera. Propterea enim sibi de sua imperfectioe irascitur, quia de bono alterius per charitatem non letatur. Atque ideo id etiam, quod habet, ipsi displicere incipit: quoniam in alio id, quod habere nō potest, agnoscit. Quod ergo per charitatem in Deo tantum habere potuit, id etiam quia per elationem extra Deum habere conabatur: per inuidiam perdit proximum, & per iram se ipsum. Quia ergo, omnib. amissis, nihil est, unde gaudeat infelix conscientia, per tristitiam in semetipsa colliditur: & quæ de alieno bono pietati letari noluit, de suo malo iuste cruciatur. Post superbiam ergo, & inuidiam, & iram, quæ hominem spoliant, continuo tristitia sequitur, quæ nudatum flagellat. Cui deinde succedit auaritia: quæ flagellatum eijcit: quia interno gaudio amisso, foris consolationem querere compellit. Postea accedit gula, quæ eiectum seducit: quia animum exterioribus inhiantem hoc uitium imprimis quasi e uicino tentans per ipsum naturalem appetitum ad excessum illicitum. Postremo superuenit luxuria, quæ seductum uiolenter seruituti subijcit: quia postquam caro per crapulam inflata est, ardorem libidinis superuenientem emollitus, atque eneruiter resolutus animus, uincere nō potest. Seruit enim sæuissimæ dominationi mens turpiter subacta: & nisi exorata subueniat saluatoris pietas, non erit iam unde captiuo seruienti amissa restituatur libertas. ¶ Sequuntur itaque septem petitiones S

Inuidia.

R
Ira.

Accidia
seu tristitia.

Auaritia

Gula.

Luxuria.

De septem peccatis mortali- bus pulcherrima.

Psal. 68.

Psal. 39.

Petitio prima.

Secunda

Tertia.

Contra septem uitia: quibus ille oratur, ut subueniat, qui nos & orare docuit, & quod orantibus bonum ad sananda uulnera nostra, & ad soluendum iugum captiuitatis nostræ esset, datum se promisit. Sed nos antequam ad explanationem harum ueniamus, prius uolumus alia adhuc similitudine demonstrare quãtam in nobis corruptionem supradicta uitia generent, ut quãto periculosior languor ostenditur, tanto magis necessaria medicina comprobetur. Per superbiam igitur cor inflatur, per inuidiam arefcit, per iram crepat, per tristitiam conteritur, & quasi in puluerem redigitur, per auaritiam dispergitur, per gulam inficitur & quasi humectatur, per luxuriam conculcatur, & in lutum redigitur, ita ut iam miser dicere possit. Infixus sum in limo profundi: & non est substantia. Veni in altitudinem maris: & tempestas demersit me. Cumque huic limo profundi animus fuerit infixus; & luto coinquinationis, & immunditiæ inuolutus, euelli nequaquam potest, ad illum clamet, & auxiliū eius postulet, de quo Psalmista loquitur dicens. Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi, & exaudivit præces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis. Propterea ergo ipse nos orare docuit, ut totum bonum nostrum a Deo esse intelligamus. Prima ergo petitio contra superbiam est, qua Deo dicimus: Sanctificetur nomen tuum. Hic enim petimus, ut det nobis timere, & uenerari nomē suum, quatenus ei per humilitatem subiecti simus: quia per superbiam rebelles, & contumaces extitimus. Huic petitioni datur spiritus timoris Domini: ut ille ad cor ueniens uirtutem in eo creet humilitatis, quæ superbiæ morbum sanet: quatenus ad regnum cælorum, quod angelus superbus per elationem perdidit homo humilis peruenire possit. ¶ Secunda petitio est contra inuidiam, qua dicitur. Adueniat regnum tuum. Regnum siquidem Dei est salus hominum: quia tunc Deus in hominibus regnare dicitur: quando ipsi homines subiiciuntur, & modo ei adherendo per fidem, & post inhærendo per speciem. Qui ergo petit, ut regnum Dei adueniat, ille profecto salutem querit omnium, ac per hoc per communi omnium salute postulat, liuoris uitium se reprobare demonstrat. Huic petitioni datur spiritus pietatis, ut ipse ad cor ueniens, ad benignitatem illud accendat: quatenus ad eadem homo æternæ hæreditatis possessionem, ad quam alios peruenire cupit, ipse perueniat. ¶ Tertia petitio est contra iram, qua dicitur. Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra: hac sibi placere indicat, quicquid uoluntas Dei siue in se, siue in alijs secundum arbitrium suæ dignationis dispensat. Huic ergo petitioni datur spiritus scientiæ, ut ipse ad cor ueniens erudiat illud & salubriter compungat, ut sciat homo malum, quod patitur, ex sua culpa prouenire: si quid autem boni habeat, ex misericordia Dei procedere: ac per hoc discat siue in malis, quæ sustinet, siue in bonis, quæ non habet, contra Creatorem non irasci: sed per omnia patientiam exhibere. Optime ergo per

compunctionem cordis, quæ spū scientiæ operante interius ex humilitate nascitur, ira & indignatio animi mitigatur: quia ediuerso stultum ira interficit, quando per impatientiæ uitium agitur, atque cæcatus, uel malum, quod patitur, se meruisse, uel bonum, quod habet, per gratiam accepisse non cognoscit. Hanc autem uirtutem, i. compunctionem siue dolorem, præmium consolationis sequitur, ut qui se hic sponte coram Deo per lamenta affligit, illic uerum gaudium, & lætitiā inuenire mereatur. ¶ Quarta petitio est contra tristitiam seu accidiam, qua dicitur. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Tristitiam nanque est animi tædium cum mœrore: quoniam mens quodammodo tabefacta, & uitio suo amaricata interna bona non appetit, atque omni uigore emortuo nullo spiritualis refectio- nis desiderio hilarescit. Propterea ad sanandum hoc uitium deprecari nos oportet misericordiam Domini, ut ipse solita pietate animæ tædio suo læguenti internæ refectio- nis pabulum admoueat: ut quod ipsa absens nescit appetere, gustu præsentis admonita incipiat amare. Datur ergo huic petitioni spiritus fortitudinis: ut fatiscentem animam erigat: quatenus illa pristini uigoris uirtute recepta ab affectu sui tædij ad desiderium interni saporis conualescat. Creat ergo spiritus in corde famem iustitiæ: ut dum hic per desiderium pietatis fortiter accenditur, illic pro præmio plenam beatitudinis cōsequatur satietatem. ¶ Quinta petitio est contra auaritiam, qua dicitur. Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittim⁹ debitoribus nostris. Iustum enim est, ut in reddendo debito non debeat esse anxius, qui in exigendo noluerit esse auarus. Atque ideo cum a nobis per Dei gratiam uitium auaritiæ tollitur: qualiter a nostro debito absolui debeamus, exposita salutis conditione, donatur. Huic ergo petitioni datur spiritus consilij, qui doceat nos in hoc seculo libenter peccanti in nos, misericordiam impendere: quatenus in futuro cum pro peccatis nostris rationem reddituri sumus, mereamur misericordiam inuenire. ¶ Sexta petitio contra gulam, qua dicitur: Ne nos inducas in tentationem, id est, ne induci permittas in tentationem. Hæc est tentatio, quæ nos illecebra carnis sepe per naturalem appetitum ad excessum trahere nititur, & latenter uoluptatem subijcit, dum manifeste nobis de necessitate blanditur. In quam profecto tentationem tunc nequaquam inducimur, si sic studemus secundum mensuram necessitatis naturæ subsidium impendere, ut tamen semper meminerimus appetitum ab illecebra uoluptatis coercere. Quod ut implere ualeamus datur nobis petentibus spiritus intelligentiæ: ut interna refectio uerbi Dei appetitum exteriorem cohibeat, & mens spirituali cibo roboretur, ut eam non ualeat corporalis egestas frangere, nec carnis uoluptas superare. Propterea nãque & ipse Dominus tentatori suo dum esurienti sibi fraudulentiam de exterioris panis suggestionem faceret respondit dicens. Nō in solo pane

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Matt. 4.

Psal. 136

Pulcherrima de septem peccatis.

Supbia.

pane uinit homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei: ut aperte demonstraret, quod cum mens illo interius pane reficitur, non magno opere curat si foris ad tempus famem carnis patiat. Datur igitur contra gulam spiritus intelligentie: sed ille ad cor ueniens emundat illud atque purificat. Septima petitio est contra luxuriam, qua dicitur. Libera nos a malo. Nam licet (ut alibi diximus) multiplex est malum, ut malum corporis, & malum anime: malum quod est culpa, malum quod est pena: malum huius seculi, & malum futuri, tamen precipuum malum potest quodam modo censeretur luxuria: qua hominem illecebris captum in seruitutem redigit. Unde per donum sapientie liberari petimus dicentes. Libera nos a malo. Amen.

Septima

M. HVGONIS DE SANCTO
Victore Canonici Regularis Lateranensis posteriorum excerptionum libri continentes utriusque testamenti allegorias. Priorum autem libros, eo quod alterius sunt farraginis, aliubi ponemus. In hos igitur sequitur prior eiusdem Prologus.

Vicunque sapientie, siue scientie studet diuina, fructum lectionis proprio magis experimento, quam alieno cognoscere ualet documento. In ipso nanque legentis animus bonum possidet honeste occupationis, solertiam meditationis, instantiam orationis, & claritatem supernae inuenit contemplationis. Ibi informatur ad exemplum sancte imitationis: instruitur ad exercitium uirtutis: stabilitur ad exhibitionem boni operis. In ipsa, reprobato furo falsitatis, depulsa malitia iniquitatis: perducitur ad ueram, uel ad perfectam ueritatis cognitionem, & ad bonitatis dilectionem. In ipsa animatur, ne frangatur in aduersis: solidatur, ne dissoluatur in prosperis: & sumit recordationem de preterito, cautelamque de futuro. Quisquis autem sacre scripturae cibo pasci renuit, uitam anime sue perdere iam incipit: ut de eo dici possit: omnem escam abominata est anima eius, & appropinquauit usque ad portas mortis, Accipe itaque frater carissime, hanc secundam excerptionum nostrarum, quas postulasti, partem quasi quoddam ferculum anime tue paratum: ut in ipso spiritualiter incallescis, impingueris, dilateris. Capitula autem huius partis sicut, & superioris, ad euidenciam totius operis sequentis, ante principium libri tibi per ordinem disposui.

IN precedentibus premissa descriptio ne originis, & discretionis artium, & quorundam aliorum: ortum, cursum, & occasum omnium regnorum ab initio usque ad nos disposuimus. In sequentibus, profundas allegoriarum obscuritates, secundum tubiacentis historiae cursum, prius de ueteri testamento, deinde de nouo, in quantum presentis breuitati sufficere uidentur: elucidabimus. Inuenies in hac parte libelli multa iuxta imbecillitatem mei sensus, necessaria tue inchoationi: & in cognitione ueritatis, & in amore uirtutis omnibus modis utilia: si tamen que scripta sunt, legere, & memorie commendare non neglexeris.

Liber Primus tractat de mysterijs rerum gestarum ab initio mundi usque ad Abraham: continens octodecim Capita.

De significatione cali, & terra.	I.
De calo, terra, & operibus sex dierum.	II.
De aquis superioribus, & inferioribus.	III.
De sole, luna, & stellis.	IIII.
De piscibus, et auibus.	V.
De paradiso.	VI.
De formatione primi hominis.	VII.
De Adam, Eua, et serpente.	VIII.
De sex diebus, et septimo.	IX.
De Adam, Eua, et filijs eorum.	X.
De Seth, Caim, & filijs eorum.	XI.
De Enos, Enoch, et Noe.	XII.
De arca, et diluuiio.	XIII.
Moralis sententia de arca.	XIIII.
De coruo, et columba.	XV.
De Iridis coloribus.	XVI.
De uinea Noe, et inebriatione eius.	XVII.
Moralis sententia de eodem.	XVIII.
Secundus tractat de misterijs rerum gestarum ab Abraham usque ad Moysen: continens nouendecim Capita.	
De exitu Abram de terra sua.	I.
Moralis explicatio de eodem.	II.
De sacrificio Abraham.	III.
Moralis expositio de eodem.	IIII.
De triplici circuncisione.	V.
De exitu Loth Sodomis.	VI.
De hoc, quod tentauit Deus Abraham.	VII.
De Sara, & morte, ac sepultura eius.	VIII.
Quomodo adducta est Rebecca ad Isaac.	IX.
De Abraham, Isaac, pueris eorum, & puteis.	X.
De benedictione Iacob.	XI.
Quomodo perrexit Iacob ad Laban.	XII.
De uirgis, quas decorticauit Iacob.	XIII.
De Dina filia Iacob.	XIIII.
Historia de Ioseph.	XV.
De Iacob, & filijs eius.	XVI.
De Iuda, filijs eius, & Thamar.	XVII.
De duobus seruis Pharaonis.	XVIII.
De aromatibus, quibus conditus est Iacob.	XIX.

Cap. XIX.

Tertius

Tertius tractat de mysterijs rerum gestarum a Moysen usque ad Iosue: continens uiginti duo Capita.	
De natiuitate Moysi, & exitu Israel de Aegypto.	I.
De ijs, que spiritualiter Deum, uel Christum significant.	ij.
De Aegypto, deserto, & terra promissionis.	iiij.
De mandato dilectionis.	iiij.
De preceptis legis naturalis, & scripte.	v.
De duabus tabulis.	vi.
De quatuor sabbatis.	vij.
De furto, mendacio, & periurio.	vij.
De constructione tabernaculi, & de offerendis in eo.	ix.
De sacrificijs.	x.
De mensa propositionis.	xi.
De uia trium dierum.	xij.
De duobus testamentis.	xij.
De duabus tabulis, duobus cherubim, & duabus tubis.	xiiij.
De unctioe, & uestibus sacerdotis.	xv.
De preputijs arborum.	xvi.
De sacerdotibus reprobandis ex libro beati Gregorij.	xviij.
De uictimis.	xviij.
De primogenito bouis, & ouis.	xix.
De muliere capta in bello.	xx.
Non arabis in boue simul & asino.	xxi.
De ueste ex lana, & lino contextu.	xxij.
Quartus tractat de mysterijs rerum gestarum a Iosue usque ad Helcanam patrem Samuelis, continens decem & octo capita.	
De Iosue, & transitu Iordanis.	I.
De filijs Ruben, Gad, & de dimidia tribu Manasse.	ij.
De subuersione Hiericonteae.	iiij.
De ciuitate Hay.	iiij.
De altari quod construxit Iosue.	v.
De dolo Gabaonitarum.	vi.
De Leuis.	vij.
De Chananeis tributarijs.	vij.
De successoribus Iosue.	ix.
De Delbora.	x.
De Gedeone, & bello Madianitarum.	xi.
Sensus allegoricus de area.	xij.
Sensus moralis de area.	xij.
De Gedeone, uxoris eius, & filijs.	xiiij.
De Iepthe.	xv.
De Samsone.	xvi.
Moralis expositio de eodem.	xviij.
De Ruth.	xviij.
Quintus tractat de misteriis rerum gestarum ab Helcana usque ad Dauid, ubi scriptum est, Scidis Dominus regnum tuum a te hodie, & tradidit illud meliori te: continens decem & nouem Capita.	
De Helcana, & uxoris eius.	I.
Moralis interpretatio de eodem.	ij.
De Anna, & Samuele.	iiij.
De Ophni, & Phinees filijs Heli.	iiij.

De Heli, & filijs eius rursum.	v.
De castris Israel, & Philistim.	vi.
De arca Dei, & filijs Heli mortuis.	vij.
De arca Dei, & Dagon.	vij.
De aggrauatione manus Dei super Azotos.	ix.
De duabus uaccis, que reportauerunt arcam.	x.
Quod filij Israel postulauerunt regem.	xi.
De Saul.	xij.
De Naas rege Ammonitarum, & Iabes Galaad.	xiiij.
De tribus millibus electis a Saule.	xiiij.
De eo, quod non inueniebatur faber ferrarius in terra Israel.	xv.
De Ionatha, & armigero eius.	xvi.
De Ionatha, & melle, quod gustauit.	xviij.
De reprobatione Saulis.	xviij.
De uirtute obedientie.	xix.
Sextus tractat de mysterijs rerum gestarum a Dauid usque ad Salomonem, continens uiginti quinque Capita.	
De scissione pallij Samuelis.	i.
De Saul, Dauid, & cithara eius.	ij.
De acie Israel, & Philistim.	iiij.
De eodem.	iiij.
De dilectione Ionathae, & Dauid.	v.
De Ionatha, & Dauid abscondito in agro.	vi.
De hoc, quod Dauid mutauit os suum coram Achi.	vij.
De ijs, qui conuenerunt ad Dauid.	vij.
De Zipheis.	ix.
De eo, quod Dauid praecidit oram chlamydes Saul.	x.
De uerbis Abigail ad Dauid.	xi.
De Abigail, & Nabal.	xij.
De Amalechitis.	xij.
De montibus Gelboe.	xiiij.
De eisdem.	xv.
De ascensione Dauid in Hebron.	xvi.
De Abner, & Asael.	xviij.
De longa concertatione inter domum Dauid, & domum Saul.	xviij.
De sermone Abner ad seniores.	xix.
De filijs Remon, & morte Isboseth.	xx.
Quomodo Dauid expugnauit Hierusalem.	xxi.
De superbia Micol, & humilitate Dauid.	xxij.
De Ammon, & seruis Dauid.	xxij.
De Rabath, & diademate regis eius.	xxiiij.
Quomodo Dauid numerauit Israel.	xxv.
Septimus tractat de misteriis rerum gestarum a Salomone usque ad transmigrationem Babylonis: continens quadraginta tria Capita.	
De diuersis ferculis Salomonis.	i.
De sapientia Salomonis.	ij.
De edificatione templi.	iiij.
De libertate Israel, & seruitute alienigenarum.	iiij.
De throno Salomonis.	v.
De Roboam.	vi.
De Ieroboam.	vij.
De eo, quod scriptum est: demetam posteriora Baasa.	vij.
De reedificatione Hiericonteae.	ix.

De

De Elia, & torrente Carith.	x.
De Elia, & uidua Sareptana.	xi.
De Elia, & prophetis Baal.	xij.
De interfectione prophetarum Baal.	xij.
De fuga Elia coram Iezabel, & de iunipero.	xiiij.
De uisione Elia in monte.	xv.
De custodia humilitatis.	xvi.
De eo, quod Elias unxit Eliseum.	xvij.
De pugna Benadab contra Israel.	xviii.
De eo, quod dictum est, Dij montium sunt Dij Israel.	xix.
De Eliseo, & pallio Elie.	xx.
De pueris maledictis in Bethel.	xxi.
De aqua trium regum data exercitibus a Domino.	xxij.
De muliere, que clamauit ad Eliseum.	xxij.
De cenaculo, quod edificauit Sunamitis, & uir eius Eliseo.	xxiiij.
De resurrectione filij mulieris Sunamitidis.	xxv.
De eo, quod scriptum est, mors in olla.	xxvi.
De eo, qui uiro Dei panes primitiarum detulit.	xxvij.
De captiua, & Naaman.	xxvij.
De lepra Naaman, que adhesit Giezi.	xxix.
De obsidione Samarie, & fame.	xxx.
De Iebu.	xxx.
Quomodo Ioas instaurauit sartatesta.	xxxij.
Describe, & pontifice, & pecunia.	xxxij.
De sagitta salutis.	xxxiiij.
De protectione Israel.	xxxv.
De Samaritanis.	xxxvi.
De Iosia, & phase quod celebravit.	xxxvij.
De censu, quem soluit populus Pharaoni sub Ioachim.	xxxvij.
De prima obsidione Hierusalem.	xxxix.
De secunda obsidione Hierusalem, & fame.	xl.
De interruptione muri, & fuga Sedechie.	xli.
De Nabuzardan.	xliij.
De translatione Iuda.	xliij.
O Crauus tractat de mysterijs rerum gestarū, quæ continentur in Eldra: continens textum decem. Capita.	
De Gyro, & liberatione captiuorum, & restoratione templi.	I.
Quod Iudæi post 70. annos liberantur.	ij.
De numero uasorum, quæ relata sunt de Babylone.	ij.
De numero reuertentium a Babylone.	iiij.
De numero animalium.	v.
De oblatione principum.	vi.
De fundatione templi.	vij.
De hostibus Iudæ, & Benjamin.	vij.
De dedicatione domus Domini.	ix.
Quomodo Esdras figurat Christum.	x.
De circumspectione doctorum.	xi.
Generalis sententia de toto edificio.	xij.
De Sanaballath nato, & de Samaritanis.	xij.
De cautela edificantium.	xiiij.
Quomodo sabbatum obseruabant.	xv.
De hisaria dedicatione ciuitatis.	xvi.

Nonus tractat de mysterijs, quæ continentur in libro Esther, Tobie, Iudith, & Machabæorum: continens quatuor ca.

De mysterijs, quæ continentur in libro Esther. I.
De mysterijs, quæ continentur in libro Tobie. ij.
De mysterijs, quæ continentur in libro Iudith. iij.
De mysterijs, quæ continentur in libris Machabæorum. iiij.
Capita librorum noui testamenti ponentur ante ipsos, post allegorias ueteris.

IN LIBRVM GENESEOS
Allegoria: ex quibus est Liber. I.

De significatione celi, & terræ. Cap. I.

Vn principio creauit Deus cælum, & terram. Cælum, designat summa: terra, ima cælum, inuisibilia: terra, uisibilia. cælum Angelos: terra, homines. cælum, spiritua: terra, corporalia. cælum, angelos sublimitate positionis, & excellētia conditionis, Sublimitate positionis, quia cūctas uisibiles, & materiales creaturas altitudine super cellit. Excellentia autem conditionis, quia res cæteras sua soliditate, & quadam perpetuitate præcedit. Sic illa cælestium spirituum angelica natura, creaturas uniuersas, & cælestis patriæ mansione, & conditionis suæ dignitate superat, & eis superemicat. Terra significat hominem, & loci positione, & conditionis minori dignitate. Loci positione: quia cælo est inferior: conditionis minori dignitate: quia cælo corruptibilior. Sic homines, respectu Angelorum, & mansione sunt inferiores, & conditione corporalis naturæ minus digni. Secundum prædictam quoque institutionem, cælum significat prælatos, perfectos, contemplatiuos. Terra autem significat subditos, imperfectos, actiuos. Prælati nanque, perfecti, contēplatiui: siue auctoritate muneris, siue differentia dignitatis, siue merito uirtutis: subiectis, imperfectis, actiuis sunt superiores. Subiecti uero, imperfecti, actiui, prælati, perfecti, contemplatiui inferiores. Cælum igitur Angeli, terra homines. cælum prælati, terra subiecti. cælum perfecti, terra imperfecti. cælum contemplatiui, terra actiui.

De calo, terra, & operibus sex dierum. Cap. I I.

In principio creauit Deus cælum, & terram. Cælum spiritus terra corpus: quia sicut cælum terra sublimius, & solidius: sic excellentior est, & dignior corpore spiritus. Mūdus in prima confusione, est homo in iniquitate sua

A Nota. q̄ in uenitur sū ma q̄dā, q̄ uocatur sū ma Allegoria Biblicæ Magistri Richardi, in qua nimis breuiter colligitur dicta Hugonis nostri: & id reliqua ea, attendas curiose Lector Huic oim Allegoriarū ampliffimo Viridario, nec tanti operis forsirā penitebit.

Sua. Sicut. n. mūdo primordiali confuso non inerat lux aut futurus ordo. sic homni subiecto iniquitati, nec lux lucet per cognitionem ueritatis, nec ordo inest per dispositionem æquitatis. Et Deus quasi in media confusione lucē primariā creat: quando peccatorem diuersis sceleribus confusum lucis intimæ radijs illustrat. ut quid esse debeat agnoscat: & ad notitiam recte uiuendi semetipm disponat. Significat itaq; lux primaria, peccati cognitionē. Firmamentū inter aquas superiores, & aquas inferiores: discretione inter uirtutes & uitia. Aquæ nanq; inferiores, designāt uitia: superiores aquæ, uirtutes. Et quasi firmamentū inter utrasque aquas ponitur: quando per uirtutē discretionis, uirtutes a uitijs, & uitia a uirtutibus dirimuntur. Deinde sequitur congregatio aquarum: quæ erant sub firmamento. Congregatio aquarum: cohibitionem exprimit uitiorum. Uitia nanque, quia penitus in præsentī uita, de naturæ humanæ penetrabilibus euacuari, uel eliminari non possunt, propter eorum fomites nobis originaliter insitos: debent coarctari quantum per diuinam gratiam possibile est, & cohiberi, & in unum redigi, ne per totum effluant, totum occupent, & corrumpant: ac sensus nostros ab inquisitione ueritatis: affectus nostros, ab exercitatione uirtutis: membra nostra, ab exhibitione boni operis impediunt. Sicut enim terra aquis occupata, non potuit germinare: sic nos uitijs occupati, nec sensibus ueritatem inquirere, nec affectibus uirtutes exercere, nec membris bona opera ualemus exhibere. Aquis igitur in unum congregatis, aer calefcit, & terra germinat: quia uitijs cohibitis, & per agnitionem calet homo, & per dilectionem claret, & caro fructificat per bonam actionem. Conditio luminarium significat perfectam illuminationem, nebulosa ignorantia cecitate seposita, ueritatis inspectione. Et potest sol, si significare cognitionem eorum, quæ pertineat, ad diuinam naturam. Luna, cognitionem eorū, quæ pertinent ad sanctam ecclesiam. Stellæ autē, cognitionem eorum, quæ pertinent ad unamquamque fidelem animam. Pisces, qui laborant in imo, id est, in aquis, solitudinem bonæ actionis designant: quæ uite labentis fluctibus agitur. Volucres, quæ ad alta uolant: significant contemplationem cælestium, per quam ab imis ad superiora subleuamur. Animalia, significant sensus nostri corporis: eo quod ipsa participant humanis sensibus. Quasi enim animalia in nobis creantur: cum sensu corporis prius per uanitatem corrupti, per diuinam gratiam redintegrantur. His itaque compositis nouissime fit homo ad imaginem, & similitudinem Dei: qui taliter in nobis uirtutibus, & bonis operibus dispositis, fit conformis, & similis Deo per iustitiam, qui prius fuit informis, & dissimilis per culpam. Homo deniq; formatus, transfertur in paradysum uoluptatis: quia peccator regeneratus per gratiam in mūdo, in cælum transfertur per gloriam. Cælum itaq; spiritus: terra, corpus: lucis primariæ conditio, peccati cognitio. Firmamentum inter aquas su

periores & aquas inferiores, discretio inter uitia & uirtutes. Aquarum inferiorum congregatio, uitiorum cohibitio. Productio graminum, exhibitio bonorum operum. Luminarium conditio, perfecta ueritatis cognitio. Pisces, bona actio. Volucres, contemplatio. Animalium creatio, sensuum corporalium redintegratio. Adæ formatio, iusti perfectio. Adam in paradiso, iustus in cælo. Lux primaria ante solem significat legem ante gratiam: Ioannem ante Christum: initium ante perfectionem: gratiam ante gloriam. Sicut enim lux primaria, sole fuit tempore prior, & tamen minor claritate: sic lex, gratia: Ioannes, Christus: initium, perfectio: gratia, gloria, priora dinoscuntur ordine, & longe tamen inferiora perfectione: sed in alijs ordinibus rerum inuenitur, quod alia præcedunt, & alia sequuntur: præcedūt minora, succedūt maiora.

De aquis superioribus, & inferioribus. Cap. III.

Aquæ superiores, significant bonos saluandos: aquæ inferiores, malos damnandos. De aquis superioribus dictum est. Benedicite aquæ, quæ super cælos sūt Domino. Quia electi in perpetuum non cessabunt laudare nomen Domini. De aquis inferioribus scriptum est. Congregentur aquæ in locum unum: quia reprobi per totum mundum modo dispersi, congregabuntur in infernum, in sempiternum puniendi. Quæ sunt tamen istæ aquæ? Immundi, fornicatores, concubinarij, inceduosi, adulteri, auari, fures, rapaces, ebriosi, periuri, homicidæ, inuidi, iracundi, odio perciti, & qui mulierem uiderunt ad concupiscendum eam, & qui dicūt fratri suo, fatue: & quicumque a Deo sunt separati, nec per gratiam ipsius iustificati: ut Pagani, Iudæi, falsi Christiani. Isti congregabuntur in locū unum, id est, in infernum: qui est locus in tenebris, ubi non extinguitur ignis.

De sole, luna, & stellis. Cap. IIII.

Solent sancti Doctores, per solem accipere Christum: per lunam, ecclesiam: per singulas stellas, singulos fideles. Per solem, Christum, quia ut sol perfectus est in se, nec mutatur: sic Christus, quia immensus est: non potest augeri. Per lunā designatur ecclesia: quia sicut luna per diuturna incrementa ad plenitudinē ducitur, sic sanctæ ecclesiæ corpus mēbris eius, quæ per gratiam sibi succedūt appositis, cōsumatur. Et sicut luna a sole suscipit lumē: sic sancta ecclesia, suscipit a Christo uiuificationem. Per stellas ideo designantur fideles: quia sunt & ipsi luminaria cæli, cælo affixi. Sicut Paulus de se, sibi que similibus luminariis, dixit. Nra autē conuersatio in cælis est. Et iterū. Lucetis in ecclesia, sicut luminaria in mūdo. Sol igitur, Christus: luna, ecclesia, stellæ, fideles.

H

I

Danie. 3

K

Phili. 3.

Ibidē. 2.

Bisces significant malos: quia in loco, ubi creati sunt, permanent. Volucres significant bonos, quia ad superiorem mansionem ascendunt. Sic mali & in culpa remanent, in qua sunt nati: & boni per gratiam ascendunt ad gloriam, ad quam sunt renati. Mali pennas habent peccatorum: boni pennas uirtutum. Boni, laudes diuinas modulatis uocibus cantant: mali, in quorum ore non est speciosa laus: conticescunt.

Eccl. 15.

Paradisus uoluptatis, ecclesiam significat: in qua diuersæ sunt uoluptates, & iocunditates, aliæ per gratiarum abundantiam, aliæ per uirtutum redolentiam, aliæ per multiplicem bonorum operum differentiam, aliæ in contemplatione patriæ cælestis, aliæ in melodia diuinæ laudis, aliæ in dulcedine diuinæ simul & æternæ retributionis, aliæ in spe futuræ beatitudinis. Fons, qui est in paradiso, Christum significat. Fons namque sapientiæ, Verbum Diuinum, i. Filius Dei. Qui hunc fontem paradisi, i. uerbum Dei, & sapientiã inuenit: inuenit uitam, & haurit salutem a Domino. Quatuor flumina fontis: quatuor sunt Euangelia Christi, quibus hortus sanctæ ecclesiæ rigatur, & uegetatur, ut crescat, & fructum faciat, qui bene diuersas terras circumueit: quia diuersos populos prius terrenis intentos, in unitatem fidei colligunt. Lignum quoque uitæ, Christum significat. Ipse namque dicit. Ego sum uita, ueritas, & uita. Si enim ipso uescimur uitam æternam habebimus, sicut ipse dicit. Qui manducat carnem meam &c. Ergo Christus, Lignum: Christus, fons. Lignum, quia fructu uitæ nos fatiat. fons, quia aqua sapientiæ salutaris nos potat. Lignum uero scientiæ boni & mali, mandatum Dei exprimit. Quod recte lignum scientiæ boni & mali dicitur: quia in eo, si illud custodimus: experimur bonum: & si transgredimur, malum. ¶ Paradisus itaque, ecclesia: uoluptas, gratia: fons, Christus: quatuor flumina, quatuor Euangelia. Lignum etiam uitæ, Christus: lignum uero scientiæ boni & mali, cognitio mandati: esus illius ligni uetiti, transgressio mandati.

Terra, de qua primus homo factus est: significat uirginem, de qua secundus homo natus est. Virgo terra, uirgo Maria. Sicut de terra, diuina operatione factum est corpus humanum: sic de uirgine, diuina operatione Verbum creditur incarnatum. Sine macula fuit corpus Adæ sumptum de terra: & immaculatum corpus Christi, animatum de Maria. Adæ factus

est in sexta seculi die: Christus natus est in sexta ætate, & passus in sexta hora diei, sexta feria hebdomadæ. Adam obdormiuit, ut de costa illius fieret Eua: Christus morte sopitus est, ut de sanguine eius redimeretur ecclesia. Adam sponsus, & Eua de ipso facta sponsa: Christus sponsus, & spõsa ab ipso redempta ecclesia. Adam debuit præesse, & regere Euam: Christus præest, & regit ecclesiã. ¶ Terra ergo, Maria: sexta feria, sexta ætas, uel sexta dies, uel sexta hora. Adam, Christus: dormitio Adæ, passio Christi: conditio Eua, redemptio ecclesiæ, Ad similitudinem quoque Adæ & Eua, Christi & ecclesiæ: est Deus sponsus cuiuslibet fidelis animæ.

Adam, significat spiritum. Eua, carnem. Sicut enim Adam regit Euam: sic spiritus debet regere carnem suã. Et sicut Adam per Euam debuit filios procreare: sic spiritus per carnem, debet bona opera propagare. Serpens, significat diabolum: pomum, delectationem terrenorum. Quemadmodum enim serpens Euam pomum decepit: sic diabolus insensatam carnem, terrena delectatione illexit, & seduxit. Et sicut Eua Adam duxit ad esum pomi: sic nonnunquam caro, spiritum trahit ad usum peccati: & sic uterque de paradiso. i. de statu boni sui eiicitur: quia & anima affligitur per malam conscientiam, & punitur per pœnam. ¶ Adam ergo, spiritus: Eua, caro: serpens, diabolus: pomum, delectatio terrenorum: eiectio de paradiso, spiritus & carnis afflictio.

Sex dies, significat laborem boni operis: septima, quietem exprimit æternæ beatitudinis. Sex namque diebus opus suum perfecit Deus, & die septima, ab omni opere requieuit. Sic & nos in præsentis seculo laborare debemus in exhibitione boni operis: ut in futuro requiescamus in sabbato retributionis. Hæc de opere conditionis mystice disseruimus: ut requiescamus ab opere, quod patrauimus.

Postquam Adam, & Eua de paradiso per culpam inobedientiæ proiecti sunt: cognouit Adam uxorem suã, scilicet, Euam & genuit Caim: deinde genuit Abel, quem Caim interfecit. Post hæc, Caim factus est uagus, & profugus super terram. Adam parens humani generis: significat Deum, qui est pater omnium rerum uisibilem, & inuisibilem per naturam: & pater omnium electorum per gratiam. Illis pater, quia conditor: istis pater, quia redemptor. Eua synagogam

gam significat, quam sibi Deus desponsauerat: de qua quadammodo genuit Caim, & possedit illũ filium, populũ. antiquum, de quo ipse dicit. Filius meus primogenitus Israel. Genuit quoque Abel innocentem, & iustum: id est, Dñm nostrum Iesum Christum. Abel fuit iustus, & innocens: Christus peccatum nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Abel primus iustus ordine temporis: Christus primus iustus excellentia sanctitatis. Abel obtulit Deo carnem ouillẽ: Christus obtulit carnem suam immaculatã. Respexit Deus ad uictimam Abel iusti, & respexit similiter ad passionẽ Christi quã suscepit pro redẽptione totius generis humani. Abel significat Christum: Caim populum Iudaicum: Caim interfecit Abel, & Iudeorum populus Christum patibulo affixit. Factus est Caim post fratricidium uagus, & profugus, & post passionem Christi secundum carnem fratris sui dispersus est per mundũ populus Iudaicus. ¶ Adã ergo, Deus: Eua, synagoga: Caim, populus Iudaicus: Abel, Christus: mors Abel iusti, passio Christi: eiectio Caim a facie Domini, dispersio populi Iudaici. Ad similitudinem uero Chaim persecutis, & Abel patientis: persequitur caro spiritum: impius iustum: uirtutum uirtutem: malitia benignitatem: mala bona.

Filii, qui fuerunt de stirpe Seth, uocati sunt filij Dei. Illi autem, qui de stirpe Chaim, filij hominum. Seth, significat Christum, Caim, diabolum. filij Seth, significant electos: filij Caim, reprobos. Electi regenerantur per gratiam, & reprobi reprobantur per culpam. Generationes filiorum Dei in uiro complentur: qui propter uires designat uirtutes, quia electorum uita consummatur in robore uirtutum. Generatio filiorum hominũ in mulierem terminatur: quæ designat mollitiẽ: quia reproborum uita finitur mollitiẽ uitiorum. Filij Dei acceperunt filias hominũ. Plerunq; enim qui per baptismum sunt renati, & electi uidebantur: sibi coniungunt delectationes, & uitia reproborum. Ex hoc coniugio nati sunt gigantes super terram, & mali per luxuriã scelerantur, & eriguntur per superbiã. ¶ Seth igitur, Christus: Caim, diabolus: filij Seth, electi: filij Caim, reprobi: filia hominum, delectationes carnalium: copula coniugii, inhonestus usus seculari: gigantes terræ, superbia uitæ.

Nos terrius ab Adã, qui cœpit in uocare nomen Domini: designat eos, qui perfecti sunt in fide sanctæ Trinitatis. Henoch septimus ab Adã, qui Deo placuit, significat eos, qui sanctificati sunt, donis gratiæ spiritualis. Noe decimus ab Adã, qui gratiã inuenit corã Deo: exprimit

eos, qui per bonam actionem complent decalogum legis.

Mnis caro per illicitum coniugium corruerat uiam suam, & inuenit gratiam Noe corã Domino, & ait Dominus ad Noe. Fac tibi arcã de lignis læuigatis, & intrabis in eam tu, & filij tui, uxor tua, & uxores filiorum tuorum tecum, & induces in arcam de cunctis animantibus mundis, septena: de immundis uero, bina, & adducam aquas diluuij, & delebo hominem, & cuncta quæ feci propter hominem, in quibus est spiritus uitæ &c. Corruptio uitæ per peccationem culpæ designat. Inundatio diluuij: perturbationem, instabilitatem, fluctuationem, & persecutionem significat præsentis seculi. Noe, significat Christum, siue quẽlibet prælatum: qui, in quantum potest, facit arcam. i. ædificat ecclesiam, ut ipse saluetur in ea, & filij eius. i. subiecti eius. Singulæ uirgæ sũt, singulæ aia. Quæ bene leuigantur: dũ per prædicationem cortex, & enormitas uitiorum, & peccatorũ ab eis refecantur. Et sibi cõiunguntur: dum per gratiam in unitatẽ fidei, quasi ex diuersis syluis, id est, ex diuersis gẽtibus, & linguis uniantur. De bitumine quoque linita arca legitur. Bitumen charitatem significat. Quo bitumine linitur sancta ecclesia intus: dum charitas seruat in affectu cordium, & foris, dum demonstratur in exhibitione operum. Mansiuncula in arca, & triste ga: diuersos significant Doctores, & diuersa bene uiuentium merita. Quod dicitur tricamerata: res ordines significat in sancta ecclesia: coniugatorum, continentium, uirginum: qui secundum diuersitatem nominum, & operum: differentiam sortiuntur mansionum. Quod dicitur bicamerata: actiuos designat, & contemplatiuos: quorũ actiuus deorsum, & contemplatiui sursum. Longitudo trecentorum cubitorum, tria tempora, quib; præsens seculum decurrit, tempus scilicet ante legem, sub lege, & sub gratia, & perfectã designat sanctæ Trinitatis cognitionẽ. Latitudo quinquaginta cubitorum, per quinque sensus corporis, insinuat operum bonorum in proximum exhibitionem. Altitudo triginta cubitorum: trium principalium uirtutum, fidei, spei, & charitatis, significat sublimitatem. ¶ Hoc, quod ex omnibus animantibus inducta sunt in arcam, significat quod ex omnibus gentibus homines ducuntur in sanctam ecclesiam. Munda animalia, quæ septena sunt in rodenda, significant bonos, qui per septiformem gratiam sunt iustificati. Immunda uero, quæ bina intromittuntur, significat reprobos, qui per culpam a Deo, & a semetipsis sũt diuisi. Binarius namque, qui ab unitate primus recedit, & se diuidit, signũ diuisionis est. Significant quoque animalia, quæ deorsũ erãt, actiuos. Volatilia, quæ iursũ erãt cõtẽplatiuos. Fœminæ, designat infirmos, masculi, robustos. Eica, sacra scripturam significat, quæ cibus est spiritualis animarum. Ostrũ deor-

sum: significat bonam actionem, per quam in unitatem sanctae ecclesiae ingredimur. Fenestra sursu: contemplationem, per quam caelestia contemplantur, uel speculamur. Montes, quos aqua operuit: sunt sancti prelati, quos nonnumquam persecutio opprimat. Cubitus, in quo nonnumquam est arca: Christus est, qui est caput ecclesiae. Arca deorsu lata erat, quia multi sunt uocati: sursu stricta, quia pauci electi. Deorsu lata, quia multi subiecti sursu stricta, quia per paucos sunt prelati. Deorsu lata, quia multi sunt actiui: sursu stricta, quia pauci contemplatiui. Deorsu lata, quia multi imperfecti: sursu stricta, quia pauci perfecti. Numerus quadraginta dierum, quibus inundauerunt aquae, qui constat ex quater decem, uita praesentem significat: in qua fluctibus retentionum, & persecutionum incessanter quatimur, tamen & decalogum, & quatuor Euangelia complere debemus. Montes Armeniae, subimitatem significant uitae aeternae: Arca requieuit in montibus Armeniae: & sancta ecclesia requiescet in sublimitate uitae aeternae. Corruptio ergo uitae, est perpetratio culpae: arca, ecclesia: Noe, prelati: familia Noe, eius subditi. Inundatio diluuij, tentationes, & persecutiones seculi, singula uirga, singula anima: laeuigatio uirgarum, iustificatio animarum: lenitio interior, charitas in affectu cordium: exterior lenitio, charitas in exhibitione operum: mansuetudo, & tristitia, diuersi ordinis diuersa merita, bicameratio, bona actio, contemplatio. tricameratio, coniugium, continentia, uirginitas, longitudo arcae: & tria tempora, & perfecta cognitio sanctae Trinitatis. Latitudo: effectus boni operis in proximo. altitudo: excellentia trium principalium uirtutum, fidei, spei, & charitatis. Animalia, actiui: uolucres, contemplatiui: esca, scriptura: quadraginta dies, uita praesens: montes Armeniae, sublimitas uitae aeternae: recessus siue desiccatio aquarum, ablatio tentationum, & persecutionum.

Moralis sententia de arca. Cap. XIII.

Esa. 46.

Arca, est anima. In arca debemus saluari, ad ipsam redeuntes, ipsam intrantes: sicut scriptum est. Redite ad cor prauaricatorum. Ipsi longitudo: fides, qua credit omnia uera esse, quae Deus ab initio seculi fecit, uel facturus est usque ad finem seculi, per se, per Angelos, per homines. Altitudo: spes, qua erigitur ad speranda bona, quae in caelis sequuntur. Latitudo: charitas, qua extenditur ad septentrionalem plagam per dilectionem inimicorum, & ad plagam australem per dilectionem amicorum. In hac arca est Noe: intellectus rationalis. & sensus spiritualis, affectans bonas uoluntates. Animalia, opera quae circa terrena aguntur. Volucres: cogitationes. Et inundatio aquarum, impetus tentationum. Montes Armeniae, altitudo contemplationis diuinae.

De coruo, & columba. Cap. XV.

Oruus, qui de arca emissus est & non est reuersus, significat falsos Christianos, qui dum aliquando causa necessitatis ad exteriora mittuntur, foris remanent: quia uisibilibus inhaerent, nequaquam ad interiorum quietem reuertuntur: dum foris in fluctuatione temporalium delectantur. Columba uero, quae reuersa est, bonos significat, qui dum pro necessitate proximorum ad exteriora procedunt, redeunt dum foris quietem non inueniunt, & afferunt ramum oliuae, quia peregerunt opus misericordiae.

De Iridis coloribus. Cap. XVI.

Iris, id est, arcus caelestis, duos habet colores. Primus color est uiridis, secundus rubeus. Viridis significat iudicium: quod fecit Deus in primo die per aquam diluuij. Rubeus significat iudicium: quod Deus facturum est per ignem sine mundi. Aqua namque uirescit, & ignis rubescit.

De uinea, Noe, & eius inebriatione. Cap. XVII.

Latauit Noe uinea, & inebriatus est, & nudatus. Quod cum uidisset Cham derisit, sed Sem, & Iapheth, cooperuerunt patrem. Unde & Cham meruit maledictionem patris sui. Sem, & Iapheth sibi meruerunt benedictionem. Noe, qui ab Adam fuit decimus: significat Christum, qui decalogum legis compleuit, de quo legitur. Non ueni solvere legem, sed adimplere. Noe uero, in te pretatur requies. Et Christus est requies nostra in praesenti per gratiam, in futuro per gloriam. Uinea ipse, fuit gens Israelitica: sicut scriptum est. Uinea Domini exercituum Domus Israel est. Quae dum debuit facere uuas, fecit labruscas, & conuersa est in amaritudinem. Uinea Barrabam dimisit, & platorum, & cultorem suum Christum, uino passionis inebriauit. Qui somno mortis obdormiuit, & uilitas, id est, mortalitas, quam de nobis & pro nobis assumpsit, manifesta comparuit. Quem intelixit Cham, id est, incredulus Iudaeorum populus derisit, dicens. Alios fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est delectat nunc de Cruce, & credimus ei. Sed Sem, id est, Apostoli, & ceteri discipuli, & quicumque ex Iudaeis in ipsum crediderunt, & Iapheth, id est, populus Gentilis ad fidem conuersus: pallio uerenda patris operuit: quia passionem Christi non defectum, sed totius uirtutis effectum, & uerum humanam redemptionem fuisse sacramentum ostendit. Unde et Chanaan filius Cham maledictione puniuitur: quia Iudaeorum progenies, Iudaeorum maledictione damnatur. Et Sem, et Iapheth, id est, populus ex utraque gente conuersus: perpetua benedictione ditatur. Et Chanaan filius Cham fit seruus seruorum: quia infideles successores Iudaeorum serui sunt Christianorum, quia Christiani serui sunt Christi, cui seruire regnare est. Noe

Noe igitur Christus: uinea, gens Iudaica: inebriatio, passio, mortis obdormitio, nudatio: uerum humilitatis demonstratio: derisio Chanaan, derogatio Iudaeorum: Sem & Iapheth, duo populi credentes: uestimentum, sacramentum: maledictio Chanaan filij Chanaan, damnatio est, & dispersio Iudaicae gentis.

Moralis sententia de eodem. Cap. XVII.

Noe, significat prelatos: qui dum bene praesunt, quasi tot filiorum sunt patres, quot sunt rectorum rectores. Qui plantant uineam, dum edificat ecclesiam: de cuius uino inebriantur: dum de successu uirtutum, & regiminis sui prosperitate, humana pulsante infirmitate uel ad modicum gloriantur. Et uerenda eorum denudantur: dum concepta humanae gloriationis cogitationes, uel per quolibet iactantiam, uel per inanem laetitiam, uel per aliquam denique humani accessus intemperantiam, manifestantur. Sed Cham uerenda deridet: quia reprobi quique dum quoslibet praetatorum ex infirmitate conditionis excessus aspiciunt, prauis eos sermonibus discerpere, & deridere non desistunt. Sed Sem, id est, boni contemplatiui, in quorum tabernaculis Deus inhabitat per internam quietem, & Iapheth, id est, boni actiui, quos Deus dilatat per bonam actionem: dum infirma praetatorum dissimulare, & excusare fatagunt, quasi pallio, patris uerenda operiunt. Et Cham maledicitur: dum prauorum subiectorum actus, seruitio demonum mancipantur, qui sunt serui diaboli. Sem uero, & Iapheth benedictio tribuitur: quia boni benedictione prima remunerantur. Noe igitur, prelati: filij eius, subiecti. Cham, reprobi: Sem & Iapheth electi, contemplatiui, & actiui. Uinea, ecclesia: inebriatio, gloriatio: nudatio, cogitationis demonstratio: derisio, derogatio: operatio, excusatio.

SEQVITVR DE RELIQUIS mysterijs Geneseos. Lib. II.

De exitu Abram de terra sua. Cap. Primum.

Gredere de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram, quam monstrauero tibi, & dabo eam tibi, & semini tuo. Abram, qui interpretatur pater excelsus, & deinde dicitur est Abraham, id est, pater multarum gentium: significat Christum. Ipse est pater excelsus: quia rex gloriae. Cuius terra Iuda, & cognatio eius, ille est populus Israeliticus carnalis, de quo carnem sumpsit. Domus autem patris eius, synagoga, siue templum. Qui de his omnibus exiuit, quoniam Iudaeam, & populum Israeliticum & tem-

plum dereliquit, & per praedicationem Apostolorum in latitudinem gentium uenit, & fixit ibi tabernaculum. sanctam ecclesiam, & edificauit altare per praedictum fidem, & super illud offert sacrificium Patri, bonam fidelium suorum actionem. Ibi que dilatur ad orientem, & occidentem, ad septentrionem, & meridiem, sicut scriptum est. Vocabo ab oriente, & ab occidente semen tuum, & dicam aquiloni, da: & austro, noli prohibere. In omnibus namque partibus mundi, possessio Christi: quia in omnibus gentibus fides Christi. Abraham igitur, Christus, terra eius, Iuda: cognatio eius, populus Israel: domus patris eius, templum ad quod uenit: tabernaculum, est ecclesia: altare, fides: sacrificium, opus Christi: bonum: dilatio, totius mundi possessio.

Moralis explicatio de eodem. Cap. II.

Dixi de terra, & de cognatione tua. Abram: est quolibet fidelis anima, in Vr Chaldaeorum, id est, in incendio uitiorum posita. Istius pater diabolus est: sicut de ipsa, & de alijs malis scriptum est. Vos ex patre diabolo estis. Terra eius: terrenorum delectatio est, cui inhaeret. Eius cognatio, demones sunt: quibus per culpam quasi per sanguinem propinqua dinoscitur. Domus patris, praua conuersatio est: in qua sub patre diabolo diu primum permansit. Terra, ad quam inuitatur, uita spiritualis est: ad quam cum anima diuino sermone conpuncta, declinat a malo, & faciens bonum transit: sicut in ea tabernaculum per honestam conuersationem, & edificat in ea altare lapideum per firmam fidem: offert sacrificium per bonam conuersationem, & dilatur circūquaque per multiformem uirtutum exercitationem, & bonorum operum exhibitionem. Abram igitur, anima: terra eius, delectatio terrena: domus patris eius, conuersatio praua: parentes, demones. Terra ad quam uenit, uita spiritualis: tabernaculum, conuersatio honesta: altare, fides firma: sacrificium eius, actio bona: cuius dilatio est, uirtutum exercitatio, & bonorum operum exhibitio.

De sacrificio Abrahae. Cap. III.

Dixit Dominus ad Abraham. Sume uaccam triennem, et arietem trium annorum, & capram trimam, turturam quoque, & columbam. Qui tollens uniuersa haec animalia diuisit, aues autem non diuisit. Statutus est modus promissus semini Abraham: & ista est figura. Per uaccam illam: figurata est plebs Iudaica, sub iugo legis posita. per capram, eadem peccatrix futura. per arietem: eadem plebs regnatura. Quae animalia ideo dicuntur trima, quia per curricula temporum ab Adam usque ad Noe, & inde usque ad Dauid, tanquam tertia aetate gerens illae populus adoleuit. Per turturam, & colubam: spirituales in ecclesia populi significati sunt, id est, diuini filij promissionis, et heredes regni futuri. Quorum aetas temporalis ideo ramus. M. Hug. a S. Vi. To. j. V 2 cetur.

Esa. 43.

H Gen. 12.

Ioan. 8.

I Gen. 15.

cetur: quia meditatores aeterna, transgressi sunt temporalia desideria. Sed quid est hoc, quod aialia illa tria diuiduntur, aduersum se inuicem partibus constitutis: nisi quod carnales & in populo ueteri inuicem inter se diuiduntur? Porro aues idcirco non diuiduntur: quia spirituales indiuisi sunt, schisma non cogitant, nec seducuntur ab haereticis. sed est pax in ipsis: siue a caeteris se remoueant ut turtur, siue inter illos conuersentur ut columba.

Moralis expositio de eodem. Cap. III.

K Ecundum sensum tropologicum, Abraham, est quilibet fidelis anima: quae offert Deo sacrificium, uel iustitiam fructum. Aialia, i. opera bona, quae circa terrena negotia uersantur. Offert aues: contemplatiuas. sc. cogitationes, quae per caelestia desideria sursum uolant. Aialia separantur: quia bona opera, quae rebus terrenis proximis exhibentur, per multa negotia diuiduntur. Aues autem minime diuiduntur: quia cogitationes contemplatiuae, ad solam intentionem superne uisionis eriguntur. Volucres sacrificio insidiantes: daemones sunt, siue immundae cogitationes: quas instantia orationis, & cautela discretionis abijcere debemus.

De triplici circumcissione. Cap. V.

L Res sunt circumcissiones. Vna in carne tantum exterius: quae sacramentum est. Altera duae: quae sunt res, & uirtus sacramenti. Altera, quae fit in praesenti, quoniam anima per depositionem iniquitatis circumciditur: altera, quae in futuro fiet, quando per depositionem corruptionis corpus circumcidetur. Prima igitur in carne, secunda in mente, tertia in corpore. **O** octonarius uero in sacra scriptura, aliquando tempus resurrectionis significat, quod post praesentem uitam sequitur. Aliquando tempus gratiae: in quo quasi post labatum legis, aeterna bona seruientibus Deo promittuntur. Merito ergo illa prima circumcisio, quae est sacramentum illarum duarum, iussa est fieri octaua die: ut ostenderetur, quod in tempore gratiae, corda circumcidenda erant per emendationem iniquitatis, & in tempore resurrectionis: corpora quidem per depositionem iniquitatis, & corruptionis.

De exitu Loth e Sodomis. Cap. VI.

N Ictum est Loth, ut exiens de Sodomis ascenderet in montem, ut saluaretur: & petijt Segor: & concessum est ei. Non tamen ausus est permanere in Segor: sed ascendit in montem. Sodomus, significat luxuriam uitae praesentis. Loth, significat animam ad uitam aeternam praedestinatum. Angeli, sunt praedicatores, qui annunciant salutem suam ei, dicentes. Declina a malo, & fac bonum. Quasi dicant. Exi de Sodomis, & ascende in montem: derelinque uitam secularem, & ascende ad uitam spiritualem: derelinque luxuriam, & assume continentiam. Sed Loth timens

mens ascendere ardua, petijt Segor: quia fidelis non plumes uitae spiritualis, & continentiae culmen ascendere, existimat uitam conjugalem diligendam: dum se credit in ea animam saluare posse. Sed ad dem Segor derelinquit, & in montem ascendit: quia iustus non nunquam uidens uitam conjugalem casum, labore, periculumque praepedens, uitam conjugalem postponit: & spiritualis uitae, & continentiae sublimitatem ascendit. Vxor Loth, quae respexit, & periijt, significat carnales quosque, quos quis quique de peccatis quatuor ad actum exeunt: mente tamen, & uoluntate protinus ad eadem reuertitur. Et quia munus mittunt ad aratrum, & retro aspiciunt non sunt apti regno Dei. **L** Loth ergo, intelligitur fidelis anima Sodoma, uita secularis. Segor, uita conjugalis: mons, uita spiritualis, uxor Loth, carnales qui sunt in ecclesia.

De hoc, quod tentauit Deus Abraham. Cap. VII.

P Tentauit Deus Abraham dicens, Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, & uade in terram uisionis, atque ibi offeres eum in holocaustum super unum montem &c. Abraham, significat Deum patrem, & Isaac, Christum. Moyses, in quo sacrificandus erat: altitudinem exprimit Domini charitatis. Duo iuuenes cum asino expectantes, gentiles, & Iudaeos non credentes, & in morte Domini contenti: designant. Asinus, significat stultitiam utrorumque. Stultum namque est expectare uenturum: qui iam multis prophetarum testimonijs, & innumerabilibus miraculorum prodigijs uenisse probatur. Ara, ligna, uel praesens: Crucem Domini designant. **Y** Isaac, qui mortem in sacrificio non gustauit: Diuinitatem exprimit, quae poenas, aut dolorem in passione non sentit. Arius, qui mortem protulit: humanitatem significat, quae passionis amaritudines sustinuit. Ignis, angustiam significat Domini passionis: per quem agnus ille immaculatus est assatus, & Deus pater de praeruaricatione primi patris, & totius humani generis placatus. **A** Abraham igitur, Deus Pater: Isaac, Christus: mons, diuina charitas: duo iuuenes, increduli Iudaei, & Gentiles: asinus, stultitia incredulitatis utrorumque: ara, ligna, uel praesens: exitium Crucis. Isaac, Diuinitas: aries, humanitas: ignis, angustia passionis.

De Sara, & morte, ac sepultura eius. Cap. VIII.

S Ara, quae interpretatur princeps: significat animam, quae praesidet populo sensuum suorum spiritualium, & corporaliu uirtutum, uoluptatum quoque, cogitationum, affectionum, sermonum, actionum, & cui ipsa praesidet ipsum bene gubernando. Mors Sarae: mortificationem significat animae, & uoluptatum secularis concupiscentiae. Sepelunca, in qua est sepulta, spiritualem designat uitam, quae est occulta: quae recte duplex dicitur: propter bonam actionem, & contemplationem. **S** Sara igitur, est anima: mors Sarae, mortificatio animae, sepelunca, spiritualis uita.

Quomodo

Quomodo adducta est Rebecca ad Isaac.

Cap. IX.

M Ortua Sara, misit Abraham puerum suum propter Rebeccam coniugem Isaac, & abduxit eam seruus Abraham super camelum, & accepit eam Isaac in uxorem &c. Abraham significat Deum patrem, qui est pater multarum gentium, quia pater omnium per conditionem. Sara, significat synagogam, quam sibi Dominus in ueteri testamento disponauerat. Isaac, qui interpretatur risus, designat Christum, qui est gaudium nostrum. Puer Abraham, exprimit Apostolos, a culpa originali, & actuali per gratiam purificatos. Rebecca per puerum de gentilitate adducta: gentium est ecclesia, per praedicationem Apostolorum conuersa. Fons, de quo hausit Rebecca: facundia philosophica est, ex qua tunc temporis gentilitas sitim suam conabatur temperare. Ornamenta, quae dedit puer Rebecca: uirtutes significant, quae per praedicationem Apostolorum collatae sunt ecclesiae. Gibbus cameli, de quo conuerso Isaac descendit: exprimit antiquam peccatorum enormitatem, & gentilitatis superbiam, qua se sancta ecclesia, cognita Christi maiestate humiliavit. Pallium, quo se circumdedit, opus bonum significat, quo se sancta ecclesia post acceptam fidem, coram Deo, & angelis, & hominibus ornauit. Ager, in quem Isaac exierat, significat mundum, & uesper diei, finem seculi. **N**uptiae Isaac, & Rebecca, designant nuptias Christi, & ecclesiae. Orauit Isaac pro sterili Rebecca, & Christus in dextera Dei patris interpellat pro ecclesia. Dedit Deus conceptum Rebecca, & confert Deus fecunditatem ecclesiae. Jacob, significat bonos, qui benedictionem consequuntur, & in praesenti per gratiam, & in futuro per gloriam. Esau, significat malos, qui benedictione excluduntur: in praesenti per culpam, in futuro per poenam. **A** Abraham igitur, Deus pater: Sara, synagoga: mors Sarae, infidelitas synagoga: Isaac, Christus: puer, Apostoli: fons, philosophica doctrina: ornamenta, uirtutes: adductio Rebecca, conuersio ecclesiae: gibbus cameli, enormitas peccati: descensio, humilitas ecclesiae: pallium, opus bonum: ager, mundus: uesper, finis seculi: nuptiae Isaac & Rebecca, coniunctio Christi & ecclesiae: Iacob, boni: Esau, mali.

De Abraham, Isaac, & pueris eorum, ac puteis.

Cap. X.

A Abraham, & pueri eius foderunt puteos, & rixati sunt Palaestini, & impleuerunt puteos terra. Deinde Isaac fodit puteum, pro quo non sunt iurgati, & uocauit nomen eius latitudo. Abraham (sicut supra dictum est) significat Deum patrem: pueri Abraham, libros designat prophetarum. Aqua est scientia, quae abluit, & potat, abluit culpam, per gratiam potat. Isaac, Christum significat, pueri Isaac

Euangelistae sunt, & Apostoli: Palaestini sunt Iudei, qui contendunt de puteis scripturarum, & eos terra implent, pro carnale & terrenam intelligentiam suam. Puteus, quem Isaac ad ultimum fodit, & latitudinem uocauit, & quem non impleuerunt Palaestini: Euangelica doctrina est, quae per mundum est dilatata, quam Iudaei nequaquam auferre possunt. **A** Abraham igitur, Deus Pater. Isaac, Filius: pueri Abraham, prophetae: pueri Isaac, Apostoli & Euangelistae: & putei, quos foderunt, libri, quos scripserunt: puteus, qui uocatur latitudo: Euangelij praedicationis.

De benedictione Iacob. Cap. XI.

N Ora est historia, quoniam Iacob, Esau benedictione patris supplantauit. Isaac significat Deum, a quo descendit benedictio super caput iusti. Rebecca, significat matrem gratiam, quam Iacob de paterna benedictione consuluit. Iacob posterior natus, domi remansens, benedictionemque consequens: Gentilem designat populum, qui post Israeliticum populum ad cognitionem diuinam uenit: & intra se cum matre gratia, uota nutrit, quae reddunt laudationes Deo: benedicitur ab eo in mundo per gratiam: in caelo per gloriam. **E** Esau prior natus, foris uenationi deseruiens benedictionem amittens: populum Israel significat, qui ad Dei cognitionem uenit, qui foris in litera iustitiam quaerit, & benedictionem caelestis hereditatis dimittit. Pelles, quibus Rebecca filium cooperuit, confessionem exprimit peccatorum. Cibus, sunt uirtutes, quibus Deus pascitur: dum per Gentilem populum cooperante gratia exercetur. Vestes, sunt bona opera legis: quibus misericorditer gratia Gentilem populum uestit: populo Israelitico foris stante, & uagante. Vinum, designat gaudium in Spiritu sancto. Quo uino Dominum potamus, dum nos in Spiritu sancto exultamus. **Y** Isaac igitur, Deus. Rebecca, gratia. Esau, Iudaicus populus. Iacob, Gentilis: uenatio Esau forinseca, carnalium obseruationum custodia, & carnalis inscriptionis intelligentia. Pelles haedorum, confessio peccatorum: cibus, uirtutum exercitatio: uinum, gaudium in Spiritu sancto: uestimenta, bona opera: ager, cui benedixit Dominus, sancta ecclesia, in qua redoleret (testate beato Gregorio) flos uuae per praedicationem, flos lilij per castitatem, flos uiolae per humilitatem, flos spicae per maturitatem bonorum operum: flos oliuae per misericordiam, flos rosae per patientiam. Odiuit Esau Iacob: odium habent populum Christianum ex gentibus collectum Iudaei: uidentes eum dominari sibi.

Quomodo perrexit Iacob ad Laban. Cap. XII.

A Depta benedictione, Iacob perrexit ad Laban auunculum suum: & obdormiuit in quodam loco capiti suo lapide supposito: & uidit scalam in caelum erectam, & Deum innixum scalae, & ascendit.

Pulcher discursus & flore pro cononatoriibus.

Gen. 28.

ascendentes angelos & descendentes. Deinde uenit in agrum ad puteum iuxta Aran: ubi greges pascebantur, & adaquabantur. Deinde conuersatus cum Laban, accepit Liam, & Rachel filias eius in uxores: & ex eis, & ancillis earum duodecim patriarchas genuit: & apud Laban est locupletatus. Jacob, secundum sensum tropologicum, significat spiritum. Esau, corpus humanum. Jacob, significat spiritum: quia spiritus lenis est, dum suadente ratione, querit tantum necessaria. Esau, significat corpus: quia corpus pilosum est, dum instigante concupiscentia querit superflua. De discordia istorum scriptum est. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio, sensum multa cogitantem. Et iterum Caro concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem. Sed spiritus accepta benedictione gratiae, fugit mucronem corporalis concupiscentiae: sicut Apostolus precipit dicens. Fugite fornicationem. Laban, qui interpretatur dealbatio: Dominum significat, qui summa munditia est: cui spiritus iusti, dum carnales illecebras fugit, appropinquare & inherere concupiscentiae. Qui spiritus scilicet bene in itinere dormit: quoniam in spirituali perfectione, a strepitu presentis seculi quiescit. Et dormiens caelestia contempletur: quia dum bene claudit in rebus exterioribus oculos, intus meretur de uisibilibus mira uidere. Qui nequaquam super terram, sed super lapidem caput ponit: quia firmam fidem Christi, uirtutibus, & operibus suis fundamentum facit. Ager, ad quem Iacob uenit, sacra scriptura est: in qua diuersi pastores, id est, diuersi Doctores, diuersos pascunt greges, diuersos, scilicet fideles. In hoc ergo pascuntur coniugari, & continentes, & uirgines. Alij pascuntur per historiam, alij per allegoriam, alij per tropologiam. Omnes inde capiunt partem nutrimenti: qui inde sumunt doctrinam recte uiuendi. Puteus, de quo adaquabantur greges, diuinam significat sapientiam, de qua potantur fideles. Lapis, quo os putei operiebatur: intelligentiae difficultatem exprimit. Et omnes doctores ad hoc in scriptura laborant: ut remoto lapide, id est, difficultate intelligentiae, fidelibus administrent partem ueritatis, & latentis sapientiae. In hoc agro Deus occurrit iusto, in obsequium suum illum assumens, & duas filias suas attribuit. Liam, quae interpretatur laborans, id est, actiuam uitam, & Rachel, quae interpretatur uisum principium, id est, uitam contemplatiuam. Datque famulam Racheli, ut illi seruiat: firmam scilicet rationem. Et Lia quoque famulam: incorruptam, scilicet sensualitatem. Ratio nanque subseruit contemplationi: & sensualitas actioni. Multiplicatus est Iacob in filijs, & pecoribus cum Laban, & iustus ditatus sensibus spiritualibus, affectionibus, cogitationibus, sermonibus, operibus: habitans cum Deo. A Laban cum rebus suis furtiue Iacob discedit: & iustus non unquam minus caute se discutens, uirtutes a Deo collatas sibi latenter attribuit. Laban consecutus est Iacob fugientem in montem: & Deus, consequitur iustum, per inanes cogitationes a

se discedente in elatione. Affirmabat Laban, quod quicquid habebat Iacob erant de suis bonis: & Deus ostendit homini, quod quicquid habet bona, sunt ex suis donis. Iacob a Laban reuertens, a fratre timuit occidi: & sensus humanus propter infirmitatem mortalitatis ad inferiora descendens, a corporis uitio timet tentari. Iacob noluit habere Esau socium in uita: nec uicinum in patria: & spiritus humanus spiritualibus donis ditatus, contemnit feruorem carnis habere: uel consortem in opere, uel affinem in delatione. Iacob igitur, spiritus; Esau, corpus. Laban, Deus: age, scriptura: puteus sapientia. Lia, bona actio: Rachel, contemplatio: ditatio Iacob in prole, & pecoribus, multiplicatio iusti in uirtute, & bonis operibus.

De uirgis, quas decorticauit Iacob. Cap. XIII.

Decorticauit Iacob uirgas, & posuit ante oues in canalibus: & ille uirgas uariatas in conceptu intuentes, uarios fetus parturiebant. Iacob significat sanctos predicatores: & aqua, scriptura: & canales, libros. Sicut namque Iacob ex aqua, & canalibus adaquabat commisso greges sibi: sic predicatores, & doctores ex uniuersitate scripturae, & diuersis eiusdem scripturae libris, sibi creditos reficiunt fideles. Virgae uariatae: uarias significat sententias. Quae sententiae ideo uirgis comparantur: quia multis, & grauibus cominationibus, de transgressionibus mandatorum Dei nos castigant. Oues sunt fideles: propter suam innocentiam, Oues ex intuitu uariatam uirgarum uarios fetus pariunt: quoniam fideles quique ex locutione uariarum sententiarum, uarias exhibitiones operum producant. Iacob igitur, predicatores: oues, fideles: aqua, scriptura: uirgae, sententiae: uariatio uirgarum, differentia sententiarum: uariis fetus ouium, multiplex effectus operum.

De Dina filia Iacob, Cap. XIII.

Dixit Dina filia Iacob, ut uideret mulieres regionis illius: & corrupit eam Sicheim, uir opprimens uirginem. Sicut ex sanctorum uerbis inuenimus: Dina significat animam, rebus exterioribus nimis intentam. Regio, cuius mulieres Dina uidere cupiuit: mundum designat. Mulieres, expriment animas diuersis uitijs emollitas. Sicheim: diabolum exprimit, qui animam mundanis rebus curiosius intendentem, per cupiditatem corrumpit. Dina igitur, anima: regio illa, mundus: exitus Dinae, curiositas animae: Sicheim, diabolus: uiolatio Dinae, corruptio animae.

Historia de Ioseph, Cap. XV.

Nota est historia de Ioseph, quando a fratribus est uenditus, & in Aegypto exaltatus. In hac figura, Iacob figurat Deum patrem. Qui habuit greges, scilicet tribus Israeliticis, de quibus

Psal. 94. quibus dictum est. Nos autem populus eius, & oues pascuae eius. Ioseph, designat Christum: quem Pater praeter omnibus dilexit, & diligit: quia ipse est filius per naturam, alij filij per gratiam: ipse per generationem, alij per adoptionem: ipse ex aeternitate, alij ex tempore. Quem quoque pater tunica polymita induit: quando eum nostrae humilitatis natura uestiuit. Ioseph per somnia manipulorum, & stellarum: uidit fratres suos se adoraturus, & cognouit. Decem fratres gregem patris sui pascentes: Phariseos significant, qui tribus Israeliticis per decalogum legis pascere debuerant. Significat autem Sicheim, legem: in quam Deus Phariseos cum missis, diuerterunt in Dothain, quae interpretatur defectio: Pharisei autem cum tribubus Israel legem dereliquentes, in defectum praerogationis descenderunt. Inuidia decem fratrum, erga Ioseph innocentem, & iustum: est inuidia Iudeorum erga Christum. Fratres Ioseph nudauerunt eum tunica sua: & Iudaei Christum in sanguine haedi: isti humanitatem Christi, sanguine ipsius fuso pro peccato populi. Illi posuerunt Ioseph in puteum: isti Christum in sepulchrum. Ioseph exiit de puteo: Christus resurrexit de sepulchro. Ioseph Ismaelitae transeuntes emerunt: & Apostoli hic manentem ciuitatem non habentes, sed futuram inquirentes, omnia pro Christo reliquerunt. Ismaelitae. Ioseph dixerunt in Aegyptum: & Apostoli praedicauerunt Christum per totum mundum. Exaltatus est Ioseph in Aegypto: & Christus exaltatus est in mundo. Ioseph impleuit annona horrea regis Aegypti: & Christus scriptura ecclesiam Dei. Diuersi populi infideles emerunt uictum argento suo in horreis regis Aegypti, & diuersi populi fideles effecti, enitent studio suo iam in ecclesijs Dei. Fratres tandem ad Ioseph uenerunt, & cognouerunt eum: & in fine seculi postquam plenitudo gentium intrauerit, reliquiae Israel saluae fient, & conuertentur ad Christum. Iacob igitur Deus pater. Ioseph, Christus. decem fratres, Pharisei, scilicet populum sub decalogo pascentes. Sicheim, lex. Dothain, praerogatio: tunica, humanitas: intinctio in sanguine haedi: passio pro peccato populi: cisterna, sepulchrum: Ismaelitae Apostoli. Aegyptus, mundus: exaltatio Ioseph in Aegypto, exaltatio Christi in mundo: horrea, ecclesia, annona, scriptura.

De Iacob, & filijs eius, Cap. XVI.

Iacob, est Christus: eius filij, duodecim Apostoli. Hi sunt etiam fontes deserti, quos Israel reperit in Helim. Duodecim panes propositionis: duodecim lapides in ueste pontificali: duodecim lapides de Iordane

subleuari: duodecim boues sub aeneo mari: duodecim stellas in corona sponsae: duodecim fundamenta: duodecim portae: duodecim menses anni: duodecim horae diei: duodecim fructus ligni uitae.

De Iuda, ac filijs eius, & Thamar. C. XVII.

Ascendit Iudas ad tonsores ouium suarum: & inuenit Thamar sedentem in biuio: & dato pro arrhabone annulo, & armilla, & baculo, dormiuit cum ea: & concepit mulier, & peperit Phares, & Zarah. Iudas: significat Christum: oues, fideles Christi: Pastores eius, sunt Doctores, qui adipe frumenti, id est, uerbo Dei, gregem Christi pascunt. Lana, designat bona opera. Iudas autem de ouibus suis sanam colligit: quando Christus a fidelibus suis bona eorum opera recipit. Thamar cum habitu meretricio: est anima cum peccato. Quae bene ad biuium uenit: quando ad confessionem accedit. Meretrix sedens in biuio, manifestat officium suum, uel consilium: & anima in confessione peccatum suum. Quam scilicet animam, Christus sicut Iudas Thamar pregnantem facit, quando ei post confessionem peccati sui, dona Spiritus sancti infundit. Datque illi pro arrhabone futurae retributionis, annulum, qui significat fidem: & armillas, quae significant bona opera: & baculum, qui significat iustitiae rectitudinem. Thamar per Iudam saecundata, edidit geminam prolem: & anima Spiritu sancto saecundata, parit uirtutis exercitationem, & boni operis exhibitionem. Iudas igitur, est Christus: oues, fideles, pastores, Doctores sunt: lana, bona opera: Thamar, anima: sessio in biuio, confessio de peccato: annulus, fides: armilla, bona actio: baculus, iustitiae rectitudo: impraegnatio, gratiae infusio: geminae prolis editio, uirtutum exercitatio, & bonorum operum exhibitio.

De duobus seruis Pharaonis. Cap. XVIII.

Ratus est Pharaon duobus seruis suis, quorum alter pincernis praererat, alter pistoribus, & misit eos in carcerem, in quo erat Ioseph. Qui ibi uiderunt somnia iuxta interpretationem sibi congruam. Et restitutus est princeps pincernarum in gradum pristinum, princeps uero pistorum in patibulo est suspensus. Rex Aegypti: Dominum Deum significat, qui rex est totius mundi. Domus Pharaonis, paradisum designat: in quem posuit hominem quem formauerat: duo serui, duo genera hominum expriment, bonos & malos. Pincerna, bonus: pistor, malus. Culpa seruorum, originale peccatum, pro quo omnes sicut in Adam peccauerunt, ita & in Adam de paradiso eiectione sunt. Carcer uero, miseriam huius mundi significat.

Discursus pulcher de Numero Duodecim ad proposu ruz Apolo roru Christi.

Gen. 38.

Gen. 40.

Somnia, sunt conscientia, qua modo in nocte huius seculi, futura praecurrunt stipendia. Boni per bonam conscientiam consequuntur bonas: quia desiderium suum iustis dabitur. Mali, ex mala conscientia quasi a malo somnio consequuntur mala: quia, quod timet impius, ueniet ei. Ioseph, designat praelatos: qui ex auditu conscientiarum, & bona promittunt bonis, & mala minantur malis. Tres dies: tria tempora sunt, X tempus. naturalis legis, tempus scripte legis, tempus gratiae. Tempus naturalis legis: fuit ab Adam usque ad Moysen. Tempus scriptae legis: fuit a Moysen usque ad Christum. Tempus gratiae: fuit a Christo usque ad finem mundi. Post ista tria tempora, quasi post tres dies: auferet Deus de carcere praesentis mundi bonos, & malos. Bonos quidem restituet in gradum beatitudinis supernae: malos autem suspendet in tormento gehennae. Rex igitur, Deus: domus eius, paradysus: duo serui, boni & mali: culpa seruorum, originale peccatum: carcer, mundus: Ioseph, praelati: somnia, conscientiae: tres dies, tria tempora: restitutio pincerna, restitutio iustorum in gradum innocentiae, & beatitudinis aeternae: pistoris suspendium, aeternum impiorum tormentum: aues, sunt daemones, qui comedunt carnes pistoris: quia saturabuntur pennis peccatorum.

De aromatibus, quibus conditus est Iacob. Cap. XIX.

Gen. 49. **M**ortuus est Iacob: & conditus est aromatibus. Iacob fidelem animam significat, quae moritur mundo, ut uiuat Deo. Mortua uero culpa per poenitentiam, uiuit iustitiae per gratiam. Et conditur aromatibus, id est, diuersis uirtutibus, ut in se deinceps incorrupta permaneat, & alijs in omni loco Christi bonus odor fiat. Sepulcrum, spiritualis uitae designat secretum, in quo fidelis reconditur, ne praesentis seculi fluctuatione turbetur.

ALLEGORIÆ IN reliquos pentateuchi libros, & primum in Exodum: qui est Liber. III.

De natiuitate Moysi, & exitu Israel de Aeypto. Cap. I.

Exo. 2. & sequenti bus. **N**ota est historia de natiuitate Moysi: & quomodo inuenit eum filia Pharaonis iuxta flumen, & quomodo tradidit illum matri illius nutriendum: & postea adoptauit eum sibi in filium. Notum etiam est quomodo misit eum Deus, ut educeret

filios Israel de Aeypto, decem plagis flagellata, & quomodo mare rubrum transferunt, & desertum, & ad terram promissionis completis quadraginta annis uenerunt. Moyses iuxta flumen significat quemlibet hominem, iuxta fluuium praesentis seculi positum. filia regis, gratiam designat, quae quemlibet ad uitam praedestinatum de fluxu seculi liberat, & in filium adoptat, ut qui prius fuerat filius irae, deinceps existat filius gratiae. Quae tradidit eum mulieri Hebraeae, scilicet matri eius ecclesiae, ut quem gratia regenerauerat, ecclesia nutriat. Quae uidelicet sancta ecclesia, mulier recte dicitur, quia spolio suo Christo, fideliter multos fideles parit, & nutrit. Et haec est Hebraea. i. transiens, quia non habet hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirat. Moyses autem grandis effectus, scientia eruditus, in Aeyptum propter filios Israel mittitur, quia fidelis quilibet iustitia enutritus, scientia scripturarum imbutus, praedicator a Deo constituitur. Pharaon, qui interpretatur negans eum, id est Dominum, significat diabolum, qui eum negauit quando dixit. Poenam sedem meam ad aquilonem, & ero similis Altissimo. Aeyptus, interpretatur tenebrae, & significat seculum, non secundum hoc, quod homines uiuunt, sed secundum hoc, quod in ipso male uiuunt. Principes eius, daemones sunt, qui eius uoluntati semper obediunt. Lutum, in quo seruiunt filij Israel Pharaoni, eo quod lutum inquinat, luxuriam designat. Palea, eo quod leuis est, & cito transuolat, uanam gloriam significat. Later quoque, qui de molli terra confectus, per decoctionem ignis durefcit, humani cordis duritiam, per longam siue concupiscentiae, siue libidinis, aut auaritia consuetudinem decoctam ostendit: per quam multi seruiunt in his omnibus hodie Pharaoni: qui tamen sunt ad uitam aeternam praedestinati, & terram caelestis patriae adepturi. Flagellatio Aeypti destructionem significat seculi, non secundum hoc quod diuina prouidentia regitur, sed secundum hoc quod in ministerio praedicationis in sua malitia debilitatur. Primogenita: principalia expriment uitia. Primogenita uero interficiuntur: quando per gratiam Dei principalia uitia destruuntur. Occisio agni, passio Christi, per quam omnes electi liberantur a seruitute diaboli, & de captiuitate praesentis seculi. Cuius uidelicet agni sanguine, utrunque postem nostrum linimus: cum passione eius & corde credimus, & ore confitemur. Lactucae egrestes: amaritudinem expriment poenitentiae. Cum enim sacramento Dominici Corporis communicamus: flagitia sub Pharaone retroacta, & desistere debemus. Accinctio renum, significat continentiam: Calciamenta, quae de corijs animalium mortuorum fiunt: mortalitatis memoriam significat. Baculi, quos tenere debebant in manibus, significant iustitiam: in baculis enim rectitudo est. Festinatio comestionis: celeritatem exprimit conuersionis. Aurum Aeypti, quod filij Israel tulerunt, eo quod fulgidum est: philosophicam insinuat sapientiam. Argentum autem, quia sonorum est: philoso-

Esa. 14. C

Exo. 12. E

Philosophicam insinuat sapientiam. Argentum autem, quia sonorum est: significat eloquentiam. Arma, quibus filij Israel leguntur armati: uirtutes insinuant, quibus contra uitia armamur: castitatem, per quam munimur contra luxuriam: humilitatem, contra superbiam, & sic de caeteris uirtutibus, & uitijs. Farina non fermentata, quam secum tulerunt: simplicem & sanam doctrinam designat, haeretica prauitate minime corruptam. Mare rubrum baptismum significat Christi sanguine consecratum. In mari rubro submersus est Pharaon, & principes eius, & in baptismo liberamur a potestate diaboli, & principum illius. Desertum, quod transito mari rubro filij Israel intrauerunt: uitam significat spirituales, quam accepta baptismi gratia, agere debemus. Quae uita recte dicitur desertum: quia a multis deseritur, & a paucis colitur: quia quamuis multi uocati: pauci tamen sunt electi. Multi nomine tenus in uita sunt spirituali, qui praua uoluntate sunt in uita seculari. Amalechitarum, qui primum filij Israel armati occurrerunt, & reges qui postea contra eos pugnaverunt: duorum uitiorum demonstrat genera, carnalia & spiritualia, cum duplici hoste pugnantia per diuersos homines, & demones. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed contra potestates tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat mortem: & terra promissionis, aeternam beatitudinem. In transitu Iordanis inferior pars aquae ad inferiora decurrebat: superior autem solidata subsistebat. Sic in morte, inferior pars hominis scilicet caro inferius decurrit: quia terra est, & in terram reddit. Superior pars eius, id est, anima, solidata subsistit, quia suam iam recipiens stolam, ad aeternitatem transit. Duo uero sunt bona, quae nobis in caelesti patria promittuntur: lac & mel. Lac, quia de carne est, significat humanitatem Christi: mel uero, quia de rore caeli concrefcit, designat eius deitatem. Accipiamus itaque terram lacte & melle manantem: quia in hoc beatificamur, quod humanitatem Christi, & ipsius diuinitatem contemplamur. Aeyptus itaque, uita secularis: desertum, uita spiritualis: terra promissionis, uita caelestis. Pharaon, diabolus: principes eius, daemones: lutum, luxuria: palea, uana gloria: aurum, philosophica sapientia: argentum, eloquentia: later, duritia cordis: fluuius Aeypti, fluxus seculi. Moyses, praedicator: filij Israel, Christiani: interfectio primogenitorum, destructio principalium uitiorum: occisio agni, passio Christi: egrestes lactuca, amaritudo poenitentiae: farina non fermentata, simplex doctrina: mare rubrum, baptismus: populus Amalechitarum, uitia carnalia, siue peruersi homines. Og, & alij reges: uitia spiritualia, siue daemones: terrae promissionis possessio, aeterna beatitudo: calciamenta, mortalitatis memoria: baculi, iustitia: festinatio comestionis, celeritas conuersionis: accinctio renum, continentia: duo postes, fides & confessio.

Ephe. 6.

De ijs, quae spiritualiter Dominum, uel Christum significant. Cap. II.

Uit quaedam in ueteri testamento, quae Christum spiritualiter significant: sicut agnus paschalis, columna, petra, & caetera quaedam. Agnus paschalis significat Christum, quia sicut in occisione agni liberati sunt filij Israel de seruitute regis Aeypti: sic in passione Domini, liberati sunt filij electi de seruitute diaboli. Columna, quae filios Israel praecedebat, Christum significat: quia sicut columna praecedebat populum pergentem ad terram promissionis: sic Christus factus obediens patri usque ad mortem, praecedit populum Christianum exemplo passionis suae, tendentem ad patriam uitae caelestis. Per multas nanque passiones, & tribulationes oportet nos intrare in regnum caelorum. Nubes. Christi significat humanitatem: signis, diuinitatem. Petra, quae uirga percussa est, & aquam populo dedit: significat Christum, qui in ligno passus redemptionis nobis gratiam ministravit. Arca significat Christum. Quemadmodum enim in arca continentur duae tabulae legis, & manna, & uirga, sic in Christo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi, quibus ad cognitionem ueritatis erudimur: & gratia spiritualis, per quam paciscimur: & iustitia, per quam regimur. Duae etenim tabulae: designant sapientiam & scientiam. manna, gratiam: uirga, iustitiam. Sapiencia, & scientia Christus nos instruit: gratia paciscit, iustitia regit. Quatuor annuli, qui arcae inherant: quatuor sunt euangeliorum libri. Qui libri, quasi annuli rotundi sunt ex eo quod aeternitatem, in qua finis non est, nobis promittunt. Ventes, quibus arca portabatur, semper inherant annulis: quia praedicatorum semper inesse debent quatuor euangeliorum libris per meditationem, & lectionem, ut portent arcam. i. Christum ad mentes audientium per praedicationem. Propitiatorium: significat Christum. Sicut enim Dominus de propitiatorio propitius fiebat filiis Israel, loquens Moysi de eo mandata sua sic in Christo propitiatus est humano generi, condonans peccata illius. sicut scriptum est. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi Mensa propositio: significat Christum. In mensa nanque propositio, panes erant. Et Iesus dicit. Ego sum panis uiuus, qui de caelo descendi: & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Candelabrum: significat Christum. Sicut enim candelabrum est instrumentum luminis: ita Christus in mundo manifestauit nomen patris. ipso teste, qui ait. Pater manifestauit nomen tuum. Hastile candelabri: sanctam designat ecclesiam: quae est corpus Christi. Calami, qui de ipso procedunt, praedicatorum sunt: qui nobis uerbum uitae personant. Cyphi, eo quod cyphis solet infundi potus: sunt auditores uerbi. Sphaerula, quae & ipsa inerant calamis: uolubilitatem & uelocitatem expriment boni operis.

Act. 14.

H

2. Cor. 5

Ioan. 6.

Ioan. 7.

Lil

Lilia uero, eo q̄ lilia uirent, & candent: æternitate, & pulchritudinem designant æternæ retributionis. Tres calami egrediebantur ex uno latere, & tres ex altero: quia & ante incarnationem Christi & post, fuerunt qui fidem Trinitatis prædicarent. Tres cyphi, sphaerulæ, lilia per singulos calamos tria tempora significant: quia electi ante incarnationem, ante legem, & sub lege, sub prophetis, & post incarnationem tempore primitiæ ecclesiæ, quæ congregata est de Israel, & in tempore ecclesiæ, quæ congregata est de gentibus, & illius, quæ in fine congreganda est de reliquijs Israel: inueniuntur quasi cyphi, potum sitire gratiæ: quasi sphaerulæ, in uia decurrere, quasi lilia, donum retributionis expectare. Quatuor cyphi in hastili: quatuor libri sunt euangelij. Septem lucernæ, septem dona spiritus sancti. Altare, significat Christum. Super altare offerebantur sacrificia: & nos super Christum, id est, super fidem eius, debemus offerre bona opera, & orationum munera. Altare (inquit Dominus) facietis mihi de terra. Altare de terra, caro Christi de uirgine Maria. Hircus emissarius, qui in desertum missus peccata auferebat, Christum significat. Ipse nanque in cruce oblati, per mortem de mundo emissus: abstulit non unius tantum peccata populi, sed totius mundi. Vitula quoque ruffa, Christum significat. Ipse enim caro recte dicitur uitula, quia incorrupta, & ruffa, quia sanguine passionis p̄fusa. Istius cinere mūdatur, quia p̄ fidem mortis eius iustificamur. Serpens et æneus, Christum significat. Sicut enim Moyses exaltauit serpente in deserto, sic est Christus exaltatus in ligno. Illi, qui respiciebant ad serpente æneum, curabantur a moribus serpentum, & qui uera fide respiciunt ad Christum, sanantur a uigilantiis demonum. Botrus, quem duo uiri exploratores tulerunt in ueste, Christum significat. Ipse nanque est fructus uitæ, quo pascimur & fundit nobis primum uinum gratiæ, deinde gloriæ, quo inebriamur. Duo autem uiri exploratores, prophetas, & Apostolos significant qui secreta cælestis patriæ, & Christum pro nobis per scripturas suas in hunc mundum attulerunt. Lignum autem uestis: lignum designat crucis. Et sicut ille, qui præcedebat ex duobus uiris botrum portantibus, botrum post tergum non uidit in ueste: sic Christum præcedens prophetarum cuneus, patriem non uidit in cruce. Ille autem, qui sequebatur, botrum uidit, quia chotus Apostolorum, qui post ipsum in mundo remansit, uel post ipsum de mundo exiit, & præcedentem eum in carne, & patientem eum in cruce respexit. Decem exploratores, qui prauis sermonibus corda filiorum Israel ab ingressu terræ promissionis auerterant, in fideles Iudæos sub decalogo legis positos designant, qui cælestia promissa per fidem Christi quærere detrectant. Duo autem exploratores, qui populum ad eiusdem terræ introitum fideliter exhortati sunt, electos christianos sub duobus præceptis charitatis positos exprimunt, qui cælestis patriæ iocunditatem in rore totis uisceribus concupiscunt. ¶ Agnus igitur paschalis: est Christus columna, Christus: petra, Christus: arca, Christus: propitiatorium, Christus: mensa, Christus: candelabrum, Christus: altare, Christus: uitula, Christus: serpens, Christus: hircus, Christus: botrus in ueste, Christus in cruce.

ribus concupiscunt. ¶ Agnus igitur paschalis: est Christus columna, Christus: petra, Christus: arca, Christus: propitiatorium, Christus: mensa, Christus: candelabrum, Christus: altare, Christus: uitula, Christus: serpens, Christus: hircus, Christus: botrus in ueste, Christus in cruce.

De ijs, quæ spiritualiter Christum significant.

De Aegypto, deserto, & terra promissionis. Cap. III.

Agyptus, quæ interpretatur tenebræ, carnem significat. Quid enim cecius, quid tenebrosius carne? quæ nisi ratione refrenetur, semper quærit delectabilia, nunquam utilia. Desertum designat animum, eo quod a multis deseritur, & a paucis recolitur. Pauci uero sunt, qui de præuacatione ad cor redeunt, ut uirtutes animi exercent. Terra promissionis exprimit Deum. Sicut enim in terra promissionis, temporalis libertas, sic in Deo consistit æterna felicitas. Egrediamur itaque de Aegypto, id est, de tenebris carnis, & concupiscentia, per desertum, id est, per animum, uirtutes eius exercendo, & de uirtute in uirtutem proficiendo tendamus ad terram promissionis, scilicet, ad Deum, in quo nobis omnium plenitudo bonorum promittitur. ¶ Aegyptus igitur, caro, desertum, animus, terra promissionis, Deus.

De mandato dilectionis. Cap. IIII.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. Postquam homo creatorem per culpam primordiale deseruit, & in huius mundi miseriam deuenit, multis subiicitur curis, occupatur actionibus, & laboribus fatigatur, & ex his omnibus, in quibus homo sub sole distenditur, unum est, quod est optimum, & permanet, scilicet Deo seruire, quia cetera sunt transitoria, cetera uana. Quisquis autem Deo non seruit uanus est, & pro nihilo debet estimari. Vita eius nihil ualet, & melius esset ei non esse quam male esse, & non uiuere quam male uiuere. Et si talis homo in presenti uita habere posset fortitudinem Sansonis, pulchritudinem Absalonis, sapientiam Salamonis, uelocitatem Azahelis, diuitias Cræsi, probitatem Alexandri, potestatem Octauij, qui totum mundum in sua potestate habuit, & longitudinem uitæ Enoch, qui in principio seculi natus est, & usq; in finem non morietur: si, inquam, talia, & tanta in presenti possideret, ut ei cuncta fauerent, nihil ei prodessent, quoniam quidem Deo minime seruisset. His etenim omnibus transactis, demum cum moreretur, caro misera uermibus, & spiritus daretur demonibus, & tormentis gehennalibus: donec in die resurrectionis omnis caro in suam redigatur originem, & tunc sumpta carne, per quam peccauit, æternam iridem sustinebit damnationem. Optimum itaque est Deo seruire,

Desertū.

Terra p̄missiois.

† Octauiani.

re,

re: quia quamuis homo in omni uita sua corporalibus, & temporalibus destituatur bonis: si tamen seruiat Deo, de miseria uitæ presentis ad beatitudinem transit æternam. Cum igitur inter omnia bona uitæ presentis seculi, quæ genus humanum sequitur, aut consequitur, optimum sit soli Deo, & permanens bonum ei seruire: quærendum est omnibus modis quid sit Deo seruire: & cum quæsitum fuerit, & inuentum: indefinenter in eo perseverandum. Solus enim, qui in eo perseverauerit, beatus erit. Fratres breui sermone: dulci, atque iocundo comprehenditur, & declaratur quid sit seruire Deo. Deo nanque seruire, est Deum diligere. Qui non diligit, non seruit: & qui diligit, seruit. Qui parum diligit, parum seruit. Qui multum diligit, multum seruit: & qui perfecte diligit, perfecte seruit. Qui res possidet temporales, terras, uineas, greges, armenta, uestes preciosas, domos, aurum, argenteum, uxorem, quam multum diligit, si se uiderit unum ex his omnibus, aut hæc omnia simul contra Dei dilectionem habere: debet omnia relinquere, & omnia pro diuina dilectione postponere. Sed & uitam suam debet homo pro Dei dilectione contere: si contigerit, quod non possit unam cum altera pariter conseruare. Sic fecit Petrus, sic fecit Paulus, fecerunt alij Apostoli, & Martyres Christi: qui non solum sua, sed & semetipsum pro amore Dei tradiderunt. Qui & ipsi homines fuerunt: & nobis exemplum qualiter faciendum sit reliquerunt. Debemus itaque Deum diligere: quia ipse prior dilexit nos, dona sua multiplicata conferendo, alia nobis dando, alia promittendo, & in omnibus (ut ita dixerim) meruit a nobis, ut diligatur a nobis. Minimum donum, quod Deus dedit homini, ut diligatur ab homine: totus est mundus iste. Causa nanque hominis fecit Deus mundum, celum, terram, mare, solem, lunam, stellas, uolucres, pisces, bestias, herbas, arbores, & quæcunque uisibiliter subsistunt. Cum igitur inter dona Dei, minimum donum sit mundus, quantum putas est maximum? Secundum Dei donum, quod Deus dedit homini est, quod fecit eum ad imaginem, & similitudinem suam: magnum, & admirabile donum Dei profus facturam factori fieri consimilem, & conformem. Tertium donum est gratia, quam nobis contulit in redemptione: quando proprio suo filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quartum nobis seruat, & promittit donum, scilicet futuræ gloriæ: unde nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Donum ergo primum possumus dicere, donum creaturæ: secundum, donum naturæ: tertium, donum gratiæ: quartum, donum gloriæ. Pro his omnibus debemus Deum diligere. Sed ex quanto debemus diligere eum? Ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus, ex tota mente. Ex toto corde, id est, sapienter: ex tota anima, id est, dulciter: ex totis uiribus, id est, fortiter: ex tota mente, id est, memoriter: & quibuscunque aliis

modis dici potest: quia non potest nimis dici, quod non potest nimis amari. ¶ Et proximum tuum sicut teipsum. Debemus diligere proximum sicut nosmetipsos: beneficio, uerbo, uoto. In beneficio, est opus bonum: in uerbo, est sanum consilium: in uoto, pius desiderium. In his omnibus diligamus proximum in hac uita: quem confortem habituri sumus in patria.

De præceptis legis naturalis, & scriptæ. Cap. V.

Ub lege naturali duo præcepta fuerunt: & tria sacramenta. Duo præcepta: quod tibi non uis, alii ne feceris. Et quæcunque uultis ut faciant uobis homines, eadem & uos facite illis. Tria sacramenta: sunt decimæ, oblationes, sacrificia. Decimæ, in portionibus: oblationes, in rebus: sacrificia, in animalibus. Sub lege scripta fuerunt multa præcepta: & multa sacramenta. Præcepta legis scriptæ, alia fuerunt mobilia, alia immobilia. Mobilia sunt, quæ ex dispensatione a Deo sunt ordinata. Immobilia sunt, quæ a natura ueniunt, & uel ita mala sunt, ut nullo tempore sine culpa possint fieri: uel ita bona, ut nullo tempore possint sine culpa dimitti.

De duabus tabulis. Cap. VI.

Rima tabula dicta est, quæ excellentiora continet mandata: quæ pertinent ad dilectionem Dei. Secunda autem, quæ inferiora, & proxima post hæc præcepta continet: quæ pertinent ad dilectionem proximi. Vel prima tabula dicitur: in qua continentur præcepta, quæ informant ad bonam operationem. In prima tabula, tria sunt præcepta: quia quod fide creditur: Trinitas est. In secunda tabula, septem sunt præcepta: quia in presenti uita tantum (quæ septem dierum circulo uoluitur) officia humanitatis proximo exhibentur. Tria uero & septem, denarium complent: quia perfectum fides recta facit, & operatio bona. Primum præceptum primæ tabulæ ad Deum pertinet patrem: sicut præceptum primum secundæ tabulæ ad hominem patrem. ut in utroque paternitas, principij autoritate honoretur. In prima tabula, est præceptio, & prohibitio, similiter in secunda: ut utrobique studeas facere quod debes, & cauere quod facere non debes. In altero nanque si offendis, delictum est: in altero uero peccatum. Facere enim non facienda, peccatum est: facienda autem non facere, delictum est.

De quatuor sabbatis. Cap. VII.

Quatuor sabbata commemorare uideatur scriptura. Primum est illud: in quo Deus perfectis operibus suis requieuisse dicitur. Secundum est

Pulchra de donis Dei in homines.

Sabbata quatuor. **Est** illud, quod filiis Israel carnaliter custodiendum mandatur. Tertium est illud: quod populo Dei seruandum præcipitur. Quartum est illud: quod in promissione sabbatum pro sabbato Deus suis dilectoribus pollicetur. Nunc ergo duo sunt sabbata: exterius unum, & interius unam. Vnum Dei, & unum hominis. Sabbatum Dei illud, quo exterius ab opere cessasse dicitur, sacramentum est illius interioris sabbati, ubi mens sancta per bonam conscientiam a seruitute peccati, quiescens in gaudio Spiritus sancti iocundatur. Hoc sabbatum quicquid in præsentia ita seruauerit, ut nullis consentiat malis, perueniet in futura uita ad æternum illud sabbatum Dei, ubi nulla sentiet mala, sicut dictum est: Et erit sabbatum ex sabbato: mensis ex mense.

Esa. 66. De furto, mendacio, & periurio. Cap. VIII.

Z Non furtum facies, furtum accipitur in hoc loco, pro qualibet illicita usurpatione rei alienæ, siue occulta, siue manifesta. Qui enim furtum prohibuit, rapinam non concessit: cum maius peccatum sit (ut testatur sancti) aperte uolenter rapere, quam occulte subtrahere, quia maius odium, & iram maiorem excitat. Sub furto etiam comprehenditur usura. **Mendacium**, est falsa significatio uocis cum intentione fallendi: quæ præsentia adest, uel postea euenit. Nam si quis alteri promiserit se quid daturum, habens uoluntatem dandi, postea uero mutata uoluntate dare nollit, mendacium esset: non quia cor in promissione duplex fuit, sed quia promittens cor postea duplicauit. **Periurium**, est mendacium sacrosanctæ attestacione inducitur confirmatum.

De constructione tabernaculi: & de offerendis in eo. Cap. IX.

A **Leui. I. &c.** **A**bernaculum, significat ecclesiam. Tabula: designant animas. Quæ bene de lignis Sethim esse dicuntur: quia animæ sunt, & immortales per naturam, & in corruptibiles per gratiam. Bases argenteæ fidem significant: supra quam sancta fundatur ecclesia, uel fundata consistit. Quæ bases ideo non inconuenienter plures sunt: quia unicuique distribuit Deus secundum mensuram fidei. Alius habet fidem & cognitionem & affectu magnam: Alius cognitionem magnam, & affectu paruam. Alius cognitionem paruam, & affectu magnam. Duæ bases singulis tabulis supponebantur: quia fides in duobus consistit, cognitione & affectu: uel quia Deum credimus esse creatorem uniuersorum, & redemptorem electorum. In constructione tabernaculi huius offerre debemus aurum, argentum, & hiacinthum &c. **Aurum**, propter fulgorem: sapientiam exprimit, quæ in cordibus fidelium reluce-

scit. **Argentum**, quia clarum est, & dulcem habet tinnitum: eloquentiam designat. **Aes** quia percussum, magnum reddit sonitum: significat prædicationem per orbem terrarum longe lateque sonantem. **Hiacinthus**, quæ aerium siue celestem præterdit colorem: celestium bonorum significat spem, siue celestem conuersationem. **Purpura** significat corporis passionem: ad quam parati esse debemus pati pro Christo. **Coccus**, quia flammam imitatur: exprimit charitatem, quæ in cordibus sanctorum flagrascit. Qui coccus bis tinctus dicitur: quia per duplicem dilectionem, Dei uidelicet & proximi, coloratur. **Bissus**, quia candet: castitatem significat. **Pelles hiacinthinæ**: uiros celestem uitam agentes. **Ligna Sethim**: uiros in fide firmos. **Oleum**, quia ceteros liquores excellit: misericordiam designat: quæ alias uirtutes antecellit, uel transcendit. **Aromata & thymiamata**: bonæ famæ redolentiam significant. **Vnguentum**: dulcedinem, & pinguedinem, siue suauitatem præterdit internam. **Lapides preciosi** propter suum fulgorem: miraculorum significant operationem, longe lateque coruscantem. **Atrium**: significat rudimenta inchoantium. **Columna**: quosque fortes, & perfectos exprimit uiros. **Decem cortinæ**: illos significant, qui decalogum legis explent. **Vndecim saga**: illos significant, qui pro transgressione legis, asperam agunt pœnitentiam. **Vndecim sagæ** nanque, qui denarium transgreditur: significat decalogi transgressionem: & quia saga sunt aspera: pœnitentiæ asperitatem. **Ansulæ** quibus cortinæ copulabatur: uirtutes sunt sanctorum, quibus ipsi coniunguntur. **Circuli aurei**: perpetuum fulgorem futuræ retributionis insinuant: **Sancta**: præsentem designant uitam. **Sancta sanctorum**, uitam æternam. In sanctis, gratia: in sanctis sanctorum, gloria. In sanctis, meritum. In sanctis sanctorum, præmium. **Velum**, exprimit cælum: quia & celestia & terrena discernit. **Moyse siue Aaron**: Christum significant, quia sancta ecclesiam construit, & sanctificat. **Beseleel, & Oliab**: Doctores & prædicatores significant. **Diuersa uasa**: sunt animæ diuersis donis sanctificatæ, & officiis & ordinibus seruientes. **Introitus tabernaculi**, exprimit uitium seculi, posterior pars tabernaculi, finem mundi. **Pars australis**: Iudæos significat, ab antiquo radis diuinæ cognitionis illustratos. **Pars septentrionalis**: Gentiles, a claritate diuinæ cognitionis ab initio longe remotos. **Illi erant per fidem clari, & calidi**: isti per infidelitatem, obscuri, & frigidi. **Tabernaculum igitur, ecclesia**: singulæ tabulæ, singulæ animæ: bases, fides: decem cortinæ, sancti decalogum complentes. **Vndecim saga**: iusti de transgressione legis pœnitentiæ satisfactionem exhibentes. **Ansulæ**, uirtutes: **circuli rotundi**, æternæ retributiones. **Sancta**, præsens uita: **sancta sanctorum**, æterna uita. **uelum, cælum**. **Moyse siue Aaron, Christus**. **Beseleel & Oliab**: Doctores & prædicatores. In constructione huius tabernaculi debemus offerre aurum per sapientiam; argen-

Argentum.

Hiacinthus

Purpura.

Coccus.

Bissus.

B

Saga. xi.

tum per eloquentiam: & per prædicationem: hiacinthum per celestium bonorum spem, uel per celestem conuersationem: purpurâ per passionem, siue per cõpassionem: coccu bis tinctu per geminam dilectionem: bissum per castitatem: thus per orationem: oleum per misericordiam: thymiamata per bonam famam: & sic cætera quæcunq; poterimus bona iustitiæ habere. Perquam multa sunt, quæ de his dici possent, nisi nostri sensus breuitatem excederent. Sed quædam ex oibus breuiter perstrinximus: ne totu præterire uideamur. Quod historice narrationis ordinem plerumq; transgredimur: nihil impedit. Nihil enim obest ordinis ista transpositio: si tantum historice ueritas conseruatur. Nam huiusmodi transpositio: maiorem nonnunquam intelligentiam parit, & memoriam.

De sacrificijs. Cap. X.

A **B**ent quoq; sacrificia significaciones suas: debemus Domino offerre uitulum, bouem, agnum &c. **Vitulus** donec crescat, & in tauri robur erumpat: eo qd pro ætate possit agi ad libitum ducentis, significat obedientiam, quæ incedit secundum nutum præsentis. **Bos** quoque quia findit ungulas, & actionem arando complet: significat animam discretam, & perfectam, non inconuenienter exprimit operationem. **Ouis**, quia innocens est animal: innocentiam significat. **Capra & hircus**, eo qd ex pilis eorū saga solent fieri, in quibus sit pœnitentiæ: pœnitentiæ significant. **Agnus**, quia uellus, & corpus habet mundissimu: munditiâ designat. Sicut colūba, quia simplex, & sine felle est: simplicitatē. Et turtur, quia castu animal: castitatē significat. **Sal** designat sapientiâ: quia sicut sal cõdit cibaria: sic sapientia uirtutes & bona opera. **Farina** non fermentata, simplicem explicat doctrinam: ab omni hæretica prauitate purâ. Sicut. n. fermentu farinâ corrumpit: sic hæresis corrumpit doctrinam. **Offeramus igitur uitulum per obedientiam, bouē per operationem discretam, ouem per innocentiam, agnū per munditiâ, captā & hircū, per cuiuslibet culpe pœnitentiâ, colūbam per simplicitatem, turturē per castitatē: salem & farinam, per sapientiâ & doctrinam.** Et hæc oia debemus offerre sine fermento hæreticæ prauitatis, si ne melle secularis dulcedinis: quia fermentu qd exprimit hæreticam prauitatē, & mel qd designat secularē dulcedinē, in sacrificijs ueteris testamenti, phibebantur. **Sacrificiu** qd partim cremabatur, partim reseruabatur, significat bonam inchoationem. **Holocaustum**, qd totum cremabatur, cõsumationē. **Eodē mō sacrificiu matutinū, inchoationē significat: uespertinū, cõsumationem designat.** **Sacrificia igne cocta** bona opera, qd fiunt per feruorem interni amoris. **Aqua cocta**, significant opera, qd fiunt per gratiâ cõpunctionis. **Libamen uini**: ebriationem mentis exprimit, qd per consolationem confertur Spiritus sancti. **Possumus quoq; dicere, qd quilibet hostia designat bonam cõ-**

Pulchra de sacrificijs: Deo offerendis.

uersationem: pellis hostiæ, eiusdem conuersationis superficiem: caput, initium: cauda, finem, in festina, occulta uirtutem, ablutio hostiæ, munditiâ uitæ honeste. **Pellem hostiæ detrahimus, & hostiâ membratim diuidimus, cum delicta conuersationis nostræ exterius specie, interius ratione decet nente, singula nostra opera pro loco, tempore, modo, intentione, discutimus diligenter, ne nos uitium fallat sub specie uirtutis, aut culpa sub specie rectæ operationis.**

De mensa propositionis Cap. XI.

Mensa propositionis, significat sacrâ scripturâ, qd quot sententijs nos instruit, tot panibus nos reficit. **Quatuor pistilla mense, quatuor sūt sensus scripturæ: historia, allegoria, tropologia, anagoge**, quibus ipsa erigitur, & a terrenis eleuatur. **Labium**, significat prædicationem scripturæ. **Circuitus labij**, exprimit perseuerantiam prædicandi. **Quasi labium** nanq; per circuitum ducitur: dum prædicatio nusquam terminatur. **Quatuor annuli, quatuor sunt euangeliorū libri.** Qui recte dicuntur annulio qd nobis æternitatem, in qua finis non est, promittunt. **Corona interrasilis, differentiâ designat mentis.** **Corona aurea illi superposita, fulgorem præmii.** **Duo decim panes, apostolicam designant doctrinam.** **Acetabula, mordacem & crebram, scilicet contra uitia, significant increpationem.** **Phialæ, qd maiorem capiebant mensurâ, abundantem & perfectam, exprimunt scientiam & doctrinam.** **Cyathi, qui minus capiebant, angustiorē scientiam & doctrinam significant.** **Thuribula, eo qd thus cū oratione solet offerri, orationem non inconuenienter designant.** **Mensa igitur, scriptura: labiu eius, prædicatio: circuitus labij, continua sollicitudo prædicandi: quatuor annuli, quatuor euangeliorum libri: uestes, prædicatores: duodecim panes, apostolica doctrina: acetabula, increpatio acerba: phialæ, abundans scientia siue doctrina: cyathi, scientia uel doctrina angusta: thuribula, oratio deuota.**

De uia trium dierum. Cap. XII.

Bimus uia triū dierū in deserto, & sacrificabimus Dño Deo nostro. **Vnus dies, spes: unus dies, fides: unus dies, charitas.** **Primus dies lucet: secundus lucet & calet: tertius lucet & feruet.** **Via trium dierum, exercitatio est uirtutum spiritualium, quia qui uiam dierum istorum consummat, gratum Deo sacrificium immolat, quia quisquis has tres uirtutes habet, Deo placet quicquid operatur, aut exercet.** **Debemus autem offerre ouem per innocentiam: agnum per munditiâ: & cætera, quæ de sacrificijs sunt supra exposita.** **Sed hæc omnia sunt abominationes Ægyptiorum: quia**

D Nu. 4.

E

F Nu. 10.

Pulchra de uia triū dierum.

cuncta uirtutes, & cuncta bona opera sunt abominatio dæmonum, & prauorum hominum.

G De duobus testamentis. Cap. XIII.

Vetus testamentum, significat noua: Lex gratia. Lex data est per Moysem gratia per Christum. Lex data est die quinquagesimo postquam celebratum est pascha in terra. Aegypti: gratia data est die quinquagesimo post resurrectionem Domini. Lex data est in monte excelso: gratia data est sursum in cenaculo. Lex data est in fulgoribus igneis: gratia data est in linguis igneis. Lex data est duodecim tribubus: gratia data est duodecim apostolis. Lex scripta est in duabus tabulis: gratia constat in duobus preceptis charitatis.

H De duabus tabulis: duobus Cherubim, & duabus tubis. Cap. XIII.

Due tabule testamenti, in quibus lex erat scripta digito Dei, significant duo testamenta: Duo Cherubim, eo quod Cherubin interpretatur plenitudo scientiæ, duo testamenta significant quia in ipsis perfecta scientia continentur. Duæ quoque tubæ argenteæ, duo significant testamenta: quia eorum prædicatione, prædestinati ad uitam, conuocantur ad unitatem ecclesiæ, & ad sublimitatem uitæ æternæ.

De unctiōe, & uestibus sacerdotis. Cap. XV.

Victio, qua sacerdotes consecrabantur, gratia significat Spiritus sancti. Sacerdotes unctiōe consecrantur: quoniam fideles quique, gratia Spiritus sancti perfusi iustificantur. Linea interior, quæ candet, & non apparet: munditiā cordis designat, quæ non omnibus, sed Deo nota est. Fæminalia, quæ femora cingebant: & tegebant: continentiam carnis recte significat. Super humerale, quod super humeros ponebatur, eo quod in humeris onera ferre solent: presentium laborum tolerantiam insinuat. Tunica quæ exterius erat, & apparebat: bonam actionem significat, qua coram proximo munimur, & ornatur. Balteus, quo tunica cingebatur, ne circa pedes sacerdotis deflueret: eiusdem actionis bonam designat expeditionem. Rationale, quod circa pectus erat, quo uidelicet pectore cor continetur, in quo sapientia est, sapientiæ & discretionem apte significat. Cidaribus, quo capilli capitis stringebantur: cogitationem prædicit sobrietatem. Quasi cidari namque stringunt capillos capitis: dum in sua sobrietate continent cogitationes mentis. Lamina, in qua nomen Dei scriptum est: fidem Dei exprimit, per quam ipse nobis innotescit. Tintinnabula, quæ sonabant in ueste pontificali: sonum significant prædicationis. Unctio igitur sacer-

Pulchra de uestibus sacerdotis.

dotis, gratia est spiritus sancti. Linea interior, munditia cordis; fæminalia, carnis continentia: super humerale, laborum tolerantia; tunica, bona actio: balteus, eiusdem actionis expeditio: rationale, sapientia & discretio: lamina in fronte, sanctæ fidei confessio: tintinnabula, eiusdem fidei prædicatione.

De præputijs arborum. Cap. XVI.

Quando ingressi fueritis terram, & lapidaueritis in ea ligna pomifera: Leuit. 39. auferetis præputia eorum. Poma, quæ germinant, immunda erunt uobis: nec comedetis ex eis. Ligna pomifera: sunt opera perfecta uirtutibus. Præputia itaque lignorum auferimus: cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia operum nostrorum non approbamus. Poma autem, quæ germinat, immunda existimamus, nostrisque cibis non aptamus: quia cum primordia laudantur boni operis, dignum est, ut animum non patiscat operantis: ne dum accepta laude suauiter carpitur: fructus operis intemptiue comedatur.

De sacerdotibus reprobandis ex libro pastoralis cura Beati Gregorij. Cap. XVII.

Dixit Dominus ad Moysem. Loquere ad Aarō, Homo de semine tuo, qui habuerit maculā: non offerat panem Domino Deo suo, nec accedat, ad ministerium eius. Vbi repente subiunxit. Si cæcus fuerit: si claudus, si paruus, uel gradus, & torto naso, si fracto pede, si mancus, si gibbosus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, uel ponderosus. Cæcus quippe est, qui supernam lucem contemplationis ignorat, qui presentis seculi pressus tenebris, dum uenturam lucem nequaquam diligendo conspicit: quo gressum operis porrigat nescit. Hinc etenim prophetante Anna dicitur. Pedes sanctorum suorum seruabit, & impij in tenebris conticescent. Claudus est, qui quidem quo pergere debeat aspicit, sed per infirmitatem mentis, uitam uiam non ualet perfecte tenere quæ uidet: quia ad uirtutis statum, dum fluxa consuetudo non erigitur: quo innititur desiderium, illuc gressus operis efficaciter non sequuntur. Hinc etenim Paulus dicit. Remissas manus, & dissoluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus uestris, ut non claudicans quis errer, magis autem sanetur. Paruus autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis non est idoneus. Nasus quippe odores, sætoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio exprimitur: per quam uirtutes eligimus, uitia reprobamus. Unde in laude sponsæ dicitur. Nasus tuus sicut turris, quæ est in Libano, quia nimirum sancta ecclesia, quæ ex causis singulistentamenta prodeant per discretionem conspicit, & uentura uitiorum bella, ex alto deprehendit. Sed sunt nonnulli, qui dum exist-

M Leuit. 21

1. Reg. 2.

Heb. 12.

N

Cant. 7.

existimari se hebetes nolunt: sæpe se in quibusdam inquisitionibus plusquam necesse est exercetes ex nimia subtilitate falluntur. Vnde hic quoque subditur: uel gradus, & torto naso. Nasus, n. gradus, & tortus: immoderata subtilitas discretionis est: quæ dum plusquam decet excreuerit: actionis suæ rectitudinem ipsa confundit. Fracto autem pede, uel manu est: quæ uiam Dei pergere omnino non ualet: atque a bonis actibus funditus exors uacat: quatenus hæc non ut claudus saltim cum infirmitate teneat: sed ab his omnino alienus existat. Gibbosus uero est, quæ terre sollicitudinis pondus premit, ne unquam ad superna respiciat: sed solis iis intendat, quæ in infimis calcatur. Qui tamen aliquando, aliquid ex bono patriæ celestis audierit: ad hoc tantum uersa nimirum consuetudinis pondere pergauius, faciē cordis non attollit: quia cogitationis statum erigere non ualet, quæ terrenæ sollicitudinis usus curuū tenet. Ex horum quippe specie Psalmista ait. Incuruatus & humiliatus sum usquequaque. Quorum culpam per semetipsos Dominus reprobas ait. Semē autem, quod in spinas cecidit: ii sunt, qui audiunt uerbum Dei, & a sollicitudinibus, & diuitiis mundi conculcati, non referunt fructum. Lippus uero est: cuius ingenium ad cognitionem quidem ueritatis emicat, sed tamen hoc carnalia opera obscurant. In lippis oculis pupillæ sanæ sunt: sed humore defluente infirmitate palpebræ grossescunt, & sic dum crebra infusione oculi grauantur, et acies pupillæ uitiatur. Et sunt nonnulli, quorum sensum carnalis uitæ operatio lauciat: quæ uidere recte, & sublimiter per ingenium poterant, sed uisa prauorum actuum caligant. Lippus quippe est, cuius sensum natura exacuit, sed prauæ conuersationis assiduitas confundit. Cui bene per angelum dicit. Collyrio inunge oculos tuos, ut uideas. Collyrio quippe oculos ut uideamus inungimus: cum ad cognoscendum ueri luminis claritate, nostros intellectus aliquo medicamine bonæ operationis adiuuamus. Albuginem uero habet in oculo, quæ ueritatis lucem uidere non sinitur: quia arrogantia sapientiæ uel iustitiæ est cæcatus. Pupilla namque oculi nigra, uidet: albuginem tolerans, nihil uidet: quia uidelicet sensus humanæ cogitationis si stultum se, peccatorumque; intelligit: cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sibi iustitiæ seu sapientiæ tribuit: a luce se supernæ cognitionis excludit, & eo claritate ueri luminis nequaquam penetrat: quo se apud se per arrogantiam exultat, sicut de quibusdam dicit. Dicentes, n. se esse sapientes, stulti facti sunt. Iugem uero habet scabiem: cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. In scabiem etenim feruor uiscerum ad cutem trahitur, per quam recte luxuria designatur: quia si cordis delectatio usque ad operationem perilit: nimirum feruor intimus usque ad cutem scabiem præcipit, & foris iam corpus lauciat: quia dum in cogitatione uoluptas non reprimatur, et in actione dominatur. Quasi, n. cutis pruriginem Paulus curabat abstergere, cum dicebat. Tentatio uos non apprehendat nisi humana. Ac si aperte diceret. Humanum quidem est in corde tentationem persequi, diabolicum uero est in tentatione certamine, & in operatione fatigari. Impetiginem uero haber in

Pf. 118.

Lucæ. 8.

O

Apoc. 3.

Ro. 1.

1. Cor. 10

corpore quisque; auaritia uastatur in mente. Quasi si in paruis non concupiscitur, nimirum sine mensura dilatur. Impetigo quoque, sine dolore corpus occupat, & absque occupati tædio increpescens, membrorum decorum foedit. Quia auaritia captum animum dum quasi delectat, exulcerat, dum adipiscenda quæque cogitationi eius obicit, ad inimicitias accendit. Et dolorem in uulnere non facit: quia aestuanti animo ex culpa abundantiam promittit. Sed decor membrorum perditur, quia auaritarum quoque uirtutum per hanc pulchritudinem deprauatur: & quasi totum corpus exasperat: quæ per uniuersa uitia animum supplantat, Paulo attestante, qui ait. Radix omnium malorum est cupiditas. Ponderosus uero est, qui turpitudinem non exercet in opere, sed tamen ab hac cogitatione continua, sine moderamine grauat in mente. Qui nequaquam quidem neque ad opus nefarium rapitur, sed eius animus uoluptate luxuriæ, sine ullo repugnationis stimulo delectatur. Vitium quippe ponderis est. cum humor uiscerum ad uicilia labitur, quæ profecto cum molestia dedecoris intumescunt. Ponderosus ergo est, qui totis cogitationibus ad lasciuiam luxuriæ defluens, pondus turpitudinis gestat in corde. Et quamuis praua non exerceat, opere, ab his tamen non euellitur mente, nec ad usum boni operis in aperto ualet assurgere: quia grauat hunc in abditiis pondus turpe. Quisquis igitur cuilibet horum uitio subiicitur, panes Deo offerre prohibetur, ac profecto diluere aliena non ualet delicta, quæ deuantur propria.

De uictimis ex libro Isidori. Cap. XVIII.

Diuersitas uictimarum, uel quæ offerre eo debeant, uel non, in Leuitico dinumerantur, sed per comparationem peccatorum, conuersatio hominum demonstratur. Homo igitur si obtulerit uictimam pacificorum Deo, uel uotum soluens, uel sponte offerens, tam de ouibus, quam de bobus immaculatum offerat, ut acceptabile sit, omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex eis super altare Domini. Bouem, aut ouem, aure uel cauda amputatis, uoluntarie offerre potes, uorum, ex eis fieri non potest. Omne animal, quod uel contritis, uel tunsis, uel sectis, ablatisque testibus: non offeretis Domino Deo uestro, & in terra uestra hoc omnino ne faciatis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo uestro, uel quicquid; alia dare uoluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia, non suscipietis ea &c. Primo reiicitur a sacrificio maculosum animal, uel uarium, id est, illi, in quibus est diuersitas peccatorum, & nunc libidine, nunc cupiditate, nunc in diuersis criminibus demutantur. Reiicitur quidem & cæcum animal, id est is, qui nec Dominum, uidet nec opera eius facit. Fractum quoque id est criminalibus uitis uexatus atque collisus. Reiicitur & cicatricem habens: qui non digna satisfactione uulnera peccatorum suorum de-

1. Tim. 6

Leuit. 22

Pulchra de uictimis offerendis.

plorat, sed adhuc ueteris morbi signum per desideria uoluptatis in rursu seruat. Reicitur & lingua amputatum, id est, qui Deum non confitetur, nec diuinam legem meditatatur. Reicitur & papulas habens, id est, qui prurigine libidinis, & ardore concupiscentiæ æstuat, Similiter & Scabiosum id est, qui peccatum carnis perficit cōtagio operis. Iam uero impetiginem habens: significat hæreticorum collectionem, qui frequenter se in ecclesiæ corpus immergunt: & impetiginis liuorē faciunt. Aure amputata, sunt ii, qui uerbo Dei nō obediētes, non faciunt quæ iussa sunt. Quod uero caudam habet amputatam: ille est qui bona, quæ incipit, per seueranti sine non perficit. Porro deiectum, uel testibus amputatum: indicat eos, qui omni tempore turpitudinis usu efformi nantur. His ergo criminibus inuoluti: a sacrificio Dei reprobantur: nec efficiuntur consortes passionis Christi: nec celestis sãctificationis. Sed neque panis alienigenæ offerretur Domino, id est, doctrina hæreticorum, siue studia superstitiosa secularium literarum: quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ a Domino, & reicitur hoc sacrificium a catholica ecclesia.

De primogenito bouis, & ouis. Cap. XIX.

V Deut. 15 **N**on operaberis in primogenito bouis: & non tondebis primogenita ouium. In primogenito bouis operari, est bonæ conuersationis primordia, in exercitio publicæ actionis ostendere. Ouium quoque primogenita tondere: est ab occultationis suæ tegmine, humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur: & a primogenito ouium tondendo compescimur: quia si quid robustum exercere incipimus, hoc in aperto citius ostendere non debemus: sed cū uita nostra simplex quid, & innocuum inchoat, dignū est ut secreti sui uelamina non relinquat: nec hoc humanis oculis quasi subducto uellere ostendat. Ad sola ergo sacrificia diuina, bouū primogenita, ouiumque proficiunt: ut quicquid forte, uel innocuum incipimus, hoc ad honorē interni iudicis in ara crucis immolemus: quod ab illo tanto libentius accipitur: quanto cautius ab hominibus occultatum, nullo laudis appetitu maculatur. Sæpe aut nouæ conuersationis principia, adhuc carnali uitæ sunt admixta: & idcirco citius innotescere non debent: ne cum laudantur bona, quæ placent, & deceptus laude sua animus, deprehendere in eis nequeat mala, quæ latent.

De muliere captiua in bello. Cap. XX.

X Deut. 21 **S**lexieris ad bellum contra inimicos tuos, & uideris mulierē decorā specie, & cupieris eam, rades capillos capitis eius, & ungues, & indues uestibus lugubribus, & sedebit in domo tua iugēs patrem suum, & matrem, & domum paternam:

& post triginta dies erit tibi uxor. Si decorā mulierē. i. animā, quæ a Deo pulchra creata est, i gentili conuersatione inuenerimus, & eam sociare corpori nostro. i. Christo uoluerimus: deposito idololatriæ cultu, induatur lugubribus uestibus pœnitentiæ, deploratq; patrē, & matrē. i. oēm memoriā mundi, eiusq; carnales illecebras: demum uerbi Dei nouacula & doctrinæ, omne peccatū infidelitatis abradat, qđ mortuū est, & inane. **B** Hæc sunt. n. capilli capitis, & ungues mulieris. Et ita demum salutaris lauacri unda purificata: cōiungitur sanctis seruis Dei, cū iā nihil in capite, nihil in manibus habuerit: ut neq; in sensibus, neq; i actibus immundū aliquid, aut mortuū gerat. Quod uero post triginta dies eā duci iubet uxorē: ternario ac denario, fides opusq; signatur. Per fidē ergo Trinitatis, & opus legis: recte fidelibus sociatur. Quæcunq; aīa, uero Israelita: s. corpori Christi adhærens, sine macula debet esse fidei synceritate, & actū puritate. Alij putauerūt hanc mulierē decorā specie, rōnabilē aliquam disciplinā significare: q̄ sapienter dicta inuenitur apud Gentiles. Hanc igitur repertā a nobis, oportet primum auferre de ea, & refecare omnem superstitutionis immunditiā, & sic eam in studio ueritatis assumere. Nulla enim apud infideles sapientia est, cui immunditia non sit admixta.

Non arandum in boue simul & asino. C. XXI.

Non arabis in boue simul & asino. In **Y** Deut. 22 **N**on arabis in boue nomine, populus ex circumcisione, positus sub iugo legis accipitur, in asino aut populus Gentium, pertinens ad euangelium. Boue simul & asino arat: qui sic recipit euangeliū, ut Iudaicas superstitiones, quæ in umbra & imagine præcesserunt: & cærimonias non relinquat. Item in boue non nunquam uita bene uiuentium, uel operantium: in asino stultorum corda figurantur. Ac si diceret. fatuū sapienti in p̄dicatione nō socias: ne p̄ eum, qui rem implere non ualet, & illi, qui praualet, obsistas. Bouē uero & asinum, si necesse sit: unusquisq; sine detrimento operis iūgit. Sapientem autem & stultum: nō ut unus præcipiat, & alter obtemperet, sed ut pariter æquali potestate annuncient uerbum Dei, non sine scandalo quisque comites facit.

De ueste ex lana & lino contexta. C. XXII.

Non indues uestē ex lana & lino contextā. Per lanā q̄ppe simplicitas: p **Z** Deut. 22 **N**on indues uestē ex lana & lino contextā. Per lanā q̄ppe simplicitas: p linū uero subtilitas designatur. Et uestis, q̄ ex lana & lino conficitur, linū interius celat: in superficie lanā demonstrat. Vestē igitur ex lana linoq; cōtextā induit: q̄ sub loquutione innocentiæ, intus subtilitatē celat malitiæ. Lineis quoq; uestibus lanā misceri, est inordinate uiuere: ut uel sanctimonia lis habeat uestimenta nuptiarum: uel ea, quæ se non continens nupsit, sub specie uirginis uiuat.

Bre-

Brenis prologus in sequentem librum.

His breuiter supra Pentateuchum cōpetenter prælibatis ad Iosue librum manum mittamus: ut mysticas eius significationes, partim secundum nostrum sensum, partim secundum uerba sanctorum patrum aperiamus.

ALLEGORIARVM IN libros Iosue, Iudicum, & Ruth Lib. IIII.

De Iosue, & transitu Iordanis. Cap. I.

Iosu. I.

Moyses seruus meus mortuus est. Surge, & transi Iordanem istum tu, & omnis populus tecum, in terram quam ego dabo filiis Israel &c. Moyse, qui dedit legem: significat legem. Moyses mortuo, id est, lege secundum carnales, & ueteres obseruantias mortua, id est, cōsummata siue finita: statim Iesus saluator noster, qui populum suū a peccatis eorum liberauit, Iesus inquam, filius Dei manifestatus est, princeps super populum electus est, ut expugnatis hostibus Dei, diuidat dona Dei populo. Iesus nanque filius Naue (sicut ait Hieronymus) in typum Domini, non solum in gestis, uerum & in nomine, trans Iordanem hostium regna subuertit. Diuidit terram uictori populo, & per singulas urbes, uiculos, montes, flumina, torrentes, aquas, atque confinia: ecclesie, & celestis Hierusalem spiritualia regna descripsit. Sic Iesus noster Christus eiecto principe mundi, & militibus eius foras, in electis operatur: dummodo unicuique manifestatio spiritus ad utilitatem datur. Alii quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij gratia sanitarum, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Et postmodum, unicuique secundum differentiam donorum tribuetur differentia celestium bonorum: & secundum merita, tribuentur bona perpetua. Iordanis significat baptismum: quia sicut populus Israeliticus stantibus in Iordane sacerdotibus, intrauit terram promissionis: sic populus Christianus, ministrantibus sacerdotibus baptismum, iocunditatem, & requiem uitæ spiritualis subintrat. Pars superior Iordanis in dulcedine permansit: pars inferior in amaritudinem defluxit. quia electi baptizati gratia dulcedinem custodiunt, reprobi uero in amaritudinem uitiorū amissa dulcedine gratiæ fluūt.

Matt. 1.

1. Cor. 12.

B

Iosue bisenas turbas præcedens, Christum significat: qui nos præcedens ducit, qui apostolica fidei ueritatem tenemus, & prædicamus. Quasi enim duodecim turbæ Christū sequuntur: dū fideles quiq; per uerbū duodecim Apostolorū cre-

dentis in Christū, ipsū imitantur. Duodecim lapides, quos duodecim filii Israel sustulerunt de Iordane: significant apostolicæ fidei, & uitæ firmitatē. Secunda circumcisio, quæ per Iosue facta est: designat post carnalē circumcisioē spiritualement. Sed & pascha, qđ filij Israel transito Iordane celebrauerunt: significat ueri paschæ, & ueri agni comestioē. Duodecim quoq; lapides de Iordane tollimus: qñ apostolicæ fidei, & uitæ firmitatē mente tenemus. Angelū quoq; an noster, an aduersariorum sit percōtamur: dum quid sit bonum, quid ue malum discrete discutimus.

De filijs Ruben, & Gad, & de dimidia tribu Manasse. Cap. II.

Bexercitum filiorum præcedunt filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse pugnaturi, quorum patres in filijs matrum suarum fuerunt primitiui: & antiqui iusti nos præcedunt exemplis, uirtutibus, & uerbis, contra hostes nostros, & spirituales nequitias armati. De hoc Origenes: Videmus (inquit) Esaiā, Hieremiam, & alios accinctos, expeditosque ad auxilium nostrum: qui uoluminum suorum iaculis cordis nostri hostes acerrimos uulnerant. Accingitur & Daniel ad auxiliū nostrū, cū nos de regno Christi, & Antichristi futura fraude instruit & præmonet. Adest Ezechiel, sacramenta nobis celestia, in quadriformibus rotarum oculis signans. Docet & Osee bisenas agminis turmas, & præcedunt nos præcincti lumbos in ueritate, quā prædicant in auxilium nostrum.

De subuersione Ierico. Cap. III.

Arcu clangentibus tubis, septem diebus circum Ierico ducitur, & Ierico ducitur, & Ierico substernitur, & Raab funiculo coccineo in fenestra posito liberatur, & Achan pro furto regulæ aureæ, & pallii coccinei lapidatur. Ierico, quæ interpretatur luna, significat præsens seculum, quod quasi luna ad perfectionem & defectionem perducitur: dum modo eleuatur, modo aduersis decrescit & humiliatur. Videmus annorum circulos, per quos seculū uoluitur, Sole tempore ueris terræ poros aperiente ad similitudinē lunæ primæ lucem primariā exponentis germina parturire. Deinde sicut per diurnas successiones cernimus lunam ad plenitudinem petuenire: sic aspiciamus de terra quæ prodeuntia, per caloris uiuificationem, & humoris uegetationem, maturitatem, & perfectionē suā in ætate cōsummare. Postea uero quasi luna decrescens minuuntur: dum naturali calore & humore deficiēte, in autumno moriuntur. Ad ultimum autem in hyeme quasi ad quoddam interluniū redeunt: dū frigorū a speritatibus attrita, ad occultum iterum naturæ sinum recurrunt, & se nostris aspectibus subducunt. Sic & in hominibus, bestiis, auibus, piscibusque uidemus: quæ postquam ad esse prodeunt, prius

Iof. 6. & 7.

diuersas.

De dolo Gabaonitarum. Cap. VI.

Iosue. 9

Nterea Gabaonitę metu perterriti cum fraude, & calliditate uenerunt ad Iesum, pānis, calciamentisq; ueteribus induti: deprecātes ut saluarentur. Statimq; a Iesu salutem accipiunt. Qui tamen dolum ubi agnouit, ligni cęsores, uel aquę gestatores eos cōstituit. In quorum figura, illi ostenduntur, qui de mundo ad ecclesiam uenientes, habent fidem in Deo, & declināt caput suum sacerdotibus, sanctisq; ministrant, & seruiunt, & aliquid utilitatis impendunt. Ad ornamentum etiam ecclesię, uel ministerium prōpti sunt, in moribus uero suis, & conuersatione pristina detinentur, retinentes ueterem hominē cum actibus suis, & induti uetustis uitijs, sicut & illi pannis, & calciamenti ueteribus obrecti, & propter hoc quod in Deum credunt, erga seruos Dei, & ecclesię cultum uidentur esse deuoti, nihil tamē emendationis, uel annouationis habēt in moribus. Tales igitur tantummodo quoddā salutis signum, intra ecclesiam temporaliter pręferunt, inter Isaeliticas autem, id est, inter sanctos Dei, regnū æternum, uel libertatem minime consequuntur. Quod autem in Gabaon pugnante Iesu Naue stetit perhibentur sol, & luna, donec Israhel inimici delerētur, significat quod noster Iesus multo magis modo interuentu suo, dū nos bellum gerimus aduersus uitiorum gētes, & coluctamur aduersus principes, & potestates, & retores, tenebrarum harum, aduersus spiritualia nequitie in cęlestibus, sol nobis iustitię indefinēter assistit, nec deserit nos unquam, nec festinat occumbere, quia ipse dixit. Ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Quinque autem reges, quinque sensus indicant, qui Gabaonitas, id est, carnales homines expugnant. Hi ad speluncam confugiunt, cū terrenis actibus in corpore obstiti mergunt. Qui tamen pugnante Iesu, id est prędicatione euangelica superantur, atque ingrediente uerbo Dei in nobis, id est, intra speluncā corporis nostri, omnes pariter interficiuntur. Extinctis deinde, uel eiectis gentibus Iosue sorte diuidit populis terrā promissionis. Eiecit ergo & Christus a facie fidelium suorum quodammodo gētilium errorem, malignos spiritus, & sorte diuisit in nobis terrā, omnia operans unus atque idem spiritus, ac diuidens dona propria unicuique prout uult.

Iosu. 10.

Ephe. 6.

Matt. 28

Iosu. 13 &c.

1. Cor. 12

De Leuitis. Cap. VII.

Ios. 14. Nu. 35.

Uod uero habitacula ut suburbana, & oppida Leuitis a Iesu per omnes tribus decernuntur, significat q̄ ij, qui in ecclesia Dei, doctrinę gratiam administrant, prorsus ab omnibus, quibus dispensant diuina, terrena subsidia, quę non habent, suscipiant, ut impleatur illud Apostoli pręceptum dicentis. Si nos uobis spiritualia seminauimus: non est magnum si car

1. Cor. 9

cti antiqui sunt, qui ante aduentum Iosue ad Hai id est ante aduentum Christi in mundum quasi in nocte latuerunt, quia in ueteri testamento antequam nobis oriretur sol iustitię, qui illum inat omnem hominem uenientem in hunc mundum, Domino in umbra legis & figuris futuri Saluatoris, ipsum Saluatorem pręcedentes, seruiunt. Sed rex Hai ignorauit insidias Israhelitarum: quia diabolus latuerunt obscura enigmata prophetarum, & secreta mysteria legalium figurarum, & non nouerat modum redemptionis idcirco temere sicut rex Hai Iosue: aggressus est pręsentiam expugnare Redemptoris. Iosue contra regem Hai, se in ualidum, & impotentem simulauit, & fugam inijs, & sic se superari fingēdo, regem Hai callide debellauit, quia Christus humanitatis infirmitatem prętendens, dum se a diabolo tentari, & a ministris eius ipso cooperāte crucifigi permisit, diaboli superbiam humiliat, & eius malitiam sapienter superauit. Eleuatio scuti, exaltationem designat fidei. Hai quoq; igne consumitur, dum omnis, qui diligit iniquitatem, infernalibus flammis crematur. Seniores, qui erant cum Iosue, & ceteri bellatores, apostolos expriment, & prędicatores. Rex uero, & exercitus eius occiditur, cum diabolo, & ministris eius nocendi potestas diuinitus aufertur.

De altari, quod construxit Iosue. Cap. V.

Iosue subuersis hostibus altare ex lapidibus, quos ferrum non tetigerat construxit. Deuteronomium in eo scripsit, & populum ad benedicendum, & maledicendum diuisit.

Nobiliores tribus ad benedictionem, ignobiliores ad maledictionem constituit. Lapidēs, ex quibus Iosue altare constituit, sunt sancti in fide firmi, qui per dilectionem operantur. Quos ferrum non tangit: quia eos nulla crudelitatis culpa corumpit. Qui dum in unitatem fidei, & concordiam charitatis conueniunt, unum altare faciūt. Deuteronomium (quod interpretatur secunda lex) significat euangelium. Quod in hoc altari scripsit Dominus, quando dixit. Audistis, quia dictum est antiquis, non mœchaberis. Ego autem dico uobis: Si quis uiderit mulierem ad concupiscendum eam: iam mœchatus est eam in corde suo. Qui iuxta montem benedictionis incedebant, illos significant qui sine metu pœnæ infernalis, promissionis cęlestis amore succenssi ueniunt ad salutem. Illi uero, qui iuxta montem maledictionis incedebant, illos designant, qui non amore benedictionis sed promissionis, sed futurorum suppliciorum timore, complent quę in lege scripta sunt, ut perueniant ad salutem. Sed nobiliores eos esse constat: qui boni ipsius desiderio, & æternę benedictionis amore quod bonum est agunt.

Matt. 5.

De ciuitate Hai. Cap. IIII.

uitas quoque Hai significat mundum, non in eo q̄ est creatura Dei, sed in eo quod in ipso, super abundat malitia diaboli, & concupiscētia generis humani. Viri Israhel post urbem in insidijs latentes nocte, propheta san-

naliam uestra metamus. Et merito isti per cunctas trib. diuisi dicuntur, quia dispensatione cunctoꝝ uiuunt. Quod autem quadraginta duas urbes accipiunt, indubitanter ipsa prędicatione sanctorum signatur. Ipsi enim possident doctrinam, quę cōstat legis decalogo, & quadriduo euāgelij numero, quasi quaterdenas habentes urbes. Quibus & duę adduntur, quia nimirum cuncta, quę prędicant, morali ac mystico sensu annunciant.

Nu. 35

De Chananeis tributarijs. Cap. VIII.

Illud autem, quod Israhelico populo, cum pcepta promissionis terra partiretur, Ephraim tamen tribui Chananeorū gentilis omnino populus accessit, sed factus tributarius dicitur (sicut scriptum est. Habitauit Chananeus in medio Ephraim, tributarius) exponamus. Quid enim tributarius, nisi subiectionem seruitutis, quod Chananeus, nisi uitium significat? Sape. n. in magnis uirtutibus terram promissionis ingredimur: quia saepe intima de æternitate rimamur. Sed dum interemptis sublimibus uitijs, quędam tamen parua retinemus, quasi Chananeum uiuere in terra nostra concedimus. Qui tamen tributarius efficitur, quia hoc ipsum uitium, qđ subijcere non possumus, ad uitium nostrę humilitatis retorquemus, ut eo de se mens & in suis uilia sentiat, quod suis uiribus etiam parua, quę expetit, non expugnat. Vnde bene rursum scriptum est. Hę sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israhel. Quędam nanque minima uicia nostra retinentur, ut se nostra intentio sollicita in certamine semper exerceat, & eo de uictoria non superbiat, quod uiuere in se hostes conspiciat, in quibus adhuc uinci formidat. Israhel igitur reseruatis gentibus eruditur, quia quando in quibusdam uiuius uitijs, elatio uirtutis nostrę cōprimitur, & mens nostra in paruis sibi resistentibus discit, quod ex se non subijciat maiora.

Iosue. 16

Ioan. 8.

Iudic. 3.

De successoribus Iosue. Cap. IX.

Ost mortem Iosue, consuluerunt filij Israhel Dominum dicentes. Quis ascendet ante nos contra Chananeum, & erit dux belli & c. Sicut Iosue significat Christum, ita successores Iosue significat Apostolos, & ceteros ecclesię doctores & rectores, quorum discretionē, prouidentia, & doctrina, sancta gubernatur, munitur, & eruditur, ecclesiā. Quando autē filij Israhel peccauerūt, tradidit eos Dominus in manus regum alienoꝝ, quando uero pœnituerunt, suscitauit eis principem, qui liberaret eos. Sic quādo peccamus, uires contra nos dæmonibus prębemus, quando uero ad Deum cōuertimur, mittit nobis doctores, qui nobis ostendant uiam salutis, & subiectis hostibus restituant gratiam libertatis. Qui significantur per Othoniel, Aioth, & alios. Legimus de Samgar, q̄ sexcentos interfecit uomere uno. Ita & nos debemus ali quando

M Iudit. 1.

quando recondito mucrone excommunicationis, & accerrime increpationis: corda auditorum uocare discretè exhortationis, & temperamento blandi sermonis erumpere, & sic exercitum demonum de sinibus eorum propulsare, & populum dominicum uerè libertati reddere.

De Debora. Cap. X.

Nebora quoque, quæ interpretatur loquella sermonem significat propheticum. Est habitans sub palma: quia ad palmam nos superna uocationis exhortatur. Ista Debora uocauit Barach, qui interpretatur coruscatio, & significat populum Iudaicum: qui ad modicum in bono coruscavit, sed quasi coruscatio cito deficit. Vocauit eum ad bellum contra Sisaram. i. contra diabolum. Sed Barach uictoria non ascribitur: dum per Iahel mulierem alienigenam Sisara interficitur: quia dum Iudaicus populus diabolo non resistit: sancta ecclesia de gentibus collecta, ligno Domini crucis eum uiriliter occidit: dum in eum ueraciter credit, qui in ligno pro nostra salute pendit. Sic sunt nonnulli quibusdam gratiæ donis præditi, doctrina & eloquentia clari: qui cum uiriliter diaboli suggestionibus resistere deberent, muliebriter tepescunt. & alij infirmi & minorem gratiam his habentes, uiriliter eos repellunt. Sic quoque religionis habitu palliati: ab incepto deuotionis cadunt feruore, & alij sub habitu constituti seculari: ad ipsum totis uiribus assurgunt. Illi, quos ex Israel Debora arguit ad bellum non uenisse: sunt Christiani, & infideles qui, qui terrenis incubunt, & ipsis requiescunt, & ad spirituale bellum nunquam ueniunt: quia prophetis exhortationibus minime credunt.

Iudic. 6. Quare (inquit ad Ruben) habitas inter duos terminos ut audias sibilos gregum? Qui sunt termini isti, inter quos prauis habitant: nisi termini uitiorum, & peccatorum? Habitant enim inter terminum superbiæ & accidiæ: inter terminum auaritiæ, & luxuriæ, & gulæ, & rapinæ, & sic de cæteris. Habitant inter terminos: dum hinc subiecti inquinamento carnis, illinc inquinamento spiritus, uel certe inter terminos habitant. Quia ore confitentur se nosse Deum; factis negant. Nunquid non habitant inter terminos illi, de quibus dictum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? Isti audiunt sibilos gregum. i. strepitus uitiorum, uel hominum carnaliter uiuentium: qui quasi greges. i. bruta animalia, duce diabolo gregatim, & insensate currunt ad tormenta. Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan uacabat nauibus. Afer in litore maris habitabat, & in portibus morabatur. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat humilitatem. Galaad igitur, qui trans Iordanem quiescebat, & ad bellum cum Debora uenire detrectabat: designat seculares homines: qui rerum transeuntium affluentia superbi, in elationis uitio secure quiescunt, & ad spirituale bellum uenire contemnunt.

Tit. 1. Quia ore confitentur se nosse Deum; factis negant. Nunquid non habitant inter terminos illi, de quibus dictum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? Isti audiunt sibilos gregum. i. strepitus uitiorum, uel hominum carnaliter uiuentium: qui quasi greges. i. bruta animalia, duce diabolo gregatim, & insensate currunt ad tormenta. Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan uacabat nauibus. Afer in litore maris habitabat, & in portibus morabatur. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat humilitatem. Galaad igitur, qui trans Iordanem quiescebat, & ad bellum cum Debora uenire detrectabat: designat seculares homines: qui rerum transeuntium affluentia superbi, in elationis uitio secure quiescunt, & ad spirituale bellum uenire contemnunt.

Marc. 7. Quia ore confitentur se nosse Deum; factis negant. Nunquid non habitant inter terminos illi, de quibus dictum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? Isti audiunt sibilos gregum. i. strepitus uitiorum, uel hominum carnaliter uiuentium: qui quasi greges. i. bruta animalia, duce diabolo gregatim, & insensate currunt ad tormenta. Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan uacabat nauibus. Afer in litore maris habitabat, & in portibus morabatur. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat humilitatem. Galaad igitur, qui trans Iordanem quiescebat, & ad bellum cum Debora uenire detrectabat: designat seculares homines: qui rerum transeuntium affluentia superbi, in elationis uitio secure quiescunt, & ad spirituale bellum uenire contemnunt.

Esa. 29. Quia ore confitentur se nosse Deum; factis negant. Nunquid non habitant inter terminos illi, de quibus dictum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? Isti audiunt sibilos gregum. i. strepitus uitiorum, uel hominum carnaliter uiuentium: qui quasi greges. i. bruta animalia, duce diabolo gregatim, & insensate currunt ad tormenta. Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan uacabat nauibus. Afer in litore maris habitabat, & in portibus morabatur. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat humilitatem. Galaad igitur, qui trans Iordanem quiescebat, & ad bellum cum Debora uenire detrectabat: designat seculares homines: qui rerum transeuntium affluentia superbi, in elationis uitio secure quiescunt, & ad spirituale bellum uenire contemnunt.

Iud. 5. Quia ore confitentur se nosse Deum; factis negant. Nunquid non habitant inter terminos illi, de quibus dictum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? Isti audiunt sibilos gregum. i. strepitus uitiorum, uel hominum carnaliter uiuentium: qui quasi greges. i. bruta animalia, duce diabolo gregatim, & insensate currunt ad tormenta. Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan uacabat nauibus. Afer in litore maris habitabat, & in portibus morabatur. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat humilitatem. Galaad igitur, qui trans Iordanem quiescebat, & ad bellum cum Debora uenire detrectabat: designat seculares homines: qui rerum transeuntium affluentia superbi, in elationis uitio secure quiescunt, & ad spirituale bellum uenire contemnunt.

Mare autem, significat seculum, & naues in mari currentes, actiones seculares. Dan itaque, qui uacabat nauibus, illos exprimit, qui actionibus secularibus inuigilat, & idcirco contra hostes spirituales pugnare reculant. Afer, qui habitabat in litore maris, & in portibus morabatur: illos significat, qui quis pro uirium imbecillitate secularium tentare negocia non ualent, seculo tamen, & secularibus rumoribus, & actionibus in quantum possunt, adesse, & adherere laborant. Galaad igitur, Dan, & Afer, ad bellum cum Debora non ueniunt: quia superbi quoque, & secularibus negocijs se implicantes, & seculum adamantes, militare Christo despiciunt. Zabulon uero, & Nephtalim obtulerunt animas suas morti. Duces Isachar fuerunt cum Debora. Isti, qui cum Debora fuerunt Domini bello: illos significant, qui carnem suam in bello tentationum per abstinentiam crucifigunt. Qui (inquit) ascenditis super nitentes asinos, qui ambulatis in uia, & sedetis in iudicio, loquimini. Qui sunt nitentes asini: nisi corpora casta? Asini, per illam, quam exhibent spiritui, subiectionem nitentes, per castitatem. Via designat Christum. Iudicium autem: discretionem boni & mali. Vos igitur, qui ascenditis super nitentes asinos. i. qui corpora casta custoditis, qui ambulatis in uia. i. qui in Christo recte uiuitis, & sedetis in iudicio. i. qui uerum a falso, bonum a malo discernitis, loquimini. Quid loquimini? Iustitiam inquit. Peccatori namque dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas? Pugnauerunt reges iuxta aquas, & tamen nil tulerunt prædantes. Reges ad aquam pugnant: cum demones, sanctos inuigilantes lectionibus, & meditationibus sacre scripturæ tentant. Qui prædantes nil ferunt: quia uicti & confusi descendunt. De caelo quoque contra eos dimicatur: dum sanctis auxilium, in tentationibus diuinitus præbetur contra demones. Stellæ etiam contra Sisaram pugnant, dum sancti angeli cælitus missi nobis in auxilium, diabolum superant. Benedicta Iahel, id est, sancta ecclesia, inter mulieres. i. inter alias nationes, benedictione cælesti in Christo. Aquam petenti, lac dedit. Aquam diabolus petit, quando doctrinam hæreticam, & secularem sapientiam a calore fidei frigidam, proferri, & disseminari concupiscit. Sed ecclesia sancta lac tribuit, quia simplicem doctrinam prædicare non desinit. Debora igitur, prophetia. Barach, populus Iudaicus. Sisara, diabolus. Iahel, sancta ecclesia.

Paulo an te. Qui sunt nitentes asini: nisi corpora casta? Asini, per illam, quam exhibent spiritui, subiectionem nitentes, per castitatem. Via designat Christum. Iudicium autem: discretionem boni & mali. Vos igitur, qui ascenditis super nitentes asinos. i. qui corpora casta custoditis, qui ambulatis in uia. i. qui in Christo recte uiuitis, & sedetis in iudicio. i. qui uerum a falso, bonum a malo discernitis, loquimini. Quid loquimini? Iustitiam inquit. Peccatori namque dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas? Pugnauerunt reges iuxta aquas, & tamen nil tulerunt prædantes. Reges ad aquam pugnant: cum demones, sanctos inuigilantes lectionibus, & meditationibus sacre scripturæ tentant. Qui prædantes nil ferunt: quia uicti & confusi descendunt. De caelo quoque contra eos dimicatur: dum sanctis auxilium, in tentationibus diuinitus præbetur contra demones. Stellæ etiam contra Sisaram pugnant, dum sancti angeli cælitus missi nobis in auxilium, diabolum superant. Benedicta Iahel, id est, sancta ecclesia, inter mulieres. i. inter alias nationes, benedictione cælesti in Christo. Aquam petenti, lac dedit. Aquam diabolus petit, quando doctrinam hæreticam, & secularem sapientiam a calore fidei frigidam, proferri, & disseminari concupiscit. Sed ecclesia sancta lac tribuit, quia simplicem doctrinam prædicare non desinit. Debora igitur, prophetia. Barach, populus Iudaicus. Sisara, diabolus. Iahel, sancta ecclesia.

Psal. 49. Peccatori namque dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas? Pugnauerunt reges iuxta aquas, & tamen nil tulerunt prædantes. Reges ad aquam pugnant: cum demones, sanctos inuigilantes lectionibus, & meditationibus sacre scripturæ tentant. Qui prædantes nil ferunt: quia uicti & confusi descendunt. De caelo quoque contra eos dimicatur: dum sanctis auxilium, in tentationibus diuinitus præbetur contra demones. Stellæ etiam contra Sisaram pugnant, dum sancti angeli cælitus missi nobis in auxilium, diabolum superant. Benedicta Iahel, id est, sancta ecclesia, inter mulieres. i. inter alias nationes, benedictione cælesti in Christo. Aquam petenti, lac dedit. Aquam diabolus petit, quando doctrinam hæreticam, & secularem sapientiam a calore fidei frigidam, proferri, & disseminari concupiscit. Sed ecclesia sancta lac tribuit, quia simplicem doctrinam prædicare non desinit. Debora igitur, prophetia. Barach, populus Iudaicus. Sisara, diabolus. Iahel, sancta ecclesia.

Paulo post. Peccatori namque dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas? Pugnauerunt reges iuxta aquas, & tamen nil tulerunt prædantes. Reges ad aquam pugnant: cum demones, sanctos inuigilantes lectionibus, & meditationibus sacre scripturæ tentant. Qui prædantes nil ferunt: quia uicti & confusi descendunt. De caelo quoque contra eos dimicatur: dum sanctis auxilium, in tentationibus diuinitus præbetur contra demones. Stellæ etiam contra Sisaram pugnant, dum sancti angeli cælitus missi nobis in auxilium, diabolum superant. Benedicta Iahel, id est, sancta ecclesia, inter mulieres. i. inter alias nationes, benedictione cælesti in Christo. Aquam petenti, lac dedit. Aquam diabolus petit, quando doctrinam hæreticam, & secularem sapientiam a calore fidei frigidam, proferri, & disseminari concupiscit. Sed ecclesia sancta lac tribuit, quia simplicem doctrinam prædicare non desinit. Debora igitur, prophetia. Barach, populus Iudaicus. Sisara, diabolus. Iahel, sancta ecclesia.

Sensus allegoricus de Area. Cap. XI.

Solent doctores in figura, per aream per uellus, beatam Mariam: per rorem, gratiam. Vellus namque rore profusum est, quando beata uirgo Christum concepit. Et deinde area: quando sancta ecclesia, quæ per mundum diffusa est, in ipsum credidit.

Iudic. 6. Quare (inquit ad Ruben) habitas inter duos terminos ut audias sibilos gregum? Qui sunt termini isti, inter quos prauis habitant: nisi termini uitiorum, & peccatorum? Habitant enim inter terminum superbiæ & accidiæ: inter terminum auaritiæ, & luxuriæ, & gulæ, & rapinæ, & sic de cæteris. Habitant inter terminos: dum hinc subiecti inquinamento carnis, illinc inquinamento spiritus, uel certe inter terminos habitant. Quia ore confitentur se nosse Deum; factis negant. Nunquid non habitant inter terminos illi, de quibus dictum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? Isti audiunt sibilos gregum. i. strepitus uitiorum, uel hominum carnaliter uiuentium: qui quasi greges. i. bruta animalia, duce diabolo gregatim, & insensate currunt ad tormenta. Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan uacabat nauibus. Afer in litore maris habitabat, & in portibus morabatur. Iordanis, qui interpretatur descensus, significat humilitatem. Galaad igitur, qui trans Iordanem quiescebat, & ad bellum cum Debora uenire detrectabat: designat seculares homines: qui rerum transeuntium affluentia superbi, in elationis uitio secure quiescunt, & ad spirituale bellum uenire contemnunt.

Sensus moralis de Area. Cap. XII.

Possumus & secundum morale sensum per Aream, in qua Gedeon triticum uirga purgabat, significare latitudinem cordis: per uirgam, rectitudinem discretionis: per triticum, uirtutes: per paleas, uitia. Virga namque in area triticum purgamus: quando in corde nostro, uitia a uirtutibus uirtute discretionis separamus. Gedeon itaque in hoc casu, quisque fidelis est: area, cor: triticum, uirtutes: uirga, discretio: palea, uitia.

De Gedeone, & bello Madianitarum. Cap. XIII.

Gedeon, significat Christum. Madianitæ, significat demones, uitia, prauos homines. Trecenti uero, qui cum Gedeone pugnaverunt uiri: Apostolos significat, & Apostolorum successores, ecclesie doctores, & rectores, & omnes electos, fide sanctæ Trinitatis signatos. Qui bene aquam non flexo poplite bibunt: quia dum scientiam scripturarum hauriunt, statum suæ rectitudinis ad ima non reflectunt. Illi namque dum aquam bibunt, genua flectunt: qui & scripturas scrutantur, & ad terrenorum cupiditatem deformiter inclinantur, uel incuruantur. Sancti etiam in manibus tubas tenent, & lagenas cum lampadibus. Tubæ designant sonum prædicationis, & lagenæ fragilitatem corporum. Lampades, splendorem miraculorum. Sancti tubis sonant: quia eloquia diuina incessanter prædicant. Lagenas tenent in manibus, & frangunt: quia corpora sua & abstinentiæ, & laboribus, & morti, pro Christo libenter supponunt. Lampades tenent: quia miraculis longe lateque resurgent. His omnibus sancti præditi, & demones terribi uincuntur, & sancti uictores efficiuntur.

De Gedeone, & uxoribus eius, & filijs. Cap. XIII.

Sedeon sicut in præcedenti figura diximus, significat Christum. Multæ Gedeonis uxores: multæ ecclesie sunt, uel multæ nationes, Christo per fidem adherentes. filij Gedeonis: sunt singuli Christiani. Concubina, de qua genuit Abimelech, synagogam designat, quæ ió concubina, quia peccatrix. Abimelech, significat Antichristum. Qui congregatis perditis nationibus, sicut Abimelech trucidauit fratres suos, sic & Antichristus persequetur seruos Dei Christianos, Ioathan minimus, qui ex omnibus fratribus suis solus euasit, & montem benedictionis ascendit: exprimit eos, qui ascendunt per gratiam montem uitæ spiritualis, & sic euadunt culpam damnationis. Videamus etiam parabola Ioathan: contra uiros Sichem prolatam. Iuerunt, inquit,

ligna syluarum, ut ungerent super se regem &c. Y Quid per ligna syluarum accipimus: nisi nationes quaslibet infructuosas, & homines in peccatis positos, & inueteratos, & æternis incendijs paratos? Oleum significat misericordiam: quia sicut oleum excellit cunctos liquores: ita misericordia cunctas uirtutes. Et solemus patri misericordiam assignare, sicut ipsum benedicentes dicimus. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum. Per oleum ergo uel oliuam: non inconuenienter exprimitur pater. Per uitem designatur Filius, qui dixit. Ego sum uitis. Per ficum uero, quæ suauem & dulcem habet fructum, figuratur Spiritus sanctus: de quo scriptum est, Quam suavis Domine Spiritus tuus in nobis: Et sapietia. Spiritus meus super mel dulcis. Ad oliuam igitur, uitem, & ficum ligna syluestria ueniunt, & regem quærunt: dum infructuosi quique, Patri, & Filio, & Spiritui sancto labijs dolosis dicunt, Domine, Domine. Sed oliua, uitis, ficus, regnum syluestrium lignorum respuunt, quia Pater, & filius, & Spiritus sanctus, homines prauos, & infructuosos (nisi fructuosi fiant) in filios regni non assumunt. Non enim omnis (ait) qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Sicut uiri Sichem, Abimelech: ita ligna syluarum rhamnum in regem accipiunt, qui iniqui principatui Antichristi se submittent. Sed sicut illa alterutro igne deuorantur: sic isti communi culpa condemnantur. Possumus quoque per oleum, uel oliuam significare fidelem, excellentem misericordie uirtute. Per uitem, quemlibet eximium uirtute sapientiæ. Per ficum, alium præpollentem gratiam dulcedinis internæ. Ligna itaque ad oliuam, uitem, ficum, ut ex ipsis regem accipiant ueniunt, cum quælibet infructuosa congregatio, aliquem uirum misericordie, uel sapientem, uel dulcem, in prælatum sibi requirunt. Sed oliua, uitis, ficus, regimen tale respuunt, quia electi quique per prauorum malitiam si in regimine eorum constituentur, proprio se fructu priuari, & illis nihil posse pertimescunt. Deinde ligna rhamnum supra se regem leuant: cum iniqui, alium iniquum spinis peccatorum oblitum, in rectorem exposculant. Isti quoque alterno igne deuorantur: dum peruersi subiecti, & peruersus eorum prælatus, alterutro furore, & iracundia conturbantur.

2. Cor. 1 Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum. Per oleum ergo uel oliuam: non inconuenienter exprimitur pater. Per uitem designatur Filius, qui dixit. Ego sum uitis. Per ficum uero, quæ suauem & dulcem habet fructum, figuratur Spiritus sanctus: de quo scriptum est, Quam suavis Domine Spiritus tuus in nobis: Et sapietia. Spiritus meus super mel dulcis. Ad oliuam igitur, uitem, & ficum ligna syluestria ueniunt, & regem quærunt: dum infructuosi quique, Patri, & Filio, & Spiritui sancto labijs dolosis dicunt, Domine, Domine. Sed oliua, uitis, ficus, regnum syluestrium lignorum respuunt, quia Pater, & filius, & Spiritus sanctus, homines prauos, & infructuosos (nisi fructuosi fiant) in filios regni non assumunt. Non enim omnis (ait) qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Sicut uiri Sichem, Abimelech: ita ligna syluarum rhamnum in regem accipiunt, qui iniqui principatui Antichristi se submittent. Sed sicut illa alterutro igne deuorantur: sic isti communi culpa condemnantur. Possumus quoque per oleum, uel oliuam significare fidelem, excellentem misericordie uirtute. Per uitem, quemlibet eximium uirtute sapientiæ. Per ficum, alium præpollentem gratiam dulcedinis internæ. Ligna itaque ad oliuam, uitem, ficum, ut ex ipsis regem accipiant ueniunt, cum quælibet infructuosa congregatio, aliquem uirum misericordie, uel sapientem, uel dulcem, in prælatum sibi requirunt. Sed oliua, uitis, ficus, regimen tale respuunt, quia electi quique per prauorum malitiam si in regimine eorum constituentur, proprio se fructu priuari, & illis nihil posse pertimescunt. Deinde ligna rhamnum supra se regem leuant: cum iniqui, alium iniquum spinis peccatorum oblitum, in rectorem exposculant. Isti quoque alterno igne deuorantur: dum peruersi subiecti, & peruersus eorum prælatus, alterutro furore, & iracundia conturbantur.

Ioã. 15. Quam suavis Domine Spiritus tuus in nobis: Et sapietia. Spiritus meus super mel dulcis. Ad oliuam igitur, uitem, & ficum ligna syluestria ueniunt, & regem quærunt: dum infructuosi quique, Patri, & Filio, & Spiritui sancto labijs dolosis dicunt, Domine, Domine. Sed oliua, uitis, ficus, regnum syluestrium lignorum respuunt, quia Pater, & filius, & Spiritus sanctus, homines prauos, & infructuosos (nisi fructuosi fiant) in filios regni non assumunt. Non enim omnis (ait) qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Sicut uiri Sichem, Abimelech: ita ligna syluarum rhamnum in regem accipiunt, qui iniqui principatui Antichristi se submittent. Sed sicut illa alterutro igne deuorantur: sic isti communi culpa condemnantur. Possumus quoque per oleum, uel oliuam significare fidelem, excellentem misericordie uirtute. Per uitem, quemlibet eximium uirtute sapientiæ. Per ficum, alium præpollentem gratiam dulcedinis internæ. Ligna itaque ad oliuam, uitem, ficum, ut ex ipsis regem accipiant ueniunt, cum quælibet infructuosa congregatio, aliquem uirum misericordie, uel sapientem, uel dulcem, in prælatum sibi requirunt. Sed oliua, uitis, ficus, regimen tale respuunt, quia electi quique per prauorum malitiam si in regimine eorum constituentur, proprio se fructu priuari, & illis nihil posse pertimescunt. Deinde ligna rhamnum supra se regem leuant: cum iniqui, alium iniquum spinis peccatorum oblitum, in rectorem exposculant. Isti quoque alterno igne deuorantur: dum peruersi subiecti, & peruersus eorum prælatus, alterutro furore, & iracundia conturbantur.

Sap. 12. Quam suavis Domine Spiritus tuus in nobis: Et sapietia. Spiritus meus super mel dulcis. Ad oliuam igitur, uitem, & ficum ligna syluestria ueniunt, & regem quærunt: dum infructuosi quique, Patri, & Filio, & Spiritui sancto labijs dolosis dicunt, Domine, Domine. Sed oliua, uitis, ficus, regnum syluestrium lignorum respuunt, quia Pater, & filius, & Spiritus sanctus, homines prauos, & infructuosos (nisi fructuosi fiant) in filios regni non assumunt. Non enim omnis (ait) qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Sicut uiri Sichem, Abimelech: ita ligna syluarum rhamnum in regem accipiunt, qui iniqui principatui Antichristi se submittent. Sed sicut illa alterutro igne deuorantur: sic isti communi culpa condemnantur. Possumus quoque per oleum, uel oliuam significare fidelem, excellentem misericordie uirtute. Per uitem, quemlibet eximium uirtute sapientiæ. Per ficum, alium præpollentem gratiam dulcedinis internæ. Ligna itaque ad oliuam, uitem, ficum, ut ex ipsis regem accipiant ueniunt, cum quælibet infructuosa congregatio, aliquem uirum misericordie, uel sapientem, uel dulcem, in prælatum sibi requirunt. Sed oliua, uitis, ficus, regimen tale respuunt, quia electi quique per prauorum malitiam si in regimine eorum constituentur, proprio se fructu priuari, & illis nihil posse pertimescunt. Deinde ligna rhamnum supra se regem leuant: cum iniqui, alium iniquum spinis peccatorum oblitum, in rectorem exposculant. Isti quoque alterno igne deuorantur: dum peruersi subiecti, & peruersus eorum prælatus, alterutro furore, & iracundia conturbantur.

Eccl. 24. Quam suavis Domine Spiritus tuus in nobis: Et sapietia. Spiritus meus super mel dulcis. Ad oliuam igitur, uitem, & ficum ligna syluestria ueniunt, & regem quærunt: dum infructuosi quique, Patri, & Filio, & Spiritui sancto labijs dolosis dicunt, Domine, Domine. Sed oliua, uitis, ficus, regnum syluestrium lignorum respuunt, quia Pater, & filius, & Spiritus sanctus, homines prauos, & infructuosos (nisi fructuosi fiant) in filios regni non assumunt. Non enim omnis (ait) qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Sicut uiri Sichem, Abimelech: ita ligna syluarum rhamnum in regem accipiunt, qui iniqui principatui Antichristi se submittent. Sed sicut illa alterutro igne deuorantur: sic isti communi culpa condemnantur. Possumus quoque per oleum, uel oliuam significare fidelem, excellentem misericordie uirtute. Per uitem, quemlibet eximium uirtute sapientiæ. Per ficum, alium præpollentem gratiam dulcedinis internæ. Ligna itaque ad oliuam, uitem, ficum, ut ex ipsis regem accipiant ueniunt, cum quælibet infructuosa congregatio, aliquem uirum misericordie, uel sapientem, uel dulcem, in prælatum sibi requirunt. Sed oliua, uitis, ficus, regimen tale respuunt, quia electi quique per prauorum malitiam si in regimine eorum constituentur, proprio se fructu priuari, & illis nihil posse pertimescunt. Deinde ligna rhamnum supra se regem leuant: cum iniqui, alium iniquum spinis peccatorum oblitum, in rectorem exposculant. Isti quoque alterno igne deuorantur: dum peruersi subiecti, & peruersus eorum prælatus, alterutro furore, & iracundia conturbantur.

Matt. 7. Quam suavis Domine Spiritus tuus in nobis: Et sapietia. Spiritus meus super mel dulcis. Ad oliuam igitur, uitem, & ficum ligna syluestria ueniunt, & regem quærunt: dum infructuosi quique, Patri, & Filio, & Spiritui sancto labijs dolosis dicunt, Domine, Domine. Sed oliua, uitis, ficus, regnum syluestrium lignorum respuunt, quia Pater, & filius, & Spiritus sanctus, homines prauos, & infructuosos (nisi fructuosi fiant) in filios regni non assumunt. Non enim omnis (ait) qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Sicut uiri Sichem, Abimelech: ita ligna syluarum rhamnum in regem accipiunt, qui iniqui principatui Antichristi se submittent. Sed sicut illa alterutro igne deuorantur: sic isti communi culpa condemnantur. Possumus quoque per oleum, uel oliuam significare fidelem, excellentem misericordie uirtute. Per uitem, quemlibet eximium uirtute sapientiæ. Per ficum, alium præpollentem gratiam dulcedinis internæ. Ligna itaque ad oliuam, uitem, ficum, ut ex ipsis regem accipiant ueniunt, cum quælibet infructuosa congregatio, aliquem uirum misericordie, uel sapientem, uel dulcem, in prælatum sibi requirunt. Sed oliua, uitis, ficus, regimen tale respuunt, quia electi quique per prauorum malitiam si in regimine eorum constituentur, proprio se fructu priuari, & illis nihil posse pertimescunt. Deinde ligna rhamnum supra se regem leuant: cum iniqui, alium iniquum spinis peccatorum oblitum, in rectorem exposculant. Isti quoque alterno igne deuorantur: dum peruersi subiecti, & peruersus eorum prælatus, alterutro furore, & iracundia conturbantur.

De Iephte. Cap. XV. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

Iud. 11. Iephte quoque sicut (doctores exposcunt) significat Christum. Sicut namque Iephte a fratribus eiectus accepit principatum: sic Christus a Iudæis refutatus, accepit principatum super populum fidelium. Sicut Iephte liberauit populum de manu filiorum Ammon: sic Christus electos de seruitute demonum. Iephte per uictoria sacrificauit filiam, & carnem suam Christus immolauit.

De Samſone. Cap. XVI.

Xud. 13. & ſequētib.

Samſon ſignificat Chriſtum. Per angelum nunciata eſt natiuitas Samſonis, & per angelum annunciata eſt natiuitas Saluatoris. Samſon leonem interfecit: & Chriſtus diabolum occidit. Samſon de faucibus leonis extraxit fauam, & Chriſtus de faucibus diaboli, genus humanum. Cera, cor. Mel, ſpiritus. Samſon duxit uxorem alienigenam, & Chriſtus gentilem eccleſiam. Samſon ſtrauit Aliophilos, & Chriſtus ſtrauit ſpirituales, & corporales inimicos. Samſon aſportans portas Gaze, aſcendit montis ſupercilium, & Chriſtus fractis portis inferni, aſcendit in cælum. Samſon plures hoſtium proſtrauit moriens, quam ante fecerat uiuens, & Chriſtus plures moriendo, quam uiuendo.

Moralitas de eodem. Cap. XVII.

Secundum ſenſum tropologicum: Samſon ſignificat quemlibet fidelem, in fide fortem: qui leonem interficit, dū diabolus interficit, uel uincit: fauam e faucibus leonis extrahit: dum ſe uel alium a ſubiectione diaboli eruit. Aliophilos perſternit: dum de ſe uitia ſpiritalia, & carnalia expellit. Sed iſte talis, ac rarus, aliquando uincitur, & molere compellitur: dum uidelicet tentationibus ſuperatus, & ſpiritu & corpore affligitur. Sed reſcendentibus roboratus crinibus, plures hoſtium quam ante interficit, quia donis gratiæ iterum confortatus, ad maiorem triumphum etiam poſt lapſum, & in fine pertingit.

De Ruth. Cap. XVIII.

Erra Moab ſignificat gentilitatem. Ruth, eccleſiã gentilem. terra Iſrael, conuerſationem ſpiritualem. propinquus, qui Ruth non accipit, Ioã nẽ baptiſtã. Booz, Chriſtum. Ager, mundum. Segetes, homines, Meliores, angelos. Sic igitur ænigmatibus multis, & figuris: in ueteri teſtamento, præſignatum eſt myſterium humanæ redemptionis.

Præſatio in Librum Quintum.

Prædictis de lib. Iofue, & libro Iudicum. quædam ſecundum ſanctorum dicta patrum, quædam ſecundum ſenſum noſtrum elucidauimus. In ſequentibus uero manum ad librum Regum uertimus, & in ipſo ſimiliter quædam ſecundum ingenium noſtrum, quædam ſecundum uerba ſanctorum patrum exponemus.

ALLEGORIARVM, QUÆ SUNT IN PRIMUM REGVM, LIB. V.

De Helcana, & uxoribus eius. Cap. Primum.

Helcana; Dei poſſeſſio interpretatur: qui animi uirtute uir dicitur. Et unus, non mobilis, non uagabundus, ſed firmus, & inconfuſus. Omnes etiam cõpeteter unus dicatur, unam ſapientiam habentes: qui unum Ieſum Chriſtum

Vit uir un⁹ d Ramatha Sophim d mōte Ephraim, & nomen eius Helcana. &c. Helcana interpretatur Dei poſſeſſio, quæ eſt filius Dei dicens: Dominus poſſedit me. Qui bene dicitur, uir unus non numero, ſed quia nunquam mutatur, nec de ſe alter efficitur. De Ramatha Sophim, quæ dicitur excelsa eorum, id eſt, ſpecula, hoc eſt ſuperna Hieruſalem, de qua ueniens ſpeculationem docuit, & morte ſua poſſidere fecit. Ieroboam, miſericors. Elin, Deus meus eius. Suph, fundens: quia miſericordia ad nos ueniens, in paſſione ait: Deus meus. ubi ſemetipſum exinaniens effudit. Vnde eſt ſuſum unguentum nomen tuum. Effuſum a ſuis inuiſibilibus, ad noſtra uiſibilia. Ephrathæus, frugifer, quod donis Spiritus ſancti abundat. Et habuit duas uxores, Annam & Phenennam. Phenenna, eſt ſynagoga, quæ ſecunda primo, Deo filios generabat per legem, ſed iam propter infidelitatem in ſecunda manet. Anna ſterilis, eccleſia gentium, quæ olim ſterilis a patre ſpirituale, nunc gratia Chriſti redempta parit prolem Deo. Anna, quæ interpretatur gratia: Deo filios per baptiſimum genuit, & per Spiritum ſanctum: Phenennæ, id eſt, ſynagoga, & filijs dedit partes, id eſt, temporalia bona, iuxta illud, dedit illis regiones gentium. Et quia primum credita ſunt illis eloquia Dei, Annæ, id eſt, eccleſiæ gentium, dedit partem unã, ſcilicet ingenium. Vnde abiit triſtis, quia conluſerat Dominus uuluum eius: non dū uenerat tempus miſerendi eius, ut ſpirituale gratia fecundaretur. Sicut Phenenna Annam, ita ſynagoga gentilitatem deſpiciebat. Multi ex gentibus Redemptoris aduētum (ut in Iob reperitur) expectauerunt. Et quia in piece perſeuerauerunt: tandem, Redemptor: fletu, & non capienti cibū Angelicõſolationem adhibuit. Anna cur fleſt? &c. Nunquid non ego melior tibi ſum, quam decem filij? &c. Melior eſt eccleſiæ uir ſuus, id eſt, Chriſtus, quam decem filij, quos Deos ſynagoga edebat. Vultusque eius non eſt amplius in diuerſa mutatus. Nequaquam enim eccleſia a fide, & dilectione Redemptoris aliquando in diuerſa declinando mutata eſt.

B Helcana; Dei poſſeſſio interpretatur: qui animi uirtute uir dicitur. Et unus, non mobilis, non uagabundus, ſed firmus, & inconfuſus. Omnes etiam cõpeteter unus dicatur, unam ſapientiam habentes: qui unum Ieſum Chriſtum

Helcana; Dei poſſeſſio interpretatur: qui animi uirtute uir dicitur. Et unus, non mobilis, non uagabundus, ſed firmus, & inconfuſus. Omnes etiam cõpeteter unus dicatur, unam ſapientiam habentes: qui unum Ieſum Chriſtum

Moralitas de eodem. Cap. II.

Helcana; Dei poſſeſſio interpretatur: qui animi uirtute uir dicitur. Et unus, non mobilis, non uagabundus, ſed firmus, & inconfuſus. Omnes etiam cõpeteter unus dicatur, unam ſapientiam habentes: qui unum Ieſum Chriſtum

Chriſtum conſitentur, uno ſpiritu Dei replentur. Vnde inſipiens ſicut luna mutatur. Vnus autem Deus dicitur non numero, ſed quia nõ mutatur, unde ſcribitur. Tu autem idem ipſe es, & annitui non deficient. Vnde & Apoſtolus, Omnes qui dem currunt, ſed unus accipit brauium. Vnusquisque inſipientium non eſt unus: ſed multi. Helcana: prædicator, quem Dominus poſſidet. Phenenna & Anna: actiua & contemplatiua uita. Phenenna ſecunda in filijs, & filiabus: actiua fortia gignens opera, & infirma. Phenenna interpretatur conuerſio: quia actiua ad actiones, quibus proſit proximis, neceſſe eſt ut ſollicite conuertatur. Actiua enim uita eſt panem doctrinæ eſuriēti tribuere, errantem corrigere, ad humilitatis uiam ſuperbum reuocare, inſirmantis curam gerere, quæ ſingulis expediant diſpenſare. Anna interpretatur gratia: quia contemplatio habetur per gratiam. Hęc eſt ſterilis: quia cum eam prout eſt nullus penetrare ualeat, nullus quod in ea ſentit prædicare ſufficiat, contingit ut eã prædicatio nemo plures filios gignat. Contemplatiua, eſt charitatem Dei & proximi mente retinere, ab exteriori actione quieſcere, ſoli deſiderio Cõditori inhærere, ut nil iã d exterioribus agere libeat. Qui uult effici poſſeſſio Dei, has duas ducat uxores: actiuam prius, & contemplatiuã deinceps. Præcipue doctor ex amplexibus Phenennæ tranſeat ad amplexus Annæ. utriusque partes tribuat: uirtutibus uirtutes ſubnectens.

De Anna, & Samuele. Cap. III.

D factum eſt poſt circulum dierum: concepit Anna, & peperit filium, uocauitque nomen eius Samuel: eo quod a Domino poſtulauerit eum. Quia Anna ante Dominum deuote poſtulauit, concepit, & peperit. Eccleſia per naturalem intellectum orans, myſterium incarnationis concepit corde, ore confeſſionis genuit Samuel nomen eius nominatus Deo, uel poſtulat a Deo, Annæ primogenitus, propheta. Quis eſt hic, niſi Deus homo? Sed & hoc, quod Anna remanſit, & cum uiro non aſcendit donec ablactaretur puer: nobis inſinuat, quod eccleſia nullum ad ſacerdotium prouehit, dum lactis infantie perticeps eſt, non ſolidi cibi, & intelligentiæ ſpiritalis. Canticum Annæ poſt conceptionem, & natiuitatem Samuelis: ſignificat gratiarum actionem ſanctæ eccleſiæ, ſiue pro incarnatione redemptoris noſtri, ſiue pro conuerſione, & perfecta iuſtificatione cuiuſlibet peccatoris.

De Ophni, & Phinees filijs Heli. Cap. IIII.

Ophni diſcalciatus uel infania conuerſionis, Phinees os mutum: ſcribas, & phariſæos ſignificant. Qui filij Heli dicuntur: quia Heli typum tenet ſacerdotij. Ipſi quia non ceperunt, quod lex & propheta prædixerunt: ad infaniam infidelitatis conuerſi, os mutum meruerunt

habere a confeſſione Chriſti, & quia noluerunt ſuscitare ſemen fidei Chriſto defuncto fratri, meruerunt diſcalciari, & eſſe extra ſortem eorū, de quibus dicitur. Celceati pedes in præparationem euangelij pacis. Et quia conati ſunt nomen ſponſi ſibi, nõ Chriſto uendicare eccleſiam uſurpando: nudi remanſerunt, ab omni dignitate diſcalciati, ab exemplis patriarcharum & prophetarum. Vnde Sylo (ubi ſacerdotes fuerunt) interpretatur diuiſio, uel eius diſmiſſio, & petitiõ: quia petierunt a Pilato, ut dimitteret eis Barrabam. Merito ergo diſmiſſi ſunt, & ab omnipotenti Deo derelicti.

De Heli & filijs eius rurſum. Cap. V.

Heli, interpretatur extraneus. A Deo enim alienus eſt, qui ſubditos non corrigit. Ophni, infania conuerſionis. Merito ſic uocatur: quia differt mutari in melius. Phinees, oris obduratio, uel ori parens. duos Phinees ſacerdotes legimus: alterum iuſtum filium Eleazari, alterum iniuſtum filiū Heli. Sunt autem in ſacerdotibus hodie, qui utriusque typum tenent. Sacerdotes qui cuſtodiuſt os ſuum, ne exeat inde aliquid prauum, in filio Eleazari figurantur. Qui autem habent os obduratum, uel imperitia, uel peccatorum conſcientia: in filio Heli figurantur. Væ ſacerdotibus noſtri temporis, uel noui teſtamenti: qui ſicut Ophni & Phinees abiiciunt uictimam Domini, qui paternæ, & diuine correptioni non obediunt: ſed quotidiè ſe peccatis miſerabiliter inuoluunt, conuerſantes in comeſtatione, & ebrietate, in cubilibus, & impudicijs, & in contentione, & æmulatione: quia ſicut illorum culpam ſecura eſt mors corporalis: ſic & iſtorum uitam (ni ſi pœniteant) ſequetur mors æterna.

De caſtris Iſrael, & Philitiim. Cap. VI.

Greſſus eſt Iſrael obuiam Philitiim in præliū, & caſtrametatus eſt iuxta lapidem adiutorij. Porro Philitiim uenerunt in Aphec, & inſtruxerunt aciem contra Iſrael. Inito autem certamine terga uertit Iſrael Philitiis, & ceciderunt paſſim per agros, quaſi quatuor millia uiro- rum. Iſrael uir uidens Deum, & fortis cum Deo. Philitiim, cadentes poculo, ſcilicet demones: qui poculo ſuperbiæ inebriati, & ipſi ceciderunt, & hoīes peruertere feſtinant. Contra quos Iſrael, id eſt, fideles ne cadāt, ſed ſuperēt: caſtrametatur iuxta lapidem adiutorij. Lapis adiutorij, Chriſtus eſt, de quo ſcriptū eſt. Lapidem quem reproba uerūt ædificantes: hic factus eſt in caput anguli. Iuxta quem fideles, ut eum inueniāt adiutorem, caſtrametantur: dum in legē Domini meditantur. Sed Philitiim ueniunt in Aphec. i. furorem nouum: quia dū fideles diuinis legibus amplius inſiſtere proſpiciunt, immundi ſpiritus, acriora & noua certamina conſtituunt. Vnde eos, hoc eſt,

est, fideles non in Dominó, sed in suis uiribus confidentes, & in humana sapientia gloriantes, ac per hoc gratiam euangelij contemnent: quasi quatuor millia facile prosternunt.

De arca Dei, & filijs Heli mortuis. Cap. V. II.

H 1. Reg. 4 **A**rca Dei capta est: duo quoque filij Heli mortui sunt, Ophni, & Phinees. Arca ab alienigenis capta, testamentum ad gentes transiturum significat. Moritur Heli, moriuntur & filij eius, quia deficit pontificatus, cum sacerdotio ueteri. Nurus autem eius, uxor Phinees pragnans erat: uicinaque partui. Et audito nuncio, quod capta esset arca Dei, & mortuus esset pater suus: incurauit se, & peperit, & mortua est. Uxor sacerdotis non ante interiit, quam uinum peperit: nec synagoga ex toto interiit, antequam ecclesia primitiua, quæ ex ipsa erat, credidit. Ne timeas quia filium peperisti. Credentes synagogam consolantur: sed desperans minime animaduertit, nec sobolem nouam deputat gloriæ, sed ignominie, unde sequitur. Et uocauit puerum Ichabod, Ichabod ideo appellatus est puer (sicut dicit Iosephus) quod nomen designat inglorium, quia translata est gloria ab Israel, capta arca: Vnde auferetur a uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

De Arca Dei, & Dagon. Cap. V. III.

I 1. Reg. 5 **D**hilistim tulerunt arcam Dei: & asportauerunt eam in Azotum. Azotus interpretatur ignis patris, uel incendium. Bene sic uocatur locus, ubi erat idolum Dagon: quia aduentus arce Dei in Azotum: erat incendium diaboli patris omnium iniquorum. Dagon, qui interpretatus piscis tristitiæ: significat diabolum, qui in mari huius seculi deuorat peccatores, qui & in Iob Leuiathan, & Behemoth nuncupatur. Caput Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen. Caput Dagon significat superbiam diaboli: a quo initium peccati fuit: quia per omnem orbem terrarum idololatriam constituit. Duæ palmæ: operationem idololatriæ. limen: finem impiæ culture.

De Aggrauatione manus Domini super Azotios. Cap. I. X.

K 1. Reg. 5 **A**ggrauata est manus Domini super Azotios, & demolitus est eos: & percussit in secretiori parte natium Azotum, & fines eius. Qui testamentum Dei suscipiunt, & posteriora huius uitæ diligunt: quæ debent estimare sicut stercore, ex ipsis iuste in posteriora cruciabantur. Qui enim testamentum Dei assumunt, & in posteriora respicientes, ueteri uanitate non se exuunt: similes sunt eis, qui arcam Dei captiuam iuxta ido-

la sua posuerunt. Et uetera quidem illis etiam non lentibus cadunt: quia omnis caro fœnum, & claritas hominis ut flos agri. Aruit fœnum, & cecidit flos. Arca autem Domini, secretum scilicet testamentum regni cœlorum, ubi est sempiternum Dei uerbum: manet in æternum. Quinque autem Lani aurei, & quinque mures, quos fecerunt Philistim post plagam suam, & attulerunt ad arcam: significant quod carnales quinque sensibus corporis dediti, cum a Domino fuerint correpti scelera sua cognoscentes, iuste se percussos esse confitentur: & licet coacti, in melius commutantur. Quod bene significant quinque ciuitates Philistinorum: Azotus, Gaza, Ascalon, Geth, Accharon: illos scilicet exprimentes, qui exterioris hominis actus sequuntur. Azotus interpretatur ignis patris uel incendium. Gaza, fortitudo. Ascalon, ignis infamis aut ignis ignobilis. Geth, torcular. Accharon, eruditio tristitiæ, uel sterilitatis. Omnis enim concupiscentia infamis, atque ignobilis, per diabolum inflammata, atque per contrarias fortitudines instigata: & quasi per torcular nequitie expressa, uinum profundit amaritudinis in doctrina praua, & in operatione peruersa. Vnde necesse est ut tendat ad mortem: ubi est tristitia sempiterna, & sterilitas perpetua. Fuit arca Domini in regione Philistinorum septem mensibus. Septenarius significat uniuersitatem temporum: quæ discurrunt septenario numero dierum. & significat Dei testamentum: usque ad consummationem seculi in gentibus permansurum.

De duabus uaccis, quæ reportauerunt Arcam. Cap. X.

M 1. Reg. 6 **O**llentes duas uaccas iunxerunt ad plaustrum, uitulosque earum recluserunt domi: & posuerunt arcam Dei super plaustrum. Ibant autem uaccæ in directum per uiam, quæ ducit Bethsames: & itinere uno gradiebantur, pergentes, & mugientes: & non declinabant neque ad dextram neque ad sinistram. Bethsames: interpretatur domus solis. Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus: ab itinere Dei pro carnalibus affectibus non declinemus. Pensandum est autem, quod uaccæ, quæ sub arca Dei plaustro reliquantur, pergunt, & gemunt: non tamen ab itinere gressus flectunt. Sic prædicatores Dei, & quilibet fideles intra ecclesiam esse debent: ut proximis compatiantur per charitatem, nec de uia Dei exorbitent per compassionem. Arca Dei superposita, Bethsames pergere: est cum superna scientia ad internæ lucis habitaculum propinquare. Quod uere facimus: cum pro affectu propinquo non declinamus. Sic enim incedere debent: qui sacræ legis iugo supposito per internam scientiam arcam Dei portant. Quatenus per hoc, quod propinquo necessitatibus condolent: a cæpto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet: ne hæc eadem mens, aut si affectu non tangitur, dura sit; aut plus tacta, sit in fletu remissa.

Quod

Quod filij Israel postulauerunt regem. Cap. XI.

N 1. Reg. 8 **C**ongregati maiores natu de Israel uenerunt ad Samuelem in Ramatha: dixeruntque ei. Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in uis uis: constitue nobis regem, ut iudicet nos, sicut & uniuersæ habent nationes. Et erat uir de Benjamin nomine Cis: filius Abiel filij Seor, filij Bechorath filij Sareth, filij Aphia, filij uiri Iemini, fortis robore. Et erat ei filius uocabulo Saul. Perierat asina Cis patris Saul: & dixit Cis ad Saul filium suum. Tolle tecum unum de pueris: & cõsurgens uade, & quære asinas. Et quæsiuit & uenit ad Samuelem, & introduxit eum Samuel in triclinium: & dedit ei locum inter eos, qui fuerat inuitati ad prædium. Et tulit Samuel lenticulam olei: & unxit eum in regem. Saul, qui offensus Deo factus est rex super Israel: Iudeos significat. Sicut enim iuste durus, & superbus, & rigidus effectus est, ut eos seruili onere magis premeret, quam liberaret: sic populus Iudeorum quis unctus in sacerdotibus, & regibus: tamen (quia ancillæ filius erat, qui in seruitute generabat) nunquam perfectam libertatem per ipsam unctionem consequi potuit: precipue quia regem Christum mansuetum, & humilem recipere noluit, per cuius dominationem potuit liberari. Saul petitio interpretatur, qui fuit de stirpe Benjamin: hac generationis serie. filius Cis, filij Abiel, filij Seor, filij Bechorath. Et hæc notia bene exprimit typum Iudeorum. Benjamin quidem interpretatur filius dexteræ. Cis durus, uomitus uiri, uel uomens uir. Abiel: pater meus Deus. Seor: paruulus, siue turbulentus. Bechorath: primogenitus filius. Israel ergo, qui fuit primogenitus Dei, & pater eius Deus, fuit filius dexteræ: quia sepe per auxilium Dei confortatus, hostibus suis paruuluit. Sed quia sepe ingratus extitit beneficiorum Dei, & duræ ceruicis, in blasphemiam erupit: de magno paruulus, & de placido turbulentus effectus est. Quod Saul asinas patris sui quærit: significat, quod Iudæi stultitiâ carnalis sensus sequentes, per errores deuios luxum mundi quærent. Asinus enim: brutum, & luxuriosum animal est. Qui ad prophetam uenientes, id est, ad Moysen, audierunt inuentas esse asinas, id est, bona terre se comesturos esse didicerunt: a quo eis & unctionis oleum, & regni gubernaculum promittitur: in quibus ad tempus fratres suos de manu hostium suorum eriperent. Qui Samuel Saulem in excelsum ducit, & ibi illi refectionem tribuit: significat Moysen, & prophetas populum Hebræorum doctrinis suis ad altiora prouocantes: ut scientia spiritali refectionis: in culmine uirtutum consistat, nec relabatur ad uicia. Tulit Samuel lenticulam olei. Lenticula: uas fictile quadrangulum habens foramen. per quod fragilitas regni designatur.

Item de Saul. Cap. XII.

S 1. Reg. 13 **E**cundum aliam figuram Saul significat Christum. Saul asinas patris quærens, in regem assumptus est, & Saluator a patre missus ad oues, quæ

perierant domus Israel, super cunctum populum in regem constitutus est. Hoc enim significat asina, quod oues. Saul a Samuele est unctus, & unigenitus a patre spiritali unctione delibutus. Ab humero Saul supereminebat, quia caput nostrum super nos est Christus.

De Naas rege Ammonitarum, & de Iabe Galaad. Cap. XIII.

A 1. Re. 11 **S**cendit Naas Ammonites, & pugnare cepit aduersus Iabes, Galaad. dixeruntque omnes uiri Iabes Galaad ad Naas. Habe nos fœderatos, & seruiemus tibi. Et respondit ad eos Naas Ammonites. In hoc seriam uobis cum pactum, ut eruat omnium uestrum oculos dextros. Bellum Naas, & exercitus eius contra Israel, significat bellum diaboli, & hæreticorum contra ecclesiam. Naas, interpretatur serpens. Ammon, comprimens, uel angustans, uel populus memoris. Iabes exiccata Galaad, aceruus testimonii. Naas ergo significat serpentem antiquum, qui est princeps Ammonitarum id est, hæreticorum, qui bene populus memoris dicitur: quoniam gaudium Spiritus sancti non habent. Qui disposuit fœdus cum populo ecclesie, ut eruat omnium oculos dextros. & uisum sanctæ & orthodoxæ fidei auferat. Sic enim uult eos habere fœderatos, ut sinistrum oculum habentes, ea tantum, quæ praua sunt, & ad sinistram pertinentia, sentiant. Sed mens fidelium ex siccata ab omnibus lordibus uitiorum, aceruus testimonii, id est, sententiæ sacræ scripturæ congerit: quibus uiriliter resistat hostibus. Et Saul in tribus millibus Naas & exercitum eius uincit, dum Christus per fideles Doctores fide Trinitatis insignes uersutias diaboli & hæreticorum fugat, & de ecclesie foribus expellit. Percutit eos a uigilia matutina usque dum incalesceret sol, id est, a principio fidei clarescentis, usque ad feruorem perfectæ dilectionis.

De tribus millibus electis a Saule. Cap. XIII.

B 1. Re. 13 **L**egit sibi Saul tria millia hominum de Israel, & erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Benjamin. Porro cæterum populum remisit, unumquemque in tabernacula sua. Et percussit Ionathas stationem Philistinorum. Bene tria millia Israelitarum electa sunt ad pugnam contra Philistæos, hi enim solummodo apti sunt ad pugnam contra hostes ecclesie, qui habent perfectam fidem Trinitatis, in qua superiores hostibus possunt resistere. Cæterum populum in suam stationem, id est in tabernacula remisit, cum Christus cæteras nationes in peccatis reliquit. Et populus, qui erat cum Saule afflictus erat, & descenderunt Hebræi in castra Philistinorum, & alij absconditi sunt in speluncis, & uniuersus populus, qui erat cum Saule perterritus est. Philistæi sunt hæretici, qui pari consensu aduersus ecclesiam. M. Hug. a S. Vict. To. j. Y cle-

desiam conspirantes,eam depopulari conantur: quibus alii adunata fide lociantur:alii dum fidem palā cōfiteri metuūt,quasi in cauernis latēt.Variæ sectæ uno impietatis uiculo colligatæ , ad decipiē dū discurrūt.Eqtes sunt potētia tūidi, q̄ hæreticos iuuant.Vulgus sicut arena:multitudo, hæreticorū persuasione congregata.Viri cum Saule remanentes,catholici Christo firmiter adhærentes.

De Ionatha, & melle quod gustauit. Cap. XVII.

Ionathas extendit summitatem uirga, quā tenebat in manu, & intinxit in fauam mellis, & conuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius.Ionathas columbæ donum,hic eos significat, qui accepta sãcti spiritus gratia,mundi parant spernere illecebras. Non enim potest contra Allophilos spirituales,id est,dẽmones uiriliter pugnare,qui mūdi dulcedinem nequit declinare. Illuminati sunt oculi eius, non ad uidendum, qui ante uidebat, sed ad discernendum,quia uetitum tetigerat.Tūc enim casus ille(sicut & Adam) fecit illum attentum:rediditque confusum.Quo factō,monetur omnis,qui Deo uult militare: omnes uoluptatū illecebras debere contemnere. Mel enim distillat labia meretricis,id est,uoluptas carnalis,delectationem ingerit illicitam. De qua mystice putatur Ionathas gustasse: & sorte deprehensus, uix precibus populi liberatus est. Vnde patet eum, qui mundi uoluptate superatur, sanctorum suffragiis,& fraternis orationibus indigere: quia quanto maiore proteruia contra unanime consilium ecclesiasticæ regulę refragatus est:tanto maiore eget auxilio plurimorum, ut qui suo merito saluari non potest:aliorum deuotis precibus reconciliatus,ab instanti periculo liberetur. Liberant ergo Ionatham populus,ut non moreretur. Multum enim profunt transacta bona.Nam nisi Ionatham præterita bona iuuissent:imminentia mala non euassisset. Non enim iniustus Deus, ut obliuiscatur bonorum.

De reprobatione Saluis. Cap. XVIII.

Actum est uerbum Domini ad Samuelem,dicens.Pœnitet me, quod constituerim Saul regem.Et ait Samuel ad Saul. Nonne cum paruul⁹ esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Quid per hanc increpationem, nisi superbia regis elati abiicitur? Quod quisque prælatus ad suam salubriter poterit, & debet correptionem conuertere. Ac si aperte diceretur.Cum tu te paruulum conspiceres:ego te præterteris magnum feci. Quia uero tu te magnū conspicias: a me paruus existimaris.Quocirca, Dauid cum regni sui potentia coram arca Domini saltado depiceretur,dixit.Ludā,& uilior fiam, pluq̄ factus sum:& ero humilis in oculis meis.Si ergo sancti uiri, etiā cū fortia agunt de semetipsis uilia sentiūt:quid in sui exultatione dicturi sūt, q̄ sine opere uirtutis intumescūt? Sed etsi q̄libet adsint bona opera:nulla sūt,nisi ex humilitate cōdiātur.Mirāda q̄ppe actio cū elatione nō eleuat, sed grauat.Qui,n.sine humilitate uirtutes cōgregat, i uentū puluerē portat, & unde aliqd ferre cernitur:inde deterius cæcatur. In cūctis ergo q̄ agimus: radicē boni operis humilitatē teneam⁹: neq; q̄bus iā superiores, sed q̄bus adhuc inferiores sū⁹,aspiciam⁹: ut dū meliorū nobis exēpla pponimus

ponimus: ad maiora semper ascendere ex humilitate ualeamus.

De uirtute obedientie. Cap. XIX.

Nunquid uult Dominus holocausta & uictimas, & non potius ut obediat uoci Domini? Quia ad ostendam uirtutem obedientiæ occasio opportuna se præbuit: libet hanc paulo uigilantius,sollicitiusque discutere,& quanti sit meriti demonstrare. Sola nanque uirtus est, quæ uirtutes cæteras menti inserit,insertasque custodit: unde,& primus homo præceptum, quod seruaret, accepit,cui se si uellet obediens subdere, ad æternam beatitudinem sine labore perueniret.Hinc iterum Samuel ait. Melior est obedientia quam uictimæ,& auscultare magis quam offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Obedientia quippe iure uictimis præponitur, quia per uictimas aliena caro, per obedientiam uero uoluntas propria mactatur. Tantum igitur quisque Deum citius placat,quanto ante eius oculos repressa arbitrij sui superbia gladio præcepti se immolat. Quo cōtra, ariolandi peccatum inobediētia dicitur, ut quāta sit uirtus obedientiæ demonstraretur. Ex aduerso igitur melius ostenditur:quid de eius laude seruiatur. Si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare,& quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere,sola est obedientia, quæ fidei meritum possidet,sine qua quisque infidelis conuincitur, etiam si fidelis esse uideatur. Hinc per Salomonem in ostensione obedientiæ dicitur. Vir obediens loquitur uictorias. Vir quippe obediens loquitur uictoriā, quia dum alienæ uoci humiliter subdimur: nosmetipsos in corde superamus. Sed quia nonnunquam nobis huius mundi prospera, non nunquā uero inuentur aduersa: summopere considerandum est,quod obedientia aliquādo, si de suo aliquid habeat, nulla est: aliqñ aut, si de suo aliquid non habeat,minima.Nā cū huius mūdi successus præcipitur,cum locus superior imperatur: is, qui ad percipiēda hæc obedit,obediētia sibi uirtutem euacuat,si ad hoc ēt ex proprio desiderio anhelat.Neq; n. se sub obedientia dirigit, qui ad percipiēda huius uitæ prospera,libidini propriæ ambitionis seruit.Rursum cum mundi despectus præcipitur,cum probra adipisci, & contumelię iubentur, nisi hæc & ex semetipso animus appetat,obediētia sibi meritū minuit, qui ad ea, q̄ in hac uita despecta sunt,inuitus nolentque descendit.Ad detrimentum quippe obedientia ducitur:cum mentem ad suscipiēda probra huius seculi,nequaquā ex parte aliqua ēt sua uota comitatur.Det ergo & obediētia in aduersis ex suo aliqd habere, & rursum in prosperis ex suo aliquid omnino nō habere:quatenus.& i aduersis tāto sit gloriosior,quāto diuino ordini ēt ex desiderio arcti⁹ adiungitur: & in prosperis tāto sit uilior,quāto a præsentī ipsa,quā diuinitus percipit, gloria pro-

fundius ex mēte separatur. Sed hoc uirtutis pōd⁹ melius ostendimus: si celestis patriæ duorum ciuiū facta memoramus. Moyses nāque principatū Exod. 4. populi humiliter recusat: dicens. Obsecro Domine non sum eloquens (ab heri enim & nudius tertius & quo capisti loqui ad seruum tuum, & tardioris & impeditioris linguæ sum factus.) Mitte quem missurus es. Et sic postposito se, alium de poscit.Paulus quoq; aduersa seculi libenter amplectēs,audacter dicit.Ego nō sou alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum pro nomine IESV. Act. 21.

ALLEGORIARVM GESTARVM a Dauid usque ad Salomonem Sequitur Liber Sextus.

De scissione pallij Samuelis. Cap. Primum.

Sciuit Dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, uel secundum aliam literam: bono super te. Saul, cui hoc dicitur, quadraginta annis regnauit super Israel, quantum scilicet regnauit Dauid, & audiuit hoc primo regni sui tempore. Intelligamus ergo hoc ideo ipsi esse dictum, quia nullus de eius stirpe fuerat regnaturus, & respiciamus ad stirpem Dauid, de quo secundum carnem natus est Christus, per nouum testamentum, non carnaliter, sed spiritualiter regnaturus: de quo dicitur. Dabit illud proximo tuo bono super te, id est, meliori, uel ideo super te, quia de eo cum sit semper bonus scriptum est: sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quod autem dicitur proximo tuo, ad carnis cognationem id refertur. Ex Israel enim secundum carnem Christus: unde & Saul. Populi ergo Israel personam, figurate gerebat homo iste, qui primus regnum fuerat amissurus, cui suo persecutori regnum abstulit Christus: quamuis ibi esset & Israel, in quo non erat dolus quasi liliū inter spinas, & quasi frumentum inter paleas inde. n. Apostoli, inde martyres: quorum primus Stephanus. Inde ecclesiæ magnificentantes Deum.

De Saule, Dauid, & cithara eius. Cap. II.

Spiritus Domini recessit a Saul, & exagitat eum spiritus nequam, a Domino. Dixeruntque serui Saul ad eum. Ecce spiritus Domini malus exagitat te. Iubeat ergo dominus noster rex, & serui tui, qui coram te sunt, ut querant hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus: psallat manu sua, & leuius feras. Spiritus Domini malus, Diabolus, licet afflictionem iustorum semper appetat: tamen si a Deo potestatem non accipit, ad tentationis articulum non conualescit. Potestas ergo diaboli, quia a Domino est: non nisi iusta esse potest, omnis autem uobis M. Hug. a S. Vi. t. To. j. Y 2 lun-

Saber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerant enim Philistiim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. Diabolus nāque per paganos, per hæreticos, per falsos christianos: studet prohibere, ne sint Doctores in ecclesia, qui spiritualia arma faciant, & nobis ad pugandum tribuant. Pagani enim prohibuerunt, ne Christiani liberalibus artibus imbuerentur: hæretici quoque persuaserunt principibus, ut catholici ecclesiæ defensores in exilium pellerentur, ut plebem desolatam facilius seducerent. Nunc quoque idem hostis antiquus, simili modo in pace ecclesiæ, qui populis præsumunt, quoscunque potest ab instantia eruditionis aduerrere nititur: ne subditis dona ueritatis impendat, quatenus illos incautos facilius decipere possit. Per inuidiā. n. diaboli mors intrauit in orbem terrarū. Imitatur autē eū, qui sunt ex parte eius. Vnde & duplici reatu diabolus cōstringitur supbia, qua cecidit: inuidia, qua alios deicere contēdit. Philistiim autē, duplex ruina interpretatur. Heb. 13. Hebræi, transeuntes: non. n. habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

De Ionatha, & armigero eius. Cap. XVI.

Ixit Ionathas ad adolescentem armigerum suum ueni, transeamus ad stationem Philistinorum. Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philistinorum, eminentes petrae ex utraque parte, & quasi in modum dentiū scopuli hinc inde prærupti. Ionathas, columbæ donum interpretatur: ij sunt, qui dono spiritus sancti replentur, per quos Dominus hæreticorum conuentus dissipat, atque in fugam uertit. Armiger eius spirituales discipuli: qui non planam, sed arduam uiam arripiunt, quia sacerdotes hostibus contraire nequeunt, nisi per arctam uiam gradientes, inter utrunque testamentum, & inter prospera & aduersa, quasi inter duos scopulos dextra laeuq; incedat: & ad alta contēplationis tota mēte redat, Ionathas uero nō nisi puocatus ad hostes trāsit, q̄ catholici aduersus hæreticos cōtentionē nō mouēt, nisi prius ad certamen prouocentur Ionathas in agro culturæ hostes prosternit, & Doctores in meditatione scripturæ hæreticos uincunt.

Iustas eius iniusta est: Ex se enim tentare iniuste appetit: sed eos, qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, Deus iuste tentari permittit. Ideo ipse spiritus, & Domini appellatur, & malus: Domini, per licentiam iuste potestatis: malus, per desiderium iniuste uoluntatis. Formidari igitur non debet, qui nihil nisi permissus ualeat agere. Quamuis, n. a Domino malignitas non sit: potestas nisi a Domino non est. Erat quidem David in canticis musicis eruditus. Diuersorum sonorum rationabilis, moderatusque concertus concordie uarietate compactam ordinatę ecclesię significat unitatem, quę uarijs modis quotidie resonat, & sonitate mystica modulatur. David adhuc puer in cithara suauiter, immo fortiter canens, malignum spiritum, qui exagitabat Saulem, compescebat: non quod eius cithara tantam uirtutem haberet, sed figurę crucis Christi, per lignum, & chordarum extensionem mystice gerebat, quę iam tunc demones effugabat. Tropologice autem: hoc facto ad cõpatiendum proximo instruimur. Plerumque .n. superbus diues exhortationis blandimento placatus est, quia plerumq; dura uulnera per leuia fomenta mollescunt, & furor insanorum saepe ad salutem medico blandiente reducitur. Cumque eis in dulcedine condescenditur: languor insanie mitigatur. Neque enim negligenter intuentum est, quod cum Saulem spiritus aduersarius inuaderet: apprehensa David cithara, eius insaniam sedabat: Quid enim per Saulem, nisi elatio potentũ? & quid per David innuicatur, nisi humilis uita sanctorum? Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente eius insaniam temperatur: quia cum sensus potentium per elationem in furorem uertitur, dignum est, ut ad salutem metis, quasi dulcedine citharę, locutionis nostrę tranquillitate reuocetur.

De acie Israel, & Philistim. Cap. III.

Exerunt aciem Israel, sed & Philistim fuerant parati. Pugna Philistinorum contra Israel, non inconuenienter malignorum spirituũ prælium aduersus ecclesiam Dei accipi potest. Goliath nero superbia diaboli significat, quem David. i. Christus singulari certamine prostravit, & populum Dei a timore eius eripuit. David leonem, & ursum necauit: diabolum, i. & Antichristum: alterum nunc latenter hominibus insidiantem, alterum postea manifestissime sentientē. Prouocauit superbia humilitatem, diabolus Christum. Accepit arma bellica David, quę pro aetate portare nõ potuit, & deposuit ea. Et accepit quinque lapides de flumine, & misit eos in peram pastoralalem. Sic Christus tempore noui testamenti ad insinuandam, & commendandam gratiam: de posuit corporalia legis sacramenta, quę non sunt imposita gentibus, quę in ueteri lege legimus, & non obseruamus, sed ad aliquam significationem præmissa, & posita intelligimus. Hęc arma deposuit tanquam onera ueteris legis, & ipsam legem

accepit. Quinque enim lapides: libros Moysi significant. Tulit ergo quinque lapides de flumine, id est, de seculo: labitur enim mortale seculum. Erant tanquam lapides in flumine, id est, in illo primo populo. Erant inutiles, & uacabatur, & nihil proderant: transibat supra fluuius, sed David accepit gratiam, ut lex esset utilis. Lex enim, si ne gratia impleri non potest. Quinque lapides accepit, unum misit. Quinque libri electi sunt, sed unitas uicit, ut ait Apostolus. Supportantes inuicem in charitate, solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Plenitudo enim legis est dilectio. Præualuit David aduersus Philistæum in funda, & lapides, percussumque Philistæum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David: abstulit gladium Philistę, præciditque caput eius. Et Christus diabolum suis armis occidit: quãdo crediderunt magi, quos ille in manu habebat, & de quibus animas ceteras trucidabat. Conuerterunt enim linguas suas contra diabolum, & sic gladio suo caput Goliath abscinditur.

De Philistim, & de Golia iterum. Cap. IIII.

Philistim sunt demones: Goliath, caput eorum, qui ante aduentum Domini superari non potuit. Geth, ciuitas Goliath, interpretatur torcular. Hic est mundus, & infernus: in quo uelut obnoxios peccatis conculcabatur. Altitudo Goliath, diaboli superbia: per quam supra filios eius obtinuit principatum, quasi palmam extollens. Arma Goliath, diaboli sunt ad nocendum uersutia. David a patre ad uisandum fratres missus est, & Christus a patre Deo, ad oues, quę perierant domus Israel. David ephi polentæ, id est, trium modiorum mensuram fratribus detulit, & Christus mysterium sanctę Trinitatis credentibus commendauit. David decem formellas casei tribuno detulit, & Christus decalogum credentibus tradidit.

De dilectione, & Ionathæ, & David. Cap. V.

Anima Ionathæ colligata est anime David, & dilexit eum Ionathas. Vnde expoliavit se Ionathas tunica, qua indutus erat, & dedit David, & reliqua uestimenta sua usque ad gladium, & arcum suum usque ad baltheum. Ionathas significat eos, qui de Iudæis in Christum crediderunt: quoniam accepta spiritus sancti gratia, pro Christi amore relictis omnibus, quę in mundo poterant habere, ipsam Redemptorem secuti sunt. Vnde Petrus. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Sicut enim Ionathas dedit David uestimenta sua a tunica usque ad baltheum: sic credentes omnia, quę habuerunt, in Christi seruitium contulerunt.

G
Eph. 4.

H
1. Re. 17

Matt. 15

I
1. Re. 18

Matt. 19

De

De Ionathæ, & David abscondito in agro. Cap. VI.

Venit Ionathas in agrum iuxta placitum David, & puer paruulus cum eo. Erat ad puerum suum. Vade, & affer mihi sagittas, quas ego iacio. Cunque puer cucurrisset, iecit aliam sagittam transperum. Quid est, quod Ionathas seruare uolens David, cum ille lateret in agro iuxta lapidem sunt duas sagittas iecit, quas puer paruulus, ignorans quid faceret, collegit, & in ciuitatem retulit, nisi quod pater filium suum unigenitum, quem ad salutem humani generis mittendum decreuerat, in litera legis Iudæis nescientibus absconditum habuit? David ergo absconditus est in agro, & Christus celatus est in mundo, de quo Ioannes ait. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Iuxta lapidem sedebat, quia in tabulis legis conscriptus erat, ut est illud. Dominus Deus tuus Deus unus est, & non assumes nomen Dei tui in uanum. Saul superbus, & inuidus, David simplicem & humilem odio habens dum sederet inter epulas, mortis filium esse eum iudicabat, & iudaica perfidia inter epulas paschales de nece Domini tractabat. Cumque illuxisset mane, uenit Ionathas, & cetera ut supra posuimus, iecit sagittam, & iecit alteram. Sic & Deus pater illucescente mane fidei, prius testimonium legis de Christo protulit, deinde prophetas misit. Collegit autem Ionathę puer sagittas, & attulit ad domum suam, & quid ageretur penitus ignorabat. Sic & Iudaicus populus libros legis & prophetarum portans, quasi diuinitus conscriptos honorabat, sed eum, quem Moyses & prophetę prædixerant, ignorabat.

De eo, quod David mutauit os suum coram Achis. Cap. VII.

Mutauit os suum David coram Achis, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in ostia portę, defluebantque saliuę eius in barbam. Achis, interpretatur quomodo est: per quod significatur ignorantia. Verbum enim est admirantis, & non agnoscentis: quod in Iudæis impletum est, qui dum Christum uiderunt, non agnouerunt, quibus coram mutauit os suum, & abiit. Erant enim ibi præcepta legis carnalia. Erat sacrificium secundum ordinem Aaron, sed ipse de corpore suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Mutauit ergo os suum in sacrificio, mutauit in præceptis dās aliud testamentum, euacuata operatione carnali. Collapsus est in manibus eorum, quoniam eum comprehenderunt, & crucifixerunt. Et procidebat ad ostium portę, id est, humiliabat se ad initium fidei nostrę. Ostium portę, initium fidei incipit ecclesia, & peruenit usque ad speciem. Quod saliuę quasi furiosi decurrebant super barbam eius Apostolus aperit dicens. Prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Saliuę enim, significant infir-

K
1. Re. 20

L

Ioan. 1.

Deut. 5.

M
1. Reg. 21

N
1. Cor. 1.

mitatem. Sed quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Saliuę fluunt per barbam: sicut, n. infirmitas saliuę infirmitas: sic uirtus in barba ostenditur. Texit ergo uirtutem suam in corpore infirmitatis suę, & quod foris infirmabatur, tanquam saliuę apparebat: intus autem diuina uirtus, tanquam barba latebat.

De ijs, qui conuenerant ad David. Cap. VIII.

Conuenerunt ad David qui erant in angustiis constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo: & factus est eorum princeps. David, id est, Christus princeps fit eorum, qui oppressi sunt ære alieno, id est, cęsu peccatorum, quem diabolo persoluunt, dum exhibent membra sua seruire iniquitati ad iniquitatem. Necessesse est, ut amaro sint animo, ut in amaritudine anime pœnitentiam gerant, & ad David ueniant id est Christum, cunctis desideratũ: ut fiat eorũ princeps, quia ipse constitutus a Deo iudex uiuorũ, & mortuorũ, Princeps pacis: Cuius regni nõ erit finis.

De Zipheis. Cap. IX.

Ascenderunt Ziphei ad Saul in Gaba, dicentes. Nonne ecce David latitat apud nos in locis munitissimi syluę? Ziphei florentes interpretantur, & significant Iudęos, qui florem terreni regni appetentes, cum principibus suis de nece Christi tractauerunt. quando eum per discipulum suum proditum apprehenderunt, & prædidi ad crucifigendum tradiderunt. Sic & florentes huius seculi: Christum in membris suis apud potestates huius mundi produnt.

De eo, quod David præcidit oram chlamydis Saul. Cap. X.

Ingressus est Saul in speluncam, ut purgaret uentrem, & præcidit David oram chlamydis illius, & percussit cor suum eo quod præcidisset oram uestimenti Regis. Quid per Saulem, nisi mali rectores: quid per David, nisi boni subditi designantur? Saulem igitur uentrem purgare: est prauos præpositos conceptam in corde malitiam, usque ad opera mali odoris extendere: & cogitata apud se noxia, factis exterioribus exequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia pię subditorũ mentes, ab omni se peste obtrectationis abstinentes, præpositorũ uitã nullo linguę gladio percutiunt et cū de imperfectione reprehendunt. Qui etsi quoniam propter infirmitatē sese abstinere uix possunt, ut nõ extrema quædam, atq; exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter loquantur: quasi oram chlamydis silenter incidunt: quia uidelicet dum prælatę dignitati saltem innoxie, & latenter derogant, quasi regis superpositi uertem scindant. Sed tamen ad semetipsos redeunt: M. Hug. a. S. Vict. To. Y 3 seque

O
1. Reg. 22

Ro. 6.

Actu. 10.
Elaia. 9.

Luc. 1.

P
1. Reg. 23

Q
1. Re. 24

sequē uehementissime uel de tenuissima uerbi la-
ceratione reprehendunt: unde & bene illic scrip-
tum est: Post hæc percussit Dauid cor suum, eo

R quod abscondisset oram chlamydis Saul. Facta
quippe prepositorum oris gladio ferienda non
sunt etiam cum recte reprehendenda iudicatur.
Siquando uero cōtra eos uel in minimis lingua
labitur: necesse est ut per afflictionem pœnitenti-
e cor prematur, quatenus ad semetipsū redeat:
& cum prepositæ potestati derogat; eius contra
se iudicium a quo sibi præiatus est, perhorrescat.
Nam cum prepositis derogamus: eius orcinatio-
ni, qui eos nobis prætulit, obuiamus. Vnde Moy-
ses quoque cum contra se & Aaron conqueri po-
pulum cognouisset, ait, Nos enim quid sumus?
Nec contra nos est murmur uestrum, sed contra
Dominum.

Exod. 16.

De uerbis Abigail ad Dauid. Cap. XI.

1. Reg. 25

S I surrexerit aliquando homo perse-
quens te, quærens animam tuā, erit
anima domini mei custodita, quasi
in fasciculo uiuentium apud domi-
num Deum. Porro anima inimicorū
tuorum rotabitur, quasi in impetu, & circulo fū-
dæ. Pulcherrima comparatione statum iustorum
& reprobōrū discernit. Horum quippe animas
appellat uiuentes, ut illorum econtrario spiritua-
li morte præoccupatas insinuet. Iuxta illud. Ani-
ma, quæ peccauerit, ipsa morietur. Hos fasciculo:
illos lapidi fundæ assimilat. Fasciculus enim con-
stringitur: ut integer maneat, & conseruetur. La-
pis in funda ponitur, ut abiiciatur. Sic, n. in hoc
seculo electi pressuris tribulationum constri-
nguntur, ut his admoniti adstrictius adinuicem
mutua charitate nectantur: & sic in unitate fidei
connexi, adinuicem manu sui Redemptoris in-
perpetuum conseruentur. At uero reprobi quan-
to latius in hac uita uoluptatibus proprijs, uelut
liberi dimittuntur: tanto longius in futuro, a di-
uinæ uisionis gloria prouidentur: ipsi enim de
manu Domini repulsi sunt. Mire autem omnipo-
tentem Redemptoris prouidentiam describit:
cum dicit animam sancti uiri quasi in fasciculo
uiuentium apud eum esse custoditam. Sicut, n. fa-
cile est quilibet fasciculum hærbæ, uel fœni ma-
nu sua retentum conseruare: ita uirtus Domini, &
Saluatoris nostri per orbem electos ab initio us-
que in finē seculi, ne q̄ ex eis ulla ratione pereat
sine labore tuetur. Vnde & ipse in euangelio. Et
non rapiet eos quisquam de manu mea.

Ezech. 18

Ion. 10

De Abigail, & Nabal. Cap. XII.

1. Reg. 25

N On indicauit Abigail uiro suo Nabal,
uerbum pusillum, aut grande usque
mane. Diluculo autem, cum digessisset
Nabal uinum, indicauit ei uxor
sua uerba hæc. Iracundos melius cor-
rigimus, si in ipsa ira commotionē declinamus.
Per turbati quippe quid audiāt ignorant, sed cū

ad se redeunt tanto libentius exhortationis uer-
ba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos eru-
bescunt. Mentis autem furere ebrijs omne rectum
quod dicitur, peruersum uidetur. Vnde & Nabal
ebrius, cui patem suam Abigail laudabiliter tacuit,
quam digesto uino laudabiliter dixit. Idcirco em̄
malum, quod dixerat uel fecerat, agnoscere po-
tuit, quia ebrius non audiuit.

De Amalechitis. Cap. XIII.

Quoniam uenisset Dauid, & uiri eius in Si-
celech die tertia; Amalechitæ impe-
tū fecerant ex parte australi in Sice-
lech, & succederunt eam igni: & ca-
ptiuas duxerunt mulieres ex ea. Con-
sideradū est quid sit, quod Amalechitæ Sicelech
inuadunt: & prædam capiunt. Amalechitæ quip-
pe: populus lambens uocatur. Quid autem per-
labentem populum, nisi mentes secularium desi-
gnantur? Quæ terrena cuncta ambiendo quasi
lambunt, dum solis temporalibus delectantur.
Quasi enim populus lambens prædam facit: dū
terrena diligentes, lucra de alienis damnis exag-
gerant. Et hoc absente Dauid agunt, quia Redem-
ptorē ante oculos cordis habere negligunt. Inue-
nit Dauid puerum Ægyptium in uia, quem Ama-
lechita ægrotum in itinere reliquerat: cibo refi-
cit, ducem sui itineris facit, Amalechitam perse-
quitur, & funditus extinguit. Quid est, quod Æ-
gyptius puer Amalechitæ in itinere lassatur, nisi
quod amator præsentis seculi peccati sui nigre-
dine operatus, sæpe ab eodem seculo infirmus, de-
spectusque relinquitur, ut cum eo nequaquā cur-
rere ualeat, sed fractus aduersitate torpeat? Sed
hunc Dauid inuenit, quia Redemptor noster ue-
raciter manu fortis, nonnūquam quos despectos
a mūdi gloria reperit, in sui amorem conuertit.
Cibo pascit: quia uerbi scientia reficit; ducem iti-
neris eligit: quia sui etiam prædicatorem facit. Et
qui Amalechitam sequi non ualuit, dux Dauid ef-
ficatur, quia is, quem indignum mūdos deseruit,
non solum conuersus in suam mentem Deum re-
cipit, sed prædicando hunc etiam usq; ad aliena
corda perducit. Quo uidelicet duce Dauid Ama-
lechitas conuigantes inuenit, & extinguit: quia
Christus ipsis prædicantibus mundi lætitiā
destruit, quos mundus comites habere contemp-
sit. Sic ergo plerunque secularium men-
tes ipsi prædicando superant: qui prius cum
secularibus in hoc mundo currere non ua-
lebant.

De montibus Gelboe. Cap. XIII.

Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia ue-
niat super uos. Quid montes Gelboe
Saul moriente deliquerunt, quate-
nus in eis nec ros, nec pluuia cade-
ret? Sed quia Gelboe interpretatur
decursus, per Saul autem unctum, & mortuum;
mors nostri Mediatoris exprimitur: non im-
merito

merito per Gelboe montes, superba Iudæorum
corda designantur: quæ dum in huius mundi de-
siderijs desfluunt: in uncti, id est, Christi se mor-
te miscuerunt. Et quia in eis unctus rex corpo-
raliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur.
B De quibus bene dicitur, ut agri primitiarum
esse non possint. Superbæ quippe Hebræorum
mentes, primitiuos fructus non fecerunt, qui in
Redemptoris aduentu ex parte maxima in perfid-
ia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt.
Sancta nanque ecclesia in primitijs suis multitudi-
ne gentium fecundata, uix in mundi fine Iudæos,
quos inuenit, suscipiet, & extrema colligens eos
quasi reliquias frugum ponet. De quibus reliquijs
Esaias dicit. Si fuerit numerus filiorum Israel qua-
si arena maris, reliquię saluæ fient. Possunt tamen
montes Gelboe idcirco ore prophetæ maledici,
ut dum fructus exarescente terra non oritur, pos-
sellores terrę sterilitatis damno feriantur. quate-
nus ipsi maledictionis sententiam acciperent, qui
apud se mortem regis suscipere, iniquitate sua exi-
gente, meruerunt.

Isa. 10.
Rom. 9.

De eisdem. Cap. XV.

Dius Propheta Dauid figuraliter deslet
Saul, & Ionathan. Qui cum poten-
tes essent, & semper super hostes fa-
ualerent: hostibus sauciati illico, &
nulnerati in medio prælio corruerunt. Sic & Christiani deslet eos: qui repugnan-
tes demōnibus, in lubrico seculi labuntur. Gelboe
nanque montes, lubrici interpretantur. Et spem
recuperationis omittentes, proprio mucrone de-
sperationis seipos interficiunt: sicut Saul irruens
super gladium suum. Philistæi uero, id est, dæmo-
nes: qui de interfectis spolia uirtutum auferentes,
proprię uirtuti, uel fortitudini uictoriam ascri-
bunt: sed talia iuxta permissionem Dei eueniunt.
Sed Dauid noster, in electis suis corruentium ca-
sum gemit: & in urbibus Allophilorum prohibet
diuulgari, id est, præcipit fidelibus, ut caute custo-
diant se. Scutum fidei, lorica m iustitię, galeam sa-
lutis, & gladium spiritus habeant, quod est uerbū
Dei: quibus aduersarijs resistent, & non ignomi-
niose superati gaudium inimicis faciant.

Ephe. 6.

De Ascensione Dauid in Hebron. Cap. XVI.

Dixit Dauid in Hebrō, & duę uxo-
res eius. Sed & uiros, qui erant cum
eo, duxit Dauid singulos cum domo
sua. Ascensio Dauid cum duabus u-
xoribus in Hebron: significat con-
uocationem duorum populorum in ecclesiam ca-
tholicam. Hebron enim, interpretatur coniugiū:
sola enim ecclesia, cælestis regis sponsa est. Il-
luc duxit Dauid singulos cum domo sua: quia singuli
fideles, in illam locieratem per euangelicam præ-
dicationem conuocantur. Non est ibi distinctio
Iudæi, & Græci. Fuit numerus dierum, per quos
conuocatus est Dauid, imperans in Hebron su-

Rom. 10

per domum Iuda; septem annorum, & sex men-
sium. Dauid septem annis, & sex mensibus regna-
uit in Hebron: quæ interpretatur coniugium, uel
uisio sempiterna: quia Christus in ecclesia (quæ
est eius sponsa) per omne tempus huius uitæ (quod
septenario dierum numero decurrit) regnat, secū-
dum illud. Ecce ego uobiscum sum omnibus die-
bus: usque ad consummationē seculi. Et quia post
expletionem tenarij, id est, perfectionem boni o-
peris: electos suos ad secundum sabbatum, id est,
requiem sempiternam perducet: ubi uisione Dei
perfruentur perpetua.

Matt. 28

De Abner, & Asael. Cap. XVII.

Quotus est Abner ad Asael. Recede,
noli me sequi: ne compellar confo-
dere te in terram. Qui audire con-
tempserit: & noluit declinare. Percus-
sit ergo Abner auersa hasta in ingui-
ne, & transfodit: & mortuus est in eodem loco.
Asael significat eos, quos uehementer arripens fu-
ror, in præceps ducit. Qui in eodem furoris impo-
tu, tanto cautius declinandi sunt: quanto maiori
insania capiuntur. Vnde, & Abner, qui sermone
nostro lucerna patris dicitur, fugit: quia doctorū
lingua, quæ supernum lumen indicat, cum fratris
furorem conspicit, & contra irascentem dissimul-
at uerborum iacula reddere: quasi persequētē
non uult ferire. Sed cum iracundi nulla conside-
ratione se mitigant: & quasi Asael persequi, & in-
sanire non cessant: necesse est, ut qui furentes re-
primere conantur, non se erigant in furorem: sed
quicquid est tranquillitatis ostendant: quædam
uero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo
furentis animum pungant. Vnde & Abner, perse-
quentem non reſta, sed auersa hasta perforauit.
Ex mucrone quippe percutere: est imperui aperte
increpationis obuiare. Auersa uero hasta pleque-
tem ferire: est furentem tranquille ex quibusdā
tangere, & quasi parcendo superare. Asael autem
protinus occumbit, quia commotæ mentes dum
& parci sibi sentiunt, & tamen responsum ratio-
ne in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab
eo, quo se erexerant, statim cadunt. Qui ergo a fu-
roris sui impetu, sub lenitatis percussione resiliūt:
quasi sine ferro moriuntur.

2. Reg. 2.

G

De longa concertatione inter domum Dauid, & Domum Saul. Cap. XVIII.

Acta est autem longa concertatio in-
ter domum Dauid, & domum Saul.
Dauid autem semper proficiens, &
seipso robustior. Domus autē Saul
decreſcens quotidie. Domus Dauid,
cælestis Hierusalem, quæ partim peregrinatur in
terris, partim regnat in cælis. Domus ergo Saulis
superbi, & impij regis, est Babylon: quæ facit forni-
cari omnes gentes. Inter hos longa concertatio
est: quia qui secundum carnem est, persequitur
ecclesiam, quæ secundum spiritum est. Sed do-
mus

2. Reg. 3.

mus David in profectu filicrum gaudet, & in perfectione: domus Saul in sua iniquitate, & tandem secundum merita sua in profundum abyssi submergitur.

tes se agere existimat: subintrantra uicia nesciente necant. Tota ergo uirtute muniendus est aditus mentis: ne eam hostes penetrent foramine negligentia, uel cogitationis neglecta.

De sermone, quem intulit Abner ad seniores Israel. Cap. XIX.

Quomodo David expugnauit Hierusalem. Cap. XXI.

H 1.Reg.3. Sermonem intulit Abner ad seniores Israel, dicens, Tam heri quam nudius tertius querbatis David: ut regnaret super uos. Abner hortatur Israel uniuersum: ut relicto Isboseth filio Saul ad David conueniant: quia sacerdotes sancti, qui patris lucerna dicuntur: lumine fidei, & scientia pleni, omnes gentes exhortantur: ut sprete idolorum cultura, & relicto errore confusionis cum auctore suo diabolo: ad uerum David, id est, Christum uenire festinent. Nam & Ioab, qui Abner in dolo loquens, & percutiens in inguine interfecit: hostem significat antiquum, qui fideles fraudulenter subuertit, & per libidinis contagionem interficit. Ioab enim, inimicus, uel idem pater interpretatur. Omnium iniquorum diabolus pater est: unde. Vos ex patre diabolo estis. ab hac interfectione David immunis est: quia Deus neminem tentat, qui omnes uult saluos fieri. Per inuidiam autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Potest Ioab nomine, & persona, figurare populum Iudaeorum: qui semper fuerunt inimici predicatorum fidei, & fidem Christi ubi que persecuti sunt.

De filiis Remmon, & morte Isboseth. Cap. XX.

I 2.Reg.4. Venientes filij Remmon Berothitæ, Recha & Banaa ingressi sunt feruenti die domum Isboseth: qui dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus purgans triticum, obdormiuit. Ingressi autem sunt latenter: & asumentes spicas tritici percusserunt eum in inguine. Ostiaria triticum purgatum: mentis custodia uirtutes a uitij discedendo separat. Quæ si obdormierit, in mortem proprii domini insidiatores admittit: quia cum discretionis sollicitudo cessauerit, ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt: quia beatarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine feriunt: quia uirtutem cordis, delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire: est uitam mentis carnis delectatione perforare. Nequaquam uero Isboseth inopinata morte succumberet: si non ad ingressum domus mulierem, id est, ad mentis aditum mollem custodiam deputasset: fortis nanque, uigilque sensus, præponi cordis foribus debet, quem nec negligentia sonus opprimat, nec ignorantia error fallat. Vnde bene Isboseth dicitur: qui custode foemina hostilibus gladijs nudatur. Isboseth quippe, uir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est: qui fortis mentis custodia munitus non est: quia dum uirtu-

L 2.Reg.5. Bijt David, & omnes uiri, qui erant cum eo, in Hierusalem ad Iebuseu habitatorem terræ. David Iebuseum de Hierusalem eiciens: significat Christum contrarias potestates de fidelium cordibus eicientem, & ibidem manentem. Iebuseus enim; interpretatur calcatus. Hierusalem, uisio pacis. Non solum .n. Christus per mysterium crucis, omnem principatum diaboli destruendo, sibimet trophæum gloriæ acquisiuit: sed & fidelibus suis super omnem uirtutem diaboli potestatem dedit. Vnde. Ecce, dedi uobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Bene David eiectis cæcis, & claudis habitauit arcem Sion: eamque ciuitatem suam nominauit: quia cum Christus malignos spiritus uitiorum turbam de anima expulerit: habitat ibi. Quæ merito arx Sion, id est, speculationis uocatur: ut de ea recte dicatur. Factus est in pace locus eius: & habitatio eius in Sion. ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum. Sicut etiam David cepit, ablatis prius cæcis, & claudis odientibus animam David: sic Dominus principatum in ecclesia gentium acquisiuit, reprobatis prius Scribis, & Phariseis: qui cæci, & claudi oderunt animam Christi, id est, eius uitam auferre conati sunt. Fistula, scientiam falsam mundi, & hæreticorum dogmata figurant: quæ Dominus per Ioab, id est, prædicatores destruit.

De superbia Michol, & humilitate David. Cap. XXI.

N 2.Reg.6. Greg.27 moral. 2.Re.17. Gressa Michol filia Saul in occursum David: ait. Quam gloriosus est hodie rex Israel: discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris. Intrueri liber quanta uirtutum munera David perceperat: atque in his omnibus quam forte humilitatem seruabat. Quem enim non extolleret: ora leonum frangere, urforum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula ungi, timendum cum suis uno lapide Goliath sternere, a rege proposita extinctis Allophylis numerosa præputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione possidere: Et tamen cum arcem Dei Hierusalem reuocar: quasi oblitus se prælatum omnibus, admixtus populis ante arcem saltat. Et quia coram arca saltare (ut creditur) uulgi mos fuerat: rex se in diuino obsequio per saltum rotat. Ecce, quem Dominus

minus cunctis singulariter prætulit: sese sub Domino & exequendo abiecta, & in minimis exhibendo contemnit. Non potestas regni ad memoriam reducitur, non subiectorum oculis saltando uilescere metuit: non se prælatum honore cæteris ante eius arcam, qui honorem dederat, recognoscit. Coram Deo egit debilia, uel extrema: ut ex illa humilitate solidarer, quæ coram hominibus gesserat fortia. Quid de eius factis ab alijs scietur ignoro: ego David saltantem plus stupeo, quam pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit: saltando autem coram Domino semetipsum uicit. Quem Michol filia Saul adhuc ex tumore regij generis insana, cum humiliatum despiceret: dicens quam gloriosus fuit hodie rex Israel discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est quasi unus de scurris, protinus audiuit. Ludam ante Dominum qui elegit me potius, quam patrem tuum. Et paulo post et inquit. Et ludam, & uilior sum plusquam factus sum: eroque humilis in oculis meis. Ac si aperte dicat. Vilescere coram hominibus appeto: quia serua re mihi coram Deo regnum per humilitatem quero. Sunt uero nonnulli, qui de semetipsis humilia sentiunt: qui in honore positi, nihil se esse, nisi puluerem, fauillanque perpendunt. Sed tamen coram hominibus uiles apparere refugiant: & contra hoc, quod de se interius cogitant, quasi rigida exterior uenustate palliantur. Et sunt nonnulli, qui uiles uideri ab hominibus appetunt, & se tanquam delectos exterius exhibendo contemunt: sed tamen apud se introrsus quasi ex ipso merito ostensa uilitatis intumescunt: & tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elationem premunt. Quæ utraque elationis bella magna David circum spectione deprehendit: mira uirtute superauit. Quod enim de se humilia sentiens, honorem exterius non querit, insinuat dicens. Ludam, & uilior sum. Et quia per hoc, quod uilem se exterius præbuit, interius non intumescit: adiungit. Eroque humilis in oculis meis. Ac si aperte dicat. Qualem me exterius despiciens exhibeo: talem me & interius attendo. Quid ergo acturi sunt, quos doctrina eleuat: si David, qui ex carne sua uenturum Redemptorem nouerat, eiusque gaudia prophetando nunciabat, tamen in semetipso ceruicem cordis ualida discretionis calce deprimebat, dicens: eroque humilis in oculis meis.

De Anon, & seruis David. Cap. XXIII.

R 2.Re.10. Vlit Anon seruos David: rasitque dimidiam partem barbae eorum: & præcidit uestes eorum medias usque ad nates, & dimisit eos. Quod cum nunciatum esset David: misit in occursum eorum. Erant enim uiri confusi turpiter ualde: & mandauit eis David, dicens. Manete in Iericho, donec barbae uestre crescant, & tunc reuertimini. Quid hæc uerba significant: nisi bellum diaboli contra ecclesiam? Anon enim, qui interpretatur dolor eorum, diabolum significat: qui Ammonitarum, i. malignorum spirituum est re-

tor, id est, populi mæroris, & semper in angustia constituti, qui comprimere, uel angustiare homines desiderat. Radit ergo dimidiam barbam seruorum David: cum diabolus quorundam predicatorum sermonem, uel actionem corrupendo maculat. præcidit tunicas usque ad inguen: cum turpia facta, quæ persuadet: in oculis hominum reuelat. Hi necesse est, ut sedeant Iericho, donec crescant barbae suæ ne sint opprobrium, & ignominia meliorum, atque efficiantur anathema omnium: donec per studium bonum, barbarum species. i. uirtutum incrementa in eis nascantur, & digni habeantur representari suo regi. David autem non ster milites suos, inultos esse non patitur: sed exercitu congregato suorum iniuriam uindictat: nec solum aduersarios suos nunc per sanctorum suorum uictoriam confundit, sed etiam in extremo iudicio, per iustam sententiam, perpetuis ignibus cruciandos tradet.

De Rabath, & diadema regis eius. Ca. XXIII.

M Iste Ioab nuncios ad David dicens. Dimicauit aduersus Rabath, capienda est urbs aquarum. Nunc ergo congrega reliquam partem populi: & obside ciuitatem, & cape eam: ne cum a me uastata fuerit urbs: nomini meo ascribatur uictoria. Cunque dimicasset contra eam David: cepit eam, & tulit diadema regis eorum de capite eius. Hæc uictoria David, quam Ioab inchoauit, & ipse perfecit: significat uictoriam regis nostri. dux enim contra hostes bellum gerit: cum, prædicatorum ordo, scutum fidei contra mundi potestates opponit. Sed uictoria ad Christum refertur: quia ipsi omnis potestas, & potentia regni ascribitur. Deus enim est, qui operatur in nobis, & uel le & perficere. Coronam regis hostilis populi, David aufert, & sibi diadema facit, cum Christus diabolo regnum auferens: sibimet in signe decorum parauit. Quæ autem melius corona ueri David intelligitur: quam conuentus populi catholici, qui caput nostrum regem uidelicet Christum fide deuota nobiliter ambit, & digna conuersatione decenter coronat: Omnis enim sanctorum labor, & certamen, atque uictoria: ad honorem cælestis regis refertur. Rabath est ciuitas regni Ammon, quæ nunc Philadelphia uocatur: & interpretatur multi. Et in euangelio dicitur: quod multi ab oriente, & occidente uenient, & recubent cum Abraham, & Isaac, & Iacob, in regno caelorum.

Quomodo David numerauit Israel. Cap. XXV.

A Ddidit furor Domini irasci contra Israel. Commouitque in eis David dicentem ad Ioab: ualde, numera Israel & Iudam. Et numerauit populum. Propter quam causam immisit Dominus pestilentiam in Israel: & mortui sunt ex populo a Dan usque ad Bersabee, septuaginta milia uirorum, Pro qualitatibus subditorum disponun-

Ioan.8. Iac.1. & 1.Tim.2.

Sapie.2.

Gregorius.1. mora.

K

Luca.10

M

Psal.75

N

2.Reg.6.

Greg.27

moral.

2.Re.17

R

2.Re.10.

S

T

2.Re.12.

Phil.2.

V

Matth.8

X

2.Re.24

Greg.25

moral. tur acta regentium, ut saepe pro malo gregis: etiam uere boni delinquant uita pastoris. Ille enim Deo attestante laudatus, ille secretorum Dei conficius David, tumore repentinae elationis inflatus, populum numerando peccauit; & tamen uindictam populus David peccante suscepit: quia uidelicet secundum merita plebium, disponitur uita regentium. Iustus uero iudex, peccantis uitium explorum animaduersione corripuit: ex quorum causa peccauit. Sed quia ipse scilicet sua uoluntate superbiens, a culpa alienus non fuit, uindictam culpae etiam ipse suscepit. Nam ira saeuens, quae populum corporaliter percussit: rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostrauit. Certum uero est, quod ita sibi inuicem & rectorum merita connectantur & plebium: ut saepe ex culpa pastorem deterior fiat uita plebium, & saepe ex merito plebium mutetur uita pastorum. Sed quia rectores habent iudicem suum, magna cautela subditorum est, non temere uitam iudicare regentium. Neque enim frustra per semetipsum Dominus a sumptuariis fudit, & cathedras uendentium columbas euertit: nimirum significans quod per magistrum quidem iudicat uitam plebium: & per semetipsum examinat facta magistrorum: quamuis etiam subditorum uitia, quae a magistris modo uel similibus dissimulantur, uel nequeunt iudicari, eius proculdubio iudicio referuntur. Igitur dum salua fide res agitur, uirtutis est meritum: si quid quod prioris est toleratur, debet tamen cum humilitate suggeri: si forte ualeat, quod displicet, emendari. Sed curandum summopere est, ne in superbiam transeat iustitiae inordinata defensio: ne dum rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittatur: ne eum sibi preesse quisque despiciat: quem fortasse contigit, ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiae subditorum mens a custodia humilitatis edomatur: si infirmitas propria incessanter attenditur. Nam uires nostras ueraciter examinare negligimus, & quia de nobis fortia credimus: idcirco eos, qui nobis praelati sunt, districte iudicamus. Quo enim nosmetipsos minus agnoscimus: eo illos, quos reprehendere nitimur, plus uidemus. Singula haec mala sunt: quae saepe a subditis in praelatos, saepe a praelatis in subditos, committuntur: quia & otones subditos, hi, qui praesunt minus quam ipsi sunt, sapientes arbitrantur: & rursus: qui subiecti sunt, rectorum suorum actiones diiudicant, & si ipsos regimen tenere contingeret, se potuisse agere melius putant. Vnde plerumque fit, ut & rectores minus prudenter ea, quae agenda sunt, uideant: quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat: & nonnunquam is, qui subiectus est, hoc, cum praelatus fuerit, faciat, quod dudum fieri subiectus arguebat. Et pro eo, quod illa, quae iudicauerat, perpetrat: saltem quia iudicauit, erubescat. Igitur sicut praelatis curandum est, ne eorum corda existimatione singularis sapientiae locus superior extollat, ita subiectis providendum est, ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magistrorum uita iure reprehenditur: oportet

ret, ut eos subditi, etiam cum displicent, uenerentur. Sed hoc est solerter intuendum, ne quem uenerari necesse est, si reprehensibilis est, imitari appetas: aut quem imitari despicias, uenerari contemnas. Subtilis etenim uia tenenda est rectitudinis, & humilitatis: ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant, ut subditorum mens a seruanda magisterij reuerentia non recedat.

SEQUITUR LIBER Septimus.

De diuersis ferculis, & equis Salomonis. Cap. I.

Salomonis cibus erat per dies singulos triginta cori simile, & sexaginta cori farinae: decem boues pingues, & uiginti boues pasuales, & centum arietes: excepta uenatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altitium &c. Salomon, i. pacificus: & nomine, & serenissimo statu regni, Christum significat. Cibus Salomonis, refectio est Christi: qui pascitur fide, & operibus, quae illi offeruntur quotidie ab ecclesia. Triginta namque cori simile: fidem designant sanctae Trinitatis. Sexaginta uero cori farinae: perfectio boni operis. In fenario namque Deus opus creationis perfecit: Decem boues pingues: decalogi praedicationem figurant, in ueteri testamento. Viginti boues pasuales: duplicationem eiusdem praedicationis in nouo testamento. Centum arietes: perfectam ecclesiasticam praedicationem. Venatio ferarum, captio auium: quarumlibet gentium, & superbiorum, & ferocium conuersionem. Et habebat quadraginta millia praepia equorum currilium, & duodecim milia equestrium &c. Equi Salomonis, praedicatorum Christi designant: quibus Christus per orbem terrarum uehitur: in quibus contra daemones praeficitur. Multitudo praepiorum multitudinem librorum, tria millia parabolarum composuit.

De sapientia, praefectis, subiectis, & uxoribus Salomonis. Cap. II.

Deus sapientiam Salomoni: & fuit sapientior cunctis hominibus. Et in Christo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi: & est sapientior cunctis angelis. Salomon quinque millia carminum fecit: & Christus sapientiam homini, per quam quinque sensus corporis regat, tribuit. Salomon de cedro, & hyssopo, de iumentis, & uolucris, & de reptilibus disputauit: & Christus omnia nouit: & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius: & rerum cunctarum rationes multiformiter nobis exposuit. Duodecim praefecti Salomonis, ministrant domui

A 3.Reg. 4

B 3.Reg. 4 Colof. 2.

Pulchra comparatio inter Salomonem, & Christum.

3.Reg. 10

3.Reg. 11

C 3.Reg. 6 2.Para 3

3.Reg. 5

3.Reg. 6

3.Reg. 6

Salomon aedificauit templum: & Christus aedificauit ecclesiam. In aedificatione templi: fuerunt artifices latomi, lignorum caesores: in aedificatione uero ecclesiae, sunt artifices, praedicatorum, & doctores. Triplicem autem materiam misit Salomon in constructionem templi: lapides, ligna, aurum. Lapidem, significant fidei firmitatem: ligna, spei sublimitatem: aurum, charitatis fulgorem. Quarto anno regni, Salomon coepit templum aedificare. Et per praedicationem quatuor euangeliorum, sancta ecclesia ex Iudeis, & gentibus coepit adunari. Misit Hiram Salomoni ligna cedrina de Libano praecisa, & abiegna: quae in domo Domini ponerentur: quia conuersa gentilitas misit ad Dominum uiros in seculo claros: sed securi increpationis de monte superbiae eiectionis, & humiliatos: qui ad notitiam, uel normam euangelij, praedicatione ueritatis instituti in aedificio ecclesiae pro suo quisque merito collocarentur. Misit etiam artifices, i. philosophos ad ueram sapientiam conuersos: qui populis regendis gratia eruditionis praeponebantur: qualis fuit temporibus Apostolorum Dionysius Ariopagita, & postea Cyprianus doctor egregius, & martyr fortissimus. Misit quoque aurum, uiros sapientia & ingenio claros: pro quibus expectat dona caelestis gratiae. Misit autem Salomoni Hiram triticum, scilicet uerbum Dei: misit oleum, charitatem scilicet, uel unctionem Spiritus sancti. Tria tabulata tres ordines designant in sancta ecclesia coniugatorum, continentium, uirginum. Nil erat in templo, quod auro non tegetur: quia nil est in sancta ecclesia quod charitate non tegatur, si non extra ipsum, & non in ipsa esse iudicatur. Deaurata erat porta eius, quia patres ueteris testamenti per charitatem Deo placuerunt. Deauratum ipsum templum: quia eadem charitas diffusa est in cordibus nostris. Deaurata domus interior: quia in caelesti patria charitas regnat. Quod autem coenacula auro dicuntur tecta, ad idem respicit. Variarum caelaturarum: uariae sunt uirtutes ecclesiae. Mare aeneum, significat baptismum. Salomon septem annis templum aedificauit, & octauo anno perfecit, &

domui eius annonam: & duodecim apostoli administrant doctrinam sanam. Salomoni subiecti erant principes diuersorum regnorum: & Christo subiecti sunt praelati ecclesiarum diuersarum, & reges omnes orbis terrarum. Venit ad Salomonem regina Austru, ut audiret sapientiam eius: & uenit ad Christum gentilitas, ut audiret sapientiam eius. Praesentauit regina Austru Salomoni aromata multa: & ecclesia Christo gratia eius sanctificata, praesentat uirtutes, & bona opera, longe lateque per bonam opinionem redolentia. Habuit Salomon quasi septingentas reginas, & trecentas concubinas: & Christus habet fideles animas per septiformem gratiam renatas, & per fidem sanctae Trinitatis preclaras.

De aedificatione templi. Cap. III.

Vniuersum populum, qui non fuerat de Israel, fecit Salomon tributarium: de filiis autem Israel non constituit seruire quemquam. Sed erat uiri bellatores, & ministri eius: & principes, & duces. Vniuersum populum, qui non fuerat de Israel filij, facit pacificus noster tributarium cum eis, qui non sunt de numero filiorum: sed in seruili conditione utitur ad proprium ne gocium. Tales licet in multis aduersentur, tamen frequenter usibus ecclesiae seruiunt: cum in praesenti tempore de rebus suis solatia praebent alijs. Qui non ancillae filij sunt, sed liberae, ut quos Dei filius sanguine liberauit: non constituit sub conditione seruire: quia neminem cogit ritu gentili nuere: neminem caerimonias ueteris legis temporibus noui testamenti seruare. Constituit bellatores esse, qui contra spirituales nequitias scuto fidei, & gladio spiritus dimicent: & ministros suos fieri, hoc est, spirituale obsequium in bonis operibus sibi praebere: principes & duces, ut bene sibi principentur, & carnis luxuriam doment, siue ut subditos sibi bene regant, & in semitis iustitiae ducant.

De throno Salomonis. Cap. V.

Egit Salomon rex thronum de ebo re grandem, & uestiuit eum fuluo auro nimis: qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat in parte posteriori, & duae manus hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones iuxta manus singulas: & duodecim leonculi stantes super gradus hinc atque inde. Solum Salomonis ecclesia est: in qua pacificus noster regnans, iudicia sua facere dinoscitur. Bene de ebore factum esse memoratur: quoniam elephas, cuius ebur dat ossa, inter quadrupedia sensu plurimum ualet, & temperanter miscetur foeminae suae, & coniuge grauida non utitur. hoc pudicis aptatur: qui per castitatem Christi praepcepta sequuntur. Hanc, id est, ecclesiam uestiuit auro: quia splendorem gloriae suae in ea per miracula clarescere facit. Et habebat sex gradus. Sex diebus perfecit Deus mundi ornatum: qui numerus perfectione sua, perfectionem honorum operum designat. Septima requieuit

D 3.Reg. 9

E 3.Reg. 10

uit Deus, & quia sex ætatibus mundus constir, in quibus licet operari: quis quis cæl estem patriam desiderat, bonis operibus insilat, & festinet ascēdere. Rotunditas throni in parte posteriori, significat requiem æternam: quæ post hanc uitam sanctis est parata: ut quisquis hic bene laborat, remuneratus perenni quiete persuat. Minus tenentes sedile, significant solatia diuinæ gratiæ: quæ ecclesiam ad cæleste regnum prouehunt. Hinc & inde, quia in utroque testamēto hoc prædicatur: quod nisi diuino adiutorio aliquid boni perfici non potest. Per leones duos, patres utriusque testamenti figurantur: qui fortitudine animi sibi, & alijs dominari didicerunt. Hi iuxta manus stabāt: quia sancti patres quicquid boni fecerunt, non sibi, sed Deo deputauerunt. Unde. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Per leonculos prædicatorum ordo signatur, apostolicam doctrinam sequens: hi supra sex gradus hinc atque inde stant: quia per bonorum operum gressus, hinc & inde doctrinis, & exemplis emine re certant.

De Roboam. Cap. VI.

Respondit Roboam populo dura, relicto consilio seniorum, quod ei dederant, & locutus est eis secundum consilium iuuenum dicens. Pater meus aggrauauit iugum uestrum: ego aut addam iugo uestro. Pater meus cecidit uos flagellis: ego autem cædam uos scorpionibus. Roboam, significat malos rectores in ecclesia: qui terrenis cupiditatibus dediti, & delectati in multitudine obsequentium, non condignam habent sollicitudinem sibi commissorum. Interpretatur Roboam, latitudo populi: quia tales spatiosam, & latam uiam gradiuntur, quæ multos ducit ad mortem. Relicto sanctorum patrum consilio: quorum dicta, & exempla ad celsitudinem tendunt: illis obtemperat, qui iuuenilibus desiderijs macipari, laudibus iniquis, & adulationibus grauant. Quibus etiam minatur sapientia dicens: Væ tibi terra, cui rex est puer: & cuius principes mane comedunt, & e contrario beata terra, cuius rex est nobilis, & cuius princeps uescitur in tempore suo.

De Ieroboam. Cap. VII.

Dixit Ieroboam in corde suo: non reuertetur ad me regnum David, si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Hierusalē: & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, & interficiet me, & reuertetur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos uitulos aureos: & dixit eis. Nolite ascendere Hierusalem. Ecce dii tui, qui eduxerunt te de terra Ægypti. Ieroboam, qui decem tribus a templo Dei separans ad idololatriam perduxit: significat hæreticos, qui unitatem fidei catholice hæresibus scindunt: ac sic cultui malignorum

spirituum subdunt. Ieroboam, interpretatur diuidicans. Hæretici enim diuidicare populum uidentur: cum erroris sui sequaces faciunt. Tollunt decem scissuras: cum decem præcepta legis uiolando corrumpunt. Et una tribus cum sobole David remansit: dum fors electorum in regula fidei catholice permansit: quia unus Dominus, una fides, unum baptisma.

De eo, quod scriptum est: demetam posteriora Baasa. Cap. VIII.

Dece, ego demetam posteriora Baasa, & posteriora domus eius. Demetit Dominus posteriora cuiuscunque iniqui: cum peccata post finem uitæ ulciscitur: demetit Dominus posteriora domus eius: cum imitatore eum æternis cruciatibus damnat. Quicumque ergo usque in finem uitæ suæ in prauis operibus perseverat, postea illius demetuntur: quia de terra uiuentium succidetur.

De reedificatione Iericho. Cap. IX.

Aedificauit Ahiel de Bethel Iericho. In Abiram primitino suo filio fundauit eam, & in Segoth nouissimo suo posuit portas eius. Ahiel, uiuens Deo. Bethel, domus Dei interpretatur. Ahiel igitur de Bethel destructa a Iosue, atque anathematizata Iericho, mœnia restaurat: cum qui in ecclesia habitum religionis assumpserat: abiecta scelera, quæ ei Dominus Iesus in dte baptismatis donauerat, & quas prius anathematizauerat diaboli pompas, luxuriose reperit. Cumque errorum dogmata, uel gentilium fabulas, ueritati ecclesiasticæ, qua imbutus erat, præfert: quasi de Bethel egrediens, ruinas Iericho reficit. Is & fundamenta fidei, a quibus bona edificia inchoare, & claustra bonæ actionis, quibus perfici debuerat, perdit.

De Elia, & torrente Carith. Cap. X.

Abiit Elias, & sedit in torrente Carith, qui est contra Iordanem. Corui quoque deferebant ei panem, & carnes: mane & uesperis, & bibebat de torrente. Post dies autem aliquantos: siccatus est torrentis. Absconditus Elias noster Christus, in torrente Carith, qui interpretatur caluus, de torrente bibit: cum in Caluarie loco ubi abscondita est fortitudo eius, de torrente mortalitatis nostræ gustauit. Corui pascebant Eliam deferentes ei panem, & carnes: cum gentilitas de nigredine peccatorum ueniens, Christo salutem nostram esurienti, panem fide, & carnes, id est, spem resurrectionis per gratiam eius illuminata offert. Mane scilicet, in initio prædicationis euangelicæ. Uesperis: cum eandem usque in finem mundi seruans incontinentiam, carnis resurrectio ueniens

nienti iudici præsentatur. Post dies aliquot siccatus est torrentis: quia consummato cursu præsentis uitæ absorpta erit mors in uictoriam, & iam non erit mors neque luctus neque clamor, quia prima abierunt.

De Elia, & uidua Sareptana. Cap. XI.

Actum est uerbum Domini ad Eliam dicens. Surge, uade in Sareptā Sydoniorum, & manē ibi: præcepi enim mulieri uiduæ, ut pascat te. Vidua Sareptana sanctam designat ecclesiam: quæ quasi uidua erat, quæ diu aduentum Saluatoris expectabat. Venit Elias ad uiduam: dum Christus per mysterium incarnationis uenit ad ecclesiam. Mulier uero duo ligna collegit: quæ sancta ecclesia fidem passionis recepit. Modicum farina, significat imperfectionem cognitionis de diuinis: & parum olei, insufficientiam exprimit gratiæ. Venit Elias: & suffecit farina, & oleum: quia in aduentu Christi multiplicata est scientia, & multiplicatum est gratiæ donum. Mulier Eliam pascat: dum sancta ecclesia, Christum fide, & bonis operibus reficit. Tres anni famis, significant defuisse sanctæ Trinitatis fidem. Sex menses, ad opus bonum pertinent: quod penitus ab hominibus desiderat: sicut scriptum est. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Suscitauit Elias uiduæ filium: quæ Christus redemit genus humanum. Per Eliam quoque ascendit abundantia pluuiæ: quæ per Christum perfusus est mundus rore cælestis gratiæ. Vidua igitur, ecclesia: Elias, Christus: ligna, crux: farina, scientia: oleum, gratia: tres anni famis, imperfecta cognitio Trinitatis: sex menses, defectus boni operis: resurrectio filij, redemptio generis humani: Laetitia pluuiæ, plenitudo gratiæ.

De Elia, & prophetis Baal. Cap. XII.

Vratit Elias altare, & tulit duodecim lapides, & edificauit ex eis altare: & fecit aqueductum in circuitu: & posuit desuper ligna, & obtulit Domino holocaustum: & exclamauit populus dicens: Dominus ipse est Deus. Redemptor noster contra mundi principem & satellites eius, decertans altare Domini, quod destructum fuerat, id est, fidelium corda, a labe iniquitatis purgans, aram Deo dedicat: quæ ex duodecim lapidibus constructa memoratur: quia ex ijs, qui propheticam fidem, seu doctrinam sequuntur, gratissima Deo ara constituitur: in qua sacrificium laudis, in odorem suauitatis offertur. Fecit aqueductum ex contrito, scilicet corde, & humiliato spiritu, flumina producendo lachrymarum: pro timore gehennæ, & desideratione uitæ æternæ. Ibi et ponit ligna, quæ sanctorum dicta uel facta, ad exemplum credentibus constituit. Diuisitque per membra bonæ, & posuit super ligna: cum oēs actus suos ad exemplum sanctorum patrum, formare docuit fideles. Iussit super holocaustum, & super ligna, semel iterum, tertio, aquam infundere: quia

omni tpe est necesse uerba, cogitationes, & opera nostra, in ipsa cõpunctione lachrymarum moderari: & non prius cellare, quæ follæ aqueductus repleatur, id est, donec futurum gaudium præsentis mœrori succedens perfecte repleatur: sicque erit illud, quod sequitur. Cecidit ignis Domini, & uorauit holocaustum: quoniam discrimen iudicis futurum, dicta, ac facta, ac totam uitam nostram perfecte examinans: probando nos (sicut igne probatur argentum) immortales, ac sanctos factos in sedem collocabit æternam, id est, perpetuam: & ad instar Israeliticorum populorum in æternum gratulando cantabimus: Dominus ipse est Deus.

De interfectione prophetarum Baal. Cap. XIII.

Dixit Elias prophetas Baal: ad torrentem Cyson, qui interpretatur duritia eorum, & interfecit eos ibi. Sic Redemptor noster adueniente die iudicij, mittet angelos suos, & colligent omnia scandala de regno eius, & mittent eos in stagnum ignis, ubi cruciabuntur secundum duritiam, & impenitentiam eorum. Et facta est pluuia grandis. Postquam Christus mortem gustauit, & uictor de mundo ad cælos ascendit: hymbrem gratiæ diuinæ per septiformem spiritum de supernis ad terram misit: qui nos a peccato mundaret, & spirituales fructus gignere faceret.

De fuga Elia coram Iezabel, & de Iunipero. Cap. XIII.

Imens Elias minas Iezabel, relicto puero perrexit in desertum uiam unius diei: & reledit sub iunipero. Sancti uiri, qui subleuatione spiritus, ad superna rapiuntur, quæ diu in hac uita sunt: ne superbiat têtationibus rapiuntur. Hinc est, quod Elias cum tot uirtutibus profecisset, Iezabel postmodum quamuis reginam, tamen mulierem fugit: & qui mortuos suscitabat, uenturum præuidens iudicium, clamabat: alia quoque præclara faciebat, timore percussus de manu mulieris mortem fugit: de manu Dei mortem petijt, nec accepit. In uirtutibus Eliæ potentia pollebat: in infirmitatibus suis quod de se poterat, agnoscebat. Ibi offendebar, quod acceperat: hic quod acceperat, custodiebat. In miraculis monstrabatur: in infirmitatibus seruabatur. Elias propheta Domini, uita, & miraculis clarus: quemlibet designat fidelem. Achab rex impius Domini, & præceptorum eius aduersarius diabolum significat: qui rex est super omnes filios superbia. Iezabel mulier impudica, & Eliæ semper inimica: immunditiam exprimit carnis, quæ semper iustum persequitur, & eius actibus inimicatur. Cuius minis Elias. i. fidelis nonnunquam perterritus, quamuis uirtutibus, & multis bonis operibus prius claruerat: prophetas. n. deleuit Baal. i. omnem infidelitatem, & hæreticam prauitatem de corde suo repulit: & pluuiam de cælo. i. gratiam. Hug. a. S. Viç. To. j. Z tiam

Psal. 113

3. Re. 12

Eccl. 10.

3. Re. 12

Ephe. 4.

3. Re. 16

3. Re. 16

3. Re. 17

Abac. 3.

Apo. 21.

3. Re. 17

3. Re. 18

3. Reg. 18

Matth. 13

3. Re. 18

3. Re. 19

Ius licet a sanctis sapius uindicatur, tamen iterum instaurat prelium contra eos, & dum uno modo uincitur, alio modo statim uincere conatur. Diabolus nanque, & maligni spiritus si in spiritualibus uincuntur: in corporalibus bellum parant, tagentes ut animas de supernis ad ima precipiter: quo facilius uincant. Si uiderint caelestia desiderare: terrena ad amandum ingerunt. Si prosperitate concessa gratie Dei agantur: student ut per aduersa frangantur. Sed sicut Syri, ita daemones, ubi superare confidebant, ibi prostrati sunt.

De Eliseo, & pallio Elie. Cap. XX.

4.Reg. 2.

A Tetit Eliseus super ripam fluminis Iordanis, & pallio Elie, quod ceciderat ei, percussit aquas, quae non sunt diuisae: Et dixit, ubi est Deus Elie etiam nunc? Percussitque aquas, & diuisae sunt hinc atque illinc, & transiit Eliseus. Eleuatio Eliae: ascensionem Domini significat. Pallium Eliae: incarnationem Domini, per quam lethi fluium dirupit: nobisque transitum ad uitam parauit. Hoc Eliseus post transitum Eliae retinuit: quia fidem incarnationis ecclesia reseruauit post ascensionem Christi, per quam praesentis uitae fluctus transire satagit. Sed sicut Eliseus non nisi inuocato Deo Eliae, aquas diuisit: ita ecclesia nisi per inuocationem nominis Christi, uirtutes nullas facere potest. Deum enim est, qui operatur in nobis & uelle, & perficere.

Phil. 2.

De eo, quod uir Dei maledixit pueris in Bethel. Cap. XXI.

4.Re. 2.

B Scendit Eliseus in Bethel: Cumque ascenderet per uiam: pueri paruus egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei dicentes: Ascende calue, ascende calue. Qui cum respexisset: uidit eos, & maledixit eis in nomine Domini. Egressi sunt duo ursi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros, Eliseus, interpretatur salus Dei. Huic, id est, Christo, illuserunt Iudaei exaltato in cruce in Caluariae loco. Qui dum illuserunt ei: stulte, & pueriliter egerunt: sed postquam Christus ascendit, sicut Eliseus ascendit in Bethel, id est, in domum Dei: in quadagesimo anno immisit duos ursos de filiis gentium; Vespasianum, & Titum, qui crudeli strage eos deiecerunt: & ibi sanguis eorum effusus est, ubi Dominum suspenderunt.

De aqua trium regum exercitibus a Domino data. Cap. XXII.

4.Reg. 3.

C Etrexerunt rex Israel, & rex Iuda, & rex Edom, ut pugnaret contra Moab: nec erat aqua exercitui. Tres reges bellantes, rectores sunt fidelium: qui per Trinitatis fidem, contra mundi principem, & populum eius, philosophos, hereticos, schismaticos, atque oes iniquos, armis spiritualibus

confligunt. Moab, interpretatur de patre, & contemnit eis, ad quos Dominus dixit. Vos ex patre Ioan. 8. diabolo estis. Hi aduersantur ecclesiae, minis, persecutionibus, dolo: sed per Christum (qui est caput nostrum, scilicet Christianorum) effugantur. Et ait Eliseus, facite alueum torrentis huius fossas & fossas. Haec enim dicit Dominus: Non uidebitis uentum, neque pluiam, & alueus replebitur aquis, & bibetis uos, & familiae uestrae, & iumenta uestra. Fossas in alueo torrentis facit, qui profunda mysteria de scripturis quaerit: quae absque pluuia, & uento, aqua replentur: quia saepe absque humano solatio, sapientiam confert sui inuestigatoribus potentia diuina. unde Ioannes dicit. Non D necesse habetis, ut aliquis uos doceat: sed sicut unctio eius docet uos de omnibus. Unde bibent homines, & iumenta, id est, doctrinam accipient ingeniosi, & simplices. Parum hoc est in conspectu Domini: insuper tradet etiam Moab in manus uestras, & percutietis omnem ciuitatem munitam. Non enim sufficit uiro Dei abdita mysteria Dei scire: quin etiam debet ea praedicare aliis uiris, & contradicentes redarguere: quibus promissa est cuncta de hoste uictoria, ut percutiant omnem ciuitatem. Ciuitas, secularis est prudentia: in qua philosophi, & haeretici confidunt: haec per praedicatorum subuertitur. Lignum fructiferum succidit: lignum scilicet, quod non facit fructum bonum, sed mortiferum: quod futuro examine succi sum pabulum fiet ignis aeterni. Fontes aquarum obturabitur. Fontes aquarum obturantur: cum haereticorum cum suis sequacibus, per catholicos damnantur. Agrum egregium operietis lapidibus: agri egregij operiuntur lapidibus, cum uenustas loquutionis haereticae, & philosophicae, anathematis potest obruitur. Remanent tamen muri fictiles, id est, falsae rationes: quae a fundibulariis, id est, sanctis praedicatoribus ad nihilum rediguntur.

De muliere, quae clamauit ad Eliseum. Cap. XXIII.

Mulier quaedam de uxoribus prophetarum, clamabat ad Eliseum, dicens. Seruus tuus uir meus mortuus est, & tu nosti, quia seruus tuus fuit timens Deum: & ecce creditor uenit, ut tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. Cui Eliseus dixit: Quid uis ut faciam tibi? dic mihi quid habes in domo tua? At illa dixit. Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum olei, quo ungar. Cui ait, uade, & pete muruo ab omnibus uicinis tuis uasa uacua non pauca. Et ingredere, & claude ostium tuum, cum intrinsecus fueris tu, & filij tui: mitte inde in omnia uasa haec, & cum plena fuerint, tolles &c. Mulier ista, sancta ecclesia est mater duorum populorum, Iudaici & Gentilis. Quae prius ex peruerso opere, consentiendo callidi spiritus persuasioni: quasi quendam nummum peccati a creditore accepit, & duos, quos in fide genuit, amittere filios timebat, sed prophetarum uerbis, id est, sacrae scripturae praecipis obediens, ex paulo, quod habebat, olei, uacua uasa infundendo repleuit.

F 4.Re. 4: **G** **K** nos, maneat ibi. Cœnaculum eo quod eleuatur: spiritualem designat conuersationem. Quam bene fecerat cœnaculum istud huic Eliseo Paulus: qui de se, sibi que similibus ait. Nostra autem conuersatio in caelis est. Quod dicit paruuum, humilitatem significat. Deus enim superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Et ideo fidelis anima, si aliquando facit

pleuit: quia dum ab ore unius doctoris paulum quiddam de amore Trinitatis multorum uacuae mentes hauriunt: exuberante gratia unguentorum diuini amoris, usque ad summum replentur: & iam nunc multorum corda, quae prius erant uasa uacua, unctioe spiritus plena sunt: quae ex paucitate olei solummodo infusa uidebantur. Quod cum alijs, atque alijs datur, & ab auditoribus fides accipitur: erepta mulier, id est, sancta ecclesia, iam sub creditoris sui debito non tenetur.

De tabernaculo, quod edificauerunt Sunamitis, & uir eius Eliseo. Cap. XXIII.

4.Re. 4.

Dixit Sunamitis ad uirum suum de Eliseo. Animaduerto, quod uir sanctus Dei est iste, qui transit per nos, & manet. Faciamus ergo ei cœnaculum paruuum, & ponamus in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrum: ut cum uenerit ad nos, maneat ibi. Eliseus, qui interpretatur salus Dei, & nominis interpretatione, & miraculorum operatione, & uirtutum exercitatione, & bonorum operum exhibitione, & honestate, & conuersationis sanctitate, & post mortem mortui resuscitatione, Christum significat. Sunamitis, quae interpretatur captiua, siue coccinea: animam exprimit, quam Christus de captiuitate diaboli, sanguine suo redemit. Eliseus saepe uenit ad Sunamidem foemina: quia Christus saepe multis modis uenit ad animam. Venit per creaturarum conuersionem: uenit per scripturarum lectionem: uenit per miraculorum operationem: uenit per internam inspirationem: uenit per aduersitatem: uenit per prosperitatem: uenit mala comminando: uenit bona promittendo: uenit mala auferendo: uenit bona conferendo: uenit per cognitionem ueritatis: uenit per amorem uirtutis. Venit Christus ad animam spiritualiter, eam uisitando, hospitatus apud eam, illam certificando: aliquando transit, illi gratiam subtrahendo. Ex parte enim gratiam subtrahit, ut humilietur mens, quae de se nimis sublimia sentit: sed iterum redit, dum iterum infundit. Vir mulieris huius uiduae, id est, animae rationalis, intellectus est: qui uiribus, & sensu sibi insitit per naturam, uel collatis per gratiam, animae debet praesse, consulere, prouidere: eam regere, ducere, & ex ea progeniem uirtutum, & bonorum operum procreare. Cum hoc uiro anima accipit consilium dicens. Animaduerto, quod uir iste Dei sanctus sit: qui frequenter transit per nos. Vere sanctus est: quia sanctus sanctorum est: & nemo nisi per illum sanctus est. Faciamus ei cœnaculum paruuum, & ponamus in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrum, ut cum uenerit ad nos, maneat ibi. Cœnaculum eo quod eleuatur: spiritualem designat conuersationem. Quam bene fecerat cœnaculum istud huic Eliseo Paulus: qui de se, sibi que similibus ait. Nostra autem conuersatio in caelis est. Quod dicit paruuum, humilitatem significat. Deus enim superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Et ideo fidelis anima, si aliquando facit

Phil. 3.

Iaco. 4.

magna, in conspectu Conditoris existimat parua. In lecto uero solemus a laboribus quiescere, & dormiendo uisibilia ignorare. Recte ergo per lectulum, contemplatio figuratur. In ea namque, qui consistit, ab incursum tentationum, & afflictione laborum quiescit: & internis intentus; quid exterius agatur, non attendit. Per mensam, significatur scriptura. Sicut enim mensa repletur cibis: sic sacra scriptura repleta est sententijs, & aliam nobis refectio-nem tribuit per historiam; aliam per allegoriam; aliam per tropologiam; aliam per uetus testamentum; aliam per nouum. Sella namque designat eruditionem. Sedere autem solent doctores, qui alios erudiunt. Et bene mensam sequitur sella: quia iustum est, ut qui scripturam audiendo, uel legendo didicit, alijs per doctrinam tribuat bonum, quod agnouit. Candelabrum, instrumentum est luminis. Habet autem candelabrum pedem inferius, & hastam super pedem erectam, & super hastam sphaerulam per circuitum, & super sphaerulam acumen, cui imponitur luminare. Pes uero candelabri habet tria brachia aequalis longitudinis, equalis magnitudinis, unius formae, unius inter se distantiae. Significat ergo fidem sanctae Trinitatis. Qualis enim Pater, talis Filius, & talis Spiritus sanctus. Hasta candelabri in eo quod erecta est, exprimit aequitatis rectitudinem. In eo uero quod erecta est, erectionem bonae intentionis. Sphaerula, significat circumspectionem mentis. Quasi namque sphaerula candelabro imponitur: dum mens de se bene sollicita per circumspectionem sibi circumfertur. Superius acumen: sanae rationis significat subtilitatem. Luminare superpositum: exprimit Christum. Cera est humanitas: lumen, diuinitas. Facit igitur mulier Sunamitis cœnaculum sibi: anima fidelis per intellectum: Eliseo. id est, Christo: cœnaculum, per spirituale conuersationem: paruuum, per humilitatem, & ponit lectulum, per contemplationem: & mensam, per scripturarum lectionem, & sellam, per morum eruditionem. Ponit in eo quoque candelabrum ueri luminis instrumentum: cuius facit pedem, per fidem sanctae Trinitatis: hastam, per rectitudinem aequitatis, & erectionem bonae intentionis: sphaerulam, per circumspectionem mentis: acumen, per subtilitatem rationis, quae debet semper luminari inesse: quia Christo semper debet inherere. Anima, quae sic nouit praeparare Christo hospitium: Christum hospitem meretur habere, & per ipsum filium possidere.

De Resuscitatione filij mulieris Sunamitidis. Cap. XXV.

Mulier Sunamitis, sancta est ecclesia. In-cuit mulier Sunamitis ad pedes Elisei pro resuscitatione filij: quia sancta ecclesia humiliter in patribus Dominum orauit: pro redemptione humani generis. Dominus autem dum per Moysen legem dedit: quasi per puerum uirgam misit. Sed puer per uirgam, id est, terrorem legis mortuum suscitare non uoluit: quia lex neminem ad perfectum ducit: Ipse superueniens super cadauer sternitur: quia cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniiuit, formam

L

M

N 4.Re. 4

Heb. 7 Plat. 2.

Serui accipient. Huc & illuc deambulat: quia & gentes, & Iudeos ad eternam beatitudinem per fidem uocat. Super mortuum septies inspirat: quia per operationem diuini muneris, gratiam septiformis spiritus, in peccati morte iacentibus aspirat. Moxque is, quem uirga suscitare non potuit: per amoris spiritum, puer ad uitam redit.

De eo, quod scriptum est, mors in olla.
Cap. XXVI.

O Rat fames ualida in terra, & filij prophetarum habitabant coram Eliseo: dixitque uni ex pueris suis. Pone ollam grandem, & coque pulmentum filijs prophetarum. Et egressus est unus in agrum, ut colligeret herbas agrestes: inuenitque quasi uitam syluestrem, & collegit ex ea colocynthidas: & impleuit pallium suum: & reuersus concidit in ollam pulmenti. Fames ista, famem significat audiendi uerbum Dei. Filij prophetarum: filij sunt predicatorum, qui habitabant coram Eliseo, id est, Christo, uel sancto prelato, in loco Christi posito. Concedit autem in ollam colocynthidas, id est, agrestes concurbitas: qui literę legis intentus, uel philosophis studiosus, uel amaritudinem de lege, & mortiferum de Philosophis fumens intermiscet euangelicę ueritati. Et in olla cordis coquens tale pulmentum: hoc est, documentum preparat auditoribus suis. Dicit enim Apostolus. Litera occidit. Prudentia carnis, mors est: prudentia spiritus, uita. Hoc scientes fideles mortem in olla clamant. Sed farina in olla mittitur: cum scientia spiritualis in tale condimentum intromittitur, ut exclusa multitudine, amaritudinis pastus fiat saluber.

De eo, qui uiro Dei panes primitiarum obtulit.
Cap. XXVII.

Quidam de Baalsalifa uenit: deferens uiro Dei panes primitiarum, & uiginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit: da populo, ut comedat. Vir iste: cæterus est patrum. Qui de Baalsalifa est: quia ternarium in confessione Trinitatis seruat, Baalsalifa enim, habens tertium interpretatur. Hic uir uiro Dei panes primitiarum offert: cum Conditori gratia eius inspiratus, offert libros compositos de origine creaturarum. Offert frumentum nouum in pera: cum nouum testamentum in euangelij, & apostolorum scriptis profert. Iubet Eliseus noster ministro, id est, predicatoribus, ut hoc fidelibus dispenset: & de thesauro proferat noua, & uetera. Da (ait) populo, ut comedat. Hęc enim dicit Dominus. Comedent, & supererit. Quod mysterium legimus in fractione quinque, & septem panum: ubi satiatis turbis collegerunt duodecim cophinos, siue septem sportas fragmentorum, quia nullus sacramenta scripturę per omnia sic capit: quin ipsi satiati supererit, iuxta uerbum Domini.

Ioan. 6.
Mar. 8.

De captiua puella, & de Naaman Syro.
Cap. XXVIII.

DE Syria egressi sunt latrunculi: & captiuam duxerunt de terra Israel puellam, quę erat in obsequio uxoris Naaman. Latrunculi de Syria (quod est sublimitas) egressi sunt: cum cupiditate, & diuersis negocijs impliciti gentiles, per totam terram uagabantur. Hi de terra Israel captiuam duxerunt, quę de propheta testabatur: quia fama de Israel per negociatores gentium translata, in toto orbe curiositati hominum (quam uxor Naaman significat) uerum prophetam, & saluatorem in Iudęa manere patefacit. Audiens hoc Naaman, Domino suo nunciauit: cum ij, ad quos notitia uerbi peruenit: his, qui prestant sibi, suggerunt scientię spiritualis magnitudinem. Mittit rex Syrię literas ad regem Israel pro salute serui: cum primatus gentium audiens Dominum esse in Israel, salutem suorum prouidens, legationem mittit in Iudęam: ut per apostolicam doctrinam Saluatoris fidem accipiat. Vnde Cornelius de Cæsarea in Ioppen ad Petrum misit. Rex Israel scidit uestimenta sua: quia sacerdotes, scribę, & pharisęi rectores Iudęorum considerantes undique plebes ad Redemptorem conuenire, quasi blasphemiam existimantes, scindebant uestimenta, sicut in euangelio princeps sacerdotum fecit. Veniat ad me, & sciat prophetam esse in Israel, & Dominus quos preceiuit, hos & uocauit. Veniens Gentilis populus ad domum Elisei sanctam, scilicet, ecclesiam: per nuncios, id est, per euangelicos predicatorum accepit, ut se in Iordane septies lauaret, renatus ex aqua, & Spiritu sancto. Iordanis, baptisma significat, quia in eo Saluator baptisma consecrauit. Naamanę lauationem Iordanicam despiciens: simplicitatem significat rudium, qui spiritualem non potuerunt intelligere efficaciam: quia animalis homo non percipit ea, quę sunt spiritus Dei. Serui meliori consilio ad mandatum propheticum pertranserunt, quia saepe Dominus minori reuelat quod melius est, quoniam Dominus acceptor per sonarum non est. Loto septies restituta est caro eius sicut prius, quia mundatus in baptisate per inuocationem sanctę Trinitatis, uel spiritus septiformis, quisque ad innocentis uitę infantiam redigitur. Quia in baptisate abrenunciare Satanę, ac fidem Christi confiteri precipimur. Negat Naaman se ultra dijs sacrificaturum: promittit se Deo soli per omnia seruiturum. Partem terrę sanctę tulit, quia baptizatos oportet Dominici corporis participatione confirmari.

De lepra Naaman, quę adhasit Giezi.
Cap. XXIX.

Y Equutus est Giezi post tergum Naaman. Qui cum uidisset illum currente ad se, desiliuit in occursum eius de curru, & ait. Recte ne sunt omnia: Et ille. Dominus me misit me, dicens,

dicens. Modo uenerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim de filijs prophetarum: da eis talentum argenti, & uestes mutatorias duplices. Illorum, qui spiritualia dona, sacros. i. ordines, & bona ecclesię emunt, uel uendunt: duo reperiuntur authores, unus in ueteri testamento, & unus in nouo. Giezi itaque in ueteri testamento author probatur esse uendentium, & Simon Magus in nouo testamento dignoscitur esse author ementium, quorum sequaces ab ecclesia separantur, æternis ignibus cruciandi.

De obsidione, & fame Samarię. Cap. XXX.

Z Congregauit Benadab rex Syrię uersum exercitum suum, & ascendit, & obsidebat Samariam. Facta est fames magna in Samaria. Benadab, & exercitus, est diabolus, & ini qui spiritus, Pagani, Iudęi, hæretici, qui contra ecclesiam bellum gerere excitant, & per tales affligitur populus Dei, qui est in Samaria positus. i. in diuinę legis custodia. Fitque fames, cum non permittitur doctoribus predicare uerbum Dei. Sed Eliseo reuelante. i. Redemptore per euangelium indicante: salus, quę a peccatoribus longe est, timetibus Deum prope esse scitur. Dicit enim Dominus. Cras modius similia uno statere erit, & duo modij hordei statere uno. Modius simile, perfecta est mensura diuina sapientię, quę est in nouo testamento: duo modij hordei, sunt scientia legis, & prophetarum, quę comparatur statere uno, hoc est, fide catholica, in porta Samarię. i. predicatione apostolica, per quam intratur in ecclesiam. Cessante turbine persecutionis, quę fit hodie: dabit Dominus cras. i. tempore futuro, tranquillitatem: ut predicatio perfecte impleatur. Quatuor uiri erant leprosi iuxta introitum portę, qui dixerunt adinuicem. Venite transfugiamus ad castra Syrię. Fecerat autem Dominus in castra Syrię sonitum, & fugerant Syri. Cumque uenissent leprosi ad principium castrorum, ingressi sunt unum tabernaculum, & comederunt, & biberunt. Tuleruntque aurum, argentum, & uestes, dixeruntque adinuicem. Hęc dies boni nunciij est. Si tacuerimus, & noluerimus annunciare usque mane: sceleris arguemur. Leprosi sunt, qui uarijs uitij, uel erroribus implicati, sceditatem ex interna peste educentes ostendunt in cute. Hos Dominus saepe conuertens ad fidem, & emundans a uitij, uerę salutis nuncios efficit. Vnde Mattheus ex publicano apostolus factus est. Apparuit Dominus post resurrectionem Marię Magdalenę, de qua eiecerat septem dæmonia. Illa uadens nunciauit his, qui cum illo fuerant, lugentibus. Leprosi in castra Syrorum refecti sunt, aurum, & argentum asportauerunt: cum despecti huius mundi philosophi operam dantes, & sensus humilitatem, & sermonis uenustatem, acquirunt. Vnde ecclesię usibus bene instructi, deseruire possunt. Qui bene quatuor esse commemorantur, ut quatuor Euangeliorum eruditione imbuti, in

quatuor mundi partibus fidei ueritatem predicent.

De Iehu. Cap. XXXI.

Dixit puer Elisei ad Iehu. Verbum C mihi ad te. O princeps. Dixitque Iehu, Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit, Ad te O princeps. Et surrexit, & ingressus est cubiculum: At ille fudit oleum super caput eius, & ait. Hęc dicit Dominus Deus Israel, Vixi te regem super populum Dei Israel, & percutes domum Achab Domini tui, ut ulciscar sanguinem prophetarum meorum, & sanguinem omnium seruatorum Domini de manu Iezabel. Iehu, designat gentium principatum. Quem Dominus destinauit, ut sacrilegam ciuitatem (quę prophetas, & Dominum prophetarum occidit, & apostolos eius persecuta est) ultione iusta perimeret, & sacerdotium (quod post Christum inaniter habuerat) destrueret, templumque subuerteret, & impiam synagogam, quę sanguinem sanctorum semper sitiebat: de regni culmine precipitaret, & rectores illius interficeret.

Quomodo Ioas instaurauit sartatectā.
Cap. XXXII.

Dixit Ioas sacerdotibus. Omnem pecuniam, quę illata fuerit in templum Domini a prætereuntibus, quę offertur pro precio animę, & quam sponte, & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini, accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sartatectā domus, siquid necessarium uiderint instauratione. Secundum hanc similitudinem mandat Christus rex noster, ut doctores accipiant omnem pecuniam, quę a prætereuntibus iustis, scientię spiritualis, bonorum exemplorum, in thesaurum Domini confertur, per predicatorum officia ad instaurationem templi spiritualis conferatur. quatenus ubicunque quid scissum per errorem, uel per uitia inuenierint, restaurent: ne forte per negligentiam magistrorum deperiat multitudo auditorum.

De scriba, & pontifice, & pecunia, & operarijs.
Cap. XXXIII.

Scriba legis, & pontifex effundebant, & numerabant pecuniam, quę inueniebatur in domo Domini, & dabant eam iuxta numerum, atque mensuram in manus eorum, qui præerant cæmentarijs in domo Domini. Scriba, & pontifex, significant apostolos, & summos doctores, quos principes in ecclesia electio diuina constituit: qui per discipulos suos uerbi semina sparsunt per totum orbem: quatenus operarios uoluntatis Dei idoneos in auditoribus suis proficerent: quorum alij fabricabant ligna, cum semetipsos, & eos;

& eos: qui sibi obediebant, ligna fructifera in domo Domini parare studebant. Alij sartatecta templi faciebant; quando illa, quae per haeresim, & schismata scissila erant, reedificabant. Alij laxa caedebant: cum duos corde, & incredulos fortiter increpabant. Ita ut impleretur instauratio domus Domini in uniuersis, quae indigebant expensa, ad domum Domini muniendam. Iuxta illud: Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

Ephe. 4.

De Sagitta salutis. Cap. XXXIIII.

4.Re. 13

Dixit Eliseus ad regem Israel. Aperi fenestram orientalem. Cunque aperuisset, dixit Eliseus, iace sagittam. Et iecit. Sic Christus, lumine scientiae suos hortatur primum illustrari, & sic iacula praedicationis mittere. Et ait Eliseus. Sagitta salutis Domini contra Syriam: percutietque Syriam in Aphec. Secundum hoc exemplum, praedicationis sancta est spiritualium hostium certissima interfectio, si perseveranter agitur. Vnde non debet rector, uel doctor, propter auaritiam negligere curam animarum, sed magis per fidem, per pietatem, ad aeternam requiem perducere, quod significat Aphec. Interpretatur enim, continebit, uel apprehendet. Vnde Apostolus, enumeratis uitijis, quae auaritiam comitantur: subintulit dicens. Tu autem homo Dei, haec fuge: sectare uero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. certa bonum certamen fidei, apprehende uitam aeternam. Dixit Eliseus. Percute iaculo terram. Et cum percussisset tribus uicibus, & stetit: iratus est contra eum uir Dei, & ait. Si percussisses quinquies, aut sexies, aut septies, percussisses Syriam usque ad consummationem. Secundum hoc factum, doctoribus praecipitur, iaculo praedicationis terram, id est, carnales percutere. Sed qui hoc minus studiose agunt: merito increpatione diuina arguuntur. Quid est enim tribus uicibus terram iaculo percutere, nisi trinitatis fidem carnalibus insinuare? Sed cum hoc doctor effecit, hominesque ad fidem perduxit: necesse est, ut adhuc instet uerbo, donec illos doceat quinque sensibus corporis (qui per quinarium designantur) imperare, bonisque operibus (quae per senarium numerum exprimuntur) studium impendere: nec non & scientiam spiritualem instanter meditari, qua septiformis gratia spiritus sancti in scripturis sacris constituit, & ad humani generis salutem gemino testamento edidit. Qui autem solam fidem sine operibus bonis, & meditatione legis Dei sibi sufficere credunt ad salutem, recte arguuntur: nam non recte agunt, quia secundum Iacobum: fides sine operibus mortua est.

Timo. 6

Iacobi. 2

De proiectione Israel. Cap. XXXV.

4.Re. 17

Proiecit Dominus omne semen Israel, & afflixit eos, & tradidit eos in manu regis Assyriorum. Rex Assyriorum,

id est, diabolus, cum exercitu suo populum ecclesiasticum obsidendo, & deuastando quotidie afficit: cum eos propter peccata commissa de proprijs sedibus euellens. i. de uirtutibus, & operibus bonis. transfert in terram alienam, regionem scilicet dissimilitudinis.

De Samaritanis. Cap. XXXVI.

Samaritani cum Dominum colerent: dijs quoque suis seruebant. Isti significant haereticos, qui habent quaedam sacramenta communia cum sancta ecclesia, & quaedam sanctorum scripturarum sententias recte intelligunt: sed tamen nihilominus idolis errorum suorum, uel immundorum spirituum seruiunt. Videntur enim sibi timorem Dei recte custodire: cum secundum sensum suum ueritati se putant fauere. Sed quia catholicae fidei unitatem spernunt habere: malignorum spirituum uoluntatibus ueraciter se manifestant obtemperare. Et non solum inuentiones erroris primi, quos patres Samaritanorum significant, hoc faciunt: & sequaces eorum (quos filiorum nomine, & nepotum expressos intelligimus) hoc similiter agunt.

De Iosia, & Phase quod celebrauit. Ca. XXXVII.

Fecit Iosias idola terrae, & omnes immunditias, & celebrauit Domino phase. Quod Iosias eiecit idolis, & omnibus immunditijs Domino phase celebrasse legitur: moraliter nos docet, ut primum purgemus terram cordis nostri ab omnibus uitijis: emendemus actus nostros ab omni inquinamento peccatorum, & ab operibus mortuis, ut seruire possimus Deo uiuificaque gratum phase Domino celebremus: non in fermento malitiae, & nequitiae, sed in azimis sinceritatis, & ueritatis.

De censu, quem soluit populus Pharaoni sub Ioachim. Cap. XXXVIII.

Vixit Pharaon Ioacham in Reblata, quae est terra Emata, ne regnaret in Hierusalem, constituitque Ioachim pro eo, qui unumquemque secundum uires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terrae, ut Pharaoni efferretur. Malignus spiritus pensum sibi seruitij sui in populo carnali expetit, ut tam sensu quam eloquio, eius per omnia parati sint obsequio. Ioachim praeccepto Pharaonis censum exigit, quia diabolus per sibi deditos magistros ab unoquoque exigit secundum uires suas peccati censum sibi soluere. sicque in nequiter praelatis, praeparat quotidie, perditionem subiectis.

De prima obsidione Hierusalem. Cap. XXXIX.

4.Re. 24

Nenit Nabuchodonosor, ut obsideret Hierusalem, & suscepit Ioachim sibi obuiam uenientem, & tulit uasa aurea, quam fecerat rex Salomon in templo Domini, & transtulit Nabuchodonosor omnes principes, & fortes, & artifices, & inclusores de Hierusalem in Babylonem. Huius tamen descendae historiae, quia multum negligentiae nostri temporis congruit: non opinor allegoriam esse recitendam. Constat namque, quod Hierusalem, & terra Israel ciuitatem Christi, i. sanctam ecclesiam: Babylon autem, & Chaldaei, siue Philistaei, ciuitatem diaboli, i. omnem malignorum, siue hominum, siue angelorum multitudinem designant. Seruitque Israel Philistaeis, siue Chaldaeis, cum fideles quique nomine tenus in ecclesia consistentes, caeterum ab immundis, uel spiritibus, uel hominibus decepti, aut auaritiae, aut luxuriae, aut alteri cuiuslibet peccato mentis colla submitunt. Adducit autem Nabuchodonosor regem Hierusalem, & uniuersos principes fortes exercitus ad decem millia in captiuitatem, cum & magistris, & illi, qui in uirili animo Domino seruire, & decalogum legis fideliter in Dei, & proximi amore conseruare uidebantur: subito siue illecebris mundi, seu aduersitatibus subacti, aut maioribus se facinoribus polluunt, aut certe incidunt in haeresim. Arma uero, quibus contra diabolum repugnantes libertatem a Deo nobis donatam defendimus, quae sunt alia, nisi eloquia scripturarum? In quibus & ipsius Domini, & sanctorum eius exemplis, quo ordine bella uitiorum debeant superari, luce clarius discimus. His armis Chaldaei filios Israel priuant, cum maligni spiritus animos fidelium a laetae legis meditatione, secularia illi negocia inferendo retardant: ne uel ipsi per huius exercitium resistendi fiduciam sumant, uel alios forte, qui nesciunt legem, ad resistendum uiriis exhortando, aut corripiendo accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos, qui sacra eloquia norunt intantum sceleribus obruunt, ut dicere bona, quae didicerant, prorsus erubescant. Transferunt omnem artificem, & inclusorem de Hierusalem in Babylonem; cum eos, qui multifaria uirtutum operatione pluribus prodesse, & ciuitatem Dei contra eruptiones tentationum munire solebant, a proposito descedunt, atque ingenium, quod ad munimen sanctae ecclesiae impendere debuerant, ad uoluntatem potius regis uitiorum dispensare compellunt. Quod si inclusores non ostiorum, siue murorum, sed auri, gemmarumque intelligimus, ad eundem expositum finem tendit. Dicitur quippe est de sapientia, quod aurum, & multitudo gemmarum non ualet ei comparari. Atque ideo inclusores horum, non alios aptius, quam doctores intelligere ualeamus. Qui quamdiu recte uiuunt, uel docent, in ornatum sanctae ciuitatis, industriam suae artis impendunt. At si forte errauerint, quid nisi a rege Chaldaeorum captiui in Babyloniam transferuntur? Et quia artificem, & inclusorem ab Hierosolymis Babyloniam transmigrari, talentum uer-

Prou. 3.

4.Re. 23

Ioan. 10

bi coelitus acceptum in terra defodi. i. scientiam spiritualem ad peccatorum opera conuerti intelligimus: nequid tale a nobis committatur, uigilij semper cautela prouidendum est.

De secunda obsidione Hierusalem, & fame Cap. XL.

Sedechia, mense decimo, decima die mensis, uenit Nabuchodonosor & omnis exercitus eius in Hierusalem, & circumdederunt eam, & extruxerunt in circuitu eius munitiones, & clausa est ciuitas, atque uallata usque ad undecimum annum Sedechiae regis, nona die mensis. Praeualuitque fames in ciuitate: nec erat panis populo terrae. Quid in Sedechia aliud intelligimus nisi malos rectores in ecclesia, qui munere, & dono diuino abutuntur, & falso sibi nomen iustitiae usurpant? Mathania enim nomen, quo primum rex appellatus est: interpretatur munus, siue donum. Sedechias: iustus Domini. Qui undecim annis regnasse dicitur, quod significat eum transgressorem legis fuisse, quae significatur denario numero. Vndenarius autem numerus, qui denarium supergreditur, excessionem decalogi significat. Nouenarius autem imperfectionem legis significat, sicut undenarius transgressionem. Hic enim excedit denarium, ille minus habet denario. Recte Nabuchodonosor in nono anno regni Sedechiae obedit ciuitatem mense decimo, i. decima die mensis; quia mali pastores cum decalogi mandata, quae scientia tenent, opere, & doctrina perficere negligunt: necesse est, ut plebem illis commissam antiquus hostis cum suo exercitu obsidione circumdet, & munitione erroris, ac uitiorum constructa claudat, uallando ciuitatem: sicque fames uerbi Dei in ciuitate praeualeat, cum non expendatur libere panis doctrinae populo terrae.

De Interruptione muri, & fuga Sedechiae. Cap. XLI.

Interrupta est ciuitas; & fugit Sedechias, & omnes uiri bellatores nocte fugerunt per uiam portae, quae est inter duplicem murum ad hortum regis. Interrumpitur ciuitas spiritualis per tentationes uarias malignorum spirituum, & ij, qui debuerat ciuitatem armis defendere, nocte ignorantiae, & tenebris peccatorum uallati fugiunt: quia mercenarius, & qui non est pastor, uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues. Per uiam portae, quae est inter duplicem murum ad hortum regis. His uerbis latenter arguit inertiā doctorum, qui inter duplicem murum duorum testam. entium constituti, non belligerare, sed effugere quaerunt, & in delicijs magis defluere (quod significat hortus) quam scuto fidei hostibus obistere. Porro Chaldaei obsidebant in circuitu ciuitatem. Fugitque Sedechias

4.Re. 25

T

4.Re. 25

Ioan. 10

V

De translatione Iuda. Cap. XLIII.

Detranslatus est Iuda de terra sua. Transfertur Iuda, cum illi, qui confessionem nominis Dei in ecclesia uidebatur habere, per scelera, & peccata multiplicia de terra uirtutum translati in regnum confusionis, & erroris adducuntur. Sub imperio quicumque nequiter seruientes perseuerauerint: nec merebuntur per Iesu ducatum regredi in terram Iuda, templumque Domini ibidem reedificare. Hi post ærũnam præsentis uitæ tradentur in carcerem mortis perpetuæ, ubi uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Nobis autem liceat in peregrinatione labentis seculi ueram commissorum pœnitentiam agere, ut post excursum septem dierũ, uel uti post septuaginta annos, huius captiuitatis exuti ab omni potestate regis Babylonis, i. diaboli, ualeamus inuante septiformi spiritu cœlestem Hierusalem ingredi, & uultum Conditoris nostri per seculorum secula contemplari.

Z
4.Re.75

Esaie.66

ALEGORIE IN DVOS
prios Libros Esdræ: e quibus est
Liber Octauus.

De Cyro, & liberatione captiuorum, & restauratione templi. In primum Esdræ. Cap. I.

In anno primo Cyri regis Persarum, ut compleretur uerbum Domini ex ore Ieremiæ prophetæ: suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarũ, & traduxit uocem in uniuerso regno suo etiã per scripturam, dicens, Hęc dicit Cyrus rex Persarum. Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, & ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domũ in Hierusalem, quæ est in Iudæa. Quis est in nobis de uniuerso populo eius? Sit Dominus Deus illius cum ipso. Ascendat in Hierusalem, quæ est in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Israel. Sicut Cyrus destructo Chaldæorum imperio, populum Dei liberauit, & in patriam remisit, & templum incensum Hierosolymis reedificare præcepit, & hoc etiã per literas mandauit: ita Christus destructo regno diaboli, electos suos, qui erant dispersi ab eius tyrannide, in ecclesiam congregauit: quæ in præsentibus iustificata ex fide, pacem habet apud Deum, & per ipsum ad uisionem perpetuæ pacis festinat. Hierusalem quippe, uisio pacis dicitur. Templum quoque incensum restaurari fecit, cum illos, qui insidijs diaboli fidem perdididerant, ad salutem reducens, habitatione sua dignos efficit. Scripturas etiam sanctas per uniuersum mundum mittit, quibus fidem sui nominis, & spem salutis, cunctis, qui ad regnum suum pertinent

A
1.Esdræ.1

B

Psal.124

Matt.7

dechias per uiam, quæ ducit ad campestria solitudinis, quia malignis spiritibus populum circumdantibus, rector fugit, non ad montes, de quibus scriptum est, montes in circuitu eius, sed ad campestria solitudinis, i. ad dilatationem luxuriæ. Unde scriptum est. Lata est uia, quæ ducit ad mortem. Et persecutus est exercitus Chaldæorum regem, comprehenditque eum in planitie Ierico, & oēs bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum. Cum enim uirtutes hominem deserunt, quæ eum defendere debuerant, in planitie Ierico capitur, id est, in defectione carnalis sensus. Ierico. n. interpretatur luna, & significat defectũ carnis. Filios autem Sedechiæ occidit rex Babylonis coram eo, & oculos eius effodit. Rex quippe Babylonis, diabolus est, possessor intimæ confusionis. Qui prius filios ante intuentis oculos patris trucidat: quia sæpe sic bona opẽra intendent, ut se amittere ipse, qui captus est animus, dolens cernat. Nam gemit plerumque animus, & tamen carnis suæ delectationibus uictus, bona, quæ gemit, amans perdit: quæ patitur, damna considerat, nec tamen uirtutis brachium contra regem Babylonis leuat. Sed dum uidens nequitie perpetratio ne percutitur, ad hoc quandoque peccati usu perducitur, ut ipso quoque rationis lumine priuetur. Unde Babylonis rex extinctis prius filijs, Sedechiæ oculos eruit: quia malignus spiritus subductis prius bonis operibus, post & intelligentiæ lumen tollit. Quod recte Sedechias in Reblatha patitur. Reblatha quippe, multa hæc, interpretatur. Ei em quandoque & lumen rationis clauditur, qui prauo usu, & iniquitatis suæ multitudine grauatur.

De Nabuzardan. Cap. XLII.

Y
4.Re.25

Venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus regis Babylonis in Hierusalẽ, & succendit domum Domini, & domum regis, & domos Hierusalem, omnemque domum combussit igni. Venit Nabuzardan, qui interpretatur uentilabrũ, cum aliquis spiritus malignus plebem inuadit fidelium, & domum regis, & domos Hierusalem, id est, rectores, & eos, qui uidebantur in uisione pacis manere, in flammatos cupiditate subuertit. Omnem domum comburit, cum uniuscuiusque conscientiam per illiciti amoris flammam succendit. Muros Hierusalem in circuitu destruit, cũ intentionem orationis, & uirtutum studia, quæ contra se ualere nouit, in desperantibus dissoluit, ne per spem ueniæ ad diuina curant auxilia: & correptionis uitæ apprehendant munimina. Populũ in captiuitatem ducens, de pauperibus terræ reliquit uinitores, & agricolas: quia eos, qui utiles uerbo, & exemplo esse poterant, per uitia captiuans, stultis, & hebetibus commendat agriculturam: quatenus non uinum gratiæ spiritualis, & frumentum sanæ doctrinæ in uineis, & agris populorum fructificet, sed spinæ magis, & tribuli uirtutum excrescant.

RECTORUM IN CIRCUITU EIVS, SED AD CAMPESTRIA SOLITUDINIS, I. AD DILATATIONEM LUXURIE. VNDE SCRIPTUM EST. LATA EST UIA, QUÆ DUCIT AD MORTEM. ET PERSECUTUS EST EXERCITUS CHALDÆORUM REGEM, COMPREHENDITQUE EUM IN PLANITIE IERICO, & OES BELLATORES, QUI ERANT CUM EO, DISPERSI SUNT, & RELIQUERUNT EUM. CUM ENIM UIRTUTES HOMINEM DESERUNT, QUÆ EUM DEFENDERE DEBUERANT, IN PLANITIE IERICO CAPITUR, ID EST, IN DEFECTIONE CARNALIS SENSUS. IERICO. N. INTERPRETATUR LUNA, & SIGNIFICAT DEFECTUM CARNIS. FILIOS AUTEM SEDECHIÆ OCCIDIT REX BABYLONIS CORAM EO, & OCULOS EIVS EFFODIT. REX QUIPPE BABYLONIS, DIABOLUS EST, POSSessor INTIMÆ CONFUSIONIS. QUI PRIUS FILIOS ANTE INTUENTIS OCULOS PATRIS TRUCIDAT: QUIA SÆPE SIC BONA OPERA INTENDENT, UT SE AMITTERE IPSE, QUI CAPTUS EST ANIMUS, DOLENS CERNAT. NAM GEMIT PLERUMQUE ANIMUS, & TAMEN CARNIS SUÆ DELECTATIONIBUS UICTUS, BONA, QUÆ GEMIT, AMANS PERDIT: QUÆ PATITUR, DAMNA CONSIDERAT, NEC TAMEN UIRTUTIS BRACHIUM CONTRA REGEM BABYLONIS LEUAT. SED DUM UIDENS NEQUITIÆ PERPETRATIO NE PERCUTITUR, AD HOC QUANDOQUE PECCATI USU PERDUCITUR, UT IP SO QUOQUE RATIONIS LUMINE PRIUETUR. VNDE BABYLONIS REX EXTINGUIS PRIUS FILIJS, SEDECHIÆ OCULOS ERUIT: QUIA MALIGNUS SPIRITUS SUBDUCTIS PRIUS BONIS OPERIBUS, POST & INTELLIGENTIÆ LUMEN TOLLIT. QUOD RECTE SEDECHIAS IN REBLATHA PATITUR. REBLATHA QUIPPE, MULTA HÆC, INTERPRETATUR. EI EM QUANDOQUE & LUMEN RATIONIS CLAUDITUR, QUI PRAUO USU, & INIQUITATIS SUÆ MULTITUDINE GRAUATUR.

Ioan.14

rinent. i. electis, prædicat. Domus, uel templum Dei in factis scripturis, uniuersique electorum, & tota ecclesia solet appellari, quia in cordibus in se credentium, & sperantium, diligentiumque habitare consueuit. Unde scriptum est. Si quis diligit me: sermones meos seruabit: & Pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Quid notet, quod Iudæi post septuaginta annos liberantur. Cap. II.

C

Quod Iudæi post septuaginta annos liberantur, & domum Dei, & ciuitatem sanctam reedificant, significat hoc, quod quidam per peccata sua a communione ecclesiæ separati, in fidelium numero copulantur, & rursus per dona Sancti spiritus bona opera exercent, & sic consortium fidelium (domus, scilicet, & ciuitatis Dei, de qua fuerant eiectioni) recipiunt. Notandum enim, quod eandem pœnitenti, & ad ecclesiam reuersionem: domus Domini post incendium reedificata, & ciuitas restaurata, & populus post captiuitatem in patriam remissus, & uasa sancta relata denunciant.

De numero uasorum quæ relata sunt de Babylone. Cap. III.

D
1.Esdræ.2

Hic est numerus uasorum, quæ relata sunt de Babylone. Phialæ aureæ triginta. Phialæ argenteæ mille. Cultri uigintinouem. Cyphi aurei triginta. Cyphi argentei secundi quadringenti decem & c. Phialæ uasa patula, & lucida: sunt simplicium corda, qui nihil subdolę cogitationis habent, sed ea, quæ in corde tenent, pura proferunt lingua. Cultri ad incidendos, uel diuidendos ratione congrua artus uictimarum, ut omnibus ratione distinctis, pars in altari consumeretur, pars sacerdotibus, pars leuitis, pars offerentibus daretur: illos significant, qui discretionem habent, qui perfecte norunt de sacrificio salutari discernere, quod est Christus: quæ omnibus sint dicenda, quæ perfectioribus, quæ humanę conditionis modum excedentia igni Spiritus sancti tribuenda. Cyphi aurei, sunt qui maiori sapientiæ splendore rutilant. Argentei, qui docendi uenustate nitidi, quæ norunt planius exponunt.

De numero reuertentium de Babylone. Cap. IIII.

F
1.Esdræ.2

Numeratus est populus secundum generationem suam, qui reuersus est de Babylone. Ideo uigilanter scriptura distinxit de qua generatione captiuorum soluti in patriam redierunt, ut ex eo ammoneremur, quanta certitudine Dominus summam electorum suorum in libro uitæ conscribat, & uelut in albo cœli consignet,

quot animas quisque fidelium, uel uerbo, uel exemplo conuerterit, pro quibus certa mercede remuneret.

De numero animalium. Cap. V.

Multi eorum ducenti quadragintaquinque. Cameli eorum quadringenti trigintaquinque. Asini eorum sex milia septingenti uiginti. Inter homines, qui de captiuitate ascenderunt, etiam animalia quibus adiuuabantur, describuntur, & eorum sicut numerus hominum designatur: quia sunt multi in ecclesia, uel sensu tardiores, uel minus spirituales, qui quum magistris spiritualibus deuote obtemperant, & ad portanda onera fraternæ necessitatis, dorsum mentis inclinant, cum ceteris electis de confusione diabolicæ captiuitatis erepti, ad supernæ ciuitatis mœnia tendunt: quorum numerus nunc in memoria Dei iugiter conseruatur. Unde imperfectum meum uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Et alibi, Homines, & iumenta saluabis domine.

De oblatione principum. Cap. VI.

Pincipes patrum dederunt in impensas templi, auri solidos quadraginta milia, & mille. Argenti minas quinque milia, & uestes sacerdotales centum. Aurum, & argentum, & uestes sacerdotales, principes patrum secundum uires suas in impensas operum templi offerunt: cum uiri sancti, quicquid sapientiæ, eloquentiæ, & actionis bonæ perceperunt, bene uiuendo ad ædificationem fidelium conferunt. Certum est pondus auri, & argenti, certus est numerus sacerdotilium uestium, ut sciamus Deum cogitationes, sermones, & actus nosse, & digne remunerare.

De fundatione templi. Cap. VII.

Mundato templo Domini, omnis populus uociferatur clamore magno in laudando Dominum, eo quod fundatum esset templum Domini. Plurimi etiam de sacerdotibus, & leuitis, & principes patrum, & seniores, qui uiderant templum priusquam fundatum esset, & hoc templum in oculis eorum flebant uoce magna. In ædificatione templi spiritualis, fletus simul, & lætitia principibus nascitur. Gaudent enim doctores in salute pœnitentium: sed lugent, quia iniqua pœnitenda commiserunt. Exultant ipsi de salute, quia pœnitendo a morte animæ resurrexerunt. Lugent, quia peccando perierunt. Lætantur Neophiti gratia Saluatoris se collectos esse, dolent cum humano genere in primo parente periisse, & quasi corrupto ab hostibus templo Dei, statu scilicet corporis, & animæ immortalis. in Babylone, id est, in confusionem præsentis exilij transmigrasse,

G
1.Esdræ.2

Psal.138

Psal.35

H
1.Esdræ.2

I
1.Esdræ.3

K

Smigrasse. Sed quia crescentibus bonorum profectibus crescit inuidia malorum, nec inter augmenta priorum delinunt tentamenta prauorum: qui uel sicte bonum ostendendo, uel aperte malum ingerendo, sanctos lædere conantur: recte subiungitur.

De hostibus Iudæ, & Benjamin. Cap. V III.

L Vidierunt hostes Iudæ, & Benjamin, quia filij captiuitatis ædificarent templum Domino Deo Israel, & accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis. **A**edificemus uobiscum, quia ita ut uos, querimus Dominum Deum nostrum &c. Hostes Iudæ, & Benjamin, Samaritanos dicit, quos captiuitatis decem tribubus rex Assyriorum de diuersis gentium populis in ciuitate eorum, & terras eorum transtulit, qui postea acceptam legem Dei ex parte seruabant, non minus simulacris quibus ante seruebant. hi qui uideri Dei cultores abominabantur, pollicentur auxilium operis, ut in societatem recepti, possint inferre dispendium. Hi ergo falsos fratres. i. hæreticos, & malos catholicos expriment, qui hostes Iudæ. i. cōfessionis, & laudis (quæ ecclesia per fidelem rectam, & operationem dignā offert) & Benjamin, id est, filij dexteræ: dum eos qui se audiunt, separant a fidelibus, qui ad dextrā iudicis benedictionem, & regnum æternam percepturi sunt. Dicunt ergo ædificemus uobiscum &c. cum affectant hæretici auctoritatem sibi prædicandi inter catholicos tribui: promittentes se eandem cum eis rectā fidei, & operationis tenere castitatem, ut accepta potestate prædicandi in medio boni seminis, a quo Paulus ipermologos, id est, semini uerbis agnominatus est: zizaniam interferant. Intrauerunt enim terram filiorum Israel, non a Iosue introducti, non Hierosolymorum imperio subditi, sed a rege perfido: ab hoste scilicet populi Dei, in terram eius adducti, non ut Domino sed regi aduersario seruiant. sic hæretici, & falsi catholici, cum pacem ecclesiæ uiuendo peruerse, uel docendo, impugnant: ab Hierosolymorum regno sunt extranei, & ad gentilium sortem magis pertinent, quorum idolis seruiunt; nec Iesu Christo duce, sed diabolo quem significat rex Assur: sanctæ ecclesiæ fines introeunt, sicut Simon Magus, baptismum in ecclesia non pro sua salute accepit, sed ut secreta ecclesiæ familiariter discerneret: quod exitus monstrauit cum ecclesiam quā in persona ficti fratris nequiuit turbare, in persona apertissimi hostis acerrime turbauit.

De dedicatione domus domini. Cap. I X.

O Egerunt filij Israel sacerdotes, & leuitæ, & reliqui filiorum transmigrations, dedicationem domus Domini in gaudio. Recte dedicatur templum a sacerdotibus, & leuitis, & reliquis filiorum transmigrations in gaudio: quia

correctis peccatoribus, sit gaudium in celo corā angelis Dei, & magistris, qui pro eorum salute laborauerunt, & pro omnibus, qui de confusione peccatorum ad uirtutum arcem, terram scilicet promissionis, mente, & opere transmigrauerunt. Sacerdotes, & leuitæ, & omnis populus in dedicatione restauratæ domus gaudent: quia omnes doctores ecclesiæ de reconciliatis per pœnitentiam peccatoribus gaudent.

Quomodo Esdras significat Christum. Cap. X.

Esdra significat Christum, qui sanctā scripturam renouauit, captiuos in Hierusalem reduxit, domum Domini maioribus donis sublimauit, & duces, & præsidēs trans flumen Eufratem qui legem Dei noscerent constituit, & filios transmigrations ab uxoribus extraneis castigauit, & filios talium, & matres de cœtu transmigrations eiecit. Renouauit enim Christus sanctā scripturam, quam Scribæ, & Pharisei per traditiones scœdauerant, uel iuxta litteram tantum intelligi docebant. Ipse spiritali sensu plenam ostendit, & nouum testamentum misso Spiritu sancto per apostolos, & per apostolicos uiros describi fecit. Eduxit populum de captiuitate Babyonica, & in Hierusalem terram promissionis liberatum induxit: quia semel passus in cruce mundum sanguine redemit, & descendens ad inferos, ueros Israelitas inde ad mœnia supernæ ciuitatis duxit, & ad gaudia promissæ hereditatis eius induxit: & quotidie fideles a perturbatione mudi congregatos, ad confortium ecclesiæ regnumque perenne conuocat. Auxit ornatus templi, auro, & argento, & uasis preciosis, quæ populus Israel, & principes Persarum per eum miserunt: quia in se credentes de utroque populo in ecclesiam ducens, claritate fidei, & operis eorum hanc ornare, & glorificare non desistit. Constituit duces, & principes omni populo trans flumen, qui legem Dei noscerent: quia in ecclesia (quæ flumine baptismatis abluta est, flumen Babylonium, id est, perturbationem seculi fluctuans fidei sinceritate transcendit) apostolos, euangelistas, pastores posuit, & rectores. Castigauit filios transmigrations ab alienis uxoribus: quia illos qui professione fidei mundo renuntiant, illecebris mundi seruire prohibuit. Eiecit filios talium, & matres de cœtu transmigrations: ne forte adulti perfidiam sequerentur eorum, non fidē patrum. Opera enim nostra quæ bona uidentur, si carnalibus delectationibus permixta sunt, si originem de contagio humani fauoris sumpserunt, reprobare docuit: nec illis conuenire qui mundum perfecte relinquunt, & totamente ad cœlestia transcendunt. Qui non temporalibus blandimentis eneruari, sed aduersitatibus exerceri, & ad requiem sempiternam debent præparari.

De

Luc. 11

De circumspectione doctorum. Cap. XI.

Reni (inquit Neemias) Hierusalem, & eram ibi tribus diebus. Et surrexi nocte ego, & uiti pauci mecum, & nō indicaui cuiquam quid Deus dedisset in corde meo, ut facerem in Hierusalem. Et iumentum non erat mecum, nisi animal, cui sedebam. Egressus sum per portam uallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam stercoreis; & considerabam murum Hierusalem dissipatum, & portas consumptas igni &c. Diuersa destructæ urbis loca lustrando peruagatur, & singula quomodo debeant restaurari sollicitè scrutatur. Doctorum quoque (spiritualium est sapius noctu surgere, & solerti indagatione statu ecclesiæ quiescentibus cæteris inspicere: ut uigilanter inquirat quomodo ea, quæ uitiorum sordibus, & bellis sordidata, & deiecta sunt, corrigant, & erigant. Murus autem Hierusalem dissipatus iacet, quando conuersatio fidelium terrenis, & infimis sordet affectibus. Portæ uero eius consumuntur igni, quā principales uirtutes, & opera principalia, per quæ debet fidelis ingredi ad uitam, seruire temptationum, & incendio uitiorum destruantur. Murus autem iste, & portæ utraq; reædificantur, quando per solertiam doctorum, conuersatio fidelium a terrenis affectibus erigitur, & quæ sint uirtutes perfectæ, & opera potiora, quibus intratur ad uitam, instanter demonstratur.

Generalis sententia de toto edificio. Cap. XII.

Tongum esset de singulis edificiis, uel ædificationibus mystice differere, quæ per se etiam peritus lector potest cognoscere: tamen hic notandum: quod qui portas, & turres ædificant, per quas ciues ingrediantur, uel inimici arceantur, Prophetæ sunt, & Apostoli, & Euangelistæ, per quos nobis forma fidei, & rectæ operationis, per quam ecclesiam intramus, ministratur: quorumque uerbis aduersarios ueritatis redarguere discimus. Qui uero reliqua urbis extruunt, pastores sunt, & doctores, quos secundo loco posuit Apostolus, per quorum industriam usque hodie, quasi per magnos architectos ecclesiæ, ædificata fides catholica per totum orbem seruat: & sicut Neemias ex ordine cunctos ciuitatis structores enumerans perpetuæ commendat memoriæ: ita consolator nostræ paupertatis Christus omnium, qui in electis ecclesiam ædificant, nomina scribit in celo,

De Sanaballat irato, & de Samaritanis. Cap. XIII.

VActum est cum audisset Sanaballat, quod ædificarem murum, iratus est ualde. Plane hæc ira hæreticorum est. hæc sunt uerba eorum, qui se Samaritanos nominant. i. custodes legis Dei, cum sint Deo, & legibus eius contrarij, tan-

quam a domo Dauid. i. ab unitate Christi, & ecclesiæ per hereses, & schismata, & mala opera separati. Qui ne sua expugnetur impietas: muros ædificari metuunt. Et motus nimis subsannauit Iudæos. Hæc subsannatio est omnium, qui dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Et dixit coram fratribus suis, & frequentia Samaritanorum. Quid Iudæi imbecilles faciunt? num dimittent eos gētes? Samaritani ita seruibant Domino, ut diis suis nō renunciarent. Quos hodie imitantur, qui ita Christiani sunt, ut uentrem suum Deum habeant, & aut avaritiam sequantur, quod est idolorum seruitus, aut ceteris mundi illecebris mancipati, creaturæ magis seruiant quam creatori. Tales ergo sicut hæretici nolunt muros ecclesiæ innouari: ne crescente statu pietatis a sua cogantur impietate recedere. Tales solent imbecilles appellare Iudæos. i. confessores fidei, & facile a gentibus superandos, cum in quotidiano animarum certamine, plus amant uitia, quam uirtutes uictoriæ palma obtinere.

De cautela ædificantium. Cap. XIII.

Media pars iuuenum faciebat opus, & media parata erat ad bellum. **A**edificantium in muro, & portantium onera, & imponentium, una manu faciebat opus, & altera tenebat gladium. **A**edificantium unusquisque gladio erat accinctus renes, non solum media pars iuuenum faciebat opus, & pars media parata erat ad bellum; sed iuuenes, qui faciebant opus, gladio erant accincti. Tanta erat uersutia hostis antiqui, tantus est furor malitiæ eius contra ecclesiam, ut non solum prædicatores ueritatis, sed ipse populus Dei semper debeat contra uigilare, & quasi acie stare. **A**edificantes enim gladio accingunt renes; cum ii, qui bonis operibus insistere, & sibi commissos curant regulari ratione disponere (hoc est enim uiuos lapides in edificio sanctæ Trinitatis competenter locare) fluxa luxuria in se acumine uerbi Dei sagunt restringere.

Quomodo sabbatum obseruabant. Cap. XV.

Populi terræ, qui important uenalia, & ad usum omnia per diem sabbati ut uendant, non accipiemus ab eis in sabbato. Nobis quoque sabbatum spirituale semper agendum est: semper a seruii opere, id est, a peccato seruiandum est: semper uacandum, & uidendum, quoniam ipse est Deus, ut post tale sabbatum liberati a conscientie peccatis, perueniamus ad sabbatum futuræ gloriæ. Sed querunt populi terræ prophanare sabbatum, uenalia inferendo in die sanctificata, quando immundi spiritus munditiam cordis maculare nituntur, & ingerere illecebras uitiorum accepto precio nostri consensus: quo diem maximæ sanctificationis inquinant, id est, lucem piæ actionis, uel cogitationis erroribus obnubilant. Sed M. Hug. à S. Viçt. To. j. Aa nos

Tit. 1.

Philip. 3

Coloss. 3

Rom. 1.

X
2. Esd. 4.

Y
2. Esd. 10

Psal. 33.
& 45.

nos huiusmodi mercatum clausis muris nostræ urbis, id est, custodia uitæ perfectioris prorsus uitare debemus.

De bisaria dedicatione Ciuitatis. Cap. XVI.

Z Acta ciuitas sancta dedicatur, cum impleto in fine seculi numero electorum ecclesia uniuersaliter in cœlū ad uisionem Conditoris sui introducitur: cuius uitæ desiderijs quotiens in hac uita sustollimur, quasi de futura ciuitatis nostræ dedicatione lætamur. Vnde & bisaria dedicatio potest accipi interim, scilicet in spe desiderantium, & mundantium oculos cordis, quibus Deum uideant, & tunc in re ipsa fruuentium diuina uisione beatorum in corporibus spiritualibus inter angelica agmina.

ALLEGORIARVM, ET mysteriorum, quæ continentur in libris Esther, Tobia, Iudith, & Machabæorum Liber Nonus.

De mysterijs, quæ continentur in libro Ester. Cap. I.

A diebus Assueri, qui regnauit, ab India usque Æthiopiam super centum uigin tiseptem prouincias &c. Assuerus rex potens, & diues, & nominis interpretatione, & potentia sublimitate, & diuitiarum magnitudine Christum significat, Nominis interpretatione, quia interpretatur ostium: & Christus dixit. Ego sum ostium. Potentiæ sublimitate, quia data est Christo omnis potestas in cælo, & in terra. Diuitiarum magnitudine, quia quæcunque habet Pater, eius sunt. Tertio anno imperij sui fecit grande conuiuium principibus suis, & pueris. Huius conuiuij historia diuitiarum pompam, & regiū luxum ostentat; sed Christi spirituales diuitias, quas unicuique dispensat, in hoc loco allegorice significat. Christus nanque tertio anno imperij sui, id est, tertio tempore huius seculi incarnationis suæ sacramenta patefecit, & spirituales epulas prædicationis, & corporis, & sanguinis sui abundantissime manifestauit. Primum tempus ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Fecit hoc conuiuium principibus suis, & pueris, id est, Apostolis, & omnibus a peccato purificatis. Et fortissimis: illis scilicet, qui uicerant malignum. Et inclytis. i. illis, qui filij Dei uocabantur. Et præfatis prouinciarum. i. prælatis ecclesiarum. Omnibus fecit conuiuium, quibus spiritualis gratia tribuit donum. Multo tempore, centum octoginta diebus. Centum propter æternam uitam, quia cætenarius perfectus est numerus, & a læua transit in dextram. Octoginta, quia octo sunt beatitudi-

nes, ad quas conuiuium istud perducatur. Septem dies, quibus conuiuium præparatur: præfens tempus designat, quod septem dierum numero uoluitur. Vestibulum horti, in quo conuiuium præparabatur; præfentē ecclesiam significat, in qua ad futuræ gloriæ iocunditatem iustificamur. Ornatus uestibuli designat ornatum ecclesiæ in statu præfentis seculi. Vasa, quibus potus inferebatur; sunt sancti prædicatores, per quos nobis gratia cælestis administratur. Nec erat, qui nolentes cogeret, quia rex statuerat, ut sumeret quisque quod uellet. Sic namque temperanda est prædicatione, ut omnibus utilis fiat, nulli noceat, & inter uitia quasi gladius anceps transeat. Sic superbiam recidens auferat, ut non augeat timiditatem: sic ociosis, & torpentibus imponat sollicitudinem; ut inquietis, & curiosis non augeat importunam actionem. Regina Vasthi fecit conuiuium fœminarum in palatio, ubi rex manere consueuerat. Regina Vasthi superba, plebs est Iudaica, quæ regnabat quandiu cultu Dei cæteris præminebat gentibus. Fecit conuiuium fœminarum, quādo fecit per legem, refectionem sanctarum animarum. In palatio, ubi rex manere consueuerat. i. in Hierusalem, in qua Deus potentia suæ notitiam tribuerat. Septimo itaque die, cum rex esset hilarior, & post potationem incaluisse mero: præcepit septē eunuchis suis, ut introducerent reginam, ut ostenderet cunctis populis, & principibus, illius pulchritudinem. Septimo die. i. tempore reuelationis septiformis gratia: quando uenit plenitudo temporis, & Deus Filium suum misit in terras, & legis mysteria, quibus ante fideles pauerat, abundantiori gratia manifestauit. Tunc præcepit septē eunuchis, id est, prædicatores septiformi spiritu repletis, qui se castrauerunt propter regnum cælorum, ut Vasthi reginam, id est, plebem Iudaicam introducerent per spirituales intelligentiā, quia adhuc erant foris per legis literam. Ut ostenderet omnibus illius pulchritudinem, id est, ut omnibus esset exemplum ad fidem, & bonam actionem. Erat autem pulchra nimis: propter prærogatiuam, uidelicet patrum, & scientiam legis & prophetarum. Præcepit, ut introducerent eam, posito super caput eius diademate, id est, religionis honore. Sed regina Vasthi intrare renuit, quia plebs Iudaica gratiam Dei respuens, per fidē uenire contempsit. Septem regis sapientes: sunt uniuersi doctores & septiformi gratia repleti, & per ipsam ad omnia agenda diuinitus edocti. Machabæus, qui nouissimus sapientium, qui sententiam promulgauit, ut Vasthi deponeretur, & alia in eius loco substitueretur: Paulum significat, qui dixit: Ego sum minimus Apostolorum, & contradicentibus Iudeis prædicationi ait, quia indignos uos iudicaris regno Dei: ecce conuertimur ad gentes.

Repudiata Vasthi, quæ sunt puellæ speciosæ regi, & traditæ sub manu Aegæi eunuchi, ut acciperet ab eo usum necessariū, quia repudiata Iudæa, diuersi ex diuersis partibus mundi ad societatem regis dignitatis prædicatores adducuntur, uerbum Dei administrantes, & sub manu Aegæi (quod festiuus interpretatur: &

regiarum mulierum) traduntur, id est, committuntur pastoribus, quibus fidelium animarum custodia datur; ut uerbo, & exemplo ministrent quicquid ad cultum pietatis necessarium uiderint. Quicumque recta fide, & conscientia pura regi altissimo placuerit: ad ipsum ingredietur repudiata Vasthi. Multæ puellæ sunt quæ sitæ, multæ ad curiam regis adductæ: sed una eligitur, una in reginam coronatur: quia uniuersæ ecclesiæ fidelibus, una fides, unum baptisma, unus Deus, & unus pater omnium. Ornamenta puellarum spiritualia, significant ornamenta fidelium animarum. Erat uir Iudæus in Susis ciuitate uocabulo Mardocheus: filius Iair filij Semei, filij Cis de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Hierusalem eo tempore, quo Iechoniā regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis trāstulerat: qui fuit nutritius filij fratris sui Edissæ, quæ altero nomine Esther uocabatur, & utrunq; parentem amiserat: pulchra nimis, & decora facie. Esther interpretatur absconsa. Edissæ, misericordia. Hæc autem est Gentium ecclesia, quæ in abscondito cordis nutriens castitatem fidei, misericordiam, & gratiam coram oculis Dei inuenit: repudiata synagoga, quæ in Osee uocatur absque misericordia. Hanc nutrit Mardocheus spiritualis, & adoptat in filiam: qui est doctor Gentium in fide, & ueritate; & est de stirpe Iemini: hoc est, de stirpe Beniamin. Hanc Nabuchodonosor spiritualis, & rex confusionis, a naturali lege, & cultu unius Dei in confusionem idololatriæ transtulit: sed pietas diuina ad uiam ueritatis per prædicatores reuocauit. Placuit Esther regi: & data sunt ei ad usum necessaria; & Christo placuit ecclesia: & data est ei doctrina sana, scripturarum scientia: uita honesta. Esther accepit in obsequium suum septem puellas speciosissimas: & ecclesia fideles animas Spiritus sancti gratia regeneratas, atque delicatas, quæ eius sequuntur uestigia fide, doctrina, operatione bona: de quibus dicitur. Adolescentulæ dilexerunt te nimis. Esther noluit indicare patriam suam regi, & sancta ecclesia bonis operibus regit coram Deo cuiusdam antiquam. Curā salutis Esther egit Mardocheus, & curam salutis ecclesiæ agit per doctrinam suā Apostolus Paulus, & omnium doctorum cœtus. Bagathan, & Thares duo Eunuchi regis, qui ianitores erant, & in primo palatij limine præsidebant: uoluerunt in regem insurgere, & occidere; quod Mardocheus non lauit: statimque renunciauit reginæ Esther, & illa regi ex nomine Mardochei, qui ad se rem derulerat. Quæsitum est, & inuentum, & appensus uterque in patibulo. Possunt in duobus Eunuchis; schismatici, & hæretici notari; qui fraudis, & malitiæ uenenum corde gestantes, contra ueritatem consiliantur, ut eam credentibus auferant: & Christum. i. fidē Christi in ipsis fidelibus interficiant. Sed eorum iniquitatem sancti doctores manifestant: ut innocentes saluentur, & illi iusta ultione puniantur.

Ex Assuerus exaltauit Aman. Possunt, per Aman superbum, Mardochei, & sanctæ

Gentis inimicum: Iudæi, & potentes præfentis seculi designari. Sicut enim Aman epistolam dirigens, regis signaculo eos munire contendit, ut facilius uotum suum expleatur: sic Iudæi libros legis diuinæ, in quibus est signaculum summi regis, id est, gratia Spiritus sancti, ad confirmandā hæresim suam assument in testimonium, reprobantes societatem Gentium, & Christi euangelium, quasi diuinis præceptis contrarium. Potentes quoque seculi, beneficijs diuina pietate collatis abutentes, quos consortes habent naturæ, dedignantur habere consortes gratiæ: & honorem, & reuerentiam, quam soli Deo debuerunt; in sese transferre contendunt: eos autem, qui consentire nolunt; odijs, & cruciatibus persequuntur, sed iusto iudicio in insidijs suis capiuntur iniqui: iustus de angustia liberatur, & traditur impius pro eo.

Noctem illam rex duxit in somnum: iussitq; sibi afferri historias annales priorum temporum: quæ cum illo præfente legerentur: uentum est ad eum locum, ubi scriptum erat, quomodo nunciasset Mardocheus insidias Bagathæ, & Thares eunuchorum, regem Assuerum iugulare cupientium. Noctem rex duxit in somnum: quia non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel. Deus enim in se immobilis manens, cursus temporum, & actus hominum contempletur, & nulla eum latet cogitatio, cui omnia præfentia. Vnde Apostolus. Non enim est in illo, est, & non: sed est in illo, fuit. Gestus Mardochei coram rege memorantur, quia bona opera sanctorum doctorum nunquam apud Deum obliuioni traduntur: sed in memoria æterna erit iustus. Tulit Aman iubente rege stolam, & Mardocheum (cui ipse ex nequitia crucem parauerat) impositum equo præcedebat, & clamabat. Hoc honore condignus est: quæcumque rex uoluerit honorare. Sic magistri ecclesiæ omnium uirtutum cultu, & decore sapientiæ illustrati, honorantur diademate regis dignitatis: tanquā membra summi regis ascendunt super equum regium, id est, super populum fidelium, in quorum cordibus residet rex Angelorum. Vnde Abacuc propheta. Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. His Aman spiritualis hostis populi Dei licet inuitus præbet obsequium: cum persecutores ecclesiæ coguntur reddere testimonium, non ualentes occultare, quod manifestum est. Reuersus est Mardocheus ad Ianuam palatij, & Aman festinauit ire in domum suam lugens cooperto capite. Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Qui sibi uidebatur super alios gloriosior, & potentior; infra alios apparet uilior, & inferior; secundum illud. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Similiter & Isaias ait. Couertetur Libanus in charmel, & charmel in saltum reputabitur. Sic synagoga superbia est oppressa; & ecclesiæ humilitas exaltata: sic persecutores ecclesiæ, & fidei ad nihilum sunt redacti; & confessores Christi in toto orbe exaltati. Caput in caudam, & cauda in caput conuersa est: quia omnis, M. Hug. a. Vi. To. j. A a 2 qui

Ioan. 10. Matt. 28 Ioan. 17

Gala. 4

1. Co. 15 Act. 13

Esther. 2

Ephe. 4.

Osee. 1

1. Tim. 2

Cant. 1

G

Esther. 3

H Est. 6.

Psal. 120

2. Cor. 1

Psal. 111

Abac. 3.

Ibidem.

Psal. 76

Luc. 1.

Isaia. 29

Luc. 14. qm̄ se humiliat, exalabitur &c.
Esther. 8. **P**rocidit Esther ad pedes regis, & orauit, ut ma-
litiā Amā, & machinationes ei⁹ pessimas, quas
excogitauerat contra Iudeos, iuberet irritas fieri.
Sicut sancta ecclesia pro ereptione filiorum suo-
rum, quotidie Deum omnipotentem per fidem,
& mysteria incarnationis obsecrat, ut hostium
comprimatur audacia, & fidelium liberetur in-
nocentia. Mardocheus itaque exaltatus est, & ge-
nus eius: quia electi exaltantur, & in praesenti per
gratiam, & in futuro per gloriam. Aman punitus
est, & genus eius: quia mali quique in praesenti
reprobantur per culpam, & in futuro punientur
per poenam. Gaudium itaque Iudeorum, & exul-
tatio, aeternam designat latitiam beatorum.

De mysterijs, que continentur in libro Tobiae.
Cap. 11.

Kiber Tobia in superficie literae est sa-
lubris. Maxime enim uita moralis,
& exemplis, abundat & monitis.
Sed quantum poma folijs, tantum
historijs allegoria praecellit. Maxi-
ma enim ecclesiae sacramenta continet. Ipse enim
Tobias populum Israel significat: qui carteris ido-
latriae deditis, fide recta, & operibus Deo ser-
uiebat. Vnde dicitur.

Tob. 1. **C**um irent omnes ad uitulos aureos, quos Ie-
roboam rex Israel fecerat: hic solus fugie-
bat consortium omnium, & pergebat Hierusa-
lem ad templum Dei, & ibi adorabat Dominum
Deum Israel. Cum autem factus esset uir: accepit
uxorem Annam de tribu sua, & genuit ex ea filiū
& suum nomen imposuit ei. Sic populus Israel
amplificatus est in Aegypto, & accepit synagogā
caerimonijs legalibus per Moysen institutam, &
genuit ex ea filium, quia Christum cognouit ex
genere suo gignendum. Vnde scriptum est: Pro-
phetam suscitabit uobis Deus de fratrib⁹ uestris:
& item. De fructu uentris tui ponam super sedē
tuam. Cui nomen suum imposuit credendo, con-
fitendo quod pater de illo dicit, ego primogeni-
tum ponam illum. Hoc est enim nomen ipsius
Israel. Vnde scriptum est. Filius meus primogeni-
tus Israel. Cum peruenisset in Reges ciuitatem
Medorum, & ex his, quibus honoratus fuerat a
rege, habuisset decem talenta argenti, & cum in
multa turba generis sui Gabelum egentem uide-
ret, qui erat ex tribu sua: sub chirographo dedit
illi memoratum pondus argēti. Sic populus Dei
per septuaginta interpretes scientiam legis, quae
in decalogo continetur, gentibus commisit, ut li-
beraret eas a fame uerbi Dei. Sub chirographo
dedit, sub conditione reddendi, cum ille diues
esset; uel quando, qui dederat, repeteret. Accepe-
runt gentes uerbum Dei, & quasi negociando
exercent, etiam post Christi aduentum, cum spiri-
tuale intellectum requirunt. Reddent sc̄nerato-
ri, cū credentes Iudeos in fine seculi suscipiēt,
& saluandis Christi sacramenta committent, &
scripturae arcana pandent. Cum Sennacherib
Ibidem.

iratus multos occideret ex filijs Israel: Tobias se-
peliebat corpora eorum. At ubi nunciatum est
regi: iussit eum occidi, & tulit omnem substan-
tiam eius. Tobias uero cum uxore, & filio, fugiēs
nudus latuit, quia multi diligebant eum, sic dia-
bolus populum Dei per idololatriam, spiritali
morte perimere uoluit, & cunctas opes uirtutū
auferre non ualuit; quia in eo erant multi sancti,
qui eius prouiderent uitae, & saluti. fugit autem
cum filio, & uxore; quia nec fidem incarnationis
Dominicę, nec statum synagogae deseruit, quod
in Maccabaeorum agonibus luce clarius apparuit.
Occiso rege, a filijs suis, restaurata sunt omnia To-
bia, quia superato a sceleribus suis saepius diabo-
lo, qui uelut pessimam prolem gignit: redibant
prospera populo Dei, quibus adhuc alternationi-
bus ecclesiae statum fluctuare uidemus.

Contigit ut quadam die fatigatus ex sepultu-
ra ueniens domum iactasset se iuxta parie-
tem, & obdormisset: & ex nido hirundinum dor-
mienti illi calida stercola inciderent super o-
culos eius, fieretque caecus. Caecatus Tobias, popu-
lum Israel significat, Caecitas enim ex parte con-
tingit in Israel. Fatigatus a sepultura caecatus est.
Qui enim infatigabilis in bonis operibus consi-
stit: fidei lumen non amittit. Ita & spiritualiter
fatigatus dormit: qui uigilare, stare, uiriliter age-
re, & confortari negligit. Cui dicitur. Surge qui
dormis, & exurge a mortuis. Hirundines, propter
leuem uolatum, leuitatem, superbiamque desi-
gnant, quarum immunditia eos, quibus domina-
tur, excacat. Nido hirundinum suppositus dor-
mit: qui leuitati lasciuiae, ac superbiae, se incautus
subiicit. Haec caecitas populo Israel imminente
Domini aduentu in carne, maxime praualuit, cū
Romanae seruitutis iugo laboraret, & diuinā le-
gis praeccepta male uiuendo uiolaret.

Contigit ut Sara filia Raguelis in ciuitate Me-
dorum, ut & ipsa audiret improprium ab
una ex ancillis patris sui: quoniam tradita fuerat
septem uiris, & daemone nomine Asmodaues oc-
ciderat eos: mox ut ingressi fuissent ad eam. Sa-
ra, turbam nationum significat: cuius doctores
cuncti, uitam tantum huius seculi (quae septem-
dierum numero uoluitur) nouerant: aeternam
nesciebant. Ideo a diabolo rapti, quasi idolola-
triae mancipati occidebantur, donec uenit Chri-
stus uerus sponsus, qui eam in fide sibi desponsa-
uit, hoste superato: sicut Tobias Saram alligato
diabolo, praesente & cooperante angelo: in quo
Saluatoris diuinitas: sicut in Tobia significatur
humanitas. Nec mirandum, quod per duas perso-
nas angeli & hominis, unam Christi figurari per
sonam dicimus: qui in expositionibus patrum,
legimus unam personam eius in Isaac, & ariete
figuratam, qui in humanitate occiditur ut ovis:
in diuinitate cum patre permanet impassibilis,
sicut Isaac cum Abraham domum reuertitur, in-
columis. Si etenim aries Christi humanitatem,
Isaac significat diuinitatem: cur non aptius, ho-
mo humanitatem, angelus deitatem? Exaudite
sunt orationes amborum Tobiae, & Sarae, in conspe-
ctu

M

Tob. 2.

Ro. 11.

Ephe. 5.

Abac. 3.

N
Tob. 3

O

Ibidem.

Angloriae summi Dei: & missus est Angelus Ra-
phael, ut curaret eos ambos. Raphael interpre-
tatur medicina Dei, & significat Christum, qui
de seipso ait. Non est opus ualentibus medico,
sed male habentibus: qui & populum Iudaicum
a tenebris perfidiae, & Gentilem liberauit ab ido-
latriae seruitute, de quo scriptum est. Vocabi-
tur nomen eius magni consilij angelus.

Apparuit angelus Tobiae, & locum se pra-
e-
auiit: & filius Dei hominem assumpsit, &
uisibiliter cum hominibus conseruatus, humanū
genus saluauit. Introduxit Tobias angelum ad
patrem, & Dominus per miracula, quae in carne
fecit, populo Iudeorum ex quo carnem accepit,
ostendit quod ipse est filius Dei, & angelus, id est,
nuncius paternae uoluntatis, cui & gaudium per
petuae salutis praedicauit, dicens, poenitentiam agi-
te: appropinquet enim regnum caelorum. Et
desperantibus de lumine caeli. Ego sum, inquit,
lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tene-
bris, sed habebit lumen uitae. Promittit angelus
Tobiae ducere filium suum in ciuitatem Medorū,
& reducere promittit Christus credentibus Iu-
deis (quamuis plures sunt caecati) quod incarna-
tionis suae sacramenta Gentibus aperiat, & in fi-
ne temporum populo Iudeorum latius pandat:
comitante, & cooperante diuinitatis suae fide. De
ducendo ad Medos dicit: alias oues habeo, quae
non sunt ex hoc ouili. De reducendo dicit Apo-
stolus: donec plenitudo Gentium intraret, & sic
omnis Israel salu⁹ fieret. Interrogauit, Tobias an-
gelum, quis, & unde esset. Ego sum (inquit) Aza-
rias Ananiae magni filius. Azarias interpretatur
adiutor: Ananias Dei gratia. Christus se fidelibus
suis indicat, quod ipse est, de quo dicitur. Adiu-
tor meus, & liberator meus es tu Dñe: ne moreris. Et
uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a
patre, plenum gratiae & ueritatis. Paratis omni-
bus, quae erant in uia portanda secum, Tobias na-
le patri suo, & matri dixit: & ambulauerunt am-
bo simul. Sic apparente Domino, parata sunt om-
nia, quae ad redemptionem nostram erant neces-
saria: quibus ecclesiae fides, & uita nutriatur, &
confirmetur: donec huius seculi uia finiatur, id
est, uirtutes, eius doctrina, tentatio, passio, resur-
rectio, ascensio, Spiritus sancti missio, fides credē-
tium, persecutio infidelium. His in Iudaea pera-
ctis, mediator Dei, & hominum per Apostolos
Iudaeis contribulibus suis, & Gentibus gaudia su-
pernae salutis, & pacis predicauit, & his, qui cre-
dere, & accipere uolebant per seipsum donauit,
& sic per Apostolos ad salutē gentium peruenit.

Matt. 9.

Esa. 6.

Tob. 5.

Matt. 3.

Ioan. 8.

Ioan. 10

Rom. 11

Psal. 69.

Ioan. 1.

Tob. 6.

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

Matt. 28

Actu. 10

tibus, & haereticis defendunt. Profectus est To-
bias, & mansit iuxta fluuium, cui nomen Ti-
gris: & Christus ueniens in mundum, mansit iuxta
fluuium mortalitatis. Exiuit Tobias, ut lauaret
pedes suos: & Christus exiuit a patre, ut a fordib⁹
peccatorū ablueret electos suos. Voluit piscis To-
biam deuorare, & diabolus conatus est per satel-
lites suos Christum extinguere. Et timuit Tobias
piscem, & Christus pro infirmitate carnis timuit
mortem, per suggestionem, & cooperationem
diabolicam, a Iudeis sibi imminentem. Apprehē-
dit Tobias piscem, & traxit in siccum: & Chri-
stus sua potentia superauit diabolum, & tenet
ligatum. Tobias piscem exenterauit: & Chri-
stus occultam nequitiam diaboli, cunctis electis
manifestauit: Tobias cor piscis, & fel, & iecur ad
diuersa medicamenta utilia sibi reposuit: & Chri-
stus malitiam diaboli, & furorem eius, & diuersa
consilia, ad utilitatem legentium scribi fecit. To-
bias quicquid de pisce sūpsit assauit: et Christus
electos, quos praedicatione a corpore diaboli se-
parat, Spiritus sancti gratia accendere nō desistit.
Dixit Tobias ad Raguelē. Hic ego hodie
non manducabo, neque bibam, nisi prius
petitionem meam confirmes, & promittas mihi
dare Saram filiam tuam. Quo audito Raguel ex-
pauit, sciens quid euenerit illis septem uiris, & ti-
mere coepit: ne forte accidat & huic similiter. Sic
audiens populus Gentium uerbum Dei, admoni-
tus ab Apostolis, ut de sua stirpe Christo daret ux-
orem, non sine timore, uel exploratione potuit
noue fidei iura suscipere: quia cum multis docto-
res habuit, qui omnes quasi septenario numero
comprehensi, hanc tantum uitam nouerant: de
aeterna nihil dicebant certum, & ideo sine spe im-
mortalis uitae, interitus aeternae mortis eos rapuit:
docte autem intrinsecus ueritate, & foris per do-
ctorum ora sonante, tandem intellexit, quod iustum
esset, ut qui stulta dicerent, stulte perirent.

Introductus Tobias ad cubiculum protulit de
cassidili suo partem iecoris, posuitque super car-
bones uiuos. Tunc Raphael angelus apprehēdit
daemone, & ligauit illud in deserto superio-
ris Aegypti &c. Dominus accepturus ecclesiam
de Gentibus, in desponsationis initio, iubet eam
abrenunciare diabolo, & omnibus pompis eius,
& confiteri fidem Trinitatis in remissionē pecca-
torum: quod est, intima uiscera piscis, uiuis cre-
mare carbonibus. Desertum, & Aegyptus, corda
infidelium significant, quae a Deo deserta sunt:
quia eius est habitatio indigna, & iuxta inter-
pretationem Aegypti perfidiae suae tenebris obscu-
rata. Merito autem qui a Deo deseritur, a daemo-
nio repletur. Angelus uero daemone, qui Tobiam
occidere uolebat, in deserto ligauit, quia cohibi-
bitum diabolus a fidelibus, qui sunt membra
Christi, in infidelibus tantum dominari permit-
sit: in quibus tenet eum ligatum, quia nec ip-
sos tantum laedere permittitur, quantum co-
natur. Factum est circa cantum pullorum:
accerfiri fecit. Raguel seruos suos: & abie-
runt cum eo pariter, ut foderent sepul-
chrum

S
Tob. 7.

T
Tob. 8.

Ibidem. chrum. Timebat enim, ne similiter euenisset ei; quod cæteris aliis septem, qui ingressi sunt ad eam. Cumq; parassent fossam: reuersus Raguel ad uxorem suam, dixit ei. Mitte unam ex ancillis, ut uideat, an mortuus est, ut sepeliat eum antequam illucescat. Et misit unam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum: inuenit eos saluos, & incolumes, securiter dormientes &c. Cantus pullorum, sonus est prædicatorum, qui post tenebras errorum, diem lucis annunciant futuram. Erant in gentibus, qui dubitabant, an Deus uere uicisset antiquum hostem, & ideo fidem nominis eius obstruere, atque abscondere satius existimabant: sed postmodum agnita ueritatis luce, quasi aurora præeunte, & crebrescente cantu. i. uoce prædicatorum, ueraciter Christum hoste superato, sponsum esse sanctæ ecclesiæ cognouerunt. Lætatur Raguel de uita Tobie, & de coniunctione filia. Occidit duas uaccas, quatuor arietes, parat epulas omnibus uicinis, & amicis. Lætatur populus Gentium de fide Christi, & de uocatione suæ gentis in Domino fide proficientis, ut etiam de ipsis doctores fierent, qui postmodum martyres existerent. Hi, uaccæ sunt, qui iugum euangelii portauerunt, & eos, qui portarent prædicando, genuerunt. Arietes, sunt tanquam patres, & duces populorum. **Pfal. 28.** Vnde scriptum est. Afferte Domino filii Dei: afferte Domino filios arietum. Sunt crassi, gratia supernæ dilectionis resecti: unde dicitur. Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea. Adiurauit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud ipsum. Sic & nos oremus Christum ut maneat nobiscum, donec perfectionem quietis per Spiritus sancti gratiam consequamur: et a peccatis in opere, & a prauis cogitationibus in mente liberemur. **Tob. 9.** **M**ittit Tobias ad Gabelum, & inuitat eum ad nuptias suas, qui inuitatus uenit. Sic nouus populus, quotidie in ecclesia colligitur. Potest tamen de his specialiter intelligi, qui litteram legis per septuaginta interpretes acceperunt, & ideo fidem citius susceperunt. **Tob. 10.** **T**radidit Raguel Tobie Saram, & dimidiam partem omnis substantiæ suæ, in pueris, in puellis, in camelis, in pecudibus, in uaccis, in pecunia multa, & saluum, atque gaudentem remisit eum ad patrem suum. Sic doctor ecclesiæ in fine remittet Christum cum ipsa ecclesia uirtutum diuitiis plena, ad fidem illustrandam, bonorum operum substantiam ditandam, in Iudeorum gentem: ex qua Dei filius assumpsit carnem. **Tob. 11.** **D**ixit angelus ad Tobiam. Si placet tibi, præcedamus: & lento gradu sequatur iter nostrum familia. Sic postquam illuminatus est populus Gentium, præcedit diuina gratia ad illuminandam cæcitatem Iudeorum: ut in libris suis cognoscant Christum uerum hominem, & uerum Deum; & sic tandem quasi uiso angelo, & filio suo: quos diu non uiderant, multum gaudeant, tandemque ecclesiæ de gentibus congregatæ mysteriorum se communionem coniungant. Præcurrit canis, qui simul fuerat in uia, & quasi blandi-

mento sue caudæ gaudebat. Sic gaudent doctores de effectu sui operis: cum Iudæam a Domino recolligendam intelligunt. Gaudent de præmio uitæ æternæ: & tunc cunctis electis eodem præmio corda exhilaranda prædicant: & statim aduenturam Spiritus sancti gratiam ostendunt. **Ibidem.** Exurgens cæcus pater cœpit offendens pedibus currere: Sic audito uerbo salutis a doctoribus, exurgit & populus Iudeorum de perfidiæ suæ longa cæcitate, & amore curret ad Dominum; sed offendens gressibus operum donec ipse renatus fuerit, & instructus in Christo: fidei, & operationis lucem percipiat. Sumens Tobias de felle piscis linituit patris sui oculos, & quasi dimidiam horam sustinuit, & cœpit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi: quam apprehendens Tobias traxit ab oculis sui. Statimque uisum recepit: & glorificabant Deum ipse scilicet, & uxor eius, & omnes, qui sciebant eum: dicebatque Tobias. Benedico te Domine Deus Israel: quia tu castigasti me, & tu saluasti me. Sic populus Iudeorum postquam amarissimam antiqui hostis malitiam cognouerit: amissam recipiet lucem. Albugo: designat stultitiam Iudaici populi sibi placentis: habentis zelum Dei, sed non secundum scientiam. De quibus dicitur. Suam iustitiam uolentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Pupilla nigra, uider: alba, tenebrosa est. Et qui sibi sapientes uidentur, & dicunt: nunquid & nos cæci sumus? in eis ueritas non est. Et qui ignorantie conscij, dicunt, Dñe Deus illumina tenebras meas: a Domino illuminantur. Habet igitur populus Iudeorum uelamen adhuc ante faciem cordis, ut nec intelligat gratiam Christi: habet albuginem; quia candidus, & iustus sibi uidetur. Quasi membrana oui: quia cæcitatem mentis sustinet: sub spe stultissima Christi adhuc nascituri, Iudeos liberaturi, & imperium magnum daturi. Cum autem uelamen ablatum fuerit: agnoscent quod Christus iam uenit, & mundum sanguine suo redemit: unde sequitur: quod uisu recepto, glorificabant Deum Tobias cum uxore sua. **E**go sum Raphael angelus, unus ex septem angelis, qui astamus ante Deum. Tempus est, ut reuertar ad eum, qui me misit. Regressurus angelus in cælum apertius quis esset, & quare uenerit, & quod regressurus sit, exponit: Christus eidem populo latius proficienti naturam suam patefecit: ostendens quod ipse in Patre, & Pater in ipso sit. Angelus redit ad Dominum: Tobias remansit apud patrem suum; & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri æqualis: humanitate consubstantialis hominibus. **A**periens Tobias os suum; benedixit Deum: & confessus eius est ueritatem, & misericordiam, docens beneficia Dei semper prædicare: & flagella timere, repletusque spiritu prophetiæ, de superna Hierusalem multa decantat. Populus quoque Iudeorum in fine seculi conuersus multos doctores habebit, & prophetas: qui mentes populorum ad superna desideria accendant, cælestis patriæ gaudia prædicando. **Fa-**

To. 14. **Z** Factum est autem post obitum patris & matris, Tobias recessit ex Ninive ciuitate: & reuersus est ad foceros suos, & inuenit eos incolumes in senectute bona. Hoc quotidie facit Christus: cum malis relictis ad bonorum corda illustranda conuertitur, qui inueniuntur in senectute bona: quia in bonis operibus diu studuerunt. Alios autem præterit: qui diu uiuentes, nec consilio sunt maturi, nec canitie bonæ actionis uenerandi: sed peccatorum mole incurui. Vnde Esaias. Puer centum annorum morietur: & peccator centum annorum maledictus erit: qui scilicet diu uiuens lenitatem animi non deserit. Sepelierunt Tobiam iuniorē omnis cognatio eius, & omnis generatio eius. Sepultura Tobie: fidem mundi designat, quo Dominus noster cum corpore suo (quod est ecclesia) in requiem intrabit: angelis de societate hominum gratulantibus, & singulos per diuersas mansiones pro diuersitate meritorum collocantibus.

De mysterijs, quæ continentur in libro Iudith Cap. III.

A **I**udith. **N** Abuchodonosor rex Assiriorum, qui regnabat in Ninive ciuitate magna: pugnabat contra Arphaxat: & obtinuit eum in campo magno, qui appellatur Ragau. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor: & cor eius eleuatum est &c. Quando diabolus perditorum multitudinem suæ uoluntati subiecit, eleuatur cor eius. Quod, propriæ assignas uirtuti, non diuinæ permissioni, & eo magis ardescit ad plurimorum perditionem destructionem: quo se amplius credit præualere, per prauam suggestionem. Vnde sequitur. Et misit ad omnes, qui erant in Cilicia, & Damasco, & Libano: & ad gentes, quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon: & ad omnes, qui habitant in Samaria, & trans flumem Iordanem usque Hierusalem: & omnem terram Iesse, quousque perueniatur ad montes Æthiopiæ. Diabolus per diuersas prouincias legatos mittit: cum turbas malignorum spirituum ad seducendas gentes per totum orbem dispergit: nec parcit dignitati, nec honori: omnes enim ad gehennam trahere cupit, & facere socios perditionis. Fideles quoque securos esse non patitur: qui per Iordanis nomen, & Hierusalem signantur. Nec satis est Ethnicos absorbere: nisi etiam Christianos possit deuorare. Vnde Iob. Absorbabit fluiuium, & non mirabitur: & habebit fidutiam quæ influat Iordanis in os suum, & escæ eius electæ. Sed quæ uis multos superet: a multis tamen contemnitur. Vnde dicit. Omnes uno ore contradixerunt. **Iudith. 2.** **T**unc indignatus Nabuchodonosor uocauit Holophernem principem militiæ suæ: & præcepit ei, ut omnem terram suo subiugaret imperio. Holophernes iste significat principes gentium, qui ecclesiam persequuntur: aut antichristum filium perditionis, in quem totus satanas introibit, ut faciat quæ patres sui non fecerunt: & Deum patrum suorum non reputabit, qui aduersus omnia re-

gna confurget. Et ueniet cum magna multitudine ut contrat, & interficiat: & tabernaculum suum super montem inclutum, & sanctum ponat, ubi diuinitus contritus corruat. Hic est bestia (cui iuxta Apocalypsim) draco uirtutem, & potentiam suam dabit: ut adorent oēs draconem, qui bestia talē dedit potentia. Cū pertrāsisset Holophernes fines Assiriorum: uenit ad magnos montes Angæ, quæ sunt a sinistris Ciliciæ: ascenditque: oia castella eorum, & obtinuit munitionem omnem. Effregit autem potentissimam ciuitatem Melothi: prædauitque omnes filios Tharsis. Diuersæ prouinciæ, & nomina locorum, quæ in historia continentur: personarum distinctiones, & graduum dignitates designant: ex quibus uendicat sibi diabolus magnam partem, nec pugnae formidat difficultatem: sed grandis potentia grandem certat efficere ruinam. **C** **I**udith. 3. **T**unc miserunt legatos suos uniuersarum urbium, & prouinciarum, reges, ac principes, scilicet Mesopotamiam, & Syriam, & Sobal, & Libyem, atque Ciliciam, qui uenientes ad Holophernem, dixerunt: desinat indignatio tua circa nos. Melius est ut uiuamus, & seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus tibi: quam mortem interitu nostro, seruitutis nostræ damna patiatur. Mesopotamiam, interpretatur eleuatio. Syria, sublimis. Sobal, uanum. Libya, intrantes. Cilicia, cæcus, uel lucus. Principes igitur regionum illarum, qui legatos suos ad Holophernem pro pace miserunt: signant carnales, qui reconciliari persecutoribus, student ut mortis periculum, & uoluptatis detrimentum euadere possint: de quibus dicitur. Qui uult amicus huius seculi esse, inimicus Dei constituitur. In his enim sollicitudo huius seculi, & fallacia diuitiarum suffocant uerbum, & fructum non facit. Hi enim ferunt nomina prouinciarum: qui superbia extolluntur, & uanitatem sequuntur. Terram duabus uis ingrediuntur: & cœtui lugentium, uel luxuriæ suæ pœnas luentiū in inferno sociabuntur: ubi ad calorem nimium, transferentur ab aquis niuium: & uermis eorum non morietur; & ignis non extinguetur. **Iob. 4.** **T**unc audientes hæc filij Israel, qui habitabant terram Iuda, timuerunt ualde a facie eius. Sic tempore persecutionis timent sancti, ne diabolus & persecutores ab eo directi faciant hoc ecclesiæ, & fidelibus eius: quod faciunt cæteris gentibus. Timent ne ecclesia infirmiori parte expugnetur: & sic aliquod sui detrimentum patiat. Mittunt in Samariam, i. in eos, qui custodire se debent & alios, monita salutis: ne per aditum prauæ delectationis, præbeant hostibus ingressum ad intima cordis. Per circuitum mittunt: ut ex omni parte se diligenter præparent, & custodiāt. Præoccupant uertices montium: dum conscendunt, & muniunt subtilitatem ingeniorum, & sensuum spiritualium. Muris circumdant uicos: dum fide, & uirtutibus confirmant sibi fideles commissos. Frumenta congregant in præparationem pugnae: dum studiosius intendunt omnibus lectionibus, & meditationibus sacræ scripturæ. Sacerdos quoque Domini Eliachim scribit ad uniuersos, dum spiritualis præla-

Ibidem.

Roma. 10 Ibidem.

Ioan. 9. Psal. 17.

Y Tob. 12.

Tob. 13.

Apoc. 13

C Iudith. 3

† faciamus

Iob. 4.

Iob. 24. Esa. 66.

D Iudith. 4.

prelatus omnes erudit, ut obtineat ascensus montium .i. arduitate uirtutum, & angustum iter custodiant .i. subtiles animæ sensus diligenter obseruent. Filij autem Israel omnia, quæ sibi sunt imperata, faciunt: dum electi præceptis maiorum obediunt.

E **Judith. 5** **A**rdiens Holophernes, q̄ filij Israel præpara- rent se ad resistendum: uocauit omnes principes Moab, & duces Ammon, & dixit eis. Dicite mihi, quis sit populus iste, qui montana obsidet? Sic querere solent persecutores abinuicem: qui sunt tantæ constantiæ fideles, qui sibi uerbo, uel facto resistere præsumunt. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon, respondens, ait. Sic digneris audire me domine: dicam ueritatem de populo isto in conspectu tuo. Per Achior, hæretici designantur, qui licet per omnia uiam ueritatis non teneant: tamen in doctrina sua multa uera prædicant: quæ fidei nostræ concordant. Hi contra ecclesiam pugnant: sed ratione superati, ueritatem omnino non celant. Hæretici enim bona malis permiscunt: quia semper falsa si dicerent, latere non possent. Sicut qui ueneni potum porrigit: labrum calicis melle tangit: ut qd dulce est, primum tangatur: ne quod mortiferum est, timeatur.

F **Judith. 6** **T**unc Holophernes præcepit seruis suis, ut comprehenderent Achior, & dicerent eum in Bethuliam &c. Sic summi principes seculi persecutoribus fidelium sibi subiectis præcipiunt: ut quoslibet confessores Christi, præcones ueritatis comprehendant, ut in manum filiorum Israel .i. electorum tradant: quos ipsi perdendos putant. Et ducentes uadunt per campestria: quia cupiunt tales trahere per illicita desideria, in uiam latam, quæ ducit ad mortem. Contra quos fundibularij .i. sancti prædicatores in montanis, in arduitate uia, quæ ducit ad uitam consistentes, per manifestam prædicationem exeunt: & sacræ scripturæ uerba iaciunt. Sed illi Achior dimittentes ad arborem ligant: quia per diuersas tribulationes cõsortes Christi passionis faciunt. Et reuersi sunt ductores ad dominum suum: quia persecutores fidelium, augmẽto scelerum suorum deteriores semper fiunt. Porro filij Israel descendentes de Bethulia, uenerunt ad Achior, quem soluentes duxerunt ad Bethuliam. Sic doctores ecclesiæ ad arborem ligatum soluunt: cum cathecuminos suos, nec persecutorem, nec mortem timere docent: quasi ad arborem ligatum soluunt: cum a formidine crucis mentem pavidam eruunt, & ad patiendũ instruunt. Hoc autem melius fit, si exemplo Ozias, & Charmi principum, qui cõfortantes Achior, preces deuotas cum omni populo effuderunt, magistri ecclesiæ cũ cæteris fidelibus auditores suos deuotis precibus Domino commendauerint: ut eius dono habeant, qd humana infirmitas non meretur. Tunc Ozias sumpto consilio, suscepit eum in domum suam: & fecit ei cœnam magnã. Et uocatis omnibus presbyteris, expleto simul ieiunio refecerunt. Cœnam magnam expleto ieiunio facit: qui diu animam languidam, & pane

uerbi Dei ieiunam, euangelica doctrina, & dapibus uirtutum in conuiuio reficit. Hinc simul aduocantur omnes presbyteri: ut eorum exhortationibus, & exemplis corroborentur ad fidem percipiendam, & obseruandam neophiti.

Porro dum Holophernes circuiret per gyrum reperit, q̄ fons, qui influebat aquæ ductum illorum a parte australi extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæ ductum eorum. Sic doctrinam euangelij, quam ex uiuo fonte procedentem, doctores Spiritus sancti gratia illuminati, per oris sui fistulam in sanctæ ecclesiæ ciuitatem introducunt, persecutores fidelium prohibendo, & mortem minando auferunt: ut potus spirituales indigentia occidant. Tunc ad Oziam congregauit: omnes uiri, feminaq; iuuenes, & paruuli, omnes simul una uoce dixerunt. Iudicet Deus inter nos & te: quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Assyrijs: & propter hoc uendidit nos Deus in manibus eorum. Isti signantur carnales: qui dicunt, Domine, Domine. cor autem eorum longe est a Deo. Sunt ergo in faga Domini mali pisces usq; ad litus futuri iudicij: qui præsentis uitæ incommoda grauitè ferentes, eligunt præsentibus uti delicijs magis q̄ cœlestia bona in futuro sibi reseruati, q̄ magistros suos importunis querimonijs affligunt: & sibi ad luxum sæculi assentire cogunt. Vnde sequitur. Et cum fatigati his clamoribus, & his fleibus lassati siluissent: exurgens, Ozias, in fufus lacrymis, ait. A quo animo estote fratres: & hos quinq; dies expectemus a domino misericordiam. Sic quinq; sensus corporis, quib; præseus ducitur uita: quasi quinque dierum inducias iners doctor expetit: qui corporale solatium auditoribus suis indiscrete promittit, quasi in potestate, sua sit summi datoris munificentia: cum magis quidem tribuendi modus in dantis, q̄ in accipientis potestate consistat. Si autem præsentis uitæ negatur solatium, subditos deserunt: ut cedentes persecutoribus, corporale deuenit supplicium.

Hanc conuentionem, Judith, id est, ecclesia re- puit, & contemnit. Judith enim, quæ interpretatur confitens, uel laudans: ecclesiam significat: quæ Deum uera fide confitetur: & in omnibus operibus eius laudare non desinit. Et uir eius Manassès fuit: qui mortuus est in diebus messis ordeaceæ. Christus ecclesiæ sponsus, bene Manassès .i. obliuiosus, uel qui oblitus est, dicitur: quia nos facit obliuisci calamitatis pristinae, per consolationem uitæ futuræ. Hic in diebus messis ordeaceæ: id est, electionis plebis Iudaicæ committit: & Apostolos suos prædicare, & manipulo credentium congregare. Venit estus persecutionis super caput, id est, diuinitatem. Caput enim Christi, Deus. Inde enim maxime scandalizantur Iudæi, q̄ se esse filiũ Dei dicebat. Vnde scriptũ est. Facit seipsũ Deũ. Huius sponsa, ablato sponso, ieiunio & orationi operã dat usq; ad consummationem seculi: nec errorib; hæreticorum dignatur pollui. Cui uir suus diuiserat diuitias spiritualis sapientiæ, & uirtutis, & familiam in gentium multi-

G
Judith. 7

H
Judith. 8

I. Cor. 1

Ioan. 10

multitudinem congregauit. Dixit Judith ad presbiteros. Quod est uerbum in quo consensit Ozias, ut tradat ciuitatem Assyrijs: si intra quinq; dies non uenerit nobis adiutorium? Et qui estis uos, qui tentatis Dominum? Non est iste sermo qui misericordiam pronocet: sed potius iram excitet, & furorem accedat. Possistis uos tempus miserationis Domini, & in arbitrium uestrum constituistis ei? Nec tempus, nec modum Domino præscribere debemus: sed magis arbitrio eius cuncta relinquamus. Vnde quidam patrum in oratione dixisse legitur. Fili Dei, sicut uis, & sicut scis: miserere mei. Regnum Dei tantum querere debemus: & cætera adijciuntur uobis. Præsens uita fidelibus sit in usu: futura in fructu. Sit res temporalis in itinere: æterna desideretur in peruentione.

I **Judith. 9** **O**rationum Judith, quod ad oradum ingressa est: secretum cordis designat, quod cum Domino oramus intrare debemus. Cilicium, asperitatem designat pœnitentiæ. Cuius, memoriam fragilitatis, & mortis. Prostratio, effectum humilitatis.

K **Judith. 10.** **P**ulchritudo Judith, spiritalem sanctæ ecclesiæ pulchritudinem figurat: & ornatus eius, ornatum ecclesiæ sanctæ: quam habet per uirtutum exercitationem, & bonorum operum exhibitionem denunciat.

L **Judith.** **E**xarsit Holophernes in concupiscentia Iudith, & uoluit eam per libidinem suam uolare, persecutores ecclesiæ, integritatem eius concupiscunt corrumpere. Judith, in castris Holophernis, non est polluta escis gentilibus, & sancta ecclesia inter paganos habitans non contaminatur idolorum sordibus. Judith gladio Holophernis caput illius abscidit, & sancta ecclesia hostes suos per propriam eorum malitiam perimit.

M **Judith. 13.** **I**udit post uictoriam cum suis celebrauit lætitiã, & ecclesia sancta superatis uitijs cum hostibus suis lætitiã celebrabit cum Angelis. Fugatio, siue peremptio hostium, destructionem, & damnationem designat impiorum. Abra Judith, fideles adolescentulas figurat, quæ famulantur ecclesiæ sanctæ. Benedictus Dominus, qui creauit cælum, & terram; qui te direxit in uulnera capitis principis inimicorum nostrorum, quia hodie nomen tuum ita magnificauit, ut nõ recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint uirtutis Domini in æternũ. Laus ecclesiæ non recedat de ore hominũ, qui memores sunt eius, quæ per dilectionẽ Dei, & proximi præsentis tribulationes secura sustinet, fide plena, & spe firma, & eminentiã attendens cœlestium præmiorum, ubi sociabitur beatitudini Angelorum.

N **Judith. 16.** **P**ost uictoriam omnis populus uenit Hierusalem adorare Dominum, & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & uota, & te promissiones suas. Adepta uictoria de hostibus suis, quilibet electus ab omni labe purgatus ingredi properat in supernam Dei ciuitatem, ubi uiuifica pacis, ubi reddat uota sui conditori.

De mysterijs, quæ continentur in libro Machabæorum. Cap. IIII.

T factum est postquam percussisset Alexander Philippi Macedo, qui mus regnauit in Græcia, egressus de terra Cethim, Darius regẽ Persarum, atq; Medorum; constituit prælia multa, & omnium obtinuit regiones, & interfecit reges terræ, & pertransiit usque ad fines terræ, & accepit spolia multitudinis Gentium, & siluit terra in conspectu eius, & congregauit uirtutem, & exercitum fortem nimis, & exaltatũ est cor eius, & eleuatum; & obtinuit regiones Gætrium, & tyrannos, & facti sunt illis in tributum. Et post hæc decidit in lectum, & cognouit q̄ moreretur: & uocauit pueros suos nobiles, qui secũ erant nutriti a iuuentute: & dimisit illis regnum dum adhuc uiueret. Et regnauit Alexander duodecim annis: & mortuus est: & obtinuerunt pueri eius regnum unusquisq; in loco suo: & imposuerunt sibi omnes diademata post mortem eius; & filij eorũ post eos annis multis; & multiplicata sunt mala in terra. Et exiuit ex eis radix peccati Antiochus illustris: filius Antiochi regis, qui fuerat obses Romæ: & regnauit in anno centesimo tricesimo septimo regni Græcorum. In diebus illis exierunt de Israel uiri iniqui: & persuaserunt multis, dicentes. Eamus, & disponamus testamentum cum Gentibus, quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos mala multa. Et bonus uisus est sermo in oculis eorum. Et destinauerunt aliqui de populo: & abierunt ad regem, & dedit illis potestatem, ut facerent iustitias Gentium: & edificauerunt gymnasium in Hierusalem secundum leges Nationum: & fecerunt sibi præputia, & recesserunt a testamento sancto, & iuncti sunt Nationibus, & uenundati sunt, ut facerent malum. Et ascendit Antiochus ad Israel, & ascendit Hierosolymã in multitudine graui. Machabæorum fratrum felicia bella: silentio non sunt relinquenda. Ipsorum namq; certamina gloriosa: sanctorum designant agones contra spirituales hostes eorum. Quis enim per Alexandrum Magnum, qui totum pene mundum subiugauit imperio suo, cui tanta erat donata dominandi libido: ut nulli in quantum potuit, parceret regno: Quis, inquam, per illum significatur, nisi diabolus, qui dixit, In cælum conscendam: super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, ero similis Altissimo? Hic quippe per suam superbiam, & calliditatem, & multitudines Angellorũ secum superbientium: & progeniem humani generis in primo parente sibi subiecit. Alexander moriens imperium suum satellitibus suis dimisit: & diabolus in aduentu mediatoris Dei & hominum hominis Christi Iesu suũ dominũ minuit, uldens, impijs principib; præsentis seculi suam malignitatem ad persequendum credentes inspirauit. Ex quibus exhibit radix peccati rex Antiochus

O
Macha. 4

Esa. 14.

chus, filius perditionis Antichristus: qui quanto erit potentior, tanto erit ad persequendum perniciosior. Ad istius impij regis famulatum, pertinent falsi christiani, haereticus, & persecutores ecclesie siq̄ qui quotidie ipsam persequuntur. Falsi namque christiani ipsi sunt, qui disponunt testamentum cum Gentibus: quia suis sceleribus concordant Gentibus: & suis prauitatibus repugnant fidelibus. Radix itaque peccati Antiochus illustris: cum principibus suis persequuntur ciuitatem sanctam Hierusalem: quia Antichristus cum omnibus iniquis persequetur ecclesiam. Sed Mathathias cum filijs suis uiriliter resistit: & Christus cum electis praelatis poteter ecclesiam defendit. Videamus autem quae sunt arma, quibus Machabaei nostri contra hostes pugnant, hostes superat, & suis finibus exagitant. Quae sunt. n. arma ista, nisi uirtutes, & opera bona? Habent arma; scutum fidei, galeam spei, loricae charitatis. Gladium spiritus, quod est uerbum Dei: habet, & lanceam orationis: quae sursum ad Dominum erigitur, & in hostem dirigitur: habent ocreas, per diuersorum locorum deambulationem: arcum & sagittas, per predicationem: habent frenum, per temperantiam: calcaria, per uigilias & ieiunia. In hac autem spirituali militia, est corpus, equus: miles, spiritus. Quisquis uero supradictis armis armatus non est, miles Christi non est: quia sine illis non potest Christi esse. Et quisquis miles eius non est, hostis eius est: sicut ipse testatur dicens. Qui mecum non est, contra me est. Studeat quisque armis istis armari: studeat cum Christo praefari, ut a Christo mereatur post uictoriam coronari,

Ephe. 6

Luc. 11.

ANNOTATIONES ELUCIDATORIAE testamenti noui, Nouem complectuntur libros, quorum quatuor totidem euangeliorum explicant allegorias: quinque reliqui literae ipsius elucidationes, aut dubiorum circa eandem decisiones.

Primus itaque liber, est de mysterijs contentis in euangelio diuinitissimi Ioannis: quia ut in fine prologi patebit, ab eo auspiciari uoluit. Cuius haec sunt capita.

Prologus in quattuor euangeliorum Alleg. Allegoriae in euangelium Ioannis.

De aqua in uinum mutata	Cap. I.
De eodem mysterio	Cap. II.
De electione ementium, & uendentium e templo Domini	Cap. III.
De muliere Samaritana	Cap. IIII.
De filio reguli ab Iesu sanato	Cap. V.
De probatica piscina	Cap. VI.
De quinque panibus, & duobus piscibus, & quinque hominum millibus satiatis	Cap. VII.

De muliere in adulterio deprehensa	Cap. VIII.
De caeco illuminato	Cap. IX.
De grano frumenti.	Cap. X.
De emissionem retis in mare	Cap. XI.
S ecundus est de mysterijs contentis in euangelio Matthaei, cum quibusdam additijs. Cuius haec sunt capita.	
De sermone Domini in monte, & octo beatitudinibus secundum Mattheum.	Cap. I.
De oratione Dominica secundum Mattheum, & de septem petitionibus in ea contentis.	Cap. II.
De septem peccatis mortalibus, contra quae ualent dictae petitiones.	Cap. III.
Quod tria peccata, superbia, inuidia, & ira diuinae bonitati potissimum repugnant	Cap. IIII.
Quod reliqua quatuor, accidia, auaritia, gula, & luxuria, iniuria Deo a nobis illata sunt ultricia.	Cap. V.
Quod superbia per luxuriam retunditur: & quod dictis septem peccatis totidem opponuntur petitiones in oratione Dominica.	Cap. VI.
De captione beneuolentiae in principio orationis Dominicae.	Cap. VII.
De prima petitione orationis Dominicae contra superbiam.	Cap. VIII.
De secunda contra inuidiam.	Cap. IX.
De tertia contra iram.	Cap. X.
De quarta contra accidiam.	Cap. XI.
De quinta contra auaritiam.	Cap. XII.
De sexta contra gulam.	Cap. XIII.
De septima contra luxuriam	Cap. XIII.
Additum est & alterum opusculum: de septem septenis, seu septenarijs.	Cap. XV.
Quae sint ea in sacra scriptura.	Cap. XV.
Quantam perniciem inferant hominibus septem uitia mortalia totius libri.	Cap. XVI.
Quibus Sancti Spiritus donis tres primae petitionis Dominicae orationes & respondeant, & quibus uitijs medeantur.	Cap. XVII.
Quibus item donis quatuor posteriores petitiones accommodentur: & quibus malis remedium praestet.	Cap. XVIII.
De septem donis Spiritus sancti seorsum propter similem materiam.	Cap. XIX.
F INIS opusculorum additiorum, nunc redeundum ad allegoriam in Mattheum.	
De uiro prudente, & audiente uerbum Dei.	Cap. XX.
De leproso mundato.	Cap. XXI.
De transitu discipulorum per sata.	Cap. XXII.
De immundo spiritu exeunte ab homine.	Cap. XXIII.
De forti armato, & uasis eius.	Cap. XXIII.
De seminatore, & semine.	Cap. XXV.
De inimico, qui superfeminauit zizania.	Cap. XXVI.
De grano sinapis.	Cap. XXVII.
De fermento abscondito in tribus satis farinae.	Cap. XXVIII.
De thesauro abscondito in agro.	Cap. XXIX.
De homine negociatore querente bonas margaritas.	Cap. XXX.
De sagena missa in mare.	Cap. XXXI.
De muliere Chanaanica, & filia eius per Dominum sanata.	Cap. XXXII.

sanata	Cap. XXXII.
De lunatico per Dominum a demonio liberato.	Cap. XXXIII.
De rege, qui posuit rationem cum seruis suis.	Cap. XXXIII.
De operarijs in uinea.	Cap. XXXV.
De filio, qui uineam intrare recusauit, attamen intrauit.	Cap. XXXVI.
De rege, q̄ fecit nuptias filio suo & c.	Cap. XXXVII.
De die iudicij.	Cap. XXXVIII.
De decem uirginibus.	Cap. XXXIX.
De homine, qui tradidit seruis bona sua.	Cap. XL.
F inis allegiarum in Mattheum.	
T ertius liber est de mysterijs in euangelio Marci: cuius haec sunt Capita.	
De homine habente manum aridam.	Cap. I.
De demoniaco possesso a demonum legione.	Cap. II.
De discipulis requiescentibus in deserto.	Cap. III.
De nauis in mari Marci vi.	Cap. IIII.
De surdo, & mutuo sanato	Cap. V.
De septem panibus, & paucis pisciculis, & quatuor millibus hominum satiatis	Cap. VI.
De fermento Pharisaeorum, & Herodis	Cap. VII.
De manu, & pede scandalizante hominem, & ita abscindendo	Cap. VIII.
De paralytico demisso per tegulas ante Iesum.	Cap. IX.
Q uartus liber est de mysterijs in euangelio Lucae, Cuius haec sunt Capita.	
De expositione super Magnificat	Cap. I.
De homine a spiritu immundo, & de muliere a febribus curata per Dominum	Cap. II.
De commissura, & uestimento nouo, & de utribus & uino	Cap. III.
De electione duodecim Apostolorum	Cap. IIII.
De arbore, & eius fructu	Cap. V.
De seruo Centurionis	Cap. VI.
De muliere apud Simonem leprosum	Cap. VII.
De duobus debitoribus	Cap. VIII.
De Iair Archisynagogo	Cap. IX.
De tribus mortuis, quos suscitauit Dominus	Cap. X.
De septuaginta duobus discipulis	Cap. XI.
De homine, qui incidit in latrones.	Cap. XII.
De Martha, & Maria sororibus Lazari.	Cap. XIII.
De lumborum praecinctione	Cap. XIII.
De eunte cum aduersario	Cap. XV.
De ficu plantata in uinea	Cap. XVI.
De muliere spiritum infirmitatis habente decem, & octo annis	Cap. XVII.
De Hydropica sanato	Cap. XVII.
De inuitatis ad nuptias ne recumbant in primo loco	Cap. XIX.
De homine, qui fecit cenam magnam, & uocauit multos	Cap. XX.
De oue, & drachma perditis	Cap. XXI.
De filio prodigo.	Cap. XXII.
De diuite, & eius uillico	Cap. XXIII.
De diuite epulone, & Lazaro mendico	Cap. XXIII.
De decem leprosis mundatis	Cap. XXV.
De duobus in agro & c. quorum unus assumetur, et alter relinquetur	Cap. XXVI.

De Pharisaeo, & publicano orantibus in templo.	cap. xxvii.
De caeco iuxta uiam illuminato	cap. xxviii.
De Zachaeo	cap. xxix.
De Domino flente super Hierusalem	cap. xxx.
De uinea, & agricolis	cap. xxxi.
F inis Allegiarum in quatuor euangelijs.	
Q uintus liber continet adnotationes elucidatorias Euangelij Ioannis, cuius duo sunt capita.	
De Euangelij Ioannis excellentia	Cap. I.
Annotationes elucidatoriae eiusdem.	Cap. II.
S extus continet elucidationes Epistolae Pauli ad Romanos: quam in capita solita distinximus, ut quam quisque partem requirit, facillime inueniat.	
S eptimus continet elucidationes eiusdem in Epistolam priorem ad Corinthios simili de causa in capita distinctam.	
O ctauus explicat epistolam secundam ad Corinthios consimiliter diuisam.	
N onus continet quaestiones argutissimas, & decisiones eruditissimas dubiorum occurrentium in omnibus diuisi Pauli epistolis.	
In Epistolam ad Romanos adnotauimus quaestiones numero	CCCXXXIII.
In priorem ad Corinthios	CXLVI.
In secundam ad eosdem	XLI.
In Epistolam ad Galatas	LX.
In Epistolam ad Ephesios.	XXXIX.
In Epistolam ad Philippenses.	XXII.
In Epistolam ad Colossenses.	XXI.
In Epistolam ad Thessalonicenses pri.	XV.
In Epistolam ad Thessalonicenses secundam.	XVI.
In Epistolam ad Timotheum priorem.	XXXIX.
In Epistolam ad Timotheum secundam.	IX.
In Epistolam ad Titum.	VI.
In Epistolam ad Philemonem.	II.
In Epistolam ad Hebraeos.	CXIII.

Allegiarum in euangelijs Prologus.

Drimi parentes humani generis per culpam primam se cum sua sobole morti, & damnationi fecerunt obnoxios: sed diuina prouidentia, quae fecerat hominem ad imaginem, & similitudinem suam: reducere disponens eum ad beatitudinem, contulit ei primum subsidia salutis, per sacramenta redemptionis, usque ad aduentum Redemptoris. Cum autem uenisset plenitudo temporis, misit Deus filium suum in terras, ut per assumptum hominem, hominem redimeret: & redemptum ad regna caelorum reuocaret: sicut ab initio multiformibus figuris uis praesignatum, multis oraculis prophetarum praedictum. Cuius dispensationis scriptores diuina sapientia quatuor elegit euangelistas: ut homo ex quatuor elementis, & ex quatuor humoribus compositus, per quatuor mundi climata dispersus:

Gala. 4.

B

spersus: per doctrinam quatuor euangelistarum ad unam peruenire ualeat mansionem celorum, & beatitudinem angelorum. Quos scilicet quatuor euangelistas, propheta Spiritu sancto docete per quatuor animalium formas describēs, ait.

- Ezech. 1.** Similitudo uultus animalium, facies hominis, & facies leonis, facies bouis, & facies aquilę. Per faciē nanque hominis designatur Matthæus: qui ab humanitate Christi euangelium suum incipit, dicens. Liber generationis &c. Per faciem leonis designatur Marcus: qui in principio euangelij sui ait. Vox clamantis in deserto &c. In deserto nanque leo clamat: Sic Ioannes, cuius mentionem Marcus in principio euangelij sui facit: in deserto iudęe rugiebat: ut Iudęos spirituali somno depressos excitaret, dicens. Parate uiam Domini: rectas facite semitas Dei nostri: sicut dicit Esaias ppheta. Bouis, siue uituli facies ad Lucam refertur, qui a sacerdotio Zacharię incepit, dicens. Fuit in diebus Herodis regis sacerdos nomine Zacharias. Per faciem autem aquilę designatur Ioannes: qui ad alta euolans ait. In principio erat uerbum &c. ¶ Facies hominis ad humanitatem pertinet, facies uituli ad passionem, facies leonis ad resurrectionem, facies aquilę ad diuinitatem, & ascensionem. Sed facies hominis, & facies leonis dicuntur a dextris: quia Christi natiuitas, & resurrectio omnium generalis lætitia est. Vitulus dicitur a sinistris: quia mors Christi Apostolis tristis fuit. Aquila non iuxta, sed supra describitur: quia ascensionem designat, & deitatem pronunciat. Cum autem sint quatuor animalia, supra omnia commemoratur aquila. Quia Ioannes per hoc, quod in principio uerbum uidit, & ceteros seipsum transit. ¶ Possumus itaque istas facies referre ad Christum: qui natus est homo, & ut homo: passus est ut uitulus: resurrexit ut leo: ascendit ut aquila. Vnusquisque etiā perfectus: homo est in ratione, uitulus in sacrificio, leo in fortitudine, aquila in contemplatione. Quę enim in quatuor animalibus dicuntur, ad omnes perfectos referuntur. Sanctus quoque Ioannes in Apocalypsi: sanctos euangelistas per easdē facies describit. Nos itaque de euangeliorum plenitudine, quasdam guttas cupientes haurire: ibi incipimus expositionē, ubi Christus author bonorum, incepit miraculorum suorum operationem.

Notabilis adaptatio.

Apoc. 4.

De aqua in uinum mutata. Cap. I.

D Vptiā factę sunt in Cana Galilęe, & erat ibi Iesus cum Maria matre sua. Cana interpretatur zelus: & significat dilectionis feruorem. Galilęa interpretatur transmigratio facta: & designat ecclesiā, uel in deserto uitę spiritualis conuersationem honestam. In sancta nanque ecclesia, siue in spiritualis uitę conuersatione honesta, postponentes transitoria, transmigrabimus ad æterna. In Cana autem Galilęe fuit nuptiā: quando intra sanctā ecclesiā siue con-

uersionem bonam, per feruorem dilectionis, Christo fideles animę sociantur. Ibi Iesus Saluator. i. qui populum suum saluat a peccatis eorū, Matth. 1. aquam conuertit in uinum, quando conuertit impium, & facit piū: quando de luxurioso facit castum: de ebrio sobriū: de auaro largum: de prodigo temperatum: de furibundo mansuetū: de superbo humilem, de iracundo mitem, de persecutore patientem. Aquam conuertit in uinum: quando aufert culpam, & confert gratiam. Per aquam significantur mali, per uinum boni. Mali enim sicut aqua frigidi sunt propter malitiam: & sicut aqua fluit, & decurrit in mare, sic illi per corruptionem uitiorum fluunt, & decurrunt in amaritudinem æternam. Boni uero quęadmodum uinum, intrinsecus calent per gratiā, & foris alios potāt, & calefaciunt, & inebriāt per doctrinam. Sunt autem nonnulli adeo mali malignitate prauitatis, ut non tantum sint frigidi sicut aqua per malitiā, sed etiam ut glacies indurati per cordis duritiā. Qui tarde a sua peruerfitate dissoluuntur, ut in uini iocunditatem commutentur. Nihil tamen difficile Domino Iesu, quia ad ipsius uoluntatem & talium dissoluitur duritia, & ad eius nutum datur omnis gratia. Sex hydrię, sunt quinque corporis sensus, cum uno simpliciter sensu animę. Sed & hydrię dicuntur lapideę: quia sensus nostri ante gratiam obdurati sunt per culpā. Istas sex hydrias aqua implemus: quando fletu nostrę compunctionis omnes sensus nostros a culpa transacta perfecte lauamus. Tali aqua purificantur Iudęi, id est ueri confessores Christi: qui non tantum confitentur eum uoce oris, sed & opere manuum in ueritate cordis. Capiunt autem hydrię metretas binas: quā flemus quod commisimus delectatione, & consensu. ternas uero, quando fletibus purgamus non solum delectationem prauam, & consensum, uerum etiam malum opus. Aqua denique conuertitur in uinum: quia fletum culpę sequitur iocunditas gratię. Omnis homo primum bonum uinum ponit: quia homines, qui ea, quę ad humum pertinent, amant: in præfenti quærunt delectabilia: deinde id, quod deterius est: quia in futuro recipient amara. Deus uinum bonum seruat: quia pauca sunt bona, quę nobis tribuit in tempore ad comparationem futurorum bonorum, quę nobis daturus est in æternitate.

De eodem mysterio. Cap. II.

I mplete Hydrias aqua. Galilęa: interpretatur transmigratio facta. Vita ergo præfens Galilęa est: transmigrans de præfentibus ad futura. In Galilęa fiunt nuptię: quia transitu temporis, significatur copula permanfura dilectionis ecclesię ad Christum, animę ad Deum. Sex hydrię: sunt sex ætates in mundo. Prima, ab Adam usque ad Noe: Secunda, ab Noe usque ad Abraham: Tertia, ab Abraham usque ad Dauid: Quarta, a Dauid usque ad transmigratio-

F Ioan. 2.

nē Babylonis: Quinta, a transmigracione Babylonis usque ad Christū: Sexta, a Christo usque ad finē mūdi. In uita hoīs est infantia, prima: secunda, pueritia: tertia, adolefcentia: quarta, iuuetus: quinta, uirilil ætas: sexta, senectus. Prima. i. infantia, quasi quodā diluuiio lubrice obliuionis obruitur: ut nō uideatur in posterū, nec uestigia sui ulla sequatur. Secunda. i. pueritia primū de diluuiio obliuionis ad sensū exiens per superbiā erigitur: & per concupiscentiā diuiditur, & dispergitur. Tertia. i. adolefcentia, primū p cohibitionē disciplinę circūciditur: deinde pceptis informatur, & cōsilio regitur. Quarta. i. iuuentus feruire iā cogitur, & subiicitur regimini: ut p timorē hoīs, diuinū dicat. Quinta. i. uirilil ætas per timorē hoīs: ad diuinū uenit. Sexta. i. senectus, quę si his futura, concupiscentia futurorū trahitur. Sic humanū genus primū diluuiio obrutū est: secundo, in ædificatione turris elatū, & diuisione linguarū dispersū: tertio, in Abrahamā circūcisum, in Moyse pceptis informatum, sub iudicibus cōsilio gubernatū: quarto, sub regibus dominationi subiectum: quinto, sub pontificibus religioni parens: sexto, sub gratia uera bonitate illustratum. Istā sex hydrię, siue in decursu præfentis seculi, siue in uita hoīs, oēs aqua implētur: quia iudicio plenus est mūdius: & iudicia tua abyfusus multa. Multa operatus est Deus ab initio seculi, & operari non desinit usque ad finem eius, circa hoīem a principio usque ad finem eius. Et hæc oīa, iudicia sunt: & nil sine causā fit. Sed quādiū nō pōt hō dicere, iudicia tua iocunda: nondum aqua conuersa est in uinum. Deficiente uetere uino, hydrię aqua opplentur: quia cum in uita hoīs carnales delectationes deficiunt, diuinę consolationes succedunt: quę quidem incipientibus minus saporis conferunt, proficientibus amplius dulcescūt: quia tunc in uinum aquę conuertuntur: quando in mente hominis opus Dei, quod laboranti prius non sapit, per spiritualementem intelligentiam illuminato dulcescit.

Pfal. 35

Pfal. 118

De eiectione ementium, & uendentium e templo Domini. Cap. III.

H rope erat Pascha Iudęorum: & ascendit Iesus Hierosolymam, & inuenit in templo ementes, & uendētes boues, & oues, & numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo: oues quoque, & boues, & numulariorum effudit æs, & menfas subuertit, & ijs, qui columbas uēdebāt, dixit. Auferte istas hinc, & nolite facere domum Patris mei domū negociationis. Pascha agimus: dum a uitis ad uirtutes trāsmisus. Ad hoc Iesus uenit: dum ecclesiā quotidie uisitat, & actus cuiusque considerat, & eos eijcit, qui inter sanctos uel fice bona, uel aperte mala faciunt. Per boues, qui arant, prædicatores cęlestis doctrinę significantur. Hos uendūt: qui non amore Dei, sed pro quęstu temporali p̄dicant. Oues innocentes, sua uellera uestiendis p̄bent: per has significantur opera pietatis, & munditię. Quę uenduntur, dum pro humana laude geruntur. Spiritus sanctus in colūba apparuit: Vn-

de per colūbā accipitur Spūs sanctus, quem uendunt simoniaci. Nummos mutuo dant in ecclesia: qui non simulate cęlestibus, sed aperte terrenis feruiunt. Hi omnes eiiciuntur de parte fortis sacrorum: qui uel fice bona, uel aperte mala faciunt. Et funiculus peccatorum modo flagellat ad correptionē: quibus incorrecti in fine ligabuntur. Oues quoque & boues eijcit: quia talium uitę, & doctrinā ostendit reprobam. Æs, & menfas subuertit: quia & in fine ipsę res, quas dilexerant, destruentur.

De muliere Samaritana. Cap. IIII.

Venit Iesus in ciuitatē, quę dicitur Sichar I &c. Aductus Iesu, significat carnis assumptionē. Sichar, quę interpretatur conclusio, uel ramus: significat Gentilem populū: Populus nāque Gentilis sub p̄fō fuit cōclusus: & est ramus de oleastro excisus, oliuę insertus. Fōs Iacob, quę ibi erat: naturalē significat rōnem, nō aliunde surgentem, nisi a causa oīm bonorū. i. Deo. Et ideo pulchre dicitur. Erat ibi fons Iacob. i. ratio infinita, patris altitudine p̄cedens. Iesus autē fatigatus ex itinere, sedebat supra fontem: Iter Iesu, est dispensatio incarnationis: fessio, dignatio humilitatis: lassitudo, infirmitas carnis: sexta hora, sexta ætas: puteus, profunditas huius seculi. Samaritana, ecclesia. Venit ergo mulier, non iā iustificata, sed iustificanda: quę nōdū dimissa hydria cupiditatis, hauriebat fluuiū uoluptatis de profundo seculi præfentis: Dixit ei Ies⁹: da mihi bibere. Perit Iesus a primitiua ecclesia de Gentibus, potum fidei: qua in se Redemptorem credatur. Perit potum rationis: ut ipse creator inuestigetur. Et dum ab ea potum postulat: potu eā cęlestis gratię inebriat. Apostoli in ciuitate escas emunt: dum in mundo sua prædicatione fidem in populis, & bonam operationem ad honorem, & uoluntatem Saluatoris acquirunt. Vade, uoca uirum tuum. Respondit mulier. Non habeo uirum. Dixit ei Iesus. Bene dixisti, nō habeo uirum. Quinq; n. uiros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus uir. Quinq; uiri sunt, quinq; sensus corporis. Qui ideo recte dicuntur animę uiri, quia illi naturaliter sunt copulati, ut per eorum coniunctionē, bonorum operum habeat fecunditatem, & profecrat prolem. Qui uidelicet sensus animę sigillatim moriuntur: dum p iniquitatem succedentem corrumpuntur. Et istis uiris mortuis. i. sensibus p iniquitatem corruptis, coniungit sibi humana natura sextū, nō maritum; sed fornicatorem, & corruptorem; errorem. s. mundanum. Talem igitur inuenit Christus mulierem Samaritanam. i. Gentium ecclesiā non alicui legitimo uiro. i. sano sensui copulatam, sed suo corruptori coniunctam. Sed Dominus uolens eam ad ueritatem reuocare: ne illa (eo quę audierat patres in monte illo adorasse: & Iudęos tunc in Hierosolymis adorare) ne, inquam, existimaret in monte illo uel in Hierosolymis tantum esse adorandum, subiungens docuit eam, dicens. Mulier crede mihi, uenit hora; & nunc est, quando nec in monte, nec in Hierosolymis adorabitis: sed ueri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & ueritate. Et cō-

Ltinuo uenerunt discipuli. Discipuli de ciuitate cum ci-
bo ueniunt ad Dominum: dum ei de hoc mundo per predica-
tionem, uel doctrinam suam fructum boni operis in Gen-
tibus gignunt. Et miratur, quod cum muliere loquitur: dum
stupet de misericordia Dei, quod est Gentilitati Dei
gratia dispensatur. Et mulier. i. Gentilitas conuersa tam
ta ueritatis cognitione per fidem percepta, reliquit
hydriam suam per cupiditatis abrenunciationem: & abiit, per
bonam operationem, & peccatorum suorum remissionem, in ci-
uitatem. i. in fidelium multitudinem. & dixit hominibus illis,
per predicationem. Venite, & uidete hominem, qui dixit mi-
hi omnia, que feci. Ecclesia namque; ex Gentibus conuersa omnem
salutem desiderat: & omnes, quos potest ad diuinam uisionem
uocat. Et exierunt de ciuitate illa: & ueniebant ad eum. Sic
propter auditam uocem predicationis exeuntes de
prauitate pristinae conuersationis, uenerunt ad cogni-
tionem ueritatis illi, qui confortes sunt futuri eternae
beatitudinis. Discant filij ecclesiae matrem suam imita-
ri: discant non armis, sed uerbis infideles ad Deum du-
cere: discant non peritura bona eis ui auferre: sed &
peritura, & permatura eis per charitatem conferre.
Rabbi madauca. Et respondit. Ego habeo madaucare ci-
bum, quem uos nescitis. Mens cibus est: ut faciam uolun-
tatem eius, qui misit me. Voluntas Patris eius: est con-
uersio, & iustificatio hominis: quia Christus reficit se-
ipsam, dum infideles ueritatem docet. **L**euate oculos ue-
stros, & uidete regiones: quia albae sunt iam ad mes-
sem. Apostolis offerentibus cibum corporalem, docet eos
quem cibum ipse esuriat, salutem. s. hominum. **L**euate oculos
uestros, & uidete. i. intellectu considerate: quia tralata
hyeme infidelitatis, adest calor fidei, & parata
sunt corda, ut opera iustitiae ex illis colligatis. **V**t
qui seminat simul gaudeat, & qui metit. **V**troque opus
erat, & seminare, & metere; quia in hoc apparet
probabile uerbum: alius est, qui seminat, & alius,
qui metit. **N**isi. n. parati essent per prophetas, non
audierunt Apostolos: non. n. crederetur Apostolis, nisi
prophetae praecessissent. **E**go misi uos metere, quod non
laborastis. **A**lij laborauerunt: & uos in labores eorum
introistis. **M**ulti labores fuerunt patriarchis, & pro-
phetis: in quibus omnibus prophetia Christi, & multa
passi sunt quasi in seminationis frigore. **Q**uasi
diceret. **V**os facio messores ibi, ubi alij seminaue-
runt. i. in Iudaea, ubi prima seges est collecta. **V**nde
aliqui exeuntes in toto mundo seminabunt. **V**nde alia
messis quasi de granis surget colligenda in fine se-
culi messoribus angelis. **E**x ciuitate illa multi cre-
diderunt in eum Samaritanorum. **C**redunt in eum illi,
qui eum non solum per credulitatem agnoscunt, sed etiam
per affectum diligunt. **E**t mansit ibi duos dies.
Duos dies manet apud illos, quos duobus prae-
ceptis charitatis instruit, & in ipsis quasi in luce
duorum dierum semetipsum eis ostendit.

De filio reguli a Domino sanato. Cap. V.

Ioan. 4. **N**at quidam regulus: cuius filius infirma-
batur Capharnaum. **R**egulus iste, pa-
triarcharum, & prophetarum designat
coetum. **C**apharnaum: mundum: filius
reguli: populum peccatis obnoxium,
per gratiam saluandum. **E**t bene reguli nomine designatur
patriarcha, & propheta: quia non solum se recte
uiuendo, sed & alios uerbo & exemplo nouerunt re-

gere. **D**ne descende. **Q**uasi diceret coetus antiquo-
rum patrum, **D**ne descende per humanae carnis assump-
tionem: ut populum (qui futurus est filius per fi-
dem) morientem per iniquitatem, salues per mortis
tuam passionem. **E**t sicut fides reguli obrinuit salutem
filij: sic fides patrum ualuit in salutem generis huma-
ni. **S**erui reguli occurrentes ei, & salutem filii nu-
ciantes: sunt predicatorum in conuersione, & iusti-
ficatione hominum laborantes, & de salute eorundem
Domino exultantes, & congratulantes. **E**t bene dicitur
de filio sanato, quod reliquerit eum febris hora septi-
ma: quia in sepiiformis spiritus distributione: gen-
tes, & omnes praedestinati ad uitam soluuntur a cul-
pa. **C**redit regulus, & domus eius tota: dum certus
patrum cum alijs fidelibus illustratur gratia diui-
na. **S**imili modo regulus pro infirmo filio sanando
intercedit: dum praelatus quilibet pro suo subdi-
to uarijs tentationibus deprauato, ut a Domino
sanetur, preces effundit. **I**nfirmus uero sanatur:
dum per culpam deprauatus, per gratiam ad iusti-
tiam reuocatur.

De probatica piscina. Cap. VI.

Ascendit Iesus Hierosolymam. **E**t autem **I**oan. 5.
Hierosolymis probatica piscina, quae
gnominatur hebraice Bethesda, quae
quae porticus habens. **P**iscina probatica
i. ouilis, in qua oues lauabatur, quae
in sacrificium Domini offerebantur: conuersionem
designat sanctam, & religiosam: in qua anima, quae
ouis debet esse per innocentiam, lauari debet per
poenitentiam, ut offeratur Domino per operationem
bonam. **H**abet ista piscina quinque porticus: propter
sensus corporis, per quos omnis nostra actio ad ef-
fectum perfectum ducitur. **I**n his autem quinque
sensibus nostris iacet multitudo magna languen-
tium: quia multiplex est corruptio sensuum corpo-
ralium. **C**orrumpitur. n. uisus, uana uidendo: auditus,
uana audiendo: gustus, uana uide comedendo:
odoratus, uana odorando: tactus, lubrica operando.
Qui delectatur in spectaculis uanitatis, & multipli-
ci specie rerum temporalium: qui uidet mulierem
ad concupiscendum eam, qui aurum uidet, argentum
uestes preciosas, & caetera talia, & uisa illegitima
concupiscit: multitudinem languentium habet in
uisu. **Q**uotquot. n. in uisu illicitos appetitus habet:
tot in eodem sensu languentes continet. **Q**ui dele-
ctatur in uanis diuersorum sonorum, aut uocum mo-
dulatibus, aut illecebrosis cantibus, qui aurem ac-
comodat, ut hauriat sanguinem, detractiones libere
audiendo: intra auditus sui ambitum multitu-
dinem habet languentium. **Q**ui delicatis cibus, &
diuersis saporibus, & potibus concupiscentiae pa-
lati sui, & gulae satisfacit: intra porticus huius am-
bitu multitudinem languentium custodit. **A**lij di-
uersis odoraminibus, & diuersorum aromatum fra-
grantijs olfactui satisfacere contendunt. **A**lij diuer-
sarum rerum suauitatibus, tactus uoluptatibus infer-
uiunt. **S**ed unusquisque sensus tot seruat languentes:
quot appetituum patitur corruptiones. **A**qua. i. qua
languidi sanabatur, conuersionem significat. **A**ngelus
uero, qui mouebat aquam, Spiritus sanctus designatur.
Angelus Domini descendeat in piscinam, & mouebatur a-

qua,

qua, & sanabatur unus. **S**ic Spiritus sanctus quoties in nos
descendit, & in nos intrat: excitat gratiam conuersionis,
& sanatur sensus noster a quacunque tenetur in
firmitate corruptionis. **Q**uod autem dicitur, & sanabatur
unus: hoc insinuat, quod qui unitati sanctae eccle-
siae coniungitur: gratiam spiritualis sanitatis con-
tinuo meretur. **C**laudi sunt, qui semitam iustitiae
non dirigunt. **C**aeci sunt, qui nec Deum, nec eius manum
data cognoscunt. **A**ridi sunt, qui in bona actione,
uel elemosynarum distributione manus non porri-
gunt. **M**ulti ergo sunt infirmi, sed unus sanatur; quia
solus, qui in unitate sanctae ecclesiae consistit, qui unum
Deum colit, iustificatur. **Q**uod uero quidam ex illis infir-
mis per hominem demissi in piscinam sanabantur, iste
autem per solum Dominum sine cooperatione ho-
minum sanitatem est adeptus: significat quod aliqua
do cooperante predicatione, uel intercessionem hu-
mana salutem consequimur: aliquando uero per
solam inspirationem internam iustificamur. **T**olle
grabatum tuum, & uade. **Q**ui languerat, grabatum
domum reportat: cum anima peccatorum remissionem
curata, se ad internam sui custodiam cum
ipso corpore refert: ne quid iterum unde feriat-
tur, admittat.

De quinque panibus, & duobus piscibus. Cap. VII.

Ioan. 6. **Q**uod uero subleuasset oculos Iesus, & uidisset,
quod multitudo maxima uenit ad eum: dixit ad Philippum. **V**nde
eme mus panes, ut manducent hi? &c. **E**st
puer unus hic, qui habet quinque; pa-
nes hordeaceos, & duos pisces &c. **Q**uinque panes
hordeacei sunt quinque libri Moysi, in quibus sub
palea litera, continetur medulla spiritualis intel-
ligentiae. **D**uo pisces, sunt libri prophetarum, & psal-
mi. **D**e hoc cibo Dominus ait. **Q**uae scripta sunt in
lege, & prophetis, & psalmis de me. **H**unc uero ci-
bum Dominus Apostolis, ut eum apponerent po-
pulis fregit: quando illis, ut scripturas intelligerent,
sensum aperuit. **I**lli autem acceptum cibum alijs
apposuerunt: quando scripturam legis, & prophe-
tarum, & psalmorum, per totum mundum spiritua-
liter esse intelligendam, & obseruandam praedica-
uerunt. **C**omedentes quoque super faenum discubunt:
quando praedicatione, uel lectione pastus, car-
nem suam (ne sibi dominetur) ieiunij, & uigilij pre-
munt. **Q**ui quinque millia fuisse reperiuntur: pro-
pter quinque sensus corporis, quos bene, & perfe-
cte regunt: quibus praesunt, per quos operantur.
Comedentes denique satiatur, cum auditores de omnibus,
quae ad fidem, & bonam operationem pertinent, per pre-
dicationem, & lectionem eruduntur. **E**xceptis, inquit, mu-
lieribus, & paruulis. **M**ulieres, sexus fragilis; & pa-
uuli, minor uidelicet aetas, sunt numero indigni.
Isti significant infirmos in fide nodum idoneos pu-
gnare. **P**ossunt etiam per mulieres, & paruulos; reprobi
significari: quia uis cum electis comedat per auditum pre-
dicationis, extra numerum tantum electorum sunt per prauitatem
conuersationis. **E**t tulerunt reliquias duodecim
cophinos fragmentorum plenos. **R**eliquiae, sunt spiri-
tualis intelligentiae subtiliora, & secretiora docu-

menta: quae a rudibus capi nequeunt. **Q**uae non sunt ne-
gligenter relinquenda: sed ab Apostolis, & eorum suc-
cessoribus diligenter quaerenda. **C**ophinis seruilium
opera geruntur, & deo firma mundi elegit: ut fortia
quaerantur, & confundantur. **S**tudeamus, & nos acceptum panem
diuinae scientiae per predicationem alijs apponere: ne per
negligentiam in uia deficiat, aut fame pereant. **I. Cor. 1.**

De muliere in adulterio deprehensa. Cap. VIII.

Adduxerunt ad Iesum Scribae, & Pharisei **I**oan. 8.
mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt
ei. **M**agister haec mulier modo deprehensa
est in adulterio. **I**n lege autem Moyses
madauit nobis huiusmodi lapidare: **T**u ergo
quid dicis? **M**ulier ista significat gentilem ecclesiam a
diabolo per culturam idolorum uiolatam: hanc
Iudaei uolunt lapidari, quia uolunt eam damna-
ri, dum inuident eam gratiae caelestis participem fieri.
Hoc autem dicebant tentantes eum: ut possent
accusare eum. **I**nimici Pharisei tentant de iustitia,
an contra eam diceret: sciebant enim mansuetum
& misericordiae praedcatorem: **V**nde placebat
populo. **V**nde putabant dicturum dimittendam
adulteram, & in hoc diceretur contrarius legi Moysi,
& Deo auctori: & ideo cum adultera reus mor-
tis. **Q**uod si secundum legem diceret lapidandam,
deriderent eum: quasi non habentem mansuetu-
dinem, quam praedcabat, & pro qua amabatur.
Ipse autem neutra capitur calumnia: sed serua-
ta mansuetudine respondit quod est uerae iusti-
tiae. **Q**ui sine peccato est: primus in eam lapidem
mittat. **I**pse autem inclinans se deorsum: digito
scribebat in terra. **D**igito Dei scripta sunt in ta-
bulis lapideis, pro duritia illius populi: inclinatus
iam in homine ipse custos legis est, & dator, & iu-
dex est scribens in terra. **I**n quo docet nos de au-
ditis malis alicuius non temere iudicare: sed prius
digito discretionis, nos ipsos intus discutere sicut
ibi dicit. **Q**ui sine peccato est uestrum: primus in
eam lapidem mittat: quasi diceret. **P**rius, sitis ius-
ti, postea ream puniat. **S**ic enim iubet lex puni-
ri reos: non tamen a similibus puniendos. **E**cce
plena iustitia: ut iustus malos, & mala puniat. **I**lli
ergo uel ream dimittant: uel cum ea poenam
subeant. **E**t iterum se inclinans, in terra scribe-
bat: iterum in terra scribebat, ex more alio uul-
tu uertens: ut illis sit liberum exire, quos praui-
debat citius exituros, quam plura interrogatu-
ros. **D**ocet autem nos sicut & ante correptionem
alterius, ita & post nos ipsos inuestigare humili-
ter: ne idem, uel aliquid simile in nobis sit. **A**-
udientes autem haec, unus post unum exibant: a se-
nioribus incipientes, & remansit solus Iesus, &
mulier stans in medio. **S**ic Iudaeis Christum dese-
rentibus per infidelitatem: gentium ecclesia in fi-
de stat, & in expectatione diuinae misericordiae
perseuerat: & condonatur ei culpa, & tribuitur
gratia. **S**imili modo Dominus quotidie recipit
adulteram, dum per gratiam recipit quamlibet
animam a diabolo per culpam corruptam.

De cæco illuminato. Cap. IX.

T
Ioan. 9.

Dæteriens Iesus uident hominem cæcum a natiuitate. Cæcus iste; designat genus humanum in parentibus primis excæcatum per originale peccatum. Me oportet (inquit Dominus) operari opera eius, qui misit me: do nec dies est. Non solum tunc cum Christus erat in mundo: sed & semper usque ad consummationem seculi per fidem est cum electis, & est tempus operandi. Venit nox, quando nemo potest operari. Nox illa, est infernalis obscuritas: in qua nulli licet operari, ut nec ardenti diuinitati: sed tantum est tempus recipiendi. Expuit in terram: & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei. Vade, & lapa in natatoria Syloe: quod interpretatur missus. Abijt ergo, & lauit: & uenit uidens. Itaque uicini, & qui uiderant eum prius: quia mendicus erat, dicebant. Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat? Saliua est diuinitas: terra, humanitas: lutum ex utroque: coniunctio utriusque naturæ. Syloe quod interpretatur missus; Christum significat: in quo cæcus luto linitus lauitur: dum peccator in fide diuinitatis, & humanitatis, eius baptismo reuocatur. Et cæcitas aufertur: dum peccatum deletur. Lotus denique uidet clare: dum renatus quisque credit, & diligit, aut contemplatur bona cælestis patriæ. ¶ Cæcus itaque iste est genus humanum, cæcitas, peccatum: lutum incarnationis sacramentum: Linitio, & lauatio: fides cum baptismo. Receptio luminis, contemplatio supernæ claritatis. Sed Iudæi illuminatum eiiciunt: dum populum christianum contempnunt. Et Iesus illuminatum suscipit, quia christianum iudæo anteponit.

De grano frumenti. Cap. X.

V
Ioan. 12.

Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet. Omnibus est manifestum de grano frumenti, quod dum in terram cadit nisi moriatur, id est, humore terræ humectetur, & tale, quale prius fuit, esse designat, & per alterationem uagationis aliud fiat: solum manet: & fructum nullum affert. Si autem fuerit mortuum. i. pinguedine, & humiditate terræ putrefactum; statim herbam germinat, stipulam roborat, spicas, aristas, paleas, grana format: & multum fructum affert: quia (sicut in alia parabola dicitur) siue trigessimum, siue sexagesimum, siue centesimum. Sic Christus in terram cadens per humanitatem: fert fructum multum moriens per passionem. Nihil nanque nobis nasci contulisset, nisi moriendo nos redimere potuisset. De hoc fructu, & pfectu per psalmistam ait. Singulariter sum ego, donec transeam. Singulariter enim fuit, donec transiit: quia donec mortem gustauit, fructum humanæ redemptionis non perfecit. Sed mo-

Psal. 140.

riendo, fructum ex se multiplicauit: quia omnes ad uitam æternam prædestinatos redemit. Per hunc denique fructum: designantur patriarche, prophete, euangelistæ, Apostoli, martyres, confessores, uirgines, & omnes electæ animæ, quot quot fuerunt ab initio iustificandæ per gratiam redemptionis: & quotquot erunt in fine beatificandæ per gloriam remunerationis. Sanctus quoque Ioannes euangelista hunc fructum exprimit ubi ait. Audiui numerum signatorum centum quadraginta quatuor millia signati; ex omni tribu filiorum Israel. Et deinceps. Posthæc uidi turbam magnam, quam diuerare nemo poterat, ex omnibus tribubus, & populis, & linguis: stantes ante thronum. Per centum nanque quadraginta quatuor millia signatorum ex omni tribu filiorum Israel, designauit eos, quos diuina prouidentia ad uitam prædestinatos ante aduentum Redemptoris, per præcedentia sacramenta redemptionis ad salutem præparauit. Per turbam autem magnam, quam diuerare nemo poterat, quam uidit ex omnibus tribubus, & linguis, & populis; illos insinuauit, quos post aduentum Redemptoris gratia superna iustificat, & saluat: de qua turba recte dicitur, quam diuerare nemo poterat: quia pauci erant, qui ante aduentum Christi iustificabantur ad comparationem eorum, qui post aduentum eius iustificantur. Ante aduentum etenim eius notus tantum in Iudæa Deus. Modo uero omnes gentes plaudunt manibus, iubilant Deo in uoce exultationis. O quam mirabile? Istud est granum: quod facit fructum trigessimum in coniugatis; sexagesimum in continentibus: centesimum in uirginibus.

X
Apo. 7.

Psal. 75:
Psal. 45.

De emissionem retis in mare. Cap. XI.

Y
Ioan. 21

Dixit Iesus discipulis suis. Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Bis in sancto euangelio legitur, quod Dominus iussit, ut ad piscandum retia mitterentur: ante passionis diem uidelicet, & post resurrectionem. Sed priusquam Redemptor noster & pateretur, & resurgeret, mitti rete ad piscandum iubet, sed utrum in dextram, an in sinistram mitti debuisset, non iubet: post resurrectionem uero discipulis apparens, mitti in dextram rete iubet. In illa piscatione tot, & tanti pisces capti sunt, ut retia rumperebantur: in ista autem, & multi capti sunt, & retia rupta non sunt. Quis uero nesciat bonos dextra, & malos sinistra figurari? Illa ergo piscatio, in qua specialiter in quam partem mitti debeat rete, non iubetur, præsentem ecclesiam designauit: quæ bonos, & malos simul colligit, nec eligit, quos trahat: quia & quos eligere possit, ignorat. Hæc autem piscatio post Domini resurrectionem facta, in solâ dextram missa est: quia ad uidentem claritatis eius gloriam, sola electorum ecclesia pertinet, quæ de sinistro opere nihil habebit. In illa piscatione, per multitudinem piscium rete rumpitur: quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tam multi intrant,

erant, ut ipsam quoque ecclesiam hæresibus scindant. In ista uero piscatione & multi pisces, & magni capiuntur, & rete non rumpitur: quia sancta electorum ecclesia in continua authoritate sui pace requiescens, nullis iam dissensionibus dilaniatur. Miserunt ergo retia, & iam non ualebant trahere præ multitudinem piscium. Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram; plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. A magno mysterio numerus non uacat: sed intentos nos tanti mysterij profunditas expectat. Neque enim quantitatis summam tam solerter euangelista exprimeret, nisi hanc sacramento plenam esse iudicasset. Scitis nanque, quod in ueteri testamento, omnis operatio per decalogi mandata præcipitur. In nouo autem, eiusdem operationis uirtus, per septiformem gratiam Sancti Spiritus multiplicatis fidelibus datur: quem propheta denunciât ait. Spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis: & repleuit eum spiritus timoris Domini. Sed ille in hoc spiritu operationem percipit, qui fidem Trinitatis agnoscit: ut & Patrem, & Filium, & eundem Spiritum sanctum unius uirtutis credat: unius substantiæ esse fateatur.

El. 11.

Z Quia igitur septem (quæ superius diximus) per nouum testamentum latius data sunt dona, decem uero per uetus præcepta; omnis nostra uirtus, & operatio, per decem & septem potest plene comprehendi. Ducamus igitur per trigonum decem & septem, & ueniunt unum & quinquaginta. Qui profecto numerus, a magno mysterio non uacat: quia in testamento ueteri legimus, quod annus quinquagesimus iubilæus uocari iussus est: in quo uidelicet populus cunctus ab omni operatione quiesceret, Sed uera requies in unitate est. Diuidi quippe unum non potest: ubi enim scissura diuisionis est: uera requies non est: ducamus ergo per trigonum quinquaginta & unum, fiunt centum quinquaginta tria. Quia igitur & omnis operatio nostra, & uirtus in fide Trinitatis exhibitæ, ad requiem tendit: septem & decem ter ducimus, ut ad quinquaginta, & unum uenire debeamus: & uera nostra requies tunc est, cum ipsam iam claritatem Trinitatis agnoscimus, quam in unitate diuinitatis esse, certum tenemus. Quinquaginta & unum ter ducimus, & electorum summam in superna patria, quasi centum quinquaginta & trium piscium numerum tenemus. Post resurrectionem uero Domini missum rete dignum fuit, ut tot pisces caperet: quot solummodo electos ciues supernæ patriæ designarent. Et cum tanti essent non est scissum rete. Et adiecit euangelista rem necessariam dicens. Et cum tanti essent, siue tam magni. (Sicut superius dicit: plenum magnis piscibus) non est scissum rete, id est, magni erant: sed inter eos hæreses non erant.

SEQUUNTUR ALLEGORIE in euangelium Matthæi, quæ cum quibusdam additis perficiunt. Lib. II.

De sermone Domini in monte, & octo beatitudinibus secundum Mattheum. Cap. I.

A
Matth. 5

El. 40.

B

C

Horatius

D

ma? De istis, quæ non sunt lugenda, uel parum lugenda, grauius lugent: & grauius lugenda, scilicet damna spiritalia; non lugent, etiã de ipsis rident. De istis, in quâ, prophetauit Esaias dicēs. **Esai. 5** Vt, qui dicitis bonum malum, & malum bonum; ponentes tenebras lucem, & lucē tenebras: amarum in dulce, & dulce in amarum. Non lugeamus fratres amissionem carorum: sed lugeamus amissionem bonorū operū, amissionē uirtutum. Lugeat corruptus, amissionē uirginalis itegritatis: lugeat malitiosus, amissionē pietatis: lugeat superbus, amissionem humilitatis: lugeat iracundus, amissionem internæ tranquillitatis: lugeat avarus, amissionem largitatis: lugeat ebriosus, amissionē sobrietatis: lugeat accidiosus uel tādiosus, amissionem spiritalis exercitationis: lugeat inuidus, amissionem charitatis. Beati nanque qui lugent modo per penitentiam: quia ipsi consolabuntur per indulgentiam, deinde etiam per iustitiam, postremo autem per gloriam. Possumus ergo dicere tria esse genera, spiritaliter, & fructuose coram oculis Creatoris lugentium. Alij. n. lugent pro indulgentia culpa. Alii lugēt ex suauitate gratiæ diuinitus sibi collata. Alij ampliori seruire accensī, lugent ex desiderio futurę gloriæ. Et in his omnibus beati, qui lugent, quia qui seminant in lachrymis: in gaudio metent. Et absterget Deus omnem lachrymā ab oculis sanctorum: quia non erit amplius neq; luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor: quoniã priora transferunt. ¶ Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Omnes homines esuriunt, & sitiunt: Sed alij esuriunt, & sitiunt malum; alij esuriunt, & sitiunt bonum. Alij etenim esuriunt, & sitiunt aurum, argentum, uestes preciosas, p̄dia, terras, uineas, domos, equos, & possessiones innumeras. Ista tamen omnia, bona sunt in se: sed in hoc quodammodo mala dicuntur, quia a malis inutiliter esuriunt, & sitiuntur: sicut Dominus dixit iniquum mammona. i. diuitias: non quæ res diuitiarum sint iniquæ: sed per iniquitatem acquisitæ. Alij esuriunt, & sitiunt potestates, honores. Alij uoluptates. Alij salutationes in foro, & primos recubitus in cœnis, & cathedras in synagogis, & uocari ab hominibus Rabbi. Sed tales non possunt fieri beati: quia non possunt saturari. Totus enim mundus nequaquam sufficeret homini: cui non sufficit Deus, qui est Dominus mundi. Non enim impletur oculus uisu, nec auris auditu, nec in cæteris sensibus potest homo saturari ex eorum delectationibus. Quod rex Dauid bene considerauit: qui quamuis haberet ad comedendum, & bibendum non solum ad necessitatem, sed etiam si uellet ad superfluitatem: tamen dixit. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Esuriamus ergo, & sitiamus non transitoria, non terrena, sed iustitiam: quia per esuriam, & sitim iustitiæ, perueniemus ad satietatem æternæ gloriæ. ¶ Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Si uis misericordiam accipere, misericordiam exhibe. Dimittite, inquit, & dimittentur. Secundum enim mensuram, quam mensi fueritis, remetietur uobis. **Bea-**

ti quoque misericordes: qui aliis in miserijs suis assistunt, & eos secundum possibilitatem suam protegunt, & defendunt. ¶ Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Mundo corde sunt illi, qui nec puluere inutilis cogitationis: nec luto scœdantur prauę delectationis. Mundo corde sunt, quos non tergit nebula terrenæ ignorantia, nec corrumpit feruor scœdæ concupiscentiæ. Mundemus igitur corda nostra ab omni ignorantia, per inquisitionem ueritatis: & ab omni peruersa concupiscentia, per amorem uirtutis, ut mereamur Deum uidere in gloria regni cœlestis. ¶ Beati pacifici: quoniam filij Dei uocabuntur. Pacifici sunt, qui in semetipsis facere pacem, & custodire norunt: qui uirtutes erigunt: qui uitia aduersantia submergunt, & extinguunt, & quicquid in se peruersæ cogitationis, locutionis, operisue deprehendunt: prudenter, & potenter expellunt, nec aliquid turbationis in regno suæ dominationis esse permittunt: & si quid eis aduersitatis occurrat, pacem suam tamen seruant, & cuncta cum sui cordis tranquillitate iudicant. Pacifici sunt, qui cum eis a malis mala inferuntur, mala minime retribuunt: sed cum eis, qui oderunt pacem, pacifici sunt: qui non in tantum pacem custodiunt, uerum & alios discordantes sibi ad unitatem pacis reducant. Isti uocabuntur filij Dei: quia Deus summa pax est, & omnia cum tranquillitate mentis iudicat: filij Dei, fratris Christi. Isti filij per gratiam, Christus filius per naturam. Hæredes Dei, cohæredes autem Christi. ¶ Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Multi patiuntur persecutionem: sed alij propter culpam, alij propter iustitiam: propter culpam patiuntur mali, propter iustitiam boni. Latio suspenditur propter culpam: iustus non potest suspendi, nisi propter iustitiam, & innocentiam. Sed dicit aliquis, nemo potest modo propter persecutionem attingere ad beatitudinem: quia nunc in pace consistunt omnia: & sancta ecclesia fere de nulla parte patitur aduersa. Et ego dico, quod ubique tentationes sunt, & persecutiones: quia quotidie in penetralibus sanctæ ecclesiæ persequitur Cain, Abel: Ismael, Isaac: Esau, Iacob, id est impius iustum. Et si quis persecutionem non patitur ab extraneis: patitur tamen a falsis fratribus. Omnes enim, qui pie uolunt uiuere in Christo, persecutionem patiuntur. Quia igitur non cessant persecutiones, patientia nobis necessaria est, ut reportemus repromissiones. Væ autem eis, qui perdunt patientiam: quia perdunt etiam patientiæ coronam. Non ergo murmuremus, si in paucis uexemur: quia in multis bene disponemur. ¶ Igitur per paupertatem spiritus, attingitur ad regnum cœlorum: per mansuetudinem, siue per lenitatem, ad terram uiuentium: per luctum, ad ueram consolationem: per iustitiæ sitim, & esuriam, ad supernæ iocunditatis satietatem: per misericordiã, temporaliter factam, ad misericordiam æternã: per

per cordis munditiam, ad Dei uisionem: per pacem, ad Dei filiationem: per presentem persecutionem, ad æternam regni cœlestis tranquillitatem, & requiem. ¶ Beati estis cum maledixerint uobis homines, & persecuti uos fuerint &c. Superius locutus est omnibus electis: Modo apostropham facit ad Apostolos: quamuis & hæc aliis electis conueniant, ostendens Apostolis in his uerbis quanta pro eius nomine passuri sunt. O quam pauci sunt, qui his uerbis Domini oculis mentis intendant: & per eorum admonitionem beatitudinem querant. Quam multi sunt, qui pro parua uerborum iniuria, reddunt si possint uerbera: & si perficere non ualent, quod conantur, tamen & maiora minantur. Quam bene sancti Apostoli uerba ista cordibus suis impresserāt: qui ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Notandum autem quod ait, mentientes, & propter me. Si enim homines, quando nobis maledicunt, iuste maledicunt: iam non habet hoc meritum. Et si propter causam, & culpam nostram, sustineamus blasphemias non propter Deum, non habemus meritum. Gaudete, & exultate. In multis decipimur fratres. Quando enim nobis arrident secularia, quando uulgius laudibus nos extollit, gaudemus, & exultamus: cum magis flere, magis dolere deberemus: quia maius periculum habent prospera, quam aduersa: laudes, quam uituperationes. Sed gaudeamus: quia Apostolis salubre gaudium, & salubris exultatio demonstratur: cum eis in contumelijs, & persecutionibus gaudendum esse, & exultandum denunciatur. Subiungit causam dicens. Merces enim uestra multa est in cælo. Merces ista, fratres, multa est, magna est, pretiosa est, diuturna est. Tam multa est, quod non potest numerari: tam pretiosa est, quod non potest æstimari: tam diuturna est, quod non potest finire.

De oratione Dominica secundum Mattheum & de septem petitionibus in ea contentis. Cap. II.

MINTER omnia, quæ humana fragilitas facere potest unde placere Deo ualeat: plurimum ualeat oratio, si cum pura conscientia, & cordis humilitate fiat. Quia si conscientia fuerit forte prauæ uoluntatis, uel operis uene no polluta, si cor nostrum inani fuerit elatione repletum: oratio nostra apud Deum non recipitur, nec noster animus exauditur. Qui enim auerterit aurem suam ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Mediãtor itaq; Dei & hominis Christus Iesus homo, humanæ salutis consulens, ac misericorditer prouidens: inter cætera suæ sacratissimæ doctrinæ uerba, formam orationis instituit, & quomodo patrem orare debeamus, edocuit dicens. Cum oraueritis,

non eritis sicut hypocritæ: qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare. Orantes aut, nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur. Sic ergo uos orabitur. Pater noster: qui es in cælis &c. In hac oratione Dominica septem petitiones esse dinoscuntur. Prima **Ibidem.** petitiō est: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Secunda est: adueniat regnum tuum. Tertia: fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Quarta: panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quinta: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sexta: & ne nos inducas in tentationem. Septima: Libera nos à malo. **N** Petitiō prima. PRIMA petitiō. Pater noster: qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Ecce carissimi, singulis fere diebus clerus, & populus; uiri, & mulieres; sed præcipuè diebus solemnibus congregati ad basilicas conuolant: melioribus uestibus coram aspectibus hominum singuli profacultate sua se adornant, domum Dei securi quasi filij Dei communiter intrant, genua flectunt, pectora tundunt, manus expandunt, ora aperiant, præces fundunt, dicentes. Pater noster; qui es in cælis. Sed (quod sine graui mœrore dicendum non est) multi deprecantur Deum, domum Dei ingrediuntur: & pauci exaudiuntur. Multi Deum uocant patrem in hac oratione, qui eius filij non sunt: sed illius patris, de quo scriptum est, uos ex patre diabolo estis. Dei non sunt filij, quia eius perdidit gratiam: diaboli sunt filij: quia genuit eos, & nutrit per culpã. Filij diaboli sunt (sicut in alijs sententijs dicere solemus) homines immundi, concubinarij, adulteri, rapaces, auari, maledici, fœneratores, & alij quibuscunq; damnabilibus peccatis deprauati, qui dicunt fratri suo, fatue: qui uident mulierem ad concupiscendum eam, & quicunq; & si non peruerso opere, peruersa tamen a Deo separati sunt uoluntate. Quicumq; igitur, fratres, Deum in oratione Dominica patrem uocat, quicumq; ab eo exaudiri desiderat: taliter uiuat, ut Deus eum filium suum recognoscat per gratiã, qui omnium est pater per naturam: alioquin, cum iudicabitur, exibat condemnatus: & oratio eius fiet in peccatum. Pater noster, qui es in cælis. Qui dicit pater, captat beneuolentiam: qui dicit, noster, excludit superbiam: qui dicit, qui es in cælis, exhibet reuerentiam, Qui dicit, pater, captat beneuolentiam: quia pium clamat. Qui dicit, noster, superbiam excludit: quia non sibi arrogat proprium, aut specialem: sed etiam alijs esse communem denunciat. Qui dicit, qui es in cælis, reuerentiam exhibet: quia non solum in infimis, sed etiam in summis eum præsidem, predicat per fidem. Sanctificetur nomen tuum. Multa sunt nomina diuina: quod ergo nomen petimus sanctificari cum dicimus, nomen tuum sanctificetur: Nomen Dei, fides est: per quam credentibus innotescit. Sanctificetur nomen tuum. fides tua: quæ est tui noticia. Sed tu inquis: **Obiectio** nomen

Proferuore concionatorum.

Tria lugendi genera

Psal. 125 Apo. 21

Lucæ. 16

Matt. 23

Psal. 16

Luc. 6 Mar. 4

G

H

Roma. 8

2.Tim. 3

Sap. 3

Epilog.

Prouer. 28.

Matt. 6.

Ibidem.

N Petitiō prima.

Ioan.

Matt. 5.

Psa. 108.

Optime quidem discurrat.

O

Nomina

Obiectio

Psa. 110
Solutio. nomen Dei non est sanctificatum, sed sanctum: omnes enim scripturae clamant, omnes resonant: sanctum est nomen tuum. Nomen Dei, fratres, sanctum est: sed adhuc in cordibus quorundam potest amplius sanctificari. Potest namque sanctificari in cordibus paganorum: in quibus nondum est sanctificatum per fidem. Potest sanctificari in cordibus iudeorum: in quibus non est sanctificatum per fidei consummationem. Potest sanctificari in cordibus falsorum Christianorum: in quibus nondum est sanctificatum per dilectionem. Potest etiam amplius sanctificari in cordibus electorum: per maiorem fidei consummationem, & maiorem Dei, & proximi dilectionem. Quanto enim perfectius Deum diligit, & credit electus: tanto amplius nomen Patris in se sanctificat, & sanctificatum demonstrat. Dicamus igitur. Pater noster; qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum in cordibus Paganorum, sanctificetur in cordibus iudeorum: ut illi in te credant, & isti perfectius in te credant, & te utrique diligant. Sanctificetur in cordibus falsorum Christianorum, ut sicut habent per fidem tui cognitionem: sic quoque habeant per affectum dilectionem. Sanctificetur adhuc in cordibus electorum per maiorem claritatem cognitionis, & maiorem suauitatem dilectionis. Ergo pater noster qui es in caelis sanctificetur nomen tuum.

P
Secunda **Quaestio** **¶** SECUNDA Petitiō. ¶ Adueniat regnum tuū. Quid est, quod petimus, dum dicimus: adueniat regnum tuum? Nunquid non habet regnū Deus: nunquid non est rex Deus? Si Deus non est rex, aut non habet regnum: quid est, quod Psalmista dicit, rex omnis terrae Deus: psallite sapienter? Ergo rex est Deus, & regnum habet Deus: quare ergo petimus, ut adueniat regnum eius? Non petimus, ut adueniat in hoc, quod iam est, sed in hoc, quod nondum manifestum est. Adhuc enim nascituri sunt multi, qui ad regnum eius sunt praedestinati, necdum tamen sunt de regno eius esse omnibus manifestati. Adueniat ergo regnum tuum O Pater caelestis: ut per naturam carnis generentur ad regnum tuum praedestinati, & per gratiam baptismi regenerentur, & fiant iusti: & per charitatem iustitiae omnibus manifestentur esse filii regni tui. Adueniat quoque regnum tuum, ut in fine seculi, in die iudicii, in resurrectione generali, separentur grana a paleis, pisces a colubris, agni ab hædis, frumentum a zizanijs. Et ecclesia tua, quae est regnum tuum, de praesentia seculi praesentis te uocante transeat in gloriam patriae caelestis. Item adueniat regnum tuum, ut sicut regnas in iustificatis: ita regnes in iustificandis: & sicut regnas in illis, qui sunt boni: sic expulsa potestate daemonum regnes & in illis, qui sunt adhuc mali. Adueniat igitur regnum tuum.

Matt. 13
Matt. 25
Tertia **Quaestio.** **¶** TERTIA Petitiō. ¶ Fiat uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra. Scimus, quod in caelo nullus sanctorum, uel angelorum a uoluntate Dei deuiat, nemo illi contradicit: quomodo ergo fieri poterit, ut uoluntas Dei ita in terra, sicut in caelo, fiat? ut uidelicet in terra nemo, uel per ignorantiam, uel

per fragilitatem humanam delinquat: cum infans unius diei non sit sine peccato super terram, Iob. 25. & in multis offendamus omnes: Verum sciendum est, quod particula, sicut, non est quantitatis, sed qualitatis, & similitudinem insinuat, non aequalitatem. Si quis enim aedificaret domum paruum secundum formam, & dispositionem domus maioris: non diceremus de parua domo, tanta est ista, quanta & illa maior: sed diceremus, talis est ista, qualis illa, talis similitudine, non tanta quantitate. Fiat ergo O pater, uoluntas tua, sicut in caelo per angelos, & per sanctos, & per primam stolam iam glorificatos: ita, & in terra per homines iustificandos, & glorificandos: ut sicut illi uoluntatem tuam faciunt in caelo: ita isti faciant eam in terra, etsi non secundum aequalitatem: tamen secundum similitudinem. i. si non secundum perfectionis eorum imitationem. Fiat uoluntas tua non solum in electis per bonorum operum exhibitionem: uerum etiam in reprobis per malorum dispositionem. Quamuis enim malorum non sis author, es tamen malorum dispositor: & quamuis sub potestate tua multa sint mala: nulla tamen relinquis inordinata: & sic fit in omnibus uoluntas tua: in bonis per actionem, in malis per ordinationem. Fiat uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra; ut sicut in caelo faciunt uoluntatem tuam cherubim, & seraphim, throni, & dominationes, uirtutes, principatus, angeli, archangeli, patriarchae, & prophetae, apostoli, & martyres, confessores, uirgines, & omnes animae electae a uinculis corporum suorum solutae, coram te glorificatae: sic secundum gratiam a te sibi concessam, & secundum possibilitatem suam faciant eam in terra, omnes episcopi, presbyteri, & omnis clerus: omnes reges, principes, & uniuersus populus, masculi, & foeminae: magni, & pusilli: boni, & mali quoque de malo ad bonum conuersi. Fiat uoluntas tua non solum in creaturis rationalibus per tui cognitionem, & dilectionem: sed etiam in creaturis irrationalibus per earum existentiam, & multiplicationem. Fiat uoluntas tua non tamen in rebus sensibilibus per fecunditatem propagationis: sed & in rebus insensibilibus, & uiuentibus: fiat, inquam, per uegetationem germinationis. Fiat denique uoluntas tua non solum in rebus quolibet modo uiuentibus: uerum etiam in rebus quolibet modo, sed tibi placito subsistentibus. Item fiat uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra. i. sicut fit in iustificatis iam: sic fiat in adhuc iustificandis. Item fiat uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra. i. sicut ratio per gratiam tuam adiuta faciendum dicitur: sic & caro sine contradictione, & defectu dictata perficiat. Fiat ergo uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra.

¶ QUARTA Petitiō. **¶** Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Fecit Deus hominem ex substantia duplici: corporali scilicet, & spirituali: quia ergo compositus est ex duabus substantijs, necessarius est ei duplex panis, unus corpori, alter spiritui: corpori panis corporalis, spiritui spiritualis: corpus pascit agrestis annona: spiritum pascit

pascit sacra doctrina. Corporalem panem a Deo petimus, quia, nisi dederit Deus pluuiam, & fecerit terram germinare, non possemus hunc panem habere. Spiritualem a Deo petimus panem, quia & ipsum, nisi dederit Deus, non haberemus. Panem corporalem dispensare debent filijs suis patres carnales: panem spiritualem dispensare debent patres spirituales praelati, & doctores. Hinc quaeritur iam inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Quis enim est nostris temporibus fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam? ut det illis cibum in tempore: qui panem doctrinae communicet fideliter, & prudenter? fideliter quantum ad Deum, prudenter quantum ad homines? Fideliter quantum ad Deum: ut uidelicet cum tanta fide, tanto timore, tanta sollicitudine, tanta instantia, tanta diligentia quemadmodum praecipit Deus, uerbum Dei dispenset? Prudenter quantum ad homines: ut secundum capacitatem uniuscuiusque singulos erudiat? Sed (quod sine graui luctu recordandum non est) sicut ait beatus Gregorius: mundus sacerdotibus plenus est, & tamen si sit qui bonum libenter audiat, non est qui dicat. Quid facturi, quid dicturi sunt quidam nostri temporis sacerdotes, in die iudicii, in die calamitatis de longe uenientis? Qui ordinem sacerdotalem susceperunt, sed inordinate uiuere non erubescunt. Qui diligunt cum uulgo sibi commissio, prorsus indocto, prauis moribus corrupto, in quadriuijs sedere: uerba inutilia, uel etiam perniciose dicere, & audire: superbe iurare, & non solum uiuis, sed & mortuis detrahere? Redditi ecclesiarum sibi commissarum opportune, & importune requirunt, oblationes toto cordis hiatus concupiscunt: ore nonnunquam imprudenter exigunt: aduenientes ueraque manu recipiunt. Quidam autem commensationibus, & comotationibus intendunt: cubilibus, & impudicitijs sese inuoluunt, & multa, quae ab eis in occulto fiunt (sicut dicit Apostolus) turpe est & dicere. Lanis Domini gregis uestiuntur, lacumque pascuntur, & oues praepenuria, & fame uerbi Dei moriuntur. Decurrit tempus, transit anni circulus: nec unum uerbum de ore eorum egreditur, quo grex illis commissus erudiat, de malo corripiatur, ad bonum reuocetur, & in ipso confirmetur: quotidie tamen se obsequium praestare Deo arbitrantur, uerba diuinae laudis ululant, aut certe sibilant, & audientes, & intuentes, sono uocis, & motu corporis scandalizant, non aedificant. Pasce igitur Domine, pasce tuipse oues tuas. Unctio tua doceat eas de omnibus, ut spiritus tuus per internam inspirationem illis doctrinam infundat, quam talium sacerdotum os mutum non dispensat. Cogitare debent tales sacerdotes animaduersiones propheticas aduersum se esse prolatas, quibus dicitur: Erit sicut populus, sic sacerdos. Et item. Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus? Et tenentes legem, nescierunt me. Et in alio loco de huiusmodi scriptum est. Canes muti, non ualentes latrare. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Nemo itaque ab huiusmodi sacerdotibus expectat

et sibi panem sacrae doctrinae dari: quia tales sacerdotes docere uel nesciunt, uel erubescunt, uel contemnunt. Quid igitur facient oues illis commissae? Considerare debent alij in locis esse sacerdotes doctos, sancteque uiuentes, & illos adire, & per illos se doceri consilium animarum suarum suppliciter postulare. Sunt etiam quidam falsi praedicatorum, qui sicut zizania in agro Dominico a diabolo sunt seminati: qui totum mundum in suis phylacterijs peragrunt, & uulgus indoctum, & diuersis peccatis oneratum, uerbis mendacibus beatificant, dicentes, pax, pax, cum non sit pax. Sed quid dicit scriptura? Popule meus, qui te beatificant, ipsi te seducunt, & uiam gressuum tuorum dissipant. Et item. Erunt, qui beatificant, & qui beatificantur, praecipitati. Itaque Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Panem corporalem, & panem spiritualem. Panem corporalem, ut facias terram germinare, fructum suum facere, & consummare: panem spiritalem, ut inspires praelatis, & doctoribus ecclesiae tuae, ut doctrinam suam sibi traditam nobis studeant fideliter, & prudenter dispensare, & si illi istum frangere nobis panem non curant: tu ipse nos pasce per occultam sancti spiritus tui inspirationem. Ut intus per te capiamus panem, quo foris fraudamur per illorum taciturnitatem. Panem ergo nostrum quotidianum da nobis hodie.

¶ QUINTA Petitiō. **¶** Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quam multis timenda, & periculosa est, fratres, ista oratio? multis enim plus confert detrimenti, quam augmenti; plus damni, quam lucri. Sunt namque quidam, qui per magnam, & longam malignitatem, & odiorum malitiam obdurati: illos, qui per aliquam iniuriam eis facti sunt debitorum, manibus suis iugulare, aut trucidare & omnibus modis laedere concupiscunt, nec pro timore Dei, nec pro precibus hominum satisfactionem recipere, uel concordiam facere uolunt. De talibus scriptum est. Uua eorum uua fellis, & botrus amarissimus: fel draconum uinum eorum, & uenenum aspidum insanabile: qui cum tales sint, secure tamen ad ecclesiam confluunt, & coram Deo & altari eius orantes, dicunt. Pater noster dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sed o misera insipientia, o infelix praesumptio, iram Dei aduersum se praecipue prouocare dicitur, cum homo homini seruat iram, & a Deo quaerit misericordiam. Sunt autem quidam imperfecti: quorum imperfectio (sicut dicit beatus Augustinus) diuinae miseratio condescendens concedit, ut saltem tunc debitoribus suis debita dimittant: cum ipsi debitorum indulgentiam ab eis sibi dari postulauerint: sicut Dominus seruo suo nequam fecisse legitur: quemadmodum scriptum est. Serue nequam omne debitum dimissi tibi, quoniam rogasti me. Quicumque autem rogatus a debitore, debitum cuiuslibet iniuriae dimittere contemnit: in uanum sibi a Domino dimitti debitum peccati sui petit: quinimmo magis illud coram oculis iudicis aggrauat, quam alleuet.

Hiere. 8. Efa. 3.

Efa. 9.

T Quinta.

Deut. 38

Eccl. 28.

August.

Matt. 18 V

Iet. Quamuis uero imperfectis concedatur sua posse requirere, satisfactionem de iniuria sibi illata recipere, & a debitoribus de indulgentia rogari: debent tamen, si contingat nihil horum fieri, omnibus iram proprii cordis refrenare: & de semetipsis enebrias odiorum pellere: memores illius quod scriptum est. Ira uiri iustitiam Dei non operatur: & item. Qui odit fratrem, suum homicida est, & omnis homicida non habet partem in regno Christi, & Dei. Perfectorum autem est puro corde omnia omnibus uultu iucundo sine restauratione rerum, sine satisfactione iniuriarum, & sine ullis precibus, debitoribus suis indulgere: insuper & sua tribuere, & obsequia charitatis exhibere. Prouideat ergo unusquisque sibi in oratione ista, dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, ut qualem indulgentiam a Deo cupit accipere: talem studeat aliis facere. Sin autem, secundum consilium meum taceat, & istam orationem minime dicat: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Dimitte ergo nobis o pater debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & si per aliquam fragilitatem, uel etiam perniciem nos uideas non dimittere sicut debemus, da nobis gratiam, ut secundum tuam uoluntatem dimittamus, & sic tuam indulgentiam consequamur. Da ut sic diligamus homines, ut eorum non diligamus errores: ut sic in eis diligamus naturam: ut non diligamus culpam: ut sic diligamus quod sunt, ut non diligamus quod male faciunt. Dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Iaco. I. I. Ioa. 3.

Sexta. Iacobi. I.

Quaest. Rñsio.

Iacobi. I.

Luc. 21

ne nos inducas in tentationem. i. Ne nos permit- tas tentari supra id, quod possumus, sed da cum tentatione et prouentum, ut possimus sustinere. Ne nos ergo inducas in tentationem. 1. Cor. 10

SEPTIMA petitio. Libera nos a malo. Y. Septima. Multa sunt mala, quibus humana subiacet conditio, quorum periculum per se minime euadere ualet, quae generaliter considerata sex modis distinguere possumus. Malum aliud est corporis, aliud animae. Item aliud est malum, quod est culpa: aliud est malum, quod est poena. Item aliud est malum praesentis seculi: aliud malum futuri. Ab omnibus istis, & ab alijs (quae per ista comprehenduntur, & sub istis continentur) petimus liberari: quando oramus dicentes, libera nos a malo: quasi diceremus, libera nos pater ab omni malo: quia nisi tu liberer nos, non poterimus sine te liberari nec ab uno, nec a multis: nec a magno, nec a minimo. Libera nos ergo tu Pater a malo.

Y. Septima

Z. Conclusio.

PRÆDICTARVM Petitionum conclusio. Amen, interpretatur, uere, aut fidelite fiat: & concludit praedictas omnes petitiones. Amen, quasi dicamus: O Pater noster, qui es in caelis, uere fiat omnia in nobis, & in alijs: quae supra postulauimus. Vere sanctificetur nomen tuum. Vere adueniat regnum tuum. Vere fiat uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra. Vere panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Vere dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vere ne nos inducas in tentationem. Vere libera nos a malo. Ista est, fratres, iugiter dicenda oratio: utpote quam ipse Saluator docuit, & qua nobis Pater iugiter orare praecipit. Nulla est enim sublimior ista: nulla utilior. Sunt quidam, qui sicut Ethnici gloriantur se multa uerba fundere, multa psalteria legere, diuersas horas decantare, prolixas orationes continuare: quum ore Domino loquuntur, corde nonnunquam in extremis terrae finibus uagantur. Meminerint tales scripturam, quae dicit. Populus iste labijs me honorat: cor autem eorum longe est a me. Nec ista dicentes sanctae orationis solertiam, & perseverantem deuotionem culpamus: quam multum laudamus, dum prolixitatem orationis comitatur feruor etiam internae dilectionis.

Oratiōis Dñicę excellentia

Esa. 29.

SEQUITUR ALTERA orationis Dominicae expositio aliunde huc apposita.

De septem peccatis mortalibus, contra quae ualent orationis Dominicae petitiones. Cap. III.

Septem sunt uitia principalia, quae rationalem naturam inficiunt: & eius integritatem, quasi quodam suae admixtionis fermento corrumpunt. Vitium autem est corruptio naturalis affectus praeter ordinem, & extra mensuram. Hoc uero, cum per consensum

Vitium.

sentum recipitur, peccatum est: sentire autem solum sine consensu: poena est, non culpa. Sane in non regeneratis: uitium omnino exculationem non habet: ubi etsi consensus non sequitur, solum hoc damnationi debitum est, quod praeter rationem mouetur: propter quod ait Apostolus. Iam nihil damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu. Primum uitium est superbia, secundum inuidia, tertium ira, quartum accidia, quintum auaritia, sextum gula, septimum luxuria. Superbia est amor propriae excellentiae. Inuidia est liuor alienae felicitatis. Ira est irrationabilis perturbatio mentis. Accidia est fastidium interni boni. Auaritia est immoderata habendi cupiditas. Gula est nimius edendi appetitus. Luxuria est immoderatum desiderium explendae libidinis. Haec ergo sunt uitia septem: de quibus uniuersa rationalis animae corruptio manat. Omne enim, quod integritatem corrumpit, uitium est. Sed est alia integritas: corporae naturae: alia naturae incorporeae. Rursum corporae natura: quaedam statum habet, sensum non habet: quaedam uero sensum habet, & statum. In illa ergo, quae sensu caret, corruptio accedens uiolat unitatem: ad illam autem, quae sensum habet, corruptio ingrediens, laedit sanitatem. Spiritualis autem naturae integritas in ueritate, & bonitate constat: in ueritate, cum cognoscitur: in bonitate, cum amatur. Corrupta ergo cognitio per ignorantiam, animae turpitudine est: sinceritas uero dilectionis, sanitas illius. Propterea maius uitium est non amare bonum, quam uerum nescire: quod enim uoluntatem sequitur, iuste pro culpa deputatur. Scire autem, & nescire potes nolens: amare, & non amare non potes nisi uolens. Idcirco id, quod secundum uoluntatem est, solum pro merito imputatur, siue ad bonum si rectum est, siue ad malum si peruersum est. Propter hoc in affectu omne meritum constat: neque iustitia, uel culpa nisi in affectu rationalis uoluntatis inueniri potest.

Rom. 8

B. Vitiōrū descri- ptiōnes.

C

D

Quod haec tria peccata superbia, inuidia, & ira: diuinae bonitati potissimum repugnant. Cap. IIII.

VIUS ergo affectionis: corruptiones sunt septem. Prima est superbia, id est, amor propriae excellentiae: quae ipsum affectum deformat, quia dum eum ad partem detrahit, a toto praecidit. Omne namque bonum a summo bono est, & minus in se est, quam in illo, a quo est. Quisquis ergo extra summum bonum in aliquo bono delectatur: dum peruersae partem eligit, iuste totum amittit. Superbia ergo quasi partem a toto praecidens, rationali affectui tollit pulchritudinem: caetera uero obsequentia uitia ingerunt dolorem. In omnibus enim reliquis poena primi uitij constat, quia quod in superbia praeeunte delinquitur: in caeteris post superbiam subsequentiibus puni-

Superbia. Pulchra recenset & Superbia, Inuidia, et Ira.

tur. In illa quippe bonum ad proprietatem amatur: gaudet enim se habere, quod alius non habet, uel ut habeat, quod alius non habet: propterea igitur quia excellentiam ad proprietatem amat, amor propriae excellentiae uocatur. In eo enim quod proprietatem amat: odit communionem, & nascitur inuidia filia superbiae. Inuidia quippe odium est felicitatis alienae: quae de superbia nascitur. Non enim tibi displicere poterat id alium habere: nisi quod tu prius solus habere uoluisti. Propterea laedit te, & grauis est tibi aliena felicitas: quia in ea tibi tuus ostenditur defectus. Et ex ea argueris non esse, quod uel esse gaudebas, uel concupieras ut esses. In superbia igitur iniuste delectaris: in inuidia iuste cruciaris. In superbia peruersae tibi placet, quod tu es: in inuidia inique tibi displicet, quod alius est. Propterea laeso superbiae tanto perniciosius corrumpit, quanto minus malitia illius sentiri potest, & quo suauius intrat, eo profundius penetrat. Inuidia autem quoniam cum laesione sua etiam dolorem habet, in eo ipso nonnunquam mala esse cognoscitur: quo non solum peruersa, sed etiam amara esse sentitur. In hoc non nihil iustitiae inuidia habere cognoscitur: quod qui iniuste agit, iuste punitur. Post hanc sequitur ira: hoc est irrationabilis perturbatio mentis, quae & ipsa poenam suam secum habet. Nam si dolorem facit aliena felicitas cum cernitur: multo magis facit cum aduersatur. Haec est ergo irrationabilis perturbatio mentis, quae ira dicitur: cum malum illatum pati dedignaris. Ideoque turbaris impatientia agitatus: quia non sustines aduersitatem. Est autem bona ira, qua dedignaris malum facere: mala uero, qua dedignaris malum pati. illa respuit culpam, ista non suscipit iustitiam. Propter hoc, mala ira ex aduersitate occurrente turbatur: & impatientia quietem mentis exagitat. Neque stare iam uult animus ad tolerantiam poenae, quae iusta est: quemadmodum prius stare noluit per continentiam culpae, quae iniusta est. Auget ergo miseriam: dum cruciatum carnis suscipit ad dolorem mentis. Haec igitur uitia. i. superbia, inuidia, ira, maxime Deo aduersantur. Superbia namque Deum negat, inuidia accusat, ira fugat. Qui enim de singularitate gloriatur, superiorem negat: qui uero alienis bonis inuidet, largitorem accusat: qui autem in corde suo perturbationem recipit, pacis amatorem expellit: simul uero omnia blasphemant. Superbia quippe dicit, Deum non bonum esse: Inuidia, & Ira dicunt non benefecisse. Illa, quia alij bonum contulit: ista, quia sibi malum intulit. Sic tria haec uitia specialiter ad iniuriam Dei spectare uidentur: in quibus bonum suum, quod Deus est, mens rationalis peruersae deserit. Per superbiam, introrsum ab illo se diuidens. Per inuidiam, exterius uisum pie non requirens. Per iram, ipsam etiam memoriam illius a recordatione sui propellens.

F. Inuidia.

G. Ira.

Ira duplex.

H

Quod

¶ Quod reliqua quatuor uitia, Accidia, auaritia, gula, & luxuria: iniuri e Deo a nobis illatae sunt vlticia. Cap. V.

D E inde sequuntur quatuor alia uitia, quibus suam Deus in hominem iniuriā ulciscitur: quia peccatrix anima a Deo deserta, his quasi ad vindictam subsequenter punitur. In

Accidia. his igitur quatuor uitijs prima est accidia, id est, tedium animi, quod de fastidio interni boni nascitur: in qua animus amisso bono suo solitarius, & desertus manens: sibi ipsi in amaritudinem, &

Auaritia dolore commutatur. Deinde sequitur auaritia, id est immoderata habendi cupiditas: quæ animū interno bono carentem, & sibi non sufficientem, ad exteriora appetēda compellit. Accidia igitur, animæ dolorem facit: auaritia laborem, quia illa per tristitiam afficit: ista per uaria desideria scindens in laboriosos conatus extendit. Post auaritiā sequitur gula. Mens etenim per appetitum exteriorum fusa, primum a gula excipitur, quæ necessitatem præterens, familiariter blanditur. Quæ quia post necessitatem, superfluitatem inducit: uitium est, quoniam appetitum & deformat, extra

Gula. mensuram trahens, & affligit, per immoderatum desiderium tendens, & polluit, turpi delectatione inficiens. Nouissime succedit luxuria. Caro siquidem inflammata per crapulam, continuo ad libidinē efferuet, in qua similiter turpitudine: quantum mensura transgreditur, & maior turpitudine: quātū eius actio nulla necessitate excusatur, quæ appetitus edēdi aliquādo natura est: motus luxuriæ semper culpa. Sine cibo natura subsistere non potest, sed sine concubitu potest. Propterea appetitum edēdi ex natura ortum, ne malus sit, ratio subsequens moderatur. Appetitus autem concubendi etiam si ab actione refrenetur: in eo ipso tamen uitium est, quod ex ratione præcedente non oritur. Propterea quidem illi oriri, natura est: modū transire, uitium; huius autem & otus uitium est, ubi actio eius rationabilis non est: quod uitium in nobis ex fomire peccati sine ratione oritur: per rationem refrenatur, per gratiam excusatur, sicut scriptum est. Iam nihil damnationis est ijs, qui sūt in Christo Iesu. Est tamen omnino peccatū, quod contra iustitiam mouetur: sed nō damnabile, quod per gratiam excusatur. Propter hoc Dei filius, naturam nostram cum pœna sine culpa assumpsit: famen aliquando sustinuisse legitur; sed nullam omnino in eadem natura ex peccati fomite unquam titillationem sensisse uerissime affirmatur. Cuius enim actio non rationabilis esse potuisset: eius desiderium sine uitio omnino non fuisset, quod in eo prorsus non esse debuit: qui peccatum non suscipere, sed tollere uenit. Itaque appetitus edēdi in eo quidem quod appetitus est; natura est; in eo uero quod inordinatum est, uitium esse. Appetitus uero concubendi in eo ipso quod est, etiam iuste arguitur: nisi ratione præeunte, & gratia subsequente excusetur. Ratio autem nulla præcedere ostenditur; nisi rationabilis actio

Luxuria. mensuram trahens, & affligit, per immoderatum desiderium tendens, & polluit, turpi delectatione inficiens. Nouissime succedit luxuria. Caro siquidem inflammata per crapulam, continuo ad libidinē efferuet, in qua similiter turpitudine: quantum mensura transgreditur, & maior turpitudine: quātū eius actio nulla necessitate excusatur, quæ appetitus edēdi aliquādo natura est: motus luxuriæ semper culpa. Sine cibo natura subsistere non potest, sed sine concubitu potest. Propterea appetitum edēdi ex natura ortum, ne malus sit, ratio subsequens moderatur. Appetitus autem concubendi etiam si ab actione refrenetur: in eo ipso tamen uitium est, quod ex ratione præcedente non oritur. Propterea quidem illi oriri, natura est: modū transire, uitium; huius autem & otus uitium est, ubi actio eius rationabilis non est: quod uitium in nobis ex fomire peccati sine ratione oritur: per rationem refrenatur, per gratiam excusatur, sicut scriptum est. Iam nihil damnationis est ijs, qui sūt in Christo Iesu. Est tamen omnino peccatū, quod contra iustitiam mouetur: sed nō damnabile, quod per gratiam excusatur. Propter hoc Dei filius, naturam nostram cum pœna sine culpa assumpsit: famen aliquando sustinuisse legitur; sed nullam omnino in eadem natura ex peccati fomite unquam titillationem sensisse uerissime affirmatur. Cuius enim actio non rationabilis esse potuisset: eius desiderium sine uitio omnino non fuisset, quod in eo prorsus non esse debuit: qui peccatum non suscipere, sed tollere uenit. Itaque appetitus edēdi in eo quidem quod appetitus est; natura est; in eo uero quod inordinatum est, uitium esse. Appetitus uero concubendi in eo ipso quod est, etiam iuste arguitur: nisi ratione præeunte, & gratia subsequente excusetur. Ratio autem nulla præcedere ostenditur; nisi rationabilis actio

Roma. 8. L Ed notandum est, quod in hac Dominica oratione añ ipsas petitiones, quasi captatio beneuolentiæ quædam præmittitur, cum dicitur. Pater noster; qui es in cælis. Captat nanque oraturus pietatem a prælatis; in patre. Si enim pater est; amat filios, & pietate mouetur, ut exaudiat clamantes ad se, & præstet quod petitur. Igitur qui dicit, pater; fiduciam significat exauditionis. Qui uero dicit, noster; humilitatem ostendit, non singulariter præsumens de bono, quod in communi datum est. Qui autem dicit, qui es in cælis; audit quid debeat postulare, ne forte non petendū requirens; aures pietatis offendat. Cur enim terrena petat; qui se patrem in cælis habere testatur. Illic

subsequatur, quia quod præter necessitatem naturæ est: quoniam non debet fieri, non debet etiam concupisci.

Quod superbia per luxuriam retunditur: & quod dicitis septem peccatis totidem opponuntur petitiones in oratione Dominica. Cap. VI.

N his ergo uitijs sicut prima superbia animam a summis detrahit: ita nouissima luxuria in infimis defigit: sicut scriptum est. Infixus sum in limo profundi: & non est substantia. Recte ergo contra gloriam superbiæ opponitur immunditia luxuriæ: & ubi præcedit spiritus elatio, sequitur carnis turpitudine: ut qui in se peruerse considerat unde gloriatur; in se etiam iuste inueniat unde confundatur. Hæc sunt septem uitia, quæ uniuersam animæ integritatem corrumpunt: contra quæ sananda, opponuntur septem dona Spiritus sancti quasi septem antidota specialia: quæ tamen septiformi petitione præmissa impetrantur. Primum enim homini condito quædam bona dederat Deus gratis non rogatus: sed quia homo ingratus hæc abiecit: dignum est, ut secunda bona nō accipiat, donec humiliatus hæc desiderando, & supplicando requirat. Idcirco præcedit petitio: ut sequatur largitio eius, quod uoluntas requirit. Hæc autem septem petitiones in oratione Dominica continentur, singulæ singulis uitijs opponendæ. Contra superbiam opponitur prima petitio: sanctificetur nomen tuum. contra inuidiam opponitur secunda petitio: adueniat regnum tuum. contra iram opponitur tertia petitio: fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. contra accidiam opponitur quarta petitio: panem nostrum quotidianum da nobis hodie. contra auaritiā opponitur quinta petitio: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. contra gulam opponitur sexta petitio, & ne nos inducas in tentationem. contra luxuriam opponitur septima petitio: libera nos a malo.

¶ De captatione beneuolentiæ in principio orationis Dominica. Cap. VII.

Ed notandum est, quod in hac Dominica oratione añ ipsas petitiones, quasi captatio beneuolentiæ quædam præmittitur, cum dicitur. Pater noster; qui es in cælis. Captat nanque oraturus pietatem a prælatis; in patre. Si enim pater est; amat filios, & pietate mouetur, ut exaudiat clamantes ad se, & præstet quod petitur. Igitur qui dicit, pater; fiduciam significat exauditionis. Qui uero dicit, noster; humilitatem ostendit, non singulariter præsumens de bono, quod in communi datum est. Qui autem dicit, qui es in cælis; audit quid debeat postulare, ne forte non petendū requirens; aures pietatis offendat. Cur enim terrena petat; qui se patrem in cælis habere testatur. Illic

subsequatur, quia quod præter necessitatem naturæ est: quoniam non debet fieri, non debet etiam concupisci.

lic nanque quærenda sunt; ubi habitat pater; dic ergo, pater: ut in petendo confidas. Dic, noster: ne communi bono singulariter te extollas. Dic, qui es in cælis; ut quid tibi petendum sit, intelligas. Habes Deum patrem, habes hominem fratrem: ut ad illum tendens, non diuidaris ab isto: trahat te ad illum dilectio, non diuidat te ab isto elatio. Idcirco clamas, pater noster: ut intelligas, quod fratres habes, neque solus es in hoc bono, quod per gratiam datum est omnibus. Unus homo dixit, pater meus: qui utique hoc non dixisset, si pl^{us} quam homo non fuisset. Vbi enim homo fuit, dicere habuit, pater noster; ubi Deus fuit, dicere habuit, pater meus. Vbi. n. Deus fuit; solus fuit, un^{us}, unigenitus: ideo dixit, pater meus. Vbi autem homo fuit: fratres habuit, neque solus fuit. Propterea hic dixit, pater noster, & alibi. Ite nunciate fratribus meis. Et iterum. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Propterea pater noster, qui es in cælis. Pater in cælis pius, & altus, diligens, & potens: si pater es, prodesse uis: si in cælis, potes. Ergo uis, & potes: propterea petentes nihil hæsitamus uis, & potes. Pater noster, qui es in cælis, indulge quod postulamus: quia rectum est, quod petimus. Primum quod ad honorem tuum. postea quod ad salutem nostram. Quod ad honorem tuum: sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Quod ad salutem nostram: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Propterea exaudi, quia tu dixisti. Si quid petieritis in nomine meo, dabitur uobis; Nos. n. petimus in nomine tuo: petimus quod ad honorem sit tuum, petimus quod ad salutem nostrā. Primum pro te, postea pro nobis. Tu enim Dominus es, & idcirco iure causa tuā primum ubique locum habere debet. Propterea debitum reuerentiæ soluimus supplicantes, ut salus nostra apud clementiam tuam efficacior existat: quæ se honori tuo etiam pro se agens, postponere non cunctatur. Nihil nostra petitio avertat, quod auribus tuæ maiestatis debeat displicere: nostræ commoditati honorem Dei præponimus, salutem proximi sociamus. Ne ergo repellas orationem nostrā: quā tibi & Dei, & proximi charitas commendatur. In qua non singulare sed commune bonum postulant: proximum diligimus sicut nos, & tuam gloriam præferentes: te Deum nostrū supra nos. Hæc pro commendatione captationis beneuolentiæ dicta sunt.

De prima petitione orationis dominica contra superbiam. Cap. VIII.

Sanctificetur nomen tuum. Hæc est prima petitio, qua petimus, ut nomen Dei sanctificetur: primum in nobis, postea per nos. Quod est nomen Dei? forte cogitas, uel cogitandam putas uocem aliquam, cum audis. nomen Dei: si ergo uox sanctificanda est: qualis uox cogitanda est, quæ digna sit, ut sibi singulariter usurpet sanctificationem? cum multa sint nomina, quibus nominatur Deus a nobis: sicut multis modis innotescere dignatus est nobis. An forte omnia hæc nomina unum nomen continent: quod Deus nominatur in nobis? Hoc est unam notitiam, unam cognitionem, unam fidem: qua reuelatus est nobis, & cognoscitur a nobis? Hoc est nomen, quo nominatur, & innotescit Deus: fama eius, notitia eius, fides eius. Sic enim dicimus; magni nominis est homo ille, & ille homo magnum nomen habet in populo: magni nominis, magnæ famæ. Notus in Iudæa Deus: in Israel magnum nomen eius. Ergo in ipsa notitia ipsum est nomen: ibi enim nominatus, ubi notus. Quid enim petis cum dicis Deo: sanctificetur nomen tuum? Iam enim nominatus est tibi Deus, nomen eius ad te usque peruenit. tecum enim est nomen eius: modo cum intrasti ecclesiam: audiisti scripturam clamantem. In principio creauit Deus cælum, & terram. Nominatus est tibi Deus, & cognouisti, quod creator omnium ipse est. Audi iterum. Quam bonus Israel Deus ijs; qui recto sunt corde. Quomodo, bonus? Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt. Ergo Deus, qui creauit cælum, & terram: ipse est Deus Israel, & Deus Iacob: nam Israel ipse est & Iacob. Si ergo Deus Iacob fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt: ergo qui in principio fecit cælum, & terram, Deus est Israeli, & Deus Iacob: ibi creator; hic adiutor: ibi magn^{us}, hic bonus. Quam bonus? Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius. Bonus ad tantum bonū: bonus ad beatitudinem: ergo summe bonus, quia ad summum bonum bonus. Sed forte foli Israel bonus, & solus Iacob beatus, cuius Deus adiutor eius. Audi iterum. Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in uis eius. Ergo idem Deus, qui in principio cælum, & terram fecit, & idem ipse, qui postea legem dedit: unus, & idem ipse est, qui in nouissimo adueniens, gratiam contulit. Primum creauit, postea reparauit, in fine beatificauit. Non alius & alius, quamuis aliud & aliud. In omnibus his nominatus est tibi Deus, & personuit nomen eius in auribus tuis, & celebris facta est apud te fama illius. Non te deinceps de ignorantia excusare potes: audisti nomen eius. sed hoc caue: ne nomen Dei tui accipias in uanum. ¶ Quid est nomen Dei in uanum accipere? Audire, & continere: agnoscere, & non reuereri; scire, & non amare. Ergo ora, ut sanctificetur nomen eius apud te: nam in se sanctum est semper. Quicquid de illo dici potest, totum sanctum est: sed tibi non est, si non diligis: si non reuereris. Nam in tua existimatione sanctus non est: si tu illum sanctum esse non putas. Si ergo audis & despicias: non sanctificatur nomen eius apud te. Tollis illi sanctitatem tuam: tollis in te, qui non potes in ipso. Quantum potes, facis: & si

M. Hug. a. S. Vi. To. j. Cc plus

lic nanque quærenda sunt; ubi habitat pater; dic ergo, pater: ut in petendo confidas. Dic, noster: ne communi bono singulariter te extollas. Dic, qui es in cælis; ut quid tibi petendum sit, intelligas. Habes Deum patrem, habes hominem fratrem: ut ad illum tendens, non diuidaris ab isto: trahat te ad illum dilectio, non diuidat te ab isto elatio. Idcirco clamas, pater noster: ut intelligas, quod fratres habes, neque solus es in hoc bono, quod per gratiam datum est omnibus. Unus homo dixit, pater meus: qui utique hoc non dixisset, si pl^{us} quam homo non fuisset. Vbi enim homo fuit, dicere habuit, pater noster; ubi Deus fuit, dicere habuit, pater meus. Vbi. n. Deus fuit; solus fuit, un^{us}, unigenitus: ideo dixit, pater meus. Vbi autem homo fuit: fratres habuit, neque solus fuit. Propterea hic dixit, pater noster, & alibi. Ite nunciate fratribus meis. Et iterum. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Propterea pater noster, qui es in cælis. Pater in cælis pius, & altus, diligens, & potens: si pater es, prodesse uis: si in cælis, potes. Ergo uis, & potes: propterea petentes nihil hæsitamus uis, & potes. Pater noster, qui es in cælis, indulge quod postulamus: quia rectum est, quod petimus. Primum quod ad honorem tuum. postea quod ad salutem nostram. Quod ad honorem tuum: sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Quod ad salutem nostram: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Propterea exaudi, quia tu dixisti. Si quid petieritis in nomine meo, dabitur uobis; Nos. n. petimus in nomine tuo: petimus quod ad honorem sit tuum, petimus quod ad salutem nostrā. Primum pro te, postea pro nobis. Tu enim Dominus es, & idcirco iure causa tuā primum ubique locum habere debet. Propterea debitum reuerentiæ soluimus supplicantes, ut salus nostra apud clementiam tuam efficacior existat: quæ se honori tuo etiam pro se agens, postponere non cunctatur. Nihil nostra petitio avertat, quod auribus tuæ maiestatis debeat displicere: nostræ commoditati honorem Dei præponimus, salutem proximi sociamus. Ne ergo repellas orationem nostrā: quā tibi & Dei, & proximi charitas commendatur. In qua non singulare sed commune bonum postulant: proximum diligimus sicut nos, & tuam gloriam præferentes: te Deum nostrū supra nos. Hæc pro commendatione captationis beneuolentiæ dicta sunt.

plus posses, plus faceres. Iudicabit ergo Deus affectum malignitatis tuæ: superbus enim es, & resistis quantum potes, & obfirmas animam tuam, ut non timeas, aut uerearis illum: cuius etsi non suscipis bonitatem, non tamen effugis potestatem. Ergo ora illum, ut ad sui reuerentiam cor tuum inclinet, & sicut illuminauit ad cognitionem, sic excitet ad dilectionem: ut humiliter sub potenti manu illius: quatenus & uerearis magnum, & diligas bonum. Sic humilitate superueniente superbia cadet: ita ut iam lætus, & mansuetus Deo canere incipias. Domine clamaui ad te, & sanasti me. Postquam autem Deus in te sanctificauerit, & te sanctificare fecerit nomen sanctum suum; non hic sistas, non tibi sufficiat salus tua. Extende affectum charitatis, & pro aliis clama ad illum, sanctificetur nomen tuum. Ab omnibus sanctificetur, & ab omnibus glorificetur: ut secundum nomen tuum, sit & laus tua usque in fines terræ. sic ergo sanctificetur nomen tuum. Non nobis (inquit) Domine non nobis: sed nomini tuo da gloriam. Hoc est, sanctificetur nomen tuum. Sanctificatur enim cum glorificatur. Sanctificetur nomen tuum.

Psal. 29.

Psal. 47.
Psal. 113

De secunda petitione contra Inuidiam.
Cap. IX.

Adueniat regnum tuum. Hæc est secunda petitio, que contra uitium inuidiæ opponitur: in qua desiderium fraternæ salutis commendatur. Quid enim est regnum Dei, nisi salus hominum? Non enim regnum hic illud significatur, quo cunctis Deus potestate præsidet, & nutu potentiæ suæ uniuersa ad arbitrium suæ uoluntatis intorquet. Hoc enim regnum nec per profectum aduenit: nec per defectum recedit: quia diuina potestas nec augeri potest; quia plena est: nec minui, quia æterna est. Illud uero regnum, quo pijs mentibus per amorem subiectis præsidet: tantum aduenit, quantum salus hominum crescit. In quibus uidelicet mentibus dum id, quod contra iustitiam male nitebatur, ad nutum diuinæ uoluntatis per gratiam aspirantem componitur: tunc nimirum in eis Deo aduenienti regnum præparatur, ut in ipsis habitet. Nunc omnem motum illarum ad iustitiam dirigens, postea uero finito mutabilitatis huius cursu, omne desiderium earum sopita omni contradictione ad pacem æternæ tranquillitatis componens. Regnum ergo Dei est, quo interius per gratiam præsidens, fluctuantes mentes hominum regit, & ad leges æternæ iustitiæ sequendas non ui, sed amore inuestit, ut sub ipso per deuotionem, & post ipsum per imitationem, dirigantur ad ipsum per glorificationem. Sicut ergo in prima petitione gloriam Dei postulamus: sic in secunda salutem proximi flagitamus. Illud contra superbiam: hoc contra inuidiam. Ibi nos per humilitatem superiori subiecimus: hic

per charitatem proximo sociamus. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum.

De tertia petitione contra Iram.
Cap. X.

Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Hæc est tertia petitio: quæ contra uitium iræ opponitur. Qui enim uoluntati diuinæ annuit; non uult contendere, sed humiliter subiicit se dispositioni iustæ: ut in eo etiam, quod contra uoluntatem suam agitur: aduersus iudicem suum nullo impatientiæ, siue murmurationis uitio moueatur. Quia enim agnoscit se perpetrasse mala prohibita: patienter sustinet mala illata. In quibus tolerandis et si caro per impatientiam murmuris, perturbationem suscipit: ratio tamen per considerationem iustitiæ tranquilla permanens, ad obedientiam se componit. Voluntas quippe spiritus diuinæ uoluntati per iustitiam conformata, hoc, quod in sua carne contra ueritatem moueri sentit, improbat, & non ipsum quoque ad consensum ueritatis tranquilletur, exoptat dicens. Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Hoc quippe cælum, id est, ratio per amorem iustitiæ cælestibus conformata: in nullo contra Dei uoluntatem nititur, & quod in contrarium moueri sentit: per uigorem eiusdem iustitiæ ne effluat, moderatur: sicut scriptum est. Non mea uoluntas, sed tua fiat. Sicut enim humanitas in homine Deo secundum proprietatem naturæ mortalis, quam portabat, aliud inferius per carnis affectum naturaliter pœnam fugientis uoluit, aliud superius per iudicium rationis iustitiam amantis, approbavit: sic nos, quod in nobis ex uitio contra iustitiam Dei moueri cernimus, iudicio rationis cohibere debemus, dicens: Domine non nostra uoluntas fiat, sed tua. Nostra enim uoluntas, est uoluntas carnis nostræ: quæ siue ex infirmitate nature moueatur, nostra est, quia in nobis: siue ex uitio culpæ, nostra est, quia ex nobis: illa nostra est, quia portamus: hæc nostra, quia fecimus. Fecimus enim culpam: portamus naturam. Ideo quod mouetur ex natura, etsi aliquando cohibetur, nunquam imputatur. In eo autem quod mouetur ex culpa, & reprehensibile est quo oritur, & cohibendum est ne operetur. Idcirco autem quod secundum infirmitatem naturæ appetimus: etsi culpa non sit, aliquando tamen cohibere debemus: quia cum aliud iustitia Dei exigit ad puniendam culpam, aliud infirmitas ad fouendam naturam: patienter sustinere debemus læsionem naturæ propter impletionem iustitiæ. Quod autem ex uitio appetimus, & plangendum est, quia oritur; & cohibendum, ne perficiatur; ut fiat quod scriptum est; non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Propterea ut in terra quoque carnis nostræ, regnum peccati destruat, & regnum Dei adueniat; orandum ut sicut in cælo, sic & in terra uoluntas eius fiat, quia tunc etiam in terra regnum

Luc. 22.

B

Roma. 6

Cgnum eius aduenit: si motus, qui ex iustitia non est, subiectus rationi non dominatur, sed seruit. Dum autem homo cælum animæ suæ & terram carnis suæ regno Dei subiecerit; tunc affectu charitatis in anteriora se extendens, orare debet, ut quod in se gratia operante agitur; eadem gratia largiē te exterius compleatur. Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Sicut Angeli in cælo obediunt; sic obediunt homines in terra. Et si qui in terra homines per gratiam cælum facti sunt, & ad cælum mente subleuati sunt: ut in eis uoluntas tua fiat, imitentur illos, qui adhuc animo terræ inhærent, & terra sunt, & præcedunt corde, quo secuturi sunt corpore. Sic ergo fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Ecce Domine concedimus, ut fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Non resistimus, non renitimur, non reluctamur; nos quidem hæcenus aliud facere uoluimus, aliud perficere cogitauimus: consideramus modo, quia omnipotens uoluntas tua est: & idcirco si nitimur contra illam: aut potestate tua corrigemur, ne quod male uolumus, perficiamus; aut patientia tua sinemur, ut pereamus. Idcirco Domine non contendimus tecum: fiat uoluntas tua. Scimus Domine; quia siue uolumus, siue nolumus, uoluntas tua fiet. Ideo fiat uoluntas tua. Concedimus quod prohibere omnino non possumus, ne forte si aliud uelimus, non detur effectus, & damnetur affectus. Ideo adiungimus uoluntatem, ut remuneres pietatem; quia laudamus, & amamus tuam potestatem, ut facias oramus: quod te posse non dubitamus, ut tua bona uoluntate prauas nostras uoluntates comprimas; & quod male uolumus nos, tu autem bene non uis, fieri non permitas. Quod & si fieret, uoluntas tua minus potens non esset: nostra plus misera esset. Ideo Domine fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Intantum enim iam de bonitate tua confidimus; ut de nobis plus tibi quàm nobis credamus: propterea fiat uoluntas tua. Nos enim & malum nostrum uelle possumus: tu non potes, quem nec ignorantia decipit; nec malitia corrumpit. Idcirco Domine fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra.

De quarta petitione contra Accidiam.
Cap. XI.

E

Eanem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hæc est quarta petitio, quæ contra accidiæ uitium opponitur. hic enim petitur panis uitæ ab esurientibus iustitiam. Panis refectio est; da panem, da refectioem. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: panem nostrum, panem tuum; tuum, quia das: nostrum, quia accipimus: tuum; quia a te: nostrum; quia nobis: a te oritur; ideo tuum: nobis conceditur, ideo nostrum. Tu es enim terra illa uiuentium, de qua oritur panis uitæ: qui confirmat cor hominis. Idcirco o terra da panem, da

Psal. 103

refectionem, pasce habitatores. Si habitamus in te: pascamur ex te. Iam cœpimus manere, iam cœpimus quiescere: quia iam cœpimus acquiescere. Ecce non resiliimus per contradictionem aliquam: cantauimus, fiat uoluntas tua. Ecce igitur manemus: ut sit hæc requies nostra in seculum seculi. Manere autem non possumus, nisi comedamus. Da ergo nobis panem. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ecce non solliciti sumus de crastino: hodiernam tantum stypem petimus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Nolumus ut apud nos manna tuum putrescat. Colligimus quantum sufficit: & nos amplius non colligimus nisi quanto uti possumus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: secundum præsentem illuminationem, præbe refectioem. Quantum illuminasti, tantum refice: quantum dedisti scire, tantum da diligere. Nolumus, ut apud nos dilectio tua sine scientia excedat: quia quod secundum scientiam non agitur, reprehensibile est, etiam si ex zelo iustitiæ oriri uideatur: propterea arguuntur, qui zelum habuerunt non secundum scientiam: qui ultra illuminationem protrahere uoluerunt refectioem. Nocte comederunt cibum: qui non nisi in die sumendus fuerat. Ideo errauerunt, & ebrij facti sunt: ut non intelligerent quid facerent. Propter hoc panem nostrum quotidianum da nobis hodie: da panem, da refectioem: uerbum tuum refectio animæ est. Non enim in solo pane uiuit homo: sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei. Ergo pascit uerbum, sicut pascit panis: quoniam ipsum uerbum est panis. Da ergo uerbum tuum, ut reficias animas nostras. Quid est uerbum tuum? ueritas. Mitte ueritatem tuam in cor nostrum, ut reficias nos. Mitte ueritatem: & cum ueritate charitatem. Veniat Filius: ueniat cum Filio Spiritu sanctus: ambo ueniant, ut refectio sit plena: illuminet ueritas, reficiat charitas. Nam ipsa dilectio: ipsa est refectio. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Videte quid dicat: panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In die præsentis refectioem quærit. Dies enim hodiernus præsens est: sicut hesternus præteritus, crastinus futurus. Quære diem intus: si intus refectioem agnoscis, intus habes panem, intus diem. Nam de exteriori pane, & de exteriori die (quàmuis & illi a Deo sint, & a Deo petendi sint) nunc siletur, propter intentionem melioris. Quære ergo intus diem, quære intus panem. Nam si ille, qui reficitur intus est, intus est quo reficitur, intus est quando reficitur. Clamat hic esuriens, & quærit refectioem sui, ne deficiat. Clamat anima, ipsa est esuriens, & utinam esuriat, & hoc esuriat, quod cum plene percepit, amplius non esuriat. Ergo anima esurit. Quid est esurire: desiderare. Esurit anima, desiderat aia. Quid desiderat? panem. Quæ panis ueritas. Iste est panis eius: hunc panem alia creatura sumere non potest, nisi sola rationalis: propterea ait, panem nostrum. Ad hunc facti sumus, ad hunc creati sumus. Propterea inquit, da, quia creasti nos, ut sine pa-

Psal. 131

F

Roma. 19

Matt. 4.

G

H

De Quinta petitione contra auariti-
am.

Cap. XII.

Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hæc est quinta petitio; quæ contra uitium auaritiæ opponitur. Conceperat enim spiritu desiderium indulgenti qui tam fideliter conditionem proponit, dimitte sicut dimittimus. Nos enim parati sumus dimittere; ideo secure conditionem suscipimus. Tu gratia tua iam corda nostra tetigisti: ut indulgentiam diligamus. Idcirco sentimus bonam misericordiam, & cupimus adiuuari; ut implere possimus, quod probamus. Animus nanque desiderio uirtutis pronus est ad parcendum, & propterea desiderat, & affectat cupiens indulgere, ut indulgeatur & sibi. Propterea & prouocum se offert ad conditionem; non præsumptione uirtutis, sed desiderio bonitatis. Hic enim desiderium orationem mouet: in quo uirtus indulgentiæ concepta est, & ipso conatu pietatis flagitat, ut adiuuetur ad perfectionem: propterea clamat, sicut dimittimus. Nos (inquit) Domine tua gratia largiente, quod nostrum est offerimus: tu, quod tuum est, adiunge: scimus enim, quod nullum bonum sine tua cooperatione perficitur: id quod iam accepimus, libenter offerimus desiderium: ut tu quem nondum accepimus, sed desideramus, & desiderando oramus, uirtutis præstes affectum. Idcirco cum dicimus tibi, nos dimittimus: non iactamus uirtutis plenitudinem, sed gratulamur propter desiderij boni inchoationem. Propterea ecce dimittimus, parati sumus dimittere, darati sumus indulgere. Dimittimus, ut non repetamus: dimittimus, ut non succenseamus. Tibi enim Domine cor loquitur: tibi animus confitetur. Ideo ex corde dimittimus, quia tu gratum non haberes quicquid extrinsecus fieret: si quod lingua dicit, id etiam conscientia non approbaret. Ideo dimittimus debitoribus nostris: dimittimus, ut non requiramus ad uindictam: dimittimus, ut non retineamus ad malitiam. Propterea tu dimitte, sicut dimittimus nos: dimitte, ut non retineas ad odium; dimitte, ut non exigas ad tormentum. Parum est enim nobis non puniri: nisi mereamur & diligi. Idcirco nos etiam inimicos diligimus, qui omnes inimici tui fuimus, quam diu dileximus iniquitatem, & tuam non custodiimus uoluntatem. Propterea Domine, quia timemus iustam iram tuam, confugimus ad benignam conditionem tuam. Tu enim dixisti: dimittite, & dimittetur uobis. Ideo Domine tenemus te conditione tua; qua te nobis congruente obligare uoluisti, quia uitam nostram magis, quam mortem dilexisti. Idcirco sponte promissisti (ad quod nullo debito exigebaris) dimissurum te debita nostra: si nos ad repetendos debitores nostros avari non essemus. Propterea Domine nos uiscera misericordiæ tuæ affluentia considerantes; non audemus tantam negligere pietatem. Vrges enim ex omni parte malitiam nostram, hinc grati-

ta bonitate, qua indulgentibus spondes ueniam, hinc debita indignatione, qua non indulgentibus intonas iram. Propterea Domine ecce uincit nos pietas tua: qua dignaris tam benigne tuo iuri cedere propter nos. Quid enim est si malus malum offendit? Vbi uero pietas ipsa læditur, bonitas exacerbatur: hæc maior est iniquitas. Propterea peccatum hominis aduersus hominem, non omnino peccatum est: quia quod malus unus iniuste agit, alter malus iuste patitur. Quam autem peccamus in te Domine: cumulat iniquitas nostra: quia quod nos facimus ex malitia, tu pateris sine culpa. Idcirco debita nostra aduersum te omnino modum excedunt: nec comparari potest id, in quo homo ab homine offenditur, culpæ nostræ: in qua nostra superbia contra tuam pietatem damnabili præsumptione grassatur. Tamen Domine tu gratuita benignitate maiora dimittis: ut nos prouoces ad dimittendum minora, nec tamen sic immerito. Tu enim magnus es, nos parui; & idcirco magna operaris: ut excellentem bonitatem quo possumus, emulemur. Propterea dimittimus debitoribus nostris. Non sumus cupidi ad repetendum, nec avari ad retinendum. Dimittimus debitoribus nostris: dimittimus non solum tibi uindictam, sed illis malitiam. Tibi dimittimus uindictam, ut tamen eos puniamus: illis dimittimus malitiam, ut non odiamus. Propterea igitur dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Prius panem nostrum quotidianum da nobis hodie: postea dimitte nobis debita nostra. Prius da panem: postea dimitte debita. Prius refectionem: postea remissionem. Si enim expectas de refectione donec rogari non oporteat de remissione, & differatur cibus quousque desinat morbus, non conualescunt ægroti tui. Idcirco Domine quamuis bonum non sit panem filiorum canibus mittere, tamen quia homines, & iumenta saluas, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus: respice miseros, & refice languidos, ut nutrimento tuo prius conualescamus ad ueniam, postea sanati, & iustificati tua refectione proficiamus ad gloriam. Idcirco iterum nunc panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & postea dimitte nobis debita nostra, ut gratia aspirante accendamus ad dilectionem, & per dilectionem renouemur ad remissionem, sicut scriptum est. Dimissa sunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum. Idcirco prius da panem, da refectionem: infunde dilectionem, & indulge remissionem. Da panem quotidianum ut ægrotis, quem sempiternum præbiturus es sanis: modo da, ut sepe repetatur, postea daturus, ut nunquam intermittatur: modo da paulatim ad sustentationem, postea daturus iugiter ad repletionem: modo da ad medicinam, postea ad gloriam. Sic ergo prius panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & postea dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Mat. 15.

Psal. 35.

Q

Luc. 7

Mat. 11.

ne isto non uiuamus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quid est hodie? In die præsentis. Intendit, anima rationalis ita creata fuerat, ut a ueritate illuminaretur, & lumen ipsius ueritatis in ea nunquam obscuraretur; si ergo stetit in lumine ueritatis, unus illi dies esset, & ille dies æternus esset, non habens hesternum, uel crastinum. Nunc autem quia a ueritate deficit: recedit ab ea lumen ueritatis, & non stat cum ea semper. Propterea dies eius transeunt, & succedunt post lumen tenebræ, quando per culpam ueritas relinquitur: & post tenebras rursum redit lux: quando anima in peccato iacens per gratiam uisitat. Quando ergo adest gratia, dies est, quia illuminatur quando uisitat: hic est hodiernus quando refectionis quæritur: quia præuenta per gratiam anima ad desiderium excitatur. Et nota, quod panis hic quotidianus dicitur: quia secundum numerum spiritualium illuminationum refectionis internæ dulcedinis multiplicatur. Considerandum uero; quomodo hæc petitio pro uitio accidiæ sanando supplicare dicitur, in qua non fastidians, sed esuriens, & desiderans orare memoratur. Sed sciendum est, quod nisi mens orantis prius per gratiam ad desiderium boni excitata esset: nunquam ad perfectendum malum suum conualesceret. Et idcirco eo desiderio, quo per gratiam contra malum suum accenditur: eodem postmodum pro malo desiderio sanando orat; quia nisi aliquatenus quod perdidit sentiret, quod patitur, non doleret. Itaque nec contra superbiam orare potest: nisi qui uel in desiderio humilitatem habet. Nec contra inuidiam, nisi qui saltem in affectu benignitatem possidet. Sic mansuetudine contra iram, sic desiderio contra accidiæ supplicamus: contra auaritiæ orantes, indulgenti desiderio accedimus: contra gulam supplicantes, continentiam appetitu inflammamur. Postremo nisi amor castitatis in desiderio esset: nemo contra turpes luxuriæ delectationes orationem funderet: prius ergo excitamur, ut uelimus: postea oramus, ut amplius possimus, sicut scriptum est. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Sic ergo panem nostrum quotidianum da nobis hodie: da, nam de præterito gratias agimus: de præsentis supplicamus. Quomodo futura eueniant, non nostrum est quærere, sed tuum est prouidere. Itaque non rogamus pro crastino; qui utrum nobis concedendus sit, ignoramus: speramus tamen, quoniam nec in illo nobis largitio tua deerit: si uoluntas tua fuerit, ut ad illum perueniamus. Scriptum quippe est. Iesus Christus heri & hodie; ipse & in secula. Igitur panem nostrum quotidianum da nobis hodie: qui creasti, pasce; qui dedisti initium, præsta nutrimentum. Nam si tu deseris, ad quem respiciemus? Itaque panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Psal. 118.

K

Heb. 13.

De Sexta petitione contra gulam.
Cap. XIII.

Ne nos inducas in tentationem. Hæc est sexta petitio: quæ contra uitium gulæ opponitur. Orat enim, ut non inducatur in tentationem, neque seducatur ab illecebra blandiente: quæ sub uelamento necessitatis familiariter accedens, e uicino pulsatur mentis constantiam, & blande prouocat: irritans in excessum superfluitatis. Nam & idcirco specialiter hæc petitio tentatio appellatur: quia cetera uitia longe a natura sunt humana, & ob hoc quanto minus rationis præferunt: tanto minus tentationis adducunt. Tentare etenim est callide experiri, & quasi blandis quibusdam conatibus præmissis, ante uiolentam impulsione probare: quid existimari possit de illo, quod dubium est. Vbi ergo indissimulata uiolentia est: non tam tentatio, quam oppressio est, si præualeat: inuasio nominatur. Appetitus itaque edendi, quia per instam necessitatem dominatur, tanto efficacius quicquid adducit, ingerit: quanto minus repelli potest, etiam tunc, cum propter id, quod illi reprehensibile inest: probari non potest. Nam & quando superflua suadet, quamuis per rationem ab excessu cohibeatur: non tamen ab eo, quod debitum est necessitati, compescitur. Itaque & tunc illi ad sustentationem naturæ ex necessitate seruiamus: quando illum per immoderatum desiderij feruorem, metas necessitatis transire uelle cognouimus. Propterea quia per debitum necessitati obsequium suscipitur: e uicino pulsans cum eo, quod dulce est infirmitati, blande suggerit etiam id, quod concessum non est necessitati. Hæc est tentatio: quam falsa ratio nititur comprobare: ut quia id, quod necessitati debitum est, rationabiliter suscipitur, hoc quoque, quod merito superflui tati deputandum est, non caueatur: itaque tentat uitium blande per necessitatem tangens: si forte per ipsam necessitatem, emollire animum possit ad superfluitatem. Hæc est tentatio secundum proprietatem. Cetera uitia dum impugnant, grauare possunt: sed quia a natura, faciendi rationem non habent, quasi tentare non possunt: propter hoc specialiter tentatio nominata est, quia callide per suadet quod licitum non est: ad quam quia per naturalem necessitatem inuitabiliter acceditur, non rogat, quod impossibile est, ut ad illam non ueniat: sed tantummodo, ut in illam non inducatur. Ne nos (inquit) inducas in tentationem. Tu es enim ductor noster in uia hac, qua currimus ad te, non enim peruenimus ad te: nisi ducamur a te. Ergo dux noster es tu, duc bene, quia ueritas es, duc ad bonum, quia uita es, si erramus te sequentes, reprehenderis tu, qui ducatum præbere debes: multa occurrunt in uia uitæ huius, quæ seducere conantur, sed tuum est dirigere, ne seducamur, sicut tuum est defendere, ne opprimamur. Vide ergo Domine: ut impleas, quod tuum est. Tu ducatur M. Hug. a S. Vict. To. j. Cc 3 spo-

V

spondisti currentibus ad te. Duc igitur, & dirige nos: ne forte error tentationis nostrae hic tibi ascribatur, si nos per superfluitatem excedere permittis in illam; qui necessitate ducis ad illam. Idcirco Domine ne inducas nos in tentationem: tibi enim imputabimus, si fieri permiseris. Habemus hic aliquid, quod opponamus aduersum te: si derelinquimur a te. Idcirco hic aduersus tuam maiestatem amplius aliquid praesumimus: qui sic fecisti nos, ut sine illo uiuere non possimus, cum quo securi esse non possumus: propterea si focias illi, custodi ab illo. Alioquin Domine inducis nos tu: si decipimur ab eo, quod nec repellere possumus propter te, nec cauere sine te. Si ergo Domine inducis nos tu, & decens non erit bonitati tuae, si perditio nostra in tuam causationem conuertatur: propterea ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Vtrunque enim petimus, ut & a futuris custodias, quae cauere non possumus sine te, & a praeteritis libereres, quae non fecimus per te. Itaque ne nos inducas in tentationem; sed libera nos a malo.

De septima petitione contra luxuriam.
Cap. XIII.

Libera nos a malo. Haec est septima petitio, quae contra uitium luxuriae opponitur: praecedens crapula, subsequens libidinis fomes est. Itaque post gulam recte contra luxuriam ad orationem conuertimur, libera nos a malo. Nos enim captiui tenemur, nec possumus exire a uiolenta manu uitiorum, & a seruitute peccati: nisi tu eripias: libera nos. Ecce ad quem finem uenit superbia nostra. Tu fecisti nos, ut omni creaturae tuae dominaremur: tibi soli Domino creaturarum omnium nos subiecisti. Venit autem superbia, & persuasit nobis, ut ceruicem erigeremus aduersum te: sic recessimus a te Domino, & ecce soli sine te facti sumus serui uitiorum: qui seruire nolimus Domino omnium. Sic ergo Domine stultitia nostra iniuriam tuam ulciscitur: nostris miseris de nobis uindictam; libera ergo nos a malo. Ecce ad te clamamus captiui, qui te contempsimus liberi: ecce qualem Dominum contempsimus; ecce quali tyranno seruiuimus? Turpitudine captiuos nos tenet: ut confundatur praesumptio nostra: libera ergo nos Domine a malo. Gloria tua est miseria nostra: tales facti sumus, qui te Dominum omnium reliquimus. Ecce clamamus ad te: quia malis nostris docti sumus nihil nos posse sine te. Ideo libera nos tu Domine: qui solus potes, libera nos a malo: malum est hoc Domine, & non est sicut caetera mala: crudelius persequitur, profundius nocet, efficacius laedit: blanditur, ut fallat: lenocinatur, ut perimat: mentitur dulcedinem, ut amaritudinem infundat. Ideo Domine difficilius uincitur, tardius extirpatur: quia nostris desideriis aduersum nos pugnat, & ad mortem blandiente dulcedine ipsam etiam uoluntatem penetrat, & ut postmodum toti naturae dominetur: ipsam (quae totum regit) rationem uiolenta quadam pestifera dilectionis persuasionem inclinat. Propterea malum est: libera nos a malo. Ipsum enim, bonum se esse mentitur dum delectat: nos autem malitiam eius experti, malum agnoscimus. Idcirco libera nos a malo. Si ira est, uexat: si inuidia, tabefacit, & singula quaeque uitia malitiam suam non abscondunt: facile enim cognoscuntur noxia: dum sentiuntur amara. Propterea dum hoc, uel illud dicitur: intelligatur quod est ipsum malum. In se quippe habet unumquodque: unde non possit abscondi. Hoc uero non intelligitur: nisi eo, quo est ipsum, amplius aliquid dicatur. Propterea dicimus, quod malum est: quoniam forte non sentiretur, nisi diceretur. Sensus quippe in eo fallax experimentum habet, & decipitur in se, nisi doceatur extra se: propterea discat malum audiendo; qui aestimare forte poterat bonum esse sentiendo, libera nos a malo. Scimus iam malum esse; idcirco liberari flagitamus; quia malum est, libera nos. Scientia quippe illuminata est, ut agnoscat; sed fortitudo nondum roborata, ut uincat. Quantum ergo dominatur quando adhuc ignorabatur, quod iam non potest celari, nec potest tamen superari. Audi igitur confitentes, & adiuua impotentes; libera nos a malo.

SEQUITUR PROPTER
materiam conformitatem, alterum
eiusdem M. Hugonis opusculum de
quinque septennis seu septenarijs.

Quenam sint quinque septena in sacra scriptura contenta. Cap. I. & huius libri.
Cap. XV.

A Vinque septena in sacra scriptura, frater, iuueni; quae uolo (si possum) sicut postulas prius sigillatim enumerando, ab inuicem distinguere; Postea uero qua inter se habeant conuenientiam, eadem per singula sibi conferendo demonstrare. Primo loco ponuntur septem uitia, id est, primum superbia, secundum inuidia, tertium ira, quartum tristitia, quintum auaritia, sextum gula, septimum luxuria. Contra haec secundo loco constituuntur septem petitiones; quae in dominica oratione continentur. Prima, qua dicitur Deo: Sanctificetur nomen tuum. Secunda, qua dicitur. Adueniat regnum tuum. Tertia, qua dicitur; Fiat uoluntas tua, sicut in caelo, & in terra. Quarta, qua dicitur: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quinta, qua dicitur: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sexta, qua dicitur; Et ne nos inducas in tentationem. Septima, qua dicitur; Libera nos a malo. Postea tertio loco sequuntur septem dona Spiritus sancti. Primum, spiritus timoris Domini; secundum, spiritus

Septem uitia.

Septem petitiones orationis dominicae.

Septem

ritus.

ritus pietatis; tertium, spiritus scientiae: quartum, spiritus fortitudinis: quintum, spiritus consilij: sextum, spiritus intellectus: septimum, spiritus sapientiae. Deinde quarto loco succedunt septem uirtutes. Prima, paupertas spiritus. i. humilitas; secunda, mansuetudo siue benignitas; tertia, compunctio siue dolor; quarta, esuries iustitiae siue desiderium bonum; quinta, misericordia; sexta, cordis munditia; septima, pax. Nouissime quinto loco disponuntur septem beatitudines. Prima, regnum caelorum: secunda, possessio terrae uiuentium: tertia, consolatio: quarta, iustitiae satietas: quinta, misericordia: sexta, uisio Dei: septima, filio Dei. Haec ita primo loco distinguitur: ut intelligas ipsa uitia, quasi quosdam animae languores, siue uulnera interioris hominis: ipsum uero hominem, quasi aegrotum: medicum, Deum: dona sancti spiritus, antidotum: uirtutes, sanitatem: beatitudines, felicitatis gaudium.

Quantam perniciem homini inferant septem uitia mortalia. Cap. II.
quod est. XVI.

Sunt ergo septem uitia capitalia, siue principalia, & ex his uniuersa mala oriuntur. Hi sunt fontes, & abissi tenebrose: de quibus flumina Babylonis exeunt, & in omnem terram deducta, stillicidia iniquitatis diffundunt. De quibus fluminibus Psalmista in persona populi fidelis cecinit, dicens. Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus: dum recordaremur tui Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. De his septem uitijs uastatoribus, & uniuersam naturae integritatem corrumpentibus, simulque malorum omnium germina producentibus: quantum ad praesens negotium explicandum sufficere putamus, loquemur. Septem ergo sunt, & ex his tria hominem expoliant: quartum, expoliatum flagellat: quintum, flagellatum eiecit: sextum, eiecitum seducit: septimum, eiecitum seruituti subijcit. Superbia enim aufert homini Deum. Inuidia aufert ei proximum. Ira aufert ei seipsum. Tristitia spoliatum flagellat. Auaritia flagellatum eiecit. Gula eiecitum seducit. Luxuria seductum seruituti subijcit. Nunc reuertentes, singula per ordinem explanemus. Diximus, quod superbia aufert homini Deum: superbia nanque est amor propriae excellentiae: quando mens bonum, quod habet, singulariter diligit, id est, sine eo, a quo bonum accipit. O pestifera superbia quid agis? cur suades riuolo, ut se a fonte diuidat? cur suades radio: ut se a sole auertat? cur, nisi ut & ille dum infundi desinit, arefcat: & iste dum ab illuminante auertitur, tenebrosus fiat: uterque uero dum accipere cessat id, quod necdum habet, continuo illud etiam quod habet, amittat. Hoc profecto tu agis: cum doces dona extra datorem diligere: ut qui partem boni, quod ab illo datum est, peruerse sibi uendicat: totum bonum, quod in

illo est, amittat: sicque fiat, ut nec id, quod habet, utiliter habere possit: dum illud in eo, a quo habet, non diligit. Sicut enim omne bonum ueraciter a Deo est: ita nullum bonum extra Deum utiliter haberi potest. Immo uero per hoc id ipsum, quod habetur, amittitur: quod in eo, & cum eo, a quo habetur, non amatur. Nam si quisquam non nouit, nisi hoc, quod habet, bonum in semetipso diligere: necesse est, ut dum in altero bonum, quod non habet, aspexerit, tanto amarius sua eum imperfectio torqueat, quantum eum, in quo omne bonum consistit, non amat. Et idcirco superbiam semper inuidia sequitur: quia qui illic amorem non figit, ubi omne bonum est, quanto de suo peruersius extollitur, tanto grauius de bono alieno torquetur. Sua igitur elationi iustissime poena deputata est: ipsa, quam de se gignit, inuidia: quae quia commune omnium bonum diligere noluit, recte nunc boni alieni liuore tabescit. Quam profecto alienae felicitatis successus non ureret: si illum, in quo omne bonum est, per amorem possideret. Nec enim alienum a se iudicaret bonum alterius, si suum ibi diligeret, ubi & suum, & alterius bonum simul possideret. Nunc ergo quantum se per elationem contra Creatorem extollit: tantum per liuorem sub proximo cadit: & quantum ibi fallaciter erigitur, tantum hic ueraciter praecipitatur. Sed neque hic sistere potest semel cepta corruptio. Mox enim ut de superbia, inuidia nata fuerit; iram ipsa de se parit; quia miser animus propterea iam sibi ipsi de sua imperfectione irascitur, quia de bono alterius per charitatem non letatur. Atque ideo id etiam, quod habet, ipsi displicere incipit; quoniam in alio id, quod habere non potest, agnoscit. Qui ergo per charitatem in Deo totum habere potuit: id etiam, quod per elationem extra Deum habere conabatur, per inuidiam, & iram amittit, quia postquam per superbiam Deum amittit, per inuidiam perdit proximum, & per iram semetipsum. Quia igitur omnibus amissis nihil superest: unde gaudeat infelix consciencia: per tristitiam in semetipsa colliditur, & quae de alieno bono pie letari noluit, de suo malo iuste cruciatur. Post superbiam ergo, & inuidiam, & iram, quae hominem spoliant, continuo tristitia sequitur, quae nudatum flagellat. Cui deinde succedit auaritia, quae flagellatum eiecit: quia interno gaudio amisso, foris consolationem quaerere compellitur. Postea accedit gula, quae eiecitum seducit, quia animum exterioribus inhiatorem hoc uitium imprimis quasi e uicino tentans, per ipsum naturalem appetitum ad excessum illicit. Postremo superuenit luxuria, quae seductum uiolenter seruituti subiicit: quia postquam caro per crapulam inflammata est: ardorem libidinis superuenientem emollitus, atque eneruiter resolutus animus uincere non potest. Seruit igitur saeuissimae dominationi mens turpiter subacta: & nisi exorta subueniat Saluatoris pietas, non erit iam unde captiuae seruienti amissa restitatur libertas.

Inuidia.

Ira.

Accidia.

Auaritia.

Gula

Luxuria.

Quibus Sancti spiritus donis tres primæ dominicæ orationis petitiones respondeant: & quibus uitijs medeantur. Cap. XVII.

I Equuntur itaque septem petitiones contra septem uitia: quibus ille oratur, ut subueniat, qui nos orare docuit, & quod orantibus spiritum bonum ad sananda uulnera nostra, & ad soluendum iugum captiuitatis nostræ daturus esset, repromisit. Sed nos antequam ad explanationem harum ueniamus: prius uolumus alia adhuc similitudine demonstrare, quantum in nobis corruptionem supradicta uitia generent: ut quanto periculosior languor ostenditur: tanto magis necessaria medicina comprobetur. Per superbiam igitur cor inflatur, per inuidiam arefcit, per iram crepat, per tristitiam conteritur, & quasi in puluerem redigitur, per auaritiam dispergitur, per gulam inficitur, & quasi humectatur, per luxuriam conculcatur, & in lutum redigitur: ita ut iam miser dicere possit. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Cumque huic limo profundi animus fuerit infixus, & luto coinquinatio nis, & immunditiæ obuolutus: euelli nequaquam potest, nisi ad illum clamet, & eius auxilium postulet: de quo Psalmista loquitur dicens. Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fœcis. Propterea ergo ipse nos orare docuit: ut totum bonum nostrum ab ipso sit, ut & quod petimus, & quod parentes accipimus, eius donum, non nostrum meritum, esse intelligamus. Prima ergo petitio contra superbiam est, qua Deo dicimus: sanctificetur nomē tuum. Hoc enim petimus, ut det nobis timere, & uenerari nomen suum, quatenus ei per humilitatem subiecti simus, qui per superbiam rebelles, & contumaces exitimus. Huic petitioni datur donum spiritus timoris Domini: ut ille ad cor ueniens uirtutem in eo creet humilitatis, quæ superbiæ morbū sanat: quatenus ad regnum cælorum, quod angelus superbus per electionem perdidit: homo humilis peruenire possit. Secunda petitio est contra inuidiam, qua dicitur. Adueniat regnum tuum. Regnum siquidem Dei est salus hominum. quia tunc Deus in hominibus regnare dicitur, quando ipsi homines Deo tubijciuntur, & modo ei adherendo per fidem: & post inhærendo per speciem. Qui ergo petit, ut regnum Dei adueniat, ille profecto salutem querit hominum: ac per hoc dum pro communi omnium salute postulat: liuoris uitium se reprobare demonstrat. Huic petitioni datur spiritus pietatis: ut ipse ad cor ueniens, ad benignitatem illud accendat: quatenus ad eadem homo æternæ hæreditatis possessionem, ad quā alios peruenire cupit, ipse perueniat. Tertia petitio est contra iram, qua dicitur: Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Non enim uult contendere, qui dicit: Fiat uoluntas tua: sed sibi placere indicat, quicquid uoluntas Dei, siue in se, siue

in alijs secundum arbitrium suæ dignationis dispensat. Huic ergo petitioni datur spiritus scientiæ, ut ipse ad cor ueniens, erudiat illud, & salubriter compungat, ut sciat homo malum, quod patitur, ex sua culpa prouenire: si quid autem boni habuerit, ex misericordia Dei procedere, ac per hoc discat, siue in malis, quæ sustinet, siue in bonis, quæ non habet, contra Creatorem non irasci, sed per omnia patientiam exhibere. Optime ergo per compunctionem cordis (quæ spiritu scientiæ operante, interius ex humilitate nascitur) ira, & indignatio animi mitigatur: quia econuerso stultum ira interficit, quando in aduersis per impatientiam uitium agitur, atque cœcatus, uel malum, quod patitur, se meruisse, uel bonum, quod habet, per gratiam accepisse non agnoscit. Hanc uirtutem, id est, compunctionem, siue dolorem præmium consolationis sequitur, ut qui se hic sponte coram Deo per lamenta affligit, illic uerum gaudium, & lætitiā inuenire mereatur.

Quibus item donis quatuor postremæ petitiones accommodentur, & quibus malis remedium præstent. Cap. IIII. quod est. XVII.

Quarta petitio est contra tristitiā, qua dicitur: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Tristitia namque tedium est animi cum mœrore: quando mens quodammodo tabefacta, & uitio suo amaricata, interna bona non appetit, atque omni uigore emortuo, nullo spiritualis refectionis desiderio hilarescit: propterea ad sanandum hoc uitium deprecari nos oportet misericordiam Domini: ut ipse solita pietate, animæ tædio suo languenti, internæ refectionis pabulū admoueat, ut quod ipsa absens nescit appetere: gustu præsentis admonita, incipiat amare. Datur ergo huic petitioni spiritus fortitudinis, ut fathiscentem animam erigat: quatenus illa pristini uigoris uirtute recepta: a defectu sui tædij ad desiderium interni saporis conualescat. Creat ergo spiritus fortitudinis in corde famem iustitiæ: ut dum hic per desiderium pietatis fortiter accenditur: illic pro præmio plenam beatitudinis satietatem consequatur. Quinta petitio est contra auaritiā, qua dicitur: Dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iustum enim est, ut in reddendo debito non debeat esse anxius, qui in exigendo noluerit esse auarus: atque ideo cum a nobis per Dei gratiam uitium auaritiæ tollitur, qualiter a nostro debito absolui debeamus, ex proposita salutis conditione docetur. Huic ergo petitioni datur spiritus consilij: qui doceat nos in hoc seculo libenter peccantibus in nos misericordiam impendere, quatenus in futuro cum pro peccatis nostris rationem reddituri sumus, mereamur misericordiam inuenire. Sexta petitio est contra gulam, qua dicitur: Ne nos inducas, id est, induci permittas in tentationem. Hæc est tentatio: qua nos illecebra carnis sæpe per

De septem donis Spiritus sancti, seorsum. Cap. V. quod est XIX.

naturale appetitum ad excessum trahere nititur, & latenter uoluptatem subiicit: dum manifeste nobis de necessitate blanditur. In quam profecto rationem tunc nequaquam inducimur, si sic studemus secundum mensuram necessitatis naturæ subsidium impendere: ut tamen semper meminerimus appetitum ab illecebra uoluptatis coercere: quod ut implere ualeamus: datur nobis petentibus spiritus intelligentiæ: ut interna relectio uerbi Dei appetitum exteriorem cohibeat, & mentem spiritali cibo roboratam, nec ualeat corporalis egestas frangere, nec carnis uoluptas superare. Propterea nanque & ipse Dominus tentatori suo, dum esurienti sibi fraudulentam de exterioris panis refectione suggestionem faceret, respondit dicens. Non in solo pane uiuit homo: sed in omni uerbo, quod procedit ab ore Dei. Ut aperte demonstraret, quod cum mens illo interius pane reficitur, non magnopere curat, si foris ad tempus famem carnis patiat. Datur ergo contra gulam spiritus intelligentiæ: sed ille ad cor ueniens, emundat illud arque purificat: & illum interiorem oculum cognitione uerbi Dei, quasi quodam collirio sanans, eousque luminosum, atque serenum efficit: ut ad ipsam etiam deitatis claritatem contemplandam perspicax fiat. Contra uitium gulæ igitur remedium apponitur spiritus intelligentiæ, ex spiritu autem intelligentiæ munditia cordis nascitur: munditia uero cordis uisionem Dei promeretur; sicut scriptum est. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum uidebunt. Septima petitio est contra luxuriam, qua dicitur. Libera nos a malo. Conuenienter sane seruus libertatem petit: & idcirco huic petitioni datur spiritus sapientiæ, qui amissam captiuo libertatem restituat, & iugum iniquæ dominationis, quod suis uiribus ille non ualuit, per gratiam adiutus euadat. Sapientia nanque a sapore dicitur: cum mens gustu internæ dulcedinis tacta, totam se per desiderium intus colligit: nec foris iam euidenter in carnis uoluptate dissoluitur: quia totum intus possidet, in quo delectatur. Congruè igitur contra exteriorem uoluptatem interior dulcedo opponitur, ut quanto ista plus sapere, & placere inceperit, tanto liberius, atque libentius illa contemnatur: tandemque in semetipsa mens pacificata, dum nihil est, quod foris appetat: tota per amorem intus requiescat. Spiritus ergo sapientiæ cor sua dulcedine tangens, & foris concupiscentiæ ardorem temperat, & sopita concupiscentia intus pacem creat: quatenus dum mens tota ad internum gaudium colligitur, plene, ac perfecte homo ad imaginem Dei reformetur: sicut scriptum est. Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Ecce frater petitionem tuam non qualiter debui: sed qualiter interim potui, adimpleui. Accipe munusculum de quinque septenis, quod postulasti: & cum illud respexeris, memento mei: gratia Dei sit tecum. Amen.

Scriptum est. Si enim uos cum sitis mali, nostis bona dare filiis uestris: quanto magis pater uester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Ergo spiritum dabit pater cœlestis filiis petentibus se. Qui enim filij sunt, non aliud querunt: qui aliud querunt, mercennarii sunt serui, non filij: qui argentum querunt, qui aurum querunt, qui transitoria querunt, qui non æterna querunt: querunt ministerium seruitutis, non spiritum libertatis. Quod queritur, datur; si quæris corporalia, non plusquam quæris, accipis. Si quæris spiritualia; quod quæris datur, & quod non quæris, adijcitur; spiritualia dantur, carnalia adijciuntur. Querite primum regnum Dei, & hæc omnia adijcientur uobis. Igitur patrem rogaturus, & patrem, qui in cælis est; cœlestia dona querere, non terrena: non substantiam corporalem, sed gratiam spiritalem. Dabit enim spiritum bonum petentibus se: dabit spiritum suum, ut sanet spiritum tuum: spiritum sanctum dabit, & spiritum peccatorem sanabit. Hic ægrotus est, ille medicina. Si ergo uis sanari istum; quære illum. Si petis pro spiritu, spiritum pete. Noli timere morbum medicinam apponere; morbus medicinam non corrumpit, sed morbum medicina dirumpit. Non illam inficit, sed ex illa deficit. Igitur noli timere spiritum Dei sanctum ad spiritum tuum peccatorem inuitare, quia peccator es, & indignus confortio illius: Non enim hoc fit, quia dignus es, sed ut dignus fias. Venit ad te, ut mansionem faciat in te. Non enim inueniet quando ueniet; sed ueniet, ut faciat. Prius edificabit, postea habitabit. Primum sanabit: postea illuminabit. Primum ad sanitatem, postea ad iucunditatem. Si ergo filius es, & patrem petis, confide, ne timeas. Deus audit, pater exaudit. Sicut non potest non audire, quia Deus est: sic non potest non exaudire, quia pius est. Dabit ergo tibi, quod petis: si recte petis, & non ibit oratio tua in uanum; si digna fuerit exaudiri. Pro morbo sanando postulasti: medicinam accipies. Vitia tua, morbus tuus, spiritus Dei, sanitas tua. Contra morbum superbiæ dabitur tibi medicina spiritus timoris: ut sanet corruptionem elationem, & restauret sanitatem humilitatem. Singula uitia singulas medicinas habent; septem uitia, septem spiritus. quot morbi, tot medicinarum. Quid sunt septem spiritus? septem sunt dona spiritus, & dona sunt spiritus, & spiritus sunt dona: donum spiritus, spiritus est: seipsum dat spiritus: unus spiritus septiformiter se tribuit. Propterea unus spiritus, septem spiritus: quia septiformiter datus, & septiformiter aspiratus. Septem aspiratio nes, & spiritus unus: una medicina septem morbos curat. Propterea una, septem, una natura, opera septem: substantia una, septiformis effectus. Primus spiritus est spiritus timoris, secundus est spiritus pietatis, tertius est spiritus scientiæ, quartus spiritus, est spiritus fortitudinis, quintus spiri-

Luc. II.

Matt. 6

L Quarta.

N Matt. 5 Septima

Quinta.

Matt. 5

Sexta.

Q Spūs timoris

R Septuplex spiritus.

1. Co. 12 tus, est spiritus consilij, sextus spiritus est spiritus intellectus, septimus spiritus, est spiritus sapientia. Hæc autem omnia operatur unus, atque idem spiritus: ipse est timor, ipse est pietas, ipse est scientia, ipse est fortitudo, ipse est consiliū, ipse est intellectus, ipse est sapientia. Omnia hæc tibi sit, qui sibi unus est: accipiendo illum, qui diuersus non est: tu ad diuersa formaris. Propterea multiplicatur in te: qui in se unus est semper & idem. Qui enim est amor tuus: ipse est timor tuus. Iuravit Iacob **Gen. 31** Laban per timorem patris sui Isaac. Qui enim consummat: ipse & inchoat. Primum ad te uenit, ut faciat timentem: nouissime ut faciat diligentē. Idem lumen est, quod oculos lippientes pungit, & claros demulcet: diuersa facit, quia diuersa inuenit: tamen ipsum in se unum est: & in te quoque unum esset, si te unum inueniret. Si sanum oculū habes: percipis lumen sine pœna. Si autem æger est oculus: molestus fit aduentus illius. Expedi tamen, ut uel sic ueniat: quia si non cruciaris, non illuminaris. Pugnāt duo contraria, medicina & morbus. Medicina propter te, morbus contra te. Si morbo non resistere, sanitas nō sequeretur. Si medicina non resisteretur, pœna non sentiretur. Pugna contrariorum pœna est tua: non tamē causeris medicinam, sed morbum: dolorem, quē duo inferunt, uni imputa: medicina prodesse uult, morbus lædere intendit. Propterea solus morbus pacem habet: non salutem. Sola medicina salutē habet: pœnam non habet. Quando autem simul sunt: pœna est conflictatio contrariorum, alterius quod uenire uult, ut conferat: alterius quod abire non uult, ut noceat. In hac autem pœna morbus quidem accusandus est, non medicina: quia quod cruciat, ex morbo est: qui si non esset, salus esset, & pœna nulla esset. Sic itaque uenit spiritus, & aspirans infundit se tibi: tu ex eo quod contrarium illi portas, non statim acquiescis ad illum: sed facis contradictionem illi, ne pacifice ingrediatur ad te. Venit tamen, & illuminat te: ut uideas in te, quod & prius habebas, sed non uidebas: & ideo non uidebas, quia non attendebas. Illo ueniente illuminaris, & uiuificaris: illuminaris, ut uideas: uiuificaris, ut sentias: sentis enim, & presentis, uides enim, & præuides. Aliud uides, aliud præuides: aliud sentis, aliud presentis. Vides malum, & præuides malum. Præsens uides malum, futurum præuides. Culpam sentis: pœnam presentis. Priusquam autem spiritus sanctus ad te ueniret: nec uidebas cæcus, nec sentiebas mortuus: & propterea non uidebas, quia non respiciebas: nec sentiebas, quia non attendebas. Postquam uero bonum redijt: ex eius gustu excitatus es, & illuminatus, ut malum agnosceres. Prius malum, quod patiebaris, id est, culpam: deinde etiam malum, quod ex illo, & pro illo merebaris, id est, pœnam. Vtrumque docuit bonum adueniens: ut & malum præsens sentiretur, & malum futurum præuideretur. Exinde pœna illa medicinalis exoritur: cum sensificatus de malo, quod pateris, dolere incipis, ut corrigas: & illuminatus de malo, quod mereris, timere incipis, ut caueas. Nisi enim

doleres, non corrigeres: & nisi timeres, non caueres. Prius ergo illuminaris ad culpam: ut eam uideas: deinde ad pœnam, ut eam timeas. Ut postremo timore sensificatus, pro culpa doleas, & eam corrigas: quia forte non doleres, nisi timeres. Nisi enim pœna uideretur, quæ timeretur: nemo doleret pro culpa, quæ placeret. Ideo ostenditur tibi pœna secutura post culpam: ut ipsa culpa, quæ in experientia placet, saltem in tribulatione displiceat: ut attendere incipias, quod malum est id etiam, quod in ea dulce uideretur: cum tam malum sit, quod ex ea, & post eam amarum percipitur. Illuminaris ergo, & affligeris, quia uides, quod terret, & habes, quod dolet. Si non illuminareris, non cruciareris, quia non uideres, quod timeres. Rursum si non esset in te quod flammis deberetur: ignis sine pœna uideretur, & reciperes illuminationem, ut non sentiret afflictionē. Pœna terret, culpa timet: quod totum ex lumine fit superueniente: quo pœna demonstratur, ut uideatur; culpa sensificatur, ut agnoscat. Tamen aliud est, quo uides, aliud quod uides. Aliud est, quo illuminaris, aliud est, ad quod illuminaris. Illud, quo illuminaris, fouet: illud, ad quod illuminaris, terret. Tamen terror quasi lumini imputatur: quia priusquam illuminaberis, non terrebaris. Expedi tamen, ut terror ueniat, quia nisi terreat pœna: non corrigitur culpa. Propterea lumen tibi benefacit dum ostendit, quod cruciat: quia per illud corrigit, quod male delectat. Sic ergo illuminaris, ut terrearis. Primum lumen terribile est: immo tenebræ terribiles, quæ uidentur per lumen, quia uideri non potest sine terrore: quod sentiri non potest sine dolore: præsertim ab illo, qui se meruisse agnoscit, ut sentiat, quod imminere uidet: & uitare non ualet. Hinc igitur timor nascitur: cum periculū præuidetur: quod pœnā hēt in hoc malū, quod cruciat: non in hoc malū, quod libera u: malū in quā non malū. Omnis enim pœna malum est: sed non oīs pœna mala est. Quod enim confert, & prodest ad aliquid, bonum est: etiam si in semetipso non est. Quapropter uenit pœna minor, ut maior pœna uitetur, & hoc bonum est, tamen ex eo quod bonum non est. Per pœnam enim liberamur a pœna, & expedi ad tempus sentire, quod molestum sit, ne semper sentire oporteat, quod intolerabile sit. Hoc autem bonum tuum operatur ex eo, quod non est bonum tuum ille, qui est uerum bonum tuum; operatur postmodum aliud bonum tuum, quod non solum per ipsum sit, sed ex ipso. Primum enim ex pœna tua operatur liberationem tui, postmodum ex dulcedine sua operatur gaudium tuum. Tamē utrobique unus, & idem ipse hinc qui operatur: illinc & qui operatur, & ex quo operatur.

De uiro prudente, et audiente uerbum Dei. Ca. XX.

Omnis, qui audit uerba mea, & facit ea, assimilabitur uiro prudenti, qui edificauit domum suam super petram. Vir sapiens, Christus; qui est Dei uirtus, & Dei sapientia, qui edificauit domum suā super

super petram: quia super semetipsum edificauit ecclesiam suam. Sic qui uerba Dei audit, & facit ea, edificat domum suam super petram: quia edificat super firmitatem fidei, uirtutum, & bonorum operum structuram. Descendit pluuia. i. aeris tēpestatis impugnatō: ueniunt fulmina. i. humana potentia, & persecutio: & flāt uenti. i. demonū, & malorum hominū suggestio puerla: & irruūt in domum illam per importunam tentationem, sed illa minime cadit: per alicuius prauū consensu deliberationem: Stultus super arenam edificat: quia contemptis cælestibus, terrenis inhiare non cessat. Veniunt supradicta mala, & quatitur fabrica eius per inopinatam tentationem, & cadit per cuiuslibet culpæ perpetrationem, & fit ruina eius magna: quia concussa per tentationem, præcipitatur de tentatione, in delectationē: de delectatione, in deliberationem: de deliberatione, in operationem: de operatione, in consuetudinem: de consuetudine, in desperationem: de desperatione, in aternā dānationem. Sunt autem tria genera hominum edificantium. Sunt, qui amant solum Deum: hi edificant aurum, argentum, lapides preciosos. In amore uirtutis, aurum: in cognitione ueritatis, argentum: in cooperatione boni operis, lapides preciosos. Sunt alij, qui amant aliquid præter Deū: tamen nil contra Deum, nec aliquid plusquam Deum. In his fundamentum quidem manet, quia amor Dei non destruitur: sed tamen ex affectu eorum quæ pariter amantur, quia quædam corruptio contrahitur: lignum, & fœnum, & stipula superædificantur. In ligno, peccatum illiciti operis: in fœno, sine opere peccatum prauæ delectationis: in stipula, peccatum illicitæ cogitationis. Sunt alij, qui amant quædam contra Deū: & in his fundamentum omnino destruitur, quia amor Dei esse non potest, ubi non est uel solus, uel summus. Igitur ad primos pertinet saluari, & laudari: ad secundos, corripri, & liberari: ad tertios, argui, & damnari.

De leproso mundato. Cap. XXI.

Matth. 8

Cum descendisset Iesus de monte: sequuntur eum turbæ, & ecce leprosus ueniens adorabat eum, dicens. Domine, si uis, potes me mundare. Et extendens manum tetigit eum, dicens. uolo: mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Mons in hoc loco, significat sublimitatem diuinæ maiestatis. Campes tria uero: humilitatem incarnationis. Unigenitus namque Dei ante incarnationem fuit in monte: nostram autem carnem assumens, ad ima descendit: in monte manēs in forma Dei: in campes tribus apparens in forma serui. Leprosus, quem Dominus sanauit in planitie campi: genus designat humanum, dispersū per planitiem mundi. Quod uere fuit leprosum: quia non solum originali culpa, uerum etiā multis actualibus extitit contaminatum. Erat enim diuersis pollutum cultibus idololatriæ: erat sedatum multis flagitiorum criminibus. Dominus autem

leprosum tetigit: quando diuinitatem suam humanæ fragilitati sociauit. Et leprosum mundauit: quando in cruce culpam generis humani moriēs expiauit. Leporam tetigit, & mundus permanit: quia ueram humanitatis formam sumpsit, & culpam non contraxit. Leprosus iste est genus humanum, quod quandiu fuit leprosum: a Deo fuit, & a ciuitate Dei. i. Hierusalem (quæ sursum est mater nostra) separatum, & longe remotum. Sed Dominus (sicut supra dictum est) leprosum curauit, & ciuem suæ ciuitatis fecit. Hoc idē Dominus quoque miraculum per suam gratiam, quotidie facere non dedignatur. Sunt etenim multi intra ambitum sanctæ ecclesiæ uitiorum lepra fœdi, & peccatorum contagio, quasi lepra polluti. Omnes enim immundi, fornicarij, concubinarij, incestuosi, adulteri, auari, fœneratores, falsi testes, periuri; qui etiam dicunt fratri, fatus, & qui uident mulierem ad concupiscendum eam, & quicumque; etsi non opere, tamen mali sunt uoluntate: omnes inquam tales, qui per culpam sunt a Deo separati, a sacerdotibus legem Dei scientibus, & custodientibus, iudicantur esse leprosi, & a cœtu fidelium & si non corporaliter, tamen spiritualiter segregati. Quotiescunque igitur Dominus aliquē huiusmodi impium iustificat: recte leprosum mundat. Quandiu autem homo est impius, tandiu est leprosus: quando uero iustificatur, tunc mundatur. Quicumque modo est a cœtu sanctorum segregatus per culpam: nisi interim mundetur per gratiam, longius in futuro remouebitur per pœnam. Sicut autem per lepram peccata damnabilia: sic per scabiem peccata uenialia designantur: sicut est inutilis cogitatio, ociosus aliquando sermo, risus, & huiusmodi. Et notandum, quod nemo propter scabiem de ciuitate pellitur, nemo a ciuibus segregandus iudicatur: quia & si quando pro nostra fragilitate uenialia committimus, nequaquam pro huiusmodi a consortio fidelium separamur: debemus tamen istam scabiem curare: debemus etiam uenialia peccata (quanuis nonnullis uideantur esse tam leuia, ut non censeantur curanda) debemus, inquam, in quantum ualemus, & Dominus adiuuerit, ea de nobis propulsare. Quodlibet enim peccatum licet hominibus uideatur esse minimum: si non displiceat, potest apud iustū fieri magnum. Dicit namque sicut ab alijs audiimus, beatus Augustinus. Nullum peccatum criminale dum displicet: nullum ueniale dum placet. Studeamus igitur non solum magna, sed & minima uitare peccata: ne si minima cōtemnimus, paulatim in mortalia defluamus.

De transitu discipulorum per sata. Cap. XXI.

Actum est autem, dum perambularet Iesus per sata: discipuli eius cōperunt progredi, & uellere spicas. Discipuli per sata transeunt: dum prælati subditos pia sollicitudine circūspiciunt, & qualiter quemque ad regnum cælorum pertrahant, sedulo perpendunt: & dū eos

Matth. 12

ad beatitudinem trahere concupiscunt, quasi salutem eorum esuriunt: spicas uellunt, cum mentes audientium, per prædicationem ab amore temporalium diuidunt. Spicas fricant, cum eos paleis uitæ ueteris expoliant: grana manducant, dum eos superfluitate, & asperitate purgatos ueritati sanctæ ecclesiæ sociant, & eidem incorporant. Et hoc sabbato faciunt: quia a terrenis actibus quiescentes, & Deo uacantes, requiem cælestem & operando quærunt, & prædicando promittunt. Aliter. Per fata ambulant, quia sacra eloquia inuestigant. Esuriunt, dum in eis sententias meliores discere concupiscunt. Spicas uellunt, dum ea in scripturis, quæ sibi utiliora uidentur, colligunt. Collectas fricant: dum sub paleis literæ requirunt grana spiritualis intelligentiæ. Grana uero manducant; dum per spiritualem intelligentiam, uirtutes, & opera roborant. Et hoc sabbato faciunt; quia uacant, ut uideant: quoniam Dominus ipse est Deus. Hoc Dominus sabbati probat: sed stulti de seniores sabbati reprobant; quia solam superficiem literæ diligunt: mentis refectione nesciunt, requiem animarum non norunt.

De immundo spiritu exeunte ab homine. Cap. XXIII.

G Vm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit. Spiritus immundus, diabolus est. Spiritus, per naturam; immundus, per culpam; spiritus, per conditionem; immundus, per iniquitatem. Exit spiritus immundus ab homine; cum per gratiam ab ipso fugatur in baptisate. Exiens ab homine, loca arida quærens perambulans; dum ab aliquo per exorcismum, aut baptismum fugatus, corda quorumlibet fidelium a mollitie, & humore fluxæ cogitationis purgata; ad inhabitandum explorat. Sed in locis aridis requiem sibi minime inuenit; quia cor cuiuslibet fidelis animæ a bono cogitando, loquendo, operando nunquam quiescit. Tunc dixit. Reuertat in domum meam unde exiit: & uenit, & inuenit eam uacantem, scopis mundatam, & ornatam. Vacantem. i. a bono opere cessantem; scopis mundatam id est in exorcismo, & aqua baptismi a uitiis purgatam; ornatam, id est, simulatis uirtutibus palliatam. Tunc uadit, & assumit alios septem spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Septem spiritus, demonum significant uniuersitatem; qui per septem uitia principalia iniquos inhabitant, & eos trahunt ad damnationem. Immundus autem spiritus cum septem nequioribus se spiritibus, domum suam uacantem, scopis mundatam, & ornatam reuertens inhabitat: dum diabolus cum uniuersitate uitiorum, animam baptizatam quondam suam a bono opere ociosam, simulatis uirtutibus palliatam, per culpam iterum intrat. Qui ingreditur bene cum spiritibus nequioribus se; dum animam per baptismum sibi ablatam, & per culpam recuperatam, nequius quam, ante baptismum

retentare, & grauioribus sceleribus scdare conatur. Et sunt nouissima hominis illius peiora peioribus; quia per contemptum gratiæ, quam de se male uiuendo pellit, deteriora supplicia meretur.

De forti, & uasis eius. Ca. XXIIII.

Nemo potest uasa fortis ingressus domum eius diripere: nisi prius forte alliget. Fortis, est diabolus: fortior superueniens, Christus: domus fortis, mundus: uasa, homines: fortis alligatio, diaboli refrenatio, ne tentet nos ultra uires nostras. Direptio uasorum, conuersio hominum ad fidem uenientium. Fortior fortem, domum eius intrans, alligauit, & uasa illius diripuit: cum Christus per carnem in mundum ueniens, & diabolus a sententia tentationum cohibens, homines a diabolo possessos ad fidem suam conuertit.

De seminatore, & semine. Cap. XXV.

Sicut qui seminat seminare semē suū. Semen, est uerbum Dei; Sator, Christus: ager, mundus: uia, est cor frequenter malarum cogitationum transitu attritum, & arefactum, ne uerbi semen possit excipere, uel germinare. Volucres, a quibus semen rapitur: demones sunt, per quos uerbum, ne fructificet, auferunt. Qui ideo uolucres cæli dicuntur, quia cælestis, & spiritualis sūt natura, uel quia per aera discurrent. Petra, est indomitum cor, & durum, nullo uomere ueræ fidei penetratum: in quo non est uerus amor, aut perseverantia uirtutis. Spinæ, sunt diuitiæ: quæ per multas curas cor lacerant, & semen uerbi suffocant. Terra bona, cor mite, & docile: quod uere fructum facit: cum in ipso perfecta bonorum operum plenitudo crescit. Fructus seminis, iustificatio est hominis.

De inimico, qui superfeminauit zizania. Cap. XXVI.

Simile est regnum cælorum homini: qui semen bonū seminauit in agro suo. Cum autem dormirent homines, uenit inimicus eius, & superfeminauit zizania. In his uerbis dominicis, quæ cæteris faciliora sunt, & magis manifesta, non multum morandum esse, sed succincte esse transeundum, decernimus. Homo iste, qui bonum semen seminauit, Christus est. Ager, mundus: semen, uerbum dei. Inimicus, diabolus: zizania, hæreticorum dogmata, siue quælibet peccata. Cū autem dormirent homines: uenit inimicus, & superfeminauit zizania. Dormitio hominum: mortem significat Apostolorum, siue torporem prælatorum. Post mortem nimirum Apostolorum, emerferunt heretici: qui diabolo cooperante dogma prauum sparserunt per agrum mundi. Dormientibus quoque per torporem prælatis, surgunt demones,

mones, surgunt & peruersi homines, & super bonorum corda iaciunt semina malarum cogitationum, uel suggestionum. Super alios seminant luxuriam: super alios auaritiã, & diuersa peccatorum semina diuersis iniiciunt. Et ex malis seminibus, i. ex malis suggestionibus: crescunt malæ segetes, i. mali homines. Vis (inquiunt serui) eamus, & colligemus ea? Et ait: non. Ne forte colligentes zizania: eradicetis & triticum. Spirituales uiri uidentes hæreticos, siue peruersos quosq; in agro dominico germinasse, & creuisse: si scirent apud Deum esse beneplacitum, uellent eos auferre de medio iustorum: eo quod iustis in quibusdam obesse uideantur. Sed consulta diuina iustitia, an hoc facere debeant, & an Deus hoc uelit, & an hoc sit officium hominum malos auferre de terra: animaduertit non nosse hominē in hac uita quales futuri sint, qui modo mali sunt, & quid error eorum bonis conferat: & ideo non esse tollendos: ne boni interficiantur, quod forte futuri illi sunt, uel ne bonis ablatio eorum obset, quibus profunt. Tunc uero animaduertunt opportune malos auferri, cū iam non est tempus commutandæ uitæ, uel proficiendi alijs, & ita per angelos, non per homines eos auferendos esse. In tempore messis dicā messoribus. Colligite primum zizania, & alligate ea per fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Tempus messis, est dies resurrectionis: quando messores angeli ligabunt fasciculos de malis ad comburendum, ligantes immundos cum immundis, auaros cū auaris: & sic impios cum suis similibus: ut qui socij fuerunt in culpa, simul torqueantur in pœna. Triticum autem colligent in horreum: quia distribuent bonis beatas mansionum cælestium sedes.

De grano sinapis. Cap. XXVII.

Simile est regnum cælorum grano sinapis: quod accipiens homo seminauit in agro suo. Hō iste, significat Deum: ager, mundum: granū sinapis, fidē, quæ modica uer pp scdalu crucis: sed feruida est pp calorē dilectionis. Istud granum, i. fides catholica fit arbor magna, & habet stipitem, per spem, & ramos exaltatos, per dilectionē Dei, & dilatatos, per charitatem proximi: habitant in ramis eius uolucres cæli, i. sancti: qui pennis uirtutū uolant ad præmia cælestium bonorū. Sic & electus quisq; granū sinapis seminat in agro: dum prædicationē diuinā pp scandalum crucis reprobis minimam recondit in corde suo. Quæ crescit in arborem magnā: dum robur accipit per exercitationē uirtutis, & ramos per multiplicationem boni operis: in cuius ramis uolucres cæli habitationem recte constituunt: dum sensus spirituales in ipsa per bonæ cōscientiæ sublimitatē requirunt.

De fermento abscondito in tribus satis farinæ. Cap. XXVIII.

Simile est regnum cælorum fermento: quod acceptum mulier abscondit in farinā tribus satis, donec totum esset fermentatum. Superius de fide, hic agit de charitate. Mulier, si-

gnificat sapientiam diuinam: fermentum, charitatem: farina, corda tria sata, tria genera hominū: hoies naturalis legis, legis scriptæ hoies, & hoies gratiæ. Mulier ergo fermentum in tribus satis farinæ abscondit; donec fermentetur totum: quia sapientia diuina intra corda trium generum hominum charitatem recondit: totum autem fermentabitur, dum numerus electorū in fine seculi complebitur. Aliquando fermentum significat bonū: aliquando malum. Bonum, ut in hoc loco: simile est regnum cælorum fermento: malum, ut expurgate uetus fermentum. Possumus per mulierem istam, accipere animā: p tria sata tres uirtutes aīæ, rationē, irā, concupiscentiā: per farinā, cogitationem: per fermentum sicut supra, charitatē. Mulier itaq; fermentum in tribus satis farinæ, donec totum fermentetur, abscondit: dum quælibet fidelis anima feruorē charitatis i cogitatione triū naturalium uirtutum reponit. Totum ergo fermentatur: dum uirtutum trium triplex cogitatio in saporē, & feruorem charitatis conuertitur: & possidemus per rationem; discretionem bonorum, & malorum: per iram, odium uitiorum: per concupiscentiam, amorem uirtutum.

De thesauro abscondito in agro. Cap. XXIX.

Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius uadit, & uendit uniuersa, quæ habet, & emit agrum illū. Ager, est scriptura; thesaurus, cognitio diuina; inuētio thesauri, reuelatio boni; absconditio thesauri, occultatio boni a notitia diaboli, & ab appetitu fauoris humani. Omnia aut uendit, & agrū emit; quæ sacre scripturæ causa, & ueræ cognitionis, & dilectionis diuinæ, quæ in ea continetur; cætera oīa, quæ illi sunt contraria, & aliena, derelinquit.

De homine negociatore quærente bonas margaritas. Cap. XXX.

Simile est regnum cælorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas; inuenta aut una preciosa margarita; abiit & uendit omnia, quæ habuit, & emit eam. Bonæ margaritæ, lex, & propheta; una pretiosa; Saluatoris scientia. Omnia uero uendit, & istam emit; qui (sicut Paulus) ueteribus obseruationibus renunciat, ut Christum lucrifaciat. Item omnia uendit & preciosam margaritam emit, qui pro amore cælestium terrena contemnit.

De sagena missa in mare. Cap. XXXI.

Simile est regnum cælorum sagena missa in mare, & ex omni genere pisciū congreganti, quam cū impleta esset, educentes, & secus litus sedentes elegerunt bonos in uasa sua, malos autem foras miserunt. Sagena ista, prædicationis est euangelica: quæ in mare, i. in fluctuatione mundi, hic agit de charitate. Mulier, si-

H Matt. 12

I Matt. 13

1. Cor. 5

A

N Matt. 13

O Matt. 13

P Matt. 13

nem, & amaritudinem praesentis seculi demissa, congregat multitudinem piscium .i. ex omni genere hominum, trahit ad litus maris .i. ad finem praesentis seculi. Impletio sagenae: consummatio praedicationis euangelicae. Congregat ex omni genere hominum: quia ex Iudaeis, quibus praedica- uit Christus: & ex Romanis, quibus praedicaerunt Petrus & Paulus: Et ex Indis, quibus Thomas: ex Persis, quibus praedicaerunt Simon & Iudas: & ex hoibus minoris Indiae, quibus Bartholomaeus: ex Syrijs quibus Philippus: ex Asianis, quibus praedicauit Ioanes: ex Achaicis, quibus Andreas; ex Aethiopijs, quibus Mattheus: & ex Alexandriae, quibus Marcus, & sic ex alijs nationibus: ad quas siue per Apostolos, siue per apostolorum discipulos, & successores, peruenit sonus praedicationis.

Psal. 18.

In oem. n. terram exiit sonus eorum. In eo nanq; , quod praedicationis euangelicae ex oibus nationibus assumit: ex oī genere piscium trahit. ¶ Aliter. Congregat ex oī genere piscium: quia congregat ex oī genere peccatorū. Congregat imundos peccatores; fornicatores, adulteros, incestuosos, sceneratores, & ex oibus alijs, qui minoribus, uel maioribus peccatis sunt a Deo diuisi, & per multas iniquitates dispersi. Et ex oibus congregat, & cōgregatos iustificat: & neminem expellit, qui, ipsa audita, eā intrare uoluerit. Continet autem sagma ista pisces multos, & diuersos: bonos, & malos: sed interim dum sagma ad litus trahitur: isti in illos frequenter cōmutantur. Boni etenim nonnunq; mali fiunt per culpā, & mali aliquando boni fiunt per gratiā, & nondum potest iudicari, qui in uasa sint eligendi: qui foras proiciendi. cum ad litus .i. ad finem seculi uentum fuerit: tunc iudicium uerū secernendorum bonorum, & malorum patebit: quia angeli eligent bonos in uasa .i. in aeterna tabernacula: & malos foras mittent in aeterna tormenta. Oēs autem, qui fidem Christianā recepturi non sunt: extra sagemam istam sunt. sicut Iudaei, & Pagani. Et tales iam iudicati sunt, non solum in iudicio secundum praescientiam, & iudicio secundum causam: sed etiā iudicio secundum operationem, deinceps iudicandi iudicio secundum retributionem. Est autem iudicium secundum praescientiam, quo iudicati sumus anteq̄ essemus. Iudicium secundum causam: quo iudicamur ex quo boni, & mali sumus. Iudicium secundum operationem: quo iudicamur per manifestam actionem esse boni, & mali, qui prius secundum causam eramus occulti. Iudicium secundum retributionem est, quo recipimus in premio secundum quod fuimus, & fecimus in merito. Ex his quatuor iudicijs, duo sūt occulta, duo manifesta. Occulta, iudicium secundum praescientiam, & iudicium secundum causam. Manifesta, iudicium secundum retributionem, & iudicium secundum operationem. Duo quoque pertinent ad Deum: iudicium uidelicet secundum praescientiam, & iudicium secundum retributionem. Duo ad hominem: iudicium secundum causam, & iudicium secundum operationem. Sed qui fidem christianam prorsus respuunt; iam tribus praecedentibus iudicijs, uidelicet iudicio se-

Iudiciū quadruplex.

cundum praescientiam, iudicio secundum causam, & iudicio secundum operationem sunt iudicati: iudicio autem secundum retributionem iudicandi.

De Chananaea, & filia eius sanata. Cap. XXXII.

Ecessit Iesus in partes Tyri, & Sydonis. Et ecce mulier Chananaea a finibus illis egressa, clamabat dicens. Miserere mei Domine fili David. Mulier Gentilis, sed fide ad Domi-

num ueniens, gentium designat ecclesiam: quae rogat pro filia daemoniaca. i. pro gente sua nondum saluata: ut diaboli fraudibus absoluta, uerae diuinitati seruiat liberata. Fines Tyri, & Sydonis, in quibus mulier Dominum rogat: duorum populorū Iudaeorum, & Gentium ad Christum conuersorum, fidem unanimem designant. Sed mulier ista secundum Mattheum bene de finibus Tyri egressa, secundum Marcum domum ingressa, ad Deū, atq; ad pedes eius prociidisse dicitur: ut ex utroq; colligatur; q̄ soli fideliter, & recte, per errantibus orāt, qui priscas perfidiae suae mansiones relinquunt, & in domum Domini. i. in ecclesiam humili, ac pia se se deuotione transferunt. Nō est bonū sumere panē filiorum, & mittere canibus. Mensa, est scriptura: panis, scientia; filij, Iudaei; canes, Gentiles: quasi diceret, Non est bonum, ut beneficium miraculorum, quod conuenit populo Iudaeorum, qui habent cognitionem Dei, impendatur filiae tuae gentili, quae non habet notitiam Dei. Sed mulier gentilis: per responsum humilitatis meruit filiae suae beneficium sanitatis,

De lunatico a demone liberato. Cap. XXXIII.

Acessit ad Iesum hō, genibus prouolutus ante eum dicens; Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur. Lunaticus est, qui per horarum momenta de uitijs ad uitia

mutatur, nec perstat ī cōcepto, sed decrescit a bono, & crescit in malo, & nunc in ignem libidinis, uel irae fertur; nunc in aquam fluctuantis cupiditatis praecipitatur. Marcus de isto sic ait. Et cum uisisset illum statim spiritus turbauit eum, & elisus in terram uolutabatur spumans. Dum puer ad Dominum accedit eliditur; quia cōuersi, ad Dominum plerunq; a demone grauius pulsantur, ut uel ad uitia reducantur, uel de sua expulsiōe se uindictet diabolus. Sicut in principio nascentis ecclesiae, multa & graua opposuit certamina illis quos tuo regno subtrahi uidebat.

De rege, qui posuit rationem cum seruis suis. Cap. XXXIII.

Imile est regnum caelorum homini regi; qui uoluit rationem ponere cum seruis suis. Hō iste est Deus; qui hēt seruos. i. hoīes, qui ad imaginem, & similitudinem illius conditi, ei debent famulari. Positio rationis; distributio est diuini examinis; debitum, peccatum; debito-

S Mar. 15

T Matt. 17

Mar. 9.

V Matt. 18

res, peccatores. Quanto quisque plus peccauit: tanto amplius debet. Et qui minus peccauit: minus debet. Seruus, qui debebat decem milia talenta, est ille, qui transgressus est decem legalia praeccepta. Qui non habet unde redat; quia nō habet a semetipso unde iustus sit, & praeccepta legis impleat. Dñs autem eum, & uxorem eius, & filios uenundari praecipit, cum oibus, quae haberet: cum eū pro iniqua uoluntate sua, & nefandis operibus, cum oibus adinventionibus suis poenas soluere iubet. Quod praecauens aliquando debitor, id est, peccator: prociidit per humiliationem, & rogat per supplicem orationem, ut habeatur erga se patientia per diuinā miserationem; & spondet, q̄ omnia reddet per poenitentiae satisfactionem. In quo facto Dñs dimittit ei debitum: quia dimittit ei peccatum. Sed iste, cui Dñs mittit tantum debitum, conseruum pro ceterum denariis in carcerem retrudit; dum alium, qui uerbo, uel facto ipsum leniter offendit, penitus ab omni miseratione repellit. Vnde iuste iratus Dñs tradit eum tortoribus, donec reddat uniuersum debitum: quia poenas aeternas, quas prius pro transgressione legis meruerat, eum subire cōpellit. Sic & pater meus caelestis faciet uobis: si non remiseritis unusquisq; fratri suo de cordibus uestris. Quidam dimittere nolunt oīno: quia & malitiā seruant in corde, & uindictam dum pnt, exercēt in opere. Alij etsi remittunt q̄tum ad uindictā, reseruant tñ conceptum odium quantum ad malitiam. Sed quisquis sibi a Dño dimitti desiderat: oportet, ut utroq; modo fratri remittat: ut nec opere exerceat uindictam: nec corde reseruet malitiam.

De operarijs in uinea. Cap. XXXV.

Y Matt. 20

Imile est regnum caelorum hōi patri familias, qui exijt primo mane conduceret operarios in uineam suā. Hō pater familias, est Deus; uinea, ecclesia: operarij, praetati; horae diei, aetas seculi. Cōductio operariorum, cōstitutio praetatorum, uel emissio praedicatorum: seruum diei, finis seculi; merces denarij, retributio regni caelestis. Itē pater familias, est Deus: uinea, aīa: operarij, nostri sensus; instantia operis, exercitium uirtutis; horae diei, aetates hoīs: uesper, finis uitae. Retributio, aeterna bñtudo. De huius uinae cultoribus, & retributione quidā uersificator ait. Uinea culta fuit: cultores p̄mia quaerunt. Nō labor aequalis aequalia dona fuerunt. Qui uenit extremus dispensatore uocāte, Tātundem recipit: quātum qui uenerat añ. Sic Deus ostendit, si quādo cūque uelimus, Aggrediamur opus, certi de munere sumus.

De filio, qui uineam intrare recusauit. C. XXXVI.

Z Matt. 21

Omo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit: fili, uade hodie operare in uineā meā. Ille autem respondens, ait, Nolo: postea autem poenitentia ductus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit simili-

ter. At ille respondens, ait: eo Domine; & nō iuit. Quis ex duobus fecit uoluntatem patris? Filius, qui uineam patris sui intrare recusauit: Gentilis populus est, qui primum seruire Deo cōtempserit. Filius autem, qui intrare se spondit; est populus Iudaicus, qui Deo primum seruitium suum uouit. Sed qui prius renuit, postea intrauit; quia populus Gentilis poenitentia ductus, praedicationibus Apostolis seruitio Dei colla submisit. Et prior filius, quod spondit, non impleuit: quia populus Iudaicus in seruitio Dei non permanit.

De rege, qui fecit nuptias filio suo. Cap. XXXVII.

Imile factum est regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo: Et militi seruos suos uocare inuitatos ad nuptias, & nolabant uenire. Regnum caelorum est pra-

sens ecclesia, quae est iustorum congregatio. Rex, est Deus pater, qui omnia regit. Nuptiae filij, incarnatio uerbi. Inuitati, Iudaei. Serui propter inuitatos missi, prophetae, & Apostoli. Tauri mei, & altitia occisa sunt, & omnia parata: uenite ad nuptias. Tauri, sunt patres, & bellatores ueteris testamenti; qui cornibus concessae sibi potestatis, hostes fugabant de finibus suis. Altitia, sunt noui testamenti praecones, spiritualis gratiae plenitudine pingues, pennis contemplationis superna gaudia perentes. Occisa, uel ab eo quod fuerant uel per mortē carnis in requie posita. Tauri, & altitia; quia & prius prophetae, & post Apostoli ab infidelibus passi sunt: qui nobis modo sunt in exemplum quid nobis credendum. Illi autem negligentes abierunt: alius in uillam suam; alius in negociationem suam. Reliqui uero tenuerunt seruos eius; & contumelios affectos occiderunt. Illi, qui ad nuptias uenire noluerunt: significant eos, qui ex Iudaeis in Christum credere noluerunt, uel contempserunt. Quorum alij in uillam abierunt: dum intendunt operationi terrenae; alij in negociationem suam; dum student auaritiā. Illi uero, qui seruos regis occiderunt; illos ex Iudaeis figurant, qui prophetas, & Apostolos, & alios praedicatorum sunt persecuti. Rex autem cum uisisset occisionem seruorum suorum; iratus est, & missis exercitibus suis Romanis scilicet Tito, & Vespasiano, perdidit homicidas illos, id est, Iudaeos, & ciuitatem eorum scilicet Hierusalem succendit. Itē ad exitus uiarum. Exitus uiarum sunt errores gentium; qui sunt extra fidem, spem, charitatem, quae sunt uiae ad patriam ducentes. Et quoscunq; inueneritis, id est cuiuscunq; ique conditionis; uocate per praedicationem, ad nuptias id est, ad dominicae incarnationis fidem. Et egressi serui id est Apostoli de Iudaea in uias, id est, gentium sectas, congregauerunt in unitatem credulitatis malos, id est, falsos christianos, & bonos .i. electos, & impletae sunt nuptiae discumbentium. i. intrauerunt catholicae fidei prom-

A Matt. 12

B

fessionem, quotquot erant uocati per prædicationem. Intrauit autem rex, ut uideret discumbentes. Rex nuptias intrauit, ut discumbentes uideat: quando Deus in præfenti conscientias eorum, qui Christiano nomine censentur illustrat, & quid unusquisque faciat, subtiliter pensat, & diiudicat. Et uidit ibi hominem non uestitum ueste nuptiali. Vestis nuptialis, opus charitatis. Quam uestem qui non habet: ligatis manibus, & pedibus .i. ablata penitus potestate bene operandi, proicitur in tenebras exteriores, quæ sunt infernales obscuritates. Et quid ibi sustinebit, qui hic bene uiuere contempsit, addit dicens Ibi erit fletus .s. oculorum in uanitate mundi modo uagantium; & stridor dentium, in edacitate modo gaudentium. Multi sunt uocati per prædicationem: sed pauci electi ad regnũ per bonæ uitæ sanctitatem.

De die iudicij. Cap. XXXVIII.

C Matt. 24 Luc. 17
Sicut factum est in diebus Noe, ita erit in die filij hominis: Edebant, & bibebant: uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque; in diem, qua intrauit Noe in arcam: & uenit diluuium, & perdidit omnes. Noe Arcam ædificat: cum Dominus fideles in ecclesiam congregat. Quam consummatam ingredietur: cum hanc in die iudicij præfentia sua illustrabit. Sed dum ædificatur arca, ini qui luxuriantur: & dum intratur, æterna datione plectuntur. Similiter factum est in diebus Loth: edebant, & bibebant: emebant, & uendebant: plã tabant, & ædificabant. Qua die autem exiit Loth e Sodomis: pluit Deus ignem, & sulphur de celo, & perdidit oes. Loth, qui interpretatur declinans, est populus electorum: qui dum in Sodomis, .i. inter reprobos, ut aduena, moratur: quantum ualeat scelerum declinat. Exeunte Loth Sodoma perit: quia in consummatione seculi exhibunt angelum, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.

De decem uirginibus. Cap. XXXIX.

D Matt. 25
Simile est regnũ cælorum decem uirginibus: quæ accipientes lampades suas exierunt obuiã sponso, & sponso. Decem uirgines: sunt uniuersi credentes, bona opera exhibentes: Lampades, opera: oleum, gratia, siue bona conscientia. Quinq; fatuæ uirgines, significant illos; qui in bonis, quæ faciunt, non bonã conscientiam, sed laudem humanã quærunt. Sapientes uirgines sũt, qui in bonis, quæ faciunt, non quærunt laudem humanã, sed conscientiam bonã. Mora sponso, dilatio est iudicij: dormitio uirginum, mors hominũ; medium noctis, insperatus euertus resurrectionis: clamor aduentus sponso, tuba angelica in die iudicij: præparatio lampadum, recordatio, & numeratio operum. Sed lampades fatuarum extinguuntur; quia in aduentu iudicij intus obscurantur, & non hũnt mercedem: quia receperunt laudem. Date

nobis de oleo uestro. .i. testimonium dicite de operibus nostris. Ite potius ad uendentes: non dant consilium, sed ex obliquo commemorant crimen earum: ite ad uendentes. .i. modo uidebitis quid uos adiuuent, qui uobis luades uendere consueuerunt. Venditores sunt aduatores: qui dant laudem, ut accipiant aliquam mercedem. Sed uirginibus fatuis tarde bonam conscientiam quærentibus, intrant sapientes cum sponso ad nuptias: quia reprobis eiectis ad dationem, electi cum Christo intrabunt ad beatitudinem. Et clausa est ianuã aditus regni cælorum. Domine, Domine aperi nobis. Post seram pœnitentiam, post infructuosas lachrymas: frustra pulsant foris relictæ. Amen dico uobis, nescio uos. Quasi dicat: ideo uos deserero: quia per uitæ meritum non agnosco. Ecce quanta seueritas post iudicium eius, cuius est antea ineffabilis misericordia. Vigilate itaque: quia nescitis diem, neque horam. Ecce quo tendit parabola. Ad hoc nanque tendit: ut ad futura oculos cordis aperiamus: mala euadamus deserendo culpam: bona promereamur sectando iustitiam.

De homine, qui tradidit seruis suis bona sua. Cap. XL.

H Matt. 25
Homo quidam peregre proficiscens uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Homo iste, Christus: serui, Christiani: profectio, ascensio; bona, sunt dona; quinque talenta, exterior scientia, quinque sensibus acquisita; duo talenta, intellectus & bona operatio; unum talentum, intellectus tm. Multiplicatio talentorum, exercitatio uirtutum, & exhibitio bonorum operum ad iustificationem propriã, & ad utilitatem alienam. Seruus, qui pecuniã dñi sui in terrã abscondit; falsos significat Christianos, qui acceperunt ingenium: & in rebus terrenis, & transitorijs expendunt, altioris uitæ uias arripere metuunt, acceptam diuinitus sapientiam, uel scientiam prædicando multiplicare paruipendunt, erubescunt, uel contemnunt. Meto quod non seminauit, & cõgrego ubi non sparsi. Quasi diceret. Non solum ab illis, quibus gratiam operandi, & prædicandi tribui, fructum operationis, & prædicationis requiro; sed & illos, quibus nil gratiæ tribui, pro infructuositate, & sterilitate condemno. Serue male, & piger; serue, quia mihi seruire debuisses operando, & prædicando; male, malum faciendo; piger, a bono cessando. Oportuit te committere pecuniam meam nummularijs; & ego ueniens, quod meum est, recepissẽ cum usura. Nummularij; sunt qui audita prædicatione, facti, & uerbo quæ audierunt multiplicare satagunt; ac si diceret. Accepta gratia mea, bonæ operationi, & prædicationi intendere debuisses. Quod si fecisses; non solum te, sed & alios multos, exemplo tuo, & uerbo mihi lucrificasses. Sed quia per pigritiam tuam, qua a bono cessasti, & per malitiam tuam, qua malum fecisti, damnum mihi non solum iustificationis tuæ, sed & alienæ intulisti; ideo de malitia, & pigri-

giritia tua, te iuste arguo, & condemno. Tollite eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, & abundabit &c. habenti meritum, dabitur præmium. Dabitur, quantum ad remunerationem: abundabit, quantum ad beatitudinem. Et autem, qui non habet, et id, quod habere uidetur, auferetur ab eo. Quia falsus quisque christianus: in damnatione nec nomen christianitatis permittetur habere. Et sicut nũc nudus est a sacramentorum interiori ueritate: sic tũc foris nudabitur exteriori obubratione. Prouideat itaque sibi humana conscientia nunc in tempore, ut postmodũ de premio gaudeat in æternitate. Sic talentũ doni cælestis expendat: ut non dationem, sed saluationem in fine recipiat. Nemo dicat, sufficit, mihi p̃si attendere, mihi soli prouidere, de me redditurus sum rationem: nolo salutẽ alterius quærens pericitari: non sũ eruditus in scripturis, nec expeditus in uerbis: modicũ scio: nunquã pro tantillo si non prædicetur Deus, quẽquam accusabit, uel dñabit. Quot etenim hoibus quisque; (quantũ ad se pertinet) prodesse potest uerbo: de tot Deo damnũ fecit ex silentio, & de tot non iniuste redditurus est rationem in iudicio. Qui igitur multa nouit, multa dicat: & qui pauca nouit, pauca dicat: & quantum quisque; nouit, tantũ dicat: qui scit uel unũ euangeliũ, uel unũ uirtutis exemplum: quicquid acceperit per cognitionem, alijs tribuat per prædicationem. Non consideret sexũ, ætatẽ, personam, tempus, locum: sed prædicet oibus, semper, ubique; masculis, feminis, senibus, iuuenibus, diuitibus, pauperibus, in prosperitate, in aduersitate, die, nocte, mane, meridie, uesperes: in ecclesia, in platea, in uia, in agro, in terra: in mari, in oibus semper ubique; bonũ, quod nouit, dicat: si adsit, qui audire possit. Sũt nanque; multi, qui his in oibus spectabiliora considerant semper, & his oppositis prædicare recusant, quasi Dñs Deus altiora prospiceret, & inferiora non curaret: cũ nonnunquam quæ hominibus uidentur infima, apud Deum habeantur summa. Sũt etiam qui numerosiori populo prædicant, paucis uero loqui non curant: & qui maiori culpa apud Deũ se obligant: quia uerbũ Dei, siue præ pudore, siue præ superbia, & p̃pã diuitiarũ penitus referre recusant. Qui igitur talentũ cogniti boni prædicando expendit, largitori talenti lucrũ facit: & si non in alio, tamen in semetipso: quia quãuis ille, qui audit, malũ non derelinquat, bonumque; non faciat: ille tñ in eo, quod loquitur, animã suã liberat, & audientem ignorantia non excusat, & ideo illum diuina sententia iustius damnat. Nemo autem est, qui se possit ab hac talenti erogatione excusare: quia nemo est, qui non ualeat ad meliora aliquẽ uerbo suo prouocare. Quod autem multi, qui ad ministerium prædicationis signati sunt, & eiusdem ministerij sumptus sumunt, & de eis delicate uiuunt, & luxuriose, quod inquam diuinas scripturas nesciunt: de torpore, & ignauia, siue contemptu arguendi sunt, quia cũ ecclesiæ, bibliothecis, homiliarijs, expositionibus, tractatibus repletæ sint: ipsi lectioni, uel meditationi scripturarũ studium nullum impendunt. Erubescant

ergo quarundã ecclesiarum ministri inutiles, inscij, & ignari: torpore excutiant: libros legant, talentũ expendant, redimant tempus: quoniam dies mali sunt. Oibus denique; modis, quibus possumus nos ipsos emendare: uel alios adiuuare, debemus talentũ dominicũ erogare, & erogando multiplicare: utpote de quo in stricto iudicio reddituri sumus rationem.

SEQUITUR LIB. III. qui continet Allegorias euangelij secundum Marcum.

De homine habente manum aridam. Cap. I.

I Ntrauit Iesus in synagogã: & erat ibi homo manũ habens aridã, cui ait. Extende manũ tuam. Hõ iste designat genus humanũ: per culpã originã ab omni actione bona impeditum. Cuius manũ Dñs sanauit: dum ei gratiã bene operandi tribuit. Quasi. n. manum aridam extendit: dum amissum boni operis munus accepit. Aliter. Hõ iste: significat auaros, quõ nolentes dare uolunt accipere. Quibus dicitur, ut extendant manum: ut qui furatur, iam non furetur: magis autem laboret operando, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

De damoniaco possesso a legione. Cap. II.

I Xeunte Iesu de nauis, occurrit demoniaco: qui domicilium habebat in monumento. Damoniaco iste, quẽ legio possidebat: populum Gentium ab uniuersitate demonũ diu possessum designat. Populus namque; Gentilis ab omnibus possessus demonibus tãdiu tenebatur, quãdiu per multiplicẽ idololatriæ cultum, omnibus famulabatur. Gentiles etenim (sicut ait Apostolus) mutauerunt gloriã incorruptibilis Dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedũ, & serpentium; quia cõmutauerunt ueritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruerunt creaturã potius, quã creatori, qui est benedictus in secula, amen. Catenas, uel cõpedes, quibus ligabatur, quas frangebat: naturalis legis præcepta, siue Gentilium legum decreta; quibus a malo refrenari debuerant; significant. Sed catenas, & cõpedes damoniaco ligatus frangebat; quia Gentilis populus, quanto amplius his, aut illis præceptis ligabatur per malorum prohibitionem; tanto furiosius ea rumpebat per transgressionem. Et habitabat in monumento: quia conuerfabatur in mortuis, & scetidus operibus. De hac ruptione catenarum, & cõpedum hoc mō Paulus intulit dicens, Rom. 1. Feminae eorum mutauerunt naturalem usum in eum, qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali usu feminis; exarserunt M. Hug. a S. Viã. Tom. j. Dd 3 in

In desiderijs suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes: & mercedem, (quam oportuit) erroris sui, in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia: sic tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quae non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia: plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate: susurriones, detractores, Deo odibiles, cōtumeiosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Ecce quomodo legio possidebat hominem: quomodo catenas, & compedes rumpebat: quomodo in monumentis habitabat. Qui bene nocte, & die in monumentis, & montibus clamasse, & lapidibus se conscidisse dicitur: quia & in aduersis, & prosperis, populus Gentium in fœda actione impudenter, se esse propalabat: & lapideorum cultura semetipsum lacerabat. Grex porcorum, qui iuxta montem pascebatur, & quem legio ab homine pulsa intrauit, & in mare praecipitauit: multitudinem infidelium, & quorumlibet immundorum exprimit hominum. Qui recte iuxta montem pascentur: dum per superbiam elati, similitudine porcorum ad ima curui superna nesciunt, & solis transitorijs bestialiter se immergunt; & dum se inquinamento carnis, aut spiritus polluant: more porcorum in luto pastum quaerunt. **M** Heu quam multiplex est grex iste porcorum: hominum scilicet turpiter, & bestialiter uiuentium, & porcos, qui in infimis totum bonum suū quaerunt, imitantium. Vt enim de Iudæis, & Paganis taceamus: quis numerare posset multitudinē falsorum Christianorum, qui quamuis baptismum ceperint: spiritui gratiæ tamen contumeliā facientes male uiuendo eum de semetipsis expulerunt: & se horrendis sceleribus polluerunt? Qui tamen duo millia figuraliter esse dici possunt, duo, quia diuersi a bono: millia, quia perfecti sunt in malo. Legio ergo ab homine pulsa, porcos ingreditur: quia dæmones ab illis, qui ad uitā æternam predestinati sunt, per gratiam Redemptoris fugati, malis male uiuentibus, & terrenis intendētibz dominantur. Quod tamen non faciunt, nisi Iesus concedat: quia nec malos tentare praesumunt, nisi potentia diuina permittat. Grex uero porcorum a legione in mare praecipitatur: dum per dæmones malorum uniuersitas ad infernalem amaritudinem perducitur. Viderunt homines ciuitatis illius a legione liberatum, sedere ad pedes Iesu, uestitum, & sanę mentis, & timuerunt. Sessio ad pedes Domini, significat humilitatem, & bonorum operum imitationem. Vestitus, bonam actionem: sanitas mentis, iustificationem. Et rogauerunt Iesum, ut discederet a finibus eorum. Sicut Petrus fragilitatis suæ memor ait. Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Et sic adhuc isti infirmi timuerunt eum, & ut a finibus suis discederet, rogauerunt. Ait Iesus liberato. Vade in domum tuam ad tuos, & nuncia illis quanta Dominus tibi fecerit, & misertus est tui. Hoc exēplo

docetur quisque suis primo salutem sibi factam praedicare, & eos ad eandem salutem percipiendā prouocare: quia & ipse eis propter carnis cogitationem debitor magis tenetur, & illi forsitan citius quā alieno credent. Sed quā multi intra ambitum ecclesiæ continentur, qui hoc exēplum minime sequuntur? Quia multi sunt, qui de suis parentibus inquirunt, an corpore sint sani, in habeant uictum, siue uestitum, domos, agros, quos, greges, armenta, aurum, argentum, pacem emporem, an gratiam potentū, & diuitū possideant, & sic de his, quae ad corpora pertinent circa amicos suos solliciti sunt: de his uero, quae ad salutem animarum pertinent, sollicitudinem nullam gerunt? Timendum est autem, ne tales ad antiqua uitia relapsi sint, & quod ipsi salute iam careant, quam nec suis praedicare curant. Qui naque spirituales sunt, ea, quae sunt spiritus, quaerunt: de suis diligenter inquirunt: an sint a uitijs puri, a peccatis liberi, uirtutibus ditati, bonis operibus pleni: an pacem Dei habeant cum omnibus: an bonum ad omnes operentur, maxime ad domesticos fidei. Isti enim, liberatum istum imitantur: qui ad uocem Domini salutem in se factam alij studuit nunciare, & per Decapolim praedicare. Decapolis, quae est regio decem ciuitatum: sanctam ecclesiam significat, quae decalogum legis seruat. Et in Decapoli salutem sibi factam praedicat: qui sanctae ecclesiæ fidelibus, a diabolo se liberatum esse uerbis, & operibus bonis demonstrat. Studeamus & nos si nondum liberati sumus: a diabolo liberari. Et si iam nos liberatos esse cognoscimus: salutem alijs praedicemus: quam obtinuissē nos gaudemus, memores quod scriptum est. Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Et iterum. Qui audit, dicat, Veni.

De discipulis requiescentibus in deserto. Cap. III.

Dixit Iesus discipulis suis. Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Duæ sunt uitæ: actiua, & contemplatiua. Actiua, est in labore; contemplatiua, in requie. Actiua, in publico: contemplatiua, in deserto. Actiua, in necessitate proximi: contemplatiua, in uisione Dei. Monemur itaque in his dominicis uerbis: ut aliquando ab actione quiescamus, & ad secretum contemplationis transeamus. Quae contemplatio recte desertum dicitur: quia a multis deseritur, & a paucis inhabitatur. In qua requiescimus pusillum: cum pro nostra fragilitate diuinæ uisioni diu non ualeamus inherere; nec pro necessitate proximi, curam illius diu praeremittere. Erant enim, qui ueniebant, & redibant multi: nec spatium manducandi habebant. Sic nostris diebus multi ueniunt, multi redeunt, Multi ueniunt per credulitatem: sed multi redeunt per iniquitatem. Venit latro, recessit Iudas. Et spatium non habemus manducandi; dum uel bonis, uel malis per praedicationem, uel per quodlibet ministerium

sterium intenti spatium non habemus scripturas legendi, & meditandi. Aliquando ergo cū Apostolis nauem ascendentes in desertum abeamus: ut a uerbo, & ministracione cessantes, per fidem, quam habemus in Deum, fluctuationes mundiales transfretantes: tantum lectioni, & meditationi, orationi, & diuinę contemplationi saltem ad modicum intendamus. Nemo nanque (sicut in libris beati Gregorij legimus) debet propter contemplationem Dei, omnino postponere necessitatem proximi: nec propter necessitatem proximi, contemnere contemplationem Dei.

De nauis in mari. Cap. IIII.

Mar. 6. **P**Um sero esset, erat nauis in medio maris, & Iesus solus in terra. Sero, significat uitæ praesentis ignorantiam: nauis, sanctam ecclesiam: mare, huius seculi inconstantiam: terra, soliditatem supernam: quarta uigilia, quatuor euangeliarum scientiam: labor discipulorum in remigando, laborem iustorum in bene operando: uentus, est diabolus: contrarietas uenti, tentationes diaboli. Iesus autem supra mare ambulat: cum seculi praesentis tumorem calcat, deprimat, & humiliat. Et labores discipulorum respicit: cum multiplices tribulationes iustorum in medio misericorditer attendit. Et uolebat praertere eos, ut scilicet ad horam turbati, sed continuo post liberati, plus liberationis suae miraculum stuperent, & liberatori suo maiorem gratiam referrent: sicut saepe uidetur diuina pietas fideles in tribulatione, & tentatione deserere. Vnde scriptum est. Quare me repulisti? quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Sed continuo adest Dominus, & dicit. Confidite: ego sum, nolite timere. De hac consolatione dictum est. Cum transieris per aquam: tecum ero, & flumina non operient te. In nauim ad illos ascendit, quando sanctam ecclesiam per gratiam intrans, fideles contra quaelibet aduersa munit.

De surdo, & muto sanato. Cap. V.

Mar. 7. **B**Xiens Iesus de finibus Tyri: uenit ad Sydonem per medios fines Decapoleos. Et adducunt ei surdum, & mutum, & deprecabantur eum, ut imponeret ei manum. Genus humanū tanquam unus homo uaria peste in protoplasto deprauatum amisit lumen; dum perdidit diuinæ contemplationis claritatem: amisit auditum, dum perdidit obedientiae uirtutem: amisit olfactum, dum perdidit discretionis uirtutem: amisit gustū, dum perdidit internæ dulcedinis saporem: amisit tactum, dum perdidit lenitatem internæ suauitatis: amisit loquelam, dum perdidit confessionem diuinitatis: amisit manum, dum perdidit exhibitionem boni operis: & quasi singulorum sensuū, & membrorum officia, amisit, dum omnium uirtutum exercitationem, & bonorum operum exhibitionem, per peccatum originale perdidit. In-

curuatur, dum summis derelictis ad ima fluctatur. Infunditur hydropisi, dum exteriorum bonorum cupiditate distenditur: repletur dæmonio, dum se palam tradit dæmonum obsequio. Diuersae autem operationes miraculorum: diuersarum uirtutum & actuum in humano genere designant restauraciones. Exiens Iesus de finibus Tyri. Tyrus interpretatur angustia, & significat Iudæam: cui Dominus per prophetam ait, innuens quod eam esset derelicturus. Coangustatum est stratum: ita ut alter decidat. Sydon interpretatur uenatio, & significat gentium ferocitatem, & gentilium nationum. Regio Decapoleos, propter numerum denarium, decem diuinæ legis præcepta figurat. Mare Galileæ, quae interpretatur transmigratio facta: fluctuosam uolubilitatem nationum, quae de malo ad bonum per idololatriæ desertionem perfecte transmigrauerant, designat. Iesus ergo de finibus Tyri, & Sydonis exiens per Sydonē ad mare Galileæ inter medios fines Decapoleos, surdum, & mutum sanauit, quando angustias infidelis Iudææ deferens, ferocitatem Gentium comprimens, & fluctuositatem sedans in prædicatione decalogi, noxiam taciturnitatem, & surditatem curauit generis humani. Manumque illi imposuit: quando illi donauit facultatem suis obediendi præceptis, & fidem catholicam confitendi. Adductores, sunt Apostoli, & prædicatores: qui pro sanando infirmo toties rogant, quoties pro saluandis infidelibus suppliciter orant. Sanandum uero infirmū Dominus de turba ducit seorsum: quando quem libet impium iustificans, de societate, & communitate infidelium, & male uiuentium diuidit. Digitoque in auriculas sanandi mittit, & exspuens linguam tangit, quando ei per Spiritum sanctum præceptis suis obediendi gratiam, & confitendi, & prædicandi sapientiam tribuit. Quod autem ingenuit: nobis tantummodo exemplum gemendi pro alijs dedit. Aures denique infirmi ad audiendum aperiuntur, & lingua ad loquendum soluitur: dum homo per gratiam iustificatus, præcepta diuina auribus cordis aufcultat, & cognita confitetur, & prædicat. Hoc igitur exemplo docemur, ut quoslibet peccatores quotidie per prædicationē nostram ad Dominum adducere studeamus, & illum pro illis iugiter oremus.

De septem panibus, & paucis pisciculis, & quatuor milibus hominum satiatis. Cap. VI.

Egimus in euangelio, quod Dominus quatuor millia hominum de septē panibus, & paucis pisciculis satiari. In quo loco per septem panes, septē dona Spiritus sancti figurantur: per pisciculos uero, exempla patrum antiquorum, qui sub naturali lege, uel scripta fuerunt, designantur. Co medentes quatuor millia fuisse describuntur, propter quatuor euangeliarum perfectionē: uel propter quatuor cardinalium uirtutum exercitationem. Dominus ergo satiari quatuor millia hominum ex septem panibus, & paucis pisciculis, quando

Luce. 5.

Gala. 6.

Luca. 8.

Apo. 22.

Mar. 6.

Esaiæ. 28

R

V

Mar. 8. & Mat. 15.

quando per sepriformis spiritus dona, & per pæcedentium patrum exempla, qui de fluctibus huius seculi erepti, & diuina benedictione consecrati: refectionem nobis, ne in huius seculi cursu deficiamus, præbent. Quatuor inquam millia hominum satiat: quâdo electos credulitate quatuor euangeliorum compræhensos, quatuor principalibus, uirtutibus exercitatos, donis spiritualibus, & exemplis patrum perficit, docet, & iustificat. Et notandû, qd dicuntur pisciculi pauci: quia ualde rari fuerunt iusti antiqui. Triduo autem Dominum sustinent: quia in fide sanctæ Trinitatis constituti, spiritualement a Deo desiderant pastû accipere. Quidam ex eis de longe uenerunt. Qui enim nihil carnalis expertus corruptionis ad seruitium Domini festinat: de longinquo non uenit. Qui etiam nulla impudicitia, nullis flagitijs inquinatus, solum autem coniugium expertus est: non uenit de longinquo. Qui uero multis, & magnis flagitijs semetiplos polluunt, & post hoc ad Deum redeunt: de longinquo ueniunt. Et si dimiserit eos ieiunos: deficient in uia. Conuersi namque peccatores in præsentis uitæ uia deficient: si in sua conscientia sine pabulo doctrinæ dimittantur. Septem sportæ de fragmentis implete: spirituales uiri sunt, qui sublimiora, quæ capacitatem minorum superant, & colligunt, & custodiunt. Et dimisit eos. Dominus resectos dimittit: cum spirituali doctrina eruditos, ut cognita perficiant, in proprio & libero arbitrio derelinquit: nec aliquem eorum ad seruiendum sibi cogit.

De fermento Pharisæorum, & Herodis. Cap VII.

Marc. 8.

Fermentum Pharisæorum: & a fermento Herodis. Fermentum pharisæorum: est simulatio religionis, tenacitas auaritiæ, intemperantia cupiditatis. Fermentum Herodis, est homicidium, adulterium, temeritas iurâdi. A fermento autem pharisæorû, & Herodis minime cauet: quicquid; prauitatem illorû suis operibus miscet.

De manu, & pede scandalizante hominem. Cap. VIII.

Marc. 9. Matt. 18.

Manus tua, uel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proice abs te &c. Debemus accipere actionem per manum. Per pedem, corporis motionem. Per oculum, cordis intentionem. Multi sunt, quos manus tua male scandalizat. Qui enim lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis: quia delectantur in uitijs, & operibus malis: istos manus sua miserabiliter scandalizat, & ab introitu regni cælestis tardat. Sunt etiam, qui in motu corporis, & uagatione delectantur: ciuitates, castella, oppida, uicos peragrunt, & terram circuncunt, & perambulant, nunquam in uno loco sunt, uel consistunt, nunquam pedes ab excursu, & discursu comprimere ualent. Unde de tali cursore quidam uersificator ait.

Prou. 2.

Dum fuit in mundo, per mundum uixit eundo: Hic postrema dies, hic quoque prima quies. Quid igitur tales, qui non gratia orationis, aut temporalis necessitatis, sed solius causa curiositatis regiones peruolant: quid nisi per hunc pedem. i. per hanc uagationem, quæ multum placeat: quid, inquam, nisi scandalum patiuntur, & ab ingressu uitæ impediuntur? Illos quoque oculus scandalizat: qui in ijs, quæ faciunt, non Deo placere, non antimabus intedunt prodesse: sed uel semetiplos, uel amicos carnales suos secundum uanitatem præsentis seculi exaltare: & sibi, aut suis aliquid transitorium emolumentum student querere. Sed talis oculus. i. intentio ista, quæ uanam iocunditatem præstat: non nisi impedimentum ad aditum regni cælestis parat. Hanc ergo manum. i. actionem, & pedem. i. motionem, & oculum. i. intentionem, abscindamus, eruamus, & proiciamus a nobis. Melius enim est, ut cum sola bona actione, motione, intentione, intremus ad uitam: quam bona malis commiscens, quasi duas manus, duos pedes, & duos oculos habentes, intremus in gehennâ.

De paralytico demisso per tegulas ante Iesum. Cap. IX.

Venerunt ad Iesum inferentes paralyticum: qui a quatuor ferebatur. Paralyticus iste, significat animam a uitijs resolutam, & in mollitie carnis torpentem. Quatuor ferentes, sunt

Doctores: qui talem animam sursum eleuant, & portant: dum illi doctrinam quatuor euangeliorum, uel prædicationem quatuor principalium uirtutum administrant. Domus, in qua Iesus hospitabatur: tutelam, & sublimitatem sacræ scripturæ designat. Turba, quæ paralyticum introduci non sinebat: multitudinem inutilium cogitationum figurat, quæ animam peccatrici aspectum Dei negat. Sed tectum nudatur: dum sublimis, & mysticus sensus in scriptura aperitur. Et paralyticus coram Iesu introducitur. Ibi denique ubi culpa ei remittitur, filius appellatur, tollere grabatum, & abire iubetur: quia postquam homo ad cognitionem Dei uere redit, Deus illum sanat per gratiam ab omni, quod deliquit: & uocat per adoptionem filium: & iubet tollere grabatum per carnis subiectionem: & ire per bonam operationem. Surge, inquit, tolle grabatum tuum: & uade in domum tuam. Quasi diceret: erigere a carnalibus desiderijs per penitentiam, dominare carni tuæ per continentiam: & uade per bonam operationem in domum tuam: conuersationem. s. honestam. Quinque de causis affliguntur homines molestiis carnis: aut propter merita auerenda, ut Iob: aut ad humilitatem conseruandam, ut Paulus ab angelo Satanae: aut ob peccata corrigenda, uel intelligenda, ut Maria soror Moyse, & hic paralyticus, qui non nisi dimissis peccatis potuit curari: aut ad gloriam Dei manifestandam, sicut cæcus de quo dicitur: neque hic peccauit, neque parentes eius: sed ut manifestetur opera Dei in illo. Et Lazarus, cuius infirmitas

Mar. 2. Lucæ. 5.

Quinq; de Causis affliguntur homines molestiis carnis

Ioan. 9.

Ioan. 11.

non fuit ad mortem: sed pro gloria Dei. ut ad inicitium eternæ damnationis, ut Herodes.

SEQUITUR LIBER III.

De Allegorijis misteriorum euangelij secundum Lucam: cui præmittitur sequens opusculum.

In Canticum beatæ Mariæ semper uirginis Prologus.

Maximam hanc in scripturis diuinis difficultatem inuenio: quod ubi magna quædiâ & sublimia nonnumquam requirere nos causa circumstantans cogit: ibi nihil præter solitum, & quod dictum non difficile sit, præterende re litera uideatur. Neque enim hoc ego tam laboriosum existimo, ut animus legentis ad ea, quæ noua, & miranda proponuntur, quamlibet sint fortia, & uerborum figuris obumbrata, comprehendenda præualeat, quam ut ea, quæ modica, & humilia primo ingressu reppererit, ad sublimem intelligentiam promoueat. Ecce enim canticum Mariæ, quod tam celebri, & assidua, immo quotidiana recitatione sancta per orbem frequentat ecclesia: quis ignoret maxima spiritualis intelligentiæ mysteria continere? Ut enim prætermittamus, quod uel solum ad eius auctoritatem commendandam sufficere potuisset: Videlicet non sine magna, & ualde rationabili causa consuetudinem ecclesiasticam hoc præ cæteris omnibus canticis, quæ in sacra scriptura reperiuntur, in tanta ueneratione retentasse. Ut, inquam, hoc prætermittamus: quis dubitet beatam Mariam recens Spiritus sancti in se superuenientis tanta plenitudine & gratia repletam non potuisse paruam aliquid: & quod supra terrenatum mentium capacitatem non esset, in laudem Saluatoris sui profert? Constat ergo de tanta plenitudine eruçantem, tanta quæ deuotione nouum illud, & humanis mentibus insolitum gaudium Iesu suo iubilatam, noua laude, & singulari præconio nouam lætitiâ in nouo aduentu æterni Domini prædicasse. Et tam ipsam eius canticum seriem, textumque percurrentes, quædam prima facie narrationis eo modo proposita inuenimus, ut amplius his nihil in eo quærendum uideatur: cum tamen licet hæc ipsa & uera sint, tantis mysterijs, tantisque sacramentis an forte sufficient, dubitari possit. Unde magis pertimesco in eius expositione, ne uel aliena inducâ aliqua, uel propria præmittâ: & sic uel negligentie, uel temeritatis reatu astrictus, per gratia apud uos offensæ periculum incurram, quibus ipsi poposceritis. Nonnulla eidem explanationi ex latere adiuxi: quæ si interserta fuerint, poterunt fortasse alicui minus apte cõducta uideri. Sed ego noui causâ idoneâ,

qua uos id postulare decuerit: meque polcentium desiderio, quantum proffibilitas suppeteret obsecundare non disconueniat.

SEQUITUR EXPLANATIO Eiusdem.

Magnificat anima mea Dominum. Si circumstantiam rei gestæ perpendere uelimus: quanta cõsideratione uerba ista digna sint, luce clarius patefcant. Sacra namque interpretatio tunc comodius ad euentiam elicitur, cum notum fuerit uel per quæ relatio mystica allata sit, uel qua ipse relator cõimpulsus talia aut ualuit narrare, aut uoluit. Videamus itaque beata Maria quemadmodum ad hæc, quæ proposita sunt, dicenda accesserit. Legitur in euangelio Lucæ, quod angelus Gabriel a Deo missus sit in ciuitatem Galileæ Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid: & nomen uirginis Maria: ut nouum in carnem filij Dei aduentum prædicaret. Qui ingressus nouo salutationis obsequio uirginem ueneratur, dicens. Aue gratia plena. Dñs tecum, Benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audisset Maria, non sine grandi miraculo turbata est in sermone angeli: & cogitabat qualis esset illa saluatio. Angelus uero talis salutationis, tãtæque uenerationis causam exponens, confortabat uirginem sacram. i. dulcibus demulcebat alloquijs dicens. Ne timeas Maria. Inuenisti enim gratiã apud Dominum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur: & dabitur illi sedes Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis. Et Maria. Quomodo, inquit, fiet istud: quoniam uirum non cognosco? Cui statim angelus causam, modumque tam ineffabilis sacramenti exponens. Spiritus sanctus (ait) superueniet in te, & uirtus Altissimi obrabit tibi: ideoque & quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei: & ut omnis credendi ambiguitas tolleretur, alio adiuncto miraculo mirabili, tamen dispari diuinæ potestatis efficaciam manifestat, dicens. Et ecce Helisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis est sextus illi, quæ uocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne uerbum. Mox ad hæc uirgo fide, & exultatione plena, cum magna gratulatione respondit dicens. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Statim ergo adueniente Spiritu sancto in uirginem, & omnium gratia uirtutum sacrosanctum habitaculum in aduentu filij Dei replente: dubium non est quin cælestium gaudiorum, & æternæ dulcedinis miram atque inenarrabilem suauitatem uirgo ipsa conceperit, quando illud æternum lumen cum toto maiestatis suæ fulgore in eam descendit: & quod

Lucæ. 1.

Lucæ. 1.

E

F

quod non capit mundus, totum se intra uiscera uirginis collocauit. Tali ergo, ac tanta diuinitatis praesentia plena, quid uiderit, aut quid senserit quis dicere potest? Audacter pronuncio, quod nec ipsa plene explicare potuit, quod capere potuit. In tantis ergo mirabilibus quomodo lingua humana tacere potuisset, nisi idem ipse spiritus, qui uirginem repleuerat torrentem suae affluentiae impetum, suauissimo moderaretur amplexu? Clamauit eminus iam tunc sapientia Dei in illa beata

G Ioan. 3. anima. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis: sed nescis unde ueniat, aut quo uadat. Tu enim (inquit) ingredientem in te spiritum sanctum subito accepisti: nec scientia tua aduentum eius praeuenisti, ut aut uenturum queres, aut uenientem diligeres, aut ingredientem aperires. Subito tibi illapsum est: gratis se obrulit: non questus uenit: improuisus se infundit. Infusionem percipis: sed ad fontem immensitatis eius te non extendis. Et ideo nescis unde ueniat, quia quantum tibi datum est, sentire potes: sed ex quanto datum sit, inuestigare non potes. Si ergo praecedere non potuisti uenientem in te, ne praeruas anteire processuram per te: quia nescis quo uadat, sicut ignoras unde ueniat.

Actu. 1. Serua secretum, custodi commissum, absconde creditum. Non est tuum nosse tempora, uel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Ipse nouit quando, & quibus, uel quemadmodum magnificentiae suae arcana reuelat: tu tantum parata esto iubenti obtemperare, praecipienti officium exhibere. Tali ergo consideratione se temperans Maria prudenter interim tacere elegit, quousque largitor muneris sua sapientia author fieri dignaretur reuelationis. Sed quia eodem spiritu sancto docente didicerat sicut sua per humilitatem teggere, sic alienis bonis per charitatem cogaudere: surgit mox, & cum affluentia tantae gratiae ad inferioris properat epulatura conuiuuii. Conscendit in montem Iudae uidere, & congratulari Helisabeth: ut quod de ipsa audierat credula in ipsa praesens uideret, & condigna exultatione exciperet.

I Sed quae ad aliena bona praedicanda iam deuota cucurrit, merito sua ab alijs praedicari audire debuit: ut ex eo quoque gloria eius cresceret, quod exaltationi alterius non inuideret. Vnde Helisabeth spiritu sancto repleta qualis, ac quanta esset, quae ad se uenerat, agnouit: & quantum se indignam eius uisitatione iudicaret, aperuit dicens. Vnde **Luc. 1.** hoc mihi, ut ueniat mater Domini mei ad me? Ecce enim, ut facta est uox salutationis tuae in auribus meis: exultauit in gaudio infans in utero meo. Et beata, quae credidisti, quoniam perficeretur in te, quae dicta sunt tibi a Domino. Tunc ait Maria.

Magnificat anima mea Dominum.

K Non ergo amplius potuit se continere cum spiritu, quem intra cordis sui secreta tanta plenitudine redundantem sentiebat, per alieni oris claustra cerneret erupisse. Tunc igitur ad manifestationem spiritus aperuit os suum, & uerbum bonum, quod conceperat, eructans in laudem Saluatoris exclamauit, dicens. Magnificat anima mea Dominum. Nemo igitur uerba ista leuiter estimanda putet: Quae enim de tam profunda conceptione prolata sunt, sine profunda inuestigatione digne penetrari non possunt. Et utinam contingat nobis eorum arcana quaerentibus illo spiritu ducente incedere, quo repleta Maria uerbum patris concipere, & patrem uerbi meruit uerbo exultationis magnificare. Ait ergo. Magnificat anima mea Dominum.

toris exclamauit, dicens. Magnificat anima mea Dominum. Nemo igitur uerba ista leuiter estimanda putet: Quae enim de tam profunda conceptione prolata sunt, sine profunda inuestigatione digne penetrari non possunt. Et utinam contingat nobis eorum arcana quaerentibus illo spiritu ducente incedere, quo repleta Maria uerbum patris concipere, & patrem uerbi meruit uerbo exultationis magnificare. Ait ergo. Magnificat anima mea Dominum.

Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.

L Vere dilecta, & unica, & in illam cellam uinariam a rege sponso tuo introducta, ab ubertate domus eius inebriata, & fonte uitae (qui apud ipsum est) potata memoriam abundantiae suauitatis eius eructasti: & in iustitia eius exultasti. Vidisti, & gustasti: uidisti maiestatem, gustasti suauitatem. Ideoque, quod intus hauseras, foras propinasti. Magnificat anima mea Dominum. Videte quid ait. Magnificat (inquit) anima mea. Et exultauit spiritus meus. Duo & duo, anima & spiritus, magnificat, & exultauit. Anima magnificat, spiritus exultat: & iterum duo Dominus & salutaris: uerba duo, res una: & tamen duo Dominus & salutaris: Dominus potentiam notat, salutaris misericordiam. Videamus itaque uerborum distinctionem. Primum anima magnificat Dominum: deinde spiritus exultat: nec dixit, spiritus magnificat: sed anima (inquit) magnificat, & spiritus exultat. Nec ait magnificat salutarem, & exultat in Domino: sed magnificat Dominum, & exultat in salutari suo. Primum discernamus quare distincte posuit, magnificat, & exultat: uel quare prius, magnificat, postea, exultat. Nihil enim, ratione caret: quia omne, quod dictum est ab illa intima summae ueritatis luce) cui mens uirginis excellenter inhaeserat) emanauit. Nec potuit aliud dicere, quae meditando locuta non est, sed gustando: quam non docuit per uaria discurrens cogitatio, sed uni inhaerens fonti sapientiae per contemplationem mentis deuotio. Magnificat anima mea Dominum (inquit) & exultauit spiritus meus. Duo quippe sunt, quae beati angelorum, & hominum spiritus in illo fonte boni aeterna contemplatione hauriunt. Incomprehensibilis uidelicet maiestas Dei, & ineffabilis bonitas: quorum alterum castum timorem generat, alterum dilectionem parit. Pro maiestate enim uenerantur Deum, & pro bonitate amant: ne uel dilectio sine reuerentia, dissoluta sit, uel reuerentia sine dilectione, poenalis. Admirantes enim diligunt, & diligentes admirantur: ut inextinguibiliter per admirationem ardeat dilectio, & suauiter in dilectione ferueat admiratio. Propter hanc reuerentiam dictum est, quod columnae caeli ante ipsum contremiscunt: quia nimirum etiam uirtutes caelorum tantam maiestatem sine admiratione intueri non possunt. Tremor autem beatorum spirituum concussio non est tranquillitatis, sed ineffabilis, & uiuifica intentio perpetuae contemplationis. Nam quia eum, quem uident, perfecte nunquam

quam comprehendere sufficiunt, semper supra se conspiciunt: in quo quasi per admirationem euigilant, ne, eo quod comprehendere nunquam ualent, torpescant. Quanto autem perspicacius intuentur, tanto ardentius amant: quia ipsum uidere, sapere est: & quod uidetur, dulcedo est. Vera autem dulcedo quanto perfectius sentitur, tanto desiderabilius appetitur: quia si uere dulce est, quod percipitur: & hoc dulcius esse necesse est, si amplius percipiatur. Ad hanc ergo contemplationis lucem mens Maria subleuata fuerat, quae caelestis patriae dulcedinem in uerbis suis tam mirabiliter expressit, quam ineffabiliter comprehendit. Nam quum se Dominum magnificare perhibuit, uenerandam illam, reuerendamque: uniuersis aeterni numinis maiestatem interna uisione contueri se manifeste declarauit. Quum uero se in suo salutari exultare asseruit: gustum se internae dulcedinis percipisse ostendit. Vnde utrunque professum est, & Dominum uidelicet, & Saluatorem: ut pro potestate, qua omni creaturae suae dominatur, etiam ijs, a quibus non diligitur, iure metuendum ostenderet: Pro bonitate uero, qua misericorditer quosdam saluat, dignum dilectione demonstraret. Sane quia uniuersae uiae Domini, misericordia, & ueritas sunt, perfecta laus est Dominum, & Saluatorem confiteri: cum ueritas in Domino, & in Saluatore misericordia commendetur. Veritas enim ad Dominum pertinet: & ad Saluatorem misericordia. Nam, quia cuncta opera sua tanta, & tam perfecta iustitia gubernat, ut id etiam, quod in eis praeter iustitiam factum inuenitur, inordinatum non relinquat: & quoniam factum perperam, nec eius iudicium potest euadere, nec aeternae dispositionis legibus contraire, in ueritate seruat tenorem iustitiae. Quia autem quaedam errantia gratuito ad uitam colligit, & reparat ad saluationem in iudicio suo, iustitiam moderatur per lenitatem misericordiae. Propterea magnificamus Dominum, & in salutari exultamus: quia cuiuslibet reuerenda est iustitia Domini, & exultanter obseruanda misericordia Saluatoris. Ideoque inquit Maria, Magnificat anima mea Dominum: Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Quare anima magnificat, & spiritus exultat? Idem fortasse alio uerbo repetitum est. Nam anima, & spiritus in homine idem est: quamuis aliud anima, & aliud spiritus notet. Nam spiritus ad substantiam dicitur: anima ad uiuificationem. Veruntamen quia occasio se obrulit: errorem quorundam hic commemorare non ab re puto. Nam sunt, qui in unoquoque homine duas animas esse contendunt: unam rationalem, & unam sensualem rationis expertem, quales sunt animae brutorum animalium. Hanc autem opinionem rationibus quibusdam, & auctoritatibus firmare conantur. Aiunt enim animam rationalem non nisi in uulua formato corpori infundi: quemadmodum legitur in primo homine corpus prius formatum, ac deinde spiraculum uitae inspiratum. Et Moyses in lege dicit. Quod si quis percusserit mulierem praegnantem & illa abortiuum fecerit: si formatum fuerit abortiuum, percussor

animam pro anima reddat: sit autem formatum non fuerit, mulctetur pecunia. Quidam etiam sanctorum patrum in suis tractatibus hoc asseruisse inueniuntur. Et propterea cum constet animam rationalem non nisi formato corpori dari, & iterum materiam, sicut ipsum corpus, prius quam humanam formam accipiat moueri, & crescere, & ipso uitali motu, qui ipsi inest, ad hanc ipsam formam perducere, sine contradictione aliqua concedendum putant, quod antequam rationalem animam accipiat corpus humanum, animam habeat sensualem, qua uiuat, & uegetetur, & incrementum, formamque percipiat: intantum ut si concepto semini, & formato rationalis anima non daretur, cum illa anima, quam a prima conceptione habet irrationalem, in humana forma de homine animal brutum nasceretur, nihil a caeteris irrationalibus distans, excepto quod de humano semine substantiam contraxisset. Nam cum brutorum animalium semini hoc naturaliter insit, ut a semetipso tempore adueniente uiuificationem accipiat: indignum uidetur hoc humano semini, quod in sua natura excellentius esse constat, denegare. Post haec omnia illud etiam in testimonium assertionis adducunt, quod in scripturis catholicis frequenter inuenimus, in una persona geminato uocabulo animam, & spiritum nominari: & in precibus ecclesiae quotidie sine aliqua erroris suspicionem cum fidelium funeri obsequium reddimus, animam, & spiritum defuncti Domino commendamus. Hac ergo ratione probare uolunt unum quenque duas animas habere, alteram, qua uiuit, alteram, qua sapit: & utranque in futuro in electis beatificandam: alteram, id est, sensualem per incorruptionem corporis. Similiter in reprobis utranque cruciandam: alteram per ignem, alteram per conscientiam malam. Sed fides catholica eiusmodi assertionem non recipit: sed unam eandemque animam esse uerissime testatur, quae in homine & corpori uitam praebet per sensum, & in semetipsa uiuit per intellectum. Neque si humano corpori rationalis anima ante formationem non datur, licet moueatur, & crescat priusquam formam humanam accipiat, idcirco necesse est, ut hoc per animam aliquam fieri dicamus: cum manifeste uideamus uirgulta, & herbas sine anima moueri, & incrementum habere. Nisi forte ipsam uegetationem, & motum naturalem, animam quis appellare uelit. Sed haec uis licet secundum aliquid anima dici possit, sensualis tamen & quae animal faciat, nullo modo dicenda est. Ridiculum enim, & praeter rationem omnino est, ut humanum corpus sine anima rationali bestiam nasci dicamus, & non potius nec uiuere, nec nasci si anima rationali uiuificatum non fuerit. Nam illud, quod dicunt: indignum esse, ut semem humanum secundum naturalem conceptum caeterorum animalium semini bus ad uiuificationem infirmius esse credatur, & minus efficax, quam nullius ponderis sit manifestum est: cum uideamus fere omnia bruta animalia uigore sentiendi hominem praecedere: immo

O **P** **Q** **R** **Exod. 21**

Decisio

ex hoc ipso uerisimilius probetur, semen non nisi ex anima rationali uiuificari, & sensum percipere: quia profecto iustum erat, ut brutis animalibus, quibus nihil dandum erat in intellectu, aliquid amplius daretur in sensu, & e contrario, tanto maior necessitas homini indiceretur exercendæ rationis, quanto maiorem in sensibus corporeis defectum pateretur. Sed & illud quod in sacra scriptura aliquoties circa unam & eandem personam designandam spiritum & animam uocabula inuenimus: non propter diuersas essentias significandas factum est, sed propter eiusdem essentia diuersam proprietatem. Nam unus, & idem spiritus ad seipsum spiritus dicitur, & ad corpus anima. Vnde & illi spiritus, qui primum conditi sunt, ut in sua puritate persisterent, neque miscerentur corporibus, spiritus dici possunt, animæ non possunt: quia naturam spiritualem habent, animationem corporalem non habent. Brutorum autem animalium spiritus, quia essentialiter corpus sunt, & extra uiuificationem corpoream esse non habent: magis proprie animæ dicuntur quam spiritus. Anima autem humana, quia & in corpore esse habet, & extra corpus: proprie & anima uocatur, & spiritus. Sed anima dicitur in quantum est uita corporis: spiritus autem in quantum est ratione prædita substantia spiritualis. Propterea in hac uita anima perditur, ut spiritus saluus fiat: cum hæc uita propter Deum despicitur, ut postmodum a Deo æterna uita tribuatur. Sed quia id, quod perdimus, quantum ad essentiam idem ipsum est, quod recipimus: propterea Dominus in euangelio nequaquam nos animam perdere præcepit, ut spiritum saluum reciperemus: sed eandem ipsam animam hic perdendam esse dixit, ut in futuro salua reciperetur: Hoc profecto significans, quod quisquis propter Deum hanc uitam, quæ nunc corporis uiuificatione ex anima temporaliter mortalitas constat, libenter despexerit, in futuro etiam eandem corporis (non solum animæ) uitam æternam, & immortalem recipiet. Vnde & sancta ecclesia, quæ carnis resurrectionem fidelissime credit, non solum pro spiritibus, sed etiam pro animabus fidelium suorum orat: hoc utique petens, ut in uisitatione iustorum cum illa beatitudine, quæ ex uisione Dei mundis cordibus erit, hoc etiam ad gloriam uitæ æternæ immortale, & incorruptibile per resurrectionem carnis recipiant, quod nunc per mortem carnis corruptibile deponunt. Et hæc quidem de differentia animæ & spiritus, præter rem, sed forte non præter utilitatem dixerimus. Nunc ad ordinem narrationis nostræ (ut cœpinus) recurramus. Quærimus ergo quid sibi uelit talis distinctio uerborum; utrum ne aliquid nobis innuat, quod non spiritum, sed animam Dominum magnificare dicit: & spiritum, non animam in saluari suo exultare testatur. Et forte aliquis curiositati magis, quam diligentia ascribendum putet ita singula quæque perscrutari, & nec minima etiam sine propria consideratione præterire. Noui ego multa ad hunc modum propter affectus comouendos in scripturis uel per expres-

sionem dicta, uel per inculcationem repetita. Quod etiam in hoc factum similiter si quis dicat, nihil inconuenientis est. Sic enim dictum est. Anima mea magnificat & spiritus exultat: Quasi diceretur. Ego ex anima mea, & spiritu meo. id est ex toto corde, & ex tota uoluntate Deum laudo; & de eius saluatione, quam generi humano præparari nunc uideo, totis præcordijs exulto. Nunc enim uideo de me assumi, quod credo pro me debere offerri. Sed tamen ut Saluatorem meum cõfitear: qui etsi ad huc hostiam carnis suæ non obtulit, carnem tamen, quam adueniente tempore in hostiam offerat, iam assumpsit. Ergo & nunc Saluator: & non solum nunc, sed ab æterno Saluator: qui iam per carnem assumptam ad saluandum aduentus: sed eam, quam suo tempore exhibebit saluationem ab æterno dare disposuit. Vel certe secundum uerborum distinctionem, conuenienter anima magnificare Deum dicitur, & spiritus in saluari suo exultare perhibetur. Sæpe namque in scripturis per animam affectus quidam, & teneritudo mentis designari solet: & idcirco dum se ex anima magnificare asserit, nequaquam timore seruilis, sed dilectionis affectu, Deum se uenerari ostendit. Et rursus cum spiritum suum in saluari suo exultare perhibet, manifeste declarat non esse saluationem hanc, de qua caro gaudeat, sed æternam potius, & in bonis inuisibilibus præparatam: de qua spiritus exultat. Quia ergo beata illa anima casti timoris suauitatem conceperat: ideo non seruilis formidine, sed filiali dilectione Dominum se magnificare dicebat. In anima quippe (sicut dictum est) affectus, & deuotio amantis exprimitur: quia nihil aliud est ex anima laudare, quam ex affectu uenerari, & reuereri ex dilectione. Sed, quia rursus æternæ saluationis ex illo pietatis fonte certitudinem hauserat: ideo spiritu in suo saluari exultabat. Nec tacite prætereundum est, quod cum Dominum nominaret, nihil addidit: cum uero Saluatorem diceret, non simpliciter Saluatorem, sed suum Saluatorem nominauit. Omnipotens enim Deus potestate, qua uniuersæ creaturæ suæ dominatur, Dominus omnium est: sed pietate, qua quosdam tantum, & non omnes ad uitam reparat, Saluator non omnium est. Nam dominatio eius ad omnes æqualiter respicit: bonitas uero quosdam tantum ad saluationem discernit. Et idcirco dominium ad nullum specialiter idcirco dicitur: de saluatione uero, quæ ab ipso est, electi tantum (quasi de proprio dono) merito singulariter gloriantur. Hoc est, quod in sacra scriptura quorundam specialiter Deum se appellari uoluit: quia, qui cunctis, ut essent, tribuit, bonis tantum, ut beati essent, semetipsum in præmium dedit. Ego sum (inquit) Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. quia cum cæteri, ut sint tantum, habeant a me, isti per gratiam electi, ut beate sint, quod sunt, a quo esse habent: hoc est, memetipsum illis dedi: & propterea ipsorum Deus appellari uolo: quia ipsorum sum quem acceperunt, uel receperunt per gratiam: quem non potuerunt per naturam, nec meruerunt per culpam. Nunc autem possident me, & ecce ego

ego hæreditas illorum, sum Deus illorum, & Saluator Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Merito igitur beata uirgo; quæ se singulariter electam uidebat, quia singulariter gratiam acceperat, quasi priuilegio quodam electionis diuinæ confirmata, fiducialiter ipsum, quem pro salute mundi filium conceperat, suum etiam cum lætitia, & exultatione Saluatorem notat.

Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.

Hæc est causa exultationis, quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ac si dicat. Merito in ipso exulto, quia ab ipso est, quod exulto; & quia eius dona propter ipsum diligo, ideo in ipso exulto. Distinguiamus hæc duo. Quidam neque a Deo exultant, neque in Deo: nam qui in carnis uoluptate exultant, aut qui secundum Salomonem, lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis: isti nec a Deo, nec in Deo exultant. Nam, quia malum est, unde exultant: patet profecto, quod a Deo non est, unde exultant. Et quia rursus de malo ad malum exultant, & suum gaudium in malignitate constituunt: ideo in Deo minime exultant. Sunt alij, qui acceptis donis gratiæ abutuntur, & ea, quæ propter salutem animæ data sunt, ad carnis usum, & gloriæ seculi conuertunt. Acceptis Dei donis lætantur, & gaudent se habere, quod Deus contulit: non ut per hoc adiuuentur ad ipsum pertingere, sed ut alios in gratiæ perceptione monstrentur anteire. Isti etsi habere a Deo uideantur, unde gaudent: nequaquam tamen in Deo gaudent: quia nec in Deo, nec propter Deum diligunt, quod a Deo perceperunt. Qui autem gratia percepta ad amorem Dei id ipsum conuertunt, quod ab ipso accipiunt: isti profecto & a Deo, & in Deo exultare probantur. Quapropter sollicite nobis considerandum est, dum mentem nostram aliqua forte lætitia tangi sentimus, ne id ipsum, quod mentem per gaudium subleuat, aut a malo oriatur, aut a bono ortum ad malum per intentionem animum impellat. Maria ergo, ut suum gaudium solidum esse demonstraret, illud neque a uanitate exortum, neque ad uanitatem conuersum ostendit: sed Dei se dona in Deum diligere, & pro respectu gratiæ, quæ præuenta erat, in suo se saluari exultare perhibuit, dicens. Exultauit spiritus meus in Deo saluari meo: quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Sane respectus Dei in sacra scriptura tribus modis accipi solet: uidelicet secundum cognitionem, secundum gratiam, secundum iudiciū. De respectu cognitionis diuinæ dicit Apostolus. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Ergo per cognitionem Deus omnia respicit; sed per gratiam non omnes respicit. Nam de respectu gratiæ dictum est. Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Quem uidelicet respectum illi non merentur, quibus in fine dicitur. Nescio uos. De respectu iudicii dictum est. Oculi Domini contemplantur bonos & malos. Et iterum. Oculi eius dñs oem super omnem uiam filiorum hominis, & omnes

gressus eorum considerat. Non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, ut ibi abscondantur, qui operantur iniquitatem. Ergo uidere Dei per cognitionem, est nihil eorum, quæ sunt, ignorare. Videre per gratiam, dona misericordiæ impendere. Videre per iudiciū, unumquemque secundum opera sua, uel ad pœnam, uel ad gloriam destinare. Sed quia de respectu gratiæ in hoc loco agitur, diligentius adhuc qualiter per gratiam Deus hominem respiciat, consideremus. Nam ipsum uocabulū, respectus, quandam expressionem notat, ut plus aliquid esse uideatur respicere, quod uideat. Quasi, non respicere est prius abiectos, & derelictos uisitare. Nam quasi auerti ab homine tunc Deus dicitur, cum per distinctionem iudicii gratiæ suæ dona subtrahit. Cum uero placatus per misericordiam subtracta restituit: rursus per respectum gratiæ ad eum se conuertit. Bene ergo Maria sola in se humilitatem Dominum respexisse testatur: quia diuinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per superbiam perdidit, in Maria per humilitatem recuperauit. Nam, quia in ea uerbum Patris carnis substantiam, quam sibi uniret, assumpsit, quasi ad eam, quam prius abiecerat, naturam sublimandam per misericordiam respexit. Respexit ergo humilitatem Mariæ Deus: cui propter humiliatis meritum dedit, ut filium suum in carne sua conciperet, & de sua carne uerum Deum, & hominem omnium hominum (quantum in ipso est) Saluatorem generaret. Cum humilitatis uirtutem mox determinans subiungit ancillæ suæ. Nam, quia humiliter se, quod erat, ancillam cognouit, ideo quod non erat, sublimiter mater esse meruit, sed quia in eo, quod se ancillam nominauit uirtutem humilitatis exprimi diximus, ut aperte qualiter hoc dictum humilitatem commendat, seruitutis genera distinguere debemus. Seruitus enim quatuor modis uariatur, secundum conditionem, secundum necessitatem, secundum timorem, secundum dilectionem. Secundum conditionem omnia diuinæ seruituti debent esse obnoxia: quia opus factori suo, hoc ex conditione sui, debet ut eius dispositionibus obtemperet, & instituta sequatur: ut sicut ab ipso factum est, ita non nisi sub ipso, & secundum ipsum incedat. Secundum necessitatem autem Deo seruire dicuntur præue uoluntates, quæ cum eius iussionibus contraire nitantur, per ineffabilem tamen eius dispositionem arcuantur, ut nihil sine ipsius nutu ad effectum perducere queant. Seruiant nolentes eius dispositioni, qui uolentes subiecti non sunt ipsius præceptioni. Sequitur tertia seruitus, quæ fit timore: quando diuina præcepta non ex dilectione implemus, sed ex formidine. Quarta autem seruitus est, quando uoluntarie iussionibus illius obtemperamus; quia ipsum qui iubet diligimus, nec aliud in nostra seruitute extra ipsum commodum quærimus, quam ut secundum eum ambulantes, ad ipsum pertingere ualeamus. Hoc est enim propter ipsum facere, quod ipse iubet: propter ipsum

Respicere

Ma

L

Seruitutis modi quatuor

M

Nadi piscendum facere, quod iubet. Sed ex his quatuor seruitutibus illa mihi præcipue in hoc loco commendari uidetur, quæ est secundum conditionem. Hanc si quidem parentes nostri in paradiso Conditori exhibere noluerunt; quoniam in superbiam elati despexerunt esse sub illo, a quo fuerant conditi, & uoluerunt peruerse cum illo esse in maiestate consimiles, qui non erant in natura æquales. Conuenienter ergo gratia culpæ responderet. Eua per superbiam, creaturam Dei se esse, & opus Dei, non considerans, ideo parificari uoluit; Maria autem suo factori humiliter se subdens, ancillam se nominauit; & idcirco illa abiecta, & ista electa est. Superbiam despexit, & humilem respexit: & quod superba perdidit; humilis recepit. Ideo ait, Respexit humilitatem ancillæ suæ. Respexit humilitatem, respexit humiliationem: Humilitatem respexit, humilem remunerans: humiliationem respexit, humiliatam exaltans. Duo sunt, humilitas, & humiliatio: humilitas est intus in uirtute mentis: humiliatio foris est in abiectioe humanæ opinionis. Sed serui Dei aliquando cum humilitate etiam humiliationem habent. Aliquando humilitatem habent, humiliationem non habent. Nunquam uero humiliationem sine humilitate habent. Humilitatem cum humiliatione habent qui & coram Deo humiles sunt, & coram hominibus despicabiles. Humilitatem sine humiliatione habent qui licet coram hominibus foris despicabiles non appareant, intus tamen humilitatis meritum coram Deo inuiolatum conseruant. Illis mundus crucifixus est, & ipsi mundo: quia per humilitatem mundum contemunt, & per humiliationem a mundo contemuntur. Istis uero mundus quidem crucifixus non est; ipsi tamen mundo sunt crucifixi: quia gloriam humanam, quam foris non quaesitam accipiunt, intus per uirtutem humilitatis oblatam contemunt. Ergo Maria, quæ apud Deum humilis erat, & apud homines propter Deum abiecta, in utroque te a Deo respectam esse testatur: quia & eius humilitas apud Deum acceptabilis facta est, & eius humiliatio apud homines in gloriam commutata. Vnde sequitur.

Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Q Vsq̄ ad illud nanque apud homines opprobrium sterilitatis portauerat: quia integritatem uirginitatis thoro maritali præponebat. Sed unde in priori generatione carnali quasi maledictionis sententiam sustinuit: inde nunc ab omni generatione merita benedictione collaudatur: cui hoc inter omnes fœminas solum concessum est, ut & fructum fecunditatis haberet, & integritatem uirginitatis non amitteret. Respexit enim Deus humilitatem eius, & abstulit humiliationem eius, & ideo (inquit) ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Omnes generationes, quæ amissam beatitudinem per fructum uteri mei recuperabunt, qua per fructum uetiti ligni priuata sunt. Omnes beatam me dicent, ut parum iam sit in præterita

generatione sustinuisse sterilitatis opprobrium, quæ ab omni generatione futura pro fructu fecunditatis meæ beata uocabor. Ex hoc inquit. Ac si diceret Helisabeth. Ex quo per os tuum sua magnalia, quæ in me operatus est: aperuit ex hoc eadē in omnes generationes manifestando magnificabit.

Quia fecit mihi magna qui potens est: & sanctum nomen eius.

¶ Magnum fuit, ut uirgo sine uirili semine filium conciperet. Magnum fuit, ut Dei patris uerbum carne sua indutum utero gestaret. Magnum fuit, ut dum se ancillam confessa est, mater fieret sui plasmatore. Sed hæc omnia si magna sunt, impossibilia tamen non sunt ei, a quo facta sunt, quia potens est. Et ideo fecit mihi magna, quia potens est, & singulariter magna, quia singulariter potens. Propterea non ait, hoc uel hoc potest; sed potens (inquit) est, ut omnipotentem intelligas, qui absolute potens dicitur, quia omnia potest. Potentem ergo confessa est, nec amplius dixit: quia credi potest eius potentia, quia est; sed quanta sit, aut qualis comprehendi non potest. Idcirco solum confessa est, potētiam discutere non præsumpsit, quia sciri non potest quanta est: de qua uerissime scitur, quia immensa est. Eāt ergo nunc, & de suo sensu gloriantur, qui opera diuina ratione se putant discutere, & eius potentiam sub mensura coarctate. Cum enim dicunt hucusque potest, & non amplius: quid hoc est aliud, quam eius potentiam (quæ infinita est) concludere, & restringere ad mensuram? Aiunt enim, Non potest Deus aliud facere, quam facit, nec melius facere, quam fecit. Si enim aliud potest facere, quam facit, potest facere quod non præuidit: & si potest facere quod non præuidit, potest sine prouidentia operari Deus, quia omne, quod præuidit se facturum, facit, nec facit aliquid, quod non præuidit. Si ergo non potest prouidentia eius aut mutari, ut aliud fiat quam præuisum est: aut cassari, ut hoc non fiat, quod præuisum est; necesse est totum fieri quod præuisum est, & nihil fieri, quod præuisum non est. Porro quicquid est præuisum, esse constat, ei quicquid præuisum est, fieri dubium non est. Quod si si præter prouidentiam fieri aliquid impossibile est (omne autem, quod præuisum est esse, fieri necesse est) aliud fieri quam sit, nulla ratione potest. Amplius. Quicquid facit Deus si melius potest facere quam facit, in hoc ipso non benefacit, quod optime quidem non facit quod facit: melius enim faceret, si quod facit, melius faceret. Facere quippe & nolle melius facere, etiam bonum facientis malum est facere. Sed hæc pia mens in Deum dici non sustinet. Et ob hoc proximum uidetur, & consequens, quod melius facere non potest, quod facit, quia sic facit, ut non faciat male in eo, quod sic facit. ¶ Eiusmodi causis, atque rationibus quidam inducuntur, ut dicant Deum suorum operum mensura, ac lege ita astrictum, atque alligatum, ut præter quam facit, nec aliud quicquam facere possit, nec melius. Ac per hoc plane infinitam illam, atque immensam diuinitatis potentiam sub termino, ac

S Magna i Maria facta.

T

Z Obiectio.

A Rñsio.

B

C

mensura alligare conuincuntur, qui usque ad aliquid, quod uere finem ipsum habet, eam extendunt, & ultra negant procedere. Certum est enim, quod omne, quod factum est in numero, & pondere & mensura, legitimum terminum, & finem suum habet: & idcirco si ad operis mensuram creatoris potentia, modumque componitur, ipsa proculdubio & sine, & mensura terminari declaratur. Quapropter ne uel his, quæ uidentur rationes, sine causa assensum negare uideamur, uel hominum creduli sine consideratione falsum pro uero recipere: oportet pro compendio presentis breuiter ad ea, quæ dicta sunt, respondere. Primum considerandum est, utrum Deus ulla ratione neque mutata, neque cassata sua prouidentia aliud facere possit quam facit. Constat enim, quod omne, quod fit, ab æterno præuisum est futurum esse: quia ab æterno futurum est, quod ipsum tamen ab æterno non est: & dicimus, quod possibile est non fieri, quod futurum est. Et si non fieret, quod fiet, & non fieri possibile est: nunquam futurum fuisset, nec præuisum. Quod quia fiet, & futurum semper est, & præuisum est. Nulla ergo mutatio hic, aut cassatio prouidentie apparet: quia sicut præuisum est, & fiet: sic, si præuisum non esset, non fieret. Sed iam inquirunt, præuisum est. Bene præuisum est, quia futurum est: & dicunt. Sed prouidentia nec mutari potest, nec cassari: euentus autem impediri potest, ut non fiat, quod futurum est: si autem impediretur euentus rei (quod fieri potest) mutaretur uel cassaretur prouidentia, quod fieri omnino non potest. Sed nos ad hæc respondemus, quia si mutaretur euentus (quod fieri potest) nec mutaretur, nec cassaretur prouidentia, quia hoc omnino fieri non potest. Sed potius nunquam fuisset præuisum, quod nunquam fuerat futurum: & constaret prouidentia in eo, ut non fieret, sicut modo in eo consistit, ut fieret: non mutata, ut post aliam alia esset, sed ut nunquam alia esset. Ergo Deus aliud potest facere quam facit: sic tamen ut ipse aliud faciendo alius non sit: sed siue idem, siue aliud faciat, ipse tamen semper idem sit. Nunc illud restat, ut discutiamus, utrum ne melius aliquid facere possit quam facit Deus. Hic illi nostri scrutatores, qui defecerunt scrutantes scrutationes nouum aliquid, & uere nouum, nec tamen uerum, quam nouum asserere se dicunt. Et dicit singulas quidem creaturas per se consideratas a perfecto minus habere: uniuersitatem autem rerum omnium in tanta consummatione boni expressam, ut non possit esse melior quam est. Vbi mihi primum ridenti exoptulo cum dicunt, uniuersitatem rerum omnium non posse meliorem esse quam est: qualiter id accipiendum sit, quod dicit meliorem eam esse non posse: Siue ideo non potest esse melior, quia summe bona est, ita ut nulla omnino boni perfectio ei desit: siue ideo non potest esse melior, quia maius bonum, quod ei deest, capere ipsa non potest. Sed si ita summe bona est, ut nulla ei bona perfectio desit, iam opus suo plane Creatori æquatur, & uel extra metam exteditur, quod infra est: uel intra immensitatem coarctatur, quod summum est: quod utrunque pari inconuenientia impossibile est. Si uero ideo non potest

melior esse, quia bonum amplius, quod ei deest, capere ipsa non potest: iam hoc ipsum non posse defectiois est, non consummationis, & potest melior esse si fiat capax maioris boni, quia & hoc ipse, qui fecit, potest. Ergo in se non potest, in Deo potest: quia ipsa non potest, sed Deus potest: & quantum ipse potest, dici non potest: ergo ipse melior esse non potest: sed oē, quod fecit melius esse potest, si tamen ipse uoluerit, qui potest. Et ipse quod fecit melius esse potest: non tamen corrigens malefactum, sed benefactum promouens in melius: non ut ipse quantum ad se melius faciat: sed ut quod fecit (ipso identidem operante, & in eodem perseverante) melius fiat. Ergo summe potens est, qui potest omne, quod possibile est: nec ideo minus potest, quia impossibilia non potest, quia impossibilia posse non esset posse: sed non posse. Propterea inquit Maria. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Non ait per me, aut in me fecit magna: sed mihi (inquit) fecit. Quod enim in ea ad omnium salutem factum est: hoc privilegio electionis ad eius gloriam singulariter est ordinatum. Et ideo dicit, magna, nec addidit, qualia: quia cum omnia Dei opera humani sensus capacitatem exuperet: præcipue sacramentum redemptionis, uerbi mysterium super omnia ineffabile esse constat. Nihil enim unquam magis mirum factum est: quam ut Deus homo fieret, & natura incomprehensibilis corporis substantiam ita sibi uniret, ut nec minus in ea esset, quia in se erat immensa: nec minor in se existeret, quia in illa fuerat tota. Hæc ergo sunt magna, & ineffabiliter magna, quæ in Maria facta sunt ad omnium salutem, & Mariæ facta sunt ad gloriam singulari. Propterea ait. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Sanctum est in se: & in nobis sanctificatur nomen eius, dum nos sanctificamur in nomine eius. Quid est nomen eius? fama eius. Nomen eius: cognitio eius. Fides eius: nomen eius. Hoc nomen cum sanctis sanctum est, quia glorificatur a sanctis, & benedicitur: a peruersis blasphematur. Et nomen Dei per uos blasphematur in Gentibus. Ergo, quia magna fecit, sanctificatum est nomen eius: quia dum uerbum in carne mirabiliter nascitur, gloria Dei per uerbum in hominibus declaratur. Pater (inquit) manifestaui nomen tuum hominibus: & ego te clarificaui super terram. Et ideo fecit magna qui potens est: & sanctum nomen eius.

Et misericordia eius in progenies & progenies, timentibus eum.

¶ Mihi inquit fecit, non tamen solum singulariter, sed uni excellenter. Verum tamen misericordia eius in progenies & progenies timentibus eum. Nemo a gratia excluditur: sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam acceptus est illi. In progenies & progenies: hoc est in omnes progenies. In hac gratia nihil discernit hominem, nisi timor Dei. Grecus sit, Barbarus sit, Scitha sit: masculus sit, fœmina sit, liber sit, seruus sit: timorem Dei habeat, & saluus erit. Misericordia eius in progenies & progenies. M. Hug. a S. Vict. Tom. j. E e 2 genies

D

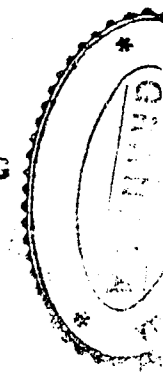
E

F Nomen Dei.

Rom. 2.

Ioan. 17

G

Annotationes Elucidatorie

H genies timentibus eum. Et hic rursus præterire nō debemus, q̄ de timore dicenda sunt. Quatuor **Timores** timores sacra scriptura discernit: seruilis, mundanum, initialem, filialem. Seruilis timor est pro euitanda pœna abstinere a malo, retenta uoluntate mala. Mundanus timor est pro euitanda pœna abstinere a bono, retenta uoluntate bona. Initialis timor est pro euitanda pœna, cum peruerso opere etiam prauas cogitationes resecare. Filialis timor est bono firmiter adherere, quia illud amittere nolis. Ex his quatuor timoribus duo mali sunt, id est, seruilis, & mundanus: duo uero boni, id est, initialis, & filialis. Seruilis timor pœnā, quæ ab hominibus infertur, metuit, & idcirco ei sufficit cessare a malo opere: quia ad oculum famularur, & reatum conscientia non metuit, hominibus placere uidens. Mundanus uerò timor hominibus placere non quærens, tamen displicere metuens, & ipse fingit quod non est: tam mendax in neganda ueritate, quàm fallax alter in falsitate tegenda, & uterque in ueritate offendit. Alter, quia timide negat quod est: alter, quia peruersè simulat quod non est. Initialis uero timor, quia eam, quam Deus comminatur, pœnam declinare fatigat: nequaquam sibi sufficere uidet, ut ab illicita se operatione contineat: quia ei, qui cor intuetur, non est satis ad probationem, si innocens fuerit actio, nisi etiam ipsa cordis cogitatio ante eius oculos sincera, atque impolluta appareat. Quia ergo illi displicere metuit, qui uidet totum, ad perfectam innocentiam coram eo necesse esse consideret, ut mundet totum: & ideo iste timor, initialis dicitur, quia sub hoc per bonam uoluntatem & uirtus initium capit, & uitium finem: necdum tamen perfectio est: quia dum aliud agitur, & aliud intenditur, ipsum adhuc propter se bonum non amatur. Tum accedit charitas, & intrat per timorem istum: qui dum monstrat, quod fugere debeamus, periculum, quodammodo appetere, & desiderare facit præsidium. Conuertit ergo cor ad Deum, ut quodammodo de ipso fugiat ad ipsum: hoc est, dum cauens habere iratū, studet habere propitium. Hunc sequitur timor filialis, qui ex succedente charitate nascitur: ut ipsum timere nihil aliud sit, quàm degustatum in charitate bonum iam nolle amittere. Et hic quidem timor aliquid pœnæ adiunctum habet, dum in incerto ambulamus. & potest in utranque adhuc partem declinare status uitæ mutabilis. Sed cum mutabilitas nulla erit, tunc nulla ex incerto suspicionis pœna inerit: & tunc timor quodammodo sine timore erit, ubi & de stabilitate certi erimus: & tamen reuerentiam Creatori exhibere non desistemus. Ergo misericordia eius in progenies & progenies timentibus eum. Nec solum timentibus perfecta charitate: sed etiam timere incipientibus, & per inchoantem sapientiam se conuertentibus, misericordia eius in progenies & progenies timētibus eū. Et incipit deinde misericordia istā, quæ Deū timētibus præstatur, latè explicare, & ipsum redēptionis humanæ ordinē, modumq; manifesta narratione contexere dicens.

Fecit potentiam in brachio suo: disperfit superbos mente cordis sui.

¶ Hæc est illa misericordia, quam se timentibus exhibuit Deus: quia uerbum suum per assumptā carnem in hunc mundum misit: ut per ipsum aërias potestates potēti uirtute debelleret, & genus humanum ab earum potestate redimeret. Ipsi. n. superbi sunt: quos disperfit eiiciens eos foras a cordibus hominum, atque spolia eorum diripiens. Nam, qua prius in hominibus principabantur, uirtutem dissipauit. Fecit (inquit) potentiam in brachio suo: quia per humilitatem filij sui diabolus uicit. Ideo fecit potentiam in brachio suo. Brachium eius, filius eius est. Potentiam in brachio fecit: quia per id, quod factum est in ipso, redemptum est quod factum est ab ipso. Fecit potentiam, fecit infirmitatem, & ipsa infirmitas potentia fuit: quia per illam uictus est diabolus, & homo de eius potestate ereptus. Fecit potentiam in brachio suo: disperfit superbos mente cordis sui. Quid est mente cordis sui? Mente cordis sui disperfit eos, profundo consilio suo disperfit eos. Profundum erat consilium, ut pro homine Deus homo fieret: & pateretur innocens, ut redimeretur nocens: & in his omnibus profundum erat cōsiliū: nec poterat illis diabolus præuidere. Sed captus est hamo Leuiathan: & prudentia Dei percussit superbum. Mysterij (inquit apostolus) æternis temporibus taciti soli Deo cogniti, quod nemo principum huius seculi agnouit: quia si cognouissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Hoc est mente cordis sui, hoc in corde suo Deus uolebat, immo non uolebat, sed habebat, & diabolus nesciebat. Stulti principes Thaneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt cōsiliū insipienti: Vbi sunt nunc sapientes tui? annunciant tibi, & indicent quid cogitauerit Dominus exercitū super Ægyptum: Stulti facti sunt principes Thaneos, emarcuerunt principes Mempheos: deceperunt Ægyptum angulum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius spiritum uertiginis. Et ibi disperfit superbos mente cordis sui: & fecit potentiam in brachio suo. Quia per incarnationem filij sui & potenter demones deuicit, & prudenter supplantauit. Fecit potentiam in brachio suo: & disperfit superbos mente cordis sui. Possumus etiam non inconuenienter superbos Iudæos intelligere, qui gloriabantur se esse de genere Abraham, & in sua iustitia præsumebant: & propterea iustitiæ Dei non erant subiecti. Istos ergo superbos facta potentia in brachio suo disperfit Deus mente cordis sui: quia per filium suum in carne uenientem ex operibus legis neminem iustificari posse docuit: sed per fidem, quæ ex Deo est. Iudæos autem, qui operā legis contra Dei iustitiā defendere conati sunt, & humilem Christi aduentum superbe contempserunt, a gratia sua, in qua stare uidebantur, abiecit: & Gentes peccatā sua humiliter confitentes, Deique iustitiam præferentes assumpsit. Vnde conuenienter adiungitur.

Deposuit

Deposuit potentes de sede: & exaltauit humiles.

S Potentes enim de sede deposuit, quia Iudæos, qui filij regni uidebantur, abiecit; & humiles, scilicet, homines Gentiles exaltauit; quia gentes, quæ abiecit erant, per humilem confessionem in consortium regni, atque in filiorum adoptionem assumpsit. Vel secundum superiorem expositionem, potentes de sede deposuit: quia malignos spiritus a cordibus hominum eiecit: & humiles exaltauit, ipsos uidelicet homines, quos prius propter superbiam abiecerat, humiliatos reparauit. Ergo fecit potentiam in brachio suo, disperfit superbos mente cordis sui: deposuit potētes de sede, & exaltauit humiles. Sed uideo adhuc aliquid esse, quod adiciere possumus his, quæ de superbiorum dispersione dicta sunt. Nam quod ait, Mente cordis sui, si secundum priorem sententiam exponamus, liquet q̄ alto, & inuestigabili consilio Dei factum est: ut Iudæi, qui primum electi fuerunt, postmodum reprobarentur: & Gentiles, qui prius erant reprobi, postea assumerentur. Hoc itaq; profundo, & inscrutabili consilio factum est, ut oīa sub peccato concluderet Deus, ut oīum miseretur. Et ideo Apostolus in consideratione huius profunditatis obstupescens exclamauit. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & sciæ Dei, quæ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius? Hoc ergo considerare possumus in eo, quod dictū est, Mente cordis sui. Et si aliam adhuc expositionem accommodare uelimus, erit non contēnenda sententiā. Mens etenim cordis Dei est uia illa, & permanens dispositio internæ, occultæque prædestinationis. Ipse est liber uitæ, in quo scripta sunt noīa eorum, qui salui sunt, & scripti in uita in Hierusalem. Idem ergo mens est quod liber, & quasi in libro permanens scribitur, quod in mente per memoriam retentum non deletur. Quod itaq; in hoc loco dictū est. Disperfit superbos mente cordis sui: hoc idē psalmista alijs uerbis expressit dicens. Deleantur de libro uiuentium. Sed quia præscientia prædestinationis diuinæ nō mutatur: & inde deleri, uel dispergi non est ibi esse desinere, sed nunq̄ fuisse, recte adiunxit dicens. Et cum iustis non scribantur. Sciendum est, q̄ tribus modis in libro uitæ aliquis scribi perhibetur: secundum præscientiā, secundum causam, & secundum operationem. Secundum præscientiam scripti sūt in libro uitæ, qui prædestinati sunt ad uitam, qui non delentur unq; quia ex his, qui præuisi sunt ad salutem, nemo perire finitur. Licet ad tēpus quasi periturus a uia ueritatis errare permittatur. Secundum causam scripti sunt in libro uitæ qui ad tempus in iustitia ambulant: & tales aliquando sunt, qui digni saluatione essent, si tales usque in finem permanerent. Isti autem delentur cum iustitiam cœptam deserunt, & a uia ueritatis, per quam incedere cœperant, ad errores declinando recedunt. Secundum operationem, aut potius secundum humanam existimationem scripti dicuntur in libro uitæ, quorum opera secundum

humanum iudicium talia apparent, propter quæ digni uideantur scribi in libro uitæ: qui rursus cum ea, quæ agere bona uidebantur, deserunt, quasi a libro uitæ deleri iudicantur. Qui ergo sic a libro uitæ delentur, ut rursus in eo non mereantur ascribi, etsi ad tempus, uel secundum causam iustitiæ, uel secundum iudicium existimationis humanæ scripti uisi sunt: nunquam tamen secundum præscientiam fuerunt. Quia ergo creatura rationalis in angelis, & hominibus ad titulum cœlestis patriæ, & hereditatis superne in libro uitæ per conditionem ascripta fuerat: sed per elationem, qua se in utraque suo Conditori peruersè comparare uoluit, abiecta est, & honore suo priuata: iam tunc quidem a mente cordis sui superbos disperfit, quando eos, qui circa se tumuerunt, ab interna stabilitate proiciens, foris per desideria terrena fluctuare permisit. Disperfit superbos mente cordis sui: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Prius angelum de cælo, & hominē de Paradiso superbientem proiecit: & postea hominem per pœnitentiam humiliatum ad pristinam gloriam reparauit. Sed & quotidie superbos quosque subtrahendo gratiam suam deponit, & humiliat: & postea eosdem humiliatos gratiam priorem restaurans exultat. De quo etiā illud est, quod sequitur.

Esurientes impleuit bonis: & diuites dimisit inanes.

Esurientes uocat eos, qui se uero bono indigere cognoscunt: diuites intelligi uult eos, qui superbi sunt, & elati, & se præ alijs in donis gratiarum abundare existimant. Ergo sicut humiles modica de se sentiendo, maiorem gratiam merentur accipere: ita superbi, & elati de se præsumendo, etiam ea, quæ acceperunt, amittunt.

Suscepit Israel puerum suum:

Suscepit sicut medicus ægrum, Israel puerum suum, populum uidelicet suum: Israel puerum, id est humilem, & innoctentem suscepit: ut sanaret infirmum, ut redimeret captiuum, ut iustificaret impium, ut saluaret iustum. Suscepit Israel, quem non inuenit Israel, sed ut faceret Israel, Suscepit Israel puerum suum.

Recordatus misericordiæ suæ.

Quam olim promiserat: sed diu distulerat, tandem exhibebat.

Sicut locutus est patribus nostris, Abraham & semini eius in secula.

Misericors in promittendo, uerax in exhibendo: quia sine debito promisit: & sine dolo exhibuit. Sicut locutus est patribus nostris, Abram & semini eius in secula.

Explicitus est commentarius super Magnificat. Nunc ad Allegorias Euangelij B. Lucæ accedimus.

De viro & muliere curatis. Cap. II.

A Luc. 4.

N Egimus in euāgelio, quod Dominus spiritum immū dum expulit de viro: & continuo scēminam a febribus, locrum scilicet Petri curauit. Moraliter uirum a dēmonio liberatū, animum ab immunda cogitatione purgatū, intelligimus: scēminam uero a febribus consequenter curatam, carnem a concupiscentiē feruore per continentię p̄cepta frenatam. Et mulier sanata Domino ministrat; cum membra carnis, quę prius seruiert immunditię, iustitię famulantur.

De commissura, & uestimento nouo: & de utribus & uino. Cap. III.

B Luc. 5.

Nemo commissuram a uestimento nouo, immittit in uestimentum uetus, alioquin & nouum rumpit, & ueteri non conuenit commissura a nouo. Nouum uestimentum, opus bonum est. Vetus uestimentum, peccatum. Quicunque autem quodlibet opus bonum & peccatum, in quo manet, coniungit; hoc, quod facit, amittit, & maior scissura fit: quia melius erat ei non cognouisse uiam iustitię: quam post agnitā retrorsum conuerti ab eo, quod traditum illi erat, s̄cto mandato. Et nemo mittit uinum nouum in utres, ueteres; alioquin rumpit uinum nouum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt. Sed uinū nouum in utres novos mittendum est: & utraque conseruantur. Utres ueteres; sunt homines peccatores, ueterem hominem cum actibus suis imitantes. Utres noui, sunt homines per gratiam innouati, noui hominis imitatores, qui secundum Deum creatos est. i. Christi. Verus uinum, culpa; nouum uinum, gratia. Quandoque ergo uinum nouum in utres ueteres ponitur, & utres rumpuntur, & uinum effunditur: quia qui gratiam Dei accipiūt, & post acceptam gratiam sicut prius peccato deseriue uolunt, & ipsi pro contemptu gratię deteriorer, qui prius erant, efficiuntur: & gratia eis aufertur. Aliter. Nemo mittit nouum uinum in utres ueteres. i. Deus gratiam non tribuit peccatoribus, nisi prius a uetustate renouentur. Alioquin uinum rumpit utres, & ipsum effunditur, id est, si ipsi peccatores sacramenta, in quibus gratia continetur, & cōfertur, accipere p̄sumpserint: & ipsi de p̄sumptione deteriorer efficiuntur, & gratia eis minime adesse permittitur: Sed uinum nouū in utres novos mittendum est, & sic utraque conseruantur: quia dum bono homini gratia tribuitur, & ipsam acceptam gratiam conseruat, & gratia conseruata eum iustificat. Et nemo bibens uetus statim uult nouum: dicit enim, uetus melius est. Nemini enim quādiu delectatur in culpa: placet gratia. Sed postquam uinum nouum. i. iocunditatem gratię bene gustauerit: ueteri nouum, id est, culpę gratiam anteponit, quam largitur immutabiliter, & summe bonus Deus.

2. Pet. 2.

in quo manet, coniungit; hoc, quod facit, amittit, & maior scissura fit: quia melius erat ei non cognouisse uiam iustitię: quam post agnitā retrorsum conuerti ab eo, quod traditum illi erat, s̄cto mandato. Et nemo mittit uinum nouum in utres, ueteres; alioquin rumpit uinum nouum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt. Sed uinū nouum in utres novos mittendum est: & utraque conseruantur. Utres ueteres; sunt homines peccatores, ueterem hominem cum actibus suis imitantes. Utres noui, sunt homines per gratiam innouati, noui hominis imitatores, qui secundum Deum creatos est. i. Christi. Verus uinum, culpa; nouum uinum, gratia. Quandoque ergo uinum nouum in utres ueteres ponitur, & utres rumpuntur, & uinum effunditur: quia qui gratiam Dei accipiūt, & post acceptam gratiam sicut prius peccato deseriue uolunt, & ipsi pro contemptu gratię deteriorer, qui prius erant, efficiuntur: & gratia eis aufertur. Aliter. Nemo mittit nouum uinum in utres ueteres. i. Deus gratiam non tribuit peccatoribus, nisi prius a uetustate renouentur. Alioquin uinum rumpit utres, & ipsum effunditur, id est, si ipsi peccatores sacramenta, in quibus gratia continetur, & cōfertur, accipere p̄sumpserint: & ipsi de p̄sumptione deteriorer efficiuntur, & gratia eis minime adesse permittitur: Sed uinum nouū in utres novos mittendum est, & sic utraque conseruantur: quia dum bono homini gratia tribuitur, & ipsam acceptam gratiam conseruat, & gratia conseruata eum iustificat. Et nemo bibens uetus statim uult nouum: dicit enim, uetus melius est. Nemini enim quādiu delectatur in culpa: placet gratia. Sed postquam uinum nouum. i. iocunditatem gratię bene gustauerit: ueteri nouum, id est, culpę gratiam anteponit, quam largitur immutabiliter, & summe bonus Deus.

C

creatos est. i. Christi. Verus uinum, culpa; nouum uinum, gratia. Quandoque ergo uinum nouum in utres ueteres ponitur, & utres rumpuntur, & uinum effunditur: quia qui gratiam Dei accipiūt, & post acceptam gratiam sicut prius peccato deseriue uolunt, & ipsi pro contemptu gratię deteriorer, qui prius erant, efficiuntur: & gratia eis aufertur. Aliter. Nemo mittit nouum uinum in utres ueteres. i. Deus gratiam non tribuit peccatoribus, nisi prius a uetustate renouentur. Alioquin uinum rumpit utres, & ipsum effunditur, id est, si ipsi peccatores sacramenta, in quibus gratia continetur, & cōfertur, accipere p̄sumpserint: & ipsi de p̄sumptione deteriorer efficiuntur, & gratia eis minime adesse permittitur: Sed uinum nouū in utres novos mittendum est, & sic utraque conseruantur: quia dum bono homini gratia tribuitur, & ipsam acceptam gratiam conseruat, & gratia conseruata eum iustificat. Et nemo bibens uetus statim uult nouum: dicit enim, uetus melius est. Nemini enim quādiu delectatur in culpa: placet gratia. Sed postquam uinum nouum. i. iocunditatem gratię bene gustauerit: ueteri nouum, id est, culpę gratiam anteponit, quam largitur immutabiliter, & summe bonus Deus.

De electione duodecim Apostolorum. Ca. IIII.

D Luc. 6.

Legit Dominus duodecim Apostolos: qui factę mysteria fidei ceteris manifestando p̄dicarent. Duodecim constant ex quater tribus, & ter quatuor. Ad hoc ego elegit Dominus Apostolos duodecim: ut per quatuor mūdi partes fidem sanctę Trinitatis p̄dicarent, & credentes ad supernę beatitudinis gloriam conuocarent.

De arbore, & eius fructu. Cap. V.

E Luc. 6.

Non est arbor bona, quę facit fructū malos: neq; arbor mala faciens bonos fructus. Arbor, est anima: arbor bona, anima iusta: arbor mala, anima praua: fructus, opus: si uetus iusti, iustitia: fructus impij, culpa: cognitio arboris ex fructu, cognitio hominis ex actu: succisio malę arboris, damnatio peccatoris: securis, Christus: manubrium, humanitas: ferrū, diuinitas: acumen securis, iudicium diuinę potestatis.

De seruo Centurionis. Cap. VI.

F Luc. 7.

Intrauit Iesus in Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam seruus male habens erat moriturus: qui illi erat preciosus. Et cum audisset de Iesu: misit ad eum seniores Iudæorum, rogans ut ueniret, & sanaret seruum eius. Centurio, significat Gentilitatem: seruus Centurionis, populum Gentilem: missi seniores Iudæorum, ceterum Apostolorum, uel aliorū fidelium ex Iudæis ad fidem conuersorum pro iustificatione gentiū intercedentium. Accessus & humiliatio Centurionis, est conuersio & humilitas Gentilitatis: effectus sanitatis, gratia iustificationis. Et bene ait Dominus de Centurione: non inueni tantam fidem in Israel: quia pauci ex Israel crediderunt in eum: & multi ex Gentibus fidē illius susceperūt.

De muliere, & Simone Leproso. Cap. VII.

G Luc. 7.

Rogabat Iesum quidam phariseus: ut manducaret cum illo. Phariseus de sua iustitia superbus, populus est Iudæicus: Maria Magdalenę, quę erat mulier peccatrix, ecclesia Gentilis de dita idolis. Effusio lachrymarū: cōfessio criminū. Extensis, satisfactio. Vaguentum, boni operis opinio. Dispersio odoris, dilatatio bonę opinionis.

De duobus debitoribus. Cap. VIII.

H Luc. 7.

Duo debitorer erant cuidam scēnatori. Vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderēt: donauit utrisque. Duo debitorer: duo populi sunt, qui Deo creatori debent nummū. i. animam

animam suam regis imagine insignitam, ad seruādum sibi commissam. Vtriusque populi debitū per quinarium multiplicatur: quia quinque sunt sensus corporis, quibus in hac uita utimur, quib; imaginem Cōditoris, quam accepimus, excolere debemus. Sed minus debet Iudæus, cui decalogus legis per seruū datur: plus debet Christianus: cui per filium gratia uitę committitur. Ideo Iudæi p̄denarium: Christiani per centenarium numerū scēnus accumulatur. Sed quia neuter suis uiribus: sed Dei gratia per fidem saluatur, recte dicitur, nō habentibus illis unde redderēt: donauit utrisque. Plus ergo diligit ecclesia de Gentibus quā Iudæus: quia secundum p̄sentem statum maior ei gratia confertur: sed & secundum p̄teritum de maiori scēditate extrahitur. Plus debet, qui plus accipit.

De Iairo Archisynagogo, & Aemorroissa. Cap. IX.

I Luc. 8.

Rat quidam de Archisynagogis nomine Iairus: & uidens Iesum proci-dit ad pedes eius, & deprecabatur eum dicens: quoniam filia mea in extremis est, ueni, impone manum super eam, ut sana sit, & uiuat. Iairus interpretatur illuminatus: & significat Iudæicum populum in antiquis patribus prophetis, Moyse, Samuele, Dauid, & alijs illuminatum. Archisynagoga filia est synagoga legali institutione disposita, quasi unica Moyli nata. Hęc duodecimo anno. i. tempore p̄berratis appropinquante, quando spiritualē pro-Deo generare debuit, moriebatur: subito languore consternata. Sed pergente Domino ad filiam Archisynagoga: morboſa mulier patiens fluxum sanguinis p̄cipit salutem: quia sic dispensata est salus humani generis: ut primo aliqui ex Israel, deinde plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret. Mulier ergo sanguinaria a Deo curata; ecclesia est de Gentibus ingenti carnaliū delectationum fluxu polluta, & a cœtu fidelium segregata: hęc cum Christus Iudæam saluare decerneret, ad iam paratā alijs salutem spe certa p̄uenit: & multa expenderat in medicis. i. in theologis, prophetis, legum secularium doctoribus: qui se utilia uiuendi p̄cepta dare promittebant. De mones quoque quasi hominibus consulendo: se ut deos colendos dicebant. Quibus audiēdis quāto magis naturalis industrię uires expendebant: tanto minus sanari poterant. Sed cum audissent Iudæicum populum agrotare, & uerum medicū de cœlo uenisse: cœperunt languoris sui & sperare, & inquirere remedium. ¶ Et notandum, quod puella duodennis fuit, & mulier annis duodecim sanguinis fluxum passa est. i. quādo hęc nata fuit, illa infirmari cœpit. Vna enim, eademque seculi ætate & synagoga in patriarchis nasci: & gentes scēdari idololatria cœperunt. Vnde retro in turba accessit, & tetigit uestimenta eius: & confestim cessauit fluxus sanguinis eius. Gentium ecclesia uenit retro: quia Deum in carne non uidit p̄sentem: sed post ad fidei, & ad agnitionis gratiam perue-

K Rom. 11

nit: & tactu uestimentorum. i. participatione sacramentorum eius, meruit sanari a peccatis. Fluxus quippe sanguinis, originē peccati, & primordium immundę cogitationis significat: ex quo omne peccatum nascitur. Sed Dominus non solum opera, sed & uerba mala, & cogitationes prauas, sacramentis euangelicis quasi suis uestimentis a fonte obscēnitatis emundat. Quod turba dicitur quidem opprimere, & una sanata est: significat q̄ multi sunt uocati, pauci electi. Muliere sanata nūciatur puella mortua: quia ecclesia Gentium labe uitiorum exuta: continuo synagoga est perfidię, inuidięque letho resoluta. Perfidię quidem, quia in Christum credere noluit: inuidię uero, quia ecclesiam credere doluit. Resuscitabitur puella: cū postquam plenitudo Gentium intrauerit, omnis Israel saluus fiet. Dominus dum suscitaret puellā paucis retentis alios eiecit: quia infidelibus non sunt reuelāda mysteria diuina, nec irrisoribus miracula diuina. Secundum moralem sensum, Dominus quotidie mulierem sanat: cum animam diuersis uitijs corruptam per gratiam curat. Turba quoque eiicitur, ut puella suscitetur: quia nisi secularium curarum multitudo eiicitur a corde, anima intus iacens mortua non suscitatur. Dum enim sese per multas cogitationes spargit: ad considerationem salutis nullatenus se colligit.

De tribus mortuis, quos suscitauit Dominus Ca. X.

M Luc. 8.

Egimus in uerbis euangelij, q̄ Dominus tres mortuos suscitauit: puellā in domo, iuuenem in agro. Lazarū in monumento. Tres mortui: tria genera designant peccatorum. Mortui nanque sunt in domo; qui sine demonstratione operis conceptam nequitiam adhuc in corde seruant. In agro mortui sunt: qui culpam per operationem cōceptā in sensuum propatulo per operationem demōstrant. In monumento mortui sunt: q̄ diu praua consuetudine scēdati, per infamiā suam eria alios deprauant. Resuscitatio mortuorū, iustificatio est peccatorum. Et tāto leuius resuscitatur quisq; per gratiam: q̄to minus mortificatus est p̄ culpam. Tantoq; minori purgatur p̄nitentię satisfactio: quanto minori deprauatus exitit iniquitate. Vnde Dominus paucis arbitris adhibitis solo uerbo puellam in domo iacentem recenter mortuam suscitasse legitur. Resuscitando uero Lazarum in monumento quatruiduanum, fremuisse, turbatus fuisse, lachrymasse, & uoce magna clamasse perhibetur: non q̄ Dño tā facilis nō fuerit resuscitatio Lazari q̄ puellę: sed q̄ Domini facta aliarum rerum sunt exempla.

De septuaginta duobus discipulis. Cap. XI.

N Luc. 10

Designauit Dominus & alios septuaginta duos. Sicut in Apostolis forma est pontificum, ita in septuaginta duobus discipulis forma est presbyterorum secundi ordinis. Septuaginta duo mittuntur: qui linguarum totidem gentibus

Matt. 9.

Rom. 11

M Luc. 8. Luc. 7. Ioan. 11.

tibus euangelium prædicarēt: ut sicut primo dno decim Apostoli propter duodecim tribus Israel: ita & hi propter cæteras gentes destinantur in- buendas. Per hoc, quod binos mittit: innuitur q̄ nemo prædicationis officium debet suscipere, qui erga alium charitatem non habet. Ante faciē suā, in omnem ciuitatem, & locum: quo erat ipse uen- turus, mittit: quia ubi uerba prædicationis præ- currunt, uenit Dominus ad mentis habitaculum. Et dicebat illis, Messis quidem multa, operarii ue- ro pauci. Messis, est turba credentium; operarij, Apostoli, & sequaces eorum. Et licet hæc messis uerbo Dei sit fata; tamen culturæ laborem, & soli- citum munus operarij requirit, ne aues cæli (par- sa semina dissipent. Sed quia pauci sunt operarij, idest prædicatores; rogandum est iugiter, ut Do- minus det gratiam prædicandi fidelibus, & mit- tat eos in procurationem messis suæ. Vnde subiū- gitur. Rogate ergo dominum messis, ut mittat o- perarios in messem. Quomodo enim prædica- bunt; nisi mittantur? Item, Ecce ego mitto uos si- cut oues, inter lupos. Sicut insidiantur lupi oui- bus; sic hæretici fidelibus. Et sicut lupus nocte oui le circuit non audens intrare, canis somnum; pa- storis absentiam, ut desideriam explorans; sic hære- ticus nocte suæ tentationis fideles decipere cona- tur, ecclesiam incaute non intrans; & pastores uel desides necare, uel in exilium mittere intendit. Lu- pus uero corporis rigidi se facile non flectere po- test; sic hæreticus duri intentione cordis non solet ab errore reuocari. Vnde Apostolus. Hæreticum hominem post primam, & secundā correctionem deuota. Lupus suo impetu fertur, & ideo sepe ludi- tur. Sic hæreticus impetum facit, & sepe remanet inanis cum nocere non possit. Lupus si prior ali- quem uiderit, uocem illi quadam ui naturæ eripit, si homo illum prior uiderit, exagitat; Sic quem uersuta disputatione hæreticus præuenit; mutum reddit, ne confiteatur uerbum Dei. Sed si quis commenta fraudis eius cognouerit; patitur iacturam uocis. Sicut lupus, sic hæreticus, primū quia inuadit guttur, uterque uitalibus uulnus in- fligit. Possumus etiā per lupos, persecutores quos- que designare; qui more luporum fideles lacerare conantur. ¶ Nolite portare sacculum, neque pe- ram, neque calciamenta. Tota fiducia prædicato- ris in Deo debet esse; ut præsentis uitæ sumptus, & si non prouideat sibi, tamen non desituros cer- tissime sciat; ne dum occupatur mens eius ad tem- poralia, minus prædicet æterna. Et ideo sacculum non portet. Secundum autem mysticum sensum, pecunia in sacculo clausa, sapiētia est occulta, quæ pro Christo non erogatur. Per peram, onera secu- li; per calciamenta, mortuorum operum exempla figurantur. Et prædicator onus secularium nego- ciorum non portet; nec stultorum operum exem- pla conspiciat; ne sua opera quasi ex mortuis pel- libus credat munire. Et neminem in uia salutau- eritis. Qui non amore æternæ patriæ, sed præmio- rum ambitu, salutem audientibus prædicat; quasi in itinere salutatur; quia ex occasione non inten- tione, salutem audientibus exoptat. Omnis enim

qui in uia salutatur, ex occasione itineris salutatur, non ex intentione habendæ salutis.

De homine, qui incidit in latrones. Cap. XII.

Homo quidam descendebat ab Hie-
rusalem in Ierico. Homo iste, qui
de Hierusalem in Ierico descendit,
& in latrones incidit; sicut in homi-
lijs legimus, genus designat huma-
num. Quod in primis parentibus (supernam ciui-
tatem deserens, in huius seculi, & exilij miseriam
per culpam corruens; per antiqui hostis fraudu-
lentiam ueste immortalitatis, & innocentia est
spoliatum, & originalis culpæ uitij grauitur uul-
neratum. Fecerat Deus (sicut alio loco diximus)
hominem ad imaginem, & similitudinem suam.
Ad imaginem, secundum rationem; ad similitudi-
nem, secundum dilectionem; ut per utrumq; Deo
inhæreret, & inhærendo beatus esset. Sed diabo-
lus humanæ beatitudini inuidens; contra duo bo-
na prædicta, duo principalia mala intulit homini
in originali culpa. In eo nanque quod factus erat
ad imaginem Dei secundum rationem; uulnera-
uit eum per ignorantiam boni. In eo uero quod
factus est ad similitudinem Dei: uulnerauit eum
per concupiscentiam mali. Homo autem spoliatus
est, uulneratus est, semiuiuus est relictus; quia
in humana natura; etsi possit diuina similitudo,
quæ est in dilectione, penitus corrumpi; diuina
tamen imago, quæ est in ratione, non potest peni-
tus deleri. Quamuis enim tanta malitia possit affi-
ci, ut nihil diligat boni; non tamen ignorantia tā
ta excæcari potest, ut nihil cognoscat ueri. Recte
ergo semiuiuus est relictus; quia & si propter pri-
mordialia peccata, magna ex parte fuerit corrup-
tus, non tamen est penitus cæcatus. In eo nanq;
etiam post uulnera uiuit; quo ipsi qualiscunque
scintillula sensus remansit. Hostilis ergo gladius
hominem penitus non extinxit; dum in eo natu-
ralis boni dignitatem omnino delere non potuit,
& de huius ratione sententiæ, psalmista taliter in-
tulit dicens. Cor mundum crea in me Deus, &
spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Per
cor enim mundum; in se diuinam designat simi-
litudinem. Per spiritum rectum, diuinam imagi-
nem. Dum cor mundum in se creari, spiritum ue-
ro rectum innouari postulauit; conuenienter in-
sinuauit, & diuinam similitudinem in toto posse
corrumpi, & diuinam imaginem nequaquā pror-
sus posse deleri. Ibi nanque, ubi nil boni remāsit,
bonum, si tamen restauratur, creatur; at ubi ali-
quid boni superest, renouatur. Est autem cordis
munditia, in perfecta Dei dilectione: rectitudo
uero spiritus, in sana ratione. Quod autem secun-
dum præcedentes distinctiones, diuina in nobis
imago, & diuina similitudo possunt accipi; docto-
res in alterius cuiusdam uersuti expositione de-
clarant ubi scriptum est. Signatum est super nos
lumen uultus tui Domine; dedisti lætitiā in cor-
de meo. Per lumen enim, quod super nos, siue in
nobis signatum est; distinguunt in nobis diuinam
ima-

Rom. 10
Mat. 10.

Tit. 3.

Luc. 10

R

Psal. 50.

S

Psal. 4.

imaginem: quam assignant in discretionem ratio-
nis. Et per lætitiā: diuinam similitudinem, quā
determinant in iocunditate dilectionis. Sacerdos
& leuita, qui uiso spoliato, & uulnerato transie-
runt: patres antiquos expriment, qui uitæ præ-
sentis statum tunc sancte uiuendo transierunt: sed
humanum genus per culpam uulneratum mini-
me sanauerunt. Samaritanus pertransit: dum Chri-
stus per humanitatem, uitæ huius momenta cu-
currit: qui homini uulnerato uinum, & oleum in-
fundit; dum per prædicationem suam, illi & blan-
dam consolationem, & austeram increpationem
exhibuit. Alligans uulnera eius in iumentum suū
leuauit: dum per carnem assumptam in cruce sus-
pensus, morte sua culpam illius expiauit. In stabu-
lum duxit: dum intra sanctam ecclesiam colloca-
uit. Stabulum autem ecclesiam significat: quia si-
cut iumenta in stabulo suas immunditias dimit-
tunt: sic peccatores, qui bestialiter antea uixerunt,
per confessionem, & satisfactionem in sancta ec-
clesia peccata sua deponunt. Altera die protulit
duos denarios stabulario, & ut curam eius ageret
dedit: quando peracto mysterio redemptionis,
omnibus, qui ecclesiam gubernare debent, utrius-
que testamenti scientiam, & prædicandi gratiam
distribuit. Et quodcumque supererogaueris: ego
cum rediero, reddam tibi. Debent prælati in cura
ægrori aliquid supererogare, ut non solum, ea
quæ in duobus testamentis continentur, studeant
prædicare: sed & alia multa secundum ea, quæ
scripta sunt, laborent excogitare, & aliis prædica-
tione manifestare. In die autem iudicij cum Do-
minus redierit: secundum meritum reddet præ-
mium. Sed cum Dominus in cura ista exigat etiā
nostra: quid dicturi, quid facturi sumus, qui raro,
uel nunquam expendimus ea, quæ sunt illius? si
nanque illis, quibus doctrinam debemus, nunq̄
literam simplicem narramus: quid de nobis erit,
qui etiam innumerabiles sententias adiuuante
gratia per nostrum studium, & laborem excogita-
tas, uel saltem ab alijs auditas, & diligentissime in
corde nostro dispositas, incessanter eis prædica-
re deberemus? Possumus itaque dicere, quod in
hac figura. Hierusalem, est contemplatio superna:
homo quidam, humana natura: Ierico, miseria
mundana; latrones, dæmones: descensus, culpa: ue-
stes, immortalitas & innocentia; uulnera, uitia: le-
uita & sacerdos, patres antiqui, siue ministri ue-
teris sacerdotij. Samaritanus, Christus: iumentū,
caro: oleum, blanda consolatio: uinum, austeritas in-
crepatione: eleuatio, redemptio: stabulum, ecclesia:
stabularij, prælati: duo denarii, scientia utriusque
testamenti.

De Martha, & Maria sororibus Lazari. Cap. XIII.

Luc. 10

Mtrauit Iesus in quoddam castellū:
& mulier quædam Martha nomi-
ne excepit illum in domum suam.
Per istas duas sorores: duæ signifi-
cantur uitæ spirituales. Per Martha,
operis actiuola deuotio, qua proximo in charita-

te sociamur: per Mariam religiosa mentis inten-
tio, amore iuncta Dei uerbo, qua in Dei amore
suspiramus. Actiuola, uel panem corporalem esuriē-
ti, uel doctrinam ignorantibus tribuit: errantem cor-
rigit, superbum ad humilitatem reuocat, & quæ
singulis expediant, dispensat. Cōtemplatiua, chari-
tatem dei, & proximi retinet, ab exteriori actio-
ne quiescit, soli conditoris desiderio, inhæret, &
calcatis omnibus curis ad uidendum faciē Crea-
toris inardescit: & desiderat misceri supernis ci-
uibus, de æterna in conspectu Dei incorruptione
gaudentibus. Et huic erat soror nomine Maria:
quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat
uerba illius. Maria sedet: quia contemplatiua pa-
catis uitiorum tumultibus, interna iam in Chri-
sto quiete mentis perfruitur. Martha stat: quia
actiuola laborioso desudat certamine. Secus pedes
illius. Quanto enim humilius sedet: tãto amplius
capit: sicut confluit aqua ad conuallem, de tumo-
ribus collis. Audiebat uerba illius: Intenta erat
Maria, quomodo palceretur a Domino: & Mar-
tha intenta erat, quomodo palceret Dominum.
Hæc conuiuium parat, illa in conuiuio Domini
iam delectatur. Domine, non est tibi cura quod
soror mea reliquit me solam ministrare? Ex illo-
rum persona loquitur: qui adhuc diuinæ contem-
plationis ignari solum, quod discernunt fraternæ
dilectionis opus, Deo beneplacitum, ducunt: Ideo-
que cunctos, qui Christo deuoti esse uelint, huic
mancipari profectuosum esse autumant. Martha,
Martha. Repetitio nominis, indicium est dilectio-
nis, uel forte mouendæ intentionis, ut audiret at-
tentius: Nō reprehenditur pars Martha, quia &
ipla bona: sed pars Mariæ laudatur. Quæ quare
fit optima, subinfertur: Quæ nō auferetur ab ea.
Quia contemplatiua hic incipit, & in cælesti pa-
tria perficitur: quia amoris ignis, qui ardere hic
inchoat: cum ipsum, quem amat, uiderit, in amo-
rem amplius ignescet. Non ergo contemplatiua
auferetur: quæ subtracta præsentis seculi luce
perficitur: Actiuola cum corpore deficit: quia in
æterna patria panem non porriget esurienti, quia
nemo esuriet: neque cætera misericordiæ ager
opera, quia non erunt necessaria. Cum præsentis
ergo seculo auferetur actiuola. Merito ergo cōtem-
plationi, omnium iustificationū merita, uniuersa
uirtutum postponuntur studia.

De lumborum præcinctiōe, Cap. XIII.

Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ
ardentes in manibus uestris. Præcin-
ctio lumborum: est continentia car-
nis. Ardor lucernarum: exhibitio
boni operis. Et uos similes homini-
bus expectantibus dominum suum quando re-
uertatur a nuptijs. Ad nuptias Dominus uenit: cū
post resurrectionem nouus homo, angelorum
sibi multitudinem copulauit. A quibus reuertit-
ur: cum nobis per iudicium manifestatur. Quæ
reuertentem bene expectamus: dum in eius ad-
uentum in omnibus nosmetipsos præparamus: ut
cum

Luc. 12.

cum

Annotationes Elucidatoꝛie

cum uenerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei. Non uult aperire pulsanti iudici: qui timens uide...

Vigilia tres.

illa, & non inuenit. Vineam istam, plebs fuit Israelitica; in qua erat synagoga, quasi ficulnea plantata.

De muliere spiritum infirmitatis habente decem & octo annis. Cap. XVII.

Ecce mulier, quae habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo. Mulier ista, humana est natura: spiritus infirmitatis, amor terrena cupiditatis: decem & octo anni languoris, transgressionem expriment legis, quae de nario consummatur: & desperationem resurrectionis, quae octonario significatur.

De Hydropico sanato. Cap. XVIII.

Actum est cum intraret Iesus in domum cuiusdam principis pharissaeorum sabbato manducare panem: & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.

sis, morbus aquosus, subtercuraneus, de uitio uesicae natus cum inflatione turgente, & anhelitu fetido. Est proprium hydropici, ut quanto plus bibit, tanto plus sitiatur.

Inuitatus ad nuptias non recumbat in primo loco. Cap. XIX.

Luc. 14. Vm inuitatus fueris ad nuptias: non recumbas in primo loco. Nuptiae significant coniunctionem Christi, & ecclesiae.

De homine, qui fecit cenam magnam & uocauit multos. Cap. XX.

Luc. 14. Homo quidam fecit cenam magnam, & uocauit multos. Homo iste est Deus: cena, beatitudo superna. Serui, sancti praedicatorum: hora cena, tempus gratiae: uocatio, praedicatione.

illi, qui mundi amatoribus habentur uiles, & iudicantur inutiles. Sed per praedicationem uocati per gratiam iustificati: apud Deum cognoscuntur esse gloriosi, & sublimes.

De oue, & drachma perditis. Cap. XXI.

Vis ex uobis homo, qui habet centum oues: & si perdidit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta nouem in deserto, & uadit ad illam, quae perierat, donec inueniat eam?

De filio prodigo. Cap. XXII.

Homo quidam habuit duos filios: & dixit adolescentior ex illis patri, Pater, da mihi portionem substantiae, quae me contingit.

Luc. 12.

Um uadis cum aduersario tuo ad principem in uia: da operam liberari ab ipso, ne forte trahat te ad iudicem & iudex tradat te exactori: & exactor mittat te in carcerem.

Luc. 13.

Arborem fici habebat quidam plantatam in uinea sua: & uenit fructum quaerere in illa.

Luc. 13

Esaie. 1.

Luc. 14

Luc. 15

teuerit

H Luc. 15

Ioan. 1.

li: maior filius, populus Iudaicus: minor, gentilis: substantia, naturalia bona: recessio minoris filij, error Gentilis populi: regio longinqua, idololatrias meretrices, carnis delectationes: dissipatio substantiæ, corruptio naturæ: unus ciuium, aliquis dæmonum: famel filij, pœnuria uerum Deum cognoscendi: huius porcorum, sordida figmenta poetarum, & diuersis erroribus polluta dogmata philosophorum, quæ sunt cibus immundorum spirituum: reuersio filij, conuersio Gentilis populi: occurfus patris, effectus diuinę miserationis: anulus, fides: stola prima, innocentia: calciamenta, prædicatio: uitulus saginatus, Christus: occisio uituli, passio Christi: epulæ, participatio gratiæ: symphonia, & chorus de reditu filij, gratiarum actio de conuersione Gentilis populi: Filius maior in agro moratur: dum populus Iudaicus in libris ueteris testamenti perfectionem iustitiæ, & scientiæ scrutatur. Quod pater maiorem filium ad intrandum inuitat: significatq; cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Quotidie quoque Deus filium recipit reuertentem, dum quemlibet peccatorem suscipit pœnitentem. Et omnia supradicta facit, dum gratiam, quam in baptismo acceperat, & per culpam perdidit, iterum illi reddit.

Rom. 11

De diuite, & eius uillico. Cap. XXIII.

K
Lucæ. 16

Homo quidam erat diues, & habebat uillicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona eius. Homo diues, dicitur Deus pater: uillicus, humana natura: uillicus, spiritus: coloni, intellectus, affectus, sensus, appetitus humani: bona diuitis, dona Domini, & ea quæ habemus per naturam, & ea quæ habemus per gratiam. Multa bona posuit Deus in instauramentis istius uillæ: sunt in ea ædificia, per multimodam bonæ conuersationis honestatem: uituli, per boni inchoationem: boues, per consummationem: tauri, per uirtutis procreationem: uacca, per bonę uoluntatis fecunditatem: iuuenca, per spiritualis integritatis incorruptionem: oues, per innocentiam mansuetudinem: agni per munditiæ candorem: capræ, per contemplationis arduitatem: apes, per gustum internæ dulcedinis. Sed & porci, quàmuis Deus illorum esum prohibebat, ibi nonnunquam inueniuntur per surreptionem immundæ cogitationis. Qui & ipsi eo quod ualent ad humilitatem mentis, multum adiuuant ad cumulum iustificationis. Inuenitur etiã in hac uilla. i. in humana natura hordeum, per sciendam ueteris testamenti; triticum per scientiam noui. Ibi sunt agri multi per latitudinem sensuum, & affectionum: & aratra diuersa, per multa uirtutum, & actionum exercitia. O quàm bona, quàm locuples, uilla ista: in qua Deus posuit tot, & tanta bona? Caueat uillicus, ne dissipet bona eius. Dissipatio bonorum, amissio est donorum: corruptio uirtutum, ablatio bonorum operum. Notandum quod dictum

est: quasi dissipasset bona eius. Non enim uere possumus dissipare bona Domini: quia & si humana natura, tanta possit affici malitia, ut nihil diligat boni: non tamen potest tanta cæcari ignorantia, ut nihil cognoscat ueri. Villicatio, est conuersatio. Amissio uillicationis, est in morte hominis. Ratio de uillicatione est iusta examinatio de tractata conuersatione. Loquutio diuitis cum uillico, sermo Domini cum spiritu humano. Quid faciam, inquit uillicus: quia Dominus meus auferet a me uillicationem? Angustia uillici: timor spiritus humani. Sede cito, & scribe. Debitores, serui: sunt intellectus, affectus, sensus, appetitus humani per culpam deprauati. Et quanto magis intellectus, siue sensus, siue affectus, siue appetitus a bono dissidet: tanto amplius debet Deo. Sessio debitoris est humiliatio peccatoris: scriptio debiti, consideratio peccati: debiti relaxatio: demissio peccati. Timeat ergo, & prouideat sibi uillicus iste, id est, spiritus humanus, ut debitores istos a debito peccati per penitentiam interim prudenter alleuet, ut eum Dominus in fine sine fine de tali prudentia laudet. Amisfa nanque uillicatione, fodere non ualebit, & mendicare erubescet: quia post hanc uitam, nemini datur uel facultas operandi, uel fiducia Deum deprecandi. Debitores quoque a debito relaxati, uillicum post uillicationem in domo accipiunt, quando sensus, & affectus a peccato per penitentiam, & remissionem alleuati, & cælestibus præmijs ditati, hominem in cælesti mansione iocundum reddunt.

De diuite epulone, & Lazaro mendico. Cap. XXIII.

Homo quidam erat diues, & induebatur purpura, & bisso: & epulabatur quotidie splendide. Diues iste Iudaicum populum designat: qui cultum uitę exterius habuit, & acceptę legis delicijs usus est ad nitorem, non ad utilitatem. Lazarus ulceribus plenus Gentilem populum significat: qui ad Deum conuersus peccata confitetur. Virus nanque, quod intus latebat, quasi rupta cure foras emittitur: dum occulta mala per confessionem prodit. Et cupiebat saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat: quia Gentilem quemquam ad cognitionem legis admittere, superbus Iudaicus populus despiciebat. Quia non ad charitatē, sed ad elationem, doctrinam legis habuit, quasi de acceptis opibus intumuit. Et quia ei uerba desuebant de scientia: quasi micæ cadebant de mensa. Sed contra, uulnera pauperis canes lingunt, quia prædicatores dum loquendo a peccatis eripiunt, quasi tangendo uulnera ad sanitatem reducunt, sicut canis uulnera curat dum lingit. Vnde Lazarus interpretatur bene adiutus: quia ipsi hunc ad ereptionem iuuant, qui eius uulnera per linguę correptionem curant. Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab

N
Lucæ. 16

ab angelis in sinum Abraham. Sinus Abraham, est requies bonorum pauperum, quorum est regnum cælorum, quo post hanc uitam recipiuntur. Mortuus est & diues: & sepultus est in inferno. Sepultura inferni: pœnarum profunditas est, quæ post hanc uitam superbos, & immisericordes uorat. Eleuans autem oculos suos, cum esset in tormentis: uidit Abraham a longe, & Lazarum in sinu eius. A longe uident infideles: dum in imo positi ante diem iudicij fideles super se requiescere attendunt, quorum post gaudia contemplari non possunt. Longe est, quod concupiscunt: quia illuc per merita non attingunt. Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam: ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Infidelis populus uerba legis in ore tenuit: quæ in opere seruare contempsit. Ibi ergo amplius ardebat: ubi se ostendit scire, quod facere noluit. Ab extremo digiti se tangi desiderat: qui æternis supplicijs datus optat opera iustorum, uel ultima sibi participari. Fili recordare, quia recepisti bona in uita tua: & Lazarus similiter mala. Nota quod diues iste aliquid boni fecit, ex quo bonum transitorium in hac uita recepit: & Lazarus aliquid mali fecit: sed mala Lazari purgauit ignis inopiæ. Fili recepisti bona in uita tua: quia omne gaudium tuum felicitatem transitoriam putasti. Habent iusti etiã bona in mundo: sed quia in recompensationem non recipiunt, sed ad æterna sanctis desiderijs æstuant: quæ adsunt, minime bona uidentur. Memenio fili. Ecce diuitem filium uocant: quem tamen a tormento non liberat: quia præcedentes patres huius populi multos a sua fide deuiasse considerant: nec ulla compassione a tormentis eripiunt, quos tamen filios per carnem recognoscunt. Habeo enim quinque fratres. Iudaicus populus ex magna parte iam damnatus sequaces suos, quos super terram reliquit, quinque libris Moysi carnaliter intellectis: uel quinque sensibus corporis deditos nouit. Quinario ergo numero fratres, quos relinquerat, exprimit: quia eos ad spirituales intelligentiam non assurgere nouit. Si Moysen, & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Ex mortuis Dominus resurrexit: sed quia Iudaicus populus Moysi credere noluit, ei, qui resurrexit, credere contempsit. Et cum uerba Moysi spiritualiter intelligere noluit: ad eum, quem Moyses prædixerat, non peruenit. Ioan. 5. Vnde ueritas. Si crederetis Moysi: crederetis forsitam & mihi.

De decem leprosis mundatis. Cap. XXV.

Factum est dum iret Iesus in Hierusalem: transibat per mediam Galilæam, & Samariam. Et cum ingrederetur quoddam castellum: occurrerunt ei decem uiri leprosi. Decem leprosi significant eos, qui contra præcepta

decalogi uiuunt, & diuersis, & damnabilibus peccatis male agendo semetiplos poluunt. Tales ueniunt ad Iesum per fidem, ex quo ipse ingressus est castellum huius mundi per incarnationem: & stant a longe, per humilitatem: & exclamant, per cordis pœnitentiam: Iesu præceptor, miserere nostri. Qui dum uadunt, ut ostendant se sacerdotibus per uocis confessionem: sanantur a lepra transactę iniquitatis. Sicut scriptum est. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei. Nouem, qui ad agendas gratias accepta sanitate regredi neglexerunt: illos exprimit, qui post acceptam remissionem criminum, decalogum complendo, grates pro gratia redere contemnant. Unus qui rediit, & gratias egit: uniuersalis ecclesię unitatem designat, quæ pro beneficio gratię grates referre non cessat.

Psal. 31.

De duobus in agro: quorum unus assumetur, & alter reliquetur. Cap. XXVI.

Duobus in agro, unus assumetur, & alter reliquetur: duæ molentes in mola, una assumetur, & altera reliquetur: duo in lecto, unus assumetur, & alter reliquetur. Possumus per illos, qui in agro sunt, homines laicos accipere in seculo libere uiuentes. Sicut enim ille, qui in campo est, habet potestatem quolibet diuertendi: sic laici rebus suis libere utentes, potestatem em habent, quod uolunt faciendi: comedunt quando uolunt, bibunt quando uolunt, & sic de ceteris. Pro tanta ergo libertate sibi concessa: non inconuenienter in argo esse dici possunt. Per illas autem, quę in mola molentes erunt: possumus accipere eos, qui rerum ecclesiasticarum curam gerunt: qui recte feminino genere designantur: eo quod infirmitate, & fragilitate sua, arduitate uitę contemplatiuę ascendere non ualent, & exteriora tantum tractare negocia permittuntur: qui dum omnium sibi commissorum curam gerunt, quasi per circuitum laboris sui molam ducunt. Per eos uero, qui in lecto erunt: possumus eos accipere, qui ab actionibus exterioribus quiescentes solis factis cælestibus uacare, & diuinę debent contemplationi intendere. Lectus namque quietem significat. Primi sunt in agro, propter libertatem: secundi in molendino, propter laborem: tertij in lecto, propter quietem. Sed ex his omnibus unus assumetur, alter reliquetur. Assumetur granum, reliquetur palea. Assumetur frumentum, reliquetur lolium. Assumetur agnus, reliquetur hœdus. Assumetur piscis, reliquetur anguis. Assumetur bonus in presenti per gratiam: reliquetur malus per culpam. Assumetur bonus in futuro ad gloriam: malus reliquetur ad pœnam. Bonus assumetur ad beatitudinem: malus reliquetur ad damnationem. Interim tamen dum presens agitur uita, in omni modo uiuendi, semper boni sunt malis coniuncti: & M. Hug. a S. Vic. Tom. j. Ff sunt

R
Lucæ. 17

sunt in agro, in mola, in lecto bini: boni & mali. Videat igitur modo quisque quomodo sit: & talem se faciat, ut debeat assumi, non relinqui.

De Pharisæo, & Publicano orantibus. Cap. XXVII.

Luc. 18

Vo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans hæc apud se orabat. Deus gratias ago tibi: quia non sum sicut cæteri hominum. Quatuor sunt tumoris species: cum quis vel bonum quod habet, a se habere existimat: aut si datum a Deo credit, pro meritis sibi datum putat: aut cum se iactat habere, quod non habet: aut cum despectis cæteris, appetit singulariter uideri habere, quod habet. Hæc Pharisæus peste laborabat: qui ideo non iustificatus descendit, quia merita bonorum operum sibi singulariter tribuens, Publicano se prætulit dicens. Deus gratias ago tibi. Ecce Pharisæus ad abstinentiam exhibendam, ad impendendam misericordiam, ad referendum Deo gratias oculum habet apertum: ad humilitatis custodiam non habet. Et quid prodest, si tota ciuitas custodiatur: & unum foramen, per quod hostes intrent, relinquatur? Pharisæus, Iudaicum populum significat: qui ex iustificationis legibus extollit merita sua, & superbiendo recedit. Humiliatus Publicanus, Gentilem significat: qui longe a Deo positus peccata confitetur, & lamentando propinquat Deo, & exaltatur.

De cæco iuxta uiam illuminato. Cap. XXVIII

Luc. 18

Actum est autem: cum appropinquaret Iesus Ierico: cæcus quidam sedebat secus uiam mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem: interrogauit quid hoc esset. Dixerunt autem ei: quod Iesus Nazarenus transiret. Cæcus iste, significat genus humanum, quod a superna claritate exclusum, damnationis suæ patitur tenebras: sed Domino propinquante Ierico curatur. Ierico, luna interpretatur: per quam defectus nostræ mortalitatis intelligitur. Dum ergo uerbum Dei infirmitatem nostræ carnis suscepit: homo ad cognoscendum diuina redit. Cæcus sedet iuxta uiam: dum incipit in ipsum credere, qui dicit: Ego sum uia, ueritas, & uita. Mendicat, dum rogat. Unde sequitur: & clamabat. Iesus transiens cæcum audit, stans illuminat: quia per humanitatem suam, nostræ cæcitatibus uocibus cõpatitur: sed per potentiam diuinitatis lumen nobis gratiæ infundit. Et qui præbant increpabant eum, ut taceret. Qui Iesum præeunt, significant tumultus carnalium uitiorum quæ dissipant hominis cogitationes, & perturbant uocis orationes: ne Iesus ad illuminandum uenire possit cor hominis. Sed iam credens sentiens se grauari phantasmate uitiorum priorum, & uocem suæ orationis impediri, ne pro se orare possit: ardentius cla-

mat. Et Iesus dixit illi. Respice: fides tua te saluum fecit. Et confestim uidit: & sequebatur illum magnificans Deum. Videt, & sequitur: qui bonum, quod intelligit, operatur, & Iesum prætereuntem imitatur. Et hic talis non solum in Deo proficit: sed etiam alios ad laudem Dei accendit. Unde sequitur. Omnis plebs ut uidit: dedit laudem Deo.

De Zachæo. Cap. XXIX.

Cce uir nomine Zachæus, & hic erat princeps publicanorum, & ipse diues. Et quærebatur Iesum uidere quis esset: & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Zachæus, qui interpretatur iustus: significat credentes ex Gentibus, qui per occupationem temporalium depressi erant, & minimi: sed a Deo sanctificati. Qui intrantem Ierico Saluatorem uidere uolunt: dum fidei, quam mundo contulit, participare uolunt. Sed turba, id est, uitiorum consuetudo, quæ cæcum clamantem increpabat: etiam Iesum suscipientem tardat. Sed sicut cæcus amplius clamando turbam uicit: ita pusillus terrena relinquendo, arborem crucis ascendendo, turbam obstantem transcendit, clamans cum Apostolo. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Sicomorus est arbor similis moro foliis: sed altitudine præstans, & interpretatur ficus fatua, id est, crux, quæ credentes ut ficus pascit: ab infidelibus irridetur ut fatua. Quam pusillus ascendit: dum quilibet humilis, & propriæ infirmitatis conscius in uirtute crucis gloriatur. Et per hanc laudabilem fatuitatem prope Dominum cernit transeuntem: quia si nondum ita solide ut est: iam tamen raptim, & quasi in transitu, luci sapientiæ cælestis intendit. Dominus autem in domo manens reficitur: cum populum Gentilem ad fidem conuersum, uel quemlibet fidelem per spiritum inhabitans bonis eius operibus satiat. Zachæus quoque dimidium bonorum suorum dat pauperibus: cum ipse, qui ad Deum conuertitur, ea tantum, quæ necessaria sunt corpori, reseruat sibi, cætera uero pauperibus erogat. Quadruplum denique pro defraudatione reddit: cum pro qualibet culpa, quatuor euangeliorum præcepta complectitur: aut quatuor cardinales uirtutes exercet.

De Domino flente super Hierusalem. Cap. XXX.

Propinquauit Iesus Hierusalem, & uidens ciuitatem fleuit super illam, dicens. Quia si cognouisses & tu. Quod Dominus secundum historiam semel fecit; hoc quotidie per electos suos ecclesia agit. Plus plangit reprobos, qui nesciunt cur plangantur, quia exultant in rebus pessimis. Qui si datione sui præuideret: seipsum cum electorum lachrymis plangerent. Qui

Qui in peruersitate sua diem suam hic habet: in qua & pacem habent ex abundantia temporalium: & supplicia nunc absconduntur ab oculis eorum: quia refugiunt uentura præuidere, quæ temporalem lætitiã perturbant. Sed uenient dies, quando animas exeuntes a corporibus demones inimici circumpabunt uallo: trahentes eas ad societatem suam damnationis. Et undique circundabunt, & coangustabunt: quando non solum operis, sed etiam locutionis, & cogitationis, iniquitates ante oculos eorum replicabunt. Et ad terram prosternentur; cum caro in puluerem redigetur. Filij etiam cadent: cum illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quæ cogitationes etiam per lapides signantur: cum subditur. Non relinquetur in te lapis super lapidẽ. Peruersa. n. anima, cum peruersa cogitationi peruersiorem addit: quasi lapidem super lapidem struit. Sed cum anima ad ultionem rapitur, talis cogitationum constructio dissipatur. Et hoc ideo: quia non cognouit tempus uisitationis suæ. Peruersam enim animam Deus aliquando uisitat præcepto, aliquando flagello, aliquando miraculo. Sed quia superbiens contemnit, nec de malis suis erubescit, in extremo inimicis traditur: cum quibus in æterno iudicio damnationis societate colligatur.

De uinea, & agricolis. Cap. XXXI.

Luc. 20

Omo quidam plantauit uineam & locauit eam agricolis, & ipse peregre fuit multis temporibus, & in tempore misit ad cultores seruum, ut de fructu uineæ darent illi. Vineam Domini Iabaoth, domus Israel est: coloni, operarij, qui ad excolendam uineam: hora prima, tertia, sexta, nona, sunt conducti. Peregre fuit qui ubique præsens est: cum uinitoribus liberum arbitrium dereliquit. Primus seruus qui mittitur, Moyses legislator intelligitur: qui per quadraginta annos fructum legis, quam dederat a cultoribus inquirebat. Sed casum dimittunt inanem: quia irritauerunt Moysen in castris, & Aaron sanctum Domini, & uexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. De quibus ipse ait. Uua eorum uua fellis: & botri eorum amarissimi. Fel draconum uinum eorum. Alter seruus. Dauid propheta est, qui post Moysen, uineæ colonos psalmodiæ modulatione, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitabat. Sed & hunc contumeliis affectum: dimittunt inanem, dicentes. Quæ nobis pars in Dauid: aut quæ hæreditas in filio Ysai? Qui tamen pro hac uinea, ne penitus extirpetur, sic orat. Domine Deus uirtutum conuertere, respice de cælo, & uide, & uisita uineam istam. Tertius seruus, fuit chorus prophetarum, qui populum corripiebant, & mala, quæ cultoribus uineæ imminabant, prædicebant. Sed & illos persecuti sunt: & occiderunt. Cuius uineæ sterilitatem Hieremias deplorat, dicens. Ego plantauit te uineam electam: quomodo conuersa es in prauum uinea

aliena? Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc uiderint, uerebuntur. Quem cum uidissent coloni: cogitauerunt intra se, dicentes. Hic est hæres: occidamus eum, ut nostra sit hæreditas. Sic Iudæi ecclesiæ hæreditatem Christo præripere uolunt: dum fidem, quæ per eum est, extinguere conantur: iustitiæ Dei non subiecti, sed suam constituere uolentes. Et eiicientes eum extra uineam, occiderunt. Marcus mutat hunc ordinem, dicens. Occiderunt, & eiecerunt eum extra uineam: in quo pertinacia eorum notatur: qui post resurrectionem prædicantibus Apostolis credere noluerunt: sed quasi uile cadauer proicientes Gentibus suscipiendum dederunt. Sed Dominus malos colonos male perdidit: dum incredulos Iudæos in sua incredulitate dereliquit, & per principes Romanos longe, lateque dispersit. Secundum morem sensum uinea locatur: cum mysterium baptismi fidelibus ad exercendum opere committitur. Mittuntur tres serui, ut de fructu accipiant: cum lex, psalmodia, prophetia, ad bene agendum hortatur: sed contumeliis affecti, uel cessi eiiciuntur: cum sermo auditus uel contemnitur, uel blasphematur. Missum insuper hæredem occidit: qui filium Dei contemnit, & spiritui, quo sanctificatus est, contumeliam facit. Vineam alteri datur: cum gratia, quam superbus abiicit, humilis diratur. Scribe manum mittere in illum quærunt, sed timore retinentur: cum falsus quilibet unitatem ecclesiæ propter bonorum multitudinem, uel erubescit, uel timet impugnare.

ANNOTATIONES Elucidatoria in diui Ioannis Euangelium. Quarum hæc duo sunt capita.

De sacra scriptura, & in ea noui testamenti, & in nouo testamento, euangeliorum: & inter euangelia, euangelij sancti Ioannis excellentia. Cap. I. Annotationum in dictum Euangelium beati Ioannis iam per nos in capita distinctum Cap. II. Quæ uero in ipsis annotationibus excellere uidebuntur, in tabellis serie literaria, ut cætera indicabimus.

Sequitur igitur in formam prologi. Cap. I.

Nter omnes scriptura, sacra scriptura excellit: cuius excellentia ex ipso nomine manifestatur. Sacra enim dicitur, quia ad sanctitatem nos instruit. Hæc autem in duo diuisa est, in uetus testamentum & nouum. Sed sicut sacra scriptura ex-

cellit alias scripturas: sic & nouum testamentum uetus excedit. Vetus enim appetitum temporalium ingerit; nouum uero desiderium aeternorum. Vnde & illud uetus dicitur, uel quia ad appetitum temporalium trahit; dicendo, hoc & hoc facietis, & bona terrae comedetis; per quem appetitum nos ueteri homini scilicet Adae conformes efficimur; uel ideo uetus, quia non permanens, sed aliud ei successurum erat. unde dicitur. Superuenientibus nouis uetera proicietis. Nouum uero testamentum ideo nouum, quia facit desiderium aeternorum, quae semper iocunda & delectabilia sunt, & ideo noua, quae nunquam ueterascunt; uel ideo, quia perduraturum est, **B** nec aliud ei succedere debet. Sicut autem sacra scriptura alias excedit, & inter ipsas sacras nouum testamentum uetere dignius est; sic inter scripturas noui testamenti euangelium excellentius est. Vnde & hoc nomen habet. Nam propter excellentiam suam hoc nomen commune ceteris, proprium possidet, quod euangelium dicitur. Est enim euangelium bona annuntiatio, Hec autem annuntiatio bona in euangelica doctrina dignius est quam in alijs: tum propter rei completionem & praesentiam, tum propter fidei manifestationem, tum propter uitae futurae iocunditatem. Propter rei completionem: quia cum in ueteri testamento dictum sit: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium: In nouo hoc completum esse annuntiatur; ubi dicitur. Peperit filium suum primogenitum. Propter fidei manifestationem: quia ibi fides Christi obscure praedicata est: hic uero aperte. Ibi enim uelata facie uidebant in aenigmate: hic uero reuelata, & manifesta: unde dicitur. Multi reges, & prophetae uoluerunt uidere quae uos uidetis, & non potuerunt. Propter uitae aeternae iocunditatem: quia nouum testamentum aeterna promittit, quae iocunda & delectabilia sunt. Ex fide enim, quam docet euangelium peruenitur ad dilectionem, quae dat uitam aeternam. Hae autem euangelica doctrina: nec paucitate constringitur, nec superflua multitudine dilatatur: quod esset, si uel unus tantum scripsisset, uel infiniti. Nam si unus tantum, minus crederetur; Vnde dicitur in lege, In ore duorum, uel trium testium stet omne uerbum. Si uero infiniti, uisior haberetur, quod sic uulgo diffunderetur. Quare certo numero & congruo continetur. Quatuor enim tantum sunt euangelia. Qui numerus tamen in multis alijs, sed praecipue in Ezechiele per quatuor animalia praefiguratus est. Sed inter haec quatuor praecellit euangelium Ioannis: quod & in illis propheticis animalibus ostensum est. Nam Ioannes aquilae, quae ceteris uibus altius uolat, & intuitum in solem figit luminibus irreuerberatis comparatur: Cum Domino ad caelum uolat, eius diuinitatem altius ceteris intuendo. Vnde dicit Augustinus eum a deo alte coepisse, quod si altius intonisset, nec totus mundus eum capere potuisset: dicens. In principio erat uerbum &c. Ceteri uero cum Do-

mino in terra gradiuntur, qui de humanitate eius egerunt. Ex ipso etiam ordine patet, quod dignius est euangelium ipsius quam aliorum. Est enim Ioannes nouissimus ordine scribendi, & perfectione doctrinae. Scribendi ordine, quia diu sine adminiculo scripturae fidem Christi praedicauit. Sed in Pathmos insulam exilio relegatus a Domitiano, crebra reuelatione conuolatus Apocalypsim scripsit. Deinde mortuo Domitiano permittente Nerua, & toto senatu redijt Ephesum. Sed eo absente multae haereses in Ecclesia eius pullulauerant: unde rogatus ab episcopis Asiae, ut contra haereses illas scriberet, euangelium scripsit in dicto triduo ieiunio. In quo non solum haereses pullulantes manifeste resecat, sed etiam, quae ab alijs praetermissa fuerant, supplet. Legerat enim euangelia aliorum, & ueritatem historiae approbauerat: sed quaedam deesse uidebat, & maxime gesta Domini ante incarcerationem Ioannis, quae ipse supplet. Multae autem haereses in Ecclesia illa pullulauerant. Fuerunt enim quidam, qui dicebant Christum non fuisse ante Mariam; quem errorem destruit dicens. In principio erat uerbum. Dicebant alij, quod idem Deus, nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus sanctus erat, quos castat dicens, Et uerbum erat apud Deum: sicut alij apud alium. Alij quoque dicebant, quod Christus ab aeterno erat, sed Deus non erat: quos iterum confundit Ioannes dicens: & Deus erat uerbum. Fuerunt item alij, qui dicebant Christum non uerum, sed phantasticum corpus habere: quos iterum deijcit dicens, Et uerbum caro factum est. Est etiam nouissimus perfectione doctrinae: quia agit de aeternitate uerbi, id est, de diuinitate, quod perfectissimum est. Vnde ipse dicit. Haec est uita aeterna, cognoscere re solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Humanitas enim Christi lac paruulorum est; diuinitas uero cibus grandium, Vnde per humanitatem ad diuinitatem gradu doctrinae est ascendendum. Habet itaque Ioannes communem materiam, Christum; Intentionem, fidem Christi docere. Specialem uero materiam, diuinitatem ipsius: Intentionem uero haereses pullulantes resecare: & ea addere, quae ab alijs dimissa erant, miracula Christi, & praecipue illa, quae fecit Dominus ante incarcerationem Ioannis, & identitatem essentiae diuiniae, & diuersitatem personarum demonstrare. **G** Modus agendi talis: primum de aeternitate uerbi agit, & de identitate essentiae diuiniae, & de personarum diuersitate; deinde narrat miracula gesta ante incarcerationem Ioannis; postea communia etiam commemorat, donec ad sermonem Domini, quem habuit in cena ad discipulos, ueniat, quem diligentissime & subtilissime describit. In eo. n. Dominus de diuinitate sua manifestissime docuit, ut de identitate essentiae suae cum patre, & de diuersitate personae: quae sermonem nullus aliorum ausus est attingere. Quod uero dicitur tunc supra pectus Domini dor-

dormiuisse, & in extra si raptus intellectu ea, quae Dominus dicebat comprehendisse, non nego nec affirmo: sed hoc per illud, quod supra pectus Domini reclinauit, & obdormisse dicitur, significatur quod altius de diuinitate Christi ceteris hausit. Deinde de passione eius, & resurrectione eius agit: & sic terminat euangelium suum.

Sequuntur Annotationes Elucidatoriae in euangelium Ioannis: cuius capita e regione distinguemus. Cap. II.

H Ioan. I

IN principio erat uerbum.

¶ Ioannes scripturus euangelium de diuinitate uerbi incepit: ut haereses & errores, qui habebantur, uel haberi possent de diuina Christi natura, tollerent, & omnino resecauerent. Sunt enim in Christo duae naturae: humana scilicet & diuina. Errores uero, qui de humana natura ipsius haberi poterunt, ceteri tres satis abstulerant: quia de humanitate Christi sufficienter tractauerant. Quod idem ut de ipsius diuinitate fiat, dicit Ioannes. In principio &c. In principio, hoc est, in patre. Pater enim est principium, non de principio: filius principium de principio: etsi sine principio. ¶ Queritur autem, an possit dici de Spiritu sancto, quod sit principium de principio: & quod sit in principio? Ad quod dicimus, quod si per hoc, quod dicitur, filius est principium de principio, hoc intelligatur tantum, quod ipse est ex substantia patris: illud idem ueraciter dici potest de Spiritu sancto: quia & ipse est ex substantia patris: & secundum hoc idem in patre est, quia ex ipso est. Vsum tamen huiusmodi locutionum, ut dicamus. Spiritus sanctus est principium de principio, uel est in principio, uel in patre, non habemus: & deest dictum, et si non causa dicti, & ideo non recipimus. Vel si personam notant huiusmodi uerba, principium de principio, esse in principio, uel in patre: ut hoc designetur, quod filius sit genitus a patre: tunc nullo modo hoc Spiritui sancto conuenire potest. Item cum dicitur, quod pater gignit filium, queritur, an sic dici possit, persona gignit personam? Licet autem uerus sensus in his esse possit, tamen hoc est attendendum, quod haec nomina, Pater, filius, ad illam generationem notandam sunt translata: persona uero nomen discretionis est: ad personalem enim discretionem faciendam est assumptum. Vnde per hoc improprie illa generatio demonstratur. Et est notandum, quod in sequentibus filius in patre essentialiter dicitur: ubi dicitur, quia pater in me est: & ego in patre, quod est, ego & pater eiusdem prorsus sumus essentiae. Item queritur, quare uerbum filius hic dicatur. Verbum autem duo significat: sicut & logos graecum: cui aequipollet, scilicet mentis conceptum, & oris prolationem. Mens enim prius intus concipit, quod postea oris prolatione manifestat. Sic & pater filium de substantia sua gignit, per quem omnia disponendo

I Quæstio.

K Quæstio Rñsio.

Ioan. 14.

Quæstio Rñsio.

ipse innotuit, & eum in tempore incarnando uisibilem mundo exhibuit: & sic maxime mundo innotuit. Quoniam igitur per ipsum ab aeterno omnia disposuit: & per ipsum in carne uenientem mundo innotuit: congrue in hoc loco eum Euangelista uerbum nominauit: Hoc uerbum erat substantium, essentiam uerbi sine motu temporis, id est, sine temporis consignificatione, uel determinatione notat. Aliquando enim tempus consignificat, ut cum dicitur, homo est: aliquando non consignificat, ut cum de essentia diuina agitur sicut hic. In principio erat uerbum &c. Dicitur autem substantium, quia substantiam rei tantum, & simpliciter demonstrat, nulla accidentis participatione. Cetera uero uerba adiectiua sunt, quia per ea accidens subiecto demonstratur inesse; hoc uero uerbum substantiam esse simpliciter notat. Vnde etiam si qua res omnibus accidentibus spoliata tantummodo esset; hoc uerbum ei conueniret. Quare proprie Deo competit: cuius esse simplex, & uerum est. Erat quoque, praeteritum imperfectum melius ponitur hic quam est uel fuit, ad generationem uerbi designandam: ut per hoc quod praeteritum imperfectum inchoationem rei significat, & nondum perfectionem, demonstratur generatio illa ab aeterno fuisse & nondum completa, id est, terminata esse. Non tamen hoc dico, quin illa generatio perfecta sit (ibi enim nihil imperfectum esse potest) sed quod terminata non est. Semper enim pater plene gignit filium, & filius perfecte semper gignitur a patre. Vnde & pater ab aeterno pater est, & filius ab aeterno filius est: neuter enim sine altero esse potest. Vnde melius dicitur secundum Ambrosium, pater gignit filium quam genuit: ne generatio illa finita esse uideatur. Quam & ab aeterno fuisse, & semper perfectam esse ostendit Augustinus referens illud. Ego hodie genui te: ad aeternam filii generationem. Dicit enim satis congrue ibi poni aduerbium praesentis temporis, & uerbum praeteriti: ut per hodie aeternitas generationis illius significetur: & eiusdem perfectio & completio per uerbum praeteritum demonstratur. Ex eo itaque, quod dicitur, uerbum fuisse in principio, ostenditur ipsum ab aeterno fuisse: & ipsum principium omnium esse; & etiam aliam personam a patre esse: quae tamen euidetius in sequentibus apparent. Ipsi autem uerbi pater principium est, qui & omnium principium est. Huiusmodi autem loquutio apud aucthores inuenitur: quare in sequentibus dicitur, an eodem modo pater principium filij dici possit, quo & aliorum principium dicitur. ¶ Apud Deum. tanquam alius apud alium. Neque enim filius est idem qui & pater: nec pater idem qui & filius: quod est contra illos, qui dicebant, eundem cum uult esse patrem, cum uult filium, cum uult Spiritum sanctum. Deus hoc nomen hic personae est. Naturae autem cum cetera nomina personalia praemittit. M. Hug. a S. Vic. Tom. j. Ff 3 tun-

M

† subie. tum.

N

Psal. 2.

O

tuntur huic, uel consequuntur, hoc nomen Deus in designatione patris solet accipi. Sed cum supponitur: & Deus erat uerbum: idem est ac si dicatur, uerbum erat Deus, & ponitur hoc nomen Deus in prädicatione in designatione naturæ diuinæ, quæ communis est toti Trinitati. Quod bene licet fieri hoc modo, licet in præcedenti persona le sit. Et contra hæreticos illos, qui dicebant filiū ab æterno esse, & Deo coæternum esse, non tamen Deum esse. Per hoc autem, quod dicitur, quod in principio hoc erat apud Deum: confutantur hæretici illi, qui dicebant, Christum non esse ante Mariam, sicut & in præcedenti: & illi, qui putabant filium creaturas tantum dignitate præcedere, non etiam existentia. Præcedit autem creaturam filius & dignitate & existentia. Omnia per ipsum facta sunt &c. Postquam uerbi æternitatem ostendit: dicit omnia per ipsum facta esse. Sunt autem tria genera operum, quæ omnia per ipsum fiunt. Sunt enim quædam, quæ de nihilo creauit Deus: ut elementa quatuor, non ex materia præiacenti, & forma ut fingunt Platonici: iuxta quæ proprie creator dicitur. Creari enim proprie illa dicuntur, quæ de nihilo fiunt. Sunt autem alia, quæ ipse per se, item ex materia, & forma composuit, ut in principio homines, & cætera, quæ de terra formata sunt, animalia. Vnde dictum est in Genesi. Producant aquæ pisces & uolatilia, & terræ arbores & huiusmodi. Neque enim tunc aliqua natura fuit, ex qua huiusmodi formari possent: sed tunc Deus naturam interuit, ut similia ex similibus nascerentur. Iuxta hæc opera Deus proprie formator dicitur. Vnde formauit Adam de limo terræ. Terræ uero opera naturæ sunt: ut quod homo ex homine, canis ex cane, arbor ex arbore: quæ tamen Deus facit mediante natura. Sunt etiam opera miraculorum, de quibus alias dicitur. Sunt item opera artificis imitantis naturam: quæ omnia fiunt per filium Dei. Facultatem enim huiusmodi faciendi contulit Deus. unde & ipse omnium author est. Sed quæritur de mala uoluntate, & de mala actione, an per ipsum fiat. Quod si dicatur, sic & malum & peccatum per ipsum fieri dici posse uidetur: cum & mala uoluntas, & mala actio peccatum sit. Non sunt huiusmodi uerba recipienda, quæ malæ uoluntatis, uel malæ actionis Deus author sit: quia ecclesia huiusmodi uerba damnat. Nam sensum hunc faciunt secundum usum ecclesiæ, quod ex Deo malitiam contrahant: quod falsum est. Veritas tamen dici exigit, quod omnis essentia uoluntatis, & actionis Deus author & causa est. In actu enim homicidij quid est, cuius Deus causa non sit? Neque enim quod leuè magnum ad percutiendum aliunde est quod ex facultate, quam Deus mihi dedit: sed neque ipsum percutere aliunde est. Si autem actus iste, quod manum erigo ad percutiendum pauperem in eo quod actus est, attendatur: nihil in ipso reperitur, quare a Deo non sit magis quam in isto, quod erigo manum ad sustentandum pauperem. Neque tamen peccatum aliquid est, cuius Deus author sit: ipsum enim nihil est. Vnde a quibusdam sic

determinatur per negationem, quæ tollit, & nihil ponit. Est enim peccatum, non facere quod quis credit pro Deo faciendum esse: uel non dimittere quod credit dimitendum esse propter Deum. Alij dicunt, quod priuatio bona est, uel priuatio debiti finis, uel peruersitas uoluntatis. Priuatio autem actio, uel uoluntas debito fine cum ad aliquid dirigitur, quàm ad id, ad quod dirigi debet. Debet enim dirigi ad honorem Dei, quod cum non fit, peruertitur, & fit peccatum. Sed cum uoluntas malo fine informata mala sit: & tamen in se, id est, in eo quod aliquid est, bona uidetur: quod eadem uoluntas secundum aliud & aliud bona mala sit: & ita quod contraria sint in eodem: quod dicit Augustinus dicens, regulam dialecticorum hic falli, cum omne malum sit bonum corruptum. Sed dici potest, quod non in qualibet acceptione bonum & malum sint contraria: cum enim dicitur, quod hæc uoluntas bona est ex eo, quod a Deo esse habet: hic dicitur, quod prodest, uel quod similitudinem habet cum suo creatore. Vnde dicitur quodlibet de singulis a Deo creatum bonum esse: & de omnibus simul, quod erant ualde bona. Si enim in quolibet factorum aliquid diuini decoris erat: multo magis in omnibus conuenientissime ordinatis pulchritudo creatoris apparebat. Vnde cum dicitur, quod uoluntas hoc modo bona est: & item quod hoc modo mala est, id est, ad malum finem directa: non sunt contraria bonum & malum: Quare nec hanc locutionem recipimus, quod eadem uoluntas sit bona & mala: quia ex forma ipsius in contraria significatione acciperetur bonum & malum, scilicet quod eadem dirigeretur ad bonum & malum: quod esse non potest. Patet itaque Deum authorem omnium esse tanquam supremam causam, & originem, a quo omnia emanant. siue per ipsum fiant nullo mediante, siue aliquo mediante, uel natura, uel facultate ab ipso collata. Vnde quidam hoc, quod dicit Euangelista: omnia per ipsum facta sunt: referunt ad opera, quæ ipse facit per se, uel natura mediante. Quod uero sequitur: & sine ipso factum est nihil: ad ea referunt, quæ fiunt a nobis. Ambrosius quoque scribens ad Gratianum episcopum, & Ioannes Chrysostomus sic distinguunt. sine ipso factum est nihil quod factum est. propter hæreticos quosdam, qui occasione horum uerborum dicebant, Spiritum sanctum factum esse, eo quod Euangelista mentione facta de patre, & filio statim subiunxerit: omnia alia facta esse. Vt tamen ecclesiæ aliam habet distinctionem. De idolo quoque dicit Apostolus, quod nihil est. Dicitur autem secundum Origenem simulacrum representatio rei existentis, uel cuius similitudo inter res inuenitur: Idolum uero representatio rei non existentis: ut hyrcocerui, chimæ, & huiusmodi. Vnde quia illud representat, quod nihil est, & ipsum nihil esse dicitur, a causa ad effectum translatum. Vel idolum dicitur illa fictio mentis, qua fingimus lignum Deum esse, uel illi præsidere: quod nisi falsitas non est: & ideo idolum nihil est. Iuxta quod dicitur. Destruere idolum

Q.,

Creator

Gen. 1.

Formator.

Questio.

Ratio.

S

Gen. 1.

T

V

1. Col. 8.

X,

Sap. 8.

Y

Z

Questio

Ratio.

A

lum cordis tui. Vel ibi dicitur: idolum nihil esse, id est, nullius efficaciam, ut inde cibi sanctificetur, & inquinetur. Quod factum est in ipso uita erat. Ne quis secundum creaturam Deum inspiceret: ut quæ admodum mutabilitas in ipsis est, sic sit & in creante: ostendit ipsum immutabiliter omnia mutabilia creasse. Nam ad eum dicitur: Immutusque manens das cuncta moueri. Sicut enim dum artifex mente concipit, similitudo manet, nec mutatur remota, sic creator omnium Deus ab æterno sapientia sua omnia comprehendit quæcumque facturus erat: sed immutabiliter. Vnde non est omnimoda similitudo inter mentem artificis, & mentem diuinam: quia in conceptu artificis motus est, quia prius & posterius: & sic uariatio. In comprehensione uero diuina nullus est motus, nulla uariatio: cum ipse Deus sit ipsa comprehensio. Vnde dicitur, quod ipse disponit omnia suauiter, sine motu scilicet, & labore. Propter hanc itaque suauitatem, dicitur ibi, uita esse, quod factum est. Habet enim pater uitam in semetipso: & dedit filio habere in semetipso. Vnde uita, quæ in ipso est, differt a uita hominis, quæ anima est, & a uita animæ: cum tamen uita animæ ipsa sit: motum enim uiuendi in se habet, non ab alia creatura contrahit. Sed tamen ipsa anima a uita, quæ Deo est, in tribus inferior est, & quod mutabilis est, & quod initium habet, & quod finem habere potest. Vita uero Dei & inuariabilis est, nec initium, nec finem habet. Vnde hæc sola uera uita est. Vnde dicit Euangelista. Quod factum est in ipso uita erat, id est, Deus, a quo omnia, quæ ab æterno prouidit, immutabiliter tempore compleuit. Deus enim per sapientiam, quæ ipse est, omnia ab æterno disposuit, & disposita tempore compleuit. Vnde & a sapientia Dei omnia & uita, & esse habent. Vnde & bene ibi uita esse dicitur, quia inde uitam contrahunt. Vel ibi uita fuit, quia iuxta sapientiam Dei, quæ uita omnium est, factum est omne, quod factum est. Hoc enim exemplar Dei fuit, ad cuius exemplaris similitudinem totus mundus factus est, & est hic ille archetypus mundus, ad cuius similitudinem mundus iste sensibilis factus est. Neque enim dicendum est quosdam rationes in mente diuina esse infra creatorem, & supra creaturas consistentes. Nihil enim in Deo est, quod Deus non sit. Neque uarietas proprietatum ibi potest esse, ubi nihil nisi esse est. Est enim Deo idem esse, & uiuere. Vnde & simplex essentia est carens partibus, & proprietatibus. Quæritur, an hæc locutiones recipiendæ sint: lapis in Deo uita fuit, homo in Deo uita fuit? Quædam enim auctoritates hoc uidentur uelle. Sed non oportet huiusmodi figuras loquendi extendere: licet in uero sensu dici possent, lapis in Deo uita fuit, id est, Deus ab æterno lapidem futurum esse præuidit. Et lux in tenebris lucet &c. Lux ista sapientia Dei, quæ lucet intus per cognitionem, exterius per creaturarum representationem: unde homo siue ingrediatur, siue egrediatur, pascua inuenit. Hæc lux in tenebris lucet, id est, in peccatoribus, qui tenebrosi sunt, uelut dicit Paulus.

Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Tenebræ uero eam non comprehenderunt. Quomodo dicitur, quod eam non comprehenderunt, cum hoc dicat Apostolus, quod iam posuimus? Et iterum, quod notum est Dei, manifestum est in illis. Quia philosophi trinitatem personarum, & unitatem essentia diuinæ comprehenderunt: Et tamen bene dicitur, quod lucem illam non comprehenderunt: quia intus per amorem non inclinaverunt. Comprehenderunt eam igitur per cognitionem, sed non comprehenderunt per dilectionem. Comprehensio enim huius lucis duplex est, aut cognitionis, aut dilectionis; non autem dilexerunt, sed cum cognouissent, non gratias egerunt, aut Deum glorificauerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis. Vel ita dici potest: lux in tenebris lucet, id est, apparet in malis, ut in Nerone, & in aliis, quantum tanta poena paretur alijs eorum sequacibus. Vnde dicit Apostolus. Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem &c. Et tamen alij eam non comprehenderunt, ut eorum exemplo ab illa ira fugiant, & sibi caueant. Fuit homo missus a Deo &c. Refectis erroribus, qui habebantur de diuinitate Christi, uult etiam Euangelista prorsus omnes hæreses refecare, quæ de humanitate ipsius haberi possent. Dicebant enim quidam humanam naturam in Adam sic perditam ut reparari non posset. Vnde ut hanc, & alias huiusmodi hæreses tollat Euangelista, ab alto uolatu contemplationis diuinæ naturæ descendit ad humilitatem ueritatis naturæ humanæ: ad quorum manifestationem dicit Ioannem Baptistam missum esse. Vnde sic coniungitur hoc cum superiori: Tenebræ lucem non comprehenderunt: sed ut comprehenderetur, fuit homo missus a Deo &c. Quidam ueniunt, quidam mittuntur. Qui ueniunt, aut a se ueniunt quærentes quæ sua sunt, non quæ Dei: aut a diabolo mittuntur: quando instinctu diaboli ueniunt, uel ad pacem ecclesiæ Dei turbandam, uel ad errorem inducendum, uel ad aliquid huiusmodi. Eorum, qui mittuntur, alij mittuntur ab homine, alij a Deo. A Deo ut Apostolus Paulus, qui a Deo electus, non ab alijs Apostolis. Ab homine, ut illi, qui ab Apostolis, ad prædicandum sunt missi: sed quod ab homine non tollit quin a Deo: immo a Deo eliguntur per homines, sicut & alij conuertuntur a Deo per prædicatores. Hic autem Ioannes a Deo missus est, non per hominem, sed per diuinam inspirationem. Erat Ioannes. Quæ diuina dispositione fuit, potius dicuntur esse, quam fieri. Neque enim hoc nomen secundum uoluntatem hominum est impositum, sed secundum Dei dispositionem. Hic uenit &c. Cum præmissum sit. Fuit homo missus, in quo gratia diuinæ electionis notatur: subiungit: uenit, in quo liberum denotatur arbitrium, quod gratia præueniente motum & excitatum ipsi consentire debet, & cooperari: aliter enim meritum non consistit. Ut igitur euangelista hæc duo notaret: scilicet coniunctionem istorum, & gratia præuentum; secundum ordinem præ-

Roma. 1.

Roma. 1.

B

C

D

testatem Christus sibi retinuit, nec alicui suorum dare uoluit, propter supradictas causas. Vel prius nesciebat Ioannes, quod ipse Christus per mortem propriam mundum redempturus esset: uel nesciebat eum, hominem & Deum esse. Et manentem &c. Sedit columba super eum, ut per hoc ostenderetur, quod in eo semper manet plenitudo donorum Spiritus sancti. Est autem in aliis Spiritus sanctus, nunc manens nunc recedens: sed in eo semper fuit. Columba ramum extra arcam inuentum si fructum habet fert ad arcam: sed quomodo uiridis extra arcam esse potest? Fructum enim fidei quis potest habere, nisi per baptismum in ecclesiam introducat? Potest autem dici, quod cum iam in aquis sit baptismi, iam uiriditatem ex ui sacramenti suscipit, ut in eam inducatur. Post susceptionem enim baptismatis statim de membris ecclesie est. Vel multi antequam ad fidem ueniant: rem Babylonis fideliter administrant: & quia bene se habent in alieno merentur curam sibi dari de proprio. Propter hanc itaque bonam operationem, & bonum mentis affectum, maius eis reuelatur, & participes ecclesie efficiuntur, ut de Cornelio legitur: cuius orationes exaudita sunt, ut Petrus ad eum mitteretur, & fidem ei reuelaret: nec tamen affectum, qui charitas est, prius habebat. Altera die postquam Pharisei uenerunt ad Ioannem. Rabbi, quod dicitur interpretatum magister. Queritur quis hoc dixerit, an Euangelista, an alius? Et est manifestum, quod Ioannes graece scribebat. Rabbi uero hebraicum est, quod euangelista graece interpretatus est dicens, quod est interpretatum *διδάσκαλος*. Quod latine dixit ille, qui de graeco in latinum transtulit. Erat Andreas unus duorum discipulorum, qui ad Christum uenerunt imperio Ioannis: alter uero Ioannes iste euangelista. Sed solent discipuli nomen suum subicere quando aliqua magna de se dicunt, ne occasionem extollendi se habeant: sicut e contrario nomen ponunt quando humilia de se dicunt. Nec est reprehendendum, quod Paulus de se magna dicit, dicens. Hebraei sunt: & ego &c. Sed quandoque stulti sunt patendi, ne & nos impatientes esse uideamur. Quandoque repellendi, ne eis contentire putemur. Intuitus autem eum Iesus. De hac intuitionem quidam errorem sapiunt. Dicunt enim, quod quoddam seminarium id est quandam habilitatem a creationem datam, unde magis aptus est iste ad credendum, & obediendum quam ille, uideri Deus in isto, unde magis eligitur iste quam ille. Veluti quaedam signa futurae bonitatis apparent in hoc pullo, quae non in illo. Sed hoc esse falsum patet, tum ex aliis multis, tum praecipue ex eo, quod dicit Dominus: Ve tibi Chorozaim, ue tibi Betzaida: quia si haec, quae in te facta sunt, praedicata essent in Tyro, & Sidone, dudum sedissent in cinere, & cilitio. Vnde apparet apertum fore terram illam ad excolendum, quam terram ludaeorum. Ex quo & illud manifestum est, quod maiorem habilitate cordium non attedit Deus in uocatione sua. Immo ex eo quod mi-

nus apta ad se conuertit, gratia maior & gloriosior esse apparet: quam minorare uidentur, qui eam ex tali aptitudine operari asserunt. Non est igitur aliquid in corde quare Deus eligat, sed in secreto cordis operatur gratia sua Deus, unde ad poenitentiam, & dilectionem mouetur: unde salutem aeternam promouetur. Et hoc est ipsum secretum cordis intueri, occulte per gratiam in corde operari, ut ab errore ad cognoscendam ueritatem moueatur: & sic uita dignus fiat. A Nazareth potest aliquid boni esse. Viuacitas est efficacitatem mysterij. Nazareth interpretatur flos, uel germen. Sicut autem in flore tria sunt: quod ab arbore sine laesione prodit, & ad decorem arboris est, & spem fructus habet: Sic & Christus de uirga Aron, id est de beata uirgine sine omni laesione prodiit nascendo. Fuitque ipsi ad decorem: ex ipso enim benedicta dicitur inter mulieres: & ipse speciosus forma praefiliis hominum. In quo quidem est, nobis spes fructus uitae aeternae. In quo dolus non est. Dolus enim est quando aliud agitur, & aliud intus simulatur: scilicet cum aliud intus cogitatur, & aliud foris ostenditur, quales erant Pharisei. Iste uero Nathanael talis non erat: sed si quod uirtutum intus erat, foris confitebatur. Cum esses sub ficu &c. Dicunt quidam ad literam sic fuisse, quod ille cum legis doctor esset ad meditando de redemptione generis humani exisset, & sub aliqua ficu sedisset. Alii dicunt, quod hoc tantum ad ficum illam, de cuius foliis perizomata sibi fecerat Adam, & Eua post peccatum, referendum est. Omnes nos enim (ut dicunt) ibi fuimus id est in Adam, unde & in Adae peccauimus, ibique corrupti sumus. Sed quomodo ibi esse potuimus, aut ibi corrupti, cum adhuc nihil prorsus essemus? Dicunt autem, quod materialiter ibi fuit totum humanum genus: & unusquisque aliqua pars corporis Adae fuit. Quod quidem esse non potest: Cum nec etiam tot atomi in Adam esse potuerint, quot homines postea extiterunt. Quamlibet etiam partem huius corporis, unam partem corporis Adae fuisse necesse erit secundum hanc sententiam. Nos uero dicimus hoc totum falsum esse: quia nec omnes ibi fuimus: nec omnes ibi peccauimus, uel corrupti sumus. Quod autem dicitur auctoritas, uerum est quod omnes peccauimus in Adam, id est omnes causam peccati inde contraximus. Et sub eodem sensu tota humana natura ibi corrupta est: ibi enim factum est peccatum, propter quod tota posteritas corrupta est. Propagatio enim humani generis semper per corruptionem generando descendit. Omnis enim homo in corruptione generatur. Et hoc contrahimus per Adam, ex cuius origine nos omnes descendimus: ipse enim origo nostra fuit, unde & ab ipso originem trahimus. Quod autem dicitur hic, cum esses sub ficu uidi te: sic intelligitur, cum esses sub umbra legis, uel mortis uidi te per dispositionem. Ab aeterno enim de eius salute disposuerat: uel de eius uocatione. Maius his uidebis &c. Quia eum Messiam crediderunt, datum est eis plus cognoscere de ipso.

de ipso. Hoc scilicet, quod & Deus erat non tantum homo, quod adhuc credunt Iudaei de Messia, quod purus homo futurus sit. Amen, amen, hebraicum uerbum, & sonat uere uel fiat, nec est ab aliquo interprete mutatum, ne mutatum uilesceret, & est quasi Dei iuramentum. In hoc autem solo euangelio inuenitur duplicatum. Videbitis caelum apertum &c. Hoc est illud maius, quod eis promisit Dominus uidentum. In hoc autem cognitio idemonstratur utriusque naturae. **I**oan. 2. **E**t tertio die nuptiae factae sunt &c. Tertio. scilicet a primo, uel a uocatione illorum discipulorum. Quid mihi & tibi mulier? Non est hic negantis, uel contemnentis matrem, quam ipse honorare iubet, ut dicunt haeretici: qui dicunt corpus phantasticum Christum habuisse: sed est ostendens hoc, quod ipsa petebat, non posse fieri ex eo, quod ex ipsa acceperat: ex humanitate scilicet, sed ex diuinitate tantum. Nondum uenit hora mea. Hinc item uolunt habere haeretici, quod fatali necessitati mortis subiectus esset: Ita scilicet quod ex necessitate moreretur. Erat quidem hora mortis praefixa in diuina dispositione, sed nulla fatali necessitate. Quando enim uoluit mortem suscipere: unde & ipse dicit. Habeo potestatem ponendi animam meam: & iterum sumendi eam. Et est ac si dicat. Ex eo, quod a te habeo, non possum miracula facere, sed quid habeam ex te apparebit, cum ego pendens in cruce te matrem discipulo commendabo. Metretas binas uel ternas. Quia quaedam binas, quaedam ternas. Non est enim hoc dubitantis. Metros graece mensura dicitur, unde *μέτρηται* metrete uel ad mysterium referatur. Architrclinus. Triclinium dicitur, ubi sunt tres lecti, id est tres ordines discumbentium, ut in refectorio monachorum, quorum princeps & supremus, id est qui illis praest, Architrclinus dicitur. Hoc fecit initium signorum Iesus. **M** quomodo hoc initium signorum fuisse dicitur, cum & ante cum esset annorum duodecim sederet in templo, & quaereret, & responderet? Et cum descendisset in Aegyptum, oia idola corruisse dicantur. Sed initium fuit hoc eorum, quae hic narrantur: uel eorum, quae scripta sunt in sacris scripturis. Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Qui sunt qui eiiciendi sunt ab ecclesia: Nunquid soli ementes & uedentes? Ita soli si sub illis comprehendantur omnes, qui in ecclesia quaerunt, quae sua sunt, non quae Iesu Christi. Sed dices. Nunquid non licet mihi usum praebere illius emere: non emo officium, sed beneficij usum? Sed hoc fieri non potest. Quia enim ratione communicas eodem refectorio, & consilio, & obsequio ecclesiastico? nunquid electione? an emptione? Sic ergo emedo quod desideras, emis etiam quod non curas: quia gratiam Dei, quod non licet. Sic etiam non uidetur esse approbandum, quod aliquis cum pecunia inter monachos, & canonicos, uel quoscumque religiosos recipiat. Aut enim pecunia causa est, aut esse uidetur. Ipse autem Iesus non credebat seipsum eis. Quia Apoc. 3. qui facile credit, facile recedit, unde. Utinam ca-

lidus, aut frigidus esses &c. Si tamen catechuminis corporis communio, & sanguinis Domini credenda nondum est.

Amen, amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit denuo: non potest uidere regnum Dei. Quasi diceret licet tu per uisa signa credas, & fidem habeas: non tamen sine susceptione baptismatis tibi sufficit ad salutem. Vnde queritur, an aliquis sine susceptione sacramenti huius saluari possit? Cum dicat Dominus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto &c. Est autem manifestum, quod sanguinis effusio uicem obtinet baptismatis, sic & uera cordis attritio cum tempore suscipiendi non habeat. Vnde quod dicitur. Nisi quis renatus fuerit &c. sic est intelligendum. Nisi quis paratus fuerit renasci, uel nisi fidem baptismatis habuerit. Item queritur, an omnis suscipiens renascatur? sed si omnis, tunc & iste haereticus, & sic accedens. Si uero renascitur Spiritu sancto, tunc interius mundatur: & sic ei peccata delentur. Item Christus ibi baptizat, quare & ipse a Christo baptizatur: & sic abluitur interius ut uidetur. Non est autem hoc uerum, quod si-cto, & habenti fraternum odium peccata in baptismo remittantur: baptizatur tamen, & Christus baptizat. id est ipse sacramentum suscipit, & Christus illud conficit dando ei uim & efficaciam, ut per ipsum peccata deleantur, nisi ille, qui suscipit, impediatur. Sub eodem sensu etiam potest dici, quod ille renatus est ex aqua, & Spiritu sancto, qui sacramentum suscepit exterius, quo mundari posset interius, nisi ipse impediret. Nullo tamen modo hoc concedendum, quod renatus sit spiritu, id est interius mundatus. Quod natum est ex carne, caro est: & quod ex spiritu, spiritus est. Id est sicut quod ex carne nascitur, carnis imitatur similitudinem: sic quod ex spiritu spiritum imitatur, & eius similitudinem retinet. Quemadmodum. n. Spiritus sanctus inuisibilis est: sic & dona ipsius, & effectus. Vnde qui ex spiritu nascitur, spiritus est. Nascitur autem anima ex spiritu: cum Spiritus sanctus inuisibili gratia sua ea illustrat, & in nouitatem uirae, uetustate deposita, purgat: unde & ipsa ei unita, non solum spiritualis, uerum etiam spiritus quodammodo efficitur: cum contempis oibus alijs illi soli adheret, & eius donis fruitur. Vnde carnalis huiusmodi generationem ignorat. Quia propter ad talem dicitur. Et uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quo uadat. Nescit enim carnalis unde, id est, ex qua misericordia, & occulta Dei iustitia ueniat uox spiritus, nec quo uadat, id est, ad quem finem perducatur. Si terrena dixi uobis &c. Terrena, id est, parua sunt, quae de humanitate Christi dicuntur, ad conparationem eorum, quae de diuinitate ipsius creduntur, ut quod Deus est in personis trinus, unus in essentia. Dehumanitate uero sua Christus dixerat superius. Soluite templum hoc & in tribus diebus reaedificabo illud. Sed queritur quomodo maius sit credere personarum trinitatem, & essentiae unitatem, quam quod uerbum caro factum, & cetera huiusmodi: cum illa ratio suadeat

† excitabo. Quae stio.

(Vnde

Rñsio.

(Vnde & philosophi naturali ratione ea comprehendunt) isti uero omnino contra rationem naturæ sint? scilicet quod Deus natus, & mortuus sit: & huiusmodi. Sed dicuntur minora ista, & quia uisibilia sunt, & uisibiliter cunctis exhibita. Illa uero maiora, quoniam tantum intellectu sapiētis comprehensibilia, & paucis manifestata. Vel notat ordinem, quo progrediendū est ad fidei perfectionem. Primum enim oportet credere Christum natum, & passum, resurrexisse, cœlos ascendisse: ut sic perueniatur ad fidē trinitatis personarum, & unitatis essentia, ¶ Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo &c. Hoc dictum est secundum illam figuram loquendi, qua dicitur, quod tātum rex uenit, uel tantum recipitur; cum tamen ipse cum militibus suis ueniat, uel recipiatur. Sic enim uerum est, Christum solum ascendisse, quia ipse primus, & nullus nisi per ipsum. Caput enim cum corpore suo ascendit. Vnde in ascensione capitis intelligitur etiam ascensio corporis. Ascendit autē Christus secundum humanam naturam, sicut descendit secundum diuinam. ¶ Et sicut Moyses &c.

T Num. 21

Moyses in deserto serpentem æneum in pertica erexit: quem intuentes filii Israel sanabantur læsi ab ignitis serpentibus, uel non læsi tuti manebant. Æneus autem serpens in pertica erectus, Christus est in cruce leuatus: qui æneus. i. fortis fuit ad mortem destruendam, cum in ipso nulla causa mortis esset. Item serpens æneus, & non uerus fuit, sed similitudinem serpentis habes: quia nostram naturam non peccatricem, sed habentē similitudinem carnis peccatricis: in quem intuentē. i. passionis eius fidem habentes, sanantur ab ignitis moribus serpentium. i. a læsionibus hostium. i. demonum: quæ sunt incentiua uitiorū.

V

¶ Sic dilexit Deus mundum, ut daret unigenitū filium suum. Mundum uocat hic humanam naturam, propter quam cætera omnia facta sunt. Vnde propter eius dignitatem, eam mundum uocat. Sicut & alibi, omnis creatura dicitur, propter eandem nature excellentiam. Hunc autem mundum sic Deus dilexit: ut filium suum unigenitum daret. Id est, ex propriae charitatis benignitate ab æterno disposuit, ut filium suū incarnaret: & sic per ipsum humanum genus redimeret. Sed cum Deus pater filium dedit, cui dedit? an mihi, & tibi dedit? An Iudæ, & Iudæis dedit?

Questio.

Rñsio.

An Pilato, & diabolo dedit? Dedit utique eum nobis: quos per ipsum ille redemit. Exposuit autem eum diabolo, & uoluntati Iudæorum: quia permisit ut hanc in eum haberent potestatem, ut eum interficerent: ut sic morte sua hominem a potestate diaboli erueret. Dedit itaque eum nobis pro nostri redemptione, cum a diabolo interfici permisit: uel dedit, i. dare disposuit. ¶ Qui non credit, iam iudicatus est. Quomodo dicit, qui non credit, iam iudicatus est; tanquam ipsum non credere damnatio sit? Sed est sic intelligendum, quod ex non credere hic, sequitur non cognoscere in futuro: quod est grauissima pœna. Sed nunquid non erunt ibi aliæ pœnæ,

Questio.

nisi quod uisione Dei carebunt? Sed dicit propheta. Vermis eorum nō morietur, nec ignis extinguetur. Ex quo intelligitur, quod materiales pœnæ ibi erunt. Sed tamen hoc tantum ibi esse dicitur, scilicet non cognoscere, quia in ista omnis terminatur: & quia ista consummatio est omnis pœnæ, merito hæc sola ibi esse dicitur. Inde enim grauissimum tormentum erit, quod desiderata nunquā apprehendent: sicut tātō grauius urgetur quis fame, quanto amplius esurit. Hæc autem in pueris erit, sed non tanta ut dicit Augustinus, ut non malint esse q̄ non esse. ¶ Facta, est ergo questio ex discipulis Ioannis &c. De baptisate Ioannis quæstio est: in quo differret a baptisate Christi: & quam utilitatem haberet, & quid diceret: id est, quam rationem prætenderet Ioannes, nouum ritum inducendo. Est autem manifesta differentia inter baptisatam Christi & Ioannis: quia Ioannes intingebat tantum: Christus uero ipse intingendo interius munda-

batur. Vnde & baptisatus Christi baptisatus remissionis dicitur. Baptisatus uero Ioannis baptisatus pœnitentiæ. Vel quia nullum, nisi pœnitentē admittebat, uel quia statim post baptisatum pœnitentiā iniungebat. Sed nonne Ioannes minister Christi fuit? Fuit utique: quare per illum Christus baptizauit, sicut & per alios: & sic peccata ipso baptizante remittit: quod quidem uerum est, sed baptisatus ille, quo peccata remissa sunt, non fuit Ioannes, sed Christi. Ex quo enim cœpit baptisatus Christi, cessauit baptisatus Ioannis. Habuit autem hanc utilitatem, quia inducebat homines in usum baptizandi: ne cum baptisatus Christi ueniret, ipsi abhorrerent. Sed quid dicebat, nouum ritum inducendo? Dicebat autem, quod in nomine uenturi baptizabat: nō quod suum baptisatam a peccatis munda-

ret, sed quod signum erat baptisatis futuri, quo peccata tollerentur. Venturus uero Christus tunc dicebatur, licet iam uenisset, quia postea innotuit, quod ipse Christus erat. In paucorum enim notitia tunc erat: unde & Ioannem quidam Christum esse putabant. Erat igitur uenturus in notitiam, qui iam uenerat per natiuitatem. Sed cum iam Christus baptizaret, & per baptisatum peccata tollerentur: nunquid peccabant qui circumcidebantur, aut qui simul baptizabantur, & circumcidebantur? Sed est sciendum, quod tempus quoddam quasi medium fuit inter tempus legis & tempus gratiæ: scilicet a prima institutione baptisati Christi, usque ad illam generalem & manifestam, quando dictum est. Ite baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. In illo autem tempore si quis tantum circumcidebatur: aut si reuelatum ipsi esset de statu baptisati, tantum baptizabatur: uterque saluabatur. Si uero ipsi non reuelatum esset, & utrumque susciperet: non peccabat: sed post manifestam baptisati institutionem, nefas erat permiscere. ¶ Qui de t̄ sursum uenit supra omnes t̄ cœlo, est. Christus desursum uenit, secundum utramque naturam. De diuina manifestum est. Sed a

quomo-

quomo-

quomo-

quomo-

quomo-

quomo-

quomo-

quomo-

Rñsio. Esa. 66.

Y Questio

Rñsio.

Questio Rñsio.

Questio Rñsio.

Questio.

Rñsio.

Matt. 28

¶ cœlo,

Questio. Rñsio.

quomodo secundum humanam? Ideo etiam secundum humanam: quia carnem assumpsit non descendente per concupiscentiam, sed absque peccato. Vnde dicitur quod de altitudine humanæ naturæ uenit: non quod illa caro Christi in Adam ante peccatum, & post semper incorrupta seruata fuerit: sed sic incorruptam assumpsit, sicut incorrupta fuit humana natura ante peccatum in Adam. Vel de altitudine humanæ naturæ ante peccatum uenit, quia (ut dictum est) in Christum nō per concupiscentiā descendit, quod de integritate humanæ naturæ ante peccatum erat, ut propagatio non per concupiscentiam fieret. ¶ Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Sine mensura dedit Deus filio suo secundum humanitatem spiritum: quia tantum ei dedit, quantum creaturæ conferri potuit. Sic enim plenitudo donorum Spiritus sancti humanæ naturæ collata est, ut uerbo personaliter unita sit: quo amplius illi conferri nihil potuit. Et ideo spiritus sine mensura ei collatus est, quia totus quantus dari potuit. Dicit autem glossa, quod sicut filium totum ex se toto genuit: sic totum spiritum dedit filio incarnato. Nunquid & uerbo assumpti dedit? Sed si ei dedit, tunc uerbum assumens ex eo aliquid accepit, & sic non semper habuit. Sed est manifestum, quod uerbum ab æterno habuit quicquid & pater: unde filio incarnato dedit, nec tamen uerbo assumpti. Totum quoque filium ex se toto genuit pater: quia idem est filius quod pater: eiusdem enim penitus essentia sunt pater, & filius: Caritas enim (ut dicit Augustinus) consubstantialis connexio est patris, & filij. Vnde unum sunt. Hæc autem Spiritus sanctus est: qui est amor patris, & filij: sed hoc nostram excedit intelligentiam, quomodo scilicet conexione, & quomodo per hoc unum sint.

B

Questio

Rñsio.

Ioan. 5.

C

Hebr. 11

Ecce sanus factus es: iam noli peccare. Hinc innotuit, quod ei peccata dimiserit Dominus sanando eum: cum tamen ipse, qui sanabatur, eum non cognouisset. Vnde uidetur, quod quis sine fide Christi mundari a peccatis, & dignus esse possit uita æterna. At impossibile est sine fide placere Deo, sed est dicendum, quod languidus iste bonum quidem affectum habebat: unde meruit ab infirmitate, a qua propter culpam præcedentem detinebatur, liberari: qui quidem affectus gratia Dei inspiratus per Dei operationem melioratus est: non tñ sufficiens fuit ad salutem, si tunc a uita discederet. Vnde quod dicitur. iam noli peccare: hoc est, noli amplius in peccato perseverare.

¶

D

¶ Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quoniam Iudæi Christum legis transgressorem esse dicebant, & per hoc Deo contrarium, quod in sabbato operabatur: cum Deus septima die ab omni opere, quod patrarat, requiesceret: Idcirco Dominus hoc falsum esse demonstrat, quod ipsi putabant hoc scilicet, quod Deus ab opere tunc ita cessarat, ut nihil amplius operaretur. Vnde uidendum quibus modis operetur Deus.

E

Opera

Dei uaria

Et enim opus creationis: est opus formationis, quibus Deus sex diebus operatus est. Est enim creare, proprie de non esse ad esse perducere:

quomodo in quatuor elementis operatus est Deus. Est & opus formationis, quo formam dispositionis post creationem creatis ex nihilo dedit. Ab his autem die septimo requieuit Deus, non ulterius noua creando, uel informando. Est & opus gubernationis: est & sustentationis: est & renouationis: est & propagationis: est & multiplicationis: quibus Deus aut creatura disponendo gubernat, aut ipsa in esse conseruando, ne fatiscant, sustentat: aut uires inferendo renouat, aut natura mediante similia ex similibus ppagat: aut ppagata sua bonitate multiplicat. Operatio uero reparationis generis humani maxime filio attribuitur: quia filius sapiētia Dei ē. In redemptione siquidem generis humani sapientia Dei magis apparet, quam potentia: & ideo cum cætera opera patri attribuantur potenti, hoc opus potius filio attribuitur sapienti. Vnde & dicit Pater meus usque modo operatur. Quasi diceret hucusque innotuit pater per elementa, & creaturas mundi: sed nunc per me incarnatum amplius mundo innotescet. Ipse enim in carne & se, & patrem, cum quo idem est, hominibus manifestauit. Impossibile est enim patrem cognosci, nisi per filium. ¶ Non potest filius a se facere quicquid. Filius autem quæ facit ad patrem refert, a quo esse habet. Vnde & dicit, quod non potest a se facere quicquam, ita ut non ab alio hoc habeat: uel a se homine nihil potest. ¶ Item non potest filius facere, nisi quod uiderit patrem facientem. Filium uidere patrem facientem, nihil aliud est, nisi filium a patre esse, per quem pater omnia disponit. Quod idem est, etiam idem ipsum a patre audire quæ loquitur. Ipse enim filius sapientia patris est, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Per hoc autem, quod additur: hæc eadem & similiter facit, probatur esse patri cœqualis, & consubstantialis. Potest enim aliquis facere quæ Deus facit, sed non similiter: solus enim filius similiter facit. Non enim homo ex se habet potestatem faciendi, sed ex Deo: pater uero ex se omnia disponere, & regere potest: sic & filius ex propria essentia hoc habet, ut omnia possit. Ex eo enim quod filius est patris, Deus est: ex eo uero quod Deus est, omnia per se potest. Vnde cum patre ab æterno omnia disponit. Quare solus eadem omnia, quæ & pater similiter facit. Similiter hoc est indifferenter. Nulla enim differentia est in operatione filij & patris: cum operatio filij sit operatio patris. Item dicitur pater filio demonstrare quæ ipse facit. Quod est, quod superius dictum est, patrem omnia disponere, & operari per filium: demonstrat enim ei, quia esse ei dat ipsum ex propria essentia gignendo, & per ipsum omnia disponendo: quod est demonstrare quæ ipse facit. ¶ Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Quæritur quid sit patrem non iudicare, sed omne iudiciū filio dedisse: Dicit autem postea secundum quid iudicium filio dedit.

Pro Concionatoribus pulchra operū Dei distinctio.

F

G

G

H

Questio

M. Hug. a. S. Vi. t. To. j. Gg derit.

derit, quia filius hominis est. Dicitur autem pater neminem iudicare: quia persona patris in iudicio non apparebit, sed persona filij. Apparebit autem filius in iudicio in humanitate assumpta. Et quoniam per ipsum in carne apparentem discretio illa bonorum, & malorum fiet: idcirco datum ei dicitur esse iudicium, quia filius hominis est. Neque enim ex eo quod homo est hanc iudicandi potestatem habet, sed ex eo quod Deus est: nisi si dicatur ex eo quod homo est, id est, ille qui homo est ut, ex, causam non notet. Vel ideo dicitur pater omne iudicium filio dedisse: quia iudicium in discretione, quae sapientiae est, consistit. Filius uero sapientia patris est. Quoniam igitur in iudicio faciendo magis affectus sapientiae apparebit, quam potentiae: idcirco potius per sonam filij iudicium attribuitur, quam personae patris. Nam licet opera Trinitatis communia sint toti Trinitati: tamen in scriptura magis solent opera, in quibus diuina eminent potentia, patri attribui: in quibus uero sapientia, filio: in quibus benignitas & amor diuinus, Spiritui sancto. Sed quia filius omne, quod habet, a patre habet, idcirco ei pater omne iudicium dedisse, ut testatur ipse filius, dicitur: a quo & esse habet. Et quoniam hic sapientiae effectus per filium in carne apparente manifestabitur: ideo dicitur postea, quia filius hominis est. Per uerbum enim filium Dei: fit animarum resurrectio: Per uerbum factum in carne filium hominis, fit corporum resurrectio. Vel ex eo, quod in carne gessit, meruit ut corpus suum resurgendo glorificaretur, & ut alijs ipsum imitantibus eadem gloria in corporibus daretur. Queritur quomodo dicat Augustinus animarum resurrectionem fieri per uerbum Dei filium: Corporum uero per filium hominis? Sed sic animarum resurrectio quando tenebris ignorantiae & caecitatis expulsis, ad cognitionem sui creatoris redeunt, luce sapientiae Dei illustrante: per hominem uero assumptum, uerbum Dei mori potuit, & resurgere. Mori uero, & resurgendo nobis fidem contulit, ex qua ad resurrectionem immortalitatis, & impassibilitatis peruenimus: secundum quod de resurrectione bonorum tantum agitur. Et secundum hoc manifestum est propter quid distinguat filium Dei & filium hominis. Nam ex eo quod filius Dei est, tantum in cordibus operatur, non ex eo quod homo est. Ad corporum uero resurrectionem non solum secundum illam naturam, qua Deus est, sed & secundum illam, qua filius hominis est, operatus est, moriendo, resurgendo, ut dictum est. Vnde filius Dei animarum filius hominis corporum recte resurrectionem facere dicitur. Vel filius Dei animarum facit resurrectionem, quia in animabus inuisibiliter operatur, gratiam conferendo, per quam resurgant: filius hominis uero corporum, quia ipse uisibiliter in iudicio apparebit, quando communiter omnes in carne resurgent, siue ad gloriam, siue ad praenam. ¶ Si ego testimonium perhibeo de me: testimonium meum non est uerum. Nonne filius testimonium per-

hibet de se, & Pater de Filio, & Spiritus sanctus? Quomodo ergo dicit: si de me testimonium perhibeo testimonium meum non est uerum? Sed hoc est, quod dicit: si de me homine tester, quod secundum humanam naturam Deus sim, uel quod mihi hoc ascribam, & non alij, non est uerum testimonium meum. Filius enim ad patrem refert quicquid habet, ut dictum est. Ipsa opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me. Quomodo per opera patebat ipsum esse filium Dei? Nonne etiam alij eadem opera fecerant? Antichristus etiam cum uenerit, multo plura miracula forsitan faciet. Sed est manifestum, quod licet eadem fecerint alij, uel facturi sint opera, non tamen similiter: quia ipse fecit ea in uirtute patris: quod non posset, nisi Deus esset. Vnde & ipse dicit. Et ut sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, dixit paralytico: tibi dico surge. Ut hoc scilicet, quod surrexit, probatio diuina sit potentiae: ad quod probandum nemo alius hoc dicere potuit. Satanus enim, uel Antichristus in uirtute Dei nihil poterit facere. Neque enim ex hoc quod sit Deus, aliquid facere poterit. Nolite putare, quod ego accusaturus sim uos apud patrem. Est qui uos accusat Moyses: in quo uos speratis. Queritur quomodo Moyses Iudaeos accuset, quomodo Christus eos non accuset? Si enim Moyses eos accusat, quia uerbis, & doctrinae suae non crediderunt: eodem modo & Christus eos accusat, quia doctrinae ipsius non crediderunt. Sed est manifestum quod licet neutrius uerbis crediderint: tamen a Moysse rei statuuntur apud patrem, cuius doctrinae transgressores facti sunt: non a Christo, cuius doctrinam non susceperant. Neque enim reus tenetur aliquis apud alios si officium non susceptum non exequatur: sed legem Moysi susceperant, & seruare promiserant: cuius quia transgressores facti sunt, ab illo merito dicuntur accusari. In Moysse uero sperare dicuntur, quia putant carnales legis obseruantias ad iustitiam sufficere.

Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum &c. De multiplicatione panum suboritur quaestio. Queritur enim, an in se multiplicati sint, an ex additione aliqua. Nam si ex additione ita multiplicati sunt: non omnes illi, qui manducauerunt, immo pauci ex illis quinque panibus saturati sunt. Quidam tamen hanc sententiam tenentes dicunt, idcirco quinque illis panibus omnes resectos esse, quia sub forma illorum haec multiplicatio, & resectio facta est. Volunt autem authores, & doctores quidam, quod in se multiplicati sunt: sed quomodo hoc factum sit nesciunt: sicut nec etiam scire se posse dicunt, quomodo haec glans in tantam arborem excrecat. Querunt enim quidam, quomodo hoc fieri posset, quod panes illi in tantam magnitudinem transirent, an ita quod partes in partes, an totum in totum ut tantae quantitates fierent. Quod signum tu facis, ut uideamus, & credamus tibi? Quoniam Iudaei audierant

M

Matt. 9. Marc. 1.

”

”

”

N

Quaestio

Ratio

Ioan. 6.

O

Quaestio

Ratio

P

K
Quaestio

Ratio

”

”

L

rant per Moysen manna datum esse patribus in deserto, quod maius miraculum putabant eo, quod Dominus fecerat in refectioe quinque millium, ideo quaerunt ab eo aliquod speciale signum, per quod cognoscant illum filium Dei esse. Vnde Dominus differentiam ostendens inter panem, quem ipse dat, & panem quem manducauerunt in deserto: dicit. Ego sum panis uiae. Ipse est enim cibus, quo reficietur mens elarians. Quod fit quando fides uera ipsum complectitur. Ex fide enim diligimus: ex dilectione Christo unimur, qui est uita nostra. Hic igitur panis spiritualis fide gustatus etiam sine perceptione sacramentali quotidie ad uitam proficit: de quo dicimus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hoc enim pane dum hodie praesentis uitae est, indigemus. Vnde & Augustinus: ut quid paras dentem, & uentrem? crede, & manducaisti. ¶ Omne, quod dat mihi pater, uenit ad me; & eu qui uenit ad me, non eiiciam foras. Pater filium suum mittendo eum mundo notificauit, & in eu credere fecit: per fidem uero eius efficiuntur qui in eum credunt. Vnde pater dicitur dare filio, hoc est, trahere ad cognitionem, & amorem filij: sic & filius patrem manifestando ad eum trahit, quibus ipsum manifestat. Est autem mutua cognitio patris, & filij. Neque enim pater nisi per filium: nec filius nisi per patrem cognosci potest. Relatiuorum enim unum cognitum, alterum quoque cognitum esse exigit. Sed ne quis putet parum prodesse filio a patre dari: addit. ¶ Et eu, qui uenit ad me, non eiiciam foras. Eiicimur foras per peccata: & hic, dum meritis exigentibus gratia nobis subtrahitur: & in futuro, dum igne aeterni incendij cruciabimur. Sed qui fide Christo adharet, non eiicitur nec hic, nec in futuro. Vnde perfeueranti promittitur corona. Neque enim caput membris suis carere potest, ea a se excludendo. ¶ Non ut faciam uoluntatem meam ideo ut sum homo, uel meam tanquam ab alio non habeam. Quae uero sit uoluntas patris, ostendit dicens. ¶ Haec est uoluntas patris mei &c. Voluntas ipsius est, ut credamus ideo fidem habeamus: ut per fidem ad cognitionem ueniamus: & sic uitam obtineamus. Quare uoluntas Dei, est salus nostra. Hanc autem uoluntatem implere uenit filius. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Humana natura uerbo unita facit corporum resurrectionem. Quod qualiter intelligendum sit, superius expositum est. ¶ Multi ex discipulis eius audientes dixerunt. ¶ Durus est hic sermo: quis potest eum audire? Ex praedicatione Christi quidam non intelligentes eam scandalizati sunt, ne amplius in eum crederent: ut tibi exemplum daret, ne a praedicatione desistas, etsi aliqui intersint, qui non capiant quae dicuntur, & peiores ex auditis efficiantur. Sed quaeritur quomodo dilectionem proximi habuerit, cum hoc sciret, quod sic dicta nequaquam intelligerent, sed potius scandalizarentur? Nonne melius esset, quod sic dicerentur, ut capi possent ab illis, ut ipsi inde edificarentur po-

P

R

S

T

Quaestio

tius quam ex illis non intellectis scandalizarentur, & perirent? Sed hoc sciendum, quod illi digni non erant, ut aliter eis diceretur. Vnde alibi dicit Dominus. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: caeteris autem in parabolis, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant. Quod quidem fit propter culpam eorum, quibus praedicatorum sunt odor mortis in mortem. Vnde ut supponitur, ex hoc multi discipulorum abierunt retro. ¶ Caro non prodest quicquam &c. Caro Christi uas spiritus est, qui est uerbum: dicitur & eius participatio, in fide nobis causa salutis est. Ipsa tamen ex se nihil prodest: nec ut alius cibus corpus reficit: sed mentem. Patres uestri manducauerunt manna in deserto &c. Queritur de qua manducatione hic agat, an de spirituali, an de corporali? Sed corporaliter manducantes carnem Christi, multi mortui sunt aeternaliter: Spiritualiter autem manducantes utrique saluati sunt. Sed illi non per manna, sed per significatum, quod est corpus Christi. Aut aequiuoce accipiatur manducatio. Et est notandum, quod non omnis, qui sumit corpus Christi, manducat: illud enim est hic manducare, per fidem ei uniri. Vnde sunt quidam sumentes, & manducantes: Quidam sumentes, & non manducantes: Quidam manducantes, & non sumentes. De quibus Augustinus: Ut quid paras dentem, & uentrem? crede, & manducaisti. Quidam uero nec sumentes, nec manducantes. Non sumentium alij ex reuerentia abstinent: quorum est dicere: Domine non sum dignus, ut intres sub teetum meum. Alij ex desperatione, & contemptu: de quibus desperandum est. Sumitur autem corpus Christi sub speciebus panis, & uini. Sunt enim ibi quaedam, quae tantum sacramenta sunt: quaedam sacramenta, & res sacramenti: quaedam tantum res sacramenti, & non sacramenta. Vertitur autem panis, & uinum in corpus Christi. Integrum enim sumitur sub utraque specie. Admiseretur autem aqua uino, ut & Gentes sicut & Iudaeos ad Christum pertinere monstraretur, cuius morte utrique redempti sunt. Quae aqua auertatur in sanguinem nescimus. ¶ Dixit ergo Iesus ad duodecim. Duodecim ponit, quia numerus sacratus est, & permanens: licet non in illis omnibus, qui tunc erant duodecim. Iudas enim, qui unus ex illis erat, non permansit: sed loco eius Matthias postea subrogatus est. Et sic permansit numerus, etsi non in eisdem personis.

Rat autem in proximo dies festus Iudaeorum scenophegia οσχυρος. scenos habitatio, & tabernaculum est. πηγυμι pegnymi figo: unde sunt scenophegia, tabernaculorum fixio. Ad representationem enim talis habitationis in deserto, ubi in tabernaculis manserant: tabernacula figebant, & in illis septem dies manebant. ¶ Tempus autem uestium semper paratum est. Semper enim in hac uita homo pronus est ad malum perpetrandum, unde damnatur: sed non-

Ratio

Luca. 8.

V

X

Quaestio

De manducationibus panem Christi si pulchra distinctio

Y

Z

A

Ioann. 7

B

dum tempus erat, ut Dominus ad immortalitatem & impassibilitatem transiret. In hac enim uita immortalitas, & impassibilitas haberi non potest. Mea doctrina non est mea, id est mea ut hominis, uel ut sepe iam dictum est, non est mea tanquam ab alio non habita. ¶ Vnum opus feci, & omnes miramini. Notetur, quod Dominus nullum opus fecit, de quo reprehendi posset, etiam si quicquam legi deberet. Lex enim non prohibebat ab his cessare die sabbati, quæ ad salutem hominis spectat. Vnde & ipsi Iudæi sabbato circuncidebant, ne homo periret. ¶ Christus autem cum uenerit, nemo scit unde sit. Ipsi sibi opponunt de Christo. Sed quæritur: cum ipsi ex scripturis & locum & unde nasceretur Dominus scirent: unde & dicebant Herodi in Bethleem Iudæ Christum nasciturum: & scirent, quod de domo Dauid nasceretur: quo modo dicebant: Christus cum uenerit, nemo scit unde sit. Sed uidetur, quod bene poterant scire, quod nasceretur, & quod de Dauid nasceretur Christus: & tamen nescire unde fuerit, id est, ex quibus personis nasceretur: quod ipsi dicebant scire unde esset.

Quæstio

Rñsio.

Ioan. 8.

Qui sine peccato est uestrum, primus in eam lapidem mittat &c. Hic uidetur Christus omne iudicium hominibus auferre, cum nullus sit, qui sine peccato uiuere possit. Si ergo solus ille, qui sine peccato est, in adulteram lapidem mittere possit: nemo uero præter Christum, sine peccato esse possit: manifestum est iudicium huiusmodi cuiuslibet ablatum esse: unde soli Christo relinquendum esse iudicium uidetur. Sed est manifestum, quod iudicia ecclesiæ Christi sunt, cum rationabiliter fiunt, non causa hominum, uel commodi alicuius, sed solum causa Dei. Cum enim iudex latronem suspendit, non sibi uindictam sumit, sed Domino. Et hoc modo soli illi, qui sine peccato est, iudicium omne est relinquendum.

Edicunt autem quidam, quod nec habens potestatem iudicare potest alium, si ipse reprehensibilis est, maxime si in consimili fuerit culpa. Nos uero dicimus, quod non aufertur potestas iudicandi quoad iudicium ab ecclesia recipitur. Ipse tamen talis non est, qui de alijs iudicium dare possit. Quod ergo iudicium potestatis est: quod talis, culpæ. Vel qui sine peccato est, occidat adulteram, id est, adulterium remittat: quod solus Christus potuit: ideoque adulteram iustificare. In ore duorum, uel trium testium steter omne uerbum. Qui facit peccatum seruus est peccati. Hoc est, qui delectatur in peccato, uel qui ex consuetudine facit, seruus est peccati: quia seruitur peccato, a quo agitur. Hic et si intrat per sacramentorum susceptionem, non manet in domo in æternum, nisi de seruo fiat liber: quod fit per Christum. Ille homicida erat ab initio: & in ueritate non stetit. Quæritur de qua ueritate hic agat: an de illa, quæ est beatitudinis: an de illa, quæ ueræ cognitionis rerum est? Si enim illam cognitionem, quæ beatificat habuisset, nunquam cecidisset: immo confirmatus esset in bono ut alij, qui ad Deum conuersi sunt. Sed si ueram rerum cognitionem habuit, ut dicunt quidam: tunc scie-

Quæstio

bat quid creatori, quid creature deberet: unde & se creatore inferiorem cognoscebat. Quare & se ei seruire: & ipsum diligere debere sciebat. Quo d si non fecit, peccauit: & sic ante peccauit quam par suo creatori esse uellet. Sed dicunt sancti, quod inter creationem & lapsum nihil fuit medium. Quod si sit, necdum illam rerum ueram cognitionem habuerat, nec illam, quæ beatificat. Quare dicendum esse uidetur, quod in ueritate non stetit, ad quam habendam creatus erat: non quod eam unquam habuerat, sed quod eam mox habiturus erat si stetit: Duo sunt timores: unus, qui cohibet a malo propter uitandam gehennam, & hunc foras mittit charitas. Est & alius, qui permanet: hic est cum charitate: & hic est, qui non timet puniri, sed separari. Qui enim multum diligit ex ipsa dilectione: semper ueneratur, & ueretur ne offendant ut separentur. Nec hanc reuerentiã habet, ut pœnam uitet, sed ut separationem: Licet tamen separari non possit sine pœna. Sicut Deus diligendus est non propter præmia, quæ daturus est diligentibus se: sed propter se: licet tamen eius dilectionem semper præmia sequantur.

Rñsio.

H

Quis peccauit: hic an parentes eius. Quæritur de pœna illata cæco huic a natiuitate: cum omnis pœna ex peccato sit. Nam si nullum peccatum præcessit: iniuste uidetur iste punitus fuisse. Sed est manifestum, quod culpa originalis in eo præcessit, cuius hæc pœna fuit: unde & ipse iuste punitus est: cuius pœnæ purgatio ad gloriam Dei fuit. Ex eius enim sanatione Deus manifestatus est. Si quis uoluntatem eius facit &c. Quasi dicat, si credere uoluit, intelligit: fides, n. illuminatione mentis est. Qui enim fidem habet ex dilectione operantem, amorem habet: & si amorem, intelligentiam. Nam ipse amor notitia est. Sunt autem quidam maiorem fidem, & minorẽ cognitionem habentes. Quidam uero minorem fidem, & maiorem cognitionem. Quidam maiorem fidem, & maiorem cognitionem. Sed quæritur nunquid simplices cognitionẽ fidei habeant: cum dicatur omni poscenti rationem de fide tua redde. Et iterum. Qui facile credit, minoratur fide. Sed & dicitur: Quod boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta: quod est simplices, & inferiores saluari in fide prælatorum. Non ergo exigitur ab unoquoque discretio fidei. Sed tamen ut fidem habeat, & poscenti rationem reddat, hoc modo uidelicet, ut fidem cum alijs confiteri paratus sit, & sciat. Vel quilibet omnes articulos fidei habet, & si non in se, tamen in alio, qui est de eodẽ corpore. Item qui facile credit, minorabitur fide: hoc est, qui miraculis motus, uel aliquo impulsu huiusmodi credit, non ex arbitrio mentis: firmus in fide non est, cum omni uento doctrinæ moueri possit. unde Iesus seipsum non credebat eis.

Ioan. 9.

Quæstio

Rñsio.

„

K

Quæstio

1. Pet. 3.

Ecd. 19.

Jobi.

Responso

Mercennarius autem fugit &c. Quæritur unde mercennarius reprehendatur: nonne & Christus persecutores fugit? Nonne & Paulus & ceteri electi rabiem persecutorum fugerunt? Sed attendendum est, quod aliud est fugere propter

Ioan. 10.

L

Quæstio

Responso

le,

1. Cor. 5

M

N

O

Quæstio

Psal. 21.

Rñsio.

se, ut sibi caueat, aliud cedere persecutoribus causa ouium, ut sic fugiendo eas potius conferuet, quæ deleat. Vnde licet absens sit, qui sic fugit, corpore: tamen præsens est mente. Sic Paulus dicit, Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicauit, ut præsens, eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi: congregatis uobis & meo spiritu, cum uirtute Domini Iesu tradere huiusmodi hominem sathanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit, &c. Sicut nouit me pater: & ego agnosco patrem. Ostendit uinculum charitatis, quod est inter se & patrem. Vnde & ipse & pater unum sunt: inde. n. quod ipse solus patrem nouit sicut, id est, ita perfecte ut pater ipsum, qui eiusdem scientiæ, & potentiæ esse probatur, cuius & pater est: & sic idẽ Deus cum ipso. Nemo enim præter filium, quomodo ipse sit ex patre, uel quomodo pater ipsum genuerit, nouit. Vnde superius dixit, quod filius enarrauit quod nullus præter ipsum potuit facere. Alii enim per ipsum narrauerunt. Et animam meam pono pro ouibus meis. Nonne & hoc fecit Petrus, & alij electi? Quare sicut ipse bonus pastor dicitur: sic & illi boni pastores dici possunt. Non autem posuerunt alij sicut ipse, quia ipse per se posuit: alij uero non nisi per ipsum. Vnde non sicut ipse dicitur ponere, sic & alij ponere dici possunt. Ponam animam meam, & iterum sumam eam: hic destruitur hæresis quorundam, qui dicunt Christum animam non habere, nisi uerbũ. Et iterum eorum, qui dicebant eum animam irrationalem habere. Nam si animam non haberet: quomodo eam deponeret, aut quomodo eam rursum assumeret? aut quomodo eum Pater, ideo quia deposuit ut assumeret iterum, eum diligeret, nisi eam deponendo aliquid promereri posset: Est autem mereri ex gratia diligere. Sed cum animam deponat, id est, cum anima a carne separaretur: quæritur, an diuinitas ab altero, an a neutro separata maneret. Quod ab altero separata quædam auctoritates uelle uidentur, aliqua quoque adiuuante ratione. Dicit enim Ambrosius super illum locum. Deus Deus meus respice in me: quare me dereliquisti: quod clamat homo separatione diuinitatis moriturus. Item dicit Athanasius: qui non crediderit hominẽ denuo assumptum, anathema sit. Item dicit Augustinus, quod anima uinculum fuit Deitatis & carnis. Mediante enim anima uerbum carni unitum est. Quomodo ergo soluto uinculo coniuncta illa unita manerent? Hæc autem auctoritates determinandæ sunt: quia quod dicitur, clamat homo separatione diuinitatis moriturus: hoc est, quia diuinitas eum uoluntati occidentium exposuit, & reliquit: ne eum a morte conseruaret. Item quod dicitur, qui non crediderit hominẽ denuo assumptum esse, anathema sit: hoc est, qui non crediderit iterum ad uitam rediisse, hoc est, a mortuis resurrexisse, anathema sit. Item de uinculo, est manifestum, quod bene separato uinculo per illud tamen connecti possunt extrema, ut in circino apparet. Sic igitur anima a cor-

pore separata, diuinitas a neutro separata est, nec ab anima, nec a carne: unde dicit Hieronymus, hominem, quem assumpsit, nunquam deposuit. Item Augustinus: anima a carne separata est, diuinitas a neutro. Vnde & Christus tunc iacuit in sepulchro, Christus tunc in inferno, Christus in cælo. Sicut enim dicitur, Petrus iacet Romæ: quia corpus illius. Petrus est in cælis, quia anima Petri: sic corpus iacens in sepulchro Christus, anima Christus, uerbum Christus, dictum est. Verbum quoque tunc homo fuit: nam hominem assumptum nunquam deposuit: hominem id est animam, & carnem sibi unita habuit in unam personam. Sed nunquid Christus tunc fuit homo mortuus? fuit utique. Confidenter enim Christum hominem mortuum fuisse tunc dico, qui Christum tunc mortuum fuisse prædico. Fuit itaque tunc Christus corpus, fuit anima, fuit uerbum: sicut econtrario. Cum igitur homo mortuus fuisset, non tamen tunc non fuit homo, id est non ideo non habuit animam & carnem sibi unita, nec iterum si tunc homo fuit: sequitur quod mortalis uel immortalis fuerit tunc. Ex figuratiua enim non infertur propria. ¶ Opera, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Nunquid & alij ut Petrus, & Paulus hoc idem dicere potuerunt? hoc scilicet in nomine patris opera faceret Petrus, non tamen dicere potuit, in nomine patris mei: non enim sic pater Christi dicitur, sicut aliorum. Pater enim filii est, quia eum ex substantia propria genuit: pater uero aliorum, quia eis esse dat tanquam creator. Item eadem opera, quæ Christus fecit, faciunt & dæmones, & mali homines: ueluti incantatores Aegyptiaci ranas ueras fecerunt, quemadmodum & Moyses: Quo modo ergo opera testimonium perhibent, quod ipse Deus sit? Sed est manifestum, quod ipse opera facit tanquam creator: magi uero per malignos spiritus elementa sic coniunxerunt, ut ex illis ranæ nascerentur. Illam uero contemperiem elementorum non ipsi dæmones, uel magi fecerunt: sed a Deo, ut res subtiles, & spirituales, datam ipsis nouerunt: ut si coniungerentur, talia animalia inde prodirent. Sed nec homines, nec dæmones sic opera facere possunt, ut in signum adducantur, quod ipsi dii sint: hoc enim solus Christus facere potuit: unde & dicit. Ut sciatis, quod filius hominis habet potestatem in terra dimittere peccata, tibi dico, surge. Quasi hoc signum supponens ad hoc probandum, quod peccata ut Deus dimittere posset. Et hoc est, quod dicit. Opera, quæ ego facio in nomine, id est in honore, uel in notitia patris mei, quasi qui me genuit: hæc testimonium perhibent de me. ¶ Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo potest rapere de manibus patris mei. Ostendit quod nemo potest rapere de manu sua. Nam potestiam, quæ ipse hæt a patre, maior omnibus est. Per illam. n. ipse fortis fortẽ ligauit & omnia uasa eius diripuit. Est. n. filius eiusdem potentiam: cum patre, sed quia quicquid hæt, a patre hæt, ideo dicit: quod pater dedit mihi scilicet gignen-

Quæstio Rñsio.

Quæstio

Responso

Obiectio

Solutio

Matt. 9.

do me, maius omnibus est. Vel ut littera magis sibi cohæreat secundum illam naturam, qua se pastorem, ostium, & ostiarium superius dixit: potest etiam dicere id maius omnibus esse, quod sibi pater dedit. Ex gratia enim uerbum Dei hominem assumpsit: ex gratia quoque assumptus homo, filius consubstantialis patri est. Vnde etiam secundum hoc maior omnibus est. Secundum hoc si quidem redemptor noster est. Vnde nullus potest rapere de manu eius. i. facere, quod pereant, quos ipse ad salutem præparat. Potest quidem homo malus, uel diabolus Christo cohærentibus mala suggerere: sed nullo modo eos rapere. i. ad perditionem uiolenter auferre. ¶ Ego & pater unum sumus. Non unus, sed unum: quia illud prius ad personam, hoc posterius refertur ad naturam, uel essentiam. Est enim pater, & filius eiusdem essentia. In hoc igitur confunduntur Arriani, qui dicebant aliud esse Patrem, aliud Filium: aliud Spiritum sanctum. Et Sabelliani, qui dicebant eundem nunc esse Patrem, nunc Filium, nunc Spiritum sanctum, cum uult Patrem: cum uult Filium, cum uult Spiritum sanctum: quod quidem falsum esse patet: cum Pater sit alius a Filio: filius alius a Patre. ¶ Nonne in lege uestra scriptum est. Ego dixi, Dii estis &c. Quia Iudæi tantum splendorem quomodo ipse essentialiter Deus esse, capere non poterant: opposita nube calumniam uitat: & se non esse lapidandum demonstrat, quia dixerat, se Deum, & filium Dei esse: cum in lege ut in psalmis, qui etiam de lege dicuntur, quia lex dicitur, quia ligat: ne omnia pro libitu fiant dictum sit. Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes. Est autem notandum, quod Deus dicitur natura. Deus etiam existimatione, & opinione, Deus etiam participatione. Natura ut Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: qui sunt unus Deus natura. Aestimatione ut idola. Participatione ut electi homines: unde cum Dominus dixisset se Deum natura: Quod & Iudæi non intelligebant, cum eum ideo lapidare uellent: Quæritur quomodo se a calumnia liberet hoc respondendo, scilicet, ego dixi; Dii estis &c. cum Deus hic dicatur participatione, ibi uero unde de calumnia oriebatur, dicatur Deus natura: nec etiam uidetur hoc adductum ad rem aliquo modo pertinere. Nam etiam in lege præceptum erat: ut si quis homo se Deum faceret, blasphemus, & lapidandus esset. Sed est manifestum, quod lex contra Christum nihil præcepit. Nam hoc præceptum est in lege, ut si quis homo tantum faceret se Deum, id est, sibi arriperet quod ipse non esset, blasphemus esset, & lapidaretur. Dicitur enim aliquis facere se sapientem, quasi sibi arrogare quod non est: quod utique si Christus faceret, blasphemus esset, & lapidandus: sed nec tantum homo erat, quia homo & Deus: nec se Deum fecit, cum non esset: immo se Deum confitebatur, sicut erat: Quoniam uero Iudæi literatores erant, literam potius sequentes quam sensum, idcirco quantum ad uerbum eis satisfecit sic respondendo. Ego dixi, Dii estis &c. Quasi diceret: non debetis hoc uer-

bo moueri, quo dixi, quod Deus sum, & filius Dei etiam: cum scriptura uestra hoc eodem uerbo utatur pro electis omnibus uti dicitur. Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes. ¶ Pater in me est, & ego in patre. Hoc est ego & pater eiusdem sumus essentia: & dicitur hic aliter filius esse in patre: aliter ibi. In principio erat uerbum. Hoc est, uerbum a patre genitum est. Dicitur autem Deus tribus modis esse in creaturis suis. In omnibus enim potentialiter, & essentialiter, quod idem est, cum potentia diuina sit essentia diuina, & e contrario. Sed quid sit Deum essentialiter in omnibus creaturis esse: hoc quæritur. Et dicunt quidam quæri non debet, cum in hac uita sciri non possit: sed si credo sic esse, & nescio quid illud sit: fides hæc cæca est: nec prælatorum est, sed asinorum iuxta boues pascentium. Non autem in creaturis Deus esse potest, ut aliquid in loco eedicitur. Est quidem in omnibus creaturis non localiter, sed per se: sine ullo medio eas regendo, & in esse conseruando. Sicut enim anima in omnibus partibus corporis tota est (quod inde probari potest) quia ubique sentit ipsum corpus uegetando, & regendo. Ea uero recedente corpus mortuum est, & in puluerem redigitur: ex quo patet ipsam uitam corporis esse: sic Deus tota essentia sua in omni creatura est, esse ei dando: a qua si recederet, ipsa sine dubio prorsus in nihilum redigeretur: sicut corpus, cuius anima uita est, in puluerem redigitur ipsa recedente. Quomodo autem regat, uel conseruet Deus creaturam, uel animam, & corpus, nescio: sed hoc scio hoc modo Deum essentialiter in creaturis suis esse. Dicitur item Deus esse in quibusdam per inhabitatem gratiam, ut in rationali creatura, homine, uel angelo. Dicitur item esse in creatura per personalem unionem: quomodo solum in homine assumpto fuit, id est, in Christo. Secundum illum modum uero, quo est in aliquibus per inhabitantem gratiam: dicitur esse in hominibus ut in uase, quia illos, in quibus sic est, replet uirtutibus, sicut uas repletur eo, quod in ipso continetur: Potest autem exponi sic. Pater in me est: & ego in patre, quia quicquid est in patre, unde probari possit Deus esse, &c. illud idem in filio est: quia sunt, eiusdem potentia, eiusdem scientia, eiusdem essentia, eiusdem Deitatis.

¶ Nonne duodecim horæ sunt diei &c. Hæc similitudo ad hoc inducitur a Domino, ut ostendat eos potius se debere sequi, & a se illuminari, quam ipsum ab eis. Dies enim hic sol lucens super terram dicitur: horæ uero aer ipse illuminatus a sole, quæ solem non illuminant, sed ab eo, illuminantur. ¶ Domine si fuisses hic &c. hoc dicit, quod si præsens corpore esset, misericordiam exhibuisse posset ex affectu pietatis, ne moreretur Lazarus: quem absens corpore non habuit, præsens affectu pietatis fleuit. ¶ Et lachrymatus est Iesus. De lachrymis istis quæritur, utrum ueræ fuerint nec ne: Et si ueræ fuerint, utrum rationabiles: Hoc autem constans est, quod ueræ fuerunt. Ex his enim uera eius humanitas comprobatur. Fleuit autem

Z.,

Quæstio Rñsio.

A., Ioan. 11.

B.,

Quæstio Rñsio.

Luca. 19

Pulchra consideratio de Peccatore.

E., Quæstio

Rñsio.

tem ut dicit Hieronymus, non quia mortuus erat Lazarus: sed quia ad miseriam uitæ huius reuocandus erat: quod sic forte intelligendum est, quia ex affectu ueræ pietatis, quem tunc ut uerus homo habebat, miseram humanæ conditionis sortem desolebat: ad quam Lazarus tunc reuocandus erat: non quod hæc reuocatio ei aliquid obesset, qui reuocabatur. Sed in illo prius Dominus humani generis miseriam lachrymis protestabatur: cui ex naturali humanæ mentis affectu sic compatiabatur & condolebat. Hæc de causa uidentur ciuitatem fleuit super eam dicens: quoniam si cognouisses & tu. ¶ Et statim prodijt qui mortuus fuerat, ligatus manus & pedes in titis &c. Tres mortuos legitur Dominus resuscitasse. Puellam in domo paucis arbitris adhibitis. Iuuenem in porta multis uidentibus. Tertium in monumento iam quatruiduanum, & foetidum. Per quos significatur, qui uel delectatione consensus moriuntur. (Non enim quælibet delectatio peccatum ad mortem est, sed illa tantum, quæ in consensu est) Vel illi, qui post consensum, ad opus exeunt. Vel qui uoce scelus protestantur. Vel qui opere, & praua consuetudine iam pene corrupti omnino computruerunt. Qui tamen omnes a Domino suscitantur: licet tamen quidam facilius, quidam difficilius a torpore uitiorum mortis excitantur. In Lazari uero resuscitatione: quomodo soluere, & ligare discipuli, & eorum successores in ecclesia, uidelicet prælati, queant, insinuatur: licet tamen in his diuersa sentiant diuersi. Dicunt enim quidam: sacerdotes nihil aliud in soluendis, & ligandis facere quam sacerdotes in lege super lepra mudatos faciebant. Eos enim uel solutos, uel ligatos ostendunt. Solus enim Deus peccata remittit, aut pro eis ligat. Dicunt autem alij, quod sacerdotes peccata remittunt ex officio, quod habent: licet enim quacunque hora peccator ingemuerit, ei peccata remittantur: tamen, quia de debito soluendo adhuc aliquid restat, idcirco per satisfactionis iniunctionem a sacerdote factam peccata etiam remitti dicuntur: sicut per baptismum abluuntur ea, quæ iam per ueræ cordis contritionem remissa sunt. Et sic ad penitentiam ligando, peccata solunt. Remittunt autem, quando expulsos prius, respicientes ecclesiæ sacramentis reddunt: & sic soluunt manus eorum ad operandum, & pedes ad ambulandum libere in ecclesia. ¶ Unus autem ex ipsis Cayphas nomine, cum esset pontifex anni illius dixit eis &c. Quæritur quid sacerdos iste per Spiritum sanctum loquutus sit. Nunquid Spiritus sanctus cor eius mouit: ut hoc consiliu daret occidendi Christum? Quod si sit, tunc bonum consilium dedit, & a Iudæis exequendum. Quod nequaquam dicendum est, uel quod ipse bonum consilium dederit, uel quod Iudæi interficiendo non peccauerint. Dicit tamen euangelista, quod cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente. Et dicunt quidam, quod a Spiritu sancto hoc fuit, quod hæc uerba protulit: quibus uterque intellectus haberi potuit, &

consilium, quod ex se dedit: & propheta, quam ignoranter protulit: unde & consilium malignum dedit, ad quod significandum illa uerba protulit: & ignoranter prophetauit, Spiritu sancto prophetica uerba inspirante: quibus & illud propheticum significauit, uidelicet quod Iesus moriturus erat pro gente totius mundi.

¶ Inite illam, ut in diem sepulturæ meæ seruetur. Illud. Quid est, quod hic dicitur: ut seruetur illud in diem sepulturæ meæ: & alius euangelista dicit: præuenit ungere corpus meum. Quid est, ut seruetur illud? Hoc est: ut ex eo, quod modo agit in me, ostendatur quantum affectum habeat cum me iacente in sepulchro illud idem faciet deuotione, cum non poterit re: uel inite, ut seruetur illud ad unguendum corpus mei sepulti deuotione, quod non poterit re. Quem enim affectum habuit in unguendo uiuo, habuit ad unguendum mortuum si liceret. Quod idem est: præuenit ungere corpus meum. Quia obsequium exhiberat uiuo, quod exhibitura erat mortuo deuotione, uel ipso opere, si liceret, & posset. Neque enim tunc sciebat ipsum moriturum, ut idem faceret tunc, quia post mortuo non posset. Quod uero iterum quæritur, an melius esset in usus pauperum illud unguentum uendi: an eo Dominicum corpus perungi? Dicimus ad id: illam mulierem maiorem deuotione in se excitasse, & sic magis profecisse ex eo, quod ipsi corpori Domini hoc impendit, quam si illud in pauperes distribuisset. Pro qua deuotione limina sanctorum a peregrinis uisitantur. Vnde & ipse Dominus eius factum commendat, & famæ memoria dignum denuntiat. ¶ Qui odit animam suam in hoc mundo &c. Id est, qui ad hoc odit animam suam, ut in desideriis mundi non uiuat, uel e contrario: qui sic diligit, ut in eis uiuat: hic posterior perdet eam, cum tormentis deputabitur æternis: ille prior custodit eam, ad uitam æternam habendam. Vel qui sic odit: ut hic eam malit perdere, quam Christum negare: custodit eam. Qui uero sic diligit eam in hoc mundo, ut hanc uitam Christo preferat: perdet eam in futuro. ¶ Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Quæritur quomodo princeps mundi huius, id est diabolus eiectus sit? Nā in multis adhuc regnat. Plures enim multo sunt mali quam boni. Quæro igitur cum in tot adhuc suam exerceat potestatem: quomodo per mortem Christi eiectus esse dicitur? Sed est manifestum, quod per mortem Christi uires nobis collatæ sunt, quibus diabolo resistere possumus, & ne ipse aliquid possit, efficere. Ipse, n. (ut dicit beatus Augustinus) non est fortis, nisi quia nos debiles sumus. Vnde quia nos per Christum fortes facti sumus, ipse fortitudine omni manet denudatus. Solum enim in eos, qui arma sibi collata abiiciunt, & se debiles faciunt, potestatem tyrannidis suæ exercet. ¶ Ut sermo impleretur, quem dixit Esaias propheta. Hunc sermonem impleri est necesse, sed non potest impleri nisi peccent illi, ergo illos peccare est necesse. Hoc autem falsum est. Nam cum dico, prophetiam imple-

F.,

Ioan. 12.

Quæstio

Mar. 14.

Rñsio.

G

Quæstio

Rñsio.

H

Quæstio

Rñsio.

I

Argu.

Solutio

imple-

Pulchra consideratio

Psal. 81.

Quæstio

Rñsio.

impleri esse necesse, hoc dico, quod hoc totum non possit contingere, hoc predictum esse propheticè, & non contingere: Ex quo non sequitur hoc aliud esse necesse: uidelicet quod non credat, uel peccent illi. Excacauit oculos eorum, & indurauit cor eorum &c. De hac excacatione queritur, quis eius author sit. Dicitur enim Deus, eos excacasse. Vnde Augustinus. Inclinat De mentes hominum, siue ad bonum, siue ad malum: iudicio quidem suo, aliquando occulto, aliquando manifesto: semper aut iusto. Dicitur autem Deus eos excacare, uel in desideria tradere, quia meritis eorum antea: exigentibus, subtrahit Deus gratiam, qua subtracta in maiora peccata ruunt. Quare nil operatur Deus, ut excacentur illi, sed ex obduratione, & abundantia iniquitatis proprię merentur sic precipitari. Vnde Deum eos precipitare, & excacare nihil aliud est, nisi eum iuste eis gratiam subtrahere, ne illo auxilio amplius subleuentur, quo ipsi se indignos fecerunt. Neque enim hoc dicendum est, quod subtracta gratia eos ruere faciat, sed ea subtracta, quam sibi auferri meruerunt, ipsi ex propria malitia corruunt, & sic corruendo promerentur, ne amplius sibi detur gratia resurgendi. Vnde etiam & hic dicitur. Propterea non poterant credere. Nullus enim non credentium promereri potest, ut sibi detur gratia: sed quidam eorum promerentur, ne sibi detur gratia: non omnes tamen: quia si hoc esset, nullus saluari posset: Non ergo potest aliquis excacatus credere, uel saluari. Sed nec etiam tales Deus saluare potest. Non tamen dico, quin Deus cęcitatem auferre possit, & sic saluare, sed tales saluare iniustum esse, & ideo Deum hoc non posse. Deus, enim iniuste facere non potest. Quare ergo loquor ego; sicut dixit mihi pater, sic loquor. Christus per se ostium intrat, & sicut per se ostium intrat, sic ipse per seipsum loquitur, quia loquendo seipsum manifestat, & fidem suam notificat: sicut ipse per se intrat, id est, per prædicationem fidei seipsum introducit in cordibus fidelium. Loquitur autem Christus duobus modis: interior per inspirationem, & exterior uoce carnis. Sed queritur forsam, quid opus fuerit Christum sic loqui exterior, cum sine loquutione exteriori intus mouere possit, & gratiam intelligendi, & credendi conferre? Sic et queritur: quare angeli mittantur ad uoluntatem Dei intimandam hominibus, cum per se inspirare possent. Queritur quoque, quid orationes uoce fieri prosint. Quid etiam prædicatione Pauli conferat. Quare potius prædicatione Pauli dici debeat quam baptismus Pauli. Nunquid enim Paulus plus confert prædicando quam baptizando? Sed est manifestum, quod per uerba Domini exterior tunc sonantia, & nunc scripta, uel aliquo modo audita, magis mouentur, & deuotius excitantur corda fidelium. Cum tamen exterior audita, uel uisa nihil proficiant, nisi gratia intus mentem illuminet. Sic & uerba prædicatoris & si non illuminent, tamen excitant, ut gratiam paratam accipiant: qua sola suscepta, uel infusa illustrantur. Nos enim oportet gratiæ cooperari, sine qua nec

intelligere, nec iustificari possumus. Illud idem de angelis, & de orationibus dicimus. Et est quidem quod exterius fit ut prædicatione gratia: signum uidelicet exterius adhibitum. Hæc tamen gratia sine interiori non ualet: immo ad excacationem quandoque est ut in Pharaone. De illa uero interiori dicitur, quod nunquam sine profectu habetur.

Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quod uenit hora eius &c. Dominus instante tempore passionis suæ, uolens id complere, propter quod uenerat, uidelicet per mortem transire ad patrem, ut sic exemplo suo alios transire ab amore mundi doceret: Exemplo, & uerbo discipulos suos instruit. Et se Deum esse, & pro redemptione mundi in carne uenisse, & moriturum esse euidenter ostendit. Quod & ibi notatur cum subditur. Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos: Hoc est in mortem, ut uidelicet pro illis moreretur. Neque enim maior dilectio, i. exhibitio dilectionis esse potest quam ut quis moriatur pro amicis suis. Si non laueris te, non habebis partem mecum. Hinc uolunt quidam habere originale peccatum non remitti nisi in lauatione pedum post baptismum. Cuius rei authorem esse dicunt Ambrosium Mediolanensem episcopum. Vnde & in ecclesiis quibusdam pedes lauantur baptizatis. Per pedes enim peccatum ex carne tanquam ex inferiori natura significari dicunt. sed hoc dici non conuenit. Neque enim in Petro peccatum originale tunc erat. Nam & per circumcisionem, & per baptismum forsitan in eo remissum erat: licet tamen dicere formam in illo ostensam esse. Sed melius est, per pedes, quibus incedimus, affectus carnis, quibus ad peccandum mouemur, intelligi: quos a domino etiam post baptismum, & cetera ecclesiæ sacramenta percepta lauari oportet. Quod nisi fiat nec mundati per baptismum, & cetera ecclesiæ sacramenta partem cum Domino habere possunt. Et hoc est, quod subditur: Qui mundus est, non indiget, nisi ut pedes lauet. Si ergo ego laui pedes uestros Dominus, & magister &c. Docet quod exemplum eis reliquerit, ut quemadmodum ipse illis peccata dimisit: sic & illi alteri peccata dimittant. Sed cum in hoc loco præcipitur: & in dominica oratione præceptum sit, ut nos dimittamus peccantibus in nos. Queritur: quid sit, quod dimittere debeat homo, an culpam, an poenam? Sed culpam remittere non potest, hoc est manifestum. Sed neque ad eum spectat poenam remittere. Nam si hoc præciperetur, omnis iustitia & iudicium ecclesiæ deperiret. Cum dicat Deus, Mihi uindictam, & ego retribuam. Quare dicimus, quod maleuolentiam. Quare dicimus, quod maleuolentiam. Quare dicimus, quod maleuolentiam. Quare dicimus, quod maleuolentiam.

M
Ioan. 13

N

Ioan. 15.

O

P

Quæstio

Deut. 32
Rñsio.
maleuolentiam.
Matt. 18.

Quia sui aliquid mali ei cupiat: Et hoc est remittere debitum, id est sic remittere illi, qui se læsit: ne ipse, qui læsit, aliquid ei debeat, quantum in se est. Hoc etiam modo remittendi reuocatur ille, qui iniurius fuit ad penitentiam. Qui accipit si quem misero: me accepit &c. In Apostolo suscipitur Christus: quia Apostolus non suscipitur nisi propter Christum. Vnde Christum suscipere in quo cunque remunerabile est: siue ille sit Christi qui suscipitur, siue non sit. Quicumque enim suscipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ, non de propheta accipiet. Siquis autem tantæ simplicitatis esset, ut Antichristum pro Christo susciperet, si ex pietate error procederet, reuelaret ei Deus. Vnde Apostolus: si quid aliter sapitis, & hoc uobis Deus reuelabit. Cum hoc dixisset Iesus, turbatus est spiritu. Turbatus est Dominus uere, uoluntate quidem, non necessitate, non, ut quidam dicunt, sic uoluntate, quod naturaliter turbari non posset, & pati: sed sic turbatus est, quia naturam posse turbari, posse trisari, posse pati habebat: uoluntarie tamen hæc omnia infirmitatis nostræ suscepit: quia in ipso non erat, propter quod ista sustineret, cum ipse sine peccato esset. Et ideo uoluntate, quia nulla in eo fuit causa, quare ista susciperet, nisi sola uoluntas. Non enim uoluntas ei contulit posse turbari, sed natura carnis nostræ, quam accepit. Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Non hic manifeste prodidit Iudæ Dominus, sed secreto hoc dixit soli Ioanni, aliis non audientibus. Et post buccellam introiuit in eum Satanas. In buccella non suscepit corpus Domini Iudas: sed tamen, quia illo bono male usus est, meruit ut magis sibi relinqueretur, & sic a diabolo plenius possideretur. Ex audacia enim, & inuerecunda præsumptione tanquam mundus esset accessit: ut a manu Domini, cui mortem machinabatur, illud bonum acciperet. Illa enim buccella ali quod bonum significabat. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem &c. De hoc mandato queritur, an sufficiat ad salutem: & quare nouum dicatur: cum in lege datum fuisse uideatur. Et dicimus, quod sufficiens est ad salutem mandatum istud. In hoc enim mandato dilectio Dei continetur. Neque enim potest præcipi dilectio mutua proximorum, nisi præcipiatur dilectio Dei. Sicut nec potest proximus diligere, nisi Deus diligatur. Neque enim nunc agitur de dilectione carnalis affectus licita uel illicita: sed de illa, quæ hominem mortificat mundo, & coniungit Deo: quæ tantum propter Deum est. Vnde & hic dicitur. Sicut ego dilexi uos id est ut eo fine, id est, ad illud diligatis inuicem, ad quod ego dilexi uos: ad salutem uidelicet. Sicut quoque Deus non potest diligere, nisi proximus diligatur. Impossibile enim est, ut aliquis te diligat, nisi diligat quicquid & tu diligis: si enim aliquid odiret, quod tu diligeres, in hoc te dissentiret: & sic te offenderet: diligere uero, & offendere simul non potest. Hoc autem mandatum bene nouum dicitur. Per hoc enim innouatur quicumque innouatur. Et iterum nouum, quia in ueteri lege non expositum. Ibi enim latebat secre-

Philip. 3
R

S
T

V
Quæstio

Rñsio.

X

tum. Et quoniam ibi nec est præceptum, nec expositum, merito nouæ legis nouum mandatum dicitur: quia hic & præceptum & manifeste expositum. Licet enim in lege dicatur: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & tota anima: & proximum tuum sicut te ipsum: Non tamen ibi dicitur. Sicut ego dilexi uos. Licet enim ibi præcipiatur, quod præter istud adimpleri non possit, unde & ibi contineri & latere dicitur, non tamen ibi præcipi, uel esse dicatur. Præcepta enim ueteris testamenti non innouabant: sed ueteri homini conformes reddebant. Animam meam pro te ponam. Dicitur hoc Petri surreptio fuit ex ardore dilectionis, quod promittit se facturum quod nondum facere potuit. Vnde & Dominus subsequenter utrumque ostendit: & quod animam quædoque pro eius amore poneret, & quod in proximo eum negaret. In qua negatione charitatem amisit. Nam ut dicit glossa negando uitam, occidit animam. Quicumque autem uel Christum non esse Deum dicit, uel se eius non esse discipulum: fidem Christi negat, & sic Christum. Quod autem Petrus Christum negauit, inde est manifestum, quia hoc Dominus prædixit eum facturum. Vnde qui Petrum a mendacio absoluunt, Christum mendacem comprobant dicentes Petrum non fecisse, quod Christus eum facturum prædixit. Non cantabit gallus &c. Queritur cur alius Euangelista dicat: Antequam gallus bis uocem dederit, ter me negabis. Cum iste dicat absolute: Non cantabit gallus, donec ter me neges? Ad hoc respondetur duobus modis: uel quod mente eam trinam negationem antequam gallus cantaret, completeret: quia paratus fuit, ut quoties interrogaretur, negaret: uel quia trina illa negatio ante primum galli cantum incepta, & ante secundum galli cantum finita & completa fuit: idcirco dicit iste, quod non cantabit gallus donec me ter negaueris: id est, donec neges: quæ negatio trina erit. Quod uero alter dicit, patet:

In domo patris mei mansiones multe sunt. Mansiones hic dicit differentias præmiorum, quæ iam apud patrem erant in prædestinatione pro differentiis meritorum. Si quo minus, dixissem uobis: quia uado parare uobis locum. Vult eos certiores facere, quod parata sunt mansiones ille: unde & hoc probat per impossibile dicens. Si quo minus, id est si non essent parata, dixissem uobis, hoc scilicet quod uado parare. Sed est hoc impossibile me dixisse uobis, uado parare prædestinatione: cum prædestinatio æterna, & immutabilis permaneat. Quare necesse est, quod sint parata sic ut dico. Sed quoniam adhuc & aliter paranda erant: idcirco subiungit. Et si abiero, & præparauero uobis locum, iterum uenio, & accipiam uos. Abiit quidem moriendo, resurgendo, ascendendo: per quem recessum ab eis eorum corda multum accendit, & a terrenis ad superna, quo ascenderat, erexit. ea enim, quæ amantur, ardentius desiderantur: cum non uidentur, quam cum in præsentia habentur: & sic abiens præparauit per operationem, quæ parata erant ab æterno per prædestinationem.

Y

Negatio
Petri.

Z
Quæstio
Mar. 14.

Rñsio.

A
Ioan. 14.

B

K
Quæstio
Rñsio.

L

Quæstio
prima.

Secunda

Tertia.
Quarta.
Quinta.
Rñsio.

Confirmationem. Dicit ei Thomas: Domine nescimus quo uadis. Quidam discipulorum nesciebant eum Deum esse, sed purum hominem putabant: de quibus erat Philippus. Vnde & arguitur a Domino in sequenti. Alii uero eum Deum esse credebant: de quibus erat Thomas. Vnde & ipse a Domino conuincitur scire, quod ipse nesciebat se scire. Potest enim aliquis aliquid scire, nec tamen ante experimentum scit se scire, illud. Et ideo Dominus dicit eum scire, quod ipse dicebat se nescire. **E**t maiora horum faciet. Et hoc multis modis exponitur. Quorum hic unus est. Quia qui credit in Christum, per ipsum iustificabit Dominus peccatores, quos iustificare maius est quam angelos creare. Nam & si utrunque sit æqualis potentia: illud tamen prius est maioris misericordiae. Non est enim opus misericordia, nisi ubi est miseria. Quoniam ergo in angelis nulla fuit miseria: nulla ibi opus fuit misericordia. In nobis autem fuit, & est miseria quam uenit Christus tollere ex misericordia. Respectu ergo nostri maior est misericordia Dei in iustificatione impiorum, quam in creatione iustorum. In ipsum enim Deum nullus cadit affectus. **E**t quodcumque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Quidam iusti petunt, & non exaudiuntur: ut Paulus orans ut discederet ab eo angelus sathan, non est exauditus. Quidam uero mali orant, & exaudiuntur: ut diabolus in afflictione Iob. Quid est ergo, quod dicit Dominus. Quodcumque petieritis in nomine meo, faciam uobis, cum multoties ecclesia uideatur orare in nomine Domini, nec tamen exauditur: ut pro rege, pro infirmis, pro requie defunctorum, qui dantur sunt. Est autem petere in nomine Domini, id petere, quod ad salutem sit: siue illius, qui orat, siue illius, pro quo oratur. Sed sic orare nullus potest, nisi in spiritu Dei loquens id est nisi habeat charitatem. Vnde Apostolus. Nemo in spiritu Dei loquens potest dicere, anathema Iesu. Hic uero specialiter promittitur Apostolis, quod quicquid petere ad auxilium prædicationis suæ, quod ad utilitatem plantandæ spectaret ecclesie, faceret eis. Generaliter uero petitur in nomine Domini quicquid ad salutem petitur. Et hanc petitionem semper exaudit Dominus: quia nunquam cassata reddit. Aut enim id obtinet, quod petit: aut ex petitione in aliquo proficit: ut & Paulus ex petitione illa didicit tribulationem ad augmentum esse coronæ. Et sic semper facit Dominus, quod petitur in nomine eius: quia semper exaudit: ut in aliquo proficiat oratio. Et notetur, quod quidam pro aliis rogantes, propter se exaudiuntur: quia digni sunt, licet illi digni non sint, pro quibus rogant: ut Moyses pro populo suo malo. Quandoque qui petunt digni sunt & illi, pro quibus petunt: ut quod saluetur aliquis, qui dignus est salute. Quandoque qui petunt indigni sunt: illi tamen pro quibus petunt, digni sunt, & ideo exaudiuntur non propter se, sed propter illos. Quod ratio exigit & si exempla non habeamus ad manum: licet tamē per simile ostēdi possit. Quod enim sathan exauditus est, pro se non fuit: sed ad utilitatem aliorum. Sic mali quā-

doque pro bonis exaudiuntur, non pro se, sed pro illis. **¶** Quia pater maior me est &c. Hinc uult hereticus habere filium patri non esse æqualem cum ipse filius minorem patre se asserat. Sed si minor est, tunc erit filius gratiæ, non naturæ. Sed hoc excluditur per hoc, quod præcedit: ad patrem uado: secundum hoc enim quod uadit, minor eo est, cū tamen sit in natura diuinitatis equalis: unde & homo ille est filius Dei, est ex gratia; non autem est filius gratiæ, sed filius naturæ. Sed quod homo assumptus est filius naturalis, est ex gratia. Non est igitur separatim dicendum filius est minor patre. Curtaretur enim autoritas si sic proferretur.

Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi uos. **¶** Quæritur de qua dilectione hoc dicat: Sicut dilexit me pater &c. an de illa, qua eum dilexit secundum diuinam naturam, an de ea, qua eum dilexit secundum humanam. Sed hoc esse non potest, quod sicut pater eum dilexit in natura, sic & ipse nos: quia tunc ei æquales essemus. Est ergo sensus sicut pater dilexit me hominem assumptum a uerbo suo ex gratia, sic & ego diligo uos ex gratia, non ex meritis uestris. Est enim homo assumptus ex gratia, filius Dei in natura: quod tamen homini est collatum ex gratia. Quod autem sequitur. **¶** Manete in dilectione mea. Potest intelligi uel in dilectione, qua ego diligo uos: hoc est, non repellatis gratiā, quam uobis contuli: uel in dilectione, qua me diligitis id est in bono affectu perseverate. **¶** Ut gaudium meum sit plenum. Nemo putet gaudium Domini, unquam creuisse: sed sicut dicitur. Profecit Iesus etate, & sapientia: sic dicitur de gaudio ipsius. Profecit enim etate, hoc est, secundum ætatis profectum, profecit etiam hominibus in doctrina & sapientia. **¶** Maiorem hac dilectionem nemo habet: quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Supra de dilectione præcepit: nunc uero quanta dilectio esse debeat, ostēdit. Sed quæritur de qua dilectione hoc dicat, qua maior esse non potest. Nam de affectu non uidetur posse dici. Cum unus morientium pro Christo maiorem affectum habeat quam alius. Et etiam quidam non moriens. Vnde dicunt quidam, quod hoc dicitur de effectu, uel exhibitione potius quam de effectu. Signum enim dilectionis maius esse non potest, nec ultra habet aliquis quid faciat. Hoc est enim illud, quod homo cæteris carius habet. Vnde cum hoc datur, quod carius habetur: id datur, quod difficilius amittitur. Quare non habet homo quid amplius det. Vnde in lege dicitur. **¶** Pelle pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua. **¶** Dentem enim pro dente, & oculum pro oculo datus: ut uitam retineamus. Ex quo etiam patet, quod nec maior dilectio secundum affectum esse potest. Quem enim affectum maiorem potest homo habere, quam ut mori uelit pro amico? hoc est enim maximum, quod quilibet facere potest. Sed tamē cum hoc sit maximum in isto: hoc maximum istius minus est maiore illius. Ex maiori enim affectu cōplectitur iste mortem quam ille. Neque enim tantum affectum potest iste habere quātū ille. Quem admo-

G.,

H

Ioan. 15

Quæstio

Responso

I.,

K.,

Luc. 3.

L

Quæstio

Responso

Iob. 2

Philip. 1

M

N

Quæstio

Rñsio.

Amicus.

i. Ioan. 2.

,, P

,, Q

Quæstio

Rñsio.

admodum nullus potest plus facere quam diligere ex toto corde, tota anima, & totis uiribus: & tamen plus diligit iste quam ille: quia totum cor istius maius est toto corde illius: Vterque tamen toto corde diligit. Hoc est enim toto corde diligere, usque ad mortem diligere: sic uidelicet ut scipso plus Deum diligit, & perdat animam, ut Christum lucrificat: ut possit dicere cum Paulo. **¶** Mihi uiuere Christus est, & mori lucrum. Hoc tamen præceptum dicit Augustinus non posse in hac uita impleri. Quod ideo ab illo dictum est: quia non potest in hac uita esse, quin caro aggruet animam: & in aliquo resistat: donec mortale hoc induat incorruptionem, & sic æquiuoce accipit ex toto corde. Cū ergo mors Christi, & mors Petri nobis profuerit, & secundum effectum & secundum affectum: non tamen mors Petri potest morti Christi adæquari: quia mors Christi nos redemit. Mors uero Petri ad fidem animauit, non tamen redemit. Vnde dicimus, quod maior fuit dilectio Christi in morte, secundum exhibitionem etiam quam mors Petri, uel alicuius alterius. Plus enim exhibuit, quia per mortem suam nos redemit. **¶** Nam non dicam uos seruos &c. Quæritur quomodo dicat se non dicturum eos seruos, sed amicos: cum & ipse in redditione præmij dicat. Euge serue bone &c. Sic ergo seruos uocat iustos, cum se eos seruos non dicturum hic promittat. Et dicit Beatus Augustinus: quod sicut sunt duo timores, sic sunt duo seruorum genera. Est enim timor seruilis, ex quo aliquis seruus est: sed iste nescit quid faciat Dominus eius. Nam & si aliquando aliquid boni faciat, nescit hoc a Domino fieri: sed sibi ipsi attribuit. Est & alius timor castus, qui permanet in seculum seculi: hic charitatem seruat: illum superiorioris charitas expellit. Ex hoc timore serui amici sunt, quibus Dominus secreta sua reuelat: quibus & dicit. Intrate in gaudium Domini uestri. Sic ergo Apostoli, prius timore pænæ serui erant, in proximo Spiritum sanctum plenius accipitur, amici dicendi erant, non serui. Amicus dicitur quasi animi custos: cui uidelicet secreta animi alterius patent. Si de mundo fuissetis &c. Apostoli erant in mundo, hoc est, inter malos: sed non erant de mundo, hoc est, non erant de numero malorum: unde e contrario dicit Ioannes de malis quod de bonis non sunt, dicens. De nobis exierunt: sed de nobis non erant. **¶** Mundus quod suum erat diligeret &c. Nonne mundus quandoque odit mundum, ut prodigus auarum? unde hoc est? Quia odit sibi contrariū. **¶** Vitiū. n. uitio cōtrariū est: nec tū odit quod malum est. Non. n. prodigus auarum odit, quia malus est, sed quia cōtrariū sibi est. Diligit ergo in eo quod suū est, id est, quod malus est: odit uero in eo, quod suæ nequitie cōtrariū est. **¶** Si non uenisset, & locutus fuisset eis, peccatū non haberent. Nunquid nullum peccatum haberent Iudæi si Christus non uenisset, & eis locutus non fuisset? Non hoc dicit, quod nullum haberet peccatum si non uenisset, sed peccatum infidelitatis non haberent. Nullo enim modo eis imputaretur, quod non crederent in Christum si ipse non

uenisset. Sed nunquid, si hoc peccato non teneretur, sine fide Christi saluarentur? Non: immo pro alijs peccatis damnarentur. Sed si aliud peccatū non haberent: quidam eorum, qui ante aduentum Christi extiterunt, pro eo quod fidem Christi non haberent, non dampnarentur, quia excusationem de illo haberent: sine enim prædicante id credere non possent: neque enim per rationem naturalem incarnationem Christi intelligere ualuerunt. Pro quo ergo peccato damnarentur? Nam dicere eos sine peccato damnandos esse, hoc est dicere Deū iniustum esse. Ad quod dicimus, quod nullo modo talem permetteret Deus dānari, immo ei Christi fidem reuelaret, si in cæteris mundus foret: Sed nec hoc esse posset, quod peccato ad mortem usque careret, & fidem Christi non haberet. Nam hoc manente cætera manerent, id est, nullum remitti posset: hoc uero peccato discendente, cætera discendunt, id est, hoc discendente per fidem habitam: iam homo id habet, per quod cæteris carere potest peccatis. Fides enim primus introitus ad salutem est: Vnde oportet accedentem ad Deum credere. Sicut ergo dicitur, quod qui in lege peccauerunt per legem iudicabuntur, id est, ex transgressione legis grauer punientur in æternum: & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: hoc est, non pro transgressione legis, quam non susceperant, peribunt, id est remissius punientur, ut remissius erit Tyro, & Sidoni in die iudicij quam generationi huic. Sic qui nondum Christi fidem audierant, nec receperant pro infidelitate perituri non erant: sed illi, quibus prædicabatur, & uirtute miraculorum comprobabatur, cum credere deberent, & nollet: peccato infidelitatis tenebantur: & ob id grauius damnandi erant, quam si eius fidem aud. tam, & propositam ex nequitia, & inuidia non contempnissent. **¶** Qui me odit, & patrem meum odit &c. Dicit Augustinus super illum locū Matthæi. Aut unum sustinebit, & alterum continet. Quod nullius conscientia potest Deum odisse: Sed in libro retractationū retractat illud, & dicit: quod pœnitent se dixisse. Nondum enim in mentem uenerat hoc: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Et ideo dicimus, quod multi sunt, qui Deum odio habent, quem quia ultorem scelerum sciunt, non esse uellent: quia quem metuit quisque, perire cupit. Ii uero sunt, qui peccata diligunt, nec tamen uellent peccata, peccata esse, uel mala: & sic ordinem, & naturam rerum permutari uellent, de quibus hic dicitur. Qui me odit, & patrem meum odit. Sed super hoc mouet Augustinus quæstionem, quomodo odirent cum se odire nescirent. Ad cuius quæstionis solutionem spectat illa glossa, quæ sic incipit. Non uisus possimus diligere, uel odire. **¶** Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit &c. Quæritur, quæ opera fecit Dominus quæ alius non fecerit: per quæ possent credere ipsum Deum esse? Neque enim dici hoc potest de ijs operibus, quæ coram Iudæis facta non sunt: ut quod de uirgine natus, quod a morte resurrexit. Hæc enim ipsi non uiderant, ut per ea crederent. Dicitur ergo hoc de multitudine san-

Quæstio Rñsio.

R., Replica tio. Euasio.

Heb. 11. Rom. 2. S.,

Matt. 11.

T Matt. 6.

Psal. 73.

Cicero.

Quæstio

Rñsio.

V Quæstio

Rñsio.

i. Cor. 12

F

admo-

tatum, quas coram eis, & in eis fecerat, quantam nullus alius in eis fecit, uel propter modum faciendi: quia ipse per se tanquam potestatem habens, alij omnes per ipsum. Si enim uera sunt miracula: ab ipso, & per ipsum sunt. Sin aliter phantastica.

Ioan. 16. Sed uenit hora: ut omnis, qui interficit uos, arbitretur obsequium se prestare Deo. Hoc superponitur ad consolationem. Quasi dicat. Nolite desperare pro tribulatione. Nam per tribulationem, & mortem uestram ecclesia sic multiplicabitur, ut Iudaei purent se obsequium prestare Deo in hoc, quod uos interficiunt, ne lex Dei, & templum deferatur ab omnibus. Sed queritur, an peccarent illi, qui ignoranter persequebantur sanctos: Cum conscientia dicitur sibi illud pro Deo faciendum esse. Dicit enim Apostolus. Omne quod ex fide non est, id est contra conscientiam: peccatum est. Quare si non interficerent, cum conscientia dicitur id faciendum, peccarent. Ad hoc dicimus (ut sepe diximus) quod siue facerent, siue contra conscientiam desisterent, ad mortem peccarent: ut dicitur. Vt ampullae siue irruat lapidi, siue lapis illi. Quia non nouerunt patrem, neque me. Superius loquens de patre dixit: Quem uos dicitis, quia pater noster est: hic dicit quia non nouerunt eum. Et cum uenerit ille, mundum arguet de peccato &c. Spiritus dicitur arguere, & charitatem dare: quia in eius missione charitas Apostolis collata est, non solum a Spiritu, sed a tota Trinitate: per quam charitatem missione Spiritus collatam abiecto timore arguebant peccatores de incredulitate sua. Sed queritur quomodo beatus Augustinus dicat hic, quod hoc peccato infidelitatis manente caetera maneat: cum hoc etiam dici possit de quolibet peccato, quod ipso manente, caetera maneat. Dicunt tamen quidam, quod potest quis de uno peccato, in quo est poenitere licet in alio perseueret: quod uidetur illa auctoritas uelle. Pluit Dominus super unam ciuitatem, & non super altam: & unius etiam pars compluta est, pars compluta non est, quod est, quod unum peccatum remittitur: alio manente. Sed dicit Iacobus, Quod qui offendit in uno, reus est omnium. Et ipsa ratio quoque hoc exigit, quod perseuerans in uno non possit de alio poenitere. Nam si poenitere est ex amore de commissis dolere: hic uero, qui de uno poenitet, & in alio perseuerat, amorem non habet, quod inde patet, quia contemnit, dum in peccato manere proponit: manifestum est, quod talis uere poenitere non potest, nec aliquid facere dum talis est, quod sibi proficit. Quare dicimus de illa auctoritate, quae id uelle uidetur: quod aliter exponenda est. Sunt enim quidam, qui de aliquibus peccatis ita compunguntur, ut in lachrymas prorumpant. De quibus dicit Hieronymus. Lachryma delet peccatum, quod pudor est confiteri, id est, quod tantum est ut etiam ex erubescencia compellat in lachrymas prorumpere. Non enim sic intelligendum est, quod sine confessione per lachrymam deleri possit, cum pudor id prohibeat. Sunt & alia peccata, de quibus non adeo poenitent, ut ad lachrymas ueniant. Et hoc est, quod dicitur. Pars compluta est, pars non

compluta: quia pro his sic compungitur quis, ut lachrymas emittat: pro illis uero peccatis non tantum dolet, ut fletus sequatur. Cum ergo quolibet peccato manente caetera maneat: quomodo specialiter dicit Augustinus de isto peccato infidelitatis, quod ipsum manens facit caetera manere: Et dicimus, quod hoc in quadam comparatione dicitur. Nullum enim sic est causa quare caetera maneat sicut istud est: quia caetera peccata ex infirmitate insunt: Istud uero ex nequitia. Vel quia isto manente, ne ad paruum quidem bonum erigi potest quis: sed caeteris manentibus aliquomodo ad bonum moueri potest. Aliquam enim compunctionem habere potest, qua moueatur ad bonum, etsi ei non profit ad uitam. De iustitia uero, quia ad patrem uado &c. Arguitur mundus de peccato infidelitatis, & iterum de iustitia non sua, sed credentium. Quod idem uidetur esse cum eo, quod est ipsum argui de peccato: nam ipsum argui de eo quod in infidelitate manet: & iterum ipsum argui de iustitia, est ipsum argui de eo quod credendo non uult iustificari: quod idem esse uidetur. Sed aliud est in infidelitate manere: aliud alios in fide non imitari. Unde illi arguuntur, quia non credunt: isti uero arguuntur, quia alios in fide non imitantur. Hoc est enim summa iustitia, fide imitari quod non uidetur. Adhuc multa habeo uobis dicere &c. Quae sunt haec multa, non possumus determinare. Hoc enim dicitur propter futuram illam reuelationem, quae erit in aeterna beatitudine. Docebit uos omnem ueritatem. Et de presenti, & de futuro. Spiritus ueritatis &c. Hinc est illa Latinorum, & Graecorum controuersia. Arguunt enim nos Graeci anathematis. Nam cum in symbolo non habeantur haec uerba: Spiritus sanctus procedit a filio: & subscriptum sit ibi. Si quis aliud addidit, anathema sit: cum nos hoc addamus, anathematis reos nos iudicant. Sed nos in multis locis habemus, quod Spiritus est a filio sicut & a patre. Dicit enim Apostolus. Misit Deus Spiritum filij sui in corda uestra. Et iterum, Qui Spiritum Christi non habet. Et hic dicimus, quod Christus dicit. Mittam eum ad uos. Quomodo autem eum mitteret, nisi daret? Et quomodo daret, nisi suus esset? Quare dicimus, quod utriusque est, & ab utroque procedit. Nec tamen aliud addimus: quia nihil oppositum. Sic enim accipitur aliud: & apud Paulum. Si quis uobis aliud euangelizauerit, anathema sit. De meo accipiet &c. Hinc uult haereticus habere, quod Spiritus sanctus minor sit filio: quia accipiens minor est dante: quod determinatur per hoc, quod dicitur de meo: hoc est, a patre a quo & filius. Unde potius pater ipsum esse aequalem, quam inferiorem. Omnia quaecumque habet pater mea sunt. Sed pater hoc habet, quod genuit filium, & habet filium: non tamen filius hoc habet. Et dicimus, quod omne bonum patris est bonum filij. Unde & hoc bonum patris scilicet quod ipse pater est, uel habens filium, est bonum filij. Dicere nanque, quod filius hoc habet, quod ipse pater est pater: nihil est. Modicum, & iam non uidebitis me &c. Si hoc

A Rñsio. ad principale.

B

C

D

Gal. 4. Rom. 8.

Gala. 1. E

F

G

hoc modicum ad totum tempus huius uitae referatur: quomodo hoc dicit, quod non uidebunt eum, cum multi fidelium, quibus hoc dicit post ascensionem eum uiderint ut Paulus, & Stephanus, & alij: hoc autem uno uerbo determinatur: quia non uiderunt eum ulterius mortalem. Usque modo non petiistis quicquam in nomine meo &c. Nihil petierant Apostoli in nomine Domini, uel in nomine Iesu: credentes diligendo, quod in hoc nomine Iesus significatur, uel in nomine hoc est in illa puriore notitia, & firmiore cognitione, quam postea abiectis imaginationibus delusoriis habituri erant, misso Spiritu sancto. Prius enim erant animales, & quasi utres ueteres, quibus importune nouum uinum crederetur. Sunt autem imaginariae corporum similitudines; quando secundum aliquam formam corporum, ut uelut radius solis penetrat aera: sic Deus putetur penetrare uniuersa. Vel sicut aqua omnes caernas, & poros spongiae implet, sic ipse existimetur implere omnia: secundum quod ipse partes haberet, & magis & minus reciperet. Ad hoc ergo, quod Deus pure uideatur: oportet omnes huiusmodi imaginationes expellere, & transcendere, & ipsum Deum in se non imaginaria cogitatione, sed pura intelligentia contempleri. Quae tamen hic habita umbra quaedam est respectu illius uisionis futurae quando Deum immediate uidebimus sicuti est. Nunc enim uidemus per speculum in enigmate: tunc autem uidebimus facie ad faciem. Non tamen dico quin cognitio de Deo hic habita surgat de uisibilibus istis. Per uisibilia enim inuisibilia conspiciuntur. sed hoc dico quod nulla forma rerum uisibilium Deo attribueda est. In tali ergo notitia petens quod est in nomine illius petere, nullus repelli potest. Sic enim petens solum, quod ad salutem sibi est, petit: nec fallitur in tali petitione. Spiritualis. non omnia diiudicat, & a nemine iudicatur. Fit autem petitio haec quae doque affectu, quandoque & uoce. Haec in pro uerbis locutus sum uobis, hoc est, obscure quantum ad paruam eorum capacitatem, quam tunc habebant, unde & spiritu adueniente, haec non pro uerbia, sed uerba intelligibilia fuere.

1. Cor. 13

Roma. 1

1. Cor. 2

I

Ioan. 17

K

L

Quaestio

Rñsio.

Haec loquutus est Iesus, & subleuatis oculis &c. Hic terminatur sermo secundum quosdam, & incipit oratio. Pater clarifica &c. Proxima passione orat Dominus audientibus discipulis, ut illos instante tribulatione ad orandum confugere doceret. Clarificatio filij a patre facta est maxime in resurrectione: quam quidem filius operatus est cum patre. Sed ad distinctionem personae patris a persona filij, dicitur pater filium a mortuis excitasse. Clarificatio uero patris per filium facta est, quando misso Spiritu sancto fidem firmam habebant, quia Deum Christum, & filium Dei, patri coaequalem credebant. Et sic per filium incarnatum manifestatus est mundo pater. Haec autem cognitio plena non est: perficietur autem in futuro, quando ipsa erit summa beatitudo. Queritur autem de eo, quod dicitur. Dediti mihi potestatem omnis carnis: secundum quam naturam hanc potestatem acceperit, quod saluare potest, & uitam aeternam dare. Di-

cunt auctores, quod secundum humanam naturam hanc potestatem acceperit, & habeat. Sicut & ipse resurgens dicit. Data est mihi omnis potestas &c. Sic etiam dicimus, quod secundum humanam naturam Redemptor noster est, & Dominus, & adorandus. Sed si hanc potestatem secundum humanam naturam habet, tunc secundum hanc inferiorem naturam Deo equalis est, quod esse non potest. Et dicimus, quod secundum inferiorem naturam hanc potestatem, uidelicet saluandi, peccata remittendi, excellentius multo quam caeteri suam potestatem, habeat: quia ex eo quod est unicus filio Dei in unam personam. Hoc tamen notatur, quod secundum, quandoque sic positum causam notat, ut si dicam secundum humanitatem est minor patre, uel passus: quandoque persona in illa natura designatur, ut cum dico secundum humanam naturam Redemptor est, uel potestatem saluandi habet. Hoc est ipse in humana natura existens, uel ipse homo. Hoc tamen notatur, quod per humanam naturam redemit, & quod secundum humanam naturam acceperit. Homini enim hoc collatum est, ut unitus uerbo esset ille, qui redemit, qui uitam conferret aeternam. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Non hoc, quod Deus & pater omnium, sed per creationem, quod pater meus es per generationem. Hanc enim personarum distinctionem ipse mundo manifestaui. Pater enim filium de substantia sua sibi aequalem genuit. Alium quidem in persona: idem tamen est Deus in substantia: eiusdem enim substantiae sunt pater & filius. Et mea omnia tua sunt. Superius dixit omnia, quae pater habet, mea sunt, de his dixit, quae ad Deitatem pertinent, hic uero omnia sua patris esse dicit, de creaturis uidelicet sibi datis a patre agens. Ut sint unum &c. Quasi dicat: sicut nos sumus unum in substantia, sic & ipsi unum sint in dilectione. Nam rogare, ut essent unum in natura humanitatis frustra esset: cum iam sic unum essent in natura. Quod ergo in glossa dicitur, ut sint unum in natura sua, sic intelligitur, ut sint unum in charitate concordantes, per quam charitatem Deo cohereant, a quo nati sunt, id est, esse habent, unde natura, id est, quod est: unde omne, quod est naturaliter ad esse tendit. Ipsi ergo in natura unum sunt: qui ei tamen debent adherere per dilectionem, quae esse est, & a quo esse habent. Neque, non essentialiter unum esse possunt homines ut pater & filius. Sed sicut dicitur, quod multitudinis credentium erat cor unum, & anima una: sic & hic oratur, ut sint unum, quae unio uinculo charitatis perficienda sit. Sanctifica eos in ueritate &c. Qui credituri sunt per uerbum eorum &c. Eorum dicitur: quia primo eis commissum, & primo ab eis manifestatum & predicatum. In hoc quoque uerbo, quod ab ore eorum sonuit, uerbum illud, quod eternaliter manet, innotuit, & se cordibus fidelium & electorum infudit, & sua gratia ad credendum & diligendum illuminauit. Unde & dicit: Qui credituri sunt per uerbum eorum, ut sint unum in nobis. id est, ut charitate nobis cohaereant, quae est ex fide, qua credunt nos unum esse. Ex fide, non nascitur dilectio. Ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

M

N

O

Act. 4.

P

Ad duxerunt ad Annam primum &c. Primum ad Annam ductus est Dominus, contra ordinem digni M. Hug. a S. Vict. To. j. Hh tatis

Ioan. 18

tatis Cayphæ, qui illius anni Pōtifex sūmus erat: ut omnia ab illo inordinate fierent, Nihil.n. ordi-
Quæstio ne geritur, ubi de nece Saluatoris tractatur. ¶ Nū-
Rñsio quid & tu ex discipulis es hominis istius? Quæri-
 tur hic: an Petrus negando peccauit: & si in nega-
 tionem dilexit. Et uolunt quidem aliqui Petrum nō
Quæstio solum a peccato, sed etiam a negatione defende-
secunda, re. Sed a neutro defendi potest. Sed quæritur:
 an cum negaret, charitatem haberet nec ne? Et di-
 cunt quidam, quod tunc non minus quàm prius
 diligebat: sicut aliquis pater tradens filium suum
 pro se ad mortem non minus eū tunc diligit quā
 prius. Ipsum tamē mauult mori quā se. Sed si sic
 diligebat, ut se Christo præferret: nullo mō chari-
 tatem habuit cum hoc sit charitas, ut plusquam
 se homo diligit Deum. Sic ergo aut prius charita-
 tem non habuerat, aut quam prius habuit, tūc per-
 didit. Sed prius eam charitatem habuisse omnes
 pene confitentur. Vnde ex nimio charitatis affe-
 ctu & ardore: & se positurum animam, & non ne-
 gaturū pro morte promiserat. Sed dicitur, quod
 nunquā tantum ardorem habuit, ex quo mortē
 subire posset pro Christo. Et si periculum insta-
 ret potius Christum negaret, quàm mortem pro
 illo subiret: quare nunquā charitatem habuisse
 uidetur. Sed dicimus, quod multi sunt, qui charita-
 tem habent tātūm in affectu, & in proposito: mul-
 ti & in affectu, & constantiā perseverant: i uero,
 qui tūm eam in proposito habent: sic uidelicet, ut
 proponant se prius mori uelle, quàm Christum
 negare: cum perueniunt ad experimentum, defi-
 ciunt. Non enim possunt perferre quod promi-
 serunt. Et sunt similes Petro, qui (ut dicit Hierony-
 mus) erat quasi auis sine pennis, qñ se pro Christo
 moriturum promisit. Auis. n. sine pennis uolare
 uult: sed non potest. Talem ergo affectum Petrus
 ante negationem habuit: in quo si perseveraret,
 nunquā ex timore Christum negaret. Sed quia
 uirtutem constantiā, cum hoc affectu non habe-
 bat: idcirco imminente periculo metu mortis de-
 fecit, & affectum charitatis, quem prius habuerat,
 amisit. Et sic negando ad mortem peccauit: quod
 peccatum amaro fletu compunctionis deletū est.
 ¶ Et in occulto loquutus sum nihil. Quasi dicat,
 nihil loquutus sum ad hoc, ut occultaretur, sed
 omnia locutus sum, ut congruo tempore palam
 fierent, & super recta prædicarentur. ¶ Si male lo-
 quutus sum &c. uidetur resistere percutienti, cum
 dicat quasi increpando. cur me cædis? Sed ueri-
 tatem dixit, & tamen paratus fuit non solum alter-
 ram præbere maxillam, sed totum corpus expone-
 re ad penam. ¶ Respondit, Iesus: tu dicis. Quæri-
 tur primo de loquutione, quam protulit Pilatus
 dicens. Ergo rex es tu? interrogando enim hoc dixit,
 & nihil affirmavit ut uidetur. Sed quia Domi-
 nus quem mentiri est impossibile; dicit: quod dixit
 eū regem esse, idcirco dicimus, quod multo-
 ties sic interrogat aliquis, ut ex ipso modo inter-
 rogandi asserere uideatur, qd̄ q̄rit. Hūc ergo modū
 habuit Pilatus in interrogando, siue quia credidit,
 siue quia Spiritus sanctus quasi istrumēto eo utēs,
 sic proferri interrogationem fecit, ut ex mō dicen-

di hoc assereretur. Pilato autem respondet Domi-
 nus per uerbum præsentis temporis, dicens. Tu dicis. T
 Per præteritum uero pontifici dicens, tu dixisti.
 Quia per sacerdotem populus Iudæorum signifi-
 catur, qui in lege & prophetis iadudū Christū re-
 gem asseruerant. Per Pilatū uero Gentilis populus
 intelligitur: q̄ in pximo hoc dicturus erat. ¶ Christi
 regem cæli & terræ esse: uñ dicit, tu dicis. Quasi
 dicat, in proximo futurum est, ut dicas me regem
 esse, & cognoscas per uirtutem miraculorum.
Non haberes in me ptātem nisi &c. Hic pri-
 mo q̄ritur, an Pilatus peccauerit, cum ad hoc
 niteretur quantum poterat: ut ab eorum manibus
 Dñs eriperetur. Quia igitur eū inuitus morti tra-
 didit, nec amplius quàm fecit, facere potuit: quare
 eum reum mortis Christi dicemus? Sed dicen-
 dum est, q̄ nulla ratione ptāte in Dominum exer-
 cere debuit: nec p̄ timore aliquo Iudæis ex inui-
 dia urgentibus consentire. Quod quia fecit, pecca-
 uit. Deinde q̄ritur, an ptās Pilati a Deo eēt, & utrū
 ea in nece Domini uisus est. Et est manifestū, ut
 dicit Apostolus, q̄ oīs ptās a Deo est, siue bonorū,
 siue malorū: quare & ptās Prati desup̄ fuit. i. a Deo
 data: quare & bona. Si ergo ea usus est crucifigen-
 do Dominū: ex eo ipso non peccauit. Dicimus autē,
 q̄ ptāte a Deo habuit bonā: sed occidendo Dñm
 non ea usus ē, sed abusus. Ex ptāte tñ habuit, sic
 ea posse abuti. Sicut rex aliquis tyrānidē exercēs; nō
 hoc facit ex regia ptāte, quia illa tñ ad iusta extē-
 ditur. Ex eo tamen, q̄ regiam hēt potestātē, tyranni-
 dem exercere pōt. Potestas enim, quam habet, lice-
 re facit ipsa abuti potestate. Sic ergo Pilatus nō ha-
 beret potestatem, qua potuit abuti in Dominum;
 nisi esset sibi data desuper, id est, non posset hanc
 nequitiam in Dñm exercere, nisi ptātem illā, quā
 habebat, a Deo accepisset. Vel non haberet Pilatus
 potestatem hanc in Dñm, quod ipse ei tāquā reus
 constitueretur: nisi illam haberet desuper. Sed quia
 Pilatus hanc potestatem ullam, id est, quātūlacun-
 que, quia sub alterius superioris ptāte habebat, ut-
 pote sub Cæsare, idcirco subiicit Dñs. ¶ Propterea
 qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Nam
 quia timore superioris potestatis coactus Pilatus
 hoc fecit; Iudæi uero ex sola inuidia: magis autem
 peccat, qui ex inuidia peccat, quàm qui ex timore:
 idcirco dicit Dominus, q̄ populus Iudaicus, q̄
 tradidit illum Pilato, maius peccatū habet traden-
 do, quàm ille faciendo: ipse tamen a peccato nō est
 immunis, licet minus peccauerit ex timore, quā il-
 li ex inuidia. Erat autē pasche hora qua
 si sexta. Marcus dicit, quod hora tertia crucifixe-
 runt eum. Et hic dicit, quod hora sexta erat, quan-
 do Pilatus sedit in tribunali, tradens Dominum
 ut crucifigeretur. Quos Hieronymus sic concor-
 dat: dicens, quod immolatio Christi a nona ho-
 ra noctis incepit: quando in domo Annæ iudicatus
 est reus mortis, & ab illa hora noctis usque ad
 tertiam horam diei sex horæ computantur: & in
 illa hora diei tertia, præparationis sexta, crucifixus
 est Dominus. Neque enim hoc potuit esse ut ipse
 dicit, quod in sexta hora, a qua incipiente usque
 ad nonā, id est finem sextæ, tenebræ

tenebræ erant super uniuersam terram: illa omnia
 fierent, quæ Dño in cruce posito facta sunt, quod
 ei uidelicet illuderent, & q̄ uas aceti ei porrigerēt
 &c. Videntes enim terræ motum, & tenebras per-
 cutientes pectora sua reuertebantur. ¶ Et erat scri-
 ptum hebraice &c. Non ter erat scriptus titulus,
 sed in partibus illius tres linguæ continebantur:
 ut dicit Hieronymus. Sic Malchus Iudæorum ex-
 omolofon. ¶ Mulier, ecce filius tuus. Nullus sic in-
 telligat, qd̄d se demonstrando dicat, Ecce filius
 tuus: immo de Ioanne hoc dicit: sicut & postea ad
 discipulum dicit, Ecce mater tua: quasi cui tu curā
 impendens ut matri. ¶ Vas autem erat positū aceto
 plenum &c. Aut casu aliquo, aut forte diuina pui-
 dentia ibi erat uas cum aceto.
Nondū enim sciebant scripturam, quia oportuit
 eum a mortis resurgere. Ex hoc loco, & ex eo
 quod Petrus dicit Dño suā passionem prædicenti.
 Absit a te Domine: uideretur quod Apostoli nondum
 fidem mortis, & resurrectionis Christi haberent:
 sine qua nec charitatem habere poterant dicimus
 quod in morte Christi charitatem, sicut & fidem
 amiserunt: qñ relicto eo fugerunt. Sed ante mor-
 tem Petrus etiam hoc dicendo absit a te Domine,
 & charitatem, & fidem habebat. Ex nimio enim
 ardore dilectionis hoc dixit. Ex ardore enim
 dilectionis non sustinebat audire mortē eius,
 cuius eternitatem confessus erat: dicendo, tu es
 Christus filius Dei uiui. Vnde sic prohibendo
 a morte errauit quidem ex pietate, sed non pecca-
 uit. Credidit quoq; & fidem habebat, sed in ænig-
 mate, & obscuritate quadam sacramentorum. Cre-
 didit. n. uera esse, quæ Dominus dicebat de morte
 sua: sed quia in parabolis eis loqui consueuerat,
 idcirco aliud eum dicere putabat: in nullo tamen
 incredēs, qd̄ Dominus dicebat. Sicut fidem habet
 simplex & idiota credēs quicquid platus eius
 credit, cū tñ ipse distinguere nesciat. Verum. n. esse
 factum ut nequit. ¶ Quorum remiseritis peccata &c.
 Post insufflationem, & Spiritus dationem inquit:
 quorum remiseritis peccata remittuntur eis &c.
 Vnde q̄ritur, quæ peccata posse remittere eis Dñs
 dederit. Nam si dicatur, ut quidam dicunt, quod
 pœnam peccati tñ posse remittere receperunt: parū
 hoc fuisse uidetur. Nam non multum est istam
 pœnā temporalem pro peccato sustinēdam, aut re-
 mittere, aut uitare. Dicitur etiam Petro. Quodcun-
 que ligaueris super terrā erit ligatum & in cælis,
 & qd̄cūq; solueris super terrā erit solutum & in
 cælis. Qd̄ quidā sic intelligere uolunt. Quodcun-
 que ostenderit super terrā, ubi ecclesia tñ ligare
 pōt, esse ligatum: erit ligatū & in cælis. Nā hoc
 esse officii Apostolorū, & eorū successorum dicūt: q̄
 sacerdotū in ueteri lege, ostendere solutos: sicut &
 illorū erat ostendere mūdatos. Sed hoc parum
 quidē est ostendere, & nullū effectum in soluendo,
 uel ligando habere. Vnde dicimus, quod Dñs
 principaliter Apostoli remissionem peccatorum, non
 dico pœnarum tñ, sed & culparum, nō pœnæ
 tpalis, sed & æternæ facere posse contulit: & non
 solū illis, sed oībus successoribus eorum, uicem
 eorum in

terris gerentibus. Et tamen uerum est solum Deū
 peccata remittere: sicut & ipsius solius est iustifica-
 re: cum tñ fides iustificet. Non enim alius quàm
 ille operatur, quod ipse per ministros suos facit.
 Ipsi tamen ministri id uere facere dicuntur, quod
 Dominus, eorum ministerio facit & comprobatur.
 Quotiescunque ergo sacerdotes tradita potestate
 utentes peccata remittunt, & a Deo remittuntur,
 & quoties retinuerint. i. ab ecclesia fidelium
 separauerint, & morti adiudicauerint, & illa
 reuera sunt. Ideo autem dico tradita utentes
 potestate: quidam sunt, qui indiscrete soluunt,
 uel ligant. De quibus dicitur in propheta. Maledicam
 benedictionibus uestris, & benedicam maledictionibus
 uestris. Nam ut alibi dicitur. Mortificabāt
 animas quæ uiuebant, & uiuificabant quæ
 moriebantur. Cum ergo prælatus aliquis coactus
 aliqua necessitate ligat aliquem, qui tamen reus
 non est: uel soluit, qui tamen intus solutus non
 est: recte facit, & quod ab ipso faciendum est.
 Vnde & hoc Deus soluit, & ligat. i. ratum
 habet, quod a prælato sic factum est. Nec tamen
 Deus hunc soluit in anima, nec illum in anima
 ligat: Sicut nec ecclesia, cuius iudicium semper
 uerum est. Nec enim hunc reum iudicat, sed
 ligandum: ut rigor ecclesiæ, & regula iustitiæ
 feruetur. Est ergo uerum, quod dicitur: quorum
 remiseritis peccata. i. quorum peccata per uos
 remissa sunt: & apud Deum remittuntur. Et
 est hoc generaliter dictum, non solum Aposto-
 lis (ut quidam dicunt, hoc fuisse prærogatiuā
 Apostolorum) sed omnibus ipsorum successoribus,
 & dictum & datum. ¶ Si quis autem dicat in
 uera cordis contritione peccata ante esse
 remissa apud Deum, quàm ad sacerdotem ueniat
 qui pœnitet, & sic non oportere a sacerdote
 remitti. Dicimus quod non est ita: sed & Deus
 prius, ex quo uere in gemiscit, remittit: &
 similiter in confessione per ministerium
 sacerdotis, & etiam in executione satisfactio-
 nis remittit. Tandiu enim debitum remitti
 dicitur, quàm diu de debito aliquid restat
 faciendum: & cum debitum pro peccato
 dimittitur, merito, & ipsum peccatum
 dimitti dicitur. Sicut & in eo, qui ab
 baptisma in uera cordis contritione accedit,
 apparet: ante enim quàm in baptisma
 suscipiat per fidem & ueram pœnitentiam,
 peccata ei remissa sunt, per baptismum
 remittuntur: nec est alia hæc remissio
 quàm illa: nec iterata, sed eadem &
 continuata. ¶ Infer digitum tuum huc &c.
 Quæritur utrum Dominus post resurrectionem
 uulnera, an cicatrices ostēderit. Et est
 patēs, q̄ cicatrices tñ ostēdit: q̄ et in die
 iudicii gloriose apparebūt, & gloriores
 forsitā q̄ cæteræ partes corporis eo q̄
 Dñs in illis maiore exhibitionē obedi-
 tiæ ostēdit. Licet tamen quædā
 auctoritates uelle uideatur, quod
 latus apertū ostēderit. ¶ Multa qui-
 dem, & alia signa fecit Iesus &c.
 Hic terminatur liber ex proposito
 auctoris. Sed tñ post hæc quædā
 adiūgit ad maiore instructionē
 lectoris. Magna nanq; fidei
 sacramenta in his cōtinentur,
 quæ ipse adiūgit. Vado
 piscari &c. Quæritur quomodo
 Petrus postquàm cognouerat
 Dominum, relurrexisse, ad
 piscationem reuersus fuerit.
 M. Hug. a. S. Vic. Tom. j. Gg 2 Cum

Rñsio.

Rñsio.

Quæstio Rñsio.

T
V
Ioan. 19
Quæstio
Rñsio.
X
Quæstio
secunda.
Rom. 13.
Rñsio.
Y
Z
Mar. 15.
A

Ioan. 20.
Matt. 16

Quæstio

Matt. 16

Rñsio.

Malac. 2.

Ezech. 13

FF

F

K
Quæstio
Rñsio.

L,

Quæstio

Luc. 9. Cum a Domino saepe audisset, & legisset forsitan. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrorsum, aptus est regno Dei? Sed dicimus q non retro respexit; quia ad cupiditatem seculi no redijt. Vnde licet nauem, & retia reliquisset, ut no amplius eis ueretur ad lucra quaerenda; tamen licuit ei iterum his uti ad suppleendam necessitate. Quibus non licuit uti ad seculi cupiditatem. Venite prandere &c. Comedit Dominus uere cum discipulis post resurrectionem, sicut & illi angeli, qui ab Abraham recepti sunt; non tamen cibus ei incorporatus est, sed masticando consumptus est, sicut per ignem carnes holocaustorum. ¶ Sed hoc magis mouet, quomodo Dominus per comestionem ueram resurrectionem corporum illis probauerit: quoniam in resurrectione nec cibo nec potu indigebunt; sicut Dominus ipse ante dixerat. Neque nubent, neque nubentur; sed erunt sicut angeli Dei. Spiritualia enim corpora ibi erunt, non animalia. Animale enim dicitur, quod alimentis indiget. Sed dicendum, quod licet hoc audisset, non tamen intellexerant, uel in memoria habebant. Spiritus enim sanctus de celo missus multa que non intellexerant, & que obliuioni tradiderant, eis suggestit; sicut & Dominus dicit. Ille suggeret uobis omnia &c. Vt ergo magis crederent, cum eis comedit ad maiorem resurrectionis suae fidem, de qua dubitarent, nisi tot argumentis eam comprobasset. ¶ Simon Ioannis diligis me plus his &c. Dicit Hieronymus: q Paulus Apostolus & uirgo fuit, & (ut ipse dicit) plus omnibus laborauit; & ideo maioris meriti eum, quam aliquem aliorum esse dicit. Quod si est; etiam plus omnibus alijs dilexit. Quomodo ergo dicit Dominus, quod Petrus plus ceteris diligit? Leuis est autem solitio; quia ceteris Apostolis, q ibi erat plus dilexit. ¶ Alius te cinget, & ducet quo tu non uis &c. Ostendit Dominus Petro qua fuerat morte moriturus; & etiam quomodo molestiam mortis esset suscepturus, docet dicens. Ducet te quo tu non uis. super hunc autem locum dicit expositor, q nolens ad illam molestiam est ductus, sed uolens est eductus. Cum enim Petrus ad mortem duceretur, ipsam mortem natura infirmitatis humanae exhorruit; & sic Petrus affectu carnis mortem subire respuit; & ita nolens ductus est; sed & in ipsa passione ex ardore charitatis hunc ipsum horrorem perdidit; & insuper ei ipsa poena placuit, & dulcis fuit. Sicut de Stephano legitur: quod lapides torrentis ei dulces fuere; & sic uolens etiam affectu carnis non solum uoluntario appetitu rationis, quem semper habebat, eductus est, id est, in morte consummatus. In hoc autem loco etiam quaeritur de uoluntate Christi, quam ipse habuit in passione sua imminente. Sic enim orat, Pater si possibile est transeat a me calix iste. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Ex hoc autem sic argumentantur. Christus uoluit mortem a se transferri; quare mori noluit; sed iterum, quicquid pater uoluit & ipse uoluit. Quare cum pater eum mori uoluit: & ipse hoc uoluit; ergo aliquid noluit qd uoluit quod non est dicendum. Di-

endum ergo est, q In Christo tres fuerunt uoluntates, fuit enim in eo secundum q homo fuit, uoluntas carnis; motus uidelicet ad esuriendum, & sitiendum, & ad tristandum: quos ipse non necessitate, sed uoluntate pro nobis suscepit. Hi ergo motus quandoq; uoluntas appellantur; unde etiam propter hos naturales appetitus dicimus & bruta animalia uelle comedere & huiusmodi. Sed cum hi motus, qui nostre infirmitatis sunt, in Christo fuerint; aliter in illo fuerunt, aliter in nobis; in nobis sunt immoderati, in Christo uero moderati. Sed cum naturalis iste motus in Christo fuerit ut non moreretur: quaeritur utrum ille motus rationalis fuerit, an irrationabilis; Et possumus dicere, q nec rationalis, nec irrationabilis fuit motus ille, sed naturalis. Vnde & bonus in ipso fuit. Sed si bonus fuit, quare ei non consensus? Sed est manifestum, q uoluntas rationis, qua se patris uoluntati supponit, melior fuit; & idcirco ei potius consentiendum fuit. Hi ergo appetitus naturales in Christo uoluntas dicuntur: secundum qua dicitur, q uoluit ut transeat ab eo calix mortis. Fuit quoq; in eo uoluntas secundum ppositum rationis qua animae Christi fuit, secundum qua proprie dicitur aliquid uoluisse. Vnde quicquid hac uoluntate uoluit, et fecit. Hac enim in omnibus diuinae uoluntati subiecta fuit, & ei consensus. Hac ergo uoluntate mori pro redemptione nostra uoluit. Fuit & tertia in Christo uoluntas que urranque aliarum regebat: uerbi uidelicet, qua eterna fuit. Cum igitur Christus sic orat, Pater si possibile est &c. Non orat, ut calix a se transeat; nam si hoc oraret, etiam fieret. Exauditus enim est in omnibus quacumque orauit pro reuerentia sua; dignus enim fuit exaudiri. Sed hoc orat, ut fiat uoluntas patris, licet caro ipsa mortem abhorreret; quasi dicat. Pater licet caro mori reformidet; tamen non quod appetit caro, fiat, sed quod tu uis. In hoc enim terminantur oratio & ad hoc dirigitur. Vel ut dicunt quidam Christus hoc dicendo orat, hoc est, forma orationis utendo, nos instruit quid faciendum sit nobis cum oramus; hoc scilicet, ut semper diuinam uoluntatem nostrae praeponamus. Vnde quorundam religiosorum mos, est, ut semper hoc subiungant petitionibus suis. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Siue ergo sic dicantur, siue ut superius dictum est, nullam uoluntatem habuit Christus contrariam rationi, uel diuinae uoluntati. Neq; n. uoluntati contraria dicitur proprie, nisi illa, qua cu discretionem est. ¶ Que diligebat Iesus &c. Hic quaerit Augustinus quo hoc esse possit, q Ioanes minor diligens plus diligitur; & Petrus plus diligens minus diligitur? Quod autem Petrus plus dilexerit, ex eo est manifestum q Dominus ipse quaerit ab eo: diligis me plus his; Ipse. n. q quaerit, hoc uerum esse sciebat; aliter. n. non quaereret. Sic cu dicitur de Ioanne, q eum diligebat Dominus; speciale dictum aliquod dilectionis priuilegium ponit in Ioanne. Et est hic (ut dicit Augustinus) aperta misericordia, & occulta iustitia. Tamen hoc dici potest, q familiarius eum Dominus diligebat q alios: unde & eu plus dilexisse dicitur. Augustinus tamen

Questio
Rnsio.
Obiectio,
Euasio,
T
V
X
Questio
Rnsio.
Vita duplex.

transfert se a personis ad uitas duas, actiuam scilicet & contemplatiuam. Actiuam uero plus diligere, & minus diligi dicit. Quia cum in miseris huius uitae uerfetur, ardentius appetit ab eis liberari, quam contemplatiua appetat ab illa quiete & uisione, in qua modo est, ad illam uisionem pacis uenire, ubi perfectio omnino erit. Minus tamen a Domino diligitur: quia auferet Dominus omnino has miseras cum absterget omnem lachryman ab oculis sanctorum. Illa uero plus diligitur, quia uisionem quietis, quam hic habet, non auferet Dominus, sed perficiet. Ipsa tamen minus diligit hic quam dilectura sit in futuro: quia nondum per experientiam suam illam futuram nouit quietem: quia uidet nunc per speculum in aenigmate: sed tunc magis diligit, cum uidebit Deum sicuti est. ¶ Sic eum uolo manere &c. Ex his uerbis uidebatur discipulis, quod non moreretur Ioannes. Quod non ita intelligendum esse ostendit cum ipse dicit. Et non dixit Iesus &c. Videtur tamen quibusdam ex eo quod terra quadam scaturigine ebullit super os eius iacentis sepulchro, & quod flatu ipsius ex receto spiritu procedente fieri hoc uidetur: quod ipse adhuc uiuat. Quod refellit Augustinus sic. Quia cum iustis melius sit dissolui, & esse cum Christo: testante Paulo. Parum erat Christo dare dilecto suo, ut non moreretur. Vnde magis uidetur, quod mortuus sit, & quod anima a corpore separata aeterna cum Christo fruatur beatitudine, quam q sic in dormitione iaceat. ¶ Nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros. Verba in sacra scriptura omnem fidem uidentur excedere per hyperbolen. Argumentum enim rerum quandoque sic significatur per hanc figuram loquendi. Verba tamen in propria significatione fidem non excedunt.

K
IN DIVI PAULI AD ROMANOS
Epistolam Annotationes Elucidatorie ut argutissime, ita compendiosissime. Quarum cum non sit alia quam ipsius Epistole farrago, non fuerit operae precium Capita distinguere, Epistole tamen ipsius ad maiorem euidenciam in capita solita distinximus.

A
Sap. 11.

Pulchra quidem consideratio illius sententiae. Omnia fecit Deus in pondere, in numero, & in mensura.
Mnia fecit Deus in pondere, & numero, & mensura. Pondus secundum ordinem attenditur. Ordo secundum duo, scilicet locum & tempus intelligitur. Omnia ergo fecit Deus in pondere, i. ubi, & quando oportuit. Omnia fecit in numero. i. tot quot oportuit. Omnia fecit in mensura. i. quanta, & quamdiu oportuit. Mensura enim intelligitur & secundum

dum quantitatem magnitudinis, & temporis. **D**E filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem &c. Christus est duo. i. substantia humana, & substantia diuina: quorum neutrum est alterum: ergo nec homo est Deus: nec Deus est homo? Solutio: in prima propositione agitur de naturis: in conclusione de persona, & ideo non est argumentum. Sicut annulus secundum quod est aurum, est opus naturae: in quantum annulus opus artificis: nec tamen opus naturae est opus opificis. Vel Christus aequalis est patri secundum quod Deus: & minor patre secundum quod homo: ergo eidem aequalis & minor eodem. ¶ Ex resurrectione mortuorum &c. Hieronymus. Hominem, quem assumpsit, nunquam deposuit: ergo Christus eodem modo fuit homo in morte, quo & ante mortem: sed ante mortem fuit homo constans ex corpore & anima: ergo in morte fuit homo constans ex corpore & anima. Sed anima in morte fuit separata a carne: ergo nihil constabat ex illis duobus. Solutio. Christus in morte eodem modo fuit homo, quo & ante: sed non omni eodem modo. In morte homo fuit, quia naturam humanam, scilicet corpus & animam sibi unitam habuit, licet anima a carne tunc separata fuit: quia uerbum a neutro separatum fuit. Ante mortem uero non hac sola ratione homo fuit, sed sicut Petrus, & Paulus, scilicet constans ex corpore & anima. Si ergo quaeratur: utrum Christus in morte homo fuit. Sic responde. Tunc fuit homo, id est, habens naturam humanam unitam, uerum est. Si autem dicatur, homo, id est, constans ex anima & carne falsum est: nec tunc fuit mortalis, uel immortalis, sed potius mortuus. ¶ Itē si anima uinculum fuit, inter carnem & Deitatem: quomodo illa recedete a carne, Diuinitas carni unita fuit? Solutio. D Sicut duo tertio mediante sociantur in dilectione, quo tamen discedente illi remanent. ¶ Iustitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidem. Fides dicitur eo q operibus ad impleatur. Non enim fidei obedit, q fidei operibus contradicit. Quia cum cognouissent Deum &c. Triplex est cognitio: alia fidem praecedens, de qua dicitur. Ex auditu est fides: haec est enim uerborum intelligentia. Alia est fidem subsequens: haec est mysteriorum intelligentia. De qua scriptum est. Nisi credideritis, non intelligetis. Alia est fidem expellens, que erit in futuro. De qua dicit Apostolus. Tunc cognoscam sicut & cognitus sum. ¶ Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei. Gloria est optime, & summe, & late patens fama. ¶ Propterea tradidit illos Deus &c. mercedem erroris recipientes: illis, qui dicunt, q omnis poena sit a Deo, sic obicitur. Omne peccatum corrumpit, ledit, & punit naturam: ergo in quantum est peccatum, punit: & in quantum punit, est poena: & in quantum poena, est a Deo ut dicunt: ergo oē peccatum in quantum est a Deo hēt esse: qd non est uerū. Sicut. n. Deus malū non operatur, s. malū actū, nec malā uolūtatē (haec. n. sunt opera hominū) sic nec malum operanti cooperatur. Si. n. aliquo peccante Deus illum actū operaretur, qui est malus: quomodo peccanti non cooperaretur? Non est conce-

Roma. i.
Solutio.
B
Obiectio altera.
Solutio.
Questio
Rnsio.
C
Questio
Solutio.
D
Fides.
Cognitio triplex.
Rom. 10.
Esa. 6.
1. Cor. 13.
E
Gloria.
Obiectio.

dendum, quod peccatum sit aliquid, quod sit a Deo; nec actus malus, nec mala uoluntas est a Deo: hoc autem: Omnia per ipsum facta sunt: de naturalibus intelligendum est. § Pœna aliquando dicitur materia ipsa, in qua punitur quis ut ignis: aliquando actio punientis: aliquando dolor patientis. § In similitudinem imaginis hominis, dicit Augustinus. Sine impietate adoratur terra, id est, humanitas Christi. Nunquid igitur concedendum simpliciter, quod creatura adoratur: cum ipsa sit creatura? Solutio. Hęc creatura adoratur: non est tamen concedendum, quod creatura adoratur. Non enim homo quia homo, sed quia homo Deus adoratur. Item crucem Christi adoramus, quomodo ergo non creaturam? Solutio. Crucem, id est cruci affixum adoramus. Vt etiam crucis mysterium in maiore reuerentia habeatur genua flectimus ante crucem. § Qui cum Iustitiam Dei cognouissent &c. Iustitia est uoluntas reddendi unicuique quod suum est. Istud suum non ad accipientem, sed ad reddentem referendū est, secundum quosdam: quod nobis non placet. Secundum Iustinianum, Iustitia est constans, ac perpetua uoluntas unicuique ius suum tribuens. Iustitia Dei est ordinatio Dei, qua tali peccato talis debetur pœna: & tali merito, tale debetur præmium. Iustitia Dei dicitur gratia, qua gratis iustificat impium: & hac Deus non est iustus, sed apparet. Iustitia Dei dicitur essentia Dei, quæ est ipse Deus. § Non intellexerunt, quod qui talia agunt, digni sunt morte. Non intelligere aliquando dicitur ignorare: aliquando in memoria non habere: aliquando quod in memoria est, opere non implere: aliquando non approbare: eodem modo & nescire. § Est mors animæ, scilicet peccatum: est mors corporis, scilicet separatio animæ ab eo: est uita æterna. § Est uita animæ, scilicet iustitia: est uita corporis, scilicet anima: est uita æterna: § Aliud est debitum prælationis: aliud est charitatis. § Sed etiam qui consentiunt facientibus. Peccati consentit, qui peccatum uel non impedit cum debeat & possit: uel qui factum non corrigat, cum debeat & possit. § Par pro communi accipitur, ut erit par gaudium in dispari claritate. Secundum opera eorum. Istud secundum ad duo refertur: & ad quantitatem, & qualitatem. Quantitas in duobus consideratur: scilicet in magnitudine, & multitudine. Qualitas simili modo in duobus: in qualitate operis, & in qualitate facientis. Opera, quæ ex qualitate sui sunt mala, quæ cuncte intentione fiunt, nocent facienti. Qui autem bona non bona intentione facit: non peccat quia ea facit: sed quia non bene ea facit: & forsitan plus peccaret si ea non faceret. § Fit aliquando comparatio rei ad rem secundum substantiam: ut cum dicitur: homo melior est omni alia creatura. Aliquando fit comparatio secundum extrinsecam causam, ut ubi dominus uinæ operarios undecimæ horæ comparauit, & pares fecit operantis illis, qui primo mane uenerant: utrisque reddidit denarium: utrisque iustitiam seruauit, non secundum quantitatem laboris, sed secundum æquita-

tem conuentionis. § Æternus iudex cum omnibus fecit conuentionem. Mortaliter peccantibus promisit æternum supplicium: propter Deū bona operantibus æternum præmium. Nemo cōqueratur si secundum æquitatem conuentionis unicuique reddatur. § Fortitudo est considerata susceptio periculorum cum perseverantia. § His quidem, qui secundū patientiam boni operis &c. Quidam sunt patientes in bono: quidam in malo. Quidam impatientes in bono: quidam impatientes in malo. Patientes in bono sunt, qui in bono perseverant, qui a bono flecti non possunt. Patientes in malo, sunt obstinati in malo. Impatientes in bono sunt, qui facile a bono recedunt: uel cum murmure aliquod bonum faciunt. Impatientes in malo sunt, qui cito resipiscunt: uel qui delinquentes cum quadam impatientia, & supra modum corripiunt. § His autem, qui sunt ex contentione. Contentio alia uenialis, ut illa discipulorum: alia est inquisitionis, quæ fit causa inquirendæ ueritatis: alia damnabilis est, ut illa, de qua loquitur Apostolus, quæ est impugnatio ueritatis per confidentiam clamoris. § Alij ueritati non acquiescunt præ amoris magnitudine, ut Petrus, qui Dominum moriturum credere non potuit: alij ex inuidia, & mentis excacatione, ut ij, de quibus loquitur hic Apostolus. § Non enim auditores legis iusti sunt &c. Auditores legis dicuntur, qui legem habent, nec eam etiam secundum literam obseruant. Auditores etiam legis dicuntur, qui eam secundū literam obseruant, nec aliud in ea attendunt. Item dicitur opus legis, quod ipsa secundum literam superficiem docet facere. Opus etiam legis dicitur illud, propter quod instituta est, hoc est opus fidei: quod opus legis quicumque faciunt iustificatur. Hic est finis legis in Christū credere, & ei per dilectionem adherere. § Gentes naturaliter, ea quæ legis sunt, faciunt, id est non adiuti per legem, sed sola naturali ratione reformata per gratiam. Istud ergo naturaliter, legem & non gratiam excludit. Hoc est Gentes sine lege, sed non sine gratia, legis opus faciunt. § Testimonium reddente illis conscientia. Conscientia nunc de bono, nunc de malo dicitur. Et dicitur mala conscientia: quia amara, quia remordet sicut pœna est mala, quia grauis: nec ubi nō est conscientia, nec conscientia. § Et nostri uoluntatem eius. Nota, quod uoluntas Dei quandoque est ad rem & ad actum rei, ut in bonis quæ sunt: quandoque ad rem & non ad actum rei, ut cum dicitur, Deus uult salutem omnium hominum. Dicunt quidam, quod Deus uult, id est permittit mala fieri. Sed non ne mala fieri prohibet Deus? Quomodo ergo permittit quod prohibet? Solutio. Cum dicitur, Deus permittit mala fieri, sensus est: id est, nō impedit quin fiant. Si autem dicatur, permittit mala fieri, id est, concedit, non est uerum. Videtur quibusdam, quod non sit concedendum, quod Deus uelit hominem peccare, nel inobedientem esse sibi, uel esse contrarium suæ uoluntati: quæ omnia nonnulli concedunt. § Habentem formam scientiæ, id est, plenitudinem, uel formam, non rem: imagi-

Conuen-
tio Dei.

P.
Fortitu-
do.
Paten-
tes, & im-
patientes.

Q
Consen-
tio.
Luc. 21.

1. Tim. 6
R
Veritati
non ac-
quiescen-
tes.
Mar. 8.
Rom. 2.
Auditores
legis.
Opus le-
gis.

S
Naturali-
ter face-
re &c.

Consciē-
tia.

T
Volūtas
Dei.

Obie-
ctio.
Solutio.

Forma.

V imaginem, non ueritatē. Sacriligium facis. Sacri-
legium. Sacriligium est uiolatio rei sacrę, ut templi siue materia-
lis, siue spiritualis, & omnino eorum, quæ ad cul-
tum Dei pertinent. § Circūcisio quidem prodest
&c. Triplex est circūcisio: prima carnis, secun-
da cordis, tertia carnis & cordis. Prima habuit sta-
tum suum tempore legis. Secunda in tempore
gratiæ. Tertia in futuro. Prima fuit signum secun-
dę: & secunda tertię. Cum ergo de circūcisio-
ne carnis fiat sermo cum dicitur, circūcisio prodest.
§ &c. Quæritur quid hoc ad præsentem statum per-
tineat, quem hi habebant, quibus scribebat apo-
stolus? Solutio. multum: quia adhuc de priori sta-
tu Iudæi ad fidem conuersi gloriabantur. Sicut
autem. Si diligitis me, mandata mea seruate: non
quod dilectio potest haberi sine mandatorum ob-
seruatione, sed quia ipsa est signū dilectionis, hoc
dicitur: sic quidam de circūcisione cordis intel-
ligunt: hęc autem circūcisio prodest &c.
X
Roma. 3
Verax, &
ueritas
Deus.
E
St autem Deus uerax &c. Verax in effectu, ue-
ritas in essentia. Item ueritas nūc nomē est ef-
fectus, ut ibi, ueritas est Pater, ueritas Filius, ueritas
Spiritus sanctus. Sæpe uero filius dicitur ueritas
patris, quia per ipsum uerax innotuit. Vel iō ueritas
patris filius dicitur: quia uerā patris hēt naturā:
& hæc cōtra Arrianos. § Super oēs, q̄ credūt in eū
&c. quia desuper gratis datur. Non ab inferiori-
bus meretur fides, iustitia, & quælibet uirtus gra-
tis datur: nec eas sed per eas homo meretur. § Nō
tenetur homo lege naturæ, ut pro proximo mo-
riatur, alioquin nemo infra perfectionem posset
habere charitatem. § Excluda est &c. Excludere
duobus modis accipitur, scilicet pro repellere,
uel pro extra clausum ponere, i. manifestare. § Au-
thoritas est dictum, uel factum imitatione dignū.
§ Arbitramur enim iustificari hominem per fidē
sine operibus legis. Non dicit dubitatiue, sed asse-
rit cum discretionē. Non est arbitrium sine discre-
tione: quod tūc est liberum, quando est ad bonū:
tunc oppressum, quando ad malum. § An Iudæo-
rum Deus tantum? Quæritur cur lex magis sit da-
ta Iudæis quàm Gentibus: cum Deus sit pater, &
author utrorumque. Solutio. Data est lex Iudæis
pro Gentibus, quia transitura erat de Iudæis ad
Gentes. § Legem statuimus, i. finem imponimus,
ut cesset: uel statuimus, id est, statum quem habere
debet, damus, scilicet spirituale.
A
Rom. 4
M
erces non imputatur secundum gratiam.
Non sic omne bonum, quod agimus, attri-
buendum est gratiæ, ut meritum liberi arbitrij tol-
latur: qui error est Manichæorum. Nec sic merito
hominis, ut gratia secludatur: in quo Pelagius er-
rabat. Concedimus quidem totum esse ex gra-
tia, sed non ex sola gratia: cum aliquid sit ex meri-
to, sic tamen ut illud idem sit ex gratia. Omne, n.
bonum meritum, quod est ex libero arbitrio, est
ex gratia: sed non quicquid est ex gratia, est etiam
ex hominis merito. Homo naturaliter uult bo-
num, sed sine gratia effectu caret, ut oculus poten-
tiam uidendi, quam habet naturaliter, non potest
exercere sine luce superueniente. Homo ex libe-
ro arbitrio potest bonum & malum: sed liberum

arbitrium est naturalis potentia: sed posse malū
est naturalis impotentia: quomodo ergo posse
malum pertinet ad liberum arbitrium? Quomo-
do idem potest esse effectus potentia & impoten-
tia? Dicunt quidam, quod posse malum non perti-
net ad liberum arbitrium. Secundum quos sic
describitur. Liberum arbitrium est discretio boni
& mali cum facultate faciendi bonum, & dimit-
tendi malum. Nobis autem uidetur, quod libe-
rum arbitrium sit facultas discernendi, & eligen-
di, & exequendi. Hoc dico secundum primum
statum: quæ facultas per culpam quantum ad exe-
cutionem penitus deleta est: quantum uero ad di-
cretionem & electionem multum diminuta. § Di-
cunt quidam, quod tanta fuit efficacia circūcisio-
nis in tempore legis, quanta est nunc baptis-
mi: quibus sic obijcitur. In Spiritu sancto renascitur qui
baptizatur, quod non credimus fieri in circūcisio-
ne. Item in baptismo fit remissio omnium pec-
catorum: insuper datur uirtus bene operandi,
& in bono proficiendi, & in profectu perseverā-
di. In circūcisione tantum fuit remissio omniū
peccatorum: non ergo tantum profuit, uel tantam
habuit efficaciam, quātam habet baptismus. Illi,
quibus omne peccatum dimittebatur, digni
erant salute non solum pro eo, quod habebāt, sed
potius pro eo, quod habituri erant per gratiam
Christi. Reatus enim originalis peccati non sic di-
mittebatur, ut omnino nullus esset, sed ut susten-
taretur usque ad Christum. § Abraam dictus est
prima uia credendi, quia primum fides in eo eni-
tuit. § Legis impletionem impediēbat præcepto-
rum eius multiplicitas, magna que austeritas, &
parua utilitas. Impletionem euangelii adiuuat
præceptorum eius breuitas, maior que suauitas, &
maxima utilitas. Quid enim breuius: crede, & sal-
uus eris? Quid suauius charitate? Quid utilius sum-
ma beatitudinē? Ante Deum pater ponitur, qui
magis Deo quam sibi filios generare quærit.
P
Acem habeamus ad Deum. Est pax in Deo, est
ad Deum pax. Pax in Deo erit in futuro: quan-
do Deus erit omnia in omnibus. Pax ad Deum est
in præsentem. Vnde propheta. Pacem super pacem:
quasi dicat, pacem pro pace sicut gratiam pro gra-
tia. § Gloriamur in tribulationibus. Si caro uincit
spiritum, pro uictoria cum spiritu uicto punietur
& ipsa. Si spiritui cedit, cum eo pariter stola im-
mortalitatis, & corona gloriæ remunerabitur.
Quæritur, quomodo in tribulationibus sit glo-
riandum: cum Dominus dicat: Pater transfer a
me calicem istum. Solutio: tribulatio tribus mo-
dis contingit: ad pœnam, ad correctionem, ad
augmentum coronæ. Item in tribulatione tria con-
sideranda sunt, amaritudo, causa, & finis. Si igitur iu-
stitia sit in causa, gloriandum est in pœna: non pro
pœna, sed pro eius causa, & fine. § Exercitium tri-
bulationis dispositionem patientiæ conuertit in
habitu patientiæ, & sic tribulatio operatur pa-
tientiam, non dispositionem, sed habitum. § Pro-
batio uero spes. Probatio quandoque ponitur
pro purgatione, ut ibi, Tanquam aurum in fornace
probaui, i. purgauit. § Spes est de futuro bo-
no

Rñsio:
quorun-
dam.
B
Baptis-
matis ef-
ficacia.

Abrahā,
C
Euange-
lij præ-
stantia.
D
Roma. 5
Quæstio
Rñsio.
E
Exerci-
tium.
Proba-
tio.

†consciētia bona nota cum scientia boni. § Diligitur amicus in Deo idest quia est in Deo. Inimicus in Deum. i. ad hoc, ut habeat Deum. § Bonitas nostra nil aliud est, nisi affectio mentis iummæ bonitati adherentis. § Gratia Dei ad spiritum sanctū referri solet, ideoque quod per solam & meram gratiam Dei fit, sæpe per Spiritum sanctum fieri dicitur. § Omne peccatum large potest dici impietas, eo quod a bonitate & pietate discordat. § In quo omnes peccauerunt. Quæritur quomodo omnes in Adam peccauerint: cum secundum animam, ad quam pertinet peccare, in eo non fuerint? Solutio: quia secundum carnem in eo fuerunt, a qua anima trahit causam peccati: ideo omnes in eo peccasse dicuntur. Omnium cato tota, sed non tanta in Adâ fuit, quæ in se multiplicata est sine mutatione c. bi uel potus in tantam multitudinem. § Vsq̄ ad legem peccatum erat in mundo. Quæritur quomodo per legem regnum mortis destrui cæpit. Lege enim data, regnum mortis uideretur auctum: quia lex subintravit, ut abundaret delictum. Solutio: dicunt quidam, quod cognitione peccati, & timore pænæ cæpit destrui regnum mortis per legem, uel in idololatria per legem destructum est. § Si Christus non est unus, uel aliquis homo, ut quidam dicunt: quomodo dicit Apostolus ingratiā unius hominis? § Originale peccatum secundū alios dicitur reatus peccati: secundum alios ignorantia, & concupiscentia: secundum alios originalis iniustitia: secundum alios fomes peccati. § Si primi parentes non peccassent, paruuli eorum haberent iustitiam originalem per quam digni esset uitæ: cuius iustitiæ priuatio dicitur originale peccatum secundum magistrum Acardum. § Si non esset peccatū, anima in prima ætate haberet usū, & exercitium rationis, quia nullum inesset ei impedimentum, alioquin brutis animalibus inferiores nascerentur paruuli ut modo. Maior enim uiuacitas sensuum uiget in brutis animalibus ætatis illius quàm in paruulis. Quod probat utrorumque natura inspecta. § In baptisate confertur originalis iustitia, non illa, quam haberent paruuli, si non esset corruptio peccati: sed illa quæ intelligitur in participatione meritorū Christi. Priuatio igitur illius primordialis iustitiæ sic in baptisate tollitur: non sic ut eius habitus conferatur, sed sic ut non imputetur. Hæc autem originalis iustitia, quæ datur in sacramento regenerationis tantum ualet ad meritum, quantum illa prima, & forsitan plus, quia nostri paruuli, qui decedunt statim intrant ad gaudiū. § Anima corruptionem habet ex corpore: quæ sicut corpus ex Adam est. Vnde merito & peccatum dicitur anima habere ex Adam, quia ipsa corruptio causa est, quare anima sit subiecta peccato: & tali modo licet anima non sit ex trādūce, tamen trahit peccatum ex trādūce. Dicunt quidam, quod originale peccatum in baptisate secundum solum æternæ damnationis debitum dimittitur, & manet etiā post baptisate secundum culpam, iuxta illud Apostoli. Iam non ego operor illud: sed quod habitat in me peccatum. Ecce Apostolus uocat hoc peccatum. No-

bis autem uidetur, immo fere omnibus, quod non sit culpa, uel peccatum post baptisate. § Christus meruit, idest aliquid prius non sibi debitum acquisiuit, non est uerum. Christus meruit, idest opus uirtutis dignum remuneratione fecit: uerum est. Sancti per tormenta quæ patiuntur, merentur: licet & hoc totum sit ex gratia: sicut per id, quod diligunt, & bona opera faciunt, merentur: licet & hoc totum sit ex gratia. Si igitur legatur, quod solus Christus meruit: sic intelligatur, ut Deus solus est bonus, & solus Deus facit mirabilia. § Christus libero arbitrio fecit quicquid fecit, licet non potuerit peccare, non necessitate: hoc enim esset quasi ex coactione. § Est meritum, quo meremur, quod nondum habemus: est & meritum, quo meremur retinere quod iam habemus. § Potest concedi, quod Christus meruit immortalitatem, idest talem obedientiam exhibuit, quæ tali remuneratione digna fuit. Quæritur: utrum Christus in omnibus operibus suis nobis equaliter meruerit? Quod uidetur, quia omne opus, quod fecit pari charitate fuit informatum, & sic uidetur, quod in natiuitate eius tantum nobis meruit, quantum in passione: ergo in natiuitate redempti sumus, & sic ante mortem: quod non est uerum. Solutio: licet charitas Christi in se non receperit incrementum: recepit tamen in effectu. Vnde dicitur Deus unum magis diligere quam alium, propter maiorem uel minorem effectum. Iuxta hunc modum potest dici, & uerum est, quod plus nobis meruit in morte sua quàm in natiuitate, & in morte eius redempti sumus, & non in natiuitate. § Non est iustus quisquā & ad maiorem partem referendum est, & non generaliter ad omnes. § Causatiue dictiones quandoque notat causam: nunc consecutionem: nunc alicuius occasionem. § Vbi abundauit delictum: & c. Istud, ubi, non ad personas, sed ad tempus refertur. Noctem in suo cursu iter peragere, est peccatum in morali corpore regnare. Licet Iudeus & Gentilis idem facerent peccatum: plus tamen peccat Iudeus quàm Gentilis lege data; & monachus quàm laicus in eodem facto.

Quæritur: utrum mortui sumus peccato & c. Illi mortui sunt peccato, in quibus peccatum est in ortuum, ut saltem non dominetur. Illi uiuunt peccato: in quibus regnat peccatum, & dominatur. § In morte ipsius baptizati sumus. In morte, idest in fide mortis, uel in efficacia mortis uel ad similitudinem mortis Christi baptizati estis. Duobus modis quis baptizatur in Christo: scilicet uel sic ut sit in Christo ut bonus: uel sic ut possit esse in Christo ut fictus. § Per gloriā patris, idest potentiam resurrectionis, in qua pater filiū suum glorificans, ab eodem est glorificatus. § Corpus peccati ueritatem uitiorum uocat, quorū author diabolus est. Vel in corpore peccati duo intelliguntur, natura & culpa: quod ergo in corpore est ex peccato, iubet Apostolus destrui, non id quod ex natura. § Quando officio membrorum nostrorum fit aliquod malum, tunc membra nostra sunt arma militanti iniquitati: quando officio eorum fit aliquod bonum propter Deum, tunc membra

L Christus quō meruit.
M Merita sãctorū.
N Lib. arbitrium in Christo. Meritū duplex.
O Quæstio.
P Vbi. Sap. 18.
Q Roma. 6.
R Baptizati in Christo.
Corpus peccati.

membra nostra sunt arma iustitiæ militanti Deo. § Tunc fomes peccati dominatur nobis, uel diabolus quando trahit nos ad peccatum mortale. Præceptum. § Præceptum est de his, sine quibus non est salus. Prohibitio de his, cum quibus salus esse non potest. Permissio, uitæ laxioris concessio. Consilium, melioris uitæ admonitio. § Iuris ratio exigit, ut iuxta meriti quantitatem reddatur & præmium, mors autem Christi meritum est, pro quo debito res sumus. Huic autem merito nil secundū quantitatem etiam mortendo reddere possumus. Nemo ergo dicat, quod non plus debet quàm possit, quod ergo Deus minus debito accipit, gratia est, sine qua nemo saluatur. Si quis enim tantum Deo redderet, quantum debet, is gratia non indigeret. Non est enim misericordia, ubi tantum redditur, quantum debetur. Rom. 7. E T uos mortificati estis legi & c. Potest dici, quod David in hoc legi uiuebat, quod eam secundū literam seruare tenebatur, & in hoc mortuus erat legi: quod non quærebat ex ea iustificari. Itē cum Christo erat per fidem, & gratiam. Nondum tamen gratiæ instituta, & nouæ legis sacramenta seruabat. § Vt fructificarent morti, Lex Moysi dicitur lex mortis propter transgressionē, quæ causa est mortis: uel quia peccantes interficiebat. § Vt seruamus in nouitate spiritus: & non in uetustate literæ. In nouitate spiritus seruit, qui in iis seruit, quæ innouant hominem, & Christo conformem reddunt. In uetustate literæ seruit, qui in iis seruit, quæ hominem ueterem faciunt, & ad cōformem: qui legem secundum superficiem custodit. § Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum. Lex eo quod ligat, potest dici mandatum prohibens: & mandatum in iis, quæ præcipiuntur. § Non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum & c. Talis & tanta est animæ & corporis unio, ut quod unius est, alteri attribuitur: ut sensualitas animæ, & psonalitas corpori. Velle adiacet mihi dote naturæ: sed perficere non inuenio dono gratiæ. § Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Ratio naturalis in uita præsentis omnino extingui non potest. Ipsa est enim aquila, quæ superuolat: puer, qui ceteris periclitatibus pueris, non periclitatur. Homo legis legi Dei condelectatur magis secundum rationis approbationem, quàm secundum amoris delectationem. § Lex peccati dicitur esse in membris, per quorū officium adimpletur, ut in oculis, per quos uidemus quod concupiscimus: in lingua mentiēdo. Obiectio. § Si quis mente seruit legi Dei & mente seruus est Dei: & si idem carne seruit legi peccati, carne est seruus peccati. Cum ipse idem sit, qui sic & sic seruit: uidetur quod idem sit seruus Dei, & peccati. Solutio. Solutio: Si quis carne seruit legi peccati, non ideo simpliciter seruus est peccati. Eius enim seruus quis dicitur, cuius libenter facit uoluntatem. In his ergo, qui partim diligunt Deum, partim mundum, uidentur esse quis amor in eis præponderet, & secundum hoc iudicandum est, cuius sint serui. Video aliam legem & c. Tres sunt leges malæ. Lex membrorum, lex peccati, lex mortis. Lex. n.

spiritus uitæ. Tres sunt leges bonæ. § Lex rationis, lex Moysi, lex spiritus uitæ. § Qui secundum carnem sunt, ijs ea, quæ carnis sunt, sapiunt: & ea, quæ ad spiritum pertinent, sunt insipida. Verbum doctrinæ, & ædificationis est eis amarum: fabulas, rumores, uerba dissolutionis grater amplexantur. § Prudentia carnis mors est. Prudentia carnis est, quæ postpositis iis, quæ ad Deū pertinent, secularia negocia sollicitè agit. Sapiencia carnis est, quæ nihil nisi quod secundum solitum cursū naturæ contingere solet, possibile credit. § Carni debemus providere necessaria, ne deficiat: & superflua relectare, ne læuiat: qui autem carni secundum uoluptatem indulget, de iumento facit Deū suum. § Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Hypocrite carnem carne mortificant, sancti spiritu carnem mortificant. Horror amaritudinis mortis in Christo fuit maior, quàm in aliquo alio, quia ipse perfecte præsciuit, quanta sit in morte amaritudo. § Non accepistis spiritum seruitutis. Timor seruilis cohibet manum a malo opere timore pænæ temporalis. Timor initialis cohibet a malo opere, & a mala uoluntate timore gehennæ. Timor filialis cohibet ab omni malo amore iustitiæ. De timore initiali quæritur: utrum faciat seruum, an filium: Cum enim timore pænæ cohibeat a malo, uidetur esse seruilis: item cū bonus sit omnis, qui cohibet se a malo opere, & a mala uoluntate, uidetur quod sit filialis. Omnis enim bonus est filius. Item omnis homo aut est seruus, aut filius. Solutio: Timor initialis potest esse cū seruili & cum filiali. Homo prius timet pœnam temporalem, & post etiam gehennam: tandem incipit amare bonum. Ille dicitur habere timorem seruilem, qui timore pænæ temporalis tantum, aliquid criminale non committit. Itē est aliquis, qui timet gehennam, & diligit bonum, sed nondum perfecte. § Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Nos hæreditas Christi sumus, & cohæredes eius. Hæreditas: quia nos in æternum possidebit. Cohæredes: quia regnum patris cum ipso possidebimus. § Si tamen compatimur. Christo compati est ad similitudinem eius pati in carne, uel animo compūgi ex memoria mortis eius; uel in opibus membrorum eius secundum facultatem reuelare. § Non sunt condignæ & c. Quæritur, an æterna beatitudo possit mereri? Id, quod est temporale, quomodo potest esse dignum eo, quod est æternum? Solutio. Temporale meritum potest esse dignum, sed non condignum æterno præmio: quia plus dabitur in præmio, quam fuerit in merito. § Fit quandoque comparatio rei ad rem secundum quod in ipsis est: quandoque secundum æquitatem: quandoque secundum conuentionem. Secundum quod in ipsis est: ut cum equo equo, argentum argento. Secundum æquitatem, ut cum quis pro oue suspenditur, secundum æquitatem iustitiæ secularis; & cum Deus aliquem punit æternaliter pro peccato unius momenti. Quæ æquitas consistit, uel intelligitur non in comparatione quantitatis culpæ ad pœnam, sed potius in consideratione contemptus

Leges bonæ.
Prudentia, & sapientia carnis.
Hypocritæ.
Mortis Christi amaritudo.
Z Timor multiplex. Quæstio.
Solutio.
A Roma. 8.
B Quæstio Mereri passiuè.
Rãtio.
Comparatio meriti, & ualoris.

Dei, & transgressionis diuini mandati. Idem contingit in remuneratione bonorum. ¶ Comparatio est secundum conditionem, siue conuentionem: ut cum pro minimi laboris opere tibi marcam argenti promittam, & hæc cõparatio in pœna malorum, & remuneratione bonorum non inconuenienter adaptatur. Conuentionem enim omnibus Deus hanc proposuit. Si feceritis hoc: hoc recipietis. ¶ Omnis creatura ingemiscit &c. Creatura ad creatorem refertur. Vnde non inconuenienter creaturæ nomine hoc loco omnes illi intelliguntur, qui ad creatorem suum per fidem, & dilectionem referuntur. ¶ Christus moram facit, sed non tardat. Ille enim dicitur tardare, qui ultra tempus debitum moram facit. Vnde si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit. Vanitatis. n. creatura subiecta est non uolens. Creatura dolet se uanitati subiectam, quæ uellet immutabiliter adherere ueritati. Magna est uanitas corporis: sed multo maior uanitas spiritus: qui per temptationes, & uagas cogitationes fere semper euanescit. ¶ Si creatura nolens, & dolens uanitati subiecta est: ergo in sustinendo non meretur, quod falsum est: cum in spe retributionis sit subiecta, ut dicit Apostolus. Solutio: uult, & non uult id, sed non secundum idem. ¶ Et parturit usque adhuc. Mulieris parturientis dolore maiorem esse non credo, nec maius desiderium. ¶ Non solum autem illa: sed & nos ipsi primitias spiritus habentes. i. Non solum minores in ecclesia, sed etiam nos Apostoli ingemiscimus. ¶ Adoptionem filiorum Dei &c. Non ne iam adoptati sumus in filios Dei? Non ne iam filii Dei sumus? Quomodo ergo dicitur de sanctis, quæ expectat adoptionem filiorum Dei? Solutio. Adoptio iam incepta est in nobis per spem: perficietur autem per spem. Spes est certitudo futuri commodi adimplendæ. ¶ Quid oremus sicut oportet, nescimus. Omnis, qui petit quod petendum est, & quomodo petendum est, semper exauditur ad utilitatem. Quid autem, uel quomodo petere debemus, nescimus, nisi per Spiritum sanctum. ¶ Ignorantia uenit ex corruptione, & infirmitate carnis. ¶ Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. De illo queritur, qui cum in alto gradu charitatis esset, torpendo ad minorem descendit, & sic decedit, cum charitate tamen: quomodo descensus ille cooperatur ei in bonum? Coronam. n. minuit, & præmium attenuat. Solutio: nisi descendisset sic, ex nimio profectu superbisset: & sic talis descensus cooperatur ei in bonum. ¶ Non est dicendum, quod omnia bona, quæ mali faciunt, cooperentur eis in malum: cum Augustinus dicat, quod bonum fuisse per unum diem utile est. ¶ Quos præsciuit &c. Omnia a Deo antequam præsciuntur: illa tamen quadam prærogatiua præcisci a Deo dicuntur, quæ futura ab eo approbantur, sicut scire dicitur, quæ approbat: quos itaque sic præsciuit omnes prædestinauit. ¶ Conformes fieri imaginis filij sui. Christus est imago patris. i. expressa similitudo usquequaque similis & æqualis. Sancti conformes. i. pro modo suo uestigia sequentes Christi in puritate uite, in obedientia & humilitate.

Vt sit ipse primogenitus. Christus secundum quod est natus de patre dicitur unigenitus: secundum quod habet fratres, primogenitus. Quos prædestinauit, hoc, & uocauit &c. Deus potest præscire, quæ non præsciui: uelle, quæ non uult: posse facere, quæ non facit. Præteritum tempus propter sui certitudinem diuiditur quod nullum aliud potest. ¶ Qui etiam interpellat pro nobis. Christus interpellat pro nobis in humanitate sua exhibuit: quæ obedientia adeo patri est grata, ut eius merito nobis uenia peccatorum donetur. ¶ Neque mors. i. cõminatio mortis: neque uita. i. promissa conseruatio uitæ, i. nec timor mortis, nec amor uitæ poterit nos separare a charitate Christi. ¶ Nil adeo dominatur homini, quantum ipse sibi. Ipse enim sua potest cogere uoluntatem, & mutare, quod nil aliud ab eo potest: unde Apostolus, quem nil poterat separare a Christo: separare a Christo seipsū poterat: quod ne fieret, corpus castigabat. ¶ Veritatem dico in Christo Iesu. Est qui ueritatem dicit, & tamen mendacii reatum incurrit: qui etsi uerum dicat, id tamen in conscientia non habet. ¶ Optabam anathema esse. Optabam pro eo quod est opto ut Aimo legit. ¶ Promissiones Dei, uel prophetiæ tribus modis fiunt. Quandoque cum immutabili denunciatione, ut illa. Ecce uirgo concipiet &c. Quandoque cum quadam cõminatione, ut adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur, ubi conditio & si non apponitur, tamen subintelligitur ut, nisi a uia sua conuertatur Niniue subuertetur. Quandoque cum eorum, ad quos sit libera uoluntate, ut in proprio scilicet habeat arbitrio promissionem factam suscipere, uel respuere, ut hic. In semine tuo benedicentur omnes gētes. Quæ promissio omnibus oblata est sic ut eam pro arbitrio suo apprehendat, uel respuat. ¶ In Isaac uocabitur tibi semē. i. in filiis græ, qui per Isaac significantur: ut propositum Dei maneret. i. impletur. ¶ Potest queri utrum causa primordialis, an finalis queratur cum dicitur: cur Deus elegit Iacob potius quam Esau? Sed uoluntatis Dei quæ est omnium causa, nulla est causa. Itē si finalis causa queritur dicitur, quia electio Iacob ualet ad fidei confirmationem, & gratiæ commendationem: quod enim factum est in duobus fratribus, hoc idem fieri in duobus populis credere debemus. ¶ Deum ab æterno aliquem reprobasse nil aliud est, nisi præordinasse se illi in tempore pro culpa gratiam subtrahendum. Sed dicit quis: ergo æternæ reprobationis causa fuit culpa temporalis? Solutio: dici potest, quod æternæ reprobationis sit causa culpa temporalis: causa quidem primordialis non fuit culpa temporalis, sed potius finalis causa, in qua terminatur, non inchoatur. ¶ De duobus queritur æqualiter in peccato iacentibus, quibus gratia Dei æqualiter proponitur, & offertur: unde fit quod alter ei cõsentiat, & ab altero respuitur? Solutio: utriusque data est gratia, qua potuit consentire: alterius tamen mens mota est, & cõsensit: quod de bono naturæ potuit, quia uelle ad

Vnigenitus.
K
L
M
Promissiones Dei.
Gen. 22.
N
O
P
R
Solutio.
Quæstio.
R
T
Vnigenitus.
Z

Creatura.
Abac. 2.
Vanitas.
D
obiectio
Solutio.
E
Quæstio
R
Spes.
F
Exaudiri
Ignorantia.
G
Quæstio
R
H
I
Imago Dei.

Quæstio
R
S
T
V
Z
A
B

iacebat ei: quod ante gratiã implere nõ potuit, p gratiam quidem excitata est, & surrexit. Alter cũ posset, non consentit: sed gratiam oblatam sponte reiecit, ut apparet in solis radio, & in duobus in foueam lapsis. Qui oculos aperit uidet, non sine solis claritate. Qui oculos claudit, non uidet. Sic qui manum meam apprehendit, extrahitur a me de fouea: qui autem negligit, nec nititur cum auxilio sibi exhibito, non exit. ¶ Maior seruiet minori. Impletum est non in personis illis, quia non legitur quod Esau seruiet Iacob: sed in filiis eorum. Videlicet tempore Dauid, & Salomonis. Vel seruire ponitur pro prodesse. Iacob sine merito est electus: Esau non sine merito est in tempore reprobatus, uel damnatus. ¶ Principium, & consummatio omnis boni non est ex homine, sed ex Deo. ¶ Dicit scriptura Pharaoni &c. Quid ad Esau exemplum de Pharaone, cum ille pro originali peccato tantum sit reprobatus: iste etiam pro actuali soler queri. Solutio: ad hoc inducuntur similitudines & exempla, ut per magis certum id, quod minus certum est, uideatur. ¶ Quem uult indurat. Dicitur Deus indurare quem uult: quia non coactus, sed uoluntarius gratiam subtrahit, quam subtrahit: qua subtracta fit ille deterior. ¶ Qui respondeas Deo. Respondeas, id est, contradicas: quia respondentis est contradicere. ¶ Uasa in honorem sunt uasa, quibus cibi mensis imponuntur. Uasa in contumeliam uasa culinæ, aut egestionis. ¶ In uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Misericorditer agit Deus cum malis, impenitentiam indulgendo, sed misericordius uideretur cum illis agere, si citius discederent: quia minus peccarent. ¶ Hæresis Manichæorum sic omne bonum gratiæ ascribebat, ut liberum arbitrium tollerent: Hæresis Pelagianorum, bonum fieri ab homine sine gratia posse assererat. Doctores uero utrumque errorem destruunt. Vbi uero Ambrosius dicit, quod Deus elegit Paulum, sciens illum se correcturum: non intelligit, quod futurum meritum causa esset præscientiæ Dei, sed demonstrat liberum arbitrium gratiæ Dei cooperari: quod est contra prædictas hæreses. ¶ Verbum abbreviatum faciet Deus super terram. Verbum abbreviatum potest dici uerbum incarnatum, quod in humilitate est abbreviatum & est legem consummans, id est, adimplens. ¶ Voluntas quidem cordis mei fit pro illis in salutem. Voluntas quædoque accipitur pro affectu sensualitatis: ad cuius differentiã dicitur uoluntas cordis, uel rationis. Ille in spiritum sanctum peccat, qui spiritui sancto inuidet, eo quod per hunc siue per illum bona operetur, vnde iniustum est, quod Deus alicui tali dimittat peccatum huiusmodi. Quod autem iniustum est, Deus facere non potest. Emulationem Dei habent, sed nõ secundum scientiam. Zelus bonus uel Dei est feruor mentis, quo quis propter Deum putat aliquid faciendum esse, uel dimittendum: quod aliquis est cũ scientia, aliquis sine scientia: scientia hic uocatur cognitio fidei. Facilius ueniã consequuntur, qui ignorantes peccant, quæ scientes. Vnde Apostolus. Misericordiã

Dei consequutus sũ quia ignoranter feci: & istud quia, sancti causatiue legunt. Vbi tamen, nõ causa efficiens, sed accessum præbens notatur. ¶ Finis. n. legis Christus. Est finis consumptionis, ut panis finitus. i. consumptus: & est finis cõsummationis, ut tela finita. i. consummata. Christus est finis legis consummans. Lex, & prophetæ usque ad Ioã nem. i. usque ad gratiam: qua superueniente lex ultra non est tenenda. ¶ Omni credenti ad iustitiam. Est qui credit non ad iustitiam: qui. i. habet fidem per dilectionem non operantem, & ideo per fidem non iustificatur. ¶ Viuet in ea. i. uictum habebit in ea: iuxta illud. Si hoc feceritis, bona terræ comedetis. ¶ Hoc est uerbum fidei, quod prædicamus &c. Verbum prædicationis adeo est rationi consentaneum: ut cum ei prædicatur, statim ei acquiescit & consentit: quia nihil adeo appetit sicut cui nihil aliud sufficit in mundo. unde cum illud quod summe appetit, audit: aut omnino cæca est & expers rationis, aut illi consentit. ¶ Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Non omnis, qui uocat, inuocat. Vocatio enim exterior sonus est uerborum: de qua dicitur. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine &c. Inuocatio uero interior est clamor. i. deuotio animi ad Deum proijs, quæ petenda sunt, suspirantis: de qua Moyse dicitur. Quid clamas ad me? Quam speciosi pedes &c. In pedibus quandoque actiones, quandoque affectiones intelliguntur: ut, pedes eorum pedes recti. Quandoque ponuntur pro uerbo prædicationis: ut subiecit gentes sub pedibus. ¶ Euangelizantium pacem, id est, reconciliationem inter Deum & homines. ¶ Sed non omnes obediunt euangelio. Quidam omnino fidem respuunt: ut Iudæi, & infideles. Quidam ore tantum obediunt. Quidam & ore, & opere, & non corde, ut hypocritæ: & hi omnes non obediunt euangelio: sed soli illi, qui quod corde credunt, ore confitentur, & opere implent. ¶ Quis credit auditui nostro. Deus duobus modis interius loquitur animæ fidei. Vel cognitionem ueritatis reuelando: uel amorem uirtutis inspirando. ¶ Quis nunc impossibilitatem, nunc difficultatem, nunc raritatem notat. Auditor exterior multis est causa fidei, non tamen efficiens, sed accessum præbens. Neque enim qui plantat est aliquid: neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Quod ab Apostolis prædicatur uerbum est Christi, quia ab ore eius prolatur: uel uerbum Christi est, quod intus in corde ipse reuelat. ¶ In omnem terram &c. Hæc autoritas incepta a Iudæis impleri tempore Apostolorum. Volunt quidam, quod principes Iudæorum cognouerunt Christum esse Dei filium, non tamen huic cognitioni propter inuidiam acquiescere poterant: sed scienter, & cõtra conscientiam eum impugnabant. Aliis uidetur, quod cognouerunt eum esse uirum iustum, & in lege promissum: sed non Dei filium. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. ¶ Elaias audet, & dicit. Audax dicitur, qui audet audenda, & non audenda: & sic in malo ponitur. Quandoque audacia ponitur pro fiducia animi, quæ uirtus est, qua per-

X
Finis uari-
Esa. 1.
Matt. 7.
Exod. 14.
Ezech. 1.
Psal. 46.
Z
Quis
Audit.
A
B
1. Cor. 2

na iniuste comminata non timetur. ¶ Palam apparui iis, qui me non interrogabant. Apparet qui subito & insperato uenit. ¶ Tota die expandi manus meas &c. Cum totum pro omni parte ponitur, hoc nomen totum cum nomine totius nõ debet poni: ut si dicatur, tota die fecit: hic non pars diei: sed totius debet intelligi, sæpe tamen sic loquimur, tota die expecto te. Vbi tamen non totus dies, sed magna pars diei intelligitur. ¶ Ille manus expandit, qui beneficia largitur, quod Dominus fecit Iudeis tota die. i. omni tempore gratiæ.

Rom. 11. **N**on reppulit Deus plebam suam, quam præsciuit. Sicut duplex est uocatio: sic duplex est præscientia. s. generalis, quæ est omnium: & specialis, quæ tantum est bonorum. ¶ Altaria tua subfoderunt, & ego relictus sum solus. de illis altaribus intelligendum est, quæ fideles sibi edificauerant: non audentes ire Hierosolymam propter reges idololatrias post diuisionem regni. ¶ Dedit illis spiritum compunctionis. Tunc anima terram aëstralem. s. aërem possidet, cum in ea sol iustitiæ præsentia sui humorem peccatorum exsiccat.

Iosu. 15. Additur irriguum inferius, & irriguum superius: cum gemina compunctio datur & ex recordatione peccatorum, & pro desiderio patriæ. Mala compunctio est inuidia, quæ est tormentum. Quo maius Siculi non inuenere tyranni: quæ est nouerca alienæ felicitatis. ¶ Fiat mensa eorum &c. Sicut in mensa corporaliter: Sic in scriptura spiritualiter reficimur, ubi diuersa fercula apponuntur. ¶ In scâdalum. Scandalum nunc offensam, nunc ruina, nunc rixâ significat. ¶ Quod si delibatio sancta est, & massa. Delibatio est parua alicuius rei degustatio ad experimentum totius massæ. Massa est ipsu genus: radix, patres: rami, filij: oliua, Iudæi: oleaster, Gentilitas: pinguedo, Apostoli. Est itaq; massa sacrata & si non secundum se tota, tñ secundum electionem: & rami sancti licet non oēs. ¶ Cõtra naturam insertus es. Naturam distingere difficile est. periculosa enim sunt diffinitiones, ut ait quidam. Quicquid est præter peccatum, aut est opus Dei operantis sine natura: aut opus naturæ cooperantis Deo, aut artificis imitantis naturam. Item alia Deus operatur secundum naturam, alia supra naturam, nihil contra naturam. Potentia enim Dei tanta est, ut de natura qualibet sine ea facere possit, quicquid sibi placet. ¶ Ut non sitis uobis sapiens sapientes. Sapiens sibi dicitur, qui sapientiam, quam habet, a se esse credit: uel pro merito suo sibi datam: uel qui data sibi sapientia abutitur: qui se extollit, & alios despicit ex consideratione sapientiæ suæ. ¶ Donec plenitudo Gentium intraret. Donec causa est, & terminus, i. causatiue ponitur, ut hic: non feci hoc donec tu fecisti illud, quasi factum tuum causa fuit facti mei: & finaliter ut hic. expectabo te donec uenias. ¶ Plenitudo multitudinem, non uniuersitatem hic significat. Secundum euangelium quidem inimici propter uos: & Carissimi secundum electionem, propter patres. ¶ Non est intelligendum quod iidem sint inimici & carissimi. Relatio enim non ad easdem personas, licet ad eundem populum refertur: Vt, Mulier,

quæ damnauit, saluauit. Et illud. Qui super te pedibus ambulauit: qui te in deserto de petra produxit. Hic non aquæ substantiam, sed naturam demonstrat. Sic omnes electi a Domino diliguntur: sic & ego omnes, qui me diligunt, licet non omnes nouerim: sic & Apostolus omnes electos diligebat. ¶ Sine pœnitentia enim sunt dona, & uocatio Dei. Pœnitentia ponitur pro mutatione: quia quod prius fecimus, ut hic, Pœnitet me fecisse pœnitentia mutamus, ut hic, Pœnitet me fecisse hominem: id est, mutabo opus quod feci, propter malitiam hominum. Augustinus dicit, quod Deus mutat sententiam, & non consilium. Sententiam uocat pœnam, & uindictam pro culpa nobis debitam: consilium appellat æternam dispositionem. ¶ O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Vbi, figere non ualemus oculum rationis, figamus oculum admirationis, & oculum fidei. ¶ Aliud est aliquid soluere ad dubitationem tollendam, & aliud ad profunditatis comprehensionem. ¶ Altitudo sublimitatem notat & profunditatem. Profunditas ab æterno, sublimitas extenditur in æternum. ¶ Iudicia, uocat æternam dispositionem. Vias, operationes. ¶ In secula seculorum. Seculum dicitur a sequendo: quia unum sequitur post aliud. Seculum seculorum dicitur æternitas: quia ipsa sequitur omnia secula, & ipsam nullum. Amen, aduerbium est optandi, uel confirmandi.

Vt exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem sanctam. Carni debemus providere, ut seruiat, non ut seruiat: ut sit ancilla, non domina: hostia fiat uitiorum mortificatione, sed uiuat uirtute. Queritur cur Apostolus præcipit corpora, & non animas offerre in sacrificium. Solutio: sacrificium a spiritu inchoatur, & in corpore determinatur. ¶ Et nolite conformari huic seculo. Ex Adam facti sumus ueteres, deformati, & Deo dissimiles: per gratiam Christi innouamur, & reformamur, & Deo conformamur. In qua conformatione quotidie proficimus per studium lectionis & bonæ meditationis, orationis & bonæ operationis. ¶ Quæ sit uoluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. Voluntas bona est in fide: beneplacens in spe: perfecta in charitate. Vel bona uoluntas in subiectione maiorum: beneplacens in subiectione æqualium: perfecta in subiectione minorum. Vel bona in coniugatis: beneplacens in uidiuis: perfecta in uirginibus. ¶ Omnibus qui sunt inter uos. Solus Deus uere est, quia immutabilis per naturam. Vnde illi soli, qui Deo adherere desiderant, non immerito esse dicuntur. ¶ Per gratiam, quæ data est mihi. Rationabiliter Petrus in signis & uirtutibus potens, datus est Iudeis signa quærentibus. Paulus uero, cui præ cæteris data est cœlestis sapientia, datus est Gentibus in Apostolus & doctor, quia ut ipse ait. Iudæi signa petunt: Græci sapientiam quærunt. ¶ Non plus sapere, quàm oportet sapere. Cum nemo tantum sapiat, quin plus possit, & debeat sapere in uita præsentis: quis sapit plus quàm oportet? Solutio: ille plus sapit quàm oportet, qui ea, quæ sunt supra humanam

H
Gen. 6.
I
Altitudo.
Seculū.
Amen.
K
Rom. 12
Quæstio
Rûsio.
L
Voluntas
Dei.
M
I. Cor. 1
Solutio.

nam rationem sua ratione nititur comprehendere: quæ scilicet credi debent, & possunt: sciri non possunt. Plus etiam sapit quàm oportet, qui se extollit, & alios contemnit. Ille sapit secundum mensuram fidei, qui nil sapit uel facit, nisi quod credit esse sapiendum uel faciendum.

Omnis uicuique sicut Deus diuisit. Christo homini Deus non dedit dona ad mensuram: sed omnium donorum plenitudinem. Vnicuique datur gratia etiam propter aliorum utilitatem: ut quod unus non potest per se, possit per alium. Siue prophetiam &c. Prophetia est diuina inspiratio, futuros euentus rerum immutabili ueritate denunciens. Vel secundum Gregorium. Prophetia est occultorum manifestatio per Spiritum sanctum facta. Ille secundum rationem fidei prophetiam habet, qui in sua prædicatione secundum quod credit auditoribus necessarium, uerba sua moderatur. ¶ Qui tribuit in simplicitate. Tribuit in duplicitate, qui ei largitur, a quo maiora sperat. Tribuunt in duplicitate hypocritæ scilicet causa gloriæ. Tribuunt in duplicitate, qui tribuunt in spe præsentis retributionis, & futuræ. Simplicem & puram in tribuendo habet intentionem, qui ob hoc solum tribuit, quia id Deo placere credit. ¶ Qui præest in sollicitudine. Amor expellit negligentiam, timor præsumptionem, Prælati non tumeat de dignitate, sed timeat de reddenda ratione. ¶ Qui miseretur in hilaritate. Qui dat eleemosynam indigenti, non se extimet bona sua minuere: seminat enim centuplum recepturus, si tamen hoc facit ex charitate. Similiter qui ignoscit læto animo id faciat. Iniurias illatas ueniam petenti non opponat. Hoc est enim pœnitentem confundere magis quàm pacare. ¶ Sollicitudine non pigri. Quidam solliciti sunt corde, & in opere pigri: ideo dicit sollicitudine non pigri: hoc est solliciti sitis corde, nec tamen in opere pigri. ¶ Spiritu feruentes. Charitas impatiens est: parum eam sibi omne, quod facit, uidetur. Vnde, Vtinam essem aut calidus aut frigidus: sed quia tepidus es, euomam te ex ore meo. Calidus, est feruens in charitate: frigidus, penitus infidelis, uel in grauibus peccatis iacens: tepidus, qui nec magna mala facit nec magna bona: sic sancti exponunt. Quomodo ergo optat magis ut sit frigidus quàm tepidus. Nonne maius est malum esse in mortalibus quàm in uenialibus, & sic melius est esse tepidum quàm frigidum: Solutio: non rem sicut est, sed quæ ex re est opportunitatem in uerbis illis attendit. Frequenter enim contingit, quod ij, qui in profundo uitiorum sunt, ad Deum conuersi ad maiorem perueniant perfectionem, quàm ij qui sunt tepidi.

Verbum Dei passim non est disseminandum, sed tempus opportunum est obseruandum. ¶ Orationi instantes. Orationis instantia fit in assiduitate, & deuotione. ¶ Hospitalitatem sectantes. Hospitalitatem sectatur, qui rogantes suscipit, & non rogantes cogit: & ne foris remaneant diligenter inquirat, uel quærat. ¶ Benedicite persequen-

tibus uos: benedicite, & nolite maledicere. Legitur in actibus Apostolorum Paulum cuidam maledixisse sic. ¶ Destruat te Dominus paries dealbate. Nunquid ergo fecit, quod prohibuit dicens: nolite maledicere? Solutio: sancti zelo iustitiæ compulsi talia faciunt, ideo maledictionis actionem, non uoluntatem habent: ideoque (ut nobis uidetur) maledictionis reatum non incurrunt. ¶ Flete cum flentibus. Flendum pro defectu, & casu, ac culpa aliorum. Flendum pro defectibus insultandum, & pro dilatione gloriæ: aliæ lachrimæ non habent meritum bonum. ¶ Nolite esse prudentes apud uosmetipsos. Prudens est apud seipsum, qui cum apud alios sit stultus, sibi uidetur esse prudens, & qui totus iudicio suo nititur. Vnde cum eius sententia contemnitur, statim irascitur. ¶ Prudentia sine simplicitate, astutia est: sicut simplicitas sine prudentia, faruitas. ¶ Prudentia serpentis est seruire caput, in quo est uenenum, unde uiuit: simplicitas columbæ est quod læsa non relædit. ¶ Dare locum iræ. Ille dat locum iræ, qui iniurias illatas patienter audit: qui prouocatus non respondet, sed tacet. ¶ Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Qui uindicat se, quantum in se est, iudicem sua priuat potestate. ¶ Queritur: an iustitia Dei, & iustitia humana uel secularis sint contrariæ? Quod uidetur: cum iustitia Dei consistentem peccatum per sacerdotem absoluat: iustitia humana confessum peccata sua suspendat. Solutio. Nonnulla est charitas cum uindicta, quæ secundum iustitiam humanam de fure sumitur pro communi utilitate exercetur, & ideo ad iustitiam Dei spectat. ¶ Si esurierit inimicus tuus, ciba illum &c. Sufficit inimicos non odisse (ut dicit Augustinus) quod de effectu, non de affectu intelligendum est. Tenemur enim eorum salutem uelle, & angustiam famis patientibus (si possumus) subuenire. Vince in bono malum. Legitime pugnat, qui in pugna perseverat: qui motibus gulæ, uel iræ, & illicitis omnibus repugnat.

Non est potestas nisi a Deo. Voluntatem peccandi habemus a nobis: potestatem autem a Deo, quod sic intelligendum est, id est id, quo uoluntatem ad effectum ducimus, scilicet membra, & uim membrorum a Deo habemus. Dicunt quidam, quod potestas peccandi non est pars liberi arbitrii: cum in angelis non sit, uel in Deo. Hi dicunt, quod in dæmonibus non est liberum arbitrium. Alij aliter uidetur. Sunt autem liberi arbitrii partes, posse dimittere malum, & posse facere bonum. Vnde diabolus, quia non potest dimittere malum, nec facere bonum, non habet secundum eos liberum arbitrium. ¶ Est autem potestas ordinatio a Deo disposita in genere humano, quæ alij alijs præesse habent. Exiguntur autem, quatuor ad esse potestatis, institutio, materia, ordo, & terminus. Institutionem debet a Deo habere, uel ab humano iure: aliter prælatio non est

Actu. 23
Percutiat.
Quæstio
Rûsio.
Y
Z
A
Quæstio
Rûsio.
C
D
Ro. 13
E
F
Potestas

potestas, sed uolentia. Materiam habere debet in subiectis. bonos defendendo, malos puniendo. Ordinem id est iustitię equalitatem: ut ab ea non recedat, sed eius amore potestatem exerceat. Terminum habere debet, ne ultra extendatur quàm debet: quod alieni iuris est non inuadat. Cum ergo aliquis prelatas a iustitia recedit, non est ei obediendum, sed resistendum: non ei malum inferendo, sed ne malum perficiat impediendo. In iis enim quę ad potestatem pertinent, obedientiam ei debemus: non in iis, quę ad tyrannidem. ¶ Cui tributum, tributum &c. Tributum a tribunis dicitur. i. quod a subiectis tribunis soluebatur. Vectigal, quod de uectis, i. mercibus deportandis soluebatur. ¶ Nemi- ni quicquàm debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Debitum dilectionis ab omni soluit debito: a quo tamen nemo absolui potest. Sic semper reddatur, ut semper debeat: & sic debeat ut reddatur. ¶ Charitas secundum Augustinum, est motus rationalis uoluntatis in Deum propter Deum, & in proximum propter Deum. Deus non est motus mentis: ergo charitas est, quę nõ est Deus? Videtur Augustinus uelle, quod omnes æquali affectu diligendi sunt, sed non pari effectu. Cui cõtrarium uidetur, quod dicit Hieronymus. Post omnium patrem Deum, carnis quoque diligatur pater. Item hunc sic obiicitur: non ne magis diligendus est, qui magis Deo placet? sed ecce alius est melior patre meo, & sic teneor eum magis diligere quàm patrem mem. Solutio: quod Augustinus dicit, sic intellige, omnes pari affectu sunt diligendi. i. communi, sed nõ æquali. Quod autem alibi dicit: tantum fratres diligamus, quantum nos, id est tantum bonum eis optemus, & si non tanto affectu: uel quantum est similitudinis, non quantitatis. Item secundę obiectiõni sic potest responderi. Contingit aliquando, quod aliquem tenemur diligere plus effectu, alio meliore illo, quem diligere possumus ordinatē maiore affectu. Illos enim diligere plus effectu tenemur, quorum cura nobis commissa est. Simili modo patrem meum effectu plus teneor diligere, quàm alium, licet melior sit. ¶ Qui diligit proximum, legem impleuit. Perfectus est, qui in lingua seu uerbo non offendit: non tamen ideo perfectus, quia in lingua non offendit, sed in cumulo perfectionis superponitur in lingua non offendere: Sicut dicimus, quod senex est, qui centesimum agit annum: hanc tamen senectutem non contulit centesimus annus, sed ex præcedentibus accreuit; & sicut de illo, qui plura habet castra, dicimus, quod diues esset, si haberet adhuc illud: non tamen propter illud, nisi haberet & alia, diues esset. ¶ Dicunt quidam, quod maior bonus est non offendere in lingua quàm nõ committere homicidium. Quibus sic opponitur. Duum si alterum altero magis est appetendum, contrarium eius contrario alterius magis est fugiendum: unde si homicidium committere magis est fugiendum, quàm lingua offendere: homicidium non committere magis est appetendum quàm in lingua non offendere. Ut lanum esse

magis est appetendum, quàm uelocem esse: ergo ægrum esse magis est fugiendum, quàm tardum. Item maioris meriti est diligere Deum, quàm inimicum: non tamen maioris offensę non diligere inimicum, quàm non diligere Deum iuxta quorundam argumentationem. ¶ Quæritur: an dilectio Dei possit haberi sine dilectione proximi, quod sic, uolunt ita probare. Si nemo esset præter unum, posset Deum diligere ita quod non diligeret proximum: sicut Adam antequam Eua esset, Deum dilexit: nondum tamen proximum, cum nemo adhuc esset præter ipsum. Solutio: positua & falsa est locutio ista, dilectio Dei potest haberi sine dilectione proximi. Ponit enim esse proximum, & sine dilectione eius dilectionem Dei haberi posse. Dilectio Dei quasi forma est dilectionis proximi, & causa: dilectio proximi quasi materia est dilectionis Dei. Dilectio Dei occulta: dilectio proximi exterius apparet, & in ipsa Dei dilectio declaratur, ideo dicit Apostolus, quod dilectio proximi plenitudo est legis. ¶ Diliges proximum sicut teipsum, id est ad hoc, ad quod diligis teipsum cum te bene diligis, id est, in Deo, & propter Deum. ¶ Secundum Augustinum Deum diligere toto corde, id est eum diligere toto intellectu: tota anima, id est tota uolunte: tota mente, id est tota memoria. Ut omnes cogitationes, totam uitam, & totam memoriam in illum conferas, a quo habes ea, quę confers. Vnde constat hoc præceptum in hac uita omni modo non posse impleri. Vnde ipse dicit: cum adhuc aliquid est carnalis concupiscentiæ, non omni modo ex tota anima diligitur Deus. Vnde consequenter quæritur sic: cur ergo præcipitur ista perfectio homini, cum in hac uita eam nemo habeat? Quam quæstionem sic soluit: quia non recte curritur si quo currendum est, nesciatur. Ex parte enim diligimus sicut ex parte cognoscimus. Nec tamen de iugo huius præcepti, quasi de onere importabili possumus conqueri: cum eius impletio non exigatur ab hominibus gratiæ. ¶ Dicunt quidam, quod præceptum decalogi quodlibet est de illis, sine quibus non est salus: sed istud est unum de illis: sine ergo eius impletione nõ est salus? Solutio: certum est, quod salus est ex sola gratia Christi, & uel illud non est de illis, uel sine aliquo illorum est salus. Item obiiciunt sic nobis. Impletio cuiuslibet præcepti habet meritum: igitur hoc præceptum in futuro habebit meritum, cum ibi & non hic impleatur. Solutio. In quantum diligimus, hoc præceptum seruamur, & seruando meremur: implere illud pertinet ad præmium, & potius est felicitatis quàm uirtutis. Item dicunt, quod condignum præmium impletione præcepti huius nemo potest in præsentem mereri. Nos autem hoc saltum dicimus. Scriptum est de Abraham, Creditit Abraham Deo, & reputatum est ad iustitiam. Sic sancti per charitatem, qua Deum prædiligunt, merentur Deum, & sic præmium condignum impletione præcepti prædicti. Ipsi dicunt, quod hoc præceptum in præsentem potest impleri, Augustinus dicit,

M Quæstio

Rãtio.

N

O Quæstio Solutio

P Obiectio.

Solutio.

Obiectio. Solutio.

Q Gen. 15.

G Tributū Vectigal.

Charitas Obiectio prima. Solutio.

Obiectio scda I Euasio.

K Iacobi. 3

L Nota argumētū.

Obiectio. Psal. 18. Rãtio.

Nox.

S Gen. 43.

T Rom. 14

Obiectio.

Solutio.

dicit, quod non potest. Vnde quærit, quare ergo præcipitur: & soluit nõ ut illi, sed aliter. Quod autem obiiciunt. Clamaui in toto corde meo: & Exquisiui te in corde meo. Nunquid si ad tempus ideo omni tempore, qua dignus salute? uel si propheta, ideo omnis homo, qui dignus uita, sic clamaui, uel clamat? Magister Acardus sic exposuit. Clamaui in toto corde meo, i. in quantum est meum: in quantum .n. concupiscentia illud possidet, non est meum. Sic exponunt, Deum ex toto corde diligit: qui totum intellectum suum in illum conuertit. Tota anima, qui uoluntatem suam Dei uoluntati per omnia supponit: tota mente, quod totum, quod se fecisse meminit, ad honorem Dei conuertit. Nonne iustus sepe uana cogitat: quomodo tunc ergo Deum ex toto corde diligit? uel quomodo tunc dignus salute, cum secundum horum opinionem nemo dignus uita æterna, qui nõ implet hoc præceptum. ¶ Nox præcessit. Nox quãdo que aeris obscuritas dicitur ex absentia solis: aliquando aduersitas: aliquando peccatum: aliquando omne tempus ab Adam usque ad Christum: quandoque omne tempus dicitur nox respectu claritatis futuræ. ¶ Induamur arma lucis. Arma lucis sunt uirtutes. ¶ Non in comessationibus. Comessatio dicitur a comis, i. uicis, quod in illis coepulari solebant: & edendo, uel quasi mensa collata quam multa mala comitatur. ¶ Et ebrietatibus. Ebrietas, qua inebriatus est Ioseph cum fratribus suis, non fuit superfluitatis, sed abundantia, ut dicit Augustinus: Sicut terra dicitur inebriata, i. sufficienter irrigata. ¶ Non in cubilibus. Cubilia a fœdis cupiditatibus dicuntur proprie ferarum: inde propter fœtorem libidinis lecti luxuriosorum appellantur tali nomine. ¶ Et impudicitijs. Impudicitia, i. inuerecundia: & ponitur pro incontinentia. ¶ Non in contumelia, & emulatione. Emulatio ponitur pro inuidia. ¶ Sed induimini Dominum Iesum. Illi induunt Christum, qui nec amore nec timore, ubi periculum imminet iustitiæ, abscondunt ueritatem.

¶ Nirmum autem in fide assumite. Hic ordo est uitæ, & doctrinæ: ut prius nosmetipsos diligamus, abiectendo opera mala, & operando bona: post ea proximum, in quo impletio legis continetur. ¶ Qui autem infirmus est olus manducet. Per olus intelligitur cibus, de cuius nullus scandalizatur usu. ¶ Potens est enim Deus statuere illum. Potens est Deus etiam diabolum statuere. ¶ Si homo non peccasset, uenenum ei nocere nõ posset. ¶ Ambigua dicuntur, quæ bono & malo animo possunt fieri, ut dicit autoritas: sed secundum hoc uidetur, quod omnia bona exteriora & mali, ambigua debeat dici, cum bono & malo fieri possint animo. Solutio: illa ambigua dicuntur, quæ nec apertam speciem boni, nec apertam speciem mali habent. ¶ Nemo nostrum sibi uiuit: & nemo moritur. Sibi uiuit, qui utilitatem suam nisi in uita sua non quærit. Domino uiuit, qui proximi utilitatem, & Domini uoluntatem facere contendit. Sibi moritur, qui in sua morte propriam gloriam quærit. Domino moritur, qui in sua morte Dominum glorificat. Vel hoc dicit: quod non est in potestate homi-

nis uiuere, uel mori: sed in potestate Domini, qui morti & uitæ nostræ dominatur, per hoc quod mortus est, & resurrexit pro nobis. Omnes stabimus ante tribunal Christi. Tribunal sedes est iudicij, thronus regum: cathedra doctorum. ¶ Viuo ego dicit Dominus. Viuo ego: iuramentum est in ueteri lege, sicut in euangelio, Amen, amen. ¶ Mihi flectetur omne genu. Flexio genuum subiectionem significat omnium. ¶ Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Bonum nostrum uocat fidem, quã blasphematur Iudæus uidens munda, & immunda comedere catholicum: quod ne fiat monet Apostolus. ¶ Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Quidam dicunt, quod infidelibus peccatum est etiam bona facere: quod nobis esse uidetur falsum: cum Hieronymus dicat: Deus non reprobatur bonam uitam plurimorum. Non omne, quod fit contra conscientiam, est damnabile.

¶ Ico autem gentes super misericordia honorare Deum. Gentes dicit Apostolus honorare Deum super misericordia: quia maior & manifestior gratia Dei exhibita est Gentibus. Nec hoc dicit, quin Iudæi facere idem debeant. Erat radix Iesse: & qui exurgeret regere Gentes. Iesse, radix: David, arbor: Maria, ramus: Christus, flos. Vel radix Iesse, Christus dicitur. ¶ Ut abundetis in spe, & uirtute Spiritus sancti. Charitas quadam prerogatiua dicitur uirtus Spiritus sancti: quasi mater aliarum uirtutum. ¶ Sanctificans euangelium Dei. Euangelium quantum in ipsis est contaminant, qui bona quæ prædicant, exemplo malæ uitæ contemptibilia reddunt. Vnde Gregorius. Cuius uita despiciuntur, restat ut eius prædicatio contemnatur. Sanctificatur euangelium in reddenda ratione eorū, quæ docet, & exemplo uitæ. In primis gratia miraculorum fuit necessaria cum his. Per Christum gratias referimus patri: sine enim ipso digni non sumus etiam Deum laudare. ¶ Signorum, & prodigiorum. Prodigium quasi porto digium dicitur. ¶ Si uobis primum ex parte fructus fuero. Frui est cum delectatione uti. ¶ Et assigna uero eis fructum hunc. Eleemosyna dicitur fructus, quia & in præsentem gratiã maiorem fructificat: & in futuro retributionem. ¶ Adiuuatis me in orationibus uestris &c. Quod merita unius non possunt, multorum possunt, & multorum præces impossibile est ut non imperent, i. ualde difficile. Sic quæque accipitur impossibile: unde Tullius. Sola amicitia, inquit, res est, quæ res impossibiles ad possibilem redigit facultatem. ¶ Apostolus artis erat scenofactor: scena tabernaculum, uel obumbratio dicitur. Faciebat ergo papiliones, uel tabernacula & uendebat, & inde uiuebat: & dicitur quod noctem in tres partes diuisit: in prima parte dormiebat: in secunda orabat: in tertia laborabat, per diem tantum prædicationi uacabat.

¶ Obseruatis eos, qui dissensiones &c. Obseruare in bona & in mala significatione accipitur: in bona ut hic, obserua sabbatum. In mala, ut ipsi obseruabant, i. insidiabantur. ¶ Præter doctrinã. Præter pro contra ponitur. ¶ Per dulces sermones seducunt. Adulator blandus est inimicus,

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

¶ M, Hug. a. S. Vic. To. j. li 2

Ro. 15.

Y

Impossibile,

Apostoli uita.

Z Ro. 16.

Præter

Gala. 4. micus, ueritas malis & imperitis amara est. Vnde Apostolus. Inimicus factus sum uobis, uerum dicens uobis. Et Comicus. Obsequium amicos, ueritas odium parit: & ita inimicos. ¶ Volo uos sapientes esse in bono: & simplices in malo. Sapiens est in bono, qui bene utitur sapientia sibi data: haeretici fallitatem specie ueritatis obumbrant. ¶ Simpliciter sunt in malo, qui nec malum pro malo reddunt, sic se habent quasi nihil sciant. Duplices in malo: qui malum pro malo reddunt: qui de uno malo duo faciunt.

Simpli- ces i ma- lo.

IN EPISTOLAM DIUI Pauli ad Corinthios priorem, Annotationes elucidatorie multa eruditione praeditae: ob quarum faciliorem inuentionem, et agnitionem epistolam ipsam in capita iam nota distinximus; & uerba elucidanda praemisimus.

A Supbie duo gna

Vplex superbiae est genus: primū, quando ex ijs, quae in nobis sunt uel esse credimus, superbimur. Et hanc superbiam epistola ad Romanos persequitur: & ideo ponitur in corpore epistolarum. Est & alia, quando ex ijs, quae in alijs sunt, uel esse credimus, ut de nobilitate generis, superbimus: quam superbiam epistola ad Corinthios persequitur: & ideo ponitur secunda. ¶ Duplex est genus humilitatis: primum ut nihil a nobis esse, unde gloriandū sit, credamus. Secundum ut nihil esse ab alijs, uel gloriandū sit, credamus. Vel ideo hanc secunda ponitur: quia uicinior illi ad Romanos, & similior in sacramentorum profunditate inuenitur.

Humilitatis gna duo.

B 1. Cor. 1

Aulus uocatus Apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei &c. In salutatione aliquando nomina dignitatis ponit, ut audito nomine magistrī, & Apostoli eius correctioni acquiescant. Quandoque nomina humilitatis: ut ad eam inuiter. Apud eos, quibus uilis & abiectus uidebatur, nominat se Paulum. i. admirabilem. ¶ Cū omnibus, qui inuocant nomen Domini, sunt uocantes, & non inuocantes. De quibus propheta dicit: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sunt inuocantes quidam, qui inuocant ut extra habeant: ut illi, qui toto cordis affectu a Deo diuitias quaerunt. Sunt inuocantes intus, qui Deum gratis colunt, non aliud quā ipsum ab ipso quaerentes. ¶ In omnibus diuites facti estis. Diues est in aliqua re, non qui in illa sufficientiam habet, sed qui abundantiā: qui. i. alijs impertiri potest. ¶ In omni uerbo. i. in ueteri testamento: & in omni scientia. i. nouo testamento. ¶ Significatum est mihi, quod cōtentiones sunt inter uos. Cui

C Inuocantes. Ela. 29.

Diues.

D

cunque nostrum incumbit, ut si peccata fratrum, quae nobis manifesta sunt, per nos corrigere non possumus, praelato nostro indicemus. Nec id facientes nomen accusatoris incurrimus: sed culpam consentientis euitamus. ¶ Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis? Solus pastor summus dedit animam suam pro ouibus ad redemptionem. Alij boni pastores dant animas suas pro ouibus suis non ad redemptionem, sed ad confirmationem. ¶ Quā generaliter persecutionem patitur ecclesia: tunc praelati non debent minores deserere, sed in primis gladium persecutoris suscipere. Vita. n. praelatorum exemplū, & regula debet esse uitae subditorum. Si autem solus pastor quaeratur, cedat exemplo Pauli. ¶ Aut in nomine Pauli baptizati estis? Cū baptismus detur in nomine Trinitatis: quaeritur quomodo Apostolus aliquos baptizatos in nomine Christi dicat? Solutio: singulae personae in singulis intelliguntur: & nomina singularum in nominibus singularum: sed in primitiua ecclesia dubitabatur de Christo, an Deus esset: ideo maxime ad maiorem auctoritatis eius commendationem praedicabant Apostoli nomen eius: ut Deus ab omnibus sicut uere est, crederetur. Nunc uero fide cōiter suscepta, forma baptizandi, quam Christus tradidit, tenenda est. i. in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Si quaeratur quod sit illud nomen. Solutio: per nomen, notitia intelligitur. i. fides: tamen melius dicit in nomine, quia corde creditur ad iustitiam: ore fit confessio ad salutem. ¶ Non in sapientia uerbi &c. Sapientiam uerbi uocat sapientiam mundi, quae lepore uerborum adornatur, non ueritatis fundamento innititur: quae in hoc reprehenditur, quod potentiam Dei naturae alligatam putat. Vnde dicit, impossibile Deum mori: uirginem parere, & sic quantum in se est euacuat crucem Christi. ¶ Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Dei. Mūdus non cognouit Deum per sapientiam. i. per sapientiam suam. In Dei sapientia. i. per sapientiam Dei. Id est sapientes mundi in filio incarnato per sapientiam suam, imo per superbiam sapientiae suae, Deum non potuerunt cognoscere, & ideo placuit stultos & idiotas ad hanc cognitionem eligere. ¶ Nos autem praedicamus Christum crucifixum & uirtutem & Dei sapientiam. Christus fit nobis sapientia & iustitia, quā per ipsum illuminamur, & iustificamur. Non est intelligendū, quod Apostolus Christum tantum hominem praedicauerit illis, inter quos non iudicauit se scire nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum: sed et Deum, & omnia, quae necessaria erant ad salutem. Aliiter. i. praedicatio esset insufficientis.

Quid est ergo quod dicit. Non iudicauit me scire aliquid inter uos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Solutio: hoc dicit ideo, quia de mysterio unitatis, & trinitatis inter minus capaces omnino tacuit, Christum esse saluatorem, & caetera, quae simpliciores capiunt, tantum praedicans. ¶ Quam praedestinauit Deus ante secula. Cum praedestinatio solius naturae rationalis sit: quandoque tamen praedestinare ponitur pro preparare. ¶ Quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent &c. Obijcitur illud ex euangelio. Hic est haeres, uenite

Quaestio Rñsio.

Quaestio Rñsio.

H

I

K 1. Cor. 1

L

Matt. 21.

Mar. 15

Ioan. 9.

M

Quinque hominum genera reponere Christi. Act. 3.

Mat. 27. N

O

P 1. Cor. 3

uenite occidamus eum: quod nimirum Iudei de Christo dixisse intelliguntur. Et illud quod ad eos dixit Pilatus: Ecce rex uester. Potest dici quod licet daemones scirent Christum esse Deum: non tamen cognouerunt: quod quam in humano genere habebant potestatem, per ipsum amitterent. ¶ Quidam sic exponunt, ecce haeres, id est, qui se facit haeredem: & ecce rex uester, qui se facit regem uestrum. Et secundum hos iudei non uere Christum cognouerunt. Nobis autem, quod aliqui ex his uere eum cognouerunt. i. esse promissum in lege, & uere iustum uideretur. Malo enim nemo inuidet, sed bono tantum. Sed iudei illi inuidebant: quomodo ergo non bonum esse credebant? Item cū Deum se esse praedicabat: ipsum aut uerum esse credebant, & sic cognoscebant: aut fallacem: & sic non bonum putabant: quomodo igitur inuidebant? Praeterea in euangelio Ioannis: cum dixisset Dominus. In iudicium ueni in hunc mundum, ut qui non uident uideant: & qui uident caeci sint: & respondissent pharisaei: nunquid & nos caeci sumus? dixit eis Iesus. Si caeci essetis, non haberetis peccatum: nunc uero dicitis, quia uidemus: & peccatum uestrum manet. Sed dicemus, quod illi uidentes non uident, qui ei, quod uident & intelligunt, non acquiescunt. Velut amoris uehementia malū, quod audit de amico, non facile credere permittit: sic ardor inuidiae bono, quod audit uel uidet in aliquo, acquiescere non sinit. In populo autem Iudeorum tempore Christi quinque genera hominum fuerunt: aperte boni ut Apostoli: occulte boni ut Nicodemus. Alij seductorem putabant, putantes obsequium praestare Deo occidendo Christum, & suos: de quibus dicit Apostolus, si cognouissent &c. Et Petrus. Scio quod per ignorantiam fecistis. Alij erant in lege periti scientes eum esse Christum in lege promissum: sed facibus inuidiae credulitati acquiescere non poterant. Erant ad huc aliqui, qui nec credebant, nec decredebant eum esse bonum, sed dubitabant. Quales erant illi forsitan qui dicebant: Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. ¶ Nos autem accepimus spiritum, qui ex Deo est. Ille spiritum habet, qui pro donis gratis datis Deo gratias agit, eisque uertitur in bono, & propter Deum intelligens quae a Deo donata sunt ei. ¶ Animalis non percipit illa, quae sunt spiritus Dei. Animalis tribus modis dicitur, uel qui uegetationem habet ab anima: unde factus homo in animam uiuentem: uel uita uel animi sensu ut alibi dictum est. ¶ Spiritualis autem iudicat omnia: & ipse &c. Spiritualis discernit quae salutis necessaria, & quae repugnantia. ¶ Spiritualis a nemine iudicatur ad damnationem. Potest quidem spiritualis a spirituali reprehendi ut Petrus a Paulo.

mus adiutores. Deus per nos operatur, & nos ei cooperamur, & inde nos digni mercede effici-mur. ¶ Dei agricultura estis. Colimus Deum, & nos Deus colit: & utrumque nobis prodest, non illi. ¶ Fundamentum aliud &c. Ille habet Christum in fundamento, qui in uoluntate & proposito habet si necessitas urgeret, potius Christo ad haerere, quā negare ipsum. Non enim habet in fundamento Christum, qui non habet propositum abstinendi ab omni mortali peccato. ¶ Siquis autem superaedificat &c. Opera, quae sunt ex necessitate uel cupiditate, quae per lignum, fenum, & stipulam significantur, super fundamentum dicuntur aedificari: quia superapposita fundamentum non destruunt: non quia fundamento coadhaereant. Glossa tamen dicit haec de malis non intelliguntur: unde dicimus per lignum, & fenum, & stipulam, intelliguntur opera imperfecta. ¶ Si cuius opus arserit &c. ipse saluus erit &c. Cū dolor amissorum sit peccatum: quaeritur quomodo purget, cum potius inquinet? Solutio: dolor talis in illis est peccatum qui Christum non habent in fundamento praecedentis delectationis: purgatio qui Christum pra omnibus diligunt. In quo peccat quis, in eo punitur: dolor talis licet bono displiceat, non ideo malus quamuis amarus. ¶ Dies enim Domini declarabit &c. Legitur quod tantus timor omnes inuadet in die illa: quod omnes denudemur, nisi essent immortales. ¶ Stultus fiat, ut sit sapiens. Stultus fit, ut sit sapiens, qui sapientiam huius mundi, stultitiam reputat apud Deum. ¶ Dominus nouit cogitationes hominum quoniam uanae sunt. Ille cogitationes dicuntur hic uanae, quibus sapientes huius mundi conantur probare Deum nil posse contra naturam. ¶ Omnia enim uestra sunt: uos autem Christi: Christus autem Dei. Christus nobis seruiuit, non ut seruus, sed ut Dominus superior. ¶ Vos autem Christi creatione, & redemptione: non Pauli, non Petri. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Apostolus reprehendit Corinthios de contemptu sui: non quia doleat se contemni, sed in contemptu sui dolet eos peccare. ¶ Dispensat Apostolus mysteria. i. occulta Dei, & ministeria ecclesiastica alijs hunc gradum dignitatis alijs illum tribuens. ¶ Non omnis salutis particeps est, qui est dispensator. Qui autem dispensatores ministeriorum arbitrantur gratiarum auctores, ecclesiam Dei ecclesiam hominum faciunt. ¶ Mihi pro minimo est, ut a uobis iudicer &c. Non ne crudelis est, qui contemnit famam? quomodo ergo pro minimo habebat Apostolus ab alijs iudicari? Solutio: sensus est. Iudiciū uestrū neque me extollit, nec de primitiis: siue pro me, siue contra me detur uestra sententia. ¶ Sine nobis regnatis: & utinā regnetis. Illi regnāt in presenti, qui motibus carnis imperant: & sic bona faciunt, ut securi de spe futurae uitae fiat. ¶ Sed non multos patres. Pater natura, pater cura, pater reuerentia dicitur. ¶ In uirga ueniā, an in charitate? Non diuidit Apostolus iter charitatis & correctionis: cū maxima sit charitas corrigere errantes: sed inter diuersos modos ueniendi in

Q

R

Roma. 9

Sap. 11.

S

T

V 1. Cor. 4

X

Obiectio.

Solutio.

Pater.

Correctio.

di in charitate, an parcendo, an corripiendo, ubi & si sit, non tamen uidetur esse charitas.

Y Expurgate uetus fermentum. Fermentum nomen est feruor charitatis, quod quisque debet miscere in tria fata farinae. i. fidei Trinitatis. Fermentum uetus praua doctrina. Vnde Dominus, Cauete a fermento Phariseorum. Vetus fermentum dicitur etiam tumor superbiae: quod nos ueteri homini conformes reddit. Et quilibet peccator, qui alios corrumpit. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Si fratrem peccantem non corripis cum scias eum peccare, corrumpis, & iam in te massa leua est. Sicut autem farina dura molarum attritione a furfure purgatur: sic nos dura carnis maceratione a peccatorum furfure purgamur, ubi lachrymarum compunctione conglutinati in mutua dilectione consolidemur. Vt sitis noua conspersio. Vt sitis, i. perseueretis. Sicut estis, sicut facti estis in baptismo. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Pascha aliquando nomen est agni, qui in pascha immolabatur. Vt ibi. Quo uis eamus ubi paremus tibi comedere pascha? Aliquando nomen est transitus ut hic: ut traseamus de Aegypto in terram promissionis: de uitis ad uirtutes, de mundo ad patrem. Aliquando pascha dicitur ipsa septem dierum paschaliu solennitas. In azymis sinceritatis, & ueritatis. Sinceritas puritas est a uitis: ueritas i bonis. Aut fornicator &c. Fornicari a Deo est aliquid diuinae dilectioni praepone. Ille nominatur fornicator uel talis, uel talis in quem profertur sententia ordine iudiciario. Confessum publice, aliter monere, non prohibere potes.

Pulchra similitudo

Z Pascha multis dicitur modis.

A 1. Cor. 6.

Am quidem omnino delictum est in uobis, & iudicia habetis inter uos. Non potest esse, & lis contra aliquem sine peccato moueatur: tuum enim, uel illius peccatum in causa est. Et de parua causa, ac lite mortale sepe peccatum oritur. Ex causa enim lis, ex lite discordia: inde odium, inde homicidium. Licet autem etiam perfectis sua repetere, ut raptor corrigatur: non ut sinus auaritia impleatur. Qui adharet meretrici, unum corpus diaboli cum meretrice efficitur. Qui adharet Deo unus cum eo spiritus fit. Hac unio non est identitatis substantiae uel personae, sed in beatitudinis participatione. Et ideo non est querendum, an spiritus creatus, an increatus. Fugite fornicationem. Vitium fornicationis non melius uincitur quam fugiendo. Ideo nemo in longaeua aetate, uel mentis firmitate proposito confidat. Fuge materiam, fuge locum, & omne illud, quod occasione fornicationis tibi praestat. Periculose tibi ministrat, cuius uultum frequenter attendis. Qui fornicatur, in corpus suum peccat, id est contra dignitatem corporis agendo, quod eneruatur, & debilitatur multum in tali actione.

C 1. Cor. 7

Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat: & unaquaeque suum uirum. Coniugium est maris & foeminae coniunctio legitima & spontanea solennitate celebrata: legitima ad personas referimus: spontanea propter coacta, per solennitatem clandestina remouentur. Coniugiorum aliud ratum, & non legitimum: aliud legitimum, & non ratum: aliud ratum, & legitimum. Ratum, & non legitimum, ut illud, quod fit clandestulo. Legitimum, & non ratum, ut quando consanguinei coniunguntur nesciente ecclesia. Ratum, & legitimum: quod in conspectu ecclesiae inter legitimas personas contrahitur. Coniugium, quod sanis esset ad officium, nunc aegrotis est ad remedium. Error alius est personae, alius fortunae, alius conditionis, alius qualitatis. Mulier, cum qua noscitur non fuisse carnale commercium, non pertinet ad illud sacramentum, quod est magnum in Christo & in ecclesia, etsi pertineat ad illud, quod est maius in Deo & in anima. Primum est coniugium: secundum coniugii officium. Ad illud sacramentum, quod est in Deo & anima pertinet matrimonium Beatae Virginis & Ioseph: quod tanto sanctius quanto a carnali opere immunius. Matrimonia, quae fiunt post fidem desponsationis interpositam cum aliis, separari non possunt. Coniugium, quod aliquando soluitur, nunquam uerum fuit, ut inter consanguineos. Quorum coniunctio pro coniugio habetur, dum ignoratur eos esse consanguineos, & eorum filii legitimi in hereditatem suscipiuntur. Si enim inter tales uerum esset coniugium aliquando, esset & sacramentum: quod non potest separari a coniugio, sicut nec fides, & proles. Si autem sacramentum, igitur dum uterque uiuit, non potest cum alio, uel cum alia contra hi matrimonium. Hinc uolunt inter fidelem & infidelem: uel inter duos infideles non posse uerum coniugium esse, cum possit solui. Aliis aliter uidetur. Plures enim auctoritates asserunt inter infideles coniugia esse. Sed hoc propter usum, & formam: propter ueritatem coniugii dicunt nonnulli. Illam solam causam ponit Apostolus, pro qua matrimonium indulget dicens. Unusquisque suam uxorem hobeat propter fornicationem: cum muliere alia sint honestiores. Hoc autem secundum indulgentiam dico. Si coniugium est de his, quae in indulgentiam capiunt, uidetur esse peccatum. Cuius datur indulgentia, nisi peccato? Ad quod dicitur, quod coniugium est bonum: opus tamen eius non fit sine peccato: unde Dauid. Et in peccatis concepit me mater mea. Non fit, nec fieri potest etiam inter iustos talis commixtio sine inordinata delectatione, quae peccatum est, & effectus originalis peccati. Huic uidetur esse contrarium, quod dicit Augustinus, quod concubitus, qui fit causa generandi, inculpabilis est, & solus nuptialis est. Solutio: talis concubitus, & si sit peccatum, non in putatur, nec indiget aliqua satisfactione qui hac sola causa cognoscit coniugem. Indulgentia, uel permissio non solum fit, ubi aliquid maius potest praecipui, uel exigui, sed etiam ubi ad aliquid maius potest quis moueri. Melius est nubere, quam uiri. Vt uero materiam, in qua fit, corrumpit, & deformat: sic & ardor libidinis, qui in fornicatione est: naturam corrumpit, & macula inficit infamiae. Vritur ergo qui in fornicatione uincitur: hoc est, & interius corrumpitur, & exterius infamiae macula afficitur. Si quis frater uxorem habet infidelem &c. Si inter

ter infideles, uel inter fidelem & infidelem non est coniugium, ut uolunt quidam, quomodo permittit Apostolus fidelem non discedere ab infideli cohabitare uolenti? Inter tales commixtio carnis aut erit legitima, aut fornicaria: si fornicaria, & mortale peccatum: ergo non permittendum. Ad hoc praedicti respondent multa secundum statum primitiuae ecclesiae dici oportuit, quae ad praesentem referri non possunt. Vnde si quis de Iudaismo ad fidem Christi modo conuerteretur, non concederetur ei cohabitare cum priore coniuge: sed liceret ei cum alia legis nouae coniungi. Concubitus autem, qui est inter infideles coniuges, uel inter fidelem & infidelem, non est legitimus, nec fornicarius, sed quosdam: sicut nec ille, qui fuit inter Abraham & Agar: & inter Iacob & ancillas uxorū suarum. Nobis autem, quod in his omnibus fuerit legitimum, uidetur. Alioquin filii uestri immundi essent. Filios immundos uocat filios infideles: filios sanctos dicit fideles. Queritur de illa, quae donum habet continendi, & credit se habere: an peccet si nubat. Quod uidetur, cum dono sibi dato non utatur ad id, ad quod ei datum est. Item potest quaeri de quo liber, qui habet gratiam excellentiorem, & manet in minori, in qua tamen meretur uitam aeternam. Solutio: absque praedictio melioris sententiae: Dico, quod non peccat, si nondum fecit uotum maioris status. Omnis enim homo plus debet Deo, quam possit reddere: unde cum omnibus misericorditer agit Deus, minus ab unoquoque accipiens quam debeat, & supra quantitatem meriti praemium reddens. Iouinianus nitebatur coniugium praeferrae uirginitati, quia maior labor in coniugio quam in uirginitate, & Deus reddet unicuique secundum suum laborem, & unusquisque secundum suum laborem mercedem accipiet. Solutio: non est uerum, quod ubi maior labor, & maius meritum. Labor enim Marthae maior, sed quietas Mariae fructuosior. Item continere est de consilio. Nubere de permissione. Ergo hoc maioris meriti, quam illud. Item caelibatus Ioannis non praefertur coniugio Abraham. Haec auctoritas uidetur uelle, quod uirginitas praeferratur coniugio non debeat. Solutio: priuilegia singulorum non faciunt legem communem. Non est consequens, si caelibatus Ioannis non praefertur coniugio Abraham: quod ideo caelibatus huius non possit praeferratur coniugio alterius. Si dignitatem statuum attendas, caelibatus Ioannis excellentior fuit coniugio Abraham, quamuis persona Ioannis persona Abraham in merito fuit maior. Tempus breue est. Quia quicquid finem habet, aeternitati comparatum, nihil est. Qui habent uxorem tanquam non habent res sint. Uxorem habet tanquam non habens, qui potius reddit debitum quam exigat, & qui principaliter occupatur in his, quae Dei sunt. Et qui flent, tanquam non flentes. Pudor est illum flere pro temporali molestia, quem expectat aeterna laetitia. Et qui uruntur hoc mundo, sint tanquam non urantur. Hic mundo tanquam non utens utitur, qui delectationem, & spem in bonis mundi non ponit, sed sic ut ad ea perueniat, quibus fruendum est. Volo autem uos sine sollicitudine esse, uel de malis. Mala sollicitudo est uehemens & anxiosa cura, quae mentem in hiis, quae Dei sunt, manere non sinit. Bona sollicitudo est, qua quis non solum ut praepcepta Dei impleat, sed ut aliquid superaddat sollicitus est. Sed dices, quomodo potest aliquis superaddere super hoc, quod debet: Cum Augustinus dicat, quod non possumus reddere quantum debemus? Solutio: aliud est debitum necessitatis, aliud est debitum recompensationis, quo Deo tenemur obnoxii pro omnibus, quae nobis fecit uel creando, uel redimendo. Sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori: & diuisus est. Diuidit a Deo cura & sollicitudo necessariorum, & prouidentia uxori & filiis debita. Cui autem uult nubat, tantum in Domino. Et si non omnia propter Deum fiant: saltem nil contra Deum fiat. De secundis nuptiis quaeritur, & ultra de pluribus: quomodo sit ibi matrimonium? quia non uidetur ibi Christi & ecclesiae sacramentum. Vna est enim ecclesia, nec moritur Christus, nec alteri copulatur. Solutio: ista successio non tollit sacramentum: quia non est nisi una unius, non simul plures unius. Oponitur de pluribus uxoribus Iacob: quia secundum hoc non uidetur ibi sacramentum fuisse: cum plures & simul extiterunt uxores unius. Solutio: una est ecclesia, sed de diuersis gentibus: in cuius rei figuram & signum patres antiqui plures habuerunt uxores. Non autem una plures potuit habere uiros simul. Puto autem quod ego spiritum Dei habeam. Hoc uerbum, puto, non semper dubitative, sed quandoque assertiue ponitur, quo uerbo illorum incredulitas, ad quos sermo dirigitur, sepe arguitur.

D Cōiugium multumplex. Error in cōiugio multumplex. Mōmōniū Beatę Virginis. Cōiugium an solui possit. G obiectio. P sal. 50. H obiectio Solutio.

Rñsio. Quorundam. Rñsio authoris. Quæstio. Quæstio secunda. Rñsio ad utranque. M Arg. Iouiniani. Solutio. N Argu. ex Argu. Solutio. O

F Cōiugium an solui possit. G obiectio. P sal. 50. H obiectio Solutio.

G obiectio. P sal. 50. H obiectio Solutio.

H obiectio Solutio.

K obiectio

ter infideles, uel inter fidelem & infidelem non est coniugium, ut uolunt quidam, quomodo permittit Apostolus fidelem non discedere ab infideli cohabitare uolenti? Inter tales commixtio carnis aut erit legitima, aut fornicaria: si fornicaria, & mortale peccatum: ergo non permittendum. Ad hoc praedicti respondent multa secundum statum primitiuae ecclesiae dici oportuit, quae ad praesentem referri non possunt. Vnde si quis de Iudaismo ad fidem Christi modo conuerteretur, non concederetur ei cohabitare cum priore coniuge: sed liceret ei cum alia legis nouae coniungi. Concubitus autem, qui est inter infideles coniuges, uel inter fidelem & infidelem, non est legitimus, nec fornicarius, sed quosdam: sicut nec ille, qui fuit inter Abraham & Agar: & inter Iacob & ancillas uxorū suarum. Nobis autem, quod in his omnibus fuerit legitimum, uidetur. Alioquin filii uestri immundi essent. Filios immundos uocat filios infideles: filios sanctos dicit fideles. Queritur de illa, quae donum habet continendi, & credit se habere: an peccet si nubat. Quod uidetur, cum dono sibi dato non utatur ad id, ad quod ei datum est. Item potest quaeri de quo liber, qui habet gratiam excellentiorem, & manet in minori, in qua tamen meretur uitam aeternam. Solutio: absque praedictio melioris sententiae: Dico, quod non peccat, si nondum fecit uotum maioris status. Omnis enim homo plus debet Deo, quam possit reddere: unde cum omnibus misericorditer agit Deus, minus ab unoquoque accipiens quam debeat, & supra quantitatem meriti praemium reddens. Iouinianus nitebatur coniugium praeferrae uirginitati, quia maior labor in coniugio quam in uirginitate, & Deus reddet unicuique secundum suum laborem, & unusquisque secundum suum laborem mercedem accipiet. Solutio: non est uerum, quod ubi maior labor, & maius meritum. Labor enim Marthae maior, sed quietas Mariae fructuosior. Item continere est de consilio. Nubere de permissione. Ergo hoc maioris meriti, quam illud. Item caelibatus Ioannis non praefertur coniugio Abraham. Haec auctoritas uidetur uelle, quod uirginitas praeferratur coniugio non debeat. Solutio: priuilegia singulorum non faciunt legem communem. Non est consequens, si caelibatus Ioannis non praefertur coniugio Abraham: quod ideo caelibatus huius non possit praeferratur coniugio alterius. Si dignitatem statuum attendas, caelibatus Ioannis excellentior fuit coniugio Abraham, quamuis persona Ioannis persona Abraham in merito fuit maior. Tempus breue est. Quia quicquid finem habet, aeternitati comparatum, nihil est. Qui habent uxorem tanquam non habent res sint. Uxorem habet tanquam non habens, qui potius reddit debitum quam exigat, & qui principaliter occupatur in his, quae Dei sunt. Et qui flent, tanquam non flentes. Pudor est illum flere pro temporali molestia, quem expectat aeterna laetitia. Et qui uruntur hoc mundo, sint tanquam non urantur. Hic mundo tanquam non utens utitur, qui delectationem, & spem in bonis mundi non ponit, sed sic ut ad ea perueniat, quibus fruendum est. Volo autem uos sine sollicitudine esse, uel de malis. Mala sollicitudo est uehemens & anxiosa cura, quae mentem in hiis, quae Dei sunt, manere non sinit. Bona sollicitudo est, qua quis non solum ut praepcepta Dei impleat, sed ut aliquid superaddat sollicitus est. Sed dices, quomodo potest aliquis superaddere super hoc, quod debet: Cum Augustinus dicat, quod non possumus reddere quantum debemus? Solutio: aliud est debitum necessitatis, aliud est debitum recompensationis, quo Deo tenemur obnoxii pro omnibus, quae nobis fecit uel creando, uel redimendo. Sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori: & diuisus est. Diuidit a Deo cura & sollicitudo necessariorum, & prouidentia uxori & filiis debita. Cui autem uult nubat, tantum in Domino. Et si non omnia propter Deum fiant: saltem nil contra Deum fiat. De secundis nuptiis quaeritur, & ultra de pluribus: quomodo sit ibi matrimonium? quia non uidetur ibi Christi & ecclesiae sacramentum. Vna est enim ecclesia, nec moritur Christus, nec alteri copulatur. Solutio: ista successio non tollit sacramentum: quia non est nisi una unius, non simul plures unius. Oponitur de pluribus uxoribus Iacob: quia secundum hoc non uidetur ibi sacramentum fuisse: cum plures & simul extiterunt uxores unius. Solutio: una est ecclesia, sed de diuersis gentibus: in cuius rei figuram & signum patres antiqui plures habuerunt uxores. Non autem una plures potuit habere uiros simul. Puto autem quod ego spiritum Dei habeam. Hoc uerbum, puto, non semper dubitative, sed quandoque assertiue ponitur, quo uerbo illorum incredulitas, ad quos sermo dirigitur, sepe arguitur.

Rñsio. Quorundam.

Rñsio authoris.

Quæstio.

Quæstio secunda.

Rñsio ad utranque.

M Arg. Iouiniani.

Solutio.

N Argu. ex Argu.

Solutio.

O

dine esse, uel de malis. Mala sollicitudo est uehemens & anxiosa cura, quae mentem in hiis, quae Dei sunt, manere non sinit. Bona sollicitudo est, qua quis non solum ut praepcepta Dei impleat, sed ut aliquid superaddat sollicitus est. Sed dices, quomodo potest aliquis superaddere super hoc, quod debet: Cum Augustinus dicat, quod non possumus reddere quantum debemus? Solutio: aliud est debitum necessitatis, aliud est debitum recompensationis, quo Deo tenemur obnoxii pro omnibus, quae nobis fecit uel creando, uel redimendo. Sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori: & diuisus est. Diuidit a Deo cura & sollicitudo necessariorum, & prouidentia uxori & filiis debita. Cui autem uult nubat, tantum in Domino. Et si non omnia propter Deum fiant: saltem nil contra Deum fiat. De secundis nuptiis quaeritur, & ultra de pluribus: quomodo sit ibi matrimonium? quia non uidetur ibi Christi & ecclesiae sacramentum. Vna est enim ecclesia, nec moritur Christus, nec alteri copulatur. Solutio: ista successio non tollit sacramentum: quia non est nisi una unius, non simul plures unius. Oponitur de pluribus uxoribus Iacob: quia secundum hoc non uidetur ibi sacramentum fuisse: cum plures & simul extiterunt uxores unius. Solutio: una est ecclesia, sed de diuersis gentibus: in cuius rei figuram & signum patres antiqui plures habuerunt uxores. Non autem una plures potuit habere uiros simul. Puto autem quod ego spiritum Dei habeam. Hoc uerbum, puto, non semper dubitative, sed quandoque assertiue ponitur, quo uerbo illorum incredulitas, ad quos sermo dirigitur, sepe arguitur.

Rñsio. R

Quæstio.

Rñsio.

S Obiectio.

Solutio.

Puto.

T 1. Cor. 8

V Scandali zans.

X 1. Cor. 9.

Obiectio.

Solutio.

Atqui

bus, nunc Deum cognoscimus; hoc dico secundum quosdam. Caritas autem secundum eosdem, ideo non dicitur esse ex parte, quia immediate Deum etiam in presenti diligimus. Nunc autem manent, fides, spes &c. Est spes precedens charitatem, quae de consequenda est uenia. Et spes sequens charitatem, quae est de habenda corona.

X i. Cor. 14 **S**i uenero ad uos linguis loquens, quid uobis prodero, nisi uobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetiis? Tribus de causis prophetarum, Christi, & Apostoli, parabolice & uelatis significationibus locuti sunt: ut qui digni sunt & attendunt, magis attendant: ut qui indigni sunt, non intelligant: reguntur etiam ne uilescant. In alijs linguis loquar populo huic, & nec sic exaudient me. Deberent nouitate miraculi credere, & magis attente: sed nec sic credunt. Itaque linguarum sunt in signum, non fidelibus, sed infidelibus. Linguarum sunt in signum infidelitatis, ne detur sanctum canibus. Infideles uocat non omnes sine fide, sed obstinatos in fide. Si quis ignorat, ignorabitur. Durum uidetur, quod ideo indiferti reprobentur a Deo, quia ignorant: quia mulieres non debent loqui in ecclesia, & quod prophetiae praeroni debent linguis. Solutio ad haec, & similia. Non omnibus est periculosum, sed prophetis, & spiritualibus.

Y i. Cor. 5 **E**go enim sum minimus Apostolorum: qui non sum dignus uocari Apostolus &c. Magna quaestio quomodo uerum dicat Apostolus nominando se minimum Apostolorum cum esset de maioribus. Solutio: dicunt quidam, quod quoties sancti nominibus humilitatis utuntur, tali modo significant se illius esse officij, quo alijs subseruire tenentur. Huius quaestionis solutionem melius pertractata in quaestionibus nostris super epistolas Pauli inuenies. Alia claritas solis, alia claritas lunae, & alia claritas stellarum. Duplex erit in futuro gaudij participatio: & secundum experientiam, & secundum affectum. Dispar erit claritas secundum experientiam: par, commune erit gaudium secundum affectum. Vel ideo par, quia de quocumque gaudebit unus, gaudebit & alius.

Z Ignorantia alia ex contemptu, alia ex infirmitate, alia ex defectu rationis. Per solem, centum, per lunam, sexaginta; per stellas, triginta numerum habentes significantur. Surget in gloria &c. Gloria corporum de beatitudine procedet animarum maior, minorum pro diuersitate meritorum. Nec mirum: cor enim gaudens exhilarat faciem, ut ait Salomō, & solis claritas illuminat corpus uitreū. Quod autem in bono summo unus plus gaudebit & alius minus, non erit ex illo bono, quod totum non per partes erit in omnibus, sed erit ex hoc, quod unus erit capacior summi boni, & alius minus capax. Est corpus animale, est & spiritale. Prius quod animale, deinde quod spiritale. Corpus animale est, quod sic habet uegetationem ab anima: ut etiam extrinsecis alimentis egeat ad sustentationem: quod prius fuit etiam in Christo ante resurrectionem. Deinde spirituale. Errant ergo illi, qui dicunt corpus Christi ex quo fuit assumptum, fuisse

se immortale & impassibile. Corpus spirituale est, quod ad sustentationem cibis corporalibus non eget. Boni in futuro erunt & immortales, & impassibiles. Mali uero immortales, sed passibiles. Absorpta est mors in uictoria. Mors corporis absorpta est modo tantum in Christo, scilicet per resurrectionem. Mors animae in presenti absorbetur in nobis per Christi resurrectionem. In futuro absorbebitur mors in nobis carnis. Stimulus mortis peccatum est &c. Stimulus est aculeus, qui impulsu aperit cutem: & ideo peccatum stimulus mortis dicitur, quia per peccatum mors intrauit, & aditum inuenit: uel quia motus animam illiciunt, & ad peccandum incitant: ideo peccatum originale stimulus dicitur.

IN EPISTOLAM DIUI Pauli ad Corinthios Secundam Annotationes elucidatorie uti superiores distinctae.

Daulus Apostolus Christi Iesu per uoluntatem Dei. Eliguntur per uoluntatem Dei mali, & ex electione boni sunt, ut Paulus. Eliguntur & mali per uoluntatem Dei: etsi non ad bonum suum, tamen ad bonum aliorum, ut Iudas. Eliguntur & boni per uoluntatem Dei: qui merito uitae & scientiae ad regimen ecclesiae ordinantur. His diebus uoluntas principis super eligendis expectatur, non Dei. Benedictus Deus, & pater Domini nostri. Sicut homo assumptus per gratiam est assumptus: & per gratiam filius Dei naturalis non adoptiuus effectus est: sic uidetur, quod Deus pater per gratiam sit pater hominis assumpti: non tamen pater adoptiuus, sed pater naturalis. Deus, pater est Christi generatione: noster miseratione. In quem speramus quoniam & adhuc eripiet. Sperare in aliquo, est aliquod auxilium ab eo expectare: quod etiam ab homine licet. Sperare in aliquem est totam spem salutis & auxilij in eum ponere, quod in solum Deum fas est. Adiuuantibus uobis in oratione pro nobis. Sunt tria, quae petitione impeditae solent: scilicet quia persona indigna est, quae petit: uel pro qua petit; uel res, quae petit. Item nunc persona indigna petit, & exauditur, ut Satan: nunc digna, nec exauditur, ut Paulus: nunc digna petit pro indignis, & exauditur, ut Moyses pro filiis Israel. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. Potest quaeri quomodo gloriatur Apostolus in testimonio bonae conscientiae: cum iuxta eundem in solo Deo sit gloriandum? Solutio: non sunt diuersa gloriari in testimonio bonae conscientiae, & in Deo: immo coniuncta sunt. Bona enim conscientia Deum imitatur, & ei adheret: aliter non esset in ea gloriandum. Quod in simplicitate cordis, & sinceritate Dei &c. Simplicitas est zelo iustitiae, & pro.

A 1. Cor. 1. Electi uarij.

B Differunt sperare in aliquo & sperare in aliquem.

Tria, petitiones nostras impedire solent.

C Quaestio Rñsio.

D

obiectio

i. Cor. 14

Solutio.

Y

i. Cor. 5

Quaestio

Solutio.

Ignorantia.

Z

Prou. 15.

Mentiri

E

obiectio

Rñsio.

Quaestio

Solutio

Pignus.

G

2. Cor. 2

Notandū pro praelatis rigidis.

H

2. Cor. 3

I

K

2. Cor. 4

L

2. Cor. 5

& propter Deum tantum aliquid facere, cui ne error admisceatur, necesse est ut sit sincera, & discreta. Cum ergo hoc noluissem, nunquid leuitate usus sum. Scripturae aliae de locutionibus iudicant secundum uocis significationem: sacra uero scriptura secundum proferentis intentionem: unde illae quae libet mentiri dicunt, quem constat falsum enunciare: sacra scriptura illum tantum mentiri iudicat, qui loquitur contra conscientiam suam. Quid enim est mentiri, nisi contra mentem ire? Dicit aliquis: Apostolus non impleuit quod promissit: ergo uel decepit, uel deceptus est. Solutio: Iacobus Apostolus docet, quod in locutionibus, quae sunt de futuro contingenti, conditio est apponenda, uel subintelligenda: haec scilicet, si deus uoluerit: quam Apostolus & si non uoce expressit, eam tamen in mente habuit. De Iudaeis queritur, an mentiantur negantes Christum esse Deum, cum contra conscientiam non loquantur. Solutio: Excitati sunt, & ideo haec negantes rei sunt mendacij. Et dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Pignus certum facit uendentem de praecio habendo: sic & caritas de aeterna gloria certum facit, & ideo pignus uocatur.

VT magis donetis, & consolemini: Tunc praenitenti facienda est condonatio, quando infirmitate grauatius poenitentiam iniunctam facere non potest: uel ne desperet propter nimiam asperitatem. Ut non circumueniamur a Satana. Diabolus praelatum, quem per consensum peccati non potest seducere, per nimiam asperitatem sub specie correctionis facit in subiectos sauire. Subditus uero circumuenitur, quando per desperationem in deterius cadit, uel frontem inobedientiae opponit. Alijs quidem odor mortis &c. Mali odore uitae odorem in mortis sibi faciunt. Adulterantes uerbum Dei. Adulteri uerbi Dei dicuntur, qui non filios in fide generare: sed temporalem delectionem explere satagunt.

Litera occidit, quia sine misericordia punit: Spiritus uiuificat, parcendo, culpam remittendo. Reuelata facie gloriam Domini speculantes. Gloriam Domini duobus modis speculamur: uel in creaturis, eius potentiam, sapienam, bonitatem attendendo; uel fide & ratione, ipsum in ipso contemplando. In eandem imaginem transformamur. Imago Dei in nobis per peccatum est deformata: sed in eandem, id est in eius integritatem reformamur per gratiam: uel transformamur in eam imaginem, ad quam facti sumus, ut ei conformes efficiamur. Aquae inferiores, id est affectus carnis congregandae sunt in unum locum, & ad imperium rationis. Aquae superiores, id est desideria spiritus non sunt congregandae in unum locum: quia caritas non debet coerceri: sed ad omnes extendi.

In facie Christi Iesu, id est coram Christo, qui est facies patris: quia per eum habetur cognitio. Aliud est necessitas coactionis: aliud exigentia debita obedientiae.

Ingemiscimus habitationem nostram, quae de zelo est, superindui cupientes: quod nolumus spoliari, sed superuestiri. Aliud est affectus ratio-

nis, aliud affectus carnis. Affectu carnis, cupiebat Apostolus sine morte transire ad immortalitatem: affectu rationis cupiebat dissolui, & esse cum Christo. Affectus carnis non est meritorius, id est nec bonus nec malus, quia naturalis. Tali affectu amara quaeque & carni contraria refugimus, & in diebus abstinentiae ante horam cibum appetimus. Si tamen uestiti, & non nudi inueniamur. Vestiti, scilicet fide (ut dicit glossa) Ergo deposito corpore erit fides. Non, sed fidem uocat, rem fidei. Ut referat unusquisque propria corporis &c. De pueris etiam hoc uerum est, qui per alios crediderunt, uel non crediderunt. Baptizati ergo referent prout gesserunt in corpore, id est, prout ab alijs gestum est in eorum corpore. Sed non baptizati quid referent? cum non ipsi aliquid in corpore egerint, nec ab alijs in eorum corpore gestum, pro quo sint damnandi? Solutio: dicunt quidam, quod etiam illi habuerunt motus inordinatos, pro quibus sunt damnandi. Timorem Domini hominibus suademus. Quare potius timorem quam amorem? Solutio: hoc dicit de timore filiali: qui tamen potius uidetur pertinere ad praecptionem, quam ad monitionem: sed sic est de hoc timore sicut de fide, quod non potest cogi, sed admoneri. Siue enim mente excedimus, Deo: siue sobrijs sumus, uobis. Quicquid agimus, uel est honor Dei, uel utilitas proximi. In quibusdam tamen specialiter apparet honor Dei, ut quando sapientia inter perfectos praedicatur: in quibusdam utilitas proximi, ut quando lac praebetur paruulis. Excelsus mentis, extasis appellatur, scilicet quando mens supra se rapitur: quod nunc fit timore superbiae: nunc magnitudine doloris uel timoris, siue etiam gaudij: quandoque contemplatione rationis, scilicet quando mens desiderio rapitur ad superna, nullam habens inferiorum memoriam: huic operam dant uiri sancti. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians. Deus erat in Christo, Diuinitas in homine assumpto.

NE in uacuum gratiam Dei recipiatis. Dicit Augustinus: prodest uel per diem bonum fuisse: cui contrarium uidetur. Melius est uiam iustitiae non agnouisse, quam post agnitam retro abiisse: quia de ingratitude, & contemptu damnatur. Solutio: de diuersis sunt illae auctoritates: prima de peccatoribus non infidelibus: secunda de his, qui post fidem redeunt ad infidelitatem. Quos nostrum patet ad uos o Corinthij. Quorundam os claudit imperitia: quorundam timor uel amor: quorundam uita peruersa: quorundam acceptio munerum. Exite de medio eorum, & separamini &c. Maius malum committimus in separatione bonorum, quam quod contrahimus in coniunctione malorum. hoc non est generaliter dictum de omnibus, sed de praelatis, & perfectis, qui grauiter delinquit, subditos, & imperfectos relinquendo inter malos, quos praesentia sua confirmare deberent. Minores, & subditi, quoniam timent, ne bonos mores corrumpant colloquia mala: non uidentur peccare, si etiam loco a malis se parentur, quamuis inter eos sint aliqui boni. Qui uiuunt in seculo (ut dicit auctoritas) non habent,

M obiectio.

Solutio.

N Quaestio.

Solutio.

O Quaestio

Rñsio.

P

Q

R 2. Cor. 6

2. Pet. 2.

Quaestio.

Responso.

S

habent merita ad uitam æternam sufficientia: sed per merita eorum, quos eleemosynis sustentant, consequuntur, quod per se non possunt. Sed quomodo? si charitatem non habent, per merita aliorum non uidentur posse saluari: Sine charitate. n. nemo dignus salute. Solutio: hoc dictum est de ijs, qui adhuc consuetudinem peccandi euadere non possunt, per merita aliorum salutem cõsequuntur. Prius quidem gratiam, per quam liberentur: post charitatem, qua digni sint gloria.

T Solenim uoluntas prompta est, secundum id quod **I. Cor. 8.** Quæstio. **S** habet, accepta est: non secundum id quod nõ habet. De duobus, qui impares sunt facultate, potest quæritur: an æqualiter mereantur, si pariter dent & pari affectu? Quod uidetur: quia Deus non p̄ fat censum, sed affectum: non quantum des, sed ex quanto. Hi autem pares sunt in affectu: ergo secundum communem omnium opinionem pares & in merito. Item sic contra opponitur. Vnusquique tenetur facere secundum suam facultatem: ergo qui plus habet, plus tenetur dare: ergo peccat, si non plus tribuit. Solutio: potest dici, quod qui plus habet, tenetur debito perfectionis, non salutis, id est, hoc exigitur ab eo ad hoc ut sit perfectus, non ad hoc ut sit saluus, ut faciat secundum facultatem. Potest etiam contingere, quod ille, qui plus habet, licet non plus det, tamẽ pariter mereatur: quia sicut ex charitate dat, sic ex charitate retinet, ut alijs magis indigentibus tribuat. Nullum etiam erit inconueniens, quod licet pari affectu dent: non tamen pariter mereantur. Ut in contrario contingunt: aliquos pari delectatione aliquod peccatum committere, & tamen alter plus altero reus tenetur: ut si laicus & monachus pari delectatione fornicentur. ¶ Prouidemus enim bona non solum coram Deo: sed etiam coram hominibus. Prudentis est talia operari, ut in oculis Dei placeant, & in quibus homines nihil reprehensibile inueniant. Cauere autem non possumus, quin homines bonis operibus nostris detrahant: sed hoc non est ex qualitate operum, sed ex peruersitate hominum. ¶ Dicit Augustinus. Qui conscientie fidens, famam negligit, crudelis est. Quid autem uocat famam, nisi laudem humanam: hanc non solã negligere sed etiam fugere debemus. Solutio: Ille famam negligit, qui id agit cum scandalo fratru, quod licite posset dimittere: hoc autem, quod dicitur laudem humanam debemus fugere, intelligendum est quantum ad nos.

X Rñsio. **S** i enim uoluntas prompta est, secundum id quod **I. Cor. 8.** Quæstio. **S** habet, accepta est: non secundum id quod nõ habet. De duobus, qui impares sunt facultate, potest quæritur: an æqualiter mereantur, si pariter dent & pari affectu? Quod uidetur: quia Deus non p̄ fat censum, sed affectum: non quantum des, sed ex quanto. Hi autem pares sunt in affectu: ergo secundum communem omnium opinionem pares & in merito. Item sic contra opponitur. Vnusquique tenetur facere secundum suam facultatem: ergo qui plus habet, plus tenetur dare: ergo peccat, si non plus tribuit. Solutio: potest dici, quod qui plus habet, tenetur debito perfectionis, non salutis, id est, hoc exigitur ab eo ad hoc ut sit perfectus, non ad hoc ut sit saluus, ut faciat secundum facultatem. Potest etiam contingere, quod ille, qui plus habet, licet non plus det, tamẽ pariter mereatur: quia sicut ex charitate dat, sic ex charitate retinet, ut alijs magis indigentibus tribuat. Nullum etiam erit inconueniens, quod licet pari affectu dent: non tamen pariter mereantur. Ut in contrario contingunt: aliquos pari delectatione aliquod peccatum committere, & tamen alter plus altero reus tenetur: ut si laicus & monachus pari delectatione fornicentur. ¶ Prouidemus enim bona non solum coram Deo: sed etiam coram hominibus. Prudentis est talia operari, ut in oculis Dei placeant, & in quibus homines nihil reprehensibile inueniant. Cauere autem non possumus, quin homines bonis operibus nostris detrahant: sed hoc non est ex qualitate operum, sed ex peruersitate hominum. ¶ Dicit Augustinus. Qui conscientie fidens, famam negligit, crudelis est. Quid autem uocat famam, nisi laudem humanam: hanc non solã negligere sed etiam fugere debemus. Solutio: Ille famam negligit, qui id agit cum scandalo fratru, quod licite posset dimittere: hoc autem, quod dicitur laudem humanam debemus fugere, intelligendum est quantum ad nos.

Y **Q**ui parce seminat, parce & metet. Quomodo parce metet, qui uitam æternam, & ipsum Deum accipiet in metendo? Solutio: hoc dicit, quia sicut meritorum est diuersitas, sic & præmiorum erit differentia: ut minus accipiat, qui minus promeruit.

Z **Q**ui arbitrantur secundum carnem nos ambulare: Ambulat secundum carnem, qui carnis desideria sequitur, & secundum sapientiam mundi agit, & agitur, qui legem adhuc secundum carnem obseruandam putat. ¶ Et in promptu habentes ulciscendi omnem inobedientiam. Promptitudo ulciscendi omnem in-

obedientiam in tribus consistit, scilicet in uita, in scientia, in potestate. Vita inobediens & criminofus, quomodo potest alterius inobedientiam, & crimen iudicare? Scientia, ut pro persona, pro loco, pro tempore, sciat correptionem tẽperare, ne absorbeat. Potestate, ut iudex ex officio sit ad hoc constitutus. Notandũ est, quod persona quandoque excedit potestatem. Ut quando aliquis exercet tyrannidem, sumens occasionem ex ipsa potestate: quandoque potestas excedit personã, ut cum indignus ad ordines sacros initiatur.

Et hæ sunt annotationes elucidatorie, & expositoriae in utranque epistolam beati Pauli ad Corinthios.

QVÆSTIONES, ET Decisiones in Epistolas diui Pauli argutissima: Quarum primæ sunt in Epistolam ad Romanos per nos incipita nota distinctam.

PAVLVS nomen appellatum est apud Hebræos, & Græcos, & Latinos: non tamen eadem terminatione: Apud Hebræos dicitur mirabilis, uel electus: apud Græcos quæretus: apud Latinos modicus.

A Paulus Rom. 1. Pulchra de interpretatione nominis Pauli.

Quod nomen proprie impositum est Paulo in notam geminæ uirtutis, uel triplicis: quas prædictæ interpretationes insinuant: uel Paulus dictus est Apostolus, a Paulo Sergio proconsule: quem conuenit apud Cyprum: uel binominis erat.

Quarietur quomodo Paulus dicat se seruum: cum alibi dicat: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Et alibi. Iã non est seruus: sed filius. Et Dominus in euangelio. Iam non dicam uos seruos, sed amicos. Nunquid Paulus non erat amicus? ¶ Solutio: duo genera timoris duo faciunt genera seruorum: scilicet seruilis, & filialis Paulus itaque seruus timore filiali erat, & non seruilis: quæ seruitus non tollit libertatem, uel amicitiam: sed potius ponit.

B Quæst. 1. Roma. 8. Gala. 4. Ioan. 15.

C **U**t Paulus dicat Christum factum ex semine Dauid: cum nos confiteamur natum de uirgine. ¶ Solutio: ut notaret Christum non morte aliorum hominum conceptum, sed sola operatione Spiritus sancti de uirgine absque uirili semine: unde alij homines alios generare possunt, sed non ficere.

C Quæst. 2.

Quomodo ipsa incarnatio facta sit? ¶ Solutio: ipsum Dei uerbum dico carnem factum. i. hominem: non tamen mutatum, uel conuersum in hominem, uel carnem: sed carne (ut mortalibus appareret) indutum: sic enim illa unio facta est, quod nec diuina natura mutata est in humanam

D Quæst. 3.

manam: nec humana in diuinam: nec noua natura, uel noua persona facta est ex duabus naturis, sed ineffabiliter unitæ duæ naturæ sunt in Christo. Ut assumens totum, quod habuit per naturam, cõferret assumpto per gratiã: & totũ, quod erat assũpti per naturã, fieret assumptis per dignationẽ: unũ totũ d̄s Deus, totũ homo, & uicissim homo Deus, & Deus homo, qđ in substantijs hoĩs nõ cõtingit.

Quomodo hic dicatur, totum Deus, & totum homo: cum illæ duæ naturæ nõ sint partes illius personæ? ¶ Solutio: propter similitudinem hoc dictum est, quia duæ naturæ sic sũt unitæ in Christo, ut partes in toto, sed differẽter. Non enim sicut totum habet esse ex coniunctione partium, sic persona Christi ex unione humanitatis & diuinitatis habet esse: nil enim nouum habet esse ex utraque natura. Quod autem naturæ illæ non sint partes personæ, inde constat, quod altera illarum prædicatur de persona, ut cum dicitur, Christus est diuina natura. Item nomina naturarum de se prædicantur, ut cum dicitur, Deus est homo, & homo est Deus: quod non contingit in toto integrali & eius partibus.

Quomodo imago ad essentiam tantum refertur cum relatiue tantum de filio dicitur? ¶ Solutio: imago essentiam quãdoque significat diuinam, & tunc cõmuniter de tribus personis prædicatur: significat etiam relationem, & tunc de solo filio dicitur.

Quid non sit in substantia hoĩs, quod in substantijs Christi? ¶ Solutio: quia nec caro est anima, nec anima est caro: nec homo est caro, uel aĩa, sicut Deus est homo, & homo est Deus: & Christus est utrunque. Quod inde cõtingit, quia maior est unio inter Deum & hominẽ: q̄ inter carnẽ & animam. Non. n. aĩa unita carni totũ, quod habet per naturam, confert ei: cum ipsa non sit capax multorum, quæ sunt animæ: sicut Deus unitus homini totum se infundit ei.

Quid de quo dicatur, cum dicitur: homo est Deus, & Deus est homo, uel Christus est Deus, Christus est homo? ¶ Solutio: in respõsione huius quæstionis moderni doctores inter se dissentiũt. Alij. n. dicũt, quod idẽ de se prædicatur. i. hæc persona Christus, qđ mirũ est, cũ aliud Deus, aliud homo significet: & aliud filius hominis, aliud filius Dei, ut autoritas dicit. Quod etiã mihi uidetur falsum esse, quia hoc nomen Deus idẽ significat, cum dicitur homo est Deus, & Christus est Deus, & Pater est Deus. Si dicatur, nõ sequitur, qđ non idẽ Deus, homo & Christus, & Deus pater sit. Itẽ homo, & Deus nomina appellatiua sunt, quõ ergo significat hæc personã proprie, uel qñ, uel a quo facta est impositio talis? Itẽ Christus est, homo, & uirgo est homo, non ne idẽ prædicatur de utroq;? Si dicatur non: ergo non sunt eiusdẽ naturæ: cũ nomẽ naturæ nõ sit utriq; cõe s̄m eandẽ significationẽ. ¶ Alij dicunt, qđ cũ d̄s, homo est Deus, nõ prædicatur hoc, quod significatur hoc nomine Deus, sed esse unitũ Deo personã liter, & cũ dicitur, Deus est homo, prædicatur habere hominẽ unitũ in personã. Sed secundum hoc

¶ uerbũ. Itẽ Christus est, homo, & uirgo est homo, non ne idẽ prædicatur de utroq;? Si dicatur non: ergo non sunt eiusdẽ naturæ: cũ nomẽ naturæ nõ sit utriq; cõe s̄m eandẽ significationẽ. ¶ Alij dicunt, qđ cũ d̄s, homo est Deus, nõ prædicatur hoc, quod significatur hoc nomine Deus, sed esse unitũ Deo personã liter, & cũ dicitur, Deus est homo, prædicatur habere hominẽ unitũ in personã. Sed secundum hoc

nec homo uere est Deus, nec Deus uere est homo. ¶ Alij dicũt, qđ cũ dicitur, homo ẽ Deus: prædicatur p̄sona diuinæ naturæ de p̄sona humanæ naturæ: & cũ dicitur, Deus est homo, p̄sona humanæ naturæ prædicatur de persona diuinæ naturæ: eadẽ tamen est persona diuinæ & humanæ naturæ. s. Christus: aliud tamen intelligitur cum dicitur, homo: & cũ dicitur, Deus. Hi cõcedunt plane, qđ Christus est duæ res, quarum una est simplex, & altera cõposita: una æterna, & altera tẽporalis: & quod Christus sit compositum quoddam secundum humanitatem ex carne & anima, & quiddã simplex sit secundum diuinitatem, & quod diuinitas non sit pars huius personæ, sed sit ipsa persona: caro autem & anima tantum sint partes.

An Christus sit bis genitus? Rñsio. Bis natus, & bis genitus est: semel ab æterno ex substantia patris, iterum in tempore de uirgine. Hęc itaque duas natiuitates, duas generationes, duas filiationes, æternam & temporalem, non tamẽ duo filij est, uel duo nati, sed unus & idẽ filius Dei, & filius hominis, non tamen eadem filiatione.

An persona sumperit personam, an natura personam, an natura naturam. ¶ Solutio: Persona non est assumpta, ergo nec persona personam, nec natura personam assumpsit. Quod autẽ persona naturã assumpsit, omnes concedunt: an natura naturam, Dubitatur a quibusdam: sed proculdubio, natura diuina assumpsit humanam, non in unitatem naturæ, sed personæ, id est, sic facta est unio, qđ assumens & assumptũ essent una p̄sona, nõ una natura, quod licet autoritas manifeste sæpe hoc dicat, multi negant dicentes, si id, qđ est assumptum, est persona, quomodo persona nõ est assumpta. ¶ Nos autem dicimus, licet assumptum sit persona, non tamen Deus assumpsit personam hominis, sed naturam, quia non est factus alterius personæ quã prius fuerat, sicut factus ẽ alterius naturæ quã fuit, suam retinens; assumendo enim humanitatem, non amisit diuinitatem. Ideo conceditur, quod natura: non persona est assumpta, non solum a persona, sed a natura. Ille autoritates, quæ dicunt, uel huius tantum incarnatũ: alias personas trẽ excludũt, nõ naturã diuinã.

Quid sit prædestinatio? R̄spõsio: gratiæ præparatio. Quandoque etiam dicitur prædestinatio ipsius gratiæ appositio.

Item quæritur, de quo facta sit p̄destinatio: an de persona, an d̄ natura? ¶ Solutio: de p̄sona, nõ s̄m diuinã naturam, sed s̄m humanam. Põr ẽt dici qđ natura prædestinata est uel homo assumptus, ut ita sublimaretur, ut quo altius attolleretur, nõ h̄eret.

An simpliciter debeat cõcedi Christum esse creaturam, uel factũ. ¶ Solutio, non est cõcedẽdũ sine determinatione tali, s̄m carnem: ne uideamur cõsentire h̄reticis dicentibus, Christũ esse factũ sc̄dm utraq; naturã, & propter ẽt implicita negationẽ huius nominis, creatura: quia id dicitur creatura, qđ cõepit esse, & nõ semper fuit. Non enim sequitur, si s̄m humanitatem Christus non semper fuit: ergo nõ semper fuit, sicut bene sequitur, si s̄m diuinitatem semper fuit, ergo semp fuit. M. Hug. a S. Vic. To. j. KK An

I Quæst. 8.

K Quæst. 9.

L Quæst. 10.

Quæst. 11.

M Quæst. 12.

Q. 13. **N** An Christus secundum humanitatem sit filius Dei? uel Deus? quod sic uolunt probare. secundum quod est homo, est predestinatus, ut sit filius Dei: sed illud est, quod ut sit, predestinatus est secundum quod homo, ergo secundum quod homo est, filius est Dei. Solutio: non est uerum si secundum hominem est predestinatus, ut sit filius Dei: ergo secundum hominem est filius Dei, nisi secundum sit personae expressiuum. Si autem notat causam, uel conditionem, non est uerum, ut in hoc apparet simili. Iste secundum quantitatem peccati poenitet ut si saluus: ergo secundum quantitatem peccati sit saluus.

Q. 14. **O** An secundum quod homo sit persona. Solutio: dicunt quidam: si, secundum, significet causam, uel conditionem: secundum quod est homo, non est persona: dicentes, si secundum quod est homo, est persona, ergo tertia in Trinitate, uel alia: sed non est alia, ergo tertia in Trinitate. & sic secundum quod est homo est Deus. Rursum, secundum quod est homo, non est personali proprietate discretus a Patre uel Spiritu sancto, sed sola filiatione, quam habuit ab aeterno. Alii dicunt, quod in quantum est homo, est persona. Unde bene sequitur, si est homo, est persona, & illam consequentiam: si est persona, est persona tertia in Trinitate uel alia, dicunt falsam. Non enim totum positum ponit partem, sicut remotum remouet, sed pars posita ponit totum. Pars autem remota nec ponit, nec remouet totum. Quod autem id, quod est assumptum, sit persona, constat, cum Augustinus dicat, quod id, quod suscepit, & quod est assumptum, est una persona.

Q. 15. **P** An anima Christi sit Deus? Solutio: non est concedendum simpliciter: ne uideamur consentire illis, qui dicebant uerbum tantum carnem assumptisse: & uerbum ipsum loco animae carnem uegetare. Ideo etiam non dicitur anima, Deua, quia magis redundat nomen animae in naturam quam in personam.

Q. 16. **Q** An concedendum sit, homo ille fuit ab aeterno? Solutio: si per pronomen, ille, demonstratur persona, uerum est hominem illum ab aeterno non fuisse: si autem natura humana, non est uerum, homo ille fuit ab aeterno.

Q. 17. **R** An anima Christi sit persona? dicunt quidam, quod non, dum est coniuncta carni: sed separata est persona. Alij dicunt, quod Christi anima est persona eadem cum uerbo.

Q. 18. **S** An sit uniuersale quod significatur hoc nomine Christus? Quid uis: quia praedicatur de pluribus, cum dicitur, homo est Christus: & Deus est Christus. Solutio: non oportet, ut id concedatur cum utrobique praedicatio non sit conformis, licet etiam sint duo, quae praedicantur de pluribus secundum quosdam, non tamen est id, quod praedicatur de pluribus. Itaque uolunt probare, quod est id, quod praedicatur de pluribus, quia persona, quae dicitur de assumente, dicitur etiam de assumpto. Solutio, persona est quasi nomen comprehensiuum. duo enim, uel plura una sunt persona. Sunt tamen quidam, qui concedunt, quod significatum huius no-

minis, Christus, est commune pluribus: & significat quantum hic terminus, persona diuinae & humanae naturae, non tamen Christus est uniuersale, sed duo singularia secundum istos.

An homo assumptus sit Deus. Solutio, multi dicunt, quod non, quibus autoritas plane contradicit. Dicit enim Apostolus, quod in ipso habitat plenitudo diuinitatis. Et Ambrosius, quicquid habet filius Dei per naturam, & filius hominis per gratiam. Item Dominus de se loquens, data est mihi omnis potestas in caelo &c. si habet omnipotentiam, est omnipotens: si est omnipotens, est Deus: Item Ioannes Apostolus dicit de eo, quod accepit spiritum non ad mensuram, secundum eos, qui negant hominem assumptum esse se Deum, datus est ei spiritus ad mensuram, cum non habeat quicquid uerbum, cui personaliter unitur, utrum homo ille possit dimittere peccata cum sit omnipotens? Solutio, homo ille potest dimittere peccata, non quia homo, sed quia Deus, sicut potest mundum redigere in nihilum si uellet.

An creatura aequatur creatori, cum anima Christi, uel homo assumptus totum habeat per gratiam, quod Deus per naturam? Solutio, non est aequalis creatura Deo, quia aliud est esse sapientiam, aliud sapere per sapientiam, aliud habere aliquid per naturam, aliud per gratiam. Item sic obicitur, dictum est, quod quicquid habet uerbum per naturam, habet homo per gratiam: sed uerbum habet aeternitatem per naturam, ergo homo eandem per gratiam: & si hoc est, homo ipse est aeternus. Solutio, hic terminus, aeternus, notat negationem. Illud enim proprie dicitur aeternum, quod semper fuit, & non cepit esse. unde quia aeternum non simpliciter praedicat personam diuinae naturae, sed etiam talem designat negationem, non est homo dicens aeternus. Vel potest sic dici, homo ille est aeternus Deus, non est aeternus homo.

An homo assumptus sit adoptiuus filius, an filius naturalis. Volunt quidam probare, quod filius adoptiuus, sic: per solam gratiam praedestinatus est, ut sit filius Dei, ergo filius est gratiae, & sic adoptionis, ergo adoptiuus. Solutio, per solam gratiam esse filius habet non gratiae sed naturae. i. non filius adoptiuus, sed filius naturalis est homo assumptus, non per naturam sed per gratiam, per quam habet quicquid possidet.

Quomodo Apostolus ostendat erga Romanos affectum, ut dicit expositor, agendo Deo gratias, cum pro bonis, quae dat Deus tam bonis quam malis agenda sint gratias Deo? Solutio, non solum agit gratias respectu donorum, sed potius respectu Romanorum, scilicet, quia dona collata sunt eis. Cum autem aliquis agit gratias pro donis malis collatis, hoc facit tamen respectu donorum, non eorum, quibus conferuntur. Dicit expositor, quod Apostolus in Romanis non laudat fidem, sed facilitatem fidei, quae uidetur non esse laudanda, quia qui facile credit, facile decredit. Solutio, duplex est facilitas, altera, quae prouenit ex leuitate animi: & haec indigna laude: altera, quae prouenit ex uigore animi, & multo intuitu rationis, & haec laude digna, Dominus

T Q. 19.

Colof. 1

Ioan. 3.

V Q. 20.

X Q. 21.

obiectio

Solutio

Y Q. 22.

Z Q. 23.

A Q. 24.

B Dominus prohibet in euangelio iurare per caelum, uel per terram: Apostolus non per creaturam, sed per creatorem, quod plus est, iurat cum dicit: testis est mihi Deus: unde uidetur transgressor esse praeccepti, & sic ad mortem peccare. Solutio: prohibet Dominus, quod est malum, scilicet iurare falsum, uel uerum sine necessitate: si uerum loquitur: indulsit iuramentum cum sit necessarium, in quo tria debent esse. Iudicium, quantum ad discretionis utilitatem. Iustitia, quantum an sit faciendum. Veritas, quantum ad cognitionem. Si unum horum defuerit, reatus perituri incurritur.

C Quid sit iurare per Deum. Solutio: sensus est, sic mihi prosit Deus, uel non, uel sicut est ueritas in Deo, sic in isto: quam si euacuat quantum in ipso est, ueritatem Dei annihilat, illis Deum fidei iusorem constituens: si autem non est uerum, Deum quodammodo incarcerat.

D Item quid sit per creaturam iurare? Solutio: per Deum, qui fecit ea. Unde dicit Augustinus, quod qui falsum iurat per lapidem, periturus est.

Vtrum iuramentum sit bonum, an malum, an indifferens? si enim bonum est, non est prohibendum si malum, nullomodo faciendum: si indifferens est, quomodo semper a malo? Solutio: ipsum non est malum, sed tamen occasio mali; unde consulit ipsum Dominus uitare, ne eius a fidelitate perituri incurramus.

F Quomodo Apostolus ostendat affectum suum erga Romanos dicendo: desidero uidere uos ut aliquem fructum habeam in uobis, cum magis uideatur suam utilitatem, quam illorum attendere? Solutio: non querit propriam utilitatem, quantum illorum, dum eos desiderat fructificare in bonis operibus, ut & ipse ex profectu eorum aliquid utilitatis consequatur.

Si uerum est sicut multi sentiunt, quod non plus ualeat uoluntas cum opere, quam uoluntas sine opere. Quomodo dicit Apostolus. Desidero uidere uos, ut aliquem fructum habeam in uobis: cum plus meriti non haberet ex opere, quam habuit ex sola uoluntate? Solutio: Nobis autem uidetur maius bonum esse opus cum uoluntate, quam solam uoluntatem sine opere. Sed dicunt illi, ideo desiderabat uenire, ut cum opere cresceret uoluntas, & maius fieret meritum. Quid dicent de passione Christi, nunquid non amplius patiendo meruit: quam prius solo desiderio? Non enim possunt dicere eius uoluntatem in passione augmentatam esse, ut sic cresceret meritum.

Quomodo dicat se Apostolus debitorem esse Graecis, & Barbaris: non ne gratis praedicauit illis: ergo non ex debito. Solutio: non dicit, quod aliquid debeat illis ex merito illorum, sed ex iniuncto officio debet euangelizare illis: & ex sola gratia quantum ad illos praedicauit: hoc igitur debitum non tollit gratiam, ut alibi dicit. Necessitas mihi incumbit euangelizare. Quae necessitas non tollit uoluntatem, sicut istud debitum non auferit gratiam. Item uidetur, quod in eis erat, unde hoc eis debuit: ex lege naturae, qua debuit illis, quod

uellet sibi fieri. Solutio: concedimus, naturali lege tenebatur, ut illos luce ueritatis illuminaret, non tamen simpliciter concedendum est, quod hoc eis deberet.

Item quando dicitur: Iustus ex fide uiuit. Quae dicitur cur efficacia iustitiae fidei, & non charitatis attribuitur: cum fides sit alicubi ubi nulla iustitia: charitas nusquam sine iustitia. Ad hoc respondent aliqui dicentes, charitas & iustitia idem sunt, & ideo neutrum causa alterius. Vel aliter: licet charitas causa sit iustitiae, tamen conuenienter fides, quae est charitatis causa, dicitur esse causa iustitiae: quia quicquid est causa causae, causa est & effectus. Et est sciendum, quod aliud est credere Deum esse, quae est fides cognitionis: aliud est credere Deo, quae dicitur fides consensus: aliud credere in Deo, quae dicitur fides fiducia: aliud credere in Deo, & Deum, quod est per fidem, & dilectionem in Deum, in Deum tendere. Item aliud est, quod creditur: aliud, quod creditur: utrumque nomine fidei saepe designatur. Item illud, quo creditur quandoque charitate informatur, & tunc tantum secundum quosdam dicitur uirtus: quando autem sine charitate est, in informis est qualitas: nec est uirtus, nec iustificat. Aliis uidetur, quod ubicunque est fides, etiam cognitionis, quantum in se est, semper iustificat: eius tamen effectus quandoque ex abundantia mali impeditur. Fides est uirtus, qua creduntur quae non uidentur: uel certitudo rerum inuisibilium ad religionem pertinentium supra opinionem, & infra scientiam.

Charitas iustificat, & fides, & gratia, & Deus: ergo quatuor iustificat. Solutio: non ideo uerum est, quod quatuor, quia hoc esset seorsum: in fide. n. & per fidem charitas iustificat, & in charitate, gratia, & per gratiam Deus.

Quomodo pluraliter dicat, inuisibilia Dei, cum Deus sit simplex, & unus, nec aliquid sit in Deo, quod non sit Deus, nec aliquid dicatur hic inuisibile Dei, quod non sit Deus? Solutio: quod unum est & simplex in natura, non ut unum & simplex uenit in nostram notitiam, sed ut multa: & hoc raro deprehenditur, cur scilicet ita ueniat, quia oculus interior nondum ualet ad illam simplicitatem, & ineffabilem unitatem attingere, quae est Deus, ut eum sicut est intelligat. Unde cum intelligit Deum bonum, sapientem, omnipotentem, & huiusmodi, quasi plura uenit in mentem, quod unum est in natura. Ex quo altior oritur quaestio, utrum ea, quae sic ut plura a ratione hominis intelliguntur, in seipsis, siue in Deo aliqua discernantur differentia. Non substantialiter, uel personaliter inter se differunt: ueluti rationes rerum aeternae, quae in mente Dei fuerunt, constat quod aliquo modo differunt, quo tamen modo non est certum.

Item quia dicitur. Sempiterna quoque uirtus eius, & diuinitas, potest queri: haec duo, uirtus Dei, & diuinitas cum sint inuisibilia, quomodo discernantur ab inuisibilibus. Non enim congrue dici potest, aeterna uiuunt, & homines, & equi, cum homines, & equi sint animalia. Solutio: nomina, quae de Deo dicuntur. M. Hug. a S. Vic. To. j. KK 2 tur

Quaest. 3 2

Credere Deum

in Deo, in Deum

Fidei definitum

obiectio Solutio

Quaest. 3 3

Dubiū

Quaest. 3 4

tur, quædam significant quid non sit Deus, ut immortalis & immensus, æternus & infinitus. Quædam notat quid sit in Deo, ut sapiens, bonus: quædam insinuant sua prædicatione quid sit Deus, ut bonitas, & sapientia. Ne quis ergo existimaret illa tantum a creatura Dei intellectu conspici: quæ in dicant quid non sit Deus, ut immensus: subiunxit sempiterna quoque uirtus &c. Alter secundum alios: per inuisibilia intelligitur pater: per uirtutem filius: per diuinitatem Spiritus sanctus. Secundum hoc uideretur, quod philosophi summæ Trinitatis per ea, quæ facta sunt, habuerunt uotitiam. Sed Augustinus super Exodum dicit, quod philosophi ad notitiam tertie personæ non perueniunt, sed tantum περί του ἀγνώστου. i. patre & περί νόου, id est, de filio philosophati sunt. Ad hoc dicunt quidam, quod illam distinctionem, quam fides catholica confitetur summæ Trinitatis, non habuerunt, nec habere potuerunt: nisi per reuelationem.

Modi cognoscendi Deū.

Quatuor enim modis cognoscitur Deus, duobus modis interioribus, scilicet per naturalem rationem: quam notat Apostolus secundum quosdam dicens: quod notum est Dei, manifestum est in illis, & per diuinam inspirationem, quam ibi notat Apostolus. Deus enim illis manifestauit. Duobus modis exterioribus per facturam quemadmodum insinuat Apostolus dicens: inuisibilia Dei, & per scripturam, quæ modus satis patet. Voluit itaque Deus in quibusdam latere, ut fides haberet meritum, & in quibusdam apparere, ut infidelitas non haberet excusationem. Nota, in magnitudine uniuersitatis notatur diuina potentia, in pulchritudine sapientia, in utilitate bonitas, unde constat, quod non solum in uniuersis, sed in singulis relictæ quædam imago, & uestigium Trinitatis. Nihil ominus caute inspiciendum est, quando similitudines inducuntur, uel ad identitatem essentia demonstrandam, uel personalem distinctionem insinuandam, uel ut ostendatur, quod incarnatio ad solum filium pertinet, quamuis ipsa sit opus Trinitatis.

Trinitatis uestigium.

Quæst. 35

Utrum pater per inuisibilia intelligatur potius, quam filius, uel Spiritus sanctus, cum & ipsi sint inuisibiles? Solutio: quia pater nusquam legitur specie uisibili apparuisse, sicut filius in homine assumpto, & Spiritus sanctus in specie columbæ, & in lingnis igneis.

Quæst. 36

Utrum filius per uirtutem? Solutio: quia ipse est uirtus patris operatiua, per quam facta omnia sunt.

Quæst. 37

Utrum Spiritus sanctus per diuinitatem significatur? Solutio: Ut ostendatur communiter a patre, & filio procedere, commune nomen obtinet quasi proprium. Vel per inuisibilia intelligitur Spiritus sanctus, unde pluraliter dicitur inuisibilia propter diuersitatem donorum. Per uirtutem pater, ad cuius proprietatem solet referri potentia. Per diuinitatem, seu deitatem intelligitur filius, sic enim diuersi diuersa sentiunt.

Quæst. 38

Utrum de eo, quod dicit Apostolus de philosophis, quod essent inexcusabiles: quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Nam uidentur excusationem habuisse, non enim tanta collata est eis gratia, ex qua Deum glorificare potuerunt. Nunquid enim Deum glorificare potuerunt sine charitate? Nunquid potest quis charitatem habere sine fide? Nunquid ex illo gradu cognitionis, quem habuerunt, diligere potuerunt? Solutio, ideo inexcusabiles fuerunt, quia non fecerunt quantum potuerunt.

Tem quæritur, si fecissent quantum potuissent, an digni essent salute, si exissent ab hac uita in tali statu. Nam quis dignus salute sine fide, uel quis cum charitate perire potest? M. P. Abelardus ait, quod erant digni salute, id est, ut daretur eis unde saluarentur, quia si fecissent quantum possent, nunquam permitteret eos Deus transire sine fide. Alij dicunt, quod ideo inexcusabiles, quia ex illo gradu cognitionis potuerunt diligere, & statim ex hoc statu fides daretur eis. Sed secundum hoc fides ex charitate, non charitas ex fide. Tertij uero sentiunt, quod nullo gradu cognitionis diligere potuerunt: si tamen fecissent quod possent, statim daretur eis fides, ex qua Deum diligere, & sic glorificarent. Quibus obiicitur. Nunquid fidem mereri potuerunt? Forsitan, dicent: quod tam etsi fidem non possent mereri, tamen ex eo, quod habebant, idonei & apti ad fidem suscipiendam potuerunt fieri: Sed quomodo sciunt, quod ex hoc idonei fierent, uel si idonei, quomodo sciunt, quod fides daretur eis? Non ne Tytj, & Sidones idonei fuerunt? non tamen facta est eis prædicatione. Solutio: nos autem credimus, quod Deum glorificare potuerunt ex parte, & si nondum perfecte, si enim Deo attribuerent, quod acceperant; & eius gloriam, & non suam quærerent, Deum secundum aliquid glorificarent: in quo Deum diligere, & si non perfecte possent.

Obijcitur. Ex illa cognitione, quam habebant, poterant saltem ex parte Deum diligere: ergo ex charitate hoc poterant, quam habebant, uel quam non habebant: sed non ex ea quam non habebant: ergo ex ea, quam habebant, & sic habebant dilectionem Dei, & sic digni salute. Solutio: Concedendum est, quod Deum diligere poterant ex charitate, quam habebant, non tamen simpliciter dicendum est, quod Dei habuerunt dilectionem, sicut iste infirmus & debilis portat lapidem ex fortitudine, quam habet: nec tamen dicendum est simpliciter hunc esse fortem, uel habere fortitudinem. Non enim concedimus, quod illi, qui in mortali peccato sunt, nullum bonum opus possunt facere, ut quidam sentiunt, sed multa faciunt bona licet ad salutem insufficientia propter maius malum, quod habent.

Ratio naturalis aliquid possit per se sine adiutorio gratia? Solutio, dicunt quidam, quod ratio naturalis multa potest per se, ut apparet in philosophis, qui soli rationi innixi multa non solum in comprehensione ueritatis circa creaturas, sed et circa creatorem cognouerunt. S. Deus est & unus

Ratio naturalis aliquid possit per se sine adiutorio gratia? Solutio, dicunt quidam, quod ratio naturalis multa potest per se, ut apparet in philosophis, qui soli rationi innixi multa non solum in comprehensione ueritatis circa creaturas, sed et circa creatorem cognouerunt. S. Deus est & unus

Quæst. 39

Obiectio

Solutio.

Obiectio

Solutio.

Quæst. 40

& unus est, & quod trinus est. Sed ad hanc cognitionem non uidentur peruenisse sine gratia adiutorio. Vnde Apostolus quod notum est Dei, manifestum in illis est: statimque subiungit. Deus enim manifestauit illis.

Quæst. 41

Quomodo ergo sine gratia si Deus manifestauit illis: non ne hoc gratia? Ad hoc respondent quidam sic: Deus dicitur manifestasse, quia tales fecit creaturas, ut ex illis posset ipse creator cognosci: unde subiungit. Inuisibilia enim Dei &c.

Quæst. 42

Utrum si ratio naturalis tantum ualeat, ut ad hunc gradum cognitionis sufficiat, quæritur in quo fuit efficacior ante peccatum quam modo: uel quomodo nunc infirmior quam tunc? Sicut enim tunc cognouit, quod Deus est, & unus est, & trinus: ita & nunc. Et sicut modo incarnationis mysterium non potest comprehendere sine adiutorio gratia: ita nec tunc quod mysterium absconditum est in Deo: qui fecit omnia, ut dicit Apostolus: quasi nil inferuit creaturis, ex quo hoc cognosci posset. Solutio: Ratio ante peccatum facilius & perfecte comprehendit, quod modo cum magna difficultate, & minus perfecte, & a longe speculatur: multa etiam nouisset tunc, quæ modo non cognoscit. Obijcitur ijs, qui dicunt quod ratio naturalis aliquid possit per se: Non ne oculus exterior nil uidere potest sine illustratione lucis superuenientis sibi, uel radij solis, uel alterius? Ita oculus interior nil potest per se sine illustratione lucis: quæ illuminat omnem hominem in hunc mundum uenientem. Ratio ergo naturalis sine gratia quid potest: Cum talis lux sit ex gratia? Ad quod respondent quidam sic: In prima creatione est exposita, & proposita interiori oculo illustratio summæ lucis: quoadusque & ad quem finem per se ex tali expositione, & propositione sine aliqua gratia superueniente peruenire ualeret: quæ illustratio non fuit de substantia rationis, nec de eius natura: sed de dono eius grauito. Tamen potest dici, quod naturaliter uidet: quia cum natura data est aptitudo & idoneitas uidenti exposita illa luce: de qua sermo præcessit. Itaque sine omnimoda gratia nil potest uidere oculus mentis: potest tamen bene sine gratia superueniente alia ab illa: quæ collata est cum natura: quæ superueniens gratia maxime solet dici gratia.

Solutio.

Obiectio

Solutio.

Quæst. 43

Utrum in passiones ignominia, & in sensum reprobum, ex his autoritatibus, & multis alijs, ut est illud. Dedit illis spiritum compunctionis, ut uidentes non uideant, & audientes non audiant. Et illud. Induratum est cor Pharaonis. Et illud. Quem uult indurare: cuius uult miseretur. Ex his, & alijs quam pluribus quædam mala uidentur fieri Dei operatione. Augustinus etiam multa coaceruat in unum ad huiusmodi rei probationem. Postmodum infert. Ex quibus manifestum est, Deum operari in cordibus hominum. In bonis inclinando ad bona pro misericordia: uel in malis inclinando ad mala iudicio suo quandoque occulto: quandoque manifesto, semper autem iusto. Item non ne iustum est, ut qui in fœdibus est, fœdilat adhuc? Solutio: non est concedendum, quod omnis uoluntas sit a Deo, cum nil sit, quod non habeat esse a Deo. Nota: quod inordinatio dicitur esse qualitas malæ actionis, propter modum repositionis similem: uel qualitas large accipitur pro eo, quod assignatur quale aliquid sit, uel quale non sit. Item hæc propositio, et

A quo est hoc iustum? nonne a Deo, a quo omne iustum? Itaque Deus uidetur operari hoc. Item peccatum illud, quod est pœna præcedentis peccati: a quo est? omne iustum est a Deo, & illud peccatum est pœna iusta: Itaque uidetur originem habere a Deo. Solutio: Ad hoc quidam respondent dicentes. omne peccatum esse a Deo, non solum quod est pœna alterius, sed etiam quod est tantum culpa, concedentes furtum latrocinium, adulterium esse a Deo: iuxta illud prophetæ. Non est malum in ciuitate, quod non faciat Deus. Qui est ratione tali conantur idem probare. Omnis essentia est a Deo, sed uoluntas mala, & actio mala peccatum sunt, & essentiam habent: unde colligitur, quod peccatum sit a Deo secundum horum opinionem. Quibus sic obiicitur. Facere peccatum quid est, nisi peccare? Quid est facere adulterium, nisi adulterari? facere furtum, nisi furari? Vnde si conceditur, quod faciat peccatum, sequitur quod Deus peccet, furetur, adulteretur, occidat: quod non solum nefas est dicere, sed etiam cogitare. Illud quod obiicitur de uoluntate mala, & actione non bona, quod aliquid sunt, & sic a Deo. Sic soluitur. Peccatorum aliud est secundum se, aliud secundum aliud. Peccatum secundum se, est quædam inordinatio, ut priuatio iustitiæ, & ipsa nihil est, nisi absentia iustitiæ, unde non est a Deo, cum nihil sit. Non enim Deus est author eius, quod nihil est. Voluntas mala, & actio non bona peccatum est secundum aliud, scilicet secundum inordinationem, & hæc aliquid sunt, & peccata dicuntur non ex eo, quod habent, sed ex eo, quod non habent: ideo enim peccata sunt, quia non habent ordinem, uel modum. Illud prophetæ, scilicet quod dicit, non est malum in ciuitate, quod non faciat Deus, de malo aduersitatis, nū de malo uersitatis intelligitur: Vel forsitan nec etiam cogimur de malo aduersitatis hoc intelligere: si diligentius inspexerimus huius scripturæ circumstantiam. Sic, n. h. in propheta, non est malum in ciuitate, quod non notum faciat Dominus seruis suis prophetis. Itē obiiciunt de potestate peccandi, quia a Deo est: & ipsa peccatum est, & sic peccatum est a Deo ut uidetur. Solutio: nihil est hoc, quia potestas peccandi nec peccatum est, nec sufficiens causa peccandi sine uoluntate.

Solutio quorundam.

Amos. 3.

Obiectio

Solutio authoris

Peccatorum aliud secundum se, & aliud secundum aliud.

Obiectio

Quæst. 43

Solutio

X quis sic peccauerit nunquam consequetur ueniam.
Quæst. 56 **Q**uomodo unicuique secundum opera sua reddat, cum huius opera sint bona, & mala intentio: & illius mala opera, & bona intentio: cum ex affectu imponatur nomen operi: nunquid pro bonis operibus damnatur, quia mala est intentio: uel pro malis saluabitur, quia bona est intentio? **Solutio:** Non sufficit intentio in omnibus ad hoc ut bona dicantur opera: sed semper exigitur, ut bona sint ei a quo fiunt: si enim bona sunt opera in se, & mala intentio: punitur pro mala intentione, non pro bonis operibus: nec remunerabitur pro eis: qui inutilia ei facta sunt per malam intentionem. Ad hoc uero, ut mala sint ei opera, non exigitur, nec non exigitur mala intentio: potest enim bona & mala esse intentio, operibus malis existentibus: qualiscunque fuerit intentio ex quo mala sunt opera, nocet ei, qui fecit ea: in his autem, quæ sunt indifferentia, quantum in se nec bona nec mala: iudicium debet referri secundum intentionem.

Y
Quæst. 57 **Q**uomodo secundum opera propria reddatur unicuique: cum iste bona per totam uitam operatur, & in fine cadit: & alter mala per totam uitam operatur, & in fine surgit, per penitentiam: non ne qui bona operatus est, damnabitur: & qui mala, saluabitur: quomodo ergo secundum opera? **Solutio:** Opera cuiuslibet dicuntur, cum quibus exit ab hac uita: quibus solis retribuet Deus: ea uero bona, quæ egit qui in fine cecidit, mortificantur: & fiunt non sua per superueniens malum. Ita illius, qui male uixit, & in fine per penitentiam surrexit: per bona superuenientia: mala, quæ fecit fiunt non sua: uel etiam iudicium fit respectu operum, ut puniatur minus, quia bona fecit, uel minorem habebit gloriam, quia peccauit.

Z
Quæst. 58 **Q**uæritur item quomodo secundum opera, cum iste habeat uoluntatem male operandi, nec facultatem perficiendi: alter uoluntatem bene operandi, nec facultatem implendi. **Solutio:** Opera eorum dicuntur ex quo sunt in eorum uoluntatibus: nec in eis remanet quin fiant. Unde Dominus in euangelio. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Nec tamen dicimus, quod tantum puniatur modo, quantum puniretur pro operibus ipsis impletis: sed sicut pro operibus, & si non tantum pro sola uoluntate puniretur.

A
Quæst. 59 **Q**uæritur de puero non baptizato quomodo fiat ei retributio secundum opera sua, cum statim moriatur antequam aliquid agat? **Solutio:** Opera parentum eius in eius conceptione, & natiuitate ipsius fiunt: & pro eis damnabitur tanquam ea actualiter egerit. Itē de puero baptizato dicimus, quod pro gratia baptismatis saluatur sine proprijs meritis.

B
Quæst. 60 **Q**uæritur de eo, qui patitur pro Christo, & non operatur, quomodo ei secundum opus tribuatur? **Solutio:** Opera & pro passionibus, & operibus accipiuntur: ut factum pro facto & non facto accipitur: cum sit, quod non debet fieri, peccatum dicitur: quoniam uero non fit, quod debet fieri, delictum est.

Cum culpa sit temporalis, & pœna æterna, quomodo reddet secundum opera. **Solutio:** Culpa malorum quantum in ipsis est, æterna est: in uoluntate enim eorum fuit semper in malo manere: unde iusto Dei iudicio in æternum punientur. Vel etiam mala uoluntas, & reatus culpæ, & impœnitentia cordis in ipso æterna erunt. Unde Dominus dicitur ad eos. Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem. Non dicit qui operati estis, sed qui operamini. Non penitere enim peccatum est, & ipsi non possunt penitere. Itaque in æternum peccabunt, & sic pro culpa æterna erit pœna sempiterna.

D
Quæst. 61 **I**tem cum boni plus quam meruerint sint accepturi: & mali minus quam possint secundum iustitiam, puniantur: quomodo secundum opera? **Solutio:** Non est comparatio inter meritum & præmium: sed est sensus qui plus meruit, plus accipiet, & qui minus, accipiet minus secundum qualitatem & quantitatem: meritum enim unius & præmium modo est æquale, & dissimile: modo est simile & inæquale, cum merito & præmio alterius: ut duo martyres, uel duo confessores, qui eiusdem & æqualis meriti & premij sunt, æquales & similes sunt in iustitia & gloria: si autem unus martyr & unus confessor æquales sunt, dissimiles tamen sunt secundum qualitatem: quia iste martyr, & ille confessor &c.

E
Quæst. 62 **Q**uæritur circa id, quod dicitur. Tribulatio & angustia in omnem animam &c. Nunquid in anima sola punietur homo, & non etiam in corpore? **Solutio:** Quare ergo dicit in omnem animam, & non in corpus, cum in utroque peccauit. **Solutio:** quædam sunt peccata animæ, pro quibus ipsa punietur tantum, ut ira, inuidia, infidelitas: de qua specialiter agit Apostolus in hoc loco: ideoque mentionem facit de pœna animæ, non pœna corporis. Sunt etiam quædam peccata corporis, pro quibus ipsum punietur: ut gula, luxuria, homicidia, contentiones, quæ corporis ministerio exercentur: unde constat, quod in utroque punientur. Iuxta illud, Duplici contritione contere eos.

F
Quæstio 63 **Q**uæritur de glorificatione corporis, quid homini uel animæ conferat, cum sola beatitudo hominis sit uisio Dei cuius sola anima capax est, unde uidetur nil conferre gloria, quæ erit in corpore. **Solutio:** glorificatio corporis ad augmentum gloriæ & gaudij ipsi animæ erit. Nam ualde gloriabitur, cum uiderit corpus prius adeo infirmum & imbecille sic solidatum: ut nullam amplius læsionem sustinere ualeat.

G
Quæstio 64 **Q**uæritur cum anima gloria sit Deum contemplari, & ipsius uisione frui, & in ipso omnia cognoscere: erit enim Deus omnia in omnibus existens speculum omnis creaturæ: sicut omnis creatura modo speculum est Dei. Cui hoc inquam sit, quomodo glorificatio corporis ei conuenire dicitur, ut eius augeatur beatitudo. **Solutio:** hanc glorificationem iam in ipso Deo cognoscet, & contemplatio erit pars beatitudinis eius.

H
Quæstio 65 **C**um dicit Apostolus. Non est acceptor personarum Deus: Quæritur quid sit personarum accipere.

Item ne dicit Apostolus. Cui honorem, honorem: cui timorem, timorem. Non ne maiorem reuerentiam debemus exhibere uni quam alteri? **Solutio:** ille personas accipit, qui pro aliquo, quod hominis est, hominem ueneratur, & alijs præfert: quod non facit Deus. Cuius timorem uel honorem ijs, qui in dignitate sunt constituti, exhibemus: non facimus hoc, nisi si pro Deo, cuius gerunt personam, uel cuius sunt ministri.

I
Quæst. 67 **L**uc. 10 **F**actores legis iustificabuntur. Quæritur, an impletio legis iustificet: quod sic uidetur ex ijs cum legis peritus quæreret a Domino: quid facies uitam æternam possidebo? & Dominus respondit. Quid scriptum est? quomodo legis? Et ille. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; & proximum sicut teipsum. Et Dominus ait illi. Hoc fac, & uiues. Ecce mandatum legis obseruatum confert uitam æternam. Unde legitur quod iustificat lex impleta. Idem in alio loco, cum adolescens ait ad eum. Quid faciens uitam æternam possidebo? Et Dominus ad eum. Honora patrem & matrem: non occides: non furtum facies: non mœchaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces uxorem proximi tui, nec rem. Et ait, adolescens. Hæc omnia ab adolescentia mea custodiui. Et Dominus inuitus est eum, & dilexit: quod non fecisset, nisi iustus esset ex obseruatione mandatorum Dei. Quod autem subditur. Si uis perfectus esse &c. ad perfectionem pertinet iustitiæ. Item Paulus: mandatum legis, quod erat ad uitam, inuentum est mihi ad mortem. Item Beda. Lex suo tempore custodia non solum bona temporalia, sed etiam æterna conferebat; unde manifestum est, quod lex impleta iustificat. Sed Apostolus asserit, quod lex neminem ad perfectum perduxit, dicens ex operibus legis non iustificatur omnis caro, & si ex lege iustitia, tunc Christus gratis mortuus est, & multa alia in hunc modum. Ideoque quidam dicunt: quæ præcepta illa, quorum impletio confert iustitiam, sunt præcepta euangelij, & si in lege sunt scripta. Qui enim facit ea, homo euangelicus statim efficitur: nec est homo legis. Hi etiam dicunt, quod præcepta illa secundum quod in lege intelliguntur impleta, non iustificat immediate, sed solum modo faciunt idoneum, ad fidem Christi suscipiendam: per quam solam habetur salus: dicunt enim, quod qui ostendit exterius se Deum diligere, & proximum, & si interius non diligit corde: quantum in lege est, legem custodit: ipsa manu quidem, & non animum reprimat. Cui solutioni sic obijcitur. Si per obseruationem illorum præceptorum tantum exterius factam, fiant idonei & digni, ut fidem Christi recipiant: fides non ex gratia, sed ex meritis datur. Itē si idonei, quomodo sciunt quæ recipiant; unde non uidentur conueniēter soluere quæstionem superiorē. Quæ est enim maior perfectio quam diligere Deum toto corde, & proximum sicut semetipsum. Ideoque dicimus, quod impletio prædictorum præceptorum iustificat immediate non: tamen lex quæ non sufficit, sed infirma est sine gratia, ad sui ipsius impletionem: nec dat gratiam, nec Christi fidem aperte demonstrat.

sine qua præcepta legis non implentur: demonstrat quidem patriam, sed non ostendit uiam: quæ eundem est, nec quo. Unde Apostolus. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. **Solutio:** Sed dicit aliquis. Hæc autoritas manifeste contradicit tuæ solutioni. Non ne contraria sunt, iustitiam esse ex impletione præceptorum legalium, ut superius afferuisti, & neminem ex operibus iustificari? **Solutio:** opera legis uocat Apostolus, quæ sunt solo timore: quem immittit lex, ex quibus non est iustitia. **Obiectio.** Notandum est, quod lex pluribus modis dicitur: quandoque enim lex uocatur liber Moysi: quandoque ceremoniarum & legales obseruantiarum. **Solutio.** quandoque decem præcepta in duabus tabulis conscripta; quandoque liber psalmorum; quandoque etiam lex dicitur quæcunque obseruatio, ut cum dicitur: hæc est lex huius, uel illius rei. Naturalis etiam ratio lex uocatur. In nouo etiam testamento pluribus modis accipitur lex; unde lex fidei, lex spiritus, lex gratiæ, lex carnis, lex membrorum, lex peccati, lex mortis.

M
Quæst. 68 **Q**uæritur de circuncisione, cui præcepta sit, & quare, & quare in partibus genitalibus, & non in alijs, & quare maribus, & non feminis, & quæ efficaciam habuit, & quare ei baptismus successit. **Solutio:** Est autem circuncisio amputatio illius pelliculæ quæ præest in uirilibus; unde & illa pellicula præputium appellatur; ex quo gentes præputiatæ dicuntur, eo quod sint absque putatione, id est, circuncisione. **Circuncisio.** Præcepta autem primum est Abraham; unde ipse & tota eius familia circuncisa est. **Gene. 17** **Solutio:** Nec est facta hæc præceptio communiter omnibus uel generaliter, sed tantum Iudæis. Unde dicitur. Anima, quæ circuncisa non fuerit, peribit de populo suo. Populus Dei populus Iudæorum est. Præcepta autem hac est ratione, uoluit enim Deus populum suum ab alijs secerari, & eorum corda & a uitijs, & a concupiscentiis circuncidi; & ut hoc in exterioribus ostenderet, præcepit eos in carne circuncidi. **Gene. 17** **Solutio:** Et in partibus genitalibus potius quam in alijs. Nam cum duo sint, per quæ maxime consortium contrahitur inter aliquos. scilicet, connubium & uictus, in utroque uoluit Deus populum secerari, unde uictum prohibuit gentibus communem: uidelicet carnem porcinam. **Circuncisio.** Circuncidi quoque in genitalibus iussit, ne partes illas sanctificatas, cum immundis mulieribus commixtione aliqua polluerent, & ut carnes tanquam portam natiuitatis nostræ corruptas a uitijs referuarent. Et feminae Gentiles uidentes cunctos mares præcitos eorum matrimonia euitarent. **Solutio:** Solis maribus ideo præcepta est, quod nullus, qui sine peccato esset, ex uirili semine nasciturus erat: ex femina uero erat.

N
Quæst. 69 **Q**uæritur item, cuius fuerit efficaciam: Et dicunt quidam; quod eiusdem fuit, cuius & nunc baptismus, nisi quod non mittebat ad regnum. Sed si hoc est, ergo in circuncisione erat peccatorum remissio, ergo iustitia, & sic ex lege, quod negat Apostolus. **Solutio:** dicimus, quod in circuncisione non erat omnium peccatorum remissio, sed tantum originalis; sed in baptismo sit omnium remissio.

Dubita- remissio, & insuper fit uirtutum collatio. ¶ Vtrum
tio. autem hanc omnimodam efficaciam habuit bap-
tisma ante passionem, solet quaeri. Et dicunt quidam
quod non. Potest tamen dici, quod post Christi
mortem illis, qui ante crucem purificati sunt, ip-
sius baptismatis sacramento tantum collatum
est quantum & illis, qui post baptizati sunt.

Quaest. 76 **D** Einde quaeritur, quare circumcisioni succes-
sit baptisma: ¶ Solutio: propter tria: propter
suauitatem, propter decorem, propter ipsius circū-
cisionis imperfectionem. Durum quippe erat circū-
cisci: & honestius aquis ablui, quam cultro cæ-
di: generalius etiam est baptisma, non solum ma-
ribus, sed etiā fœminis conueniens, & tam Iudæ-
is quam Gentilibus.

Quaest. 77 **Q** Væritur quomodo dicat hic Apostolus, cir-
cuncidi prodesse, cum in sequentibus dicat:
In Cap. 3 Si circuncidamini, Christus uobis nihil pro-
dest. ¶ Solutio: hoc dictum est secundum statum
diuersorum temporum. Tempore enim legis pro-
fuit ipsam obseruare: tempore gratiæ. nō prodest
secundum literam immo obest.

Quaest. 72 **Q** Væritur de quo statu dicatur. Quid igitur
est amplius &c. ¶ Solutio: de priori, in quo
Iudæi erant ante incarnationem Domini.

Quaest. 73 **R** Tem quaeritur, quid ad rem pertineat quod di-
cit, cum illi, quibus scribebat, non essent in il-
lo, sed in statu fidei. ¶ Responso: ne nos, qui de
Gentibus credidimus, cōtra Iudæos superbaremus.

Quaest. 74 **S** Væritur, an homo assumptus sit mendax: Vi-
detur quod sic, quia est homo: & omnis ho-
mo mendax. Mendax enim dicitur quis: nō
quia mentiatur, uel peccet: sed quia mutabilis est,
& nunquam in eodem statu permanet, & per pec-
cata potest disfluere. Quod totum etiam de homi-
ne assumpto quidam præsumunt asserere: quod
sic conantur affirmare. Si homo assumptus potuit
a uerbo non assumi, potuit peccare: sed potuit nō
assumi, ergo potuit peccare: quod uidetur, si ante
cedens concedatur: sed omnes concedunt, quod
potuit non assumi. ¶ Solutio: non est concedendū,
quod homo ille potuit peccare: cum enim dicitur,
homo ille: per, ille, notatur personalis proprietas,
in qua impossibile est eum peccare: sed in conse-
quentia cum dicitur, si homo ille potuit non as-
sumi, potuit peccare: non intelligitur illa perso-
nalis proprietates, sed sine illius respectu natura hu-
mana datur intelligi. Item alia uia uolunt idem
probare. Christus cū uenit in Hierusalem, potuit
ire in Galilæam: & si iret tunc in Galilæam, tunc
non pateretur: & si non pateretur, non imple-
ret imperium patris, cuius imperio passus est: sed po-
tuit tunc non pati in Hierusalem, & inobediens
esse, & sic peccare. ¶ Solutio: potuit sic quidem nō
ire Hierusalem. Potuit ergo non implere præcep-
tum patris: hoc non sequitur: si enim non pateretur
tunc, quod possibile erat; unde ait. Potestatem
habeo, ponendi animam meam, & iterum sumen-
di eam: si hoc inquam esset, quod tunc non pate-
retur; non esset imperium patris eum tunc pati
ibi: sed hæc duo simul esse impossibile est: quod
pater præcepisset eum tunc pati, & quod ipse tūc

Argu. non pateretur: hæc est communis solutio.

Argu. 2: Væritur de hac hypothetica. Si iniquitas nō
tra iustitiam Dei commendat &c. Vtrum
sit uera, & an cōsequens necessario ex antece-
dente consequatur, & qualiter intelligatur. ¶ Solu-
tio: iniquitas nostra commendat iustitiam Dei:
duobus modis intelligitur; uel quod ex qualitate
sui, Dei iustitiā commendabiliorem faciat: quod
falsum est: & secundum hanc intelligentiam uera
esset consequentia: si hoc esset, iniquus Deus esset,
qui puniret peccata. Potest etiam intelligi, q̄ ex
comparatione nostræ iniustitiæ commendabilior
apparet iustitia Dei, & hoc uerum est: sed secundū
hanc intelligentiam non est uera consequentia:
nec cōsequens sequitur ex antecedente: nunquam
enim falsum sequitur ex uero.

Argu. 2: Væritur qualiter intelligendum sit, quid ad
hoc ego tanquam peccator iudicor? cuius
uox est an conuersi, an non conuersi? Si con-
uersus loquitur, nō iudicatur tanquam peccator:
si nondum conuersus loquitur, Deus in illius mē-
dacio nondum glorificatur. ¶ Solutio: uox est con-
uersi, & iterum lapsi.

Argu. 2: Væritur, an Deus uelit malum fieri: cum ipse
malis nostris utatur ad bonum, & ad gloriā
suam: sicut abutimur bonis eius ad contumeliam
nostram. ¶ Solutio: non uult malum fieri. Non. n.
est concedendum, quod uelit malum fieri, uel ue-
lit non fieri: si enim uellet malum fieri, author es-
set mali: cum ipso uolente aliquid fieri, non sit
aliud quam ipso auctore. Item si uellet non fieri,
& tamen fieret, aliquid eius uoluntati resisteret.
Sunt tamen, qui dicunt, quod Deus malum fieri
uelit: sed secundum hos uolūtas dicitur pluribus
modis. ¶ pro permissione, pro bene placito, pro
perceptione, & p̄ prohibitione. Vult mala fieri. i.
permittit, non quod sit author eorum.

Argu. 2: Vtrum bonum sit malum esse: ¶ Solutio: bo-
num dicitur pluribus modis: bonum expe-
diens: bonum qualitate sui &c. Similiter malum
multipliciter dicitur. i. quod nocet: quod corrup-
tū: prauus actus, & praua uoluntas: quæ est pec-
catum priuatio omnis boni: quælibet inordina-
tio peccatum dicitur. Cum ergo dicitur, bonum
est malum esse: diligenter uidendum quid nomi-
ne boni uel mali intelligatur.

Argu. 2: Vm dicit: Cautati sumus omnes esse sub pec-
cato &c. Non uidetur esse argumentum ne-
cessarium ad demonstrandum Iudæos non præcel-
lere Gentiles: quia utrique fuerunt sub peccato
etiam mortali: potuit enim euenire, quod hi es-
sent sub minore, & illi sub maiore peccato: unde
magis digni & idonei ad gratiam suscipiendam
quam ceteri uidentur. ¶ Solutio: si utrique fuerūt
sub peccato. i. mortali, quod notat Apostolus, qui
dicit sub peccato quasi depressi & serui: constat
quod nec hi, nec illi meruerunt gratiam, sed pœ-
nam. Quare si gratia eis confertur, scilicet fides &
cetera dona: hoc non est ex meritis eorum, sed ex
sola bonitate Dei: ergo quantum in ipsis est, nec
præcellunt. Nō negamus tamen, quin illi, qui sub
maiore peccato fuerunt, essent minus idonei ad
gratiam

Argu. 2: Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Argu. 2: Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Argu. 2: Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Argu. 2: Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

T Væritur de hac hypothetica. Si iniquitas nō
tra iustitiam Dei commendat &c. Vtrum
sit uera, & an cōsequens necessario ex antece-
dente consequatur, & qualiter intelligatur. ¶ Solu-
tio: iniquitas nostra commendat iustitiam Dei:
duobus modis intelligitur; uel quod ex qualitate
sui, Dei iustitiā commendabiliorem faciat: quod
falsum est: & secundum hanc intelligentiam uera
esset consequentia: si hoc esset, iniquus Deus esset,
qui puniret peccata. Potest etiam intelligi, q̄ ex
comparatione nostræ iniustitiæ commendabilior
apparet iustitia Dei, & hoc uerum est: sed secundū
hanc intelligentiam non est uera consequentia:
nec cōsequens sequitur ex antecedente: nunquam
enim falsum sequitur ex uero.

V Væritur qualiter intelligendum sit, quid ad
hoc ego tanquam peccator iudicor? cuius
uox est an conuersi, an non conuersi? Si con-
uersus loquitur, nō iudicatur tanquam peccator:
si nondum conuersus loquitur, Deus in illius mē-
dacio nondum glorificatur. ¶ Solutio: uox est con-
uersi, & iterum lapsi.

X Væritur, an Deus uelit malum fieri: cum ipse
malis nostris utatur ad bonum, & ad gloriā
suam: sicut abutimur bonis eius ad contumeliam
nostram. ¶ Solutio: non uult malum fieri. Non. n.
est concedendum, quod uelit malum fieri, uel ue-
lit non fieri: si enim uellet malum fieri, author es-
set mali: cum ipso uolente aliquid fieri, non sit
aliud quam ipso auctore. Item si uellet non fieri,
& tamen fieret, aliquid eius uoluntati resisteret.
Sunt tamen, qui dicunt, quod Deus malum fieri
uelit: sed secundum hos uolūtas dicitur pluribus
modis. ¶ pro permissione, pro bene placito, pro
perceptione, & p̄ prohibitione. Vult mala fieri. i.
permittit, non quod sit author eorum.

Y Vtrum bonum sit malum esse: ¶ Solutio: bo-
num dicitur pluribus modis: bonum expe-
diens: bonum qualitate sui &c. Similiter malum
multipliciter dicitur. i. quod nocet: quod corrup-
tū: prauus actus, & praua uoluntas: quæ est pec-
catum priuatio omnis boni: quælibet inordina-
tio peccatum dicitur. Cum ergo dicitur, bonum
est malum esse: diligenter uidendum quid nomi-
ne boni uel mali intelligatur.

Z Vm dicit: Cautati sumus omnes esse sub pec-
cato &c. Non uidetur esse argumentum ne-
cessarium ad demonstrandum Iudæos non præcel-
lere Gentiles: quia utrique fuerunt sub peccato
etiam mortali: potuit enim euenire, quod hi es-
sent sub minore, & illi sub maiore peccato: unde
magis digni & idonei ad gratiam suscipiendam
quam ceteri uidentur. ¶ Solutio: si utrique fuerūt
sub peccato. i. mortali, quod notat Apostolus, qui
dicit sub peccato quasi depressi & serui: constat
quod nec hi, nec illi meruerunt gratiam, sed pœ-
nam. Quare si gratia eis confertur, scilicet fides &
cetera dona: hoc non est ex meritis eorum, sed ex
sola bonitate Dei: ergo quantum in ipsis est, nec
præcellunt. Nō negamus tamen, quin illi, qui sub
maiore peccato fuerunt, essent minus idonei ad
gratiam

Obie- ctio. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Replica. Væritur de eo, quod dicitur. Quæcunque lex
loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur &c.
Nunquid etiam ad Iudæos loquitur, ideo om-
nia ad Iudæos pertinent: quia ad Iudæos dicta sūt:
¶ Solutio: sic intelligendum est: ita loquitur eis,
q̄ ea, quæ loquitur, ad eos pertinent. Quod iterū
uidetur esse falsum: multa enim dicuntur de Gen-
tibus in lege. Vnde oportet intelligere quæcunq;
loquitur sine determinatione & distinctione, ex
qua sit certum, an ad Gentes fiat sermo: ita quod
de Gentibus his inquam, loquitur, quæ sunt ex le-
ge, ita quod ad eos pertinet quod dicitur. Cui sen-
tentia sic obijcitur. Non ne David, & alij multi
iusti erant, & tamen erant in lege, & si hoc est, quo
modo ad eos pertinet: quod dicitur, non est intel-
ligens. ¶ Solutio: esse in lege duo notat. i. quærere
iustitiā ex lege, & ex toto ei inniti: ut illi, qui ex ti-
more eam exterius obseruant, & secundum hoc
David, & ceteri iusti non erant in lege. Non enim
ex ipsa lege iustificari quærebant, sed ex fide Chri-
sti adhuc futuri: & sic erant homines euangelij, nō
legis. Dicuntur etiam esse in lege illi, quibus lex da-
ta est, & qui opera legis faciunt: & secundum hoc
David, & illi consimiles in lege erant, quia eis da-
ta est lex, & eam custodiebant propter eos, quibus
lex erat necessaria, ne exemplo eorum legem con-
temnerent. Notādū est tria genera hominū esse. i.
homines legis naturalis, legis scriptæ, & gratiæ.

Rom. 5. gratiam percipiendā: cum quibus misericordius
actum est, quam cum alijs, qui sub minore pecca-
to fuerunt. Vbi autem abundauit delictum, super-
abundauit & gratia, & si gratia horum non esset
maior quam illorum in semetipsa: tamen supera-
bundauit gratia, secundum quantitatem homi-
num. Non est in hoc loco discutiendum utrum
Iudæi maiori peccato subiecti essent quam Gætes.

Quaest. 80 **N** On uidetur esse uerum, quod dicitur: Non
est intelligens, aut requirens Deum. Nam
multi in populo illo Dei intelligentiam habue-
runt: scilicet quod unus, quod creator, & omni-
potens: si enim ideo dicitur non intelligens, quia
perfecte nō intellexit: sic & homines gratiæ, quia
nondum perfecte intelligunt nisi per fidem: non
intelligentes dici possunt. ¶ Solutio: nō intelligēs
quis dici potest, qui & si cognoscat Deum in ma-
iestate, non tamen cognoscit eum in humilitate &
pietate. Vel non intelligens Deum perfecte quis
dicitur: qui etsi aliquam notitiam habeat, non ta-
men per charitatis experientiam. Vel non intelli-
gens Deum perfecte. i. quia ipse solus creator om-
nium, insuper & author totius iustitiæ est: quod
Iudæi non intelligunt suam iustitiam constituen-
tes, iustitiæ Dei nō sunt subiecti: immo quodamō
se faciunt Deum, cum dicat se propria uirtute sine
gratia Dei iustificari, se auctores iustitiæ asseren-
tes: quod solus Deus potest facere. Vnde Apolto-
lus dicit, quod in euangelio reuelatur iustitia Dei,
non hominis. Et alibi. Nuncautem sine lege iusti-
tia Dei manifestata est. Et si quandoque legatur iu-
stitia hominis, ut David sæpe dicit iustitia mea: sic
intelligatur oportet, quæ est hominis accipientis,
& eadem Dei dantis est.

H Quæstio 68. Veritur iterum, quare lex non iustificet, cum ita peccatum manifestet. Quid enim aliud facit euangeliū, nisi qd manifestat peccatū, docēs quid sequendū, quid uitādū: qd & lex facit? Itē q lex ad perfectum ducat uolunt quidam probare uerbis Domini, qui de p̄cepto legis respondit adolescenti. Hoc fac, & uiues. Item. Diliges Comi nū Deū tuū. &c. Hoc est p̄ceptum legis, sed hoc obseruatum iustificat, ergo lex ad perfectum ducit. Item dicit Beda. Lex obseruata suo tempore, non solum conferebat temporalia, sed etiam æter na. Solutio, ut omnibus huiusmodi quæstioni bus fiat responsio dicimus, quod lex dicitur man datum sine gratia, quod nunquam confert salutē: euangelium autem mandatum dicitur cum gra tia, quod iustificat, & ad uitam perducit æternā.

Luc. 10 Matt. 19

I Quæstio 87. Nunc autem sine lege iustitia est &c. Quæritur quomodo utrumque uerum sit, iustitiā Dei sine lege manifestari, & prophetis testificari? Solutio. Apostolus dicit iustitiam Dei esse sine le ge, non manifestari sine lege.

K Quæstio 88. Item cum dicitur. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi Quæritur de fidei hac uirtute, utrum eque possit haberi a bonis & a malis? Solutio, in respon sione huius quæstionis moderni dissentire uidentur. Alij enim dicunt, quod hæc uirtus fidei tantum a bonis habetur, & nullo modo a malis: ipsa enim est quæ per dilectionem operatur. Ideo que iniquiunt, ubi non est dilectio, nec fides. Alijs autem uidetur, quod a bonis & a malis ha betur equaliter. Quid enim aliud est fidem habe re, nisi credere ea, quæ credenda sunt? Sed omnia quæ credit iste bonus, credit & iste malus, quomo do ergo non habet eandem fidem, maxime cum Augustinus dicat, quod fides potest haberi sine charitate. & Apostolus. Si, inquit, habuero omnē fidem, ita ut montes transferam, charitatem autē non habeam, nihil sum, quomodo hoc diceret, si fides sine charitate haberi non possit.

L Quæstio 89. Iustificati gratis per gratiam Christi. Quomo do dicat gratis per gratiam? non ne sufficeret gratis uel per gratiam? Videtur quod alterum su perfluat. Solutio, gratis dicit. i. sine omni merito nostro, per gratiam. i. per gratuita dona sua. Sepe etenim multa nobis cōfert per gratiam quidem: non tamen sine omni merito nostro: quod tamen non fit sine gratia ipsius.

M Quæstio 90. Per redemptionem, quæ est in Christo Iesu &c. Quæritur cur Deus per mortem suam homi nem redemerit, quæ solo uerbo liberare potuit? Solutio. quamuis alius modus esset possibilis Deo: nullus tamen erat conuenientior nostræ mi seria: quia & in eodem nobis contulit remediū, & humilitatis & dilectionis præbuit exemplum. Remedium in hoc consideratur, quia diabolus misit manum in eum, qui immunis erat a pecca to: in quo quicquam quod suum erat nō inuenit. Ideo merito eos, quos quodam iure tenere uidebatur, amiserit, credentes in eum, qui per mortem suam omnibus obtemperantibus sibi factus est cautā salutis: non enim pro se, sed pro nobis passus est; nobis concedens merita sua, ut pro eis nobis fieret, quod sibi fieret, si indigeret. Ad humilitatē autem prouocauit nos in hoc, quod de secreto si nu paternæ maiestatis descēdens sic se exinaniuit, ut formam serui acciperet. Ad charitatem in hoc nos inuitauit: quia cum sit Dominus gloriæ, ralis, & tantus, & taliter pro impijs & peccatoribus mortuus est. Nota quod si solo uerbo hominem redimeret, nulla iniuria diabolo fieret. Vel si Deus per angelum genus humanum reformaret, non ideo angelo salus hominis attribenda esset. Multa enim Deus per angelos operatur, quæ tamen non angelis sunt, sed Deo tribuenda: ideo autem per se non per alium nos redemit, quia nullius alius tā ta possent esse merita, ut sufficerent ad totius mū di redemptionem.

Q Væritur, an deus potuit facere conuenientio rem modum redēptionis? Si dicat, quod nō potuit, uidetur quod potentia Dei terminum ha beat, & non sit immensa: si dicatur, quod potuit, quomodo iste conuenientissimus est? Solutio, licet in hoc terminum habeat, non tamen simplici ter concedendum, quod terminum habeat. Vel licet iste modus nostræ miseriæ sit conuenientis simus, non tamen est necesse, quod sit conuenien tissimus absolute.

Q Væritur, cui precium nostrum sit datum an diabolo, an Deo? Solutio, Deo datum, nō diabolo est: quia nulla iniuria facta est diabolo, qui non erat nisi tanquam carcerarius, nec etiam uellet illud recipere, ut hominem perderet: nolen ti autem dandum non erat, ne ei iniuria fieret.

Q Væritur, a quo sit homo redemptus? Solutio, a diabolo, a peccato, a tormento. Insuper est reconciliatus Deo, & hæc est gemina efficacia lan guinis Christi.

Q Væritur, in quo potestas diaboli per mortē Christi diminuta est. Sicut enim ante pote statem habuit tentādi bonos & malos: sic & modo. Solutio, non secundum essentiam, sed se cundum efficaciam diminuta est: quia non potest præualere quantum ante, maxime quia uires resi stendi data sunt homini, & quanto homo est for tior ad resistendum, tanto hostis ad impugnan dum debilior.

Q Væritur cum dicitur ad ostensionem iusti &c. de antiquis iustis, qui in inferno tenebantur, an peccata eis essent dimissa per fidem & pœnitentiam: & si dimissa erant, qua re in inferno tenebantur: sine enim peccatorum remissione non erant iusti. Solutio, omnia dimis sa peccata erant eis per fidem & dilectionem, sed non omnimodum effectū remissionis consequu ti sunt. Duplex est remissionis effectus. scilicet carere pœna, & frui gloria, alterum tantum ante mortē Christi habebant: quia pœnam actualem non sen tiebant, alterum nondum acceperant, quia non uidebant Deum. Item opponitur. Non ne iusti erant & sic digni gloria: quare ergo non dabatur eis id, quo erant digni? Solutio, iustitia eorum non erat tanta, quæ sufficeret ad uitam obtinen dam sine morte Christi, nec etiam eorum peccata dimissa simpliciter, nisi sub quadam expectatione & spon-

N

O

P

Q

R

S

Obie-ctio.

Hebr. 9. & spon sione futuri, qui pro eis satisfaceret. Vnde Apostolus dicit Christū mortuū non solum pp remissionem præsentium, sed et præcedētū delicto rū; quia ipse est agnus, qui occisus ē ab origine mūdi.

T Quæstio 96. Vtrū Deus posset eos dānare æterna pœna, cū uessent iusti, & iustos iuste punire non posset: quod n. iniustu est, Deus facere nō pōt. & si eos punire nō potuit, in quo eos sustinuit? Solutio: necessā riū erat, ut p originali peccato satisfaceret, & cū ipsi satisfacere nō possent, nisi alius p eis satisfaceret, Deus iuste eos punire posset. Nō tamen oportet cō cedere, q iustos puniret. Hoc. n. esset post mortem Christi: nō. n. simpliciter nisi in cōparatione mor tis Christi iusti dicēdi sūt: nō. n. habebāt tātā actua lē iustitiā, ex qua possent iuste exigere uitā æternā, sicut nec nos sine morte Christi: iustos tñ eos uo cat scriptura, quia tantū habebāt quātū Deus exige bāt: quia quod eis deerat, Christus erat suppletur.

V Quæstio 97. Cvm dī. Per quā legē? Factorum? &c. quæritur cur lex Mosaica, lex scripta dicatur lex facto rū, & nō euāgelij: sed lex euāgelij, lex gratiæ, & lex iustitiæ: sicut. n. illa hēt opera, sic & ista. Solutio: lex Mosaica dī factorū, quia ea, q faciēda sunt, tm iu bet, & nō cōfert gratiam, per quā impleatur quæ iu bētur: ideoq; litera occidēs mādātū sine gratiā ap pellatur. Euāgelij uero iubet quidē quæ faciēda sunt: sed insuper cōfert gratiā, per quā q iussa sunt, impleatur. Vel iō: lex scripta lex factorū appellatur: quia hoies legis totam iustitiā suā in operibus legis cōstituebāt. Lex autē fidei, uel gratiæ sic dī: quia hoies gratiæ totā summā & efficaciam salutis suæ in sola gratia cōstituit: sciētes, q sicut nemo saluatur ex iu stitia operū: sic nemo iustificatur ex operibus iusti tiæ. Nō. n. ex bonis operibus iustitia, sed ex iustitia bona opera.

X Quæstio 98. Non ne & Gentium &c. Probat Apostolus q Deus est Gētium, quia earum est creator. Sed sic uidetur, q sit Deus lapidū. Solutio: est quidem Deus creator lapidū, sed aliter est creator Gētium, quas creauit ad imaginē & similitudinē suā: unde merito Gentū dicitur tāquā ab eis uere colendus.

Y Quæstio 99. Vtrū opera, quæ præcedūt fidē, sint penitus in utilia, an ad aliquid profint. uidetur. n. quod nil profint, quia tota uita infidelij est peccatū. Solutio: bona opera, quæ fiunt ante fidem & si nō p sint ad uitā promerendā, ualēt tamen ad suscipien dam, ut quibusdā uidetur, ut apparet in Cornelio.

Z Quæstio 100. Gal. 2. Legē ergo destruimus per fidē? Absit: sed legē sta ruimus. Quæritur, quō hoc sit uetū cū alibi dī cat. Si ea, quæ destruxi, iterū reedifico, præuaticato rē me cōstituo: & legi per legē mortuus sum. Ibi di cit se legē destruxisse. hic dicit, q eā non destruit, sed statuit. Solutio: destruere legem duobus mo dis accipitur. Vnde hic Apostolus dicit, q legē non destruit. i. non ostendit legem inutilem esse in suo tempore, & nil ualere, nec sp̄itualiter implendā ef se. Alibi dixit, q eā destruxit. i. post ueritatis imple tionem debere cessare secūdam carnalia p̄dicauit.

A In cap. 4 Quæstio 101. Credidit Abrahā Deo, & reputatū est illi ad iu stitiā. Quæritur: cur dicat reputatū est, quasi nō esset uera iustitia quā habuit per fidē: sed aliqd qd reputatū est ad iustitiā: si. n. deberes mihi equū,

nō cōueniēter dicerē: da mihi equū, & reputabo il lū p equo: sed cōgrue dicere ualē, da mihi asinū, & reputabo eū p equo. Solutio: si homo non pec casset, hēt oimodā iustitiā, q cōsistit in oimoda p̄ ceptorū Dei impletione, ut nil oīno cōcupisceret cōtra rōnē, & ut Deum ex toto corde diligeret, sed post peccatū, & pp peccatū homo non potuit hāc perfectam iustitiā habere: cui merito debetur æterna beatitudo: sed Deus per gratiam suam dāt homini fidem, quā item per eādē gratiā reputat p illa perfectione: ac si iustitiā p̄fectionē haberet.

E Quæritur de quibus operibus hic agat: utrū de interioribus, an de exterioribus. Exteriora sunt ut uestire pauperes, & cætera hmōi, quæ multi nō ope rātur, licet habeāt ips operādi, ut uiri contemplati ui, uñ uidentur indigni salute, si de hmōi operibus hic fiat sermo. Operā interiora sunt, ut credere, ama re, orare, quæ oibus cōia sūt fidelibus, quia sine ijs non est salus, de quibus si hic agitur, quō fides sine operibus reputatur ad iustitiā ei, qui non hēt tē pus operandi? Solutio, de operibus exterioribus agit, quæ exiguntur ab ijs, qui habent facultatem ea faciēdi, & illis, qui non habent facultatem ea faciēdi, uoluntas reputatur pro facto.

S Secundū ppositū gratiæ Dei &c. Hic solet quæri de gratiā, & merito. Videtur. n. sic totū ex gra tia, q meritū nil conferat, uel si aliquid ex merito, q nō totū ex gratia. Quod aut totū sit ex gratia, scri pturæ testantur, unde Apostolus, quid hēs qd nō ac cepisti? Gratia Dei sum id quod sum. Et illud. Gratia pro gratia. Quid ergo dicendum? Dicere, q meritū nihil sit, error est Manichæorum, sicut asserere to tū esse ex libero arbitrio, error est Pelagianorū. Solutio, cū dicitur totum ex gratia esse, meritum nō excluditur, cū meritum sit ex gratia. Ideoq; uidē dum est, quid gratia Dei operetur in nobis sine no bis, & quid operetur in nobis non sine nobis. Gra tia itaq; præueniens, quæ dicitur etiā operās, sanat liberum arbitrium liberando illud a iugo peccati: & hoc facit in nobis sine nobis: deinde uoluntas sanata non est ociosa, nec in uacuum Dei gratiam accipit, qd operatur non per se, sed cum gratia, im mo gratia Dei cooperatur libero arbitrio: unde cooperans dicitur, & idem opus uel meritum dici tur esse ex gratia, & uoluntate: non. n. seorsum ope ratur, sed simul. Vnde licet totum sit ex gratia, non est consequens, q nihil sit ex merito, uel ex libero arbitrio, ueluti si quis inueniret paruulum in luto iacentem, & impotentē surgere, & erigeret eum; de inde manum eius teneret, ut ambularet, ipsa ambu latio esset ex utroque, sicut ipsa erectio eius tantum ab iuētore, & nō ex paruulo, sic ex gratia præueniē te est tm, q bonū uolum, sicut ex gratia subsequen te, non dico tm, sed etiā ex libero arbitrio per gra tiam sanato & deliberato, quod bonum operamur.

B Eati, quorum remissæ sunt iniquitates. Quæri tur de peccato originali quid sit, de quo do ctōres suboscure differunt. Alij. n. dicunt, q peccatū originale est reatus æternæ pœnæ. i. debitum & ob noxietas, quæ additi sumus pœnæ: sed fm hoc ori ginale peccatum non est culpa, sed pœna. Sed q sit M. Hug. a S. Vic. To. j. Ll culpa,

B Quæstio 102.

C Quæstio 103.

1. Cor. 4. 1. Cor. 15 Ioan. 1.

D

E Quæstio 104.

culpa:authoritates restantur,qd cōcedere oportet. Alij aut dicūt, quēd originale peccatum sit fomes peccati:cōcupiscētia,uel cōcupiscibilitas: lex mēbrorū,lex carnis, languor naturā, tyrannus qui habitat in membris nostris: utiū innatū, qd paruulū facit habile cōcupiscere:adultū cōcupiscētem: his,& alijs nominibus pētm originale nūcupatur.

Quæstio 105. **Q**uare originale uocetur, quæri solet. **S**olutio: quia ex uitiosa nostræ originis conditione trahitur.

G **I**tem quæritur: quare posteris imputetur? **R**espondio: quia parentum concubitus non sit sine libidine: nec filiorum conceptus sine peccato.

H **Q**uomodo in baptismo deleatur? **S**olutio: ex toto sine reatu mitigatur: & debilitatur sine actu, uel affectu. Alij uero dicunt, qd originale peccatū est priuatio cuiusdā originalis iustitiæ: qd habet homo, si nō peccasset, ideoq; quia priuatur iustitia, priuatur & gloria, nec aliā pœnā sustinebunt, qui pro solo originali peccato puniuntur: nisi qd uisione Dei semper carebūt. Itē cum aīa nō sit ex traduce, sed sola caro: quæritur, quomodo hoc peccatum per carnem trahatur: nō.n. ipsa sine aīa pōt hēre culpā: quæ nō est, nec esse pōt nisi in rōnali creatura: qd.n. non est capax iustitiæ, nec peccati.

I **Q**uomodo ergo in propagatione prolis a parentibus trāsit per carnem: qd nō pōt esse in sola carne sine aīa? **S**olutio: pētm dī trāsit, quia eius cā trāsit: quæ est pollutio & immunditia qdā: quā inuenit aīa in carne cum ei infunditur, & ex qua polluitur: unde cum sola anima concupiscat, non tamen anima dicitur concupiscere, quia anima ex carne concupiscit.

K **V**trum unq; aīa sit talis, qualis a Deo est creata: si enim munda creata est a Deo: & ex quo fuit carni cōiuncta & copulata fuit immunda: sequitur qd nunq; talis est, qualis a Deo creata est. **S**olutio: pōt cōcedi, qd nunquā fuit omnino talis, qualis a Deo creata est, ueluti si dedissem tibi pomum mundum, & tu exciperes manibus immundis: illud uerum esset, nunq; te tale pomum hēre: quale tibi dedi.

L **Q**uare solet: quare aīa mundā a Deo creata reatus originalis peccati imputetur. Dicunt doctores hāc qōnem insolubilem esse: potest tñ dici, non esse iniustum, qd animæ non habenti iustitiam non detur gloria: hoc.n. est reatu originalis peccati subiacere, qd est originali iustitia priuari. Quid ergo mirum si talis culpa tali puniatur pœna?

M **E**t signum accepit circumcisionis, & signaculū iustitiæ. &c. De circumcisione superius dictum est. Quæritur autem hic pōt: utrum Abrahamā aliquid utilitatis cōsequutus sit ex circumcisione. **S**olutio: dicunt doctores, qd per eam tm ostensus est esse iustus, non effectus. Nunquid ergo in posteris maiorem habuit efficaciam, qd in ipso Abrahamā? Qd ur, cum ipsis sit data ī remedium saltem originalis peccati: ipsi aut Abrahamē nō est data, nisi ī ostēsiōne iustitiæ.

N **I**tem quæritur: utrum ex circumcisione dabatur remissio originalis peccati illis paruulis, qd nullo alio tenebantur, quomodo per illam non iustificabantur, & sic ex lege? **S**olutio huius quæstionis patet ex predictis.

Quæritur de paruulis, qd ante octauum diem, quo fiebat circumcisio, obierunt, utrum dānabatur, an saluabatur. **S**olutio: idem iudicium est de illis non circumcisus: quod est de non baptizatis. qd damnantur solo originalis peccati reatu. Si autem quæretur de illis paruulis, qui moriebantur statim ut nati fuerunt ante circumcisionem: forsitam fide parentum subuentum est illis.

Non.n. per legē promissio &c. **Q**uæritur: quō dicat Apostolus: Christo non est facta promissio per legem, sed per iustitiam fidei: non ne in lege & per legē facta est promissio. s. in Dauid ipsi Christo. Itē: quid est promissionem fieri Christo per iustitiā fidei? **S**olutio: non sic dicit Apostolus, qd promissio non sit facta per legem, sed per iustitiā fidei: sed sic, quod promissio non est facta, ut esset hæres mundi per legē: sed per iustitiam fidei.

Item quæritur: quomodo Abrahamē sit facta promissio per iustitiā: nunquid merito fidei ipsius? sed si merito fidei ipsius Abrahamē facta est promissio: eodem merito & ipsius promissionis impletio: quō ergo sola gratia? **S**olutio: non sic construī debet litera: promissio facta est per iustitiam fidei: sed sic. Promissio facta est Abrahamē, ut esset hæres mundi per iustitiā fidei: per quam & ipse pater credentium factus est: & credentes filii Abrahamē, id est, iusti & hæres efficiuntur. Expositor aliter dicit hic quā nos.

Quia dī. Lex irā Dei operatur. **Q**uæritur, quō hoc sit intelligēdū: nō ne lex bona, & ira mala? **Q**uō qd bonū est operatur, qd malū est: Non ne cuius effectus malus est, ipsū quoq; malū? quō ergo talis cā talē hēt effectū. **S**olutio: lex non immediate, & ex qualitate sui, & tāquā cā efficiens iram operatur, sed quasi per occasionē, quia si lex non esset data: ira non esset tanta, quæ aucta ē per legis p̄uaricationē. Multa.n. dicuntur aliqua efficere: non quia ea efficiat, sed quia sine eis non fierēt. unde & Christus dictus est positus: nō solum in resurrectione per causam, sed etiam in ruinam per occasionem. Et Apostolus dictus est, non solū odor uitæ, sed etiam odor mortis. Iuxta eādem rationem euigilare circa similia oportet.

Quomodo p̄bet Apostolus legē irā operari dicens. Vbi.n. nō est lex, nec p̄uaricatio? **Q**uia nec hoc uidetur uerum esse. Nō ne ubi non est lex, pōt esse legis naturalis, uel euangeli p̄uaricatio? **Q**uō ergo uerum ubi nō est lex, nec p̄uaricatio? Si aut sic exponatur, ubi non est lex, nec legis p̄uaricatio, eodem argumēto probatur, qd ubi non est euangelium, nec est euangeli p̄uaricatio. **S**olutio, nomine legis sape Apostolus designat mandatum sine gratia: nomine aut euangeli semper intelligitur mandatum cum gratia: unde constat uerum, ubi non est lex, id est mādatum sine gratia, nec p̄uaricatio. Itē ubi est mandatum cum gratia, non est p̄uaricatio, sed mandati impletio.

Item quum dicitur, Qui contra spem in spe credit. **Q**uæritur de fide Abrahamē, quā hic laudat Apostolus: quæ reputata illi ad iustitiam: quæ, uel cuius rei fuerit? Si enim diligenter uerba Apostoli, & Geneleos considerentur: uidetur, quod fides

O **Q**uæstio 113.

P **Q**uæstio 114.

Q **Q**uæstio 115.

R **Q**uæstio 116.

Luc. 2. 2. Cor. 2.

S **Q**uæstio 117.

T **Q**uæstio 118.

des illa, qua credidit Deo prolem promitti sibi, reputata sit illi ad iustitiam: si aut hoc est, & aliqua fides præter fidē Christi, est fides iustificans. Si autem dicatur, quod tunc habuit fidem Christi: quæritur, an duæ fides iustificet, uel quare potius iustitia dicatur esse ex illa, quā ex ista? **S**olutio: Apostolus commendat fidem Abrahamē, qua credidit oīa, quæ credenda erāt: quæ fide iter cetera credidit Deū esse ueracē ī promissione prolis.

V **Q**uomodo generatio Isaac dicatur esse cōtra naturā? **Q**uid est natura: nonne uis quædam creaturarum a creatore insita, per quā similia ex similibus procreantur, atq; propagantur? Nō ne ibi natura operata est: nō ne quædam temperies fuit in operibus parentū in actu, & ex cōmixtione carnis, quō contra naturā? **S**olutio: cum author naturæ operatur in natura præter solitum cursum naturæ: id est, non secundum causas inferiores, sed secundum superiores: tunc dicitur aliquid fieri contra naturam, sed magis proprie diceretur supra naturam.

X **P**lenissime sciens, quod quæcunque promisit Deus, potens est & facere. Dicit expositor, qd multo diuine uirtutis intuitu sciebat Deum omnipotentē esse, & Apostolus plenissime sciens &c. quod uidetur obesse fidei: quia fides nō hēt meritum, cui ratio humana præbet experimentum. Item si sciebat eum esse Deum: quid magnum, si credidit ipsum esse omnipotentem, uel si nesciuit esse Deū, quomodo ei credidit? **S**olutio: ille intuitus diuine uirtutis: quem Abrahamā habuit: nō erat e rōne humana: sed de fidei cōstātia: p̄ quē adeo certus fuit: ac si plenissime scire, uel uideret.

Y **Q**uod aut quæritur, quid magnū fuerit, qd credidit Deum esse omnipotentē: cum illud non solum bonū, sed etiam malū credant: Dicimus, quod tunc illud credere magnum erat: qn̄ pene uniuersus orbis in cultura demonū errabat, nec adhuc fides unius Dei prædicata, uel scripturis manifeste declarata fuerat sicut nō.

Z **N**on solum autem scriptū &c. **Q**uæritur quō dicat Apostolus, hoc esse scriptū p̄ Abrahamā, qd fides reputata est ad iustitiā: nunquid ex eo qd in scripturis laudatur, uel a nobis imitatur, aliqua consequitur utilitatem? **S**olutio: non hoc dicit Apostolus forsitan quod hoc ei profit, sed sic intelligendum est. Non solū autem &c. id est, hoc scriptum est non solum ut ostendatur, unde ipse Abraham fuit iustus, sed ut demonstraretur nobis etiam in quo solo possumus iustificari, scilicet in gratia fidei, & non alibi.

A **T**raditus est propter delicta nostra &c. Dicitur a quo traditus est? Et certū est, qd a Deo patre, & a Iuda, & a Iudæis, & a Pilato. Sed quæritur, utrum illud, qd factū est a Deo, & a Iudæis fuerit bonum, an malum? Si dicatur bonū, ergo Iudæi fecerunt bonum. Si aut dicatur malū, ergo Deus fecit malū. Itē non ne Iudæi tm malū fecerūt, & Deus tm bonū? quō ergo idē fecerūt Deus & Iudæi? **S**olutio, opus uel factum Iudæorū æquiuoce accipitur, pro actu, & pro passione, actus Iudæorum malus tm: passio Christi, q

Quæstio 120.

Quæstio 121.

Quæstio 122.

Quæstio 123.

sequuta est ex actu illorū, bona fuit. Iō doctores qn̄q; Deū, & Iudæos uniuert, & eodē facto uel opere, p̄ passionē Christi, q̄ euenit tā ex Iudæorum actione q̄ Dei, qn̄que distinguūt p̄ actuū diuersitatem. Si autem quæretur, an Iudæorum opus fuerit bonum: distingue sic: actus illorum malus, passio, quam intulerunt, bona fuit.

Item quæritur, cur Apostolus sic distinguat dicens, Christū traditū p̄ delicta nra, & resurrexisse p̄ iustificationē nostrā, cū utrūq; & passio, & resurrectio & a peccatis liberet, & iustificet? **S**olutio, & si utrūque illorū sit cā, non tamen figura.

Non solū aut, sed & gloriamur in tribulationibus &c. Quō Apostolus gloriatur in tribulationibus, quæ sunt amaræ, nec p̄ se expectēdæ. **S**olutio: Nō p̄ tribulationes ipsas, sed p̄ earū effectū gloriādū est in illis. Sed obijcitur, qd eadē rōne gloriādū sit ī peccatis nō p̄ se, sed p̄ bonū, qd sape, ut humilitatē efficiunt, unde p̄pheta Priusquā humiliarer, ego deliqui. **S**olutio: Tribulationes ex qualitate sui cooperantur interiori grā ad patiētiā cōsequendā: p̄ cā uero nō, sed Deus sua pietate d malis nostris facit aliqd bonū, puenire.

Cum ait Apostolus. Spes autem nō cōfundit. **Q**uæritur de spe quid sit. Et an habeatur sine charitate? **S**olutio: Spes est certa expectatio futurorū bonorum q̄ in hoc differt a fide, qd fides est de præteritis psētibus & futuris, tā bonis q̄ malis: spes autē tm de futuris & bonis. Vt autē, qd nō habent sine charitate, sine.n. bonis operibus, & bona nō est spes, sed potius p̄sumptio, ut dicit Augustinus. Itē ut idē asserere Augustinū, qd spes p̄cedat charitatē. **S**olutio: Alia est spes ueniæ, alia spes ē gloriæ. prima hē ē a malis, scdā forsītā non nisi a bonis.

Charitas Dei diffusa est &c. **Q**uæritur, an eadē sit charitas, qua nos Deus diligit, & qua nos Deum diligimus? **S**olutio: Sunt qui dicunt, qd eadē est, qbus obuiat Augustinus hic locum exponēs, & dicens, qd hic agitur de charitate, qua nos diligimus Deū, ueluti ibi, Deus charitas est, agitur de charitate, qua nos diligit Deus, qd nō diceret, si eadē esset. Itē alibi dicit, Charitatē uoco motū mentis ad diligendum Deum, propter se, & p̄ximum p̄ Deum: Deus nō est motus, ergo est charitas, q̄ nō est Deus. Itē charitas pōt augeri & minui, Deus autem nō pōt, ergo est charitas, quæ nō est Deus. Est itaq; firmiter tenendum, qd nomen charitatis, æquiuoce dī de Deo, cum dī, Deus charitas est, & de quadā uirtute, cum dī quædam uirtus est charitas, uel charitas Dei diffusa est in cordibus nris. Apostolus Paulus fere ubique hoc nomine designat uirtutem, quæ Deus non est, sed ex Deo. Ioannes eodem nomine significat ipsum Deum. Hoc autem qd Aug. dicit qd charitas frater na, qua diligimus inuicem, est Deus. Concedimus dicentes, qd Deus charitas facit nos ē diligere inuicem: sed charitate mediante: sicut facit nos credere fide mediante: a quo.n. est fides, ab eodē est charitas, ut dicit Aug. **S**ed obijcitur. Deus charitas est in nobis, & ē charitas, q̄ est uirtus, ergo duæ charitates sunt in nobis: uel duabus charitatibus diligimus

B **Q**uæstio 124.

C **Cap. 5. Q**uæstio 125.

D **Q**uæstio 126.

E **Q**uæstio 127.

Deū. § Solutio. Nō iō duæ sunt. Sicut sol nos illuminat & radius solis, ergo duo nos illuminat, nō sequitur, quia hoc esset seorsum, & separatim: sol enim per radium, & Deus per charitatem uirtutē nos illuminat siue illustrat.

Quæstio 128. **I** Tē quæritur: an semel habita charitas possit amitti? Et dicitur quod nō potest: quia scriptum est: charitas nunquā excidit. § Solutio: hoc dictum est de perfecta charitate: uel iō dictum est, quod charitas nunquā excidit, quia habetur in præsentī & in futuro.

Quæstio 129. **C** Haritas est fons ille, de quo dictum est, fons cui ubi alienus. Quæritur, quæ sunt alieni, nisi reprobī, & qui sunt audituri. Ite maledicti in igne æternū &c. Sed multi de numero talium diligunt ad tēpus, & sic alieni de fonte hoc cōcant. § Solutio. Alieni dicuntur sicut p̄scitiā, de quibus modo nō loquitur, sed secundum p̄sentē iniustitiā, oēs, sicut nō diligunt modo siue sunt electi, siue non, & hi ut sic non communicant fonti dilectionis.

Quæstio 130. **Q** uomodo hoc sit uerū, quod dicitur: Christus mortuus est pro impijs. Nōne pro illis t̄m mortuus est Christus, quibus sua mors p̄dest? sed nō p̄dest nisi pijs, ergo pro pijs t̄m mortuus est. Vt itaque, quod nō pro impijs mortuus sit. § Solu. Mortuus est pro impijs, .i. p̄ dilectione eorū quæ prius erāt impij: & p̄ fidē faciunt pijs: & ita uerū est, quod mors Christi facta pro impijs est, & quod non prodest nisi pijs.

Quæstio 131. **R** ecōciliati sumus Deo pro mortē filij ei⁹. Quæritur, quōmodo hoc uerbum sit intelligendū. Nūquid ante mortem nobis tanquā peccatorib⁹ erat iratus: iuxta illud, Odisti oēs, quæ operatur iniquitatē: & pro mortē filij sit nobis placatus, & cœpit tūc primū amare. Sed si hoc est: quōmodo elegit nos ante mundi cōstitutionē: nūquid non diligēs elegit: uel quōmodo placatus pro nobis tradidit filiū? § Solu. Ira Dei dicitur non animi passio, sed uindicta iusta, & cū talis ira finitur, quod factū est per mortē Christi, Deus dicitur nobis placari, & nos ei recōciliari: nec t̄m, quia recōciliauit, amauit: sed quia amauit, reconciliauit.

De iustitia, qua Christus uicit diabolum. **D** e iustitia illa, qua Christus uicit, superius dictū est, & de modo redēptionis. Nec oportet acta agere: t̄m uerba Augustini breuiter ponantur: quibus cā plane exprimit. Ait itaque: hæc est iustitia, qua Christus uicit diabolum. Diabolus amator potētia, & desertor iustitiæ, Christum, in quo nihil dignū morte inuenit, occidit. Vnde iustus est, ut illi quos tenebat, liberi dimitterentur, credentes in eū, qui sine ullo merito malo occisus est. Noluit itaque: cōtra amatorē potētia: uti potētia, sed cōtra desertorē iustitiæ uoluit uti iustitia: ut nos informaret qualiter cōtra eundem hostem nobis sit pugnandum: uidelicet non potentia, sed potius iustitia, & sic uictores erimus.

Quæstio 132. **P** ropterea sicut per unū &c. Quæritur: quare potius dicat: per unum uirū, quā per unā mulierē intrasse peccatū in mundū, cū peccati initiū fuerit potius in muliere, quā in uiro? Sol. Cōsuetudinis tenent ordinē, ut Augustinus dicit, quia posteritas nō a muliere, sed a uiro solet nominari. Vel iō, quia uir & mulier una caro sunt. Ideoque: quicquid factū est ab illo uel illa, ad primū hominē dicitur perti-

nere. Vel aliter, si uir nō peccasset, forsitan aliā sociā ei prouidisset Deus, de qua innocentes, & sibi cōformes genuisset, uel merito ipsius peccata uxoris dimisisset: sed quia peccauit, per ipsum non immerito peccatum intrasse in mundum dicitur.

I Tē quæritur: cur per hominem, & nō per diabolum dicat intrasse peccatū cū prius fuerit in illo, & potius intrauerit et in primū hominem, unde scriptum est Inuidia diaboli mors intrauit in mundū. § Solutio. Aliter per diabolum, aliter per hominem peccatū intrauit. Sola enim imitatione, & nō propagatione per diabolum. Nō sola imitatione: sed et propagatione intrauit per hominem. § Sciendū est Pelagianos dixisse, originale peccatum sola imitatione, & nō propagatione intrasse per Adā, quod si uerū esset, nō hominē, sed diabolum peccati authorē dixisset: unde etiā dicebāt, quod in baptismo originale peccatū paruulis nō dimittitur, quia sicut eos in nascentibus nullū contrahitur, sed fides catholica hoc non tenet, sed hoc prædicat, hoc scripturæ testantur, quod sicut Christus præter imitationis exemplū, illuminationē & iustificationē intrinsecus occulte operatur, ex qua sola gratia paruulos regeneratos, qui eum nequeunt imitari, suo inserit corpori: sic Adā præter imitationis exemplū, tabe suæ concupiscentiæ corrupit oēs ex se per concupiscentiā nascituros.

Q uæritur Iulianus sic. Nō peccat qui creat, non peccat qui generat, nō peccat qui generatur: per quas ergo rimas inter tot præstidia innocentiæ fingis originale peccatū ingressum. Cui Augustinus sic respondet: Apostolus dicit per unū hominem intrauit peccatū in hūc mundū, quid querit aperius? quid querit inculcatus? quid querit plani? quod querit rimā, ubi hēt apertissimā ianuā? **I** Tē quæritur, utrū peccatū originale sit ex uoluntate, an ex natura: si ex uoluntate, mala est uoluntas; si ex natura, mala est natura. Cui respondet Augustinus. Oē malū opus processit de mala uoluntate tanquā de radice, ipsā autē malā uoluntatē nullū malum præcessit, sed nata est prius in angelo, post in homine, quorum uterque bonum opus Dei erāt, & sic in bono ortum est malum, quod nō habuit causam efficientem, sed causam deficientem.

I Tē quærit utrū peccatum originale sit ex uoluntate. § Solutio: est quidē ex uoluntate primorū parentum, unde & ipsum potest dici uoluntariū.

I N quo oēs peccauerūt &c. Nōdū eramus, quō ergo quod nōdū eramus, potuimus peccare? § Sol. In ipso oēs peccauimus, .i. in ipso factū ē, unū oēs peccaremus. Vel sic, ab ipso cām peccati traxim⁹. Vel sic, oēs rei sumus illius peccati, quod ipse commisit.

Q uæritur et quōmodo nos oēs in Adam unus homo fuimus? § Solutio. Id est ex eo, quod unus homo erat, per propagationē descendim⁹.

Q uæritur iterum, quōmodo ex illa parua massa, quæ fuit in Adam, tot & tanta descendere potuerunt, uel quomodo in tot partes tā parua particula diuidi potuit, ut cuiuslibet corpus inde materialiter constet. Quæ quæstio solet fieri de illis septem panibus, quibus tot millia hominū Dominus satiauit sine alicuius rei additione. § Solutio: lege propagationis hoc factum fuit. Illa enim particula

N Quæstio 133. Sap. 2.

Pelagianus.

O Iuliani Quæstio 134.

P Quæstio eiusdem 135.

Q Quæstio 136.

R Quæstio 137.

S Quæstio 138.

T Quæstio 139.

Matt. 15

la, quæ fuit in lumbis Adæ, ex quo separata fuit in filij eius generatione, in seipsa est aucta & multiplicata in perfectam hominis staturam: ex qua iterum separata est parua particula in secunda generatione: quæ in seipsa est iterum aucta & multiplicata; de qua iterum ita multiplicata est separata alia: & sic deinceps lege propagationis creuit in tantam multitudinem sine additamento extrinsecō, uel ciborum mutatione in ipsam. Constat quia Deus potest de una atomo facere quantumlibet pondus.

V Q. 140. **S** itaque una atomus sic multiplicaretur in seipsa in aliquid magnum, in quo essent infinitæ atomi: quæritur, an illa esset omnes istæ, uel una de numero aliarum, uel utrum illæ sint illa una. § Solutio: non oportet cōcedere, quod illa sit omnes istæ, sed quod sit multiplicata & aucta in istas: nec quod oēs istæ sint illa, sed ex illa, uel fuerunt in illa: sicut illud granum creuit in arborem, nec est arbor illud, sed ex illo. Vel materialiter in illo. Diligenter notandæ sunt huiusmodi locutiones. § Notandum plura esse genera mutationum: quandoque mutatur essentia in essentiam sine mutatione accidentium: ut in sacramento altaris: quandoque fit mutatio proprietatum sine mutatione essentia, ut cum de aqua factum est uinum: quandoque fit mutatio secundum solam quantitatem in maius: ut in septem panibus. Qualiter autem uirga Moysi fit mutata in serpentem: an secundum solas proprietates tam substantiales quàm accidentiales: an secundum essentiam, non est mihi certum.

X Mutatio nū genera notabilia. **Y** Quæstio 141. Sap. 1. **S** criptum est: Deus mortem non fecit. Itē Mors & uita a Deo est; quod uidetur esse contrariū: nil enim temporale est a Deo, quod ipse non fecerit: quomodo ergo mortem fecit, & nō fecit? § Solutio: Deus mortem non fecit .i. causam mortis uidelicet peccatum: pœnam uero illam, quæ mors dicitur secundum quosdam fecit Deus: & ipsa inter opera bona enumeratur, quia iusta: & omne iustum a Deo.

Z Quæstio 142. **S** ed nō sicut delictum, ita & donum. Quæritur, quomodo dicat Apostolus, donū Christi abundare in plures, quàm delictum Adæ: non enim plures saluati sunt per gratiam Christi, quàm sint delicta Adæ dānati. § Solutio. Ista superabundantia gratiæ non est attendenda in numero personarū; sed ipsis, quibus prodest donum Christi, plus confert in bono, quàm delictum Adæ obsit illis, quibus obest in malo: quia ex Adā nō oīs damnatio, sed illa sola, qua puniuntur illi, qui delicta propria addiderunt: gratia uero Christi non solum liberat a peccato originali, sed etiā a superadditis: promouens in iustificationem, & tandem in uitam æternam.

A N Actualia peccata sint ex peccato Adæ? Quæ uidetur quibusdam, quia ex fomite prohi sumus ad peccandū. § Solutio: Pronitas talis non est causa efficiens, & si sit cā sine qua non fieret, ut quibusdam placet: sed nec exigitur, cum nec in diabo, nec in primo homine ante lapsum fuerit: & tamen fuit in eis peccatum sine ipsa: non enim ipsa

Quæstio 143.

causa peccati, sed peccatum causa ipsius fuit.

Q uæritur, an alia peccata actualia Adæ postea imputentur? Solutio: Apostolus dicit in unius delicto, non ait delictis, multi sunt cōstituti peccatores: in quo innuit, quod non plura, sed unum solum imputatur.

Q uæritur: an etiam peccatum Eue nobis imputetur? § Solutio. Nota uerba Apostoli dicentis in unius delicto, non ait duorum; uel si imputatur propter rationes prædictas, dicit per unum hominem peccatum intrasse in mundum, uel in unius delicto &c.

Q uæritur: an actualia peccata proximorum parentum posteris imputentur? Quod uidetur, quia Dominus ait: Ego sum Dominus Deus tuus zelotes: uisitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem &c. § Solutio: Peccata parentum etiam proximorum non imputantur filiis: nisi ipsi peccata patrum per imitationem sua faciant, nec tunc puniuntur, quia parentes, sed quia ipsi peccauerūt. Iuxta aliam scripturam; Filius non portabit iniquitatem patris &c. repugnantiam autem, quæ uidetur inter has duas auctoritates, doctores satis elucidant.

S i autem quæritur: quare rōne peccatum primum parentum, & non proximorum imputetur. § Solutio. Quia illud nos spoliavit: cetera peccata aliorum nos tanquam nudos & spoliatos inuenientia non potuerunt nobis aliquid auferre: originale enim peccatum (ut iam dictum est) tantum priuat originali quadam iustitia.

H omo ex se, & per se ante peccatum peccare potuit: proficere uero ex se, & per se sine adiutorio gratiæ non potuit, ergo pronior erat ad malum quàm ad bonum; sed nondum erat nisi talis, qualem Deus eum fecerat: ergo Deus fecit eum proniorem ad malum quàm ad bonum. § Solutio. Ante casum homo non erat pronus ad peccatum, nec Deus talem fecit hominem, ut esset pronus ad peccandum; sed talis pronitas postea ex peccato insuit, nec etiam potestatem peccandi habuit ex Deo, sed ex sua nihilitate, non ex bono, quod acceperat, sed ex eius termino: non quia tantum, sed quia non plus, acceperat, sicut iam superius dictum de eodem est.

S icur per unius inobedientiam, &c. Quæritur, an homo prius de bono, quod habuit ante lapsum sine additione aliorum, gratiæ potuerit obedire & præceptum sibi datum implere? Si dicatur, quod potuit: ergo ex eo, quod tunc habuit, potuit proficere: quod negatur fere ab omnibus. Item si concedatur, quod non potuit obedire sine adiutorio gratiæ, quæ ergo eius culpa fuit, si non fecit quod non potuit facere sine gratia, & gratia non est collata, nec eius culpa fuit, quare non sit collata. § Solutio, non peccauit, quia non fecit quod facere non potuit; sed quia non stetit cū posset.

I tem quæritur, an Christus obediendo Deo Patri aliquid meruerit? Volunt quidam probare, quod non meruerit aliquid, quia nec secundū humanitatem, nec secundum diuinitatem. Deus, inquit, non potest aliquid ab aliquo accipere; M. Hug. à S. Vic. To. j. Ll 3 uel

B Quæstio 144.

C Quæstio 145.

D Quæstio 146.

Exo. 20.

Exo. 18.

E Quæstio 147.

F Quæstio 148.

G Quæstio 149.

H Quæstio 150.

uel per aliquid, quod faciat, aliud non prius debi- tu acquirere, ergo non potest aliquid mereri. Simili- ter, sicut quod est homo, est bonus & diligit: sed non potest non esse bonus, uel non diligere, ergo ex necessitate bonus est, uel diligit, quomodo ergo potest mereri? Solutio, mereri geminam habet significationem, dicitur enim quis mereri cum per bonum opus efficitur dignus aliquo, quo prius non erat dignus, secundum quam significationem uide- tur nobis, quod nec secundum diuinitatem, nec secundum humanitatem Christus aliquid meruit, et in ipsa morte. De- rit aliquis mereri cum aliquid bonum facit, quod sit dignum remuneratione, secundum quod Deus dicitur etiam mereri: cum nobis beneficia praestat: pro quibus tenemur eum in aeternum laudare, & Christus secundum humanitatem in sua passione me- ruit nobis introitum aeternae uitae. Prius quidem nobis multa meruit: sed sola passio non solum preciosa, sed praecium mundi fuit.

I **Quaestio** 151. **L** Ex subintrauit, ut abundaret delictum &c. Quae- ritur: an lex sit causa mali, quod uidetur: quia est causa abundantiae delicti. Solutio, ut, quando- que est causatiuum, sicut eo ad forum, ut eman- to gan: quandoque operatiuum, ut posuit hominem in paradiso, ut custodiret &c. quandoque est con- secutiuum, ut exiuit foras ut moreretur, quando- que etiam notat occasionem, ut lex subintrauit, ut abundaret peccatum. Iudaei enim abundantio- rem peccati occasionem acceperunt ex lege, quae fuit bona non causa mali: sed uitium eorum huius mali causa fuit, sicut si accipiam occasionem inuidendi de scientia illius: quae non est causa doloris mei, sed uitium meum.

K **Quaestio** 152. **V** Bi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Non ne in Iudaeis superabundauit de- lictum: quia legis praeruaricatio: nec tamen supera- bundauit & gratia: quia excacati sunt: quomodo ergo est uerum, ubi abundauit delictum, supera- bundauit & gratia? Solutio. Non dicit, ubicumque abundauit delictum, superabundauit & gratia: sed ubi indefinite: quod est intelligendum quantum ad eos, qui crediderunt, in quibus priusquam cre- derent, abundauit delictum: quia praeter caetera peccata eis inerat legis praeruaricatio: sed gratia om- nia dimisit: in super fidem, & charitatem contulit, non quantum ad eos, qui in peccatis suis mortui sunt, in quibus abundauit delictum, & non gratia.

L **Quaestio** 153. **Roma. 6** **Q** Vid ergo dicemus? Manebimus in peccato, ut gratia abundet? Circa haec quaeritur, quid sit manere in peccato. Solutio. De peccato non poenitere, uel quodam torpore mentis perseverando in peccato gratiam expectare.

M **Quaestio** 154. **Q** Vicunque baptizati estis in Christo &c. Quae- ritur, quae peccata dimittantur in baptismo? Solutio. Dicit Augustinus, quod non so- lum praeterita, uel praesentia, sed etiam futura.

N **Quaestio** 155. **S** Ed quaeritur, quomodo futura peccata, quae non sunt, de quibus nullus poenitet: nec pro eis adhuc tenetur: quia nec pro eis adhuc aliquis est reus: quomodo inquam dimittuntur? Solutio. Ideo dicuntur futura peccata in baptismo di- mitti, quia per gratiam ibi datam cauentur, uel

ideo quia facilius postea ille, qui hoc sacramentum percipit, consequitur ueniam.

A N sicte accedenti peccata dimittantur. Solutio: Augustinus dicit quod soluitur hesternus dies, & quicquid erat supra fraternum odium in ipsa hora baptizandi: sed redeunt statim quia non poenitet.

Q Ueritur, quomodo uerum sit, quod dicit Au- gustinus? Non ne ex quo non poenitet mem- brum est diaboli: quomodo ergo est mem- brum christi? Et si hoc est, quomodo dimissa sunt ei peccata: non habet fidem, non habet spiritum Christi, ergo non est membrum christi: nec ei di- missa sunt peccata. Solutio. Dicunt quidam, quod uer- ba Augustini praedicta sic sunt intelligenda. Solui- tur hesternus &c. id est, baptisimus talem habet ef- ficaciam etiam in eo, qui corde non contrito acce- dit: quod nisi in ipso fictio remaneret: omnium offensus consequeretur ueniam, & postea po- terit consequi si de fictione sua uoluerit poenitere.

V Etus homo noster crucifixus est &c. Quae- ritur, an idem sit homo uetus, & homo exte- rior, & homo nouus, & homo interior? Solutio: non idem, quia homo interior dicitur quod habe- mus commune cum animalibus: homo interior quod commune possidemus cum angelis. Vetus au- tem homo pertinet ad utrumque: non enim solus homo exterior, sed etiam interior uetus est per culpa: de quo uetere in praesenti capitulo agendum.

Q Ueritur itaque quid sit uetus homo? Dicunt quod fomes peccati sic uocatur: sed uerius est, quod pars uetustatis dicatur ipse fomes.

Nobis autem uidetur, quod uetustas intelligitur secundum duo. scilicet culpam & poenam. Poena autem: alia est aeterna, alia temporalis: culpa uero, alia ori- ginalis, alia actualis. Item culpa originalis consistit in ipso fomite, & eius actu & reatu utriusque. Rur- sus culpa actualis: alia uenialis, alia mortalis. Ven- nialis uero in tribus consistit, scilicet consensu, actu, & reatu utriusque. Similiter mortalis tri- bus modis eisdem intelligitur. Ecce undenarius numerus transgressionis: in quo attenditur uetus homo: binarius enim unus in poena, ternarius unus in culpa originali: alter in culpa ueniali: tertius in culpa mortali, & sic tres ternarii culparum cum binario poenarum undenarium constituunt. Vi- dendum est ergo secundum quid uetus homo sit crucifixus. Secundum poenam aeternam ex toto deletus est in ihs, qui sunt Christi: secundum po- nam temporalem debilitatus est & mitigatus. Si- militer secundum culpam mortalem nihilominus deletus est penitus: secundum autem uenialem mitigatus: non plenarie adhuc ablatum, porro se- cundum reatum originale ex toto non imputa- tus: secundum actum uero & fomitem originale sic crucifixus, ut non dominetur.

Q Ueritur: an in Abraham fomes peccati fue- rit crucifixus per mortem Christi? Dicunt quidam, quod per fidem mortis Christi tunc futura in ipso etiam fuit debilitatus.

I Tem quaeritur, an in ipso Apostolo sic fuerit debilitatus & crucifixus, ut motibus eius nunquam consen-

O **Quaestio** 156.

P **Quaestio** 157.

Q **Quaestio** 158.

R **Quaestio** 159. **Vetustas**

Culpa.

Vndena- rius.

Pulchra speculatio pro Concilio natoribus, Circa Vndenarium numerum transgres- sionis.

S **Quaestio** 160.

T **Quaestio** 161.

consentire? Quomodo enim motibus non consen- sit, quando uenialia commisit. Item uenialia, quae commisit, non ne erant uoluntaria & sic uoluit ea, quomodo ergo fomes peccati non traxit Apo- stolum ad peccati consentium. Solutio: Apostolus licet uoluntarius commiserit, non tamen peccatum uoluit. Non enim dicitur peccatum uoluntarium, eo quod id aliquis uoluerit: sed quia ex uoluntate aliqua processit. Nec fomiti consentit. Nam con- sentire est ex deliberatione, & industria quod mo- tus suggererunt facere: quod etiam uidetur esse mortale sic consentire.

V **Quaestio** 162. **T** obediatis concupiscentijs. Quae- ritur quid intersit inter obedire concupiscentijs, & in- ter exhibere membra peccato? Solutio: obedire concupiscentijs est mente consentire carnalibus delectationibus. Exhibere membra peccato, ut sint arma iniquitatis, hoc est, ipsam iniquitatem ope- re implere.

V **Quaestio** 163. **N** de quaeritur: cur post primum prohibeat secundum, prohibendo enim non obedire concu- piscentijs: prohibet etiam exhibere membra pec- cato, qui enim non consentit, non operatur. Solutio: ideo post consensum prohibet & opus, ut si quandoque contingat mente consentire: tamen talis consensus non procedat in actum: sed potius amputeretur. Quidam uero per obedire concupis- centijs intelligunt, operationem: per exhibere me- bra peccato, consensum, & sic conuenienter post operationis prohibitionem, sequitur consensus prohibitio.

X **Quaestio** 164. **P** eccatum non dominabitur uobis, quia non estis sub lege, sed sub gratia. Non ne multis, qui sunt sub gratia, dominatur peccatum, Quo- modo ergo uerum est, Peccatum non dominabi- tur &c. Solutio: uobis, qui gratiae estis obediens, iam data est potestas: qua potestis resistere pec- cato: ne regnet. Vnde constat si quando resumat ui- res ut dominetur, hoc sit uitio nostro.

Y **Quaestio** 165. **H** umanum dico propter infirmitatem. Quae- ritur. Quid uocet Apostolus humanum scilicet ieu, & ad faciendum facile: quod sit adultae iu- stitiae, & non perfectae. Solutio: ipse ostendit su- biungens. Sicut exhibuistis membra uestra serui- re immunditiae, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibere membra uestra seruire iustitiae in- sanctificationem. Quod est breuiter & aperte dice- re, ex amore seruite iustitiae, sicut prius sine co- actione sola delectatione seruiuistis immunditiae. Quod idem dicitur humanum, quia plus debet: ut iustitiae quam pec- cato: nullus. nunquam sic dilexit peccatum, ut pro eo non timeret mori. Sed cum sitimus pro ni ad malum, quod sit sine labore & omni difficultate, insuper cum magna suauitate & immoderata de- lectatione: ad bonum uero tardi & pigri: quod non fit nisi cum magno labore, & ingenti difficultate, & saepe modica uel nulla delectatione: quia iter uirtutum arduum & durum, arctum & angustum.

Z **Quaestio** 166. **S** Ed quaeritur, quomodo dicat Apostolus esse seruire iustitiae, quanto prius seruiuimus iniquita- ti, cum hoc uideatur esse perfectum & consum-

matum? Solutio: est quidem uerum, quod quando uidemus aliquem amore seruire iustitiae, dicimus quod perfectus est: maxime in hoc tempore quan- do defecit sanctus: tamen quantum ad ipsam ueri- tatem, imperfectus est: nisi etiam pro iustitia non solum caetera, sed ipsam quoque mortem contem- nat. Adulter ergo iustitiae, & non perfectus est a- adul- more facere peccatum cum proposito morien- terinae. di pro Christo, etsi nondum tantam habeat chari- tatem, uel constantiam: ex qua possit ipsam mor- tem sustinere, & iste gradus sufficit ad salutem, & exigitur: quia sine eo nullus est dignus gloria. Per- fectus uero iustitiae & consummata est tantam uir- tutem habere: quae sufficiat ad tolerandam mor- tem pro ueritate, & amore iustitiae: Primum gra- dum habuisse uisus est Petrus quando dicebat, & si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Non dum uero habuit secundum: quem consecutus est per aduentum Spiritus sancti.

A **Quaestio** 167. **V** iuente uiro mulier alligata est lege uiri, &c. Quae- ritur de David, & caeteris iustis: an lege uiuente. i. statum habente teneretur legem serua- re, & an dicendi sunt adulteri: quia fuerunt cum alio. i. cum Christo, in quem credebant, & a quo iustificari querebant? Solutio: lex quidem iusto posita non est: quae est quasi paedagogus paruulo- rum: tamen David cum caeteris iustis tenebantur legem custodire propter illos, quibus lex erat ne- cessaria: ne eorum exemplo eam transgrederen- tur. Nec quia cum Christo erant per fidem & dile- ctionem, dicendi sunt adulteri: sed si sacramentis legalibus contemptis: iam sacramenta noui testa- menti introducere praesumerent: tunc adulteri ui- derentur.

C **Quaestio** 168. **U** m enim essemus in carne passiones pecca- torum &c. Quae- ritur quid uocet passiones, an primos motus, an aliquid aliud. Solutio: po- test dici, quod concupiscentias innatas, quae sunt causa peccati, & in ihs, qui non sunt in Christo, etiam mortale peccatum, Vel primos motus, qui non imputantur renatis: quos ideo uocat passio- nes: quia naturam laedunt, & aliquo bono priuati.

Q **Quaestio** 169. **U** id dicemus? Lex peccatum est? Absit. Quae- ritur: an ipsa lex faciat peccare, uel doceat, & sic sit malum. Solutio: non est mala, sed bo- na: nec est causa peccati, et si uideatur occasio.

D **Quaestio** 170. **N** Am concupiscentiam nesciebam &c. Quae- ritur de qua concupiscentia hoc dicat Apo- stolus. Et dicunt doctores, quod de qua prohibetur in decalogo. De qua iterum quaeritur, quae illa sit. Nomine enim concupiscentiae quandoque signifi- catur uitium concupiscentiae. scilicet fomes peccati: quandoque primus motus, qui dicitur passio: quandoque secundus motus, qui dicitur passio, uel delectatio: quandoque consensus: quandoque exterior conatus: quam ergo prohibet lex dicens non concupisces? Solutio: in responsione huius quaestionis moderni doctores dissentiunt. Alij. n. dicunt, quod primos motus prohibet lex. Alij uero dicunt, quod consensum. Alij sic exponunt. Non concupisces, id est, scito concupiscentiam malam, & quantum potes deuita, & ita secundum hoc

Pulchra consideratio Circa di- stinctionem. Vt.

Roma. 6

Quaestio

Quaestio

Quaestio

consen-

consen-

nōc nihil prohibetur. Sed quicquid continetur in decalogo, uel præceptum est, uel prohibitio: un de oportet, ut aliquid prohibeatur cum dicitur, non concupisces. Illis, qui dicunt, quod consensus prohibeatur, sic obijcitur: Apostolus dicit, facio quod nolo: si autem hoc est: consentio legi non faciendo, sed nōlendo.

Quæstio 171. **E** **Q**uæritur ergo quid illud sit, quod lex prohibet, & Apostolus nolens faciebat: Sed isti dicunt, quod consensus lex prohibet, sed constat, quod Apostolus non consentiebat: quia si consentiret concupiscentiæ, nullo modo legi consentiret: sed contra eam ageret. Augustinus autem ostendit aperte quid sit, quod Apostolus nolebat: & tamen faciebat. Motum scilicet concupiscentiæ sentiebat, sed tamen non consentiebat: immo non sentire uolebat. Unde liquet, quod primos motus concupiscentiæ lex prohibet.

Quæstio 172. **F** **S**ed quæritur iterum, cur Deus prohibuit, quod nemo unquam uitare potuit? Videtur enim lex non solum inutilis, sed etiam irrationabilis: cum interdicit quod est impossibile uitare. Propter hanc rationem nolunt prædicti doctores, quod lex primos motus prohibeat. Quibus obijcitur sic: Non ne lex præcepit diligere Deum ex toto corde? Sed hoc præceptum (ut dicit Augustinus) nemo in præfenti potest adimplere: si ergo aliquid præcipitur, quod non ualet hic quoquam fieri, quid mirum si quid prohibetur, quod non potest uitari.

Quæstio 173. **G** **Q**uæritur ergo: quare Deus uel prohibuit quod non potest uitari: uel præcepit quod non ualet adimpleri? Videtur enim crudelis, uel non æquus. **Solutio**, ut superbum humiliaret, & cæcum illuminaret, & sic dignum ad gratiam suscipiendam præpararet. In hoc quod prohibuit quod nemo potest uitare: & præcepit quod nullus facere potest, ostendit quæ sit perfectio diuinæ iustitiæ, & quid iuste Deus ab homine exigere possit. Insuper qualis homo fuerit ante peccatum: scilicet talis, qui sine omni difficultate gratia adiuuante nihil concupisceret, & Deum ex toto corde diligeret: & qualis per culpam effectus: scilicet infirmus, carnis impotens non concupiscere, uel Deum perfecte diligere. Quid ergo restat, nisi ut homo amplius de se non præsumens ad gratiam confugiat: & dicat; Domine responde pro me, ego enim infirmus sum. Itaque non crudeliter, sed magna dispensatione præcepit Deus quod non potest fieri: nisi a solo mediatore.

Quæstio 174. **H** **Q**uæritur: ubi lex sic prohibeat generaliter concupiscentiam? non enim inuenitur, ubi lex faciat prohibitionem; nisi de re uel uxore proximi. **Solutio**: in speciali intelligitur generale.

Quæstio 175. **I** **Q**uæritur: unde contingat, ut nitamur in ueritate, & id, quod prohibetur, amplius placeat: & dulcius fiat ex ipsa prohibitione? **Solutio**: natura humana sic creata est, ut naturaliter appetat libertatem: quæ per prohibitionem uidetur minui, & in seruitutem redigi: unde quantum

Notabilis solutio Quæstio. Cur Deus prohibuit quod non potest uitari, & præcepit quod non potest adimpleri?

potest statim facta prohibitionem resistit nitei s contra.

Quæstio 176. **K** **Q**uæritur: in qua persona loquatur Apostolus dum dicit: Ego autem carnalis sum? In propria, an generali. Nam si in sua persona loquatur: quomodo dicit se esse carnalem: cum esset spiritualis? si autem in generali loquitur, ut omni iusto, & iniusto cuiuslibet temporis conueniat quod dicit: quomodo iniusto conuenit odire malum, & uelle bonum, & legi dei consentire? **Solutio**: Augustinus dicit, quod in propria persona loquitur; dicens se carnalem propter motus, quos sentiebat; & idem erat spiritualis, non consentiens illis moribus inordinatis. Non autem negari potest, quin dicat quædam, quæ propriæ personæ non conueniant, ut illud, uiuebam aliquando sine lege. Sunt qui dicunt, quod in generali persona iusto loquitur: sed iusto quomodo conuenit: ego autem mortuus sum: Nos autem dicimus, quod sic loquitur Apostolus: quod quædam conueniant homini legis naturalis, quædam homini legis scriptæ, quædam homini legis gratiæ: quid autem cui conueniat, diligenter notandum: nostri autem propositi est quæstiones prosequi, non litteram exponere.

Quæstio 177. **L** **Q**uæritur: quomodo dicit se non intelligere quod operatur, cum per legem peccatum cognouerit? **Solutio**, non intelligo, ponitur pro non approbo.

Quæstio 178. **M** **A**t quando dicit; Non enim quod uolo, hoc ago: Quæritur, quomodo dicat se nolle quod agit: non ne quod facit est peccatum, & omne peccatum est uoluntarium, & ita uidetur uelle quod dicit se nolle? **Solutio**: triplex est uelle. scilicet naturæ, culpæ, & gratiæ; unde idem potest uelle secundum carnem, & nolle secundum mentem.

Quæstio 179. **N** **S**i autem quod nolo, hoc ago &c. Quæritur, quidnam sit illud, quod Apostolus dicit se nolle, & tamen facit lege prohibente? **Solutio**: concupiscere. lex enim prohibet concupiscere, & Apostolus uult secundum mentem non concupiscere, & tamen secundum carnem concupiscebatur.

Quæstio 180. **O** **S**ed quæritur, quomodo dicat se facere, & non operari: idem enim si facit aliquid, illud operatur, & si non operatur, nec facit: nunquid affirmatio & negatio simul uera de eodem? **Solutio**: facit secundum carnem, & non operatur secundum mentem.

Quæstio 181. **P** **Q**uæritur, an consequens sit ipsum non operari simpliciter, si non operatur secundum mentem: sicut consequens est, & si facit secundum carnem, & simpliciter facit. **Solutio**: est quidem uerum, quod ad affirmationem determinatam sequitur simplex affirmatio fere semper: sed negationem determinatam non solet sequi simplex negatio; unde oportet uim facere in pronomine cum dicitur, ego non operor, quasi ego interior, in quo ueritas hominis consistit, quia imago Dei, & sic negatio, quæ uidetur esse simplex, non est simplex: sed potius determinata.

Quæstio 182. **Q** **S**ed quod habitat in me peccatum. Quæritur: quomodo peccatum, quod nihil est, sed tantum priua-

riuatio boni, dicatur habitare in aliquo. **Solutio**: hoc nomine, peccatum, significatur fomes peccati: quæ lex carnis, uel lex membrorum dicitur, sicut consensus uel operatio, lex mortis appellatur.

Quæstio 183. **R** **S**cio, quod non habitat in me. i. in carne mea bonum. Quæritur, utrum uniuersaliter de omni bono: an indefinite de quodam bono dicat, quod non habitat in carne: Sed de omni bono quomodo hoc potest dicere: cum caro etiam corrupta, & languori subiecta sit opus Dei: nec omni bono priuata, maxime cum malum non sit res per se existens: nec potest esse nisi in re bona. Unde consequens est, ut ubi nullum bonum est, nec aliquod malum sit: & ubi aliquod malum est, necessario sit & aliquod bonum. **Solutio**: de sanitate, siue naturæ integritate dicit, quod non habitat in carne: unde congrue probat, quod peccatum est fomes peccati, quod priuatio sanitatis, uel integritatis naturæ est, in carne habitat, ubi enim non est sanitas, & debet esse, ibi est eiusdem priuatio: quæ Apostolus significat dicens: non bonum habitat in carne.

Quæstio 184. **S** **V**elle adiacet mihi &c. Quæritur de illa uoluntate, quæ Apostolus dicit sibi adiacere, quid ipsa dicenda sit? **Solutio**: nihil aliud, quam affectus animæ naturalis: qui ex creatione est in anima, & quo anima naturaliter uult bonum: sed hic affectus semper caret effectu, nisi a gratia Dei adiuuetur.

Quæstio 185. **T** **V**elle adiacet mihi, perficere autem non inuenio: quoniam malum adiacet mihi. His uerbis uidetur Apostolus insinuare, quod si malum non adiaceret, non solum uelle sibi adiaceret: sed etiam perficere inueniret: cum nil impediret ad bonum, uel impelleret ad malum. Sed in hoc ipso insinuat primum statum primi hominis ante peccatum: cui adiacebat uelle bonum, sed malum non adiacebat: unde non poterat dicere, uelle adiacet mihi, perficere autem non inuenio: quia malum adiacet mihi. Vtrum autem illud bonum, quod naturaliter uolebat, posset perficere sine additamento maioris gratiæ: posset quæri. Non ne illud uelle, quod habuit Adam ante peccatum: multo intensius erat, quam illud naturale uelle: quod habent Pagani nunc: sed magna & multa bona faciunt (etsi non sunt digna uita æterna: quia sine fide facta) pagani ex naturali affectu, quem habent: quomodo ergo Adam ante peccatum ex maiore uoluntate non potuit, nec ad modicum proficere, ut omnes fere asserunt. Item si Deus maiorem gratiam non conferret, sed in illo statu, in quo eum creauit, sineret, non ne posset exigere iuste Deus ab homine, ut pro bono iam collato eum perfecte diligeret: sed Deus non posset iuste exigere, quod homo non posset reddere: & sic uidetur, quod homo ante peccatum ex bono iam percepto posset proficere, quod multi negant.

Quæstio 186. **V** **S**ed dicit aliquis, non ne Deus modo iuste potest exigere ab homine, quod homo non potest reddere, ut iam superius dictum est? Nisi enim Deus iuste posset exigere, ut nil concupisceret contra rationem, & ut Deum ex toto corde diligeret, non

præcepisset homini utrunque. Simili modo uidetur, quod homo ante peccatum non posset totum reddere, quod Deus iuste poterat exigere. **Solutio**: homo ante peccatum per nullam culpam infirmus uel impotens effectus est: ideo facile poterat reddere, quod Deus poterat exigere: post peccatum, & per peccatum talis effectus est, quod non ualet soluere omne debitum, quod tamen Deus potest exigere, & ab ijs exigit, qui de se præsumunt, & ad gratiam non confugiunt. **Sciendum**, quod littera hæc ab illo loco. Ego carnalis sum, usque ad illum, nihil ergo damnationis &c. & de homine legis, & de homine gratiæ solet legi, & qualiter de homine gratiæ debeat, uel possit exponi secundum Augustinum dictum est. Qualiter autem de homine legis legatur diligenter intuemum est. Homo autem legis dicitur, qui per legem instructus cognoscit per peccatum, cui nolens resistere, uincitur, & succumbit, & fomiti consentit: qui dicitur carnalis non solum fomitem sentiens, sed etiam ei consentiens. Cui ergo consensus sit rationis.

Quæstio 187. **Z** **Q**uæritur, quomodo homini legis conueniat, uolo bonum, odi malum, iam non ego operor illud, & consentio legi Dei. **Solutio**: licet consensus sit rationis, tamen quia carnalitas eam ad consensum traxit, non rationi, sed carni ascribitur.

Quæstio 188. **A** **V**t iustificatio legis impleretur in nobis. Quæritur: quid uocet iustificationem legis: cum ex lege non sit iustitia. **Solutio**: iustificationem legis uocat, non quam lex conferebat, sed quam lex præcipiebat, & promittebat, quæ in nobis impletur per gratiam Christi, qui legem plene & perfecte impleuit, & nobis gratiam implendi dedit, & quod minus agimus: ipse supplet, & pro nobis respondet.

Quæstio 189. **B** **A**n idem sit ambulare secundum carnem, & esse secundum carnem, & sapere ea quæ carnis sunt. **Solutio**: non est idem. Nam ambulare secundum carnem, est opere implere ea, quæ caro concupiscit. Esse secundum carnem, est consentire concupiscentiis, uel esse dispositum in carnalibus. Sapere ea, quæ sunt carnis, est delectari in talibus, quæ caro summa iudicat, uel non percipere ea, quæ sunt Dei. Duobus. n. modis dicitur quis carnalis: uita & doctrina, uel qui carni indulget, uel qui diuinam potentiam naturis rerum alligat. i. qui credit, quod Deus nil possit facere, nisi quod uidet in natura rerum. Similiter ambulare secundum spiritum, est ea, quæ sunt spiritus, opere implere. Esse secundum spiritum, est consentire spiritui, uel esse dispositum secundum spiritualia. Sentire ea, quæ sunt spiritus, est delectari in spiritualibus, secundum quæ tria dicitur quis uere spiritualis. Dicitur etiam spiritualis per intelligentiam aliquis, & est aliquis spiritualis uita, & non intelligentia: alius intelligentia, & non uita: alius utroque modo: alius neutro &c.

Quæstio 190. **C** **V**os autem in carne non estis &c. Quæritur, quomodo Apostolus dicat, eos non esse in carne: cum pro superba eorum altercatione reprehenda eis scripserit. **Solutio**: in spiritu, & non in car-

Differentia inter ambulare secundum carnem & esse secundum carnem, & sapere quæ carnis sunt.

in carne dicit eos, quia secundum carnem non ambulabant, uel quod melius est inter Romanos erat quidam spirituales, & perfecte fidei: propter quod dicit, nos non estis in carne. Erant & alij inter se altercantes, & imperfecte fidei, ad quos respiciens subiungit: si tamen spiritus Dei habitat in uobis, quos hortatur ad perfectionem.

Quaestio 191. **S**i autem Christus in uobis est. Quæritur, quid sit Christum esse in aliquo, uel spiritum Christi? **Solutio:** Augustinus dicit, Christus in homine, fides est in corde. Sed secundum hoc in quocunque fides, & Christus: sed in malo est fides: ergo & Christus, uel spiritus Christi est in malo. Idem enim est Christum, uel spiritum Christi esse in aliquo, sed spiritus Christi non est in aliquo, nisi in quo est dilectio. **Solutio:** non omnis, in quo est fides, habet fidem in corde: nam in corde non dicitur fides esse, nisi cum cordi sedet, & placet. In ubi per dilectionem operatur, & secundum hoc idem est, Christum esse in aliquo, & fidem Christi in corde ipsius esse.

Quaestio 192. **C**orpus quidem mortuum est propter peccatum. Quæritur: propter quod peccatum corpus sit mortuum. **Solutio:** necessitati moriendi subiectum. **Solutio:** propter reatum originalis culpæ, sed cum talis, immo omnis culpa in baptismo sit dimissa, quæritur, cur talis pœna pro tali culpa infligatur? **Solutio:** licet culpa, pro qua talis pœna infligitur, sit dimissa, tamen talis infirmitas remanet, ne homines ad susceptionem illius sacramenti magis pro utilitate temporalis commodi properarent, quam pro fide & amore futuræ uitæ & sic non prodesset animæ in Christo renasci. Vel corpus est mortuum propter peccatum uitandum. Talis enim spiritus est humanus, ut nisi infirmitatibus esset obnoxius: supra modum extolleretur, & sic non saluaretur, quod sine humilitate nequit fieri. Non igitur crudeliter, sed misericorditer, nec ex impotentiâ, sed ex magna dispensatione non auferitur nostra mortalitas cum cæteris pœnalitatibus in baptismo.

Quaestio 193. **N**on enim accepistis spiritum seruitutis &c. Quæritur, an idem sit spiritus timoris, & spiritus adoptionis? **Solutio:** idem spiritus propter uarios effectus diuersis uocabulis. Nota, quod munus & author muneris eodem dicitur nomine.

Quaestio 194. **Q**uæritur, quomodo Romanis loquens dicat: non iterum accepistis spiritum seruitutis, iterum in timore &c. Non enim illis prius datus est spiritus seruitutis sicut Iudeis. **Solutio:** iterum, non notat iterationem in eisdem personis factam, sed in diuersis, quam diceret, Iudeis quidem datus est in legis datione spiritus seruitutis in timore, & iterum uobis est datus spiritus non timoris, sed adoptionis. Timor, alius est mundanus, alius seruilis, alius initialis, alius filialis. Mundanus est timor secundum quosdam, quando bonum dimittimus, uel malum agimus, retenta tamen uoluntate bona propter pudorem aliorum, ne uiles habeamur, qui secundum eisdem etiam humanus dicitur. Secundum uero Cassiodorum, mundanus timor est, quando timemus pericula carnis,

uel perdere bona mundi, propter quod delinquimus, & iste timor malus est, & in primo gradu cum mundo deseritur: quem Dominus prohibet dicens. Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Seruilis secundum priores est, qui prohibet manum a malo opere: retenta mala uoluntate.

De quo potest quæri, an sit donum spiritus sancti, quod si est, bonus est, sed uidetur malus, cum propter pœnam faciat seruire. **Solutio:** iste bonus est bonum habens effectum. scilicet cohibere a malo opere: hoc autem, quod mala uoluntas remanet non est ex ipso, sed ex hominis uitio. Secundum alios uero timor seruilis est, quo timetur gehenna: quo fit bonum, sed non bene: qui dicitur initialis secundum priores & secundum etiam secundos est initium sapientiæ: qui preparat locum sapientiæ, & ducit ad charitatem. Dicitur etiam alio modo timor initialis, cum quod durum erat, incipit amari, & iste est quasi medius inter seruilis & filialis aliquid habens de utroque. Secundum utranque sententiam filialis timor est, non quo timetur pœna: sed ne offendatur sponsus, uel discedat, ne offendamus, ne Deo careamus: qui comes est perfectionis.

Quis autem horum fuerit in Christo, solet quæri: Quod autem mundanus: cum sit malus non fuerit, constat: similiter nec seruilis, uel initialis: cum neuter posset esse in charitate perfecta: ergo uel filialis, uel nullus uidetur fuisse in illo, sed filialis est, quo timemus offendere: sed nunquid Christus offendere, uel separari timuit? **Solutio:** filialis timor fuit in Christo non secundum effectum, quem hêt in præsentem in nobis, sed secundum illum, quem habet in angelis, uel habebit in futuro in sanctis: sed secundum reuerentiâ: quæ est mixta cum subiectione dilectio, unde Apostolus, & exauditus est pro sua reuerentia. Item non ne Christus timuit pœnam. scilicet mortem, unde cepit Iesus pauere: quo ergo timore, nunquid filiali? cum nullus alius fuerit in eo. **Solutio:** timore naturali cepit pauere, qui non est contentus in prædicta diuisione: quia æque in bonis & malis est: qui dicitur naturalis, non quia cum natura sit cõcretus, sed ex corruptione inoleuit quodam modo in natura: quem cum cæteris pœnalitatibus Christus suscepit.

Timor seruilis datus est in lege: sed timor seruilis secundum Augustinum est, quo timetur gehenna, ergo timor gehennalis datus est in lege: sed non ne gehennalis cohibet non solum manum, sed etiam animum: lex autem manum tantum, & non animum. Item dicit Augustinus, quod timor seruilis nunquam est cum charitate, sed non ne omnis, qui timet pœnam æternam habet timorem gehennæ? sed aliquis qui habet charitatem inchoatam, adhuc timet pœnam, & sic uidetur, quod seruilis timor sit in charitate. has quaestiones moueo, non ut soluam, sed ut lectorem ad quærendum mecum excitem.

Quæritur adhuc de timore seruili, utrum faciat seruum Christi, an diaboli. **Solutio:** nec Dei, nec diaboli: sed pœnæ seruum facit,

Quaestio 199. **C**ohæres autem Christi &c. Quæritur, an Christus sit hæres, & si est, secundum quam naturam, uidetur enim, quod secundum diuinitatem non sit dicendus hæres: cum hæreditas sit aliquo decedente firma successoris possessio: sed nec pater decedit, nec filius ei succedit, quia uterque ab æterno: quomodo ergo hæres? **Solutio:** sic quidem inter nos hæreditas habet esse per successionem: sed non sic in Deo: filius enim, quia habet esse a patre, & omnia, quæ habet, a patre habet: non autem ediuerso: ideo filius hæres patris est: secundum humanitatem uero accepit hæreditatem, secundum plenitudinem, de qua nos oēs accepimus.

Quaestio 200. **Q**uæritur, quid sit esse cohæres Christi. **Solutio:** eiusdem hæreditatis participes. Sed secundum hoc uidetur falsum nos esse cohæres: quia possessio gentium, Christi est hæreditas. Unde, Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: cuius hæreditatis non sumus participes, & sic non sumus cohæres. **Solutio:** hæreditas Christi, secundum quam nos sumus cohæres: est uita æterna: non gentium possessio.

Quaestio 201. **S**i tamen compatimur. Quæritur quomodo Christo iam non parienti sit compatiendum. **Solutio:** duobus modis Christo compatimur, uel eius dolores, quos pronobis sustinuit ad memoriam reuocando, & sic ei compatiendum condole, uel ad similitudinem ipsius cum ipso, & propter ipsum tribulationes sustinendo. Compassio quandoque nomen est naturalis affectus: quandoque consensus ipsius, qui est uirtus.

Quaestio 202. **N**on sunt condignæ passionibus huius temporis &c. Quæritur, an merita sanctorum sufficiant ad futuram uitam consequendam: si enim ueram habent iustitiam digni sunt corona: sed quod uere iusti sint patres noui testamenti, ipse Apostolus insinuat dicens. De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus, qui diligunt aduentum eius. Hic autem uidetur dicere, quod tribulationes, quas sustinent sancti, non sufficiunt ad futuram gloriam, quæ est reuelanda, promerendam: hoc est enim passionibus non esse condignas ad futuram gloriam. **Solutio:** non negat Apostolus, quin merita sanctorum ad consequendam gloriam sufficiant: sed ad tam excellentem gloriam promerendam non sunt condigna: quia Deus ex sua gratia superaddet plus, quam meruerunt merita nostra, quod est breuiter dicere, nostra merita minima sunt respectu præmiorum.

Quaestio 203. **N**on uolens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe. Quæritur quid creatura subiecta uanitati non uelit: si malum non uult, uoluntas bona est: sed tunc nihil est, quod sequitur. Sed propter eum &c. si autem bonum non uult, peccat cum debeat uelle bonum. **Solutio:** uoluntas plu-

ritibus modis dicitur, quandoque enim dicitur naturalis affectus, ut ibi, non quod uolo, ago: quandoque consensus illius, secundum quod dicitur uoluntas damnanda, uel remuneranda: quandoque horror carnis, ut ibi: non sicut ego uolo, sed sicut tu, & hoc modo hic accipitur, & est sensus, licet amara sit pœna, quam sustineo, tamen delector eam sustinere propter Christum.

Quaestio 204. **O**mnis creatura ingemiscit &c. Quæritur, quomodo hoc uerum sit, cum lapis sit creatura, nec tamen ingemiscat? **Solutio:** omnis, hic non colligit singula generum, sed genera singulorum, & est sensus, omnis creatura, i. homo, in quo est omne genus creaturarum. Tres enim sunt species creaturæ, scilicet corporalis, & animalis, & spiritualis: quæ omnes sunt in homine, & sic omnis creatura ingemiscit in homine.

Quaestio 205. **N**on solum autem illa, sed & nos, &c. Non ne nomine creaturæ intelliguntur boni: quomodo ergo distinguit Apostolus inter Apostolos primitias spiritus habentes, & inter creaturam quasi ipsi boni non essent. **Solutio:** qua ratione inter creaturam & filios Dei, licet filij Dei sint creatura, distinguit inter creaturam & Apostolos, quamuis ipsi sint creaturæ, distinctionem faciens quæ attenditur non in diuersitate alterius qualitatibus: sicut glossa diligenter inspecta declarat.

Quaestio 206. **S**pes, quæ uidetur, non est spes &c. Quæritur: quid sit, quod nomine spei significatur, cum dicitur: spes quæ uidetur, & a quo remouetur, cum dicitur, non est spes. Ei, quod non est spes quomodo nomen spei conuenit, uel aptatur? **Solutio:** si cut æquiuoce dicitur fides id, quo creditur, & id, quod creditur: sic æquiuoce spes id, quo speratur, & id quod speratur, appellatur. Et sic spes, quæ uidetur. i. res sperata, non est spes, qua speramus, scilicet uirtus illa. Vel aliter spes, quæ uidetur. i. illa, quæ est de re uisibili, non est spes nostra. scilicet cuius iam merito salui facti sumus.

Quaestio 207. **I**nspiratus postulat pro nobis gemitibus innarrabilibus. Quæritur, cum spiritus nullo indigeat, nec aliquas angustias patiatur, quomodo dicatur postulare, uel gemere. **Solutio:** quod ipso authore faciunt sancti, spiritui attribuitur: postulat ergo, uel gemit: quia facit nos postulare, uel gemere.

Quaestio 208. **A**n spiritus aliquid postulet, & non obtineat? Non ne quoties aliquid petimus ex charitate: ipse spiritus postulat in nobis: sed sepe petimus pro illo, qui iacet in crimine, nec exaudimur, & sic uidetur, quod spiritus, quo docente oramus, non exaudiatur. **Solutio:** duæ sunt species iustæ orationis, uel cum petimus quod est petendum, uel cum petimus ubi est petendum: quandoque autem petimus ubi est petendum: nec tamen quod est petendum, & spiritus tunc docet qualiter sit petendum: sed non docet quid est petendum, & ideo non obtinemus. Quotiescunque autem petimus quod est petendum, & ubi est petendum, obtinemus.

Quaestio 209. **S**cimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Non ne quidam ad tempus

Voluntas Pluribus Dicitur modis. Mat. 26.
T Quaestio 204.
V Quaestio 205.
X Quaestio 206.
Y Quaestio 207.
Z Quaestio 208.
A Quaestio 209.

Matt. 10.
I Quaestio 195.
K Quaestio 196.
Heb. 5.
L Quaestio 197.
M Quaestio 198.

Timor multiplex.

Dictio iterum uariis capitur.

R Triplex uarietas.

Roma. 7

tempus diligunt, & postea cadunt, & sic damnantur? His autem non omnia cooperantur in bonum, & ita uidetur, quod diligentibus Deum non omnia cooperentur in bonum. ¶ Solutio: non dicit simpliciter, quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: sed diligentibus, & uocatis sanctis secundum propositum: quidam enim diligunt, nec tñ uocati sunt sancti s'm propositum, sicut quidam sunt præordinati ad uitam, nondum tamen diligunt, & neutris omnia cooperantur in bonum: sed diligentibus, & uocatis sanctis secundum propositum.

B **Quæstio** 210. **I**tem Quæritur, quomodo propria peccata illi cooperentur eis in bonum? ¶ Solutio: humiliores, & doctiores resurgunt.

C **Quæstio** 211. **S**ed non ne: si non cecidissent: sed tñ bonum fecissent, meliores essent quam modo sint? ut hæc corrupta si haberet cum iis bonis, quæ nunc habet, etiam uirginitatem non ne altioris gradus & maioris meriti esset? ¶ Solutio: est quidem uerum, si Maria Magdalene cum tanta deuotione haberet etiam uirginitatem, maioris meriti esset, sed ad perfectionem quandam casus ipsius cooperatus est, & forsitan si non tam turpiter cecidisset: nunquam modicum cælestè tantum dilexisset: nõ tamen peccatum est, ut gratia abundet.

D **Quæstio** 212. **I**tem quæritur, quomodo malorum peccata cooperentur bonis in bonum. ¶ Solutio: nihil fit in mundo, quod aliquid utilitatis non conferat bono uniuersitatis, & sic omnia bona, uel mala propria, uel aliena cooperantur bonis in bonum.

E **Quæstio** 213. **A**nomnia damnandis cooperentur in malum? Quod mala ipsorum, eis noceant, constat: sed utrum bona, quæ quandoque faciunt, cooperentur eis in malum, potest quæri: quod uidetur: quia scriptum est, melius est uiam ueritatis nõ agnoscere: quam post agnitã, retroire. ¶ Solutio: damnandis non omnia cooperantur in malum: quia pro bonis, quæ quandoque faciunt, minus puniuntur. Quod autem dicitur: melius est &c. non de ijs damnandis, qui aliquãdo iusti fuerunt, dictum est, sed de hæreticis.

F **Quæstio** 214. **Q**uos præsciuit, & prædestinauit. Quæritur, an præscientia sit causa prædestinationis? sicut prædestinatio causa est uocationis, uocatio causa iustificationis, & iustificatio magnificationis: quod uidetur secundum suppositum ordinem: sed cum utrunque sit æternum, quomodo unum potest esse causa alterius? ¶ Solutio: Licet utrunque sit æternum: tamen unum potest esse causa alterius: sicut filius & Spiritus sanctus cū uterque sit æternus: tamen filius causa est Spiritus sancti: sic secundum quosdam præscientia pertinet ad scientiam, & sic ad filium: prædestinatio ad electionem: electio ad uoluntatem, quæ pertinet ad proprietatem Spiritus sancti: ideoque sicut filius est causa Spiritus sancti: sic & præscientia causa est prædestinationis, quam naturaliter, non tempore præcurrit.

G **Quæstio** 215. **A**n idem fit in Deo præscientia, & prædestinatio? Ad cuius quæstionis solutionem sciendum est: quod Diuina uia cum sit una & sim-

plex: tamen propter uarios effectus diuersa sortitur uocabula: dicitur enim sapientia, scientia, præuidencia, prouidentia, dispositio, prædestinatio. Sed sapientia, & scia de omnibus est præteritis, & præsentibus, & futuris bonis, & malis, & præuidencia de eisdem: prouidentia de gubernandis, quæ quandoque accipitur pro præuidencia dispositio de faciendis: prædestinatio de saluandis, & sic in Deo quantum ad essentia idem est præscientia, & prædestinatio.

An præscientia esset in Deo si nulla essent futura? Quod non, sic uolunt probare. Si nulla essent futura, Deus non præsciret aliqua futura, & si hoc esset, præscientia non esset in Deo: sed præscientia est diuina scientia, & ipsa est Dei essentia, & sic uidetur, si nulla essent futura, quod Deus nõ esset: quod absit. ¶ Solutio: præscientia non simpliciter significat diuinam essentiam, sed circa eam designat relationem respectu futurorum: unde ista locutio, si nulla essent futura, præscientia non esset in Deo: duobus modis intelligitur. Si enim dicatur: si nulla essent futura, præscientia non esset in Deo. i. si nulla essent futura: subiecta diuinæ scientiæ nulla essent, unde ipsa diceretur præscientia, uerus est intellectus. Si autem sic intelligatur: si nulla essent futura: præscientia nõ esset in Deo. i. scientia, qua præscit futura, falsa est intelligentia.

An præscientia Dei sit causa futurorum: an futura præscientiæ? Nulla essent futura, nisi Deus præuidisset, & sic uidetur, quod præscientia sit causa futurorum. Vnde Augustinus uniuersas creaturas, non quia sunt, ideo nouit Deus: sed iõ sunt, quia nouit. Sed cum æque sciat bona & mala: uidetur, quod præscientia causa tam malorum quam bonorum sit. Sed dicit Origenes: non propterea aliquid erit, quia id Deus scit futurum, sed quia futurum est illud, præscit Deus: hoc uidetur esse contrarium illi superiori sententiæ Augustini. ¶ Solutio: quandoque accipitur notitia pro beneplacito, & tunc est causa futurorum: sed tantum bonorum: sic quod Augustinus superius accepit: quandoque uero solam notitiam, uel cognitionem significat, & tunc non est causa futurorum: sed æque se habet ad bona & ad mala: & sic Origenes accepit, & sic nec præscientia causa est futurorum, sed nec futura præscientiæ, nisi dicatur causa sine qua non sit.

An præscientia necessitatem eueniendi inferat rebus futuris? Quod uidetur, quia si Deus præsciuit aliquid futurum: illud non potest non euenire, & si hoc est, necessario eueniet quicquid præsciuit. Item uidetur, quod Dei præuidencia posset falli: quia si illud, quod est præuisum, potest aliter euenire quam euenit: potest aliter quam sit præuisum euenire, ut si Deus aliquem hodie lecturum præuidit: conceditur ab omnibus, quod talis aliquis, qui hodie est lecturus, potest non legere: & sic aliter quam sit præscitum potest contingere. ¶ Solutio: communis hæc est: hæc, & similia possunt per cõiunctionem, & disiunctionem exponi: sensus cõiunctionis hic est: si Deus præuidit, necesse est euenire, id est, non potest simul esse

H **Quæstio** 216.

I **Quæstio** 217.

K **Quæstio** 218.

L **obiectio**

utrunque, ut Deus præuideat & non eueniat, & sic est uerum. Disiunctionis sensus hic est, hoc futurum non potest aliter euenire, quam eo modo quo euenit, & quàm sit præuisum, & hoc est falsum. Item si aliter eueniret quam est præscitum, non falleretur diuina prouidentia: quia tunc hoc non esset præuisum, sed aliud quod tunc eueniret.

¶ Prædictæ solutioni sic obijcitur. Si Deus aliquid præuidit, illud eueniet: hæc hypothetica est necessaria: unde si antecedens est necessarium, & consequens: sed antecedens est necessarium, quia quod est præscitum, non potest non præscitum esse, & sic uidetur, quod quicquid futurum est, quadam necessitate sit futurum. Quod etiam uidetur aliter posse probari: Deus ab æterno uerbo æterno suo dixit de quolibet futuro, quia erit: sed impossibile est Deum mentiri: sed si illud, quod dixit futurum, non eueniret, consequeretur, quod Deus esset mendax, & ita necessario eueniet, quod futurum est: unde Augustinus. Sicut necessarium est fuisse, quod fuit, sic necessarium est fore, quod futurum est. Et alibi de Deo loquens. Cuius inquit uoluntas necessitas est, quia si uoluerit, necessario erit. ¶ Solutio, sunt nonnulli, qui concedunt, quod Deus potest non præuidisse, quod ab æterno præuidit: & ideo dicunt, quod antecedens præcedentis hypotheticæ non est necessarium, & ideo nec consequens. Sed qualiter uerum sit, quod dicunt, nõ uideo. Item secundæ obiectiõni respondeant, quomodo Deus non sit mendax, si illud, quod futurum prædixit, non eueniat: uel quomodo uoluntas Dei sit necessitas: uel quomodo uerum sit, quod dicit Augustinus. Necessarium est fore, quod futurum est. Nos autem Augustinum sequentes dicimus, geminam necessitatem esse: unam, quæ attenditur secundum causas inferiores, quæ quandoque impeditur a superioribus: & alteram, quæ intelligitur secundum causas superiores, quam impossibile est nõ impleri. Eorum autem, quæ futura sunt, quædam æque eueniunt, & secundum causas superiores, & secundum causas inferiores: quædam tñ secundum causas superiores: quicquid autem futurum est quo ad necessitatem, quæ intelligitur secundum uniuersitatem causarum, non potest impedi, quin eueniat. Vñs autem loquendi formatus est secundum causas inferiores, quia magis nobis notæ sunt. Vnde sepe dicimus, quod aliquid potest esse, & idem potest non esse, quia causæ istæ utrunque permittunt: secundum causas uero superiores unum tantum potest esse, scilicet quod Deus uult, quod disponit, quod ab æterno præsciuit, & uerbo suo futurum prædixit, & nullo modo potest impedi, quin eueniat: ad has causas Augustinus respiciens dixit necessario fore quod est futurum.

M **Quæstio** 219.

Item quæritur. An scientia Dei possit augeri, uel minui? Quod possit, uolunt probare sic, Deus scit hunc lecturum, sed potest non legere, ergo Deus potest nescire hunc lecturum. Vel sic. Ille non est lecturus, sed potest legere, ergo Deus potest scire istum lecturum, qui non est lecturus: sed potest fieri, ut legat, ergo potest a Deo sciri, quod nõ

fit. ¶ Solutio, scientia Dei immutabilis est, nec potest augeri, uel minui: tamen concedunt nonnulli, quod Deus potest scire quod nescit, & nescire quod scit, & plura scire quàm sciat, nescientes respondere prædictis obiectiõibus. Nos autem dicimus, quod Deus non potest scire quod nescit, nec nescire quod scit, nec plura scire quam scit, quia si aliqua, quæ nunquã fient, inciperent fieri, non tamen inciperent a Deo sciri, qui ab æterno omnia perfecte nouit, non solum, quæ quandoque fiunt, sed quæcunq; possunt fieri. scit enim & quibus causis possunt fieri, & qualia essent, si fierent. Non enim modo plenior habet scientiam de mundo, quàm habuit ab æterno: nec modo minorem scientiam de ijs, quæ nunquam fient, cum possent fieri, quàm haberet si fieret. Tamen magna quæstio est, utrum aliquid tale sit in sola possibilitate, quod nunquam sit actu: quod enim non habet in Dei causam, quomodo potest prodire in actum? Sed de hoc alibi dicendum est, quod modo ex accideri tetigimus. Prædictis autem obiectiõibus respondentes, dicimus, quod hæc, Deus scit hunc lecturum, ponit, quod iste sit lecturus, & quod hoc sciat Deus: & ideo ex quo non est lecturus, non est concedendum, quod Deus sciat hunc lecturum, non quia Deus aliquid nesciat: siue enim legat, siue non legat, non ideo plus uel minus scit, uel non scit Deus. Idem iudicium de similibus. Notandum etiam, quod cum dicitur, quod ille, qui est lecturus, potest non legere, uel qui non est lecturus, potest legere, hoc dictum est secundum causas inferiores: si autem ad causas superiores respiciamus, quod futurum est determinate erit, & non alterum, nec poterit non euenire: tamen quia usus formatus est secundum causas inferiores, quæ neutrum cogunt, sed utrunque permittunt, dicimus, quod utrunque potest esse, & non esse, cum tamen in ueritate uerum sit, futurum unum, & non alterum.

An numerus prædestinatorum possit augeri, uel minui? Idem queritur de numero reprobatorum. Quod sic, uolunt probare. Deus potest non apponere gratiam, cui apponit: quod si faceret, prædestinatus damnaretur: & potest apponere, cui non apponit: quod si faceret, reprobus saluaretur: & sic qui prædestinatus est, potest damnari, & qui reprobus est, potest saluari: & aliquis potest transire de numero prædestinatorum ad numerum reprobatorum, & econuerso. ¶ Solutio, hoc ad similitudinem prædictorum soluunt secundum cõiunctionem & disiunctionem. Nos autem dicimus, quod est possibile secundum causas inferiores, forsitan impossibile est secundum causas superiores. Item non uidetur esse consequens, Deus potest hunc saluare, uel damnare, ergo hic potest saluari, uel damnari. Non enim posse Dei sequitur posse nostrum, ut si Deus potuit aliter redimere genus humanum, quod ideo genus humanum potest aliter redimi, quam per mortem filij Dei: & si hoc Deus habuit in sua potestate, quod homo ideo habeat in sua potestate aliter saluari: Non ne Deus potest, si uellet, saluare Iudam? nunquid ideo lu-

N **Quæstio** 220.

Causa inferiores. das potest saluari? Non videtur est, quod a causa inferioribus dicuntur, quas Deus in prima rerum conditione creatis iudicabit, secundum quas similia ex similibus nascuntur, ut ex tali grano talis arbor, et fructus procedat. Causa vero superiores dicuntur divina potentia, uoluntas, dispositio, & predestinatio: quae quandoque cum inferioribus, quandoque sine ipsis operantur: quae semper habent effectum, inferiores uero non semper, immo quandoque a superioribus impediuntur.

Quaestio 221. **C**onfortes fieri imaginis filij sui &c. Queritur: cur filius dicatur imago patris. **Solutio:** quia simillimus eius, & quia est eiusdem essentiae.

Quaestio 222. **S**ed cum Spiritus sanctus sit aequae similis patri, cum sit eiusdem substantiae: quare filius, & non Spiritus sanctus dicitur imago patris? **Solutio:** quia imago magis pertinet ad proprietatem generationis quam processionis: ea enim, quae generantur, solent esse similia magis, quam ea, quae procedunt.

Quaestio 223. **R**an filius sit duae imagines, quia est imago in creata secundum quod Deus, & imago creata secundum quod est homo. **Solutio:** non ideo duae imagines, quia in Christo imago increata, & imago creata non sunt duae imagines, sed una: sicut est filius Dei, & filius hominis: non tamen duo filij, sed unus filius Dei, & filius hominis.

Quaestio 224. **S**vos uocauit, hos & iustificauit. &c. Queritur: quomodo distinguit Apostolus inter uocare, & iustificare: cum uocando iustificet. **Solutio:** per uocationem intelligit charitatis infusionem: per iustificationem gratiam subsequentem & conseruantem.

Quaestio 225. **T**vos predestinauit, & uocauit &c. Queritur: an omnes uocati sunt predestinati, quod uerum quia uocatio est effectus predestinationis: Sed aliqui sunt uocati, qui non sunt electi: quia scriptum est. Multi sunt uocati, pauci electi: sed soli electi sunt predestinati: ergo non omnes uocati sunt predestinati. **Solutio:** uocatio alia est communis, quae fit praedicatione exterius: & etiam quaeritur per inspirationem: alia est specialis, quae fit secundum propositum: secundum quam nullus uocatur, nisi electus & predestinatus. Secundum autem communem uocationem dictum est. Multi sunt uocati, pauci uero electi.

Quaestio 226. **V**is accusabit aduersus electos? Nullus: quia quod Deus non uult: alius non potest. Sed queritur: quid sit Deum aliquem accusare? **Solutio:** Deum accusare, est permittere hominem in peccatum cadere. Diabolum uero accusare, est per tentationem in peccatum deijcere, & deijciendo accusabilem facere.

Quaestio 227. **X** Queritur: quomodo Christus interpellat pro nobis: an uoce, an tantum mente & desiderio: an alio modo. **Solutio:** Christum pro nobis interpellare, est per merita suae obedientiae in sua humanitate exhibita Deo patri, nos ei per fidem, & dilectionem reconciliare adherentes.

Quaestio 228. **Y** Queritur etiam: an sancti, quorum patrocinia postulamur pro nobis interpellent: &

quomodo? **Solutio:** sanctos pro nobis interpellare non est aliud: quam Deum pro meritis eorum bonos affectus, quos habemus in eos propter Deum, remunerare, & ideo nihil interest, siue nos audiat, siue non audiant.

Quaestio 229. **Z** Vis separabit nos a charitate Dei &c. Queritur: an Apostolus erat tantae perfectionis, ut non posset peccare mortaliter? si enim non potuit separari a Deo: nec potuit peccare mortaliter: hoc enim separari. Sed cum alibi dicat: ne magnitudo reuelationum extollat me: datus est mihi stimulus carnis meae: innuit, quod si potuit extolli, potuit peccare etiam mortaliter: & sic separari. **Solutio:** nullus alius ab eo poterat separare Apostolum: ipse tamen poterat seipsum separare, quia in hoc meruit, quod potuit transgredi, & non est transgressus. Cum enim Christum ante Neronem confessus est, tunc potuit eum negare si uellet: quod ergo nec uita, nec mors potuit: ipse potuit.

Quaestio 230. **Z** Queritur: quomodo causa faciat martyrem, & non poena: cum nullus sit martyr sine poena: sicut nec sine causa. Sicut enim poena sine causa non sufficit ad coronam martyrij: sic nec causa sine poena. **Solutio:** quod deus, causa facit martyrem & non poena, sicut intelligendum est. Sed dicit aliquis, quod eadem ratio potest dici, poena facit martyrem non causa, ut intelligeretur tantum. **Responsio:** causa sine poena prodest: poena sine causa non solum non prodest, sed obest, & hoc quod poena prodest, quando prodest: hoc habet ex causa, ideo potius hoc dicitur quam illud.

Quaestio 231. **A** Ristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo. Queritur: quare Apostolus dicat se dolere: quod prius cum errantibus errans persequeretur ecclesiam: cum enim magnum commodum prouenerit ex illa persecutione, non est ei dolendum, sed gaudendum de ipsa? **Solutio:** non dolebat Apostolus de bono, quod est consequutum de malo suo, sed de peccato, quod ipse commisit, pro quo dolore semper bonum est.

Quaestio 232. **B** Oportet ipsum anathema esse a Christo pro fratribus. Queritur: quomodo Apostolus optauerit se parari a Christo, an secundum gloriam, an secundum iustitiam. Si secundum gloriam, uerum plus dilexisset fratres quam Deum, quod nullo modo faciendum est: si secundum iustitiam optauit separari, hoc non potuit sine peccato & sine offensa Dei, quod rationabiliter ab aliquo non potest optari. **Solutio:** non optauit separari a Christo sic uel sic, sed his uerbis ostendit mirabilem affectum suum, quem habuit erga Iudaeos, quo genere locutionis usus est Moyses dicens. Aut dele me de libro uitae, aut dimitte eis hanc noxam. Vel potest dici, quod uterque tam Moyses quam Apostolus praeposuit in desiderio suo & optatione salutem tantae multitudinis propriae salutis, nec in hoc dilectionem Dei postposuerunt, immo Dei gloriam, & honorem propriae salutis praeferebant, malentes Dei gloriam magnificari in tot saluatis, quam diminui in uno saluato, & haec perfectio excedit omnem perfectionem, quia maior non potest excogitari.

Exo. 32.

Quid

Quaestio 233. **C** Vid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Queritur, an Deus si iniquus reprobando, & indurando, & tandem damnando istum, qui non potest bene operari sine gratia praedestinationis: maxime cum ipsam praedestinationem non possit promereri? **Solutio:** nulla nimirum est apud Deum iniquitas. Ut autem pateat nullam iniquitatem esse apud Deum, uidentur est, quod sit praedestinatio, & quod eius effectus, & quod reprobatio, & eius effectus. Praedestinatio est gratiae praeparatio: nomine gratiae hic significantur, bona gratuita, quibus in presenti iustificamur, uel in futuro coronamur: sed quod praeparatio significat uidentur est. Dicitur est superius, quod diuina uis cum sit una & simplex, propter uarios effectus rerum diuersa sortitur uocabula: de quibus unum est praedestinatio. Praeparatio itaque non est aliud, quam ipse Deus praeparans, & discernens, & statuens, & proponens, uel eligens in semetipso, ut haec, uel illa his, uel illis in tempore conferat dona, & hoc propositum uel haec praeparatio causa est futurorum bonorum, quibus adoptamur in filios Dei. Ecce dictum est quid sit praedestinatio, & quid eius effectus, scilicet uocatio, iustificatio, & magnificatio. Sed nunquid reprobatio est aliquid, quod ab aeterno fuerit in Deo, uel ipse Deus: quod sit causa futurorum malorum: sicut praedestinatio bonorum? Quod si conceditur sequitur, quod Deus sic causa est, & author malorum. Unde sciendum est, quod reprobatio non aliquid ponit: quia non est aliud Deum aliquem reprobare: nisi non eligere, & non praedestinare, bona gratuita non praeparare. Cuius effectus est indurare: quod non est aliud, nisi gratiam non apponere: qualis causa talis est effectus. Nulla autem est iniquitas uel iniustitia, si Deus non det aliquid illi, cui nil debet. Non itaque Deus iniquus in eo, quod aliquem reprobat, uel indurat.

Quaestio 234. **D** Queritur autem cur Deus non omnes reprobauit, uel cur non omnes praedestinauit: sed quosdam praedestinauit, & quosdam reprobauit? **Solutio:** si omnes praedestinaret, lateret diuina iustitia: quae nec sciretur, quod iuste deberetur culpa: si omnes reprobareret, non appareret bonitas Dei. iudicauit autem melius esse Dei sapientia bonum & malum esse: quam tantum bonum: quoniam ipsa non fecerit nisi bonum.

Quaestio 235. **E** Queritur autem: quare potius elegerit Iacob quam Esau: similiter de quolibet electo, & reprobato idem potest queri. Non enim potest dici, quod propter futura merita bona uel mala alter sit electus, & alter sit reprobatus: sic enim quod est temporale, causa esset eius, quod est aeternum. Item si dicatur, quod Iacob sola gratia sit electus: Esau propter originale peccatum sit reprobatus: queritur, quare propter idem peccatum Iacob non sit reprobatus, uel quare Esau eadem gratia non sit electus? **Solutio:** si tamen solutio debeat dici ostendere aliquid esse insolubile. Dicunt, sic factum esse: quia Deus uoluit fieri: si autem queratur, quare sic uoluit: stulta est quaestio: quia diuinae uoluntatis queritur causa, cuius nulla est: immo ipsa omnium est causa prima & principalis. Sed beatus Hieronymus dicit, quod Deus nihil fecit, quia uult, sed quia ratio est sic fieri. Ideoque non incongrue potest sic queri: cur hoc uoluerit, &

responderi: quia iudicia Dei abyssus multa. Possumus tamen dicere salua secretorum reuerentia, & absque supercilio assertionis: quod ideo potius elegerit Iacob quam Esau: quia praesciuit maiorem utilitatem prouenire bono uniuersitatis ex electione Iacob quam Esau. Sed dicit aliquis, ergo id, quod est temporale, causa est eius, quod est aeternum. scilicet bonum, quod praeuidit tunc futurum, causa est praedestinationis: Ad quod dicimus, quod hoc non est uerum: ad illud tamen respicit causa. aeterna ratio, ut. n. illud eligeret, ex quo maior utilitas bono uniuersitatis proueniret: ratio erat & haec aeterna, quae respicit ad illud bonum temporale ex electione Iacob futurum.

Quaestio 236. **G** Sed iterum queritur, cur maior utilitas prouenit ex electione Iacob quam Esau? **Solutio:** quia magis commendatur gratia ex electione Iacob quam Esau. Item queritur quare magis commendatur ex electione Iacob quam Esau. **Solutio:** quia minor erat natu. Si enim maior natu eligeretur, uideretur quod priuilegio natiuitatis hoc fieret.

Quaestio 237. **H** Queritur, quare Iacob non fuerit prior natu, & Esau posterior, ut sic saltem Esau eligeretur? **Solutio:** hoc est querere, cur Iacob non sit Esau, & euerterio: & ideo est quaestio sine ratione.

Quaestio 238. **I** Ex his, quae in tempore fiunt, oritur eadem difficultas: quare enim huic magis, quam illi Deus conferat gratiam, solet queri, cum sint indifferentes: & neuter possit gratiam promereri: sine qua non potest saluari. Videtur enim non esse mihi imputandum, si non facio quod sine gratia non possumus facere, cum gratia non sit collata mihi: sed magis illi, qui non confert mihi necessariam gratiam: cum non possit sine detrimento suo. **Solutio:** de gratia diuersi diuersa sentiunt: quidam dicebant Deum non posse facere, nisi quod facit: quod non esse uerum constat. Alij dicunt, quod quoddam seminarium uirtutis (quod radicem charitatis uocant) in isto est ex quo aptus est, ut gratia sibi collata uitam aeternam promereatur: quod quia in illo non est: nec charitatem, nec uitam aeternam promereri potest: Sed quia hoc contra ecclesiam est, omnino praetermittatur. Alij dicunt, quod Deus suam gratiam omnibus cõiter proponit, quia qui apprehendit, saluabitur: qui non apprehendit, damnabitur: uelut si quis tibi in turri bonum cibum praeparauerit, & dicat, ascende ut cibum capias: sed quia tu sine scala, uel aliquo homini auxilio ascendere non potes: idcirco dicunt, alia gratia opus esse, ut ad illam superiorem ascendas. Item ad illam apprehendendam alia, & ad illam alia, & sic usque ad infinitum. Sed hi totum gratiae attribuunt: & nihil merito relinquunt. Sunt alij, qui dicunt gratiam propositam esse porrigendo homini, ut ipse eam apprehendat, sine qua apprehensa erigi non potest: ueluti si cui existenti in puteo funis demittatur: sine quo non potest a puteo exire: si uero manum ad funem porrigat, & apprehendat: extra hitur, & aliquid ex homine est, licet meritum absque gratia esse non possit. Sed quia haec sententia dicitur inter meritum & gratiam: quod aliquid boni sit ibi ex homine, saltem quod manum erigit, & funem apprehendit: quod quia sine gratia fieri nequit haec quoque sententia cum praedicta est cauenda. Potest autem dici, quod gratia Dei aequae bono & malo. i. praedestinato & reprobato.

M. Huga S. Vic. To. j. Mm 2 propo-

proponitur, quam tamen unusquisque non apprehendit vel trahentem sequitur: immo ille, cui gratia radius infunditur, oculos claudit: & sic radius, quo tangitur, repellit, unde & ipsi merito gratia subtrahitur: quia ipse se subtrahit. Est, n. in gratia quemadmodum in solis radio, qui se oculo ingerit: quo oculus tactus visum exercet. Est, n. cuius talis natura, ut per illum visus exerceatur, si solis radio percutiatur: sine quo visio non est in oculo: nisi in talis naturae esset, etiam tactus radio non uideret, ut paries vel lapis non uidet, & si radio solis perfundatur: sic anima habet potentiam promerendi naturaliter: quam tamen non potest exercere: nisi splendore gratiae perfundatur. Cum uero tangitur, nouetur, & meretur: unde totum est ex gratia, sic tamen, ut non excludatur meritum: ueluti si puer, qui nondum gradi potest, ab aliquo ducatur, & graditur quidem: quod tamen per se non posset, nec est alio ducente, nisi haberet naturalem potentiam gradiendi: tamen totum ex ducente dicitur esse, quod graditur: sic ad hoc, ut anima promeretur, duo exiguntur & gratia, & naturalis potentia: tota tamen auctoritas promerendi solius est gratiae: quia naturalis potentia nil ponit sine gratia.

Quoniam in hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te uirtutem meam &c. Queritur: an Deus mentem hominis inclinet ad hoc, ut homo deterior efficiatur? Solutio: Pharaon in illa excitatione non est deterior effectus, quam prius esset: sed per signa foris proposita, malicia, quam prius in mente concepta erat, excitata est, & in opus erupit: sicut inuidia Iudaeorum Domino cum tanta gloria intrante in Hierusalem erupit, & scelus iam conceptum maturauit. Vel excitare Dei nihil est aliud, nisi iusto iudicio praecipitari permittere: de hac quaestione in praemissis dictum est diligenter.

Cui uult miseretur, & quem uult indurat. Queritur: an uoluntas Dei sicut est causa miserationis, sic sit causa indurationis: quod uidetur, cum Apostolus dicat, cui uult &c. Solutio: uoluntas Dei non est causa, nisi eius, quod est aliquid: induratio non ponit aliquid, sed potius remouet: tamen ut Apostolus ostendat, quod Deus iuste potest dare cui uult, & non dare cui uult non dare: non, n. necessitate facit Deus, sed sola uoluntate. Quod autem causa boni sit, constat, unde Apostolus superius. Non est uolentis nec currentis, sed miserentis Dei.

Sed potest queri: quomodo uelle non sit uolentis, cum nemo hoc possit sine uoluntate? Solutio: uoluntas bona & hominis est, sed tanquam accipientis: & Dei, sed tanquam dantis & auctoris.

An non habet figulus potestatem lutum &c. Queritur: ad quid inducatur haec similitudo: nunquid Deus format, aliud uas in honore, aliud in contumeliam? Vel nunquid ex Deo habet esse contumeliosum? Solutio: quod uas aliud est in honorem ex Deo est: quod uero contumeliosum est, ex ipso uase est. Tamen bona est similitudo, quia sicut uas aliud in honorem, aliud in contumeliam facit figulus: sic dicitur Deus formare aliud uas in honorem, aliud in contumeliam: uel quod melius est, ideo dicitur Deus formare aliud in honorem, & aliud in contumeliam: quia Deo auctore habet

esse etiam illa uasa sunt uasa irae uel contumeliae, non tamen ex Deo esse habent uasa contumeliae, sed proprio uitio.

Queritur: quid sit scribi in libro uitae secundum praescientiam? Solutio: esse praescitum, & praordinatum ad uitam. Sicut scribi secundum iustitiam est esse in statu, in quo si exiret ab hac uita, saluaretur. Sunt itaque quidam scripti secundum praescientiam, & non secundum iustitiam, ut illi, qui nondum uirtutem habent, tamen sunt praordinati ad uitam. Quidam uero scripti sunt secundum iustitiam, & non secundum praescientiam, ut qui charitatem habent, prauiis tamen ad mortem. Quidam uero scripti sunt secundum praescientiam, & secundum iustitiam, ut illi, qui charitatem habent, & sunt praedestinati ad uitam. Quidam uero scripti sunt secundum praescientiam, nec secundum iustitiam, ut illi, qui nunquam boni fuerunt, nec praedestinati sunt. Ea uero, quae sunt ibi scripta secundum iustitiam, & non secundum praescientiam, dicuntur inde deleri: quae uero secundum praescientiam ibi scripta sunt, nunquam inde delentur.

Queritur: an illi, qui scripti sunt in libro uitae secundum meritum, & non secundum praescientiam, scripti sunt per dispositionem? Solutio: potest dici, quod scripti sunt per dispositionem propter meritum: non tamen simpliciter secundum dispositionem: quia si hoc esset, non possent inde deleri: cum tali determinatione potest dici per dispositionem propter meritum, quod Deus disposuit sicut omne bonum.

Queritur: qualiter sit intelligendum, quod dicitur de hac auctoritate: maior seruet minori, hoc est de praescientia. Solutio: sensus est, hac scriptura ostenditur, quod Deus erat praescius futurorum.

Iustitia autem, quae ex fide est &c. Queritur, quid sit iustitia esse ex fide. Solutio, hoc est iustitia esse per gratiam, quia non solum ex gratia uenit ad fidem, sed etiam post fidem gratia necessaria est, ut fides bonis operibus adimpleatur, quorum adimpletio iustitia dicitur.

Similiter queritur, quomodo sit illud intelligendum, quod de hac dicitur auctoritate, Iacob dilexi, Esau odio habui, hoc est de iudicio. Solutio: hac propheta ostenditur impletum esse, quod fuerat in Dei praescientia. Nota, quod haec auctoritas Iacob dilexi, Esau odio habui, potest exponi de aeterna praedestinatione unius, & de reprobatione alterius, uel de temporali gratiae appositione, uel eiusdem subtractione: unde glossa illa, in Iacob nihil inuenit diligendum, nisi misericordiae suae donum, sic intelligitur, i. ex sola gratia Deus disposuit conferre Iacob gratiam in tempore, unde saluaretur. Et illa glossa, in Esau nil odiendum nisi originale peccatum, id est praesciuit propter originale peccatum non esse conferendam Esau gratiam, per quam saluaretur in tempore.

Dicit aliquis, quare propter originale peccatum gratia non est collata Esau: cum sit collata Iacob, licet peccatum originale habuerit? Solutio: quia gratia eadem utriusque est proposita, sed Esau se gratia subtraxit, & oculum suum elansit, & Iacob gratia peccatum deleuit, quia gratiae cessit: eam trahentem

hentem secutus est Deo omnia operante, & disponente pro arbitrio iustissime uoluntatis suae.

Questio 249. **V**ostenderet diuitias gloriae &c. Queritur, an tormenta malorum profint bonis in futura uita. Solutio, dicunt, quod profint, quia nunquam sineret Deus mala esse: nisi aliquam utilitatem bono uniuersitatis conferrent.

Questio 250. **Q**ueritur, quae utilitas proveniat ex eo bonis, quod uident malos puniri. Nunquid ideo Deum amplius diligunt, uel laudant: uel nunquid in poena malorum delectantur? Solutio: non in poena malorum, sed in iustitia Dei delectantur, & propria gratia magis elucescit ex comparatione malorum, maxime cum uident se ab eisdem poena sola misericordia liberatos. Sed dicit aliquis, licet mali non punirentur, non ne boni scirent se ab eisdem poenis liberari sicut modo? Solutio: forsitan non ita efficaciter, & in hoc ipso minus diligerent.

Questio 251. **Q**uestio 252. **Q**uestio 253. **Q**uestio 254. **Q**uestio 255. **Q**uestio 256. **Q**uestio 257. **Q**uestio 258. **Q**uestio 259.

Questio 251. **Y**stendo legem iustitiae &c. Cum lex non iustificet, Queritur, quomodo dicatur lex iustitiae. Solutio: quia quaedam praeparatio est ad iustitiam, ideo lex iustitiae dicitur.

Questio 252. **Z**offenderunt in lapidem offensionis: de quo quia Dominus in euangelio: Qui ceciderit super lapidem istum, confrigetur: super quem uero ceciderit, conteret eum: Queritur, quid sit cadere super lapidem. Solutio: Deum offendere imprudenter, sicut ceteri a lapide, a Christo aeternaliter puniri: unde petra scandali, & lapis offensionis dicitur Christus: quia humilis, ideo habilis in quem offenderent superbi.

Questio 253. **A**testimonium perhibeo, quia zelum, seu amulationem Dei habet &c. Queritur: an zelus iste bonus sit, & quid sit, & quis eius effectus: quod autem bonus sit, inde constat, quia Apostolus ad commendationem Iudaeorum hoc dicit, & expositores dicunt etiam, quod est dilectio Dei, sed si hoc esset, uiderentur habere aliquid, quod esset dignum uita aeterna: sed non ne digni erant morte, qui Christum occiderunt: quo ergo zelum Dei, i. dilectionem habebat. Item si bonus erat, bonum habebat effectum, sed non ne eius effectus erat, quod ex illo zelo fecerunt. Sed peccatum mortale hoc erat, si persecutio martyrum, & Christi occisio: quo ergo bonum malum efficiebat? Solutio: zelus ille bonus fuit affectus in Deum, quo parati erant facere, quod conscientia eorum dictabat esse faciendum pro Deo: non tamen erat ratum, ut eos faceret dignos uita aeterna: nec charitas, nec dilectio Dei simpliciter debet dici: si tamen nunquam dilectio Dei uocetur, hoc ideo fit: quia in Deum

eum habebant: eius autem effectus fuit non persecutio martyrum, uel mors Christi: sed uitatio contemptus Dei: sic enim in arcto erant positi, quod siue Christum occiderent, siue non: mortaliter peccarent: non tamen si Christum non occiderent, in hoc ipso peccarent: sed quia non occidendo Deum contemnerent: saepe enim per unum peccatum uitatur aliud.

Item Christum occidendo non faciebant contra conscientiam: immo illud, quod credebant esse faciendum propter Deum: quomodo ergo peccabant? Solutio: Licet contra conscientiam non facerent, tamen mortaliter peccabant: quia excitati erant: fecerunt, n. quod conscientia eorum deberet eis dictare non esse faciendum.

Sua iustitiam uolentes constituere: &c. Queritur, quomodo iustitia legis dicatur Iudaeorum. Solutio: quia in hoc, quod credebant eam suis uiribus adimplere: suam iustitiam fecerunt, sed non secundum scientiam, i. non secundum bonum affectum illum exercebant, ut iudicio rationis erat exercendus, & in hoc errabant.

Finis legis Christus. Queritur, quomodo Christus sit finis legis, & consummatio: cum legis iustitia sit sine gratia adiuuante, nec habebat apud Deum meritum. Solutio: Christus non dicitur finis, uel consummatio legis secundum hoc, quod a Iudaeis seruabatur, sed quia spiritualiter eam se, & in suis adimplet.

Questio 257. **Q**uestio 258. **Q**uestio 259. **Q**uestio 260. **Q**uestio 261. **Q**uestio 262. **Q**uestio 263. **Q**uestio 264. **Q**uestio 265. **Q**uestio 266. **Q**uestio 267. **Q**uestio 268. **Q**uestio 269. **Q**uestio 270.

Sed dicit aliquis, si Moyses loquitur de iustitia fidei, & sic lex uere iustificabat. Solutio, non sequitur, si in lege sit sermo de iustitia fidei, quod ideo ipsa fuerit in lege, nec est recipiendum est, quod Moyses loquatur de iustitia fidei, nisi loqui pro significare accipiatur. Nam hoc dicens figurat iustitiam fidei prope, i. non longe a natura animorum, quia ut dicit glossa rationi consentaneum est credere.

Prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo. Queritur, quomodo hoc sit uerum. Non ne multa credimus, quae ratio non capit, unde scriptum est. Fides non habet meritum, cui ratio humana praebet experimentum. Solutio, si quis consideret quomodo omnia de Christo prius in lege, & prophetis praedicta sint, & quomodo impleta signis, & prophetis approbata sint, quae uerum, & sanctum, & pius, & quod potest in opere, & sermone

Pfal. 92. ipse in propria persona fuerit: quid restat, nisi ut proclamet. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, & nullo modo ratio permittitur nec ad modicum dubitare: Vel ideo rationi consentaneum dicitur: quia loqui, & credere de eo, quod ad salutem animae attinet, ipsi rationi placet: immo hoc pra omnibus appetit.

H **Quaestio 260.** **C**Orde creditur ad iustitiam. Dicit glossa, quod caetera potest homo nolens: credere autem non potest nisi uolens. Sed hoc quomodo uerum est: non ne sperare, & diligere nemo potest nisi uolens: quomodo ergo dicit, caetera potest etiam nolens, cum haec sint alia, quam credere? **Solutio:** per caetera, intelligit exteriora. Sed iterum uidetur falsum qui exteriora faciat aliquis nolens: si enim nullo modo uellet: quomodo faceret? **Solutio:** uelle, ponitur pro approbare: saepe enim multa facimus, quae non approbamus.

I **Quaestio 261.** **O**Mnis enim quicumque inuocauerit. **Quaeritur,** quomodo hoc sit uerum, cum multi inuocant, nec tamen saluantur. unde Dominus ait, **Mat. 7.** Non omnis, qui dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum: non ne hoc dicere, est nomen Domini inuocare? **Solutio:** inuocare est intus uocare, i. ad honorem Dei, & propter Deum, uel desiderare notitiam, quod non fit sine fide, spe, & charitate.

K **Quaestio 262.** **N**on possunt credere, quia praedixerat Esaias &c. **Quaeritur** de hac prophetia, an Prophetia uoluerit impleri quae dixit: quod si uoluit, uidetur uoluisse, ut excacatio Iudaeorum fieret: nam in excacatione Iudeorum adimpleta est prophetia. **Solutio:** non est concedendum, quod uellet Iudaeos excacari: quamuis uoluit suam prophetiam adimpleri, sicut Christus uoluit esse uerum, quod ait Petro: antequam gallus cantet, ter me negabis: non tamen uoluit Petrum negare: multa, n. sic coniuncta sunt, ut unum non possit fieri sine altero: tamen possumus uelle unum sine altero.

L **Quaestio 263.** **D**omine quis credit auditui nostro &c. **Legitur** in euangelio de Iudaeis, qui non crediderunt, ut sermo Esaias impleretur: unde sic obijciunt. Quae culpa Iudeorum, quod non crediderunt, cum necesse esset prophetiam impleri, & sic necesse fuit eos non credere. **Solutio:** Deus praedixit per Prophetam peccata Iudaeorum, sed non fecit: non enim praescientia eorum infert eis necessitatem: secundum illud, ut cum dicitur, non crediderunt, ut sermo &c. tantum notat, quod illa prophetia impleta est in caecitate Iudaeorum, & quod ipsa est praedicta antequam impleta.

M **Quaestio 264.** **Q**uaeritur, quomodo Iudaei non credendo in Christum peccauerunt, cum scriptum sit: propterea non poterant credere: quia dixit Esaias, Deus excacauit oculos eorum, & indurauit cor, uel si peccauerunt non credendo in Christum, ergo poterant credere, & non crediderunt, & si hoc est, quomodo hoc uerum est, propterea non poterant credere: quia Deus excacauit &c. Quomodo simul uerum, poterant credere & non poterant credere? Item uidetur penes Deum causam incredulitatis eorum constituere, dicens, pro

pterea non poterant, quia dixit Esaias, Deus excacauit oculos &c. **Solutio:** uerum est, quod non poterant credere sicut dicit Euangelium, & tamen non credendo peccauerunt: quia ad illam impossibilitatem ex uitio propriae uoluntatis peruenerunt, & ideo talis impossibilitas non habet excusationem. Verum est ergo utrumque, quod non poterant recedere, & quod poterant credere: sed non secundum idem: poterant natura, & non poterant culpa: tales enim facti sunt, ut haberent possibilitatem non solum credendi: sed etiam Deum facie ad faciem uidendi, & ideo dicitur, quod poterant natura credere: sed quia per culpam tales effecti sunt, quod iustum erat apud Deum non misereri eis: ideo dictum est, quod culpa non poterant credere. Consimilis locutio habetur de angelis bonis: quod mutabiles natura, immutabiles gratia sunt: hoc autem, quod dicitur, Deus excacauit &c. sic intelligendum est, id est permisit excacari non impertiendo malitiam, qua fierent deteriores: sed non conferendo gratiam qua fierent meliores. **Notandum** est, quod dicitur, credere non poterant: quia nolebant: haec expositio uidetur esse nimis communis: nam idem de omnibus, qui in peccatis ad mortem sunt, potest dici, unde secundum hanc expositionem nihil speciale de excacatis dicitur. **Solutio:** potest dici, quod excacati merentur, ut non uelint credere, & ut Deus non misereatur eis: quod non faciunt omnes mortaliter peccantes. Similiter quod subditur, dum superbi &c. nimis communiter, & simpliciter dici uidetur: nam & hoc de omnibus generaliter dici potest. **Solutio:** quia, & dum, causale accipiendum est: nam per superbiam, & caetera uitia merentur ut iniustum sit, Deum eorum misereri.

Quaeritur, quomodo haec prophetia sit induta, non ne illis, qui de praesenti statu erant, loquebatur, & tamen adhuc prophetia non erat adimpleta, & si hoc est, quomodo hac autoritate arguit eos, qui tunc erant, de eo, quod adhuc futurum erat, quomodo ad praesentes tunc pertinuit. Nam haec uis uidetur esse probationis, quod omnes audierunt uerbum Christi, qui in mundo erant, & ideo arguendi sunt, quasi audientes, & non credentes. Item si prophetia nondum erat adimpleta, quomodo uerbo temporis praeteriti potest uti in sensu praesentis temporis? si enim in sensu futuri temporis accipitur, ridicula esse uidetur probatio Apostoli. **Solutio:** praesentibus loquebatur: sed non propter praesentes tantum: immo etiam propter omnes futuri status hanc prophetiam induxit, & bene illius temporis praesentes arguit: quia licet eorum tempore non erat prophetia adimpleta, erat tamen in eis inchoatum, quod praedixerat prophetia futurum. **Nota**, quod quaedam scripturae uidentur uelle, quod cognouit Christum, quae uidentur esse contrariae, sed non sunt, quia de diuersis intelliguntur: in illo enim populo erant quidam cognoscentes, alij non cognoscentes.

S autem gratia, iam non ex operibus &c. **Quaeritur**, si totum ex gratia, quod ex meritis, uel si quod ex meritis

obiectio meritis, quomodo totum ex gratia? **Solutio:** totum est ex gratia, licet aliquid sit ex meritis, quia ipsa merita sunt ex gratia. Videtur tamen, quod ex meritis praecedentibus sit iustitia, ut in Cornelio cuius oratio obtinuit hoc, ut in praedicatione Petri conuerteretur, ut fidem susciperet: quae fides est ex gratia, quare ex operibus est consecuta gratia. **Solutio:** non est dicendum, quod gratia, uel iustitia sit ex operibus: quia hoc esset, quod ex operibus sine gratia iustificaretur quis, quod esse non potest. Quod autem Cornelius orauit, ut fidem susciperet, hoc ex gratia praecedente fuit: pro qua etiam gratia maior, ut pote gratia iustificans, est collata. Non enim sine omni gratia fuit, quando in unum Deum credidit, & ut dicunt doctores, fidem incarnationis habuit, sed nondum sciebat uerbum Dei incarnatum: quod postea Petri praedicatione cognouit. **Nota**, quod compunctio alia est inuidiae, qua quis compungitur, & dolet, & alienis bonis tabescit. Alia culpa, qua quis torquetur in propria conscientia, ut Iudas, qui laqueo se suspendit pro scelere suo. Alia est compunctio gratiae, quae uel inchoantium est, qui de malis poenitent, ut abstineant, uel perfectorum, qui Deum ex dilectione uerentur.

S **Quaestio 267.** **H**oc, quod quaerebat, Israel, non est consecutus. **Quaeritur:** quomodo hoc sit uerum: non ne exteriori iustitiam quaesuit, sed illam obtinuit: ergo quod quaerebat, hoc consecutus est. **Solutio:** hoc ideo dicitur, quia sine, quo faciebant, caruerunt: uolebant enim apud Deum reputari iusti, quod eis non accidit.

T **Quaestio 268.** **V**t non audiant usque ad hodiernum diem. **Quod** Iudaei huius temporis excacati sint, hoc plane habemus, & sancti in multis locis id ipsum dicunt, persecutionem Christi excacationis causam constituentes, & magis quod Iacobum iustum occiderunt. Sed non uidetur rationi consentaneum, quod ideo praesentes Iudaei puniantur, cum scelerata multis displiceant, quae patres eorum commiserunt. **Solutio:** non immerito etiam moderni Iudaei excacantur, quia si daretur facultas eis: quod patres eorum fecerunt Christo, idem & Christi membris facerent: etiam si fieri posset ipsi capiti.

V **Quaestio 269.** **M**inisterium meum honorificabo &c. **Quaeritur:** quid sit officium honorificare. **Solutio:** ille ministerium suum honorificat, qui supra quam ex officio suo debeat, impedit aliquid, ut Paulus, qui ex officio tantum Gentibus praedicare debebat, plus fecit, etiam Iudaeis praedicando. **Sed** cum Paulus crederet aliquos ex Iudaeis sua praedicatione conuerti posse ad fidem: & sciret hoc pro Deo esse faciendum: si non faceret, peccaret: quia propter hoc facere debebat, quomodo ergo dicit se suum officium honorificare: cum & id debebat, quod superaddidit. **Solutio:** aliud est officij debitum: aliud occasionis: supra debitum officij Paulus Iudaeis praedicabat, & sic ministerium honorificabat: tamen debebat eis praedicare quantum ad debitum occasionis: cum sciret pro Deo esse faciendum.

S **Quaestio 270.** **I**tem amissio eorum, reconciliatio est mundi &c. **Quaeritur:** quomodo infidelitas Iudaeorum, & excacatio fuerit causa salutis Gentium, nunquid Gentes non saluarentur, nisi Iudaei excacarentur. Nonne Deus posset aliter Gentes saluare? **Solutio:** infidelitas eorum non erat causa efficiens, quare Gentes saluarentur, tamen ex eo quod illi excacati uerbum praedicationis repulerunt, Apostoli occasionem acceperunt praedicandi Gentibus: & sic secuta est salus Gentium Deo, suam dispositionem implente per mala, de quibus elicit bonum effectum.

Y **Quaestio 271.** **S**i delibatio sancta, & massa: & si radix sancta, & rami &c. **Quaeritur** de hac consequentia, an sit uera: non ne antecedens potest esse uerum sine consequente, quomodo ergo consequentia uera? **Solutio:** consequens utriusque hypotheticae & si simpliciter proferatur, non tamen simpliciter est intelligendum, sed cum tali determinatione naturaliter: & si enim rami sint fracti, tamen naturaliter boni sunt: & illi pauci, qui conuersi sunt ad fidem, si ita constantes fuerunt: patet quod illi qui in fine conuertentur, erunt constantes.

Z **Quaestio 272.** **S**ed cum gens Iudaeorum in scripturis dicatur saepe durissima, quomodo hic dicitur naturaliter sancta, quasi habens habilitatem sanctitatis? **Solutio:** De sanctitate, qua intelligitur in constantia fidei agit Apostolus: non de habilitate, quam habent ad sanctitatem. **Quaeritur** potest: quid est delibatio? **Respondetur:** gustus particulae alicuius rei ad experimentum totius massae. Massa autem est multitudo conuertendorum post mortem antichristi. Iudaei naturales rami dicti sunt: quia de Patriarchis nati, in quibus origo fidei fuit: & de quibus Christus natus est secundum carnem. **Nota**, quod natura dicitur consuetus cursus naturae, contra quem Deus saepe operatur. Dicitur etiam quandoque natura diuina dispositio, contra quam nihil facit Deus: sed omnia iuxta eam agit.

A **Quaestio 274.** **S**ine enim poenitentia, i. sine mutatione sunt donum, & uocatio Dei. Mutat quandoque Deus sententiam, sed non consilium. **Quid** est mutare sententiam? aliquid agere, quod non uidebatur acturus, uel non agere, quod uidebatur acturus.

B **Quaestio 275.** **D**icit expositor, quod mali dum faciunt contra uoluntatem Dei, ab eis impletur uoluntas Dei: sed si ab eis impletur uoluntas Dei, non ne implent ipsi uoluntatem Dei? & si hoc est, quomodo contra uoluntatem Dei faciunt? **Solutio:** uoluntas dicitur duobus modis, praecipio Dei: & ipsius dispositio. Dum ergo faciunt contra praecipium Dei: faciunt quod disposuit Deus fieri: saepe enim bona per malos fiunt: semper autem ex malis, quae mali faciunt, Deus aliquid boni elicit.

C **Quaestio 276.** **Q**ui audit patrem, uenit ad filium. Nemo enim uenit ad filium, nisi pater traxerit eum. **Quaeritur** ergo, quid sit patrem trahere ad filium? **Solutio:** ex dispositione, quae est ex patre ad filij cognitionem, uenire, ut ab eo saluetur: Pater trahit ad filium, cum pater reuelat filium esse equalem sibi.

Questio 277. **O**mnia conclusit Deus sub peccato ut omnium miseretur. Quæritur, quomodo hoc sit intelligendum: non ne concludi sub peccato malum est: quomodo Deus hoc facit, uel quomodo hoc causa est boni? **S**olutio: Deus conclusit omnia peccato. i. permisit concludi, & hæc est occasio boni, non causa efficiens.

Questio 278. **Q**uæritur: an hoc modo potius quam alio Deus sit operatus salutem nostram scilicet concludendo omnia sub peccato? **S**olutio: sic placuit Deo, ut uidentes se non posse iustificari humiliarentur, & gratiam quærent, & sic totum Deo ascriberent.

Causa multiplex. **O** Altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei &c. Solet hic distingui triplex genus causarum. Aliæ sunt formales, aliæ sunt iudiciales, aliæ finales, aliæ secundum quas, aliæ per quas, aliæ propter quas res fiunt. Per iudicia, causæ iudiciales: per cõsilia, causæ finales. Per quas formales. Vel per sapientiam, & scientiam formales.

Questio 279. **D**e superiore exclamatione solet quæri. Videtur enim minus consulte Apostolus exclaimare de excacatione Iudæorum, & introitu Gentium dicens. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, cum ipse super hoc sciret reddere causam, unde dicit. Nolo uos ignorare mysterium &c. & postea subdit, conclusit Deus omnia sub peccato ut omnium miseretur. Quod si ideo exclaimat, quia sub hoc perfecte humana intelligentia rationem reddere non sufficit, simili ratione de aliis multis exclaimandum erat. **S**olutio, potius de illo, quàm de alio exclaimat, quia citius ibi in reddendis rationibus erratur, & peccatur ad mortem.

Questio 280. **Q**uoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Quæritur an peccata in quantum sunt sint a Deo: si enim omnia, ergo peccata, uel peccata non sunt de numero omnium. **S**olutio, nonnulli dicunt, quod peccata in quantum sunt, habent esse a Deo. Sed Augustinus de natura boni dicit, tantum ea, quæ sunt naturaliter, debere intelligi, cum dicitur, omnia esse ex Deo, non peccata, quæ naturam corrumpunt, non ergo peccata sunt ex Deo aliquo modo.

Questio 281. **Q**uæritur an omnia, quæ habent esse ex Deo, debeant dici esse de Deo. **S**olutio, sola ea, quæ habent esse de substantia Dei, debent dici de Deo ut filius, & Spiritus sanctus sic sunt ex Deo patre, quod de ipso, quia de essentia eius sunt ei consubstantiales. Creaturæ uero sunt ex Deo, non de substantia Dei, sed de nihilo. **N**ota, quod per triplicem præpositionem. i. ex, per, in, hic insinuat trinitas personarum, per idem pronomen identitas naturæ significatur, quæ tota est in singulis personis: dicens enim, ex quo, intelligit Patrem, per quem, Filium, in quo, Spiritum sanctum.

Questio 282. **Q**uæritur autem, quomodo per hoc, quod dicit, ex quo omnia, intelligit patrem: cum sicut omnia sunt ex Patre, sic ex Filio, & Spiritu sancto: **S**olutio, propter auctoritatem principii, quia sic omnia habent ex patre esse, quod ipse non habet ex alio: Filius autem, &

Spiritus sanctus licet sint unum principium omnium creaturarum, habent tamen principium, siue authorem ipsum patrem, a quo habent esse: & hoc ipsum, quod sunt principium omnium, a patre habent, sicut omnia alia, quæ possident. **D**icit expositior, in Trinitate esse summam omnium originem, perfectissimam pulchritudinem, beatissimam delectationem, originem ad Patrem, pulchritudinem ad Filium, delectationem ad Spiritum sanctum: referens: & sic hæc tria, origo, pulchritudo, & delectatio sunt determinata, quia determinate singula ad singulas personas, ut iam dictum est, referuntur. Sed quia rursus tota Trinitas omnium rerum summa origo, perfectissima pulchritudo, beatissima delectatio est, eadem tria dicuntur infinita. Et hoc est, ut arbitror, quod dicitur, quod prædicta tria & a se inuicem sunt determinata, & in se sunt infinita.

Item dicitur in Patre unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto unitatis, & æqualitatis concordia: sed cum eadem unitas, & æqualitas, & concordia sit trum, quæritur, quare dicatur unitas in Patre, & æqualitas in Filio, & in Spiritu sancto concordia: **S**olutio, salua secretorum reuerentia dicimus, quod in Patre ideo dicitur unitas, quia sicut unitas est principium numerorum, sed ipsa non habet esse ab alio numero, sic & Pater, cum sit omnium causa, non habet causam. **Æ**qualitas uero dicitur esse in Filio, quia in eo est prima distinctio, & discretio, & prima pluralitas, & secunda personalis unitas, quæ ut ostendatur indifferens, & indispars ab ipso patre, nomine æqualitatis non inconuenienter signatur, in quo declaratur quod sic Filius habet esse a solo Patre, quæ nec Pater est, nec diuersus ab eo in natura, sed in omnibus æqualis, & consubstantialis illi. Spiritus sanctus uero id unitatis & æqualitatis concordia uocatur, ut insinuetur sic Spiritus sanctus esse ab utroque, quod utriusque est æqualis, hoc dico salua fide catholica, quorum uerborum occultam intelligentiam malle ab alio audire, quàm aliquid de tenuitate mea super his dicere.

Item legitur. Omnia unum propter Patrem, omnia æqualia propter Filium, omnia connexa propter Spiritum sanctum. Quæritur ergo, quomodo hæc uerba sint intelligenda. Non ne eadem unitate unum sunt tres personæ, uel æqualitate æquales, uel concordia concordantes: **S**olutio, omnia sunt unum propter Patrem. i. tres personæ unum sunt, naturalem unitatem eandem habentes, quæ solet referri ad Patrem, licet sit communis tribus personis: simili modo intelligendum est de æqualitate, & concordia. **Æ**quales enim sunt tres personæ propter ineffabilem, & naturalem æqualitatem, quam habent sic connexi. **I**n creaturis præluet uestigium Trinitatis, quia ostendunt in se unitatem, & speciem, & ordinem tenere, quæ unumquodque & unum aliquid est, & aliqua specie formatur, & aliquem ordinem tenet, unde dictum est omnia fecit in numero, & pondere, & mensura. Numerus enim ad unitatem, pondus ad ordinem, mensura ad speciem pertinet. De quolibet

L

M

Quæstio 283.

N

Quæstio 284.

O

Trinitatis uestigium.

SaP. 11.

† dilectiones.

Quæstio 285.

Quæstio 286.

Quæstio 287.

Quæstio 288.

Rom. 12

bet enim uerum est, quod ex quo incipit esse, statim cadit sub numerum, quia uel unum est, uel plura. Pondus ad ordinem, ideo dicitur pertinere: quia singula ordinem tenent secundum naturam ponderis. Duo enim sunt genera ponderum: unum, quod tendit deorsum, ut natura plumbi: alterum, quod tendit sursum, ut oleum. Item ordo consideratur secundum locum, & tempus: unde & angeli secundum affectiones, & delectationes maiores uel minores, ordines suos sortiuntur, species uero rerum, quod quidam modus est earum, & mensura. **Q**uæritur item: an Spiritus sanctus a se procedat, uel mittatur sicut a Patre, & filio. **S**olutio: duplex est processio, uel missio Spiritus sancti: æterna, & temporalis: secundum æternam processionem tantum a patre, & filio, non a se procedit: temporaliter etiam a seipso procedit, quia temporalis eius processio Trinitatis est operatio. Eodem modo intelligendum est de temporali filij processione, uel missione. Sicut enim semetipsum pro nobis sanctificauit, & non tradidit: sic & semetipsum misit, id est suam missionem, uel incarnationem (quod idem est operatus est) Æterna autem processio filij a patre, non missio, sed generatio debet dici.

Quæritur præterea: quomodo Spiritus sanctus sit amor, quo pater diligit filium, & filius patrem? Non ne idem est patri diligere, & esse, & eo quo habet esse, & diligere? Si ergo pater diligit Spiritu sancto, quomodo non habet esse a Spiritu sancto? **S**olutio: non dicitur, quod Pater diligit Spiritu sancto, sed quod Spiritus sanctus sit amor, quo pater diligit filium: quia Spiritus sanctus est natura diuina, & Pater diligit diuina natura: si autem hoc termino, amor, quo pater diligit filium, significetur personale idiomam, non est uerum, quod Spiritus sanctus sit amor, quo pater diligit, sicut Spiritus sanctus non est pater.

Dicit Hilarius: sicut impium est duos Deos prædicare patrem, & filium: ita Deum singularem prædicare, sacrilegum est. Item dicit expositior: secundum substantiam singulariter uni, de Trinitate loquens, quod uidetur esse contrarium. **S**olutio: singularitas aliquando excludit pluralitatem personarum, & secundum hoc sacrilegum est patrem, & filium Deum singularem prædicare. Quandoque singularitas ponitur pro unitate, & sic accipitur cum dicitur secundum substantiam singulariter uni.

Non plus sapere, quàm oportet sapere &c. Quæritur: quis plus sapit quàm oportet? Nemo enim tantam in hac uita habet cognitionem, quin maiorem habere possit, & quin etiam plus desiderare debeat: quomodo ergo præcipit Apostolus, non plus sapere quàm oportet sapere, quasi quis possit inuestigando de Deo plus comprehendere quàm sit necesse. **S**olutio: inuestigationem ueritatis non prohibet Apostolus, sed ne quis per inuestigationem nimiam incidat in dubitationem eorum, quæ firmiter, & indubitanter credi oportet. Vel ne quis sibi, quod sapit, superbia præsumptione ascribat, quod est ex scientia superbire: hoc

enim non est sapere, sed desipere.

Quæritur ergo: an Deus aliquem puniat sine misericordia: hoc est, tantum puniat quos punit, quantum puniri meruerunt: Quod uidetur: quia iudicium sine misericordia ei, qui non faciat misericordiam. Sed iterum est scriptum: Vniuersæ uia Domini misericordia, & ueritas. Unde uidetur, quod nec etiam malos puniat sine misericordia, iuxta illud. Nec accendit omnem iram suam. i. non puniuit eos, quantum meruerunt: quia plus pollet iuste si uellet. **S**olutio: neminem punit Deus sine misericordia, quia nullum punit quantum promeruit, & tamen iudicium sine misericordia ei, qui non miseretur: quia non amplius corrigitur ad hoc ut uitam æternam consequatur. Est itaque uerum, quod sicut bonis plus boni ex gratia conferre Deus in futuro quàm meruerunt: sic malis minus mali quàm meruerunt, & in utroque iustus & misericors est Deus.

Quæritur, cur potius, iudicium sine misericordia &c. dicat de hoc, quàm de alio: cum de quolibet criminali hoc dici possit? **S**olutio: ideo de isto dictum intellige, quia sunt multi in hunc errorem lapsi: quod credunt sibi sufficere ad consequendam uitam æternam, aliis non nocere, & a malo declinare, quàmuis sua pauperibus non largiantur, uel opera misericordiae non exhibeant: quem errorem hic patenter reprimat Apostolus.

Gaudete cum gaudetibus &c. Quæritur: utrum gaudendum sit de temporali prosperitate, ut de abundantia diuitiarum alicuius? **S**olutio: cum dentur bonis & malis, & sæpius malis quàm bonis, non uidetur esse gaudendum si dentur alicui: nec dolendum, si auferantur: Deus autem semper in donis suis laudandus est.

Flete cum flentibus &c. Quæritur de fletu, quem præcepit Apostolus, an rationalis est, cum de aduersis, quæ bonis uel malis contingunt, potius gaudendum sit quàm dolendum? Sunt u. aduersa uel ad maiorem coronam bonis, uel ad correctionem malis. Legitur etiam, quod imprudenter flebant de morte martyrum: cum potius esset gaudendum quàm flendum: si rationem uis doloris admitteret. **S**olutio: alius fletus est pietatis, alius compassionis: ille, qui pietatis est, quasi naturæ est, & secundum quosdam non meretur: ille uero, qui compassionis est, meretur. Compati enim debemus infirmitatibus fratrum, ut illos lucremur, quorum salutem desiderare debemus, & operam dare ut saluentur.

Non illi malum pro malo reddentes, & diligite inimicos. Quæritur: quomodo sancti non reddant malum pro malo, cum scriptum sit. Clamant sancti, Vindica Domine sanguinem nostrum. Et illud. Letabitur iustus cum uiderit uindictam. Ergo cum æque boni & mali uolunt se uindicare a Domino: in quo discernuntur? **S**olutio: boni non lætantur de pœna sicut mali, sed de iudicio Dei.

Quæritur: utrum Christus obseruet quod Apostolus omnibus supra præcepit, ut nullis malum

Quæstio 289.

Iacob. 2. Psal. 24. Psal. 77.

Quæstio 290.

Quæstio 291.

Quæstio 292.

Duplex fletus.

Quæstio 293.

Apo. 6. Psal. 57.

Quæstio 294.

malum pro malo reddat. Volunt sic probare, quod Christus non obseruet. Malus meruit malum pro malo reddi sibi: nisi ergo reddat illi malum Deus: non reddet ei, quod promeretur. Item aliquid reddit ei Deus pro malo: ergo bonum uel malum: si non malum ergo bonum, & sic malum meruit bonum. Item non ne Deus reddit poenam pro culpa, & sic malum pro malo? **Solutio:** nec bonus, iudex, nec Deus malum reddit pro malo: quia hoc esset, quod mala intentione uindictam exerceret: unde diligenter cauendum est, ne hoc in praedictis omnibus inferatur.

Quaestio 295. **B** **Q** Varritur: an ex dictis iustitia, qua aliquis suspenditur pro furto, & huiusmodi sit euangelij: Quod uidetur, cum ecclesia tradat eum principi, & omnis iustitia ecclesiae esse debeat: quod ibi docetur, ecce duo gladij hic. Quod si ecclesiae est, ut uidetur, quomodo negari potest, quin iustitia euangelij grauior sit iustitia legis: cum lege praecipuum sit dentem pro dente, oculum pro oculo, hic autem caput hominis pro capra detur. **Solutio:** haec nullo modo iustitia euangelij est, ut homo pro equo uel boue occidatur, nec in toto euangelio hoc praecipuum inuenitur, nec id facit, sed tantum permittit ecclesia.

Quaestio 296. **C** **P** Roudetes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus &c. **Quaeritur** quid sit providere bona coram Deo. **Solutio:** in cordis secreto, i. facere ea, quae conscientia dicitur facienda esse pro Deo.

Quaestio 197. **D** **S** Ed cum Deus requirat a nobis, ut etiam bona coram hominibus provideamus, quomodo diuidit inter hoc & illud. **Solutio:** sensus est, praecipit Apostolus, ut etiam bona faciamus, ita circumspecte, ut infirmi non scandalizentur, sed bonum exemplum proficiendi accipiant, & in hoc ipso reprimit quorundam superbam praesumptionem, qui non curant de scandalis infirmorum, considerantes tantum quid liceat, non quid expediat.

Quaestio 298. **E** **S** i fuerit inimicus tuus, ciba illum &c. In lege scriptum est, diliges Damicum, & odio habebis inimicum. Quod uidetur esse, illi praecipuum contrarium. Diligite inimicos uestros, & huic. Si esurierit inimicus, ciba illum. **Solutio:** non est praecipuum in lege habere inimicos odio, sed permisso, & est secundum quosdam consilium, non praecipuum diligere inimicos in euangelio, & sic nulla est contrarietas. Quod intelligens Dauid ait, Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

Quaestio 299. **F** **N** on est potestas nisi a Deo &c. De potestate bonorum constat, quod sit a Deo, de potestate malorum quaeritur, an sit a Deo. Si est a Deo, bona est, quia Deus author tantum bonorum sed malorum potestas quomodo bona, cum per ea fiant mala, quae etiam dicitur in qua, & iniusta saepe in scriptura. Contra, quod malorum potestas sit a Deo scriptura testatur quomodo ergo mala? **Solutio:** malorum potestas bona est, & a Deo; sed tamen dicitur mala pro malitia abutentium ea, sicut lex quidem bona, sed tamen occasio mali, & lux solis, & multa similia.

Q Varritur, quid uocet potestatem? **Solutio:** G dicunt quidam, quod Dei ordinationem, ex qua quidam alijs praesse habet. Alij dicunt, quod ipsas personas in sublimitate constitutas ut reges, & principes, quibus obediendum est in omnibus, quae ad potestatem pertinent. Si autem aliquid praecipuum, quod sit contra Deum, non sunt audiendi.

Q Varritur, an potestas peccandi sit a Deo? Quod sic probatur. Potestas Pilati, qua potuit crucifigere Saluatorem erat a Deo, sicut habetur in euangelio, ergo potestas peccandi est a Deo. Item contra Deus ex eo quod est omnipotens non potest peccare: ergo posse peccare non est posse, nec potentia peccandi est potentia, sed impotentia. **Solutio:** potentia peccandi dicitur quaedam uis faciendi aliquid, quod non potest fieri sine peccato, uel quaedam dignitas, ex qua licite aliquis potest facere id, quod non sit sine peccato: ut potestas Pilati bona quidem fuit, scilicet ex Deo: ex qua habuit potestatem crucifigere Christum: sicut ex regia potestate potest aliquis exercere tyrannidem, & sub specie potestatis ordinatae in subditos seque: non tamen Christum crucifigere, uel tyrannidem exercere potentia est, sed potius impotentia, quae saepe potentia peccandi uocatur, quae inest ex defectu, uel termino boni: quae etiam in primo homine ante peccatum fuit.

Q Vi diligit proximum, legem impleuit &c. **Quaeritur:** an dilectio proximi, & dilectio Dei sint eadem. Si non sunt eadem, quomodo dilectio proximi est plenitudo legis? quomodo tota lex restauratur in dilectione proximi? Quomodo tria praecipua prima tabulae ad Deum pertinentia implentur in dilectione proximi? Itē si eadem est haec & illa, cur diuisim aliud praecipuum datum est de dilectione Dei, & aliud de dilectione proximi? **Solutio:** dilectio nomen est uirtutis, & sic potest dici, quod eadem est dilectio, qua diligimus Deum, & proximum, & est nomen motus mentis, & sic alia est dilectio Dei, alia proximi, & maior est dilectio Dei, & minor dilectio proximi: cum dilectio Dei in dilectione proximi contineatur: qui enim Deum diligit consequens est, ut proximum diligat, & e conuerso: ideoque alterum per utroque mandato ponitur. Est enim dilectio proximi motus mentis in proximum propter Deum: ergo quomodo potest esse dilectio proximi sine dilectione Dei? Est enim dilectio proximi materia quaedam in qua exercetur dilectio Dei, quae amplius latet, cuius effectus in dilectione proximi apparet. Dilectio Dei est motus mentis in Deum propter ipsum.

S ed cum dilectio Dei sit dignior, quam dilectio proximi, quare Apostolus potius commemorauit dilectionem proximi, quam dilectionem Dei: dicens ipsam esse legis impletionem? **Solutio:** quia dilectio proximi in uita quotidiana, & moribus magis apparet.

Q Varritur, an dilectio proximi possit esse sine dilectione Dei? Quod uidetur, quia aliquis potest diligere proximum non propter Deum, sed propter aliquid aliud. **Solutio:** non est concedendum, quod aliquis diligat proximum, nisi diligat eum propter Deum, aliter enim diligere non est diligere, sed potius odire: quia qui diligit iniquitatem, odit animam suam, & sic nec alium diligit: qui se odit.

Q Varritur item, an debeamus diligere mutuo propter uitam aeternam: quod si conceditur, quod faciamus propter commodum nostrum, & sic sumus mercenarij. Dicit enim Ambrosius, qui spe, & desiderio caelestis patrie seruit, mercenarius est. **Solutio:** propter uitam aeternam diligendus est proximus, nec ideo aliquid praefertur Deo, quia ipse est uita aeterna: & in ipso non est aliquid extra ipsum praeter ipsum, ideoque uerba praedicta Ambrosij a suo loco extendere non conuenit: quia contra usum ecclesiae sonare uidentur: uidetur tamen hoc insinuare, quod si quis cogitans, uitam aeternam aliquid seorsum praeter Deum esse, bona faceret, suum attendens commodum tantum: non quia Deus hoc uellet fieri, mercenarius dicens esset.

Quaestio 305. **M** **Q** Varritur, an omnes aequaliter diligendi sint? **Solutio:** dicunt quidam, quod secundum affectum aequaliter omnes diligendi sunt, sed non secundum effectum, immo alij plus, alij minus, iuxta hoc, quod scriptum est. Ordinauit in me charitatem. Alijs uidetur, quod etiam secundum affectum alij alijs praeferendi sunt: ut meliores minus bonis: & parentes alienis. Ordinatur itaque charitas secundum affectum & effectum: quod pluribus modis fieri potest, quia quandoque debet esse impar affectus, quandoque par affectus, & impar effectus, & e conuerso.

Quaestio 306. **N** **Q** Varritur, ubi sit datum praecipuum, uel doctrina qualiter homo seipsum debeat diligere. **Solutio:** quando homo docetur qualiter Deus sit diligendus: in hoc ipso docetur qualiter homo seipsum debeat diligere. Quid est enim, se diligere, nisi bonum suum amare? sed quod est bonum hominis nisi Deus? qui ergo diligit Deum, in hoc ipso diligit seipsum & in quantum diligit Deum, in tantum diligit seipsum.

Quaestio 307. **O** **Q** Varritur, an homo debeat tantum diligere proximum, quantum seipsum. Quia scriptum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum. **Solutio:** sicut, similitudinem notat, non quantitatem, secundum quosdam: cum dicitur: Dilige proximum tuum sicut teipsum, i. ad quod teipsum, i. ad hoc, ut habeat Deum, quantum potes operam da, ut illa faciat, per quae saluetur. Quae autem in superioribus de charitate iam dicta sunt, non oportet repetere. Non enim omnia ubique uel possunt, uel debent dici.

Quaestio 308. **P** **Q** Varritur, an homo debeat tantum diligere proximum, quantum seipsum. Quia scriptum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum. **Solutio:** sicut, similitudinem notat, non quantitatem, secundum quosdam: cum dicitur: Dilige proximum tuum sicut teipsum, i. ad quod teipsum, i. ad hoc, ut habeat Deum, quantum potes operam da, ut illa faciat, per quae saluetur. Quae autem in superioribus de charitate iam dicta sunt, non oportet repetere. Non enim omnia ubique uel possunt, uel debent dici.

Quaestio 309. **I** **Q** Varritur, an infirmum accipiat. **Solutio:** non secundum constantiam, sed secundum cognitionem fidei hic intelligit infirmum.

Quaestio 310. **Q** **Q** Varritur, quomodo Apostolus suadeat illum, qui cibos discernit sibi esse derelinquendum, cum malum sit cibos discernere, & hunc mundum, & hunc

immundum putare, cum potius a tali errore esset retrahendum, hoc enim ei concedere uidetur, cum hoc sit eum in errore fouere. **Solutio:** permittit minus malum fieri ut maius malum deuitetur: maius enim malum esset contra conscientiam edere, quam cibus quibusdam abstinere, cum ab eis abstinendum esse putet: quisquis enim contra conscientiam facit, peccat.

Q Varritur, utrum ille, qui sic cibos discernit, peccet? Non ne uiuit secundum doctrinam Apostoli: si & hoc est, quomodo peccat. **Solutio:** non hic docet Apostolus, quod tanquam bonum sit agendum, sed quod minus malum sit, ostendit: minus enim malum est bono zelo errare, quam contra conscientiam manifeste peccare: quare ne maius peccatum incurrat, ferendus est potius, quam irritandus. Sunt autem quaedam, quae etiam in nouo testamento prohibentur, ut ne quis sanguine animalium uescatur, uel suffocatis utatur. A quibusdam etiam abstinemus, quia non est necesse eis uti: ut a carne equina, non quia aequae bona esset ad uescendum ut bouina: sed quia opus non est. A quibusdam abstinemus, quia noxia sunt ut serpens, bufo, & huiusmodi, quae quidem uenofosa sunt, ideo uelcentes interimentia.

Q Varritur, quomodo cibos discernebant. nunquid aliquam immunditiam in his magis, quam in illis constituebant, propter quam eis uesci recusarent? Si hoc est: culpam mediante creatura in Deum refundebant, & sic peccabant ad mortem. Quod si ad mortem peccabant, qualiter iubet Apostolus eos in morte tolerari? **Solutio:** errabant, & peccabant, sed uenialiter, non ad mortem, non enim ideo a cibus quibusdam abstinabant, quod crederent aliquam immunditiam illis inesse, sed quia sub lege positi abstinere ab eis consueuerat, graue erat illis consuetudine deponere.

Q Varritur, ad quos spectet quod hic dicit Apostolus? **Solutio:** ad praelatos uidetur pertinere quod dicit, infirmum autem suscipite. Item quaedam uidetur dicere in hoc capitulo, quae ad infirmos pertinere uidentur, ut illud, qui non manducat, manducantem non spernat, & qui manducat, non manducantem non iudicat: his enim uerbis infirmos instruere uidetur.

S uo Domino stat, aut cadit. Videtur Apostolus auferre, nam cum ex intentione, & sola charitate homo sit bonus, quae hominis iudicio non subiacent, quo possumus aliquem bonum iudicare? **Solutio:** ecclesia de manifestis tantum iudicat, & non de occultis: non enim iudicat quod charitas in aliquo sit, quia tunc iudicaret esse, quod nesciret esse, sed quod signa charitatis, quae in eo sint, ostendunt in eo esse charitatem. Similiter cum iudicat, uel condemnat aliquem, non iudicat, quod criminis, de quo accusatur, reus sit, sed quod ei signa in accusatione eius concurrunt, propter quae in eum iustam dat sententiam. Si obijciatur, quod testes falsi sint, quibus conuincitur, & accusatio falsa, quia de crimine sibi imposito, non tenetur. Dicimus, quod accusatio uera, & testes ueri sunt, & si

S **Quaestio 311.**

T **Quaestio 312.**

V **Quaestio 313.** **† assumite.**

X **Quaestio 314.**

Y **Obiectio. Solutio.**

& si criminis illius reus non sit: quia uera dicitur accusatio. i. irreprehensibilis, cum fiat ordine iudiciario. Si militer dicimus, quod ecclesia damnat reum, licet crimen in eo non sit, super quo accusatur, quia reum ibi conuictum iudiciario ordine accipimus.

Questio 315. **D**ubia in meliorem partem uertenda sunt, ut dicit expositor. Quæritur ergo, quomodo ambigua debemus in meliorem partem uertere: nam cum eque ambigo de bono, an ipsum sit bonum, sicut de malo, an sit malum, non minus indiscrete agere uideor iudicando illud esse bonum, quam iudicando esse malum: sed cum neutrum sit mihi definitum & certum, neutrum debeo de finire: quomodo ergo intelligere debemus quod dicitur, ambigua in meliorem partem uertere? **S**olutio, credere, iudicare, uel uertere, accipitur hic pro optare, hoc enim consulit Apostolus ut cum ambigua fieri uideamus, ea bona intentione, & non mala fieri optemus: nam qua intentione fiant, cum id a nobis sciri non possit, non debemus iudicare et quod scire non possumus.

Questio 316. **I**tem expositor dicit, qui malum putat malum, fallitur: sed qui malum putat bonum, non fallitur: non ne malum, esse malum est uerum? & malum esse bonum, est falsum? Quomodo ergo qui putat id quod uerum est, fallitur: & qui putat id quod falsum est, non fallitur? **S**olutio, sine præiudicio melioris sententiæ dicimus, hoc esse sic intelligendum: qui malum putat esse malum, fallitur, a cur su suo tardatur, quia eum contemnit, & spernit, uel saltem eum minus diligit. Qui autem malum putat bonum, non fallitur, i. in uia morum non offenditur, nec tardatur, quia in eo quod credit eum bonum, amplius eum diligit, & sic quodammodo errando proficit. **N**otandum, quod sunt quedam manifeste bona, quedam manifeste mala, de quibus iudicare licet, & si nesciamus quo animo fiant. Sunt autem & media, quæ bona, & mala esse possunt, de quibus iudicare periculolum est, & a Domino prohibitum: & hæc in meliorem partem debemus uertere, ut dicit beatus Hieronymus: si uides sacerdotem super mulierem manum leuantem dic, quod ad benedicendum hoc facit. Quæ authoritas iuxta superiorem expositionem intelligenda est. **D**e bonis tamen manifestis raro iudicare possumus, cum pene nulla iustus facere possit, quæ non faciat malus, ut miracula, signa, & huiusmodi. Ieiunat, orat, & cætera huiusmodi, quæ si bona sunt boni. Vnusquisque in sensu suo abundet, id est, permittatur in conscientia sua, si non est ad mortem, ne grauius peccet ab ea reuocatus.

Questio 317. **M**att. 19. **O**mnes stabimus ante tribunal Christi &c. Quæritur: quomodo Apostolus dicat: Stabimus omnes, cum alibi scriptum legatur. Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Si sancti in hora iudicij sedebunt, quomodo stabunt: uel si stabunt, quomodo sedebunt? **S**olutio: stare dicuntur pro reuerentia summi iudicis, sedere dicuntur quasi & ipsi iudicaturi.

Questio 318. **N**ihil commune nisi ei, qui existimat quid commune esse. Videtur Apostolus innuere quantitatem, & qualitatem reatus assignandam esse secundum quantitatem, & qualitatem conscientię: ut si quis ueniale peccatum credat mortale, contra conscientiam committens, ad mortem peccat: etiam stramen leuando de terra si leuauerit conscientia dictante, id esse peccatum ad mortem: Et sic uidetur hinc posse haberi omne peccatum, quod contra conscientiam est, esse ad mortem. Nam quicumque contra conscientiam suam agit, etiam ueniale committendo, uidetur Deum contemnere: quia se præponit Deo. **S**olutio: in ueniali peccato, quod sit contra conscientiam, alij peccant ad mortem, alij uenialiter: nam si quis contra conscientiam committat sic ueniale: quod credat se æternaliter puniendum, si illud commiserit, ad mortem peccat, & Deum contemnit. Si autem ex infirmitate aliqua dictante sibi conscientia, quod pro eo non est damnandus: quamuis cum illo exierit, uenialiter peccat: nec se Deo præponit, nec Deum contemnit. **S**i quis obijciat, quod contra conscientiam peccat, & sic placet peccatum commissum, & sic ad mortem peccat: quia ad mortem peccat testante authoritate, omnis, cui placet peccatum &c. **S**olutio: placere, pro in usum ducere accipitur: & quicumque aliquod ueniale in usum ducit, reus est mortis, ut dicit Augustinus.

Bonum est homini non manducare carnem, & non bibere uinum &c. Hieronymus contra Iouinianum hoc argumento utitur: bonum est non bibere uinum, ergo malum est bibere: quod si malum est bibere uinum, peccat omnis, qui bibit uinum, & falsa uidetur Apostoli sententia. Scio, & confido in Domino Iesu, quia nihil est commune per ipsum. **S**olutio: bibere uinum secundum Hieronymum dicitur malum per occasionem, quia ex uini potatione facile nascitur luxuria: & est sensus argumentationis: si ex abstinentiâ uini malum uitatur, ex potatione uini facile occasio mali sumitur. Dicit ergo Apostolus, bonum est homini non manducare &c. i. per abstinentiâ carniū, uel uini, uel cuiuslibet alterius cibi uita re, ne proximus offendatur, bonum est. Item potuisset dixisse Apostolus de faba, & pisce, & similibus.

Omne, quod ex fide non est, peccatum est. Quæritur, quomodo fides hic accipiatur, an pro iudicio conscientię, an pro fide catholica. Ideo considerandæ sunt quæstiones secundum utraq; sententiâ. Omne igitur, quod sit contra fidem. i. iudicium conscientię, peccatum est. Iudicium conscientię est, quo credimus aliquid faciendum propter Deum, contra quod non est faciendum, ut si quis etiam credat hominem interficiendum si possit: & si non fecerit, peccat etiam ad mortem, ut dicunt quidam. Alijs autem uidetur non esse ad mortem, nisi ipse, qui hoc credit propter Deum faciendum esse. mortaliter se peccare putat, & non faciat.

Quæritur igitur, cum iste hac intentione hominem iustum occidat, cum hoc facere debeat, an hoc agendo mereatur: Quisquis enim pro Deo agit, quod pro Deo agendum putat, meretur.

Questio 321. **G**entes autem super maria &c. Deus quodammodo se promissione Iudæis alligauit: ad Gentes ueretur: sed iste pro Deo agit, quod pro Deo agendum credit, ergo ex hoc meretur. Quod autem hoc agere debeat, inde constat, quia si dimittit, moraliter peccat. **S**olutio: alij uerisimiliter dicunt, quod hic se in arctum misit, & ita siue procedat, siue recedat, labitur: ut si quis ante se ignem uideat, retro precipitum aquæ setiat: ut ubi; piculum incurrat. Alijs autem uidetur, quod ibi duo sunt, error, & zelus: quod autem erroris est, malum est: quod uero zeli, bonum est, & meritum habet. Est. n. uoluntas bona: id uero, in quo exercetur, malum: in hoc itaq; peccat, in illo meretur.

Questio 322. **O**mnis uita infidelium peccatum, ut dicit expositor. Sed non ne infideles agunt quædam bona ut agros seminare, domos ædificare, parentes pascere: quæ et si non sunt digna uita æterna, tamē laudabilia sunt, & nullo modo peccata: quomodo ergo omnis uita infidelium peccatum? **S**olutio: infideles uocat contra fidem agentes, non fidem non habentes.

Questio 323. **N**unc autem aliam partem quoniam prosequamur secundum quod fides pro fide catholica accipitur. Dicitur itaq; Apostolus. **O**mnis, quod ex fide non est, peccatum est: uidetur sentire, quod nullus non habet fidem aliquid faciat, quod sibi proficit: quod uidetur non esse uerum, cum Cornelius non dum habens fidem orans exauditus sit, & alibi scriptum sit. Qui fideliter re Babylonis administrat, merebuntur quoniam a Babylone liberari. **S**olutio: Apostolus id intendit dicere, quod nulli fidem non habenti, pro sit aliquid ad uitam æternam consequendam, nisi ad fidem accedat: immo secundum quosdam omnia tali est bona obfunt: quia malis admixta bona nocere solent, & tanto magis offendit quis, quanto magis abutitur uirtutibus. Unde Augustinus. Meliora minima bona sunt, quam maxima: cum admiscerentur malis.

Questio 324. **Q**uæritur hic: cum omnis, quod ex fide non est, peccatum sit: an Iudæus peccet Christum esse Deum dicendo, cum coactus hoc dicat: hoc. n. dicendo uidetur mentiri, cum contra conscientiam loquatur: unde ad mortem peccare ueretur id dicendo. **S**olutio: non bene sonare ueretur auribus fidelium, quod Iudæus dicens Christum esse Deum ad mortem peccet: nec nos hoc dicimus, licet id quidam asserere uideantur: quia mentiri est dari quod conscientię iudicij dictare debet non esse dicendum. Vel mentiri est proprie dicere falsum cum intentione fallendi: unde ubi non est falsum, nec mendacium: potest tamen aliquis esse reus mendacii et uerum dicendo. **N**ulla uirtus uera est, nisi quæ formatur agnitione æternæ ueritatis: nec etiam in optimis moribus, ut in philosophis apparet, qui optimis moribus uiuerunt, & tamen falsa uirtute nituerunt, quia æternæ ueritatis caruerunt cognitione.

Questio 325. **R**om. 15. **I**oan. 6. **O**tenim Christus non sibi placuit. Quæritur: quomodo hoc sit intelligendum? Non ne una est uoluntas patris, & ipsius filij: quomodo ergo potuit placere patri, & non sibi? Quod autem patri in omnibus placuit, nemo est qui ambigat. **S**olutio: non sibi placuit secundum carnis infirmitatē: cuius afflictionem non respuit. Iuxta quod alibi dicit. Non ueni facere uoluntatem meam, id est, non ueni implere affectum illum, quem habuit ex natura carnis: sed illum subiciebat imperio rationis, quæ ratio in omnibus diuinæ uoluntati obediebat.

Questio 326. **G**entes autem super maria &c. Deus quodammodo se promissione Iudæis alligauit: ad Gentes ueretur: sed iste pro Deo agit, quod pro Deo agendum credit, ergo ex hoc meretur. Quod autem hoc agere debeat, inde constat, quia si dimittit, moraliter peccat. **S**olutio: alij uerisimiliter dicunt, quod hic se in arctum misit, & ita siue procedat, siue recedat, labitur: ut si quis ante se ignem uideat, retro precipitum aquæ setiat: ut ubi; piculum incurrat. Alijs autem uidetur, quod ibi duo sunt, error, & zelus: quod autem erroris est, malum est: quod uero zeli, bonum est, & meritum habet. Est. n. uoluntas bona: id uero, in quo exercetur, malum: in hoc itaq; peccat, in illo meretur.

ro sola misericordia transiit: utrunq; tamen ex gratia fecit, & quod se illis promisit, & quod ad istos transiit. **D**icit tamen propter promissa Iudæis ueritas: Gentes uero misericordia: quia sola gratia, & non promissione Dei facta ad illas uenit, & eas assumpsit.

Sed non ne promissio facta est Gentes, cum Dominus dicit in Osee. Vocabo plebem meam non plebem meam. **Q**uestio 327. **I**tem Esaias. Latamini Gentes cum plebe eius. **I**tem. Letare sterilis, quæ non parit &c. **S**olutio: promissio non est facta Gentes, ita quod ad illas sit directa promissio: non. n. aliqua scripta eis data sunt de ipsa promissione. Vel non est eis facta promissio, quod Christus ad eas ueniret, & in propria persona prædicaret: solum enim ad Iudæos uenit, & eis prædicauit. Unde Apostolus dicit eum ministrum fuisse circūcisionis.

Erit radix Iesse, & qui exurget regere Gentes &c. **Q**uestio 328. **Q**uæritur: quare radix Iesse dicatur? **S**olutio: quia David ab eo processit, qui rex constitutus est, & potestate sua multos protexit, sicut arbor radicibus suis, uel ramis, & frondibus protegere solet.

Quæritur etiam: qualis ista propheta fuit, cum Esaias post mortem Iesse esse inceperit? **N**unquid. n. propheta futuro pro præterito utitur, sicut e conuerso sepe? **S**olutio: hæc propheta est de futuro, & est sensus. Erit radix Iesse &c. id est, Iesse dicetur radix, & ex ea radice erit, qui exurget, scilicet Christus.

Proficiscar per uos in Hispaniam &c. Quæritur: an nesciebatur Apostolus, cum diceret per Romam se iturum in Hispaniam, cum costet, quod tunc cum hoc diceret, illud non fecerit? **N**eq; n. tunc Romam uenit. **I**n Hispaniam forsitan (ut putat Hieronymus) nauibus transiit: unde dicitur, mare deprædabitur: quod pro solo Paulo dictum fuisse Hieronymus commemorat: nam Hispanos mari circūdatos diabolo deprædatus est, ad Christum conuertendo. **S**olutio: metiri est (ut dicit Gregorius) falsum dicere intentione fallendi: quod quia Paulus non fecit, nec eum metitum fuisse dicimus. Hoc. n. dixit, quia se proficisci posse sperabat: uerba tamen quæ dicebat, falsum significabant: non tamen secundum intentionem metitus est: sic. n. facere disposuerat: quia ita in re fore credebat.

Secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti &c. Quæritur quomodo uocet tempora eterna dicens, id, quod præcessit creationem mundi a creatione angelorum, ut uolunt quidam. In quibus temporibus erat successio, non tamen decessio. **I**o miro modo erat quedam immutabilitas ibi, & sic quedam æternitas: & quedam mutabilitas, & sic quedam temporalitas. **O**mnes tamen fere dicunt angelos non creatos ante mundi creationem. **I**o forsitan tempora eterna uocat ac diceret: quod mysterium fuit tacitum, & absconditum ab origine mundi.

Soli sapienti Deo &c. Quæritur: an per hoc nomen Deus hic intelligatur? Trinitas, an persona Patris. **S**olutio: Augustinus dicit, quod hoc nomen Trinitatis est: secundum quosdam nomen est patris: sed secundum hoc uidetur, quod solus pater sit sapiens, quod est contra fidem. Itaque sciendum, quod solus quandoque exclusiuum est personæ, quandoque naturæ tantum.

Cum autem dicitur, Deus Trinitas, sapientia lapies. Quæritur: qua sapientia, an ingenta, quæ est pater: an genita, quæ est filius: an sapientia a patre. **M.** Hug. a S. Vic. To. j. **N** n tre

tre, & filio procedente, quæ est Spiritus sanctus: an sapientia, quæ nec ingenita nec genita, nec procedens. Solutio; hoc nomen Trinitas tantum significat, quantum tres personæ, uel pater, filius, & Spiritus sanctus. & pater quidem sapiens est sapientia in genita: filius sapientia genita: Spiritus sanctus sapientia procedens a patre, & filio. Et sapientia ingenita, & sapientia genita, & procedens, non tres sapientia, sed una naturaliter sapientia.

INCIPIUNT EIVSDEM questiones super Epistolam primam ad Corinthios.

Aulus uocatus Apostolus. &c. Hæc Epistola, quæ destinatur Corinthijs non sicut in corpore epistolarum secundo loco disponitur, sic secundo loco ab Apostolo scripta est. Vtraque enim epistola Corinthijs missa ante scripta est, quæ illa, quæ est ad Romanos. Quod inde patet, quia in epistola ad Romanos dicit, se Romam profecturum postquam collectam ab Achaicis factam pauperibus, qui sunt Hierosolymis, assignauerit. Sed hoc non est factum sine rationali causa, quod illa ad Romanos in corpore epistolarum aliis præponitur, sed propter dignitatem Romanorum. Vel potius quia in illa primum uitium tollitur, & destruitur, quod est superbia. Corinthii uero ab Apostolo ad fidem conuersi: sed postea multifariam a pseudo apostolis subuersi, & seducti, errabant in uirtutibus sacramentorum, & maxime in uirtute baptismatis: putantes ipsum a malo collatum, nullam habere uirtutem: maiorem a meliori, minorem a minus bono. Minus etiam de Apostolo sentiebant, & contemptui habebant: qui in uerbis humanæ sapientia ad eos non uenerat, sed in simplicitate fidei propter paruulorum informationem. De resurrectione etiam non bene sentiebant: dicentes eam iam factam esse: aliqui etiam inter eos omnino negabant. Quidam etiam legere cum euangelio quasi ad salutem necessariam tenere uolebant. In coniugio et peccabant: sicut in multis alijs, & schismata faciebant: in quibus eos Apostolus corrigere intendit. Postquam enim in nobis superbia succisa est, restat ut et alia uitia succidamus. Ex his itaque apparet quæ sit huius epistolæ materia, quæ intentio, quis modus, & ordo agendi.

B Est autem specialis huius epistolæ materia, status Corinthiorum, in quo tunc erat, cum eis scripsit Apostolus ab Epheso. Intentio uero est, eos a cõtionibus ad unitatem fidei reuocare. Modus uero talis, quia instruit, corripit, cõfirmat, laudat secundum personarum qualitates. Ordo talis: salutationem more scribentium epistolas præmittit: ne in exordio eos increpasse uideatur. Deinde de bonis præponit, ut eis alii cõformentur, & sic ad contentionem arguendam uenit. Inchoat itaque a salutatione dicens. Paulus, nomi-

C ne humilitatis utens contra superbiam: Apostolus nomen est dignitatis, & officij. Per uoluntatem Dei &c. Queritur: quid hic uocet uoluntatem Dei? Dicitur enim aliquando uoluntas Dei ipsius consilium, aliquando præceptum, aliquando dispositio, aliquando approbatio, aliquando permissio. Solutio: uoluntatem Dei uocat ipsius beneplacitum. Gratia uobis, & pax a Deo. Queritur: quid sit gratia Dei? Solutio: gratia Dei dicitur Deus gratis dans, & gratia, id est inspiratio diuina, scilicet operatio Dei, ex qua mouetur animus ad diligendum Deum, & proximum.

Expectantibus reuelationem &c. Queritur: utrum oï iusto reuelatur statim post mortem eius de eius salute. Vt enim non nã cum ista reuelatio sit plena cognitio, quæ est æterna beatitudo: ut si hoc concedatur, quod nullus sit in penis purgatorijs: simul enim in pena, & gloria quis esse poterit. Solutio: perfecti statim ad cognitionem summi boni trãseunt, in quo est æterna beatitudo. Minus autem perfecti antequam ad æternam beatitudinem perueniant per pœnas purgatorias transeunt, certi tamen de sua tãdem requie. Quod autem pœna purgatoria sint, manifestat Augustinus dicens. Mitissima pœna purgatoria grauior est qualibet pœna temporalis, quæ apud nos est: non possunt itaque simul esse pœna, & gloria in igne tali.

Queritur quomodo sit intelligendum, quod legitur: Tremebunt angeli in die iudicij: si enim tunc tremor erit in eis, quomodo beati? Solutio: tremor iste notat uenerationem superioris potentia, non quod pœna timoris possit ibi esse, ubi æterna beatitudo. Notandum, quod non omne peccatum mortale dicitur crimen, sed illud solum, quod est dignum accusatione, & dãnatione, in die aduentus Domini &c. Queritur: an Dominus sit uenturus in die ad iudicium: quia sape ipsius aduentus eius dies uocatur. Solutio: ipsius aduentus Domini, dies nuncupatur, non pro aeris illuminatione, sed pro occultorum reuelatione: omnia enim, quæ modo latent, tunc patebunt. Nescitur uero, an die, an nocte uenturus sit. Non enim tamen nomine diei ut supra, sed et nomine noctis designatur tempus iudicij, ut in Euangelio scriptum est. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus uenit: sed nox dicitur propter occultationem: dies iudicij dicitur propter discretionem bonorum, & malorum.

Hoc autem dico, quod unusquisque uestrum dicit, ego sum Pauli &c. Queritur: an uerum dicat Apostolus dicens, hoc autem &c. Cum nullus eorum hoc diceret. Non enim ueris Apostolis gloriabatur, sed in pseudo. Vnde in sequenti dicitur est. Hæc autem fratres transfigurati in me, & in Apollo. Solutio: uerum dicit Apostolus, & est sensus uerborum: hoc autem dico, quod unusquisque &c. id est hoc, quod dico, simile est illi, quod unusquisque uestrum dicit. Noluit autem illos, in quibus gloriabatur proprijs designare uocabulis: ne uideretur illis inuide-re: & ut in maioribus ostendat, in minoribus, non esse gloriandum.

Dicit Augustinus, quod potestatem baptizandi Christus sibi retinuit, quam, si uellet, seruis suis dare potuit. Queritur igitur: quæ sit illa potestas, quæ Christus sibi retinuit, & seruis potuit dare, & tamen non dedit? An sit potestas exterius corpora tingendi: sed hæc dedit Apostolis, quibus ministerium bapti-

ne humilitatis utens contra superbiam: Apostolus nomen est dignitatis, & officij. Per uoluntatem Dei &c. Queritur: quid hic uocet uoluntatem Dei? Dicitur enim aliquando uoluntas Dei ipsius consilium, aliquando præceptum, aliquando dispositio, aliquando approbatio, aliquando permissio. Solutio: uoluntatem Dei uocat ipsius beneplacitum. Gratia uobis, & pax a Deo. Queritur: quid sit gratia Dei? Solutio: gratia Dei dicitur Deus gratis dans, & gratia, id est inspiratio diuina, scilicet operatio Dei, ex qua mouetur animus ad diligendum Deum, & proximum.

Expectantibus reuelationem &c. Queritur: utrum oï iusto reuelatur statim post mortem eius de eius salute. Vt enim non nã cum ista reuelatio sit plena cognitio, quæ est æterna beatitudo: ut si hoc concedatur, quod nullus sit in penis purgatorijs: simul enim in pena, & gloria quis esse poterit. Solutio: perfecti statim ad cognitionem summi boni trãseunt, in quo est æterna beatitudo. Minus autem perfecti antequam ad æternam beatitudinem perueniant per pœnas purgatorias transeunt, certi tamen de sua tãdem requie. Quod autem pœna purgatoria sint, manifestat Augustinus dicens. Mitissima pœna purgatoria grauior est qualibet pœna temporalis, quæ apud nos est: non possunt itaque simul esse pœna, & gloria in igne tali.

Queritur quomodo sit intelligendum, quod legitur: Tremebunt angeli in die iudicij: si enim tunc tremor erit in eis, quomodo beati? Solutio: tremor iste notat uenerationem superioris potentia, non quod pœna timoris possit ibi esse, ubi æterna beatitudo. Notandum, quod non omne peccatum mortale dicitur crimen, sed illud solum, quod est dignum accusatione, & dãnatione, in die aduentus Domini &c. Queritur: an Dominus sit uenturus in die ad iudicium: quia sape ipsius aduentus eius dies uocatur. Solutio: ipsius aduentus Domini, dies nuncupatur, non pro aeris illuminatione, sed pro occultorum reuelatione: omnia enim, quæ modo latent, tunc patebunt. Nescitur uero, an die, an nocte uenturus sit. Non enim tamen nomine diei ut supra, sed et nomine noctis designatur tempus iudicij, ut in Euangelio scriptum est. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus uenit: sed nox dicitur propter occultationem: dies iudicij dicitur propter discretionem bonorum, & malorum.

Hoc autem dico, quod unusquisque uestrum dicit, ego sum Pauli &c. Queritur: an uerum dicat Apostolus dicens, hoc autem &c. Cum nullus eorum hoc diceret. Non enim ueris Apostolis gloriabatur, sed in pseudo. Vnde in sequenti dicitur est. Hæc autem fratres transfigurati in me, & in Apollo. Solutio: uerum dicit Apostolus, & est sensus uerborum: hoc autem dico, quod unusquisque &c. id est hoc, quod dico, simile est illi, quod unusquisque uestrum dicit. Noluit autem illos, in quibus gloriabatur proprijs designare uocabulis: ne uideretur illis inuide-re: & ut in maioribus ostendat, in minoribus, non esse gloriandum.

Dicit Augustinus, quod potestatem baptizandi Christus sibi retinuit, quam, si uellet, seruis suis dare potuit. Queritur igitur: quæ sit illa potestas, quæ Christus sibi retinuit, & seruis potuit dare, & tamen non dedit? An sit potestas exterius corpora tingendi: sed hæc dedit Apostolis, quibus ministerium bapti-

ro uel pulchritudo mundi, Dei sapientia demonstrat: utilitas autem mundi, benignitatem Dei insinuat. In potentia Pater, in sapientia Filius, in benignitate Spiritus sanctus intelligitur. Vi gloriatur, in Domino gloriatur &c. Queritur: Sed quid sit in se, uel ex se gloriari. Solutio: in se, uel ex se gloriatur, qui esse putat ex se, quod ex Deo est, & ideo laudæ sibi attribuit: qui quantum in se est, Deo aufert quod suum est: solus enim Deus auctor bono sui est. Unde consequens est, quod quicumque dicit aliquid boni esse ex se: quodammodo se facit Deum. In se et gloriatur, qui licet sciat esse a Deo quod habet: tamen finem illius, quæ deberet ad Deum referre, ad se retorquet. Queritur etiam: quid sit Domino gloriari. Solutio: in Domino gloriari, qui sola gratia Dei se dignum gloria arbitrat.

Et ego non ueni ad uos in sublimitate sermonis, uel aut sapientia &c. Queritur: quomodo Apostolus dicit, se non uenisse ad Corinthios in sapientia, sed prædicasse eis Christum, & hunc crucifixum: tãquam minus difficile sit ad intelligendum quod Deus in carne assumpta mortuus sit, quod Deum esse in essentia unum, & trinum in personis. Solutio: in Christo duæ sunt nature, humana, & diuina: quæ uero sunt secundum naturam humanam, magis nobis affinia sunt quam illa, quæ secundum naturam diuinam sunt: quare a nobis facilius creduntur, & intelliguntur. Ea uero, quæ secundum diuinam naturam, ut de tribus personis, & eadem essentia, & homini: remotiora sunt, & ideo ad intelligendum difficiliora. Unde bene dixit se non uenisse ad eos in sapientia cum de morte Christi eis dissereret: quia illa minor, & non illa sublimiora prædicauit.

Non ne ad hoc, ut aliquis sit perfectus, exigitur, ut Deum unum & trinum credat? & sic uidentur Apostolus imperfectam doctrinam illis tradidisse: non prædicasse illa sublimiora, & sic decepisse. Solutio: fides duobus modis dicitur, uel quæ simpliciter proponitur quid credendum sit: uel quæ discretio eorum, quæ creduntur, distincte ostenditur, quid credendum sit, & qualiter, & quare. Sic autem Apostolus generaliter sine discretionem singulorum articulorum, proposuit eis quid credere deberent. Sic non oportet in primis credentes initiare: postea perficientes perficere. Sapientiam loquimur inter perfectos. Queritur: quos uocet perfectos hic Apostolus? Sunt enim alij perfecti in fide, & cognitione: alij perfecti in cognitione, & minus in fide: alij perfecti in fide, & minus in cognitione. In fide, & cognitione perfecti sunt, ut Apostoli. In cognitione perfecti, & minus in fide, ut quidam clerici, qui minus constantes sunt in fide, quæ rustici: In fide, & non cognitione, ut complures rustici, qui parum de cognitione attigerunt, & tamen perfecte credunt. Solutio: ut nobis, quod sapientiam loquebatur Apostolus inter perfectos cognitione, quia illi, qui sola fide sunt perfecti, uidentur incapaces altiorum: tamen merito fidei talibus sape multa reuelatur: & ideo secundum quosdam perfectis fide loquitur. Neque principum huius seculi quod destruitur. Queritur: uerum quomodo sapientia philosophorum destruat, cum ipsa uideatur esse comprehensio ueritatis. Solutio: destruitur, cum falsa uel nulla esse demonstratur: qui deputabant enim, ut iam dictum est, quod Deus nihil struatur.

Neque principum huius seculi quod destruitur. Queritur: uerum quomodo sapientia philosophorum destruat, cum ipsa uideatur esse comprehensio ueritatis. Solutio: destruitur, cum falsa uel nulla esse demonstratur: qui deputabant enim, ut iam dictum est, quod Deus nihil struatur.

M. Hug. a S. Vic. To. j. Nn 2 contra

baptizandi contulit: si autem potestatem baptizandi uocat interioris animæ abluendi: potestatem hanc solus Deus habere potest: cuius solius est se animabus infundere, & maculas peccatorum abstergere: quomodo ergo hanc seruis suis dare potuit? Solutio: in responsione huius questionis multi laborant, nescientes quid nomine potestatis Augustinus significauerit. Nos autem dicimus, quod potestatem uocat dignitatem: qua inuocatio ne nominis Christi, uel totius Trinitatis datur baptismus: quam dignitatem potuit dare seruis suis precipuis, ut eorum nomine designaretur baptismus, & diceretur baptismus Pauli, baptismus Petri, & tantam uim habet baptismus nominis eorum designatus, quantum habet nomine ipsius Christi designatus: hanc tamen eis dare noluit, ne quis sperem poneret in homine.

Ut in nomine Pauli baptizati estis &c. Quid in nomine Pauli sit baptizari, solet queri. Solutio: in nomine Pauli non sunt baptizati fideles: quia illi, qui baptizantur, non iubentur credere in Paulum, sed in Christum: nec nomen Pauli inuocatur super eos, uel super elementum, ut fiat sacramentum, sed nomen Christi, qui solus baptizatus in spiritu.

Ne in sapientia uerbi euacuaretur crux Christi. Queritur: quomodo per sapientiam uerbi euacuaretur crux Christi? Solutio: sapientia mundi, quæ dicitur sapientia uerbi, quia nulla uirtute, sed sola uerborum compositione commendatur, opinatur naturale ingenium ad cognoscendum, & liberum arbitrium sufficere ad recte uiuendum: quod si esset, crux Christi euacuaretur, id est Christus gratis mortuus esset.

Perdam sapientiam &c. Non ne omnis sapientia a Deo? quomodo ergo dicitur, Perdam sapientiam sapientium? Nunquid Deus id, quod ab ipso est, perdit? Solutio: sapientiam ipsorum in ipsis non est sapientia Dei: quoniam eam sibi ascribunt, & ea abutuntur: unde dum summa comprehendere putant, euanescent in cogitationibus suis, & sic ex eorum sapientia dãnationem sibi incurrunt. Falsa itaque opinio eorum, qua credebant Deum non posse aliquid facere contra solitum cursum naturæ, & qua opinati sunt liberum arbitrium sufficere ad salutem, sapientiam sapientium uocatur a propheta, quæ Deus destruit, faciendo contra eam, secundum rationes superiores, operando salutem nostram in medio terrarum.

Mundus non cognouit Deum. Queritur: quomodo hoc sit uerum, quod hic dicitur: cum alibi scriptum sit de sapientibus mundi. Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: quomodo uerum est uerum: mundus non cognouit: & cum cognouissent Deum &c. Solutio, illud, cum cognouissent Deum &c. intelligitur de possibilitate cognoscendi. Hoc autem, mundus non cognouit Deum, de actu cognitionis accipitur. Vel potius illud, cum cognouissent Deum, de paucis sapientibus, & excellentioribus intelligitur. Hoc autem, mundus non cognouit, de omnibus, uel maiori parte exponitur. Unde hic dicitur, mundus: quo nomine uniuersitas, uel maior pars intelligi solet. Vel mundus, id est sapientes mundi & si Deum cognouissent secundum opera conditionis: non tamen secundum opera restorationis: in potentia, non in pietate: in maiestate, non in humilitate. Notandum esse theophanias in creaturis, id est diuinas apparitiones, ut in mundo, cuius magnitudo summam Dei potentiam demonstrat: plenitudo ue-

ro uel pulchritudo mundi, Dei sapientia demonstrat: utilitas autem mundi, benignitatem Dei insinuat. In potentia Pater, in sapientia Filius, in benignitate Spiritus sanctus intelligitur. Vi gloriatur, in Domino gloriatur &c. Queritur: Sed quid sit in se, uel ex se gloriari. Solutio: in se, uel ex se gloriatur, qui esse putat ex se, quod ex Deo est, & ideo laudæ sibi attribuit: qui quantum in se est, Deo aufert quod suum est: solus enim Deus auctor bono sui est. Unde consequens est, quod quicumque dicit aliquid boni esse ex se: quodammodo se facit Deum. In se et gloriatur, qui licet sciat esse a Deo quod habet: tamen finem illius, quæ deberet ad Deum referre, ad se retorquet. Queritur etiam: quid sit Domino gloriari. Solutio: in Domino gloriari, qui sola gratia Dei se dignum gloria arbitrat.

Et ego non ueni ad uos in sublimitate sermonis, uel aut sapientia &c. Queritur: quomodo Apostolus dicit, se non uenisse ad Corinthios in sapientia, sed prædicasse eis Christum, & hunc crucifixum: tãquam minus difficile sit ad intelligendum quod Deus in carne assumpta mortuus sit, quod Deum esse in essentia unum, & trinum in personis. Solutio: in Christo duæ sunt nature, humana, & diuina: quæ uero sunt secundum naturam humanam, magis nobis affinia sunt quam illa, quæ secundum naturam diuinam sunt: quare a nobis facilius creduntur, & intelliguntur. Ea uero, quæ secundum diuinam naturam, ut de tribus personis, & eadem essentia, & homini: remotiora sunt, & ideo ad intelligendum difficiliora. Unde bene dixit se non uenisse ad eos in sapientia cum de morte Christi eis dissereret: quia illa minor, & non illa sublimiora prædicauit.

Non ne ad hoc, ut aliquis sit perfectus, exigitur, ut Deum unum & trinum credat? & sic uidentur Apostolus imperfectam doctrinam illis tradidisse: non prædicasse illa sublimiora, & sic decepisse. Solutio: fides duobus modis dicitur, uel quæ simpliciter proponitur quid credendum sit: uel quæ discretio eorum, quæ creduntur, distincte ostenditur, quid credendum sit, & qualiter, & quare. Sic autem Apostolus generaliter sine discretionem singulorum articulorum, proposuit eis quid credere deberent. Sic non oportet in primis credentes initiare: postea perficientes perficere. Sapientiam loquimur inter perfectos. Queritur: quos uocet perfectos hic Apostolus? Sunt enim alij perfecti in fide, & cognitione: alij perfecti in cognitione, & minus in fide: alij perfecti in fide, & minus in cognitione. In fide, & cognitione perfecti sunt, ut Apostoli. In cognitione perfecti, & minus in fide, ut quidam clerici, qui minus constantes sunt in fide, quæ rustici: In fide, & non cognitione, ut complures rustici, qui parum de cognitione attigerunt, & tamen perfecte credunt. Solutio: ut nobis, quod sapientiam loquebatur Apostolus inter perfectos cognitione, quia illi, qui sola fide sunt perfecti, uidentur incapaces altiorum: tamen merito fidei talibus sape multa reuelatur: & ideo secundum quosdam perfectis fide loquitur. Neque principum huius seculi quod destruitur. Queritur: uerum quomodo sapientia philosophorum destruat, cum ipsa uideatur esse comprehensio ueritatis. Solutio: destruitur, cum falsa uel nulla esse demonstratur: qui deputabant enim, ut iam dictum est, quod Deus nihil struatur.

Neque principum huius seculi quod destruitur. Queritur: uerum quomodo sapientia philosophorum destruat, cum ipsa uideatur esse comprehensio ueritatis. Solutio: destruitur, cum falsa uel nulla esse demonstratur: qui deputabant enim, ut iam dictum est, quod Deus nihil struatur.

M. Hug. a S. Vic. To. j. Nn 2 contra

A. I. Cor. 1. Quæst. 1. quare epistola ad Romanos præmissa.

B. Corinthiorum errata.

D. Quæst. 2.

E. Quæst. 3.

F. Quæst. 4.

N. Quæst. 9.

O. Quæstio 10.

P. Quæstio 11.

Quæstio 12. Rom. 1.

R.

Matt. 25

L. Quæst. 7.

M. Quæst. 8.

bapti-

contta naturam facere posset. Itaque inter magna, & multa, quae uere comprehenderunt, multa falsa afferbant, & illam ueritatem, quam ex Deo habuerunt, non Deo, sed sibi attribuerunt, unde sapientia eorum uersa est in tenebras.

Quaestio 19. **A** Vam nemo principum huius seculi: Queritur primo, quos uocet principes seculi? Solutio, uel sapientes mundi, uel daemones, uel etiam legisperitos.

Quaestio 20. **B** Varetur ergo secundo, quomodo uerum sit, quod nullus daemone eum cognouerit, cum scriptum sit de illis, qui dicebant, Iesu fili David, quid uenisti ante tempus torquere nos? Et iterum. Et erant multi daemones exeuntia, & clamantia, quoniam hic est filius Dei, & non sinebat ea loqui: quoniam sciebant eum filium esse Dei. Solutio: dicti sunt daemones sciuisse propter suam existimationem: quia potius existimabant Deum esse Christum, quam ueraciter scirent: sic enim Deus diabolum semper dubium reliquit, ut semper post humilia aliqua alta faceret, & post sublimia ad humilia rediret: unde post illud insigne miraculum de Lazaro, cum diabolus prorsus putaret Deum esse, permisit se capi, ligari, flagellari: unde iterum diabolus purum hominem eum esse arbitrabatur: sed ipso iam ducto ad Praesidem, & ipsis Iudaeis in malo confirmatis aliquo modo ei reuelatum est, quod per eum ius suum perderet, & persuadere uoluit Pilato per uxorem, ut eum dimitteret.

Quaestio 21. **C** Item queritur tertio de Iudaeis, quo uerum sit, quod eum non cognouerunt. cum de eis scriptum sit in parabola euangelica. Ecce heres. Venite occidamus eum. Et alibi. Quia per inuidiam tradiderunt eum: sed si cognouerunt, & tamen occiderunt: incredibilis crudelitas in eis fuit. Item si sciebant eum esse Deum, sciebant eum immortalem, & sic non posse mori: quo ergo eius mortem querebant, si ipsum non posse mori sciebant? Solutio: dicunt quidam, Iudaeos cognouisse Christum, quod negare non potuerunt. Vel in ueritate aliqui eorum cognouerunt ipsum esse illum: qui in lege, & prophetis promissus erat. Non autem ipsum esse Deum credebant, quod tamen eum, quem sciebant esse iustum, occiderunt, inuidia erat. Cuius est talis natura ut contra sua bona querat aliena incommoda: diuini ergo consilii dispensationem penitus ignorauerunt.

Quaestio 22. **D** Vt sciamus quae donata sunt nobis. Queritur: quid sit scire ea, quae data sunt nobis? Solutio: scire a quo sunt data, & non esse ingrati datori: ille enim dicit uere habere quod scit unde habet: ille non habere, quod nescit unde habeat, & ingratus est ei, a quo habet, nemo enim donis Dei est beatus, qui datus est ingratus.

Quaestio 23. **E** Spiritibus spiritualia comparates. Queritur: quos uocet spirituales: alij enim uita, & non intelligentia sunt perfecti: alij intelligentia, & non uita. Solutio: quos superius perfectos nuncupauit, hic dicit spirituales.

Quaestio 24. **F** Varetur: quae dicat animalis. Est enim animalis secundum uitam, & secundum intelligentiam. Solutio: terrenae sapientiae intentum uocat animale, qui terrena confidentia, quae Dei sunt stulta reputat.

Quaestio 25. **G** Spiritualis uero oia discernit, quae ad salutem sunt necessaria, & ipse a nemine iudicatur. Nequit enim animalis intelligere, quod faciat, uel quare. Opponitur. Petrus a Paulo est reprehensus, ergo spiritualis a spirituali iudicatur. Solutio: spiritualis a nemine iudicatur. id est danabilis, & danatione dignus a nullo ostenditur: licet enim aliquo peccet, non tamen hoc danabile est illi. Non potui uobis loqui quasi spiritualibus &c. Hic non ne Apostolus spiritualis erat tamen uita quae scientia, & sic potuit loqui spiritualia, quod & faciebat. Unde superius. Sapientia iter perfectos loquimur: quomodo ergo dicit, non potui uobis loqui tanquam spiritualibus? Solutio: non hoc dicit, quin facultate docendi maiora intrinsecus haberet, sed quia ipsi congrui auditores non erant, sepe tamen permixtis perfectis, & imperfectis eadem dicuntur, & si non eodem modo intelligantur. Ergo Platoni, Apolloni rigauit, sed Deus nunc incrementum dedit. Queritur: quomodo Apostolus diuidat inter se, & Deum, & Apollonem: cum Paulus, uel Apollonem nil faciat, nisi ex Deo, & per Deum, & sic quicquid uel Paulus, uel Apollonem operatur, & Deus operetur. Solutio: diuidit Apostolus, ut ostendat quid Deus per ipsum Paulum, & per Apollonem, & per se operatur: Apollonem enim praedicando ad fidem Christi operabatur, quod & Deus fecit per Paulum. Frustra enim Apollonem extra loqueretur, nisi Spiritus sanctus intus esset operando, & mentem moueret.

animalis intelligere, quod faciat, uel quare. Opponitur. Petrus a Paulo est reprehensus, ergo spiritualis a spirituali iudicatur. Solutio: spiritualis a nemine iudicatur. id est danabilis, & danatione dignus a nullo ostenditur: licet enim aliquo peccet, non tamen hoc danabile est illi. Non potui uobis loqui quasi spiritualibus &c. Hic non ne Apostolus spiritualis erat tamen uita quae scientia, & sic potuit loqui spiritualia, quod & faciebat. Unde superius. Sapientia iter perfectos loquimur: quomodo ergo dicit, non potui uobis loqui tanquam spiritualibus? Solutio: non hoc dicit, quin facultate docendi maiora intrinsecus haberet, sed quia ipsi congrui auditores non erant, sepe tamen permixtis perfectis, & imperfectis eadem dicuntur, & si non eodem modo intelligantur. Ergo Platoni, Apolloni rigauit, sed Deus nunc incrementum dedit. Queritur: quomodo Apostolus diuidat inter se, & Deum, & Apollonem: cum Paulus, uel Apollonem nil faciat, nisi ex Deo, & per Deum, & sic quicquid uel Paulus, uel Apollonem operatur, & Deus operetur. Solutio: diuidit Apostolus, ut ostendat quid Deus per ipsum Paulum, & per Apollonem, & per se operatur: Apollonem enim praedicando ad fidem Christi operabatur, quod & Deus fecit per Paulum. Frustra enim Apollonem extra loqueretur, nisi Spiritus sanctus intus esset operando, & mentem moueret.

Quaestio 26. **Q** Vi rigat, & qui plantat, unum sunt. Queritur: quomodo unum, cum sint tam in substantia quam in accidenti diuini? Solutio: unum sunt. id est indifferentes. Neque enim Paulus plus confert ex eo quod Pauli est, quam Apollonem ex eo quod Apollonem est. In collatione enim. non donorum non plus facit iste quam ille: solus enim Deus dona confert, plus tamen laborat Paulus quam Apollonem, & maius donum confertur per officium Pauli quam Apollonem, quia per fidem, quae ex praedicatione est, uenit ad baptismum. Vel per sacramenta ipsa non plus confertur ex isto quam ex illo, uel per hunc quam per illum.

Quaestio 27. **D** Ei enim sumus auditores &c. Nunquid Deus indiget aliquo? Quo ergo Apostoli erant adiutores Dei? Solutio: id dictum est sunt adiutores Dei, quia per illos operatur Deus, licet illud idem per se operari posset.

Quaestio 28. **V** T sapiens architectus fundamentum posui &c. Queritur, quid dicat fundamentum. Solutio: fides Christi, quae per dilectionem operatur, quae consecuti sunt ex praedicatione ipsius Pauli, hoc fundamentum manente, nemo perire potest, licet aliqua macula adhereret, quae per ignem purgantur. Quamuis enim hic aliqua mundana desiderio possederunt, haec Deo tamen non pretulerunt, sed Deum omnibus. Deum autem praeferre omnibus est, si daretur optio uel electio moriendi, uel Christum negandi: malle mori, quam Christum negare. Super hoc fundamentum alius id, alius illud edificat.

Quaestio 29. **Q** Varetur, quid per lignum, fenum, & stipulam intelligatur? Solutio: dicunt quidam, quod per haec tria intelligitur peccatum ueniale: sed haec quomodo super hoc fundamentum aedificat, cum potius quod liber peccatum pertineat ad destructionem, quam ad aedificationem. Item quomodo haec aedificas saluus erit, quia si per ignem, cum fides sine operibus mortua sit. Item si quis habuerit omnem fidem, ita ut motes transferat, charitatem non habuerit, nihil prodest, ergo si non est saluus sine charitate, quomodo potest aliquis saluari, sola haec tria, super hoc fundamentum aedificans.

Quaestio 30. **V** T sapiens architectus fundamentum posui &c. Queritur, quid dicat fundamentum. Solutio: fides Christi, quae per dilectionem operatur, quae consecuti sunt ex praedicatione ipsius Pauli, hoc fundamentum manente, nemo perire potest, licet aliqua macula adhereret, quae per ignem purgantur. Quamuis enim hic aliqua mundana desiderio possederunt, haec Deo tamen non pretulerunt, sed Deum omnibus. Deum autem praeferre omnibus est, si daretur optio uel electio moriendi, uel Christum negandi: malle mori, quam Christum negare. Super hoc fundamentum alius id, alius illud edificat.

Quaestio 31. **Q** Varetur, quid per lignum, fenum, & stipulam intelligatur? Solutio: dicunt quidam, quod per haec tria intelligitur peccatum ueniale: sed haec quomodo super hoc fundamentum aedificat, cum potius quod liber peccatum pertineat ad destructionem, quam ad aedificationem. Item quomodo haec aedificas saluus erit, quia si per ignem, cum fides sine operibus mortua sit. Item si quis habuerit omnem fidem, ita ut motes transferat, charitatem non habuerit, nihil prodest, ergo si non est saluus sine charitate, quomodo potest aliquis saluari, sola haec tria, super hoc fundamentum aedificans.

Aliter

Quaestio 32. **A** Liter alij dicunt, quod per lignum, fenum, stipulam intelliguntur bona opera, sed imperfecta. Secundum quam sententiam queritur quomodo bonum opus sit asurum, uel quomodo detrimentum patitur? Solutio, non opus bonum, quia bonum, sed quia imperfectum a sua imperfectione purgabitur, & praecipue a quibusdam affectionibus carnalibus, quas habent talium aedificatores, quae uidentur peccata uenialia esse.

Quaestio 33. **O** Mnia uestra sunt: uos autem Christi. Christus autem Dei &c. Queritur secundum quam naturam nos sumus Christi, hoc est, an ipsius sumus secundum humanam naturam, an secundum diuinam? Solutio: potest dici, quod ipse sumus non solum secundum naturam diuinam, sed in quam noster est creator, sed et ipsius sumus secundum humanam naturam, secundum quam est noster redemptor: ipse autem secundum utramque naturam Dei patris est, a quo habet quicquid habet: sed aliter & aliter: secundum nomen quod Deus est, habet per naturam omnia, quae patris sunt: & omnia eadem habet secundum quod est homo, sed per gratiam: haec est norma rectae fidei.

Quaestio 34. **N**ihil mihi conscius sum &c. Queritur quomodo dicat Apostolus se sibi in nullo consciu esse, & tamen in hoc non iustificatum esse: & Ioannes in epistola sua dicat: Si non reprehenderit nos conscientia nostra: iam fiduciam habemus ad Deum. Et ipse Paulus alibi. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae: quare nos iustos esse debemus putare, & inde gloriam nos habere, si nos non reprehendat conscientia nostra. Quae est enim maior perfectio iustitiae, quam tam puram conscientiam habere? Solutio: potest aliquid semper nos latere: id quod ad hoc, quod ueram iustitiam habeamus, non sufficit, quod conscientia nostra nos non remordeat: tamen gloriari inde possumus, quod nostra conscientia munda est, & pura.

Quaestio 35. **I**tem queritur, quomodo Apostolus non esset sibi conscius, cum sciret se non esse sine peccato. Vnde Ioannes. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, mendaces sumus, & ueritas in nobis non est. Et puer, cuius uita est unius diei super terram, non sit sine peccato. Vnde ipse ait. Et facio, quod nolo. Rom. 7. Solutio: Apostolus tantae perfectionis erat, quod quicquid conscientia sua sibi dictabat esse faciendum, hoc faciebat. Vnde si quandoque ut homo, uel per ignorantiam, uel surreptionem, uel fragilitatem peccasset, totum sicut stipulam uis diuinae dilectionis consumpsit.

Quaestio 36. **N**olite ante tempus iudicare &c. Aliud est iudicare de ambiguis, quod est prohibitum, quia damnabile: aliud est suspicari, quod est humane infirmitatis, qua nemo forsitan caret: sed cum Apostolus prohibeat iudicare, & ipse Dominus idem in Euangelio prohibeat. Quid est, quod alibi Dominus dicit. Attendite a falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium. Qualiter etiam discerni possunt, ipse subdit dicens. A fructibus eorum cognoscetis eos. Hinc uidetur innuere, quod de talibus debeamus iudicare. Solutio: aliud est malos discernere, ut caueantur: aliud iudicare danatione dignos: quos nescimus definite, an sint boni an mali.

Quaestio 37. **I**tem: quomodo falsi prophetae possint ex operibus discerni, queritur, cum omnia eadem faciant, quae & boni: per fructus enim opera intelliguntur. Solutio: uirtute per seuerantiam probatur, & discernuntur falsi a ueris.

Quaestio 38. **Q** Varetur, an uerum sit, quod dicit Apostolus. Iam saturati estis, cum ironice loquatur: quod non uidetur, cum contrarium sit uerum. Solutio, quoties tale genus locutionis aduenerit, quantum ad superficiem uocis, & primam significationem locutionis, falsum est, quod dicitur: ipse tamen, qui loquitur, non mentitur sed potius uerum dicit, quod contingit ex natura tropi.

Quaestio 39. **N**on ut confundam uos. Non ne bonum est face re uerbo, ut peccator confundatur, & erubescat de culpa sua, & sic corrigatur? quomodo dicit Apostolus, Non hoc dico, ut confundam uos? Solutio: confusio est duplex. Est confusio quae ad mortem est, ex qua peiores efficiuntur aliqui: & est confusio, quae est correctionis, cum erubescit ex correctione de peccatis, ut amplius absteineat homo.

Quaestio 40. **V**eniam ad uos in uirga, an in charitate. Queritur, quomodo Apostolus diuidat dicens, an in uirga, an in charitate. Solutio, nomen, charitas, hic ex adiuncto restringitur circa suauia, & delectabilia, quae ex charitate fiunt: quoniam autem charitas omnia significat aspera, & suauia, quae ad salutem pertinent.

Quaestio 41. **D**icit expositor, quod illis, qui puniuntur per poenam illatam, minuitur peccatum: sed queritur, quomodo hoc sit uerum, cum inuiti poenam illatam sustineant, & in hoc sint contrarij iustitiae, & sic magis peccent, & sic peccatum eorum augetur in hoc, quod puniuntur? Solutio, potest de talibus dici, quod saltem peccata, in quae caderent, si amplius uiuerent, per poenam, quam patiuntur, uitant: si enim uoluntarie poenam sustinerent, etiam peccatum iam commissum dimitterent.

Quaestio 42. **I**udicauit tradere homini hominem satanae &c. Ex hoc loco Apostoli accipit ecclesia sententiam anathematis. id est separationis: fit autem separatio nunc de notis personis, & manifestis, nunc de ignorantibus: sed si ue de his, siue de illis, prius prouocandi coram ecclesia sunt. Quidam est diutius expectandi, & sapiens admonendi secundum personarum, & peccatorum diuersitatem, & qualitatem, ut si rex, per cuius iram strages imminet ecclesiae. Postquam uero separati fuerint, si noti sunt nullo modo conciliandi est eis: si ignoti, si coicet quos ignoranter, non peccat: si uero suspicetur, si sine scandalo uita re possit, uiter: si non potest, coicet. Haec autem uindicta debet fieri causa cois utilitatis, & eius, & aliorum.

Quaestio 43. **Q** Varetur ergo, an excōicare aliquem, bonum sit, quod uis, quia iustum. Solutio, bonum. id est expediens est, non tamen in se, & ex qualitate sui bonum est: cum autem tale quid dicitur iustum, sic intelligitur. id est merito retributum, non quod sit qualitate iustitiae informatum.

Quaestio 44. **S**imiliter an esse excōicatum sit bonum, queritur. Solutio, iuxta rationem praedictam uidetur esse bonum, quia non solum ceteris, sed et illi, excōicatio uis expedire: si enim resisteret ammonitioni ecclesiae, peccaret.

Quaestio 45. **Q** Varetur autem, si contingat illum excōicari, qui non meruit, sed odio uel inuidia plati percutitur quod scilicet excōicationis, utrum deat resistere, an cedere? Solutio, si sine scandalo resistere potest, resistat, & tumorem sui praelati bono zelo reprimat: si sine scandalo non potest, cedat, & pro Deo patienter sustineat: unde sententia praelati semper timenda, non semper tenenda. Cum aliquis excōmuni M. Hug. a S. Vic. To. j. Nn 3 catur

catum, in potestatem traditur Satanæ, ut eius carnem uexet, ut sic tandem resipiscat: non tamen semper Satanæ uexat. Callidus enim hostis uni parcat, ut multos acquirat, uel ut ipsum sibi conferuet.

Quæstio 45. **E**xpurgate uetus fermentum &c. Quæritur: quid uocet uetus fermentum? **Solutio:** inanem gloriationem, uel uitæ uetustatem, quæ per nouitatem uitæ est purganda.

Quæstio 46. **N**on possunt tales Christo lucrari &c. de gloria hoc est. Quæritur: cum humana mens sit prona ad malum magis quam ad bonum, & maxime cum suadetur ei ad consuetam redire: quare Apostolus conuersis nuper ad fidem concessit mēsam, & colloquium cum Gentibus habere commune, cum facilius Christiani ad idolatriam suasionem Gentilium accederent, quam Gentiles Christianorum admonitione ad fidem? **Solutio:** in primitiua ecclesia conuersi ad fidem charitate feruentes non facile poterant a fundamento auelli: quod Apostolus cognoscens, eis consortium tñ concessit Gentiliū.

Quæstio 47. **S**is, qui frater nominatur inter uos, est fornicator &c. Cum tanta multitudo sit modo in ecclesia, quæritur: an contra præceptum Apostoli faciamus, cum cibum sumimus cum talibus: an omnes tales ab ecclesia sint eiiciendi, & falce anathematis præcidendi. **Solutio:** ira quidem esset faciendum, si posset fieri sine scandalo: sed tamen quia tanti, & tot potius schisma facerent, quia correctio nem, & emendationem, tolerantur, & ideo nil aliud restat, nisi ut Rachel ploret filios suos. Notandum, quod fornicationum alia est corporalis, alia spiritualis: corporalis est oīs usus illorum mēbro-rum præter legitimum: spiritualis est, quæ a Deo animam separatur, & tanquam sponsam spōso aufert.

Quæstio 48. **A**n nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Hic ostendit Apostolus, quod licet sanctis de rebus secularibus iudicare: sed si hoc est, quomodo postea iudicabitur? **Solutio:** licet sanctis causas habere sub disciplina, sed non licet inter se contendere.

Quæstio 49. **Q**uæritur: quomodo hoc uerū sit, quod liceat uia repetere, cum Dominus dicat: Si quis ab- itulerit tibi tua, noli repetere? **Solutio:** sua repetere & si non sit malum, tamen est occasio mali: ideo Dominus consulit non repetere sua propter contentiones uitandas. Hoc est, quod Apostolus ait, Omnia mihi licet, sed non omnia expediunt.

Quæstio 50. **Q**uæritur: qualiter sancti in futuro sint iudicaturi? Et dicitur non solum melioris facti comparatione, sed etiam autoritate, & potestate. Vnde non immerito quæritur: quæ sit illa potestas: quia scriptum est. Pater non iudicat quem quam, sed omne iudicium dedit filio. **Solutio:** sicut dicit Daniel: Sedit iudicium, & aperti sunt libri. æternarum rationum, secundum quas fiet iudicium, & libri conscientiarum, de quibus fiet iudicium. Hi libri æternarum rationum, & conscientiarum erunt aperti, & manifesti ijs, qui cum Domino sunt iudicaturi. Et hæc occultorum reuelatio secundum quosdam est eorum potestas, & autoritas: se-

cundum alios ideo dicti sunt sancti cum Domino iudicaturi: quia eorum comparatione mali damna-biles apparebunt. Vnde quod iudicabunt sancti nationes, legitur.

Quæritur: an sit præceptum, an consilium, an permissio hoc, quod dicit de iudicijs. Est autem consilium de summis, ut illud. De uirginibus præceptum non habeo: consilium autem do. Præceptum de medijs, ut. Non occides, non adulterabis &c. permissio de infimis, ut de cibo sumendo. Videtur autem, quod sit præceptum: si enim mea non repero, illum in errore foueo, qui abstulerit: quare causa utilitatis communis debeo repetere: quare ex præcepto repero: quia omne malum ex præcepto fugiendum est. **Solutio:** permissio est repetere: consilium autem non repetere. Apostolus ergo ostendit quid licet infirmis: Dominus autem ostendit quid conueniat perfectis, scilicet non repetere: contendere autem, & lites exercere ante iudicem præcipue infidelem, omnino delictum est.

Quæritur de hac unitate, quæ sit, & secundum quid sit intelligenda. **Solutio:** notat, quod tales non solum unum corporali sunt coniunctione, sed in libidinis ardore, & hoc turpissimum est, sic unum corpus effici cum meretrice, qui unus spiritus deberet esse adhærens Deo.

Erit enim, inquit, duo in carne una. Quæritur: quomodo hæc autoritatē, quæ est de illa cōiugali copula, quæ sancta est, inducat Apostolus ad hanc turpem copulam ostendendam, quæ est inter fornicantem, & meretricem, cum nullo modo illa, quæ ibi est copula, hoc esse possit. **Solutio:** sensus est si in illa copula coniugali unum corpus efficitur amborum, multo magis hæc una caro efficitur propter maiorem uitij delectationem.

Portate Deum &c. Quid est Deum portare? **Solutio:** sobrie, & iuste, & pie uiuere. Deum ergo portant, qui in ipso bene uiuunt: hoc enim est eius imaginem & formam iustitiæ induere, sicut Deum conculcant, qui male uiuendo eum negant: deponunt uero Deum, qui in charitate tepescunt, & laxiores, ac remissiores efficiuntur.

Dicit glossa. Grauius est in Deum peccare, quam in proximum: sed non ne qui in proximum peccant, Deum offendunt? quomodo ergo distinguatur & hoc, & illud. **Solutio:** in Deum peccare, est per contemptum in his rebus, quæ ad ipsum specialiter pertinent, ut in sacramentis, & fide, & similibus Deum offendere. In proximum peccare, est ipsum aliqua iniuria ledere, quod est minus graue quam primum. Vel in Deum peccare, est interius mente uiolare. In proximum, exterius hominem uerbo uel exemplo ledere: non ergo omnis, qui eum offendit, in Deum peccare dicitur.

De quibus autem scripsistis mihi &c. De coniugio tripliciter agit, secundum præceptum, secundum permissionem, secundum consilium. quod singula diligens lector in suis locis distinguat. Quid sit coniugium uidentur est, quæ causa efficiens, quæ causa propter quam cōtrahitur, quæ sint legitime personæ, & quæ sint bona coniugij. Est itaque coniugium

M
Quæstio
51.

N
Quæstio
52.

O
Quæstio
53.

P
Quæstio
54.

Q
Quæstio
55.

R
1. Cor. 7.
Quæstio
56.

Cōiugij quid sit. iugium uel matrimonium maritalis coniunctio maris, & femine, inter legitimas personas indiuidualem uitæ consuetudinem retinens. Hæc definitio tantum coniugio conuenit fidelium. Secundum alios: Coniugium est potestas legitime commiscendi, & ex legitimo consensu contracta. Causa efficiens est consensus maritalis per uerba de presenti expressus. Consensus, qui in anima est, coram ecclesia debet demonstrari, sine quo non est coniugium. unde legitur: Matrimonium non facit copula corporum: sed uoluntas animorum. Causa propter quam contrahitur, est procreatio proles, & uitatio fornicationis. Legitimæ personæ sunt: quas non impedit uel uotum continentie, uel sanguis, uel ordo, uel dispar cultus, uel conditio, uel frigiditas nature. Triasunt bona coniugij, fides, proles, sacramentum. In separabilitate, quæ duplex est, sacramenti, & ipsius matrimonij: hoc enim bonum tertium. In sacramentum non ipsum est coniugium: licet ipsum sit sacramentum, sicut & illud: sed utrum eiusdem rei utrumque sit, potest quæri: quod hic soluere postponimus causa breuitatis, cuius uestigia sequimur: in sacramentis enim, & sententijs maiorum, hæc diligentius prosequimur.

Causa efficiens. Persona legitime. Bona cōiugij.

Nota.

Solutio. Hæc autem dico secundum indulgentiam. Quæritur, quid sit, uel uocetur indulgentia. **Solutio:** indulgentia est concessio laxioris uitæ: quod licitum sit: quod esset illicitum, & peccatum, ubi nulla concessio esset. Commixtio enim carnalis uiri, & femine peccatum esset, nisi itatum coniugatorum suscepisset, & sic per concessionem illicitum sit licitum, quod solet fieri cā grauioris peccati uitadi.

Terminus. Volo autem omnes uos esse sicut me ipsum. Quæritur, quomodo Apostolus dicat se uelle omnes castos esse: cum sciret, quod Deus non uult: si enim hoc esset, quomodo generis humani fieret propagatio? **Solutio:** conditio est implicita quasi dicat uolo, & bonum est, uel mihi placeret omnes tales esse: forsitan si omnes boni essent, qui modo sunt, de illis impleretur numerus prædestinatorum.

Vir non dimittat &c. Quæritur, an uir uxorem dimittere possit, si conuicta de adulterio fuerit. **Solutio:** potest eam dimittere. Item, an ille, uel illa altero uiuente alij copulari possit, quæritur: Dicunt quidam, quod non potest.

Xuortium. Quæritur, an cōiugium maneat adhuc. post diuortium: si manet, tunc uir habet potestatem corporis suæ uxoris, & econuerso. **Solutio:** manet, & potestatem habet: sed non potest uti hac potestate, nisi reconciliatio facta fuerit.

Yuortium. Quæritur, an inter infideles, uel inter fidelem, & infidelem sit matrimonium: quod non uidetur: cum scriptum sit: quod nullum coniugium, quod in Deo factum non fuerit, ratum sit. **Solutio:** dicunt, quod coniugium est inter infideles, ut inter Priamum, & Hecubam, & inter Philip-pum, & Herodiadem. Vnde Ioānes arguebat Herodem de adulterio: quia non licet ei habere uxorem fratris sui: quod si ibi fuit adulterium, & coniugium, ut dicit Chrysostomus.

Zod si infidelis discedit, discedat. Quæritur si inter fidelem, & infidelem est coniu-

Quæritur, quomodo unus plures uxores habes ad singulas lege maritali se habebat. Quo modo erat legitimus ibi consensus, indiuidualem uitæ consuetudinem retinens. **Solutio:** dicunt quidam, quod non erant coniugia, sed uicem coniugij obtinebant. Alij uero dicunt, uera coniugia fuisse inter aliquos, & esse inter Iudeos, & infideles: qui enim dicit, quod talium coniugium non est ratum, non negat esse coniugium: sed non esse ratum asserit.

Quæritur, an maius bonum sit coniugium, quam uirginitas: Et uidetur quod sic: quia maiores angustia, & dolores, & labores sunt in coniugio quam in uirginitate, & merces unicuique secundum suum laborem reddetur. **Solutio:** non est con-se-quens, si maior labor hic quam ibi: quod ideo maior gloria. Est. n. uirginitas maius bonum in se quam coniugium: Quidam tamen coniugati non sunt minoris meriti quam quædam uirgines.

Nolite fieri serui hominum. Superius dixit, seruus uocatus es: non sit tibi cura: quomodo ergo hic prohibet ne simus serui hominum? **Solutio:** monet, ne hominibus propter homines seruiatur: quod fit, quando spes salutis in ipsis ponitur, ut illi, qui dicebant, ego sum Pauli, ego autem Apollo.

Quæritur, in corpore suum peccat &c. Ex his uerbis uidetur fornicatio grauior cæteris peccatis: ubi enim maior delectatio, & maior contemptus, sic & maior offensa. **Solutio:** quædam delectatio ex pœna inflicta pro originali peccato inest membris nostris: quæ licet sit maior in delectatione cæteris peccatis: non tamen omnibus alijs peccatis maior in reatu, uel culpa esse uidetur. Item uolunt probare autoritate Hieronymi, quod fornicatio grauior sit cæteris peccatis. Dicit enim, quanta præcessit in opere delectatio, tanta debet sequi in satisfactione mentis amaritudo, & sic uidetur, quod ubi maior delectatio, ibi sit maior culpa. **Solutio:** hoc, ut arbitror, non dicitur in comparatione omnium aliorum: sed in quolibet genere iuxta quantitatem delectationis intelligitur quantitas criminis.

Nusquisque proprium donum habet &c. Quæritur, quomodo hoc sit uerum, cum multi sint, quibus nihil collatum est: unde saluari possunt? **Solutio:** non loquitur, nisi de fidelibus, quorum sunt diuersi gradus, ut continentia, coniugium, uirginitas: in quibus possunt saluari, quasi dice-

ginum: quomodo loquitur Apostolus dicat, si uoluerit discedere, discedat infidelis, & fidelis alteri copuletur: cum superius dicat, quod dimissa innupta maneat: si enim uerum coniugium, quomodo solui potest: si non est coniugium, quomodo persuadet simul manere, cum omnis copula præter legitimam sit fornicaria? **Solutio:** fidelis potestatem habet in corpore infidelis: sed non econuerso: quia sicut legitur iniuria creatoris soluit ius matrimonij: fidelis ergo potest manere, & discedere: quia etiam debitum illud, quod debuit, ante solutum est: sed potestatem, quam habuit, non amisit. Infidelis uero discedens, si alij se coniunxerit, adulterium committit.

De coniugijs antiquorum solet quæri, an uera essent coniugia: quomodo unus plures uxores habes ad singulas lege maritali se habebat. Quo modo erat legitimus ibi consensus, indiuidualem uitæ consuetudinem retinens. **Solutio:** dicunt quidam, quod non erant coniugia, sed uicem coniugij obtinebant. Alij uero dicunt, uera coniugia fuisse inter aliquos, & esse inter Iudeos, & infideles: qui enim dicit, quod talium coniugium non est ratum, non negat esse coniugium: sed non esse ratum asserit.

Quæritur, an maius bonum sit coniugium, quam uirginitas: Et uidetur quod sic: quia maiores angustia, & dolores, & labores sunt in coniugio quam in uirginitate, & merces unicuique secundum suum laborem reddetur. **Solutio:** non est consequens, si maior labor hic quam ibi: quod ideo maior gloria. Est. n. uirginitas maius bonum in se quam coniugium: Quidam tamen coniugati non sunt minoris meriti quam quædam uirgines.

Nolite fieri serui hominum. Superius dixit, seruus uocatus es: non sit tibi cura: quomodo ergo hic prohibet ne simus serui hominum? **Solutio:** monet, ne hominibus propter homines seruiatur: quod fit, quando spes salutis in ipsis ponitur, ut illi, qui dicebant, ego sum Pauli, ego autem Apollo.

Quæritur, in corpore suum peccat &c. Ex his uerbis uidetur fornicatio grauior cæteris peccatis: ubi enim maior delectatio, & maior contemptus, sic & maior offensa. **Solutio:** quædam delectatio ex pœna inflicta pro originali peccato inest membris nostris: quæ licet sit maior in delectatione cæteris peccatis: non tamen omnibus alijs peccatis maior in reatu, uel culpa esse uidetur. Item uolunt probare autoritate Hieronymi, quod fornicatio grauior sit cæteris peccatis. Dicit enim, quanta præcessit in opere delectatio, tanta debet sequi in satisfactione mentis amaritudo, & sic uidetur, quod ubi maior delectatio, ibi sit maior culpa. **Solutio:** hoc, ut arbitror, non dicitur in comparatione omnium aliorum: sed in quolibet genere iuxta quantitatem delectationis intelligitur quantitas criminis.

Nusquisque proprium donum habet &c. Quæritur, quomodo hoc sit uerum, cum multi sint, quibus nihil collatum est: unde saluari possunt? **Solutio:** non loquitur, nisi de fidelibus, quorum sunt diuersi gradus, ut continentia, coniugium, uirginitas: in quibus possunt saluari, quasi dice-

M
Quæstio
51.

A
Quæstio
63.

B
Quæstio
64.

C
Quæstio
65.

D
Quæstio
66.

E
Quæstio
67.

diceret: qui continere noluerit, descēdat ad coniugium sibi a Deo concessum, ut in eo saluetur.

Quæstio 68. Eccl. 1. **P**ræterit enim figura. Quæritur, quomodo hoc uerum sit: cum scriptum sit, Terra in æternum stat. **S**olutio: non dicit præterit mundus: sed figura mundi. i. forma & species, quam modo habet, mutabit in formam meliorem: si tamen alicubi legatur, quod mundus transeat, hoc intelligendum est secundum formam, non secundum substantiã, quæ semper erit.

Quæstio 69. **Q**ui non iungit, melius facit. Propter maiorem promerendi habilitatem. Sed quæritur, qualiter maior habilitas promerendi sit in uirginitate, quàm in coniugio: quum maior pugna sit hic, quàm ibi? Si enim maior difficultas merendi in coniugio, uidetur esse maius præmium. **S**olutio: in uirginitate cum minore labore maior profectus, & ideo maior promerendi habilitas. In coniugio magnus labor, & paruus profectus: in quo gradu magnum est saltem stare.

Quæstio 70. **P**ro uero autem, quod & ego spiritum Dei habeam. Quæritur: quem spiritum Dei dicat se Apostolus habuisse, ut acquiescerent Corinthij suo consilio? Si enim dicimus charitatem, non sufficit. Charitatem enim habere poterat, & non scientiam sicut plurimi: si de scientia, non sufficit: multi enim scientiam habent, sed uita eorum non respondet uerbis. Vnde consilium talium merito potest improbari. **S**olutio: per spiritum Dei utrunq; intelligit scientiam & charitatem: quia in utroque excellebat Apostolus. Vnde & consilio eius acquiescendum erat.

Quæstio 71. **S**cientia inflat &c. Per se sine charitate, non ex qualitate sui: sed per occasionem, sicut lex, iram operatur. Sed de charitate uidetur idem posse dici. Multi enim in profectu charitatis, & aliarum uirtutum permanentes quadoq; superbiunt, & sic corruunt. Sicut ergo occasio delinquendi ex scientia sumitur: sic ex charitate sumi uidetur: quod nõ est concedendum. Ex charitate enim nullus occasioẽ mali sumit. Non enim agit perperam: non inflatur.

Quæstio 72. **S**olutio: scientia res talis est, quod inflat, & tamen a Deo est: sicut diuitiæ occasioẽ mali præbent, & tamen a Deo sunt: sicut etiam ligna habilia sunt ad comburendum: non tamen comburuntur, nisi ignis apponatur. Sic etiam scientia nunquam inflat nisi cor hominis accedatur: Charitas uero nõ quàm sic accendi potest: charitatem enim habere, & superbire nullus potest; sed scientiam habere, & superbire quisque potest.

Quæstio 73. **I**dolum nihil est. Quæritur, quomodo hoc sit uerum: cum quodlibet artificiale sit aliquid. Augustinus dicit, materia est a Deo, sed stultitia hominũ formam dedit. Sed iterum cum scriptum sit: omnis substantia, omnis forma, omnis coniunctio, & omnis compago fit a Deo: quomodo forma idoli non sit a Deo, cum sit aliquid? **O**rigenes dicit, idolum nihil est, id est, nullius rei, quæ sit, habet similitudinem. Vel idolum nihil est. i. quod putant esse idolam, id est, personam ex simulacro & spiritu præfidente: Vel (quod melius est) idolum nihil est in mundo. i. in rebus mundi nullam habet potestatem, ut eas mutet in melius, uel deterius. Vnde idolothita

quantum in ipsis est, licet comedere: sed non coram infirmo, ne ille hoc faceret cum ueneratione idoli.

Quæstio 74. **N**ullus est Deus nisi unus. Non ne Pater Deus, & Filius Deus est, & Spiritus sanctus est Deus, & pater non est filius, uel spiritus sanctus: quomodo ergo nisi unus est Deus? Item pater est Deus in genitus, & filius est Deus genitus, quomodo ergo unus est Deus? **S**olutio: unus est Deus in natura, nõ in persona: quis autem sit sensus horum uerborũ, Deus unus in natura, non in persona, magna quæstio inter modernos. Vt autem loquar, quod sentio, uidentur mihi plures sapere hæresim Sabellianam, ignorantes multiplicem significationem huius uocabuli, unus, uel unum, uel etiam singulus, uel substantia. Hæc tria enim uocabula aliter in theologia, aliter in communi usu loquendi accipiuntur, de quibus per se agendum est.

Quæstio 75. **Q**uæritur, an pater noster dicendus sit filius: uel Spiritus sanctus? **S**olutio: nõ simpliciter, ne intelligatur persona ingenita: potest autẽ cum determinatione tali, scilicet secundum gratiã regenerationis: tota enim Trinitas communiter per gratiã suam nos regenerat in filios adoptionis.

Quæstio 76. **I**tem quæritur, an Deus Trinitas sit pater ille qui æternaliter pater est, an alius? **S**olutio: non ille, nec alius, sed unus, & idem cum eodem.

Quæstio 77. **Q**uæritur, an angeli dicendi sint dij: sicut sancti homines dij dicuntur: sicut illud, ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. **S**olutio, non sunt dicendi dij angeli, ne uideantur esse colendi ea seruitute, quæ latría dicitur. Tribus modis dicitur Deus, substantiue, ut Trinitas, per adoptionem, ut sancti: nuncupatiue, ut dij Gentium.

Quæstio 78. **N**am cõscientia eorum, cum sit infirma, pollutur. Quæritur: quomodo dicat conscientiam eorum esse pollutam: nam si hoc pro Deo se facere credebant. i. cum ueneratione idolothita comedere, non ne, si hoc dimitterent, peccarent, cum omne, quod ex fide non est, peccatum sit? Vnde etiam Paulus, si non persequeretur ecclesiam, tunc quando eã pro Deo persequendam esse credebat, peccaret. **S**olutio: quia hoc faciebant creaturæ ut creatori, propter ignorantiam excusationem non habebant: adeo enim peruersa mens eorum erat & excæcata, ut imaginem ligneam uel lapideam Deum esse putarent. unde conuenienter dicit Apostolus: conscientia eorum, cum sit infirma, pollutur, non quod propter Deum pollutur. Nota, quod licet prædicatori a subiectis necessaria sumere: tamen sine scandalo hoc faciat.

Quæstio 79. **N**unquid cura est Deo de bobus? Non ne cura est Deo de omnibus? & si de omnibus, quomodo non est ei cura de bobus? **S**olutio, alia est prouidentia cura, quæ generaliter habetur de omnibus, alia est cura præceptionis, quam non habet Deus de bobus. Non enim dat præcepta hominibus, ut eos, qualiter boues nutrire debeant, doceat, hanc enim curam de solis hominibus habet.

Quæstio 80. **F**actus sum Iudæis tanquàm Iudeus. Quæritur, quomodo tanquàm Iudæus? an uere Iudæus? **S**olutio, Vere ulus est ritibus Iudæorum ut dicit Augustinus nõ dispensatorie ut dicit Hieronymus.

L
Quæstio
73.

M

N
Quæstio
74.

O
Quæstio
75.

P
Quæstio
76.
Psal. 81.

Q
Quæstio
77.

R
1. Cor. 9.
Quæstio
78.

S
Quæstio
79.

Dis.

Dispensatorie autem fieret, si malum esset, & tamẽ fieret ad tempus causa maioris boni. f. ut per illud simulacrum ad ueram Christi fidem conuerterentur. Diuersi autem fuerunt in hoc duæ illæ coluñæ ecclesiæ: non tamen dicimus alterutrum mentitum fuisse: cum credere hoc uel illud non sit periculum fidei: de qua controuersia dñ in sequentibus.

Quæstio 80. **O**mnes eandem escam spiritalem manducauerunt. Quæritur, quomodo eandem? **S**olutio: idem significatam, uel idem efficientem. Eiusdẽ enim efficaciam erunt ille cibus cuius iste, ut uolunt: quædam tamen sacramenta ueteris testamenti ex sacramentis noui testamenti suam uirtutem, & efficaciam habent: sicut ex corpore Christi, quod est sacramentum: manna fidelibus sumptum habuit suam uirtutem.

Quæstio 81. **N**eque tentemus Christum sicut quidam eorũ. Tentat Deus, ut probet: tentat diabolus, ut deiciat: tentat homo, ut exploret & sciat. Est itaque triplex tentatio. Prima est probationis, quæ bona est, ut illa Iob. Secunda est deceptionis, quæ est experientia mentis ad decipiendum. Tertia est diffidentia & desperationis, ut illa Iudæorum dicentium.

Quæstio 82. **N**unquid poterit Deus parere mensam in deserto? Quæritur igitur, quomodo Iudæi dicantur tentasse Christum: cum solum Deum patrem, & Deum Trinitatem coluisse uideantur. **S**olutio: ideo dicti sũt Iudæi tentasse Christum: quia præcedentia omnia Christum figurabant. hinc est, quod hæc tentatio potius dicta est esse Christi, quàm patris: licet non sit magis filij, quàm patris: licet dicatur.

Quæstio 83. **E**t perierunt ab exterminatore. i. ab angelo percutiente eos extra terminos promissæ patriæ. Si autem quæritur, an angelus ille fuerit bonus, an malus. Respondemus, q̄ mali quandoque puniuntur a bonis: quandoque a malis; boni uero non puniuntur nisi a malis.

Quæstio 84. **I**n quos fines seculorum deueniunt. Nunquid autem in aduentu Christi secula sunt finita? si autem non sunt finita, quomodo finis est seculorum? **S**olutio, sunt in nobis finita, quia cum diuersi status præcesserunt uitæ, in quibus omnibus uariatio, & quædam expectatio aduentus Christi fuit, nos uero alium uitæ statum non expectamus, quia inter hanc uitam, & futuram nihil est medium, his autẽ, qui adhuc Messiam expectant, nondum finis seculorum aduenit, ut miseris Iudæis.

Quæstio 85. **F**idelis Deus, qui non patietur &c. Quæritur, quomodo dicat Deum non permittere aliquẽ tentari supra id, quod potest, cum multi ex tentatione cadant, & a Deo separentur, & sic a diabolo superentur, & ira plusquàm possunt sustinere, tententur. **S**olutio, quàm diu cum Deo sunt non patitur eos tentari supra id, quod possunt. Quod autem aliqui cedunt ex illis, est, quia nolunt resistere tentationi cũ possint, unde iustum est, ut adeo tententur, culpa eorũ exigẽte. Permittit autẽ Deus aliquando aliquem tentari causa probationis, & ad conseruationẽ uirtutis: quæ tẽtatio puidẽtia ẽ, ut Paulũ, cui datus est stimulus carnis ad humilitatis cõseruationẽ.

Quæstio 86. **C**ommunicatio sanguinis Christi est? Quæritur

de huius sacramentis nomine, quare dicatur eu charistia. **S**olutio, sacramentum corporis, & sanguinis Christi dicitur propter sui excellentem uirtutem eucharistia. i. bona gratia, in quo sacramento non solum augmentum uirtutis, & gratiæ, sed ipse sumitur, qui est fons, & origo totius uirtutis, & gratiæ. In quo sacramento sunt tria: scilicet uisibilis species panis, & uini, & corpus, & sanguis Christi, & gratia spiritualis. Primum est sacramentum secundum est res primi, & sacramentum tertij: Tertium est uirtus primi, & res secundi. Primum itaq; est tantum sacramentum, Secundum est & sacramentum, & res: tertium uero tantum res. Habet ergo sacramentum primum res duas, unam signatam & cõtentam, scilicet uerum corpus, & sanguinem Christi: alteram signatam, & non contentam, scilicet unitatem ecclesiæ.

Quæstio 87. **Q**uæritur item, quare post sacramentum typici agni Dominus dederit discipulis suis, sacramentum corporis, & sanguinis sui? **S**olutio: ut ostenderet sacramenta legalia: inter quæ præcipuũ erat sacramentum agni paschalis debere cessare: & sacramentum nouæ legis substitui: inter quæ primũ locum tenet eucharistia: ideo etiã ut hoc sacramentum arctius imprimeret, atque tenacius memoriæ discipulorum commendaret.

Quæstio 88. **D**einde quæritur, cur sub alia specie & non sub propria, hoc sacramentum dederit? **S**olutio, ut fides haberet meritũ: quæ est de uisibilibus: quia fides non habet meritum, cum ratio humana præbet experimentum. Et ne obhorreret oculus, quod tenet manus, & ne ab incredulis nobis insultaretur.

Quæstio 89. **I**tem quæritur, cur sub hac specie potius, quàm sub alia. **S**olutio, quia res huius speciei expressam habet similitudinem cum utraque re huius sacramenti: quia sicut panis ex multis granis, & uinũ ex multis uuis: sic corpus Christi materiale ex multis membris, & spirituale ex multis fidelibus constat. Et sicut in pane, & uino plena & principalis refectio corporum est: sic in hoc sacramento plena & principalis est refectio animarum. Quia per eduliũ carnis uenitur ad gustum diuinitatis.

Quæstio 90. **I**tem quæritur: cum totus Christus sumatur sub utraque specie, quare non sub una tantum, sed sub duplici sumatur? **S**olutio, ideo sub duabus speciebus, ut ostendatur: quod totum hominem assumpsit, ut totum hominem sanaret: corpus enim propter corpus, animam propter animam assumpsit, & panis in carnem, & uinum in sanguinem mutatur. Ideo utiq; sub duabus speciebus sumitur, ut animæ, & corporis in Christo susceptio, & utriusque liberatio in nobis significetur.

Quæstio 91. **I**tem cum caro, & sanguis sit sub utraque specie, quæritur, an substantia utriusque speciei mutetur in carnẽ, & sanguinem Christi? **S**olutio: Licet utrunque sit sub utraque specie, tamen sola substantia panis in solam carnem, & sola substantia uini in solam substantiam sanguinis mutatur. Nec debent dici duo sacramenta: sed unum. Neque ideo dicitur iterari sacramentum: quia benedictio nõ repetitur super eandem speciem. Neque aliæ substantiæ in sacrificium ueritatis debent offerri, quia de alijs non potest

Pulchra Consideratio circa sacramentum corporis Christi.

B
Quæstio
86.

C
Quæstio
87.

D
Quæstio
88.

E
Quæstio
89.

F
Quæstio
90.

test consecrari corpus, & sanguis Christi, quàm de grano frumenti in panem redacto, & de uino.

Quæstio 91. **Q**uæritur: cur aqua cum uino ponatur in calice Domini. **S**olutio: aqua populû significat: unde nec uinum, quo significatur Christus, debet offerri sine aqua, quia Christus non est passus nisi pro populo, nec aqua sine uino ullo modo: quia populus non est redemptus nisi per Christum.

Quæstio 92. **Q**uæritur: an irritum fiat sacrificium, si aqua prætermittatur. **S**olutio: si quis non intendens hæresim introducere: obliuione, uel ignorantia aquam prætermiserit, non uidetur esse irritum: unde nec ecclesiæ Græcorum aquam apponunt. Aqua uero sola nullatenus potest offerri in sacrificium, nec panis nisi de frumento. i. tritico, nec granum nisi redactum in panem.

Quæstio 93. **S**olet autem quæri: an aqua cum uino mutetur in sanguinem. **S**olutio: dicunt quidam, quod mutatur: nobis autem uidetur, quod non mutatur: quod a Magistro Acardo accepimus.

Quæstio 94. **Q**uæritur: an Iudas corpus Domini acceperit intincta buccella. **S**olutio: nõ tunc, sed prius cum cæteris.

Quæstio 95. **Q**uæritur de accidentibus, quæ remanent specie, sapore, & pondere, & forma, in quo subiecto sunt. **S**olutio: multi doctores in hoc consentiunt, quod sunt sine subiecto: sicut substantiæ carnis, & sanguinis sunt ibi sine huiusmodi accidentibus.

Quæstio 96. **S**olet etiam quæri de fractione & partitione, quæ est ibi, in qua re fiat: quia non est alia substantia quàm substantia carnis, & sanguinis, quæ integra manet. **S**olutio: corpus Christi integrum manet in semetipso, & tamē frangitur & diuiditur in sacramento.

Quæstio 97. **Q**uæritur: an malus uerum corpus Domini, & uerum sanguinem sumat. **S**olutio: utrunque uere sumit, sed malo suo: quia indigne: indignus est enim qui aliter sumit, quàm Christus instituit, uel qui est in mortali peccato.

Quæstio 98. **I**tem quæritur: utrum Christus quotidie immoletur. **S**olutio: qui semel occisus est in ara crucis: immoletur quotidie in memoriam ipsius passionis in sacramento: nec repetitur ex sua infirmitate: sed nostra, qui quotidie peccamus, & uenialium remissionem consequimur, & augmentum uirtutum si digne participamus. **O**pponitur de hoc quod Augustinus dicit, quod bonus sacramentum, & re sacramenti accipit: malus uero tantum sacramentum, & non re sacramenti, & iam superius dictum est, quod malus accipit uerum corpus, & uerum sanguinem: ergo non solum sacramentum, sed etiam rem sacramenti malus accipit, quod indubitanter credendum est. **S**olutio: in prædictis uerbis Augustinus sacramentum, uerum corpus, & uerum sanguinem Christi uocat: rem, gratiam spiritualem, quam solus bonus, & non malus accipit.

Quæstio 99. **Q**uæritur: quale corpus Christus dedit discipulis suis: mortale, an immortale: si mortale, quomodo potuit sine læsione dentibus teri, uel frangi: si immortale, ergo dedit tale, quale nondum erat. **S**olutio: sane dicimus, quod tale dedit, quale uoluit, cui nihil erat impossibile. Asserunt quidam tamen, quod mortale dedit, quod nos, sicut nõ asserimus, ita non negamus.

Quæritur: quæ sit huius sacramenti uirtus. **S**olutio: uenialium peccatorum remissio, perfectio uirtutum, & est institutum in augmentum uirtutum, & in medicinam quotidianæ infirmitatis.

Quæritur: an quotidie sit communicandum. **S**olutio: Augustinus, inquit, quotidie eucharistiam accipere nec laudo, nec uitupero: si quis tamen est in affectu peccandi, magis grauatur ex perceptione, quàm purificatur: & si quis peccato mortali mordetur, lachrymis satisfaciatur: & si de cetero nõ peccandi uoluntatem habeat, securus accedat.

Quæritur: an prauis sacerdotibus licet sacrificium conficere queant. **S**olutio: licet aliqui sint uita prauis, si intus sint nomine, & sacramento, creduntur quod uere consecrant: qui autem excommunicati sunt, & de hæresi manifeste notati, non uidentur hoc posse. In hoc sacramento tria oportet seruari, scilicet formam, ordinem, & intentionem, formam a Domino institutam, ordinem, ut sit sacerdos, intentionem, ut intendat hoc facere.

Quæritur: an corpus Domini a brutis animalibus tangatur, uel sumatur. **S**olutio: nullo modo uel a mure, uel ab alia bestiola sumitur.

Quæritur: videt ergo sumit mus, qui manducat. **S**olutio: Deus nouit, forsitan nisi accidentia, quæ ibi sunt.

Nolite manducare propter illum, qui iudicauit, & propter conscientiam. i. infirmi &c.

Quæritur: quomodo dicat. Nolite manducare propter infidelem, uel infirmum fidelem, nõ ne melius esset propter utrumque manducare, quàm abstinere: nam si abstinet, offenditur infidelis. Infirmitas uero sibi potius relinquendus est, ut iam superius dictum. Qui infirmus est, olus manducet. In hac. n. existimatione, qui putat se idolum uenerari, si idolo consecrata comedit, ipse sibi est relinquendus: licet enim te peccare manducando existimet, tamen non cum ueneratione idoli comedit, nec ipse hoc putando a fide auertitur, immo zelo fidei credit te errare in hoc quod comedit, & ideo indignatur. **S**olutio, melius est ipsum, qui manducauit abstinendo instruire, quàm comedendo in errore fouere. Item si comederes coram infirmo fratre, ipse scandalizaretur, & ex scandalo periret. Ideo abstinendum est potius, quàm edendum.

Sue manducatis, siue bibitis &c. **Q**uæritur: quomodo possit impleri, ut omnia ad gloriam Dei faciamus, cum multa naturaliter faciamus, quæ nõ ideo facimus, ut Deo placeamus. **S**olutio, sic omnia opera nostra circumspecte fiant, ut nihil contra Deum fiat.

Sicut & ego omnibus per omnia placeo. Alibi dicit. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Nunquid omnibus per omnia placens seruus Christi non erat. **S**olutio, quod dicit. Si adhuc hominibus placerem, sic intelligitur, si hominibus placerem quantum in me est, ut causam, & finem ponerem in homine, seruus Christi nõ essem. Qui autem placet propter ueritatem, non ipse, sed magis ipsa ueritas placet.

Si quis uidetur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Hic habemus auctoritatem, quod consuetudines sanctæ ecclesiæ tenendæ sunt, & si rationem ignoremus,

Ecclēsia. **Q**uæritur: quare ab illa sic constitutæ sunt: Deus enim suam ecclesiam in his, quæ ad ipsum pertinent, non permittit errare. Nota: ecclesia dicitur conuocatio fidelium, & domus, in qua conuenitur ad eucharistiam percipiendam: non solum ad mortis Christi commemorationem: sed etiam ut Christo moribus, & uita conformemur.

Quæstio 109. **Gen. 1.** **V**ir imago, & gloria est Dei, mulier uero imago, & gloria est uiri &c. **Q**uæritur: quomodo uir sit imago Dei, & non mulier, cum in Genesi scriptum sit de utroque, quod facti sunt ad imaginem Dei. **S**olutio: alia est imago communis uiro, & mulieri, de qua agitur in Genesi, alia est illa, quæ soli uiro, & non mulieri conuenit. Prima consistit in potentia naturali cognoscendi Deum. Secunda in hoc intelligitur, quod sicut ex Deo omnia, sic ex uno homine omnes homines. Vel moraliter accipiendum: ut per uirum, intelligatur ratio; per mulierem, sensualitas, & secundum hoc uir, & non mulier, est imago Dei.

Quæstio 110. **O**portet hæreses esse &c. De auctoritate ecclesiæ. **Q**uæritur: quis dicendus sit hæreticus. **S**olutio: hæreticus proprie est, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ, uel principatus sui causa, falsas, & nouas, & prauas sectas, & a ueritate alienas inuenit, uel ab aliis inuentas tenet: sequitur, & defendit.

Quæstio 111. **P**robet autem seipsum homo &c. Si quis in mortali peccato est, non accedat, sed dicat, Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Quid est ergo aliquem seipsum probare, nisi uidere, an conscientia sua mordeat se de mortali, & si est in proposito manendi adhuc in peccato. Sacerdos autem eum, qui est in peccato mortali, non tamen manifestus, debet monere, ne accedat, non tamen ipsi communionem subtrahere potest. Si autem publica fama, uel crimen accuset, nullo modo accedat: nec ei sacerdos det. Si enim uel gratia sui, uel pecunia conuictus dederit tali quantum in se est Christum occidit: quod est ualde timendum.

Quæstio 112. **1. Cor. 12.** **D**iuisiones autem gratiarum: idem autem spiritus &c. Cum opera Trinitatis sint diuisa. **Q**uæritur: cur gratias Spiritui sancto, ministraciones filio, operationes patri attribuat. **S**olutio: in gratia maxime apparet benignitas, quæ ad proprietatem Spiritus sancti pertinet: ideo gratias Spiritui sancto attribuit. In ministracionibus uero sapientia lucet: quæ ad filium solet referri. In operationibus potentia: quæ specialiter patris est: ideo operationes ad patris auctoritatem refert.

Quæstio 113. **S**apientia, & scientia Dei. **A**lij datur sermo sapientiæ &c. Notandum, quod accipitur aliter sapientia, & scientia hic, quæ ibi, o altitudo diuinitatis scientiæ, & sapientiæ Dei. Cum enim dicit. O altitudo diuinitatis scientiæ, & scientiæ Dei, sapientiam, & scientiam, uocat diuinitatis essentiam. Cum autem dicit, alii datur sermo sapientiæ: alii sermo scientiæ, sapientiam, uocat cognitionem de æternis, scientiam uero, cognitionem de humanis.

Quæstio 114. **G**racoperatur omnia unus atq; idem spiritus. **Q**uæritur, quare pater non dicatur donum, sicut filius, uel spiritus sanctus, cum det seipsum, si-

cut & alia personæ, nemini enim datur filius, uel spiritus sanctus sine patre. **S**olutio: propter auctoritatem principii, ne intelligatur esse ab alio, qui est a nullo.

Sicut enim unum corpus &c. **Q**uæritur, an soli boni istis donis participant: an etiã mali. **Q**uod autem etiam mali hæc habeant dona spiritus, inde liquet, quod in euangelio legitur, quia dicit ad Dominum in die iudicii. Domine non ne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus: quibus dicit Dominus, Amē dico uobis, nescio uos &c. Itē Ioannes euangelista cum uideret quendam, qui nõ sequebatur Dominum, eijcere dæmonia in nomine Christi: uoluit prohibere, cui Dominus ait. Noli prohibere, qui non est mecum contra me est. Ex quibus patet, quod & mali his donis sepe utuntur, & sic uidetur, quod sint de corpore Christi, & sint eius membra: sed iidem, cum sint mali, sunt membra diaboli. **S**olutio: non dicit Apostolus, quod omnes habentes dona spiritus sancti in unitate corporis consistant. Vel ecclesia large accipitur, scilicet multitudo omnium sacramentis ecclesiæ participantium. In quibus sunt quedam putrida membra, & grana multa cum paleis, quæ dicuntur esse in corpore, sed non de corpore. Unde Ioannes, a nobis exierunt, sed non de nobis erant. **N**ota, quod Apostolus dicit omnia membra corporis, cum sint multa, unum corpus sunt. Hoc dico propter quosdam nolentes concedere, quod partes omnes alicuius totius simul iunctæ recipiant nomen totius, cum etiam dicatur in symbolo Athanasij, anima, & caro sunt unus homo.

Si habuero omnem fidem, charitatem autem &c. **H**ic Apostolus manifeste ostendit, quod fides, & cætera dona possunt haberi sine charitate. **Q**uæritur ergo imprimis, de qua fide hic agatur, an de fide catholica, an de alia: sed non de alia, quia per aliam non possunt montes transferri de loco ad locum, si cut per hanc, de qua hic agit: ergo de fide catholica hic agit: unde constat, quod ipsa potest haberi sine charitate, & sic a malis potest haberi, quod multi negant. Est autem, secundum hos, fides catholica, fides operans per dilectionem. A quibus quæri potest, an unum uocent: an duo fidem per dilectionem operantem, hoc autem totum unum esse nõ potest. Qui enim fidem sic habet, nõ solum credit, sed etiã diligit. Hæc autem duo in malis esse non possunt, sed quantum in fide est simpliciter hoc totum, in malo etiam in diabolo esse potest. Quid enim credit iste bonus, quod non credit iste malus? Non ne iste malus, uel etiã diabolus, credit, quod Christus mortuus est, & a morte resuscitatus, & cætera, quæ credenda sunt, quæ ad fidem sunt necessaria. **S**ed obijcitur secundum hoc, quod diabolus habet fidem catholicam, & sic fit catholicus. **S**olutio: catholicus duobus modis dicitur, & qui catholice uiuit, uitam Christi imitando: & catholicus dicitur, qui omnia credit credenda, siue habeat charitatem, siue nõ. **C**õcedunt quidam, quod etiam diabolus secundum aliam acceptionem possit dici catholicus, quod nõ a nobis grauitè sonat, maxime cū illa cognitio, quæ ille habet de Christo, magis sit ex naturæ subtilitate, quàm ex christianæ fidei inspiratione.

Cha-

Quaestio 117. **L** Charitas est fons proprius bonorum &c. Quæritur, an charitas possit haberi ab ijs, qui sunt damnandi. Non ne ipsi sunt alieni, qui non communicant fonte proprio bonorum? **Solutio**, ideo charitas dicitur fons proprius bonorum, quia nemo potest simul charitatem habere, & malus esse.

Quaestio 118. **M** Charitas nunquam excidit &c. Quæritur, an charitas semel habita nunquam amittatur. Nā si nunquam excidit, & nunquam amittitur, ergo ij, qui damnandi sunt, aliquando charitatem habere non possunt. **Solutio**, ideo charitas dicitur nunquam excidere, quia habetur hic, & in futuro, in præsentia uero habita amittitur, & amissa iterum recuperatur.

Quaestio 119. **N** Scientia destruetur &c. Quæritur: quomodo dicat scientiam destrui in futuro: nunquid non habemus cognitionem in futuro earum rerum, quarum nunc habemus? Habebimus quidem, & multo maiorem quam habeamus in præsentia: quomodo ergo scientia destruetur? **Solutio**: dicunt quidam, quod scientia destruetur a sua partialitate & imperfectio ne, ut non sit partialis & imperfecta. Sed hoc est eā augeri & perfici, & non destrui: quia eodem modo potest dici de charitate, quod ipsa sit destruenda. Sicut enim imperfecte cognoscimus: ita imperfecte diligimus, & cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.

Solutio: dicunt quidam, quod non scientia: sed modus eius ænigmaticus & umbratilis destruendus est. Sed iterum eadem ratione & charitas uideretur esse destruenda: cuius modus scilicet imperfectio in futuro est euacuandus. Ad hoc respondetur, quod uerum est, quod modus imperfectio tollitur a charitate: sed non omnis modus. In futuro enim diligitur Deus propter se, & propter Deū proximus: sicut in præsentia diligitur. Alij etiam dicunt, quod actus scientiæ in futuro destruetur. Charitas uero, quæ nunc est, nec eius actus, nec quidam modus in futuro destruetur: fides autē, & spes ex toto euacuabuntur: scientia uero ex parte destruetur: cuius actus, & modus non erit.

Quaestio 120. **O** Sed est alia quaestio, quæ nos magis urget: uerum est, & negari non potest, quin charitas in præsentia sit comparatione futuri imperfecta, sed Apostolus probat tali argumento, quod prophetiæ euacuabuntur, & quod scientia destruetur: ex parte scimus, & ex parte prophetamus: cum autem uenerit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: cum ergo charitas ex parte est, con simili argumento ipsa euacuabitur, cum uenerit quod perfectum est. **Solutio**: nos autem dicimus, quod alia ratione dicitur scientia, uel prophetia ex parte, alia ratione charitas imperfecta. Ex eo enim, quod quidam cognoscunt, quidam non cognoscunt, prophetia uel doctrina habet locum in hoc præsentia, ubi alius alium docet & instruit. In futuro uero ubi omnes erunt docibiles Dei: quando omnes a maximo usque ad minimum cognoscendo Deum plene & perfecte: tunc doctrina hominum non habebit locum: quando nemo dicet fratri suo, cognosce Deum. Ideoq; scientia. i. doctrina euacuabitur. Charitas autem non sic dicitur ex parte esse. Nō enim ideo habet esse, quia quidam diligunt, & quidam non diligunt: immo

multo uerius erit: quando omnes diligunt perfecte. **Nota**, ænigma est obscura similitudo, & sicut in præsentia omnis creatura est quasi quoddam speculum, in quo uidetur Deus: sic in futuro ipse Deus, erit speculum omnis creaturæ, in quo omnia uidebuntur uerius, quam in semetipsis. Hinc est secundum quosdam, quare scientia sit destruenda: quia umbratilis iste modus cognoscendi: quem nunc habemus, plena cognitione accedente non erit.

Charitati non possunt fides, & spes deesse: fides uero, & spes sine charitate esse possunt. Dicunt tñ quidam (ut supra dictum est) quod fides sine charitate esse non potest: quorum error hic destruitur, cum enim dicit: si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum: innuit manifeste, quod fides etiam perfecta potest haberi sine charitate. Et expositor in prædictis uerbis manifeste eos arguit dicens, q; fides, & spes sine charitate esse possunt.

De spe uero quæri potest, quomodo ipsa sine charitate esse possit. Non ne spes est fiducia futurorum bonorum ex præcedentibus meritis ueniens? Hæc autem non potest esse sine charitate. Itaq; uidetur, quod sine charitate spes esse non possit. Item si spes est (ut alijs uidetur) expectatio futuri cōmodi; iam præsumptio erit potius, quam spes, si certus sum, qd remunerabit: licet sint nulla merita. Ad hoc responderi potest, quod duplex est spes: remunerationis, & promerendi: spes uero promerendi sine charitate esse potest, spes autem remunerationis non potest haberi sine charitate.

Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Quæritur, quid sit loqui lingua: **Solutio**, alijs dicunt, quod loqui lingua est loqui parabolice: Alij lingua incognita. Augustinus dicit, quod prolatio signorum, quæ spiritus in spiritu hominis informat: dicitur esse loqui lingua. Vnde Apostolus ait, Spiritus loquitur mysteria. Idem enim dicit loqui lingua, & loqui spiritu. Spiritus sanctus in primitiua ecclesia formabat ad conuersionem fidelium signa cælestium secretorum in mentibus fidelium, & prolationē talium uocat loqui linguis Apostolus. **Nota** uero, quod illi qui linguis loquebantur: quandoque intelligebant, quandoque nō intelligebant. **Sed** dicit quis, si ille, qui loquitur lingua, intelligit quod dicit: iam hoc est non loqui lingua, sed prophetare. **Solutio**: Licet ipse intelligat, nisi ipse alijs exponat, nen prophetat: sed tantum loquitur lingua. **Nota** quædam fieri in ecclesia ad solum decorem, non adeo ad necessitatem: inter quæ continetur loqui linguis,

Eritis loquentes in aera &c. Ex his uerbis arbi trantur quidam, quod loqui linguis sit loqui diuersis generibus linguarum, sed non est hoc uerum: immo ad hoc inducit Apostolus istud, ut ostendat, loqui linguis sine interpretatione paruum habere utilitatem, sicut loqui omnibus generibus linguarum: potius confusionem quam ædificationem faceret his, qui nullā eorum intelligerent.

Si nesciero uirtutem uocis. Quæritur, quid uocet uirtutem uocis. **Solutio**: uocis significationē, uocat uocis uirtutem.

Ænigma.

P **Quaestio 121.** **V**trū fides haberi possit sine charitate.

Q **Quaestio 122.** **D**e spe.

R **1. Cor. 14.** **Quaestio 123.**

1. Cor. 14

obiectio

S

T **Quaestio 124.** **Q**uid loqui linguis

V **Quaestio 125.**

Quæri-

X **Quaestio 126.** **Q**uæritur etiam: quare huiusmodi locutio lingua fieri dicatur. **Solutio**: ideo hoc fit, quia quod in lingua est: in uoce, & in prolatione est: qd uero in corde est, in intellectu est: quia in corde intelligentia est: unde quia hæc locutio tantum in prolatione est, & non in intelligentia: ideo lingua fieri dicitur: spiritu etiam, & non mente. Est enim spiritus uis animæ inferior mente, in qua imagines rerum confuse comprehenduntur. Est enim uisibiliū imaginaria & confusa comprehensio, sine discretione proprietatum eorum, quæ comprehenduntur: qualis fuit illa Pharaonis de uaccis, & spicis uisio: ipse enim tantum imagines uidebat. **Gen. 41.** Ioseph uero in intellectu de his habuit Dei reuelationem.

Y **Quaestio 127.** **Q**uæritur: quid uerba sic prolata significant: quando quis sic lingua loquitur, ut hoc exemplum ponamus. Exit qui seminat seminare semem suum. Nam si hæc est uocis significatio, ipsa uera fuit: quæritur ergo, si id ea dicitur, quod ea proprie significatur: si dicatur ita esse, infertur ergo, quoddam falsum ea significatur. **Ad** hoc respondent quidā dicentes, non est uocis significatio quæ renda in huiusmodi: sed rerum tantum, quod pertinet ad allegoriam. Alij dicunt, ut licentius loquantur, quia proprie quidem falsum significat: non tamen ea falsum dicitur: quia non ibi dictum terminatur: non enim est finis locutionis illa prima uocis significatio: sed secunda, quæ allegorica dicitur. **P**otest autem dici, quod locutio ipsa neque uerū neque falsum significat: res enim ibi tantum significant uerum: quod ibi mystice intelligitur. Nec nego, quin ibi sit uocis significatio, sed tantum incomplexa: quia hæc uox, homo, significat hominem, & sic de cæteris: sed non significant complexa: non enim coniuncte significant, ut uerum, uel falsum significetur, sed ut res significant illas: quibus uerum significatur. Vel potest dici, quod propositio ipsa ex rerum proprietate, quæ significantur: ad illud significandum, quod mystice intelligitur, assumitur, ut hæc uox semen, uerbum Dei significat: ex proprietate rei, quam significat.

Z **A** **Ch**ristus mortuus est pro peccatis nostris &c. Quæritur: an Christus secundum carnem moriendi habuit necessitatem? Quod autem habuit moriendi necessitatem, uidetur uelle autoritas super locum illum. Quemadmodum statutum est hominibus semel mori: post hoc autem iudicium: sic Christus semel oblatu est: sic. i. eadem necessitate, & iure naturæ: quo cæteri moriuntur. Item dicit autoritas, quia uoluit oblatu est, igitur sola uoluntate, quomodo ergo necessitate? **Solutio**: constat, quod in Christo nulla erat causa moriendi, quæ nullum peccatum: tamen ut uolunt quidam inter cæteras pœnalitates: etiam necessitatem moriendi uoluntarie suscepit, & sic hæc necessitas non impedit uoluntatem; quam, sicut quādo uoluit, accepit: sic eam, quando uoluit, deposuit: si enim iniquum aliquid maius beneficium non esset collatum carni assumptæ, necessario subiaceret legi naturæ: quam etiam necessitatem quidam intelligunt per mortalitatem.

1. Cor. 15 **Quaestio 128.** **H**eb. 9. **E**sa. 53.

E Go sum minimus Apostolorum &c. Quæritur, B quomodo Apostolus se dicat minimum Apostolorum, cum maioris meriti sit meritis aliorum: plus enim omnibus laborauit. **Solutio**: hoc dicit secundum priorem statum, non secundum præsentem, in quo non minimus Apostolorum fuit, sed maximus. Sed obiicitur. Non enim dicit, ego fui minimus, sed ego sum minimus Apostolorum: igitur cum non sit inter minimos, sed potius inter primos, uidetur quod mentiat, & sic ad mortem peccare: quia os, quod mentitur, occidit animam. **Solutio**: sensus est, ego sum minimus Apostolorum. i. me alijs non præfero, sed potius alios mihi: nimirum, omnia enim peccata sua: præterita, uel præsentia, occulta, uel manifesta, habebat ante oculos suos: aliorum uero simplicitatem & innocentiam considerauit, & sic secundum hanc considerationē humilia de se sentiebat: sicut enim superbus si qua bona habet, illa semper attendit, & aliorum infirmitates, unde se solum magnū arbitrat, alios uilipendens: sic humilis suas infirmitates sine intermissione uidet, bona uero aliorum perpedit: hinc est, quod sancti, cum sint maiores, se humiliores sentiunt, nec est fallens opinio, quia bona, quæ habent, non sua, sed Dei munera esse iudicant, mala uero, quibus subiacent, sua esse sciunt.

C **Q**ua gratia loquatur. Siquidem de gratia Dei operante, & cooperante, siue gratia præueniente, & gratia sublequente, iam in superioribus dictum est: gratia. n. præueniens, uel operans eadē est: quæ operatur in nobis sine nobis. s. præparando, & faciando liberum arbitrium, ut bonum uelit, quam notat Apostolus dicens. Gratia Dei sum id quod sū: gratia uero subsequens, uel cooperans una & eadē est, quæ operatur in nobis, non sine nobis, sublequendo, & adiuuando, ne frustra uelimus, quam notat Apostolus dicens: Et gratia eius in me uacua non fuit; quia omnibus plus laboraui, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Ex hoc itaque, quod dicit. Ego sum id quod sum gratia Dei, destruitur error Pelagianorum, qui dicebant liberum arbitrium ad salutem promerendam sufficere. Item ex eo, quod supponit, & gratia eius in me uacua non fuit, hominem ostendit ex libero arbitrio aliquid posse, quod quidam hæretici negant dicentes, quod homo nil promereri potest. Apostolus uero demonstrat hominem ex se quidem nihil posse, sed tantum ex gratia superueniente: oportet enim hominem gratia præueniri: deinde liberum arbitrium, iam a gratia præuentum ipsi gratiæ cooperari debet: cuius natura talis est, ut relucere, & cooperari possit, sicut radio solis oculus tactus uidere potest. Quod ergo homo operatur, ex gratia est: cui cooperatur. Quædam enim gratia (ut iam dictum est) operatur sine adiutorio hominis, quia compūgit mentem, & excitat, homo uero sine gratia: nec cōsentire potest gratiæ, nec aliud quicquam efficere, sed gratiæ trahenti & ducenti innittitur, & sic gratia adiutus promeretur. Ex quo patet, quod non tantum gratia est, quando homo aliquid boni facit, sed etiā ex libero arbitrio, licet totum sit opus gratiæ, uel per se, uel cū

Annotationes Elucidatoriae

homine operantis. Sunt itaque quaedam ex sola gratia, quaedam ex gratia, & homine.

Quaestio 131. **D** Resurrexerit. Quæritur de hypothetica, an sit uera: & quomodo sit intelligenda. **Solutio;** uera est, & sic intelligitur: si impossibile esset mortuos resurgere, ut quidam hæretici dicebant: nec Christum surrexisse est possibile: uel si sancti non essent resurrecturi, nec uerum esset quod Christus resurrexit: quia totum, quod fecit in carne, moriendo, patiendo, resurgendo: pro nobis fecit.

Quaestio 132. **E** Si Christus non resurrexerit, inanis est fides nostra. Quæritur, quomodo dicat Apostolus inane esse fidem nostram: & miserabiliores sumus omnibus hominibus, si non erit resurrectio mortuorum, uel corporum. Nam cum anima immortalis, & ipsa sola capax sit uisionis Dei, & sic sola habere beatitudinem possit: non ne beati esse possumus sine corporum resurrectione? Et ad idem.

Quaestio 133. **F** Quæritur: ad quid erit corporum resurrectio: cum eis ibi opus non erit: ubi Christus erit omnia in omnibus, nec ipsa beatitudinem suscipere possint, quæ erit solius animæ. **Solutio;** uidendum est diligenter quid dicatur, & secundum quid. Quod enim ait, miserabiliores sumus omnibus hominibus: non secundum animam, sed secundum corpus dicit. Hic enim maiorem miseriam alijs passus est Apostolus. Est autem corporum resurrectio, ut & secunda gloriemur stola: claritas enim illa, quæ in corpore erit: ad augmentum beatitudinis ipsius erit, ut quod prius habuit ad miseriam: iam habeat ad gloriam & decorem. Probat Apostolus resurrectionem mortuorum: per resurrectionem Christi: quæ ideo tantum facta est, ut resurrectio corporum crederetur, & fieret. Cui tradiderit regnum Deo & patri, id est cum ecclesiâ, in qua modo regnat per fidem, per cognitionem, quam habuit de filio, ad patris cognitionem & uisionem perducet.

Quaestio 134. **G** Donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Quæritur quomodo dicat, quod oportet Christum regnare: donec ponat &c. Non ne in æternum regnabit: & præcipue inimicis subditis? **Solutio;** in locis similibus, donec, ponitur pro in æternum: si n. tunc, quoniam hæc aduersarios, regnat: constat, quod regnabit oibus sibi subiectis, & sic in æternum regnabit.

Quaestio 135. **H** Tunc, & ipse filius subiectus erit illi, qui subiectus sibi omnia. Quæritur, secundum quam naturam filium subiectum patri dicat. Nam si secundum diuinam, eo minor erit: quod falsum est, quia secundum diuinitatem æqualis est patri. Item si secundum humanam hoc sit dictum, tunc secundum eam omnia sunt subiecta ei: & secundum humanam est Dominus omnium: quare & creator, & sic secundum eandem uideretur esse æqualis patri, secundum quam minor eo est: unde legitur. Æqualis patri secundum diuinitatem: minor patre secundum humanitatem. **Solutio;** potest hoc sane intelligi secundum utranque naturam, scilicet diuinam, & humanam: secundum humanam omnia sunt subiecta ei: secundum quam ad æqualitatem patris sublimatus est, dum uerbo consubstantiali patri, in unam perso-

nam, humana natura unita est, secundum quam plenitudinem donorum & ipse accepit; de qua plenitudine nos omnes accepimus, & sic ei subiecti. Itæ secundum diuinam naturam quidam sic intelligunt, quod subiectus est filius patri, quia ab eo habet esse, a quo habet quicquid habet. Iuxta illud, Ioan. 7. doctrina mea, non est mea. Item: pater maior me est. Quod nonnulli secundum diuinam naturam intelligi uolunt. In huiusmodi uerbo notatur distinctio, quia filius a patre, non pater a filio est, unde pater principium Deitatis dicitur, quia a nullo est, & ab ipso tam filius, quam Spiritus sanctus est. Est enim Pater principium, non de principio: Spiritus sanctus ab utroque procedens, sed huiusmodi non nisi conuenienti & loco tempore dicenda sunt, ne infirmi scandalum incurrunt.

In dispari claritate erit par gaudium. Quæritur, si dispar claritas, quomodo gaudium par possit esse? Non ne iuxta quantitatem claritatis, erit quantitas gaudij? Non ne ipsa claritas erit ipsum gaudium? Item si unus altero beator, alter altero maius gaudium habebit, quomodo ergo par gaudium erit? Item gaudium omnium non ne erit singulorum? quomodo ergo in dispari claritate erit par gaudium? **Solutio;** Si idem nummus omnibus dabitur, quomodo dispar claritas? si par gaudium erit: ergo gaudium Petri erit gaudium Martini. **Solutio;** aliud est gaudium experientie: aliud uoluntatis, ut gaudium Petri remunerationis est, & experientie. Martino uero non experientie, sed affectus est. Tantum enim placet illi bonum Petri, quantum ipsi Petro, non tamen in se sentit, & experitur tam beatitudinem, quam Petrus sentit. Est itaque differens beatitudo secundum quantitatem, licet sit eadem secundum qualitatem. Veluti ego de sanitate alicuius conualecentis ex infirmitate, tantum gaudeo, quantum ipse, affectu, & si non experientia, quia sanitatem in me non sentio, quam ipse experitur. Sicut duo eodem lecto contemuntur, alter tamen plus calet: sic in una uisione Dei, unus intensius gaudebit, quam alter. Sed nullus inferior nulli maiori inuidebit, nec maius gaudium superioris sibi desiderabit, quia unusquisque tantum habebit, quantum uolet, alioquin non esset beatus. Ibi uita sine morte, notitia sine errore, amor sine offensione. Ibi uidebitur finis desideriorum nostrorum. Deus sine fine, amabitur sine fastidio, laudabitur sine fatigatione.

Seminatur corpus animale &c. Quæritur, an corpus ab anima, an anima a corpore habeat animalitatem, id est sensualitatem? **Solutio;** nec corpus animalitatem, nisi ab anima habere potest: nec animalis, id est sensualitatem habens, esset anima non corpori coniuncta. Videtur itaque animalitas nosci ex utriusque coniunctione, anima tamen sola sentit per corpus, corpus uero ea suscipit, non etiam sentit. Primus enim homo sic creatus est, ut ex creatione passibilis esset, nunquam tamen pateretur, nisi peccasset. Unde & dicitur immortalis fuisse ante peccatum, quia poterat non mori, poterat enim non peccare, qui si non peccasset, non moreretur.

Ioan. 1.

Ioan. 7.
Ioan. 14.

I Quaestio 136.

K Quaestio 137.

Quaestio 138. **S**olet item quæri, cum dictus sit mortalis, & quodammodo immortalis homo ante peccatum, an utrumque habuit ex natura, an neutrum, an alterum tantum? **Solutio;** salua reuerentia secretorum, sine præiudicio melioris sciencie dicimus, quod naturaliter fuit homo ante peccatum, mortalis & passibilis: beneficio uero ligni uitæ fieret immortalis: unde doctores non dicunt simpliciter illum tunc fuisse immortalem: sed addunt quodam modo, & determinant quo modo: mortalem uero simpliciter eum pronunciant fuisse: iuxta hoc dictum est: primus homo factus est in animam uiuentem, id est in animam, quæ corpus uegetaret, & uiuificaret: non sic ut cibus non indigeret.

Quaestio 139. **M** Hæc autem dico fratres, quod caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam. Quæritur igitur: quæ corpora habituri sumus. **Solutio;** eadem corpora, quæ nunc habemus: post resurrectionem habebimus: sed immutata non secundum substantiam, sed secundum qualitatem: hæc dissolubilia, illa uero indissolubilia: sed bonorum impassibilia, malorum uero passibilia: unde ipsa tanquam in morte perpetua erunt. Quod autem indissolubilia erunt, docet Apostolus, dicens. Caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt. Quod autem impassibilia corpora habituri sunt: insinuat Apostolus dicens: sed omnes immutabimur.

Quaestio 140. **N** Cænet enim tuba &c. Quæritur: quid nomine tubæ significetur? **Solutio;** dicunt doctores, quod aliquod euidens, & præclarum signum: sic uocat Apostolus: quo mysterium futuræ resurrectionis implebitur. quæ tuba alibi uocatur clamor, alibi uox archangeli uel uox Christi.

Quaestio 141. **O** Quæritur etiam de uoce tubæ: an futura sit materialis? **Solutio;** pater, quod uox materialis erit ministerio angeli facta: quia si cut per tubam conuocabatur populus Iudæorum ad festum, uel ad bellum: sic tunc ad iudicium uocabuntur, uel aliquod euidens signum, quo idem fiat, quod uoce fieri solet.

Quaestio 142. **P** Absorpta est mors in uictoria. Quæritur: quæ mors, & in qua uictoria sit absorpta: mortis enim nomine quandoque diabolus, qui est author mortis, quandoque peccatum, quod separat a Deo: quandoque dissolutio animæ, & corporis significatur. **Solutio;** potest sane intelligi & de diabolo, & de peccato, & dissolutione animæ, & corporis. Constat, quod in uictoria dominicæ resurrectionis sit absorptus diabolus: ne dominetur, sicut ante, quando timore mortis compellebantur homines ad quodlibet scelus: nunc autem sancti mortem contemnunt: maxime autem in futura generali omnium resurrectione omnis mors absorbebitur, quando hoc mortale induet incorruptelam.

Quaestio 143. **Q** Virtus uero peccati lex. Qualiter hoc sit intelligendum: ex his, quæ dicta sunt, super epistolam ad Romanos, facile potest perpendi. lege enim data, & carnalis concupiscentia inualuit, & præuariatio accessit. Lex enim prohibendo auget concupiscentiam, nisi Spiritus sanctus infundat charitatem.

Quaestio 144. **I**taque fratres stabiles estote, & immobiles. Quæritur, in quo hæc duo differunt? **Solutio;** stabiles in fide: ne per se moueantur pede superbia: immobiles in tentationibus: ne manu peccatorum impellente fidem deserant. **T**ria sunt genera tentationum: unum uiolentum; aliud fraudulentum, tertium uiolentum, & fraudulentum. Primum fit per apertas persecutiones, secundum per falsos fratres, & hæreticos: Tertium fiet per Antichristum. Omne genus autem tentationum immittit diabolus: unde & leo dictus est aperte sæuendo, draco occulte & latenter seducendo. unde scriptum est: Sub lingua eius labor, & dolor.

S De Apollo notum facio uobis, quod multum rogauit eum, ut ueniret ad uos, sed non fuit uoluntas eius, ut nunc ueniret. Quæritur, uter irrationabiliter egerit, an Paulus rogando, ut iret: an Apollo non acquiescendo, quia uideretur aut hic non rogasse quod decuit: aut ille omisisse quod facere debuit. **Solutio;** uerum est, quod uterque rationaliter egerit, quia Apostolus rogauit, ut hoc faceret, unde Apollo, quia sic petebatur, uidebat magis dimittendam Apostoli petitionem, quare non acquieuit.

T Salutate inuicem in osculo sancto. Quæritur, square adiecit sancto? **Solutio;** est osculum lasciuie, est osculum prodicionis, ut Iudæ, est osculum sanctitatis & concordie, ut quod interius appareat, scilicet uinculum charitatis &c. De hoc ergo dicit, ut cætera excludat.

INCIPIUNT QUÆSTIONES eiusdem M. Hugonis super Epistolam secundam. Ad Corinthios.

V Paulus Apostolus &c. Hæc est secunda epistola, quæ Corinthijs destinatur. Scribit autem aliquando duas, aliquando unam epistolam tantum Apostolus: sed nec, cum unam, aliquid diminutum & imperfectum, nec cum duas aliquid superfluum dicit, ut hic uideri potest. Nam hæc epistola, quæ sequitur, consummatio, & confirmatio est præcedentis. In hac enim secunda, monet eos corrigi, qui nondum per præcedentem epistolam erant correcti. Notat eos, quod in elemosynis erant parci. Correctum fornicatorem præcipit recipi. Unde patet quæ huius materia epistolæ sit: quæ etiam intentio. Est autem materia specialis status Corinthiorum, in quo tunc erant. Intentio uero ad unitatem & integritatem fidei reuocare: In hoc autem statu speciali generalem ecclesie statum signat, & informat, & omnes ad unitatem fidei inuitat. Præmittit more suo, & aliorum scribentium epistolas, salutationes eorum, quibus scribit, captando beniuolentiam: unde & dicit Paulus Apostolus, coniungendo nomen humilitatis. M. Huga S. Vi. & To. j. Oo 2 tis,

Iesu Christi. **Q**uis est nomen dignitatis, ut dignitatis excellentiam humilitas comes temperet, sine qua omnis uirtus calfa & inanis. Item Iesu Christi, Iesus est nomen personae. Fuerunt autem plures hoc nomine dicti: ut Iesus Naue: Iesus magnus sacerdos, sed & omnes nuncupatiue. Christus uero solus substantiue, quia & nomen, & rem habuit: qui Saluator mundi uere fuit. Interpretatur enim Iesus Saluator. Christus uero nomen personae, quod utranque complectitur naturam. Est enim nomen officij, ut sacerdos, miles, & interpretatur unctus. In ueteri testamento duae ungebantur personae, regalis, & sacerdotalis: Christus uero unctus est unctioe regali, & secundum diuinam naturam suos regere potuit: secundum uero naturam humanam offerendi potestatem accepit, qui semetipsum obtulit Deo patri: unde ex officio regali, & sacerdotali Christus dicitur. Voluntas Dei multis modis accipitur, ut iam superius dictum est, & iterum dicere non erit superfluum, dicitur enim uoluntas Dei ipsa dispositio, & beneplacitum. Vnde: omnia quaecumque uoluit, fecit. Dicitur etiam uoluntas Dei, consilium, uel praecipuum, unde dicitur: Deus uult omnes saluos fieri. i. consilium, & praecipit ea facere: per quae saluentur, ut sunt prohibitio, uel permissio, & si qua huiusmodi.

Quest. 1. **C**um ergo uoluisset hoc: nunquid leuitate usus sum? Quæritur ergo: utrum Apostolus mentitus fuerit, promittendo se uenturum, cum non uenit: ple enim dixit, ueniã, & non uenit: ergo apud ipsum erat est, & non. i. affirmatio, & negatio de eodem, & sic mendacium, & sic reus mendacij. **S**olutio: mendacium est falsa uocis significatio cum intentione fallendi: unde qui dicit falsum, quod putat uerum: non est iudicandus mendax: cum potius fallatur, quam fallat. Quicumque uero cum intentione fallendi uerum dicit uel falsum, reus est mendacij: unde colligitur, quod aliquis dicens uerum, reus est mendacij, siue mentitur: & quod aliquis dicit falsum, non tamen mentitur: uel reus est mendacij.

Quest. 2. **Q**uæritur autem de ijs, qui pie mentiuntur. an mendacij rei sint, ut obstetrices illæ Aegyptiæ: Nam ex intentione fallendi falsum pronunciabant. **S**olutio: qui sic mentiuntur peccant, & dum uitæ aliorum prouident, contra conscientiam suam agentes, ueritatem offendunt, & animæ propriæ periculum incurrunt.

Quest. 3. **I**tem de ijs quæritur: qui ioco falsum dicunt. **S**olutio: aliquando sic iocari malum est, aliquando non: si uero ex consuetudine, sic peccatum est.

Quest. 4. **A**lijs quidem odor mortis in morte &c. Quæritur, an odor mortis sit bonus, an malus, cum Apostolus dicat se esse odorem, alijs in mortem. alijs in uitam: si enim bonus quomodo in morte. Item si malus, quomodo bonus Deo. **S**olutio: Apostolus non erat nisi odor bonus, & tamen hoc odore bono alij moriebantur. i. occasionem per inuidiam sumebant. sicut lex bona, & tamen occasio mali quia prauaricationis.

Quest. 5. **N**on quæ sufficientes sumus &c. hic quæritur, quomodo dicat Apostolus, quæ sufficientes non sumus alii

quid a nobis cogitare, cum mala ex nobis & cogitare, & facere possimus. Item cum quædam naturaliter possimus facere, quæ neque ad præmium, neque ad pœnam sunt: hæc autem sunt illa, quæ a prima creatione data sunt nobis, ut digitum erigere, curuare, deponere, & huiusmodi. **S**olutio: Apostolus hic agit de bonis illis, quæ meritum habent apud Deum, quæ nullo modo possunt sine gratia superueniente & iuuante fieri. Vnde Misericordia eius præuenit me, & misericordia eius subsequetur. Gratia. n. præuenit uoluntatem, ut uelit, & subsequitur, ne frustra uelit. Vnde Apostolus hic destruit errorem illorum, qui dicebant initium boni naturaliter non posse esse sine gratia; sed boni consummationem esse ex nobis: in hoc quod dicit, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ex libero enim arbitrio facultatem bene operandi habemus, non tamen hac facultate uti possimus nisi gratia adiuuante. Est enim liberum arbitrium per culpam ita depressum, ut potentia sua uti non possit, nisi erigatur a gratia, & adiuuetur, sicut cum potestatem equitandi habeam, non tamen huius potentie exercitium habere possum absque equo.

Litera occidit, spiritus autem uiuificat &c. Quæritur: quomodo litera dicatur occidere; nunquid talia præcipit, quæ obseruata occidant? quomodo ergo stabit, quod alibi dicit Apostolus, quod lex sancta est, & mandatum sanctum, bonum, & iustum, si præcepta occidant? Item si dicatur, quod litera sine spiritu. i. sine gratia occidat, idem de euangelio dici posse uidetur. Item si dicatur litera ideo occidere, quia non possunt omnia ad literam ibi obseruari: non pereat, qui ea obseruauerit: eodẽ modo dici potest de euangelio. Nam si hoc, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem &c. ad literam obseruatur. i. ut litera sonat, ut sic manducare, & bibere intelligamus hic, sicut alibi: stultum & damnabile est. **S**olutio: litera sine spiritu occidit. i. sine gratia, quia occasio mortis est, sicut scientia absque charitate inflat. Litera uero euangelij non absque spiritu est. Vel ut alibi iam dictum est: per literam, siue legem, intelligitur mandatum sine gratia: quod semper occidit: quia concupiscentiam augens superaddit prauaricationem. Per euangelium, mandatum cum spiritu. i. gratia intelligitur: unde Apostolus uocat legem, ministrationem mortis: euangelium, ministrationem iustitiæ.

Et non sicut Moysi ponebant uelamen &c. Quæritur de uelamine: an excæcet. **S**olutio: aliud est uelamen figuratum, quod est lectio Moysi: quod figuratum est per uelamen, quod Moyses loquens filiis Israel posuit super faciem suam: Aliud est uelamen cæcitatatis, quod est positum super cor Iudeorum: utrunque uelamen auferitur per Christum. In cuius rei figura uelum templi scissum est in passione Christi.

Nos autem omnes reuelata facie gloriam Dei speculantes, in eandem imaginem transformamur &c. Quæritur, quid gloriam, & quid imaginem uocet? **S**olutio: gloriam Dei, quam speculamur, & imaginem, in quam transformamur, idem uocat, scilicet Christum, qui est gloria, & imago Dei increata, sicut uir est gloria, & imago Dei creata.

Psal. 58.
Psal. 12.

Quæstio 6.

Ioan. 6.

Quæstio 7.

Quæstio 9.

Quest. 1. **Q**ui est imago Dei inuisibilis. Quæritur: cur filius dicatur imago patris. **S**olutio: ut ostendatur sic esse ex patre, ut per omnia ei similis & æqualis ostendatur.

Quest. 2. **Q**uæritur: cur Spiritus sanctus: cum sit ex patre, & similis, & æqualis per omnia, non dicatur imago patris sicut filius. **R**espondetur: quia imago, æqualitas, & similitudo magis pertinent ad proprietatem filij: quam ad proprietatem Spiritus sancti. Ea. n. quæ nascuntur, non quæ procedunt, solent esse similia. **N**otandum, quod ad imaginem, & æqualitatem sequitur similitudo: quia ubicunque imago, uel æqualitas est, ibi est similitudo, sed non conuertitur. Item nec imago infert æqualitatem. nec infertur ab ea, quia & imago sine æqualitate, & æqualitas sine imagine esse potest.

Quest. 3. **H**abentes eundem spiritum fidei. Dicit expostor super hunc locum, quod tempora uariata sunt, non fides, quia quicquid nos credimus, & illi antiqui crediderunt, & ediuerso. Vnde sic obiicitur, Abraham credidit Christum nasciturum, & nos credimus natum: sed aliud est esse nasciturum, aliud natum: ergo aliud credidit ille, & aliud nos? **S**olutio: quicquid credimus nos, & antiqui &c. id est, res eadem subiectæ sunt nostræ fidei, & illorum: non tamen sequitur, quod idem, quod est modo præteritum, esset in tempore eorum præteritum; uel quod tunc futurum, modo sit futurum. **I**tem si opponitur, Abraham credidit Christum nasciturum, sed modo falsum est Christum nasciturum: ergo Abraham credidit falsum. **S**olutio: ut nobis uideretur, quid interpretatur quale. Cū. n. dicitur Abraham credidit Christum nasciturum, sensus est, fidem habuit de Christi natiuitate: quæ tunc futura erat, sed in assumptione, cum dicitur, modo falsum est Christum nasciturum, sensus est: natiuitas Christi non est futura: unde ex illis duabus nullo modo sequitur Abraham falsum credidisse.

Quest. 4. **S**ed licet is, qui foris est, noster homo. Quæritur: an duo homines sint homo exterior, & homo interior, & an idem sit homo exterior, & homo uetus, & homo interior, & homo nouus. **S**olutio: sicut homo uetus, & homo nouus, non sunt duo homines, sed unus, licet secundum aliud uetus, secundum aliud nouus dicatur, sic homo exterior, & homo interior non duo homines, sed unus & idem secundum diuersa sic dictus est. Nec idem est homo uetus, & homo exterior; nec idem est homo nouus, & homo interior. Vetus enim homo consistit in culpa, & pœna, quæ duo non solum inueniuntur in homine exteriori: sed etiam in homine interiore. Homo uero nouus intelligitur secundum iustitiam, & gloriam: quæ duo etiam ad hominem interiore pertinent. Homo uero exterior dicitur, quicquid habemus commune cum brutis: homo interior, quod nobis commune est cum angelis.

Quest. 5. **Q**ui dedit nobis pignus spiritus &c. Quæritur: quomodo Spiritus sanctus dicatur pignus, & cuius rei sit arrha? **S**olutio: Spiritus sanctus amor est, & ex amore, quem habemus erga Deum, certi sumus de promissione ipsius: & quia hanc certitudinem habemus ex Spiritu sancto: ideo Spiritus sanctus quasi arrha, & pignus nobis datus est a Deo. Est autem pignus certitudo rei creditæ, uel promissæ, uel credendæ. **S**cientes ergo timorem Domini hominibus suademus. Timor in quinque species diuiditur, ut iam in epistola ad Romanos dictum est, nec opus est repetere.

Silue enim mente excedimus &c. Quæritur: qui sunt mentis excessus. **S**olutio: duo sunt excessus, uel pauor, uel intentio ad superna: ita ut quodam modo amemoria labantur inferiora. In hoc mentis excessu fuerunt omnes sancti: quibus arcana Dei mundum excedentia reuelata sunt.

Pro omnibus mortuus est Christus. Quæritur: quomodo pro omnibus mortuus sit Christus: cum eius mors non omnibus proficit. **D**amnan. n. non prodest: sed tantum electis. **S**olutio: secundum Hieronymum sic intelligitur, pro omnibus saluandis. Vniuersitas. n. quandoque restringitur, & hoc modis pluribus. Quandoque enim colligit signum uniuersale singularem, quandoque genera singulorum, quandoque neutrum, sed partem maiorem, uel digniorem ipsius uniuersitatis. Vel secundum Augustinum, mortuus est pro omnibus Christus, quia hoc eius mors promeruit, ut per ipsum omnes saluarentur, nisi in ipsis remaneret: sufficiens. n. erat ad omnium salutem.

Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Quæritur: quomodo pater in filio, uel filius in patre dicatur esse: uel quomodo illud sit intelligendum. Qui uidet me, uidet & patrem. **S**olutio: ideo alter in altero esse, uel uideri dicitur, quia una est substantia eorum naturaliter. Quod addo, ut hæresim Sabellianam excludam. Ibi est unitas, ubi nulla diuersitas, sed omnimoda indifferentia, & æqualitas, & identitas: unde Hilarius ait. Pater uidetur in filio propter unitam naturam similitudinem: sic. n. detestamur pestem Arrianorum, quod nihilominus execramur insaniam Sabellianorum, sic Deum trinum confitemur, quod unum, & sic unum, quod trinum. Multi enim in diebus nostris sunt Sabelliani, quantum ad intellectum, qui confitentur tres personas: sed cum dicitur, quod tres personæ sunt una substantia, non aliud intelligunt, quam Sabellianus intellexit, quod inde contingit, quia non animaduertunt multiplicem huius nominis substantiam, significationem. Dicit enim Hilarius, quod cum dicitur pater, & filius sunt una substantia: Talis loquutio habet & fidei conscientiam, & fraudem paratam. Deinde aperit utrunque dicens: si singularem Deum patrem, & filium significes, falsa est intelligentia: si autem dicas ideo patrem, & filium unam substantiam, uel unum simpliciter, ut intelligas unum, par & indifferens, & per omnia æquale, ex nulla parte dissimile, uera est intelligentia. Quibus uerbis manifestissime distinguit, inter unitatem personalem, & unitatem naturalem: pater enim, & filius unum sunt in natura, non in persona.

Ecce nunc dies salutis &c. Quæritur, cur tempus gratiæ dies salutis dicitur, cum etiam in tempore legis naturalis, & scriptæ multi saluarentur? **S**olutio: ideo dies salutis hoc tempus gratiæ dicitur, quia in hoc tempore hostia oblata est, per quam solam. **Hug. à S. Viç. To. j. Oo 3 lam**

Quæstio 14.

Quæstio 15.

Quæstio 16.

Ioan. 14.

Quæst. 17.

3. Cor. 6.

lam introitus patet in regnū, per quam etiam illi, qui precesserunt, salutem meruerunt. Vnde et tēpus gratiæ dicitur, propter maiores vires nobis datas, per fidei, & dilectionis manifestationem: unde & vires diaboli sunt imminutæ, & quia nunc omnia gratis, non causa alicuius terreni commodi fiunt, et quia illa, quæ in aliis tēporibus sunt promissa, hoc tempore sunt adimpleta.

Questio 18. **T** Charitate non ficta &c. Quæritur: quæ charitas dicatur ficta. Solutio: quæ non perseverat, uel quæ non est sufficiens ad salutem, uel simulata, scilicet aliquod signum dilectionis exterius ostensum: cum intus non sit in corde, & hæc charitas non est charitas.

Questio 19. **V**asi morientes, & ecce uiuimus. Quæritur iuxta hæc: quomodo iugam Domini sit suaue, & onus leue? cum sancti tot, & tanta dura, & difficilia patiantur, & quomodo laborantes, & onerati, ad se uenientes requiem inueniant, cum non a labore ad requiem, sed potius a requie ad laborem uideantur transire. Solutio: sanctis grauiæ & aspera sustinentibus adest Spiritus sanctus, qui in exterioris hominis corruptione, interiorem hominem reuocat, de die in diem, & gustata requie spirituali; spe futuræ beatitudinis omnia aspera releuat, & sic in tot duris leuius est onus Christi. Omnia enim seua & immania, facilia & prope nulla facit amor Dei, & Domini nostri Iesu Christi.

Questio 20. **X** T fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum non abundauit &c. Quæritur: an minores, qui (quasi prouinciales) ministrant stipendia militibus Christi, sint illis in meritis æquales: quod uidetur Apostolus uelle dicens, ut fiat æqualitas. Solutio: ista æqualitas non est pietatis, sed quia utrique sustentant, & sustentantur abinuicem. Minores. n. maiores in carnalibus sustentant, & sustentantur in spiritualibus. Et maiores minores, id est, spirituales carnales sustentant in spiritualibus, & sustentantur in carnalibus ab eisdem.

Questio 21. **Y** Prouidemus enim bona non solum coram Deo &c. Quæritur: quomodo diuidat Apostolus. s. corā Deo, & corā hominibus, cū non possit fieri corā Deo, nisi et fiat coram hominibus? Nec tñ semp exigitur opus exterius, uidelicet cum deest facultas. Semper autem exigitur, ut munda sit conscientia. Solutio: ut Apostolus ostendat conscientiam non posse esse mundam, nisi etiam bona prouideantur coram hominibus: ideo distinguit inter hæc duo.

Questio 22. **Z** Quæritur: quid est prouidere bona corā Deo? Solutio: sic mentem aptare, ut nihil fiat contra Deum, quod fieri nequit, nisi scandalum uideatur fratribus exterius, uel ideo diuidat inter prædicta, ut ostendat quædam esse, quæ licet fieri quantū ad Deū pertinet, quia in se bona sunt, quæ aliter uideantur hominibus, ideoque possunt prætermitti. Quod ergo expedit & decet, illud fiat quod expedit nobis ad meritum, quod decet ad exemplum ceteris. Ergo propter conscientiam bona prouidere debemus coram Deo. Propter famam prouidemus etiam bona coram hominibus: qui enim conscientiam fidens famam negligit, crudelis est, quod facit, qui non curat, an quod facit, placeat, an displiceat, & propter scandalum

dalum fratrum, nihil dimittit. **Q**uestio 23. **Q**uestio 24. **Q**uestio 25. **Q**uestio 26. **Q**uestio 27. **Q**uestio 28. **Q**uestio 29. **Q**uestio 30.

Questio 23. **Q**uestio 24. **Q**uestio 25. **Q**uestio 26. **Q**uestio 27. **Q**uestio 28. **Q**uestio 29. **Q**uestio 30.

Questio 26. **Q**uestio 27. **Q**uestio 28. **Q**uestio 29. **Q**uestio 30.

Questio 27. **Q**uestio 28. **Q**uestio 29. **Q**uestio 30.

Questio 28. **Q**uestio 29. **Q**uestio 30.

Questio 29. **Q**uestio 30.

Questio 30.

Questio 30.

tūc qñ dicit, uel facit ea, que cōueniunt: nō est error periculosus, cū aut suas fallacias icipit ducere, ne qs post eū eat, opus est uigilantia: qd non fit sine Deo. **Q**uestio 31. **Marth. 6** **I** N fame, & siti &c. Quæritur: ubi est promissio Dei dicentis: Primum quærite regnum Dei, & hæc oīa adijcientur uobis? Videtur enim promissio titubasse, cum Apostolus dicat se laborasse in fame, & siti, frigore & nuditate. Solutio: nouit ille medicus, cui semel nos totos commisimus, & a quo promissionem præsentis uitæ, & futuræ habemus, quando hæc adiutoria apponat, uel subtrahat sicut nobis expedire iudicat.

Questio 32. **K** Per fenestram in porta a fratribus. Quæritur: an hoc factum sit laudabile, an dignum reprehensione: quod uidetur quibusdam: quia Dei auxilio non est liberatus. Solutio: ante non est necessariū suffragium Dei, quam defecerit humanum auxiliū: nec debet aliquis expectare Dei auxiliū, dum habet quod faciat, ne uideatur tentare Deum.

Questio 33. **L** Et sic effugi manus eius. Quæritur: an Apostolus fecerit fugiendo, ut bonus pastor, an ut mercenarius. Non ne lupo ueniente oues deseruit, & fugit? & sic uidetur, quod non bonus pastor, sed mercenarius fuerit. Solutio. Quādo aliquis pastor specialiter a persecutoribus quæritur, licet ei cedere, & rabiē persecutorum declinare, & fugiendo utilitati totius gregis se custodire, & interim ceteri, qui ita non requiruntur: conseruis suis cibaria præbeant. Cum autem omnium commune instat periculum, ij, qui aliis indigent, non deserantur ab ijs, quibus indigent.

Questio 34. **M** S lue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit &c. Quæritur, quomodo Apostolus dubita uerit, an in corpore, an extra corpus sit raptus: cū nemo in hac uita existens Deum sicuti est uidere possit: unde dicit Moyse. Non uidebit me homo, & uiuet. Item si extra corpus sit raptus. ita. s. quod anima separata a corpore fuerit, nunquid corpus eius interim fuit mortuum? Item si intellectu uisione Deum uidit, tunc eum uidit uere, & illam cognitionem habuit, in qua summa est beatitudo, & sic in beatitudine fuit: sed beatitudo semel habita, nunquam amittitur: aut si iam susceptam Deus ei abstulit, uidetur, quod iniuste Deus egerit. Solutio: utrunque contingere potuit: uel quod anima a corpore separata Deum in se uiderit: uel anima libera a sensibus corporis, in ipso corpore sic Deum contemplaretur, & quoniam alterum istorum recte cōtingere potuisset, dubitādo dicit Apostolus siue in corpore, siue extra corpus. Vnde quodcunque horum fuerit: salua erit autoritas illa: Non uidebit me homo, & uiuet, quia utroque modo exuisse hominem potuit. Si autem extra corpus fuit, tunc corpus mortuum fuit, & ab anima separatam, & iterū anima redeunte uiuificatam. Cum autem plenam Dei cognitionem habuit, & sic in beatitudine fuerit: si iterum eidem eadem gloria subtracta fuit, nō est mirum, nec incredibile: quia sic Deus seruo suo dilectissimo beatitudinem & gaudium futurum, quod accepturus erat, præostendere potuit: ut firmiter in eius dilectione, & seruitio perduraret: & tempus ipsum recipiendi uehementius desideraret: quem-

Questio 35. **N** admodum in monte transfiguratus gloriam humanitatis tribus discipulis suis ostendit. **Q**uestio 36. **P** Er tertium uero cælum, & paradysum, in quem raptus est, idē intelligit, uidelicet plenam diuinitatis intelligentiam, uel cognitionem. Nota de tribus cælis quadripartitam sententiam. Scdm primam sniam primum cælū est aer eū: unde aues cæli. Secundū est firmamentum: unde & uocauit firmamentum cælū. Tertiu est empyreum, qd statim ex quo factum, angelis est repletum: ubi angeli, & aiæ sanctæ fruuntur cōtēplatione Dei. Scdm secundā sniam primū cælū est corporalis uisio, qua cælū, & terra, & oīa oculis cōspicua cernuntur. Eadem uisione qñque Dei munere uidentur quædā, ut Danileus currus ignitos, & Balthasar manum scribentē, in pariete, mane, thetel, phares. Secūdū cælum est uisio imaginaria, uel spiritalis, qua uidentur non corpora, sed imagines eorum: sicut solent in somnis, uel in extasi: ut Pharaō spicas, & Petrus discum. Tertium uisio intellectualis, qua non corpora, nec imagines corporum uidentur, sed incorporalia, & immaterialia instinctu mētis conspiciuntur, ut substantia, Deitas, & oīs aiæ affectio. Tertia snia tres cælos triplicē angelorū hierarchiā fm Dionysii uocat. Prima in ascēsu est, quæ continet angelos, & archangelos, & uirtutes. Scda pates, principatus, & dominationes. Tertia thronos, & Cherubim, & Seraphim. Hanc itaq; tertiam hierarchiam in ascensu, & primā in descēsu, uocat Apostolus tertiu cælū, siue paradysum: ad quod cum dicit se raptū, ostendit qd Deum uidit immediate facie ad faciem. Quarta sententia est, qd primū cælū dī cognitio celestiu corporū: fm celestiu spirituu: tertium cognitio Deitatis. Scio hmōi &c. Quæritur: quō hominē raptū dicat siue i corpore, siue extra, cū homo i corpore, & aiā subsistat. quō ergo dicit hominem posse extra corpus rapti? Solutio: ueritas hoīs ibi cōsistit, ubi est imago, & similitudo Dei. Vnde est illud. Mens cuiusque, ipse est quisque. Nomine itaque hominis, uocat hominem interiorem.

Questio 37. **D** Atus est mihi stimulus carnis meæ angelus &c. Quæritur: a quo sit ei datus stimulus iste: an a Deo, an a diabolo? Si a Deo, quō angelus Satanæ dī, quasi ab eo missus? Item si a diabolo missus: quō uerū est quod sequitur. Ne magnitudo reuelationū extollat &c. Nūquid iō Satanæ per angelum missum a se, Apostolū colaphizabat, ne in superbiā extolleretur? Solutio: & a Deo, & a diabolo missus est ille, qui Apostolum uexabat, sed propter aliud a Deo, & pp aliud a diabolo. A Deo iō missus est, ne magnitudo reuelationū extolleret eum. A diabolo ideo, ut eū ad defectum traheret. A Deo etiam ideo missus est, ut uirtus in infirmitate perficeretur. **Q**uestio 38. **P** ropter qd ter Dñm rogaui &c. Diabolus expetiuit, ut angelus satanæ recederet ab eo, & nō est exauditus. Vbi est ergo diuina iustitia? nunquid iustum fuit diabolū exaudiri, & non Apostolū? Solutio: Deus eos, quos sanare disposuit, non semper exaudit ad uoluntatem, sed ad sanitatem. Quosdam uero iratus quandoque exaudit ad uoluntatem, ut diabolū.

Q 28
Q 35
Q 36
Q 37
Q 38
Act. 10.
Pulchra
expositio
nes pro
Cō
clonatori
bus.
R
S
T
V
Q 38.

X **I**tem cum sciret Apostolus hanc infirmitatem si
Qstatio 39. **h**i datam ad profectum, & ad humilitatis con-
seruationem, queritur: an rationabiliter petierit,
ut ab eo talis tentatio recederet. ¶ Solutio; licet hoc
sciret, tamē humane casum ex afflictione timebat,
& sic ex timore humiliabatur: humilitas uero expel-
lebat morbum superbæ elationis, & hac dispensa-
tione diuinæ prouidentia, datus ē ei stimulus ille.

Y **E**t non egerunt pœnitentiam &c. Queritur: an
Quastio 40. pœnitentia sit necessaria emendati mores in-
melius. Et quibus modis agitur pœnitentia. ¶ Solutio;
non sufficit mores melius mutare, & a malis re-
cedere, nisi per pœnitentiæ dolorem, & humilitatis
gemitum, & cordis contriti sacrificium satisfiat
de culpa. Item notandum est, quod tribus modis
agitur pœnitentia: ante baptisma, & post baptisma,
pro grauioribus, & quotidie pro leuioribus, &
crebris. Iuxta illud. Vitaſti grandia: uide ne oppri-
maris arena.

Z **O**ramus Deum, ut nihil mali faciatis. Hic inuit
2. Cor. 13. **A**postolus, quod sola gratia Dei declinatur a
malo, dicendo oramus &c. Nil enim ualet exterior
plantatio, & irrigatio sine interiori incremento:
quod dat Deus sola gratia. Queritur ergo: cur in sa-
cris scripturis saepe præcipitur nobis, & declinare a
malo, & facere bonum: cum ad neutrum istorum
sufficiat liberum arbitrium, cum solius gratiæ opus
sit proprium tam hoc quam illud. ¶ Solutio: uolun-
tas non nihil facit, sed sola non facit. Ideo cum præ-
cipitur, ut fiat hoc, uel illud, liberum arbitrium de-
bemus agnoscere: cum autem oratur, gratiæ bene-
ficiū postulat. De gratia, & libero arbitrio iam
in superioribus dictum est: & similiter quid per se
gratia sine uoluntate operetur, & quid sine illa nõ
operetur: nec opus est, ut eadem iterum repetatur.

INCIPIUNT QUÆSTIONES
eiusdem super Epistolam ad
Galatas.

A **P**aulus Apostolus &c. Hanc
Galat. 1. epistolam Apostolus mittit
Galatæ. qui de Gallia ueniē-
tes, in quandam Græciæ p-
uinciam Græcis se miscue-
runt. Vnde prouincia illa
prius Gallogræcia dicta est:
deinde Galatia. Vnde cum
B Græci acuti ingenij sint, hi stulti, & ad intelligendū
tardiores, ut indociles Galli habentur. Hi prius ab
Apostolo in fide, & in doctrina euangelica sunt in-
struati, postea a pseudoapostolis multis modis sunt
subuersi: ut crederēt gratiam Christi sine lege Moy-
si non sufficere ad salutem. Vnde patet quæ sit ma-
teria specialis. I. status Galatarum, in quo tunc erāt:
Materia generalis autem materia, communis status eccle-
pistolæ. siæ. Intentio uero Apostoli in hac epistola est Gala-
tas uersutius pseudo circumuentos, ad ueritatem fi-
dei catholice, & doctrinæ euangelicæ reuocare.
Modus talis: salutem præmittit, ubi contra detra-
ctores, & de operibus legis gloriantes, de sua digni-

tate, & Christi gratia breuiter tangit: commendans
personam suam, quando pseudo deprimebāt. Post
salutationem de leuitate eos redarguit: post perso-
nam suam latius commendat. Deinde legem Moy-
si improbat: docens eam non esse tenendam post
Christum, quia non solum non proficit ad salutem,
& iustitiam, sed etiam officit: Post commendat euā-
gelium, & fidem Christi: quæ sufficit ad salutem.

Q **U**i dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut
C **Q**uæst. 1. **Q**uæst. 1. **Q**uæst. 1. **Q**uæst. 1. **Q**uæst. 1.
exiperet nos de præſenti seculo &c. Cū mun-
dus, siue seculum sit opus Dei, qui bonorum
tm̄ author est: queritur hic quomodo totus in mali-
gno positus sit mundus, uel quomodo seculum di-
catur nequam. ¶ Solutio: non solum loca, sed etiam
tempora, & instrumēta malorum trahunt infamiā
eorum, quæ in eis fiunt: unde dies pessimi, & tem-
pora periculosa dicuntur. Saltus quoque pleni la-
tronibus, mali dicuntur: & gladius, quo sanguis ef-
funditur, & calix, quo uenenum propinatur: & sic
mundus, uel seculum malitiæ nomen sortitur pro-
pter ea, quæ in eo fiunt.

S **E**d licet nos, uel angelus euangelizet uobis præ-
D **Q**uæst. 2. **Q**uæst. 2. **Q**uæst. 2. **Q**uæst. 2.
ter id &c. Non ne multa erant, quæ nondum eis
euangelizauit, quæ sunt credenda & tenenda, par-
uulis, qui lacte simplicis doctrinæ sunt nutriendi?
¶ Solutio; non ait plusquam accepistis, sed præter
id (inquit) per quod intelligit contrarium. Vnde
promittebat se uenire ad quosdam: ut impleret ea,
quæ eis deerant.

S **I**adhuc hominibus placerem &c. Queritur, quæ
E **Q**uæst. 3. **Q**uæst. 3. **Q**uæst. 3. **Q**uæst. 3.
solent hic fieri, in prima epistola ad Corinthios
soluta est. Sed dicit aliquis: quicquid alibi dictum
sit: uellem audirem, quomodo utrumque uerū sit.
Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ es-
sem: & illud, Placete omnibus per omnia. Ipse nõ
uult placere hominibus, ut sit seruus Christi. Nobis
autem præcipit, ut omnibus hominibus placeam.
Nunquid non uult nos non esse seruos Christi, cū
utrumque non possumus, & illis placere, & Christi
serui esse? Vnde scriptum est. Dissipauit ossa eorum,
qui hominibus placent. Eadem quæstio nascitur ex
uerbis Domini diuersis. Alibi enim dicit. Luceat
lux uestra coram hominibus, & alibi. Nolite iusti-
tiam uestrā coram hominibus facere. ¶ Solutio; ni-
hil aliud monemur, siue ex uerbis Domini, siue ex
uerbis Apostoli, nisi ne finem bonorum operum
in laude hominum ponamus, & ne eandem quasi
pro mercede bonorum operum optemus.

P **E**rsequebar ecclesiā Dei &c. Queritur: an Apo-
F **Q**uæst. 4. **Q**uæst. 4. **Q**uæst. 4. **Q**uæst. 4.
stolus persequendo ecclesiam Dei peccauerit,
cum zelum legis habuit, idq; faciendo crederet pp
Deum esse faciendum. Nam quisque tenetur, ut il-
lud faciat, quod conscientia dicit esse faciendum
propter Deum: & ita si non faceret, uideretur Deum
offendere per contemptum. Item, ecclesiam perse-
qui, malū esse quis dubitet? ¶ Solutio; dicūt quidā,
si ue hoc, siue illud faceret, peccaret. Alij uero dicūt,
quod zelus ille, quē habuit Apostolus, erat bonus,
sed opus illud malum fuit, & erroris, scilicet perse-
quutio ecclesie.

N **E**minem autem aliorum Apostolorum uidi,
G **Q**uæst. 5. **Q**uæst. 5. **Q**uæst. 5. **Q**uæst. 5.
nisi Iacobum fratrem Domini. Quare Iaco-
bus

bus minor filius Alphæi frater Domini dicatur, so-
let queri. ¶ Solutio; dicunt nonnulli, quod ideo fra-
ter Domini dictus est, quia fuit filius Ioseph de alia
uxore, qui pater Domini putabatur: sed hoc nõ est
ratum, cum Ioseph uirgo esse credebatur. alia ergo
querenda est solutio. Sciendum itaque, quod Ma-
ria mater Domini Ioachim, & Annæ filia fuit, quæ
nupsit Ioseph, & ita fuit Ioseph putatiuus pater Do-
mini. Mortuo autē Ioachim Cleophas frater Ioseph
eādē Annā accepit uxore, & genuit ex ea filiam, quā
uocauit Mariam, quæ nupsit Alphæo, qui genuit
filios, scilicet Iacobum, Ioseph, Simonem, & Iudam. Mor-
tuo autem Cleopha, quidam Salomas eandem An-
nam duxit, & ex ea filiam genuit nomine Mariam,
quæ nupsit Zebedæo: & habuit ex eo filios Iacobum,
qui dictus est maior, & Ioannem Euangelistā.
Tes igitur uiros Anna habuit, & tres filias. Nunc ui-
dendum est: quare Iacobus Alphæi & minor, di-
ctus est frater Domini. Minor dictus est ad compa-
rationem alterius, qui prius adhæsit domino, &
ideo maior uocatus est, non secundum tempus na-
tiuitatis, sed conuersionis. Frater autem Domini di-
ctus est secundum quosdam, quia filius materteræ
eius erat, uel propter similitudinē sanctitatis eius,
uel potius, quia nepos fuit patris Christi. i. Cleopha.
Hebræi enim germana consanguinitate ex pa-
tre patrum coniunctos fratres uocāt. Notandum,
quod quatuor modis in scripturis fratres dicuntur.
Natura, ut Esau, & Iacob. Gente, ut omnes Iudæi fra-
tres inter se dicuntur. Cognatione, ut omnes illi,
qui sunt de eadem familia, cum ex una radice tur-
ba diffunditur, ut Abraham, & Loth, & Iacob,
& Laban scriptura uocat fratres. Affectu fratres om-
nes christiani, eiusdem gratie participes, eundem pa-
trem cælestem habentes.

Cur Iaco-
bus mi-
nor di-
ctus sit fra-
ter Dñi-
H
Fratres.

Gala. 2.
Quast. 6

C **O**gis Gentes iudaizare &c. De hac reprehensio-
ne queri solet, an fuerit uera, an dispensatoria,
& an peccauerit Petrus, & uere reprehensibilis fue-
rit. ¶ Solutio. in responsione huius quæstionis illa
duo præclara lumina Hieronymus, & Augustinus
uidentur dissentire. Hieronymus dicit, quod repre-
hensio illa dispensatoria, & non uera fuit, & quod
Petrus non peccauit, nec reprehensibilis fuit. Augu-
stinus uero asserit, quod uera fuit reprehensio: nec
simulatoria, & quod Petrus uere reprehensibilis fuit:
nec secundum ueritatem euangelij ambulauit: non
in hoc, quod infirmus factus est infirmis: sed quia
suo exemplo cogebat Gentes iudaizare: alioqui con-
sequens erit falsum scripsisse Paulum: quod nullate-
nus credendum est: ¶ Item de abolitione legalium
post Christum: nihilominus idem magistri duo nõ
idem sentiunt. Hieronymus enim dicit, quod post
Christum mortifera sunt illæ legales obseruantia.
Augustinus dicit, quod licuit Iudæis tunc in primiti-
ua ecclesia eas obseruare: tantum non ponerent spẽ
in eis. Ante enim Christi aduentum uidentur fuisse
necessaria: in ipso confinio legis, & gratiæ indif-
ferentes, si in eis non poneretur spes: nunc autem
sunt mortifera. Nota, quod dispensatio est inferioris
status concessio causa uitandi scandali, in qua mi-
nus sit malum, ut maius uitetur. ¶ Salua reuerentia
secretorum, beati Augustini sententiam præferi-

Dispensa-
tio.

L
nus sit malum, ut maius uitetur. ¶ Salua reuerentia
secretorum, beati Augustini sententiam præferi-

mus sententiæ beati Hieronymi super prædicta re-
prehensione, & legis abolitione: Vnde obiectioni-
bus beati Hieronymi sic respondemus. Prima est.
Christus est finis legis. i. consummatio, & plenitudo
legem implens, & consummans in se, & in suis. Nõ
tamen ita, quod lex post Christi aduentum per nul-
lum temporis curriculum licite a quoquam fieret.
Item, lex & prophete usque ad Ioannem. Veneran-
de senex Hieronyme, responde mihi sensu puero,
qualiter est hoc intelligendum, lex & prophete us-
que ad Ioannem? Nunquid sic, quod post Ioannẽ
non licuit legem seruari? Quod uidetur secundum
tuam disputationem. Sed non ne Christus etiam
post Ioannem legem seruauit, uetus pascha celebrã-
do? Nunquid Christus fecit, quod non decuit? Est
itaque intelligendum sic: lex & prophete usque ad
Ioannem. i. a Ioanne gratia noui testamenti ince-
pit & prædicari, & exhiberi: & ex tunc uetus testa-
mentum cepit cessare. Item tunc temporis non
erat heresis legales obseruare cerimonias: licet mo-
do esset: maxime si quis crederet gratiam non suf-
ficere ad salutem sine lege. Item si sunt obseruandæ,
salutem afferunt. Non ne quædam obseruamus, quæ
salutem non conferunt, sed pro nostro arbitrio eis
possumus uti, & non uti?

M
Quast. 7

E **X** operibus legis non iustificabitur homo, nisi
per fidem Christi. Queritur: quomodo fides iu-
stificet, & non opera, cum Deus reddat unicuique
secundum opera sua. Non ne ex quo habet esse me-
ritum, & præmium, corona, & iustitia? Si ergo co-
rona est ex operibus: uidetur quod iustitia sit ex eisdẽ.
¶ Solutio: in epistola ad Romanos disputatum est
pro modulo nostro de hac quæstione: hic modo suf-
ficiat dicere: fides ideo dicitur iustificare: quia ex
certitudine inuisibilium æterna bona diliguntur:
dilectio autem iustificat. Ex fide ergo dicit nos iusti-
ficari, quia ipsa prima est, ex qua impetrantur cæte-
ra. Nec cum dicit nos ex fide iustificari, opera bona
frustrantur: sed ideo hoc dicit, quia ipsa opera sunt
ex gratia fidei.

N
Quæ

S **I**ea, quæ destruxi, iterum reedifico, præuaricato-
rem me constituo. Sed dicit aliquis: non ne fidem
quam impugnabat, destruxit, & iterum eam reedi-
ficat prædicando: & sic uidetur esse præuaricator?
¶ Solutio: qui rem falsam, quæ destrui potest, de-
struit: si eam iterum reedificat, præuaricator est. Fi-
des autem non potest destrui, licet possit impugna-
ri. Licet itaque Paulus prius conareret nostram fi-
dem destruere, & iterum reedificare: non tamen
preuaricator fuit.

O
Quast. 9

I **T**em opponitur de eodem sic. Si ea, quæ destru-
xi, iterum reedifico. Ecce manifeste dicit se de-
struxisse legalia: alibi uero dicit, Legem ergo de-
struimus? Absit: sed legem statuimus. Quomodo er-
go uerum est utrumque? ¶ Solutio: duobus modis di-
citur quis legem destruere. Ille legem destruit, qui
eam in statu suo, ante uerbi incarnationem dicit
inutilem, nec a Deo datam asserit, & hoc modo le-
gem Paulus non destruebat. Ille etiam dicitur le-
gem destruere, qui eā ostendit post Christi aduen-
tum secundum carnalia non esse tenendam, & hoc
modo Paulus legem destruebat dicens. Si circum-
cidi-

uel Spiritus sancti, cum sit opus Trinitatis, patri at tribuatur, iam in precedentibus dictum est.

Quaestio 31. Factum ex muliere. Cum sit natus de uirgine Do minus: quaeritur, cur Apostolus factum de muliere asserat? Solutio; usus est hebraica locutionis modo ponentis mulierem pro foemina, ut Eua in

An factus Christus? Nota, quod expositio dicit, quod creator, qui semper erat, factus est, ut creatura esset: quia factus est homo, ut fieret quod non erat: non ut periret quod erat: hoc dico propter quosdam: qui negant eum aliquid factum esse.

Quaestio 32. Factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret &c. Non ne per mortem suam redemit tam eos, qui sub lege erant, quam eos, qui sine lege erant? Quomodo ergo dicit Apostolus Christum sub lege factum, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, quasi per legis obseruationem eos redemerit? Solutio; factus est sub lege, ut eam impleret, & impletam cessare faceret: & sic etiam Iudaeos a legis praeruaricatione redimeret. Nisi enim legem obseruaret, in qua facta est promissio, quis crederet, quod ipse esset semen Abrahae promissum Abrahae, in quo non solum Iudaei: sed etiam omnes gentes benedicerentur?

Quaestio 33. Uocat adoptionem: an bona gratuita ad praesentem iustitiam, an ad futuram gloriam pertinentia, per quaerit filij? Solutio; Quidam distinguendum putant inter filios adoptionis & filios gratiae, ego autem arbitror eosdem esse.

Quaestio 34. Mlti hic manifeste significari. Sunt quidam, qui dicunt, quod sicut aeterna uerbi generatio a solo patre est, sic & temporalis ipsius missio: quia secundum hos patrem filium mittere, est ipsum a patre esse, & nobis in carne assumpta apparere. Similibus filij, liter asserunt de Spiritu sancto, quod sicut aeterna ipsius processio a patre, & filio, & non a semetipso est, sic & temporalis, sed Augustinus manifeste dicit: quod tam filij, quam Spiritus sancti temporalis missio opus est Trinitatis: unde ipse filius dicit se missum a Spiritu sancto.

Quaestio 35. Clamantem abba pater. Quaeritur, cur Apostolus duo uocabula idem significatia posuerit: uidetur enim alterum superflue poni. Solutio; ideo hoc facit, ut duos populos una fide coniunctos innueret. Hebraicum enim nomen Iudaeos: graecum uocabulum Gentilem populum significat: eadem utriusque uocabuli significatio unitatem fidei, & spiritus figurat.

Quaestio 36. Hic inuit, quod una natura est patris, & filij, & Spiritus sancti. Si enim filius non est natura Deus: ergo nec colendus, nec adorandus. Sed opponitur sic nobis: non ne humanitas Christi colitur, & adoratur: nec tamen natura est Deus. Solutio; quod est assumptum adoratur non propter se: sed propter assumptam adoramus Saluatoris humanitatem.

Quaestio 37. Immo cogniti sitis a Deo. Non ne Deus omnia ab aeterno nouit? Quomodo ergo dicitur Deus

tunc quasi primum nos cognoscere: quando incipimus in ipsum in ipsum credere? Solutio; tropica locutione quod Deo auctore agimus, ipsi attribuitur. unde dicitur. Postulat pro sanctis quia facit eos postulare: sic cognoscere nos, quia praestat nobis sui cognitionem, & quiescere, quia facit nos in seipso conuiescere.

Quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena? Galatae prius legem non tenebant: quomodo ergo dicit, iterum conuertimini ad egena &c. Solutio, ut ostendat legalem obseruationem post Christi aduentum distare parum, uel nihil ab idololatria. Vel ideo hoc dicit, quia non solum legem seruare uolebant, sed ad pristinos etiam errores conuertebantur: sic duplici errore a pseudo circumuenti erant.

Et septimae decadis septimum, qui iubileus dicitur. Quid est hoc, quod dicit expositio: non ne quinquagesimus annus iubileus dicebatur in lege? quomodo ergo septimae decadis septimus annus iubileus dicitur? nam septimus septimae decadis est sexagesimus septimus. Solutio; filij Israel aliquando captiuitate pressi non potuerunt seruare annum iubileum suo ordine. Sexagesimo sexto autem anno data est licentia redeundi a Cyro, & Dario, & ex parte redierunt, & sexagesimum septimum annum coluerunt pro iubileo. Sed dicit aliquis, quod ante quam septuaginta anni essent impleti: non sunt reuersi de captiuitate. Solutio; non quidem generaliter & ex toto sunt reuersi ante annum septuagesimum: tamen in anno sexagesimo sexto, ut praediximus, quibusdam indulta est licentia redeundi: quod significatur per alleluia, quod canitur in sabbato post parasceuen, qui sexagesimus sextus dies est septuagesimae. Sed quoniam adhuc quidam detinebantur in captiuitate, sequitur tractus, qui est signum laboris: sicut alleluia est signum laetitiae. Sequenti autem sabbato canitur etiam secundum cum primo alleluia praefiguras generalis reuersionem Iudaeorum, quae est completis annis septuaginta.

Si potuisset fieri eruissetis &c. Non ne illud fieri potuit, quod ait Apostolus? Solutio; sacra scriptura illud dicit non posse fieri, quod iuste non fit; unde Iob ait: Utinam possem me occidere. Et Dominus ad Leht: Non possum quicquam facere, donec illo introeas. Non posse se dixit, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non per iustitiam.

Abraham habuit duos filios. Non ne de Cetura post mortem Sarae plures filios habuit. Quo ergo dicit Apostolus eum duos habuisse, quasi non plures quam duos? Solutio; si plures quam duos, ergo duos: non enim dicit tantum duos, sed tamen potius de his quam de aliis dicit, quia scriptura de istis singula profequitur, innuens aliquid egregium praefigurari.

Hae autem sunt duo testamenta. De hac, & consimilibus locutionibus quaeritur, quomodo uerae sint. Non ne aliud est figura, aliud ueritas: aliud significans, aliud significatum? quomodo ergo nomen ueritatis praedicatur de nomine figurae, cum dicitur: haec sunt duo testamenta, & petra erat Christus? Solutio; hoc uerbum, esse, in huiusmodi locis,

ponitur pro significare.

Quaestio 43. Item cur sacra scriptura in tali loco utatur uerbo substantiuo, potest quaeri. Non ne planius esset, si diceretur: haec autem significant duo testamenta: & petra figurabat Christum? Solutio; uocum est significare, rerum est esse proprie. In theologia uero non solum uoces habent significationem: sed etiam res in aliarum rerum ponuntur significationem. i. quaedam res alijs rebus significantur. Quoties ergo scriptura sacra uult ostendere, quae res quam rem habeat significare, non dicit hoc significat illud: sed hoc est illud, ut petra erat Christus: si enim diceretur petra significat Christum: uideretur quod huius nominis petra, & non huius rei petrae demonstraretur significatio.

Quaestio 44. Nota, quod superius dicit, quod Hismael natus est secundum carnem: Isaac non secundum carnem: sed per repromissionem; sed non ne Isaac sicut Hismael natus est commixtione utriusque; sexus? quomodo ergo non est natus secundum naturam, uel secundum carnem? Solutio; Hismael natus est usitata lege naturae: sex naturalium causarum concursus generatio uero Isaac non naturae, sed diuinae uirtutis, & gratiae fuit operatio. Tali commixtione: quae in tali aetate esse potuit inter Abraham senem, & Saram uetulam & sterilem natura non concedit filios: sed quod natura negauit, gratia contulit.

Quaestio 45. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus est, persequeretur eum, qui secundum spiritum, uel repromissionem natus est: sic & nunc. Quaeritur: ubi hoc inueniatur, quod Hismael persequeretur Isaac. In Genesi enim legitur, quod maior cum minore ludebat. Quid ergo mali fecit? quid peccauit? quomodo ludendo tantum eum persequeretur? Solutio; lusum maioris cum minore intellexit Sara esse delusionem. Unde & indignata ait. Eijce ancillam, & filium eius. Et Apostolus tale delusionem uocat persecutionem. Ita & nos magis persequuntur delusores, quam apti persecutores.

Quaestio 46 Gal. 5. Si circumcidimini, Christus uobis nihil prodest. Non ne circumcidit Apostolus Timotheum? Ergo decepit eum, & fecit, ut Christus nihil prodesset? Solutio; hoc dicit de ijs, qui quaerebant iustificari ex circumcisione: & ideo se circumcidebant, & sic a gratia exciderunt, quam credebant insufficientem esse. Illis autem, qui eam ex quadam reuerentia susceperunt, non tamen ponentes spem in ea, non erat perniciofa secundum Augustinum. secundum uero Hieronymum omnibus suscepta nocuit, nisi fieret dispensatio. De qua conuersione superius plenius dictum est.

Quaestio 47. Testificor omni circumcidenti se, quod debitor est uniuersae legis faciendae. Numquid si uniuersam legem impleat, et sic poterit iustitiam consequi? Quod uidetur ex his uerbis; sed alibi manifeste habetur, quod ex lege non est iustitia. Item, non ne omnis homo tenetur, ut legem impleat, saltem secundum spiritum? Quid est ergo, quod omnis circumcidens se hoc debet non alius? Item non ne omnis tenetur, ut diligat proximum sicut seipsum: sed qui diligit proximum, totam legem adimplet. Non ne ex his uidetur, quod omnis tenetur uniuersam legem adimplere? Quid est ergo, quod dicit, testificor omni homini circumcidenti se &c. Solutio; qui ex circumcisione, uel ex lege quaerit iustificari: tenetur ad hoc, ut iustitiam habeat,

uel dignus sit uita: ut impleat quicquid praecipitur in lege. sed nihil concupiscat: & Deum ex toto corde diligat: in quibus duobus consistit perfecta iustitia: quam si quis haberet, non indigeret gratia fidei: sicut nec angeli Dei: quae nulli concessa est in praesenti: nisi soli mediatori Dei, & hominum: unde necesse est, ut si quis uult iustificari, uel beatificari, ad solam gratiam confugiat: si. n. in lege quaerit iustificari, hoc exigitur ab eo, quod non potest ab homine solui.

In Christo Iesu neque ualeat circumcisio, neque praepitium. Dicit expositio, quod ijs, qui sunt in Christo Iesu, sunt uitia fugienda, uirtutes appetendae: media uero nec fugienda, nec appetenda: in quibus ponitur circumcisio. Unde uidetur, quod ipsa non prodest, neque obest: sed superius dictum est, quod circumcisio non solum non prodest, sed etiam obest. Et Apostolus dicit: si circumcidimini: Christus uobis non prodest. Si ergo aufert nobis Christum: multum obest. Solutio. Circumcisio simpliciter suscepta, quae in ea non ponatur causa salutis, uidetur esse indifferens. & sic non prodest, nec obest: si autem hac intentione, & hoc animo, ut ex ea quaeratur salus: obest percepta.

Omnis lex in uno sermone impletur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Cum duo sint praecipua dilectionis, Dei. scilicet & proximi: quaeritur, quomodo in dilectione proximi, omnis lex impletur? Solutio. in dilectione proximi continetur dilectio Dei: quis enim potest diligere proximum propter Deum: nisi diligat Deum: Item nemo potest diligere proximum sicut seipsum, nisi diligat se: nullus autem se diligit, nisi Deum diligat: quid est enim se diligere, nisi bonum suum amare: bonum autem uerum, & summum est Christus. Alioquin qui diligit iniquitatem, odit animam suam.

Quaeritur: quis sit proximus. Solutio. Omnis hominem diligere, & exhibere officia pietatis omni indigenti.

Sicut temetipsum &c. Quaeritur: an debemus pro proximo quantum nosmetipsos diligere? Quod uidetur, cum dicatur, sicut temetipsum. Solutio. sicut, non est quantitatis, sed qualitatis: hoc quidem tenemur alijs facere, quod uolumus secundum rationem ab alijs nobis exhiberi. Nota, cum utrumque praecipit de dilectione in utroque; contineatur: saepe ponitur unum potius quam duo. si. n. utrumque simul poneretur, uideretur, quod alterum sine altero retur, uel posset haberi.

Caro concupiscit aduersus spiritum. Quaeritur: quomodo dicatur, caro concupiscere, cum sola anima concupiscat. Solutio. quia anima facit ex carne, hoc carni attribuitur: sicut auris dicitur audire, oculus uidere, cum anima haec per huiusmodi instrumenta agat.

Quomodo ergo secundum substantiam idem sit anima & spiritus, quomodo anima concupiscit aduersus spiritum? Solutio. Carnis concupiscentiam uocat delectationem carnalem, quae anima habet ex carne. Nomine autem spiritus significat delectationem spirituale. Et per has duas delectationes homo interior diuisus est, & diuersa fortitur uocabula. Secundum. n. inferiorem delectationem, nunc caro, nunc homo, nunc anima, uel animalis, uel carnalis dicitur: secundum uero superiorem dicitur spiritus, uel spiritualis, uel nouus homo.

Quaest. 54 **R** Spiritu ducimini non estis sub lege. Quæritur, quid est esse sub lege? Solutio: timore pœnæ, nō amore iustitiæ abstinere ab omni malo opere, hoc est esse sub lege. Ut ille dicitur esse sub lege, qui ex ea quærit iustificari: qui debitor est uniuersę legis implendę.

Quaest. 55 **S** Manifesta autem sunt opera carnis, quę sunt fornicatio &c. Quæritur: quō Apostolus inter opera carnis enumeret quędā, quę non sunt uitia carnis, sed potius animę: ut ira, inuidia &c. Solutio: nomine carnis totū significat hominem, qui secundum se uiuendo in hęc cecidit. Credere. n. omnia uitia ex carne esse, error est: ne diabolus, qui carnem non habet, ab his uideatur immunis.

Quaest. 56 **T** Fructus aut spiritus sunt caritas. Dicit expositor, quōd Apostolus opera spiritus uocat fructus, quia propter se petenda sunt. Sed Augustinus dicit, quōd uirtutes propter solā beatitudinē petendę sunt: propter se aut nihil amandū, nisi summū bonum: cuius fructio nos beatos efficit. Quid ergo dicendum? quid tenendū? Solutio: uirtutes petendę sunt propter se: quia possēssores suos sincera delectatione delectant, sed non tantū propter se, sed etiam propter beatitudinē, quę est finis supremus.

Quaest. 57 **V** Si pręoccupatus fuerit homo in aliquo delicto &c. Quæritur: quid sit pręoccupari, & quid uocet delictum. Solutio: pręoccupatur, qui ideo cadit in aliquod delictū, siue pœtā, uel quia ignorat quid agendū sit, uel dimittēdum: uel cum cognoscit: sed tñ infirmitas ad peccādum impellit. Delictum est boni desertio, sicut peccatum mali perpetratio, uel delictum est, quod ignoranter fit: peccatum, quod a sciente: indifferenter tñ unum pro altero ponitur.

Quaest. 58 **X** Nusquisque onus suum portabit &c. Quæritur: quomodo utrunq; sit uerū. Alter alterius onera portate. &c. & hoc, quod hic dicitur: unusquisq; onus suū portabit? Solutio: alia sunt onera participandę infirmitatis, de quibus superius egimus: alia sunt reddendę Deo rōnis de actibus nr̄is: de quibus hic agit. Verum est itaque, quōd in pręsenti debemus subuenire inuicem: & qui fortiores sunt aliorum infirmitates sustinere: & tamen in futuro unusquisque onus suum portabit, id est, pro peccato suo, & non pro peccato alterius punietur.

Quaest. 59 **Y** Opremut bonum ad omnes &c. Quæritur: an precepto reneamur officia pietatis impendere et inimicis? Quod uñ cū Apostolus dicat. Opere-mur bonū ad oēs: & Dñs in euāgelio. Diligite inimicos uestros: benefacite ijs, qui oderunt uos. Sed Augustinus ait: Diligere inimicos non est tantę multitudinis, quantā credo exaudiri in dominica oratione, ubi dñr. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittit. de. no. & Greg. ait. Sufficit non odisse inimicos. i. salutem eorum uelle: & si opera misericordię nō eis impendantur. Solutio: precepto tenemur omnīū salutem uelle: sed impendere et officia pietatis inimicis quantum ad infirmos, & minus perfectos, consilium est: quantum ad perfectos preceptum. Diligenter ergo notandum est, quid secundum consilium, quid secundum preceptum dicatur.

Quaest. 60 **Z** Item quā cōstat, quōd bonū sit benefacere malis, & peccatoribus, & impijs, quid est, quod dicit

scriptura: Da misericordiam: & ne suscipias peccatorem: & impijs, & peccatoribus redde uindictā, & benefac humili, & ne dederis impio. Solutio: sensus prædictarum autoritatum est, ut nulli peccatori ideo benefacias, quia peccator est, sed quia homo. i. nullius culpam debemus fouere sed naturam. In unoquoq; diligamus, quod Deus diligit, & odiamus, quod ipse odit: si autem non possumus omnibus tam bonis quā malis subuenire: famulis Dei bona, quę possumus, debemus impendere. unde Apostolus: maxime autem ad domesticos fidei.

INCIPIUNT QUÆSTIONES eiusdem super epistolam ad Ephesios.

Dicitur Aulus Apostolus, &c. Hanc epistolam scribit Ephesijs: quos in fide Paulus nō fundauit, sed ab Ioanne Apostolo fundatos cōfirmavit: qui firmiter in fide, & bonis operibus præstiterunt: quos hortatur, ut in bonis proficiant, scribens eis a Roma de carcere. Est itaq; materia Apostoli in hac epistola, status Ephesiorū, in quo tunc erant. Intentio uero, eos in bonis habitis confirmare, ad ulteriora prouocare, necnon ad humilitatem, actionēque gratiarum informare. Modus agendi talis est, more suo salutationem præmittit: deinde agit gratias exponēs multiplicia Dei beneficia: tum generi humano, tum ipsis Apostolis, tñ ipsis Ephesijs per solā gratiā collata. Deinde Christi dignitatē, & plationē ostēdit. Postea ad patientiā, & charitatē eos inuitat, unitatem fidei, & ecclesię cōmendans, & dona gratię enumerans: tandem ad certamen exhortans: contra principes tenebrarum militię christianę armaturam describit.

Benedictus Deus, qui benedixit nos &c. Cum benedici dicatur de Deo, & de homine: quæritur: an eodem modo dicatur, & secundum eandem significationem. Solutio: aliter, & aliter de utroq;. Nam Deus ab homine benedicitur, cum dignis laudibus extollitur: homo uero a Deo benedicitur, cū Deus ei munera gratię suę impertitur.

Dicit expositor, quōd Apostolus hic ponit duas pōrdinationes: unā de pręsenti iustitia, alterā de futura corona. Sed cū una sit Dei prædestinatio, quę est ipse Deus: quæritur, quō duę dicantur? Solutio, non iō duę dicuntur, quin una sit: sed quia duos habet effectus. s. per pręsentē iustitiam, & futurā gloriā. Cui solutioni sic obijcitur. Si numerus prædestinationum assignandus est secundum numerum effectū, iam erunt infinitę prædestinationes: cum sint infiniti prædestinationis effectus. Solutio, oēs iustitię, quia numero, & nō specie differūt, unus effectus dicitur esse, sic & oēs coronę, quia nō specie, sed solo numero discernūtur, unus effectus prædestinationis dicuntur. Quā uero pręsenti iustitia, & futura gloria non solum numero, sed et specie differunt, non incongrue duo effectus prædestinationis dicuntur. Notandū, quōd multa sunt hmōi, quę cum

Eccles. 12.
Gala. 6.

A Ephe. 1.
B Materia epistolę.

C Quaest. 1
D Quaest. 2
E obiectio

Quaest. 3. **G** Sicut elegit nos, ut essemus sancti &c. Dicit Pelagianus, quōd eos, quos Deus ab æterno elegit, ideo eos elegit: quia præsciebat eos futuros bonos, & per liberę uoluntatis arbitrium, non quia eos erat sanctificaturus. Sed hęc eius hæresim destruit Apostolus cum dicit. Elegit nos, ut essemus sancti, & immaculati: nō dicit, quia futuri eramus sancti: sed ut essemus. Si enim hoc esset, quod dicit Pelagianus: iustificatio nostra causa esset diuinę electionis, non diuina electio causa nostrę iustificationis, & sic quod est temporale causa esset eius, quod est æternum, non econuerso: quod non potest esse.

Quaest. 4. **H** In quo habemus redemptionem &c. Quæritur: an idem uocet redemptionem, & remissionem peccatorum? si idem, uidetur, quōd alteram superflue positam sit. Solutio: redemptionem, precium illud, per quod redempti sumus, uocat, per quod datur facultas nobis redeundi: remissio uero peccatorum, quę nobis confertur in baptismo, effectus est ipsius redemptionis.

Quaest. 5. **I** nstaurare omnia, quę in cælis sunt &c. Cum Christus pro angelis non sit mortuus, quæritur: quomodo ea, quę sunt in cælis, per Christum sint restaurata? Solutio: ideo hoc dicitur, quia qui per gratiam saluantur, suppleant numerum angelorum diminutum: uel per ea, quę in cælis sunt, intelligit animas, quę iam sunt in cælo: per ea, quę in terris sunt, sanctos adhuc in hac uita degentes.

Quaest. 6. **K** Signati estis Spiritu sancto, qui est pignus hereditatis. Quæritur: quomodo Spiritus sanctus dicitur pignus hereditatis nostrę: non ne pignus est illud, quod ad tempus pro aliquo precio datur, & iterum cum precium soluitur, illud aufertur? nūquid ergo Spiritus a nobis aufertur, cum ipsa hereditas nobis datur? Solutio: pignus hic ponitur pro arrha, quę est de ipso precio, nec aufertur cum precium soluitur: unde quidam codices habent arrhā non pignus.

Quaest. 7. **L** Constituens ad dexteram suam &c. Deus Spiritus est, nec corporis forma finitur, uel cōcluditur: quomodo ergo dicitur, filius sedere ad dexterā patris, cum pater non habeat latus dextrum uel sinistrum, quia non habet corpus? Solutio: per dexteram Dei in sacra scriptura quandoque significatur æterna beatitudo, quandoque æqualitas diuinę naturę, quandoque iudicialia ptās. Est. n. Christus ad dexteram patris, quia in patris maiestate manet æqualis, & quia pater non iudicat quęquā, sed omne iudicium dedit filio. Per dexteram ergo Dei uel per manum, uel brachium, uel digitum, uel oculum, uel aurem, & similia: nihil corporale debet intelligi, sed totum spiritualiter.

Quaest. 8. **M** Vpra oē nomen, quod nominatur nō solū in hoc seculo &c. Non ne nouem sunt ordines angelorum: Angeli, archangeli, uirtutes, potestates, princi-

patus, donationes, throni, cherubin, seraphim, & nō sunt plures ijs, qui in pręsenti omnes nominantur. Quō ergo dicit, constitutū super oē, quod nominatur nō solū in hoc seculo, sed et in futuro: quasi aliqui sint in futuro nominandi, qui in pręsenti nō nominantur? Solutio: quorundā angelorum denominationes datę sunt eis secundum officia, quę nobis exhibent in pręsenti, ut angeli, archangeli, uirtutes, potestates, principatus, dominationes: ideo dicuntur in pręsenti, quia hoc modo eorum denominatio spectat ad pręsens. Vnde in futuro euacuabuntur, quando christus tradet regnum Deo & Patri: quando Deus erit omnia in omnibus. Quorundam uero angelorum denominationes ad futurum statū spectant: ut throni, cherubin, & Seraphim: unde nec in futuro euacuabuntur, sed super omnes hos ordines supercœlestium spirituum sublimata est humanitas Saluatoris.

Quaest. 9. **E** T ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. Quæritur, secundum quam naturam. s. diuinā, an humanam, Christus sit caput ecclesię. Solutio: pot dicitur, quod secundū diuinam, secundum quā caput, principiu, & author est omnium fidelium. Cui solutioni sic obijcitur. Eadem ratione potest dici, quōd sit caput lapidis, & omnis creaturę, quorum est author: & nihil diceretur de ecclesię. Ideo dicimus, quōd Christus proprie secundum humanitatem est caput ecclesię.

Quaest. 10. **Q** uare Christus dicitur caput ecclesię. Quare dicatur caput esse: non inconuenienter pot quæri. Solutio: ideo Christus caput ecclesię dicitur, quia sicut in capite hominis plene sunt omnes sensus carnales. s. uisus, auditus, odoratus uel olfactus, gustus, & tactus: sic in Christo est plenitudo oīm sensuum spiritualiū. s. plenitudo gratię, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. unde & membra dicimur, quasi aliquem sensum nō omnes habentes: sicut cætera membra corporis unū solū sensum habent: nullū hęc omnes præter caput.

P Ramus natura filij irę &c. Deus est author nature: si ergo natura sumus filij irę, uidetur quod Deo authore hoc sumus. Solutio: natura tribus modis accipitur in sacra scriptura. s. pro illo integro & incorrupto bono, in quo cōditus est homo, secundum quam acceptionem dicitur, quod oīs creatura Dei bona est. Dicitur etiam natura corruptio peccati, in qua concipitur, & cum qua nascitur omnis homo, & sic accipitur hic cum dicitur: Eramus natura filij irę. Vitium. n. inoleuit pro natura, quia ergo pro culpa originalis peccati, cum quo nascimur, digni sumus gehēnā: ideo dicimur natura filij irę. Accipitur etiam natura pro reliquijs illius boni naturalis, quę remanserunt in nobis post peccatum, & sic accipitur, ubi legitur, quōd Gentes naturaliter faciunt ea, quę legis sunt.

M hi oīm sanctorum minimo data est gratia. Cū Apostolus nō esset minimus in numero omnium sanctorum, immo inter Apostolos unus de primis esset, quomodo uerum dicat se minimū omnium nominando. Solutio: huius quęstionis quare super locum illum: Ego sum minimus Apostolorum, in prima epistola ad Corinthios. M. Hug. à S. Vic. To. j. Pp 2 In-

N Quaest. 9.
O Quaest. 10.
Ioan. 1.
P Ephe. 2. Quaest. 11. Natura tribus accipitur modis.
Rom. 2.
Q Ephe. 3. Quaest. 12.

Questio 13. **R** Inuestigabiles diuitias Christi &c. Queritur quomodo Apostolus intellexit, uel euangelizauit, si inuestigabiles sunt diuitiae. Inuestigabiles enim res dicuntur, quae non possunt comprehendi. **S**olutio: quae natura sua inuestigabiles, per gratiam, & reuelationem sancti Spiritus factae sunt uestigabiles non solum Apostolo, sed etiam ceteris fidelibus: quos ipsa unctio docet de omnibus.

Questio 14. **S**acramenti absconditi &c. Queritur, quae dicantur abscondita. **S**olutio: in mundo causae absconditae sunt omnium, quae naturaliter fiunt. In solo autem Deo absconditae sunt causae omnium, quae per gratiam fiunt. De his duobus generibus causarum iam in superioribus aliquantum dictum est.

Questio 15. **T** Innotescat principibus, & potestatibus in caelestibus per ecclesiam &c. Queritur: an mysterium incarnationis fuerit reuelatum supercaelestibus essentibus ante ipsius impletionem. **I**n solutione huius quaestionis uidentur contrarij Hieronymus, & Augustinus. Dicit. n. beatus Hieronymus, angelicas dignitates ad purum non intellexisse supra memoratum sacramentum: unde sic quaerunt. Quis est iste, qui uenit de Edom? Et alibi. Quis est iste rex glorie? Beatus uero Augustinus dicit, quod non latuit angelos mysterium regni caelorum: unde litera diuersis exponitur modis, ut innotescat &c. Haec autem contrarietas, quae uidetur esse inter praedictos doctores sic potest solui: illis, qui maioris dignitatis sunt, reuelatum est praedictum sacramentum: alijs uero non ad purum, ut dicit beatus Hieronymus. **Q**uod autem angeli crescant quotidie in cognitione, ex ijs quae in mundo fiunt: multi consona uoce asserunt doctores. Unde nos quasi pro certo hoc habemus, cum canonica scriptura hoc uideatur manifeste innuere.

Questio 16. **X** Ex quo ois paternitas in caelis, & in terra nominatur. Ex hoc loco habemus, quod non solum Deus pater noster est, sed & angeli, & hoies patres nostri dicuntur. Sed alibi dicit Dñs. Vnus pater est uester, qui est in caelis. Si ergo unus est, quo plures? uel si plures, quo unus? **S**olutio: sicut Deus, qui solus uere est & solus uere bonus est, essentiae, & bonitatis suae nomen ceteris imperit, ut ipsa quoque & esse, & bona dicantur. ita & ipse, qui solus uere pater est oim creatione, & fidelium regeneratione, paternitatis nomen ceteris concessit. **S**ciendum est ita, quod Deus Trinitas omnium pater est creatione, & fidelium regeneratione. Deo uero ingenitus solus pater est unigeniti per naturam. Angeli uero patres nostri dicuntur autoritate exempli, ratione beneficij, cura, & prouidentia. Hoies uero patres & natura, & autoritate exempli, & ratione beneficij, & cura, & prouidentia.

Questio 17. **Z** Quae sit latitudo, & longitudo, & sublimitas. Queritur: quae sit latitudo dilectionis: quae longitudo eternitatis: quae sublimitas potentiae: quod profundum scientiae, secundum hoc, quod de Deo exponitur, talis potest esse intelligentia.

Questio 18. **A** Scire etiam supereminentem scientiae charitatem Christi. Si charitas Christi supereminet scientiae: quomodo potest sciri: si non potest sciri, quomodo orat Apostolus ut eam sciant discipuli? **S**olutio: quae scientia humana non potest comprehendi, per gratiam ex parte

cognoscitur, quod ut fiat, Apostolus orat. **V**t impleamini in oem plenitudinem Dei &c. Non minus habebimus quam ipse Deus? quomodo ergo possumus impleri in oem plenitudinem Dei: quomodo potest aliquis habere plenitudinem Dei, & non esse plenus Deo & aequalis Deo? **S**olutio: sensus est ut sitis pleni Deo, non plenus Deus. Hoc est in plenitudinem omnem impleri: in praesenti habere plenitudinem uirtutum, & in futuro plenitudinem gloriae: non enim optat Paulus alicui plenitudinem diuinae naturae confecti, sed ut simus pleni Deo in praesenti, & in futuro.

Vnus Dñs, una fides, unum baptisma: quomodo intelligantur. **S**olutio: unus Dñs pater, & filius, & spiritus in natura, non in persona. Vna fides non in numero, sed in genere, quia similis in oibus: sicut oim idem uolentium dicitur esse eadem uoluntas. De fide iam dictum est. Vnum baptisma dicitur, quia aequale est, & eiusdem essentiae a quocumque detur, & ideo etiam, quia non potest reiterari.

Dedit dona hominibus. Dauid dicit: accepisti dona in hoibus: si dedit, quomodo accepit? uel si accepit, quomodo dedit? **S**olutio: tanquam Deus dedit: accepit non solum in semetipso sed quod est homo, sed et in membris suis, in quibus est, de qua acceptione agit propheta: unde dicit, accepisti dona in hominibus.

Questio 22. **Q**uare dona dedit ascendens. Queritur, quare dona dedit ascendens. **S**olutio: Spiritum sanctum, & dona etiam, quae non sunt Spiritus sanctus: quae cum dat etiam in ipsis dat Spiritum sanctum, non seorsum dat Spiritum sanctum, & dona eius, quae non sunt ipse, sed dādo Spiritum sanctum dat dona, & dādo dona Spiritus sancti donat ipsum. Hoc dico propter eos, qui nolunt concedere Spiritum sanctum dari, cum sit immutabilis, sed dona eius tantum. Tunc enim dicitur Spiritus sanctus nobis dari a patre, & filio, & et a semetipso, cum cordibus nostris charitatem hanc uirtutem infundit ad hoc, ut diligamus Deum, & proximum.

Cum Christus sit Deus, & homo: queritur, secundum quam naturam dedit dona? **S**olutio: secundum quam naturam dedit, ut dicit expositor secundum quam ascendit, & descendit, & sic secundum quod est homo dedit: quia diuinitas, quae est ubique; nec descendit, nec ascendit. Sed hoc uerum esse contrarium praedictis, ubi asserui, quod tanquam Deus dedit, non tanquam homo. Cum ergo legitur, quod tanquam homo, uel secundum humanitatem dedit, sic intelligi debet, qui est homo, non quia est homo, sed quia est Deus.

An Deitas descendit, & quomodo. Item dicit alia expositio, quod Christus secundum Deitatem descendit, & secundum humanitatem ascendit, quod uerum contrarium superioribus. **D**ictum enim est, quia diuinitas quae ubique est, nec descendit, nec ascendit, hic autem dicitur, quod Deitas descendit, quod ergo tenendum est? **S**olutio: cum dicitur, quod Deus descendit: hoc intelligitur de deificatione incarnationis, qua Deus factus est homo. Cum dicitur, quod homo descendit, hoc debet intelligi de deificatione ad inferos, quae fuit tantum secundum animam, non secundum corpus, quod iacuit in sepulchro, nec secundum Deitatem, quae ubique erat.

In uirum perfectum &c. Queritur qua perfectione. **S**olutio: nec perfectio potest intelligi uel de toto Christo. id est corpore & capite, uel de singulis membris. Christus enim in se consumatus, in aliis crescit, & proficit, sed in futuro tandem proficietur, ut nec uiribus, nec numero aliquid superaddatur. Vnusquisque est tunc erit uir perfectus

stus: tam uirtutum consummatione, quam corporis statura. Unde sequitur. In mensuram aetatis plenitudinis Christi. Vnusquisque enim in ea perfectione resurget, in qua erat, uel ad quam peruenturus erat, cum esset triginta annorum: non enim omnes erunt eiusdem magnitudinis, uel illius, cuius Christus erat de hac uita exiens.

Questio 26. **I**ra scimini, & nolite peccare &c. Permittit Apostolus irasci, quod non potest uitari, sed Dominus prohibet irasci dicens. quicumque irascitur fratri suo, reus est iudicio. Unde uidetur, quod illud quod Dominus prohibet, Apostolus permittat. Item dictum est superius, quod nihil prohibetur in nouo testamento, quod non possit uitari, sicut nec aliquid praecipitur, quod non possit impleri: quod non uidetur esse uerum, si Dominus prohibet irasci, & nullus possit uitare irasci. **S**olutio: primus motus irae, qui non est in potestate nostra, permittitur ab Apostolo: Dominus autem non prohibet primum motum, qui dicitur propassio, sed uoluntatem, & propositum nocendi alteri. Aliud itaque permittitur ab Apostolo, & aliud prohibetur a Domino, quod potest uitari gratia adiuuante.

Questio 27. **K**uare sint portae mortis, & uitae. Nota, quod concupiscentia, & timor mundi duae sunt portae mortis, per quas intrat diabolus: sicut timor, & amor Dei duae sunt portae uitae, per quas intrat Christus. Vterque stat ad ostium: & Christus pulsatur, & diabolus, sed hostis expellatur, Christus in troducatur.

Questio 28. **N**olite contristare Spiritum sanctum &c. Queritur: quomodo quis possit Spiritum sanctum contristare cum impassibilis sit, nec tristitia passionem possit in se suscipere. **S**olutio: quodam tropo usus est in theologia satis uisitato: quo ea, quae Deo auctore in nobis fiunt, ipsi attribuuntur: quia illi ergo, quos implet charitate, sicut gaudent de profectibus aliorum, sic contristantur de lapsibus cadentium: dicit Apostolus, nolite contristare Spiritum sanctum. id est eos, in quibus habitat Spiritus sanctus per charitatem.

Questio 29. **M**onate inuicem, &c. Dicit scriptura: nisi dimittamus conseruis nostris, quod Deus repetit dimissa: sed queritur, quomodo Deus repetit? Nunquid iterum puniet Deus pro peccatis, pro quibus iam satisfactum est per cordis contritionem, & oris confessionem, & per dignos fructus penitentiae. Nunquid bis puniet in idipsum? **S**olutio: ad hoc, ut aliquis faciat dignos fructus penitentiae, exigitur, ut de cetero non peccet mortaliter: unde quicumque post penitentiam peccat, inutilis sibi priorem satisfactionem reddit.

Questio 30. **N**id bis punire in idipsum? Bis autem punire in idipsum, est pro peccato per penitentiam deletum, nec repetitum, in alia uita iterum punire: quod Deus non facit. Si aliquis autem penitens affligitur pro aliquo peccato, & iterum idem repetat: si in hac uita, uel in alia pro illo iterum puniatur, hoc non est bis punire in idipsum.

Questio 31. **O**dor suauitatis &c. Si mors Christi fuit Deo suaui odor, ergo mortem eius libenter accepit: ergo non peccauerunt Iudaei, qui illum crucifixe-

runt: quia id fecerunt, quod bonum erat, & Deo placebat. **S**olutio: actio Iudaeorum mala erat, nec Deo placebat id, quod fiebat ab eis: sed passio Christi bonum fuit, & salutis nostrae causa.

Dies mali sunt &c. Non ne dies habent esse ex Deo auctore: sicut scriptum est: tuus est dies, & tua est nox: quomodo ergo dicuntur mali? **S**olutio: pro malitia, & miseria hominum dicuntur dies mali: alioquin quantum ad horarum spatia ordinati sunt, & boni.

Ne mo carnem suam odio habuit &c. Non ne uiri sancti carnem oderunt, persequuntur, crucifigunt, & mortificant, non nutriunt, nec fouent? quomodo ergo uerum est: nemo carnem suam odio habuit? **S**olutio: sancti non carnem, sed carnis uitium oderunt, & persequuntur.

Propter hoc relinquet homo patrem. Queritur: quomodo hoc ad filium Dei pertineat: qui nunquam patrem deseruit, sed semper cum eo inseparabiliter permansit? **S**olutio: quia filius in forma, qua patri aequalis est, nobis non apparuit, dictus est patrem deseruisse, uel reliquisse: nunquam tamen ab eo recessit: in mundum uenit, & patrem non deseruit.

Questio 35. **Q**uare uxorem suam diligit. Queritur de qua dilectione hic agatur: si enim de dilectione, qua diligimus nos mutuo propter Deum: sensus est, qui diligit uxorem suam, seipsum diligit, id est facit, quod sibi utile est: sed secundum hoc ita posset dicere de quolibet proximo. **S**olutio: hoc ideo dicit Apostolus, quia magis instat uiro prouidere uxori, quam alii: unde si propter Deum acquirit ei necessaria, & regit, & se diligit, id est facit, quod sibi utile est: quia inde meretur apud Deum.

Serui obedite Dominis uestris. Hic queritur: an liceat Christiano seruum habere, cum hoc Apostolus permittat. Catholica quoque, & maxime Galorum ecclesia hoc recipit. **S**olutio: melius esset huiusmodi seruitutem non exigere, nec ecclesia quasi bonum recipit, sed quasi malum tolerat.

Filii obedite parentibus uestris, & uos patres nolite ad iracundiam prouocare filios. Queritur: quare Apostolus praecipiat parentibus, ut filios diligant; & filiis, ut parentes honorent, cum natura ad se mutuo diligendos compellat. **S**olutio: naturalis amor non habet meritum, nisi propter Deum fiat; ideo praecipit, ut se propter Deum diligant, & sic meritum habeant.

Non est nobis colluctatio contra carnem. Non ne sancti pugnant contra carnem & sanguinem, contra malos homines, uel contra uitia, quae ex carne, & sanguine oriuntur: quomodo ergo dicit, non est nobis colluctatio &c. **S**olutio: non est nobis colluctatio tantum contra carnem, & sanguinem, sed etiam contra demones.

Aduersus mundi rectores. Non ne Deus, qui mundum condidit, mundum gubernat, & regit, ut idem sit conditor, & rector: quomodo ergo demones uocat Apostolus mundi rectores. **S**olutio: hic nomine mundi signat mundi amatores. Hic est mundus, qui totus in maligno positus est: hic est mundus, in quo non reperitur nisi concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uirum. **M.** Hug. à S. Vi. To. j. Pp 3

Eph. 5. tæ: hunc mundum vocat Apostolus tenebras, subitū gens harum tenebrarum, & alibi dicens, Fuitis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.

INCIPIUNT QUESTIONES eiusdem super epistolam ad Philippenses.

A Philip. 1. **H**anc epistolam scribit Apostolus Philippensibus, quæ sunt Macedones. Sūt enim Philippi metropolis ciuitas in Macedonia, quæ est quadam prouincia in Græcia, quam ædificauit Philippus pater Alexandri uocans eam nomine suo. Hi autem accepto uerbo prædicationis ab Apostolo firmi in fide fuerunt: nec pseudo receperunt. Hos ergo munit contra duplex bellum, scilicet tribulationū, & pseudo prædicatorum. Est itaque intentio Apostoli in hac epistola cohortari Philippenses ad patientiam contra tribulationes, & ad constantiam contra pseudo apostolos. Modus talis: more solito salutem præmittit. Deinde gratias agit pro eis, implorans eis maiora bona, ut uirtutibus crescentes ad perfectionem perueniant. Deinde ad patientiam tribulationum monet exemplo suo, & Christi. Postea ut sibi cauere a uersutijs pseudoapostolorum. Tandem ad monitionem moralem interserit, & prope finem de gratia, quam sibi Romani per Epaphroditum miserant, se gaudere dicit.

B Quæst. 1. **Q**uid enim? dum omni modo siue per occasionem, siue per ueritatem Christus annuncietur. Quæritur, quomodo permittat Apostolus malis prædicare euangelicam doctrinam: cum alibi scriptū sit. Peccatori dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas &c. Item non est speciosa laus in ore peccatoris. Item cuius uita despicitur: restat ut prædicatione eius negligatur. **Solutio;** in huiusmodi prædicator increpatur propter se, non propter alios. Non enim sibi prodest, sed alijs quod prædicat: unde laus Dei in ore peccatorum non est speciosa, id est ei non est speciosa. Tolerandi ergo sunt mercenarij: unde Dominus; Super cathedrā Moyse sederunt Scribæ, & Pharisei: quæ dicunt facite &c. Itaque prædicatores, qui pro ueritate prædicant, diligendi sunt: mercenarij, qui ex occasione, & temporali commodo ueritatem annunciant, permittendi sunt: fures, & latrones, siue lupi cauendi immo fugiendi sunt.

C Quæst. 2. **Q**uid eligam, ignoro &c. Quæritur: quomodo Apostolus dubitet utrum eligat: an manere in carne, an dissolui, & esse cum Christo, cum sciat, quod quanto pugna fortior, tanto corona maior. Non ne sciebat maioris meriti esse pugnare, quam quiescere? **Solutio;** affectus ad utrumque trahebat: idcirco dicit se ignorare quid eligat. Dubitat ergo Apostolus ex affectu, non ex ignorantia. **Sed**

tunc queritur: quomodo dicat, multo melius esse dissolui, & esse cum Christo. **Solutio;** melius, hic ponitur pro suauius, & securius

Vobis donatum est non solum, ut in eum credatis, sed etiam ut pro ipso patiamini &c. Quæritur, an ipsum pati sit bonum, & an sit donum Dei. Quod si est, appetendum est. **Solutio;** a quo est fides credentium, ab eo est tolerantia patientium. Pœna autem ipsa in se non est bona, nec propter se appetenda: nec inter dona Dei debet enumerari. Pati tamen pro Christo bonum est, & desiderandum: quia magnum habet meritum. Nec Apostolus dicit simpliciter: Vobis donatum est pati: sed sic; Vobis donatum est pro Christo pati.

Qui cum in forma Dei esset. Quæritur, quid hinc notet forma. **Solutio;** forma aliquando ponitur pro repræsentatione: aliquando pro ueritate rei, ut hic: qui cum in forma Dei esset. in ueritate diuinæ essentia, & in æqualitate substantiæ. sicut enim homo hominem, canis canem gignit, sic Deus Deum genuit per omnia æqualem, non imparē: unde & filius dicitur esse hoc, quod pater est. & quoniam hoc potest secundum personam, & naturā intelligi, Augustinus ostendit huius dicti intelligentiam dicens. Ideo filius dicitur id, quod pater est, quia sicut pater est Deus, sic & filius, & sicut pater est omnipotens, sic & filius, & sicut pater est immutabilis, sic & filius. Ideo enim unum, & summe unum sunt pater, & filius, quorum nulla est diuersitas naturæ, uel uoluntatis. Vtrunque ergo dicit scriptura, quod filius est æqualis patri, & quod pater maior est filio, sed hoc secundum formam serui, illud autem secundum formam Dei.

Et habitu inuentus est ut homo &c. Quot modis aliquid habetur? **Solutio;** quatuor modis aliquid alicui accedit ut habeatur, uel sic ut mutet, & non mutetur, ut sapientia: uel sic ut mutet, & mutetur, ut cibus: uel sic ut nec mutet nec mutetur, ut annulus: uel sic ut non mutet sed mutetur: non a sua natura, sed a quadam priori forma, ut uestis, quādo induitur, non mutat hominem, sed mutatur non a natura sua, sed accipit speciem, & formam, quam deiecta non habuit. secundum quam comparationem, & similitudinem intelligitur incarnatio: sic enim forma serui accessit ad formam Dei, ut eam non mutauit, uel conuertit, sed ipsa forma serui est mutata, non a natura sua, sed in excellentiorem & digniorem statum, quā prius fuerat. hoc ergo totū, quod Augustinus dicit de habitu, ideo adducit, ut ostendat, quod quando uerbum caro factum est, non est mutatum, uel conuersum in hominem: sicut nec homo mutatur in uestem, quando ea induitur. Hoc autem, quod quidam addunt de suo, quod sicut homo quando induitur ueste sua, non fit aliquid, sic nec Deus, quando formam serui accepit, factus est aliquid. Hoc, inquam, non habent ex uerbis Augustini, nec alterius sancti, cū sit falsum, si. n. in omnibus uolunt tenere similitudinē adductā de ueste, oportet eos cōcedere quod sicut homo nō fit uestis, quā ea induitur, ita nec Deus homo, quā se formam serui induit, factus sit. Si. n. Christus non est nisi id, quod fuit ab æterno, nullum esse habuit commune

D Quæst. 3.

E Philip. 2. Quæst. 4.

F Quæst. 5.

Notabile pro Concilio natoribus.

G Quæst. 6. **Q**ui humiliavit semetipsum factus obediens &c. Quæritur: an Christus aliquid meruit. **Solutio;** nobis, non sibi meruit. Nos enim per eius meritum facti sumus digni uita æternæ: ipse uero per mortem suam sibi non acquisiuit aliquid, quo prius dignus non erat. Dicit tamen potest: uere per humilitatem passionis meruit claritatem resurrectionis, impassibilitatem, & immortalitatem. Non dico, quod Christus nisi moreretur, immortalis & impassibilis non fieret: sed dico, quod tale meritum tali præmio erat dignum.

H Quæst. 7. **Q**uæritur: quomodo simul in eadem anima potuerit esse summa beatitudo, & tristitia: ante enim passionē hæc duo fuerunt in Christo. Quod enim ibi fuerit beatitudo secundum mentē ex quo fuit homo, credendum est: alioquin, quomodo esset uerus Deus, non uideo. Item quod ibi fuerit tristitia constat, cum ipse dicat: tristis est anima mea usque ad mortem. **Solutio;** sicut in Paulo fuit uis inferior, & uis superior: sic in Christo fuit uis inferior animæ. smotus, uel affectus quidam, qui mortem horrebat: ratio tamen superior in sua beatitudine libera uigebat. Non enim affectus carnis in ipso, sicut in cæteris, rationem impediēbat in aliquo, ut minus diuinitatem contempleretur.

I Quæst. 8. **I**tem quæritur: quomodo maiorem beatitudinē non habuit post resurrectionem: quando immortalitatem, & impassibilitatem induit. **Solutio;** nō tunc habuit plus quantum ad mentem, sed quod prius habuit, tunc quietius possedit, sicut rex quietius, & securius regnum suum possidet cessantibus infestare inimicis.

K Quæst. 9. **P**ropter quod donauit &c. Non ne prius habuit nomen, quod est super omne nomen? Quomodo ergo dicit, propter quod donauit: non solum. n. secundū quod Deus est, datum est ei hoc nomen ab æterno secundum naturam, sed etiam secundum quod est homo a sui conceptione datum est illud homini assumpto secundum gratiam. **Solutio;** tunc res dicitur fieri, quando innotescit: quod enim prius habuit, tunc primum post resurrectionem hominibus & dæmonibus innotuit.

L Quæst. 10. **I**tem quæritur: cui datū sit hoc nomen: an Deo, an homini. **Solutio;** Augustinus dicit, quod homini, & non Deo datum est nomen, quod est super omne nomen. sicut sit Deus & filius Dei per gratiam non participationis, sed unionis, & totum habeat homo assumptus per gratiā, quod habet Deus genitus per naturam. Per gratiam itaque homo habet, ut sit filius, non filius gratiæ, sed filius naturæ. Aliter dicit Ambrosius, quod Deo, non homini datum est nomen, quod est super omne nomen.

M Quæst. 11. **S**ed nūquid Augustinus, & Ambrosius, super hoc contraria sentiunt? **Solutio;** alia est donatio gratuita, de qua August. alia naturalis, de qua loquitur beatus Ambrosius. Datum est homini, ut sit

Deus per personalem unionem statim in sui conceptione: quando enim Deus factus est homo per dignationem, & homo factus est Deus per gratiam, non Deus adoptiuus, sed Deus naturalis, Deus æternus, Deus omnipotens. Deo aut genito datum est ab æterno esse Deum per naturam. Itaque nulla est in intelligentia contrarietas inter doctores ueritatis.

N Quæst. 12. **Q**ui spiritui seruius Deo &c. Quæritur: quæ seruiture. Nota, quod seruitus, quæ soli Deo debetur, dicitur latría: unde & idololatría, qui Dei culturam exhibet idolis: & abominatio, dicitur idololatría, & domus idolum, & sacrificium idolothytum. Sed seruitus, quæ per charitatē iubemur seruire inuicem, græce dulia dicitur: utraque uero, seruitus sermone latino nuncupatur.

O Quæst. 13. **H**ebreus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. Quæritur: unde dicti sint Hebræi. **Solutio;** Hebræi dicuntur ab Heber, nō ab Abraham, ut uisum est beato Augustino aliquando, quod postea retractauit: quod inde pater, quia ipse Abraham est Hebræus in quodam loco dictus: quod non esset, si hoc nomen ab ipso deriuatum esset. Item Abraham interpretatur pater multarum gentium, Hebræi trāseutes. Constat ergo uerum esse, quod Hebræi nō ab Abraham dicti sunt, sed ab Heber: qui solus in diuisione linguarum hebraicam retinuit linguam.

P Quæst. 14. **S**ecundum iustitiam, quæ in lege est. Quæritur, quomodo dicat se conuersatum secundum iustitiam, quæ in lege est, sine querela: cum alibi dicat, se cum alijs in desiderijs carnis, dum esset in lege, ambulasse, unde & filium iræ se nominat? **Solutio;** utrumque uerum est, & quod secundum desideria carnis ambulauit, & tamen secundum iustitiam, quæ in lege erat: quæ timore pœnæ, non amore seruire facit: quæ manum, non animum comprimit: conuersatus sit sine querela: talis erat iustitia in lege.

Q Quæst. 15. **N**on habens iustitiam meam &c. Non ne Deus legem dedit, & ei obedire præcepit: quō ergo iustitiam, quæ est ex lege, dicit suam? **Solutio** huius quæstionis in superioribus continetur. Dum enim erat in lege quærens ex operibus legis iustificari: in hoc quod credebat proprijs uiribus posse adimplere ipsam legem: iustitiam legis suam faciebat.

R Quæst. 16. **I**n fide ad cognoscendum &c. Hoc de fide non habente tempus operandi intelligitur, sed diligere non ne est opus fidei? Sed fides sine dilectione, postquam aliquis est adultus, nunquam ualeat. Quomodo ergo dicit expositor, quod hoc debet intelligi de fide nō habente tempus operandi, quod ipsa ualeat ad Deum cognoscendum, & ad alia? **Solutio;** hoc ideo dicitur, ne quis putet sufficere hoc ad salutem, scilicet credere, & habere fidem sine operibus, cum habeat bene operandi facultatem.

S Quæst. 17. **Q**uorum nomina sunt scripta &c. Quæritur: quid sit liber uitæ. **Solutio;** liber uitæ est prædestinatio Dei; in qua omnes saluandi scripti sunt, uel saltem per solam prædestinationem, uel etiam per iustitiam, & prædestinationem.

T Gaudete in Domino semper &c. Dicit expositor, quod gaudium in seculo, & gaudium in Deo contraria sunt, nec in eodem simul esse possunt. Sed non ne aliquis est: qui diuisus est, & partim gaudet in seculo, & partim in Domino: sicut partim diligit mundum, & partim diligit Deum? Solutio: illo gaudio dicitur quilibet gaudere, quod in illo cognoscitur preponderare, & illam partem hominis interioris, quam occupat gaudium mundi, non tenent gaudium, quod est in Domino: quia non possunt esse in eodem circa idem.

V Petitiones uestrae innotescant apud Deum &c. Non ne Deus omnia plene & perfecte nouit atque eueniant? quomodo ergo dicit Apostolus, ut petitiones innotescant apud Deum? Solutio: sensus est, petitiones uestrae adeo sint uehementes, & non tepidae: ut dignae sint exaudiri, & impleri. Cum enim adimplentur, nobis innotescunt, quod ad Deum perueniunt.

X Dicit expositor, quod angeli offerunt orationes nostras Deo: ideo quaeritur: qualiter haec oblatio sit intelligenda. Solutio: salua reuerentia secretorum dicimus, quod ab angelis nostras orationes Deo offerri, nihil aliud est, quam per eos dignas fieri, ut a Deo exaudiantur. Item angeli medii sunt inter nos, & Deum: sicut enim diuina secreta nobis annunciant; sic ea, quae apud nos hic aguntur, Deo nunciare dicuntur.

Y Sed cum Deo sua perfectio ad omnia cognoscenda sufficiat, quaeritur: ad quid angeli ei aliquid nunciant? Solutio: non ut eum doceant, sed ut aeternam, & incommutabilem ueritatem eius consulant: & ut sciant, quid sibi sit faciendum, quid, & quibus, & quando sit annunciandum.

Z Non quero datum, sed fructum &c. Quaeritur quid distet inter datum, & fructum. Solutio: datum uocat id, quod datur: ut cibus, nummus, uestis. Fructus uero intentio datoris: quae ideo dicitur fructus, quia secundum eam opus iudicatur utile, & fructiferum. Vel fructum uocat mercedem ipsam. Vnde opus bonum dicitur flos, ex quo fructus aeternae uitae nascitur. Nota, quod per coruum, qui pauit Eliam, intelligitur donum, ubi opus bonum fuit sine intentione bona. Per uiduam, quae eundem prophetam pauit, intelligitur fructus: ubi fuit bonum opus cum intentione bona.

INCIPIUNT QVAESTIONES eiusdem super epistolam ad Colossenses.

A Aulus Apostolus, &c. Hanc epistolam scribit Apostolus ad Colossenses, qui sunt Asiani: quibus non ipse Apostolus praedicauit, sed eius discipuli, scilicet Archippus & Epaphras. Sed Archippus ministerium in eos accepit: Epaphras uero ex eis oriundus fuit, & ab Apo-

lo instructus doctrinam Archippi confirmauit. Postea uero pseudo apostolis superuenientibus, & carnales obseruantias praedicantibus: in dubium illis uenerat quibus esset credendum. Vnde Apostolus, cuius autoritas celebris erat, quasi medius iudicat quae pars potius sit tenenda, scribens eis ab Epheso. Intentio itaque Apostoli est in hac epistola confirmare Colossenses in ea fide, & doctrina, quam a discipulis eius acceperunt, & non in aliquo praeter Christum spem ponendam esse docet. Modus tractandi talis est: more solito salutem praemittit: dein de gratias agit de bonis eorum, fide, & dilectionem eorum commendans. Orat, ut perficiantur in Christo: cuius beneficia, & secundum utraque naturam primatum commendat, & post ministerii sui dignitatem commemorat, & monet ne per philosophiam, uel legis ceremonias seducti, a Christo recedant. Tandem omnes simul, & separatim, scilicet sexus, & aetates, & conditiones moraliter instituit. In fine monet Archippum sollicitum esse ministerii sui.

G Ratias agentes &c. Dicit expositor, quod hic incipit Apostolus ostendere, quod lex non prodest, sed nocet. Non ne lex bona, & a Deo data, & non solum non nocuit, sed profuit in statu suo? quomodo ergo uerum est, quod non prodest, sed nocet? Solutio: uerum est, quod lex ante gratiam profuit: sed post gratiam inutilis fuit. Cui solutioni sic obijciunt. Non ne lex modo perhibet testimonium ueritati, & per illam illuminamur in cognitione Deitatis? ergo etiam nunc tempore gratiae nobis prodest lex: quomodo ergo uerum est: lex non prodest, sed nocet? Solutio: lex lecta, & spiritualiter intellecta prodest, & non nocet: secundum uero literam obseruata non prodest, sed nocet.

Q Vi dignos non fecit in partem sortis sanctorum. Quaeritur: quid uocet sortem, cuius participes facti sumus? Solutio: futuram hereditatem quae sorte, id est diuina gratia, & uoluntate sine meritis datur, hic uocat Apostolus sortem.

I Tem quaeritur: quomodo sine meritis futura hereditas detur sanctis, cum per fidem, & dilectionem, & bona opera eam mereantur. Solutio: sine meritis praecedentibus fidem intelligendum est: non sine subsequenter: quae sunt ex gratia, & ideo non excluduntur, cum dicitur, quod sola gratia datur futura gloria. De his iam diximus superius.

T Ransulit nos in regnum filii. Quaeritur: quid dicat regnum filii Dei. Solutio: regnum caelorum, uel filii, pluribus modis accipitur. scilicet pro futura gloria, ut ibi. Adueniat regnum tuum. Vel pro presenti ecclesia, ut ibi. Cum tradet regnum Deo & Patri. Vel pro fide Christi, ut ibi. Regnum Dei intra uos est. Vel pro sacra scriptura: ut ibi. Auferetur a uobis regnum caelorum, & dabitur genti facienti fructum.

F Ilij dilectionis suae. Non ne Spiritus sanctus est dilectio, qua pater diligit filium, & filius patrem, & Christus est filius dilectionis? Videtur ergo, quod sit filius Spiritus sancti: quod fides non recipit. Solutio: dilectio communiter accipitur pro diuina natura, siue substantia, siue essentia, cum dilectionis filius esse praedicatur. Est enim filius naturae, substantiae,

Materia epistolae &c.

B Quaes. 1

obiecti

C Quaes. 2

D Quaes. 3

E Quaes. 4 Regni filij multiplex acceptio. Matt. 6. 1. Co. 15. Matt. 12. Matt. 21

F Quaes. 5

G Quaes. 6

Discursus sane p. Conuentionatoribus elegas.

Ioan. 1.

H Quaes. 7

I Coloss. 2 Quaes. 8

ria, & essentiae patri consubstantialis, & coessentialis. Quid autem dilectio significet, cum dicitur, Spiritus sanctus est dilectio, qua pater diligit filium, & ediuerso, alibi expositum est. De redemptione ite, & imagine, & de eo quod Christus dicitur caput ecclesiae, iam dictum: nec oportet, ut acta agamus.

Q Uaeritur autem: an Christus secundum humanitatem fuerit caput sanctorum incarnationem praecedentiu. Videtur, quod sic: sed qui nondum secundum humanitatem erat, quomodo potuit esse caput eorum? Vel ipsi quomodo potuerunt habere, quod nondum caput erat? Solutio: Christus etiam secundum humanitatem potest dici caput eorum, qui fuerunt, ab Abel, quia per fidem futuri omnes saluati quotquot saluati sunt. Nota, quod Christus eiusdem naturae esse cum patre praedicatur, ubi filius dilectionis esse ostenditur. Vbi uero imago, non solum eiusdem substantiae identitas, sed etiam personalis proprietates insinuat. Vbi primogenitus omnis creaturae esse dicitur, ibi patri coaeternus asseritur. Vbi quod omnia per ipsum condita sunt legitur, omnipotentia ipsius declaratur. Vbi dicitur quod omnia in ipso constant, immensitas eius manifestatur, cuius aeternitas in Ioanne insinuat, ubi scriptum est. In principio erat uerbum: & personalis proprietates cum subiungitur: & uerbum erat apud Deum: & substantiae identitas, cum dicitur, & Deus erat uerbum. Est itaque filius patri coaeternus, consubstantialis, coomnipotens: alius in persona, idem cum patre omnium creaturarum principium.

H E T ipse (Christus) est caput ecclesiae. Dicitur, quod ecclesia coepit primo ab Abel, qui primus fuit iustus. sed non ne Adam fuit iustus? Creditur enim, quod post lapsum per poenitentiam, & fidem sit iustificatus: quare ergo non dicitur ecclesia incepisse ab Adam? Solutio: ab Adam maculam originalis peccati contraxit ecclesia, ab Abel nullam, & ideo ab Abel melius incepisse dicitur quam ab Adam: quia scriptura de peccato Adam, & non de iustitia facit mentionem, & de iustitia Abel, & non de peccato. Christus ergo semper caput omnium, qui fuerunt ab initio, sicut eorum, qui secuti sunt eum: per quem solum accessum habemus ad patrem.

I D E tate, ne quis uos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam &c. Non ne cognitio rerum naturalium, quam tradiderunt philosophi, utilis fuit ad Dei inuisibilia cognoscenda? Per uisibiles enim rerum uisibilibus formas, quarum doctrina docetur in mathematica, uenitur ad inuisibiles rerum uisibilibus causas, quas docet physica: per quas uenitur ad cognoscendas inuisibiles substantias, & inuisibilibus substantiarum inuisibiles naturas. Quo ergo Apostolus talem cognitionem uocat inanem fallaciam? Solutio: Apostolus non reprehendit philosophos de hoc, quod naturas rerum inquirebant: sed de hoc, quod potentiam Dei, cum sit infinita, sub causis naturalibus coartare conabantur: dicentes Deum nihil posse facere contra naturam. Vnde Deum creaturam fieri, uirginem parere, mortuum reuiuere, dicebant esse impossibile. Hunc ergo errorem eorum iure reprehendit Apostolus: non ueram, quam

habebant, de naturis cognitionem. I N quo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Cum Luna & simplex plenitudo diuinitatis sit: quomodo dicat, omnis plenitudo diuinitatis: cum omnis soleat colligere multitudinem? Solutio: omnis plenitudo diuinitatis dicitur, ut notetur, quod omni modo inhabitandi ibi est: etiam personaliter. Vel aliter: omnis plenitudo dicitur, ut insinuetur, quod in ipso est plenitudo non solum scientiae, sed etiam potentiae, & bonitatis. In quo destruitur error eorum qui dicunt, quod homo assumptus habet omnem scientiam per gratiam, quam habet uerbum per naturam: sed non omnem potentiam.

P Lenitudo diuinitatis corporaliter. Cum diuinitas sit incorporea: quaeritur: quomodo possit habitare corporaliter in Christo. Solutio: corporaliter dicitur, id est complete, solide, & ueraciter: respiciens ad legales figuras, quae fuerunt umbra futurorum, quarum corpus impletio, & ueritas est Christus. Vel aliter. Corporaliter non significat naturam rei existentis, sed potius modum existendi. Sicut enim corpus sic habet esse naturaliter in uno loco, quod simul non potest esse in alio: sic plenitudo diuinitatis habet esse in homine assumpto: quo modo in nulla alia est creatura. In omni creatura est per essentiam, in iustis per gratiam, in solo Christo secundum personalem proprietatem. Hoc est ergo Deitatem habitare in Christo corporaliter, id est personaliter. Sicut corpus est in pluribus locis simul, non corporaliter, sed spiritualiter. Hoc dicens non nego ueritatem, & essentiam, corporis dominici esse simul in pluribus altaribus, sed per hoc insinuat, quod modum illum existendi non habet commune corporibus alijs, uel ex natura corporis, sed potius commune cum spiritu, non creato, sed increato. Vtrumque mirum, & uerum: quod spiritus creatus alicubi est corporaliter, & corpus Christi sacramentale in pluribus locis spiritualiter.

D E iens chirographum decreti, quod erat conuentionarium nobis &c. Quaeritur, quid uocet decretum, quid chirographum. Solutio: decretum nominat uel ipsam legem Moysi, uel Dei praecipuum, quod primo homini dedit in paradiso, dicens, de ligno scientiae boni, & mali ne comedas. Chirographum utriusque decreti uiolati memoriam: omnium autem culparum chirographa deleta sunt fuso sanguine sine culpa.

Q Uae sunt umbra futurorum, Corpus autem Christi. Quaeritur: quomodo distinguatur umbra, corpus, spiritus. Solutio: aliud est umbra, aliud corpus, aliud spiritus: quae tria alijs nominibus dicuntur figura, res, ueritas, ut idem sit umbra, & figura: idem corpus, & res: idem spiritus, & ueritas. Legales ceremoniarum umbra, & figura futurorum dicebantur. Sacramenta gratiae corpus siue res illarum umbrarum uel figurarum sunt: spiritus uel ueritas dicitur gratia spiritalis, quam conferunt sacramenta noui testamenti, & significant. Sacramenta uero ueteris testamenti tantum gratiam spiritualem significant, & non conferunt: & haec differentia inter haec, & illa sacramenta. Item sciendum est, quod illa, quae tempore legis fuerunt praecipua, nunc tempore gratiae non

Quaes. 9

Quaes. 10

M

N Quaes. 11

O Quaes.

Diffinites bras pus, rit

non sunt præcepta: sed tantum ueritatis testimonia. unde tunc peccatum erat non obseruare etiã unũ. Nunc autem non est peccatum ea non custodire: immo qui custodit, offendit.

P **Colof. 3. Quæst. 13** **M**ortificate membra uestra &c. Quæritur, quid, uel quæ uocet membra, quæ sunt mortificanda. Nunquid oculus, manus, pes, sunt mortificandi? **Solutio:** membra hic uocat Apostolus concupiscentiam membrorum: sicut ipse subiungit, & exponit fornicationem &c.

Q **Quæst. 14** **A**uaritiam, quæ est idolorum seruitus &c. Nonne aliud est auaritia, aliud idololatria: quomodo ergo auaritiam uocat idolorum seruitutem? **Solutio:** ideo auaritiam comparat idololatriæ, quia non est dispar malitia. Sicut enim idololatra colit truncum, sic auarus numum. Et sicut idololatra nititur auferre Deo honorem suum, sic auarus res, quas Deus communiter pro omnibus creauit, sibi usurpat soli.

R **Quæst. 15** **E**xpoliantes ueterem hominem &c. Quæritur, quid hic uocet ueterem hominẽ. **Solutio:** dicitur quandoque uetus homo Adam primus homo, qui peccãdo se, & totam posteritatem suam induit tinnica uerustatis: dicitur quandoque uetus homo, quilibet homo, qui portat imaginem terreni: quandoque uero dicitur uetus homo ipsa uetustas, quæ consistit in culpa, & in pœna: quandoque uetus homo habitus uitiorum nuncupatur, ut hic secundum expositorem.

S **Quæst. 16** **E**t induite nouum hominem. Quæritur similiter, quid hic uocet nouum hominem? Nam nouus homo quãdoque dicitur Christus, a quo est omnis nouitas: quandoque nouus homo dicitur quilibet in Christo renouatus: quandoque etiam habitus uirtutum: quandoque specialiter mens rationis. Sed superius, quod homo interior uocatur, mens, dictum est: hic autem dicitur, quod mens interior dicitur nouus homo: quod uidetur esse contrarium, cum aliud sit nouus homo, aliud interior, ut iam ostensum est. **Solutio:** dicit expositor, quod nouum hominem uocat rationalem mentem, nec est contrarium ad id, quod superius dictum est, quod mens interior homo dicitur: idem enim propter diuersas proprietates diuersa fortitur uocabula.

T **Quæstio 17** **Q**ui renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius &c. Item quæritur quomodo mens dicatur renouari secundum imaginem Dei, cum ipsa sit imago Dei. nunquid renouari potest secundum seipsam? **Solutio:** eadem est imago, quæ renouatur: & illa, secundum quam renouatur: sicut dicimus aliquem mortuum esse secundum corpus, i. corpore non secundum spiritum. Mens itaque secundum semetipsam, i. in semetipsa renouatur. In epistola tamen ad Ephesios dicitur, quod ipsa renouatio fit secundum Deum: ideo secundum Deum, ne secundum creaturam esse dicatur. Per talem enim renouationem Deo consimilis, & cõformis efficitur: ideo secundum ipsum esse dicitur. **Nota,** quod hæc imago, quæ in cognitione Dei renouatur æque in uiro, & in femina inuenitur: quæ alia est ab illa, de qua superius dictum est. Vir est imago Dei, & mulier uiri &c.

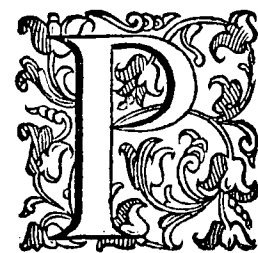
Donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam. Hoc idem præceptum Dominus dicens: Debitoribus uestris dimittere: sed quid est, quod a nobis dimitti possit: quod est debitum, quod a nobis possit exigi ab illo, qui nobis iniuriã intulit? **Solutio:** hoc est dimittere iniuriã illatã: pro nobis nullo modo satisfactionem propter iniuriã postulare: quædam alia super hoc alibi a nobis dicta sunt.

Dicit expositor, quod qui ab illicitis abstinet laudem habet, qui uero a licitis temperat, laudem, & præmium: quasi diceret, ille uitat pœnam, hic etiam meretur coronam. Sed non ne etiam ille, qui abstinet ab illicitis, non solum laudem, sed etiam mercedem habet? **Solutio:** qui abstinet ab illicitis, semper uitat pœnam, sed non semper meretur coronam, nisi tunc tantum, quando tentatur, & impugnatur.

Omnia in nomine Domini facite. Per omnia, non intelligit nisi bona, quæ sunt a nobis faciendã. Unde quæritur: an omnia faciendã præcipiat propter Deum fieri. Nunquid ex præceptis cõstringor dare pallium meum pauperi, quem indigere uideo, & sciam hoc Deo placere? Nam si dimitto, uideo contemnere, quod scio illum uelle fieri. **Solutio:** sic debet intelligi: omnia facite in nomine Domini, i. nihil cõtra Deum faciatis, & in bonis non gloriam uestram, sed Dei quæritis. Non tamẽ in omnibus, quæ agimus, meremur: quia quædam sunt indifferentia, ut sedere, stare, spiritum ducere, manũ claudere, oculos aperire, & huiusmodi. Quædam uero talia sunt, quæ sic habent meritũ, si fiant: & non sint peccatum, si non fiant: ut pallium dare pauperi, & omnia uendere, & dare pauperibus: quæ perfectorum est, qui nudi Christum sequuntur.

Dicite Archippo. Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. Quæritur: an subditi prælatos monere possint. **Solutio:** ecce auctoritas, ut subditi prælatos moneant, ne pigri sint in præuidendis his, quæ ad salutem spectant.

INCIPIUNT QUÆSTIONES eiusdem super epistolam primam ad Thessalonicenses.

Paulus, & Syllanus &c. Hanc epistolam scribit Apostolus Thessalonicensibus. Thessalonica metropolis est Macedonia, quæ est prouincia Græcorum. Thessalonicenses ergo sunt Macedones, siue Græci, qui facile ab Apostolo conuersi, & nec per tribulationes, nec per pseudopredicatores potuerunt moueri a fidei ueritate. Hos collaudat Apostolus, quia tantæ fidei imbiberant spiritum, ut spe et futurorum a ciuibus suis non credentibus pericula deuo-

Quæstio 18. **Matt. 6.**

X Quæstio 19.

Y Quæstio 20.

Z Colof. 4. Quæstio 21.

A 1. Thef. 1

Materia

Quæst. 1

1. Thef. 2. Quæst. 2.

Quæst. 3.

Quæst. 4.

deuoto animo pro nomine Christi sustinerent. Erant tamen aliqui inter eos ociosi, & curiosi: aliqui etiam minus recte de resurrectione sentientes, & ideo nimis de amicorum morte tenere dolentes.

B Hos ergo corrigit Apostolus in hac epistola, & monet perfectos non cedere aduersis, & pseudoapostolis, & ut alios corrigant. Scripsit autem ab Athenis. Et est intentio Apostoli in hac epistola prauos, & incorrectos corrigere, & bonos ad perseuerantiam, aliorumque correctionem cohortari. Modus talis, more suo salutem præmittit: qua præmissa de bonis eorum gratias agit commemorans non solum fidem, & opera, sed etiam conuersionis modum, & malorum sustinentiam: & ut ad perseuerandum prouocet de suis quoque laboribus, & euangelii ueritate, & prudenti inter eos conuersione, & quanto affectu desideret, eos uidere interferit. Deinde prauos, ut a luxuria, & ocio, & curiositate contineant, obsecrat, & mortuos resurrecturos confirmat. Circa finem est moralis instructio. Dicit itaque Paulus, & Syllanus, & Timotheus &c. Nota, quod mos erat Apostoli eos in salutatione sibi adiungere, qui secũ apud illos uel fuerant, uel futuri erant.

C Deo uiuo & uero &c. Quæritur: quare dicitur uero. **Solutio:** unus est naturaliter Deus: multi participatione: ad quorum differentiam dicitur uerus Deus, utpote si ex se non aliunde Deus est. Alii enim non ex eo quod sunt, dii sunt, sed ex eo quod acceperunt.

D Peruenit enim ira Dei super illos. Quæritur: quomodo propter peccata sua ira Dei, & pœna super eos peruenerit, i. ante mortem. Nunquid pœna æterna alleuatur per pœnam temporalem? si enim non alleuatur: uidetur Deus immisericors, qui hic punit, & ibi. Item, si alleuatur æterna per temporalem, uidetur, quod talis pœna non procedat ex ira Dei, sed ex misericordia, & ideo non ira, sed misericordia dicenda. **Solutio:** magna quidem Dei misericordia est per pœnam temporalem uocare ad penitentiam: sed ipsi nolentes pœnitere, Dei misericordiam uertunt sibi in iram, & pœna inflicta, quæ potuit esse salutis medium, fit illis æternæ pœnæ initium.

E Festinamus uidere faciem uestram cum multo desiderio &c. Dicit expositor: in quo mala eis fierent: sed quæritur: quomodo ex præsentia doctoris fierent mala discipulis: cum potius bona quàm mala ex ea fieri uideantur: unde ipse desiderabat uidere eos propter utilitatem præsentia suã. i. ut eos confirmaret, & ea quæ deerant, superadderet. **Solutio:** maior corona, & laudabilior uictoria, si starent immobiles absente magistro: tamen Apostolus humane timuit, ne caderent, & ideo ad eos uenire desiderabat.

F In aduentu eius. i. Domini. Quæritur: in quo aduentu. **Solutio:** triplex est aduentus Domini, unus in carnem, unus in spiritu, unus in carne. In carnem uenit factus homo. In spiritu uenit quando spiritum suum spiritui nostro infudit, ipsum sanans, & iustificans. In carne ueniet in iudicio. Occulte etiam ueniet unicuique in morte, uel ut eos purget, uel ut ianuam regni aperiat: malis, ut eos puniat.

VT non contristemini sicut ceteri, qui spem non habent. Quæritur: an contristari, & flere pro morte amicorum sit peccatum, cum Apostolus dicat, ut non contristemini? **Solutio:** necesse est, ut cum mors occupat dilectum, ut contristet dilectionis affectum, non ergo culpa, si contristemur necessitate amittendi: si consolamur spe recipiendi: unde Apostolus non dicit simpliciter, ut non contristemini: sed ait, ut non contristemini sicut ceteri, qui spem non habent: quasi diceret, licet contristari, sed cum spe.

Quæritur: quomodo Dominus flebat Lazarũ mortuum cõtinuo eo iubente uicturum? **Solutio:** non mortuum, sed mortem, quam nõ meruit peccando, desolebat: ad quam Lazarus, & miserias mundi iterum erat reuocandus: & inde Dominus est motus.

Quæritur, an orationes, elemosynæ, sacrificia altaris, omnibus profint, pro quibus fiunt. **Solutio:** his solum profunt prædicta post mortem: qui ita uiuerunt ante mortem: ut digni sint, ut hæc utilia sint eis post mortem: his enim, qui sine fide per dilectionem operantem ab hac uita exierunt, non profunt: quia hic uiuentes salutis pignore caruerunt. i. ad salutem.

Cum Christus omnia possit: quæritur: cur fidelibus suis non donauerit statim immortalitatem, ut omnino mortem nunquam experirentur. **Solutio:** si hoc fieret, carni quidem daretur quædam felicitas: sed fidei minueretur fortitudo. Nemo tunc ad Christi gratiam propter futuram uitã festinaret: sed tantum propter mortis molestiam fugiendam, & sic quodammodo delicate crederetur in Christum. Vbi igitur tunc esset gloriosus triumphus martyrum?

Et eos qui dormierunt. Quæritur: cum Christũ, qui iam uiuit, dicat mortuum: cur fideles mortuos non mortuos, sed dormientes appellat? **Solutio:** ideo dicit Christum mortuum, & surrexisse, ut dum hoc audimus, idem speremus; scilicet nos resurrecturos per uirtutẽ Deitatis. Electos uero ideo dicit dormientes: quia nemo tam facile potest, excitari a somno: quàm facile eos omnes excitabit Deus a somno mortis.

In uoce archangeli &c. De hac uoce quæritur: an materialis erit. **Solutio:** dicunt quidam, quod illa materialis fuit, quæ audita est baptizato Domino: quæ ideo dicitur Dei: quia efficaciam ei dabit Deus, ut per illam mortui resurgant. Alii dicunt, quod aliquod euidens signum erit. De incerto ambigua solutio. Omnia, n. futura in nouissimo, nobis incerta.

Deinde nos, qui uiuimus. Quæritur: quomodo dicat Apostolus, quod illi primi resurgent, qui iam dudum mortui fuerunt, & deinde illi, qui tunc uiui inuenti fuerint: cum ipse alibi dicat, quod resurrectio erit in ictu oculi, & in momento: ubi nec prius, nec posterius sit aliquid, sed omnia simul? **Solutio:** potest dici, quod ideo simul fieri dicitur mortuorum resurrectio: quia parua mora erit.

Quari autem solet: utrum illi, quos uiuos inueniet Christus, sint morituri, an sine morte ad immortalitatem.

G 1. The. 4. Quæst. 5.

H Quæst. 6.

I Quæst. 7.

K Quæst. 8.

L Quæst. 9.

M Quæst. 10.

N Quæst. 11.

O Quæst. 12.

immortalitatem transiri? Solutio: de hoc nihil certum habemus: uidetur tamen quibusdam, quod in ipso rapto moriantur, & reuiuiscant: cum alibi dicat Apostolus; in Christo omnes uiuificabuntur, & alibi, quod seminas, non uiuificatur, nisi prius moriatur. Nec incredibile hoc uideri debet: cum in momento, & in ictu oculi, communis & generalis resurrectio futura esse credatur.

Quæ. 13. R Apiemur obuiam Christo in aera. Quæritur: an id de omnibus dicatur? Solutio: boni quasi leues Christo occurrent in aera. Mali uero quasi ponderosi non obuiam in aera Christo: sed terræ, quam semper amauerunt, adhærebunt. Nota quatuor esse genera eorum, qui ad iudicium uenient; quidam enim uenient, ut iudicent tantum; ut ualde boni; non ut iudicentur, de quorum salute constat. Alii sunt minus perfecti, de quorum salute non dum constat; hi uenient ad iudicium, ut iudicentur. Sic malorum duo sunt genera; Alij uenient ad iudicium, ut iudicentur, ut minus mali, de quorum damnatione non constat. Alij uero, non ut iudicentur; quia iam iudicati sunt, quia de eorum damnatione iam certum est. Quare ergo uenient? nūquid ut iudicent? absit. Quare ergo? ut audiant cum diabolo. Ite maledicti in ignem æternum &c. De modo iudicii iam dictum est in prima epistola ad Corinthios; quomodo scilicet sancti iudicaturi, an sola comparatione, an etiam potestate.

Matt. 25 R Des Domini sicut fur in nocte ita ueniet &c. Quæ. 14. D Cum nemo sciat, an die, an nocte Dominus uenturus sit ad iudicium; Quæritur; quomodo Apostolus tempus aduentus Domini uocet diem. Solutio; dies in tali loco non ponitur pro illuminatione aeris sicut alibi; sed p reuelatione. i. manifestatione; quia tunc omnia manifesta erunt. Sciet enim unusquisque, quare se, uel alium Dominus saluet, uel damnet.

S Ine intermissione orate. Quæritur; quomodo hoc præceptum Apostoli impleri possit. Quis enim potest semper orare? Non ne oportet quando que dormire? Solutio; sic intelligitur. Sine intermissione certarum horarum. Vel per orationem intelligitur sanctum desiderium, & pius affectus, & sic iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse; qui. n. semper bene agit, semper bene orat.

Quæ. 15 S Ine intermissione orate. Quæritur; quomodo hoc præceptum Apostoli impleri possit. Quis enim potest semper orare? Non ne oportet quando que dormire? Solutio; sic intelligitur. Sine intermissione certarum horarum. Vel per orationem intelligitur sanctum desiderium, & pius affectus, & sic iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse; qui. n. semper bene agit, semper bene orat.

INCIPIUNT QUÆSTIONES eiusdem super epistolam ad eodem secundam.

A 2. The. 1 D Aulus, & Syllanus &c. Hanc item epistolam scribit Apostolus Thessalonicensibus. Orta. n. apud eos grauiori tribulatione monet eos ad patientiam, ostendens iustum Dei iudicium, ut boni gloriam consequantur, mali poenam. Et quia in prima epistola quæ dicit de aduentu Dñi, & de resurrectione mortuorum, unde putabatur dies Dñi

instare: Nunc alteram scribit epistolam: in qua significat, licet obscure: (Nec enim aperte potest) de abolitione regni Romani, & de Antichristi apparentia, & damnatione, & de quorundam fratrum inquietudine. Scribit etiam non instare diem Domini sicut occasione prioris epistolæ quibusdam uidebatur. Est itaque intentio Apostoli in hac epistola, bonos & quietos ad patientiam mouere, & in quietos corrigere: & quæ obscure dixerat in prioribus epistola, hic aliquatenus aperire. Modus talis: primo salutat; deinde gratias agit de bonis eorum: postea monet ad patientiam, & ad constantiam: inde asserit, quod aduentum Christi præueniet Antichristus, & aliqua aduentus Antichristi signa licet obscure denunciat, agens de abolitione Romani regni, & de interfectione Antichristi. Circa finem uero, ut curiosos atque ociosos corripiant, obsecrat.

I N flamma ignis dantis uindictam ijs, qui non uerunt Deum. Quæritur: an Dominus igne circumdatus uenturus sit ad iudicium? Solutio: in flamma ignis dicitur uenturus: quia terribilis impijs apparebit, ut eos exurat, atque cruciet. Ignis quidem eius aduentum præcedet, quo elementa soluentur, ut renouentur.

Q Væritur: quomodo uiui reseruantur illi, quos uiuos inueniet Dominus. Solutio: sicut tres pueros in camino fornacis, ignis non læsit: sic ille ignis præcedens aduentum iudicis bonos non lædet.

Q Væritur: quas poenas animæ impiorum nunc patiuntur apud inferos: an materiales, an tantum conscientie tortiones? Solutio: creditur, quod poenas materiales, ut ignem, & frigus patiantur. Vnde dicitur: transibunt de aquis niuium ad calorem nimium.

I Tem quæritur, quomodo his poenis torquentur, cum res spirituales a corporeis cõtungi nequeant. Solutio. fieri potest, ut per ea puniantur, a quibus non continguntur: uelut quis horrorem magnum ex aliquo uiso, uel imaginato contrahit: & si ab illo non contingatur.

I Tem resumptis corporibus, cum illa deinceps immortalia futura sint, quomodo in illis punientur: cum dissolui nequeant? Solutio: erunt quidem corpora malorum immortalia, sed passibilia. i. talia, in quibus mali patiantur, sine tamen læsione naturalis quantitatis, uel essentia ipso rum corporum.

N Ili uenerit discessio primum &c. Quæritur: H quomodo quod dicit de discessione fiet? 2. The. 2 Solutio, hoc quatuor modis potest intelligi, uel Quæst. 6 de terreno Romano imperio, uel de spiritali imperio Romanæ ecclesie, uel de fide, uel de Antichristo. Cum alia translatio dicit Refuga: Nota, quod legitur, quod Antichristus nascetur in Babylone de tribu Dan. Iuxta quod Iacob ait. Fiat Dan coluber in uia, & cerastes in semita. Qui cum primum se manifestabit ueniet Hierosolymam, & circumcidet se dicens. Ego sum Christus Iudæis promissus.

Q Vi extollitur super omne, quod dicitur Deus, ut dij Gentium, uel sæti: Aut quod colitur, ut Deus Trinitas. Sed quæritur: quomodo poterit

poterit se extollere super Deum Trinitatem? Non ne hæc erit maxima eius superbia & extollentia, quod dicit se Christum esse, & ita Deo æqualem, non enim maiorem se dicit: quomodo ergo extollitur super omne, quod colitur Deus? Solutio: ut mihi uideatur in hoc intelligitur hæc extollentia, quod ille iniquus, homo peccati, filius perditionis, uenerationem, & culturam soli Deo Trinitati debetam, faciet sibi exhiberi, & nõ Deo. Legitur, quod sicut in Christo habitauit plenitudo diuinitatis, ita in antichristo plenitudo malitiæ, & omnis iniquitatis, & (ut ita dicam) plenitudo diabolitatis erit.

V Nde potest quæri: an erit homo simpliciter, an diabolus personaliter eum assumet, ut Deus hominem. Solutio: non potest diabolus sic hominem assumere, ut sibi personaliter unitus sit; erit ergo purus homo: quem tamen diabolus sic possidebit, ut omni uirtute nequitia suæ, & omni iniquitate impleat, ut prorsus deditus illi & deuotus nihil uelit, nihil possit: nisi quod diabolus uult, & potest.

M Ysterium iam operatur iniquitatis. Dicit expositio, quod in Nerone, & in alijs malis occulte operatur iam diabolus: qui in Antichristo aperte scietur. Vnde quæritur quomodo occulte operetur in Nerone. Non ne Nero Christum negauit, & aperte eos, qui Christum prædicabant, persecutus est? Solutio: ideo dicitur in Nerone operari occulte: quia hoc fecit Nero fraudulenta quorundam suggestionem. Vel, quod melius est, ideo dicitur est diabolus operari occulte in Nerone, non quin manifesta esset illa persecutio: sed quia illa est umbra, & figura, & imago quædam illius, quæ fiet per Antichristum: quæ multo grauior erit omnibus quæ præcesserunt.

R Regnabit enim tribus annis, & dimidio: & sedens in papilione in monte Oliueti interficietur uirtute Spiritus sancti per Michaelem, ut ipsum Dominum, uel alium angelum, ut dicunt doctores.

Q Vem Dominus destruet illustratione aduentus sui &c. Non ne Antichristus prius interficietur antequam Dominus ueniat ad iudicium? Ex libro enim Danielis intelligitur, quod concedetur electis quadraginta duo dies ad poenitentiam post mortem Antichristi. Quanto uero post uenturus sit Dominus, penitus nescitur non solum ab hominibus, sed et ab angelis. Quomodo ergo dicit Apostolus: illustratione aduentus sui, (cum ante aduentum sit interficiendus) destruet illum Dominus? Solutio: interficietur quidem (ut creditur) ante aduentum Domini Antichristus corporis, & animæ solutione: Dominus tamen destruet illum iam resuscitatum cum toto corpore, illustratione aduentus sui dampnando, & in ignem æternum mittendo, dicens illi, & alijs reprobis: Ite maledicti in ignem æternum.

S Ecundum operationem satanæ &c. Dicit expositio: non tamen sine sensu ut phrenetici, qui culpam non habent de malis, quæ agunt. Vnde potest quæri: si totum faciet Antichristus diabolo instigante, & cooperante, & quodammodo compellente: quare ei imputetur potius quam phreneticis: uel si phrenetici hoc faciunt diabolo instigante, an non

quare eis non imputatur. Et quomodo sunt sine culpa de malis, quæ agunt, potius quam ille iniquus? Solutio: phrenetici, qui sunt sine sensu magis dicendi sunt aliquid pati, quam aliquid agere: & mala fiunt potius per eos, quam ab ipsis: quoniam ipsi non sunt authores, cum uoluntatem ad hoc non applicent. Antichristus uero sic diabolo instigante omnia faciet, quod uoluntatem suam omnem, & sensum ad eundem applicabit: & ideo ei omnia imputabuntur ad poenam æternam.

S ignis, & prodigijs mendacibus &c. Quæritur de signis illis, quæ per diabolum faciet Antichristus, an ideo dicta sint mendacia, quia non uera ut uidentur, sed phantastica erunt: id est, quia mortales sensus per phantasmata decepturus est, uel ideo dicta sunt mendacia, quia Dei permissione ad mendacium trahent? Solutio, uideatur nobis uerisimile esse, quod omnia signa illa, quæ diabolus poterit facere, & Antichristus faciet uere. Illa uero, quæ diabolus non habet in sua potestate: nec ille iniquus faciet uere, sed per solam magicam artem deludet oculos mortalium, ut uideatur facere, quæ uere non faciet. Vnde Apostolus dicit. Cuius aduentus erit in omni uirtute, quantum ad ea, quæ uere faciet, & in omni seductione, quantum ad ea, quæ non uere faciet. Omnia tamen ualent ad seductionem impiorum. Quæ autem sunt illa, quæ diabolus poterit, & quæ non potestati eius subiacent, non est nostræ paruitatis euoluere.

M ittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur &c. Quæritur autem de illis, qui signis, & prodigijs illius iniqui permoti credent ipsum esse bonum, & Dei filium: an habeant aliquam excusationem. Si enim ei non diuinum cultum exhibebunt, cum conscientia eorum dicitur eis, ipsum tanquam Deum adorandum, ad mortem peccabunt, & ita uidentur inexcusabiles esse.

Solutio: apostolus dicit, quia non receperunt claritatem ueritatis, ut salui fierent id est Christum prius manifeste prædicatum: mittet illis Deus operationem erroris: ut credant mendacio, & iudicentur: ubi satis docet, quod propter præcedentia peccata non habebunt excusationem, et si arbitrentur se obsequium præstare Christo, id est, uero Deo; credendo in Antichristum.

D icit Augustinus, quod posse habere fidem, uel charitatem, natura fidelium est: habere fidem, uel charitatem, gratia Dei. Vnde potest quæri: quomodo hoc debeat intelligi. Non ne quod naturale est, nobis in nostra facultate est? sed cum habere fidem, uel charitatem sine gratia non possumus, quomodo posse habere fidem, natura est fidelium? Solutio: posse habere fidem, id est, potentia habendi, naturalis est, sed huius potentia usum habere, solius gratia est, & non natura.

Q Vi non uult operari, nõ manducet. Quæritur de quo ope hic agatur. Si. n. de exteriori, quomodo præcipit, ne manducet quod nõ uult operari? Multi. n. M. Hug. a S. Vi. Ct. To. j. Q9 digni

digni sunt manducare, licet non operentur ¶ Solutio, Augustinus dicit, q̄ Apostolus uult seruos Dei corporaliter operari, ut non compellantur egestate, necessaria petere, non tamen male agunt, qui opera exteriora pro spiritualibus postponunt cum habeant unde uiuant: quia Maria optimam partem elegit. Illi uero, qui curiositati dediti operari nolunt, reprehenduntur: non qui minora bona pro maioribus deserunt.

Quæ. 16 **S**i quis non obediuerit uerbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, ut confundatur. Dicit itaq; Apostolus, quod ille, q̄ admonitioni ecclesiæ resistit, excommunicandus est. Vnde quæri potest qualiter id faciendum est. Et certum, quod magna discretione faciendum est: ne ecclesia detrimentum incurrat: nec leui causa talis uindicta exercenda est.

INCIPIUNT QUÆSTIONES eiusdem super epistolam ad Timotheum priorem.

Aulus Apostolus &c. Hanc epistolam scribit Apostolus Timotheo: qui fuit filius cuiusdam mulieris fidelis patre Gētili procreatus: & cum non esset circumcissus, & ipse esset Gentilis, & de eo darent bonū testimonium fratres, qui erant in Listris & Iconio: hunc uoluit Paulus proficisci secum: & ideo eum circumcidit propter Iudæos, qui in locis illis erāt. Eratque eruditus tam diuinis scripturis, quam liberalibus artibus. Hunc Apostolus episcopum creauit: ideo eū relictum in Asia instruit in hac epistola de officio episcopali. s. quō pseudoapostolis resistat, & quō ecclesiā instruat, quales presbyteros, uel diaconos ordinet: quales uiduas honoret, & quomodo in ecclesia se habeat, uel quō eam regat. Et est intentio Apostoli in hac epistola instruere Timotheum de episcopalis dignitatis officio. Modus talis: primo salutatur eum: deinde monet, ut pseudo resistat: postea instruit de episcopali officio, docens quales debeat ordinare presbyteros, & diaconos: Deinde quales uiduas recipere debeat: postea de modo correptionis instruit eum: in fine autem monet, ut uitet prophanas nouitates.

Quæ. 1 **D**ei patris saluatoris nostri &c. Cum filius frequenter dicatur in scriptura Saluator, qui solus pro salute nostra mortuus est, non pater, non Spiritus sanctus: Quæritur cur Apostolus salutem nostram ad Deum patrem referat, dicens hic, Dei patris saluatoris nostri. ¶ Solutio, Deus pater in hoc, quod dignatus est nobis filium suū mittere, & Spiritum sanctum in sacramentis noui testamenti tribuere, author est salutis nostræ: & ideo saluator dicitur.

Et Iesu Christi spei nostræ. Item quæritur: quare spem specialiter ad filium referat dicens, & Iesu Christi spei nostræ: cum in totam Trinitatem speremus, & credamus. ¶ Solutio: ideo spem nostrā ad Christum, quia ipse a mortuis resurrexit, & ad cælos ascendit, referimus: quia per eius resurrectionem speramus ad gloriam resurrectionis futuræ pertingere.

Gratia, misericordia, & pax &c. Quæritur: cur præter solitum Apostolus in hac salutatione tria ponat dicens, gratia, misericordia, & pax. ¶ Solutio: nouē præcedentes epistolas scripsit cōiter ad ecclesiās. Hæc autē specialiter Timotheo coepiscopo: iō tria ponit. Per misericordiā idē intelligēs, qđ in alij per gratiā. s. remissionem peccatorum. Per pacem, tranquillitatem & prælibationem futuræ uitæ. Per gratiā uero intelligit donationem Spiritus sancti, qua armantur ministri Christi.

Vt nō intenderent fabulis &c. Quæritur. quid hic per fabulas intelligat Apostolus: nūquid legis uerba, & diuina eloquia sic uocat in hoc loco? & alibi dicit: prophanas, & aniles fabulas deuita. ¶ Solutio, fabulas hic dicit doctrinam illorum, qui legem cum gratia prædicant esse necessariam. Vel fabulas hic dicit traditiones, quas Iudæi non scriptas tenent, & alter in alterum transfundit loquendo: quas deuterofin uocant: ubi dicunt, & credunt duas uxores Deum primo creasse, ex quibus hominum texunt genealogias infinitas parientes infructuosas quæstiones. De quibus traditionibus a sacris scripturis alienis, Dominus dicit in euangelio: Quare irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones uestras? Matt. 15

Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Hic diffinit Apostolus charitatem, ut dicit expositor. Vnde potest quæri: quæ sit diffinitio hic data: an hoc finis præcepti: an hoc, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta? ¶ Solutio, diffinitio charitatis est, esse de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

Item potest quæri: an hæc diffinitio conueniat omni charitati. Quod si concedatur, nullus est habens charitatem, qui non sit perfectus, quia legē consummans & perficiens: quia charitas finis est præcepti, id est, perfectio & consummatio. Sic enim finis ponitur pro consummatione in hoc loco. Alibi autem ponitur pro consumptione, ut cum dicitur, panis finitur. Alibi pro termino, ut cum dicitur: hic finitur ager. Item quis potest habere cor purū, & conscientiam bonam sine charitate: non ne cordis munditia, & bona conscientia procedit ex charitate? quomodo ergo charitas procedit de corde puro? ¶ Solutio, uidetur mihi, quod hic diffinitio perfectæ & consummatæ charitatis assignatur, & ita non conuenit hæc diffinitio imperfectæ charitati. Primum datur dilectio, quæ cor mundat, & ex qua bona opera fiunt, & ex quibus nascitur bona conscientia, tandem corde mundato, & bona conscientia comparata perficitur charitas & consummatur, quæ est finis præcepti. Hæc dico sine præiudicio melioris sententiæ.

Bona

Quæst. 2

Quæst. 3

Quæst. 4

Matt. 15

Quæst. 5

Quæst. 6

Finis.

Bona est lex, si quis ea legitime utatur. Quæritur, quid sit legitime uti? ¶ Solutio, ut dicit expositor, ille utitur legitime lege, qui eā spiritualiter intelligens per eam cognoscit morbum, & quærit medicum, & qui scit eam ad tempus datam, & deserit eam propter Christum. ¶ Notandum, quod iniustus legitime utitur lege, cum intelligit quare data sit, & eius timore fugit ad gratiam Christi, ut fiat iustus. Iustus autem legitime utitur lege, cum eam terrendo imponit iniustis.

Lex non est posita iusto. Non ne Dauid, & alij iusti, qui sub lege erant, tenebantur legē custodire, quomodo ergo lex nō est iusto posita? ¶ Solutio: lex non imponitur iusto, ut ei dominetur, & eum timore coerceat, & iustus non est sub lege, sed potius cum ipsa, tanquam legis amicus.

Quia ignorans feci &c. Dicit expositor, quod istud, quia, potest causam notare, uel confessionem. Sed quæritur: quomodo ignorantia, quæ culpa est, possit esse causa diuinæ misericordiæ? ¶ Solutio, est quædam ignorantia ex infirmitate: ex qua si quis zelo bono agat contra Deum, ex affectu, quē hēt, meretur ab illa ignorantia liberari.

Venit in hunc mundum peccatores saluos facere &c. Quæritur de paruulis, qui sunt nati ex parentibus baptizatis, an pertineant ad peccatores, propter quos saluandos uenit Iesus in mundū. Hi enim peccatum actuale non habent, & originale quomodo contrahere possunt a parentibus, qđ ipsi non habent: quia est eis dimissum? ¶ Solutio: sciendum est, quod originale peccatum sic dimittitur in baptismo, non ut omnino non sit: sed ut culpa non sit. Manet uero corruptionis uitium etiam in baptizatis, qui generant, non ex eo quo sunt renati, sed ex uetustate corruptionis, per quam transit culpa originalis in paruulos: unde & ipsi indigent remedio. Vnde & ipse medicus ait: Paruulos finite uenire ad me.

Quorum ego primus sum. Non ne Cain, & Saul priores Paulo fuerunt? quomodo ergo Paulus inter peccatores primus? ¶ Solutio: Primus erat Paulus non ordine temporis, sed magnitudine iniquitatis. ¶ Cui solutioni sic obijcitur. Non ne Paulus peccauit per ignorantiam, & multi alij sciēter: sed maius peccatum est peccare sciēter, quam per ignorantiam: non ergo Paulus primus erat inter peccatores magnitudine iniquitatis: cum alij, maxime illi, qui peccauerunt in Spiritum sanctum, multo peiores sint Paulo etiam secundum statum primum, in quo fuit blasphemus, persecutor, contumeliosus. ¶ Solutio, Paulus magnitudinem delictorum suorum considerans omnibus peccatoribus iudicauit se peiorem: licet in oculis Dei aliter fuit.

Regi autem seculorum immortalis, inuisibilis, soli Deo, honor, & gloria in secula seculorum. amen. Dicit expositor, quod homo assumptus a uerbo: ex eo tempore rex est seculorum, ex quo assumptus est a uerbo: sed si homo assumptus non est homo, nec Deus, nec persona, ut quidam ausi sunt profiteri: quomodo homo assumptus ex quo est assumptus, & non ante, rex est seculorum? Nos autem dicimus, quod homo assumptus a uerbo est homo,

& Deus: ipsum uerbum a quo assumptus est, & cœpit in tempore esse rex seculorum: quando uidelicet cœpit assumi a uerbo. Quando enim cœpit esse Deus homo, cœpit & homo esse Deus: sicut multæ autohritates protestantur.

Qui omnes homines uult saluos fieri. Cum Deus sit omnipotens, & diuinę uoluntati nullus resistere possit: quomodo non omnes salui fiunt: cum Deus omnes uelit saluos fieri? Vel nunquid uoluntas eius est, ut reprobi saluentur? Ambrosius sic soluit. Deus uult omnes saluos fieri, si ipsi uelint. Sed non ne multi uolunt salui fieri: qui tamen non saluantur? quomodo ergo uerum est. Deus uult omnes saluos fieri? Ideoque alij sic exponunt. Deus uult &c. placeret ipsi, si omnes saluarentur, uel omnes. i. de omni genere hominum aliqui. Vel sic, Omnibus gratiam offert, per quam si uolunt saluari possunt. Sed hæc solutio quomodo uera? Non ne multi sunt, & fuerunt, qui ne uerbum quidem prædicationis audierunt? Vel omnes uult saluos fieri. i. facit sanctos uelle, ut omnes salui fiāt. Vel sic: uult omnes saluos fieri. i. nullus sit saluus, nisi ipse uelit. Simili modo intelligitur illud: Qui illuminat omnem hominem. i. nullus illuminatur, nisi ab ipso, & omnes in Christo uiuificantur, iuxta eundem modum oportet intelligi. Sic de ambiguo diuersę sententię dantur.

Vnus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus. De mediatore iam superius ex parte dictum est. Hic autem illud sufficiat intueri, qđ dicit expositor, q̄ in quantum est homo, est medius, non in quantum uerbū. Sed non ne inter angelos, & Deum patrem, & etiam inter Spiritum sanctum medius est in quantum est uerbum: licet aliter inter angelos, & Deum patrem, & aliter in Spiritum sanctum medius sit & patrem? ¶ Solutio: Bene concedi potest, quod in quantum est uerbum, medius inter rationales creaturas, & Deum patrem est: sed non est medius inter Deum Trinitatem, & homines in quantum uerbum est, sed in quantum est homo similis Deo in iustitia, hominibus in mortalitate. Si enim in quantum est uerbum, esset medius inter homines, & Deum Trinitatem, iam aliquid esset medium inter seipsum, & aliud, quia uerbum inter se, & homines: quod non est concedendum. ¶ Dicit aliquis. iam Christus non est mortalis: quomodo ergo est medius inter homines mortales, & Deum immortalem: cum ideo medius dicitur sit: quia similis est hominibus per mortalitatem, & Deo per iustitiam? Solutio: adhuc nos, Christus Deo patri tanquam mediator optimus reconciliat per id quod pro nobis fecit in diebus carnis suæ. i. mortalitatis.

Adam non est seductus, sed mulier. Quæritur: uter plus peccauerit, an Adam, an Eua? ¶ Solutio: dicunt doctores, quod mulier non solum peccauit: sed etiam uirum peccare fecit. Cui solutioni sic obijcitur. Adam est seductus: quia non credidit uerum esse, quod hostis persuasit: mulier uero est seducta credens uerum esse, quod serpens dicebat: & sic cōsequens est q̄ ille sciēter, & illa per ignorantiam peccauit: sed grauius ē sciēter peccare. M. Hug. a S. Vic. Toj. Qq 2 re,

R. 1. Tim. 2 Quæst. 13

Ioan. 1

S. Quæ. 14.

T. obiectio

V. Quæ. 15,

obiectio

re, quam per ignorantiam: unde consequens est, quod plus peccauerit uir, quam mulier. ¶ Solutio, ignorantia illa non habuit excusationem, quia ex culpa processit: dubitando enim respondit dicens. Ne forte moriamur. Vir autem cogitauit de Dei misericordia, & poenitentia: & ideo minus peccauit.

X Quæ. 16 **Q**uæritur, quomodo uerum sit, quod uir non est seductus? Nō ne credidit commissum esse ueniale, quod erat mortale? Ergo & ipse aliquo modo est deceptus. ¶ Solutio, non est seductus prior, & in eo, in quo obiectio mulier, ut dicitur auctoritas. ¶ Sed nunquid non est seductus, si prior non est seductus, & in eo, in quo mulier? Si enim quis non est uulneratus in capite, ergo non est uulneratus? Nunquid ad negationem determinatam sequitur simplex negatio? ¶ Solutio, doctores noui testamenti quandoque dicunt aliquid non fuisse, quod scriptura ueteris testamenti non dicit fuisse. Unde quia scriptura geneleos loquens de seductione mulieris: nihil dicit de aliqua seductione uiri: ideo Apostolus dicit, Adā nō est seductus, sed mulier. Iuxta eundem modum loquendi: alibi idē Apostolus, quod Melchisedech non habuit principium, neque finem, non patrem, non prolem asserit: cum tamen in ueritate principium, & finem, & patrem, & forsitam prolem habuerit. sed quia scriptura sic inducit eum, ut nec de eius genealogia, nec natiuitate, nec morte aliquid dixerit: ideo Apostolus asserit omnia prædicta non habuisse. Et Ambrosius dicit, quod uir cum prima muliere benedicitur, & non cum secunda: quasi diceret: in sacra scriptura legimus benedictionem uiri cum prima muliere, sed non legimus, ubi Deus benedicat uirum cum secunda.

Y Hebr. 7. **Q**uæritur, quomodo uerum sit, quod uir non est seductus? Nō ne credidit commissum esse ueniale, quod erat mortale? Ergo & ipse aliquo modo est deceptus. ¶ Solutio, non est seductus prior, & in eo, in quo obiectio mulier, ut dicitur auctoritas. ¶ Sed nunquid non est seductus, si prior non est seductus, & in eo, in quo mulier? Si enim quis non est uulneratus in capite, ergo non est uulneratus? Nunquid ad negationem determinatam sequitur simplex negatio? ¶ Solutio, doctores noui testamenti quandoque dicunt aliquid non fuisse, quod scriptura ueteris testamenti non dicit fuisse. Unde quia scriptura geneleos loquens de seductione mulieris: nihil dicit de aliqua seductione uiri: ideo Apostolus dicit, Adā nō est seductus, sed mulier. Iuxta eundem modum loquendi: alibi idē Apostolus, quod Melchisedech non habuit principium, neque finem, non patrem, non prolem asserit: cum tamen in ueritate principium, & finem, & patrem, & forsitam prolem habuerit. sed quia scriptura sic inducit eum, ut nec de eius genealogia, nec natiuitate, nec morte aliquid dixerit: ideo Apostolus asserit omnia prædicta non habuisse. Et Ambrosius dicit, quod uir cum prima muliere benedicitur, & non cum secunda: quasi diceret: in sacra scriptura legimus benedictionem uiri cum prima muliere, sed non legimus, ubi Deus benedicat uirum cum secunda.

Z Quæ. 17 **S**aluabitur autem mulier per filiorum generationem. Si generatio filiorum saluet, quid faciet continens, uel uirgo? nunquid non saluabitur, quia non habet filios? quid est, quod alibi ait Apostolus. Beatior autem erit, siue uirgine, siue uirgo, si sic permanserit? ¶ Solutio, non ponit causam salutis in filiorum generatione: sed potius in fide, & dilectione: unde subiungit. Si permanserint in fide, & dilectione. Et est sensus: & si mulier fuerit causa peccati, tamen saluabitur non solum continens, uel uirgo, sed etiam nupta: & si nunquam a filiorum generatione cessans, sed per filiorum generationem incedens ab hoc mundo exierit: si tamen permanserint in fide, & in dilectione. Vel ad augmentum salutis ualebit ei, si filij eius per doctrinam, & industriam ipsius permanserint in fide, & dilectione. Vel mystice potius intelligitur. Mulier typus est carnis, quæ alibi signatur per turturam. Adam est figura rationis, quæ passerem figuratur. Filij sunt bona opera: quæ per pullos turturis intelliguntur, qui in nido catholice fidei tantum uiuunt: extra non uigent, immo conculcantur: quia bona opere non profunt Paganis, Iudæis, hæreticis, schismaticis. Unde dicit hic. Si permanserint in fide, & dilectione, scilicet filij mulieris, pulli turturis, bona opera.

A 1. Tim. 3 Quæ. 18 **S**i quis desiderat episcopatum, bonum opus desiderat &c. Sed iste ambitiosus desiderat episcopatum, nunquid potest inferri, ergo desiderat bonum opus? ¶ Solutio, episcopatus est intentio super

suam, & aliorum uitam, & sic nomen est operis: quod desiderat bonus, qui intermissa, sed non relicta, Rachele decora facie, cum Iacob intrat ad Liam oculis lippam, propter filiorum fecunditatem: De monte contemplationis cum Moyse descendit ad campos actionis. Non enim sic debet quisquam esse ociosus, ut in eodem ocio non cogitet utilitatem proximi: Nec sic actuosus, ut contemplationem Dei non requirat. Episcopatus etiam nomen est dignitatis: quæ desiderat ambitiosus, qui uult potius præesse, quam prodesse.

Vnius uxoris uirum &c. Quæritur: an monogamus debeat dici, & possit ordinari, qui ante baptismum habuit uxorem: & ea dimissa renatus est in Christo, & post fidelem duxit. ¶ Solutio, dicit Hieronymus, quod talis non est bigamus, & quod potest ordinari: cui iam nouo nec stupra, nec alia imputantur. Sed Aug. dicit, quod monogamus non est, nec debet ordinari: licet ei non obstat, quod prius fecerat: propter mysterium, quod in ordinandis seruari debet: quod in prædicto non potest seruari.

Sed nunquid Hiero. & Aug. in solutione prædictæ quoniam contraria sentiunt? ¶ Solutio: Hieronymus dicit quod talis monogamus est quantum ad meritum, nec est peccatum si ordinetur. Augustinus uero dicit, quod monogamus non est quantum ad uim sacramenti, nec potest ordinari, ubi sacramentum monogamie seruetur: nec exigitur, ut in quolibet ordinando seruetur, alioquin uirgo non possit ordinari, cum non sit unius uxoris uir. Ecclesia est conuocatio multorum ad unius Dei cultum.

Magnum pietatis sacramentum &c. Quæritur quid hic dicatur sacramentum. Quandoque n. sacramentum dicitur rei sacræ signum, ut sacramentum baptismi, & altaris: quandoque dicitur aliquid occultum, & secretum, siue mysterium. ¶ Solutio: sacramentum uocatur Christus secundum deitatem occultus, qui causa est totius religionis, & ueræ culturæ. Quis. n. unquam fuit pius, & deuotus in fide, nisi sacramenti huius prius percepra cognitione?

Quod manifestatum est in carne &c. Quæritur de qua manifestatione hic agatur. ¶ Solutio: de illa, quæ facta est prædicatione, uirtutibus, & signis in carne assumpta ostensis.

Iustificatum in spiritu. Non ne sermo processit de uerbo Dei: hoc autem non est iustificatum, sed potius ab æterno iustum natum. ¶ Solutio: cum sermo sit de Christo, diligenter intueendum est quod dicatur, & secundum quid: hoc ergo, iustificatum in spiritu, intelligitur Christus secundum assumptum hominem: secundum quem immunis est ab omni peccato, omnimodam habens iustitiam.

Apparuit angelis. Hic habemus auctoritatem, quod angeli proficiunt in scientia per ea, quæ fiunt in ecclesia: quod iam superius super locum. Ut multiformis sapientia innotescat &c. diligenter profecuti sumus, & expositor idem testatur in hoc loco.

Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Quæritur: an hoc sit contrarium legali doctrinæ, quæ discernit quosdam cibos, dicens alios munda, alios immunda? ¶ Solutio: in lege quædam anima-

B Quæ. 19

C Quæ. 20

D Quæ. 21

E Quæ. 22

F Quæ. 23

G Quæ. 24

H 1. Tim. 4 Quæ. 25

animalium dicta sunt immunda non natura, sed significatione, ut si dicitur porco, & agno requiratur: utrumque mundum in natura: quia omnis creatura bona est: in significatione tamen agnus mundus est, porcus immundus.

I Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens uitæ, quæ nunc est &c. Quæritur: quid uocet promissionem præsentis uitæ: nam de promissione futuræ constat. ¶ Solutio, temporalium sufficientiam, & spirituum abundantiam. Vtrunq; n. Deus promittit cultoribus suis. Sufficietia temporalium promittitur, ubi dicitur. Primum querite regnum Dei, & hæc omnia adijcientur uobis. Abundantia spiritualium, ubi scriptum est. Quicumque hæc, uel illa reliquit propter me, centuplum accipiet. i. in presenti spiritualium bonorum iocunditas temporalium bonorum affluentiam tantum excedit, quantum centenarius unitatem superat.

Matt. 6. **M**att. 19 **Q**uæritur, quid uocet prophetiam? ¶ Solutio, prophetiam uocat electionem sanctorum, qui elegerunt eum in pontificem. Vel potius Spiritus sancti inspirationem, per quam cognouit Apostolus ipsum esse dignum episcopatu.

K Quæ. 27 **Q**uæritur, quid uocet prophetiam? ¶ Solutio, prophetiam uocat electionem sanctorum, qui elegerunt eum in pontificem. Vel potius Spiritus sancti inspirationem, per quam cognouit Apostolus ipsum esse dignum episcopatu.

L Quæ. 28 **C**um impositione manuum. Quid ea est? ¶ Solutio, impositionem manuum uocat uerba mystica, quibus confirmatur ad hoc opus electus, auctoritatem accipiens conscientia sua teste, ut audeat uice Domini sacrificia offerre.

M 1. Tim. 5 Quæ. 29 **D**ignus est operarius mercede sua &c. Quæritur: an id, quod a plebe datur prædicatori, sit debita merces, & condigna: & an peccet, si pro ea prædicat, & an, qui hoc facit, uendat euangelium. ¶ Solutio: quis audeat dicere non esse mercedem, quod ipsa ueritas uocat mercedem? Non tamen pro tali mercede debet prædicare, sed ut æternam mercedem accipiat a Domino. Necessitatis itaque est accipere unde uiuitur: charitatis est præbere, immo debitum, ut qui accipiunt spiritualia, ministrant carnalia. Prædicator debet accipere, ut prædicet: non prædicare, ut accipiat.

N Peccantes uero coram omnibus argue. Huic uidetur esse contrarium, quod Dominus dicit in euangelio. Si frater tuus peccauerit in te, corripe eum inter te, & ipsum solum. Nunquid tam bonus discipulus discordat a tam bono magistro? ¶ Solutio: utrumque uerum est, & aliquando illud, quod Dominus ait proprio ore. i. quoniam tu solus sis, faciendum est: culpa. n. occulta secreto debet argui: ut Ioseph iustus fecit de Maria, solus suspicans adulterium: alioquin, si aliter feceris: eris proditor, non corrector. Aliquando etiam faciendum est, quod Veritas dixit ore Pauli. s. quando palam peccatur. Publica enim offensa publica indiget satisfactione.

O Modico uino utere. Quæritur: quomodo id consuluat. ¶ Solutio, speciale dat consilium, ut semetipsum salubri regat doctrina: prudenter. n. uult Deus seruire sibi, non ut nimia abstinentia debiles fiat, & post medicorum suffragia requirant sui.

P 1. Tim. 6 Quæ. 32 **L**anguens circa quoniam, & pugnas uerborum &c. Quomodo erat: an aliquis esset seruus, cum omnes ex eisdem patribus sint orti, & omnes Christus redemerit. Itē pugna uerborum liberauerit, quia Dominus di-

cit: Si filius uos liberauit, uere liberi estis: quæ & similia uidentur dissentire a doctrina Apostolica, quæ hortatur seruos subiectos esse dominis suis, & similiter uerbis Domini dicentis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari &c. ¶ Sic autem soluenda est talis controuersia uerborum: hoc, si filius uos liberauerit, uere liberi estis, intelligendum est de spiritali libertate, non de carnali. Paulus autem loquitur de libertate, & seruitute carnali quam non tollit spiritalis.

Radix omnium malorum est cupiditas. Alibi dicit scriptura. Initium omnis peccati est superbia. hic autem, quod avaritia, uel cupiditas. Si enim avaritia, habetur species pro genere: quomodo utrumque uerum est: si enim superbia initium est omnis peccati, ergo cupiditatis: & si cupiditas radix est omnium malorum, ergo superbiæ: & sic idem causa est & effectus eiusdem. ¶ Solutio: cum dicitur, quod radix omnium malorum est cupiditas, uel omnis peccati initium superbia: si genera singula intelliguntur, falsum est. si autem genera singulorum, uerum est. Nullum enim genus peccati est, quod non quoniam ex superbia: quandoque ex cupiditate nascatur. Nam sunt aliqui, qui diuitias cupiunt, ut per eas ad culmen honoris pertingere ualeant: sunt alij, qui id dignitatem appetunt, ut ditiores fiant.

Solus potens. Non ne angeli potentes sunt: unde & uirtutes, & potestates uocantur. ¶ Solutio: solus Deus potens per naturam ex eo, quod est: Angeli uero per gratiam ex eo, quod acceperunt, potentes sunt.

Qui solus habet immortalitatem. &c. Nō ne anima, & angeli etiam per naturam sunt immortales? ¶ Solutio, solus Deus habet immortalitatem. i. immutabilitatem, quia nec potuit, nec potest, nec poterit peccare. Hanc immortalitatem non habent nec angeli, nec animæ sanctorum: licet. n. sint immortales per gratiam, tamen mutabiles per naturam uere esse creduntur.

Qui lucem habitat inaccessibilem. Propheta dicit. Accedite ad eam, & illuminamini: nō ne ipse Deus est ipsa lux, quam dicitur inhabitare? quomodo monemur accedere ad hanc lucem, si ipsa est inaccessibilis? ¶ Solutio, nemo ex se accedit ad eam, sed cui datur dono eius.

Quem nemo hominum uidit, nec uidere potest. Non ne Abraham uidit Deum, & Moyses, & ceteri patres? Quomodo uerum, quod nemo Deum uidit unquam? Itē, non ne & nos eius uisionem speramus? Sed quomodo, si nemo potest eum uidere? ¶ Solutio, Deus in natura sua est inuisibilis oculo carnis: illæ uero uisiones sanctis patribus in creatura subiecta exhibitæ sunt: unde Moyses post figuras illas, in quibus Deus uidebatur, ait: Domine, ostende mihi faciem tuam. In futuro autem uidebitur Deus a mundo corde, & nunc uidetur a sanctis angelis.

Deuitans prophanas uocum nouitates &c. Quæritur, an omnes uocum nouitates sint uitandæ. ¶ Solutio, nō, quia nō omnes sunt prophanæ, ut hoc ipsum nomen christianum, homouision, madau nouum, & testamentum nouum, & canticum nouum: nouitates uocant non prophanas, sed sacras, & religioni congruæ. Hypostasis autem tempore hæreticorum notabat prophanam nouitatem, quo nomine hæretici utebantur, nunc in significatione personæ, s. M. Hug. a S. Vic. To. j. Q. 3 nunc

Ioan. 8. Luc. 20. Quæ. 33 Eccl. 10. Quæ. 34 Quæ. 35 Quæ. 36 Psal. 33 Quæ. 37 Quæ. 38 Hypostasis.

nunc in significatione substantiae, ad deceptionem simplicium, ut si concederent Trinitatem esse hypostasim unam, inferrent: ergo sunt una persona: si autem dicerent Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tres hypostases; concluderent, ergo sunt tres substantiae. Nunc autem hoc uocabulum non notat prophanam nouitatem, quia redactum est ad significationem personae. Unde concedimus modo simpliciter Trinitatem esse tres hypostases, & non unam; quod non erat concedendum sine determinatione olim, quando adhuc retinebat multiplicem significationem.

Quaest. 39 **Z**ET oppositiones falsi nominis scientiae: &c. Queritur: quid uocet Apostolus scientiam falsi nominis. Nunquid logicam? sed si hoc est, quomodo Augustinus uocat dialecticam scientiam scientiarum: quae non solum facit scientem, sed etiam demonstrat scientem? Solutio, ut arbitror scientiam falsi nominis uocat artem sophisticam; cuius oppositiones deuitandae sunt a pijs, & mansuetis; quia non ualent, nisi ad subuersionem simplicium.

INCIPIUNT QVAESTIONES eiusdem super epistolam ad Timotheum secundam.

Daulus Apostolus &c. Iam a mundo transiturus hanc secundam epistolam scribit a Roma de carcere, Timotheo infirmitatibus, & aduersitatibus fatigato, ut constanter laboret in Dei gratia sibi credita, exhortans eum ad martyrium multis modis, & ut perseueret in officio recte praedicationis, & sancta operatione: & praedicans quid futurum sit in nouissimis temporibus, & de suo obitu. Et est intentio Apostoli in hac epistola exhortari Timotheum ad sui officij diligentem executionem, & ad palmam martyrij, & quaedam adhuc addit de episcopali officio. Modus talis: primo salutatur: deinde gratias agit de bono, quod habet, ubi suum uidendi eum desiderium ostendit; postea monet ad praedicandum, & ad patientiam martyrij suo exemplo, & alijs modis: inde dicit quales futuri sint in nouissimis diebus: tandem de tempore resolutionis suae instanti.

Intentio &c.

Quaest. 1 **N**On dedit nobis Deus spiritum timoris. Queritur, de quo timore hoc dicatur. Solutio; de timore, quem expellit amor Dei.

Quaest. 2 **Q**uod data est nobis ante tempora secularia &c. quomodo aliquid nobis nondum existentibus potuit dari? Solutio; data est, id est, prauiusa dari: unde non dicit simpliciter data est, sed addidit, in Christo Iesu.

Quaest. 3 **I**tem queritur, cur non dicat simpliciter ante tempora, sed addit, secularia. Nonne omnia tempora sunt secularia? ad quorum ergo differentiam dicit secularia? Solutio; dicunt quidam angelos creatos esse ante mundi creationem, & spatia illa, quae erant a creatione angelorum, usque ad creationem mundi, uocat Apo-

stolus alibi tempora aeterna, ad quorum differentiam dicit hic tempora secularia. Sed dicit aliquis, non ne tempus notat mutabilitatem, & aeternitas immutabilitatem? Quo ergo possunt aliqua tempora esse aeterna? quo simul esse mutabilia, & immutabilia? Solutio; sic praedicti doctores hoc intelligunt. In illis spatijs, quae dicuntur tempus aeterna, erat successio, & nulla decessio: & sic quaedam immutabilitas, & secundum hoc quaedam aeternitas. Huic sententiae uir Hieronimus consonare. Fere autem omnes doctores dicunt creatos angelos non ante sed cum mundo: sed quid sine illos per tempora aeterna debeat intelligi, uideat, & inquirat qui eorum opinionem sectatur. Mihi autem priorum sententia uir potior, salua reuerentia secretorum: hoc dico, nil temere asserendo.

Nemo militans Deo implicat se negocijs seculi &c. Non ne uiri actiui Deo militant, & tamen implicati sunt secularibus negocijs? quo ergo dicit Apostolus nemo militans Deo &c. Solutio, ne gogia uocat secularia cum animus occupatur cura colligendae pecuniae: quod nemo potest simul facere, & Deo militare. Viri autem actiui non ad hoc exterioribus uacant: ut pecuniam colligant: sed ad hoc tantum, ut sibi, & alijs necessaria provideant.

Ex semine Dauid sine euangelium meum, in quo laboro usque ad uincula. Queritur de qua tribu erant Christus, & Maria. Sed ex hoc loco nota Christum ex Dauid natum: sicut in principio ait, ex semine Dauid sine carne. Et Gabriel archangelus de eodem. Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris sui. Haec dico propter eos, qui nolunt matrem Domini esse ex semine Dauid, qui de tribu Iuda erat: sed de tribu Leui tamen fuisse, & pro Ioseph uirum Mariae, qui erat de familia Dauid, Christum dicunt dictum ex semine Dauid: & Origenes (ut dicitur) sic sensit. Alij dicunt, quod & nobis uideretur, Mariam esse de stirpe Dauid processisse, & ita de stirpe Iuda, non solum de stirpe Leui. Nam duae tribus regalis, & sacerdotalis permixtae erant, & ideo non est mirum uirginem traxisse originem de utraque: tanquam uerum regem, & sacerdotem paritura.

Noli uerbis contendere. Inter seruos Dei non debet esse contentio, sed collatio, & modesta ueritatis inquisitio.

Dicentes iam resurrectionem factam. Queritur, de qua resurrectione hoc dicat Apostolus: an de illa, quae est mentium: an de illa, quae est corporum? Nam si de illa, quae est mentium, quae fit in baptisnate, hoc dicatur, quo illi, qui hanc dixerunt iam factam esse, subuerterunt quorundam fidem, cum hoc sit uerum, & credendum? Item si de resurrectione corporum hoc dicebant: quo per hoc aliquorum fidem subuertebat, cum constet omnibus hoc falsum esse? Solutio, potest hoc de utraque resurrectione intelligi: per hoc. n. q. dicebant iam resurrectionem mentium factam esse, nec aliam corporum futuram esse, decipiebant. s. quia subdole resurrectionem corporum negabant. Vel etiam in hoc fidem subuertebant, q. dicebant resurrectionem corporum factam esse: inde lumentes occasionem erroris sui, q. scriptum est in euangelio. Multa corpora sanctorum surrexerunt, & apparuerunt in sancta ciuitate, negantes generalem resurrectionem, quam expectamus futuram.

obieccio

E 2.Tim.2 Quaest.4.

F Quaest. 5

Luca. 1.

G

H Quaest. 6

Matt. 27

In

IN magna domo sunt non solum uasa aurea, & argentea &c. Queritur: quos intelligit per uasa aurea, & argentea, & quos per uasa lignea, & fictilia? Solutio: per uasa aurea, & argentea intelligit praedestinos; per uasa lignea, & fictilia reprobos. Vel per uasa aurea intelliguntur boni, siue sint praedestinati, siue non: per uasa lignea, & fictilia mali, siue sint ad uitam praecitati, siue reprobi. Et sic secundum hanc sententiam de utrisque quaedam sunt ad honorem, quaedam ad contumeliam. Secundum uero priorem ad honorem tantum sunt uasa aurea, & argentea; ad contumeliam uero lignea, & fictilia.

Stiltas quaestiones, & sine disciplina deuita &c. Hic innuit non omnes quaestiones uitandas esse: sed illas tantum, in quibus nullus est fructus. **L** Habentes speciem pietatis: uirtutem eius negantes. Tales multi sunt in hoc tempore, quales hic describit Apostolus: qui se, non Deum diligunt, habentes nomen, & habitum sanctitatis: cum intus sint pleni omnium immunditiarum. Virtutem pietatis uocat charitatem, de qua scriptum est. Fortis est ut mors dilectio: hanc necessario praecedat mundi contemptus.

Omnes, qui uolunt pie uiuere in Christo, persecutionem patiuntur. Non ne ecclesia habet tempus pacis, in quo multi pie uiuunt, nec tamen persecutionem patiuntur? Solutio: sancti pluribus modis patiuntur, ut in corde, & corpore. Nunc a diabolo, nunc a malis hominibus; nunc a concupiscentiis suis: quibus etiam est persecutio infirmorum conuersatio. Hi enim dicunt cum Apostolo. Quis infirmatur, & ego non infirmor; quis scandalizatur, & ego non uror? Non sunt itaque sine persecutione pie uiuentes in Christo, etiam tempore pacis.

Consummationem adhuc restabat acrior, & crudelior inimicus. s. Neronis gladius? Quomodo ergo uerum erat Paulum consummasse cursum ante passionis triumphum? Solutio: hoc dicit non re plena, sed spe certa. Qui enim fecit eum uictorem in certamine, iam certum, & securum per reuelationem eum reddiderat de consummatione.

Cant. 8 1.Tim. 3 Quaest. 8

INCIPIUNT QVAESTIONES eiusdem super epistolam ad Titum.

Daulus seruus Dei &c. Hanc epistolam scribit Tito relicto Cretae episcopo, ex humilitate, & simplicitate nimis patienti a Nicopoli, de Episcopali officio imperiose, & potestatiue tractando, praescripta ei sua auctoritate utili. Debet enim pontifex habere maternam pietatem, & paternam leuerratem: ut sit fortis superbis, & suauis modestis; nec habens timoris angulum,

Tit. 1

nec elationis supercilium. Vrat, & luceat: unde in ueste legalis pontificis erat coccus bis tinctus, qui habet speciem ignis. Ignis autem duo facit, urit, & lucet. ita & pontifex gladio praedicationis, scilicet ignito eloquio urere debet mordaci increpatione, & meruenti comminatione: & lucere blandis, souedo, & delectabilia promittendo. Ideoque de manna dicitur, quod indurabatur ad ignem, & liqueferebat ad solem. Et baculus pontificalis ab inferiori pungit, & in summo ad anteriora extenditur in se rediens: quia ecclesiasticus doctor gladio uerbi pungeri debet: id est, a sepe arguere peccantes, quod est ex inferiori natura, & correctos in anteriora dirigere, ita tamen ut ad propriam conscientiam sui consideratione redeat, si forte in se habeat, quod alijs impropere annunciat. Forma itaque baculi hoc figurat, quod pontifex rebelles pungeri, & mites ad se trahere debeat, unde quidam ait: Curua trahit mites pars, pungit acuta rebelles. Est ergo intentio Apostoli in hac epistola instruere Titum de episcopali officio, atque monere, ut id imperiose tractet, & hereticos uiter. Modus talis. Primo salutatur, deinde instruit eum de episcopali officio, docens eum quid agere debeat, & quales episcopos per ciuitates constituere. Deinde qualiter diuersos uel sexu, uel aetate, uel conditione instruere debeat. Postea monet eum de uitandis haereticis.

Quam promisit ante tempora secularia &c. Queritur, quomodo uitam aeternam promisit Deus ante omnia tempora, cum nondum essent homines, quibus promitteret? Solutio: promisit, id est, in seipso aeterno immutabiliter proposuit, ut in tempore uitam aeternam ijs, quos iam praedestinauit, daret.

Sine crimine &c. Non ait sine peccato: quia, ut dicitur, etiam dignus nomine iusti sit, est sine peccato. Sed dicit aliquis: non ne in baptisnate, & per ueram poenitentiam fit plenaria omnium peccatorum remissio? Quod si est, immo quia ita est: constat, quod iste baptizatus, & uere poenitens est absque peccato. Quomodo ergo uerum est, nullus est sine peccato? Solutio: cum dicitur, nullus est sine peccato, sic intelligitur: nullus quantuncunque sit bonus, potest transgigere hanc uitam sine peccato: potest tamen uere sine crimine. i. grauiori peccato, & quarela. i. peccato tali, quod est dignum accusatione, & damnatione, ut adulterium, homicidium, furtum, & similia.

Cretenses semper mendaces &c. Queritur: cur Apostolus doctrinae suae, cui inest diuina auctoritas, interseruit uerba Gentilis, & infidelis auctoris, & loquens Atheniensibus ait, in ipso uiuimus, mouemur, & sumus: & alibi ait: Inueni aram, in qua scriptum est, Ignoto Deo, quae de scripturis ethnorum sumpta esse certum est. Solutio, Licet diuinae auctoritati, unde uoluerit, assumere testimonium ueritatis, quod necessarium esse iudicauit. Non enim propterea omnia alia, quae ibi sunt approbat, & uera esse iudicat. In cuius rei figura Hebraei spoliauerunt Aegyptios auro, & argento, & alijs, quae erant necessaria ad diuinum cultum. Et in lege praecipuum est iudaeis, ut si mancipium gentile emerent, eius pili raderentur, & unguium incrementa abscinderentur,

P Quaest. 1

Quaest. 2.

R Quaest. 3.

rentur, deinde ad usus domesticos assumeretur. Sic uanis, & superfluis Gentilium superstitionibus ab- rasis, & decisis: quod purum repertum fuerit assu- mendum est ad ministerium domus Dei. Notandū est, quod diuini authores huiusmodi testimonia po- nunt in alia significatione, quam sint posita a suo

Joan. 11. † & non

Quest. 4.

Matth. 7

Tit. 3. Quest. 5.

Quest. 6.

Confitentur se nosse Deum, factis autem negāt. Nota, quod quidam cōfitentur Deum uerbis tantum, alij etiam factis; quidam Deum tantum fa- ctis negant, quidam & uerbis, & factis. qui Deum uerbis & factis confitentur, boni sunt: qui autem negant & uerbis, & factis, infideles sunt. Qui autē uerbis confitentur, & factis negant, an dicendi sunt confitentes, an negantes simpliciter? Solutio, audi. A fructibus eorum cognoscetis eos, nō ait a uerbis. Omnes itaque mali Deum factis negant: omnes an tichristi sunt, qui Christum negant uita. Antichri- stus nondum uenit, & tamen iam multi antichristi sunt in mundo.

Hæreticum hominem post unam, & secundā correptionem deuita &c. Hæreticum uocat, qui per legem, legem impugnat. Sed quare talis est uitandus. Non ne melius esset, cum eo sæpe confer- re, & ab errore eum ad ueritatem reuocare? Solutio, ex quo incorrigibilis est, melius est eum deuita re, q̄a si sapi⁹ corripere, exercitatio eēt ad malū.

Cum sit proprio iudicio condemnatus. Quæri- tur, quomodo iste talis proprio iudicio sit cō- demnatus, nam credit uerum esse, quod dicit, & sic non iudicat se damnatum. Solutio: de eo, qui sciē- ter peccat, qui errorem agnoscit, & ueritatem no- uit, & tamen errorem laudat, & ueritatem uicupe- rat, hic loqui uidetur Apostolus, & hic talis teste cō- scientia damnatus est ut liquet omnibus.

INCIPIUNT QVÆSTIONES eiusdem super epistolam ad Philemonem.

X

Paulus uinctus Christi Iesu &c. Hanc epistolam scribit Philemoni Colossēsi, qui nulla ecclesiasticę ministra- tionis præditus erat digni- tate, sed uir laudabilis in plebe, cui familiares lite- ras mittit pro Onesimo se- ruo suo, qui cum damno eius fugerat, sed ab Apo- stolo audito euangelio baptizatus, cui & ueniam precatur, & culpam deprecatur Apostolus scribens ei a Roma de carcere. Et est intentio Apostoli im- plorare ueniam Onesimo apud Philemonem. Mo- dus talis est, prius salutat eum cum uxore, & filio: deinde agit gratias Deo de bonis eorum, commen-

dans fidem, & charitatem eorum. postea Philemo- nem obsecrat, cum ei imperare posset, ut Onesimo parcat, & gratias Deo agat, quia talem illum rece- pit, ut non seruum existimet, sed dilectissimum fra- trem. Deinde dicit, ut paret sibi hospitium sperātū ad ipsum uenire.

Philemoni, & Appie, & Archippo, &c. Queritur, quare in hac salutatione non seruet persona- rum dignitatem. scilicet Archippum, qui erat episco- pus Colossēsis non præponat, sed supponat, & Philemonem, qui nulla dignitate ecclesiasti- ca erat præditus, præponat: nunquid ideo quia iste pater, & ille filius fuit? Solutio: ideo lai- cū ordinato præponit, quia de re familiari agitur.

Non ne alicui inhære propter se per amorem? sed sic solo Deo fruendum est, quia solus Deus pro- pter se diligendus est: quomodo ergo dicit Aposto- lus ad Philemonem, ita te frater fruar in Domino. Solutio: non dicit simpliciter, ego te frater fruar: sed addit in Domino: per hoc innuens se finem dile- ctionis in Domino posuisse. Vel frui dicitur uti cū quadam delectatione, & sic potest hic accipi.

INCIPIUNT QVÆSTIONES eiusdem super epistolam ad Hebræos.

Y Quest. 1.

Z Quest. 2.

A Hebræ. 1.

Rom. 11.

B Intentio &c.

lis, & præfert, multa interserens de excellentia eius secundum utranque naturam. Deinde comparat eum Moyse, præfert. Deinde multis rationibus, & autoritatibus gratiam fidei, umbrę legis perferen- dam declarat: & sacerdotium Christi sacerdotio Leuitico, & testamentum nouum ueteri: eiusque sa- crificium unum multis illius sacrificiis præponen- dum ostendit: quia ibi umbra, hic ueritas. Tandē ponit fidei descriptionem: eam multis testimoniis commendans. Circa finem uero. moralem subdit instructionem.

Quest. 1.

D obiectio

In primis quæritur: cur huic epistolę sicut cęte- ris non præposuit nomen suum, quod est Paulus: cur etiam nomen dignitatis tacuit, quod est Apostolus? Solutio: quia Hebręis odiosus erat, qui- bus legis destructor uidebatur: nomen suum eis o- diosum tacuit: ne præscripta nominis inuidia seque- ris excluderet utilitatem lectionis: sciens quoque eorum superbiam: suamque humilitatem demon- strans: sui ordinis dignitatem noluit anteferre nomi- nando se Apostolum: sed meritum sui officii ta- cens, superbis ipse humilis non se Apostolum nomi- nauit, ne superbi indignarentur. Sed dicit aliquis: non ne Apostolus scribit fidelibus, qui erant Hie- rosolymis, quibus nomen Pauli non erat odiosum: nec eius tanquam superbi dignitati inuidebant: quomodo ergo uerum est, quod ideo nomen pro- prium, uel nomen dignitatis tacuit, quia Hebręis erat odiosum, cum his, quibus scripsit, non odio- sus, sed dilectus fuerit? Solutio: inter eos, quibus tanquam egregius gratiæ prædicator multum pla- cuit: erant quidam legis æmulatores, qui legem cū gratia tenendam esse putabant, & prædicabant, & his Pauli nomen fuit odiosum. Neminem. n. suę falsę opinionis ita contrarium inuenerunt sicut Pau- lum: unde persequebantur eum, quantum poterāt.

Notandum, quod fuerunt quidam dicentes hanc epistolam fuisse minime Apostoli Pauli: quia eius nomen huic non præponitur sicut in omnibus aliis, & ideo quod splendidiore, atque facundiore sti- lo quàm alię resplendat: sed aut Lucę, aut Barna- bę, aut Clementis fuisse: quibus Hieronymus sic re- spondet. Si ideo non est dicenda Pauli, quia eius no- mine non est inscripta, ergo nec aliquid illorum, immo nullius omnino: cum nullius nomen habeat in titulo: quod propter prædictam iam causam fa- ctum est. Quod autem maiore resulget facundia quàm alię, non est mirandum, cum naturale sit uni cuique in sua lingua plus ualere, quàm aliena: cum ergo hanc solam lingua hebraica, alias uero gręcę scripserit: quid mirum si maiore nitet facundia?

Quest. 2.

2. Co. 6.

Quest. 3.

Dies istis. Queritur: quos dies uocet. Solutio: Tempus gratiæ uocat dies Apostolus propter eminentem fidei doctrinam, & salutis cognitionē: unde alibi. Ecce nunc dies salutis.

Quem constituit hæredem uniuersorum &c. Queritur secundum quam naturam Christus hic dicatur hæres uniuersorum. Solutio: bene dici potest, quod secundum naturam diuinā hic dicatur hæres. i. possessor, & Dominus uniuersorum. i. omnis nature. Vel secundum humanitatem dicitur hæres uniuersorum. scilicet saluatorum, uel lu-

deorum, & Gentium. Hic est enim hæres mundi, se- men illud, in quo benedicuntur omnes gentes, ad quem loquitur pater dicens: Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.

Plal. 2 H Quest. 4.

Per quem fecit & secula. Non ne Deus pater. fe- cit omnia per filium uisibilia, & inuisibilia, mu- tabilia, & immutabilia? Cur ergo Apostolus non di- cit: per quem omnia fecit: sed per quem fecit & se- cula? Solutio: hæc uisibilia, & mutabilia sunt ma- gis nobis nota: & ideo in his Dei potentiā amplius miramur quàm in iis, quę sunt ignota, & hæc est ratio, quare secula potius nominauit specialiter.

Vi cum sit splendor glorię &c. Queritur: qua- re hac utatur similitudine: & alibi alia? Solutio: Apostolus uolens ostendere, quod licet filius sit ex Patre, tamē illi est coæternus: utitur proportionali rerum temporalium similitudine di- cens: qui cum sit splendor glorię: quasi diceret; si- cut splendor ignis licet sit ex igne, tamen igni est coæuus, & esset illi coæternus, si ille esset æternus; nunquam enim ignis fuit sine splendore: sic filius licet sit ex patre, tamen illi est coæternus, quia nun- quam pater fuit sine filio. Item uolens ostendere identitatem nature, quam habet filius cum patre, aliarum rerum utitur proportionali similitudine uocans filium figuram substantiæ, quia utrunque in eisdem rebus non potuit demonstrare. In creatu- ris enim nil inuenitur, quod habeat esse ex alio, & sit eiusdem nature, uel substantiæ, & quod nō præ- cedatur ab eo. Filius autem sic habet esse ex patre, q̄ illi est coæternus: sicut splendor igni coæuus, & est eiusdem essentia, siue nature cum patre. Sicut ho- mo generans, & homo ex eo genitus: sicut enim ho- mo non potest gignere nisi id, quod ipse est. i. quia homo hominem generat: sic Deus non aliud gene- rat, nisi quod ipse est. i. Deus Deum. Lector diligen- ter intueret hæc uerba Apostoli, & expositionem sã- ctorum super eadem, & animaduertes quomodo rã hæres Sabelliana, quam Arriana destruitur hic ma- nifeste.

I Quest. 5.

K Quest. 6.

Portansque omnia uerbo uirtutis sue. Queritur: quomodo dicatur omnia uerbo portare Deum, cum ad proprietatem uerbi non pertineat portare. Similiter, an omnibus subdit, & non potius præsit, & supersit, ut ea portare dicatur. Solutio: ideo uerbo potius, quàm uirtute dicitur omnia por- tare: ut in portando. i. continendo, & gubernando, & conseruando nullum laborem, uel difficultatem intelligatur sustinere, qui omni re est interior, quia omnia sunt in ipso: & omni re est superior, quia ip- se super omnia: & omni re est antiquior, quia ipse est ante omnia: & omni re est nouior, quia ipse post omnia, id est, post omnium initia.

L Quest. 7.

Sedet ad dexteram &c. Dicit expositor, quod ho- mo assumptus est sublimatus usque ad patris æ- qualitatē, quę intelligitur per dexteram: ideo quæ- ritur: an concedendum sit, quod homo assumptus sit equalis patri: sed cum filius dicat: pater maior me est: quod intelligendum est secundum id, quod est assumptum, quomodo idem est æquale patri, cū filius secundum id sit minor patre? Solutio: homo ille in quantum est homo: minor est patre, & non æqua-

æqualis: inquantū uero homo assumptus est Deus, filius Dei non est minor patre: sed æqualis. Videndum itaque est quid de quo dicatur, & secundum quid, quoties sermo occurrit de Christo. sunt tamen multi, qui non concedunt, quod homo assumptus sit Deus, ut iam superius dictum est.

Quest. 8. **T**anto melior angelis effectus. Quæritur: secundum quam naturam hic loquatur de Christo: quod autem secundum diuinitatem melior sit angelis, nulla quæstio est: sed tamen melior non est angelis effectus, sed potius natus. Per hoc itaque quod dicit, effectus, cogimur hic intelligere de Christo secundum humanitatem. scilicet, quod melior sit angelis effectus. Sed huic uidetur esse contrarium, quod inuenitur in Psal. Minuisti eum ab angelis. Quō secū

Psal. 8. dum eandem naturam potest esse melior, & minor? **Solutio:** minoratus est angelis carnis mortalitate, & passione: & eisdem maior, & melior est gratiæ plenitudine, de qua & ipsi angeli accipiunt.

Quest. 9. **E**go hodie genui te &c. Quæritur: de quo die loquatur. **Solutio:** dicit Augustinus, quod hoc potest intelligi de die illo, quo Christus natus est secundum carnem. Diuinitus tamen intelligi potest de æterna ipsius generatione: unde dicit genui: ne noua intelligatur: hodie enim de præterita: & sic innuitur esse æterna: in qua nil est præteritum, quia si esse desierit, nec futurum, quasi nondum sit.

Quest. 10. **S**ed iterum potest quæri: quomodo hoc de temporali Christi generatione ualeat exponi: cum Deus pater Christum non genuerit secundum humanam naturam? Sicut enim Christus non habet matrem secundam deitatem: sic nec patrem secundam humanitatem. Cum ergo non sit eius pater secundum hanc naturam, quomodo potest dici, quod eum genuerit secundum eam? **Solutio:** gignere non semper notat generationem naturalem: sed quandoque gratuitam: ut ibi, Voluntarie genuit nos uerbo ueritatis. Quia ergo Christi generatio temporalis, opus fuit totius Trinitatis: non inconuenienter potest dici, quod pater eum genuerit etiam secundum humanitatem. Sed dicit aliquis: ergo Christus est filius gratiæ, & sic adoptiuus? **Solutio:** non est uerum: per gratiam quidem homo ille factus est filius, non gratiæ, sed nature.

Iacob. 1. **P**ater noster dicit: ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium &c. Quæritur: de hac authoritate, quomodo ad Christum pertineat, cum nec præcedentia, nec subsequencia illius loci, unde hæc authoritas sumpta est: hoc uideatur pati. In libro .n. Regum inducitur Deus pater ad Dauid loquens: Tu non ædificabis mihi domum, quia uir sanguinum es: sed filius tuus, qui post te regnabit: qui si inique egerit, corripiam eum in uirga uirorum, & in tres plures filiorum hominum, & ponam regnum eius in seculum seculi, & ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium &c. Hæc omnia nec Salomoni, nec Christo adaptari possunt. **Solutio:** in diuina scriptura sepe in eadem serie quædam ponuntur, quæ ad solam historiam referuntur; quædam ad solum mysticum sensum: quædam etiam, quæ utroque modo accipi possunt; ut in prædictis: quædam ad Salomonem; quædam ad Christum referuntur. Item cō

Quest. 11. **P**ater noster dicit: ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium &c. Quæritur: de hac authoritate, quomodo ad Christum pertineat, cum nec præcedentia, nec subsequencia illius loci, unde hæc authoritas sumpta est: hoc uideatur pati. In libro .n. Regum inducitur Deus pater ad Dauid loquens: Tu non ædificabis mihi domum, quia uir sanguinum es: sed filius tuus, qui post te regnabit: qui si inique egerit, corripiam eum in uirga uirorum, & in tres plures filiorum hominum, & ponam regnum eius in seculum seculi, & ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium &c. Hæc omnia nec Salomoni, nec Christo adaptari possunt. **Solutio:** in diuina scriptura sepe in eadem serie quædam ponuntur, quæ ad solam historiam referuntur; quædam ad solum mysticum sensum: quædam etiam, quæ utroque modo accipi possunt; ut in prædictis: quædam ad Salomonem; quædam ad Christum referuntur. Item cō

Quest. 12. **T**ingit in multis aliis. Si quis enim historiā sequens, considerans præcedentia, & subsequencia, ubi scriptum est. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium: magis uidebitur ei, quod hæc authoritas ad iuenculā illam Esaiæ, quàm ad uirginem referatur; cum ibi quædam sint, quæ nullo modo matri nostri Emanuelis possint conuenire, quæ ad historiam solam spectant; licet aliquis modus locutionis, & proprietatis relationis satis indicet, quod omnia ad eandem personam referantur: filius, inquit, tuus, qui post te regnabit &c. **Solutio:** sciendum est tria genera esse relationum; alia est enim personalis, ut Saulus, qui & Paulus; alia generalis & simplex, ut mulier, quæ damnauit, saluauit; alia uocalis, ut manus meæ, quæ uos fecerunt, clauis confixæ sunt.

Quest. 13. **I**tem quæritur: secundum quam naturam pater dicit: Ero illi in patrem. Nam secundum humanam non est pater; secundum diuinam ab æterno fuit pater; quomodo ergo dicit, ero illi pater? **Solutio:** tunc res dicitur fieri, cum incipit cognosci, quia ergo per resurrectionem omnibus fidelibus patuit, & in futuro etiam infidelibus patebit, quod ipse sit pater, & ille filius, ideo dicit, ero illi in patrem. Vel sic. Ero illi, id est, homini assumpto in patrem, & ipse homo erit mihi in filium, non tamen secundum humanitatem, sed secundum diuinitatem.

Quest. 14. **E**t cum iterum introducit primogenitum &c. Quæritur: quomodo Apostolus, aduentū, quē ipse Dominus exitum uocat dicens, ex patre exiui, & ueni in mundum, uocet introitum dicens, & iterum cum introducit. **Solutio:** quantum ad patrem, qui intus erat, aduentus Domini dicitur exitus. quātum uero ad nos, qui foris eramus, dicitur introitus; uel econuerso.

Quest. 15. **E**t adoret eum omnes angeli Dei &c. De homine assumpto solet quæri; utrum illa adoratione, quæ dicitur latræ, sit adorandus: latræ enim soli Deo, & non creaturæ exhibetur: sed homo assumptus est creatura, & sic uidetur, quod latræ non sit ei exhibenda. **Solutio:** latræ homini illi exhibetur non quia homo, sed quia Deus; de hoc iam superius dictum est. Illa autem adoratio, quæ hominibus, uel angelis exhibetur, dulcia uocatur.

Quest. 16. **Q**ui facit angelos suos spiritus &c. Quæritur; quomodo hoc faciat? **Solutio:** spiritus nomen est nature ut homo, angelus nomen est officii ut miles: ideo de spiritibus fiunt angeli, sicut de hominibus fiunt milites; non de angelis fiunt spiritus, sicut nec de milibus fiunt homines.

Quest. 17. **E**t ministros suos flammam ignis &c. Quæritur quomodo flammam ignis. Seraphin, faciat ministros suos: cum Seraphin semper assistant; quomodo ergo ministrare dicitur ordo ille, si semper assistat? Non enim ministrare dicuntur; nisi ex eo quod ministrant. **Solutio:** potest dici, quod Seraphin immediate a Deo accipit, quod inferiori reuelat, qui ad nos mittitur; unde & inferior nomine superioris censetur, cuius gerit officium, uel potius a quo accipit officium. Vnde Esaias ait. Volauit ad me unus de Seraphin, & tetigit labia mea. Vel potest dici, quod cum aliqua magna facienda, uel nuncianda sunt, tunc illi superiores mittuntur, quorum tamen officium non

non est ministrare, sed potius assistere. **Nota,** quod nihil fit, quod non fiat uel Deo iubente, uel Deo permittente. quibus uerbis innuitur, quod non oē quod fit, opus sit Dei: quod enim tantum permittit, non facit. Hoc dico propter eos, qui dicunt, quod quicquid est, in eo quod est, a Deo est. Si hoc est: nulla est prædicta distinctio, quod alia fiunt Deo iubente, alia fiunt Deo permittente.

Quest. 18. **Z** Propterea unxit te &c. Dicit expositor ad hoc unctum Christum, ut diligeret iustitiā. Sed non ex quo fuit, iustitiā dilexit, nec prius unctus quā dilectione plenus fuit? quomodo ergo dicitur ad hoc unctus, ut diligeret iustitiā? **Solutio:** per oleum unctionis intelligitur ipsa gratia, & uirtus: per diligere, ipsum actum de uirtute procedentem insinuat. Causaliter ergo præcedit unctio actum diligendi, & non tempore. Vel aliam expositionem prosequere.

Quest. 19. **A** Propterea unxit: id est, ideo, quia dilexisti iustitiā, unxit te. Sed non ne ab ipsa sua conceptione habuit plenitudinem unctionis? quam ergo unctionem quasi in præmium accepit, quia dilexit iustitiā? **Solutio:** per oleum exultationis, quasi unctus est merito dilectionis, secundum quosdam intelligitur stola maturæ resurrectionis.

Quest. 20. **B** Vnxit te Deus, Deus tuus &c. alter. i. prior, est casus uocatiuus: quasi diceret: o fili Deus, Deus tuus unxit te. Sed quis Deus habet Deū? quis Deus est unctus? **Solutio:** Christus Deus est, & Deū habet, non in quantum est Deus, sed in quantum est homo & secundum id est unctus.

Quest. 21. **C** Ipsi peribunt &c. Quæritur: de quibus cælis dicit, quod sint perituri. **Solutio:** de cælis aereis (ut dicit expositor) qui per diluuium perierunt, & igne perituri sunt. Vnde quæritur: si iam per diluuium perierunt, quomodo iterum per ignem perituri sunt? Non ne si iam perierunt, esse desierunt, & si iam desierunt, quomodo iterum igne peribunt? **Solutio:** per diluuium perierunt. i. in deterius mutati sunt, & iidem ipsi igne perituri sunt. i. in meliorem statum mutandi sunt. **De terra autem, & cælis superioribus non est quæstio, quin in melius sunt mutanda: unde Petrus ait. Nouos cælos, & nouam terram expectamus. De aqua, & aere dubitatur: an in meliorem statum sint mutanda, sicut terra, & cælū, quia in Apocalypsi scriptum est. Et mare iam non erat. Et hic de cælis aereis scriptū est. Ipsi peribunt. Vnde quibusdam uidetur, quod aqua, & aer illas proprietates, ex quibus hæc nomina eis conueniunt, amittent, & cum ipsis etiam nomina perdent: non tamē ex toto ad nihil abuntur, sed nec aqua, nec aer amplius uocabuntur priuatis & ad nihilatis his, unde, prius sic dicebantur.**

Quest. 22. **O**mnes spiritus administratorii sunt &c. Dicitur est superius, quod superiorum non est officium ministrare; quomodo ergo omnes sunt administratorii? **Solutio:** Potest dici, quod omnes spiritus nobis ministrant; uel immediate, ut inferiores: uel aliis mediantibus, ut superiores, & medii. Vel per omnes, non colligit nisi eos, qui sunt ultimi ordinis: qui proprie dicuntur angeli, quorū est specialiter officium ministrare, & iō soli proprie sūt administratorii.

Quest. 23. **Q**uis est homo, quod memor es eius &c. Quæritur, quomodo hoc exponendum. **Solutio:** tribus modis exponitur. Primo sic: quod per hominem intelligitur homo uetus, per filium hominis homo nouus intelligitur. Secundo sic, ut per hominem intelligatur quilibet bonus, per filium hominis Christus. Tertio sic, ut per hominē, & filium hominis idem intelligatur. scilicet Christus.

Quest. 24. **M**inuisti eum paulominus ab angelis &c. Superius dixit, quod melior effectus est angelis: hic dicit, quod minoratus est eis: & nos, qualiter utrunque sit uetum, diximus. hic autem quæritur, an simpliciter sit concedendum, quod Christus minor sit angelis. Quod sic quidam uolunt probare. Christus est omne, quod factus est, sed factus minor, ergo minor est angelis. **Solutio:** non est dicendum simpliciter, quod sit minor angelis; hoc autē paulominus factus est minor, sic intelligitur. i. secū dum aliquid minoratus est, scilicet secundum carnis infirmitatem, & passionem mortis, ut dicit authoritas: nec consequens est, quod si minor est secundum aliquid, quod ideo simpliciter sit minor.

Quest. 25. **O**mnia subiecisti sub pedibus eius. Omnia, aliquando uniuersitatem colligit, ut omnes angeli cæli iusti sunt. Aliquando per determinationē in partem redigitur, ut omnia mea tua sunt; hoc, u. dicit Deus pater ad seniore filium, id est ad Iudæum populū: ideo per omnia hic intelligere oportet, non ea, quæ Deo secundum naturam conueniunt: sed ea tantum, quæ sunt necessaria ad salutē. Aliquando etiam omnia habet uim negationis, ut omnia, quæ audiui a patre meo, nota feci uobis. i. nulla nisi quæ audiui. Vnde potest quæri: quomodo hic accipiatur cum dicitur, omnia subiecisti. **Solutio:** dicunt quidam, quod in partem redigitur, & per omnia tantum angelos, & homines intelligunt. Sed si excellentiora subiecta sunt Christo, quomodo non minora? Cum Ambrosius dicat, quod sicut a Dei opere nihil excipitur, ita nec a Christi potestate. Et Augustinus ait. Nulla creatura erit non subiecta, cui primates angeli subijciuntur. Et ipse Apostolus ostendit nil esse exceptum: cum subiungit. In eo enim, quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Quest. 26. **N**unc autem necdum uidemus omnia subiecta ei &c. Propheta ait, omnia subiecisti ei: quod exponens Apostolus subiunxit, nihil dimisit non subiectum ei: quomodo ergo dicit hic; nec dū uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** Dauid utitur præterito pro futuro more suo ex certitudine dicens: Omnia subiecisti ei. Apostolus intelligens superius ait orbem futurum subiectum ei: & hic ait, necdum uidemus omnia subiecta ei; quasi diceret, iam ex parte prophetia impleta est, ex parte adhuc implenda.

Quest. 27. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 28. **Q**uis est homo, quod memor es eius &c. Quæritur, quomodo hoc exponendum. **Solutio:** tribus modis exponitur. Primo sic: quod per hominem intelligitur homo uetus, per filium hominis homo nouus intelligitur. Secundo sic, ut per hominem intelligatur quilibet bonus, per filium hominis Christus. Tertio sic, ut per hominē, & filium hominis idem intelligatur. scilicet Christus.

Quest. 29. **M**inuisti eum paulominus ab angelis &c. Superius dixit, quod melior effectus est angelis: hic dicit, quod minoratus est eis: & nos, qualiter utrunque sit uetum, diximus. hic autem quæritur, an simpliciter sit concedendum, quod Christus minor sit angelis. Quod sic quidam uolunt probare. Christus est omne, quod factus est, sed factus minor, ergo minor est angelis. **Solutio:** non est dicendum simpliciter, quod sit minor angelis; hoc autē paulominus factus est minor, sic intelligitur. i. secū dum aliquid minoratus est, scilicet secundum carnis infirmitatem, & passionem mortis, ut dicit authoritas: nec consequens est, quod si minor est secundum aliquid, quod ideo simpliciter sit minor.

Quest. 30. **O**mnia subiecisti sub pedibus eius. Omnia, aliquando uniuersitatem colligit, ut omnes angeli cæli iusti sunt. Aliquando per determinationē in partem redigitur, ut omnia mea tua sunt; hoc, u. dicit Deus pater ad seniore filium, id est ad Iudæum populū: ideo per omnia hic intelligere oportet, non ea, quæ Deo secundum naturam conueniunt: sed ea tantum, quæ sunt necessaria ad salutē. Aliquando etiam omnia habet uim negationis, ut omnia, quæ audiui a patre meo, nota feci uobis. i. nulla nisi quæ audiui. Vnde potest quæri: quomodo hic accipiatur cum dicitur, omnia subiecisti. **Solutio:** dicunt quidam, quod in partem redigitur, & per omnia tantum angelos, & homines intelligunt. Sed si excellentiora subiecta sunt Christo, quomodo non minora? Cum Ambrosius dicat, quod sicut a Dei opere nihil excipitur, ita nec a Christi potestate. Et Augustinus ait. Nulla creatura erit non subiecta, cui primates angeli subijciuntur. Et ipse Apostolus ostendit nil esse exceptum: cum subiungit. In eo enim, quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Quest. 31. **N**unc autem necdum uidemus omnia subiecta ei &c. Propheta ait, omnia subiecisti ei: quod exponens Apostolus subiunxit, nihil dimisit non subiectum ei: quomodo ergo dicit hic; nec dū uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** Dauid utitur præterito pro futuro more suo ex certitudine dicens: Omnia subiecisti ei. Apostolus intelligens superius ait orbem futurum subiectum ei: & hic ait, necdum uidemus omnia subiecta ei; quasi diceret, iam ex parte prophetia impleta est, ex parte adhuc implenda.

Quest. 32. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 33. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 34. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 35. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 36. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 37. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 38. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 39. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 40. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

Quest. 41. **S**ed dicit aliquis: non ne diuinæ dispensationi oīa famulantur, cuius uoluntati nihil resistere potest? & sic iam uelint nolint ei subijciuntur uniuersa. Quomodo ergo dicit Apostolus. Necdum uidemus omnia subiecta ei? **Solutio:** subiectio alia est generalis, alia specialis: Item alia occulta, alia necessaria, alia uoluntaria. Secundum generalem, & occultā,

ac necessariam iam omnia subiecta sunt Deo: secundum uoluntariam nodum omnia, quæ subijciuntur, subiecta sunt. Nondum omnis lingua caelestium, terrestrium, & infernorum confitetur, quia Dominus Iesus est in gloria patris. Nondum omnes inimici positi sunt scabellum pedum eius. Quod quidem totum fiet in futuro: ideo dicit Apostolus. Nondum uidemus omnia ei. uoluntarie, uel palam. Nota, quod mente humana solus Deus maior est, non alius angelorum. Possunt quidem angeli maiores dici quam homines quantum ad corpus & animum corporis corruptione aggrauatum: sed non ad ipsam mentis puritatem, in qua assumpta est a uerbo.

M Quæ. 27 VT gratia Dei pro omnibus gustaret mortem &c. Mors Christi non omnibus profuit: quomodo ergo pro omnibus mortem gustauit? Solutio, uniuersitas hic redigitur in partem. t. pro omnibus prædestinatis gustauit mortem. Vel ideo dicitur pro omnibus gustasse mortem, quia quantum in ipso est omnibus sufficit mors Christi.

N Quæ. 28 Decebat eum propter que omnia, & per que omnia &c. Quæritur, quomodo decuit Deum patrem, authorem salutis fidelium per passionem mortis consummare. In quo consistit ista decencia, cum potius uideatur indecens, quod Dominus glorie moriatur? Solutio, si Christus non moreretur: homo periret: quod si esset, Deus ab uniuersitate non glorificaretur: & hoc esset indecens, cum propter Deum glorificandum omnia sint facta. Item si Christus non moreretur, homo non saluaretur, & sic diuina prædestinatio non impleteretur, & hoc esset inconueniens, ut ipsa cassaretur. Nec indecens erat, ut author salutis pro nobis moreretur, cum sit proximus noster, & frater, & deceat proximum pro uidere utilitati proximorum quantum potest: unde sequitur.

O Quæ. 29 Propter quam causam non confunditur fratres eos uocare &c. Quæritur, an ideo Christus dicatur frater noster, quia nostræ naturæ factus est particeps, formam serui accipiendo. Sed cum natura suscepta a Deo, communis sit bonis, & malis, uidetur, quod Christus non solum sit frater fidelium, sed etiam infidelium. Solutio, non solum ideo dicitur Christus frater noster, quia ipse participat de natura nostra, sed etiam ideo, quia nos de plenitudine gratiæ eius accepimus. Ad hoc ergo, quod aliquis dicatur frater Christi, oportet, quod ei coniunctus sit natura, & gratia.

P Quæ. 30 Et ipse. s. Christus similiter participauit eisdem. s. pueris uel carne, & sanguine. Sed quæritur, quomodo Christus pueris participauerit? Solutio, id est, factus est puer constans ex anima, & carne, ut expositio dicit. Vel participauit carne, & sanguine, id est, factus est homo, & hoc similiter id est passibilis, & mortalis.

Q Quæ. 31 VT destrueret eum, qui mortis habebat imperium. Cum mors sit pœna iuste illata a Deo, & ita a Deo esse non inconuenienter dicatur: Quæritur: quomodo diabolus dicatur author mortis? Non. n. idem uidetur posse esse a Deo, & a diabolo. Solutio, quia mors accidit ex peccato, quod diabolus persuasit; ideo imperium mortis habet, uel

habere dicitur, quia causa mortis fuit, ideo author appellatus est: unde dicitur; quod Deus mortem non facit. i. causa eius non habet esse ex Deo. Nota, quod hæc est iustitia, qua redempti sumus. Quia enim fudit diabolus sanguinem non debitoris, iustus est reddere debitores: & quia fudit sanguinem innocentis, in quo nihil inuenit, est iustus recedere a nocentibus, quos quodam iure uidebatur possidere.

R Dicit expositio, quod nisi homo esset, qui diabolus uinceret, non iuste, sed uiolenter homo ei tolleretur. Sed non ne diabolus iniuriam Deo fecerat, qui seruum prius fraudulenter decepit, & post uiolenter possedit? Quam ergo iniustitiam faceret Deus, si solo uerbo potentiæ suæ eriperet hominem de manu iniustissimi inualoris? Solutio, omnia opera Dei iusta, sed in quibusdam etiam est manifesta potentia, & latet iustitia: in quibusdam etiam occulta latet potentia, & manifesta est iustitia. Si ergo Christus in liberatione nostra uteretur manifesta potentia, & occulta iustitia, posset uideri alicui minus discreto, quod homo non iuste, sed uiolenter diabolo tolleretur: ut autem omnis iniquitas oppilareret os suum, usus est Dominus noster in nostri redemptione manifesta iustitia, & occulta potentia.

S VT liberaret eos, qui timore mortis &c. Quæritur: cuius seruituti subditi erant, quos liberauit Dominus? Solutio, diabolus ante aduentum Christi effectum nequitie suæ per mortem obtinuit: cuius timore deiiciebar, quos nullo alio modo potuit deiicere. Nam pro uita sua omnia dabant. Unde in Iob legitur: Pelle pro pelle, omnia, quæ habet homo, dabit pro anima sua. Itaque timore mortis uicti cedebant, & tentationi succumbebant, donec Christus uenit, qui moriendo, & resurgendo timorem mortis tulit de medio. Unde sancti mortem irident, & cupiunt dissolui, & esse cum Christo. Vel timore pœnæ potest intelligi, quo Iudei sub lege seruebant, quos Christus euacuata lege per gratiam a legis onere, & seruili timore liberauit.

T NVsqum enim angelos apprehendit &c. Quæritur: an Deus posset assumpsisse angelicam naturam in unitatem personæ sicut fecit humanam? Solutio, uidetur nobis, quod potuit, sed noluit: in quo dignitas generis nostri intelligitur: homini. n. qui minus acceperat angelis in sua creatione, plus collatum est in sua glorificatione per gratiam. Non enim natura humana adorat supra se naturam angelicam, sed potius econuerso,

V Nde debuit per omnia fratribus assimilari. Non ne per solam gratiam assimilatus est fratribus in hoc, quod homo natus est, quod educatur, passus, mortuus? quomodo ergo dicit Apostolus, quod hoc debuit, cum hoc non sit debitum, sed donum Dei gratuitum? Solutio, non dicit simpliciter debuit, sed addidit, ut misericors fieret: moriendo enim non posset nobis misereri, nisi fieret prius passibilis, & mortalis. Vel ideo dicit, debuit. i. decens fuit fratribus assimilari. Per hoc enim, quod nostras infirmitates, & mortem pro nobis per tulit, nos

nos ad humilitatem prouocauit, & charitatem in nobis accendit.

X Quæ. 36 IN eo. n. in quo passus est ipse, & tentatus potens est &c. Non ne ante passionem, immo an incarnationem potens erat tentatis auxiliari? non. n. eius potentia per passionem est augmentata, quod est ergo: in eo in quo passus: potens est eis, qui tentantur, auxiliari? Solutio, post passionem bene nouit et per experimentum quod sit ista tentatio, & tribulatio patientium: unum cum multa alacritate prendit manum ad copatiendum: ideo dicit, potens hæc facere, & perfecte hæc nosse. Scit. n. quod sunt illi, qui pro ipso patiuntur: nouit quoniam, & quo quibus manu debet porrigere. Unde Propheta. Factus est Dominus refugium pauperum in opportunitatibus in tribulatione.

Y Vanto ampliore honorem habet domus quod fabricauit illam &c. Non ne sepe ille, qui dispensat in domo maiorem habet in ea gloriam, quam ille qui fabricauit eam? quomodo ergo dicit Apostolus, quanto ampliore &c. Solutio, hoc intelligendum est de domo spirituali: quasi diceret, Christus tanquam Dominus, & creator maior est Moyses seruo, & ministro.

Z Scdm diem tentationis &c. Quæritur, a quibus fiat tentatio? Solutio, tentat homo, ut sciat quod ignorat, sed in qua acceptionem tentatio est quodammodo ablatum per experientiam, ad aliquid agnoscendum quod prius ignorabatur. Tentat Deus, ut probet per afflictionem, & tribulationem, ut probatum coronet. Tentat diabolus ut deiiciat aliquem in peccatum: unum dicit, & ne nos inducas in tentationem. i. ne finas deiici in peccatum. Tentat caro, cum eius motus inordinatos sentimus. Tentat mundus, cum nos pro uanitate ad amorem sui prouocat.

A Propter quod offensus fui &c. Alia translatio habet proximus fui. quomodo ergo si offensus fuit proximus: & si proximus, quomodo offensus? & si utraq; lra non potest stare, utra potius tenenda? Solutio, proximus fuit adhibendo correctionis flagella: quia proximi est proximum corrigere. Offensus fuit, & iratus, quia per flagella et noluerunt penitere. Vel bonis 40. annis in hoc potest intelligi iratus: quia tanto tempore non eos introduxit in terram promissionis: hæc tamen sententiam non uel sequens lra approbare. Malis uero in hoc potest intelligi proximus 40. annis, quia tanto tempore eos sustinuit, nec ex toto deleuit.

B Sicut introibunt in requiem meam. Quæritur, quæ figura id sit dictum. Solutio, figura est, quod dicitur apostrophe, & est sensus: si hoc erit, quodlibet impossibile erit, uel non amplius credatur mihi in aliquo. Nota quatuor esse sabbata, siue requies. Prima requies est illa Dei, de qua scriptum est in Genesi, Et requieuit Deus die septimo. Secunda requies est terra promissionis. Tertia, quies mentis. Quarta est æterna. Prima, & quarta Dei: secunda, & tertia hominis. Prima figura est quartæ, secunda tertiæ.

C Sicut iuravi in ira mea &c. Quæritur: quid hic uocetur ira Dei: constat. n. quod talis passio non cadit in Deum. Solutio, iram uocat Dei immobilem æternam iustitiæ sententiam, per figuram, quæ dicitur anthropopathos: quæ sit quotiens ea, quæ de hominibus dicta passionem significant, Deo figuratiue attribuantur. Iurat ergo Deus in ira, quoniam firmiter statuit punire pro peccati obstinatione. Nota quatuor esse genera symbolorum. i. signorum. i. eorum, quæ figuratiue dicuntur de Deo. Alia. n. symbola sunt similia, & sunt a rebus corporalibus sumpta, ut ignis, lux, sol,

& alia homini. Alia similia & a rebus incorporeis sumpta, ut ratio, intellectus, spiritus, & similia. Alia sunt dissimilia & a rebus corporeis sumpta, ut leo, ursus, uermis, & eiusmodi. Alia sunt dissimilia, & a rebus incorporeis sumpta ut ira, furor, dolor, penitentia, & similia.

D Quæ. 42 VT non obduretur quis ex uobis fallacia peccati &c. Quæritur: quid uocet fallacia peccati? Solutio, fallacia peccati est cum quis presumit de gratia Dei: & hac securus fiducia iacet in peccatis. Vel quoniam permittit quis, quod in futuro anno se corrigit, ut in presenti securus peccati quod sit authore diabolo. Nota et triplex fallacia hic notari: ut Prima sit, quoniam prauo motui cõsentimus. Secunda, quando ad opus malum prorumpimus. Tertia, quando in peccatis consuetudine delectamur.

E Vibus autem infensus est quadraginta annis &c. Quæritur: quomodo id intelligatur. Solutio, quæragenarius indicat integritatem annorum: ideo infensus dicitur illis quadraginta annis, quia irascitur peccatis usque in finem uitæ suæ.

F Quæritur: ubi fiat mentio de illa requie æterna, quæ significatur per terram promissionis: nam de requie sabbati ibi agitur. Et requieuit Deus die septimo ab omni opere, quod patrarat. De requie uero terræ Palestinæ ibi mentio uidetur fieri, ubi dicitur: Si introibunt in requiem meam. Solutio, ubi agitur de requie sabbati, uel de requie terræ Palestinæ: sicut in Ierusalem, ibidem agitur de uera requie anagogice, quod illas duas significatur.

G Requieuit Deus die septimo &c. Dicit scriptura, quod sex diebus Deus fecit omnia opera sua, ut nihil nouum postea faceret: sed non ne quotidie creat nouas animas: quomodo ergo nihil nouum facit? Solutio, nihil facit Deus nisi de materia in prima conditione facta, ut quælibet corporea: uel ad similitudinem iam tunc factorum, ut spiritus incorporeos. s. humanas animas.

H Terum terminat diem quendam hodie &c. Quæritur, quomodo per hoc, quod hic inducit Apostolus, cogat Iudæos ad intelligendam requiem aliam ab illa, quæ erat terræ promissionis, dicendo, Hodie si uocem eius audieritis. &c. Solutio, illi, quibus scribebat, fidem habebant, & Dauid prophetam esse credebant: sicut quod necesse erat alium diem, & aliam requiem intelligere ab illa terræ promissionis rege ex prophetæ uerbis ibi positis: & sic procedit probatio Apostoli.

I Uius est. n. sermo &c. Dicit expositio, quod filius Dei uidet, quomodo ratio, & sensualitas in suis differentijs conueniunt: sed non ne differentis differunt: quomodo ergo in differentijs suis conueniunt: Nunquid aliqua possunt in eodem conuenire, & differre? Solutio, non dicit, quod in differentijs, quibus ratio differat a sensualitate, uel ediuerso, hæc duo conueniant: sed quod ratio differentias habet, quibus ipsa a se ipsa distinguitur, dum in Deum inhiat de diuina uel cogitans, uel inferius caelestia considerans, inuisibilem spirituum naturas contemplatur, uel in terra de mundanis recte tractandis agit. Similiter & sensualitas differentias habet, quibus a se ipsa diuiditur, dum plus dedita infimis rebus inferior est, uel ab illis reuocata dignior est. Videt itaque filius Dei quomodo superior differentia sensualitatis cõsentiendo conuenit cum differentijs rationis: uel inferior differentia rationis pilla, & captiua aliquam cõsentit inferiori differentie sensualitatis. Nota, quod anima ponitur uel pro sensualitate. M. Hug. a. S. Viç. To. j. R r tate, Anima

Spiritus, cogitationibus: sic & spūs p rōne, uel p spiritalibus peccatis, uel pro bonis cogitationibus. Cū dē, q̄ sermo Dei pertingit usq; ad diuisionem aīæ, & spūs, unde triplicem expolitionem inuenies in glo. propter triplicem animæ, & spiritus acceptionem.

Quæ. 48. **T**entatū per oīa p similitudine absq; pctō. In eo q̄ absq; pctō pōt liberare. Dicit expositor, q̄ impossibile est hōi scire afflictōrū afflictiones, nisi eas expertus fuerit. Sed non ne multi ex solo uisu sciūt aliorū afflictiones, quas nūq; passi sunt: adeo ē q̄ eis cōpatiuntur? quō ergo uerū est, ipossibile est hōi &c. So. non expert⁹ nō scit ita pfecte sicut ille, q̄ p experimētū nouit: quē modū cognoscēdi notat Apostol⁹ dicēs: Nō habemus pōtificē q̄ nō possit cōpati, id est, nouerit.

Heb. 5. **N**ec quisq; sumit sibi honorē &c. Non ne multi maxime in hoc tempore seiplos ingerunt: & non uocati etiam quandoq; per uolentiā sumunt sibi honorē: quō ergo uerū ē: nec quisq; sumit sibi honorē. So. nemo pie, & religiose agens seipsū igerit.

Quæ. 50. **N**eq; Christus seipm glorificauit &c. Cū hęc gloriatio patris de filio facta sit secundum humanam naturam.

Quæ. 50. **Q**ueritur: quō hęc autoritas, Ego hodie genui te: quæ fm Augu. exponitur de eterna gnatione, in hoc loco ab Apostolo inducitur: quō pater dicens, Ego hodie genui te, testatur Christū fm q̄ hō, filiū suum esse, & mundi redemptorem? So. Hieronymus dicit, q̄ hęc autoritas de humana Christi gnatione sic intelligitur: hodie. i. in tpe grē, & lacis: genui te. i. incarnauit te: uel genui. i. ondi te esse genitū: fm qd bene iducitur hęc autoritas.

Quæ. 51. **S**ecundum ordinem Melchisedech &c. Dicit expositor, q̄ tpalis non fuit Melchisedech: sed nō ne homo fuit tm̄, & sic tpalis: quia oīs homo est tēporalis: So. ideo dictum est, q̄ nō est temporalis: quia scriptura subicitur eiudem initium, & finem uitæ, in figura Christi, qui caret initio, & fine. Vel potest dici sacerdos non temporalis propter eius sacerdotium, quod manet in Christo in æternum.

Quæ. 52. **E**xauditus est p sua reuerentia &c. Quæritur: quid sit Christum exauditum esse pro sua reuerentia. Non ne Stephanus similiter exauditus est p sua reuerentia, & ceteri sancti: Quid ergo magnum de Christo si sit exauditus p sua reuerentia? Sol. Nō est mirum si qdam dicantur de Christo cōia martyribus, cum qdam ē cōia legalibus sacerdotibus hōc ponantur. Pōt tñ dici, q̄ Stephanus exauditus est p reuerentia Christi potius q̄ p sua: Christus. n. p le inuauit, alij p ipsū: unde & de plenitudine eius oēs accepim⁹: & sic aliqd speciale dē de Christo cū legitur, q̄ exauditus est p reuerētia sua: q̄ i hoc notatur, q̄ sine pctō, & sola charitate mortu⁹, & passus est.

Quæ. 53. **D**icitur ex his, q̄ passus est obedientiā &c. Ea dīcimus, q̄ ignoramus: cum igitur Christus oīa nouerat tanq̄ Deus, quō didicit qd non ignorauit? So. hęc qd iam satis superius est agitata. Dictum est. n. q̄ duplex est cognitio, una cōprehensionis, altera experientia: illā, q̄ est cōprehensionis, ab æterno habuit, alteram uero didicit ex tempore.

Quæ. 54. **Q**uæritur: quæ sit differentia inter hęc tria, elemēta, exordiū, sermonē Dei? Sol. sermonē Dei uocat doctrinā euāgelicā; exordiū symbolū, & orationem dñicam; elemēta sunt materia, quam symbolū continet, ut natiuitas, passio, & alij fidei articuli.

Quæ. 55. **O**mnis, qui lactis est particeps &c. Dicit expositor, qui non capit, uerbum caro factum est: quō capiet, in principio erat uerbum. Quæritur ergo: quō ad intelligendum leuius sit, uerbum caro factum est, q̄ istud, in principio erat uerbum: cū istud de incarnatione uerbi sit cōtra rationem humanā: illa uero altiora, & de personarū Trinitate, & unitate essentia ratione inuestigentur, ut ex prophetis apparet? Solu. illa de incarnatione ideo leuiora dicta, quia uisibiliter exhibita sūt: hęc uero difficiliora, quia paucorum solo intellectu cōprehensa.

Quæ. 56. **I**tem quæritur: quō illi, quibus loquitur Apostolus hic, indigebant, ut docerentur quæ sint elementa exordij sermonum Dei. Non ne fideles erāt: quō ignorabant natiuitatem, passionem, & alios articulos fidei: cum sine his nemo fidelis est? So. Solutio: illi hęc sciebant, sed non plene.

Quæ. 57. **Q**uapropter intermittentes sermonem &c. Cū illis necessarius esse uideatur sermo inchoationis, quō dicit intermittentes inchoationis sermonem? So. Sensus est: non semper immorari debetis in his, quæ ad inchoationem pertinent, sed ad perfectionem tendere.

Quæ. 58. **N**on rursus iacentes fundamentum &c. Hoc uidetur contrarium prædictis. Si. n. elementorum adhuc indigebant doctrina: fundamentum erat illis necessarium, So. glo. huic quæstioni sufficit exponēs qualiter nō rursus debet intelligi.

Quæ. 59. **A**peribus mortuis &c. Mortua opera uocat pcta mortalia, uel opa bona, quæ per malum supueniens sunt mortificata: quæritur ergo quō uerum sit, q̄ nullum bonum sit irremuneratum, sicut nullum malum impunitum. So. talia bona ideo mortua dicuntur, quia non p̄sunt ad uitam æternam: & tñ in hoc remunerabuntur, quia minus in futuro puniētur, q̄ illa fecerunt: Vel forsitan tpale commodū pro eis datum est. Item talia bona mortua dicuntur, quia per pœnitētiā reuiuiscere possunt fm quosdam: non ideo q̄ amplius pro eis remunerentur: sed quia ex bonis ante factis facilius gratiā consequuntur. Nobis aut uidetur, q̄ delecto peccato per pœnitentiam, per quod erant mortificata, sicut prius antequam essent mortua, digna sunt uita æterna.

Quæ. 60. **B**aptismatum &c. Quæritur quomodo hic dicat pluraliter baptismatum, cum alibi dicat: Unus Dñs, una fides, unum baptisma &c. si unum, quō plura? So. sicut dī una fides non numero, sed gñe ut tradit autoritas; sic pōt dici unum baptisma non numero, sed gñe, quia una forma: nec potest iterari: & quia est ibi una trium personarum operatio, plura quantum ad singulas ablutiones dicuntur. Vel ideo baptismatum in plurali dicit, quia est baptisma in aqua, in potentia, in sanguine: nec hoc ideo, quod sacramentum baptismatis celebratur nisi in aqua: sed quia uicem baptismi supplet, sanguinis effusio, fides, & pœnitentia: ibi duntaxat ubi articulus necessitatis, nō cōtemptus religionis excludit sacramentum baptismatis. Cui solutioni sic obijci-

Quæ. 61. **I**udicatur Apostolus grauer prolapis negare pœnitentiā, sicut in sequenti, ubi dicit: Voluntariē peccantibus iā nō relinquitur hostia p pctō. So. no bis uidetur, q̄ utrobq; describit pctm̄ in Spm̄ sanctum, in cuius baratrum quicunq; semel inciderit, impossibile est, p̄ pniām consequatur uel salutem. Doctores uero dicunt, q̄ hic impossibile &c. non negat omnem renouationem, sed tantum baptismatis iterationem. Vel de futuro statu potest intelligi: cui sententiæ quædam glossæ deseruiunt.

Quæ. 62. **D**icit expositor, q̄ baptisma ualet et contra sequentia pctā. Sed quæritur: quō pctā, quæ nō dum sunt facta, iā sint dimissa. So. dicit quidā, q̄ ideo baptisma dicitur ualere contra sequentia pctā, quia per gratiā in baptisate collatā futura peccata uitantur. Sed fm hanc solutionem quid est hoc, q̄ in eadem glossa sequitur, si pniā de his agatur? Nobis sic uidetur esse intelligendum, q̄ baptisma ualet contra sequentia: quia ex uirtute baptismatis minore satisfactione deleri possunt: ut si contingat fidelem, & infidelem idem peccatum committere: pœnitentia, quæ sufficit renato ad salutem, eadem infidelis, uel nondum renato non sufficit. Hoc dico absque præiudicio melioris sententiæ.

Quæ. 63. **I**urauit Dñs per semetipsum &c. Cum Dñs in euāgelio dicat: Sit sermo uester est est, non non: qd aut amplius est, a malo est: quæritur: quō iurauit Dñs tunc Abraham. Nunquid non crederet, uel tardius crederet Abraham Deo, si promitteret sine iuramento? So. non propter Abraham iurauit Dñs, cum sine iuramento ei firmiter crederet: sed propter eos, qui post eum futuri erant, qui promissioni factæ Abraham aut omnino non crederent, aut tardius crederent, nisi esset per iuramentum confirmata, & sic iuramentum illud fuit non a malo Abraham, sed illorum, qui futuri erant.

Quæ. 64. **S**i quæritur: quare iurauit Dñs per semetipsum. So. quia solent homines per maiorem sui iurare, Deus autem non habuit maiorem: unde constat eos peccare, qui per aliquod inferius iurant. Nā illud, p qd iurant, quodamō superius se cōstituunt. **E**t omnis controuersia eorum finis iuramentum. Quid ergo dicemus de iudicio ignis, uel aquæ, uel aliorum huiusmodi, quæ recipere uidetur ecclesia. Non ne in illis etiam finis controuersia cōsistit? So. hęc iudicia ecclesiæ non sunt: unde & rei multoties inde absoluuntur, & nō rei quandoq; iudicantur: quod nequaquam fieret, si mater eccle-

Renasci multipliciter continetur.

Quæ. 61.

Quæ. 62.

Quæ. 63.

Quæ. 64.

Quæ. 65.

si hæc haberet. Vnde in quibusdā locis potius hæc tolerat, quam commender. Sed dicit quis: idem iudiciū debet fieri de iuramento. Id nos concedimus. Non enim ecclesia instituit illud, sicut nec prædicta.

Quæ. 66. **S**ecundum ordinem Melchisedech &c. Quæritur: quō? Sol. Christus fm ordinē Melchisedech pontifex multis modis dī. Tum quia ille rex, & sacerdos solus fuit, ita Christus. Tum quia non oleo uisibili, ut Moyses institutus fuit, sed oleo exultationis, & puritate fidei unctus est: nec aīalia immolauit, sed in pane, & uino oblato sacrificium Christi dedicauit: sic & Christus Spiritu sancto unctus est a patre: qui semetipsum in ara crucis Deo patri obtulit: & quia uerum corpus, & sanguinem in cœna discipulis dedit, & quia eius sacerdotium manet in æternum secundum ritum, & dignitatem.

Quæ. 67. **Q**uæritur, quid illa oblatio Melchisedech in pane, & uino profuit fumentibus? So. dicunt quidam, q̄ tm̄ iis, qui sumebant cum fide, quantum nunc corpus Christi prodest. Quod nobis nō uidetur esse uerū: nō. n. sacramenta legis naturalis, uel legis scriptæ tantum profuerunt, uel prodesse potuerunt, quantum sacramenta grauar.

Quæ. 68. **Q**uod minus est, sine ulla cōtradictione benedicatur. Non ne saepe uir sanctus benedicatur ab eo, qui est minoris sanctitatis: ut cum monachus benedicatur ab aliquo sacerdote seculari. quō ergo uerū est: qd minus est, benedicatur a maiore? So. potest aliquis esse minor aliquo excellentia meritorum, & maior eodem dignitate: hic autem agitur de maiori, & minoritate, quæ cōsistit secundum dignitatem. Quod ergo minus est dignitate, benedicatur ab eo, quod est maius dignitatis excellentia. Nec agitur hic de qualibet benedictione, sed de illa tantum, quæ conuenit consecratis.

Quæ. 69. **P**er Abraham, & Leui, qui decimas accepit, decimatus est &c. Dicit Augustinus, q̄ sicut Adam peccate, qui in lumbis eius erant, peccauerunt, sic Abraham decimas dante, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed nunquid Christus, uel Adā peccante, peccauit: uel Abraham decimas dante, decimatus est, cū fuerit in lumbis utriusq; fm carnē? Cum ergo Leui, & Christus in lumbis Abraham pariter fuerint: quō Leui est decimatus, & non Christus? Vel si Christus est decimatus sicut Leui: quō pbat Apostolus sacerdotium Christi sacerdotio Leuitico maius esse: per hoc, q̄ ordo Leuiticus in Leui, sit decimatus in Abraham? Solutio: erant quidā, & forte adhuc sunt dicentes carnē Christi ab Adā usq; ad uirginē integram, & incorruptā seruata esse, qui nō sunt audiēdi. Leui ergo est decimatus, & nō Christus, quia uis uterq; ibi fuerit, quia Leui inde contraxit unde decimationi subiicitur, id est, culpā. Christus aut nihil inde cōtraxit, unde decimationi foret subiect⁹: cuius caro nō uulnus, sed uulneris medicamentū in de contraxit. Cui solutioni sic obijci-

Quæ. 70. **T**ota caro, quæ fuit in Isaac ex Abraham descendit fm cōem legem. s. per concupiscentiā: sed caro Christi fuit in Isaac: ergo caro Christi per concupiscentiā descendit ex Abraham. So. non est simpliciter cōcedendū, qd caro Christi p cōcupiscentiā inde sic descēderit: hoc. n. esset, q̄ p cōcupiscentiā fieret caro Christi: pōt tñ cōcedi p diuisionē: qd caro, q̄ postea fuit Christi. Hug. à S. Viç. To. j. Rr 2 sti

Quæ. 70. **T**ranslato sacerdotio necesse est legis fieri translato nem necessario sequatur legis translatio. **S**olutio: quia. n. simul ab eodem sub eadem sponcione utraque data sunt: quod de uno asseritur, & de altero necessario intelligitur. Vel ideo translato sacerdotio necessario transfertur lex: quia ideo fit traslatio sacerdotii, q̄ ei ministerio nemo iustificabatur & sic pp suam insufficientiam, & infirmitatem translatum est: sed lex æque insufficientis, & infirma. Vnde **Heb. 7** Apostolus: nihil ad perfectum adduxit lex. Eadē ergo necessitate transfertur ipsa. Quia neutrum ergo potuit consummare, utriusque fit translatio: quod figuratum in sacerdote, & leuita, languidum, qui incidit in latrones, transeuntibus, & misericordiam curationis non conferentibus.

Luc. 10 **M**anifestum est autem, q̄ de Iuda ortus est Dñs noster. **Q**uæritur igitur: an ēt mater eius? **S**olutio: quætionem illam, quam superius posuimus super epistolam ad Timotheum, reuoca ad memoriam, quā faciunt uerba Origenis dicentis, q̄ Maria tm̄ fuit de tribu Leui, & pp Ioseph tantū dictus est Dñs de tribu Iuda. Sed sicut dixi, duæ tribus pm̄xte erant regalis, & sacerdotalis, & uirgo ex patre patris de tribu Iuda fuit, & ex parte matris de tribu Leui.

Quæ. 72. **N**ihil ad perfectum adduxit lex &c. Non ne qui dam perfecti erant tpe legis, ut Dauid, & alii multi, & iustitia illam, qua iusti erant, ex obediētia diuine legis habebat? quō ergo ex lege iusti nō erāt? **S**ol. iusti illius tps nō ex lege, sed ex fide futuri iustitiæ habebant: lex. n. delicta ostendit, non abstulit.

Quæ. 73. **A**d interpelladum p nobis &c. **Q**uæritur: quō Christus interpellat pro nobis. **S**olutio: dicit expositor, q̄ representatione sui: quod sic intelligendum est, q̄ meritum passionis suæ, quam in sua humanitate exhibuit, nos credentes patri reconciliat.

Quæ. 74. **Q**ui nō hēt quotidie necessitatē. **Q**uæritur de sacrificiis legis, quid utilitatis contulerunt: nūquid peccatorum remissionem? **S**ol. pro quibus dā pctis peccantes phibebatur, ab ingressu, & p sacrificia sic recōciliabatur, ut liceret eis ingredi i tēplū: nō aut palē remissionē fiebat digni uita eterna.

Quæ. 75. **S**icut ergo sup terrā esset, nec esset sacerdos &c. **Q**uæritur: quō hæc intelligēda? **S**ol. huius capituli li tera minus cōtinēs est, & decisio: ideoq; caliginē ingerit. Vnde quinq; exponitur modis, sicut hēt in glossis. **N**ota: in oī sacrificio quatuor cōsideratur. i. cui offeratur, & a quo offeratur, qd offeratur, & p quibus offeratur. Idē ipse unō utriusq; mediator p sacrificiū pacis recōciliās nos Deo, unū cū illo maneret, cui offerebat; unū in se faceret, p quibus offerebat, unus ipse esset, qui offerebat, & quod offerebat.

Quæ. 76. **Q**ui exēplari, & umbre deseruiunt &c. **Q**uæritur: qd hic dicatur exēplar. **S**ol. ueritas in mōte Moysi ostensa dē figurarū iuxta se factarū exēplar. Itē ipsa figuræ dicuntur exēplar ueritatis: q̄ postea impleta est: & sic ipsa figuræ diuerso respectu & exēplū, & exēplar dici possūt. Exēplar. n. ppriē dē ad cui⁹ similitudinē aliqd fit: exēplū, qd dē trahitur.

Quæ. 77. **N**am si illud prius culpa uacasset &c. Non ne lex bona, sacta, & a Deo data: quō ergo nō ua-

cat a culpa. **S**ol. ea rōne dē uetus testamentum a culpa nō uacate, qna dē lex irā operari. i. quia non iustificat, & quia p̄cipit qd nō pōt fieri sine gratia.

Quæ. 78. **Q**uæritur, cur non eo ritu colimus Deum, quo coluerunt eū Hebræi patres? **S**ol. quia aliud Deus p̄cepit nobis per patres noui testamenti: neq; hæc contra uetus testm̄ sūt, que nos obseruamus: sed in illo p̄dicta, & p̄nunciata.

Quæ. 79. **Q**uæritur, cur authoritatē illius testamēti teneamus. **S**ol. ne prophetas extinguamus: & testimoniu de medio offeramus ueritatis. Cum ergo aliquid legitur, qd a nobis nō obseruatur: quærendū est tm̄ qd significet, non reprehēdendū: quia eo ipso, q̄ iā non obseruatur, nō dānatū, sed impletū probatur.

Quæ. 80. **H**oc nouū, cū lex impleatur per nouū testm̄. **S**ol. uetus testm̄, uetus uocatur p ueteri noxa, q̄ literā iūbentē, & minātē nō sanatur. Hoc aut nouū dē pp nouitatem spūs, quæ hoīem sanat a uitio uetustatis.

Quæ. 81. **N**ota diligenter q̄ sit differentia inter duo testamenta: illud uetus, hoc nouū. **I**bi. i. q̄ sola occidit, hic spūs uiuificās. Illud scriptū est i tabulis lapideis: hoc in mētibus & in cordib⁹. Illud p̄mittit terrena: hoc cælestia. Illud habet sacra salutem significantia, non conferentia: hoc habet sacramenta salutem cōferentia. Item nota, q̄ testm̄ dē, & ipsa p̄missio, temporalis, uel æterna, & scriptū continens ipsā p̄missionem. Verus ergo testm̄ continens p̄missionem ad ueterem hominem pertinentem. Nouum uero testamentum, quod continet p̄missionem eterne hereditatis, quæ ad nouum hominem spectat.

Quæ. 82. **S**icut cinis uitulæ aspersus inquinatos sanctificat &c. **Q**uæritur, qd uocet coquinacionem, a qua sanctificat cinis uitulæ aspersus. **S**ol. Contactū mortuorū sic uocat, uel leprā, a qua mundat cinis ille. i. a p̄na, q̄ fm̄ legem tali imūditia debebatur: quo tactu significatur consensus peccari.

Quæ. 83. **E**t quemadmodū statutū est hoībus semel mori &c. **D**icit expositor, q̄ eadē necessitate, & iure naturæ Christus mortuus est: qua necessitate, & iure alij hoīes moriuntur. Vñ quæritur an Christus sit necessitate mortuus, & an habuit necessitatē moriendi? **Q**d uidetur manifeste fm̄ p̄dictā authoritatē. Sed si necessitate, quō sola uoluntate mortuus: sicut scriptū est: oblatu quia uoluit. **S**ol. dicit qdā q̄ inter ceteras p̄nalitates, quas Dñs suscepit cū natura nostra sine culpa: et hæc p̄nalitatē. i. necessitatē moriendi suscepit uoluntarie: q̄ nō excludit uoluntatē, nec excluditur ab ea. **N**ec tm̄ intelligendum est, quin Christus potentia diuinitatis posset deponere hæc p̄nā sine aīe, & corporis dissolutione, & superuestire naturā assumptam stola immortalitatis, sed si amplius non conferret, q̄ ei colatum est ante mortem, necessario moreretur.

Quæ. 84. **E**xpectatibus se in salutē &c. **S**up hūc locū dicit expositor, q̄ Christus nō necessitate, sed uoluntate p̄ pctō expectatū se in salutē mortuus est: sed superius dictū est, q̄ mortuus ē necessitate: qd uidetur esse contrarium. **S**olutio: quod hic dicit, sic intelligit. Christus mortuus est non necessitate. i. in eo non fuit peccatum, pro quo necesse fuit eū mori, unde quasi exponens, qd dixerat, subiungit: sed p̄ peccato eorū mortuus. i. q̄ eū expectabat in salutē.

S Quæ. 78.
T Quæ. 79.
V Quæ. 80.
X Testamtorum duorum discrimina.
Y Heb. 9. Quæ. 81.
Z Quæ. 82.
Esa. 53.
A
B Quæ. 83.

Quæ. 84. **A**lioqui cessassent offerri &c. **H**ostia iegales, ut dicit Apostolus, si perfectos faceret offerri cessarent: unde quæritur, cur hostia salutaris noui testamenti cum perficiat, & sanctificatos consummet, sapius offeratur, & offerri non cesset. **S**olutio: semel quidem oblata per passionem mortis in ara crucis in forma humana est: nec iterū sic per mortē offertur: sed tm̄ in sacramento sapius offertur, non causa suæ infirmitatis, sed potius nostræ, q̄ quotidie peccamus: & p̄cipue propter recordationem mortis Christi, ut amor eius cordibus nris altius ifigatur p hoc, q̄ memores sum⁹ tāti bñficij.

Quæ. 85. **C**orpus aut aptasti mihi &c. **Q**uæritur: in quo Captauerit corpus Christi. **S**ol. hæc aptitudo in duobus cōsistit. i. imūditia, & mortalitate: nisi. n. esset mundū, per ipsū immundi nō possent redimi: nisi esset mortale non posset immolari: necesse est ergo, ut dñi corpus esset mundum per immunitatē peccati, & mortale.

Quæ. 86. **N**on deserentes collectionem uestram. **Q**uæritur, an Apostolus damnet hic quod Dñs per mittit dicens: Si uos persecuti fuerint in una ciuitate fugite in aliam: cuius rei ēt ip se dedit exemplū fugiendo in Ægyptum. Et Paulus similiter multotiens inuenitur idem fecisse: qd est ergo, q̄ hic culpatur eos, qui deserunt collectionem? **S**ol. eos culpatur Apostolus in hoc loco, qui quasi causa sanctitatis suæ inter alios infirmos, uel imperfectos habitare non possunt: & ideo deserendo collectionem scindunt unitatem, & sic peccant ad mortem. **C**um aliqui specialiter quærentur a persecutoribus, tunc licet rabiem persecutorum declinare: si fieri potest sine detrimento collectionis.

Quæ. 87. **V**oluntarie peccantibus &c. **Q**uæritur: qui sūt uoluntarie peccantes, quibus nō relinquitur hostia pro pctō. **S**ol. dicit glo. q̄ uoluntarie peccantes permanentes in pctō ex uoluntate peccandi uocat: quibus non prodest Christus, qui est hostia pro peccato, qui p̄nitentibus tantum prodest.

Quæ. 88. **S**ed iterū quæritur, cur dicat Apostolus, post acceptā notitiam ueritatis: cum nec ante notitiā ueritatis manentibus in uoluntate peccandi, profit Christus? **F**orsitan dicit quis, q̄ talibus pōt prodesse per gratiā baptismatis: ut nec aliqua ēt p̄na satisfactiois iniungatur: quō post gratiā regnationis nō pōt renouari et per p̄nitentiā. Hoc dicentes non excludimus p̄nitentiā, ut quidā uolunt ex his uerbis Apostoli, uoluntarie peccantibus &c. occasionem sumentes. Quibusdā aut uidetur, q̄ uoluntarie peccantes uocet, qui scienter ueritatē inuidia, uel odio, uel aliqua causa hmōi impugnates i spm̄ sanctū peccāt, & ideo irremissibiliter peccāt: quia hoc pctm̄ nec in præsentī, nec in futuro hēt remissionē, ut Dñs ait. **Q**d ēt uidetur in sinuari superius: ubi dicit Apostolus, Impossibile est eos, qui semel illuminati &c. Et subsequenter in hoc loco supponit: Qui filiū Dei conculcauerit, & sanguinē testamenti pollutū duxerit, & spiritui gratiæ contumeliā fecerit. Quibus uerbis manifeste uidetur peccatum in Spiritum sanctum significari.

Quæ. 89. **Q**uæritur: cur baptismus nō possit iterari: cuius iteratio negata est hic ab Apostolo fm̄ quos-

dā? **S**o. Quia baptismus simul & culpā, & p̄nā aufert. Vñ si iteraretur, nō solū uilesceret, sed et ad pctm̄ inuitaret. **S**ed dicit aliqui: eadē rōne nec p̄nitentia deberet iterari: ne uilescat, uel ad peccatū prouocet. **S**ol. aliud iudiciū est de p̄nitentia, q̄ de baptismo, quo & culpa, & p̄na ex toto remittitur.

Quæ. 90. **E**t ignis æmulatio quæda. **Q**uæritur: quā p̄nā hic per ignem significet. **S**olutio: æternæ p̄næ uehementiam hic ignis significat: quia nullius elementi est tanta efficacia, quanta est ignis.

Quæ. 91. **Q**uæritur: quā p̄nā uel uentem hic ignis significat: quia nullius elementi est tanta efficacia, quanta est ignis.

Quæ. 92. **M**ihi uindictā, & ego retribuā, dicit Dñs. **Q**uæritur: an semper uindicta sit reseruāda Dño, nunquid non licet homini uindictam sumere? nō ne licite latrones suspenduntur? **S**olutio. Non licet homini sibi sumere uindictā, nec eā affectare dēt: sed si sumere necesse est, Deus tm̄ sit in causa, & zelus iustitiæ, qui aut aliter sumit, mortaliter peccat. Iuxta illud, Qui gladium acceperit, gladio peribit.

Quæ. 93. **F**ides ē sperandarū substantia rerū argm̄ nō apparētū. De hac fidei diffinitione quæritur, an oī fidei cōueniat, & an soli ēt aptari possit. **V**idetur aut, q̄ hæc diffinitio tm̄ cōueniat fidei, q̄ ē de rebus futuris: sed cū fides sit de p̄ntibus, & p̄ieritis, ut de natiuitate, & passione, quō fides passionis est substantia rerū sperandarū? Itē, nō ne spes, & charitas est substantia. res, & causa, q̄ res sperandas facit subsistere in nobis? quō ergo sola fides ē substantia sperandarū rerū? **S**ol. fm̄ q̄ glo. hæc diffinitione exponit, uidetur, q̄ nō soli fidei conueniat. Ceterū licet pars huius diffinitionis alijs uirtutibus assignari uideatur, nō tota tm̄: sola. n. fides est argmētū nō apparētū: p quā solā certi sumus de æternis, q̄ sūt: per sp̄ uero, q̄ ea nos sumus habituri, cōfidimus. Et ideo pprie fides substantia futurorum dicitur, quia per eam scimus, quod sunt. **F**ides etiam de p̄sentibus, uel p̄teritis potest dici substantia rerum sperandarū. i. cā, quæ facit qnq; ea, q̄ speramus subsistere in nobis: q̄ p fidē passionis uenitur ad futura bona, & est argm̄ nō apparētū, adeo q̄ illi, q̄ uiderūt eū pati aliā crediderūt. i. Christū eē Deū, q̄ i cruce p̄debat.

Quæ. 94. **V**ex inuisibilis &c. **Q**uæritur: qd uocet inuisibilia. **S**ol. uel informē & inuisibilē materiā quatuor elemētōrū, q̄ græce chaos dē, uel inuisibile mūdū, q̄ archetypus dē, q̄ in mēte Dei erat, iuxta cui⁹ exēplar factus ē iste sēnsibilis, & uisibilis mūd⁹.

Quæ. 95. **A**bel fide adhuc defunctus loquitur &c. **Q**uæritur: quomodo ille, qui non uiuit, loquatur. **S**olutio: loquitur. i. materia est loquendi: loquitur quia suo exemplo nos monet, ut simus iusti.

Quæ. 96. **S**ine fide impossibile est placere Deo &c. **Q**uæritur: de qua fide hoc dicat: nunquid de fide incarnationis? **S**olutio: dicitur, quod sine ea nullus ab initio placuit Deo.

Quæ. 97. **C**redere oportet accedentē ad Deū qm̄ est &c. **Q**uæritur, d qua fide agat, an d̄ p̄fecta, an d̄ ip̄fecta. Si d̄ ip̄fecta, quō p eā potuit aliqui Deo placere.

L Obiectio.
M Quæ. 90.
N Quæ. 91.
O Quæ. 92.
P Matt. 26. Heb. 11. Quæ. 93.
Q
R Quæ. 94.
S Quæ. 95.
T Quæ. 96.
V Quæ. 97.

si de perfecta, quomodo hoc potest sufficere ad salutem, credere quia est, & quia inquirentibus remunerator sit: his enim non sunt omnes articuli contenti, qui sunt necessarii ad salutem. ¶ Solutio: uidetur hic fidei habenda ponere ordinem. i. ostendere quid in primis credere oportet: non fidei sufficientiam assignare.

X Quæstio 68. **V**trum uero aliquod tempus fuerit, in quo hoc credere tantum. s. quia Deus est, & quia remunerator &c. suffecerit, quæri potest. Quod non uidetur.

Fide & de futuris benedixit Isaac Jacob &c. Nunquid cum benediceret ei intellexit, quod ibi significabatur per hoc, quod minorem benedicebat? Si intelligebat, tunc sciebat quod diceret Jacob: quod nequaquam historia patitur. Nam & manus contrectauit, ut probaret, an esset Esau, & postea ueniente Esau ait, Quis fuit, qui uenit fraudulenter: cui benedixi, & erit benedictus. ¶ Solutio: Licet tunc non intellexit, tamen post intellexit: & eius rei fidem habuit, quod maior populus seruiet minori.

Z Quæstio 100. **I**tem quæritur, unde Isaac in benedicendo deceptus est? ¶ Solutio: non sic deceptus, quin sciret quem effectum haberet benedictio in illo, quem benedicebat: nondum tamen quod Jacob esset sciebat, quem benedicebat. Solet autem proprie deceptio in ijs, quæ non debent fieri, accipi. Nunquid decipi dicendus est, qui pro aurichalco emittit aurum, uel pro stanno argentum? Si uero large deceptio accipiatur, pro omnibus quæ aliter fiant quam existimantur, & hic deceptio quædam fuit.

A Quæstio 101. **E**t adorauit fastigium uirgæ eius, uel ut alia habet litera, superfastigium &c. Quæritur, quid est quod iacob adorauit super cacumen uirgæ Ioseph. ¶ Solutio: forte tulerat a filio uirgam, quando idem filius iurabat, & dum eam tenet post uerba iurantis nondum illa reddita mox adorauit Deum: sic soluit Augustinus. Vel potest dici, quod adorauit fastigium uirgæ eius. i. regnum Christi futurum in Gentibus: quod per illud significabatur, ut nomine signi signatum intelligatur.

B Quæstio 102. **I**ephte &c. De hoc quæritur, an rationale fecerit uotum, & an peccauerit implendo illud, unicam filiam offerendo Domino. Nunquid si canis occurrisset ei, obtulisset eum Deo? ¶ Solutio: uidetur, quod stulte egerit uouendo, stultius uotum implendo: tamen si occulto monitu sancti spiritus hoc fecerit, excusatur, sicut Sanson, qui secum Philistæos compressit: quia non licet sibi manum inferre. Unde & Jonas dixit: mittite me in mare.

C Quæstio 103. **Q**uæritur, cur in recordatione mortis illius puellæ Hebrææ uirgines singulis annis placentus faciunt? ¶ Solutio, exempli causa, ne quis iterum sic stulte aliquid uoueat, uel faciat, unde talis dolor sequi possit.

D Quæstio 104. **Q**uæritur: an Abraham uoluntate peccauerit, uolendo immolare filium suum, cum secundum quosdam, immo re uera Iephte peccauerit occidendo filiam, nisi hoc factum sit instinctu diuino? ¶ Solutio: Abraham non solum non culpatur crudelitatis crimine: uerum etiam laudatur pietatis nomine, quod filium suum non scelerate, sed obedienter uoluit occidere.

Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerbamur eos: Non ne magis obtemperabimus patri spirituum, & uiuimus: Si quærat, utrum animæ humanæ sint ex traduce: nota diligenter hanc auctoritatem, per quam manifeste probatur, quod animæ non sunt ex traduce sicut caro: si enim hoc esset, nequaquam diffugeret Apostolus inter patres carnis nostræ, & patrem spirituum.

Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei &c. Quæritur, quid sit deesse gratiæ Dei. ¶ Solutio: gratiæ oblatae oculos mentis claudere, & gratiæ respicere, quemadmodum radio solis oculis meis apertis eos claudere, uel apertos tenere, pro libitu possum: quod est ex libero arbitrio, & sic gratia non excludit liberum arbitrium, nec ipsum arbitrium excludit gratia.

Vendidit primogenita sua &c. Quæritur, quid Apostolus uocat primogenita Esau. ¶ Solutio: primogenita hic uocat honorem & dignitatem sacerdotij: quia ante sacerdotium Aaron omnes primogeniti sacerdotes erant, sicut fuit Sem. Et hæc erat magna dignitas, quia de substantia, & hereditate paterna maiorem portionem sumebat, uestiunt que ornatu locupletiorum splendebat, eique benedictio dabatur.

Quæritur, an peccatum Esau erat irremissibile, cum Apostolus dicat, quod non inuenit penitentiam locum. Non ne penituit? immo lachrymatus est: quomodo ergo uerum est, non inuenit locum penitentiae? ¶ Solutio: non inuenit locum penitentiae, i. ueniam, & locum benedictionis per penitentiam: non quod non penituerit: sed quia non penituit uti debuit. Lachrymæ enim illæ potius fuerunt ex indignatione contra fratrem, & ex dolore amissi honoris: quæ ex humilitate ueraque penitentia.

Testamenti noui mediator Iesum, & sanguinis asperersionem melius loquentem quam Abel. Quæritur, in quo sanguis Christi melius loquitur, quam sanguis Abel. ¶ Solutio: dicit glossa ideo melius, quia iste. i. Christi petebat ueniam, ille uindictam: iste salutem, ille damnationem. ¶ Sed dicit quis. Non ne effusores sanguinis Christi perierunt, sicut effusores sanguinis Abel, ergo sanguis Christi uindictam loquitur, sicut sanguis Abel. Quo modo ergo melius loquitur ille, quam ille. ¶ Solutio: sanguis Christi non solum uindictam clamat, contemnentibus, sed etiam ueniam omnibus, etiam persecutoribus, si ipsi uolunt penitere. Sanguis uero Abel tantum uindictam, & nulli ueniam loquitur. Vel melius loquitur sanguis Christi, quam Abel. i. melius nos loqui facit, scilicet, quod Iesus sit filius Dei, a quo redempti sumus: quam sanguis Abel, qui facit nos loqui Abel fuisse uirum instum in figura Christi immolatum. Nota, quod Abel, qui primus iniuste occisus fuit, positus est pro omnibus alijs, quorum sanguis nullam ueniam facere potuit.

Per hæc quidem placuerunt Deo &c. Quæritur: an Abraham, & Loth cognouerunt eos esse angelos. Si cognouerunt: quomodo officia humanitatis præbuerunt, quæ non sunt necessaria, nisi infirmis hominibus? Item si non cognouerunt angelos

E Heb. 12. Quæstio 105.

F Quæstio 106.

G Quæstio 107.

H Quæstio 108.

I Quæstio 109.

obiectio

K

L Quæstio 110.

gelos esse, sed homines tantum arbitrati sunt: quomodo plusquam homines uenerati sunt eos? ¶ Solutio, primo homines arbitrati sunt diuinitus missos, & in quibus Deus esset: postea uero compereunt angelos esse.

M Quæstio 111. **Q**uæritur: quomodo angeli in sumptis corporibus comedere potuerunt? Non enim sic illa corpora unita habebant, ut animæ hominum habent sibi unita corpora. unde nec animata erant, nec sensibilia illa corpora: nec ledi poterant in illis corporibus angeli. ¶ Solutio: non comederunt angeli more animalium: sed sicut ignis quod ipsi apponitur, consumit, & in nihilum redigit: sic & cibus ille consumptus est operatione illorum, uel ipsi inde fecerunt, quod uolebant.

N Quæstio 112. **I**tem quæritur, quomodo cum angeli essent tres uisi, unum eorum in fide Trinitatis, & unitatis adorare potuerit Abraham. ¶ Solutio: diuina reuelatione cognouit in illis mysterium Trinitatis, & unitatis.

O Quæstio 113. **Q**uorum enim animalium &c. Dicit expositor, quod per duplicem allegoriam probatur, quod corpus Christi non est comedendum ab ijs, qui tabernaculo deseruiunt: sed cum unus sit sensus utriusque historie, quomodo duplex est allegoria? ¶ Solutio: dicit per duplicem allegoriam. i. per allegoriam de duplici historia surgentem. Vel allegoria dicitur significans & significatum: hic autem pro significante ponitur. Quid est autem per duplicem allegoriam, nisi per duplicem historiam, scilicet unam ueteris, & alteram noui testamenti?

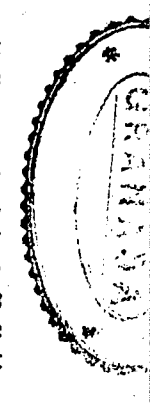
IN EXPLANATIONEM caelestis Hierarchiæ magni Dionysij Areopagite, secundum translationem Joannis Scoti Prioris, libri decem: ad Regem Francorum Ludouicum, filium Ludouici Grossi, qui eodem diui Victoris Parisiensis edificandam curauit. Libri autem primi hæc sunt capita.

De differentia mundanae theologiæ, atque diuinæ, & de demonstrationibus earundem. Cap. I. Quæ sit materia Hierarchiarum, & dispositio earum. Cap. II. De tribus Hierarchijs. Cap. III. Quare theologiæ assumpsit tractandam Dionysius Areopagites postquam suscepit fidem catholicam. Cap. IIII. Quid sit Hierarchia: & dispositio illius, & exordium. Cap. V.

L Vdei signa quærent: & Græci sapientiam. Fuit enim quædam sapientia, quæ sapientia uidebatur iis, qui ueram sapientiam non nouerant. Et inuenit mundus sapientiam illam, & inflari cepit, & tumuit: magnum se existimans in ea: Et præsumpsit, & dixit, ut ultra pergeret ad sapientiam summam, confidens in sapientia sua: quasi uia esse potuisset ad illam. Et ascendit, & eleuatus est, ut ad alta corde perueniret. Et fecit sibi scalam, speciem creaturæ: nitens ad inuisibilia creatoris. Tunc quæ manifesta erant Dei, ad illuminationem processerunt: & nota facta sunt, ut probarentur corde non puro. Nam illa, quæ uidebantur, nota erant, & erant alia, quæ nota non erant, & per ea, quæ manifesta sunt, putauerunt ire in illa, quæ abscondita fuerunt, & corruerunt mente ultra possibilem ueritatem in mendacia figmentorum suorum, ubi non est inuentum amplius, quod apprehenderent. Ideo stultam fecit Deus sapientiam huius mundi, quia in illa non potuit inueniri sapientia Dei: & monstrauit sapientiam aliam, quæ stultitia uidebatur, & non erat, ut uera sapientia inueniretur per eam. Prædicatus est Christus crucifixus: ut humilitate ueritas quæreretur. Sed mundus ꝑ medicum despexit: & non potuit uerum agnoscere. Voluit enim contemplari opera Dei, quæ miranda fecerat, & quæ proposuerat imitanda, noluit uenerari. Neque enim morbum suum attendit, ut pia deuotione medicinam quæreret: sed de falsa sanitate præsumens, dedit se ut uana curiositate aliena inuestigaret. Et uidebatur extra se proficere, sed defecit in se, & eum, qui erat supra se, non inuenit. Et proposuit existimationes de illo, quas corde superbo conceperat, ne uerum ignorare uideretur: & secutus est in uia erroris, alia & alia, contra uerum plurima, & nouissime indecora Deitati, & excellenti Maiestati deformia, ut error fieret manifestus. Prius enim uerum erat, & magnum uidebatur, & nouissime successit falsitas, cum ueritas consummari debuisset. Et demonstratum est quasi lumen quoddam in parte una, ut ibi uideretur aliquid, & erant contra densæ tenebræ, & caligo profunda ignorantis, ubi erroris laqueus ponebatur in captionem superborum. Et uiderunt, ubi lumen erat, & ubi tenebræ erant, uidere non potuerunt: & ibi laqueo capti sunt propter audaciam præsumptionis suæ, qua se præcipitauerunt ire in illud: manifesta sunt hæc. Quanto enim illi excellentis ingenij monumenta reliquerunt: ubi tam multa inuestigatione secreta naturæ, & abdita rerum conditarum profecti sunt: ut ipsam illorum efficaciam omni studio præferendam existimemus. Legimus artes, & studia, & disciplinas, & rationum præcepta plurima: quæ illi sensu, & ingenio suo dato in hoc ipsu scrutari sunt, & inueniunt: & scripserunt inuenta, & legenda posteris tradiderunt, logicam, & ethicam, & mathematicam, et physicam, de forma ratiocinationum, & uite

† modicum.

uita, & morum pro iustituto naturae decentium, de dispositione, & ordine, & causis, & prouentibus rerum omnium. Et inualuerunt in parte hac, ut uerū apprehenderent: quoniam & haec ueritas per eos ministranda erat, quae non erat ad uitam: qui filij uitae non erant. Ideo datum est illis propter nos, quibus consummatio seruabatur & inchoatio parabatur: ut inuenirent ueritatem illam, quam oportuit suscipere filios uitae ad obsequium summæ ueritatis. Cuius labor ipsis appositus est: iis fructus seruatus. Et in omnibus iis lumen intelligentiae, & acumen ingenij, sensusque uirtutē ad documenta prauia perceperunt: in quibus creaturarum uim, & modum naturae inferioris secundum formam rationis insite subtiliter discusserunt. Nouissime autem theologiam pro ratione diuinorum, & scrutatione inuisibilium quasi consummaturi sapientiam addixerunt (ut ipsi putauerunt) consummaturi: sed uere amissuri: & ueram non inuenturi. Nam ibi corruere coeperunt in mendacia figmentorum: & assumpserunt species uisibiles simulacra diuinorum, ut inuisibilia uiderent per ea, quae uidebantur: & erat ibi simile aliquid, sed de longe ostendens, quod quarebatur, neque lucem ingerēs oculis caligantibus. Natura enim ad seruitutem condita creatorem suum demonstrauit: sed erat similitudo peregrina ad excellentem, & dominantem maiestatem. Neque potuit euidenter declarationem inuenire in ijs omnibus illa, quae docenda fuerat natura: quoniam, & ipsa sana non erat, ut multum claresceret in contemplationem. Non enim habuit quae per gratiam exemplaria formabantur ad sanitatem uisionis internae: neque arcam sapientiae nouerat, & conditorum thesaurorum, carnem uerbi aeterni in Iesu humanitate: sed naturali solo documento utens lippienti acie lumen nubilum, & ambiguum adducens speculanti in rerum creaturū specie contemplabatur. Propterea errauerunt, & euanuerunt cum transire uellent mente ea, quae sola nosse acceperant: & palpantes aestimationibus ad ea, quae uidere non poterant, caeci inuenti sunt, qui se uidere putauerunt. Haec sunt simulacra errorum, quae theologia (sic enim ipsi uocauerunt studium, quo diuina scrutari crediderunt) uanitatis eorum, & deceptionis praedicat ueneranda: in quibus tam multa tam praeter uerum, & rectum, & naturae bonae consentaneum mentiuntur, ut ipsi quoque erubescere compellantur in eis. Dignum quippe erat, ut confunderentur in summis, qui de infimorum cognitione superbi erant: & qui humilitatem fidei in morte Saluatoris despiciunt, celsitudinem eius admirantur in agnitione creatoris. Duo enim simulacra erant proposita homini, in quibus inuisibilia uidere potuisset: unum naturae, & unum gratiae. Simulacrum naturae erat species huius mundi. Simulacrum autem gratiae erat humanitas uerbi. Et in utroque Deus monstrabatur, sed non in utroque intelligebatur: quoniam natura quidem specie sua artificem demonstrauit: sed contemplantis oculos illuminare non potuit. Humanitas uero Saluatoris & medicina fuit, ut caeci lumen reciperent: & doctrina pariter, ut uidentes agnoscerent ueritatē.

Lutum fecit ex sputo: & liniuit oculos caeci, & lauit & uidit. Et quid postea? Deinde uidenti, & nondum cognoscenti ait. Ego sum: & qui loquitur tecū, ipse est filius Dei. Prius ergo illuminauit: postea demonstrauit. Natura enim demonstrare potuit: illuminare non potuit. Et mundus creatorem suum specie praedicauit: sed intelligentiam ueritatis cordibus hominum non infudit. Per simulacra igitur naturae, creator tantum significabatur. In simulacris uero gratiae praesens Deus ostendebatur: quia illa operatus est, ut intelligeretur esse: in istis uero operatus est, ut agnosceretur praesens esse. Haec est distantia theologiae huius mundi ab illa, quae diuina nominatur theologia. Impossibile, n. est inuisibilia, nisi per uisibilia demonstrari: & propterea omnis theologia necesse habet uisibilibus demonstrationibus uti in inuisibilium declaratione. Sed mundana (ut diximus) theologia opera conditionis assumpsit, & elementa huius mundi secundum speciem creaturae: ut demonstrationem suam faceret in illis. Theologia uero diuina opera restorationis elegit secundum humanitatem Iesu: & sacramenta eius, quae ab initio sunt: naturalibus quoque pro modo subiunctis, ut in illis eruditionem conformaret. Maior autem (ut diximus) declaratio Diuinitatis in sacramentis gratiae, & carne uerbi, & mystica operatione ipsius ostenditur: quam naturali rerum specie praedicetur. Et idcirco mundana theologia parum euidenti demonstratione utens, non ualuit incomprehensibilem ueritatem sine contagione erroris educere: quum diuina noscitur theologia simplici, ac pura assertionem praedicare. ¶ Nunc dicendum est quid sit theologia, altius quidem incipienti ad euidenciam rerum dicendarum. Philosophia omnis in tres principales partes secatur: Logicam, ethicam, theoricam. Quartam enim, quam in suo loco adiecimus: hic ex superabundanti enumerare est. Philosophia itaque tres continet partes. Primam, id est, logicam: quae uim modunque ratiocinationum, ueri, ac falsi iudicium assumpsit. Secundam autem, id est, ethicam: quae modum uiuendi rectum, & disciplinae formam secundum uirtutum instituta disponit. Tertiam uero, id est, theoricam: quae sola uerum in omni, quod est, & non est, scrutari elegit. Huius, id est, theoricae tres partes sunt. Prima, Mathematica. Secunda, Physica. Tertia, Theologia. in quibus contemplatio ueritatis, quasi quibusdam contemplationum gradibus ad summum conscendit. Prima enim, id est, mathematica, speculatur uisibiles rerum uisibilium formas. Secunda autem, id est, physica scrutatur inuisibiles rerum uisibilium causas. Tertia uero sola, id est, theologia, contemplatur inuisibiles substantias, & inuisibilium substantiarum inuisibiles naturas. Et est in his quasi progressio quaedam, & profectus mentis ad cognoscendum uerum conscendentis. Per uisibiles enim uisibilium formas peruenitur ad inuisibiles uisibilium causas: & per inuisibiles uisibilium causas ascenditur ad inuisibiles substantias, & earum cognoscendas naturas. Hic autem summa philosophiae est, & ueritatis perfectio: quae nihil altius esse potest animo contemplanti. In hac sapienter huius mundi propterea (sicut iam diximus) stultus

Ioan. 9.

ti facti sunt: quia solo naturali documento secundum elementa, & speciem mundi incedentes, exemplaria gratiae non habuerunt: in quibus etsi species erat humilis, sed manifestior praestabatur demonstratio ueritatis. Hic ergo stultam fecit Deus sapientiam huius mundi: quoniam ueritatem agnoscere non potuit: quoniam in sua eruditione formam humilitatis tenere contempsit. Haec nunc de theologia dixisse sufficiat propter Hierarchiam Dionysij: in qua explanationis gratia aliqua dicenda susceperimus. Omnis enim Hierarchia theologiae supponitur: & necesse erat introducendis ad lectionem Hierarchiae aliqua de theologia praemittere, ad definiendam materiam eius, quae tota in inuisibilibus consistit substantijs, & earum naturis similiter inuisibilibus uisibili documento utens ad demonstrationem sui.

Quae sit materia Hierarchiarum, & dispositio earum. Cap. II.

Dionysius Ateopagites ex philosopho christianus effectus theologus, & Hierarchiarum descriptor, diuinam dispositionis ordinem in rerum omnium gubernatione demonstrat: quomodo rationalem creaturam participem fecit Deus potestatis suae, constituens magistratus, & potestates, & principatus sacros in caelo in angelis, & in terra in hominibus, ut dominentur creaturae eius. Dignum siquidem fuerat, ut illa pars operis sui participes fieret potestatis eius in dispositione sua: quae in sui conditione similitudinis participationem acceperat: ut quae sola ad similitudinem conditoris sui facta fuerat, sola in sui ordinationem imaginem illius retineret. Ipse igitur rerum omnium conditor Deus, cuius ineffabilis Maiestas, & indeficiens uirtus, potens erat sola gubernare, quod creauerat sola, uoluit in rerum a se factarum gubernatione participes habere, & cooperatores: non ut illorum ipse ministerio iuaretur: sed ut ipsi potestatis eius consortio sublimes efficerentur. Dominus ergo solus, & princeps omnium, dominationes, & principatus sub se, & secundum se esse instituit in ministerio perficiendo: quod uniuersitatis ordo deinceps: ut opera eius completerentur per ordines, & dispositiones a summo in uniuersa praeepto decurrent. Maiestas ergo, & imperium, quod in domino, & gubernatore omnium uniuersaliter, & omnipotentissime, & superexcellenter, & ineffabiliter adoratur: in eos, qui participes gratiae, & gloriae consortes, & socij maiestatis facti sunt, per partes, & diuisiones, & gradus, & ordines distributum est: ab eo descendens, & respiciens ad eum, & sub eo ordinatum, qui fons, & causa est omnium, & principium primum: unum opus, & artifex unus: unum imperium, & unus rector: unus princeps, & una respublica: unus Dominus, & Pater, a quo omnis paternitas in caelo, & in terra: unus in omnibus omnia: & omnia unum in uno. Summum namque bonum participatione gratiarum, & donorum distributione, per cunctos participes largitionis unum in se manens diuiditur: & omnes uno participantes ad ipsius unitatis formam,

simplicitatemque ueram colliguntur. Neque enim participes potestatis esse possent: nisi prius per gratiam consortes fierent uirtutis. Neque cum illo possent, quod ipse potest: nisi prius, ex illo esse mererentur, quod ipse est. Omnipotens autem conditor non extranea usurpatione, neque perfunctoria appellatione gubernator a se factorum: omnium nominatur: sed in sita sibi uirtute, & bonitate in omnia cuncta fouens, & nutriens, regens, & disponens, uniuersa eandem sub se dominantibus bonitatem, & uirtutem secundum mensuram participationis, & ministerij rationem per ordines, & gradus multifariam dispensauit excellentioribus quidem, & supra positis imperio maiora, & superexcellencia dona impertiens: inferioribus autem, & suppositis gradibus minora charismata, & libere famulanti ad subiecta quoque sine oppressione praelata concedens. Ista sunt distributiones luminum, descendentes in omnia, quibus ipsa participare datum est a patre luminum, & sole iustitiae: clara speculamina effecta, ut luceant, & illuminent. Subiecta quidem in eo, quod lucent: & in eo, quod illuminant, praelata. Et una lux est, & bonum unum est: & plurima sunt lucentia, & participantia bonum unum, & lucem unam: & in eo, quod participant unum, sunt in uno collecta, & reducta ad unum, & uni conformata. Haec sunt Hierarchiae, id est, sacri principatus, quos summa Hierarchia secundum se formauit, & sub se constituit dominari, & praesidere in operibus suis, secundum ordines consignatos sub uno principio, & potestate una, a qua omnis potestas, & omnis uirtus, & omnis lux spiritaliter lucent, & illuminans spiritaliter lucentia omnia. Haec est creaturae rationalis celsitudo, & sublimitas, & dignitas admiranda: quo dominari meruit in operibus factoris sui, accepta uirtute ab ipso, & tenens potestatem cum ipso. Quae uirtus, quoniam secundum mensuram largitionis, & participationis, uarie multipliciterque ad decorem, ac pulchritudinem eorum, quae sapientia ornauit operum, ab una uirtute, & potestate una distribuitur, multae uirtutes, & potestates multae efficiuntur. Sed ne rursus multitudo schisma generet, ac diuisionem, & aduersum se pugnet orbis, dominationis contraria: unum principium est, & moderator unus omnium, a quo habent quod sunt, & sub quo moderantur quod possunt, & referunt ad ipsum omne quod efficiunt: ut unitas maneat in omnibus, & pax perfecter in regno cuncta creatis, & regentis oia Dei.

De tribus Hierarchijs. Cap. III.

Res sunt Hierarchiae, in quarum descriptione theologus, & narrator Hierarchiarum, & potestatum sacrarum, quae in caelo, & in terris sunt, Dionysius, opus consummatum explicuit. Prima principalis omnium, & forma, & exemplar reliquarum summa, & ineffabilis potestas est Trinitatis: simplex, & una, & uniformis sine gradu, & differentia, & comparatione, summa, & aeterna, & perfecta, & uera: in omnia opera sua condenda, & regenda

Ephe. 3.

da propria uirtute omnipotens: nihil externum suscipiens: nihil suum amittens. Secunda Hierarchia in angelica natura formata est, adoptione, & participatione, & dignatione, a prima, & sub prima, & ad primam secundam, similitudine sublimis, gradum habens, & differentiam suscipiens, & comparationem admittens: post summam Trinitatem secunda æmulatione, trina diuisione distincta. Tertia, & ultima Hierarchia in humana natura ordinata est: secundam primo, & primam secundo loco imitans, & imaginem summam, & superexcellentem similitudinem per mediam participationem suscipiens: & referens per idipsum, ut ab uno totum sit, & ad unum totum, & totum unum. Theologia autem angelicam Hierarchiam primam suscepit quasi exemplar humanæ Hierarchiæ, ad cuius similitudinem ea, quæ in hominibus est Hierarchia omnis facta est, & formata, explicanda: & post eam, quæ secundum eius similitudinem constat, humanam: tertio loco summam, & ineffabilem, & superexcellens constituit Hierarchiam: ut ex præcedentium illuminatione humanis mentibus propinquiore, quæ ualde intelligibilis est, & obscura, clarescat.

Quare theologiam assumpsit tractandam Dionysius Areopagites postquam suscepit fidem catholicam. Cap. IIII.

Theologus Dionysius sapientiam mundi contra humilitatem fidei christianæ inflatam cernens, & crucem Christi, & quæ opera humanitatis uerbi in carne remedium facta sunt quasi indigna Deo, & Maiestati summæ incongrua, & impossibilia ueritati contemni, et stultum existimari prædicationis uerbum in redemptionem generis humani: et ex naturæ documento secundum mundi huius elementa incedentes falsa iudicare, quæ de salute hominis perfecta sunt in morte Redemptoris: opponit se, ut gloriam eius euacuet, quæ est secundum sensum huius seculi sapientiæ. Et ostendit sapientiam christianæ fidei in morte quidem Redemptoris humilem: sed in agnitione Creatoris esse sublimem, & sacramenta redemptionis, quæ despecta uidebantur secundum speciem huius mundi, & eorum, qui mundanam tantum nouerant æstimationem, excelsa esse, et ueneranda, et supra mundi huius sapientiam, et rationem, et doctrinam efficacia ad demonstrandam summam ueritatem. Propterea theologiam diuinam, quæ his exemplaribus usa est in demonstratione inuisibilium, digna Deo, et consentanea ueritati prædicare: Theologiam uero mundi, quæ ratione carnis elementa conditionis secuta est, non potuisse ueritatem Dei apprehendere. Et ita quidem (ut in ænigmate dicatur) Goliath in capite suo a despecto, et modico percussus præsternitur: quia mundi huius sapientia tumens in altum ab humilitate christianæ ueritatis in summo suo manifesti erroris comprobatur. Et monstratur Deus ab humilibus inuentus, et humilibus reuelatus, et crucem Christi credentibus contulisse: quod superbientibus, et de se præsumptibus conferre

non potuit sapientia mundi. Propterea opponimus theologiam nostram, et excellentem, et sublimem, et inuisibilem cognitionem, substantibus, et arguentibus fidem humilem, ut gloriantur si possint ipsi, qui hæc despiciunt de similibus. Et si talia inueniunt, et similia cognouerunt sapientia sua, et ratione sua, et sensu suo, quam fidei nostræ præferre non timent: ut inspiciant theologiam suam, et quæ de Deo dixerunt erubescenda, et ridicula et incongrua, et falsa, ut fidem agnoscant, et suscipiant ueritatem. Propter hoc enim Deus in natura hominis conuersari uoluit, ut conuersatio hominis in cælo esse posset: et ob hoc ille humana sustinuit, ut diuina iste cognoscere mereretur. Hoc est sacramentum humilitatis Dei, et sacramentum fidei, et sacramentum ueritatis: quod non cognouerunt superbi corde, inflati sensu suo, et sapientia sua, quæ de carne erat, et non potuit Dei sapientiam inuenire, ut inueniretur stultitia esse, quæ sapientia putabatur, et non erat. In hoc sublimes facti sumus ad eos: quia sapientia Dei quæ in carne a nobis creditur, ab illis despicitur: In gloria, et maiestate a nobis agnoscitur: ab illis ignoratur.

Quid sit Hierarchia: & dispositio illius, & exordium. Cap. V

Quia oportuit in theologiam Dionysij præ descriptione Hierarchiarum ad intelligentiam dicendorum præmittere, superioribus capitulis quantum pro tempore animo suggestum est, expleui. Nunc superest, ut quæ de his a theologo dicta sunt, inspiciamus. Et quia ipsa lectionis superficies magna uerborum profunditate tecta est, et quodam alto sermonis superferentis se, et extollentis, et inuoluti secundum magnitudinem, et excellentiam rerum secretissimarum ambiguo celata: necesse est, ut primum moderata, et communi, facili que ad intelligentiam explanatione referetur. Et hæc erit fortassis commodior explanatio introducendis ad magnum principium, quoniam non oportet in tantarum, tanque sublimium rerum meditatione exercendos animos sermonum inuolucris occupari. Quæ licet apposita sint secretis uenerandis digna uelamina ingredientibus, tamen reuelata facie ad contemplationem eorum, quæ intrinsecus sunt in libertate spiritus e medio sunt tollenda, ad pandenda mysteria. Hoc nunc ergo suscipimus, et hoc satis nobis est in istis, quæ dicemus. Nam ex reliquo, si quid adiectum fuerit, ex superabundanti sit dono. Hierarchia ex græco interpretatum sacer dicitur principatus: & sunt Hierarchiæ, id est, principatus sacri, tres: quas dicemus, ut supra commemorauimus. Prima, & summa Hierarchia est potestas diuinitatis. Secunda, & media est potestas angelica ad similitudinem primæ potestatis facta, & sub prima potestate constituta. Tertia, & ultima Hierarchia est potestas humana, ad similitudinem angelicæ facta, & sub ea constituta, & per mediam eam sub prima, et summa. His Hierarchijs, id est, principatibus sacris, totus regitur mundus: in quibus summa potestas

Hierarchia qd.

tas est, quæ imperat tantum: et infima, cui tantum imperatur: & media quæ imperat inferiori, & cui a superiori imperatur. Summa ergo potestas, & prima secundam, & tertiam potestatem post se constituit in angelis, & hominibus: ut ei & conformes participatione uirtutis, & cooperatrices consortio potestatis sint. Et diuisit dona uirtutum, & secundum diuisiones donorum distribuit officia potestatum: & dedit dona plurima, & multas potestates constituit, & omnia dona de uno, & omnis potestas sub uno: & unum in omnibus, & omnia ad unum, & in uno. Angelicam uero Hierarchiam primo demonstrat theologus. Secundo tractat de humana. Tertio quasi in fine, & consummatione, de diuina, & summa. Ipsam autem angelicam in tres subdividit Hierarchias, & unamquæque trium per tres ordines distinguit, ut nouem angelicorum ordinum numerus compleatur. Et omnem Hierarchiam unius potestatis, & unius officij, & unius dignitatis, & in unaquaque Hierarchia & primos constituit, & medios, & ultimos ordines. Et primos quidem illuminare: ultimos uero illuminari: medios autem & illuminari a primis, & ultimos illuminare. Post hæc de ultima Hierarchia similiter diuisiones donorum, & distributiones potestatum, & dignitatum, & officia, & ordines, & operationes ad similitudinem angelicæ Hierarchiæ ordinata profequitur. Nouissime ad diuinam, & simplicem, & superexcellentem Hierarchiam (quantum possibile est in humanis contemplanti) conscendens, & in ipsa consummans, consummata hæc summa est. Exordium autem (quoniam summum bonum) cum sit unum mirifice multiplicatur, & uariatur ad decorem, & pulchritudinem diuisionis, & profusionis in omnes, qui eius participatione digni sunt: ut in illo unum sint omnes. Quoniam dona eius lumina sunt: & lumina faciunt lucentia, & illuminata lucentia, & illuminantia ipsa: & fiunt lux lucentia, & illuminantia lumina. Lux sunt, & una lux ubique, & unum lucentia in luce una: & multiplicatur in multis una: & multa in una ununtur. Ex hoc ergo theologiam incipit: quia lumina lucentia, & illuminantia speculamina sunt diuina: & uidetur in eis lux lucens, & illuminans, quæ incomprehensibilis, & inaccessibilis in se manet. Et propter hoc, ut uideri possit, exit in ipsa, & infundit se illis: ut apprehendant eam, & capiant, & uideant in seipsis lucentia ex ipsa. Non enim possunt uideri, uel apprehendere illam, quæ non lucent ex illa: quæ sine luce, neque ipsa uideri lux potest. Et sunt quidem ista speciosa simulacra lucis ad inuisibilem profusionem: ut per uisibilia inuisibilia uideantur. Non enim bonum illud, & lux ipsa ista lux est: & tamen secundum aliquid lux est, & uere lux dici potest: & cum dicitur lux, uerum dicitur, quia lux est: & lux illius imago est. Et quod in hac luce est, in illo bono est: quoniam ipsa lux ab illo bonum est, & totum in illo est: quia ab illo totum est: non enim cum ab illo esse cœpit, in illo esse desinit. Sed processit ab illo, & permansit in illo. Propterea seruit imago, & monstrat creatura opificem: quoniam ad hoc facta est, ut uideatur in illa. Propterea dona lumina sunt illuminantia, & participata

tia lumina illuminata, & ipsa illuminantia, & illuminantia lumini similia. In eo, quod illuminantur, fiunt gratiæ participes. In eo uero, quod illuminant, efficiuntur potestatis consortes. Et constat his duobus omnis Hierarchia: & proficitur gratia, & officio; uirtute, & ministerio: quæ omnia similitudinibus, & figuris, & ænigmatibus uarijs a uisibilibus sumpris theologice demonstrantur.

SEQUUNTUR TITULI XV.

capitulum celestis, siue angelicæ Hierarchiæ diuini Dionysij Areopagite ad Timotheum: post quos singulorum capitulum apponetur secundum Ioannem Scotum superiorem litera: & post literam Hugonis nostri expositio.

- Quod diuina illuminatio secundum bonitatem varie impræuisa proueniens, manet simpla: & non hoc solum, sed & unificat illuminata Cap. I.
- Quam pulchre diuina, & celestia per dissimilia symbola manifestantur. Cap. II.
- Quid est Hierarchia, & quæ per Hierarchiam intelligentiam. Cap. III.
- Quid significat angelorum cognominatio. Cap. IIII.
- Quare omnes celestes essentia communitè angeli dicuntur. Cap. V.
- Quæ prima celestium essentiarum dispositio; quæ media, quæ ultima. Cap. VI.
- De Seraphin, & Cherubin, & de thronis: & de prima eorum Hierarchia. Cap. VII.
- De dominationibus, & uirtutibus, & potestatibus: & de media eorum Hierarchia. Cap. VIII.
- De principibus, & archangelis, & angelis: & de ultima eorum Hierarchia. Cap. IX.
- Repetitio, & congregatio angelicæ ordinationis. Cap. X.
- Quare omnes celestes essentia communitè uirtutes celestes uocantur. Cap. XI.
- Quare secundum homines summi sacerdotes angeli uocantur. Cap. XII.
- Quare a Seraphin dicitur purgatus fuisse propheta Esaias. Cap. XIII.
- Quid significat traditus angelicus numerus. Cap. XIII.
- Quæ formatiua anglicarum uirtutum imagines, & quæ deinde. Cap. XV.

LITERA Cap. I.

Mne datum optimum, & omne donum perfectum defursum est descendens a patre lumine. Sed & omnis, patre moto, manifestationis luminum processio in nos optime, ac large proueniens: iterum

iterum ut vnica uirtus restituens nos replet, ac conuertit ad congregantis patris unitatem, & deificam simplicitatem. Etenim ex ipso omnia, & in ipsum, ut diuinum ait uerbum. Ergo Iesum inuocantes paternum lumen, quod est quod uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, per quem ad principale lumen patrem accessum habuimus: in sanctissimorum eloquiorum patre traditas illuminationes (quantum possibile est) respiciemus. Et ab ipsis symbolice nobis, & anagogice manifestatas caelestium animorum Hierarchias, quantum potentes sumus, considerabimus: Et principalem, & super principalem diuini patris claritatem, quae angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas Hierarchias immaterialibus, & non tremantibus mentis oculis respicientes: iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. Etenim neque ipse usquam, neque unquam radius a propria singulari unitate deseritur. Ad anagogicam uero, & unificam eorum, quae prouisa sunt temperantiam, optime & pulchre multiplicatur, & prouenit: manetque intra se munita in incommutabili similitudine uniformiter fixus: & in se (quantum fas est) respicientes proportionaliter eis extendit: & unificat secundum simplicem sui unitatem. Etenim neque possibile est aliter nobis lucere diuinum radium: nisi uarietate sacrorum uelaminum anagogice circumuelatum, & ijs, quae secundum nos sunt, prouidentia paterna connaturaliter, & proprie praeparatum. Propter quod & sanctissimam nostram hierarchiam perfectissima sacrorum dispositio caelestium hierarchiarum supermundana imitatione dignam iudicans, & dictas in materiales hierarchias materialibus figuris, & formalibus compositionibus uarificans tradidit: ut proportionaliter nobis ipsis a sacratissimis formationibus in simplas, & non figuratas ascendamus altitudines, & similitudines. Quonia neque possibile est nostro animo ad non materialem illam ascendere caelestium hierarchiarum, & imitationem, & contemplationem: nisi ea, quae secundum ipsum est, materiali manu ductione utatur. Visibiles quidem formas inuisibilis pulchritudinis imaginationes arbitrans, & sensibiles

suauitates figuras inuisibilis distributionis, & immaterialis luculentiae imaginem materialia lumina: & secundum intellectum contemplatiue plenitudinis discursas sacras disciplinas, & adunati ad diuina, & ordinati habitus earum, quae hic sunt, dispositionum, ordines, & Iesu participatio nis ipsam diuinissimae eucharistiae assumptionem, & quaecunque alia caelestibus quidem essentijs supermundane, nobis uero symbolice tradita sunt. Propter hanc ergo nostram corrationalem theosin misericors perfectionis principium, & caelestes hierarchias nobis manifestans, & comministrum earum perficiens nostram Hierarchiam ad uirtutem, nostramque similitudinem deformis earum sanctificationis sensibilibus imaginibus supercaelestes descripsit intellectus, in sacris eloquiorum compositionibus: ut nos reduceret per sensibilia ad intellectualia, & ex sacrae figuratis symbolis in simplas caelestium Hierarchiarum summitates.

INCIPIT LIBER II.

continens expositionem in primum capitulum caelestis Hierarchiae diui Dionysii Areopagite.

Primus liber Dionysii theologi Areopagite, qui de caelesti Hierarchia. i. caelesti principatu inscribitur, quindecim capitulis contextus est: in quibus caelestium spirituum dona, & officia, uirtutes, & operationes per singulos ordines, & gradus, & distributiones, & differentias diligenter enumerat. Titulus autem primi capituli est. Quoniam omnis diuina illuminatio secundum bonitatem uarie impraequisa proueniens manet simpla: & non hoc solum, sed etiam unificat illuminata. Ipsa enim gratia diuina illuminatio est, & ipsa dona gratiae lumina sunt illuminantia eos, qui se participant: & omnis gratia ab uno fonte descendit, & omnis illuminatio ab uno lumine: & multi sunt radij, & unum lumen: & spargit se unum lumen, ut multos illuminet: & lucent illuminati multi, & non uidetur nisi unum lumen, & sunt lumen unum in lumine uno. Tali similitudine monstrat theologia quomodo unum bonum multis se participandum praebet, ut unum sint in illo: qui unam trahunt similitudinem ex illo. Deinde prosequitur theologus, & ostendit, quod inuisibiles gratiae operationes, & donorum inuisibilium distributiones, non nisi uisibilibus signis, & similitudinibus possunt demonstrari, aut intelligi: & quod

omnis

omnis uisibilis species, & sensibilis natura a aliqua similitudinem teneat ad inuisibilium demonstrationem. Quoniam sicut omne bonum a summo bono est: ita in omni bono secundum aemulationem participationis summum bonum contemplari potest. Ideoque theologiae conuenienter ex omni specie, & forma, & qualitate sensibili inuisibilium significationem conformare. Et hic sensus est primi capituli. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Autoritate apostolica, & diuinae theologiae primum probat omne bonum esse a summo bono: deinde ex sua subiungit sententia omne bonum respicere, & referri ad summum bonum: quia sicut in multis participatione diuiditur: ita multa in una similitudine, & imitatione uniuntur. Data optima dona naturae sunt: dona perfecta dona gratiae: pater luminum author, & largitor donorum. Omne ergo datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum: quoniam bona omnia, siue quae natura primum bene condita accepit, siue quae postea per gratiam glorificata obtinere meruit: ab uno auctore naturae, & largitore, gratiae data sunt. Quibus quasi descendere fuit, a fonte plenitudinis summae ad participationem inferiorum uenire. Omnis enim creatura excellentiae creatoris natura inferior est: & idcirco omne bonum, quod dono creatoris creaturae infunditur, merito quasi ad inferiora descendere perhibetur. Descendit enim, quia subditae naturae, & inferiori dignitate se infundit. Descendit etiam, quia a perfecta, & consummata plenitudine in ea, quae ex patre est, participatione se diuidit. Ita tamen, quod nec descendens seruiat, nec diuisum decrecat: sed manens in se quod est, & in eo, a quo uenit, quantum est eis, ad quos uenit, se praebet, & hoc quod esse accipiunt, & quantum esse in eo quod sunt, meruerunt. Ita ab uno bono omnia bona sunt: & in uno bono omnia bona sunt: & ipsum bonum, a quo sunt omnia bona, bonum est, & lumen est: & eorum, quae ab ipso sunt, author bonorum, & pater luminum: & bona ipsa lumina sunt, & illuminantia ea, quae lucere possunt, & lumina fieri. lucen- tia ex illuminante lumine. Hoc enim bonum nihil a se conditum alienum relinquit a se: nec tamen il- luminat nisi ea tantum quae creauit ad se, & forma- uit secundum se. Illa enim sola lumen capiunt, quae lucere possunt ex lumine, quae lumen ueniens, sibi non dissimilia inuenit: & infusum ad maiorem sui similitudinem, & imaginem exteriorem perfectio- rem extollit. Ista ergo sola data optima, & dona per- fecta accipiunt: quia omnis creatura (praeter eam, quae imaginem conditoris habet, & similitudinis capax est) si in suo genere bonum est, quod a crea- tore esse accepit, nec optimum erat cum datum est, nec perfectum consummatum. Rationalis uero creatura, quae sola ad imaginem conditoris facta est, data & dona accepit. Optima quidem dum conderetur ad infima: & perfecta dum sub- limaretur ad summa. Neque enim melius ali- quid alteri naturae datum est ab eo, quod primum accepit, neque perfectius eo, quod postmodum esse

meruit: quoniam & primum praeter ceteris omni- bus bona condita est, & postmodum ad eius, a quo facta est, imaginem, & similitudinem per- fecta. Ergo data optima, & dona perfecta a pa- tre luminum descendunt, rationalis tantum creaturae celsitudinem contingunt: quae so- la sublimis facta est. Primum dum conderetur optima: & postea dum glorificaretur, per- fecta est, quodammodo consimilis, & coaequa- lis ad summa. Nam ipsa data optima, & do- na perfecta lumina sunt, quae a patre luminum descendunt: & ipse lumen est, a quo descen- dunt pater luminum, & in quos descendunt ip- si lumina sunt: quia nec pater luminum alium- gignere potuit quam ipse est, nec susceptor luminis aliud, quam lumen fieri potest. Si ergo lumen est qui lumen genuit: & lumen est, qui lumen suscepit: iam quodammodo inuenitur esse idem & qui ge- nuit, & qui suscepit. Ita tamen ut ille hoc esse cre- datur per naturam: iste uero hoc esse agnoscat per gratiam. Propter hoc ergo unum lumen in multa se lumina participatione profudit, ut mul- tos illuminatos ad unum lumen reformaret: ut dum illud participando multi acciperent, in illius for- ma omnes unum apparerent. Propterea theologus cum ex diuina monstrasset autoritate, quoniam omne bonum a summo bono: ex sua statim subiun- git sententia. Quoniam omne bonum ad summum bonum, & quod ab illo quidem diuisione partici- pationis profunditur, & ad illud similitudine con- formationis unitur. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. In hoc ergo probat, quod omne bonum a summo bono est. Post hoc subiungit, quod omne bonum ad summum bonum conuersionem habet, & reductionem, & finem. Sed & omnis patre moto, manifestationis luminum processio in nos optime, & large proueniens, iterum ut unifica uirtus restituens nos replet, & conuertit ad congregantis patris unitatem, & deificam simplicitatem. Motus patris, affectus est paternae benignitatis: sola enim benignitate, & pietate sola pater mouetur, ut lumina sua effundat super nos. Mouetur non con- turbatione sui: sed miseratione nostri. Mouetur non se concutiens, sed nos colligens: non se euacuas, sed nos replens. Mouetur ergo, ut ad nos ueniat, & non mouetur, ut a se recedat. Mouetur, ut nobis esse inci- piat, quod non erat, & non mouetur, ut sibi desinat esse, quod erat. Sic ergo pater lumi- num mouetur super nos, & moto patre lumina eius descendunt in nos, & per procedentia in nos mani- festantur per nos. Primum nobis, post hoc alijs ex nobis, & omnis ista processio manifestationis lu- minum. i. per quam lumina manifestantur (non enim manifestarentur, nisi procederent) exiens a patre moto. Omnis scilicet ista processio manifesta- tionis luminum in nos proueniens hoc operatur, uidelicet quod replet nos, non utique alio quam se ipsa ex eo quod replet, iterum restituens reparan- do, sicut pennis constituit creando. restituit scilicet utpote unifica uirtus, quae dispersa colligit, diuer- sa componit, & ex multis unum facit, & ita

restituens, & reformans conuertit nos, qui prius dissimilitudine fuimus auersi, multitudine diuersi, prauitate peruersi. Conuertit dico ad congregantis patris unitatem, & deificam simplicitatem. Lux enim patris inuisibilis in se, procedens in nos, & exiens ad manifestationem uacuos inuenit, & inanes a uero bono: & infundens se nobis replet nos secundum uniuersumque nostrum uirtutem, & capacitatem: & cum repleuerit, conuertit nos, ut non dissideamus a patre, sed in eadem similitudine, & imagine respiciamus ad ipsum, qua non discordamus ab ipso. Replet quidem illuminando: & conuertit lumina faciendo. Replemur enim in eo, quod lumen accipimus: conuertimur autem in eo, quod ex accepto lumine & ipsi lumina sumus. Nam in eo cum lumine unum sumus, & in lumine unum sumus, quod lumen sumus, & est unitas in una similitudine, in uno lumine, in una claritate, & unum illuminans, & lucens lumen. Quia igitur omne bonum a summo bono est, & omne bonum ad summum bonum est: ab illo enim accipimus, quod cum illo unum sumus: nec esset in nobis, quo respiceremus ad illum, nisi prius quod suum est, nostrum fieret per illum. Etenim ex ipso omnia, & in ipsum, ut diuinum ait uerbum. Id est, ut diuini uerbi auctoritas testatur. Ex ipso procedentia, in ipsum conuersa. Ex ipso principio in ipsum finem. Possumus autem adhuc & motum patris non inconuenienter accipere principium nostrae contemplationis. Menses enim tenebris suis assueta, quando internam claritatem contemplari nititur, quasi tremantibus, & palpantibus luminibus uim insoliti fulgoris non sustinens ipsis primis aspectus radijs reuerberatur: & apparet illi quasi tremulum lumen: et moueri uidetur ipsum lumen, cum potius illius tenebrae sole moueantur, & fugiant praesentiam luminis coruscantis. Et uidetur motus luminis hic esse, cum sit tenebrarum fugientium lumen: & post motum ipsum funduntur lumina, & procedunt ad manifestationem, quae stantibus tenebris uideri non poterunt, & replent nos lumine, ut luceamus, et lumina sumus, sicut lumen est ipsum, quod nos illuminat, ut ex ipso sint omnia, et in ipsum: quae principium subsistendi accipiunt ab ipso, et finem consummationis in ipso: sicut diuinum uerbum per Paulum Apostolum: testatur quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

Rom. I. Ergo Iesum inuocantes paternum lumen, quod est, quod uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum: per quem ad principale lumen patrem accessum habuimus: in sacratissimorum eloquiorum patre traditas illuminationes quantum possibile respiciemus: & ab ipsis symbolice nobis, & anagogice manifestatas caelestium animorum Hierarchias, quantum potentes sumus, considerabimus. Superiori capitulo sequentis operis summam breuiter complexus est: quoniam omne bonum a summo bono, & omne bonum ad summum bonum. Nunc priusquam textum materiae suae ingrediatur, inuocationem facit ad Iesum, qui est paternum lumen: quo mediante omnes spirituales illuminationes, & dona

gratiarum illuminandis tribuuntur, ut ipso illuminante, & iuuante secundum diuinorum eloquiorum traditiones, quae & ipsa ad luminanda corda hominum a patre tradita sunt, possit & ueraciter agnoscere, & digne narrare caelestium spirituum, inuisibiles illuminationes, & dispositiones sacras. Ergo Iesum inuocantes: ac si diceret: omnis quidem illuminatio a patre est: sed sine Iesu mediatore nulla illuminatio haberi potest. Ergo nos, qui illuminari poscimus, Iesum inuocantes, ut scilicet illuminari mereamur. Deinde sequitur de ipso Iesu Christo, quod est paternum lumen: pro eo, quod dicere debuerat, qui est paternum lumen, ad sequentem dictionem relatio facta est, quod est paternum lumen. Vel Iesum inuocantes paternum lumen: quod scilicet lumen est: hoc est, uerum, & aeternum, & incommutabile esse habet, & lumen est, ex eo, quod est. Non sicut illuminata lumina: quae lumina sunt non ex eo, quod sunt, sed ex eo, quod acceperunt. Quod etiam lumen uerum subauditur est lumen: quoniam ex eo, quod est, lucet, & non solum sibi lucet, sed etiam alios illuminat. Quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Non quia omnes illuminantur: sed quia ex omnibus nemo est, qui ex se habeat, cur potius quam alter illuminari mereatur. Gratiae enim illuminatio ista est, non naturae: donum, non debitum: beneficium largientis, non praemium accipientis. Siue etiam omnem hominem in hunc mundum uenientem hoc lumen illuminat, quantum omnes natura rationis capaces facti sunt, & lumen intelligentiae perceperunt. Vel omnem hominem uenientem in mundum lumen istud illuminat: non quia omnes, sicut dictum est, illuminantur: sed quia aliunde illuminari non habent omnes, qui uel illuminantur, uel non illuminantur. Illuminari enim non est, nisi luminis: sicut illuminari non est, nisi lumen accipientis. Quapropter sicut omnium est lumen accipere: ita solius luminis est omnes illuminare. Sequitur.

Per quem ad principale lumen patrem accessum habuimus. Per lumen Iesum accessum habuimus ad lumen Patrem. Iesus enim lumen est, & Pater Iesu lumen: & genitus est a lumine Patre filius lumen: & unum lumen Pater, & filius. Et dicitur Pater principale lumen, non quia maius lumen, uel melius lumen, quia idem lumen: sed quia non de lumine lumen, id est principale lumen, filius lumen de lumine, Pater lumen non de lumine: & tamen unum lumen Pater, & filius: sicut unus Deus Pater, & filius. Et id est Pater principale lumen: quia de lumine Patre filius lumen. Potest adhuc & aliter intelligi, quod Pater principale lumen dictus est. Video enim & ipsum filium sibi aliquid lumen esse: in quo non potest Patri aequalis esse. Pater quippe Iesu Deus est, & solum, Deus: filius autem Deus est, nec solum, sed et homo, & Deus: & est lumen Iesu in eo quod est Deus: & idem lumen, quod est Pater Deus. In eo uero, quod homo est, lumen est: quoniam & ipsa Iesu humanitas lumen fuit in eo, quod ueritatem demonstrauit, & principale lumen Patrem reuelauit. Sed lumen humanitatis Iesu minus fuit lumine Deitatis: &

Ioan. I.

Quo Pater, & Filius sunt lumen.

in lumine quidem humanitatis Iesus inferior fuit Patre: in lumine uero Diuinitatis idem cum Patre. Et uenimus per ipsum ad ipsum: per lumen humanitatis, in quo erat solus filius, ad lumen Diuinitatis, in quo erat Pater, & filius. Idcirco accessum habuimus per filium ad Patrem: nec ad solum Patrem, sed & ad filium, & ad Patrem. Video & alium accessum per Iesum ad principale lumen Patrem. Iesus, n. sapientia Patris est, & ipsa sapientia Patrem reuelauit, & exiuit sapientia Patris, Patre permanente in abscondito: & mansit Pater inuisibilis, & sapientia eius uisibilis facta est, ut ad inuisibilem Patrem perduceret: & cum facta est uisibilis, non desijt inuisibilis esse: quia uenit eo ubi non erat: inde, ubi erat, non recessit. Et exiuit primum per creaturam mundi, & manifestauit se in operibus suis: & cepit uisibiliter uideri inuisibilis in eo, quod erat uisibile, & monstratum est quoddam lumen, ut duceret ad maius lumen: & erat primum lumen sapientiae, & sibi lumen sapientia: Et factus est nobis Iesus uia ad Patrem: ex inferiori lumine ad lumen principale. Deinde uenit secundo sapientia, & exiuit, ut dictum est, per carnem, & facta est lumen in testa, ut illuminaret nos, & assuesceret ad maius lumen, & perduceret ad principale lumen. Sed & ita accessum habuimus per Iesum ad principale lumen Patrem. Ergo Iesum inuocantes paternum lumen, quod est, quod uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum: per quem ad principale lumen patrem accessum habuimus. Hucusque pender sententia donec sequentibus compleatur: & est sensus. Nos inuocantes Iesum respiciemus, quantum possibile est nobis, in illuminationes sacratissimorum eloquiorum, hoc est, in sacratissima eloquia, quae illuminant nos, doctrinae ueritatis, & intelligentiae secretorum: a patre traditas. Tradite sunt. n. a Patre illuminationes diuinorum eloquiorum, ut nos ex ipsis illuminemur: quousque capaces efficiamur contemplationis luminis principalis: & ipsis illuminantibus nunc agnoscimus secretum caelestium, quae nondum sensu comprehendere ualeamus. Illuminationes quoque sacratissimorum eloquiorum accipere possumus descriptiones sacri eloquij, & configurationes ex formis uisibilibus sumptas: in quibus nobis statum inuisibilium rerum, & caelestium secretorum rationem, modumque ex proposita similitudine demonstrat. Ipsi enim signis uisibilibus humana mens commodius instruitur, & illuminatur ad inuisibilium cognitionem. Propterea pene ubique in sacro eloquio rerum uisibilium species pro significatione adhibentur: quando humana mens de ipsis eruditur, quae abscondita sunt ab intelligentia humana: ut per ea, quae nouit, capere possit & intelligere, quae non nouit. Istas illuminationes foris ad eruditionem nobis propositas, Iesum inuocantes, qui intus corda illuminat, inspicere debemus: & secundum ipsarum demonstrationem secreta caelestia addiscere: hoc est, quod sequitur. Et ab ipsis symbolice nobis, & anagogice manifestata caelestium animorum hierarchias, quantum potentes sumus considerabimus. Est itaque ordo, ut primum sanctarum scripturarum illuminationes cum inuocatione Iesu, per quem interna illuminatio

datur & sine quo exterior inanis est, inspiciamus: ac deinde illuminante Iesu ex ipsis sacrae scripturae illuminationibus, & demonstrationibus caelestium animorum. i. spirituum caelestium principatus sacros, & potestates (qui nobis nisi per scripturae sacrae traditiones manifestarentur, inuisibiles omnino essent, & incogniti) consideremus. Hoc est enim, quod ait. Considerabimus quantum potentes sumus, siue quantum possumus. Paruum est enim nostrum posse, & exiguum ad tantarum rerum magnitudinem. Considerabimus hierarchias. i. sacros principatus caelestium animorum. i. angelicorum spirituum. Hierarchias dico manifestatas nobis, hoc est, demonstratas, uel reuelatas ab ipsis. i. illuminationibus. i. demonstrationibus sacri eloquij symbolice, & anagogice. Symbolum est collatio formarum uisibilium ad inuisibilium demonstrationem. Anagoge autem ascensio, siue eleuatio mentis est ad superna contemplanda. Notat autem hic duplicem modum reuelationis diuinae, quae theologorum, & prophetarum mentibus infusa est per uisiones, & demonstrationes, quas Graeci theophanias appellant. i. diuinas apparitiones. Quoniam aliquando per signa sensibilibus similia inuisibilia demonstrata sunt: aliquando per solam anagogen. i. mentis ascensum, in superna pure contemplata. Ex his uero duobus generibus uisionum, duo quoque descriptionum genera in sacro eloquio sunt formata. Vnum, quo formis, & figuris, & similitudinibus rerum occultarum ueritas adumbratur. Alterum, quo nude, & pure sicut est absque integumento exprimitur. Cum itaque formis, & signis, & similitudinibus manifestatur, quod occultum est; uel quod manifestum est, describitur: symbolica demonstratio est. Cum uero pura & nuda reuelatione ostenditur, uel plana et aperta naratione docetur: anagogica. Sequitur. Et principalem, & super principalem diuini Patris claritatem, quae angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas hierarchias, immaterialibus, & non tremantibus mentis oculis respicientes, iterum ex ipsa in simplicem illius restituimur radium. Hic manifeste edocet, quibus gradibus diuinam illuminationis processio fiat usque ad nos: & rursum quibus progressionibus mens nostra reducat ad summam claritatis contemplationem. Diuinum enim lumen primum in angelicam naturam descendit: & ab ipsa reuelationibus, & demonstrationibus diuinis, & mystica sacri eloquij narratione ad nostram usque intelligentiam, participationemque se transfundit. Mens uero humana eisdem rursum gradibus ad superna conscendens, sacra diuini eloquij inspectione caelestia secreta, & eam, quae in angelis est, diuinam claritatis illuminationem perpendit: ex qua paulatim in inuisibilium agnitione succrescens ad ipsam tantum summi luminis splendorem contemplantum conualescit: & fit, quod in principio dictum est, quia unum lumen & ad multa illuminanda se diuidit: ut illuminata omnia ad unius claritatis aspectum, similitudinemque reformet. Propterea cognita ex sacris diuini eloquij traditionibus caelestium spirituum claritate, qualiter hanc cognitionem summi

luminis contemplatio subsequatur, ostendit dicens. Et principalem, & superprincipalem diuini Patris claritatem, quae angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas hierarchias, immaterialibus, & non trementibus mentis oculis respicientes, iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. Ordo uerborum est: Nos respicientes claritatem diuini Patris principalem, & superprincipalem oculis mentis immaterialibus, & non trementibus: quae claritas manifestat nobis beatissimas hierarchias angelorum in symbolis figuratis iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. Respicientes enim claritatem Patris restituimur, id est, reformamur iterum: hoc est, reductiue conuersi ad illud, unde uenimus, in simplum eius radium: ut in uno lumine unum simus, qui lucemus ex lumine uno: & non sit discrepancia lucentium, sicut diuersitas luminum non est ulla. Claritas autem Patris principalis, & superprincipalis dicitur: quia non solum dignitate, uel causa lucentibus omnibus superior est, sed etiam excelsior natura. Et haec claritas, quia non corporalis, sed spiritualis est, & spiritualiter lucet: idcirco non nisi immaterialibus tantum, id est, incorporalibus oculis uideri potest. Quos oculos etiam non tremetes, i. sanos, & perspicaces, & irreuerberatos esse necesse est: ne lippienti acie tantum lumen intuentes, tenebras sibi ex ipsa claritate inducant. Merito autem post claritatem angelorum per sacra eloquia contemplatam, ad diuini patris claritatem illuminamur: quia & ipsa nobis angelorum claritas a claritate Patris per eos in nos descendente ex sacri eloquii reuelatione manifestatur. Hoc est, quod ait: quae angelorum nobis in figuratis symbolis, id est signis, & conformationibus secundum species uisibiles figuratis, manifestat beatissimas hierarchias. i. principatus, & dignitates, & potestates. Angelorum ordines, & potestates, & diuinae eorum operationes omnino inuisibiles sunt: & nisi uisibilibus signis, & similitudinibus ex uisibilibus sumptis demonstrarentur, intelligi ab ijs, qui uisibilia tantum nouerunt, nequaquam possunt. Propterea Patris claritas ad principale lumen suum nos reparare uolens, primum illuminationibus sacri eloquii ad contemplantam angelorum claritatem nos excitat: & ex ea claritate illuminatos tandem ad suae claritatis agnitionem, lumenque reformat: ut unum simus in illa, qui unum accepimus ab illa. Haec uero claritas Patris unius simplicis radij emissionem, & illuminationem per cuncta se diffundit, & penetrat cuncta: quoniam unam sapientiam Pater genuit, per quam cuncta opera sua fecit. Verbum quippe Patris lumen de lumine est: unum uerbum, & radius unus, & ipsum uerbum sapientia est, & ipsa sapientia lumen est procedens, a quo nata est: una de uno: & propterea radius unus a claritate una: a quo illuminantur, qui ad ipsum reformantur, ut luceant ex ipso, & lux sint cum ipso, sicut ille lux est. Et cum sint multa lumina illuminata, & uarie, dissimiliterque lucentia: unum tamen lumen est illuminans in omnibus illuminatis. Hoc est, quod sequitur. Et enim neque ipse usquam, neque unquam radius a

propria singulari unitate deseritur. Sapientia enim Dei quamuis se uarie, dissimiliterque mentibus spiritualiter illuminandis secundum suscipientium capacitatem, ac possibilitatem infundat: in se tamen una permanet, & simplex. Nec maior sibi in ijs, qui abundant ex ipsa: nec minor in ijs, qui secum inferiorem participationis gratiam uniti accipiunt in ipsa: sed tota in toto, & in singulis tota, summa transcendens, & infimis condescendens: numerose se participandam praebens, & in se una permanens. Propterea sese in plura participantia diuidit: sed ex sui participatione plura participantia ad unitatem restituit. Nos enim colligi possumus in ipsa, sed ipsa diuidi non potest in nobis. Etenim ipse radius. i. ipsa sapientia illuminans a principali lumine patre exiens, & usque ad illuminanda omnia procedens: a sua unitate propria non deseritur unquam: quoniam semper cum illo est: neque usquam, quoniam ubique in illo est. Nam & cum per diuersa tempora mentibus illuminandis dissimiliter se praebet, eadem ac indissimilis est. Et cum diuersis locis, diuersisque participationis confortibus simul praesentem se exhibet: multiplex non est. Sequitur.

Ad anagogicam uero, & unificam eorum, quae prouisa sunt, temperantiam optime, & pulchre multiplicatur & prouenit: manetque intra se munite in incommutabili naturae similitudine uniformiter fixus: & in se (quantum fas est) respicientes proportionaliter eis extendit, & unificat secundum simplicem sui unitatem. Ac si diceret. Diuinae claritatis radius, qui spiritualiter lucentes illuminat: quous in se unus permaneat, participatione tamen, & distributione donorum uarie multiplicatur: quoniam multis diuersisque modis distribuitur, & multiplicatur. Haec uero multiplicatio, & uariatio uniuersorum est pulchritudo: quoniam nisi dissimiliter pulchra essent singula, summe pulchra non essent simul uniuersa. Non enim unum aliquod ex uniuersis diuersis capere potuit, quod erat pulchritudinis totum: & idcirco summa pulchritudo uaria participatione distributa est in singulis: ut perfecta esse posset simul in uniuersis. Ipsa uero distributio multiplicatur optime, & pulchre: optime in uniuersis, & pulchre in singulis: uel optime secundum participati infusionem, pulchre secundum participantium dispositionem. Optime enim multiplicatur, ut maius sit bonum, quod a multis percipitur: & pulchre multiplicatur, ut maior sit decor uniuersitatis, quod participantibus singulis uarie, diuersisque modis infunditur, ut ex multitudine numerosa in participantibus boni fiat consummatio: ex distributione dissimili participantium pulchritudo. Siue simplicis radij, quo nos illuminamur multiplicatio conuenienter intelligi potest secundum multas, ac diuersas diuinorum eloquiorum figuras, ac similitudines: quibus secundum nos sumptis diuina sapientia, quae in sua puritate, ac simplicitate omnino incomprehensibilis est, mentibus humanis uarie, multipliciterque, cum ipsa una, eademque semper sit, declaratur. Multiplicatur ergo, quoniam multis

tis modis declaratur: optime quidem quantum ad se, & pulchre quantum ad nos. Optime multiplicatur, quoniam ex ipsa multiplicatione declarationum perfectius agnoscitur: pulchre declaratur, quoniam pulchra, ac decenti se declarantium formarum specie, ac dissimilitudine manifestatur. Et ipsa multiplicatio fit ad temperantiam eorum, quae prouisa sunt: hoc est electorum, & prouisorum ad uitam: ut temperentur, & participationis concordia uniantur quasi multa membra in uno corpore: ut ipsa diuinitas donorum unitatis, & pacis societatem adinuicem confirmet: quatenus unum quodque membrum se a totius corporis compage diuidere non praesumat: cum boni plenitudinem, quam in se minus habet, in aliorum societate possideat. Quia enim unum quodque habet, quod aliud non habet: propterea unum quodque in alio habet, quod in se non habet: uel in alio plus habet, quod in se minus habet. Et idcirco singula inuicem tendunt ad se, & concordiam, ac pacem seruant inter se: & ipsa concordia, ac pax temperantia est, qua sibi consentiunt, ut stent in unum, & reformentur ad unum. Propter hoc ergo ipsam temperantiam prouisorum, anagogicam dicit, & unificam. Unificam quidem, ut stent in unum: anagogicam, ut reformentur ad unum. Unificam, quia dispersos in unum colligit: anagogicam, quia deiectos ad superiora reducit. Unificam, per dilectionem proximi: anagogicam, per dilectionem Dei. Propterea pulchra est in congregatione, optima in eleuatione. Ipse ergo radius diuinae illustrationis multiplicatus, siue per distributionem donorum spiritualium, qua intrinsecus participatur: siue per uarietatem mysticarum demonstrationum, qua extrinsecus in sacro eloquio declaratur: prouenit, hoc est, procedit in corda illuminanda, siue ab intus per aspirationem ea replens, siue a foris per sacri uerbi eruditionem se, ipsis infundens: & tamen manet intra se munite: ut cum se mentibus illuminandis uarie, ac multipliciter participandum praestat: extra suae tamen simplicitatem unitatis non effluat. Ipsa enim eius unitas propterea semper intra se manet: quoniam illam munit, atque custodit coessentialis incommutabilitas, ut licet ad illius communicationem accedat participantium pluralitas: ad diuisionem tamen illius non praeualeat participationis diuersitas. Manet ergo intra se munite, ut semper idem sit, neque exeat ab eo, quod est in id, quod non est: sed incommutabili similitudine sua uniformiter fixus, ut uidelicet a seipso non discrepet, quasi sibi dissimilis effectus. Neque solum ipse unus manet, sed etiam respicientes in se, & conuersos ad se, quantum fas est, hoc est, licitum, & possibile illis, extendit se eis: hoc est, porrigit, ut ad eos etiam ueniat quae longe sunt, & a se tamen non recedat. Extendit uide licet proportionaliter: hoc est, ut alij plus, alij minus accipiant secundum dispensationem distributionis munerum, uel possibilitatem capacitatis participantium. Qui enim proximi sunt, abundantius ex illo accipiunt: & sic deinde singuli quod magis accedunt, magis accipiunt: & quo magis recedunt, minus recipiunt. Omnes tamen accipiunt: unusquisque pro parte sua. Hoc est, quod ait. Pro-

Elegantius
discutitur.

Quo Deus
oibus se extendit.

portionaliter se extendit: quia tamen ad omnes se extendit, & omnibus se infundit, omnes illuminat, & lumina esse facit ex lumine suo, ac per hoc unum esse facit, sicut ipse unus est. Et hoc est, quod dicit: Unificat eos secundum simplicem sui unitatem. Una enim illuminatio omnium, una est similitudo, & una forma, in qua unum sunt omnes ex illa, qui illuminantur ab illa, & unum cum illa: quoniam illuminari lumina sunt, sicut ipsa est lumen. Illi tamen, qui ex ipsa unum sunt, unificatione unum sunt non unitate: quia quae unum sunt ex multis, unum sunt in uno. Ipsi enim multi sunt, & propterea unum non sunt in eo, quod sunt: sed quia multi in uno sunt, ex uno multi unum sunt, & unificatione unum sunt, non unitate. Ipse uero non unificatione, sed unitate unus est, quia unus est ex eo quod est, quod unum est. Et propterea simplicem dixit unitatem, quia ex uno unus est, & idem unum, a quo est, ipse uero. Idcirco unitas in uno simplex est: unificatio uero multiplex in uno, quod illic ex uno unum, & unum in uno: hic autem ex multis unum, quia multi in uno, & unum in multis. Deinde subiungit causam, quare diuinus radius, id est sapientia diuina, quae a Patre una est, & apud Patrem simplex est, uarie multiplicatur per similitudines, & formas demonstrationum in sacro eloquio, quoniam uidelicet aliter nobis innotescere non potuit inuisibilis Dei sapientia, nisi se ijs, quae nouimus, uisibilibus rerum formis ad similitudinem conformaret, & per eas nobis sua inuisibilia, quae non nouimus, significando exprimeret. Propterea diuinus radius, qui in se unus est, & simplex, ad nos ueniens, significationum, & demonstrationum uarietate multiplicatur, quia eum in sua puritate, ac simplicitate capere non ualet. Etenim neque possibile est aliter nobis lucere diuinum radium, nisi uarietate sacrorum uelaminum anagogice circumuelatum, & ijs, quae secundum nos sunt, prouidentia paterna connaturaliter, & proprie preparatum. Sacra uelamina, in quibus nobis radius diuinus lucet, sunt mystica in sacro eloquio descriptiones, quae uisibiles adducunt formas, & similitudines inuisibilium ad declarationem. Quibus uidelicet uelaminibus ipse radius diuinus anagogice circumuelatur. Anagoge enim (sicut dictum est) ascensio mentis, siue eleuatio uocatur in contemplationem supernorum. Anagogice igitur circumuelatur, quia ad hoc uelatur, ut amplius clarescat: ob hoc tegitur, ut magis appareat. Eius igitur obumbratio, nostri est illuminatio, & eius circumuelatio, nostri eleuatio. Quemadmodum infirmi oculi solem nube reatum libere conspiciunt, qui coruscum eius lumen intueri non possunt: sic & diuinum radium lippientibus mentis oculis lucere impossibile est: nisi uarietate factorum uelaminum circumuelatum, & preparatum prouidentia paterna connaturaliter, & proprie ijs, quae secundum nos sunt. Nisi enim prouidentia paterna nobis ineffabili bonitate in hoc prouidisset: oculis nostris lumen ipsius omnino lucere non posset: & idcirco paterna, & pie prouidit nobis, ut ipsum lumen prepararet nobis, & coaptaret ijs, quae secundum nos sunt, rebus, & similitudinibus, & formis: & sic connaturaliter.

ruraliter, & proprie, hoc est, secundum naturam nostram, et proprietatem eorum, quae naturae nostrae sunt, preparatum, et coaptatum ostenderet nobis. Conformat se nostris, ut per nostra innotescat nobis: ut ea, quae connaturalia sunt, et propria nobis, in demonstrationem proposita facilius intelligantur a nobis, Sequitur.

Propter quod et sanctissimam nostram hierarchiam perfectissima sacrorum dispositio caelestium hierarchiarum supermundana imitatione dignam iudicans: et dictas immateriales hierarchias materialibus figuris, et formalibus compositionibus uarificans tradidit. Ac si diceret, quia per uisibilia conuenienter inuisibilia demonstrantur: idcirco diuina sapientia, quae omnia disponit ad similitudinem angelicae hierarchiae, quae inuisibiliter ordinata erat in caelis: humanam hierarchiam uisibiliter formauit in terris, ut essent in hominibus quoque sicut in angelis potestates, et principatus sacri, quibus humana conuersatio temporaliter incedens gubernetur, ut ex uisibili dispositione hominum, in uisibilibus innotescat dispositio angelorum. Hoc est, n. quod ait. Propter quod perfectissima sacrorum, hoc est, summa hierarchia ipsa ineffabilis Trinitas, a qua, et secundum quam sacra omnia, i. sacre ordinationes omnes disponuntur: iudicans sanctissimam nostram hierarchiam, i. humanam, dignam supermundana, i. spiritali, uel intellectuali imitatione caelestium hierarchiarum, ut eas spiritaliter imitetur, et secundum illas disponatur: Et idcirco uarificans, i. uarie, ac multipliciter declarans ipsas, s. iam dictas immateriales, i. spuales, et angelicas hierarchias, materialibus, i. corporalibus, et uisibilibus, uel secundum uisibilia sumptis figuris, et compositionibus formalibus, hoc est, aptis, et competenter secundum rationem formationum expressis: tradidit hoc est instituit ipsam uidelicet sanctissimam nostram hierarchiam: ut in hoc quoque ratio seruaretur uisibilium demonstrationum ad inuisibilem ueritatem: ut nos ascendamus ab ipsis sacratissimis formationibus, quae foris ad demonstrationem proponuntur, ad altitudines, & similitudines non figuratas, hoc est, simplices, & spirituales. Ascendamus dico proportionaliter nobis ipsis, hoc est, secundum proportionem, & mensuram spiritualium donorum illuminati per ea, quae foris sunt: in inuisibilium agnitionem, & ad sublimem, & simplicem, & eandem semper consistentem ueritatem. Altitudines enim, & similitudines ipsae sunt inuisibiles potestates. Altitudines quidem dignitate: similitudines incommutabilitate, non figuratae simplicitate. Ad quarum cognitionem secundum differentiam progressionum, & incrementa illuminationum proportionaliter nobis ipsis ascendimus per gradus spiritualium profectuum in nobis per differentiam donorum inter nos. Secundum namque illam proportionem, qua nunc dona gratiarum differenter percipimus: merito postea uel hic per mentis contemplationem, uel illic per retributionem, in numerum angelorum transimus. Sic enim proportionaliter nobis ipsis ascendimus: quando secundum hoc, quod praesenti per dona gratiarum,

& gradus dignitatum differenter disponimur, ad inuisibilis ueritatis participationem secreta, & inuisibili promotione subleuamur. Ipsa autem ueritas in nobis quidem officia spiritalium dignitatum, & gradus, & distributiones ordinum figuratim, & materialiter figuratur: atque formatur secundum habitus, & actiones, & signa uisibilia, quae in nostra sunt hierarchia ad declarationem opposita: quae omnia in caelesti, atque angelica hierarchia secundum simplicem ueritatem sublimi, & nostrae naturae superexcellenti modo absque signis, & figuris pure, & uniformiter constant: secundum quam excellentiam ipsos angelicos ordines altitudines theologia uocat, & similitudines: uel quia per nullam mutabilitatem a semetipsis discrepant: uel quia ea in ipsis secundum simplicem ueritatem sunt, quasi quaedam similitudines, & exemplaria esse uidentur eorum, quae per figuras, & imagines consistunt. Nisi enim inter haec, & illa aliqua similitudo esset: per haec ad illa nulla declaratio esset. Nunc autem quoniam haec, quae uisibilia sunt ad inuisibilem aemulationem diuina sapientia in prima conditione formauit: in secunda dispositione ex eisdem quoque rationali animo ad inuisibilium agnitionem consentienti, signa, & exempla demonstrationum constituit. Hoc est enim, quod sequitur. Quoniam neque possibile est nostro animo ad non materialem illam ascendere caelestium hierarchiarum imitationem, & contemplationem: nisi ea, quae secundum ipsum est materiali manuactione utatur: Non materialem spiritualem imitationem, uel contemplationem dicit, et incorporalem: quoniam omne, quod corporale est, ex materia est. Spiritualem autem naturam merito immaterialis dicitur: quoniam neque ex materia est, ut sit de alio: neque materia esse potest, ut de ipsa sit aliud. Materialem autem manuactionem corporalia signa intelligit: quorum quasi manuactione mens humana utitur, ut ex uisibilibus ad inuisibilium imitationem, et contemplationem dirigatur. Ad imitationem quidem per exercitium uirtutis: ad contemplationem uero per cognitionem ueritatis. Nota autem nouam compositionem, et similitudinem nouam in eo, quod ait manuactio. Mens etenim hominis tenebris ignorantiae suae obuoluta ad lumen ueritatis exire non potest, nisi dirigatur, et quasi caecus manuactione utens, quo non uidet, incedat. Ipsae autem manuactiones, et directiones, quibus mens ad inuisibilia tendens utitur, a uisibilibus sumuntur signis, et demonstrationibus secundum uisibilia formatis. Et hoc totum disposuit, & ordinauit perfectissima sacrorum dispositio: quae graece hierothesia uocatur, hoc est, sacrorum positio: summa uidelicet Trinitas: a qua, & secundum quam omnia sacra disponuntur, & ordinantur in caelo, et in terra, quae & alio nomine teletarche, i. principium purgationis dicitur, quoniam ab ipsa omnis emundatio est, et principium purgationis: non solum ut bona fiant, quae mala sunt, sed & illustrationis, et deificationis, ut meliora efficiantur, quae bona fuerunt. Ipsum ergo summum sacerdotium, uel summa paternitas omnia emundans, et sanctificans, et illu-

& illustrans, hoc instituit, & ordinauit: ut primo loco secundum ipsam angelicam naturam inuisibiliter formetur, & secundo loco humana natura ad eandem imaginem per uisibilia excitata reformetur: quia non potest humanus animus ad inuisibilium cognitionem, uel imitationem reduci, nisi per uisibiles demonstrationes eruditus: quoniam & ipsa uisibilia a Deo sic facta sunt, ut secundum illam similitudinem, & aemulationem, quam ad ipsa inuisibilia acceperunt, eadem conuenienter declarare possunt: ut noster animus horum ductione utens ad illa dirigatur secundum ista, pro similitudine demonstrationis illa aestimans, & perpendens. Quae admodum sequitur. Visibiles quidem formas inuisibilis pulchritudinis imaginationes, siue imagines arbitrarias, uidelicet ipse noster animus: & sensibiles suauitates figuras inuisibilis distributionis subauditur arbitrarias ipse noster animus: & immaterialis luculentiae imaginem materialia lumina: ut iterum subaudiatur arbitrarias ipse noster animus: secundum intellectum contemplatiuae plenitudinis discursas sacras disciplinas: hic plus subaudiendum est arbitrarias noster animus imagines esse: & adunati ad diuina, & ordinati habitus earum, quae hic sunt, dispositionum ordines: iterum subaudi arbitrarias noster animus imagines esse: & Iesu participationis ipsam diuinissimam eucharistiae assumptionem: iterum subintellige arbitrarias noster animus imaginem esse. Summa igitur totius capituli haec est. Quoniam non potest noster animus ad inuisibilium imitationem, & contemplationem ascendere: nisi per uisibilia dirigatur: Ita uidelicet, ut ex ipsis uisibilibus inuisibilia arbitrari, & aestimare sciatur: sicut quae ipsa ad illa similitudinem habent, & significationem faciunt. Quas uero uisibilium similitudines ad inuisibilia ipse noster animus arbitrari deat & existimare, quaedam distincta subiciens exempla ostendit: ac si diceret. Ideo per uisibilia inuisibilium ueritas demonstrata est: quia non potest noster animus ad inuisibilium ipsorum ueritatem ascendere, nisi per uisibilium considerationem eruditus: ita uidelicet, ut arbitretur uisibiles formas esse imaginationes inuisibilis pulchritudinis. Quia .n. in formis rerum uisibilium pulchritudo earundem consistit, congrue ex formis uisibilibus inuisibilem pulchritudinem demonstrari dicit: quoniam uisibilis pulchritudo inuisibilis pulchritudinis imago est. Quia tamen in rebus uisibilibus aliud est forma, & aliud est essentia: idcirco quaecumque uisibilia sunt mutabiliter pulchra sunt, quoniam quaecumque numero diuersa sunt, & natura mutabilia inaequaliter simul non consistunt. Inuisibilia autem, quibus aliud non est forma, & aliud essentia: quia omne, quod est, unum est, & simplex, & idem esse: pulchra sunt ex eo, quod sunt, & non est pulchritudo illorum compacta ex multis concurrentibus in unum, sicut uisibilis natura uidetur: cuius forma secundum spatia locorum explicatur, & per figuras ex multis coaptatas disponitur. Idcirco alia est pulchritudo uisibilis, & alia inuisibilis naturae, quoniam illa simplex, & uniformis est: ista autem multiplex, & uaria proportione conducta. Est tamen ali-

qua similitudo uisibilis pulchritudinis ad inuisibilem pulchritudinem, secundum aemulationem, quam inuisibilis artifex ad utranque constituit: in qua quasi speculamina quaedam diuersarum proportionum unam imaginem effingunt. Secundum hoc ergo a pulchritudine uisibili ad inuisibilem pulchritudinem mens humana conuenienter excitata ascendit: quasi de simili ad similia conducta facile in semetipsa inuisibiliter intelligens quae sit eorum, quae foris uisibiliter comprehendit, ad inuisibilia cognatio. Nam secundum inuisibilem lucem insitam sibi noster animus ad inuisibilia respiciens facile arbitratur uisibiles formas inuisibilis pulchritudinis imagines esse, illi, quod inuisibile intus ipse habet, amica quadam similitudine respondentem, eas secundum approbationem, & affectum inueniens. Quod enim in animo est, inuisibile est, sicut ipse animus inuisibilis est: & concipit tamen ipse, qui inuisibilis est ex his, quae uisibilia sunt, gaudium, & amorem, & affectum: & diligit ex his quaedam quasi similia, & amica, & cognata: & praestat se illis uoluntarie, & exultat in ipsis. Alia autem aspernatur, & odit, & refugit, & longe se facit ab illis amore, & dilectione: & iudicat peregrina a te, & disconuenientia, & nullam secum habentia similitudinem. Atque in hunc modum noster animus ex propria natura docetur, quod uisibilia ad inuisibilia cognationem habent, & similitudinem: & quod ipsa uisibilia imagines sunt, & simulacra eorum, quae uisibiliter uideri non possunt: quoniam ex his intelliguntur ea, quae non uidentur: & quia secundum aliquid totum illic in incommutabili natura inuisibiliter consistit, quod hic uisibiliter, & sensibiliter natura mutabilis accipit, ut ad inuisibilia conducat. Est enim hic species, & forma, quae delectat uisum: est et melodia iocunditas, quae demulcet auditum: est suauitas odoris, quae reficit olfactum: est dulcedo saporis, quae infundit gustum: & lenitas corporum, quae fouet, et blande excipit tactum. Illic autem species est uirtus: & forma iustitia: dulcedo amor: et odor desiderium: cantus uero gaudium, et exultatio: contactus autem amari, et desiderati, et quaesiti boni inuentio. Haec enim omnia ibi sunt, et uera ibi sunt: et habent ad haec, quae non uera sunt, aliquid simile secundum quod intelliguntur a nobis. Ex his enim noster animus ad illorum cognitionem, et imitationem ascendit: arbitrarias uisibiles formas, quas uel natura secundum primam conditionem inditas ostendit, uel sacrum eloquium dispensatorie ad declarationem faciendam in significationem proponit, inuisibilis pulchritudinis imagines esse: et sensibiles suauitates, i. dulcedines sensibiles, figuras esse, & similitudines inuisibilis distributionis, hoc est, dulcedinis, quae inuisibiliter distribuitur, i. diuersis modis tribuitur: ut uidelicet alius plus, alius minus accipiat secundum mensuram, & dona gratiae largitoris. Et similiter immaterialis luculentiae, hoc est, spiritualis lucis imaginem esse materialia, i. corporalia lumina: & rursum sacras disciplinas, i. sacras scripturas discursas, i. inuestigatas, & perscrutatas ingenio: imagines esse contemplatiuae plenitudinis, i. plenae, ac perfectae contemplationis, quae

1. Co. 13

quæ secundum intellectum. i. intellectualiter solū, & inuisibiliter & percipitur, & ministratur. Omnis enim illa cognitio, quam modo per sacrum eloquiū studio lectionis, uel meditationis discimus, quasi imago tantum est illius plenæ, ac perfectæ cognitionis, quam postmodum ex præsentī contemplatione hauriemus. Vnde & Apostolus ait. Videmus nunc per speculum in ænigmatē: tūc autem facie ad faciem. Quid ergo mirum est, si ea, quæ foris apparent sensibilia, inuisibilium imagines esse dicuntur, cum ipsa nostra scientia, quæ ad horum cōparationem spiritualis, & inuisibilis creditur, imaginis & similitudinis loco ad illa existimetur? Sequitur. Et adunati ad diuina, & ordinati habitus earum, quæ hic sunt, dispositionum ordines. Iterū subaudi, arbitrans noster animus ordines dispositionum: quæ dispositiones hic, hoc est exterius sūt, esse imagines habitus adunati ad diuina. Est. n. quidā habitus mentis bonæ adunatæ ad diuina, & quasi collectæ in unum a uarijs desideriorum scissuris, & ordinatæ, ut recte incedat. Adunatæ uidelicet per dilectionem: & ordinatæ per discretionem. Adunatæ ad unum: & ordinatæ in uno. Cuius uidelicet habitus inuisibiliter ordinati, & subsistentis imagines sunt ordines dispositionum, quæ extrinsecus in gradibus, & officijs, & ministerijs in ecclesia sancta dispensantur. Sicut enim in una ecclesia diuersi ordines, & dispositiones unam in uniuersitate pacem, & concordiam subministrando, & cooperando efficiunt: sic in una anima multæ uirtutes cooperando, & subministrando sibi unam perfectionis formam componunt. Sed & in unoquoque nostrū exterioris hominis dispositio, & ordo uiuendi, atq; agendi modus interioris hominis formam, habitū que demonstrat. Sequitur. Et Iesu participationis ipsam diuinissimæ eucharistiæ assumptionem. Rursum subintellige, quod supra, arbitrans noster animus ipsam assumptionem diuinissimæ eucharistiæ imaginem esse participationis Iesu. Ipsa enim assumptio diuinissimæ eucharistiæ, i. sanctissimæ perceptionis corporis, & sanguinis Iesu Christi, quam nunc sacramentaliter, & uisibiliter in altari tractamus: imago est, & forma illius participationis Iesu, qua uel nunc ei in spiritu per dilectionem coniungimur, uel postmodum in eadem forma gloriæ apparentes plena similitudine uniemur. Sane hic notandum, quod quidam ex hoc loco munimentum erroris sui ducere putauerunt: dicentes in sacramēto altaris ueritatem corporis, & sanguinis Christi non esse, sed imaginem illius tantum, & figuram: propterea quia scriptura dicit, id, quod in eucharistia altaris sumitur, imaginem esse illius, quod in participatione Iesu percipietur. Qui profecto in hunc erroris laqueum non inciderent, si uel sacramenta Dei recta, & humili fide susciperent: uel scripturas sacras conuenienti intelligentia tractarent. Nunc autem, quia in sacramentis Dei sensum suum fidei præferunt, & in scripturis sacris sanam interpretationis formam tenere contemnunt: fit ut ipse sermo ueritatis amplius eos caligare faciat, dum non recte intellectus errorem pro ueritate ministrat. Quod tamen scripturæ uitiū non est: sed le-

gentium, & non intelligentium cæcitas: Neque sacramentorū Dei confusio: sed præsumptium prauitas. Hic autem periculose errauerunt tot manifestis sententijs, & assertionibus non dubijs unum ambiguum præferentes: & in ipso magis mendacium, quam ueritatem eligentes, non quia hoc ibi magis dicebatur, sed quia hoc ab illis magis credebatur. Quid enim? nunquid ideo sacramentum altaris ueritas non est, quia figura est? Ergo nec mors Christi ueritas est, quia figura est: & resurrectio Christi ueritas non est, quia figura est. Nam & mortem Christi, & resurrectionem figuram esse, & imaginem, & similitudinem, & sacramentum, & exemplum Apostolus manifeste declarat dicens. Christus mortuus est pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram: ut peccatis mortui iustitiæ uiuamus. Et Apostolus Petrus dixit. Christus est passus pro nobis: uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Ergo mors Christi exemplum fuit, ut peccato moriamur: & resurrectio eius exemplum fuit, ut iustitiæ uiuamus. Nūquid ideo ueritas non fuit: ergo Christus uere mortuus non est, & uere non surrexit: si mors eius, uel resurrectio uera non fuit. Absit. Nam de ipso scriptum est. Vere languores nostros ipse tulit: & dolores nostros ipse portauit. Ergo mors Christi uera fuit, & tamen exemplum fuit: & resurrectio Christi uera fuit, & tamen exemplum fuit. Quare ergo sacramentum altaris similitudo esse non potest, & ueritas? In alio quidem similitudo, & in alio ueritas. Nam cum unum sit sacramentum, tria ibi discreta proponuntur: species scilicet uisibilis, & ueritas corporis, & uirtus gratiæ spiritualis. Aliud est. n. uisibilis species, quæ uisibiliter cernitur. Aliud est ueritas corporis, & sanguinis, quæ sub uisibili specie inuisibiliter creditur: Atque aliud gratia spiritualis, quæ cum corpore, & sanguine inuisibiliter, & spiritualiter percipitur. Quod enim uidemus, species est panis & uini: quod autē sub specie illa credimus, uerum corpus est, et uerus sanguis Christi Iesu, quod pendit in cruce, et qui fluxit de latere. Nec per panem et uinum, corpus et sanguinem tantum significari: sed sub specie panis et uini, uerum corpus et uerum sanguinem consecrari. Et speciem quidem uisibilem sacramentum esse ueri corporis, et ueri sanguinis: corpus autem, et sanguinem sacramentum esse gratiæ spiritualis. Et quemadmodum species illic cernitur, cuius res, uel substantia ibi esse non creditur: sic res ibi esse ueraciter, et substantialiter præsens creditur, cuius species non cernitur. Videtur enim species panis, et uini: et substantia panis, et uini non creditur. Creditur autem substantia corporis, et sanguinis Christi: et tamen illius species non cernitur. Quod ergo uidetur secundum speciem, sacramentum est, et imago illius, quod creditur secundum corporis ueritatem, et quod creditur secundum corporis ueritatem, sacramentum est illius, quod percipitur secundum gratiæ spirituales. Sacramentum ergo altaris, et eucharistia diuina in uero corpore, et sanguine Dñi nři Iesu Christi, et imago est secundum speciem panis, & uini, in qua cernitur, & res est secundum substantiæ suæ ueritatem, in qua creditur illic, atque per-

1. Cor. 13

1. Pet. 2

Esa. 53

Ioan. 6

Ioan. 6

percipitur. Et rursum, quod nunc uisibiliter secundum speciem sacramenti, & corporaliter secundum carnis, & sanguinis ueritatem, Christum in altari sumimus: sacramentum est, & imago, quod ipsum eundem inuisibiliter, & spiritualiter secundum gratiæ infusionem, & spiritus sui participationem in corde sumere debemus. Ergo diuinissima eucharistia, quæ in altari & secundum speciem panis, & uini, & secundum corporis, & sanguinis Christi ueritatem uisibiliter, & corporaliter tractatur: sacramentum est, & signum, & imago inuisibilis, & spiritualis participationis Iesu, quæ intus in corde per fidem, & dilectionem percipitur. Voluit enim sapientia Dei, quæ se per uisibilia manifestat, ostendere, quod ipsa animorum cibus, & refectio est: & propterea carnem assumptam in edulium proposuit, ut per cibum carnis ad gustum inuitaret diuinitatis. Sed ne rursum humana infirmitas contactum carnis in assumptione horreret: consueti, & principalis edulij specie illam uelauit, & sic sumendam proposuit: ut sensus in uno foueretur, & fides in altero edificaretur. Sensus enim fouetur in uno, dum solita tantum, & consueti percipit: edificatur autem fides in altero, dum in eo, quod uidet, quale sit illud, quod non uidet, agnoscit. Proponitur igitur species panis, & uini, ut doceatur plena, & perfecta refectio esse in sumptione corporis, & sanguinis Christi ex diuinitate Christi. Plena autem refectio cibus, & potus est: Cibi autem, & potus, panis, & uinum principalis substantia est. Et proponitur species ex principali substantia refectio: ut in ea sumatur, & per eam significetur ueritas corporis & sanguinis: sicut ipse testatur dicens. Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Quæ tamen corporis, & sanguinis sumptio, quæ sola sine spirituali effectu salutem non conferat, ipse idem Saluator manifestat dicens. Caro nihil prodest: spiritus est, qui uiuificat. Uirtus ergo, & plenitudo spiritualis refectio, quæ in corpore, & sanguine Christi est, per speciem quidem panis, & uini significatur: in perceptione autem gratiæ, & infusione internæ, & æternæ refectio perficitur. Et sic quidem cum tria in uno ibi sint, in primo quidem signum inuenitur secundum: in secundo autem causa tertii: in tertio uero uirtus secundi, & ueritas primi. Et hæc tria in uno sunt, & unum sacramentum. Claret itaque, quod diuinissimæ eucharistiæ assumptio sacramentum est, & imago participationis Iesu: quia hoc, quod eius sacramentum uisibiliter percipimus, signum est, quod ei spiritualiter, & inuisibiliter uniri debemus. Ipsa autem eucharistia, i. bona gratia, ipsa scilicet hostia sacra diuinissima uocatur: quoniam diuinus facit, & participes diuinitatis eos, qui se participant. Et quia ipsa signum est, & ueritas, in qua uera caro Christi sub specie panis sumitur, & in carne eius dignè sumpta ipsius etiam diuinitatis susceptio, & participatio, & confortium condonatur. Propterea dignissima est, & sanctissima, & sanctificans, sanctificantia omnia, & sancta. Sequitur. Et quæcunque alia celestibus quædam essentis supermundane, nobis uero symbolice tradita sunt. Postquam quædam ex epli gratia ad ostendendam uisibilia ad inuisibilia similitudinem proposuit: nunc generaliter de toto concludit,

dicens. Et quæcunque alia celestibus quædam essentis supermundane, nobis uero symbolice tradita sunt: ac si diceret. Hæc, quæ superius memorata sunt, uisibilia, arbitrari debet noster animus secundum exemplum proposita ad inuisibilia similitudinem habere: & non sola hæc, sed quæcunque alia, quæ nobis symbolice tradita sunt, uel quæ celestibus essentis supermundane. Non enim sola hæc, quæ posita sunt, uisibilia, id est, formæ suauitates, lumina disciplinæ, ordines, eucharistia sacra, inuisibilium habent, & similitudinem, & demonstrationem: sed & alia omnia uisibilia quæcunque nobis uisibiliter erudientis symbolice, id est, figuratiue tradita, sunt proposita ad inuisibilium significationem, & declarationem. Et non sola hæc uisibilia, quæ nobis symbolice tradita sunt, inuisibilium demonstrationem habent: sed & illa quoque, quæ celestibus essentis, id est, angelicis spiritibus, supermundane. i. inuisibiliter, & spiritualiter, & non secundum huius mundi species tradita sunt, signa sunt inuisibilium, & imagines eorum, quæ in excellenti, & incomprehensibili diuinitatis natura supra omnem intelligentiā subsistunt, & sensum. Hoc est enim, quod dicit, quod non sola ea inuisibilium signa sunt, quæ nobis tradita sunt symbolice: sed illa quoque, quæ celestibus essentis tradita sunt supermundane. Habent namque, & ipsi angelici spiritus signa sua, & demonstrationes, per quas de inuisibilibus Dei, & ualde occultis, & secretis absconditis intus immaterialiter, & inuisibiliter, & simpliciter erudiuntur. Quæ quidem signa quantum ad nos, & ea, quæ apud nos sunt, uisibilia: inuisibilia omnino existimantur. Quantum uero ad illam multum inuisibilem, & inaccessibilem lucem, & incomprehensibilem deitatis: quasi foris sunt, & procedunt ab intus in demonstrationem. Propter quod & ipsa signa, quæ superueniunt mentibus, siue animis diuinitus illuminatis, theophaniæ, i. diuinæ apparitiones uocantur: quia in eis ad manifestationem uenientibus id, quod omnino occultum Dei est, demonstratur. Hæc ergo sunt, quæ celestibus supermundane traduntur, non secundum eam, quæ apud nos est, demonstrationem: sed inuisibiliter, & simpliciter aspirata. Multa quidem hic dicenda fuerant de hoc contemplationis genere, quo theophaniæ, i. diuinæ apparitiones diuinitus aspirata mentibus illuminandis superueniunt, & eas de occultis, & inuisibilibus Dei miro, & abscondito, & secreto, & singulari modo erudiendo sapientes efficiunt: precipue quoniam & hic quoque quidā in cogitationibus suis euanuisse inueniuntur: Deum rationali animo omnino incomprehensibilem, & inaccessibilem prædicantes: præterquam quod theophaniis quibusdam, i. diuinis apparitionibus, uel similitudinibus diuinis in contemplationem propositis, de ipso eruditur. Ipsa autem quasi quædam simulacra absconditæ diuinitatis inter rationales animos, ac Deum media ponunt: altiora quidem mente, inferiora autem diuinitate. Et hoc quidem solū de Deo uideri, & in hoc solo Deū uideri, utpote, qui in seipso a nulla mente, uel animo uideri possit. Hæc uero si mulacra sunt errorū, & phantasmata uanitatis: in quibus dum solū diuinitatis lucem uisibilem, & percepti-

ceptibilem conantur asserere, ueram deitatis cognitionem, & uisionem mentibus sanctis probantur auferte. Quid est enim in illis solum Deum uideri, & extra illa non uideri, nisi nunquam uere uideri, & uerum nunquam uideri? Si enim imago sola semper uidetur: & ueritas nunquam uidetur: quoniam imago ueritas non est, etiam cum de ueritate est. Tollant ergo phantasias suas, quibus lumen mentium nostrarum obumbrare nituntur: neque nobis Deum nostrum simulacris autumationum suarum intersepant: quia nos sicut satiari non potest aliquid praeter ipsum, ita nec sistere usque ad ipsum. Iplas igitur theophanias alio modo, & ueritati consentaneo existimemus. Sicut enim duo sunt: lumen, & quod suscipit lumen corpus: & ex his duobus unum efficitur lucens: & ipsum lucens imago quodammodo est, & similitudo luminis in eo, quod lucet sicut ipsum lumen: ita & Deus noster lumen est, & uerum lumen est, & ipsum lumen rationales animi mundi, & puri concipiunt: & ex eo lucentes fiunt, & non sunt ipsi imago luminis in eo, quod sunt: sed in eo, quod lucent ex lumine, sicut ipsum lumen lucet: & sunt ipsa lucentia theophanie luminis, in quibus lumen uidetur: quoniam a nullo lumen uideretur, si nullus a lumine illuminaretur. Nam & qui in se lumen uidet, lucentem se uidet: qui profecto non uideret, si non luceret, & se lucentem non uideret. Sic ergo non constituimus alium inter Deum nostrum, & nos: sed immediate uiam facimus, & nobis ad ipsum, & ipsi usque ad nos, ut simus in ipso, & ipse in nobis: ut non sit aliud extra ipsum, in quo beatificemur: sicut aliud esse non potuit praeter ipsum, a quo creamur. Propter hoc ergo supra dictam sententiam theologiae ad commodiorem intelligentiam interpretemur. Quia enim dixerat inuisibilia quaedam per eas, quae determinatae sunt uisibiles imagines, demonstrari: nunc generalem de ipsis inuisibilibus sententiam subiungit dicens. Et quaecunque alia &c. Ac si diceret: non solum illa inuisibilia, quorum haec signa proposita sunt, in manifestationem uenerunt: sed etiam quaecunque alia inuisibilia: quae nobis quidem, scilicet, hominibus, symbolice, i. figuratiue, & per sensibiles demonstrationes sunt tradita, i. proposita, & manifesta: caelestibus, autem essentibus, i. angelicis spiritibus, supermundane, & spiritaliter per nudam & simplicem ueritatem impressam reuelata. Sequitur.

Propter hanc ergo nostram corrationalem theologiae, i. diuinitatem, quae nobis est corrationalis, i. congrua, uel apta. Congruum enim est, ut per ea, quae nota sunt nobis, diuinorum participes efficiamur. Propter hanc ergo, & cetera: quasi diceret, quia humanae manus animus non potest de inuisibilibus erudiri, nisi per uisibilia, & cognita, ac cognata sibi. Igitur misericors principium perfectionis id est Deus, a quo omnis perfectio initium habet, sicut in ipso consummationem capit, & finem: sola gratia, & misericordia, ut nos ad suam cognitionem reuocaret, & similitudinem reformaret: Manifestans nobis caelestes hierarchias id est angelicas potestates: & perficiens etiam nostram hierarchiam comministrarum earum, scilicet, caelestium hierarchiarum, ut

fit illis & in dignitate conformis, & in ministerio diuino consimilis: seruata in nobis similitudine deiformis earum sanctificationis: ut simus similes sanctificationi earum, qua Deo conformes sunt, ad uirtutem nostram, i. secundum possibilitatem nostram: hoc est, quantum similes esse possumus, qui homines, & mortales, & peccato adhuc obnoxij sumus: descripsit supercaelestes intellectus, i. inuisibiles spiritus, qui nobis incogniti erant, sensibilibus imaginibus, ut per nota incognita disceremus. Et hanc descriptionem fecit in sacris eloquiorum compositionibus, i. in sacri eloquii descriptionibus: quae compositiones, & figuras, & similitudines proponunt nobis ad inuisibilitatem demonstrationem. Et hoc ideo fecit, ut nos reduceret per sensibilia ad intellectualia: hoc est, per uisibilia ad inuisibilia. Et ut nos etiam reduceret ex sacre figuratis symbolis, i. de figuris sacris, & sacrarum rerum figuris: in simplicissimas, i. in simplices, & spirituales excellentias cognoscendas caelestium hierarchiarum, id est, angelicarum potestatum. Propterea enim illas uisibilibus signis nobis descripsit: ut eas nobis intelligibiles faceret, & ad earum nos imitationem conformaret.

Titulus Cap. II.

QVOD PVLCHRE DIVINA,
& caelestia etiam per dissimilia symbola manifestantur.

LITERA DIONISII. Cap. II.

Portet ergo (ut existimo) primum exponere quam quidem esse speculationem omnis hierarchiae existimamus: & quid ipsius unaqueque diuinis profuit laudatoribus. Deinde caelestes hierarchias laudare secundum ipsarum in eloquiis manifestationem: consequentibusque his dicere, qualibus diuinis formationibus caelestes figurant ordines eloquiorum sacrae descriptiones: & ad qualem oportet ascendere per formas ueritatem. Ut non & nos eodem modo multis immunde existimemus caelestes, & deiformes animos, multipedes esse quosdam, & multorum uultum, & ab bonum speculabilitatem, aut ad leonum bestialem imaginationem formatos, aut ad aquilarum curuo rostro speciem, aut ad uolatilium tripertitam alarum commotionem effiguratos: & rotas quasdam igneas super caelum imaginemur: & thronos materiales diu-

speculabilitatem.

diuinitati ad recubitum necessarios: & quos quosdam multicolores, & armiferos archistrategos: & quaecunque alia ex eloquiis nobis sacre, & formabiliter in uarietate manifestatiuorum symbolorum tradita sunt. Et enim valde artificialiter theologia poeticis sacris formationibus in non figuratis intellectibus uisa est: nostrum (ut dictum est) animum reuelans, & ipsi propria, & connaturali reductione prouidens, & ad ipsam reformans anagogicas sanctas scripturas. Si cui autem uidetur sacras quidem recipi debere compositiones tanquam simplicium in seipsis, ignotorumque nobis, & in contemptibilium subsistentium: inconuenientes uero existimat sanctorum intellectum in eloquiis sacris descriptiones, & omne sic dicere durum, hoc angelicorum nominum theatrum: & debuisse (ait) theologos ad corpoream facturam uniuersaliter incorporaliu uenientes proprijs ea, & quantum possibile cognatis & formare, & manifestare figuratiuibus ex apud nos preciosissimis, & immaterialibus quoquomodo, & supereminentibus essentibus: & non caelestibus, & deiformibus simplicitatibus terrenas nouissimas circumpositas multiformitates. Hoc quidem & nostrum sublimius futurum esset, & supermundanas manifestationes non deduceret in inconuenientes dissimilitudines. Hoc etiam in diuinas simul iniuste non iniuriam faceret uirtutes, & eque nostrum non seduceret animum in immundas se inferentem compositiones. Et fortassis etiam existimabuntur supercaelestia leoninis quibusdam, & equinis multitudinibus repleti: & mugitiua laudum oratione, & uolatili angelorum praecipitatu, & animalibus alijs, & materijs ignobilioribus tanquam ad inconsequens, & ignobile & passibile reclusa, dum describuntur per omnia deiformes clarae manifestatiuorum eloquiorum similitudines. Sed ueritatis (ut existimo) inquisitio ostendit eloquiorum sacratissimam sapientiam in animorum caelestium formationibus utrumque ualde prouidisse: ita ut neque in diuinas (sic forsitan diceret quis) iniuriam faceret uirtutes: neque nos in uiles passibiliter infingeret imaginum humilitates. Quia quidem enim pulchre procuratae sunt informium formae, & figurae carentium figuris, non unam causam diceret quis esse nostram analogiam non ualentem immedia-

te in inuisibiles extendi contemplationes: & desiderantem proprias, & connaturales reductiones: quae passibiles nobis formationes praetendunt informium, supernaturaliumque speculationum. Sed quia & hoc mysticis eloquiis est decentissimum, per incomprehensibilia diuina aenigmata occultare, & inuiam multis ponere sacram, abditamque supermundanorum intellectuum ueritatem. Est enim non omnis sacer, neque omnium (ut eloquia aiunt) scientia. Si autem deformes imaginum descriptionis causas existimauerit quis inhonestum: dicens referri sic turpes formationes deiformibus, & sanctissimis dispositionibus: sufficit ad eum dicere, quomodo duplex est sanctae manifestationis modus. Unus quidem quasi consequens propter similes prouenientium sacrarum figurarum imagines: alter uero propter dissimiles formarum facturas in omnino inconsequens, & indecorum conformatus. Itaque colendam superessentiam diuinitatis beatitudinem manifestatiuorum eloquiorum mysticis traditiones, aliquando quidem ut rationem, & intellectum, & essentiam laudant: diuinam rationalitatem, & sapientiam eius declarantes, & uere existentem substantiam, & eorum, quae sunt substantiae, causam ueram: & quasi lumen eam formant, & uitam uocant tantis mirabilibus formationibus castioribus manentibus, & materiales formationes excellere quoquomodo probatis deficientibus: & sic diuina ad ueritatem similitudine. Est enim super omnem essentiam, & uitam, nullo quidem ipsam lumine characterizante: omni que ratione, & intellectu similitudine ipsius incomparabiliter derelictis. Aliquando uero dissimilibus manifestationibus ab ipsis eloquiis supermundane laudatur, eam inuisibilem, & infinitam, & incomprehensam uocantibus: & quae, ex quibus non quid est, sed quid non est, significatur. Hoc enim, ut existimo, potentius est in ipsa. Quoniam quidem ut occulta, & sacerdotalis traditio subintroduxit: hoc quidem non esse secundum quid eorum, quae sunt, eam uere dicimus. Ignoramus autem superessentialem ipsius, & inuisibilem, & ineffabilem infinitatem. Si igitur negationes in diuinis uere sunt, affirmationes uero incompatuae: obscuritati arcanorum magis apta per dissimiles formationes manifestatio. Et nunc itaque non turpes

pes replent caelestes ornatus eloquiorum sacrae descriptiones dissimilibus eos formarum facturis manifestantes: & per has ostendentes materialibus simul omnibus supermundalium excellentias. Quin uero & nostrum animum reducant magis dissimiles similitudines: non existimo quemquam bene sapientum contradicere. Per quidem enim preciosiores sacras formationes consequens est seduci, auriformes quasdam existimantes esse caelestes essentias, & quosdam uiros fulgoreos decora indutos uestimenta, candidum, & igneum innocue respergētes: & quibuscumque aliis similibus imaginatis formis theologia caelestes figurauit intellectus. Quod quidem ne paterentur, qui nihil uisibilibus bonis altius intelligunt, sanctorum theologorum restitutiua sapientia ad indecoras dissimilitudines mirabiliter descendit: non concedens materiale nostrum in turpibus imaginibus remanens quiescere: purgans uero, sursumque ferens, & animę suggerens deformitate compositionum, tanquam neque iusto, neque uero probante: esse nequaquam ualde materialibus, quia sic turpibus, similia secundum ueritatem supercaelestia, & diuina spectacula. Sed itaque & hoc intelligere oportet: nihil eorum, quae sunt, esse uniuersaliter boni participatione priuatum: siquidem (ut eloquiorum ueritas ait) omnia bona ualde. Est ergo ex omnibus intelligere bonas speculationes: & inuisibilibus, & intellectualibus, ex materialibusque formare diuersas dissimiles similitudines: altero modo intellectualibus habentibus, quae sensibilibus aliter distributa sunt. Etenim furor in irrationabilibus quidem ex passibili motu est: & omnis irrationabilitatis repletus est furibundus eorum motus: sed intellectualibus altero modo oportet irascibile intelligere: declarans (ut existimo) eorum uirilē rationabilitatem, & immanem quietem in diuinis, & immutabilibus fundamentis. Eodem modo concupiscentiam quidem esse dicimus in irrationabilibus inconsultam quandam, & materialem ex naturali motu, aut consuetudine in mutabilibus incontinenter ingentem impassibilitatem, & irrationabilem corporalis uoluptatis continuationem: simul omne animal compellentis secundum sensum inconcupiscibile. Cum uero dissimiles similitudines intellectualibus

circumponentes concupiscentiam eis circumformamus amorem diuinum: ipsam intelligere oportet super rationem, & intellectum immaterialitatis, & inflexibile, & non indigens desiderium superessentialiter castae, & impassibilis contemplationis, & ad illam puram, & sublimissimam claritatem, & inuisibilem, & formificam pulchritudinem aeternae, uerae, & inuisibilis societatis. Et ueluti potentiam excipit quidem in sufficientia, & in conuersibilitate: & a nulla affigitur uirtute, per inconfusum, & immutabilem diuinam pulchritudinis amorem, & uniuersalem reuocationem in id, quod uere est appetendum. Sed & ipsam irrationabilitatem, & insensualitatem in quidem irrationabilibus animalibus, aut in animatis materijs, defectum rationis, & sensus proprie uocamus: in autem immaterialibus, & intellectualibus essentijs sancte, & deceter supereminentias earum ut supermundalium confitemur, nostram transitoriam, & corporalem rationem, & materialem, & alienatum in corporalibus animi sensum excellentes. Est itaque non dissimiles formare caelestibus formas, & ex uilibus materiae partibus. Quoniam & ipsa ex uere bono subsistentiam possidens per omnem sui materialem dispositionem imagines quasdam intellectualis pulchritudinis habet: & possibile est per eas reduci ad immateriales primas formas dissimiliter (ut dictum est) similitudinibus acceptis, & eisdem non similiter: compacte autem, & pulchre intellectualibusque, & sensibilibus proprietatibus diffinitis. Haec mysticos theologos inueniemus non solum caelestium dispositionum declarationibus mirabiliter conformantes: sed & ipsis aliquando diuinis manifestationibus. Et aliquando quidem ipsam ex luminibus preciosis laudant: ut solem iustitiae, ut stellam matutinam in animum sancte orientem: & ut lumen in circumuolute, & inuisibiliter resplendens. Aliquando uero ex medijs: ut ignem innocue resplendentem: ut aquam uitalis plenitudinis datricem, & (ut symbolice dicendum) in uentrem subeuntem, fluminaque redundantem immensurabiliter refluentia. Aliquando autem ex nouissimis: ut unguentum suauis: ut lapidem angularem. Sed & bestialem ipsi formam circumponunt: & leonis ei, & pantherae specialitatem coaptat: & pardalineam uestiunt, & ursam saeuientem.

Addam

† diuinā
sapientia.

Addam uero, & quod omnium uilius esse, & magis significare uisum est: quia & uermis specie ipsam seipsam circumformantem † diuina sapientes tradiderunt. Sic & omnes theosophi, & occulta inspiratione prophetarum sanctis incontaminatis distinguunt sancta sanctorum: & dissimilem sanctam figurationem honorant: ut neque diuina immundis recte accepta sint: neque mirabilium imaginum studiosi contemplationis tanquam ueris remaneant figuris. Diuina itaque honorificant ueris negationibus, & ad nouissima compactarum imaginationum diuersis similitudinibus. Nihil ergo inconsequens est, si & caelestes essentias ex inconuenientibus dissimilibus similitudinibus formant secundum dictas causas. Non enim fortassis utique, non nos in quaestionem quidem ex indigentia in anagogen per diligentem diuinorum scrutationem ueniremus: nisi deformitas nos extorqueret manifestatoriae angelorum deformationis: non sinens nostrum animum remanere in dissimilibus formarum facturis: sed reluctantem negare materiales passibilitates: & assuescentem pure extendere per uisibilia in supermundanas altitudines. Tanta quidem a nobis dicta sunt propter materiales, & inconuenientes diuinorum eloquiorum angelicas imaginum descriptiones. Deinde autem segregare oportet quid ipsam quidem esse Hierarchiam existimamus: quidque ab ipsa Hierarchia profunt Hierarchiam sortientes: Dux uero sic Christus (si quidem mihi fas dicere) meus: totius Hierarchicae manifestationis inspiratio. Tu uero o puer secundum sanctam nostram sacerdotalis traditionis legislationem, ipse sancte, & decenter auscultans, mirabiliter dictorum diuinus diuina in doctrina factus: secreto animi quae sancta sunt circuntegens, ex immunda multitudine tanquam uniformia custodi. Non enim fas (ut eloquia aiunt) in porcos proijcere inuisibilium margaritarum inconfusum, & luciformem, beneficumque ornatum.

INCIPIT LIBER III.
expositionis in caelestis Hierarchiae
Diui Dionysii Areopagita
Cap. II.

Diximus dixi, & dico nunc, ne uos expectatione detineam, quod in Hierarchia Dionysii petitione uestra suscepi, non ut profundarum scrutari persequar: sed ut detegam solum, & in lucem exponam recta uerborum. Hoc enim introducendis primū magis conueniens est: praecipue quia illa, quae differenda censuimus, magna nimis, & supra nostram possibilitatem agnoscimus. Titulus secundi capituli hic est. Quod pulchre diuina, & caelestia etiam per dissimilia symbola manifestantur. Supra iam diximus quod sit symbolum, collatio uidelicet, i. coaptatio uisibilium formarum ad demonstrationem rei inuisibilis propositarum. Verbi gratia. Cum spirituum caelestium naturas exprimere uisibiliter uolumus: humanos quidem uultus, sed alas uis in una compositionis specie coaptamus: ut pro uultu hominis, qui solus ex uisibilibus ratione utitur, ipsi quoque inuisibiles spiritus rationales, & sapientes esse intelligantur: per alas autem agilitas naturae illorum, & uelox ad omnia motus exprimitur. Quia ergo in primo capitulo generaliter de omni Hierarchia differuit, quasi summam sequentis operis breuiter ad doctrinam faciendam praebans: primū, quia omne bonum a summo bono participatione multiplicatur: & omne bonum ad summū bonū similitudine, & conuersione unitur: deinde, quia conuenienter scriptura ad declarationem inuisibilium uisibilia signa assumpsit: nunc sequenti capitulo ostendit, sicut titulus ipse praeloquitur, quod uidelicet pulchre, i. apte, & conuenienter manifestantur, hoc est, representantur, & significantur, ut manifesta fiant, diuina, scilicet ea, quae in summa sunt Hierarchia, & caelestia, quae in angelica sunt Hierarchia. Vtraque haec conuenienter manifestantur, non solum per similia symbola, i. non solum per pulchras, & decet, atque eorum maiestati, & puritati congruas, siue consimiles figuras, & formas: sed et per dissimilia symbola, i. per tales formas, & descriptiones quae ab eorum excellentia alienae, & puritate indignae uideantur. Quod quidem aliquibus minus conueniens uideatur esse. Sed bene considerantibus ratio magna, & dispensatione necessaria ordinatū inuenitur. Ratione quidem, ut dum haec aliena in demonstratione assumpta cernimus: illa quoque, quae propria esse uidebatur sibi aliquid, aliena esse, & dissimilia a summa ueritate agnoscamus. Dispensatione uero, ut dum illa, quae mens pia in diuinis collocari secundum proprietatem non sustinet, significatione illorum cernit attribui: alia quoque, quae digna uidebatur, ac per hoc uera, & propria credi poterat, figuratiua esse, & per similitudinem ueritati adducta nullatenus possit dubitari. Er-

M. Hug. à S. Viç. To. j. T t go

† immanem.

go symbola similia in demonstratione ad hoc proposita sunt, ut inuisibilium ueritate specie cōsimili ostēderent: dissimilia autem, ut significando a figura ad ueritatem exeundū, & nō remanēdū in iis, quæ uera esse nō poterāt, demonstrarent. Ergo quantum similia symbola præcellunt specie, tñ dissimilia symbola transcendentur significatione: qm̄ etsi illa hēnt speciē pulchriorem, tñ ista significationem tenent manifestiorem. Illa ueritatem ostendunt: ista a falsitate exire cōpellunt. Illa sic ueritatem significant, ut facile possit rudis aīus in eis detineri: ista sic erudiunt, ut nō sinant in sui ueneratione aīos considerari falli. Illa, cum sint signa ueritatis tñ, aliqñ fortassis se pro ueritate pp̄ excellentem speciē recipi facerent: nisi ista signa essent, in quibus ueritas non creditur, etiam si per ipsa ueritas significetur. Aliud. n. est ueritas: atque aliud signum ueritatis: quia signum ueritas non est: etiam cum ueritatis signū est, & uerum est. Illa igitur signa euidentiorem demonstrationem habent, quæ & per similitudinem, qua appropinquant ueritati, ipsam ueritatem manifestant: & per dissimilitudinem, qua elongant a ueritate, se non esse ueritatem, sed signa tñ, & imaginem ueritatis demonstrant. Hoc est ergo, quod in isto capitulo demonstrare intendit, sicut per titulū ipsius exprimitur: q̄ diuina, & caelestia pulchre, & decenter nō solū per similes, sed etiam per dissimiles formas, & figurationes demonstrantur. Et quod nulla (sicut quidam existimauerunt) ipsis diuinis, & caelestibus iniuria fiat, si aliqñ in scripturis sacris p̄ humiles formationes, & quasi ab eorum excellentia remotas, & indignas figurentur: quemadmodū in scriptura Deus plastro, & angeli bobus comparantur: & cætera in hunc modum.

Portet ergo (ut existimo) primum exponere quam quidem esse speculationem ois Hierarchiæ existimamus &c. Pudice temperat assertionē suam, ut prudentem decet: nec in rebus excellentibus, & a sensu humano remotis ultra hoīs possibilitatem præsumere uidetur dicens, ut existimo. Nouerat. n. hoc ipse, quod dicebat: qm̄ ab eo doctus erat, qui uiderat, & sciebat. Sed seruauit modestiam dictionis: ut hæc humilitate, non elatione, quærenda & inuenienda ostenderet. Oportet ergo (ut existimo) primum exponere quā quidem esse speculationem omnis Hierarchiæ existimamus. Quinque hic primum gñaliter consideranda modo introductionis legentibus proponit: quæ per sequentia capitula singillatim exponet. Primū, gñalem omnis Hierarchiæ diffinitionem. Secundum, uniuscuiusque Hierarchiæ utilitatem. Tertium, caelestium Hierarchiarum secundum uisibiles formationes, quæ in eloquio sacro reperiuntur, laudationem. Quartum, ipsarum formationum, & descriptionum, quibus caelestes uirtutes significantur, qualitatem. Quintū, qualem ex ipsis, quæ uisibiliter ad inuisibilium declarationem, & laudationem proponuntur, mens humana in ipsis inuisibilibus concipere debeat, ueritatem. Hoc est, considerare primum, quid sit Hierarchia. Secundo, quid profiti. i. quæ in unaquaque utilitas consistat. Tertio, quomodo excellentia inuisibilium Hierarchiarum per uisibilia signa ostē-

ditur. Quarto, qualitatem signorum, & demonstrationum mysticarum cognoscere. Quinto, signatum a signo, ueritatem a figura separare. Oportet primum exponere quam speculationem. i. quam diffinitionem existimamus esse omnis Hierarchiæ: hoc est, quomodo generaliter, uel uniuersaliter diffinienda est Hierarchia. Diffinitionem autem idcirco speculationem uocat: quoniam diffinitio rei quasi speculū est, in qua ipsius rei natura cernitur: sicut in speculo natura corporis appositae imago uidetur. Generalis diffinitio est, quæ diffinitio uniuersaliter conuenit: & in toto inuenitur. Qui enim dicit principatus angelicos Hierarchiam esse, uerum dicit, sed uniuersaliter non diffinit: quoniam in hominibus quoque Hierarchia inuenitur. Item, qui dicit, Hierarchiam esse ordinem, uerum dicit: quoniam ubi potestas est, ordo est: sed non totum dicit: quoniam non omnis ordo Hierarchia est: quia non omnis ordo potestas est. Itaque generalis diffinitio est, quæ omni conuenit, & continet totum. Hanc itaque generalem diffinitionem Hierarchiæ speculationem omnis Hierarchiæ auctor nominauit: quæ & omni conuenit, & continet totum. Hæc autem, quia in subsequenti ipse positurus est, & expositurus, nos in præsentia præoccupare nō oportet. Deinde subiungit aliud ex iis, quæ exquirere, uel exponere oportet: uidelicet quid profuit unaquæque Hierarchia diuinis laudatoribus ipsius: hoc est: quid, uel quantum profuit unaquæque Hierarchia. i. sacra potestas, diuinis laudatoribus. suis. i. illis, qui in ea constituti, & ordinati Deum laudant, siue laudes diuinas celebrant, & frequentant. Omnes enim Hierarchiæ ad laudem diuinam ordinatæ sunt, & institutæ, siue superiores, siue inferiores, ut ab omnibus laudetur Deus: a quo, & per quem sunt omnes, & in omnibus omnia. Et qui excellentiores sunt, amplius laudant: & qui amplius laudant, sublimius remunerantur. Itaq; omnis Hierarchia tantum suis diuinis laudatoribus prodest, quantum accepit secundum gratiæ distributionē, & dona largitionis: ut sit uel in cognitione sublimior, uel in amore feruentior. Secundum gratiam enim sunt dona, & secundum dona sunt merita: & secundum diuersitatem meritorum, præmiorum diuersitas constat. Omnis ergo Hierarchia Dei laudatoribus suis tantum in præmio profuit, quantum contulit in dono: quia omnis dignitas, & potestas secundum ministerij, & officij gratiam, qua Dei laudem, & honorem, & gloriam prædicare, & amplificare potuit, in fructu retributionis excreuit. Sed & ipse caelestes uirtutes, quibus hoc ipsum præmium est Deum laudare: tantum singulæ secundū ordines suos, & dignitates in principatibus, & Hierarchiis suis utilitatis accipiunt: quāto plus, uel minus in laudem creatoris per donum gratiæ cooperantis assurgunt. Deinde (ait) oportet, id est, post expositam diffinitionem omnis Hierarchiæ, & utilitatem, oportet laudare caelestes Hierarchias, hoc est, angelicos principatus. i. laudes eorum describere, & demonstrare secundum ipsarum, uidelicet Hierarchiarum, in eloquiis manifestationem. id est secundum hoc quod laudes earum in eloquijs

quibus, hoc est, diuinis scripturis manifestantur. Proponuntur enim in sacro eloquio figuræ, & demonstrationes, quibus uirtutes, & laudes angelicarum potestatum declarantur: quas auctor inspiciendas, & considerandas dicit, ad angelicæ Hierarchiæ manifestationem. Sequitur. Consequentibusque iis: hoc est, consequenter post ista supradicta, uel in consequentibus iis, qui sequuntur: oportet dicere, qualibus diuinis formationibus figurant sacre descriptiones eloquiorum. s. diuinorum, caelestes ordines. Ac si diceret, primum oportet considerare, quomodo diuina eloquia caelestes uirtutes per descriptionum formationes laudabiles prædicant. Deinde, quales etiam sint ipsæ descriptiones, & formationes, quas diuina quadam ratione in earum. s. caelestium uirtutum declarationē figurant. Non uisissime autem oportet cōsiderare ad qualem oportet ascendere per formas ueritatē. Non. n. sufficit hoc solū, quod uisibile est attendere, nisi etiam sciamus qualem oporteat ex eo, quod uisibiliter demonstratur, inuisibiliter ueritatem cogitare. Si enim putamus hoc solū esse, quod uisibiliter in demonstratione cernitur: nūquā ueritatis participes efficiamur: Discernamus ergo signū a ueritate, & sciamus aliud esse, quod foris sensui erudiendo apponitur: aliud autem, quod intus animo btificando reseruatur. Idcirco autem dicere oportet ad qualem ueritatem ascendere debeamus, ab his figurationum uisibiliū formis: ne nos etiā (sicut multi) existimemus hæc oīa, quæ pro signis caelestium in scripturis figurate proponuntur, ita esse illic, quemadmodum hic mystice figurantur in similitudinibus, & formis, & figuris ad corporalia tantū, & sensibilia pertinentibus: quæ in diuina, & spiritualia omnino non cadunt: hoc est enim, quod sequitur. Ut non & nos eodem modo multis immunde existimemus caelestes, & deiformes animos, multipedes esse quosdam, & multorum uultuum: & ad bouum pecudalitatem, aut ad leonum bestialem imaginationem formatos: & ad aquilarum curuo rostro speciem, aut ad uolatilium tripertitam alarum commotionem effiguros: Et rotas quasdam igneas super cælum imaginemur: & thronos materiales diuinitati ad recubitū necessarios, & equos quosdam multicolores, & armiferos archistrategos: & quæcunq; alia ex eloquijs nobis sacre, & formabiliter in uarietate manifestationum symbolorū tradita sunt. Ut ergo non existimemus etiā nos eodem modo multis, id est, deiformes animos, id est, spiritus inuisibiles, incorporeos, & Dei, non corporum similitudinem, ac formam habentes, multipedes esse: quemadmodum uidelicet figuratiue in eloquio sacro sub figuris, & formis animalium describuntur: ut in Ezechiele, in Esaia, & Zacharia, & Michea, & alijs prophetis, angelici spiritus per animalia figurantur quadripedia, & uolatilia, & cætera ad hunc modum. Et ne existimemus etiam quosdam illorum spirituum multorum uultuū esse. i. multos uultus, siue facies habere: ut in Ezechiele scriptum est de animalibus sanctis. Quatuor facies uni erāt: quod licet ad sanctos Euangelistas, uel Apostolos, uel quoslibet iustos cō-

Exo. 1.

grue referatur: tamen etiam de sanctis angelis, incarnationem uerbi, & passionem, & resurrectionē, & ascensionem annunciantibus, & in his omnibus uerbum incarnatum ministerij famulatu prosequētibus, non inconuenienter accipitur. Sequitur. Et ad bouum pecudalitatem: subaudiendum est, & ne existimemus quosdam formatos ad bouum pecudalitatem: hoc est, ad similitudinem, formamq; bouū, quæ pecudalis est, non angelica: sicut in Ezechiele forma bouis, uel uituli in animalium figuratione exprimitur. Aut etiam, ne existimemus eosdem spiritus formatos ad leonum bestialē imaginationē: hoc est, ad imaginationem, siue imaginem leonū, quæ bestialis est, & spirituali, ac rationali natura indigna: sicut in Ezechiele facies hominis, & facies leonis in figuratione animalium memoratur. Et ad aquilarum curuo rostro speciem (iterum subauditur) formatos non existimemus. Quod autem ait curuo rostro, expresse dignam mouet irrisionem, sicut in cæteris: aduersum eos, qui hæc putant spirituali naturæ secundum proprietatem assignata. Notum est autem, q̄ in descriptione Ezechielis etiam facies aquilæ memoratur. Sequitur. Aut ad uolatilium tripertitam alarum commotionem effiguros: subauditur ne existimemus. Sicut enim in Esaia scriptum est de folio sedentis, & templo. Seraphim stabant super illud; sex alæ uni, & sex alæ alteri. Duabus uelabant caput, duabus uelabant pedes; & duabus uolabant alter ad alterum. Et alibi: quoniam duabus tegebant corpora sua. Vbi quidem in sex alarū per binas & binas distinctione; terna uel tripertita cōmotio inuenitur. Sex. n. alæ binæ & binæ iunctæ: simul tria paria alarū conficiunt. Sequitur. Et rotas quasdam igneas super cælum imaginemur. Subauditur negatiua particula a superiori, uidelicet, ne imaginemur rotas quasdam igneas super cælum; & ne imaginemur etiam thronos materiales quasi necessarios diuinitati ad recubitum: cum diuina natura, quæ sola oīa portat, fulcimēto non egeat. De rotis autem igneis, & thronis in libro Danielis testimonium habemus; & in Esaia, & Michea de folio excelso, & sublimi sedentis. Sequitur. Et equos quosdam multicolores (sicut in Zacharia leguntur equi albi, & nigri, & uarij: & in Apocalypsi similiter) subauditur ne imaginemur. i. principes, & duces militiæ arma ferētes, siue armis indutos: sicut in Zacharia legimus, & in Michea. Item Dominum sedentem super solium excelsum, & exercitum cæli a dextris eius, & a sinistris: & in libro Regum currus, & equos, & equites in montibus igneos demonstratos Eliseo, & puero eius in auxilium uenientes. Archistrategi dicti sunt quasi duces, uel ductores principum exercitus. Cōpositum nomen ab eo quod est ἀρχός archos, id est, princeps, & στρατός stratos: quod est dux, & imperator exercitus. Archistrategi itaq; duces intelliguntur principum exercitus: qui ipsis etiam principibus principantur, siue ducatum præbent superiores. Hæc igitur omnia ab ijs, quæ secundum nos sunt per similitudinem sumpta, atq; illis spiritibus caelestibus ad ea, quæ ipsis inuisibilia sūt, si

Esa. 6.

Danie. 7. Esa. 6.

Zacha. 6 Apoc. 6.

4. Reg. 6

gnificanda attributa: sic a nobis accipienda sunt ut hæc ita in ipsis esse non existimemus, sed per hæc alia, quæ in ipsis, nobis sunt inuisibilia, uisibiliter proposita perpendere studeamus. Non enim species corruptibilibus ad illorum munditiam attingit: & propterea quodammodo immunda existimatio est, quæ sine discretione: tam humilia, & indigna illi excellenti naturæ per proprietatem attribuit. Siue igitur hæc, siue quæcunque alia ex eloquijs, id est, scripturis, nobis sacre, & formabiliter hoc est sacra siue factæ rei formatione, uel figuracione, tradita sunt, in uarietate manifestatiuorum symbolorum, id est figurarum, & descriptionum sacrarum, quibus manifestantur secreta, & abscondita: omnia sic accipiamus, ut secundum similitudinem, & significationem eorum illa, de quibus facta sunt, omnia uera esse credamus: & tamen nihil horum in illis per proprietatem esse cogitemus. Sequitur. Etenim ualde artificialiter theologia poetis sacris formationibus in non figuratis intellectibus usa est: nostrum (ut dictum est) animum reuelans, & ipsi propria, & connaturali reductione prouidens: & ad ipsum reformans anagogicas sanctas scripturas. Ad hoc respondet, quod supradixerat, considerandum esse qualibus formationibus sacra scriptura caelestes ordines figuraret. Ac si diceret. Propterea ipse formationes caelestium ordinum in sacro eloquio diligenter inspiciendæ sunt: quoniam idcirco factæ sunt, ut nostrum animum ad inuisibilem cognitionem per hæc uisibilia, & nota reuelarent. i. illuminarent. Etenim ualde artificialiter, uel prudenter, siue considerate usa est theologia, i. diuina scriptura, poetis sacris formationibus. i. descriptionibus formarum, uel figurarum ad sacra, uel sancta representanda propositarum, formationibus poeticis. i. excogitatis, uel adinuentis ratione, & expositis per similitudinem mysticæ traditionis in non figuratis intellectibus. i. spiritibus sine figura, & corporali forma in sua simplicitate consistentibus significandis. Nostrum (ut dictum est, uidelicet in superiori capitulo) animum reuelans ab alto ignorantia uelamine, ut nuda & aperta facie caelestia contempletur: & ipsi scilicet animo propria, & connaturali reductione prouidens, ut uide licet reducat ad inuisibilia cognoscenda instructus per ea, quæ connaturalia, & propria illi sunt: & ad ipsam uidelicet animum, reformans, uel coaptans, siue temperans sanctas scripturas anagogicas: ut prius per nostra nobis conformata ad nos descenderent: & postea ad superiora reducendo illuminatos subleuaret. Hoc ergo theologia ualde artificialiter fecit: ut nobis loquens nostra suscipere: & per nostra admonitos, & eruditos ad sua subleuaret. Sed si cui fortassis hoc probandum uideatur: in quantum ipsa theologia ad significationem uisibilem pulchras, & decentes ab ijs, quæ nostra sunt, formationes assumpsit: reprehensibile autem, & incongruum illud, quod indecoras etiam, & indignas tantæ puritati, & maiestati similitudines apposuit: illi respondendum, propterea theologiam non solum similes, sed etiam dissimiles in demonstrationem diuinorum formas assumpsisse: ut per

illud, quod dissimile, & quasi alienum manifeste de ipsis per figuram dicitur: etiam id, quod proprium uideri poterat, figuratum, & alienum ad proprietatem agnoscat: hoc est, quod sequitur. Si cui autem uideretur sacras quidem recipi debere compositiones, tanquam simplicium in seipsis, ignotumque nobis & in contemptibilium subsistentiū. Hoc est, dignum esse ut recipiantur sacra compositiones. i. figuraciones, uel formationes sacra: quæ de ipsis diuinis, & inuisibilibus factæ sunt: uel potest de ijs, quæ simplicia, & incomposita sine figuracione corporali, & forma, ac per hoc nobis, qui corporalia tantum contemplari, & cogitare nouimus, ignota, & in contemptibilia subsistunt: & nisi per uisibilia signa, & demonstrationes uisibiles ostendi, ac percipi ab humano corde non possunt. Si cui ergo dignum uideretur, & necessarium propter eiusmodi causas sacras compositiones recipiendas esse: ita duntaxat si pulchre, & decenter, tantæque puritati conuenientes formarentur: nunc autem in decentes esse, & inconuenientes existimat, ille uidelicet quæcunque, sanctorum intellectuum, id est, spirituum descriptiones, quæ in eloquijs sacris factæ sunt: & existimat ille etiam inconueniens esse, omne hoc angelicorum nominum, ut theatrale sibi uideatur figmentum, ut uidelicet angeli boues, & leones, & aquilæ, & equi, & rotæ, & currus, & throni, & cætera huiusmodi, introducantur, & nominentur: quod secundum ipsius existimationem theatrale uideatur, & theatrale recitatione, & irrisione dignum. Nobis autem pie sentientibus, & recte credentibus sic dicere durum: uel omne sic dicere durum id est omnes sic duræ, & inconuenientes dictiones, & descriptiones, quod est quasi quoddam angelicorum nominum theatrum: uel si existimat ille sic dicere. i. sic dicendum esse hoc, quod in scriptura fingitur, quasi durum, id est inconsonum, & inconueniens angelicorum nominum theatrum esse: & si ille etiam ait debuisse theologos ueniētes, uel descendentes ad corpoream fabricam, id est, materialem figuracionem, uniuersaliter, id est omnino incorporalium, caelestium uidelicet, & inuisibilem: formare, ea. i. inuisibilia, & manifestare, quantum possibile eis esset, proprijs et cognatis figuracionibus. i. inconuenientibus, & similibus figuracionibus sumptis apud nos. i. inter uisibilia ista ex præciosissimis, uel sumptis ex preciosissimis apud nos, hoc est, ex eis, quæ præciosissimas apud nos: et ex immaterialibus quoquomodo. i. ex eis, quæ quoquo, id est aliquo modo immaterialia esse uidentur, et incorporalia: sicut uidelicet lux, et ignis, et splendor, et calor, et cætera huiusmodi: quæ cum materialia sint, et corporalia, multum tamen spirituali naturæ subtilitate, et puritate appropinquat. Si ergo dicat ille ex ijs præciosissimis, et aliquo modo immaterialibus, et supereminentibus essentijs debere theologos sumpsisse figuras eorum, quæ omnino incorporalia sunt, ut per ea, quæ ferè immaterialia, & incorporalia sunt, uere incorporalia significarentur. Et si adhuc dicat non debere circumpositas esse terrenas, et nouissimas id est ultimas, uel infimas, siue abiectas multi-

formitates. i. ex multis formis, & uarijs compositas figuras: deiformibus simplicitatibus. i. spiritualibus naturis: quæ quia deiformes sunt in gloria, terrenæ, & nouissime: & quia simplices in essentia, multiformitates eis omnino attribui non debuerunt. Et si dicat adhuc: hoc quidem, id est, si ex præciosis, & supereminentibus essentijs figuræ inuisibilem sumerentur, & terrenæ, & nouissimæ formate deiformibus simplicitatibus non circumponerentur, uel aptarentur: hoc quidem & nostrum sublimius futurum esset, hoc est, sublimius nos ad cognitionem spiritualium proueheret. Vel hoc quidem & nostrum esset, quia corporale esset, & materiale: & sublimius futurum esset. i. diuinis, & spiritualibus uicinius, ut ex utraque parte rationale fieret: ut per hoc, quod nostrum esset. i. familiare, & cognitum nobis, erudire non posset: & per hoc, quod sublimius, & dignius esset, spiritualium excellentiæ, & dignitati congrueret. Et supermundanas etiam, id est, caelestes, & spirituales manifestationes non duceret in inconuenientes dissimilitudines: quemadmodum istæ descriptiones faciunt: quia ex terrenis, & nouissimis essentijs similitudines inconuenientes, & dissimiles rebus spiritualibus adducunt. Hoc etiam. i. si ex pulchris, & decentibus formis tantum spiritualium figuræ formarentur: non faceret iniuriam in diuinis uirtutes non conuenientes formas eis attribuendo: quod facere est iniustum. Et æque. i. similiter non seduceret animum nostrum, sicut ista turpis, & indecens formatio seducit, ut aliena de illis uirtutibus, & indigna cogitet: dum se in istas immundas inserit, uel ingerit compositiones: quæ de ipsis indecenter factæ sunt. Et fortassis adhuc aliud de his turpibus compositionibus malum proueniat, quod existimabuntur supercaelestia repleri, uel repleta esse leoninis quibusdā, & equinis multitudinibus. i. equorum, & leonum: & mugitiua laudum oratione, & uolatili angelorum præcipitatu: quia figuræ leonum, & equorum, & bouum, & auium, quorum rugire, & hinnire, & uolare est, & qui Deum laudare non possunt nisi mugiendo, uel rugiendo: angelis tribuuntur. Et existimabuntur ipsa caelestia non solum his, sed etiam alijs animalibus, & materijs ignobilioribus: ut uermibus, & carbonibus, & alijs huiusmodi, quæ per figuram de spiritualibus dicta inueniuntur: repleta: tanquā reclusa. i. patefacta, & aperta sint ipsa caelestia: ad inconsequens. i. inconueniens, & ignobile: & possibile supra sit, ut eiusmodi admittantur in ea, uel & passibile id est corruptibile. Et hæc quidem omnia existimabuntur, dum describuntur similitudines manifestatiuorum eloquiorum: quas ad manifestationem eloquia proponunt clare. i. manifeste: deiformes. Si cui ergo hoc totum uideatur (ut huc usque pendeat sententia, & demum ita inferatur) ei quidem ita uideri: solas. i. pulchras, & excellentes species spiritualium, & diuinorum significationi apponendas: Sed tamen si quis ueritatem diligenter inquiret: eum agnoscere, quod sapientia diuinorum eloquiorum utraq; conuenienter apposuit: hoc est, quod sequitur. Sed ueritatis (ut existimo) inquisitio ostendit eloquiorum sacratissimam sa-

pietiam in animum, siue spirituum caelestium formationem utrunque ualde prouidisse: ita ut neque in diuinas (sic forsitan diceret quis) iniuriam faceret uirtutes, id est, ut neque per ipsas humiles figuraciones iniuriam faceret diuinis uirtutibus, id est, spiritibus, qui diuini sunt, & sacri, & incorporei: quod tamen fortassis aliquis iniuriam diceret, & dicendam putaret: cum tamen iniuria non sit, neque nos per easdem figuraciones infigeret passibiliter in uiles humilitates imaginum. i. in uilitatem humilium, siue in humilitatem uilium imaginum. Utrunque enim sapientia diuini eloquij prouidit, & cauitur per istas humiles figuraciones, neque diuinis iniuriam faceret, neque nostrum animum ad uiles cogitationes, uel existimationes falsas informaret. Et quidem primum quare diuinis, & inuisibilibus manifestandis corporales, & uisibiles figuræ, & formæ appositæ sunt: necessaria, & conueniens causa demonstratur, quam fortassis aliquis non unam diceret esse, sed duplicem: id est, non solum ideo, quia illa nisi per ista animo nostro manifestari non poterant: sed etiam ideo, quia in figuris & ænigmatibus mysticarum descriptionum ab impuris mentibus, & a maliuolis diuina secreta tegenda fuerant, & celanda. Ita (inquit) mysticarum descriptionum causam aliquis dicit: quod cum & ipse indubitanter, & ueraciter dicere potuisset, modeste alteri attribuit, ne forte suam auctoritatem commendare uideretur. Hoc est ergo, quod ait. Quia quidem enim pulchre procuratæ sunt informium formæ, & figuræ carentium figuris: non unam causam diceret quis esse nostram analogiam. Quia quidem enim. Contra usum latinitatis secundum idioma linguæ græcæ coniunctiones glomerauit: siue quia pro quod legatur, ut sit hic seusus. Quod quidem quis, id est aliquis, diceret non unam esse causam, hanc scilicet nostram analogiam id est non solum nostram analogiam causam esse huius rei, & procuratæ sunt pulchre, id est, conuenienter a sacro eloquio formæ informium, & figuræ carentium figuris, id est, quod in sacro eloquio attributæ sunt formæ, et figuræ illis caelestibus spiritibus, qui in sua natura nec formas corporales habent, nec figuras. Huius inquam rei diceret quis non solum esse causam analogiam, id est, conditionem nostram aliter non ualentem ad inuisibilem cognitionem pertingere: neque ualentem immediate, id est, sine medio aliquo extendi per intellectum in inuisibiles contemplationes, id est, in contemplationes inuisibilem. Nostram analogiam dico etiam desiderantem proprias, et connaturales reductiones: hoc est, reduci ad inuisibilem cognitionem, et contemplationem per ea, quæ propria illi sunt, et connaturalia, id est, uisibilia, et corporalia: quæ uidelicet corporalia præterdunt, id est, proponunt formationes informium, id est, spiritualium speculationum, et supernaturalium, id est, nostram naturam excedentiū speculationum, et omnino incomprehensibilem nobis, nisi per istas formationes passibiles demonstraretur, et insinuarentur nobis. Analogiam conditionem dicit humanam: quoniam analogia est iuxta ratio

ne, & conuenientiam plurium similium in uno proprietate, quemadmodum & grammatici analogias uerborum assignare solent secundum similitudinem plurium sub una proprietate cadentium. Analogia igitur humanæ naturæ, id est, conditio, uel proprietas, siue conuenientia, est ea posse, & nosse, quæ ad hominem pertinent, & quæ homo nosse, & posse accepit. Supra analogiam autem nostram, id est, supra conuenientiam, & equalitatem nostram est cælestia scrutari: nisi per ea, quæ apud nos sunt, uisibilia, & nota nobis erudiamur. Hæc ergo analogia, id est, conditio humana, causa fuit, quare sacrum eloquium mentibus humanis erudiendis de inuisibilibus uisibilia signa proposuit. Et non sola hæc causa fuit: sed etiam quia & hoc decentissimum est mysticis eloquiis, occultare scilicet, & inuiam multis ponere sacram, & abditam, id est, occultam ueritatem supermundanorum intellectuum, id est, inuisibilibus spirituum per incomprehensibilia diuina ænigmata. Propterea enim ænigmata, & parabole, & figuræ in mystico eloquio scripturarum apponuntur, ne ueritas spiritualium rerum carnalibus, & immundis spiritibus pateat: & ut simul studiosos, & deuotos ipsa sua profunditate exercent. Quam tamen causam hic author ex superabundanti cōmemorare iudicat. Ideo igitur tecta sunt ne omnibus pateant diuina sacramenta: quia non omnes digni sunt agnitione ueritatis. Est enim non omnis facer: neque omnium (ut eloquia aiunt) scientia. Propterea enim quia non omnis homo facer est, idcirco ueritas omnibus manifestanda non est: quoniam si cunctis manifestaretur, multi illam per malitiam contradicendo roderent, uel immunde uiuendo inquinarent. Vnde dictum est. Nolite sanctum dare canibus: iis uidelicet, qui dente malitię ueritatem propositam rodunt. Neque margaritas proicere ante porcos: ante eos scilicet, qui oblatam quantum in se est male uiuendo polluunt. Hi sunt nanque non facti, id est, non digni factis: quorum non est scientia (ut eloquia dicunt) scripturæ sacræ. Apostolus enim dicit, quod fides omnium non est: quoniam illa ueritatis cognitio, qua Deus a sanctis, & iustis pie creditur, a peruersis quibusque uel non recipitur, uel non digne tenetur.

Matth. 7

Ibidem.

Si autem deformes imaginum descriptionis causas existimauerit quis inhonestum, dicens referri sic turpes formationes deformibus, & sanctissimis dispositionibus: sufficit ad eum dicere quomodo duplex est sanctæ manifestationis modus. Nunc tamen ad quæstionem superius obiectam responderet, in qua continebatur sacris, & diuinis non conuenienter in sacro eloquio uiles, & abiectas formationes apponi, dicens. Si quis existimauerit causas descriptionis imaginum deformes, id est, si quis existimauerit deformes, id est, inconuenientes esse causas describendi imagines: dicens inhonestum esse referri, id est, aptari sic turpes formationes deformibus, & sanctissimis dispositionibus, id est, ordinibus. Si quis, inquam, ita existimauerit, & ita dixerit: ad eum sufficit dicere quomodo duplex est sanctæ manifestationis modus: id est, existimationi, & oppositioni eiusmodi sufficienter respondetur in eo, quod sanctæ

manifestationis, quæ fit per scripturas, duplex modus esse ostenditur. Vnus quidem quasi consequens, id est, conueniens & decens: in quo signa signatam ueritatem per cōsimilē proprietatē sequantur: propter similes imagines sacrarum figurarū conuenientium, id est, procedentium ad faciendam manifestationem: uel prouenientium id est aptarum, & concordantium cum eo, quod significant. Alter uero modus est conformatus in omnino in consequens, id est, discrepans, & inconueniens, & indecorum, propterea quod ipsæ figuræ, & ipsa signa manifestantia ueritatem non dicere uideantur. Hoc est, quod ait: propter dissimiles formarum figurarū. Sequitur. Itaque colendam superessentialis diuinitatis beatitudinem manifestatiuorum eloquiorum mysticę traditiones, aliquando quidem ut rationem, & intellectum, & essentiam laudant, diuinam rationalitatem, & sapientiam eius declarantes, & uere existentem subsistentiā, & eorū, quæ sunt subsistentiæ, causam ueram. Ac si diceret: quia duplex est modus manifestationis in sacro eloquio: alter uidelicet per similia signa, alter per dissimilia signa formatus: itaque etiam diuinæ naturę maiestatem ipsa sacra eloquia aliquando per similes, aliquando per dissimiles formationes representant. Per similes quidem aliquando a corporalibus sumptas, aliquando ab incorporeis. A corporalibus, sicut cum eam rationem, & intellectum: a corporalibus, quemadmodum cum eam lumen, & splendorem nominant, & cætera, quæ fiunt ad hunc modum. Aliquando autem per dissimiles formationes similiter ab incorporeis, uel a corporalibus sumptas diuinam naturam manifestant. Ab incorporeis quidem, ut cum ei iram, zelum, poenitentiam attribuunt. A corporalibus uero, quando illi formas, uel figurarū bestiarum, uel aliarum quarumlibet rerum corporalium in significatione apponunt. Hoc est ergo, quod dicit. Itaque mysticę traditiones manifestatiuorum eloquiorum laudant colendam beatitudinem superessentialis diuinitatis: aliquando quidem ut rationem, & intellectum, & essentiam, declarantes diuinam subsistentiā eius uere existentem, & ueram causam subsistentię omnium eorum, quæ sunt: quoniam & in se uere subsistit, & subsistentia omnia subsistere facit, in eo quod illam essentiam appellant: cum ipsa tamen supra omnem rationem, & intellectum, & essentiam, in sua maiestate nec intelligibilis, nec comprehensibilis supra omnia subsistentia subsistat. Sequitur. Et quasi lumen eam formant, & uitam uocant. Colendam scilicet beatitudinem mysticę traditiones, cum tamen ipsa super omne lumen sit lumen, & super omnem uitam uita subsistat. Tot ergo, ac tantis modis sacra eloquia diuinam maiestatem infiguratione formant.

Ipsis tantis mirabilibus formationibus castioribus manentibus: quam cætera, quæ incongruę uidentur, & indignæ. & ipsis tantis mirabilibus formationibus probatis quomodo excellere cæteras materiales formationes. Ac si diceret. Quamuis ad illam excellentiam omnis formatio, uel representatio inferior inueniatur: ad comparationem tamen aliarum formationum tam pulchrarū, & tam decorarū formationes excellere probantur.

Cum

Cum scilicet diuinitatis natura, ratio, & intellectus, & essentia, & lumen, & uita nominatur: quamuis & in his quoque formationibus ad ineffabilem ueritatem exprimendam similitudo in manifestatione deficiat. Vnde ait. Deficientibus, & sic diuina ad ueritatem similitudine. Ipsi uidelicet excellentioribus similitudinibus etiam sic deficientibus, id est, etiam in tanta excellentia deficientibus a diuina similitudine: deficientibus scilicet ad ueritatem, subauditur exprimendam. Omne enim, quod hic in signo est, minus est, quam quod illic in ueritate est. Est enim (scilicet diuina natura) super omnem essentiam, & uitam, nullo quidem lumine characterizante, id est, figurante, uel exprimente: & est excellens omni ratione, & intellectu incomparabiliter derelictis retrorsum, siue inferius a similitudine ipsius. Vnde apparet si eius similitudo ratione, & intellectu tanto superior est, quod ad eius similitudinem æquandam nec ratio, nec intellectus accedere potest. Sequitur. Aliquando uero dissimilibus manifestationibus ab ipsis eloquijs supermundane laudatur, eam inuisibilem, & infinitam, & incomprehensibilem uocantibus, & quæ, ex quibus non quid est, sed quid non est, significatur. Ac si dicat. Non solum similibus, & excellentibus manifestationibus, atque ad eius imaginem accedentibus manifestatur: sed aliquando etiam manifestationibus dissimilibus, & ab ipsius natura peregrinis, ab eloquijs supermundane, id est, mystice, & spiritualiter, & super huius mundi speciem laudatur. Quando enim per pulchras formas laudatur, secundum speciem huius mundi laudatur: id est, dicitur secundum aliquid, quod est ipsum, per quod laudatur. Quando uero per dissimiles, & a se alienas formationes laudatur, supermundane laudatur: quoniam nec idem esse dicitur, nec secundum id, sed supra id totum aliud, per quod laudatur. Propterea ergo supermundane laudatur ab ipsis eloquijs formationibus dissimilibus. Eloquijs dico siue ipsis formationibus uocantibus eam, diuinam scilicet naturam, inuisibilem, & infinitam, & incomprehensam: primum infinitam in se, deinde inuisibilem nobis, post incomprehensam a nobis: & alia quoque multa, ipsis eloquijs uocantibus diuinam naturam, quæ talia sunt, ex quibus non quid est, sed quid non est, significatur. Cum enim inuisibilis, & infinitus, & incomprehensus dicitur Deus: non quid est dicitur, sed quid non est. Non est enim uisibilis, quia uideri non potest: neque finitur, quia loco non clauditur, nec tempore terminatur: nec comprehensibilis est, quia etsi quod est creditur, quantum est non capitur. Qui ergo inuisibilem dicit, non esse dicit quod est, sed non esse quod non est. Similiter & qui infinitum dicit, & incomprehensum, non dicit esse quod est, quia nihil esse affirmat. Sed non esse dicit quod non est, quia aliquid esse negat: quoniam & quod non affirmat, est quod dici non potest: & quod negat, est quod potest intelligi. Sequitur. Hoc enim, ut existimo, potentius est in ipsa. Hoc uidelicet, ex quo non quid est, sed quid non est significatur, potentius est, id est, efficacius, & magis proprium, & expressum in ipsa: quoniam qui dicit quod non est, di-

cit quod aliquo modo potest intelligi: qui autem dicit quod est, dicit quod nullo modo potest comprehendere. Sed potentius est, & excellentius quantum ad ueritatis expressionem, dicere, quod non est Deus, quam quod est. Quoniam quidem ut occulta, & sacerdotalis traditio subintroduxit: hoc quidem, non esse secundum quid eorum, quæ sunt, eam uere dicimus: ignoramus autem super essentialem ipsius, & inuisibilem, & ineffabilem infinalitatem. Ac si diceret. Sicut testatur autoritas sacræ scripturæ, subintroducta ex occulto ad manifestationem, & tradita ad correctionem, & informationem. Sicut ergo ipsa traditio, id est, ipsa autoritas tradita, occulta quantum ad mysteria sacramentorum occultorum, & sacerdotalis quantum ad ipsorum diuinorum scriptorum dignitatem, & sanctitatem, & sui sanctificationem: quia & a diuinis sacerdotibus, & prophetis tradita est: & propter sanctificandos per eam diuinitus sanctificata. Sicut ergo ipsa occulta, & sacerdotalis traditio subintroduxit: didicimus eorum, quæ sunt, omnium non esse hoc, id est, tale quid secundum quod uere dicimus esse eam, id est, diuinam naturam: quia nulla rerum creaturarum species ita eius similitudini approximatur, ut id, quod uere in ipsa est, expresse & secundum proprietatem ostendat. Vel ita didicimus non esse eam uere quod dicimus eam esse secundum quid, hoc est, secundum aliquid eorum, quæ sunt: quod enim uere est secundum aliquid eorum, quæ sunt, totum dici non potest: & ideo cum eam secundum illa, quæ sunt, aliquid esse dicimus, nondum quod uere est per expressionem manifestamus. Ignoramus autem super essentialem ipsius, & inuisibilem, & ineffabilem infinalitatem. Quod enim infinitum est ab humana scientia existimari non potest: quod, quia ineffabile est, non dicitur: & quia inuisibile est, non cognoscitur: & quia superessentialis est, non comprehenditur. De ipso igitur mens humana aliquid capere potest, ipsum non potest: & lingua humana de ipso aliquid dicere potest, ipsum non potest: nec idcirco tamen falsum existimandum est, quod de ipso dicitur: quoniam de ipso tantum est, & non ipse hoc, quod dicitur: neque uanum, quod de ipso cogitatur, quoniam de ipso tantum est, & non ipse hoc, quod cogitatur: quoniam uerum dicitur, & ueritas cogitatur: quæ sic ducit ad ipsum, quamuis sublimius, & excelcius consistat in ipso. Sequitur. Si igitur negationes in diuinis ueræ, affirmationes uero incompatæ: obscuritati arcanorum magis apta est per dissimiles formationes manifestatio. Ac si dicat. Quia expressius, & magis proprie Deum non esse quid, quam esse dicimus, cum & esse aliquid, & non esse ueraciter dicamus: manifestum est in diuinis, id est, iis, quæ de Deo dicuntur, & Deo attribuuntur negationes ueras esse, id est, proprias: affirmationes uero incompatæ, id est, improprias & non coherentes: quoniam dissimilia iungere, & coaptare conantur, secundum illum modum dicendi, quo de Deo formari non potest aliter humana locutio. Si autem negationes in diuinis ueræ sunt, id est, propriæ: & affirmationes incompatæ, id est, improprie: manifestum est, quoniam obscuritati

arca-

arcanorum reuelandorum magis apta est manifestatio facta per dissimiles formationes, quam per similes: quoniam illa remouendo quasi per negationem quid non sit Deus demonstrare nititur: ista uero ponendo, quasi per affirmationem quid sit ostendere conatur. Et nuncitaque non turpes replent caelestes ornatus eloquiorum sacrae descriptiones dissimilibus eos formarum facturis manifestantes: & per has ostendentes materialibus simul omnibus supermundalium excellentias. Et nunc itaque quandoquidem dissimiles figuraciones in diuinis magis proprie constant secundum eum modum, quo de Deo ex omnibus, quae sunt, nihil proprie nominatur: Secundum hunc itaque modum non replent, id est, repletos asserunt, caelestes ornatus, id est, caelestes ordines, uel dispositiones, ipsae turpes, id est, deformes, quae in sacro eloquio proponuntur formationes: manifestantes eos scilicet ornatus, dissimilibus facturis, id est, compositionibus formarum dissimilibus, & alienis ab eorum excellentia: & per has facturas ostendentes supermundalium, id est, caelestium, & inuisibiliu excellentias simul omnibus materialibus: hoc est, excellentias ad omnia materialia: id est, ostendentes, quod ipsa supermundalia, & spiritalia omnibus materialibus excellent. In hoc enim, quod eis dissimiles figuras attribuunt, ostendunt, quod & illa quoque, quae & secundum similitudinem de ipsis dici uidentur, ad proprietate illorum non assurgunt. Sequitur.

Quin uero & nostrum animum reducat magis dissimiles similitudines, non existimo quemquam bene sapientum contradicere.

Ac si dicat. Non solum ideo dissimiles figuraciones probabiles sunt, quod supermundalium excellentias ostendunt: sed ideo etiam quod nostrum animum magis quam similes figuraciones a materialibus, & corporalibus reducant, neque in se quiescere sinunt. Audi magnum sacramentum. Quod Deus est, super omne est: & cum quaeritur quid est, hoc dici non potest, quia cogitari non potest. Quod enim cogitari potest, ascendit in cor hominis, & capitur a corde hominis, uel in his, quae uidentur secundum speciem, uel secundum ea, quae per imaginationem, uel in ijs, quae sentiuntur intus per experientiam, & ueritatem: & non capit cor hominis, nisi quae nouit, uel secundum ea quae nouit. Nouit autem ea, quae foris per sensum concipit, & ea quae intus per experientiam sentit: & omne quod capit, uel in istis capit, uel secundum ista conijcit. Quod autem nec in istis, nec secundum ista est, cor humanum capere non potest. Quod autem Deus est, nec horum aliquid est, quia creatura non est: nec secundum ista est: quia creator est. Quod ergo Deus est, nec in istis inueniri potest, nec secundum ista intelligi quale est. Si enim intelligeretur secundum ista, in eadem similitudine deduceretur ad ista, & esset hoc in istis, quod in illo est. Quaecumque autem in creaturis sunt, magis sibi uicina sunt, & cognata, quia facta sunt: quam opus artificis, & factura plasmatori. Omne enim tempus ad aeternitatem comparatum, & omne spatium ad immensitatem compositum, minus inuenitur habens, quam

quaelibet prolixitas temporis ad momentu collata, uel quantitatis extensio quantumuis excrefcens, ad atomi proportionem relata. Sic quod Deus est, ad creaturam comparatum amplius excellens inuenitur, quam quod summum est conditum ad ea, quae sunt ima, uel extrema facta, comparatum. Non ergo secundum ista potest cogitari Deus quod est: quoniam aliud est, & aliter est, & longe, & remote, & dissimiliter: & quid est dici non potest. Si enim aliquid horum dicitur, aliud est. Si secundum aliquid horum dicitur, aliter est. Quid ergo dicendum est quod Deus est? Si caelum dicitur, aliud est. Si terra dicitur, aliud est: & quicquid in caelo est, & in terra est, non est hoc, quod Deus est. Ergo aliud est hoc, quod Deus est. Et hoc quid est? Solum hoc dici potest, quod aliud est, & quid est, dici non potest. Habemus ergo quod dicamus, non est hoc Deus: sed non habemus quod dicamus, hoc est Deus: quia omne quod habemus, hoc non est Deus: & non habemus in his omnibus, neque inuenimus quod est Deus. Omne enim hoc, aliud est a Deo: quia non est Deus omne, quod factum est a Deo: & non uidet oculus, neque mens capit, nisi hoc, uel secundum hoc, quod non est Deus, sed a Deo. Homo enim sensum hominis habet, & sentit secundum sensum hominis: uel quod extra est secundum carnem, uel quod intus est secundum mentem: & non habet amplius homo. Oculus carnis quae ad carnem, oculus mentis quae ad mentem. Amplius quid? Nemo hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in homine. Sic quae Dei sunt, nemo scit, nisi spiritus Dei: & qui habet spiritum Dei, scit per spiritum Dei quae sunt Dei. Est autem oculus triplex: oculus carnis, oculus rationis, oculus contemplationis. Oculus carnis apertus est, oculus rationis lippus, oculus contemplationis clausus, & cecus. Oculo carnis uidetur mundus, & ea, quae sunt in mundo. Oculo rationis animus, & ea, quae sunt in animo. Oculo contemplationis Deus, & ea, quae sunt in Deo. Oculo carnis uidet homo quae sunt extra se: oculo rationis quae sunt in se: oculo contemplationis quae sunt intra se, & supra se. Ergo Deus, quod est, incogitabilis est, sed hominum, & humanae rationi: quae non percipit, nisi quod nouit, uel secundum id, quod nouit, quod est in se, uel extra se. Qui autem spiritum Dei in se habent, & Deum habent: hi Deum uident: quia oculum illuminatum habent, quo Deus uideri potest: & sentiunt non in alio, uel secundum aliud, quod ipse non est, sed ipsum, & in ipso quod est, quod praesens est. Nec tamen id dici potest, quia ineffabile est, quia incogitabile est: & sentitur, & non exprimitur. Ergo omne, quod dicitur de Deo quia est, secundum id dicitur, quod dicitur, & cogitari potest: quoniam aliter dici non potest: & omne, quod dicitur, & cogitari potest, minus est, & infra est, quam quod Deus est. Ipsum hoc, quod dicitur, minus dicitur, & ipsum hoc non dicitur quod est Deus: quia qui aliquid dicit secundum aliquid dicit, & cogitat quod dicit, & secundum quod dicit. Nominas Deu, & duas syllabas formas: & totum dixisse putas quod est. Quid cogitasti? Quod enim cogitasti, hoc dixisti. Cogitasti (inquis) quod

1. Cor. 2.

De oculo triplici potest excellens Cōcio nator excellenter discurrere, si uelit

quod supra omnia est: hoc quid est? Si cogitare potes quid est, quod est hoc dicere potes. Si autem cogitare non potes, dicere non potes: quia quod non potest cogitari, non potest dici. Dixisti Deus: & quid est Deus? Quid cogitas, aut quale cogitas cum dicis Deus? Quod enim sonat, hoc est inspiciens, uel currens, siue timor, uel quodlibet aliud existimaueris ut potes de ipso. Ergo cum dicis Deus: inspicientem dicis, & contemplantem, & considerantem omnia. Et quid est hoc? Quomodo inspicit deus, & quomodo uidet? Quid est uidere eius, nisi esse eius? Et hoc quale est? Si autem currentem intelligis, quia penetrat omnia, & apprehendit, & continet omne quod est: currere illi hoc stare est. Et hoc quis capiat? Si uero timorem interpretaris: & ipsum sub hoc nomine cogitandum asseris cum dicitur Deus: quis explicare possit quomodo timor sit Deus? Quod si idcirco timorem dici putes, quoniam timetur: quomodo timetur, quod non uidetur? quomodo uideri potest, quod non potest cogitari? & quomodo timeri potest, quod non potest sciri? Vide ergo quid dicas, cum dicis Deus: aut quid cogites, cum dicis Deus. Creatorem, inquis, omnium cogito, cum dico Deus, qui omnia fecit, & ipse factus non est. Ergo cum dicis Deus, cogitas quod fecit omnia. Cogitas quod fecit, & non cogitas quod est ipse qui fecit. Nondum adhuc attingisti quod sponderas, ut cogites, & intelligas quid est Deus. Minus est totum hoc, quod dicis: & non est hoc totum ipse, de quo dicis: & tamen de ipso hoc dicis, non ut accedas ad ipsum, sed ut ipsi appropinques. Magnum enim est homini nunc ad ipsum ire, etsi non detur peruenire. Dabitur autem postea, cum uenerit quod perfectum est: & coeperit uidere homo sicut uidetur: non per speculum imaginem, sed facie ad faciem ueritatem. Nunc autem interim totum imago est, & ipsa imago longe a ueritate est: & tamen facit quod potest quasi imago: & conuertit animum, sed non perducit. Hoc enim solum potest in nobis & nos in illa hoc solum: quia nec ipsa amplius ostendere potest, neque nos aliud comprehendere, & est tamen imago quaedam sublimior, & magis appropinquans ueritati, ita ut magis nobis appellari ueritas possit: quia aliud nihil est super illam, quo expressius ueritas demonstrari possit. Dicitur namque quod Deus ignis est: & manifesta est figura: quoniam Deus ad proprietatem, ignis non est: quoniam ignis corpus est, Deus corpus non est. Dicitur etiam, quod Deus lumen est: & apparet hic similiter imago ueritatis, aliud a ueritate: quoniam Deus lumen non est secundum proprietatem, quod secundum figuram nominatur. Omnia enim haec uisibilia sunt, & longe a Deo sunt per proprietatem naturae: etiam si secundum similitudinem solam, quae & ipsa ad excellentiam maiestatis exigua est, coaptantur. Est autem alia natura incorporea magis uicina Deo, inter quam ac Deum nulla alia media est natura: & haec ad similitudinem magis accedit, quam uis & ipsa a ueritate longe sit. Secundum hanc itaque a nobis altissimam naturam ad Deum nobis sublimis similitudo formatur, cum dicitur Deus spiritus, & sapientia, & ratio, & amor: quia anima spiri-

tus est, & angelus spiritus est, & in ipso spiritu ratio sapientia, & amor est. Et nouimus quid sit spiritus, quantum animam nouimus, & angelum nouimus: & per animam angelum nouimus, quantum nosmetipsos nouimus: quamuis & hoc modicum sit, & uix dici possit cognitio. Cum ergo audimus, quod Deus spiritus est, cogitamus animam, & angelum, & existimamus similitudinem, quoniam tale aliquid Deus est qualis anima est, & angelus: quia anima, & angelus spiritus est. Et nescimus quam longe hoc est a ueritate incomprehensibilis excellentiae. Qui enim diceret corpus spiritum, falsum diceret: quoniam corpus spiritus non est nec spiritus corpus. Qui ergo hoc diceret, iure reprehenderetur, & ueritati contrarius iudicaretur: & tamen qui dicit Deum esse spiritum, uerum dixisse existimatur. Nemo illum falsitatis arguit, cum tamen magis uicina sunt natura, & conditione corpus, & spiritus, quam spiritus, et Deus. Hic enim utrunque creatura est, et utrunque, comprehensibile est, & mutabile utrunque, et finitum. Illic autem unum quidem aeternum est, alterum temporale: unum immensum, alterum comprehensibile: unum semper idem manens, alterum mutabile: unum sub scientia cadens, alterum incogitabile. Et tamen, quia aliud dici non potest, hoc dicitur: ne nihil dicatur, ubi aliud dicendum est, et dici non potest quod est: uel si dici potest, intelligi non potest. Hoc ergo dicitur, & tolerat hoc ueritas de se, & commendat hoc nobis pro ueritate, qui ipsam adhuc ueritatem capere non possumus: donec transeat figura, & ueritas manifestetur, super omne hoc, & extra omne hoc, nude & aperte ut est ipsa. Nunc ergo usque adhuc manent figurae, & ex ipsis quaedam longe sunt, & apparent, quod sunt similitudo tantum: quaedam uero propriae sunt, & accipiuntur quasi pro ueritate, cum sint tantum signa ueritatis, & non ueritas: in quibus quidem si nihil altius fuerit ad ipsam, concedit haec ueritas nobis, & non reputat impossibilitatem. Si autem propinqua fuerint, & consimiles: proxima tamen non fuerint, & appareat aliud sublimius ad ueritatem manifestandam: non patitur ueritas ad ipsas deduci secundum proprietatem: quoniam in altero perfectius se demonstrat, in quo probat se hic esse tantum per similitudinem. In illo uero supremo, quo altius nihil est, ad ipsam non apparet alterum, quo figura probetur: & idcirco ipsum sic accipere oportet ut est, quoniam aliud non datur, donec ueniat quod perfectum est. Omnis ergo figura tanto euidentius ueritatem demonstrat, quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se esse, & non ueritatem probat: atque in hoc nostrum animum dissimiles similitudines magis ad ueritatem reducant, quo ipsum in sola similitudine manere non permittunt. Qua propter (inquit) non existimo quemquam bene sapientum contradicere contra hoc, quod dissimiles similitudines nostrum animum ad ueritatem reducant. Si quidem consequens est, per preciosiores factas formationes seduci, id est, consequi, uel prouenire, uel contingere potest facile, ut per illas sacrarum rerum formationes, quae preciosiores representantur in sacro eloquio, seducantur cogitationes

nes hominum existimantes quasdam caelestes essentias esse auriformes, sicut in quibusdam locis scripturarum per similitudinem repraesentantur: & existimantes etiam in caelo esse quosdam fulgureos uiros decora indutos uestimenta: quemadmodum angeli apparuisse leguntur splendidis uestibus, & uulribus fulgoreis, candidum, & igneum innocue respergentes, id est, emittentes, uel fundentes claritatem, & lumen: candidum quidem quantum ad uestimenta, & igneum quantum ad uultus flammeos, & ardentes: innocue, id est, sine laesione, constante in hoc ipso diuino miraculo, quia in diuinis, & caelestibus naturis, quae hic demonstrantur per speciem, aliter illic sunt secundum ueritatem: in quibus naturae uisibilis species cernitur, effectus non inuenitur. Sequitur. Et quibuscumque alijs similibus imaginatis formis, id est, secundum imaginabilia expressis, Theologia caelestes figurauit intellectus, id est, spirituales naturas repraesentauit: ut a superioribus (subauditur) hic consequens est seduci existimantes caelestes essentias in sua natura tales existere. Quod quidem ne paterentur, qui nihil uisibilibus bonis altius intelligunt, id est, hoc existimarent, ij, qui alia bona esse non putant altiora, uel meliora his uisibilibus bonis: Ideo sanctorum theologorum sapientia restitutiuam mirabiliter descendit ad indecoras similitudines, id est, ideo sancti theologi, qui per sapientiam suam restituentem, & reformantem nos ad cognitionem ueritatis diuina nobis eloquia tradiderunt, mirabili consideratione descenderunt ad indecoras similitudines assumendas, ut eas diuinis, & caelestibus naturis aptarent: & per ipsas alia quoque quae de illis magnifice, & decore dici uidentur, ad similitudinem, & non ad proprietatem referenda ostenderent. Hoc ergo fecit sapientia sanctorum theologorum non concedens materiale nostrum in turpibus imaginibus remanens quiescere: purgans uero, sursum ferens animam, & suggerens deformitate compositionum tanquam neque iusto, neque uero probante esse: & quod neque ualde materialibus sic turpibus similia secundum ueritatem sint supercaelestia, & diuina spectacula. Ac si diceret: sapientia theologorum ad indecoras dissimilitudines descendens, in hoc ipso mirabiliter nostrae restitutioni prouidit, non concedens materiale nostrum, id est, carnalem sensum nostrum, & materialibus inhaerentem, quiescere: materiale dico remanens in turpibus imaginibus, id est, quantum in se est remanere uolens, ut haec sola cogitet, & sola haec quasi uera accipiat, si in eis quiescere permittetur, & non ipsarum turpitudine imaginum ad alia pulchra, & uera quaerenda exire compelleretur: uel non concedens materiale nostrum quiescere remanens in turpibus imaginibus, id est non concedens, ut uel quiescat, uel remaneat per ipsarum turpitudinem imaginum illud expellens, & ad superiora promouens: purgans uero sursum ferens. i. uirtute animae. i. intellectualem uim animae, quae sursum fert, & ad superiora intendit: purgans ab imaginum admixtione, ut spiritualia, & inuisibilia pure, & simpliciter contemplari assuescat: & suggerens. i. admones, & persuadens animam ex ipsa deformitate compo-

num, quod supercaelestia, & diuina spectacula non ualde similia sunt, secundum ueritatem materialibus, praecipue sic turpibus: tanquam neque iusto, neque uero probante esse, uidelicet his illa similia: uel suggerens deformitate compositionum tanquam neque iusto, neque uero probante esse: subauditur eo modo in proprietate spiritualium, & inuisibilium naturarum, quemadmodum in specie, & imagine uisibilium demonstratur: & suggerens etiam, quod neque ualde. i. non multum similia sunt secundum ueritatem suam supercaelestia, & diuina spectacula materialibus sic turpibus. Sequitur. Sed itaque & hoc intelligere oportet, nihil eorum, quae sunt, esse uniuersaliter boni participatione priuatum. Si quidem (ut eloquiorum ueritas ait) omnia bona ualde. Superius demonstrauit dissimiles repraesentationes propterea ad diuinorum manifestationem conuenienter adduci, ut ex eis, quae euidenter dissimilia apparent, illa quoque, quae similia uidebantur, extra proprietatem esse agnoscantur. Nunc uero demonstrat, quod propter hoc etiam non inconuenienter dissimilitudines assumuntur: quoniam & illa quoque, quae dissimilia a diuinorum, & spiritualium ueritate esse uidentur, aliquid habent cum ipsis, in quo similia dici possunt: quoniam nihil in uniuersitate est, quod a summo bono participatione non trahat: ac per hoc in eo quod cum illo participat, conuenienter imaginem illius, ac similitudinem repraesentat. Itaque non solum superiorem causam considerare oportet, sed & hoc etiam intelligere oportet, nihil eorum, quae sunt uniuersaliter, esse boni participatione priuatum. Quia sicut eloquiorum ueritas ait, id est, uera eloquia aiunt, omnia bona ualde. Sic enim scriptum est in Genesi. Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant ualde bona. Si ergo omnia bona erant: in omnibus bonum erat, & omnia bono participabant, & ex bono omnia habebant aliquid simile cum bono: ex quo bonum ipsum intelligi possit, & cognosci in ipsis. Vnde sequitur. Est ergo, id est, contingit, ex omnibus scilicet rebus intelligere bonas speculationes: & inuisibilibus, & intellectualibus formare, siue aptare similitudines dictas dissimiles: quas scilicet superius diximus dissimiles: formare dico ex ipsis materialibus, id est, corporalibus, & uisibilibus. Sic tamen ut ea, quae secundum similitudinem uisibilium inuisibilibus tribuuntur, aliter in ipsis uisibilibus, aliter in inuisibilibus subsistere agnoscantur. Hoc enim quidem ait. Altero modo in intellectualibus habentibus ea scilicet, quae sensibilibus aliter distributa sunt. Sequitur.

Etenim furor in irrationabilibus quidem ex passibili motu inest: & omnis irrationabilitatis est repletus furibundus eorum motus. Modo quibusdam exemplis propositis probat, quod ea, quae de uisibilium natura ad inuisibilia referuntur, aliter hic atque aliter ibi subsistunt: quemadmodum furor, & concupiscentia, & cetera, quae de uisibilibus ad inuisibilia per similitudinem referuntur: ac si diceret. Ea, quae de uisibilibus ad inuisibilia aptantur, aliter se in ipsis uisibilibus, atque aliter in inuisibilibus habere credenda sunt: sicut in ijs, quae subsistent

Gen. 1.

quantur, aperte potest intelligi. Furor enim in irrationabilibus, id est, irrationabiliter incedentibus, & agentibus, siue ea rationem non habeant, siue rationem habentia secundum rationem non incedant. His quidem furor inest ex passibili motu, id est, impetuoso, & feruenti, & secundum passionem dominantem nato: & omnis irrationabilitatis repletus est furibundus eorum motus. Ille nanque motus furor nominatur, qui omnino extra rationem feruens solo impetu fertur passionis. Sed in intellectualibus altero modo oportet irascibile intelligere: hoc modo uidelicet, ut ipsum irascibile in illis intelligatur, declarans eorum uirilem rationabilitatem, & immanem quietem in diuinis, & immutabilibus fundamentis. Cum enim furor in spiritualibus, caelestique natura nominatur, non impetus, uel motus nominatur, sed quies, & immutabilitas intelligitur. Hac ratione inter dissimilia, & contraria considerata, quod sicut in his furor impetu, & uehementia superuenientem molestiam propellere nititur: ita illic quies immobilis persistens nulla concussione superueniente turbatur: propter hoc ipsam quietem immanem uocat. i. fortem, & robustam, & imperturbabilem: omnem motum sine motu repellentem, & omnem uiolentiam sine concussione, & conturbatione sui comprimentem: quae tamen quies non ex ipsis est: sed ex diuinis, & immutabilibus fundamentis, quibus inhaerent. i. amore, & contemplatione diuina, quibus ad aeternitatem firmantur, ne ullatenus ammodo commoueri possint. Haec autem quies, quoniam non necessitatis est, ut inuiti teneantur, sed uoluntatis, ut infatigabiliter amantes non deserantur: idcirco quieti rationabilitatem uirilem adiunxit, ostendens, quod per rationem illuminantem, mala, quae discernunt, uiriliter respuunt, & per amorem afficientem in bonis, quae sentiunt, quieti sunt: ut quies per rationem muniat, ne affectum malorum suscipiat: & ratio per quietem custodiatur, ne in odio mali se opponens tranquillitatis terminos transcendat. Hanc ergo uirilem rationem, & immanem quietem, liberam, & absolutam, nullamque perturbationem suscipientem furor diuinis aptatus significat: quia (sicut diximus) quemadmodum hic furor ingruentem molestiam per insaniam repellit: ita illic rationabilis, & uoluntaria quies per immutabilitatem concussione non recipit. Sequitur. Eodem modo concupiscentiam esse dicimus in irrationabilibus inconsultam quandam, & materialem ex naturali motu, aut consuetudine in mutabilibus incontinenter ingentam passibilitatem, & irrationabilem corporalis uoluptatis continuitatem: simul omne animal compellentis in secundum sensum concupisibile. Postquam demonstrauit quid significet furor sensibilibus, & materialibus attributus, quid item immaterialibus, & inuisibilibus naturis coaptatus: nunc consequenter differentiam concupiscentiae ostendit, siue quando de corporalibus dicitur, siue quando in spiritualibus, & diuinis nominatur. Corporalium quidem concupiscentium diffiniens esse passibilitatem quandam, siue passionem. i. dominantem affectionem, inconsultam quidem, quia ratione non fertur,

sed trahitur temerario appetitu in ea, quorum deletionem afficitur: & materialem. i. ex carne, & ex se su carnali surgentem, & carnalia, & sensibilia appetentem, passibilitatem dico ingentam aut ex naturali motu, quando. s. secundum naturam est appetitus eius: aut ex consuetudine in ipsis mutabilibus incontinenter habita, quando extra naturam, uel contra fertur desiderium illius: & irrationabilem corporalis uoluptatis continuitatem: subauditur dicimus esse ipsam concupiscentiam, irrationabilem continuitatem. i. productionem, uel intentionem, uel effusionem corporalis uoluptatis, hoc est, de corpore surgentis, & ad corporalia tendentis, & compellentis etiam omne animal. s. per appetitus sui uiolentiam, in id, quod concupisibile est secundum sensum. Et talem quidem concupiscentiam corporalium esse intelligimus.

Cum uero dissimiles similitudines nos intellectualibus, & spiritualibus circumponentes, uel uelut circumformamus. i. adaptamus eis concupiscentiam: tunc ipsam concupiscentiam, non quale prius, sed amorem potius diuinum intelligere oportet, & desiderium immaterialitatis, siue incorporeitatis, & diuinitatis super rationem, & intellectum existens: quoniam plus amari potest quam inuestigari, uel intelligi: & inflexibile, quoniam ad unum semper est: & non indigens, quoniam quod amatur praesens est. Desiderium dico contemplationis superessentialiter castum, et impassibile, hoc est, eius rei, quam contemplantur superessentialiter, omnem. s. essentiam, et naturam a se transeuntes: cuius rei amor et castus est, quoniam corruptionem amanti non ingerit: et impassibile, quoniam sua uiter reficiens desideratorem non affligit. Et oportet et intelligere ipsam concupiscentiam desiderium esse, tendens ad illam puram, et sublimissimam claritatem, et ad inuisibilem, et formificam pulchritudinem aeternam, ueram, et inuisibilis societatis: quae uidelicet pulchritudo formifica dei: quoniam sibi conformat conuersos ad se, ut pulchri fiant, amantes pulchritudinem ueram, non sicut in carne, et secundum carnem: ubi amator pulchritudinis turpis esse potest: & pulchritudinis possessor non bonus inueniri: Illic autem qui amat, possidet, et esse incipit, qui habere diligit. Tale ergo amor, et tale desiderium in concupiscentia spiritualium, ac diuinorum intelligere oportet. Sequitur. Et ueluti potentiam suscipit quidem in sufficientia, et in conuersibilitate: et a nulla affligitur: uirtute per inconsusum, et immutabilem diuinam pulchritudinis amorem, et uniuersalem reuocationem in id, quod uere est appetendum. Ac si diceret. Ipsa concupiscentia, siue desiderium castum aeternorum, et inuisibilium bonorum, quae inflexibile est, sicut dictum est, et non indigens, idcirco excipit, siue accipit in tua sufficientia, et conuersibilitate ad Deum, et ad diuina, quasi potentiam quandam siue excellentiam, et firmitatem, ut affligi omnino non possit ab aliqua contraria uirtute, uel uolentia, uel fortitudine. Nullus. n. laedi potest, uel affligi, nisi i eo, quod diligit: & propea qui illud solum diligit, quod auferri non potest, laedi omnino non potest: quia nec extra illud aliud appetit, in illo sufficientiam habens: nec de illius amissione sollicitatur, illud immutabiliter obtinens. Quia ergo sufficiens est, non patitur indigentiam: & quia inflexibile est, sustinere non potest uolentiam. Et hoc quidem ei confertur per inconsusum, &

immutabile diuinæ pulchritudinis amorē, & uniuersalē reuocationē in id, qđ uere est appetendū. Quia enim in illis amor Dei inconfusus est, uel (ut aliter dicatur) impermixtus, & purus: idcirco desiderū eorū ad diuersa nō scinditur. Et quia immutabilis est: ab eodē non flectitur. Et quia uniuersaliter reuocatur, & colligitur in id, qđ uere est appetendū, nulla exteriori uolētia turbatur. Si. n. toto desiderio ad ueritatē amādā nō reuocaretur, nec colligeretur, pculdubio lædi, & affligi possent, ubi mutabilibus, & transitorijs mente inharerent. Nunc autem, quia toti illic sunt, ubi omnia immutabiliter consistunt: fit ut ipsi quoque per cohesionem dilectionis, afflictionis mutabilitatem sentire non possint. Sequitur. Sed & ipsam irrationabilitatem, & insensualitatem, in quidem irrationabilibus animalibus, aut in animatis materijs, defectum rationis, & sensus proprie uocamus: in autem immaterialibus, & intellectualibus essentijs sancte, & decēter supereminētijs earum ut supermundalium confitemur, nostram transitoriam, & corporalem rationem, & materialem, & alienatam in corporalibus animi sensum excellentes. Alijs exemplis positis ostendit ea, quæ de uisibilibus, & inuisibilibus eadem dicuntur, non similiter dici, neque eodem modo. Ac si diceret. Non solum furor, & concupiscentia aliter hic, atque aliter illic intelligere oportet. Irrationabilitas enim, quæ significat excessum rationis: & insensualitas, quæ excessum sensibilitatis demonstrat: quando hic nominantur, id est, in irrationabilibus, & sensum non habentibus, defectum ostendit rationis, & sensibilitatis: quando uero illic, hoc est, in diuinis, & intellectualibus naturis dicitur, supra rationem, & sensum aliquid non per defectum, sed per profectum significatur. Excessus enim rationis, & sensibilitatis uel sursum fit, uel deorsum: cum uidelicet a ratione, & sensu uel deficiens corrui, ut hoc non habeat: uel supra proficiens transcendit, ut amplius habeat. Vnde & in sacra scriptura sanctos uiros spiritu Dei afflatos extasim, id est, mentis excessum aliquoties passos inuenimus: quoniam supra rationem, & sensum humanum ducti in hoc a ratione, & sensu excesserunt, quo ad id, quod altius ratione erat, pertingentes in ipso uiuificari, & ab ipso illuminari cœperunt. Illis ergo excessus fuit in eo, qui amplius acceperunt: sicut istis excessus factus est in eo, quod id ipsum perdiderunt. Propterea ergo irrationabilitatem, & insensualitatem in irrationabilibus quidem animalibus, & in materijs inanimatis defectū rationis, & sensus proprie uocamus: In immaterialibus autem, & intellectualibus essentijs quoties irrationabilitatem, & insensualitatem nominamus, confitemur nō defectum earum: sed potius supereminētijs earum, utpote supermundalium. Confitemur, dico, sancte, & decēter, id est, nihil irreuerenter, uel indecenter eis attribuentes: sed sicut decet supereminētijs, uel excellentijs supermundalium, id est, spiritualium essentialium, quæ excellent nōstram transitoriam, & corporalem rationem, id est, rationē, quæ neq; supra transitoria ascendere, neq; extra corporalia omnino cōprehē-

dere aliquid pōt: & excellētes sensū animi nostri materialē, & alienatū in corporalib; hoc ē, ad materialia tantum uigentem: & per materialia, & corporalia ab immaterialibus, & incorporalibus alienatum, eadem percipere non ualentem. Quia ergo supra talem rationem, & supra talem sensum per excellentiam contemplationis constitutę sunt, merito a tali ratione, & sensu alienę perhibentur: ut hæc ipsa eorum insensibilitas, & irrationabilitas, non intelligatur stupor, siue ignorantia, sed alia esse: & ueri cognitio, & boni perceptio: & qualis apud nos est, uel secundum nos, non esse. Sequitur. Est itaque non dissonas formare cœlestibus formas, & ex uilibus materię partibus: quoniam & ipsa ex uere bono substantiam possidens, per omnē sui materialem dispositionem imagines quasdam intellectualis pulchritudinis habet: & possibile est per eas reduci ad immateriales primas formas, dissimiliter (ut dictum est) similitudinibus acceptis, & eisdem non similiter: compacte autem, & pulchre intellectualibusque, & sensibilibus proprietatibus diffinitis. Subiungit aliam causam priorī, pro qua conuenienter ex uisibilibus ad inuisibilia similitudines trahuntur, secundum ea etiam, quæ contraria uidentur: non solum uidelicet quia ea, quæ dicuntur aliter hic, & aliter ibi subsistere intelliguntur: sed ideo etiam, quia quæcunque hic sunt secundū aliud similitudinem habēt ad ea, quæ ibi subsistūt: quoniam & hæc, & illa ab uno bono sunt, qđ sūt: & secundum imaginem, quam ad illud possident ista, illorum quoque figuram, & similitudinē præterdunt. Hoc est, quod dicit. Est, id est, contingit, formare cœlestibus, uidelicet essentijs formas non dissonas, etiam ex uilibus partibus materię. i. corporalis substantię: quoniam & ipsa scilicet materia possidēs substantiā ex uere bono habet quasdam imagines intellectualis pulchritudinis per omnem sui materialem dispositionem: & per eas scilicet imagines possibile est reduci animum ad illas primas immateriales formas. i. ad formas immaterialiū, & spiritaliū essentialiū, quæ primę sunt ad ista quia secundum illa ista, & ad illa ista, & propter illa ista. Possibile est dico reduci de istis, ad illa tamē, similitudinibus ipsis dissimiliter acceptis, ut uidelicet quæ hic sunt, & de illis dicuntur, aliter ibi esse, & subsistere intelligantur. Et proprietatibus eisdem non similiter diffinitis. Sed tamen compacte id est conuenienter, & aptē, & pulchre. i. decēter subauditur diffinitis eisdem proprietatibus, uerobiquē uidelicet & intellectualibus, & insensibilibus. Similitudinem dicit, quādo per extrinsecas formas uel figuras; uel qualitates descriptiones inuisibiliū a uisibilibus sumuntur: proprietatem autem, quā ab interiori natura similitudo conducitur. Siue ergo similitudines ex rebus uisibilibus ad inuisibilium naturam extrinsecus transferendę proponantur, siue proprietates ab eisdem uisibilibus, & materialibus rebus ad demonstratōnem inuisibilium intrinsecus assumantur: sic utrinq; comparatio, & coaptatio temperanda est, ut & ipsę similitudines, quę similiter utrinque proponi uidentur, dissimiliter tamen accipiantur: & aliter hic, aliter illic esse intelligantur.

ligantur: & ipsę proprietates quæ utrisque eadem attribui uidentur, aliter in istis, atque aliter in illis diffiniantur, & alię esse intelligantur: ita ut unicuique, quod sibi conueniens est, & aptum secundum naturā, attribuat. Sequitur: hæc mysticos theologos inuenimus non solum cœlestium dispositionū declarationibus mirabiliter conformantes: sed & ipsis aliquando diuinis manifestationibus. Idē superius commemorauit: qm. scilicet mystici theologo. i. theologo, qui mystica, & secreta narrant, hæc. i. has similitudines, & proprietates sumptas a uisibilibus, conformant, & coaptant non solū declarationibus cœlestium dispositionum. i. cœlestium ordinū, angelicorum. scilicet spirituum. i. non solum ad declarandas, uel demonstrandas cœlestes dispositiones, & angelicas ordinationes has similitudines, & proprietates rerum uisibiliū proponunt: sed etiam ipsis aliquando diuinis manifestationibus, hoc est, ad ipsam diuinitatem manifestandam, & indicandā adducunt. Et aliquando quidē ipsam. scilicet diuinitatem, ex luminibus præciosis laudant, eam luminibus præciosis comparando, & laudem eius per illius rei, quæ inter cæteras res uisibiles præciosa est, & decora demonstrando: ut uerbi gratia: cum eam solem uocant, non hunc uisibilem, qui oculos corporales etiam ad iniquitatem perpetrandam illuminat: sed solē iustitię, qui spirituales oculos ad ueritatem, & uirtutem cognoscendam illustrat. Et sicut cum eā uocant stellā matutinam, cuius ortus tenebras fugat, nō in hunc mundum uisibiliter illustrandum ascendentem: sed in animum rationalem, qui solus hoc lumen capere potest, sancte, id est, ad sanctificationem faciendam orientem. Et sicut etiam cum eā uocat lumen incircunualute, & inuisibiliter resplendens: non quemadmodum hoc uisibile lumen, quod & tenebris obscurari, & circunualui, & loco concludi, & termino coarctari pōt. Sic ergo per species, & formas summarū, & preciosarum rerum diuinę maiestatis excellentiam laudat mystica theologia. Aliquando uero ex medijs (subauditur) rebus, quę in ordine conditionis nec summa sunt, nec infima, laudat ipsa theologia diuinam maiestatem, ut uidelicet ignem eam uocando: non qualis iste est corporalis ignis, qui licet proficit illuminando, nocet urendo, & consumendo: sed ignem in nocte splendens: illuminantē scilicet, & non comburentem: accendentem, & nō consumentē. Et quę admodum cum eā uocat aquā uitalis plenitudinis datricem: quę dat uidelicet plenitudinem uitę, & uita implet haurientes, & portantes eam: & aquam etiam, ut symbolice, id est figuratiue, sic dicatur, in uentrem subeuntē: flumina que redundantem immensurabiliter refluunt. Hęc. n. omnia non in proprietate, sed in figura sola de ipsa dicuntur. In omnibus his diuinitatis maiestatem, & bonitatem laudat mystica theologia. Aliquando autem etiam ex nouissimis ut ex inferioribus, & terrenis, ipsam laudat, & laudem ipsius figuratiue manifestat: ut cum eam nominat unguentum suaue, & similiter cum uocat eam lapidem angularem. Et intantum rerū infirmarum species per similitudinem ei coaptat, ut aliquando etiam ad inconuenientes, & contrarias formas in ei⁹ descriptione descendere uideatur.

Quod tamen secundum causam superius memoratam congrua, necessariaque dispensatione peragitur. Sed & bestialem ipsi formam circumponunt. Ac si diceret. Non solum in declaratione diuinitatis theologi ex rebus inferioribus similitudines assumunt, sed (quod mirum uidetur) etiam ad contrarias, ac dissimiles, & quæ si secundum proprietatem intelligerentur, indignę omnino eius maiestate essent, formationes descendunt. Nam & bestialem ipsi formam circumponunt: & leonis ei, & pantherę specialitatem, id est, speciem, uel formam, uel figurā coaptant: & uestiunt eam, scilicet diuinitatem, per dalineam, subauditur formam, id est, formam paradi. Et uestiunt eam, subauditur iterum diuinitatem: uersam sequentem, hoc est, specie uersę sequentis: uel uersam sequentem eam dicunt, ut in utroque disconuenientia appareat, cum etiam deformitatem pulchro, & miti crudelitatem attribuant. Sequitur. Addam uero & quod omnium uilius esse, & magis significare uisum est. Ac si dicit. Licet in præcedentibus, quæ commemorata sunt, & cæteris eiusmodi, magna indignitas uideatur: tamen in hoc, quod subiungo, multo maior apparet iniuria. Addam uero: præsumam quidem, & audacter loqui uidebor, qui & hoc diuinis significationibus adijciam, quod omnium uilissimum esse uisum est: ac per hoc secundum rationem supradictam, qua dissimilia symbola magis declarationem faciunt, amplius cæteris significare probatur. Quod tamen fortassis homo diuinę maiestati aptare non audeat si non ipsa sibi hæc sapientia Dei spontanea dignatione allumeret. Quia & uermis specie tradiderunt ipsam diuinam sapientem seipsam circumformantem. Sicut scriptum est. Ego sum uermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis. Nisi enim ipsa prius de se hoc dixisset: quis de ipsa hoc dicere audeat? Cum enim nihil uermis uilius, & humilior esse uideatur, quis summam maiestatem in hac obiectione deducere præsumeret, nisi ipsa se prius propria dispensatione tali specie significando circumformaretur. Propterea ipsa hoc prius de se dignata est dicere: quod sciebat humanā conscientiam per se in creatorem suum non aude-re. Sic omnes theosophi, & occulta inspiratione prophetę a sanctis incontaminatis distinguunt sancta occulta inspiratione prophetę facti sunt. Si omnes cum per uisibiles species, & uisibilium rerum proprietates inuisibilia designare uolūt, distinguūt ita ut superius demonstrauimus, a sanctis incontaminatis sancta sanctorū. Theosophi, id est, diuina sapientes, & qui occulta inspiratione prophetę facti sunt. Si omnes cum per uisibiles species, & uisibilium rerum proprietates inuisibilia designare uolūt, distinguūt ita ut superius demonstrauimus, a sanctis incontaminatis sancta sanctorū. Sancta incontaminata sunt symbola diuinorū ex pulchris, & decentibus formis assumpta: sancta sanctorū sunt ipsa, quę per hæc figurantur, diuina. Theosophi ergo per hoc, quod dissimiles figuras diuinis attribuūt, et similes formationes, & eas, quæ dignę uidebantur, ab illorū excellentia, & maiestate fecernunt. Quia enim & illa coaptant significationi eorum, quæ non dubitantur esse aliena: ostendunt & alia quoque, quę uera uideri poterant, secundum proprietatem non esse similia. Sic ergo in una eadēque re, & in similibus figuram a ueritate separant, & in dissimilibus ueritatis societate figurant. M. Hug. à S. Vi. & To. j. Vu ram

Psal. 21.

ram veritatis honorant, quoniam & illa, cum alia ostenduntur, discernuntur: & ista, cum ad similitudinem coaptantur, honorantur. Sic enim conuenienter, ut id, quod factum est, omne ad creatoris excellentiam comparatum, & in sublimibus demonstraretur non esse aequale: & in infimis non esse dissimile. Quia enim factum est, non potest ad aequalitatem esse comparabile, & quia ab eo factum est, non potest illi, a quo factum est, omnino esse dissimile. Sequitur. Ut neque diuina immundis recte sint accepta, neque mirabilium imaginum studiosi contemplationis tanquam ueris remaneant figuris. Hoc ergo agitur per dissimiles figuraciones, ut in earum consideratione immundi corde, & indigni cognitione ueritatis amplius excecentur: & ij, qui studiosi sunt, in contemplatione mirabilium imaginum, hoc est, sacrarum representationum mirabiliter factarum amplius exercentur. Sic enim utrobique iustum institutum perficitur: ut dum ueritas in manifestatione quasi uili indumento se contegit, & indignos ad contemptum sui prouocet, & dignos, & illam speciem suam, quae latet, concupiscendam, & querendam inuitet: ut non sint contenti eo, quod foris aspiciunt, sed ipsa deformitate exterioris demonstrationis repulsi in figuris non remaneant tanquam ueris, quoniam signum ueritas esse non potest, et cum ueritatis est signum. Sequitur. Diuina itaque honorificant ueris negationibus, & ad nouissima compactarum imaginationum diuersis similitudinibus. Ac si diceret. Quando quidem negationes in diuinis factae expressius ueritatem eorum significant, & dissimiles formationes imaginum euidentius puritatem eorum demonstrant: ergo nullam iniuriam faciunt ipsis theologi sancti, & ueras negationes de ipsis faciendo, & dissimiles formationes ipsis attribuendo: sed honorificant potius ipsa diuina ueris negationibus, quibus ostendunt illorum excellentiam tantam esse, ut quid sint, nullo modo possit exprimi, etiam si aliquo modo quid non sint possit dici: & honorificant etiam ea similitudinibus ab eorum sublimitate per humilem formationem diuersis: & similitudinibus imaginationum compactarum ad nouissima, hoc est, compositarum, & coniunctarum ex nouissimis, id est, infimis, & uilibus rerum corruptibilium speciebus. Sequitur.

Nihil ergo inconsequens est, si & caelestes essentias ex inconuenientibus dissimilibus similitudinibus formantur secundum dictas causas. Ac si dicat. Quoniam quidem ueris negationibus, & formationibus diuersis diuina honorificantur: nihil inconsequens est, hoc est, inconueniens, si formantur theologi, id est, repraesentant caelestes essentias ex similitudinibus dissimilibus, & inconuenientibus: hoc est, per representationes figurarum ab earum natura dissimilium, & quodammodo inconuenientium. Non est inconsequens dico secundum superius dictas causas. Sequitur.

Non enim fortassis utique, non nos in quaestione quidem ex indigentia in anagogen per diligentem diuinorum scrutationem ueniremus, nisi deformitas nos extorqueret. manifestatoriae angelorum formationis. Quasi diceret: ex indigentia nostra in quaestione hanc, hoc est, ad ista querenda quan-

tum ad imaginum uisibilibus compositionem, uel in anagogen quantum ad inuisibilis ueritatis inuestigationem: ex nostra inquam indigentia, qui ueritatem scientes iis quaestionibus non indigemus: in hanc (inquam) quaestionem non ueniremus, nisi (propter alios qui inde scandalizari possent, si non erudirentur) deformitas nos extorqueret. Primum negationis geminationem nota, qua expressio facta est: uel in hoc manifestum est formationes deformes in diuinis utiles esse: quia & nos diuinorum ueritatem ita diligenter non scrutaremur, nisi deformitas manifestationum nos extorqueret. i. compelleret. Hoc est, quod dicit. Non utique fortassis ueniremus in quaestionem ducentem in anagogen, hoc est, superiorum contemplationem: ex indigentia, scilicet intelligentiae ueritatis: non ueniremus, dico, per diligentem diuinorum scrutationem, nisi nos extorqueret, hoc est, compelleret uenire in quaestionem ex indigentia, & per quaestionem in anagogen ipsa deformitas manifestatoriae deformationis angelorum. i. nisi deformitas formationis, per quam in scriptura sacra manifestantur angeli, compelleret: dico, Non sinens nostrum animum remanere in dissimilibus formarum figuris. i. in deformibus representationum compositionibus: quae a ueritate spiritualium dissimiles sunt. Nisi ergo ipsa deformitas representationum nostrum animum a uisibilibus figuris ad querendam ueritatem compelleret: ipse noster animum in ijs, quae foris proposita sunt, solis credendis, & uenerandis remaneret, nec indigentiam suam agnosceret, ut alia extra haec concupiscenda sibi, & querenda putaret. Nunc autem ipsa deformitas interueniens compellit animum egredi a figura ad ueritatem: animum dico non ualentem remanere in ijs, quae per se indigna sunt, & incongrua diuinorum ueritati. Sed ualentem negare ab ipsis diuinis istas materiales passibilitates, quae foris in signis proponuntur: ac per hoc quae ita sancte abominatur assuescentem pure extendere se per uisibilia excitatum in supermundanas altitudines: id est, excellentias angelicas, quae mundanis omnibus supereminet, & excellunt. Nisi enim ab istis excitatus per contemplationis prouectum eadem ipsa omnino relinqueret, illa, ad quae contemplanda nititur, pure intueri non ualeret. Sequitur. Tanta quidem a nobis dicta sunt &c. Continuat ipse praecedentia ad sequentem narrationem. Tanta quidem, quanta hactenus diximus, dicta sunt a nobis propter descriptiones imaginum angelicas, id est, propter descriptiones angelorum, quae factae sunt per imagines, & formas uisibiles, & a uisibilibus sumptas: quae descriptiones sunt diuinorum eloquiorum, id est, per diuina eloquia factae, & in diuinis eloquiis propositae: quae et descriptiones materiales, sunt, id est, secundum materialium & corporalium naturam, & similitudinem formatae: & sunt etiam inconuenientes propter incongruas, & turpes figuraciones eorum, quibus attributae sunt excellentiae. Propter eiusmodi enim quaestio, quae hactenus uentilata est, proposita fuit. Deinde autem segregare oportet, quid ipsam quidem esse hierarchiam existimamus: quidque ab ipsa hierarchia profunt hierarchiam sortientes.

tientes. Oportet (inquit) deinde, hoc est, post supradicta, segregare, hoc est, distinguere quid existimamus esse ipsam hierarchiam generaliter acceptam diffinitione eius proposita. Deinde etiam oportet segregare quid profunt, hoc est, quid utilitatis accipiunt sortientes hierarchiam ab ipsa scilicet hierarchia, quam singuli sortiuntur. Atque in hoc dicendo precor (inquit) ut sit dux sermonis mei Christus meus: ita tamen si mihi fas est, hoc est, licet, dicere meus. Magnum enim est hoc, & quasi praesumptioni proximum esse uidetur, ut peccator praemium iusti accipiat, & abiectus de altissimi familiaritate confidat. Propterea dico Christus (& si amplius a deo, dico meus) dux sit sermonis mei. Sine quo nec sermo potest esse rectus, quia uerbum est: nec intelligentia uera, quia sapientia est. Nam omnes, qui uerum sapiunt, per ipsum sapiunt: & ipse est inspiratio totius Hierarchiae manifestationis: quoniam ipse sapientia mentibus sanctorum theologorum inspiratus omnem Hierarchiae dispositionis rationem, siue quae in caelo est, siue quae in terra est ijs, quibus ipse uult, modis manifestat.

Tu uero o puer &c. Ad Timotheum loquitur Pauli discipulum, ad quem haec scripsisse fertur: quem & puerum uocat, propterea uel quia aetate antecederat ipsum: uel quia doctoris, & magistri loco, & dignitate fungebatur ad ipsum. Tu uero o puer ausculta. Ac si dicat: quia ea, quae dicenda sunt, magna sunt: idcirco tu sancte, ac decenter ausculta, sicut ipsa sancta, quae dicenda sunt, decet. Ausculta dico: secundum sanctam nostrae sacerdotalis traditionis legislationem: quae non contendere iubet, nec resistere in doctrina, sed reuerenter, & humiliter auscultare. Siue ausculta haec, quae dicta sunt secundum sanctam legislationem nostrae sacerdotalis traditionis, id est, quae dicta sunt secundum sanctam legem: id est, sanctam scripturam, quae allata est nobis a Deo per traditionem sacerdotalem, id est, per traditionem sanctorum, & sanctificatorum a Deo uirorum. Sic ergo ausculta mirabiliter dictorum, hoc est ea, quae mirabiliter dicta sunt: tu dico, qui factus es diuinus in diuina doctrina, quae audientes, & facientes diuinos facit: uel in diuina doctrina mirabiliter dictorum diuinus factus ausculta: quae dicenda propono. Et non solum ausculta, ut dicta reuerenter suscipias: sed etiam secreto animi quae sancta sunt circuntegens ex immunda multitudine, id est, ab ijs, qui & conuersatione immundi, & desiderijs diuisi sunt: tanquam uniformia, id est, indiuisa, & intacta custodi, ne imprudenter laniant, & polluenda exponas. Non enim fas est (ut eloquia aiunt) in porcos proicere inuisibilium margaritarum in confusum, & luciformem, beneficium; ornatum. Ipsi enim sunt immunda illa multitudo qui per porcos in sacra scriptura significantur, qui uerbum Dei male uiuendo polluunt, & inuisibiles margaritas, id est, spirituales intelligentias, quae ornant moribus intelligentias, lucent per puram ueritatem, inconfusae sunt per affluentiam gratiae, beneficium sunt in eos, qui ipsas cum reuerentia, & honore contingunt.

QUID EST HIERARCHIA,
& qua per Hierarchiam utilitas.

LITERA Cap. III.

Quid est hierarchia, secundum me, ordo diuinus, & scientia, & actio deiforme quantum possibile simillans, & ad inditas ei diuinitus illuminationes proportionaliter in Dei similitudine ascendens. Diuina pulchritudo ut simpla, & optima ut consummatiuua. Pura quidem est uniuersaliter omnium dissimilitudine: distributiuua uero secundum dignitatem uniuscuiusque; proprii luminis: & perfectiuua in sacrificio diuinitatis secundum ad ipsam perfectorum compacte immutabilem formationem.

Interpretatio igitur hierarchiae est ad Deum, quantum possibile est, similitudo, & unitas, ipsum habens omnes sanctae actionis, & scientiae ducem, & ad suum diuinissimum decorem immutabiliter quidem definiens: quantum uero possibile reformat, & suos laudatores agalmata diuina perficit specula clarissima, & munda receptiuua principalis luminis, & diuini radij, & inditas quidem claritatis sanctae repleta: eaque iterum copiose in ea, quae sequuntur declarata diuinas teges. Non enim fas est sanctorum perfectioribus, ac sancte perfectis: o pari quod omnino propter hostiarum mysteria, aut sacras ordinationes: sed neque subsistere aliter si diuinam ipsius claritatem appetunt, & ad ipsam sanctae & decenter respiciunt, & reformantur, secundum uniuscuiusque sanctorum intellectu anagogiam. Non ne ergo hierarchiam quae dicit, sanctam quaedam uniuersaliter declarat dispositionem, imaginem diuinam speciositatis in ordinibus, & scientijs hierarchicis propriae illuminationis sacrificatae mysteria, & ad proprium principium (ut licet) assimilata? Est enim unicuique hierarchiam sortientium perfectio: hoc est secundum propriam analogiam in Dei imitatione ascendere, & omnem diuinum (ut eloquia aiunt) Dei cooperatorem fieri, & ostendere diuinam in seipso actionem (secundum quod possibile est) relucere. Ut pote quoniam ordo hierarchiae est quosdam quidem purgari, quosdam uero purgare: & quosdam quidem illuminari, quosdam uero illuminare: & quosdam quidem perficere, quosdam uero perficere: unicuique deiforme adunationi qualicumque modo. Diuina beatitudo, quantum in hominibus dicendum, pura quidem est sine omni dissimilitudine, plena uero luminis aeterni, perfecta

Intencio

terminata

& nō indigens, simul oīs perfectionis: purgans, & illuminans, & perficiens: magna autē purgatio, sancta & illuminatio, & perfectio, super purgationem, super lumen, ante perfecta: per scipiam perfecta perfectionis principium: & omnis quidem hierarchiae causa, omniūque sacri secundum superēminentem celsitudinem. Oportet itaque (ut existimo) purgandos quidem pueros perfici omnino, & omni liberari dissimilitudinis confusione. Illuminandos vero repleti diuino lumine ad contemplatiuam habitudinem, & uirtutem in castissimis mentis oculis reducendos. Ex imperfecto restaurandos participes fieri exploratorum sacrorum perfectiuae scientiae. Purgatores uero magnitudine purgationis alijs tradere ex propria castitate. Illuminatores autem luculentiores animos, & ad participationem luminis, & distributionem proprie habentes, & ditissime sanctae repleti claritatis, omnino suum superexcellens lumen in eos qui digni sunt lumine, superuehere. Perfectores uero tanquam praecceptores perfectiue traditionis perficiendos sacratissima doctrina per inspectorum sacrorum scientiam. Non ne ergo unusquisque hierarchiae dispositionis ordo secundum propriam analogiam reducitur ad diuinā cooperationem, illa perficiens gratia, & Deo data uirtute, quae diuinitati naturaliter, & supernaturaliter insunt, & ab ea superessentialiter acta, & ad possibilem Deū diligentium animorum imitationem hierarchiae manifestata.

EXPOSITIONIS IN TER
tium cap. diui Dionysii Areopagite de
caelesti Hierarchia. Liber. IIII.

Hactenus quae uniuersaliter dicenda erant introducendis in hierarchiarum cognitione pro ratione demonstrationum uisibiliū in significatione uisibiliū propositarum theologus disseruit. Deinde nunc principale narratione ingrediens primū diffinit quid sit hierarchia: non uniuersaliter tamen, sed secundum eam tamen, quae in angelis, & hominibus constat hierarchiam, significatione restricta. Est quidem, inquit, hierarchia, secundum me, ordo diuinus, & scientia, & actio, deiforme, quantum possibile similians: & ad inditas ei diuinitus illuminationes proportionaliter in Dei similitudine ascendens. Quod autem, secundum me, ita accipiendum, ac si dixisset, secundum existimationem meam. Pudice, n. temperat assertionem suam, ne de sua existimatione plus iusto presumere uideatur. Deinde

tria in diffinitione hierarchiae principalia proponit, quae perficiunt ipsam hierarchiae diffinitionem. Sunt autem haec: ordo, scientia, & actio. Horum trium si defuerit omnino aliquid, non constat hierarchia. Primum est ordo diuinus: quia non est potestas, si ordinata non est a Deo: propter hoc autem, ordo diuinus. Omnis, n. potestas a Deo est: & quae a Deo sunt, omnia bona & ordinata sunt: propterea quae participati resistit a Deo ordinata, Deo resistit. Propter hoc ergo Hierarchia est ordo diuinus, id est, potestas a Deo ordinata, & secundum Deum disposita. A Deo quippe est per ordinationem: & secundum Deum est per imitationem: & propterea ordo diuinus, quia a Deo est, ut sit: & secundum Deum est, ut qualis, & quantus sit. Deinde quia omnis potestas, quae a Deo ordinata est, ad aliquid perficiendum, atque complendum ordinata est: sequitur in diffinitione post ordinem scientia, & actio. Scientia quidem, qua quod faciendum sit intelligat: Actio uero, qua quod intellexerint agendum, perficiant. In ordine officiorum in scientia discretio in actione ministerium. Sine ordine, praesumptio est actio. Sine actione, negligentia est ordo. Sine scientia uero, & actio reprehensibilis, & ordo inutilis. Propter haec ergo hierarchia est ordo diuinus, & scientia, & actio. Hierarchia dico tam in ordine, quam scientia, & actione, similians deiforme, hoc est conformitatem Dei imitans quantum possibile scilicet illi est: & ascendens in Dei similitudinem proportionaliter ad illuminationes. id est, secundum illuminationes diuinitus ei inditas: una quaeque scilicet secundum modum & mensuram gratiae diuinitus ei infusa in ordine suo perficiens, & ascendens ad imitationem Dei: ut recte discernendo, & bene operando ipsum imitetur. In utroque enim diuinam similitudinem emulatur omnis hierarchia: siue in eo uidelicet quod ab ipso disponitur: siue in eo quod secundum ipsum operatur. Haec autem diffinitio sicut diximus angelicam tantum, & humanam hierarchiam complectitur: quae ad similitudinem suam, & aeternae factae sunt hierarchiae: & ipsa imitatur secundum ipsam disposita. Sequitur. Diuina pulchritudo ut simpla, & optima ut consummatua: Pura quidem est uniuersaliter omni dissimilitudine: distributua uero secundum dignitatem uniuscuiusque proprii luminis: & perfectiua in sacrificio diuinitissimo secundum ad ipsam perfectorum copacte imutabilem formationem. Sensus hic est. Quod diuina pulchritudo, quam summam nominamus Hierarchiam, secundum quam caeterae factae sunt hierarchiae, pura est uniuersaliter, id est, omnino, ut pote quae sepe simpla quod est unitate, optima bonitate, consummatua perfectione. Vbi, n. unitas est, diuersitas non est: & ubi diuersitas non est, dissimilitudo nulla esse potest. Item ubi perfectio est, ibi gradus non est: ubi gradus non est, differentia non est: ubi differentia non est, dissimilitudo nulla est. Ergo diuina pulchritudo, quae forma, & exemplar est bonum, & pulchrum dispositorum omnium: quia una est, pluralitate non recipit: & quia optima est, & consummata, nec solum consummata, sed et consummandorum omnium consummatua, & consummationis causa, diuersitate non admittit, ac pro hoc omnino dissimilitudine nescit: quae & una est simplicitate, & eadem perfectione. Et cum in semetipsa talis sit, ut nec diuidatur pluralitate, nec inferior sit diuersitate: in ipsis

Rom. 13

Vide Quae
so q̄ eleganter
pōt discurrere
Concionator
de oblatione
diuinae gratiae.

Intētio

tamen qui participes fiunt gratiae, distributua est proprii luminis, proprium lumen diuersis modis tribuens: secundum dignitatem, uidelicet uniuscuiusque participantium: altioribus quidem maior, inferioribus autem minor largiendo dona gratiarum: ut in ipsis pulchre multiplicetur, quae in se uere una consistit. Perfectiua est ipsa diuina pulchritudo: quoniam perficit, & consummatos facit participes luminum suorum: perfectiua dico in sacrificio diuinitissimo, quo perficit perficiendos secundum immutabilem formationem copacte perfectorum ad ipsam. Diuinitimum sacrificium uocat ipsam illuminationem diuinam, & gratiam, & propitiationem, quo purgantur, & emundantur purgandi omnes, & saluandi, non solum a corruptione mali, ut boni fiant: sed a defectu quoque boni purgantur, ut meliores assistant. Ipsa ergo oblatio summa, & teletargis, id est, principalis purgationis hostia: ipsa uidelicet gratia diuina, quae nobis offertur, & pro nobis offertur. Offertur nobis ad purgationem, offertur pro nobis ad propitiationem. Offertur nobis, ut eam habeamus: offertur pro nobis, ut per eam placeamus. Offertur nobis per infusionem: offertur pro nobis per emundationem. Offertur nobis dum incipimus esse quod non fuimus: offertur a nobis, dum exhibemus, & praesentamus quod sumus. Ipsa ergo teletargis, id est, principalis purgationis hostia, & sacrificium diuinitimum, sine quo omnes hostiae, & sacrificia omnia nec effectum habere possunt, nec prodesse: ipsum est, quo diuina pulchritudo perficit, & perfectos facit eos, qui perfecti sunt, ad ipsam, id est, ad similitudinem ipsius reformati: id est, concorditer, ut ab ea uidelicet non discrepent secundum immutabilem formationem ipsorum. scilicet perfectorum, ad ipsam, id est, secundum similitudinem eius, quam semel acceptam immutabiliter seruant, ut non defluant ab ipsa. Diuina, n. pulchritudo, quae in se una est, & perfecta perficiendos ad se per principalis purgationis hostiam, id est, infusionem gratiae suae, quae a sua plenitudine propter purgandos, & perficiendos in participatione diffundit, purgat, & perficit, secundum uniuscuiusque modum, & mensuram, & capacitatem, quam dono eiusdem gratiae ceperunt secundum immutabilem formationem illorum ad ipsam: quae uidelicet formatio uel ideo immutabilis (sicut diximus) uocatur, quod ipsos, qui formantur, & reformantur ad immutabilitatem conuertat: uel quia immutabilis consistit in eo, a quo est, etiam si mutetur ipsi, qui bus est, & in quibus est. Sequitur. Interpretatio igitur hierarchiae est ad Deum, quantum possibile, similitudo & unitas. Quod in graeco dicitur σκοπος, & quod translator interpretationem uocat, magis proprie intentio, uel directio nominatur. Est enim intentio, siue directio, quae scopos dicitur, certa destinatio in aliquem finem. Omnis, n. actio in aliquem sine tendit, & per aliquam directionem tendit. Scopos autem, id est, directio, uel destinatio, est quae tendit. Omnis ergo hierarchia scopon habet, id est, directionem secundum quam incedat in ministerio suo explendo: imitationem scilicet, & similitudinem diuinam, ut quemadmodum ab ipso ordinata est in officio, & dignitate, ita secundum ipsum incedat in

ministerio, & operatione: ut praeter modum, & mensuram ab ipso assignatam, & ordini suo debitam, nihil agere praesumat. Est ergo interpretatio, id est, diffinitio, siue potius directio, & contemplatio hierarchiae, qua intendere debet, & dirigi omnis hierarchia: similitudo, & unitas, hoc est, imitatio, & identitas ad Deum: ut in nullo deuiet, uel declinet ab ipsius similitudine, in qua posita est: sed eum quantum possibile est emuletur per omnia. Similitudo ad Deum est ipsum imitari: unitas uero solum sequi. Et hic est scopus, id est, directio, uel destinatio omnis hierarchiae, ut secundum ipsum ad ipsum incedat: ipsum habens omnis sanctae & scientiae, & actionis duces: ipsum sequens, iudicio, & actione illuminationem boni operis. Ipsum habens duces intus praesidentem in demonstratione ueritatis: & foris praecedentem in exemplo bonae actionis. Et ad suum diuinitimum decorem immutabiliter quidem diffiniens: quantum uero possibile, reformat, & suos laudatores agalmata diuina perficit. Ipsa quidem scilicet hierarchia immutabiliter diffiniens, hoc est inuariabiliter, siue inflexibiliter conuersa, uel intendens per suum scopum, ad diuinitimum decorem ipsius Dei, imitando, & sequendo ipsum, ut pulchritudini ipsius, & decori diuinitissimo conformetur, secundum quem omnis hierarchia pulchre, & decenter in suo ordine, & gradu disposita est: quantum possibile est reformat suos laudatores, hoc est, eos, qui in ipsa Deum laudant, & ad laudem Dei dispositi sunt, & ordinati: reformat, dico, in eo ipso, quod imitatores Dei facit: & ad similitudinem ipsius in suo ministerio conuertit, & conuertendo, ac reformando agalmata diuina perficit, ut sint ipsi diuina agalmata, id est, sancta simulacra, & receptacula diuinitatis, & specula clarissima: ut sint ipsi agalmata quidem diuina, diuinum lumen perficiendo: specula autem clarissima lucendo ex suscepto lumine. Perficit etiam ipsos laudatores suos, munda receptiua, siue receptacula principalis luminis, & diuini radij: hoc est, luminis immediate illuminantis, & ad ipsam primam illuminanda descendens: ut post susceptum quidem lumen repleta sint claritatis sacra: inditae sibi, hoc est, infusae: & ut sint etiam declarantia eam, uidelicet claritatem, iterum, hoc est, secundo loco, in ea, quae sequuntur, declarantia copiose secundum diuinas leges. Sensus hic est. Quoniam hierarchia secundum illam dispositionem, qua diuinam pulchritudinem imitatur, laudatores suos uniuersaliter quidem, id est siue superiores, siue inferiores, tales facit, ut digni sint, & lumen diuinum percipere, & lucere ex lumine: specialiter autem quosdam ita mundos perficit, ut sint capaces principalis luminis, & immediate illuminentur a Deo: ac deinde ad eos, qui sequuntur post se, & dignitate constituti sunt sub se, lumen suum transfundant: copiose quidem ex abundantia perceptionis primae secundum participationem ministrantes, seruata dicitur lege diuina, in qua unicuique praescriptum est, quod, uel quantum, aut cui ex dono gratiae sibi concessio debeat impertiri. Nam quod non sine diuina lege, id est, dispensatione diuina, qua dona gratiae in participes, lagitionis secundum certam mensuram, & proportionem

tribuuntur: & assignantur officia, ut sciat unusquisque quantum sibi liceat secundum ministerium assignatum, uel fieri liceat: manifestat cum subdit. Nō enim fas est sanctorum perfectioribus, ac sancte perfectis operari quid omnino præter propria mysteria hostiarum, ac sacras ordinationes. Ac si dicat. Propterea ij, qui in ordine hierarchiarum superiores sunt secundum diuinas leges, lumina sua ad inferiores transfundunt: quia fas non est, hoc est, licitum omnino aliquid operari, aut sanctorum perfectioribus. i. ijs, qui alios in sanctitate perficiunt: aut sancte perfectis. i. ijs, qui ab alijs in sanctitate perficiuntur: præter propria hostiarum mysteria. i. propria gratiarum dona, & proprias sacras ordinationes. i. sacros ordines unicuique proprios assignatos. Nam sine gratia operari uanum est: præter ordinem operari, aut contra peruersum. Habent nanque singuli propria dona, secundum quæ ualeant operari: & ordines proprios secundum quos debeant operationem suam moderari. Propterea necesse est, ut studeat unusquisque gratiam, quam accepit, agnoscere, ne incipiat præsumere in eo, quod non potest: & officium proprium, ordinemque attendere, ne uideat transgredi in eo, quod non dēt. Hunc nanque ordinem diuinæ dispensationis diligenter seruandum esse Petrus Apostolus admonet dicens: Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum administrans. Et Paulus Apostolus eos qui hanc diuinam ordinationem, & dispensationem tenere noluerunt, reprehendit dicens: Nunquid omnes Apostoli? Nunquid omnes prophetae? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes uirtutes? Nunquid omnes gratiam curationum habent? Nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Emulamini charismata meliora. Propterea igitur fas non est ijs, qui diuinæ gratiæ participes facti sunt, siue immediate a Deo, siue per hominem eam acceperint, aliquid operari præter propria dona, & officia: ut diuina pulchritudo in omnibus conseruetur, & ordo dispensationis summæ perseueret. Sāctorum perfectiores uocat eos, qui tā tam a Deo gratiam perceperunt, ut alios etiam illuminando, & erudiendo ad sanctitatem perficiant. Sancte perfecti sunt, qui ab ipsis superioribus illuminati, & eruditi in sanctitate perficiuntur. Mysteria hostiarum, siue dona gratiarum intelligi uult: quæ propterea mysteria dicuntur, quia occulte inspirantur: hostiæ autem, quia ad emundationem, & expiationem percipientium tribuuntur. Siue ministeria hostiarum exhibitiones sanctorum operum dicit, & administrationes diuinorum sacramentorum: quæ & hostiæ sunt, quia offeruntur per exhibitionem actionis, & mysteria per sacramenta significationis: quia per id, quod foris uisibiliter in sacramento agitur, inuisibilis uirtus ueritatis significatur. Ita ergo præter propria hostiarum mysteria. i. dona, uel ministeria propria, fas non est operari aliquid, uel sanctorum perfectioribus. i. ijs qui gratiam acceptā alijs perficiendis administrant, uel ipsis perfectis. i. qui per acceptam gratiam in sāctificationem perficiuntur. Neque fas est etiam uicinis, siue illis aliquid operari, præter sacras

ordinationes suas: hoc est præter id, quod ad sacras ordinationes suas spectat: ut uidelicet id solū unusquisque operari præsumat, quod ad ordinem, & officium sibi assignatum spectare probatur. Sequitur. Sed neque subsistere aliter, si diuinam ipsius claritatem appetunt, & ad ipsam sacre, & decenter respiciunt, & reformantur: secundum uniuscuiusque sanctorum intellectuum analogiam. Quasi dicat. Non solum debitum illis est, ut sacra mysteria, & ordinationes sacras custodiant: sed necessarium quoque, quoniam aliter subsistere non possunt, in eo uidelicet statu, quo diuinam pulchritudinem imitatur, nisi ordines suos seruando secundum leges diuinas incedant. Si ergo appetunt diuinam ipsius creatoris sui claritatem, & ad ipsam percipiendam respiciunt imitando, & desiderando facere per affectum, decenter per habitum: & reformantur ad ipsius similitudinem imitando ipsam, & sequendo: unusquisque uidelicet sanctorum intellectuū. i. angelorum, secundum uniuscuiusque analogiam. i. secundum modum, & mensuram possibilitatis suæ, quam habet secundum ordinem, & gradum, & proprietatem suam unusquisque: aliter nullatenus subsistere possunt in eo bono, quod appetunt, nisi secundum leges diuinas incedant, ordinationes suas seruando, & ministeria propria exequendo. Sequitur. Non ne ergo hierarchiam qui dicit, sacram quandā uniuersaliter declarat dispositionem, imaginem diuinæ speciositatis in ordinibus, & scientijs hierarchicis propriæ illuminationis sacrificantem mysteria, & ad proprium principium ut licet assimilata? Quando, inquit, necesse est ut omnis hierarchia diuinam appetat similitudinem: neque aliter subsistere potest, nisi in eius imitatione perseueret: Ergo qui dicit hierarchiam, declarat sacram dispositionem quandam, quæ imago est diuinæ speciositatis, id est, pulchritudinis. Dispositionem, dico sacrificantem mysteria. i. exercentem, siue exhibentem mystica opera, uel diuina ministeria propriæ illuminationis: hoc est, secundum propriam illuminationem in ordinibus, & scientijs hierarchicis, quantum uidelicet unicuique datum est operari secundum ordinem, & gradum suum, & donum gratiæ illuminantis: & operando assimilata, ut licet, id est, quantum possibile est creaturæ secundum modum, & dignitatem suam ad proprium principium suum, a quo & facta est, ut aliquid sit: & secundum quod disposita est, ut talis sit. Non ne ergo qui hierarchiam dicit, declarat dispositionem quandam sacram uniuersaliter, id est, in omni ordine, & gradu suo sic se habentem: quoniam uidelicet disposita est, & ordinata ad imaginem diuinæ pulchritudinis in ordinibus, & scientijs hierarchicis, & sacrificat mysteria propriæ illuminationis: ut in omni dispositione sua, & ordine dignitatis, & scientia discretionis, & imitatione operis, principium suum emuletur. Mysteria propriæ illuminationis sacrificat, qui ex occulto aspirationis dono bonū opus representat. Mysteria etiam propriæ illuminationis sacrificat, qui per acceptam gratiam ad alios transfundens, talentum cōmissū multiplicat. Mysteria etiam propriæ illuminationis sacrificat: qui ea solū quæ suo ordini, & officio conue-

conueniunt administrat. Est. n. unicuique hierarchiam for
 ,, ticiū perfectio: hoc est, s̄m propriā analogiā in Dei
 ,, imitationem ascendere, & omnium diuinijs (ut
 ,, eloquia aiunt) Dei cooperatorem fieri, & ostende-
 ,, re diuinam in seipso actionem: secundum quod
 ,, possibile est relucens. Propterea ait: qui dicit hie-
 ,, rarchiam generalem quādam dispositionem signi-
 ,, ficat, pulchritudinem diuinam in sua ordinatione
 ,, imitantem, quia hæc est perfectio unicuique ordi-
 ,, ni scilicet siue personæ omnium hierarchiam for-
 ,, tientium: ascendere: uidelicet secundum propriam
 ,, analogiam, id est modum, & mensuram in Dei imi-
 ,, tationem, & fieri cooperatorem Dei (ut eloquia
 ,, aiunt) diuinijs omnium, id est quo nihil diuinijs,
 ,, aiunt eloquia: uel omnium diuinijs fieri coopera-
 ,, torem Dei, id est quo nihil magis diuinos facit quā
 ,, scilicet Dei cooperatorem fieri: & ostendere in seip-
 ,, so diuinam actionem relucens: ut scilicet ad alios
 ,, relucendo transfundat per exemplum operis, quod
 ,, primum percipere meruit per donum occultæ aspi-
 ,, rationis. Sic ergo perfectio constat hierarchiæ: ut
 ,, qui purgantur purgentur: & qui illuminantur illumi-
 ,, nentur, & qui perficiuntur perficiant. Vt pote quoniā
 ,, ita. s̄ est ordo hierarchiæ: quosdam quidem purga-
 ,, tari, quosdam uero purgare: & quosdam quidem
 ,, illuminari, quosdam uero illuminare: & quosdam
 ,, quidem perfici, quosdam uero perficere: unicuique
 ,, deiforme adunationi qualicumque modo. Primum
 ,, purgantur, postea illuminantur, deinde perficiuntur.
 ,, Nisi enim præcederet purgatio, non sequeretur
 ,, illuminatio: & nisi esset illuminatio, non ueni-
 ,, ret consummatio. Sicut enim illuminari non potest,
 ,, qui non est purgatus: sic consummari non potest,
 ,, qui non est illuminatus: quia cognitio ueritatis non
 ,, nisi mundos illuminat: & perfectio uirtutis non
 ,, nisi illuminatis ueritate appropinquat. Sed sunt su-
 ,, periores, & sublimes, & ipsi appropinquantes diui-
 ,, nitati immediate ab ipsa accipientes & purgationem,
 ,, ut sint mundi, & illuminationem, ut sint clari: & perfectio-
 ,, nem, ut sint sancti. Et ab illis rursum secundum
 ,, ordinem diuinæ dispositionis: ij, qui sequuntur,
 ,, & in ordine subiecti sunt, & purgantur, & illuminantur,
 ,, & perficiuntur. Et sic secundum hunc modum unicuique
 ,, adunationi. i. ordini, & distributioni qualicumque modo
 ,, deiforme. i. deiformitas, siue similitudo: ipsum uidelicet
 ,, purgari, illuminari, & perfici, ut in hoc suo modo, & mensura
 ,, singuli deiformitatem, & Dei similitudinem habeant: qui
 ,, sunt purgatione mundi, ueritate illuminati, bonitate perfecti.
 ,, Sequitur. Diuina beatitudo (quantum in hominibus dicendum) pura
 ,, quidem est simul omni dissimilitudine: plena uero
 ,, luminis æterni: perfecta & non indigens simul
 ,, omni perfectionis: purgans, & illuminans, & perficiens.
 ,, Nunc demonstrare uult, quod bonum, quod in creatura siue
 ,, purgata, siue illuminata, siue perfecta constat per gratiam:
 ,, in ipso creatore, a quo est, subsistit per naturam: cuius diuina
 ,, beatitudo, & munda est sine purgatione, & lucens sine
 ,, illuminatione, & perfecta sine susceptione. Non. n. ut
 ,, munda sit, purgatur: neque ut luceat, illuminatur: neque
 ,, accipit, ut perficiatur. Sed habens in se

totum alieno non indiget: & suum ministrans, ea, quæ per se indigentia sunt, replet. Pura quidem (inquit) est ab omni pariter dissimilitudine: hoc est ergo, propter quod munda iure nominatur: & dissimilitudinem non habet ullam. Vbi enim puritas est, dissimilitudo non est: quia id ipsum est totum, & concordans unum. Corruptio enim dissimilitudinem inducit: & alterum facit, quod a suo esse recedit, & deficit, ut sit alterum quā fuit. Quod ergo semper idem est, dissimilitudinem non capit: & quod immutabile perseuerat, corruptionem non admittit. Propterea diuina beatitudo munda est, & incorrupta, & ab omni dissimilitudine aliena, consistens in eo, quod est, & incorruptum seruans quod habet. Est quoque plena luminis æterni, non tamen quasi illuminata: quoniam ipsa lumen est: nec lucere incipiens, quoniam æterna est: nec crescens in lumine, quoniam plena est. Perfecta quoque est, & non indigens simul omni perfectionis, hoc est, nullo indigens, quod ad perfectionem pertineat: quia totum habet, & possidet, & est totum ipsa, quod possidet: & idcirco nec maior esse potest, quia totum habet: nec minor, quoniam immutabiliter, & æternaliter habet. Et cum in se talis sit, ut nec purgari egeat, pura: nec illuminari, lumine plena: nec perfici, consummata: purgat tamen, & illuminat & perficit omnes, qui purgari, & illuminari, & perfici merentur, siue primo loco immediate gratiam accipientes, siue mediate per eos, qui primum accipere meruerunt, participant. Hoc uero totum, uide licet quod diuina beatitudo plena, & lumine plena, & perfecta uocatur: dicendum est quantum in hominibus. i. secundum eum modum, quo id, quod ineffabile est, ab hominibus dici potest. Nam quantum ad ipsam ineffabilem summam ueritatis puritatem, magis dicenda est ipsa diuina natura purgatio sancta, & illuminatio, & perfectio, ut parum id esse intelligatur, quod pura dicitur: sed magis ipsa purgatio: quod illuminata, sed magis ipsa perfectio: quod & ipsum tamen minus adhuc inuenitur, nisi cogitur purgatio super omnem purgationem, illuminatio super omnem illuminationem, perfectio super omnem perfectionem. Propterea ait. Purgatio, illuminatio, perfectio, super purgationem, super lumē, ante perfecta siue plusquam perfecta, id est, supra perfectionem: quia omne hoc, quod dicitur, secundum aliquid dicitur, a quo longe est qui summe est: & propterea supra omne hoc est, quod est. Idcirco purgatio est: quoniam in se coinquinatum non recipit, coinquinationem, uel corruptionem recipientibus, & patientibus corruptionem tollit: & tamen supra purgationem, quoniam corruptionem non contingit. Et est illuminatio, quoniam in se lucet, & a se tenebrosa clarescere facit: & supra illuminationem, quoniam omnia irradians, & penetrans a se non exit: & est perfectio, quoniam nihil minus habet in se, & minus habentibus quod deest largitur, et præstat ex se: et tamen ante perfecta, siue plusquam perfecta, quoniam in singularitate boni constat tota: et in participatione indiuisa, ut nec minus eius bonum sit, quia unum est: nec multiplex

1. Pet. 4.
1. Cor. 12

triplex, quia participatum. Propter hoc, per seipsa perfecta est: quia quod habet, aliunde non accepit: & per se ipsam perfectionem principium, quia perficiendis quod habet largiendo ipsa non amittit. Et est causa omnis hierarchie, & omnis facti secundum dum supereminentem celsitudinem. Principium est, quoniam ab ipsa: & causa, quoniam per ipsam, & propter ipsam: & forma, quoniam secundum ipsam omnis hierarchia in ordine dignitatis, & omne sacrum in ministerio actionis dispensatur. Ab ipsa, praedestinatione: per ipsam, creatione: propter ipsam, glorificatione: ad ipsam, conuersione; ut ipsam imitetur, & in ipsa beatificetur. Sequitur. Oportet itaque, ut existimo, &c. Postquam demonstrauit diuinam beatitudinem formam esse, & causam omnis sacrae potestatis, & dispositionis: ipsamque & mundam esse, & lucentem, & perfectam: mundam quidem, & pluram in eo, quod omni dissimilitudine, & confusione careat: lucentem autem in eo, quod aeterni luminis plenitudinem in se contineat: perfectam uero in eo, quod omnia habens nullo indigeat: modo infert, probans eos quoque, qui ad ipsius similitudinem, & imitationem in sacris dispositionibus ordinati sunt, similiter mundos esse debere ab omni contagione, & confusione: & lucentes ueritate, & perfectos bonitate: ut & ipsi quoque alios emundare possint, & illuminare, & perficere doctrina, & exemplo: ut in utroque ad imaginem, & similitudinem creatoris sui assurgant, siue in eo uidelicet, quod ipsi mundi, & clari, & perfecti sunt, siue in eo, quod alios mundant, & illuminant, & perficiunt. Oportet (inquit) ut existimo purgandos quidem, siue eos uidelicet, qui primo loco, siue eos, qui mediantibus alijs purgationem accipiunt: puros perfici omnino, & liberari ab omni dissimilitudinis confusione: quam uel ignorantia ueri, uel concupiscentia mali induxit. Illuminandos uero oportet repleri diuino lumine, utpote reducendos in castissimis mentis oculis ad contemplatiuam habitudinem, & uirtutem, id est, ut mentis oculis castis, & mundis ex praecedenti purgatione peccati, & erroris existentibus contemplatiuam habeant habitudinem, & uirtutem. Habitudinem uidelicet per mentis puritatem: uirtutem autem per contemplationis stabilitatem, ut possint contemplari diuina: quae & ueraciter apprehendunt, & retinent perseveranter. Ex imperfecto autem restaurandos oportet participes fieri exploratorum sacrorum perfectiuae scientiae: ut uidelicet uera bona, & sacra illa, quae per scientiam perfectam explorant, dilectione sequendo, & sanctitate participando apprehendant: ut sicut per scientiam perfectam perfecti sunt in cognitione: ita per bonitatem perfectam perfecti sint in participatione. Purgatores uero magnitudine purgationis alijs tradere ex propria castitate, id est, ipsos purgatores, quorum scilicet ministerium est, ut per eos alii purgentur ab errore, & culpa: oportet tales esse, ut magnitudine purgationis suae, munditiam suam, quam in se habent, alijs tradant purgationem propria castitate, non alieno, sed proprio exemplo purgandorum uitam castificantes. Illuminatores autem oportet suum su-

excellens lumen in eos, qui digni sunt lumine, superuehere: utpote habentes luculentiores animos ad participationem luminis, qua lumen ipsi percipiunt, & ad distributionem luminis, qua perceptum lumen ad alios illuminandos transfundunt: habentes dico proprie, id est singulariter, & excellenter: quia, qui alios illuminare debent, plus alijs lucere debent: & ditissime, id est abundanter repleti esse debent sanctae claritatis, ut ex abundantia perceptionis singulis tribuere possint quod opus est. Nam qui omnes docere debet, omnium scientiam habere debet: quia non potest unicuique quod expedit, ministrare, qui causas omnium non nouit, & utilitates. Superuehere autem debent lumen suum, ut quod uerbo docet, per excellentiam uitae commendat, quasi in sublimi lucentes, & lumina fundentes ad eos, qui conuersione inferius manent. Perfectores uero oportet perficere perficiendos sacratissima doctrina per inspectorem sacrorum scientiam, tanquam praecipuos perfectiuae scientiae. Sacra ueraciter inspicit, qui habitum per experientiam cognoscit. Sacra ueraciter inspicit, qui interna bona gustando percipit. Sacratissimam ergo doctrinam habet, qui docet quod sapit: qui instruit quod sentit: qui docet non solum cognoscere uerum, sed apprehendere bonum, & amare iustum. Quae traditio idcirco perfectiua uocatur, quia hoc solum hominem ad perfectum ducit, quando bona, quae per intelligentiam cognoscere non potuit, per studium boni operis apprehendit. Tali ergo doctrina ipsi perfectores perficiendos perficere debent, ut sint sancti, & perfecti bonitate, imitantes illum, ad cuius formam, & similitudinem reformantur: & superiores tribuendo, & inferiores percipiendo gratiae diuinae participationem. Unde sequitur. Non ne ergo unusquisque hierarchie dispositionis ordo secundum propriam analogiam, id est modum, & mensuram, & ordinem, reducitur ad diuinam cooperationem: illa agens, & perficiens per gratiam, & uirtutem a Deo datam, quae diuinitati naturaliter, & supernaturaliter insunt, & ab ipsa, id est diuinitate superessentialiter acta, postea manifestata sunt hierarchiae ad possibilem imitationem animorum, id est spirituum Deum diligentium. Nisi enim illa bona, quae in Deo sunt per naturam, ad istos descenderent per gratiam, non essent illi similes: & nisi ipsi agendo obtinerent, quae ipse non agendo, sed habendo possidet, non essent illius imitatores. Postremo nisi ab eius secreto inuisibili, bona illa ad manifestationem ducta essent, nequaquam possibilitati creaturae imitabilia fuissent, nec dignitas secundum ipsum esset, nisi gratia ab ipso exisset. Ecce quid charitas facit. Solis animis diligentibus Deum, abscondita diuina manifesta facta dicuntur, & ad imitandum possibilem. Interna namque, & aeterna bona rationales animi per totam charitatem percipiunt: illa per dilectionem & gustando ut intelligant, & sequendo ut apprehendant. Nisi enim diligerent, non intelligerent, quia non intelliguntur, nisi cum diliguntur: & rursum nisi amarent, non quaererent: & nisi quaererent, non inuenirent, quia non inueniuntur, si non quaeruntur. Hinc enim scriptum est. Iam

Ioan. 15 non dicam uos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audiui a patre meo, nota feci uobis. Et iterum. Pater, gratias ago tibi: quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ecce ergo quomodo sola charitas reuelat ea, quae abscondita sunt Dei. Similiter quoque & ipsa ad possibilitatem deducit, quae sunt ineffabilia, & superessentialia, & supernaturalia omni creaturae, secundum incomprehensibilem sublimitatem Dei. Si quis (inquit) diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniet, & mansio nem apud eum faciemus. Sic ergo omnis ordo dispositionis hierarchiae gratia, & uirtute accepta a Deo per solam charitatem perficitur, agendo, & imitando Deum: ut illi actione, & imitatione ineffabilem incipiant, quae diuinitati naturaliter insunt, quoniam ex ipsa sunt: & supernaturaliter, quoniam idem cum ipsa sunt. Naturaliter, quoniam coaeterna: Supernaturaliter, quoniam coessentialia. Quod enim semper ineffabile est, naturale est: quod autem idem est, supernaturale est: quoniam natura ipsa est, & ipsum natura est. Sequitur. Et ab ea superessentialiter acta: & ad possibilem Deum diligentium animorum imitationem hierarchiae manifestata. Quae sunt ea, quae diuinitati supernaturaliter insunt, & ab ea superessentialiter acta sunt, postremo ad possibilem imitationem animorum Deum diligentium hierarchiae manifestata. Bona quaedam intelligenti uult inuisibilia, & ineffabilia, quae apud Deum fuerunt, & in Deo fuerunt: & non uenerunt adhuc in cognitionem per participationem, ut cognoscerentur, & haberentur: nisi ab eo solo, cuius erant, in quo erant: & postea ab ipso facta sunt, quoniam factum est, ut fierent in nobis: & superessentialiter facta sunt, quoniam primum ab ipso facta sunt nobis, ut postmodum per ipsum fierent in nobis. Facta nobis praedestinatione, ut fierent in nobis perceptione: facta nobis cum tribuuntur, ut fierent in nobis cum percipiuntur. Facta supra nos, cum incipiunt uenire ad nos: facta in nobis, cum incipiunt haberi a nobis. Facta sunt in nos, cum descendunt ab ipso: facta in nobis, cum tribuuntur per ipsum. Haec ergo sunt quae diuinitati ante nos supernaturaliter insunt, & ab ea ad nos superessentialiter facta sunt: postremo in nobis per eam manifestata. Manifestata, inquit, sunt hierarchiae, id est, sacrae dispositioni, quae secundum Deum ordinata est, & incedit: & hoc factum est, ad possibilem imitationem animorum Deum diligentium, id est, ut animi Deum diligentes eum imitari possint: quia, nisi manifestata fuissent, imitabilia non essent. Nisi enim cognoscerentur, non quaererentur: & nisi quaererentur, non inuenirentur. Hoc autem diligenter attendendum est, quod non singulis quibusque, sed hierarchiae, id est, uniuersitati, bona illa manifestata dicuntur, ita tamen ut a singulis in uniuersitate imitationis studio exerceantur: quia gratia ad uniuersos effunditur, & in singulis operatur. Extra unitatem nullam illam accipere potest, & in unitate aeterni data nulli sufficere potest. Propterea hierarchiae manifestantur ad possibilem imitationem Deum diligentium animorum deducendam.

Inspicias quo cōcionatori optimo locus iste de seruis potest.

Titulus quarti capituli.

QVIV SIGNIFICAT ANGELORUM COGNOMINATIO.

LITERA CAP. IIIII.

igitur hierarchia quid est (ut existimo) bene a nobis definita angelica hierarchia, deinde laudanda: mirabilisque eius in eloquiis formarum facturae supermundanis oculis intuende: ut ascendamus in deiformissimam eorum simplicitatem per mysticas formationes. Et simul omnis hierarchiae scientiae principium laudabimus in diuina religiofitate, & perfectissimis gratiarum actionibus: primum simul omnium illud dicere uerum, ut bonitate uniuersali, superessentialis diuinitas eorum, quae sunt essentias ad esse substituens adduxit. Est enim hoc omnium causa, & super omnia bonitatis, proprium: ad communionem suam ea, quae sunt, uocare, ut unicuique eorum, quae sunt, ex propria definitur analogia. Omnia igitur, quae sunt, participant prouidentiam ex superessentiali, & causalissima diuinitate manantem. Non enim fortassis essent nisi eorum, quae sunt, essentiae, & principii assumptione. Existencia igitur omnia eius esse se participant. Esse enim omnium est super esse diuinitatis: uiuentia autem eandem super omnem uitam uiuificant uirtutem. Rationabilia, & intellectualia eandem super omnem, & rationem, & intellectum per se perfectam, & ante perfectam sapientiam. Clarumque quod circa eam illae essentiarum sunt, quaecumque innumerabiliter ab ea acciperunt. Sanctae ergo celsissimum essentiarum dispositiones super ea, quae tantum sunt & irrationabiliter uiuentia (secundum quae nos rationalia) in hierarchie traditionis participatione factae sunt. Inuisibiliter enim in diuinam similitudinem supermundane aspicientes, & formare appetentes intellectualem suam speciem copiosiores pulchre habent ad eam communionem. Attendentes enim sunt omnem uitam. Ipsae ergo sunt primo, & multipliciter, & semper ad summum, quantum fas est, in conformatione diuini,

diuini, & inflexibilis amoris intentæ, & principales illuminationes immaterialiter, & pure recipientes, & ad ipsas ordinatæ, & intellectualem habentes omnem uitam. Ipse ergo sunt primo, & multipliciter in participatione Dei factæ: & primo, & multipliciter manifestatrices diuinæ occultationis. Propterea & ultra omnia cognominatio angelica, & selectim dignæ factæ sunt: eo quod primo in seipsas edunt diuinam illuminationem, & per se in nos deferunt, quæ supra nos sunt, manifestationes. Sic quidem (ut theologia ait) per angelos nobis donatæ sunt. Et gloriosos quoque ante legem, & post legem nostros patres angeli ad diuinum reducebant: quod agendum introducunt, & ad rectam ueritatis uiam ex errore, & uita immunda reducentes: aut ordines sacros mysteriorum supermundaliū, aut occultas uisiones, aut diuinas quasdam ante prædicationes prophetice reuelantes. Si autem quis dixerit & inde immediate fuisse quibusdam sanctorum theophanias: dicitur & hoc sapienter ex sacratissimis eloquijs, quomodo hoc quidē quid est, Dei occultum nemo uidet, neque uidebit. Theophaniæ autem sanctis factæ sūt secundum decentes Deum, perque quasdam sacras uidentibus proportionalium uisionum manifestationes. Ipsa igitur sapientissima theologia uisionem illam, quæ in ipsa est descripta, reuelauit diuinam, quasi in forma informium similitudinem ex uidentium in diuinum reductione pulchre uocari theophaniam: quasi per ipsam uidentibus diuina facta illuminatione: & quidē diuinis ipsis sancte perficientibus. Has autem diuinas uisiones gloriosi patres nostri perfecerunt per medias caelestes uirtutes. An non & sacram legislationem eloquiorum traditio uelut per se quidem dicit ex Deo Moyse donatam: ut etiam nos uere doceat, diuinos eam esse, & sacros characteres? Docet autem & sapienter theologia per angelos eam in nos prouenire, tanquā diuino legali ordine illud legaliter ponente: hoc est, per prima secunda in diuinum reduci. Etenim non solum in superpositis, & subiectis animis, sed & æque potentibus ipsa lex definitur ex superessentiali omnium ordinationis principio. Hoc est per unam quamque hierarchiam primas, & medias, ultimas esse, & ordinationes, & uirtutes: &

minorum esse diuiniore doctores, & manu ductores in diuinam adductionem, & illuminationem, & communicationem. Video autem quod & diuinum humanitatis Christi mysterium angeli primum docere: deinde per ipsos in nos scientiæ gratia descendit. Sic ergo diuinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem mysteria edocuit: hoc est, prophetam fore ex ipso contra spem, gratia diuina nasciturum puerum diuinitus, & salutariter mundo manifestandæ uirilis Iesu diuinæ operationis. Mariam quoque quomodo in ipsa foret diuinum ineffabilis diuinæ formationis mysterium. Alius angelorū Ioseph erudiebat, quomodo uere implerentur diuinitus promissa progenitori Dauid. Alius uero pastores tanquam multorum reditu, & silentio purgatos euangelizauit: & cum eo multitudo exercitus caelestis illam ualde laudabilem tradebant iis, qui in terra sunt, doxologiam. Respiciamque & ad excellentissimas eloquiorum luminis apparitiones. Video enim quoniam & ipse Iesus supercaelestium essentiarum superessentialis essentia, ad id, quod secundum nos est, immutabiliter ueniens, non resilit a se ordinata, & assumpta humana ordinatione: sed obediens subditur Patris, & Dei per angelos dispositionibus: & per medios ipsos annunciat Ioseph a Patre disposita Filii ad Aegyptū recessio: & iterum ad Iudæam ex Aegypto traductio. Et per angelos ipsū uidemus sub paternis legislationibus ordinatum. Insto. n. dicere (ut scienti nostris sacerdotibus traditionibus expressa) & de angelo ipsum Iesum confortante: aut quia & ipse Iesus per nostrā salutarem, beneficam, & manifestatoriam ueniens ordinationē, angelus magni consilii appellatur. Etenim (ut ipse angelus dixit) quæcunque audiuit a Patre, annunciauit nobis.

EXPOSITIONIS IN QUARTUM, & MOX IN QUINTUM, & SEXTUM CAPITULA DNI DIONYSII AREOPAGITAE DE CAELESTI HIERARCHIA. Lib. V.

Rostquam demonstrauit, data, & exposita generali diffinitione, quomodo intelligenda sit Hierarchia secundū angelicam, & humanā ordinationē (diuina enim, quæ infinita est, diffiniri nō potest) nunc

nunc de angelica Hierarchia specialiter tractare incipit: primum ostendens quomodo nomina angelorum, quæ ab hominibus, & secundum homines data sunt, in illa spiritali, caelestique natura intelligenda sunt. Continuat præcedentia ad narrationem subsequenter dicens. Igitur Hierarchia quid est (ut existimo) bene a nobis diffinita angelica Hierarchia, deinde laudanda: mirabilescque eius in eloquijs formarum facturæ supermundanis oculis intuentæ. Ac si diceret. Postquam secundum nostram existimationem bene ostendimus quid sit Hierarchia ex diffinitione eius proposita: nunc consequens est, ut laudemus angelicam Hierarchiam, id est, ut ostendamus quātum laudata sit in scripturis sacris: siue, quantum ex ijs, quæ de ipsa dicta sunt, laudabilis appareat, demonstremus: & ad hoc demonstrandum conueniens est, ut intueamur supermundanis oculis, id est, spiritalibus, & spiritaliter uidentibus oculis mirabiles facturas, id est, compositiones, uel adaptationes formarū, quæ in eloquijs sacris illi attribuantur, ad inuisibilem eius naturam demonstrandam. Ideo autem spiritalibus oculis ea, quæ uisibiliter proponuntur, intuentia sunt, ne hoc solū esse putetur, quod uidetur: ne mens in illo remaneat, quod uidetur. Sed per illud, quod exterius in demonstrationem proponitur, ad aliud uerius, & sublimius contemplandum inuitatur. Ideo sequitur. Ut ascendamus in deiformissimam eorum. scilicet angelorum, simplicitatem per mysticas formationes. Ideo, inquit, supermundanis oculis intuentæ sunt mirabiles formarum facturæ, ut per ipsas mysticas formationes extrinsecus consideratas excitati, intrinsecus ascendamus ad deiformissimā ipsorum angelorum simplicitatem. Quasi enim multiplicitas quædam angelis est ipsa, per quam exterius demonstratur mysticarum formationum uarietas. Simplicitas autem illorum spiritalis, & inuariabilis naturæ suæ unitas est. In multiplicitate ergo sua deiformitatem nō habent sed in simplicitate: quia in ea parte, qua per uisibiles formas demonstrantur, corporeæ naturæ similitudinem assumunt. In ea autem parte, quæ spiritalis ipsi, & incorporea natura intelliguntur, ad imaginem, & similitudinem Dei respiciunt. Quæ similitudo nō solum deiformis, sed etiam deiformissima appellatur: quia cum eadem ipsa in hominibus quoque inueniatur, in angelis tamen excellentior creditur. Sequitur. Et simul omnis Hierarchiæ scientiæ principium laudabimus in diuina religiofitate, & perfectissimis gratiarum actionibus. In eo, inquit, quod angelicam Hierarchiam laudabimus, simul etiam laudabimus diuinam, & summam hierarchiam, quæ principium est omnis scientiæ hierarchiæ, id est, quæ habet omnis hierarchia, & per quam disposita est omnis hierarchia, quia omnis hierarchia & per eam disponitur, & ab ea illuminatur. Laudabimus, inquam, principium omnis hierarchiæ, scientiæ, non tamen diffinitione, & demonstratione sicut angelicam; nec diffinitione, & comprehensione sicut humanam, quarum altera inuisibi-

lis per uisibilia demonstratur: altera uisibilis in se ipsa cognoscitur. Sed laudabimus diuina religiofitate, & perfectissimis gratiarum actionibus. Neque enim demonstratione laudatur, quod incognabile est: neque comprehensione laudatur, quod est incomprehensibile. Sola ergo religio, & gratiarum actione Deus laudari potest, qui inuestigari, & comprehendi non potest. Si ergo dicendo non potes, lauda uiuendo. Quod lingua non explicat, uita bona commendat: bona uoluntate contingitur, qui per scientiam non inuestigatur. Si ergo non comprehendis ipsum, uiuendo secundum ipsum, tende ad ipsum: hoc est laudare diuina religione. Rursum si dicere non potes ipsum, dicere potes quæ data sunt ab ipso: dona eius optima commendare, ipsum ineffabiliter bonum prædicare: hoc est laudare perfectissima gratiarum actione. sic ergo laudabimus principium nostrum diuina religiofitate, & perfectissimis gratiarum actionibus. In ipsa autem laudatione principij nostri primo omnium hoc commemorandum est, qualiter diuina bonitas, quæ ad omnia diffunditur, primū creanda ad esse adduxit: postea gubernanda sub se constituit, & nutrienda ad se reformauit. Hoc est, quod dicit. Primum simul omnium, id est, primum ante omnia, oportet illud dicere uerum, id est, illam ueritatem dicere: ut, hoc est, qualiter, scilicet superessentialis diuinitas uniuersali bonitate sua adduxit ad esse essentias eorum, quæ sunt: sub situentis post creationem, uidelicet, disponens & ordinans, uel statuens sub se, & ordinans secundū se. Est enim &c. Ac si diceret. Propter hoc diuina bonitas ea, quæ creauit, ad se reuocat, & reformat: quia proprium illi est ex infra benignitate illa quæ esse acceperunt ab ea, ut beate esse possint, ad suam communionem uocare: quantum scilicet unumquodque secundum ordinem conditionis suæ, & modum capax esse potest participationis illius. Est enim, inquit, hoc proprium causæ omnium, & bonitatis super omnia: id est, bonitatis, quæ causa est omnium, quia per eam facta sunt omnia, & super omnia est, quia trahit ad se facta a se: hoc scilicet proprium illi est, uocare ea, quæ sunt, ad communionem suam: ut, hoc est, sicut, unumquodque eorum quæ sunt, definitur uel dispensatur ex propria analogia, id est, mensura, & modo, & ordine. Nam & in hoc ipso pulchritudo uniuersitatis perficitur, quod non uno, & eodem modo omnia, sed singula quæque secundum ordinem, & gradum suum uarie, ac multifariam ad communionem diuinæ bonitatis reuocantur: ut in eo, quod non deseruntur, compleatur opus bonitatis: in eo uero, quod uarie disponuntur ad decorem, & pulchritudinem omnium, opus sapientiæ perficiatur. Omnia igitur, quæ sunt, participant prouidentiam ex superessentiali, & causalissima diuinitate manantem. Quandoquidem (inquit) hoc proprium est diuinæ bonitatis: ut omnia reuocet ad sui participationem, ut conuersa ad eam subsistant, quæ ab ea processerunt, ut esse acciperent. Ergo omnia, quæ sunt, participant prouidentiam, id est, prouisum bonum, & prouisam gratiā manantem ex ipsa diuini-

diuinitate, quasi de fonte, & primo principio omnis bonitatis: quæ superessentialis est, quia in sua naturæ excellentia omnibus essentis, & subsistentibus naturis supereminet: & causalissima est, id est, causarum omnium causa, & prima causa, quoniam ab eius bonitate procedit bonum omne, quod rebus a se conditis omnibus, ut subsistant, participandum præbet. Non enim fortassis essent nisi eorum, quæ sunt, essentia, & principij assumptione. Ex hoc (inquit) probari potest, omnia quæ sunt, diuinam prouidentiam participare, quia aliter subsistere non possent, nisi ipsius diuinæ bonitatis, a qua omnia esse acceperunt, & in qua omnia subsistunt, participatione subsisterent. Omnia enim, quæ sunt, nisi a diuina bonitate principium accepissent, non inceperunt: & nisi in illa essentiam haberent, in eo, quod sunt, non permanerent. Propterea ipsa principium omnium est, quam assumendo, & participando incipiunt: & essentia omnium est, quam assumendo, & participando subsistunt. Vñ sequitur.

Existentia igitur omnia eius esse participant. Ac si diceret, Quia sine ea nihil subsistere potest, manifestum est, quod esse eius participant omnia, quæ subsistunt. Ipsa ergo una & eadem existens in se diuina natura quantum ad effectum, & uirtutem, & operationem, omnibus subsistentibus, & a se creatis essentis, & naturis, & principium est, a quo esse accipiunt: & essentia omnium est, in qua subsistunt: & uita est non omnium quidem (quia non omnia uiuunt) sed uiuentium omnium uita est, ex qua, & per quam uiuificantur, & uiuunt: & sapientia est non omnium existentium, aut uiuentium, quia non omnia existunt, aut uiuentia sapiunt, sed sapientium omnium sapientia est: & intellectus, & ratio, a qua, & per quam illuminantur, & sapiunt, & intelligunt, & discernunt. Hoc est, quod dicit. Esse enim omnium est super esse diuinitatis: quia per esse diuinitatis, quod super omne esse est, esse habet & subsistit quicquid est. Viuentia autem, quæ iam non solum esse, sed & uiuere ab ea accipiunt, participando eandem uitam, quæ est super omnem uitam, & eandem uiuificant uirtutem participando, uiuificantur, & uiuunt. Rationalia autem, & intellectualia participando eandem ipsam sapientiam existentem super omnem & rationem, & intellectum, per se perfectam, & ante perfectam, id est, supra omnia perfecta perfectam sapientiam participando, ratiocinantur, & intelligunt, & sapiunt. Ratiocinantur quidem inuestigando, intelligunt cognoscendo, sapiunt participando: ut una & eadem diuina bonitas & subsistentibus essentia sit, & uiuentibus uita, & sapientibus sapientia. Ex quo claret, quod illa creata creatrici naturæ similitudine, & ueritate magis propinqua sunt, quæ ab illa magis in dono perceperunt. Hoc est, quod sequitur. Clarumque, quod circa eam illæ essentiarum sunt, quæ innumerabiliter ab ea acceperunt. Circa eam uidelicet diuinam naturam: id est, propinquæ, & uicinæ illi sunt, & immediate coniunctæ: illæ essentiarum, hoc est, illæ essentia, siue naturæ, quæcunque post ipsum esse datum innumerabiliter, uel multipliciter ab ea dona uirtutum acceperunt. In quibus primo loco censentur, cælestes illæ,

& spirituales naturæ angelorum: quæ non solum per subtilitatem sapientiæ rationalia sunt, quia intellectu discernunt: sed per subtilitatem quoque spiritualis naturæ intellectualia: quia solo intellectu in sua natura percipiuntur, & sensum corporis non contingunt: ac per hoc super omnia, quæ sunt, factæ sunt, quia uiuunt: & super omnia, quæ irrationabiliter uiuunt, quia discernunt. Hoc est, quod ait.

Sanctæ ergo cælestium essentiarum dispositiones. i. sancti cælestium spirituum ordines, factæ sunt participatione traditionis hierarchiæ, id est, participatione gratiæ, quæ traditur hierarchiæ secundum Deum ordinatæ, super ea, quæ tantum sunt, quia uiuunt: & super ea, quæ irrationabiliter uiuentia sunt, quia discernunt: secundum quæ irrationabiliter uiuentia nos homines rationalia animalia uocamus, & sumus. Nec mirum, inquit, est: si spiritus angelici non solum super existentia & non uiuentia, & super uiuentia & non discernentia, sed etiã supra rationalia & corporalia dignitate facti sunt, quia rationalia corporalia id est, homines, licet ad diuinam similitudinem reformentur, non nisi corporalibus tamen medijs eruditi, & excitati ad illam respiciunt. Angelica autem sublimitas super corporalia omnia constituta inuisibiliter, & immediate nulla alia creatura inter ipsam, & Deum constituta, ad diuinam similitudinem conformatur: copiosius, & multiplicius ab illa gratiam hauriendo, & uicinius illam ut proximam cõtemplando. Inuisibiliter ait, hoc est, sine materialibus & corporalibus instrumentis, & signis uisibilibus in diuinam imitationem seipsas conformantes: ipsæ scilicet cælestium essentiarum dispositiones. Et ad diuinam similitudinem per imitationem, & conformationem supermundanæ, id est, spiritualiter aspicientes copiosiores pulchre habent ad eam cõmunionem, id est, multipliciores ab ea uidelicet diuina similitudine sumunt donorum spiritualium perceptiones: in quibus communionem cum ipsa habent, quia bonum eius in ipsis spiritualibus donis percipiendo, & communicando, in ipsa, & cū ipsa possident. Pulchre quidem, & pure, sine & corporali contagione, & materiali tactu, simpliciter in illud asupto. Attendentes quidem sunt omnem uitam, id est, summam uitam, in qua est omnis uita: & quæ tota est uita, nec aliunde uiuens, sed uita: ac per hoc percipientes ex summa uita omnem uitam, ut in eo ipso, quod immediate plenitudinem uitæ accipiunt in ipsis uita nunquam deficiat. Sequitur. Ipsæ ergo sunt primo, & multipliciter, & semper ad summum, quantum fas est, in conformatione diuini, & inflexibilis amoris intentæ: & principales illuminationes immaterialiter, & pure recipientes, & ad ipsas ordinatæ, et intellectualiorem habentes omnem uitam. Ipsæ (inquit) sunt intentæ, ad summum uidelicet bonum, primo quia immediate, et multipliciter quia perfecte, et semper quia sine intermissione intentæ, uidelicet quantum fas est. i. licitum, uel possibile creaturæ positæ in conformatione diuini, et inflexibilis amoris. i. creaturæ inflexibiliter, uel immutabiliter Deum amanti: et per inflexibilem, et diuinum amorem ad Deum se conuer-

uertenti, & reformanti. Sunt etiam ipsæ, scilicet cælestes uirtutes recipientes principales illuminationes, hoc est, primo, & principaliter datas, immaterialiter sine corpore: & pure sine contagione. Immaterialiter sine uisibili significatione: & pure sine erroris contagione. sunt etiam ordinatæ ad ipsas, uide licet illuminationes percipiendas, ut secundum differentiam ordinis differentia sit perceptionis: uel ordinatæ ad illas per iustitiam sunt subijcentes se, & coaptantes diuinæ uoluntati per omnia: ut in eo ipso gratiæ illuminationem sine impedimento percipiant, quo ab eius ueritate per desiderium iniquitatis non discordant. Sunt etiam habentes intellectualiorem omnem uitam, quia ipsum quod sunt, uita sunt, & eorum spirituales substantiæ hoc ipsum uiuere habent quod esse. Quia ergo in eis aliud non est, quod uiuificat: & aliud, quod uiuificatur, sed unum ipsum totum: omnem uitam habere dicuntur, uel omnis uita esse: quia totum quod sunt uita sunt, sicut & ipsa summa uita, in qua sunt, & in qua uiuunt, omnis uita est, quia ex se uiuit, & uita est, & totum quod est ipsum, uita est. Sequitur. Ipsæ ergo sunt primo, & multipliciter in participatione Dei factæ, & primo, & multipliciter manifestatrices diuinæ occultationis. Ipsæ (inquit) cælestes dispositiones factæ sunt in participatione Dei, id est, ut Deum, & gratiam diuinam participant: primo, quia nulla creatura ante ipsas: & multipliciter, quia nulla creatura supra ipsas. Primo, quia ante omnia: & multipliciter, quia plusquam omnia. Et sunt manifestatrices diuinæ occultationis, id est, diuinæ gratiæ inuisibiliter, & occultæ sibi aspiratæ, dum id, quod ipsæ intus ex occulta inspiratione percipiunt, ad alios postmodum manifestando transfundunt. Vel diuinæ occultationis, id est, diuinitatis occultæ, & inuisibilis, manifestatrices sunt: quia in eis, & per eas inuisibilia Dei ad manifestationem exeunt: cū claritas diuina & in eis primum lucet, & per eas postea illuminat subiectos ordines prouisorum. Propterea, ait, dignæ factæ sunt selectim, id est, specialiter, uel singulariter ultra omnia, cognominatione angelicæ: eo quod primo in seipsas edunt diuinam illuminationem, & per se in nos deferunt, quæ supra nos sunt, manifestationes. Propterea quia diuinum lumen in ipsas primo loco se effundit, & per ipsas ad nos illuminandos postea descendit: dignæ factæ sunt ultra omnia, cognominatione angelica. Angelus quippe nuncius interpretatur. Qui ergo acceptam gratiam alijs ministrando deferunt, quid aliud quam auctoris, & largitoris gratiæ eiusdem nuncij sunt. Sed sunt nuncij, alij priores, alij posteriores. Angeli enim, qui primo loco gratiam diuinam percipientes illam postmodum ad hominum cognitionem deferunt, quasi eiusdem gratiæ primi nuncij sunt. Ipsi uero homines cū gratiam perceptam alijs prædicando, & annuiciando deferunt, nuncij quidem nominantur, sed primi nuncij non sunt: quia ab alijs primo illuminatis, & prius nunciantibus, quod nunciant, perceperunt. Propterea cælestes illi, & inuisibiles spiritus & singulari dignitate, & propria cognominatione angelici nominantur: quia eis primum per occultam aspersionem manifestatur, quod de inuisibili diuinitate

tis luce in semetipsis aspiciant, & per eos primo loco ad nos transfunditur, quod per se ipsi ad nostram cognitionem manifestandum portant. Primo namque loco quasi ex occulto conceptionis diuinæ parturiendo, in seipsos diuinam illuminationem edunt: non extrinsecus hauriendo, sed abintus concipiendo lucem claritatis æternæ, ut abintus prodeat ad se, quod uideant in se, et ad nos transfundant per se. Sic enim primo in semetipsis illuminationes diuinas percipiendo per se, postea deferunt ad nos manifestationes ipsarum illuminationum, quæ sunt supra nos. Nam sic quidem donatæ sunt nobis per angelos manifestationes, scilicet diuinæ, sicut theologia. i. sacra scriptura testatur. Et gloriosos quoque ante legem, et post legem nostros patres angeli ad diuinum reducebant, quod agendum introducentes, et ad rectam ueritatis uiam ex errore, & uita immunda reducentes: aut ordines sacros mysteriorum supermundalium, aut occultas uisiones, aut diuinas quasdam antepredicationes prophetice reuelantes. Ita, ait, sicut theologia, id est, sacra scriptura testatur, manifestationes diuinæ nobis per angelos donatæ sunt: quia et ante legem, scilicet datam, et post legem datam, id est, sub lege et gratia, gloriosos patres nostros, id est, electos et iustos, quorum uitam imitando filij sumus: angeli ad diuinum, id est, ad diuinam cognitionem reducebant: quod agendum scilicet erat introducentes, id est, iuste & pie docentes uiuere: et ad rectam ueritatis uiam ex errore, et uita immunda reducentes: hoc est, docentes recte credere, ut et fides illorum esset recta, et uita munda. Aut etiam reuelantes ordines sacros mysteriorum supermundalium id est secretorum cælestium de uita scilicet beata, et cælestis patriæ gaudijs, et inuisibili beatorum spirituum ordinatione, qualiter omnes in uno bono felices sunt, non tamen cœquales: et quod superiores sine superbia prælati sunt, inferiores sine miseria subiecti: aut ordines sacros mysteriorum supermundalium, id est, secretorum diuinorum reuelantes, qualiter scilicet uisibiliter, et temporaliter ab hominibus impleri oporteret, quod Deus inuisibili, et secreta dispensatione agendum disposuit: aut etiam reuelantes occultas aliquas uisiones de præteritis, siue præsentibus, siue futuris aliquid significantes: aut reuelantes diuinas quasdam antepredicationes prophetice factas id est predicationes diuinas, in quibus aliquid antequam fieret prophetice prædicabatur reuelantes: ut ijs uideret, quæ dixerunt cognitionem futurorum, uel ijs, qui audierunt intelligentiam dictorum ministrantes: et in his omnibus iustos uiros siue ad rectam fidem, siue ad bonam operationem instruendo, ad diuinam cognitionem, et participationem reducentes. Sequitur. Si autem quis dixerit, et inde immediate fuisse quibusdam theophanias: discat et hoc sapienter ex sacratissimis eloquijs: quomodo hoc quidem quid est, Dei occultum nemo uidit, neque uidebit. Si quis, inquit, contra hoc, quod dixi reuelationes diuinas per angelos ad hominum cognitionem uenire dixerit, et angelis non medianibus nonnunquam quosdam san-

eorum patrum ab ipsa diuinitate reuelationes accepisse: discat ex sacratissimis eloquijs hoc, quod ipsi Dei occultum nemo uidit, aut uidebit. Si ergo quis, hoc est aliquis dixerit inde, id est, a secreto diuino fuisse scilicet factas quibusdam sanctorum theophanias id est, diuinas apparitiones immediate, hoc est, primo loco in ipsos descendentes nulla alia creatura mediante: si quis, inquam, hoc dixerit: discat ille etiam hoc sapienter intelligere ex sacratissimis eloquijs, quomodo nemo unquam uidit, neque uidebit occultum Dei, hoc est, diuinam naturam, quae occulta est, & ab omni sensu remota, Vidit dico, quid scilicet hoc ipsum occultum: hoc est, etsi uidit in figura, non uidit in essentia: non uidit in specie, etsi uidit in significatione. Cumque hoc ex sacratissimis eloquijs cognouerit, intelligat, quod humana mens ad inaccessibleis lucis contemplationem per semetipsam immediate accedere non potest: nisi theophanijs, id est, apparitionibus, uel reuelationibus diuinis excitata subleuetur. Theophaniae autem sanctis factae sunt secundum decentes Deum: perque quaedam sacras uidentibus proportionalium uisionum manifestationes. Theophaniae inquit, id est, diuinæ reuelationes, uel diuinitatis reuelationes, sanctis factae sunt, non hoc quidem modo ut mens humana in carne mortali posita, & intra sensum humanum constituta ad incomprehensibilem naturam contingendam immediate accederet: sed factae sunt secundum quaedam sacras manifestationes, siue uisibilia formarum extrinsecus sensui adhibitas, siue imaginationum secundum uisibilia intrinsecus animo ingestas, siue alio qualicumque modo altiori, & excellentiori spiritaliter humanæ rationi impressas, tali convenientia coaptatas, ut & ipsum Deum, de quo factae erant, decernerent: & ipsis, quibus fiebant uidentibus secundum proportionem uniuscuiusque, & capacitatem congruerent. Hoc est, quod dicit. Sanctis factae sunt theophaniae secundum quaedam sacras manifestationes decentes Deum: & per manifestationes uisionum proportionalium uidentibus, quae scilicet ita proportionaliter contemperatae erant possibilitati uidentium, ut imperfectiores quidem inferiori, & imperfectiori genere uisionis caelestium ueritatem perciperent: excellentiores autem sublimiori modo secreta diuina cognoscerent. Et tamen siue in istis, siue in illis quicquid de Deo ad humanam cognitionem uenire potuit, minus ipso, & quodammodo infra ipsum fuit. Hinc enim scriptum est. Ea, quae sub ipso erant, replebat templum. Quia omne, quod mens humana in hac uita de cognitione illius capere potest, ineffabili maiestati eius aequari non potest. Tamen diuina scriptura manifestationes illas, quibus Deo mentibus humanis se reuelat, theophanias, id est, diuinas apparitiones uocare consueuit: quoniam & si natura Deus non est, quod cernitur: secundum demonstrationem tamen est: quia per ipsum, & in ipso Deus manifestatur. Hoc est, quod sequitur. Ipsa igitur sapientissima theologia uisionem illam, quae in ipsa est descripta, reuelauit diuinam, quasi in forma informium similitudinem ex uidentium in diuinum reductione pulchre uocari theophaniam. Ipsa, inquit, sapientissima theologia, id est, diuina scriptura, quae

secreta diuina sapienter ad humanam cognitionem educit, reuelauit pulchre, id est, conuenienter uocari theophaniam uisionem illam, quae in ipsa descripta est: ut pote diuinam similitudinem informium, id est, spiritualium, & corporalem formam non habentium naturarum: in forma uisibili, uel secundum uisibilia sumpta expressam. Reuelauit, dico, pulchre uocari theophaniam ex reductione uidentium in diuinam, id est, quia per eam uidentes in diuinam cognoscenda reducuntur: quasi per ipsam uidentibus diuina facta illuminatione: & quidem diuinis ipsis sancte perficiuntibus, id est, non solum ideo, quia diuina uidentibus manifestauit: sed quia ipsos et uidentes diuinos effecit. Sequitur. Has autem diuinas uisiones gloriosi patres nostri perfecerunt per medias caelestes uirtutes. Id est, mediatis caelestibus uirtutibus, per quas ad hominum cognitionem deducti sunt: adepti sunt, & consecuti, & perfecte comprehenderunt uisiones istas gloriosi patres nostri. Sequitur.

An non & sacram legislationem eloquiorum traditio uelut per se quidem dicit ex Deo Moyse donatam: ut et nos uere doceat, diuinos eam esse, & sacros characteres? Non ne, inquit, traditio eloquiorum, id est, auctoritas scripturarum, dicit sacram legislationem, id est, lationem sacrae legis donatam esse Moyse ex Deo per se, nullum uidelicet mediatorum commemorans in latione legis inter Deum, & Moysen. Sed ipsum per se Deum Moyse locutum fuisse contestans: ut etiam doceat nos eam, uidelicet, legem sacros esse, & diuinos characteres, hoc est, sacrorum, & diuinorum signa, ut per ea, quae uisibiliter in legislatione gesta sunt, alia quaedam inuisibilia signifiata, & demonstrata ostendat: sicut scriptum est. Facies ergo tabernaculum iuxta exemplar, quod tibi monstratum est in monte. Secundum hunc ergo modum & ipsa uisibilis manifestatio, ac materialis allocutio, qua inuisibilis Deus hominibus se demonstrare uoluit, Deus esse, uel Dei esse dicitur: quia in ea inuisibilis Deus ad manifestationem prodijt, & quae occulta erant sua ad cognitionem eduxit. In qua tamen uisibili manifestatione ministerio angelorum mediante cuncta operatus est: ut id quidem, quod uisibile factum est, & Dei dici possit per primam auctoritatem, & angelorum per subiectam operationem. Hinc est enim, quod sequitur.

Docet autem & hoc sapienter theologia, per angelos eam in nos peruenire. Non solum, inquit, testatur theologia legislationem donatam Moyse ex Deo immediate: sed docet etiam eam scilicet legem peruenire in nos, hoc est, ad nostram cognitionem expositam, per angelos: ut aperte demonstraret, quod illa legislatio & Dei erat, ex cuius auctoritate processit: & angelorum erat, quorum etiam ministerium exhibuit.

Tanquam, inquit, diuino legali ordine illud legali ter ponente: hoc est per primam secundam in diuinum reduci. Ita, inquit, scriptura legislationem Deo per angelos in hominibus ordinatam ostendit, tanquam ipso legali ordine diuinitus facto illud legaliter ponente, & institute, uel sanciente: hoc est, secundam reduci in diuinum per primam. Cum enim diuina lex primum a Deo in angelos: ac deinde per angelos in homines processisset perhibetur: manifeste ostenditur, quod per primam

Exo. 25.

& superiora, secunda & inferiora ad diuinam cognitionem reducuntur: & hoc non solum inter Deum, & angelos, uel inter angelos, & homines: sed in ipsis quoque angelis intelligi oportet, quoniam superiores inferiores ad diuinam reducunt cognitionem. Quoniam & in ipsis angelis ordines sunt, alij superiores, alij inferiores: & qui superiores sunt, copiosius lumen diuinitatis hauriunt, & ad eos, qui sequuntur post se, illuminandos transfundunt. Et in ipsis quoque ordinibus, in quibus secundum parem dispositionem multi aequales sunt, haec legis definitio seruetur, ut sint in diuinæ gratiae perceptione alij primi, alij secundi, alij ultimi: & ij etiam, qui ordine pares sunt, non sint in gratiae perceptione aequales: hoc est, quod dicit.

Etenim non solum & in superpositis, & in subiectis animis, id est, spiritibus: sed & in aequae potentibus ipsa lex definitur ex superessentiali principio ordinationis omnium, hoc est id est, per unamquamque hierarchiam, id est, sacram ordinationem, esse & primas, & medias, & ultimas, & ordinationes, & uirtutes: & in ipsis ordinationibus, & uirtutibus diuinitus semper esse doctores, & manu ductores minorum, ut eos doceant, & adducant in diuinam adductionem, & illuminationem, & communicationem. In adductionem per conuersionem. In illuminationem per cognitionem. In communicationem per perceptionem. Sequitur. Video autem, quod & diuinum Christi humanitatis mysterium angeli primum docuerit: Deinde per ipsos in nos scientiae gratia descendit. Ex hoc, inquit, patet, quod quae a Deo mandantur hominibus per angelos nunciantur: quoniam & ipsum diuinum mysterium humanitatis Christi angeli docuerunt, tam eos, qui praedixerunt, & crediderunt, quam eos, qui uiderunt, & susceperunt. Et deinde, hoc est, consequenter per ipsos angelos in nos huius scientiae gratia descendit. Sic ergo, sicut uidelicet Christi natiuitas per angelos nunciata est: natiuitas quoque praecursoris eius per Gabrielem angelum legitur nunciata.

Sic, inquit, diuinitus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem docuit mysteria: hoc est, puerum nasciturum ex ipso contra spem, quia ex sterili matre, & sene patre: gratia diuina propheta fore manifestanda uirilis diuinæ operationis Iesu mundo diuinitus, & salutariter. Ac si diceret. Diuinitus Gabriel docuit Zachariam summum sacerdotem, quod puer nasciturus ex ipso propheta foret operationis Iesu uirilis: quia in natura humanitatis, qua sexum carnis assumpsit, exhibitum est: & diuinam, quia per potentiam diuinitatis, in qua etiam carnem suam condidit, est perfecta. Operationis, dico, manifestanda mundo per eum diuinitus, & salutariter, hoc est ad salutem mundi diuinitus prouenturam.

Docuit etiam idem diuinitus Gabriel Mariam quoque, scilicet in ipsa foret complendum diuinum mysterium ineffabilis diuinæ formationis. Quod scilicet diuina operatio ineffabiliter super usum, & legem naturae de carne ipsius uirginis sine uirilis seminis admixtione carnem fumeret, & eam indumentum uerbi aeterni mirabiliter formaret. Ast alius ange-

lorum Ioseph erudiebat, quomodo uere impleretur diuinitus promissa progenitori Dauid. Id est, quomodo implerentur ea, quae promissa erant diuinitus, hoc est, a Deo, progenitori eius Dauid.

Alius uero pastores tanquam multorum reditu, & silentio purgatos euangelizauit: & cum eo multitudo exercitus caelestis illam ualde laudabilem trahebant ijs, qui in terra sunt, doxologiam. Alius, inquit, rursum angelus euangelizauit pastores, tanquam purgatos, & puros effectos multorum reditu, id est, separatione, uel segregatione multitudinis, & tumultus, & strepitus: & purgatos etiam silentio, id est, quiete mentis, & pace interna: ut in hoc ipso digni euangelio, & angelico fierent alloquio, quod seorsum a multitudine ad semetipsos redeuntibus in silentio, & quiete mentis constituti spiritalis annuntiationis capaces extiterant. Unde paulatim crescente gratia post unius euangelizationem caelestis exercitus multitudo auditur, qui illam ualde laudabilem doxologiam, id est, hymnum gloriae, tradebant ijs, qui in terra sunt, hominibus, scilicet, bonae uoluntatis. Sequitur. Respiciamque & ad excellentissimas eloquiorum luminis apparitiones. Ac si diceret. Non solum in ijs, quae de uerbi incarnatione hominibus per angelos nunciata sunt, apparet, quod diuinorum cognitio ipsis angelis mediatis, & ministrantibus ad homines descendit: sed in ipsa quoque persona uerbi incarnati idem uideri potest: quae licet diuinitatis maiestate, angelis imperaret: ea tamen, quae circa eius humanitatem temporaliter facienda fuerant, per angelos uoluit dispensari: in hoc ipso conditionem humanitatis dignanter suscipiens, quod omni necessitate carens sola dispensatione ad exemplum humanitatis, & documentum ueritatis dispositionibus angelicis se inclinauit. Respiciam, inquit, etiam ad excellentissimas apparitiones eloquiorum luminis, id est, apparitiones ipsius Iesu Christi: quando uidelicet ipse Iesus, qui lumen est uerum, in carne assumpta uisibilis apparuit. Quae apparitiones luminis excellentissimae existunt praeter ceteris omnibus apparitionibus eloquiorum, id est, praeter ceteris omnibus apparitionibus, quae in eloquijs sacris referuntur: quia nunquam prius ita excellenter Deus mundo se manifestauit, sicut quando in carne assumpta ipse uisibilis apparuit. Ad has igitur, inquit, apparitiones luminis excellentissimas praeter omnibus apparitionibus eloquiorum respiciam: ut in eis etiam hoc probem, quod diuina arcana in homines per angelos dispensantur. Si enim circa illum hominem, qui super homines est, angelica dispensatio non est repudiata, quanto magis in eis, qui peccato obnoxii sunt, & in tenebris ignorantiae constituti probatur esse necessaria. In illo ergo homine, qui caput est hominum, agnoscere possumus quid de aliis hominibus, membris eius sentire debeamus. Video enim (inquit) quoniam & ipse Iesus supercaelestium essentialium superessentialis essentia ad id, quod secundum nos est, immutabiliter ueniens, non resiliit a se ordinata & assumpta humana ordinatione. Ipse, inquit, Iesus, qui secundum diuinitatem suam, quae uniuersa subsistunt supercaelestium quoque essen-

tiarum, id est, angelicorum spirituum, qui non solum terrena puritate, sed & caelestia quoque subtilitate transcendunt, essentia est: nec solum essentia, quia in eo subsistit: sed superessentialis essentia, quia ad eius qualitatem non pertingunt. Ipse Iesus cuius ineffabilis maiestas, & diuinitatis potentia ipsos quoque angelos & portat per gratiam, & transcendit per naturam, ueniens ad id, quod secundum nos est, hoc est, ad susceptionem carnis, quae nostrae naturae erat, & nobis similis erat: & immutabiliter ueniens, hoc est, sine diminutione, uel mutatione suae diuinitatis: non resilit ab humana ordinatione, hoc est, ab ordinatione siue lege humanitati debita. Ordinatione, dico, primum ab eo ordinata, quam prius hominem instruxit: postea ab eo assumpta quam humanitatis formam, & naturam suscepit. Si autem humanam naturam assumpsisset, & humanam conditionem respiceret, ab humana ordinatione reslisset. Quasi, si reslisset illi esset, id, quod per naturam assumpsisset, per conditionem nolle tolerare. Nunc autem ueniens ad humanam naturam per assumptionem carnis, ab humana ordinatione non resilit per custodiam humilitatis. Sed obediens subauditur dispositionibus Dei Patris per angelos circa eius humanitatem administratis: & per medios ipsos angelos, id est, mediis angelis annuntiatur Ioseph ut pote paedagogus infantiae eius, recessio ipsius filii Dei ad Aegyptum a Patre Deo disposita, & iterum ad Iudaeam ex Aegypto traductio, siue reductio. Sed & ipsum, inquit, uidemus per angelos sub paternis legislationibus ordinatum. Ipsum uidemus ordinatum per angelos, hoc est, dispositum sub paternis legislationibus, id est, sub mandatis legalibus, quae mandata sunt, quos secundum carnem patres habuit, & antecessores, acceperat obseruanda. Sub his itaque mandatis legalibus ordinatus est per angelos: quoniam secundum legem paternae praecipit & circumcisisus est die octaua, & quadragesima die in templo cum muneribus, & hostiis praesentatus, legem per angelos datam obseruans dominus angelorum. Sequitur. In isto, inquit, dicere, ut scienti nostris sacerdotalibus traditionibus expressa, & de angelo ipsum Iesum confortante. Parum est, inquit, quod dico, quod Iesus in humanitate ab angelis sub paternis legibus ordinatus est: qui in eadem humanitate ab angelo passioni propinquans etiam est confortatus. In isto dicere, quod fortasse si prius dictum non esset, credibile omnino non esset. In isto dicere & de angelo ipsum Iesum confortante. In isto dicere, quod & ipse ego sine admiratione proferre non possum, quod credo certe, & stupeo: quod si in scienti dicturus essem, dicere omnino non praesumerem. In isto dicere, quod tam magnum est, ut a paruis scientia comprehendi non possit: tam mirabile, ut a paruis fide non possit credi: de angelo ipsum confortante. In isto dicere, quod si a me dictum putaretur, non crederetur. Tibi autem scienti quae expressa sunt, id est, manifeste prolata, a nostris traditionibus sacerdotalibus, id est, a scripturis, quae nobis traditae sunt a sacerdotalibus, & sacra ministrantibus, ac sanctificatis uiris: tibi audacter in isto dicere ueritatem, nihil hesitans de tua fide, quae firma est, & scandalum non recipit: habens discretionem quid factum, quid dictum sit. Tibi ergo, o Timothee fili, ut scienti

ti nostris sacerdotalibus traditionibus expressa, tibi fiducialiter in isto dicere, & de angelo ipsum Iesum confortante: ut in hoc sine dubitatione pateat, quantum humanitas secundum diuinam ordinationem angelicam dispensationi subiecta sit, quae in homine de tempore passionis ab angelo confortari uoluit: non tamen quaerens auxilium, sed formam exemplum: non habens necessitatem, & tamen modum trans conditionem. Propterea ergo in isto tibi dicere, & de angelo ipsum Iesum confortante. Aut etiam hoc in isto tibi dicere, quod ipse Iesus per nostram salutarem beneficam, & manifestatoriam ueniens ordinationem, angelus magni consilii appellatur. Hoc est, quod ipse Iesus appellatur magni consilii angelus, ueniens, hoc est, in eo quod uenit ad nos, per nostram ordinationem, id est, secundum quod ordinauerat, uel ordinatum erat uenire in nostra natura: quae ordinatio salutaris erat, & benefica, & manifestatoria. Salutaris in redemptione, benefica in gratiae largitione, manifestatoria in glorificatione. Salutaris, quia a morte redemit: benefica, quia redemptis ad iustificationem dona gratiarum contulit: manifestatoria, quia primum iustificandis Deum in humanitate uisibiliter uidentem proposuit, & postea iustificatos per uisionem humanitatis ad contemplationem diuinitatis perducit. Secundum hanc ergo manifestatoriam ordinationem ueniens Iesus angelus magni consilii appellatur. Quia ut ipse angelus dicit, quaecumque audiuit a patre, annuntiavit nobis. Si ergo angelus nuncius dicitur, merito & ipse Saluator nuncius uocatur. Qui uoluntatem Dei Patris nobis annunciat, & interna bona per spiritum suum nostris mentibus aspirando reuelat. In quo etiam dignitas angelica manifeste ostenditur, quod & ipse Saluator ad nos mandata patris deferens angelus cognominatur. Nam cum summa nostrae salutis per redemptionem non sine angelica cognominatione perficitur, pater, quod & cetera quoque, quae ad eandem salutem pertinent, angelica administratione dispensantur. Et haec quidem de angelica cognominatione dicta sunt.

Titulus Quinti Capituli

QUARE OMNES CAELESTES essentiae communiter angeli dicuntur: & specialiter proprias, praeterquam primi, et secundi, ordinum habent agnominationes.

LITERA Cap. V.

Haec quidem est (quantum ad nos) causa angelicae in eloquiis cognominationis. Scrutari autem (ut existimo) oportet, ob quam causam theologum omnes quidem simul

adhuc imunda

caelestes essentias angelos uocant: ad manifestationem autem uenientes supermundalium ipsarum dispositionum ordinem angelicum specialiter nominant, completiue terminantem diuinas, & caelestes res: Ante ipsum uero superpositae archangelicos ordinant ornatus, principesque, & potestates, & uirtutes, & quascumque, his superfirmatas essentias eloquiorum cognoscunt manifestatoriae traditiones. Dicimus autem, quod per omnem sanctam dispositionem excellentes quidem ordines habent inferiorum dispositionum, & illuminationes, & uirtutes: Non autem participantes excellentium se, sunt ultimi. Ergo sanctissimos excellentissimarum essentiarum ordines angelos uocant theologum: Etenim sunt manifestatores & ipsi diuinae illuminationis. Ordinem uero extremum animorum caelestium non habent rationem archas, aut thronos, aut seraphim nominandi. Neque enim est in participatione excelsissimarum uirtutum. Sed sicut ipse, nostros diuinos summos sacerdotes reducit ad cognitos ei diuinitatis fulgores: sic & ipsum ante se essentiarum omnino sacrae uirtutes reducunt, & ad diuinum sunt consummanti angelicas Hierarchias dispositioni. Nisi quidem quis & hoc dixerit, communes esse omnes angelicas nominationes secundum omnium caelestium uirtutum in deiforme, & ex Deo datum lumen subiectionem, & supereminente communicationem. Sed ut magis a nobis ratio diiudicata sit: considerabimus sacrae in eloquiis expressas sanctas, & decoras proprietates uniuscuiusque caelestis dispositionis.

EXPOSITIONIS IN QUINTO sum caput Diui Dionysii Areopagite de caelesti Hierarchia pars altera. Lib. V.

Haec quidem est &c. Hoc quinto capite disquiritur: quare omnes caelestes essentiae angeli cognominantur. Haec autem quaestio ex eo orta uidetur, quod in sacro eloquio caelestium spirituum quidam Deo semper assistere, faciemque eius semper uidere

perhibentur: quidam uero foras ad exteriora ministeria complenda mitti dicuntur. Hinc nanque consequens esse uidetur, quod ij, qui semper uultui diuino assistunt, ad exteriora nuncianda non exeant: ij autem, qui foras mittuntur, diuino conspectui immobiliter, siue immutabiliter non assistant. Scriptum quippe est in libro Danielis prophetae. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. In qua distinctione per assistentes quidem ij significati esse uidentur, qui ad exteriora non exeunt: per ministrantes uero ij, qui ad exteriora exeundo non semper assistunt. Propter quod quia inferiores simul, & postremi ordines ad exteriora exeunt, superiores tantum, & excellentiores diuinae contemplationi sine intermissione assistunt: pauciores assistentes, plures uero ministrantes esse perhibentur. Nam cum nouem sint ordines angelorum, duo tantum, id est, angeli, & archangeli pro eo, quod specialiter ex officij sui distributione mitti habent, ex re ipsa cognominationem susceperunt. Angeli uidelicet nuncij, archangeli uero principales nuncij dicti: quoniam & illi minora, isti uero maiora quasi ex ministerij dignitate annunciant. Sed quia rursus in scriptura sacra quosdam de superioribus ordinibus missos legimus, sicut in Esaiam unus de Seraphim uolasse ad prophetam, atque labia eius carbone, quem forcipe de altari tulerat, tetigisse memoratur: & in epistola ad Hebraeos Apostolus omnes administratorios spiritus, & in ministerium missos testatur, propter eos, qui haereditatem capiunt salutis: magna nobis ambiguitatis difficultas oboritur, & quid potius hinc asserendum sit non facile inuenitur. Author hanc quaestionem in hunc modum soluit. Nomen angelorum inferioribus tantum ordinibus, & qui ex officio proprie exteriora nunciare habent, conuenire testatur. Sed quia diuina secreta, quae ab ipsis inferioribus exterius ad hominum cognitionem deferuntur, eisdem a superioribus nunciantur: nomen quoque angelorum superioribus esse communicabile: qui licet ad exteriora nuncianda non exeant, ea tamen, quae exterius nuncianda sunt, de super ipsis accipiendo secundum legem diuinae ordinationis ad inferiores, & post se subsequentes ordines nunciando transportant: omnemque uirtutem, & gratiam, & proprietatem inferiorum superiores participare: proptereaque etiam cognominationes inferiorum ad superiores transire: uirtutem autem, & gratiam, & proprietatem superiorum non omnem inferioribus esse communicabilem, & idcirco cognominationes quoque ipsorum simili ratione ad inferiores uniuersaliter non posse deduci. Aliquando tamen inferiores quando superiorum proprietatem ex officij qualitate suscipiunt, nomen quoque ipsorum in eiusdem officij executione assumunt. Hinc esse illud, quod superius commemorauimus: quod angelus, qui prophetam labia accendere, & purgare uenerat, Seraphim dicitur, quia in huius operis qualitate accendentis, siue inflammantis proprietatem exequebatur. Illud uero, M. Hug. a S. Vict. To. j. Xx 3 quod

Dan. 7

Heb. 1:

Psal. 103

quod Apostolus dicit, omnes esse administratorios spiritus, & in ministerium missos, hoc modo intelligendum putant, quod sicut superius diximus illi quoque non inconuenienter missi dicuntur: quia licet ad exteriora non exeant, ea tamen, quae exterius nuntianda sunt, inferioribus & subsequenter ordinibus nunciando apportant. Alii putant omnes caelestes ordines tam superiores, quam inferiores pro tempore, & loco, & causa ad exteriora dirigi: eos tamen, qui hoc ex officio proprium habent, specialiter angelos, siue archangelos cognominari. Nam, quod omnes aliquando mittantur, Apostolus in eo, quod superius commemorauimus, testimonio asserere uidetur dicens, Non ne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? Quod autem etiam superiores quidam aliquando non ex officio, sed ex causa accidentali ad exteriora dirigantur, psalmista asserere uidetur cum dicit. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Sic ergo & alii sunt, qui ex officio assistunt, atque alii, qui ad exteriora complenda exeunt, & tamen assistentes aliquando in ministerium missi, dum proprietatem inferiorum suscipiunt, nomen quoque ipsorum in significatione assumunt. Qui tamen cum ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt, quia illum aspiciunt, qui praesens ipsis est, quocumque uadunt. Et hoc modo quidem priusquam uerba libri discuteremus, ad euidenciam dicendorum huiusmodi quaestionis mentionem breuiter faciendam esse putauimus: nihil temere diffinientes, sed secretum uenerantes, quod fortassis nescisse, uenialis est infirmitas, asserere autem presumptuose, damna bilis temeritas. Hoc tamen sciendum est, quod auctor illi potius parti assensum sberere uidetur, quosdam solummodo, non omnes caelestes ordines, ad exteriora mitti. & tamen propter eiusdem proprietatis participationem, qua superiores inferiorum gratiam, & uirtutem communicant, nomina quoque inferiorum a superioribus assumi. Sicut etiam aliquando inferiores, quando superiorum proprietatem ex officij qualitate suscipiunt, nomen quoque illorum in significatione assumunt. Nunc ad literam. Haec quidem est quantum ad nos, causa angelicæ in eloquiis cognominationis. Haec, inquit, est (quam superius diximus) causa angelicæ cognominationis: quia uidelicet secreta diuina per eos nobis nuntiantur: & idcirco quia ad nos diuina praecepta nunciando deferunt, quantum ad nos. i. quantum ad id, siue propter id, quod erga nos operantur, angelorum nomen assumunt. Sed quia hoc. i. interni praeceptoris nuncia foras ad hominum cognitionem efferre, utrum omnibus conueniat nondum manifesta ratione, uel autoritate probatur: quarendum nunc est, inquit, quare angelorum nomen in sacro eloquio omnibus communiter caelestibus uirtutibus attribuit: hoc est, quod ait. Scrutari (ut existimo) oportet ob quam causam. theologi omnes quidem simul caelestes essentias angelos uocant, ad manifestationem autem uenientes supermundalium ipsarum dispositionum ordinem angelicum specialiter nominant, completiue terminantem diuinas, & caelestes res. Ac si dicere

ret: hoc nunc querendum restat, quare theologi omnes illas caelestes naturas uniuersaliter angelos nominant: cum tamen specialiter unum ordinem illorum uidelicet spirituum, qui ueniunt ad nos ad manifestandas ipsas supermundales dispositiones, id est, spirituales, & diuinas, & inuisibiles ordinationes, ordinem angelicum nominant: completiue terminantem diuinas, & caelestes res, id est, usque ad completionem, & terminum perducentem res diuinitus in caelesti, secretaque ordinatione dispositas. Praeceptum nanque diuinum a summo deorsum currens, per superiores ordines ad inferiores defertur: donec tandem ad hominum cognitionem ueniens opere compleatur: propter quod & ille ordo caelestis, ad quem nouissime per superpositas uirtutes mandatum diuinitatis descendit, ac deinde per ipsum foras nunciatur, completiue, siue ad completionem illud terminare dicitur: quia per eius illuc, ubi nouissime uisibili operatione complendum est, annunciationem defertur. Hoc ergo quarendum est: quare scilicet cum nouissimus iste ordo specialiter angelica cognominatione signetur, omnes caelestium essentiarum ordines angeli nominantur. Ante ipsum uero superposite archangelicos ordinant ornatus, principesque, & potestates, & uirtutes, & quascumque his superfirmatas essentias eloquiorum cognoscunt manifestatoriae traditiones. Ac si diceret, ipsum quidem angelicum ordinem ultimum, & nouissimum, rebusque humanis proximum, diuinaque uisiones postrema annunciatione efferentem, & determinantem theologi constituunt: ante ipsum autem ordinant superposite, id est, in ordine superpositos describunt archangelicos ornatus, id est, choros archangelorum ordinatos, & pulere dispositos, qui in ordine ipsis angelis & superiores sunt dignitate, & priores annunciatione. Deinde etiam constituunt ipsi theologi non solum scilicet super angelos, sed etiam super archangelos: principes, id est, principatus, & potestates, & uirtutes, & alias essentias. i. spirituales naturas quascumque cognoscunt, id est, ad cognitionem proponunt manifestatoriae traditiones eloquiorum sacrorum. Essentias, dico, superfirmatas his uidelicet angelis, uel quascumque alias his supradictis omnibus superfirmatas: Ut sint non solum dignitate sublimiores, sed etiam perfectionis firmitate fortiores, & magis ad eternitatem, & immutabilitatem stabiles. Sequitur. Dicimus autem, quod per omnem sanctam dispositionem excellentes quidem ordines habent inferiorum dispositionum & illuminationes, & uirtutes: non autem participantes excellentium se, sunt ultimi. Ac si diceret. Cum in illa caelestium spirituum dispositione alii superiores sint, alii inferiores: Superiores quidem omnem illuminationem, & uirtutem inferiorum habent: sed inferiores superiorum ordinum illuminationes, & uirtutes non omnes habent. Proptereaque inferiorum nomina aliquando ad superiores ordines transferuntur: utpote qui ipsis in eisdem nominum proprietatibus participant. Nomina uero superiorum non ita ab inferioribus assumi possunt: quoniam ad eos proprietates nominum uniuersaliter non transeunt. hoc est, quod ait. Dicimus autem, quod

per omnem sanctam dispositionem caelestium uidelicet spirituum, excellentes quidem siue superiores ordines habent omnes illuminationes, & uirtutes inferiorum dispositionum, hoc est, subiectorum ordinum. Sed ultimi. i. inferiores, & in ordine sequentes non sunt participantes, omnes subanditur illuminationes, & uirtutes excellentium se. i. eorum, qui ipsis sunt excellentiores. Illuminationes intelligimus in cognitione ueritatis: uirtutes autem in amore bonitatis, & perfectione operis. Sequitur. Ergo sanctissimos excellentissimarum essentiarum ordines angelos uocant theologi. Etenim sunt manifestatores & ipsi diuinæ illuminationis. Quia ait superiores ordines omnes proprietates habent inferiorum: ergo theologi sanctissimos ordines excellentissimarum essentiarum. i. excellentissimorum spirituum uocant angelos: quoniam ipsi angelicam proprietatem participant, in eo quod licet ad exteriora nuntianda non exeant: tamen eis, qui post se sequuntur, ordinibus diuinam illuminationem, quam de se accipiunt, transfundendo, & quasi nunciando manifestant. Ordinem uero extremum animorum caelestium non habent rationem archas, aut thronos, aut seraphim nominandi. Non habent, inquit, rationem ipsi theologi nominandi extremum ordinem animorum caelestium. i. ultimum ordinem spirituum caelestium, angelos uidelicet, archas, i. principes, aut thronos, aut seraphim: quia ipse scilicet extremus ordo angelorum non est in participatione excellentissimarum uirtutum. Propterea enim non possunt angeli principes, aut throni, aut seraphim nominari, sicut principes, & throni, & seraphim angeli nominantur: quia superiores angelicam proprietatem uniuersaliter participant: angeli uero superiorum illuminationes, & uirtutes non uniuersaliter participant: & eas praecipue, pro quibus speciales cognominationes acceperunt, sed ex parte possident: dignitatem tamen, ac proprietatem cognominationis eius non habent. Neque enim omnis, qui aliquam uirtutem, aut proprietatem participando habet, secundum illam statim proprietatem cognominari debet: nisi illam uel inter ceteros singulariter, uel praeter ceteris excellenter obtineat. Non enim omnis, qui aliquid sapit, statim sapiens nominatur: nec qui rectum quippiam fecerit, continuo iustus dicitur. Sed hic solus, qui sapientiam, & iustitiam uel singulariter, uel excellenter obtinet, sapiens, & iustus propria, & expressa cognominatione appellari debet. Sic itaque caelestes illi ordines spirituum sanctorum proprias cognominationes habent: in quibus designantur, non quod singulariter acceperint, sed quid possideant excellenter. Seraphim nanque, quia ex amore creatoris sui tanquam uicini, & proximi, & in se ardentibus sunt, & ex se alios accendunt, ardentibus siue incendentes interpretantur: non quod soli hoc inter ceteros habeant singulariter, sed cum ceteris, & praeter ceteris excellenter. Omnes enim amore Dei ardent: & tamen ipsi specialiter ardentibus uocari debuerunt: qui ipsius amoris ignem & primi concipiunt, & fortius ardentibus ad ceteros quoque accendendos flammam dilectionis emittunt. Sic & cherubim (quod nomen plenitudo scientiae interpreta-

tur) quia maiorem ceteris cognitionem Dei habent, ex eo soli nomen accipiunt, quod cum ceteris possidentes praeter ceteris omnibus excellentius percipere meruerunt. Throni quoque dicti sunt, non quod in eis solis Deus sedeat, & iudicia sua discernat: Sed quia hoc excellentius ceteris in munere acceperunt: propter hoc ex ipso specialiter cognominationem trahunt. Et ad hunc modum quidem de ceteris etiam ordinibus intelligendum est: ut uidelicet inde credantur singuli proprias cognominationes accipere, quod excellentius probantur ex dono gratiae possidere. Sed oritur non contemnenda quaestio, & quae magnam animo confusionem inducat, si ratione adhibita discussa non fuerit. Si enim, ut dictum est, in illa caelesti dispositione singuli quique ordines ex ea proprietate singulares cognominationes trahunt, in qua ceteris excellentiores esse comprobantur: cum subiectorum ordinum omnes illuminationes, & uirtutes, superiores uniuersaliter, & excellenter possideant: nihil suppositis, consequentibusque ordinibus singulare relinquitur, ex quo propriam, discretamque inter ceteros cognominationem sortiantur. Unde oportet diligentius considerare quae admodum utrunque simul uerum sit: quod uidelicet subiectorum ordinum superiores uniuersaliter, & excellenter illuminationes, & dona possident, & tamen singuli quique aliquid proprium, ac speciale retinent, unde propria, discretaque appellatione signari ualent. Seraphim nanque ex nomine singularem dilectionem expriment. Cherubim autem excellentiorem cognitionem innuunt. Throni uero maiorem uim discretionis ostendunt. Constat tamen, quod qui ardentius diligunt, profundius prospiciunt, & subtilius discernunt. Qui enim magis e uicino respiciunt, proculdubio euidencius agnoscunt. Quomodo ergo ordo cherubim ex singularis gratiae privilegio cognominatus, dicitur, si si hoc alter in munere excellentius retinet, unde ipse appellationem sortitur? Haec uero quaestio hac fortassis ratione non inconuenienter soluitur: ita tamen si secretum ueritatis nulla praedudicij temeritate uioletur. Fieri nanque potest, ut licet omnia uirtutum dona superiores ordines excellentius possideant, ab ijs tamen quae inter ipsa dona uirtutum sublimiora sunt, solum cognominationem trahant: atque alia, quae ordine dignitatis sequuntur, post se sequentibus ad denominationem relinquunt: ut primus a prima, secundus a secunda, tertius a tertia uocabulum fortietur. Scimus scilicet teste scriptura, quod inter omnia uirtutum dona charitas excellit: propter quod consequens erat, ut ille ordo, qui omnium eminentissimus est, a charitate sola singularem sumeret in sui discretionem appellationem, quamuis & alia quoque dona uirtutum excellentius possideret, a quibus appellationem, & uocabulum sumere potuisset. Quia autem cognitio ueritatis, post amorem uirtutis proxima dignitate cognoscitur: idcirco ab ipsa dignitate qui secundi sunt, post primos angelici spiritus merito cognominantur. Iudicium autem discernendae ueritatis, quae sententiam adhuc quasi dubiam habere uidetur, & suspen-

De non commenda

Solutio qd nra.

suspensam, quodammodo minus perfecta cognitione apparet: & idcirco quia ipsum post plenam contemplationem, in qua ueritas non queritur, sed habetur, ad eandem ueritatis summam cognitionem respicit. Tertio post duos priores ordini nomen de dicitur hoc tamen secundum hominem propter quem nomina spiritibus ipsis data sunt, intelligi oportet. Nam illic iudicium non est ambiguitatis definitio, sed ueritatis discretio: neque ibi ubi manifesta sunt omnia, aliquid, quod latet, discutitur, sed quod certum est, pro merito existimatur. Quocirca in hoc quoque iudicio scientiam ueritatis anteposendam existimamus: quoniam sapientia simplicitatem, & unitatem iudicat: iudicium autem per uim discretionis ad diuersa se, contrariaque respicere probat: unde excellentior cognominatio ab ipsa sapientia sumenda erat, per quam ordo excellentior designandus erat: qui licet & sapientiam, & iudicium utpote sublimior, & perfectior plenius possideret: a sola tamen sapientia uocabulum sumens, sequentis post se ordinis iudicium cognominationis relinqueret. Secundum hanc itaque considerationem quisquis angelorum cognominationes interpretari uoluerit, nihil fortassis inconuenientiae erit, si omnia uirtutum dona superiores ordines perfectius possident, & tamen inferiores ordines ex quibusdam specialiter donis proprias cognominationes habent. De ipsis autem ordinibus angelorum in primis quidem, & ultimis eadem omnium sententia constat. Nam seraphim, loco supremo positos, & post illos cherubim, ac deinde thronos: nulli, qui sanctarum scripturarum testimonia nouit, ignotum esse potest. Inferioribus quoque ab imo sursum ascendentibus primum angelos, atque archangelos collocari manifestum est. Sequentes quatuor ordines quidam hoc modo disponunt, ut a thronis deorsum primum dominationes, deinde principatus, deinde potestates deinde uirtutes constituent: ut in hunc modum nouem ordines tribus ternarijs distinguantur: quorum primus, & supremus seraphim, cherubim, thronos continet: secundus, & medius Dominatio nes, principatus, & potestates complectitur. Tertius, & infimus uirtutes, archangelos, & angelos simul disponit. Sicque ab imo sursum primum angeli numerantur: deinde archangeli, deinde uirtutes, deinde potestates, deinde principatus, deinde dominationes, deinde throni, deinde cherubim, deinde seraphim. Theologus autem primum angelos ponit, deinde archangelos, deinde principatus: & hos primo ternario deputat. In secundo autem primum potestates, deinde uirtutes, deinde dominationes constituit. In tertio uero primum thronos, postea cherubim, postea seraphim ab inferiori ad superiora progressionem facta collocandos ceteros. Sed in hac ter na triplici distinctione hoc maxime considerare oportet, quod supremi quidem tres ordines, i. seraphim, & cherubim, & throni ex uirtute singularis excellentiae, & ut de nominationis suae ad interiora tantummodo respicere uidentur. Amare. n. & cognoscere, & iudicare intus praesidentium, & conuersionem ad interiora habentium proprium est. Ultimi uero tres, & extremi ordines ex proprietate cognomina-

tionis suae ad exteriora solum secundum officium ministerij sui dispositi esse probantur: siue angeli, & archangeli pro eo, quod agenda quaeque, & manifestanda hominibus exterius nunciant: siue principatus pro eo, quod quae circa homines administranda sunt, & disponenda, inuisibili potestate dispensant. Medij autem ordines sicut dispositione, ita officio quoque inter inuisibilia, & uisibilia ferri uidentur: & quae a superioribus ad inferiores deferenda sunt secundum dignitatem, & officium suum administrare. In his autem dominationes primae sunt, quae singulari excellentia inuisibilem annunciationem in uirtutibus solo imperio formant: uirtutes autem secundae, quae perceptum imperium exequendo in potestatibus edunt: Potestates uero tertiae: quae conceptum mandatum in principatibus, archangelis, & angelis sibi ad operationem subiectis perficiunt. Qui autem post angelos, & archangelos constituunt uirtutes, illos nimirum spiritus intelligi uolunt, per quos frequentius signa, & miracula fiunt. In hoc quoque postremae dispositionis proprietates seruetur, cuius ministerium ad exteriora sola dispensanda ordinatum esse putamus. Potestates uero dicunt illos spiritus uocari, qui aduersas uirtutes subiectas habent, & eas secundum datam potestatem libere comprimunt, ne tantum nocere ualeant quantum uolunt. Principatus autem appellatos putat eos nimirum spiritus, qui ipsis etiam bonis angelorum spiritibus praesati sunt: quibus dum agenda quaeque imperant, subiectis ad explenda diuina ministeria principantur, & superiores existunt. Dominationes autem dictos, qui etiam principatus excellentiori potestate transcendent, ut ipsos quoque subiectos habeant, qui alijs ad ministerium implendum imperare meruerunt. Haec breuiter de ordinibus angelorum, & nominibus ad futuram narrationem necessaria praescribenda esse putauimus, ut semel dicta lector ad singula quaeque prout ratio poposcerit, & causa, in sequentibus commemoranda, super his, & fortassis sine his obliqua dicenda assumat. Nunc ad ipsius textus seriem explanandam reuertamur. Superius dixit, quod non habent rationem theologi nominandi angelicum ordinem archas, aut thronos, aut Seraphim: quia ipse uidelicet angelicus ordo non est in participatione illarum excelsissimarum uirtutum, ut ipsis participet in nomine, quibus non participat in nominis proprietate. Nunc id ipsum sequentibus probat uerbis: quod uidelicet angelicus ordo excelsissimis uirtutibus non participat. Non, inquit, participat cum ipsis; sed quod participat, participat ex ipsis. Aliud quippe est in plenitudine participare: atque aliud ex plenitudine participationem accipere. Sic itaque angelicus ordo excelsissimis uirtutibus subiectus est, ut non participet cum ipsis, sed ex ipsis: quia sicut ipse eos, qui in hominibus ad diuinam cognitionem reducuntur, illuminando, & erudiendo reducit: sic & ab iis, qui ante ipsum sunt, uirtutibus diuinam ipse illuminationem percipit, hoc est, quod ait. Sicut ipse uidelicet angelicus ordo, nostros diuinos summos sacerdotes, id est, sanctos uiros, qui sacra diuina ab angelis immediate perceperunt, & nobis tradiderunt:

reducit ad cognitos ei diuinitatis fulgores, id est, diuinam cognitionem, quam ipse percepit, & perceptam tribuit: sic ipsum etiam reducunt uirtutes essentiarum quae sunt ante se, id est, ante ipsum, uel super ipsum: uirtutes dico mundae, id est, ualde sacrae, uel omnino sacrae, ut possint per excellentiam sanctitatis forma perfectionis esse subiectis. Et sunt etiam ipsae uirtutes sacrae ad diuinum, scilicet conferendum, id est, diuinitatis cognitionem dandam, dispositioni consummanti angelicas hierarchias id est dispositioni, quae perficit, uel perfectas continet siue terminat angelicas hierarchias: hoc est, uidelicet ultima dispositio, in qua, & ordo angelicus in eo, quod perfecta est, consummatur, & in eo, quod ultima est, omnium spirituum hierarchiae terminantur. Sane hic execrabilis interpretis error cauendus est, qui caelestes uirtutes immundas dici existimauit. Nam graecum *πρωτογενής* panieron, quod ualde sacrum, uel omnino sacrum, uel uniuersaliter sacrum interpretatur: hic *δευτερός* anieron, id est, infacrum, uel non sacrum, uel sine sacro intelligendum putauit. Sequitur. Nisi quidem quis & hoc dixerit communes esse omnes angelicas nominationes secundum omnium caelestium uirtutum in deiforme, & ex Deo datum lumen subiectionem, & supereminentem communicationem. Non possunt, inquit, inferiores ordines superiorum nomina assumere, quia in eadem excellentia uirtutum cum eis non participant: nisi quis dicere uelit, propterea nominationes angelorum omnes communes esse debere, quod omnes pariter unum lumen a Deo datum subiecti percipiunt, & ex ipso lumine percepto omnes Deo conformes fiunt, & unius supereminentis communicationis in uno lumine participes existunt. Nisi, ait, quis etiam hoc dixerit, omnes angelicas cognominationes communes esse, secundum omnium caelestium uirtutum subiectionem in lumen, siue ad lumen deiforme, & ex Deo datum percipiendum, & secundum communicationem supereminentem gratiae spiritualis, uel specialis: ut quemadmodum una gratia ad omnium participationem se diffundit, sic una omnibus cognominatio rationabiliter tribui possit. Sed ut magis a nobis ratio diiudicata sit, considerabimus sacre in eloquijs expressas sanctas, & decoras proprietates uniuscuiusque caelestis dispositionis. Ut magis possimus (inquit) iudicare hanc rationem, utrum uidelicet cognominationes angelicae communes esse debeant an non, considerabimus sanctas, & decoras proprietates uniuscuiusque caelestis dispositionis sacrae expressas in eloquijs. Ex proprietatibus enim uniuscuiusque diligenter consideratis fortassis poterit agnosci, utrum communicatio nominationis eadem esse possit: quibus & si gratia una infunditur, una tamen mensura, ac proportione non datur.

Titulus Sexti Capituli.

QUAE SIT PRIMA CAELI
essentiarum dispositio: quae media, & quae ultima.

LITERA Cap. VI.

Vanti quidem sunt, & quales supercaelestium essentiarum ornatus, & quomodo secundum eos Hierarchiae perficiuntur, solam diligenter scire dico contemplatiuam eorum perfectionis principem: Adhuc & eos ignorare proprias uirtutes, & illuminationes, & suam sacram, & superornatam ordinationem. Impossibile enim est nos scire supercaelestium animorum ministeria, & sanctissimas eorum perfectiones: nisi sibi dixerit quis, quaecumque per eos nos tanquam propria bene scientes diuinitas mysteria docuit. Non ergo nos quidem quicquam proprio motu dicimus: Quaecumque autem angelicarum speculationum a sanctis theologis contemplata sunt, haec docentes nos, quantum potentes sumus, exponemus. Omnes theologia caelestes essentias nouem uocauit manifestatiuis cognominationibus. Has diuinus noster sanctus perfectior in tres segregat ternas dispositiones. Et primam quidem esse dicit circa Deum existentem: semper, & attente ipsi, & ante alias immediate uniri traditam. Sanctissimos enim thronos, & oculos, & pennosos ordines cherubim Hebraeorum uoce, & seraphim nominatos, secundum omnibus superpositam propinquitatem, circa Deum immediate collocari, ait, tradere diuinorum eloquiorum manifestationem. Trinum ergo hunc ornatum, quasi unam, & eque ordinatam, & uere primam hierarchiam communis noster magister ait: qua non est alia deiformior, & per se praeparantibus diuinitatis illuminationibus immediate intentior. Secundam uero esse ait, ex potestatibus, & dominationibus, & uirtutibus completam. Et ternarum nouissime caelestium hierarchiarum angelorum, & archangelorum, & principatum dispositionem.

EXPOSITIONIS IN SEX-
tum ca. Diui Dionysii Areopagite de ca-
lesti Hierarchia pars Tertia. Liber. V.

Exi capitis titulus est: Quæ sit prima celestium essentiarum dispositio, quæ media, & quæ ultima. Agit. n. in hoc capite de trina dispositione nouem ordinum: quarum prima, quæ & summa, tres ordines continet, seraphim, cherubim, & thronos: Secunda quæ & media, similiter tres: dominationes, uirtutes, & potestates: Tertia, quæ & ultima, tres similiter: principatus, archangelos, & angelos: in quibus nouem ordinum dispositio consummatur. Tractaturus autem de rebus tam sublimibus, & ab humano sensu remotis, primum ignorantiam suam pudice confiteatur, ostendens secreta illa celestia non solum hominibus ignota esse: sed ab ipsis quoque angelicis spiritibus perfecte (ut sunt) omnino comprehendi non posse: solamque ipsam, a qua sunt, diuinam uirtutem perfecte scire quod sunt. Hoc est, quod dicit. Quanti quidem sunt, & quales, supercelestium essentiarum ornatus, & quomodo secundum eos hierarchiæ perficiuntur: solam diligenter scire dico contemplatiuam eorum perfectionis principem, i. solam diuinam sapientiam, quam & principium habent, ut sint: et ad ipsam per contemplationem respiciunt ut perfecti sint. Ipsam ergo, inquit, diuinam sapientiam solam scire dico, quanti, & quales sunt ornatus supercelestium essentiarum, i. inuisibilibus naturarum: quia nimirum quales a Deo conditi sunt, nec ipsi perfecte comprehendere possunt. Propterea (inquit) dico adhuc et eos ignorare proprias uirtutes, & illuminationes, et suam sacram, & superornatam ordinationem. Sola ergo ipsa, quæ fecit, diuina sapientia perfecte comprehendit, et quales eos fecit, et qualiter disposuit: ut in hoc aperte demonstratur quantum creatoris immensitas omnem creaturæ possibilitatem transcendat: cum ad semetipsam etiam comprehendendam nequaquam ipsa creatura sufficiat. Sequitur. Impossibile enim est nos scire supercelestium animorum ministeria, & sanctissimas eorum perfectiones. Neque enim ualde mirandum est, si nos de ipsis hoc non possumus scire, quod ipsi etiam de se non ualent comprehendere qui id ipsum etiam, quod de illis scimus, non nisi per illos a Deo datum, & ministratum scire possumus. Propterea impossibile est nos scire de ipsis aliquid, nisi quod diuinitas per ipsos nos docuit. Nisi (inquit) ibi dixerit quis, quæcunque per eos nos tanquam propria bene scientes diuinitas mysteria docuit. Impossibile est nos scire, nisi quis dixerit ibi, nos tantummodo scire ubi per eos edocti sumus quæcunque mysteria, i. secreta, diuinitas nos docuit per eos: tanquam bene scientes propria ministeria. Bene ergo sciunt propria ministeria, quantum sufficit ad nostram eruditionem: & bene nes-

ciunt, quantum sufficit ad plenam, et perfectam comprehensionem. Sequitur. Non ergo nos quidem quicquam proprio motu dicimus: quæcunque autem angelicarum speculationum a sanctis theologis contemplata sunt, hæc docentes nos, quantum potentes sumus, exponemus. Quandoquidem (inquit) nos per nos de ipsis nihil scire possumus, quod ab ipsis non didicerimus: ergo in ipsis, quæ de ipsis dicere uolumus, non dicimus nos, i. ex proprio motu, uel sensu, siue cogitatione nihil dicimus: Sed quæcunque sancti theologo per contemplationem de ipsis angelis speculati sunt, nos eorum autoritatem quantum possumus sequendo, hoc docemus. Omnes theologia celestes essentias nouem uocauit manifestatiuis cognominationibus. Omnes, inquit, celestes essentias, i. spiritus, uocauit theologia nouem manifestatiuis cognominationibus, i. discreuit per nouem manifestas, & euidentes cognominationes: scilicet angelos, archangelos, principatus, potestates, uirtutes, dominationes, thronos, cherubim, & seraphim: proprijs uocabulis distinguens. Has, inquit, diuinus noster sanctus perfectior in tres segregat ternas dispositiones. Diuinum, sanctumque perfectorem, siue doctorem suum neminem hic melius significasse creditur, quam Apostolum Paulum: a quo baptizatus, & in fide catholica eruditus fuerat: qui usque ad tertium cælum in Paradisum Dei raptus, ibique secreta, quæ non licet homini loqui, audiens: quantum de his huic uitæ mortali cognoscere uel utile, uel possibile fuit, tam huic uiro sancto, quam alijs, qui per spiritum Dei humanam intelligentiam, excesserant, ad memoriam posteritatis transmittendo per eos potius reuelasse putatur. Huius ergo autoritate fretus, sanctarumque scripturarum testimonijs fultus, celestium cognitionem in terram deduxit. Has, inquit, scilicet essentias, i. hos nouem ordines, diuinus noster sanctus perfectior segregat, id est, distinguit in tres ternas, i. ternarias dispositiones. Et primam quidem esse dicit circa Deum existentem, semper, & attente ipsi, & ante alias immediate uniri traditam. Primam quidem dispositionem dicit circa Deum esse semper existentem, neque ad exteriora aliquando exeuntem: & traditam, id est, ordinatam, & dispositam uniri ipsi scilicet Deo: id est, ut ipsi uniatu ante alias celestes uirtutes, quæ sunt post ipsam, et immediate uniatu, ut nullæ sint ante ipsam. Sanctissimos enim thronos, & oculos ordines cherubim Hebræorum uoce, & seraphim nominatos, secundum omnibus superpositam propinquitatem circa Deum immediate collocari, ait, tradere diuinorum eloquiorum manifestationem. Ait ergo ipse perfectior, & doctor noster diuinorum eloquiorum manifestationem, siue autoritatē tradere, aut perhibere sanctissimos thronos, & oculos, & pennosos ordines Hebræorum uoce nominatos cherubim, et seraphim: oculos, scilicet cherubim propter contemplationem, pennosos scilicet seraphim propter dilectionem. Hos, inquam, ordines, i. thronos, cherubim, et seraphim: ait ipse collocari circa Deum immediate secundum pro-

propinquitatem, quæ habet ad Deum superposita, & excellentiorem omnibus alijs ordinibus. Trinum ergo hunc ornatum, quasi unum, & æque ordinatam, & uere primam hierarchiam cois noster magister ait. Hos ergo tres ordines ait unam constituere hierarchiam primam ad alias, æque ordinatam in se. In qua, scilicet hierarchia licet alijs excelsiores sint in singulari gratia, pares tamen quodammodo omnes sunt in dispositione una: & ex eo secundum aliquid æquales existunt, quod omnes immediate Deum respiciunt: primi in dilectione, secundi in cognitione, tertii in discretione. Quia scilicet hierarchia, non est alia aliqua deiformior, & per se præoperantibus diuinitatis illuminationibus immediate intentior. Nulla, inquit, alia hierarchia deiformior est quam ista, neque similitudini Dei magis appropinquans, neque magis intendens illuminationibus diuinitatis in ipsa sola præoperantibus, quia ante alias: & per se operantibus, quia non per alias. Diuina enim illuminationes in ista sola hierarchia ante alias operantur, quia omnes post hanc hierarchiam ab ipsis diuinis illuminationibus illuminantur: & per se in ista sola diuina illuminationes operantur, quia per istam omnes alia hierarchia diuinis illuminationibus consequenter illuminantur. Secunda uero esse, ait, scilicet hierarchiam, ex potestatibus, & dominationibus, & uirtutibus completam: ordine tamen commutato: ut dominationes primæ, & secundæ uirtutes, tertiæ potestates intelligantur. Et ternarum nouissime celestium hierarchiarum, angelorum, archangelorum, & principatum dispositionem. Subaudiendum est a superiori: ait ipse magister noster ternarum celestium hierarchiarum nouissime collocatam dispositionem, angelorum, archangelorum, & principatum. Vbi si queratur: quare Paulus in epistolis suis cum angelorum dispositionem distinguendo enumeraret, hunc ordinem non seruauerit, cum talis esse ordinem in eis, alijs astruxerit. Potest dici illic eum non tamen ordinem dispositionum celestium, quantum numerum explicare uoluisse: maxime cum in uno loco quosdam tantum enumeret: in alio autem eos, quos illic tacuerat, sine aliorum repetitione explanet. In quo manifestum est, quia si ordinem, & numerum attenderet, simul omnes in una narrationis serie explicare studiuisset. Et si qua alia ratio est, quæ ad hanc obiectiorem conuenienter responderi possit.

Liber Capituli Septimi.

DE SERAPHIM, ET CHERUBIM, & THRONIS: hoc est, de prima angelorum Hierarchia.

LITERA Cap. VII.

Hinc nos recepturi sanctorum hierarchiarum ordinem, dicimus, quod omnes celestium intellectuum cognominationes declarationem habent uniuersiusque

deiformis proprietatis. Et quidem sanctam Seraphim nominationem, quæ Hebræorum sunt, scientes, aut intendentes manifestare, aut calefacientes: eam uero cherubim, multitudinem scientiæ, aut fusionem sapientiæ. Pulchre igitur prima celestium hierarchiarum ab excellentissimis essentijs sanctificatur, ordinem habens omnibus altior: hoc est, circa Deum immediate collocatur: & primo operantes theophaniæ, & perfectiones in eam tanquam proximam principaliter deferuntur. Calefacientes ergo nominantur, & throni, & fusio sapientiæ manifestatio deiformium suarum habitudinum nomine. Mobile enim semper eorum circa diuina, & incessabile, & calidum, & acutum, & superferuidum intentæ, & forsan intimæ, & inflexibilis semper motionis: & suppositorum reductiuæ, & actiuæ exemplatiuum tanquam recalificans illa, & resuscitans in similem caliditatem: & igneum cælitus, & holocauste purgatiuum, & incircumuelatum, & inextinguibile: habentemque sic se per luciformem, & illuminatiuam proprietatem, omnis tenebræ obscurificationis persecutricem, & manifestatricem, seraphim manifestatio, aut cognominatio docet. ¶ Ipsa uero cherubim cognoscibile eorum, & denudum, & altissimæ luminum dationis acceptiuum, & contemplatiuum, in prima operatrice uirtute diuinæ pulchritudinis, & sapientiæ traditionis repletum, & concitatum copiose ad secunda fusioni donatæ sapientiæ. ¶ Ipsa autem altissimarum, & compactarum sedium omni diligenter exaltari ignominia subiectionis, & ad summum supermundane sursum ferens: & omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa uere excelsum totis uirtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum, & diuini superaduentus in omni impassibilitate, & immaterialitate acceptiuum, & deiferum, & famulanter in diuinas susceptiones apertum. Hæc quidem nominum ipsorum (quantum ad nos) declaratio. Dicendum uero, quam hierarchiam eorum exilimamus. Omnis quidem enim hierarchiæ speculationem Deum imitanti deiformitate dependentem ineffabiliter esse, & diuini omnem hierarchicam actionem in participationem sacram, & traditionem purgationis puræ, & diuini luminis, & perfectiuæ scientiæ: sufficienter iam a nobis dictum est.

se arbitror. Nunc autem dicere digne prosequamur excellentissimos intellectus, quoniam secundum eos hierarchia ab eloquijs manifestatur. In primis essentijs, quae post substantificam earum diuinitatem collocantur, & ueluti in uestibus ipsius ordinatae, omnem sunt uisibilem, & inuisibilem super excellentes factam uirtutem, propriam existimandum: non ut immundis maculis, & iniquationibus liberatas, neque ut materialium receptiuas phantasiarum: sed ut omni diminutione mundas, & altiores: & omni superfirmato templo secundum excellentissimam castitatem omnibus deiformissimis uirtutibus supercollocatas: & proprio per se motu secundum diligentis Deum inconuersibile ordinis, ineffabiliter receptas: Et in subiectis contumeliam omnino nescientes, sed incausalem, ut & intransmutabilem habentes propriae deiformis specialitatis purissimam collocationem. Contemplatiuaeque iterum sensibilibus symbolorum, aut intellectualium speculatiuas, neque ut uarietate sacre scribentis theoriae in diuinum reductas: sed ut omnis immaterialis scientiae altiori lumine repletas, & formificas, & principalis pulchritudinis, & superessentialis, & terlucentis contemplatione, quantum fas referat: Cognitione autem Iesu similiter dignefactas. Non in imaginibus sacrificijs formatiue figurat deificam similitudinem: sed ut uere ipsi approximantes in prima participatione scientiae deificae eius luminum: Et quia Deo simile ipsis substantialiter donatum est. Cognitione autem huiusmodi (ut possibile) prooperatrice uirtute deificis ipsius, & humanis uirtutibus. Perfectas autem similiter: non ut sacra uarietate

† analytica.

† excellentissime.

clarant, suppositas quidem caelestium essentiarum dispositiones superfirmatis ornate erudiri deificas scientias: omnium uero altiores ab ipsa diuinitate (quantum fas) doctrinam illuminari. Quaedam enim earum introducunt a prioribus sacrae eruditas, dominum esse caelestium uirtutum, & regem gloriae in caelos humanitus receptum: quaedam uero apud ipsum Iesum quarentes, & pro nobis suae diuinae actionis scientiam discunt: & eas ipsum Iesum immediate docentem: & praelargiens eis manifestate suam humanam benignitatem. Ego enim (inquit) disputo iustitiam, & iudicium salutaris. Miror autem quod & caelestium essentiarum primae, & tantum simul omnes supereminentes diuinis illuminationibus, ut mediatae quaestiones reuerenter appetunt. Etenim non inde interrogant: quaerunt tua rubra uestimenta? Apud se ipsas uero deliberant ante interrogare; ostendentes quidem, quod discunt, & deificam scientiam appetunt: non autem praesilientes per diuinam processionem inditam illuminationem. Num ergo prima caelestium intellectuum hierarchia, ab ipsa perfectionis principe sanctificata quo in eam immediate extenditur sanctissima purgatione, multo lumine, ante perfecta consummatione, proportionaliter eam implens purgatur, & illuminatur, & perficitur: omni quidem minoratione pura, primi uero luminis plena, & primo data cognitione, & scientia participans perfecta. Comprahendens autem (& hoc dixerim fortassis non immerito) quod & purgatio est, & illuminatio, & perfectio diuinae scientiae assumptio. Ignorantiam quidem utpote purgans secundum ordinem indita scientia perfectarum doctrinarum: illuminans autem ipsa diuina cognitione per quam & purgat non prius contemplante: quam manifestat per altiore illuminationem: & perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum. Ipsa ergo est, quantum ad nostram scientiam, prima caelestium essentiarum dispositio, in circuitu Dei, & circa Deum immediate stans, & simpliciter, & incessanter circueiens eternam eius scientiam, secundum excellentissimam (quantum in angelis) semper mobilem collocationem. Multas quidem, & beatas uidens pure contemplationes, simpliciterque, & immediate fulgorem illuminata, & diuino alimento replera: multa quidem primo data fusione, solaque domestica, & unica diuinae refectionis unitate, multaque comunione Dei, & cooperatione digna

† ubi

digna effecta ad eam, ut possibile, similitudine bonarum habitudinum, & actionum: multaque diuinorum superposite cognoscens, & diuinae scientiae, & cognitionis in participatione, secundum quod fas est, facta: Propterea & laudes ipsius theologia ijs, qui in terra sunt, tradidit: in quibus mirabiliter manifestatur excellentissimae ipsius illuminationis eminentia. Alii enim quidam eius sensibilibus dicendo tantumquam uox aquarum reboant. Benedicta gloria Domini ex loco suo. Alii uero & illam ualde laudabilem, & piissimam reclamant theologiam: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth: plena omnis terra gloria ipsius. Has autem excellentissimas caelestium animorum hymnologias, iam quidem in ijs, quae sunt de diuinis laudibus, quantum possibile, aperuimus: & dictum est de ijs in illis, quantum ad nos, sufficienter: ex quibus in recordationem sufficit dicere tantum secundum praesens tempus, quod theologiam scientiam ipsa prima dispositio (quantum fas) illuminata est a diuina bonitate: per quam tantumquam deiformem hierarchiam & aliis seipsam deinde tradidit: illud per breuitatem dicendo subintroducens, ipsam piissimam, & summe benedictam, & omnino benedictam diuinitatem, fas est benedictam esse ex Deum recipientibus quantum possibile cognosci, & laudari intellectibus. Ipsi enim sunt tamquam deiformes diuini loci, diuinae (ut eloquia aiunt) quietis. Et quia monas est, & unitas tres substantialiter, & supercaelestibus essentis usque nouissima terrae extendens bonitatem suam in omnia, quae sunt, prouidentiam, tanquam omnis essentiae superprincipale principium, & causa, & omnium superessentialiter immensurabili continentia circumligans.

EXPOSITIONIS IN SEPTIMUM CAPUT diui Dionysii Areopagitis de caelesti Hierarchia Lib. VI.

Optimi capitis titulus est: de interpretatione Seraphim, & Cherubim, & Thronorum: & de prima, quae eorum est, hierarchia. Postquam enim enumerauit ordines caelestium hierarchiarum: nunc de interpretatione, & significatione cognominationum tractare incipit. Et primum de ijs, qui in prima sunt hierarchia computati. i. de se

raphim, & cherubim, & thronis secundum proprietatem appellationis uirtutem eorum demonstrans. Hanc nos recepturi sanctarum hierarchiarum ordinem. Huc, inquit, ordinem sanctarum hierarchiarum, quem superius diximus, nos recepturi, & approbaturi: Dicimus consequenter, quod omnes caelestium intellectuum cognominationes declarationem habent uniuscuiusque deiformis proprietatis. Omnes enim cognominationes sanctorum intellectuuum. i. spirituum, declarationem habent deiformis proprietatis uniuscuiusque ordinis. Cognominatio declarat quod proprium illi est, & singulare, per excellentiam doni in deiformitate collatum. Omnis enim gratia ad Dei similitudinem animum reformat: & tamen quod in ipsa una forma singulis collatum est proprium, sicut discretum est in munere, sic discernendum erat in appellatione. Sequitur. Et quidem sanctam seraphim nominationem, quae Hebraeorum sunt, scientes, aut incendentes manifestat, aut calefacientes: eam uero cherubim, multitudinem scientiae, aut fusionem sapientiae. Dicimus, inquit, quod omnes caelestium intellectuum cognominationes declarationem habent uniuscuiusque deiformis proprietatis. Nos dico scientes nominationem seraphim: quae seraphim Hebraeorum sunt. i. hebraice sic appellantur, manifestare aut incendentes, aut calefacientes: eam uero subaudi nominationem, quae est cherubim, scientes manifestare multitudinem scientiae, aut fusionem sapientiae: ut in ipsa expressione nominum spiritualium declaretur gratia donorum, quae etsi singularia non sunt, excellentia tamen constant. Pulchre igitur prima caelestium hierarchiarum ab excellentissimis essentis sanctificatur, ordinem habens omnibus altiore, hoc est, circa Deum immediate collocatur: & primo operantes theophaniae, & perfectiones in eam tantumquam proximam principaliter deferuntur. Hoc, inquit, pulchrum, & conueniens est, ut prima hierarchia spiritus habeat excellentiores quam & ipsa ordine ceteris omnibus altior est hierarchis, & Deo uiciniore circa ipsum immediate. i. nulla alia inter ipsam, & Deum consistente, collocata. Et propterea quia proxima Deo est, idcirco theophaniae. i. diuinae apparitiones, uel manifestationes, siue illuminationes primo operantes, a creatore scilicet in creaturam, non per creaturam. (Illae enim primae sunt operationes diuinae illuminationis in creaturam sine creatura, secundae per creaturam in creaturam.) & perfectiones etiam donorum spiritualium in ipsam primam hierarchiam principaliter deferuntur, quam in ceteras consequentes, & subiectas: quippe quae omnem participationem spiritualis gratiae non nisi ipsa mediante concipiunt. Calefacientes etiam nominantur, & throni, & fusio sapientiae manifestatio deiformium suarum habitudinum nomine. Quandoquidem diuinae illuminationes, & perfectiones in ipsam principaliter deferuntur: idcirco qui in ea sunt ordines constituti, alii ignem amoris concipiendo, & praebendo calefacientes nominantur, sicut seraphim: alii iudicio ueritatis potentes, throni: alii cognitione scientiae lucentes, & illuminantes, fusio sapientiae, sicut cherubim, appellantur: manifestatio nomine deiformium suarum habitudinum. Ex ipso quippe nomine

ne appellationis manifestatur uirtus deformis habitudinis, ut ipso noscantur diuina similitudine predicti, quo discreti, ac singulari appellatione noscuntur signati. Nam quod in unoquoque ordine discretio nominis singularem quandam, ac propriam notat habitudinem diuinæ participationis, ex subiecta sententia probat dicens.

Mobile, n. semper eorum circa diuina, & incessabile, & calidum, & acutum, & superferuidum intentæ, & forsan intimæ, & inflexibilis semper motionis & inpositorum reductiua, & actiua exemplatiuū tanquam recalificans illa, & resuscitans in similem caliditatem, & igneam cælitus, & holocauste purgatiuum, & incircumelatum, & inextinguibile: habentemq; sic semper luciformem, & illuminatiuam proprietatem ois tenebræ obscurificationis persecutricem, & manifestatricem, seraphim nominatio, aut manifestatio docet. Si ego quod sentio dicā, primum hoc fateor, quod uerba audiui aut non homini dicta, aut non dicta ab homine. Nā & per hominem ea dici tam magnum mihi uidetur, ut nihil amplius homini dari possit. Et forte, quia uerba ista ab illis uerbis nata sunt, quæ audiri potuerunt, dici non debuerunt. Nam ille quidem, qui hæc suggerebat, uel docebat, usq; ad tertium cælū peruenerat, & intrauerat in paradysum Dei: ibiq; uerba quædam de uerbo audierat secreta oīno, & proxima silentio: usque ad q̄ auris humana non cōtingeret: quæ nemo audiret, donec sciret. Intus, n. audiebantur ubi dicebantur, & nō poterant exire foras ubi erat homo. Propterea ab eo qui intus erat, & ualde intus, intus & introrsum audiri potuerunt: sed iis, qui foris erant, dereliquerentur, si ab eo, qui intus erat, non uocarentur: nata sunt de uerbis uerba, sicut uerba de uerbo nata fuerunt: de uerbis, quæ intus seruari debuerunt: uerba, quæ foras proferri potuerunt: de immensis magna, de oculis obscura, de impenetrabilibus profunda: quæ a nobis audita sunt, utrum intellecta, nescio. Hæc sunt uerba ipsa, quæ magistri discipulus, & discipulorum magister nobis scrutanda, uel potius miranda proposuit. Primus enim discipulus uerbi uerba audiuit a uerbo: & ille uerbis aliis doctor factus discipulum habuit, & doctorem fecit. Quo tandem ad nostrum auditum descendente quasi de cælo uox in terram personauit, & ipsa aures nostras iam stupore impleuit: nondum tamen corda manifesta ueritate illuminauit. Propterea qui homines fuerunt, & non dum diuina capere potuerunt: dixerunt, quod tonitruum factum fuerat, quia solum conseruabantur, & non erudiebantur. Alij ad modicum illuminati, nondum consummati, angelum putauerunt, Deum non intellexerunt. Itaque & nos supernæ uocis tonitruum audiui-mus: & cœpimus mirari, nondum illuminari. Si tamen fuerit nostra admiratio excitatio, ipsa admiratione conuertemur, ut cōuersione illuminemur. Et eruat tunc uerba ipsa dulcia non solum miranda, sed amanda, cum cœperint audiri, & sciri: si tamen ad ipsa gratiosi fuerimus. Si enim non

diliguntur, nō intelliguntur: neque amantur, si nō gustantur. Quid ergo? Quare audiui-mus, si non intelligimus: aut quomodo intelligimus, si non diligimus? Ego pro mea parte respondeo. Si non præsumo de dilectione, non discedo ab admiratione. Forsitan ipsa admiratione euigilabo ad cognitionem: & si minus excitor ad cognitionem, incitabor ad dilectionem, Et erit interim dilectio ipsa refectio, donec ex ea oriatur contemplatio, per quam fiat illuminatio. Quid est illud angelorum mobile semper circa diuina, & incessabile, & calidum, & acutum, & superferuidum motionis semper intentæ, & forsan intimæ, & inflexibilis semper? Si dixerimus, q̄ dilectio hoc est, fortassis parū dixisse uideamur, nescientibus quid sit dilectio. Nunquam enim parum dicit, qui dilectionem dicit: nisi forte parua dicat dilectionē. Non autem iste parua dilectionem dicere uoluit, qui tam multa de dilectione dixit. Mobile, inquit, & incessabile, & calidū, & acutū, & superferuidum. Mobile, quia uita; incessabile, quia perpetua: calidum, quia amor: acutum, quia sapiētia. Nunquid satis est hoc? uitam dixit, perpetuam nominauit, amorem posuit, & sapiētiam adiunxit. Et totum hoc in una dilectione est, & una dilectio est. Vis scire, quod dilectio uita est? Audi dilectū illū, & dilectore dilectionē cōmendantē. Qui nō diligit, inquit, manet in morte. Ergo dilectio uita est: & qualis uita? Caritas nunquā excidit. Si autē caritas nūquā excidit: uita perpetua est dilectio: Et quid amor? Vbi calidū illud, & feruidū ostēdere poterimus in dilectionē? Vbi feruorē, & calorē amor habuit: uel potius, ubi amor sine calore, & feruorē fuit? Ambulantes & amantes, incēdētes & feruētes, quid dixerunt de Iesu, quæ audierunt, & nō cognouerūt in uia? Ambulabāt, n. & mouebantur, impatiētia dilectionis actiua: quia si starent non amarent. Mobile, n. amoris est sicut & calidū, ut non torpescat dilectio uera. Ambulabāt ergo in mobili amoris, & ardebāt in calido, & dicebant. Nō nē cor nostrū ardebat in nobis de Iesu, dū loqueretur nobis in uia? Quia, n. ambulabāt, mobile habebāt: & calidū, quia ardebant: acutū autem non habebant, quia non cognoscebant. Propterea, n. quia acutum non habuerunt, audierunt: Stulti, & tardi ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ. Ergo hebetes fuerunt, & tardi ad cognoscendum: sed non tepidi, aut pigri ad diligendum. Quia tamen prius dilexerunt, postea cognouerunt: ut acutum in dilectione esset sicut & calidum. Prius calidum, postea acutum. Propterea non dilexit acutum & calidum, sed calidum & acutum: quemadmodum prius mobile, postea incessabile: ut mobile ad inquisitionem exciter, incessabile ad perseuerantiam confirmet: calidum, ut sensum uiuificet: acutum autem, ut penetret ad comprehensionem. Significat enim acutum impetum quandam amoris, & uehementiam desiderij ardentis, ferentis se in amatum, & intrantis, & penetrantis, ut ibi sit, ubi est ipsum, quod amatur, cum ipso, & in ipso: ut non solum ab ipso calidum sit, sed transeat acutum in ipsum. Poterat, n. calidum esse, & quasi de longe calefieri

De dilectione Notabile Quoddam

Ioan. 1. 1. Cor. 13

Luc. 24.

Ezech. 1.

Cant. 5.

Cant. 3.

calefieri: cui hoc satis esset amare ita absentē, & præsentem non uidere, uel præsentem uim possidere. Sed non erat amor hierarchiæ perfectus, neque amabilis multū, nisi acutum faceret sibi, & transiret oīa, & penetraret, donec ad dilectum pueniret, immo potius in dilectū iret. Si n. in dilectum nō uadis, adhuc foris amas, neq; acutum habes dilectionis. Sed hebes, & torpens diuinus manes, & extra illū, ut unum non efficiaris. Amor autē unum te facere uult cum ipso: & idcirco penetrat oīa, & appropinquat quantum pot, ad unum ipsum. Considera modo quomodo acutum habebāt amoris, de quibus dictū est. Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebatur. Impetus nāq; ipse acutum fuit, sicut & liquidum in alio quodā loco acutum nominatur dilectionis. Et puto, q̄ spōsa erat ipsa, q̄ loquebatur: & non oportebat durum aliquid, aut asperum pauenti, & timidæ adluci. Idcirco liquidum nominatum est pro acuto in blandimento dilectionis. Nam & ipsum liquidum penetrat sicut acutum: & non cessat donec ad interiora peruenerit. Idcirco ait. Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquutus est: q̄ suū illum. Propterea enim q̄ fuit illum, quia liquefacta est ad illum. Nisi enim liquefieret ad illum, non curreret post illum: sed dura staret, & nō intraret. Nunc autem liquefacta est, & currere cœpit: sed nondum statim inuenit, donec peruenerit. Idcirco & hic quoque incessabile necessarium erat, ut intraret, & penetraret, & diceret: Tenui illum: nec dimittam, donec introducam (inquit) eū in domum matris meæ, in cubiculū genitricis meæ. Introducam, inquit, eū in domū matris meæ, in cubiculū genitricis meæ. Ergo ipse ad te intrabit, ut tu ingrediaris ad ipsum. Tunc, n. tu intras ad ipsum, q̄ ipse ad te ingreditur. Q̄n amor illius cor tuū intrat, & penetrat, & ad intimum cordis tui dilectio illius pertingit: tunc intrat in te ipse, & tu quoque intras te ipsum, ut ingrediaris ad ipsum. Igitur tu ipsum ad te introducito: nec quolibet modo ad te introducito, ut maneat. s. uel subsistat extra apud te, uel in portis tuis, uel in atrijs tuis, siue ante ostiū domus tuæ, aut ēt solūmodo in domo tua: quia nō multum est, neq; magnū hoc dilectioni magnæ, nisi usq; ad thalamum peruenerit, & cubiculū ingrediatur: & usque ad interiora penetret, & in intimis tuis requiescat. Adhuc amplius dicam, quia, & cubiculum genitoris forte non amat nisi in cubiculum genitricis introducat, ubi dilectio magis tenera est, & blandimenta dulciora: ut nihil apud te durū, aut rigidum inueniat uirilium truculentia. Sed totum liquefiat, & mollescat igne dilectionis. Tunc, n. nihil duritiæ obfistet, ut ad intima charitas peruenerit, & acutum habeat oīa penetrare dilectio. Hoc nobis cōcedendum erat, pro acuto dilectionis, & liquido: ut intelligas uim amoris, & dilectionis quanta est. Si tñ hoc intelligi pot, q̄ dilectio supereminet scientiæ, & maior est intelligentiæ. Plus, n. diligitur, q̄ intelligitur: & intrat dilectio, & appropinquat, ubi scientia foris est. Nec mirum: quia dilectio semper amplius præsumit, & cōfidit semper: ingerit se sine cunctatione amor. Propterea acutum hēt, & liquidum penetrat oīa, & impetum sequens ardentis desiderij sui: nō dissimulare ualens donec ad amatum peruenerit, & eo ipso

Rom. 8

amplius adhuc sitiens intrare in ipsū, & esse cū ipso, & tā ppe, ut si fieri possit, hoc idē ipsū sit qd ipse. Nunquid non acutum ualde est, hæc oīa penetrare, & ad intima intrare, ut nec repelli possit aliqua uirtute, donec pueniat ubi amat? Quis (inquit Apostolus) separabit nos a charitate Christi? Persecutio, an fame: an gladius? & cætera multa, quæ impedimento esse potuissent, si dilectio illis non obstitisset. Dilectio autē, quia acutum habuit, teneri nō potuit, sed pertransiuit, & penetrauit, euadens libere, & currēs ad desiderij suū. Si ergo tale est calidū, & acutū dilectionis: quale putas est, quod sequitur, superferuidū? Nā illud oportet aliquid amplius habere, quod ad incrementum adiectū est præcedētium uirtutū. Sed & ipsa res admonet in eo maius quiddam cogitare, quod superferuidum est, q̄ quod calidum, & acutum. Nostis, n. quō id, quod feruet quadam calor, & incendij sui uolētia iactatur extra se, & rollitur supra se: & facit motionem magnam ex subiecta & inuisibili æstuatione concepti feruoris. Et non uidetur, qui intus est, & mouet, calor incendij latentis: sed quod mouetur, uidetur eo: & ex eo, quod uidetur, concipimus, & intelligimus uim magnam, & uirtutem robustam, & uiolentiam fortem eius, qui lateret, & non uidetur. Quis poterit digne uisibilibus æmulationē ad inuisibilem maiestatem conducere? Spectacula proposita sunt: & ostēditur nobis feruor ex calore, & humore: siue potius in humore ex calore: & uidemus quēadmodū calor sine tumultuatione sensum ad humorem ingreditur, ut ingressus illum potenter, & uiolenter eiciat. Suggestit se inuisibiliter, ut illū manifeste attollat, quasi eū illic esse nolit, quem tā uehementi uelut impetus cuiusdā indignatione eicere festinat. Mouetur ergo calidū ad acutū, deinde promouetur acutū ad superferuidū. Quod, n. prius acutū fuit, & liquidū in dilectione obfistētia alia penetrare ualens, superferuidum fit iā, & bulliens in seipso stare non ualens. Acutum, n. est amoris, cū oīa trāseūdo despicit: superferuidū aut, cū ēt semetipsum contemnendo relinquit. Nā qui hoc solū appetit, quod amat, in illius cōparatione etiam semetipsum despicit. Neq; n. uere illud solum appeteret, si uel semetipsum cū illo amaret. Nō aut hoc facere potest nisi magna, & singularis dilectio: ut præ amore illius, quod solum diligitur, ille etiam, qui amat, quemadmodum a semetipso, despiciatur. Fit ergo miro quodāmodo, ut dum per dilectionis ignem in illū sustollitur, qui est supra se: per uim amoris expelli incipiat, & exire etiam a se. Quō ergo feruet, & quō bullit corde, qui per conceptum superni amoris ignem, dum in illum solum, qui sursum est, appetendum fertur cogitatione, & desiderio extra semetipsum proicitur, & supra se eleuatur, nec se cogitat, dum illum solum amat? Sic intelligimus mobile, & incessabile, & calidum, & acutum, & superferuidum dilectionis. Sed quomodo hæc assignare poterimus in illis supercælestibus naturis, quibus idem est uita quod essentia: quia nō aliā habent essentiam q̄ uitam? Quis est ille incessabilis earum motus circa diuina, et calidum, et acutū et superferuidum? Quæ sunt illa diuina, circa quæ incessabiliter mouentur, et calefcunt, et acuuntur, et

Roma. i

superferunt? Nam qui in circuitu est, nondum intrat: quia uel tepet a calido, uel torpet ab acuto. Si ergo acutum habent, quo in circuitu sunt? Forte quia diuina illa, de quibus scriptura locuta est, intus sunt omni creatura, et ita prorsus secreta et latentia, ut si etiam contingi possunt, penetrari non possint. Alia uero diuina quaedam sunt, quae in manifestationem ueniunt, et se quodammodo ad cognitionem exponunt, uel dum prodeunt intro ad animum, uel dum procedunt foras usque ad sensum. Nam quaedam diuina prorsus intus esse, et abscondita, et latentia, quaedam uero foras exisse, et manifestata esse Apostolus insinuat dicens. Quod notum Dei est, manifestum est in illis. Cum. n. dicit, quod notum Dei est, id est, noscibile de Deo: ostendit plane ex ijs, quae Dei sunt, et in Deo sunt aliquid esse manifestum, aliquid occultum: Et id quidem, quod manifestum est, per scientiam posse contingi: id uero, quod prorsus absconditum est, nulla ratione posse penetrari. Sunt ergo diuina quaedam, et Dei, quaedam ad manifestationem proposita, quae scilicet aliquid penetrari possunt, et comprehendi: quaedam uero tam profunda, et occulta, & intima ualde, & impenetrabilia omnino, ut scrutari non possit illa omni intellectu, neque ulla sapientia inuestigare: de quibus magnus hoc est, cum datur ad illa contingere, et si non detur illa penetrare: & cum ad illa penetrando peruenitur, illa tamen non penetrantur, sed manent impenetrabilia: & incomprehensibilia in quibus hoc solum, quod foris est, peruenienti intelligentiae ad cognitionem ostenditur, & id, quod semper intus est, ad comprehensionem non aperitur. Considera modo, & uide, si non te erudiat de inuisibilibus Dei ea, quae uisibilia facta sunt a Deo. Nam quae sola ratione aliquando minus inuestigantur, non nunquam luce explorum cognoscibilia efficiuntur. Vide ergo, quid possit sensus carnis in mundo, ut ex eo intelligas sicut intelligi potest, quid possit sensus mentis in Deo. Quoniam mundum uisibilem oculo carnis contingimus: ea, quae foris ipsi sunt, percipimus, & ad ea, quae intus latent, sensu eodem penetrare non ualemus. Et si aperiuntur aliquando quaedam, quae latuerunt, latet adhuc alia multa, quae comprehendere non possunt, uel immensitate, quae sensum excedunt, uel subtilitate, quae sensum effugiunt, uel obscuritate, quae sensum ad se non admittunt. Ita cogita, quod sensus mentis rationalis, ille, quo diuina percipimus, siquidem ad Deum contigendum admittatur, ea solum, quae quasi sunt foris illi, percipit: & illa quae intus occulta, & abscondita latent, non comprehendit. Idcirco autem dixi, quod illi foris est, & non nobis: quoniam omne, quod in Deo est, ad omnem creaturam intus est: sed tamen ad comparationem eorum, quae omnino comprehendere non possunt, illi quodammodo, siue in illo foris dicitur, id, quod de illo secretissime est & subtilissimae intelligentiae manifestatur. Per acutum igitur amoris penetrat ad ipsius: & tamen per incomprehensibilem maiestatem ipsius permanent circa ipsum, ut non ad totum ingrediantur, et si penetrat usque ad aliquid. Sed & hoc ipsum considerare oportet, quod circa ipsum esse dicuntur, & non in una parte aliqua. Ambiant enim desiderio, quod intellectu non penetrant: ut non relinquunt quicquam inconsideratum ex omnibus, quae possunt agnosci: Semper uidentes, & semper uiderentis. Stabiles, ne recedant: mobiles, ut incessanter

ter appetant. In circuitu, quia ad totum, quod est, non intrat. In circuitu, qui immediate appropinquat. In circuitu, quia omne, quod in illo noscibile est, per contemplationem, & dilectionem lustrat. Sic ergo mobile eorum circa diuina, & incessabile, & ipsius motionis incessabilis, & interius, & forsan intimae, & inflexibilis calidum, & acutum, & superferuidum possunt conuenienter intelligi. Hoc tamen praeterire, non oportet, quod motionem inuisibilium naturam incessabilem, & intentam, & forsan intimam, & inflexibilem nominauit, in uno solo dubitantis uoce usus, cum ait forsitan: quasi caetera sine haesitatione assereret, hoc solum nisi cum determinatione dubitationis astruere non auderet. Motio igitur illorum spirituum summam diuinitati approximantium incessabilis dicitur, & intenta, & intima, & inflexibilis: quia a se per amoris desiderium in Deum tendens, & mobilis semper est, ut nunquam in se subsistat: & intentam, ut in illum pergat: & intima, ut ad exteriora non effluat: & inflexibilis, ut ad alia extra seipsum, & praeter ipsum non diuertat. Quare ergo non dicit absolute intima: sed quasi dubitans, & an ita esset, siue ita dicendum esset, nesciret, forsitan addidit? Fortassis, quia uere intimum hoc solum intelligendum, & dicendum putauit, quo interius nihil est. Intima ergo motio non est, nisi quae uel ab intimo est, uel usque ad intimum est. Quia ergo diuina natura sola omni naturae intus est, sola ipsa ad omnem naturam intima est: cuius motus sine motu ad creaturam solus in re intimus dicitur, quia ab eo est, quo nihil magis intimum inuenitur. Motus autem creaturae ad creatorem qualibet secretus, & penetrans, intimus tamen proprie dici non potest: quia ab eo est, quod in foris est, ad quem est: & cum ad ipsum, qui intimus est, contingendum ducitur, uia illi usque ad ipsum intima non aperitur. Quia ergo scilicet aliquid & foris uenit a creatura exiens, & foris subsistit usque ad intima creatoris penetranda non pertingens, intimus omnino nominari non debuit: licet tamen pro eo, quod ab interiori natura ad intimam est, conuenienter intimus dici possit: propter hoc bene ait, forsitan intimam: ut innueret, quod scilicet aliquid intimum dici poterat, quod scilicet omnem modum intimum non erat. Potest namque intima dici proprietate, non comparatione. Intima illi, a quo est: sed non illi, ad quem est. Sequitur, Et suppositorum reductiuam, & actiuam exemplatiuum. In superiori enumeratione expressit uirtutem dilectionis uerae in Deum, si quantum est nescio: sed puto quantum dici potest. Nunc subsequenter ostendit eandem dilectionis uim, effectumque ad proximum. Illic motum eius, & conuersionem ad superiora demonstrauit, qua creator suum sitiunt: hic uero exponit motum eius, & conuersionem ad inferiora, & proxima, qua ab inuicem non recedunt. Motio igitur dilectionis, quae illic ad superiora intenta, & intima, & inflexibilis dicitur: hic ad superiora posita, & inferiora reductiuam, & actiuam exemplatiuum notatur. Motus enim ille, qui in superiori est contemplatio, in inferiori est operatio. Ad superiora tendit, ut in eis quiescat: ad inferiora tendit, ut ea ad se reducat. Sursum ergo charitas mouetur, ut illic maneat: deorsum, ut redeat. Propterea motio charitatis in superioribus quidem ad inferiores reductiuam, & actiuam dicitur. Reductiuam in eo, quod illos ad creatorem suum eodem igne charitatis succendens conuertit.

De motu charitatis pulchra.

uertit. Actiuam in eo, quod illos accepta claritate illustrans ad ipsius uoluntatem componit. Reductiuam est ergo subiectionum, quia illos ad superiora trahit. Actiuam, quia illos in inferioribus disponit. Reductiuam, ut ad Deum tendant: actiuam, ut secundum Deum incedant. Huiusmodi ergo motionis reductiuam, & actiuam subiectionum, id est, quae subiecta reductit ad ea, quae sunt supra se, & ad agendum instituit in se, exemplatiuum est forma illa dilectionis, in qua exemplo superiorum subiectis ostenditur, quanto affectu charitatis, & secundum Deum incedere, & ad ipsum debeant inhiare. Siue ut ita legatur, exemplatiuum subiectionum: id est, quod subiectis in exemplum proponitur: reductiuam, & actiuam ad uerbali-ter pronuntiat eodem sensu manente. Videte ergo quomodo se expandit charitas, omnia complexi desiderans in illis spiritibus beatis, & Deo proximis, quasi e uicino ad dentibus, & feruentibus amplius. Ignis dilectionis ad superiora quidem reductitur, dum per dilectionem Dei bonum suum sitiens, mouetur & ad inferiora, & subiecta. participes boni sui, & consortes secum colligere uolens. Diligentes ergo diligendi formam subiectis tribuunt: & ardentes in se alios quoque flamma dilectionis succendunt. Propter hoc itaque dilectio illorum exemplum facta est subiectionum ad superiora tendendi, & secundum superiora incedendi: tanquam recalificans illa, uidelicet subiecta & resuscitans in similem caliditatem, ut similiter ardeant, etsi non aequaliter. Quod autem ait recalificans, & resuscitans, non ita intelligendum est, quasi prius extincti, & mortui, iterum accendantur, & uiuificentur: sed quod per dilectionem desuper uenientem ad eadem sursum, quae sursum sunt, amanda, & appetenda excitentur. Per ignem ergo dilectionis quasi recalificunt, & resuscitantur, in quibus accensa dilectionis flamma ad illa sursum amanda reductitur, a quibus prius, & principaliter amantibus in subsequentes, & subiectos amatores oriebatur. Omnia ergo haec docet cognominatio seraphim, siue manifestatio. In eo namque quod seraphim. i. incedentes, aut calefacientes cognominantur, & cognominatio ipsis est, & nobis manifestatio: quia & ipsis in uoce cognominatio exprimitur, & nobis in uocis interpretatione, proprietate cognominatio manifestatur: quae non manifestarentur nisi cognominarentur. Qui enim sibi noti sunt contemplatione, nobis innotescunt cognominatio: & idcirco ipsis quantum ad uocem cognominatio dicitur: nobis quantum ad uocis interpretationem manifestatio appellatur. Ipsa ergo cognominatio, siue manifestatio seraphim omnia haec docet, id est, uidelicet mobile eorum circa diuina, et ineffabile, et docet etiam calidum, et acutum, et superferuidum motionis eorum intentam, et intimam, et inflexibilem, et docet et exemplatiuum subiectionum reductiuam, et actiuam, quod in ipsis est, et ab ipsis ad reductionem, et actionem subiectis praebet, ut recalificent, et resuscitentur in caliditatem similem caliditati superiorum, et feruorem. Docet etiam ipsa cognominatio seraphim ignem caelitus, & holocauste purgatiuum, & incircuuelatum, & inextinguibile. Quod in ipsis est primum caelitus, siue diuinitus descendens in ipsos: deinde ab

ipsis, ut ardeant, & succendant, purgentur, & purgetur, reuelentur, & reuelentur. Et docet etiam ipsa cognominatio seraphim luciformem, & illuminatiuam proprietatem eorum habentem se semper sic: sic. i. uno eodemque modo, ac sine uarietate, & mutabilitate permanentem, & persecutricem omni tenebrae obscurificationis, ut ad ipsam non accedat: & manifestatricem, ut extra ipsam non lateat: haec ergo omnia seraphim cognominatio, aut manifestatio docet. Et haec omnia, sicut diximus, in una dilectione sunt, & una dilectio sunt: quae ipsis desuper datur, & per ipsos ad subiectos deriuatur. Cuius dilectionis triplicem uim in illis summis spiritibus, hac enumeratione author distinguit: supra ipsos, in ipsis, & sub ipsis. Supra ipsos, mobilem: in ipsis, uiualem: sub ipsis, operantem. Supra ipsos, per desiderium: in ipsis, per sensum: sub ipsis, per affectum. Supra ipsos, quarentem: in ipsis, seipientem: sub ipsis, colligentem. Supra ipsos, in eo quod appetunt: in ipsis, in eo quod sentiunt: sub ipsis, prois, quos ad id, quod sentiunt in se, & ad id, quod appetunt supra se, secum trahunt. Propter huiusmodi mirabiles operationes dilectionis tam multa de ipsa dixit: in quibus forsassis totum dixisset, si totum dici potuisset. Nos uero utrunque pertimescimus, si uel negligentes, uel fastidiosi fuerimus. Durum nobis est in re tam dulci aliquid negare, quod accepimus: & rursum temerarium nobis uel adiacere quicquam, quod non debemus. Quid est, putatis, dilectio? Quoniam totum dicitur: Ecce diximus mobile illud ipsis, & incessabile, & calidum, & acutum, & superferuidum, & intentum, & intimum, & inflexibile, & exemplatiuum, & reductiuum, & actiuum, & recalificans, & resuscitans: & uidebatur hoc multum esse, & forsitan satis: nisi adhuc sequerentur alia mira, nescio utrum mirabiliora. Igneum inquit caelitus, & holocauste purgatiuum: Duo notanda sunt, quia igneum nominauit, & id ipsum caelitus. Nam & igneum aliud est terra, sed non est simile illi, quod igneum caelitus est. Vrit enim, & consumit, & uastat, & destruit: nec societas illi esse potest cum alio. Qui enim illi approximant, laeduntur: & si omnino ad illud contingunt, iam consumi incipiunt. Quod uero igneum caelitus est, suauiter ardet: & accendit quidem, sed non consumit: & si quid consumit, non tamen ad laesionem, sed ad purgationem: hoc enim consumit, quod laederet, si consumptum non esset. Propterea post igneum caelitus, sequitur purgatiuum holocauste: quia ipsum igneum purgat, & totum purgat, & ex toto purgat: non solum a corruptione mali, sed etiam a defectu boni. Quaedam enim fuerunt, quae perfectionem boni nondum perceperant: & erant utraque purganda: altera a corruptione, altera ab imperfectione. Quae in terra erant, purganda erant a corruptione: quae autem in caelo, purganda erant ab imperfectione. Illa, quae in prima conditione non erant perfecta: ista, quae post primam conditionem erant corrupta. Illa purgata sunt ab imperfectione, quando in glorificatione sunt consummata: ista purgata sunt a corruptione, quando a peccato sunt liberata. Illorum ergo purgatio non erat mali emendatio, quod non habebant: sed boni consummatio, quod minus habebant. Illorum

autem purgatio prius erat emendatio: postea consummatio. Talem ergo purgationem in illa spiritali, caelestique natura intelligimus. Sed & si quis in illis purgationem intelligat, non quae inerat corruptionis, quia semper mundi erant: sed perfecta munditia, cui nihil corruptionis inesse poterat: & hoc conuenienter intelliget. Illud ergo igneum caelitus, quo inflammantur, ut ardeant: & purgantur, uel ab imperfectione ad consummationem, uel ad plenam munditiam contra omnem corruptionem: holocauste purgatiuum est, id est, uniuersaliter purgatiuum, uel in toto purgatiuum: quia totum purgat, & in toto purgat: uel ne aliqua insit corruptio, uel aliqua desit perfectio. Holocaustum enim est, quod totum incenditur, & totum crematur.

**EXPOSITIONIS IN RELI-
quam partem capitis septimi diui Diony-
sij Areopagita de caelesti hierarchia: cuius
litera praemissa est; Lib. VII.**

Cia longa nouum exordiū poscunt. Paulo superius ingressi fuimus sermonē de cognominatione angelorum, ubi author demonstrat quare singulis ordinibus angelorū tales sunt cognominationes, siue appellationes attributae. Et de primo quidē, atque supremo ordine, qui Seraphim cognominatur, eiusdē appellationis rationem, quae a theologia data est, sicut capacitate nostrā profecuti sumus. Nunc superest ut eā quoque, quā de sequentis ordinis cognominatione rationem reddit, consideremus. Prius dixerat, quod cognominatio, siue manifestatio seraphim docet, mobile illorum, & incessabile, & calidum, & acutū, & superferuidum, & cetera, quae post haec adiuncta sunt: nunc uero infert, & dicit: quod ipsa cognominatio, siue manifestatio cherubim docet cognoscibile eorum, & deuiuidum &c. Ait enim. Ipsa uero cherubim. Duo a superiori repetenda sunt, cognominatio & docet. Ac si diceret. Ipsa cognominatio cherubim docet, id est, in eo, quod cherubim, quod interpretatur plenitudo scientiae, cognominantur, docetur & significatur cognoscibile eorum. i. cognitio siue noticia, & scientia, quā hēt: & significatur et hoc nomine deuiuidū eorum. i. uisio Dei, quae est in eis, quia per lumen sapientiae inditum sibi maiestatem creatoris sui clare contemplantur. Significatur et acceptiuum altissimae donationis luminum: hoc est significatur, quod lumina diuinitus data altissime, & perfectissime acceperunt. In eo. n. quod plenitudinem scientiae ex ipsa sua cognominatione habere significantur, profecto eiusdē sapientiae lumen aliunde accepisse docentur: quia sicut apostoli dictum, si non accepissent, omnino habere non potuissent. In eo uero, quod hēt, notatur acceptio: in eo, quod plenitudinē hēt, notatur perfectio. Est autē ordo, quod primum lumen sapientiae diuinitus datum accipiunt, & postea eodem lumine illustrati auctorem luminis Deum uident, & cognoscunt. Be-

ne ergo illuminantur, qui sic illuminantur, ut eum uideant, & cognoscant, a quo illuminantur. Multi illuminantur ut cetera uideant, & ipsum, per quem uident, non uideant. Sed non est magnum, opus uideri, si artificem ignores. Species facta beatificare non potest, si ad operatricem pulchritudinem non pertingas. Propterea ergo cherubim cognominatio docet cognoscibile eorum, & deuiuidum, & altissimae luminundationis acceptiuum. Nota inusitata compositio in eo, quod ait deuiuidum, & luminundationis. Docet et cognominatio cherubim contemplatiuum. i. eorum in prima operatrice uirtute diuinā pulchritudinis, & sapientificae traditionis repletū, & cōicari uū copiose ad secundam fusioni donatae sapientiae. Sic distingue. Cherubim cognominatio docet contemplatiuum diuinā pulchritudinis in prima operatrice uirtute. In eo namque, quod cherubim. i. pleni scientia dicuntur, ostenditur, quod per lumen datae sapientiae diuinā pulchritudinem contemplantur: quoniam profecto quicquid sciret, pleni sapientia non essent, si diuinā pulchritudinem, a qua, & in qua pulchre, & rationabiliter ordinata sunt omnia, non cognoscerent. Quia ergo pleni sunt sapientia, diuinā utique, pulchritudinem contemplantur. Nec quolibet modo contemplantur, sed in prima operatrice uirtute: ut primum. i. & principaliter illuminati a Deo ceteros post se illuminent. Diuina uirtus primū, & principaliter, & per se operatur in eos, qui proximi sunt: deinde autem per illos, in alios, qui subsequuntur. Hoc ergo docet cognominatio cherubim: contemplationem. i. pulchritudinis diuinā in illis esse per primam operatricem uirtutem: quia primū Deus operatur in eis, ut postea per eos operetur. Docet etiā repletum sapientificae traditionis: hoc est, docet repletos eos esse gratia diuina: quae sapientificae traditione creatoris alijs plus, & alijs minus in participatione distribuitur. Mira igitur excellentia illorum ostenditur, qui illius boni, quod sapientia creatoris ad pulchritudinem uniuersorum dissimiliter traditū est, non partem, sed plenitudinem habere praedicantur. Potest & aliter distinguere, ut dicatur, quod cherubim cognominatio docet contemplatiuum illorum repletum. i. contemplationem illorum repletam diuinā pulchritudinis, & sapientificae traditionis in prima operatrice uirtute. Potest autem non inconuenienter per diuinā pulchritudinem, & sapientificam traditionem hoc intelligi, quod diuina sapientia ex eo ipso maiore in operibus suis pulchritudine efficit, quod dona sua non uno, & eodem modo omnibus participanda concedit. Cuius nimirum pulchritudinis, & traditionis summi isti spiritus idcirco repleti sunt: quia dona, quae inferioribus, & subiectis ex parte data sunt, sicut plenitudinē possidere meruerunt. Sequitur. Et cōicatiuum copiose ad secundam fusioni donatae sapientiae. Iterum repetendum est a superiori: docet cognominatio cherubim cōicatiuum eorum. i. cōicationem, uel participationem copiose fusioni donatae sapientiae, hoc est, quod cōicantes participat non modice, sed copiose fusioni donatae eis sapientiae. Quae uidelicet fusio primum in eis copiose facta est, ut per eos deinde fiat ad secundam: quatenus lumen sapientiae, quod ipsis primum desuper copiose infunditur, per ipsos postmodum ad secundos. i. sequentes ordines illuminandos trans-

fundatur. Hanc ergo plenitudinem, & dignitatem, & excellentiam in dono sapientiae, & lumine ueritatis cherubim cognominatio docet. Sequitur. Ipsa autem altissimarum, & compactarum sedium omnium diligenter exaltari ignominia subiectionis, & ad summum supermundane sursumferēs, & omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa uere excelsum totis uirtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum: & diuini superaduētus in omni impassibilitate, & immaterialitate acceptiuum, & deiferum, & famulanter in diuinas susceptiones apertum. Post cognominationem seraphim, & cherubim, ad cognominationem thronorum transit explanandam. Ac si dicat. Sicut seraphim cognominatio ardore dilectionis, & cognominatio cherubim claritatem cognitionis: ita quoque cognominatio thronorum celsitudinem significat dignitatis: pro eo quod inuisibilis conditor in ipsis sedes, per eos subiecta omnia iudicando disponit. Propter hanc enim dignitatem, & excellentiam iudicij diuini, quod per eos exercetur, ipsos thronos altissimas, & compactas sedes nominauit: altissimas, propter dignitatem: compactas, propter ueritatem. Thronos namque regnantium, & iudicantium sedes esse manifestum est. Et ad regnantem quidem sublimitas, ad iudicantem uero ueritas pertinet. Et idcirco ipsos thronos merito altissimas sedes nominauit: quia in eis regnans superiorem non habet: & compactas, quia in eis iudicans a ueritate non desidet. Quid est compactum? Apte, & conuenienter coniunctum. Videte iuncturam sedium Dei. Iunctura sedium Dei conuenientia est iudiciorum. Omne iudicium ex alio aliud infert. Ex culpa poenam: ex iustitia gloriam: ex merito praemium: ex qualitate operis qualitatem retributionis. Inuenit culpam, adiudicat poenam. Inuenit iustitiam, adiudicat gloriam. Bene iungitur, compacta est sedes ista. Bene conuenit, & apte cohaeret. Poena culpa, gloria iustitia. Si gloria culpe iungeretur, & poena iustitiae, non conuenirent adinuicem, neque compactam sedem haberet iudicium. Compactio ergo sedium ueritas est iudiciorum. Sciendum uero est, quod omne in ferius iudicium cum in questionem uenerit aut contradictionem a superiori, aut testimonium, aut firmamentum sumere solet. Summum autem iudicium, quia supra se aliud non habet, a quo confirmetur: iure sedes Dei non solum compactae per ueritatem, sed altissimae nominantur per dignitatem. Si autem non compactas, sed subleuatas legerimus, quod ex ambiguo graecae dictionis similiter intelligi potest: hoc significatur, quod caelestes illi spiritus, quibus ad iudicandum praesidet Deus, quod singulariter alti sunt in gloria non per celsitudinem naturae, sed per subleuationem gratiae meruerunt. Dicat ergo. Ipsa autem altissimarum, & compactarum sedium, id est, thronorum (iterum a superiori subaudiendum est cognominatio) docet hoc, scilicet: eosdem thronos exaltari, siue exaltatos esse diligenter. i. perfecte ab omni ignominia subiectionis, hoc est, ab omni ignominiosa subiectione. Nam quanto perfectius praesidenti Deo subiecti sunt, tanto uerius per ipsum, & in ipso supra cetera omnia

sublimari meruerunt. Quia ergo throni non subiectionem, sed dominationem significant, dum caelestes illos spiritus sermo Dei thronos nominat, in eo ipso perfecte dominantes, & ab omni subiectione liberatos esse demonstrat. Sic ergo cognominatio thronorum docet eos ab omni ignominia subiectionis exaltatos: docet etiam sursumferens illorum, id est, subleuationem illorum usque ad summum: & hoc supermundane, id est, spiritualiter, siue inuisibiliter, exaltatione uidelicet spiritali, & inuisibiliter, atque omnem mundanā, & uisibilem celsitudinem transcendentem. Cognominatio ergo thronorum non solum docet eos per dominationem inferioribus esse prelatos: sed per subleuationem quoque usque ad summum exaltatos, ut uidelicet inter ipsos, & eum qui summus est, medium non sit aliquid. Sequitur. Et omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa uere excelsum totis uirtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum. Ipsa scilicet thronorum cognominatio docet collocatum, id est, collocationem illorum, siue stabilimentum incommutabiliter, & stabiliter factum, totis uirtutibus, id est, omnimoda uirtute, & inconcussa fortitudine. Factum dico ineffabiliter longe ab omni extremitate, hoc est, ultra omnem finem, in sublimissimum, & circa uere excelsum. Vbi enim esset sedes Dei, nisi ubi Deus sedet? Vbi habitat Deus, ubi regnat, ubi sedet, ubi quiescit, ibi throni eius sunt, & sedes eius. Videt e quā longe sunt a nobis. Quā longe est ab omni subiectione summa maiestas, ab omni corruptione aeterna incommutabilitas. Vbi maiestas est, thronus est: ubi incommutabilitas est, sedes est. Thronus significat incommutabilitatem. Ergo in ipsa aeternitate, in ipsa incommutabilitate sedes Dei collocatae sunt. Et quā longe hoc sit ab omni extremitate, quis dicere potest? Quid est extremitas? Finis, ubi finis est, extremitas est. Finis in summo, finis in imo. In utroque creatura finem habet. Finis in imo est, ubi cessat defectus, ne in nihilum eat, quod aliquid est. Finis in summo, ubi se sistit profectus: ne extra mensuram se extendat, quod magnum est. Quantum ergo infima superant, qui ineffabiliter summa transcendent? Possimus adhuc alio modo non inconuenienter extremitates istas interpretari. Extremitas quippe sunt, quae extra sunt uisibilia omnia: quia sicut ab in finis sursum ascendenti supremum est, quo nihil est altius: ita ab inferius foras prodeunti extremum est, quo nihil est exterius. Subsellia ergo diuina, sicut in eo quod throni dicuntur, a subiectione inferiorum ostenduntur per dignitatem in summo excellenter subleuata: ita quoque, in eo quod sedes dicuntur, demonstrantur ab omni fluctuatione extremorum per stabilitatem in intimo incommutabiliter collocata. Et tamen neque sursum subleuata ineffabili celsitudinis aequari possunt, sub qua sunt: neque ad interiora collecta simplici unitati comparari, circa quā sunt. Propter hoc ergo sedes dicuntur, quia & subtrus sunt per ineffabilem maiestatem superius praesidenti, & in circuitu sunt per incommutabilem unitatem inferius quiescenti. Hoc ergo cognominatio thronorum docet: & non solum hoc, sed docet etiam acceptiuum

1. Cor. 4

ceptuum diuini superaduentus: hoc est, quod diuinitatem desuper eis aduenientem accipiunt in omni impassibilitate, & immaterialitate: hoc est, incorrupte, & pure. Quia enim illam accipiunt in puritate, immaterialiter illam accipiunt: & rursus quia illam sine labore, & fatigatione suauiter influentem accipiunt, impassibiliter illam accipiunt. Qui ad occulte diuinitatis notitiam per studium, & labore proficiunt: isti diuinum superaduentum passibiliter accipiunt. Rursus quibus occulta diuinitas per signa exteriora, & figuras corporales cognoscenda se ingerit, ad ipsos quodammodo quasi materialiter uenit. Quia ergo summi illi spiritus ad percipiendam diuinitatis notitiam nec studio proficiunt, nec materialibus figuris erudiuntur: recte diuinum superaduentum & impassibiliter, & immaterialiter accipere perhibentur. Sequitur. Et deiferum, & famulariter in diuinas susceptiones apertum. A superiori iterum subaudiendum est, cognominatio thronorum docet, scilicet deiferum illorum, hoc est, quod Deum sibi presidentem ferunt: & famulariter apertum in diuinas susceptiones, hoc est, quod famulariter, id est obedienter se aperiunt, & uoluntarie coaptant, ut ipsum Deum aduenientem in se suscipiant, quatenus diuine operationi uoluntas subiecta respondeat, & ministerium sacrum non necessitudinis, sed dilectionis esse comprobetur. Rectus ordo. Primum subfella Dei subleuantur per dignitatem: deinde collocantur per stabilitatem: postea Deum aduenientem in se suscipiunt, & ferunt. Postremo, quia rationalia sunt uehicularia, ut opus felicitatis sit, ministerio desiderium, & uoluntatem adiungunt. Sequitur.

Hæc quidem nominum ipsorum quantum ad nos declaratio. Continuat se ipsum ad sequentia. Dicit enim cognominationibus trium ordinum, nunc ad eorundem hierarchiam, id est, sacram potestatem definiendam, & exponendam transit. Hæc quidem, scilicet hæc, quam supra diximus, est declaratio nominum ipsorum, uidelicet trium ordinum. Est dico quantum ad nos, id est, quantum nobis uidetur: uel quantum ad nos est declaratio nominum ipsorum, id est, propter nos: ut nobis per nomina declararentur, non propter ipsos, qui sibi, & sine nominibus noti esse possunt. Sequitur.

Dicendum uero, quam hierarchiam eorum existimamus. Ac si diceret. Hactenus de cognominatione illorum diximus: nunc uero de sacra potestate eorum, qualem eam existimamus esse, dicere debemus.

Omnis quidem enim hierarchie speculationem Deum imitanti deiformitate dependentem ineffabiliter esse, & diuidi omnem hierarchicam actionem in participationem sacram, & traditionem purgationis puræ, & diuini luminis, & perfectiue scientiæ: sufficienter iam a nobis dictum esse arbitror. Sensus hic est. Arbitror sufficienter dictum esse iam a nobis: omnis hierarchie speculationem, id est, generalem hierarchie diffinitionem, ineffabiliter dependentem esse ex deiformitate, hoc est, ex similitudine Dei: similitudine, dico, imitanti Deum: hoc est, ex similitudine imitationis Dei. Satis, inquit, iam

dictum arbitror quid sit hierarchia generaliter diffinita, scilicet dei formitas, id est, conformatio, uel similitudo ad Deum, quæ inest imitantibus Deum. Superius nanque in tertio capitulo uniuersaliter hierarchiam ita diffinit. Hierarchia est ad Deum, quantum possibile est, similitudo & unitas. Propter hoc ergo arbitror sufficienter iam dictum esse quid sit hierarchia: quantum scilicet pertinet ad generalem diffinitionem. Similiter arbitror satis iam dictum esse, omnem hierarchicam actionem diuidi, id est, quod omnis hierarchica actio diuiditur in participationem sacram, & traditionem purgationis puræ, & diuini luminis, & perfectiue scientiæ. Omnis enim sacre potestatis actio uel in eo constat, quod participant a superiori: uel in eo, quod tradunt inferioribus purgationem, & illuminationem, & perfectionem. Triplex est gratia, quam duobus modis exercent, accipiendo, & impertiendo: primum est purgatio ad puritatem: deinde illuminatio ad ueritatem: deinde perfectio ad bonitatem. Hæc est enim perfectiua scientiæ, quæ perficit, & perfectos facit, quando ex habitu uirtutis ueritas percipitur. Nunc autem dicere digne prosequamur excellentissimos intellectus, quomodo iam secundum eos hierarchia ab eloquijs manifestatur. Ac si diceret. Quoniam superius uniuersaliter hierarchie & diffinitio, & diuisio sufficienter a nobis data est: nunc prosequamur digne dicere excellentissimos intellectus, id est, supremos spiritus seraphim, scilicet cherubim, & thronos, in quibus prima angelica hierarchia ordinata est. Prosequamur dico dicere, quomodo hierarchia secundum eos, id est, quomodo eorum hierarchia ab eloquijs sacris manifestatur. Hoc enim ordo rationis exoptulat, ut post generalem diffinitionem, & diuisionem hierarchie, ad specialem tractationem eius sermo descendat. In primis quidem de prima hierarchia, quæ in tribus illis summis ordinibus consistit, querendum est, qualem eam esse sacra eloquia manifestat. Et ne forte quis putaret eorum sacram potestatem idcirco diuersam esse, quia ordines eorum differentes inueniuntur, dicit in omnibus tribus unam esse omnino, & consimilem hierarchiam: in quantum uidelicet omnes summæ, & principali hierarchie primo loco uniuntur, & ab illa suæ sacre potestatis dignitatem immediate sortiuntur. Hoc est enim, quod subiungit, dicens. In primis essentijs, quæ post substantificam earum diuinitatem collocatæ, & ueluti in uestibus ipsius ordinatæ, omnem sunt inuisibilem, & uisibilem superexcellentes factam uirtutem, propriam existimandum est esse, & omnino æquiformem hierarchiam. Primæ essentiæ supremi illi sunt, & principales tres ordines angelorum, quæ iter omnes creaturas primæ sunt, & post diuinitatem substantificam earum, id est, quæ eas subsistere facit, primo constitutæ, & ueluti in uestibus ipsius ordinatæ, id est, ita prope, ut quicquid ultra sit, non nisi in ipsa, & ipsa sit diuinitas. In illis ergo primis essentijs, quæ ita collocatæ, & ordinatæ, proximæ diuinitati superexcellentes sunt, & transgredientes omnem factam uirtutem inuisibilem, & uisibilem: id est, omnis facturæ, siue creaturæ uir-

Triplex gratia Thronorum

re uirtutem inuisibilis, & uisibilis. In illis, inquam, essentijs existimandum est esse hierarchiam. i. sacre potestatem: propriam id est discretam, & differentem ab alijs in se: & omnino æquiformem. i. consimilem, & æqualem inter se. In illa enim sacra potestate, quam habent, sicut sunt alijs omnibus excellentiores, ita adinuicem omnino æquales existunt: ita ut singuli in eo, quod a summa diuinitate immediate accipiunt, alios superiores non habeant: & in eo, quod inferioribus ex diuina participatione largiuntur, omnes similiter primi dispensatores existant. In hoc ergo una est, & consimilis hierarchia in tribus. Sequitur. Puras igitur eas esse existimandum: non ut immundis maculis, & iniquationibus liberatas, neque ut materialium receptiuas phantasiarum: sed ut omni diminutione mundas, & altiores: & omni superfirmato templo secundum excellentissimam castitatem omnibus deiformissimis uirtutibus supercollocatas: & proprio per se motu, & eodem motu secundum diligentis Deum inconuersibile ordinis, ineffabiliter receptas: & in subiectis contumeliam omnino nescientes, sed incasualemente ut & intrasmutabilem habentes propriæ deiformis specialitatis purissimam collocationem. Superius dixit in tribus illis excellentissimis ordinibus angelorum unam esse, & consimilem omnino hierarchiam. i. sacre potestatem: nunc consequenter adiungit ea, quæ ad hierarchicam actionem. i. sacre potestatis operationem pertinent, perfecte illis inesse: hoc est, purgationem, illuminationem, perfectionem. Quæ tria omnis sacra potestas sub summa potestate ordinata duobus modis exercet. Sa superiori accipiendo, & inferioribus impertiendo. Dicit ergo, quod istæ primæ essentiæ, in quibus est prima hierarchia ordinata, purgationem habent, quam & a superiori diuinitate accipiunt, ut purgentur: & inferioribus conferunt, ut purgent. Accipiunt autem purgationem non quasi ab aliqua immunditia, uel corruptione liberandæ, sed ab omni imperfectione, & diminutione perficiendæ: hoc est, quod dicit. Existimandum est puras eas esse: uidelicet primas illas essentias: puras dico, non tamen ita quasi liberatas ab aliquibus immundis maculis, & iniquationibus: quoniam iniquitiam aliquam, aut iniquationem habuerunt: neque ita puras quasi receptiuas materialium phantasiarum: quia omnino materiales phantasias non recipiunt, & propterea purgari ab eis non indigent, quia omnino eas non habent: sed potius ita puras, quasi mundas, & alienas ab omni diminutione, & imperfectione. Sane per immundas maculas, & materiales phantasias duo genera spiritualis iniquationis expressit: unum, quod est in desiderijs prauis, alterum, quod est in cogitationibus uanis. Desideria enim praua munditiæ cordis quasi lutum inquinant: uanæ autem cogitationes quasi puluis quidam superasperus claritatem eius obnubilant. Quia igitur purissima illæ essentiæ summorum spirituum, neque in prauis desiderijs, nec in cogitationibus uanis corruptionem ullam suscipiunt, idcirco neque ab immundis maculis, neque a materialibus phantasiis mundari exposcunt. Puras igitur intelligendæ sunt: non quasi pu-

rificatæ a corruptione: sed quasi mundæ ab imperfectione: nec solum ab imperfectione alienæ, sed etiam per excellentiam perfectionis cæteris omnibus perfectis altiores, & supercollocatæ: hoc est enim, quod sequitur. Et altiores, subauditur existimandum est, esse primas illas essentias, & supercollocatas omnino superfirmato templo, id est, omni rationali creaturæ, in qua Deus habitat: & quæ per inhabitantem ipsum ad summum bonum est confirmata. Omnibus his primæ illæ essentiæ supercollocatæ sunt secundum excellentissimam castitatem suam. i. excellentiorem castitate reliquorum omnium. Castitatem, dico, existentem in omnibus uirtutibus, hoc est, omnimodis uirtutibus, illarum: deiformissimis, hoc est, ad conformitatem Dei magis accedentibus, quàm uirtutes aliorum accedunt. Sic ergo existimandum est primas illas essentias, & puras esse, & per excellentiam puritatis cæteris altiores, & supercollocatas esse. Et existimandum est etiam ad ipsam puritatem in Deo participandam ineffabiliter receptas esse proprio motu per se, hoc est, sine mediatore: & eodem motu, hoc est, sine deuiatione semper in id ipsum intendente: secundum inconuersibilem, hoc est, inconuersibilitatem ordinis Deum diligentis. Qui enim nunquam tepescunt a dilectione, nunquam flectuntur, aut conuertuntur ab intentione. Sequitur.

Et in subiectis contumeliam omnino nescientes, subauditur existimandum est. Sicut enim puritatem Dei desuper participant sine diminutione: ita inferius participandam præbent sine elatione: in hoc ipso Deum imitantes, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Propterea, inquit, existimandum est nescientes esse contumeliam in subiectis: sed potius habentes collocationem propriæ deiformis specialitatis incasualemente, ut & intrasmutabilem. Propriam deiformem specialitatem intelligit, excellentem, & singularem conformationis diuinæ pulchritudinem: quæ in illis summis essentijs est: in qua ita purissima, & perfectissima collocatæ sunt, & fundatæ, ut collocationem habeant incasualemente: cui casus dominari non potest: & merito incasualemente, ut pote intransmutabilem, uel incommutabilem. Summa ergo huius capituli hæc est, quod primæ, & principales illæ essentiæ purgationem, siue puritatem suam sine diminutione participant, sine elatione participandam præbent, sine mutabilitate incorruptam possident. Et hæc quidem de purgatione illorum dicta sunt. Postea de illuminatione iungit dicens. Contemplatiuasque iterum sensibilibus symbolorum, aut intellectuales theorias in diuinum reductas: sed ut omnis immaterialis scientiæ altiori lumine repletas, & formicæ & principalis pulchritudinis, & superessentialis, & terlucentis contemplatione (quantum fas) referas, communionem autem Iesu similiter dignefactas: non in imaginibus sacreficis formatiue figurant, deificam similitudinem: sed ut uere ipsi approximantes in prima participatione scientiæ deificum eius lumen: & quia a Deo simile ipsis substantia liter donatum est. Communicant autem huiusmodi

Iaco. I.

di (ut possibile) in præoperatrice uirtute deificis ipsius, & humanis uirtutibus.

Hoc totum de illuminatione dictum est. Ac si diceret. Non solum existimandum est, primas illas essentias purgationem habere, & puras esse. sed iterum hoc est adhuc existimandum est, illuminationem habere & contemplatiuas esse sensibilibus symbolorum, & speculatiuas intellectuales. Sensibilia symbola materialia sunt signa, siue in creaturis, siue in scripturis, siue in sacramentis diuinis, ad demonstrationem inuisibilium proposita: quorum mysticam significationem, & inuisibilem ueritatem summi illi angelici spiritus per diuinam illuminationem contemplando agnoscunt. Speculantur etiam per eandem illuminationem intellectuales, subaudi symbola. i. spirituales theophanias. i. diuinæ manifestationes, per quas eis intus occultæ, & inuisibilis diuinitatis natura manifestatur. Vel sic legi potest. Existimandum est eas. i. essentias contemplatiuas esse sensibilibus symbolorum: & speculatiuas intellectuales, & non (subaudi) symbolorum. Foris enim in sensibilibus ubi materialia signa sunt, symbola sunt: intus autem in intellectualibus, ubi signa non sunt, sed ueritas, symbola non sunt. Propterea in sensibilibus sacris symbolis signa ueritatis contemplantur: intus autem in intellectualibus absque signis nudam ueritatem speculantur. Propterea existimandum est, contemplatiuas esse sensibilibus symbolorum, & similiter speculatiuas intellectuales: non tamen quasi reductas in diuinum, hoc est, in diuinam cognitionem, uarietate. i. multiplici doctrina theoriæ. i. diuinæ scripturæ: theoriæ dico sacrescribentis: quia. i. de diuinis, & sacris rebus scribit, & loquitur. Per diuinam enim contemplationis simplicem illuminationem, non per uariam, & multiplicem scripturarum doctrinam erudita, omnes sacras figuraciones, & sensibilia signa, quæ uel in ueteri, uel in nouo testamento, utpote tabernaculum fœderis, & arcam testamenti, & cætera huiusmodi, quæ ad demonstrationem inuisibilium scriptura proponit: uisibiles etiã species creaturarum, per quas inuisibilia demonstrantur: mysticæ quoque reuelationes per sensibiles formationes factas: omnia. i. hæc sacra symbola contemplantur. Et nõ solum hæc, quæ foris sunt, sed intellectualia quoque, quæ per puram, & nudam ueritatem intus lucent, speculantur. Ad horum autem omnium speculationem, & diuinam cognitionem, non existimandum est eas reductas esse uarietate sacrescribentis theoriæ, hoc est, multiplici doctrina diuinarum scripturarum, quæ ad hoc solum necessaria est, ut mentes hominum: abalienatæ a Deo ad cognitionem ueritatis reducantur, & per uaria dispersa colligantur in unum. Non ergo existimandum, summam illas essentias horum omnium cognitionem habere quasi per doctrinam scripturarum eruditas: sed potius ut repletas altiori lumine. i. excellentiori cognitione omnis immaterialis, hoc est, spiritualis scientiæ. Altius quippe, & dignius est lumen cognitionis, quod intus per inuisibilem aspirationem infunditur, quàm quod extrinsecus per doctrinam eruditionem possidetur. Ipsas itaque summam. i. essen-

tias existimadū est uisibiliū & inuisibiliū cognitionē habere, ut pote repletas tali lumine: et ut ē referas contemplatione pulchritudinis formificæ, et principalis, et superessentialis, et terlucentis. Refertas dico, quantum fas est. id est, possibilitati creaturæ concessum. Significat autem diuinam pulchritudinem: quæ formificæ est, quia secundum se formauit a se facta omnia: et principalis est, quia cum sit forma omnium, ipsa tamen ab alio formam nõ accepit: & superessentialis est, quia non solum præcedit per formam in eo, quod exemplar est omnium, sed transcendit quoque per essentiam in eo, quod est creatrix uniuersorum. Sequitur. Et terlucentis. i. pulchritudinis contemplatione refertas existimadum est. Terlucentem pulchritudinem eandem diuinam pulchritudinem significat: quæ in tribus luces, cum ipsa tamen triplex non sit, sed una. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt: sed Deus unus, Deitas una, natura una, essentia una, pulchritudo una. Vides Patrem, pulchritudinem illam lucentem uides in Patre: uides Filium, pulchritudinem illam lucentem uides in Filio: uides Spiritum sanctum, pulchritudinem illam lucentem uides in Spiritu sancto. Quasi ergo terluces, quia in tribus luces: cum tamen ipsa triplex non sit: sed una, quæ luces. Alius est Pater in persona, ibi luces. Alius est Filius in persona, ibi luces. Alius est Spiritus sanctus in persona, ibi luces. Et tamen Patris, & Filij, et Spiritus sancti, sicut Deitas una, et natura una, ita pulchritudo una. Propterea, inquit, existimandum est terlucentis pulchritudinis contemplatione refertas. Quid ergo mirum est, si summam illam essentiam opera diuina uisibilia, et inuisibilia perfecte cognoscunt: quæ ipsius creatoris contemplatione quantum scilicet creaturæ possibile est, plenæ sunt. Sequitur. Communionem autem Iesu similiter dignefactas: subauditur existimandum est. Nota ibi esse compositionem dignefactas. i. dignas factas. Non solum, inquit, diuinitatis contemplationem, et cognitionem percipere meruerunt: sed illius etiam saluationis, quæ in humanitate Iesu perfecta est, communionem, et cognoscendo, et participando dignefactæ sunt. Cõcauet ut. n. Iesu: mysteriū incarnationis eius, et antequam fieret prædicando, et cū fieret ad ministrando, & postquam perfectū est, hõ ad æternitatem reparato in eadem beatitudinis societate congaudendo. Postea subiungit, ostendens, quod diuinam contemplationem sine aliquibus figuris immediate ab ipsa diuinitate illuminatæ percipiunt. Sicut enim superius demonstrauit, quod cognitionem omnium uisibilium, et inuisibilium non per exteriorem doctrinam, sed per internam in ipsa Dei sapientia legunt, & hauriunt: ita nunc demonstrat, quod eandem contemplationem diuinam nõ per aliquas formas, uel imagines mediantes, sed ab ipsa diuinitate primo loco immediate, nude, & pure percipiunt. Non, inquit, figurant deificam similitudinem formatiue in imaginibus sacrescriptis: sed potius figurat eam, ut uere approximantes ipsi, scilicet deificæ similitudini, uel diuinitati: approximantes, dico, in prima participatione scientiæ deificæ eius luminum, id est, deificantium eius illuminationum

tionum. Deifica similitudo ipsa cõtemplatio diuina: quia dū per eã illuminati lucentes sũt, quodã modo ipsius lucis illuminantis similitudinem accipiunt. In hac autem deifica similitudine non se figurant, neque illam sibi acquirunt per aliquas sacras imagines formatas, & fictas, id est, compositas ad demonstrationem spiritualium: sicut homines, qui per uisibiles, & materiales demonstrationes in sacro eloquio erudiuntur ad inuisibilem cognitionem. Nõ ergo mediantibus eiusmodi illæ summæ essentiæ illuminantur cõtemplatione diuina: Sed ut uere approximantes ipsi, id est, non per aliud, sed per ipsam ueritatem approximantes ipsi ueritati: quia inter ipsas, & ueritatem nihil est medium: & idcirco approximantes sunt in prima participatione scientiæ: quia primo loco participant scientiam deificam eius luminum: quia immediate contemplatur, & sciunt, & cognoscunt lumina eius deifica, id est, deificantia: quia illuminatos a se per diuinam similitudinem, quodammodo deos efficiunt. Sequitur. Et quia Deo simile ipsis substantialiter donatum est. Ideo etiam, inquit, uere, & in prima participatione approximantes sunt ipsi diuinitati: quia Deo simile donatum est ipsis, id est, quia similitudo Dei donata est ipsis substantialiter. Quod enim Deo similes sunt non ex alio, aut per alium habent: sed quia ipsam diuinitatem substantialiter nude, & pure percipiunt. Vel simile Deo donatum est eis subiectissimæ, quia proximo loco subiecti sunt: ut ipsam similitudinem Dei prima participatione suscipiant. Sequitur. Cõmunicant huiusmodi (ut possibile est) in præoperatrice uirtute deificis ipsius, & humanis uirtutibus. Concludit supradicta. Quia enim refertæ sunt huiusmodi, id est, istæ summæ essentiæ contemplatione principalis pulchritudinis: idcirco communicant deificis uirtutibus: & quia dignefactæ communionem Iesu: idcirco communicant humanis uirtutibus: & quia primo, & proximo loco participat, idcirco communicant in præoperatrice uirtute Dei: quæ scilicet primum in eis operatur, ut postea operetur per eos. Vel humanas uirtutes Iesu uocat uirtutes eius ex humanitate, id est, ex clementia siue benignitate exhibitas: ut sit sensus, quoniam sicut eius uirtutibus communicant in contemplatione maiestatis, ita etiam communicant in cooperatione benignitatis. Communicant ipsi per contemplationem in sua maiestate: communicant ipsi per ministerium cooperationis in nostra redemptione. Sic ergo communicant deificis, & humanis uirtutibus ipsius: & hoc est quantum possibile est eis secundum datam gratiæ mensuram. Hactenus de illuminatione illarum dictum est. Nunc tertio loco subiungit de perfectione. Sequitur. Perfectas autem similiter: non ut sacra uarietate analyticam scientiam illuminatas, sed ut prima, & supereminenti deificatione repletas, secundum excellentissimam, quantum in angelis, diuinorum operum scientiam. Ac si dicat. Non solum puras & illuminatas eas esse existimandum est: sed etiam perfectas in scientia ex habitu uirtutis perceptas, non tamen quasi illuminatas, siue eruditas scientiam, uel disciplinam analyticam, id est, reuolutoriam: sacra uarietate, id est,

multiplici doctrina sacre scripturæ. Nõ enim sicut homines foris multipliciter sermonis erudiuntur, ut eis per disputationes, & disertationes ea, quæ occulta sunt, & perplexa in scientia, ac disciplina resoluantur: sed per simplicem intus contemplationem illuminari accipiunt, ut ab eorum cognitione nihil eorum, quæ sciri possunt, abscondatur. Sic igitur eas existimandum est esse perfectas, non quasi illuminatas ad reuolutoriam, & explicabilem scientiam per uarietatem sacri eloquij: sed quasi repletas primam, & supereminenti deificatione: hoc est, diuinam illuminationem, qua ante alias omnes cælestes essentias illuminantur secundum scientiam diuinorum operum: excellentissima, quantum in angelis. i. excellens esse potest. Non enim per alias sanctas essentias, sed ab ipsa diuinitate sanctificatæ, in ipsam immediate extenduntur: omnibus supereminenti uirtute & ordinem & ad castissimam omnino fortitudinem collocantur: & ad immaterialem, & inuisibilem pulchritudinem, quantum fas, in contemplationem adducuntur: & ad diuinorum operum scibiles rationes, ut primæ & circa Deum essentiæ flectuntur: & ab ipso perfectionis principe excellentissime sanctificatæ sunt. Probat summam istas essentias ante omnes alias, & supra omnes alias cælestes essentias illuminationem diuinam percipere: quia non per alias sanctas essentias, sed ab ipsa diuinitate sanctificatæ, in ipsam immediate per dilectionem, & sublimationem extenduntur, secundum uirtutem, & ordinem, hoc est, gratiam, & dignitatem, quam habent omnibus supereminenti. Sic itaque diuinitati immediate coniunctæ ab ipsa sola accipiunt & purgationem, & illuminationem, & perfectionem: hoc est, quod dicit: Collocantur. i. stabiliantur ad castissimam omnino fortitudinem, siue inflexibilitatem, hoc est, fortem, & inflexibilem, & in corruptibilem castitatem. Adducuntur etiam per illuminationem, quantum fas, id est, licitum uel cõcessum est, in contemplationem ad immaterialem, & inuisibilem pulchritudinem creatoris contemplandam. Flectuntur etiam sicut in molli cæra, uel informantur uel erudiuntur, siue et perficiuntur ad scibiles rationes diuinorum operum: ut primæ essentiæ & circa Deum proximo loco cõsistentes: & quæ ab ipsa perfectionis principe. i. diuinitate excellentissime sanctificatæ sunt. Sequitur. Hoc ergo & theologi aperte declarant, suppositas quidem cælestium essentiarum dispositiones superfirmatis ornate erudiri deificas scientias: oim uero altiores ab ipsa diuinitate, quã fas, ad doctrinam illuminari. Autoritate probat, quod dixerat: supremos, angelorum ordines a sola diuinitate illuminari: inferiores autem a superioribus erudiri. Hoc. n. theologi. i. prophete, & quæ sancti de cælestibus, & diuinis locuti sunt, aperte declarant: suppositas quidem dispositiones. i. inferiores ordines cælestium essentiarum, ordinate. i. pulchre, & cõuenienter erudiri ad deificas scientias, a superioribus. i. suppositis ordinibus: eas uero, quæ altiores sunt oim, ab ipsa diuinitate, quã fas est. i. possibile illis, ad doctrinam illuminari. Sequitur. Quasdam enim earum introducunt a prioribus sacre eruditas, dominum esse celestium uirtutum, & regem gloriæ in celos huma-

manitus receptum. Exemplum ponit, ubi caelestes essentiae inferiores a superioribus eruditae sunt: ubi scilicet theologi introducunt quosdam earum a prioribus, siue a superioribus eruditae, ut scirent Deum dominum caelestium uirtutum, & regem gloriae secundum: humanitatem suam in caelos esse receptum. Sic. n. scriptum est, quod Salvatore secundum carnem acceptam ascendente in caelum, quibusdam angelorum humanitatis eius exaltationem adhuc ignorantibus, atque ideo admirantibus, & dicentibus: Quis est iste rex gloriae? ab aliis amplius illuminatis dictum est: dominus uirtutum, ipse est rex gloriae. In quo probatur aliquando alios ab alijs erudiri. Sequitur. Quosdam uero apud ipsum Iesum quarentes, & pro nobis suae diuinae actionis scientiam discentes: & eas ipsum Iesum immediate docentem; & praelargiens eis manifestantem suam humanam benignitatem. Ego enim (inquit) disputo iustitiam, & iudicium salutaris. Hoc exemplum de Esaia sumptum est ad probandum, quod supremi ordines angelorum a solo Deo ad scientiam ueritatis illuminantur. Quosdam uero solas caelestes essentias introducunt ipsi theologi, quarentes. i. questionem facientes apud ipsum Iesum: & discentes, non ab alio, sed ab ipso, qui Deus est, scientiam suae actionis diuinae pro nobis exhibitae. Actionem diuinam ipse Iesu uocat passionem & mortem, quam pro nobis sustinuit. Quae actio idcirco diuina dicitur: quia soli Deo possibile fuit: ut per mortem, mortis destrueret potestatem. Huius ergo actionis scientiam caelestes essentias ab ipso Iesu quentes introducunt, ubi indumentum carnis assumptae sanguine passionis cruentatum cernentes dicunt. Quis est iste, qui uenit de Edom tinctis uestibus de Bosra? Et deinceps. Quare ergo rubrum est uestimentum tuum, & indumentum tuum sicut calcantium in torculari? Ita ergo quarentes, & discere appetentes introducunt. Introducunt etiam ipsum Iesum eas immediate, & per semetipsum docentem, & manifestantem eis suam humanam, id est, clementem benignitatem, quam nobis exhibuit. Quam manifestationem eis confert, praelargiens. i. ante omnes alios largiens scientiam operationis suae. Ego (inquit) disputo iustitiam, & iudicium salutaris. Iustitia, & iudicium salutaris. i. saluatoris siue saluationis: redemptionem significat generis humani. In qua & iustitia fuit, in quantum scilicet factor creaturam suam ab aliena dominatione reuocauit: & iudicium, in quantum diabolus inuaforem alieni iuris ab eo, quem possidebat, homine, potenter eiecit. Hanc autem iustitiam, & iudicium idcirco disputare se dicit, quia eam, quae ad dolores carnis assumptae pertinuit, cum labore, & quasi quadam concertatione adimpleuit. Sequitur. Miror autem, quod & caelestium essentiarum primae, & tantum simul omnes supereminentes diuinis illuminationibus, ut mediatae quaestiones reuerenter appetunt. Ad hoc respicit, quod dicitur summas essentias immediate a Deo illuminari, & erudiri, quia contrarium uidetur, quod in hoc loco non solum a superiori suo, sed ab inuicem quoque quarentes, & quasi discere uolentes inueniuntur. Sed sciendum est, quod haec quaestio non doctrinae

inquisitio est, sed ignorantiae professio. Querunt. n. ostendentes, quod nesciunt, & quod doceri opus habent. Vbi autem omnes querunt, profecto alium de se doceri debere ostendunt. Querunt ergo inter se, docendi supra se. Quia tamen inuicem quaestio doctrinae, & scientiae ab inuicem inquisitio esse uidetur, cum eas a solo superiori erudiri constet, idcirco ait. Miror, quod primae illae, & principales caelestium essentiarum. i. inter caelestes essentias, & tantum supereminentes diuinis illuminationibus, omnes simul alias caelestes essentias: miror dico, quod appetunt quaestiones. i. faciunt quaestiones appetentes scientiam, reuerenter. i. humiliter sicut humiles, & inferiores, & quasi excellentiam illuminationis suae non attendentes: & hoc est, quod ait, ut mediatae. i. uelut illae, quae medium habent inter se & Deum, & ab alijs erudiri indigent: uel ut mediatae, quia non uere mediatae: quia ad alias quaestionem non faciunt: nec tamen uere immediate, quia non ad ipsum principium suum, sed ad inuicem quaestionem referunt. Sequitur. Etenim non inde interrogant: quare tua rubra uestimenta? Probat, quod uere ut mediatae quaestionem faciunt, quia non ad ipsum Iesum prius, sed ad se inuicem uerba dirigunt dicentes. Quis est iste, qui uenit de Edom tinctis uestibus de Bosra? Non enim, inquit, inde interrogat, hoc est, ab illo interrogationem incipiunt, quare tua rubra uestimenta? ubi immediate ad ipsum Iesum sermonem dirigunt: sed prius inter se quasi mediatae: Quis est iste: & cetera. Vnde mirum est, quod illae supremae essentiae, cum primae sint, & proximae diuinitati, quasi mediatae faciunt quaestiones. Sequitur. Apud se ipsas per o deliberant ante interrogare, ostendentes, quod discunt, & deificam scientiam appetunt. Solut modo quaestionem, quare, s. summe illae essentiae, cum sint proximae Deo, inter se quaestionem faciunt: quia scilicet apud semetipsas deliberant interrogare, ne forte nimis festina in interrogatione praesilient, siue praueiniant illuminationem illam, quae in ipsis fit per diuinam processionem: hoc est, per diuinam gratiam in ipsas illuminandas procedentem: ostendentes etiam per ipsam de liberationem interrogationis suae, quod appetunt deificam scientiam. In eo quippe, quod interrogat, significat se scientiam appetere: In eo autem quod prius inter se conferunt quaestionantes & deliberant, demonstrant quod diuinam in se processionem non audent praueinire. hoc est enim, quod sequitur. Non autem praesilientes per diuinam processionem inditam illuminationem. Appetunt. n. scientiam: & ideo interrogant: sed non praesilientes illuminationem diuinam, donec ipsa se ipsam offerat sponte procedens in ipsas: ideo deliberant apud se, prius non audent Iesum interrogare quousque se ipse offert dicens. Ego sum, qui loquor iustitiam. Tunc demum assumpta fiducia ad ipsum quaestionem dirigunt. Quare rubrum est indumentum tuum, & uestimentum tuum sicut calcantium in torculari. Sequitur. Num ergo prima caelestium intellectuum hierarchia ab ipsa perfectionis principe sanctificata in eo quod in eam immediate extenditur sanctissima purgatione, multo lumine, antepfecta con-

summatione proportionaliter eam implens, purgatur, & illuminatur, & perficitur? Sensus hic est. Num pro non ne ergo prima hierarchia caelestium intellectuum, purgatur, & illuminatur, & perficitur. Sanctificata ab ipsa principe perfectionis, hoc est, ab ipsa diuinitate, quae princeps est, & principium omnis sanctificationis. Sanctificata, dico, in eo, quod ipsa diuinitas immediate in eam extenditur, illustrans, siue irradians, uel replens eam proportionaliter, id est, differenti participatione ab illuminatione reliquorum, cum sanctissima purgatione, & cum multo lumine, & cum antepfecta, id est, superexcellenti consummatione, uel perfectione. Purgatur, dico, & illuminatur, & perficitur: ut sit pura ab omni minoratione, uel imperfectione, & ut plena primi luminis, hoc est, in eam primum ante alias lucentis: & ut sit perfecta participans perfecta scientia, & cognitione primo sibi data. Quod autem ait sanctificata, uel ut commodius fortassis quamuis inuitatius transfertur, pontificata ab ipsa principe purgationis: ipsam, ut diximus, diuinitatem significat, quae graece teletarchia, id est, princeps purgationis, siue sanctificationis uocatur. Sequitur. Comprehendens autem & hoc dixerim fortassis non immerito. Tanquam si quaereretur, quae sit ista purgatio: responderet, quod assumptio diuinae scientiae in animo rationali, & purgatio est, & illuminatio, & perfectio. Purgatio, quia ignorantiam purgat: illuminatio, quia diuina cognitione illuminat: perfectio, quia illuminando scientia perfectarum doctrinarum, siue disciplinarum secundum habitum illuminatum consummat: hoc est, quod dicit. Comprehendens, hoc est, breuiter in unum supradicta colligens: etiam hoc non immerito fortassis dixerim, quod & purgatio est, & illuminatio, & perfectio diuinae scientiae assumptio. Et reddit causam, quare purgatio, & illuminatio, & perfectio dicitur. Ignorantiam quidem utpote purgans secundum ordinem inditam scientia perfectarum doctrinarum. Ideo purgatio dicitur, utpote purgans ignorantiam inditam scientiam, hoc est, per inditam scientiam perfectarum doctrinarum. Indita, dico, secundum ordinem: hoc est, secundum quod dignitas, & excellentia uniuscuiusque ordinis exposcit. Illuminans autem ipsa diuina cognitione, per quam & purgat non prius contemplantem. Ideo illuminatio dicitur, quia illuminat unamquamque hierarchiam diuina cognitione, per quam scilicet diuinam cognitionem etiam purgat ipsam hierarchiam. Hierarchiam, dico, non prius contemplantem, quam purgetur: sicut scriptum est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Sequitur. Quam manifestat per altiore illuminatione, & perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum. Quam scilicet hierarchiam ipsa diuinae scientiae assumptio manifestat per altiore illuminationem. In hoc enim eam altiore caeteris omnibus esse declarat,

quod eam altiori, & excellentiori lumine diuinae cognitionis illustrat. Sequitur. Et perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum. Non satis manifeste distinguit illuminationem, & perfectionem pro eo quod utrumque in cognitione, & scientia assignare uidetur. Hoc tamen interest, quod illuminatio proprie ad illam cognitionem pertinet, quae scientiam aedificat: perfectio autem ad illam cognitionem, quae bonorum morum formam, & habitum uirtutum demonstrat. Sunt enim quaedam, quae tantum inuestigantur ad cognitionem intelligendi: quaedam uero specialiter pertinent ad intelligentiam faciendi. Ad illa necessaria est illuminatio: ad ista perfectio. Non enim perfectum facit cognitio ueritatis, nisi habitus uirtutis subsequatur. Idcirco lucidissimam doctrinam uocat, quae in habitu uirtutis constat: quia magistra intelligendi experientia est: & ille optime uirtutem nouit, qui eam non audiendo solum, sed & gustando, & faciendo didicit. In experientia, & habitu uirtutis, cognitio ueritatis perficitur: quae in sola intelligentia illuminatione inchoatur. Quod totum, quia per diuinam scientiae assumptionem acquiritur: idcirco ipsa & purgatio, & illuminatio, & perfectio conuenienter appellatur. Sequitur. Ipsa ergo est, quantum ad nostram scientiam, prima caelestium essentiarum dispositio, in circuitu Dei, & circa Deum immediate stans, & simpliciter, & incessanter circuiens aeternam eius scientiam, secundum excellentissimam (quantum in angelis) semper mobilem collocationem. Infert e supradictis: Ac si diceret. Quae doquidem illa summorum spirituum hierarchia primum, & principaliter ab ipsa diuinitate & purgatur, & illuminatur, & perficitur: ergo ipsa est prima, & principalis dispositio, siue principalis ordo caelestium essentiarum, stans immediate, & in circuitu, & circa Deum. Stat enim per incommutabilitatem contemplationis: circuit autem per uiuificum & incessabile desiderium aeternae dilectionis. Ideo incessanter, quia non deficit a dilectione: ideo simpliciter, quia circuiens non recedit ab unitate. Ipsa unitas in medio, est simplicitas diuinitatis: cui in circuitu, & circa sunt, in quantum immediate illi appropinquant. In circuitu etiam, quia ineffabili eius, occultaeque incomprehensibilitati quodammodo foris & ipsae sunt, ad quem omnino non penetrant: Tamen ambiunt, & desiderant, & ad interiora nituntur: & cognitione, & dilectione accedentes proximae sunt secundum excellentissimam collocationem, quam habet iuxta Deum: excellentissimam, dico, quantum in angelis. i. quantum ad comparisonem illius, quae in caeteris omnibus angelis inuenitur. Et collocationem dico semper mobilem, quia & contemplatione non recedunt, & desiderio semper accedunt. Propter haec ergo oia, principalis est ista dispositio inter omnes alias caelestes essentias: principalis, dico, quantum ad nostram scientiam. i. quantum per nostram scientiam comprehendi potest. Subiungit ad huc in laudem huius hierarchiae, alia post alia: multa excelsa, & sublimia, & diuina admiratione digna accumulata, & profunda quaedam, & non nisi puris

Esa. 63

Esa. 63

Matt. 5.

nota. Talis, inquit, est dispositio illa, siue ordo, primę hierarchiæ collocatione proxima, desiderio, et intentione ardentissima: quæ licet ad totum, quod Dei est, incomprehensibile penetrare non ualeat, æterna tamen dilectione quantum capi potest, & comprehendere creatura ambire non cessat. Sed ne forte laboris, non felicitatis studium uideretur, si semper ambiret, & nunquam attingeret, semper quereretur, & nunquam perciperet: semper desideraret, & nunquam gustaret: adiungit fructum inquisitionis, & desiderij effectum, dicens. Multas quidem, & beatas uidens pure cõtemplationes, simplosque, & immediatas fulgores, illuminata, & diuino alimento repleta. Multa quidem primo data fusione, solaque, & domestica, & unifica diuinæ refectionis unitate: multaque communionem Dei, & cooperatione digna effecta ad eam (ut possibile) similitudine bonarum habitudinum, & actionum: multaque diuinorum superpositæ cognoscens, & diuinæ scientiæ, & cognitionis in participatione, secundum quod fas est, facta. Dixit quomodo dicere potuit. Tres trinitatem circumstant: Seraphim dilectione, cherubin cognitione: throni dominatione. Tota hic trinitas est. Dominatio in Patre, Sapiencia in filio, Dilectio in Spiritu sancto. Videbatur Seraphim superposuisse, quia charitas supereminet: sed & ecce uidemus, quia thronus Patris est: & iunguntur throni cum Patre, & dilectio Spiritui sancto datur. Si thronos subiectos putas, quia post Seraphim, & cherubin nominantur: puta etiam prælatos, quia ad Patrem pertinent, qui ante Filium, & Spiritum sanctum dicitur. Sed in Trinitate gradus non est. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus unus est Deus. Non potest unitas inferior esse seipsa. Propterea hierarchia illa summorum spirituum, quæ a summa, & supereminenti diuinitatis diuisione primo, & principaliter formatur quantum ad excellentissimam similitudinem, qua simpliciter unitate imitatur, gradum in diuisione non habet: quantum uero in summa (qua creatura creatori æquari non potest) mensuram participationis, & distributionem gratiæ, differentiam habeat. Propterea una est trium dominatio, qua uniuersaliter subiectis omnibus post supremam, & supereminentem deitatis dominationem præferuntur, adinuicem non subijciuntur. Propterea omnes simul primum locum habent, & circumstant proxima collocatione singuli: ut alium alius nec interueniat positione, nec præueniat participatione, nec transcendat dominatione. Ita est dispositio ista prima in circuitu Dei, & circa Deum immediate stans ita proprie. Et quis est fructus huius tantæ familiaritatis? Audi, quod sequitur. Multas quidem, & beatas uidens pure cõtemplationes, simplosque, & immediate fulgores illuminata, & diuino alimento repleta. Ne ergo mireris si sic ambiunt, & elongari non patiuntur. Aliquid ibi est, quod trahit: & quid hoc est? Expectas, ut dicatur, quid sit illud, quod intantum desiderantium affectum incitat, & prouocat dilectionem. Sed quomodo putas a nobis dicetur, quod ab illis non penetratur? Illi adhuc non intrauerunt, sed in circuitu stant: & magnum illis est accedere ad illud, ut uideant, & contrectent, & gustent, & experiantur qualis sit dulcedo boni sine obsta-

culo dilectoribus expositi: nec intrant tamen, nec penetrant ut comprehendant, & usque ad totum capiant, quanta sit immensitas occulti. Quomodo ergo tu foris exponere puras, cui & illi, qui intus sunt, foris manent? Non ergo dici potest a nobis bonum illud, quod illos beatos animos per gaudium æternę cõtemplationis iuxta se immobiles tenet, ut ad caduca non effluant: & rursum per desiderium mouens ad se trahit, ut ipsi incessabili dilectione appetant. Sed ne omnino taceatur, quod prorsus dici non potest: audi quid sit, quod illos & tenet iuxta se, & trahit ad se. Bonum quoddam, & magnū, & supra bona ista omnia, quæ nosti, aliud prorsus non solum differentia, sed supereminetia: ut tamen secundum hæc, quæ nosti, bona tibi insinuetur, & notum fiat, sicut potest esse, dicamus: lumen est & dulcedo bonum illud. Quare lumen? Quia oculos clarescere facit. Quare dulcedo? Quia reficit. Duo sunt ista apud nos magna bona: & non inueniuntur alia maiora his, neque ad gaudium, uel ad felicitatem nostram magis operantia: Lumen, & dulcedo. Alterum est ad illuminationem: alterum ad refectionem. Si illuminaris, & non fatiaris, magnum bonum est: sed non plenum. Si fatiaris, & non illuminaris, magnum item bonum est, sed non perfectum. Reformatio iocundum facit, quod intus est: illuminatio iocundum exhibet, quod foris est: utrumque ad gaudium plenum exigitur. Si enim in altero reficeris, & in altero afficeris, non est lætitia perfecta, cui tristitia mixta est. Quare ergo refectionem, ut iocundum tibi sit, quod in te est: quare & illuminationem, ut iocundum tibi sit, quod extra te est. Videtur quidem reformatio magis necessaria esse: quæ admodum magis proprium est tibi bonum, quod in te est, quod extra te est bonum. Verum tamen illuminatio cõtemplationis quantum iocunditatis apponit? Dulce lumen, & delectabile oculis uidere solem. Aspice mundum istum, qui multa spectacula iocunditatis præbet: Et omnia hæc per sapientiam Dei facta sunt. Totum, quod uidet, inde exiit, ubi ratio, & causa est omnium. Si ergo tam pulchrum est uidere dispositionem, & formam operis: quæ iocundum esse putas, & delectabile sapientiam artificis cõtemplari? Noli autem cogitare, quia una sapientia nominatur quasi solitariam quandam, & fastidiosam cõtemplationem uidentium illam, una est, sed non ita una. Quomodo enim putas esse unam sapientiam Dei? Forte quæ admodum dicis essentiam unam, speciem unam, & formam unam, locum unum, & tempus unum: hæc omnia numero unum sunt. Quid est numero? Discretione. Quid est numero? paruitate. Quid est numero? Imperfectione. Sic enim numeras hoc, & illud. Cum enim numeras, dicis hoc, & non illud. Quod ergo unitate numeratur, unitate separatur: & eadem unitate probatur ab omnibus esse diminutum, a quibus ostenditur ipsam unitate discretum. Numquid sapientiam Dei ita unam esse puras? Ergo ipsam numeras, & dicis, recte hoc, & non illud. Si ergo ipsa est, & non illud: ergo non totum est ipsa: & aliquid est extra ipsam, quod non est in ipsa. Si totum in ipsa est, totum ipsa est: quomodo tu dicis hoc, & non illud ipsa est? Noli ergo numerare. Scriptura tibi dicit. Sapientia eius non est numerus. Omnia, quæ ex ipsa sunt, in numero facta sunt, & pondere, & mensura.

Ipsa

Ipsa autem sub numero non est: in qua uera unitas est sine paruitate, & uniuersitas siue multiplicitate: nec sub pondere est, inestimabilis: nec sub mensura, incomprehensibilis. Quid ergo putas esse uidere sapientiam Dei? Quando mundum istum uidet, quanta in ipso uidet? Et totum hoc inde uenit: & ibi est totum, ubi est sapientia Dei. Et quid dico totum hoc? Parum enim est hoc, ut in sapientia Dei non aliud sit. Si intelligit opus suum Deus, & seipsum non intelligit: quæ est sapientia ista? Plus enim est, quod est Deus: quam quod est factum à Deo. Si ergo nouit quod fecit, & non nouit quod est ipse, qui fecit: quod maius est ignorat, & non est sapientia perfecta in eo. Si cor tuum capere potest, & comprehendere ea, quæ facis, & quæ explicas opere, uniuersa ratione intus dictante disponis: & quæ facturum es omnia prius in ratione concipis: & cum ad opus exeunt, a ratione non recedunt: quomodo in æterna ratione conditoris non esse potest omne quod factum est? Rursum si parum est animo rationali uidere, & comprehendere quæ foris sunt, nisi ea, quæ intus sunt, multo maiora, & mirabilia contemplerur, & maius agnoscit esse, quod ipse est, quam omne, quod extra ipsum est: non potest æternus artifex in ea sapientia, qua uidet omne, quod ipse fecit, ignorare, quod maius omnibus est: quod est ipse, qui fecit. Attende ergo, quæ sit sapientia ista, in qua sunt omnia, quæ facta sunt, & præter omnia, & super omnia, quod maius omnibus est ille, a quo omnia facta sunt. Qualis putas esse species ista: in qua tanta pulchritudo est? Cum ergo audis sapientiam Dei nominari, hoc totum cogita, hoc totum in ipsa est: & ipsam uidere, totum hoc uidere est. In ipsa uidentur omnia quæ facta sunt: & in ipsa uidentur, a quo omnia facta sunt. Propterea summi illi spiritus, qui per excellentiam supereminetis gratiæ immediate appropinquat, ab ipsa illuminantur ad cõtemplandam ipsam: & in eius cõtemplatione uident, & quod factum est per ipsam, & quod est in ipsa, & eum, qui per ipsam fecit, in quo est ipsa. Istæ ergo sunt cõtemplationes, quas pure uidet prima hierarchia, ad simplos fulgores immediate illuminata: quæ cõtemplationes, & multæ sunt, in quantum illic omnia uidentur: & beatæ sunt, quia cum omnibus ille etiam, qui fecit omnia, uidentur. Non enim præter ipsum uidentur, quod in ipso uidentur: quia & unum est, quod uidentur, quod ipse est: & in ipso uno omnia uidentur: in quo omnia unum, & unum omnia est. Vide quam multæ sunt cõtemplationes, ubi nihil omnium absconditur: quam beatæ cõtemplationes, ubi in summo bono cuncta uidentur: ubi uidere, & habere: amare, & gustare bonum idem est: ubi non uidentur, nisi ueritas, non amatur, nisi bonitas. Duo sunt enim cognitio, & amor. Alterum ad illuminationem pertinet: alterum ad refectionem. Cognitio illuminat: dilectio satiat. Cognitio ueritatis, amor bonitatis: in his beatitudo constat cognoscere, & amare bonum. Gustate, inquit, scriptura, & uidete, quoniam suauis est Dominus. In gustate dilectio: in uidete cognitio est. Duo ista distin-

Plal. 33:

ctæ commendat, scilicet cognitionem, & dilectionem. Multas quidem, & beatas uidens pure cõtemplationes, simplosque, & immediate fulgores illuminata. Hoc de illuminatione, & cognitione dictum est. Sequitur. Diuino alimento repleta, Multa quidem primo data fusione, solaque, domestica, & unifica diuinæ refectionis unitate. Hoc dictum est de dilectione, & refectione. Vtramque multis modis commendat. Primo cognitionem in cõtemplationibus multis, & beatas pure uisus per illuminationem fulgorum simplicium. Qui sunt simplices fulgores? puræ illuminationes. Per puras illuminationes uenitur ad puras cõtemplationes. Pura illuminatio est, quoniam ueritas per semetipsam concipitur: Pura cõtemplatio est, quoniam ueritas in semetipsa uidetur. Quando per subiectam imaginem nel figuram ueritas addiscitur, non est pura illuminatio; quando in subiecta imagine uel figura ueritas cognoscitur, non est pura cõtemplatio. Neque enim simplicitas esse potest, nisi ubi solum est: neque puritas, nisi ubi uerum est. Simplicitas in solo; puritas in uero. Propterea qui immediate cõtemplantur, & per semetipsos ad ueritatem accedunt, soli simplices illuminationes habent, & puras cõtemplationes. Sequitur. Diuino alimento repleta. Quod est diuino alimentum? Diuina reformatio. Et ipsa reformatio quæ est, nisi Dei dilectio? Propterea cum dixisset, supereminetem illam dispositionem angelicam repletam diuino alimento, adiunxit etiam dicens, repletam unitate diuinæ refectionis. Quid autem est diuina reformatio, nisi diuinum alimentum? Unitas ergo refectionis, & unitas alimenti una est reformatio, & unum alimentum, & ergo in mensa Dei non nisi unum ferculum apponitur. Sed noli contemnere. Satietas multa est. Satiabor, inquit Psalmista, cum apparuerit gloria tua. Multa in hoc mundo sunt: & hæc omnia cor hominis satiare non possunt. Vnum autem bonum est apud Deum, & hoc solum cum percipitur, satietas inuenitur. Ergo non in multitudine, sed in unitate satietas est. Quando satietas? Quando satis, est satietas. Pone modo, ut ex his multis, quæ in mundo sunt, quædam aliqua habeas, quæ diligis, & uidebis, quod non sufficit. Veniant plura: adhuc non dices, sufficit. Apponantur uniuersa: & inuenies te egentem adhuc, & nondum satis habentem. In omnibus ergo his satietas esse non potest, ubi satis esse non potest. Veniet autem unum illud bonum: & satietas erit, quia satis erit. Non miteris. Omnia hæc multa sunt, sed multum non sunt. Illud unum est, & multum est. Propterea peccatrix illa, quia multa dimittenda habuit, non multa, sed multum dilexit. Multa dimisit, & multum elegit. Sapiens erat; Non attendit aceruum, sed precium pensauit. In multis parum: in uno multum. Propterea non attendas ad numerum, sed fructum inquire. Vnum est bonum, quod tibi præparauit Deus. Noli timere cum audis unum: unum bonum est, sed in illo bono omne bonum est. Vnam refectionem, unum cibum, unum ferculum, unum panem præparauit: sed ne

Plal. 16.

non proprietate. Diuinæ autem naturæ, cui unum est & simplex esse, totum quod est, uere unum esse est: & ideo recte non solum monas, sed henas quoque appellari debuit: quia unitas eius in uera eiusdem, atque indiuisæ substantiæ semper simplicitate subsistit. Dicat ergo, quia in uera deitate monas & unitas substantialiter sunt, quia sicut trinitas personarum in Deo essentia unitatem non diuidit, ita unitas naturæ trinitatem personarum non confundit. Sed tres unum substantialiter sunt, quibus tribus substantia est una. Sequitur. Et supercaelestibus essentis usque ad nouissima terræ extendens bonitatem suam in omnia, quæ sunt providentiam. Et hoc, inquit, prima hierarchia sequentibus post se insinuauit: quod uera unitas, & summa trinitas extendit, uel penetrare facit bonitatem suam a supercaelestibus essentis, usque ad nouissima terræ, id est, a summis usque ad ima: bonitatem, dico, existentem providentiam in omnia, quia omnibus prouidet, & nihil a se alienum relinquit, utpote quæ est superprincipale, uel superessentiale principium omnis essentia, & causa omnium: quia ab ipsa, & ad ipsam facta sunt omnia: & quæ est omnium circumligans, id est, circumligatio, quia circumligat omnia, & complectitur, & continet superessentialiter cum immensurabili continentia, quæ totum comprehendit, & in ipsa incomprehensibilis manet. Quia ergo principium est, a quo facta sunt omnia, & causa, per quam facta sunt omnia, & circumligans continentia, in qua subsistunt uniuersa: Idcirco plena est omnis terra gloria eius. quoniam ab ipsa bonitate replentur, & nutriuntur omnia, ut subsistant in ipsa, quæ facta sunt per ipsam.

Titulus Octauæ Capituli.

DE DOMINATIONIBVS,
& uirtutibus, & potestatibus: & de
media eorum Hierarchia.

LITERA Cap. VIII.

Trans eundem autem nunc nobis in mediam caelestium intellectuum dispositionem, Dominationes illas supermundanis oculis, (quantum possibile est) explorantibus, & uere potentia speculamina diuinarum potestatum, & uirtutum. Etenim unaquæque supra nos essentiarum cognominatio Dei imitatorias earum significat deiformes proprietates. ¶ Igitur sanctarum dominationum manifestatiuam nominationem existimo declarare absolutam quandam, &

omni pedestri minoratione liberam anagen: nullaque tyrannicarum dissimilitudinum ullo modo uniuersaliter eam inclinatum, liberaliter seueram dominationem, omni minutia seruitui superpositam, superiorem subiectione omni: & remotam ab uniuersa dissimilitudine: & dominationis incessanter appetentem: & ad illius ipsius naturaliter subsistentis uirtutis similitudinem, quantum possibile est, & seipsam, & quæ post eam sunt, optime, & speciose conformantem: ad nullum uana uidentium, sed ad proprie uniuersale conuersam: & dominicam semper deiformitatis in participatione, secundum quod possibile est, ipsi factam. ¶ Ipsam uero sanctarum uirtutum fortem quandam, & incommutabilem uirilitatem in omnes secundum earum deiformitatem operationes, ad nullam susceptionem inditarum ei diuinarum illuminationum imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem Dei reductam, non relinquentem suimet imbecillitate deiformem motum: sed firmiter ferentem in superessentialem, & potentificam uirtutem: & ipsius imaginem uirtuti similem, iuxta quod licet, factam: & ad ipsam quidem ut principalem uirtutem potenter conuersam: ad secunda uero uirtutem dans & deiformiter prouenientem. ¶ Ipsam autem sanctarum potestatum æquipotentem diuinarum dominationum, & uirtutum bene ornatam, & inconfusam circa diuinas susceptiones ordinationem, & ordinatum supermundanæ, & intellectualis potestatis, non tyrannice in ea, quæ inferiora sunt, potestatiuis uirtutibus præcipitata, sed potenter in diuina post bene ordinatas reductæ, & quæ post eam deiformiter reductæ: & ad potentificam causalem potentiam, quantum fas est, assimilata: & eam, ut possibile, angelis reuelantis bene ornatis per ipsam ordinibus potestatiua uirtute. ¶ Has habes deiformes proprietates media caelestium amiorum dispositio, purgatur quidem, & illuminatur, & perficitur, quemadmodum dictum est, a diuinis illuminationibus inditis sibi secundo per primam hierarchicam dispositionem, & per mediam illam secunda manifestatione delatis. Itaque per alium dictum uenientem in alium angelum auditum, symbolum faciemus a longe superperfectæ, & per processionem occultæ in sequentia perfectionis. Nam sapientes circa sacras

nostras immolationes aiunt per seipsas lucentes diuinorum plenitudines per alias contemplatiuarum participationum esse perfectiores. Sic existimo & angelicorum ordinum immediatam participationem primo in Deum extentorum perfectorem esse se per medietatem perfectorum. Propter quod & a nostra sacerdotali traditione perfectiua, lucificæ, & purgatiuæ uirtutes primi intellectus nominantur inferiorum, tanquam per eos in omnium superessentiale principium reductorum, & mysticarum purgationum, & illuminationum, & perfectionum in participatione, secundum quod eis fas, factorum. Hoc enim est omnino diuina ordinatione diuinitus promulgatum, per prima secunda diuinis participare illuminationibus. Inuenies autem hoc & multoties a theologis expressum. Quando enim diuina, & paterna humanitas Israel nutritiue pro sacra eius salute corripit, & ulciscitibus, & immanibus nationibus in corruptionem tradens, omnigena prouisorum in melius translatione: & captiuitatem dimisit, & ad priorem clementer reduxit beneficentiam: uidit theologorum unus Zacharias unum primorum (ut existimo) & circa Deum angelorum (communis enim, ut dixi, est omnibus hæc angelica cognominatio) ab ipso Deo discentem de hoc consolatoria (ut dictum est) uerba. Alterum uero subiectionum angelorum in occursum primi prouenientem, tanquam ad illuminationis susceptionem, & perceptionem: deinde ab ipso diuinum consilium tanquam a summo sacerdote eruditum: & hoc docere theologum conuersum, quoniam fructuose habitabit Hierusalem a multitudine hominum. Alter autem theologorum Ezechiel: & ab ipsa, inquit, hoc sacratissime promulgatum esse cherubim superfirmata gloriosissima diuinitate. Ipsum enim Israel (ut dictum est) dux exercitus humanitas per disciplinas in melius traducens iustitia diuina corrigentibus respondetur, correctos iustificauit. Hoc docetur, primus post cherubim lumbos saphiro præcinctus, qui podera iuxta symbolum hierarchicom induebatur. Reliquos autem angelos, qui secures habebant, diuina ordinatio imperat a priori doceri de hoc diuinum iudicium. Et quidem enim dixit mediæ pertransire Hierusalem, & dare signum in fron-

tes correctorum uirorum: aliis, exite in ciuitatem post eum, & percutite, & nolite parcere oculis uestris: ad omnes autem, super quos est signum, ne appropinquetis. Quid fortassis quis dixerit de dicente angelo ad Daniele, Exiit sermo: Aut de ipso primo ignem ex medio cherubim recipiente. Aut illud eiusdem quod abundantius in ordinis angelici ostensionem: quoniam & cherubin imittit ignem in manus sanctæ stolam induti: aut de uocante diuinissimum Gabriele, & dicente ei, fac illum intelligere uisionem: aut quæcunque alia a sacris theologis dicta sunt de caelestium hierarchiarum deiformi ornatu: ad quem nostre hierarchiæ ordinatio, secundum quod possibile est, assimilata, angelicam pulchritudinem, quantum in characteribus habebit formata per eum, & reducta ad superessentialem simul omnis hierarchiæ.

EXPOSITIONIS IN OCTA-
uum Caput Diui Dionysii Areopagite
de caelesti Hierarchia.
Lib. VIII.

Octauum caput est de dominationibus, & uirtutibus, & potestatibus, & de media, quæ eorum est, hierarchia. In præcedenti siquidem capite tractauit de tribus primis ordinibus, spheris, & cherubim, & thronis, & de Hierarchia, i. sacra potestate eorum, quæ in caelesti dispositione prima est, & principalis: & post Deum immediate ordinata. Nunc ergo consequenter ingreditur tractare de tribus sequentibus ordinibus, i. dominationibus, uirtutibus, & potestatibus: & de hierarchia, id est, sacra potestate eorum, quæ in caelesti dispositione secunda, uel media est constituta: id est, post primam, & ante ultimam. De hac ergo hierarchia, eodem, quo & de superiori, ordine tractat: primum ostendendo causam uel rationem cognominationis, quæ ipsis ordinibus huius hierarchiæ attributa est: Deinde uirtutem ipsius sacra potestatis latius exponendo. Trans eundem, inquit, nunc nobis est in mediam caelestium intellectuum dispositionem, dominationes, illas supermundanis oculis (quantum possibile est) explorantibus, & uere potentia speculamina diuinarum potestatum, & uirtutum. Continuat seipsum ad sequentem dictionem: ac si diceret. Post expositionem supremæ hierarchiæ, ordo expostulat, ut transeamus ad mediam, i. ad expositionem mediæ hierar-

hierarchia celestium intellectuum, id est, angelico-
rum spirituum. Postea exponit nominatum qui sunt
illi ordines angelorum, in quibus media illa pote-
stas sacra constat: ad cuius expositionem se trans-
ire debere dicit, addens. Dominationes: illas super-
mundanis oculis, quantum possibile est, exploranti-
bus, & uere potentia speculamina diuinarum pote-
statum, & uirtutum. Transendum, inquit, est no-
bis, dicit, explorantibus in illa, scilicet hierarchia
dominationes, & uere potentia speculamina pote-
statum, & uirtutum. I. & potestates, & uirtutes. Isti
enim sunt tres ordines secundae hierarchiae: quorum
uirtutem, & officia diligenter explorare oportet
eum, qui eorum sacram potestatem exponere desi-
derat: deo inquit supermundanis oculis. I. spiritua-
libus explorandum. Non enim ista corporalibus
oculis uidentur. Explorantibus itaque nobis illas,
scilicet dominationes caelestes: & explorantibus
speculamina. I. speculationes, uel contemplationes
potestatum, & uirtutum. Quod dicit exploraturum
se speculationes uel contemplationes potestatum
& uirtutum: uel ita intelligendum est, ac si diceret,
per speculationem uel contemplationem de illis
habitam se illorum dignitatem exploraturum: uel
ipsam eorum contemplationem, qua Deum contem-
plantur, & diuina percipiunt exploraturum, & in-
uestigaturum se testatur. Vere potentia speculami-
na, uel potentes speculationes uocat propterea, quod
ipsos uere potentes explorant. Potentem enim spe-
culationem potentium speculationem intelligit.
Vere potentes idcirco nominat: quia in bonitate
potentes, & in ueritate. Malum siquidem posse,
uere posse non est, sed non posse: sicut scriptum est.
Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquita-
te? Qua propter & ipsas potestates diuinas uocat:
quia ex Deo, & in Deo possunt omne, quod possunt.
Sequitur. Etenim unaquaeque supra nos essentiarum
cognominatio Dei imitatorias earum significat dei
formas proprietates. Ac si diceret. Recte potesta-
tes, & uirtutes diuinas nominauit: quia & hoc ipsa
earum cognominatio docet. Sicut unaquaeque cog-
nominatio essentiarum, quae supra nos sunt. I. cele-
stium, significat deiformes proprietates earum: &
ideo deiformes, quia Dei imitatorias. Quod enim
formitatem habeat caelestes illae essentiae, non ex
qualitate habent, sed ex imitatione: quia similitudi-
nem Dei illis non natura confert, sed gratia. Sequi-
tur. Igitur sanctarum dominationum manifestati-
uam nominationem existimo declarare, absolutam
quandam, & omni pedestri minoratione liberam
anagogen: nullaque tyrannicarum dissimilitudinum
ullo modo eam inclinatam uniuersaliter, liberali-
ter seueram dominationem, omni minutiuae serui-
ti superposita: superioris subiectione omni, & re-
motam ab uniuersa dissimulatione: & dominatio-
nis incessanter appetentem: & ad illius ipsius natu-
raliter subsistentis uirtutis similitudinem, quantum
possibile, & seipsam, & quae post eam sunt, optime,
& speciose conformantem: ad nullum uana uiden-
tium, sed ad proprie non uniuersale conuersam: &
dominicam semper deiformitatis in participatione,
secundum quod possibile est ipsi factam. Haec om-

nia nominatio dominationum docet. In eoenim,
quod dominationes appellantur, haec omnia, quae
de ipsis dicta sunt, habere & facere significantur.
Hoc est, quod dicit. Existimo manifestatiuam nomi-
nationem sanctarum dominationum. I. nominatio-
nem, qua manifestatur, & declaratur earum uirtus,
& excellentia, & dignitas: existimo, inquit, illam no-
minationem declarare haec omnia. Quae omnia:
Audi. Multa enim sunt. Ideo dixi haec omnia: quia
multa sunt ad nos: sed pauca ad ipsas. Existimo, in-
quit, sanctarum dominationum nominationem
declarare absolutam quandam. I. liberam, & ab om-
ni depressione alienam anagogen. I. excellentiam, si-
ue sublimitatem, uel sursumductionem earum, qua
ad summum eleuantur, ut nulli in fra summum subij-
ciantur. Et existimo ipsam nominationem etiam
declarare, eam scilicet anagogen, siue excellentiam
ipsarum non esse inclinatam uniuersaliter ullo mo-
do. I. nullo modo omnino esse inclinatam ulla tyran-
nicarum dissimilitudinum. I. per ullam, siue secun-
dum ullam tyrannicam dissimilitudinem. I. secun-
dum aliquam tyrannidem, quae omnino ab earum
dominatione dissimilis est. Ac si diceret. Sicut per
excellentiam uniuersalem supra omnem subiectionem
eleuantur: ita ad oppressionem subiectionum
per nullam tyrannidem inclinantur. Sequitur.
Liberaliter seueram dominationem, omni minuti-
uae seruituti superpositam. A superioribus (subau-
diendum est) existimo declarare nominationem
dominationum, dominationem earum liberaliter
seueram. I. benigne seueram. Seueritatem habentem
in potestate, liberalitatem in benignitate. Seueram,
quia a superiori potestas exercetur, inferiori liber-
tas non tollitur. Ideo liberaliter seueram domina-
tionem, omni minutiuae seruituti superpositam. I.
non subiectam alicui ad seruitutem, quae libertatem
imminuat, sed superiorem omni subiectione, & re-
motam ab uniuersa dissimilitudine. I. ab omni mi-
noritate, siue imperfectione, quae eam dissimilem
creatori suo efficiat, & incessanter appetentem do-
minationis. I. per similitudinem dominationis, &
conformitatem creatoris respicientem, siue ten-
dentem, uel inhaerentem, & conformantem se, & ea,
quae post eam sunt: ut singula, quantum sibi possibi-
le est, diuinam uirtutem optime, & speciose imiten-
tur. Propterea, inquit, existimo declarare nomina-
tionem earum, dominationem conformantem se, &
ea, quae post eam sunt, diuinam uirtutem: & ad nullum
uana uidentium, sed ad proprie non uniuersale con-
uersam. Videntium ponit pro eo, quod dicere debue-
rat uisorum: usitatissimo graecorum more: quonia
a uerbo do Koumai, hoc est, uideo uel uideor, quo-
niam commune est, deriuatur: ut sit sensus. Existimo
declarare conuersam non ad aliquid eorum, quae ua-
na uidentur. I. quae per se considerata ima apparent,
& transitoria. Sed conuersam potius ad proprie non
uniuersale. I. conuersam ad id, quod est proprie, &
uniuersale: ad Deum. scui & proprium esse est, quia
per se subsistit: & uniuersale, quia omnibus esse tri-
buit. Sciendum uero quod non apud graecos quan-
do per omicron. I. o breue seu paruum, scribitur, neutrale est, & interpretatur quod est. Quae
uero

tero *ων* per *ω* τὸν μέγ. I. o logum uel magnū scribi-
tur, masculinum est, & interpretatur qui est. On ei-
go ipse est creator omnium, & principium, qui est,
& quod est proprie in se, & uniuersale ad omnia: ad
quod principium dominationem hanc conuersam di-
cit, & factam in participatione. I. participem effectam
dominicam deiformitatis. I. diuinam similitudinis, quae
semper. I. incommutabiliter retinet: factam dico se-
cundum quod possibile est ipsi. Haecenus demon-
strauit quid significet nominatio dominationum:
nunc transit ut demonstrat quid significet nomina-
tio uirtutum. Sequitur. Ipsam uero sanctarum uir-
tutum fortem quandam, & incommutabilem uiri-
litem in omnes, secundum earum deiformitatem,
operationes, ad nullam susceptionem inditarum
eis diuinarum illuminationum imbecilliter infir-
matam, potenter in imitationem Dei reductam: non
relinquentem suimet imbecillitate deiformem mo-
tum, sed firmiter ferentem in superessentialem, &
potentissimam uirtutem, & ipsius imaginem uirtuti
similem, iuxta quod licet, factam, & ad ipsam qui-
dem ut principalem uirtutem potenter conuersam.
Ad secunda uero uirtutem dans & deiformiter pro-
uenientem. Ipsam, inquit, sanctarum uirtutum (sub-
auditur cognominationem) existimo declarare quae
dam uirilitem fortem, & incommutabilem in om-
nes operationes: uirilitem, dico, inditam eis secun-
dum deiformitatem earum, quia in hoc similes, uel
conformes Deo sunt, quae ad omnia agenda fortem, &
incommutabilem uirilitem, siue uirtutem accipe-
re meruerunt. Diuina siquidem uirtus & fortis est
ad agendum, ut non frangatur in difficultate alicuius
operis: & incommutabilis est ad perseverandum,
ut non langueat, aut infirmetur, spatio diuturnita-
tis. In hoc ergo uirtutes deiformes sunt, & ideo co-
similes sunt quod ad omnia agenda robur forte ha-
bent, & incommutabile. Nec solum uirilitem ha-
bent fortem, & incommutabilem ad omnia agen-
da sub se: sed habent etiam uirilitem, siue uirtutem
non infirmatam imbecilliter, ad illam susceptionem
inditarum ei diuinarum illuminationum. Fortes. n.
sunt in executione operum, fortes etiam sunt in per-
ceptione donorum: quia uirtus eorum, etsi infirme-
tur ad diuinam uirtutem comparata, non tamen in-
firmatur ad diuinam conformata. Infirmitas condi-
tione ad capiendum totum, quod creatori pro-
prium est: sed non infirmitas corruptione ad per-
cipiendum totum, quod creaturae debitum est. Non
ergo imbecilliter infirmitas: quae est uirtutem non
habeat creatori equalem: habet tamen fortitudinem
creaturae sufficientem. Propterea uirilitem habet
fortem; & incommutabilem ad executionem fa-
ciendorum, & non infirmatam ad perceptionem
munerum: & reductam potenter, hoc est, conuersam
siue reformatam in imitatione Dei, hoc est, ut Deum
imitetur: reductam quidem per illuminationes, in
imitationem per operationes. Et habent uirilitem
non relinquentem deiformem motum aliqua im-
becillitate suimet. Deiformem motum uocat, quod
ipsae uirtutes caelestes incessabiliter mouentur, ut
Deum imitentur: uel desuper scilicet appetendo ac-
cipere, quod ille habet, ut idem sint cum ipso: aut

deorsum, faciendo quod facit, ut non recedant ab
ipso. Sic itaque habent uirilitem non relinquen-
tem deiformem motum: sed per illum deiformem
motum firmiter ferentem se, uel extollentem in su-
peressentialem, & potentissimam uirtutem creatoris:
ac per hoc factam imaginem similem uirtuti ipsius
creatoris, iuxta quod licet, hoc est, secundum quod
concessum est ipsis, uel possibile. In hoc enim, quod
uirilitas illorum per deiformem motum in superes-
sentialem, & potentissimam uirtutem creatoris sus-
tolitur, eiusdem diuinam uirtutis imago & similitudo
fieri comprobatur. Propterea, inquit, existimo uiri-
litem illorum imaginem effectam similem diui-
nae uirtuti, & conuersam ad illam diuinam uirtutem,
utpote ad principalem uirtutem: ad secunda uero
uirtutem dans, & deiformiter prouenientem. Sic,
inquit, cognominatio uirtutum docet uirilitem
eorum conuersam ad superiorem uirtutem Dei, ut
ab illa quasi a prima deiformitatem accipiat: & do-
cet etiam eam prouenientem uel procedentem ad
secunda. I. ad subsequentes ordines, ut illis deiformi-
ter proueniat, dans eis uirtutem, & in ipsa uirtute
Dei conformitatem, ut ipsam deiformitatem, & a
superiori accipiat, & inferioribus tribuat: accipiat
per donum, tribuat per exemplum. Sequitur.

Ipsam autem sanctarum potestatum aequipoten-
tem diuinam nominationem, & uirtutum bene
ornatam, & inconfusam circa diuinas susceptiones
ordinationem, & ordinem supermundanarum, & intel-
lectualis potestatis, non tyrannice in ea, quae inferio-
ra sunt, potestatiuis uirtutibus precipitata, sed po-
tenter in diuina post bene ordinatas reducta: & post
eam deiformiter reductis, & ad potentissimam cau-
sam potentiam, quantum fas est, assimilata: & ea,
ut possibile, angelis reuelantis in bene ornatis per
ipsam ordinibus potestatiua uirtute. Post cognomi-
nationem uirtutum transit ad cognominationem
potestatum. Ipsam autem sanctarum potestatum
(subauditur nominationem) existimo declarare or-
dinationem quandam illarum, aequipotentem diu-
inarum dominationum, & uirtutum. I. equalis pote-
tia cum dominationibus, & uirtutibus: ordinatio-
nem, dico, bene ornata & inconfusam circa diui-
nas susceptiones. I. circa dona diuina suscipienda:
quia dona Dei, quae ad ornatum pulchritudinis spi-
ritualis suscipit, in suo gradu, & ordine humiliter
persistens sine confusione custodit. Existimo etiam
ipsam nominationem potestatum declarare ordi-
natam, id est, ordinationem potestatis supermun-
danarum, & intellectualis: potestatis, dico, non pre-
cipitata tyrannice in ea, quae inferiora sunt, cuius
potestatiuis uirtutibus id est uiolenta fortitudine.
Sed potius reducta, siue conuersa potenter in diu-
ina post bene ordinatas. I. post uirtutes, quae ante ea
ordinatae sunt: & potestatis, dico, reductis dei-
formiter. I. secundum similitudinem diuinarum, quae
post eam sunt. I. illos ordines angelorum, qui post
eam subsequuntur. Sicut enim ipsa mediantibus su-
perioribus ad similitudinem Dei conuertitur: ita
mediante ipsa quae inferiora sunt ad eandem Dei si-
militudinem reuocantur. Adhuc sequitur. Potesta-
tes assimilata, quantum fas est. I. uel licitum, uel co-
cessum

cessum ad potentificam causalem potentiam: quia omnia potest, & causa est omnium. Et potestatis, dico, reuelantis, eam scilicet diuinam potentiam, quam possibile est, angelis eam reuelare. Quomodo reuelantis? potestatiua uirtute. Vbi reuelatis? In ordinibus per ipsam bene ordinatis, hoc est, in subsequentibus ordinibus, quos ornat, diuinam eis potentiam exemplo sui reuelando Sequitur. Has habens deiformes proprietates media caelestium animorum dispositio, purgatur quidem, & illuminatur, & perficitur, quemadmodum dictum est, a diuinis illuminationibus inditis sibi secundo per primam Hierarchicam dispositionem, & per mediam illam secundam manifestatione delatis. Media, inquit, dispositio caelestium animorum, de qua scilicet hactenus tractatum est quae constat dominationibus, & uirtutibus, & potestatis: ipsa habens deiformes proprietates, has scilicet quas supra diximus, purgatur, & illuminatur, & perficitur: quemadmodum superius dictum est de prima Hierarchia: purgatur, dico, a diuinis illuminationibus inditis sibi secundo (sub auditur loco) per primam Hierarchicam dispositionem. Prima Hierarchica dispositio in tribus primis ordinibus constat, id est, seraphim, cherubim, & thronis: quae primo loco ab ipsa diuinitate diuinam suscipit illuminationes: quibus illuminationibus postea secunda manifestatione per mediam illam ad secundam Hierarchiam delatis, ipsa secunda Hierarchia per easdem diuinam illuminationes secundo loco purgatur, & illuminatur, & perficitur. Sequitur. Itaque per alium dictum uenientem in alium angelum auditum, symbolum faciemus a longe super perfectam, & per processionem occultam in sequentia perfectionis. Exemplo, & autoritate probat, quod dixerat: scilicet mediam dispositionem angelorum illuminari a prima, siue per primam: hoc est, quod dicit. Symbolum faciemus, hoc est, exemplum, siue demonstrationem perfectionis. scilicet diuinam a longe super omnia perfectam: & occultam per processionem in sequentia: quia cum in se occulta sit, & inuisibilis, per processionem tamen exit, & manifestatur in sequentia, id est, in eos, qui post ipsam primo loco sunt immediate, siue in eos, qui post illos sequuntur. Huiusmodi, inquam, perfectionis diuinae in se perfectam, & occultam, & tamen per largitionem gratiae in sequentia procedentis symbolum faciemus, dictum, id est, dictionem, siue sermonem per alium angelum prolatum, & postea uenientem in alium angelum, & ab eo auditum. In eo enim, quod alius angelus dixit, alius audiuit, alius doctrinam protulit, alius suscepit: symbolum factum est, hoc est, demonstratio, siue argumentum, quod diuina perfectio per priores, & superiores ad sequentes, & inferiores participanda procedit. Nam sapientes circa nostras sacras immolationes aiunt per seipsas lucentes diuinorum plenitudines, per alias contemplatiuarum participationum esse perfectiores. Ac si diceret. Non est mirum, si in angelis, alius docuit, alius docebatur: quando alius alio doctior est. Nam qui sapientes sunt circa sacras nostras immolationes, id est, circa nostra sacrificia, siue sacramenta: ipsi aiunt diuinorum plenitudines, id est, illos

angelos, qui pleni sunt diuinis donis, siue illuminationibus, & per seipsos lucent, perfectiores esse participationum contemplatiuarum per alias: hoc est participationibus contemplatiuis per alios. Genitium enim posuit pro ablatiuo. Qui, inquit, sapientes sunt, uel periti in nostris sacramentis, testantur, quod illi angelici spiritus, qui per semetipsos diuinam immediate contemplationem suscipiunt, perfectiores sunt quam caeteri, qui mediantibus superioribus eandem participant contemplationem. Sequitur. Sic existimo & angelicorum ordinum immediatam participationem primo in Deum extentorum perfectiorem esse per medietatem perfectorum. Quia, inquit, sapientes hoc testantur, propterea & ego existimo immediatam participationem angelicorum ordinum primo in Deum extentorum: hoc est, illos angelicos ordines, qui primo loco, & principaliter in Deum extenti immediate ipsum participant: perfectiorem esse, id est, perfectiores participatione esse perfectorum per medietatem: hoc est, perfectiores esse quam illi, qui perfecti sunt aliis mediantibus. Sequitur. Propter quod & a nostra sacerdotali traditione perfectiua, lucifica, & purgatiua uirtutes primi intellectus nominantur inferiorum, tanquam per se in omnium superessentiale principium reductorum: & mysticarum purgationum, & illuminationum, & perfectionum in participatione secundum quod eis fas, factorum. Ac si diceret. Quia superiores spiritus perfectiores sunt inferioribus, & consequentibus, propterea a nostra sacerdotali traditione primi intellectus, id est, supremi ordines angelorum uocantur perfectiua, & lucifica, & purgatiua uirtutes inferiorum, quia per eos inferiores perficiuntur, & purgantur, & illuminantur: uirtutes nominantur inferiorum, utpote reductorum per se, hoc est, per seipsos in superessentiale principium omnium, id est, Deum: & inferiorum, dico, factorum in participatione, quia participes facti sunt, quantum eis fas est, mysticarum purgationum, & illuminationum, & perfectionum. Per ipsos itaque superiores, per quos purgantur, & illuminantur, & perficiuntur. Sequitur. Hoc enim est omnino diuina ordinatione diuinitus promulgatum: per prima secunda diuinis participare illuminationibus: hoc, inquit, est diuinitus promulgatum, uel manifestatum omnino, id est, uniuersaliter de diuina ordinatione, & secunda ubique per prima participant diuinis illuminationibus. Sequitur. Inuenies autem hoc & multoties a theologis expressum: hoc, inquit, quod dico secunda per prima participare diuinis illuminationibus, inuenies tu expressum, id est, manifeste significatum, & notatum in scripturis scilicet sacris: a theologis, id est, iis, qui de diuinis ratiocinati sunt, & scripserunt. Sequitur. Quando enim diuina, & paterna humanitas Israel nutritiue pro sacra eius salute corripit, & ulciscitibus, & immanibus nationibus in correptionem tradens omnigena prouisorum in melius translatione: & captiuitatem dimisit, & ad priorem clementer reduxit beneficentiam: Vidit theologorum unus Zacharias unum primorum, ut existimo, & circa Deum angelorum

angelorum (Communis enim ut dixi est omnibus haec angelica cognominatio) ab ipso Deo discentem de hoc consolatoria (ut dictum est) uerba. Alterum uero subiectorum angelorum in occursum primi prouenientem, tanquam ad illuminationis susceptionem, & perceptionem: deinde ab ipso diuinum consilium tanquam a summo sacerdote eruditum: Et hoc docere theologum conuersum, quoniam fructuose habitabitur Hierusalem a multitudine hominum. Probat exemplum, quod dixerat. In Zacharia propheta legitur, angelum mandato accepto a Deo exisse, & angelo alteri sibi occurrenti mandatum dedisse, ut curreret, & prophetae nunciaret, quod adhuc absque muris habitaretur Hierusalem: hoc est enim, quod dicit. Quando diuina, & paterna humanitas, id est, pietas Dei paterna, nutritiue corripit, id est, more nutritiui, qui paruulum filium ad hoc flagellat, ut castiget, corripit Israel flagello Babylonicae captiuitatis pro sacra eius salute, ut scilicet dum corporaliter eum ad tempus exterius disperderet, interius ad sanctitatem reparando saluaret. Sic itaque pietas Dei paterne corripit Israel, & tradens eum in correptionem, ad hoc scilicet ut corrigeretur, tradens eum nationibus, Chaldaeis uidelicet: nationibus dico, & ulciscitibus, & immanibus: quia & iniuriam Dei ultae sunt, & tamen hoc non zelo iustitiae, sed crudelitatis furore fecerunt. Tradens dico translatione: ut scilicet traderentur de patria in exilium: de terra sua in terram alienam; de Hierusalem in Babylonem: de uisione pacis in captiuitatem confusionis: translatione dico omnigena, id est, uniuersali, siue generali omnium prouisorum in melius, hoc est, ad salutem praedestinatorum. Per hanc si quidem captiuitatem, & reductionem, quae in uno populo corporaliter facta est omnium electorum, & a captiuitate peccati liberandorum forma demonstrata est. Quando igitur diuina pietas paterne tradens Israel tali translatione: postea & captiuitatem dimisit, & ipsum Israel ad priorem beneficentiam clementer reduxit. Tunc uidit unus Theologorum. Zacharias secundum unum primorum angelorum, id est, unum de primis angelis, hoc est, unum de excellentibus, & superioribus, & circa Deum positus angelis. Dicit: unum de primis, ut ego existimo: nam theologia hoc non dicit, quod ille unus de primis fuerit. Sed ego existimo, quod ille unus de primis fuit, quia preceptum ab alio priore non accepit: sed mandatum ad secundum dedit. Ideo, inquit, existimo ego, quod ille unus fuit primorum angelorum. Quomodo primorum angelorum, cum angeli primi non sint: quoniam qui ultimi sunt, & infimi tantum angeli nominantur? Non inquit, sic angelum dico. Sed secundum hoc, quod communis est aliquando omnibus, sicut supra dictum est, haec angelica cognominatio nunc supremos ordines angelos uoco. Sic itaque unus Theologorum Zacharias uidit unum primorum angelorum ab ipso Deo discentem consolatoria uerba, de hoc scilicet negotio captiuitatis, & reductionis Israel ut dictum est in prophetia scilicet ipsius Zachariae. Vidit etiam alterum subiectorum angelorum in occursum primi angeli prouenien-

tem id est exeuntem, uel praeuientem id est praecurrentem antequam uocetur tanquam paratum, & deuotum per se ad susceptionem, & perceptionem illuminationis suae, quam accepturus erat ab illo. Deinde uidit ipse Zacharias illum secundum angelum eruditum consilium ab ipso primo angelo tanquam a summo sacerdote: ut pote scilicet a superiori, & sacra dante: & uidit etiam eundem secundum angelum postea conuersum, hoc docere Theologum: hoc est conuersum a primo angelo, cui intendebat: ad theologum, hoc est ad ipsum Zachariam, ut eum doceret, hoc scilicet consilium diuinum, quod ipse didicerat a primo angelo: primum autem angelus a Deo: hoc est autem consilium, quod ipse annunciauit: quoniam fructuose id est copiose habitabitur Hierusalem a multitudine hominum. Alia translatio dicit. Absque muris habitabitur Hierusalem. Sub eodem utique sensu, pro eo quod post interniciem captiuitatis diuina gratia populus ille in tantum multiplicandus foret, ut ambitu murorum Hierusalem habitantium multitudo includi non posset. Sequitur. Alter autem Theologorum Ezechiel: & ab ipsa, inquit, hoc sacratissime promulgatum esse cherubim super firmata gloriosissima diuinitate. Alterius Theologi testimonium probat, quod dixit, scilicet quod diuina consilia a primis angelis immediate suscepta: deinde per inferiores angelos usque ad theologorum animos deferuntur: hoc est, quod ait. Alter theologorum Ezechiel, scilicet hoc consilium diuinum et ab ipsa gloriosissima diuinitate, & super firmata sacratissime promulgatum esse cherubim: hoc inquit, Ezechiel dicit, quod diuinitas ipsa gloriosissima in maiestate super firmata in aeternitate, consilium suum cherubim sacratissime promulgauit, uel reuelauit, a quibus postea consequentibus est ordinibus manifestatum amplius. Ipsum enim Israel (ut dictum est) dux exercitus humanitas, per disciplinas in melius traducens, iustitia diuina corrigentibus redetur, correctos iustificauit. Humanitas, inquit, id est, pietas, dux exercitus siue magistra exercitationis, traducens ipsum Israel in melius per disciplinas, noxios condempnauit, correctos iustificauit, & hoc scilicet iudicium ex diuina iustitia redetur corrigentibus angelis, quod missi erant ad puniendum: quod idcirco diuina pietas flagella induceret, ut reprobos condempnaret, correctos iustificaret. Vel ipsa diuina iustitia redetur corrigentibus, quod iustum est, ut reprobi condempnentur, correcti iustificentur. Vel corrigentibus Chaldaeis, id est, persequentibus, per quos Deus populum suum flagellauit, & correxit, ex diuina iustitia redetur, ut recipiant sicut meruerunt: Israelitas autem correctos diuina pietas iustificauit. Hoc docetur primus post cherubim liberos saphiro percinctus, quod podera iuxta symbolum Hierarchicum induebatur: hoc inquit, diuinum consilium condemnationis & iustificationis docetur, primus post cherubi constitutus quod induebatur podera iuxta symbolum Hierarchicum. Quod enim post cherubi quod apparuit liberos saphiro percinctus, & podere indutus, symbolum erat Hierarchicum, id est, figura hierarchica: quae hierarchia uisibilibus figuris utitur ad inuisibilium demonstrationem. Et non solum ille, quod post cherubim primus erat, docetur diuinum consilium, sed etiam reliqui, qui sequuntur: hoc est enim, quod subiungit. Reliquos

quos autem angelos, qui secures habebant, diuina ordinatio imperata priori doceri de hoc diuinum iudicium. De hoc, scilicet consilio, siue de hoc opere, redi uina ordinatio imperat ipsi cherubim reliquos angelos doceri ab eo, qui primus erat post cherubim: ut eo ordine præceptum diuinum primum in cherubim descenderet, deinde per cherubim ad eum qui proximus erat potera indutus, per quem tandem ad consequentes angelos, qui cum securibus parati erant, ueniret. Sequitur. Ei quidem dixit mediam pertransire Hierusalem, & dare signum in frontes correctorum uirorum: uel ei, hoc est, cherubim dixit diuina ordinatio, ut ille præciperet sequentem se pertransire mediam Hierusalem &c. Vel ei, hoc est, sequenti post cherubim, per ipsum cherubim dixit mediam pertransire Hierusalem &c. Et non solum illi per cherubim perceptum dedit: sed alijs etiam post ipsum sequentibus; hoc est, quod subditur. Alijs exire in ciuitatem post eum: & percutite; & nolite parcere oculis uestris. Ad omnes autem, super quos est signum, ne appropinquetis. Hæc autem omnia, quæ de uisionibus prophetis assumpta sunt, ad hoc ualent, ut ostendatur, quod primi & summi angeli ab ipso Deo erudiuntur: secundi a primis, tertii a secundis. Sequitur. Quid fortassis quis dixerit de dicente angelo ad Danielelem, E xijt sermo: aut de ipso primo ignem ex medio cherubim recipiente? aut, illud eiusdem, quod abundantius in ordinis angelici ostensionem: quoniam & cherubim immitit ignem in manus sanctam stolam induti: aut de uocante diuinissimum Gabrielelem, & dicente ei, fac illum intelligere uisionem. Aut quæcunque alia a sacris theologis dicta sunt de celestium Hierarchiarum deiformi ornatu, ad quæ nostræ hierarchiæ ordinatio, secundum quod possibile est, assimilata, angelicam pulchritudinem, quantum in characteribus habebit formata per eum & reducta ad superessentialem simul omnis Hierarchiæ. In his testimonijs prophetis, sicut supradiximus, hoc solum probare intendit, quod in angelis alij alios docent: & inferiores a superioribus præceptum, & doctrinam suscipiunt; siue etiam cum homines ab angelis erudiuntur, & inferiores a superioribus cognitionem accipiunt. Quid enim dixerit quis, hoc est, aliquis, de angelo dicente ad Danielelem, nisi quod inferior a superiore eruditur, & doctrinam suscipit? Aut etiam quid dixerit aliquis de illo primo superius post cherubim commemorato potera indute, & ignem ex medio cherubim recipiente: nisi hoc similiter, quod alius ab alio accipere ostenditur, quod per se habere non potest? Aut quid aliud est etiam illud eiusdem. Uisionis, siue exempli, quod abundantius est siue copiosius in ostensionem angelici ordinis, id est, ad ostendendum, quod in angelis alijs alij superiores ordines ordinati sunt: sicut dico, quod cherubim immitit ignem in manus sanctam stolam induti: nisi manifeste dispensatio per alium in alium fieri demonstratur: illud quidem in uisione Ezechielis, de qua hoc sumptum est, testimonium conuincitur magis, quod exponit: quoniam ex eo quod primus ille post cherubim sanctam stolam, siue potera indutus de medio cherubim ignem accipere

iubetur, eundem ignem ab ipso cherubim non inconuenienter accepisse creditur. De hoc itaque quid dicere poterit aliquis, nisi quod manifeste ostenditur diuinam largitionem per alios ad alios transire? Aut etiam de angelo uocante diuinissimum Gabrielelem, & dicente ei: fac illum intelligere sermonem: quid dicere poterit aliquis, nisi quod secundum eiusdem dispositionis ordinationem diuinum præceptum per alios ad alios descendit: & qui superiores sunt, inferioribus imperant facienda, quemadmodum cognoscenda insinuant? De his itaque, aut etiam de alijs omnibus, quæcunque alia a sacris theologis dicta sunt de celestium Hierarchiarum deiformi ornatu, quid aliquis dicere poterit, nisi quod supradictum est? Ad quem, scilicet ornatum celestium Hierarchiarum: nostræ, id est, humanæ, siue ecclesiasticæ Hierarchiæ ordinatio assimilata, quantum ei possibile (scilicet assimilari) ex ipsa similitudine habebit angelicam pulchritudinem quantum in characteribus, hoc est, figuris, & similitudinibus. Quantum enim modo habet in figura similitudinis, tantum postmodum habebit in celsitudine glorificationis. Modo quidem characterem, & signum habet in figura: tunc rem, & ueritatem habitura in gloria. Quidam characteres istos extranee interpretari conati sunt, in illa futura gloria beatitudinis supernæ phantasias quasdam, & imagines errorum pro Deo in contemplatione speculantibus oppositas: Deum in sua substantia nulli unquam uisibilem asserentes. Sed nos beatitudinem non expectamus in contemplatione figurarum: quibus ueritas ipsa promissa est. Nostræ igitur Hierarchiæ dispositio ad angelicum ornatum formata, quantum modo in characteribus, & figura habet similitudinis, tantum postmodum habebit in gloria pulchritudinis. Modo quidem formata per eum: hoc est, & secundum eum angelicum scilicet ornatum, & mediante eodem ornatu angelico, reducta ad superessentialem simul omnis Hierarchiæ, hoc est, reparata ad similitudinem Dei, qui est superessentialis omnis Hierarchiæ: quia ab eo omnis Hierarchia non solum formam, sed etiam substantiam habet: quia omnem Hierarchiam ipse non solum instituit, sed etiam creauit, ut post ipsum esset similitudine, sub ipso conditione.

Titulus Capituli noni.

DE PRINCIPATIBVS, archangelis, & angelis, & de ultima eorum Hierarchia.

LITERA Cap. IX.

Aliquis nobis in contemplationem ornatus, angelicas concludens Hierarchias a deiformibus principibus, archangelis, & angelis dispositas. Et primo quidem dicere necessarium existimo (secundum quod

quod mihi possibile) sacrarum earum cognominationum manifestationes. Manifestat enim ipsa quidem celestium principum illud deiformiter principale eductiuum cum ordine sacro, & principalibus decantissimis uirtutibus, & ad superprincipale principium eas uniuersaliter conuerti, & alias hierarchicè ducere: & ad illud ipsum, quantum possibile, formari principium principium, manifestareque superessentiale eius ordinationem, ornatumque principalium uirtutum. ¶ Ipsa autem sanctorum archangelorum æquipotens quidem est celestibus principatibus. Est enim, & eorum, & angelorum (ut dixi) Hierarchia una, & dispositio. Veruntamen quoniam quidem non est Hierarchia non & primas, & medias, & ultimas uirtutes habens, archangelorum sanctus ordo communicatiuæ Hierarchiæ medietati extremorum recipitur. Etenim sacratissimis principatibus communicat, & sanctis angelis. Ipsi qui dem quoniam ad superessentiale principium principaliter conuertitur, & ad ipsum (ut possibile) reformatur, & angelos unificat secundum bene ornatos eius, & ordinos, & inuisibiles ducatus. Istis uero, quod & eis propheticum est ordini, diuinas illuminationes Hierarchice per primas uirtutes suscipiens: & angelis eas deiformiter annuncians, & per angelos nobis manifestans secundum sacram uniuscuiusque diuinitus illuminatorum analogiam. ¶ Ipsi enim angeli (sicut prædiximus) completiue consummant omnes celestium animorum dispositiones, secundum quod consummandum est: quippe in celestibus essentiis habentes angelicam proprietatem: & magis apud nos angeli; quam priores aptius nominati, quantum circa id, quod manifestius est, ipsis est Hierarchia, & magis circumornatus. Excellentissimam quidem enim (ut dictum est) dispositionem tanquam ipsi occulto primitus ordinate proximanter, clam formans existimandum ordinare secundam: Secundam uero, quæ completur a sanctis dominationibus, & uirtutibus, & potestatibus: ei, quæ est principibus, & archangelis, & angelis, Hierarchiæ præesse. Primam quidem Hierarchiam manifestius: eam uero, quæ est post eam, occultius: principiarum autem, & archangelorum; & angelorum manifestati

uam dispositionem, humanis Hierarchiis per consequentia præcipere: ut sit per ordinem ad Deum ascensus, & conuersio, & communicatio, & unitas. Et quidem nec non a Deo omnibus Hierarchicis optime indita, & communicatiue superueniens, & cum ornatu sacratissimo processio. Inde theologia nostram Hierarchiam angelis distribuit, principem Iudæorum populi Michaellem nominans, & alios gentium diuersos. Statuit enim excelsus terminos gentium, secundum numerum angelorum Dei. Si autem quis dixerit, & quomodo Hebræorum populus reductus est solus in diuinas illuminationes? Respondendum, quod non angelorum rectas dominationes accusari oportet: aliarum gentium in non existentes deos errore, sed illos ipsos propriis inflexionibus ex ea, quæ est in diuinum, recta reductione recedentes amore proprio, & superbia ipsorum uisorum diuinitus, & corrationaliter culti. Hoc perhibetur & ipse Hebræorum populus perpeffus esse. Cognitionem. n. Dei repulisti (ait) & post cor tuum existi. Neque enim coactam habemus uitam: neque per prouidentium propriam potestatem, diuina lumina prouidæ illuminationis reuelantur: sed intellectualium uisionum dissimilitudo superplena paterna bonitate lucis donationem, aut omnino non participatam facit, ad earum reformationem non distributam: aut participationes facit differentes: paruas aut magnas, obscuras aut claras, unius & simplicis, & sæper eodem se modo habentis, & superexpansi fontalis radij. Deinde quia & alijs gentibus, ex quibus & nos respeximus in illud, omnibus paratum in traditionem, & apertum diuini luminis, & magnum, & copiosum pelagus, non alienigenæ quidam imperabant dii: unum autem omnium principium, & ad ipsum reducerunt: sequentes secundum unamquamque gentem sacerdotio fungentes angeli: Melchisedech intelligendum summum sacerdotem existentem Dño amicissimum existentium, non existentiū, sed uere existentis excelsi Dei. Etenim sic simpliciter Melchisedech ipsi theosophi non amicū Dei tantum, sed & sacerdotem uocauerunt: An ut sapiētibus aperte significarent, quod non solum ex eis in ipsum, qui uere est, Deum conuertit. Adhuc autem & alijs ut summus sacerdos educet ea, quæ est ad ueram, & solam diuinitatem reductionem. Et hoc autem

Dan. 10.

Osce. 4.

tuam summe sacerdotalem intelligentiam admonebimus, quod & Pharaoni apud ipso Aegyptios imperante angelo, & Babyloniorum principi praeside proprio, omni prouidentia, & dominationis prouidum, & potestatum secundum diuisiones distributum, & gentibus illis ueri Dei ministri duces statuti sunt formationum ab angelis uisionis manifestatione, angelis continuo sacris uiris Ioseph, & Danicij ex Deo per angelos reuelata. Vnum enim est omnium principium, & prouidentia: & nullo modo existimandum Iudaos quidem pleniter duxisse diuinitatem: Angelos autem specialiter, aut aequae honorabiliter, aut oppositis, aut deos quosdam alteros imperare alijs gentibus. Sed & eloquium illud secundum ipsam sacram intelligentiam accipiendum: non ut partiente Deo cum alteris dijs, aut angelis nostrum ducatum, in Israel principatum, & gentis ducatum Israel contento. Sed ut ipsa quidem una simul, & excelsa prouidentia omnes homines salutariter priorum angelorum reftitutorijs manuductionibus distribuite, solo fere ultra omnes Israel in uiri Dei illuminationem, & cognitionem conuerso. Vnde theologia quidem ipsum possedisse Israel in ueri Dei famulatum significans, facta est portio Domini ait. Ostendens autem & eum uiritim ceteris gentibus distribuisse: cuidam sanctorum angelorum in cognoscendum per eum unum omnium principium Michaelem: dixit Iudaicum duxisse populum: aperte nos edocens unam esse omnium prouidentiam, simul omnibus inuisibilibus, & uisibilibus uirtutibus superessentialiter supercollocatam: Omnes autem per singulas gentes imperantes angelos in ipsum, ut proprium principium sequentes uoluntate essentiali quasque uirtutes extendere.

EXPOSITIONIS IN NOMINE Caput Diui Dionysij Areopagite de celesti Hierarchia: pars prima Lib. IX.

Eliguit nobis in contemplationem ornatus, angelicas concludens Hierarchias a deiformibus principibus archangelis, & angelis dispositas. Plana sunt uerba. Ornatus, inquit, concludens angelicas Hierarchias, dispositas a deiformibus principibus archangelis, & angelis dispositas.

formibus principibus, archangelis, & angelis, est nobis reliquus. i. Reliquum nobis est nunc hoc, ut contemplerur siue consideremus ornatum. i. pulchram dispositionem angelicam Hierarchie: quae quasi conclusio est duarum praecedentium, & finis in qua dispositi sunt tres ordines. i. principatus, angeli, & archangeli. Sequitur. Et primo quidem dicere, necessarium existimo, secundum quod mihi possibile, sanctorum earum cognominationum manifestationes. Ego, inquit, existimo necessarium esse, ut primum dicam manifestationes cognominationum earum, ut per interpretationem cognominationum manifestentur proprietates earum. Hoc igitur primum existimat exponendum, quare in hac ultima hierarchia alij principes, alij archangeli, alij angeli nominantur: quia ex ipsa discreta cognominatione proprietates singulorum manifestantur: hoc est, quod subdit. Manifestat enim ipsa quidem celestium principum illud deiformiter principale educituum cum ordine sacro, & principalibus decentissimis uirtutibus & ad superprincipale principium eas uniuersaliter conuerti, & alias hierarchice ducere: & ad illud ipsum, quantum possibile formari principium: manifestareque superessentialem eius ordinationem, ornatumque principalium uirtutum. Exponit quid singulares cognominationes in hac Hierarchia ultima significet: & primum de cognominatione principatum tractat, ostendens quod ipsa scilicet cognominatio manifestat illud principale educituum, hoc est, illum principalem ducatum, quem habent, deiformiter, hoc est, ad similitudinem Dei: quia sicut Deus unus, & summus princeps est omnium: ita ipsi principes, & duces sunt subiectorum angelorum, & hominum. Hunc itaque ducatum ipsa cognominatio manifestat cum ordine sacro, & principalibus decentissimis uirtutibus, quae ipsi ducatum & ex ordine sacro, habent, & ex principalibus uirtutibus. Quia quod duces, & principes aliorum sunt, & ex eo habent, quod ad hoc ex officio ordinati sunt, & ex hoc, quod principalibus uirtutibus ceteris excellentiores existunt. Sequitur. Et ad superprincipale principium eas uniuersaliter conuerti; hoc, inquit, etiam manifestat cognominatio principum, eas scilicet uirtutes, quas ipsi habent: uniuersaliter conuerti ad superprincipale principium, hoc est, Deum. Et significat etiam ipsa eorum cognominatio, alias scilicet uirtutes, uel aliorum uirtutes ducere ad illud ipsum principium principium, quantum possibile est, eas scilicet uirtutes formari ad illud, uel conformari illi: ducere, dico, Hierarchice, id est, secundum modum, & mensuram praelationis suae. Suas enim uirtutes ad principium suum ducunt, uniuersaliter conuertendo; aliorum uirtutes ad principium suum ducunt Hierarchice praecedendo: quia intantum ducere habent, in quantum praecedere, uel praesse debent. Ideo hierarchice ducunt, quia in eo, in quo praelati non sunt, recte duces esse non possunt. Hoc itaque manifestat eorum cognominatio, quod scilicet principatum habent ad similitudinem Dei ex officio, & uirtute: & quod ad principium suum, & suas uirtutes conuertunt, & aliorum,

rum uirtutes ducunt. Manifestat etiam eorum cognominatio ornatum ipsarum principalium uirtutum, hoc est, ipsorum principatum dispositionem, manifestare superessentialem ordinationem eius principij primi. Ex ipsa quippe cognominatione principatum innuitur, quod in eorum praelatione primus principatus manifestatur: quia ipsum principando & imitantur, & manifestant. Sequitur. Ipsa autem sanctorum archangelorum aequipotens quidem est caelestibus principatibus. Est enim & eorum, & angelorum (ut dixi) hierarchia una, & dispositio. Ipsa (subauditur) cognominatio sanctorum archangelorum, aequipotens est, id est, aequam potentiam, uel aequalem potentiam significat caelestibus principatibus: quia una Hierarchia est, & una dispositio trium ordinum: hoc est, & angelorum, & eorum. scilicet archangelorum & principatum. Et licet ex eo, quod una est hierarchia, una est & aequalis potestas trium: tamen quia nulla hierarchia est, quae non habeat, & primos, & medios, & ultimos ordines: ideo archangeli inter principatus, qui primi sunt: & angelos, qui ultimi sunt, medio loco constituti: utrorumque participat proprietatem: Hoc est, quod dicit. Veruntamen quoniam quidem non est hierarchia, non & primas, & medias, & ultimas uirtutes habens, archangelorum sanctus ordo communicatiue hierarchiae medietati extremorum recipitur. Quoniam, inquit, non est hierarchia aliqua, quae non habeat & primas, & medias, & ultimas uirtutes: ideo sanctus ordo archangelorum recipitur communicatiue medietati Hierarchiae extremorum: hoc est, recipitur, ut in medietate sit extremorum communicans hierarchiae, id est, sacrae potestati illorum, uel hierarchicae medietati recipitur: hoc est, ad possidendam hierarchicam medietatem, quae communicatiua est extremorum: hoc est, quod sequitur. Etenim sacratissimis principatibus communicat, & sanctis angelis. In quo autem utriusque quidem, quia ad superessentialia principum principaliter conuertitur, & ad ipsum, ut possibile, reformatur: & angelos unificat secundum bene ornatos eius, & ordinatos, & inuisibiles ducatus. In hoc, inquit, participat archangelorum ordo cum principatibus in eadem uirtute, quia conuertitur ad superessentialia principum suum, & reformatur ad ipsum, quantum possibile est sibi: & quia etiam unificat, hoc est, ad unitatem eiusdem principij colligit, angelos post se ducendo secundum ducatus inuisibiles, & ordinatos, quibus illos subiectos, & sequentes ducere habet. In hoc ergo archangelorum ordo uirtuti principatum communicat, quod ad similitudinem, siue imitationem illorum ad primum principium suum & se conuertit, & sequentes se colligit. Et non solum principatibus suprapositis, sed etiam angelis infra constitutis communicat ipse ordo archangelorum, hoc est, quod subdit. Istitis uero, quod & eis propheticum est ordini diuinas illuminationes hierarchice per primas uirtutes suscipiens: & eas angelis deiformiter annuncians: & per angelos nobis

manifestans secundum sacram uniuersaliumque diuinitus illuminatorum analogiam. Illis, inquit, id est, principatibus communicat, sicut supra diximus, ordo archangelorum. Istitis uero, id est, angelis in hoc communicat, quod eis & propheticum est ordini, id est, ordo propheticus, & ad prophetandum ordinatus, prophetans eis utpote inferioribus diuina secreta, diuinas quidem illuminationes suscipiens per primas uirtutes, hoc est, per principatus, qui priores, & superiores sunt: ipse suscipiens, dico, hierarchice, hoc est, secundum quod ordo, & dispositio hierarchica exposcit: ut scilicet inferiores a superioribus suas illuminationes suscipiant. Suscipiens, dico, & annuncians eas, scilicet illuminationes, quas a superioribus suscipit, angelis inferioribus: annuncians autem deiformiter: ut in hoc, quod a superioribus suscipit, hierarchicam dispositionem custodiat: in hoc uero, quod inferioribus tribuit, a Dei conformitate non recedat, qui summus omnium uniuersis subiectis sua dona participanda largitur. Illuminationem quippe a superiori suscipere hierarchicum est: inferiori autem dare diuinum. Ac per hoc ordo archangelicus medio constitutus secundum dispositionem hierarchiae & superioribus & inferioribus participat, diuinas illuminationes a superioribus suscipiens principatibus, & angelis inferioribus eas annuncians: & per angelos nobis quasi postremis & infinis easdem diuinas illuminationes annuncians secundum sacram uniuersaliumque diuinitus illuminatorum analogiam: hoc est, secundum modum, & mensuram capacitatis uniuersaliumque nostrum ad eandem diuinam illuminationem percipiendam: uel annuncians nobis per angelos secundum sacram analogiam uniuersaliumque illorum, scilicet angelorum diuinitus illuminatorum: id est, intantum per unumquemque diuinam illuminationem annunciant, in quantum unusquisque aptus est ad eam capiendam in se, & annunciandam alijs per se. Sequitur. Ipsi enim angeli (sicut praediximus) completiue consummant omnes caelestium animorum dispositiones, secundum quod consummandum est. Ac si diceret. Congruue nobis ordo archangelicus per angelos diuinas illuminationes annunciat: quia ipsi angeli in caelesti dispositione ultimi sunt, & hominibus proximi: & ita eis complentur, siue terminantur, & consummantur omnes dispositiones, siue ordines caelestium animorum, hoc est, angelorum. ita ergo angeli omnes caelestes ordines consummant, secundum quod consummandum est, ut subaudiatur de eis: uel ut expressius dicatur, secundum quod consummandi sunt ipsi scilicet ordines angelorum. Quomodo autem perficiant, aut consummant ipsi angeli caelestes ordines, subiungit dicens. Quippe in caelestibus essentialibus habentes angelicam proprietatem, & magis apud nos angeli quam priores aptius nominati, quantum circa id, quod manifestius est, ipsis est hierarchia, & magis circumornatus. Non, inquit, mirum est si in eis caelestes ordines terminantur: quia inter oes caelestes essentialitas eorum proprium est nobis diuina secreta nunciare: & in hoc habent angelicam proprietatem, M. Hug. a S. Vict. To. j. Aaa 2 quod

quod eorum proprium est nuncios esse nobis : & idcirco apud nos aptius angeli nominati sunt magis, quam priores siue superiores : in quantum uidelicet ipsis est hierarchia, id est, potestas, uel officium circa id, quod manifestius est nobis, & in quantum etiam ipsorum ornatus, siue dispositio, uel ordo magis circum, id est, circumscriptibilis est, & intelligibilis nobis propter ministerium uisibilibus appropinquans. Ideo eis magis est circumornatus; hoc est, cognoscibilis, uel comprehensibilis ordo, quia nobis proximus. Sequitur. Excellentissimam quidem enim (ut dictum est) dispositionem tanquam ipsi occulto primitus ordinate proximantem clam formans existimandum ordinare secundam. Secundam uero, quae completur a sanctis dominationibus, & uirtutibus, & potestatibus : ei, quae est principibus & archangelis, & angelis, hierarchiae praesse. Primam quidem Hierarchiam manifestius : eam uero quae post eam, occultius. Principatum autem, & archangelorum, & angelorum manifestatiuam dispositionem, humanis Hierarchiis, per consequentia percipere : ut sit per ordinem ad Deum ascensus, & conuersio, & communicatio, & unitas. Existimandum est, inquit, excellentissimam dispositionem, hoc est, supremam Hierarchiam, tanquam primitus, id est, principaliter approximantem ipsi occulto, id est, Deo : ordinare secundam, clam, id est, occulte, uel incomprehensibiliter formans eam. Secundam uero hierarchiam, quae completur a sanctis dominationibus, & uirtutibus, & potestatibus, existimandum est praesse ei, scilicet hierarchiae, quae ex principibus, & archangelis, & angelis : & existimandum est primam quidem hierarchiam, hoc est, supremam, percipere manifestius diuinas illuminationes, uel manifestius praesse tertiae : eam uero, quae post eam est, hoc est, secundam, occultius scilicet praesse. Dispositionem autem, id est, hierarchiam principatum, & archangelorum, & angelorum manifestatiuam, id est, notam, & notificantem, existimandum est praecipere humanis hierarchiis per consequentia, hoc est, consequenter postquam ei a superioribus praecipitum fuerit : ut sic sit per ordinem ad Deum ascensus, & conuersio, & communicatio, & unitas, id est, ut humanae mentes per inferiorem hierarchiam ad mediam, & de media ad supremam conuersae, ascendant ad illud unum communicandum, quod Deus est. Sequitur. Et quidem necnon a Deo omnibus hierarchicis optime indita, & communicatiue superueniens, & cum ornata sacratissimo processio. Tali inquit ordine unum bonum ab omnibus communicatur, a Deo procedens in omnes hierarchicos ordines, ut eos ornent superueniens eis, & inditum per communicationem. Hoc est, quod ait. Et quidem necnon, id est, etiam, processio fit a Deo illius summi uidejacet boni, omnibus hierarchicis, subauditur, ordinibus optime indita : eis superueniens communicatiue, hoc est, ad communicandum, & cum ornata sacratissimo. In hoc enim magnus est ornatus diuinae dispositionis, quod cum unum bonum omnes

participent, non uno tamen modo communicandum prouenit : sed per alios alii illud percipiunt, & rursus aliis post se communicandum praebent. Quemadmodum in illis spiritibus prima hierarchia secunda, secunda tertia, tertia nostra, id est, humanae, diuinas illuminationes communicandas praebet : hoc est, quod subsequenter adiungit, dicens. Inde theologia nostram hierarchiam angelis distribuit principem populi Iudaeorum Michaellem nominans, & alios gentium diuersos. Inde ait, hoc est, propterea, quia inferiores a superioribus reguntur : theologia id est, diuina scriptura, distribuit nostram hierarchiam angelis regendam, nominans Michaellem principem populi Iudaeorum, & alios angelos diuersos principes gentium scilicet nominans : sicut in Daniele principem Persarum, & principem Graecorum nominatum legimus. Et non solum in illis testimoniis probatur angelos principari hominibus : Sed etiam alibi testatur scriptura dicens. Statuit excelsus terminos gentium secundum numerum angelorum Dei. Terminos, hoc est, diuisiones, siue distributiones gentium statuit Altissimus iuxta numerum angelorum Dei : quia numero angelorum numerum gentium aptauit, ut singulis gentibus singuli angeli praessent : quamuis quia secundum aliam translationem ibi non angeli, sed filii Dei nominantur : aliud aliquid significatum uideatur. Sequitur. Si autem quis dixerit : & quomodo Hebraeorum populus reductus est solus in diuinas illuminationes? Respondendum, quod non angelorum rectas dominationes accusari oportet, aliarum gentium in non existentes deos errore : sed illos ipsos propriis inflexionibus ex ea, quae est in diuinum, recta reductione recedentes amore proprio, & superbia, ipsis uisorum diuinitus, & corrationabiliter cultui. Ac si diceret : Mirum quidem uideretur. Si quis (ait) miratur, cur boni angeli illas gentes; quibus praesuerunt a cognitione ueri Dei recidere passi sunt : Respondendum, hoc culpa angelorum factum non esse : & quod non oportet accusari rectas dominationes angelorum pro errore gentium aliarum, quae non fuerunt ex Israel, in deos non existentes, id est, quia errando illos coluerunt, qui non erant dii : Sed illos ipsos propriis inflexionibus, id est, propria uoluntate recedentes a recta reductione, id est, cognitione, per quam homo reducitur in diuinum, ut crederent deos, qui non erant dii. Illos, inquam, ipsos accusandos, qui propria uoluntate, in quantum liberi arbitrii erant, a ueritate in errorem lapsi sunt : & hoc ex amore proprio, quia seipos amauerunt plusquam Deum, & suam gloriam querebant, & ideo superbi erant : & ex superbia uisorum ipsis diuinitus; id est, eorum, quae ipsis reuelata sunt diuinitus, & quae reuelata sunt eis etiam corrationabiliter cultui scilicet diuino, id est, ex quibus rationabiliter, uel probabiliter intellexisse potuissent, quemadmodum Deum colere deberent. Quia, sicut dicit Apostolus, cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt : sed euauerunt in cogitationibus suis. Dicentes enim se esse sapientes (ecce superbia) stulti facti sunt : & obscuratum

Dan. 10.

Rom. 1.

ratum est insipiens cor eorum (ecce error in non existentes deos) quia seruiuerunt potius creaturae quam creatori, qui est benedictus in secula. Vel diuinitus, & corrationabiliter retribuente subauditur eis Deo : hoc est, sapienter, & condigne cultui : hoc est, sicut decebat cultores falsorum, scilicet deorum uisorum ipsis, hoc est, qui ipsis uidebantur dii, & non erant. In hoc enim sapienter, & rationabiliter retribuit eis Deus : quod sicut dicit Apostolus, quia Deum non probauerunt habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quae non oportet in semetipsis. In semetipsis enim puniendi fuerant, qui in semetipsis peccauerant Sequitur.

Hoc perhibetur & ipse hebraeorum populus perpeffus esse, hoc scilicet, quod a cultu Dei recessit, sicut & aliae nationes recesserant in culturam idolorum : uel hoc, id est, uindictam diuinam consumilem, quia similiter a cultu Dei recessit, & cognitionem Dei abiicit. Ait enim diuina uox ipsi Israel. Cognitionem Dei reuulisti : & post cor tuum existi. Relicto scilicet Deo, qui intus pura mente colitur. Existi foras per amorem uisibilium, quo te cor tuum. i. desiderium, & uoluntas praua distrahebat. In quibus omnibus liberi arbitrii potestas apparet, quia sine coactione homo, siue ad bonum adiutus, siue ad malum permissus, propria uoluntate inclinatur : hoc est, quod sequitur. Neque enim coactam habemus uitam. Voluntas enim rationali creaturae dari potest libera, sed cogi omnino non potest. Et sicut in nostra potestate non est, ut diuinae illuminationis donum nobis offeratur, ita non nisi in nostra potestate est, ut oblatum suscipiatur. Nam aliquando & cum nolumus offertur, sed nunquam suscipitur, nisi cum uolumus. Et cum uolumus, quidem a Deo uolumus : quia donum Dei est uoluntas bona. Cum autem nolumus, a nobis nolumus : quia nolle nihil aliud est, quam non uelle : quod desertio boni est ad non esse, & nihil : quod sine ipso factum est. Itaque diuina lumina prouide illuminationis : qui per ea Deus prouide illuminat : Illa quidem non reuelantur per propriam potestatem prouidentium : id est, eorum, qui ex eis acceptis prouidentes fiunt : uel prouisorum, id est, eorum, qui prouisi sunt, uel praedestinati a Deo ad illa accipienda. Notandum, quod ubi nos, reuelantur, habemus, alia littera habet, obsecantur : quae licet diuersa sint, ad eam tamen ueritatem astruenda pertinent : ut scilicet ostendatur, quod utrum diuina lumina reuelentur, id est, manifestentur, an obsecantur, id est, abscondantur, & occultentur, non in potestate accipientium, sed in arbitrio dantis constat. Sed tamen quamuis ipsa manifestatio, uel occultatio in eorum potestate non sit : susceptio tamen nunquam fit, nisi cum eorum uoluntate, quia rationale bonum est quod non potest, nisi a cognoscente, & uolente percipi. Aut praua uoluntate fit, ut omnino repellantur : aut differentia bonae uoluntatis, ut dissimiliter participetur : hoc est, quod dicit. Sed intellectualium uisionum, hoc est, spiritualium oculorum, rationalium scilicet metium, dissimilitudo facit donationem lucis uentientem. i. de superplena, hoc est,

de ualde plena, & excellenter plena paterna bonitate : illa, inquam, donationem facit ipsa dissimilitudo, aut omnino non participantem, & non distributam ad earum. i. uisionum reformationem : aut facit participationes differetes, hoc est, paruas aut magnas, obscuras aut claras, unius fontalis radii, & simplicis, & semper eodem modo se habentis, & superexpansi. Radius enim diuinae illuminationis a fonte boni descendens in se unus, & simplex, & semper eodem modo se habens, cunctis rationalibus mentibus superexpanditur, & ab eis non secundum suam simplicitatem, sed secundum illarum diuersitatem differenter participatur. Aut enim prae sunt, & omnino illam repellunt, & faciunt, ut nullo modo participetur, neque distribuatur ad earum reformationem, aut dissimiliter bonae sunt, & differenter eum suscipiunt. Sequitur. Deinde quia & aliis gentibus, ex quibus & nos respeximus in illud, oibus paratum in traditione & apertum diuini luminis, & magnum, & copiosum pelagus : non alienigenae quidem imperabant dii : unum autem omnium principium : & ad ipsum reduxerunt sequentes secundum unamquamque gentem sacerdotio fungentes angeli. Ac si diceret. Quod gentibus boni angeli prelati fuerint, non solum ex eo probari potest, quod altissimus terminos populorum constituisse dixit iuxta numerum angelorum Dei : Sed ex eo etiam, quod ipsis gentibus non alienigenae dii ab initio imperabant, sed unus Deus. Probabile. n. est omnino, quod bonus Dominus in republica sua bonos sub se ministros constituerit : quorum ministerio & hoc postea factum est, quod nos, qui ex gentibus credidimus, respeximus per fidem ad Deum, & ad plenitudinem illuminationis eius, reducti per eos : quod utique non fecisset, si boni non fuissent : hoc est, quod dicit. Deinde etiam ex hoc probari potest, quod boni angeli prelati fuerunt gentibus : quia scilicet ipsis aliis gentibus, quae non fuerunt ex Israel, ex quibus gentibus & nos, qui postea credimus respeximus, conuersi per fidem in id magnum, & copiosum pelagus diuini luminis, quod paratum est, & apertum omnibus in traditionem, siue largitionem : quia largitur se, & tradit omnibus uolentibus, & desiderantibus illud accipere. Illis uidelicet gentibus non imperabant alienigenae quidam dii, quamuis hoc uideri posset, quia idola coluerunt, & falsos deos adorauerunt. Sed unus Deus illis imperabat, & dominabatur : quia sicut est unum principium omnium, a quo sunt omnia : ita est unus dominus, & rector, sub cuius potestate constituta sunt uniuersa. Qui sicut in seipso bonus est, ita ministros bonos sub se retores, & duces angelos constituit : & illi angeli reduxerunt nos sequentes per fidem, ad ipsum principium nostrum. Reduxerunt, dico, secundum quod erant sacerdotio. i. sacra praelatione fungentes secundum unamquamque gentem, hoc est, unusquisque : ex ea gente, in qua sacerdotio, id est, sacra potestateungebatur : ad fidem conuertit eos, qui crediderunt, & ad principium suum respexerunt. Sequitur. Melchisedech, intelligendum, summum sacerdotem existentium, non existentium, sed uere existentis excelsi Dei. De angelorum ministerio, & officio tractans subito de Melchisedech narrationem inducit : non quia, ut quidam putant, M. Hug. a S. Viet. To. j. Aaa 3 tunc.

etauerunt, angelum ipsum fuisse, aut per hoc eius sacerdotium inter ministeria angelorum commemorandum existimet: Sed ut ostendat, quod non solum angelorum, sed etiam sanctorum, & Deo placitum hominum, aliisque hominibus in ijs, quae diuina fuerunt praepositorum opere, & ministerio factum sit, quod increduli ex gentibus ad fidem, & cultum ueri Dei conuersi sunt. Secundum hunc itaque modum, quo angeli ex officio praelationis suae sacerdotio functi sunt in gentibus, ad fidem ueri Dei conuertentes, intelligendum est Melchisedech summum sacerdotem fuisse existentem Domino amicissimum omnium existentium, immo potius non existentium, sed uere existentis excelsi Dei. Litera perplexa est. Sensus autem hic est. Quia dixerat Melchisedech Domino fuisse amicissimum omnium existentium, quasi corrigens dictum suum, quia eos, qui uere non sunt existentes, dixerat, subiungit, non existentium: secundum quod scriptum est. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo. Et quasi quaeretur: quis ergo existat: subiungit. Solus excelsus Deus, qui ueram habet existentiam. Quod autem non ait uere existens excelsus Deus, sed uere existentis excelsi Dei, propter similitudinem praecedentis uocis factum est: ut per eundem casum responderet non existentium, sed uere existentis excelsi Dei. uel sic legi potest. Melchisedech existentem Domino amicissimum omnium existentium, intelligendum est fuisse sacerdotem non quorumlibet existentium, sed excelsi Dei uere existentis: sicut scriptum est. Erat. n. sacerdos Dei altissimi. Et sequitur. Etenim sic simpliciter Melchisedech ipsi theosophi non amicum Dei, sed & sacerdotem uocauerunt. Bene, inquit, dixit Melchisedech sacerdotem intelligendum: quia theosophi. i. diuina scribentes non simpliciter amicum tantummodo Dei, sed etiam sacerdotem uocauerunt. Et quare sacerdotem uocauerunt, subiungit dicens. An ut sapientibus significarent aperte, quod non solum ex eis in ipsum, qui uere est, Deum conuertit? Adhuc autem & aliis ut summus sacerdos educet ea, quae est ad ueram, & solam diuinitatem reductione. Quod inquit, Melchisedech, qui de Iudaeis non erat, non solum amicum Dei, sed etiam sacerdotem Dei uocauerunt: an ideo hoc fecerunt? utique sic ideo hoc fecerunt, ut sapientibus aperte significarent, quod non solum ex eis. i. ex Israel, qui soli tunc ad cognitionem diuinam reducti, & conuersi uidebantur, conuertit in ipsum Deum, hoc est, ad fidem, & cognitionem ipsius Dei, qui uere est. Sed etiam ex alijs gentibus multos educet de tenebris ignorantiae, uidelicet ea reductione, quae est ad ueram, & solam diuinitatem, hoc est, ad cognitionem Dei. Non quod ipse Melchisedech aliquos ex Israel conuertisse legatur, qui necdum populus erat: nisi forte Israel in patribus superioribus accipiamus, ex quibus aliqui fortassis per ipsum Melchisedech tempore ipsius ad notitiam Dei ducti sunt. Vel ut sic legatur, quod scilicet idcirco non solum amicum Dei, sed & sacerdos uocatus sit: quia conuertit, subauditur, ignaros & nescios ad ipsum Deum, cui uere est credendum. Et quasi aliquis obijceret, quod ipse Melchisedech, qui de Israel non erat, sed alienigena, nullum ad fidem

Dei conuertit: quia solus Israel Deum cognouit. Respondet, quod non solum ex Israel ad fidem Dei conuersi sunt, sed etiam ex alijs gentibus: quae scilicet conuersio aliorum per ipsum Melchisedech facta est. Qui tunc quidem, id est, quando Abraham benedixit, sacerdos Dei altissimi uocatus est, cum non esset ex Israel: ut ostenderetur, quod educendus esset ad Deum multos: & quod Deus non solum in Israel, sed etiam in gentibus & sacerdotem haberet, & populum. Propterea non ait, educit, sed educet, inquit. Ad illud quidem tempus, quando haec dicta sunt, futurum significans, quando uel ipse Melchisedech postea per se ex gentibus ad Deum conuertit: uel Christus, cuius ille typus erat, non solum ex Israel, sed etiam ex omnibus gentibus per fidem multos ad ecclesiam suam de tenebris infidelitatis educit. Sequitur. Et hoc autem tuam summe sacerdotalem intelligentiam admonebimus: quod & Pharaoni apud ipsos Aegyptios imperante angelo, & Babyliorum principi praeside proprio, omni prouidentia, & dominationis prouidum, & potestatiuum secundum diuisiones distributum: & gentibus illis ueri Dei ministri duces statuti sunt formationum ab angelis uisionis manifestatione, angelis continuo sacris uiris Ioseph, & Danieli ex Deo per angelos reuelate. Adhuc aliam subiungit auctoritatem, ex qua probare uult gentibus bonos angelos a Deo praelatos. quod uidelicet apud Aegyptios Pharaoni angelus uisionem demonstrat, & per eam illi de futura sterilitate cautelam imperat: manifestata de inde eadem uisione per Ioseph: & similiter Babyliorum principi scilicet Nabuchodonosor, proprius praesens. i. proprius praepositus tuus, uidelicet proprius angelus uisionem format: eandemque postea per Daniele referendo manifestat. In quibus omnibus apparet, quod Deus omnium rerum & prouidentiam habet, & dominationem, & potestatem, secundum quod per illas uisiones discretum, uel distinctum, uel distributum est: quae uisiones primum angelis reuelatae sunt a Deo: & deinde continuo per angelos sacris uiris Ioseph, & Danieli, hoc est, quod dicit. O Timothee non solum superiora, sed etiam hoc admonebimus tuae summe sacerdotalem intelligentiam. i. intelligentiam tuam, qui summus sacerdos es admonebimus hoc, quod angelo imperante Pharaoni apud Aegyptios, & Babyliorum principi imperante praeside proprio, id est, angelo, qui ei praelatus erat: per hoc, inquam, quod angeli illis imperasse leguntur, distributum est prouidum, & potestatiuum diuinae prouidentiae, & dominationis secundum illas, scilicet uisiones, id est, ostensum est, quod Deus prouidentiam suam, & potestatem singulis gentibus gubernandis distribuit: & ostensum est etiam, quod gentibus illis ueri Dei ministri duces statuti sunt: & quomodo ostensum sit, hoc subiungit manifestatione, scilicet uisionis formationum ab angelis, hoc est, uisionis, in qua demonstratae sunt formationes, siue figurae ab angelis factae in mentibus prophetarum, ad significanda futura, quales fuerunt uaccae, & spicae, quas uidit Pharaon: & arbor, & statua, quam uidit Nabuchodonosor. Talis itaque uisionis manifestatio

manifestatione demonstrata est diuina prouidentia, & potestas per angelos gentes disponens: uisionis, dico, primum reuelatae angelis a Deo, & deinde continuo per angelos reuelatae sacris uiris, Ioseph scilicet & Danieli ex Deo. Sequitur. Vnum enim est omnium principium & prouidentia: & nullo modo existimandum, Iudaeos quidem pleniter duxisse diuinitate: angelos autem specialiter, aut aequae honorabiliter, aut oppositis, aut deos quosdam alteros imperare alijs gentibus. Repetitio probat, quod supradixit, quod unum est principium, & prouidentia omnium, id est, unus Deus, a quo sunt omnia, & per quem reguntur uniuersa: & idcirco nullo modo existimandum est diuinitatem duxisse Iudaeos, hoc est, ducatum praebuisse Iudaeis pleniter, uel absolute, hoc est, per semetipsam, scilicet sine mediante angelorum ministerio: Alijs autem gentibus imperare angelos specialiter, hoc est, particulariter, siue minus excellenti potestate, aut aequae honorabiliter, hoc est potestate aequali, & consimili diuinae dominationi, aut oppositis subauditur imperijs: quemadmodum apostata angelus dixisse legitur. Sedem se ad Aquilonem positurum, & altissimo potestate futurum consimilem. Aut etiam non est existimandum alteros quosdam deos imperare alijs gentibus: quasi unius, & ueri Dei potestati, & dominationi omnia subiecta non sint. Non est, inquit, ita existimandum quasi in solis Iudaeis uerus Deus potestatem habeat, & alijs gentibus siue angeli, siue alteri quidam dii, siue aequali, siue inaequali, contraria tamen, & extranea diuinae dominationi imperent potestate. Vel sic legatur, Nullo modo existimandum diuinitate per seipsam sine interposita subiecta potestate angelica, Iudaeis ducatum praebuisse: Angelos autem alijs gentibus imperasse specialiter, hoc est, particulariter, scilicet in gentibus potestate, & dignitate, inferioribus quam ipsi Iudaei fuerunt: aut aequae honorabiliter, hoc est, in gentibus scilicet aequae potentibus, & honorabilibus: aut etiam in oppositis gentibus, quae ipsis scilicet Iudaeis oppositae, & contrariae fuerunt oppugnantes, & opprimentes eos. Non est, inquit, ita existimandum, quod scilicet Deus idcirco Iudaeos per semetipsum duxerit, quasi ipsi ceteris gentibus omnibus honorabiliores fuerint: alias autem gentes quasi inferiores, & uiliores dominationi angelicae reliquerit: cum in alijs nationibus plures non solum aequae honorabiles: sed etiam fortiores, & potentiores, ipsosque Iudaeos sua potentia, & fortitudine opprimentes fuisse non dubitentur. Nam quod dictum est. Quando diuidebat Altissimus gentes, statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei: pars autem domini populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius: Non ita intelligendum est, quasi ceteras gentes angelis regendas dederit, solo Israel sibi, hoc est, suae prouidentiae, & gubernationi retento: ut uidelicet uel ipse Israel sine angelis uel angeli reliquas gentes sine ipso disponerent: quia & Israel Michael praelatus legitur, & Deus omnes gentes in sacro eloquio possidere, & gubernare memoratur. Non itaque sic intelligendum est, quod scriptum est. Sed eloquium illud, in quo uidelicet hoc dicitur, accipiendum

est secundum ipsam sacram intelligentiam, hoc est, secundum talem intelligentiam, quae a sacro, hoc est, a ueritate non discorder. Haec autem est sacra intelligentia, ut intelligamus hoc dictum non ita, ut, hoc est quasi, partiente Deo ducatum nostrum. i. humani generis cum alteris quibusdam dijs, aut angelis: partiente, dico, in principatum Israel, & in ducatum gentis: contento scilicet Deo, Israel. i. principatu in Israel, aut retento sibi, ita ut illi soli princeps, & dux esset. Non, inquam, ita intelligendum est: Sed ita ut, hoc est, quasi, ipsa quidem excelsa, uel excelsi prouidentia, quae est una simul omnium, quia omnibus prouidet: illa inquam, prouidentia salutariter distribuite omnes homines retractorijs manuuctionibus priorum angelorum. i. ducatus, quibus quasi caeci in tenebris ignorantiae manuducerentur, & ad lumen ueritatis restituerentur: & solo Israel conuerso in illuminationem, & cognitionem ueri Dei fere ultra omnes gentes. Propterea. n. solus Israel a Deo in portionem acceptus, & ductus legitur: quia solas tunc ex omnibus gentibus ad cognitionem Dei reuocatus est, & ad cultum diuinum institutus. Unde inquit, theologia significans ipsum, hoc est, Deum, possedisse Israel in ueri Dei famulatum, ait. Facta est portio Domini, ipse scilicet Israel. Sic itaque portio eius fuit Israel: qui sic ab ipso possidebatur, ut ipsum possideret, & haberet. Sequitur. Ostendens autem & eum ueritatem ceteris gentibus distribuisse: cuidam sanctorum angelorum in cognoscendum per eum unum omnium principium Michaellem dixit Iudaicum duxisse populum. In hoc, inquit, quod sacra scriptura dixit Michaellem duxisse Iudaicum populum, ostendit plane eum. i. Deum distribuisse etiam in ceteris gentibus. i. ducatum ueritatis, hoc est sigillatim, cuidam, hoc est, aliqui sanctorum angelorum: uel ut expressius dicatur unam uni, uel unanquamque unicuique uel singula singulis: distribuisse, dico, in cognoscendum per eum. i. angelum: hoc est, ut unaqueque gens suum angelum cognosceret unum omnium principium, a quo sunt omnia, & sub quo reguntur uniuersa: ut hoc, inquit, ostenderet sacra scriptura dixit Michaellem ducem Iudaici populi, quem specialiter Deus sua sub prouidentia, & gubernatione tuendum susceperat. Nam hoc dicens aperte nos edocuit unam esse prouidentiam, quae omnibus gubernando praesidet, sub qua per singulas gentes imperantes angeli easdem gentes, sequentes ipsos uoluntate essentiali, hoc est, libero arbitrio naturaliter insito, extendunt, uel promouent, in ipsum proprium principium. i. suggerendo, & adiuuando. Scriptura, inquit, dixit Michaellem Iudaicum duxisse populum: cuius ducem ipsum Dei alibi commemorauerat. In hoc aperte nos edocens unam esse omnium prouidentiam superessentialiter supercollocatam: hoc est, non solum potentialiter, sed etiam naturaliter praesidentem simul omnibus inuisibilibus, & uisibilibus uirtutibus, angelorum, & hominum. Hoc est enim, quod in utrisque bonum constat. Ostendens etiam omnes angelos sub illa prouidentia per singulas gentes imperantes extendere quasque, siue singulas uirtutes illarum, uidelicet gentium in ipsum subauditur

Esa. 40.

Gen. 14.

Esa. 14.

Gen. 41.

Dan. 2.

mani-

subauditur Deum, ut in proprium principium: uirtutes, dico, sequentes uoluntate essentiali, hoc est, arbitrio libero naturali. Angeli enim humanas mentes ad Deum amandum uirtutes suggerendo excitant: non coactas necessitate, sed sequentes uoluntate.

Titulus Decimi Capituli.

SYNAGOGÆ ANGELICÆ ordinationis repetitio.

LITERA. Cap. X.

Onnexa est itaque sic ipsa quidem honorabilissima circa Deum animorum dispositio ex perfectiua illuminatione ordinata: in eam immediate ascendendo occultior: & manifestior diuinitatis illuminatione purgatur, & illuminatur, & perficitur. Occultior quidem tanquam inuisibilior, & magis simplificada, & unificata. Manifestior uero ut ante data, & primo lucet, & uniuersalior, & magis in eā (ut oportet) forma effusa. Ab ipsa autem iterum proportionaliter secunda, & a secunda tertia, & ex tertia secundum nos hierarchia, secundum ipsam bene ornatis ordinationis legem in harmonia diuina, & analogia ad simul omnis boni ornatus superprincipale principium, & consummationem hierarchicę reducitur. Manifestatores autem omnes sunt, & angeli eorum, qui ante ipsos sunt. Ipsi quidem honorabilissimi Dei mouentis: proportionaliter autem ceteri ex Deo motorum. Tantum enim omnium superessentialis harmonia unicuique rationalium, & intellectualium sacro ornatu, & ordinata ductione præuidit, quantum ipse hierarchiarum unusquisque ordo sacre, & decenter positus est. Et omnem hierarchiam uidemus in primas, & medias, & ultimas uirtutes diuisam. Sed & ipsam, per singulas specialiter dicendum, dispositionem ipsis diuinis harmoniis discreuit. Propter quod & ipsos diuinissimos seraphim theologi aiunt alterum ad alterum clamare, aperte hoc (ut existimo) declarantes, quod theologicas sententias ipsi primi secundis tradunt. Addiderim autem for-

tumbus ad h

tasis, & hoc non incongrue, quod & secundum seipsum unusquisque & celestis, & humanus animus speciales habet & primas, & medias, & ultimas ordinationes, & uirtutes, ad iam dictas per unumquemque hierarchicarum illuminationum proprias anagogas proportionaliter manifestatas: per quas unumquodque in participatione fit, sicut id ipsum & fas est, & possibile, superincognitissimæ purgationis plenissimi luminis, antepfectæ perfectionis. Et enim nihil per se perfectum indigens uniuersalis perfectionis, nisi uere perfectissimum, & antepfectum.

EXPOSITIONIS IN DECIMUM Caput Diui Dionysii Areopagite de celesti Hierarchia. Pars secunda. Lib. IX.

Decimi Capituli titulus est: Synagoge angelicæ ordinationis repetitio. Hic enim breuiter repetitur, quod supra dictum est. s. ordinata synagoga. i. cōgregatio, uel multitudo angelica in omnibus suis primis, & secundis, & tertijs. Caput autem sic incipit. Connexa est itaque sic ipsa quidem honorabilissima circa Deum animorum dispositio, ex perfectiua illuminatione ordinata, in eam immediate ascendendo, occultior, & manifestior diuinitatis illuminatione purgatur, & illuminatur, & perficitur. De prima hierarchia dicit, quæ in tribus cōstat ordinibus: seraphim, cherubim, & thronis. Hæc itaque dispositio, siue ordinatio animorum, hoc est, spirituum, honorabilissima uel excellentissima omnium: connexa est circa Deum: hoc est, & inter se concorditer iuncta; & Deo immediate sociata: sic ordinata ex perfectiua illuminatione. i. diuina: quæ sola perfecte lucet, & illuminat. Quicunque enim ab ipsa illuminantur, lucido quidem ei assimilantur: & illuminando alios eam imitantur. Sed tamen nec in eo quod lucent, eam cœquantur: nec in eo quod illuminant, comparantur. Propterea hierarchia ista, quæ sola ab ipsa illuminatur immediate, singulariter ex perfectiua illuminatione ordinatur. Alij quippe, qui inferiores illuminationes mediate suscipiunt, conuenienter etiam inferius dispositi, & ordinati sunt. Ista uero hierarchia, quæ ex perfectiua, siue teletarchica, & diuina illuminatione, quæ princeps est sanctificationis. i. prima, & maxima, ac singularis causæ sanctificationis ordinatur: uel (ut expressius dicatur) pontificatur, hoc est, in pontificalem ordinem, siue dignitatem sublimatur: conuenienter cunctis dignitate superponitur, in eam uidelicet illuminatione immediate ascendendo, occultior existens, & manifestior

festior

festior ex eadē diuinitatis illuminatione purgatur, & illuminatur, & perficitur. Quomodo autem prima hierarchia, ex eo quod diuinam illuminationem immediate suscipit, & occultior, & manifestior sit, uerbis subsequenter exponit, dicens. Occultior quidem tanquam inuisibilior, & magis simplificada, & unificata. Manifestior uero ut quæ ante data luce & primo lucet; & uniuersalior est, & magis in eā (ut oportet) forma effusa. Occultior, inquit, est in eo, quod inuisibilior est, & magis simplificada, & unificata. In eo occultior, est, quod magis inuisibilis est, & propinquior simplicitati, & unitati deitatis. Manifestior autem est, utpote quæ lucens ex luce data sibi ante, id est, priusquam alijs: ideo primo lucet, & excellentius. Manifestior est etiam, quia uniuersalior est, in qua una similitudo in pluribus constat: quia magis notum est, quod magis commune est, & pluribus conuenit. Unde autem uniuersalior sit, & magis consimilis, adiuuicem consequenter ostendit, quia scilicet forma, id est, diuina illuminatio, ex qua formatur, ut luceat: magis, id est, expressius, uel abundantius effusa est in eam, quam in alias hierarchias subditas. Sensus autem hic est: quia scilicet diuina illuminatio in istam hierarchiam primo effunditur, idcirco ipsa perfectius illuminatur. Quæto autem perfectius ipsi, qui in ea sunt, spiritus unam illuminationem suscipiunt, tanto perfectius, & clarius lucentes in ipsa una forma unius luminis unum fiunt: & quod in ipsis diuersum ex natura multipliciter distinguitur, una claritatis forma superueniente cunctis dissimile non uidetur. Ita ergo ista hierarchia, quia prius lucet, perfectius lucet: & quia perfectius lucet, uniuersalior, uel similior, uel expressius lucet: quia expressius lucet, manifestius lucet. Quæ ergo essentialiter occultior est, formaliter est manifestior: & quæ subtilior est ex natura, clarior est ex gratia. Sequitur. Ab ipsa autem iterum proportionaliter secunda, & a secunda tertia, & ex tertia secundum nos hierarchia, secundum ipsam bene ornantis ordinationis legem in harmonia diuina, & analogia ad simul omnis boni ornatus superprincipale principium, & consummationem hierarchicę reducitur. Ab ipsa, inquit, hierarchia prima reducitur, uel conuertitur secunda: & a secunda tertia conuertitur: & a tertia conuertitur illa scilicet hierarchia, quæ est secundam nos. Prima enim hierarchia angelica conuertit secundam: secunda tertiam: tertia angelica conuertit humanam. Quo autem conuertat, ostendit dicens. Ad superprincipale principium, & consummationem simul omnis boni ornatus, id est, ad Deum, qui principium est, & perfectio omnis bonæ, & pulchrę dispositionis. Reducit autem hierarchicę, hoc est, secundum officium, uel ordinationem, siue legem hierarchiarum: in quibus ordinatum est, ut superiores secundum modum, & uirtutem suam inferiores illuminando, & suggerendo ad principium suum conuertant. Conuertunt autem secundum ipsam legem bene ornantis ordinationis, id est, diuinæ ordinationis, quæ ornat omnia: cuius lex est, & institutio, ut alij ab alijs illuminentur, & conuertantur in harmonia, & analogia diuina: hoc est, in concordia, & proportione

a Deo uniuersitati collata. In eo enim, quod boni participatio per alios alijs proportionaliter transfunditur, concordia in uniuersitate perficitur, & cōsummatur. Quod autem ait, iterum reducitur, sic intelligendum est, quasi secunda reductione. Prima enim reductio est, quando primi ab ipso Deo illuminati in ipsum Deum conuertuntur. Secunda quando a primis secundi, uel a secundis tertij. Manifestatores autem sunt omnes, & angeli eorum, qui ante ipsos sunt. Omnes (inquit) spiritus celestes manifestatores sunt, & angeli, hoc est, nuncij eorum, qui sunt ante ipsos. Quod enim a præcedentibus accipiunt, sequentibus post se nunciant, & manifestant. Sequitur.

Ipsi quidem honorabilissimi Dei mouentis, proportionaliter autem ceteri ex Deo motorum. Dixit rat omnes nuncios esse præcedentium ad sequentes: nunc subdistinguit, quod ipsi quidem honorabilissimi, id est, excellentissimi spiritus, qui solum Deum ante se habent, nuncij sunt ipsius Dei mouentis eos per inspirationem, ut per eos secreta sua sequentibus reuelent. Ceteri autem, qui post ipsos sequuntur, nuncij sunt ipsorum motorum ex Deo. Nuncij, inquam sunt proportionaliter, id est, secundi primorum, & Dei per primos: tertij secundorum, & primorum per secundos: Dei autem per secundos, & primos: atque in hunc modum ceteri post hoc sequentes. Quomodo autem proportionaliter singuli diuina secreta reuelent, subsequenter uerbis exponit, ostendens quod unicuique tantum posse datum est, quantum competit ordini, & loco, in quo positus est. Hoc est, quod dicit. Tantum enim omnium superessentialis harmonia unicuique rationalium, & intellectualium sacro ornatu, & ordinata ductione præuidit, quantum ipse hierarchiarum unusquisque ordo sacre, & decenter positus est. Superessentialis, inquit, harmonia, id est, diuina prouidentia, quæ omnia concorditer disposuit: tantum præuidit scilicet uirtutis uel potentie, unicuique rationalium uel intellectualium, cum sacro ornatu, & ordinata ductione, scilicet sacre ornans, & ordinate ducens: tantum, inquam, præuidit, quantum est sacre, & decenter positus unusquisque ordo hierarchiarum, hoc, quantum decet sanctitatem, & decentiam ordinis uniuscuiusque. De quo ordine in unaquaque hierarchia distinctiones subiungit, dicens.

Et omnem hierarchiam uidemus in primas, & medias, & ultimas uirtutes, siue ordines diuisam. Et non solum unanquam hierarchiam: sed etiā unumquemque ordinem per singulas hierarchias, hoc est, quod sequitur. Sed & ipsam, per singulas specialiter dicendum, dispositionem ipsis diuinis harmoniis discreuit. Ipsa, inquit, diuina prouidentia discreuit, uel distinxit ipsam scilicet unamquamque dispositionem, hoc est, ordinem, diuinis harmoniis, ut scilicet distinctio esset, & discrepantia non esset. Et hoc dicendum est specialiter per singulas hierarchias: singuli ordines speciales habent discretionem. Sequitur.

Propter quod & ipsos diuinissimos seraphim ipsi theo-

Esa. 6.

si theologi aiunt alterum ad alterum clamare: aper te (ut aperte existimo) declarantes, quod theologicas sententias ipsi primi secundis tradunt. Propter quod, quia scilicet singuli ordines in semet discreti sunt: Idcirco theologi aiunt ipsos seraphim, qui diuinissimi sunt, id est, diuinitatis propinquissimi, clamare alterum ad alterum, sicut in Elaia legitur. In hoc scilicet, quod alterum ad alterum clamare dicunt, aperte declarantes, quod theologicas, id est, diuinas sententias, ipsi qui primi sunt in illo ordine, tradunt ijs, qui secundi in eodem ordine constituti sunt. In quo claret unum, eundemque ordinem primos, & secundos habere. Quod si de primo & de supremo ordine ueraciter accipitur, de sequentibus nullo modo dubitari potest. Sequitur.

si Addiderim autem fortassis, & hoc non incongrue, quod & secundum seipsum unusquisque & caelestis, & humanus animus speciales habet & primas, & medias, & ultimas ordinationes, & uirtutes, ad dictas per unumquemque hierarchiarum illuminationum proprias anagogas proportionaliter manifestatas: per quas unumquodque in participatione fit, sicut id ipsum & fas est, & possibile, superincognitissimae purgationis, & plenissimi luminis, & anteperfectae perfectionis. Sensus hic est, quod non solum uniuersalis hierarchia in prima, & media, & ultimam hierarchiam: & singulae hierarchiae in primos, & medios, & ultimos ordines: & singuli ordines in primos, & medios, & ultimos spiritus diuiduntur: Sed etiam ipsi singuli spiritus angelici, si humani in semetipsis uirtualiter discreti sunt: primas, & medias, & ultimas uirtutes continent: per quas proprijs anagogis, id est, sursumductionibus, siue ascensionibus ab infimis ad medias, & a medijs ad supremas, secundum hierarchicas illuminationes proportionaliter ascendentes: participes fiunt, quantum eis possibile, diuinae purgationis, quae est incognitissima, uel occultissima, quia intime purgat: & diuini luminis, quod est plenissimum, quia omnes tenebras fugat: & diuiniae perfectionis, quae est anteperfecta: quia cunctis & prior est aeternitate, & superior dignitate, & plenior ueritate. Hierarchicas autem illuminationes idcirco proportionales dicit, quia in sacris potestatibus, ubi alij superiores, alij inferiores constituti sunt, diuinas illuminationes non omnes uno modo percipiunt. Superioribus enim, & capacioribus in donis gratiae amplius tribuitur: In inferioribus secundum modum capacitatis suae minus participandum praebet. Secundum hunc itaque modum, quo uel in singulis hierarchijs, diuersis ordinibus, & diuersis animis differenter diuiniae illuminationes tribuuntur, unusquisque etiam animus in semetipso in eisdem illuminationibus rationabili differentia a minoribus ad maiora excrefcens prouehitur. Hoc est, quod dicit. Addiderim autem & hoc non incongrue: ac si diceret. Non solum de singulis hierarchijs, siue ordinibus congrue dicere possum, quod habeant & primos, & medios, & ultimos ordines, uel spiritus. Sed etiam hoc for-

tassis non incongrue supradictis addere possum, quod unusquisque & caelestis, & humanus animus secundum seipsum, uel in seipso habet speciales, hoc est, proprias & primas, & medias, & ultimas ordinationes, & uirtutes: hoc est, uirtutes in ipso primo, & medio, & ultimo loco ordinatas. Ad quid autem uirtutes habeat diferentes, subiungit, scilicet ad proprias anagogas: ut habeat uidelicet ascensiones suas unusquisque proprias, & promotiones in melius: sicut scriptum est. Ascensiones in corde suo disposuit: & iterum: Ascendunt de uirtute in uirtute: & uidebitur Deus deorum in sion. Ad has autem anagogas, id est, ascensiones, dispositae sunt uirtutes aliae inferiores, aliae superiores, ut ab inferioribus ad superiora ascendendo participes tandem fiant summi boni, quod est Deus deorum in sion. Habet, inquit, unusquisque spiritus proprias uirtutes, primas, & medias, & ultimas, ad proprias anagogas, id est, ascensiones faciendas. Anagogas, dico, dictas iam id est quas supra iam diximus, per unumquemque scilicet ordinem hierarchiarum illuminationum: quia cum ostendimus qualiter in distributione Hierarchiarum distincti ordines diferentes illuminationes percipiunt: demonstrauimus etiam quemadmodum in eis inferiores proportionaliter, id est, rationabili differentia promotionis per superiores ad suprema ascendunt. Propterea dixit anagogas hierarchiarum illuminationum proportionaliter manifestatas, siue in proportionibus manifestatas, siue ex praecedenti tractatione, in qua hoc demonstratum est, quod ascensiones istae proportionaliter fiunt: uel in hoc proportionaliter manifestatas, quia quanto magis crescit ascensio, tanto magis crescit cognitio. Propter has igitur ascensiones gradus uirtutum dispositi sunt, per quas uidelicet ascensiones unumquodque, id est, unusquisque animus ascendens per eas fit in participatione, id est, fit particeps superincognitissimae purgationis, & plenissimi luminis, & anteperfectae perfectionis. Particeps, dico, fit sicut id ipsum, id est, ut particeps fiat, fas est & possibile: fas, quantum ad participandi boni dignitatem: possibile, quantum ad suam capacitatem. Sequitur. Etenim nihil per se perfectum indigens uniuersalis perfectionis: nisi uere perfectissimum, & anteperfectum. Bene, inquit, dixi diuinam perfectionem anteperfectam: quia omnia, quae perfecta sunt, ex ipsa perfecta sunt: quia nihil est per se perfectum, & nihil quod non sit per se imperfectum, & nihil quod non sit indigens per se inuisibilis, uel omnis perfectionis: nisi illud bonum summum: quod est & uere perfectissimum, quia nihil ei deest: & anteperfectum, quia eius plenitudo aeterna est.

Plal. 83

Titulus

Titulus Vndecimi Capituli.

QUARE OMNES CAELESTES essentiae communiter uirtutes caelestes nominantur.

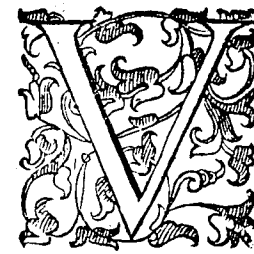
LITERA Cap. XI.

Is autem definitis, illud dignum intelligere oportet, ob quam causam omnes similiter angelicas essentias, uirtutes caelestes uocare consueuimus. Non enim est dicendum ut in angelis, quod omnium nouissima est dispositio ipsa sanctarum uirtutum. Et quidem nouissimarum sanctam, & decoram illuminationem superpositarum essentiarum dispositiones participant: ultimae uero primarum nullo modo. Et cuius gratia caelestes quidem uirtutes omnes diuini intellectus nominantur: seraphim autem, & throni, & dominationes nullo modo. Participat enim extrema ab excellentissimis sunt uniuersalibus proprietatibus. Ipsi nanque angeli, & ante angelos archangeli, & principatus, & potestates post uirtutes ab ipsa theologia ordinati communiter saepe a nobis similiter cum alijs sanctis essentijs caelestes uirtutes uocantur. Dicimus autem, quod communiter in omnibus utentes caelestium nominationum uirtutum, non confusionem quandam uniuscuiusque dispositionis proprietatum introducimus: sed quia in tria diuiduntur secundum se supermundana ratione omnes diuini intellectus, in essentiam, & uirtutem, & operationem: cum simul omnes, aut eorum quosdam inobseruate caelestes essentias, aut caelestes uocamus uirtutes: periphrasticos, de quibus sermo est, significare nos existimandum, ex ea, quae per singulos eorum est, essentia uel uirtute. Neque enim superpositam proprietatem facile est iam a nobis discretarum sanctarum uirtutum minoribus omnino annexere essentijs in conuersione inconfusae angelicorum ornatuum ordinationis. Iuxta enim saepe a nobis recte redditam ratione ipsae quidem superfirmatae dispositiones

abundanter habent minorum etiam sacras proprietates: ultimae uero maiorum superpositas uniuersitates non habent, particulariter in eas primo apparentibus illuminationibus per primas proportionaliter eis distributis.

EXPOSITIONIS IN UNDECIMO Caput Diui Dionysii Areopagite de caelesti Hierarchia. Pars tertia. Lib. IX.

Vndecimi Capituli titulus est: Quare omnes caelestes essentiae communiter uirtutes uocantur. Haec est quaestio. Cum unus tantum ordo in caelestibus spiritibus uirtutes uocetur, quare hoc uocabulum omnibus communiter tribuatur. Dicit autem. His autem definitis, illud dignum intelligere oportet: ob quam causam omnes similiter angelicas essentias uirtutes caelestes uocare consueuimus. Hoc quippe dignum inquisitione est: quia non eam causam hic esse constat, quam reddimus, quando omnes caelestes essentias angelos uocamus: quod scilicet ordo angelorum ultimus est: & ideo nomen eius ad superiores ordines assumitur, quia ab eis proprietates eius participatur: quoniam omnes superiores sicut omnes proprietates inferiorum participant, ita etiam conuenienter aliquando nomen eorum assumunt. Sed hic similiter dicere non possumus, quando omnes caelestes spiritus uirtutes nominamus: quia cum quidam ordines inferiores sint ipsis uirtutibus, illi sicut non participant in proprietate superiorum, ita etiam uidentur, quod in uocabulo participare non debeant. Hoc est, quod dicit. Non enim est dicendum ut in angelis, scilicet quod ipsa sanctarum uirtutum dispositio nouissima sit omnium. Hoc enim si uerum esset, non esset mirum, si nomen earum omnes alij ordines participaret: quia proprietatem ipsarum utpote superiores participarent. Hoc est, quod sequitur. Et quidem nouissimarum essentiarum, id est, ultimarum spirituum sanctam, & decoram illuminationem participant dispositiones superpositarum essentiarum: ultimae uero, subauditur dispositiones, nullo modo scilicet participant illuminationem primarum essentiarum. Sequitur. Et cuius gratia caelestes quidem uirtutes omnes diuini intellectus nominantur: seraphim autem, & throni, & dominationes, nullo modo. Dignum (inquit) est intelligere cuius, subauditur, rei gratia omnes diuini intellectus caelestes uirtutes nominantur, cum nullo modo nominentur seraphim, & throni, & dominationes. Nam, quod angeli nominantur, mirum non est: quia angeli ultimi sunt, & eorum proprietates a superioribus participatur uniuersaliter. Hoc est, quod dicit

dicat. Extremæ enim, subauditur, essentia, ut sunt angeli participatæ sunt ab excellentissimis uniuersalibus in omnibus proprietatibus suis: sed non educto, superiorum proprietates ad inferiorum participationem uniuersaliter ueniunt. Propterea mirum est quomodo angeli, & qui ante angelos sunt, archangeli, & principatus, & potestates nomen uirtutum assumant, cum non participant proprietatem: quia post uirtutes ab ipsa theologia ordinati sunt id est a diuina scriptura post uirtutes ordinati referuntur. Et tamen similiter cum alijs sanctis essentis uocantur a nobis caelestes uirtutes. Sequitur. Dicimus autem, quod communiter in omnibus utentes caelestium nominatione uirtutum, non confusionem quandam uniuersaliterque dispositionis proprietatum introducimus. Modo soluit questionem, quare nomen uirtutum inferioribus ordinibus tribuatur. Dicimus, inquit, quia nos utentes nominatione caelestium uirtutum, communiter etiam omnibus, non inducimus confusionem aliquam proprietatum uniuersaliterque dispositionis, id est, per hoc quod nomen commune facimus, discretionis proprietatem non confundimus: Sed potius quando inferiores ordines uirtutes nominamus, non illius ordinis proprietatem, sed communem cunctis uirtutem significamus. Omnes enim diuini intellectus in tria diuiduntur, non inter se, alius scilicet ad alium: sed unusquisque secundum se, siue in se, supermundana ratione id est spiritali. Quod enim diuiduntur non fit ex consideratione partium, ubi non simplicitas essentia, sed spiritalis est discretio: ubi non totum in partes, sed natura discernitur in proprietates. Postea subiungit, in qua tria unusquisque spiritus in se diuidatur, scilicet in essentiam, & uirtutem, & operationem. In omni enim spiritu hæc tria sunt. Primum essentia, in qua subsistit: deinde uirtus, secundum quam ualeat: deinde operatio, per quam efficit. Cum igitur omnes simul scilicet spiritus, aut quosdam eorum, in obseruata id est indiscrete, siue communiter, uocamus aut caelestes essentias, aut caelestes uirtutes: estimandum est nos eos, de quibus sermo est, significare periphrasticos, id est, per circumlocutionem, ex ea essentia, uel uirtute, quæ per singulos eorum est, id est, quæ communis est omnibus: non ex ea, quæ proprie singularis, cuius ordinis dignitatem discernit. Quare autem singularem proprietatem unius ordinis alijs subiectis ordinibus attribuere nolit, ostendit dicens. Neque enim (inquit) facile nobis est superpositam proprietatem sanctarum uirtutum iam a nobis discretam id est proprie, & singulariter eis attributam, minoribus essentis annectere, siue tribuere, in conuersione ordinationis in confusæ angelicorum ornatuum; quia, si hoc facerem, conuerterem siue peruerterem ordinationem angelicorum ornatuum, quæ inconfusa est. Quomodo autem inconfusa sit ordinatio angelicorum ornatuum, id est, angelicorum ordinum pulchre siue ornate dispositorum ostendit, quia scilicet seruant discretionem suam, nec se commiscunt superioribus, quorum proprietatibus participare non habent. Ipsæ quidem superfirmatæ dispositiones,

id est, superiores ordines, abundanter siue plene habent etiam minorum sacras proprietates: ultima uero maiorum superpositas uniuersitates non habent. Superius aliquantulum iam diximus, quomodo illic, ubi Deus est omnia in omnibus, aliquid proprium esse possit alicui, quod omnibus commune non sit. Hic quoque non omnino tacuit auctor, quomodo id intelligendum sit in eo, quod ait: Abundanter habent. In hoc ergo proprietatem intelligenda est: quæ superioribus conuenit, inferioribus non conuenit: quod superiores abundanter habent, quicquid inferiores habent: inferiores uero abundanter non habent, quicquid superiores habent. Quid enim tam magnum potest esse ibi, quod in communionem uniuersorum non transeat, ubi charitas communis est, quæ maior omnibus est? Ergo omnia sunt omnium: Sed hoc solum proprium ibi est, quod abundanter alicui, est quod omnibus non est: quia superiores quidem uirtutes inferiorum uniuersaliter, & abundanter habent: Inferiores autem non eque uirtutes superiorum habent uniuersaliter id est secundum omnem plenitudinem illuminationibus diuinis tantummodo particulariter primo in eas apparentibus. Non in eas primo apparentibus, sed primo particulariter in eas. Nam in alias id est in superiores prius apparent uniuersaliter, & deinde postea per ipsas primas proportionaliter, hoc est, secundum proportionem, non secundum omnem plenitudinem eius distribuuntur.

Titulus Capituli Duodecimi.

QUARE SECUNDUM
homines Hierarchæ angeli
uocantur.

LITERA. CAP. XII.

Veritur autem & hoc intelligibiliu eloquiorum studiose intuentibus. Si enim participatio excelsiorum uirtutum uniuersitatum non sunt ultima: ob quam causam secundum nos, summus sacerdos, angelus Dei omnipotentis, ab eloquijs nominatur? Est autem non contraria ratio (ut existimo) ante definitis. Dicimus enim, quod ab uniuersali, & superposita maiorum ornatuum uirtute relinquuntur ultimi: Mediam enim, & proportionalem participant iuxta unam simul cunctorum coniunctiuam societatem: quale est, quod sanctorum cherubim ordo partici-

pat sapientiam, & scientiam altiore. Sub ipsis autem essentiarum dispositiones participant quidem & ipsæ sapientiam, & scientiam, particularem tamen ad illos, & subiectam. Et quidem omnino in participatione sapientia esse & scientia, commune est omnibus deiformibus intellectibus. Attente autem, & primo, aut secundo, aut infra, nequaquam commune: sed sicut unicuique ante propria definitur analogia. Hoc autem & de omnibus diuinis mentibus non fortassis quis errans definit. Etenim sicut primi abundantius habent minorum sanctas, pulchrasque proprietates: sic habent ultimi eas priorum: non tamen similiter, sed infra. Nihil ergo (ut existimo) inordinatum, si & secundum nos summum sacerdotem angelum theologia uocat, iuxta uirtutem propriam angelorum participantem prophetica proprietate, & ad manifestatiuam eorum similitudinem, quantum possibile hominibus, extentum. Inuenies autem, quod & deos theologia uocat, & caelestes supra nos essentias, & apud nos amicissimos Dei, & mirabiles uiros. Et quidem diuinum secretum superessentialiter simul omnibus & remotum, & supercollocatum: & nullum ei eorum, quæ ab eo sunt, simile nominari proprie, & omnino ualeat. Veruntamen quæcunque & intellectualium, & rationalium ad unitatem eius, & qualiscunque uirtus, uniuersaliter conuertitur: & ad diuinas ipsius illuminationes (quantum possibile) incessabiliter extenditur secundum uirtutem (si iustum dicere) diuina imitatione, & diuina uniuocatione digna facta est.

EXPOSITIONIS IN DUODECIMUM Cap. D. Dionysii Areopagite de caelesti hierarchia Pars quarta Lib IX.

Duodecimi Capituli Titulus est. Quare secundum homines hierarchia angeli uocantur. Cuius sensus est: quare illi, qui sunt hierarchia. i. facti principes secundum homines siue inter homines, sicut sunt summi pontifices, uel quilibet sacerdotes, & alij ministri uerbi Dei, quare illi scilicet angeli uocantur: cum dictum sit superius, quod inferiores sicut superiorum proprietates non participant, ita etiam nomina assumere non debent. Si enim ordo angelorum, quia inferior uirtutibus est, nomen ipsarum secundum p-

prietatem earum participare non potest: ne homines (quia indubitanter angelis inferiores sunt) nomen ipsorum secundum proprietatem eorum usurpare possunt. Sed hæc questio in eo soluitur, quod supra diximus, quia dona gratia spiritualis, quæ in communionem omnium transeunt, appellatione quoque in participationem uniuersorum deducunt: & quamuis eo quod singulariter per excellentiam a quibusdam possidentur, discretam appellationem faciunt: eo tamen, quod secundum aliquem modum communia sunt, nomina quoque aliquando secundum exigentiam causarum ad communem appellationem deducunt.

Quæritur autem & hoc intelligibile eloquiorum studiose intuentibus. A studiose intuentibus, hoc est, a studiosis inspectoribus intelligibile eloquiorum. i. diuinorum eloquiorum, quæ sunt intelligibilia. i. spiritalia, & profunda de rebus intelligibilibus facta: quæritur, dico, hoc. scilicet, quare homines prælati alijs, angeli uocantur. Quare autem hoc queratur rationem subiungit. Si enim ultima. i. inferiores ordines non sunt participantia uirtutum uniuersitatum excelsiorum. i. proprietatum, quæ sunt in excelsioribus uniuersaliter: uel ut expressius dicatur, uniuersaliter, & perfecte: Ob quam causam ergo sacerdos, qui secundum nos siue inter nos, scilicet, homines summus est, nominatur ab eloquijs angelus Dei omnipotentis? Si enim singularitatem proprietatis non habet, quare expressionem appellationis assumit? Contrarium uidetur, ut nomen discretionis ad communionem deducatur. Sed tamen inquit, non est contraria ratio ista, siue assertio (ut existimo) ante definitis, hoc est, ijs, quæ ante definita sunt: scilicet de discretionem singulorum. In hoc enim, quod talem communionem appellationis concedimus plurimum, discretionem non tollimus singulorum. Nos quippe dicimus uere, quod ultimi siue infini. scilicet, ordines relinquuntur ab uniuersali, & superposita uirtute maiorum ornatuum. i. excellentiorum ordinum: ut scilicet non participant uirtutes superiorum simillam uniuersitatem, siue totalitatem, uel plenitudinem, qua illi participant. Et tamen possunt aliquando conuenienter nomen illorum participare: quia quamuis non participant uirtutem illorum secundum æqualem plenitudinem: participant tamen secundum consimilem imitationem.

Mediam enim, inquit, & proportionalem participant, subauditur uirtutem: hoc est, participant uirtutem illorum: & si non secundum summam participationem, in qua sint æquales, participant tamen secundum mediam, uel mediocrem, & inferiorem, quandam participationem, in qua possint esse consimiles: hæc autem participatio fit non secundum singularem uniuersaliterque perfectionem: sed iuxta unam simul cunctorum & coniunctiuam societatem, hoc est, non iuxta id, quod unicuique singulare est, sed iuxta id, quod omnibus est commune. Quod quia unum. i. commune cunctis est: in eo simul oēs coniuncti sunt, & sociati. Secundum itaque quod commune cunctis est, singularia nomina ad communem significationem trahuntur: quæ M. Hug. a S. Vic. To. j. Bbb sicut

sicut diximus, illud etiam, quod per excellentiam aliquibus proprium est, per participationem cunctis commune est. Quale est, quod sanctorum cherubim ordo participat sapientiam, & scientiam altiore &c. Exemplo subiecto probat, quod dixit: quod id, quod quidam tamen excellenter possident, secundum inferiorem communionem in participationem cunctorum uenit: quale est hoc, quod ordo sanctorum cherubim participat sapientiam, & scientiam altiore. Dispositiones autem essentiarum, id est ordines spirituum, qui sunt sub ipsis cherubim, participant & ipsae quidem sapientiam, & scientiam: sed men particularem, & subiectam ad illos: id est, non ita perfecte, neque ita excellenter ut illi. Et uere non soli cherubim sapientiam, & scientiam participant, sed etiam alij inferiores: quia in participatione sapientiae, & scientiae esse omnino, id est, uniuersaliter, commune est omnibus deiformibus intellectibus id est omnibus spiritibus per insitam rationem Deo conformibus, & similibus. Participare quidem sapientiam aliquomodo omnibus coe est. Sed attente & primo, hoc est, expresse & principaliter eam participare, aut secundo, aut etiam infra eam participare, nequaquam omnibus coe est. Qui, n. primo non participant, participant secundo, aut infra: hoc est, inferius, & imperfectius participat: Sed non participat & primo. Quia quicumque perfectionem habet, habent & inchoationem: sed non quicumque inchoationem habent, statim perfectionem habere possunt. Sed habet tantummodo unumquodque, sicut unicuique definitur uel dispensatur, uel determinatur unum aliquid tribuitur ante propria analogia: id est, secundum regulam, uel modum, uel mensuram propriam, quae ei ante omnia in aeterna Dei prouidentia praedestinata, & praeparata fuit. Hoc autem, id est, superiorum uirtutes inferiores non sunt plenitudinem, tamen aliquomodo participant, fortassis de omnibus diuinis mentibus, hoc est rationalibus spiritibus aliquis definit, uel affirmabit, non errans in hoc, quia uerum est. Etenim sicut primi, & superiores ordines abundantius habent sanctas, & pulchras proprietates minorum: sic ipsi ultimi, & minores habent eas proprietates, quae sunt priorum non tamen similiter, sed infra: hoc est, imperfectius quam illi. Propterea, inquit, (ut ego existimo) nihil in ordinatum, subauditur, fuit uel fit, si theologia angelum uocat summum sacerdotem secundum nos: id est, eum, qui secundum nos homines summo sacerdotio fungitur: uel angelum uocat secundum nos, quia nobis uidelicet annunciat uerbum Dei: & ideo angelum, quia participantem iuxta uirtutem propriam: hoc est, secundum gratiam ex proprio officio sibi datam: participat dico prophetica proprietate angelorum: quia ei competit prophetizare, & annunciare uerbum Dei sicut angeli annunciant. Et illum, dico, est extertum, uel prouectum, siue sublimatum ad manifestatiua similitudinem eorum, id est, angelorum: quia in hoc similis est angelis quod secreta Dei ad eruditionem subiectorum manifestat, uel reuelat. Nec mirum si homines angeli uocantur, cum & angeli, & homines pariter dii uocati sunt. Hoc est, quod dicit. Inuenies autem, quod & deos theologia uocat ipsas caelestes, & superiores essentias: hoc est, angelos: & non solum illos: sed et quosdam apud nos, id est, nigris uiros, admirabiles, & amicos

simos Dei. Quare autem uel angeli, uel homines dii uocentur, eam subiungit: quia uidelicet diuinitas cum sit secreta, & remota secundum excellentiam naturae suae ab omni creatura, tamen a rationalibus mentibus, quae se per uirtutem ad unitatem illius, & illuminationem conuertunt, quodammodo concipitur, & participatur: & ideo in quantum diuinitatis participes sunt, secundum aliquem modum non inconuenienter dii uocari possunt. Hoc est, quod dicit. Et quidem diuinum secretum, id est, diuinitatis secretum, & remotum est, & supercollocatum est super essentialiter simul omnibus rebus: & nullum eorum, quae ab eo sunt, subauditur condita, ualeat omnino, & proprie nominari simile ei: quia creator, & creatura expresse similia esse non possunt. Veruntamen quaecumque uirtus intellectualium, & rationalium, hoc est, angelorum & (ut uniuersaliter dicatur) qualiscumque uirtus siue hominum conuertitur ad unitatem eius scilicet diuinitatis: & qualiscumque uirtus extenditur incessabiliter ad diuinas ipsius deitatis illuminationes capiendas: illa uirtus digna facta est diuina imitatione per similitudinem: & diuina uniuocatione, per appellationem: digna dico facta est uirtus illa secundum uirtutem id est intantum digna in quantum uirtus est: Ita tamen si hoc iustum est dicere, ut aliqua uirtus quantumuis magna digna esse possit diuina imitatione, & diuina uniuocatione.

Titulus Capituli Decimiterti.

QVARE A SERAPHIM dicitur purgatus fuisse propheta Esaias.

L I T E R A. Cap. XIII.

Ge & hoc secundum uirtutem in spiciamus ut quid a theologis seraphim missus fuisse dicitur. Etenim responderit quinquam, quod non suppositorum quis angelorum, sed unus quidam de maximis essentibus, & intimis purgat sacerdotem. Quidam ergo aiunt, quod iuxta iam ante redditam cum sanctorum intellectuum societatis definitionem, non unam circa Deum primarum metium nominat eloquium in theologi purgationem uenisse: quendam uero praestantium nobis angelorum sacrificantem prophetam purgationem, seraphim aequiuocatione uocatum fuisse, propter igneam, & caelestem dictorum ablutionem peccatorum: & purgati in diuinam obedientiam resurrectionem. Et eloquium unum ex seraphim simpliciter dixisse aiunt, non unam circa Deum collocatarum, sed nobis praestantium purgatiuarum uirtutum. Alter autem non ni-

mis inconuenientem quandam praestitit mihi apologiam super huiusmodi statu. Ait enim, quia propriam purgatiuam sacrificacionem magnus ille, qui tunc erat, uisionem formans angelus, in docendum diuina theologum: in Deum, & post Deum in praoperatricem reposuit hierarchiam. Et non ne igitur haec ratio uerax est? Ait enim qui hoc dixit: quomodo diuina uirtus in omnia ueniens implet, & per omnia immensurabiliter peruenit, & omnibus iterum est inuisibilis non solum, quasi ab omnibus superessentialiter remota, sed & quasi occulte in omnia permittens prouidas suas operationes. Sed tamen & in omnibus intellectualibus proportionaliter superlucet: & propriam illuminationem ingerens preciosissimis essentibus, per eas quasi primas in alias sub illis unitas se bene ordinate distribuit secundum uniuscuiusque dispositionis contemplatiuam commensurationem. Quam ut apertius dicam, & per propria exempla etsi deficientia Deo omnibus remoto: uerum tamen nobis manifestiora. Solis radij distributiones in primam materiam bene distribute implent omnium lucidiorum: & per eam manifestius proprios declarat splendores. Accedens uero crassioribus materiis obscuriorem habet distributionem superapparitionem ex illuminandarum materialium ad illuminationis distributionem habitum in opportunitate, & paulo post ex hoc ad perfecte fere indistributum coarctatur. Iterum ignis caliditas magis se ipsam distribuit in capaciora, & ad similitudinem suam bene conuenientia, & facilia. Ad uero reformationibus contrarias essentias, ipsa nullum absconsum primitiuae operationis uestigium manifestat. Et hoc eo amplius, quia ipsae, quae non sunt cognatae per opportuna sibi habentia admittitur. Primum utpote ignita faciens ab igneis facile mobilia: & per haec aut aquam, aut alterum quid, non facile ignescunt proportionaliter calcificans. Iuxta hanc igitur naturalis ordinationis rationem, superna ipsa omnis boni ornatus uisibilis, & inuisibilis ordinatio, congrue dilucidationis claritatem primo apparentem ut in copiosissimis effusionibus, excelsissimis manifestat essentibus: & per eas quae post sunt essentiae diuinum participant radium. Haec enim primae cognoscentes Deum, &

diuinam supereminenter desiderantes uirtutem: & praoperatrices fieri, quantum possibile, Deo simili uirtute, & actione dignae effectae sunt: & post se essentias ipsae ad similem uirtutem, ut uirtus, deiformiter extendunt, copiose ipsis tradentes ex superueniente in eas claritate: & illae iterum subiectis: & per singulas prima ei, quae est post eam, tradit. Ipsa aqua non ne & in omnes proportionaliter peruenit? Est ergo simul cunctis illuminatis principium illuminandi Deus quidem natura, & uere & proprie, ut luminis essentia, & ipse esse, & uidere causalis. Tum deiformiter, & Deo similiter permanens superpositum, post se unicuique diuina lumina per se in illud transfundendo. Ergo excellentissimam caelestium animorum dispositionum simul omnium reliquarum essentiae, secundum quod consequens est, post Deum principium mirantur, omnis sacrae, & diuinae scientiae, & diuinae imitationis: tanquam per illos in omnes, & nos diuina illuminatione distributa: propter quod & omnem sacram, & Deo similem operationem in Deum quidem quasi causalem referunt: deinde in primos deiformes intellectus tanquam primos operatores diuinorum, & magistros. Num ergo prima sanctorum angelorum dispositio magis simul omnibus habet igneam proprietatem, & effusam diuinae sapientiae traditionem, & mysticum excelsissimae diuinarum illuminationum scientiae: & sessiuam proprietatem gestantem, diuinam susceptionem significantem: Ipsae uero suppositarum dispositiones essentiarum, igneam sapientem, atque scientem Dei susceptoriam uirtutem participant quidem infra: & ad primas aspicientes, & per eas ut imitatione diuina praoperatrices dignae factas in deiformitatis possibile reductae. Dictas ergo sanctas proprietates, quarum participatio per primas post eas subsistentes fiunt, in ipsis illis post Deum tanquam in hierarchiis reponunt. Ait ergo haec dicens, uisionem ab illa descendente, ab ipso susceptam fuisse theologo, per unum imperatum nobis sanctorum & beatorum angelorum: & ante illuminatiua ipsius manu ductio in illam sanctam contemplationem reposuisse. Et superfedere uidit excelsissimas essentias, quantum in symbolis dicendum, post Deum, & circa Deum collocatas, & cum Deo:

Omnibus etiam ipsis superarcane sublimiorum superprincipalem summitatem in medio superfirmatarum uirtutum supercollocatam. Didicit ergo uisionibus ipse theologus, quod iuxta omnem superessentialem superexcellenciam incomparabiliter supercollocatum est diuinum omnium inuisibili, uisibilique uirtuti. Atque quod ab omnibus est remotum ut uniuersale, neque primis eorum, quæ sunt, essentiis simile. Adhuc & omnium ipsum principium, & causam substantificam esse, & eorum, quæ sunt, secreta singularitate immutabile fundamentum: ex quo & esse, & bene esse etiam ipsis summe munitis est uirtutibus. Deinde eandem sanctissimorum seraphim edoctus est deiformes uirtutes: sacra quidem ipsorum cognominatio, quod est ignitum: de quo paulo post nos dicemus, quantum nobis possibile, subintroducere in deiforme ignitæ uirtutis anagogas. Alarum uero expansa sacra formatione in diuinum in primis, & in medijs, & in ultimis intellectibus absolutam, & altissimam extensionem. Sed & eorum multificum, & multiforme uidens intellectualis theologus, & alis distinguere eam subtus pedes, & eam subtus facies uisionem, & eum in medijs alis semper motum, ad inuisibilem eorum, quæ uisa sunt, reductus est scientiam: manifestata ei altissimorum intellectuum multiuia, & multiuida uirtute: & eorum sacra formidine, quæ habent supermundanè in altiorum, & inferiorum superbam, & audacem, & impossibilè scrutationem: & in commensuratione Deum imitantium actionum incessabile, & altissimum semper motionis. Sed & illam diuinam, & multum preciosam hymnodiam eruditus est, formante uisionem angelo secundum uirtutem ipsi theologo, & tradente propriam sacræ scientiæ. Docuit ergo eum & hoc, quia purgatio est quantumcunque purgatis ipsa diuinæ claritatis incognitæ, quantum possibile, participatio. Hæc autem ex ipsis diuinitatis remotis causis, quæ omnes sacros intellectus superessentiali occultatione perficit, altissimis circa se uirtutibus manifestior quo est, & magis semetipsam manifestat, & distribuit. Deinde secundis, aut nouissimis, aut nostris intellectualibus uirtutibus, quantum ab ipsa unaquæque secundum deiforme extitit, sic manifestam suam illuminationem conducit ad propriæ occultationis laudam

dum ignotum. Lucet autem per singula, secundis per prima. Et si oportet breuiter dicere, primo ex occulto ad manifestum ducitur per primas uirtutes. Hoc ergo theologus didicit ex lucem ducente angelo: hoc est, purgationem, & omnes diuinas operationes per primas essentias relucens, in omnes reliquas distribui, secundum uniuersum cuiusque ad deificas participationes analogiam: propter quod & ignite purgatiuam proprietatem ipsis seraphim consequenter post Deum reposuit. Nihil ergo inordinatum, si purgare theologum dicitur seraphim: sic enim Deus purgat omnes, quorum totius purgationis est causa. Magis autem proxime utemur exemplo: sicut qui secundum nos est summus sacerdos per suos ministros, aut sacerdotes purgans, aut illuminans ipse dicitur purgare, & illuminare per ipsum purgatis ordinibus per se in ipsum reponere tibus proprias sacras operationes: sic & propriam purgatiuam scientiam, & uirtutem, ipse purgationem theologum perficiens angelus in Deum quidem ueluti causalem: deinde in ipsum seraphim tanquam primo agentem summum sacerdotem reponit: ueluti fortassis quis cum angelica reuerentia, purgatum edocens, dixerit quod in te perficiendæ purgationis ante me principium quidem est excelsum, & essentia, & creator, & causalis, primaque essentia ad esse adducens, & circa se collocatione continens: & obseruans in conuersibiles, & casu carætes: & seipsum mouens in primas propriarum prouidarum operationum participationes: hoc enim, hæc me docens ait ipsius seraphim manifestare missionem. Summus autem sacerdos, & post Deum dux ipse præstantium essentiarum ornatus: a quo ego purgare deiformiter eruditus sum: Ipse igitur est per me te purgans, per quem proprias prouidas actiones ex occulto etiam in nos produxit ipsa totius causa, & opifex purgationis. Hic ille quidem docuit me: tibi autem ego trado tuam autem concesserim intellectuali, & discretiue scientiæ, aut alteram partem dictarum causarum absoluti dubitatione: & eandem honorari ante alteram, tamquam consequens, & rationale, & æque uerum habentem: aut a teipso, quod uere uerum uicinius sit, inuenire: aut ab altero discere, Deo uidelicet dante, & prius recipientibus angelis, & angelorum amicis nobis reuelare,

reuelare, per eius magis amabilem contemplationem.

EXPOSITIONIS IN DECIMUM tertium Caput Diui Dionysii Areopagite de celesti Hierarchia, pars quinta Lib. IX.

Esa. 6.

Ge & hoc secundum uirtutem inspiciamus. Eia, inquit, o Timothee, post cetera, quæ dicta sunt, etiam hoc consideremus secundum uirtutem & possibilitatem nostram, ut quid. scilicet a theologis dicitur, unus de seraphim missus fuisse in Esaia, uidelicet quando forcipe carbone sublato de altari prophetae labia purgauit. Et necesse est, ut hanc questionem inspiciamus, & discutiamus: quia dubium fieri potest utrum per seraphim hic unus aliquis de superiori ordine intelligendus sit, propter proprietatem nominis: An de inferioribus, propter proprietatem administrationis: quia infirmorum, & extremorum proprium est nostram hierarchiam administrare. Ideo inspicienda est quaestio, ut ambiguitas existimationis tollatur. Fortassis enim quisquam responderit, quod non suppositorum quis, hoc est aliquis angelorum, purgat sacerdotem. Esaia scilicet: Sed unus quidam de intimis, & maximis essentijs, hoc est, supremis spiritibus. Sed hoc rursum alicui dubium esse potest, propterea quod supremi ordines ad exteriora dispensanda, siue administranda non mittuntur.

Propterea quidam aiunt, quod iuxta definitionem societatis cunctorum intellectuam iam ante redditam a nobis. i. secundum hoc, quod superius definiuimus, omnes spiritus societatem quandam habere inter se proprietatem, & nominum: dicunt, quod eloquium non nominat. i. non dicit uenisse in purgationem theologum unam aliquam primarum mentium. i. primorum spirituum circa Deum, subauditur, constitutorum: Sed dicunt quendam potius præstantium nobis, qui nobis tantum hominibus prælati sunt: sacrificantem purgationem prophetae. i. facientem sanctam, & Deo quasi gratum sacrificium offerentem, uocatum fuisse seraphim, æquiuocatione. scilicet nominis, non excellentia proprietatis. Qua similitudine autem angelus extremi ordinis seraphim uocatus sit, subiungit: propter igneam & celestem ablationem, siue mundationem dictorum iam superius peccatorum ipsius prophetae: & propter resuscitationem etiam, uel uiuificationem ipsius purgari in diuinam obedientiam: quia sicut ignis est rubiginem cremando purgare, & mortua atque extincta calefaciendo uiuificare: sic isto diuino igne & a peccatis purgatus est, & ad amorem Dei inflammatus. Quod quia ministerio angeli factum est, Aiunt quidam eloquium sacrum

unum ex seraphim simpliciter dixisse non unam aliquam uirtutum collocatarum circa Deum: sed unam potius purgatiuarum uirtutum nobis præstantium, id est, unum angelorum, nobis, hoc est, hominibus prælatorum, propter similitudinem actionis tamen ipsius seraphim appellatum. Sequitur. Alter autem non nimis inconuenientem quandam præstitit mihi apologiam super huiusmodi statu. Quidam, inquit, dicunt angelum, qui prophetam purgauit, de supremis fuisse spiritibus per hoc quod seraphim appellatus est. Alii autem dicunt eum de inferioribus fuisse, & propter similitudinem actionis tantum seraphim appellatum: Ita singuli pro sua opinione uerissimiliter desinientes. Sed alter quidam neque cum illis, neque cum istis omnino consentiens, præstitit mihi quandam apologiam. i. excusationem, uel satisfactionem, siue defensionem non nimis inconuenientem, super huiusmodi statu. i. definitione, per quam status rei describitur: uel super huiusmodi instantia. i. quaestione: quæ quodammodo instat, & importuna est donec soluitur. Quam autem satisfactionem, uel defensionem ipse præstitit circa quaestionem hanc, subiungit. Ait. n. (subauditur ille apologiam præstans) quia magnus ille angelus, qui tunc erat formans uisionem in theologum docendum diuina, hoc est, in mente theologum, quem per illam uisionem diuina docere debuit, ille. scilicet angelus, propriam purgatiuam sacrificiationem, hoc est, operationem, qua ipse tunc proprie, & singulariter prophetae labia purgauit, & sacra fecit, illam suam operationem reposuit in Deum: hoc est, attribuit Deo, & post Deum reposuit in præoperatricæ hierarchiæ. i. in hierarchiæ, in qua, & per quam Deus primo. i. ante omnes alias operatur. Ideo autem suam actionem illi hierarchiæ attribuit, a qua ut hoc ageret post Deum principaliter accepit. Et hæc est ratio, quare seraphim summus dicitur. scilicet quia, qui hoc fecit angelus sicut illud post Deum principaliter a seraphim accepit, ita et post Deum ipsi seraphim attribuit. Hanc ergo rationem reddidit ille circa quaestionem huiusmodi. Et non ne igitur hæc ratio uerax est? Verba sunt auctoris, qui uidetur suam existimationem huic sententiæ accommodare. Verax, inquit, uerum esse ratio hæc: quia ille talis, qui hoc dixit, ait, ostendens quomodo diuina uirtus in omnia ueniens implet omnia: & non solum uenit, sed etiam peruenit, & penetrat per omnia immensurabiliter transiens ea, & est inuisibilis omnibus. Et iterum hæc est ita inuisibilis transcendens omnia sine termino, sicut inuisibilis est omnibus subsistens ante omnia sine principio. Vel iterum inuisibilis est per immensitatem, sicut inuisibilis est per æternitatem: quia sicut æternitatem non capit intelligentia temporalis, sic immensitatem non comprehendit natura circumscribibilis. Vel iterum inuisibilis est. i. non solum in se secundum quod est essentialiter, & ineffabiliter ab omnibus remota: sed etiam in nobis, secundum quod est incomprehensibiliter omnibus occulta. In se igitur est inuisibilis, & in nobis est inuisibilis, & in utroque modo manet incomprehensibilis. Hoc est, quod ait ille: Quia non solum inuisibilis est in se, quasi ab omnibus superessentialiter remota: sed etiam in nobis est inuisibilis, quasi occulte permittens, uel penetrare faciens

ciens in omnia prouidas suas operationes. Ita ergo diuina uirtus & in seipsa inuisibilis est quasi remota: & in nobis inuisibilis est quasi occulta, per operationem, quia secundum prouidentiam suam operatur in nobis. Sed tamen quamuis ita inuisibilis sit, superlucet effundens se ad manifestationem omnibus intellectualibus, hoc est rationalibus mentibus. Superlucet, dico, proportionaliter. i. aliis plus, aliis minus, secundum uniuscuiusque mensuram scilicet, & capacitatem. Et cum omnibus communiter superluceat, excellenter tamen propriam illuminationem ingerens præciosissimis essentis. i. subtilissimis & excellentissimis spiritibus: per eas uidelicet essentias quasi primas postea distribuit se bene ornate in alias. i. essentias sub illis primis munitas. i. firmatas, uel collocatas, uel dispositas. Distribuit, dico, secundum contemplatiuam commensurationem uniuscuiusque dispositionis. i. secundum hoc quod unaqueque dispositio, siue ordo secundum propriam mensuram capax est contemplationis illius: quam, subauditur, distributionem diuinæ illuminationis ita differenter secundum mensuram accipientium peruenientem, ut apertius dicam & per propria exempla: propria, inquam, etsi hoc est, quamuis tamen deficientia, Deo omnibus remoto: hoc est, ad comparationem Dei deficientia, qui ab omnibus rebus remotus est, & nulla similitudine proprie demonstrari potest. Ita ergo deficientia, & non propria. Verum tamen propria, quia nobis manifestiora. Non propria ad diuinam maiestatem: propria ad humanam possibilitatem: Non propria, sicut in illo est: propria, sicut nobis ostendi potest. Vt ergo per exempla Deo non propria nobis propria diuinæ illuminationis dispensari distributionem ostendā: hanc similitudinem propono. Solaris radii distributiones in primam materiam bene distributæ implent omnium lucidiorem, & per eam manifestius proprios declarat splendores. Distributiones, inquit, siue effusiones solaris radii bene distributæ in primam materiam: hoc est, in illam materiam uenientes, quæ est prima, hoc est, optima & purissima, & ad illuminationem aptissima. Ad talem, inquam, materiam uenientes implent eam, nullum in aliqua parte obstaculum lumini inuenientes, & implendo faciunt eam lucidiorem pro lucidissima omnium: & sic per eam ipse radius manifestius declarat proprios splendores: quia quanto perfectius radiat, tanto perfectius illuminabitur: & quanto perfectius illi infunditur, tanto clarius refunditur ex illa. Accedens uero crassioribus materiis, hoc est, ad crassiores materias, & quæ minus illuminationi sunt aptæ: illic obscuriorem habet distributionem super appositionem. Sicut enim cum se infundit in illis capitur imperfecte: ita & cum se effundit per illas super hoc extrinsecus apparet obscure: quod prouenit ex inopportunitate illuminandarum materialium: quæ inopportunitas nocet, & impedimento est ad distributionem habitum illuminationis, id est, ad hoc ut illuminatio ipsa uel distribuatur, uel habeatur. Ita ergo in puris, & leuigatis corporibus perfectius lucet: In crassioribus, & grossioribus minoratur: & paulo post ad alia adhuc minus apta descendens

ex hoc defectu, id est, post hunc defectum, coarctatur fere ad perfecte indistributum: hoc est, ad hoc ut nullo modo distribuatur. A subtilissimis enim materiis, a quibus perfecte comprehenditur: ad minus aptas descendens, a quibus imperfecte capitur: tandem ad alia tam fæculenta, & grossa, & obtusa peruenit, quæ fere omnino lumen repellunt, & nihil illuminationis capere possunt. Ad hunc modum spiritualis lux ad mentes rationales ueniens eas, quas puras inuenit, & defæcatas, perfecte illuminat: eas uero, quas minus aptas reperit, minori claritate & (ut ita dicam) luce obscuriori illustrat. Quas uero omnino contrarias, & fæculentas offendit, sua prorsus participatione, & communiōne immunes relinquit. Ita per similitudinem uisibilium, inuisibilium ueritas demonstratur. Non solum in lumine, sed etiam in calore materiali inuisibilis ueritatis imago est. Nam ipse calor ea corpora, quæ magis apta susceptioni suæ inuenit, magis accendit: alia autem minus: donec tandem in contraria omnino, & dissimilia offendens, nullum in eis suæ operationis effectum ostendit. Hoc est, quod dicit. Iterum ignis caliditas: ac si diceret. Non solum in splendore luminis, sed etiam in caliditate ignis supradicta similitudo uideri potest. Nā ignis caliditas magis seipsam distribuit in capaciora subauditur corpora, & in ea, quæ sunt bene conuenientia ad suam similitudinem: ut scilicet ex calore calefiat, sicut inter album & albedinem, & bonum & bonitatem, & omnino omnis proprietatis ad effectum suum. Veniens uero ipsa, scilicet caliditas ad essentias contrarias reformationibus suis, quia scilicet calefactioni, per quam ad similitudinem caloris reformari debuerunt, contraria qualitate repugnant: in eis ipsa caliditas nullum manifestat ueftigium, uel saltem absconsum, siue obscurum primitiuæ operationis, hoc est, nullum effectum ibi ostendit, in quo uel tenuiter possit agnosci, quod saltem principium ibi aliquod habeat operationis. In hunc modum rationales substantiæ cælestis amoris ignem aut suscipiunt, si apte fuerint, & præparata habitacula conuenientia susceptioni illius: aut omnino repellunt, si discrepant qualitate contraria, aut accendi non possunt. Ego opto, ut anima mea nulla fæculentia sordium terrenarum lumen claritatis in ternæ repellat: nullo malitiæ frigore sanctæ deuotionis calorem excludat: Sed clarescat, & caleseat cælitus in diuinam similitudinem reformata. Quæ essentia superessentiali bono coniuncta, beata natura supernaturali bono plena. Feliciter facta est, quæ sic refici meretur. Si mihi hoc concessum fuerit, nō habeo ultra queri de his omnibus, quæ priora transferunt. Monstrat creatura artificem: & mirabilium operum forma speciem cōmendat auctoris. Vnum est bonum, & una est pulchritudo: & ipsum bonum ipsa est pulchritudo. Summum bonum, & summa pulchritudo: & in homo bono omne bonum, unum bonum: & in summa pulchritudine omnis pulchritudo, una pulchritudo. Non poterat autem uisibilis natura in eo uno omnia continere: & deo multa bona facta sunt, ut unum bonum summum

ostenderent, & similiter pulchra multa, ut unius pulchritudinis summam imaginem demonstrarent. Sed & uitæ multæ constitutæ sunt in ijs, quorum conditio amplius aliquid habere meruit, ijs, quæ bona quidem, & pulchra facta sunt: & tamen hoc bonum, quod uita est, capere non possunt. Et hæc uitæ omnes unam uitam summam æmulantur: uanquæque in genere suo, in eo quod est, & quantum est ab ea, & secundum eam, quæ sola uera est. Omnis autem uitæ corporeæ principia duo sunt: calor & humor: unum, scilicet humor, nutrimentum uitæ præstat: Alterum, id est calor, uitam sensificat. Sine calore non uiuit subsistens: sine humore uiuens non subsistit. Propterea hæc, rationabili contentuerantia cunctis se uiuificandis infundunt, ut ex eis unaquæque uita mensuram capacitatis suæ, quantum oportet, accipiat: quatenus inferiores uitæ per gradus incrementorum suorum ad imaginem summam uitæ proficiant. Primus enim gradus corporeæ uitæ est sensificatio. Secundus per sensum ingrediens imaginatio. Tertius per imaginationem conceptuorum memoria. Quartus secundum passibilem applicationem sensus, quædam sine intelligentiæ discretionem prouidentia. In qua quidem quasi rationis imago est, sed ratio nulla est. Secundum hanc & bruta quædam animalia, alijs sui generis callidiora uidentur: & quædam quasi sensus facultate rationalis mentis prouidentiam imitantia. Quod tamen magis sensus passio quàm intelligentiæ operatio esse probatur. In his autem omnibus uita corporea uitam spiritualem imitatur. Primum uidelicet in eo quod sentit: Secundo in eo quod sensum concipit: Tertio in eo quod concepta retinet: Quarto in eo quod siue in imaginatis, siue in sensis per sensus passionem secundum quandam rationis similitudinem uel ad appetendum, uel ad fugiendum se inflectit. In his itaque omnibus uitæ corporeæ spiritualium uitarum imaginem tenent, & per medias eas summam uitam, quantum possunt, æmulantur. Nam & ipsæ spirituales uite omnes a summa uita accipiunt quod uitæ sunt, participantes inde descendente spiritualem calorem, & humorem, quo nutriantur, & uiuificentur ut uiuant. Duo ista spiritualiter concepta spiritualem uitam perficiunt: Spiritalis humor nutriens per gaudium: & non constat uita ulla, quæ calorem, & humorem suum non habeat nutrientem, & sensificantem; ut in eo quod uita est, subsistere possit, & quæ magis hæc habet, merito magis uita nominatur. Vt multæ sunt uitæ, sicut participationes sunt multæ, & omnis participatio ab uno, & omnis uita ab uno. Sic itaque summum bonum in omnia se diffundens, omnem uitam constituit: & ad summam uitam omnem uitam formando reducit. Sequitur. Et hoc eo amplius. Ac si diceret. Non solum hoc quod lucem corpoream, & calorem materiale quædam corpora suscipiunt, quædam omnino repellunt, argumentum est inuisibilis ueritatis: sed hoc etiā, quod per ea, quæ magis calent, alia minus calida accenduntur: hoc, inquit, adhuc amplius argumentum est. Amplius post prima, non amplius supra prima: hoc argumentum est inuisibilis ueritatis.

Quia ipsa caliditas materialis ignis admittitur, & infunditur ijs scilicet corporibus, quæ non sunt cognata sibi, id est, apta ad suscipiendam ipsam: infunditur, dico, illis per alia habentia opportuna id est quæ se habent oportune ad illam. Primum illam suscipiunt, utpote ignita faciens ab igneis facile mobilia. Ipsa quippe caliditas ab igneis, quæ magis calēt ignita, facit alia, quæ secundo, & minus calefiunt: quæ tamen & ipsa ideo ignita fiunt ab igneis, quia facile mobilia sunt, & apta ad susceptionem caloris. Sic itaque ab igneis primum, & principaliter calentibus facit ignita: & per hæc ignita, scilicet postea calificat adhuc frigidiora, & remotiora, id est, aut aquam, aut alterum quid, hoc est, aliquid aliud non facile ignescens, id est, eorum, quæ non facile ignescunt. Calificat, dico, proportionaliter, hoc est, unum quodque secundum modum, & mensuram suam, & capacitatem suam ad calorem suscipiendum. Sequitur. Iuxta hanc igitur &c. Adaptat similitudinem. Secundum hanc, inquit, rationem, id est, similitudinem naturalis ordinationis, id est, ordinationis naturalium rerum, & uisibilium: etiā ipsa supernaturalis ordinatio, id est, diuinæ gratiæ distributio: quæ est ordinatio omnis boni ornatus, id est, omnis ordinis bene & ornate dispositi: siue uisibilis ut in hominibus, siue inuisibilis ut in angelis: illa, inquam, supernaturalis ordinatio congrue manifestat primo claritatem delucidationis, id est, manifestationis, uel reuelationis, excellentissimis essentis, id est, supremis spiritibus: claritatem illam, dico, primo apparentem in eis, ut pote in copiosissimis effusionibus, hoc est, sicut eam decet apparere quando se copiose effundit, uel ijs, quibus se copiosissime effundit. Et per eas scilicet excellentissimas essentias, illæ essentia, quæ post ipsas sunt participant diuinum radium, id est, claritatem diuinam. Hæ enim scilicet excellentissimæ essentia prima, sunt cognoscentes Deum, & desiderantes supereminenter diuinam uirtutem. Et quia principaliter cognoscunt & diligunt: dignæ effectæ sunt fieri præoperatrices (quantum possibile est) uirtute, & actione simili Deo: id est, ut ante omnes alias primo post Deum in subiecta omnia operentur, diuinam uirtutem largiendo, & in eo ipso similes Deo fiant: quia uirtutem, quam desuper accipiunt, subiectis impendunt. Ipse enim essentias, quæ post se sunt, siue subiectæ sibi, extendunt ad uirtutem similem, scilicet suæ uirtutis: utpote uirtus deiformiter se habens; quia in eo quod hoc faciunt, uirtute sua Deum imitantur, copiose tradentes ipsis, scilicet subiectis essentis ex claritate superueniente in eas. Et illæ scilicet subiectæ essentia iterum tradunt subiectis sibi: & ita per singulas effusione diuini muneris currente: prima tradit ei, quæ est post eam, & sic deinceps usque in finem. Sequitur ipsa aqua &c. Post similitudinem, quam de igne secundum claritatem, & calorem proposuit, aliam iterum similitudinem de aqua proponit. Ipsa, inquit, aqua nonne in omnes proportionaliter peruenit? Ipse humor aquæ, qui se per omnes partes terræ, & terrenorum corporum diffundit proportionaliter cuncta replet, alia plus alia minus humectans; secundum hoc scilicet, quod unum-

numquodq; plus, uel minus capax est humectatio nis. In hoc ergo exemplo similiter diuinæ gratiæ distributio nõ pari modo cunctis proueniens conuenienter demonstratur. Sequitur. Est ergo &c. Quod quidem, inquit, sicut unum uisibile lumen multa illuminat, & ab illo lumine multa lucetia lucent: Ita inuisibilis lux euncta inuisibiliter lucentia illustrat. Ergo Deus principium est illuminandi, siue illuminationis simul cunctis illuminatis. Nec mirum: quoniam & ipse lumen est, & non quolibet modo lumen, sed natura, id est, naturaliter, & uere, & proprie. Naturaliter, quia ex se: & uere, quia in se: & proprie, quia per se. Naturaliter, quia ex ipso, quod est, lumen est: & uere, quia ipsum, quod est, lumen est: & proprie, quia per ipsum, quod est, lumen est. Naturale siquidem est, quod aliunde non assumitur: uere est, quod essentialiter possidetur: proprie est, quod per alium non confertur. Sic itaque Deus lumen est: & parum dico, cum dico eum esse lumē, utpote qui essentia est ipsius luminis. Ceteri enim, qui lucent, essentia luminis non sunt, sed effectus. Illi ergo, quod lumina sunt, ex lumine sunt: Ille uero lumen est ex eo, quod est. Et est etiam causalis esse, & uidere, id est, essentia, & uisionis ipsius luminis: quasi sic diceretur. Deus essentia luminis est, & ipsius essentia etiam causa est: quia quod lumen est, essentialiter est: & quod essentialiter est, ex se est. Sic ergo causa est essentia luminis: & non solum modo essentia luminis: sed etiam ipsius uisionis, siue manifestationis luminis: quia nõ solum ex se hēt, quod essentialiter lumen est lucens per naturam: sed hoc etiam, quod temporaliter lucet illuminans per gratiam. Sequitur. Tum deiformiter, & Deo similiter permanens superpositum &c. In Deo, inquit, lumen ipsum aliud non est, quam essentia ipsa illi, cui idem est esse, & lumen esse qui ex semetipso principium est illuminandi: quia eos, qui primi lucent, ex semetipso illuminat. Tum autem, id est, deinde post ipsum, scilicet Deum, unumquodque superpositum permanens deiformiter, & Deo similiter, hoc est, secundum conformationem, & similitudinem Dei, subauditur, principium fit illuminandi post se per se transfuehendo diuina lumina in illud. post se constitutum. Sensus hic est: quod Deus, qui omnibus superpositus est, eos, qui proximi sunt, per se illuminat: & sic fit principium illuminationis primos lucentes illuminans: deinde ipsorum primum lucentium unusquisque cæteris omnibus subiectis secundum conformitatem, & similitudinem Dei superpositum fit principium illuminationis unicuique subiectorum, diuina lumina per se transfuehendo in illud scilicet subiectum. Quod autem neutraliter posuit superpositum pro eo, quod dixit se debuisse superpositus, scilicet ordo, uel angelus, more scripturæ factum est, maxime cum de ignotis, & mirabilibus agitur, cum dicitur illud: ac si diceretur, quodcunque illud est. Quod uero subiunxit unicuique post se, sic uidetur dictum quasi illud superpositum quodcunque est unum existens, singulis subiectis principium illuminationis existat: ut non quasi multa multis, sed unum multis lumen præbeat. Sed in eo quod post hoc iterum a-

dicat, in illud diuina lumina transfuehendo, non unum multis, sed unum uni illuminationem ministrare uidetur. Vnde patet, quod secundum morem scripturæ uicissim, siue pro numero numerus, siue pro genere genus ponatur, eiusdem intelligentiæ ueritas non mutatur. Sequitur. Ergo excellentissimam caelestium animorum dispositionem. Inferre supradictis: ac si diceret. Quandoquidem dispositio prima diuina suscipit, & subiectis omnibus illuminationem præbet: ergo omnium reliquarum dispositionum essentia mirantur, id est, reliquorum ordinum omnium spiritus admirando & stupendo contemplantur ipsam excellentissimam caelestium animorum dispositionem, principium post Deum, secundum quod consequens est. Ita enim consequens est, ut Deum primum principium cognoscant: deinde & ipsos, qui primi sunt, post Deum suo modo principium ad sequentia uenerentur, per quos gratia diuina ad eos, qui subiecti sunt, descendit. Et hoc est, quod sequitur. Mirantur eos principium esse omnis sacræ, & diuinæ scientiæ, & diuinitatis imitationis: quæ scilicet ad subiecta per ipsos manant tanquam diuina illuminatione distributa per illos in omnes alias caelestes uirtutes: & non solum in eas, sed etiam in nos, uidelicet homines, qui diuinas illuminationes illis mediantibus accipimus. Et quia omnes reliquæ essentia caelestes primis mediantibus illuminantur: idcirco quicquid sacrum operari possunt, & Deo simile, hoc quidem primum Deo attribuunt, qui causa est omnium: deinde ipsis primis spiritibus, quibus operantibus, & mediantibus gratiam diuinam percipiunt: hoc est, quod dicit: Propter quod scilicet, quia per illos a Deo illuminatos reliqui illuminantur, ideo ipsi reliqui omnem faciam, & Deo similem operationem suam in Deum quidem quasi causalem referunt; quia ipse est prima causa omnium: deinde referunt in primos intellectus, id est, supremos spiritus, qui deiformes sunt, uel Deo conformes, in hoc quod dona spiritalia tribuunt: non tamen ut Deus, qui prima causa est, a quo sunt, sed tanquam primi effectus, per quos sunt: Ideo ad eos referunt bonum suum, per quos est tantumquam per primos operatores, & magistros diuinorum scilicet donorum. Operatores quidem in eo, quod mouent efficiendo: magistri uero in eo quod præsentant dirigendo. Sequitur. Num ergo prima &c. Num pro non ne. Non ne ergo, inquit, prima dispositio sanctorum angelorum, quæ tantopere cæteris omnibus sublimior est, magis omnibus habet summam, & igneam proprietatem, hoc est, charitatem, sicut in seraphim: & effusam, id est, abundantem traditionem diuinæ sapientiæ, & mysticam excellentissimam diuinarum illuminationum scientiæ, id est, mysticam, uel occultam, siue profundam excellentissimam scientiam, quam ex diuinis illuminationibus percipit, sicut in cherubim: & lessiuam proprietatem sicut in thronis, gestantem, Deum scilicet, & significatam diuinam susceptionem: quia in eo, quod throni dicti sunt, aperte significatur, quod Deum in se sedent, & quiescentem suscipiunt. Sensus est. Non ne prima hierarchia excellentius, & abundantius cæteris omnibus habet & ignem charitatis,

ris, & lumen cognitionis, & iudicium discretionis: Habet utique hæc omnia amplius cæteris, omnibus. Ipse uero dispositiones suppositarum essentiarum, id est, subiectorum ordinum participant quidem & ipsa igneam uirtutem, id est, charitatem, sicut seraphim: & sapientem, atque scientem uirtutem, id est, cognitionem, sicut cherubim: & uirtutem susceptoriam Dei sicut throni: participant, dico, sed infra, id est, imperfectius quam primæ: & aspicientes ad primas, id est, imitantes primas, & per eas scilicet primas reductæ in id deformitatis, quod possibile ipsis est, hoc est, reductæ ad tantam deformitatem quantam eis possibile est per eas scilicet primas: primas, dico, dignefactas, hoc est, dignas factas diuina imitatione, id est, ut Deum imitentur: præoperatrices, id est, prius & excellentius omnibus alijs ab ipso & secundum ipsum operantes. Sequitur. Dictas ergo sanctas proprietates &c. Quandoquidem, inquit, per primas subsequentes dona gratiarum accipiunt: ergo sanctas proprietates iam superius dictas, quale fuit prophetæ labia carbone incendere: quod proprium uidetur esse seraphim: & scientia docere, quod proprium uidetur cherubim. Eiusmodi ergo proprietates, quarum participatio fiunt per primas essentias, aliæ essentia subsistentis post eas: has, inquam, proprietates reponunt in ipsis, id est, attribuant ipsis illis primis, scilicet per quas eas participant: tanquam in hierarchis, id est, in principibus, & superioribus: ut eas ad illos referant, a quibus acceperunt. Reponunt dico in illis post Deum: quia primo eas Deo attribuunt, deinde illis, qui proximi sunt post Deum. Quod autem ait, quod subsequentes essentia participatio fiunt proprietatum primarum: modus loquendi talis est, Ac si diceret. Participes fiunt proprietatum primarum; quia quod primi possident per proprietatem, secundi communicant per participationem. Sequitur. Ait ergo hæc dicens &c. Ille inquit, de quo superius dixi, qui mihi non inconuenientem præstitit apologiam. Ille dicens hæc, quæ hactenus dicta sunt de diuina illuminatione per alios ad alios descendente, ait uisionem supradictam, de qua quæstio orta est de purificatione labiorum prophetæ susceptam fuisse ab ipso theologo, Eliaia scilicet, per unum sanctorum, & beatorum angelorum imperantium nobis hominibus, descendente ab illa, subauditur, prima hierarchia. Hoc enim ait ille, quod uisio illa, quam uidit Eliaia a prima Hierarchia descendit, & allata est ipsi prophetæ per unum angelum de nouissimo ordine, eorum, qui in angelis extremi sunt, & nobis tantum præstant: & ideo ait illum angelum ante illuminationem ipsius manu ductionem, id est, reuelationem illam, quia ipse manu duxit, & arudiuit prophetam, & quia ipse ante illuminatus erat a prima hierarchia: repositus in id est, rettulisse ad illam sanctam contemplationem: hoc est, in ipsam primam hierarchiam: a qua contemplantur se habuisse quod habuit, & fecisse quod fecit. Videt etiam ipse Eliaia super sedere, id est, in alto & sublimi sedere, excellentissimas essentias, collocatas post Deum, & circa Deum, & cum Deo: quantum in symbolis, id

est, figuris, & similitudinibus est dicendum. Hoc enim totum symbolicum est, & figuratiuum, quod Deus secundum corporalem similitudinem in folio excelso sedere dicitur: & seraphim circa eum, & iuxta stare perhibentur. Et uidet etiam ipse Eliaia summam tatem sublimiorem omnibus ipsis, scilicet excellentissimis spirituum beatorum essentias: etiam superarcane id est excellentissimo modo: summitatem, dico, super principalem, id est, Deum, qui summus & principalis omnium est, supercollocatam in medio super firmatarum uirtutum. In medio enim uirtutum, id est, sanctorum spirituum, qui firmati sunt, & stabiliti æterna collocatione circa Deum super omnia, ipse Deus summus & principalis sedens uidetur in folio excelso & eleuato. In his ergo uisionibus didicit ipse theologus Eliaia, hoc scilicet, quod diuinum, id est, diuinitas supercollocata est incomparabiliter supra omnem superessentialem superexcellentiā omni inuisibili, & uisibili uirtuti, hoc est, quod diuinitas incomparabiliter, transcendit secundum omnem excellendi modum, omnem uirtutem, uisibilem, & inuisibilem. Et non mirum, si transcendit omnia ipsum diuinum: atqui id est certe, quia ab omnibus est remotum per excellentiam scilicet, ut pote illud, quod uniuersale est ab iis, quæ ex parte sunt omnia: & in tantum remotum, & excellentius, ut nec primis essentis eorum, quæ sunt, simile sit, sed longe distans, & transcendens. Quod autem ait primis essentis eorum, quæ sunt, tale est ac si diceret, essentis eorum, qui sunt primi, uel essentis, quæ sunt primæ, id est, supremis spiritibus angelorum. Nec solum didicit diuinum ab oibus remotum: & nulli simile esse. Sed adhuc, siue in super et hoc didicit ipsum esse omnium principium: quia ab eo sunt omnia: & causam substantificam; quia per eum subsistunt uniuersa: & immutabile fundamentum eorum, quæ sunt, secreta singularitate: quia in eo subsistentia perseverant uniuersa: qui secreta & occulta diuinitate sua omnia continens unitas, uniuersitatem colligit, & singularitas multipliciter constringit. Ex quo & esse, & bene esse est et ipsis summe unitatis uirtutibus: id est, illis spiritibus, qui in summa uirtute, & felicitate firmati sunt, & stabiliti: qui ab illo habent non solum ut sint, sed etiam ut beati sint. Hoc ergo totum didicit in uisione illa de diuinitatis excellentia. Deinde etiam didicit, & edoctus est, easdem sanctissimorum seraphim: uel ut expressius dicatur, eorundem sanctissimorum seraphim, deiformes uirtutes, uel easdem uirtutes, quas in Deo esse didicerat, didicit etiam esse in seraphim. ex conformitate Dei: quia quod Deus habet per naturam, ipsi habent. per gratiam conformati Deo. Quas autem, & quales uirtutes, siue etiam ex quo didicerit uirtutes esse in seraphim subiungit dicens. Ex sacra quidem cognitione ipsorum, quod, id est, quæ cognominatio, est ignitum. Quia seraphim ardēs, uel succedēs interpretatur, & significat ignitum: de quo, ignitum (inquit) nos paulo post dicemus, quantum possibile nobis erit, subintroducere anagogas, id est, sumductiones uirtutis ignitæ, scilicet charitatis ipsorum seraphim, in deiforme: hoc est, in rem tam di-

dignam, & Deo confimilem. Vel sic. Ex hac, inquam sacra cognominacione, didicit ipse propheta: anagogas, id est, sursumductiones, siue ascensus, uel prouectus ignitæ uirtutis, id est, charitatis ipsorum seraphim. In expanfa autem sacra formatione alarum, id est, in sacra formatione expanfarum alarum, didicit ipse propheta absolutam, & altissimam in diuinum extensionem, quæ est in primis, & in medijs, & in ultimis intellectibus. Per cognominacionem igitur, quæ ignitum sonat, didicit igneam uirtutem, id est, charitatem desiderio ad alta ascendentem: per expansionem uero alarum, didicit cognitionem subtilitate in longinqua se porrigentem, & usque in diuina capienda se extendentem, in primis, & medijs, & ultimis intellectibus, id est, spiritibus in illo ordine primis, & medijs, & ultimis: Vel primis intellectibus, quibus diuina capiunt supra se: medijs, quibus diuina capiunt in se: ultimis, quibus diuina capiunt sub se. Extensio uero ipsa, siue porrectio cognitionis & absoluta est, quia nulla ignorantie caligine ad immensitatem se diffundens circūuoluitur: & altissima, quia ad summa pergens nulla infirmitate pragruatur. Et non solū ex ijs, quæ dicta sunt, uirtutem dilectionis, & cognitionis ipsorum cognouit: Sed etiam multificam, & multiforme eorū uidens ipse intellectualis theologus Esaias: & uidens etiam eam uisionem distinguat alis subtus pedes, & distingui eam alis subtus facies: & uidens etiam eum semper motum, id est, qui semper est, in medijs alis: per hæc omnia reductus est, & eruditus ad inuisibilem scientiam eorum, quæ uisa sunt. Per hoc enim, quod distinctionem uidit alarū, quæ subtus pedes deorsum: & alarum, quæ subtus facies sedentis sursum porrigebantur: & alarum, quæ in medio semper mouebantur: per hoc scilicet uidit ipse multiplicem uirtutem illorū, quæ & multiplicata est in opere signata per motionem, & multiformis in cognitione, & dilectione, significata per porrectionem. Et in his omnibus reductus est ille, & admonitus: ut inuisibiliter cognosceret, quod secundum speciem uisibilem uideri manifestata ei per hæc omnia multiuia, & multiuida uirtute istorum altissimorum intellectuum. Quæ scilicet uirtus & multiuia est, in quantum multipliciter mouetur appetendo: & multiuida, in quantum multipliciter beatificatur possidendo. Multiuia in eo, qua pergit scrutando: multiuida in eo, quod inuenit penetrando. Multæ sunt uia, quibus itur ad bonum unum: ideo recte multiuia. Sed quare multiuida, cum unum sit, quod uidetur: nisi quia in uno cuncta uidentur? Sic ergo reductus est propheta ad scientiam ueritatis, monstrata ei per sacras imagines multiuia, & multiuida uirtute altissimorum intellectuum. Monstrata etiam ei sacra formidine eorum, siue reuerentia, quam habent supermundane, id est, impassibiliter & pure, in superbâ & audacem & impossibilem scrutationem altiorū, & inferiorum, id est, ne superbe, & audacter, & impossibiliter scrutentur, ultra mensuram possibilitatis suæ secreta Dei: quæ altiora ipsis sunt per maiestatem: & inferiora per profunditatem. Ideo quip-

pe uelant caput, ut altiora tecta sibi profiteantur: ideo uelant pedes, ut inferiora & profundiora impenetrabilia esse testentur. Propterea superbi, & audaces esse formidant ad id, quod impossibile est scrutandum. Superbi ad alta, audaces ad profunda. Superbi, ne nimis eleuentur: Audaces, ne precipitentur. In hoc ergo sacram formidinem habent: quia factum est timere, quod præsumptū noceret: & supermundane habent, quia sine passione, & afflictione formidant. Timent enim, & non afficiuntur: contremiscunt, & non concutiuntur. Pauent se curi, & sine ulla molestia, uel corruptione suæ quietis uerentur ad incomprehensibilem maiestatem, mensuram transire suæ possibilitatis. Ad horum omnium scientiam reductus est propheta, supradicta uidens in extensione alarum: Et uidens etiam incessabile, & altiuolum semper, scilicet perseverantis motionis in commotione alarum: quæ commotio in commensuratione constat actionum Deum imitantium, id est, in actionibus ipsorum, quibus imitantur Deum, commensurantes se possibilitati suæ, ut nihil præter rationem, & mensuram agere præsumant. Sequitur. Sed & illam diuinam, & multum præciosam hymnodiam eruditus est. Ac si diceret. Non solum in habitu seraphim uirtutem eorum cognouit: sed etiam in uoce eorum hymnodiam, id est, laudem diuinam, didicit formante angelo uisionem ipsi theologo secundum uirtutem capacitatis ipsius, & tradente propriam sacram scientiam: quia quod ipse angelus sciuit, per hanc sacram uisionem theologum scire fecit. Docuit ergo ipse angelus eum, scilicet theologum, in hoc quod labia eius, qui iam iustus uidebatur, purgauit carbone sumpto de altari: quia ipsa participatio incognitæ diuinæ claritatis accepta, quantum possibile est, purgatio est quantumcunque perfectis. Quia quantumcunque quis purgatus sit, purgatio fit illa percepta. Sequitur. Hæc autem &c. Dixit, quod perceptio claritatis diuinæ purgatio est: nunc consequenter ostendit, quod hæc claritas ex occulto summæ diuinitatis procedens ad perficiendos, & illuminandos omnes sacros intellectus, primum se manifestat altissimis uirtutibus apertius circa se positis: & ostendit quomodo est in proprio, & uero esse suo: deinde post primas ostendit se secundis: & postea nouissimis: ad postremum etiam, nostris humanis intellectibus, & ita descendens conducit illuminationem suam ad unamquamque uirtutem, secundum quod unaquæque deiformis facta est ab ea: hoc est, quod ait. Hæc scilicet claritas procedens ex remotis causis diuinitatis, a qua diuinitate exiens perficit omnes sacros intellectus, id est, rationales mentes, illustrando eos superessentiali occultatione, id est ualde occulta & secreta aspiratione: ex illis, inquam, remotis causis procedens ad manifestationem, primum manifestior fit quomodo est, id est, secundum uerum esse suum, altissimis uirtutibus circa se positis: & manifestat, & distribuit semetipsam illis magis, quam aliis: & deinde post illas manifestat secundis se, deinde nouissimis, postremo etiam nostris intellectualibus uirtutibus, id est, rationalibus mentibus:

tibus: & sic a primis usque ad ultima descendens conducit illuminationem suam per singulas uirtutes, sic, hoc est, in tantum manifestam in singulis, quantum unaquæque uirtus existit ab ipsa scilicet claritate secundum deiformem, hoc est, secundum conformitatem Dei. Tãtomagis enim unamquamque uirtutem illuminat, quantomagis eam ad deiformitatem coaptat. Quare autem claritas ista procedat ad manifestationem subiungit. Ad propriæ occultationis laudandum ignotum. Idcirco enim a liquid de ipsa percipimus, ut in illo, & per illud, quod occultum, & ignotum, & incomprehensibile omnino in ipsa est, laudemus. Sequitur. Lucet autem per singula secundis per prima. Vbi que enim secundis lucet per prima, siue per primos. Et si oportet breuiter dicere, hoc in summa dici potest, quod primum ex occulto ad manifestum ducitur per primas uirtutes. Quod enim in seipsa est omnino occulta est: & tunc primum incipit uideri quando primum incipit haberi. Neque enim ab aliquo unquam uidetur, nisi a quo habetur. Hoc ergo theologus didicit: ex lucem ducente angelo. Ex ductore claritatis angelo didicit hoc. Noua compositio, lucem ducente, ac si diceret luciductore. Ab illo igitur didicit hoc theologus. Quid hoc? hoc est scilicet quod didicit. Purgationem, & omnes diuinas operationes relucentes per primas essentias per eas in omnes reliquas distribui, secundum uniuscuiusque reliquorum analogiam, id est, modum & mensuram, ad deificas participationes. Propter quod & ignite purgatiuam proprietatem reuoluit ille angelus, id est, attribuit, ipsis seraphim consequenter post Deum: & ideo nihil inordinatū dicitur si seraphim dicitur purgare theologum. Sic enim & Deus purgat omnes, quorum totius purgationis, uel quorum omnium purgationis est causa: & non solum Deus: sed magis in hoc exemplo uideri potest quomodo facere aliquid dicitur, non per quem fit solum, sed etiam a quo fit. Quia magis proxime utemur exemplo. Sic seraphim dicitur purgare illum, quem purgat inferior angelus accepta uirtute, & mandato a seraphim: Sicut secundum nos summus sacerdos per suos ministros, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, & illuminare ordinibus per ipsum purgatis: proprias suas sacras operationes reponentibus in ipsum, id est, attribuentibus ei per se. Quod enim per illas operatur, per illas ei attribuitur. Sic & propriam purgatiuam perficiens angelus, in Deum quidem ueluti causalē, deinde in ipsum seraphim tanquam primo agētem summum sacerdotem reponit. Ita ergo angelus quod fecit, primum Deo, deinde seraphim attribuit, per quos fecit. Veluti fortassis quis dixerit, id est, ut uerbigratia. Si quis cum angelica reuerentia, id est, sub persona angeli, quæ est reuerenda: edocēs prophetam purgatum esse a se, diceret ei. O Esaias purgationis perficiendæ in te, scilicet per me: non ego sum principium: sed ante me principium est excelsum quidem, id est Deus, qui est & essentia, & creator, & causalis omnium & adducens ad esse primas essentias; & continens eas circa se collocatione, id

est, stabili firmitate: & conseruans eas inconuersibiles, & casu carentes, id est ne simul a se uertantur, & cadant: & seipsum mouēs in primas participationes propriarum prouidarum operationum, id est, operationum, quas secundum prouidentiam facit; quia omne, quod temporaliter facit, in æterna prouidentia disposuit. Propria operatio Dei est, quado per semetipsum operatur sine mediãte creatura; ex qua nimirum prima participatio uenit: quia illi eum sine medio suscipiunt, qui eius operationis primi effectus fiunt. Prima si quidem Dei operatio est, quando se mouet a se: prima participatio, quando se præbet per se. Et illa quidem altissima creatura est, ad quam est prima operatio, & in qua est prima participatio per illam, deinde ad subsequētia descendens. Ad hunc modum subiectus angelus hoc, quod fecit, superiori seraphim attribuit, a quo, ut hoc facere posset, accepit. Hoc enim, quod ab alio illud facere accepit, ait docens me hæc manifestare, uel significare missionem ipsius seraphim. Ille inquit, qui supradicta hæc omnia apologiam præstans me docuit, ipse ait missionem seraphim significare hoc, quod scilicet illud, quod fecit ab illo utique facere accepit, a quo uenit. Idcirco conuenienter ipse angelus propheta dicere potest. Ego purgationis, quam in te facio, principium non sum. Sed excelsum, & primum principium ante me est Deus, qui est creator, & causa omnium: Deinde autem ipse ornatus præstantium essentiarum id est ordos, & dux diuina tribuens, & ad Deum reducens: a quo ordine & ego eruditus sum deiformiter purgare, quemadmodum nunc in te facio. Ipse scilicet ordo est purgans te per me, propter hoc quia me purgare docuit: per quem, scilicet ordinem, ipsa causa, & opifex totius purgationis (subauditur diuinitas) prouidas tuas actiones producit ex occulto etiam in nos extremos, scilicet angelos. Hæc, & his similia uerba si angelus purgationem faciens, ad prophetam diceret, inconueniens non esset: unde patet quod cum seraphim ad prophetam uolare dicitur, & prophetam purgare dicitur, non inconuenienter intelligi potest, quod hæc operatio per subiectū quidem angelum administrata est: sed superiori, a quo erat, attributa. Sequitur. Hæc ille quidem docuit me: uerba sunt authoris ad propositum redeuntis. Ille inquit, qui apologiam mihi præstitit; docuit me hæc supradicta omnia. Ego autem o Timothee, tibi trado omnia a me siue dicta, siue approbata, se ad utramque partem habentia. Tuæ autem in intellectu, & discretiua scientiæ, id est, discretioni: concesserim alteram partem dictarum causarum absolui scilicet per te dubitatione id est pro rata & indubitata haberi: & eandem honorari ante alteram, tanquam habentem consequens, & rationale, & æque uerum. Hoc est tuæ uoluntati concedo, & discretioni, & scientiæ, ut alteram partem sententiarum istarum remota dubitatione eligas, & honores plusquam alteram tanquam ueram, & rationabilem. Aut si hoc non placet, concedo tibi a teipso inuenire, quod uere uero uicinius sit. Aut, si adhuc illud non placet, concedo tibi ab alte

ro discere: Deo uidelicet date, siue hoc, siue ullo alio modo agnoscas: prius tñ ipsam scientiam ueritatis recipiētibus angelis a Deo, & postea per angelos angelorū amicis sactis uiris nobis reuelare, id est, ad hoc recipientibus, ut nobis eam reuelent. Aut sic. Et concedo tibi reuelare nobis per eius magis amabilem contemplationem: angelis, & angelorum amicis recipientibus prius scilicet ipsam scientiam ueritatis. Verbum mirabile. Angeli à Deo accipiunt, & homines ab angelis: & ipsi rursus homines ab angelis docti alios homines docent: & uenit doctrina ueritatis per alios in alios, & uidentur multi esse magistri, & doctores ueritatis, & nemo tamen docetur, qui ab eius contemplatione non illuminatur. Alij magistri adhibent ministerium: unus magister est, qui solus præstat sensum. Ille sine alijs docere potest: alij sine ipso non possunt. Tu mihi das uerbum. Quid autem est uerbum sine intelligentia? Per uerbum quidem intelligentia uenit. Sed ille intelligentiam in corde ponit, qui intus illuminat, non qui foris sonat. Unctio eius docet nos de omnibus. Tu foris loqueris: sed intus non ungis. Propterea amabilis mihi quidem est tua eruditio. Sed magis amabilis est eius contemplatio: quia & hoc, quod in tua eruditione amabile est, non nisi ex eius contemplatione est.

Titulus Capituli decimi quarti.

IN FRONTE LIBRI.

ponitur.

LITERA CAP. XIII.

Vid significat angelicus numerus traditus: & hoc autem dignum (ut existimo) intellectuali cognitione: quia eloquiorum de angelis traditio, millies millia esse ait, & decem millia decies millies, secundum nos sublimissimos numerorū in seipsam reuoluens, & multiplicans: & per hoc aperte significans innumerabiles cælestium essentiarum ordinationes. Multæ enim sunt beatæ militiæ supermundalium intellectuum, infirmam & coarctatam superantes materialium secundum nos numeros commensurationem: & a sola gnostica definitæ supermundana, & cælesti intelligentia, & scientia: secundum ipsam ditissime eis donatam sanitatem diuinæ multæ scientiæ sapientifica omnium simul, quæ sunt superessentialiter subsistentis principij, & causæ substanticæ, & continentis uirtutis, & ambientis consummationis.

EXPOSITIONIS IN DE
circumquartum Caput Diui Dionysij
Areopagite de Cælesti Hierarchia,
sexta, & ultima. Lib. IX.

Vid significat angelicus numerus traditus, id est datus, uel definitus à scripturis sanctis: Non solum, inquit, supradicta: sed & hoc intellectuali cognitione dignum est, quare scilicet certus, & definitus numerus angelicis spiritibus attribuitur: quia traditio diuinorum eloquiorum de angelis ait, esse millies millia, & decies millies decem millia angelorum, reuoluens sublimissimos numerorum secundum nos, id est, numeros, qui secundum nos sublimissimi sunt. Reuoluens dico in seipsam, hoc est in pronūciatione uerborū, quæ in ipsa cōtinētur uerba, reuoluēs in uerba, & alia per alia multiplicās: sicut millia in millies, & decem millia in decies millies per multiplicationem reuoluuntur. Quod apertius dixisset reuoluens numeros in seipsos: quamuis tamen hoc expressius dictum sit, quia non numeri, sed nomina numerorum per multiplicationem in se collocata reuoluuntur. Sic itaque traditio eloquiorum multitudinem cælestium spirituum signans, ait millies millia, & decies millies decem millia esse angelorum: sublimissimos secundum nos numeros in se reuoluens, uel inter se conferens, & alios per alios multiplicans. Et per hoc aperte significans innumerabiles esse ordinationes cælestium essentiarum. In eo enim, quod maximos numeros posuit, patenter innuit, quod adhuc dicere debuisset, si amplius dicere potuisset. Sane sciendum, quod hoc, quod ait millies millia, & decies millies decem millia, nostra translatio hoc modo non continet: Sed millia millium, & decies millies centena millia: quod tamen ad eandem ueritatem spectat. Ideo ergo infinitos significare uolēs, maximos numeros finitos posuit, quia multæ sunt beatæ militiæ, id est, beatæ multitudines Deo militantes, supermundalium intellectuum, superantes infirmam & coarctatam commensurationem materialium numerorum secundum nos: & definitæ a sola gnostica, id est, cognitiua scientia, uel cognitione scilicet diuina: quæ omnia cognoscit, & sola nouit numerum illarum supernarum uirtutum: & sola discernit eas: & plene cognoscit secundum ipsam sanitatem, id est, puritatem, uel integritatem simplicis, & incorruptibilis naturæ earum, donatam eis dirissime, & abundantissime à supermundana, & cælesti sapientifica intelligentia, & scientia diuinæ, & multæ scientiæ principij omnium, quæ sunt superessentialiter existentis, & causæ substanticæ omnium & uirtutis continentis omnia, & consummationis ambientis omnia. Sensus talis est: quia sola Dei sapientia, quæ est gnostica, id est, cognitiua omnium, definitæ & perfecte cognoscit numerum illarum essentiarum cælestium in illa puritate, & integritate, in qua eas creauit, & formauit. Quæ scilicet scientia & cælestis est, & diuina, & multa. Cælestis, per puritatem

ritatem: diuina per ueritatem: multa, per incomprehensibilitatem. Et cum talis sit in se, sapientifica etiam est in opere suo, sapienter faciens omnia, nihilque reprehensione dignum constituens. Et ista talis sapientia, per quam omnia creata sunt, & omnia cognoscuntur, ipsa est illius, qui est principium omnium, quæ sunt (quia ab ipso sunt omnia) superessentialiter subsistens per se, uidelicet perfectus, & nullo indigens: & qui est causa substantifica omnium: quia omnia subsistere facit, ut sint: & est uirtus continens omnia, ut maneant in eo quod sunt: & est consummatio ambiens omnia ne disfluant, aut decidant ab eo, quod sic sunt. Non ergo mirum est, si illi spiritus quorum numerus nobis incomprehensibilis est, per tantam & tantam scientiā discerni possunt: per quam omnia, quando non erāt, creata sunt: & nunc ne ad nihilum facta reuertantur, in ipsa subsistunt.

Titulus Capituli decimi quinti.

QUÆ SVNT FORMATIVÆ
angelicarum uirtutum imagines: &
quæ deinde, id est, & reliqua.

LITERA CAP. XV.

Er age, quod restat dicamus: remittentes nostrum (si uideatur) intellectualem oculum circa sublimes cōtemplationes angelico uigore intentum: ad diuiduam, & multipertitam latitudinem multiformis angelicarum specificationum uarietatis descendentes: iterum in ipsis, tanquam in consequentibus in simplicitatem cælestium animorum analyticè reflexis. Vnum autem sit tibi præcognitum: quomodo sacræ formatarum imaginum discretionem, easdem aliquando cælestium essentiarum dispositiones ordinantes significant, & iterum ordinatas: & nouissimas ordinantes, ordinatasque primas: & easdem, ut dictum est, primas, & medias, & ultimas habentes uirtutes, nulla inordinata ratione introducta, secundum huiusmodi referationum modum. Si quidē enim ordinari quædam a prioribus dicemus: deinde earum de ordinantes priores, & iterū ordinantes ultimarū, ordinari ab ipsis illis ordinatis: uere in ordinatione, & confusione multa commixta esset res interposita. Si uero easdem & ordinare, & ordinari dicimus, non autem earundem, aut ab

eisdem, sed eas singulas ordinari quidem a prioribus, ordinare autem nouissimas: non in consequenter fortassis quis dixerit in eloquiis sacrefactas formas, easdem aliquando posse primis, & mediis, & ultimis uirtutibus pulchre, & vere circundari. Et sursum igitur conuersibiliter extendi, & erga semetipsas firmiter conuolui propriarum existentes custoditiuæ uirtutum: & erga uenientia sociabili processione prouide eas in participatione uirtutis esse: omnibus nō falso coadunabit cælestibus essentij: et si aliis quidē superpositæ, & uniuersaliter (ut sæpe dictū est) alijs uero particulariter, & subiecte. Inchoandum autem ratione, & quærendum in prima formarum discretione, ob quam causam theologia fere ultra omnes inuenitur honoras ignitam sacram descriptionē. Inuenies ergo eam non solum rotas igneas conformantem: sed & animalia ignita, & uiros quasi ignem fulgurantes: & circa eas cælestes essentias cumulos carbonū ignis circumponentem: & flumina immenturabili fonitu igne flagrantia. Sed & thronos ait igneos esse: & ipsos excelsissimos seraphim calidus ardentem ex cognomatione significare: & ignis proprietatem, & operationē ipsis distribuit: & omnino sursum, deorsum que ignitam honorat selectim formarum facturam. Ergo igneum significare censeo cælestium animorum deiformissimum. Ipsi enim sancti theologi superessentialiter, & in formem essentiam in igne sæpe describunt, tanquam habente multas diuinæ (si fas est dicere) proprietatis, quantum in inuisibilibus, imagines. Ignis enim sensibilis est: sic quidem dicendum: in omnibus, & per omnia clare uenit, & remouetur ab omnibus: lucidus simul, & quasi occultus: incognitus ipse per ipsum non accumbente materia, in qua propriam manifestat actionem: immenturabilisque, & inuisibilis, per seipsum potens simul omnium, & quæcūq; in eis fiunt ad actionem propriam: mobilis, tradens seipsum omnibus quoquomodo appropinquantibus: renouatiuus, naturæ custodia: illuminatiuus circumuolutis splendoribus, incomprehensibilis, clarus, discretus, resiliens, sursum ferens, acute means, excelsus, non recepturus contumeliam minorationis: semper motus, per seipsum morus, mouens alterum: comprehendens, incomprehensus, non indigens alterius, latenter

crefcens a feipfo, & ad fufceptas materias
manifeitās fuimet magnitudinem: actiuus,
potens, fimul oībus praefens inuifibiliter:
 neglectus non eſſe putatur: attritu aut, ſicut
 quadā uindicta, connaturaliter & proprie
 ſubito relucet: & iterum incōprehēnſibili-
 ter impalpabilis: non minutus, in oībus di-
 tiſſimis fuimet traditionibus. Et alias mul-
 tas quis inueniet ignis pprietates pulchras
 (ut in ſenſibilibus imaginibus) diuinæ ope-
 rationis. Hoc ergo ſcientes theophi, caele-
 ſtes eſſentias ex igne conformant: ſignificā-
 tes earum deiforme & (quantū poſſibile)
 Dei imitabile. Sed & humaniformes ipſas
 deſcribunt propter intellectuale, & ſurſum
 habendo intuitiuas uirtutes, & figuræ re-
 ctum, & luculentum: & ſecundum natu-
 ram principale, & regale: & ſecundum
 ſenſum minimum quidem quantum ad
 reliquās irrationabilium animalium uir-
 tutes. Omnium uero potens, ſecundum
 intellectus magnitudinem, uirtute: & ſe-
 cundum rationabilem ſcientiā continuitate,
 & ſecūdu naturam animę liberum, & po-
 tentiſſimum. Eſt autem & per ſingula (ut exi-
 ſtimo) corporalis noſtræ multiplicis parti-
 tionis inuenire caeleſtes uirtutes, dicentes
 conſpectiuas quidē ſignificare uirtutes, ip-
 ſum ad diuina luminaria clariffimū reſpe-
 ctū: & iterū tenerā, & liquidam, & nō reper-
 cuſſam, ſed acute mobilē, & puram, & plenā
 impaſſibiliter diuinarū ſuſceptionem illu-
 minationum. Olfactuum uero diſcretiuas
 uirtutes illud ſuper intellectu ſuaue olentis
 diſtributionis (quantum poſſibile) recepti-
 uum: & eorum, quæ ſic non ſunt, per ſcien-
 tiam diſcretiuum, & omnino refugitiuum.
 Auriū uero uirtutes, illud particeps, & gno-
 ſticum diuinæ inſpirationis ſuſceptiuum.
 Guſtatiuas autem inuifibilium eſcarum ple-
 nitudinem, & diuinarum, & alentium pro-
 motuum ſuſceptiuum. Tactiuas uero con-
 uenientis, aut nocētis per ſcientiam diſcre-
 tiuum. Palpebras deinde, & ſupercilia diui-
 narum uifionum, & intelligentiæ cuſtoditi-
 uum. Iuuenilem uero, & adultam ætatem, il-
 lud innouantis ſemper uitalis uirtutis. Den-
 tes autem diuiſiuum inditæ nutriētis per-
 fectionis. Vnaquęque enim eſſentia intelle-
 ctualis, donatam ſibi a diuiniore uniformē
 intelligentiam prouida uirtute diuidit, &
 multiplicat ad inferioris ductricem analo-
 giā. Humeros autem, & brachia, & item ma-

nus, factiuum, & operatiuum, & actiuum.
 Cor uero ſymbolum eſſe deiformis uitæ
 propriam uitalem uirtutem deiformiter in
 ea, quæ præintellecta ſunt feminantis. Pe-
 ctora iterum ſignificare durum, & cuſtodi-
 tiuum, ut a ſuppoſito corde uiuificę diſtri-
 butionis. Dorſa uero continuum ſimul
 cunctarum fertiliū uirtutum. Pedes autē
 mobile, & uelox, & curſile in diuina ſemper
 euntis motionis: propter quod & penna-
 tos theologia ſanctorum intellectuū figu-
 rauit pedes. Pennatum nanque ſignificat
 anagogicam uelocitatem, & caeleſte ſurſum
 uerſus itiueris actiuum: & ab omni humili
 per ſurſum ferens remotum. Ipſa uero pen-
 narum leuitas nihil terrenum, ſed totum
 munde, & ſine grauitate in excellum aſcen-
 dens. Nudum quoque, & diſcalceatum, &
 abſolutum, & demiffum, & immenſurabile,
 & purum, ab eorum, quæ extra ſunt, appoſi-
 tione: & ad ſimplicitatem diuinam (quantū
 poſſibile) aſſimilatiuum. Sed quoniam ite-
 rum ſimpla, & multum uaria ſophia, & nu-
 dos ueſtit, & uafa quædam dat ipſis circum-
 ferre: age animorum caeleſtium ſacros ami-
 ctus, & organa (ſecundum quod nobis
 poſſibile) aperiamus. Claram quidem enim
 ueſtem, igneamque, ſignificare exiſtimo
 deiforme, iuxta ignis imaginem: & lucu-
 lentum propter in cęlo quietes: ubi lumē
 eſt omnino inuifibile dicendum, aut intel-
 lectualiter illuminans, aut intellectualiter
 illuminatum. Sacerdotalem uero ue-
 ſtem ad diuina, & myſtica ſpeculamina
 ductiuum: & totius uitæ uotum. Zonas
 quoque fœcundarum ipſarum cuſtoditi-
 uum uirtutum, & congregantem eas ha-
 bitum in ſeipſum unite conuerti, & cir-
 culariter cum facilitate caſu carente a na-
 turæ ſimilitudine circa ſeipſum circum-
 ferri. Virgas etiam regale ac principale,
 rectaque omnia definiens. Tela uero,
 & ſecures diſſimilitudinum ſeparatiuum,
 & diſcernentium uirtutum acumen & ef-
 ficax & actiuum. Geometrica & tecto-
 nica uafa, fundatiuum, & edificatiuum,
 & perfectiuum: & quæcunque alia reducen-
 tis, & conuertentis ſunt ſecundorum pro-
 uidenti. Eſt autem quando & in nos diui-
 norū iudiciorū ſunt ſymbola, illa, quæ acta
 ſunt a ſanctis angelis, organa: aliis qui-
 dem declarantibus corrigentem diſcipli-
 nam, aut punientem iuſtitiam: aliis uero
 de

de anguſtia libertatē, aut diſciplinæ ſinem,
 aut prioris beneficentiæ reſumptionē, aut
 appoſitionem aliorum donorum, paru-
 rum aut magnorum, ſenſibilium aut inuiſi-
 bilium. Et omnino forſan non dubitaret
 perſpicax animus pulchre inuifibiliibus a-
 dunare uifibilia. Ipſos etiam uentos nomi-
 nari, uelocitatem eorū ſignificat, & in om-
 nes fere abique mora peruenientem effe-
 ctum, & deſurſum in ea, quæ deorſum, ad
 ſurſumque ea, quæ deorſum ſunt tranſuecti-
 uum motum: erigentemque ſecunda ad ſu-
 perioſiorem celſitudinem, mouentemque pri-
 ma ad communicatiuam, & prouidam mi-
 norum proceſſionem. Dicit autem forſas
 quis, aeris ſpīitus uentofam cognomina-
 tionem, & deiforme caeleſtium ſignificare:
 habet enim & hoc operationis diuinæ ima-
 ginem & formam, ut in ſymbolica theolo-
 gia per tetraſticam diiudicationem per plu-
 ra demonſtratur: ſecundum naturæ moti-
 uam, & gignentem, & uelocem, & poten-
 tem capacitatem, & ignotum nobis, & inui-
 ſibile latibulum mouentium principiorum
 & conſummationum. Neicis enim (inquit)
 unde uenit, & quo uadit. Sed & nubis ipſis
 ſpeciem theologia circumformat: ſignificās
 per hoc ſacros intellectus occulti quidem
 luminis ſupermundane ſuperrepletos, pri-
 mam manifeſtationem pompoſe accipien-
 tes, & ipſam copioſe in ea, quæ ſunt ſecun-
 da, lucide, & proportionaliter diſtribuen-
 tes: & quia genitale eis, & uiuificum, & acti-
 uum, & perfectiuum ſubſiſtit iuxta intelle-
 ctualem hymbrium conceptionem, excipiē-
 tem ſinum humidis pluuijs in nitaſes par-
 tus euocantem. Ipſa etiam aeris, & electri-
 & lapidum multicolorum ſpeciem theolo-
 gia caeleſtibus eſſentijs circumponit. Ele-
 ctum quidem quaſi auriforme, ſimul & ar-
 genteum ſignificat imputribilem ut in au-
 ro, & ſimul largum, & non minutum, &
 incontaminatum ſplendorem: & apertam,
 ut in argento, & luciformem & caele-
 ſtem claritatem. In ære autem ſecundum
 traditas rationes aut igneum, aut auriforme
 attribuendum. Lapidum uero multi-
 colores ſpecies ſignificare exi. imandum,
 aut quaſi albas, luciforme: aut quaſi ru-
 beas, auriforme: aut quaſi pallidas, ique-
 nile & nouum: & per ſingulas ſpecies in-
 uenies anagogicam typicarum imaginum
 diiudicationem. Sed quoniam quidem
 muu?

hæc ſecundum uirtutem noſtram a nobis
 ſufficienter dicta eſſe arbitror: tranſeun-
 dum in ſanctam reſerationem caeleſtium
 animorum ſacrefiguratæ beſtialis forma-
 tionis. Leonem enim ſignificare cenſen-
 dum, principale, & robuſtum, & indomi-
 tum, & abditum ineffabilis diuinitatis,
 ut uirtus, aſſimilatiuum intellectualium
 ueſtigiorum circumuelamine: & myſtice
 forſas pompoſo amiētū, ſecundum diui-
 nam illuminationem in ſemet reſtituto iti-
 nere. Ipſam uero bouis, firmum, & no-
 uum, & intellectuales ſulcos † reuocans † reuo-
 uans. in ſuſceptionem caeleſtium, & gignentium
 hymbrium: & cuſtoditiuum, & fortiſſimū.
 Ipſam dehinc aquilæ, regale, & aliterum,
 & citiuolum, & ad potentiſſimum alimen-
 tum acutum, & ſobrium, & agile, & bene-
 machinatum: & ad copioſum, & multolu-
 centem radium diuini ſolis deſiderio inſpe-
 culatiuarum uirtutum ſanis obtutibus im-
 mediate, recte & inflexibiliter contempla-
 tiuum. Illam uero equorum, obediens,
 & frenabile: & album quidem, uere luci-
 dum, & quaſi maxime diuini luminis co-
 gnatiffimum: Eorum autem, qui nigri
 ſunt, abditum: rubrum uero igneum, &
 actiuum: commixtorum quoque ex albo
 & nigro, cum perfectiua uirtute extremo-
 rum coniuſtiuum, & prima ſecundis, &
 ſecunda primis conuertibiliter, ac prou-
 de connectens. Sed ſi non ſermonis ter-
 minaremus commenſurationem, & per
 partes dictorum animalium proprietates,
 & omnes corporales eorum conformatio-
 nes: aduſſemus forſas non incongrue
 caeleſtibus uirtutibus ſecundum diſſimiles
 ſimilitudines, ſuribundum quidem in ip-
 ſorum intellectualem fortiitudinem: cuius
 nouiſſima furor eſt imago: Ipſam uero ite-
 rum concupiſcentiam in amorem diuinū.
 Et, ut ſummatim dicendum, ſimul omnes
 irrationabilium animalium, & ſenſus, &
 multiplices partes in immateriales caele-
 ſtium eſſentiæ intelligentias, & uniſormes
 uirtutes reducentes. Sufficiunt autem ſa-
 pientibus non ſolum hæc ipſa: ſed unius
 ſignificatiuæ imaginis diiudicatio in pro-
 ximarum ſimili modo declarationem.
 Inſpiciendumque & hoc, fluuios dictos
 ſuiſſe & rotas & currus connexos caele-
 ſtibus eſſentijs. Ignea enim quidem flu-
 mina ſignificant diuinos promotus copio-
 ſiſſimos
 M. Hug. à S. Viçt. To. j. Ccc. 2. lam

sam ipsis, & non deficientem affluentiam donantes, & viuifica nutriendes fecunditate. Currus autem coniunctiuam similitudinum societatem. Rotae autem pennatae quidem cum sint, in ea, quae ante conspectum sunt, inconuersibiliter euntes per rectam, & iustam uiam exeuntis operationis earum uirtutem in eandem sine flexu, & recte sectam uiam simul omnium earum intellectuali rotatu supermundane directo. Est autem & per aliam anagogen diiudicare intellectualium rotarum imaginariam descriptionem. Vocitatum est enim eis (ut ait theologus) gel, gel, gel. Significat autem hoc, iuxta hebraicam uocem, reuolutiones, & reuelationes. Igneae si quidem & deiformes rotae, reuolutiones quidem habent circa idipsum optimum semper mobili motu: reuelationes uero secretorum manifestatione, & subiectorum circumreductione, & altarum illuminationum, in ea, quae subiecta sunt, deductiua perfectione. Reliquus uero nobis in explanationem de gaudio caelestium dispositionum sermo. Etenim acceptices omnino non sunt eius, quae secundum nos est, passibilis delectationis. Congaudere autem Deo dicuntur perditorum inuentione iuxta deiformem epulationem & in prouidentia, & in salute in Deum redeuntium deiformitatem: & incorruptionis letitiam, & illam beneficentiam ineffabilem, in cuius participatione saepe facti sunt & uiri sancti per deificos diuinarum illuminationum desuper aduentus. Tanta a me de sanctis formationibus dicta sunt, diligenti quidem earum manifestatione deficientia: perfecta autem (ut existimo) ad non humiliter nos remanendum in figuratiuis phantasiis. Si autem & hoc dixeris, quomodo non omnium deinde angelicorum in eloquiis uirtutum, aut operationum, aut imaginum fecerimus mentionem: reipondemus uerum: quod quarum quidem supermundana scientia ignorauimus, in ipsis nos alterum lucifuctorem docentem desideramus. Quaedam autem tanquam dictis aequopotentia praetermissimus, commensurationi sermonis prouidentes, & supra nos secretum silentio honorificantes.

EXPOSITIONIS IN DECIMUMQUINTUM CAPUT Diui Dionysii Areopagite de caelesti Hierarchia, Lib. X.

Decimumquinti & ultimi capituli titulus est: Quae sint formationum angelicarum uirtutum imagines: & quae deinde, i. & reliqua. Haec enim tractauit de inuisibilibus proprietatibus angelorum: quae sunt scilicet de illa uirtutum, & inuisibilibus operationibus in eis. Nunc consequenter de uisibilibus formationibus tractare incipit: quas sacrum eloquium ipsis secundum corporalium rerum imagines & similitudines mystica significatione attribuit. Fer age, dic eia: uox hortantis est uel seipsum, uel etiam Timotheum, ad quem loquitur. Eia dicamus, quod restat. Quid est, quod restat? Hoc scilicet, ut nos (si ita uideretur) tibi remittamus, uel relaxemus nostrum intellectuale oculum, haec enim circa sublimes contemplationes de angelico uigore inspiciendo habitas intentum: & reflexo oculo descendamus ad diuina, & multipertitam latitudinem multiformis uarietatis angelicarum specificationum: hoc est, ad multiformem uarietatem, uel multarum formarum uarietatem, quae est in specificationibus, uel formationibus angelicis: in qua uarietate, quia ampla multitudo est, uel multa amplitudo, pro simplicitate diuina, & pro unitate inuenitur multipertitum. Sic ergo dicamus, quod restat, remittentes oculum nostrum ab inuisibilibus: & descendentes ad uisibilia. Iterum in ipsis, scilicet descendentes, & considerationem fingentes, & tamen reflexis iterum, siue reductis ipsis imaginibus analytice, id est, resolutorie, in simplicitatem animorum caelestium: tanquam per se in consequentibus, id est, inconuenientibus. Et est sensus. Nos descendentes per contemplationem de inuisibilibus ad uisibilia, & in ipsis scilicet uisibilibus considerationem fingentes: iterum ipsa ad simplicitatem inuisibilium reflectamus, resoluendo, & exponendo, siue ostendendo quomodo per id, quod uisibile cernitur, id, quod uideri non potest, significetur. Alioquin uisibilis formatio inconsequens, & inconueniens esset, si in illa simplici natura hoc per ueritatem essentiae esse crederetur, quod ei secundum uarias rerum corporalium species in significatione multiplex attribuitur. Sicut ergo descendimus simplices naturas uisibilibus representando, sic ascendimus, & quasi resolutorie ad diuinam considerationem nos reflectimus, quoniam easdem formas spiritualiter exponendo mystice intelligendas praedicamus. Descendimus, quando simplicitati caelestium naturarum multipliciter corporalium formationum per significationem aptamus: ascendimus, quando eandem multipliciter uisibilium figurarum ad intelligentiam simplicis ueritatis exponendo resoluimus. Sequitur.

Vnum

Vnum autem &c. O Timothee, priusquam de uisibilibus formationibus angelorum tractemus, unum sit tibi praecognitum, ut primum illud cognoscas. Quid est illud? hoc scilicet ut cognoscas. Quomodo sacrae discretionis formarum imaginum, id est, id quomodo sacrae scripturae discretae in imaginibus, quas formant de ipsis angelis, significant, & repraesentant easdem dispositiones, id est, ordines caelestium essentiarum: Aliquando inferiores ut ordinantes, & iterum easdem ut ordinatas a superioribus: in quo significant quodammodo eas medias esse, & inferiores habere quos ordinent, & superiores a quibus ordinantur. Et rursus aliquando significant etiam nouissimas dispositiones ut ordinantes, & primas ut ordinatas: quod tamen mirum uideatur, cum nec illae inferiores habeant quos ordinant, nec istae superiores a quibus ordinantur. In quo tamen datur intelligi, quod supremam etsi alios supra se non habent angelos, a quibus ordinantur, habent tamen Deum, a quo ordinantur, & sanctificantur: Et nouissimae iterum, etsi non habent angelos sub se quos ordinant: habent tamen homines, qui ordinantur, & disponuntur, & sanctificantur ab ipsis. Vel certe in hoc, quod supremi ordinati, & nouissimi ordinantes introducuntur, significatur, quod in ipsis alij ab aliis differunt: & sunt in superioribus quidam inferiores, qui ab aliis tamen in eodem ordine constitutis ad aliquid ordinantur: & inferioribus quidam superiores, qui alios in eodem ordine collocatos ad aliquid ordinant. Et hoc est quod sequitur. Quia ipsa eloquia significant easdem scilicet dispositiones, primas, & medias, & ultimas habentes uirtutes. Sicut iam superius dictum est unamquamque dispositionem habere in personis, & unamquamque personam in proprietatibus: Ita, inquit, discretionis formationum sacrarum repraesentant primos, & medios, & ultimos spiritus in eodem ordine, & primas, & medias, & ultimas uirtutes in eadem personae: nulla tamen in hoc inordinata ratione introducta, secundum modum huiusmodi reformationum, id est, expositionum. Si enim hoc modo intelligitur sicut nos superius exposuimus, nihil inconuenientis est in hac repraesentatione. Et bene dico in hac repraesentatione, quae eisdem & ordinantes, & ordinati introducuntur, nullam inconuenientiam esse: quia confusio, siue traspositio nulla recte dispositionis est ibi, cum ab alijs ordinati, & alios ordinantes introducuntur. Si uero respectu eorundem ordinantes, & ordinati dicerentur, inconueniens esset: hoc est, quod dicit. Si quidem diceremus quasdam, subaudi dispositiones, ut pote medias, ordinari a prioribus: & deinde ipsas priores ordinantes siue ordinatrices earundem scilicet mediarum, & iterum per eas medias ordinantes siue ordinatrices ultimarum: Si, inquit, illas priores ordinatrices mediarum, & ultimarum conuerso ordine ordinari diceremus ab ipsis illis ordinatis: uere res interposita esset commixta in ordinatione, & confusione multa: quia ordinatum non esset aliquos ordinari ab iis, quos ordinant. Si uero easdem, diuerso respectu, ordinare & ordinari dicimus: non tamen earundem ordinatrices, a quibus ordinantur, aut ab eisdem ordinari, quas

ordinant: sed eas singulas, id est, discretas sine confusione reciproca permanentes ordinari quidem a prioribus, ordinare autem nouissimas: nullum inconueniens est. Et secundum hoc fortassis non inconsequenter, id est, non inconuenienter aliquis dixerit sacrefactas formas, quae sunt in eloquijs, aliquando posse & pulchre, & uere, id est, conuenienter & ueraciter circundari, id est, aptari easdem & primis, & medijs, & ultimis uirtutibus. Sequitur.

Et rursus igitur &c. Ac si diceret quandoquidem aliquis ueraciter dicere potest easdem formas conuenienter aptari primis, & medijs, & ultimis uirtutibus: Igitur ipse ille, qui hoc dixerit, non falso coadunabit, id est, communiter attribuet, omnibus caelestibus essentis: & rursus extendi per dilectionem Dei, & in seipsis firmari per custodiam sui, & sub se progredi per dilectionem proximi: hoc est, quod dicit. Rursus tunc conuersibiliter extendi scilicet per dilectionem Dei, & erga seipsas firmiter conuolui, id est, constringi & ambiri. Constringi, ne bonum effluat: ambiri, ne malum influat. In quo scilicet, quia conuoluuntur erga seipsas, custoditiae existunt propriarum uirtutum, id est, proprias uirtutes custodiunt. Hoc itaque, id est, rursus extendi, & in se conuolui, & esse eas in participatione uirtutis, subaudit paratas, prouide, hoc est, intente siue deuote erga uenientia consociabili processione. Haec ergo tria communiter aliquis attribuet uere omnibus essentis caelestibus: scilicet, quod rursus extenduntur per dilectionem Dei: & quod erga se conuoluuntur per custodiam sui: & quod paratae sunt prouide, & intente, & deuote ad participandam uirtutem suam erga uenientia ad se per amorem socialem procedentes, & ultro se offerentes ad dilectionem socialem. Haec igitur omnia communiter omnibus attribui possunt: Etsi, id est, quamuis altis quidem superpositae & uniuersaliter, id est, excellenter & plene conueniant, ut saepe iam dictum est: alijs uero particulariter & subiecte. Sequitur. Inchoandum autem ratione &c. Ac si diceret. Quandoquidem de formationibus angelicis tractandum est, ergo in primis inchoandum est ratione, id est, rationabiliter: & quaerendum in prima ipsarum formarum discretionem: quare theologia inuenitur honorans ignitam sacram descriptionem, id est, formationem, in qua ignis species ad significationem proponitur, fere ultra omnes alias descriptiones. Raro enim inuenitur aliqua species uisibilis (si tamen inuenitur) excellentiorem habens ad inuisibilia demonstrationem. Inuenies ergo eam, scilicet theologiam non solum rotas igneas formantem ipsorum inuisibilium significationi: sed & animalia ignita, & uiros quasi ignem fulgurantes: & inuenies etiam ipsam theologiam circumponentem cumulos carbonum ignis circa eas caelestes essentias: & describentem etiam flumina igne flagrantia cum immensurabili sonitu. Et non solum hoc: sed etiam thronos igneos ait. s. ipsa theologia, in caelo esse: & ait etiam ipsos excellentissimos terrarum ex cognominatione significare caelitus ar-

† cōuertibiliter.

Essentis caelestibus communiter attributa.

dentem: & distribuit etiam ipsis seraphim ignis proprietatem, & operationem. Et ut breuiter dicam, omnino sursum, & deorsum ubique honorat selectum, id est, specialiter, ignitam facturam formatum. Sequitur. Ergo igneam &c. Ac si diceret, quandoquidem theologia in tantum ueneratur igneam formationem: ergo iudico ego igneam significare dei formissimum caelestem animorum, id est, illam uirtutem, quae est in illis deiformissima. Et merito: quia ipsi theologi saepe describunt in igne, id est, in ignis specie, & figura etiam ipsam superessentialem, & in formem essentiam diuinitatis: quae & superessentialis est per maiestatem, & informis per incomprehensibilitatem. Describunt dico in igne tanquam habere multas imagines diuinæ proprietatis: quantum in rebus uisibilibus haberi potest imago diuinæ proprietatis. Ita tamen dico (si fas est dicere) quod diuina proprietatis aliquam similitudinem habeat, quae ualde incomprehensibilis est, & inuisibilis. Sequitur. Ignis enim &c. Nunc ingreditur proprietates ignis describere, in quibus eius naturam, & qualitatem, & potentiam mirabilem ostendit, atque significationem excellentem demonstrat. Ignis enim (inquit) sensibilis est. Sic quidem dicendum est, scilicet quod sit sensibilis. Hoc adiungit idcirco: quia aliquibus fortassis uideri poterat, propterea quod natura ignis non nisi in subiecta materia sensu percipitur: ignem omnino corpus non esse. Dicit ergo, quod ignis uere sensibilis est, & corpus quamuis longe excellentius, & subtilius omnibus aliis rebus corporalibus, & naturae spiritali proximum, ac per hoc longe dissimilius cunctis aliis effectum suum demonstrans. Ignis enim in omnibus, & per omnia clare uenit: & tamen remouetur ab omnibus. Prope est per praesentiam: longe est per excellentiam. In omnibus est, quia uisibilem se praestat per illuminationem: & longe est ab omnibus: quia perceptibilem se non praebet per discretam substantiae suae perceptionem: hoc est, quod sequitur. Et lucidus simul est, & quasi occultus. Lucidus enim est, quia in subiecta materia percipitur: occultus, quia in sua essentia corporaliter non uidetur. Incognitus est ipse per seipsum, non accumbente materia: quia sine subiecta materia (ut dictum est) percipi non potest: in qua uidelicet materia propriam manifestat actionem. Ex quo quodammodo magis incorporeus esse uidetur: quia praeter subiectam materiam ad sensum non uenit. Vnde uidetur ignis quodammodo medius esse inter inuisibilia & uisibilia; in quantum illis approximat incorporeus, & corporeus in quantum his appropinquat. Est etiam immenurabilis: quia in infinitum excreuit, & quantum materia subiecta sufficit ipse non deficit, & est inuisibilis; quia in sua pura substantia extra subiectam materiam non uidetur. Est etiam per seipsum potens simul omnium, scilicet rerum: & potens etiam omnium, quae cunque in eis uidelicet rebus fiunt ad actionem propriam. In igne si quidem primus motus corporeus est, qui omnia alia mouet, & ipse ab alio non mouetur. Propterea quicquid in omnibus agitur, non ipsorum proprium est, in quibus fit, sed ipsius potius, per quem fit. Sequitur.

Mobilis tradens seipsum omnibus quoquomodo proximitatibus. Quia .n. per se mouetur proprio motu, diffundit se in omnia, unumquodque mouens secundum quod ei approximat, id est, secundum quod plus uel minus mobile inuenitur. Est etiam renouatius omnium: quia renouat ueterascentia ne omnino deficient, & in nihilum eant. Videmus enim per singulos annos quomodo ignis naturam innouat, quando ea, quae hyemali algore senuerant, uero calore calefacta renouiscunt. In hoc ergo ipse ignis custodia est naturae: quia naturam custodit; ne omnino esse desinat, si semper defectum pateretur: & nunquam repararetur. Est etiam illuminatius. quia illuminat omnia, circumuelatis splendoribus Splendores siquidem eius ad illuminationem foris emicant, sed circumuelantur quando rursus se ad secretum naturae suae reducti occultant. Propterea ergo est incomprehensibilis: quia foris quidem effusus sensu percipitur: sed introsum subductus non comprehenditur. Est etiam clarus, manifeste apparet: & discretus diuersa distinguens: & est resiliens, quia deorsum pascitur, & sursum mouetur: Inferiora ardore apprehendens, sed ab iis rursus leuitate propria ad alta resiliens. Propterea sequitur. Sursum ferens, quia pondere carens summa petit: & acute means, quia propriae uirtutis motu cuncta penetrat: & excelsus quia supereminet uniuersis: quia quicquid corporeum praeter ipsum est, natura sub ipso est: non recepturus contumeliam minorationis: quia sicut cum effunditur, non augetur, sic cum recipitur non minoratur: neque in eo, quod augmentum accipere uidetur capiens gloriam, neque in eo quod minorari putatur passus contumeliam: quia quod est in se semper totus est. Est etiam semper motus, id est, habens motum: & est per seipsum motus, quia motus, quem habet, ab alio non est: & in eo, quod se mouet alia omnia motum habentia mouet: & ideo est mouens alterum: & est comprehendens ipse incomprehensus. Omnem enim materiam uirtute propria commutans urendo, & consumendo in se trahit: & a nullo corpore tenetur: cum consumpto eo, quod exurit, in semetipsum reuertitur. Est igitur non indigens alterius: quia per subiectam materiam, in qua ardet, non tam tenetur ut sit, quam tenetur ut ibi sit: & si crescere uideatur ex ipsa, non accipit ex ipsa incrementi substantiam: quamuis ex ipsa crescere in ipsa causam sumat: quia non fit maior in se, sed in ipsa magis. Idcirco ait, quod est latenter crescens a seipso quia quantum ad manifestum ab ipsa subiecta materia crescere uidetur: sed rei ueritate a seipso crescit, non ut in se maior sit, sed ut in ipsa materia magis sit: propterea incrementum quidem a seipso accipit, cum crescere uidetur in res subiectas manifestans tantummodo suimet magnitudinem ad illas materias, in quibus est: hoc est, ita crescit in materia, quam suscipit, id est, apprehendit: ut in ea quidem maior appareat: sed tamen in semetipso maior non fit. Non .n. magnitudinem ibi accipit, sed ostendit, manifestans ibi aliquando, quod in se habet semper. Est etiam actiuus, & potens, quia potenter agit, atque mouetur, cuncta obstantia de-

destruens: & est simul omnibus praesens inuisibiliter. In quibusdam enim rebus uidetur tantummodo: sed omnibus inuisibiliter praesens habetur: quod apparet ex eo, quod aliquando offensione, & concursu corporum sine attritione inde etiam excutitur ubi non esse uidebatur. Neglectus quidem, & non motus, siue quietus permanens, non esse putatur: attritu autem siue attritione prouocatus, & commotus quasi quadam uindicta subito relucet exiliens, & in ea quae corripuerit, deseniens: quod tamen connaturaliter & proprie, id est, ex propria uirtute & potentia facit. Et iterum incomprehensibiliter impalpabilis: cum relabitur, a sensu incomprehensibilis manet: non minutus extinctione, sicut nec auctus accensione. Quod totum facit in omnibus rebus, ditissimis suimet traditionibus: quae quicquid ex se rebus subiectis ad aliquam uirtutem tradit, in se minus non habet, semper plenus persistens. Ista igitur ignis proprietates enumerari, & fortassis multas alias inueniet quis ignis proprietates, pulchras scilicet similitudines diuinæ operationis: ut, hoc est sicut, in sensibilibus imaginibus, scilicet similitudo illius esse potest. Et ideo theosophi, hoc scientes, id est, tantam excellentiam ignis: conformant, uel figurant caelestes essentias ex igne: significantes per hoc deiforme earum, & Dei imitabile, quod in eis est, quantum possibile est haberi. Et non solum ex igne conformant eas: sed etiam describunt eas humaniformes, id est, in humana forma: propter intellectuale, uel rationale eorum: i. rationalitatem eorum, sicut homo solus inter omnia uisibilia rationalis inuenitur. Similiter in humana forma describunt eas, propter intuitiuas, id est, contemplatiuas uirtutes eorum, quas habent sursum habendo sese: sicut homo solus inter omnia animantia erectum, habet uultum in superna: & describunt etiam eas in humana forma propter ipsius figurae humanae erectum, id est, rectitudinem, quia erecta est statura humana non prona sicut aliorum animantium: & propter luculentum, id est, clarum, & euidentem, siue insigne ipsius figurae humanae: quia ex ipsa erectioe sua magis euidentem praestat, & uenustiore aspectum: & propter principale, & regale, quod ipsi homini datum est secundum naturam, ut principetur, & dominetur caeteris creaturis: & propter minimum secundum sensum quantum ad reliquas uirtutes irrationalium animalium, id est, quia homo minus in sensu corporali uiget, quam caetera animantia: quae in uisendi maiorem ipso uirtutem acceperunt. Propter minimum quidem in sensu: & propter omnipotens in uirtute, uel propter potens omni uirtute secundum intellectus magnitudinem, & secundum rationalem scientiam continuitate permanentem: & propter liberum, & potentissimum, quod in eo est secundum naturam animae. Propter hoc enim in forma humana angelus describitur: quia homo quanto minus sensu uiget, ubi a bestiis superatur: tanto potentior est ratione, & intelligentia, & libertate naturalis arbitrij, ubi angelis assimilatur. Est autem &c. Ac si diceret. Non solum propter haec, quae dixi, con-

uenienter humana forma angelis per significationem apratur: sed etiam est, hoc est contingit inuenire caelestes uirtutes per singula nostrae corporalis multiplicis partitionis. In singulis .n. partibus humani corporis per mysticam significationem inueniri possunt spirituales uirtutes: quia omnia, quae uisibiliter facta sunt, aliquam ad inuisibilia habent significationem. Ita possunt recte considerantes ex uisibilibus inuisibilia perpendere. Vnde contingit id inuenire, dicentes id est eos, qui dicunt ipsum clarissimum respectum, qui homini datus est ad diuina luminaria, utpote solem, & lunam, & stellas significare conspectiuas uirtutes, id est contemplatiuas, quae sunt in rationalibus. Similiter dicentes ad huc ipsum respectum exterioris intuitus significare susceptionem quandam diuinarum illuminationum, teneram, id est, facile sentientem, & liquidam, id est, clare perspicentem, & non repercussam id est efficaciter comprehendentem: sed acute mobilem: quia non repercussam: puram, quia liquidam: plenam impassibiliter, quia teneram. Ita quidem de uisu corporali dicentes. Olfactuum uero corporalium discretiuas uirtutes, dicentes significare illud receptiuum distributionis, siue donationis, siue effusionis gratiae spiritalis suauolentis super intellectum: Receptiuum dico, quantum possibile est esse receptiuum: & eorum quae sic non sunt, i. eorum quae non suauiter olent: discretiuum per scientiam, & omnino refugiuum. Hoc est olfactum dicitur significare specialiter uim illam siue uirtutem animae, quae spiritaliter discernit inter ea, quae spiritaliter bene olent, & quae non: & bene olentia appetit, male uero olentia refugit. Aurium uero uirtutes dicunt significare illud, quod in anima est particeps: & gnosticum id est cognitiuum, & susceptiuum diuinæ inspirationis. Gustatiuas &c. Idem dicit: hoc est gustatiuas uirtutes dicunt significare plenitudinem inuisibilem, & diuinarum esearum, quibus caelestes essentiae reficiantur: significare etiam susceptiuum promotuum alentium id est illud, quod eis suscipit alentes promotus: hoc est, nutrientia incrementa. Tactiuas uero uirtutes, dicunt significare, illud, quod in anima est, discretiuum per scientiam conuenientis, aut nocentis. Palpebras deinde, & supercilia dicunt significare custoditiuum intelligentiae diuinarum uisionum, iuuenilem uero, & adultam etatem dicunt significare illud, quod in anima est uitalis uirtutis semper inuouantis eam. Dentes autem, quibus cibus diuiditur, & comminuitur, & in corpus nutriendum traicitur, dicunt significare diuisiuum nutrientis perfectionis inditum, uel insitum ipsi rationali spiritui. Vnaquaque enim essentia intellectualis uniformem intelligentiam doctam sibi a diuiniore essentia quasi cibum integrum, prouida uirtute diuidit, & multiplicat: comminuens, & adaptans ad ductricem analogiam inferioris: hoc est, ad mensuram, per quam traduci possit ad participationem inferioris scientiae. Nisi enim illud, quod magnum accipit ad mensuram comminueret, nequaquam ad inferioris intelligentiae participationem transire ualeret. Humeros autem, & brachia, & item manus dicunt significare factiuum, & operatiuum, & actiuum. Cor uero dicunt symbolum esse, id est, figuram,

Notate prudentes uerbi Dei Concionatores totum hunc discursum sequentem qui per apertum quidem alicui uerbo conacioni satisfacit

guram, deiformis uitae, seminantis, uel spargentis, siue diffundentis propriam uitalem uirtutem in ea, quae praesentata sunt: sicut cor motum diffundit uitalem ad membra caetera. Propterea dicunt cor esse in Deo, siue in rationali spiritu illam uirtutem, a qua diffunditur gratia uitalis in alios, qui praesentati sunt a Deo, ut illam accipiant. illis enim tantum datur, qui ad illam accipiendam praesentati sunt, & praesentati ad uitam. Pectora iterum dicunt significare durum, & firmum: & custoditium illius uiuificae distributionis a corde procedentis, utpote a supposito ipsi pectori: quia cor pectori suppositum est, ut ipso muniatur, & custodiatur. Dorsum uero dicunt significare continuum, id est, continuationem cunctarum fertilitatis uirtutum: quia sicut in dorso spinae copulata est, ita in uirtutibus una alteri cohaeret. Pedes autem dicunt significare mobile, & uelox, & cursile motus semper euntis in diuina. Propter quod quia uelocem motum habent, thelogia pedes sanctorum intellectuum pennatos figurant. Et merito, quia pennatum significat anagogicam, id est, sursum ducentem uelocitatem: & significat etiam caelestem actiuium, id est, caelestem actionem, uel impulsione, siue promotionem itineris, quod est sursum uersus: & significat etiam remotum id est remotionem, ab omni hamili, id est, humilitate, uel abiectione, siue depressione: quod remotum in eis est per sursum ferens: quia in eo quod sursum feruntur, ab omnibus, quae in imo sunt, remouentur. Ipsa uero pennarum leuitas significat nihil terrenum, aut ponderosum in eis esse: sed totum ascendens in excelsum munde, & sine grauitate. Nudum quoque, & discalcratum, quod eis attribuitur, significat demissum eorum, & absolutum, & immensurabile, & purum ab omni appositione eorum, quae extra sunt, hoc est, quod nudi, & discalciati describuntur angeli, significat quod ab omni appositione, siue coniunctione eorum, quae extra sunt, id est, uisibilem, demissi sunt, id est, laxati, & absoluti, & puri: ac per hoc immensurabiles. Quo enim minus corporea commixtione, uel appositione coarctantur, eo amplius per puritatem intelligentiae immensurabiliter dilatantur. Significat etiam nudum, & discalcratum, assimilatiuum eorum ad diuinam simplicitatem, quantum possibile est, quod a corporea admixtione puri ex duplici substantia non substituit. Qua sententia feriuntur, qui angelos corpora habere dicunt. Author quippe ab omni appositione eorum, quae extra sunt puros esse testatur: & per nudam, ac puram essentiam suam, in qua subsistunt, diuinam simplicitatem imitari. Sequitur. Sed quoniam iterum &c. Ac si diceret. Dixi, quod diuina scriptura in eo, quod angelos nudos describit, puritatem ac simplicitatem eorum significat. Sed quoniam iterum ipsa sophia, quae & simpla est per ueritatem, & multum uaria per diuersitatem formationum: quoniam inquam, ipsa talis sophia iterum & nudos uestit, & uasa quaedam, id est, instrumenta dat ipsis circumferre: age, id est, eia, aperiamus (secundum quod nobis possibile est) sacros amictus caelestium animorum: & organa, id est, instrumenta: quia sicut dictum est, & uestiti describuntur, & uasa quaedam, siue organa eis in ipsa

mystica descriptione circumferenda tribuuntur. Et bene dico aperiamus quid haec significant, quia significatiua sunt omnia. In primis ergo claram quidem uellem, & igneam, quae eis attribuitur, existimo significare deiforme, quod in eis est, iuxta ignis imaginem, quae similitudo est deiformitatis, & uolentium, id est, clarum existimo eis attribui propter quietes, quae sunt in caelo: ubi lumen est, sed non quodlibet lumen, sed omnino inuisibile. (Ita enim dicendum est, quod omnino sit inuisibile lumen illud, quod ibi est) aut intellectualiter illuminans, sicut in Deo: aut intellectualiter illuminatum, sicut in angelis. Sacerdotalem uero uellem, existimo significare ductiuium, uel ducatum, siue directionem ad diuina, & mystica speculamina: & significare uotum totius uitae. In sacerdotali namque ueste significatur, quod duces sunt ad diuina, & mystica speculamina: id est, ad contemplationes diuinas, & mysticas: subiectos erudientes ad cognitionem: & quod illorum uitam Deo dedicant exhortantes, & confirmantes boni operis deuotionem. Zonas quoque dicunt significare custoditium ipsarum fecundarum uirtutum: & significare habitum congregantem eas, scilicet uirtutes, conuerti unite in seipsum, & circumferri circulariter circa seipsum, cum facilitate carere casu a similitudine naturae. Sensus est, quod zona quae lumbos, & umbilicum, in quibus est seminatum propagationis, ambit, & constringit: significat custodiam fecundarum uirtutum: quae custodia ipsas uirtutes ambit, & custodit, uel constringit, ne in sua multiplicatione extra metas iustitiae relaxentur, aut diffluant. Significatur etiam in ipsa zona, in eo quod corpus ambiendo more circuli in seipsam conuertitur, & unitur: quod habitus uirtutum ipsas uirtutes in unum congregans, ne diffluant siue ab unitate concordiae recedant; quod ille, in qua, habitus circa seipsum circulariter circumflectitur per coherentiam uniuersorum, & per mutuam ipsarum uirtutum considerationem: circumflectitur dico cum facilitate: quia facilis propter similitudinem, & concordiam de uirtute in uirtutem progressio fit: quae facilitas casu caret a similitudine naturae. Virtutum enim progressio, non corruptio, sed reparatio est natura. Virgas etiam, siue sceptrum dicunt significare regale, & principale, & omnia recta definiens: sicut uirga recta est, & gestamen regium. Tela uero, & securae, quibus incidi, uel diuidi, uel secari solent integra, dicunt significare separatiuum dissimilitudinum, hoc est, illam uim, quae dissimilitudines separat, & inter bona ac mala discernit; & dicunt significare ipsum discernentium acumen uirtutum, id est, subtilitatem scilicet inspiciendo: & efficax, & actiuum, id est, efficaciam agendi in perficiendo. Geometrica autem & tectonica uasa, id est, instrumenta mensurandi, & aedificandi, dicunt significare fundatiuum, & aedificatiuum, & perfectiuium: & quaecumque sunt alia prouidentiae reducentis, & conuertentis secundum. Prouidentia enim primorum, & superiorum, quae secunda, & inferiora in melius conuertit, & reducit, spiritale in eis aedificium fundat, & aedificat, & perficit. Cuius operis signa sunt uasa geometrica, & tectonica secundum corporalem speciem

quibus Angeli descripti sunt.

Pulcherrima expositio mystica omnium conditionum,

ciem in uisione formata. Sequitur. Est autem &c. Ac si diceret. Ea, quae sunt inuisibiliu formam angelis attribuitur, non solum signa sunt inuisibilis uirtutis eorum: sed significat etiam aliquam ea, quae in nobis, & circa nos aguntur. Hoc est, quod dicit. Est, hoc est, contingit, quando illa organa, id est, instrumenta, quae acta sunt, hoc est, exhibita uel praesentata a sanctis angelis: symbola sunt, id est, signa & demonstrationes diuinorum iudiciorum, quae in nos uel erga nos exercentur. Alii quidem, scilicet organa per significationem declarantibus corrigentem disciplinam scilicet Dei: sicut uirga, quae uerberans uidetur: Aut declarantibus punientem iustitiam, sicut securae, & gladii. Alii uero organa declarantibus libertatem, uel liberationem de angustia: aut finem disciplinae id est correptionis, & poenae: aut resumptionem id est recuperationem prioris beneficentiae: aut appositionem aliorum donorum post priora data, paruorum aut magnorum, sensibilem sicut in corporalibus bonis, aut inuisibilem sicut in spiritualibus. Et ut uniuersaliter dicam: forsitan perspicax animus non dubitaret omnino, id est, per omnia, pulchre adunare, id est, adaptare per significationem, uisibilia inuisibilibus: ut nihil scilicet ex omnibus uisibilibus relinqueret, quod non aliquam ad inuisibilia significationem habere demonstraret. Et merito: Quia etiam ipsos scilicet angelos uentos nominari: hoc est, illud etiam, quod ipsi angeli uenti nominantur, significat eorum uelocitatem, & effectum eorum peruenientem in omnes res fere absque mora. Et significat etiam motum eorum transectiuum desursum in ea, quae deorsum sunt, & rursum ab ijs, quae deorsum sunt ad ea, quae sursum sunt. Quid autem motus ille hinc inde transehat consequenter adiungit. Motum dico erigentem secunda, id est, inferiora ad superiorem celsitudinem: & mouentem prima, id est, superiora ad communicatiuam, & prouidam minorum processionem: id est, ut procedant ad minima, id est, inferiora, prouidere eis, & communicare eis uirtutem suam. Sequitur. Dicit autem fortassis quis &c. Dixerat superius angelos uentos nominari propter uelocitatem suam: nunc subiungit, quod fortassis aliquis dicere poterit, quod uenti nominantur propter diuinam similitudinem: quia & uentus secundum aliquid diuinae operationis formam & imaginem habet: sicut in alia theologia de quaternaria diiudicatione, id est, de quatuor elementorum significatione per plura exempla, aut argumenta se demonstrasse testatur: quod opus apud nos non habetur. Dicit, inquit, fortassis quis, id est, aliquis, uentosam cognominationem aerei spiritus, significare non solum uelocitatem, sed etiam deiforme, id est, deiformitatem caelestium spirituum. Habet enim etiam hoc (subauditur elementum) in se & imaginem, & formam diuinae operationis: ut, hoc est sicut, per plura, uidelicet exempla, demonstratur in symbolica theologia, id est, in theologia, quae de symbolis, id est, de figuris & similitudinibus uisibilibus demonstratur: dico per tractatam, id est, quaternariam diiudicationem, ubi per singula quatuor elementa ostenditur, qualiter uisibilia inuisibilia, & similitudines sunt & signa. Se-

Vide hic & infra, quomodo Angeli pulchre diuersis nominibus appellantur.

cundum illam igitur diiudicationem demonstratum est, quomodo hoc elementum, id est, uentus diuinae operationis & imaginem, & formam habet. In quo autem habeat hanc imaginem & formam, subiungit: secundum capacitatem naturae suae motiuam, & giuentem, & uelocem, & potentem: quia motus aer motum, & incrementum rebus subijcit, & uelociter currens extrinsecus potenter, siue uiolenter impellit, & secundum ignotum nobis, & inuisibile latibulum mouentium principiorum, & consummationum. Ventus enim motus foras ad sensum uenit: sed principium, & finem motus eius sensus non deprehendit. Unde scriptum est. Qui producit uentos de thesauris suis. Ventos siquidem de thesauris producere, est & de occultis, & latetibus causis spiramina uentorum per manifestam agitationem ad sensum proferre. Secundum hanc similitudinem etiam creator spiritus, uniuersis occulte praesidens, & inuisibilis permanens, cum mouet & promouet sua uirtute: & uidentur quae mouentur, at qui mouet non uidetur: potens in faciendo, uelox in perficiendo: cuius opera quidem foris cernuntur: sed ignotum, & inuisibile latibulum primarum causarum, & principiorum mouentium opera ipsa ad effectum, non penetratur. Similiter & consummationum ignotum latibulum non penetratur: quia cum quid ad effectum mouetur, illud quidem, quod fit, cernimus: sed unde sic fiat, uel ad quid fiat, non uidemus. Hoc est, quod in uisione seraphim, caput & pedes contingunt in folio sedentis: quia diuinae operationis media, quae in tempore aguntur, cernimus: quae autem ante tempora fuerunt prima, & quae post tempora ultima futura sunt, inuestigare non possumus: quia latibulum mouentium principiorum, & consummationum, inuisibile nobis est, & ignotum. Similiter & quando spiritus ad cor uenit, sentitur quidem in eo, quod percipitur: Unde autem ueniat, aut quo uadat, non inuestigatur. Unde uenit, principium est: quo uadit, consummatio & finis. Sed nescis, inquit, unde uenit, aut quo uadit: quia & principij, & finis simul latibulum ignotum, & inuisibile est. Propterea nescis unde ueniat, quia meritum in te non inuenis, pro quo te gratiam accepisse dicas. Nescis quo uadat: quia ex percepto dono ad quem finem peruenias, non intelligis. Secundum haec itaque omnia uentus diuinae operationis imaginem habet & formam. Sequitur. Sed & nubis &c. Non solum, inquit, theologia angelos uentos nominat: sed etiam speciem nubis circumformat, uel aptat ipsis: nubes eos uocando: significans per hoc sacros intellectus super repletos supermundane, id est, spiritualiter, occulti luminis, id est, inuisibilis claritatis: illos dico accipientes pompose, id est, excellenter primam manifestationem ipsius luminis in prima apparitione ipsius: quia primum eis monstratur, & excellenter ab eis percipitur: ideo sunt ipsi accipientes primam manifestationem eius pompose, & gloriose, & sunt etiam distribuentes ipsam scilicet manifestationem in ea, quae sunt secunda post eos: distribuentes eis illam lucide, id est, clare, & proportionaliter, id est, secundum uniuersumque mensuram. Sic & nubes primum lumen solis suscipiunt, deinde illud ex ipsis resplen-

Plal. 134.

resplendens in subiecta diffundunt. Et ideo etiam angeli nubes dicuntur: quia in eis subsistit genitale, & uiuificum, & actiuum, & perfectiuum, iuxta intellectualem conceptionem hymbrium spiritualium. Sicut nubes, quæ per effusionem hymbrium terræ fecundantes rebus ex ea nascentibus tribuunt uirtutem gignendi, & uiuificandi, & augmenti perfectionis. Sic ergo nubes dicuntur, propter huiusmodi hymbrium conceptionem, dico euocantem, siue prouocantem, uel elicentem in uitales partus, excipientem sinum: id est, terram, quæ hymbres sinu suo excipit: euocantem dico, humidis pluuijs, id est, per pluuias humidas. Per pluuias enim terram prouocat nutriendo ad uitales partus procreandos. Sequitur. Ipsa etiam &c. Ac si diceret. Non solum in specie nubis ipsa theologia angelos describit: sed et speciem æris, & electri, & multicolorum lapidum circumponit ipsa per significationem caelestibus essentis. Et recte. Nam electram quidem utpote auriforme, simul & argenteum: significat, utpote in auro, splendorem impatibilem, & simul largum, & non minutum, & incontaminatum: sicut aurum non æruginat aliquando, sed splendorem purum habet, atque perpetuum. Et significat etiam utpote in argento, claritatem apertam, & luciformem, & caelestem: sicut argentum nitidum est, & lucens. Sic ergo electrum secundum utranque speciem, auri scilicet & argenti significat nitidum & fulgidum, id est, clarum & igneum: quia superna sapientia, quæ in illis spiritibus lucet, & clara est per cognitionem, & ignea per dilectionem. Hoc ergo per electri speciem in supernis spiritibus significatur. In ære autem attribuendum est eis aut igneum, aut auriforme, secundum rationes iam traditas: in expositione scilicet electri, ubi secundum aliquid similis species inuenitur. Lapidum uero multicolores species existimandum est significare aut luciforme quasi albas, id est, sicut albae scilicet species significant: aut auriforme, quasi rubras: aut iuuenile & nouum, quasi pallidas. Et ut breuiter dicam, per singulas species inuenies anagogicam, id est, spiritualem diiudicationem typicarum, id est, figuratiuarum imaginum. Sed quoniam quidem hæc secundum uirtutem nostram a nobis dicta esse sufficienter arbitror: Ideo transeundum est nunc in sanctam refectionem, id est, expositionem sacrefiguratae bestialis formationis caelestium animorum, ut scilicet exponamus bestiales formas, quæ sacrefiguratae sunt caelestibus animis ad significandos ipsos. Leonem enim censendum est significare principale, & robustum, & indomitum, quod in illis spiritualiter consistit, & significare etiam assimilatiuum intellectuale uestigiorum pergentium ad abditum, id est, secretum ineffabilis diuinitatis. Quæ uestigia ut, id est, sicut, uirtus, id est, res spiritualis potest, imitatur uestigia leonis, quia sicut leo uestigia sua cauda delet, & quodammodo planum, quod pede impresserat, reformatur, & restituit, ut occultus sit ictus eius: Ita inuisibilis gressus caelestium spirituum quodammodo formatur, itinere suo in semetipso restituito, id est, ad priorem statum reducto, & in planum reducto, deletis uestigiorum signis circumuelamine, id est,

per circumuelamen: & ut ita fortassis potius mystice dicatur, restituito itinere, pomposo amictu, id est, in signi, uel excellenti, siue splendido, & glorioso amictu proueniente eis secundum diuinam illuminationem. Pergentibus enim introrsum ad secretum diuinitatis lumen contemplandum ex superueniente splendore uestigia posteriora delentur: quia omne, quod prius per cognitionem inhærebat, a memoria tergitur, cum concupiscentibus animis desiderata claritas manifestatur. Hinc est, quod Paulus dicit: Vnum, quæ quidem retro sunt obliuiscens, in ea, quæ anteriora sunt, me extendo. Quasi ergo deletis uestijs incedere est, deleta ab animo omnium imaginationum cogitatione in incircumscriptum lumen contemplandum mente proficisci. Illic quippe intellectus dum superuenientis claritatis splendore circumdatur, quasi quodam amictu tectus, quicquid præter illud lumen in semetipso est, etiam ipse uidere non potest. Hæc ergo omnia leonis formam significare existimandum est. Ipsa uero bouis (subauditur formam) existimandum est significare firmum, & nouum, & reuocans uel renouans, & reparans intellectuales sulcos in susceptionem caelestium, & gignentium hymbrium: & significare etiam custoditiuum, & fortissimum. Quia enim bos firmiter pedem figit, firmitatem & stabilitatem immutabilitatis significat: In hoc autem, quod terram sulcans reuocat eam, & renouat ad susceptionem caelestium hymbrium, quibus ad gignendum fecundatur: significat interiorem nouitatem, qua mens temperatur, & adaptatur ad susceptionem caelestis gratiæ, quæ fecundata, germina uirtutum profert. In hoc ergo, quod bos fortitudine ceruicis eminet, & iugum portans custodit: significatur custodia mentis, qua in omni actu in sui custodia sine defectu perseverat. Ipsa dehinc aquila (subauditur formam): existimandum est significare regale: quia ceteris auibus præeminet: & altiferrum, quia uolatu in altum se fert, & citiuolum, quia cito uolat: & ad potentissimum alimentum acutum, & sobrium: quia in sublimi uolans alimentum suum acute prospicit, sobrie appetit, potenter rapit. Significat etiam forma aquilæ, agile: quia ad se mouendum expedita est: & significat bene machinatum, quia in motu suo conuenienter se coaptat: & significat etiam contemplatiuum ad radium diuini solis copiosum, & multolucens. i. multum lucentem; unã dictio. Contemplatiuum dico, desiderio id est per desiderium uirtutum inspeculatiuum, id est intus uel interiora speculantium: & contemplatiuum dico sanis obtutibus, & immediate, & recte, & inflexibiliter, sicut aquila irreuerberatis oculis radium solis intuetur. Hæc igitur omnia in contemplatiuis spiritibus formam aquilæ existimandum est significare. Illam uero equorum, subauditur formam, existimandum est significare obediens, & frenabile, & album quidem, i. albam formam existimandum est significare uere lucidum, & quasi maxime cognatissimum diuini luminis. Eorum autem scilicet equorum, qui nigri sunt, formam existimandum est significare abditum id est occultum incomprehensibilitatis scilicet diuinæ; sicut niger color

tene-

tenebrosus est, & uisum repellit. Rubrum uero colorem existimandum est significare igneum, & actiuum: quia feruorem innuit bonæ uoluntatis, quæ in opere exercetur. Commixtorum quoque (subauditur equorum) ex albo & nigro colore, existimandum est significare, coniunctiuum extremorum cum perfecta uirtute: quæ sociat per charitatem primæ secundis, & secunda primis conuertibiliter, ac prouide connectens: ut scilicet adinuicem per amorē mutuum, & prouidentiam connectantur. Hoc itaque, in supradictis formationibus intelligi potest. Et fortassis si non terminarem sermonis commensurationem: id est, nisi hoc esset, quod terminare uolumus tali mensura sermonem, & amplius per singula exponenda non ire: & nisi etiam terminarem omnes proprietates, & omnes corporales conformationes supradictorum animalium per partes eorum iam dictas: id est, nisi per hoc, quod ex parte iam de eis diximus, quicquid uniuersaliter de ipsis dici potest, siue in interioribus proprietatibus, siue in exterioribus conformationibus una similitudine significare uolumus: Nisi hoc, inquam, esset, quod per singula exponendo ire nolumus: fortassis non incongrue adunassemus caelestibus uirtutibus, etiam furibundum, secundum similitudines dissimiles: sicut superius dictum est, quasdam dissimilitudines similes, quasdam uero dissimiles esse. Secundum hunc itaque modum non incongrue aptassemus furibundum caelestibus uirtutibus in ipsorum intellectualem fortitudinem significandam: cuius scilicet fortitudinis furor nouissima imago est: quia uidelicet per contrarium, & de longe significat. Ipsam uero concupiscentiam irrationabilium, non incongrue aptassemus in amorem diuinum significandum. Et ut uniuersaliter dicamus sicut summam dicendum est: conuenienter aptassemus simul & omnes sensus, & omnes multiplices partes irrationabilium animalium ipsis scilicet spiritualibus per significationem sensus: & partes dico reducentes nos significando in immateriales, id est, spirituales intelligentias, & uniformes uirtutes essentia caelestium: quia per ea, quæ corporaliter, & materialiter in sensibus, & membris irrationabilium animalium describuntur, ad immaterialem id est spiritualem intelligentiam earum uirtutum, quæ uniformiter, & pure in essentia sunt spiritualium, excitantur. Possent multa alia dici: sed sufficienter sapientibus non solum hæc ipsa, quæ dicta sunt: sed etiam unius significatiuæ imaginis diiudicatio in declarationem proximorum, id est, similitudinum imaginum simili modo faciendam. Et ideo inspiciendum est etiam hoc: ipsos scilicet angelos fluuios dictos fuisse, & rotas, & currus connexos: id est, adaptatos per significationem caelestibus essentis: uel inspiciendum est in caelestibus essentis, dictos, id est, nominatos fuisse fluuios, & rotas, & currus connexos, id est, copulatos & coniunctos adinuicem. Nam ignea quidem flumina significant diuino promotus, id est, promotiones siue effusiones diuinæ gratiæ, donantes ipsis caelestibus essentis copiosam, id est, non deficientem affluentiam: & nutrientes eas uiuifica fecunditate. Currus autem, in quibus multa copulata pariter uoluuntur, significant con-

Sequitur Angelorum diuersa appellationes

iuinctiuam societatem similitudinum, quæ sunt in ipsis: per quas concorditer uno assensu mouentur ad omnia. Rotæ autem, cum sint quidem pennatæ, id est, agiles: & cum sint euntes inconuersibiliter, id est, sine retrogradatione, & inflexibiliter, id est, sine deuiatione: in ea quæ sunt ante conspectum, id est, anteriora: significant uirtutem operationis dico exeuntis per rectam, & iustam uiam, omnium simul earum essentiarum intellectuali rotatu, supermundane, id est, spiritualiter directo in eandem rectam uiam: ut simul & concorditer propositum iter incedant sine flexu, id est, sine deuiatione: & recte, id est sine retrogradatione. Hoc itaque rotæ significant. Et non solum hoc: Sed est etiam, id est, contingit uel conuenit per aliam analogiam, id est, spiritualem interpretationem, diuindicare imaginariam descriptionem intellectualium rotarum. Vocatum est enim eis scilicet angelis. ut ait Theologus, id est, propheta: gel, gel, gel. Dicit enim Exechiel, quod apparentibus, & currentibus rotis audiente ipso angelus eas uolubiles appellauit. In hoc ergo uocatum est & clamatum gel siue eis, siue ab eis. Significat autem hoc, id est, gel, iuxta hebraicam uocem: reuolutiones & reuelationes. Vtriusque interpretationis causam subiungit. Ignæ si quidem, & deiformes rotæ, reuolutiones quidem habent circa idipsum optimum, motu semper mobili, id est, per motum semper mobilem. Quemadmodum circulus propterea in semetipsum reuoluitur, quia circa unum & idem ipsum, id est centrum, semper mouetur: Sic spirituales rotæ quasi in semetipsas reuoluuntur: dum circa idipsum, quod est optimum, id est Deum, quasi circa centrum suum contemplatione semper ipsum ambiendo mouentur. Et ideo semper mobili motu mouentur: quia & desiderium est inextinguibile, & quod desideratur incomprehensibile. Propter hæc omnia spirituales rotæ reuolutiones habent. Reuelationes uero habent in manifestatione secretorum, & in circumreductione subiectorum: quia ad subiectos quidem descendunt eos illuminando: sed iterum redeunt, ipsos per contemplationem ad superiora reducendo: & sic reuelationes habent in deductiua perfectione altarum illuminationum in ea, quæ subiecta sunt: quia illuminationes, quas ab alto suscipiunt, ad perfectionem subiectorum deducunt, per quas eadem subiecta rursus ad superiora reducunt. Sequitur. Reliquus uero nobis &c. Post explanationem figurarum, & descriptionum materialium, rursus ad interiora conuertitur, gaudia angelorum nouissimo contemplaturus. Et bene sermo de caelestibus, gaudio terminatur: quia caelestium omnium, gaudium, finis est. Reliquus nobis est in explanationem sermo de gaudio caelestium dispositionum: quia hoc solum nunc restat, ut de gaudio caelestium aliquem explanationis gratia sermonem faciamus. Et bene non simpliciter de gaudio: sed de gaudio caelestium sermonem restare dixit: quia caelestes dispositiones non sunt omnino acceptrices eius passibilis delectationis, quæ secundum nos est, sed congaudere Deo dicuntur, id est gaudio diuino simili

» simili gaudio gaudere, de perditorum inuentione:
» Sicut quando perdita oue reducta, & dragma in-
» uenta ad gratulandum inuuantur. Et iuxta deiformem
» epulationem, illam, quæ prodigo filio reuer-
» tente in uitulo saginato figurata est, & perfecta. Vel
» sic legi potest. Congaudere Deo dicuntur de per-
» ditorum inuentione: non aliqua temporali & sub-
» ito passibiliter exorta lætitia affecti: sed iuxta deiformem
» epulationem id est delectationem, & iocunditatem,
» qua impassibiliter perfruuntur æternum Dei gaudium
» imitantes. Et congaudere Deo dicuntur secundum deiformitatem,
» in prouidentia, & salute redeuntium in Deum: quia ad similitudinem
» Dei saluti prouident redeuntium ad Deum. Dicuntur etiam
» congaudere Deo secundum incorruptionis lætitiã, id est,
» incorruptam, siue plene & perfecte dulcem lætitiã,
» cui nulla amaritudo mixta est: & secundum illam ineffabilem
» beneficentiam diuinæ gratiæ, per quam interna dulcedine effusa
» corda sancta reficit: in cuius participatione, id est, cuius
» scilicet dulcedinis uel beneficentiæ participes facti sunt
» & id est etiam sancti uiri, per deificos aduentus diuinarum
» illuminationum, desuper scilicet aduentum. Tanta a me &c.
» Clausulam format, in qua breui recapitulatione finem
» narrationis constituit. Tanta, inquit, a me dicta sunt de
» sanctis formationibus: dicta dico deficientia, diligenti
» manifestatione, hoc est, a diligenti manifestatione earum
» scilicet formationum: quia ea, quæ a me dicta sunt, minus
» sufficientia esse confiteor ad diligentem & perfectam
» manifestationem sanctarum formationum. Sed tamen quamuis
» ad hoc perfecta non sint: perfecta tamen sunt (ut existimo) ad aliud:
» scilicet ad non remanendum nos humiliter in figuratiuis
» phantasiis, id est, ad hoc ut erudiant nos, qualiter (omnino
» saltem) non remaneamus humi-

liter, id est abiecte, in figuratiuis phantasiis, nihil aliud esse credentes, quam quod secundum uisibilem formationem scriptum inuenimus. Sed eruditi potius a figuratiuis, ad eorum quæ uera sunt, cognitionem ascendamus. Si autem & hoc dixeris, tu aliquis, uel tu Timothee: quomodo nos non fecerimus memoriam uel mentionem omnium angelicarum uirtutum, & operationum, & imaginum, quæ in eloquiis inueniuntur: deinde, id est, post illa, quæ diximus: Respondemus uerum id est quod uerum est: quod in ipsis quidem, scilicet uirtutibus: aut operationibus, aut imaginibus: quarum supermundanam, id est, nimis altam scientiam ignorauimus, alterum lucifuctorem desideramus, docentem nos, id est, ut doceat nos, & ducat ad lucem cognitionis. Quædam autem tanquam æque potentia dictis, id est, equalia & non maiora: his quæ diximus, prætermissimus: tamen commensurationi sermonis prouidentes; id est, prouidentes ne sermo noster mensuram suam transiret, & nimis diceremus, si uel hoc totum diceremus, quod dicere possemus. Similiter etiam honorificantes secretum, quod super nos est, silentio id est silendo aut per silentium. Silentium enim secretum honorat: quia illi, quod taceatur, aliquando maior reuerentia exhibetur. Et regenda sunt nonnunquam aliqua, quæ dici possent: ut semper super sit, quod intus requiratur, & ne uilescat si totum exponatur. ¶ Hæc quidem in hierarchiam B. Dionysii secundum sensus nostri possibilitatem præsumpsi. Sed timeo, ne nostra illius adiiciens, marmoreum parietem luto superduxisse conuincar. Propterea uertatur præsumptio: imploret deuotio. Mihi autem solatium affert, quod illis; quem exponendum suscepi, in quo sapientia transcendit, sanctitas condescendit.

FINIS EXPOSITIONIS ERUDITISSIMÆ M. VGO-

nis de Sancto Victore, in celestem diui Dionysii Hierarchiam; per quam

hunc primum operum eiusdem Tomum, qui est de annotationibus

expositoriis siue elucidatorijs, componendum,

& claudendum duximus.

Deo sit laus, & Gloria.

Amen.

